

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1545) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1459) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETATUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÀ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUOAD PRIMAM SERIEM VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLECTITUR, ET AD NOVEN ET CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. UTRAQUE VIGESIMA QUARTA DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO. UNUMQUODQUE NEMPE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272 PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLI-TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRÆ ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXI.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

AVIS IMPORTANT.

1137
60
E. 11

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les *Ateliers Catholiques* ne pouvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 21 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées: aussi parait-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la *Bibliothèque du Clergé* sera terminée en ses 2,000 volumes in-4°. Le passé parait un sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre. Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entraînait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyageurs, à répéter partout que nos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inouï dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Editeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Ecriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en conférer une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les *Ateliers Catholiques* la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs blanchis sous le harnais et dont le coup d'œil typographique est sans pitié pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation ci-dessus mentionnée, vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois; puis l'on cliché. Le clichage opéré, par conséquent la paroi du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître téméraire, l'exactitude obtenue par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des *Ateliers Catholiques* laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Montfaucon et des célèbres Jésuites Petau et Sirmond. Ce qu'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'invaissable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, lisaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléant aux fautes de l'édition. De plus les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les *Ateliers Catholiques*, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'ayant pu trouver en dix-huit mois d'étude, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaient, à la date du 19 juillet, n'ayant pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitra, Bénédictin de Solesme, et M. Bonetty, directeur des *Annales de philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avions pas trop présumé de notre parfaite correction. Dans le Clergé se trouvent de bons latinistes et de bons hellénistes, et ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eh bien! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Editeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est corrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi-million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des *Ateliers Catholiques*, qui déjà se distinguaient entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivales, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays; car quel est l'éditeur qui pourrait et voudrait se livrer APRES COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volume n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des *Ateliers Catholiques* sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaissons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hébreu a été revu par M. Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

Nous avons la consolation de pouvoir finir cet avis par les réflexions suivantes: Enfin, notre exemple a fini par ébranler les grandes publications en Italie, en Allemagne, en Belgique et en France, par les *Canons grecs de Rome*, le *Cerdil* de Naples, le *Saint Thomas* de Parme, l'*Encyclopédie religieuse* de Munich, le recueil des *déclarations des rites* de Bruxelles, les *Bollandistes*, le *Suarez* et le *Spicilege* de Paris. Jusque-là, on n'avait su réimprimer que des ouvrages de courte haleine. Les in-4°, ont s'engloutissent les in-folio, faisaient peur, et on n'osait y toucher, par crainte de se noyer dans ces abîmes sans fond et sans rives; mais on a fini par se risquer à nous imiter. Bien plus, sous notre impulsion, d'autres Editeurs se préparent au *Bullaire universel*, aux *Décisions* de toutes les Congrégations, à une *Biographie* et à une *Histoire générale*, etc., etc. Malheureusement, la plupart des éditions déjà faites ou qui se font, sont sans autorité, parce qu'elles sont sans exactitude; la correction semble en avoir été faite par des aveugles, soit qu'on n'en ait pas senti la gravité, soit qu'on ait reculé devant les frais; mais patience! une reproduction correcte surgira bientôt, ne fût-ce qu'à la lumière des écoles qui se sont faites ou qui se feront encore.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V, ANNUS 444.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA;

CURA ET STUDIO

JOANNIS AUBERTI

LAUDUNENSIS ECCLESIAE PRESBYTERI CANONICI ET IN SCHOLA PARISIENSI LAUDUNENSIS COLLEGI MAGISTRI,
AC INTERPRÆTIS REGII.

EDITIO PARISIENSIS ALTERA DUOBUS TOMIS AUCTION ET EMENDATIO.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUARTUS.

VENIUNT 10 VOLUMINA 100 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE. OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIINA.

1864

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V. ANNUS 544.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXXI CONTINENTUR.

S. CYRILLUS, ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS

Commentarius in Oseam prophetam.	Col.	9
— In Joelem prophetam.		327
— In Amos prophetam.		407
— In Abdiam próphetam.		582
— In Jonam prophetam.		598
— In Michæam prophetam.		639
— In Nahum prophetam.		775
— In Habacuc prophetam.		843
— In Sophoniam prophetam.		943
— In Aggæum prophetam.		1022

ΑΠΟΛΟΓΗ
ΤΩΝ ΕΡΜΗΝΕΩΝ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΩΣΗΕ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN OSEAM PROPHETAM COMMENTARIUS ⁽¹⁾,

CONTINENS TOMOS VII.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A

PROCEMIUM.

Οιθεῖη μὲν ἂν τις περιττὸν εἶναι πως, καὶ εἰκαιό-
βουλον, καὶ οὐτι που σφόδρα τῶν ἀναγκαίων εἰς
ἐνησιν, καὶ πολλοῖς ἤδη προειρημένα μονοουχὶ καὶ
ἀνασκαλεῖν ἐπιχειρεῖν, καὶ τοῖς τῶν προλαβόντων
πύνοις ἐπεισφέρειν ἐτέρους· καίτοι καὶ λίαν ἀπο-
χρώντως ἐχόντων ἐκείνων, εἰς γε τὸ δύνασθαι δια-
τρανοῦν εὖ μάλα τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν συγγρα-
φάς. Ἐγὼ δὲ τὸ χρῆμα φαίην ἂν οὐχ ὧδε ἔχειν·
πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Μεμνήσομαι γὰρ ἐπιφωνούτος
τοῦ Παύλου τοῖς παρ' αὐτοῦ μυσταγωγούμενοις· « Τὰ
αὐτὰ λέγειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν· ὑμῖν δὲ
ἀσφαλές. » Ἄθρει δὲ, ὅπως ἐστὶν ἀληθὴς ὁ λόγος. Εἰ
γάρ τι προχέοιτο τῶν ἀναγκαίων εἰς εἶδησιν, εἴτα
πολλοὶ καὶ παρὰ πολλῶν ἐπ' αὐτῷ οὕτω γένοιτο
λόγοι, βλάβος μὲν ἔσται τὸ σύμπαν οὐδέν· ὀνήσειε
δ' ἂν ὅτι μάλιστα γὰρ τοῖς ἀκρωμένοις. Εἰ μὲν γὰρ
ἄλλῃλοις συμβαίνοντας ποιοῖντο τοὺς λόγους οἱ διερ-
μηνεύειν εἰωθότες, ἀσφαλεστέρα που πάντως τοῖς
φιλακροάμοσιν εἰσκρίνεται γνῶσις. Εἰ δὲ δὴ τοι
φαίνοιτο τὸ ἀφ' ἐκάστου καινοπρεπές, καὶ τὸ τῷ
δεῖνι τυχόν οὐ σφόδρα διεγνωσμένον ὀρθῶς καὶ ἀν-

1 Existimabit fortasse quispiam otiosum esse quod-
dammodo, et cum temeritate conjunctum, parum-
que conducibile, etiam antea pluribus disputata et
explicata tantum non refodere, perscrutarique
velle, et laboribus aliorum præteritis novos su-
peraddere, quanquam illi ad exponenda sancto-
rum prophetarum scripta omnino ac plane suffi-
cere queant. Ego vero magnopere contra senserim.
Memorabo enim Paulum acclamantem iis, quos re-
bus divinis erudiebat: « Eadem scribere vobis
mibi quidem non pigrum, vobis autem necessa-
rium¹. » Considera porro quam verum dixerit. Nam
si quidpiam proponatur, cognitu præciquum ac
B necessarium, et ita super eo multis et a multis
dissertatur, nullum inde damnum ad quem-
quam, imo fructus maximus ad audientes per-
veniet. Si enim, 2 inter se convenientia attulerint, au-
diendi discendique cupidis certior utique ac tutior
notitia parietur. Si quid autem ab unoquoque no-
vum proferri videbitur, quod non nemo forsitan

¹ Philip. III, 4.

(1) Interprete Jacobo Pontano, S. J., qui hunc
commentarium primus Græce et Latine ediderat
Ingolstadii anno 1605, fol. — Card. Angelo Mai t. III
Bibliothecæ Novæ Patrum, p. 153, monet, lacunas
que sunt in Cyrilli ad Oseam ac Zachariam edi-
PATROL. GR. LXXI.

tis commentariis contulisse cum codice Vat. 587,
nullo tamen fructu; tantumdem enim in codice
desse cognovisse. Cæterum non uno in loco adno-
tat interpres minus quam pro lacunarum spatio aut
forte etiam nihil ad sententiam omisissum. Edit.

minus probe, nec citra vitium intellexerit, quid mali est, si id non mihi, sed alteri in mentem venerit? Quinimo sensus, ac declarationes complures diluciditasque adhibere qui tandem non præstat? Quod cum ita sit, tametsi ante nos non pauci in sacros prophetas commentarios ediderunt, hac quidem de causa non tacebimus, potiusque, inertix repulsa mollitie, quam nobis quoque gratiam impertiverit, qui profunda et occulta illuminat, eam cæteris etiam prodemus; memores illius Christi: «*Gratis accepistis, gratis date*». Ordientes igitur beatum prophetam Oseam perspicue exponere, prius docebimus quod ad aliorum quoque prophetarum libros pertinet. Mos siquidem communis est omnium, facile verba sua ad id quod Spiritui sancto placuit accommodare ac transformare: ut nonnunquam ex historia, sive ex rebus sensum moventibus, et tanquam in conspectu positis et transactis, commode ad intima spiritualium redeant: nonnunquam vero per ambages obscurissimas, res in sensum cadentes attingant. Frequentissime item personas inducunt, et lamentantur, et exclamant, et præteritorum meminerunt, et futura prænuntiant. Quapropter singula clare et studiose discernenda, sententiarumque ordo, personarumque differentia necessario observanda est: sic enim plane, citra confusionem et omnem omnino difficultatem de iis agemus. Opinor autem quædam prius explananda, quæ Israelitico sanguine oriundis acciderunt, ne lectorum animus perturbetur, dum nunc audit Ephraim, et Israel, atque etiam Samariam; nunc Judam, et Benjamin, quibus vocabulis sacri prophetæ creberrime utuntur. Ut igitur manifeste singula norint, attendant. Paternum regnum olim Hierosolymis administrans Salomon, fama celebratum illud et admirabile templum Deo exædificavit. Qui quamvis divitiarum splendore et pecuniæ copia excellentissimus, in senectute dum non vult offendere mulieres, Deum offendit, eodem quo sacra vobis Scriptura commemorabit, cujus hæc sunt verba: «*Et rex adamavit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, et Moabitidas, et Ammonitidas, et Sidonias, et Hethæas, et Amorrhæas de gentibus, de quibus dixit Dominus filiis Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras, ne inclinent corda vestra post idola sua. His amore copulatus est Salomon. Et erant ei uxores principes septingentæ, et concubinæ trecentæ. Et factus est in tempore senectutis Salomon, et declinarunt mulieres alienigenæ cor ejus post deos alienos, et non erat cor ejus perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor David patris ejus. Et ambulavit Salomon post Astartem abominationem Sidoniorum, et post Baal idolum filiorum Ammon. Et fecit Salomon malum curam Domino, et non ambulavit post Dominum, ut David pater ejus. Tunc ædificavit Salomon ex-*

Α επιλήπτως, ἐπὶ τοῦν ἤχοι τὸν ἐτέρου, τί τὸ λυποῦν; Μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἄμεινον ἀμφιλαφῆ καὶ εὐκρινε-
στέραν τὴν τὸν νοημάτων γίνεσθαι παράθεσιν; Οὐκοῦν, κἂν οἱ πολλοὶ γεγράφασι περὶ ἡμῶν, τὰ ἐν τοῖς ἀγίοις προφήταις διερμηνεύοντες, οὐχὶ αὐτῆς ἕνεκεν τῆς αἰτίας σωπήσομεν. Διωσόμεθα δὲ μᾶλλον ὡς ἀδρανῆ τὸν δκνον, καὶ ἤνπερ ἂν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιδοίη χάριν ὁ ἀπολάμπων βαθέα καὶ ἀπόκρυφα, ταύτην καὶ ἐτέροις φανεράν καταστήσομεν, μεμνημένοι λέγοντος τοῦ Χριστοῦ: «*Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.*» Ἀρχόμενος τοίνυν τῆς εἰς τὸν μακάριον προφήτην Ὡσηῆ σαφοῦς ἐρμηνείας, ἐκεῖνο προεκθέσομαι καὶ περὶ τῶν ἄλλων προφητῶν συγγραφήσ. Ἔθος γὰρ ἅπασιν, οὓς ἂν ἕκαστοι ποιοῖντο λόγους, μεταπλάττειν εὐκόλως ἐπὶ τὸ δοκοῦν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὡς ποτὲ μὲν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἤτοι τῶν αἰσθητῶν, καὶ οἰοεὶ πως ἐν ὕψει κειμένων, καὶ γεγονότων πραγμάτων ἀναφοιτῆν εὐκόλως εἰς ἐσώτατα πνευματικά· ποτὲ δὲ αὐ καθικνεῖσθαι πάλιν, καὶ πολλὴν δὴ λίαν ἀσυμφανῶς, ἐπὶ τὰ ἐν αἰσθησει πράγματα. Πλεῖστη δὲ ὅση παρ' αὐτοῖς καὶ ἡ τῶν προσώπων ἐπιεισορὰ, σχετλιασμοὶ τε, καὶ ἀναφωνήσεις, καὶ τῶν ἡδὴ παρφηχότων ἡ μνήμη, καὶ τῶν ἐσομένων προάγγελσις. Δεῖ δὴ οὖν ἕκαστα σαφῶς φιλοκρινούοντας, καὶ τὴν τῶν νοημάτων τάξιν, καὶ τὴν τῶν προσώπων διαφορὰν ἀναγκαίως ἐπιτηρεῖν· σαφῆς γὰρ οὕτως ἡμῖν, καὶ ἀσύγχυτος, καὶ δυσχερείας ἀπάσης ἀπληλαγμένος ἔσται τοῦ πάντως ὁ λόγος. Χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω, προαφηγήσασθαι τινὰ τῶν συμβεβηκότων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ ταρβάττοιο τῶν ἐντευξομένων ὁ νοῦς, ποτὲ μὲν ἀκούων Ἐφραῖμ, καὶ Ἰσραὴλ, καὶ μέντοι καὶ Σαμάρειαν· Ἰουδαν τε αὖ, καὶ Βενιαμίν. Πλεῖστη γὰρ ὅση τῶν τοιοῦτων ὀνομάτων παρὰ τοῖς ἀγίοις προφήταις ἡ μνήμη. Ἴνα τοίνυν εἰδεῖεν ἕκαστα σαφῶς, ἀκούοντων ὅτι τὴν τοῦ πατρὸς βασιλείαν περιέπων κατὰ καιροῦς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Σολομῶν, ἀνεδείματο μὲν τῷ Θεῷ τὸν διαδόητον ἐκεῖνον καὶ ἀξιάγαστον νεῶν. Ἀλλὰ καίτοι λίαν γεγονῶς διαπρεπῆς διὰ τε πλοῦτου λαμπρότητα, καὶ περιουσίαν χρημάτων, εἰς γῆρας ἐληλακῶς, διὰ τοὶ τήνεις γυναῖκας αἰδῶ πρὸς κέρουκε τῷ Θεῷ. Καὶ ποῖος αὐτῷ γέγονε πλημμυλείας ὁ τρόπος, τὸ ἱερὸν ἡμῖν ἀφηγήσεται Γράμμα· ἔχει γὰρ οὕτως: «*Καὶ ὁ βασιλεὺς ἔλαβε γυναῖκας ἄλλοτριας, καὶ τὴν θυγατέρα Φαραῶν, Μωαβίτιδας, Ἀμμωνιτιδας, Σύρας, καὶ Ἰδομαίας, Χετταίας, καὶ Ἀμορραίας, ἐκ τῶν ἐθνῶν ὧν ἀπέειπε Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς αὐτοῦς, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσελεύσονται εἰς ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἐκκλίνωσι τὰς καρδίας ὑμῶν ὀπίσω τῶν εἰδώλων αὐτῶν· εἰς αὐτὰς ἐκολλήθη Σολομῶν, τοῦ ἀγαπήσαι. Καὶ ἦσαν αὐτῷ γυναῖκες ἄρχουσαι ἐπτακόσσιαι, καὶ πζλλακαὶ τριακόσσιαι. Καὶ ἐγενήθη ἐν τῷ καιρῷ γῆρας Σολομῶν, καὶ ἐξέκλιναν αἱ γυναῖκες αἱ ἄλλότριαι τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὀπίσω θεῶν ἐτέρων. Καὶ οὐκ ἦν ἡ καρδία αὐτοῦ τελεία μετὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, καθὼς ἡ καρδία Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐπορεύθη Σολομῶν*

* Matth. x, 8.

ὄπισω τῆς Ἀστάρτης βδελύγματος Σιδωνίων, καὶ ὄπισω τοῦ Βάαλ, εἰδώλου υἱῶν Ἀμών. Καὶ ἐποίησε Σολομών τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ οὐκ ἐπορεύθη ὄπισω Κυρίου, ὡς Δαβὶδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Τότε ἐκδόδησε Σολομών ὑψηλὸν τῷ Χαμῶς εἰδώλῳ Μωάβ, καὶ τῷ Βάαλ εἰδώλῳ υἱῶν Ἀμών, καὶ τῇ Ἀστάρτῃ βδελύγματι Σιδωνίων. Καὶ οὕτως ἐποίησε πάσαις ταῖς γυναῖξιν αὐτοῦ ταῖς ἀλλοτρίαις, αἱ ἐθυμίαν καὶ ἔθουον τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. Καὶ ὠργίσθη θυμῷ Κύριος ἐπὶ Σολομῶνα, ὅτι ἐξέκλινε καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ Κυρίου Ἰσραὴλ, τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ δις, καὶ ἐντεταλαμένου αὐτῷ ὑπὲρ τοῦ λόγου τούτου, τοπαράπαν μὴ πορευθῆναι ὄπισω θεῶν ἑτέρων· καὶ φυλάξαι, καὶ ποιῆσαι ἃ ἐνετείλατο αὐτῷ ὁ Κύριος ὁ Θεός. » Ἀπάσης μὲν οὖν ἐπέκεινα δυσσεβείας τὰ τοῦ Σολομῶντος ἐν γῆρει τολμήματα. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν οὕτως ἐκτόπων πλημμελημάτων τὸ δυσαχθέστερον; Ἥ πῶς οὐ πέρα λόγου παντός, ἀλογησάμενος τιμῆς καὶ ἀγάπης τῆς εἰς τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, τὸ δὲ αὐτῷ καὶ μόνῳ προσὸν ἀξίωμα καὶ τῶν δαιμονίων ἀπονέμειν ἀγγέλαις, μᾶλλον δὲ ἄλλοις ἀνάπτειν καὶ ξύλοις; Ἐπειδὴ δὲ ἤλω πεφρονηκῶς τε καὶ δράσας ἃ μὴδὲ θέμις εἰπεῖν, καὶ τοῖς οὕτως αἰσχροῖς πλημμελήμασιν ἕνοχος γεγονώς καταφωρῶτο, λοιπὸν ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν δλων Θεός· « Ἄνθ' ὧν ἐγένετο ταῦτα μετὰ σοῦ, καὶ οὐκ ἐφύλαξας τὰς ἐντολάς μου καὶ τὰ προτάγματα μου, ἃ ἐνετείλαμην σοι, διαβρήσων διαβρήξω τὴν βασιλείαν ἐκ χειρὸς σου, καὶ δώσω αὐτὴν τῷ δοῦλῳ σου. Πλὴν ἐν ταῖς ἡμέραις σου οὐ ποιήσω αὐτὰ, διὰ Δαβὶδ τὸν πατέρα σου. Ἐκ χειρὸς υἱοῦ σου λήψομαι αὐτήν. Πλὴν, ὅλην τὴν βασιλείαν οὐ μὴ λάθω· σκηπτρον ἐν δώσω τῷ υἱῷ σου, διὰ Δαβὶδ τὸν δούλόν μου, καὶ διὰ Ἱερουσαλήμ τὴν πόλιν, ἣν ἐξελεξάμην. » Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφη, τῆς εἰς γυναῖκας ἐπιθυμίας ἠττώμενος, καίτοι σοφὸς ὢν ἄγαν, ὁ Σολομῶν μονονοῦχι καὶ ὅσον ἔχει εἰπεῖν εἰς ἐγγειρημάτων δύναμιν, τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν διέβρηξεν, εἰδώλοις ἀνάπτων τὴν αὐτῷ καὶ μόνῳ περπωθεστάτην τιμὴν τε καὶ δόξαν, ταύτητοι, καὶ μάλα εἰκότως, διαβρήγγυνοι Θεὸς ἐπιπέλει τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, τοῖς Ἰσοῖς ἀντιπυῶν, κατὰ τὸ ἐν τῷ προφήτῃ γεγραμμένον Ἱεζεχιήλ· « Καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· τὸ ἀναπαύδομά σου, ἀναπαυδοθήσεται εἰς κεφαλὴν σου. » Ἐπειδὴ δὲ ἀπεβίω Σολομῶν, κέκληται πρὸς βασιλείαν ὁ ἐξ αὐτοῦ, τουτέστιν, ὁ Ῥοβοάμ. Τότε δὲ, τότε κατασχίζε-
ται λοιπὸν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀποφοιτῶσι μὲν Ἱεροσολύμων αἱ δέκα φυλαὶ, καὶ τὸ ἥμισυ φυλῆς Ἐφραῖμ. Κατελογίζοντο γὰρ εἰς μίαν φυλὴν οἱ ἐξ Ἰωσήφ γεγονότες υἱοὶ Ἐφραῖμ τε καὶ Μανασσῆς, τοῦτο τοῦ προπάτορος Ἰακώβ κρατεῖν ἐβελήσαντος. Εἴρηται γάρτοι πρὸς τὸν Ἰωσήφ· « Νῦν οὖν οἱ δύο υἱοὶ σου, οἱ γενόμενοι σοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ ἔλθειν με πρὸς σὲ εἰς Αἰγύπτον, ἐμοὶ εἰσι, Ἐφραῖμ, καὶ Μανασσῆ, ὡς καὶ Ῥουβὴμ, καὶ Συμεὼν, ἔσονται μοι. » Οὐκοῦν αἱ μὲν δέκα φυλαὶ καὶ τὸ ἥμισυ τῆς μιᾶς, τουτέστιν Ἐφραῖμ, ἀπόχοντο μὲν εἰς τὴν Σαμάρειαν, ἔξω δὲ

celsum Chamos idolo Moab, et Baal idolo filiorum Ammon, et Astartæ abominationi Sidoniorum. Atque in hunc modum fecit, universis uxoribus suis alienigenis, quæ adolebant thura, et immolabant diis suis. Et iratus est Dominus Salomoni, quod declinasset cor suum a Domino Deo Israel, qui arparuerat ei secundo, et præceperat ei de verbo hoc, ut penitus non sequeretur deos alienos, et custodiret, ac faceret quæ mandavit ei Dominus Deus. » Omnem ergo impietatem commissa a Salomone jam sene facinora superarunt. Quid enim tam nefariis sceleribus odiosius? aut quis satis explicet quam sit impium, honore et charitate erga unum et natura ac vere Deum contempta, ipsius solius excellentiam dignitatemque dæmonum gregibus, imo vero et lapidibus atque lignis tribuere? Quoniam vero et cogitare, et facere dictu etiam sæda, et adeo turpibus obstrictis delictis comper-tus est, deinceps ab universorum Deo audivit: « Quia hæc facta sunt tecum, et non custodisti præcepta mea et mandata mea, quæ mandavi tibi, avellens avellam regnum de manu tua. et dabo illud servo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam hoc, propter David patrem tuum. De manu filii tui auferam illud. Verumtamen totum regnum non auferam; sceptrum unum dabo filio tuo, propter David servum meum, et propter Jerusalem, urbem quam elegi. » Postquam enim, ut dixi, amore mulierum victus, quamvis sapientissimus Salomon, Dei regnum, qua ausu et conatu, tantum non discidit, ipsi, et soli convenientissimum honorem, atque gloriam idolis conservans, idcirco, et quidem rectissime, discissum iri regnum ejus Deus comminatur, par pari referens, ut scriptum est in Ezechiele: « Sicut fecisti, sic erit tibi: tributum tua retribuetur in caput tuum. » Defuncto Salomone, filius ejus Roboam ad regnum vocatus est. Tunc tunc divisus est Israel, et ab Hierosolymis decem tribus discesserunt, una cum dimidia tribu, Ephraimitica scilicet. Ex Joseph siquidem prognati Ephraim et Manasses, auctoritate et voluntate Jacob, primi patris, pro una tribu reputabantur. Dixit enim Joseph: « Nunc igitur hi duo filii tui, qui nati sunt tibi in Ægypto, antequam venirem ad te in Ægyptum, mei sunt, Ephraim et Manasses; sicut Ruben et Symeon reputabantur mihi. » Itaque decem tribus, et unius dimidium, hoc est, Ephraim, in Samariam concesserunt, alienatæ a regno Roboam. Manserunt autem Hierosolymis qui in tribu Juda et Benjamin numerabantur. Ast rege et duce destituti qui erant in Samaria, cum Roboamum de incursionibus suspectum haberent, et cum uxoribus liberisque exitium expectarent, Jeroboam servum Salomonis, qui in Ægyptum ad Susacim regem perhugerat, accersitum, statim principem creaverunt, et regni sceptro hominem scelestum condo-

¹ III Reg. xi, 1-10. ² ibid. 11-13. ³ Ezech. xii, 11. ⁴ Gen. xlviii, 5.

corarunt⁷. Erat autem Jeroboam de monte, et tribu Ephraim. Rex constitutus de cætero secum pertractavit, quoniam modo regnum suum stabiliret atque confirmaret, et eorum qui se elegerant voluntas ad aliud consilium capessendum ne converteretur. Deinde cum timeret, ne forte religionum a lege præscriptarum, et festorum quæ Hierosolymis peragerentur recordatus Israel, ad vetera instituta recurreret, **5** et Roboami jugo de integro subjeceretur, duos vitulos aureos fabricatus est, et ad divinum cultum in excelsum ascendere Israellem faciens, eos precibus et victimis venerari suppliciter jussit. « Et posuit, » inquit, « unum quidem in Galgala, alium in Dan, » urbibus in Samaritarum provincia ante alias illustribus. Itaque decem tribus, et dimidia tribus Ephraim dupliciter defecerunt. Non solum enim ab Hierosolymis, sed etiam ab ipsa pietate erga Deum transversim abierunt, vitulos aureos adorantes, sacrificantesque, et operibus manuum suarum servientes, sicut scriptum est⁸. Qui autem Hierosolymis remanserant, Judas, inquam, et Benjamin, oracula Moisis quadam veneratione prosequabantur, illorumque rationem ducebant. Sacrificabant enim in templo: verumtamen charitati in Deum non per omnia adhærebant, quod et ipsos apostasis, seu defectio diviserat. Sacrificabant namque idolis super omnem collem sublimem, et sub omni ligno frondoso, juxta vocem prophetæ⁹. Cum igitur audis sanctos prophetas nominantes Israel, sive Ephraim, Samaritas intellige; cum Judam et Benjamin, eos qui Hierosolymis remanserunt. Erant autem prophetæ apud eos, indiscrete tum de iis qui in Samaria, tum de iis qui Hierosolymis vaticinantes: quorum alii Hierosolymis, alii in Samaritarum regione habitantes, Dei sermones audientibus apportabant. Sciendum autem, post avulsas decem tribus et dimidiam tribum Ephraim ab Hierosolymis utrosque propriis regibus esse usos, idque ad ultimam usque captivitatem obtinuit, a qua et Hierosolymam **Cy**ro regnante, et reditum illis permissente reversi sunt, duce ac principe Zorobabele Salathielis filio de tribu Juda, et summo sacerdote Jesu filio Josedec¹⁰. Tum quoque templum reædificaverunt, et omni sublata discordia, sub uno imperio Hierosolymis vixerunt. Quoties autem diversis temporibus in servitutem redacti sint seorsum decem tribus, et dimidia tribus Ephraim, et qui incolebant Jerusalem, Juda, et Benjamin, ex his quæ sequuntur liquido patebit. Necesse porro fuit etiam tempora litteris mandari, quibus unusquisque sanctorum **6** prophetarum locutus est, ut exacte nosceremus, quali rerum statu, et quoniam modo iis habentibus, Dei verba ad eos facta sint.

αὐτοὺς τὴν ἀποδρομὴν καθηγούμενου μὲν Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἱερατεύοντος δὲ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ. Τότε καὶ τὸν ναὸν ἀνεδείμαντο, καὶ ὑπὸ μιᾶν γεγόνασιν ἀρχὴν, καὶ κατακτίσασιν ἐν Ἱεροσολύμοις, διγυνοίας ἀπάσης ἐξηρημένης. Ὅσαι δὲ κατὰ καιροὺς αἰχμαλωσταὶ γεγόνασιν ἀνὰ μέρος τῶν δέκα φυλῶν, καὶ μέντοι καὶ τοῦ ἡμίσεως φυλῆς Ἐφραΐμ, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύ-

τῆς Ῥοβοάμ γεγόνασι βασιλείας, ἀπομενηχάσι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις οἱ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Βενιαμίν. Ἐπειδὴ δὲ ἀβασιλευτοὶ τε καὶ ἀστρατηγήτοι μένοντες οἱ ἐν Σαμαρείᾳ τὰς ἐκ τοῦ Ῥοβοάμ ἐφ' ὄρους ἐπώπτεον, καὶ ἑαυτοὺς δὴ μάλα τοῖς φιλιτάτοις συνδιόλλυσθαι προσεδόκων, μεταπέμπονται τὸν Ἱεροβοάμ. Οὐκ ἐτίθη δὲ οὗτος ἦν Σολομῶντος, ἀποδράς εἰς Αἴγυπτον πρὸς Σουσακεῖμ βασιλέα. Καὶ δὴ καὶ ἐλθόντα χειροτονήσασιν εὐθύς εἰς ἡγούμενον, καὶ σκήπτρῳ τῆς βασιλείας τετιμήχασιν τὸν ἀλιτήριον. Καὶ ἦν Ἱεροβοάμ ἐξ ὄρους καὶ φυλῆς Ἐφραΐμ. Ἐπειδὴ δὲ χειροτονήτο βασιλεὺς, ἐξεμηχανάτο λοιπὸν, τίνα τρόπον αὐτῷ τὰ τῆς βασιλείας στήσεται, καὶ ἐν βεβαίῳ μενεῖ, καὶ τῶν χειροτονησάντων γνώμης οὐ μεθισταμένης εἰς ἑτέραν τινὰ βουλὴν τε καὶ σκέψιν. Εἶτα δεδιὼς μὴ ἄρα πως τῆς ἐν νόμῳ λατρείας, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιτελουμένων ἑορτῶν εἰς ἀνάμνησιν ἐνεχθεὶς ὁ Ἰσραὴλ, παλινδρομεῖν ἔλοιτο εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ τοῖς Ῥοβοάμ ὑπενεχθεῖη ζυγοῖς, δύο δαμάλεις ἐργάζεται χρυσᾶς, καὶ πρὸς τὸ σέβας ἀναθιβάσκει τὸν Ἰσραὴλ, ἐκέλευε προσκυνεῖν αὐταῖς καὶ ὀλοκαυτοῦν. « Καὶ ἀπέθετο, » φησὶ, « τὴν μὲν εἰς Γάλαλα, τὴν δὲ εἰς Δάν. » Πόλεις γὰρ αὗται περιφανέστεραι τῶν ἄλλων, αἳ ἦσαν ἐν χώρᾳ Σαμαρειτῶν. Οὐκοῦν διττὴ γέγονε τῶν δέκα φυλῶν ἡ ἀπόστασις, καὶ τοῦ ἡμίσεως φυλῆς Ἐφραΐμ. Ἐξῴχοντο γὰρ, οὐχὶ μόνον τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, δαμάλεις προσκυνούντες χρυσαῖς, θύοντές τε καὶ λατρεύοντες τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. Οἱ δὲ γε ἀπομενηχότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰούδας τε, φημί, καὶ Βενιαμίν, αἰδῶ μὲν τίνα καὶ λόγον τῶν δὴ Μωσέως ἐποιούνο θεοσπισμάτων. Ἔθουον γὰρ ἐν τῷ ναῷ· πλην οὐχ ὀλοτρόπως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἐξείχοντο, κατέμερίζοντο δὲ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀπόστασιν. Ἔθουον γὰρ εἰδώλοις ἐπὶ πάντα βουνὸν ὑψηλὸν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλωόδου, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ὅταν τοίνυν ἀκούης τῶν ἁγίων προφητῶν ὀνομαζόντων τὸν Ἰσραὴλ, ἦτοι τὸν Ἐφραΐμ, τότε δὴ μοι νόει τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ ὅταν δὲ τὸν Ἰούδαν καὶ Βενιαμίν, τοὺς ἀπομείναντας ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἦσαν δὲ προφήται παρ' αὐτοῖς, ἀδίακρίτως περὶ τῶν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προφητεύοντες. Καὶ οἱ μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οἱ δὲ τὴν Σαμαρειτῶν οἰκοῦντες χώραν, τοὺς παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀκρωμένους διεκόμιζον λόγους. Ἰστῆν δὲ, ὅτι μετὰ τὸ ἀποβράγῃναι τῶν Ἱεροσολύμων τὰς δέκα φυλάς, καὶ τὸ ἡμισυ φυλῆς Ἐφραΐμ, ἴδιοις ἐχρώντο βασιλεῦσι καὶ οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ οἱ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Καὶ τοῦτο κεκράτηκεν ἄχρι καιροῦ τῆς τελευταίας αἰχμαλωσίας, ὅτε καὶ ὑπενόστησαν ἐν Ἱεροσολύμοις, Κύρου κεκρατηχότος, καὶ ἀνέντος

⁷ III Reg. xi, 26; xi, 1 seqq. ⁸ Mich. v, 13. ⁹ III Reg. xiv, 23; Jerem. iii, 13. ¹⁰ I Esdr. ii, 1, 2.

μοις, 'Ιούδα τε, φημί, και Βενιαμιν, προφών ο λόγος επιδειξει σαφώς. 'Ανάγραπτοι δὲ γεγονασιν αναγκαιώς και οί χρόνοι, καθ' ους ἕκαστος τῶν ἀγίων λελάληκε προφητῶν, ἐν' εὐθείῳ ἀκριβῶς ἐν ποίῳ τινὶ καταστάσει τῶν πραγμάτων κειμένων, τίνα τε τρόπον ἐχόντων, οἱ παρὰ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς γεγονασιν λόγοι.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Λόγος Κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς 'Ωσηὲ τὸν τοῦ Βεθρὶ, ἐν ἡμέραις 'Οζίου και 'Ιωάθαμ, 'Αχάζ, 'Ἐζεχίου, βασιλέων 'Ιούδα· και ἐν ἡμέραις 'Ιεροβοάμ υιοῦ 'Ιωὰς βασιλέως τοῦ 'Ισραήλ.

Α'. Προφητεύει τοίνυν ὁ μακάριος 'Ωσηὲ ἐν ἡμέραις 'Οζίου, και 'Ιωάθαμ, και 'Αχάζ, και 'Ἐζεχίου, βασιλέων 'Ιούδα· και ἐν ἡμέραις 'Ιεροβοάμ, υιοῦ 'Ιωὰς βασιλέως 'Ισραήλ. Καὶ ὁ μὲν χρόνος τῆς προφητείας μέχρι τούτου νοεῖται λαβῶν τὴν παράτασιν. Χρῆ δὲ, οἶμαι, τὰ ἐφ' ἑκάστῳ λοιπὸν ἀφηγησθαι σαφῶς, ὡς ἂν ἐχωμεν ἐννοεῖν, καθάπερ ἤδη προειπόν, ὅποιοι τινες οἱ τοιοῦδε γεγονασιν· πότερον ἀγαθοὶ τε και εὖνοι πρὸς Θεόν, ἢ γοῦν ἀπονευενοκότες ἐπὶ τὸ μὴ οὕτως ἔχον· και τίνα τὰ ἐφ' ἑκάστοις συμβεβηκότα, τοῖς τε ἐν τῇ Σαμαρείᾳ και τοῖς ἐν τοῖς 'Ιεροσολύμοις. Εἰσόμεθα γὰρ ὧδε, και λίαν εὐκόλως, ὅποιπερ ἂν βλέπη τῆς προφητείας ὁ σκοπός. Τελευταῖος μὲν οὖν ὠνόμασται 'Ιεροβοάμ ὁ τοῦ 'Ιωὰς, βασιλεὺς 'Ισραήλ, γέγονε δὲ πρὸ 'Αζαρίου, τοῦ και 'Οζίου. 'Ιστέον δὲ, ὅτι ἕτερος ἡμῖν παρὰ τὸν πρῶτόν ἐστιν, ὃς ἐν καιροῖς γέγονε βασιλεὺς 'Ροβοάμ, υιοῦ Σολομῶνος, πλὴν ἰσότητος ἐκείνῳ, και εἰς ἀσέβειαν ἐμπερήσ. Γέγραπται γὰρ ὡδὶ περὶ αὐτοῦ· « Ἐν ἔτει πεντεκαίδεκάτῳ τοῦ 'Αμασίου, υιοῦ 'Ιωὰς βασιλέως 'Ιούδα, ἐδασλευσεν 'Ιεροβοάμ υἱὸς 'Ιωὰς ἐπὶ 'Ισραήλ ἐν Σαμαρείᾳ, τεσσαράκοντα και ἔν ἔτος. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου. Οὐκ ἀπέστη ἀπὸ πασῶν ἀμαρτιῶν 'Ιεροβοάμ υιοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξ-ἡμαρτε τὸν 'Ισραήλ. » Ὁρᾶς, ὅπως ζηλωτῆς τῶν ἐκείνου τρίτων γέγονε, τὴν ἴσην ὡσπερ ἀμαξητῶν ἐρχόμενος, και οἶονεῖ κατὰ πόδας τῆς ἐκείνου δυσσεβείας ἰλιθύν. Εἶτα τί φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν; « Ἐν ἔτει εἰκοστῷ και ἐβδόμῳ τοῦ 'Ιεροβοάμ βασιλέως 'Ισραήλ, ἐδασλευσεν 'Αζαρίας υἱὸς 'Αμασίου, βασιλέως 'Ιούδα, ὃς ἐκκαίδεκα ἐτῶν ἦν, ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν. Καὶ δύο και πεντήκοντα ἔτη ἐδασλευσεν ἐν 'Ιερουσαλήμ. Καὶ ὄνομα τῇ μητρὶ αὐτοῦ 'Ιεχελία ἐξ 'Ιερουσαλήμ. Καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν 'Αμασίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ· πλὴν τὰ ὑψηλὰ οὐκ ἐξῆρεν· ἔτι γὰρ ὁ λαὸς ἐθυσίαζε και ἐθυμία ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. Καὶ ἤψατο Κύριος τοῦ βασιλέως, και ἦν λελεπρωμένος ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. » Εὐσεθῆς μὲν και φιλόθεος 'Οζίας, πλὴν οὐχ ὀλοτρόπως. « Οὐ γὰρ περιεῖλε τὰ ὑψηλὰ, φησιν, ἀλλ' ἐθυμίων ἐν αὐτοῖς, και τοῖς δαιμονίοις προσῆγον θυσίας οἱ πλανώμενοι. » Εἶτα παρενεχθεὶς 'Αζαρίας, ἦγον ὁ 'Οζίας, εἰς ἐκπόπουλ' ἐννοίας, ψήθη πρέπειν τῇ τῆς βασιλείας δόξῃ και τὸ χρῆναι πληροῦν τὰ νενομισμένα τῷ Θεῷ, και λειτουργίας ἀντέλεσθαι τῆς ἱερᾶς. Καὶ δὴ και τέθυκε

A

TOMUS PRIMUS

CAP. I.

VERS. 1. *Verbum Domini quod factum est ad Osee filium Beer in diebus Ozia, et Joatham, Achaz, Ezechia, regum Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel.*

I. Vaticinatur itaque beatus Oseas in diebus Ozia, et Joatham, et Achaz, et Ezechiae, regum Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel. Et tempus quidem vaticinii lucusque productum intelligitur. Arbitror autem ordine de singulis narrandum luculentius, ut noscere possimus, quemadmodum jam dicebam, quales hi reges fuerint, utrum videlicet boni, et bene erga Deum animati, an potius in contrarium abierint, et quæ singulis tum in Samaria tum Jerosolymis regnantibus evenerint. Ita enim quoniam prophetia collimet, nullo negotio perspicimus. Postremo igitur loco nominatus est Jeroboam, filius Joas, rex Israel, qui Azariam, alias Oziam, antecessit. Scire licet hunc alium fuisse a primo, qui temporibus regis Roboami, filii Salomonis, vixit: tamen moribus iisdem, et impietate similem¹¹. Sic enim de ipso scriptum exstat: « In anno decimo quinto Amasiae, filii Joas, regis Juda, regnavit Jeroboam filius Joas super Israel in Samaria, annos unum et quadraginta. Et fecit malum coram Domino. Non recessit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nadab, qui peccare fecit Israel. » Cernis quo pacto mores illius expresserit, veluti si per orbitam eandem, et per vestigia impietatis ejus incederet. Quid amplius sacra Scriptura dicit? « Anno vicesimo septimo Jeroboam regis Israel, regnavit Azarias filius Amasiae regis Juda, annos natus sedecim. Duos supra quinquaginta regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem. Et fecit quod rectum erat coram Domino, juxta omnia quæ fecit pater ejus. Verumtamen excelsa non est demolitus: adhuc enim populus sacrificabat et adolebat incensum in excelsis. Et percussit Dominus regem et fuit leprosus usque in diem mortis suæ¹². » Pius et Dei cultor fuit Ozias, **7** sed non usquequaque. « Non enim demolitus est excelsa, inquit; sed sacrificabant in illis, et dæmonibus hostias offerebant seducti. » Postmodum transversim actus Azarias, sive Ozias, esse ex regali dignitate censuit, sacris legibus Deo instituta obire, et ministerium sacrum capessere. Per se quoque sacrificavit, legem a Mose latam ignorans. Simul autem ad functionem sacram, sibi nequam convenientem ascendit¹³, « Percussit eum Dominus, inquit, et erat leprosus usque in diem mortis suæ¹⁴. » Immundus igitur secundum legem erat leprosus, et hujusce-

B

C

D

¹¹ III Reg. II, 26. ¹² IV Reg. XIV, 23, 24. ¹³ IV Reg. XV, 1-5. ¹⁴ II Par. 15, 1. ¹⁵ IV Reg. XV, 5.

modi morbo impliciti castris eiciebantur. Sic enim Deus ad sacrorum doctorem Moſen : « Loquere filiis Israel, eiciant extra castra omnem leprosum, et fluxum seminis patientem; et omnem immundum in anima ¹⁶. » Punitus est autem morbo, ausus illicita, et regem qui sacram dignitatem invaserat ignominia Deus condemnavit. Quia vero prophetiæ vis non ad solum Judam, hoc est, qui incolebant Jerusalem, sed etiam ad Israel pertinet, hoc est, ad decem tribus in Samaria, dicamus oportet de iis qui regno ibidem præfuerunt, temporibus Azariæ, qui et Ozias, et quibus eos calamitatibus opprimi contigerit, cum profanæ idololatriæ velut insolenti morbo debilitati essent. Jam igitur vicesimum octavum annum regnante Ozia, seu Azaria, alius Azarias filius Jeroboam Israelis regnum tenuit mensibus sex. Qui postquam et ipse in via patris sui ambulavit, fecitque malum coram Domino, quibusdam domesticis suis traditus est jugulandus, et periit. Proecedente postmodum tempore, anno tricesimo et octavo regni Ozia, rursus ungitur super Israel Sellum, et regnat mense uno, moxque a Manaim filio Gaze de Thersa interfinitur. Significat autem divina Scriptura ambos fuisse de sanguine Jehu, et filios ejus qui occidit Achab, et liberos ejus, et Jezabel; cui etiam promisit Deus: « Filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum tuum ¹⁷. » Regnavit igitur Manaim super Israel cum occidisset Sellum, « Et fecit malum, inquit, in oculis Domini. Non recessit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabab, qui peccare fecit Israel ¹⁸, » Regnante autem Manaim, ac Deum offendente quod vehementer falsorum deorum cultum sectaretur, Phul Assyriorum rex cum infesto exercitu ingressus est Samariam. Cui cum resistere Manaim non posset, grandi pecunia numerata recessum et pacem persuasit. Mortuo Manaim anno altero et quinquagesimo Ozia, post excessum patris ungitur in regem Jerusalem Joatham, de quo scriptum legitur: « Fecit quod placitum erat coram Domino, secundum omnia quæ fecerat pater ejus. Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc populus immolabat, et adolebat incensum in excelsis ¹⁹. » Super Israel autem unctus est Phaceias, filius Manaim. « Regnavit autem, inquit, annos duos, et fecit malum coram Domino, conjuravitque adversus eum Phacee filius Rowelæ dux ejus, et percussit eum in Samaria, et regnavit pro eo super Israel. Et fecit malum coram Domino, et non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabab, qui peccare fecit Israel ²⁰. » Sub hoc rege ascendit Theglathalasar rex Assyriorum, et, vi occupata universa Samaria, Israel em transtulit in Assyrios. Mortuus est autem et Phacee per insidias Oseæ, filii Ela, qui et regnavit pro eo anno vicesimo Joatham filii Azariæ. « In diebus illis, inquit, cepit Dominus mittere in Judam Rasin regem Syriæ, et Phacee filium Romeliæ ²¹. » Quo loco sermo retrorsum redit. Diximus enim

Α δι' αὐτοῦ, τῶν διὰ Μωσῆως ἀλογήσας νόμων. Ἐπειδὴ δὲ ἀναβέβηκεν εἰς τὴν οὐδαμόθεν αὐτῷ πρέπουσαν λειτουργίαν, φημι δὴ, τὴν ἱερὰν, « Ἠψάτο, φησι, Κύριος αὐτοῦ, καὶ ἦν λελεπτρωμένος ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. » Ἀκάθαρτος μὲν οὖν κατὰ νόμους ὁ λεπρὸς, καὶ ἀπεπέμποντο τῆς παρεμβολῆς οἱ τῷ τῶνδε πάθει κατελιγμένοι. Ἐφη γὰρ ποτε Θεὸς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· « Ἀάησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐξαποστειλάτωσαν ἐκ τῆς παρεμβολῆς πάντα λεπρὸν καὶ γονορροῖαν, καὶ πάντα ἀκάθαρτον ἐπὶ ψυχῇ. » Ἐπιτιμᾶτο δὲ τῇ νόσῳ, τετολημῶς ἂ μὴ θέμις, καὶ ἀτιμίαν τοῦ βασιλέως κατεψήφισατο Θεὸς, τὴν ἱερὰν ἀρπάσαντος δόξαν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς προφητείας ἡ δύναμις οὐκ εἰς μόνον βλέπει τὸν Ἰουδαίαν, τουτέστι, τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἔρχεται δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, τουτέστι, τὰς δέκα φυλάς τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ· φέρε λέγωμεν ἀναγκαίως τοὺς ἐπ' αὐτὸν βεβασιλευκότας ἐν ἡμέραις Ἀζαρίου, τοῦ καὶ Ὀζίου, καὶ ποταῖς αὐτοῦ συμφοραῖς συμβέβηκεν ἐναλῶναι, κατηβρωστηχότας ἐκτόπως τὴν βέβηλον εἰδωλολατρίαν. Ἦδη τοίνυν εἰκοστὸν καὶ ὄγδοον ἔτος ἐν τῷ βασιλεύειν ἔχοντος Ὀζίου, τοῦ καὶ Ἀζαρίου, Ἀζαρίας ἕτερος, τοῦ Ἱεροβοάμ, βεβασιλευκεν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ μῆνας ἕξ. Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐν ὀδῷ πεπόμεναι τοῦ πατρὸς, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, δέδοται τισι τῶν οἰκείων εἰς σφαγὴν, καὶ δὴ διόλλυται. Προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ λοιπὸν, ἐν ἔτει τριακοστῷ καὶ ὄγδω βασιλεὺς Ὀζίου, χριεταὶ πάλιν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ὁ Σελούμ· καὶ βεβασιλευκε μὴνδς ἡμέρας. Ἀνήρηται γὰρ εὐθύς ὑπὸ Μαναίμ υἱοῦ Γαζῆ τοῦ ἐκ Θερσίν. Ἐπεσημῆματο δὲ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι γεγονάσιν υἱοί, καὶ ἐξ αἵματος ἦσαν ἀμφοτέροιο τοῦ Ἰησοῦ, ὃς ἀπέκτεινε τὸν Ἀχαάβ, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ τὴν Ἰεζάβελ, ἣ καὶ ὑπέσχετο ὁ Θεὸς, λέγων· « Υἱοὶ τέταρτοι καθήσονται ἐπὶ τοῦ θρόνου. » Βεβασιλευκε τοίνυν ὁ Μαναίμ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ἀπεκτονῶς τὸν Σελούμ, « Καὶ ἐποίησε, » φησι, « τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου. Οὐκ ἀπέστη ἀπὸ πασῶν ἀμαρτιῶν Ἱεροβοάμ υἱοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραὴλ. » Βασιλευόντος δὲ αὐτοῦ, φημι δὴ, τοῦ Μαναίμ, καὶ Θεῷ προσκρούοντος, διὰ τὸ προσκείσθαι λίαν ταῖς τῶν εἰδώλων ψευδολατρείαις, καταστρατεύεται τῆς Σαμαρείας Φουὰ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. Ὅν ἀμύνασθαι τοῖς ὄπλοις οὐκ ἔχων ὁ Μαναίμ, πολλοῖς ἀναπέθει χρημασιν ἀποφοιτῆσαι τῆς γῆς, καὶ λύσαι τὴν μάχην. Ἐπειδὴ δὲ τετελεύτηκεν ὁ Μαναίμ ἐν ἔτει λοιπὸν πεντηκοστῷ καὶ δευτέρῳ τῆς βασιλείας Ὀζίου, χριεταὶ πάλιν ἐπὶ μὲν τὸν Ἰουδαίαν, καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰωάθαμ μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν, περὶ οὗ γέγραπται, ὅτι « Ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν Ὀζίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Πλὴν τὰ ὑψηλὰ οὐκ ἐξήρην· ἔτι ὁ λαὸς ἐθυσίαζε, καὶ ἐθυμία ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. » Ἐπὶ δὲ γε τὸν Ἰσραὴλ Φακίας υἱὸς τοῦ Μαναίμ, « Βεβασιλευκε δὲ, φησὶν, ἔτη δύο, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου. Ἐῖτα συνεστράφη, φησὶ, ἐπ' αὐτὸν Φακὰ, υἱὸς τοῦ

¹⁶ Num. v, 2. ¹⁷ IV Reg. xv, 12. ¹⁸ IV Reg. xvii, 1-8. ¹⁹ ibid. 32-35. ²⁰ ibid. 23-26. ²¹ ibid. 37.

Ῥομελλίου, ὁ τριστάτης αὐτοῦ. Καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν ἂν Ἐλαμ conjurationem et insidias in illum comparante. Sed quod temporibus ejus accidit, in medium narrationis adducit. « Cœpit enim, inquit, Dominus mittere diebus illis in Judam Rhasin regem Syriæ, et Phacee filium Romeliæ. » Phacee namque Romeliæ filius Jerosolymitas, tanquam finitimos armis lacessivit. Cumque acriter, et infracto robore sibi resisti videret, Rhasin Syriorum regem ad arma secum Jerosolymæ expugnandæ consocianda impulit. Bello igitur adornato, Joatham Azariæ filius decedit, et regnum Achaz filius ejus accipit ²², homo improbissimus et idololatra, adeoque ad errorem insani idolorum cultus ebrius, ut et filium suum per ignem transferret, et ad quodvis tetrum facinus declinaret, et adoleret incensum in excelsis, et sub omni ligo frondoso, sicut ⁹ scriptum est ²³. Conturbatus igitur Achaz, collectisque universis divitiis quæ in domo Domini inveniebantur, per nuntios ad Theglathphalasar regem Assyriorum salutis obtinendæ causa eas transmisit. Assyrius igitur contra Rhasin regem bellum sumit, Damascus Syriæ metropolim capit, Rhasin interficit. Achaz postmodum Jerosolymis Damascus, Assyrium visurus, descendit. Ibi in delubris idolorum cum altare novo quodam et inusitato modo constructum vidisset, eo magnopere delectatus, formam ejus seu exemplar ad Uriam sacerdotem Jerosolymam misit, et simile construi jussit. Quo illato in domum Domini, et tantum non spreto ac contempto quod Moses Dei voluntate fecerat, super eo sacrificia solemnia perpetrari mandavit. Alia præter hæc in templo, pro arbitratu inconsiderate, et Deo invito novavit. Quin et temporibus ejus, etiamnum vivente Osee filio Elam rege Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum adversus Israel, vastataque Samaria, ad montes et fluvios Medorum ipsum transtulit. Osee quoque neci dedit, quod manaa (signum subjectionis) non attulisset, quin potius Ægypti regem auxilio vocasset ²⁴. Achaz e vivis exempto, regnavit Ezechias filius ejus super Judam in Jerusalem. Hic fuit vir pius, et justitiæ quam studiosissimus, ut immensum quantum supra alios in his excelleret. « Ipse excelsa dissipavit, et lucos succidit, et erat Dominus cum eo ²⁵. » Eo rege ascendit Senacherim rex Assyriorum ad civitates Judææ muuitas, quas obsedit, et citra laborem cepit. Tunc item Rabsaces Jerosolymis insultat, et impudens os contra Deum aperiens, maledicentissimas illas voces emittit. Tunc quoque leto data ex castris Assyriorum centum octoginta quinque millia, una nocte manu angeli confecta. Hæc utiliter in præsens dicta sunt : cuique enim istorum casuum propheticus hic sermo scite quadraverit. Nunc enim Samaritas increpat : nunc Jerosolymitis hostilem adventum minatur : captivitates prænuntiat, timorem præsignificat, auxilium promittit : ad conversionem invitat : nec ulla in hac propheta prætermissa est ratio, ullusve mo-

Ἰσραὴλ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, καὶ οὐκ ἀπέστη ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν Ἰεροβοάμου τοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραὴλ. » Αὐτοῦ βασιλεύοντος ἀνέβη Θεγλαβαλασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὃς πᾶσαν ἐλὼν κατὰ κράτος τὴν Σαμάρειαν, ἀπήκισε τὸν Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους. Τετελεύτηξε δὲ καὶ ὁ Φακεὲ, συστροφὴν ἐπ' αὐτὸν ποιήσαντος Ὡση τοῦ υἱοῦ Ἠλᾶ, ὃς καὶ ἐθασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ, ἐν ἑτει εἰκοσῶν Ἰωάθαμ υἱοῦ Ἀζαρίου. « Ἄλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, φησὶν, ἤρξατο Κύριος ἐξαποστέλλειν ἐν Ἰούδα τὸν Ῥασῶν βασιλεὺς Συρίας, καὶ τὸν Φακεὲ υἱὸν Ῥομελλίου. » Ἀνόπιν ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ λόγος ἔρχεται. Ἐφαιμεν γάρ, ὅτι τετελεύτηξεν ὁ Φακεὲ, Ὡση τοῦ υἱοῦ Ἠλᾶ σύστρεμμα καὶ ἐπιβουλήν ἐπ' αὐτὸν τινα ποιησαμένου. Πλὴν ἐν χρόνοις αὐτοῦ γεγονὸς, εἰς μέσον ἄγει διήγημα. « Ἦρξατο γάρ, φησὶ, Κύριος ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξαποστέλλειν ἐν Ἰούδα τὸν Ῥασῶν βασιλεὺς Συρίας, καὶ τὸν Φακεὲ υἱὸν Ῥομελλίου. » Φακεὲ γάρ ὁ τοῦ Ῥομελλίου πεπολέμηκεν ὡς ὁμόρους θνας τοὺς Ἰεροσολυμίτας. Ἐπειδὴ δὲ δεινὴν καὶ ἄθραυστον ἔθεάτο τὴν ἀντίστασιν, ἐναπειθεὶ τὸν Ῥασῶν τὸν βασιλεὺς τῶν Σύρων, σύνοπλον αὐτῷ γενέσθαι καὶ συλλήπτορα, καὶ συνεκπολιορκῆσαι τὴν Ἰερουσαλήμ. Συνεστηχότος δὴ οὖν τοῦ πολέμου, τετελεύτηξε μὲν Ἰωάθαμ ὁ υἱὸς Ἀζαρίου. Διαδέχεται δὲ τὴν βασιλείαν Ἀχατὶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ, πονηρὸς ὡς ἄγαν καὶ εἰδωλολάτρης, καὶ καταμαθῶν οὕτω πρὸς πλάνησιν εἰδωλομανῆ, ὡς καὶ τὸν ἴδιον υἱὸν διαγαγεῖν ἐν πυρὶ, καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ἀπονεύσαι τῶν ἐκτόπων, καὶ θυμῶν ἐν τοῖς ὕψηλοις, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλώδους, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τεθορυβημένος δὴ οὖν ὁ Ἀχατὶς, πάντα συνενεγκῶν τὸν πλοῦτον τὸν εὐρεθέντα ἐν οἴκῳ Κυρίου, ἀποστέλλει πρὸς Θεγλαβαλασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ σῶζεσθαι δι' αὐτοῦ παρεκάλει. Ὅπλίζεται τοίνυν Ἀσσύριος κατὰ τῆς Ῥασῶν βασιλείας, καὶ δέχεται μὲν τὴν Δαμασκὸν, ἣ ἐστὶ μητρόπολις τῆς Συρίας, ἀναίρει δὲ τὸν Ῥασῶν. Ἔττα κάτεισιν Ἀχατὶς ἐκ τῶν Ἰεροσολύμων εἰς Δαμασκὸν, ἀφόμοις τὸν Ἀσσύριον. Ἐν δὲ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσσι θυσιαστήριον ἑωρακώς, καινοπρεπῆ τινα καὶ ἀθήη κατασκευὴν ἔχον, καὶ ἡσθεῖς ἐπ' αὐτῷ λίαν, ἐκτύπωμα λαθῶν, ἀποστέλλει πρὸς Οὐρίαν τὸν ἱερέα ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις, καὶ δὴ κατ' αὐτὸ γενέσθαι προστέταχεν. Εἰσενεγκῶν δὲ ἐν οἴκῳ Κυρίου, καὶ μόνονοχι καὶ ἀτιμάσας τὸ κατὰ βούλησιν Θεοῦ διὰ Μωσέως γεγεννημένον, ἐπ' αὐτῷ πληροῦν τὰ νενομισμένα προστέταχε. Καὶ ἕτερα δὲ πρὸς τούτοις κεκαινούργηκεν ἐν τῷ ναῷ, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἀπερισκέπτως, καὶ ἀπαρόντως Θεῷ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ καιροῖς, ἐτι ζώντως Ὡση υἱοῦ Ἠλᾶ βασιλεύς Ἰσραὴλ, ἀνέβη ὁ Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὃς καταδῆώσας τὴν Σαμάρειαν, μετῴκησε τὸν Ἰσραὴλ ἐν βρεσσι, καὶ ποταμοῖς τῶν Μήδων. Ἀπέκτεινε δὲ καὶ αὐτὸν Ὡσέ. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ;

²² IV Reg. xvi, 2. ²³ ibid. 4. ²⁴ IV Reg. xviii, 1 seqq. ²⁵ IV Reg. xviii, 4.

das, quo tunc errore deceptis consuli debuit. Ait ergo: Ὅτι μὴ προσκεκόμεν αὐτῷ τὸ μαναὰ, φησίν. ὃ ἦν συμβολὸν ὑποταγῆς· ἐκάλει δὲ μᾶλλον εἰς ἐπικουρίαν τὸν Αἰγυπτίων τύραννον. Εἶτα κατὰ τοῦτο τελευταίαντος τοῦ Ἀχατῆ, βασιλεύουεν Ἐξελίας υἱὸς αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν ἐν Ἱερουσαλήμ. Οὗτος γὰρ ἀνὴρ γέγονεν εὐσεβῆς, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα δικαιοσύνης ἐπιμελουμένων, ὡς ἀσύγκριτον ἔχειν παρὰ τοὺς ἄλλους τὴν ἐν γῆ τούτῃ διαφοράν. « Αὐτὸς καθέλιε τὰ ὕψηλά, καὶ τὰ ἄλση, φησὶ, ἐξέκοψε. Καὶ ἦν Κύριος μετ' αὐτοῦ. » Αὐτοῦ βασιλεύοντος ἀνέβη Σαναχερῆμ, βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ἐπὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας τὰς ὄχυράς. Καὶ πολιορκήσας, εἶλεν ἀμοχθί. Τότε καὶ ὁ Ῥαψάκης αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιπηδᾷ, καὶ ἀπύλωτον ἀνοίγνυς κατὰ Θεοῦ τὸ στόμα, τὰς παμβλασφήμους ἐκείνας ἀνῆτοι φωνάς. Τότε καὶ πεπτῶκασιν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες, ἐν μιᾷ νυκτὶ, ἀγγέλου χειρὶ δαπανώμεναι. Ταῦτα χρῆσιμῶς εἰρηται πρὸς τὸ πρῶν. Ἐκάστῳ γὰρ τῶν συμβεθεκτότων ἐφαρμόσειεν εὐτέλως τῆς προφητείας ὁ λόγος. Ποτὲ μὲν γὰρ ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐν Σαμαρεῖα· ποτὲ δὲ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπειλεῖ τὰς ἐφόδους, προαπαγγέλλει τὰς αἰχμαλωσίας, προκαταμνηθεὶς τὸν φόβον· ἐπαγγέλλεται τὴν ἐπικουρίαν· καλεῖ πρὸς ἐπιστροφὴν· καὶ οὐδεὶς τῆ προφητεία καταλείπεται λόγος ἢ τρόπος τῶν ἀναγκαίων εἰς δνησιν τοῖς τῶτηνικᾶδε πεπλανημένοις. Τοῖνον φησίν·

10 VERS. 2. Principium sermonis Domini ad Osee.
Et dixit Dominus ad Osee.

A Ἀρχὴ λόγου Κυρίου ἐν Ὠσηέ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ὠσηέ.

II. Incipit enim Deus in propheta revelare mysteria, secundum illud utique, quod ab alio propheta satis aperte dictum est: « Super custodiam meam stabo, et ascendam super petram, et contemplanbor, ut videam quid loquetur in me Dominus Deus²⁶. » Revelat enim universorum Deus, dum sanctis futurorum notitiam in animum immittit. Unde beatus David: « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam²⁷. » Eodem modo et beatus Zacharias loquitur: « Et respondit angelus, loquens in me²⁸. » Consueverunt quippe sancti prophetæ Dei sermonem appellare angelum, utpote annuntiantem ipsis, et manifestantem voluntatem Dei Patris. Quod item propheta Isaias testatur: « Quia omnem stolam congregatam dolo, et vestimentum cum commutatione restituent, et volent, si fuerunt igne combusti, quia puer natus est nobis, et vocatur nomen ejus, magni consilii Angelus²⁹. » Fuisse autem tenuem, nec tam claram revelationem in sanctis, nec lingua, et verbis more nostro constantem, plane fidem nobis faciet Paulus scribens: « An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus³⁰? » Quamobrem dicere, Dei verbum factum in Osea, meo quidem judicio aliud nihil est, quam audientibus significare, revelationem faciam in Osea, et futurorum notitiam ei illuxisse instar luminis, non oculos corporis, sed mentem et cor illustrantis. Rursum quod dicitur: « Et dixit Dominus ad Osee, » hoc nobis cogitandum subjicit. Quod enim jubebatur, non omnibus lecturis commune erat, nec proponebatur, ut qui vellent aliquando, id facerent: sed separatim soli Osee dictum est. Nec enim quemadmodum commune et utile præceptum est illud: « Hæc dicit Dominus, iuxta vias gentium nolite discere: et a signis cæli nolite metuere³¹; » sic potest intelligi etiam bonum et frugiferum esse accipere uxorem fornicariam, et filios fornicationis. Verum illud utiliter ad omnes pertinere potest: hoc proprie ad solum prophetam a Deo dici convenit. Est autem,

B Ἀρχεται μὲν γὰρ ἐν τῷ προφήτῃ Θεὸς ἀποκαλύπτειν μυστήρια, κατ' ἐκεῖνο που πάντως, τὸ δι' ἐτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον· « Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτραν, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός. » Ἀποκαλύπτει γὰρ τοῖς ἁγίοις, εἰς νοῦν ἐνεῖς τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Καὶ τοῦν ὁ μακάριος φησὶ Δαβὶδ· « Ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός, ὅτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ. » Οὐδὲν δὲ ἤττον ἡμῖν καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ζαχαρίας διὰ τῶν Ἰσων ἔρχεται λόγων· ἔφη γὰρ· « Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί. » Ἐν ἔθει γὰρ ἦν τοῖς ἐν ἁγίοις προφήταις ἄγγελον ἀποκαλεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ὡς ἀπαγγέλλοντά τε αὐτοῖς καὶ ἐναργῆ καθιστῶντά τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ἐπιμαρτυρῆσι δὲ λέγων καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας περὶ αὐτοῦ· « Ὅτι πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην δόλω, μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσι, καὶ θελήσουσιν εἰ ἐγενήθησαν πυρκαϊστοί. Ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλῃς βουλῆς Ἄγγελος. » Ὅτι δὲ ἦν ἰσχνὴ καὶ ἀσυμφωνῆς ἐν τοῖς ἁγίοις ἢ ἀποκάλυψις, καὶ οὐχὶ γλῶττη καὶ ῥήμασι τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπιτελουμένη, πληροφορῆσι: γράφων ὁ Παῦλος· « Ἡ δοκιμὴν ζητεῖτε ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » Οὐκοῦν τὸ ἐν Ὠσηέ γενέσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, εἴη ἂν, ὡς ἐμοιγε πάρεστι νοεῖν, ἕτερον οὐδὲν τοῖς ἀκρωμένοις κατασημαῖνον, ἢ ὅτι γέγονεν ἀποκάλυψις ἐν Ὠσηέ, καὶ τῶν ἐσομένων ἢ γνῶσις φωτὸς ἐνέστραψε δίκην, οὐ σώματος ὀφθαλμοῦς, ἀλλὰ νοῦν καὶ καρδίαν καταλαμπρύνοντος. Τὸ δὲ δὴ φάναι πάλιν, « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ὠσηέ, » πρὸς ἐννοίας ἡμᾶς ἀποφέρει τοιαύτας. Τὸ γάρτοι προσεταγμένον οὐ κοινὸν ἅπασιν τοῖς ἐντευχομένοις ἦν. Οὕτε μὴν προὔκειτο τοῖς ἐθέλουσι ἀποπεραίνειν αὐτὸν κατὰ καιροῦς. Ἄλλ' ἰδικῶς καὶ πρὸς μόνον εἰρητο τὸν Ὠσηέ. Οὐ γὰρ, ὡσπερ ἐστὶ κοινὸν καὶ ἐπωφελὲς παράγγελμα, τὸ, « Τάδε λέγει Κύριος, Κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἐθνῶν μὴ μανθάνετε, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε; » οὕτως ἂν νοεῖτο καλὸν τε καὶ δνησιφόρον τὸ λαβεῖν γυναῖκα πορνείας,

[Isaac. II, 4. ²⁶ Psal. LXXIV, 9. ²⁷ Zachar. I, 9.

²⁸ Isa. IX, 6, 7. ²⁹ II Cor. XII, 3. ³⁰ Jerem. X, 2.

καὶ τέκνα πορνείας. Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν χρησίμως εἰς ἔικαντας διήκοι ἂν· τοῦτό γε μὴν ἰδικῶς πρὸς μόνον ἂν πρέποι τὸν προφήτην λέγεσθαι παρὰ Θεοῦ. Τοῦτο, αἶμαι, ἐστὶ, καὶ ἔειπε πρὸς Ὡση, ὁ ὅμοιον ὡς εἰ τυχὸν λέγοι· Οὐ πρὸς πάντα ἀπλῶς ὁ τοιοῦδος λόγος, ἀλλὰ πρὸς μόνον τὸν Ὡση. Οὐ γὰρ εἶδει πρόφασιν αἰσχρᾶς τε καὶ φιληδόνου ζωῆς γενέσθαι πολλῶς, τὸ ὦν ἐφη ὁ Θεὸς πρὸς τὸν μακάριον Ὡση;

Bādiḥ, labē svauph gynaiḥa pornēias, kai tékna pornēias, diōti ékporneúsoussa ékpornevú-sai ἢ γῆ ἀπὸ δπισθερ τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐπορευú-θη, καὶ ἔλαβε τὴν Γόμερ, θυγατέρα Δεβηλαῖμ, καὶ συνέλαβε, καὶ ἔτεκεν αὐτῷ υἱόν.

Γ'. Οὐδείς ἡμᾶς ἀναπέσει λόγος, παραιτεῖσθαι τὸ Γράμμα, καὶ τῆς ἱστορίας τὸ εἰκαῖον καταψηφίζεσθαι, καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος καθορίζειν τὸ ἀκαλλές, καὶ οἰεσθαι κατὰ τινὰς, μὴ οὕτως πεπράχθαι, μήτε μὴν παρελιθῆναι πρὸς γάμον, ἦτοι σύνθετον γαμικὴν τὴν Γόμερ, ὅπου καὶ σύλληψιν γεγενῆσθαι φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶ μὴν καὶ ἀπότεξιν, μέμνηται τε καὶ ὀνόματος τοῦ παιδίου, καὶ τὸν τοῦ γυναιῶν λέγει πατέρα, καὶ αὐτὸ δὲ πρὸς τούτοις τοῦ γυναιῶν τὸ ὄνομα. Ἐπειδὴ δὲ ἀναγκαῖον ἦν ὁμολογεῖν, τῇ τῶν πεπραγμένων ἀληθείᾳ συνειπεῖν ἐλομένους, ὅτι ταῦθ' οὕτως γέγονεν ἀληθῶς, φέρε τοὺς τῶν κατασκώπτειν εἰωθότων παραθένας λόγους, τότε λοιπὸν ἐπαγάγωμεν ἐπὶ καιροῦ τῆς οἰκονομίας τὴν ἀφήγησιν. Λογιδίῳ μὲν οὖν ἐνέτυχον ἀνδρὸς οὐκ ἀσήμου, διατρανοῦν ἐθέλοντος τὰ περὶ τὸν τόπον· ὅς τῆς ἱστορίας, καὶ τῶν οὕτω γεγενῆσθαι λεγόντων, οὐ μετρίαν ἐποιεῖτο τὴν κατάρρησιν, δεῖν τε ἐφασκεν ἐναργῶς ἐπ' αὐτῇ δὴ τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ μάλιστα δεδιότας οὐδὲν, ἀνακραγεῖν τῆς ἐγκρατείας τοὺς ἐραστάς· «Τὸ γράμμα ἀποκτείνει.» Ἐρήμην γὰρ ὡσπερ κατατρέχων τοῦ γράμματος, καὶ οἶονεἰ κατὰ πρानοὺς ἐρχόμενος, τοιοῦδος τινὰς συνετίθει λόγους. Μωσῆς γὰρ, ἐφασκεν, ὁ θεσπέσιος προσετέτακτο ποτε τῆς Αἰγυπτίου βουλείας λελυτρωμένον ἀποκομιζεῖν τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν πάλαι τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένῃν ἀγίαν γῆν, φημί δὴ τὴν τῆς ἐπαγγελίας· ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἤκουσε Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαι σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγάκᾳ σε, προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε.» Πῶς οὖν οὐκ ἀξιάγασται, φησὶν, οἱ καὶ τὴν οὕτω σεπτήν καὶ παγκάλῃν διακονίαν παραιτούμενοι· καὶ τὴν μέλλουσιν οὐκ ἀπαναίνόμενοι; Ὁ μὲν γὰρ ἐφασκε· «Δέομαι, Κύριε, προχέρισαι ἄλλον δυνάμενον ὄν ἀποστειλεῖς.» Ὁ δὲ τὴν νεότητά προῖσχόμενος, ἐκδυσωπεῖν ἐπειράτο Θεόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης, φησὶν, Ἰεζεκιὴλ ἐν βολβίτοις κόπρῳ ἀνθρωπίνης ἄρτους ἐκυτῶ ποιῆσαι προστεταγμένος, δεδυσφόρηκεν οὐ μικρῶς, ἤκουσέ τε διὰ τοῦτο· «Ἰδοὺ δέδωκά σοι βόλβιτα βοῶν ἀντὶ βολβίτων ἀνθρωπίνων, καὶ ὀπήσεις τοὺς ἄρτους σου ἐπ' αὐτῶν.» Καὶ μὴν καὶ αὐτὰ ὁ θεσπέσιος Πέτρος, ὅτε τῆς ὀθόνης καθιεμένης ἐξ οὐρανοῦ, ἐν ἧ πάντα ἐτέγραπτο τὰ τετράποδα καὶ τὰ κτήνη, Θεοῦ λέγοντος ἤκουσεν· «Ανα-

opinor, quod ait, et «dixit ad Osee,» perinde ac si dicat fortasse, Non ad omnes simpliciter talis est sermo, sed ad Oseam solum. Non enim turpis et voluptariæ vitæ multis fieri occasionem oportebat **II** quod dispensatorie ad unum quendam dictum est. Quid ergo ait ad beatum Oseam?

οἰκονομικῶς πρὸς ἓνα κατὰ καιροὺς εἰρημένον. Γ'

VERS. 3. Vade, accipe tibi uzorem fornicationis et filios fornicationis, quia fornicans fornicabitur terra a Deo. Et abiit, et accepit Gomer filiam Debelaim, et concepit, et peperit ei filium.

III. Nullo nobis argumento persuadebitur Scripturam repudiare, et historiam vanitatis condemnare, et rem ipsam inhonestatis coarguere, putareque, ut quidam, non ita gestam, neque ad nuptias, sive matrimonii consuetudinem adscitam esse Gomer, quando et conceptum, et partum secutum sacra Scriptura docet, meminitque et nominis filii, et patrem ipsius mulierculæ nominatim exprimit, et in super ipsam nomine appellat. Quia vero rerum gestarum veritati assentiri volentes, consiteri necessario debent, hæc ad hunc modum vere contigisse, age eorum quibus soleme est calumniari rationibus propositis, postea œconomix narrationem oportune subjungamus. Incidi igitur in disputatiunculam viri cuiusdam non obscuri, qui hunc locum explanare conaretur, et historiam affirmantesque id re ipsa tali modo factum, non leviter reprehenderet, assereretque planis verbis, super hoc ipso capite sine ullo timore exclamandum, continentix amatoribus, «Littera occidit²¹.» Quasi enim deserto ab ipsa vadimonio scripturam incursans, ac velu præcipientem urgens, huiuscemodi conclusiones texebat. Moyses enim divinus, aiebat, Israellem ab Ægyptia servitute olim vindicatum in terram sanctam, patribus promissam, in terram promissionis, inquam, deportare iussus est²². Quin et Jeremias Deum manifeste dicentem audivit, «Priusquam formarem te in utero, novi te; et antequam exires de vulva, sanctificavi te. Et prophetam in gentibus dedi te²³.» Quomodo igitur non admiratione digni, inquit, qui adeo venerandum, et honestissimum prorsus ministerium aversantur, et cunctari non verentur? Ille enim, Moyses, aiebat: «Obscuro, Domine, delige alium idoneum, quem mittes²⁴.» Alius juventutem prætendens, exorare Deum nitebatur. Quin et propheta Ezechiel, in stercore humano panes sibi facere iussus, non mediocriter moleste fert, et idcirco audit: «Ecce dedi tibi stercorea boum **II** pro humano, et coques panes tuos in eis²⁵.» Insuper et divus ipse Petrus, quando linteo de cælo submisso, in quo omnia quadrupedia et jumenta cernebantur, Deum dicentem audivit: «Surge, Petre; occide, et manduca²⁶,» recusavit, his verbis: «Nequaquam, Domine, quia

²¹ II Cor. iii, 6. ²² Exod. iii, 8. ²³ Jer. i, 5.

²⁴ Exod. iv, 13. ²⁵ Ezech. iv, 15. ²⁶ Act. x, 13.

munquam comedi omne commune, aut immundum ³⁷, neque ingressa est in os meum ulla caro profana. Oseas autem auditio se cum muliercula inhonesta et fornicaria, et vitam vivente execrabilem debere copulari, rem non deprecatur; cunctationem nullam admittit; non sibi istud remitti suppliciter orat; sed, ut quispiam petulantissimus, tantum non promptissime, sine mora, propemodum in rem involat, voluptate, credo, mulierculæ fruentis superatus. Deinde orationem cum absurdo finiens, pauca quædam, et frigida adjungit. Simulat enim se prophetæ patrocinari, et ait, plurimum se ipsum excusaturum fuisse, si Deum communionem corpoream mandasse putavisset.

Sed quoniam erat spirituale quiddam quod agebatur, ex multa erga Deum charitate propemodum ultro ad id quod jussum erat præstandum, prophetam descendisse. Præterea, inquit, continentis Deus hanc voluisset quidquam committi tale, ut vir tantus adeo turpibus detestandisque complexibus, feminæ hujus, inquam, obscenæ et fornicariæ contaminaretur. Historiam autem enervans, et eam in sensus spirituales quodammodo transformans, Gomer affirmabat esse typum animæ, quæ sibi vitam inhonestam ac turpem delegit; prophetam sustinere imaginem ejus qui de cælo est, hoc est, Verbi ex Patre: qui quidem animabus nostris modo sub intelligentiam tantummodo cadente copulatus, vitæ probæ ac sanctæ semina injicit. Et hæc quidem in illa oratione, qua persuadere voluit, probationes ab eo excogitatæ sunt. Cepit autem me admiratio non vulgaris: primum, quod vera sentire contemnens, ausus est dicere, litteram occidere; deinde, quod introduxit Moysen, et quos modo nominavimus, qui cælestibus oraculis reclamarint; quod autem divinis mandatis se opponere ausi extra culpam non fuerunt, male tacuit. Sacrorum namque doctorem Moysen subterfugientem, et ad obeundam missionem tergiversantem, et linguæ tarditatem obtendentem, ut infirmum in fide reprehendit Deus, in hæc verba: **13** « Quis dedit os homini? et quis fabricavit mutum et surdum, videntem et cæcum? nonne ego Dominus Deus? Perge igitur, et ego aperiam os tuum ³⁸. » Eo adhuc recusante, et moras neccente, « Iratus est, » inquit, « Dominus in Moysen, et dixit: Non ecce Aaron frater tuus? Scio quod loquens loquetur ipse tibi ³⁹. » Rursum, cum Jeremias inconsideratius dixisset se juniorem esse et nescire loqui, nihilominus et Deus ita occurrit: « Noli dicere, quia Junior ego sum, quoniam ad omnes, ad quos ego mittam te ibis, et universa quæ mandavero tibi loqueris ⁴⁰. » Non enim onni periculo vacabat, dicere, aut saltem cogitare, summum consilium a recta ratione aberrasse, dum juvenem ad vaticinandi officium vocat. Similiter Petrus accepit quidem vocem, linteo de cælo submis-

στας, Πέτρε, θύσον, καὶ φάγε· » παρητεῖτο, φησὶν, οὕτω λέγων· « Μηδαμῶς, Κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινόν, ἢ ἀκάθαρτον, » οὐδὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου πᾶν κρέας βέβηλον. Ὡσὴ δὲ ἀκούσας, ὅτι γυναίq̄ συνάπτεσθαι δεῖ αἰσχρῶ, καὶ πορνευομένην, καὶ ἐπάρατον ἔχοντι ζῶην, οὐ παραιτεῖται τὸ χρῆμα, οὐκ ἔκνευ ἐνδέχεται, οὐ προσάγει τὴν ἱκετηρίαν, ἀνεῖσθαι παρακαλῶν· ἀλλ' οἶά τις τῶν ἀσελγεστάτων προχειρότατα, καὶ ἀμελλῆτι, μονονουχὶ καὶ ἀρπάζει τὸ χρῆμα, τάχα που τῆς εἰς τὸ γύναιον ἡδονῆς ἡτώμενος. Εἶτα κατακλείων εἰς ἀτοπίαν τοὺς λόγους, προσετίθει τοῦτοις ὀλίγα ἄττα καὶ ψυχρά. Σκῆπτται μὲν γὰρ τῷ προφήτῃ συνηγορεῖν, καὶ πάλιν φησὶν, ὅτι πλείστην ἂν ἐποίησας τὴν παραιτήσιν, εἰ σωματικὴν ἠπίστατο κοινωὶαν προστάξαι Θεόν.

B Ἐπειδὴ δὲ ἦν πνευματικόν τι τὸ δρώμενον, ἐκ πολλῆς ἄγαν φιλοθείας, μονονουχὶ καὶ αὐτόμολος ἐπὶ τὸ δρῶν ἔρχεται τὸ κεκελευσμένον. Ἄλλως τε, φησὶ, οὐκ ἂν ὁ τῆς ἐγκρατείας Θεὸς ἠθέλησέ τι γενέσθαι σοιοῦτον, ὡς ἄνδρα τοσοῦτον αἰσχραῖς οὕτως καὶ βδελυρωτάταις καταμαίνεσθαι συμπλοκαῖς, ταῖς εἰς γυναῖκα, φημὶ, καὶ ταῦτο μαχλῶσαν καὶ πεπορνευμένην. Μεταπλάττων δὲ ὡσπερ τῆς ἱστορίας τὴν δύναμιν εἰς ἐννοίας πνευματικὰς, ἔφασκε μὲν εἶναι τὴν Γόμερ εἰς τύπον ψυχῆς, αἰσχρῶς καὶ ἀπέμυως διαζῆν ἡρημένης· τὸν δὲ γε προφήτην εἰκόνα πληροῦν τοῦ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστι, τοῦ ἐκ Πατρὸς Θεοῦ Λόγου· ὃς ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς συναπτόμενος νοητῶς, τὰ τῆς φιλαρέτου ζωῆς ἐνίησι σπέρματα.

C Καὶ ταῦτα μὲν τῆς ἐκείνου πιθανολογίας τὰ εὐρέματα. Τεθαύμακα δὲ οὐ μετρίως ἐγώ, πρῶτον μὲν, ὅτι τῶν εἰς ἀλήθειαν ἀφειδήσας ἐννοιῶν, τετόλμηκεν εἰπεῖν, ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει. Εἶτα πρὸς τοῦτοις, ὅτι παρεκόμισε μὲν τὸς ἀμφὶ τὸν Μωσέα, καὶ ὦν ἐπεμνησθημεν ἀρτίως, τοὺς ἄνωθεν κεχρησμοφθήμενοις ἀντειρηκότας· ὅτι δὲ τοῖς θεοῖς θεσπισμασιν ἀντιβλέψαι τετολμηκότας οὐκ ἔξω γεγονάσιν αἰτίας, σεσίγηκεν οὐκ ὀρθῶς. Παραιτούμενον μὲν γὰρ τὸν ἱεροφάντην Μωσέα, καὶ ὀκνοῦντα τὴν ἀποστολήν, καὶ προῖσχύμενον τὴν βραδυγλωσσίαν, ὡς ἀσθενοῦντα περὶ τὴν πίστιν ἤλεγχε Θεός, οὕτω λέγων· « Τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπῳ; καὶ τίς ἐποίησε δύσκωφον καὶ κωφόν, βλέποντα καὶ τυφλόν; οὐκ ἐγώ Κύριος ὁ Θεός; Καὶ νῦν, πορεύου, καὶ ἐγώ ἀνοίξω τὸ στόμα σου. »

D Ἀναδυσόμενον δὲ μετὰ τοῦτο, καὶ μέλλοντος εἶτι, « Ὄργισθη, φησὶ, Κύριος ἐπὶ Μωσῆν, καὶ εἶπεν· Οὐκ ἰδοὺ Ἄαρὼν ὁ ἀδελφός σου; ἐπίσταμαι ὅτι λαλῶν λαλήσει αὐτός σοι. » Ἰερεμίου δὲ πάλιν προαλέστερον εἰρηκότος, ὅτι Νεώτερος ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, οὐδὲν ἦττον ὑπήντα Θεός, λέγων· « Μη λέγε, ὅτι Νεώτερος ἐγώ εἰμι, ὅτι πρὸς πάντας οὓς ἂν ἐγώ ἐξαποστελῶ σε, πορεύσῃ, καὶ κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐντελωμαί σοι, λαλήσεις. » Οὐ γὰρ ἦν ὅλως ἀκίνδυνον εἰπεῖν, ἦγουν ἐνοησῆαι μόνον, ὅτι λογισμοῦ τοῦ πρέποντος ἢ ὑπερτάτη βουλῇ διημάριηκε, νέον ἄνδρα καλοῦσα πρὸς προφήτησαν. Ὅμοίως ὁ θεσπέσιος Πέτρος ἤκουσε μὲν, τῆς ὀθόνης καθιεμένης ἐξ οὐρανοῦ·

³⁷ Act. x, 14. ³⁸ Exod. iv, 11, 12. ³⁹ ibid. 14.

⁴⁰ Jerem. i, 7.

Ἰ' Αναστάς, Πέτρε, θύσον, καὶ φάγε. » Ἐπειδὴ δὲ Ἰουδαϊκῶς ἀνακεκράγει τὸ, « Μηδαμῶς, Κύριε, οὐδὲποτε ἔφαγον κοινὸν, ἢ ἀκάθαρτον » ἐπιτιμῶτο παραχρῆμα, καὶ ὡς τοῖς θεοῖς σκέμμασιν ἀντιφέρεσθαι τολμῶν, ἤκουεν ἐναργῶς· « Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. » Εἰ γὰρ καὶ ἐλέγγειν ἤθελεν ἠπίως ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ οὐκ εὐθύς ὡς ἀντειρηχόσιν οὐ μετρῶς ἐξεπικραίνετο, ἀλλ' οὐκ ἔξω γέγονεν αἰτίας αὐτοῖς ἢ παραίτησις. Χρῆναι δὲ φημι ταῖς ἀνωθεν ψήφοις ἀμελλῆτι νέμοντας τὸ ὀρθῶς καὶ ἀδιαβλήτως ἔχειν, ἀποπεραίνειν ἐπιγίεσθαι τὸ κεκελευσμένον, καὶ εἰ μὴ σφόδρα τὸ χρῆμα ταῖς ἡμετέραις ἀνάδην ψυχαῖς. Οἶόν τί φημι· Προστέταχε τῷ Σαούλ ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἀποσφάξει τὸν Ἄγαγ, ὡς ἀνόσια δεδρακότα κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἄλλ' ὤφθη τὸ χρηστὸν ἐπ' αὐτῷ βουλεύεσθαι, καὶ φειδοῦς ἡξίου τὸν ταῖς ψήφοις καταδεδικασμένον. Προσχροῦει δὲ οὖν ταύτητοι τῷ Θεῷ, καὶ μάλα. Ἐκθῆδο δὴ οὖν τοῦ τεθνάναι προστεταγμένου, μονουχι διακεκραγῶς, καὶ λέγων δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ὅτι μὴ δικαίαν ἐπ' αὐτῷ τὴν ψῆφον ἐποίησε Θεός. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἔλυπεῖτο μὲν λίαν, καὶ συνηγανάκκει Θεῷ ὁ μακάριος Σαμουὴλ. Καὶ ἀποσφάττει μὲν τὸν Ἄγαγ αὐτός, ἐπιφωνῶν τὰς αἰτίας· « Ἄνθ' ὧν γὰρ, φησίν, ἠτέκνωσε γυναῖκας ἢ βομφαλα σου, οὕτως ἀτεκνωθήσεται ἐκ γυναικῶν ἡ μήτηρ σου. » Πραπαγγέλλει δὲ τῷ Σαούλ, ὅτι καὶ τῆς βασιλείας ἐξοισθήσεται, καὶ πικρὰς τῆς παρακοῆς ἀποτίσει δίκας.

Εἰ δὲ χρὴ πρὸς τοῦτω καὶ ἑτέρας ἡμᾶς ἱστορίας παρενεγκεῖν ἀφήγησιν, ἐν τῇ τρίτῃ γέγραπται τῶν Βασιλειῶν, ὅτι κατεστρατεύετο ποτε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ὁ Ἄδερ, ὁ Σύρων ἡγεύμενος, ἦτος βασιλεύς. Ἀλύοντος δὲ οὐ μικρῶς τοῦ Ἀχαάβ, ὃς ἦν βασιλεὺς Ἰσραὴλ, καὶ δεδιώτος τὴν ἔφοδον, ἀλώσεσθαι τε οὐκ εἰς μακρὰν πανστρατιᾷ προσδοκῆσαντος, ἐπηγγέλλετο διὰ προφήτου Θεός, παραδώσειν αὐτῷ τὸν ἐχθρόν. Ἔϊτα λαβὼν ἐκεῖνος, ἡξίου φειδοῦς παρὰ τὸ δοκοῦν πῶ Θεῷ. Καὶ τί μετὰ τοῦτο τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν; « Καὶ ἄνθρωπος εἷς ἐκ τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν εἶπε πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐν λόγῳ Κυρίου· Πάταξον δὴ με. Καὶ οὐκ ἠθέλησεν ὁ ἄνθρωπος πατάξαι αὐτόν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἄνθ' ὧν οὐκ ἤκουσας τῆς φωνῆς Κυρίου, ἰδοὺ σὺ ἀποτρέχεις ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πατάξεις σε λέων. Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εὐρίσκει αὐτὸν λέων, καὶ ἐπάταξεν αὐτόν. Καὶ εὐρίσκει ἄνθρωπον ἕτερον, καὶ εἶπε· Πάταξον δὴ με. Καὶ ἐπάταξεν αὐτόν ὁ ἄνθρωπος, καὶ πατάξας συνέτριψε. Καὶ ἐπορεύθη ὁ προφήτης, καὶ ἔστη τῷ βασιλεῖ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Καὶ κατεδήσατο τελαμῶνι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. » Μικρὰ δὲ ἅτα μεταξὺ προσελαληκῶς ὑποστρέφοντι τῷ Ἀχαάβ, προσετίθει κάλιν· « Τάδε λέγει Κύριος· Διότι ἐξήνεγκας σὺ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρὸς σου, καὶ ἔσται ἡ ψυχὴ σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ λαός σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. » Ἀκούεις ὅπως οὐ πατάξαι τὸν προφήτην παραιτούμενος, ἐλευθῶς ἀνηρέθη, δεινῶ θη-

so : « Surge, Petre, occide, et manduca ⁴¹. » Quoniam autem ut Judæus exclamabat : « Nequaquam, Domine, quia nunquam comedi commune, aut immundum quidpiam ⁴², » illico est objurgatus, et ut divino proposito obsistere non reformidans, clare audivit : « Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris ⁴³. » Quamvis enim Deus universorum et mansuetus reprehendere voluit, et non illico, ut in refractarios vehementius est exacerbatus, tamen eorum detrectatio culpa non caruit. Oportere autem existimo omni mora posthabita, celestem sententiam rectam atque inculpabilem statucentes, ad jussa exsequenda properare, etiamsi res animis nostris parum arriserit. Quale est, inquam, quod universorum Deus de Agag occidendo, ut qui in Israelitas nefanda molitus esset, Sauli mandavit, qui benignius in eum consulendum, et venia dignum censuit, quem divina auctoritas damnaverat ⁴⁴. Quare non leviter Deum offendit. Curam igitur gessit ejus, qui mori jussus fuerat, tantum non clamans, et dicens facto ipso, iniquam sententiam adversus ipsum tulisse Deum. Hanc ob causam contristatus magnopere, et una cum Deo indignatus est beatus Samuel, occiditque ipsa sua manu Agag, causam superadjiciens : « Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua ⁴⁵. » Prænuntiat autem Sauli regno pulsum iri, et acerbis contumaciæ pœnas persoliturum.

Quod si insuper alterius historiæ intexenda est narratio, in tertio Regum scriptum est, aliquando contra Israelitas **14**. Ader Syrorum principem, sive regem, expeditionem suscepisse. Mœsto autem non mediocriter Achab rege Israel, et incursum hostilem metuente, nec multo post cum omnibus suis copiis in potestatem venturum hostium formidante, promisit per prophetam Deus, se illi hostem traditurum. Quem cum accepisset, illi parcendum statuit, secus quam Domino placuerat. Et quid post hæc Scriptura sacra? « Et homo quidam de filiis prophetarum dixit ad proximum suum in sermone Domini : Percute me. Qui noluit percutere. Et dixit ad eum : Quia non audisti vocem Domini, ecce recedes a me, et percutiet te leo. Et discessit ab eo. Et invenit eum leo, et percussit ipsum. Et invenit alterum virum, et dixit : Percute me. Qui percussit eum, et percussum contrivit. Abiit ergo propheta, et occurrit regi in via, et ligavit fascia oculos suos ⁴⁶, » et pauca locutus revertenti Achab, rursus adjecit : « Hæc dicit Dominus : Quia dimisisti virum dignum morte e manu tua, erit anima tua pro anima illius, et populus tuus pro populo ejus ⁴⁷. » Vides, quo pacto qui propheta percutere noluit, miserabiliter in atrocem bestiam incidit ac periit? Atqui, quomodo non verum est, munus esse pietatis in Deum, a sancto et propheta percutiendo refugere? sed erat hoc in sermone Domini, inobedientia de-

⁴¹ Act. x, 13. ⁴² ibid. 14. ⁴³ ibid. 15. ⁴⁴ 1 Reg. 15, passim. ⁴⁵ ibid. 33. ⁴⁶ III Reg. xx, 35-38, ⁴⁷ ibid. 42.

ferendi a crimine non poterat. Pepercit autem et Achab inconsulto Ader, quamvis Deus illum perdere jussisset, et pro anima ejus ipse traditus est. Quocirca citra tergiversationem et dilationem a nobis confici quod Deo complacitum est, necessitas postulat: aliud quiddam præter hoc aut facere, aut cogitare, superbiæ maculam inurit. Tales enim tantum non etiam Deum in reprehensione ponendum arbitrantur, ut qui interdum non recta de-

Respondemus igitur historiam calumniantibus, temereque insimulantibus: Heus vos, fœdum putatis prophetam contubernalem esse libidinosæ feminæ. Quid? annon multo fœdus quosdam per sanctos prophetas interfici? Quomodo igitur Samuel Agag, Elias prophetas Baal, quamvis multos numero, interficit? Quid autem, dic mihi, et propheta Isaias saccum de lumbis suis solvit, nudusque et discalceatus Jerusalem obambulavit⁴⁸? Annon in tali habitu ut levem, **15** et stupidum, et mente captum derisisset quispiam? Et quid ista res dubitationis habet, cum laudis plenum sit, omnia a nobis decore et honeste fieri? Sed occurre, divino nutui cedentes tunc talia fecisse. Quid ergo, quæso, de beato Osea cogitandum? num sua sponte, an imperio Dei ad mulierem meretricem accedit, et adeo inhonestam sibi contubernalem domesticamque facit? Miror nihilominus illum cavillari super eo scripta voluisse, historiamque ut indecoram lacerare non erubuisse. Reiciens enim rem ut in-credibilem, asserensque apertissime, prophetam non habuisse consuetudinem cum scorto, sed cum animabus fornicariis Dei Verbum aliquando copulari, non intellexit, ut par fuit, quibus se ineptis involveret. Inhonestiore enim certe prophetam, quam Deum omnium honestissimum esse vult. Annon enim, obsecro, ejusdem generis quispiam esse dixerit, cum improba muliere prophetam copulari, et cum immunda anima velle commercium habere Dei Verbum? Puto sane nihil esse medium. Aut igitur una cum illo et hoc propter inconvenientiam repudient; aut certe divino consilio humana cedere patientur. Aliquid porro etiam de evangelicis Litteris apponendum reor. Accubuit cum publicanis et peccatoribus Dominus noster Jesus Christus, quod iterum criminatores Pharisei vitio dabant, et ad sanctos discipulos ejus adeuntes, libere objiciebant: « Quare cum peccatoribus manducat et bibit magister vester⁴⁹? » Quid ad hæc Christus? « Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus⁵⁰. » Eum igitur et inquinatos, et a peccato nondum ablutos, ex immensa benignitate admittere, nemo vel parum dubitat.

« Ότι μὲν οὖν καὶ μεμολυσμένους, καὶ ἐκνεμιμένους οὕτω τὴν ἁμαρτίαν, ἐξ ἀμετρήτου φι-
ανθρωπίας προσίεται Θεός, ἐνδοιάσῃ τις ἂν οὐδαμῶς.

ρω προ[σ]πεσὺν; Καίτοι, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ἦν εὐλαβείας καρπὸς τὸ μὴ καταπαλεῖν ἀποτολμῆν ἄγιον καὶ προφήτην; ἀλλ' ἦν ἐν λόγῳ Κυρίου, καὶ δυσδιάφικτον ἔγκλημα γέγονεν ἡ παρακοή. Ἐφείσατο δὲ καὶ Ἀγαθὸ παραλόγως, τοῦ Ἀδᾶρ, καίτοι Θεοῦ διολύναι προστεταχότος, καὶ δέδοται αὐτὸς ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἔκνου τε δίχα καὶ μελ[λ]ησμῶν ἀποπεραίνεσθαι πρὸς ἡμῶν, ὅπερ ἂν ἀνδάνοι Θεῶν· τὸ δὲ ἑτερόν τι παρὰ τοῦτο δρᾶν, ἢ καὶ φρονεῖν, ὑπεροφίας ἔγκλημα φέρει. Μόνον γὰρ οὐχὶ καὶ ἐπιτιμᾶν ἐγνώκασιν οἱ τοιοῦδε λοιπὸν, ὡς οὐκ ἔρθῶς ἔσθ' ὅτε βουλευομένῳ Θεῶ.

Φαμὲν οὖν τοῖς τὴν ἱστορίαν διαβολῆς οὐκ ἔξω τιθεῖσι, καὶ ἀβούλως ἐπαιτιωμένοις· Ἀκαλλῆς ὑμῖν, ὡ οὔτοι, φαίνεται τὸ μαχλώση γυναικὶ συνέστιον γενέσθαι προφήτην. Τί δέ; οὐ πολὺ ἀκαλλέστερον τὸ ἀποσφάττεσθαι τινας διὰ προφητῶν ἁγίων; Πῶς οὖν ἀνήρηκε Σαμουὴλ μὲν τὸν Ἄγαγ, Ἡλίας δὲ τοὺς προφήτας τοῦ Βαάλ, καίτοι πολλοὺς ὄντας τὸν ἀριθμὸν; Τί δὲ, εἰπέ μοι, καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας τὸν σάκκον ἐκ τῆς ὀσφύος περιελών, γυμνὸς τε καὶ ἀνυπόδετος περιθῆων τὴν Ἱερουσαλήμ; Ἄρα γὰρ οὐχὶ τὸν ἐν τοιῷδε γεγονόςτα σχήματι καταμωμήσασιν· ἂν τις εὐθὺς ὡς ἄσεμνον, καὶ ἐξεστηκότα, καὶ τὴν φρένα παρενηνεγμένον; Πῶς τοῦτο ἀμφίβολον, εἴπερ ἐστὶν ἐπαῖνον μεστὸν, τὸ ἐν κόσμῳ τῷ καθήκοντι πάντα πράττεσθαι πρὸς ἡμῶν; Ἄλλ' ἔρείξ, ὅτι τοῖς θεοῖς εἰκοντες νεύμασιν, ἔδρων τὰ τοιάδε τοτηνικάδε. Τί δὲ, εἰπέ μοι, φρονεῖν ἄξιον περὶ τοῦ μακαρίου Ὠσηῆ; ἄρα γὰρ αὐτὸκλήτος πρὸς γυναῖκα πόρνην ἐρχεται, καὶ ποιεῖται σύνοικον τὴν οὕτως αἰσχρὰν, ἢ προστέτακται παρὰ Θεοῦ; Τεθαύμασθαι δὲ οὐδὲν ἦττον τοῦ κατασκώπτειν ἐθέλοντος τὰ ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ τῆς ἱστορίας τὸ ἀτερπὲς διασύρειν ἀποτολμήσαντος. Ἀναίρων γὰρ τὸ χρῆμα διὰ τὸ ἄτοπον, δισχυριζόμενός τε καὶ μάλα σαφῶς, ὡς οὐ πόρνην γυναικὶ κεκοινωνηκεν ὁ προφήτης, ἀλλ' ἐκπορνευσάσας ψυχαῖς ὁ θεὸς ἔσθ' ὅτε συνάπτεται λόγος, οὐ νερόηκε, κατὰ τὸ εἰκὸς, οἷω περιπέπτωκεν ὕθλω. Σεμνότερον γὰρ, ὡς εἴοικε, τὸν προφήτην εἶναι γοῦν βούλεται τοῦ πανάγνου Θεοῦ. Ἡ γὰρ οὐκ ἐν ἴσῳ λόγῳ φαίη τις ἂν, εἰπέ μοι, πονηρᾶ γυναικὶ τὸν προφήτην συνάπτεσθαι, καὶ τὸ ἀκαθάρτῳ ψυχῇ κοινωνεῖν ἐλέσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον; Ἄλλ' οἶμαι τὸ μετὰξὺ παντελῶς οὐδέν. Ἡ τοίνυν συναναίρουμένων ἐκείνῳ καὶ τοῦτο διὰ τὸ ἄτοπον, ἦγουν ἐφιέντων κατόπιν τῆς θείας βουλῆς ἐρχεσθαι τὰ ἀνθρώπινα. Χρῆναι δὲ οἶμαι καὶ τι τῶν εὐαγγελικῶν παραθεῖναι Γραμμάτων. Συνανακλίθη τελώναις καὶ ἁμαρτωλοῖς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀλλ' ἐπητιῶντο πάλιν οἱ φιλεγκλήμονες Φαρισαῖοι, καὶ τοῖς ἁγίοις προσείσαν μαθηταῖς ἀναφανδόν, λέγοντες· « Διατί μετὰ ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν ὁ διδάσκαλος ὑμῶν ἐσθίει καὶ πίνει; » Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Χριστὸς; « Οὐ χρεῖαν, φησὶν, ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες λατρῶν, ἀλλ' οἱ κακῶς

⁴⁸ Isa. xi, 2. ⁴⁹ Matth. ix, 11. ⁵⁰ ibid. 12.

Χρῆναι δὲ δεῖ μάλιστα τῆς κατὰ τὸν μακάριον Ἀ
 Ὠσῆ γενομένης ἱστορίας μὴ καθορίζειν τὸ ἀκαλ-
 λές, γραφούσης ἡμῖν ἐφ' ἑαυτῆς παγκάλως, ὅτι βδε-
 λυροῖς καὶ ἀκαθάρτοις οὖσιν ἐτι, τὴν παρ' ἑαυτοῦ
 πνευματικὴν κοινωνίαν ὁ θεὸς ἡμῖν χαρίζεται Λόγος.
 Ἐφη τοίνυν ὁ τῶν ὄλων θεὸς πρὸς τὸν μακάριον
 Ὠσῆ· « Βάδιζε, λάβε σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας, καὶ
 τέκνα πορνείας. » Δέχεται δὲ τὴν Γόμερ, οὐχ ἡδυ-
 παθείας εὐρεμα τὸ χρῆμα ποιούμενος, ἀλλ' ὑπακοῆς
 καὶ διακονίας ἔργον ἀποπληρῶν, καὶ ὑπηρέτης τοῦ
 τύπου γινόμενος, ὃν αὐτὸν δὴ μάλα ἐροῦμεν, ἐν τοῖς
 σαρκικοῖς καὶ γεωδεστέροις διαμορφουντα, ὡς ἐνι,
 τὰ πνευματικά. Αἰτιῶτο δ' ἂν, οἰμαί, τις οὐκ ἐν
 κόσμῳ λοιπὸν τὸν τοῦ προφήτου σκοπόν. Τὸ γὰρ ἐλέ-
 σθαι γαμεῖν, καὶ γυναίκα συνάπτεισθαι, καὶ τέκνων
 ἐρᾶν, ὁ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς οὐκ ἐξείργει λόγος,
 μᾶλλον δὲ μώμου καὶ διαβολῆς ἀπαλλάττει παντα-
 χῶς· « Τίμιος γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. »
 κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Ἐφεῖτο δὲ
 τοῖς ἐθέλουσι διαβῖναι ὀρθῶς, καὶ τὸν ἐνάρετόν τε
 καὶ εὐσεβῆ κατορθῶσαι βίον, κἂν εἰ τέκνων εὐχοῖντο
 γονάς. Διεβίω γὰρ οὕτως ὁ μακάριος Ἀβραάμ, γε-
 γόνασι δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν εὐδόκιμοι παρὰ Θεῷ. Τί
 οὖν, εἰπέ μοι, τὸ ἀτοπον; ἢ πῶς ἂν ὄλως διαβεβλή-
 σεται τὸ μὴ ἀνήνασθαι γάμον, Θεοῦ προστάττοντος
 γράφεσθαι τι τῶν πνευματικῶν, καὶ ἀναγκαίων εἰς
 ὄνησιν τοῖς ἐντευξομένοις ἐν τοῖς σωματικοῖς τε καὶ
 αἰσθητοῖς; Φαίην δ' ἂν ἔγωγε καταθείσας οὐδὲν, ὅτι
 καὶ σέσωκεν ὁ προφήτης τὴν Γόμερ. Γύναιον γὰρ τὸ
 οὕτως ἀίσχρὸν καὶ πολυκόινον, ἐνὶ πέπεικεν ἀνδρὶ
 προσκεῖσθαι μόνῳ, καὶ τὴν πάλα καὶ αὐτὴν λυπού-
 σαν τὴν φύσιν (ὅτι μὴ τέκνων ὑπέκειτο γοναῖς, ἀλλὰ
 ταῖς τῶν προστυχόντων ἡδυπαθείας πωλοῦσα τὴν
 ὄραν, πέταυρον ἦν θανάτου, καὶ θύρα, καὶ ὁδὸς εἰς
 αὐτὸ που τὸ βαθὺ καὶ λοῖσθον καταφέρουσα σκότος)
 ἀποσχέσθαι πέπεικε τῶν οὕτω διεπτυσμένων ἐπαρμά-
 των τε ἅμα καὶ ἐγχειρημάτων, καὶ τέκνων ἐποίησε
 μητέρα σεμνήν. Τὸ δὲ δὴ μὴ σφόδρα φροντίζει τῶν
 καθ' ἑκαστὸν, ἐξανύσαι γε μὴν ἐλέσθαι μᾶλλον τὸ
 ἐτέρῳ χρήσιμον, καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν, ἀγιο-
 πρεπεῖς ἂν φαίνοιτο καὶ ἀξιάγαστον σπούδασμα. Ἡ
 γὰρ οὐχ οὕτω καὶ ἐπαῖνον παντὸς ἀξιώσομεν τὸν
 μακάριον προφήτην Ἡσαΐαν, εἰ τὸν χιτωνίσκον ἀπο-
 δῆς, ὑπολυσάμενος δὲ καὶ τὰ σανδάλια, καὶ ὄλιγου
 παντελῶς ἀξιώσας λόγου τὴν εὐκοσμίαν, περιεπάτει
 γυμνός, ἵνα τῆς ἐσομένης αἰχμαλωσίας τοῖς ἐξ Ἰσ-
 ραὴλ παραδείξας τὸ σῆμα, Θεῷ προ[σ]κεῖσθαι παρα-
 σκευάσῃ λοιπόν; Τί δὲ, εἰπέ μοι, καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν
 Παῦλος οὐκ ἔφασκεν ἑναργῶς· « Ἡύχόμην γὰρ αὐτὸς
 ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελ-
 φῶν μου, τῶν συγγενῶν μου τῶν κατὰ σάρκα; » Οὐχ
 δὲ καὶ τοῖς πάσι γενέσθαι τὰ πάντα φησιν, ἵνα πάν-
 τως τινὰς σώσῃ, καὶ γεγονέναι μὲν τοῖς Ἰουδαίοις
 ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, μὴ ὦν ἄνομος
 Θεῷ, ἀλλ' ἔνομος Χριστῷ. ἵνα σώσῃ τοὺς ἀνό-
 μους; Καὶ τί ἐτι ταῦτα λέγω, τὸ ἐτι μεῖζον ἀφεῖς;
 ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα σώσῃ

Historia autem de beato Osea neutiquam turpi-
 tudinis notanda est, in qua pulcherrime ostenditur,
 quo pacto nobis adhuc sceleratis et immundis spi-
 rituali suam communionem divinum Verbum lar-
 giatur. Alloquitur ergo universorum Deus beatum
 Oseam in hunc modum : « Vaude, accipe tibi uxorem
 fornicationis et filios fornicationis. » Accipit
 autem Gomer, non ut inde materiam voluptatis
 nancisceretur; sed ut ministri obsequientis officium
 impleret, ut typo præserviret, quem ipsum esse
 potissimum dicemus, in carnalibus, et terrenis spi-
 ritualia, ut licet, repræsentantem. **16** Deinceps
 prophetæ scopum in modo et ratione nemo accu-
 sabit. Velle enim uxoris vinculis alligari, susci-
 piendorumque liberorum studio teneri, a divinitus
 inspirata Scriptura non prohibetur : quin id a
 dedecore, et calumnia ubique defendit : « Honora-
 bile enim connubium, et thorus immaculatus¹⁴, »
 juxta beati Pauli dictum. Concessum est autem
 volentibus recte vivere, et vitam virtute ac pietate
 conspicuam cum laude traducere, etiam proles
 optare. Sic namque vixit beatus Abraham, et pos-
 teri ejus Deo in hoc statu placuerunt. Quid ergo,
 dic mihi, alienum est, aut cuiquam tandem crimi-
 nationi patebit, non aversari nuptias, cum Deus
 in his corporeis, ut sensum moventibus quidpiam
 spirituale, et lectoris ad animi fructum conducibile
 describi ac depingi jusserit? Equidem non verebor
 affirmare, prophetam Gomer etiam saluti fuisse.
 Mulierculam enim adeo infamem, multisque com-
 munem eo promovit, ut uni viro adhæresceret :
 et quæ pridem ipsam quoque naturam contristabat
 (neque enim prolis tollendæ causa id faciebat; sed
 accedentium ad se libidinibus formam vendens, la-
 queus erat mortis, et janua ac via in ipsas profun-
 das et extremas tenebras deducens), ei persuasit
 abstinere ab adeo despuendis incantamentis et ope-
 ribus, honestamque liberorum parentem effecit.
 Quod autem de se parum sollicitus, potius quod
 alteri utile, et ad salutem necessarium foret, ample-
 xus est, præclarus conatus, et sancto viro dignus
 fuit. An enim non ita omni prædicatione cohonestandum
 censebimus beatum Isaiam, quod, exuta
 tunicula solutisque sandaliis, et contempta peni-
 tus decentia ornatuque, nudus obambulavit¹⁵, ut
 futuræ captivitatis habitu Israelitis demonstrato,
 Deo illos in posterum adhærere faceret? Quid?
 annon et sapiens ille Paulus nobis aperte dicebat :
 « Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo
 pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum
 carnem¹⁶? » Annon etiam omnibus omnia factum
 se confitetur, ut omnes faceret salvos? et factum
 quidem Judæis ut Judæum : iis qui sine lege erant,
 quasi sine lege esset, cum sine lege Dei non esset,
 sed in lege esset Christi, ut lucrifaceret eos qui
 sine lege erant¹⁶. Et quid ego ista commemoro,
 quod majus est relicto? Ipsum item unigenitum

¹⁴ Hebr. xiii, 4. ¹⁵ Isa. xx, 2. ¹⁶ Rom. ix, 3.

¹⁶ I Cor. ix, 20-22.

Def 17 Verbum, ut salvaret humanum genus, A et non rapinam arbitratum est, esse æquale Deo; sed se ipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factum, et inventam ut homo⁸⁵, sustinuit crucem, confusione contempta⁸⁶.

Nihil ergo mirum, si paulum extra decorum egressus propheta, salvavit Gomer, et mulierculam perditam ad morum honestatem revocavit. Utilis autem, et necessariæ rei causa Deum mandasse, ut mulierculæ conjugaretur, statim plenam fidem astruit, hac de causa illud mandasse confirmans: « Quia fornicans fornicabitur terra post Deum. Et abiit, et accepit Gomer, filiam Debelaim, et concepit, et peperit ei filium. » Non futuram terræ fornicationem, sed jam factam prophetæ indicat. Erant enim vituli in Dan, et Bethel, et Baal templa excitata fuerant⁸⁷, et cæremonia ab Israel per totam Samaritarum regionem adhibebantur. Non igitur discrimen temporum facit, ac servat divina Scriptura, aut etiam, quod dictu verius est, qui hæc nobis sunt interpretati: sicut item et ipsa Christi persona per Isaïæ vocem inducitur loquens: « Dorsum meum dedi ad flagella, et genas meas ad alapas⁸⁸. » Et ipse propheta de ipso: « Sicut ovis ad occisionem ductus est, et ut agnus coram tondente se obmutescens; sic non aperit os suum. In humilitate ipsius iudicium ejus sublatum est⁸⁹. » Cernis quomodo quod futuris temporibus eventurum erat, ut jam transactum propheticus sermo nobis introduxerit? Quare illud: « Fornicans fornicabitur terra, » pro, fornicata est, intelligi debet. Quoniam autem modo fornicata est? « Post Dominum, » id est, sequelam aspernata est, qua quis quasi ad Deum tendit. Scriptum est enim: « Post Dominum ambulabis⁹⁰, » hoc est, Citra conversionem supernas et a Deo præscriptas leges sequeris. Fornicata est igitur post Dominam, non sustinens sequi. Descivit enim, et contaminata est, et idolorum cultibus dedita, Dominum offendit. Hac igitur de causa Gomer propheta Oseas vinculo conjugali sociatur, quia fornicata est terra post Dominum. Potest enim quod fit, pro mysticæ rei typo accipi, ut dicebam. Deinde peperit Gomer.

νευκεν ἡ γῆ ἀπὸ δπισθεν τοῦ Κυρίου. Μυστικοῦ γὰρ, Ἔτα τέτοκεν ἡ Γόμερ.

18 Vers. 4, 5. Et dixit Dominus ad eum: *Voca nomen ejus Jezrael; quoniam adhuc modicum et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Juda, et quiescere faciam regnum domus Israel. Et erit, in die illa conteram arcum Israel in valle Jezrael.*

IV. Hic sermo duplicem nobis considerationem parit. Ab aliis enim alia scriptura affertur, cujus nunc necesse est meminisse, quo accuratius aga-

τὸ ἀνθρώπινον γένος, « Οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εἰσέθεος ὡς ἄνθρωπος, ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας. »

Οὐδὲν οὖν ἄρα τὸ θαυμαστὸν, εἰ βραχὺ τοῦ πρόποντος ἐκπεφοίτηκώς, σέσωκεν ὁ προφήτης τὴν Γόμερ, καὶ ἀπολωδὸς τὸ γύναιον ἀνακομίζει πρὸς εὐκοσμίαν. Ὅτι δὲ χρησίμου τε καὶ ἀναγκαίου πράγματος ἕνεκα συνάπτεσθαι τῷ γυναικί προσέτατε Θεὸς, πεληροφόρηκεν ἐθῶς, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας καὶ ἐπιλάσσει προστάξει διαθεβαιούμενος. Διότι φησὶ, « Ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ δπισθεν τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἔλαβε τὴν Γόμερ θυγατέρα Δεβηλαίμ, καὶ συνέλαβε, καὶ ἔτεκεν αὐτῷ υἱόν. » Καὶ οὐκ ἐσομένην πορνεῖαν τῆς γῆς, ἀλλὰ τὴν ἤδη γεγενημένην τῷ προφῆτῃ φησὶ. Καὶ γὰρ ἦσαν αἱ δαμάλις εἰς Δάν καὶ Βηθὴλ, καὶ τὰ τοῦ Βάαλ ἐγήγερτο τεμένη, καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ πᾶσαν ἐπράττοντο τῶν Σαμαριτῶν τὴν χώραν. Ἀδιαφορεῖ τοιγαροῦν κατὰ τοὺς χρόνους ἡ θεόπνευστος Γραφή, ἢ καὶ, ὅπερ ἐστὶν ἀληθέστερον εἰπεῖν, οἱ ταύτην ἡμῖν διηρμηνευκότες· καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον διὰ τῆς Ἡσαίου φωνῆς εἰσφέρεται λέγον· « Τὸν νῦτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σταγόνας μου εἰς βράπισματα. » Καὶ αὐτὸς δὲ φησιν ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ· « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτόν, ἀφωνος· οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. » Ὅραξ, ὅπως ἐστὶν ἐσόμενον ἐν καιροῖς ὡς ἤδη γεγενημένον ὁ θεὸς προφητείας ἡμῖν εἰσκεκόμεκε λόγος; Οὐκοῦν τὸ, « Ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ, » ἀντὶ τοῦ, Πεπόρνευκεν ἡ γῆ, νοητέον. Πεπόρνευκε δὲ τίνα τρόπον; « Ἀπὸ δπισθεν τοῦ Κυρίου, » τούτέστι, τὴν ἀκολουθήσιν ἀθετήσασα, ἣν ἂν ποιοῦτό τις, ὡς πρὸς Θεόν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι· « Ὅπισω τοῦ Κυρίου πορεύσθαι, » τούτέστιν, ἀκολουθήσεις ἀμετατρέπτῃ τοῖς ἀνωθεν παρὰ Θεοῦ νόμοις. Πεπόρνευκε τοίνυν ἀπὸ δπισθεν τοῦ Κυρίου, κατακολουθεῖν οὐκ ἀνεχομένην. Γέγονε γὰρ ἀποστάτης καὶ βέβηλος, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων προστεθείσα λατρείαις, προσέκρουκε τῷ Δεσπότη. Ταύτης οὖν ἕνεκα τῆς αἰτίας συνάπτεται τῇ Γόμερ ὁ προφήτης Ὡση, ὅτι πεπόρνευκεν ἡ γῆ ἀπὸ δπισθεν τοῦ Κυρίου. Ὡς ἔφη, πρᾶγματος τύπος ἂν νοοῖτο τὸ δρώμενον.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτόν· Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰεζραὴλ, διότι ἐτι μικρόν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὴλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραὴλ. Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη συντριψῶ τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὴλ.

Δ'. Ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος διττὴν ὠδίνει τὴν θεωρίαν. Φέρεται δὲ καὶ ἕτερα γραφή παρὰ τισιν, ὡς ἀναγκαῖον ἐπιμνησθῆναι νῦν διὰ γε τὸ ἀκριβές·

⁸⁵ Philipp. II, 6-8. ⁸⁶ Hebr. XII, 2. ⁸⁷ III Reg. XII, 29. ⁸⁸ Isa. I, 6. ⁸⁹ Isa. LIII, 7, 8. ⁹⁰ Osee XI, 10.

Ὀνίγησι γὰρ οὐ μετρίως, τὸ ἀρφοῖν ἡμᾶς ἐπιμνησθήκει τὸν λόγον. Ἡ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς ἔκδοσις, τούτεστιν, ἡ τῶν ἑβδομήκοντα, « Καὶ ἐκδικήσω, φησί, τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ, ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα. » Ἡ δὲ ἕτερα φησί· « Καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ. » καὶ εἰ μὲν οὕτω νοεῖν ἔλαινό τινεα, ἱστορικωτέραν ἀνάγκη ποιῆσθαι τὴν ἀφήγησιν. Ἐχει δὲ οὕτως· Γέγονε μὲν Ἀχαάβ βασιλεὺς ἐν Ἰσραήλ, ὁ καὶ σύνοικον ἔχων τὴν Ἰεζάβελ. Ἐπειδὴ δὲ ἐζήτει τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Ναβουθαί, ὁ δὲ πρὸς τοῦτο ἀπήντα, λέγων· « Μὴ μοι γένοιτο δοῦναι ἀμπελῶνα πατρὸς μου σοί. » παρόνεται, ταῖς τῆς Ἰεζάβελ δυστροπίας περιπεσών. Ἐπειδὴ τὸν παρόνεται, κεκληρονόμηκεν Ἀχαάβ τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Ναβουθαί. Προσέκειτο δὲ καὶ ἑτέρως ταῖς τῶν δαιμόνων λατρείαις, καὶ τοῦτο ἐκτόπως. Ἐγανάκτει λοιπὸν ὁ τῶν ὄλων θεός. Εἶτα προστέταχεν Ἐλισσαίῃ τῷ προφήτῃ χρίσαι τὸν Ἰηοῦ, βασιλέα ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. Ἀποστείλας δὲ τὸ παιδάριον ὁ προφήτης, τὸ θεῖον ἐκλήρου θέσπισμα. Εἶτα κεχρισμένος Ἰηοῦ, κάτεισιν ἐκ Σαμαρείας, καὶ τὸν θεῖον ἐπὶ τοῖς λελυπηκόσιν ἐκλήρου θυμὸν. Ἀπεκτονῶς γὰρ τὸν Ἀχαάβ, ἔρριψεν ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Ναβουθαί. Εἶτα μετὰ τοῦτο τὴν Ἰεζάβελ, ἀνήρηκε δὲ καὶ ἑβδομήκοντα τοῦ Ἀχαάβ υἱούς, τοὺς ἀνὰ πᾶσαν ὄντας τὴν Σαμάρειαν. Προστίθει δὲ τούτοις καὶ τὸν Βάαλ· ἐνέπρησε γὰρ τὰς στήλας αὐτοῦ, καὶ κατέσεισε τὰ τεμένη, καὶ αὐτοὺς ἀποσφάττει τοὺς ἱερεῖς. Ἐπὶ τούτοις αὐτὸν ἀποδέχεται ὁ θεός· καὶ δὴ καὶ ἐπαγγέλλεται, λέγων, ὅτι· « Υἱοὶ τέταρτοι καθήσονται ἐπὶ θρόνου σου. » Ἄλλ' ὁ οὕτως γεγινὼς εὐδόκιμος Ἰηοῦ, προσκίχουκεν οὐδὲν ἦττον θεῷ· οὐ γὰρ περιεῖλε τὰς δαμάλεις, κατεφωρῶτο δὲ καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἀμαρτίαις Ἰεροβοάμ ἀνοσίως πεπορευμένος. Εἶτα γέγονεν ἐξ Ἰηοῦ πρῶτος υἱὸς Ἰωάχας, ἀνὴρ καὶ αὐτὸς εἰδωλολάτρης, καὶ ταῖς δαμάλεισι προσκυνῶν. Ἄλλ' ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ, φησὶν, « Ὀργισθὲ θυμῷ Κύριος ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ, καὶ ἔδωκεν αὐτοὺς ἐν χειρὶ Ἀζαήλ βασιλέως Συρίας, καὶ ἐν χειρὶ Ἄδερ, υἱοῦ Ἀζαήλ. » Δεύτερος ἐξ Ἰωάχας βεβασιλευκεν Ἰωάς, καὶ οὗτος ἀνὴρ πονηρός. Τρίτος Ἰεροβοάμ, οὗ καὶ βασιλεύοντος ἀρχεται τῆς προφητείας Ὡσηέ. Τέταρτος Ἀζαρίας ἐξ Ἰεροβοάμ, καὶ αὐτὸς εἰδωλολάτρης. Τοῦτον ἀπέκτεινε ὁ Σελούμ. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ χέριστο μὲν ὁ Ἰηοῦ, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸ αἷμα τοῦ Ναβουθαί, ὃς ἦν ἐξ Ἰεζραὲλ (πόλις δὲ αὕτη τῆς Σαμαρείας) καὶ ἵνα τὴν τοῦ Ἰσραήλ εἰδωλολατρίαν περιελών, λοιπὸν ἀναπέσει προσκαίθῃ θεῷ, εἶτα γέγονε καὶ αὐτὸς δαμάλεων προσκυνητής, δυσσεβεὶς δὲ οὐδὲν ἦττον οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγενῆσθαι παῖδες, « Ἐκδικήσω, φησί, τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ. » Καὶ ὡσπερ γὰρ ἐκδεδίχην ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀχαάβ διὰ τῆς Ἰηοῦ βασιλείας, οὕτως ἐκδικήσει καὶ ἐκ τοῦ οἴκου Ἰηοῦ. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν υἱῶν αὐτοῦ πεπολέμηκεν Ἀζαήλ βασιλεὺς Συρίας, καὶ μόντος Ἄδερ, καὶ νενικήκασιν τὸν Ἰσραήλ, πλείστας δὲ ὄσας τῶν ἐν Σαμαρείᾳ πεπορθήκασιν πόλεις. Τίχεται τῶν τῶν τῶν

mus. Capiemus enim magnam utilitatem, si utramque perpenderitimus. Nostra igitur editio, hoc est, secundum Septuaginta sic habet : « Et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Juda. » Alia : « Et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Jehu. » Quam si qui amplectantur, explanatio magis historica sit oportet, in hunc modum : Fuit Achab rex Israel, conjugem habens Jezabel. Qui cum affectaret vineam Naboth, et illo ita occurreret, ut diceret : « Propitius sit mihi Deus, ne dem tibi vineam patris mei, » perversitate Jezabelis irretitus, vitam amisit. Eo occiso, vineam Naboth possedit Achab, qui alioqui infando dæmonum cultui addictus erat. Indignatus igitur universorum Deus, postmodum mandavit Eliseo prophetae, uti Jehu regem super Israel ungeret. Misso dehinc famulo divinum mandatum propheta implevit. Deinde unctus Jehu, descendit ex Samaria, divinæque iræ in sordibus puniendæ satisfecit. Nam occidit Achab, et cadaver ejus in vineam Naboth abjecit. Postea Jezabelom, et septuaginta filios Achab, qui in tota Samaria erant, neci dedit. Quibus etiam Baal addidit; cujus statuas combussit, et delubra diruit, et ipsos ejus sacerdotes jugulavit. Ob quæ Deus illum laudat; quin etiam promittit, his verbis : « Filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum tuum ». Verum ita celebris Jehu, nihilominus Deum læsit. Nec enim vitulos abstulit : et ipse quoque in peccatis Jeroboam impie ambulare deprehensus est. Deinde ex Jehu primus natus est Joachaz, homo et ipse idololatra, et vitulos adorans. Verum ejus temporibus, inquit Scriptura, « Iratus est furor Domini super Israel, et tradidit eos in manu Azael, regis Syriae, et in manu Ader filii Azael ». 19 Alter ex Joachaz prognatus, nempe Joas, regnavit, ipse quoque improbus; tertius Jeroboam, sub cujus regno Oseæ prophetia initium sumit. Quartus Azarias (alias Zacharias) Jeroboami filius, etiam idololatra. Hunc trucidavit Sellum. Quoniam igitur unctus erat Jehu, ut ulcisceretur sanguinem Naboth Jezraelitæ (fuit Samarie oppidum Jezrael), et ut Israelis idololatria eversa, de cætero eos cum Deo conjungeret, ipse vero postea vitulos adoravit, et filii ejus patrem suum impietate æquarunt, « Ulciscar, inquit, sanguinem Jezrael super domum Jehu. » Sicut enim ultus est de domo Achab per regnum Jehu; sic ulciscetur etiam de domo Jehu. Regnantibus siquidem filii ejus, Azael et Ader, seu Benedad, reges Syriae bellum ipsis fecerunt, et subactio Israelie urbes Samarie quamplurimas everterunt. Nascitur ergo prophetae puerulus, cui et nomen inditur Jezrael, veluti Deo commissum in Naboth peccatum recordante. Viro namque justo et religioso injuste trucidato, quomodo justorum tutor ac patronus quievisset? Contriturum igitur promittit arcum Israel in valle Jezrael. Victæ sunt enim, ut dixi,

¹¹ IV Reg. xvi, 12. ¹² IV Reg. xiii, 2. ¹³ ibid. 3.

ab Azalee et Ader tribus Israel. Et hæc quidem A προφήτη παιδίον, ᾧ καὶ ὄνομα τὸ Ἰεζραὲλ, οἰονεὶ πως Θεοῦ τὴν ἐπὶ τῷ Ναβουθαὶ γενομένην ἀμαρτίαν

ἀναμνησκοντος. Ἄνδρὸς γὰρ δικαίου καὶ εὐλαβοῦς ἀδικῶς ἀνηρημένου, πῶς ἂν ἠρέμησεν ὁ τῶν δικαίων προστάτης; Συντριβεῖν οὖν ἐπαγγέλλεται τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὲλ. Νενίγηται γὰρ, ὡς ἔφην, ὑπὸ τε τοῦ Ἀζαήλ, καὶ μέντοι τοῦ Ἄδερ αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ ὁ μὲν λόγος ἐν τούτοις τῶν ἱστορικῶς πεπραγμένων.

Age porro, etiam in alteram scripturam conventientia dicamus, ad spiritualem commentationem, sive sensum a Deo dicta revocantes. Nobilis propter majores Judæorum Synagoga. Servierunt enim Abraham, et filii ac nepotes ejus Deo viventi et vero; quin etiam justitiæ studiosi cultores, et omnibus virtutum germanarum actionibus insignes admodum et clari fuerunt, et in fide immobiles, et in omni genere bonitatis exercitati. Ast ubi fame compulsi Ægyptiis se commiscuerunt, ibique longo tempore permanserunt, eorum posterii alios mores induerunt, aliosque sensus et cogitationes assumpserunt, indigenas de cætero imitari statuentes, consuetæque patribus, et præclare præstitæ pietatis parvam omnino rationem ducentes. Adoraverunt enim « creaturam potius quam Creatorem », et opera manuum suarum », sicut scriptum est. Eo autem abominationis abierunt et ita profane vitam transierunt, ut vix ullum improbitatis modum discere et consecrari prætermiserint. Ac mihi sane idem illis videtur accidisse, quod mulieri sapienti nec ignobili, quæ moribus suis relictis, et honestatis ac modestiæ studiis etiam valere jussis, potius in specie et vestibus meretriciis conspici instituit. Quo enim modo mulier talis omnium voluptatibus servit, omnis molestiæ secunda, eodem modo anima hominis simul ac a rationibus pietatis deflexerit, charitatemque erga Deum flocci penderit, et ad Satanam inclinaverit, malignorum spirituum cupiditatem obtemperat. Itaque fornicata est spiritualiter in Ægypto Judæorum Synagoga. Prostabat enim, ut dixi, dæmonum desideriiis, et ad omne quodcumque illis collibisset, non difficile rapiebatur. Cæterum ita projectam visitavit miseratus Deus, et denuo pudicam reddere molitus est, et propemodum contubernalem inpuram illam, qui est omnium castissimus et purissimus, et matrem filiorum fecit, et charitate dignatus est, propter natum ex ea primogenitum, hoc est Jezrael, quod Latine sonat, semen Dei. Ergo Oseam in imaginem, et typum sapientissimæ hujus administrationis Dei delectum intuere. Copulatur Gomer mulieri meretrici propheta sanctus; illa ei peperit Jezrael. Ita Deus per sapientissimum Moysen Judæorum Synagoga ad amicitiam et communionem spiritualem vocabat, propter nasciturum ex ea primogenitum, videlicet Christum, qui revera est semen Dei. Natus est enim ex Patre Filius, quamvis caro factus sit.

Φέρε δὲ καὶ εἰς τὴν ἑτέραν γραφὴν τὰ εἰκότα λέγωμεν, ἀνακομίζοντες ἤδη πρὸς θεωρίαν πνευματικὴν τὰ εἰρημένα παρὰ Θεοῦ. Εὐγενὴς μὲν διὰ τοὺς πατέρας ἢ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆ. Λελατρευέασαι γὰρ οἱ ἀμφὶ τὸν θεσπέσιον Ἀδραάμ Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ μὴν καὶ δικαιοσύνης γεγόνασιν ἐπιμεληταί, καὶ ἀπάσαις ἀγαθοεργεῖαις εὐ μάλα κατεστραμμένοι, καὶ γνησιότητι διαπρέποντες, καὶ ἀκλόνητοι τὴν πίστιν, καὶ πᾶν εἶδος ἐπιεικειᾶς ἐπισκηκότες. Ἐπειδὴ δὲ λιμοῦ κατωθήσαντος ἐπέμιξαν Αἰγυπτίοις, εἶτα μακροῦς ἐκεῖσε διατετέλεκται χρόνους, ἑτερότροποι τε καὶ ἑτερογνώμονες οἱ ἐξ αὐτῶν γεγόνασι, τοῖς τῶν ἐνοικούντων ἔθεσιν ἔπεσθαι ἤρημένοι λοιπὸν, καὶ ὀλίγα παντελῶς τῆς τοῖς πατράσιν ἐντριβοῦς καὶ ἐξαιρέτως κατορθουμένης εὐσεβείας πεφροντικότες. Προσκειυηέασαι γὰρ « Τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, » καθὰ γέγραπται. Κατῶχοντο δὲ βδελυρίας εἰς τοῦτο καὶ βεβήλου ζωῆς, ὡς τάχα που φαυλότητος τρόπον ἔχειν ἀνεπιτήδευτον παντελῶς οὐδένα. Καὶ μοί τι παθεῖν δοκοῦσι τοιοῦτο, ὅπερ ἂν πάθοι γυνὴ σοφὴ τε καὶ εὐγενὴς, τὸν μὲν ἑαυτῆς μεθεῖσα τρόπον, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐβῶσθαι φράσσασα τοῖς εἰς εὐκοσμίαν ἐπιτηδεύμασιν ἠρηρημένη δὲ μᾶλλον τὸ ἐν εἶδει καὶ σχήμασιν ὄρασθαι πορνικῶς. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ἢ τοιαύτη γυνὴ τὰς ἀπάντων ἡδονὰς ἐφ' ἑαυτῇ πληροῖ, δυσχερείας ἀπάσης ἐξηρημένης, οὕτω καὶ ἀνθρώπου ψυχῆ, τῶν τῆς εὐσεβείας ἀπονέουσα σπουδασμάτων, καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν ἀλογήσασα, καὶ προσκεκλημένη τῷ Σατανᾷ, τὰς τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐπιθυμίας ἀποκληροῖ. Οὐκοῦν πεπόμενευκεν ἐν Αἰγύπτῳ νοητῶς ἢ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆ. Προῦκειτο γὰρ, ὡς ἔφην, ταῖς τῶν δαιμονίων ἐπιθυμίαις εἰς πᾶν ὅτιοῦν τῶν αὐτοῖς καθ' ἡδονὴν ἀποφερομένη εὐκόλως. Ἄλλ' ἐπεσκέπτετό τε καὶ ἡλέει Θεὸς τὴν οὕτω διεβριμμένην, καὶ σώφρονα πάλιν αὐτὴν ἀποφαίνειν ἤθελε· μόνον δὲ οὐχὶ καὶ σύνοικον ἐποίησε τὴν βεβήλον ὁ πάναγνος τε καὶ καθαρὸς, καὶ τέκνων ἐποίησε μητέρα, καὶ ἀγάπης ἡξίου, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς γεγόμενον πρωτότοκον, τοῦτέστι τὸν Ἰεζραὲλ, ὃς ἐρμηνεύεται σπορὰ Θεοῦ. Ὅρα δὴ οὖν εἰς εἰκόνα καὶ τύπον τῶν οὕτω πανσόφως οἰκονομηθέντων παρὰ Θεοῦ τεθειμένων τὸν Ὁσέ. Συνάπτεται τῇ Γόμερ, πόρνη γυναῖκι, προφήτης ἅγιος. Ἡ δὲ τέτοκεν αὐτῷ τὸν Ἰεζραὲλ. Οὕτω καὶ Θεὸς ἐκάλει πρὸς οἰκειότητα διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως, τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆν, καὶ εἰς κοινωνίαν πνευματικὴν, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς ἐσόμενον πρωτότοκον, τοῦτέστι, Χριστὸν, ὃς ἐστὶ σπορὰ Θεοῦ κατὰ τὸ ἀληθές. Γεγένηται γὰρ ἐκ Πατρὸς ὁ Ἰῶς, καὶ εἰ γέγονε σάρξ.

⁴⁴ Rom. 1, 25. ⁴⁵ Mich. 7, 12.

Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἂν ἐτέρως γένοιτο σαφῆς καὶ εὐκρινεστάτη τῆς πνευματικῆς θεωρίας ἡ παράθεσις, μὴ παρενεχθέντων εἰς μέσον τῶν ἱστορικῶς γεγονότων, φέρε, πάλιν αὐτῶν ἐπιμνήσονται. Ὅτι μὲν οὖν πόλις ἡ Ἰερουσαλὴμ, προσηγγέλει ἡμῖν ἐναργῶς ὁ λόγος. Ἄλλ' ὡς ἐκ πόλεως τῆς Ἰερουσαλὴμ σημαίνει τὸν Ναβουθαί, τύπος δ' ἂν γένοιτο καὶ αὐτὸς τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης οἰκονομίας. Ἐρμηνεύεται δὲ καὶ αὐτὸς, ἐρχόμενος ὀνόματι δὲ τῷ τοιῦδε τὸν Ἐμμανουὴλ σημαίνει πλειστάκις τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Εἰρηται μὲν οὖν πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἀββακούμ· Ἐτι μικρὸν, ὁ ἐρχόμενος ἔξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. Ὑψάλλει δὲ που καὶ ὁ Δαβὶδ, Ἐὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Βαπτιστὴς ἀποστέλλει τινὰς τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ δὴ διεπυθάνετο λέγων, Ἐσὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; Ὅτι δὲ ἦν εἰς εἰκόνα Χριστοῦ, καὶ τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένων εἰσόμεθα. Ἐπεθύμει μὲν γὰρ ὁ Ἀχαάβ κατακτήσασθαι τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, καὶ εἰς κῆπον λαχάνων μετασκευάσαι τὸ οὖτως ἐξαιρετον χωρίον. Ὁ δὲ ἠγανάκτει πρὸς τοῦτο, καὶ ὡς οὐκ ἂν προίτοι ποτε τὸν τοῦ πατρὸς ἀμπελῶνα, δισχυρίζετο σαφῶς. Μὴ μοι γὰρ γένοιτο, φησὶ, προδοῦναι ἀμπελῶνα πατρὸς μου σοι. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μεμάθηκεν ἡ θεομισθὴς καὶ βέβηλος Ἰεζάβελ, ἡ τοὺς προφήτας διώκουσα, καὶ τοὺς δικαίους ἐπιβουλεύουσα, δυστρέφοις ἐπιχειρήμασιν ἐξεμηχανάτο τῷ δικαίῳ τὸν φόνον. Καὶ δὴ καὶ ἀναιρεθῆναι πρᾶσκευάσασα, κληρονομεῖν ἐπέλευσε τῷ συνηκῆσθαι, φησὶ δὴ τῷ Ἀχαάβ. Ἐπὶ τούτοις εἰκότως ἠγανάκτει Θεὸς, καὶ δὴ καὶ ἐκδικήσῃ ἐπαγγέλλεται τὸ αἶμα τοῦ Ἰερουσαλὴμ. Ἀνήρηται γοῦν Ἀχαάβ ὑπὸ Ἰηοῦ, καθάπερ ἤδη προείπομεν, προσετέθη δὲ αὐτῷ καὶ ἡ παμπόνηρος Ἰεζάβελ. Φέρε δὴ οὖν, εἰς Χριστὸν ἀναφέρωμεν τὰ ὡς ἐν τύπῳ τοῖς πάλαι γεγενημένα. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης Ἠσαίας, οἷον ἔστι Ἐμμανουὴλ ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ ἐν κέρτι, ἐν τόπῳ πίνοντι. Καὶ ἦν ὁ ἀμπελῶν ἀνθρώπος τοῦ Ἰουδα, νεόφυτον, ἠγαπημένον. Ἄλλ' οἱ τοῦ Ἰσραὴλ ἠγούμενοι, ὧν ἂν εἴη καὶ τύπος ὁ Ἀχαάβ βασιλεῦσιν, ἐπεθύμησαν ἔχειν τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ· οὐχ ἵνα ἡ κλῆρος ἐξαιρετος, τουτέστιν, ἀμπελῶν· ἀλλ' ἵνα χερσῶμενος κῆπος γένοιτο λαχάνιας, τουτέστιν, ἐπὶ τῷ ἀσυγκρίτῳ ἔλαττον καταφέροιο· πλείστη γὰρ ὅση κῆπου λαχάνων πρὸς ἀμπελῶνα διαφορά. Καὶ τὸ ἔτι μείζον ἐν τούτοις οὐκ ἀσυμφανές. Γεγονότες μὲν γὰρ ὑπὸ Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ δήμοι, πῶς οὐκ ἐμελλον ἂν εὐκλῆματούσας ἀμπέλους, καὶ μὴν καὶ γονιμωτάταις ἐν Ἰσραὴλ τε εἶναι ἔθεσιν τε καὶ τρόποις, καὶ μανθάνοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων, κατ' οὐδένα τρόπον διενεργεῖν τῶν χθαμαλωτάτων λαχάνων, ἀ καὶ λίαν οὐκ οὖν ἐγγλῶντο μὲν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ τῶν ἀμπελῶνα Χριστοῦ κλῆρον ἴδιον ἔχειν, καὶ εἰς κῆπον λαχάνιας· ἀλλ' οὐκ ἐπειθον καταπροδοῦναι οὐκ εἰς τὸν τοῦ Πατρὸς ἀμπελῶνα. Εἶτα, τί δέδρακεν

Quoniam vero spiritualis considerationis collatio perspicua dijudicatuque facillima aliter fieri nequit, nisi rerum gestarum historiarum in medium producantur, age, iterum earum mentionem faciamus. Jezraelem fuisse civitatem, antea clare docuimus. Sed quod ex civitate Jezrael Naboth significat, etiam hic typus esse queat œconomiarum, quam in Christo intelligimus. Nam et ipse Naboth redditur Latine *venturus*, quo nomine Emmanuelem toties Scriptura sancta indicat⁶⁶. Dictum est ergo ad beatum Habacuc: « Adhuc modicum, et veniens veniet, et non tardabit⁶⁷. » Psallit et David quodam loco: « Benedictus qui venit in nomine Domini⁶⁸. » Quin et ipse divus Baptista quosdam e discipulis suis **21** ad Dominum nostrum Jesum Christum ideo mittit percunctatum: « Tu es qui venturus es, an alium exspectamus⁶⁹? » Fuisse autem et hanc figuram Christi, plane ex iis quæ de eo scripta sunt perspicere licet. Concupivit enim Achab possidere vineam ejus, et locum tam eximium in hortum olitorium convertere. Naboth indigne ferens, non se vineam patris sui dimissurum expresse profertur: « Propitius sit mihi Deus, inquit, ne prodam vineam patris mei tibi. » Id postquam resolvit Deo invisæ, et impia Jezabel, prophetarum persecutrix et justorum insidiatrix, perversis molitionibus justo cædem est machinata. Quem cum occidi curasset, maritum Achab possidere vineam jussit⁷⁰. Quare merito indignatus Deus, ulturum se sanguinem Jezraelis promisit. Occisus est ergo Achab a Jehu, ut diximus, et simul longe improbissima Jezabel. Age igitur, ad Christum accomodemus, quæ veteribus velut in typo gesta sunt. Propheta enim Isaias ait: « Vineæ facta est dilectio in cornu, in loco pingui⁷¹. » Et erat vinea homo Juda, nova planta, dilecta. Verum duces Israel, quorum figura esse possit Achab regnans, desiderarunt habere vineam ejus, non ut esset hæreditas electa, id est, vinea: sed ut deserta et inculta hortus olerum fieret, hoc est, propter conditionem sine comparatione inferiorem deiceretur: etenim vinea ab horto olitorio nimium quantum differt. Et quod in his adhuc eminent, non est obscurum. Sub Christum quippe redacti Judæorum populi, quomodo non vineis palmitum copia florentibus et fertilissimis similes erant futuri, habendique ab omnibus? Viventes autem Phariseorum institutis et moribus, discentesque doctrinas ac mandata hominum, nihil prorsus dissimiles herbis humo propinquissimis, quæ et facile succumbunt atque marcescunt. καὶ φαίνεσθαι; Διαζῶντες δὲ τοῖς τῶν Φαρισαίων ἐυκόλως πίπτει καὶ μαραινεται.

Quocirca appetebant quidem Judæorum primores vineam Christi, ut sortem propriam, et in hortum olerum: verum persuadere illi non potuerunt, ut Patris sui vineam ipsis proderet. Quid deinde occipit

⁶⁶ Is. vii, 14; Matth. i, 23. ⁶⁷ Habac. ii, 3. ⁶⁸ Psal. cxvii, 26. ⁶⁹ Matth. xi, 3. ⁷⁰ III Reg. xxi, 15. ⁷¹ Isa. v, 1.

Deo exosa Jezabel, hoc est, gregaria multitudo, subdita principibus, id est, Synagoga? Cum principum nequitia et dolo conspirans, justum et sanctum Naboth persequitur, hoc est, qui venit, efficitur ut morte mulctetur. **22** Interficitor enim calumniis appetitus Emmanuel. Eam rem Deo visam intolerabilem, liquere potest inde, quod Osee prophetæ dicitur: « Idcirco adhuc modicum, et ulciscar sanguinem Jezrael super domum Juda, et quiescere faciam regnum domus Israel. » Vindicatus est enim, ut dixi, sanguis Christi ex toto Israel. Quoniam vero tempore illo, quo datum est hoc vaticinium, distincte nominabantur, Judas quidem qui manserant Jerosolymis, Israel autem qui erant in Samaria: ut Israelem univere significare videatur, dicere debuit ulturum se sanguinem Jezrael ex domo Juda, et finem impositurum regno domus Israel. Hoc item divinus Jacob antè expressit, his verbis: « Non deficiet princeps ex Juda, et dux de femore ejus, donec veniat cui repositum est; et ipse exspectatio gentium ⁷². » Ubi enim Emmanuel illuxit, tunc, tunc, inquam, etiam e medio sublatum est regnum Israel. Itaque Herodes Antipatri filius Ascalonites, Judææ Christo nato præfuit. Contriturus etiam ipsum arcum Israel in illa die, hoc est, illo tempore promittitur. « Arcum enim fortium inlirmavit ⁷³, » ut scriptum est; tametsi Emmanuel se subacturos existimaverat. « Et inimicorum quidem gladii defecerunt in sinem ⁷⁴, » et dissolutum est robur brachiorum ipsorum. Non enim vicerunt invictum. Quodammodo autem spiritualis considerationis profunditatem parans, ad historice gesta mox descendit, et ait: « Quia conteram arcum Israel in valle Jezrael. » Ibi siquidem Azazel Syriæ rex Israelem contra copias educentem debellavit. Et quia convenire judico, a præcipua et spirituali commentatione sermonem non abducere, illud aio, nihil esse incommodi, mea sententia, intelligi per vallem Jezrael (hoc est, seminis Dei, sive Christi) monumentum in horto, in quo et resurrectione passionem consecuta, de omni genere malorum facinorosa a Judæis susceptorum triumphavit. Per resurrectionem siquidem eorum prava, et Deo exosa, et cruenta consilia ad nihilum reciderunt. Sperabant enim se posse e medio tollere Filium, ut etiam vineam ejus sibi propriam sortem haberent. Sed in sepulcro collocatus revixit, et medietas ipsorum insidias inefficaces reddidit, et quasi arcus contrivit per id, quod amplius pati nihil potest. Et ipsos quidem e vinea, ut Deo detestandos, **23** et scelestos, et Domini interfactores ejecit, eamque aliis agricolis, bonis et gratis, et operis faciendi cupidissimis, juxta parabolam evangelicam ⁷⁵, locat.

καὶ κυριοκτόνους· ἐκδίδωσι δὲ γεωργοῖς ἐτέροις κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου παραβολήν.

VERS. 6, 7. *Et concepit adhuc, et peperit filiam, et dixit ei: Voca nomen ejus Absque misericordia, quia nequaquam addam ultra misereri domui Israel;*

ἡ θεομισθῆς Ἰεζάβελ; τοῦτέστιν, ἡ ἀγελαία πλῆθυσ. ἡ ὑπὸ χεῖρα τῶν ἡγουμένων, ἡγουμένη ἢ Συναγωγῆ, ταῖς τῶν ἡγουμένων συνδραμούσα, [Ἰσ. κακονομία] καὶ δόλω. Μέτεϊσι τὸν δίκαιον, τὸν ὄσιον Ναβουθαί, τοῦτέστι, τὸν ἐρχόμενον, » καὶ δὴ καὶ ἀναίρεθῆναι παρεσκεύασεν. Ἀνήρηται γὰρ συκοφαντούμενος ὁ Ἐμμανουήλ. Ἄλλ' ὅτι μὴ ἀνεκτὸν τὸ χρῆμα Θεῷ, σαφὲς ἂν γένοιτο τῷ λέγεσθαι τῷ προφήτῃ Ὡση· « Διότι ἐτι μικρὸν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραήλ. » Ἐκδεδίκηται γὰρ, ὡς ἔφην, τὸ αἷμα Χριστοῦ ἐκ παντὸς Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καὶ ὁ καὶ ἡ προφητεία γέγονεν, ὠνομάζοντο διηρημένως, Ἰούδας μὲν οἱ μεμενηχότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰσραὴλ δὲ πάλιν οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ· ἵνα τὸ ἐκ παντὸς Ἰσραὴλ ὄρωτο σημαίνειν, φησὶν ἀναγκαίως, ἐκδικήσῃ τὸ αἷμα Ἰεζραὲλ ἐκ τοῦ οἴκου Ἰούδα, καταπαύσειν δὲ καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ οἴκου Ἰσραήλ. Τοῦτο καὶ ὁ θεοπέσιος Ἰακώβ προκαταμεμήνυκε, λέγων· « Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. » Ἐπιλάμψαντος γὰρ ἡμῖν τοῦ Ἐμμανουήλ, τότε δὴ τότε καὶ ἐκ μέσου γέγονεν ἡ βασιλεία τῶν Ἰσραήλ. Καὶ γοῦν Ἡρώδης Ἀντιπάτρου παῖς, Ἀσκαλωνίτης, τῆς Ἰουδαίων ἡγεῖτο χώρας, γεγεννημένου Χριστοῦ. Συντρίψειν δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, κατεπαγγέλλεται, τοῦτέστι, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ. « Τόξον γὰρ δυνατῶν ἠσθένησε, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, καίτοι κρατήσῃν ὑπειληφόντων τοῦ Ἐμμανουήλ. « Καὶ τοῦ μὲν ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ βρομφαῖαι εἰς τέλος, » ἐξελύθη δὲ νεῦρα βραχιόνων αὐτῶν. Οὐ γὰρ νενίκηκασιν τὸν ἀνίκητον. Κατασκευάζων δὲ ὡσπερ τῆς πνευματικῆς θεωρίας τὸ βαθύ, κάτεισιν εὐθύς ἐπὶ τὰ ἱστορικῶς πεπραγμένα, λέγων, ὅτι « Συντρίψω τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὲλ. » Ἐκεῖ γὰρ νενίκηκεν Ἀζαὴλ ὁ βασιλεὺς Συρίας ἀντεξάγοντα τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ προσήκειν ὑπολαμβάνω, τῆς ἀναγκαίας καὶ πνευματικῆς θεωρίας οὐκ ἀποκομίζῃ τὸν λόγον, ἐκεῖνό φημι, τὸ λυποῦν οὐδὲν, καθάπερ ἐγῶμαι, κοιλάδα νοεῖσθαι τοῦ Ἰεζραὲλ, τοῦτέστι, τῆς τοῦ Θεοῦ σπορᾶς ἦτοι Χριστοῦ, τὸ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀνάστασις ἐπακολουθήσασα τῷ πάθει, νενίκηκε πάντα τρόπον Ἰουδαϊκῶν τολμημάτων. Λέλυται γὰρ αὐτῶν διὰ τῆς ἀναστάσεως τὰ δυστροπὰ, καὶ θεοστύγη, καὶ μαιφύνα τολμήματα. Ἦνοντο μὲν γὰρ ἐκ μέσου ποιεῖν δύνασθαι τὸν Ἰδὸν, ἵνα καὶ κληρὸν ἴδιον ἔχοιεν τὴν ἀμπελώνα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐν μνημεῖῳ τεθεῖς, ἀνεθίω πάλιν, ἀπρακτα τῆς ἐκεῖνων ἐπιβουλῆς ἀποφαίνων τὰ σκέμματα, καὶ μονονουχῆ συντρίβων τὰ τόξα, διὰ τοῦ μηδὲν ἐτι· δύνασθαι παθεῖν. Καὶ ἐκβάλλει μὲν αὐτοὺς τοῦ ἀμπελώνος ὡς θεομισεῖς, καὶ πονηροὺς, καὶ ἀγαθοὺς καὶ εὐγνώμοσι, καὶ φιλεργεστάτοις,

Καὶ συνέλαβεν ἐτι, καὶ ἔτεκεν θυγατέρι, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Κάλισσον τὸ ὄνομα αὐτῆς Οὐκ ἡλσημένη· διότι οὐ μὴ προσθήσω ἐτι ἕλειψαι

⁷² Gen. xlix. 10. ⁷³ 1 Reg. ii. 4. ⁷⁴ Psal. cx. 7.

⁷⁵ Matth. xxi. 23.

τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, ἀ.λ.λ' ἢ ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι αὐτοῖς. Τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα ἐλέησω, καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν Κιρίω Θεῶ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ, οὔτε ἐν πολέμῳ, οὔτε ἐν ἄρμασιν, οὔτε ἐν ἵπποις, οὔτε ἐν ἵππεύσιν.

Εἰ. Μετὰ τὸ τεχθῆναι τὸν Ἰεζραὴλ γεγένηται τῷ προφήτῃ κόριον ἐκ τῆς Γόμερ, ἧ καὶ θνομα κείσθαι θεῖν προστέταχε, τὸ, « Οὐκ ἤλειψεν. Ἐπιφέρει δὲ παραχρῆμα τοῦ τοιοῦδε τὴν πρόφασιν, καὶ τὴν αἰτίαν εὐθύς καθίστησιν ἐναργῆ, οὐδεμιὰς ἐτι φειδοῦς ἀξιοῦσθαι λέγων τὸν Ἰσραὴλ ἀνταναστῆναι δὲ ὡσπερ αὐτοῖς, καὶ ἐν τάξει γενέσθαι τῶν ἐπι μάλιστα πολεμωτάτων, καὶ ταῖς εὐπραγίαις αὐτῶν ἀντιπεσεῖσθαι γεννικῶς, ὡς εἰς ἐσχάτην αὐτοὺς ἀθλιότητα καταλισθαίνειν, καὶ δύσοιστον ἀληθῶς ἀνατῆναι συμφορὰν. Θεοῦ γὰρ ἀνθεστηκότος, οὐδαμῶθεν ἂν γένοιτο τοῖς παθοῦσιν ἢ βνησις. « Ἐὰν γὰρ κλεισθὴ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; » φησίν. Καὶ ἡ φησιν ὁ προφήτης, « Τὴν χεῖρα τὴν ὑψηλὴν, τίς ἀποστρέψει; » ἢ τίς ἐλέησει τὸν διὰ τῆς ἀνωθεν ψήφου καταδεικασμένον; Πάντα γὰρ τοῖς θεοῖς ἐπεται νεύμασι, καὶ ὅπερ ἂν ἔλοιτο κατορθοῦν ὁ Δεσπότης, τοῦτο ἀμελλητὶ πάντῃ τε καὶ πάντως διαπεραίνεται, συνεργαζομένης αὐτῷ τῆς κτίσεως, καὶ ταῖς τοῦ κρατοῦντος ἀκολουθοῦσης ψήφοις. Οὕτω κεκόλακεν Αἰγυπτίους, μεταστοιχειουμένων τῶν ὕδατων εἰς αἷμα, καὶ τῆς αἰθάλης εἰς σκνίπας, καὶ ἀφορήτου χαλάτης καθιεμένης, μακροῦ δὲ καὶ τριημέρου καταχεομένου πτότους, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων αὐτοῖς ἐπενηνεγμένον. Οὐκοῦν θνομα τῷ κορίῳ, τὸ οὐκ ἤλειψεν, χρησίμως τε καὶ ἀναγκαίως, ἵνα τὴν αἰτίαν τοῦ πράγματός φιλτοπιστοῦντες ἀεὶ, καὶ δὴ καὶ μανθάνοντες οἱ τὸ τρηναδὲ διὰ τῆς πολυθέου πλάνης προσκεκροκότες Θεῶ, φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ἀναπειθῶντο τὰ ἀμείναι καὶ πρεπιουδέστερα, λοιπόν τε μεταφοιτήθειαν πρὸς τὸ ἐλέσθαι σωφρόνως, κἂν γοῦν τοῖς δευτέροις ἀποσειεσθαι τὴν ὀργὴν, εὐμενῆ καὶ πρᾶον ἐφ' ἑαυτοῖς καταστήσαντες λελυπημένον τὸν ὄλον Θεόν. Ἔοικε δὲ πάλιν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις ὑποδηλοῦν λόγος τὰς γεγενημένας αἰμαλωσίας τοῦ Ἰσραὴλ, ὑπὸ τε τοῦ Θεγλαφαλασάρ, καὶ μέντοι Σαλμανασάρ βασιλέων Ἀσσυρίων, οἱ μετώκησαν ἐκ Σαμαρείας τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρια Περσῶν καὶ Μήδων, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καταδηῶσαντες πόλεις. Ἄλλ' οὐκ ἂν ταῖς οὕτω δειναῖς περιπεπτώκασι συμφοραῖς, ἐπαμύνειν αὐτοῖς ἐθέλοντος Θεοῦ, μᾶλλον δὲ, μὴ οἴοιαι πως καὶ ἀντεξάγοντος, καὶ ἐν τάξει πολεμίων ἀνθεστηκότος. Ἔφη γὰρ ἐναργῶς, ὅτι Ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι αὐτοῖς. Ἐλέησειν δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα κατεπαγγέλλεται, καὶ σώσειν αὐτοὺς, οὐ πολέμου νόμῳ (τοῦτο γὰρ τὸ, οὐκ ἐν ἄρμασιν, οὐδὲ ἐν ἵπποις) ὁ δὲ καὶ τετέλεσται, τοῦ Σαναχηρείμ περιέχοντος κύκλου τὴν Ἰερουσαλήμ, ὅτε καὶ τῆς θείας δόξης καταφλωσάρεϊ Παφάκῃ, ὡς οὐκ ἂν ἰσχύσειεν εἰπῶν ἀνασῶσαι Θεὸς τὴν τε Ἰερουσαλήμ, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ. προσεκόμισε δὲ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πάντῃ τε καὶ πάντως ἀλώσεσθαι καὶ αὐτοὺς, τὸ μὴ δεδυνῆσθαι τοὺς

sed adversans adversabor eis. Filiorum vero Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo, et non salvabo eos in arcu, neque in gladio, neque in bello, neque in curribus, neque in equis, neque in equitibus.

V. Post natum Jezrael, nata est prophetæ puellula ex Gomer, cui et nomen jussit imponi, videlicet, « Absque misericordia. » Adjungit statim occasionem, et causam illico clare aperit, dicens, nulla amplius venia se Israel dignaturum, sed quasi contra eos insurrecturum, et loco infensissimi hostis futurum, ipsorumque felicitati viriliter adversaturum, ut in extremam miseriam præcipitentur, et vere intolerandam calamitatem perferant. Deo quippe resistente, afflictis nusquam relinquatur auxilium. « Si enim clauserit contra hominem, quis aperiet? » inquit. Et ut ait idem propheta: « Manum excelsam quis avertet? » aut cælesti sententia condemnati quis miserebitur? Omnia quippe nutum divinum sequuntur, et quæ Dominus rite facere voluerit, id citra moram omnimodis perficitur, creatura illi cooperante, et dominantis auctoritatem comitante. Sic punivit Ægyptios, aquis in sanguinem, et cinere seu pulvere in ciniphes commutatis, et dejecta grandine horribili, propemodum etiam triduanis tenebris diffusis, et aliis omnibus suppliciis inflictis. Quare puellæ nomen « Absque misericordia » utiliter ac necessario imponitur, ut causam rei curiosius sciscitantes semper et cognoscentes qui tunc Deum per seductionem cultus multorum deorum offenderant, ad meliora et rationi magis consentanea cogitanda faciendaque inducantur, et de cætero prudenter, saltem posterioribus cogitationibus iram divinam amoliri cupiant, universorum Deum offensum, benevolum sibi ac mitem efficientes. Videtur autem propheta rursus nobis hoc loco Israel a Theglathalasar et Salmanasar Assyriorum regibus captum subindicare, 24 qui e Samaria, ejus urbibus illata vastitudine, eundem ad montes Persarum et Medorum transtulerunt. Atqui in tam graves calamitates non incidissent, si Deus defendere eos voluisset; imo nisi quodammodo aciem contra eduxisset, et instar hostis adversatus esset. Ait enim aperte: Adversans adversabor illis. Misericordiam autem filiis Judæ tributurum se pollicetur, et salvaturum eos, non lege ac more militari, hoc enim est quod dicit, non in curribus, nec in equis, quod etiam præstitum est, Senacherim Jerosolymam obsidione circumdante, quando et adversus Dei gloriam Rab-saces blaterabat, dicebatque non posse Deum Jerosolymam et incolas ejus tueri, adducebatque pro argumento firmissimo, plane ipsos quoque in potestate venturos, quod dii in Samaria suos eripere nequiverunt. Sed enim servatus est Judas mirabiliter, hoc est, Jerusalem habitans duæ tribus. « Exivit enim angelus Domini, inquit, et occidit ex castris Assyriorum una nocte centum octoginta quinque

75 Isa. xii, 22. 76 Isa. xiv, 27. 77 Exod. vii, viii, ix passim.

millia ⁷⁸. » Salvati tum cantabant, et modum rei tam ingentis in se perpetratae narrabant, dicentes : « Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Ipsi velut compedibus implicati sunt, et ceciderunt ; nos autem resurreximus, et erecti sumus ⁷⁹. » Verum ista a nobis historice dicta sunt.

ἀφηγοῦντο, λέγοντες : Οὗτοι ἐν ἄρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις· ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυθησόμεθα. Αὐτοὶ συνεποδίσθησαν, καὶ ἔπεσον· ἡμεῖς μὲν ἡμῖν εἰρήσθω ταῦτα.

Procedamus ad alios sensus, ad Christum, inquam. Post natum quippe Jezraelem, id est, Dei semen, (ut intelligas Emmanuelem, cujus et sanguinem saluturum promittit), parit Gomer (hoc est, fornicata Judæorum Synagoga) filiam, sive multitudinem, quæ decenter vocari possit Absque misericordia. Ipsa quippe occidit Jezrael, Christum puta. Quocirca jure inimicum et infensissimum sibi Deum invenit, statimque calamitates immedicabiles, a Romanis exercitibus devastata, et bellum longe lateque auditum perpessa sustinuit, quando et mulieres infantes suos comederunt, et ut est apud prophetam Jeremiam, « Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos ⁸⁰, » et leges naturæ humanæ spreverunt, cum fames eas philostorgiam, alioqui inexpugnabilem, negligere compelleret. Porro hæc omnia ob impietates designatas illis evenerunt. **25** Spondet autem se misericordia filios Juda prosecutum, hoc est, qui, secundum disciplinam et regenerationem per Spiritum, Christi filii evaserunt, qui de tribu Juda fuit. Si enim per Evangelium quidam sanctis apostolis in Christo generantur, quomodo non magis per Christum ipsum? de quibus etiam ait: « Ecce ego et pueri quos dedit mihi Deus ⁸¹. » Salvantur itaque in Christo Domino et Deo universorum, non arnia moventes terrestria et carnalia ⁸²; sed in virtute salvantur, et concutientis quidem principatus et thronos ⁸³, triumphantis autem cruce sua adversariorum catervas, et malignas potestates evertentis, et dantis diligentibus se « calcare super serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici ⁸⁴. » Appositissime autem incredulum, et effrenem, et Domini interfectorem populum Judæorum mulieri comparavit, illi, inquam, quæ dicta est Absque misericordia. Indicium enim imbecillitatis est mulier, et animi haud virilis atque fracti symbolum aptissime intelligi queat. Tales sunt omnes, qui institutionem per Christum non susceperunt, nec in divinis et sanctis mandatis ejus ingredi sustinuerunt. Quamobrem Oseas propheta inquit: « Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quia infirmata es in iniquitatibus tuis ⁸⁵. » Et iterum de mandatis Salvatoris idem: « Quia rectæ viæ Domini, et justi ambulabunt in eis; impii autem infirmabuntur in eis ⁸⁶. » Idem alicubi de iis qui occiderunt Jezrael, id est, Christum, « Et humiliabitur superbia Israel in facie

ἐν Σαμαρεία θεοὺς ἐξελεῖσθαι τοὺς ἑαυτῶν. Ἄλλ' ἐσώζετο παραδόξως ὁ Ἰούδας, τουντέστιν, αἱ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσαι δύο φυλαί. « Ἐξῆλθε γὰρ ἀγγελος Κυρίου, φησὶν, καὶ ἀνείλεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων μίᾳ νυκτὶ, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. » Ἦδὸν τε οὕτως ὁ σεσωσμένος· καὶ τῆς ἑπ' αὐτοῖς γεγεννημένης μεγαλυθηρίας τοὺς τρόπους ἡμεῖς δὲ ἐν ἵπποις· ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν, καὶ ἀνωρθώθημεν. » Ἄλλ' ιστο-

ἴωμεν δὲ αὐτὴν καὶ ἐφ' ἐτέρας ἐννοίας, φημὶ δὲ πάλιν τὰς ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ. Μετὰ γὰρ τοι τὸ τεχθῆναι τὸν Ἰεζραὲλ, τουντέστιν, τὴν τοῦ Θεοῦ σποράν, ἵνα νοῆς τὸν Ἐμμανουὴλ, οὗ καὶ ἐκδικήσειν τὸ αἷμα κατεπηγγέλλετο, τίκεται τῇ Γόμερ, τουντέστιν, τῇ πεπορνευμένη τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ, Ουγάτηρ, ἥτοι πληθὺς, ἥ καὶ πρότερον ἂν εἴη τὸ καλεῖσθαι Οὐκ ἠλεημένη. Αὐτὴ γὰρ ἀπέκτεινε τὸν Ἰεζραὲλ, τουντέστιν Χριστόν. Ταύτητοι δικαίως ἐχθρὸν καὶ πολεμιώτατον εὐρίσκει Θεόν, καὶ ἀνηκέστους εὐθύς ὑπομεμένηκε συμφορὰς, ταῖς Ῥωμαίων δυνάμεσιν ἐκπεπορθημένη, καὶ τὸν διαβόητον ὑποστῆσα πόλεμον, ὅτε καὶ γυναῖκες τῶν ἰδίων ἤψαντο τέκνων, καὶ ἡ φησὶν ὁ προφήτης Ἱερεμίας, « Χεῖρες γυναικῶν οἰκτιρμόνων ἤψησαν τὰ παιδία ἑαυτῶν, » καὶ φύσεως ἀνθρωπίνης ἀλογήσασαι νόμων, καὶ φιλοστοργίας ἀμάχου βραθυμῆν αὐτὰς ἀναγκάζοντος τοῦ λιμοῦ. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα μὲν ἅπαντα τοῖς ἡσεθηκόσι συμβέβηκεν. Ἐλεήσει δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα κατεπαγγέλλεται, τουντέστιν, τοὺς κατὰ μάθησίν τε καὶ ἀναγέννησιν τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος υἱοὺς γεγονότας Χριστοῦ, τοῦ ἐκ φυλῆς Ἰούδα. Εἰ γὰρ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου γεννῶνται τινες ἐν Χριστῷ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, πῶς οὐχὶ μᾶλλον δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ; περὶ ὧν καὶ φησὶ· « Ἰδοὺ ἐγώ, καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. » Σώζονται· τοῖνον ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ τῶν ὄλων, οὐχ ὅπλα κινῶντες ἐπίγειά τε καὶ σαρκικά, ἀλλ' ἐν δυνάμει τοῦ σώζοντος, καὶ κατασειόντος μὲν ἀρχὰς καὶ ὀρόρους, θριαμβεύοντος δὲ τῷ ἰδίῳ σταυρῷ τῶν ἀντικειμένων τὰ στίφη, καὶ δυνάμεις καταστρέφοντος πονηρὰς, καὶ διδόντος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν « πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Εὐ δὲ δὴ σφόδρα τὴν ἀπειθῆ καὶ ἐξήνιον, καὶ κυριοκτόνον τῶν Ἰουδαίων πληθὺν γυναῖκα παρεϊκάζει, φημὶ δὴ τῇ Οὐκ ἠλεημένη. Σημεῖον μὲν γὰρ ἡ γυνὴ καὶ φρονήματος ἀνάνδρου, καὶ κεκλασμένου τύπος ἂν νοοῖτο, καὶ μάλα σαφῶς. Τοιοῦδε δὲ πάντες, ὅσοι τὴν διὰ Χριστοῦ μὴ παρεβέβησαν παιδευσίν, μήτε μὴν ἠνέσχοντο κατόπιν ἵναί των θεῶν αὐτοῦ καὶ ἁγίων θεοπισμάτων. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ὡση, « Ἐπιστρέφηθι, φησὶν, Ἰσραὴλ, πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου, διότι ἡσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. » Καὶ πάλιν περὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἐνταλμάτων ὁ αὐτὸς, « Διότι εὐθεῖαι, φησὶν, αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. » Καὶ ὁ αὐτὸς δὲ πού

⁷⁸ IV. Reg. xix, 35. ⁷⁹ Psal. ix, 8, 9. ⁸⁰ Thren. iv, 10. ⁸¹ Isa. viii, 18. ⁸² II Cor. x, 4. ⁸³ Coloss. ii, 10. ⁸⁴ Luc. x, 19. ⁸⁵ Osee xiv, 2. ⁸⁶ ibid. 10.

φησὶν Ὡσὲ περὶ τῶν ἀπεκτονότων τὸν Ἰεζραὲλ, τούτέστι Χριστόν· «Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. Καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραΐμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν.»

Καὶ ἀπεγαλάκτισε τὴν Οὐκ ἠλεημένην. Καὶ ἐνέλαβεν ἔτι, καὶ ἔτεκεν υἱόν. Καὶ εἶπε, Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Οὐ λαὸς μου. Δίτι ὁμοίως οὐ λαὸς μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμι ὁμῶν.

Γ. Τίχεται κατὰ πόδας καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τῆ Γόμερ παῖδιον ἕτερον, ὃ δεῖν ἐφη καλεῖσθαι Θεός, Οὐ λαὸς μου. Καὶ γείτων εὐθύς τῆ τοῖαδε λύσει τίθεται πάλιν πρόφασις. Ὑμεῖς γάρ, φησὶν, οὐ λαὸς μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμι ὁμῶν. Δῆλον δ' ἂν εἶη καὶ τοῦδε λοιπὸν, ὡς εἰς ἔλεγχον τῶν ἡμαρτηκότων, καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν ἀσφαλῆ τῶν καταφρονεῖν ἡρημένων, καὶ εἰς πλάνησιν ἀπονενευκότων ἐπράττετο μὲν ἱστορικῶς τὰ τοιάδε, τύποι δὲ ἦσαν τῶν συμβησομένων κατὰ καιροὺς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐνανθρωπήσαντος ἤδη τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τὸν τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατλάντος σταυρόν. Εἰ δὲ δὴ χρὴ πρὸ τῶν πνευματικῶν ἀφηγήσασθαι τὰ ἱστορικὰ, φαμέν, ὅτι μετοικισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Σαμαρείας, εἰς τὰ ὄρια Περσῶν καὶ Μήδων ὑπὸ τε τοῦ Θεγλαφαλασάρ βασιλέως Ἀσσυρίων, καὶ μὲν τοῦ Σαλμανασάρ, οἱ περιλειφθέντες ἔτι, καὶ τῶν κεκινδυνευκότων τὸ λείψανον, ἀπώλισθον παντελῶς τοῦ καὶ λαὸς Θεοῦ ὀνομάζεσθαι, διὰ τοὶ τῶν αὐτῶν ἔχασθαι σπουδασμάτων εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ. Διαλελοίπασι γὰρ οὐδαμῶς ταῖς μυσαρωτάταις τῶν δαιμόνων λατρεῖαις προσκείμενοι.

Πρὸς διάνοιαν δὲ τὴν ὀληθῆ, καὶ ἐπὶ Χριστῷ λόγων συνήσεις ἐτέρως. Μετὰ γάρ τοι τὴν ἀνόσιον ἐκείνην πληθύν, τὴν δικαίως οὐκ ἠλεημένην (κεκυριοκτόνηκε γάρ), οἱ μετ' ἐκείνους εὐθύς υἱοὶ γεγονότες, ἧ καὶ ὄντες ἤδη τῆς πεπορνευμένης Συναγωγῆς, ἀποπεπώκασιν ἐναργῶς τοῦ εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι λαὸς Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἴπαν τὸ τῶν Ἰουδαίων δεδαπάνηκε πλῆθος ὁ Ῥωμαίων πόλεμος· ἀλλὰ πλείστη μὲν ὄση καὶ ἀριθμοῦ κρείττων διόλωλε πλῆθός· οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν ἀνασσεωσμένοι, καὶ τὸ τοῦ θανάτου φυγόντες λίνον, διεσπάρησαν εἰς πάντα ἀνεμον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἐν ταῖς τῶν ἔθνῶν κατεσκεδάσθησαν χώραις, οὐκέτι λαὸς, ὡς ἔφη, χρηματίζοντες Θεοῦ. Μεταπεφοίτηκε γὰρ εἰς τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἡ χάρις, οἷς ἀνεμίχθη καὶ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, τούτέστιν, οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστόν ἀνασσεωσμένοι. Πεπτεύκασιν γὰρ καὶ ἐκ τούτου οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν. Ὅτι δὲ ἀπολαχτίσαντος τοῦ Ἰσραὴλ, τῆς εἰς αὐτοὺς οἰκειότητος ἀποπεφοίτηκε καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὃ πέρηνεν, εἰπὼν, οὐ μόνον, ὅτι καὶ Ὑμεῖς οὐ λαὸς μου, προσεπαγαγὼν δὲ τούτοις ἀναγκαίως, τὸ, Καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμι ὁμῶν. Ἄλλ' ἡμῶν γε πέρι, τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων, καὶ ἡγιασμένων ἐν Πνεύματι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα πεπλουτηκότων, διὰ φωνῆς προφήτου φησὶ· «Καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς υἱούς καὶ θυγατέρας,

A ejus. Et Israel, et Ephraim infirmabuntur in iniquitatibus suis 67. »

Vers. 8, 9. *Et ablactavit eam quæ Absque misericordia dicebatur. Et concepit adhuc, et peperit filium. Et dixit : Voca nomen ejus, Non populus meus. Quia vos non populus meus, et ego non sum vester.*

VI. Nascitur Gomer quasi evestigio nec ita multo post infans alius, quem Deus vocari jussit Non populus meus. Rei occasio mox solutione hujuscemodi exponitur: Vos enim, inquit, non populus meus, et ego non sum vester. Constare igitur etiam hinc potest, ad reprehensionem peccatorum, et ad certam correctionem contemptorum, erroreque abductorum hæc historice facta esse; imagines autem erant eorum, quæ Jerosolymitis olim eventura forent, Unigenito humanam naturam jam induto, 26 et pretiosæ crucis mortem pro nobis perpresso. Quod si ante spiritualia commemoranda sunt historica, dicimus, Israele ex Samaria ad montes Persarum et Medorum a Theglathphalasar, et Salmanasar Assyriorum regibus translato, qui remanserant, afflictorumque reliquias a nomine, ut populus Dei vocarentur, omnino degenerasse, quod iis studiis essent dediti, per quæ a Deo desciscerent. Neutiquam enim maxime detestando dæmonum cultui inhærere intermiserunt.

Ad veram autem rationem, et ad Christum quod attinet, aliter intelliges. Post sceleratam quippe multitudinem illam, et merito misericordiam non consecutam, quia Dominum interfecit, statim illorum filii post eos, aut qui jam erant filii fornicariæ Synagogæ, palam se ita gesserunt, ut populus Dei nec essent, nec nominarentur. Neque enim universam Judæorum nationem bellum a Romanis illatum absumpsit; sed maxima et innumerabili multitudine deleta, de ipsis servati, et qui mortis retia effugerant, ad omnes ventos, juxta Scripturam, dispersi, et per gentium regiones dissipati sunt 68, non amplius, ut dixi, populus Dei appellati. Transivit enim ad gentes gratia, quibus reliquæ Israel permixtæ sunt, hoc est, qui per fidem in Christum salvati sunt. Crediderunt enim etiam ex his non pauci numero. Repulsa autem familiaritate ejus ab Israel, abscessisse etiam ab eo universorum Deum, satis ostendit, cum dixit, non solum, Et vos non populus meus; sed etiam cum adjunxit, quod omnino sequebatur, Et ego non sum vester. De nobis autem in Christo justificatis et in Spiritu sanctificatis, et ejus conjunctione pollentibus, per os prophetæ dicit: « Et ego ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens 69. » Ac Judæis quidem aiebat Christus, aliquando quidem:

67 Osee. vii, 10. 68 Zach. ii, 6. 69 Jer. xxxi, 1.

« Adhuc modicum tempus vobiscum sum⁹⁰; » aliquando autem: « Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta⁹¹. » De conversis vero ex gentibus: « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis⁹². »

27 Vers. 40. *Et erit numerus filiorum Israel sicut arena maris, quæ non mensurabitur, neque numerabitur.*

VII. Hoc alio modo nobis explanat beatus Isaias. « Et si fuerit, inquit, populus Israel ut arena maris, reliquæ eorum salvabuntur. Verbum enim consummans, et abbrevians in justitia, quia verbum abbreviatum faciet Dominus in toto mundo⁹³. » Sed sive hunc in modum forte, sive aliter intelligi queat: nempe, quamvis multus et innumerabilis sit Israel, et arenis littoralibus comparandus, non tamen Deo admodum curæ sunt, quandoquidem impietati se dediderunt: contra, unum justum ac pium charitate sua et indulgentia eximie dignatur. Respicit igitur etiam « super unum humilem, et quietum, et trementem sermones ejus⁹⁴. » Nec istud bonis, et mitibus, et timentibus eum, et sincere ipsi servientibus sufficit; sed aliis etiam prodesse, et peccati in Deum reos impudente nonnunquam supplicio liberare possunt. Ad cuius rei probationem accipe quod de Sodomitis scribitur, quando omnipotens Deus ignis pœnam se illis condonatum pollicebatur, si modo quinque justi inter illos invenirentur. Itaque Lot una cum uxore et filibus servatus est⁹⁵. Et quid dico quinque justos et bonos? quando et Jerosolymis iram intentans, « Discurrite, inquit, per vias Jerusalem, et videte, et cognoscite, et quærite in plateis ejus, et si inveneritis virum, si est faciens judicium, et quærens fidem, et propitius ero eis, dicit Dominus⁹⁶. » Intelligit ergo quo pacto vel unum justum tuendum suscipiat, et pro tota civitate orantem non despiciat. Innumerabilem autem multitudinem non curat, ut dixi, si videatur profana, et ad improbitatem declinet, et se dæmonum importunorum fallaciis involvi patiatur.

Et erit, in loco in quo dictum est illis, Non populus meus vos, vocabuntur et ipsi filii Dei viventis.

VIII. Vicinissima est iræ severissimæ rerum tristium depulsio, et calamitatum finis continenter spondetur. Aliquando enim abjectum ac repudiatum iri Israel diserte prænuntiavit, ut modo ostendimus: at non totum deletum iri, ac funditus perituum; sed venturum tempus, quo ad veterem statum dignitatis revertantur, Deique charitatem recipiant, per fidem in Christum videlicet, **28** rursum certo pollicetur. Dehebant enim, dehebant propheticos sermones audituri totum mysterium

A λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ Ἰουδαίους δὲ ἐφασκεν ὁ Χριστὸς· ποτὲ μὲν, ὅτι « Ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, » ποτὲ δὲ, « Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. » Περὶ τῶν ἐξ ἔθνων δὲ, « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γὰρ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσι μοι, καὶ γὰρ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. »

Καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, ἣ οὐκ ἐκμετρηθήσεται, οὐδὲ ἐξαριθμηθήσεται.

Z'. Τοῦτο καθ' ἕτερον ἡμῖν ἐξηγείται τρόπον ὁ μακάριος Ἡσαΐας, « Καὶ ἐὰν γένηται, φησί, ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατέλειμμα σωθήσεται. Λόγον γὰρ συντελῶν, καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει ὁ Θεός, ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ. » Ἄλλ' εἶτ' οὐκ ὦδε νοοῖτο τυχόν, εἴτε καὶ ἐτέρως· πολὺς καὶ ἀναριθμητος ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ψάμμοις ταῖς ἐναλλαίαις ἰσομέτρως ἔχων, οὐ πολὺς αὐτῶν παρὰ Θεῷ λόγος, δυσσεβεῖν ἡρημένων· καίτοι ἐνὸς δικαίου καὶ εὐσεβοῦς, καὶ ἀγάπης τῆς παρ' αὐτοῦ, καὶ φειδούς ἐκκρίτως ἤξιωμένου. Ἐπιθλέπει γοῦν, καὶ « ἐφ' ἓνα ταπεινόν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους αὐτοῦ. » Καὶ οὐκ ἀπόχρη τοῦτο τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἐπιεικέσι, καὶ δεδίοσιν αὐτὸν, καὶ γνησίως δουλεύουσιν. Ἄλλὰ καὶ ἐτέρους εἰσὶν ὠφελεῖν οἰοί τε, καὶ προσκεκρουχότας ἀπαλλάττειν τῆς ἐπιρτημένης ἔσθ' ὅτε ποιηθῆς. Λάβοις δ' ἂν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ τοιοῦδε πράγματος τοὺς ἐπὶ γε Σοδομίταις λόγους, ὅτε καὶ ἀνήσειν αὐτοῖς ἐπηγγέλλετο τὴν διὰ πυρὸς δίκην ὁ πάντα ἰσχύων Θεός, πάντε μόνων ἐν αὐτοῖς δικαίων ἡρρημένων. Καὶ γοῦν ἐσώζετο Λὼτ, ὁμοῦ γυναικὶ καὶ τέκνοις. Καὶ τί πάντε λέγω δικαίους καὶ ἀγαθοῦς; ὅπου καὶ τοῖς Ἱεροσολύμοις ὄργην ἐπαρτήσας, « Προδράμετε, φησί, ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἴδετε, καὶ γινώτε, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, καὶ ἐὰν εὕρητε ἄνδρα, εἰ ἔστι ποιῶν κρίμα, καὶ ζητῶν πίστιν, καὶ ἴλεως ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει Κύριος. » Συνίης οὖν ὁπωσ· καὶ ἐνὸς ἀντέταξαι δικαίου, καὶ πόλεως ὅλης ὑπερευχόμενον οὐ περιορᾷ· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῷ λόγος καὶ ἀναριθμητὸν πληθὺς, ὡς ἔφη, εἰ ὄρῳτο βέβηλος, καὶ ἀπονεύσασα πρὸς τὸ φαῦλον, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ἀγρίως ἐνελημμένη.

Καὶ ἔσται, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐβρέθη αὐτοῖς, ὁ λαὸς μου ὑμεῖς, κληθήσονται καὶ αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος.

H'. Ἐγγὺς δὴ σφόδρα ταῖς ἀποτομωτάταις ὀργαῖς τῶν ἀνιαρῶν ἢ λύσις, καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὸ πέρας, ὅσον ἔχει εἰς λόγους, οὐ μακράν. Ὅτι μὲν γὰρ ἔσται κατὰ καιροῦς ἀπόδλητος ὁ Ἰσραὴλ, προκαταμεμήνυκεν ἐναργῶς, διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων· ὅτι δὲ οὐκ εἰσάπαν οἰχθήσεται, καὶ ἀπολείται παντελῶς, ἀλλ' ἔσται τις αὐτοῖς τῆς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναδρομῆς ὁ καιρὸς, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀνάληψις, διὰ πίστεως δηλαδὴ τῆς εἰς Χριστὸν, πεπληροφόρηκε πάλιν. Ἔδει γὰρ, ἔδει τοὺς προφητικῶν

⁹⁰ Joan. vii, 53. ⁹¹ Matth. xxiii, 58. ⁹² Joan. x, 27, 28. ⁹³ Isa. x, 22, 25. ⁹⁴ Isa. lxxvi, 2. ⁹⁵ Gen. xix, 15. ⁹⁶ Jerem. v, 1.

μέλλοντας ἀκούσασθαι λόγων, ὅλον εἰδέναι σαφῶς τὴν
 μυστήριον, καὶ τοὺς τῆς θείας οἰκονομίας μὴ ἀγνοή-
 σαι τρόπους. Ἔσται τοίνυν, φησὶν, ἐν τῷ τόπῳ οὗ
 ἐβρέθη αὐτοῖς. Οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, καὶ αὐτοὶ κληθή-
 σονται υἱοὶ Θεοῦ ζώντος. Τὸ, « ἐν τῷ τόπῳ, » τί ἂν
 βούλοιο δηλοῦν, φέρε λέγωμεν ἀκριβῶς. Γεγόνασι
 μὲν γὰρ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτοι κατὰ καιροῦς,
 καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπεκομισθήσαν γῆν.
 Ἄλλ' ἦσαν ἐκεῖ κλαίοντες καὶ οἰμώζοντες περὶ τὸν
 νόμον, καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργὲς ἐπολεῖ λέγων ὁ μακά-
 ριος Δαβὶδ· « Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκα-
 θίσασμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τὴν
 Σιών. » Ἐφη δὲ πάλιν· « Ἦὼς ἄσσωμεν τὴν ὁδὸν Κυ-
 ρίου ἐπὶ γῆς ἁλλοτριᾶς; » Ἄλλ' ὑπονοστήσαντες σὺς
 Ἱεροσόλυμα, Θεοῦ κατοικητήριοντος, οὐδὲν ἤττον ἦσαν
 τε καὶ ὠνομάζοντο λαὸς Θεοῦ, καὶ διετέλου ἐν εὐ-
 γμερίαις λατρεύοντες ἐλευθέρως, καὶ τὰς κατὰ νόμον
 τελοῦντες θυσίας. Οὐ γὰρ ἐξῆν ὅπως ἐτέροισε ἀπο-
 πληροῦν τὰ διωρισμένα, ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς Ἱεροσο-
 λύμοις, καὶ ἐν τῷ ναῷ, σαφῶς τοῦ διὰ Μωσέως παρ-
 εγγυώμενος νόμου· « Πρόσχε σεαυτῷ, μὴ ἀνεπέγκης
 τὰ ὀλοκαυτώματά σου, ἀλλ' ἦ εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν
 ἐκλέξῃται Κύριος ὁ Θεός σου, ἐκεῖ ἐπικληθῆναι τὸ
 ὄνομα αὐτοῦ, ἐκεῖ οἰσεις τὰ ὀλοκαυτώματά σου. » Οὐκ-
 οῦν ὑποστρέφοντες κατὰ καιροῦς ἐν τοῖς Ἱεροσολύ-
 μοις, καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων καταλιμπάνοντες γῆν,
 πάλιν ἐπλήρου τὰ νεομισμένα διὰ Μωσέως, ἐχηρ-
 μάτιζόν τε λαὸς Θεοῦ. Μετὰ δὲ γε τὸν τοῦ Σωτῆρος
 σταυρῶν, καὶ τὴν γενομένην αὐτοῖς πολιορκίαν τε καὶ
 πόρθησιν, ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν πόλεσι τε καὶ χώραις
 πανοικί διεσπάρησαν. Πῶς οὖν ἔσονται κατὰ καιρὸν
 εἰς λαὸν Θεοῦ; Ἄρα δὴ πάλιν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις
 ὑπονοστήσαντες, καὶ ἐν τῷ ναῷ συνηγερέμενοι;
 ἦσαν ἐν ἐκείνοις ἤντες τοῖς τόποις, ἐνθαπερ εἴεν ἂν
 ἕκαστοι κατεσκευασμένοι; Τί φησὶν ὁ προφήτης;
 Ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐβρέθη αὐτοῖς, Οὐ λαὸς μου ὑμεῖς,
 καὶ αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζώντος. Ἀπώλι-
 σθον μὲν γὰρ τοῦ εἶναι λαὸς Θεοῦ, καὶ ἐν ταῖς
 τῶν ἐθνῶν διεσπάρησαν χώραις, ὃ καὶ εἰς δεῦρο
 σαζόμενον κατίδοι τις ἂν. Ἄλλ' ἐν ἐσχάτοις τοῦ
 αἰῶνος καιροῖς, « ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσ-
 ἔλθῃ, » τότε καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόδητος Ἰσραὴλ εἰς υἱὸς
 παραδεχθήσεται Θεοῦ, καίτοι διατρίβων ἐν τόποις,
 ἐνθαπερ ἂν εἴεν καὶ εὐρίσκοντο τυχόν. Τὸ γὰρ ἀναγ-
 κάζον οὐδὲν ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν ἐν
 λίθοις ἐτι ζητῆσαι ναόν. Ὅτι μὴδὲ τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσι
 τιμῆσαι Θεὸν, βουθυσίαι; δὲ λέγω καὶ προβάτων σφα-
 γαῖς, ἀλλ' ὁ τῆς λατρείας αὐτοῖς ἔσται τρόπος πίστις
 εἰς Χριστόν, καὶ τὰ αὐτοῦ θεοπίσματα, καὶ ἁγιασμοὺς
 ἀναγέννησις, τῆς υἰοθεσίας περιποιούσα τὴν δόξαν τοῦ
 Θεοῦ. Καὶ συναρθῆσονται υἱοὶ Ἰούδα, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσ-
 ραὴλ ἐπιτοῦντό, καὶ θήσονται ἐαυτοῖς ἀρχὴν
 μίαν, καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς, ὅτι μεγάλη
 ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὴλ.

Θ'. Καὶ τούτοις πέρας ἐκθετικῶς εὐρήσομεν ἱστο-
 ρικῶς τε καὶ πνευματικῶς. Ἦσαν μὲν γὰρ ἐν τοῖς
 ἔργοις Περσῶν τε καὶ Μήδων οἱ τε ἐκ τῆς Σαμαρείας

A probe perspicueque cognoscere, et divinæ œcono-
 miæ modos non ignorare. Erit igitur, inquit,
 in loco, ubi dictum est illis, Non populus meus
 vos, et ipsi vocabuntur filii Dei viventis. Illud,
 « in loco, » quid sibi velit, age enucleemus. Fue-
 runt enim Israelitæ aliquando captivi facti, et in
 Assyriam translati, ubi flebant et lamentabantur
 in pratis, id quod nobis manifeste indicat beatus
 David : « Super flumen Babylonis illic sedimus
 et flevimus, dum recordaremur tui, Sion 97. » Et
 iterum : « Quomodo cantabimus canticum Domini
 in terra aliena 98? » Verum Deo miserante Jeroso-
 lymam reversi, æque ut olim erant et vocabantur
 populus Dei, in continua felicitate vivebant, libere
 Deum colentes, legitimaque sacrificia peragentes.
 B Non enim alibi uspiam, præterquam Jerosolymis
 et in templo constituta præstare licebat, lege per
 Moysen planis verbis hortante : « Attende tibi,
 ne offeras holocaustiata tua, nisi in loco quem
 elegerit Dominus Deus tuus, ut ibi invocetur no-
 men ejus. Eo conferes holocausta tua 99. » Unde
 tempore suo, alienigenarum regione relicta, Jero-
 solymam reversi, rursus per Moysen sancita facti-
 tabant, et populus Dei vocabantur. Post crucem
 autem Salvatoris nostri, obsidionemque et eversio-
 nem, per gentium urbes atque provincias totis cum
 familiis dispersi sunt. Quomodo igitur erunt ali-
 quando populus Dei? Num Jerosolymam denuo re-
 versi, et in templo congregati? an versantes in
 illis locis, in quæ singuli dispersi fuerint? Quid
 ait propheta? In loco, ubi dictum est illis, Non
 populus meus vos, et ipsi vocabuntur filii Dei vi-
 ventis. Deciderunt enim de gradu, in quo erant
 populus Dei, et per gentium terras dispersi sunt,
 quod lucusque servatum animadverti potest. Cæ-
 terum extremis sæculi temporibus, « quando
 plenitudo gentium intraverit 1, » tunc sane tunc
 et ipse abjectus Israel in filios Dei cooptabitur,
 quanquam commorans in locis ubi vixerit et in-
 ventus forte fuerit. Nihil enim cogit ascendere Jero-
 solymam, et lapideum adhuc templum quærere.
 Quoniam neque moribus veteribus colit Deum, 29
 boum, inquam, sacrificiis et ovium mactationibus;
 verum modus religionis ipsorum erit fides in
 Christum, et ejus divina mandata, et sanctificatio
 in Spiritu, et per sacrum baptismata regeneratio,
 adoptionis filiorum gloriam sanctis ipsis ad hoc a
 Deo vocatis concilians.

ὁ ἐν πνεύματι, καὶ ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος
 τοῖς αὐτοῖς ἁγίοις κεκλημένοις εἰς τοῦτο παρὰ Κυρίου.

VERS. 11. Et congregabuntur filii Juda, et filii
 Israel simul, et ponent sibi principatum unum, et
 ascendent de terra, quoniam magnus dies Jezrael.

IX. Et hæc evenisse historice et spiritualiter
 constat. Erant enim in finibus Persarum et Medo-
 rum quique e Samaria bello capti fuerant, hoc est,

97 Psal. cxxviii, 1. 98 ibid. 4. 99 Deut. xii, 6. 1 Rom. xi, 25.

Israel, quique ex Jerosolymis, hoc est, Judas et Benjamin. At postquam Cyrus Cambysæ filius, Babylone subacta, Persarum imperium adeptus, libertate Israel et Judam donavit, domumque redire una cum vasis sacris jussit, Jerosolymam venerunt, nec jam dispersi habitarunt, sicut antequam captivi abducerentur; nec utrique sua regna habuerunt. Omnes quippe concorditer solam Jerusalem incolebant, duce ac principe tunc Zorobabele, Salathielis filio, qui erat de tribu Juda, et sacerdotio summo fungente Jesu filio Josedech, quando et templum divinum instaurabant, et rem familiarem sedulo curabant. Inquit igitur: Congregabuntur filii Juda et filii Jerusalem simul, et constituent sibi principatum unum, et ascendent de terra; ut alienigenarum regionem intelligas, in quam captivi abducti sunt. Jam illud, quia magnus dies Jezrael, cum historia non consentit. Itaque ibi dicimus Israellem vocatum iri populum Dei, quamvis propter impietatem longe maximam vocatus sit Non populus, ut jam docuimus. Tunc congregabuntur ipsi, et filii Juda, hoc est, omnis deinceps in extremis temporibus Judæorum inventa multitudo. Et omnes sub uno principatu erunt, hoc est, Christi. Tale quid etiam per Ezechielem prænuntiavit universorum Deus, de Christo dicens: « Et suscitabo super eos pastorem unum, et pascet eos, et servum meum David, et erit eorum pastor¹. » David appellat ex semine David Christum natum secundum carnem. Quare vocato jam gentium grege, tandem Israel introducet, et unum principatum omnes agnoscent. **30** Et ascendent de terra, inquit. Quod recte intelligentibus, opinor, significat aut qui jugum Salvatoris admiserunt, de cætero omnimodis desituros terrena sapere, et prudentia carnis superiores fore, (tales enim omnes, qui Christo se subjecerunt; et fidem faciet beatus David: « Quia Dei fortes terræ vehementer elevati sunt²; » quin et Paulus: « Qui autem sunt Christi Jesu, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis³; ») aut certe et ipsos resurrectione mortuorum potituros. Dixit enim alicubi etiam Christus: « Amen dico vobis, quia omnis qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet⁴. » Quod si coactus ita objicias: At enim non credentes, dic mihi, manebunt mortui, nec cum aliis ascendent? ipse Salvator, quid amplius habituri sint, qui crediderunt, nobis demonstravit, ita loquens: « Fur non venit nisi ut furetur, et perdat. Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant⁵. » Quamobrem resurgent quidem omnes, probi et improbi; sed non omnes habebunt illud « abundantius. » Qui enim non sunt Christi, quos infidelitatis sceleribus involutos esse constat, in extremis vitam morte duriorem habebunt. Rationem enim et commissorum et infidelitatis reddent. Qui autem sunt ejus, quique spirituali cum Deo amicitia locupletati sunt, et morum in-

Α δούληπτοι γεγονότες, τούτέστιν, ὁ Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ δὲ πρὸς τούτοις, οἱ ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ, τούτέστιν Ἰούδας καὶ Βενιαμίν. Ἐπειδὴ δὲ Κύρος ὁ Καμβύσου τὴν Βαβυλῶνα ἐλὼν, καὶ τὸ Περσῶν κράτος εἰς ἑαυτὸν μεταστήσας, ἀνῆκε τῆς αἰχμαλωσίας τὸν τε Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδα, οἴκοι τε ἵνατι προστέταχεν ὁμοῦ τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱεροῖς, ἀφίκοντο μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα, κατῴκησασι δὲ λοιπὸν οὐκ ἔτι διηρημένως, καθὰ καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας· οὕτε μὴν ἰδίους ἕκαστοι βασιλέας ἐσχίκασι. Διῆγον δὲ πάντες ἐν ἑμοψυχία κατὰ μόνην τὴν Ἱερουσαλήμ, ἡγουμένου τὸ τνηκᾶδε Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ ἱερατεύοντος Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ μεγάλου, ὅτε καὶ τὸν θεῖον ἀνεδείμαντο ναὸν, καὶ τῶν εἰς τὸν οἶκον εἰχοντο σπουδασμάτων. Συναχθήσονται τοῖνον, φησὶν, οἱ υἱοὶ Ἰούδα, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπιτοσαυτὸ, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς. Ἴνα τὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐννοῆς, εἰς ἣν καὶ ἀπεκομίσθησαν αἰχμάλωτοι γεγονότες. Τὸ δὲ, ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὴλ, τῷ τῆς ἱστορίας οὐκ ἀρμόζει λόγῳ. Οὐκοῦν ἐκεῖ φαμεν ὅτι κεκλησεται λαὸς Θεοῦ ὁ Ἰσραὴλ, καίτοι διὰ πλεῖστην ὄσσην δυσσεβείαν ὠνομασμένος Οὐ λαὸς, καθάπερ ἡδὴ προείπομεν. Τότε συναχθήσονται αὐτοὶ τε καὶ οἱ υἱοὶ Ἰούδα, τούτέστι, πᾶσα λοιπὸν ἡ ἐσχάτοις καιροῖς τῶν Ἰουδαίων εὐρισκομένη πληθὺς. Καὶ ὑπὸ μίαν ἔσονται πάντες ἀρχὴν, τούτέστι, Χριστόν. Καίτοι τοιοῦτον δὲ διὰ φωνῆς Ἰεζεχιήλ προαναπεφώνηκε λέγων ὁ τῶν ὄλων Θεὸς περὶ Χριστοῦ· « Καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτούς ποιμένα ἕνα, καὶ ποιμανεῖ αὐτούς, τὸν δούλόν μου Δαβὶδ, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμὴν. » Ὑνομάζει δὲ Δαβὶδ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεγονότα κατὰ σάρκα Χριστόν. Οὐκοῦν κεκλημένης ἡδὴ τῆς τῶν ἐθνῶν ἀγέλης, εἰσκομίσθησται τελευταῖος ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπὸ μίαν ἔσονται πάντες ἀρχὴν. Καὶ ἀναθήσονται, φησὶν, ἐκ τῆς γῆς. Δηλοῖ δὲ, οἶμαι, τοῦτι τοῖς νοοῦσιν ὀρθῶς, ἡ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἐς τὸν τοῦ Σωτῆρος προσηκόμενοι ζυγὸν, ἀποστήσονται λοιπὸν τοῦ φρονεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀμεινους ἔσονται φρονήματος σαρκικοῦ, (τοιούτοι γὰρ πάντες οἱ ὑπὸ Χριστῷ γεγονότες, καὶ πιστώσεται λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταῖοι, τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν, » καὶ μὴν καὶ ὁ Παῦλος· « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὴν σάρκα ἔσταύρωσαν οὐν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις; ») ἦγουν, ὅτι τεύξονται καὶ αὐτοὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Ἐφη γὰρ ποῦ καὶ ὁ Χριστός· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται. » Καίτοι πῶς οὐκ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, Οἱ γὰρ μὴ πιστεύοντες, εἰπέ μοι, μενοῦσι νεκροὶ, οὐκ ἀναθήσονται δὲ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ; Ποῖον οὖν ἄρα τοῖς πεπιστευκᾶσι τὸ περιττόν, αὐτὸς ἡμῖν ὑπέδειξεν ὁ Σωτῆρ, οὕτω λέγων· « Ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ, καὶ ἀπολέσῃ. Ἐγὼ ἤλθον, ἵνα ζῶν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσιν. » Οὐκοῦν ἀναστήσονται μὲν ἅπαντες, πονηροὶ τε καὶ ἀγαθοὶ, ἀλλ' οὐ πάντες ἔχουσι « τὸ περιττόν. » Οἱ μὲν γὰρ

¹ Ezech. xxxiv, 23. ² Psal. xlvj, 10. ³ Galat. v, 24. ⁴ Joan. xi, 25. ⁵ Joan. x, 10.

οὐκ ὄντες Χριστοῦ, διὰ τὸ τοῖς τῆς ἀπειθείας ἐγκλήμασιν ἐνειλημμένοις ῥᾶσθαι, θανάτου χαλεπωτέραν τὴν ἐν τελευταίοις ἔξουσιαν ζῶν. Ἀποτίσους γὰρ λόγους καὶ τῶν ἑπταισμένων καὶ τῆς ἀπειθείας. Οἱ δὲ γε ὄντες αὐτοῦ, καὶ ὅσοι τοῦ πνεύματος οικειότητα τὴν πρὸς Θεὸν πεπλουτηκότες, καὶ ἀγαθοὶ τοὺς τρόπους, πρὸς τῇ ἀναστάσει τῇ κοινῇ, καὶ τῷ παλινοδρομῆσαι πρὸς ζῶν, πάντη τε καὶ πάντως ἔξουσι τὰ ἐπόμενα, τουτέστι, τὰ δῶρα, τὰς τιμὰς, τοὺς στεφάνους, τὰς ἀμοιβὰς, τὴν λαμπρότητα. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ Παῦλος, « Ἴδου μυστήριον ὑμῖν λέγω. Πάντες μὲν οὐ κοιμηθῶμεθα· οἱ πάντες δὲ ἀλλαγῶμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἑσχάτῃ σάλπιγγι· σαλπίζει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἔγερθήσονται ἀφ' αὐτοῦ, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγῶμεθα. » Ἀναθήσονται τοίνυν, φησὶ, ἀπὸ τῆς γῆς, τουτέστι, τὴν τῶν ἁγίων καὶ αὐτοὶ ζήσονται ζῶν, ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰσραὴλ. Μεγάλη γὰρ ὄντως ἡ ἡμέρα Χριστοῦ, καθ' ἣν ἅπαντας ἔγερει τοὺς νεκροῦς. Καὶ καταθήσεται μὲν ἐξ οὐρανοῦ, καθίσει δὲ ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. « Καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Εἰ δὲ δὴ βούλοιο τὶς ἡμέραν νοεῖν τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, καθ' ὃν ἡ ἀφεσις τῶν ἡμαρτημένων δέδοτο παρὰ Χριστοῦ Ἑλλησὶ τε καὶ Ἰουδαίοις, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκόσι, κατεσθῆναι καὶ οὕτως τῶν τῆς ἀληθείας βαδισέται λόγων. Οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὸν καιρὸν ὑποφαίνει λέγων· « Ἀβτὴ ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασῶμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. »

ΚΕΦΑΛ. Β.

Εἰπατε τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, λαός μου, καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, Ἠλεμμένη.

Ρ. Ἀναγκαιῶς σφόδρα τοῖς ἦδη προειρημένοις ἐπιφέρει καὶ ταῦτα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶρηκεν, ὡς ὑπὸ μίαν ἔσονται πάντες ἀρχὴν, οὐδενὸς ἐτι διατειχίζοντος ἢ διατέμνοντος εἰς διχόνοιαν, κρατούσης δὲ μᾶλλον ὁμοφυλίας, καὶ εἰς ἐνότητα τὴν ἐν πνεύματι συλλεγουσῆς ἅπαντας τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, λοιπὸν ἀναγκαιῶς τὸ πνεῦμα προσέταχε τοῖς ἦδη τὴν πίστιν πεπλουτηκόσι, καὶ γεγυῖναι ὑπὸ Χριστῷ, μηκέτι τὴν πρὸς ἐκείνους εἰρήνην ἠάποσεσθαι φιλεῖν, οἱ δικαίως κέκληντο Ἰλαός μου, καὶ Ἠλεμμένη. Εἰσοδεγμένου γὰρ ἅπασι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ νομισαμένου τὴν ἀφῆσιν, καὶ γεγυῖναι ὑπὸ Χριστῷ, πῶς ἦν ἀκόλουθον διχονοεῖν ἔτι, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐν ὁμονοίᾳ διατελεῖν τοὺς ἐνὶ τῷ τῆς υἰοθεσίας πνεύματι κεκλημένους εἰς ἀδελφότητα; Ὡς τοίνυν, φησὶν, οἱ πίστευσι τῇ εἰς Χριστὸν ἐκλεταμυροσμένοι, καὶ τὰ τῆς γνησιότητος λαχόντες αὐχρήματα, τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, τῷ πάλαι δικαίως Οὐ λαός μου κεκλημένῳ, λέγετε λοιπὸν τὸ, λαός μου· καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, τῇ Οὐκ Ἠλεμμένη, λέγετε τὸ, Ἠλεμμένη. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀναγκαῖον, σύμφρονος τῷ Δεσπότη τοὺς ὑπὸ χεῖρα φαίνεσθαι λαοὺς, καὶ ταῦτὰ βούλεσθαι τῷ πατρὶ, τοὺς εἰς ἐνότητα κεκλημένους ἐκ τῆς χάριτος· ἠδεσθῆναι τε μᾶλλον, ὅτι σέσωσται τὸ κατὰλειμμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ οἱ πάλαι διὰ πολλὴν ἀπειθείαν ἀπερριμμένοι νῦν γεγόνασι δεκτοί, καὶ ἡγιασμένοι λοιπὸν ἐν Χριστῷ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A tegritate præstant, præter communem resurrectionem et reditum in vitam, plane habebunt quæ consequuntur, hoc est, dona, honores, coronas, remunerationes, claritatem, quod Paulus testificatur: « Ecce mysterium ego vobis dico: Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur, in momento, in ictu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. » Inquit igitur: Ascendent de terra, hoc est, sanctorum vitam et ipsi vivent, quia magnus dies Jezrael. Magnus enim revera dies Christi, quo omnes vita functos excitabit. Et descendet quidem de caelo, sedebit autem super throno gloriae suæ, et erit reddet unicuique juxta opera sua. Quod si quis per diem intelligere malit tempus adventus, quo remissio peccatorum tributa est a Christo Græcis et Judæis, et qui in ipsum peccaverunt, etiam hic a via veritatis non aberrabit. Nam et David sic de tempore adventus loquens ait: « Hæc dies, quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea. »

31 CAP. II.

VERS. 1. Dicite fratri vestro, Populus meus, et sorori vestræ, Misericordiam consecuta.

X. Dicitis ista subijcere omnino oportuit. Postquam enim dixit, sub uno principatu omnes futuros, nemine in posterum ad discordiam dirimente ac divellente, potius animorum consensione dominante, et ad unionem in spiritu fidei in Christum omnes colligente, de cætero necessario spiritus jussit, fide jam præditos, et sub Christum subiectos, non amplius studium pacis erga illos repellere, qui jure vocati sint populus meus, et misericordiam consecuta. Postquam enim semel Israel susceptus est, remissionemque impetravit, et ad Christum se adjunxit, quo pacto adhuc dissidere, et non potius in concordia perstare, in uno spiritu adoptionis filiorum Dei ad fraternitatem vocatus consentaneum fuit? Inquit ergo: O qui fide in Christum illuminati Germanorumque filiorum gloriam sortiti estis, fratri vestro, qui quondam merito, Non populus meus, vocabatur, dicite tandem: Populus meus; et sorori vestræ, quæ Non misericordiam consecuta, dicitis: Misericordiam consecuta. Subjecti enim cum Domino sententiis congruere videantur necesse est, et eadem velle quæ pater, ii, qui in unitatem filiorum per gratiam vocati sunt; et lætari magis, salvatas esse reliquias Israel, et qui olim propter magnam incredulitatem rejecti fuerant, nunc admissos, et de cætero sanctificatos esse in Christo, per quem, et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

¹ I Cor. xv, 51, 52. ² Matth. xvi, 27. ³ Psal. cxvii, 24.

TOMUS SECUNDUS.

TOMOS ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

VERS. 2. *Litigate cum matre vestra, litigate, quia ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus.*

XI. Cum prius dixisset, rejectum iri Israel, nec inuenero, et insuper vocatum iri non populum, quin etiam multitudinem Domini interfectoricem fore omnino absque misericordia, et jure optimo; deinde statim subjunxisset, ultimis sæculi temporibus futuram conversionem per fidem in Christum, cum diceret: « Et congregabuntur filii Juda, et filii Israel simul, et constituent sibi principatum unum¹⁰, » totamque a principio usque ad finem œconomiam enarrasset: transit jam in his ad detegenda crimina eorum, **32** qui juste rejecti fuerunt, et quorum causa ea pati ipsos contingerit, in medium perspicue adducit. Proinde ait ad misericordiam consecutos, et receptos, et populum Dei factos, nihilominus ex Synagoga tanquam ex fornicaria quadam natos, Litigate cum matre vestra, litigate. Si enim causam vultis nosse, inquit, quare Non populus meus, et Absque misericordia fueritis et vocati sitis ante conversionem, non me in vos inclementem et ab amore vestri abhorrentem invenietis. Litigate autem cum matre vestra, quoniam germanam erga me charitatem non servavit, et familiaritatem abnegavit, et puritatem spiritualis mecum communionis minimi duxit, nec voluit voluntatum mearum fructus parere. Ipsa non fuit uxor mea, et ego deinceps non vir ejus. Non illa vos mihi, sed aliis peperit. Certe enim agnovissem meos. Non est tardus ad miserendum natura pater; at in prolem non legitimam cunctantior ejus lenitas. Atque ista forsitan tanquam ex persona Dei dicuntur. Cogitabit quispiam et animo volvet rursuon, idque non male, Synagoga ad defectionem a Deo conversa, et dæmonum cultu suscepto, et illis tantum non meretricis instar cruribus divaricatis, natos ex ea neque sincere atque constanter Deum amasse, neque bonis moribus fuisse; quin potius parentum moribus educatos, sine pudore Deo displicentia factitasse, partim Baal et vitulis aureis sacrificantes, partim etiam in omne genus impuritatis per præcepta abeuntes. Justissime autem matrem suam accusabunt magis, quam virtutis amantem vereque castissimum Dominum, qui fornicatione contaminatam contubernalem pati refugit. Est porro modus fornicationis spiritualis plane, quamvis ut de corporea sermo habeatur.

μῆνην. Νοητικῶς δὲ πάντως τῆς πορνείας ὁ τρόπος, κἄν εἰ λαλοῖτο σωματικῶς.

VERS. 3. *Et auferam fornicationem ejus a facie mea, et adulterium ejus de medio uberum illius, ut exuat eam nudam, et restituam eam sicut dies natiuitatis ejus.*

Κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κρίθητε, ὅτι αὕτη οὐ γυνή μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς.

IA'. Προειρηκῶς, ὅτι καὶ ἀπόβλητος ἔσται δικαίως ὁ Ἰσραὴλ, κεκλήσεται δὲ πρὸς τοῦτω καὶ οὐ λαός· καὶ μὴν ὅτι καὶ ἡ πληθὺς ἡ κυριοκτόνος ἔσται δῆπου πάντως οὐκ ἴλημενή, καὶ σφόδρα εἰκότως· εἶτα τοῦτοις ἐπενεγκῶν, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τὴν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐσομένην ἐπιστροφὴν διὰ πίστεως εἰς Χριστὸν, διὰ γε τοῦ φάναι, « Καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰούδα, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπιτοσαυτῶ, καὶ θήσονται ἐαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, » ἅπασάν τε ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὴν οἰκονομίαν ἀφηγησάμενος, μέτεσι λοιπὸν ἐν τοῦτοις ἐπὶ τὸ γυμνοῦν τὰ ἐγκλήματα τῶν ὁσίων ἀποβεβλημένων, καὶ τὰ ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐκεῖνα παθεῖν συμβέβηκεν, εἰς μέσον ἀγει σαφῶς. Τοίγαρτοί φησι πρὸς τοὺς ἴλημένους μὲν, καὶ εἰσδεδεγμένους, καὶ εἰς λαὸν γεγονότας Θεοῦ, πλὴν οἷά τινος πόρνης ἐκπεφυκότας τῆς Συναγωγῆς, Κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κρίθητε. Εἰ γὰρ δὴ βούλεσθε, φησὶν, ἀναμαθεῖν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς οὐ λαός μου, καὶ οὐκ ἴλημένη γεγονάτέ τε καὶ κέκλησθε κατὰ γε τοὺς χρόνους τοὺς πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς, οὐκ ἐμὲ γεγονότα περὶ ὑμᾶς ἀπηγῆ καὶ ὀλίγων εἰς φιλοστοργίαν εὐρήσατε. Κρίθητε δὲ πρὸς τὴν ἑαυτῶν μητέρα, ὅτι μὴ σέσωκεν ἀγάπης τῆς εἰς ἐμὲ τὸ γνήσιον, ἠρνήσατο δὲ τὴν οἰκειότητα, καὶ ὀλίγου που παντελῶς ἤξίωσε λόγου τῆς πρὸς ἐμὲ πνευματικῆς κοινωνίας τὴν καθαρότητα, οὐκ ἠθέλησέ τε τοὺς τῶν ἐμῶν θελημάτων ὠδίνειν καρπούς. Αὕτη γέγονεν οὐ γυνή μου, κἀγὼ διὰ τοῦτο λοιπὸν οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. Οὐκ ἐμοὶ τέτοκεν ὑμᾶς, ἀλλ' ἑτέροις. Ἦ γὰρ ἂν ἐπέγνων τοὺς ἐμούς. Οὐ βραδύς εἰς ἔλεον ὁ φύσει πατήρ· ὀκνεῖ δὲ εἶναι χρηστός ἐπὶ νόβη γονῆ. Καὶ ταῦτα ἐμὲ ἰσως φαίη τις ἂν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Λογίζεται δὲ αὗ καὶ περινοήσει καλῶς, ὅτι τετραρομένης τῆς Συναγωγῆς εἰς ἀποστασίαν τὴν ἀπὸ Θεοῦ, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων λατρείαν ἀνηρημένης, μόνον δὲ οὐχὶ πόρνης δίκην ἀπλοῦσης αὐτοῖς τὰ ἀκέλη, γεγονάσιν οἱ ἐξ αὐτῆς οὔτε φιλόδοξοι καθαρώς καὶ ἐρηρητισμένως, οὔτε μὴν ἐπιεικεῖς τοὺς τρόπους· ἐνθετραμμένοι δὲ μᾶλλον τοῖς ἤθεσι τῶν γεγεννηκότων, ἀφυλάκτως ἦσαν ἐπὶ τὰ λυπούντα Θεόν· τοῦτο μὲν οὖνοτες τῷ Βάαλ, καὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, τοῦτο δὲ καὶ εἰς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας ἀπερισκέπτως διάττοντες. Αἰτιάσονται δὲ, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὴν ἑαυτῶν μητέρα, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὸν φιλάρετόν τε καὶ πάναγνον ἀληθῶς Δεσπότην, ὃς σύνοικον ἔχειν οὐκ ἀξιοῖ τὴν πεπορνευ-

Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς, ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν γυμνήν, καὶ ἀποκαταστήσω αὐτὴν καθὼς ἡμέραι γενέσεως αὐτῆς.

¹⁰ IV Reg. xix, 21.

18. Τοις ἀπὸ γνώμης ἰδίας οὐκ ἐπιστρέφουσι πρὸς Ἀθεόν, οὕτε μὴν ἀνεχομένους τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν, ἀλλὰ τοῖς, οὐκ οἶδ' ὅπως, τετιμημένης αὐτοῖς φαυλότητος ἀπρὸς ἡμῶν, ποιῆ καὶ κλάσις ἐπινοεῖται. Τίς; Ἐφ' ὅπερ ἦν ἄμεινον ἐξ ἰδίας φέρεσθαι γνώμης, ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο μετατεθῆναι λοιπῶν, ὡς ἐξ ἀνάγκης, καὶ φόβου. Ὅνπερ γὰρ τρόπον τῶν ἐν τοῖς σώμασι τραυμάτων τὰ δυσχερῆ καὶ δυσμεταχειρίστα, κἂν εἰ μὴ ταῖς τῶν φαρμάκων δυνάμειν εἰκοντα δέχοιτό τινα τὴν εἰς τὸ ἄμεινον μετατροπῆν, ἢ σιδήρῳ τέμνεται, τῆς τῶν λατρῶν ἐμπειρίας εἰς τοῦτον καλούσης τῆς ἐπικουρίας τὸν τρόπον, ἦγον νικᾶται πυρὶ· οὕτω καὶ ἀνθρώπου ψυχὴ πολὺ διανεύσασα πρὸς ἀπόστασιν τὴν ἐξ ἀγαθῶν, κἂν εἰ μὴ ταῖς τῶν νοουθετούντων εἰκοι φωναῖς, μῆτε μὴν ἔλοιτο μεταφοιτᾶν ἐκ τῶν αἰσχίων ἐπὶ τῷ ἄμεινον, νικᾶται ταῖς δίκαις, καὶ τοῖς τῆς κολάσεως ἐναλοῦσα βρόχοις, ἀναγκαίαν ποιεῖται τὴν ἐπιστροφῆν. Ὅποιόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου· « Πόνη καὶ μάστιγι παιδευθεῖση, Ἰερουσαλήμ. » Ψάλλει δέ τι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, περὶ τῶν ἡγαπηκότων τὸ πολὺ δὴ λίαν ἄγεσθαι πρὸς τὸ πλημμελεῖν· « Ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἀγξαις τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. » Τὰ γὰρ τοι σκληρὰ τε καὶ ἀστοχειώτα τῶν ἀλόγων ζώων χαλινοῖς περιτρέπουσιν εἰς τὸ εὖ ἔχειν δοκοῦν οἱ πωλοδαμνεῖν εἰσθότες· οὕτω καὶ θεὸς χρησίμους προσφέρει τοῖς φιλαμαρτήμοσιν. Οὐκοῦν συνεβούλευον μὲν τῇ συναγωγῇ προφήται καὶ δίκαιοι, τῆς τῶν εἰδώλων ἀποφοιτήσαι λατρείας, καὶ τῆς οὐκ οἶδ' ὅθεν ἐξηρμημένης ἀποσχέσθαι πλάνης. Καὶ οὐ μέχρι τούτων· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἦπερ εἰ θεὸς ἐπιθέσειν αὐτοῖς τὰ πάντων αἰσχίστα τῶν κακῶν, εἰ μὴ ἔλοιτο παλινδρομεῖν εἰς τὸ φρονεῖν τε, καὶ δρᾶν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα, καὶ φῶα. Οἱ δὲ ἦσαν ἐτι δεινοὶ τε καὶ ἀτεράμονες καὶ τὴν διάνοιαν ἀκαμπτεῖς. Ταύτητοι δορυλῆπτοι γεγονότες, εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους μακροῦς διατετελέκασι χρόνους. Οὐ γεγονότες, καὶ τῷ τῆς δουλείας κατηχθισμένοι ζυγῷ, ἔθουον μὲν ταῖς δαμάλεσιν οὐκέτι· πῶς γὰρ, ἢ πόθεν, οἱ δὲ ἦσαν ἐν ἀφύκτοις κακοῖς; ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο τὸν Βάαλ, διετέλουον δὲ μᾶλλον τὰς ἑαυτῶν ἀνομιώζοντες συμφοράς. Τοῦτό τοι φησιν ὁ τῶν ὄλων δεσπότης· Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς. Οἰχθήσεται γὰρ αἰχμάλωτος, φησί, καὶ οὐκ ἔσθαι θύουσαν ἐτι τῷ Βάαλ, οὕτε ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς ἐτι τελοῦσαν ὀλοκαυτώματα, καὶ ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀγερωχίας μονονοῦχι καὶ ἀπογυμνοῦσαν τοῖς ἰδοῖς ἔρασταῖς τοῖς μαστοῦς. Ἐρησθήσομαι δὲ μᾶλλον ἀλούστη τε, καὶ τάλαιπωρομένη, καὶ ἀνήκεστον ἐχούση συμφορὰν, ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ ὑπὸ δεινοῖς καὶ πικροῖς γεγενημένην δεσπότηαις. Ἐποίησεν δὲ ταῦτα, τῆς ἐμῆ; ἐπικουρίας ἀπογυμνώσας αὐτὴν, καὶ ἀσχήμενα καταλελοιπῶς, ὡς ἐν οἷς ἦν ἐν ἀρχαῖς ὁρᾶσθαι γεγενημένην, ὅτε τὸν τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἀχθοροῦσα ζυγόν, γυμνὴ διετέλει τῆς παρ' ἐμοῦ

XII. Qui a voluntate sua ad Deum se non convertunt, nec adduci possunt, ut quæ illi placent exsequantur, verum in flagitiis suis (quæ nescio quomodo suspiciunt) pertinaciter hærent, iis pœna suppliciumque proponitur. Quodnam illud? Ut ad quod se sponte sua accommodare **33** melius fuerat, ad hoc ipsum, tanquam ex necessitate et timore se transferant. Sicut enim vulnera corporum sanato difficilia et intractabilia, nisi medicamentorum virtuti cedentia mutationem ad sanitatem admittant, aut ferro secantur, peritia medicorum hunc auxilii modum suadente, aut certe igni vincuntur, ita et hominis anima, ad desciscendum a probitate perquam prona, nisi vocibus admonentium locum reliquerit, et a turpitudine ad honestatem transire instituerit, pœnis vincitur, et supplicii laqueis implicata, velit nolit convertitur. Quale est quod apud Jeremiam legimus: « Dolore et flagello erudieris, Jerusalem ¹¹. » Simile quid psallit et beatus David de iis, quibus volupe est in peccata ruere: « In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te ¹². » Asperas enim et adhuc rudes animantes pro arbitrio suo domitores frenis circumagiunt; similiter peccatis deditos Deus ad eorum utilitatem tractat. Quocirca consilium dabant Synagogæ prophetæ et justî, uti se ab Idolorum cultu removeret, et ab errore, nescio unde invento et introducto, se contineret. Neque hi tantum, sed etiam ipse Deus minabatur, sædissimis eos se malis exagitaturum, nisi mutata mente, ad cogitanda et faciendia quæ ipsi grata et amica essent, regrederentur. Illi vero adhuc asperi et indomiti, et animo præfracto erant. Quare bello capti apud Assyrios et Medos per diu vixerunt. Ubi cum essent, et jugo servitutis gravarentur, vitulis illi quidem non amplius rem divinam faciebant (qui enim, aut unde facerent, qui malis premebantur inevitabilibus?), sed neque ipsius Baal opem implorabant; quin suas potius calamitates assiduo lamentabantur. Hoc igitur est, quod universorum Dominus ait: Auferam fornicationem ejus a facie mea, et adulterium ejus de medio uberum ejus. Abibit enim captiva, inquit, nec videbo in posterum sacrificantem Baal, nec vitulis aureis ultra offerentem holocausta, et præ multa superbia tantum non etiam amatoribus suis ubera nudantem. Lætabor potius super mœsta, et afflicta, et ærumnis circumventa gravissimis in terra non sua, ferocibusque et acerbis dominis serviente. **34** Inferam autem hæc privatæ auxiliis meis, et relictæ in turpitudine, ut videre liceat constitutam in iis, in quibus fuit a principio, quando jugum Ægyptiæ tyrannidis portans, gratia mea, et dilectione, et legali sapientia destituta manebat. Itaque velut retro regressa Synagoga, rursus fuit in quibus fuerat, medii temporis honore et gloria propter suam stultitiam multata. Hoc nos et ipse Salvator docebat, cum diceret: « Cum immundus spiritus

¹¹ Jer. vi, 8. ¹² Psal. cxvi, 9.

exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, et non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi; et veniens invenit vacantem, scopis mundatam et ornatam. Tunc abit, et assumit septem alios spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi, et sunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit generationi huic pessimæ ¹³. » Adhuc enim in Ægypto commorantibus Israelitis spiritus nequam in ipsis, ut idololatris habitabat. Sed ejectus est postea; per Moysen enim ad cognitionem Dei vocati sunt. Postquam autem Dominum occiderunt, et mille se sceleribus obstrinxerunt, facta sunt illis novissima pejora prioribus, non uno tantum, sed grege dæmonum ipsos inhabitante. Anima enim cum cælestis gratiæ munimentum abjecerit, facillime a Satana capietur. B ἐκβέβληται μεταξύ· κέκληνται γὰρ εἰς θεογνωσταν μυριοίς ἐγκλήμασιν ἔνοχοι, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα ἔτι μόνου, κατοικουσης ἐν αὐτοῖς. Τῆς γὰρ οὐρανόυ τε καὶ πάντως εὐάλωτος ἔσται τῷ Σατανᾷ.

Vers. 4. *Et ponam eam in desertum, et statuum eam sicut terram sine aqua, et occidam illam in siti; et filiorum ejus non miserebor, quia filii fornicationis sunt; quia fornicata est mater ipsorum, et dedecoravit eos quæ peperit eos.*

XIII. Sterilem fore ait fornicatricem, aridam, spinas parientem, siticulosam et inaquosam, haud terrenis, credo, aquis spoliata, sed superna cælestique pinguedine, hoc est, erogatione donorum C per Spiritum, quæ in quamlibet animam sapientem ac bonam confert. Psallit enim quodam loco ad Dominum beatus David, et ait: « Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriantur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ ¹⁴. » Adeo autem veneranda, et larga erogatione digni censeri debent germani filii, qui cum integritate vixerunt, divinæque charitati nihil præposuerunt. Fornicariam autem inaquosam factam, et in siti **35** morituram affirmat. Atque hoc, ni fallor, est, quod per alios prophetas de ipsa dicitur. Quidam enim sic: « Ecce dies venient, dicit Dominus, et emittam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini. Et ab oriente usque ad occidentem circumcursabunt, quærentes verbum Domini, et non invenient ¹⁵. » Et Jeremias, quasi ex persona Dei: « Dolore et flagello erudieris, Jerusalem, ne recedat anima mea a te, ne faciam te terram inquam, quæ non habitabitur ¹⁶. » Unicuique enim nostrum, ut dixi, sermones per Spiritum immittit Deus, qui possunt alere animos ad vitam æternam, aut etiam per voces sanctorum sæpius pinguefacit. Cum fornicaria igitur matre filios una sine misericordia perituros dicit. Quam ob causam? Quia filii fornicationis sunt. Nec sane dicimus materni peccati reum esse filium. Occurrit enim nobis, quod alicubi exstat apud Eze-

A χάριτός τε καὶ ἀγάπης, καὶ σοφίας νομοικῆς. Οὐκοῦν εἰς ὑποτροφήν, καὶ ἀνόπιν ὥσπερ ἰούσα, πάλιν ἐν οἷς ἦν γέγονεν ἡ Συναγωγῆ, τὴν μεταξύ τιμὴν τε καὶ δόξαν ἐξ ἀμαθίας ζῆμιουμένην. Τοῦτο καὶ αὐτὴς ἡμᾶς ἐδίδασκει ὁ Σωτὴρ, λέγων· « Ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζῆτοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὐρίσκει. Τότε λέγει, Ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον· καὶ ἐλθὼν εὐρίσκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον, καὶ κεκοσμημένον. Τότε πορεύεται, καὶ παραλαμβάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ· καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χεῖρονα τῶν πρώτων. Οὕτως ἔσται τῆ γενεᾷ ταύτῃ τῆ πονηρᾷ. » Ἔτι μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ διατρέβουσι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐν- B ὤκησεν ὡς εἰδωλολάτραις τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, ἀλλ' διὰ Μωσέως. Ἐπειδὴ δὲ γεγῶνασι κυριοκτόνοι, καὶ χεῖρονα τῶν πρώτων, δαιμονίων ἀγέλης, οὐχ ἐνὸς χάριτος τὴν περιστολὴν ἀποβαλοῦσα ψυχῇ, πάντῃ

Καὶ θήσομαι αὐτὴν εἰς ἐρημον, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς γῆν ἀνυδρον, καὶ ἀποκτενῶ αὐτὴν ἐν δίψει, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἐλεήσω, ὅτι τέκνα πορνείας ἐστίν· ὅτι ἐξεπόρνευσεν ἡ μήτηρ αὐτῶν, καὶ κατήσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτά.

ΓΓ. Ἄκαρπον ἔσεσθαι φησι τὴν πεπορνευμένην, ξηρὰν καὶ ἀχανοστόκον, διψάδα καὶ ἀνυδρον, οὐχ ὑδάτων τάχα που τῶν γηγίνων ἐστερημένην, ἀλλὰ τῆς ἀνωθεν ἐξ οὐρανοῦ πύοτητος, τουτέστι, τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος χορηγίας, ἣν ἐκάστη σοφῆ τε καὶ ἀγαθῆ διανέμει ψυχῇ. Πάλλει γὰρ που πρὸς Θεὸν, καὶ φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου ἐλπιούσι. Μεθυσθήσονται ἀπὸ πύοτητος οἴκου σου. Καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. » Ἄξιοι δὲ τῆς οὕτω σεπτιῆς καὶ ἀμφιλαφοῦς χορηγίας εἶεν ἂν οἱ γνήσιοι, καὶ βεδιωκότες ὀρθῶς, καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν προθέτες οὐδέν. Τὴν δὲ γε πεπορνευμένην ἀνυδρον γεγενῆσθαι, καὶ μὴν καὶ ἐν δίψει τεθνήξασθαι λέγει· καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς ἐτέρων προφητῶν περὶ αὐτῆς εἰρημένον. Ὁ μὲν γὰρ ἐφασκεν, « Ἴδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐξαποστελῶ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν· οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν περιδραμοῦνται, ζητοῦντες τὸν λόγον Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὐρωσιν. » Ἰερεμίας δὲ πάλιν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Πόνῃ καὶ μᾶστιγι παιδεύθησῃ, Ἰερουσαλήμ, μὴ ἀποστῆ ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ σοῦ, μὴ ποιήσω σε ἄβατον γῆν, ἥτις οὐ κατοικηθήσεται. » Ἐκάστῳ γὰρ ἡμῶν, ὡς ἐφη, λόγους εἰς νοῦν τοῦ, διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνίησι Θεός, ἀποτρέφειν ἰσχύοντας εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣ καὶ διὰ φωνῆς ἁγίων καταπαίνει πολλάκις. Συνδιολεῖσθαι δὲ οὖν τῆ πεπορνευμένη μητρὶ τὰ τέκνα δεῖν ἐφη, καὶ οἰκτιρμῶν δίχα. Διὰ πολλαίτιαν; Ὅτι τέκνα πορνείας εἰσι. Καὶ οὐ δὴ ποῦ φαμεν ὅτι τῆς μητρὸς πλημμελήμασιν ὑπόκειται

¹³ Matth. xii, 43-45. ¹⁴ Psal. xxxv, 8-10. ¹⁵ Amos. viii, 11, 12. ¹⁶ Jer. vi, 8.

τέκνον· βαδιεται γάρ ἡμῖν ὅποι ποτὲ τὸ διὰ φωνῆς Ἰεζεχὴλ· «Ὅυκ ἀποθανοῦνται πατέρες ὑπὲρ τέκνων, οὐδὲ τέκνα ὑπὲρ πατέρων· ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ ἀμαρτίᾳ ἀποθάνεται.» Ἰστέον δὲ μᾶλλον, ὅτι κἂν ἐπινοῆται πρόσωπον πορνεούσης μητρὸς, ὡς ἐν τύπῳ τῆς Συναγωγῆς, ἀλλ' οὐδὲν ἦτρον αὐτοὶ πάλιν ἔν εἶεν οἱ ἐξ αὐτῆς. Λέγων δὲ, ὅτι πορνείας εἰσὶ τέκνα, παρέδειξεν ἐναργῶς, ὅτι τοῖς τῆς νοητῆς πορνείας ἐγκλήμασιν ἔνοχοι καθεστῆκασι, καὶ τοῦτο ἐξ αὐτῶν οἰονεῖ σπαργάνων καὶ μήτρας δεδουσεθηκότες. καὶ οὐδὲ πώποτε τῶν εἰς εὐσέβειαν ἔργων ἀβράμνοι, ἀνεπιτήδευτον δὲ παντελῶς τὴν ἀρετὴν ἐσχηκότες, τὴν ἀνδάνουσαν τῷ Θεῷ τρίβον οὐ τετιμηκότες. Οὕτω καὶ ὁ Ψάλλων φησὶν, «Ἀπηλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῆ·» καίτοι παντὸς εὐσεβοῦς, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης ἔργοις ἐνθεραμμένου, λαμπρῶς ἀναφωνεῖν δυναμένου πρὸς Θεόν, «Ἐπὶ σὲ ἐπεβρίβην ἐκ μήτρας· ἀπὸ γαστρὸς μητρὸς μου Θεός μου εἶ σύ.» «Ὅσπερ δὲ εἰσὶ φωτὸς, καὶ υἱοὶ ἡμέρας νοοῦντ' ἂν εἰκότως, οἱ ὡς ἐν φωτὶ καὶ ἡμέρα πολιτευόμενοι λαμπρῶς τε καὶ εὐσηχμόνως· οὕτω κἂν εἰ λέγοιντο πορνείας τέκνα τινεὲς, τοὺς ὡς ἐν πορνεῖᾳ, καὶ τῇ λίαν ἐκτοπωτάτῃ ζωῇ νοήσεις πάλιν, οὗς κατοικτεῖρειν οὐκ ἀξιοῖ, «διότι πεπόρνευκεν ἡ μήτηρ αὐτῶν, κατήσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτά.» Κατήσχυνε δὲ ἑαυτὴν δηλονότι, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀναφύοντα τέκνα. Ὅσπερ γάρ ἐστιν ἐν ἀσχημασί τοῖς εἰς ἀρετὴν δουσεβῆς.

Εἶπε γάρ, Πορεύσομαι ὀπίσω τῶν ἐραστῶν μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου, καὶ τὸ ἔδωρον μου, καὶ τὰ ἰμάτιά μου, καὶ τὰ ὀσθιά μου, καὶ τὸ ἐλαῖόν μου, καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει.

14. Ἐραστάς αὐτῆς εἶναι φησὶ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, περὶ οὓς λέγοιτο ὁ τῆς πορνείας πεποιεῖσθαι τρόπος. Τὸ γὰρ ταῖς ἐκεῖνων ἐπεσθαι γινώμαις, καὶ τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα πληροῦν, τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ἀσελγαίνειν ἀμαρτίαις, καὶ διαβιοῦν αἰσχυρῶς, καὶ τῆς ἐσχάτης φαυλότητος ἀναπίμπλασθαι, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐν ὠδίσι ἔχειν πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας. Ὅσπερ γὰρ οἱ τὸν θεῖον ὠδίνοντες φόβον, ἀνακεκράγασιν πρὸς Θεόν, «Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάθομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν, πνεῦμα σωτηρίου σου ἐκυήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς·» οὕτω καὶ ταῖς τῶν δαιμόνων ἐπιθυμίαις ἀνέντες τὸν νοῦν ἀπάσης εὐθὺς ἀσεβείας ἐπίμεστον ἔχουσιν, οἱ τῶν θείων ἀποφοιτῶντες νόμων, ἀπάσης φαυλότητος ἐπιτηδεύουσι. Ἐρασταὶ δὲ οὖν πονηροὶ τε καὶ ἀλιτήριοι τῶν εἰς ἀσέβειαν ἀπονενευκότων οἱ ἀποστάται δαίμονες, οἷς εἰ τις ἔλοιτο προσέχειν θεοῖς, δουσεθήσει δεινῶς. Ἀνατίθῃσι γὰρ αὐτοῖς καὶ ὧν ἂν ἔχοι τὴν χάριν, καὶ ταῖς εὐφημίαις καταγεραίρει πολλάκις, καὶ ἀναφέρει τὰ χαριστήρια, Θεὸν τὸν ἕνα καὶ φύσει καταλειπόμεν, τὸν χορηγοῦντα τὰ ζωαρχῆ, τὸν οἶά τισιν ἐσθήμασι καταμφιεννύοντα τῇ χάριτι, καὶ ταῖς ἀνωθεν ἐπικουρίαις καὶ νοῦν καὶ καρδίαν κατασκιάζοντα, τὸν οἶά περ ἐλαίῳ καταπαίνοντα,

chielem : « Non morientur patres pro filiis, neque filii pro patribus ; unusquisque in peccato suo morietur » . Tenendum potius, quamvis excogitata sit persona fornicantis matris, ut typus quidam Synagogæ, nihilominus æque fornicarios esse, qui ex ea exstiterunt. Cum autem dicit esse filios fornicationis, manifeste ostendit, fornicationis quæ intelligentia percipitur crimine teneri : et hoc quasi ab ipsis fasciis et utero impii fuerint, nec unquam opera pietatis attigerint, nullamque virtutis operam dederint, nec viam Deo placentem magni fecerint. Idem Psaltes : « Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa » , cum contra quilibet pius et operibus justitiæ innutritus exclamare ad Deum luculente possit : « In te projectus sum ex utero ; de ventre matris meæ Deus meus es tu » . Quemadmodum filii lucis, et filii diei merito queant intelligi, qui ut in luce et die præclare et honeste vitam degunt ; ita etiam si qui filii fornicationis dicantur, intelliges vicissim tanquam in lupanari, et in genere vitæ turpissimo versantes, quos misericordia non dignatur, « quia fornicata est mater eorum ; pudore affectus est quæ peperit eos. » Pudefecit autem seipsam videlicet, et filios ex se natos. Sicut enim justo sua virtus decori et orniamento, ita cuius scelerato sua scelera dedecori ac pudori sunt.

ὁ δίκαιος· οὕτως ἐν αἰσχύνῃ, καὶ ἐντροπῇ πᾶς

36 VERS. 5. *Dixit enim : Vadam ad amatores meos, qui dant mihi panes meos, et aquam meam, et vestimenta mea, et lintea mea, et oleum meum, et omnia quæcumque mihi conveniunt.*

XIV. Amatores ejus ait esse impuros dæmonas, cum quibus fornicatio quodammodo commissa dici potest. Illorum enim sequi voluntatem, et quæ ipsis placent perpetrare, hoc est, ut existimo, protervius lascivire in peccatis, et turpiter vivere, et se extrema nequitia ingurgitare, et tantum non etiam omne genus immunditiæ parturire. Quemadmodum enim qui timorem divinum parturiunt, clamant ad Deum : « Propter timorem tuum, Domine, in utero accipimus, et parturivimus, et peperimus, spiritum salutis tuæ peperimus super terram » ; ita qui dæmonum cupiditatibus cedunt, illico mentem omni impietate refertam habent, et a divinis legibus discedentes, omnigenam improbitatem consecantur. Eorum igitur, qui ad impietatem deflexerunt, perversi ac pestilentes amatores sunt dæmones apostatiæ ; quibus si quis tanquam diis auscultare voluerit, insigniter impius evadet. Illis enim accepta refert quæ habet, et frequenter eos laudibus veneratur, et oblati muneribus gratias agit, relicto uno et nato Deo : qui vitæ sustentandæ quod sufficit largitur, qui nos beneficiis veluti convestit, et supernis auxiliis et mentem et cor ohumbrat, qui velut oleo pinguedinem conciliat, et pane qui sub intelligeu-

⁷ Ezech. xviii, 20. ¹⁸ Psal. lvi, 4. ¹⁹ Psal. xxi, 11. ²⁰ Isa. xxvi, 17, 18.

tiam tantum cadit, nutrit ad vitam gloriosam, et nullis sæculis finiendam : qui aqua vivifica ad bonam et spiritualem nos habitudinem alit. Qui autem ad impietatem declinavit, sicut nimirum fornicatrix Synagoga, hunc inquit suos amatores sequi oportere, et illis gratias referre, putareque victum, vestitumque ab illis accepisse. Hoc quippe est, ni fallor, quod ait. Dixit enim : Sequar amatores meos qui dant mihi panes meos, et aquam ineam, et vestimenta mea, et lintea, et oleum meum, et omnia quæ mihi conveniunt. Verum prudentes, et boni, et Deo noti amicissimique ad ipsum omnino cœlestium honorum largitionem, terrenorumque suppeditationem retulerint. Dicent enim, idque sapienter : « Numquid est in idolis gentium pluens ? et si cœlum dabit satietatem suam, nonne tu ipse es ? et exspectabimus te, **37** quia tu fecisti hæc omnia ²¹. » Et clamabunt cum divino David : « Visitasti terram, et inebriasti eam ; multiplicasti locupletare eam²². »

VERS. 6, 7. *Propter ea ecce ego sepio viam ejus in sudibus, et obstruam vias illius, et semitam ejus, et non inveniet : et insequetur amatores suos, et non apprehendet eos : et quæret eos, et non inveniet illos.*

XV. Postquam enim, inquit, in seipsam decrevit mala, et nihil natura sua nefarium prætermisit (dixit enim, sequendos sibi amatores suos, hoc est, improbis seductorum sententiis applicandum animum, ut illis tantum obsequeretur); adhæc, quoniam pro iis quæ ego donavi illi, his, qui nihil profuerunt, dæmonibus, inquam, gratias agit, idcirco cogitationes ejus inanes reddam, resistamque fortiter. Sepiam enim vias ejus sudibus, et muro obstruam semitam, ut neque sequatur amatores suos, neque sibi conducibiles reperiat seductores suos, etiamsi sequi eos fortasse, hoc est, studiose ad eos honorandos colendosque incumbere voluerit. Sudes seu palos præacutos appellat casus quos expertus est Israel; bella dico, captivitates, famem, pericula, diuturnam servitutum. Nam semel a Persis et Medis subjugati, non per otium ad Baal, neque ad vitulos aureos accedebant; sed necesse erat, ut a Deo concessa et charissima libertate privati, et quærentes quidem quæ domi habuerant, illis autem egentes, et dominantium jugo oppressi, consuetis de cætero fungi non possent, sed lamentarentur potius, et malis atrocissimis velut ebrii, damnarent jam seductores; quandoquidem ex frustra speratis utilitatem nullam capere licuisset. Nihil quippe adjuti sunt aut Baal eos defendente, (quid enim lignum nutum faceret?) aut certe vitulis aliquid eos juvandi modum excogitantibus. Erant enim « aurum opera manuum hominum, » ut scriptum est ²³. Obstruuntur itaque viæ, Deo peccare so iis semitam ad improbitatem haud complanante, sed utiliter

ἄρτων τῶ νοητῶ τρέφοντα πρὸς ζωὴν τὴν εὐκλεῖ καὶ ἀμήρυτον, τὸν ὕδατι τῷ ζωοποιῷ πρὸς εὐεξίαν ὑμῶν τρέφοντα τὴν πνευματικὴν. Ἄλλ' ὁ γε πρὸς ἀσέβειαν διανενοικῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ πεπορευμένη Συναγωγὴ, τοῖς ἰδίοις ἑρασταῖς ἔφη δεῖν ἔκπεσθαι, καὶ αὐτοῖς ἀνάπτειν τὰ χαριστήρια, καὶ παρ' αὐτῶν ἡγεῖσθαι λαβεῖν τὰ τε εἰς τροφήν καὶ ἄμφοισιν. Τοῦτ' ἄρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, εἶπε γὰρ, Ἀκολουθήσω ὅπισω τῶν ἑραστῶν μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου, καὶ τὸ ὕδωρ μου, καὶ τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ θόβιά μου, καὶ τὸ ελαιόν μου, καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει. Ἄλλ' οἱ γε σοφοὶ τε καὶ ἀγαθοί, καὶ Θεῷ γνώριμοι, καὶ οικειότατοι, αὐτῷ δὴ πάντως ἀναθεῖεν ἂν τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν τὴν ἐπίδοσιν, καὶ τῶν ἐπιγείων τὴν χορηγίαν. Ἐροῦσι γὰρ δὴ, καὶ βλάσαν ἐμφρόνων· « Μὴ ἐστὶν ἐν τοῖς εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν ὑπετίζων; καὶ εἰ ὁ οὐρανὸς δώσει πλησμονὴν αὐτοῦ, οὐχὶ σὺ εἶ ὁ αὐτός; καὶ ὑπομενοῦμέν σε, ὅτι σὺ ἐποίησας ταῦτα πάντα. » Συνανακράζονται δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Θεοσπελίῳ Δαβὶδ· « Ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν, ἐπλήθυνας τοῦ πλουτῆσαι αὐτήν. »

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλοψι, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς, καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ εὕρη· καὶ καταδιώξεται τοὺς ἑραστὰς αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτούς· καὶ ζητήσιν αὐτούς, καὶ οὐ μὴ εὕρη αὐτούς.

IE. Ἐπειδὴ γὰρ βεβούλευται, φησι, πονηρὰ καθ' ἑαυτῆς, καὶ τῶν ἀδικεῖν πεφυκότων παραλείπειν οὐδέν· ἔφη γὰρ, « δεῖν κατακολουθεῖν ἐλέσθαι τοῖς ἰδίοις ἑρασταῖς, τουτέστι, ταῖς τῶν πεπλανηκότων ἀνοσοῖς γνώμας ἀπονεμειν τῆς διανοίας τὴν ῥοπήν, ὡς μόνα πληροῦσα τὰ ἐκαλεῖν· καὶ ἐπειδὴ πρὸς τοῦτ' αὐτῶν δεδορημένων αὐτῇ παρ' ἐμοῦ τοῖς οὐδὲν ὠφελήκοσι τοῖς δαίμοσιν ἀνάπτει τὰ χαριστήρια, ταύτητοι ματαίαν αὐτῆς ἀποφανῶ τὴν σκέψιν, καὶ ἀντιτάξομαι γενικῶς. Φράσω γὰρ αὐτῆς τὴν ὁδὸν ἐν σκόλοψι, καὶ τειχίω τὴν τρίβον, ὡς ἂν μήτε κατακολουθήσῃ τοῖς ἰδίοις ἑρασταῖς, μήτε μὴν εὕρη χρησίμους τοὺς πεπλανηκότας, καὶ εἰ διώκαιν ἔλοιτο τυχὸν αὐτούς, τουτέστιν, ἐγκεῖσθαι σπουδαίως ταῖς εἰς αὐτούς τιμαῖς καὶ λατρείαις. Σκόλοπας δὲ εἶναι φησι τὰ συμβεθεκότα τῷ Ἰσραὴλ δυσχερῆ, τοὺς πολέμους δὴ λέγω, τὰς αἰχμαλωσίας, τὸν λιμὸν, τοὺς κινδύνους, τὴν ἐνδουλείαν τριδὴν. Γεγονότες γὰρ ἅπασι ὑπὸ Μήδοις καὶ Πέρσαις, οὐκ ἐν σχολῇ προσήσαν τῷ Βάαλ, οὐδὲ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς· ἀλλ' ἦν πως ἀνάγκη, τὸ, καὶ αὐτῆς τῆς ἀνωθεν, καὶ φιλάτης ἐλευθερίας ἐστερημένους, καὶ ζητοῦντας μὲν τὰ οἶκοι, πτωχεύοντας δὲ, καὶ ταῖς τῶν κρατούντων πλεονεξίας πεπεσιμένους, οὐκ εἴτι μὲν δύνασθαι τὰ συνήθη πληροῦν· ὀλοφύρεσθαι δὲ μᾶλλον, καὶ ταῖς ἀνηκέστοις καταμεθῶν συμφοραῖς, καταγινώσκοντας ἡδὴ τῶν πεπλανηκότων, ὡς οὐδὲν ἀπόνασθαι μετὼν αὐτοῖς τῶν ἐν ἐλπίσι κεναῖς. Ὀφελῆνται γὰρ οὐδὲν, ἧ τοῦ Βάαλ ἐπαμύνοντος· τί γὰρ ἂν ἔδρασε τὸ ἄφωνον ξύλον; ἤγουν τῶν δαμάλεων ἐπικουρίας αὐτοῖς ἐπινοουσῶν τινα τρόπον. « Χρυσός, » γὰρ ἦν, « ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, » κατὰ τὸ γεγραμ-

²¹ Jerem. xiv, 22. ²² Psal. lxxv, 10. ²³ Psal. cxiii, 4.

μένον. Ἀποφράττονται τοίνυν αἱ ὁδοὶ Θεοῦ, μὴ καταλειπόμενοι τοῖς φιλαμαρτήμοσι τὴν εἰς φαυλότητα τρίβον, ἀποτραχύνοντες δὲ χρησίμως, καὶ οὐκ ἐφιέντος αὐτοῖς δι' εὐμαρείας ἵεσθαι ἐπὶ τὸ φληνάφως δοκοῦν. Ὡς ἂν οὐχ ἐκόντες ἐγκόπτοντο, καὶ μεταχωρεῖεν ἐπὶ τὸ ἄμεινον, διὰ πείρας αὐτῆς ἐκμεμαυχότες, ὡς ἔστι παντὶ τῷ τὸ πλημμελεῖν οὐκ ἀζήμιον.

Καὶ ἔρει, Περεῦσομαι, καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν.

Γ'. Σώζει μὲν ὁ λόγος ἔτι τὸν αὐτῷ πρόποντα τρόπον· ὡς γὰρ ἐπὶ πόρνης γυναικὸς ἀπ' ἀρχῆς συντίθεται μέχρι τέλους. Διὰ τοῦτο, φησὶ, ὅτι μεταγνώσεται, καὶ ἔρει, Περεῦσομαι πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν. Πλήν ἄρχει κἀν τούτῳ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν καὶ ἐν ὀργῇ παιδεύοντα, καὶ ὠφελοῦντα ποικίλως, καὶ ταῖς τῶν δεινῶν ἐπαγωγαῖς ἀνασειράζοντα τοὺς πεπλανημένους, καὶ μεταποιῶντα πρὸς τὸ συμφέρον. Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἀποπεφραγμένας ἴδῃ τὰς ἑαυτῆς ὁδοὺς ἐν σκόλει, τότε δὴ τότε μεταβουλεύεται, καὶ ὅπερ ἦν ἄμεινον ἐλέσθαι δρᾶν, οὕτως τῶν ἀνιαρῶν εἰσθεδιακῶτων, κἀν γοῦν ὀψέ, καὶ μετὰ πείραν ἀρπάσῃ· ἀγαπήσει γὰρ τότε τὰ παρὰ Θεῶν, καὶ τῶν μεταξὺ πλημμελημάτων ὡς ἐκ λογισμοῦ τοῦ αὐφρονος ἀλογήσασα, μεταχωρήσει λοιπὸν πρὸς τὸ θελήσαι τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ θαυμάσει τὰ παρὰ Θεῶν, καὶ ἀσυγκρίτοις αὐτὰ διενεγκόντα διαφοραῖς, καθάπερ ἐκ μέθης ἀναψήσασα κατόψεται μόλις. Οὐκοῦν οὐκ ἀνόνητον τὸ παιδεύεσθαι, κἀν εἰ ἔχοι τυχὸν τὸ παρ' αὐτοῦ λυποῦν. Καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ προφῆται φασί, « Παιδεύσον ἡμᾶς, Κύριε. » Γράφει δὲ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· « Εἰ παιδεῖαν ὑπομένετε, ὡς υἱοὶς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός· τίς γὰρ ἔστιν ὁ υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; » Δείκνυσι δὲ τὸ ἐκ τοῦ παιδεύεσθαι γλυκὴ τε καὶ ὄνησιφόρον, οὕτως λέγων· « Πᾶσα παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον μὲντοι καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. »

Καὶ αὕτη οὐκ ἔγνω, ὅτι ἐγὼ ἔδωκα αὐτῇ τὸν σῖτον, καὶ τὸν ὄλον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον ἐπλήθυντα αὐτῇ. Αὕτη δὲ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βάαλ.

ΙΖ'. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἂν ἔλοιτο, φησὶ, τοῖς ἰδίους ἔτι κατακολουθεῖν ἔρασταῖς, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειε τις. Κατορθώσῃ γὰρ τοῦτο, καὶ λίαν εὐκόλως, τῷ φράττεσθαι μὲν τὴν ὁδὸν αὐτῆς, καὶ τὰς τρίβους ἀνατειχίζεσθαι, καὶ κατ' οὐδένα παντελῶς εὐδοῦσθαι πρόπον. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τῷ Θεῷ ὑπάρχειν οἴεσθαι τὸν Βάαλ, ἀνατίθεικεν αὐτῷ καὶ τῶν παρ' ἐμοῦ κεχορηγημένων αὐτῇ τὰ χαριστήρια, καὶ πρὸς τοῦτο βουλεύσομαι τὰ εἰκότα, ὡς ἂν ἀναμάθοι, τίς ὁ διδοὺς, καὶ τῶν ὄλων ἔχων τὴν ἐξουσίαν. Δέδωκα μὲν γὰρ τὰ ζωορική· σῖτον, καὶ ὄνον, καὶ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον ἐπλήθυντα αὐτῇ. Ἀλλὰ ταῖς ἐμαῖς φιλοτιμίαις εὐχαριστήσαι θεόν, εἰς δόξαν αὐτὰ πεποιήται τῇ Βάαλ, ὃ δὴ τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀναισθησίας τε ὁμοῦ καὶ ἀχαριστίας ἀπόδειξις ἐναργής· καὶ οὐκ ἀνικάνως τὸ χρῆμα ἔχει

Asperante, nec eos permittente expedite ferri, quod stulte concupiscunt; ut nolentes impediuntur, et ad frugem transeant, ubi ipsa experientia didicerint, neminem peccantem impune laturum.

38 Et dicit: Vadam, et revertar ad virum meum priorem, quia melius mihi tunc erat, quam nunc.

XVI. Servat adhuc oratio convenientem sibi modum: de muliere siquidem meretrice ab initio usque ad finem instituta est. Idcirco, inquit, prænabit eam consilii, et dicit: Vadam ad virum meum priorem, quia melius mihi tunc erat quam nunc. Verumtamen etiam in hoc universorum Deum, et in ira corripientem, et multimodis consulentem, et plagis adhibendis eos qui aberraverunt, retrahentem, et ad salutaria immutantem intueri. Cum enim, inquit, vias suas sudibus seu palis obseptas animadverterit, tunc tunc mutabit consilium; et quod agere velle præstabat, tristibus nondum illapsis, vel serò et post experientiam arripet. Diliget enim tunc a Deo præscripta, et peccatis medio in tempore commissis, ut prudenti ratiocinatione posthabitis, ad voluntatem pristini cultus se postmodum recipiet: et quæ Dei sunt admirabitur; discrimineque incomparabili præcellentia, velut ex se ebrietate recipiens, vix tandem perspiciet. Quamobrem castigari minime incommodat, etsi forte per se molestiam generat. Quod prophetæ scientes, dicunt: « Corrige nos, Domine ²⁴. » Et scribit Paulus: « Si disciplinam sustinetis, tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater ²⁵? » Deinde disciplina suavitatem et commoditatem his verbis explanat: « Omnis disciplina in præsentem quidem videtur non esse gaudii, sed mæroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit justitiæ ²⁶. »

VERS. 8. Et ipsa non cognovit, quia ego dedi ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum multiplicavi ei. Hæc autem argentea et aurea fecit Baal.

XVII. Quin igitur nolit amplius sequi amatores suos, inquit, nemo dubitaverit. Hoc enim probe et facillime fiet, si obseptatur via ejus, et obstruantur semitæ, et rebus utatur minime omnium secundis. Quoniam vero præterquam quod Baal pro Deo reputavit, etiam quæ a me suppeditata fuerant, eidem in acceptis retulit, eique gratias egit, etiam propter hoc statuat consentanea, ut discat quis sit qui dederit: et penes quem sit omnium potestas. Dedi enim vitæ sustentandæ necessaria; frumentum, vinum, oleum, et argentum multiplicavi ei. Verum **39** cum munificentia meæ gratias deberet, ea in decus et gloriam Baal convertit, quod extremi sane stuporis simul et animi ingrattissimi apertum est argumentum: et ad Deum quantumvis omnis man-

²⁴ Jerem. x, 24, ²⁵ Hebr. xii, 7. ²⁶ ibid. 11.

suoladinis fontem et originem meritissimo exacerbandum sufficit.

Gravissimum est igitur et poena dignum, liberalitatem beneficiorum a Deo præstitorum iis velle ascribere, qui ejus gloriam imminuunt ac profligant, hoc est, immundis dæmonibus, quod quidam in terris faciunt, Græci puta, et hæretici. Nam illi, cum Deus homini sapientiam et orationem impertiverit, eloquentiæ suæ facultatem dæmonum honoribus celebrandis largiuntur. Hæreticorum autem Deo exosæ et impiæ turbæ dolosis sententiarum inventis quibusdam nocent, et simpliciorum mentes pervertunt, et laqueos ad perdendos homines, sicut scriptum est¹⁶, paraverunt. Ambo igitur coluerunt Baal : et tantum non velut ex divitiis, quæ niente cernuntur, et ad Deum pertinent, pro splendido anathemate, ad illius idoli gloriam offerunt. Et ita, opinor, spiritaliter convenientissime intelligitur quod dicitur : Ego dedi frumentum et vinum et oleum, et argentum multiplicavi ei : ipsa vero argentea et aurea fecit Baal. Tribuenda sunt igitur Deo quæ Dei sunt. Datorem enim et præbitorem omnium bonorum nostrorum inaurari convenit per ea, quæ ab ipso habemus, seu illustris sit oratio, seu ad vera mysteria percipienda mens idonea.

VERS. 9, 10. *Propter hoc revertar, et tollam rituum meum in tempore suo, et vinum meum in tempore suo, et auferam vestimenta mea, et lintea mea, ne operiant ignominiam ejus. Et nunc revelabo immunditiam ejus in conspectu amatorum illius, et nullo eruet eam de manu mea.*

XVIII. Cernis quomodo minatus sit ablatum se, quæ delectare solent, nec id inutiliter? Sicut namque viam ejus palis defixis asperari ad complectenda salubriora inducebat, faciebatque vel invitam dicere : Revertar ad virum meum priorem, quoniam melius mihi tunc erat, quam nunc, experientia enim cognorat, quid utilitatem conciliaret, et in quibus præstaret libenter habitare : ita si abstulero, inquit, quæ mea sunt, tunc omnimodis erogatorem requireret, et dæmonibus gratam se exhibere designet; eosque vere deos arbitrari, ut etiam sibi subjectos in pristinam felicitatem restituere queant. Et tempore suo frumentum, et vinum, et lintea ablatum dicit, fallentibus forte suo tempore frugibus, et maturitate eas destituente, ut in terra colenda labores inanes fuisse toleratos appareat. Quod si quis malit intelligere Judæos frumento et vino suo tempore privatum iri, utpote mystica benedictione spoliatos, probe intelliget. Lintea autem dicit supernum auxilium, quo quasi coopertus quispiam decorus erit : extra id non jam valde decens, sed admodum indecens, et tanquam nudus inter homines permanebit. Sic ergo ablationem linteorum, ne tegant ignominiam ejus, intelligas licet. Revelaturum porro im-

¹⁶ Psal. LVI, 7.

πρός γε τὸ δεῖν καὶ σφόδρα δικαίως παροτρῶναι θεῶν, κἂν εἰ πάσης ἡμερότητος πηγῇ νοοῖτο καὶ γένεσις.

Πάνδεινον οὖν ἄρα, καὶ δίχης οὐκ ἀμοιροῦν, τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων τὴν φιλοτιμίαν ἀνατιθέναι ζητεῖν τοῖς τὴν δόξαν αὐτοῦ παραλόουσι, τουτέστι, τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν, ὃ δὴ καὶ ποιοῦσι τῶν ἐν κόσμῳ τινές. Ἕλληνες δὲ οὗτοι, καὶ αἰρετικοί. Οἱ μὲν γὰρ, Θεοῦ διδόντος ἀνθρώπων σοφίαν καὶ λόγον, τὴν τῆς εὐγλωττίας δεινότητα ταῖς τῶν δαιμονίων χαρίζονται δόξαις. Τὰ δὲ γε τῶν αἰρετικῶν θεομοισίῃ καὶ ἀνόσια στίφη πολυπλόκων ἐνοιῶν εὐρέμασι κατασίνονται τινας, καὶ τὸν τῶν ἀπλουτέρων καταστρέφουσι νοῦν, καὶ παγίδας ἐστῆσαν διαφθεῖραι ἄνδρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐκοῦν ἀμφω τετιμήκασι τὸν Βάαλ, μόνον δὲ οὐχὶ καθάπερ ἐκ πλοῦτου νοητοῦ λαμπρὸν ἀνάθημα προσκομιζουσιν εἰς δόξαν αὐτῶν τὰ περὶ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ πνευματικῶς εὐ μάλα νοούμενον, τὸ, Ἐγὼ δέδωκα τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον ἐπλήθυνα αὐτῇ· αὐτὴ δὲ ἀργυρᾶ, καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βάαλ. Ἀναθετόν οὖν ἄρα Θεῷ τὰ αὐτοῦ. Τὸν γὰρ τοι παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ δωτήρα καὶ χορηγὸν καταχρυσούσθαι πρέπει δι' ὧν ἂν ἔχοιμεν παρ' αὐτοῦ, κἂν εἰ λαμπρὸς εἴη λόγος, κἂν εἰ νοῦς ἔχων ἐπιτηδείως πρὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν ἀληθῆ μυστήρια.

Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω, καὶ κομοῦμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὥραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνον μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἀρελουῦμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀσθονιά μου, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. Καὶ νῦν ἀποκαλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ ἐξέληται αὐτὴν ἐκ χειρὸς μου.

III'. Ὁρᾷς ὅπως ἠπειλήσε τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κατευφραίνειν εἰδόντων, καὶ τοῦτο χρησίμως· ὡσπερ γὰρ τὸ ἀποτραχύνεσθαι τοῖς σκόλοφι τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι φρονεῖν τὰ ἀμείνυ παρήνεγκε, παρεσκεύασε δὲ ὡσπερ καὶ οὐχ ἔκουσαν εἰπεῖν, Ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε, ἢ νῦν· Ἐγὼ γὰρ διὰ πείρας τὸ τελοῦν εἰς δηναι, καὶ οἷς ἦν ἀμείνον ἐμφιλοχερεῖν· οὕτως εἰ λάβοιμι τὰ ἑμαυτοῦ, φησί, τότε δὴ πάντως ζητήσῃ τὸν χορηγόν, καὶ παύσεται τοῦ δεῖν ἀνάπτειν τοῖς δαιμονίοις τὰ χαριστήρια, ὁρᾷται τε ὅτι θεοὶ κατὰ ἀλήθειάν εἰσιν, ὡς καὶ ἀνασώζειν δύνασθαι τοὺς ὑπ' αὐτοῖς γεγονότας. Καὶ ἐν καιρῷ δὲ λήψεσθαι τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὰ ὀσθονία φησί, ψευδομένων τάχα που κατὰ καιροὺς τῶν καρπῶν, καὶ ὑστεριζόντων αὐτοῖς τῶν ὀρίμων· ὡς ματαίους ἀνατλήναι καὶ τοὺς ἐπὶ γε τῇ γηπονίᾳ πόνους. Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο νοεῖν ὅτι σίτου καὶ οἴνου στερηθῆσονται κατὰ καιροὺς Ἰουδαῖοι, τῆς μυστικῆς εὐλογίας ἐκπεπτωκότες, συνήσει καλῶς. Ὅσθονια δὲ φησί τὴν οἶονε περιστολήν, καὶ τὴν ἀνωθεν ἐπικουρίαν, ὅφ' ἢ γεγονώς ἔσται τις εὐσχήμων. Εἰ δὲ ἔξω φέροιτο, περικαλλῆς μὲν οὐκέτι, πολὺ δὲ κίαν ἀσχημῶν, καὶ οἶονε γυμνὸς διατελέσει κατὰ τὸν κόσμον. Ὡς μὲν οὖν τὴν τῶν ὀθονίων νοή-

σεις ἀφαιρέσειν, ὑπὲρ γε τοῦ μὴ καλύπτεσθαι τὴν ἀσημοσύνην αὐτῆς. Ἀποκαλύψειν δὲ τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐπαγγέλλεται, καὶ τῶν ἐραστῶν αὐτῆς ἐναντίον, κατὰ τοιοῦνδε τινὰ τρόπον, ὃν ἐλέγομεν ἀρτίως, ὅτι περιπεσοῦσα τοῖς σκόλοψι, τουτέστι, τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου κακοῖς, καὶ ταῖς ὅτι μάλιστα καταπλήττειν δυναμέναις συμφοραῖς, καὶ αὐτῶν ἀμελήσει τῶν ἐν ὑπολήψει θεῶν, οὐκ ἐν σχολῇ προσάγουσα θυσίας αὐτοῖς, οὔτε μὴν τὰ συνήθη πληροῦν δυναμένη πρὸς δόξαν αὐτῶν. Κατακεροτομοῦσα δὲ μᾶλλον, ὡς οὐδὲν αὐτῶν ἀπόνασθαι μετόν, καὶ κατονειδίζουσα πῶς τὸ ἀναλκι παντελῶς, « Ὑποστρέψω, » φησὶ, « πρὸς τὸν ἀνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε, ἦ νῦν. » Ὅταν τοίνυν ἀπαμφίεσω μὲν αὐτὴν τῆς παρ' ἐμοῦ, φησὶν, ἐπικουρίας, περιπεσοῦσα δὲ τοῖς δεσποῖς, καὶ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀλογήσῃ τιμῆς καὶ ἀγάπης, τότε καὶ αὐτοῖς ἀσχήμων ὀφθήσεται, σαθρῶ καὶ κολάζοντι νῦν διαπτύσασα καὶ αὐτούς. Ὅσον γὰρ ἦκει εἰς τὸ ἐκεῖνος ἡδὺ καὶ φίλον, τληπαθῆ μᾶλλον ὀρᾶσθαι χρεῖ. Καὶ οὐδὲ ἐν αὐταῖς οὔσαν ταῖς ἐσχάταις συμφοραῖς, τῶν αὐτοῖς δοκούντων ἐπιλανθάνεσθαι. Οὐκοῦν ὅσον ἦκει εἰς τὸ ἐκεῖνων θέλημα, καὶ παρ' αὐτοῖς ἀσχήμων ὁ Ἰσραὴλ, οὐς νερόμικεν εἶναι θεοῦς, οὐ μέχρι ἀπαμφίεω ἡραπῆν ἤρημένος. Δοκεῖ δὲ μοι φάναι τι τοιοῦτον ὁ μακάριος Ἠλίας· « Ἔως τότε ὑμεῖς χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις; Εἰ ἔστι Κύριος ὁ Θεός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ. Εἰ δὲ ὁ Βάαλ αὐτός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ » ἢ ἐτέρωθί φησιν· « Ἡ Βάαλ, Βάαλ, ἦ Θεῶν Θεῶν » Ὅτι δὲ οὐδεὶς οὐδ' ἂν ὀρθώσει τις τὸν κατεβρίμμενον παρὰ Θεοῦ, ἐκ χειρὸς μου. »

Καὶ ἀποστρέψω πάσας τὰς εὐφροσύνας αὐτῆς, ἑορτάς αὐτῆς, καὶ τὰς νομηνίους αὐτῆς, καὶ τὰ Σάββατα αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς πανηγύρεις αὐτῆς.

10. Οἱ γὰρ ὅλως τοῖς οὕτω σκληροῖς καὶ ἀφύκτοις ἐνειλημμένοι κακοῖς, ὡς καὶ ὑπὸ χειρὸς γενέσθαι βαρβαρικὴν, καὶ ἐν δορυκτικῶν μοίρᾳ δουλεύειν ἐχθροῖς, πῶς ἂν ἑορτάσειαν; Ἡ πόλιν ἂν ἔχοιεν εὐφροσύνης καιρὸν, οἱ ταῖς οὕτω δριμυταῖς κατηχθήμενοι φροντίσι, καὶ ἀφορήτοις λύπαις ἐντετηγμένοι; Καίτοι, πῶς οὐκ ἄμεινον ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς πρέπει ἂν μᾶλλον τοῖς εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας ἐνηνεγμένοις, ἀνακραγεῖν τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας εὐ μάλα παραφηνούμενον· « Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσταμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν, ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών; » Ἀνεπιτήδευτον δὲ παντελῶς τὸ ἑορτάζειν ἔχοντες, οὐδὲν ἤττόν φασι· « Πῶς ἄσωμεν τὴν ψῆν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; » Οὐκ ἐφιέντων, οἰμαί που, τῶν Βαβυλωνίων τὰς νενομισμένας αὐτοῖς λατρείας, καὶ τὰ οἴκοι φίλα τε καὶ ὡς ἐν ἔθει πληροῦν. Ἀλλ' ἴσω; ἐκεῖνο ἔρεῖ τις· Εἰ πρὸς τὸ λατρεύειν εἰδῶλοις ἀπονέουκεν ὁ Ἰσραὴλ, πῶς ἂν μὴ καὶ αὐτῶν κατὰ νόμον ἑορτῶν, Σαββάτων τε καὶ νομηνιῶν; Πρὸς δὲ τοῦτο φαμέν, ὅτι παρώλισθον μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, καὶ προσκεκυνήκασιν τῷ Βάαλ καὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, οὐ μὴν εἰσάπαν ἀπ-

munditiam, et coram amatoribus ejus promittit eo modo quo jam dicebamus. Quoniam cum incidit in palos, hoc est, in calamitates belli, et in detrimenta, quae percellere maxime possunt, et ipsos quos putabat negliget deos, non in otio iis hostias immolans, nec consueta ad ipsorum gloriam praestare potis. Quinimo conviciis insectans, ut inutiler, et quodammodo summam ipsis imbecillitatem exprorsans : « Revertar, inquit, ad virum meum priorem, quoniam melius mihi tunc erat, quam nunc. » Quando igitur, inquit, exuero ipsam auxiliis meis, et in mala devenerit, honoremque et dilectionem eorum contempserit, animoque aegroto ac poenitente ipso desperit, tunc illis indecora videbitur. Nam quoad illis suavia et amica spectat, calamitosa potius videatur necesse est, si neque cum summis conflictatur miseris, eorum quae ipsis placent obliviscatur. Quod ergo ad eorum voluntatem attinet, etiam apud ipsos quos putavit deos esse deformis est Israel, quando eos diligere cessavit. Existimo porro tale quiddam dixisse beatum Eliam : « Usquequo vos claudicabitis ambobus poplitibus vestris? Si est Dominus Deus, ite post eum; si autem Baal est, ite post eum²⁷. » Quod alibi ait : « Aut Baal Baal, aut Deo Deo. » Neminem autem eos liberare posse, qui semel in iram Dei incidierint, nec erigere, et instaurare quem Deus projecit, ostendit cum dixit : « Nemo eruet eam de manu mea. » ἀπαλλάξετε τοὺς ἅπαξ ὑπὸ θείαν γεγονότας ὀργὴν, δέδε:χεν εἰπὼν τὸ, « Οὐδεὶς οὐ μὴ ἐξέλθαι αὐτὴν

41 VERS. 11. Et avertam omnes lætities ejus, solemnitates ejus et neomenias ejus, et Sabbata ejus, et cunctas festivitates ejus.

XIX. Qui enim prorsus adeo sævis et ineluctabilibus circumsepti erant incommodis, ut et barbaris subjecti essent, et ut bello capti servirent, quomodo festum celebrarent? aut quam lætitiæ opportunitatem haberent, qui tam acribus curis vexabantur, et intolerandis ægritudinibus contabescabant? Quanquam, cur non malimus ita intelligere, futurum ut tantis ærumnis obruti non absurde exclament, quod Psaltæ lyra verissime ipsis accinuit : « Super lumina Babylonis illic sedimus, et flevimus, dum recordaremur tui, Sion²⁸. » Et licet D festis actitandis nullam penitus operam darent, lege sancitas in divino cultu cærimonias, et quæ domi grata et usitata obibant, Babylonis, credo, non permittentibus : nihilominus aiunt²⁹ : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? » Sed forsitan objiciet quispiam : Si ad colenda idola declinavit Israel, quomodo non etiam ab ipsis festis lege institutis, et Sabbatis, et neomeniis? Respondemus, prolapsam quidem esse a charitate in Deum, et adorasse Baal et vitulos aureos : non tamen omnia per Moysen sancita repudiasset. Imo

²⁷ III Reg. xviii, 21. ²⁸ Psal. cxxxvi, 1. ²⁹ ibid, 4.

perseverabant ambobus poplitis claudicantes incedere, juxta prophetæ vocem ²⁰, ut neque Baal absolute, neque Deum universorum pure ac sincere vellent adorare. Quamobrem et festa, et celebritates, et lætities, et Sabbata amiserunt, nec Deo permissi legitima persolvere, neque Baal quos solebant festos conventus agentes.

Potest hoc et aliam, eamque veram, et aptissimam habere sententiam. Recedentes a Deo, et charitatem ejus aspernatos, necesse est trislari et ab omni hilaritate refugere. « Non enim est gaudium impiis, dicit Dominus ²¹, » quibus vermis sempiternus reservatur ²². Bonis autem et pium ac divini timoris plenum scopum habentibus decorum fuerit et merito, lætari super omnibus bonis: « lætitia enim sempiterna super caput eorum, » secundum Scripturam; « aufugitque ab eis dolor, tristitia et gemitus ²³. » Quibus et Paulus scribit: « Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus ²⁴. » **42** Et enim ut supplicium sceleratos omnino sequitur, ita et superna opulentia sequetur eos, quorum propositum fuerit vitam virtute conspicuam exigere.

Vers. 12. *Et disperdam vineam ejus, et ficus ejus de quibuscunque dixit, Mercedes meæ sunt istæ, quas dederunt mihi amatores mei. Et ponam ea in testimonium, et comedent ea volucres cæli, et bestię agri, et reptilia terræ.*

XX. Hoc rursum aliis verbis dici potest, nempe illis: « Auferam frumentum meum tempore suo, et vinum meum tempore suo. » Postquam enim Israel fructuum copiam temporibus suis existentem dæmonum virtuti et beneficentia: ascribens, insipientissime ipsis, non Deo potius gratum se ostendit; idcirco, inquit, disperdam et corrumpam ea, per quæ male seducta est, dicens se mercede conductam ab amatoribus suis. Et venuste, tanquam de muliere libidinosa conceptus est sermo. Vera enim existimabat Israel, tempestivorum fructuum ubertatem, et terræ fertilitatem qua potiebatur, in pretium et remunerationem honoris et cultus, quem idolis adhiberet, sibi rependi. Quod autem omni propterea securitate et jucunditate animi præfruerentur, hanc et solam causam eos putavisse, facillime quis ex Jeremiæ verbis intellexerit. Redacta enim in hostium potestatem Hierosolyma, cum quidam belli aciem hostilemve gladium evasissent, in Ægyptum descenderunt, et divino mandato propheta cum ipsis. Illic igitur ab idololatriæ inquinamentis abstinendum, et ad Deum recurrendum suavit. Tum muliercularum infelix et stultissimum agmen, propheta verbis adversando, impudenter garriabat: « Sermone quem locutus es ad nos in nomine Du-

A ὡσαντο τὰ διὰ Μωσέως. Διετέλουν δὲ μᾶλλον ἐπ' ἔμφω φαίνοντες, καὶ σκάζοντες, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, ὡς μήτε τῷ Βάαλ ὀλοτρόπως, μήτε μὴν τῶν ὄλων Θεῷ καθαρῶς ἐλέσθαι προσκυνεῖν. Οὐκοῦν ἐκπέπτωκεν ἑορτὴν τε καὶ πανηγύρεων, καὶ εὐφροσύνην, καὶ Σαββάτων, οὔτε Θεῷ πληροῦν τὰ ἐν νόμῳ συγχωρούμενος, οὔτε μὴν τῷ Βάαλ τὰς ἐν ἔθει πανηγύρεις ἐπιτελῶν.

Ἄληθές δὲ καὶ ἐτέρως εἴη ἂν, καὶ μάλα εἰκότως. Ὅτι τοὺς ἀποφοιτῶντας Θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ὀλιγορήσαντας, καταστογνάζειν ἀναγκαῖον, καὶ παντὸς ἕξω διατελεῖν τοῦ κατευφραίνειν εἰδότες. « Οὐ γὰρ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει Κύριος. » οἷς ὁ σκώληξ εἰς αἰῶνα τεττήρηται. Τοῖς γε μὴν ἐπιεικέσι, καὶ εὐσεβῇ καὶ τιμῶσιν ἔχουσι τὸν σκοπὸν, πρέποι ἂν εἰκότως καὶ τὸ ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀγαθοῖς κατευφραίνεσθαι δεῖν. « Εὐφροσύνη γὰρ αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Ἀπέδρα τε ὀδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. » Οἷς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλει λέγων. « Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε. ἄλλιν ἔρω, χαίρετε. Τὸ ἐπικεκῶς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. » Ἐφεται γὰρ ὡσπερ τοῖς ἀλιτηρίοις τὸ κολάζεσθαι δεῖν, οὕτω καὶ τοῖς ἀνωθεν καταπλουτεῖν ἀγαθοῖς, οἷς ἂν γένοιτο σκοπὸς τὸ διαβιώσαι λαμπρῶς.

Καὶ ἀφανῶ ἄμπελον αὐτῆς, καὶ τὰς συκᾶς αὐτῆς ὅσα εἶπε. Μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν. ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἔρασταί μοι, καὶ θήσομαι αὐτὰ εἰς μαρτύριον, καὶ καταφάγεται αὐτὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς.

Κ'. Τοῦτο δὴ πάλιν ἐτέρως ἔστιν εἰπεῖν, τὸ, « Ἀφελούμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὥραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνόν μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γὰρ τὰς τῶν ὠρῶν εὐκαρπίας ταῖς τῶν δαιμονίων δυνάμεσι καὶ φιλοτιμίαις προσέειμι τὸ Ἰσραὴλ, καὶ ἀβουλότατα δρῶν, αὐτοῖς ἀνετίθει τὰ χαριστήρια, καὶ οὐχὶ μᾶλλον Θεῷ, ταύτητοι, φησὶν, ὡς ἀφανῶ καὶ καταφθερῶ τὰ δι' ὧν ἐκείνη χειρόνως πεπλάνηται, μεμισθαρηκέναι λέγουσα παρὰ τῶν ἰδίων ἐραστῶν. Καὶ πεποίηται μὲν ἀστελεῖς ὡς ἐπὶ μαχλώσης γυναικὸς ὁ λόγος. Ὡς τό γε μὴν κατὰ ἀλήθειαν ὁ Ἰσραὴλ, ὅτι μισθὸς αὐτοῖς καὶ ἀντέκτισις τῆς εἰς τὰ εἰδῶλα τιμῆς καὶ λατρείας, τὸ τῶν ὠρίμων ἀμφιλαφῆς καὶ τὸ εὐκαρπον περιτυγχάνειν τῇ γῆ. Ὅτι δὲ καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης αὐτοῖς εὐθυμίας παρακεῖσθαι τὴν μέθεξιν ταύτης ἔνεκα καὶ μόνως ὄνοντο τῆς αἰτίας, εἰδείη τις ἂν καὶ μάλα βραδίως, τοῖς Ἱερειῶν λόγοις ἐντυχῶν. Ἐάλω μὲν γὰρ τὰ Ἱεροσόλυμα. διαπεφευγότες δὲ τινες τοῦ πολέμου τὴν ἀκμὴν, κατέβησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ προφήτης, κατὰ θέλαν ὀμφῆν. Ἐκεῖσε γοῦν συνεβούλευε λέγων, τῆς εἰδωλολατρίας παύσασθαι μολυσμῶν, καὶ παλινόδρομεῖν ἐλέσθαι πρὸς Θεόν. Εἶτα γυναικῶν ἀθλία τε καὶ ἄνοστατή πληθὺς, τοῖς τοῦ προφήτου πάλιν ἀντεφέροντο λόγοις, καὶ δὴ καὶ ἐφασκον ἀναιδῶς. « Τὸν λόγον ἐν ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι Κυρίου, οὐκ ἀκούσθ-

²⁰ III. Reg. xviii, 21. ²¹ Isa. xlviii, 22. ²² Isa. lxvi, 24. ²³ Isai. xxxv, 10. ²⁴ Philipp. iv, 5.

μεθά σου, ὅτι ποιῶσαι ποιήσομεν πάντα τὸν λόγον. ὅς ἐξελεύεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμιᾶν τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδάς, καθὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν, ἐν πόλεσιν Ἰουδα, καὶ ἐξώθεν Ἰερουσαλήμ. Καὶ ἐπλήσθημεν ἄρτων, καὶ ἐγενόμεθα χρηστοί, καὶ καχὰ οὐκ εἶδομεν. Καὶ ὡς διελλίπομεν θυμιῶντες τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, ἠλαττώθημεν πάντες ἡμεῖς, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν θυμῷ ἐξελίπομεν. » Συνίης οὖν ὅπως μονοουχὶ καὶ ἀντέκτισιν τοῦ πεπλανησθαι φησιν ἐσχηκέναι τὰ ζωαρκῆ, καὶ πρὸς γε δὴ τούτῳ τὸ εὐήμερεῖν; « Ἀφανῶ τοιγαροῦν, φησὶν, & εἶπε, Μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν, & ἔδωκάν μοι οἱ ἔρασταί μου, καὶ θήσομεν καὶ αὐτὰ εἰς μαρτύριον. » Καταμαρτυρήσει γὰρ ὡσπερ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ μοθηρίας ἀφηρημένα ταυτὶ, καὶ τὴν δίκην αὐτοῖς ἐπισιομότεραν ἐργάσεται, καὶ καταραζή ποιήσει τὴν ὄργην. « Ἔδεται δὲ αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ κτεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς. » Νοοῖτο δ' ἂν οὐ καθ' ἓνα ταυτὶ δὴ τρόπον, τριχῆ δὲ μᾶλλον τὰ ἐκ τοῦ σημαυνομένου ληφθήσεται. Ἡ γὰρ ἐκεῖνὸ φησιν, ὅτι θηρίων ἔσται τροφή τὰ ἐν ἀγροῖς, ὡς οὐκ ὄντος ἔτι τοῦ κατοικοῦντος τὴν γῆν, διὰ τὸ πλείστους μὲν ὄσους οἰκῶν τέ καὶ πόλεων ἐκασσοθημένους ἀποδραμεῖν οὐχ ἐκόντας εἰς Βαβυλῶνα καὶ Μήδους, δεδαπανησθαι δὲ τῷ πολέμῳ καὶ ἐτέροις ὄσους, ὡς ὑπὸ μόων ἡδὴ θηρίων τε καὶ ἐρπετῶν τῶν Σαμαρειτῶν οἰκισθαι χώραν ἤγουν ἐκεῖνο πάλιν, ὅτι τῆς χώρας εὐκαρπῆσαν οἷά τινες θῆρες οἱ Βαβυλώνιοι θοιήσονται, τῶν ἐνοικοῦντων τὴν γῆν, ταῖς τετειχισμέναις τῶν πόλεων ἐνισχημένων καὶ οὐδὲ, ὅσον εἰπεῖν, ἐπέκεινα πυλῶν ἵναί τοι μῶντων, καίτοι καταφθειρόντος τοῦ λιμοῦ.

Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ συνίναί πνευματικῶς, καὶ δι' ἐτέρας ἂν τοι τρίβου. Ἀμπελῶν μὲν γὰρ καὶ συκῆ παρεικαστέον εὐ μάλα τὴν διὰ νόμου παιδευσιν, ἀποκομιζούσαν εἰς Χριστόν. Παιδαγωγεῖ γὰρ εἰς τοῦτο, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Καὶ ἄμπελος μὲν εὐφρασίαις ἂν νοοῖτο σύμβολον, γλυκύτητος δὲ συκῆ. Ὅτι δὲ ψυχῆ φιλοθέῳ γλυκύς ἀληθῶς ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος, καὶ κατεφυραίνειν εἰδῶς, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; Οὐκοῦν ἀμέτοχος μὲν ὁ Ἰσραὴλ ἀπομείνηκεν ἀναγκαίως τῶν ἀνωθεν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν. Δέδονται δὲ πρὸς μετάληψιν τοῖς οἰονεῖ θηρίοις τε καὶ ἐρπετοῖς, φημὶ δὴ τοῖς ἐξ ἔθνῶν, οἳ πρὸ τῆς Σωτήρος ἐπιδημίας ὀλίγα διενεγάκειν θηρῶν τε καὶ ἐρπετῶν ἰοδόλων ὑπονοηθεῖν ἂν, διὰ τὴν σκαιότητα τῶν τρόπων. Πλὴν οὐ μεμενῆχασιν ἐν τοῖς τοῖς, ἀκολουθεῖν ἡρημένοι λέγοντι τῷ Χριστῷ· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινός τῆ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Προσθεῖν δ' ἂν ἐγωγε τοῖς εἰρημένους καὶ τότε ὡς ἔστιν ἀνάγκη τοῖς τὸν ἐπάρατον καὶ θεομισῆ τρίβουσι βίον, καὶ ἀπολισθῆναι δεῖν παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ ἐν ταῖς ἀπασῶν ἐσχάταις γενέσθαι ταλαίπωριαις.

A mini, non audiemus te, quia facientes faciemus omne verbum, quod egredietur de ore nostro, ut adoleamus reginæ cœli, et libemus libamina, sicut fecimus nos et patres nostri, et reges nostri, et principes nostri, in urbibus Juda, et desorati Jerusalem, et saturati sumus panibus, et facti sumus boni, et mala non vidimus. Et ut cessavimus adolentes reginæ cœli, et libantes ei libamina, indignimus omnes nos, et in gladio, et in fame defecimus ²⁶. » Animadvertis igitur quomodo res ad usum vitæ necessarias, et insuper prosperum rerum statum ut erroris sui mercedem ac præmium se recepisse dicant? ait ergo: « Disperdam de quibuscumque dixit, Merredes meæ sunt **43** istæ, quas dederunt mihi amatores mei, et ponam ea in testimonium. » Ablata enim hæc Israelis perversitatem testificabantur quodammodo, et ipsius pœnam illustrabant, divinamque iram adversus eundem declarabant. « Comedent ea bestię agri, et volucres cœli, et reptilia terræ. » Quæ quidem non uno, sed tribus modis explicare licet. Aut enim hoc dicit, bestiarum cibum fore quæ sunt in agris, utpote non exstante amplius qui terram habitet; quoniam longe plurimi domibus et urbibus expulsi, Babylonem, et ad Medos inviti abierint; alii præterea non pauci bello absumpti sint, ut jam a bestiis tantum et reptilibus Samaritanorum regio incolatur. Aut certe hoc vult, frugum copiam regionis Babylonis in morem bestiarum devoraturus, incolis intra muros urbium se tenentibus, nec vel ad momentum extra portas prodire audentibus, quamvis fame moriantur

Quod si cuiquam hæc spiritualiter intelligenda videntur, ei alia quoque via licitum est ire. Vineæ namque et ficui commodissime comparari potest per legem institutio, ad Christum delucens. Ad hoc enim illa noster pædagogus est, juxta vocem autem Pauli ²⁶. Et vinea quidem lætitia, dulcedinis habet ficus symbolum accipi potest. Esse autem animæ Deum amanti legem revera dulcem, et posse eam exhilarare, quid est cur quisquam dubitet? Quapropter Israel supernorum spiritualiumque honorum experts manere debuit, et tanquam belluis ac reptilibus in prædam data est, gentibus, inquam, quas ante Christi adventum a feris et reptilibus venenatis, propter agrestem morum inurbanitatem parum discrepuisse existimare licet. Sed tamen tales non permanserunt, ubi Christum sequi instituerunt, dicentem: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris ²⁷. » Fas porro dictis hoc unum addere, maledictam, et Deo invisam viam ambulantes, veliut nolint omni bono excedere, et ad extremas miserias devolvi.

²⁶ Jerem. XLIV, 16-18. ²⁷ Galat. III, 24. ²⁸ Matth. XI, 29.

Et ulciscar super eam dies Baalim, in quibus A immolabat eis, et circumdabat 44 in aures suas, et monilia sua, et ibat post amatores suos: mei autem oblita est, dicit Dominus.

XXI. Tam severæ, imo etiam in illos conveniuntissimæ indignationis causam iterum subjungit. Quia enim in errore admodum diu persistenterunt, æquali temporis diuturnitate eos Dei iram experturus affirmat. Hoc sibi vult, opinor: « Ulciscar super eam dies Baalim, » hoc est idolorum. Exaquabant enim plane, inquit, dies erroris, quibus incensum adolevit Baal, dies supplicii et ultionis. Non enim destitit se ornare, et velle multifariam placere suis amatoribus. Ornatus autem animarum idololatriæ implicitarum est illa persequi et factitare quæ impuris dæmonibus arripent. Sicut enim conspicuum esse dicimus hominis animam, in qua virtutis excellentia, et pulchritudo perspicitur: sic animam peccatis amaram, cogitantemque et agentem ex instituto quæ dæmonum gregibus jucunda et accepta sunt, longe pulcherrimam illis esse statuendum est. Talis anima cum muliere improba, auro se stulte exornante, ornamentisque aurium et colli amatorum suorum corda propemodum incantante conferri potest. Quamdam igitur dignitatem parit improbis omne genus immunditiæ. Quorum autem scopus est ad illa respicere, iis etiam solemnem et necessarium esse ipsius quoque Dei oblivisci, ostendit cum dicit: « Mei autem oblita est, dicit Dominus. » Ubi enim infirmata est, inquit, dæmonibus adhærendo, imo a desiderio et proensione ad bonum penitus discedendo, ipsa quoque Dei memoria decidit, quæ totius impietatis aperta demonstratio est.

Vers. 14. *Ideo ecce ego seduco eam, et ponam illum quasi desertum.*

XXII. Postquam enim, inquit, illa multis modis offendit, ego autem defectionis pœnas justissime repositi (ultus sum enim super eam dies Baalim, ei proportionem delictorum sævii); ideo in posterum ad misericordiam me dabo, et eam ad meliora, et ad facultatem ea præstandi, per quæ Deo grata evadere queat, transferam. Quis ergo, inquit, modus erit sanationis? « Ecce ego seduco illam: » non sane ab eo quod tuendæ vitæ necessarium est atque utile, ut deinceps tale non 45 sit: sed a turpibus, et nocere solitis ad utilia. Quemadmodum enim a virtute ad vitia seducitur anima; ita ut, arbitror, a moribus perversis velut retrogredienti, seducta propemodum videri queat, e scopo suo detorta, et proposita semita non amplius currens. Et sicut ejus viæ utiliter palis impediabantur, ne amatores suos assequeretur: ita et nunc veluti per præceps in perniciem et exitium errare videtur, ad amorem virtutis Deo miserante translata, et vera Dei cognitione in animum, et lumine

Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλεῖμ, ἐν αἷς ἐπέθουεν αὐτοῖς, καὶ περιετίθετο τὰ ἐνώτια αὐτῆς, καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς· καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν ἑραστῶν αὐτῆς, ἐμοῦ δὲ ἐπέλαθετο, λέγει Κύριος.

ΚΑ'. Ἐπιφέρει πάλιν εὐθύς τῆς οὕτω δεινῆς μάλλον δὲ καὶ λίαν προπεθεσάτης αὐτοῖς ἀγανακτήσεως τὴν αἰτίαν Ἐπειδὴ γὰρ μακροὺς ἐν τῷ πεπλανηθῆναι διατετελέκασι χρόνους, ἐν ἰσαῖς καιρῶν παρατάσσει, φησὶν, ἔξουσι τὴν ὀργὴν. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, « Ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλεῖμ, » τουτέστι τῶν εἰδώλων. Ἰσομοιρήσει γὰρ πάντως, φησὶ, ταῖς τῆς πλανήσεως ἡμέραις, ἐν αἷς ἔθουμια τῇ Βάαλ, τὰ ἐκ ποιότης τε καὶ δίκης. Οὐ γὰρ διαλέλοιπεν ὠραῖζομένη, καὶ ταῖς ἑαυτῆς ἑρασταῖς ἀνδάνουσα πολυτρόπως. Κόσμος δὲ ψυχαῖς εἰδωλολατρῆν ἠρημέναις, τὸ ἐκεῖνα πληροῦν, ἀ τοῖς ἀκαθάρτοις δαιμονίου δοκεῖ. Ὡς περ γὰρ ἀπόβλεπτον εἶναι φαμεν ἀνθρώπου ψυχῆν, ἥπερ ἂν ὀρθοτόσον τὸ διαπρέπειν ἐν ἀρεταῖς· οὕτω καὶ ψυχὴν τὴν φιλαμαρτήμονα ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις ὑποποπτητόν εἶναι περικαλλῆ, φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ἐλομένην πᾶν ὅ τι ἐστὶν ἠδὺ τε αὐτοῖς καὶ φίλον. Παρεικάζοιτο δ' ἂν ἡ τοιαύτη ψυχὴ γυναικὶ τοὺς τρόπους οὐκ ἀγαθῆ, ἣ καὶ ἐξιτήλως χρυσαῖζεται, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ τοῖς εἰς ὠτία καὶ δέρην κοσμήμασι τὴν τῶν ἑρώντων αὐτῆς καταγοητεύει καρδίαν. Σεμνύνει δὴ οὖν ἄρα τοὺς πονηροὺς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας. Ὅτι δὲ, οἷς ὁ σκοπὸς πρὸς ἐκεῖνα βλέπειν, τοῦτοις ἂν εἴη σύννηθές τε καὶ ἀναγκαῖον τὸ καὶ αὐτῆς ἀπολιθεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης, δέδειχεν εἰπὼν· « Ἐμοῦ δὲ ἐπέλαθετο, λέγει Κύριος. » Ἐπειδὴ γὰρ κατηρρώσθησε, φησὶ, τῷ προσκεῖσθαι τοῖς δαιμονίοις, μάλλον δὲ καὶ ὀλοτρόπως ἀποφοιτᾶν τῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἑσέως τε καὶ προθυμίας, καὶ αὐτῆς ἀπώλισθε τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τῆς εἰσάπαν δυσσεβείας ἀπόδειξις ἐναργής.

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς ἔρημον.

ΚΒ'. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, αὕτη μὲν ἐξώκειλε πολυτρόπως, ἐξήτησα δὲ καὶ λίαν ὀρθῶς τῆς ἀποστασίας τὰς δίκας (ἐκδεδίκηκα γὰρ ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλεῖμ, καὶ ἰσοπαλῆ τοῖς πταίσμασιν ἐπενήνοχα τὴν ὀργὴν)· ταύτη τοι λοιπὸν εἰς ἔλαιον μεταστήσομαι, καὶ πρὸς τὸ ἄμεινον μετακομιῶ, πρὸς τε τὸ δύνασθαι πληροῦν πᾶ δι' ἂν ἂν γένοιτο θεοφιλῆς. Τίς δὴ οὖν ἄρα, φησὶν, ὁ τῆς ἀκέσεως ἔσται τρόπος; « Ἰδοὺ ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν· » οὐκ ἀπὸ γε τοῦ ἀναγκαίου καὶ χρησίμου πρὸς ζωὴν πρὸς τὸ μὴ οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀσχυόνων καὶ ἀδικεῖν πεφυκότων ἐπὶ τὸ τελοῦν εἰς ἕνησιν. Ὡς περ γὰρ ἐξ ἀρετῆς εἰς φαυλότητα πλανᾶται ψυχὴ· τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον ἐκ τῶν τῆς φαυλότητος τρόπων ἀνόπιν ὥσπερ ἰούσα, μονονουχὶ πεπλανηθῆναι δόξειεν ἂν, τοῦ ἰδίου σκοποῦ παρενηνεγμένη, καὶ τρίβον οὐκέτι τὴν προθεθεῖσαν διάπτουσα. Καὶ ὥσπερ αὐτῆς αἱ ὁδοὶ χρησίμως τοῖς σκόλοψιν ἀνεφράττοντο, ἵνα μὴ καταλάβῃ τοὺς αὐτῆς ἑραστὰς· οὕτω καὶ νῦν οἰονεῖ πως τρέχουσα κατὰ πρηνούς· εἰς διέθρον καὶ ἀπώλειαν, ἐλέω Θεοῦ πᾶ·

νασθαι δοκεῖ, μεθισταμένη πρὸς ἔφεσιν ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας εἰς νοῦν καὶ καρδίαν δεχομένη τὸ φῶς, καὶ τὴν ἀρχαίαν, ὡς ἔφην, οὐκέτι τρίτον εὐρίσκουσα. Ἰστέον δὲ, ὅτι τὸ, « Πλανῶ αὐτήν, » τοῖς ἑτέροις ἐρμηνευταῖς εἰρηται μὲν ἄλλως. Πλὴν, εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀποπεραίνεται νοῦν. Ἐκδεδώκασιν γάρ, οἱ μὲν, « ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἀποφέρω αὐτήν » οἱ δὲ, « ὅτι ἀπατῶ αὐτήν » ἑτεροτρόπως, ὡς ἔφην, αὐτὴ δὴ τοῦτο σημαίνοντες, τὸ, « Πλανῶ, » φημι, χρησίμως νοοῦμενον. Βάσιμον δὲ οὔσαν, καὶ οἶον ἐνυδρον γῆν ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις, τάξειν ἔρημον ἐπαγγέλλεται, διδάσκων, ὅτι σκληρὸν τε καὶ ἀτιεθῆ καὶ ἀνυδρον ἀποφανεῖ τοῖς ἐκείνων θελήμασιν, ὡς ἀναπαύλης οὐδένα λοιπὸν εὐρίσκοντας τρόπον, παραιτεῖσθαι καὶ ἀποφοιτῆν.

Οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ ἐξελθὼν ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐκ τοῦ ἀνθρώπου διέρχεται φησι δι' ἀνυδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὐρίσκειν. Ὡσπερ γάρ ἀνθρώποις οὐκ οἰκήσιμος ὁ ἀνυδρος χῶρος· οὕτω καὶ ἀκαθάρτοι πνεύμασι πονηρὰ καὶ ἀπηχθημένη, καὶ οἶον ἀδατός τε καὶ ἀνυδρος γῆ νοοῖ· ἂν εἰκότως ἢ θεοφιλῆς· καὶ δαία ψυχῆ, καὶ τὰ ἐκείνοις καθ' ἡδονὴν, ἢ φρονεῖν, ἢ δρᾶν οὐκ ἀνεχομένη. Ἐπικουρίας οὖν ἄρα τρόπος ἢ ἐνθάδε λεγομένη πλάνησις, καὶ μὴν καὶ τὸ εἰς ἔρημον κατατάττεσθαι γῆν, κατὰ γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους λόγους.

Καὶ λαλήσω ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς, καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν.

ΚΓ'. Ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν καθυπισχεῖται λαμπρῶς, καὶ τῶν τῆς ἐπιθιμίας διαμμένηται χρόνων, καθ' οὓς πεπληρωσθῆναι φάμεν τὸ, « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ διδοὺς δώσω νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐγγράψω αὐτούς. » Οὕτω γὰρ δὴ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, τοῖς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ ἀξιόληπτον ἀληθῶς καταπλοῦτήσασιν χάριν ἐπιστέλλει, λέγων· « Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γνωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων, φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονοῦμεθα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος. » Διδακτοὶ γὰρ Θεοῦ γεγόναμεν οἱ πεπιστευκότες. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος Ἰωάννης προσπεφώνηκε, λέγων· « Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου· καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς· ἀλλὰ καθὼς τὸ αὐτοῦ πνεῦμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων. » Καὶ εἰς καρδίαν ἔσω λοιπὸν ἔχοντες αὐτὸν ἐνοικούντα Χριστὸν, τῶν ἀναγκαίων ἐισηγητῆν, ἀπάσης εὐθὺς ἀρετῆς ἰδέαν πεπλοῦτήκαμεν, καὶ τὴν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἀμφιλαφῆ τε καὶ ἀναπόβλητον κτήσιν. Καὶ δὴ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοὶ γράφων Παῦλος· « Ὅτι ἂ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, [καὶ] ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτόίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. » Ἐπαγγέλλεται τοίνυν λαλήσειν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς· κεκλήσεται γὰρ εἰς ἐπίγνωσιν ἢ

A in cor suscepto, et viam pristinam, ut dixi, non amplius inveniens. Sciendum porro, illud seduco ipsam » alios aliter reddidisse. Verumtamen ad unum et eundem finem recidit. Ediderunt enim quidam : « Quia ecce ego aufero ipsam. » Alii, « quia decipio ipsam, » aliis vocibus, ut dicebam, hoc ipsum significantes ; illud (seduco, inquam, utiliter intellectum. Perviam autem, et velut aquosam terram dæmonum catervis positurum se desertam promittit, docens, asperam, inviam et inaquosam illorum cupiditatibus facturum, ut requiei nullum de cætero modum reperientes, eam aspernentur, et abscedant.

B Sic etiam Dominus noster Jesus Christus ³⁸egressum spiritum immundum ab homine ambulare ait per loca inaquosa, quærentem requiem, nec inventionem. Nam ut hominibus locus aquis carens non est habitabilis, ita et immundis spiritibus mala et molesta, et velut invia et inaquosa terra non injuria intelligatur Dei amans, et ad illorum placitum nihil aut cogitare aut facere sustinens anima. Modus igitur auxilii est, quæ hic dicitur seductio, atque etiam in desertam terram, seu solitudinem constitui, juxta id quod jam a nobis dictum est.

Et loquar ad cor ejus, et dabo illi possessiones ejus inde.

C XXIII. His verbis salus per Christum nobis liquido promittitur, et tempora adventus significantur, quibus impletum dicimus illud : « In diebus illis, et in tempore illo dans dabo leges meas in mentem eorum, et in corda eorum inscribam eas ³⁹. » Sic enim sapientissimus Paulus adeo ampla et acceptione digna gratia vere divitibus scribit : **46** « Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus : manifestati, quod epistola estis Christi, ministrata a nobis, scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi ⁴⁰. » A Deo enim docti evasimus, qui credidimus. Itaque sanctus Joannes sic nos alloquitur : « Et vos unctionem habetis a sancto, et non necesse habetis ut aliquis doceat vos : sed sicut spiritus ejus docet vos de omnibus ⁴¹. » Et in corde iustus de cætero Christum habitantem continentes, necessariorum monitorem, protinus virtutis forma, spiritualiumque charismatum uberi et indeprædabili possessione ditati sumus. Atque etiam ad hoc nos confirmat Paulus, scribens : « Quia oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se ⁴². » Pollicetur itaque se locuturum ad cor ejus. Vocabitur enim ad agnitionem Judæorum Synagoga, divinas leges mente complexa, inscriptas per Spiritum sanctum, perinde ut ex gentibus Ecclesia congregata. Erunt autem possessiones ejus inde, pro hinc,

³⁸ Matth. xii, 43, 44.

³⁹ Jerem. xxxi, 33.

⁴⁰ II Cor. iii, 2, 3.

⁴¹ Joan. ii, 27.

⁴² I Cor. ii, 9.

seu ex hoc tempore, sive ex hac re. Ex quo enim locutus est Deus in nobis, et per Spiritum iusonuit quæcunque ad vitam, et cognitionem Dei in Christo intellectam requiruntur, per quem, et in quo Patrem vidimus, spe immarcescibilis gloriæ⁴³, gloriationis, gratiæ, adoptionis, societatis regnandi cum Christo ipso divitiis consecuti sumus. Hæ sunt sanctorum possessiones, hæ cœlestes opes. Nihil enim terrenum sapere queunt, oderuntque mundum et quæ in eo sunt.

χάριν, καὶ τὸ αὐτῷ συμβασιλεύσαι Χριστῷ. Αὐταί φρονεῖν μὲν γὰρ ἀνέχονται τῶν ἐπιγείων οὐδέν· μεμισήκασι δὲ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ.

VERS. 15. *Et vallem Achor, ad averiendam intelligentiam ejus.*

XXIV. Repetendum est ex superioribus verbum, « Dabo. » Inquit enim : « Dabo possessiones ejus inde : dabo similiter vallem Achor, aperire intelligentiam ejus. » Et quod significare vult, id hujusmodi est. Nos qui credidimus, rerum agenda- rum veluti formam et exemplar nobis proponere studentes ea quæ veteribus contigerunt, ut exitiosum quiddam aversamur Deum offendere : quin potius quærimus, et solliciti sumus, quo pacto illi placita faciamus. Sapientissimus enim Paulus in hæc verba nos hortatur : « Hæc autem in figura contingebant **47** illis; scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt⁴⁴. » Ratio igitur pædagogiciæ seu institutionis ad virtutem est, ut, quæ veteribus evenerunt, nobis omnino inspicienda et consideranda putemus. Quod igitur increduli et rebelles divinatorum mandatorum contemptores in pœnas horribiles et inevitabiles, Christo judicante, incident, planissime ostendere, tanquam in imagine poterunt, quæ quondam in Achar gesta sunt⁴⁵, qui contempto præcepto divino, et de thesauro pretiosiora furatus, a Jesu Nave Christi typum gerente, cum tota domo sua extremo supplicio est multatus. Duxit enim post Moysen populum, et filios Israel per Jordanem traduxit, idemque terram promissionis iisdem distribuit⁴⁶. Sic autem de Achar commemorata se habent. Simul enim furti compertus, et peccatum confessus est, et et accepit, inquit, Jesus Achar filium Zaræ, et abduxit eum ad vallem Achor, filios ejus, et filias ejus, et vitulos ejus, et subjugalia ejus, et oves ejus, et tabernaculum ejus, et cunctam suppellectilem ejus, et omnis populus cum eo, et duxerunt eos ad Ἐμεχαχώρ, id est vallem Achor. Et dixit Jesus ad Achar : Quare perdidisti nos? Perdat te Dominus sicut et hodie. Et lapidavit eum omnis populus Israel, et congregaverunt super eum acervum lapidum magnum⁴⁷. » Achor igitur exponitur *distortio*, seu *perversio*. Juncta autem vox Ἐμεχαχώρ, intelligitur *vallis perversionis*. Ibi Achar, ut Deo exosum, divitiarumque avidum filii Israel occiderunt, cum omnibus quæ habebat. Scriptum est enim « impios radicatus de terra perituros⁴⁸. » Similiter fiet in extremis sæculi temporibus, quando nobis

Α τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ, τοὺς θεοὺς εἰς νοῦν λαβούσα νόμους, ἐγκεχαρχμένους διὰ τοῦ Πνεύματος, καθὰ καὶ ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία· ἔσται δὲ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν, ἀντὶ τοῦ ἐντεῦθεν, ἡγουν τοῦδε τοῦ πράγματος. Ἀπὸ γὰρ τοι τοῦ καλῆσαι Θεὸν ἐν ἡμῖν, ἐνηχῆσαι τε καὶ τοῦ πνεύματος τὰ ὕπατέρ ἐστιν ἀναγκαῖα πρὸς ζωὴν καὶ θεογνωσίαν τὴν ἐν Χριστῷ νοουμένην, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ τὸν Πατέρα θεαμέμεθα, πεπλουτήκαμεν, ὡς ἔφην, τὴν ἀμάραντον ἐλπίδα, τὴν δόξαν, τὰ αὐχμήματα τῆς υἰοθεσίας, τὴν τῶν ἁγίων αἰ κτήσεις, οὗτος ὁ οὐράνιος πλῆυτος.

Καὶ τὴν κοιλάδα Ἀχώρ, διανοιῖται σύνεσις αὐτῆς.

B ΚΑ'. Ἐφεται πάλιν τῷ λόγῳ τῷ, « Δώσω. » « Δώσω γὰρ, φησὶ, τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν. Δώσω δὲ ὁμοίως τὴν κοιλάδα Ἀχώρ, διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς. » Καὶ ὁ βούλεται δηλοῦν, ἐστὶ τοιοῦτον· Ἡμεῖς οἱ πεπιστευκότες, ὑποτύπωσιν τινα τῶν πρακτέων τὰ τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότα ποιῆσθαι σπουδάζοντες, παραιτούμεθα μὲν ὡς ἄλλοθεν πρόξενον τὸ προσκρούειν Θεῷ· ζητοῦμεν δὲ μᾶλλον, καὶ διὰ φρονιτιδος πεποιήμεθα τὸ ἀποπερᾶναι τὸ ἀνόδιον αὐτῷ. Προτρέπει γὰρ ἡμᾶς εἰς τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, οὕτω λέγων· « Ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαιεν ἐκεῖνοι· ἐγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν. » Τρόπος οὖν ἄρα παιδαγωγίας εἰς ἀρετὴν, τὸ δεῖν οεσθαι καθορᾶν τὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις συμβεβηκότα. Ὅτι τὸν οὖν οἱ ἀπειθεῖς, καὶ ἐξήνιοι, καὶ τῶν θείων καταφρονηταί, δεινῇ καὶ ἀφύκτω περιπεσοῦνται δίχῃ, κρίνοντος τοῦ Χριστοῦ, παραδείξειεν ἄν, καὶ μάλα βῆδῶς, ὡς ἐν γε τοῖς τύποις, τὰ ἐπὶ τῷ Ἀχαρ πεπραγμένα κατὰ καιροῦς. Ὁς τῆς θείας ἀλογήσας ἐντολῆς, καὶ κεκλοφῶς ἐκ τοῦ ἀναθήματος, τετιμῶρηται πανοικί, ποιήνῃ ἐπαρτήσαντος τὴν ἐσχάτην αὐτῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὴν τοῦ Χριστοῦ πληροῦντος εἰκόνα. Ἐστρατήγησε γὰρ μετὰ Μωσέα, καὶ αὐτὸς διεδίδασκε τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἰοὺς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτὸς αὐτοῖς κατεκλυροδότησε τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν. Ἐχεῖ δὲ οὕτω τὰ ἐπὶ τῷ Ἀχαρ γεγραμμένα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐάλω κεκλοφῶς, καὶ ὠμολόγησε τὴν ἀμαρτίαν, « Καὶ ἔλαβε, φησὶν, Ἰησοῦς τὸν Ἀχαρ υἱὸν Ζαρὰ, καὶ ἀπήγαγεν αὐτὸν εἰς φάραγγα Ἀχώρ, καὶ τοὺς υἰοὺς αὐτοῦ, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ τοὺς μόσχους αὐτοῦ, καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτοῦ, καὶ τὰ πρόβατα αὐτοῦ, καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ πᾶς ὁ λαὸς μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς εἰς Ἐμεχαχώρ. Καὶ εἶπεν Ἰησοῦς τῷ Ἀχαρ· Τί ἔτι ὠλόθρευσας ἡμᾶς; Ἐξολοθρεύσαι σε Κύριος, καθὰ καὶ σήμερον. Καὶ ἐλιθοδόλησαν αὐτὸν λίθοις πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ ἐπέστησαν αὐτῷ σωρὸν λίθων μέγαν. » Ἀχώρ μὲν οὖν ἐρμηνεύεται *διαστροφή*. Προσεπενηνεγμένου δὲ τοῦ Ἐμεχαχώρ, νοεῖται δὴ πάλιν *κοιλίας διαστροφῆς*. Ἐκεῖ τὸν Ἀχαρ ἀπεκτόνασιν ὡς θεομισῆ καὶ φιλόπλουτον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, προσθέντες αὐτῷ καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ. Γέγραπται γὰρ, ὅτι· « Οἱ ἀσεβεῖς ὀλῆρῆζοι ἐκ γῆς

⁴³ I Petr. v, 4. ⁴⁴ I Cor. x, 2. ⁴⁵ Jos. vii, 25. ⁴⁶ Jos. iii, 1. ⁴⁷ Jos. vii, 24-26. ⁴⁸ Psal. li, 7.

δλοῦνται. Ὁὕτως ἔσται καὶ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, ὅταν ἡμῖν ἀνωθεν ἐξ οὐρανοῦ καθίκηται Χριστός, « Ἀποδώσω ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Τούς γὰρ ἀπειθεῖν ἡρημένους ταῖς θεαῖς ἐντολαῖς, καὶ τὰ ἐν κόσμῳ μᾶλλον ἡγαπηκότας, ὅσον εἰς φάραγγα βαθεῖαν τὸν ἄδην κατενεγκῶν, « κακοὺς κακῶς ἀπολέσει. » « Δώσω » τοῖνυν, φησὶ, « τὴν κοιλάδα Ἄχωρ, ἣτοι Ἐμεκαχώρ, εἰς τὸ διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς. » Ἔσται γὰρ αὕτη, φησὶ, τῶν σφόδρα χρησίμων, εἰς τὸ ἀνανηψαίαι δεῖν, καὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας πωρώσεως τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν ἀνευρῶναι λοιπὸν, τὰ πεπραγμένα κατὰ καιροὺς ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Ἐμεκαχώρ (διωστροφῆς δὲ κοιλάδα τὸν ἄδην ὠνόμασεν· ἐκεῖ γὰρ πεπτώκασι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ οὐκ ὀλίγοι, διωκόντων αὐτοὺς τῶν ἀπὸ τῆς Γαίν, καὶ πολλὴν συνέθη γενέσθαι διαστροφὴν, οὐκ ἔχοντος Ἰησοῦ τῆς περὶ Θεοῦ φειδοῦς καὶ ἐπικουρίας ἀπολισθῆναι τὸν Ἰσραὴλ)· τὰ πεπραγμένα δὲ οὖν, φησὶν, ἐν τῇ φάραγγι τῆς διαστροφῆς, ἐπὶ τῷ τὴν θεῖαν ἐντολὴν παραλῦσαι· τολμήσαντι, διανοῖξαι τὴν σύνεσιν αὐτῆς πρὸς τὸ εἰδέναι λαμπρῶς, εἰς ὅσον ἐκθήσεται τέλος τοῖς καταφρονεῖν ἐθέλουσι τὸ ἐγγεῖρημα. Ἄθρει δὲ ὅπως οὐ πρότερον δέδοται πρὸς τὸ διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς ἢ κοιλάς ἢ Ἄχωρ, πρὶν ἂν λελάληκεν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς· οὐ γὰρ ἂν συνελεν τὰς θελας ἐντολάς οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐν τύποις καταθρῆσειαν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ μὴ ἄρα καθ' ἡμᾶς τοὺς ἤδη πεπιστευκότας τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταπλοῦσθαι μάθειαν, καὶ τῆς ἀνωθεν φωταγωγίας ἀποδεχθεῖεν μετσαχηκότας. Πιστώσεται δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ὁ μακάριος γράφων Παῦλος περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· « Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. Ἄλλ' ἕως σήμερον, ἥνικα ἀναγινώσκειται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. Ἦνικα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ Πνεῦμα Κυρίου, ἐλευθερία. » Πρότερον τοῖνυν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς λαλήσει ἐπαγγέλλεται, τοὺς θελοὺς αὐτῆς ἐγχαράττοντος νόμους, καὶ παιδαγωγίαν τὴν ἀνωθεν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· εἶθ' οὕτως συνήσειν καὶ τὰ ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Ἐμεκαχώρ τυπικῶς καὶ ἱστορικῶς πεπραγμένα, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα πρὸς τὸ διανοῖξαι τὴν σύνεσιν αὐτῆς, καὶ τῆς ἀρχαίας πωρώσεως ἀπαλλάξαι λοιπὸν. « Πύρωσις γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ, » καθὰ καὶ ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος.

Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπίστου αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου.

ΚΕ'. Ὅταν αὐτῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν λαλήσω, φησὶ, καὶ δώσω τὴν κοιλάδα Ἄχωρ διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς, ἐκεῖ, τουτέστι τὸ τηνικάδε, ταπεινωθήσεται, καὶ οὐκ ἐπὶ τι τῶν ἀνίαν εἰσθότων καθεμένη τε καὶ ὑφιζάνουσα, τρόπον δὲ μᾶλλον ἀφείσα λοιπὸν τὸν ἀπειθῆ, καὶ δυσάγωγον, καὶ τοῖς ὑπεροφίας ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενον· ἀλαζῶν γὰρ ὁ ἀπειθῆς, καὶ ὁλονεῖ πως ἀνάτης, καὶ ἐξήνιος, καὶ παρ' οὐδὲν ἡγείσθαι μεμελετηκῶς τὴν εἰς γε τὸ χρῆμα πληροῦν τὸν νό-

A desuper e caelo Christus adveniet, et redhibitus unicuique secundum opera sua ⁴⁹. » Divinis quippe mandatis inobedientes, et qui quæ in mundo sunt potius dilexerunt, ceu in vallem profundam in infernum deturbatos « malos male perdet ⁵⁰. » Inquit igitur : « Dabo vallem Achor (sive Ἐμεκαχώρ) ad aperiendam ipsi intelligentiam. » Erit quippe illi perquam utile, inquit, cogi ad resipiscendum, et ad oculos mentis ex antiqua cæcitate in posterum aperiendos. Facta olim in valle Ἐμεκαχώρ (quem locum *perversionis vallem* interpretati sunt; ibi siquidem non pauci ex Israel ceciderunt, incolis Hai eos perservantibus, et multa ibidem perversio contigiturante Jesu Israelem divina benignitate ⁴⁸ et ope excidisse). Facta igitur, inquit, in valle perversionis, propter eum qui mandatum divinum transgredi ausus fuerat, aperiatur intelligentiam ejus, ut manifeste sciat, quem finem contemptorum facinus habiturum sit. Perpende autem quomodo non prius datus sit ad aperiendam intelligentiam ejus vallis Achor, quam loqueretur ad cor ejus. Nec enim divina præcepta Judæorum populus intelligeret; nec in typis Christi mysterium aspexisset, nisi, ut nos, qui credidimus, comunione Spiritus sancti auctus, et superna illuminatione dignatus fuisset. Ad hoc credendum nos inducet beatus Paulus, de oriundis ex sanguine Israel hunc in modum scribens : « Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum (quoniam in Christo evacuatur); sed usque in hodiernum diem, quando legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem Spiritus est; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas ⁵¹. » Quare prius ad cor ejus locuturum spondet, divina ei mandata, et supernam institutionem sancto Spiritu insculpente : deinde ita intellecturum quæ in valle Ἐμεκαχώρ (ut Hebræi vocant) typice et historice patrata sunt, quæ ad aperiendum intelligentiæ ejus oculum, et a veteri cæcitate in posterum vindicandum non satis possunt. « Cæcitas enim ex parte contigit in Israel ⁵², » ut a Paulo sapienter dictum est.

D *Et humiliabitur ibi juxta dies juventutis suæ, et juxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti.*

XXV. Cum illi ad mentem, et cor locutus fuero, inquit, dederoque vallem Achar, aperire intelligentiam ejus, ibi, hoc est tunc, humiliabitur, nec cupiam quod molestiam afferre possit, se submittet, eique immorabitur; sed moribus refractariis, et intractabilibus, et cum superbiæ crimine conjunctis potius deluceps relictis; arrogans enim est inobediens, et veluti acclivis, et effrenis, et legis observatione ac reverentia contemnenda exercitatus; hu-

⁴⁹ Matth. xvi, 27.

⁵⁰ Matth. xxi, 41.

⁵¹ II Cor. iii, 14 17.

⁵² Rom. xi, 25.

illis autem vehementer, et quasi accessu facilis, ad obediendum promptus, et a Deo in primis dilectus. **49** Quare per prophetam quemdam inquit alicubi : « Super quem respiciam, nisi super humilem, et quietum, et tremementem sermones meos ⁴³ ? » cum igitur locutus fuero, inquit, ad cor ejus, tunc tunc, et ipsa humiliabitur, sicut et in principio, quando vocante Moyse, et ex Ægypto discedere jubente misericorde Deo, promptissime hoc facere studebant, et e terris imperiosorum dominorum properabant. Ferente autem legem in Choreb, congregati cum Moyse ad montem Sina, promittebant, « Omnia quæ dixit nobis Dominus faciemus, et erimus obedientes ⁴⁴. » Erit igitur humilis et tractabilis, quemadmodum et initio, quando per legem ad cognitionem Dei generata, voluntatem divinam libens **B** complectebatur. Dies ergo juventutis appellavit regenerationem per legem ad cognitionem Dei. Quare etiam dixit : « Primogenitus filius meus Israel ⁴⁵. »

VERB. 16, 17. *Et erit, in die illa, dicit Dominus; vocabit me: Vir meus, et non vocabit me ultra Baalim. Et auferam, nomina Baalim ex ore ejus, et non recordabuntur ultra nominum illorum.*

XXVI. Diem hoc loco tempus adventus Salvatoris nostri nominat: proprie enim ac vere dies vocari potest tempus incarnationis Unigeniti, quo caligo in mundo depulsa est, et profligatæ tenebræ, et quasi quidam splendores in animis credentium exorti, et sol justitiæ illuxit ⁴⁶, veræ cognitionis **C** Dei lumen inserens iis, qui mentis oculos aperire noverunt. Illo igitur tempore, inquit, vocata ad agnitionem veri Dei, a veteri illa et odiosa levitate discedet, nec amplius alicunde ad apostasiam a recto curriculo facile detorquebitur; sed animum potius recte et salubriter constantia pietatis incedentem habebit, ut neque punctum temporis nomina idolorum in sermone usurpet. Vocabit enim me, inquit, Vir meus, et non vocabit me ultra Baalim, hoc est temperabit a libidine, et fornicari in posterum recusabit. Magni autem æstimabit, esse se legitimum, et cognationem constibitur, spiritualem utique. Neutiquam autem idola Baalim invocabit, ex lapide confecta, et quorumdam artificio solerti in speciem humanam conformata in diis numerans. « Itaque me, inquit, vocabit Vir meus. » **50** Nam ut pudica et probissima se ad me convertet, ac de cætero diliget aliorum neminem; nec ultra invocabit Baalim. Etiam alio sensu, si cui placuerit, quod dicitur accipiet. Baalim enim, quod norunt omnes, idola significat. Solebant autem Hebrææ mulieres maritos suos falsorum deorum nominibus appellare, qui mos iniquissimus illis honori erat. Ejus primum actorem Ninum Babylonium ferunt, qui patrem suum nominavit Belum, a Bel idolo quod colebant. Desituram igitur et hanc adco pudendam consue-

A μον αιδῶ· ταπεινὸς δὲ λίαν, καὶ οἶονεὶ πως εὐπρόσitos ὁ πρὸς εὐπέθειαν εὐκόλος, καὶ Θεῷ λίαν ἠγαπημένος. Καὶ γοῦν ἔφη που δι' ἐνός του τῶν ἀγίων προφητῶν· « Ἐπὶ τίνα ἐπιθέλω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; » Ὅταν οὖν λαλήσω, φησὶν, ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς, τότε δὴ, τότε καὶ αὐτὴ ταπεινωθήσεται, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτε καλοῦντος Μωσέως, καὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀπαίρειν προστεταχὸς τοῦ φιλοικτίρμονος Θεοῦ, προθυμώτατα μὲν τοῦτο δρᾶν ἐποῦδαζον, καὶ τῆς τῶν πλεονεκτούντων ἀπέτρεχον γῆς. Ὅριζοντος δὲ τοὺς νόμους ἐν Χωρῆθ, συναγηγερμένοι μετὰ Μωσέως ἐπὶ τὸ ὄρος Σινά, κατεπηγγέλλοντο λέγοντες· « Πάντα ὅσα εἶπεν ἡμῖν Κύριος ὁ Θεός, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα. » Οὐκοῦν ἔσται ταπεινὴ καὶ εὐήνιος, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτε τὴν διὰ νόμου πρὸς θεογνωσίαν λαβοῦσα γέννησιν, ἀσμένως ἐδέχετο τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν νηπιότητος. Τοίνυν ἡμέρας, τὴν διὰ νόμου φησὶν ἀναγέννησιν εἰς θεογνωσίαν· τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, « Υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. »

Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, λέγει Κύριος, καλέσει με Ἁνὴρ μου· καὶ οὐ καλέσει με ἐτι Βααλεῖμ. Καὶ ἐξαρῶ τὰ ὄνόματα τῶν Βααλεῖμ ἐκ στόματος αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκ ἐτι τὰ ὄνόματα αὐτῶν.

ΚΓ'. Ἡμέραν μὲν ἐν τούτοις τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαις ὀνομάζει καιρῶν· κεκλησεται γὰρ ἡμέρα κυρίως καὶ ἀληθῶς, τῆς τοῦ Μανογενοῦς ἐνανθρωπήσεως ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἢ ἐν κόσμῳ ἔλυται μὲν ἀχλύς· ἠφάνισται δὲ καὶ τὸ σκοτὸς· λαμπραὶ δὲ ὥσπερ ἀνίσχουσιν αὐγαὶ κατὰ νοῦν τοῖς πεπιστευκόσι, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἐπέλαμψεν ἥλιος, τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς ἐνιελς τοῖς ἀνευρύνειν εἰδῶσι τῆς διανοίας· τὸν ὀφθαλμόν. Κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν τοῦ καιροῦ, φησὶ, κεκλημένη πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ἠνός Θεοῦ, καταλήξει μὲν τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, καὶ συγχετῆς ἐλαφρίας· εὐπαράφορος δὲ οὐκέτι πρὸς ἀποστασίαν ἔσται ποθέν. Βεβηκότα δὲ μᾶλλον ὀρθῶς τε καὶ ὑγιῶς, καὶ ἀκράδαντον εἰς εὐσέθειαν ἔξει τὸν νοῦν, ὡς μηδὲ ὅσον εἰπεῖν, εἰς λόγου χρῆσιν ἔλθειν τὰ τῶν εἰδώλων ὄνόματα. Καλέσει γὰρ με, φησὶν, ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με οὐκέτι Βααλεῖμ· τουτέστιν, ἀποπαύσεται τοῦ εἶναι μαχλάς, καὶ παραιτήσεται μὲν τὸ πορνεύειν ἐτι. Ποιήσεται δὲ περὶ πολλοῦ τὸ εἶναι γνησία, καὶ ὁμολογήσει τὴν οὐκ εἰσότητά, δηλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικὴν. Ἐπικαλέσεται δὲ οὐδαμῶς τὰ Βααλεῖμ, θεοὺς εἶναι νομιζουσα τὰ ἐκ λίθων πεποιημένα, καὶ ταῖς τινῶν εὐτεχνίαις πεπλαστουργημένα πρὸς εἶδος τὸ ἀνθρώπινον. « Οὐκοῦν ἐμὲ μὲν, φησὶ, καλέσει ὁ ἀνὴρ μου. » Σώφρων γὰρ οἶά τις καὶ ἐπεικιστάτῃ ποιήσεται πρὸς με τὴν ἀποστροφὴν· ἀγαπήσει δὲ λοιπὸν τῶν ἄλλων οὐδένα, ἐπικαλέσεται δὲ οὐκέτι τὰ Βααλεῖμ. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, εἴπερ τῷ δοκεῖ, τὸ εἰρημένον ἐκδέξεται. Βααλεῖμ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως σημαίνεται τὰ εἶδωλα. Ἐν ἔθει δὲ ἦν ταῖς Ἑβραίων γυναῖξι τοὺς ἰδίους ἀνδρας τοῖς τῶν ψευδωνύμων θεῶν ὀνό-

⁴³ Isa. LXVI, 2. ⁴⁴ Exod. XXIV, 7. ⁴⁵ Exod. IV, 22. ⁴⁶ Malach. IV, 2.

μασιν ἀποκαλεῖν, καὶ τιμῆς ἦν οὗτος αὐτοῖς ἐξαισιος τρόπος. Ἀρξασθαι τοῦ τοιοῦδε πράγματος Νῖνον τὸν Βαβυλωνιον, ὃς τὸν ἴδιον πατέρα ὠνόμασε Βῆλον, ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῖς εἰδώλου, φημι δὴ τοῦ Βῆλ. Ὅτι τοίνυν ἀποκεπαύσεται καὶ τῆς οὗτως αἰσχρᾶς συνθηθείας, καταμεμήνυκεν, εἰπὼν· «Καλέσει με ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με οὐκέτι Βααλεῖμ.» Εἰ γὰρ ἔλοιτο, φησι, τυχὸν ἀνδρα ὀνομάζειν ἐμὲ, προσερεῖ δὴ πάντως, Ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐκέτι τοῖς τῶν εἰδώλων ἐξαρώ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλεῖμ ἐκ στόματος αὐτῆς

καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἔρπετῶν τῆς γῆς· καὶ τόξον, καὶ ῥομφαίαν, καὶ πόλεμον συντριψῶ ἀπὸ τῆς γῆς.

KZ. Ἐν τοῖς ἤδη προαγενησμένοις ἐφασκεν, ὅτι καὶ ἡ Ἀφανῶ ἀμπελον αὐτῆς, καὶ τὰς συκάς αὐτῆς, ὅσα εἶπε, Μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν, ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἔρασταί μου. Προσετίθει δὲ τούτοις, ὅτι Καταφάγεται αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἔρπετὰ τῆς γῆς. Διερμηνεύοντες δὲ τὸ ῥητὸν, θηρία καὶ πετεινὰ παραδηλοῦσθαι πλαγίως ἐλέγομεν τοὺς ἐχθρούς, οἱ τὴν τῶν Ἰουδαίων κατελιζόντο χώραν, Πέρσαι, καὶ Μῆδοι, καὶ Βαβυλώνιοι, καὶ ὁ παμμιγῆς τῶν ἄλλων πολεμίων ὄχλος, οἱ θηρῶν ἀγρίων ὀλίγα διενεγχεῖν νοοῦντ' ἄν, διὰ γὰρ τὸ μαιφόνον τοῦ τρόπου, καὶ μέντοι πτηνὰ διὰ τὴν ὀξύτητα τοῦ δρόμου. Ἐρπετὰ δὲ, ὅτι δεινοὶ, καὶ παμμόχθηροι, καὶ δριμεῖς εἰς πονηρίαν. Οὗτοι τοῦ Ἰσραὴλ ἐν ταῖς τῆς Σαμαρείας πόλεσιν ἀποκεκλεισμένον κατεδηδῶκασι πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς, οὐδὲν τῶν ἐκτόπων ἔωντες ἀνεπιτήδευτον. Ἄλλ' ὅταν, φησιν, ἐξελῶ τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς, τότε καὶ διαθήκην εἰρήνης διαθήσομαι αὐτοῖς πρὸς ἅπαν ὤμων καὶ βάρβαρον γένος. Ἀρρήσει γὰρ ἡδὴ τὰ παρ' ἐχθρῶν, καὶ πόλεμον καὶ δειμάτων μενούσιν ἀπέρατοι. Συντριψῶ γὰρ ὄπλον, καὶ ῥομφαίαν, ὃ δὴ καὶ εἰς πέρας ἱστορικῶς ἐνηγεγμένον εὐρήσομεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν οἱ περιφανέστατοι τῶν Ῥωμαίων ἔλαχον στρατηγῶν, πεπολεῖνται δὲ ὑπὸ χεῖρα τὴν ὑπ' οὐρανόν, Θεοῦ τὴν δόξαν αὐτοῖς ἰκονομικῶς προσνέμοντος, Πέρσαι μὲν μόνης τῆς Ἰβίας πεφροντίασιν ἀρχῆς, καὶ ἑληξάν τε καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων αἱ κατὰ χωρῶν τε καὶ πόλειων ἐπιδρομαί. Καὶ διαμέμνηται σαφῶς τοῦ τοιοῦδε πράγματος ὁ μακάριος Ἡσαίας, λέγων· «Καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιθῆνας αὐτῶν εἰς δρέπανα. Καὶ οὐ μὴ ἄρῃ ἔθνος κατ' ἔθνος μάχισαν· καὶ οὐ μὴ μάθουσιν ἔτι πολεμεῖν.» Ὡς γὰρ ἡδὴ γεγονότες ὑφ' ἑνα ζυγόν, ἐτρέποντο μᾶλλον εἰς ἐπωφελεῖ φιλεργίαν, καὶ τῇ γεωργίᾳ χρῆσιμα τὰ τοῦ πολέμου σκευὴ μετέπλαττον. Ἔσται τοίνυν εἰρήνη, φησι, καὶ οἱ πάλαι δεινοὶ πεπαύσονται φόβοι, Θεοῦ κατευνάζοντος, καὶ τοῖς ἐξ εἰρήνης ἀγαθοῖς κατακυφαίνοντος τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

Προσθεῖναι δὲ, οἶμαι, κάκεινο δεήσει. Πάλαι μὲν

audinem indicavit, cum dixit: «Vocabit me Vir meus, et non vocabit me ultra Baalim.» Si enim voluerit, inquit, fortasse virum appellare me, omnino addet, et compellabit me, Vir meus, et non ultra idolorum nominibus honoris gratia me vocabit. Idcirco, inquit, «quia etiam auferam nomina Baalim de ore ejus, nec recordabuntur amplius nominum eorum.»

ὀνόμασι τιμῶσα καλέσει. Ταῦτητοί φησι, ὅτι· «Καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκέτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν.»

VERS. 18. *Et disponam illis in die illa testamentum cum bestiis terræ, et cum volatilibus cæli, et reptilibus terræ. Et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra.*

XXVII. Supra dicebat: «Disperdam vineam ejus, et ficus ejus, quæcumque dixit, Mercedes meæ hæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei⁷⁷»; et addebat: «Comedent ea bestię agri, et volucres cæli, et reptilia terræ⁷⁸.» Quæ interpretantes dicebamus, per bestias et volucres oblique significari hostes, Judæorum regionem depopulantes, Persas, Medos, Babylonios, et ex aliis cujusque generis commistam hostium multitudinem, qui a ferocibus bestiis non multum abfuisse intelligi queant, propter mores sanguinarios videlicet; et volucres quidem propter celeritatem cursus; reptilia vero, quia atroces, et malignissimi, et ad scelus acres.

C III, Israele in Samarię urbibus incluso, omnia in agris devorarunt, nihil insolentię intentatum relinquentes. Sed cum auferam, inquit, nomina idolorum ipsorum de terra, tunc et testamentum pacis disponam ipsis cum omni sæva et barbara natione. Cessabunt enim tum hostilia, tolleturque bellum, et terrorum expertes manebunt. «Conteram enim arma et gladium.» Quod etiam ad finem perductum, juxta historiam invenimus. 51 Postquam enim illustrissimi Romanorum duces imperium in omnes adepti sunt, et quidquid sol aspicit, sub ditionem redegerunt, Deo illis administratorie glorię tribuente, Persę unicum imperium suum procuraverunt, et aliorum quoque barbarorum incursiones in provincias et urbes conquieverunt: cujus rei beatus Isaias aperte meminit: «Et contudent gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces; et non tollet gens contra gentem gladium, et non discent ultra præliari⁷⁹.» Jam enim ut sub unum jugum coacti, potius ad utiles operum labores se applicabant, instrumentaque militaria in rei rusticę idonea commutabant. Erit igitur pax, inquit, et metus olim terribiles cessabunt, Deo consopiente, et sui amantes fructibus pacis exhilarante.

Opinor autem et illud addi debere. Olim enim,

⁷⁷ Osce II, 12. ⁷⁸ ibid ⁷⁹ Isa. II, 4.

quando in errore permanebamus, et filii iræ vocabamur, instar quarumdam malarum bestiarum, et avium carnivorarum, atque etiam perniciosissimorum draconum perdebant nos pravæ et adversariæ virtutes. Ubi autem in Christo verum Deum cognovimus, delictaque nostra per fidem, et anti-quam charitatem abluimus, tunc et salvati sumus, et potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici accepimus⁶⁰. » Tunc item ambulavimus super aspidem et basiliscum, et conculcavimus leonem et draconem⁶¹, Christo protegente, et virtute invicta suos communiente, pacemque suam in animos nostros inserente. Ait enim: « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis⁶². »

VERS. 19. *Et habitare faciam te in spe; et sponsabo te mihi in sæculum.*

XXVIII. Non solum belli terroribus liberabo, inquit, sed adjiciam hoc quoque, ut deinceps in bona spe sis propter bona, ut certam, et firmam, et immobilem lætitiā habeas. Mihi enim te desponsabo, idque in sempiternum. Quid porro istuc est? Despondebat sibi quodammodo veterem Israel, sive Judæorum Synagogam, et ad necessitudinem vocabat, per legem scilicet, Moyse subserviente, et angelis ministris⁶³. Verum enimvero modus desponsationis non fuit perpetuus, nec in sempiternum duravit; longe abest; non enim typi, et usque ad tempus correctionis imposita⁶⁴, semper valitura erant. **52** Tempore autem correctionis, hoc est, adventus Salvatoris nostri, alia ratio desponsationis apparuit, perpetua et inconcussa, multoque priore splendidior et umbris præstantior. Deus quippe universitatis veluti quandam dolem sponsæ suæ, carnalis servitutis vacationem largitus est: et per umbram figuræ ad spiritualem expurgationem vocavit. Verum enimvero desponsationi tempus præsnivit. Nam, cum prima illa culpa non vacaret⁶⁵, secundum Pauli vocem, nec senectutis expers esset, nec multum ab interitu distaret, locus secundæ est inquisitus, hoc est novæ, quæ per Christi donum, inquam, et gratiam non temporalem nobis, neque carnalem libertatem afferret. Cooptat enim nos in numerum filiorum Dei, et pignus spiritus liberaliter supperaddit⁶⁶, perpetuasque leges præscribit. Quare sic enim divinus David alloquitur: « Justitia tua justitia in æternum, et sermo tuus veritas⁶⁷; » manifeste, ut opinor, indicans, neque in sempiternum manere quæ lege traduntur, translata umbra in veritatem; neque veritatis decus in litteris legalibus posse a quoquam perspicere. Erat enim lex, ut dixi, umbra et figura. Quærit igitur connubium ejus, antiquo et primo illo dissoluto. Lex enim ad nos cum Deo perfecte ac pure copulandos vim satis magnam non habet.

Α γὰρ ὅτε διετελούμεν ἐν πλάνῃ, καὶ ὀργῆς ἐχρημα-
τιζόμεν τέκνα, καθάπερ τινὲς θῆρες πονηροὶ, καὶ
τὰ τῶν ὀρνέων σαρκοφάγων εὐθότα, καὶ μὴν καὶ οἱ
παγγάλεποι δράκοντες, ἀπώλλουον ἡμᾶς αἱ πονηραὶ
καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Χριστῷ
τὸν φύσει Θεὸν ἐγνώκαμεν, ἀπενιψάμεθα διὰ πίστεως
καὶ τῆς ἀρχαίας ἀγάπης τὰ ἐγκλήματα, τότε καὶ
σεσώσμεθα, « Καὶ εὐλόγηται ἡμεῖς ἐπὶ πάντων τῶν
δυνάμεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν
τοῦ ἐχθροῦ. » Τότε καὶ ἐπέβημεν ἐπὶ ἀσπίδα καὶ
βασιλίσκον, πεπατήκαμεν τε λέοντα καὶ δράκοντα,
Χριστοῦ προστασίζοντος, καὶ ἀνικήτῳ δυνάμει τοὺς
ἰδίους περιτειχίζοντος, καὶ εἰρήνην ἡμῖν τὴν ἰδίαν
λέντος εἰς νοῦν. « Εἰρήνην » γὰρ, φησί, « τὴν
ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι
B ὑμῖν. »

Καὶ κατοικίῳ σε ἐπ' ἐλπίδι καὶ μνηστεύσομαι
σε ἐμαντῷ εἰς τὸν αἰῶνα.

ΚΗ. Οὐχὶ μόνον, φησὶ, ἀπαλλάξω τῶν τοῦ πολέμου
δειμάτων, προσθήσω δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἐν καλῷ γενέ-
σθαι λοιπὸν τῆς ἐπ' ἀγαθοῖς ἐλπίδος, ὡς ἀσφαλῆ,
καὶ ἐρηραιομένην, καὶ ἀκλόνητον ἔχειν τὴν εὐθυμίαν.
Ἐμαυτῷ γὰρ σε μνηστεύσομαι, καὶ τοῦτο εἰς τὸν
αἰῶνα. Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν; Οἴοντι γὰρ πως ἐμνη-
στεύετο τὸν ἀρχαῖον Ἰσραὴλ, ἦτοι τὴν τῶν Ἰουδαίων
Συναγωγὴν, καὶ πρὸς οἰκειότητα κέκληκε, τὴν διὰ
νόμου φημι, διακονοῦντος Μωσέως, καὶ μεσολαβούν-
των ἀγγέλων. Ἀλλ' ἦν τῆς μνηστείας ὁ τρόπος οὐ
διηνεχῆς, οὔτε μὴν εἰς τὸν αἰῶνα, πολλοῦ γε δεῖ. Οὐ
γὰρ ἐμελλον οἱ τύποι κρατῆσαι διὰ παντός, « Καὶ τὰ
μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα. » Κατὰ δὲ γε
τὸν τῆς διορθώσεως καιρὸν, τουτέστι, τὸν τῆς τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, ἕτερος τῆς μνηστείας
ἀναπέφανται τρόπος, διηνεχῆς, καὶ ἀσάλευτος, καὶ
πολύ τοῦ πρώτου λαμπρότερος, καὶ τῆς σκιᾶς ἐν
ἀμείνωσιν. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς ἔδων ὡπερ
τι τῆ νόμφη, τῆς σαρκικῆς δουλείας τὴν ἀπόθεσιν
ἐχαρίζετο, καὶ διὰ σκιᾶς καὶ τύπων ἐκάλει πρὸς
ἀποκάθαρσιν τὴν πνευματικὴν. Πλὴν ἐμέτρεται καιρὸν
τῆ μνηστείᾳ. Οὐ γὰρ ἀμετρίως ἢ πρώτῃ, κατὰ τὴν
τοῦ Παύλου φωνήν, οὔτε ἀγῆρως ἦν, καὶ ἀφανισμοῦ
μακράν. Ταύτητοι καὶ τῆς δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος,
τουτέστι, τῆς νέας, τῆς διὰ Χριστοῦ, φημι, δωρεᾶ;
τε καὶ χάριτος, οὐ πρόσκαιρον ἡμῖν, οὐδὲ σαρκικὴν
εἰσκομιζούσης ἐλευθερίαν. Καταγράφει γὰρ ἐν τέκνοις
D Θεοῦ, καὶ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐπιδαψιλεύε-
ται, καὶ διηνεχεῖς ὀρίζει νόμους. Καὶ γοῦν πρὸς αὐ-
τὸν ὁ Θεὸς ἔφη Δαβὶδ. « Ἡ δικαιοσύνη σου, δικαιο-
σύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ λόγος σου ἀλήθεια. »
Ἄναφανδον, οἶμαι που, δηλῶν, ὅτι οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα
μένει τὰ ἐν νόμῳ, μετασησομένης τῆς σκιᾶς εἰς
ἀλήθειαν οὔτε μὴν τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ἐν τοῖς
νομικοῖς γράμμασι καταθήρη τις ἀν. Ἦν γὰρ, ὡς
ἔφην, σκιά καὶ τύπος ὁ νόμος. Μνηστεύεται τοίνυν
αὐτὴν, τὸν ἐν ἀρχαῖς τε καὶ πρώτων ἀθετήσας γάμον.
Οὐ γὰρ ἱκανὸς ὁ νόμος συναΐα Θεῷ τελείως τε καὶ

⁶⁰ Luc. x, 19. ⁶¹ Psal. xc, 13. ⁶² Joan. xiv, 27.
⁶³ II Cor. v, 5. ⁶⁴ Psal. cxviii, 142.

⁶⁵ Galat. iii, 19. ⁶⁶ Hebr. ix, 10. ⁶⁷ Hebr. viii, 7.

καθαρώς· προσίμεν δὲ αὐτῷ δι' Υἱοῦ, καὶ τῶν δι' Α
αὐτοῦ θεσπισμάτων, τουτέστι, τῶν εὐαγγελικῶν, &
καὶ πνευματικῆν ἔχει τὴν ἔνωσιν, ἥτοι συνάφειαν.
Ἐνομέθα γὰρ τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι, καὶ τῆς θείας
αὐτοῦ φύσεως πλουτοῦμεν τὴν μέθεξιν. Εἰκὸς δὲ τι
καὶ ἕτερον ὑποφαίνειν ἀστειώς τὸ, «Μνηστεύσομαι σε
ἐμαυτῷ»· συνείσεις γὰρ ὡδε πάλιν. Ἡ γὰρ τὸ, ἐμαυτῷ,
φρσίν ἀντὶ τοῦ, δι' ἐμαυτοῦ, οὐ καθὰ καὶ πάλαι,
μεσολαβούτων ἀγγέλων· οὔτε μὴν διακόνου τινὸς εἰς
τοῦτο παρειλημμένου, κατὰ τὸν τοῦ Μωσέως τρόπον.
Οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, κατὰ τὸ γεγραμμένον,
ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ἀν-
θρωπος γεγονὼς καθ' ἡμᾶς, ἑαυτῷ παρέστησε τὴν
Ἐκκλησίαν· «Καὶ τοὺς δύο λαοὺς ἔκτισεν εἰς ἓνα
κοινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσ-
σων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ πνεύματι πρὸς τὸν Πα-
τέρα, » κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν.
Ἡ καὶ καθ' ἕτερον, εἰ βούλει, τρόπον ἐκδέξῃ
τὸ εἰρημένον. Ἐμνηστεύετο γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν
Αἰγύπτῳ ποτὲ τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν·
ἀλλ' οἶοναί πως ἐτέρῳ μᾶλλον, οὐκ ἑαυτῷ, φημι δὴ
τῷ θεσπεσίῳ Μωσεί, πρὸς ὃν ἔφη «Βάδιζε, κατὰδὴθι
τὸ τᾶχος ἐντεῦθεν· ἠνώμην γὰρ ὁ λαὸς σου, οὗς ἐξ-
ήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Ἀκούεις, ὅτι Μωσεί
προσενέμηκε τὴν μεμνηστευμένην, ἥτοι τὸν λαὸν,
οὕτω τῆς οικειότητος ἀξιών τῆς πρὸς ἑαυτόν. Οὐ γὰρ
ἰκνῶς, ὡς ἔφην, ὁ νόμος, ἥτοι Μωσῆς, συνάφαι Θεῷ
καθαρώς τε καὶ ὀλοτρόπως. Τετήρητο γὰρ ὡς κατ-
ορθωμάτων ἄριστον, καὶ θεοπρεπὲς ἀληθῶς τῷ με-
σίτῃ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τουτέστι Χριστῷ, δι' οὗ
καὶ ἐν ᾧ πρὸς Θεὸν ἐνομέθα. Καὶ γὰρ ἔστιν αὐ-
τῷ ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, ὁ τὴν μεταξὺ
κειμένην ἐξελὼν ἁμαρτίαν, καὶ καθαρὸς ἡμᾶς καὶ
ἐκνευμένους τῷ Πνεύματι συνάφας αὐτῷ, καὶ δι'
ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ.

Καὶ μνηστεύσομαι σε ἐμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ,
καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέει, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. Καὶ
μνηστεύσομαι ἐμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ
τὸν Κύριον.

ΚΘ'. Ἐξηγεῖται σαφῶς, τίς ἂν γένοιτο τῆς συν-
αφείας ὁ τρόπος, καὶ διὰ ποίων ἂν τοι πραγμάτων
τῆς οἰκονομίας τὸ μυστήριον. «Ἐν δικαιοσύνῃ γὰρ
ἔσται, φρσί, καὶ ἐν κρίματι, καὶ μέντοι καὶ ἐν ἐλέει
καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. » Τίς οὖν ἄρα ἔστιν ἡ δικαιοσύνη,
τί δὲ τὸ κρίμα, καὶ μὴν καὶ τὸ ἔλεος, εἰπεῖν, ὡς
ἔοικεν, ἀναγκαῖον. Οὐκοῦν πεπλονεκτῆμεθα μὲν οἱ
τάλαντες, διαρπάζοντες ἡμᾶς ὡς θηρὸς ἀγρίου τοῦ
Στανᾶ, καὶ ἀποφέροντος μὲν εἰς πλάνησιν, ἐνιέντος
δὲ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τοῖς τῆς ἁμαρτίας βόθροις,
οὐδὲν ἑαυτοῖς ἐπαμύνειν ἰσχύοντας. Παγγάλεπος γὰρ
καὶ βιαίτατος ἀληθῶς καὶ ἀνθρωποκτόνος ὁ θῆρ.
Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας κατεκομίσθη τὰ
ἀνθρώπινα, συχνὰς ἐποιοῦντο τὰς λιτὰς πρὸς τὸν ἐπα-
μύνειν δυνάμενον οἱ μακάριοι προφήται, καὶ τὸ κοι-
νὸν τῆς ἀνθρωπότητος μονονουχὶ προσωπεῖον ἑαυτοῖς
περιπλάττοντες, συλλήπτورا, καὶ ἀρῶντων ἐξ οὐρα-
νῶν ἀφικέσθαι παρεκάλουν τὸν Υἱόν. Ἔση γοῦν ὁ

A Accedimus autem ad illum per Filium, et præcepta
ab ipso tradita, evangelica, inquam, quæ et spiri-
tualium unionem sive copulationem continent. Uni-
mur enim Deo in Spiritu, et divinæ ejus naturæ
communicatione locupletamur. Est autem consen-
taneum, aliud quoque verbis istis, « desponsabo te
mihi, » eleganter submonstrari. Sic enim rursus
ea intelliges. Aut enim mihi dicit, pro, per me,
non sicut olim angelis intercedentibus; nec mini-
stro aliquo instar Moysis ad hoc assumpto. Non
enim legatus, non angelus, sed, ut scriptum est,
ipse Dominus, ex Deo Patre Verbum, homo nos-
trum similis factus, sibi ipse exhibuit Eccle-
siam⁶⁶, « et populos duos in unum novum hominem
condidit, faciens pacem, reconcilians ambos in
uno spiritu ad Patrem⁶⁷, » secundum beati Pauli
vocem. Aut etiam alio modo, si lubet, quod dictum
est accipies. Desponsavit enim sibi, ut dixi, in
Ægypto aliquando Synagoga Judæorum: **53** sed
velut alteri potius quam sibi, Moysi, inquam, san-
cto, cui dixit: « Vade, descende cito hinc, peccavit
enim populus tuus, quem eduxisti de terra Ægyp-
ti⁷⁰⁻⁷¹. » Audis quomodo Moysi desponsatum, sive
populum, nondum familiari consuetudine sua di-
gnatum attribuit? Non enim sufficiebat lex, sive
Moyses, ut Deo pure et arctissime eos copularet.
Hoc enim ut recte factorum rectissimum, ac Deo
revera dignum, mediatori Dei et hominum⁶⁸, Christo
videlicet, servabatur, per quem, et in quo cum Deo
unimur. « Ipse enim est pax nostra, » secundum
Scripturas, qui interjacens peccatum sustulit, et
puros nos, et per Spiritum ablutos sibi, et per se
Deo et Patri conjunxit atque colligavit.

VERS. 19, 20. Et sponsabo te mihi in justitia, et
in judicio, et in misericordia, et in miserationibus.
Et sponsabo te mihi in fide, et acies quia ego Dominus.

XXIX. Perspicue enarrat, quis modus conjun-
ctionis esse queat, et quibus rebus œconomix
mysterium processurum sit. « In justitia enim
erit, inquit, in judicio, in misericordia, et in mise-
rationibus. » Quænam igitur sit justitia, quod ju-
dicium, præterea quæ misericordia, dicendum vide-
tur. Itaque circumventi sumus miseri, rapiente nos
in morem atrocis bestix Satana, et in errore
agente, et pro arbitratu suo in peccati foveam præ-
cipitante, nihil nobismet opis afferre valentes.
Vere enim crudelissima, et violentissima, et ho-
minum interfectorix bellua est. Rebus autem huma-
nis huc miseriarum delapsis, crebras preces beati
prophetæ fundebant ad Deum, qui succurrere
potest, communemque humanæ naturæ personam
tantum non induentes, adiutorem et auxiliarium
de cœlis advenire Filium flagitabant. Ait ergo di-
vinus David: « Surge, Deus, judica terram⁶⁹; »

⁶⁶ Act. vii, 38. ⁶⁷ Ephes. ii, 16. ⁷⁰⁻⁷¹ Deut. ix, 12. ⁶⁸ I Tim. ii, 5. ⁶⁹ Ephes. ii, 14. ⁷⁰ Psal. i. xxxi, 8.

et rursum : « Deus, in nomine tuo salvum me fac, A et in virtute tua judica me⁵⁹. » Judicavit itaque in justitia Deus, et affictos salvavit; homicidam autem et pestiferum Satanam abegit, et a cervicibus nostris repulit, superbumque dæmonum principatum everit. Et hoc mysterium ipse per seipsum declaravit, **54** cum dixit, pro omnium vita crucem perpressurus. « Nunc judicium est mundi hujus, et princeps mundi hujus ejicietur foras. » Et « Ego cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum⁶⁰. » Nec sane volumus dixisse illum, ipso tempore adventus futurum mundi hujus judicium. Nam ut ipsemet rursum ait : « Non misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum⁶¹. » Judicium autem esse dicit rectam et inculpata[m] velut dijudicationem; justum enim nobis, et illi jus dixit. Et salvavit quidem nos ad se tractos, et nostri dominantem, ac multimodis nos perdentem tyrannide ejecit. Salvati sumus igitur miserante nos Deo. « Justificati enim sumus, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam ipsius⁶², » sicut scriptum est. Vocati autem sumus ad necessitudinem spiritualem per fidem. Ita autem vocati, eum qui est natura Deus agnovimus. Idecirco, inquit, « desponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum. » Præcessit ergo fides. Sic autem Christo cognoscendo opes acquisivimus. Et hoc, ut arbitror, est quod quibusdam dictum est : « Nisi credideritis, non intelligetis⁶³. » Christi vero mysterium clare nosse; æternæ vitæ participes reddere eos qui digni sunt, Filius ipse Patrem cœlestem alloquens certe confirmat : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum⁶⁴. » ρήσει λέγων αὐτὸς ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν. »

VERS. 21, 22. *Et erit in die illa, dicit Dominus, exaudiam cœlum, et cœlum exaudiet terram, et terra exaudiet frumentum, et vinum, et oleum, et ipsa exaudient Jezrael.*

XXX. Rursum hic diem vocationi conveniens tempus nuncupat. Hic quippe Scripturæ sacræ mos est. In omnium igitur honorum, supernorumque, et a Deo suppeditatorum donorum affluentia Israellem fide in Christum aliquando illustratum iri, sub velamine quodam ostendit. Pluviarum siquidem copiam fore autumat ipso annuente; hoc enim opinor, est, quod asserit, « exaudiam cœlum. » Quin et in terra deorsum utilissimos et necessarios fructus nobis datum iri. Nam sine Deo **55** et superno arbitrato, nec cœlum aliquando imbres in terram demittet, nec terra aliquando fructus suos producet. Id quod sciens propheta Jeremias, orabat : « Nunquid est in idolis gentium pluiens? et si cœlum dabit satietatem suam, nonne tu es

θεσπέσιος; Δαδιδ, « Ἀνάστα ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν. » Καὶ πάλιν · « Ὁ Θεός, ἐν τῷ ὀνόματί σου σώσον με, καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου κρῖνόν με. » Ἐκρινε τοίνυν ἐν δικαιοσύνῃ ὁ Θεός, καὶ σέσωκε μὲν τοὺς ἡδικημένους· τὸν δὲ μαιεφόνον καὶ ἀλιτήριον ἀπεσόθησε Σατανᾶν, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἀπέωσατο πλεονεξίας, καὶ τὴν ἀλαζόνα τῶν δαιμονίων καθείλεν ἀρχὴν. Καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ μυστήριον αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ διεσαφεῖ, λέγων, ὅτε τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἐμελλεν ἀνατλήναι σταυρόν · « Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκδηληθήσεται ἔξω. » — « Κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντα ἔλκυσω πρὸς ἐμαυτόν. » Καὶ οὐ δῆπου φαμέν, ὅτι κρίσιν ἔφη τοῦ κόσμου τούτου γενήσεσθαι παρ' αὐτοῦ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρόν. Ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη πάλιν, « Οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. » Κρίσιν δὲ εἶναί φησι, τὴν ὀρθὴν καὶ ἀμώμητον οἰονεὶ διαδικασίαν. Δεδίκακε γὰρ, ὡς ἔφην, ὀρθῶς ἡμῖν τε κἀκεῖν. Καὶ σέσωκε μὲν ἡμᾶς, ἔλκυσας πρὸς ἑαυτόν · ἐκδέδληκε δὲ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος τὸν πλεονεκτοῦντά τε καὶ διολλύτνα ποικίλους. Σεσωσμέθα δὴ οὐν ἐλευσόντες τε ἡμᾶς καὶ κατοικτεῖροντος Θεοῦ. « Δεδικαώμεθα γὰρ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος, » καθὰ γέγραπται. Κεκλήμεθά τε πρὸς οἰκειότητα τὴν πνευματικὴν διὰ πίστεως · κεκλημένοι τε οὕτω, τὸν φύσει Θεὸν ἐγνωκαμεν. Ταῦτη τοι φησί · « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἐμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Οὐκοῦν προεκέβδηκεν ἡ πίστις, πεπλουτήκαμεν δὲ οὕτως καὶ τὸ εἰδέναι Χριστόν. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ πρὸς τινὰς εἰρημένον · « Ἄν γὰρ μὴ πιστευσήτε, οὐδὲ μὴ συνητέ. » Ὅτι δὲ τὸ συνιέναι λαμπρῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, τῆς αἰωνίου ζωῆς περιποιεῖται τὴν μέθεξιν τοῖς ἐλείν ἀξίοις, πληροφό- Πατέρα καὶ Θεόν · Ἀὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα

Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος· ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, καὶ αὐτὸς ἐπακούσεται τῇ γῆ, καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τὸν σίτον, καὶ τὸν ὄϊνον καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ αὐτὰ ἐπακούσονται τοῦ Ἰεζραέλ.

Α'. Ἡμέραν δὴ πάλιν ἐν τούτοις τὸν τῇ κλήσει πρέποντα κατονομάζει καιρόν· τοῦτο γὰρ ἔθος τῆ θεοπνεύστῃ Γραφῇ. Ὅτι τοίνυν ἐν μεθέξει, καὶ ἀφρονία παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τῶν ἀνωθεν, καὶ παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων καὶ αὐτὸς ἔσται κατὰ καιροὺς ὁ Ἰσραὴλ, τῇ εἰς Χριστόν πίστει λελαμπρυσμένος, ἀνιγματοῦδως ὑποφαίνει. Ἰετῶν γὰρ ἀφρονίαν ἐσεσθαί φησιν, αὐτοῦ κατανεύοντος. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, « Ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ. » Καὶ μὴν καὶ ἐν γῆ κάτω, τοὺς ὅτι μάλιστα χρεωδεστατούς καὶ ἀναγκαίους ἡμῖν ἐκδοθήσεσθαι καρπούς. Θεοῦ γὰρ δίχα καὶ βουλῆς τῆς ἀνωθεν, οὐτ' ἂν αὐτὸς ποτε τοῖς ἐπὶ γῆς οὔσιν ὁ οὐρανὸς, οὐτ' ἂν τὸν οἰκεῖον κατὰ καιροὺς ἀναφύοι καρπὸν. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ προφήτης Ἰερεμίας, ἐλιπαρεῖ, λέγων · « Μὴ ἐστὶν ἐν εἰδώλοις τῶν

⁵⁹ Psal. LIII, 3. ⁶⁰ Joan. XI:1, 31, 52. ⁶¹ Joan. III, 17. ⁶² Tit. III, 5. ⁶³ Isa. VII, 9. ⁶⁴ Joann. XVII, 3.

ἐθνῶν ὑετίζων; καὶ εἰ οὐρανὸς δώσει πλησμονὴν αὐτοῦ, οὐχὶ σὺ εἶ Θεός; καὶ ὑπομενοῦμέν σε, ὅτι σὺ ἐποίησας ταῦτα πάντα. » Κατανεύοντος γὰρ, ὡς ἔζην, τοῦ δημιουργοῦ, καὶ ἀπλοῦντος τὴν χεῖρα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὑετοῦ μὲν ἔσται δοτῆρ ὁ οὐρανός, καρπῶν δὲ ἀναγκαίων μήτηρ ἑμοῦ καὶ τροφὸς ἡ γῆ. « Ἐπακούσομαι » τοῖνον, φησὶ, « τῷ οὐρανῷ, » ἀντὶ τοῦ, κατανεύσω καταθεῖναι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ὑετούς. Οὐ δὴ γεγονότος, ἐπακούσεται καὶ αὐτῆ, τὸν σῖτον, τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, » τούτέστιν, ἀμφιλαφῆ τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν ἐκδώσει καρπὸν, οὐδενὸς ἐκλελοιπῆτος τῶν ὅσα ἐστὶν ἀναγκαῖα καὶ ζωαρχῆ. Ἄλλὰ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Ἀπὸ δὲ γε τῶν σωματικῶν, ὡς ἐξ εἰκόνας ἐναργεστάτης ἀναφοιτῆν ἀναγκαῖον ἐπὶ τὰ πνευματικά. Ἔως μὲν γὰρ ἐξήνιος ἦν, καὶ ἀπειθής, καὶ θεομάχος ὁ Ἰσραὴλ, ὁ ἀμπελιὼν Κυρίου, « Τὸ νεφύτον τὸ ἡγαπημένον, » ἐνετέλλετο ταῖς νεφέλαις ὁ Θεὸς τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. Νεφέλας δὲ νοητέον τὰς ἀγίας καὶ νοητὰς δυνάμεις τὰς ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανῶν, δι' ὧν ἂν γένοιτο πρὸς ἡμᾶς ὁ τῆς παρακλήσεως λόγος, δῆλον δὲ ὅτι παρὰ Θεοῦ. Πνεύματα γὰρ εἰσι λειτουργικά, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν, ἄνω τε καὶ κάτω διαθέοντα, καὶ ἀποστελλόμενα πρὸς διακονίαν, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Ἐπειδὴ δὲ παρώχηκεν ὁ τῆς δίκης καιρὸς, σέσωσται διὰ πίστεως ὁ πάλαι κυριοκτόνος καὶ παρεδέχθη λιπὸν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ καθῆκεν αὐτῷ τὰς ἄνωθεν εὐλογίας, « Ὁ πάντα πᾶσι πλουσίως διανεμὼν Θεός. » Ἐνετείλατο γὰρ ταῖς νεφέλαις καθεῖναι τὸν ὑετόν, τὴν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν παράκλησίν φημι. Πλὴν ὅτι καὶ αὐτῆ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις οὐδὲν μὲν ἴδιον ἔχει, πλουτεῖ δὲ πάντα παρὰ Θεοῦ, δεδίδαχεν εἰπῶν. « Ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, » τούτέστι, πληρωτῆν τῶν παρ' ἑμοῦ ποιήσω τὸν οὐρανόν, ἦτοι τοὺς ὄντας ἐν οὐρανῷ, λογικὰς δηλονότι καὶ ἀγίας δυνάμεις, ὥστε δύνασθαι καὶ αὐτὰς παρακαλεῖν τοὺς ἡλεημένους, καὶ τότε δὴ πάντως « Ἐπακούσεται ἡ γῆ τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον. » Ἀντὶ τοῦ, καρποφορήσουσιν οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἐλπίδα τὴν ἐπὶ ζωῆ, καὶ εὐφροσύνη, καὶ ἰλαρότητι. Καὶ ζωῆς μὲν τύπος ὁ σῖτος, οἶνός γε μὴν εὐφροσύνης, ἰλαρότητος δὲ καὶ εὐεξίας τὸ ἔλαιον. Ἔνεστι γὰρ δὴ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐλπίς ἀγαθῆ, βεβαία τε καὶ ἐρηραιομένη. Καὶ ἀποφοιτῆ μὲν εἰς τῆς φαυλότητος, ἐφίεται δὲ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ζυγοῖς ὑποφέρει τὸν ἀγχένα, καλῆ, καὶ ἀναμυθόλω, καὶ ἀληθεῖ δὴ πάντως ἐλπίδι τρεφόμενος τῆς εἰς τὸ μέλλον ζωῆς, καὶ ἵνα τοῖς ἄλλοις ἀγίοις ἀναμιξῆ εὐφραίνηται, καὶ ἰλαρωτάτην ἔχη τὴν καρδίαν. Ἐφη γὰρ που περὶ τῶν ἁγίων ὁ προφήτης Ἡσαίας, ὅτι « Εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν. Αἴψεις, καὶ ἀγαλλίαμα, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς. Ἀπέδρα ὀδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. » Οὐκοῦν ἐλπίδι ζωῆς τε καὶ ἰλαρότητος, καὶ μέντοι καὶ εὐφροσύνης, ταῖς ἄνωθεν παρακλήσεσιν, ἦτοι τοῖς νοητοῖς ὑετοῖς ὑπακού-

A ipse Dominus Deus noster? et expectabimus te, quia tu fecisti hæc omnia ⁶²⁻⁶⁵. » Annuente enim opifrice, ut dixi, et manum super terram extendente, cœlum pluviam, et fructus quibus egemus terra simul mater, et nutrix suppeditabit. Ait ergo: « Exaudiam cœlum, » pro, annuam ut pluvia humum irriget. Quo facto et ipsa « exaudiet triticum, vinum et oleum, » hoc est ubertatem fructuum indigenis suis procreabit, nullo eorum deficiente, quæ ad vitam tuendam necessitas postulat. Et hæc quidem ad sensum historicum.

A corporeis autem, ut ab imagine evidentissima ad spiritualia redeundum est. Quando enim Israel, vinea Domini « novella plantatio et dilecta ⁶⁶, » rebellis et incredulus, et Dei adversarius fuit, mandabat nubibus Deus, ne pluerent super eam ⁶⁷. Nubes autem sanctæ, et quas mentis oculis videmus, virtutes intelligendæ sunt, supernæ et cœlestes videlicet per quas sermo exhortationis ad nos permanere possit, a Deo, inquam, sine controversia. Sunt enim spiritus administratorii, juxta beatum Paulum, sursum et deorsum discurrentes, « et missi in ministerium propter eos qui hæreditatem capiunt salutis ⁶⁸. » Ast ubi tempus ultionis præterit, salvatus est per si dem vetus Domini interfectior, ac de cætero assumptus est in justitia, et judicio, et in misericordia, dimisitque ei benedictiones ab alto Deus, « qui distribuit omnibus affluenter ⁶⁹. » Mandavit enim nubibus dimittere pluvias, exhortationem, inquam, in mentem atque cor. Verumenimvero nec ipsam angelorum naturam quidquam habere proprium ac suum, omnes autem opes suas a Deo consecutus docuit, illis verbis: « Exaudiam cœlum, » hoc est, munerum cœlorum largum dispensatorem faciam cœlum, sive cœlicolas, consilio nimirum præditas et sanctas virtutes, ut et ipsæ misericordiam consecutos exhortari possint. Et tunc plane « terra exaudiet frumentum, vinum et oleum, » pro fructum ferent qui sunt in terra, spem vitæ, lætitiæ, hilaritudinis. Et typus quidem vitæ frumentum est; vinum autem lætitiæ, oleum hilaritatis, et bonæ habitudinis. **56** Inest enim in his qui crediderunt bona, et constans, et firmata spes. Et recedit quis ab improbitate; contra omne bonum appetit, et Salvatoris jugo cervicem submittit, bona, et minime dubia, et vera omnino spe vitæ futuræ sustentatus, ut una cum sanctis aliis lætetur, et cor habeat quam hilarissimum. Ait enim alicubi de sanctis propheta Isaias: « Lætitia sempiterna super capita eorum. Laus, et exultatio, et gaudium comprehendet eos. Fugit dolor, et tristitia, et gemitus. » Itaque spe vitæ, et hilaritatis, atque etiam lætitia supernas hortationes, sive pluvias, quæ animo cernuntur, omnino exaudiet terra, id est, homines terram habitantes. Fore autem in

⁶²⁻⁶⁵ Jerem. xiv, 22. ⁶⁶ Isa. v, 1. ⁶⁷ ibid. 6.

⁶⁸ Hebr. i, 14, ⁶⁹ Jac. i, 5. ⁷⁰ Isa. xxxv, 10.

gloriam Christi fructum vitæ sanctorum: « unus enim pro nobis mortuus est, ut viventes jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit ⁵¹, » ostendit cum subdit: « Et ipsa exaudient Jezrael. » Ipsi enim, ut dixi, fructum feremus, ipsi vitam nostram debentes. Dictum est porro sæpius, Jezrael sonare « semen Dei, » hoc est, Filius, ex Deo Patre secundum naturam et inexplicabili modo genitus, quamvis rei corporatæ vocabulo afficiatur.

VERS. 23, 24. *Et seminabo eam mihi ipsi super terram, et miserebor, cujus non sum misertus, et dicam non populo meo: Populus meus es tu; et ipse dicet: Dominus Deus meus es tu.*

XXXI. Rursum voces « mihi ipsi » bifariam intelligit. Reddam enim, inquit, bene florentem, et fructiferam Judæorum Synagogam profecto, non amplius invite parentem legibus meis, neque pertinaciter typis affixam et inhærentem; sed quod maxime visum fuerit Deo gratum, et quod illi opportunum existimaverit, id paratam rite exsequi. Itaque mihi ipsi seminabo: meum quippe semen suscipiet, ut evangelica oracula, non jam legem per Moysen promulgatam, sicut in principio, intelligimus. Olim enim typis et figuris colebatur. Aut certe « mihi ipsi, » alio sensu interpretabere. Per me, inquit, ipsam curabo, seu ad ejus curam incumbam, et quasi terram quamdam pinguem, aratuque facilem, non per alium quempiam, sed per metipsum conseram. Locutus est autem nobis Deus et Pater in Filio, quamvis veteribus « multifariam multisque modis per prophetas sanctos locutus sit ⁵². » 57 Segetibus porro in agro et ipse Salvator immensam credentium multitudinem comparavit, cum apostolis ait: « Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis: Levate oculos vestros, et videte regiones, quoniam albæ sunt jam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam ⁵³. » Et iterum « alibi: « Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate igitur Dominum messis, ut emittat operarios in messem suam ⁵⁴. » Itaque demissa nobis a Salvatore pluvia, quæ intelligentia percipitur, facti sumus « terra voluntaria, » ut propheta loquitur. Consevit enim nos sibi ipsi, vocatusque Israel agricultura Dei. Miserebitur enim, cui non fuerat misertus: et qui aliquando Non populus, vocabitur Populus; et ipse exutus errorem pristinum, Deum verum agnoscat, et dicet: « Deus meus es tu, » tametsi olim ex immodica vesania clamavit: « Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit ⁵⁵. » Quamobrem cum ignorarent Filium, nec Patrem noverant: quod ita testatur Salvator: « Si me sciretis, et Patrem meum forsitan sciretis ⁵⁶. » Postquam autem ad agnitionem voca-

setai πάντως ἡ γῆ, τούτέστιν, οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες ἄνθρωποι. Ὅτι δὲ εἰς δόξαν ἔσται Χριστοῦ τῆς τῶν ἁγίων ζωῆς ὁ καρπὸς (« εἷς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοὺς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερομένῳ »), διαμεμήνυκεν εἰπών· « Καὶ αὐτὰ ἐπακούσεται τῷ Ἰσραὴλ. » Αὐτῷ γάρ, ὡς ἔφη, καρποφορήσομεν, αὐτῷ τὴν ἰδίαν ἐποφείλοντες ζωὴν. Εἰρήται δὲ πλειστάκις, ὅτι τὸ, Ἰσραὴλ ἐρμηνεύεται « σπορὰ Θεοῦ, » καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, Υἱὸς, ὡς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν καὶ ἀπορρήτως γεγεννημένος, καὶ εἰ καλοῖτο πρᾶγμα σωματικῶς. Καὶ σπερῶ αὐτὴν ἐμαντῶ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐλεήσω τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ ἐρῶ τῷ οὐ λαῷ μου, Λαὸς μου εἶ σὺ, καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, Κύριος ὁ Θεὸς μου εἶ σὺ.

AA'. Τὸ « ἐμαντῶ » δὴ πάλιν συνήσεις διχῶς. Ἀποφανῶ γάρ, φησὶν, οἷόν πως εὐθαλῆ τε καὶ ἔγκαρπον, δῆλον δὲ ὅτι τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν, οὐκέτι τὸν ἀβούλητον ἐμοὶ διαπεραίνουσαν νόμον, οὔτε μὴν προτερεῖσθαι τοῖς τύποις, ἀπρὶξ ἡρημένους· ἀλλὰ τὸ, ὅτι μάλιστα τῷ Θεῷ φίλον τε δοκοῦν, καὶ εὖ ἔχειν ὑπειλημμένον, κατορθοῦν ἐλομένην. Οὐκοῦν ἐμαντῶ κατασπερῶ· τὸν γὰρ ἐμὸν εἰσδέχεται σπέρρον, ἵνα νοῶμεν τὰ εὐαγγελικὰ θεσπίσματα, καὶ οὐκέτι τὸν διὰ Μωσέως, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς. Ἐγεωργεῖτο γὰρ ἄλλαι τοῖς τύποις. Ἦγουν τὸ « ἐμαντῶ » καὶ κατ' ἑτερον ἐκδέξῃ τρόπον. Αὐτουργὸς γὰρ ἔσομαι, φησὶ, πρὸς τὴν ἐπ' αὐτῇ φροντίδα, καὶ οἷόν τινα γῆν πτόνά τε καὶ εὐήροτον, οὐ δι' ἑτέρου τινός, ἀλλ' ἐμαντοῦ κατασπερῶ. Ἀελλήθη γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν Υἱῷ· καίτοι « τοῖς πάλαι λαλήσας διὰ προφητῶν ἁγίων πολυμερῶς τε καὶ πολυτρόπως. » Ληθίως δὲ παρεικάζει τοῖς ἐν ἀγρῷ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τὴν ἀμέτρητον τῶν πεπιστευκότων πληθύν. Καὶ γοῦν ἔφη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· « Οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι τετράμηνης ἐστὶ, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὄφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσαθε τὰς χώρας. Ὅτι λευκαὶ εἰσιν ἤδη πρὸς θερισμόν· καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει· » καὶ, « Θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι. Δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ἵνα ἐκβάλῃ ἐργάτας; εἰς τὸν θερισμόν αὐτοῦ. » Οὐκοῦν καθέντος ἡμῖν τὸν νοσητὸν ὑετὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, γεγόναμεν γῆ θελητῆ. κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἔσπειρε γὰρ ἡμᾶς ἑαυτῷ, καὶ κεχρημάτικε τὸ Θεοῦ γεώργιον ὁ Ἰσραὴλ. Ἐλεήσει γὰρ τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ τὸν ποτε οὐ λαὸν, ὀνομάσει λαόν. Καὶ αὐτὸς δὲ τῆς ἀρχαίας καταλήγων πλάνης, τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐπιγνώσεται, καὶ ἐρεῖ, « Θεὸς μου εἶ σὺ, » καίτοι πάλαι βοῶν ἐξ ἀμετρήτου φρενοβλαβείας, Ἥμεῖς οἴδαμεν, ὅτι Μωσὶ λελλήθηεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. Οὐκοῦν ἀγνοήσαντες τὸν Υἱὸν, οὐδὲ αὐτὸν ἤδεσαν τὸν Πατέρα· καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· Εἰ ἐμὲ ἤδειτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ἂν ἤδειτε. Ἐπειδὴ δὲ κέκληνται πρὸς ἐπιγνώσιν, καὶ ὠμολογήασιν τὸν Υἱὸν, τεθέανται λοιπὸν δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα. Ἀληθὲς γὰρ, ὅτι, καθὰ φησὶν ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν

⁵¹ II Cor. v, 15. ⁵² Hebr. i, 1. ⁵³ Joan. iv, 35, 36. ⁵⁴ Matth. ix, 37. ⁵⁵ Joan. ix, 30. ⁵⁶ Joan. viii, 19.

Πατέρα ἔχει · ὁ δὲ ὁμολογῶν τὸν Υἱὸν, ὁμολογεῖ καὶ ἄ τι, et Filium confessi sunt, deinceps per ipsum, et τὸν Πατέρα. in ipso Patrem viderunt. Verum est enim, juxta sapientem Joannem : « Qui negat Filium, nec Patrem habet. Qui autem conficitur Filium, conficitur et Patrem »⁵⁷.)

ΚΕΦΑΛ. Γ.

CAP. III.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἔτι πορεύθητι, καὶ ἀγάπησον γυναῖκα ἀγαπῶσαν πορνῆά, καὶ μοιχαλίην, καθὼς ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν ἐπὶ Θεοῦς ἄλλοτριους, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταυρῶν.

ΑΒ. Τί τὸ χρῆμα πάλιν, ἢ τί τὸ μυστήριον, ἀναμαθεῖν ἀναγκαῖον. Δεῖν γὰρ οἶμαι τὰ τοιάδε πολυπραγμανεῖν, καὶ καταθῆσθαι λεπτομερῶς. Μετὰ γάρ τοι τὴν πρώτην, τὴν μαχαλάδα καὶ σεσοδημένην, ἕτερον τῷ προφήτῃ γυναῖον εἰσκρινεται, τοῖς τῆς μοιχείας ἐγκλήμασιν ἐχόμενον. Καὶ τίς ὁ λόγος; ἢ μὲν γὰρ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς, ἢ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, ἅτε δὴ καὶ ἀφυλακτώτερον καὶ μάλα ἐτοιμῶς ἰοῦσα πρὸς πλάνησιν, καὶ δαμάλει μὲν λατρεύουσα ταῖς χρυσαῖς, προσκυνουῶσά τε καὶ θυοῦσα τῷ Βάαλ, ἤτοι τῷ Βεελεφεῶρ, πόρνη πασεικάξετο, καὶ λίαν εἰκότως, οἶνεὶ πως ἐκχειμένη παντὶ πορνῶ καὶ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, τὰς ἰδίας ἡδονὰς ἀποπληροῦν ἐθέλοντι. Προσεδέχοντο γὰρ καὶ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν τὰ σεβάσματα, κατὰ τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν, ἀνοσίως καὶ ἀβασανίστως. Ἄλλ' ἐκείνη μὲν ὡς ἐτοιμῶς ἰοῦσα πρὸς ἀπόστασιν ἐκολάζετο δικαίως, πεμπόμενῃ πρὸς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ πόδας πίπτουσα τῶν ἐχθρῶν. Καθίστη γε μὴν ἐναργὲς τῷ προφήτῃ Θεοῦ, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἡμέρας, τῆς ὡς ἀληθῶς μεγάλης, ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς, τουτέστι, τῆς τῶν ἀλλοφύλων ἀποδραμοῦνται χώρας. Τοῦτο δὲ ἦν αἰνιγματωδῶς ὑποφῆναι πάλιν, ὅτι πεπαύσονται τοῦ εἶναι ξένοι καὶ ἐπῆλυτοι, μάλλον δὲ δорύληπτοι, καὶ τὴν ἄλλοτριαν οἰκοῦντες οὐκ ἐλευθέρως. Ἐκήρυσσε γὰρ ὁ Σωτὴρ αἰχμαλώτοις ἄφρασιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ὅτι δὲ καὶ εἰσοδεθήσονται διὰ πίστεως ἐν ἐλέοις καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ κεκληθῶνται λαὸς Θεοῦ, καὶ μὴν καὶ ἡλεημένοι, διακεμήνηκεν ἐναργῶς. Μετὰ γὰρ τοι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, σέσωσται μὲν τὸ κατάλειμμα (πεπιστεύεσθαι γὰρ οὐκ ἐδαριθμητοῖ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ)· ἀπομείνηκε δὲ πάλιν ἡ ἀπειθοῦσα πληθὺς, ἦν μοιχαλίδι· παρειακαστέον, διὰ τοι τὸ μὴ ἐλέσθαι τὸν ἐξ οὐρανοῦ θυμῶν, καὶ ἀθετῆσαι μὲν τὸν ἐν πίστει μῶμενον, μοιχοῖς δὲ ὡσπερ τισὶν ἀνεῖναι τὸν νοῦν τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις. Ἐδίδασκον γὰρ διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων. Ὡσπερ οὖν τῇ πόρῃ συνῆν ὁ προφήτης, εἰς τύπον Θεοῦ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἀνεχομένου πορνείας, καὶ κολάζοντος μὲν συμμέτρως εἰς ἐπιστροφῆν, ἀνακομίζοντος δὲ πρὸς ἐπίγνωσιν· τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ διὰ τῶν προκειμένων μορφοῦται πάλιν ἡμῖν ἀστειῶς τὸ μυστήριον! Εἰς τύπον γὰρ ὁ προφήτης Θεοῦ παραδέχεται μὲν τὴν μοιχαλίδα καὶ ἀγαπῶσαν

VERS. 1. Et dixit Dominus ad me : Adhuc vade et dilige mulierem diligentem mala, et adulteram, sicut dilexit Dominus filios Israel, et ipsi respiciunt ad deos alienos, et amant coctiones cum vinaceis.

XXXII. Quid rei, aut mysterii istud sit, cognoscamus oportet. Puto equidem talia scrutanda diligentius et perpendenda subtilius. Post primam enim, eamque meretricem, et repulsam, alia muliercula prophetæ offertur, adulterii flagitiis involuta. Quid ita? Judæorum namque multitudo, quæ adventum Salvatoris nostri antecessit, utpote insolentius, ac prompte nimis errorem sequens, et vitulos aureos colens, adoransque, et sacrificans Baal, sive Beelphegor, cum scorto conferebatur, 58 et aptissime, veluti exposita omni maligno et immundo spiritui, suas in ea voluptates explere cupienti. Nam et finitimarum gentium sacra, prout cuique liberet, absque ulla exploratione suscipiebant. Verum illa quidem, ut defectionem haud invita iniens, pœnam condignam excepit, redacta in captivitatem, et hostium pedibus subjecta. Aperit nihilominus prophetæ Deus, tempore diei Jezrael, vere magni, ascensuros de terra, hoc est, e regione alienigenarum avoluturos. Quod rursum erat sub tegumento indicare, desituros esse peregrinos et advenas, imò bello captos, et alienam regionem, non ut liberos decebat, incolas. Prædicavit enim Salvator « captivis indulgentiam, et cæcis aspectus restitutionem »⁵⁸, juxta verbum prophetæ. Porro per fidem in misericordia, et miserationibus susceptum, et vocatum iri populus Dei, quin et misericordiam consecutum dilucide demonstrat. Nam post Salvatoris adventum, et perpressionem crucis, et in vitam reditum, salvatæ sunt quidem reliquæ (crediderunt enim non pauci numero ex Israel); remansit tamen adhuc incredula multitudo, quæ mulieri lascivæ apposite comparatur, quia cœlestem Sponsum non elegerit, et aspernata sit qui ipsam in fide ambabat, et Scribis ac Pharisæis veluti mæchis quibusdam animum permisit. Docebant enim « doctrinas et mandata hominum »⁵⁹. Itaque quasi cum meretrice erat propheta in typum Dei, fornicationes Israel sustinentis, moderateque ad conversionem punientis, et ad agnitionem revocantis; eodem opinor, modo et per verba proposita rursum nobis mysterium scite informatur. Nam personam ac typum Dei gerens propheta adulteram et diligentem mala admittit; sed sovet eam, quodammodo præmissionibus et bona spe saginans optime, ad desperationem ruere non sinit. In his enim consistere totum mysterium ostendit Deus, cum ita prophetam compellavit : « Di-

⁵⁷ I Joan. II, 23, ⁵⁸ Isa. LXI, 1. ⁵⁹ Matth. XV, 9; Marc. VII, 7.

lige adulteram et diligentem mala, sicut Deus diligit filios Israel, et ipsi respiciunt ad deos alienos, et amant coctiones cum vinaceis. » Quamquam enim incredulos, inquit, et diis commentitiis amorem tribuentes, et ipsorum libidini obsequi non recusantes, **59** ex insita benignitate diligit Deus, « qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire ⁶⁰. » Habent autem propemodum hanc intelligentiam verba Dei, tempore adventus Christi vixisse forte apud Judæos adhuc multos, qui neutrius partis toti essent; qui nec mandatis Mosaicis sincere adhærescerent, nec a sordibus seductionis perfecte essent liberi, respicerent autem magis ad deos alienos, quibus et cocta cum vinaceis, seu uvis passis offerebant, popana fortasse (*genus crustuli*) aut placentias mellitas. Talia siquidem pemmata dæmonibus in sacrificium offerre consueverant. **B** ἀπηλλαγμένοι τῶν τῆς πλανήσεως ῥύπων, ἀποθλέποντες δὲ μᾶλλον καὶ εἰς θεοὺς ἄλλοτριούς, οἷς καὶ πέμματα προσῆγον μετὰ σταφίδων, πόπανά που τάχα, καὶ μελιττούτας. Προσεκόμεζον γὰρ εἰς θυσίαν τοῖς δαίμοσι τὰ τοιαῦτα πέμματα.

VERS. 2-4. *Et conduxi eam mihi quindecim argenteis, et gomor hordei, et nebel vini, et dixi ad eam: Dies multos sedebis apud me; non fornicaberis, neque eris viro alteri, et ego avud te.*

XXXIII. Mercede igitur mulierculam conducit propheta. Collocat autem domi, et eam a nequitia se cohibere, adulterique scditatibus finem imponere jubet. Pollicetur vero, si ad ipsum solum conversa ab alio intactam sese conservaverit, apud ipsam et se futurum, hoc est, ad thrcum conjugalem adhibiturum, et unum cum ipsa futurum. Inquit enim Scriptura: « Erunt hi duo in carne una ⁶¹. » Quid autem vult ænigma? Judæorum turbam incredulam, et Domini maclatricem, adulteram et impuram post Christi in cælos reditum sedere jubet, sine viro quidem; verumtamen nisi adhuc fornicata fuerit, hoc est, si deos alienos rursus colere detrectaverit, sibi eam suo tempore copulaturum promittit, gentium videlicet multitudinem prius ingressa. Positus est enim a tergo Israel, id est, sequela quædam, et appendix, et in postrenis. Observa item, quo pacto nuptialis corporum conjunctio prophetæ cum adultera et improba nulla plane fuerit; promissa vero post dies multos, nisi interea fuisset cum viro rursus altero, hoc est, se in sceleribus et impuritatibus fornicationis animæ perpetratæ non contaminasset. Suscipiet enim, ut dixi, aliquando adulteram multitudinem sponsus de cælo, si idola colere desierit. Post crucem enim Salvatoris solis Moysi legibus deditus erat Israel; flaccide quidem et negligenter; verumtamen ad pseudolatrias dæmonum deflectere non libebat. Cæterum quæ ratio vitæ adulterio pollutæ, **60** et prophetæ consuetudinem tempore suo futuram expectanti? aut quæ fuerunt, quibus conductæ est, mercedes? « Quindecim, inquit, argentei, et gomor hordei, et nebel vini. » Perseverabat enim Is-

τὰ πονηρά· περιθάλλει δὲ, ὡς περ ταῖς ἐπαγγελταῖς καὶ ἀγαθαῖς ἐλπίσι καταπαταίνων εὐ μάλα, πίπτειν οὐκ ἔβ πρὸς ἀπόγνωσιν. Ὅτι γὰρ ἐν τούτοις ὄλον ἐστὶ τὸ μυστήριον, παρέδειξεν, εἰπὼν τῷ προφήτῃ Θεὸς οὕτως· Ἀγάπησον τὴν μοιχαλίδα καὶ ἀγαπῶσαν τὰ πονηρά, καθὼς ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. Καὶ αὐτοὶ ἀποθλέπονσι πρὸς θεοὺς ἄλλοτριούς, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων. Καίτοι γὰρ, φησὶ, καὶ ἀπειθεῖν ἐλομένους, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀπονέμοντας τὴν ἀγάπην, καὶ αὐτοῖς τὰ θυμήρη πληροῦν ἐθέλοντας, ἐξ ἐμφύτου χριστότητος ἀγαπᾷ ὁ Θεός, εἰς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Δίδωσι δὲ πως ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐννοεῖν, ὅτι κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἦσαν που τάχα παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπαμφοτερίζοντες ἔτι πολλοὶ, καὶ οὕτε τοῖς διὰ Μωσέως ἐντάλμασι προσκείμενοι καθαρῶς· οὕτε μὴν εἰσάπαι

Καὶ ἐμισθεσούμην ἐμαυτῷ πεντεκαίδεκα ἀργυροῦς, καὶ γόμορ κριθῶν, καὶ νέβελ οἴνου, καὶ εἶπα πρὸς αὐτήν· Ἡμέρας πολλὰς καθήσῃ ἐπ' ἐμοί· καὶ οὐ μὴ πορνεύσῃς, οὐδὲ μὴ γένη ἀνδρὶ ἐτέρῳ, καὶ ἐγὼ ἐπὶ σοί.

ΛΓ'. Καταμισθοῦται μὲν οὖν τὸ γύναιον ὁ προφήτης, καθίζει δὲ οἶκοι, καὶ τῆς ἐν ἔθει φαυλότητος ἀποσχέσθαι κελεύει, καὶ τῶν τῆς μοιχείας καταληξῆσαι μολυσμῶν. Ἐπαγγέλλεται γε μὴν σωφρονεῖν ἡρημένην, καὶ εἰς αὐτὸν ὀρώσῃ μόνον ἐπ' αὐτῇ καὶ αὐτὸς ἔσεσθαι. Τουτέστιν, οικειώσασθαι γαμικῶς, καὶ ἐν ἔσεσθαι πρὸς αὐτήν· « Ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » Καὶ τί τὸ αἰνιγμα; Τὴν τῶν Ἰουδαίων πληθὺν, τὴν ἀπειθεῖ καὶ Κυριοκτόνον, τὴν μοιχαλίδα καὶ βέβηλον μετὰ τὸ ἀναφοιτῆσαι Χριστὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καθίζει Θεός, ἀνανδρον μὲν· πλην εἰ μὴ πορνεύσεις ἐτι, τουτέστιν, εἰ μὴ βαδίζῃς πάλιν πρὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι τιμᾶν θεοὺς ἄλλοτριούς, ἑαυτῷ συνάψαι κατὰ καιροῦς ἐπαγγέλλεται, τῆς τῶν ἐθνῶν δηλονότι πληθύος προεπισκεκριμένης. Τέθειντο γὰρ εἰς ὧτον οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, τουτέστιν, παρακολούθημα καὶ ὀπίσω καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις. Ἐπιτήρει δὲ, ὅπως σύνδοδος μὲν γαμικῇ τῷ προφήτῃ πρὸς τὴν μοιχαλίδα καὶ πονηράν οὐ γέγονεν ὄλω, ὑπόσχεσις δὲ τοῦ πράγματος μετὰ πολλὰς ἡμέρας, εἰ μὴ ἀνδρὶ γένοιτο πάλιν ἐτέρῳ, τουτέστιν, εἰ ἀπόσχοιτο τῶν τῆς νοητῆς πορνείας ἔγκλημάτων καὶ μολυσμῶν. Εἰσδέξεται γὰρ, ὡς ἔφη, κατὰ καιροῦς τὴν μοιχαλίδα πληθὺν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίος, οὐ λατρεύσασαν εἰδῶλοις. Μετὰ γὰρ τοὺς τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, μόνοις τοῖς διὰ Μωσέως προσκείμενος νόμοις ὁ Ἰσραὴλ, σαθρῶς μὲν γὰρ λίαν καὶ κατημελημένος, πληθὺν οὐκ ἀπονένευκεν εἰς τὸ ἐλέσθαι τιμᾶν τὰς τῶν δαιμονίων ψευδολατρείας. Ἀλλὰ τίς ὁ τρόπος τῆς ζωῆς τῇ μεμοιχευμένῃ καὶ περιμενούσῃ κατὰ καιροῦς τοῦ προφήτου τὴν κοινωνίαν; ἢ ποῦ γέγονεν αὐτῇ τὰ μισθώματα; Πεντεκαίδεκα, φησὶν, ἀργύρια, καὶ γόμορ κριθῶν, καὶ

⁶⁰ 1 Tim. II, 4. ⁶¹ Gen. II, 24.

νέβελ οίνου. » Διατετέλεξε γὰρ ὁ Ἰσραὴλ τὸν μεταξὺ τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ κλήσεως χρόνον, ἀδοκίμω τρεφόμενος λόγῳ, καὶ διδασκαλαῖς προσέχων ταῖς μυθικαῖς καὶ γρασπρεπέσιν (1) ἀληθῶς ταῖς τῶν ἰδίως καθηγητῶν. Γέγονε δὲ αὐτῷ κτηνοπρεπῆς ὁ βίος, καὶ ὁ νοῦς ἐν μέθῃ καὶ σκότῳ. Τύπος δ' ἂν εἴη καὶ μάλα σαφής, λόγου μὲν διδασκαλικοῦ τὸ ἀργύριον, κατὰ γε τὸ διὰ τῆς Ἡσαίου φωνῆς πρὸς αὐτοὺς εἰρημένον· «Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον,» καὶ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, τῷ πονηρῷ καὶ ὀκνηρῷ δούλῳ δικαίως ἐπιτιμῶντος καὶ λέγοντος· « Ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπέζιταις. » Οὐκοῦν τὸ ἀργύριον, τὸ τῶν διδασκόντων ἐκδέξῃ λόγον.

Εἰ δὲ ὅς τις ἔλοιτο καὶ εἰς αὐτὸν τὸν διὰ Μωσέως ἀνοίσειν νόμον, πεντεκαίδεκα εἶναι φήσει, ἢ ὅτι τέλειός τε ὁμοῦ καὶ ἀτελής ὁ νόμος. Καὶ τέλειος μὲν, εἰ νοοῖτο πνευματικῶς (λαλεῖ γὰρ ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ μυστήριον)· ἀτελής δὲ αὐτῷ, εἰ μέχρις οἰ τοῦ γράμματος τῶν παιδαγωγουμένων ὁ νοῦς. Οἷονεὶ γὰρ πως ἐν ἡμῖσι γνώσεως τῆς ἱστορίας τὸ πάχος. Σύμβολον δὲ τελειότητος ὁ δέκα ἐστὶν ἀριθμὸς, παντέλειος ὢν, κατὰ τὸ, « Ἔσο ἐπάνω δέκα πόλεων » καὶ τὸ, « Τῷ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα. » Τοῦ δὲ μὴ οὕτως ἔχοντος, νοοῖτε ἂν ὁ πέντε. Καὶ γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν ἡμῖσι τῶν δέκα. Ἡ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τοῖς εἰρημένους προσβαλεῖς. Ὁ δέκα καὶ πέντε ἀριθμὸς περιεκτικὸς ἐστὶ τῶν ἐπτὰ, καὶ μέντοι καὶ τῶν ὀκτώ. Σημαίνεται δὲ πως αἰεὶ παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, διὰ μὲν τοῦ ἐπτὰ σύμπας ὁ τοῦ νόμου καιρὸς· μέχρι τῶν ἁγίων προφητῶν, διὰ τὸν ἐν ἑβδόμῃ Σαββατισμῶν· ἐπὶ δὲ τοῦ ὀκτώ πάλιν ὁ τῆς νέας διαθήκης, καθ' ἣν ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, γενομένη κατὰ τὴν ὀγδόην. Καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὴν αἰνιγματωδῶς εἰρημένον· « Ἄδς μερίδα τοῖς ἐπτὰ, καὶ γε τοῖς ὀκτώ, » τούτεστι τόπον ἐχέτωσαν παρὰ σοὶ νόμος τε καὶ οἱ μετ' αὐτὸν προφῆται, τὸν ἐν ἑβδόμῃ τιμῶντες Σαββατισμῶν. Ἐχέτωσαν δὲ καὶ οἱ ὀκτώ, τούτεστιν, οἱ μετὰ τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀπόστολοι τε καὶ εὐαγγελισταί. Συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ τὸ διὰ φωνῆς τοῦ προφήτου πλαγίως ὑποδηλούμενον· « Καὶ ἐγερθήσονται ἐπ' αὐτὸν ἐπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ δῆγματα ἀνθρώπων. » Ἐπιλάμψαντος γὰρ ἡμῖν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατεξανέστησαν τρόπον τινὰ τοῦ παραλύσαντος ἡμᾶς Σατανᾶ νομικά τε καὶ προφητικά κηρύγματα, ἀποστολική τε παιδευσίς. Διὰ γάρτοι τούτων κατεδήχθη τρόπον τινὰ καὶ σεσύληται. Καὶ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν διηρηπάσθη τὰ σκευὴ αὐτοῦ, τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας ἐκπεριποιητῶν τῶν πεπλανημένων ποτε, καὶ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸν, καὶ τῶν ὀλων δεσπότην ἐπεγνωκότων. Οὐκοῦν ἐπανέστησαν μὲν αὐτῷ ποιμένες ἐπτὰ, καὶ ὀκτὼ δῆγματα ἀνθρώπων, » τούτεστιν, οἱ πρὸ τῆς ἐπιδημίας, καὶ οἱ μετὰ τὴν ὀγδόην, διὰ νομικῶν τε καὶ νέων γραμμάτων καλοῦντες εἰς

A rael usque ad extremum tempus vocationis suæ pasci ac nutrirī adulterinis sermonibus, et attendere doctriinis fabulosis et vere anilibus magistrorum suorum. Vita autem fuit ei bestiarum vitæ similis, et mens ebria ac tenebris offusa. Evidens typus esse potest, sermonis quidem instituentis argentum, juxta illud, quod ab Isa'ia ad eos dictum est : « Argentum vestrum reprobum ⁶² ; » et juxta verbum Salvatoris, servum nequam et pigrum juste increpantis ac dicentis : « Oportuit te committere argentum meum nummulariis ⁶³. » Itaque argenti nomine sermonem docentium accipies .

Quod si cui placuerit etiam, ad ipsam Moysis legem referre, quindecim argenteos esse dicet, aut quia B perfecta simul et imperfecta est lex : et perfecta quidem, si spiritualiter intelligatur (loquitur enim nobis Christi mysterium); imperfecta, si mens eorum qui ea instituuntur, ultra litteram non procedat ; velut enim dimidium cognitionis historiæ crassities obtinet. Symbolum porro perfectionis denarius est numerus, longe perfectissimus, juxta illud : « Esto super decem civitates ⁶⁴ ; » et illud : « Et alii quidem dedit quinque talenta ⁶⁵ ; » ubi per quinarium quod secus, seu imperfectum est intelligere licet. Nam, ut dicebam, dimidium decem sunt quinque ; aut alio modo dicta explanabis. Quindecim numerus est septem et octo continens. Significatur autem pene scriptum in divina Scriptura per septem totum legis tempus, usque ad sanctos prophetas, propter Sabbatismum, seu quietem die septima ⁶⁶. Contra, per octo lex novi testamenti, in quo resurrectio Domini nostri Jesu Christi die octavo contigit. Atque hoc mihi videtur velle, quod involutius dictum est : « Da partem septem et octo ⁶⁷, » hoc est, locum apud te habeant et lex, et qui post eam venerunt prophetae, septimi diei Sabbatismum honorantes. Habeant autem partem et octo, qui post resurrectionem exstiterunt apostoli et evangelistæ. Huc etiam illud pertinet, quod per os prophetæ occultius significatum est : « Et consurgent super eum septem pastores, et octo morsus hominum ⁶⁸. » Postquam enim nobis illuxit Salvator noster Jesus Christus, contra Satanam, qui nos enervaverat, præconia seu dicta legalia, **61** et prophetica, institutioque apostolica aliquo modo insurrexerunt. Per hæc enim morsus quadam ratione et spoliatus est, et juxta vocem Salvatoris direpta vasa ejus ⁶⁹, cum seducti olim e servitute ejus elapsi sunt, naturaque et vere Deum, et universorum Dominum agnoverunt. Quare « insurrexerunt in illum pastores septem, et octo morsus hominum, » hoc est, qui ante adventum, et qui post octavam fuerunt, per legales et novas scripturas ad salutem vocantes qui erraverunt. Affixus ergo ma-

⁶² Isa. i, 22. ⁶³ Matth. xxv, 27. ⁶⁴ Luc. xix, 17. ⁶⁵ Matth. xxv, 15. ⁶⁶ Exo. xvi, 25. ⁶⁷ Eccle. xi, 2. ⁶⁸ Mich. v, 5. ⁶⁹ Matth. xii, 29.

nebat Israel, ut docui, suorum magistrorum adulterinis vocibus; seu nuda littera pascetur, quamvis et illa quæ octavæ sunt, hoc est, Christi mysteria complecteretur. Quod autem egerit vitam pœcudum, et ad carnalia solum propenderit, commodissime subindicavit, quod datum est hordeum adulteræ ad alimoniam. Est enim cibus pœcudibus conveniens; ebrietatis deinde nota vinum esse poterit. Dictum est autem ad eos: «*Auditu audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non videbitis*»⁷⁰, qui sunt morbi ebriosorum et crapulantium vitia, ut neque videant videntes, neque audientes quidquam possint intelligere; sed mentem velut incrassatam et cæcitatibus plenam habeant.

VERS. 4, 5. *Quia diebus multis sedebunt filii Israel, non existente rege, neque principe neque existente sacrificio, neque existente altari, neque sacerdote, neque manifestis. Est post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, et stupebunt in Domino, et in bonis ejus in novissimo dierum.*

XXXIV. Aperta minimeque dubia sequitur, ut in his, declaratio assumptionis adulteræ mansionisque domi diebus multis, donec propheta apud eam esset. Scriptum est quidem ita; sed quod agebatur, delineatio seu adumbratio quædam erat ejus, quod adulterio deformata Judæorum Synagogæ aliquando eventurum erat. Posteaquam enim Domini nostri Jesu Christi sponte sua crucem pro omnium salute pertulit, debacchatis in illum Israelitis, tunc eorum regione ad vastitatem redacta, quasi ad omnem ventum, seu mundi angulum profugerunt. Usque hodie autem otiosi sunt quod ad legem attinet, inflammato quidem templo Jerosolymitano, everso altari, sublato sacrificio, et vacante sacerdotio, nec apparentibus amplius manifestis⁷¹. Nam cum non esset summus sacerdos **62** pro diglitate sacerdotali secundum legem vestibus ornatus, quomodo jam manifestos videre licebat? Qui autem dñi putandi sint, novit, credo, discendi studiosus; breviter suggerere non erit abs re. Quando ad sacerdotis ornatum pertinentia fieri Deus universorum jussit, sancto Moysi dicit: «*Et facies rationale judicii, opus textile. Palmi longitudo, et palmi latitudo. Quadrangulum erit*»⁷². Deinde lapides artificiose inseri huic textili cum nominibus duodecim tribuum mandavit; inter alios autem duos, quibus nomina Manifestatio et Veritas. Deinde hoc rationale judicii ex humerali aureis catenis suspensum in pectus summi sacerdotis dependebat, erantque in typum Emmanuelis Manifestatio et Veritas. «*Omnia enim quæ audivit a Patre, annuntiavit*

σωτηρίαν τοὺς πεπλανημένους. Διατετέλεκε τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ἔφην, ταῖς ἀδοκίμοις τῶν ἰδίων διδασκάλων φωναῖς, ἦτοι ψιλῶ τῷ νομικῶ τρεφόμενος γράμματι, καίτοι περιέχοντι καὶ τὰ τῆς ὑγείας, τουτέστι, τὰ Χριστοῦ μυστήρια. Ὅτι δὲ καὶ κτηνοπρεπῆς ὁ βίος αὐτῶν, καὶ πρὸς μόνα τὰ σαρκικὰ διακένευεν, ὑποφθηνειν ἂν εὖ μάλα, τὸ κριθὴν δεδῶσθαι τῇ μοιχαλίδι πρὸς τροφήν. Κτηνοπρεπὲς γὰρ τὸ ἔδεσμα, μέθης δ' ἂν γένοιτο σημεῖον. Εἰρηται δὲ πρὸς αὐτοὺς: «*Ἀκοῆ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε.*» Ταῦτα δὲ ἐστὶ μεθυόντων πάθη, καὶ κραιπαλούντων ἐγκλήματα, τὸ μῆτε ὀρᾶν ὀρώντας, μῆτε ἀκούοντας συνείναι δύνασθαι τι· πεπαχυμένην δὲ ὡσπερ, καὶ πωρώσεως μεμεστωμένην τὴν διάνοιαν ἔχειν.

B Διότι ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ἔντος βασιλείως, οὐδὲ ἔντος ἀρχοντος, οὐδὲ ὄσης θυσίας, οὐδὲ ἔντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δήλων, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπιζητήσουσιν Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.

Ἄδ'. Σαφῆς καὶ ἀναμφίλογως ἔχουσα λοιπὸν, ὡς ἐν γε δὴ τούτοις, ἡ δὴλωσις τοῦ τὴν μοιχαλίδα παρελθῆναι, καὶ οἰκοί μένειν ἡμέρας πολλὰς, ἄχρις ἂν ὁ προφήτης ἐπ' αὐτῇ γένοιτο. Γέγραπται γὰρ ὡδὶ ὑποτύπωσις δὲ τὸ δρώμενον ἦν τοῦ κατὰ καιροῦς ὑπάρξειν μέλλοντος τῇ μεμοιχευμένῃ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐβελοντῆς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὑπομενηκε σταυρὸν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐμπαρονησάντων αὐτῶν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τότε δὴ, τότε καταδηθείσης αὐτοῖς τῆς χώρας, ἔρχοντο μὲν ὡσπερ εἰς πάντα ἄνεμον. Ἄπρακτοι δὲ καὶ εἰς δεῦρο περὶ τὴν νόμον εἶσιν, ἐμπερησμένου μὲν τοῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔντος ναοῦ, περιηρημένου τε τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀνηρημένης θυσίας, καὶ ἀργούσης ἱερωσύνης, καὶ δήλων οὐχ ὀρωμένων. Οὐ γὰρ ἔντος ἀρχιερέως ἱεροπρεπῶς ἐσταλμένον κατὰ τὸν νόμον, πῶς ἦν ἐτι δήλους ἰδεῖν; Τί δὲ καὶ οἱ δῆλοι νομισθεῖεν ἂν, οἷδε μὲν ἵσως ὁ φιλομαθῆς, ὑπομνήσαι δὲ διὰ βραχέων οὐκ ἄκερδές· Ὅτε τὰ εἰς κόσμον τοῦ ἀρχιερέως γενέσθαι προστέταχεν ὁ τῶν ὄλων Θεός, τότε πρὸς τὸν ἱερὸν ἔφην Μωσῆς· «*Καὶ ποιήσεις λόγιον κρίσεως ἔργον ὑφαντοῦ, σπιθαμῆς τὸ μήκος, καὶ σπιθαμῆς τὸ εὖρος. Τετράγωνος ἔσται.*» Εἶτα προστέταχεν ἐξ ὀνόματος τῶν φυλῶν δυοκαίδεκα τῷ τεχνητεύματι σοφῶς ἐντέχνως (1) ὑφαίνεσθαι λίθους. Δύο γε μὴν ἑτέρους μεταξὺ τῶν ἄλλων, οἷς ἦν ὀνόματα ἡ δὴλωσις καὶ ἡ ἀλήθεια. Εἶτα τοῦτο τὸ λόγιον τῆς κρίσεως ἐκ τῆς ἐπωμίδος χρυσαῖς ἀπὴρῶρητο σειραῖς. Ἐπενήχθη τὸ πῶ στένων τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἦσαν εἰς τύπον τοῦ Ἐμμανουὴλ ἡ δὴλωσις καὶ ἡ ἀλήθεια, «*Πάντα γὰρ ἠέκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπήγγειλεν*

⁷⁰ Isa. vi, 9. ⁷¹ Osee iii, 4. ⁷² Exod. xxviii, 15, 16.

(1) Cotelerius *Monum. Eccl. Gr.* II, 619, vocem ἐντέχνως putat esse glossema et interpretationem adverbii σοφῶς. Vide Cyrilli *Theaurum*, p. 48. E. D. T.

ἡμῖν. » Καὶ δεδήλωκε τὸ θέλημα τοῦ γεννήσαντος αὐτόν· καὶ κατέστησεν ἑναργῆ τῆς σωτηρίας τὴν ὁδόν. Ὅτι δὲ ἐστὶ καὶ ἀλήθεια, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, αὐτοῦ λέγοντος ἑναργῶς· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια; » Διὰ τοῦτο καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ ἀρχιερέως ἀπεκρέματο καρδίᾳ, μονονουχὶ βουόντος τοῦ τύπου, καὶ ἠναφανδὸν ἀνακεκραγότος, ὅτι τὸν τῶν ὄλων Σωτήρα καὶ Λυτρωτὴν, τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν δῆλωσιν εἰς κῶν, καὶ καρδίαν τὸ ἱερὸν ἔξει γένος. Ἦγουν ὅτι πᾶσά πως ἀνάγκη, τοὺς ἱερουργούς αἰε μνησθῆναι Χριστοῦ, καὶ ἐνοικοῦντα φέρειν διὰ τοῦ Πνεύματος. Οἶκος δὲ αὐτοῦ νοῦς καθαρὸς, καὶ καρδία διεσμηγμένη. Καθεδουῖνται δὲ οὖν ἡμέρας πολλὰς οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, φησὶ, βασιλέως οὐκ ὄντος, οὐδὲ ἀρχοντος, τουτέστιν, ἀβασίλευτοι, καὶ ἀνεπίστευτοι. Οὕτε γὰρ βασιλεύουσιν οἱ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, οὕτε μὴν οἱ κατὰ νόμον προεδρεύουσιν ἀρχοντες, τουτέστιν, οἱ ἱερεῖς. Ἄλλ' οὐδὲ ἔσται, φησὶ, θυσιαστήριον, ἢ θυσία, ἱερωσύνη τε καὶ δῆλοι. Πλὴν οὐκ ἐν τούτοις διαπαντός, οὐδὲ ἀπόπεμπτος ὁλότροπος ὁ Ἰσραὴλ ἔσται, κεκλησεται γὰρ κατὰ καιροῦς, καὶ ἐπιστρέψει διὰ πίστεως, καὶ ἐπιγνώσεται τὸν τῶν ὄλων Θεόν, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν Δαβὶδ, τουτέστι, τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, τὸν κατὰ σάρκα Χριστόν, τὸν τῶν ὄλων βασιλέα καὶ Κύριον. Τότε δὲ, τότε καταπλαγήσονται τῆς φιλοτιμίας τὸ μέγεθος, καὶ τὴν τῆς ἡμερότητας ἀμέτρητον χάριν. Συμμεθέξουσιν γὰρ τῆς τοῖς ἀγίοις ἡγῆρησμένων ἐλπίδος, καὶ ταῖς τῶν πεπιστευκότων ἀγάλας ἀναμίξι, ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πλόνι νεμηθήσονται. Καιρὸς γὰρ αὐτοῖς τῆς οὕτω λαμπρῆς, καὶ ἀξιαγάστου χάριτος ὁ τελευταῖος καὶ ἐν ἐσχάτοις, καὶ ἐν Χριστῷ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅτι κρῖσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν· διότι οὐκ ἐστὶν ἀλήθεια, οὐδ' ἔλεος, οὐδὲ ἐπιτηρώσις Θεοῦ ἐπὶ τῆς. Ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, καὶ φόβος, καὶ κλοπή, καὶ μοιχεία κέχρται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσθουσιν.

ΛΕ'. Ἀναγκαῖον ἡμᾶς διατρανοῦν ἐθέλοντας τῶν προκειμένων τὸν νοῦν, μονονουχὶ παλινάγρετα ποιεῖσθαι τὰ ἐν ἀρχαῖς, καὶ ὄλον ὡς περ ἀναμηρύσασθαι τῆς προφητείας τὸν σκοπόν. Οὐκοῦν, ὡς ἐνι, καὶ ἐν βραχείῳ συνενεγκῶν, ἐκεῖνὸς φημι. « Ἐγένετο μὲν γὰρ ἀρχὴ λόγου Κυρίου ἐν Ὠσηέ. » Διερμηνεύοντες δὲ τὰ τοιαῦτα, πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ὠσηέ τοὺς παρὰ Θεοῦ γενέσθαι λόγους εἰκότως ἐλέγομεν, οἷον ἐμυσταγωγούντος αὐτόν, καὶ τὰ ἐσόμενα προαναφωνοῦντος διὰ τε τύπων καὶ λόγων. Ταύτη τοι παραλαμβάνετο μὲν ἐν ἀρχαῖς ἡ Γόμερ· ἔτιχτε δὲ τὸν τε οὐ λαόν μου, καὶ τὴν οὐκ ἠλεημένην. Ἔτα μετ' ἐκεῖνην προσελήφθη δευτέρα μοιχαλὶς τε καὶ πονηρὰ, καὶ τὰ ἐφ' ἐκάστω τούτων λεπτῶς τε καὶ

A nobis ⁷², » et manifestavit voluntatem ejus qui genuit ipsum, et viam salutis demonstravit. Esse autem veritatem, qui tandem dubitaverit quispiam, cum ipse aperte dicat : « Ego sum veritas ⁷³? » Idcirco et ipsi summi sacerdotis pectori appendebantur, tantum non clamante typo, et manifeste exclamante, universorum Salvatorem et liberatorem, veritatem et manifestationem sanctum genus in mente et corde habiturum ; aut certe necessarium esse omnino, sacerdotes Christi semper meminisse, et per Spiritum in se habitantem circumferre. Dominus ejus est mens pura et cor perpurgatum. Sedebunt igitur dies multos filii Israel, inquit, cum non erit rex, non princeps, hoc est, sine rege, sine præsidente. Nec enim regnabunt qui sunt e tribu Juda, nec præsidentur principes, hoc est, sacerdotes. Nec erit, inquit, altare, aut sacrificium sacerdotiumque, et manifesti. Verumtamen non in istis semper, nec omnimodis rejectus Israel manebit ; vocabitur enim aliquando, et per fidem conversus, Deum universorum agnoscat, et cum ipso David, hoc est, qui prodiit ex semine David, Christum secundum carnem, universorum regem ac Dominum. Tunc, tunc beneficentiæ magnitudinem, et mansuetudinis immensam gratiam obstupescant. Participes enim erunt spei sanctis præparatæ, sanctorumque agminibus admisti in pascuis bonis, et in loco pingui pascentur. Tempus enim adeo splendidæ et admirandæ gratiæ ipsis erit extremum illud, et ultimum, et in Christo, **63** per quem et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

ΤΟΜΟΣ ΤΕΡΤΙΟΣ.

CAP. IV.

VERS. 1, 2. Audite verbum Domini, filii Israel, quia judicium Domino ad habitantes terram ; quia non est veritas, neque misericordia, neque scientia Dei super terram. Maledictio, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium effusum est super terram, et sanguines in sanguinibus miscent.

XXXV. Necesse est nos sententiam horum verborum explanare volentes, pene omnia a principio dicta resumere, et quasi totum prophetiæ hujus scopum recolligere. Itaque, ut licet, et in pauca conferens illud aio. « Factum est principium verbi Domini in Osea ⁷⁵. » Quæ cum interpretaremur, dicebanus verbum Dei ad beatum prophetam Oseam a Deo merito factum, veluti mysteria ipsum docente et ventura per figuras et verba prænuntiante. Idcirco initio ascita est Gomer, peperitque Non populus meus, et Misericordiam non consecutus. Postea assumpta est altera et mœcha et improba ; et singulorum istorum arcana subtiliter accurateque propheta, ut dixi, edoctus est. Tanquam igitur

⁷² Juan. xv, 15. ⁷³ Joan. xiv, 6. ⁷⁵ Osee 1, 1.

mysterii virtute apud se undequaque percepta et cognita, deinceps Israelitis futura promulgare, et calamitatis brevi eos invasuræ nuntium efferre, et quibus exacerbatus sit Deus, clarissime exponere orditur; ut qui puniuntur sciant se pati jure, quæcumque eos pati contigerit. Cum enim ab hostibus capiendi essent, et ludibrio futuri ipsos antea admirantibus, et Israelem supra omnes gentes alias expugnata difficillimum arbitrantibus, ne putarent auxiliatricem et servatricem manum in ipsis elanguisse; sed resipiscerent potius, et ad salutaria recurrere instituerent, cogitantes quia per ignorantiam offenderat eum, qui servare novit, ideo divinam iram in se exacerbasse, necessario etiam ante futurorum expectationem scelera eorum ipsis annuntiat, **64** et ait: « Audite verbum Domini, filii Israel, quia iudicium Domino ad habitantes terram. » Iudicio autem contendit cum hominibus, coarguens, non sententiam excipiens, et impietati in ipsum obnoxiiis aperta ac nuda eorum scelera proponit, juxta illud, opinor: « Arguam te, et statuam contra faciem tuam iniquitates tuas »; ne temere iram in se collatam dicant; sed ut debitum quoddam, et maximis peccatoribus, et necessario persolutum. Quid porro dicit qui disceptat, sive qui arguit? « Non est veritas, nec misericordia, nec scientia Dei super terram. » Quod dicitur, non esse veritatem, id insinuat, et convenienter admodum, apud omnes per id tempus multum fuisse calumniarum, perjurii, fallaciæ ac doli, extrema malorum omnium. Fuisse vero nec redamantes, nec misericordiam habuisse corde rigidos, immittes, animo obfirmatos, satis ostendere potest, quod dicitur, non esse apud eos misericordiam. Esse autem voluptatis potius, quam Dei amantes, et diis commentitiis penitus addictos, insuper declarat, cum Dei scientiam non esse in terris affirmat. Præterea non indecens fuerit, tam tetris, et a ratione alienis vitiiis obstrictos, arbitrari ne nosse quidem amplius Deum: siquidem nosse illum dicimus cum bene de eo sentientes divinæ ejus voluntati obsecundamus. Adjungit his, « maledictum, mendacium, homicidium, furtum, adulterium effusum esse super terram, et misceri sanguines sanguinibus. » Audis quomodo in genus omne scelerum præcipites abierint, et ultra fines impietatis progressi, de quibus sermo est, nihil quantumvis longe insolentissimum inexpertum reliquerint? Et quod his adhuc a ratione distat longius, « sanguines, inquit, sanguinibus miscent. » Hoc etiam signum fuerit manifestum, neque inducias malorum ab iis admitti, neque hujusmodi facinorum perpetratores ulla prenitudo tactos unquam fuisse; sed assiduo peccatum peccato cumulare. Sed ista quidem pro expositione faciliore ac promptiore dicta sunt.

τετάσθαι τὴν ἁμαρτίαν. Ἄλλὰ ταυτὶ μὲν εἰρήσθω

ἀκριδῶς ὁ προφήτης, ὡς ἔφην, ἐξεπαιδεύετο. Ἄς οὖν ἀποχωρῶσαν τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν συναγωγερκῶς ἐν αὐτοῦ, ἀρχεται λοιπὸν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀναφωνεῖν τὰ μέλλοντα, καὶ τῆς ὅσον οὐδέπω παρεσομένης αὐτοῖς συμφορᾶς ἐναργῆ ποιεῖσθαι τὴν πρόφασιν, καὶ τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται Θεός, εὖ μάλα διατρανοῦν· Ἰν' εἶδεῖεν οἱ κολαζόμενοι παθόντες ἐν δίκῃ, τὰ ὅσα περ ἂν συμβαίη παθεῖν αὐτούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλον ἀλώσεσθαι μὲν ὑπ' ἐχθρῶν, εἰς γέλωτα δὲ προκεισθαι λοιπὸν τοῖς ἀρίστην ἔχουσιν αὐτῶν τὴν δόξαν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐθνῶν δυσαλώτατον ὑπάρχειν οἰομένους τὸν Ἰσραὴλ, Ἰνα μὴ νομίσειαν κατὰ σφᾶς αὐτούς τὴν ἐπαμύνουσαν τε καὶ σώζουσαν ἀτονῆσαι χεῖρα, μεταγινώσκειν δὲ μᾶλλον ἔλοιντό τε καὶ πρὸς τὰ ἀμείνω παλινδρομεῖν, ἐννοοῦντες ὅτι προσκεκρούχασιν ἀμαθαινοντες τῷ σώζειν εἰδοῦσι, ταύτητοι, καὶ πεπτώχασιν ὑπὸ θεῖαν ὄργην, ἀναγκαίως αὐτοῖς; καὶ πρό γε τῶν ἔσεσθαι προσδοκωμένων προσπαγγέλλει τὰ ἐγκλήματα, καὶ φησιν· « Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ· ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Κρίνεται δὲ πρὸς ἀνθρώπους Θεός, ἐλέγχων, οὐ δικαζόμενος, καὶ παρατιθεῖς τοῖς εἰς αὐτὸν δεδυσσεθηκόσι γυμνά τὰ ἐγκλήματα, κατ' ἐκεῖνό του τάχα τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον· « Ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀνομίας σου. » Ἰνα μὴ μάτην αὐτοῖς ἐπενηγέσθαι φάσκωσι τὴν ὄργην, ἀλλ' ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει λοιπὸν, καὶ τοῖς τὰ μέγιστα πλημμελεῖν εἰωθόσι, καὶ ἐξ ἀνάγκης συμβαίνουσαν. Τὴ δὲ φησιν ὁ κρινόμενος, ἦτοι διελέγχων; « Οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. » Τὸ μὲν οὖν ἀλήθειαν μὴ εἶναι λέγειν, ὑπεμφηγίεν ἂν καὶ μάλα εἰκότως, ὅτι πολλὴν παρὰ πᾶσι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γέγονεν ἡ συκοφαντία, ψευδορκία τε καὶ ἀπάτη, καὶ δόλος, τὰ πάντων ἀσχιστα τῶν κακῶν. Ὅτι δὲ ἦσαν ἀφιλόλληλοι τε καὶ ἀφιλοκτίρμονες, ἀτεγχοὶ τε καὶ ἀτεράμονες, καὶ τὸν νοῦν ἀπεσκληρότερες, ὑποσημήνειεν ἂν τὸ μὴ εἶναι ἔλεος. Ὅτι δὲ φιλήθονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ὀλοτρόπως προσκείμενοι, σαφηνεῖ πάλιν, ἐπίγνωσιν Θεοῦ μὴ εἶναι λέγων ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλως τε πρέπει ἂν εἰκότως τοῖς ταῖς οὕτω δειναῖς ἀτοπταῖς ἐνισχημένοις καὶ τὸ δοκεῖν ἦδη πως μὴδὲ εἰδέναι Θεόν. Εἴπερ εἰδέναι φαμὲν αὐτὸν φρονούντος ὀρθῶς, καὶ τοὺς τοῖς θεοῖς αὐτοῖς θελήμασιν ἐπομένους. Προσεπάγει δὲ τούτους, ὅτι Ἄρᾳ, καὶ ψεῦδος, καὶ φόβος, καὶ κλοπῆ, καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν. Ἀκούεις ὅπως εἰς λῆξιν ἦκασιν παντὸς κακοῦ, καὶ ἀνοσιῶν ἐγχειρημάτων ἐπέκεινα λοιπὸν, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, τῶν ἀγαν ἐκτοπωτάτων οὐδὲν ἔωντες ἀνεπιτήθευτον; Καὶ τὸ ἐπι τούτου παραλογώτερον, αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι, φησί. Σημεῖον δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο σαφές, τοῦ μῆτε ἀνακωχὴν παρεισκρίνεσθαι τοῖς κακοῖς· μῆτε μὴ ἐν μεταγνώσει τῶν τετολημμένων γενέσθαι τοὺς δεδρακότας, συνεχθὲ δὲ ὡς περ καὶ ἐπάλληλον παραπρὸς διασφῆσιν τὴν προχειροτέραν.

⁷⁶ Psal. XLIX, 21.

Ἔοικε δὲ πάλιν ὁ μακάριος προφήτης μυστικότη-
ραν ποιεῖσθαι ἡμῖν τὴν ἀφήγησιν, καὶ κατατιθέσθαι
τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίαις, καὶ
μιαιρονίαις ταῖς εἰς αὐτὸν καὶ ἁγίους. « Κρίσις γὰρ
τῷ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Ἄνθ'
οὔτου, καὶ ἐπὶ τίσιν; Ἐπεφάνη γὰρ ἡμῖν ὁ Κύριος
ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, καὶ ἀπεστάλη, καθὰ φησιν
αὐτὸς, « Εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ. »
ἵνα φωτίσῃ τῇ διὰ Πνεύματος δαδουχίᾳ τοὺς ἐσκο-
τισμένους, ἵνα τῆς νομικῆς ἀπαλλάξας σκιᾶς, τοῖς
τῆ; ἀληθοῦς λατρείας ἐμβιδίᾳ τρόποις, ἵνα δικαιο-
σας τῇ πίστει τοὺς ταῖς ἁμαρτίαις ἐνεληγμένους,
συνάψῃ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἄλλ' οὐκ ἐδό-
κει φρονεῖν ὀρθῶς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Τὸν γὰρ ἐπὶ
τούτοις ἐξ οὐρανῶν ἀφιγμένον ἐκβεβλήκασιν, ἀπεδο-
κίμασαν, οὐκ ἠθέλησαν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀλήθειαν, B
τὸν ἔλεος, τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.
Ἵτι γὰρ ἀλήθειά τέ ἐστι καὶ ἔλεος ὁ Χριστὸς, οὐ
μακρῶν, οἴμαι, δεήσει πρὸς ἀπόδειξιν λόγων, ἀπο-
χρώτης εἰς τοῦτο τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ἄνω τε
καὶ κάτω Χριστὸν ὀνομαζούσης ἡμῖν ἔλεος, καὶ ἀλή-
θεια[ν]. Ἵτι δὲ ἐστὶ καὶ ἐπίγνωσις Θεοῦ, διαμάθοι τις
ἂν καὶ λίαν ἀκονίτι, σαφέστατά τε καὶ ἐναργῶς
αὐτοῦ διακεκραγόντος. « Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν
Πατέρα. » — « Κρίσις τοίνυν τῷ Κυρίῳ, φησιν, πρὸς τοὺς
κατοικοῦντας τὴν γῆν. » δῆλον δὲ ὅτι τὴν τῶν Ἰου-
δαίων. « ὅτι μὴ ὅτε παρ' αὐτοῖς ἡ ἀλήθεια τε καὶ τὸ
ἔλεος, καὶ ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Πατρός. κρίνεται μὲν
οὖν πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα ἔχοντας. Διαπεφεύγασι δὲ
τὸ κρίνεσθαι πρὸς αὐτὸν, ἦτοι πρὸς αὐτοῦ, τὴν πί-
στιν οἱ προσηκόμενοι. Καὶ τοῦτο αὐτὸ σαφὲς ἂν C
γένοιτο, Χριστοῦ λέγοντος πάλιν. « Ἀμήν, ἀμήν
λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον,
καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται. » Τί τοίνυν τὸ, « Κεχυ-
μένον ἐπὶ τῆς γῆς; Ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, καὶ φόνος,
καὶ κλοπὴ, καὶ μοιχεία. » καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μί-
σθουσι. » Καὶ τίς ἡ ἀρὰ; Καταλαλιὰ καὶ ὕβρις.
Ἐαλελοῦσιν γὰρ οὐδαμῶς τῶν Ἑβραίων οἱ δῆμοι
περιυβρίζοντες τὸν Ἰησοῦν ἀθύρω τε καὶ ἀχαλίνω
γλίωσση κατεπεμβαίνοντες, ὡς ποτὲ μὲν Σαμαρείτην,
ποτὲ δὲ μέθυσον ἀποκαλεῖν, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννη-
μένον. Ἵνοντο γὰρ κατὰ σφᾶς, τὴν ἁγίαν μεμοιχευ-
σθαι Παρθένον. Οὐκοῦν ἡ ἀρὰ μὲν ἐν τούτοις. Κατε-
ψεύδοντο δὲ καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, δαιμόνιον ἔχειν
λέγοντες αὐτὸν, καὶ ταῖς τοῦ Βελζεβοῦλ θυνάμεσιν D
ἀπονέμοντες τὰς θεοσημείας. Ἵτι δὲ καὶ μιαυφόνον
ἐπ' αὐτῷ τὴν διάνοιαν ἐσηκότες ἀλοῖεν ἂν, εἰδείη
τις ἂν ἀπό γε τοῦ λίθοις βεβλήσθαι πολλάκις παρ' αὐ-
τῶν τὸν Ἐμμανουήλ. ἀποκομισθῆναι δὲ καὶ μέχρις
αὐτῆς ὄφρυός τοῦ ὄρους, ἵνα κατακρημνίζοιτο. Καὶ
οὐ μέχρι τούτων τὰ ἐγκλήματα. ἐκτετίμηντο δὲ
λίαν καὶ τὸ χρεῖμα τῆς κλοπῆς. κατεμισθοῦντο γὰρ
ἐπ' αὐτῷ, τὸν προδότην Ἰούδαν, τὸν αἰσχροκερῶν,
καὶ κλεπτίστατον. Μοιχοὶ δὲ ὡσπερ τινὲς ἀλιτήριοι
γεγονότες οἱ Φαρισαῖοι τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς,
ἀπεσβόουν μὲν αὐτῆς τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τού-

Videtur autem beatus propheta rursus arcanam
quandam et mysticam nobis narrationem adducere,
et Israel propter debauchationes in Christum,
et caedes in ipsum et sanctos ejus commissas ac-
cusare. « Judicium enim Domino ad habitantes
terram. » Quorsum, et quibus de causis? Apparuit
enim nobis Dominus noster Jesus Christus, et mis-
sus, sicut ait ipse « ad oves quæ perierunt domus
Israel », » **65** ut tenebris opertos Spiritus facibus
illuminaret; ut legalibus umbris expeditos ad vo-
ram divini cultus normam introduceret, quo justi-
ficatos per fidem, qui erant peccatis impliciti, perse
cum Deo et Patre conjungeret. Verum Israel non est
visum sapere. Illum namque qui hujus ergo de caelo
venerat, ejecerunt, reprobarunt veritatem et mise-
ricordiam, scientiam Dei et Patris secum habere no-
luerunt. Christum enim esse veritatem et misericor-
diam non erit necesse, ut existimo, multis verbis de-
monstrare, cum ad hoc divinitus inspirata Scriptura
sufficiat: quæ passim Christum veritatem et miseri-
cordiam nobis inculcat. Esse autem et scientiam, sive
agnitionem Dei, discere potest quispiam vel citra ul-
lumi negotium manifeste et clarissimis verbis ipso cla-
mante: « Qui vidit me, vidit et Patrem meum ». In-
quit igitur, « judicium Domino ad habitantes terram, »
sine controversia Judæorum terram, quoniam apud
eos amplius non exstabant veritas, et misericordia, et
scientia Patris. Discrepat igitur eum ista non haben-
tibus. Effugerunt autem aut judicium subeundum
adversus ipsum; aut judicium perferendum ab ipso,
fidem complexi. Quod perspicuum fiet ex verbis
Christi iterum dicentis: « Amen, amen dico vobis,
qui credit in me, habet vitam æternam, et in ju-
dicium non venit ». » Quid ergo est « effusum su-
per terram? Maledictio, et mendacium, et homici-
dium, et furtum, et adulterium, et sanguis sanguini-
mistus. » Quænam maledictio? Obrectatio, et
contumelia; nunquam enim populus Judæorum Je-
sum contumeliosissime vexare destitit, impudenti
et effrenata lingua in eum insultans, ut modo Sa-
maritanum, modo ebriosum appellaret ⁸⁹, et ex for-
nicatione progenitum diceret: opinabantur enim
apud animos suos, sanctam Virginem constupra-
tam. Maledictio itaque in his posita intelligitur.
Mentiebantur item adversus gloriam ejus, affir-
mantes habere dæmonium, et divina miracula vir-
tuti Beelzebub ascribentes ⁹¹⁻⁹². Conviuci etiam pos-
sunt mentem ejus interficiendi cupidam gestasse.
Probare id licet ex eo, quod lapidibus Emmanue-
lem non semel appetiverunt, et ad supercilium montis
perdulerunt, ut inde præcipitem deturbarent ⁹³.
Nec vero hucusque tantum scelera processerunt.
Magnopere quoque furtum honorarunt; pretio enim
proditorem ejus Judam conduxerunt ⁹⁴, **66** turpis
lucri avidum et furacissimum. Et velut flagitiosi
quidam mœchi Judæorum Συναγωγᾶς, Pharisei ab

⁷⁷ Matth. xv, 24; Joan. xiv, 9. ⁷⁹ Joan. v, 24.
⁸¹ Joan. viii, 48. ⁸² Luc. iv, 27. ⁸⁴ Luc. vi, 16.

⁸⁹ Joan. viii, 48; Matth. xi, 19. ⁹¹⁻⁹² Matth. xii,

Ipsa cœlestem Sponsam, Christum puta, abegerunt; simulque fornicati sunt, propriis voluptatibus suadentes operam dare. Et miscuerunt sanguines sanguinibus. Quomodo tandem? occisis enim sanctis prophetis, ipsum quoque prophetarum Dominum addiderunt. Quamobrem beatus Stephanus in Actibus apostolorum non immerito illis exprobrat his verbis: « Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? et occiderunt eos, qui prænuntiaverunt de adventu Justi, cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis ⁸⁶. » Quin et Salvator Pharisæis et Scribis improbos conatus obijciens, aiebat: « Implete mensuram patrum vestrorum ⁸⁷. »

VERS. 3. *Ideo lugebit terra, et imminuetur cum omnibus qui habitant eam, cum bestiis agri, et cum reptilibus terræ, et cum volatilibus cœli. Et pisces maris deficient, ut nullus neque judicet, neque arguat quisquam.*

XXXVI. Postquam enim, inquit, adeo Deo exosam, et perquam inhumanam, impiam, metuque legum solutam vitam exegerunt, cogitaruntque et fecerunt quæ fas non est, Deum ludibrio habentes. Idcirco et justissime in exitum abibunt, lugente quodammodo terra, quæ vastitati dabitur, et habitum mutabit, et faciem præferet inamœnam, urbibus exustis, domibus eversis, segetibus ac stirpibus succisis. Similis sensus erit habitantium terram, una lamentantium et ejulantium: nam et ipsi lugebunt, hoc est, ab omni lætitia et felicitate procul aberunt. Qui porro sunt habitatores isti? feræ, et reptilia, et insuper volatilia. Sed nequaquam existimabimus, si recte intelligimus, de agrestibus bestiis, aut reptilibus, aut volucris prophetam nobis concionari: esset enim hoc stultum plane et insipientiæ plenum. Arbitramur enim potius, rectum et germanum sensum amplexi, Judæorum mores his jam dictis exprimi. Ac per bestias quidem potentissimos, et qui alios terrere possunt, agrestes et oppressores, et trucidare solitos, et moribus magno-pere feros, et immites significat. Per reptilia vero **67** in morum acerbitate exercitatissimos et improbitate jam consummatos. Sic enim et alicubi sapiens Joannes improbissimam Pharisæorum Scribarumque multitudinem reprehendit, acclamans, et serpentes ac progeniem viperarum nominans ⁸⁷⁻⁸⁸. Per volatilia rectissime intelliges, qui prompte ad defectionem a Deo eriguntur, sive qui execranda superbia laborant, et sursum ferri, et alta sapere consueverunt. Videtur autem et pisces vocare sordidos et gregarios, vitæ sollicitudinibus immersos, et mentem iis quasi offusam habentes, multos et rationis maxime expertes: est enim piscis res a voce remotissima. Et secundum alium sensum, eos qui imbecilliores velut deglutiant: mutua enim devoratione pisces imprimis gaudent. Inquit ergo: « Lugebit terra una cum habitantibus. »

ἄ ἐστι, Χριστόν. Συνεπόρνεον δὲ ταῖς ἰδίαις ἡδοναῖς ὑπηρετεῖν ἀναπειθόντες. Ἐμισγον δὲ καὶ ἐφ' αἵμασιν αἵματα. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ἀπεκτονότες γὰρ τοὺς ἁγίους προφήτας, καὶ αὐτὸν ἐκεῖνοις προσέθεσαν τὸν τῶν προφητῶν θεσπότην. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Στέφανος ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεσι δικαίως αὐτοῖς ὀνειδίζει, λέγων· « Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγειλαντας περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ Δικαίου, οὐ νῦν ὑμεῖς προδοταὶ καὶ φονεῖς ἐγένεσθε. » Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωτὴρ τοῖς Φαρισαίοις καὶ Γραμματεῦσιν ὀνειδίζων τὰ τετολημμένα. Ελεγε· « Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. »

Διὰ τοῦτο πενήτησι ἡ γῆ, καὶ μικρυνθήσεται σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν, σὺν τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ σὺν τοῖς ἔρπετοῖς τῆς γῆς, καὶ σὺν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης ἐκλείψουσιν, ὥπως μηδεὶς μῆτε δικάζηται, μῆτε ἐλέγχη μηδεὶς.

ΛΓ'. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν οὕτω, φησί, θεοστυγῆ καὶ παγγάλεπον διεσχίσασιν βίον, τὸν δυσσεβῆ καὶ ἐξήνιον, πεφρονήκασι τε καὶ δεδράκασιν ἂ μὴ θέμις, ἐμπαροινούντες Θεῷ· ταύτη τοι, καὶ μάλα δικαίως, οἰχῆσονται πρὸς ἀπώλειαν, πανθούσης μετ' οἰονεὶ τῆς γῆς· καταδηθθήσεται γὰρ αὕτη, καὶ μεταμείψει τὸ σχῆμα, καὶ ἀτερπῆ φορέσει τὴν βίβιν, πόλεων μὲν ἐμπερησμένων, οἰκῶν δὲ κατασσεισμένων, καὶ ἀγρῶν ἐκκεκομμένων. Συνδιακείσονται τῇ γῇ καὶ οἱ κάτοικοι, συνολοφυρόμενοι τε καὶ συνοιμώζοντες. Πενθήσουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ, τουτέστιν, ἀπάσης εὐθυμίας καὶ εὐημερίας ἀποτάτω γενήσονται. Τίνες δὲ οἱ κάτοικοι; θῆρές τε καὶ ἔρπετά, καὶ πρὸς γε τούτοις τὰ διπτάμενα. Καὶ οὐ δήπου νομιούμεν, εἴγε συνίεμεν ὀρθῶς, ἃτι θηρῶν ἀγρίων, ἤγων ἔρπετῶν, ἢ πτηνῶν ὁ προφητικὸς ἡμῖν κατακέκραγε λόγος. Εὐθηές γὰρ παντελῶς, καὶ ἀσυνεσίας ἐμπλεον τὸ τῆδε νοεῖν. Οἰόμεθα γὰρ μᾶλλον, ὀρθὰ φρονεῖν ἐγνωκότες, τοῖς ἀπίως ἡμῖν εἰρημένοις τοὺς τῶν Ἰουδαίων ἐξομοιοῦσθαι τρόπους. Καὶ διὰ μὲν τῶν θηρίων τοὺς δυνατωτάτους, καὶ ἐκδειματῶν ἑτέρους ἱκανῶς ἔχοντας, τοὺς ἀγρίους; καὶ ἐπελευστικούς, καὶ μαιφονεῖν εἰωθότας, καὶ πολὺ λίαν ἔχοντας τὸ ἀνήμερον ὑπεμψήνειεν ἂν ὁ λόγος. Διὰ δὲ γε τῶν ἔρπετῶν τοὺς ἀκρως ἐξησχήμενους τὸ πικρὸν εἰς τρόπους, καὶ εἰς λῆξιν τῆς ὄλης ἡδὴ ἤχοντας πονηρίας. Οὕτω γὰρ που καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης τὴν μοχθηροτάτην τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων ἡλεγε πληθύν, ἐπιβοῶν τε καὶ λέγων· « Ὅφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν. » Διὰ δὲ γε τῶν πετεινῶν εὖ μάλα συνήσεις τοὺς ἐτοίμως ἀνεπτοημένους εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ, εἰτ' οὖν τὴν ἐπάρατον νοσοῦντας ὑπεροψίαν, καὶ ἄνω που φέρεσθαι καὶ ὑψηλὰ φρονεῖν εἰωθότας. Ἔοικε δὲ καὶ ἰχθύας ἀποκαλεῖν τοὺς συρφετώδεις, καὶ ἀγελαίους, τοὺς ταῖς τοῦ βίου φροντίσι βεβαπτισμένους, καὶ ὑποδρύχιον ὥσπερ ἔχοντας νοῦν, τοὺς ἀφώνους καὶ ἀλογωτάτους. Ἀφωνότατον γὰρ τῶν ἰχθύων τὸ χρῆμα. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, τοὺς οἶον καταπίνοντας τοὺς ἀσθενε-

⁸⁶ Act. vii, 52. ⁸⁷ Matth. xxiii, 32. ⁸⁷⁻⁸⁸ Luc. iii, 7; Matth. xxiii, 33.

στέρους· ἀλλήλοφαγία γὰρ μάλιστα παρὰ τοῖς ἰχθύσι τετίμηται. « Πενθήσει τοίνυν, φησὶν, ἡ γῆ τοῖς κατοικοῦσιν ὁμοῦ. » Καὶ τίς ἡ τοῦδε πρόφασις; « Ὅπως μηδεὶς μῆτε δικάζηται, μῆτε ἐλέγχῃ μηδεὶς. » Ἐπειδὴ γὰρ ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, κλοπὴ τε καὶ φόνος, καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι· ταύτητοι πενήθει, καὶ ἀργήθει λοιπὸν ψεῦδος, καὶ ἀπάτη, καὶ συκοφαντία. Ἐποιμῶζοντες γὰρ τοῖς παρ' ἐπιβὰ συμβεθηκόσι, καὶ τὴν ἐν χειρὶ κλαίοντες συμφορὰν, καὶ οὐχ ἐκόντες ἀφ᾽ ἑξόντων τῶν τοιούτων πλημμελημάτων. Τὸ γὰρ τοι δικάζεσθαι, καὶ ἐλέγχειν, εἴη ἂν ἕτερον οὐδὲν, καθάπερ ἐγῶμαι, πλην ὅτι τὸ κατηγορεῖν, καὶ καταψηφίζεσθαι τινων, ἤτοι ψευδομαρτυρεῖν. Τοῦτό τοι καὶ ἕτερος ἡμῖν τῶν ἁγίων προφητῶν, τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ κατεκεκράγει, λέγων· « Οἱ μοι, ψυχῇ, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαθὴς ἀπὸ γῆς καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστι, πάντες εἰς αἵματα δικάζονται, ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσι ἐκθλίβῃ. » Ἄλλὰ ταῦτα ἱστορικῶς.

Πρὸς διάνοιαν δὲ τὴν ἐσωτάτω τὸν τῆς προφητείας εὐθύνοντες λόγον, ἐκεῖνό φαμεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων γῆ, ἦγουν παρ' αὐτοῖς Ἰουδαίους οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ· ταῦτα δὲ εἶναι τε καὶ λέγεσθαι τὸν Ἐμμανουὴλ εἰρηχαμεν· κεκράτηκε δὲ μᾶλλον ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, καὶ τετίμηται κλοπὴ, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν· ἀπεκτονότες γὰρ τοὺς προφήτας, ὡς ἔφη, καὶ αὐτὸν ἀπεκτόνασι τὸν Ἰησοῦν. Καταπενθήσει λοιπὸν ἡ γῆ τοῖς κατοικοῖς ὁμοῦ ταῖς Ῥωμαίων ἐμπιπραμένη χερσίν. Ἔσται δὲ ταῦτα, φησὶν, « Ἴνα μῆτε δικάζηται, μῆτε ἐλέγχῃ μηδεὶς. » Ὅπερ ἔστιν ἑναργῶς ἐπακτωμένου τοὺς Ἰουδαίους, ὡς δικασαμένους ἀνοσίως, καὶ καταλέξαντας, ἤτοι ψευδομαρτυρήσαντας τοῦ Χριστοῦ. Οἱ μὲν γὰρ ἠγούμενοι προσήγον Πιλάτῳ, δικάζόμενοι τε καὶ κατηγοροῦντες αὐτοῦ. Παρελθόντες δὲ τινες καταμαρτύρουν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐλέγχειν ἀπετόλμων· ψευδοπούντες οἱ θελαιοὶ, ποτὲ μὲν, ὅτι διατρέφει τὸν λαόν· ποτὲ δὲ, ὅτι τοῦτου λέγοντος ἀκτράσαμεν, ὡς ἐν τρισὶν ἡμέραις καταλύσει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐγερεὶ πάλιν αὐτόν. Ἀναρεθήσεται τοίνυν, φησὶ, δίκη, καὶ ἔλεγχος, ἤτοι καταμαρτυρία, καὶ ψῆφος οὐκ ἀληθὴς, οὐκ ἐντος βασιλείως, οὐδὲ ἀρχοντος τοῦ δικάζειν ἐκωθότος. Ταύτητοι, καθάπερ ἐγῶμαι, καὶ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος τοῖς ἀβασιλεύτοις τῶν ζῶων τοὺς τῶν Ἰουδαίων παρεικάζει λαούς, θηρσὶ δὴ, λέγω, καὶ ἔρπετοῖς, καὶ πετεινοῖς, καὶ ἰχθύσιν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἀδακούμ ἔφη που πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν· « Εἰς τί ἐπιβλέπεις ἐπὶ καταφρονοῦντας; Παρασιωπήσῃ ἐν τῷ καταπίνει ἀσεβῆ τὸν δίκαιον, καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς τὰ ἔρπετα οὐκ ἔχοντα ἠγούμενον. »

Ὁ δὲ λαός μου ὡς ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς, καὶ ἀσθενήσει ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσει ὁ προφήτης μετὰ σοῦ.

A Et quæ hujus rei causa? « Ut nullus neque Judicet, neque arguat quisquam. » Quoniam enim maledictum, et mendacium, furtum, et cædes, et adulterium diffusa sunt super terram, et sanguines sanguinibus miscentur: idcirco lugebit, et cessabit deinceps mendacium, et fallacia, et calumnia. Ejulantes enim super his quæ præter spem acciderunt, et calamitatem præsentem deplorantes, talibus delictis etiam inviti abstinebunt. Judicare enim, et arguere nihil mea sententia allud fuerit quam accusare, et sententiam male ferre contra quosdam, sive falsum testificari. Hoc nobis et alius sanctorum prophetarum ex sanguine Israel proclamavit, cum dixit: « Væ mihi, anima, quia perii religiosus de terra, et qui recte faciat in hominibus, non est: omnes in sanguines judicant, unusquisque proximum suum tribulant tribulatione⁶⁸. » Sed hæc, quidem historice.

Ad intimum porro sensum vaticinii verba dirigentes, illud dicimus. Quia in regione Judæorum, sive apud ipsos Judæos non est veritas, nec misericordia, nec scientia Dei (hæc autem esse et dici Emmanuelem monuimus), invaluitque potius maledictum et mendacium, et studuerunt furis, et sanguines in sanguinibus miscuerunt (occisis namque prophetis, ut dixi, et ipsum Jesum occiderunt). Lugebit in posterum terra una cum habitatoribus, manibus Romanorum incensa. Erunt autem hæc, inquit, « ut neque Judicet, neque arguat ullus: » quod est manifeste accusare Judæos, ut qui impio jus dixerunt, et redarguerunt, sive falsum testimonium in Christum protulerunt. **68** Principes enim adduxerunt eum ad Pilatum, illum judicantes et accusantes. Progressi deinde quidam in medium, testimonium contra ipsum perhibuerunt, et tantum non ipsum quoque argumentis convincere ausi sunt, mentientes miseri, nunc, eum seducere populum; nunc, se hoc ipsum dicentem audivisse, tribus diebus templum Dei destructurum et reædificaturum⁶⁹. Tolleitur igitur, inquit, iudicium, et reprehensio, sive testimonii dictio, et sententia non vera, cum non erit rex, neque princeps, qui iudicare norit. Hac de causa, ut ego sentio, etiam propheticus sermo Judæorum populum animalibus rege carentibus comparat, belluis, inquam, et reptilibus, et volucris, et piscibus. Ita et beatus Habacuc universalis Deum alloquitur. « Quare respicis super contemptores? Tacebis cum devoraverit impius justum, et facies homines quasi pisces maris et quasi reptilia, non habentia ducem⁷¹. »

Vers. 4. At populus meus quasi sacerdos cui contradicitur, et infirmabitur per dies, et infirmabitur propheta tecum.

⁶⁸ Mich. vii, 2. ⁶⁹ Matth. xxvi, passim. ⁷¹ Habac. i, 13, 14

XXXVII. Considera mihi beatum prophetam alio modo proferentem, quæ ipsi a Deo dicta fuerant. Audierat enim aperte dies multos sessuros filios Israel, destitutos rege, principe, sacrificio, altari, sacerdotio, et manifestis⁹². At ipse iræ vehementi, his verbis significatæ quasi cursim succedens, contractius reprehendit, moderatisque obscuritatibus sermonem obumbrat. Nam sine principibus, rege, institutione aliquandiu mansuros, involuero quodam subtiliter indicat, animalibus regem non habentibus eos comparans. Exclusum autem iri sacrificiis et liturgiis sacerdotum subostendit, eodem loco fore dicens, quo sacerdotes, quibus contradicitur. Quinam autem isti sunt? aut quis est sacerdos cui contradicitur? Qui maculam et morbum carnis habet, et idcirco liturgia excluditur. Aut enim propter cruris, aut oculorum vitium, aut contritionem pedis, aut aliam ob causam quidam officio sacerdotali movebantur, quantumvis de tribu et sanguine Levi essent. Id quod divina lex per Moysen præcepit. Sic igitur erit, inquit, populus meus. Etenim cum sit sacer propter patres⁶⁹ et dignatus sacrificio, extra sanctum tabernaculum sedebit, extra liturgiam, et sacerdotes. Non enim sacrificium, neque odorem suavitalis offeret Deo; ægrotavit enim non jam mediocribus detrimētis animi, et vitiatius est corde, et merito jam rejectitius atque odiosus evasit. Eventurum autem Israelitis, ut et prophetæ taceant, declaravit his verbis: « Et infirmabitur propheta tecum, » secundum illud utique, quod a Deo ad beatum Ezechielem dictum est: « Et linguam tuam alligabo, et eris mutus, et non eris illis in virum objurgantem, quia domus exasperans est⁹³. » Hæc porro omnia propter impietatem in Christum, et scelera in prophetas designata contingent. Verumtamen non in perpetuum infirmatum iri Israel, sed per dies dicit. Salutis enim et conversionis ad fidem tempus illi reservatum est.

VERS. 5, 6. *Nocti assimilavi matrem tuam. Assimilatus est populus meus quasi non habens scientiam. Quia scientiam repulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Et oblita es legis Dei tui, et ego obliviscar filiorum tuorum.*

XXXVIII. Adhuc sermo velut ad Judæorum mendacem et impiam multitudinem dirigitur. Matrem ejus appellat Synagogam, quemadmodum videlicet in Christo justificatorum Ecclesiam. Cum obscuritate igitur et tenebris apte Judæorum Synagogam confert. Proinde et sapientissimus Paulus de se, et in fide illustratis rectissime: « Non sumus noctis, nec tenebrarum, sed sumus filii lucis et diei⁹⁴. » Similis est porro, inquit, et populus meus non habentibus scientiam, quamvis lega præeunte ac monstrante viam dives. Vocatus enim ad scientiam veri

ΑΖ'. Ἄθρει δὲ μοι τὸν μακάριον προφήτην ἑτεροτρόπως ἐκφέροντα τὰ πρὸς αὐτὸν εἰρημένα παρὰ Θεοῦ. Ἦκουσε μὲν γὰρ ἐναργῶς, ὅτι ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ἀρχόντος, οὐκ οὐσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δῆλων. Ὑποτρέπων δὲ ὡσπερ αὐτὸς τῶν ἀκρωμένων τὸ ἀχάλινον εἰς ὄργας, ὑπεσταλμένως ἐλέγχει, καὶ συμμετροῖς ἀσφαλείαις κατασκιάζει τὸν λόγον. Ὅτι μὲν γὰρ ἡγουμένους διχα καὶ τοῦ βασιλεύοντος διατελέσουσι καιροῦς, καὶ ἀπαιδαγώγητοι μενοῦσιν, ἰσχνῶς ἐπαινίττεται, τοῖς τῶν ζώων ἀβασιλεύτοις παρεικάζων αὐτούς. Ὅτι δὲ καὶ θυσιῶν ἐξωθήσονται, καὶ λειτουργίας ἱερῶν, ὑποφαίνει, λέγων, ἐν ἰσφ γεγενῆσθαι τοῖς τῶν ἱερέων ἀντιλεγόμενοις. Καὶ τίνες ἂν εἴεν οὗτοι πάλιν; ἦτοι τίς ὁ ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς; Ὁ μῶμον ἔχων, καὶ ἀβρώστημα σαρκικόν· ταύτητοι καὶ τῆς λειτουργίας εἰργόμενος. Ἡ γὰρ διὰ σκέλους ἢ ὀφθαλμῶν ἐπήρειαν, ἢ διὰ σύντριμμα ποδῶς, ἢ καθ' ἑτέραν αἰτίαν ἐξεπέμποντό τινες τοῦ ἱερατεῖαι δεῖν, καίτοι γεγονότες ἐκ φυλῆς τε καὶ αἵματος Ἀεφ. Κεχρησμένη γὰρ οὕτως ὁ διὰ Μωσέως νόμος. Οὕτως οὖν ἔσται, φησὶν, ὁ λαὸς μου. Καὶ γὰρ τοὶ ὑπάρχων ἱερεὺς διὰ τοὺς πατέρας, καὶ τοῦ θύειν ἡξιωμένος, ἐξω τῆς ἁγίας καθεδεῖται σκηνῆς, ἐξω λειτουργίας καὶ ἱερῶν. Οὐ γὰρ προσοίσει θυσίας, οὔτε μὴν ὄσμην εὐφρίας ἀνοίσει τῷ Θεῷ· κατηβρώστησε γὰρ οὐκέτι μετρίως τὴν εἰς νοῦν ἐπήρειαν, καὶ καταλελώθηται τὴν καρδίαν, γέγονέ τε δικαίως ἀπόπεμπτος ἤδη, καὶ ἀπηχθήμενος. Ὅτι δὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ συμβήσεται καὶ τὸ σιγῆσαι προφήτας, διαμεμήνυκεν εἰπών· « Καὶ ἀσθενήσει καὶ προφήτης μετὰ σοῦ, » κατ' ἐκεῖνο που πάντως τὸ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν μακάριον Ἰεζεχίηλ· « Καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω, καὶ ἀποκωφωθήσῃ, καὶ οὐκ ἔση αὐτοῖς εἰς ἄνδρα εὐθύνοντα, ἦγουν ἐλέγχοντα, ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. » Ταῦτα δὲ πάντα συμβήσεται διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσθένειαν, καὶ τὰ εἰς προφήτας ἐγκλήματα. Πλὴν οὐκ εἰς ἅπαν ἀσθενήσιν τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' εἰς ἡμέρας φησὶ. Τετήρηται γὰρ αὐτῷ σωτηρίας καὶ ἐπιστροφῆς τῆς ὥς ἐν πίστει καιροῦς.

Nuxti ὁμολῶσα τὴν μητέρα σου. Ὁμοιώθη ὁ λαὸς μου ὡς οὐκ ἔχων γνῶσιν. Ὅτι σὺ ἐπλήρωσιν ἀπίσω, κἀγὼ ἀπώσομαι σε τοῦ ἱερατεῦν μοι. Καὶ ἐπελάθου νόμου Θεοῦ σου, κἀγὼ ἐπιλήσομαι τέκνων σου.

ΔΗ'. Ἐτι μὲν οὖν ὁ λόγος ὡς πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀμαρτοεπῆ τε καὶ ἀνοσίαν πληθύν. Μητέρα γε μὴν αὐτῆς ὀνομάζει τὴν Συναγωγὴν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀφεγγεῖα τοίνυν καὶ σκότῳ παρεικάζει δικαίως τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν. Τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος ἑαυτοῦ τε πέρι, καὶ τῶν ἐν πίστει λελαμπρυσμένων, εὖ μάλα φησὶν· « Οὐκ ἐσμὲν νυκτός, οὐδὲ σκότους, ἀλλ' υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας. » Ἔοικε δὲ, φησὶ, καὶ ὁ λαὸς ὁ ἐμὸς τοῖς οὐκ ἔχουσι γνῶσιν, καίτοι τὴν διὰ νόμου πεπλουτηκῶς ποδ-

⁹² Osce iii, 4. ⁹³ Ezech. iii, 56. ⁹⁴ I Thess. v, 5.

ηγίαν. Κέκληται γὰρ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλη-
θειαν ὄντος Θεοῦ, πεπληροφόρηται διὰ θαυμάτων,
ἐλλείλοιπε δὲ παντελῶς, οὐδὲν τῶν ὅσα φωτίζειν οἶα
τε τοῦ ἐσκοτισμένου, καὶ ἀξιάγαστον τοῖς εὐμα-
θεστέροις ἐνείναι γνῶσιν οὐκ ἀνικάνως ἔχει. Ἐπειδὴ
δὲ ἀπόσω, φησί, τὴν ἐπίγνωσιν, τουτέστι Χριστὸν,
δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ προσιτός τε ἅμα καὶ γνωστός ὁ Πα-
τήρ, ἐξωθήσῃ λοιπὸν τοῦ εἶναι ἱερός, καὶ τοῦ προσ-
άγειν θυσίας, ὡς βέβηλος. Καὶ ἐπειδὴ τῶν θεῶν
εἰς λήθην κατώλισθες νόμων, μήτε τὰ Μωσέως νοή-
σας πνευματικῶς, μήτε τοῖς διὰ Χριστοῦ παιδεύ-
μασιν ἰσχνόν τε καὶ εὐφῶ τὸν νοῦν ἐνείεις, εἰς λήθην
κίχῳ τῶν σῶν οἶονε! πῶς ὑπενεχθήσομαι τέκνων,
τουτέστιν, οὐκέτι μεμνήσομαι, διὰ γε τοῦ καὶ φει-
δοῦς καὶ φροντίδος ἀξιοῦν. Ὅν γὰρ ἀξιοῖ μεμνησθαι
θεός, τοῦτοις τὴν ἰδίαν ἀπονείμει φιλανθρωπίαν. Β
Ἐπελάθετο δὲ καὶ ἐτέρως τοῦ θεοῦ νόμου, καὶ
ἀπόσωτο τὴν ἐπίγνωσιν εἰδωλοατρῆσας ὁ Ἰσραήλ.

Κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν, οὕτως ἡμαρτόν μοι.
Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι.

ΑΘ'. Ἡμερότητος μὲν ἀπάσης καὶ πηγῆ, καὶ γέ-
νεσις, καὶ αὐτόχρομα τὸ ἀγαθὸν ἢ θεία τέ ἐστι καὶ
ἀπόρρητος φύσις. Πλὴν οὐκ εἰσάπαν τῶν πλημμε-
λούντων ἀνέχεται, τοῖς δὲ ἀχαλίνως εἰς τοῦτο ἰούσι,
τὰς αὐτοῖς προποῦσας ἐπιφέρει δίκας. Ἀφικέσθαι δὴ
οὐκ εἰς τοῦτο φαυλότητος διαχυρίζεται τὸν Ἰσραήλ,
ὡς οὐκέτι μὲν οἰστὴν γενέσθαι τὴν ἀπόνοιαν, ἰσάρι-
θμον δὲ ὡσπερ αὐτοῖς ὀρᾶσθαι τὴν ἁμαρτίαν. Αὐτοὶ
μὲν γὰρ ἦσαν « ὡσεὶ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει,
καὶ ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, »
κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐδὲν δὲ τοῦ πλήθους ἀποδείν
ἔφη τὰ πλημμελήματα. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ « Κατὰ
τὸ πλῆθος αὐτῶν, οὕτως ἡμαρτόν μοι. » Ἐπειδὴ δὲ
εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀθλιότητός τε καὶ δυσβολ-
ίας, καὶ Θεῷ προσκρούοντες οὐ διαλελοίπασι, « Τὴν
δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. » τουτέστιν, ἐφ' ᾧ
μεγάλα φρονεῖν ἐγνώκασιν, ἐπ' αὐτῷ δὴ τοῦτω κατ-
αισχυνθήσονται. Πῶς ἢ τίνα τρόπον; Αὐχημάτων γὰρ
ἀποπεσοῦνται τῶν ἐπὶ πλήθει πολλῷ, δαπανῶντος
τοῦ πολέμου τοῖς μαχίμοις ὁμοῦ καὶ τὴν ἄλλην ἄπα-
σαν ἡλικίαν. Κένανδροι γὰρ ἀπομενοῦσιν οἰκοὶ τε καὶ
πόλεις. Καὶ ἐπ' αὐτῷ δὲ τοῦτω τὴν Ἰουδαίαν ὁ προ-
φήτης Ἰερεμίας ἐθρήνει, λέγων· « Πῶς ἐκάθισε μόνη
ἡ πόλις ἢ πεπληθυσμένη λαῶν; ἄρχουσα ἐν χώραις, D
ἐγενήθη εἰς φόρον. »

Καὶ ἐτέρως δὲ Θεῷ προσκρούοντες, ἀπάσης εὐ-
χλειας ὡς ἀποτάτῃ κεισόμεθα δρώντες, & μὴ θέμις·
καὶ ἐφ' οἷς αἰσχυνόμενοι, καὶ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τοῦτοις
ἐσθ' ὅτε μεγαλαυχούμενοι, καὶ ὑψηλὴν ἀφροντες τὴν
ἄρρῶν· ὡς δικαίως λέγεσθαι καὶ περὶ ἡμῶν· « Ὅν ἢ
ὄϊσα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. » Οὐκοῦν καὶ κατὰ τόνδε
τῶν νοῦν ἐκδέξῃ πάλιν τὸ εἰρημένον, « Τὴν δόξαν
αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. » Ὅτι γὰρ παραδίδονται
τινες « εἰς ἀδίκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, »
πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν, τοῦ μακαρίου Παύλου σαφῶς
εἰρηκτός;

A Dei, et per miracula certa illi fides facta : et nihil
prorsus defuit omnium, quaecunque illuminare ve-
lut in tenebris versantes, et ad admirabilem scien-
tiam inserendam sufficiens. Quoniam vero repulisti
scientiam, inquit, hoc est, Christum, per quem, et
in quo accedi et cognosci potest Pater, repellam
ego de caetero te, ne mihi sis sanctus, et ne offeras
mihi sacrificium, utpote profanus. Et quoniam in
oblivionem divinarum legum lapsus es, neque intel-
lexisti Mosaica spiritualiter, neque doctrinam Chri-
sti exacte et cum industria comprehendisti, etiam
ego in oblivionem tuorum 70 filiorum velut prola-
bar, hoc est, immemor ero, ut eos indulgentia et
sollicitudine dignari desinam. Quorum enim digna-
tur recordari, illos sua benignitate prosequitur.
Oblitus est autem et aliter divinæ legis, et repulisti
scientiam, idolis abs se cultis Israel.

VERS. 7. Secundum multitudinem eorum, sic pec-
caverunt mihi. Gloriam eorum in ignominiam ponam.

XXXIX. Omnis mansuetudinis et fons, et origo, et re-
vera bonum ipsum divina et ineffabilis natura est. Ve-
rumtamen peccantes non usquequaque sustinet;
sed effrenate eo se dantibus, pœnas commeritas
infligit. Huc igitur scelus Israellem venisse affir-
mat, ut amentia ejus tolerari amplius non possit.
Peccata autem numerum capitum quodammodo
æquasse videri. Ipsi enim erant « velut stellæ cœli
multitudine, aut velut arena in littore maris », ut
scriptum est : a qua multitudine ait non dis-
crepare delictorum copiam. Hoc est, opinor, « se-
cundum multitudinem eorum, sic peccaverunt mihi. »
Ubi autem eo miserix stultitiæque devenerunt, ut
Deo ægre facere non desisterent, ait, « Gloriam eo-
rum in ignominiam ponam, » hoc est, propter quod
efferre se voluerunt, propter hoc ipsum dedecora-
buntur. Qui, aut quomodo? Amittent enim oc-
casionem gloriandi de multitudine, bello una cum
bellatoribus reliquam quoque ætatem omnem absum-
mente. Vacuæ namque hominibus et domus et ur-
bes manebunt. Ac propter hoc ipsum propheta Je-
remias Judæam desolebat his dictis : « Quomodo se-
det sola civitas plena populo? princeps provincia-
rum facta est sub tributo ». »

Aliter etiam. Deum offendentes ab omni gloria
longissime recedemus, facientes quæ fas non est :
et ob quæ erubescere oportuit, in iis ipsis aliquan-
do nos jactantes et supercilium tollentes, ut non
injuria etiam de nobis dicatur : « Quorum gloria
in confusione ipsorum ». » Quare et secundum
hunc sensum quod dictum est accipies, « gloriam
eorum in ignominiam ponam. » Nam quosdam tra-
ditos « in reprobum sensum, ut facerent quæ non
conveniunt », cur quisquam dubitet, cum id Pau-
lus perspicue confirmet?

⁷⁰ Gen. xii, 17. ⁷¹ Thren. i, 1. ⁷² Philipp. iii, 19. ⁷³ Rom. i, 28

VERS. 8, 9. *Peccata populi mei comedent, et in A iniquitatibus eorum accipient animas eorum. Et erit sicut populus, ita et sacerdos.*

71 XL. Perscriptis causis iræ in multitudinem, sermonem ad sacrum ordinem transfert, convenienter, ut ego sentio, ei quod modo a nobis dictum est, «gloriam eorum in ignominiam ponam.» Gloria quippe Judæorum Synagogæ est sanctum et selectum genus. Operietur itaque ignominia, inquit, et ad dedecus devolvetur. Quia de causa? Quoniam neglectis quæ ex ipsorum officio erant, ad defectionem seducti sunt, neque suum principatum servaverunt. Non scierunt rationem sacerdotii. Non cogitaverunt, «quod peccata populi mei comedent, et in iniquitatibus eorum accipient animas eorum.» Quoniam vero oratio plurimum obscuritatis habet, age nunc pro virili dicamus, quo pacto eam intelligere deceat. Hircus de capris pro peccato mactabatur; ob hanc causam etiam sacrificium vocabatur peccatum. Verum offerentes super altare hircum⁹⁹, qui pro tempore erant sacerdotes, offerebant quidem exta et adipem¹, reliquo ex divinæ legis præscripto ipsi vescabantur. Itaque tanquam mediator Dei et hominum sacerdos assumitur, suscipiens quidem dona a populo, et cum altari dividens², sicut scriptum est, seipsum autem quasi sacrificans pro peccatis populi; sicut nimirum et Dominus noster Jesus Christus. Vera autem nunc dicere, testem adducam legem super hircum, quæ sic habet: «Et hircum qui pro peccato quærens quæsivit Moyses, et hic combustus fuerat. Et iratus est Moyses contra Eleazar et Ithamar filios Aaron relictos, dicens: Cur non comedistis quod pro peccato in loco sancto? Quia enim Sancta sanctorum est, hoc dedit vobis comedere, ut auferatis peccatum cætus, et propitiis pro eis coram Domino³.» Vides quomodo mediatores agunt, qui divino altari astant, pro peccato oblata comedentes, et castissimis precibus iram in peccantes intentatam amolientes, et tantum non animas suas pro peccatis populi in odorem suavitatis Deo sacrificantes? Sicut item divinus Aaron populo absumi incipiente. Sic enim scriptum est: «Thuribulo arrepto et imposito thymiamate, stetit inter mortuos et vivos, et cessavit plaga⁴.» Ita quoque se interponens beatus Moyses exorabat Deum, cum Israelitæ in deserto vitulum conflavissent. **72** Seipsum enim quodammodo supplicio subiciebat, rogans et dicens: «Siquidem dimittis ipsis peccatum, imitte: sin autem, dele et me de libro hoc quem scripsisti⁵.» Comedent igitur peccata populi mei, hoc est, sacrificia pro peccatis ipsorum oblata. «Et in iniquitatibus eorum (nuncque Israelitarum, sive populi) ipsi suas animas accipient,» pro, Deo offerent. Sumit enim divina Scriptura vocem hujus rei significantem. Oblatum enim Deo, et paratum in sacrificium dicebatur accipi, et positum est vocabulum huic rei exprimendæ imprimis idoneum, ut

Ἀμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαὸς, οὕτως καὶ ὁ ἱερεὺς.

M'. Γεγραφὼς τὰς αἰτίας τῆς εἰς τὸ πλῆθος ὀργῆς, μεταβιβάζει τὸν λόγον ἐπὶ τὸ πάγμα τὸ ἱερὸν, ἀρμόσει δ' ἂν, ὡς γε οἶμαι, τῷ λόγῳ, καὶ τὸ ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένον, «τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι.» Δόξα μὲν γὰρ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, τὸ ἱερὸν τὲ ἔστι καὶ ἀπόλεστον γένος. Περιβληθήσεται τοίνυν ἀτιμία, φησὶ, καὶ μεταχωρήσει πρὸς τὸ ἀκαλλές. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; Ὅτι τῶν σφίσι περπωδεστάτων ὀλιγορήσαντες παρεκομίζοντο πρὸς ἀπόστασιν. Οὐ τετηρήκασι τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, οὐκ ἔγνωσαν τῆς ἱερωσύνης τὸν τρόπον, οὐκ ἐνενόησαν, «Ὅτι ἀμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν.» Ἐπειδὴ δὲ πλείστην ἔχει τὴν ἀσάφειαν ὁ λόγος, φέρε πάλιν, ὡς ἐνι, λέγωμεν τὸ, ὅπως ἂν αὐτὸν νοεῖσθαι πρέποι. Χίμαρος τοίνυν ἐξ αἰγῶν ὑπὲρ ἀμαρτίας ἐσφάζετο ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐκαλεῖτο καὶ ἀμαρτία τὸ θύμα. Ἀλλὰ προσάγοντες τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν χίμαρον οἱ κατὰ καιροὺς ἱερεῖς, ἀνέφερον μὲν τὰ ἐνδόσθια καὶ τὴν πιμελὴν, ἥσθιον δὲ τὸ λοιπὸν αὐτοῖ, τοῦτο τοῦ θεοῦ προστάττοντος νόμου. Οὐκοῦν μεστὴς ὁ ἱερεὺς ὡσπερ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων παραλαμβάνεται, δεχόμενος μὲν τὰς παρὰ τῶν λαῶν δωροφορίας, καὶ συμμεριζόμενος τῷ θυσιαστηρίῳ, καθὰ γέγραπται, ἑαυτὸν δὲ ὡσπερ ἱερουργῶν ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ πλημμελημάτων, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ὅτι δὲ ἀληθὲς ὁ φημι, αὐτὸν παραθήσω τὸν ἐπὶ τῷ χιμάρῳ νόμον. Ἐχει δὲ οὕτως: «Καὶ τὸν χίμαρον τὸν περὶ τῆς ἀμαρτίας ζητῶν ἐξεζήτησε Μωσῆς, ὁ δὲ ἐμπειύριστο. Καὶ ἐθυμώθη Μωσῆς ἐπὶ Ἐλεάζαρ, καὶ Ἰθάμαρ τοὺς υἱοὺς Ἀαρὼν τοὺς καταλελειμμένους, λέγων· Διατί οὐκ ἐφάγετε τὸ περὶ τῆς ἀμαρτίας ἐν τόπῳ ἁγίῳ; Ὅτι γὰρ ἅγιον ἁγίων ἔστι, τοῦτο δέδωκεν ὑμῖν φαγεῖν, ἵνα ἀφέλητε τὴν ἀμαρτίαν τῆς συναγωγῆς, καὶ ἐξιλιάσθη περὶ αὐτῶν ἐναντι Κυρίου.» Ὅρα ὅπως μεσιτεύουσι τὰ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἐσθιοντες οἱ τῷ θεῷ θυσιαστηρίῳ παρεστηκότες, καὶ καθαρωτάταις λιταῖς τὴν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι ὀργὴν κατευνάζοντες, καὶ μονονοῦς τὰς ἰδίας ψυχὰς ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ πλημμελημάτων εἰς ὁσμὴν εὐωδίας καθιεροῦντες Θεῷ; Καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Ἀαρὼν, ἀρχομένου θραύεσθαι τοῦ λαοῦ. Γέγραπται γὰρ ὡδε: «Τὸ πυρεῖον ἀρπάσας, καὶ ἐπιθεὶς τὸ θυμίαμα, ἔστη, φησὶν, ἀνά μέσον τῶν τεθυγκῶτων καὶ τῶν ζώντων, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις.» Οὕτω μεσιτεύων καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς, ἐξεδυσώπει Θεὸν, μεμοσχοποιηκῶτων κατὰ τὴν ἔρημον τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐαυτὸν γὰρ ὡσπερ ὑπετίθη τῇ δίχῃ, παρακαλῶν τε καὶ λέγων: «Εἰ μὲν ἀφῆς αυτοῖς τὴν ἀμαρτίαν, ἄρες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον κάμῃ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης τῆς ἔγραψας.» Φάγονται τοίνυν τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ μου, τουτέστι, τὰ ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσκομιζόμενα θύματα. «Καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν,» του-

⁹⁹ Levit. ix, 15. ¹ Levit. iii, 5. ² I Cor. x, 12. ³ Levit. x, 16, 17. ⁴ Num. xvi, 7. ⁵ Exod. xxxii, 22.

ἐστίν, ἐν καιρῷ τῆς ἀδικίας αὐτῶν· ὁ δὲ ἄλλο, ὅτι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἦτοι τῶν λαῶν· « Αὐτοὶ τὰς ἰδίας λήφονται ψυχὰς, » ἀντὶ τοῦ, προσκομιούσι τῷ Θεῷ. Δέχεται γὰρ τὴν λέξιν ἡ θεόπνευστος Γραφή, τοῦ τοιοῦδε σηματικῆν. Τὸ γὰρ τῷ Θεῷ προσκομιζόμενον, καὶ εὐτρεπισθὲν εἰς θυσίαν, ἐλέγετο λαμβάνεσθαι. Καὶ ἡ λέξις τέθειται, τοῦ τοιοῦδε μάλιστα σηματικῆ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. Καὶ γοῦν ἐν τοῖς Ἄριθμοῖς, ὅτε τοὺς περὶ τῆς δαμάλεως τῆς πυρῆος ὠρίετο νόμος, ἔφη Θεὸς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· « Αὕτη ἡ διαστολὴ τοῦ νόμου, ὅσα συνέταξες Κύριος, λέγων· Ἀάλησον τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ λαβέτωσαν πρὸς σὲ δάμαλιν πυρῆαν, ἄμμωμον. » Ἀκούεις τὸ, λαβέτωσαν; τουτέστι προσκομιζέτωσαν, ἦτοι προσεγαγέτωσαν. Περὶ δὲ γε τοῦ καθαρισθῆσθαι μέλλοντος λεπροῦ, πάλιν ὡδὲ φησι· « Καὶ ἐξελεύσεται ὁ ἱερεὺς ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ὄψεται ὁ ἱερεὺς, καὶ ἰδοὺ ἰδῆται ἡ ἀφῆ τῆς λέπρας ἀπὸ τοῦ λεπροῦ. Καὶ πράξει ὁ ἱερεὺς, καὶ λήφονται τῷ κεκαθαρισμένῳ δύο ὄρνιθια ζῶντα, καθαρὰ. » Ὅταν τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν ἱερέων τὸ, λήφονται, λέγοι, νοοῖ· ἂν εἰκότως ἀντὶ τοῦ, προσοίσουσιν, ἡ φωνή. Ἐν καιρῷ τοιγαροῦν τῶν ἀδικιῶν, τῶν τοῦ λαοῦ δηλονότι, αὐτοὶ λήφονται, τουτέστι, προσοίσουσιν εἰς θυσίαν, καὶ εὐοσμίαν Θεῷ τὴν πνευματικὴν τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ὀρθῶς δηλονότι πολιτευόμενοι, καὶ εὐνομοτάτην ἔχοντες ζωὴν, καὶ τὰ τοῖς ἱερεῦσι πρέποντα φρονεῖν τε καὶ δοῦναι ὅτι μάλιστα διεσπουδακότες. Ἰκανὸς γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀνασῶσαι λαοὺς καὶ Θεῷ προσκεκρουκότας, καὶ νόμον ἡδίκηκότας. Ἄλλ' οἱ πρὸς τοῦτο παρελημμένοι, φησι, τὰ ἱερά, πεπαύσεται τὸ ἱερὸν καὶ τίμιον γένος· « Ἔσται ὁ λαὸς ὡς ἱερεὺς· » κείσεται γὰρ οὐδὲν ἐστὶ τὸ μεταξὺ λαοῦ τε καὶ ἱερέως. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ, « Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν. »

Καὶ φάρονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν· ἐπόρνευσαν, καὶ οὐ μὴ κατευθυνθῶσιν.

ΜΑ'. Ὅδοὺς μὲν, ὡς εἶπες, τὰς ἐν ἔργοις πορείας λέγει· διαθούλια δὲ αὐτὰ, τὰ ἐκ λογισμῶν ἀτόπων πταίσματα. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησι, πεπόρευται μὲν οὐκ ὀρθῶς, τῆς εὐθείας ἐκνευκῶς, καὶ ἀπάσης ὡς περ ἀνοσιότητος ἐλάσας τρίβον, ἐθουλεύσατο δὲ τὰ πάντων ἀσχιστά τε καὶ ἐκτοπώτατα, τὸν μὲν τῶν ὄλων ἀτιμάσας Θεὸν, ἀποκλίνας δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ λατρεύειν εἰδώλοις, « Ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὸν, » τουτέστι, τὴν τοῖς πλημμελήμασιν ἰσοστάθμως ἔχουσιν ἐπολιω δίκην. Ὅτι δὲ τοῖς ἀποφαιτῶσι τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἐν παντὶ γενέσθαι κακῷ πάντη τε καὶ πάντως συμβήσεται, πῶς ἐστὶν ἀμφιβαλεῖν; ὅτε γὰρ ὀρθῆν τε καὶ ἀμώμητον διελάσει τρίβον, οὐτ' ἂν σοφὰ βουλευσαιοτό ποτε, τὴν θείαν οὐκ ἔχων ἐπικουρούσαν αὐτῷ σοφίαν τε καὶ δύναμιν.

Καὶ φάρονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν· ἐπόρνευσαν καὶ οὐ μὴ κατευθυνθῶσιν.

ΜΒ'. Τετήρηκε πάλιν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὸ κατὰλειμμα. Ὅτι γὰρ οὐκ εἰσάπαν οὐκ ἔσται τοῖς ἱερεῦσι τὸ χρῆμα, διατρανοῖ λέγων, ὅτι· « Φάρονται μὲν, πλην οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν. » Ἐπεὶ γὰρ τὰς ἀρχαίας ἐκείνας τοῦ Ἰσραὴλ μεταναστάσεις καὶ ἀλχημασίας ἐνοήσεσθε τις, εἴτε τὴν ἐπὶ Χριστῷ διὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων χειρὸς τῆς Ἰουδαίας ἐρήμωσιν.

A modo dixi. Itaque in Numeris, quando lex de vacca rufa ferebatur, dixit Deus ad Moysen, sacrorum interpretem : « Hæc distinctio legis, quæcunque constituit Dominus, dicens : Loquere filiis Israel, et accipiant ad se vaccam rufam, immaculatam ». Audis illud, accipiant? hoc est, offerant, sive admoveant. De mundando autem a lepra rursus ita ait : « Egredietur sacerdos extra castra, et videbit sacerdos, et ecce sanatur tactus lepræ a leproso. Et jubebit sacerdos, et accipiant mundato duos passerolos vivos, puros ». Cum igitur etiam de sacerdotibus « accipiant » dicat, merito intelligatur vox pro, offerent. In tempore igitur iniquitatum, populi videlicet, ipsi accipient, hoc est, offerent in sacrificium, et in odorem suavitatis spiritualem Deo animas suas, probe nimirum conversantes, et vitam legibus mirifice consentaneam traducentes, et quæ sacerdotibus decora sunt, cogitare, et facere summo studio enitentes. Potest enim talis populum, qui in offensam Dei incurrit, et legem inique violavit, in pristinum locum restituere. Verumenimvero, ad hoc instituti, inquit, una cum aliis lapsi sunt. Idcirco jure vacabunt sacra, cessabit sacrum, et honorabile genus, « erit populus ut sacerdos : » nihil siquidem inter populum et sacerdotem distabit. Atque hoc est fortasse, « gloriam eorum in ignominiam ponam. »

συγκατάλιθον τοῖς ἄλλοις. Ταύτητοι δικαίως ἀργήσεται ὁ λαὸς ὡς ἱερεὺς· κείσεται γὰρ οὐδὲν ἐστὶ τὸ μεταξὺ λαοῦ τε καὶ ἱερέως. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ, « Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν. »

VERS. 10. Et comedent, et non implebuntur; fornicati sunt, et non dirigentur.

XLl. Vias quidem, ut apparet, incessus in operibus nominat; consilia vero ex cogitationibus indecentibus delicta. Quoniam igitur, inquit, prave incessit, et a recto itinere deflexit, et propemodum omni semita impietatis ambulavit, omnium **73** turpissima et a ratione alienissima apud se statuit, et universorum Deum contempsit, et ipse quoque ad serviendum idolis declinavit, « ulciscar super ipsum, » hoc est, pænanim sceleribus respondentem repositam. Deserentes autem Dei charitatem omnibus malis omnimodis circumveniri, nulli plane dubium est. Nec enim recta et inculpata progredietur via, nec sapienter quidquam cogitabit, qui divinam sapientiam virtutemque opitulatricem non habuerit.

Et comedent, et non implebuntur; fornicati sunt, et non dirigentur.

XLII. Adhuc reliquias Israelitis reservavit. Non enim universe cum sacerdotibus perituros declarat, cum dicit, « comedent quidem, sed non saturabuntur. » Sive enim veteres illas Israelis transmigrations et captivitates, sive propter Christum per Romanos Judææ illatam vastitatem quispiam recogitet, in reliquiis Israellem ipsum, et cultum a lege

⁶ Num. xix, 2. ⁷ Levit. xiv, 3, 4.

præscriptum adhuc conservatum animadvertet. Abductis enim tunc per Salmanasar et Theglathalassar ad Assyrios et Medos, nihilominus exigui numero, et paucissimi, et ex Israelitis relictis, legitima sacerdotibus offerebant, obviis, et quæ ad manum erant eos honorantes, et a consuetis haud penitus recedentes. Eodem modo et in postremo bello, sub Augusto Cæsare, inquam, populationibus deformata ipsorum provincia ad omnem ventum, seu mundi angulum, perque omnes regiones et urbes dispersi sunt *. Nihilominus mediocriter adhuc sanctum, et selectum genus venerantes, quæ poterant offerebant, et etiam tum, quanquam aboliis veterum sacrificiorum cæremoniis, morem istum retinebant. Amissa quippe Jerosolyma, sacrificare de cætero nefas erat. « Comedent igitur, inquit, et non implebuntur, » hoc est pauca, et vix accipient et quæ ad satietatem haud sufficiant. Docetur nihilominus his verbis antiqui honoris illorum subversio, præteritæque securitatis amissio. « Quoniam fornicati sunt, inquit, non dirigentur. » Impossibile enim est, ut dixi, Deum deserentes (hoc enim spiritualis fornicatio et nomine et re sibi vult) aut ad satietatem bona suppeditata habere; aut e cælis, et desuper alimenta comportare; aut in consiliis, vel in actionibus dirigi posse. Deus enim omnium bonorum nostrorum conservator et mentis nostræ gubernaculum est.

74 Vers. 11. *Quia Dominum dereliquerunt, ut custodirent fornicationem, et vinum, et quod inebriare potest, suscepit cor populi mei.*

XLIII. Hic exponit causas, quare neque alimento replentur sacerdotes, neque amplius dirigantur. Quoniam enim et ipsi a Domino discesserunt, inquit, et magistri cum discipulis, cum subditis penes quos potestas, et qui aliorum duces erant præcipites fuerunt, idcirco divinam iram juste subibunt, et quæ sine sine peccaverunt, eorum pœnas sustinebunt. « Custodierunt enim fornicationem, » hoc est, effecerunt, ut quibus præerant, in errore manerent; tametsi potius eum abjicere et exterminare debebant. Magistrorum enim vigilantia est, studiose e medio removeere quod populo obest, et quod Deus odit, sine mora tollere. Quod si facere abhorrentes, manere quodammodo, et retineri opera erroris permittunt, imo contra potius confirmant, tunc et mens eorum qui erudiuntur, tanquam vinum et inebriamentum omnino suscipiet. Unde enim, aut quomodo vigilabunt discipuli, mentisque oculum ad vere et natura Deum aperient, si eos pædagogus et conducibilium doctores adhuc ad errorem corroborant? Et hoc est, ni fallor, quod apud alium prophetam legimus: « Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? et qui adhærebant legi meæ, non crediderunt in me, et pastores impie egerunt in me, et prophetae prophetabant Baal *; » et rursum:

* Zach. II, 6. * Jer. II, 8.

A ἐν λειψάνοις εὐρήσει τετηρημένον αὐτὸν τε τὸν Ἰσραηλ, καὶ τὴν κατὰ νόμον λατρείαν. Ἀποκομισθέντων γὰρ τὸ τηλικαδε διὰ τε τοῦ Σαλμανασάρ καὶ τοῦ Θεγλαφαλασάρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους, οὐδὲν ἤττον οἱ βραχεῖς καὶ ὀλιγοστοὶ καὶ περιλελειμμένοι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, προσήγον τοῖς ἱερεῦσι τὰ νενομισμένα, τοῖς κατὰ χεῖρα τιμῶντες· καὶ οὐκ ἔξω τῶν ἐν ἔθει γινόμενοι παντελῶς. Κατὰ τὸν Ἰσον δὲ τρόπον καὶ ἐν τῷ λοισθῷ πολέμῳ, τῷ ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου, φημι, καταδωθεῖσθαι αὐτοῖς τῆς χώρας, ἐσκορπίσθησαν μὲν εἰς πάντα ἀνεμον, καὶ ἐν πάσῃ χώρᾳ τε καὶ πόλει. Πλὴν ἔτι μετριῶς τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόλεκτον τιμῶντες γένος, προσήγον τὰ κατὰ δύναμιν. Καὶ εἰσὶν ἐν τούτοις ἔτι, καίτοι τῶν παλαιῶν θυσῶν ἀνατετραμμένων. Ἐξω γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ

B γεγονόσι τὸ θύειν ἔτι παράνομον. « Φάγονται τοίνυν, φησὶ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι, » τούτέστιν, ὀλίγα λήφονται καὶ μόλις, καὶ ὅσα πρὸς κόρον οὐκ ἐξαρκεῖ. Καταδεικνύει δὲ οὐδὲν ἤττον καὶ τοῦτο τῆς ἀρχαίας αὐτῶν τιμῆς τὴν καθαιρέσιν, καὶ τῆς προλαβούσης εὐθυμίας τὴν ἀποβολήν. « Ἐπειδὴ πεπορνεύκασιν, φησὶν, οὐ μὴ κατευθυνθῶσιν. » Ἀμήχανον γὰρ, ὡς ἔφην, τοὺς ἀποφοιτῶντας Θεοῦ (τούτο γὰρ, οἶμαι, ἐπὶ τὸ τῆς νοητῆς πορνείας ὄνομά τε καὶ χρῆμα), ἢ εἰς κόρον ἔχειν τὴν τῶν ἀγαθῶν χορηγίαν, ἢ γουν δύνασθαι τὰς ἐξ οὐρανῶν καὶ ἀνωθεν συγχομιζέσθαι τροφάς, ἢ ἐν βουλαῖς, ἢ ἐν πράγμασι κατευθύνεσθαι. Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ παντὸς ἡμῶν ἀγαθοῦ Σωτὴρ, καὶ τῆς οὐσίας ἐν ἡμῶν διανοίας τὸ πηδάλιον.

C Διότι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον, τοῦ φυλάξαι πορνείαν, καὶ οἶνον, καὶ μέθυσμα ἐδέξατο καρδία λαοῦ μου.

ΜΓ'. Τὰ; αἰτίας ἐνθάδε φησὶ, τοῦ μῆτε τροφῆς ἐμπλάσθαι, μῆτε μὴν ἔτι κατευθύνεσθαι τοὺς ἱερούργους. Ἐπειδὴ γὰρ ἀψήχοντο, φησὶ, καὶ αὐτοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ συναπώλισθον τοῖς παιδευομένοις οἱ παιδευταί, τοῖς ὑπὸ χεῖρα καὶ ἐξουσίαν οἱ καθηγεῖσθαι λαχόντες, ταύτητοι δικαίως ὑπὸ θεῶν ἔσονταί μῆνισιν, καὶ δίκας ὑφέξουσι τῶν ἀκαταλήκτως διεπταισμένων. « Τετρήχασιν γὰρ πορνείαν, » τούτέστι, σώζεσθαι παρεσκέασαν τοῖς ὑπὸ χεῖρα τὴν πλάνησιν, καίτοι μᾶλλον αὐτὴν ἐκ μέσου διαρρίπτειν καὶ ἀφανίζεῖν ὀφείλοντες. Διδασκάλων γὰρ νῆψις, τὸ λαοὺς ἀδικοῦν ἐκ μέσου ποιῆσθαι διὰ σπουδῆς, D καὶ τῷ Θεῷ στυγητὸν ἀμελλητὶ καταστρέφειν. Εἰ δὲ δὴ τοῦτο δρᾶν οὐκ ἀνεχόμενοι, μένειν ὡσπερ καὶ σώζεσθαι τῆς πλανήσεως ἔργα συγχωροῦσιν αὐτοὶ, μᾶλλον δὲ καὶ συνιστῶσιν ἐκ τῶν ἐναντιῶν, τὸ τηλικαδε δὴ πάντως οἶνον ὡσπερ τι καὶ μέθυσμα καὶ ὁ τῶν παιδαγωγουμένων εἰσδέξεται νοῦς. Πόθεν γὰρ, ἢ πῶς ἂν ἔσχον νῆφειν οἱ μαθηταί, καὶ διανοιγνύναι δύνασθαι τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει Θεὸν, εἴπερ αὐτοὺς οἱ παιδαγωγοί, καὶ τῶν συμφερόντων εἰσηγηταί καὶ προσημπαίδευσον ἔτι πρὸς τὸ πλανᾶσθαι δεῖν; Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ δι' ἐτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον· « Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν· Ποῦ ἐστὶ Κύριος; Καὶ οἱ ἀντεχόμε-

νοι τοῦ νόμου μου οὐκ ἤπισταντό με. Καὶ οἱ ποιμένες ἠσέβησαν εἰς ἐμέ· καὶ οἱ προφῆται προσφῆτευσον τῇ Βάβλ. » Καὶ πάλιν· « Οἱ υἱοὶ μου καὶ τὰ πρόβατά μου οὐκ εἰσίν, οὐκ ἔστι τόπος τῆς σκηνῆς μου, τόπος τῶν δερβερῶν μου. Ὅτι ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ πῖσα ἡ νομή, καὶ διεσκορπίσθησαν. »

Ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτῶν ἀπήγγελλον αὐτῷ.

ΜΑ'. Τίνα τρόπον καταλειοῦσι μὲν τὸν Κύριον, τετηροῦχασι δὲ τὴν πορνείαν, καθίστησιν ἐναργές. Συνθελήτην γὰρ τοῖς πλανωμένοις ἀποφαίνει τὸν παιδεύτην· καὶ οὗς ἦν εἰδός, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ ἀναγκαῖον τοῖς θεοῖς ἔπεσθαι νόμοις, καὶ ἀποκομίζεσθαι εἰς τοῦτο τοὺς ὑπεζευγμένους, τοὺτους, ὡς ἔφην, τὰ τῆς πλάνης πληρουῦντας ἐγκλήματα δεῖκνυσιν ἐναργῶς. Ἦσαν μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς τινες, μανθάνειν ἐθέλοντες, φησὶν, ἦτοι τὰ ἐσόμενα τυχόν, ἦγουν τὰ καθ' ἑαυτοῦς, καὶ ἐν οἷς ἂν εἴεν καιροῖς, ἢ πράγμασιν. Οἱ δὲ τοὺς προσιόντας αὐτοῖς οὐκέτι παρὰ Θεοῦ τὰ τοιάδε βούλεσθαι ζητεῖν δυσσεβοῦντες ἀνέπειθον, ἀλλ' ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, τουτέστι, διὰ σημείων τινῶν καὶ ἐπιτηρήσεων παρὰ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων μανθάνειν ἐζήτουν. Καθάπερ ἀμέλσι καὶ Βαλαάμ καταμαντεύεσθαι ποτε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐπεχείρει· τοῦτο γὰρ ἐκέλευε δρᾶν Βαλαὰ υἱὸς Βεώρ. Ὁ δὲ, « Ποίησόν μοι, » φησὶν, « ὧδε ἑπτὰ βωμούς, καὶ σφάξον μοι ἑπτὰ μύσχους, καὶ ἑπτὰ χριοὺς, καὶ πορεύσομαι κατέναντι τῶν οἰωνῶν. » Ἡ γὰρ τοὺς καρπούς τοὺς ἐκ τῶν θυσῶν ἀναθρόσκοντας κατασκέπτονται, ὥπτη καὶ ὄπως, ὡφού τε καὶ ἄνω διάττουσιν· ἢ τοὺς ἐν ἡπατι σφαδασμούς περιαθροῦσιν οἱ δελαιοὶ· ἦγουν τὰς ἐξ οἰωνῶν περιεργάζονται πτήσεις. Οἰωνοσκοπαίαι δὲ, καὶ μαντικῆ, καὶ τοιάδε τῶν κακῶν τῆς εἰς λήξιν ἠκούσης δυσσεβείας ἐγκλήματα, καὶ ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς εἰδωλολατρίας ἔρχονται μυχοῖς. « Καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτῶν ἀπήγγελλον αὐτῷ. » Ἀφικομένοις, φησὶ, πρὸς αὐτοὺς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καί τι τῶν βίβλων διεϊδέναί σπουδάξουσιν, οὐχὶ μόνον ἐν συμβόλοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτῶν ἀπήγγελλον αὐτοῖς. Τρόπος δὲ οὗτος ἀπάτης ἕτερος, ῥαβδομαντεία τὸ γρημα, καὶ εὐρεμάτου γάρ οὕτως τῆς Χαλδαίων περιεργίας. Κατεμαντεύεται γὰρ οὕτως τῆς Ἱερουσαλήμ Ναβουχοδονόσορ, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος προφῆτης φησὶν Ἰεζεκιήλ. Δύο γὰρ ἰσταντές ῥάβδους, εἰτά τινὰ τῶν ἀποβρήτων αὐτοῖς κατεπάδοντες, κατακλίνεσθαι παρεσκεύαζον ταῖς τῶν δαιμονίων ἐνεργείαις. Καὶ πιπτούσας ἐπέτηρον ὅποι φέροντο πάλιν, πότερον εὐθὺς ἢ ἀνόπιν, εἰς δεξιὴν ἢ εἰς εὐώνυμον. Οὕτω τε λοιπὸν τὸ δοκοῦν τοῖς προσιοῦσιν ἀπήγγελλον. Τοῦτο ἐστὶ τὸ, « Ἐν ῥάβδοις ἀπήγγελλον. » Πάνοεινον οὖν ἀληθῶς, ὅτι τῶν ἄλλων οἱ παιδαγωγοὶ, καὶ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ φίλον ἀποκομίζεσθαι οἶοι τε, καὶ πλανᾶσθαι παρεσκεύαζον, καὶ ἢ φησὶν ὁ προφῆτης, « Μανίαν ἐν οἴκῳ Κυρίου κατέπηξαν. » Μανίαν γὰρ φησὶ τὴν ψευδομαντείαν. Ὑποκρίνονται γὰρ οἱ τοιοῦτοι δρᾶν εἰωθότες, μηδὲ εἰδέναι λοιπὸν, ὅποι πέρ εἰσι.

A « Filii mei, et oves meæ non sunt, non est locus tentorii mei, locus pellium mearum; quia pastores stulte egerunt, et Dominum non exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, et dispersi sunt ¹⁰. » τὸν Κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε

VERS. 12. *In symbolis interrogabant, et in virgis suis annuntiabant ei*

XLIV. Quonam modo Dominum reliquerint, fornicationem autem custodierint, manifeste ostendit. Institutorem enim cum seductis conspirasse docet. Et quos consentaneum, vel potius necessarium erat divinas leges sequi, et eo subjectos adducere, hos, ut dixi, seductionis piacula committere planum facit. Ierant enim apud eos quidam, inquit, eventura fortasse, **75** aut sibi futura volentes cognoscere, et in quæ tempora, aut rerum statum devenire posset. Illi vero ad se adeuntibus non jam, ut a Deo hujusmodi exquirent, impie suadebant; sed in symbolis interrogabant, hoc est, per signa quædam et observationes ab impuris spiritibus discere conabantur; sicut et Balaam aliquando adversum Israel vaticinium tentabat; id enim facere Balac filius Beor jubebat. « Exstrue, inquit, mihi hic septem aras, et macta mihi septem vitulos, et septem arietes, et captabo augurium ¹¹. » Aut enim fruges e sucris focis exsilies considerabant, quo et quomodo prosilirent; aut palpitationes jecinoris speculabantur miseri; aut certe volatus avium curiose observabant. Auspicia porro, et divinatoria, et hujusmodi mala, crimina impietatis sunt, et ex inimicis idololatriæ visceribus promanant. « Et in virgis suis annuntiabant ei. » Venientibus ad se Israelitis, inquit, et aliquid suarum rerum nosse studentibus, non modo in symbolis, sed etiam in virgis ipsorum annuntiabant eis. Est hic alter fallaciæ modus, divinatio per virgas, et inventum, ni fallor, Chaldaicæ curiositatis. Sic enim contra Jerusalem divinabat Nabuchodonosor ¹², sicut et divinus propheta Ezechiel testatur. Duas enim virgas statuens, deinde arcanis quibusdam verbis eas incantantes, ut agente diabolo prociderent, et cadentes rursum observabant, utrum prorsum an retrorsum, in dextrum an in sinistrum ferrentur. Sic deinceps quod illis placebat accedentibus nuntiabant. Hoc sibi vult, quod ait, « in virgis annuntiabant. » Vere igitur insignissimum, quod aliorum magistri, et qui ad Deum cæteros adducere poterant, etiam abducebant, et ut ait propheta: « Insaniam in domo Dei confixerunt ¹³. » Insaniam enim ementitum vaticinium appellat. Simulant enim qui istis dant operam, nec scire se amplius ubi sint. Insanire enim eos et divino furore percitos, ut deos plenos quidam dicitabant. Ignorabant quippe seductorum cor immundorum spirituum velut domicilium quoddam, et speluncam esse.

¹⁰ Jer. v, 20, 21   ¹¹ Num. xxiii, 1.   ¹² Ezech. xxi, passim.   ¹³ Osee ix, 8

Ἰαίνεσθαι γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἔνθουσιᾶν ἑφασκόν τινες, ὡς θείου πεπληρωμένους. Οὐ γὰρ ἤδεσαν ἀκαθάρτων τῶν πνευμάτων οἶκος ὡσπερ τις καὶ σπήλαιον ἢ τῶν πλανωμένων ἐστὶ καρδία.

VERS. 13. Spiritu fornicationis seducti sunt, et fornicati sunt a Deo ipsorum. Super vertices montium sacrificabant, 76 et super colles immolabant subter quercum, et populum, et arborem umbrosam, quia bonum umbraculum.

XLV. Non sine impuris et malignis spiritibus talia fieri perspicue docet. Omne etenim genus sceleris et ab ipsis proficiscitur, et nihil turpissimarum rerum non consecantur, qui eorum voluntati obtemperare decreverunt. Inquit ergo, « Seducti sunt spiritu fornicationis, » et a Deo longissime separati sunt, voluptatis amantes, et in operibus idololatricis carnis demulcendæ commoditatem quæritantes. Sacrificabant enim, colles et montes conscendentes, et terrenis celsitudinibus dæmonas sub terram detrusos venerantes. Deinde aris sub quercu, et populo excitatis, operabantur, nymphis, forsitan hamadryadibus secundum signa Græcorum, honorem istum sacrantes. Scribunt enim illorum poætæ præcipui, et stirpes, et ligna amari ab impuris dæmonibus, quæ ipsis nescio quo modo nymphas nominare complacuit. Visum igitur illis, inquit, sectari umbras, et in virentissimis saltibus deliciis enervari, laudantesque dicere, « quia bonum umbraculum. » Itaque amans voluptatis non poterit esse amans Dei. Testimonium feret Paulus, dicens de quibusdam, esse voluptatum amatores magis quam Dei ¹⁶. Beati ergo qui modo lugent ¹⁵, ut dicit Salvator, et patientia in laboribus utilibus suspicienda magnopere ac diligenda est.

VERS. 14. Propterea fornicabuntur filie vestræ, et sponsæ vestræ mæchabuntur. Et non visitabo super filias vestras cum fornicatæ fuerint, et super sponsas vestras, cum adulteratæ fuerint; quoniam ipsi cum meretricibus commiscabuntur, et cum initialis immolabant.

XLVI. Quia enim, inquit, eximium quiddam videtur, sub arbore et umbris emolliri atque dissolvi, et voluptati duxistis quod mihi displicet, execrabilem videlicet seductionem et immunditiam: propterea fornicabuntur filie vestræ; sponsæ autem, hoc est, filiorum uxores, adulteria perpetrabunt. Et cum hæc contigerint, quiescam et ego, nec visitabo. Videtur sane per hæc clades belli, et incommoda captivitalis peccatoribus ventura prænuntiare. Qui enim semel alios expugnarunt viceruntque, in captos consulunt, ut lubet, 77 potestate impotenter utentes, et impetu incastigabili quidvis tandem sibi jucundum aggredientes, et neque legis rationem ducentes, neque quid consentaneum aut decens sit cogitare sustinentes; velut indurati autem, et animo perquam truces, parcere miseris omnimodis dedignantur. Liberos igitur hostibus ad contumeliam et spurcitiam fornicationis expositum iri liquido indicat.

¹⁶ II Tim. III, 4. ¹⁵ Matth. v, 5.

Πνεύματα πορνείας ἐπληρήθησαν, καὶ ἐξεπόρνευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ἐθουσίαζον, καὶ ἐπὶ τοὺς βουνούς ἐθουοῦ ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος, ὅτι καλὸν σκέπη.

ME'. Ὅτι μὴ δίχα πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων καὶ πονηρῶν τὰ τοιαῦτα πράττεται, διδάσκει σαφῶς. Ἄπαν γὰρ εἶδος φαυλότητος, παρ' ἐκείνων ἐστὶ. Καὶ τῶν αἰσχίστων οὐδὲν ἀνεπιτήδευτον τοῖς τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα πληροῦν ἤρημένοις. « Πεπλάνηνται » τοῖνυν, φησὶ, « πνεύματα πορνείας, » καὶ ὡς ἀποτάτω γηγόνισι τοῦ Θεοῦ. Φιλήδονοι τε ὑπάρχοντες, καὶ φιλοσαρκίας ἀφορμῆν τὰ τῆς εἰδωλολατρίας ἔργα ποιούμενοι. Ἔθουο γὰρ, βουνούς τε καὶ ὄρη καταλαμβάνοντες, καὶ γῆνις ὑψώμασι τῶν δαιμονίων χαμαιῤῥιφές θεραπεύοντες. Εἶτα βωμούς ὑποκάτω δρυὸς καὶ λεύκης ἐγείροντες, προσήγον σπονδὰς, νύμφαις, τάχα που ταῖς ἀμαδρυάσι, κατὰ τοὺς Ἑλλήνων μύθους, τιμὰς ἀποπέμποντες. Φασὶ γὰρ οἱ τῶν Ἑλλήνων ποιητὰ καὶ λογάδες, καὶ φυτῶν, καὶ ξύλων ἔρῃν τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἃ νύμφας ὠνόμαζον, κατὰ τὰ αὐτοῖς οὐκ οἶδ' ὅπως δοκοῦν. Ἐδόκει τοῖνυν αὐτοῖς ἀποδέχεσθαι, φησὶ, τὰς σκιάς, καὶ ὑπὸ τοῖς εὐανθεστάτοις θρύπτεσθαι δρυοῖς ἔπαινεῖν τε καὶ λέγειν. « Ὅτι καλὸν σκέπη. » Οὐκοῦν ὁ φιλήδονος, οὐκ ἂν γένοιτο καὶ φιλόθεος. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ Παῦλος περὶ τινῶν, ὅτι φιλήδονοι μᾶλλον εἰσιν, ἢ φιλόθεοι. Μακάριοι δὲ οὖν οἱ πενθοῦντες νῦν, καθὰ φησεν ὁ Σωτὴρ, καὶ τὸ τληπαθὲς εἰς πόνους τοὺς ἐπωφελεῖς τιμᾶν, ὅτι μάλιστα καὶ ἀγαπᾶν.

Διὰ τοῦτο ἐκπορνεύουσιν αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ αἱ νύμφαι ὑμῶν μοιχεύουσιν. Καὶ οὐ μὴ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν ὅταν πορνεύσωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅταν μοιχεύσωσι· ὅτι αὐτοὶ μετὰ τῶν πορνῶν συνανεφύροντο, καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθουο.

MC'. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἀξιάγαστον ὑμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ ὑπὸ φυτῶ θρύπτεσθαι καὶ σκιάς καὶ ἡδονῆν πεποίησθε τὸ λυποῦν ἐμὲ, τὴν ἐπάρατον δηλονότι πλάνην, καὶ ἀκαθαρσίαν ταύτην πορνεύουσιν μὲν ὑμῶν αἱ θυγατέρες· αἱ δὲ νύμφαι, τουτέστιν, αἱ τῶν υἱῶν γαμεταί, μοιχευθήσονται. Κἀν εἰ ταῦτα γένοιτο, φησὶν, ἤρσημῃσώ κάγω, καὶ οὐκ ἐπισκέψομαι. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων τὰ ἐκ τοῦ πολέμου προκαταγγέλλειν κατὰ τῶν ἡμαρτηκῶτων ἐσόμενα βλάβη, καὶ τὰ ταῖς αἰχμαλωσίαις ἐπόμενα. Οἱ γὰρ ἄπαξ ἐλόντες, καὶ νενικηκότες, πράττουσιν εἰς τοὺς ἀλόνας τὸ δοκοῦν, ἀχαλίως ἐξουσίαις χρώμενοι, καὶ ἀνεπιπλήκτοις ὁρμαῖς πρὸς πάν ὄτιοῦν τῶν αὐτοῖς καθ' ἡδονὴν ἐρχόμενοι, καὶ οὔτε νόμον ὑπολογιζόμενοι, οὔτε τὸ εἰκὸς ἢ πρέπον ἐννοεῖν ἀνεχόμενοι, ἀπεσκληκότες δὲ ὡσπερ, καὶ πολὺ βλέποντα πρὸς ἀνήμερον ἔχοντες νοῦν, οὐδεμίαν ἀξιοῦσι φειδοῦς τοὺς ἀθλίως πεπραχότας. Ὅτι τοῖνυν προκείσονται τοῖς ἐχθροῖς εἰς ὕβριν καὶ αἰσχουργίαν τῶν πεπορνευκῶτων τὰ παῖδια καταμεμήνησκον ἐναργῶς.

Εἰ δὲ ὁ τις ἔλοιτο, καὶ καθ' ἕτερον νοήσει τρόπον. Ἐπισκέπτεται μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεός, οὓς ἀν βούλοιο τιμῶν τε καὶ ἀγαπῶν. Κἂν εἰς τὸ ῥάθυμον ἦ παρηνεγγεμένους, καὶ δρᾶν ἐθέλοντας ἅ μὴ θέμις, ἐπιτιμᾶ συμμέτρως, παλινδρομεῖν ἀναπέλθων ἐπὶ τὸ ἄμεινον. Τοιγάρτοι φησὶν ὁ θεοπέσιος Παῦλος τοῖς εἰς εὐδόκιμον κεκλημένοις ζῶν· «Εἰ παιδεῖαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. Τίς γὰρ ἐστὶν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ;» Ὁ δὲ γε σοφώτατος Παροιμιαστής διαμαρτύρεται καὶ φησιν· «Ὁν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν, ὃν παραδέχεται.» Οὐκοῦν οὓς παιδεύει, καὶ ἐποπτεῖας ἀξιοῖ, ὡς ἀγαθοὺς καὶ ἡγαπημένους. Ἐφορᾷ δὲ οὐδαμῶς τοὺς σφόδρα προσκεκρουκότας, μονονουχὶ δὲ λέγων· «Οὐκ οἶδα ὑμᾶς.» Ὁφθαλμοὶ γὰρ Κυρίου, ἐπὶ δικαίους, καὶ καθὰ γέγραπται. Οὐκοῦν καὶ πλημμελῶσι, φησὶν, οὐκ ἐπισκέψομαι, τούτέστιν, οὐ φροντιῶ, οὐκ ἐπιστρέψω πρὸς ἑμαυτὸν, οὐδεὶς ἀξίους ἠγήσομαι. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Καὶ γὰρ ὑμεῖς αὐτοί, φησὶν, οἱ ἐν τάξει πατέρων, τσοῦτον ἀφροστήκατε τοῦ θέλει ἐπιτιμᾶν ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν, καὶ εἰ τοῖς ἐσχάτοις μεταποιῶντο φαυλότητος, ὡς συναναφύρεσθαι πόρναις. Συντεθύκατε γὰρ τοῖς τετελεσμένοις. Πόρναις δὲ φησὶν ἰδικῶς τῆς τοῦ Βεελφεγῶρ ἱερείας. Βεελφεγῶρ δὲ ἐστὶν, ὁ καλούμενος Πρίαπος. Αἱ δὲ τὸ οὕτως αἰσχρὸν τιμῶσαι βδέλυγμα, πόρναις λοιπὸν ὁμολογουμένως. Τετελεσμένους δὲ ὀνομάζει πάλιν τοὺς ἱερομύστας τοῦ Βεελφεγῶρ, ἀνδρες δὲ ἦσαν· εἶναι μὲν δὲ οὐκ ἀνεχόμενοι τοῦθ' ὅπερ εἰσὶ, μεταφοιτῶντες δὲ μᾶλλον εἰς φρόνημα τὸ θηλυπρεπές, λόγοις τε καὶ τρόποις ἀνοσιῶς μαλακίζόμενοι. Θηλυδρίας δὲ καὶ μαλθακώνας τοὺς τοιούτους ἀποκαλοῦσιν τινες, οἳ γυναικεῖαις ἐλόλυγαίς, καὶ κυμβάλοις χρώμενοι, περιθέοντες τινὰς δῆλας μυσταγωγεῖν ὑπεκρίνοντο, τῆς τοῦ Βεελφεγῶρ αἰσχύνης πληροῦντες τὰ παλγνια. Ἐθουον τοίνυν, φησὶ, μετὰ τῶν τετελεσμένων, τούτέστι, μένοις προσήγον θυσίας τῷ Βεελφεγῶρ.

Καὶ ὁ λαὸς ὁ συνίων συναπλέκετο μετὰ πόρνῃς.

MZ. Μετακομίζει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν Ἰουδαίαν, τούτέστι, τοῖς ἐκ φυλῆς Ἰουδα καὶ Βενιαμιν, οἳ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες ἔτι, καὶ τὸ θεῖον ἔχοντες θυσιαστήριον (συνειστήκει γὰρ ὁ ναός), τὰ Μωσείως ἐντάλματα τηρεῖν ἔφρασκον, καὶ τὴν διὰ τοῦ νόμου σύνεσιν ἔχειν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ λελατρεύκασι τῇ Ἀστάρτῃ, προσοχθίσματι Σιδωνίων. Ἀστάρτην δὲ εἶναι φασὶ τὴν παρ' Ἑλλήσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ὀνομαζομένην Ἀφροδίτην. Ἐστῆκε δὲ τὸ ἀγαλμα γυμνόν, καὶ ὡς ἐν εἶδει πόρνῃς, αἰσχημόνως ἀπογυμνοῦν τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς καὶ τὰ ἄποπτα τοῦ σώματος μέρη. Οὐκοῦν οὐ μόνος, φησὶν, ὁ Ἰσραὴλ, καίτοι πλείστην δὴν ἀβουλίαν νενοσηκῶς, συνανεφύρετο πόρναις, καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθουεν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς ὁ συνίων, τούτέστιν, ὁ τὴν ἐκ νόμου σύνεσιν ἔτι σώζειν ὑποκρινόμενος, «συνανεπλέκετο πόρνῃ.» Προσκεκρυφίσκασι γὰρ, ὡς ἔφην, τῇ Ἀστάρτῃ.

A Qui volet, etiam alio sensu locum hunc intelliget. Visitat enim universorum Deus quos honorare et diligere voluerit. Etsi ad ignaviam detortos viderit nefandaque molientes, leniter increpitos ad salutaria denuo impellit. Proinde divinus Paulus ad eos qui ad vitam laudabilem vocati sunt: «Si disciplinam sustinetis, tanquam filii vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corrigit pater? » Attestatur idem sapientissimus Parœmiastes, «Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit.» Quare quos castigat, etiam visitatione ut bonos et dilectos dignatur. A quibus autem est majorem in modum offensus, eos neutiquam aspicit, tantum non dicens, «Non novi vos.» Nam ut scriptum est, «Oculi Domini super justos.» Ergo, si peccaverint, inquit, non visitabo, hoc est, non mihi curæ erit, non convertar ad eos, vilipendam illos. Quam ob causam? Etenim vos ipsi, inquit, qui in numero et ordine patrum estis, tantum abest ut hujusmodi in vobis ipsis liberisque vestris, quamvis extreme sint improbi, reprehendere velitis, ut cum meretricibus commisceamini. Immolatus enim cum initiatis. Meretrices proprie sacrificas Beelphegor nominat. Est autem Beelphegor qui nuncupatur Priapus. Tam execrabilem turpitudinem colentes, congruenter meretrices fuerunt. Initiatos porro vocat hieromystas Beelphegor, qui non sustinerent esse quod erant; sed potius in animos muliebres immigrarent, verbis et moribus nefarie emolli, quos nonnulli effeminatos et molles appellant; qui cum femineis ululatibus et cymbalis circumcursantes, inter faces sacra docere simulabant, pudenda Beelphegor indicra obeunt. Sacrificabant igitur cum initiatis, inquit, hoc est, initiati erant illorum mysteriis, et cum adeo corruptis hominibus Beelphegor sacrificia factitabant.

μεμύνητο τὰ ἐκείνων, καὶ ὁμοῦ τοῖς οὕτω κατεφθαρ-

78 Et populus ille intelligens adhærebat meretrici.

XLVII. Sermonem ad Judam derivat, hoc est, ad tribum Juda et Benjamin, qui adhuc Jerusalem habitantes, et sacrosanctum altare habentes (stabat enim templum) Moysis præcepta servare, et intelligentiam legis habere se profitebantur. Verum et ipsi divinis honoribus Astartem, scâhdalum Sidoniorum coluerunt. Astartem esse aiunt apud Græcos, nescio quare, Aphroditem (Venerem) nominatam. Stabat nudum simulacrum, forma scortii, partes illas corporis ab aspectu removendas minime tectas omnium oculis turpiter exhibens. Quamobrem non solum Israel, inquit, quamvis morbo amentiae affectus maxime, cum meretricibus misceretur, et cum initiatis sacrificabat; sed et ipse populus intelligens, hoc est, qui prudentiam legalem adhuc præ se ferebat, meretrici adhærebat. Adoraverunt enim, ut dixi, Astartem. Salomon enim libidinose et

¹⁶ Hebr. xii, 7. ¹⁷ Prov. iii, 12. ¹⁸ Matth. vii, 23. ¹⁹ Psal. xxxiii, 16.

peregrinæ mulieri gratum faciens, delubrum ei con- A
struxit ²⁰.

VERS. 15. Tu autem, Israel, ne ignores, et Juda,
ne ingrediamini in Galgala, et ne ascendatis in do-
mum iniquitatis, et ne juretis viventem Dominum.

XLVIII. Dixi jam toties, decem tribus in Samaria
a prophetis nominari Israel; Judam vero, et non-
nunquam Benjamin, duas tribus in Jerusalem, Judæ
puta et Benjamin. Loquitur in præsens de ambobus,
et utriusque multitudinis morbum increpat. Vide
enim quomodo Israel em ut perquam insipientem et
mentis inopem, et eapropter etiam desertorem fac-
tum vituperet: siquidem insipientiæ crimen repu-
tari æquum est, cultibus idolorum frequentandis
delectari, et a charitate in Deum separari. Significat
ergo hoc loco, « ne ignores, » ne sis fatuus, neve
extrema insipientia plenus. Pudefacit deinde habi-
tantes Jerusalem, nempe Judam, ut simulatorem et
impie injuriosum, quod ambobus incedat; imo quod
ambobus poplitibus juxta verbum prophetæ claudi-
cet ²¹. Fingebat enim studium et amorem religionis
erga Deum, et sacrificia legibus instituta celebrabat,
sed nequam adhuc ad dæmones ipsos adorandos
properare desinebat, **79** etsi id non adeo palam,
verum occulte et latenter. Quare beatus propheta
Ezechiel perfodere parietem jussus est; quo facto
vidit omnia idola Israel depicta in parietibus. Et ad
ipsum universorum Deus: « Vidisti, filii hominis,
quid seniores domus Israel faciant hic? unusquisque
eorum in cubiculo abscondito eorum. Quia dixerunt,
Dereliquit Dominus, non vidit Dominus terram ²². »
Ait item propheta, se aspexisse mulieres quoque
sedentes et plangentes Thammuz, qui Græcorum
lingua est Adonis. Perspice igitur, quo pacto, quam-
vis divinum templum venerabundi obirent, et cul-
tum divinum secundum legem sibi proprium et pec-
culiarem esse simularent, nihilominus clandestine
cultibus absurdis et diabolicis, et Deo invisibis se di-
videbant. Quocirca « Tu Israel, » qui omnino de-
flexisti: de via « ne ignores, » inquit. Id est, abstine
ab imperitiis; desiste ab hac tam vana et profana
voluntate; admitte prudentiam legi et prophetis,
sive Christo et Evangelio consentaneam. « Et Juda
ne ingredimini in Galgala, et in domum iniquitatis
ne ascendite, et ne jurate viventem Dominum. »
Haud enim decorum est per Deum jurare, atque in
lingua habere viventem Dominum, et interim ad-
dictum esse idolis et vitulos inanimos adorare. Con-
stituit quippe Jeroboam unum in Bethel, alterum in
Dan ²³. Non sinit igitur pietatem erga Deum fingere
per pronuntiationem nominis Domini, et nihilomi-
nus ad idololatrias cum ratione pugnantibus auferris, in
Galgala, et in domum iniquitatis ascendentes. Do-
mum iniquitatis vocat Bethel. Quare? redditur enim
Bethel Domus Dei. Sed domus idoli facta est, cum
aliqua injuria et rei et cognominis: domus namque

Σολομών γὰρ αὐτῇ τέμενο; ἀνεδείματο, μαχλώσῃ τε
καὶ ἀλλοφύλῳ γυναικὶ τὰ κεχαρισμένα πληρῶν.

Σὺ δὲ, Ἰσραὴλ, μὴ ἀγνώσῃ, καὶ Ἰούδα, μὴ εἰσπο-
ρεύσῃ εἰς Γάλγαλα, καὶ μὴ ἀναβαίνετε εἰς
τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα
Κύριον.

ΜΗ'. Ἐφην ἤδη πλειστάκις, ὅτι τὰς μὲν δέκα φυ-
λὰς, ἵκας ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τῶν προφητῶν οἱ λόγοι
καλοῦσιν Ἰσραὴλ. Ἰούδαν γε μὴν καὶ Βενιαμὴν ἐσθ'
ὅτε τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις δύο φυλάς, τὴν τοῦ
Ἰούδα, φημὶ, καὶ τοῦ Βενιαμὴν. Γέγονε τοίνυν περὶ
ἀμφοῖν εἰς τὸ παρὸν ὁ λόγος, καὶ τὴν ἑκατέρας πλη-
θούς ἀπελέγχει νόσον. Θέα γὰρ ὄπω; κατονεῖδίζει τὸν
Ἰσραὴλ, ὡς ἀσύνητον κομιδῇ, καὶ ὀλιγογνώμονα,
ταύτητοι γεγονότα καὶ ἀποστάτην. Εἴπερ ἀσυνεσίας
ἔγκλημα νοοῖτ' ἀν εἰκότως, τὸ ταῖς τῶν εἰδώλων
λατρείαις προσκείσθαι φιλεῖν, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγά-
της ἀπονοσφίζεσθαι. Σημαίνει δὴ οὖν ἐνθάδε τὸ, « μὴ
ἀγνώσῃ, » τὸ, μὴ ἐσο μωρὸς, μηδὲ τῆς εἰς λῆξιν ἠκούσης
ἀσυνεσίας ἔμπλεως. Ἐντρέπει δὲ πάλιν καὶ τοὺς ἐν
τοῖς Ἱεροσολύμοις, τούτεστι τὸν Ἰούδαν, ὡς ὑποκρι-
τὴν, καὶ ἀνοσίως ὑβρίζοντα, διὰ γε τοῦ βαίνειν ἐπ'
ἄμφω, μᾶλλον δὲ χυλεύειν ἐπ' ἀμφοτέρας ταῖς
ἡγύαις, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἐπλάττετο
μὲν γὰρ ἐπιτηδεύειν τε καὶ ἀγαπᾶν τὴν εἰς Θεὸν
εὐσέβειαν, καὶ τὰς κατὰ νόμον θυσίας ἐτέλει: ἀπῆλ-
λακτο δὲ οὐδαμῶς τοῦ καὶ αὐτοῖς ἐπέγεισθαι τοῖς
δαιμονίοις προσκυνεῖν, εἰ καὶ τῆς ἰλιαν ἀναφανδόν,
ἀλλ' οὖν κεκρυμμένως καὶ λεληθότως. Καὶ γούν ὁ
μακάριος προφήτης Ἰεζεχὴλ ὀρῦττει ἐν τῷ τοίχῳ
προσετάττετο. Εἶτα τεθέσται πάντα τὰ εἰδῶλα οἴκου
Ἰσραὴλ διαγεγραμμένα ἐπὶ τῶν τοίχων. Καὶ πρὸς
αὐτὸν ὁ τῶν ὄλων Θεός: « Εὐράκαας, υἱὲ ἀνθρώπου,
ἂ οἱ πρεσβύτεροι οἴκου Ἰσραὴλ ποιοῦσιν ὧδε; ἕκαστος
ἐν τῷ κοιτῶνι τῷ κρυπτῷ αὐτῶν. Διότι εἶπαν: Ἐγκα-
ταλέλοιπε Κύριος, οὐκ ἐφορᾷ Κύριος τὴν γῆν. »
Τεθεᾶσθαι δὲ φησὶν ὁ προφήτης καὶ γυναῖκας καθ-
ημένας, καὶ θρηνοῦσας τὸν Θάμμουζ, ὅς ἐστιν Ἄδωνις
τῆ Ἑλλήνων φωνῇ. Ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως καίτοι τὸν
θεῖον περιέποντας ναὸν, καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας
μεταποιεῖσθαι προσποιούμενοι, λεληθότως κατεμερι-
ζοντο πρὸς λατρείας τὰς ἀλλοκότους καὶ δαιμονιώ-
δεις, καὶ Θεῷ κατεστυγημένας. Οὐκοῦν « Σὺ μὲν
Ἰσραὴλ, » ὀλοτρόπως ἐκκεκλικῶς, « μὴ μάγνώσῃ, »
φησὶ, τούτεστιν ἀπόσχου τῆς ἀμαθίας, κατὰληγε τῆς
οὔτως εἰκαίας καὶ βεβήλου γνώμης, δέξαι σύνεσιν
τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν, ἥτοι τὴν διὰ Χριστοῦ
καὶ εὐαγγελικῆν. « Καὶ Ἰούδα, μὴ εἰσπορεύσῃ εἰς
Γάλγαλα, καὶ εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας μὴ ἀναβαίνετε,
καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον. » Καὶ γὰρ ἐστὶ τῶν
ἀτόπων, ὅρκιον μὲν ποιεῖσθαι Θεόν, καὶ ἐπὶ γλώττης
ἔχειν τὸν ζῶντα Κύριον, προσκείσθαι δὲ τῷ καὶ
εἰδώλοις καὶ ἀψύχοις δαμάλεσιν ἐλέσθαι προσκυνεῖν
Ἄπεθετο γὰρ Ἱεροβοᾶμ, τὴν μίαν εἰς Βαιθὴλ, ἡ
τὴν ἑτέραν εἰς Δάν. Οὐκ ἔδ τοιγαροῦν ὑποκρίνεσ:
μὲν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, διὰ τοῦ τὸν Κύριον ὄνο
μάζειν, κατακομίζεσθαι δὲ πρὸς ἐκτόπους ψευδολ-

²⁰ III Reg. xi, 5. ²¹ III Reg. xviii, 21. ²² Ezech. vii, 12. ²³ III Reg. xii, 29.

τρείας, ἀναβαίνοντας εἰς Γάλαλα, καὶ εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας. Οἶκον δὲ ἀδικίας ὀνομάζει τὴν Βαιθὴλ. Διὰ ποίων αἰτίαν; διερμηνεύεται μὲν γὰρ ἡ Βαιθὴλ οἶκος Θεοῦ. Ἄλλ' οἶκος εἰδώλου γέγονεν, ἀδικιθέντων τρόπον τινῶν, καὶ τοῦ πράγματος, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἐπινομίας· οἶκος γὰρ, ὡς ἔφη, εἰδώλου γέγονεν ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ. Καὶ γοῦν ἔφη ποῦ διὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἡγαπημένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; Ὁ Φαίη δ' ἂν εἰκότως ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἐπὶ γε τῆς ἐξ Ἰουδα καὶ Βενιαμὴν· «Ἐγγίζει μοι ὁ λαός σου οὗτος ἐμοῦ.»

Διότι ὡς δάμαλις παροιστρῶσα, οὕτως παροιστρῶσεν Ἰσραὴλ. Καὶ νῦν νεμήσει αὐτοὺς Κύριος ὡς ἀμὸν ἐν εὐρυχώρῳ.

ΜΘ'. Σοφῶς τις ἡμᾶς τῶν ἁγίων ἐπὶ τὴν τοῦ συμφέροντος θήραν ἀποκομίζει, λέγων· «Υἱέ, μὴ ζηλοῦτω σου ἡ καρδία ἀμαρτωλοῦς, ἀλλ' ἐν φόβῳ Κυρίου ἴσθι ἔλθῃ τὴν ἡμέραν.» Οὐδὲ γὰρ ἂν τις καταφέξειε, πῶς ἂν ἔλοιτο ζηλοῦν; τοιοῦτόν τι τῷ Ἰουδᾷ φησὶν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Μὴ γὰρ σοι γενέσθω πρόφαισις εἰς ἀπίστασιν τὸ παροιστῆσαι τὴν Ἰσραὴλ, καὶ οἴονε τῆς ἀγέλης ἀποδραμεῖν, ἐν Ἰσραὴλ δαμάσειν, αἷς ἐπερδίστρος ἐνιζήσειεν, ἥ-οι βούτυπος (εἶδος δὲ τοῦτο ἐμπίδος, δακνουσῆς οὐ φορητῶς), ἀποφέρει τῆς ἀγέλης, καὶ ὄξει φέρεσθαί δρόμῳ παρασκευάζει λοιπὸν, ὅποιπερ ἂν τύχη. Ἡ οὐκί τοῦτο πεπονθότα τὴν Ἰσραὴλ εὐρήσομεν; Ἀπεποίησε μὲν γὰρ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τὸν ἑαυτοῦ αἰπόλον ἀφείλε, τοῦτο ἐστὶ Θεὸν, δεινὴν καὶ ἐπάρατον ἐποίησατο τὴν ἀπίστασιν. Μὴ ζηλώσης τοιγαροῦν, ὦ Ἰουδα, φησί· εἰ γὰρ καὶ ἐν Ἰσραὴλ δαμάσει παροιστῆσας ὁ Ἰσραὴλ φησὶν πρὸς ἀπίστασιν, ἀλλ' οὐκ ἀζήμιον ἐστὶ τὸ ἐγγεῖρημα αὐτῷ. Ἀπελεύσεται γὰρ αἰχμάλωτος, καὶ τὴν ἐνεγκούσαν ἀφείλε, τὴν Περσῶν καὶ Μήδων νεμηθήσεται. Οὐκίτι θρασυῶς, καὶ οἰονεῖται ἐξήνιος, καὶ ἀτιμαγέλης (τοιαύτη γὰρ ἀείπως ἐστὶν ἡ παροιστῶσα δάμαλις), ἀλλ' ἐν Ἰσραὴλ γεγονῶς τοῖς ἡπιωτάτοις ἀμνοῖς. Ταπεινὸν γὰρ αἶε καὶ περιδεῆς τῶν αἰχμάλωτων τὸ χρέμα, καὶ τῆς τοῦ πάσχειν κακῶς ἐλπίδος οὐ μακρὰν, καὶ τῆς τῶν κρατούντων πλεονεξία κατηχημένον. Εὐρύχωρον δὲ τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων ὀνομάζει γῆν, μονονουχί τοιοῦτόν τι λέγων· Εἰς πλατεῖαν καὶ ἀκατάληκτον νεμηθήσεται γῆν, καὶ πολλὰς ἀμείψει χωρίας, οὐ τὸν αὐτὸν ἔχων αἶε δεσπότην, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ δεχομένου μετανοστήμενος. Πάθοι δ' ἂν τοῦτο αὐτὸ καὶ ἀνθρώπου ψυχῆ, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης ὀλιγορήσασα. Περινεχθήσεται γὰρ εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν τοῖς δαιμονίοις ἡγαπημένων. Αἰχμάλωτος, καὶ δειλὴ, καὶ Θεοῦ· «Παιδεύσει σε ἡ ἀποστασία σου, καὶ ἡ κακία σου ἐλέξει σε.»

Μέτοχος εἰδώλων Ἐφραὶμ ἔθηκεν ἐαυτῷ σκάνδαλα, ἠρέτιζε Χαναανούς. Πορνεύοντες ἐξεπέρρευσαν, ἠγάπησαν ἀτιμίας ἐκ φροῦδατος αὐτῶν. Συστροφὴ πνεύματος σὺ εἶ ἐν ταῖς πέτρυξιν αὐτῆς, καὶ κατασχυνθήσονται ἐκ τῶν θυσιαστηρίων αὐτῶν.

Ν'. Ἐτι τῷ προφήτῃ πρὸς τὸν Ἰουδαν ὁ λόγος, ὑποπλαττόμενον μὲν, ὡς ἔφη, τὸ μεταποιεῖσθαι

Dei domus idoli evasit, ut dixi. Itaque alicubi per os Jeremiæ de populo Israel ait : « Quid dilecta in domo mea fecit abominationem 24? » Dixerit porro jure universorum Deus super iis qui sunt de tribu Juda et Benjamin : « Appropinquat mihi populus hic labiis, cor autem eorum longe est a me 25. »

φωνῆς περὶ τῆς πληθῆος τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· «Τί ἡ καρδία αὐτῶν πόρῳ ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.»

VERS. 16. Quoniam sicut vacca œstro concitatus est Israel. Nunc pascet eos Dominus ut agnum in spatioso.

XLIX. Sapienter quidam sanctorum ad persequendam utilitatem nostram nos deducit, 80 cum ait : « Fili, non æmuletur cor tuum peccatores, sed in timore Domini esto tota die 26. » Quos enim quis culpaverit, quomodo imitari cupiat? Tale quiddam ad Juda universorum Deus : Ne te ad defectionem sollicitet, inquit, quod Israel œstro exagitatus est, et tanquam vaccæ, quibus tabanum, aut βούτυπος cum inedit (species est culicis, intolerabiliter mordentis), ab armento separat, atque ad celerem cursum qua via datur incitat. An non istud Israël contigisse constat? Discessit enim Hierosolyma, et, pastore suo relicto, hoc est Deo, tetram ac detestandam apostasin designavit. Ne igitur æmuleris, o Juda, inquit. Quamvis enim instar vaccæ œstro percitus Israel ad defectionem profugit, tamen facinus audax non impune admiserit. Migrabit namque captivus et extorris patria, Persarum ac Medorum terras habitabit, non amplius audax et effrenis quodammodo, et a grege se disjungens (talis enim semper est vacca œstro stimulata), sed similis erit agnis mansuetissimis. Semper enim captivi humiles, et meticulosi, et ab incommodorum perpetiendorum timore haud procul absunt, et dominorum imperiis onerantur. Spatiosam autem Persarum Medorumque regionem appellat, propemodum hujusmodi quiddam dicens : In terra lata et immensa habitabit, et multas regiones cum dominis mutabit. Quoc contingere potest etiam animæ quæ charitatem erga Deum neglexit; circumagetur enim quocunque tandem dæmonibus collibuerit captiva, misera et imbellis. Atque insuper jure audiet a Deo : « Erudiet te apostasia tua, et malitia tua te redarguet 27. »

ἀναλκις, καὶ δὴ καὶ δικαίως ἀκούσεται λέγοντος σου ἐλέξει σε.»

VERS. 17-19. Particeps idolorum Ephraim posuit sibi scandala, et elegit Chanaanos. Fornicantes fornicati sunt, et dilexerunt ignominiam ex fremitu eorum. Turbo spiritus tu es in altis ejus, et confundentur ex altariibus suis.

L. Adhuc propheta Judam alloquitur, simulantiem, ut dixi, se legem ut propriam sibi capessere, et

24 Jer. xi, 15. 25 Isa. xxi, 13. 26 Prov. xiii, 17. 27 Prov. vi, 12.

pietatis erga Deum rationem non vulgarem ducere, cum interea clam a colendis demonum simulacris haud abhorreret. **81** Ergo, quod sequebatur, « idolorum particeps factus est Ephraim, » hoc est, Israel; sic enim nominatur a tribu quæ apud se rerum potiebatur, Jeroboami, inquam, de monte et tribu Ephraim oriundi. Et quemadmodum Judam vocat eam quæ erat Hierosolymis, regnanti tribui appellationem suam servans; sic et in Israel cum nominat Ephraim, a tribu, penes quam regnum erat, nominat. Particeps igitur factus est idolorum Ephraim, inquit. Adoravit enim Ægyptiorum numen, nimirum Apim, sive vitulum, quem illi pro Deo colebant. Fuit nihilominus particeps impietatis et summæ dementiæ Chananæorum, qui tam turpe idolum, Beelphegor scilicet, colere et adorare voluerunt. Verum hoc facto Ephraim imposuit sibi scandala. Opiferum enim et datorem Deum violavit. « Elegit Chananæos, » pro, ipsorum consuetudines et ritus electione et imitatione dignos censuit. Erant hi confines Judæorum, homines scelerati et idololatræ. Insuper « Fornicantes ornati sunt, » Israelitæ, sine dubio, quia immoderate et plane inconvenienter fornicationi, spiritali scilicet, studuerunt, et sacrilega apostasia sua ad turpitudinem descenderunt. « Dilexerunt vero etiam ignominiam ex fremitibus eorum, » hoc est, ex grandi fastu et jaclantia, propter Deum, et gloriam quam ab ipso capiebant. Itaque compressis spiritibus pristinis inhonori et abjecti, miserabiles et omnium pedibus prostrati revera evaserunt. Non enim de cætero vocabantur liberi; sed potius in contumeliam et ignominiam vadent, et sub dominis tyrannils erunt. Verum licet his omnibus simul stolidissima multitudo Ephraim subjecta sit, tamen tu, Juda, illi fuisti veluti quidam turbo spiritu in alis volucris. Norunt omnes volatilia vento vehementi ea impellente, et tantum non cogente, procul dubio volare celerius. Ergo prolapsus est Israel, deflexitque ad apostasiam. Tu vero fuisti ei « turbo spiritus in alis. » Quomodo, aut qua ratione? Postquam enim vidit te, qui esses in lege institutus, divinum templum assiduo trivisses, sacra legibus mandata peregisses, jam inertem ac supinum iisdemque peccatis illigatum, maturius descivit. Verumtamen in dedecus, et pudorem, et ignominiam suam inveniet altaria sua.

Ἔσοι πλημμελήμασιν ἐνεχόμενον, ὀξυτέραν ἐποίησατο τὴν ἀποδρομὴν. Πλὴν εἰς αἰσχύνην εὐρήσῃ καὶ ἐντροπῆς καὶ ἀτιμίας πρόξενα τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν.

82 Itaque quoniam qui videmur stare, ad honestam vitam et nulli reprehensioni affinem obligati, segnes et ignavi in hoc invenimur; imo, similiter ut alii, Dei beneplacitum aspernati, non solum in nos ipsos iniqui erimus, sed una nobiscum perditis etiam aliis, duplex supplicium sustinebimus. Nam cum seductis et improbe viventibus ad imaginem et formam virtutis propositi esse debebamus, occasio scandali facti sumus. Quid ad hæc Christus? « Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in

τοῦ νόμου, καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν οὐκ ἐν μι ποιεῖσθαι λόγῳ, διανενοῦντα δὲ λεληθότως ἐπι χρῆναι τιμᾶν τὰ τῶν δαιμονίων ἰνδάλματα. Οὐκ ἔΓέγονε, » φησὶν, ὁμολογουμένως « μέτοχος εἰδὼ Ἐφραΐμ, » τούτέστιν, ὁ Ἰσραήλ. Ὀνόμασαι οὕτως ἀπὸ τῆς παρ' αὐτῷ κρατούσης φυλῆς, φημί τῆς τοῦ Ἰεροβοάμ· ἦν γὰρ ἐξ ὄρους καὶ φι Ἐφραΐμ. Καὶ ὡσπερ Ἰούδαν τὴν ἐν τοῖς Ἱεροσμοῖς ἀποκαλεῖ, τῇ βασιλευούσῃ φυλῇ τὴν κλ τετηρηκώς, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰσραήλ, ὅταν ὀνομα τὸν Ἐφραΐμ, ἀπὸ τῆς βασιλευούσης φυλῆς ποιε τὴν ὀνομασίαν. Μετέσχε δὴ οὖν ὁ Ἐφραΐμ εἰδὼ φησί. Προσκεκύνηκε γὰρ τῷ Αἰγυπτίων σεβάσμ Ἄπις δὲ ἦν, ἥτοι δάμαλις τὸ ἐκείνων σέβας. Μετ δὲ οὐδὲν ἤττον καὶ τῆς τῶν Χαναναίων ἀνοσιότητ καὶ ἀμέτρου φρενοβλαβείας, οἱ τὸ αἰσχρὸν οὕτως ἐβ λον περιέπειν τε καὶ προσκυνεῖν ἐγνώκασιν, τὸν Β φεγώρ. Ἄλλα τοῦτο δεδρακώς ὁ Ἐφραΐμ, « ἘΘῆ αὐτῷ σκάνδαλα. » Προσκέκρυνε γὰρ τῷ καὶ ἐπν νοντι, καὶ διασώζειν δυναμένην Θεῷ. « Ἡρέτισε Χι ναίλους, » ἀντὶ τοῦ, Αἰρετὰ καὶ ἀξιοβλήπτα πεποι τὰ Χαναναίων ἔθη· ὄμοροι δὲ οὗτοι τῆς Ἰουδι χῶρας, δυσσεβεῖς καὶ εἰδωλολάτραι. Καὶ πρὸς γ τούτοις, « Πορνεύοντες ἐξεπύρνευσαν » οἱ ἐξ Ἰσρ Δῆλον δὲ, ὅτι διὰ τοι τὸ πέρα μέτρου, καὶ τοῦ ε τως ἐπέκεινα τὴν νοητὴν ἐπιτηδεῦσαι πορνεῖαν, εἰς λῆξιν αἰσχρότητος τῆς ἀποστασίας αὐτοῖς ἔ σθαι τὰ ἐγκλήματα. « Ἠγαπήκασιν δὲ καὶ τὴν ἀτι, ἐκ φρυαγματῶν αὐτῶν, » τούτέστιν, ἐξ ὑψηλῶν α μάτων, ἅπερ εἶχον, ἐπὶ Θεῷ καὶ δόξῃ τῇ παρ' αὐ Οὐκοῦν ἄτιμοι καὶ κατεβρίμμενοι, οἰκτροὶ καὶ πατημένοι γεγόνασιν ἀληθῶς, τῶν ἀρχαίων φρυα των ἀπολιθῆσαντες· κεκλήσονται γὰρ ἐλευθεροὶ οὐκέτι· βαδιοῦνται δὲ μᾶλλον εἰς ὕβριν καὶ ἀτιμ καὶ ὑπὸ πικροῖς ἔσονται δεσπόταις. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῖς ἅπασιν, φησὶν, ἡ ἀνουστάτη τοῦ Ἐφραΐμ ὑπ χθη πληθῶς· ἀλλ', ὦ Ἰούδα, σὺ γέγονας αὐτῇ οἷ πνεύματος συτρυφή, ἐν πτέρυξι πετεινοῦ. Ἔστ παντὶ που ὄηλον, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τὰ διι μενα, πνεύματα αὐτὰ προσωποῦντος βιαίου, με ουχὶ καὶ ἐπαναγκάζοντος, ὄξυτέραν τότε ποιε τὴν πτήσιν. Οὐκοῦν ἐξώκειλε μὲν ὁ Ἰσραήλ ἀτ νευκῶς εἰς ἀπόστασιν. Σὺ δὲ γέγονας αὐτῷ « Συο φη πνεύματος ἐν ταῖς πτέρυξι. » Πῶς, ἢ τίνα πον; Ἐπειδὴ γὰρ σὲ τεβέεται τὸν τῷ νόμῳ τ αγωγούμενον, τὸν θεῖον προσεζήσαντα ναῶν, καὶ κατὰ νόμον τελούντα θυσίας, ἄθυμούντα, καὶ

Οὐκοῦν, ὅταν οἱ δοκοῦντες ἐστάναι, καλῶς τε ἀνεπιπλήκτως ὑφελόντες ζῆν, νωθροὶ τε καὶ βῆθ περὶ τοῦτο εὐρισκόμεθα· μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἱσῷ ἄλλοις ἀθετεῖν ἠρημένοι τὸ ἀνδάνον τῷ Θεῷ, μόνους ἑαυτοῦς ἀδικήσομεν, προσαπολλύντες δὲ ἐτέρους, διπλὴν ὑπομενοῦμεν τὴν κόλασιν. Δέον προκεῖσθαι τοῖς πεπιανυμένοις, καὶ ζῆν οὐκ ἐθέλει ὀρθῶς, εἰς εἰκόνα καὶ ὑποτύπωσιν ἀρετῆς, καὶ σ ὀάλου γεγόναμεν ἀφορμῇ. Τί οὖν ὁ Χριστός; « ἐὼν σκανδαλίστη ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστε

των εἰς ἐμὲ, φησί, συμφέροι αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῆ ἄμε credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris ²⁸. »

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ ἱερεῖς, καὶ προσέχετε, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ οἶκος τοῦ βασιλέως, ἐνωτιζέσθε, διότι πρὸς ὑμᾶς ἐστὶ τὸ κρίμα, ὅτι παρὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταβύριον, ὃ οὐ ἀφρευόντες τὴν θήραν, κατέπηξαν.

ΝΑ'. Προκατηξάσατο τὸν Ἰούδα, ὡς πνεύματος συστροφὴν γεγόντα τῷ Ἰσραὴλ, κατὰ γὰρ τὸν ἀρτίως ἤμιν προειρημένον τρόπον. Μεθίστασι δὲ λοιπὸν τὸν τῆς ἐπιπλήξεως λόγον ἐπὶ τοὺς τῆς ἀπάτης καὶ τῆς πλάνης εὐρετάς, καὶ τὴν τῆς ἀποπληξίας αὐτοῖς Β προξενήσαντας νόσον. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ ἱερεῖς οἱ ψευδῶνυμοι, καὶ οὐκ ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ, ἀλλ' ὠνητὴν ἔχοντες τὴν ἱερωσύνην, καὶ χρήμασιν ἐκπριάμενοι τὸ δεῖν εἰδῶλους ἱερουργεῖν. Γέγραπται γὰρ περὶ τοῦ Ἰεροβοάμ, ὅτι « Ὁ βουλόμενος ἐπλήρου τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ἱερεὺς τῶν ὑψηλῶν. » Ἐρπει δὲ οὖν εἰκότως ὁ λόγος ἐπ' αὐτούς τε τοὺς ἱερουργούς, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, συμπεριειλημμένους ταῖς αἰτίαις καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰσραὴλ. Οἱ μὲν γὰρ τὰ πρὸς σύστασιν τῆς εἰδωλολατρίας ἔφρασκόν τε καὶ ἔδρων, βωμοὺς ἀνιστάντες, σπονδὰς καὶ θυσίας προσάγοντες, καὶ τὴν τῆς ἀπωλείας τοῖς ἀπατωμένοις κατευρύνοντες τριβὸν. Εὐρεταὶ δὲ τῆς πλάνης, οἱ βασιλεῖς. Τοιγάρτοι φησὶ πρὸς αὐτούς, ὅτι « Παρὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ. » Σκοπιᾶν δὲ λέγει τὴν ὑπό γε C τῶν ἱερέων, εἴπερ ἦσαν ὄντως ἱερεῖς, καὶ ὑπ' αὐτῶν δὲ τῶν ἡγουμένων περισκουπούμενην πληθύν. Ἐφ' ὧσιν γὰρ αὐτοὶ τὸ ὀπήκουν· ἢ καὶ ἀφορῶνται παρὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὅποιπερ ἂν τοῖς κρατοῦσι δόξεις, παρατρέπουσι τὸ ὑπήκουν· ἔπεται δὲ τοῖς τῶν ἡγουμένων βελήμασι τὸ ὑπερευγόμενον. Γεγόνατε τοίνυν, φησὶν, ὡς παρὶς τῇ ὑφ' ὧμῶν ἐπισκοπούμενη πληθύν, ἦτοι τῇ εἰς ὑμᾶς ἀφορώσῃ τυχόν. « Γεγόνατε δὲ καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταβύριον. » Ὅρος δὲ τοῦτο περιφανέστατον, ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κείμενον, θηρίων τε καὶ πτηνῶν, διὰ τὸ ἦρθαι τε ὑψοῦ, καὶ D Ἐγὼ δὲ παιδευτὴς ὧμῶν, ἐγὼ ἔγνω τὸν Ἐφραΐμ, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἀπέστη ἀπ' ἐμοῦ.

ΝΒ'. Οἱ μὲν οὖν ἱερεῖς, καὶ μὴν καὶ οἱ ἐξ αἵματος βασιλικῷ, λίνον, καὶ πάγγ, καὶ θῆρα γεγόνασιν τοῖς λαοῖς, θυμιᾶν τοῖς δαίμοσιν ἐπιτάττοντες, καὶ πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων δρῶντες αὐτοὶ, καὶ φρονεῖν ἀναπειθόντες ἢ μὴ θέμεις, καὶ τοῖς ἀνοσίως ἐξηυρημένοις πλάνης ἐτέρους προσεπάγοντες τρόπους, τὰ ὑψηλά, φημί, τὸν Βεελπεγῶρ, τὸ τῶν Σιδωνίων βδέλυγμα, τὸν Βάαλ, τὸν Χαμῶς. Ἐσεσθαι δὲ αὐτῶν παιδευτὴς αὐτὸς, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, ἐπαγγέλλεται, ὡς ὅσον οὐδέπω τὰ ἐκ θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἐπιθήσων κακά. Ἐχει δὲ τὸ ἀπρεχὲς ὁ λόγος. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ οἴκου τοῦ βασιλικῷ δειναῖς καὶ ἀφύκτοις ἐνισχημένοι συμφοραῖς, οἱ μὲν διολώλασι, κατὰ γὰρ τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν

CAP. V.

VERS. 1. 2. *Audite hæc, sacerdotes, et attendite, domus Israel, et domus regis, auribus percipite, quia ad vos est iudicium, quoniam laqueus facti estis speculationi, et sicut rete expansum super Itabyrium, quod qui capiant venationem, depanzerunt.*

Ll. Accusavit antea Judam, ut turbinem spiritus factum Israeli, juxta rationem a nobis modo explicatam. Deinceps verba objurgationis ad fallaciæ et deceptionis inventores, et ad morbi et amentix hujus auctores convertit. Hi erant sacerdotes ementito nomine, nec de sanguine Levi; et, ut possent idolis sacrificare, sacerdotium pretio sibi comparaverant. Scriptum est enim de Jeroboam: « Quicumque volebat, implebat manum suam, et fiebat sacerdos excelsorum ²⁸. » Jure igitur sermo procedit ad sacerdotes ipsos et ad domum regis; et Israel ipse simul accusatur. Illi enim quæ ad idololatriam constituendam pertinerent et dicebant et faciebant, aras erigentes, libamina et victimas offerentes, et perditionis viam seductis dilatantes. Architecti autem erroris erant reges. Proinde ad illos ait: « Laquei facti estis speculationi. » Speculationem vocat sub sacerdotibus (qui quidem erant veri sacerdotes), et sub ipsis principibus speculationem, seu curam populi. Speculantur enim ipsi, et inspiciunt subditos; aut etiam inspiciuntur a subditis, et quo dominis visum fuerit, eo subditos avertunt, **83** qui voluntatem principum sequuntur. Fuistis igitur, inquit, ut laqueus multitudini quam speculamini, aut fortasse quæ vos speculatur, « et fuistis ut rete expansum super Itabyrium, » qui est mons Galilææ nobilissimus, ferarum aviumque venatu longe ditissimus propter celsitudinem, arboribus ac fruticibus densissimus. πλείστην τε ὄσσην καὶ ἀμφιλαφὴ τὴν ἀγρὰν ἔχον καταδασύνεσθαι σφόδρα δρυμοῖς τε καὶ λόχμαις.

VERS. 3. *Ego vero eruditor vester, ego cognovi Ephraim, et Israel non recessit a me.*

LII. Sacerdotes igitur, atque etiam regio sanguine prognati rete, et laqueus, et venatio populo facti sunt, incensum dæmonibus adolere jubentes, et ante alios ipsi et facientes, et sentire suadentes nefaria, et aliorum impia inventa: excelsa, inquam, Beelphegor, abominationem Sidoniorum, Baal, Chamos novis rationibus seductionis amplificantes. Fore autem se eorum eruditorem, nec ita multo post, pollicetur, ut mox pro furore et ira sua pœnis eos prosecutur. Et verus est sermo. Nam qui erant de domo regia, atrocibus et inevitabilibus malis constructi, alii perierunt, juxta narrationem sanctarum Litterarum; alii abierunt, Babyloniorum Medorumque tyrannidem

²⁸ Matth. xviii, 6. ²⁹ III Reg. xiii, 55.

perlaturi. Occisi sunt autem misere, imo juste, A pseudosacerdotes, et pecunia gradum hunc adepti, alii a Jehu, alii a Josia, qui fuit ex tribu Juda sive David³⁰. Atque hoc vir Dei, sacrificante aliquando Jeroboam et stante ad altare, vaticinatus est, his verbis : « Altare, altare, hæc dicit Dominus : Ecce nascitur filius in domo David, Josias nomen ejus, et ponet super te sacerdotes excelsorum, sacrificantes super te³¹. » Itaque comminatus est se castigaturum in furore et ira speculationi laqueum factos, sacerdotes, inquam, et sanguine regio procreatos. Neutiquam vero inaccusatum dimittit eum qui deceptus est, puta Israel. Idcirco, inquit, « ego cognovi Ephraim, et Israel non recessit a me. » Ac si dicat : Quis est iste qui celat me consilium, continens verba in corde, et me putat posse latere ? « Cognovi enim Ephraim, » inquit, « et non recessi ab Israel ; » — « Deus enim appropinquans ego sum, et non Deus de longe. Si absconditur homo in occultis, et ego non videbo cum³² ? » Et iterum : « Non a me abscondetur quidpiam³³ ? »

84 VERS. 4. *Quia nunc fornicatus est Ephraim, et contaminatus est Israel, non dederunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum, quia spiritus fornicationis est in ipsis, Dominum vero non cognoverunt.*

LIII. Quoniam enim renes et corda intuetur universorum Deus et prorsus nihil est illi inaspectabile³⁴, cognovit fornicatum esse, et ad fastigium improbitatis pervenisse Israel, sive Ephraim. Verumtamen nec ad punctum temporis poenitentiae cogitationem saltem suscepit, quod a spiritu fornicario esset occupatus, verumque Dominum quærere nollet. Verum est igitur quod ait Salvator : « Nemo potest duobus dominis servire³⁵. »

VERS. 5. *Et humiliabitur injuria Israel in faciem ejus. Et Israel, et Ephraim infirmabuntur in iniquitatibus suis ; et infirmabitur quoque Judas cum eis.*

LIV. Injuriam hic appellat detestandam superbiam : est enim injuriosus superbus. Humiliatum ergo iri superbiam Israelis inquit, ubi illa passus fuerit, et meritissimo, quæ et humilem illum, et miserandum, et abjectum, et materia de Deo gloriandi destitutum, supernaque et patria libertate spoliatum reddent. In faciem porro ejus injuriam reversuram, intelligendum est omne genus ignominiae quodammodo simile fore plagis in facie acceptis. Et ait infirmandos simul cum Juda Israelitas. Nam Syriæ et Persarum reges in Samaritaniam hostiliter grassati, non siverunt immunem esse Judam : Israelis quippe urbibus etiam nonnullas ad tribum Juda et Benjamin pertinentes addiderunt. Universam autem calamitatem citra dubita-

Γραμμάτων οἱ δὲ ἀπόγονοι, τοῖς Βαβυλωνίων καὶ Μήδων πλεονεξίαις ὑποκεισόμενοι. Ἀποτεθῆκα δὲ ἄθλιως, μᾶλλον δὲ ὁσίων, οἱ ψευδώνυμοί τε καὶ χρήμασιν ἱερεῖς, οἱ μὲν ὑπὸ Ἰηοῦ, οἱ δὲ ὑπὸ Ἰωσίου γεγονότος ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἔτιοι Δαβίδ. Τοῦτο ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ὁσύντος ποτε τοῦ Ἱεροδοῦμ καὶ ἐφεστηχότος τῷ Οὐσιαστῆρι, προεφῆτευσεν, λέγων ὁ Οὐσιαστῆριον, Οὐσιαστῆριον, τάδε λέγει Κύριος Ἰδοῦ υἱὸς τίκτεται ἐν οἴκῳ Δαβίδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτοῦ· καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν τοὺς ἐπιθύοντας ἐπὶ σοί. » Οὐκοῦν ἐπηπειλήσει παῖδες αὐτοῦ ἐν θυμῷ καὶ ὀργῇ τοὺς τῆ σκοπιᾶ πάγην γεγονότας, ἱερέας τε φησὶ, καὶ τοὺς ἐξ αἵματος βασιλικοῦ. Ἀκαταίτητον δὲ οὐδαμῶς τὸν ἡπατημένον ἡφείη, τουτέστι, τὸν Ἰσραὴλ. Ταύτητοι φησὶν ὁ Ἐγὼ τὸν Ἐφραῖμ, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ Ἰσον δὴ τοῦτο ἐκέλευ· Τίς οὗτος, ὁ κρύπτων μὴ βουλήν. συνέχων βήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οἴετι κρύπτειν ; Ἐγνωκα γὰρ τὸν Ἐφραῖμ, φησὶ, καὶ οὐκ ἀφέστηκα τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐθεὸς γὰρ ἐγγίζω ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. Εἰ κρυβήσετι ἄνθρωπος ἐν κρυφαῖσι, καὶ ἐγὼ οὐκ ὄψομαι αὐτόν ; Καὶ πάλιν, ὁ μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυβήσεται τι ; »

Δίδει τῶν ἐξεπόρνευσεν Ἐφραῖμ, ἐμάρτυ Ἰσραὴλ, οὐκ ἔδωκαν τὰ διαβούλια αὐτῶν τὴν ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν Θεόν. αὐτῶν, ὅτι πνεῦμα πορνείας ἐν αὐτοῖς ἐστὶ, τὸν δὲ Κύριον οὐκ ἐβγῶσαν.

NI'. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς νεφροῦς ὄρα καὶ καρδίας ὁ πῦρ ὅλων Θεός, ἀποπτον δὲ αὐτῷ παντελῶς οὐδὲν, ἔγνωκεν, ὅτι πεπόρνευε μὲν, καὶ εἰς ἄκρον ἤκε φαυλότητος ὁ Ἰσραὴλ, ἤγουν ὁ Ἐφραῖμ· πλὴν οὐδ', ὅσοι εἰπεῖν, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν κἀν γοῦν τὸ χρῆμα μετανοεῖν εἰσεδέξατο, διὰ γε τὸ κεκρατῆσθαι ἡ πορνείαν αὐτὸν ἀναπέθοντι πνεύματι, καὶ τὸν ἄλλο Δεσπότην μὴ θέλησαι ζητεῖν. Ἀληθὲς οὖν ὅτι, καὶ φησὶν ὁ Σωτῆρ, ὁ Οὐδεις δύναται δυοὶ κυρίως δολεῦν. »

Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ πρόσωπον αὐτοῦ. Καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραῖμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· καὶ ἀσθενήσει καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν.

ND'. Ὑβρις ἐνθάδε φησὶ τὴν ἐπάρατον ὑπεροχὴν ὕβριστῆς γὰρ ὁ ἀλαζών. Ταπεινωθήσεσθαι τοῖν φησὶ τὴν ὑπεροχίαν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐκεῖνα παθόντο καὶ σφόδρα δικαίως, ἃ καὶ ταπεινὸν αὐτὸν ἐμελλεῖ ἀποφαίνειν, οἰκτρὸν καὶ στερῆμιμμένον, καὶ αὐχμάτων ἔρημον τῶν ἐπιθεῶν, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἀνω καὶ πατρῶας αὐτοῖς ἐλευθερίας ἐστερημένον. Τὸ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ τὴν ὕβριν ἀποστραφήσεσθαι νοητέον διὰ τὸ πᾶν εἶδος ἀτιμίας εὐκείναι πως κατὰ πρόσωπον πληγαῖς. Ἀσθενήσειν δὲ ὁμοῦ Ἰούδα φησὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Καταδῆώσαντες γὰρ οὗτε τῆς Συρίας καὶ Περσῶν βασιλεῖς τὴν Σμάρτιν οὐκ ἀπλήγα συγκυχωρήσασθαι διαμεῖναι τὸν Ἰούδα προσθέντες ταῖς τοῦ Ἰσραὴλ πόλεσι καὶ τινὰς τῶν ἀνηκουσῶν τοῖς ἐξ Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. Ὅτι δὲ ἀπά-

³⁰ IV Reg. x, 11. ³¹ III Reg. xiii, 2. ³² Jer. xxiii, 25. ³³ Jer. xxxviii, 14. ³⁴ Jer. xi, 20; Hebr. iv, 1 ³⁵ Matth. vi, 24.

αὐτοῖς συμφορᾶς προμνήστρια γέγονεν ὁμολογουμένως ἢ εἰς Θεὸν ἀσέβειά τε καὶ ὕβρις, δεδίδαχεν, εἰπὼν, μὴ ἂν ἐτέρως αὐτοῖς τὸ τῆς ἀσθενείας συμβῆσεσθαι πάθος, ἀλλ' ἢ μόνον, ὅτι : Ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. Ὑπερβαῖον οὖν ἄρα καὶ τιμαλφέστατον ἀληθῶς ἢ εἰς Θεὸν εὐσέβεια, δι' ἧς ἂν γένοιτο καὶ τὸ ἐθνῶν δύνασθαι κρατεῖν, καὶ πάντα ἰσχύειν κατορθοῦν εὐκόλως. Καὶ ἀληθεύων ἐφασκεν ὁ Σωτὴρ, ὅτι : Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε οὐδέν. Ὑψάλλει δὲ πού καὶ ὁ Δαβὶδ, ὀρθᾶ φρονεῖν ἠρημένος, ἢ Ἰσχύος μου καὶ ὕμνης μου ὁ Κύριος. »

Μετὰ προβάτων καὶ μόσχων πορεύονται, τοῦ ἐκζητήσθαι τὸν Κύριον, καὶ μὴ εὐρῶσιν αὐτόν· ἔτι ἐξέκλιεν ἀπ' αὐτῶν, ὅτι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον· ὅτι τέκνα ἀλλότρια ἐγεννήθησαν αὐτοῖς. Νῦν καταράζεται αὐτοὺς ἢ ἐρυσίθη, καὶ τοὺς κληῖρους αὐτῶν.

NE. Ἀληθὲς ὁράται διὰ πραγμάτων, ὅτι καθὰ φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἀδύνατον αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφελεῖν ἁμαρτίας, καὶ ἔστιν ἀπρόσιτος διὰ νόμου Θεός. Νόμον δὲ φημι, τὴν κατὰ νόμον λατρείαν, τὴν δι' αἱμάτων καὶ θυσιών. Οὐκοῦν κἄν προσάγοιεν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ τὰ νενομισμένα θύματα, τῶν ἀνοσιῶς αὐτοῖς ἐπαισιμῶν ἐξαιτούντες τὴν ἄφεσιν, ἦγουν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ζητοῦντες οἰκειώσιν, οὐκ ἂν ἐφίκοιτο, φησὶν, οὐδ' ἂν ἐξανύσειαν τὸ εὐρίσκειν δύνασθαι τὸν Θεὸν, ἀλλ' οὐδ' ἂν γένοιτο προσίτις τοῖς οὕτω μεταγινώσκουσιν. Εὐρίσκεται γὰρ διὰ μόνης τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ἧς ἂν νοῦτο προεισοβῆ τὸ βῆμα τῆς πίστεως, καὶ προσέτι τούτῳ τῷ σωτήριον βάπτισμα, τὴν ἐν πνεύματι πρὸς Θεὸν οἰκειώσιν προξενούν. Οὐκοῦν, οὐκ ἂν εὐροὶ τὸν Κύριον ὁ Ἰσραὴλ διὰ γε τῆς κατὰ νόμον λατρείας. Ἐκτέκλιε γὰρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ καταλειπίσασιν αὐτόν, ἀποπηδῶντες τοσοῦτον, ὡς καὶ τέκνων ἀλλοτρίων γενέσθαι πατέρες. ἢ Ἀλλότρια δὲ τέκνα ἢ φησὶ, τὰ οἷον ἐκ μητέρας, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων, ταῖς τῶν εἰδώλων ἀνακεῖμενα δόξαις, προσυγόντων τάχα πού τοις δαιμονίοις τὰ χαριστήρια, καὶ τὰς ἐπὶ ταῖς ὡδίσι θυσίας, τῶν γεγεννημένων. Τέκνα τοῖνυν ἀλλότρια, τὰ μὴ ἐν Θεῷ ἢ κατ' ἕτερον τρόπον, τὰ ἐκ γυναικῶν ἀλλογενῶν. Ἐπεμύγνυντο γὰρ ἀπερισκέπτως οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ταῖς τῶν ἐθνῶν θυγατράσιν, εἰδωλολατρούσαις ἔτι, καίτοι τοῦ νόμου λέγοντος ἐναργῶς τὸ, μὴ δεῖν συνάπτεσθαι γαμικῶς τοῖς ἀλλογενέσι. ἢ Τὴν θυγατέρα σου γὰρ, φησὶν, οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ, τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου· ἀποστήσῃ γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις. ἢ Ἐπειδὴ ταῦτα δεδράκασι, ἢ Καταράζεται αὐτοὺς ἢ ἐρυσίθη. ἢ Σημαίνει δὲ πάλιν αἰνιγματωδῶς διὰ τούτου τὴν ἐσομένην αὐτοῖς κἀκώσιν τε καὶ βλάβῃν ἐκ τῆς τοῦ πολέμου προσβολῆς, οὐκ ἀνικάνως ἐχούσης ἐρυσίθης θίχην ἀφανίσαι δεινῶς αὐτοὺς τε καὶ τὰ αὐτῶν· τούτο γὰρ οἱ κληῖροι. ἢ Ὅτι δὲ μὴ εἰς ὑπέρθεισιν καὶ ἀνακωχῆν ὁ πόλεμος, ἀλλ' εὐθύς καὶ καταπόδας, πληροφόρηκεν εἰπὼν· ἢ Νῦν καταράζεται αὐτοὺς

tionem importasse illis impietatem et injuriam in Deum docuit cum dixit, non aliter ipsis malum infirmitatis eventurum, nisi quia « infirmabuntur in iniquitatibus suis. » Utilis igitur, et res profecto honoris plenissima pietas erga Deum, cujus ope etiam hostes domari, et omnia fieri cum laude atque virtute facile queant, ac verus est Salvator cum dicit : « Sine me nihil potestis facere »²⁶. Psallit et David alicubi ex vero sensu : « Fortitudo et laus mea Dominus »²⁷.

85 VERS. 6, 7. Cum ovibus et vitulis ibunt, ut quaerant Dominum, et non invenient eum; declinavit enim ab illis, quia Dominum reliquerunt, et filii alieni nati sunt. Nunc devorabit eos rubigo, et B sortes eorum.

LV. Res ipsa comprobat quod divinus Paulus ait, sanguinem taurorum aut hircorum abolere peccata non posse²⁸, et per legem accessum ad Deum non dari, legem autem dico cultum secundum legem, per sanguines et sacrificia. Itaque, licet offerant Israelitae hostias legitimas, scelerate factorum suorum conjunctionem petentes, sive conjunctionem cum Deo et amicitiam quaerentes, non eam assequuntur, inquit, neque proficiunt ad Deum inveniendum, neque tali modo poenitentibus aditus ad eum patebit. Per solam quippe vitam in Christo invenitur, cujus praevius ingressus haberi potest verbum fidei, et cum eo salutare baptismum, familiarem cum Deo conjunctionem in Spiritu efficiens. Quare Israel Dominum per legis caeremonias non inveniet : declinavit enim ab ipsis, quoniam et ipsi dereliquerunt eum, usque adeo resiliens, ut et filiorum alienorum patres fierent. « Alienos filios » nominat, qui quasi ex utero et ab ipsis cunabulis cultui idolorum addicti sunt, parentibus forsitan eos daemonibus pro munere gratiarum, et in sacrificium pro felici partu obtento offerentibus; aut aliter, qui nati sunt ex mulieribus alienigenis. Circa illum quippe pudorem qui de Israel erant, cum gentium filiabus etiamnum idola colentibus corpora copulabant, tametsi lex hujusmodi nuptias expresse vetaret. Ait enim : « Filiam tuam non dabis filio ejus, et filiam ejus non accipies filio tuo : avertet enim filium tuum a me, et vadens serviet diis alienis »²⁹. Quoniam autem haec fecerunt, « devorabit eos rubigo. » Per quod ut in aenigmate significat, quam afflictionem damnique subituri sint ex impressione hostili, cujus non minor vis erit quam rubiginis ad ipsos, et quae ipsorum sunt misere disperdenda : hoc enim sunt cleri, sive sortes. Quod vero bellum circa procrastinationem et inducias in vestigio sit, certo astruit, cum dicit : « Nunc comedet eos rubigo. » Perinde ac si dicat : Verba mea tristium experientia sequentur, prope sunt jam, et ante fores aruinae. 86 Restabit igitur

²⁶ Joan. xv, 5. ²⁷ Psal. cxxvii, 11. ²⁸ Hebr. ix, 12. ²⁹ Deut. vii, 3, 4.

tur Deum lædentibus, ut eum, quamvis quærentes A
invenire nequeant, sicutque alienorum filiorum pa-
tres, hoc est, non habeant nobiles et germanos
fructus, quos virtus et sanctimonia vitæ proferunt;
pereant autem potius, ut rubiginæ quædam sua
ipsorum improbitate et miseria confecti atque con-
sumpti. Et nihilominus donatæ a Deo sortes dai-
na accipiant, de quibus et divinus David univer-
sorum Salvatori Deo cænit: « In manibus tuis sor-
tes meæ⁴⁰. » Omnis quippe sors et omnis pars
nostra in potestate Dei est, et ipse est qui coronas
distribuit.

« Ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κληροί μου. » Ἄσας γὰρ ἡμῶν κληρος, καὶ πᾶσα μερὶς ἐν ἐξουσίᾳ Θεοῦ,
αὐτός ἐστιν ὁ τῶν στεφάνων διανομεύς.

VERS. 8, 9. *Clangite tuba super colles, sonate su- B*
per excelsis, prædicate in domo ðν, Mente exci-
dit Benjamin, Ephraim in desolationem factus est.
In diebus correptionis in tribubus Israel ostendi
fidelia.

I.VI. Planis verbis dictum est supra, detestabi-
lem Jeroboam cum vitulis aureis etiam alios ques-
dam idololatriæ pestiferique erroris modos apud
Israelitas introduxisse. Superstitiosis enim ritibus
Chamos et Beelphegor in montibus et collibus
sub quercu, et populo, et arbore umbrosa venera-
bantur. Visebantur autem, ut dixi, etiam in Bethel
et Dan vituli aurei. Et hæc quidem Israelis sedu-
ctio fuit. Judas autem, sive Benjamin, nihilominus
seducti sunt, et Astartem, offendiculum Sidoniorum
coluerunt. Supplices seiebant præterea soli, quod no-
bis etiam per Ezechielem liquebit. Ductus est enim,
ut scribit ipse, Hierosolymam in visione Dei. Deinde
vidit seductionem incolarum ejus. « Vidi enim, in-
quit, quasi viginti quinque viros. Dorsa eorum
contra templum Domini, et facies eorum contra, et
isti adorabant solem ad orientem⁴¹. » Considera ergo
quomodo pestem et exitium varie sibi comparabant,
multis modis Deum offendentes et irritantes. Vo-
lentes igitur etiam in propinqua expectatione po-
sitos vastare Samaritanos, et non parum conturbare
Jerusalem, Assyrios, inquam, et Persas, et Da-
mascenos, Syros puta (invaserunt enim ambo suis
temporibus, alias alia de causa ad hoc incitati)
ob moram et cunctationem irruptionis tantum non
objurgat, et ordiri bellum jubebat, circumelagentes
buccina, terrorumque primitiis mentibus seducto-
rum incutientes. 87 Quoniam enim eos et sor-
tes ipsorum rubigo devoratura est (diximus autem
nos rubiginem vocari clades belli et desolationem),
docens malum hoc esse supra caput, bre-
vique eventurum, tuba canere convenienter admo-
dum jussit, et autem alia super locis idolorum;
aut ut quamprimum incendendos et diruendos, aut
quia ipsi commoditatem bellicam haberent, et in-
de seductos infestissime oppugnare liceret. Quam-
vis itaque dicit canendum tuba super colles, et super
excelsa, et in domo ðν, idolorum loca intelliges.

ἢ ἐρυσίθη. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Κατόπιν ἦξει
λόγων τῶν ἀνιαρῶν ἡ πείρα· ἐγγύς ἦδη καὶ
θύραις ἢ συμφορὰ. Περιέσται δὴ οὖν τοῖς λυπ-
θεῶν, τὸ μᾶτε εὐρίσκειν αὐτὸν δύνασθαι, καὶ
ἔλοιτο ζητεῖν, γενέσθαι δὲ καὶ τέκνον ἄλλοτε
πατέρας, τουτέστιν, οὐκ εὐγενεῖς καὶ γηῖς
ἔχειν καρπούς (οὗτοι δ' ἂν εἴεν οἱ ἐξ ἀρετῆς τε
ἀγίας ζωῆς)· ἀπολέσθαι δὲ μᾶλλον, καθάπερ ἐρυ-
τινὴ τῇ σφῶν αὐτῶν περιθραυσμένους κακίᾳ
ἀθλιότητι, καὶ προσέτι τούτοις καὶ αὐτοὺς ζημιού-
τους παρὰ Θεοῦ κληρούς. Περὶ ὧν καὶ ὁ θεσπέ-
ψάλλει Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Θι-
ἡμῶν κληρος, καὶ πᾶσα μερὶς ἐν ἐξουσίᾳ Θεοῦ,

Σαλπίζετε σάλπιγγι ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, ἡχῆς
ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν, κηρύξτε ἐν τῷ οὐρανῷ ὄν· Ἰ-
στη Βενιαμὴν, Ἐφραὶμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο.
ἡμέραι· ἐλέγχου ἐν ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσρ
ἔδειξα πιστά.

NC. Προεῖρηται σαφῶς, ὅτι πρὸς ταῖς δαιμό-
ταις χρυσαῖς καὶ ἑτέροισι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ εἰδωλ-
τρίαις ὀλέθρου τε καὶ πλάνης εἰσχεκόμενε τρόπι-
ἐπάρατος Ἰεροδοάμ. Ἐδρῆσκειον γὰρ ἐν βρεσι-
βουνοῖς τὸν Χαμῶς, τὸν Βεελφεγῶρ, ὑποκάτω δὲ
καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος· ἦσαν δὲ
ἔφην, καὶ ἐν Βαιθῆλ καὶ ἐν Δάν αἱ χρυσαὶ δαιμά-
Ἄλλ' ἦδε μὲν τοῦ Ἰσραὴλ ἡ πλάνησις. Ὁ δὲ γε-
δας, ἦγουν ὁ Βενιαμὴν, οὐδὲν ἤττον πεπλάνητο
λελατρεύσασιν μὲν τῇ Ἀστάρτη προσοχθίσματι Σ-
νίων. Προσεκύνουν δὲ καὶ τῷ ἡλίω, καὶ τοῦτο
ἐναργῆς ἐστὶ πάλιν διὰ φωνῆς Ἰεζεχίηλ. Ἦ
μὲν γὰρ, ὡς φησὶν αὐτός, εἰς Ἰεροσόλυμα, ἐν ὄ-
θεοῦ. Εἶτα τεθέαται τὴν τῶν ἐνοικούντων πικ-
« Εἶδον γὰρ, φησὶν, ὡς εἶκασιν καὶ πέντε ἄνδρα
ὀπίσθια αὐτῶν πρὸς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ τ-
ῶπα αὐτῶν ἀπέναντι, καὶ οὗτοι προσεκύνουν
ἀνατολὰς τῷ ἡλίω. » Ἀθροῖς δὴ οὖν ὅπως ἐμερί-
την ἀπώλειαν, κατὰ πολλοὺς προσκρούοντες τρέ-
καὶ λυποῦντες Θεόν. Θυκοῦν τοῖς καταδουλοῦν ἐθέλ-
καὶ ὅσον οὐδέπω προσδοκωμένοι, τὴν Σαμάρ-
καὶ θορυβεῖν οὐ μετρίως μέλλουσι τὴν Ἰερουσα-
Ἀσσυριοῖς τε φημί, καὶ Πέρσαις, καὶ τοῖς ἀπ-
μασκού, φημί δὴ, τοῖς Σύροις (ἔβητο γὰρ ἀμφὸ
κατὰ καιρούς, ἄλλοι τε ἄλλως εἰς τοῦτο παρα-
μενοι), μονονουχὶ καὶ ἐγκαλεῖ τῆς ἐφόδου τὴν
λησιν· ἀπάργεσθαι δὲ ἦδη τοῦ πολέμου προστέ-
περιχοῦντας ταῖς σάλπιγγι, καὶ τὰς τῶν δειγμ-
ἀπαρχὰς ταῖς τῶν πλανυμένων ἐνιέντας ψι-
Ἐπειδὴ γὰρ, ἔφη, νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐ-
θη καὶ τοὺς κληρούς αὐτῶν (ἐλέγομεν δὲ ἡ
ἐρυσίθην ὀνομάσθαι τὴν ἐκ τοῦ πολέμου κά-
καὶ τὸν ἀφανισμόν), διδάσκων ὅτι γέγονεν ἐπὶ θι-
συμβῆσται δὲ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, σαλπίζ-
μάλα προστέταχε, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐπὶ
τῶν εἰδῶλων τόπους· ἢ ὡς ὅσον οὐδέπω καταπρ-
σεσθαι μέλλοντας καὶ σεισθησομένους, ἦγου
γεγόνασιν αὐτοὶ τοῦ πολέμου πρόφασιν καὶ

⁴⁰ Psal. xxx, 16. ⁴¹ Ezech. viii, 16.

ἀνηκέστου συμφορᾶς τοῖς πεπλανημένοις. Ὅταν οὖν λέγῃ τὸ χρῆναι σαλπίζειν ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, καὶ ἐπὶ τὰ ὕψηλά, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν, τοὺς τῶν εἰδώλων νοήσεις τόπους. Ἰστέον δὲ, ὅτι τοῖς ἄλλοις ἐρμηνευταῖς εἰς τὸ, «Ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν,» οὐ συνηνέχθησαν οἱ Ἐβδομήκοντα. Οἱ μὲν γὰρ εἰρήκασιν· «Ἐἰς οἶκον ἀνωφελοῦς,» τοῦτέστιν, εἰδώλου παντός· οἱ δὲ, «Ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν.» Οἰησόμεθα δὴ οὖν, ἐκείνο βούλεσθαι νυνὶ τὸν προφητικὸν ἡμῖν ὑπόσημῆναι λόγον, ὅτι χρῆ σαλπίζειν αὐτοὺς, οὐκ ἐπὶ μόνους τοὺς βουνοὺς καὶ τὰ ὕψηλά, τουτέστιν, οὐ κατὰ μόνης τῆς εἰδωλολατρίας τοῦ Ἰσραήλ, ἤτοι τῶν δέκα φυλῶν τῶν ἐν Σαμαρείᾳ, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταύτης τῆς οὐθῆς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις παρὰ τε τῷ Ἰούδα καὶ τῷ Βενιαμίν. Προσεκύνουν γὰρ, ὡς ἔφην, τῷ ἡλίῳ («Ὡν δὲ ἐστὶν ὁ ἥλιος»), Θεὸν ῥιπτοῦντες κατόπιν, καὶ ἀποστρεφόμενοι τὰ αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν, τὸ ἔχειν τὰ ὀπίσθια πρὸς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀπέναντι, δηλὸν δὲ ὅτι τοῦ ἡλίου. Ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς τὸ, «Ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν,» οἶκον ἢ τέμενος νοήσεις Θεοῦ ψευδωνύμου παντός καὶ πεποιημένου, ἤτοι τοῦ ἡλίου. Ἄτοπον δὲ οὐδὲν, ἢ ἀπίθανον εἶναι τὴν δόξαιεν ἄν, οἶκον ἡλίου τοὺς ἡλίῳ προσκυνούντας νοεῖσθαι τε καὶ ὀνομάζεσθαι, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἶκος Θεοῦ νοηθεῖεν ἂν οἱ τὰ αὐτοῦ φρονούντες, καὶ αὐτῷ τὸ σέβας ἀνάπτοντες. Εἰ δὲ βούλοιτό τις καὶ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσῆν Ὡν ὀνομάζεσθαι, φορέσει καὶ οὕτως τὸ πιθανὸν ὁ λόγος. Ὅ μὲν γὰρ θεομισθῆς Ἱεροβοὰμ πρὸς τὸ τῶν Αἰγυπτίων σέβας, φημί δὴ τὸν Ἄπιν, τὰς δαμάλεις εἰργάζετο. Τετιμήκασιν δὲ τὸν Ἄπιν Αἰγύπτιοι, σελήνης μὲν τέκνον εἶναι λέγοντες (τοιγάρτοι καὶ μνησοειδὲς ἐπὶ μετώπου εἶχε σημεῖον), ἔκγονον δὲ ὡς περ ἡλίου πιστεύοντες εἶναι, διὰ τὸ, κατὰ γὰρ αὐτοῖς δοκοῦν, ἐξ ἡλίου τὴν σελήνην φωτίζεσθαι. Οὐκοῦν ὡς σελήνης μὲν τέκνον, ἡλίου δὲ ἔκγονον ἐτίμων τὸν Ἄπιν. Ἀπεκόμιζε δὲ αὐτοὺς εἰς τοῦτο δὴ πλάνης καὶ λογισμῶν ἀθλιότητος ὁ πολυμήχανος δράκων, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς. Σαλπίζειν οὖν ἄρα προστέταχεν ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, καὶ τὰ ὕψηλά, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν, τουτέστι τῆς δαμάλειος τῆς χρυσεῆς. Ποῖα δὲ ἦν ἄρα τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα, καὶ ὁ τοῦ χρῆναι κολάζεσθαι λόγος, καθίστησιν ἐναργές, ἐπιφέρων εὐθύς· «Ἐξέστη Βενιαμίν,» ἀντὶ τοῦ, τῶν ἰδίων ἐκπεφοίτηκεν ἐθῶν, ἤγουν, τῆς ἀρίστης ἀπώλισθε φρενός. Τοῦτο γὰρ ἀληθῶς ἡ ἔκστασις ἐπὶ φάυλα νοῦτο. «Κατηφάνισται δὲ καὶ Ἐφραῖμ.» Πλὴν οὐχ οὕτω ταῦτα διὰ παντός φησιν· «Ἐν γὰρ ἡμέραις ἐλέγχου τῆς ἀμφοῖν πλημμελείας ἔδειξα πιστά,» βεβαίους καὶ ἀληθεῖς τοὺς ἔμους ἀποφῆνας λόγους. Συμβέδηκε γὰρ αὐτοῖς, ἄπερ ἤδη προείπον, καὶ οὐδὲν διέψευστα τῶν ἐμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξέστησαν τῶν ἀρχαίων ἐθῶν, καὶ φρενός ἕξω γεγόνασιν ἀγαθῆς, ἐξώσθησαν καὶ αὐτῆς τῆς ἑαυτῶν χώρας, καὶ ἀποπεπτώκασιν ὁμοίως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης καὶ πάσης εὐημερίας.

Ἐφέστα δὲ καὶ ἐτέρως τοῖς καταλιμπάνουσι Θεὸν, τὸ ἐξίστασθαι δεῖν καὶ ἀγαθῆς ἀπάσης ἐννοίας, καὶ μὴν καὶ ἔργου παντός τοῦ τετραμμένου πρὸς ἀρετὴν. Παδιοῦνται δὲ πρὸς ἀφανισμὸν ἐλέγχοντός τε καὶ ἐπιτιμῶντος Θεοῦ, καὶ τῆς βλάβης ἐξαιτουῦντος οἴκας. Χρήσιμον οὖν ἄρα, καὶ ἀναγκαῖον εἰς ζωὴν, τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, μόνον δὲ οὐχὶ τὸ ἐν Ἰαλμοῖς

Sciendum vero alios interpretes, quod attinet ad illud «in domo Ὡν,» non convenire cum Septuaginta. Nam illi transtulerunt «in domum inutilis,» hoc est, omnis idoli. Ast hi, «in domo Ὡν.» Quare existimabimus illud nunc propheticum sermone velle oportere illos canere, non super colles tantum et super excelsa, hoc est, non contra solam idololatriam Israelis, sive decem tribuum in Samaria, sed contra eam quoque quæ erat Hierosolymis apud Judam et Benjamin: adorabant quippe solem, ut dixi (Ὡν autem est sol), Deum post tergum projicientes, et sacra ejus aversantes. Hoc si quidem opinor significare quod posteriora sua obverterent templo Domini, et facies suas contra, haud dubie, contra solem. Cum igitur audis, «in domo Ὡν,» fanum aut dei penitus falsi et ficti, aut solis intellige. Nihil porro absurdum aut incredibile cupiam videatur, domum solis intelligi et appellari iis qui solem adorant, quemadmodum et domum Dei fas est intelligere eos qui quæ sunt illius sapiunt, cultumque ac venerationem eidem impendunt. Quod si cui placebit, etiam vitulum aurcum Ὡν vocari, et sic probabilis erit oratio. Deo enim invisus Jeroboam ad exemplum Ægyptii numinis, Apis videlicet, vitulos conflagavit. Honorarunt autem Ægyptii Apim, lunæ filium asserentes. Quocirca et lunæ imaginem signum referens in fronte habebat, et quasi solis nepotem credebant esse, quod, ut ipsi putabant, a sole luna illuminaretur. Quamobrem ut lunæ quidem filium, solis vero tanquam nepotem honoribus Apim prosequerantur. In hanc erroris opinionumque miseriam multorum machinator draco, puta Satanas, eos abduxit. Jubeat ergo canere tuba super colles et excelsa, et in domo Ὡν, **SS** hoc est, vituli aurei. Deinde statim quæ sint amborum scelera et ratio pœnæ manifestat. «Mente excedit Benjamin,» pro, mores suos deseruit, seu optimæ vivendi normæ valedixit: vere enim hoc verbo in malum mutatio intelligi potest. «Et Ephraim desolatus est.» Verumtamen non ita hæc semper, inquit. «In diebus enim correptionis peccati amborum ostendi fidelia,» firmos et veros demonstrans sermones meos. Contigerunt enim illis quæ jam prædixi, nihilque verborum meorum eos fecellit. Ut enim a moribus antiquis recesserunt, et bonam mentem amiserunt, etiam regione sua pulsati sunt, et similiter charitate Dei et omni prosperitate exciderunt.

Sequetur autem alioqui Deum derelinquentes ab omni bona cogitatione discessio, atque adeo ab omni opere ad virtutem pertinente. Et procedent hujusmodi ad desolationem, corripiente et increpante Deo, et ignavie pœnas exposcente. Conducibile igitur et necessarium est ad vitam, esse cum Deo, et tantum non illud ex Psalmis clamare: «Adhæ-

sit anima mea post te ⁴². » Suscipiet enim, et A promptly opitulabitur dextera Omnipotentis e qua nemo rapiet ⁴³, ut Salvator testatur.

VERS. 10. *Facti sunt principes Juda velut transponentes terminos, super eos effundam sicut aquam impetum meum.*

LVII. Hoc est (quamvis sub involuero) quod dicebat, « excedit mente Benjamin. » Similes enim fuerunt, inquit, terminos transferentibus, et olim definita transgredi volentibus. Qui enim soli Deo convenientia, ipsique jure dicata, charitatem, inquam, honorem, adorationem aliis tribuunt, quia forte solem, aut lunam, et astra precibus sollicitant, nihil revera faciunt aliud quam quod omnino terminos mutant. Judam autem, sive Benjamin gloriam Deo debent soli, et lunæ, et astris dicavisse, ex eo claret quod ad Jeremiam prophetam ait Dominus: « An non vides quid isti faciunt in civitatibus Juda et in viis Jerusalem? Filii eorum colligunt ligna, et patres eorum succendunt ignem, et mulieres eorum commiscent similaginem, ut faciant placentas militiæ cœli; et libaverunt libamina diis alienis, ut ad iracundiam provocent me ⁴⁴. » Terminos itaque moverunt principes tribus **89** Juda, hoc est, suprema et regia circumfluentes gloria, quos vulgus errantes ut exemplaria sequi conveniebat. Verum « instar aquæ cum impetu effusæ effundam in eos impetum, seu furorem meum. » Calamitates siquidem a Deo irato impositæ prorsus nec ferri tolerarique, nec repelli queunt, quomodo nimirum nec aqua multa ubertim effusa reprimi.

VERS. 11, 12. *Oppressit Ephraim adversarium suum, et conculcavit judicium, quia cœpit abire post vana. Et ego quasi conturbatio Ephraim, et quasi stimulus domui Juda.*

LVIII. Quonam modo Benjamin mente alienatus sit, haud obscure declaravit. Dixit enim factos esse principes Juda, ut qui terminos transferunt. Quomodo autem et Ephraim desolationem passus sit, deinceps exponit et addit: « Oppressit Ephraim adversarium suum. » Et videntur velut cum urbanitate ad nos verba fieri. Quænam igitur accusatio sit tribus Ephraim, aut de quo adversario divinum oraculum loquatur quem oppresserit Ephraim, explanare quantum in me est conabor. Tribules enim Juda et Benjamin reverebantur aliquantum leges Mosaicæ, et adhuc earum rationem ducebant, dabantque studiose operam justitiæ. Non enim omnes declinaverunt; sed erant non pauci transfugas deplorantes ac lamentantes, et dolorem animo non mediocre concipientes, cum quidam despecto universitatis Deo mores idololatrias inveherent. Hinc beatus Ezechiel, missos ait contra Jerusalem cum securi-

Α εκείνο βοῶν, « Εκκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σο Ἄντιλήψεται γὰρ τότε καὶ ἐπικουρήσει προθύμῃ δεξιᾷ τοῦ πάντα ἰσχύοντος, ἀπ' ἧς οὐδεὶς ἀρπικατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν.

Ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες Ἰούδα ὡς μετατιθέν ὄριον, ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ὄρημά μ

NZ'. Τοῦτό ἐστιν αἰνιγματωδῶς τὸ Ἐξέστη Βενια Γεγόνασι γὰρ ἐν Ἰσραὴλ, φησὶ, τοῖς μετατιθεῖσιν ὁ καὶ ὑπερβαίνειν ἐθέλουσι τὰ πάλαι διωρισμένα. γὰρ τὰ μόνον πρέποντα τῷ Θεῷ, καὶ αὐτῷ δικαίαν ἀναθεθεῖμένα, τὴν ἀγάπην δὲ λέγω, τὴν τιμὴν, προσκύνησιν μεθιστάντες εἰς ἑτέρους, διὰ γε προσκυνεῖν ἡλίω τυχόν, ἤγουν σελήνῃ καὶ ἀστρὶ δρῶν ἂν ἔτερον οὐδὲν, κατὰ γε τὸ εἶδος, ἢ ὅτι πάντως μεθιστᾶσιν ὄριον. Ὅτι δὲ τὴν πρέπουσαν Θεῷ δόξαν, ἡλίω, καὶ σελήνῃ, καὶ ἀστροῖς ἀνατικὴν ὁ Ἰούδας, ἤγουν ὁ Βενιαμὴν, σαφῶς ἂν νοητὸς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν λέγοντος Θεοῦ· οὐχ ὄρα; ὅτι οὗτοι ποιοῦσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰσραὴλ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλὴμ; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν σιγῆσαι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καλοῦσι πῦρ, καὶ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι σταλς, τοῦ ποιῆσαι χραυτὴν τῆ στρατιᾶς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔσπαισαν σπερματὸς ἀλλοτρίοις, ἵνα παροργίσωσί με. Ὅριον οὖν μετατεθείκασιν οἱ ἐξ Ἰούδα φυλῆς ἡγοῦμι τούτέστιν, οἱ τὴν ἀνωτάτω καὶ βασιλίδα περιμενοὶ δόξαν, οἷς ἦν εἶδος κατακολουθεῖν ἐλέσθαι πλανημένοις τὴν ἀγελαίαν πληθύν. Ἄλλ' « Ἐγὼ δίκην βαγδαιότητος, φησὶν, ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ ὄρημά μου. » Δύσοιστα γὰρ, καὶ ἀφόρητα, ἀνανταγώνιστα παντελῶς τὰ ἐκ θείας ὀργῆς. Κατὰ ἀμέλει καὶ χρῆμα δυσάντητον ἡ πολλὴ ἀμφιλαφὴ τῶν ὑδάτων φορὰ.

Κατεδυνάστευσεν Ἐφραὴμ τὸν ἀντίδικον τοῦ, καὶ κατεπάτησε τὸ κρίμα, ὅτι ἤρξατο ρεῦεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. Καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὡς ταραχὴ τῷ Ἐφραὴμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ Ἰούδα.

NH'. Τίνα μὲν τρόπον ἐξέστη Βενιαμὴν, ἀπὸ δὲ σαφῶς. Ἐφη γὰρ, ὅτι γεγόνασιν ἄρχοντες Ἰσραὴλ ὡς μετατιθέντες ὄριον. Πῶς δὲ καὶ Ἐφραὴμ εἰς νισμὸν ἐγένετο, διερμηνεύει πάλιν, ἐπειπὼν· « Ἐδυνάστευσεν Ἐφραὴμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ. » Δοκεῖ πως ἐν ἧθει πεποιθῆσθαι νυνὶ πρὸς ἡμᾶς ἵστος. Ποῖον οὖν ἄρα τὸ κατηγορημα, τὸ ἐκ τῆς Ἐφραὴμ, ἢ ποῖον ἀντίδικον τὸ θεῖον ἡμῖν χρῆμα φησὶ, ὃν κατεδυνάστευσεν ὁ Ἐφραὴμ, διεπὶ ὡς ἐνὶ πειρασμοῖσι. Οἱ μὲν γὰρ ἐκ φυλῆς Ἰούδας Βενιαμὴν, αἰδῶ τινα καὶ λόγον ἐπὶ τῶν διὰ Μωσῆος ἐποιούτων νόμων, ἐπετῆδυν τε τὴν δικαιοσύνην οὐ γὰρ πάντες ἐκκεκλίκασιν, ἀλλ' ἦσαν οὐκ ἐπισημοὶ κλαίοντες τε καὶ ὀλοφύρομενοι τὴν τῶν νομένων ἀπόστασιν, καὶ δυσχεραίνοντες οὐ μετὰ τὴν ἐπί τῶν τῶν ἔλων ἀτιμάζοντες Θεὸν, τοὺς τὴν δολολατρίαν τινὲς ἐπετῆδυν τῶν τρόπων. Καὶ γὰρ μακάριός φησὶ προφήτης Ἰεζεχὴλ· Ἄπεστὲλ

⁴² Psal. Lxii, 9. ⁴³ Joan. x, 28. ⁴⁴ Jer. vii, 17, 18.

μὲν τινες κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, πελάξεις ἡρμένοι, ἤκουόν τε σαφῶς Θεοῦ λέγοντος, ἔπεσθαι μὲν δεῖ[ν] τῷ τὸν ποδῆρη διεζωσμένῳ, φεῖδεσθαι δὲ μηδενός. « Εἶδον γάρ, φησί, καὶ ἰδοὺ ἕξ ἄνδρες ἤρχοντο διὰ τῆς πύλης τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν, καὶ ἐκάστω πέλυξ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ εἶπε τῷ ἄνδρῳ, φησί, τῷ ἐζωσμένῳ τὸν ποδῆρη. Διέλθε μέσην τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἕως τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν καταστεναζόντων, καὶ κατοδυνωμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀδικίαις ταῖς γινόμεναις ἐν μέσῳ αὐτῆς. Καὶ τοῦτοις εἶπεν ἀκούοντός μου. Πηρέευσθε εἰς τὴν πόλιν ὅπισθω αὐτοῦ, καὶ κόπτετε, καὶ μὴ φεῖδεσθε· καὶ πρᾶσθύτερον, καὶ νεανίσκον, νῆπια, καὶ γυναῖκας ἀποκτείνετε εἰς ἐξάλειψιν. Ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' οὓς ἔστι τὸ σημεῖον μὴ ἐγγίσητε. » Ἀκούεις ὅτι κατεστμαίνοντό τινες ὡς ἔξω δίκης, καὶ θυμοῦ, καὶ ἀπάσης ὄντες αἰτίας, διὰ τοι τὸ ἐλέσθαι φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ μὴν καὶ βιοῦν ἐν νόμῳ, καὶ δικαιοσύνης ἄπτεσθαι, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀνεπιπλήκτως ἐρᾶν. Ἐν δὲ γε τῇ Σαμαρείᾳ ὀλοτρόπως ἐξώκειλεν ὁ Ἰσραήλ, οὐδ', ὅσον εἰπεῖν, κἂν γοῦν μνήμης τάχα ποιῶ τὰ Μωσαίου ἀξιώων, μαχομένην δὲ ὡσπερ καὶ εἰς ἅπαν αὐτοῖς ἀντιτεταγμένην ἐπετίθει ζωὴν, ὡς καὶ ἐχθρὸν ἤγεισθαι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον· ὅσον ἤκει εἰπεῖν, ὡς μὴδὲ εἰδέναι θέλειν αὐτὸν, ἀτιμάζειν δὲ τὸν παιδαγωγὸν, καί τοι σώζειν εἰδότα, καὶ ἀποκομιζέειν εὖ μάλα δυνάμενον εἰς εὐθῆ τε καὶ ἀκατάσκαπτον ζωὴν. Τοῦτο τοίνυν, ὡς ἔοικεν, ὁ προφητικὸς αἰνίττεται λόγος. Πεποιήται δὲ μετ' ἡθους, ὡς ἔφη. « Κατεδυνάστευσε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἐφραῖμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, Νίκην ἐκτοπωτάτην, καὶ ὀλέθρου πρόξενον νενίκηκεν ὁ Ἐφραῖμ, κατεδυνάστευσεν ὡς ἴσον ἐχθρὸν, τουτέστι, νενίκηκε γενικῶς ὁ μεμάρτησε νόμον. Ἐπειδὴ δὲ ἔστιν ἀμυδρὸς ὁ λόγος, ἐτέρως αὐτὸ διατρανωτὶ, λέγων· « Κατεπάτησε κρίμα, » τουτέστιν, οὐ πεφρόντικεν ὄλως τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης. Ἀεὶ γάρ πως τὸ καταπατούμενον, ἐν ἀτιμίᾳ νοεῖται, καὶ οὐδενὸς ἄξιον καταφωρᾶται λόγου. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, « Καλὸν τὸ ἄλας, φησὶν· ἐάν δὲ τὸ ἄλας μωρανοῖ, ἐν τίνι ἀλισθησεται; Εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ [βε]δληθὲν ἔξω, καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. » Ὅταν τοίνυν κρίμα λέγῃ, νοήσεις τὸν νόμον. Οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ὀνομάζων αὐτὸν, ἀναφωνεῖ πρὸς Θεόν· « Κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακώβ σὺ ἐποίησας. » Θεοῦ γὰρ ὁ νόμος, καὶ εἰ λαλεῖται δι' ἀγγέλων. Ἀλλὰ τίς ἡ πρόφασις τοῦ, καὶ ἐχθρὸν ἤγεισθαι τὸν νόμον, καὶ καταπατήσαι τὸ κρίμα, παρέδειξε πάλιν, εὐθύς εἰπὼν, « Ὅτι ἤρξατο πορεύεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. » Ἀρχὴ τῆς τοιαύτης νόσου, φησὶ, τὸ τιμᾶν ἐλέσθαι τὰ μάταια, καὶ κατακολουθεῖν εἰδώλοισι. Ἀμύχανον γὰρ ἐν ταυτῷ καὶ Θεῷ δύνασθαι κατακολουθεῖν, καὶ τοῖς ποτηροῖς, καὶ ἀκαθάρτοις πνεύμασι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος· « Οὐ δύνασθε ποτήριον τοῦ Κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων. » Οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων. Μονότροπος γὰρ ὁ Θεοφιλῆς, ἀλλοπρόσαλ-

A bus; audiase autem Deum clare dicentem, præcinctum in veste talari sequerentur, parcerentque nemini. Inquit enim: « Vidi, et ecce sex viri veniebant per portam respicientem ad aquilonem, et unicuique securis in manu sua. Et dixit viro vestito vestitu talari: Transi per mediam Jerusalem, et da signum super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis iniquitatibus quæ sunt in medio eorum. Et dixit illis, audiente me: Ite in civitatem post eum, et percutite, et non parcatis, et senem, et juvenem, et infantes, et mulieres interdite ad deletionem; super omnes autem, super quos est signum, ne appropinquatis ⁶⁶. » Audis signatos esse quosdam, ut ab ultione, et ira, et a culpa immunes, quia videlicet recte sapere, atque etiam ex legibus vivere, et justitiam colere, ⁹⁰ et dilectionem erga Deum sinceram habere voluerunt. In Samaria vero omnimodis in offensam incurrit Israel, fortassis nec dignatus meminisse Mosaica, velut repugnantem, et universe illis adversantem persequens vitam, ut etiam Dei legem inimicam arbitraretur quodammodo, et eam nec nosse vellet, sperneretque prædagogum, quamvis servare, et ad rectam nullique calumniæ obnoxiam vitam optime adducere posset. Hoc igitur, ut videtur, prophetica verba insinuant. Habent autem festivitatem, seu ironiam, ut dixi. Ait enim, « Oppressit Ephraim adversarium suum, » pro, victoria turpissima, et exitiosa vicit Ephraim. Oppressit ut hostem suum, hoc est, vicit generose legem quam oderat. Quia vero oratio tectior est, aliter ipsam declarat, dicens: « Conculcavit iudicium, » hoc est, justitiam lege præscriptam nullo modo curavit; semper enim quod conculcatur despicabile cognoscitur, nullaque æstimatione dignum deprehenditur. Quare Dominus noster Jesus Christus, « Bonum est sal, » inquit; « si autem sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus ⁶⁷. » Igitur per iudicium intellige legem. Ita et divinus David, eam nominans, Deum affatur: « Iudicium et justitiam in Jacob tu fecisti ⁶⁸⁻⁶⁹. » Dei enim est lex, dictata per angelos. Verum enimvero quæ causa fuerit, legem pro hoste ducendi, et iudicium conculcandi, mox deinceps ostendit his verbis, « quia cœpit abire post vana. » Principium hujus morbi, inquit, dedisse se vanis honorandis, et secutum esse idola. Fieri enim non potest ut in eodem et Deum et nequam atque immandos spiritus sequaris. Quocirca et divinus Paulus: « Non potestis, inquit, bibere calicem Domini et calicem dæmoniorum ⁷⁰. » Moribus quippe uniformis est qui diligit Deum; mutabilis autem, et fluctuans, et utroque versum ire gnarus subversor, et facile vadens quo sors tulerit. « Itaque facti sunt, inquit, principes Juda ut transponentes terminos. Oppressit vero et Ephraim adversarium suum, et conculcavit iudicium. Ero autem in posterum quasi conturbatio Ephraim, et quasi sti-

⁶⁶ Ezech. ix, 2-6. ⁶⁷ Matth. v, 13. ⁶⁸⁻⁶⁹ Psal. xcviij, 1. ⁷⁰ I Cor. x, 20.

mulus Juda. » Quod, quid sit necesse est accuratius indagemus. Alii igitur interpretes pro « turbatio, » comestor reddiderunt, et pro « stimulus, » putredo. **91** At Septuaginta turbationem et stimulum nominarunt. Conturbato enim non modice Ephraim, sive decem tribubus propter bellum partim a finitimis Syris, partim a Persis et Assyriis ingruens, dolebat graviter, nec parum formidabat Judas; sive potius animo æstuabat vehementer, quod propediem paria, aut longe deteriora mala in cervicibus sibi futura divinaret. Ingravescente enim bello, et Samariæ oppida urgente, necesse erat utique finitima, Juda, inquam, et Benjamin, simul perire. Quamobrem hic turbatio belli hostilem adventum, stimulus autem ex tristitia et mœrore cruciatum subindicat, a quibus tutissimi erunt sapere volentes quæ Christi sunt: per quem et cum quo Deo et Patri gloria cum sancto Spiritu in omnem æternitatem. Amen.

ἐναλῶναι κακοῖς· ἐπιθρίθοντος γὰρ τοῦ πολέμου, καὶ πᾶσι πω: ἀνάγκη ἦν συνδιῆλυσθαι τὰς ὁμόρους, τὰς τῶν ἐξ Ἰούδα, φημί, καὶ Βενιαμίν. Οὐκὲ μὲν παραχῆ τοῦ πολέμου τὴν ἐφοδον, τὸ δὲ κέντρον ὑποδηλοῦ, ὧν ἕξω που πάντως εἶεν ἂν οἱ φρονεῖν ἐθέλοντες τὰ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

TOMUS QUARTUS.

VERS. 13. *Et vidit Ephraim morbum suum, et Judas dolorem suum, et abiit Ephraim ad Assyrios, et misit legatos ad regem Iarim, et hic non potuit sanare vos, et non faciet cessare a vobis dolorem.*

LIX. Posteaquam factus est Deus conturbatio Ephraim, et tanquam stimulus domui Juda, vidit morbum suum, sive imbecillitatem et infirmitatem suam Ephraim: quin et Judas dolorem suum: una enim cum Samaria fines Benjamin incursati sunt. Deinde ob hoc fractus desperatione Ephraim, nec potis casibus istis robore suo obsistere, nec bellicas clades amoliri, denuo omnipotentem Deum offendit, nec in ipsis flagellis, ut ita dicam, utilitatem suam cognovit; et cum advenisset tempus quo potius converti ad Deum debuisset, tunc maxime ei molestiam exhibere, et insolentius ab eo discedere non dubitavit. Non enim ignorabat omnis gloriæ suæ auctorem, ac tutorem Deum esse, qui vires ad frangendos adversarios semper largitur. Sed nihil pluribus opus est, cum exstet illa vox Moysis sapientissimi: « Dominus conterens bella; Dominus nomen ejus⁹¹, » doceatque idem perspicue quod per ipsum et in ipso « unus persequetur mille, et duo fugabunt decem millia⁹². » Deinde cum ab ipso et solo consetum auxilium iterum petere, **92** et precibus ad succurrendum sibi salvatorem sollicitare oporteret, dira in caput suum meditatus est. Missa enim legatione ad alienos et hostes, eos suppetias rogavit. « Factus est enim Ephraim ut columba insipiens, et

Α λος δὲ καὶ σεσαλευμένος, καὶ ἐπ' ἀμφω βαίνειν εἰς ὁ ἀνασφαλῆς, καὶ ἐφ' ὅπερ ἂν τύχοι βαδίζων ε λως. Οὐκοῦν, « Γεγόνασι μὲν οἱ ἄρχοντες Ἰσ φησιν, ὡς μετατιθέντες ὄρια. Κατεδυνάστευσε δὲ ὁ Ἐφραΐμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ, κατεπάτησε δὲ κρέμα· ἔσομαι δὲ λοιπὸν ὡς παραχῆ τῷ Ἐφρ καὶ ὡς κέντρον τῷ Ἰούδα. » Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι, ἡ πραγμονεῖν ἀναγκαῖον. Οἱ μὲν οὖν ἕτεροι τῶν ἐ νευτῶν, ἀντὶ τοῦ « παραχῆ, » βρωστῆρ εἰρήκα ἀντὶ δὲ « τοῦ κέντρον, » σῆψις· οἱ δὲ γε Ἐβδομήν παραχῆν, καὶ κέντρον ἠνόμασαν. Θορυβουμένου οὐ μετρίως τοῦ Ἐφραΐμ, ἦτοι τῶν δέκα φυλῶν, τοῦ κατασκήψαντος αὐτοῖς πολέμου, τοῦτο μὲν γέλιτος τοῦ παρὰ Σύρων, φημί, τοῦτο δὲ ὑπὲ Περσικοῦ καὶ ἐκ τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἡκοντος χώρο Β δδύνας ἦν, καὶ οὐκ ἐν μέτρ[ι]οις δειμασιν ὁ Ἰο μάλλον δὲ καὶ ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ. Προσεδόκησε καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τοῖς ἴσοις τυχόν, ἢ πολὺ χεῖ ταῖς κατὰ τὴν Σαμάρειαν πόλεσιν ἐπισκήπτο οὐδὲν ἐν μέτρ[ι]οις δειμασιν ὁ Ἰο μάλλον δὲ καὶ ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ. Προσεδόκησε καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τοῖς ἴσοις τυχόν, ἢ πολὺ χεῖ ταῖς κατὰ τὴν Σαμάρειαν πόλεσιν ἐπισκήπτο

TOMOS TETARTOS.

Kaὶ εἶδεν Ἐφραΐμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ δας τὴν ἐδύνην αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθη Ἐξ πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις βασιλεῦ Ἰαρεμ, καὶ οὗτος οὐκ ἠδυνάσθη σθαι ἡμῶς, καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ὑμῶν νην.

ΝΘ' Θεοῦ γεγονόςτος ὡς παραχῆς τῷ Ἐφραΐμ μὴν καὶ ὡς κέντρον τῷ οἴκῳ Ἰούδα, θεάεται μὲ ἐνυτοῦ νόσον, ἦτοι τὸ ἀναλκι καὶ ἀσθενές, ὁ Ἐφ καὶ μὴν καὶ Ἰουδας τὴν ἐδύνην αὐτοῦ· συγκι οὔτο γὰρ, ὡς ἔφη, τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τὰ ἔρ Βενιαμίν. Εἶτα πρὸς τοῦτο ἀπειρηκῶς ὁ Ἐξ καὶ ἰδίαις δυνάμεσιν ἀντιφέρεισθαι τοῖς συμβεθι οὐκ ἔχων, οὔτε μὴ ἀποσεισθαι τὰ ἐκ τοῦ πε βλάβη δυνάμενος, προσκέκρουκε πάλιν τῷ Ἰσχύοντι Θεῷ, οὐδὲ ἐν αὐταῖς, ἴν' οὕτως εἴπω μάλιστα ἐννενοηκῶς τὸ συμφέρον. Ἐνεστηκό του καιροῦ, καὶ ὅν εἶδε μάλλον ἐπιστρέφειν τὸν Θεόν, τότε δὴ μάλιστα λυπεῖν ἤρημένο ἀπεφοῖτα ἀγριώτερον. Οὐκ ἠγνοεῖ μὲν γὰρ τῶ σης αὐτοῖς εὐκλείας καὶ χορηγόν, καὶ πρῶταν τοῦ δύνασθαι κρατεῖν τῶν ἀνθεστηκῶτων ἀεὶ ἰ Θεόν. Ἀλλ' οὐδενὸς ἤξιον τὸ χρῆμα λόγου, τοῦ παντόφου διασκραγῶτος Μωσέως· « Κύριε τριβῶν πολέμους, Κύριος ὄνομα αὐτῷ, » διδάσ τε σαφῶς, ὅτι δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ « Δι εἰς χιλίους, καὶ δύο μετακινήσουσι μυριάδας. » δέον παρ' αὐτοῦ δὴ καὶ μόνου τὴν συνήθη πάλ κουρίαν αἰτεῖν, καὶ λιταῖς ἀναπεθεῖν ἀμύναί σίζοντα, πικρὰ κατὰ τῆς ἰδίας ἐσκέπτετο κα Ἐπρεσβεύετο γὰρ πρὸς ἀλλοφύλους, καὶ τί

⁹¹ Judith, xvi, 5. ⁹² Deut. xxxii, 59.

ἐχθρῶν συμμαχίαν. « Ἐγένετο γὰρ Ἐφραΐμ ὡς περισσότερὰ ἄνους, οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἴγυπτον ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύετο » ἀπηλλάχθαι τῶν ἐπηρεττημένων φροντο κακῶν. Καὶ δὴ βασιλεύοντος ἐν τῇ Σαμαρείᾳ τοῦ Μαναίμ, ἀνέβη Φύλας βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. Ἐἶτα χρήμασι καὶ πρεσβείαις ἀνέπειθον ἀποσχέσθαι τῆς γῆς. Τοιοῦτό ἐστι τὸ, « Ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους. » Φακεὶ δὲ πάλιν, ὁ τοῦ Ῥομαλίου, βασιλεὺς Ἰσραὴλ, κατεμσθούτο ποτε τὸν Ῥασάων, βασιλέα Συρίας, καὶ πεπολέμηκε τῷ Ἰούδα καὶ τοῖς ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, βασιλεύοντος Ἀχατῆ τοῦ Ἰωάβιμ υἱοῦ, ὃς δεδιώξεν τὴν ἐφοδὸν, πρεσβείαις καὶ χρήμασιν ἀναπειθεὶ τὸν Ἀσσύριον Θεγλαφαλασάρ ἐπαμῦναι αὐτῷ. Ὁ δὲ τὴν Δαμασκὸν κατακράτος ἔλων, ἐκ μέσου καὶ αὐτὸν ἐποίησε Ῥασάων. Ἄλλ' εἰ καὶ πεπόρευται, φησὶ, πρὸς Ἀσσυρίους ὁ Ἐφραΐμ, καὶ χρήμασιν ἐξεπρίατο καὶ λιταῖς τῆς ἐφοδῶν τὴν ἀνάδησιν· κἂν εἰ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαρείμ, τουτέστιν, ἐκδικον, ἥτοι ἐκδικητὴν (τοῦτο γὰρ τὸ Ἰαρείμ σημαίνει), ἀλλ' οὐ νενικήκασι τὴν θεῖαν ὄργην, οὔτε μὴν περιέσσονται Θεοῦ, τῆς οὕτω δεινῆς ἀποστασίας ἐξαιτουόντος δίκας. Οὐ γὰρ ἰσχυσε, φησὶν, ὁ χρήμασιν ἀναπεπεισμένος ἡρεμῆσαι βραχὺ, ἀλλ' οὐδὲ ἕτερός τις τῶν μεμισθοφορηκῶτων λάσασθαι ὑμᾶς. Πεπαύσεται δὲ οὐδαμῶς τῆς ὀδύνης τὸ κέντρον. Πάνδεινον οὖν ἄρα, τὸ μὴ σώζεσθαι μᾶλλον ἐπιθυμεῖν διὰ τῆς ἀνωθεν ἡμερότητας, ἐπιθαυρῆσαι δὲ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπιχειρήσεις· καίτοι βρώτος τοῦ Πνεύματος διὰ μὲν φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· « Ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἀνθρώπων. Ἀγαθὸν ἐλπίζειν ἐπὶ Κυρίου, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἄρχοντας. » διὰ δὲ τοῦ προφήτου πάλιν Ἰερεμίου· « Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει πρὸς ἄνθρωπον, καὶ στηρίσει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστή ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὡς ἡ ἀγριομυρική ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἢ οὐκ ὄψεται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. Καὶ εὐλογημένος ὁ ἄνθρωπος, ὃς πίπτει ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἔσται Κύριος ἐλπίς αὐτοῦ. Καὶ ἔσται ὡς ξύλον εὐβλήτων παρ' ὕδατι, καὶ ἐπὶ ἰκμάδα βάλλει ῥίζας αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ φοβηθῆ ὅταν ἔλθῃ καύμα. Καὶ ἐπ' ὀθήσεται, καὶ οὐ διαλείψει ποιοῦν καρπὸν. » Ἄμεινον λέγειν ἐξ ἀραθῆς διανοίας· « Σὺς εἰμι ἐγὼ, σώσον λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ λιθῶμαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. Πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσι.

Ξ. Ἐναργῆ καθίστησι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ὤνησαν μὲν οὐδὲν οἱ τῷ Ἐφραΐμ ἐπαμύνοντες, οὐ διαπεπαύσεται δὲ τὰ τῆς ὀδύνης αὐτοῖς. « Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησὶ, ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα. » Πρόδηλον οὖν, ὅτι Θεοῦ παραλύοντος, ὁ σώων οὐδεὶς. « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν, τίς ἀποστρέψει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὅτι δὲ καὶ ἡμερότητας ἀπάτης ἐξηρημένης, τὰ ἐπ' αὐταῖς γενέσθαι συμ-

cor non habens. Ægyptum invocabat, et ad Assyrios ibat⁵³, » ratus se independentibus malis liberatum iri. Etiam regnante Manaiim, Phulas rex Assyriorum contra Israel ascendit⁵⁴: cui legatis et pecuniis persuasus est reditus; hoc est, « abiit Ephraim ad Assyrios. » Deinde Phacee, filius Romeliæ, rex Israel, pretio conduxit aliquando Rasin regem Syriæ, oppugnavitque Judam et tribules Benjamin, regnante Achaz, filio Joatham: qui incursionem timens, per legatos numerata pecunia Theglathphalasar ad sibi opitulandum impulit⁵⁵. Qui Damasco armis capta, Rasin e medio sustulit. Sed quamvis abierit, inquit, ad Assyrios Ephraim, pecuniaque et precibus dilationem irruptionis emerit, tametsi legatos miserit ad regem larim, hoc est, defensorem sive ultorem (hoc enim larim sonat), tamen divinam iram non domuerunt, neque Deo prævalebunt, hujus adeo tetra defectiois pœnas exigenti. Non enim potuit, inquit, pecunia persuasus efficere ut paulum quiesceretis, nec alius mercede conductus sanare vos. Nunquam autem doloris stimulus cessabit. Est igitur pessimum, non magis cupere salvari per supernam mansuetudinem, sed humanis opibus fidere, cum per os beati David Spiritus clamet: « Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quam in principibus⁵⁶. » Et per Jeremiam: « Maledictus homo qui spem suam ponit in homine, et firmabit carnem brachii sui super eum, et a Domino recessit cor ejus. Et erit quasi silvestris myrica quæ est in deserto; non videbit cum venerint bona. Benedictus homo qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus, et erit quasi lignum abundans juxta aquas, et super humorem mittet radices suas, et non timebit cum venerit æstus, et in eo rami frondosi; in anno sic civitatis non timebit, et non desinet faciens fructum⁵⁷. » Melius igitur ad Deum se adjungere, et illud sapiens dictum cum bona conscientia usurpare: « Tuus sum ego, salva me, quoniam justificationes tuas exquisi-

sivi⁵⁸. » αὐτῷ στελέχη ἀλώδη, ἐν ἐναιυτῷ ἀβροχίας οὐ φοβηοῦν ἄρα, προσοικειοῦσθαι Θεῷ, καὶ τὸ σοφὸν ἐκείνω με, ὅτι τὰ δικαίωματά σου ἐξεζήτησα. »

D 93 VERS. 14, 15. Quia ego quasi panthera Ephraim, et quasi leo domui Juda, et ego rapiam, et vadam, et tollam, et non erit qui eruat. Ibo, et revertar in locum meum, donec dispercant.

LX. Manifestam affert rationem quare Ephraim auxilium ferentes nihil promoverint, et non cessaturus sit ab eis dolor eorum. « Ego enim sum, » inquit, « Ephraim ut panthera, et ut leo domui Juda. » Liqueat ergo, Deo perdente neminem fore qui salvet. « Manum enim excelsam quis avertet⁵⁹? » ut scriptum est. Contigisse autem illis quæ contigerunt, desertis ab omni clementia Dei, sub velamento, im-

⁵³ Osee, vii, 11. ⁵⁴ IV Reg. xv, 19. ⁵⁵ IV Reg. xvi, 7. ⁵⁶ Psal. cxvii, 8, 9. ⁵⁷ Jer. xvii, 5-8. ⁵⁸ Psal. cxxiii, 56. ⁵⁹ Isa. xiv, 27.

petum suum terribillibus robustissimisque bellis comparans significavit. Panthera enim incitatissimo cursu fertur in quos vult, adeoque levi pede salit, ut vix vestigium ejus cernatur, neque illum signum humi relinquat. Ast leo tremendum quidem et horridum in montibus rugit, tonitruum instar, audientesque percussit quodammodo. Ait enim: « Leo rugiet, et quis non timebit⁶⁰? » Nec ejus accessus arceri, et vis invadentis difficultate repelli potest. Quod corripuerit, illico perdit, nec quisquam ejus unguibus implicitum auferat. Pantheram porro celeritate valere et volare propemodum præda direpta; leonem bestiam esse validam, imperterritam, cujus occursus periculosus, ipse ostendit cum subjungit: « Et ego rapiam, et vadam, et tollam; et non erit qui eruat. » Hoc enim leonum robori convenit: ast illud, « Rapiam, et vadam, et tollam, » panthera facit, ut dixi. Quod autem Dominus eos a quibus offensus est deserturus sit, et auxilium pene subtrahatur, et benevolentia sua eos privaturus, indicavit illis verbis, « Ibo, et revertar in locum meum, donec dispereant. » Nullo quidem modo divinitas loco includitur ac definitur. Sed adesse quibusdam dicitur, cum eos gratia et favore suo donat: abesse rursum ab iis qui peccaverunt, quando eos aversatur, lenitatemque suam ipsis tribuere desinit. De Deo enim more humano loquitur; sed ea prout illi consentaneum est intelligimus.

Et requirent faciem meam cum fuerint tribulati.

LXI. Impotenter ad nefaria declinantibus, et sine fine peccare solitis non temere, sed ad utilitatem potius, et tanquam medicinam a Deo sæpenumero incommoda importari, iterum **94** docet. Contemptores enim divinæ mansuetudinis et ignorantes se ad pœnitentiam tam incredibili tolerantia invitari, inflammata jam iram non effugient ullo modo⁶¹; quinimo calamitatis acerbitate fracti ac debilitati, quid sibi conducatur intelligent: et quibus nihil profuit benignitas, eos ad notitiam utilitatis suæ ærumnarum supplicia inducunt. Quemadmodum enim affectus corporum graviore, et lenibus medicamentis non cedentes, igni ferroque frequenter superantur: eodem, opinor, modo ac ratione animabus humanis affectus seu vitia contingentia nisi vitibus verbis cedant, et prudenti ratiocinatione vincantur, laboribus, et flagellis, et sævis calamitatibus depelluntur. Tribulatione igitur pressi, tum vix tandem, inquit, « faciem meam requirent. » Cum enim bona in potestate sunt, homines imprudentes ipsis gaudia facientem non multum curant. At si optatissimis exuamur, tum vero acrius ea desiderantes, sensum molestiæ incredibilem et inconsolabilem haurimus. « Cum itaque tribulati fuerint, tunc faciem meam requirent. »

καὶ ἀνταγωνιστὸν τοῦ λυποῦντος τὴν αἴσθησιν. « Ὅτε τοῖνον θλιθῶσι, τότε τὸ ἐμὸν ζητήσουσι πρόσωπον. »

⁶⁰ Amos, III, 8. ⁶¹ Rom. II, 3 sqq.

δέδρακεν, ὑπέφηνεν αἰνιγματωδῶς, τοῖς ὅτι μάλιστα δεινοὺς καὶ ἀλκιμοτάτους θηρίους τὴν οἰκίαν ὀρμὴν παρεικάζων. Ὁ μὲν γὰρ πάνθηρ ὀξυτάτῳ λίαν καθ' ὧν ἂν ἔλοιτο φέρεται δρόμῳ, ἐλαφροῖς δὲ οὕτως ἔττει ποσὶν, ὡς μὴ δὲ ἔχνοις ὀραῖσθαι τάχα που, μὴ τὴν μὴ ἐνσημαίνεσθαι τι τῆ γῆ. Ὁ δὲ λέων ἐρεύγεται μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι δεινὸν, καὶ διαθριβῆς, καὶ βροντῆ παραπλήσιον, καὶ καταπλήττειν οἶόν τε τοὺς ἀκρωμένους. « Λέων γὰρ, φησὶν, ἐρεύγεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται. » ἄμαχον δὲ ἐφοδὸν ἔχει, καὶ σφοδρα δυσάντητον τὴν ὀρμὴν. Εἰ δὲ δὴ τι λάθοι, τοῦτο διόλωλεν εὐθύς, καὶ οὐκ ἂν ἐξέλοιτό τις τὸ ἐνελημ[μ]ένον. Ὅτι δὲ θηρίον δέξῃ ὁ πάνθηρ, ἀρίπταται δὲ ὡς περ, τὸ ἐπιτυχὸν ἀρπάσας. ἄθραυστον δὲ χρῆμα, καὶ ἀδέξ, καὶ δυσάντητον ὁ λέων ἐστίν, αὐτὸς παρέδειξεν ἐπειπὼν. « Καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ἐξαιρούμενος. » Ἀρμόζει γάρ τοῦτο τῆ λεόντων ἀλκῆ· τὸ δὲ, « Ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, » δράσειεν ἂν ὁ πάνθηρ, ὡς ἔφην. Ὅτι δὲ καὶ ἀποφοιτήσῃ τῶν λευπηκῶτων ὁ Κύριος, καὶ μονουοῦχι συστελεῖ τὴν ἐπικουρίαν, καὶ ἀποστερήσῃ τὸ εὐμένε, διαμεμῆνυκεν, εἰπὼν. « Πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσι. » Τότῳ μὲν γὰρ ἀπεριόριστον παντελῶς τὸ θεῖόν ἐστι. παρεῖναι δὲ λέγεται τισιν, ὅταν χαρίζηται τὴν εὐμένειαν. ἀπεῖναι δὲ αὐτῶν ἡμαρτηκῶτων, ὅταν αὐτοὺς ἀποστρέψῃται, καὶ ἀνακόπη τὴν ἡμερότητα. Παλεῖται μὲν γὰρ ἀνθρωπίνως τὰ περὶ Θεοῦ, νοεῖται γὰρ μὴν, ὡς ἂν αὐτῷ πρέποι.

Καὶ ἐπιζητήσουσι τὸ πρόσωπόν μου ὅταν θλιθῶσιν.

ΞΑ'. Ὅτι μὴ εἰκῆ τοῖς ἀχάλινον ἔχουσιν ἐπὶ τὰ αἰσχρὰ τὴν ῥοπήν, καὶ τοῖς ἀκαταλήκτως εἰωθόσι πλημμελεῖν ἐπιφέρεται πολλάκι, παρὰ Θεοῦ τὰ δεινὰ, πρὸς ὠφελείας δὲ μᾶλλον, καὶ ὡς ἐν ἰάματος τρόπῳ, διδάσκει πάλιν. Οἱ γὰρ τῆς θείας ἡμερότητος καταφρονῆται, καὶ ἡγνοηκότες ὅτι καλεῖ πρὸς μετάνωσιν τὸ τῆς ἀνεξικακίας μέγεθος, τῶν ἐξ ὀργῆς κινήματων οὐ περιεσονται ποθεν. περιθραυόμενοι δὲ μᾶλλον τῆ τῆς συμφορᾶς ἀγριότητι, τὸ συμφέρον ἐπιγινώσκουσι. καὶ οὐκ οὐδὲν ὠνησεν ἡ φιλανθρωπία, πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος ἀποφέρει γνῶσιν τὸ καταικίζεσθαι. Ὅν γὰρ τρόπον τὰ ἐν τοῖς σώμασιν ἀγριάζοντα τῶν παθῶν, καὶ ὅσα μὴ τοῖς ἡπίοις εἰκει φαρμάκοις, πυρὶ καὶ σιδήρῳ νικάται πολλάκις. κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι, τρόπον τε καὶ λόγον, καὶ τὰ ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς ἐπισυμβαίνοντα πάθη, εἰ μὴ χρῆστοις ὑπέκειν λόγοις, μὴ δὲ λογισμῶν νικάται: τῷ σώφρονι, πόνῳ καὶ μάστιγι καὶ ταῖς ἀνηκέστοις παρὰ χωροῦσι συμφοραῖς. Ἐκτεθλιμμένοι δὲ οὖν, τότε δὴ μόλις, φησὶ, « Τὸ ἐμὸν ἐπιζητήσουσι πρόσωπον. » Κειμένων γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ τῶν αγαθῶν, οὐ πολλὴ τοῖς ἀσυνέτοις ἡ τοῦ κατευφραίνοντος αἴσθησις. Εἰ δὲ δὴ τῶν οὕτως εὐχαισιότατων ἀποστερεῖσθαι συμβαίνει, τότε δὴ μάλιστα δριμυτέρας ἐπ' αὐτὰ ταῖς ἐπιθυμίαις ἐρχόμεθα. Εἰσδεχόμεθα δὲ πολλὴν

Ἐσικε δὲ ὁ λόγος εὐαφόρμως ἀναφοιτῶν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ λύτρωσίν τε καὶ πρὸς Θεὸν ἐπιστροφὴν εὐ μάλα παραδηλοῦν. Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦ Θεοῦ πρόσωπον, αὐτὸς ἂν νοεῖτο, καὶ σφόδρα εἰκότως, ὁ Υἱὸς, « Ὁς ἔστιν εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς. » Πρόσωπον οὖν τὸ ἀληθὲς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ὁ Υἱὸς, εἶπερ ἐν αὐτῷ γινώσκειται, « Καὶ ἑωρακῶς αὐτὸν, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Οὕτως αὐτὸν ὀνομάζει ὁ Θεσπέσιος Μελεθδῆς, πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἀνακεκραγῶς τε καὶ λέγων· « Τὸ πρόσωπόν σου ἐπέφανον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου. » Καὶ μὴν καὶ ὡς ἐκ προσώπου τῶν πεπιστευκότων, καὶ μεμορφωμένων ἤδη πρὸς τὸν Υἱὸν διὰ Πνεύματος, « Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. » Ὡς γὰρ φησὶν ὁ προφήτης, « Φῶς προσώπου ἡμῶν, Χριστὸς Κύριος. »

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἵσθησὶ πρὸς με, λέγοντες· Πορευθῶμεν, καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὅτι αὐτὸς ἤρπακεν, καὶ ἵσεται ἡμᾶς, πατάξει, καὶ μοιώσει ἡμᾶς· ὑγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας· ἐν ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἐξαναστήσομεθα, καὶ ζήσομεθα ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ γνωσόμεθα. Διώξομεν τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον. Ὡς θυρόν ἐτοιμον εἰρήσομεν αὐτὸν, καὶ ἤξει ὡς ὑετὸς ἡμῖν πρῶτος καὶ δῦμιος γῆ.

ΞΒ'. Τὸ « ὀρθρωθῆναι » ἐν τούτοις ὑποσημαίνειν ἔδεικεν, ὅτι καθάπερ ἐξ ὕπνου διεγερθεῖς τῆς ἐνώσεως ἀβουλίᾳς αὐτοῖς, καὶ ολονεῖπας ἀπὸ νυκτὸς καὶ σκότους ἐνηνεγμένοι λοιπὸν εἰς φῶς καὶ ἡμέραν, προτροπᾶδην ἀλλήλοις ἐπιφωνήσουσιν, ὅτι προσέχει λοιπὸν ἐπιστρέφειν πρὸς Κύριον. Ἀνάνηψις δὲ αὐτῶν εἰς ἀπάτην ὠλισθηκότων, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ἐνεκλημ[μ]ένων. Νήψεως γὰρ ἤδη καρπὸς, τὸ ἀχλύος μὲν ἐξω γενέσθαι ζητεῖν, τῆς δαιμονιώδους δηλονότη· φωτὶ δὲ ὡσπερ τῷ θείῳ λοιπὸν ἐκμεστωμένους, ὀρθῶ δὴ ττεῖν σκοπῶ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεοῦ καὶ Δεσπότη, καίτοι πάσαι διακειμένοις, ὅτι Θεοὶ καὶ κύριοι κατὰ τὸν κόσμον εἰσιν· ὡς εἰς τοῦτο καθιέσθαι δυσβουλίας, ὥστε καὶ τῷ ξύλῳ λέγειν· « Πατὴρ μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγγέννησάς με. » Ἐπιμένει δὲ ὁ λόγος τῇ τροπῇ. Θέα γὰρ ὅπως καθάπερ ἐπὶ λέοντος, ἔγουν ἐτέρου θηρίου, φασὶ τὸ, « Αὐτὸς ἤρπασε, καὶ ἵσεται ἡμᾶς. » Ἐπειδὴ γὰρ ἔφασκε, « Καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος, » τετηρήχασι τῆς μεταφορᾶς τὸ σχῆμα, καὶ φασιν, ὅτι θεραπεύσει πάντως ὁ ἀρπάσας. Ὡσπερ γὰρ λελύπηκεν ἡ ὀργή, κατευφραίνει πῶ πάντως τοὺς πεπονηθότας τὰ ἐκ τῆς ἡμερότητας ἀγαθὰ. Ὁμοῦ δὲ κάκεινο συνήσομεν, ὅτι Θεοῦ

κακοῦντός τινος, ὀνήσειεν ἂν οὐδέεις· δέοιτο δ' ἂν τὰ τῶν πεπονηθῶτων αὐτοῦ τε καὶ μόνου πρὸς ἐπανόρθωσιν.

Εἰ δὲ χρὴ καὶ ἐφ' ἅπαντας ἀπλοῦν τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς τῆς προφητείας τὴν δύναμιν, ἐκείνο συν-

A Videtur sermo percommode ad Christi mysterium redire, et redemptionem per illum, atque ad Deum conversionem prope admodum significare. Nam facies Dei quæ requiretur, ipse Filius commodissime intelligi queat, « qui est imago, et splendor, et figura substantiæ Patris⁶⁵. » Vera igitur facies Dei et Patris, Filius: siquidem in eo cognoscitur, « et qui vidit ipsum, vidit et Patrem⁶⁵. » Quo nomine et divinus Cantor cum appellat, ad universorum Deum clamans, et dicens: « Faciem tuam illumina super servum tuum⁶⁵. » Quin etiam ut ex persona solum, et per Spiritum jam ad Filium transformatorem, « Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui, Domine⁶⁵. » Ut enim ait propheta: « Lumen faciei nostræ Christus Dominus⁶⁶. »

CAP. VI.

VERS. 1-3. Manicabunt ad me dicentes: Eamus, et revertamur ad Dominum Deum nostrum, quia ipse rapuit, et sanabit nos, percutiet, et quasi penicillo vulnerario indito curabit nos; sanabit nos post duos dies; in die tertia resurgemus, et vivemus 95 coram eo, et cognoscemus. Persequemur, ut cognoscamus Dominum. Quasi mane paratum inveniemus eum, et veniet ut pluvia nobis tempestiva et serotina terræ.

LXII. « Mane consurgent » hoc loco videtur significare, semel a somno dementia qua tenentur excitatos, et quasi e nocte atque tenebris de cætero in lucem et diem ingressos, inter se cohortando acclamatuos decere in posterum reverti ad Dominum. Est autem hæc resipiscentia seductorum idolorumque cultibus involutorum. Resipiscentiæ enim fructus, quærere et tenebris absolvi, diabolicis, inquam, ac deinceps velut divino lumine repletos, recto scopo ad naturam et vere Dei ac Domini agnitionem properare, licet pridem senserint, deos ac dominos in mundo esse. Unde eo stultitiæ pervenerunt, ut etiam ligno dicerent: « Pater meus es tu: et lapidi: Tu me genuisti⁶⁷. » Manet autem sermo tropicus. Vide enim quomodo tanquam de leone aut alia fera dicunt: « Ipse rapuit, et sanabit nos. » Postquam enim dixit, « Et ego ero ut panthera Ephraim, et ut leo domui Juda; et ego rapiam, et vadam, et non erit, qui eruat, » servant figuram metaphoræ aiuntque: Qui nino sanabit qui rapuit. Sicut enim ira contristavit, sic bona ex mansuetudine impertita afflicto prorsus exhilarabunt. Simul et illud intelligemus, Deo quosdam premente, contra niti neminem posse; sed miserorum rebus ipso et solo ad restitutionem opus esse.

Quod si prophetiæ vis ad omnes mortales extendenda est, hunc sensum eliciemus. Rapuit in prin-

⁶⁵ Hebr. 1, 5. ⁶⁶ Joan. xiv, 9. ⁶⁷ Psal. cxviii, 155.

⁶⁸ Psal. iv, 7. ⁶⁹ Thren. iv, 20. ⁷⁰ Jer. ii, 27.

cipio hominis naturam Adam : statim quippe male-
dicto obnoxiam reddidit, mortique et corruptioni
subjecit. Percussit igitur ira ; sed gratia velut lina-
mento in vulnus imposito curavit. Sanavit enim
Christus ; ad agnitionem veræ visionis divinæ voca-
vit ; per Spiritum ad mandatorum observationem
confirmavit ; beatos iterum fecit ; corruptioni ex-
emit, et veteribus morbis, peccato scilicet ac passio-
nibus, liberavit. Evenerunt autem hæc mortalibus
non ut primo maxime, aut secundo tempore, sed
ut in tertio, hoc est, in ultimo ac supremo. Omnia
siquidem tempora tribus gradibus **96** continentur,
primo, medio, ultimo, quo nobis Christus apparuit.
Idecirco velut ex medica experientia dicunt : Curatio
nobis post dies duos eveniet, prophético sermone
unum diem pro tempore nobis metiente. Tunc, in-
quit, « Persequemur, ut cognoscamus Dominum. »
Persequemur, pro, studebimus, aimt. Tunc et « Re-
surgemus, et vivemus coram illo. » Consurreximus
enim cum Christo ⁹⁷ ; et quoniam unus pro omnibus
mortuus est, ejus vitam vivimus ⁹⁸, non jam ab
oculis Dei propter transgressionem remoti, neque
tanquam post tergum propter peccatum abjecti ; sed
ad conspectum de cætero admissi, et fiduciam in
ipso propter justitiam in Christo habentes. Et per il-
lum etiam ipsum Patrem nos cognovisse, et Filium
nostri similem factum, plenitudinem nobis esse om-
nis boni contententur, dicentes, « Quasi mane paratum
invenimus eum, » hoc est, ut lumen exorians, ut
solem, ut splendorem fugatis tenebris. Erit autem
nobis « ut tempestivus et serotinus imber. » Rigat
enim nos qui fidem suscepimus, et adventum ejus
rite cognovimus duplici modo, ut opinor. Revelat
namque in spiritu veterum et legalium, et insuper
propheticarum doctrinarum notitiam. Et hæc, ut
puto, est temporanea pluvia : cui quodammodo se-
rotinam addidit, evangelicæ disciplinæ intelligen-
tiam et apostolicarum prædicationum optatissimum
beneficium. Facti sumus autem, ut est apud pro-
phetam, « terra cupita. » Ac fortasse de nobis psal-
lit beatus David : « Visitasti terram, et inebriasti
eam, multiplicasti locupletare eam ⁹⁹. » Quamobrem
dedit fructum suum, centesimum, sexagesimum,
tricesimum ¹⁰⁰, juxta vocem Salvatoris.
πλουτησαι αὐτήν. » Καὶ γοῦν δέδωκε τὸν καρπὸν
τοῦ Σωτήρος φωνήν.

Vers. 5. *Quid tibi faciam, Ephraim? quid tibi fa-
ciam, Juda? Misericordia autem mea quasi nubes
matutina, et quasi ros matutinus pertransiens.*

LXIII. Non sunt verba dubitantis : neque enim
ignorabat Deus quid errantibus expediret, neque il-
lum virtus defecit ad præstanda quæ diabolicis
laqueis irretiti prodesse possent ; quin accusat
eos potius quod, cum ad curationem nihil ipsis
decesset, tamen impetu voluntario ad illicita facti-
tanda deflexerint. Perinde enim est fortasse ac si
dicat : Cujus indulgentiæ et auxilii modus extogita-

ἤσομεν. Ἦρπασε μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς τὴν ἀνθρώπου
φύσιν ὁ Ἀδάμ· ἐπάρατον γὰρ ἀπέφηεν εὐθύς, ὑπο-
θεῖς θανάτῳ καὶ φθορᾷ. Οὐλοῦν ἐπληξεν ἡ ὀργή,
ἀλλ' ἐμότωσεν ἡ χάρις. Ἰάσατο γὰρ ὁ Χριστός,
κέκληκεν πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθοῦς θεοσιτίας,
ἐδραλοῦς ἀπέφηεν διὰ τοῦ Πνεύματος εἰς τήρησιν
ἐντολῶν, ζηλωτοῦς ἀπέδειξε πάλιν καὶ φθορᾶς ἐπέ-
κεινα τιθείς, καὶ τῶν ἀρχαίων ἡμᾶς ἀπαλλάξας
ἀβρωστημάτων, ἀμαρτίας δὴ, λέγω, καὶ παθῶν.
Συμβέθηκε δὲ τὰ τοιαῦτα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχ ὡς ἐν
πρώτῳ μᾶλλον, ἤγουν ἐν δευτέρῳ καιρῷ, ἀλλ' ὡς ἐν
τρίτῳ, τούτεστι, τῷ λοιπῷ καὶ τελευταίῳ. Χρόνοι
μὲν γὰρ οἱ πάντες ἀριθμοῦνται τρεῖς, πρῶτός τε
καὶ μέσος, καὶ τελευταῖος, καθ' ὃν ἡμῖν ἐπέφανεν ὁ
Χριστός. Ταύτητοςί φασι, ὅτι τὰ τῆς μοτώσεως ἡμῖν
καθ' ἕνα ἐξ Ιατρικῆς ἐμπειρίας ἔσται μετὰ δύο ἡμέ-
ρας, ἡμέραν ἡμῖν εἰς καιρὸν τοῦ προφητικῶς
μετροῦντος λόγου. Τότε, φησί, « Διώξομεν, τοῦ εἰδέ-
ναι τὸν Κύριον. » Τὸ, Διώξομεν, ἀντὶ τοῦ Σπουδάσομεν
φασί. Τότε καὶ ἀναστήσομεθα, καὶ ζησομεθα ἐν-
ώπιον αὐτοῦ. Συνηγηγέρμεθα γὰρ τῷ Χριστῷ· καὶ
ἐπειδὴ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε, τὴν αὐτοῦ ζῶμεν
ζωὴν, οὐκ ἐξ ὀφθαλμῶν ἔτι κείμενοι Θεοῦ, διὰ τὴν
παράβασιν· οὔτε μὴν ὡς ἐββίμμενοι κατόπιν, διὰ
τὴν ἀμαρτίαν· ἀλλ' ἐν ἔψῃ λοιπῶν ἐνηνεγμένοι, καὶ
παρῆρσίαν ἔχοντες παρ' αὐτῷ, διὰ τὴν ἐν Χριστῷ
δικαιοσύνην. Καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἐγνώκαμεν
τὸν Πατέρα, ὅτι δὲ πλήρως ἡμῖν ἔστι παντὸς ἀγα-
θοῦ καθ' ἡμᾶς γεγωνὸς ὁ Υἱὸς, ὁμολογοῦσι λέγοντες·
« Ὡς δρόρον ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτόν, » τούτεστιν,
ὡς φῶς ἀνίσχον, ὡς ἥλιον, ὡς ἀγὴν, παρωχηκότος
τοῦ σκότους. Ἔσται δὲ ἡμῖν « Ὡς πρῶτός τε καὶ
ἔψιμος ὑετός. » Κατάρδει γὰρ ἡμᾶς τοὺς τὴν πίστιν
εἰσδεδεγμένους, καὶ ἐπεγνωκότας ὀρθῶς τὴν ἐπιφά-
νειαν αὐτοῦ, κατὰ διττὸν, οἶμαι, τρόπον. Ἀποκαλύ-
πτει μὲν γὰρ ἐν πνεύματι τῶν ἀρχαίων τε καὶ νομι-
κῶν καὶ πρὸς τοῦτοις ἔτι προφητικῶν παιδευμάτων
τὴν γνῶσιν. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστιν ὁ πρῶτος
ὑετός. Ὑψίμοι οὖν ὡς περ [πρὸς] ἐκεῖνθ δίδωσι τῶν
εὐαγγελικῶν παιδευμάτων τὴν νόησιν, καὶ ἀποστο-
λικῶν κηρυγμάτων τὴν τριπόδητον χάριν. Γεγόναμεν
δὲ, ὡς ὁ προφήτης φησί, « Ἐἴθ' ἠελιγῆ· » καὶ τάχα
περὶ ἡμῶν ψάλλει λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ἐπ-
εσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσα αὐτήν· ἐπληθυνας τοῦ
αὐτῆς ἑκατόν, ἐξήκοντα, καὶ τριάκοντα, κατὰ τὴν

Τί σοι ποιήσω, Ἐφραῖμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα ;
Τὸ δὲ εἰσός μου ὡς νεφέλη πρωινή, καὶ ὡς δρόσος
ὀρθρινή πορευομένη.

ἘΓ'. Οὐκ ἠπορηκότος ὁ λόγος· οὐ γὰρ ἂν ἠγνώσε
θεὸς τὸ τοῖς πλανεμένοις χρῆσιμον· ἀλλ' οὐδ' ἂν
ἠτόνησε πρὸς κατάρθωσιν τῶν ὠφελεῖν πεφυκότων
τοὺς τοῖς διαβολικοῖς ἐναλόντας βρόχους. Ἐπαιτῆται
δὲ μᾶλλον, ἐκλειποῖς μὲν αὐτοῖς τῶν πρὸς θερα-
πείαν οὐδενός, ἐθελοῦσι δὲ μᾶλλον ἐκκεκλιχότας
ὄρμας ἐπὶ τὸ δρᾶν ἂ μὴ θέμεις. Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ
καὶ λέγοι τυχόν· Ποῖος ἄρα φειδοῦς καὶ ἐπικουρίας

⁹⁶ Coloss. iii, 1. ⁹⁷ II Cor. v, 15. ⁹⁸ Psal. lxxiv, 10. ⁹⁹ Matth. xiii, 8.

οὐκ ἐξηγῆται τρόπος; καὶ τί μετ' ἐκεῖνα ποιήσω; ἂν ποικίλη δὲ ὅπως τὴν ἀβρωστίαν; ἢ ποίους λοιπὸν ἀγιασθήσῃ φαρμάκους; Ἐξῆν μὲν γὰρ ὑμῖν ὡς νεφέλης καταπαينوύσης, καὶ σφόδρα πλουσίως, καὶ ὡς καταρδούσης δρόσου τῆς ἐωθινής μεταλαχεῖν δύνασθαι, καὶ τοῦτο ἀμφιφιλῶς, τῆς ἐμῆς ἡμερότητας καὶ ἀσυγχρίτου φιλανθρωπίας· ἀλλ' οὐδενὸς τὸ χρεῖμα, φησί, ἡξιώσατε λόγου· παρ' οὐδὲν πεποιήσατε τὴν οὕτω σεπτὴν καὶ πολυευκτιν χάριν.

Ἀρμόσειε δ' ἂν ὅτι μάλιστα τῇ διὰ Χριστοῦ εὐρωσθῆ τῆς προφητείας ἢ δύναμις. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ κατάρδουσα νεφέλη, ἡ καταπαίνουσα δρόσο;· ἐωθινὴ δὲ, ὅτι μετὰ νύκτα τὸν τρόπον τινὰ τὴν ὡς ἐν ἀγλῦ καὶ σκότῳ νοουμένην διαβολικῶ. Καταπεφοίτηκεν οὖν οὐρανὸν. Ἀφίεται γὰρ ἄνωθεν καὶ παρὰ Πατρὸς πάρος ἡμᾶς ὁ Λόγος. «Πορευομένη» δὲ, ὅτι κατὰ κτήσιν ἔρχεται τῆς ὑπ' οὐρανόν. Πλατὺ γὰρ ἴσταν τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ ἀπάσης τῆς ὑπ' οὐρανὸν μονουχί κατευρύνεται· καίτοι τοῦ νόμου συνεσταλμένου τρόπον τινὰ, καὶ μόνην τὴν Ἰουδαίων περιπολοῦντος χώραν. «Γνωστὸς μὲν γὰρ ἦν ἐν Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός,» κατὰ τὴν τοῦ Ἐλλοῦτος φωνήν. Ἐγνώκε δὲ ἡ σύμπασα τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, τοῦτέστι Χριστόν.

Διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοῖς προφήταις ὑμῶν, ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν ῥήματι στόματός μου.

ΣΔ'. Φειδοῦς καὶ ἀγάπης τῆς εἰς αὐτοὺς ἀπόδειξις, ἢ τῶν πλανώντων ἀναίρεσις. Εἰγόναι μὲν γὰρ ψευδοπροφήται κατὰ καιροὺς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, τοῖς τοῦ Βάαλ τεμένεσι προσεδρεύοντες, καὶ πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν ἀνήρηται κατὰ καιροὺς, προσηγορευτὸς καὶ τοῦτο Θεοῦ, καὶ ὁσίαν ἐπ' αὐτοῖς ἐξενεγκόντος τὴν ψήφον. Τοὺς μὲν γὰρ ἀνείλεν Ἰησοῦ παρὰ τὸ Βάαλ θυσιαστήριον, εἰκαιμοθυόντάς τε καὶ λέγοντας· «Ἐπάκουσον ἡμῶν, ὁ Βάαλ, ἐπάκουσον ἡμῶν·» τοὺς δὲ ἀπέκτεινεν Ἰησοῦ, ὃν κέχρικε βασιλέα ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ὁ μακάριος προφήτης Ἐλισαῖε δι' ἐνὸς τῶν παιδαρίων, Θεοῦ καὶ τοῦτο γενέσθαι προσάττοντος. «Ὅς ἐπεὶ τοὶ κέχρισται, Θεοῦ τοῖς πλανῶσιν ἐπιμηνίσαντος, πρῶτον μὲν ἀνείλε τὸν Ἀχαάβ, ἐπ' αὐτῷ δὲ τὴν Ἰεζάβελ, εἶτα τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, τοὺς ἐν δὴλ Σαμαρείᾳ. Προσποιησάμενος δὲ τὸ βούλεσθαι καὶ ἐπιτελεῖν τῷ Βάαλ ἔορτην, πάντας συνεκόμισε τοὺς ψευδοπροφήτας, καὶ θύειν ὑποκρινάμενος, συνειλεγμένους εἰς οἶκον ἀπέσφαξεν καθ' ἓνα. Κατέσπασε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Βάαλ, καὶ τὰς στήλας αὐτοῦ ἐνέπηρε· γέγραπται γὰρ ὡδί. Οὐκοῦν ὅτι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης, ὡς ἔφην, τῆς εἰς γε τὸν Ἰσραὴλ ἀπόδειξις ἦν ἡ τῶν ψευδοπροφητῶν ἀναίρεσις, ἐδίδαξεν, εἰπὼν· «Διὰ τοῦτο τὸ, ἀπεθέρισα,» φησί. Πεπιτόκασι γὰρ κατὰ πληθύν, ἀσταχῶν δίκην ἀμύμενοι.

Καὶ τὸ κρίμα μου ὡς φῶς ἐξελεύσεται, διότι ἔλεος θέλω, ἢ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ, ἢ ἀλοκαυτώματα.

ΣΕ'. Ἐτερον ἡμῖν φειδοῦς καὶ ἀγάπης τῆς εἰς αὐτοὺς ἐξηγεῖται τρόπον, ὅς, εἴπερ τετέλεστο κατὰ τὸ αὐτῷ ἔοικον, σέσωστο σύμπας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ

tus non est? et quid post hæc faciam? quomodo morbum profligabis? 97 aut quibus in posterum medicamentis sanitatem recipies? Cum enim lenitatem et incomparabilem benignitatem meam ut nubem abundantissimam pinguefacientem, et ut rorem matutinum copiose irrigantem consequi posses, rem tantam nihili fecistis; gratiam adeo venerandam et omnibus votis exoptandam contempnissetis.

Præcipue autem in donationem per Christum hoc vaticinium quadrabit. Hæc est namque irrigans nubes, pinguefaciens ros; et matutinus, quia quasi post noctem, quæ in caligine et tenebris diabolicis intelligitur. Descendit igitur de cælo. Venit enim desuper et a Patre ad nos Verbum. «Pertransiens,» quia per omnem qui sub cælo est mundum pervasit. Valde enim late diffusa Salvatoris prædicatio, perque universas orbis provincias tantum non instar germinis dilatata ac propagata est, cum lex, quasi contracta, solam Judæorum provinciam complexa sit. «Notus enim in Judæa Deus 72,» juxta vocem Psalmistæ. Totus contra terrarum orbis universorum Domium Salvatoremque, hoc est Christum, cognovit.

VERS. 5. Propterea demessui prophetas vestros, occidi eos in verbo oris mei.

LXIV. Indulgentiæ et charitatis in ipsos demonstratio, seducentium in hereticis. Exstiterunt enim aliquando pseudoprophetae in Israel, delubris Baal assidentes, seducentes et seducti 73, ut scriptum est. Veruntamen deinde sublatis sunt e medio, postquam et hoc Deus prædixit, et justam in eos sententiam tulit. Alios enim occidit Elias juxta altare Baal, inania garrientes, dicentesque: «Exaudi nos, Baal, exaudi nos 74;» alios Jehu quem beatus propheta Eliseus per servulum super Israel regem unxit 75, Deo et hoc imperante. Qui ubi unctus est, Deo impostoribus irato, primum quidem neci dedit Achab, post ipsum Jezabel, deinde filios ejus per totam Samariam. Et simulans velle se Baal festum agere, omnes pseudoprophetas congregavit, sacrificiumque prætexens, in domo concluso ad unum peremit. Detraxit item Baal ipsum, et statuas ejus exussit, ut literis mandatum est. Indulgentiæ igitur et charitatis, ut dixi, 98 erga Israellem argumentum certissimum esse pseudoprophetarum eadem docuit his verbis: «Propterea demessui prophetas vestros.» Apposite «demessui,» inquit; magno enim numero, instar spicarum demissi ceciderunt.

ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν. Ἐὐ δὲ δὴ ἴσταν καὶ ἀσταχῶν δίκην ἀμύμενοι.

VERS. 6. Et judicium meum quasi lux egredietur, quia misericordiam volo, et non sacrificium, et scientium Dei magis quam holocausta.

LXV. Alium indulgentiæ charitatisque erga illos modum enarrat, qui si, ut ipse volebat, ad finem perductus foret, universus Israel et Judas servatus

72 Psal. lxxv, 2. 73 Matth. xxiv, 11. 74 III Reg. xviii, 26. 75 IV Reg. ix, 1.

esset. Non enim tantummodo sceleratorum prophetarum multitudinem detondit, digna in illos morte constituta: sed etiam temporibus suis ipsum Filium misit Deus et Pater, qui sanguine Israelitico prozatus, præ aliis bonam ejus voluntatem patefaceret, judiciumque declararet. Proinde dicebat illud per os Davidicum: « Ego constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, annuntians præceptum Domini ⁷⁶. » Et per seipsum, similis nostri factus, id est, homo « A meipso non loquor ⁷⁷; sed qui misit me Pater, ipse mandavit mihi quid dicam, et quid loquar ⁷⁸. » Inquit ergo, « egredietur judicium meum ut lux, » hoc est, non ænigmatibus obumbrata voluntas mea, sed nude et aperte omnium mentibus inhærebit. Olim autem præsentem Emmanuelem seductos non ad legales religiones revocaturum; nec quæ in figuris adhuc et umbris contingebant honorare suasurum; potius autem ad æquitatem, benignitatem, misericordiam, et ad veram minimeque fucatam Dei agnitionem deducturum, scopum hunc, inquam, judicii planum facit, et ait, « Quia misericordiam volo, et non sacrificium, et scientiam Dei magis quam holocausta. » Quid enim dicebat Salvator? « Omnia igitur quæcunque vultis ut faciant vobis homines, eadem et vos illis facite similiter ⁷⁹. » Tenet autem non postremas apud Deum, qui charitatem exercet. « In hoc, inquit, cognoscent omnes, quod dilectionem mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem ⁸⁰. » Jam illum ad se adeuntium animos ad scientiam veri Dei eduxisse, quo pacto dubitari potest? Seipsum enim nobis pro imagine Genitoris proposuit, cum dixit Philippo germano discipulo: « Non credidit quia ego in Patre, **99** et Pater in me est? qui vidit me, vidit et Patrem ⁸¹. Ego et Pater unum sumus ⁸². » Quod si quis et ipsum Filium affirmare voluerit Patris misericordiam esse, omni sacrificio et holocausto majorem recte affirmabit. Sic enim a divina Scriptura vocatus est. Ipse enim alicubi de ipso Deus et Pater nobis dicit: « Appropinquat cito justitia mea, et misericordia mea ut reveletur ⁸³. » Et Propheta ad illum: « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis ⁸⁴⁻⁸⁵. » Vere enim misericordia a Patre est Christus, utpote qui tollit peccata, et crimina dimittit, et fide justificat, et perditos in pristinum salutis statum restituit, et a morte invictos reddit, et quidnam egregium, et in primis laudabile nobis non donat? Quare melior est sacrificio et holocaustis scientia Dei, ut in Christo perfecta. Cognovimus enim per ipsum et in ipso Patrem, et justificatione in fide locupletati sumus.

τελουμένη. Ἐγνώκαμεν γὰρ δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν πεπλουτήκαμεν.

VERS. 7. *Ipsi autem sunt ut homo prævaricans testamentum.*

⁷⁶ Psal. II, 6. ⁷⁷ Joan. XIV, 10. ⁷⁸ Joan. XII, 49. ⁷⁹ Matth. VII, 12. ⁸⁰ Joan. XIII, 35. ⁸¹ Joan. XIV, 9, 10. ⁸² Joan. X, 50. ⁸³ Isa. LVI, 1. ⁸⁴⁻⁸⁵ Psal. LXXIV, 8.

Ἰουδας. Οὐ γὰρ μόνον τὴν τῶν ἀνοσιῶν ψευδοπροφητῶν ἀπέκειρε πληθύν, τὸν αὐτοῖ; πρέποντα καθορίσας θάνατον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν κατὰ καιροῦς ἐπεμφε τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, σαφηνιούντα καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ θέλημα, καὶ ἐναργῆς καθιστώντα τὸ κρίμα αὐτοῦ. Τοιγάρτοι κατέφασκε τὰ [διὰ] μὲν φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. » Αὐτὸς δὲ δι' ἑαυτοῦ γενόμενος καθ' ἡμᾶς, τούτέστιν, ἄνθρωπος, « Ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατὴρ, αὐτὸς μοι ἐντολὴν ἔδωκε τί εἴπω, καὶ τί λαλήσω. » — Ἐξελεύσεται δὴ οὖν τὸ κρίμα μου, φησὶν, ὡς φῶς, τούτέστιν, Οὐκ ἀνίγμισι κατεσκiasμένον τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ γυμνῶς καὶ ἀκρύπτως ταῖς ἀπάντων διανοίαις ἐγκέσεται. Ὅτι δὲ ἀφιγμένους κατὰ καιροῦς ὁ Ἐμμανουὴλ, οὐκ ἐπὶ νομικὴν μετοίσει λατρείαν τοὺς πεπλανημένους, οὔτε μὴν τὰ ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιαῖς ἀναπεισε τιμᾶν, ἀποκομει δὲ μᾶλλον εἰς ἐπιεικειαν, καὶ χρησιότητα, καὶ εὐσπλαγχνίαν, καὶ εἰς ἀγάπην τὴν πρὸς ἀλλήλους, καὶ εἰς ἀληθῆ καὶ ἀπαράλογιστον ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, σαφῆ του κριματος ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν, καὶ φησὶν, « Ὅτι ἔλεος θέλω, καὶ οὐ θυσίαν καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ, ἢ ὀλοκαυτώματα. » Τί γὰρ ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ; « Πάντα οὖν ὅσα ἐὰν θέλητε ἵνα ποιῶντες ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίους. » Χρῆμα δὲ ὅτι μάλιστα παρὰ Θεῷ τίμιον τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύς, « Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, φησὶ, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί **C** ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε εἰς ἀλλήλους. » Ὅτι δὲ τῶν προσιόντων τὸν νοῦν ἀνεκόμιζε πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, πῶς ἂν καὶ ἐνδοιάσειέ τις; Ἐαυτὸν γὰρ ἡμῖν εἰς εἰκόνα τοῦ γεγενῆσθαι ἡκούτος παρετίθει, λέγων τῷ γηνησίῳ μαθητῇ (Φίλιππος οὗτος ἦν)· « Οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν. » Εἰ δὲ δή τις ἔλοιτο καὶ αὐτὸν εἶναι λέγειν τὸν Υἱὸν τὸ ἔλεος τοῦ Πατρὸς, τὸ ὑπὲρ θυσίαν καὶ ὀλοκαύτωμα, συνήσει καλῶς. Κέκληται γὰρ οὕτως παρὰ γε τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἔφη που περὶ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· « Ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθῆναι. » **D** Οἱ δὲ γε προφήται πρὸς αὐτόν· « Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτηρίόν σου δῶς ἡμῖν. » Ἐλεος γὰρ ἀληθῶς τὸ παρὰ Πατρὸς ὁ Χριστός, ὡς ἀφαιρῶν ἁμαρτίας, ὡς ἀνιὲς ἐγκλημάτων, καὶ δικαίων τῇ πίστει, καὶ ἀνασώζων τοὺς ἀπολωλότας, καὶ θανάτου κρείττονας ἀποφαινων, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν παγκάλων δωρούμενος; Οὐχοῦν ἀμείνων θυσίας, καὶ ὀλοκαυτωμάτων ἢ Θεοῦ γινῶσις, ὡς ἐν Χριστῷ αὐτῷ τὸν Πατέρα, καὶ τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν

Αὐτοὶ δὲ εἰσὶν ὡς ἄνθρωπος παραβαίνων διαθήκην.

ΣΓ'. Πανταχόθεν ἡμᾶς πολυπραγμονεῖν εὐ μάλα Α
 τὸ ἀληθὲς σπουδάζοντας, καὶ νῦν εἰπεῖν ἀναγκαῖον,
 ὡς ἡ καὶ Ἐβραίουσ ἐκδοσις ἀντὶ τοῦ, « ὡς ἄνθρωπος, »
 ὡς Ἀδὰμ εἴρηκε παραβαίνων διαθήκην, ἵνα νοοῖτο
 τοιάδε τις τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἡ παράβασις, ὅποια γέ-
 γονεν ἐν Ἀδὰμ. Μετὸν γὰρ ἐκεῖνω καὶ τὴν πρὸς Θεὸν
 οἰκείωσιν ἔχειν, καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ διατελεῖν, καὶ ταῖς
 τοῦ παραδείσου τρυφαῖς ἐναβρύνεσθαι, κατημέλησε
 τῆς θείας ἐντολῆς, εἶτα διόλλυται ἐπὶ τὰ αἰσχία,
 τῶν ἀρχαίων ἀδοκῆτως ἐστερημένος. Οὕτω καὶ αὐτοὶ
 (φημί δὲ δὴ πάλιν, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ) εὐμενῆ καὶ φιλόν
 τῶν ὄλων ἔχοντες Θεὸν, σώζοντα, καὶ προσητη-
 κότα, καὶ προτιθέντα τὸ ἔλεος· αὐτοῖς, ὡς νεφέλην
 πρωϊνὴν, καὶ ὡς ὀρόσον ὀρθρινὴν πορευομένην, ἐξ-
 ἄγοντα δὲ καὶ ὡς φῶς τὸ κρίμα αὐτοῦ, καὶ τῆ κατὰ
 νόμον στεφανοῦντα λατρεῖα, ῥάθυμοι γέγονασι περὶ Β
 τὸ σφισιν αὐτοῖς ἀναγκαῖον, καὶ χρῆσιμον εἰς εὐήμε-
 ρίαν καὶ δόξαν, καὶ καταπεφρονήκασι τοῦ πάντων
 κρατοῦντος Θεοῦ· καίτοι λέγοντος ἐναργῶς διὰ τοῦ
 πανσόφου Μωσέως, « Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον,
 οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ
 ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω
 τῆς γῆς. » Καὶ πάλιν· « Οὐκ ἔσσονται σοι θεοὶ ἕτεροι
 πλὴν ἐμοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἰσφ τῷ πρώτῳ, τουτέ-
 ἔστι, τῷ Ἀδὰμ, παρῴλισθον εἰς ἀποστασίαν, καὶ
 αὐτοὶ δὴ πάντως ἔξω πεσοῦνται τοῦ κατευφραίνεσθαι
 εἰδότες· παραβεθήκασι γὰρ διαθήκην.

Εἰ δὲ δὴ νοοῖτο μυστικώτερον, ὡς ἐπὶ Χριστοῦ, τὸ
 χρησιμώδημα, πάλιν ἐκεῖνο ἐρουμέν, ἐμφανῆ τῶν
 λεγομένων καθιστάντες τὸν νοῦν· Ἐπεμφέν ἐκ τῶν C
 οὐρανῶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸν Υἱὸν φωτιοῦντα
 τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ φανερὸν καταστήσοντα τὸ κρίμα
 αὐτοῦ, καὶ ἵνα καταλῆξαι μὲν ἀναπεισῆ θυσιῶν ἀρ-
 γαίων, καὶ ὀλοκαυτωμάτων τῶν κατὰ νόμον· ἐλεήσῃ
 ἐὶ μέλλον, δικαίων τῆ πίστει, καὶ καλέσῃ πρὸς ἐπί-
 γνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ. Δι' αὐτοῦ
 γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ τεθεάμεθα τὸν Πατέρα, καὶ ἐσχῆ-
 καμεν τὴν προσαγωγὴν, ὡς που καὶ Γράμμα φησὶν
 ἱερὸν. Ἀλλὰ γέγονασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ « ὡς ἄνθρωπος
 παραβαίνων διαθήκην. » Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἐρῶ
 πάλιν, ὅπως ἂν δύνωμαι. Ὅτι ὑφ' ἑτέρου γραφομένην
 παραβαίνων διαθήκην, ἢ οὐ πρόσσεισιν αὐτὸς τῷ ἐκ-
 νεμηθέντι κλήρῳ παρὰ τοῦ γεγραφότος αὐτὴν· ἤγουν
 ἑτέρουσ τῶν ἐγγεγραμμένων τῶν αὐτοῖς ὀφειλομένων
 ἀποστερεῖ. Τοιοῦτόν τι πεπράχασιν Ἰουδαῖοι, καὶ
 τοῦτο ἐπὶ Χριστῷ. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ὁ μὲν γὰρ
 Θεὸς καὶ Πατὴρ κληρὸν ὥσπερ τινὲ λαμπρὸν καὶ
 ἐξαιρετον τὴν κατὰ τὸ ἔθνος ἡγεμονίαν ἐχαρίζετο
 τῷ Υἱῷ. Διακέκραγε γὰρ, ὡς ἔφη, « Ἐγὼ δὲ κατε-
 στάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον
 αὐτοῦ » καὶ δέδωκε τῷ Υἱῷ τὸν νοητὸν ἀμπελῶνα,
 τουτέστι, τὸν Ἰσραὴλ. « Ὁ γὰρ ἀμπελῶν Κυρίου
 Σαββαῶθ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « ἄνθρωπος τοῦ
 Ἰουδα, νεόφυτον, ἠγαπημένον. » Ἄλλ', ὡς φησὶν
 ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· « Εἰς τὰ ἴδια
 ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. » Ἐκβεδλή-

LXVI. Undecunque nos optimo consilio verum
 diligentius indagare conantes, nunc quoque fateri
 oportet, editionem Hebræorum pro « ut homo, »
 habere, « ut Adam transgrediens pactum : » ut talis
 Israelitarum transgressio intelligatur, qualis
 Adami fuit. Nam cum illi liceret cum Deo conjunctum
 immortalemque vivere et paradisi deliciis
 illustrari, divinum mandatum neglexit : deinde an
 indigniora pessumit, primævis honoribus et excel-
 lentibus præter expectationem spoliatus. Similiter
 et ipsi Israelitæ, inquam, benignum et amicum uni-
 versorum Deum habentes, servatorem et tutorem,
 et qui proposuerat eis misericordiam, et nubem
 matutinam, et ut rorem matutinum pertranseuntem,
 et educentem iudicium suum quasi lucem, et patria
 secundum legem eos cohonestantem, in negotio sibi
 necessario, et ad felicem statum et gloriam utili,
 socordes evaserunt, et omnipotentem Deum floccipenderunt,
 quanquam sapientissimo Moyse claris
 verbis dicente : « Non facies tibi idolum, nec simi-
 litudinem ullius, quæcunque in cælo sursum, et
 quæcunque in terra deorsum ». Et iterum : « Non
 erunt tibi alii præter me ». Quoniam autem
 æque ut primus, hoc est, Adam in apostasiam in-
 ciderunt, ipsi quoque omnino ab eo qui lætificare
 novit destituentur. Transgressi sunt enim testamen-
 tum.

100 Quod si oraculum μυστικώτερον, ut de
 Christo, intelligatur, rursus ad sententiam dictorum
 aperendam illud dicemus : Misit de cælo Deus et
 Pater Filium, illuminaturum filios Israel et manife-
 staturum iudicium ejus, et ut antiqua sacrificia
 atque holocausta legalia abrogari curaret, magis
 autem misericordiam erogaret, fide justificans, et
 ad agnitionem veri Dei vocaret. Per ipsum enim, et
 in ipso vidimus Patrem, et accessum adepti sumus⁹⁸,
 ut alicubi est in sacris Litteris. Cæterum Israelitæ
 facti sunt « ut homo prævaricans testamentum. »
 Hoc quid sit, dicam ut potero. Ab alio scriptum
 testamentum transgrediens; aut ad distributam sor-
 tem a conditore testamenti non accedit, aut alius
 certe testamento inscriptos, debitis ipsorum bonis
 fraudat. Tale quiddam commiserunt Judæi, idque
 in Christo. Qui tandem? Deus enim et Pater velut
 splendidam quamdam et peculiarem hæreditatem
 principatum gentis ei donavit. Exclamavit enim, ut
 dixi : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super
 Sion montem sanctum ejus⁹⁹, » dediit Filio vineam
 montem, quæ mente percipitur, hoc est, Israellem.
 « Vineam enim Domini Sabaoth, » ut scriptum est,
 « homo Juda, novella plantatio, dilecta¹⁰⁰. » Sed,
 ut est apud beatum evangelistam Joannem, « In
 propria venit, et sui eum non receperunt¹⁰¹. » Ex-
 tra portam enim ejecerunt eum, et morte multarunt,
 dicentes : « Hic est hæres; venite, occidamus
 eum, et habebimus hæreditatem ejus¹⁰². » Considera

⁹⁸ Exod. xx, 4. ⁹⁹ ibid. 3. ¹⁰⁰ Ephes. ii, 18. ¹⁰¹ Psal. ii, 6. ¹⁰² Isa. v, 4. ¹⁰³ Joan. i, 11. ¹⁰⁴ Matth. xxi, 38.

igitur quemadmodum facti sint, « ut homo transgrediens testamentum. » Cognovisti hæredem? igitur hæreditatem illi attributam redde. Transgressi sunt ergo testamentum Patris, quantum in ipsis fuit hæredem exhæredantes. Sed neque ipsi ad gratiam accesserunt, quando concessam sibi a Deo sortem non admiserunt. Ait enim per prophetam Deus : « Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummabo super Israel, et super domum Juda testamentum novum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die in qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti ⁸². » Quod si cum priore testamento novum conferatur, longe maxima promissorum bonorum differentia perspicietur. Illic enim Amorrhæorum, Gergesæorum et Evæorum, **101** et Jebusæorum terra ipsis promissa est. Novum autem testamentum, hoc est, per Christum sancta et instituta, per fidem ad adoptionem filiorum, ad incorruptionem, ad vitam sempiternam, ad communionem Dei per Spiritum, ad regnum cælorum vocabant. Verum illi sortem per Filium a Deo et Patre ipsis tributam habere noluerunt. Secundum utrumque igitur irritaverunt Deum, et transgredientes testamentum, et hæredem, ut dicebam, quantum in ipsis fuit, data ei a Patre hæreditate expellentes, ipsique a Deo sibi in Christo donatis excidentibus.

ὡς ἔφην, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τοῦ δοθέντος αὐτῷ παρὰ καὶ αὐτοὶ τῶν παρὰ Θεοῦ δεδωρημένων αὐτοῖς ἐν Χριστῷ.

VERS. 8. *Ibi contempsit me Galaad, civitas quæ operatur vana, conturbans aquam, et fortitudo tua viri piratæ.*

LXVII. Regreditur ad enarranda scelera, propter quæ apud eos scelestia pseudoprophetarum turba jure trucidata est. Ibi enim, inquit (hoc est, illo tempore, quo declinavit Israel, et in eum statum devenit, ut etiam dæmones adorare non reformidaret, hoc enim sibi vult illud, « ibi, » si secundum rem et actionem, non secundum locum potius intelligatur), vehementer contempsit me Galaad. Non enim urbis est trans Jordanem, quæ juxta præscriptum Moysis cessit Levitis ⁸⁴. Erat itaque sacerdotum et Levitarum civitas. Sed qui alios ab errore debebant avertere, et ad veritatem cognitionemque utilium erudire, « labia enim sacerdotis custodient judicium, et legem requirunt ex ore ejus ⁸⁵, » ipsi idola introduxerunt et vana fabricati sunt. « Operati sunt enim vana, » hoc est, idola. « Turbaverunt etiam aquam, » id est, confusionis occasio populari multitudini fuerunt. Mos enim sacræ Scripturæ est, innumeram hominum multitudinem aquæ assimilare, inde cum essent frequentissimæ Babylon et Ninive, « sicut piscina, » inquit, « aquarum aquæ ejus ⁸⁶. » Quod idem est ac si diceret, ut piscina plena est aquis, ita multitudo ejus. Aut alio modo, turbaverant aquam, quasi turbidam et cœnosam doctrinam se convenientibus proponentes, et simpli-

Α κασι γὰρ ἔξω τῆς πύλης, καὶ θανάτῳ παρέδοσαν, λέγοντες, « Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σῶμεν τὴν κληρονομίαν. » Ἄθρει δὴ οὖν ὅπως γεγόνασιν ὡς ἄνθρωπος παραβαίνων διαθήκην. » Ἐπέγνωσ τὸν κληρονόμον; Οὐκ οὖν ἀπόδος τὸν ἐκνεμηθέντα κλῆρον αὐτῷ. Παραβεβήκασι τοίνυν τὴν διαθήκην τοῦ Πατρὸς, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀποστεροῦντες τὸν κληρονόμον, ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὶ προσῆλθον τῇ χάριτι, οὐ προσήκαντες τὸν δοθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ κλῆρον. Ἐφη μὲν γὰρ διὰ τοῦ προφήτου Θεός· « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Εἰ δὲ δὴ δοκιμάζοιτο πρὸς τὴν πρώτην ἢ νέα, πλεῖστη τις ὅση τῶν ἐπηγγελμένων ἢ διαφορά νοηθήσεται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τῶν Ἀμορραίων, καὶ Γεργεσαίων, καὶ Εὐαίων αὐτοῖς, καὶ μὴν καὶ Ἰεθουσαίων ἐπηγγελο γῆν· ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη, τούτεστι, τὰ διὰ Χριστοῦ θεσπίσματα, διὰ πίστεως ἐκάλουν εἰς υἰοθεσίαν Θεοῦ, εἰς ἀφθαρσίαν, εἰς ἀμήρτον ζωὴν, εἰς μέβριζιν Θεοῦ, τὴν διὰ Πνεύματος, εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. Ἄλλ' οὐκ ἠθέλησαν ἔχειν τὸν ἐκνεμηθέντα κλῆρον αὐτοῖς δι' Ἰησοῦ, παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Κατ' ἀμφω δὲ οὖν λελυπήκασι παραβαίνοντες τὴν διαθήκην, καὶ τὸν κληρονόμον, τοῦ Πατρὸς ἐξέσωσαντες κλήρου, ἐκπεπτωκότες δὲ

Ἐκεῖ κατεφρόνησέ μου Γαλαὰδ, πόλις ἐργαζομένη μάταια, ταρασσουσα ὕδωρ, καὶ ἡ ἰσχὺς σου ἀνδρὸς πειρατοῦ.

ΕΖ'. Ἐπάνεισι πάλιν ὁ λόγος εἰς ἀφήγησιν ἐγκλημάτων, ἐφ' οἷς εἰκότως ἀνήρηται τῶν παρ' αὐτοῖς ψευδοπροφητῶν ἡ ἀνοσία πληθύς. Ἐκεῖ γὰρ, φησὶ, τούτεστι, κατ' ἐκεῖνον τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν κέκλιεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ καταστάσει γέγονεν, ὥστε καὶ ἐλθεῖν δαιμονίους προσκυνεῖν (τούτο γὰρ ἐστὶ τὸ, « ἐκεῖ, » πραγματικῶς νοούμενον, καὶ οὐχὶ διὰ μᾶλλον τοπικῶς), σφόδρα μου καταεφρόνηκεν ἡ Γαλαὰδ. Πόλις δὲ αὕτη μία τῶν Ἰορδάνου ναμάτων ἐπέκεινα, ἢ καὶ ἐκνεμηθεῖσα τοῖς Λευταῖς, κατὰ τὸν Μωσέως νόμον. Ἦν οὖν ἱερέων καὶ Λευιτῶν πόλις. Ἄλλ' οἱ τοὺς ἄλλους ὀφείλοντες ἀποκομιζεῖν τῆς πλάνης, καὶ παιδαγωγεῖν εἰς ἀλήθειαν, καὶ εἰς τὴν τοῦ συμφέροντος τὴν γνῶσιν (« Χεῖλη γὰρ ἱερέως, φησὶ, φυλάξεται χρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ »), γεγόνασιν αὐτοὶ τῶν εἰδώλων εὐρεταί, καὶ τῶν ματαίων οἱ τεχνουργοί. « Εἰργάζοντο γὰρ μάταια, » τούτεστι, τὰ εἰδῶλα. « Ἐτάραττον δὲ καὶ ὕδωρ, » τούτεστι, συγχύσεως ἀφορμὴ τοῖς ἀγελαίοις γεγόνασιν. Ὑδατι γὰρ παρεικάζειν ἔθος τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ τὴν ἀμέτρητον τῶν ἀνθρώπων πληθύν. Καὶ γοῦν πολυαγδρούσης ἄγαν τῆς Βαβυλωνίως, καὶ Νινευῖ, φησὶ, « ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα αὐτῆς, » ἀντὶ τοῦ, ὡς κολυμβήθρα πλήρης ὕδατων, οὕτω τὸ πλῆθος αὐτῆς. Ἡ, καθ' ἕτερον τρόπον.

⁸² Jerem. xxxi, 31, 32. ⁸⁴ Num. xxxiii, 29. ⁸⁵ Malach. ii, 7, ⁸⁶ Nahum ii, 8.

ἐταράττων ὕδωρ. τεβολωμένην ὡσπερ τινὰ καὶ ἰλιώδη διδασκαλίαν τοῖς προσιούσι προθέντες, καὶ πῶν τῶν ἀκεραιωτέρων παχύνοντες νοῦν. Ἐδίδασκον γὰρ εἰσὼλα προσκυνεῖν. Καὶ γοῦν διὰ φωνῆς Ἰεζεχιήλ ἤτιθέτο πάλιν αὐτοὺς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ ὡς πρὸς κριοὺς, καὶ τῆς ἀγέλης καθηγητὰς προσεφώνει, λέγων· «Καὶ ὑμεῖς πρόβατα, τὰδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ διακρίνω ἀναμέσον προβάτου καὶ προβάτου, καὶ κριῶν, καὶ τράγων. Καὶ οὐχ ἱκανὸν ὑμῖν, ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε. Καὶ τὰ κατὰ λοιπὴν τῆς νομῆς κατεπατεῖτε τοῖς ποσὶ ὑμῶν, καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίπτετε, καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ποσὶν ὑμῶν ἐταράσσετε, καὶ τὰ πρόβατά μου τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τετραραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐπινον.» Νομομαθεῖς γὰρ ὄντες οἱ ἐξ αἵματος Λευὶ, καὶ καλλίστην ὡσπερ νομὴν, λεπτόν τε καὶ διεϊδὸς ἔχοντες ὕδωρ, τὴν διὰ Μωσέως παιδεύειν οὐκ ἀνικάνως ἔχουσαν ποδηγεῖν εἰς ἀλήθειαν, κατεπάτου τὸν τρόπον τινὰ τὴν νομὴν, συνετάραττον δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, παχεῖάν τινα, καὶ ἰλιώδη, καὶ γειώδους ἀκαθαρσίας ἐμπλεων παρατιθένης διδασκαλίαν, τοὺς ἐν τάξει προβάτων ἀκολουθοῦσιν αὐταῖς ὡς κριοῖς. Ἐγκαλοῦνται τοίνυν οἱ τῆς Γαλααδ πολῖται καὶ οἰκήτορες, ὡς ταράττοντες ὕδωρ, ἐλέγχονται δὲ καὶ ὡς ἰσχύοντες ἀνδρὸς σαφὲς καταστήσομεν, τὰ ἐφεξῆς ἐρμηνεύοντες.

Ἐκρυψαν ἱερεῖς ὁδοῦ, ἐφόνευσαν Σιχιμα, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰσραὴλ. Εἶδον φρικώδη ἐκεῖ, πορνείαν τοῦ Ἐφραϊμ, ἐμίανθη Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα.

III. Ἱστοριῶν ἐστ' ὅτι τινῶν ὁ τῶν ἀγίων προφητῶν διαμέμνηται λόγος, ὃς εἶπερ τις ἔλοιτο σιωπῆν, αὐδ' ἂν δύναται διατρανοῦν τῶν εἰρημένων τὸν νοῦν. Χρὴ τοιγαροῦν δικνο μὲν εἶναι κρείττονας τοὺς τὰ τοιάδε σαφῶς διερμηνεύειν ἐθέλοντας, πανταχόθεν δὲ τοῖς ἀκρωμένους τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν ἐξεργάζεσθαι φιλεῖν. Ταύτητοι καὶ νῦν ἐπὶ τι τοιοῦτον ἤφομεν. Σιχιμα τοίνυν πολίτη τις ἐστὶν ἐπέκεινα τῶν Ἰορδάνου ναμάτων τε καὶ ὄμορος τῆ Γαλααδ, ἣν τοῖς ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ δεδῶσθαι προείπομεν, διανεμόντος τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Συμβέβηκε τοίνυν, ἑορτῆς οὐσης ἀγίας, τῆς κατὰ νόμον σκηνοπηγίας, φημί, ὅτι πάντας πανταχόθεν ἀναβαίνειν ἦν ἔθος εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τοῦτο τοῦ νόμου τηρεῖσθαι προστάττοντος, τῶν ἀπὸ Σιχιμῶν τινῶν, ἣ κατανοχθέντας, καὶ ἐπὶ τῇ πλανήσει μεταγινώσκοντας, ἤγουν καὶ εἰς νῆψιν κεκλημένους παρὰ Θεοῦ, λοιπὸν ἐθελῆσαι τοῖς θεοῖς ὑπέκειν νόμοις, καὶ ἀναβῆναι ζητεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, βούλεσθαι τε θυσίας προσάγειν, καὶ τὴν κατὰ νόμους ἑορτὴν ἀποπεραίνειν ἐκεῖ. Τοῦτο δὲ ἦν ἀρχὴ τις ὡσπερ ἐπιστροφῆς, καὶ τοῦ καταλήγειν τοῦ προσκεῖσθαι θέλειν ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις. Ἴνα γὰρ μὴ θυσῶν ἐνεκά τε καὶ ἑορτῶν τῶν κατὰ νόμον ἀναβαίνωσιν ἐκ τῆς Σαμαρείας εἰς Ἱεροσόλυμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τινες, τοὔτεστι, τῶν δέκα φυλῶν, εἶτα κατὰ βραχὺ μεταθοῖντο πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ ὑπὸ γε τῆν Ἰούδα

acium mentes incrassantes. Docebant enim adorare idola. Quare per Ezechielem universorum Deus rursus eos accusat et veluti arietes, et gregis duces hunc in modum eos compellat: «Et vos oves meæ, hæc dicit Dominus: Ecce ego dijudicabo inter ovem et ovem, arietes 102 et hircos. Et non satis vobis, quia bonum pastum pascabatis. Et reliquias pastus vestri conculcabatis pedibus vestris, et purissimam aquam bibebatis, et reliquum vestris pedibus turbabatis; et oves meæ conculcamenta pedum vestrorum pascabantur, et turbatam aquam a pedibus vestris bibebant.» Oriundi enim de domo Levi, cum essent legisperiti, haberentque velut pulcherrima pascua, tenuemque et pellucidam aquam eruditionem Mosaicam, quæ ad deducendum eos in viam veritatis sufficeret, conculcabant quodammodo pascua, et aquam conturbabant, crassam quamdam et limosam, et terrenæ fæcis plenam doctrinam exhibentes, ipsos tanquam oves arietes sequentibus. Redarguuntur itaque cives et incolæ Galaad ut turbantes aquam; et reprehenduntur, ut foritudinem seu robur habentes viri piratæ. Quod quo pacto nobis intelligendum sit, sequentia interpretantes declarabimus.

πειρατοῦ. Πῶς δ' ἂν καὶ τοῦτο ἡμᾶς συνέναι πρέπει,

VERS. 9, 10. Absconderunt sacerdotes viam, interfecerunt Sichima, quia iniquitatem fecerunt in domo Israel. Vidi horribilia ibi, fornicationem Ephraim: contaminatus est Israel, et Judas.

LXVIII. Nonnunquam historiarum quarundam meminit propheticus sermo, quas si quis præterire voluerit, verborum propositorum sententiam enucleare non possit. Quocirca talia exponere cupientes, segnitiam ab se amoveant oportet, et quod in rem audientium sit, unde unde labore suo repræsentent. Hinc et modo ad tale quiddam delibemur. Sichima igitur oppidulum est trans fluenta Jordanis⁹⁸, vicinum, et confine Galaad, quam Levi posteris assignatam supra diximus, Jesu filio Nave terram promissionis dispertiente. Contigit ergo cum dies sanctus et festus ageretur ex auctoritate legis, Scenopogia, inquam, quando ex more omnes undequaque Hierosolymam lege sic mandante ascendebant, quosdam de Sichimitis aut compunctos, et super seductione sua pœnitentes, aut ad sanam mentem a Deo vocatos posthac velle divinis legibus obsequi, desiderareque Hierosolymam ascendere, et sacrificare, festumque a lege mandatum obire. Atque hoc conversionis et cessationis a cultu idolorum, cui se devoverant, velut principium erat. Ne enim sacrificiorum et festi causa, ut lex præcipiebat, 103 e Samaria Hierosolymam peterent ex Israele quidam, hoc est, ex decem tribubus, ac deinde paulatim ad mores antiquorum religionemque redirent, et sub regno Juda essent, excogitavit initio vitulos aureos Jeroboam, quibus

⁹⁷ Ezech. xxxiv, 17-19. ⁹⁸ Judic. ix, 26.

sancitas legibus cærimonias adhibere jussit, gloriam Deo destinatam suis inventis miser decernens, ut sibi regnum suum tuto possideret, et Deus propriis velut fraudaretur. Ergo ascendere Hierosolymam Sichimitas nonnullos aggressos, vicini e Galaad id facere prohibebant; quanquam, ut dixi, de tribu Levi essent, a lege ad sacrificia curanda et factitanda constituti. Quoniam autem operabantur vana (cum artificio enim idola fabricabantur) quasi ars paulo post in nihilum ipsa recasura foret, si de cætero Israel idolorum cultum aversaretur, ira exacerbabantur. Et quia verbis non persuadebant, ad impia consilia et facta descendebant. Collocabant enim quosdam in medio itinere, qui latronum more grassarentur, et Sichimitas Hierosolymam ipsis invitis ascendere instituentes mactarent. Qui autem salvis corporibus eorum manus effugissent, destituti his, quæ ad sacrificium apportabant, difficulter in patriam redibant. Reprehendit igitur universorum Deus Galaaditas, quod cum ut Levitæ, et sacerdotium, et aliis præeundi officium sortiti, seductis viam pietatis conspicuam ac manifestam reddere deberent, ipsi contra eam occultarent, non sinites recte sapere aut suapte consilio, aut certe superna gratia compunctos, ad onus dæmoniacæ deceptionis deinceps excutiendum. Ait ergo, « absconderunt sacerdotes viam Domini. » Hoc item est, quod ab alio propheta aliis verbis dicitur: « Sacerdotes non dixerunt, Ubi est Dominus? et profitentes legem nesciebant me, et pastores impie agebant in me ». » Neque vero hic scelera Galaaditarum quieverunt. Nam præterquam quod viam Domini absconderent, etiam Sichimitas per latrocinium raptantes interficiebant. Quamobrem et ita Galaad alloquebatur, « Et fortitudo tua ut viri piratæ. »

χρηι τούτου τῶν Γαλααδιτῶν τὰ γεννηµατα. Πρὸς γὰρ χερσὶν ὑποφέροντες ληστρικαῖς. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πεπρατοῦ. »

Perspice autem quomodo recordationem veteris historię Deus nobis renovat, veterumque delictorum Levi meminit. Quod dico, est ejusmodi rursus. Dina Jacob, sive Israelis filia (mutatam est enim illi nomen Jacob in 104 Israel¹) egressa est aliquando e tentorio patris, quod filias indigenarum videre cuperet. Erat porro in Sichimis. Tum conspecta puella, Emmor filius Sichem de improvise compressam virginitate exiit. Id iniquissime ferentes adolescentulæ fratres Levi et Simeon, dolum struunt. Sichimitas inducunt, uti se circumcidi patiantur. Quo facto, adhuc e vulnere etiam atque etiam vehementerque dolentes, ad unum omnes jugulant, illud patri, impotentem eorum iracundiam castigantem respondentes, « Num tanquam scorto utentur sorore nostra? » Hujusmodi historiam nunc in memoriam nobis redigit, cum quadam urbanitate, ac dissimulatione dicens, « Interfeci-

A γένοιτο βασιλείαν, ἐπενόησεν ἐν ἀρχαῖς, τὰς δαµά-
λεις Ἱεροβοὺμ, καὶ πληροῦν ἐκέλευεν ἐπ' αὐταῖς τὰ
νενομισµένα, τὴν τῷ Θεῷ πρέπουσαν δόξαν τοῖς
ἰδιοῖς εὐρέμασιν ἀνάπτων ὁ δειλαίος· ἔν' ἔχει μὲν
αὐτὸς τὸ βασιλεύειν ἀσφαλῶς, ἀποστεροῖτο δὲ ὡσπερ
τῶν ἰδίων Θεός. Οὐκοῦν ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα
τῶν ἀπὸ Σικίμων ἐπεχείρουν τινὲς, ἀπειργον δὲ
τοῦτο δρῶν οἱ ἀπὸ τῆς γείτονος Γαλααδ, καίτοι.
καθάπερ ἔφην, ἐξ αἵματος ὄντες Λευϊτικοῦ, τεταγ-
µένοι κατὰ τὸν νόμον εἰς Ἱερουργίαν. Ἐπειδὴ δὲ
ἐργάζοντο τὰ μάταια (τεχνουργοὶ γὰρ ἦσαν εἰδώλων),
ὡς ὅσον οὐδέπω τῆς τέχνης αὐτοῖς οὐχ ὀλιγομένης εἰς
τὸ μηδὲν, εἰ παραιοῖτο λοιπὸν εἰδώλους λατρεύειν ὁ
Ἰσραήλ, κατεπικραίνοντο πρὸς ὀργάς. Ὡς δὲ οὐκ
ἐπειθον λόγοις, ἐπ' ἀνοσίους ἦλθον βουλὰς τε καὶ
πράξεις. Παρσκευάζον γὰρ τινὰς κατὰ μέσσην τὴν
ὁδὸν ληστρικαῖς ἐφόδοις κεχρησθαι, καὶ φονῆν ἀγρίως
κατὰ Σικιμιτῶν, εἰ ἀναβαίνειν ἔλοιτο παρὰ τὸ αὐ-
τοῖς δοκοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ πλείστοι μὲν ὅσοι
διολώλασιν. Οἱ δὲ ὅλως ἀνασεσωσµένοι, καὶ τῆς
ἐκείνων χειρὸς ἀποδραμεῖν ἰσχύσαντες, ἔρημοι γε-
γονότες ὧν ἐπεφέροντο πρὸς θυσίαν, ἀνεκομίζοντο
μόλις εἰς τὴν ἑαυτῶν. Ἐγκαλεῖ τοῖσιν τοῖς ἀπὸ τῆς
Γαλααδ ὁ τῶν ἄλων Δεσπότης, ὅτι καίτοι µᾶλλον οφεί-
λοντες ὡς Λευῖται, καὶ Ἱερουργοὶ, καὶ τὸ καθηγεί-
σθαι τῶν ἄλλων λαχόντες, κατὰ τὸν νόμον ἐναργῆ
τοῖς πεπλανηµένοις τὴν τῆς εὐσεβείας ἀποφαίνειν
ὁδὸν, ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ κρύπτουσιν, ὀρθᾶ φρονεῖν
οὐκ ἔδωκτες τοὺς ἐξ ἰδίας βουλῆς, ἤγουν καὶ ἐκ τῆς
ἄνωθεν εὐμενείας κατανευγµένους εἰς τὸ ἐλέσθαι
C λοιπὸν τὴν τῶν δαιμονίων ἀποφορητῆσαι πλάνην.
« Ἐκρυψαν » τοῖσιν, φησὶν, « ἱερεῖς ὁδὸν Κυρίου. »
Τοῦτο πάλιν ἐστὶν ἐτέρως τὸ δι' ἐτέρου προφήτου
σαφῶς εἰρηµένον· « Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν· Ποῦ ἐστὶ
Κύριος; καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἠπίστειναν
ἐµε, καὶ οἱ ποιµένες ἠσέβησαν εἰς ἐµέ. » Ἄλλ' οὐ µέ-
τῃ κρύψαι τὴν ὁδὸν Κυρίου καὶ ἀπεκτόνασι Σικίµα,
ἐφασκε πρὸς Γαλααδ, « Καὶ ἡ ἰσχὺς σου ὡς ἀνδρὸς

Ἐρα δὲ ὅπως εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀρχαίας ἡµᾶς
ἱστορίας ἀποφέρει Θεός, καὶ παλαιῶν ἐγκληµάτων
διαµένηται τοῦ Λευῖ. Ἔστι δὲ ὁ φημι τοιοῦτόν τι
πάλιν. Δίνα μὲν γὰρ ἡ τοῦ Ἰακώβ, ἡ τοῦ Ἰσραήλ
θυγάτηρ (μετωνόµασται γὰρ Ἰακώβ εἰς τὸ Ἰσραήλ)
ἐξῆλθέ ποτε τῆς τοῦ πατρὸς σκηνῆς· ἐπεθύμησε γὰρ
ἰδεῖν τὰς τῶν ἐγχωρίων θυγατέρας. Ἦν δὲ ἐν Σι-
κίμοις. Ἐλτα τὴν παρθένον εὐρών Ἐμμώρ ὁ Συχέ-
µις, ἀδοκῆτως κατεβιάζετο· διεπαρθένευσε γὰρ.
Δεδυσφορηκότες τοῖσιν πρὸς τοῦτο λίαν οἱ τῆς νεά-
νιδος ἀδελφοὶ, Λευῖ τε καὶ Σιµεὼν, δόλον ἀρτύουσι.
Περιτέμνεσθαι γὰρ ἀνέπειθον τοὺς ἀπὸ Σικίμων. Οὐ
δὴ γεγονότος, ἀλγοῦντας ἔτι καὶ ταῖς ὀδύνας νενι-
κηµένους ἄρδην ἀπεκτόνασιν, ἐκεῖνο λέγοντες ἄγχα
λοῦντι τῷ πατρὶ τὸ ἀχάλινον εἰς ὀργάς· « Ἄλλ' ὡσεὶ
πόρνη χρήσονται τῇ ἀδελφῇ ἡµῶν; » Τῆς τοιαύτης
ἱστορίας ἡµᾶς εἰς ἀνάμνησιν ἀποφέρει νῦν, μετὰ
τινος ἡθους λέγων, « Ἐφόνευσαν Σικίµα, ὅτι ἀνομίαν

¹ Jer. II, 8. ² Gen. XXXII, 28.

ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Τοῦτο, φησὶν, ἐγκα-
 λούντες τότε, ὅτι πεπλημελέηκασι εἰς τὸν οἶκον
 Ἰακώβ, ἦτοι τοῦ Ἰσραὴλ, διαπαρθενεύσαντες τὴν
 νεάνιδα, ταύτητοι καὶ ἡμεῖς ἀπεκτόναμεν Σίχιμα.
 Ἄλλὰ νῦν ἐβουλεύσαντο, φησὶν, ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν
 Θεόν, ἀγαπῆσαι τὰ ἐν νόμῳ, πληρῶσαι θυσίας, ἐπι-
 τελεῖν ἑορτάς, ἀποφοιτῆσαι λοιπὸν τῶν τῆς εἰδωλολα-
 τρείας λογισμῶν. Τί οὖν οἱ Λευῖται; « Ἐκρυψαν τὴν
 ὁδὸν Κυρίου, ἐφόνευσαν Σίχιμα. » Ἡ τάχα καὶ νῦν
 ἐγκαλεῖν ἔχουσιν, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ
 Ἰσραὴλ; Ποία καὶ νῦν ὄφρα εἴηθε νῆστι; εἰς ποίαν
 Δίαν ἐξήμαρτον; ποῖα Σικιμιτῶν τὰ ἐγκλήματα;
 τῶν τετιμηκότων Θεόν, τῶν ἡγαπηκότων τὰ ὀρθὰ
 λοιπὸν ἐλέσθαι φρονεῖν, καὶ ἀποπεραινέειν ἐπείγεσθαι
 τὰ ἐν νόμῳ. « Τεθέαμαι » τοίνυν, φησὶ, « φρικωδε-
 στάτην τὴν ἐκεῖ πορνείαν τοῦ Ἐφραΐμ. » Κατα-
 πλαγεῖ γὰρ ἂν τις, καὶ σφόδρα εἰκότως, τοσούτων
 ἑρῶν ἀπονευκῆς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἱερὸν καὶ
 ἀπόλεκτον γένος, ὡς μὴ μόνον αὐτοὺς τῶν εἰδώλων
 εὐρετὰς γενέσθαι τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ διακωλύειν
 αὐτοὺς, εἰ ἀγαπᾶν ἔλοιτο τὰ τοῦ Θεοῦ. « Καταμε-
 μίανται τοίνυν, » φησὶν, « Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας. »
 Ὡστε καὶ εἰ τι πάθοιεν τῶν προσδοκωμένων, ἐγκα-
 λεῖται μηδεὶς ἀγανακτοῦντι Θεῷ.

*Ἄρχου τρυγῶν σεαυτῷ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με
 τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου, ἐν τῷ ἰάσασθαι
 με τὸν Ἰσραὴλ.*

ΣΘ. Ἔστι πάλιν ὁ λόγος πρὸς τὸν τῆς Γαλαὰδ οἰ-
 κήτορα. Διδάσκει δὲ, ὅτι Ἐγὼ μὲν ἠρξάμην ὡς Θεὸς
 ἰάσασθαι τε καὶ ἐπιστρέφειν τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ γοῦν
 ἐπεθύμουν Σικιμίται λοιποὶ ὑποφέρειν Θεῷ τὸν αὐ-
 χένα, καὶ τελεῖν ἑορτάς, τὰς μὲν τοῦ Ἰεροβοὰμ οὐκ-
 ἔτι, τὰς κατὰ νόμον δὲ μᾶλλον, καὶ τῆς οὐκ οἶδ' ὅπως
 ἐξυρρημένης ἀπάτης ἀποδραμεῖν. Σὺ δὲ αὐτοὺς, ὦ
 Γαλααδίτα, μονονουχὶ καὶ ἀπέκειρας, ἦτοι τετρῦγ-
 γας, καὶ πλοῦτον ἄδικον ἐποίησας τὰ ἀπὸ ληστείας.
 Ἐπιφωνεῖ δὲ πάλιν ἐν ἧθει τὸ, « Ἄρχου τρυγῶν
 σεαυτῷ, » μονονουχὶ τοιοῦτόν τι λέγων, μᾶλλον δὲ
 κἂν εἰ μὴ λέγοι, λεπτῶς ὑπεμφαινῶν, ὅτι Κάγῳ σὲ
 ποιήσομαι τῶν κολαζομένων τὴν ἀρχήν. Ἀρχόμενος
 γὰρ ἀποκείρειν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀποτρυγᾶν τοὺς τῆς
 οὕτως δεινῆς ἀνοσιότητος ἐπιτηδεύτας, πρωτόλειόν σε
 ποιήσομαι τῆς ὕργης. Εἰδέναι γὰρ ἀναγκαῖον, ὅτι
 Φούλας βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὁ πρῶτος ἐλθὼν κατὰ
 τῆς Σαμαρείας καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, πρῶτα ἀπεκόμισεν
 εἰς αἰχμαλωσίαν τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου φυλάς.
 Πόλις δὲ ἦν τῶν ἐκεῖσε μία καὶ ἡ Γαλααδ. Οὐκοῦν
 ὡσπερ ἐμοῦ τὸν Ἰσραὴλ ἐπιστρέφοντος, ἀρξαμένου
 τε ἰάσασθαι λοιπὸν, σὺ τετρῦγγας, ὦ Γαλααδίτα,
 σεαυτῷ τὰ ἀπὸ ληστείας· οὕτως κάγῳ παραδιδούς
 Ἀσσυρίοις τὸν Ἰσραὴλ, σὲ ποιήσομαι τῶν πεμπομέ-
 νων τὴν ἀπαρχήν.

Συγγενῆ δὲ τὰ ἀρχαῖα τοῖς ἐπὶ Χριστῷ τῶν Ἰου-
 δαίων ἐγκλήματα. Ἐκάλει μὲν γὰρ σύμπαντα τὸν
 Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ εἰς τὸ ἐλέσθαι λοιπὸν τὰ
 ἀμείνω φρονεῖν, καὶ καταλήξει μὲν τῆς ἐν νόμῳ λα-

* Gen. xxxiv, 31.

runt Sichima, quia iniquitatem fecerunt in domo
 Israel *. » Hoc, inquit, objicientes tunc; quia pec-
 caverunt in domum Jacob, sive Israel, puella con-
 stuprata, idcirco et nos Sichima occidimus. Sed
 nunc statuerunt, inquit, converti ad Deum, diligere
 legem, persolvere sacrificia, peragere dies festos, in
 futurum a cogitationibus superstitiosi deorum cul-
 tus discedere. Quid ad hæc Levitæ? « Absconde-
 runt viam Domini, interfecerunt Sichima. » An
 fortasse etiam nunc eos accusare possunt, quod
 iniquitatem fecerint in domo Israel? Quæ enim
 puella et nunc injuriose tractata est? in quam Di-
 nam peccaverunt? quænam Sichimitarum facinora?
 Qui Deum honorarunt, qui de reliquo mutare mentem
 magna voluntate decreverunt, et studiosè præstare
 quæ legibus divinis præcipiuntur. Inquit igitur,
 « Vidi ibi imprimis horribilem fornicationem
 Ephraim. » Obstupescat autem quispiam et æquis-
 sime, cernens sanctum et electum genus adeo cha-
 ritate erga Deum abiisse, ut non solum ipsi aliis
 idola invenerint, sed et alios a diligendis divinis
 cohibuerint. « Contaminatus est igitur, » inquit,
 « Israel, et Judas. » Quare si quid etiam passi
 fuerint eorum, quæ impendent, Deum indignantem
 nemo criminetur.

VERS. 11. *Incipe vindemiare tibi cum converto ego
 captivitatem populi mei, cum sano ego Israel.*

LXIX. Sermo rursus ad habitorem Galaad di-
 rigitur hæc sententia. Ego quidem cœpi tanquam
 Deus sanare, et convertere Israel. Proinde cupiunt
 Sichimitæ de cætero subjicere Deo cervices, et ce-
 lebrare dies festos, non amplius quidem ab Jero-
 boam institutos illos: sed a lege et a nescio quo-
 modo invecta fallacia refugere. Tu **105** autem Ga-
 laadita, propemodum et detondisti, sive vindemi-
 asti, et latrocinio divitias injustas comparasti.
 Acclamat porro rursus, et cum irrisione quadam
 illud, « Incipe vindemiare tibi; » tale quiddam
 quasi dicens, aut saltem subtiliter tacite insinuans.
 Et ego te faciam primitias punitorum. Incipiens
 enim detondere Israel, et vindemiare adeo nefandæ
 impietatis consecratos, primitias te faciam iræ.
 Sciendum enim Phulam regem Assyriorum, qui
 primus Samariam et Israel invasit, primas captivas
 duxisse tribus trans Jordanem et ex urbibus illis
 unam fuisse Galaad. Quocirca sicut me Israellem
 convertente, et incipiente sanare de cætero, tu vin-
 demiaisti tibi, o Galaadita, quæ latrocinio acquisi-
 visti; ita et ego, cum tradidero Assyriis Israel, et
 eorum qui abducentur primitias reddam.

Antiqua autem illa scelera his quæ in Christum
 Judæi perpetrarunt, cognata sunt. Vocabat enim
 universum Israellem Deus et Pater, ut deinceps
 aliter sentire et desistere a cultu secundum legem,

et pro eo novum atque evangelicum capessere vel-
lent. Verum illi convertentibus et vocantibus ad
sanitatem obtinebantur non mediocriter. Scriptum
est quippe : « Jam enim conspiraverant Judæi, ut
si quis ipsum confiteretur Christum, extra Syna-
gogam fieret ³. » Audiebant autem eorum duces :
« Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia tu-
listis clavem scientiæ. Nec vos ingredimini, nec ingre-
di volentes sinitis intrare ⁴. » Traditi sunt igitur
inimicis, et graves debacchationis in Christum
rœnas huerunt.

CAP. VII.

VERS. 1. *Et revelabitur iniquitas Ephraim, et
malitia Samariæ, quia operata est mendacia. Et fur
ad eum ingreditur, exspolians latro in via ipsius, B
ut concinant quasi cantantes corde ipsorum.*

LXX. Bonus natura et « patiens, longanimis et
multum misericors ^{5,6}, profecto omnium Dominus,
qui quandiu peccantes tolerat, latent et occultantur
quasi eorum flagitia. Ubi autem ingruerit, præ-
namque invexerit, et quiescere non sustinuerit,
tum manifesta fiunt, et 106 quasi revelari videntur,
et tantum non in medium producta, omnium
oculis conspiciuntur. Tale et nunc Ephraim et Sa-
mariæ futurum affirmat. Et Ephraim quidem no-
mine hoc loco regiam in Samaria tribum accipies,
ex qua orti Jeroboam, et successores ejus; Sama-
rie autem vocabulo qui fuerunt in Samaria, hoc
est, decem tribus. Revelatum porro iri peccata
eorum dicit propter causas hujusmodi; quia et
operati sunt mendacium, argenti et jam rancidæ
idololatriæ dediti, et artifices facti idolorum,
ut dixi. Et furem (hoc est enim latronem)
ad eos ingressurum, pro ingressum esse, et re-
quievisse, et divertisse ad illum furem exspoliantem
in via, ut ex hoc appareat, inquit, eos habere cor
consonum, conspirans videlicet, et ejusdem senten-
tiæ. Illi enim Hierosolymam ascendere volentes per
latrocinium exspoliabant: hi cum ipsis scelus di-
videbant, direptorum a latronibus impie parti-
cipes.

Gaudebant etiam Judæorum duces et magistri,
cum credentes in Christum nefarie oppugnarentur,
aliisque irruentibus et latrocinantibus sese socios
adjuugebant, ex fidelium persecutione voluptatem
capientes, et quasi quemdam latronem Satanam in
animum et cor suscipientes, eos omni sensu pieta-
tis quem habebant nudantem, ut et consonum illi
cor haberent. Quemadmodum enim « qui adhæret
Deo, unus spiritus est cum eo ⁷, » eodem modo,
opinor, qui Satanæ adhæret, unum cum ipso cor
habet.

VERS. 2. *Omnes malitias eorum recordatus sum.
Nunc circumdederunt eos cogitationes eorum, contra
faciem meam factæ sunt.*

Α τριίας, ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον ἐκαίνης τὴν νέαν τοῦ
καὶ εὐαγγελικὴν. Ἀλλὰ τοῖς ἐπιστρέφουσι καὶ κα-
λουμένοις εἰς ἱασὶν ἀντέπραττον οὐ μετρίως. Γέ-
γραπται γάρ, ὅτι « Ἦδη συνέθεντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα
ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ τὸν Χριστὸν εἶναι, ἀποσυ-
νάγωγος γένηται. » Ἦσπουον δὲ καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς
ἡγοούμενοι, « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι
ὑποκριταί, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως. Οὐκ
ὑμεῖς εἰσέρχεσθε, οὐτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰ-
σελθεῖν. » Δέδονται τοίνυν ἐχθροῖς, καὶ πικρὰς τῆς εἰς
Χριστὸν παροινίας ἐξήτηνται δίκας.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ ἀδικία Ἐφραῖμ, καὶ
ἡ κακία Σαμαρείας, ὅτι εἰργάσατο ψευδῆ, καὶ
κλέπτῃς πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται. ἐκδιδύσκων
ληστής ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ, ὅπως συνῶδωσιν ὡς
ἕδοντες τῇ καρδίᾳ αὐτῶν.

Ο'. Ἀγαθὸς μὲν φύσει, καὶ « ἀνεξίκακος, μα-
κροθυμὸς τε καὶ πολυέλεος » ὡς ἀληθῶς ὁ πάντων
Δεσπότης. Ἀλλ' ἕως ἔτι τοῖς πταίουαν ἀνεξίκακεῖ,
κατακρύπτεται πως αὐτῶν ἐτι τὰ ἐγκλήματα. Ἐπεξ-
ιόντος δὲ ἤδη, καὶ δίκας ἐπάγοντος, καὶ ἡρεμεῖν
οὐκ ἀνεχομένου, λοιπὸν ἐστὶν ἐναργῆ, καὶ ἀποκα-
λύπτεσθαι πως ἤδη δοκεῖ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ εἰς μέσον
ἡγμένα, τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς ὀρᾶσθαι φιλεῖ.
Τοῦτο καὶ νῦν ἔσσεσθαι φησι κατὰ τοῦ Ἐφραῖμ καὶ
τῆς Σαμαρείας. Καὶ τὸν μὲν Ἐφραῖμ ἐνθάδε νοήσεις
τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ βασιλίδα φυλὴν, ἐξ ἧς γέγονεν
Ἰεροβοὰμ, καὶ οἱ καθ' ἐξῆς Σαμαρείαν δὲ τοὺς ἐν τῇ
Σαμαρείᾳ, τουτέστι, τὰς δέκα φυλάς. Ἀποκαλυφθή-
σεσθαι δὲ φησι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, διὰ τοιάσδε
τινάς αἰτίας, ὅτι καὶ εἰργάσαντο ψευδῆ, ψυχρὰν τε
καὶ ἔωλον λατρίαν ἐπιτηδεύσαντες, καὶ τεχνουργοὶ
γεγονότες εἰδῶλον, καθάπερ ἔφην, καὶ ὅτι κλέπτῃς,
τουτέστι, ληστής πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται, ἀντὶ τοῦ,
εἰσῆλθε, καὶ ἀνεπαύσατο, καὶ κατέλυσε παρ' αὐτῷ
κλέπτῃς, ἐκδιδύσκων ἐν ὁδῷ Ἰν' ἐκ τούτου φαίνεται,
φησὶν, ὅτι συνῶδωσαν ἔχουσι τὴν καρδίαν, σύμφωνον
δηλονότι, καὶ ὁμογενώμονα. Οἱ μὲν γὰρ ἐλήστευον τοὺς
ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις ἀναβαίνειν ἐθέλοντας· οἱ δὲ πρὸς
αὐτοὺς ἐμερίζοντο τὰ ἐγκλήματα, τῶν λεηστευμέ-
νων ἀνοσίως μετεσχηκότες.

Ἐχαιρον δὲ καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, πο-
λεμουμένων ἐκτόπως τῶν πιστευόντων εἰς Χριστὸν,
καὶ κοινωνοὶ τῆς ἐτέρων ἐφόδου τε καὶ ληστείας
ἐγίνοντο, διωκομένοις ἐφηδόμενοι τοῖς πιστοῖς, καὶ
λησθῆν ὡσπερ τινὰ τὸν Σατανᾶν εἰς νοῦν καὶ καρ-
δίαν δεχόμενοι, τὸν ἀπάσης εὐσεβείας τὸν ἐν αὐτοῖ-
ἀπαμφιεννύοντα νοῦν, ἵνα καὶ σύμφωνον ἔχοιεν πρὸς
αὐτὸν τὴν καρδίαν. Ὡσπερ γὰρ « Ὁ κολλώμενος τῷ
Κυρίῳ ἐν πνευμᾷ ἐστὶ, » κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρό-
πον καὶ ὁ τῷ Σατανᾷ κολλώμενος μίαν ἕξει πρὸς
αὐτὸν τὴν καρδίαν.

Πάσας τὰς κακίας αὐτῶν ἐμνήσθη. Νῦν ἐκ-
κλωσαν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν, ἀπέναντι
προσώπου μου ἐγένετο.

³ Joan. ix, 22. ⁴ Matth. xxiii, 13. ^{5,6} Joel i, 15; Psal. lxxxv, 15. ⁷ I Cor. vi, 17.

ΟΑ'. Ἔως ἐτι φορητὰ καὶ μεμετρημένα πλημμυ-
λοῦμεν, ὡς ἄνθρωποι, καὶ εὐόλισθον ἔχοντες εἰς
κμαρτίαν τὴν φύσιν, παραπέμπεται Θεὸς ἐξ ἐμφύτου
φιλανθρωπίας. Οἶδε γὰρ τὸ πλάσμα ἡμῶν, μέμνηται
ἔ, ὅτι καὶ χοῦς ἐσμεν, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φω-
τῆν. Ἐπὶν δέ τι μέγα, καὶ ἐξαισιον, καὶ δύσοιστον
αἰθῶς πράττεται παρ' ἡμῶν, ὃ καὶ αὐτὴν ἔσθ' ὅτε
τὴν τοῦ κρίνοντος ἠπιότητα παραθήγει λοιπὸν, μόνον
δὲ οὐχὶ καὶ οὐκ ἐθέλουσαν καταδιάζεται πρὸς ὀργήν,
τὸ τῆνικάδε τρέχει πρὸς ἀνάμνησιν, ὡς ἔπος εἶπεῖν,
τῶν τισι πεπλημμελημένων. Ψαύτητοί φησι περὶ τῶ
τοῦ Ἐφραΐμ καὶ τῆς Σαμαρείας, ὅτι Πάσας τὰς κα-
κίας αὐτῶν ἐμνήσθη. Εἰκόσ δὲ πάλιν κάκεινο ἡμῖν
ἐν τοῦτοις τὸ προφητικὸν θέλειν ὑποδηλοῦν χρησι-
μώδημα. Παρήκα μὲν γὰρ φιλαγάθως, φησί, τῶν ἐν
Σικίμοις ἀπολωλότων ὑπὸ Λευὶ τὴν σφαγὴν, διὰ τοι
ὑβρίσθαι Δίαν τὴν ἐξ Ἰακώβ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ νῦν
ἀπεκτόνασι, μεμνήσθημι καὶ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν
ἀδικίας, καὶ ὡς φονευτὴν ἦδη καὶ ἀπηγῆ καὶ τῶν
πάλαι πλημμελημάτων ἐξαιτήσω δίκας. « Ἐκύκλησε
γὰρ αὐτοὺς, φησί, τὰ διαβούλια αὐτῶν. » Ὅμοιον ὡς
εἰ λέγοι, Πεπολιόρχηται λοιπὸν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐν-
θυμημάτων, καὶ ἀνοσιῶν σκέψεων ἀπεκτόνασι μὲν
γὰρ ὀδω καὶ ἀπάτη τοὺς ἀπὸ Σικίμων ποτὲ, νυνὶ
δὲ ληστειαῖς, καί τοι πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφοντας. Ἐπειδὴ
δὲ πέρα λόγου τὰ πλημμελήματα λοιπὸν ἀπέναντι
τοῦ προσώπου μου ἐγένοντο, οὐ γὰρ περιόφομαι, φησί,
τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν, ὅτε μὴ ἐξ ὀμμάτων ἐτι τι-
θεῖς, βραδύς ἐσομαι κολαστῆς.

Ἐκύκλωσαν Ἰουδαίους τὰ διαβούλια αὐτῶν, καὶ
ἐπὶ γε τοῖς κατὰ Χριστόν. Ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ τοὺς
προφήτας, ἀνεξικακούντο; ἐτι Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ γε-
γόνασι καὶ Κυριοκτόνοι, « Ἐκύκλωσαν αὐτοὺς τὰ
διαβούλια αὐτῶν, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς κακίας ἐμνή-
σθη ὁ τῶν ὄλων Θεός. »

Ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν εὐφραναν βασιλεῖς,
καὶ ἐν τοῖς ψεύδεσιν αὐτῶν ἀρχοντας.

ΟΒ'. Ἐδεῖ δὴ μᾶλλον ἀγαθουργοῦντας, φησί, καὶ
ζῆν ἐλομένους ἐννόμως, ἐξημεροῦν ἑαυτοῖς τὸν λυ-
ρωτῆν, καὶ κατευφραίνειν τὸν σώζοντα, καὶ ἀμαχόν
ἔχοντα πρὸς τούτο ἰσχύον. Οἱ δὲ τούτο μὲν οὐ δεδρά-
κασι, βόθῃμοι δὲ γεγονότες λίαν περὶ τὸ σφίσι
ἀναγκαῖον εἰς ζωὴν, καὶ χρήσιμον εἰς εὐήμεριαν, ἐν
οὐδενὶ μὲν πεποιήντο λόγῳ τὸ προσκροῦσιν Θεῷ.
Συνυπεκρίνοντο δὲ τοῖς ἑαυτῶν βασιλεῦσι, καὶ τοῖς
ἡγουμένοις, τῇ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκείνοις δο-
κούτων συνδρομῇ κατευφραίνοντες, καὶ τὰ λυπούντα
Θεὸν εἰς ἡδονὴν τε καὶ τέρψιν τοῖς πλανῶσι δωρού-
μενοι. Αἰτιᾶται δὲ πάλιν, ὡς τῷ Ἰεροβοάμ καὶ τοῖς
ὑπ' αὐτὸν ἀρχουσι συνδεδραμηκότας, καὶ ἀμελλητὶ
κατανεύσαντας τὴν ἐπὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς
ἐπινοῦντι, καὶ πρὸς ἑτέραν λατρείαν ἀνοσιῶς αὐτοὺς
ἀποκομίζειν ἐθέλοντι. Ἐδεῖ γὰρ, ἔδει τοῖς ἐκείνων
σκέμματα καὶ ἐκτόποις ἄγαν ἐπιχειρήμασιν ἀντεξ-
άγειν γενικῶς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, καὶ
πειρᾶσθαι κωλύειν ἀφραίνοντας, οὐχ ἑτοίμως ἰόντας
εἰς συναίσεις κατευφραίνειν αὐτοὺς.

* Psal. cii, 14.

LXXI. Quamdiu adhuc tolerabiliter moderateque
peccamus, ut homines et naturam ad peccatum
proclivem habentes, Deus ex naturali benignitate sua
connivet : « novit enim sumentum nostrum (et me-
minit), quia pulvis sumus », juxta vocem Psalmi-
stæ. Si quid autem magnum et enorme vereque in-
tolerabile a nobis admittatur, quod et ipsam ali-
quando judicis lenitatem deinceps exacuat, et tantum
non invitam ad iram compellat, tunc, ut ita dicam
in memoriam, a quibusdam nefarie commissorum
regreditur. Idecirco de Ephraim et Samaria inquit,
se omnes eorum malitias recordatum esse. Con-
sentaneum est quoque propheticeum oraculum etiam
illud nobis 107 velle insinuare. Vindictam cædis
Sichimitarum a Levi, propter Dinam filiam Jacob
petulantius tractatam commissæ prætermisi. Quo-
niam autem et nunc cædes factitarunt, etiam veteris
illorum iniquitatis recordabor, et tanquam ab
homicidis et crudelibus priscorum quoque delictorum
pœnas sumam. « Circumdederunt enim eos,
inquit, cogitationes ipsorum. » Quasi dicat, Jam a
propriis cogitationibus et impiis commentationi-
bus obsessi sunt. Per dolum enim et fallaciam Si-
chimitas olim obruncarunt; nunc, ut latrones,
etiam ad Deum se convertentes peremerunt. Et
quoniam peccata graviora quam dici potest in con-
spectu meo patrata sunt, tanta mala non ne-
gligam, neque ea ab oculis removens, tardus ero
punitor.

Circumdederunt Judæos cogitationes eorum etiam
in his quæ adversus Christum designarunt. Occi-
derunt enim prophetas, tolerante adhuc Deo. At
postquam interfectores Domini evaserunt, « circum-
dederunt eos cogitationes eorum, et universas
eorumdem malitias universorum Deus recordatus
est. »

VERS. 3. In maleficiis suis lætificaverunt reges, et
in mendaciis suis principes.

LXXII. Oportebat potius ad virtutem incumben-
tes, et vitam ex legibus capessentes, liberatorem
sibi placatum efficere, et lætificare servatorem,
cujus ad salutem dandam vires sunt invictæ. Ast hi
istuc non fecerunt, segnissimi autem in eo, quod
ipsis ad vitam esset necessarium, et ad felicitatem
frugiferum, Deum offendere pro nihilo habuerunt.
Simul vero regibus suis adulati sunt, assensu
approbationeque omnium quæ illis placerent eos
hilarantes, et Deum irritantia seducentium voluptati
delectationique gratificantes. Insimulat autem eos
rursus, ut qui Jeroboamum et principes ejus ad-
juverint, citraque tergiversationem profanum vitulo-
rum aureorum cultum excogitanti, et ad novam
religionem eos impie traducere molientis assense-
rint. Debebat enim, debebat illorum cogitatis et
ausibus stolidissimis generose obviam ire germana
erga Deum charitas, et ad conatus insipientium
impediendos eniti, non prompte subscribendo iis
delicias facere.

Verus est autem sermo, quamvis etiam de crucifixoribus Emmanuelis intellectus. **108** Mentientes namque et calumniantes eum, gaudium Herodi et Pontio Pilato, et præsibus Synagogæ dederunt. Ait enim alicubi et divinus Petrus ad universorum Patrem ac Deum : « Convenerunt enim vere in civitate hac adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel ». »

VERS. 4. *Omnes adulterantes quasi clibanus ardens in coctionem combustionis a flamma, a commitione fermenti donec fermentatum est ipsum. Dies regum vestrorum.*

LXXIII. Quonam modo in maleficiis suis exhibaraverint reges, et in mendaciis principes, clare nobis exponitur. Habet autem historia ad hunc modum, quam si quis forte cognorit, utique prophetiæ sensum perfecte cognoscet. Quando igitur abruptis decem tribubus regnum super eas inivit execranda Jeroboam, timuit magnopere ne fortasse propter festos dies in lege præceptos Hierosolymam ascendentes, sensim eo adducerentur, ut de integro sceptris Juda se subderent, veterumque rituum renovata memoria, aut ipsum occiderent, aut certe regno vel repugnantem postea exturbarent. Hac de causa Deo invisus, et miser aureos vitulos ipsis consecrare deliberavit, et sceleratæ pseudolatriæ rationem invenit, et novos dies festos in gratiam vitulorum instituit, quemadmodum libris Hebræorum traditur. Principio igitur magno in timore erat, ne forte superiori et avitæ latriæ patrocinantes, aut solio se expellerent, aut etiam, sicut dixi, interficerent, repudiatoque incepto ad pristinum regem redire mallent, ægre ferentes, et indignantes merito, Moysen contumeliose habitum, et divinum mandatum a se pedibus conculcatum. Quocirca cum esset vulpes, a dolo præsidium petit, multos ex Israel submittit, jactantes dicentesque ipsis vitulum conflandum, et novos dies festos ac proprios inducendos, atque ipsum a rege contendendum. Ubi populum ad hoc perquam paratum ac propensum, et hujus rei suavis astipulari, unaque iisdem gaudere didicit, coacta concione palam promulgavit, adorationem vitulis aureis impertiendam, et diem festo octavi mensis decimum quintum sanxit ⁹, sicut scriptum legitur. **109** Hæc tum Jeroboamo dicente, laudabat populus, et exclamabat : « Hæc est dies regis : » idem et nobis erit propositum, et aliis quibusdam hujuscemodi laudibus eum recreabat. Cum populo autem auferebantur et duces ipsi, cum eo sentientes, et rem approbantes. Horum in præsens propheta meminit. « Omnes, inquit, adulterantes ut clibanus ardens in coctionem combustionis a flamma. » Quia enim in fornicationem spiritualem, sive in defectionem a Deo deflexerant (hoc enim est fornicatio) clibanos jam succensus, et ad im-

A Ἀληθῆς δὲ ὁ λόγος, κἂν εἰ νοοῖτο πάλιν ἐπὶ τῶν σταυρωσάντων τὸν Ἐμμανουήλ. Ψευδόμενοι γὰρ, καὶ συκοφαντοῦντες αὐτὸν, χαίρειν παρεσκευάζον Ἡρώδη τε καὶ Πόντιον Πιλάτον, καὶ τοὺς προεδρεύοντας τῆς συναγωγῆς. Ἐφ' ἣν γὰρ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος πρὸς τὸν τῶν ὄλων Πατέρα καὶ Θεόν· « Συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ. »

Πάντες μοιχεύοντες ὡς κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν κατακαύματος ἀπὸ τῆς φλογῆς, ἀπὸ φυράσεως στέατος ἕως τοῦ ζυμωθῆναι αὐτό. Ἡμέρα βασιλέων ὕμων.

OG'. Κατὰ τίνα δὲ τρόπον ἐν μὲν ταῖς κακίαις αὐτῶν ἡυφραναν βασιλεῖς, ἐν δὲ γε τοῖς ψεύδεσιν ἄρχοντας, ἐν τούτοις ἡμῖν ἐξηγεῖται σαφῶς. Ἐχει δὲ οὕτως τῆς ἱστορίας ὁ λόγος, ἦν εἴπερ τις εἶδαι τυχόν, εἴσεται πού πάντως τῆς προφητείας τὸν νοῦν. Ὅτε τοίνυν, ἀποβράγεισιν τῶν δέκα φυλῶν, βεβασιλευκεν ἐπ' αὐτὰς ὁ ἐπάρατος Ἰεροβοάμ, ἐδεδίη σφῆδρα, μὴ ἄρα πως τῶν ἑορτῶν ἕνεκα τῶν κατὰ τὸν νόμον ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα, μεταπεισθεῖεν καταδραχῶν, τὸ Ἰούδα σκῆπτρον ἀνθελέσθαι πάλιν, καὶ τῶν ἀρχαίων ἐθῶν ἐνεχθέντες εἰς ἀνάμνησιν, ἢ ἀνέλωσιν αὐτὸν, ἦγουν ἐξώσειαν, καὶ οὐχ ἐκόντα λοιπὸν, τῆς κατὰ σφῶν ἀρχῆς. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ θεομισθῆς καὶ δειλαῖος τὰς χρυσαῖς αὐτοῖς δαμάλεις ἀφιερῶν ἐσκέπτετο, καὶ τὸν τῆς ἀνοσίτου ψευδολατρίας ἐπενόει τρόπον, καὶ καινοτομεῖν ἐπεχειρεῖ τὰς ἐπὶ ταῖς δαμάλεισιν ἑορτὰς, ὡς ὁ τῆς Ἑβραίων παραδόσεως ἔχει λόγος. Ἦν οὖν ἐν ἀρχαῖς οὐ μετρίως περιδεῆς, μὴ ἄρα τῇ ἀνωθεν καὶ ἐκ πατέρων αὐτοῖς ἤκουση λατρεῖα συναγορεύοντες, ἢ τῶν θρόνων ἐξώσειαν, ἢ καὶ ἀνέλωσιν, ὡς ἔφην, καὶ παρωσάμενοι τὸ ἐγγεῖρημα, παλινδρομεῖν ἔλοιπτο πρὸς τὸν ἐν ἀρχαῖς, λελυπημένοι τε καὶ ἀγανακτοῦντες εἰκότως, ὡς ὕβρισμένον Μωσέως, καὶ τῆς θείας αὐτοῖς πατῆσεως ἐντολῆς. Ταύτητοι ἀλώπηξ ὦν εἰς δόλους, καθίησι πολλοὺς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, διαθρυλλοῦντάς τε καὶ λέγοντας, ὅτι χρῆ καὶ μοσχοποιεῖν αὐτοὺς, καὶ καινουργεῖν ἑορτὰς ἰδίας, καὶ τοῦτο αὐτὸ παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς δχλοὺς ἐμάνθανε πολὺ δὴ λαν ἔχοντας ἐτοίμους εἰς τοῦτο, συναινοῦντάς τε καὶ συνηδομένους τοῖς τὰ τοιαῦτα συμβεβουλεύκοσι, συναγαγὼν ἅπαντας, προσπεφώνηκεν ἐναργῶς, ὅτι καὶ ταῖς δαμάλεισι ταῖς χρυσαῖς προσήκει προσκυνεῖν, καὶ τὴν τῆς ἑορτῆς πεφανέρωκεν ἡμέραν, τοῦ ὀγδόου μηνὸς τὴν πεντεκαίδεκάτην, καθὰ γέγραπται. Ταῦτα δὲ λέγοντος τοτηνικάδς τοῦ Ἰεροβοάμ ἐπεφῆμον οἱ δῆμοι, καὶ ἀνεκράγησαν, « Αὕτη ἡμέρα τοῦ βασιλέως » οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐψόμεθα τῷ σκοπῷ, καὶ ἐτέροις δέ τισι τοιοῦτοις ἐπαίνοις κατευφραίνεσθαι ἤθελον. Συναπεκομιζόντο δὲ τοῖς δχλοῖς καὶ οἱ καθηγεῖσθαι λαχόντες, συνηχοῦντές τε καὶ συναινοῦντες αὐτοῖς. Τούτων ἡμῖν εἰς τὸ παρὸν ὁ τοῦ προφήτου διαμέμνηται λόγος. « Πάντες γὰρ, φησί, μοιχεύοντες ὡς κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν κατα-

⁹ Act. iv, 27. ¹⁰ III Reg. xii, 32.

καύματος, ἀπὸ τῆς φλογός. » Διανενευκότες γὰρ εἰς ἁμαρτανίαν τὴν νοσητήν, ἤγουν εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ (τοῦτο γὰρ ἡ πορνεία), κλιθάνοις ἔοικεσαν ἐκκαυμένοις ἤδη πῦρ, καὶ ἐτοιμοὶ εἰς πέψιν ὧν ἄν τις ἐμάλατοι. Φλογός γὰρ ἦσαν μεμεστωμένοι, θερμῆς δηλούντι, καὶ οἶνοι διακακαυμένης ἐπιθυμίας. Ἐοίκεσαν δὲ καὶ φουράμιστοι, ἔχοντι μὲν ἤδη τὴν ζύμην, ζυμωθέντι δὲ τελείως, ἐν ἡμέρᾳ βασιλείας αὐτῶν, ὅτε, καθάπερ ἔφην ἄρτίως, ἀναφανδὸν εἰρηχότος τοῦ Ἰεροβοάμ, ὅτι χρῆ θύειν ταῖς δαμάλεσι, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς τελεῖν ἑορτάς, ἐπεφώνουν αὐτοί: « Αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ βασιλείως, » καθάπερ, ὡς ἔφην, ὁ τῆς παραδόσεως ἔχει λόγος. Τότε καὶ ἐζυμώθη τελείως, τουτέστιν, ὁ λόγος ἐξ ὅλου γέγονε τῆ δυσσεβείᾳ κάτοχος. Οὐκοῦν, προκακαυμένοι τὸν νοῦν ταῖς εἰς παράβασιν θερμαῖς καὶ ἀκαθέκτοις ἐπιθυμίαις, προζυμωθέντες δὲ ὡσπερ κατὰ τοῦτον αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν ἡμέρᾳ βασιλείως, εἰς τὸ τῆς φαυλότητος κατώλισθον πέρας.

Τοιοῦτόν τι δεδράκασιν Ἰουδαῖοι πάλιν ἐπὶ Χριστῷ. Καταφευδόμενοι γὰρ τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ κατὰ βραχὺ τοὺς ὄχλους ἐξέλκοντες τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης οἱ Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι πεπορνεύκασιν νοσητῶς, ἀποστήσαντες αὐτοῦ τὴν ἀγαλαίαν πληθύν.

Ἦρξαντο οἱ ἄρχοντες θυμοῦσθαι ἐξ οἴνου, ἐξέτειρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ μετὰ λοιμῶν, διότι ἀνεκαύθησαν ὡς κλιθάνοι αἱ καρδίαι αὐτῶν.

ΟΔ'. Οἶνον, ὡς ἔοικεν, ἐνθάδε φησὶ τὸν ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων, τὸν καταμεθύσκοντα καρδίας, καὶ ἐπιθολοῦντα τὸν νοῦν, καὶ ἀχλύος αὐτὸν ἀναπιμπλάντα τῆς ὀλεθροῦ καὶ βδελυρᾶς. Δεδυσφορηκότων δὲ οὐκ ἐνίων ἐπὶ τῇ τῶν δαμάλεων καινοτομίᾳ, καὶ μὲν τοὶ τῶν ἑορτῶν, παρεθίγοντο πρὸς ὄργας τῶν ἀρχόντων τινές. Ἴνα δὲ μὴ ὀρῶτο τῶν σεσιγηκότων καὶ εὐφημεῖν οὐκ ἀνεχομένων ἢ σωφρονεστέρα πληθῶς, αὐτοὶ τοῖς ὄχλοις τὰς χεῖρας συνεκτείνοντες, ἐπεφώνουν καὶ ἔτι μειζρόνως, « Αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ βασιλείως, » καὶ τοὺς τῆς ἀνοσιότητος ἀπεδέχοντο τρῆπορας. Ὀργίζοντο τοίνυν μεμεθυμένοι, φησὶν, ἀνοσίχ μέθη, καὶ τοῖς μὴ συντρέχουσι τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ αὐτῶν χεῖρας. Λοιμοὺς δὲ φησὶ τοὺς ὄχλους. Ἐπεκρότουν γὰρ, φησὶν, ὡς ἔφην, καίτοι παιδαγωγεῖν εἰς εὐσέβειαν ὀφελόντες, καὶ τὴν τοῦ συμφέροντος ἀνακαλύψαι τρίβον. Ἄλλ' ἦσαν θερμοὶ τὴν καρδίαν καὶ αὐτοί, φησὶ, τῆς εἰς παράβασιν ἐπιθυμίας τὴν ὀλεθρίαν εἰς νοῦν δεξάμενοι φλόγα.

Ἐν τῷ καταβρᾶσσειν αὐτοὺς, ὄλην τὴν νύκτα ὑπνοῦ Ἐφραῖμ ἀνεπλήσθη. Πρῶτ' ἐγενήθη, ἀνεκαύθη ὡς πυρὸς φέγγος.

ΟΕ'. Ἐφην, ὅτι περιδεῆς ἦν ἄγαν ὁ θεομισθῆς Ἰεροβοάμ, ἐν μόναις ὧν ἔτι ταῖς σκέψειςι τῶν ἀνοσιῶν ἐγγειρημάτων. ἤετο γὰρ, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἀγανακτήσειεν τὸν Ἰσραὴλ, εἰ διαπύθοιτό τι τοιοῦτον, καὶ τῶν πατρῶων ἐθῶν τὴν παράβασιν οὐκ ἐν μικρῷ ποιήσεσθαι λόγῳ. Ἐπειδὴ δὲ προσπεφώνηκε μὲν τοῖς ὄχλοις αὐτοῦ, ὅτι χρῆ ταῖς δαμάλεσι προσκυνεῖν, προσήκοντο δὲ ἀσμένως τὴν σκέψιν αὐτοί, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἄρχουσι ἐπεκρότουν, ὡς ὀρθὰ καὶ συμφέροντα φρονεῖν τε καὶ ὀρθῶν ἡρημένοι ἀπέστη δειμάτων, ἀποκεχώρηκεν ὑποψίας, εὐθυμὸς τε διετέλει λοιπὸν,

missa coquenda paratos referebant. Flamma enim erant pleni, ferventi videlicet et velut flagranti cupiditate. Similes item massæ habenti jam fermentum, integre autem fermentatæ in die regis ipsorum; utpote cum, ut modo dicebam, manifestissime edicente Jeroboam, sacrificandum esse vitulis et agendis in honorem ipsorum dies festos, succlamarent illi: « Hæc dies regis, » ut traditum litteris aiebam. Tunc fermentatum est perfecte, hoc est, sermo editus est ex asse impius. Igitur præaccensi animis ferventibus et impotentibus ad transgressionem cupiditatibus, et prius fermentati quodam modo secundum hunc ipsum modum in die regis, in extremam impietatem devoluti sunt.

Tale quiddam et Judæi in Christum fecerunt. Mentientes enim contra gloriam ipsius, paulatimque turbas ab ejus dilectione abstrahentes Scribæ et Pharisei, fornicati sunt spiritualiter plebeiam multitudinem ab ipso avertentes.

VERS. 5. *Cæperunt principes furere a vino, extendit manum suam cum pestibus, quia succensa sunt quasi clibanus corda eorum.*

LXXIV. Vinum, ut apparet, appellat hic ex vinea Sodomorum inebrians corda, et turbans mentem, eamque perniciosam et abomiuanda caligine implens. Quibusdam igitur novitatem vitulorum introductorum, atque etiam festa indignis ferentibus, nonnulli principes ira exarserunt. Ne autem tacentium, et laudare non sustinentium cœtus prudentior putaretur, ipsi cum populo manus extendentes acclamabant validius adhuc: « Hæc dies regis, » **110** et mores impios approbabant. Irascebantur itaque inebriati, inquit, ebrietate accelerata, et super iis qui in tam turpi negotio non conferrent operam, dentibus stridebant, manus suas cum pestibus extendentes. Pestes appellat popularem frequentiam. Applaudebant enim, inquit, ut dixi, quanquam alios erudire ad rationes pietatis et utilitatis iter pandere deberent. Sed fervebant cordibus et ipsi, inquit, perniciose flamma cupiditatis deficiendi in animum intromissa.

VERS. 6. *Cum ipsi præcipitarent, totam noctem somno Ephraim repletus est. Mane factum est, et incensus est velut ignis lumen.*

LXXV. Monui, Jeroboam, summo versatum in metu, dum adhuc de impio facinore aggreduendo deliberaret. Suspucabatur enim, et quidem rectissime, ægre lataturum Israel, si quid hnjusmodi comperiret, patriorumque rituum violationem non neglecturum. Postquam autem populum ipse de vitulis adorandis compellavit, et cogitata ejus libenter admiserunt, et simul cum principibus plausum super eo dederunt, tanquam qui justa et fructuosa cum sapere, tum facere instituissent, terrorem deposuit, suspicionem abjecit, tranquilloque

deinceps animo et jucunditatis pleno permansit. Itaque dum ipsi præcipitent, hoc est, tempore illo, quando in perniciem et interitum præcipites devolvebantur, annuentes et assentientes illi, discessionemque a dilectione erga Deum amplectentes, tunc, inquit, Ephraim, hoc est, e tribu Ephraim prognatus Jeroboam, « totam noctem dormivit. » Ac si diceret : Cum antea ex timoribus et suspicione evigilasset, cura jam vacuus de cætero triumphabat gaudio, et molli in lectulo tota nocte somnum carpebat; ast ubi terris reddita lux est, fervore alios superavit. « Succensus est enim quasi ignis lumen seu flamma, » unaque cum populo incaluit; nec ad punctum temporis rem prolatandam rætus, mira alacritate nefandæ molitionis opus ad effectum palam perduxit.

VERS. 7. *Omnes calefacti sunt, quasi clibanus corda eorum, et comederunt iudices suos. Omnes reges eorum ceciderunt, non erat inter illos invocans ad me.*

LXXVI. Vera igitur quæ dixi, calefactus est enim detestandus Jeroboam, et succensus ut flamma ignis. Num igitur illius tantum audaci facinore impietas se continuit? **III** Nequaquam, ait; « calefacti sunt enim omnes, » etiam successores ejus, et istius caloris exitiosus ignis omnes eorum iudices consumpsit, et reges eum secutos sustulit. Non enim fuit inter illos, qui me adorare vellet, et universorum Deo supplicandum censeret, et de vera cognitione Dei condecoraretur.

VERS. 8. *Ephraim in populis suis commiscebatur. Ephraim factus est subcinericius, qui non revesatur.*

LXXVII. Graviter vituperat, penes quos ex tribu Ephraim honor regis erat in Samaria, qui nihilo melius quam subditi, et infimi quique animati essent; sed in omnibus cum illis congruerent, et levi momento quocunque una auferentur, cum, ut duces ac principes ad virtutem præire potius, et ad salutem illorum pertinentia perfectius sublimiusque perspicere eos oporteret, quod minime præstabant: verum commiscebantur vulgo, eadem et æquali dementia omnes ægrotantes; pertinacia insuper in improbitate et contumacia voluntatis, penitus non dimittentis, quæ facere statuisset, tametsi ea pestem et interitum illis afferrent. Panem itaque subcinericium non reversatum Ephraim factum esse autumat, usus imagine seu exemplo panum super lapidibus assatorum, quos nisi verses, plane exuri, et jam inutiles videri, et quod esui erat idoneum, immodica flamma corrumpi necesse est.

VERS. 9. *Comederunt alieni vires ejus, ipse autem non cognovit: et cani effloruerunt, et ipse non cognovit.*

LXXVIII. Alienos nominat alienigenas, et externos, Persas puta, et confines illorum, vicinosque

Α καὶ τρυφῆς ἦν πλέως. Οὐκ οὖν ἐν τῷ καταβρῶσει αὐτοῦ, τούτεστι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ὅτε κατέπιπτον εἰς θάλασσαν καὶ ἀπώλειαν, συγκατανεύοντες τε καὶ συναινοῦντες αὐτῷ, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τιμῶντες τὴν παράδειξιν, τότε φησὶν, ὁ Ἐφραΐμ, τούτεστιν, ὁ ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ Ἰεροβοάμ, « ὅλην ἐκοιμήθη τὴν νύκτα. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Καίτοι πάλαι διεγρηγορῶς ἐκ δειμάτων καὶ ὑποψίας, ἀφροντίς ὦν ἐτρύφα λοιπὸν, καὶ ἐν μαλακαῖς ἦν εὐναῖς ὅλην τὴν νύκτα κοιμώμενος; ἐπειδὴ δὲ πρῶτ' ἐγένετο, θερμότερος ἦν τῶν ἄλλων. Ἄνεκαυθῆ γὰρ ὡς πυρὸς φέγγος, » καὶ τοῖς ὄχλοις συνεθερμαίνετο, οὐδ' ὅσον εἶπεν μελλήσμου τὴν ὑπόθεσιν ἀξίων, ἀλλ' εἰς πέρας ὄχιον, καὶ μάλα προθύμως, τῶν ἀνοσιῶν ἐγχειρημάτων τὴν ἀνάδειξιν.

Β

Πάντες ἐθερμάνθησαν, ὡς κλίβανος αἱ καρδίαι αὐτῶν, καὶ κατέφαγον τοὺς κριτὰς αὐτῶν. Πάντες οἱ βουσιλεῖς αὐτῶν ἔπεσον, οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ ἐπικαλούμενος πρὸς με.

ΟΤ'. Ἀληθῆ μὲν οὖν ἄπερ ἔφη· τεθέρμανται γὰρ οἱ ἀμφὶ τὸν ἐπάρατον Ἰεροβοάμ, καὶ ἀνεκαυθῆσαν ὡς πυρὸς φέγγος. Ἄρ' οὖν μέχρι τῶν ἐκεῖν' τετολμημένων τὰ τῆς δυσσεθείας προβέβηκεν; Οὐδαμῶς, φησὶν· ἐθερμάνθησαν γὰρ πάντες, » καὶ οἱ μετ' ἐκείνων ἔτι, καὶ τῆς τοιαύτης θερμοσίας τὸ θάλασσαν πῦρ πάντας μὲν αὐτῶν δεδαπάνηκε τοὺς κριτὰς, ἀνείλε δὲ καὶ πάντας τοὺς καθεστῆς μετ' ἐκείνων βεβασιλευκότας. Οὐ γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ προσκυνοῦν ἐθέλων ἐμὲ, καὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἐκλιπαρεῖν, ἀληθοῦς θεογνωσίας ἔχων ἐφ' ἑαυτῷ τὰ αὐχήματα.

С

Ἐφραΐμ ἐν τοῖς λαοῖς αὐτοῦ συνεμίγνυτο. Ἐφραΐμ ἐγένετο ἐγκρυφίας οὐ μεταστρεφόμενος.

ΟΖ'. Καταφέγει λίαν τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ τὴν βασιλίδα τιμὴν ἀνημμένους ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμάρειᾳ, ὡς οὐδὲν ἄμεινον τῶν ὑπὸ χεῖρα καὶ ἀγέλαιων φρονεῖν εἰωθότας· ἀλλ' εἰς ἅπαν αὐτοῦ συνθέοντάς τε καὶ συναποφερομένους εὐκόλως, καίτοι δέον, ὡς ἡγουμένους, ποδηγεῖν εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ ὑψηλοτέρας διασκέψεις τὸ τελοῦν αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ὄραν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων· συνανεφύροντο δὲ τοῖς ὄχλοις, μίαν οἱ πάντες καὶ ἴσην ἀβρῶστοῦντες τὴν ἀβουλίαν, καὶ πρὸς γε τοῦτο τὸ ἔμμονον εἰς φαυλότητα, καὶ ἀμεταποίητον τῆς γνώμης, οὐ μετιεμένης παντελῶς, ὦν ἂν ἔλοιτο δρᾶν, κἂν εἰ θάλασσαν πρὸξενά καὶ ἀπώλειά αὐτοῖς ὑπάρχει ταυτί. Ἐγκρυφίαν δὲ οὖν οὐ μεταστρεφόμενον γεγενῆσθαι φησὶ τὸν Ἐφραΐμ, ὡς ἐξ εἰκότος, ἦγουν παραδείγματος τῶν ἐπὶ λίθοις ὀπτωμένων ἄρτων, οὐ; εἰ μὴ τις μεταστρέφοι, πᾶσα δὴπως ἀνάγκη καταφρῦττεσθαι τε καὶ ἀχρεῖους ὄρασθαι λοιπὸν, καὶ τῆ τῆς φλογὸς ἀφθονία ζημιούσθαι τὸ ἐδώδιμον.

Κατέφαγον ἀλλότριον τὴν ἰσχυρὴν αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἔγνω· καὶ πολλοὶ ἐξήγησαν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἔγνω.

ΟΗ'. Ἄλλοτριους ὀνομάζει τοὺς ἀλλοφύλους καὶ ἑτερογενεῖς, Πέρσας δὲ λέγω, καὶ τοὺς ὁμόρους

αὐτοῖς, καὶ γείτονας Μωαβίτας, καὶ Ἰδουμαίους, καὶ τὰ Σύρων ἔθνη, οἳ μονονουχὶ κατεδηδόκασι τὸν Ἐφραΐμ. Ἐπειδὴ γὰρ ἄρτον αὐτὸν ἐγκρυφίαν ἔφη, μεμένηκεν ἐν τῇ τοῦ λόγου τροπῇ. Ἰσχύον δὲ αὐτοῦ φησι τὴν ἀριθμοῦ κραίττονα πληθύν. Πολυανδρῶσα γὰρ λίαν ἢ φυλὴ, μάλιστα τοῦ Ἐφραΐμ, καὶ ὑψηλὴν ἐπὶ τούτῳ τὴν ὄψυν ἀνατείνουσα, δεινὴ καὶ ἀνανταγώνιστος ἕνεθ' οὗ καὶ αὐτοῖς ἔσσεσθαι τοῖς Ἀσσυρίων καθηγγηταῖς, ἦτοι στρατηγοῖς. Ἐπειδὴ δὲ παραγεγόνασιν τὸν κατ' αὐτῶν ἀράμενοι πόλεμον, ἀκονεὶ θεδαπνήνεται, καὶ ἤγοντο πρὸς αἰχμαλωσίαν. Ἄλλ', «Ὀὐκ ἔγνω,» φησί, τουτέστιν, οὐκ ἐνενόησε τῆς συμφορᾶς τὴν αἰτίαν, καίτοι δέον αὐτὸν καὶ γοῦν διὰ τῶν συμβεβηκότων ἰέναι πρὸς ἀσθησιν. Ὁ γὰρ οὐχ ὁράται, πάλλας ἐκ προμηθείας ἐν ὀφθαλμοῖς ἰστᾶσιν αἰπεῖραι. Καὶ ἀμεινον μὲν τὸ κατασκέπτεσθαι τὸ συμφύρον, τὴν πείραν οὐκ ἀναμένοντας. Εἰ δὲ δὴ τούτου γένοιτο καὶ ἀφαιμαρτεῖν, ἀλλ' οὖν πεπονηθῶσι περιέσται λοιπὸν τὸ καὶ ἐξ αὐτῆς δύνασθαι νοεῖν τῆς πείρας τὸ ἀναγκαῖον καὶ ὀνησιφόρον. Οὐκ ἔγνω τοῖσιν, φησὶν, ὁ Ἐφραΐμ, καίτοι πεπολιωμένος, τουτέστι, μακροῦ διαγεγονότος χρόνου, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντας εἰς τὸ παιδεῦσαι λοιπὸν, καὶ ἀναπείσαι μαθεῖν, τίνα δὴ τρόπον αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα συμβέβηκε. Καὶ ὅτι προσέκρουκε τῷ διασώζειν ἰσχύοντι, δεινοῖς καὶ ἀδοκῆτοῖς ἐνώλισθον κακοῖς.

Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐπέστρεψεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐξεζήτησαν αὐτὸν ἐν πάσι τούτοις.

Θ'. Ἐρμηνεύει σαφῶς ὅπερ ἔφη. Τὸ γὰρ, Οὐκ ἔγνω, καίτοι πεπολιωμένος ὁ Ἐφραΐμ, διατρανοὶ πάνιν. Ἡ γὰρ ὕβρις, φησὶ, τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ἡ ἀπόστασις, ἣν νενόηκεν ἐξ ὑπεροφίας, δι' ἣν καὶ ἀπονένευκεν ἐπὶ θεοῦ ἀλλοτρίους, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἀτιμάζων Θεὸν, ἀποστραφῆσεται εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. Ὑβρεως αὐτῷ καὶ ἀτιμίας ἀναφανεῖται πρόξενος. Τοῦτο γὰρ τὸ εἰς πρόσωπόν τινος ἀποστρέφασθαι τι. Ἀλλὰ καίτοι τὰ τοιαῦτα πεπονηθῶς, πάλιν οὐκ ἔγνω Θεὸν, οὔτε μὴν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφῆς ἐποιούνοτο λόγον. Σκληροὶ δὲ, καὶ ἀτεγχοὶ, καὶ πολὺ νοσοῦντες τὸ ἀφιλόθεον, καὶ ἐν αὐτοῖς ὀρώμενοι τοῖς δεινοῖς, Ἀναισθησίας δὲ τῆς ἐσχάτης ἔγκλημα τουτέ, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἠκούσης ἀβελτηρίας ἀπόδειξις ἐναργής.

Καὶ ἦν Ἐφραΐμ ὡς περιστρωτὸς ἄνους, οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἰγυπτὸν ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύθησαν. Καθὼς ἂν πορεύωται ἐπιβαλῶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ δίκτυόν μου. Καθὼς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἔω αὐτοῖς. Παιδεύσω αὐτοὺς ἐν ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν.

Π'. Ἀναμνησαὶ δεῖ πάλιν τῶν γεγραμμένων ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· συνήσομεν γὰρ εὐκόλως ὡδὶ τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. Ὡσπερ τοῖσιν υἱὸς Ἡλᾶ βεθασίλευκεν ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Πρὸς τοῦτον ἀγγέλου πέπομφε Σαλαμανασάρ ὁ Ἀσσύριος, τὰ συνήθη δῶρα τυραννικώτερον ἐξαιτῶν, μόνον δὲ

A Moabitas, et Idumæos, et Syrorum gentem, qui tantum non devorarunt Ephraim. Quoniam enim ipsum panem subcinericium appellavit, consistit in oratione tropica, innumerabilemque multitudinem robor ejus nuncupat. Numerosa enim viris unaquæque tribus, præsertim Ephraimitica, fuit, et ob id supercilium tollens, formidabilem et invictam vel ipsis Assyriorum belli ducibus, sive imperatoribus se fore arbitratorum. Qui ubi suscepta expeditione adhererunt, quas dixi tribus citra difficultatem contrite, et pro captivis abductæ sunt. Sed, « non cognovit, » inquit, hoc est, **112** causam calamitatis non cogitavit; tametsi saltem ex eventis in ejus cognitionem venire debuit. Quod enim animo non videtur, sæpenumero experientia ante oculos constituit. Et præstat non expectata experientia circumspicere quid conducat. A quo si aberrare contingat, hoc tamen relinquitur, ut ipsa experientia quid facto opus sit, quidque expediat, intelligere possimas. Inquit igitur, Non cognovit Ephraim, quamvis canis aspersus, hoc est, longo tempore elapso, quod eos potuisset postea docere et credibile facere, quoniam modo hæc ipsis contigerint; et quia offenderint penes quem est salus, in atrociam et inexpectata mala incidisse.

VERS. 10. *Et humiliabitur injuria Israel in faciem ejus, et non reversi sunt ad Dominum Deum eorum, et non quaesiverunt eum in omnibus his.*

C **LXXIX.** Clare interpretatur quod dixit. Nam cum non cognoverit Ephraim, licet canis, deinceps declarat. Injuria enim Israel, inquit, hoc est, discessio, quam ex superbia meditata est, et ob quam etiam ad deos alienos declinavit, natura et veritate Deum aspernatus, convertetur in faciem ejus. Quasi dicat, Injuriam et contemptum ei parere manifeste videbitur: hoc enim est, in faciem alicujus converti quidpiam. Sed et ista passus, nondum cognovit Deum; ne meæ ad illos conversionis rationem duxerunt, asperi, et inflexibiles, et in studio erga Deum imbecillimi etiam in ipsis miseriis apparentes, et quod extremi stuporis vitium est, et stoliditatis evidens argumentum.

VERS. 11, 12. *Et erat Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor. Ægyptum invocabat, et ad Assyrios ibat. Sicut iverint mittam super eos rete meum. Sicut volatilia cæli detraham eos. Corripiam eos in auditu tribulationis ipsorum.*

LXXX. In memoriam denuo revocandum est, quod scriptum exstat quarto Regum: sic enim facile intelligimus quid sibi verba recitata volent. Osee igitur filius Ela regnavit in Samaria super Israel¹¹: ad quem nuntios misit Salmanasar Assyrius, consueta munera imperiosus exigens av

¹¹ IV Reg. xvii, 1.

propemodum etiam tributa Israelii imponere cupiens. **113** Osee servitute recusata ad resistendum sese comparabat, si forte ad arma Israeliem compelleret. Deinde ad Segor Ægyptiorum regem auxilia petiit, quod se illo adjuvante, Assyrio superiorem fore consideret. Ob hoc Assyrius ingenti dolore et iracundia concitatus, bellum Israelii facit, et Osee capit, et cum eo captus Israel Samaria emigrare cogitur. Itaque factus est Ephraim ut columba insipientissima, non bene et opportune simplex. Proinde et Christus, « Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ ¹¹. Morum quippe simplicitas cum animo liberali merito maximi facienda est. Absente autem prudentia, simplicitas detrimetosa, et stultitia de cætero censenda est. Insipiens igitur Ephraim. Quonam tandem modo? Invocabat enim Ægyptios, sed ibat captivus ad Assyrios, cum Segor auxilium apportare non valeret. Et quomodo non expediebat supernum potius, inexpugnabile, quam humanum querere præsidium? Proinde et universorum Deus per Isaiam: « Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis confidentes et in curribus ¹². » Non autem absque divino nutu auxilia ipsorum defecisse ostendit, cum ait se, quocunque iverint, instar passeruculorum eos detracturum, velut sagenam, aut rete superjaciendo, nec sinendo gloriari; sed velut ex alto in terram, hoc est, a sublimi et elato supercilio ad lugubres et modestas cogitationes, et quæ hostibus subjectos deceant deducendo. Subjungit, « Corripiam eos in auditu tribulationis ipsorum, » illud significare volens, ut mihi videtur. Futurorum ipsam experientiam rumores antecederant, et auditio terribilis omnes in Samaria consternabat. Corripiebantur itaque, jamjam ipsi in cervicibus futuram tribulationem audientes. Quod si sapuissent, et hoc illis ad conversionem sufficisset. Sed cum ab accipiendo dolore essent alienissimi, ne ipsa quidem experientia sunt commoti, animo præfracto et ferreo, et ab incredulitate affecto pessime.

ὄντες λίαν, οὐδὲ τὴν πείραν αὐτὴν δεδυσώπηται, ἀπειθῆς ἔχοντες νοῦν.

Vers. 13. *Væ eis, quoniam resilierunt a me. Miseri sunt, quoniam impie egerunt in me.*

LXXXI. Causam malorum fuisse ipsis discessionem a Deo, etiam his verbis aperit. **114** Quemadmodum enim qui corporibus ægrotant, sibi morborum cruciamenta accersisse convincuntur, si medicos et medicamenta sedandis pellendisque doloribus idonea respuerint; ita nos quoque charitati erga Deum nosmet subtrahentes, non mediocriter peccabimus. Nam qui Deum offendit, eum quod salvare queat, nihil est. Quia igitur a Deo aufugerunt, idcirco niseri et maledicti. Quia vero impie egerunt, quod falsos deos adorarunt, divinosque illis honores tribuerunt, subjacebunt væ. « Etenim si clausit Deus

οὐχὶ καὶ δασμολογεῖν ἐθέλων τὸν Ἰσραήλ. Ὁ δὲ ἀνένευσε τὴν δουλείαν, ἐμελέτα δὲ μᾶλλον τὴν ἀντίστασιν, κὰν εἰ ἔλοιτο τυχὸν τὸν πολέμου νόμον ἐπιθέσθαι τῷ Ἰσραήλ. Εἶτα πρὸς Σηγῶρ ἐπρεσβεῦετο τὸν Αἰγύπτου τύραννον, ἐπικουρίαν αὐτῶν. Ἡβήθη γάρ, ὅτι περιέσται σὺν αὐτῷ τῆς Ἀσσυρίων χειρός. Πρὸς τοῦτο δὲ μάλιστα λελυπημένος ἐκεῖνος, πόλεμον ἀφρεται κατὰ τοῦ Ἰσραήλ. Εἶτα γέγονεν αὐτῷ δούλος Ὡσῆ, δορυλῆπτος δὲ σὺν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἀπωκίετο τῆς Σαμαρείας ὁ Ἰσραήλ. Οὐκοῦν γέγονεν Ἐφραῖμ ὡς ἀνουστάτη περιστερὰ, οὐκ ἐπὶ καλῷ τὸ ἀκέραιον ἔχων. Τοιγάρτοι καὶ ὁ Χριστὸς, « Γίνεσθε, φησί, φρόνιμοι ὡσεὶ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραὶ. » Ἀπλότης μὲν γὰρ ἦβῶν, καὶ τὸ ἐλευθερον φρόνημα, γένοιτ' ἂν εἰκότως τὸν παντὸς ἄξιον λόγου.

Β Συνέσεως δὲ ἀποστῆναι, τὸ ἀπολοῦν ἐπιδήμιον, καὶ μωρία τὸ χρῆμα λοιπόν. « Αὐοὺς δὴ οὖν ὁ Ἐφραῖμ, πῶς, ἢ τίνα τρόπον; Ἐπεκαλεῖτο μὲν γὰρ Αἰγυπτίους. Ἄλλ' ἐθάδιζον αἰχμάλωτοι πρὸς Ἀσσυρίου, ἀτονήσαντος εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Σηγῶρ. Εἶτα πῶς οὐκ ἄμεινον ἦν αὐτῷ μὴ τὴν ἐξ ἀνθρώπων μᾶλλον, ἀλλὰ τὴν ἀνωθεν καὶ ἀκαταγώνιστον ζητήσῃ φροντίδα; Τοιγάρτοι καὶ ἔφρασκεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Οὐαὶ οἱ καταβαλόντες εἰς Αἰγύπτου ἐπὶ βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἵππου πεποιθότες καὶ ἐφ' ἄρμασιν. » Ὅτι δὲ οὐ διὰ Θεοῦ καὶ ἡ τῶν ἐπαμύνωντων αὐτοῖς ἡσθένησε χεὶρ, δέδειχεν, εἰπὼν, ὡς ὅποιπερ ἂν πορεύωνται, στρουθίων αὐτοὺς καταΐζει δίκην, δίκτυον ὡσπερ ἡ λίβον ἐπιθάλλων, καὶ ἀλαζονεύεσθαι μὲν οὐκ ἐφίει, κατακομίζων δὲ ὡσπερ ὑψόθεν εἰς γῆν, τουτέστιν, ἐξ ὀφρύος τῆς ἀγαν ὑψηλῆς καὶ ἐπηρμένης εἰς οἰκτρὸν καὶ μέτριον φρόνημα, καὶ ὅπερ ἂν πρέπει τοῖς ὑπὸ χεῖρα γεγενόσιν ἐχθρῶν. Εἶτά φησιν, ὅτι « Παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν, » ἐκεῖνο που, καθάπερ ἐγώμμαι, δηλοῦν ἐθέλων. Προεδάδιζον μὲν γὰρ τῆς πείρας αὐτῆς τῶν ἐσομένων οἱ θρύλλοι, καὶ φρικώδης ἀκοὴ κατεπτόει που πάντας ἐν Σαμαρείᾳ. Οὐκοῦν ἐπαιδεύοντο, τὴν ὅσον οὐδέπω παρεσομένην αὐτοῖς ἀκούοντες θλίψιν. Ἄλλ' εἴπερ ἦσαν σοφοί, ἤρκεσεν ἂν αὐτοῖς εἰς ἐπιστροφὴν καὶ τοῦτο. Αὐσάγγητοι δὲ

σκληρόν τε καὶ ἀθραυστον, καὶ πελὺ νοσοῦντα τὸ

Δ Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ. Δεῖλαιοὶ εἰσιν, ὅτι ἡσέθησαν εἰς ἐμέ.

ΠΑ'. Ὅτι πρόφασις αὐτοῖς τῶν δεινῶν τὸ ἀποστῆναι Θεοῦ, καὶ διὰ τούτων ἡμῖν καθίστηται ἐναργές. Ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ ἀβήσωστοντες σωματικῶς, ἑαυτοῖς παραίτιοι γεγονότες τῆς τῶν νοσημάτων ἀγριότητος ἀλοῖεν ἂν, εἰ μὴ παραδέχοντο τοὺς ἰατροὺς, καὶ τὸ δι' ὧν ἂν δύναντο κατευναῖσθαι τὸ λυποῦν· οὕτω καὶ ἡμεῖς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἑαυτοὺς ἐκκομίζοντες, οὐ μετρίως ἀδικήσωμεν. Σώζει γὰρ οὐδὲν τὸν προσκρούοντα Θεῷ. Ὅτι τοίνυν ἀποδεδραμήκασι Θεοῦ, ταύτητοι δεῖλαιοι καὶ ἐπάρατοι. Δεδυσσεθηκότες δὲ, διὰ γε τοῦ προσκυνεῖν τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, καὶ ἀνάπτειν αὐτοῖς τὸ σέβας, ὑποκείμενοι τῷ οὐαί.

¹¹ Matth. x, 16. ¹² Isa. xxxi, 1.

« Ἐάν γὰρ κλεισθῆ κατά ἀνθρώπου Θεός, τίς ἀνοίξει; » A contra hominem, quis aperiet ¹⁴? » ut scriptum est. κατά τὸ γεγραμμένον.

Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς, αὐτοὶ δὲ κατέλαλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδοῦ, καὶ οὐκ ἐβόησαν πρὸς με αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἀλλ' ἡ ὠλόλυξον ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, ἐπὶ σίτῳ καὶ ὄλῳ κατετέμνοντο.

ΠΒ'. Ὅτι τοῖς ἐκάστου πλημμελήμασιν ἰσομέτρους ἐπάγει τὰς δίκας, ὑπεμφαίνει πάλιν. Κατειρήκασι γὰρ τοῦ λυτρωσαμένου Θεοῦ, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐξαγχοῦτος « ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, » καθὰ γέγραπται, καὶ τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἐκκεκοιμικόςτος. Κατελάλησαν δὲ τῆς δόξης αὐτοῦ, τὰς ὑπὲρ ὧν ἀν πάθοιεν εὐφημίας τοῖς ἀκαθάρτοις ἀνάπτοντες δαίμοσι, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν τῶν ἰδίων, καθάπερ ἀμέλει μεμοσχοποιηκότες κατά τὴν ἔρημον, μονονουχὶ τὸν λυτρωτὴν ἀνοσίως περιουρίζοντες, ἐξ ἀποπληξίας φρασκον· « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Ὑβρις οὖν ἄρα, καὶ παροινία λοιπὸν εἰς Θεὸν, καὶ ἐναργεστάτη κατάρβησις, τὸ γλυπτοῖς καὶ δαίμοσιν ἀναθεῖναι τὸ σέβας, καὶ αὐτοῖς προσάγειν τὰ χαριστήρια, καὶ τῆς ἀνωτάτω δόξης τὴν ὑπεροχὴν καταβιδάζειν εἰς αὐτά. Καὶ οὐχὶ δὴ μόνον κατειρήκασι τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀλλὰ καὶ ἀπένευσαν παντελῶς τοῦ κἂν γοῦν οἴεσθαι μόνων, ὅτι παρ' αὐτοῦ τοῖς ἐν κόσμῳ τὰ ζωαρχῆ. « Οὐ γὰρ βεβοήκασι πρὸς με, φησὶν, αἱ καρδίαι αὐτῶν, » τωτέστιν, οὐδὲν ἐξεζήτησαν παρ' ἐμοῦ, καίτοι διακειμένοι καὶ πεπιστευκότες, ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ χορηγός εἰμι καὶ δοτήρ. Ὅτι δὲ βοῆς οὐ δεῖται Θεός, διαθέσεως δὲ μᾶλλον τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, καὶ διὰ τούτων εἰσόμεθα. Οὐκοῦν αὐτε βεβοήκασι πρὸς Θεόν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπονευέουσιν ἀχαλίνως εἰς ἐκτόπους φιλοσαρκίας, ὡς καὶ ὀλοῦζειν ἐπὶ κοίταις. Αἰσχρῶν δὲ τρόπων ἀπόδειξις τὸ χρήμά ἐστι, καὶ τῆς εἰς πορνείαν ἐπιπλήκτου ῥοπῆς, καὶ νοῦ κεκλασμένου πρὸς ἡδονάς. Πρέποι δ' ἂν μόνους εἰς αἰσχρὰν οὕτω καὶ βδελυρωτάτην ἔξιν κατολισθεῖν τοῖς τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐξαίρετα, πρὸς τὰ τῶν γυναικῶν ἔθῃ, καὶ σχήματα, καὶ φωνὰς καταβιδάζεσθαι μεμελετηκοίσι. Γυναικίαι δὲ οὗτοι, καὶ πολὺ λίαν ἐκτεθλυμένοι, καὶ εἰς λῆξιν ἤκοντες τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀκαθαρσίας. Τό γε μὴν ἐπ' ὄλῳ καὶ σίτῳ κατατέμνεσθαι λέγειν αὐτούς, ἐκεῖνο, οἶμαι που, παραδηλοῦν ἔοικεν. Εὐχαριστοῦντες γὰρ τοῖς ἑαυτῶν εἰδώλοις ἐπὶ ταῖς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρτίαις, σίτῳ τε, φημί, καὶ τοῖς ἐξ ἀμπέλου, τὰς καλουμένας τελετάς ἐπιτηδεύειν ἤθελον. Οἷον ἐνθουσιῶντές τε καὶ μαινόμενοι, καὶ σιδηρῶ τὰ στέρνα, καὶ ἀμφῶ τῷ χεῖρι χαράττοντες, καὶ ἀτόπως τάχα τὸ ἴδιον αἷμα μονονουχὶ καταθύοντες τοῖς γλυπτοῖς, ἐπ' ἐσάτῃ λοιπὸν ἀφιλοθεῖα κατεγιώσκοντο. Τούτοις που τάχα καὶ προφήτης ἕτερος ἐκμειδίᾳ, λέγων· « Θύσατε ἀνθρώπους· μόσχοι γὰρ ἐκλειοίπασιν. » Ἰκανὰ δὲ τὰ τοιαῦτα καταλυπεῖν ὅτι μάλιστα τὸν τῶν ὄλων κατεξουσιάζοντα Θεόν, ὃ

VERS. 14. *Ego vero redemi eos, ipsi autem locuti sunt contra me mendacia; et non clamaverunt ad me corda eorum, sed ululabant in cubilibus suis. Super frumento et vino concidebantur.*

LXXXII. Insinuat item, se uniuscujusque peccata paribus pœnis ulcisci. Oblucuti sunt enim liberatori suo Deo, qui eos de domo servitutis eduxit, « in manu potenti, et brachio excelso ¹⁵, » sicut scriptum est, et e dominatu Ægyptiorum asportavit. Detraxerunt autem de gloria ejus, laudes pro acceptis beneficiis impuris dæmonibus, et operibus manuum suarum tribuentes; sicut nempe cum vitulum in solitudine fecissent, propemodum liberatorem impie et contumeliose proscindentes, ex amentia dicebant: « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti ¹⁶. » Injuria igitur et contumelia in Deum minime dubia opprobratio est, sculptilibus et dæmonibus cultum divinum impendere, lisque gratias referre, et supremæ gloriæ excellentiam ad eos derivare. Nec solum male locuti sunt Deo, ut modo dixi; sed etiam ipsam opinionem, omnibus in orbe terrarum animantibus vitæ necessaria ab eo imperitari, penitus abjecerunt. « Non enim clamaverunt ad me, inquit, corda eorum, » hoc est, nihil quæsi-verunt a me quamvis sentirent, et crederent, me omnis boni suppeditatorem ac præbitorem esse. Deum autem non egere clamore, sed affectu potius animi et cordis, etiam hinc cognoscemus. Ergo neque clamaverunt ad Deum; imo impotentes ab eo ad studia carnis sordida deflexerunt, ut etiam ulularent in cubilibus suis: qua re sædi mores et propensio castigabilis ad fornicationem, et **115** mens fracta ad voluptates demonstratur. Ad hujusmodi turpem, maximeque execrandum habitum delabi eos tantum convenit, qui quæ virorum peculiaris sunt, ad mores, et habitus, et voces feminarum detorquere contenderunt. Hi sunt muliebres, et immane quantum effeminati, et humanæ immunditiæ fastigium tenent. Quod dicitur eos super frumento et vino concidi, illum, opinor, sensum habet. Gratias agentes idolis suis propter uberes agrorum proventus, frumentum, inquam, et vinum, quæ vocantur mysteria studiose celebrabant, et velut a Deo afflati, et insanientes, ferro quoque pectora ambasque manus inciderunt, et proprium sanguinem, credo, tantum non sculptilibus improbe sacrificantes, propter extremam deinceps a Deo alienationem damnantur. Hos forsitan et alius propheta irridet, dicens: « Immolate homines, vituli enim defecerunt ¹⁷. » Talia ad Deum omnia potestate comprehendentem summe irritandum satis valent, cui gratias agere potius, quam convenientem gloriam lignis et lapidibus stulte tribuere conveniebat.

¹⁴ Isa. xii, 22. ¹⁵ Psal. cxxxv, 12. ¹⁶ Exod. xxxii, 4. ¹⁷ Ose. xiii, 2.

μᾶλλον ἔδει προσάγειν τὰ χαριστήρια, καὶ οὐχὶ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν δόξαν ἀπονέμειν ἀβούλιως ξύλοις τε καὶ λίθοις.

VERS. 15. *Eruditi sunt in me, et ego confortavi brachia eorum, et contra me cogitaverunt mala. Aversi sunt in nihil, facti sunt quasi arcus extensus.*

LXXXIII. Aliud ingrati animi crimen illis objicit, impios negligentesque demonstrans. Ego enim, inquit, quanquam olim nihil a brutis animantibus differentes, et imperitissimos, et lege institui, et sapientes, et utilitatis gnaros, et viam: justitiæ, et omnium decentiæ rectam administrationem scientes effeci, ut jam etiam apud se gaudentes dicerent: « Beati sumus Israel, quoniam quæ placita sunt Domino, nota sunt nobis ¹⁵. » Neque hic ejus erga ipsos beneficentia quievit; sed insuper fortissimos, et ad quemvis adversarium debellandum valentes reddidit. Multas quippe magnasque gentes sine labore devicerunt. Nihilominus in me talium honorum ipsis auctorem perversi exstiterunt, contemptores videlicet et desertores, et aversionis ratio illis in nihilum recidit. Nihil enim penitus est ex materia sub sensum cadente manufactum simulacrum. Ac si quidem meliora reperissent, posset transgressio ipsorum probabiliter defendi. Quoniam autem cum Deo collata nihil sunt, **116** ista prorsus, nisi risus et fatuitas, et quæcunque horum similia, aversionis suæ rationem verisimilem nullam habent. Itaque ad nihil aversi sunt. Ad hæc facti sunt « ut arcus extensus, » non se submittentes ad pœnitentiam, non remittentes intentionem, qua ad tantum dedecus dementiaeque pervenerunt. Sciendum porro alios interpretes edidisse, « facti sunt ut arcus in contrarium versus, » seu obversus ut præterea quidpiam hujusmodi fecisse Israel intelligeretur. Quos enim potius conveniebat quasi arcum contra hostes intendi, et ad oppugnandum paratos valide ferire, non animadvertentur, quo pacto semetipsos velut emissis ab arcu sagittis acerbè vulnerarent. Deum enim offendentes juxta modos jam dictos quid aliud agere convincantur, quam contra semetipsos suas armare manus? τούς ἤδη προειρημένους τρόπους, τί δρῶντες ἕτερον ἀλοῖεν ἂν, ἢ καθ' ἑαυτῶν τὰς ἰδίας ὀπλιζόντες χεῖρας;

Poterit autem quod propositum est ad declarandum, si cuiquam placebit, et aliter intelligi. Universorum namque Deus Israeliam veluti arcum suum intendit, diaboli tyrannidem pugna lacessens, et eum idololatriæ imposturæ opponens. Solus enim Israel ex omnibus gentibus per orbem universum, juxta mentem legis repulsa idolorum adoratione natura, et revera universitatis Domino addictus et consecratus erat. Sed in contrarium versi sunt. Qui enim illud facere debebant, pro gloria idolorum cum Deo pugnarent. Facti sunt igitur, ut arcus obversus, sagittas in contrarium dirigentes.

A Ἐπαιδεύθησαν ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ κατέσχευσα τοὺς βραχίονας αὐτῶν, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίζαντο πονηρὰ Ἀπεστράφησαν εἰς οὐδὲν, ἐγένοντο ὡς τόξον ἐντεταμένον.

ΠῚ. Ἐτερον αὐτοῖς ἀχαριστίας αὐτῶν ἐπισυνάπτει τρόπον, ἀνοσίους ὄντας καὶ ὀλιγογνώμονας ἀποφαίνων. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησί, καίτοι πάσαι κτηνῶν ἀλόγων διενεγκόντας οὐδὲν καὶ ἀσυνέτους ὄντας κομιδῆ, καὶ νόμῳ πεπαιδευμαι, καὶ σεφοὺς ἀπέδειξα, καὶ τὸ συμφέρον εἰδόντας, καὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης ὁδὸν, καὶ ἀπάσης εὐκοσμίας κατόρθωσιν οὐκ ἠγνοήκοντας, ὡς ἤδη καὶ λέγειν χαίροντας ἐφ' ἑαυτοῖς, « Μακάριοί ἐσμεν, Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ Κυρίῳ γνωστὰ ἡμῖν ἐστί. » Καὶ οὐ μὲχρι τούτων τὰ τῆς εἰς αὐτοὺς γένομε φιλοτιμίας· ἀλλὰ γὰρ ἀλκιμωτάτους ἀπέφηνα, καὶ ἰκανῶς ἔχοντας πρὸς τὸ δύνασθαι παντὸς καταθλεῖν τοῦ πολεμῆν ἐθέλοντος καὶ ἀνθεστηκότος. Νενικήκασιν γὰρ ἔθνη πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ τοῦτο ἀμογητί. Ἄλλ' εἰς ἐμὲ τὸν ποιούτων αὐτοῖς δοτήρα Θεὸν γεγόνασι πονηροί, καταφρονηταὶ δηλονότι· καὶ ἀποστάται· καὶ ὁ τρόπος αὐτοῖς τῆς ἀποστροφῆς γέγονεν εἰς οὐδὲν. Οὐδὲν γὰρ ὅλως τὸ ἐξ ὕλης αἰσθητῆς χειροποιήτων ἀγαλμα. Ἄλλ' εἰ μὲν τοι τὸ ἀμεινον εὐρήκασιν, ἔχει ἂν εἰκότως καὶ λόγον αὐτοῖς τῆ παραβάσις. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς Θεὸν οὐδὲν παντελῶς τὰ τοιάδε, γελοιότης δὲ καὶ ἡλιθιότης, καὶ ὅσα τούτοις ἐγγύς, οὐδεὶς αὐτοῖς ἐστί λόγος τῆς ἀποστροφῆς, πιθανὴν ἔχων αἰτίαν. Οὐκοῦν εἰς οὐδὲν ἀπεστράφησαν. Γεγόνασι δὲ πρὸς τούτοις καὶ « ὡς τόξον ἐντεταμένον, » οὐ χαλῶμενοι πρὸς μετάνωσιν, οὐ καθυφίεντες τουτουῖ τοῦ πρὸς τσσαύτην αὐτοῖς ἀποφέροντος ἀισχύνην καὶ ἀβουλίαν. Ἰστέον δὲ, ὅτι τοῦτο διερμηνεύοντες ἐκδεδώκασιν ἕτεροι, « Ἐγένοντο ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, » ἵνα τι τοιοῦτον πεπραχῶς νοῆται πάλιν ὁ Ἰσραὴλ. Οὐδὲ γὰρ ἔδει μᾶλλον, καθάπερ τι τόξον, ἐντείνεσθαι κατ' ἐχθρῶν, καὶ βάλλειν εὐτόνους τοὺς ἀνανίστασθαι μεμελετηκότας, διαλελήθασιν σφᾶς αὐτοὺς οἰονεὶ τόξων ἀκίσιν πλήττοντες πικραῖς. Θεῷ γὰρ προσκρούοντες, κατὰ γε νόστο δ' ἂν τὸ προκείμενον, εἴπερ τῷ δοκεῖ, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς ἐνέτεινεν οἰονεῖπῶς τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἴδιον τόξον, τῆ τοῦ διαδόλου τυραννίδι μαχόμενος, καὶ τῆ τῆς εἰδωλοατρείας ἀντεξάγων ἀπάτη. Μόνος γὰρ ἐκ πάντων τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν ὁ Ἰσραὴλ, κατὰ γε τῷ νόμῳ δοκοῦν, ἀπεσελετο μὲν τὴν τῶν εἰδῶλων προσκύνησιν, προσέκειτο δὲ τῷ φύσει τε καὶ ἀληθῶς τῶν ὄλων Δεσπότη. Ἄλλ' ἐτράποντο πρὸς τὸ ἐναντίον. Οἱ γὰρ ἐκεῖνο πράττειν ὀφείλοντες, ὑπὲρ τῆς τῶν εἰδῶλων δόξης πεπολεμήκασιν τῷ Θεῷ. Γεγόνασι τοίνυν ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, ἐναντίῳ χρώμενοι τῆ τῶς εἰς.

¹⁵ Baruch iv, 4.

Πεσοῦνται ἐν ῥομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, διὰ ἀπαιδευσίας γλώσσης αὐτῶν.

ΠΔ'. Οὐ κατὰ μόνον ἤξει, φησὶ, τῶν τοῖς ἡγουμένοις ὑποστρωμένων τα ἐξ ὄργης, καταλήφεται δὲ, καὶ μάλα γοργῶς, καὶ τοὺς ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐντυφῶν εἰωθότας. Πεσοῦνται γὰρ ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ πρόσφασις ἔσται τοῦ παθεῖν αὐτοὺς, τῆς γλώσσης τὸ ἀσελγές. Ἀπαιδευσία γὰρ ἀληθῶς τὸ τῷ ξύλῳ λέγειν, « Θεὸς μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγέννησάς με. »

Ἄρμόσειε δ' ἂν εὖ μάλα καὶ τὰ τοιάδε λέγειν τῷ Ἐμμανουήλ, καθ' οὗ τὴν ἀπαιδευτον κενικήσασιν γλώσσαν οἱ Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, καίτοι παιδεύοντός τε καὶ κατισχύοντος, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικῶς. Ὡς οὐδὲν ὑπολογισάμενοι, καὶ ἀπεστράφησαν εἰς οὐδέν. Ἐτράποντο γὰρ εἰς διδασκαλίαν, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Καὶ γεγόνασιν ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, βλάλλοντες ἀνοσίως τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην, οὐ μᾶλλον ἐχρῆν ὑπεραλλήσασιν γενικῶς, καὶ νικῶν ἐπιειγεσθαι τοὺς ἀντιτεταγμένους, καθὰ καὶ οἱ τῶν πιστευσάντων γνήσιοι μαθηταί.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Οὗτος ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, εἰς κόλπον αὐτῶν. Ὡς γῆ, ὡς ἀετὸς ἐπ' οἶκον Κυρίου, ἀνθ' ὧν παρέβησαν τὴν διαθήκην μου, καὶ κατὰ τοῦ νόμου ἠσέβησαν.

ΠΕ'. Ἀσαφῶς μὲν λίαν εἴρηται ταυτὶ, τῆς Ἑβραίων, καθάπερ ἐτύμμαι, φωνῆς πολλὴν ἐμποιοῦσας τοῖς διερμηνεύουσι τὴν δυσχέρειαν. Ἐπόμενοι δὲ ἡμεῖς τῇ τῶν νοημάτων τάξει, τὸ εἰς νοῦν ἤκον ἐροῦμεν. Οὗτος τοίνυν ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν, » φησὶν, « ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, » τούτέστιν, ἐπειδή περ ἐμὲ τὸν αἰετὸν σώζοντα, καὶ παιδεύοντα, καὶ ἀκαταγώνιστον τιθέντα τοῖς ἀνθεστηκόσιν (ἐνίσχυσα γὰρ αὐτοὺς) ἐξεφαύλησαν ἀνοσίως, δαιμονίους μὲν ἀπονέμοντες λατρείας, ἐπιθαρσίσαντες δὲ καὶ τῇ τῶν Αἰγυπτίων γῇ, καὶ ἀποχρήσιν αὐτοῖς εἰς εὐημερίας τὰς ἐκείθεν ἐπικουρίας οἰόμενοι, ταύτητοι καὶ εἰς κόλπον αὐτῶν ἀποστραφῆσεται τὸ ἐγχείρημα, καὶ τῆς ἑαυτῶν εἰκαιουβουλίας οὐκ ἀγαθὰς εὐρήσουσιν ἀμοιβάς. Ἀπολήφονται δὲ καθάπερ εἰς κόλπον τὰς δίκας. Ἦξει γὰρ, ἤξει, φησὶν, ὁ καταδρῶσας αὐτοὺς, τῶν Ἀσσυρίων ὁ τύραννος ἀριθμοῦ κρείττονα τὴν τῶν μαχίμων ἔχων πληθύν. Ἦξει τε αὐτοῖς ὡς ὅλη γῆ, καὶ χώρα καὶ πατρίς. ἵνα τις οἴηται τὴν Περσῶν καὶ Μήδων ὅλην ἐξ ἄλλου μεταστήναι χώραν, καὶ εἰς Σαμάρειαν ἐλθεῖν· τούτῳ ἔστι τὸ, « ὡς γῆ. » Ἦξει δὲ καὶ ὡς ὁ ἀετὸς εἰς οἶκον Κυρίου, τούτέστιν, ἀναπήσεται ἐπ' αὐτὸν ὄξυς καὶ δεινὸς τὸν γαστῆρ τοῦ Θεοῦ, καὶ καταδραμεῖται τῆς Ἰούδα βασιλείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἀρπάξων ἀρογῆτι, καὶ ἀποκομιζὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ. Πρώτη μὲν γὰρ ἡ Σαμαρειτῶν πεπὸρθηται χώρα, καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ πάντων ὁ Ἰσραήλ. Ὑστερον δὲ καὶ αὐτὴ λοιπὸν ἡ διαβόητος ἐλήφθη πόλις, ἐφ' ἣ καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας ἐβρόχη, λέγων· « Πῶς ἐκάθισε μόνῃ ἡ πόλις

VERS. 16. Cadent in gladio principes eorum, propter imperitiam linguæ eorum.

LXXXIV. Non contra solos principibus subditos ira supplicii sæviet; comprehendet etiam, et velocissime, qui in summis honoribus suas habere voluptates consueverunt. « Cadent enim in gladio, » quod malum illis pariet linguæ protervitas. Vere enim stultitia est, ligno dicere: « Deus meus es tu; et lapidi: Tu me genuisti ». »

Talia et Emmanuel apte dicit, in quem linguam imperitam moverunt Scribæ et Pharisei, quanquam eos erudientem et confirmantem, spiritualiter nimirum. Quorum nihil reputantes, et aversi sunt ad nihil (conversi sunt quippe ad doctrinas et mandata hominum¹⁹), et facti sunt ut arcus in contrarium versus scelerate Dominum suum ferientes, pro quo potius viriliter 117 certare, et ad adversarios superandos, sicut ex credentibus germani discipuli dare sese debuerunt.

CAP. VIII.

VERS. 1. Ista subsannatio eorum in terra Ægypto, in sinum eorum. Quasi terra, quasi aquila super domum Domini, pro eo quod transgressi sunt testamentum meum, et contra legem meam impie egerunt.

LXXXV. Hæc, ut ego sentio, lingua Hebræa obscurissime scripta sunt, unde interpretibus multa difficultas objicitur. Nos vero sententiæ ordinem sequentes, quod in mentem venerit, dicemus. Inquit igitur, « Ista subsannatio eorum in terra Ægypto, » hoc est, postquam me semper servantem eos, et erudientem, et ab adversariis invictos præstantem (corroboravi enim eos) impie subsannaverunt, dæmones pro diis colentes, et fuderunt terræ Ægyptiorum, et auxilia illorum sibi ad prosperam vitæ conditionem suffectura iudicaverunt, idcirco in sinum eorum revertetur conatus eorum, et temeritatis suæ mercedem non bonam invenient; velut enim in sinum pœnas recipient. Veniet siquidem, veniet, inquit, qui vastabit eos Assyriorum tyrannus cum innumerabili exercitu, venietque ipsis ut tota terra, et regio, et patria, ut quis Persarum et Medorum totam e toto regionem inigrasse, et in Samariam venisse existimet. Hoc vult, quod dicitur, « quasi terra. » Veniet item « quasi aquila in domum Domini, » hoc est, subitus et terribilis templum Dei involabit, et regnum Judæ, atque Hierosolyam incarsabit, citra laborem rapiens, et in regnum suum exportans. Primum enim Samaritarum regio depopulationem subiit, et in ea utique Israel. Postmodum et illa celebrata urbs capta est, quam et propheta Jeremias deflevit, his usus verbis: « Quomodo sedet sola civitas plena populis? princeps provinciarum fact.

¹⁹ Isa. II, 27. ²⁰ Matth. xv, 9.

est tributaria ²¹.) Quin enim una cum urbe crematum sit templum, nulla est dubitatio. Atque hæc illis evenient, inquit, quia divinum transgressi sunt testamentum, et contra legem de qua diximus, impie egerunt. Omnino enim per sapientissimum Moysen divinitus effata parviducentes, vitam pro libidine sua transigere conabantur, et **118** quilibet arbitrium suum et religionem, et legem sibi statuebat.

VERS. 2, 3. *Me clamabunt, Deus, cognovimus te ; quia Israel projecit bona, ininicum persecuti sunt.*

LXXXVI. Super frumento et vino concisi, et immundis dæmonibus festos dies peragentes, qui cordibus suis ad Deum non clamaverunt, neque omnis eorum prosperitatis largitorem, et custodem cognoverunt, neque debitis eum gratis honorarunt, quoniam in rerum secundarum amplitudine eum nescierunt, saltem scient, ubi quæ manent patientur ; et cum in infelicis consilii sui acerbum et aversandum finem devenerint, clamabunt, et vix tandem invocabunt me, horribilibus et tetricis calamitatibus oppressi. Ac velut consilia ascita eorundem malorum experientia, tunc stultitiam suam accusabunt, illud forsitan dicentes : *Israel projecit bona.* Cum enim liceret ea habere, idque affatim, cum Deo constabilis, et ei placita in opus conferre ensos, « ininicum persecuti sunt », hoc est, tantum non sponte sua ad inimicos cucurrerunt, et sub potestatem Deum odientium redacti sunt, semper tuentem et adversariis valentiores reddentem, quorum defectionibus fuerat irritatus. Sapientissimum igitur vereque utile factum malorum experientiam non exspectare ; sed adhuc absentem repudiare et aversari potius, et antevertendo ad conducibilia perspicienda contendere.

VERS. 4. *Sibimetipsis regnaverunt, et non per me principes exstiterunt, et non indicaverunt mihi. Argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola, ut dispereant.*

LXXXVII. Non agnoscit regnum et Jeroboami, et reliquorum deinceps regum Israel in Samaria, quamvis ipse expresse dixerit, « A me factum est verbum hoc ²², » et minatus sit Salomoni ipsi, qui alienigenis mulieribus obsecutus, templum et aras illarum numinibus construxerat, his verbis : « Discindam regnum tuum, et dabo illud servo tuo ²³. » Quid dicemus igitur ? falsiloquum esse universorum Deum ? absit ! potius ad rectam dictorum intelligentiam nos dabimus, cogitantes illud. Scriptum est ²⁴ : « Non est malum in civitate, quod non fecit Dominus. » Malum appellat afflictionem. Res enim alias ipse sua sententia ac voluntate facit : **119** alias fieri permittit, ut puniat quosdam, tametsi citra voluntatem ejus fiant. Quia vero cum prohibere possit, sinit quidpiam dispensatorie sæpenumero fieri, etiam

ἡ πεπληθυσμένη λαῶν ; ἀρχουσα ἐν χώραις ἐγενήθη εἰς φόρον. » Ὅτι γὰρ συνεπρήσθη τῆ πόλει καὶ ὁ ναὸς, οὐδαμῶθεν ἀμφίλογον. Ταῦτα δὲ αὐτοῖς συμβήσεται, φησὶν, ὅτι τὴν θείαν παραβεβήκασι διαθήκην, καὶ ἠσέθησαν κατὰ τοῦ καληθέντος νόμου. Ὅλιγου γὰρ παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὰ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως τεθεσπισμένα, τοὺς ἰδίοις θελήμασι διαζῆν ἐσπούδαζον, καὶ ἕκαστος τὸ δοκοῦν, καὶ θρησκείας τρόπον ἐποιοῦντο, καὶ νόμον.

Ἐμὲ κεκράζονται, ὁ θεὸς, ἐγνώκαμέν σε ; διὰ Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθὰ, ἐχθρὸν κατεδίωξαν.

ΠΓ'. Οἱ ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατατεμνόμενοι, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι τελοῦντες τὰς ἐορτὰς, οἱ ταῖς ἑαυτῶν καρδίαις οὐ βεβοηκότες πρὸς Θεόν, οὐδὲ μὴν ἐπεγνωκότες τὸν πάσης αὐτοῖς εὐθηνίας δοτήρα καὶ πρύτανιν, ἀλλ' οὐδὲ ταῖς καθήκουσιν εὐχαριστίαις τετιμηκότες, ἐπειδὴ περ ἐν τῷ πλάτει τῆς εὐμερίας ἠγνοήκασι αὐτὸν, ἀλλ' οὖν εἰσόντα παθόντες ἄ δεῖ, καὶ τῆς ἑαυτῶν δυσβουλίας εἰς πικρὸν τε καὶ ἀπευκτὸν καταίροντες τέλος, κεκράζονται, καὶ ἐπικαλέσονται μόλις, δειναῖς τε καὶ ἀνηκέστοις ἐνολισθησαντες συμφοραῖς. Σύμβουλον δὲ ὡσπερ τὴν αὐτῶν τῶν δεινῶν δεξάμενοι πείραν, κατηγορήσουσι τότε τῆς ἑαυτῶν εὐθελίας, ἐκεῖνό που λέγοντες, « Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθὰ. » Ἐξὸν γὰρ ἔχειν αὐτὰ, καὶ τοῦτο πλουσίως, ἐρηρειαμένους μετὰ Θεοῦ, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ δοκοῦντα διαπεραίνειν εὐ μάλα διεσπουδακότες, « Ἐχθρὸν κατεδίωξαν, » τούτεστι, μονοουχὶ καὶ ἐκόντες αὐτοὶ δεδραμήκασι πρὸς ἐχθροῦς, καὶ ὑπὸ χειρᾶ γέγονασι τῶν μεμισηκόντων, τὸν ἀεὶ σώζοντα Θεόν, καὶ ἀμείνους τιθέντα τῶν ἀνθεστηκόντων, ταῖς ἀποστασίαις λελυπηκότες. Πάνσοφον οὖν ἄρα καὶ ὀνησιφόρον ἀληθῶς, τὸ μὴ τὴν τῶν δεινῶν ἐκδέχεσθαι πείραν· παραιτεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἀποῦσαν ἔτι, καὶ πρὸ αὐτῆς ἐπέιγεσθαι καταθρεῖν τὸ συμφέρον.

Ἐαυτοῖς ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ ἦρξαν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι. Τὸ ἀργύριον αὐτῶν καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν ἐποίησαν αὐτοῖς εἰδωλα, ὅπως ἐξολοθρευθῶσιν.

ΠΔ'. Ἀρνεῖται τὴν βασιλείαν τὴν τε τοῦ Ἱεροβοάμ, καὶ τῶν καθεξῆς βεβασιλευκόντων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καίτοι διαβρόθῳ αὐτὸς εἰρηκῶς, ὅτι « Παρ' ἐμοῦ γέγονε τὸ ῥῆμα τοῦτο » ἀπειλήσας δὲ καὶ αὐτῷ Σολομῶνι ταῖς τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν ἀκολουθήσαντι γνώμαις, καὶ τεμένη καὶ βωμοὺς τοῖς ἐκείνων σεβάσμασιν ἀναθεθεῖκότι, ὅτι « Διαβρόθῳ τὴν βασιλείαν σου, καὶ δώσω αὐτὴν τῷ δούλῳ σου. » Τί οὖν ἐροῦμεν ; ψευδοπετὴ τὸν τῶν ὄλων Θεόν ; Μὴ γένοιτο· τετραψόμεθα δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ χρῆναι φρονεῖν ὀρθῶς, περιουοῦντες ἐκεῖνο. Γέγραπται, « Μὴ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησε ; » Κακίαν δὲ λέγει τὴν κάκωσιν. Τὰ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων αὐτὸς κατ' ἰδίαν ἐργάζεται γνώμην, τὰ δὲ καὶ γίνεσθαι συγχωρεῖ, κολάζων τινας, κἂν εἰ πράττειτο πῶς ἀνεβελήτως αὐτῷ. Ἐπειδὴ δὲ κωλύειν δυνάμε-

²¹ Thren. 1, 4. ²² III Reg. xii, 30. ²³ III Reg. xiv, 8. ²⁴ ΛΙΚΟΣ ΗΙ, 6

vos, ἐφίσηί τι καὶ γίνεσθαι πολλάκις οικονομικῶς, ὡς αὐτὸς ὑπάρχων ἐργάτης καὶ τούτων λέγεται. Οἶον (ἐπ' αὐτὸν γὰρ ἤδη τὸν Σολομῶνα βαδιούμεθα) διδῶκε μὲν γὰρ αὐτῷ τὸν ἐκ λίθων ἐν ταῖς Ἱεροσολύμοις ἀναδεύμασθαι ναὺν, σοφὸν ἀπετέλει, καὶ ἐπ' ἀσυγκρίτῳ συνέσει διαπρεπῆ. Ἔργον τοῦτο τῆς αὐτοῦ γνώμης. Συγκεχώρηκεν αὐτοῦ βαγῆναι τὴν βασιλείαν, οὐκ αὐτὸς εἰς τοῦτο κατὰ γνώμην ἰδίαν ἀποφέρων τὰ πράγματα, σιωπῶν δὲ ὡσπερ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀβουλήτοις, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγανάκτησιν. Οὐκοῦν εἰ καὶ βασιλεύκεν Ἱεροδοάμ, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς, ἀλλ' οὐχὶ δὲ πάντως Θεοῦ συνενέοντος. Τὰ γὰρ ἐξ ὀργῆς τῆς πρὸς τινὰς ὡς ἐν κολάσει συμβαίοντα, τρόπον ἕτερον ἔχει, καὶ οὐκ ἂν νοοῖτο τοιαῦτα τυχόν, ἐπολεῖ περ ἂν εἴη τὰ κατὰ βούλησιν ἀληθῶς. Ἐαυτοῖς τοιγαροῦν βασιλεύκασι, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἤρξαν, μονοουχὶ μὴδὲ ἐγνωκῶτος Θεοῦ (τὸ γὰρ παρὰ γνώμην οὐδὲ εἰδέναι δοκεῖ), γέγονεν ἀσθενῆς καὶ εὐάλωτος ἡ ἀρχή, καὶ ἀνικάνως ἔχουσα πρὸς ἀντίστασιν, καὶ διασώζειν οὐχ οἶά τε τοὺς ὑπεξευγμένους. « Δι' αὐτοῦ γὰρ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς. » Ὅτι δὲ πολλὴν ἐπὶ τούτῳ προσῆν ἀναίσθησίαν, καὶ τοὺς δοθεῖσι παρὰ Θεοῦ πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ λύπην ἐχρήσαντο, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς βλεθρον τῶν ἰδίων ψυχῶν, ἐδίδαξαν εἰπών· « Τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰδῶλα, ὅπως ἐξολοθρευθῶσιν. » Ὅθεν γὰρ ἦν αὐτοῖς εὐδοκίμειν δύνασθαι, κατοικτείροντας ἀδελφοὺς, ἐντεῦθεν Θεῷ προσκρούουσι, καὶ τῆς σωτηρίας τὸν τρόπον μετανιστάσιν ἀβούλωσ ἐπὶ γε τὸ ἐξ αὐτοῦ διόλλυσθαι δεῖν.

Ἀπότρυφαι τὸν μόσχον σου, Σαμάρεια, παρωξύνθη ὁ θυμὸς μου ἐπ' αὐτῷ. Ἔως τίνας οὐ μὴ ἐξύωνται καθαρισθῆναι ἐν τῷ Ἰσραὴλ; Καὶ αὐτὸ τέκτων ἐποίησε, καὶ οὐ Θεὸς ἐστὶ, διότι πλανῶν ἦν ὁ μόσχος σου, Σαμάρεια.

ΠΗ'. Ὡς εὐγε δὴ λίαν τὸ « ἀπότρυφαι » φησί, ὡς ἐπὶ κηλίδος, καὶ μολυσμοῦ, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀκαθαρσίας! Τοῦτο γὰρ ἀληθῶς τῆς εἰδωλολατρίας τὸ χρεῖμα, βδελυράν τε καὶ κάκοσμον, καὶ κατηγήμενην παρὰ Θεῷ τὴν τοῦ ἀκαθάρτου ψυχῆν ἀποτελοῦν. Συμβουλεύει δὴ οὖν ὡς φιλοκτείρων, καὶ ἀγαθός, μετεπίθεσθαι πρὸς τὸ ἄμεινον, καὶ ἀποσκευάζεσθαι τὴν ὀργὴν, καὶ τὰς τῶν συμβησομένων αἰτίας περιστέλλαι λοιπὸν, καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἀνακόψαι τὰ δευρὰ, κἄν γοῦν ὀφείδιεν κινήσαντας. Ἐπ' αὐτῷ γὰρ δηλονότι τῷ μόσχῳ παρωξύνθαι φησί, δεικνύς, ὅτι παρήσει μὲν ἐσθ' ὅτε φιλόανθρωπος ὦν τὰ ἐξ ἀσθενείας τῆς ἀνθρωπίνης πταίσματα, κολάζει δὲ πάντως τὴν ἀποστροφὴν. Δύσοιστόν τε ποιεῖται τὴν τῶν ὑβρίζοντων ἀπόνευσιν, εἰς γε τὸ χρῆναι, φημί, τοῖς δαιμονίοις προσκυνεῖν. Μέχρι γὰρ τίνας ἐν ἀκαθαρσίᾳ γεγονότες ἀμεταποίητοι μενεῖτε; Ποῖος ὑμῖν ἀρκέσει καιρὸς εἰς τὴν τῆς εὐθεσίας ἀπόθεσιν; Ὁ γὰρ εἰργάσατο τέκτων, Θεὸν εἶναι πιστεύετε· καὶ τὸ ὠφελοῦν οὐδὲν, ἀποκομίζον δὲ μᾶλλον βλεθρον, καὶ ἀπώλειαν, σεπτὴν ἠγείσθε, καὶ ἀξιώληπτον. Πλανᾷ γὰρ ὁ μόσχος, καὶ ἕτερον οὐδέν.

²⁵ Prov. viii, 15.

hæc operari, eorumque auctor dicitur. Exempli causa (ut ad Salomonem veniamus) dedit illi, de lapidibus templum Hierosolymis excitare; sapientia perfectissimum et incomparabili intelligentia conspicuum reddidit. Opus hoc fuit voluntatis ipsius. Permisit ejus regnum scindi, non ipse huc voluntate sua rem perducens, sed propter indignationem adversus ipsum, quasi super involuntariis tacens. Quamobrem etsi reguarunt Jeroboam et successores ejus, non tamen Deo plane approbante regnarunt. Quæ enim ex ira adversum aliquos loco pænæ contingunt, aliam rationem habent, nec possunt forte talia intelligi, qualia quæ vere secundum voluntatem sunt. Sibimetipsis igitur, non per ine regnarunt. Postquam autem principes extiterunt, tantum non nesciente Deo (quod enim præter ejus sententiam fit, nec scire quidem videtur), debilitatus et expugnatus facillis evasit principatus, et ad resistendum imbecillus, et impotens ad tuendos subjectos. « Per ipsum enim reges regnant, et tyranni dominantur terræ ²⁵. » Ipsos autem propterea multa dementia laborare, et donatis a Deo ad ipsum irritandum, imo ad animarum suarum perniciem abusos, docuit ita : « Argentum et aurum suum fecerunt sibi idola, ut dispereant. » Unde enim laudari poterant ab omnibus, ex misericordia in fratres erogantes, inde Deum offendunt, et instrumentum salutis ad exitium inde sibi comparandum fatue convertunt.

VERS. 5, 6. *Extere vitulum tuum, Samaria, concitatus est furor meus super eo. Usquequo non poterunt emundari in Israel? Et hoc artifex fecit, et non Deus est, quia seducens erat vitulus tuus, Samaria.*

LXXXVIII. Quam belle et accommodatè inquit « extere, » quasi de macula et inquinamento, ac de extrema quapiam spurcitie loqueretur! Vere enim idololatria ista abominandam, et male olentem, et odiosam apud Deum immundi animam facit. Suedet igitur ut misericors et bonus transferre se ad meliora, et amoliri iram, et causas futurorum cohibere de cætero, et pœnitentia præcidere mala, **D 120** sero saltem resipiscentes. Propter ipsum enim vitulum scilicet se concitatum dicit, ostendens se nonnunquam delicta ex humana imbecillitate admissa ex benignitate præterire, sed aversionem omnino punire. Protervorum autem declinationem ad colendos dæmones intolerandam ducit. Quousque enim in immunditiam delapsi, immutabiles manebitis? Quod vobis tempus ad deponendam fatuitatem sufficit? Quod enim artifex fabricatus est, deum esse creditis; et quod nihil prodest, imo pestem et interitum affert, venerandum amplectendumque statuitis. Seducit enim vitulus, aliud nihil valet

VERS. 7. *Quia corrupta vento seminaverunt, et subversio eorum suscipiet ea. Manipulus non habens vires, ut faciat farinam. Si autem fecerit, alieni comedent eam.*

LXXXIX. Similitudinē quadam frustra in agricultura laborantium, in felicitis eorum consilii et studii vanarum rerum exitum infructuosum subindicat. In iis enim velle quosdam laborem ponere, et superstitionis interdum diligenter uti cæremoniis anathematisque, et sacrificiis honorem exhibere, nihil fuerit aliud, quam vento corruptum semen colligere; e quo qui laborat, utilitatem consequi nullam possit. Quæ enim studii idololatrici remuneratio? aut quæ e sculptilibus commoditas? aut quonam modo recreabunt quempiam, quæ omnino subvertenda sunt? Itaque qui talia facere consueverunt, et seriam operam idolis dicant, eorum videntur similes, qui a vento corrupta seminant, et ad usum farinæ minime facti. Quod si quid etiam præstiterint, hoc est, quamvis videri possint aliquo modo boni et sinceri circa opera seductionis: et hoc in alienos ab ipsis conferetur, Deo vero nequiquam gaudio erit. Alienos nominat falso nomine appellatos deos. Caret igitur omni mercede et probitas nostra in his, quæ Deus odit; et mores boni ad verum bonum non eminentes, semper et omnimodis ab eo reprehenduntur.

VERS. 8, 9. *Absorptus est Israel, nunc factus est in gentibus quasi vas inutile, quia ipsi ascenderunt ad Assyrios. Restituit per seipsum Ephraim, munera dilexerunt, propterea tradentur in gentibus.*

121 XC. Absorptum dicit Israel, ut miserabile naufragium perpassum, et in peccatorum suorum fluctibus suffocatum, ac velut ad petram quamdam divinæ iræ impulsibus allisum contritumque. Aut certe juxta aliam interpretationem absorptum dicit quasi ab horribili et insatiabili dracone Nabuchodonosore. Sic enim est apud alios sanctorum prophetarum, in persona Israelis jam captivi, et dominis suis servientis: « Comedit me, divisit me, comprehenderunt me tenebræ tenebæ. Nabuchodonosor rex Babylonis absorbit me quasi draco, implevit ventrem suum a cibo meo ». Est et alioqui verum, draconem multicipitem charitate in Deum excidentes sorbere quodammodo, et suum sibi cibum facere; quem et Psalmista dicit escam datum populis Æthiopicis. Inquit enim: « Tu confregisti caput draconis, dedisti eum escam populis Æthiopicis ». Qui enim nigerrimam et lucis orbam in seipsis mentem habent, jure Æthiopes et intelligi et dici a nobis ipsis et a Deo possunt. Hi multicipitem draconem paseunt, ipsique vicissim ab eo pascuntur. « Absorptus est igitur Israel, et factus est inter gentes tanquam vas inutile. » Abductus enim ad Assyrios et Medos

Ἄτι ἀνεμόφθορα ἔσπειραν, καὶ ἡ καταιστροφή αὐτῶν ἐκδέξεται αὐτά. Δράγμα οὐκ ἔχον ἰσχὺν τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον. Ἐὰν δὲ καὶ ποιήσῃ, ἀλλότριον καταζήρονται αὐτό.

ΠΘ'. Ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν εἰκῆ καμνόντων ἐν γεωπονίαις, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς δυσβουλίας, καὶ τῆς περὶ τὰ μάταια σπουδῆς τὸ ἄκαρπον ὑποδηλοῖ. Τὸ γὰρ ἐπ' αὐτοῖς πονεῖν ἐλέσθαι τινὰς, ἐπιμελῶς ἔσθ' ὅτε θρησκεύειν, ἀναθήμασι τε καὶ θυσίαις τιμᾶν, εἴη ἂν ἔπειρον οὐδὲν, ἢ τὸν ἀνέμῳ κατεφθαρμένον συναγεῖρειν σπόρον, οὐδὲν ἐνῆσαι παντελῶς τὸν ποιῶντα ζυγόμενον. Ποία γὰρ ἀντίδοσις τῆς εἰς εἰδωλοατρίαν σπουδῆς; ἢ ποία παρὰ γλυπτῶν δησις; ἢ κατὰ τίνα τρόπον εὐφρανοῦσι τινὰς ἃ δεῖ πάντως ἐλθεῖν εἰς καταστροφὴν; Ἐοίκασι τοίνυν οἱ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν εἰωθότες, καὶ ταῖς εἰδῶλων τιμαῖς ἀνατιθέντες τὸ σπούδασμα, τοῖς σπεύρουσιν ἀνεμόφθορα, καὶ ἀσταχῶν δράγματι, σίτον οὐκ ἔχοντι, καὶ εἰς ἀλεύρου χρεῖαν οὐ ποιοιμήνῳ. Εἰ δὲ δή τι καὶ γένοιτο παρ' αὐτῶν, τούτεστι, κἂν εἰ δόξειάν πως εἶναι σπουδαῖοι, καὶ γνήσιοι περὶ τὰ τῆς πλάνης ἔργα, καὶ τοῦτο εἰς ἄλλοτριους γενήσεται παρ' αὐτῶν, κατευφρανεῖ δὲ θεὸν κατ' οὐδένα τρόπον. Ἄλλοτριους δὲ φησι τοὺς ψευδωνύμους θεοὺς. Ἄμισθον οὖν ἄρα παντελῶς καὶ τὸ σπουδαῖον ἡμῶν, ἐν τοῖς λυποῦσι θεοῖν, καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς οἱ τρόποι πάντοτε, καὶ πάντως διαβεβήσονται παρ' αὐτῶν, τῆς τοῦ ἀγαθοῦ διεκπίπτοντες ὀφρας.

Κατεπόθη Ἰσραὴλ, νῦν ἐγένετο ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκεῦος ἄχρηστον, ὅτι αὐτοὶ ἀνέβησαν εἰς Ἀσσυρίους. Ἀνέθαλεν καθ' ἑαυτὸν Ἐφραΐμ. δῶρα ἠγάπησαν, διὰ τοῦτο παραδοθήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

λ'. Καταπεπὸσθαι φησὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὡς οἰκτρὰν ὑπομείναντα ναυαγίαν, καὶ τοῖς τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν ἐναποπνιγέντα κύμασι, καὶ ὡς περὶ τιλὴ πέτρα τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς κινήμασι περιτετραυσμένον. Ἦγουν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, καταπεπὸσθαι φησὶν αὐτὸν, ὡς ὑπὸ δεινοῦ καὶ ἀπλήστου δράκοντος, τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Ἐφη γὰρ ὧδε καὶ ἕτερος ἡμῖν τῶν ἁγίων προφητῶν, τὸ τοῦ Ἰσραὴλ πρόσωπον ἑαυτῶν περιτιθεῖς, δορικτήτου τε ὄντος ἤδη, καὶ τοῖς ἐλοῦσι δουλεύοντος: « Κατέφαγέ με, ἐμερίσατό με, κατέλαβέ με σκότος λεπτόν. Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, κατέπιέ με ὡς δράκων, ἐπλησε τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τροφῆς μου. » Ἀληθὲς δὲ καὶ ἐτέρως, ὡς καταβροφεῖ τὸν τινὰ τοὺς τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης ἐκπίπτοντας, καὶ ἴδιαν ποιεῖται τροφήν ὁ πολυκέφαλος δράκων, ὃν καὶ ἡ τοῦ Ψάλλοντος φωνὴ βρῶμα διδόνθαι φησὶ λαοῖς τοῖς Αἰθίοψι. « Σὺ γὰρ, φησὶ, συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος· ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψιν. » Οἱ γὰρ μελάντατον ἔχοντες ἐν γε δὴ σφίαν αὐτοῖς, καὶ ἀρεγγῆ τὸν νοῦν, Αἰθίοπες εἰκότως καὶ νοοῖντ' ἂν, καὶ λέγοιντο πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν, καὶ παρὰ θεοῦ. Οὗτοι τρέφουσι τὸν πολυκέφαλον δράκοντα, καὶ αὐτοὶ δὲ αὐτὸν σιτοῦνται πάλιν. « Καταπέπεται τοίνυν ὁ

⁹⁶ Jer. li, 34. ⁹⁷ Psal. lxxiii, 14.

Ἰσραὴλ, καὶ γέγονεν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκεῦος ἀχρηστον. ὁ Ἀπεντυγεμένος γὰρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους, ἤχρειώθη παντελῶς, τὰ ἐκείνους δοκούντα φρονεῖν τάχα που βεβασμμένος. Ἦγουν, ὅτι γέγονε σκεῦος ἀχρηστον, ταύτητοι καὶ κατεπόθη, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφείς, μετεφοίτησεν εἰς τὰ ἔθνη. Τοιοῦτό τί φησιν ὁ πάντων Δεσπότης καὶ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου, περὶ τίνος τῶν ἐν Σαμαρείᾳ βεβασμειωκῶτων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. « Ἠτιμώθη Ἰεχονίας ὡς σκεῦος, οὐδ' οὐκ ἔστι χρεῖα αὐτοῦ, ὅτι ἐξεβρόφη, καὶ ἐξεβλήθη εἰς γῆν, ἣν οὐκ ἴδει. Γῆ, γῆ, ἀκουε λόγον Κυρίου, γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκκήρυκτον ἀνθρωπων. » Ἠχρειώθη τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἡτιμώθη. Ποία γὰρ χρεῖα ψυχῆς τῷ Θεῷ πλανωμένης, καὶ φιλαμαρτήμονος, καὶ ἀποτρεχούσης εὐκόλως εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων, καὶ εἰς τὸ πάντων ἐπέκεινα τῶν κακῶν, τῆς ὑπὸ Θεοῦ δουλείας τὴν ἀποστροφὴν; Τί οὖν ἡ αἰτία τοῦ τὰ τοιάδε πάσχειν τὸν Ἰσραὴλ; « Ὅτι αὐτοὶ ἀνέβησαν. » Μονονοχὶ γὰρ, φησιν, αὐτόμολοι δεδραμήκασιν πρὸς ἐχθρούς. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; Δεδιώτες γὰρ τὴν ἐκείνων ἐφοδον, οὐ τὴν Θεοῦ μᾶλλον ἐπιουρίαν ἐζήτουν, μεταγινώσκοντες. Δύοις δὲ μᾶλλον μεταπεπείκασιν, κατηρεμῆσαι βραχὺ, εἴτα τὴν τοιάνδε σκέψιν, ὡς εἰκαζίαν αὐτοῖς ἐσομένην, καὶ ἀχρηστον, διαγελᾷ τρόπον τινὰ, λέγων περὶ τῶν ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βεβασμειωκῶτων, οἱ καὶ δῶρα πεπόμεναι τοῖς Ἀσσυρίων τυράννοις. « Ἀνέθαλε καθ' ἐαυτὸν Ἐφραΐμ. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. Μέλλον ἐκκόπτεσθαι καθάπερ τι στέλεχος ὁ ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βεβασμειωκῶς, καὶ οἶον ὑπὸ πυρὸς τῆς θείας ὀργῆς καταμαραινέσθαι, ἀνέθαλε καθ' ἐαυτὸν, τουτέστιν, ἐμοῦ δίχα, καὶ σύμπνοιαν τὴν ἐμὴν οὐκ ἔχων, φήθη, φησιν, ὅτι ζήσεται, καὶ δώσει μίζαν εἰς βάθος, καὶ τῶν ἰδίων οὐκ ἀπολισθήσεται θρόνων. Ἐξεπρίετο γὰρ πρόσκαιρόν τε καὶ ὀλίγην ἀνάβλησιν τοῦ κακοῦ, δῶρα ἀγαπήσας οὐδέχθεσθαι μᾶλλον, ἀλλὰ δίδόναι. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; ὄφελος μὲν οὐδὲν, παραδοθήσονται δὲ τοῖς ἔθνεσι, καὶ δι' αὐτῶν μαθησοῦσι τῶν οὐδ' ἐν ὀνήσει τοὺς Θεῷ προσκρούοντας τὸ δῶρα δίδόναι τοῖς ἐχθροῖς. ὁ ὑποκείσονται γὰρ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τῆ δίκῃ.

Nūn εἰσδέξομαι αὐτοὺς, καὶ κοπάσουσι μικρὸν, τοῦ χρεῖν βυσιλέα καὶ ἀρχοντας.

Ἡ'. Ἀπάσας, ὡς ἔπος εἶπεν, τῆς τοῦ Ἰσραὴλ φαυλότητος παραίτιοι γεγονάσιν οἱ ἐκ φυλῆς τοῦ Ἐφραΐμ ἐπ' αὐτοὺς βεβασμειωκῶτες. Πρῶτος μὲν γὰρ ὁ ἐπάρατος Ἰεροβοὰμ τῆς ἀποστασίας γέγονεν εὐρετής, δαμάλεις αὐτοῖς ἀναστήσας χρυσᾶς, καὶ τῶν καλουμένων ὑψηλῶν, τουτέστι, τῶν ἐν ὄρει, καὶ βουνοῖς τεμεινῶν καθιστὰ; ἱερεῖς, τοὺς οὐκ ἐκ φυλῆς Λευὶ, ἀλλ' ὅσοι μᾶλλον « Ἐπλήρουν τὴν χεῖρα αὐτῶν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἴτα μετ' ἐκείνων, τῶν Ἀσσυρίων προσδοκωμένων, ἐν καιρῷ τῆς βασιλείας Μαναΐμ, πεπόμεναι χρήματα, πειθόντες ἀποσχέσθαι τῆς γῆς. Ταύτητοι δικαίως ἡ θεὰ γέγονεν ἀπειλή κατὰ τῆς βασιλείας, τῆς ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ γεννημένης ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. « Νῦν γὰρ αὐτοὺς εἰσδέξομαι, » φησιν, οὐκ ὡς τρόπον ἔχοντας ἀγαθόν,

evasis inutilis penitus, ex eorum cerebro sapere forsitan compulsus. Aut sane quia factus est vas inutile, idcirco et absorptus est, et relicta patria ad gentes transmigravit. Simile quid ait etiam per Jeremiam omnium Dominus de quodam rege Israelis in Samaria: « Inhonoratus est Jechonias, quasi vas cujus non est usus ejus, quia projectus est in terram quam nesciebat. Terra, terra, audi verbum Domini. Scribe virum istum abdicatum hominem ». Factus est igitur inutilis et inhonoratus Israel. Quæ namque utilitas ab anima Dei desertrice, et peccatis dedita, et facile in omne genus a ratione abhorrentium præcipitante, et quod malorum caput est, a servitute Dei sese avertente, expectanda est? Quam igitur ob causam hæc passus est Israel? « Quia ipsi ascenderunt. » Ad hostes quasi ultro transfugerunt. Qui tandem? Timentes enim illorum irruptionem, non, ut parerat, Dei opem pœnitentes poposcerunt; sed muneribus potius illis persuaserunt aliud, ut aliquantum quiescerent. Deinde hujusmodi consilium ut vanum ipsis et inutile futurum irridet aliquo modo, **122** dicens de regibus ex tribu Ephraim, qui et dona Assyriorum tyrannis miserunt: « Reflorui per seipsum Ephraim. » Ac si dicat: Exciscindendus sicut truncus rex de tribu Ephraim, et tanquam ab igne divinæ iræ consumendus, reffloruit per seipsum. hoc est, sine me; et aspiratorem meam non habens, putavit se victurum, et radices altas acturum, et thronum suum non amissurum. Emit enim dilationem mali ad tempus modicum, contentus dona non accipere, sed dare. Quid inde? Utilitas nulla. Tradentur autem gentibus, et per ea quæ futura sunt cognoscent, neminem regerminare per se, neque prodesse Deum offendentibus dona dare hostibus; paulo post enim supplicio subja-

cebitur. συμβησομένων, ὡς οὐκ ἂν τις ἀναθάλοι καθ' ἐαυτὸν, οὐδ' ἐν ὀνήσει τοὺς Θεῷ προσκρούοντας τὸ δῶρα δίδόναι τοῖς ἐχθροῖς. ὁ ὑποκείσονται γὰρ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τῆ δίκῃ.

VERS. 10. Nunc suscipiam eos, et quiescent parum ut unquam regem et principes.

XCI. Omnis improbitatis Israel, ut dicam paucis, causa fuerunt, qui de tribu Ephraim regnum in eos tenuerunt. Primus enim execrandus Jeroboam apostasiæ inventor fuit, quando ipsis erexit duos vitulos, et excelsa quæ vocantur, hoc est, templa in montibus et collibus, constitutis sacerdotibus qui non erant de tribu Levi, sed qui potius « impleverunt manum suam », ut scriptum est. Deinde post illum, cum Assyrii expectarentur, regnante Manaim, miserunt pecunias, quibus eos a vastitudine inferenda abstinere. Quare merito minæ contra regnum, ex tribu Ephraim super Israel institutum divinitus intentatæ sunt. « Nunc enim eos suscipiam, » inquit, non ut bene moratos, neque ut optimam vivendi viam ingressos, neque

¹⁰ Jer. xxi, 28-30. ¹¹ III Reg. xiii, 33. ¹² IV Reg. xv, 19.

legalium institutorum cupidos, sed ut corrector et pœnas exigens, et jam ad iudicium vocans. Supplicia enim, quæ iratus inveherem, præterito tempore ex mansuetudine distuli. Sed «Nunc suscipiam eos,» inquit, ut malorum experientia discant tandem se sub Domino, nec extra manum meam esse. Non autem pœnas diutius dilatum iri, certo testatur, utendo particula nunc. Suscepti igitur ut corripiantur, deinceps ungere regem et principes desistent. Assyriis namque et Medis, servientes, ad opera apostasiæ frequentanda quod tandem otium habent, **123** lamentantes assidue, et inexpectatam calamitatem deplorantes? Sciendum autem, postquam Cyrus Cambysæ filius Israellem liberum dimisit, non fuisse unctos in Samaria de tribu Ephraim, sed census ab uno jugo omnes, Hierosolymis de tribu Juda regnantibus. Non enim ultra divisim habitabant, sed Hierosolymis universi. Incipit autem prius post captivitatem tenere utrumque regnum, Israel, inquam, et Iuda, sive omnium duodecim tribuum, Zorobabel filius Salathiel de tribu Juda ²¹, Jesu filio Josedec principe ordinis Levitici, et summi sacerdotii ministerium administrante.

θιτλ ἐκ φυλῆς Ἰουδα, τῶν Λευιτικῶν καθηγουμένου λειτουργίαν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου.

VERS. 11, 12. *Quia multiplicavit Ephraim altaria in peccata, facta sunt ei altaria dilecta. Describam ei multitudinem, et legitima eorum. In aliena reputata sunt ei altaria dilecta.*

XIII. Causam profert, propter quam justas potestas regia tollatur in posterum. Longe plurima quippe altaria in peccata, seu ad peccandum fecit Ephraim. Tangitur prior Jeroboam, qui de tribu Ephraim natus regnavit, et qui eum ordine exceperunt, quique in omni monte et colle aras dæmonibus erexerunt, et Israelitas ad sacrificandum induxerunt. Deinde cum super adeo infandis facinoribus dolere deberent, «multiplicarunt enim altaria in peccata,» fecerunt, inquit, etiam «dilecta, et insuper in aliena reputata sunt illi,» utique Ephraim, «altaria dilecta.» Significat plane in veteri tabernaculo, sive Hierosolymis in divino templo posita. Erant autem duo, unum victimarum in primo seu exteriori tabernaculo, alterum thymiamatis aureum, in secundo et intimo tabernaculo ²². Multa igitur regum Ephraimitarum scelera: primum quidem, quia multiplicarunt altaria in peccata; postea, quia et dilecta fecerunt, ob quæ jure lamentari et lugere debuissent, ut qui Deum offensusissent; et quod majus est, ut qui in recordiam abiissent, alienaque duxissent dilecta altaria, quæ adeo diligere et omni reverentia prosequi conveniebat. Interjectum est autem: «Describam, seu conscribam ei multitudinem et legitima ejus.» Quoniam sensu? **124** Multitudinem enim altarium, inquit, in peccata ab ipsis constructorum, et legitima eo-

οὐδὲ ὡς ἀριστα βιοῦν ἐλομένους, οὔτε μὴν κατὰ τὸν νόμον πολιτείας ἐφιμεμένους, ἀλλ' ὡς παιδευτῆς, καὶ δίκας αἰτῶν, καὶ ὑπὸ κρίσειν ἤδη καλῶν. Παρήκα μὲν γὰρ ἐξ ἡμερότητας εἰς ὑπέρθεσιν τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, κατὰ τὸν ἤδη παρωχηκότα καιρὸν. Ἀλλὰ ἐνὺν αὐτοὺς εἰσδέξομαι,» φησὶν, ἵνα τῇ τῶν δεινῶν περίρρα μανθάνωσι μόλις, ὅτι καὶ ὑπὸ δεσποτέρῃν εἰοί, καὶ τῆς ἐμῆς οὐκ ἔξω χειρός. Ὅτι δὲ, οὐκ εἰς ἀνάβλησιν τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐτι πεπληροφόρηκε, λέγων τὸ, νῦν. Εἰσδεχθέντες δὴ οὖν ἵνα παιδευῶνται, πεπαύσονται λοιπὸν τοῦ χρεῖν βασιλεῖα καὶ ἄρχοντας. Δουλεύοντες γὰρ Ἀσσυριοῖς καὶ Μήδοις, ποίαν γὰρ ἔσχον σχολὴν τὰ τῆς ἀποστασίας ἔργα πληροῦν, οἷγε καὶ κατοικιῶζοντες διετέλου, καὶ τὴν ἀδόκητον κατεβήνουν συμφορὰν; Ἰστέον δὲ ὅτι, μετὰ τὸ ἀνεῖναι Κύρον τοῦ Καμβύσου τῆς αἰχμαλωσίας τὴν Ἰσραήλ, οὐ κεχρίκασιν ἐν Σαμαρείᾳ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ, ἀλλ' ὑφ' ἑνα πάντες γεγενῆσιν ζυγόν, βασιλευόντων ἐν Ἱεροσολύμοις τῶν ἐξ Ἰουδα φυλῆς. Κατωκῆκασι γὰρ οὐκέτι διηρημένως, ἀλλ' ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἅπαντες. Ἀρχεται δὲ πρῶτος μετὰ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιροὺς τῆς ἐπ' ἀμφοῖν βασιλείας, φημί δὴ τοῦ τε Ἰσραήλ καὶ τοῦ Ἰουδα, ἧτοι πασῶν ἀπαξ· ἀπλῶς τῶν δυοκαίδεκα φυλῶν Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαταγμάτων, καὶ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης διέποντος

Ὅτι ἐπλήθυνεν Ἐφραῖμ θυσιαστήρια εἰς ἁμαρτίας, ἐγένοντο αὐτῷ θυσιαστήρια ἡγαπημένα. Καταγράψω αὐτῷ πλῆθος, καὶ τὰ νόμιμα αὐτῶν. Εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθησαν αὐτῷ θυσιαστήρια τὰ ἡγαπημένα.

13. Ἐξηγεῖται τὴν αἰτίαν, δι' ἣν εἰκότως τοῖς βασιλεύουσι τὸ ἀποπεισθῆναι τῆς ἀρχῆς δεῖν, ἐπιφέρει λοιπόν. Πλεῖστα μὲν γὰρ ὅσα θυσιαστήρια, τὰ εἰς ἁμαρτίας πεποιθῆται τῷ Ἐφραῖμ. Ἄπει δὲ ὁ λόγος καὶ ἐπὶ τὸν πρῶτον Ἱεροβοάμ, τὸν ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ βασιλεύσαντα, καὶ μετ' ἐκεῖνον εἰς τοὺς ἐφεξῆς, οἱ ἐν δρεῖ παντὶ καὶ βουνῷ βωμοὺς ἀνιστάντες τοῖς δαίμοσι, θύειν ἐπειθον τοὺς ἐξ Ἰσραήλ. Εἶτα λυπεῖσθαι δέον ἐπὶ τοῖς οὕτως ἐκτόποις ἐπιχειρήμασιν, «ἐπλήθυναν γὰρ θυσιαστήρια τὰ εἰς ἁμαρτίας,» ἐποίησαντο, φησὶν, αὐτὰ καὶ «ἡγαπημένα, καὶ προσέτι τούτοις εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθησαν αὐτῷ (ἄλλον δὲ ὅτι τῷ Ἐφραῖμ) θυσιαστήρια τὰ ἡγαπημένα.» Ἄλλοι δὲ πάντως τὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ σκηνῇ, ἦγουν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐν τῷ θεῷ κείμενα ναῶ. Δύο δὲ ἦσαν ταυτὶ, τὸ μὲν τῶν καρπωμάτων, ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ, τὸ δὲ ἕτερον τοῦ θυμιάματος τὸ χρυσοῦν, ἐν τῇ δευτέρῃ, καὶ ἐσωτάτω. Πολλὰ τοιγαροῦν τῶν ἐξ Ἐφραῖμ βεδασιλευκῶτων τὰ ἐγκλήματα· πρῶτον μὲν ὅτι ἐπλήθυναν θυσιαστήρια εἰς ἁμαρτίας· εἶτα ὅτι καὶ ἡγαπημένα πεποιθῆνται, τὰ, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς ἐλοφύρεσθαι καὶ θρηγεῖν, ὡς προσκεκρουκίας· καὶ τὸ ἐτι μείζον, ὡς ἀπονευκότες εἰς ἀπόνοϊαν, ἀλλότρια πεποιθῆνται τὰ ἡγαπημένα θυσιαστήρια, ἃ ἐχρῆν οὕτως ἀγαπᾶν καὶ ἐν παντὶ ποιεῖσθαι λόγῳ. Προσέβριπτε δὲ διὰ μέσου τὸ· «Καταγράψω αὐτῷ πλῆ-

²¹ I Esdr. III, 8. ²² Exod. XL, 27.

θος, καὶ τὰ νόμιμα αὐτοῦ. » Καὶ τί τοιοῦτον ὑποδη-
λοῖ; Τὸ γὰρ τοι πλῆθος, φησί, τῶν εἰς ἁμαρτίας
αὐτοῖς πεποιτημένων θυσιαστηρίων, καὶ τὰ νόμιμα
αὐτῶν, τούτέστι, πάλιν τὰς αὐτοῖς νεομισμένας
θυσίας, ἦτοι τοὺς τῶν θυσιῶν καιροὺς ἢ τρόπους,
καθ' οὓς τὰς βεβήλους προσῆγον τελετὰς (κατ-
ετέμνοντο γὰρ ἐπὶ σίτῳ καὶ ὄλῳ, καὶ ἕτερα ἅττα
τοῖς καταγράψω τὰ ἐγκλήματα.

Χρῆμα δὴ οὖν σωτήριον, τὸ τῶν θείων ἔχουσι
θυσιαστηρίων, καὶ μεταποιεῖσθαι τῶν παρὰ Θεοῦ,
καὶ μὴ ζητεῖν τὰ ἑτέρων, ἃ καὶ ἔστιν εἰς ἁμαρτίαν.
Τοῦτο ποιῶσιν οἱ μὴ γνησίως χριστιανίζοντες,
ἐκπίπτοντες δὲ μετὰ τὸ σωτήριον βάπτισμα πρὸς
ἔθνη καὶ παρατηρήσεις Ἑλληνικὰς, οἷς ἀκόλουθον
εἰπεῖν τὸ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς: « Οὐ δύνασθε
τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμο-
νίων. » Καὶ μὴν καὶ οἱ τοῖς ἀνοστοῖς αἰρετικοῖς
συναπτόμενοι, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς θυσιαστηρίων
μετέχοντες, οἷς καὶ κατὰ ἀλήθειαν εἰς ἀλλότρια
ἐγενήθησαν θυσιαστήρια τὰ ἡγαπημένα. Ἐπλήθυναν
γὰρ ἑαυτοῖς τὰ εἰς ἁμαρτίας, ἔσω θύοντες τὴν
ἀμὸν, τῆς ἱερᾶς τε καὶ θείας αὐλῆς, τούτέστι, τῆς
Ἐκκλησίας.

Διότι ἐὰν θύσωσι θυσίαν, καὶ φάγωσι κρέα,
Κύριος οὐ προσδέξεται αὐτά. Nūn μνησθήσεται
τὰς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ ἐκδικήσεται τὰς ἁμαρτίας
αὐτῶν.

ΛΓ'. Ὅτι γέγονασι καὶ πεπλήθυνται παρὰ τοῦ
Ἐφραῖμ τὰ εἰς ἁμαρτίας θυσιαστήρια, καὶ διὰ τού-
των εὖ μάλα δηλοῖ. Ἄ γὰρ θύουσι, φησὶν, οὐ Θεῷ
μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι παρ' αὐτῶν
προσφέρεται. Κἂν ἑορτάζωσιν ἐπὶ ταῖς θυσίαις, τρο-
φῶν ἢ ποτῶν ἀναπιμπλάμενοι, πρὸς Θεὸν τὸ χρῆμα
οὐδέν. Οὐ γὰρ αὐτῷ τελοῦσι τὴν πανηγυριν, ὅτι τὰ
εἰ; δόξαν δαιμονίων πραττόμενα, κατ' οὐδένα τρόπον
προσδέξαιτο ἂν ἢ θέα τε καὶ ἀκήρατος φύσις. Παρ-
οῖσιν δὲ μᾶλλον ὡς ὑβρισμένη. Μόνον δὲ οὐχὶ
καὶ οὐχ ἑκοῦσα καταβιάζεται πρὸς γε τὸ χρῆμαί
λοιπὸν τοῖς εἰς τοῦτο καλοῦσιν ὄργης ἐπάγειν τὰς
δικὰς, καὶ λοιπὸν ἰέναι πρὸς ἀνάμνησιν πάντων, ὡς
ἔπος εἰπεῖν, τῶν τοῖς προσκρούουσι πεπλημμελη-
μένων. Οὐ δὴ γεγονότος, ὅστις οἱ θυμοὶ, παρὰ πόδας
ἢ δίχην, καὶ οὐδεὶς ὁ ἐξαίρουμένος. « Φοβερὸν οὖν
ἄρα τὸ ἐμπροσθεν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. » Προσ-
ῆκει δὲ μᾶλλον, καὶ ἀμεινον ἀσυγκρίτως, καὶ πάσης
ἡμῖν εὐμερίας πρόξενον, τὸ Θεῷ προσάγειν θυσίας,
πνευματικὰς δηλονότι, καὶ αὐτῷ πληροῦν ἑορτάς,
διαβίου ὀρθῶς ἡρημένους, καὶ τὸ κατὰ τι γοῦν ὅλως
ἐπαίπτειν ἀποσπουδάζοντας.

Αὐτοὶ δὲ εἰς Αἴγυπτον ἀπέστρεψαν, καὶ ἐν
Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται.

ΛΔ'. Αἰτιᾶται πάλιν, ὡς ἀνοστατὰ τε καὶ ἀνοσίως
κομιθῆ διαζῆν ἐθέλοντας, καὶ εἰσάπαν ἡγνοηκότας
τὴν τοῦ συμφέροντος τρίβον. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν,
εἰς τοῦτο γνώμης ἐνηνεγμένους λοιπὸν, ὑπνευγεῖν
ἠπειλήσα ταῖς ὄργαις, καὶ ἐκδικήσεται τὰς ἁμαρτίας
αὐτῶν, καὶ ἀναμνησθήσεται πάσας τὰς ἀνομίας

rum, hoc est, præterea legitima ipsorum sacrificia,
sive sacrificiorum tempora, aut modos, quibus im-
puras carimonias tractabant (concidebantur enim
super frumento et vino, et alia nonnulla istis co-
gnata facere studebant), in peccata ipsis et delicta
conscribam.

τούτοις εἰκότα δρᾶν ἐσπούδαζον) εἰς ἁμαρτίας αὐ-

Salutare itaque divinis altaribus adhærere, et quæ
sunt a Deo, capessere, nec aliorum quærere, quæ
in peccatum sunt. Hoc faciunt non sinceri Christiani,
qui post salutarem baptismum ad consuetudines et
observationes ethnica delabuntur: quibus consen-
taneum est occinere illud Pauli: « Non potestis men-
sæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum²². »
Quinetiam qui sceleratis hæreticis se adiungunt, et
quæ apud ipsos sunt, altarium participes sunt, qui-
bus vere in aliena facta sunt altaria dilecta; multi-
plicarunt enim sibi altaria in peccata, Agnum ex-
tra sacrum et divinum ovile, Ecclesiam videlicet,
sacrificantes.

VERS. 13. Quia si immolaverint hostiam, et come-
derint carnes, Dominus non suscipiet ea. Nunq
recordabitur iniquitates eorum, et ulciscetur peccata
eorum.

XCIII. Facta et multiplicata esse ab Ephraim
altaria in peccata, etiam his evidenter ostendit.
Quæ enim sacrificant, inquit, non Deo magis, quam
idolorum delubris ab ipsis offeruntur. Atque etiam
si diem festum in sacrificiis cibo aut potione
completi duxerint, nihil hoc ad Deum. Non enim
ipsi panegyrim seu celebritatem instituunt. Quæ
namque ad dæmonum gloriam sunt, divina immor-
talisque natura nullo modo admittit; quin irritatur
potius, ut injuriam passa, et tantum non invita ad
pœnas huc eam provocantibus ex ira iudicandas
adigitur, et ad recordandum de cætero omnium,
ut verbo dicam, quæ a delinquentibus in se patrata
sunt. Quod ubi factum fuerit, vehemens erit furor,
ante pedes vindicta, et nemo qui eripiat. « Horren-
dum igitur incidere in manus Dei viventis²³. »
Decet magis, et citra comparisonem melius est, et
omnem nobis felicitatem conciliat, Deo hostias
offerre, spirituales nimirum, et ipsi celebrare festa,
vitam recte instituendo, et vel minimas animi labe s
prorsus repellendo.

125 Ipsi vero in Ægyptum conversi sunt, et in
Assyriis immunda comedent.

XCIV. Rursum eos in reprehensione ponit, ut
qui insipientissime et impiissime vitam agitare
constituerint, et qui semitam utilitatis ignorarint
penitus. Ego quidem, inquit, in eam mentem jam
delatis iratum fore me comminatus sum, et vindi-
caturum peccata eorum, et recordaturum omnes

²² I Cor. x, 20. ²³ Hebr. x, 31.

iniquitates eorum. Et incipiebat, quod futurum A
 exspectabatur, terrente jam Israelim bello, et
 ferme jam provinciam invadente. Deinde cum sup-
 plicando et respiscendo Deum mitigare deberent,
 aliterque ad ejus beneplacitum erudiri, et con-
 versione ad meliora iram ejusdem flectere, tanquam
 ad utilissimum quiddam, et unde liberari possent,
 aversi sunt in Ægyptum, hominem Ægyptium, non
 Deum, subsidio vocantes, «carnes equorum²⁴,»
 juxta Scripturam. «Atqui non salvabit rex propter
 multam virtutem, et gigas non salvabit propter
 multitudinem fortitudinis suæ; fallax equus ad
 salutem²⁵. Bonum confidere in Domino, quam con-
 fidere in hominibus²⁶.» Nihil autem eis tam teme-
 rarium consilium profuisse, ipsa, inquit, expe-
 rientia magistra cognoscent. Deportati enim ad B
 Assyrios atque Medos, «ibi immunda comedent,»
 hoc est, ævum traducunt rejecta quæ restabat erga
 legem reverentia, et quidvis citra omnem scrupu-
 lum comedentes. Sed objiciet fortasse quispiam:
 Quomodo hoc scrupulo esse Israelitis potuit, si
 quidem falsos deos colendos susceperant? Respon-
 demus huic quæstioni, in errorem se induisse
 concorditer; sed in animis eorum adhuc aliquantam
 sollicitudinem legis superfuisse, et eos a Judaicis
 consuetudinibus non ad unguem discessisse, tan-
 etsi in idolorum templis preces conciperent. Quo-
 circa et beatus propheta Elias ut duobus poplitibus
 claudicantes, et neque Baal omnino, neque Deo
 perfecte adherere volentes aliquando reprehendit²⁸.
 Verum redactus in captivitatem Israel, legis reve-
 rentiam funditus abjecit, mores et leges dominorum
 suorum necessitate adactus sequens. Et hoc, opi-
 nor, est, quod et ipse Christus dixit: «Omni
 habenti dabitur, et abundabit. Ab eo autem qui
 non habet, et quod videitur habere, auferetur ab
 eo²⁹.» Non sunt igitur nobis spernenda divina
 charismata; sed quæ habuerimus a Deo, maximi
 æstimanda. Nam si cordi nobis fuerint, libenter
 gratia et donum in nobis habitabit. Sin autem
 ignavi et remissi in eo custodiendo fuerimus,
 ipsum prorsus avolabit.

126 Vers. 14. *Et oblitus est Israel ejus qui fecit illum. Et edificaverunt sana. Et Judas multiplicavit urbes muratas. Et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta illarum.*

XCIV. Ambo regna objurgat, Samariæ, inquam, et Juda, nempe quod est Hierosolymis. Quid autem ambo fecerint, videndum et exponendum est. Cum bellum exspectaretur, et terror propenodum ipsis foribus immineret, oporteretque tum Samaritas, tum de tribu Juda regnantes a Deo Salvatore auxilium quærere, si quidem et inutiles et improbas cogitationes suas mutarent, et eum pœnitentiis colere, amplius omnipotentem Dominum adversus se irritabant. Israel enim, hoc est, decem tribus,

αὐτῶν. Καὶ ἦν ἐν ἀρχαῖς τὸ συμβῆσθαι προσδοκώ-
 μενον, καταπτοῦντος ἤδη τὸν Ἰσραὴλ τοῦ πολέμου,
 καὶ μονουοῦχι τῇ χώρᾳ προβάλλοντος. Εἶτα, δέον
 αὐτοὺς λιταῖς τε καὶ μεταγνώσεσιν ἐκμειλίσσεσθαι
 Θεόν, καὶ μεταπαιδεῦσεσθαι μὲν τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ταῖς
 δὲ εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἐπιδυσωπεῖν τὴν ὀργὴν,
 ὡς ἐπὶ τι τῶν ἄγαν χρησίμων ἐξελεῖσθαι δυναμένων
 αὐτοὺς, ἀπέστρεψαν εἰς Αἴγυπτον, καλοῦντες εἰς
 ἐπικουρίαν ἀνθρώπων Αἰγύπτιον, καὶ οὐ Θεόν.
 «Ἴππων σάρκας,» κατὰ τὸ γεγραμμένον. «Ἄλλ’
 οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας
 οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ, ψευδῆς ἴππος
 εἰς σωτηρίαν. Ἀγαθὸν πεποιθῆναι ἐπὶ Κύριον, ἢ
 πεποιθῆναι ἐπ’ ἀνθρώπων.» Ὅτι δὲ εἰς οὐδὲν αὐτοῖς
 τῶν ἀναγκαίων τὰ τῆς τοιαύτης, φησὶν, εἰκαιουλοῦλιας
 ἐκδέθηκεν, ἐξ αὐτῆς εἰσονται τῆς πείρας, ἀποκο-
 μισθέντες γὰρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους, «ἐκαὶ
 ἀκάθαρτα φάγονται,» τοὔτεστι, διαθιώσονται τῆς ἐξ
 τὸν νόμον αἰδοῦς ἀποβαλόντες τὸ λείψανον, καὶ ἀφυ-
 λάκτως ἐσθίοντες τὸ παρατυχόν. Ἄλλ’ ἴσως ἐρεῖ τις·
 Πῶς τοῦτο λελύθηκεν ἀν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, εἰδωλοα-
 τρεῖν ἐλομένους; Πρὸς τοῦτ’ ἀφαιμεν, ὅτι πεπλάνηθη-
 ται μὲν ὁμολογουμένως, ἀλλ’ ἦν τις αὐτοῖς κατὰ
 νοῦν ἔτι μικρὰ τοῦ νόμου φροντίς, καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν
 ἔθῶν οὐκ ἀπώλισθον παντελῶς, καί τινι προσκυνούντες
 ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων ναοῖς. Ταῦτητοι καὶ ὁ μακάριος
 προφήτης Ἥλιου, ὡς δυσὶν ἰγνώσας ἐπιχωλεύοντας
 κατηριᾶτό ποτε, καὶ μήτε τῷ Βάαλ ὀλοτρόπως,
 μήτε μὴν Θεῷ τελείως προσκεῖσθαι βεβουλημένους.
 Οὐκοῦν γηγόνως αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραὴλ, ἀποβέβληκε
 τελείως τὸν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ, τοῖς τῶν κρατούντων
 ἔθεσιν τε, καὶ νόμοις, ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενος. Καὶ
 τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ὃ καὶ αὐτὸς ἔφη Χριστὸς, ὅτι
 «Παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται.
 Ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται
 ἀπ’ αὐτοῦ.» Δεῖ δὲ ἢ οὖν ἄρα τῶν θεῶν ἡμᾶς χαρισμά-
 των μὴ καταφρονεῖν· ἀλλ’ ὡν ἀν ἔχομεν παρὰ
 Θεοῦ, πλεῖστον ὅσον ποιεῖσθαι λόγον. Πεφροντικῶσι
 μὲν γὰρ ἐμφυλογορήσει τὸ χάρισμα. Εἰ δὲ ῥήθυμοι,
 καὶ ἀναπεπτωκότες περὶ αὐτὸ γινόμεθα, καὶ αὐτὸ
 δὴ πάντως ἀποπτῆσεται.

*Καὶ ἐπελάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτόν.
 Καὶ ᾠκοδόμησαν τεμένη. Καὶ Ἰοῦδας ἐπλήθυνε
 πόλεις τετειχισμένας. Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς
 τὰς πόλεις αὐτοῦ, καταφάγεται τὰ θεμέλια
 αὐτῶν.*

LE. Ἀμφοτέροις ἐπιπλήττει ταῖς βασιλείαις, τῇ τε
 ἐν Σαμαρείᾳ, φημί, καὶ τῇ τοῦ Ἰούδα, τοὔτεστι, τῇ
 οὐσῇ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ. Τί γὰρ ἄμφω δεδράκασι,
 καταθρῆσαι τε ἅμα καὶ εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Προσ-
 δοκωμένον γὰρ ἔσεσθαι τοῦ πολέμου, μονουοῦχι δὲ
 καὶ ἐπ’ αὐταῖς ἤδη γεγονότος ταῖς θύραις τοῦ δει-
 ματος, δέον αὐτοὺς τοὺς τε ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τοὺς
 βασιλεύοντας ἐκ φυλῆς Ἰούδα, τὴν παρὰ Θεοῦ σώζον-
 τος ἐπικουρίαν ζητεῖν, εἰ ἐκτόπους, καὶ ἀνωφελεῖς
 ἐπάροντο γνῶμας, καὶ ταῖς μεταγνώσεσι θεραπεύειν

²⁴ Ezech. xxxix, 20. ²⁵ Psal. xxiii, 16, 17. ²⁶ Psal. cxvii, 8. ²⁷ III Reg. xviii 21. ²⁸ Luc. xix, 26.

ὀφείλοντες, κατηρέθιζον ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ ἔτι μειζρόνως τὸν τῶν ὄλων κρατοῦντα Θεόν. Ὁ μὲν γὰρ Ἰσραὴλ, τοῦτέστιν, αἱ δέκα φυλαὶ, καὶ οἱ τούτων ἀνημμένοι τὸ κράτος, ὡς λελυπημένοις τὴν ἄλωσιν, καὶ τὰς τῶν πολεμίων ἀνατρέπειν φάλαγγας, καὶ πλείονας ἔτι τὰς θεραπείας προσῆγον. Ἐκμελισσόμενοι δὲ ὡσπερ, καὶ καθιστάντες εὐμενεῖς ψυχόδουρον τεμένη, καὶ βωμοὺς ἐναπετίθεντο, καὶ πλείοσιν ἔτι θυσιαῖς ἐτίμων. Ὁ δὲ γε Ἰούδας ὀχυρωτέρως ἐποίησε τὰς ἑαυτοῦ πόλεις, λίθοις μᾶλλον ἐπιβαρῆσας, καὶ οὐ Θεῷ, καίτοι λέγοντι σαφῶς περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅτι « Ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος· πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. » Ἄλλ' οὐδὲν μὲν ὠνησε τὸ χρέμα τὸν Ἰσραὴλ. Πῦρ δὲ ταῖς πόλεσιν ἐπαφῆσεν ταῖς Ἰουδα, λοιπὸν ἐπηπείλει Θεός· καταπιμπράντων αὐτὰς δηλονότι τῶν Βαβυλωνίων, οἱ τῆς εἰς αὐτοὺς ὀργῆς γεγόνασιν ὑπουργοί.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Μὴ χαίρει, Ἰσραὴλ, μὴδ' εὐφραίνου καθὼς οἱ λαοί, ὅτι ἐπόρνευσας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σου. Ἠγάπησας δόματα ἐπὶ πάντα ἄλωσα σίτου. Ἄλων, καὶ ἀληθὸς οὐκ ἔγνω αὐτοῦς, καὶ ὁ ὄμιλος ἐψεύσατο αὐτούς. Οὐ κατώκησαν ἐν τῇ γῆ τοῦ Κυρίου. Κατώκησεν Ἐφραὶμ Αἴγυπτον, καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. Οὐκ ἔσπευσαν τῷ Κυρίῳ εἶνον, καὶ οὐκ ἤδυναν αὐτῷ, αἱ θυσίαι αὐτῶν ὡς ἄρτος κέρθους αὐτοῖς. Πάντες οἱ ἐσθλοὶ αὐτὰ μαιθήσονται, διότι οἱ ἄρτοι αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον Κυρίου.

137. Ταῖς τῶν ἔθνῶν ἀγέλαις, ἐπεὶ τοι πλείστην δσπν νοσοῦσι τὴν ἀβουλίαν (πεπλάνηται γὰρ ὁμολογοῦμένως), ἔθος ἦν ἀρχομένοις τῆς γεωπόνου, καὶ ἀροῦν μέλλουσι τὴν γῆν, θυσίας ἐπιτελεῖν τοῖς δαίμοσι, καὶ παρ' αὐτῶν αἰτεῖν τὰς τῶν ἀγρῶν εὐκαρτίας. Ἀμῶντες δὲ πάλιν, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ μὴν καὶ ληνοῖς ἐντιθέμενοι τὸν βότρυν, ἔσπενδον, ἔθουον ταῖς ὥραις, ἦδον τὰς ἐπιληθίους ψόδας, ἀναφέροντες τὰ χαριστήρια, χαίροντές τε καὶ εὐφραίνόμενοι διετέλουν. Τοῦτο δρῶντας τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπαιτίζεται Θεός. Μὴ γὰρ δὴ χρῆναι χαίρειν αὐτὴν διασχυρίζεται σαφῶς, καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἔθνῶν. Διὰ ποίαν αἰτίαν, οἱ μὲν γὰρ ἠγνοροκότες παντελῶς τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, γεννηθέντες δὲ μᾶλλον ἐν πλάνῃ, τάχα πού τῆς ἀβρωστίας, ἤγουν ἀμαθίας οὐκ ἀπίθανον ἔχουσι λόγον. Ὁ δὲ γε Ἰσραὴλ, καίτοι νόμου παιδαγωγούμενος, καὶ τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην ἐπεγνωκώς, πεπόρνευκεν ἐξ ἀπόστασι. Οὐκοῦν νοοῖτ' ἂν εἰκότως καὶ ἐν αἰτίᾳ γεγὼνός τῃ φορτικωτέρᾳ, καὶ δυσδιάφυκτον ἔχων τῆς δυσσεβείας τὸ ἐγκλημα. Εἰδὼς γὰρ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, κατημέλησεν, οὐ πεποίηκε. Δαρῆσεται δὴ οὖν πολλίς· τοῦ μὴ εἰδότες, εἶτα μὴ δεδρακότος, ὀλίγας δαρρησόμενοι, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Μὴ χαίρει δὴ οὖν καθὼς οἱ λαοί, φησὶν. Οἱ μὲν γὰρ « Ἐκ μήτρας πεπλάνηται· » οὐ δὲ νόμου παιδαγωγηθεὶς, ἐκπεπόρνευκα· ἀπὸ Θεοῦ. Καὶ τίς αὐτῶν γέγονε τῆς πορνείας ὁ τρέπος; Ἠγάπησε δόματα, φησὶν, οὐ

et in eas tenentes imperium, diis, ut a miseris captivitate depellerent, et hostium phalanges everterent, majora obsequia exhibebant, et quasi eos demulcentes, eorumque sibi benevolentiam comparantes, sana edificabant, et aras in iis construebant, et pluribus eos sacrificiis honorabant. Judas urbes suas communiebat validius, potius lapidibus quam Deo confusus, quamvis ille de Jerusalem perspicuis verbis dixisset: « Ego ero ei, dicit Dominus, murus igneus in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus⁴⁰. » Verum nihil ex eo profecit Israel. Ignem autem deinceps in urbes Juda se immisit, minatur Deus, Babylonis nimirum ira divinæ ministris eas incenditibus.

CAP. IX.

VERS. 1-3. Ne gaudeas, Israel, neque lateris sicut populi, quia fornicatus es a Deo tuo. Dilexisti data super omnem aream frumenti. Area et torcular non cognovit eos, et vinum decepit eos. Non habitaverunt in terra Domini. Habitat in terra Ægyptum, et in Assyriis immunda comedent. Non libaverunt Domino vinum, et non placuerunt ei; sacrificia eorum, quasi panis luctus ipsis. Omnes manducantes ea contaminabuntur, quia panes animabus eorum novi ingredientur in domum Domini.

127 XCVI. Gentium gregibus, utpote stultitia plurimum laborantibus (aberraverunt enim uno consensu), mos erat agriculturam auspicantibus, et terram aratro proscissuris, hostias mactare dæmoniibus, ab iisque frugum ubertatem comprecari. Rursus tempore hortante segetem demetentes, atque etiam torcularibus uvas inferentes, deabus quatuor anni temporum præsidibus libabant et sacrificabant, torcularisque cantilenas modulantes gratias, et gaudium lætitiæque continenter agitabant. Hoc idem facientes Israelitas accusat Deus, affirmans clare, non decere ipsos more cæterarum gentium lætari. Quam ob causam? Qui enim natura et vere Deum non agnoverunt, erroremque cum lacte nutricis suserunt, fortassis morbi sive ruditatis suæ excusationem non incredibilem habent. Israel autem tametsi lege institutus, et Dei cognitione imbutus, ad defectionem est fornicatus. Quare merito gravioris culpæ reus, et crimine impietatis nentiquam excusabilis obstrictus intelligi potest. Nam sciens voluntatem Domini sui, facere neglexit, vapulabit igitur multis; cum e diverso, qui nescivit, et tamen non fecit, vapulaturus sit paucis⁴¹, juxta vocem Salvatoris. Ne gaude itaque sicut populi, inquit. Illi enim « ab utero erraverunt⁴²: » tu autem legis doctrina instructus, a Deo fornicatus es. Quonam autem modo fornicati sunt? Dilexisti data, inquit, non quidem a Deo, sed

⁴⁰ Zach. II, 5. ⁴¹ Luc. XII, 47, 48. ⁴² Psal. LVII, 4.

« vitulis et a Baal, quanquam nihil darent petentibus. Quænam ergo data seu munera ab ipsis ambiebant? « Super omnem aream frumentis. » Impie siquidem et insipienter visum est eis ab idolis inanibus frugum copiam ex agris petere, ut dixi. Quæsit igitur Israel data seu beneficia ab idolis. An verò petitiones ei evenerunt ex sententia? Nihil minus. « Area enim, et torcular non cognovit eos, et vinum decepit eos. » Ac neminem discendi studiosiorem latent pestilentiarum, sterilitates et siccitates longæ, quæ Samariam occuparunt. Lapsus est ergo spe, non adeptus quæ petebat. Et insuper ad ipsa terra sancta recesserunt, et ingressi sunt Ægyptum, ut regionem munitam, ubi pluribus etiam diis servierunt. Mille enim in Ægypto idola visabantur, et colentium ipsa mirifica de eorum potentia opinio. **128** Magicis quippe artibus omnia levi negotio commode efficiebant. Vetiti sunt igitur etiam habitare in terra a Deo electa, quam idolorum regione commutarunt. Sed quamvis hoc fecerint, migrabunt ad Assyrios. « Non libabant Domino. » Congesto enim in torcular fructu vineæ, primitias libabant dæmoni, non Deo, unde acceperant. Dedicabant etiam panes, ut primitias messis. At enim in contaminationem et profanationem ea res ipsis cedet, inquit, et ut panes luctus reputabantur, quæ offeruntur, hoc est, abominanda, et profana, et odiosa. Cur ita? Lex enim immundum decernebat, qui appropinquaret mortuo⁴². Appropinquaret autem, aut per sanguinis communitatem, aut per ipsum contactum. Oportebat igitur genere propinquos, aut amicos mortuorum propter luctum contaminari, curantes mortuum, et justa ei facere cupientes. Et erant immunda omnia, quæ illi forte attingissent. Panis itaque luctus est, qui mortuorum lugentibus apponitur in alimentum, quæ vel gustare durissimum videbatur, pollutionem super mortuo effugere nitentibus. Polluti igitur et abijciendi etiam ipsi panes, inquit, qui loco primitiarum messis oblati fuerint, « et qui comedunt eos, polluentur. » Utiles autem potius erunt animabus ipsorum, id est, ad esum ipsorum. « Non ingredientur enim in domum Domini⁴³. » Sciendum porro legem quoque primitias messis, manipulosque et panem in sacrificium offerri præcepisse⁴⁴. Jam vero Israel, quæ sibi gloria Dei vindicabat, simulacris offerebat, Deo licet manifeste dicente: « Gloriam meam alteri non dabo, neque virtutes meas simulacris⁴⁵. »

Quocirca ad vitam sustentandam requisita a Deo petenda sunt, constituendumque ipsum esse datorem et largitorem omnis ubertatis nostræ, sive illa ad corpus, sive ad spiritum pertineat. Nec enim alius est præter illum qui pluat⁴⁷, ut scriptum est; sed nutu ejus fruges temporibus suis ruri existunt, et

Α παρὰ Θεοῦ μάλλον, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν δαμάλεων, καὶ Βάβλ· καίτοι διδόντων τοῖς αἰτούσιν οὐδέν. Ἐπὶ τίσι δὲ παρ' αὐτῶν ἐζήτει δόματα; « Ἐπὶ πάντα ἄλωνα σίτου. » Ἐδόκει γὰρ ἀνοσίατος αὐτοῖς καὶ ἀβούλων τὰς ἐξ ἀγρῶν αἰτεῖν εὐκαρπίας, ὡς ἔφην, ἐκ τῶν διακενῶν σεβασμάτων· « Ἀρ' οὖν ἐζήτει μὲν ὁ Ἰσραὴλ παρὰ τῶν εἰδώλων τὰ δόματα. Ἐκδέθηκε δὲ αὐτῷ κατ' εὐχὴν τὰ αἰτήματα; Οὐ μνημονεύει. » Ἄλων γὰρ, καὶ ληνός οὐκ ἔγνω αὐτοὺς, καὶ ὁ οἶνος ἐψεύσατο αὐτούς. « Ἔστι δὲ οὐδὲν τῶν φιλομαθεστέρων ἀμφίλογον, ὅτι λοιμοὶ γεγόνασιν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀφορίαί τε καὶ ἀβροχίαι μακραί. Ἡμάρτηκε δὴ οὖν ἐλπίδος, οὐ λαθὼν τὰ αἰτήματα· καὶ προσέτι τούτω, καὶ αὐτῆς ἀπέφοντο τῆς ἀγίας γῆς, καὶ εἰσῆλθον εἰς Ἀίγυπτον, ὡς εἰς χώραν τετειχισμένην, καὶ τοῖς ἐπιπλεῖστοι θεοὶ ἐλάτρευον. Μυρία γὰρ ἦν ἐν Αἰγύπτῳ τὰ σεβάσματα, καὶ τῶν θεραπευόντων αὐτὰ θαυμαστή τις ὑπόληψις ἐπὶ δυναστείαις, ὡς ταῖς μαγικαῖς ἐμπειρίαις πάντα κατορθοῦν εὐκόλως δεδυνημένων. Ἀπειρήχασιν δὴ οὖν τὸ κατοικεῖν ἐν τῇ ἀπολέκτῳ παρὰ Θεῷ γῆ, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἠλλάξαντο χώραν. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦτο δεδράκασι, βαδιοῦνται πρὸς Ἀσσυρίους· « Οὐκ ἔσπευδον τῷ Κυρίῳ. » Συνενεγκόντες γὰρ ἐν ληνοῖς τὸν ἐξ ἀμπέλου καρπὸν, ἔσπευδον τοῖς δαίμοσι τὰς ἀπαρχάς, καὶ οὐχὶ τῷ δόντι Θεῷ. Ἀνέφερον δὲ καὶ ἄρτους, ὡς ἐν ἀπαρχῇ θερισμοῦ. Πλὴν εἰς μολυσμὸν καὶ βεβήλωσιν τὸ χρεῖμα αὐτοῖς γνήσεται, φησί, καὶ ὡς ἄρτους πένθους καταλογισθήσεται τὰ προσκομιζόμενα, τουτέστι, βδελυρά τε, καὶ βέβηλα, καὶ ἀπηχημένα. Διὰ ποῖαν αἰτίαν; ὁ νόμος μὲν γὰρ ἀκάθαρτον ἐποίησε τὸν ἐγγίζοντα νεκρῷ· ἐγγίζοντα δὲ, ἢ καθ' αἵματος οἰκειότητα, ἤγουν καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ σώματος ἀφήν. Ἦν οὖν ἀνάγκη τοὺς κατὰ γένος ἔγγυς, ἢ φίλους τῶν τετελευτηκότων ἐπὶ τῷ πένθει μαινεσθαι, περιέποντας τὸν νεκρὸν, καὶ δρᾶν θέλοντας ἐπ' αὐτῷ τὰ νενομισμένα· πάντα δὲ ἦν ἀκάθαρτα ὧν ἂν αὐτοὺς συνέβη θίγειν. Ἄρτος οὖν πένθους ὁ τοῖς πανθοῦσι νεκρῶν παρακείμενος εἰς τροφήν· οὐ καὶ ἀπογεύεσθαι, πάνθενον ἐδόκει τοῖς παρατεῖσθαι μεμελετηκόσι τὸν ἐπὶ νεκρῷ μολυσμὸν. Μιαροὶ τοιγαροῦν καὶ ἀπόβλητοι καὶ αὐτοὶ, φησὶν, οἱ ἄρτοι, οἵπερ ἂν προσκομισθεῖεν ὡς ἐν ἀπαρχῇ θερῶν, « Καὶ οἱ ἐθλίοντες αὐτούς, μιανθήσονται. » Ἔσονται δὲ χρήσιμοι μάλλον ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, τουτέστιν, εἰς βρώσιν αὐτοῖς. « Οὐκ εἰσελεύσονται γὰρ εἰς οἶκον Κυρίου. » Εἰδέναί δὲ χρῆ, ὅτι καὶ ὁ νόμος, ἀπαρχὴν θερισμοῦ, δράγματα τε καὶ ἄρτον προσάγειν ἐκέλευεν εἰς θυσίαν. Μετεκόμισε δὲ ὁ Ἰσραὴλ τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ τοῖς γλυπτοῖς. Καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετὰς μου τοῖς γλυπτοῖς. »

Οὐκοῦν ἀναγκαῖον αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ ζωαρχῆ, καὶ αὐτὸν ὁμολογεῖν δοτῆρα καὶ χορηγὸν ἀπάσης ἡμῖν εὐκαρπίας σωματικῆς καὶ πνευματικῆς· οὐ γὰρ ἔστιν ἕτερος παρ' αὐτὸν ὑετίζων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ τὰ ἐξ ὠρῶν ἀνίσχει κατ' ἀγρούς, καὶ τῆς ἀνωθεν εὐλογίας ἀνα-

⁴² Num. xix, 22.⁴³ Exod. xxiii, 19.⁴⁴ Levit. vii, 11, 12.⁴⁵ Isa. xlii, 8.⁴⁷ Jer. iiv, 22.

πιπλάμεθα, τὸν νοητὸν ἄρτον τρεφόμενοι, καὶ οἶνον ἔχοντες τὸν ἐξ οὐρανοῦ, « Τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. » Ταῦτα φρονεῖν ἡρημένοι, κατοικήσομεν τὴν ἁγίαν γῆν. Ἐσόμεθα γὰρ μετὰ Θεοῦ, καὶ ἐν Ἀσσυριοῖς ἀκάθαρτα οὐ φαγόμεθα. Καταβόσκουσι γὰρ ἐν ἀκαθαρταῖς τοὺς πρῶσόντας αὐτοῖς « Οἱ κοσμοκράτορες τοῦ αἰῶνος τούτου, τὰ πνευματικὰ τῆς πνευρίας ἐν τοῖς ἐπουρανοῖς. »

Τί ποιήσετε ἐν ἡμέρᾳ πυρηνύρεως, καὶ ἐν ἡμέραις ἔορτης Κυρίου;

ΛΖ'. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τοῦτο, φησὶ, καλίκεσθε δυσουρίας καὶ ἀσεδημάτων, βδελυροὶ δὲ οὕτω γεγονάτε, καὶ ἀπηχθημένοι, ποῖος ὑμῖν ἄρα βοηθήσει τρόπος; ἢ τί πεπραχότες καὶ βουλευσάμενοι, τῆς οὕτω δεινῆς καὶ ἀγρίας ἐκνεύσετε συμφορᾶς, ὅταν ἡ ἐμὴ τεληται πανήγυρις, δαπανῶντος τοῦ πολέμου τοὺς λελυπηκότας; Οὐκ οὖν ἔορτην ἴδιαν ὀνομάζει ὁ Θεός, τὴν καιρὸν δηλονότι, καθ' ὃν ὁ Ἰσραὴλ ἔξαιταίτο δικᾶς τῶν εἰς αὐτὸν πεπλημμελημένων.

Χρὴ τοιγαροῦν μὴ ἀπλῶς τὸ δοκοῦν ἀπερισκέπτως ἐπιτελεῖν, καὶ τοῖς παροῦσιν ἐφήδεσθαι, συναρπαζομένουσ τὰς ἐπιθυμίας εἰς τὸ προσκροῦναι Θεῷ, περιπαθεῖν δὲ μᾶλλον καὶ τὰ ἐσόμενα, καὶ διεκδύειν ἐπείγεσθαι τὰ ἐκ θείας ὀργῆς ἐσόμεθα γὰρ οὕτω σοφοί, καὶ τῶν συμφερόντων ἐπιστήμονες.

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ πορεύονται ἐκ ταλαιπωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μαχμάς. Τὸ ἀργύριον αὐτῶν δλεθρὸς κληρονομήσει, ἀκανθαὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν.

ΛΗ'. Καταδρῶντων τὴν Σαμάρειαν τῶν Βαβυλωνίων, οἱ διαφυγεῖν ἰσχύσαντες, μόλις ἀπέδραμον εἰς τὴν Αἰγυπτίω. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἐλόντων τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν χρόνοις τῆς Ἱερεμίου προφητείας, εὐαρίθμητοι κομιδῇ κατελείφθησαν ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς καὶ Βενιαμίν. Οὗτοί τε εἰσῆλθον εἰς Αἴγυπτον, καίτοι παρεγγυῶντος Θεοῦ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, καὶ λέγοντος ἐναργῶς, μὴ χρῆναι βαδίζειν τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφέντας εἰς τὴν Αἰγυπτίω, ἠπειληκότος δὲ, ὅτι κἂν εἰ τοῦτο ᾄρῃεν παρὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, περιπεσοῦνται τοῖς ἰσοῖς, ἢ τοῖς ἐπι φορτικωτέροις. Ἔχει δὲ οὕτω τὸ γεγραμμένον· « Οὕτως εἶπε Κύριος· Ἐὰν ὑμεῖς δῶτε τὸ πρόσωπον ὑμῶν εἰς Αἴγυπτον καὶ εἰσέλθητε ἐκεῖ τοῦ κατοικεῖν, καὶ ἔσται, ἡ ῥομφαία ἣν ὑμεῖς φοεῖσθε ἀπὸ προσώπου αὐτῆς, εὐρήσει ὑμᾶς ἐν Αἰγύπτω. » Ἐπειδὴ γὰρ ταῖς Αἰγυπτίων ἐπικουρίας ἐπιπαρήσαντες ἀνεφέροντο τοῖς Βαβυλωνίοις, ταύτητοι λελυπημένοι μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Σαμαρείας ἄλωσιν, ἐτράποντο κατὰ τῶν Αἰγυπτίων οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ ἀμογητὶ νενικήχασιν, τότε συμβέβηκε τοὺς περιλειφθέντας ἐξ Ἰουδαίων συνδιόλλυσθαι τοῖς Αἰγυπτίοις. Οἱ δὲ δὴ διαφυγεῖν τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ταλαιπωρίαν ἰσχύσαντες, μόλις ἐπέκεινα δεδραμήχασιν, ἐπὶ τὴν Ἀρχαδῶν ἴοντες χώραν. Καὶ ὡς εἰς πάλιν ὀχυρωτάτην κατωκήχασιν τὴν Μέμφιν, καὶ τὴν Μαχμάς, ἑτέρα δὲ αὕτη γέλιτων που πάντως,

A superna benedictione replemur, pane sub intelligentiam cadente nutriti, et vinum habentes caeleste, « quod laetificat cor hominis⁴⁸. » Ita affecti, terram sanctam habitabimus. Erimus enim cum Deo, et inter Assyrios immundis non vescemur. Pascunt enim in immunditiis ad se accedentes « principes mundi hujus, spiritualia nequitiæ in caelestibus⁴⁹. »

129 Quid facietis in die conventus, et in diebus solemnitatis Domini?

XCVII. Quoniam enim huc usque male vobis consulendo et impie agendo processistis, adeoque detestabiles et odiosi evasistis, quonam modo vobis succurreretur? aut quid incipietis, quidve consilii capietis, ut tam diram et atrocem calamitatem effugatis, quando scilicet bello absumente qui me offenderant, celebritas mea peragetur? Itaque solemnitatem suam vocat Deus, tempus videlicet, quo Israel suorum in ipsum peccatorum poenas sit daturus.

Quamobrem quod lubescit, non simpliciter et inconsiderate exsequendum, et praesentibus gaudendum est, si nos cupiditates nostræ ad Dei offensam pertrahant; sed futura potius circumspectienda, curandumque sedulo, ut supplicis ab irato Deo immitendis elabamur. Sic enim sapientes et utilitatis nostræ scientes erimus.

VERS. 5, 6. Propter hoc ecce ibunt ex miseria Ægypti, et suscipiet eos Memphis, et sepeliet eos Machmas. Argentum enim eorum interitus hæreditabit; spinæ in tabernaculis eorum.

XCVIII. Vastantibus Samariam Babylonis, qui effugere potuerunt, vix in Ægyptum penetrarunt. Qui cum et ipsam Hierosolymam, Jeremia vaticinante, evertissent, paucissimi de tribu Juda et Benjamin relictis, in Ægyptum se contulerunt; tametsi Deus per Jeremiam expresse jubens dixerat, non esse illis patria deserta ingrediendam Ægyptum, comminatus insuper, si id se nolente fecissent, in similes, aut etiam graviores calamitates incursuros. Sic autem est ad verbum: « Sic dixit Dominus: Si vos dederitis faciem vestram in Ægyptum, et ingressi fueritis illuc ut habitetis; et erit, gladius quem vos fornidatis a facie ejus, inveniet vos in Ægypto⁵⁰. » Postquam enim Ægyptiorum auxiliis freti, Babylonis restiterunt, eaque re irritati Babylonii, Hierosolyma et Samaria subjugatis, in Ægyptios moverunt, ac nullo negotio de iis triumpharunt, tum qui restabant Judæi simul cum Ægyptiis perierunt. Quibus autem miseriam Ægyptiam fugavitare licuit, tandem in Arcadum regionem venerunt, et Memphim urbem, ut munitissimam, incoluerunt, **130** Machmas item aliam urbem, et vicinam plane, et reliquis florentiorem. Ibi quoque, confectis videlicet longis vitæ spatiis, obierunt, cum in Judæam reverti nequivissent. Ait porro rursum Jeremias his verbis: « Propter hoc sic dicit Domi-

⁴⁸ Eccli. xl, 20. ⁴⁹ Ephes. vi, 12. ⁵⁰ Jer. xl, 15, 16.

nus : Ecce ego pono faciem meam, ut disperdam omnes reliquos in Ægypto, et cadent in gladio, et in fame deficient a parvo usque ad magnum, et erunt in opprobrium, et in perditionem, et in maledictionem. Et visitabo super sedentes in terra Ægypti. Et non erit salvatus ullus de reliquis Juda peregrinantibus in terra Ægypti, ut revertatur in terram Juda, ad quam ipsi sperant animabus suis reverti illuc. Non revertentur ²¹. » Audis mortuos esse in Ægypto, etiam illic divina eos ultione persequente? Cum igitur miseria in Ægypto declinata, Memphim, ut in urbem præclaram advenerint, suscipiet quidem eos; verumtamen in Machmas morientur. Hoc enim sibi vult, « Sepellet eos Machmas. » Quocirca infesto Deo, nemo periculis agitata ad salutem pristinam revocabit; sed quocumque iverit quispiam, ejus iram experietur. Et hæc quidem ipsis in Ægypto futura narrat. Quoniam vero etiam e divitiis suis eum offenderunt, « Argentum enim et aurum suum fecerunt sibi idola ²², » inquit, idcirco ipsum jus interitus hæreditabit, hoc est, sors erit vastatori : interitum enim vocat Assyrium, ut qui ferus et crudelis in excscindendo præliandoque fuerit. Producentur autem et « spinæ, inquit, in tabernaculis eorum. » Ad tantam quippe solitudinem reductæ sunt urbes, ut spinis replerentur, quod terræ invivæ et desolatæ signum est.

Ἔσται τῷ ὀλοθρευτῇ. Ὁλεθρον γὰρ ἀποκαλεῖ τὸν Ἀσσύριον, ὡς ἀγρίως τε, καὶ ἀπηνῶς ἀνελόντα καὶ μεμαχημένον. Ἀναφύσσονται δὲ καὶ « Ἀκανθαί, φησὶν, ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν. » Ἐρημίας γὰρ εἰς τοῦτο κατηντήκασιν αἱ πόλεις, ὡς ἀκανθῶν γενέσθαι μένης.

Quando igitur bonis aut corporalibus, aut spiritualibus a Deo suppeditatis quispiam nec recte, nec ad ejus gloriam utitur, facit autem citra ullam religionem, quibus eum offendere et irritare convincatur, abibit in exitium, eritque peculium diripientis Satanae, et spinarum domicilium, immanium scilicet et cum ratione pugnantium cupiditatum, et fructus mites in animo suo non habebit. Contingit hoc, et quidem hæreticis ante omnes, qui sermonem impie in fratribus corruppendis, **131** et infirma eorum conscientia percutienda consumunt, quamvis Christus pro nobis mortuus sit.

VERS. 7. *Venerunt dies ultionis, venerunt dies tribulationis tuæ, et affligetur Israel sicut propheta insanians, homo qui habet spiritum.*

XCIX. Solebant Israelitæ sanctorum prophetarum sermones repudiare, quæque a Deo mandabantur, pro nihilo putare, quanquam toties illis mala eventura prædixisset. Itaque alicubi prophetam Ezechielem sic compellat : « Fili hominis, ecce domus Israel exasperans; dicentes dicunt : Visio quam iste videt, in dies multos, et in tempora longa iste prophetat. Propterea dic ad eos : Hæc dicit Adonai Dominus : Non prolongabuntur ultra omnia verba mea, quæcunque locutus fuero. Quia loquar verbum, et

καὶ τῶν ἄλλων ἐπισημοτέρα πόλεις. Ἐκεῖ καὶ τετελευτήκασιν, μακροῦς δηλονότι διατελέσαντες χρόνους, ὑπονοστήσαι τε μὴ δυνηθέντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἔφη δὲ οὕτω πάλιν ὁ προφήτης Ἱερεμίας : Διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε Κύριος : Ἴδού ἐγὼ ἐφίστημι τὸ πρόσωπόν μου, τοῦ ἀπολέσαι πάντας τοὺς καταλοίπους τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ πεσεῖται ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐσονταὶ εἰς ὄνειδισμόν, καὶ εἰς ἀπόλειαν. καὶ εἰς κατάραν. Καὶ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τοὺς καθημένους ἐν γῆ Αἰγύπτῳ. Καὶ οὐκ ἔσται σεσωσμένος οὐδεὶς τῶν ἐπιλοίπων Ἰούδα, τῶν παροικούντων ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς γῆν Ἰούδα, ἐφ' ἣν αὐτοὶ ἐλπίζουσι ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν τοῦ ἐπιστρέψαι ἐκεῖ. Οὐ μὴ ἐπιστρέψουσιν. » Ἀκούεις ὅτι τετελευτήκασιν ἐν Αἰγύπτῳ, κακεῖ τῆς θείας αὐτοῖς ὀργῆς ἐπενηνεγμένης; Ὅταν τοίνυν τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ταλαιπωρίαν παραιτούμενοι, καθάπερ εἰς ἐπίσημον πόντον ἀφίκοιντο τὴν Μέμφιν, ἐκδέχεται μὲν αὐτοὺς, πλὴν ἐν Μαχμάς τεληήζονται. Τοῦτο γὰρ τὸ, « ἄψει αὐτοὺς Μαχμάς. » Ὅταν τοίνυν διώκηθεὺς, οὐδεὶς ἀνασώσει τὸν κινδυνεύοντα, ἀλλ' ἐνθαπερ ἂν τοι τις, ἐκεῖ περιτεύξεται τῷ θυμῷ. Καὶ ταυτὶ μὲν αὐτοῖς ἐν Αἰγύπτῳ συμβῆσθαι λέγει. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς ἐξ ἰδίου πλοῦτου λελυπήκασιν, « Τὸ γὰρ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰδωλα, » φησὶ, ταῦτητοι δικαίως θλεθροὶ αὐτὸν κληρονομήσει, τούτέστι, κληρὸς

Ὅταν τοίνυν τοῖς παρὰ Θεοῦ δοθεῖσιν ἀγαθοῖς, ἢ σωματικοῖς, ἢ πνευματικοῖς μὴ δὴ χριπτό τις ὀρθῶς, μήτε μὴν εἰς δόξαν αὐτοῦ, πράττοι δὲ ἀπερισκέπτως τὰ δι' ὧν ἂν προσκρούοι, καὶ ἀλίσκοιτο λυπῶν, κατοικήσεται μὲν εἰς θλεθρον, ἔσται δὲ κλήσις τοῦ διαίτητος Σατανᾶ, καὶ ἀκάνθης ἐναύλισμα, ἀγρίων δηλονότι, καὶ ἐκτόπων ἐπιθυμιῶν· καὶ καρποὺς ἡμέρους οὐκ ἂν ἔχοι κατὰ τὸν νοῦν. Πάθοιεν δ' ἂν τοῦτο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων αἱρετικοὶ, τὴν τοῦ λόγου χρεῖαν δαπανῶντες δυσσεβῶς εἰς τὸ παραλύειν ἀδελφούς, καὶ τύπτειν αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνειδήσιν, καίτοι Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἦκασιν αἱ ἡμέραι τῆς ἐκδικήσεως, ἦκασιν αἱ ἡμέραι τῆς ἀνταποδοσεως σου, καὶ κυκωθήσεται Ἰσραὴλ ὡσπερ ὁ προφήτης ὁ παρεξέστης· ὁ κῶς, ἄνθρωπος ὁ πνευματοφόρος.

Ἡθ'. Ἔθος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τοῖς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀποσεῖσθαι λόγους, καὶ οὐδὲν ἠγεῖσθαι τὰ παρὰ Θεοῦ, καίτοι πολλάκις ὅτι παθεῖν αὐτοῖς συμβῆσεται τὰ δεινὰ περιγορευκότος· καὶ γοῦν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς προσπεφώνηκε πρὸς τῷ προφῆτῃ Ἰεζεκιήλ, λέγων· Ἐγὼ ἄνθρώπου, ἰδοὺ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ὁ παραπικραίνων, λέγοντες λέγουσιν· Ἦ ὄρασις ἦν οὗτος ὄραξ, εἰς ἡμέρας πολλὰς, καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς οὗτος προφητεύει. Διὰ τοῦτο εἶπὸν πρὸς αὐτούς· Τὰδὲ λέγει· Ἄδωναί Κύριος· Οὐ μὴ μηκύνωσιν οὐκείτι

²¹ Jerem. XLIV, 11-14. ²² Osee VIII, 4.

πάντες οἱ λόγοι μου, οὓς ἂν λαλήσω. Ὅτι λαλήσω ἅ
 λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει Ὁ κύριος. Ἐπιφανέως δὲ
 τί φησι κἀνθάδε. « Ἦκασι γάρ, φησὶν, αἱ ἡμέραι
 τῆς ἐκδικήσεως. » Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι, ἔγγυς ἡ δίκη,
 καὶ ἐπὶ αὐταῖς ἦδη θύραις ὁ ἄγων, γείτων ἢ συμφορᾶ,
 καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁ πόλεμος. Ἐνέστηκεν ἡ τῆς ἀντ-
 αποδόσεως ἡμέρα. Κακουμένῳ δὲ σοι, φησὶν, ὧ
 Ἰσραὴλ, συγκακωθήσεται πάντως, καὶ ἐν ἰσφί τῷ τρόπῳ
 μεθήξει τῆς δίκης, ὁ πᾶς ἐν σοὶ ψευδοπροφήτης, ὁ
 παρεξστρατικῶς ἄνθρωπος, τούτεστιν, ὁ ἔνθους καὶ
 μαινόμενος, καὶ ἀπολωλεκῶς τὰς φρένας, ἐν σὺ νε-
 νόμικας εἶναι πνευματοφόρον. Ὁμοῦ γὰρ τοῖς ἄλ-
 λοις διοῦλασι οἶ τε ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, καὶ οἱ τῶν
 εἰδῶλων θεραπευταί, καὶ πάντες, ὅσοι ψευδοσπεῖς
 τε καὶ ψευδομάντεις ἦσαν ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ
 γὰρ μαινέσθαι προσεποιῶντο τὰς μαντείας ποιησόμενοι,
 καὶ φοιῶν ὑπεκρίνοντο, ταῦτητοι καὶ ἄν-
 θρωπον παρεξστρατικότητα τὸν τοιοῦτον ὀνομάζει.

Ἰγδ τοῦ πληθους τῶν ἀδικιῶν σου ἐπληθύνθη Β

μανία σου.

Ρ'. Πλήθος ἀδικ' φησὶν, οἶονεὶ τὴν πολύτροπὸν
 τε καὶ πολυεἰδῆ θρησκείαν τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐνὶ μὲν
 λόγῳ, πεπλάνητο, καὶ πάντες ἦσαν εἰδωλόλατραι.
 Πλήθην ἔμερῖζοντο τοὺς τῆς πλανήσεως τρόπους, ἄλ-
 λοι τε ἄλλοις προσήγον τὰς τελετάς, καὶ τοῖς
 προσιοῦσιν ἐποιούντο τὰς ψευδομαντείας. Οἱ μὲν γὰρ
 ταῖς δαμάλεσιν ἐλάτρευον· οἱ δὲ τῷ Χωμῶς, εἰδῶλον
 Μωάβ· ἕτεροι δὲ τῇ Ἀστάρτῃ. Ἦσαν δὲ, οἱ καὶ τῷ
 Βάαλ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Ταῦτητοι θεὸς
 ἐπηρῆται, λέγων διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, ὅτι « Κατὰ
 ἀριθμὸν πωλεῶν σου, ἦσαν θεοὶ σου, Ἰουδα. » Ἐκάστη
 γὰρ πόλις τῶν παρ' αὐτοῖς ἴδιον ἔχειν ὠμολόγει
 θεόν. Τοῦτο αὐτὸ ἐπὶ πληθὸς ἀδικίας ὀνομάζει δικαίως.
 Ἀδίκημα γὰρ ἀληθῶς, καὶ ὑβρις εἰς θεόν, τὸ ἀπο-
 φοιᾶν μὲν αὐτοῦ, προσκεῖσθαι δὲ ξύλοις τε καὶ
 λίθοις, καὶ « τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ, » κα-
 θίπερ γέγραπται. Μανίαν δὲ λέγει τὴν μαντείαν.
 Οὐκοῦν ἐπειδὴ περὶ πληθὸς ἀδικίας εὗρηται ἐν σοὶ,
 φησὶ, ταῦτητοι καὶ παρὰ σοὶ πεπλήθουνται μανία,
 τούτεστιν, ἡ ψευδομαντεία, ἐκάστου κατὰ τὸ εἶδος
 τῶν ψευδομάντεων ἴδιον ἔχοντος τρόπον, καθ' ὃν
 ἐμαντεύετο. Ἐκτιστον οὖν ἄρα, καὶ παράνομον, καὶ
 βέβηλον ἀληθῶς, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον, εἰς γὰρ τὸ
 δύνασθαι λυπεῖν, καὶ παροτρύναι δεινῶς τὸν τῶν
 ἄλων θεόν, τὸ ψευδοσπεῖλαις προσκεῖσθαι φιλεῖν, τῶν
 λαλεῖν εἰσθῶτων « τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, » καθὼς
 γέγραπται, « καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου. » Παρα-
 φυλακτέον δὲ οὖν Χριστιανούς τὸ πλημμέλημα. Μό-
 νοις γὰρ ἂν πρέποι τὸ τοιαύδε νοσεῖν τοῖς τῶν ἁγίων
 θεραπευταῖς.

Σκοπὸς Ἐφραϊμ μετὰ θεοῦ προφήτης, παγίς
 σκοπιὰ ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ.

ΡΑ'. Σκοποῦς ὀνομάζειν ἔθος τῆ θείᾳ Γραφῇ τοὺς
 τῶν λαῶν προεστρηγότας, ὑψοῦ τε ἡμέρους διὰ τιμὴν,
 οἷς ἂν καὶ ἐνορήσῃ τις, εἰ δὴ βούλοιτο τὸν ὀρθόν καὶ
 ἀνεπίπληκτον διαζῆσαι βίον. Καλ γοῦν ἐφη που θεὸς
 πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἰεζεχίηλ · « Ἦ δὲ ἀν-
 θρώπου, σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ

A faciam, dicit Adonai Dominus ⁸³. » Tale quiddam et
 hic loquitur : « Venerunt dies ultionis. » Ac si dicat,
 prope est ultio, et jam in ipsis foribus discrimen :
 vicina clades, et bellum ante oculos est. Retribu-
 tionis dies adest. Dum tu autem affigeris, Israel,
 omnino et æquali pœna tecum affigetur omnis
 pseudopropheta apud te, homo de statu mentis di-
 motus, hoc est, fanaticus, et insanus, et qui men-
 tem perdidit, quem tu putasti spiritualem. Simul
 siquidem cum aliis perierunt sacerdotes excelsorum,
 et cultores idolorum, et quotquot mendaces et falsi
 vates erant in Israel. Quia enim vaticinaturi furere
 se simulabant, et quasi Phœbæo numine afflato
 fingebant, ideo et hominem insanum seu mente
 captum istiusmodi nominavit.

*Prae multitudine iniquitatum tuarum multiplicata
 est insania tua.*

C. Multitudinem iniquitatis nominat quasi multi-
 modam et multiformem superstitionem Israelis. Uno
 verbo, corrupti erant omnes et idololatraz. Verum-
 tamen secundum modos deceptionis divisi, alii aliis
 sacra faciebant, et se convenientibus falsa prædica-
 bant. Nam quidam vitulos, quidam Chamus idolum
 Moab, alii Astartem colebant. Non deerant item qui
 Baal et militiam cœli in deorum numero venerantur.
 Idcirco Deus incusans eos, per Jeremiam
 ait : **132** « Secundum numerum civitatum tuarum
 erant dii tui, Juda ⁸⁴. » Unaquæque enim urbs illo-
 rum proprium deum habere se profitebatur. Hoc
 ipsum « multitudinem iniquitatis » convenienter
 appellat. Vere enim iniquitas est in Deum, et inju-
 ria, ab illo recedere, et lignis, lapidibus atque
 « operibus manuum suarum ⁸⁵, » ut scriptum est,
 colendis deditum esse. Insaniam autem nuncupat
 vaticinationem. Quare, quoniam multitudo iniquita-
 tis in te inventa est, inquit, idcirco et apud te mul-
 tiplicata est insania, id est, vaticinatio, unoquoque
 falso vate, ut consentaneum est, suum vaticinandi
 modum habente. Absurdum ergo et iniquum est
 revera, et quod satis sit ad graviter offendendum et
 irritandum Deum universorum, liberent attendere
 falsis sermonibus solitorum loqui « de corde suo, »
 sicut scriptum est, (et non de ore Domini ⁸⁶.) Caven-
 dum igitur Christianis peccatum. Solos enim san-
 ctarum rerum cultores ad huiusmodi languere et
 infirmos esse concedet.

VERS. 8. Scopus Ephraim cum Deo propheta, la-
 queus tortuosus super omnes vias ejus.

CI. Solet divina Scriptura scopos nominare præ-
 sides et moderatores populi, et in sublimi dignitatum
 gradu collocatos, in quos intueatur qui rectam et
 inculpatam vitam degere velit. Quare alicubi Deus
 ad beatum prophetam Ezechielem : « Fili hominis,
 scopum dedi te domui Israel, et sermonem audies

⁸³ Ezech. xii, 27, 28. ⁸⁴ Jer. ii, 28. ⁸⁵ Osee xiv, 4. ⁸⁶ Jer. xliii, 16.

ex ore meo, et minaberis eis a me ⁸⁷. » Usitatum enim erat his scopis, non solum illi quos instituerent, ad descriptionem et formam virtutis, una cum legibus suam ipsorum vitam proponere, sed etiam optima præcepta tradere, et Dei voluntatem probe interpretari. Cæterum alii quidem scopis bonis subjecti, directum iter officii ambulantes salvabantur; alii pravis et improbis hominibus animorum suorum momenta committentes, seducere et seduci perseverabant, mente ab omni opere bono et cognitione vera inanes. Propter hujuscemodi tribules Ephraim, sive Israellem et nunc castigat. « Factus est enim illi scopus, inquit, cum Deo propheta. » Quasi dicat, cujusque Dei falsi, falsus propheta. Ut enim supra dixi, in multiplices errores dispertiti fuerunt. Et alii quidem servierunt Baal, alii Chamos, sive Beelphegor : **133** et in quolibet fano formatum et manufactum simulacrum aliquod idolumque cernebatur, cui assidebat assidueque serviebat pseudopropheta proprius, eratque apud eos genus vaticinandi varium. Et eructabant accedentibus quod volebant, sine ratione tanquam conducibile et necessarium. Quoniam igitur factus est scopus tribulibus Ephraim cum unoquoque falso deo etiam propheta proprius, idcirco postea ad quidvis turpissimum impotenter se dederunt. Hoc illis factum est « et laqueus tortuosus. » Non enim poterant dirigi, et recta unquam incedere in tot deorum cultum prolapsi, ut cum quolibet deo et proprio prophetam haberent, et in super scopum sibi facerent, qui eos a pietate erga Deum abducebat, et in foream perditionis præcipitabat. Volentes igitur legibus convenienter vivere, auscultare debent non docentibus simpliciter, nec loquentibus de corde suo ⁸⁸, sed quibus divina et superna gratia sinceræ erga Deum charitatis testimonium dederit. Hinc et Christus : « Attendite, inquit, a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces ⁸⁹. »

A crudelibus autem feris parum disrepare non falso affirmamus impiarum hæresum inventores et patronos, qui ore diducto Israellem devorant. Quodammodo enim consumunt simpliciorum animas, fallaciæ dentibus eos comminantes. Dicatur itaque a nobis etiam : « Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum; molas leonum confregit Dominus. Ad nihilum devenient, ut aqua decurrens. Intendet arcum suum donec infirmetur ⁹⁰. »

VERS. 9. *Insaniam in domo Dei defixerunt. Corrupti sunt secundum dies collis. Recordabitur iniquitatis eorum, ulciscetur peccata eorum.*

III. Insaniam et hic more solito falsas prædictiones nominat, domum autem Domini Israellem. Dictum est igitur quodam loco per Jeremiam ad Judæorum Synagogam, velut ex persona Dei : « Nonne

A ἀκούση ἐκ στόματός μου λόγον, καὶ οἰαπειλήσῃ αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ. » Ἔθος γὰρ τοῖσδε σκοποῖς, οὐχὶ μόνον τοῖς παιδευομένοις πρὸς ὑποτύπωσιν ἀρετῆς, ἦτοι πολιτείας σὺν νόμοις τὸν ἑαυτῶν προτιθέναι βίον, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰσηγεῖσθαι τὰ χρήσιμα, καὶ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν διερμηνεύειν ὀρθῶς. Ἄλλ' οἱ μὲν ὑπὸ σκοποῦς ὄντες ἀγαθοῦς, κατ' εὐθὺ τοῦ πρέποντος ἰόντες, ἐσώζοντο· οἱ δὲ πονηροῦς καὶ φαύλοισ ἀνδράσι τῆς ἑαυτῶν διανοίας προσνέμοντες τὴν βροτήν, πλάνωντές τε, καὶ πλανώμενοι διετέλουν, καὶ ἀπάτης ἀγαθουργίας καὶ γνώσεως ἀληθοῦς ἐξωκισμένον ἔχοντες τὸν νοῦν. Οὕτω πεπονθότας κατατιθῆται καὶ νῦν τοὺς ἐκ τῆς φυλῆς Ἐφραῖμ, ἦτοι τὸν Ἰσραὴλ. « Γέγονε γὰρ αὐτῷ, φησὶ, σκοπὸς μετὰ Θεοῦ προφήτης. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, καθ' ἕκαστον τῶν ψευδωνύμων θεῶν, καὶ ψευδομαντικῶν ἰδικῶν. Ὡς γὰρ ἤδη προεῖπον, εἰς πολὺτροπον ἐμερίζοντο πλάνην. Καὶ οἱ μὲν λελατρεύεσθαι τῷ Βάαλ· οἱ δὲ τῷ Χαμῶς, ἦγον τῷ Βεελφεγῶρ. Καὶ ἐν ἑκάστῳ τεμένει πεπλαστούργητό τι καὶ χειρόκριτον ἀγαλμα τε καὶ βρετάς, καὶ ὁ προσεδρεύων ἐκάστῳ ψευδοπροφήτης ἰδικῶς, καὶ διάφορος παρ' αὐτοῖς ὁ τῆς μαντικῆς ἦν τρόπος. Ἐρεῦγοντο δὲ τοῖς προσερχομένοις τὸ δοκοῦν ἀπλῶς ὡς χρησιμὸν τε καὶ ἀναγκαῖον. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ γέγονε σκοπὸς τοῖς ἐξ Ἐφραῖμ μετ' ἑκάστου τῶν ψευδωνύμων θεῶν, καὶ προφήτης ἰδικῶς, ταύτητοι λοιπὸν πρὸς πᾶν ὄτιοῦν τῶν αἰσχίστων ἀσχετίως ἀπονεύεσθαι. Τοῦτο γέγονεν αὐτῷ « καὶ παγὶς σχολία. » Οὐ γὰρ ἦν κατεσθίνεσθαι, καὶ ὀρθῶς βραδίζειν δύνασθαι ποτε τοὺς εἰς τοσαύτην πολυθεῖαν ὠλισθηρότητας, ὡς σὺν ἑκάστῳ Θεῷ καὶ προφήτῃν ἔχειν ἰδικῶν· καὶ προσέτι, ποιεῖσθαι σκοπὸν, τὸν τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀποκομιζόντα, καὶ τοῖς τῆς ἀπωλείας ἐνιέντα βόθροισι. Προσεκτέον δὴ οὖν τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ἐννόμως, οὐχὶ τοῖς διδάσκουσιν ἀπλῶς, οὐδὲ τοῖς λαλοῦσι τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, ἀλλ' οἷς ἂν ἡ θεία καὶ ἀνωθεν ἐπιμαρτυρησὴ χάρις τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον. Τεῖ γάρτοι καὶ ὁ Χριστὸς· « Προσέχετε, φησὶν, ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσθωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. »

Θηρῶν γὰρ ἀγρίων ὀλίγα διενεγκεῖν φαμεν ἀληθεύοντες, τοὺς τῶν ἀνοσιῶν αἰρέσεων εὐρετάς, καὶ προεσθηκότας, τοὺς κατεσθίνοντας τὸν Ἰσραὴλ ὄλη τῷ στόματι. Δαπανῶσι γὰρ ὡς περ τὰς τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς, τοῖς τῆς ἀπάτης ὁδοῦσι συντρέποντες. Εἰρήσθω δὴ οὖν καὶ πρὸς ἡμῶν· « Ὁ Θεὸς συντρέψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασεν ὁ Κύριος. Ἐξουθενωθήσονται ὡς ὕδωρ διαπορευόμενον. Ἐννευεῖ τὸ τόξον αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀσθενήσωσιν. »

Mariam ἐν οἴκῳ Κυρίου κατέπηξαν. Ἐφθάρησαν κατὰ ἡμέρας τοῦ βουροῦ. Μνησθήσεται ἀδικίας αὐτῶν, ἐκδικήσεται ἀμαρτίας αὐτῶν.

PB. Μανίαν κἀνόθαδε συνήθως φησὶ τὴν ψευδομαντεῖαν. Κυρίου δὲ οἴκον ὀνομάζει τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ γούν εἰρηται που διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ·

⁸⁷ Ezech. iii, 17. ⁸⁸ Jer. xxiii, 16. ⁸⁹ Matth. vii, 15. ⁹⁰ Psal. lvi, 7, 8.

« Οὐχ ὡς οἰκόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα, καὶ ἀρχηγόν τῆς παρθενίας σου; » Καταπλήττεται δὲ οὖν τῆς ἀποπληξίας τὸ μέγεθος, καὶ τῶν ἀτόπων ἐγγελημάτων τὴν ὑπερβολήν. Ἐληθάκασιν γὰρ πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀνοσιότητος, φησὶν, ὡς μανίαν ἐν οἴκῳ Κυρίου καταπῆξαι, τούτεστι, ψευδομαντείας, καὶ τὰ τοῖς θεοῖς νόμοις ἀπηγορευμένα πλημμυλεῖν. Εὖ δὲ δὴ καὶ τὸ « κατέπηξαν » φησί. Οὐ γὰρ πέπαυται τολμηθὲν εἰσαπάξ, ἀλλ' οἶονεὶ πέπηγε καὶ ἐνεβοθρευθῆ λοιπὸν τῆς δυσσεβείας τὸ χρῆμα· οὐ γὰρ κατέληξε ψευδομάντιες ἔχων καὶ ψευδοπροφήτας ὁ Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοιαῦτα τετολμηκασιν, εἰκότως ὧν ἔδρασαν ἐξαιτούμενοι δικας, « Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. Μεμνήσεται γὰρ τῆς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ ἐκδικήσει πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. » Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι τὸ, « Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ, » φέρε, διὰ βραχέων ὑπομνήσωμεν. Γέγραπται τι τοιοῦτον ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Κριτῶν, ἐπιτομᾶδην δὲ ἄψασαν, ὡς ἐνι, ποιήσομαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ μακροτέραν οὖσαν συστελώ. « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, φησὶν, οὐκ ἦν βασιλεὺς ἐν Ἰσραήλ, ἀνὴρ τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἐποίει. Καὶ ἐγενήθη νεανίας ἐκ Βηθλεέμ, δῆμου Ἰούδα, καὶ αὐτὸς Λευΐτης, καὶ οὗτος· παρῶκει ἐκεί. Καὶ ἐπορεύθη ὁ ἀνὴρ ἀπὸ Βηθλεέμ τῆς πόλεως Ἰούδα, παροικῆσαι ἐν ψ̄ ἂν εὔρη τόπων. Καὶ ἦλθεν ἕως ἕρους Ἐφραΐμ, καὶ ἕως οἴκου Μιχαίου, τοῦ ποιῆσαι δῶδον αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Μιχαίας· Πῶθεν ἔρχῃ; Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Λευΐτης· Ἐγὼ εἰμι ἀπὸ Βηθλεέμ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ πορεύσομαι κατοικῆσαι ἐν ψ̄ ἂν εὔρω τόπων. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Μιχαίας· Κάθου μετ' ἐμοῦ, καὶ γίνου μοι εἰς κτήρα καὶ εἰς ἱερέα· καὶ ἐγὼ δώσω σοι δέκα ἀργυρίους εἰς ἡμέραν, καὶ στολὴν ἱματίων, καὶ τὰ πρὸς ζωὴν σου. Καὶ ἐπορεύθη ὁ Λευΐτης, καὶ ἤρξατο παροικεῖν παρὰ τῷ ἀνδρὶ. Καὶ ἐγενήθη ὁ νεανίας παρ' αὐτῷ ὡς εἷς ἀπὸ υἱῶν αὐτοῦ. Καὶ ἐπλήρωσε Μιχαίας τὴν χεῖρα τοῦ Λευΐτου, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ εἰς ἱερέα, καὶ ἐγένετο ἐν οἴκῳ Μιχαίου. » Εἰδωλολάτρης μὲν οὖν ὁ Μιχαίας, κατεμισθοῦτό γε μὴν τὸν ἐξ αἵματος τοῦ Λευΐ, καὶ θεραπευτὴν ἐποίησε γλυπτῷ, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων ἀνετέθει χρεῖαις. Καὶ τί μετὰ τοῦτο γενέσθαι συμβέβηκεν; Ἐφη πάλιν ὠδὶ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν· « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις ἡ φυλὴ Δὰν ἐζήτηε αὐτῇ κληρονομίαν τοῦ κατοικῆσαι, ὅτι οὐκ ἐνέπεσεν αὐτῇ ἕως τῆς ἡμέρας ἐκεῖνης ἐν μέσῳ φυλῶν Ἰσραὴλ κληρονομία· εἶτα πέντε τινὰς ἐπιλεξάμενοι, προβαδίζειν ἑαυτῶν ἀναπεθουσι, καὶ κατερευῆσαι τὴν γῆν ἣν ἂν δύναιντο λαβεῖν, καὶ οἰκεῖον ποιῆσθαι κληρον. Οἱ δὲ ἀφίκοντο, φησὶν, ἕως ἕρους Ἐφραΐμ, ἕως οἴκου Μιχαίου, καὶ ἠύλισθησαν ἐκεῖ, καὶ τὸν Λευΐτην ἐπιγινώσκουσιν, ὡς ὁμογενῆ, διὰ τοῦ τὸ γλῶττη χρῆσθαι τῇ κατ' αὐτῆς· Ἐβραῖοις γὰρ οὗσιν, ὡς Ἐβραῖοις ἐλάλει. Ἐρόμενοι δὲ τὴν αἰτίαν, καὶ ἀναμαθόντες, ὅπως ἐκ φυλῆς δντα Λευΐ κατεμισθοῦτο μὲν ὁ Μιχαίας, ἱερουργὸν δὲ τῶν ἑαυτοῦ κεχειροτόνηκε σεβασμάτων, συναλγῆσαι δέον, ὡς ἀλχημαλῶτῳ, καὶ ἠπατημένῳ, καὶ ἀλητεύοντι,

A ut domum me vocasti, et patrem, et ducem virginitatis tuæ ⁶¹? » Magnitudine igitur amentiae et nefandarum molitionum exsuperantia obstupescit. Progressi sunt enim jam, inquit, eo impietatis, ut insaniam in domo Dei deflexerint, hoc est, falsum vaticinium divinarumque legum violationem. Aperte autem et illud dictum, « deflexerunt. » **134** Non enim desiit audacter patratum semel, sed quodammodo fixa est et in scrobem impacta impietas; quia non cessavit falsos vates et pseudoprophetas habere Israel. Quia vero in hanc audaciam eruperunt, merito factorum poenas exacti, « corrupti sunt secundum dies collis. Recordabitur enim iniquitatis ipsorum, et ulciscetur omnia peccata eorum. » Quidnam autem sit, « corrupti sunt secundum dies collis, » age, paucis suggeramus. Scriptum est quidpiam huiusmodi in libro Iudicum; totam narrationem quam potero brevissime perstringam, et longiorem in pauca conferam. « In diebus illis, inquit, non erat rex in Israel, et quisque quod rectum erat in oculis suis, faciebat. Et fuit juvenis in Bethlehem, tribus Juda, et ipse Levites, et hic habitabat ibi. Et abiit vir ille a Bethlehem civitate Juda habitare in loco quem invenisset, et venit usque ad montem Ephraim, et usque ad domum Michæ, ut faceret iter suum. Et dixit ei Michæ: Unde venis? Et respondit Levites: Ego sum de Bethlehem Juda, et ego vado habitare in loco quem invenero. Et dixit ei Michæ: Sede mecum, et esto mihi in patrem, et in sacerdotem, et ego dabo tibi decem argenteos in diem, et stolum vestium, et quæ ad victimam tuam pertinent. Et abiit Levites, et incepit habitare apud virum. Et fuit adolescens apud illum, ut unus de filiis ejus. Et implevit Michæ manum Levitæ, et fuit ei in sacerdotem, et fuit in domo Michæ ⁶². » Idololatra igitur fuit Michas, mercede nihilominus de sanguine Levi propagatum conduxit, et cultiorem fecit sculptilis, idolorumque usibus eum dedicavit. Quid postea? Narrat rursus Scriptura sacra in hunc modum: « Et in diebus illis tribus Dan quærebat sibi possessionem ad habitandum, quoniam non cecidit illi usque ad diem illum in medio tribuum Israel possessio. Deinde quinque delectis ut præcederent persuaserunt, et explorarent terram, quam possint occupare, et in sortem suam convertere. Illi venerunt usque ad montem Ephraim, in domum Michæ, et requieverunt ibi, et Levitam ut cognatum agnoverunt, quod eorum lingua uteretur. Hebræis enim ut Hebræus loquebatur. Percontati igitur causam, et cognito quomodo ex tribu Levi natus, a Michæ conductus esset, et ab eo sacrificii idolorum ejus institutus, cum miserari ut captivum, et deceptum, et erronem deberent, **135** confestim in eosdem deceptionis laqueos inciderunt, et eum ex idolis sciscitatum sibi referre postularunt, si eis ex sententia coeptum esset processurum, ut obtinerent, inquam, regionem, quam exploratum veniebant, ille

⁶¹ Jer. III, 4. ⁶² Judic. XVII, 6-15.

quod lubebat, tanquam a Deo responsum referebat. Considerata igitur terra, legati renuntiaverunt iis, a quibus missi erant, bonam et pinguem esse, nec citra sudorem posse redigi in potestatem. His sermonibus auditis, tribules Dan, sexcenti numero, armati ascenderunt. Venerunt autem et ipsi in aedes Michæ. Et responderunt, inquit, illi quinque viri qui abierant consideratum terram Laisa, et dixerunt fratribus suis : Scitote quod in domo ista est Ephod, et Theraphim, et sculptile, et conflatile. Et nunc scitote quid facietis. Ephod igitur sonat *liberatio*, Theraphim *remissio*, aut *sanans ipsos*. Idolom enim falsam opinionem habebat, quasi sanare quosdam posset. Græci enim huiusmodi de quibusdam sculptilibus comminiscuntur. Illoc cum didicissent tribules Dan, tollunt sculptile, et Levitam ut Michæ derelicto sequatur permovent. Congressi autem, et victoria potiti, et regione occupata, urbem ædificant vocabulo Dan, primi parentis sui nomen ei decernentes : erant enim, ut dixi, de tribu et sanguine Dan. Collocato autem ibi et idolo, sacrificabant eidem, et cum terra deum quoque possidebant : tanta fuit ipsorum vecordia ⁶³. Hanc ob causam postea iratus est Deus, et æquissime, ut indigne habitus. Cum autem omne nomen Israelis loco inimicorum infensissimorumque hostium tribules Dan ducere, et admissæ in Deum impietatis rationem eos poscere oporteret, etiam fortasse iis assensi sunt, et laudandos censuerunt, ut qui nihil plane deliquissent. Jam vero quæ huius ignavia stipendia acceperint, age commemoremus. Nullo adhuc rege Israelis, vir quidam Levites, habitans in latere montis Ephraim, uxorem Bethleemitidem duxit. Quæ cum fugisset ad patrem suum, secutus eam maritus, persuasit, ut secum redire ac de cætero cohabitare vellet. Quo facto, in medio itinere cum ea in Gabaa oppidum, quod interpretantur *collem*, divertit. Gabaa, sive collis incolæ erant Benjamitæ. **136** Iis apud senem quemdam diversantibus, nocte media venientes nonnulli cives Benjamitæ, homines improbi, ut scriptum est, Levita et aliis abuti ad libidinem voluerunt. Vix tandem re sceleratissima precibus condonata, corripuit uxorem ejus, mulierculamque per totam noctem impura libidine vexatam mori cogunt. Vir corpus exanime in partes concisum, per tribus Israeliticis distribuit, Benjamitarumque et in hospites factus, et effrenatam lasciviam, et Sodomitici flagitii imitationem manifestat ⁶⁴. Ex eo indignatus totus Israel congregatur, et copias contra Benjamitas Gabaam, seu ad collem educit. Tantas autem strages ediderunt, ut quamvis populosa esset admodum, vix per pauci incolumes in solitudinem fuga se eriperent. Ex omni item Israel bellicosi viri ingenti numero interierunt. At enim non permisisset Deus Israelias conserere manus, nisi sculptile ex domo Michæ sublatum qui erant de tribu Dan coluissent, et alia

συγκατώλισθον εὐθύς εἰς τοὺς τῆς ἀπάτης βρόχους, καὶ ἀγορεύειν αὐτὸν ἤξῃον, ἐπερωτῶντα τὸ εἰδῶλον εἰ κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἐκθήσεται τὸ ἐγχείρημα, τὸ κρατῆσαι, φημί, τῆς χώρας, ἣν ἀφίκοντο καταβρῆζοντες. Ὁ δὲ τὸ δοκοῦν λελάληκεν ὡς παρὰ Θεοῦ. Κατασχεψάμενοι δὲ τὴν γῆν οἱ ἀπεσταλμένοι, τοῖς πεπομφόσιν ἀπήγγελλον, ὡς ἀγαθὴ καὶ πῖον, καὶ οὐ σὺν ἰδρωτὶ ληπτῆ. Ἐπειδὴ δὲ τῶν τοιούτων ἐπίουοντο λόγων, οἱ ἀπὸ φυλῆς τοῦ Δάν, ἐξακόσιοι τὸν ἀριθμὸν, ἐν ὅπλοις ὄντες ἀνέβαινον. Ἀφίκοντο δὲ καὶ αὐτοὶ μέχρις οἴκου Μιχαίου. Καὶ ἀπεκρίθησαν, φησὶν, οἱ πέντε ἄνδρες, οἱ πορευθέντες κατασχεψασθαι τὴν γῆν Λαῖσα, καὶ εἶπον πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν. Ἐγνώτε, ὅτι ἔστιν ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ Ἐφῶδ, καὶ Θεραφίμ, καὶ γλυπτὸν, καὶ χωνευτὸν. Καὶ νῦν γινώτε τί ποιήσετε. Τὸ μὲν οὖν Ἐφῶδ ἐρμηνεύεται *λύτρωσις*, Θεραφίμ δὲ πάλιν, *ἀνεσις ἢ ἰώμενος αὐτούς*. Εἰδῶλον γὰρ ἦν ὑπόληψιν ἔχον ἐφ' ἑαυτῷ ψευδῆ, τοῦ θεραπεύειν δύνασθαι τινὰς. Περιπλάττουσι γὰρ Ἕλληνων παῖδες ἔσθ' ὅτε ταῖς τοιαύταις δόξαις τὰ χειροποίητα. Τοῦτο μεμαθηκότες οἱ ἀπὸ Δάν, ἀναλαμβάνουσι τὸ γλυπτὸν, ἀναπειθουσι δὲ καὶ τὸν ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ κατακολουθησαί σφισιν, ἀποφοιτῶντα Μιχαίου. Παραταξάμενοι δὲ, καὶ νενικηκότες, καὶ ὑπὸ χεῖρα λαβόντες τὴν γῆν, ἀνεδείμαντο πόλιν, ἣν ἐπωνόμασαν Δάν, τὸ τοῦ προπάτορος γράφοντες αὐτῆ· φυλῆς γὰρ ἦσαν καὶ αἵματος τῆς ἀπὸ Δάν, ὡς ἔφην. Ἰδρωσάμενοι δὲ καὶ τὸ εἰδῶλον ἐν αὐτῇ, θυσίας προσῆγον, καὶ ὁμοῦ τῇ γῇ καὶ θεὸν ἐκτήσαντο πρὸς τοῦτο αὐτοῖς ἀβουλίας κατεκομίσθη τὸ φρόνημα. Ταύτητοι Θεὸς ἠγανάκτει λοιπὸν, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ὕβρισμένος. Ἐτα δὲον πάντας τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐχθροὺς ἠγεῖσθαι καὶ πολεμικώτατους τοὺς ἀπὸ Δάν, καὶ τῆς εἰς θεὸν δυσσεβείας ἐξαιτησαί λόγους, τάχα που καὶ συνηνέχθησαν, καὶ ἐπαινεῖν ἤξῃον, ὡς κατ' οὐδὲν ὄλως ἡμαρτηκότες, καὶ ποῖα γέγονεν αὐτοῖς τῆς εἰς τοῦτο βραθυμίας τὰ ὀφώνια, φέρε λέγωμεν ἐφεξῆς. Ἀβασιλεύτου μεμενηκότες τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνὴρ τις Λευίτης, παροικῶν ἐν μηροῖς ὄρους Ἐφραῖμ, σύνοικον ἐποίησά τινά τῶν ἐκ Βηθλεέμ. Ἐπειδὴ δὲ γύναιον ἀπέδρα πρὸς τὸν πατέρα, εἶπετο μὲν ὁ Λευίτης. Ἀναπειθεὶ δὲ αὐτὸς ὑπονοσῆσαι σὺν αὐτῷ, καὶ οἶκοι γενέσθαι λοιπὸν. Οὐ δὴ γεγονότος, κατὰ μέσσην ἰὼν τὴν ὁδὸν, ὁμοῦ τῷ γυναικί κατέλυσε ἐν Γαβαά, ἣ διερμηνεύεται *βουνοῦς*. Ἄκουον δὲ τὴν Γαβαά, ἣτο τὸν βουνοὺν οἱ ἐκ φυλῆς Βενιαμίν. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τινά κατηυλίζετο πρεσβύτη, κατὰ μέσσην τὴν νύκτα ἐλθόντες τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, ἄνδρες παράνομοι, καθὰ γέγραπται, καταδιάξασθαι πρὸς ἀσέλγειαν τὸν τε Λευίτην, καὶ αὐτὸν, καὶ ἐτέρους ἤθελον. Δυσωπηθέντες δὲ μόλις τῆς ἀτοπίας τὴν ὑπερβολὴν, τὴν τοῦ Λευίτου συλλαμβάνουσι παλακίδα. Καὶ δὴ καὶ ἀπεκτόνασι, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἰς τὸ γύναιον ἀσελγαίνοντες. Ὁ δὲ διελὼν εἰς μέλη τὸ σῶμα διένειμε τοῖς ἐκ φυλῆς Ἰσραὴλ, καταφανῆ καθιστὰς τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν τὴν τε εἰς τοὺς ξένους ἁμαρτίαν, καὶ τὸ ἀχάλινον εἰς ἀσέλγειαν· καὶ

⁶³ Judic. xviii, 1-31. ⁶⁴ Judic. xix, passim.

ὅτι τὰ Σοδομιτῶν μεμίμηται πλημμυλήματα. Ἐνεύθεν ἀγανακτήσας συναγέγερται πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ κπεστρατεύοντο τῆς φυλῆς Βενιαμὴν ἐν Γαβαὴν, τουτέστιν, ἐν τῷ βουρῷ· οὕτω τε αὐτὴν ἀνηρέκασι, καίτοι πολυανδρούσαν λίαν, ὡς ὀλίγους κομιδῆ περισθεύοντας, μόλις ἀναφυγεῖν εἰς τὴν Ἐρημον. Διολώλασι δὲ καὶ ἐκ παντὸς Ἰσραὴλ τῶν μαχίμων οὐκ εὐαριθμητοί. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἤφριε Θεὸς ἀλλήλοις συμπλέκεσθαι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, εἰ μὴ τὸ ἐξ οἴκου Μιχαίου γλυπτὸν οἱ μὲν ἀπὸ Δὴν τετιμήκασι, κατηρέμησαν δὲ παραλόγως οἱ ἐκ τῶν ἐτέρων φυλῶν. Τοιοῦτόν τι γέγονε καὶ ἐπὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς λελυπημένον Θεοῦ. Συνεπλάκησαν γὰρ ἀλλήλαις αἱ τε τοῦ Ἰούδα φυλαὶ δύο, καὶ αἱ δέκα τοῦ Ἐφραΐμ. Καὶ ὡς ἐν ταῖς συνωλοθρευόντο δὲ τοῖς νικῶσιν οἱ ἠττημένοι, θείας εἰς τοῦτο καλούσης ὀργῆς. Πέπρακται δὲ ταῦτα Ἀμασίου μὲν βασιλεύοντος ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, τοῦ γε μὴν Ἰωᾶς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὃς εἶπεν οὕτω τὰ Ἱεροσόλυμα, ὡς καὶ καθελεῖν τοῦ τείχους μέρος εἰς πῆχεις τετρακοσίας.

Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὖρον τὸν Ἰσραὴλ, B καὶ ὡς σύκον ἐν συκῇ πρῶμιον εἶδον πατέρας αὐτῶν. Αὐτοὶ εἰσῆλθον πρὸς τὸν Βεελφεγῶρ, καὶ ἀπηλωτρίωθησαν εἰς αἰσχύνην. Καὶ ἐγένοντο οἱ ἠγαπημένοι ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι.

ΡΓ'. Ὅτι μὴ μάτην αὐτοῖς τὸ καταφθαρῆναι συμβέβηκεν, ἀλλ' ἐν δίκῃ, λοιπὸν πειράται διδάσκειν. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησί, ἐπελεξάμην αὐτοὺς, ὡς ἐν ἐρήμῳ σταφυλὴν εὖρων, καὶ ὡς σύκον πέπειρον ἀπὸ συκῆς ἀρπάσας· ἐξήγαγον γὰρ τῆς Αἰγυπτίων χώρας, εἰδωλολατρούσης ὅλης, καὶ πεπλανημένης, καὶ πολλὴν νοσοῦσης τὴν ἐρημίαν παντὸς ἀγαθοῦ. Τί οὖν οἱ ἀπόλεκτοι, οἱ διὰ τῆς ἐμῆς ἠρπαγμῆς χειρός; Προσκέκλινται τῷ Βεελφεγῶρ, ἐξῆλθον οικειότητος τῆς πρὸς με εἰς αἰσχύνην, τοῦτό ἐστι τὸ, « Ἀπηλωτρίωθησαν εἰς αἰσχύνην »· αἰσχύνην δὲ ὀνομάζει C τοῦ Βεελφεγῶρ ἦν γὰρ ἐν ἀκαλλεστάτῳ σχήματι τῶν ἄλλων μάλιστα, καὶ ἀσμενον ἰδεῖν.

Οὐκοῦν, ἀγαπῶντες μὲν τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, καὶ τρωότες ὡς καλέσαντα, καὶ ἐπιλεξάμενον, καὶ ὡσπερ ἐξ ἐρήμου καὶ ἀκαθοτόκου γῆς ἀρπάσαντα τῆς ἐν ᾧδε τῷ κόσμῳ καταστάσεως, ὡς σταφυλὴν τε καὶ σύκον ἠγαπηκότα πρῶμιον, δισώσωμεν ἀρβραγῆ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικὴν. Εἰ δὲ δὴ γένοιτό τις ἀπόνευσις εἰς τὸ ἀκαλλῆς, καὶ εἰς τὸ λυποῦν αὐτὸν, οὐδὲν ἔτι διοίσομεν τῶν ἔθνῶν. Ἐσόμεθα γὰρ οἱ ἠγαπημένοι ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι, οἱ καὶ εὐλόγως μεμίσηται. « Δικαιοσύνη γὰρ, φησί, δικαίου οὐ μὴ ἐξέληται αὐτόν· ἐν ᾗ ἂν ἡμέρα ἀμάρτη, ἀποθάνεται. » Καὶ σφόδρα σφῶς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος· « Ὅστε ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλέπετω μὴ πέσῃ. »

Ἐφραὶμ ὡς ὄρνεον ἐξεπετάσθη.

ΡΔ'. Ὅσα τῶν ὄρνέων μὴ ἔστι τίθασσά τε καὶ κατοικίδια, συλληφθέντα φυλάττεται, καὶ κατατέρπει τοὺς ἔχοντας. Εἰ δὲ δὴ γένοιτό τις τοῦ διαδράναι καιρὸς, ἀνυπερθέτως ἀποφοιτᾷ, καὶ ὀξεία φέρεται πτήσει πρὸς τὸ αὐτοῖς σύνθηδες ἐνδιατῆμα. Οὐκοῦν τεθήρευτο μὲν τρόπον τινὰ διὰ Μωσέως ὄρνέου δίκην ὁ Ἰσραὴλ, καὶ προσκεκόμιστο τῷ Θεῷ, καὶ ἦν ἐν καλῷ τῆς εὐημερίας νόμῳ παιδαγωγούμενος, καὶ φροντίδος ἀπολαύων, καὶ φειδύς τῆς ἀνωθεν. Ἀπ-

A tribus id inique dissimulantes quievisser. Simile quid etiam propter vitulos aureos Deo exacerbato evenit. Confixerunt enim duæ tribus Juda cum decem Ephraim; et perinde ut temporibus collis, millia multa occubuerunt, et ira Dei instigante cum victis ipsi victores dati sunt exitio⁶⁴. Gesta sunt hæc super Judam regnante Amasia, super Israel Joa, qui ita subegit Hierosolymam, ut partem muri cubitorum quadringentorum dirueret⁶⁵.

B VERS. 10. Sicut uvam in deserto inveni Israel, et sicut ficum in ficu tempestivam vidi patres eorum. Ipsi ingressi sunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem. Et facti sunt dilecti sicut abominabiles.

CIII. Non temere, sed jure perniciem illis illatam esse conatur modo ostendere. Ego enim, inquit, elegi eos ut in solitudine uvam inventam, et ut ut ficum maturam ab arbore decerpam: eluxi enim ex Ægypto, quam totam idololatria, et error, et magna omnis boni penuria obsidebant. Quid igitur electi, quid manu mea erepti? Declinaverunt ad Beelphegor, ab amicitia mea desciverunt in confusionem; hoc enim est, quod ait: « Abalienati sunt in confusionem. » 137 Confusionem autem vocat C Beelphegor: erat enim idolum forma omnium turpissima et aspectu inhonestum.

Quare cupientes esse cum Deo, eumque venerantes, ut qui nos vocavit, et elegit, et tanquam ex solitudine et terra spinas generante eripuit, ex statu videlicet mundi hujus, atque ut uvam et ficum tempestivam adamavit, conjunctionem cum ipso indissolubilem, spiritualem, inquam, retineamus. Quod si ad indecora quædam eique odiosa deflexerimus, nihil a gentibus differemus. Erimus enim nos dilecti eo loco quo exsecrati, quos æquum est odisse. « Justitia enim justis, inquit, non liberabit eum; in die qua peccaverit, morietur⁶⁶. » Et persapienter scribit beatus Paulus: « Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat⁶⁷. »

VERS. 11. Ephraim quasi avis extensa est.

CIV. Quæcunque aves non cicures et domesticæ, ubi captæ fuerint, custodiuntur, et dominos suos delectant. Sin quæ opportunitas volandi inciderit, citra moram celerrime ad consuetum sibi vitæ genus avolant. Itaque captus est quodammodo a Moysæ volucris instar Israel, et oblatus Deo, et bene ac beate habebat, disciplina legis doctus, et cum cura indulgentiaque tractatus desuper. Sed rursus ubi prius erat avolavit, tantum non manu aucupis

⁶⁴ Judic. xx, passim. ⁶⁵ IV Reg. xiv, 15. ⁶⁶ Ezech. xxxiii, 12. ⁶⁷ I Cor. x, 12.

sui elapsus. Poteris et alio sensu quod dictum est accipere. Multæ aves climatis sui hiemem non ferentes, aliena petunt, et sine magistro quid sibi expediat noverunt, prout Conditori placuit. Simili modo et Ephraim bellicarum calamitatum metu percussus, in Ægyptum avolavit.

VERS. 12. *Gloriæ eorum ex partibus, et doloribus, et conceptibus. Quare etiamsi nutrierint filios suos, sine filiis erunt ex hominibus, quia et vix eis est.*

CV. Aufugiens ad Ægyptios a patriis sedibus Israel, Deum regni illius tutelarem auxilium orabat. Num quasi Deus esset imbecillus, eosque servare non posset? Neutiquam. Est enim valentissima Divinitas, et bellum ab Assyriis imminens reprimere facile poterat. Contigit autem hæc perpeti Ephraim, sive Israel, quia relicto Deo salvatore, et in ipso ac solo gloriandi **138** perseverantia, ut re jam veteri atque obsoleta, posthabita, existimabant per se hostibus formidabiles fore, nec ab iis subactum iri, cum in tantam frequentiam essent aucti, abundarentque liberorum multitudine infinita. Pariebant enim mulieres eorum secundum promissionem et benedictionem, Moyse ita vaticinato: « Non erit infecunda, nec sterilis in filiis Israel⁶⁹. » Sed mire fatuum erat propter multitudinem corporum contemnere Dei auxilium. Cogitandum illis potius, si saperent, cum ipso, et per ipsum « persequi posse unum mille, et duos fugaturos decem millia⁷⁰. » Placent itaque sibi, et jactant se, inquit, non in Deo potissimum; sed gloriæ sibi ducunt partus, et conceptiones, et dolores parturientium feminarum suarum. Sciant igitur, etiamsi genuerint filios, etiamsi laborarint enutrientes liberos, fore ut pœnitentia capiantur, cum se frustra viderint laborasse. Filiorum enim orbitatem omnimodis plorabunt, et gladius Babilonicus ad genus ipsorum facile delendum sufficiet. « Quia et vix illis est. » Quasi dicat, Deo in illos vix vibrante, quis illis lætitiâ suppeditabit? Si enim « clauserit contra hominem, quis aperiet⁷¹? » ut scriptum exstat.

CVI. *Caro mea ex eis.*

Minante Deo atque etiam dicente de Ephraim, sive de omni Israel, radicitus periturum, et deploratum orbitatem, laboratumque frustra in educatione liberorum, seipsum propheta ab ultione subducit, et immunitatem ab ira sic precatur: « Caro mea ex eis. » Intellige « ex eis, » procul ab eis. Extra illos, inquit, enim, et quam longissime ego sim, et omne genus meum. Interdum enim huic voci « caro, » generis quoque subjecta est notio. Sic enim et illud Pauli, ut recte dictum accipiemus, cum scribit: « Quamdiu ego quidem sum gentium apo-

πέπη δὲ πάλιν, ἐφ' ὅπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς, μονινοῦχι τῆν τοῦ λαβόντος χεῖρα διεκφυγῶν. Ἡ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον συνήσεις τὸ εἰρημένον. Πολλὰ τῶν ὀρνέων τοὺς ἐπιχωρίους χειμῶνας οὐ φέροντα, πρὸς ἑτέρας μεθίστανται χώρας, ἀδιδάκτως ἔχοντα τὴν τοῦ συμφέροντος γνῶσιν, κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ πεποιηκότι. Ἄλλ' ἐν ἴσῳ τρόπῳ καὶ ὁ Ἐφραῖμ τὰς ἐκ πολέμου δεδιῶς συμφορὰς ἀπέπητη πρὸς Αἰγυπτίους.

Αἱ δόξαι αὐτῶν ἐκ τόκων, καὶ ὠδίνων, καὶ συλλήψεων. Διότι καὶ ἐὰν ἐκτρέψῳσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀτεκνωθήσονται ἐξ ἀνθρώπων, διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς ἔστι.

PE. Ἀπέδρα πρὸς Αἰγυπτίους τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφεις ὁ Ἰσραήλ, ἐπαμύναί τε οἱ παρεκάλει τὸν Θεὸν τῆς χώρας ἡγούμενον. Ἀρ' ὡς ἀνοῦντος Θεοῦ, καὶ σώζειν αὐτοὺς οὐχ οἶοι τε; Οὐ μόνον. Παναγκῆς γὰρ τὸ Θεῖον, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον, τὸν τῶν Ἀσσυρίων ἀποσοβῆσαι πόλεμον. Συμβέβηκε δὲ τὰ τοιαῦτα παθεῖν τοὺς ἐξ Ἐφραῖμ, ἥτις τὸν Ἰσραήλ, ὅτι Θεὸν ἀφέντες τὸν σώζοντα, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ μεγάλα φρονεῖν διατελώντες (1) ὡς ἔωλον, ὄνοντο κατὰ σφᾶς δεινοί, καὶ ἀνάλωτοι γενήσεσθαι τοῖς ἐχθροῖς, διὰ τοι τὸ εἰς πληθὺν ἐκτετάσθαι πολλήν, καὶ ἀναρίθμητον ἔχειν τὴν πολυπαιδίαν. Ἐτίκτον μὲν γὰρ αἱ παρ' αὐτοῖς γυναῖκες κατ' ἐπαγγελίαν, καὶ ἐν εὐλογίας τάξει, Μωσέως προειρηκότος, « Οὐκ ἔσται ἄγονος, οὐδὲ στεῖρα ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ. » Ἄλλ' ἦν εὐθεῖς κομιδῆ, διὰ πληθὺν σωμάτων ἀφειδῆσαι βοθηθείας τῆς παρὰ Θεοῦ. Ἐνοῆσαι δὲ μᾶλλον ὀρθὰ φρονούντας ἔχρῃν, ὅτι σὺν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ « Διώξεταί μὲν εἰς χιλοὺς, δύο δὲ μετακινήσουσι μυριάδας. » Ἀποσεμνύνονται τοίνυν, φητὶν, οὐκ ἐπὶ Θεῷ μᾶλλον, ποιοῦνται δὲ δόξαν τόκους, καὶ συλλήψεις, καὶ ὠδίνας τῶν παρ' αὐτοῖς γυναικῶν. Ἰστοῦσαν δὴ οὖν, ὅτι καὶ εἰ τέκοιεν υἱοὺς, καὶ εἰ κάμοιεν ἐκτρέφοντες τέκνα, μεταγνώσονται πονοῦντες εἰκῆ. Θρηγήσουσι γὰρ πάντη τε καὶ πάντως τὴν ἀπαιδίαν. Ἀρκέται δὲ ἕξ-φος αὐτοῖς τὸ Βαβυλώνιον εἰς τὸ δαπανῆσαι βασιλῶς πᾶν ὅσον αὐτῶν γένος. « Διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς ἔστιν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, Θεοῦ αὐτοῖς ἐπιβρίπτουντος τὸ οὐαί, τίς ἐπιδώσει τὴν εὐθυμίαν; Ἐὰν γὰρ « Κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν.

PG. Ἀπειλοῦντος Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ φάσκοντος περὶ τοῦ Ἐφραῖμ, ἥτις παντὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὡς καὶ ὀδύρριζος ἀπολείται, καὶ θρηγήσει τὴν ἀπαιδίαν, καὶ πονήσει μάτην ἐπὶ ταῖς τῶν τέκνων ἀνατροφαῖς, ἑαυτὸν ὁ προφήτης ὑπεξάγει τῆς δίκης, ἔξω τε γενέσθαι τῆς ὀργῆς προσεύχεται, λέγων: « Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν. » Τὸ δὲ « ἐξ αὐτῶν » συνήσεις, ἀντὶ τοῦ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν. Ἐξω γὰρ αὐτῶν καὶ ἀποτάτω, φησὶν, αὐτὸς τε γενοίμην ἐγὼ, καὶ τὸ ἐμὸν ἅπαν γένος. Ἀηλοῖ γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ τὸ γένος « ἡ σὰρξ. » Ἐκδεξόμεθα γὰρ οὕτω καὶ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς

⁶⁹ Exod. xxiii, 26. ⁷⁰ Deut. xxxii, 50. ⁷¹ Isa. xxii, 22.

(1) Ἰσ. διαπερῶντες.

ὀρθῶς εἰρημένον. Γέγραφε γὰρ ὡδί· « Ἐφ' ὅσον μὲν ὁ ἴστος, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis ⁷². » Mos porro est sanctis prophetis, si sæpe gravia et intoleranda quorundam scelera viderint, de cætero se ab illorum impuritate et nequitia sejungere. Quare Jeremias Judæos in plurima delicta prolapsos, et Deum læsisse cernens, « Domine omnipotens, » ait, « non sedi in concilio ludentium, sed timui a facie manus tuæ; seorsum **139** sedebam, quia amaritudine repletus eram ⁷³. » Admirandus est itaque beatus Paulus, quando nobis ita mandat : « Te ipsum castum custodi, et ne communices peccatis alienis ⁷⁴. » Omnis autem impius de offendentibus Deum, et mox puniendis jure dixerit : « Caro mea ex eis. »

ὁ ἴστος, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis ⁷². » Mos porro est sanctis prophetis, si sæpe gravia et intoleranda quorundam scelera viderint, de cætero se ab illorum impuritate et nequitia sejungere. Quare Jeremias Judæos in plurima delicta prolapsos, et Deum læsisse cernens, « Domine omnipotens, » ait, « non sedi in concilio ludentium, sed timui a facie manus tuæ; seorsum **139** sedebam, quia amaritudine repletus eram ⁷³. » Admirandus est itaque beatus Paulus, quando nobis ita mandat : « Te ipsum castum custodi, et ne communices peccatis alienis ⁷⁴. » Omnis autem impius de offendentibus Deum, et mox puniendis jure dixerit : « Caro mea ex eis. »

Ἐφραϊμ ὄν τρόπον εἶδον, εἰς θήραν παρέστησεν τὰ τέκνα αὐτοῦ, τοῦ ἐξαγαγεῖν εἰς ἀποκέντησιν τὰ τέκνα αὐτοῦ.

VERS. 13. Ephraim, sicut vidi, in captivem præbuit filios suos, ut educeret ad punctionem filios suos.

PZ'. Ταλανίζει καὶ νῦν ὁ προφήτης τὸν Ἐφραϊμ, ἥτοι τὸν Ἰσραὴλ, αὐτόν τε γενέσθαι παραίτιον ἑαυτῷ φησι καὶ τῆς ἀπαιδίας, καὶ τῆς ἀνηκέστου συμφορᾶς. Ὡς γὰρ τεθέαμαι καὶ ἐκ τῶν σῶν λόγων, ὧ Δέσποτα, φησί, καὶ ἀπὸ γε τῶν πραγμάτων αὐτῶν, αὐτὸς ὁ Ἐφραϊμ εἰς θήραν, καὶ ἀποκέντησιν τὰ ἑαυτοῦ παρέστησεν τέκνα. Καὶ οὐκ ἂν ἑτέρους αἰτιῶτο λοιπὸν, οὐδ' ἂν τῆς θείας καταδοήσειεν ὀργῆς, εἰ τὰ εἰκότα φρονεῖν ἔλοιτο. Αἰτιάζεται δὲ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ δυσβολίαν καὶ ἀπόστασιν. Ἐπειδὴ γὰρ λελύπηκεν οὐ μετρίως τὸν ἐπαμύοντά τε καὶ σώζοντα Θεὸν, μονουχί καὶ ἰδίᾳ χειρὶ παραδεδωκεν ἐκὼν τῆ τῶν ἔθνῶν ἀγριότητι τὸ ἴδιον σπέρμα, καὶ παρέστησεν εἰς ἀπαγωγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ « εἰς θήραν, » καὶ μὴν καὶ « εἰς ἀποκέντησιν, » ὃ ἐστὶ σφαγῆν. Τοὺς μὲν γὰρ ἀνεῖλον οἱ Βαβυλώνιοι τῶν Ἰσραὴλ· τοὺς δὲ ἀπέκομισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν.

CVII. Deflet etiam nunc Ephraim, sive Israel propheta, et ipsum sibi causam attulisse prædicat et orbitatis filiorum, et calamitatis gravissimæ. Ut enim vidi ex sermonibus tuis, Domine, inquit, et ex rebus ipsis, ipse Ephraim, et capiendos et trucidandos filios suos præbuit, nec alios deinceps criminari poterit, nec divinæ iræ reclamaverit; sed si ex æquo et justo rem æstimare voluerit, suam potius insipientiam et apostasiam accusabit. Postquam enim opitulanti et servantem Deum non mediocriter offendit, tantum non etiam manu sua semen suum sævitæ gentium volens contradidit, et in captivitate abducendum exhibuit. Hoc enim vult, « in captivem, » quin et « ad punctionem, » id est, ad jugulationem. Alios quippe de Israelitis occiderunt Babylonii, alios secum abstraxerunt.

Ὅταν τοῖνυν πλημμελώμεν ἡμεῖς, ἑαυτοὺς μᾶλλον αἰτιασόμεθα φρονούντες ὀρθῶς, καὶ οὐχὶ τὴν θείαν ὀργὴν. Καταπεφρονήκαμεν γὰρ τοῦ πρέποντος, καὶ βάρβυμοι γεγενήμεθα περὶ τὸ ἀνδάνον τῷ Θεῷ. Κολάζεσθαι δὲ ἀνάγκη τὸν ὀβριστην, καὶ ἐξήνιον, καὶ μονουχί λέγοντα τῷ πάντων Δεσπότη· « Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ὁδοὺς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι. »

Cum igitur peccaverimus, si non desipimus, nosmetipsos potius, non iram Dei damnabimus. Contempsimus enim officium, et in Dei voluntate exsequenda segnes fuimus. Contemptor autem, et contumax, et propemodum Deo dicens : « Recede a me, vias tuas scire nolo ⁷⁵, » puniendus est.

Δὸς αὐτοῖς Κύριε. Τί δώσεις αὐτοῖς; δὲς αὐτοῖς μήτραν ἀτεκνοῦσαν καὶ μαστοὺς ξηρούς.

VERS. 14. Da eis, Domine. Quid dabis eis? da eis vulvam sine filiis et ubera arentia.

PH'. Εἰ δὴ μέλλοιεν, φησὶν, οὐκ εἰδέναι Θεὸν οἱ Ἰσραὴλ, ἀποφέρεσθαι δὲ μᾶλλον πρὸς ἀνωφελεῖ καὶ ἀνόητον ἐλπίδα, ὀλεσθᾶν τε ὅτι περιέσσονται τῶν ἐχθρῶν, διὰ πλῆθος τέκνων, καὶ ὅτι πολὺ παρ' αὐτοῖς τὸ μάχιμον γένος, ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας οὐκ ἀναγκαῖον τὸ παρὰ τῆς σῆς ἐπικουρεῖσθαι χειρὸς, μηδὲ τιττέτωσαν ὅπως αἱ παρ' αὐτοῖς γυναῖκες. Τοῦτο γὰρ ἡ ἀτεκνοῦσα μήτρα. Κἂν εἰ τέκοιεν δὲ, μὴ ἀνατρεφέτωσαν, τουτέστι, δαπανάσθωσαν πρὸ ὕρας, καὶ πρὶν εἰς ἕβην ἔλθειν πιπτέτω τὸ γένος. Περιτεμνομένης γὰρ ὀπτα τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἐντεῦθεν ὑπεροφίας, καὶ λοιπὸν

CVIII. Si non scient Dominum Israelitæ, abripenturque magis spe inutili et insipienti, existimabuntque se hostibus propter multitudinem filiorum superiores fore, et se militaribus viris abundare, et hanc ob causam manus tuæ auxiliis non egere, omnino ne pariant mulieres illorum, hoc enim est, « vulva sine liberis. » Quod si pepererint, ne alant, hoc est, absuntantur ante tempus, et priusquam annos pubertatis attingat, occidat genus. Sic enim amputata qua hinc tumescunt superbia, **140** et sublata deinceps spe in copia bello idoneorum reposita, ad tuam

⁷² Rom. xi, 13, 14. ⁷³ Jer. xv, 17. ⁷⁴ 1 Tim. v, 22. ⁷⁵ Job xxi, 14.

Indulgentiam confugient, et te Salvatore liberato-
remque vindicabunt. Hæc porro nunc etiam ex amore
Dei loquitur, et simul Domini sui gloriam, et Israe-
litarum coactam conversionem quærit si ultro, et
cum bonæ voluntatis fructu converti nolint.

Vulva autem sterilis, et ubera arentia spiritualiter
etiam quadrabunt in malos operarios, et quemvis
errantem, et a recta via recte ingredi solitos aver-
tentem (in fide, inquam), et in viis suis directe pro-
cedentes. Nihil enim ingenio ipsis pariente, nisi
sermonem falsum, nisi theorema spurium, nec edu-
caverint in seductione filios suos, secundum doctri-
nam dico; et arida habentes ubera Ecclesiæ mali-
gantium, deceptorum matres fieri nequeant.

VERS. 15. *Omnes nequitie eorum in Galgal, quia
ibi odi eos, propter malitias adinventionum eorum. E
domo mea ejiciam eos, non addam diligere eos.*

CIX. Incipit rursus universorum Deus enume-
rare crimina, et meminit Galgal. Urbis nomen est,
in qua vehementer imprimis, et infandum in modum
superstitiosi statuarum cultus vigeant. Habet autem
quod dicit hanc sententiam. Flagitiosi non uno in
genere Israelitæ fuerunt. Ac videre licet, quam in-
signiter improbi fuerint si Galgal cogites. Ibi omnem
eorum vidi nequitiam, ibi odi eos. Non quidem pro-
pter locum, esset enim id imprudentiæ; sed potius
in eo perpetrata ante oculos constituens. Ait igitur,
«Expellam eos domo mea,» et arcebo ab atrio meo,
et familiaritate mea excludam. Cum autem oderim
illos juste, instabo de cætero, nec mutabor amplius,
ut velim eos unquam diligere tantis sceleribus alli-
gatos. Occurret aliquis, opinor: Quomodo igitur ex
Assyria reduxit eos, aut quomodo e captivitate libe-
ravit? An non mitior factus, et indulgentia, et cha-
ritate eos dignatus est? Non negaverim et ego istuc
ita esse. Misericordiam enim ex benignitate conse-
cuti sunt, hoc in confesso est. Sed hi de quibus sermo
est, abierunt in captivitatem, et longo post tempore
in pœna vitam finierunt. Et quemadmodum cum pro-
misisset per Moysen in Ægypto Israelitis, educturum se
omnes in terram, quam jurasset patribus eorum, **141**
quidam tamen impii sese rebelles præbuerunt, quo-
rum etiam corpora in solitudine ceciderunt, et terra
ipsorum filiis potius sorte distributa est; sic etiam
hic intelliges. Mortui sunt enim de quibus loquimur;
reversi sunt autem quidam aliquando in Judæam
Cyro tandem demittente, ubi annum in peregrina
tellure septuagesimum complevisset ¹⁶.

Ejicientur autem e domo Dei, vel potius ejecti
sunt, etiam qui contra Christum indigna, et quæ
verbis exprimi satis non possunt, impia facinora

¹⁶ I Esdr. 1, passim.

A ἀνηρημένης τῆς ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν μαχομένων ἐλπίδος,
τὴν σὴν ὑποδραμοῦνται φειδῶ, καὶ σε Σωτῆρα καὶ
λυτρωτὴν ἐπιγράφονται. Ἐκ φιλοθείας δὲ τὰ τοιαῦτα
καὶ νῦν ὁ προφήτης φησὶν. Ἐν ταυτῷ δὲ ζητεῖ καὶ
τοῦ ἰδίου Δεσπότητος τὴν δόξαν, καὶ τῶν ἐξ αἵματος
Ἰσραὴλ, τὴν ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπιστροφὴν, εἰ μὴ προ-
αιρέσεως ἀγαθῆς ἔχουσι τὸ χρῆμα καρπὸν.

Ἄτεκνοῦσα δὲ μήτρα, καὶ μαστοὶ ξηροὶ, πρέ-
ποιεν ἂν νοητῶς καὶ τοῖς τῶν φαύλων ἐργάταις, καὶ
παντὶ πλανῶντι, καὶ ἀποφέροντι τῆς εὐθείας ὁδοῦ
τοὺς ὀρθοποδεῖν εἰωθότας, ἐν πίστει δὴ, λέγω, καὶ
κατευθύνοντας ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. Οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς
τικτούσης τῆς διανοίας, οὐ λόγον ψευδοῦ, οὐ θεώρημα
νόθον, οὐδ' ἂν ἐκθρέψειαν ἐν πλάνῃ τὰ ἴδια τέκνα,
τὰ κατὰ μάθησιν λέγω, καὶ ξηροῦς ἔχουσαι τοὺς μασ-
στοὺς αἱ τῶν πονηρευομένων Ἐκκλησίαι, οὐκ ἂν
γένοιτο μητέρες τῶν ἡπατημένων.

Πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν ἐν Γαλγὰλ, ὅτι ἐκεῖ
ἐμισήσῃ αὐτοὺς, διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηθευ-
μάτων. Ἐκ τοῦ οἴκου μου ἐκβαλῶ αὐτοὺς, οὐ μὴ
προσθήσω ἀγαπήσῃ αὐτοὺς.

ΡΘ'. Ἀρχεται πάλιν ὁ τῶν ὄλων θεὸς ἀπαριθμεῖ-
σθαι τὰ ἐγκλήματα, καὶ διαμémνηται τῆς Γαλγὰλ.
Πόλις δὲ αὕτη, καθ' ἣν ὅτι μάλιστα δεινῶς καὶ ἐκ-
τόπως ἐθρησκέυετο τὰ χειρόκμητα. Ἔστι δὲ ὁ φησι
τοιούτων τι πάλιν. Βδελυροὶ μὲν γὰρ κατὰ πολλοὺς
τρόπους οἱ ἐξ Ἰσραὴλ. Ἴδοι δ' ἂν τις τῆς ἐνοούσης
αὐτοῖς φαυλότητος τὴν ὑπερβολὴν, ἐννεονηκῶς τὴν
Γαλγὰλ. Ἐκεῖ πᾶσαν αὐτῶν θεάσθαι τὴν κακίαν,
ἐκεῖ μεμισήκα αὐτοὺς. Οὐ διὰ γε τὸν τόπον, εὐθεῶς
γὰρ, καθεστηκῶς δὲ μᾶλλον τὰ ἐν αὐτῷ γεγονότα.
Τοιγάρτοι, φησὶν, ἐξοικιῶ μὲν αὐτοὺς, καὶ αὐλῆς
ἀποσοθήσω τῆς ἐμῆς, καὶ οικειότητος ἐκβαλῶ. Με-
μισηκῶς δὲ δικαίως, ἐνστήτομαι τε λοιπὸν, καὶ οὐκ
ἂν μεταθοίμην εἴ τι πρὸς τὸ ἀγαπᾶν ἐλέσθαι ποτὲ
τοὺς τὰ τοιαῦτα πεπλημμεληκότας. Ἄλλ', οἶμαι, τίς
εἰρεῖ. Ἡὼς, οὐν ἀνεκόμισεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐκ τῆς
Ἀσσυρίων αὐτοῦς, ἥ πῶς ἀνῆκε τῆς αἰχμαλωσίας;
Ἄρ' οὐχὶ μεταπειθεμένος εἰς ἡμερότητα, καὶ φει-
δοῦς, καὶ ἀγάπης ἀξίωσας αὐτοὺς; Ναὶ φαίην ἂν
ἀληθῆ καὶ αὐτὸς τὸν λόγον. Ἠλέηται γὰρ ἐξ ἡμε-
ρότητας, ὁμολογουμένως. Ἄλλ' οἷγε καθ' ὧν ὁ λόγος
ἀπώχοντο μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν, τεθνήκασιν δὲ τῇ
δικῇ, χρόνου μακροῦ διῆπτευσάντος. Καὶ ὡσπερ
ἐπηγγέλλετο μὲν διὰ Μωσέως κατὰ τὴν Ἀγυπτὸν
τοῖς Ἰσραὴλ, εἰσάξειν ἀπαντας εἰς τὴν γῆν, ἣν ὠμοσε
τοῖς πατράσιν αὐτῶν, οὐκ ἔσβησαν δὲ ἀπειθήσαντές
τινες, ὧν καὶ τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ, κατ-
εκληροδοτήθη δὲ μᾶλλον ἢ γῆ τοῖς ἐξ αὐτῶν γεγονό-
σιν· οὕτω κἀνθάδε νοήσεις. Τετλευτήκασιν μὲν γὰρ
οἱ καθ' ὧν ὁ λόγος, ὑπενώστησαν δὲ κατὰ καιροὺς οἱ
ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, Κύρου μάλιστα ἀνέντος, ὅτε
τὸ ἐβδόμηκοστὸν ἔτος αὐτοῖς, πεπλήρωτο, διατρίβουσιν
ἀλλοδαπῇ.

Ἐκβληθήσονται δὲ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ
καὶ ἐκβέβληται, καὶ οἱ κατὰ Χριστοῦ τολμήσαντες
τὰ δεινὰ, καὶ πέρα λόγου παντὸς δυσσεβήματα, καὶ

οἱ πικρὴν καὶ παλίμφορον ἐπ' αὐτῷ τὴν γλῶτταν ἀνέντες, ὑπομενοῦσι δὲ καὶ ἀμεταθέτως τὴν ὄργην. Οὐ γὰρ εἰς ἓνα τῶν προφητῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν πεπαροινηκότες, ἀλλοκοῦνται τὸν τῶν προφητῶν Δεσπότην. Σεσιγημένων δὲ οὖν τῶν ἐτέρων πλημμελημάτων, ἃ δεδράκασι κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, πᾶσαν ἂν τις αὐτῶν τὴν κακίαν ἴδοι καὶ τὴν τῆς φαυλότητος ὑπερβολὴν, καὶ ὡς ἐν γε δὴ μόνοις τοῖς κατὰ Χριστοῦ γεγονόσιν.

Πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀπειθοῦντες. Ἐπόρευσε Ἐφραὶμ τὰς ρίζας αὐτοῦ, ἐξηράνθη, καρπὸν οὐκ ἔτι μὴ ἐτέργη. Διότι καὶ ἐὰν γεννήσωσιν, ἀποκτενῶ τὰ ἐπιθυμήματα κοιλίας αὐτῶν. Ἀπόσεται αὐτοὺς ὁ Θεός, ὅτι οὐκ εἰσῆκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

PI. Οὐδένα χρηστὸν, ἤγουν εὐπειθῆ καὶ εὐήμιον ἐν αὐτοῖς ἠύρησθαι φησιν, οὐ μικρὸν, οὐ μέγαν, οὐχ ἡγούμενον, οὐ τὸν ὑπὸ χεῖρα καὶ ὑπεζευγμένον. Ταύτητοι καὶ δεῖν ἀπολέσθαι παντελῶς, ρίζης ὡσπερ αὐτῆς ἐκβεθοθρευμένον δι᾽ οὐχ ἰσχυρίζεται, ἐν ἰσῶ τε γεγονέναι λοιπὸν τοῖς ἀνανομένοις καὶ πεπληγῶσι τῶν ξύλων. Ἄ καὶ μόνης δεῖται τομῆς, ἀναφανδὸν ὡσπερ ὁμολογοῦντα τὴν ἀκαρπλίαν. Ὅτι, δὲ τοῖς ἀκάρποις ξύλοις καὶ ἀποκείρεσθαι πρέπει, καὶ αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ, τὴν καρπὸν οὐκ ἔχουσαν συκὴν ὡς ἐν εἰδει τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς ἐκκόπτεσθαι ἐπιτάττων. « Ἴνα τί γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; » Ἄκαρπος δὲ οὖν εὐρεθεὶς ὁ Ἰσραὴλ, φησὶν, ἐκκόπτοιο ἂν εἰκότως· οὐ γὰρ ἐκδώσει καρπὸν. Ἄλλὰ κἂν εἰς τοῦτο γένοιτο, φησὶν, ἀπολῶ τὰ ἐξ αὐτῶν γεννώμενα. Καὶ τοῦτό ἐστι, « τὰ ἐπιθυμήματα τῆς κοιλίας αὐτῶν. » Ἀναγκαῖον δὲ οἶμαι κάκεινο περιθερεῖν, τί ᾧ χρῆμα τοῦ λόγου. Διὰ τί γὰρ φησὶν, ὅτι « Πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀπειθοῦντες; » Τί γὰρ ὄλων ἰδεῖτο τῆς τῶν ἀρχόντων ὑποταγῆς; Ἀναφορὰν οὖν ὁ λόγος ἔχει πρὸς ἱστορίαν τινὰ τῶν ἀρχαιοτέρων. Καὶ εἰς δὴ αὕτη πάλιν ἐρῶ. Μεμοσχοποίηκε κατὰ τὴν ἔρημον ὁ Ἰσραὴλ, ἀπόντος Μωσέως, ἀναπεφοίτηκε γὰρ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, τὸν νόμον ὑποδεξόμενος. Εἶτα κατελθὼν, λελύπηται σφόδρα πρὸς τὸ πλημμέλημα, συνέτριψε τὸν μόσχον, ἀγανακτοῦντα Θεὸν ἐδυσώπει τρέπον τινὰ τῆ ἰδίᾳ γνησιότητι καὶ ἀρετῇ. Προσέπιπτε γὰρ, καὶ ἐξελιπάραι λέγων· « Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν, ἀφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον καμὲ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης, ἧς ἔγραψας. » Κατένευσε δὲ τῷ προφήτῃ Θεὸς τὴν εἰς ἅπαντας ἡμερότητα, καὶ δὴ καὶ ἔπραξεν· ἴλεως αὐτοῖς εἶμι, κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Ὁρᾶς ὅσον ὠνησε τὸν Ἰσραὴλ ἡ τοῦ προσεστηκότες φιλοθεῖα, καὶ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀρκέσας εἰς τὸ ἀναπεισῆσαι Θεὸν, δι' ὑποταγὴν τε, καὶ εὐπειθειαν; Αἰτιᾶται τοῖνον εἰκότως, ὡς ὀλοτρόπως ἐκκεκλικότα τὸν Ἰσραὴλ. Εἶτα μὴ ἔχοντά τινα τῶν παρ' αὐτοῖς ἡγούμενων, τὸν ἐπιτιμῶντα τοῖς πταίουσιν, τὸν ἀφιστάντα τῆς πλάνης, ἤγουν τῆ ἰδίᾳ λαμπρότητι τῆ κατὰ τρόπον καὶ ἀρετῆν ἀποστήσαι δυνάμενον τὴν ὄργην, Θεοῦ παρακαλεζομένου. Καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν κλι-

A ausi sunt, qui amaram et detractoriam linguam in ipsum excruerunt, subibuntque iram immutabilem. Non enim in prophetarum aliquem, sed in ipsum prophetarum Dominum debacchati inveniuntur. Silentio igitur præteritis quæcumque seorsum præterea amiserunt, omnem eorum nequitiam, et pravitatis magnitudinem quodammodo in solis contra Christum susceptis facinoribus videre possis.

VERS. 16, 17. *Omnes principes eorum inobedientes. Doluit Ephraim radices suas, exaruit, fructum nequam ultra feret. Quia si genuerint, interficiam desideria uteri eorum. Repellet eos Deus, quia non audierunt eum, et erunt vagi in gentibus.*

B CX. Neminem bonum, sive prompte obedientem, et facilem inter eos repertum ait, non parvum, non magnum, non principem, non clientem, et subditum. Quocirca et omnino, velut radicitus effossos periisse confirmat, et jam similes esse lignis arfactis et percussis, quibus sola resectione opus est, utpote sterilitatem suam palam ostentantibus. Lignis autem infructuosis amputationem convenire, ipse quoque Salvator docuit, sicutneam fructu carentem, et Judæorum Synagogam adumbrantem excindi iubens. Inquit enim ⁷⁷, « Ut quid etiam terram occupat? Infructuosus itaque inventus Israel, inquit, merito excindatur. Non enim dabit fructum. Quod si etiam dederint, inquit, ex ipsis prognata perdam. Et hæc sunt desideria uteri eorum. » Existimo etiam considerandum, quid illa verba contineant. Cur enim dicit: « Omnes principes eorum inobedientes? » Quid enim omnium principum obedientia opus erat? Spectat oratio historiam quamdam veterem, quam exponam. Absente Moysæ, Israel in solitudine ¹⁴² vitulum fecit. Ascenderat quippe in montem Sina legem accepturus ⁷⁸. Qui ubi descendit, eo scelere majorem in modum contristatus, vitulum comminuit, Deumque indignantem sua virtute et germanitate quodammodo ad ignoscendum compulit. Procidens enim, supplex rogavit, his verbis: « Si quidem dimittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele et me de libro hoc quem scripsisti. » Annuvit prophætæ Deus, ut ignosceret omnibus; quin etiam dixit, propitius sum illis secundum verbum tuum. Cernis quantum moderatoris erga Deum amor Israeli profuerit, et quomodo unus ad Deum flectendum propter subjectionem et obedientiam pro omnibus suffecerit. Accusat igitur non injuria Israelitam, ut qui penitus a recto itinere declinaverit, et principem de suis nullum omnino habeat, qui peccantes corripiat, qui ab errore avocet, aut certe qui morum ac virtutis suæ splendore Deo exorato, iram ejus amoliri possit, quemadmodum et temporibus Moysis factum legimus. Quamobrem etiam

⁷⁷ Luc. xiii, 40. ⁷⁸ Exod. xxiv, 13.

« repellentur, inquit, et erunt vagi in gentibus. »

Hoc illis evenit et tunc quidem ad Assyrios deportatis, et nunc nihilominus propter debacchationes eorum in Christum exosis: ubique enim exsules et extranei, nec civitatem habentes in mundo manent, qui sunt de Israel. « Dispergam enim eos in omnem ventum⁷⁹, » dixit per sanctos prophetae Deus. Si ergo amicitia cum Deo nobis curæ est; si ejus rationem ducimus, subjiciamus ei cervicem, et pia cum obedientia ad Christum accedamus dicentem: « Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos⁸⁰. » Sic enim et fructiferi et a percussu immunes erimus; nec radix

ῥοῖς γέγονε τοῖς κατὰ Μωσέα. Τοιγάρτοι καὶ ἐξωσθήσονται, φησί, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσι.

Τοῦτο συνέβη παθεῖν αὐτοῖς, καὶ τότε μὲν ἀποκομισθεῖσιν εἰς Ἀσσυρίους, καὶ νῦν δὲ οὐδὲν ἦντον ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίας κατεστυγημένοις. Ἀνέσταιοι γὰρ καὶ ἐπηλύται πανταχῇ, καὶ πόλιν οὐκ ἔχοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ διατελοῦσιν ἐν κόσμῳ. « Λιχιμῶ γὰρ αὐτοὺς εἰς πάντα ἀνεμον, » διὰ προφητῶν ἁγίων ἔφασκε Θεός. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος φρονεῖς ἡμῖν καὶ λόγος, ὑποφέρωμεν αὐτῶ τὸν αὐχένα, καὶ προσώμεν ὡς ἐξ ἀγαθῆς εὐπειθείας λέγοντι τῷ Χριστῷ· « Δεῦτε πρὸς μὲ, πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς. » Ἐσόμεθα γὰρ οὕτως ἔγκαρποι τε καὶ ἀπλήγες, οὐκ ἀνανομένης ἡμῖν τῆς βίβης, οὐ καρποῦ πίπτοντος εἰς μῆδεν, οὐ πλανῆται, καὶ ἀποτάτω Θεοῦ, ἀλλ' ἐγγύς τε αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ καὶ πόλιν ἔχοντες τὴν ἄνω, καὶ ἐν οὐρανοῖς, τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, τὴν τῶν ἁγίων τροφὸν, τῶν ἄνω πνευμάτων τὸ καθαρὸν ἐνδιαίτημα.

TOMUS QUINTUS.

CAP. X.

Vers. 1, 2. *Vinea frondosa Israel. Fructus ejus abundans, secundum multitudinem fructuum suorum multiplicavit altaria. Juxta bona terræ suæ ædificavit simulacra, diviserunt corda sua, nunc disperibunt. Ipse suffodiet altaria eorum, affligentur simulacra eorum.*

143 CXI. Postquam dixit, Ephraim doluisse radices suas, et infructuosum fore, similemque mutatis sedibus alio penitus commigrantium, Assyriorum sævitia deletis eorum fetibus, nunc etiam utiliter ostendit, qualis olim fuerit, perquam fructuosus videlicet, quando vitam legibus respondentem sapienter vivebat. Qualis vinea quæpiam pulchra et bene convestita palmitibus, ante oculos finitimorum populorum in admiratione erat non immerito, et de ipsa alicubi beatus David in libro Psalmorum ad universorum Deum ait: « Vineam de Ægypto transulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam. Dux itineris fuisti in conspectu ejus. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumina propages suas⁸¹. » Nata est enim, « in cornu, et in loco pingui⁸², » juxta vocem prophetae. Verumtamen non uvam, sed spinas potius produxit. Nam in multitudine bonorum sibi donatorum velut sociam, et contra Deum colluctatricem iniquitatem exhibuit. Multiplicavit enim altaria, et ædificavit simulacra: quantumque supernis affluebat divitiis, tam prompta fuit ad contaminationem, quia dæmones adoravit et aras excitavit, et in seductionem multiplicis idololatriæ cor suum quodammodo divisit. Verum ista non durabunt, inquit. Quinam? « Ipse enim

TOMOS ΠΕΜΠΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. I.

Ἄμπελος ἐκκληματοῦσα Ἰσραὴλ. Ὁ καρπὸς αὐτῆς εὐθνητῶν, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν καρπῶν αὐτοῦ ἐπλήθυνε τὰ θυσιαστήρια. Κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ· ἠκοδόμησε στήλας, ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν, νῦν ἀφανισθήσονται. Αὐτὸς κατασκάψει τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, ταλαιπωρήσουσιν αἱ στήλαι αὐτῶν.

PIA'. Ἠληγμένον τὰς βίβας εἰπὼν τὸν Ἐφραῖμ, ἔσθθαι δὲ καὶ ἄκαρπον, καὶ ἐν Ἰσραὴλ τοῖς μετοικοῦσιν ὄλω, τῆς Ἀσσυρίων ἀγριότητος δαπανώσης τὰ γεννώμενα, δεικνυσὶν ἀναγκαίως καὶ ὅσοι ἦν πάλαι, καὶ ὅτι γέγονεν εὐκαρπος, ὅτε τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς μετέποιεῖτο σοφῶς. Οἶα γὰρ τῆς ἄμπελος καλῆ, καὶ εὐκκληματοῦσα τοῖς τῶν ἐθνῶν περιοίκοις ὀρώμενος, εἰκότως κατεθουμάζετο. Καὶ περὶ αὐτῆς τοῦ φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν, πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Θεόν· « Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. Ὀδοποίησας ἐμπροσθεν αὐτῆς. Ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παραφάδας αὐτῆς. » Πέφυκε μὲν γὰρ, « Ἐν κέρατι, καὶ ἐν τόπῳ πίονι, » κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Πλὴν οὐ τέτοκε σταφυλὴν, ἤνεγκε δὲ μέλλον ἀκάνθας. Τῷ γὰρ πλήθει τῶν δοθέντων ἀγαθῶν αὐτῇ σύνδρομον ὡσπερ τινὰ καὶ ἰσοπαλῆ τὴν ἀδικίαν ἐπεδείξατο· δῆλον δὲ ὅτι τὴν κατὰ Θεοῦ. Ἐπλήθυνε γὰρ θυσιαστήρια, καὶ ἠκοδόμησε στήλας· καὶ ὅσον ἐπλούτει τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς, τοσοῦτον ἦν πρόθυμος εἰς βεβήλωσιν, διὰ τοῦ προσκυνεῖν τοῖς δαίμοσι, καὶ βωμοὺς ἐγείρειν, καὶ εἰς τὴν πολύθεον πλάνην τὴν ἴδιαν ὡσπερ καταμερίζειν καρδίαν. Ἄλλ' οὕτω ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἔσται. Πόθεν; « Κατασκάψει γὰρ αὐτὸς

⁷⁹ Zach. II, 6. ⁸⁰ Matth. XI, 28. ⁸¹ Psal. LXXIX, 9, 10 seqq. ⁸² Isa. V.

τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, » καὶ ταλαιπωρήσουσιν αὐτὰ στήλαι αὐτῶν, συνθραυόμεναι δηλονότι, καὶ κατασπόμεναι. Τὸ δὲ, αὐτοῖς, ἀνοίσεις ἐμφρόνως εἰς τὸν τῶν ὄλων κατεξουσιάζοντα Θεόν, ἤγουν, εἰς τὸ τοῦ Βαβυλωνίου πρόσωπον, ὡς ἦδη πλειστάκις προεδειγμένου. Συμβέβηκε γὰρ ταῖς ἐν Σαμαρείᾳ πόλεσι καὶ αὐτοῖς συγκαταπέμψασθαι τοὺς ναοὺς, καὶ διαρπάξεσθαι τὰ γλυπτὰ. Χρὴ τοίνυν ἡμᾶς, ἐφ' οἷς ἂν ἔχοιμεν παρὰ Θεοῦ χαίροντας ἀνάπτειν τὰ χαριστήρια, καὶ μὴ τῷ πλάτει τῆς εὐθηνίας ἐνολισθησαντας, ἀποφέρεσθαι ποι πρὸς τὸ ἀπᾶδον αὐτῷ· ζητεῖν δὲ μᾶλλον καὶ ἀποπεραίνειν ἐπέγεισθαι, καὶ μᾶλα προθύμως, τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχήματα, μὴ μεριζομένους πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ πάθη, καὶ ὑποφέροντας τὸν αὐχένα τῷ Σατανᾷ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅπερ ἔφη Χριστός· « Οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυριοῖς δουλεύειν. » Εἰ δὲ μεριζόμεθα, καὶ « Μερίδες ἀλωπέκων ἐσόμεθα, » κατὰ τὴν Ψαλμῶδου φωνήν.

Διότι τὸν ἐροῦσιν· Οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῶν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν Κύριον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῶν; λαλῶν ῥήματι προφάσεις ψευδεῖς, διαθήσεται διαθήκην.

P1B'. Οὐχὶ μόνον αὐτῶν σεισθήσεσθαι τὰ θυσιαστήρια, καὶ ταλαιπωρήσειν ἔφη τὰς στήλας, προσεπάγει δὲ, ὅτι καὶ μεταγνώσονται, καὶ θρηγήσουσιν ἐπὶ γε ταῖς σφῶν δυσουλίαις, ἡμαρτηχότες δὲ τῆς ἐλπίδος, καὶ ἠπατημένοι τοῖς ἐκ τῶν κρατούντων ψευδηγορήμασιν, ὅψα καὶ μόλις συνήσουσιν. Οἱ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς τοὺς τῆς βασιλείας διέποντας θρόνους, ἀρκέσειν ἔφασκον αὐτοῖς εἰς ἐπικουρίαν τὰς τε χρυσᾶς δαμάλεις, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἄλλων εἰδώλων ἀσφάλειαν, κἂν εἰ μὴ τὸν θεῖον ἔχοιεν νόμον, κἂν εἰ μὴ δρᾶν ἔλοιτο τὰ διὰ Μωσέως. Ἡ δὲ πείρα δέδειχε ψευδοεποῦντας αὐτοῦς. Τεθέανται γὰρ τοὺς τὰ τοιαῦτα πάλαι διατιθεμένους αὐτοῖς, καὶ ἀσυνέτως λέγοντας, ὑπὸ χεῖρα πεσόντας ἔχθρῶν. « Ταύτητοι, φασί, οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῶν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν Κύριον. » Ἰδοὺ γὰρ, φασί, ἐπαμύνουν οὐδεὶς, ἤγουν ταῖς τῶν Βαβυλωνίων ἐφόδοις ἀντανιστάμενος. Ἀλλ' ἠτονήκασιν ἅπαντες· « Ἀέλυνται καὶ πεπτώκασιν » οἱ προεστηχότες. Πρόφασιν δὲ τῆς ἀβήστικας αὐτοῖς καὶ ἡμῶν, τὸ « Μὴ πεφοβῆσθαι τὸν Κύριον. » Ποῖα τοίνυν ἡ δνησις ἐκ τῶν κρατούντων; φησὶν· οὐδὲν ἦν ἄρα τὰ παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ λόγοι ψευδεῖς, καὶ μταύτης διαθηκῶν, ἤγουν ὑποσχέσεων. Ἔθος γὰρ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, διαθήκας ἀποκαλεῖν τὰς ἐπαγγελίας.

Σοφὸν οὖν ἄρα, καὶ παντὸς ἐπαίνου μεστὸν, τὸ πεποθεῖναι μᾶλλον ἐπὶ Θεῷ, καὶ μὴ τοῖς τῶν πλανώντων ἀποφέρεσθαι λόγοις, ἐπὶ τὸ προσκροῦειν τῷ Θεῷ, ἐμφρόνως δὲ μᾶλλον πρὸ πείρας αὐτῆς ἀποφοιτῆν τῆς ὀργῆς, καὶ μὴ ὅψα παθόντας ὀλογορροῦσθαι, μόλις εἰς ἀνόνητον ἰόντας ὑστεροβολίαν.

Ἀνατελεῖ ὡς ἄγρωστις κρίμα ἐπὶ χέρσων ἀγροῦ, τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου ὧν.

P1Γ'. Ἡ ἄγρωστις φύεται ἐν ἀγροῖς, μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις καὶ κεχερωμένοις, καταδράττεται δὲ, καὶ

A suboliet altaria eorum, » et affigentur simulacra eorum, confracta nimirum, et divulsa. Vocem ipse non male ad omnipotentem Dominum referes, aut ad personam regis Babylonii, de quo jam sæpe facta est mentio. Contigit enim, ut cum urbibus Samariæ etiam templa ipsa exurerentur, et idola diriperentur. Oportet igitur nos propter ea quæ a Deo habuerimus cum gaudio gratias agere, non in amplitudine rerum secundarum offendentes, aliquid Deo displicens abripi; quin potius desiderare, et ad ea promptissime præstanda incumbere, quæ ex virtute gloriam conciliant; non divisos in affectiones mundanas, et cervicem Satanæ subjicientes. Verum est enim illud Christi: « Nemo potest duobus dominis servire »⁸². Quod si dividimur, etiam juxta vocem Psalmistæ, « partes vulpium erimus »⁸³.

VERS. 3, 4. Idcirco nunc dicit: Non est rex nobis, quia non timuimus Dominum. Rex autem quid faciet nobis? loquens verba occasiones mendaces, disponet testamentum.

144 CXII. Non solum eorum altaria dirutum, et simulacra eversum iri dicit, sed addit etiam, fore, ut male consulta sua pœnitudo et lamentis prosequantur, spe autem frustrati et dominorum mendaciis decepti, sero, ac vix tandem intelligant. Qui enim apud ipsos thronum regni obtinebant, ad auxilium satis futurum autumabant vitulos aureos, et tutelam ab idolis cæteris, quamvis divinam legem non haberent, quamvis præcepta Moysis non servarent. At experientia mentitos esse demonstravit. Viderunt enim eos, qui quondam hæc ipsis constituissent, et insipienter locuti fuissent, sub hostium ditionem venisse. « Ideo, inquit, non est rex nobis, quia non timuimus Dominum. » Ecce enim aiunt, opitulator nullus, aut qui Babyloniorum impressionem excipiat. Sed defecerunt omnes, « infirmati sunt; et ceciderunt »⁸⁴ qui præerant. Causa autem ipsorum, et nostræ imbecillitatis, quod « non timuimus Dominum. » Quæ ergo utilitas ex dominis? inquit. Nihil igitur erat quod dictabant, nisi sermones mendaces, et testamentorum, seu promissorum vanitas; consuevit enim divina Scriptura promissiones appellare testamenta.

Sapiens itaque factum et omni laude plenum pati propter Deum, nec seducentium sermonibus ad ipsum offendendum abduci; sed ante experientiam iram ejus declinare, ne puniti jam sero plorantes, aliquando tandem ad posteriora consilia inutiliter descendamus.

IBID. Orietur sicut gramen judicium super desertum agri, vitulo domus ὧν.

CXIII. Agrostis nascitur in agris, iaaratis præsertim et desertis, terram obviam et vicinam ma-

⁸² Matth. vi, 24. ⁸³ Psal. lxxii, 11. ⁸⁴ Psal. xxvi, 2.

gua luxurie corripens. Serpit enim in latum, nec cohiberi potest ab iis qui ejus ultra metas propagationem coercere conantur. « Judicium » igitur, inquit (a Deo utique), « veluti agrostis quædam super desertam agri, exorietur vitulo domus ðν. » Perinde ac si dicat: Sententia perditionis et nutus pimiens erit a me. Comprehendet autem tanquam agrostis vitulum, sive idola templi, quod est in Bethel; hoc enim sibi vult « domus ðν. » Sic namque alii interpretes ediderunt, « vituli domus Bethel. » Septuaginta 145 vero pro « domus Bethel, » transtulerunt « domus ðν. » Causam supra explicavimus; verumtamen repetere non pigebit. Lunæ filium, solis nepotem Apin Ægyptii fabulabantur, apud quos sol est « ðν. » Ad representandum vero Apin erat vitulus, quem fecit Jeroboam. Itaque ut agrostis comprehendens, inquit, et vincens quidquid apponitur obstaculorum, judicium a me exercebitur « vitulo domus ðν, » sive Bethel. Semper enim divinum numen viribus pollet maximis, et ejus nutui resistere nihil valet. « Manum enim excelsam quis avertet ⁶⁶ ? » ut scriptum est.

VERS. 5. *Peregrini et accolæ erunt habitantes Samariam, quia luxit populus ejus super eum. Et sicut exacerbarunt eum, gaudebunt super gloriam ejus.*

CXIV. En dilucide declarat judicium comprehendens vitulum, et instar agrostis se dilatandi vim habens, contra quæ Deo visum fuerit. Meminit autem et nunc historiæ, quam afferri in medium res postulat, aliter enim oraculum haud percipiemus. Solebant omnes qui idola suppliciter venerabantur, miseris temporibus et hostibus ingruentibus, si inopia pecuniæ conflictarentur, ipsa quoque templorum anathemata et donaria ad usum suum convertere. Traditum est itaque in libris Regum, rege Syriæ Manaim urbes Samariæ adoriente, tum regem Israelis, quod pares ad resistendum copias non haberet, ad Phulam Assyriorum regem legatos misisse, eumque donis impulsisse, uti se adjuvaret, et Syrum depelleret; quod et factum est. Vi enim et virtute Damascus occupavit, ipsumque Ader interfecit. Aiunt igitur, quod cum iugens auri pondus quæreretur, in eas angustias Manaim conjectum esse, ut unum quoque vitulum aureum subtraheret, et per legatos illis transmitteret. Luxitque Israel, cum, quem putabat Deum, alio mitti conspiceret. Credebat nihilominus, frivolis rationibus se ipsum consolans, Babylonium hunc vitulum in templo majore et illustriore collocaturum. Præterea a pluribus gentibus adoratum iri opinabatur: quam plurimæ siquidem Persarum et Medorum gentes numerantur. Manaim igitur vitulum ut erat, totum ex auro puro puro con-

μάλα νεανικῶς τῆς παρατυχοῦσης καὶ γείτονος γῆς. Διέρπει γὰρ πῶς εἰς τὸ εὐρὸν, καὶ ἔτι δυσκαταγώνιστος τοῖς ἀνείργειν αὐτῆς ἐθέλουσι τὸν ἀεὶ τῶν παρακειμένων ἐπέκεινα δρόμον. « Κρίμα » τοίνυν, φησί, (δῆλον δὲ, ὅτι παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ) « καθάπερ ἀγρωστὶς ἐπ' ἀγροῦ χέρσον ἀνατελεῖ τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου ðν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Ψῆφος ὀλέθρου, καὶ νεῦμα κολάζον ἔσται παρ' ἐμοῦ. Καταδράζεται δὲ ὡς ἀγρωστὶς τοῦ μόσχου, ἦτοι τῶν σεβασμάτων τοῦ δυναοῦ κατὰ τὴν Βαιθὴλ, σημαίνει γὰρ τοῦτο « Ὁ οἶκος τοῦ ðν. » Ἐκδεδώκασι μὲν γὰρ οἱ ἕτεροι πάλιν ἐρμηνευταί, τοῦ μόσχου τοῦ οἴκου Βαιθὴλ. Οἱ δὲ γε Ἐβδομήκοντα ἀντὶ τοῦ « οἴκου Βαιθὴλ, οἴκου ðν » εἰρήκασιν. Καὶ τὴν αἰτίαν ἤδη προεῖπομεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω. Πλὴν οὐδὲν ὀκνοῦντες ὑπομήσομεν. Σελήγυθς μὲν γὰρ τέκνον, ἔκγονον δὲ ἡλίου τὸν Ἄπιν Αἰγύπτιοι μυθοπλαστοῦντες ἔλεγον. « Ὡν » δὲ ἔστι κατ' αὐτοὺς ὁ ἥλιος. Εἰς τύπον δὲ τοῦ παρ' Αἰγυπτίοις Ἄπιδος ἡ δάμαλις ἦν, ἣν ἐποίησεν Ἰεροβοάμ. Οὐκοῦν, ὡς ἀγρωστὶς καταδραττομένη, φησί, καὶ νικῶσα πᾶν ὅσον ἔστι παρακείμενον κρίμα γενήσεται παρ' ἐμοῦ, « τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου ðν, » ἦτοι Βαιθὴλ. Παναλκῆς γὰρ τὸ θεῖον ἀεὶ, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν οὐδὲν ἔσται τὸ ἀντιστατοῦν. « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Παροικήσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν, ὅτι ἐπένησεν λαὸς αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. Καὶ καθὼς παρεπικράναν αὐτόν, ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ.

ΠΙΔ'. Ἴδου δὴ καθίστησιν ἐναργῆς τὸ κρίμα τὸ καταδραττόμενον τοῦ μόσχου, καὶ ἀγρώστεως δίκην ἐξευρύνεσθαι πεφυκῆς, καθ' ὧνπερ ἂν βούλοιο Θεός. Ἱστορίας δὲ διαμέμνηται καὶ νῦν, ἣν ἀναγκαῖον εἰπεῖν· συνήσωμεν γὰρ ὡδὶ, καὶ οὐχ ἑτέρως, τὸ χρησιμωδοῦμενον. Ἔθος ἦν ἅπασιν τοῖς εἰδώλων προσκυνηταῖς, καιροῦ καταθλίβοντος, καὶ πολεμίων ἐφεστῆκόντων, εἰ ἐν ἐνδείᾳ γένοιτο χρημάτων ἄπτεσθαι καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς τεμένεσιν ἀναθημάτων. Γέγραπται τοίνυν ἐν ταῖς Βασιλείαις, ὅτι πολιορκουντοσ τὰς ἐν Σαμαρείᾳ πόλεις τοῦ βασιλέως Συρίας, Μαναίμ, τὸ τῆνικᾶδε βασιλευσίων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, εἶτα ταῖς Ἰσαις δυνάμεισιν ἀντιφέρεσθαι πρὸς ἐκεῖνον οὐκ ἔχων, ἐπροσθεῦετο πρὸς Φούλαν τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα, καὶ δώροις ἀνέπειθεν ἐπαμῦναί τε οἱ, καὶ ἀποστῆσαι τὸν Σύρον, ὃ δὴ καὶ τετέλεσται. Εἶλε γὰρ ἐκεῖνος κατὰ κράτος τὴν Δαμασκόν. Ἀποσφάττει δὲ καὶ αὐτόν τὸν Ἄδερ. Φασὶ τοίνυν, ὅτι πλείστης ὄσης ὀλκῆς ζητουμένης χρυσίου, περιέστη λοιπὸν εἰς τοῦτο τῷ Μαναίμ ἀνάγκης τὰ πράγματα, ὡς καὶ μίαν δάμαλιν ὑφελέσθαι χρυσῆν, καὶ συναποστεῖλαι διὰ τῶν πρέσβεων. Καὶ θεβρήνῃκε μὲν ὁ Ἰσραὴλ, ἣν ἐνόμιζεν εἶναι θεόν, ἐκπεμπομένην ὄρων. Ἠετό γε μὴν, ψυχροῖς ἑαυτὸν λογισμοῖς παρὰμυθοῦμενος, ὡς ἐν μείζουσιν ἔσται, καὶ λαμπροτέροις αὐτὴν ἐνιδρύσει ναοῖς ὁ Βαβυλωνίος. Διέκειτο δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι προσκυνηθήσεται καὶ παρὰ πλείονων ἔθνων· μυρία γὰρ ὄσα ἔσται τὰ Περσῶν τε καὶ Μήδων ἔθνη. Ὁ μὲν οὖν

⁶⁶ Isa. xiv, 27.

Μαναΐμ, ὡς ἔλην οὖσαν διόλου χρυσοῦν, πέπομφε τὴν δάμαλιν. Ὁ δὲ γε Φούλας συνέθλασε λαβῶν· ἕτερον γὰρ παρ' ἐκεῖνοις τὸ σέβας, καὶ δαμάλεως οὐκ ἀνέχονται. Εἰτά φησιν οὐχ ἠύρησθαι χρυσοῦν, ὑπόχλιον δὲ μάλλον, χρυσοῦ διαπεπασμένην. Ἐντεῦθεν, φησὶν, ὁ Ἀσσύριος ἐπέλασε τὸν Ἐφραΐμ, τουτέστι, τὸν Μαναΐμ, τὸν ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βασιλεύοντα. Διέπτυσε δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὰς τοῦ Ἰσραὴλ εἰκαιοβουλίας. Εἰρηκότες δὴ οὖν τῆς ἱστορίας, ἡγουν τῆς Ἐβραίων παραδόσεως τὸν λόγον, φέρε λοιπὸν ἀναγκαίως ἐπιτρέχωμεν τὴν λέξιν. Δυσκἀτοπος γάρ, Ὅτι παροικῆσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν, τὸ παροικῆσουσιν, ἀντὶ τοῦ μετοικῆσουσιν, ἥτοι μετοικισθῆσονται, φησὶν, οἱ νῦν ὄντες ἐν Σαμαρείᾳ. Λέγει δὲ τοὺς μόσχους, ἥτοι τὰς δαμάλεις ἐξεπέμφθησαν γάρ, ὡς ἔφην, εἰς Βαβυλωνίους. « Καὶ ἐπένησε μὲν ἐπ' αὐτοῖς ὁ λαὸς αὐτοῦ. » Τίνος δὲ αὐτοῦ; ἢ δῆλον, ὅτι τοῦ ὦν, ὅ ἐστι, τοῦ Ἄπιδος; πλὴν ὡς ὠφθησαν, φησὶ, παραπικραίνοντες, καὶ ἀτιμάζοντες αὐτὸν διὰ τοῦ πέμπειν ἑτέροις, οὕτω ἠσθῆσονται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Νομιοῦσι γάρ, ὅτι καὶ πολλὴ λίαν εὐκλεέστερος ἔσται, παρὰ πλειόνων ἐθνῶν προσκυνούμενος. Ἄλλ' ἡμαρτήσας τῆς ἐλπίδος. Συντέθραυσται γάρ, καὶ γέλωτος ἀφορμὴ τοῖς Βαβυλωνίοις ἦν. Οὐκοῦν τεταλαιπώρηκεν ἡ στήλη αὐτῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ προφήτου φωνήν. Παρεπικράναν δὲ τὸν μόσχον, οὐχ ὅτι παρεπικράνη κατὰ τὸ ἀληθές· πῶς γάρ ἂν τοῦτο πέπονθεν ἀναίσθητος ὕλη; ἀλλ' ὅτι τῶν ἐγχειρημάτων ἡ δύναμις παρῴργισεν ἂν αὐτὸν, εἴπερ θεηκότα

Ὅτι μετῴκισθη ἀπ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους δῆσαντες ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ. Ἐν δόματι Ἐφραΐμ δέξεται, καὶ αἰσχυνθήσεται Ἰσραὴλ ἐν τῇ βουλῇ αὐτοῦ.

PIE'. Ἐαυτὸν ἡμῖν ὁ προφητικὸς ἐρμηνεύει λόγος. Ὁ γὰρ εἶρηκεν ἀμυδρῶς, τοῦτο πειράται διατρανοῦν. Μετῴκισθη γὰρ ὁ μόσχος ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ δῆσαντες αὐτὸν (χαριεντίζεται δὲ ὁ λόγος) ἀπεκόμισαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ, ὅ ἐστιν, ἐκδίκω. Ἐκαλεῖτο γὰρ εἰς ἐπικουρίαν, καὶ οἶονεῖ πως εἰς τὸ ἐκδικῆσαι τὴν Σαμάρειαν ὀλοβρευομένην ὑπὸ τῶν Σύρων. Ἀλλὰ δέξεται μὲν ὁ Φούλας ὡς ἐν δόματι παρὰ τοῦ Ἐφραΐμ τὴν δάμαλιν, Ἐφραΐμ δὲ φησὶ τὸν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέα. Πλὴν « Αἰσχυνθήσεται, φησὶν, ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ βουλαῖς. » Ὅτι γάρ, ὡς ἔφην, ἀπέστη μὲν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, εἴλετο δὲ μάλλον δαμάλεις προσκυνεῖν, καταγέλαστος ἦν, καὶ κατεφωρῆτο πεσὼν εἰς γράωδη, καὶ ψυχρᾶν, καὶ ἀνόνητον εἰκαιοβουλίαν. Ἀληθεύει δὴ οὖν ὁ προφήτης, μάλλον δὲ Θεός, εἰ λέγοι διὰ φωνῆς ἁγίων περὶ τῶν λελατρευκότων τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, « Ἴδετε ὅτι σποδὸς ἡ καρδία αὐτῶν, » καὶ πλανῶνται.

Ἀρμόσειε δ' ἂν ὁ λόγος καὶ τοῖς τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας παραλύουσι δόγματα. Ὡσπερ γάρ ἡ δαμάλις συντριβομένη τὴν τοῦ Ἰσραὴλ ἠλεγξεν εἰκαιολογίαν, οὕτω καὶ τὰ ἐκείνων δόγματα ταῖς

Α flatum misit. 146 Quem Phulas acceptum confregit; aliud enim numen Assyrii colunt, nec vitulum patiuntur. Postea non amplius aureum, sed ex aere auroque commistum exstitisse narrant. Hinc Assyrium irrisisse Ephraim, hoc est, Manaim regem de tribu Ephraim, et stultitiam Israelis contempnisset. Exposita igitur historia, sive Hebræorum traditione, age deinceps verba contextus, ut debemus, percurramus. Minime enim perspicua est eorum sententia. Dicit igitur accolæ fore habitantes Samariam. Accolæ erunt, pro, transmigrabant alio habitatum, seu alio ad habitandum transferentur incolæ Samariæ. Quo nomine vitulos, seu buculas intelligit; ad Babylonios enim missæ sunt, ut docui. « Et luxit super iis populus ejus. » Cujusnam ejus? an ὦν, id est, Apidis? Verumtamen, quemadmodum visi sunt, inquit, eum exacerbare et contemnere dum aliis mittunt, ita lætabuntur super gloria ejus. Existimabunt enim a pluribus gentibus adoratum gloriosiore futurum. Sed sefellit eos spes. Confractus enim, materia risus et joci Babyloniiis fuit. Quocirca afflictum est simulacrum ipsorum, ut hic ipse propheta dicit. Exacerbaverunt autem vitulum, non quia revera exacerbatus sit (qui enim sic afficeretur res sensus expertus?), sed quia facti natura ipsum irritasset, si vere deus fuisset, et eventa sua sentire potuisset.

ἦν ὄντως θεός, καὶ ἐν αἰσθήσει τοῦ παθεῖν τὰ συμ-
 C Vers. 6. Quia translatus est ab eo, et ipsum in Assyrios ligatum abduxerunt munera regi Iarim. In dono Ephraim suscipiet; et confundetur Israel in consilio suo.

CXV. Seipsum nobis propheticus sermo explanat. Quod enim dixit involutus, hoc evolvere nititur. Translatus est quippe vitulus ab Israel, et ligatum eum (jocatur enim festive propheta) asportarunt pro munere regi Iarim, hoc est, ultori. Vocatus enim fuerat ad auxilium, et veluti ad vindicandam Samariam, quam Syri perditum veniebant. Sed suscipiet quidem Phulas vitulum ut donum Ephraim, a rege Israel videlicet; nihilominus « confundetur Israel, inquit, in consiliis suis. » Quoniam enim, ut dixi, ab Omnipotente descivit, et vitulos adorare maluit, ridiculus fuit, 147 et in anilem, ineptam, inutilem consilii vanitatem abiisse deprehensus est. Verum igitur dicit propheta, imo Deus, cum per os sanctorum dicit de iis, qui servierunt operibus manuum suarum: « Vidistis quia cinis corda eorum⁹⁷, » et seducuntur.

Accommodabitur oratio etiam in eos qui recta Ecclesiæ dogmata depravant. Sicut enim vitulus diminutus Israelis amentiam coarguit, ita et illorum dogmata inquisitionibus contrita, et vi veritatis con-

⁹⁷ Sap. xv, 10.

fracta, eorum auctoribus, et impiis inventoribus, A atque iis etiam qui ea inconsultissime in pectus admittunt, dedecori et pudori erunt.

VERS. 7, 8. *Projecit Samaria regem suum sicut sarmentum super faciem aquæ, et auferentur altaria ðν, peccata Israel. Spinæ et tribuli ascendent super altaria eorum.*

CXVI. Mores Israelitarum, sive Samaritarum solutos et improbos, etiam circa ipsos, quos putabant deos, facile hic quoque locus arguerit. Nec mirum. Qui enim unum, et verum, et natura Deum, et discedendo, et quidvis turpissimum perpetrando impie per summam injuriam læserunt, quomodo erga multos, et falsos, et e lapidibus aut lignis fabrefactos sincere ac legitime se gerent? Ait igitur, projectum esse a Samaritis vitulum, qui apud eos regis et divinis honoribus colebatur. Sic autem projectum esse, veluti si palea aut stipula aquæ vorticibus illapsa, mox pro impetu earum quovis raptetur. Cum ipsis autem simulacris delubra peritura, et aras destructum iri, et locum spinarum fore, universa eorum provincia devastata, quomodo non certissimum erat? Peccata Israel altaria vocat, aptissime, velut monumentum impietatis erga Deum scelerate excitatum, ðν autem denuo Apin, seu vitulos in Bethel et Dan, in quorum gloriam et aras stabant. Quare quod non constituit et firmat Deus, id penitus corruet. Ac tale quidpiam reor ab alio propheta clare dictum esse, « ipsi ædificabunt, et ego evertam ⁸⁸. »

τι τοιοῦτον δηλοῦν ὑπολαμβάνω τὸ δι' ἐτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον· « Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω. »

Et dicent montibus : Operite nos ; et collibus : Cadite super nos.

148 CXVII. Non solum in duabus urbibus Dan, inquam, et Bethel, simulacra superstitiose colebantur ; sed ibidem vituli aurei, in montibus autem, et collibus finitimarum gentium idola, Bael, Beelphegor, Astarte, Chamos. Non modo igitur aras ðν, hoc est Apidis, sive vitulorum disturbatum iri ; sed omnino ac penitus etiam in collibus et montibus D fana collapsura per hæc subindicat. Eo namque calamitatis et errorum redigentur, ut malint montibus sepeliri, quam viventes cernere, quæ oportebit pati vel invitos. Sciendum vero, Christum quoque denuntiantem calamitates propter nefarios in ipsum ausus illis immittendas, similibus verbis usum esse. Inquit enim : « Tunc dicetis montibus : Operite nos ; et collibus : Cadite super nos ⁸⁹. » Summa siquidem malorum et incommodorum magnitudines, mortem quamvis aliqui amaram, desideratissimam interdum multis efficiunt. Ipsi igitur montibus et collibus in quibus idola culta et impietatis crimina in Deum impudenter perpetrata

ἔρευναις συντριβόμενα, καὶ τῇ δυνάμει τῆς ἀληθείας συντετραυσμένα, πρὸς αἰσχύνῃς ἔσσονται καὶ ἐντροπῆς τοῖς συντεθεικόσιν αὐτὰ, καὶ ἀνοσίως ἐξηρηχόσι, καὶ ἀδουλότατα δεχομένοις εἰς νοῦν καὶ καρδίαν.

Ἀπεβρίψτε Σαμαρεία βασιλέα αὐτῆς ὡς φρούρανον ἐπὶ προσώπου ὕδατος, καὶ ἐξαρθήσονται βωμοὶ ðν, ἀμαρτήματα τοῦ Ἰσραὴλ. Ἄκανθαὶ καὶ τρίβολοι ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν.

PIÇ. Τὸ ἀνασφαλές τε ἤμα καὶ τὸ ἀνεπεικὲς τοῦ τρόπου τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἦτοι τῶν ἐν Σαμαρεία, καὶ περὶ αὐτοὺς οὗς ὄντο θεοῦ, ἐπιδείξειεν ἂν εὐκόλως καὶ τότε δὴ πάλιν. Καὶ θαυμαστὸν οὐδέν. Οἱ γὰρ τὸν ἔνα, καὶ ἀληθῆ, καὶ φύσει Θεόν, καὶ ταῖς ἀποστασίαις, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὄντιον τῶν αἰσχίστων ἀποδρομαῖς ἀνοσίως περιυβρίσαντες, πῶς ἂν ἐγένοντο γνήσιοι περὶ πολλοὺς τε καὶ ψευδωνύμους, καὶ λίθων πεποιημένους ἢ ξύλων θεοὺς ; Ἀπεβρίσθαι δὴ οὖν φησι, παρὰ τῶν ἐν Σαμαρεία τὸν μόσχον, τὸν ἐν δόξῃ τῇ παρ' αὐτοῖς Θεοῦ τε καὶ βασιλέως. Ἀπεβρίσθαι δὲ οὕτως, ὡσαυτὶ καὶ κάρφος ταῖς τῶν ὑδάτων διναις ἐμπεπτωχός, ἀποφέροιο λοιπὸν πρὸς τὸ τοῖς διωθοῦσι δοκοῦν. Ὅτι δὲ αὐτοῖς σεβάσμασι τὰ τεμένη συνοιχῆσται, βωμοὶ τε λυθῆσονται, καὶ ἀκανθεῖς ἔσσονται τόποι, καταδημβέλιος αὐτοῖς ἀπάσης τῆς χώρας, πῶς ἦν ἀμφίβολον ; Ἀμαρτήματα δὲ τοῦ Ἰσραὴλ τοὺς βωμοὺς ἀποκαλεῖ καὶ μάλα εἰκότως, οἷον ὑπόμνημα τῆς εἰς Θεὸν δυσσεβείας αὐτῶν ἀνοσίως ἐγγηγερμένους, ὧν δὲ πάλιν, τὸν Ἄπιν ὠνόμασεν, ἦτοι τὰς δαμάλεις τὰς ἐν τῇ Βαιθὴλ τε καὶ Δάν, ὧν εἰς δόξαν καὶ οἱ βωμοί. Οὐκοῦν, ὃ μὴ ἴσθησι Θεός, τοῦτο πάντη τε καὶ πάντως λυθῆσεται. Καὶ

Καὶ ἐροῦσι τοῖς ὄρεσι, Καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, Πέσετε ἐφ' ἡμᾶς.

PIZ. Οὐκ ἐν μόναις ταῖς δυαὶ πόλεσι, Δάν τε, φημί, καὶ Βαιθὴλ ἐθρησκεύοντο τὰ γλυπτὰ, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν αἱ δαμάλεις αἱ χρυσαῖ, ἐν δὲ γε τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, τὰ τῶν περιόικων ἐθνῶν σεβάσματα, ὁ Βάαλ, ὁ Βεσφεγῶρ, ἡ Ἀστάρτη, καὶ ὁ Χαμῶς. Ὅτι τοίνυν οὐχὶ μόνον κατασεισθήσονται τοῦ ὧν D οἱ βωμοί, τουτέστι, τοῦ Ἄπιδος, ἦτοι τῶν δαμάλεων, ἀλλὰ γὰρ πάντη τε καὶ πάντως καὶ τὰ ἐν βουνοῖς, καὶ ὄρεσι τεμένη πεσοῦνται, διὰ τούτων ὑποδηλοῖ. Περιεστήξει γὰρ εἰς τοῦτο αὐτοῖς ἀθλιότητός τε καὶ δειμάτων τὰ πράγματα, ὡς ὑπ' αὐτοῖς γενέσθαι τοῖς ὄρεσι καὶ βουνοῖς ἐλέσθαι μᾶλλον, ἢ ζῶντας ἰδεῖν, ἃ παθεῖν ἦν ἀνάγκη καὶ οὐχ ἐκόντας αὐτοῦς. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀπαγγέλλων Ἰουδαίοις τὰς ἐπενεχθῆσομένας αὐτοῖς συμφορὰς διὰ γε τὰ εἰς αὐτὸν τολμήματα, τοῖς ἰσοῖς ἐχρήσατο λόγοις. « Τότε γὰρ ἐρεῖτε, » φησι, « τοῖς ὄρεσι· Καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, Πέσετε ἐφ' ἡμᾶς. » Τὰ γὰρ εἰς λῆξιν ἦκοντα τῶν κακῶν, καὶ τῶν δεινῶν αἱ ὑπερβολαὶ, καίτοι πικρὸν ὄντα τὸν θάνατον, τοιπόθητον ἔσθ' ἕως

⁸⁸ Malac. i, 4. ⁸⁹ Luc. xxiii, 30.

δεικνύουσι τοῖς πολλοῖς. Αὐτοῖς δὴ οὖν ἄρα τοῖς ἄρεσι καὶ τοῖς βουνοῖς, ἐν οἷς αἱ ψευδολατρίαι, καὶ τῆς κατὰ Θεοῦ δυσσεβείας τετόλμηται τὰ ἐγκλήματα, μονουοῦχι καὶ ἐρούσι, φησί, « Πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, » καὶ φθάσατε τοῦ Βαβυλωνίου ξίφους τὴν ἀγριότητα, καὶ τῆς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγωγῆς τὴν ἀκλεᾶ καὶ δύσοιστον ἀθλιότητα.

Ἄφ' οὗ οἱ βουνοὶ, ἡμῶντες Ἰσραὴλ, ἐκαὶ ἔστησαν. Οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνῷ πόλεμος, ἐπὶ τὰ τέκνα τῆς ἀδικίας παιδεῦσαι αὐτούς. Καὶ συναθροῦνται ἐπὶ αὐτοὺς λαοὶ ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν.

PIH'. Προσβυτέραν εἶναι φησι, τῆς ἐπὶ ταῖς δαμάλεισι πλάνης, τὴν ἐν ἄρεσι τε καὶ βουνοῖς γεγενημένην ἀπόστασιν. Καὶ γοῦν ὅτε τὴν Σαμάρειαν κατεῖληψαν αἱ δέκα φυλαὶ, τῆς Ῥοβοᾶμ βασιλείας ἀποσεισάμεναι τὸν ζυγὸν, τότε τὰς δαμάλεις εἰσεκόμικεν Ἰεροβοᾶμ. Ἐν δὲ γε τοῖς Ἱεροσολύμοις δυτες, τὴν ἐν ἄρεσι τε καὶ βουνοῖς ἐπετέθηον πλάνην, ταῖς ἄλλοφύλοις γυναιξὶν εἰκοντος καὶ κατανεύοντος τοῦ Σολομῶνος, τὸ τηκᾶδε καὶ βωμοὺς ἀνιστῶντος, καὶ τεμένη λοιπὸν τοῖς ἐκείνων σεβάσμασιν. Ἐξ οὗ τοῖνυν ἐπενοήθησαν οἱ βουνοὶ, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀθύρματα, καὶ αἱ ψευδολατρίαι, ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ προσέκρουεν ὁ Ἰσραὴλ. Ἐνδειξίς δὲ καὶ τοῦτο τῆς θείας ἡμερότητας γένοιτο ἂν οὐκ ἀσυμφανῆς, οὐδὲ ἐν χρόνῳ μακρῷ κολάζειν ἀνεχομένης τοὺς ἡσεθηκότας, ἀνείσης δὲ μᾶλλον καὶ περιμενούσης τάχα που τῶν πεπλανημένων τὴν μετάγνωσιν. Οἱ δὲ ἦσαν ἀπηνέστεροί τε, καὶ τὰ ἐπὶ χεῖρῳ νοσοῦντες ἠλίσκοντο. Προσέθεσαν γὰρ τοῖς βουνοῖς καὶ τὰ ἐπὶ ταῖς δαμάλεισι εὐρήματα. Θύοντες δὲ τοῖς δαίμοσιν ἐν ἄρεσι τε καὶ βουνοῖς, καὶ δοκῶντες εὐσεβεῖν περὶ τὰ μάταια, τάχα που καὶ ἔοντο κατὰ σφᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀραρότως ἐνόμιζον, ὅτι καὶ ἐν βεβαίῳ στήσονται τῆς εὐμερίας, ἔσονται δὲ καὶ ἀμείνους τῶν ἀνθεστηκότων, καὶ ἀνάλωτοι τοῖς ἐχθροῖς. Σύνηθες δὲ τοῖς πλανωμένοις νόσημα τοῦτο. Καὶ γοῦν ὅτε κατέβησαν εἰς Αἴγυπτον, ἀλούσης τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου, συνεβούλευσε μὲν ὁ προφήτης Ἱερεμίας, ἀπέχεσθαι τοῦ θύειν εἰδώλοις, ἵνα τις γένοιτο φειδῶ ἐπ' αὐτοῖς παρὰ τοῦ ὀφείλειν ἰσχύοντος Θεοῦ. Οἱ δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας περιπεσεῖν ἔφασκον τοῖς δεινοῖς, ὅτι δὴ οὐ κατέληξαν τοῦ πληροῦν ἐθέλειν τὰ νενομισμένα, καὶ ὀλιγοῦντες ἠλέγοντο τῆς εἰς τὰ μάταια τιμῆς. Γέγραπται δὲ οὕτως· « Καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ Ἱερεμίᾳ πάντες οἱ ἄνδρες, οἱ γυνῶντες ὅτι θυμῶσιν αἱ γυναῖκες αὐτῶν θεοῖς ἑτέροις, καὶ πῆσαι αἱ γυναῖκες, συναγωγὴ μεγάλη, καὶ πᾶς ὁ λαὸς, οἱ καθήμενοι· ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, ἐν γῆ Παθουρῆ, λέγοντες· Τὸν λόγον ἔν λελάληκα· πρὸς ἡμᾶς ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθα, ὅτι ποιοῦντες ποιήσομεν πάντα τὸν λόγον, ὃς ἐξελεύσεται· ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμῶν τῆ βασιλίᾳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῆ σπονδᾶς, καθὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ

A sunt, dicens propemodum, inquit, « Cadite super nos, » et gladii Babylonici crudelitatem atque ingloriam, et intolerantiam iniseriam abductionis in captivitatem antevertite.

VERS. 9, 10. Ex quo colles, peccavit Israel, ibi steterunt. Non comprehendet eos in colle bellum, super filios iniquitatis corripere ipsos. Et congregabuntur super eos populi, cum corripientur ipsi in duabus iniquitatibus suis.

CXVIII. Errore in colendis vitulis antiquiorem esse in montibus et collibus factam defectionem B affirmat. Quando igitur in Samariam venerunt decem tribus, regni Roboam iugo excusso, tunc vitulos Jeroboam introduxit⁹⁰. Qui autem erant Hierosolymis, in montibus et collibus errorem suum exercebant sedulo, cum alienigenis mulieribus obsecundans et assentiens Salomon, etiam aras et fana insuper illarum numinibus jam tum condidisset⁹¹. Ex quo igitur excogitati sunt colles, et ludicra, et pseudolatriæ, ex eo tempore peccavit in Deum Israel. Potest et hinc benignitas Dei non obscure cognosci, quæ nec longo intervallo **149** impietatis reos punire sustinuit; sed indulisit potius, et dum seducti pœnitentiam forte agerent, exspectavit. At illi et contumaciores, et scelere corruptiores inventi sunt. Collibus enim vitulos quoque adjecerunt. Sacrificantes autem dæmonibus in montibus et collibus, et se in hoc inani studio religiosos arbitrans, fortassis etiam apud animum cogitabant, imo congruenter putabant, se rebus secundis constanter usuarios, et adversariis valentiores, et a servitute hostibus servienda tutos fore: qui morbus errore deceptis familiaris est. Hoc igitur, quando capta a Babylonio Hierosolyma in Ægyptum descendebant, propheta Jeremias suasit, ut sacrificiis idolorum temperarent, quo Salvatorem Deum propitium haberent. Ast illi hac de causa in calamitates se incidisse prædicabant, quod lege sancitis parere non desiissent, et in cultu deorum commentitiorum socordes evassissent. Sic autem legimus: « Et responderunt Jeremix omnes viri scientes, quod adolenter uxores eorum diis alienis, et omnes mulieres, congregatio magna, et omnis populus sedentes in terra Ægypti, in terra Pathures, dicentes: Sermonem quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus, quia facientes faciemus omne verbum quod egredietur de ore nostro, ut adoleamus reginæ cœli, et libemus illi libamina, sicut fecimus nos, et patres nostri, et reges nostri, et principes nostri in urbis Juda, et foris Jerusalem, et saturati sumus panibus, et facti sumus boni, et mala non vidimus. Et ut cessavimus adolentes reginæ cœli, indignimus omnes nos, et in fame defecimus⁹². » Culpat igitur Israec-

⁹⁰ III Reg. xii, 28. ⁹¹ III Reg. xi, 4. ⁹² Jer. xlii, 15-18.

litarum vanos sermones et spem futilem ac de col-
libus dicit, « ibi steterunt, » hoc est, ut ipsi dicti-
tant, aut saltem existimant, ibi cultis idolis sta-
bilem felicitatem consecuti sunt, et in bonis immo-
libilibus contiterunt, et ut insuper sibi persuadent,
non comprehendet eos in colle ulla prorsus molestia,
si legitima sculplilibus præstare non recusaverint.
Sed decepti, et spe sua delusi sunt, inquit. Invasit
enim eos bellum tanquam filios iniquitatis, et ex-
perientia ipsa erudientur, odiosam esse rebellio-
nem; et quinam, aut **150** per quos corripiendi
sint, per maximum videlicet hostilemque exerci-
tum: hoc enim est quod dicit, « congregabuntur
populi super eos, » et mala belli plane occupabunt
illos dum corripientur, « propter duas iniquitates
ipsorum » Quæ quales sint, luculenter nobis per
os Jeremiæ indicavit: « Obstupuit cælum super
hoc, et inhorruit extra modum vehementer, dicit
Dominus, quia duo, et mala fecit populus meus.
Me dereliquerunt fontem aquæ viventis; et foderunt
sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam con-
tinere²². »

Και ποία δὴ ταῦτά ἐστι, σαφέστερον ἡμῖν διὰ φωνῆς Ἱερεμίου παρέδειξεν, εἰπὼν· « Ἐξέστη ὁ οὐ-
ρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα, λέγει Κύριος, ὅτι δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς
μου. Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ
δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. »

VERS. 11. *Ephraim vitula docta diligere victo-
riam. Ego autem veniam super pulchritudinem colli
ejus. Ascendam Ephraim, et reticebo Judam.*

CXLIX. Ephraim cum vitulo componit, intracta-
bili et superbo nimis, impetu indomito, in quem-
cunque forte irruerit, seu cicurationem non pa-
tiente, sed victoriam magis semper quærente, et
ad id quod sibi complacuerit, incitationibus repre-
hensionum securis contendenti. Sed quanquam ejus-
modi est, cedet tamen vel invitus; domabitur enim
calamitatum incursum, subjiciente illum Deo, et tan-
tum non per se id agente et pulchritudinem colli ejus
disperdente, hoc est, præcipuam et selectam partem
in Israel excutiente. Hæc autem erat quæ regnabat
apud ipsos, subjectosque populos ad deserendum
Deum provocabat. Quamobrem Deo incumbente dis-
sipabitur, hoc enim opinor significare illud, « et as-
cendam Ephraim. » Οἰconomice autem dicit: « Reti-
cebo Judam, » pro, paululum differam Judam, non
illum pœnis subjiciens, non jam pro ira multans; sed
perferam potius, et agam lentius. Quam ob causam
vero? Quoniam Ephraim, hoc est, decem tribus, sic-
ut jam dixi, prorsus sibi opera seductionis exercenda
statuerunt; duæ autem quæ erant Hierosolymis, Ju-
das, puta, et Benjamin, sæpius habuerunt reges
probs et pios, et qui ineptias idololatrias dis-
turbarent, populumque ad vitam bepe moratam
et legibus consentaneam impellerent: qualis fuit
Amasias filius Joas, religiosus et justus vir, et Eze-
chias, æque ut ille suscipiendus, zelo divino præ-

Α ἔξωθεν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπλήσθημεν ἄρτων, καὶ
ἐγενόμεθα χρηστοί, καὶ κακὰ οὐκ εἶδομεν. Καὶ ὡς
διελίπομεν θυμῶντες ἡμῆς βασιλίσση τοῦ οὐρανοῦ,
ἠλαττώθημεν πάντες τῆμεῖς, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν
λιμῶ ἐξελίπομεν. » Αἰτιᾶται τοίνυν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ
αὐτό τι τὸ εἰκαϊόμυθον καὶ τὸ σαθρὸν τῆς ἐλπίδος,
καὶ φησι περὶ τῶν βουνῶν, ὅτι « ἐκεῖ ἔστησαν, »
τουτέστιν, ὅτι καθάπερ αὐτοὶ φασιν, ἡ γοῦν οἰονται
κατὰ σφᾶς, ἐκεῖ τοῖς γλυπτοῖς λατρεύσαντες, τὸ
ἀσφαλές ἐσχῆκασι τῆς εὐημερίας, καὶ ἐν ἀκλονήτοις
ἔστησαν ἀγαθοῖς. Καὶ ὡς γε οἰονται πάλιν, οὐ μὴ
καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνῷ, τὸ κατὰ τι γοῦν ὄλωσ
λυπεῖν εἰλωθὸς, εἰ πληροῦν ἔλοιτο τοῖς γλυπτοῖς τὰ
νενομισμένα. Ἄλλ' ἠπάτηγται, φησί, καὶ διημαρτή-
κασι τῆς ἐλπίδος. Ἀφίκαται γὰρ δὴ πόλεμος ἐπ' αὐ-
τοὺς, ἀδικίας ὄντας τέκνα, καὶ διὰ πείρας αὐτῆς
παιδευθήσονται, πικρὸν ὅτι τὸ ἐξήγιον· καὶ τίνες ἂν
εἶεν, δι' ὧν ἔσονται τὰ εἰς παιδεῖαν αὐτοῖς, ἀπλείστη
τις ὄση πολεμίων ὀμηγύρις. Τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ,
« Συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοί, » καὶ τὰ ἐκ τοῦ
πολέμου δεινὰ συμδῆσεται πάντως, ἐν τῷ παιδεύε-
σθαι αὐτοὺς, « Ἐπὶ ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. »

Ἐφραὶμ δάμαλις δεδιδυγμένη ἀγαπᾶν νίκος.
Ἐγὼ δὲ ἐπελεύσομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχή-
λου αὐτῆς. Ἐπιτιθῶ Ἐφραὶμ, καὶ παρασιωπή-
σομαι Ἰούδα.

PIΘ'. Μόσχῳ παρεικάζει τὸν Ἐφραὶμ, σκληρῶ τε
καὶ ἀγερώχῳ λίαν, καὶ ἀνακόπτεσθαι μὴ εἰδότε τῆς
ἰδίας ὀρμῆς, ἣν ἂν ἐφ' ὅτῳ ποιοῖτο τυχόν, ἦγουν
τιθασσεύεσθαι μὴ ἀνεγομένῳ, ζητοῦντι δὲ μᾶλλον
ἀεὶ τὸ νικᾶν, καὶ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀνεπιπλήκτοις
ἔσθαι ταῖς ὀρμαῖς. Ἄλλ' εἰ καὶ ἐστι τοιοῦτος, φη-
σιν, ἐνδῶσει καὶ οὐχ ἐκῶν. Δαμασθήσεται γὰρ ταῖς
τῶν συμφορῶν ἐφόδοις, ὑποζευγνύντος Θεοῦ, μόνον
δὲ οὐχὶ καὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτοῦ παρα-
λύοντος, τουτέστι, τὸ ἐξαιρέτως ἀφηνιῶν μέρος ἐν
τῷ Ἰσραὴλ. Τοῦτο δὲ ἦν ἡ παρ' αὐτοῖς βασιλεία,
κατερεθίζουσα πρὸς ἀπόστασιν τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς.
Οὐκοῦν καταβρίθθησεται, Θεοῦ καταβρίθοντος. Τοῦτο
D γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ, « ἐπιτιθῶ Ἐφραὶμ. » Οἰκο-
νομικῶς δὲ φησιν, ὅτι « Παρασιωπήσομαι Ἰούδα, »
ἀντὶ τοῦ, μικρὸν ὑπερβῆσομαι τὸν Ἰούδα, οὐ ποι-
ναῖς ἐνείεις· οὐκ ἐπάγων ἦδη τὰ ἐξ ὀργῆς· διακαρ-
τερῶν δὲ μᾶλλον, καὶ ὑπενδιδούς ἡρέμα. Καὶ διὰ
ποῖαν αἰτίαν; ὁ μὲν γὰρ Ἐφραὶμ, τουτέστιν, αἱ δέκα
φυλαὶ, καθάπερ ἦδη προείπον, ἀπονενεύκασιν ὀλο-
τρόπως ἐπὶ τὸ δεῖν ἐλέσθαι πληροῦν τὰ τῆς πλανή-
σεως ἔργα. Αἱ δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις δύο φυλαὶ, Ἰού-
δας τε, φημί, καὶ Βενιαμὴν, γεγόνασι πολλακίς ὑπὸ
βασιλείας ὀρθοῦς τε καὶ εὐσεβεῖς, καὶ τὰ τῆς εἰδω-
λολατρίας ἀθύρματα κατασεύοντες, οἱ ζῆν ἀνέπειθον
ἐπεικίως καὶ ἐννόμως· ὁποῖος γέγονεν Ἀμασίας ὁ
τοῦ Ἰωᾶς, εὐσεβῆς καὶ δίκαιος ἀνὴρ. Ὁμοίως Ἐξε-

²² Jer. II, 12, 15.

κίας, καὶ αὐτὸς ἐν ἱσῷ τεθραυμασμένος τῷ προειρη-
μένῳ, ζηλωτῆς καὶ θεοφιλῆς. Ταῦτητοι προπεπόν-
θασι μὲν αἱ δέκα φυλαὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Καταστρα-
τεύσας δὲ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ Βαβυλώνιος, ἠδίκησεν
οὐδέν. Ὁχρετο δὲ μᾶλλον εἰς τὴν αὐτοῦ, φυγὰς καὶ
περιδεῆς, ὅτε καὶ πεπτῶκασιν ἐν μιᾷ νυκτὶ, διὰ χειρὸς
ἀγγέλου, τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὄγδοήκοντα πέντε
χιλιάδες. Ἀνεξικακοῦντος δὴ οὖν τοῦ Θεοῦ, καὶ φέ-
ροντες ἡμῶν τὰς ἀσθενείας, μὴ βῆθιμῶμεν ἡμεῖς,
μηδὲ ἀναπεπτωκότες ἀλισκώμεθα περὶ τὸ χρῆναι
πληροῦν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα καὶ φῖλα.

Ἐνισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ.

PK'. Ἐφην, ὅτι καταστρατεύσας ὁ Ἀσσύριος τὴν
ὕπῃ χεῖρα πληθύν, καὶ πᾶσαν ἐξναστῆσας τὴν Σα-
μάρειαν, τὰς τε πόλεις αὐτὰς καὶ τοὺς ναοὺς ἐμ-
πρήσας, πεπολιόρηκε μετὰ τοῦτο τὴν Ἱερουσαλήμ.
Ἐλε δὲ οὐδαμῶς, Θεοῦ προασπίζοντος, ἀνήρηται γάρ
εἰ ἀγγέλου ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν ὄγδοήκοντα πέντε
χιλιάδες. Τοῦτό ται, καθάπερ ἐγώ μαι, προαγγέλλει
πῶν λέγων, « Ἐνισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ. » — (Αὐτῷ) δὴ
τίνοι; ἢ ὅλον, ὅτι τῷ πολιορκήσῃν μέλλοντι Ῥαψάκῃ,
λέληκε δὲ Ἰακώβ τοὺς ἐξ αἵματος, Ἰακώβ, Ἰούδαν
τε, φημί, καὶ Βενιαμίν. Ἴοι δ' ἄν, εἴπερ ἔλοιτό τις,
καὶ κατὰ παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἡ λέξις. Ἔοικε δὲ πάλιν
τῆς προφητείας ὁ νοῦς εἰς ἀνάμνησιν ἡμᾶς ἀναφέ-
ρειν ἀρχαιότερου πράγματος· μονονοῦχι πληροῦντος
Θεοῦ τὴν ὑπόσχεσιν τὴν πρὸς τὴν θεσπέσιον Ἰακώβ.
Ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἄνθρωπος μετ' αὐτοῦ πεπάλαικεν ἐν
νυκτὶ, πέραν τοῦ χειμάρρου Ἰαβὼχ, εἶτα γεγονότος
τε δρθρου λοιπὸν, καὶ διαυγαζούσης ἡμέρας, ὁ μὲν
Θεὸς ἀπαίρειν ἠθέλε, λέγων· « Ἀπόλυσον με ἀνέστη
γὰρ ὁ δρθρος. » Ὅδὲ οὐκ ἀνήσειν ἔφασκεν, εἰ μὴ αὐτὸν
εὐλόγησειεν. Ἦκουε δὴ τότε, « Ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ
Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατὸς ἔση. » Τοῦτό που
τάχα πρὸς τὸ παρὸν ὁ τῆς προφητείας ἡμῖν ὑποση-
μαίνει λόγος, ἐναργέστατα τιθεὶς τὸ, « Ἐνισχύσει
αὐτῷ Ἰακώβ. » Ἀθρεῖ δὲ τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀκριβές·
ὅ γὰρ ὅτι κατισχύσει τῶν Ἀσσυρίων ὁ Ἰακώβ, ἀλλ'
« ἐνισχύσει, » φησί· ἐν Θεῷ γὰρ ἴσχυσεν, οὐ δὲ αὐ-
τοῦ.

TOMOS EKTOΣ.

Σπειράτε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε
εἰς καρπὸν ζωῆς, φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως,
ἐκζητήσατε τὸν Κύριον ἕως οὗ ἔλθῃ γεννήματα
δικαιοσύνης ὑμῖν.

PKA'. Διττὸς ἀείπων ἐστὶν ὁ τῆς παραινήσεως
τρόπος. Ἡ γὰρ ἐξηγουμένοι τὴν τοῖς ὀλέουσι βῆθι-
μῶν ἐπικεισομένην κόλασιν μετασβεῖν εἰθίσμεθα,
καὶ μάλα γοργῶς ἐπὶ τὸ βιοῦν ἐλέσθαι λαμπρῶς· ἢ
τὰς τοῖς ἐπικεικίσις ὑπὲρ τρισεμῶνας τιμὰς ἀπαγγέ-
λοντες προθυμότερους ἀποτελοῦμεν τοὺς παιδευο-
μένους ἐπὶ τὸ δεῖν ἰέναι λοιπὸν πρὸς τὴν ἀμείνω τε
καὶ ἐννομοτάτην ζωὴν. Τοιοῦτόν τι νῦν ὁ τῶν ὄλων
Θεὸς ἐργάζεται. Ἠπέλιψε μὲν γὰρ τοῖς πεπλανη-
μένοις τοὺς πολέμους, τὰς συμφορὰς, τὴν εἰς ἄλλο-
φύλους ἀπαγωγὴν, τοὺς τῶν πόλεων ἐμπρησμούς,

A ditus et Deo charus. Hac de causa decem tribus
captivitatem prius subierunt. Et Babylonius copiis
contra Jerusalem adductis, sine maleficio in re-
gnum suum fugitivus, et timoris plenus recessit,
151 cecideruntque una nocte per manum angeli
centum octoginta quinque millia ⁹⁴. Tolerante igitur
Deo, et infirmitates nostras sufferente, ne de-
sides simus, neque in iis quæ illi placita accepta-
que sunt exsequendis remissi inveniamur.

Irroborabitur ipsi Jacob.

CXX. Dixi, Assyrium suis in expeditionem odu-
ctis, et tota Samaria eversa, ejusque urbibus et
templo incenso, deinde Hierosolymam obsedis-
se, quam Deo protegente nequiquam subegit; una enim
nocte ab angelo centum octoginta quinque millia
interempti sunt ⁹⁵. Hoc nunc, ut mea fert opinio,
ita prænuntiat, « Irroborabitur ipsi Jacob. » Cui
(ipsi?) an obsessuro eam Rabsaci? Jacob vocavit
procreatos e stemmate Jacob, Judam inquam, et
Benjamin. Potest etiam vox de universo Israele
accipi. Videtur porro sensus prophetiæ rursus ve-
teris eujusdam rei memoriam nobis renovare,
propemodum implente Deo promissa divino Jacob
data. Ut enim quasi homo cum ipso luctatus est
nocte trans torrentem Jahoc, factum est mane, et
illucescente die abire voluit, dixitque: « Dimitte me,
ascendit enim diluculum ⁹⁶. » Tum ille non se
dimissurum contirmavit, ni prius sibi benediceret.
Audiuit igitur, « Quoniam prævaluisti cum Deo, et
cum hominibus potens eris ⁹⁷. » Hoc in præsentī
propheticus sermo forsitan nobis insinuat, et illud
« irroborabitur illi Jacob, » manifestissime declarat.
Considera autem promissi perfectionem. Non ait,
roborabitur contra Assyrios Jacob, sed « irroborabi-
bitur; » in Deo enim, non per se ipsum roboratus
est.

TOMUS SEXTUS.

VERS. 12. *Seminate vobis in justitia, vindemiate
ad fructum vitæ, illuminare vobis lumen scientiæ;
D quaerite Dominum donec veniant fruges justitiæ.*

CXXI. Duplex semper fere est admonitionis mo-
dus. Aut enim commemoratis quæ ignavos manent
suppliciiis, ad ea amolienda, et ad vitæ conspicuæ
rationes celerrime arripiendas assuefacimus; aut
bonis paratos honores annuntiantes, quos in-
stituimus, ad vitam adhuc probatiorem, et legibus
congruentissimam aggreddendam alacriores effi-
cimus. Tale quiddam et modo Deus universorum
facit. 152 Minatus est enim errantibus bella, ca-
lamitates, deportationem ad alienigenas, urbiuna
inflammationes, hostium grassationes. Verumta-

⁹⁴ IV Reg. xix, 35. ⁹⁵ ibid. ⁹⁶ Gen. xxxii, 26. ⁹⁷ ibid. 28.

men non hic admonitionem suam terminavit ; sed ecce rursus alia etiam via illis consulit. Nam dimisso quod inutile et omnis miserix illis fons est, quod maxime prodesse consuevit, contra capessere hortatur, colonorum more « seminantes quidem in justitia, vindemiantes autem fructum vitæ. » Ut enim scribit beatus Paulus, « quod seminaverit homo, hoc et metet⁹⁸ ; » et, qui seminat mala, metet mala⁹⁹, ut scriptum est. Operarius autem justitiæ salute et vita replebitur, spectatus, et imitatione dignus : et vinum vindemiabit « lætificans cor hominis¹. » Adhæc qui bene audire cupiunt, in animum et cor veræ scientiæ lumen inducere debent, quo carent, qui prætermissio Creatore adorant creaturam². Quanam autem ratione possimus bene seminare in justitia, et vindemiare fructum vitæ, et splendidum scientiæ lumen suscipere, ipse docet, subjungens : « Quærite Dominum donec veniant vobis fruges justitiæ. » Quærendus autem a nobis Deus est, non secundum locum, quod fatuum foret, quandoquidem divinum numen loco non continetur ; sed ut in affectione animæ, et alacritate mentis ad omnia illi grata inclinaretur, et conscientiam rectam, et nitidam, et ab omni reprehensione alienam spectantis. Sic enim eo invento, aliorum quoque honorum acquisitione ditescemus. An verum non est quod ait Christus : « Sine me nihil potestis facere³ ? » Sed de hoc nullo modo dubitant, opinor, in quibus verum inest judicium. Hæc enim cum Deo, et per Deum, et a Deo omnis boni possessio nobis est. Dixerit tamen non male quispiam, non solum idolorum cultoribus, « seminate vobis in justitia, » et quæ sequuntur ; sed etiam a sincera fide refugientibus, « et spiritibus erroris attendentibus, in hypocrisi dæmoniorum, et cauteriatam habentibus conscientiam⁴. » Ut igitur sapientissimus Paulus scribit, hi seminant quidem, sciendi proficiendique laboribus impense dediti ; verum tamen non in justitia, sed in iniquitate et impietate, seducentes et seducti, « et percipientes infirmam conscientiam fratrum, pro quibus Christus mortuus est⁵. » **153** Vindemiant igitur non ad fructum vitæ aliquando, sed pœnam et judicium. Quamobrem dicebat Christus : « Quicumque scandalizaverit unum de pusillis istis in me credentibus, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris⁶. » Diligant igitur veritatem, hoc est, illud sapientiæ lumen. Ita quæritur Deus. Hinc illis fructus justitiæ orientur in vitam. Vindemiabitur etiam vinum, non quidem corporeum, sed quod intelligentia cernitur, et per spiritum, quod etiam cor et animum hominis lætificat.

Τρυγηθήσεται δὲ καὶ οἶνος, οὐ σωματικὸς, νοητὸς δὲ καὶ νοῦν.

VERS. 15. *Quid tacuistis impietatem, et iniquitates*

⁹⁸ Galat. vi. 8. ⁹⁹ Prov. xxi, 3. ¹ Eccli. xl, 20. viii, 11. ² Matth. xviii, 6.

τῶν μαχομένων τὴν ἀγριότητα. Πλὴν οὐ μέχρι τούτων τὸν τῆς παραινέσεως ἴσθησι λόγον, ἀλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν, καὶ καθ' ἕτερον αὐτοὺς ὀνύησι τρόπον. Καὶ δὴ μεθέντας τὸ ἀχρηστον, καὶ ἀπάσης αὐτοῖς ταλαιπωρίας πρόβλεπον, τὸ ὅτι μάλιστα πεφυκὸς ὠφελεῖν, ἀνθελέσθαι κελεύει, γηπόνους ἐν ἰσῷ, « Σπειρόντας μὲν εἰς δικαιοσύνην, τρυγῶντας δὲ καὶ εἰς καρπὸν ζωῆς. » Ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, « Ὁ ἄν σπείρη ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει. » καὶ, « Ὁ μὲν σπείρων φαῦλα, θερίσει κακὰ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὁ δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐργάτης, σωτηρίας ἔσται καὶ ζωῆς ἐμπλεως, λαμπρὸς καὶ ἀξιοζήλωτος, καὶ οἶνον ἀποτρυγήσει, « Τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. » Δεῖ δὲ πρὸς τούτῳ τοὺς ἐθέλοντας εὐδοκιμεῖν, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὸ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως εἰσοικίζεσθαι φῶς, οὐκ ἐχόντων αὐτὸ τῶν προσκυνοῦντων τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Πῶς δ' ἄν γένοιτο καλῶς τὸ δύνασθαι σπείρειν εἰς δικαιοσύνην, καὶ μὴν καὶ ἀποτρυγεῖν εἰς καρπὸν ζωῆς, καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς γνώσεως εἰσδέχεσθαι φῶς, αὐτὸς ὑπέδειξε, προστιθείς· « Ζητήσατε τὸν Κύριον ἕως οὗ ἔλθῃ γεννήματα δικαιοσύνης ὑμῖν. » Ζητοῦτο δ' ἄν πρὸς ἡμῶν θεός, οὐχὶ τοπικῶς. Τοῦτο γὰρ εἰρηθεῖς· ἐπεὶ μὴ ἐν τόπῳ τῷ θεῶν· ἀλλ' ὡς ἐν διαθέσει ψυχῆς, καὶ νοῦ προθυμίαις, εἰς πᾶν ὄντιον τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ διανενοχότος, καὶ εἰς εἰδησιν βλέποντος ὀρθὴν καὶ ἀπεξεσμένην, καὶ οὐδαμῶθεν ἔχουσαν τὸ ἐπιτιμᾶσθαι δεῖν. Εὐρόντες γὰρ οὕτως αὐτὸν, καὶ τὴν τῶν ἑτέρων ἀγαθῶν καταπλουτήσομεν κτήσιν. Ἡ οὐκ ἀληθεύει Χριστὸς, ὅταν λέγῃ, « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν; » Ἄλλ' ἔστιν, οἶμαι, τοῦτ' τοῖς ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθόσιν οὐδαμῶθεν ἀμφίβολον. Κτήσις γὰρ ἡμῖν αὕτη παντὸς ἀγαθοῦ μετὰ Θεοῦ, καὶ διὰ Θεοῦ, καὶ παρὰ Θεοῦ. Εἴποι δ' ἄν τις, καὶ μάλα εἰκότως, οὐχὶ μόνους τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς, τὸ, « Σπείρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, » καὶ τὰ τούτοις ἐφεξῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀποτρέχουσι, « Προσκειμένοις δὲ μᾶλλον πνεύμασι πλάνης, ἐν ὑποκρίσει δαιμονίων, κεκαυτηριασμένοις τὴν συνελθῆσιν. » Ὡς γοῦν ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος, οὗτοι σπείρουσι μὲν τοῖς εἰς γνῶσιν καὶ φιλομάθειαν ἐγκείμενοι· πλὴν οὐκ εἰς ἔργα δικαιοσύνης, ἀλλ' εἰς ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι, « Καὶ τύπτοντες ἀσθενοῦσαν τὴν συνελθῆσιν τῶν ἀδελφῶν, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανε. » Τρυγῶσι δὴ οὐν οὐκ εἰς καρπὸν ζωῆς ποθον, ἀλλ' εἰς κόλασιν τε καὶ κρίσιν. Καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Χριστὸς, ὅτι « Ὁς ἄν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ ὀνικὸς μύλος περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. » Οὐκοῦν, ἀγαπάτωσαν τὴν ἀλήθειαν, τοῦτό ἐστι τὸ τῆς γνώσεως φῶς. Οὕτω ζητεῖται Θεός. Ἐντεῦθεν αὐτοῖς καρποὶ μὲν δικαιοσύνης ἀνατελοῦσιν εἰς ζωὴν. μᾶλλον, καὶ διὰ πνεύματος, ὃς καὶ καρδίαν εὐφραίνει

ἵνα τί παρεσιώπησατε ἀσέβειαν, καὶ τὰς ἀδι-

³ Rom. i, 25. ⁴ Joan. xv, 5. ⁵ I Tim. iv, 2. ⁶ Cor.

κίας αὐτῆς ἐτρυγήσατε; Ἐφάγετε καρπὸν ψευδῆ, ἵτι ἠλιπιασ ἐν τοῖς ἁμαρτήμασί σου, ἐν πλήθει δυνάμεώς σου, καὶ ἐξαναστήσεται ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ περιτετειχισμένα σου οὐχίσηται.

PKB'. Αἰτιᾶται πάλιν, ὡς ἀπὸ γε τῆς εἰς τὸ φαῦλον ἠδονῆς ἐφ' οἷς ἤκιστα ἐχρῆν κατηρεμῆν ἐλομέτους, ἀβουλότατά τε σεσιγηκότας, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως λυπεῖσθαι Θεόν. Δέον γάρ, φησί, παντὶ σθένει διωθουμένους τὴν εἰς ἐμὲ δυσσέβειαν, τοῖς τὰ αἰσχροῦ συμβουλευούσι ἐπιτιμᾶν, τοῦτο τε δρωῦντας ἐν παντὶ γενέσθαι καλῶ, σεσιγήκασιν, παρεδέξαντο τοὺς τῆς πλανήσεως τρόπους· οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ τοῖς ἐκείνα καινοτομοῦσιν ἀνεστηκὼς, οὐκ ἀντιτιθεὶς τὰ ἐκ νόμου, καὶ εἰς ἀνάμνησιν ἀποφέρων τῶν τεθεσπισμένων. Γέγραπται γάρ, « Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. » Καὶ πάλιν· « Οὐ ποιήσεις σαυτῷ εἰδωλον. » Ἄλλ' ὀλίγος αὐτοῖς παντελῶς ὁ περὶ τούτων ἦν λόγος. Σεσιγήκασιν γάρ, τιμῶντες τὴν ἀσέβειαν, τούτέστι, τὴν ἀπόστασιν. Οὐκοῦν, « Τετραγήκασιν τοὺς τῆς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀδικίας καρπούς. Κατεδιδόκασιν καρπὸν ψευδῆ, » τούτέστιν, ἀθρανῆ τε καὶ ἀνόνητον ἐσχάκασιν τὴν ἐλπίδα. Καρπὸς μὲν γάρ ὁ ἀληθινὸς, ὁ σώζειν τε καὶ ὠφελεῖν δυνάμενος, ἡ εἰς Θεὸν ἀγάπη, καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης αὐχμήματα. Καρπὸς δὲ ψευδῆς, ὁ τῆς δυσσεβείας νοῦτ' ἂν εἰκότως· καταίρει γάρ πάντως εἰς τέλος τὸ ἀπευκτόν. Ποῖος οὖν ὁ ψευδῆς ἄρα καρπὸς, ὁ ἐκ τῆς δυσσεβείας αὐτοῖς γεγεννημένος, παρέδειξεν εὐθύς. Προσεπάγει γάρ, ὅτι· « Ἠλιπιασ ἐν τοῖς ἄρμασί σου, ἐν πλήθει δυνάμεώς σου· καὶ ἐξαναστήσεται ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ περιτετειχισμένα σου οὐχίσηται. » Δεδυσσέθηκας μὲν γάρ οὐ μετρίως, φησί, ξύλοις τε καὶ λίθοις λελατρευκὼς, καὶ τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀλθῶς ἀτιμάσας Θεόν. Εἶτα τοῦ πολέμου προηγγελμένῳ, βεβηκότῳ δὲ καὶ αὐτῶν εἰσω θυρῶν, οὐ τὴν παρ' ἐμοῦ μᾶλλον ἐζήτηεις ἐπικουρίαν, ἀλλὰ ταῖς ἐαυτῶν δυνάμεσι, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἄρμάτων ἐπεθαρσίσαστε, καὶ τῆς τῶν πολεμίων ἰσχύος κρατήσασιν ὑπελαμβάνετε, ἀρκούσης ὑμῖν εἰς τοῦτο τῆς τῶν ψευδωνύμων θεῶν φειδοῦς καὶ ἐπικουρίας. Τοῦτο ὑμῖν γενήσεται καρπὸς ψευδῆς. Ἔσται γάρ θλιθρὸς κατὰ τῶν λαῶν. Πᾶσα τε λαμπρὰ καὶ εὐτυχεστάτη τε καὶ πάντως πεσεῖται.

Λεγέσθω δὴ ταῦτα καὶ πρὸς ἡμῶν, μᾶλλον δὲ παρὰ Θεοῦ, τοῖς προσεδρεύειν ἐθέλουσι τοῖς ἁνοσίεσι αἰρετικοῖς, καὶ μαθητιᾶν ὑποκρινομένοις τὰ εἰς ζωῆν τε καὶ σύνεσιν. Οὗτοι παρασιωπῶσιν ἀσέβειαν. Ἀνέχονται γάρ δυσφημούντων ἀκούοντες, καὶ τοὶ πλείστην ἴσῃν ἐφείλοντες τὴν κατ' αὐτῶν ποιῆσαι κατὰ βῆρσιν. Μεθέξουσι δὴ οὖν τῆς ἐαυτῶν συμβουλίας, καὶ τοὺς τῆς ἀδικίας ἐκθεριοῦσι καρπούς. Φάγονται γάρ ψευδῆ, νόθην καὶ ἀπόβλητον δεχόμενοι γινῶσιν, διδασκόμενοι τε τὰ διεστραμμένα, καὶ ὅσα τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος παραχαράττειν ἐπιχειρεῖ. Ὅτι δὲ καὶ αὐτῶν πᾶσα πεσεῖται δύναμις, Θεοῦ καταστρέφοντος, γιγῆσονται δὲ καὶ εἰς θλιθρὸν καὶ ἀπώλειαν. πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις;

¹ Exod. ix, 3. ² Levit. xxvi, 1.

A ejus vindemiastis? Comedistis fructum mendacem, quia sperasti in turribus tuis, in multitudine fortitudinis tuæ. Et consurget perditio in populo tuo, et omnia murata tua peribunt

CXXII. Iterum eos castigat, ut qui præ voluptate mali quieverint in quibus ninime decuit, inconsultissimeque tacuerint in his, propter quæ Deum non mediocriter irasci consentaneum fuit. Nam cum oportuisset, inquit, totis viribus profligare impietatem adversum me, et turpia suadentes increpare, et ita frui bonis omnibus, tacuerunt, seductiones admiserunt, non erat inter eos, qui illa nova molientibus resisteret, non qui legem opponeret, et ad recordationem divinitus præceptorum excitaret. B Scriptum quippe exstat: « Non erunt tibi dii alii præter me: » et rursus: « Non facies tibi idolum. » Sed ista parvipendebant. Siluerunt enim, pluris facientes impietatem, hoc est, defectionem. Itaque « vindemiarunt de cætero fructus iniquitatis ejus. Comederunt fructum mendacem, » hoc est, imbecillam et inutilem spem habuerunt. Verus enim fructus salutem et utilitatem continens, est charitas erga Deum et justitiæ ornamenta. Fructus autem mendax, fructus impietatis apposite intelligi potest, ad finem enim prorsus execrandum devenit. Quis igitur sit fructus mendax, qui ipsis ex impietate oriatur, statim ostendit. Adjungit enim, « quia sperasti in curribus tuis, in multitudine fortitudinis tuæ. Et consurget perditio in populo tuo, et omnia murata tua peribunt. » Non enim modice fuisi impius, inquit, dum ligna et lapides coleres, unumque, et natura, et vere Deum **154** aspernaberis. Deinde bello prænuntiato, et jam intra fores versante, non meam potius opem flagitastis; sed viribus vestris et numero curruum confisi, hostes debellaturos existimastis, quasi ad hoc vobis falsorum deorum favor auxiliumque sufficeret. Hic vobis fructus mendax erit. Erit enim populo pestis. Omnis autem illustris et fortunatissima civitas evertetur. Quod enim Deus non stabilit, plane corruiat necesse est.

κατασεισθήσεται πόλις. Ὁ γὰρ οὐκ ἔσται Θεός, πάντη

D Dicamus nos hæc etiam, imo Deus his qui assentantur impios hæreticos, et se teneri cupidine discendi ad vitam, et prudentiam pertinentia simulant. Hi tacent impietatem; æquo enim animo maledicentes audiunt, cum eos maximore condemnare debeant. Participes igitur erunt eorum consilii, et iniquitatis fructus metent. Comedent enim mendacem fructum, spuriam et explodendam scientiam suscipientes, docentesque perversa, et quibus veritatis pulchritudinem adulterare conantur. Porro et illorum fortitudinem Deo everiente casuram, et in pestem atque exitium abituros dubitandum non est.

VERS. 14, 15. *Sicut princeps Salmanac de domo A Hierobaal, in diebus belli matrem super filios solo allisit; sic faciam vobis, domus Israel, a facie iniquitatis nequitiarum vestrarum.*

CXXIII. In libro Judicum refertur, declinasse Israel post Baalim aliquando. Quo scelere cum Deum offendissent, traditi sunt in manus Madian ad septennium integrum. Adeo autem inclementes dominos senserunt, ut etiam antra et speluncas habitarent, et in eas se abidentes, ægre vitam tuerentur, locorumque difficultates pro muris seu propugnaculis objectarent, quod faustam pugnam omnino desperarent⁹. Contingebat igitur concurrentes cum Madianitis crudeliter interfici, ut cum miseris matribus infantes quoque omni sublata misericordia perirent. Eorum principes erant Oreb, et Zeb¹⁰, et Zebee, et Salmana¹¹. Perduravit autem calamitas, donec æruginosum Israelen miseratus Deus, excitavit Gedeonem, qui et a patre et ab indigenis alio nomine dicitur est Hierobaal, **155** ob causam istiusmodi. Cum ei Deus per oracula angelica ita præcepisset, aram Baal destruxit, et lucum ejus succidit, idque clam et noctu. Incolæ oppidi ubi primo difuculo sacris pro more faciendis ad nemus convenerunt, ibique Baal et nemus super eum illapsus conspexerunt, inde Gedeonis studium erga Deum conjicientes, eidem hujus rei causam ascripserunt. Deinde convento ejus patre dixerunt: « Da nobis filium tuum, ut occidamus eum, quia destruxit Baal¹². » Ad hæc ille: « Num vos, inquit, ulciscimini Baal? si Deus est, ulciscatur se de eo qui destruxit illum¹³. » Inde cognomen mansit Gedeoni Hierobaal: quod sonat, « ulciscatur se Baal. » Sicut igitur Salmana, inquit, Madianitarum dux, de domo Gedeonis, sive Hierobaal matrem cum filiis allisit; eodem modo Assyriorum dux atrociter et immaniter, citraque ullam misericordiam bello vos tractabit, matremque cum liberis allidet. Evenient autem vobis ista propter nequitas vestras. Punit enim non temere justus judex universorum Deus; sed si ultra modum sese offendunt delicta perrexerint, tunc demum iratus pro portione supplicium irrogat. Si igitur aversamur iram, par est utique, nos etiam peccatum aversari et nolle divinam mitissimamque naturam ad indignationem velut exacuere, et forsitan invitam quoque scelerum diritate huc adigere. Sciendum autem antegressorum explanatorum quosdam scribere, non principem Madianitarum Salmana matrem cum filiis allisisse e domo Hierobaal, sive Israel (a ducibus enim interdum universitas significatur), sed contra potius in domo Salmana Gedeonem allisisse matrem cum liberis. Sed melius et convenientius fuerit, uti reor, illud quam istuc. Sicut enim tempore illo, quo Israel ad Baalim declinavit, apud eos filii cum matribus per manus alienigenarum allisi sunt: sic et nunc,

Ὡς ἄρχων Σαλμανὰκ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἰσροβὰλ, ἐν ἡμέραις πολέμου μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισε· οὕτως ποιήσω ὑμῖν, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου ἀδικίας κακῶν ὑμῶν.

PKΓ. Ἐν τῇ βίβλῳ γέγραπται τῶν Κριτῶν, ὡς ἐξέκλινε μὲν ὁ Ἰσραὴλ ὅπως Βααλεῖμ κατὰ καιροῦς. Ταύτησι Θεῷ προσκερούκασι. Παραδέδονται δὲ καὶ εἰς χεῖρας Μαδιὰμ, ἐφ' ὅλοις ἔτασιν ἑπτὰ. Ἀπὸ τῆς οὕτως ὑπομεμενήκασι τὴν ἐκ τῶν κεκρατηκότων πλεονεξίαν, ὡς ἤδη καὶ πέτρας οἰκεῖν καὶ ὠζεσθαι μόλις, ἐν αὐταῖς καταδουμένους, καὶ προτελιγισμα ποιεῖσθαι τὰς δυσχωρίας, διὰ τοι τὸ παντελῶς ἀπειπεῖν πρὸς μάχην. Συμβέβηκε τοῖσιν ὡμῶς ἀναιρεῖσθαι τοὺς ἐμπύπτοντας τοὺς Μαδιθηναίους, ὥστε καὶ ἀθλίαις μητρᾷσι συνδιόλλυσθαι τέκνα, φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἦρχον δὲ αὐτῶν Ὀρέθ τε καὶ Ζήβ, καὶ Ζεβέε, καὶ Σαλμανά. Παρετείνετο δὲ τὰ τῆς συμφορᾶς ἄχρις ἂν κατοικηθείρας Θεὸς ταλαιπωροῦντα τὸν Ἰσραὴλ, ἤγειρε τὸν Γεδεών, ὃς καὶ μετωνόμασται παρά τε τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἐγχωρίων Ἰεροβάαλ δι' αἰτίαν τοιαύτην. Χρήσαντος μὲν γὰρ αὐτῷ τοῦ Θεοῦ διὰ φωνῆς ἀγγέλου, καθεῖλε τὴν στήλην τοῦ Βάαλ, καὶ τὸ ἄλσος αὐτοῦ ἐξέκοψε λεληθότως καὶ ἐν νυκτί. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τῆς πολίχνης οἰκήτορες τὰ συνήθη πληροῦντες ὑπὸ τῆν ἔω σπουδάζοντες, παρῆσαν ἐν τῷ τεμένει, καὶ κατεβριμμένον τεθέανται τὸν Βάαλ, καὶ τὸν δρυμὸν ἐπ' αὐτῷ πεπτωκότα, κατεστοχάζοντο τῆς τοῦ Γεδεῶν ἤδη φιλοθείας, καὶ αὐτῷ τοῦ πράγματος ἐπέγραφον τὰς αἰτίας. Εἶτα προσήσαν τῷ πατρὶ, λέγοντες· « Δὸς τὸν υἱόν σου, ἵνα ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ὅτι καθεῖλε τὸν Βάαλ. » Πρὸς ταῦτα ἐκεῖνος· « Μὴ ὑμεῖς, φησὶν, ἐκδικήσετε τὸν Βάαλ; εἰ Θεὸς ἐστὶ, δικασάσθω πρὸς τὸν καθελόντα αὐτόν. » Κάντεῦθεν Γεδεῶν μετωνόμασται λοιπὸν Ἰεροβάαλ, ὃ διερμηνεύεται, « Δικασάσθω ὁ Βάαλ. » Ὡσπερ οὖν, φησὶν, ὁ Σαλμανά πῆς Μαδιθηναίων πληθύος ὁ καθηγούμενος, ἐκ τοῦ οἴκου Γεδεῶν, ἦτοι τοῦ Ἰεροβάαλ μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισε, τὸν αὐτὸν τούτου τὸν τρόπον τῶν Ἀσσυρίων ὁ στρατηγὸς ὡμῶς, καὶ ἀπανθρώπως, καὶ οἰκτιρμοῦ παντὸς δίχα χρήσεται πολέμῳ τῷ καθ' ὑμῶν, καὶ μητέρα σὺν τέκνοις ἑδαφίει. Συμβήσεται δὲ ταυτὶ διὰ γε τὰς ὑμῶν κακίας. Κολάζει γὰρ οὐ μάτην, κριτῆς ὢν δίκαιος ὁ τῶν ὄλων Θεός. Ἄλλ' εἰ ἐκτείνοντο λοιπὸν εἰς τὸ ἐπέκεινα μέτρον τὰ τῶν προσκερούκων αὐτῷ πλημμελήματα, τότε ἀναλόγως ἐπιφέρει τὰ ἐξ ὀργῆς. Εἰ δὲ παραιτοίμεθα τὸν θυμὸν, παραιτητέον εὖ μάλα καὶ τὸ πλημμελεῖν, καὶ τὸ οἶονεῖ καταθῆγειν εἰς ἀγανάκτησιν τὴν θεῶν τε καὶ ἡμερωτάτην φύσιν, τάχα δὲ που καὶ οὐχ ἐκούσαν εἰς τοῦτο καταβιάζεσθαι ταῖς τῶν πταισμάτων ὑπερβολαῖς. Ἰστέον δὲ, ὅτι τῶν προλαθόντων ἐξηγητῶν τινες, οὐ τὸν τῶν Μαδιθηναίων ἀρχοντα Σαλμανά μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἑδαφίσει φασίν, ἐκ τοῦ οἴκου Ἰεροβάαλ, ἦτοι τοῦ Ἰσραὴλ (ἀπὸ γὰρ τῶν ἡγουμένων τὸ σύμπαν εἶσι ὅτε κατασημαίνεται)· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ οἴκῳ Σαλμανά τὸν Γεδεῶν ἑδαφίσει μητέρα ἐπὶ τέκνοις. Ἄλλ' οἴμαι κρεῖττον, καὶ τὴν

⁹ Judic. vi, 1, 2. ¹⁰ Judic. vii. 25. ¹¹ Judic. viii, 5. ¹² Judic. vi, 30. ¹³ ibid. 32.

ἀπὸ τοῦ πρέποντος ἐπικουρίαν ἔχον ἄν εἴη οὐχὶ τοῦτο μᾶλλον, ἀλλὰ ἐδ' ἕτερον. Ὅσπερ γὰρ κατ' ἐκείνου τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν προσκέλιτο τοῖς Βασιλεῦσι Ἰσραὴλ, ἡδαρισθησαν παρ' αὐτοῖς τὰ τέκνα μητράσιν ὁμοῦ διὰ χειρὸς ἀλλοφύλων, οὕτω καὶ νῦν ἀπονεύσαντος εἰς εἰδωλολατρίαν τοῦ Ἐφραΐμ, ἡδαρισθῆσονται πάλιν διὰ χειρὸς Βαρσάρων, τουτέστι τῶν Ἀσσυρίων, ὁμοῦ ταῖς τεκούσαις τὰ γεγεννημένα. Οἶμαι δὴ οὖν, ὅτι τὸ πιθανὸν ὁ λόγος, καὶ τὴν ὁμοίωτα τὴν ὡς ἐξ εἰκόνης τῆς ἀρχαίας ἐπὶ τὰ νεώτερα διασώσει μᾶλλον, εἰ τῆδε νοῦτο τῶν προκειμένων ἡ δύναμις.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὁρθρον ἀπεβρίφησαν. Ἀπεβρίφη βασιλεὺς Ἰσραὴλ.

PKΔ'. Οἱ λοιποὶ πάλιν ἐρμηνεύται, καὶ μὴν καὶ τῶν Ἑβραίων ἡ συγγραφή, τὸ, « Ὡς ὄρθρος ἀπεβρίφησαν, » εἰρήκασιν ἐναργῶς, τὸ, ὅσον ὡς ἐν ἄλλῳ κομιδῇ καιρῷ, ἦγουν, ὄξέως καὶ ἀμελλητῇ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἀποπεπικωκέναι τὸν Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτου σημαίνοντες. Βραχὺς δὲ λίαν, ὁ τοῦ ὄρθρου καιρὸς· ἅμα τε γὰρ ἀρχεται διαυγασμοῦ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, καὶ τὸν ὄρθρον ἐργάζεται· ἀνασχόντος γε μὴν ἡλίου, καὶ πρώτῃν ἀκτίνα προχέοντος, λένυται καὶ διεληλακεν. Οὐκοῦν ὡς ὄρθρος, τουτέστιν, ἐν ἄλλῳ καὶ βραχεῖ, καὶ κομιδῇ συνασταλμένων καιρῷ, τοῖς ἡγουμένοις ὁμοῦ συναπεβρίφησαν. Ἡ γὰρ οὕτως συνήσομεν, ἢ καθ' ἕτερον τρόπον μεταληψόμεθα. Ὅτε γὰρ τοῖς ἀνθρωπίνοις πταίμασιν οὕτω πᾶς δίκας ἐπιφέρει Θεός, ἢ μακροτέρων ποιεῖται τῆς ἀνεξικακίας τὴν παράτασιν, τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, τοῖς ἐν νυκτὶ καθεύδουσι παρεικάζειν αὐτόν. Καὶ γοῦν οἱ μακάριοι προφηταὶ διακεκράγασι πολυτρόπως ἡμῖν, αὐτὸ δὴ τοῦτο κατασημαίνοντες. Ἰερεμίας μὲν γὰρ ὁ σοφώτατος, « Μὴ ἔση, φησὶν, ὡσπερ ἄνθρωπος ὑπνῶν, ἢ ὡς ἀνὴρ οὐ δυνάμενος σώζειν; » Ὁ δὲ γε θεσπέσιος μελωδός, ποτὲ μὲν, φησὶν, ὅτι « Ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ὑπνοῖς Κύριε; ἀνάστηθι, καὶ μὴ ἀπόση εἰς τέλος· » ποτὲ δὲ αὐ διεγυγερμένον βλέπων εἰς ἐπικουρίαν τινῶν, « Ἐξεγέρθη, » φησὶν, « ὡς ὁ ὑπνῶν, Κύριος· » ὄρθρον δὲ οὐκ οἶκεν ἀποκαλεῖν, τῆς ἐπ' αὐτοῖς οἰονεῖ ἐγγρηγόρσεως τὸν καιρὸν. Ὁρθρον γὰρ ἐξ ὑπνου διανιστάμεθα. Ἠγρυπνηκός, δὲ οὖν ἐπ' αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ μονονουχὶ διεγυγερμένου λοιπὸν εἰς ἐπίσκεψιν ὧν δεδράκασιν, ἀπόβλητοι καὶ ἀπεβρίμμενοι γενήσονται, καίτοι διὰ πλείστην ὄσιν ἀνεξικακίαν μονονουχὶ καὶ νυστάζοντος ἐπ' αὐτοῖς, κατὰ τὸν ἡδὴ παρωχηκὸτα καιρὸν. Συναπεβρίφθαι δὲ τοῖς δούλοις καὶ τὸν βασιλέα, φησὶν, ὡς ὅσον οὐδέπου καὶ τῆς Ἐφραὶμ βασιλείας ἐσομένης ἐκ μέσου. Ὑπονοστήσαντες γὰρ, ὡς ἔφην, εἰς τὴν Ἰουδαίαν μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, ὅφ' ἕνα πάντες γεγόνασι βασιλέα καθάπερ ἀμέλει, καὶ ἐν ἀρχαίς, καὶ πρὸ τῶν τῆς ἀλώσεως χρόνων. Ἐδασίλευον γὰρ οἱ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ ἄστος τοῦ Ἰσραὴλ.

Διότι νῆπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν, καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ, καθὼς μετεκάλεσα αὐτοῦς, οὕτως ἀπόφρχοτο ἐκ προσώπου μου.

PKΕ'. Ἐοικεν ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ λόγος ἀνυπο-

156 CAP. XI.

VERS. 1. Mane projecti sunt. Projectus est rex Israel.

CXXIV. Rursum cæteri interpretes, quin et Hebræa scriptura manifeste habent, « sicut mane projecti, » quo significant quasi, exiguo admodum tempore, sive celeriter, citraque moram Israelæm Dei amicitia excidisse: est quippe admodum breve matutinum tempus. Simul enim diurnum lumen illuminare incipit, mane creat; exoriente autem sole, et primos radios jaculante, mox desinit, et præterit. Igitur ut mane, id est, in modico, et brevi, et vehementer angusto tempore una cum principibus projecti sunt. Aut enim sic intelligemus, aut alio sensu accipiemus. Quando enim flagitiis humanis nondum pœnas infert Deus, aut tolerantiam longius producit, nihil habet absurdum noctu dormientibus ipsum comparari. Quamobrem beati prophetæ multimodis clamaverunt, hoc ipsum nobis significantes. Jeremias enim sapientissimus: « Numquid non eris, inquit, sicut homo dormiens, aut vir non potens salvare? » Divinus autem cantor, nunc ait: « Exsurge, quare obdormis, Domine? exsurge, et ne repellas in finem; » nunc rursus excitatum ad quorundam auxilium cernens, « Excitatus est, inquit, tanquam dormiens Dominus. » Mane igitur appellare videtur velut evigilationis tempus super ipsis: mane siquidem de somno surgimus. Quando ergo vigilaverit super ipsos Deus, et ad ipsorum acta de cætero inspicienda velut expectatus fuerit, rejecti et projecti fient, tametsi propter longe maximam patientiam propemodum super ipsis tempore præterito dormiverit. Una autem cum populo etiam regem projectum iri affirmat, utpote brevi regno quoque Ephraim e medio tollendo. Reduces enim in Judæam, ut dixi, post tempus captivitatis, sub uno rege omnes fuere, sicut etiam principio et ante tempus captivitatis fuerant. Regnabant enim de tribu Juda progeniti, quando universus Israel adhuc Hierosolymam regni sedem agnoscebat.

VERS. 2. Quia parvulus Israel, et ego dilexi eum, et ex Aegypto vocavi filios ejus. 157 Sicut vocavi eos, ita abibant a facie mea.

CXXV. Videtur mihi his verbis objectioni quo-

¹¹ Jer. xiv, 9. ¹² Psal. xliiii, 23. ¹³ Psal. lxxviii, 65.

rumdam occurrere. Fingamus enim quempiam illud apud se cogitare, aut etiam palam proloqui. Si futurum erat ut exciderent, et a facie Dei olim rejicerentur posterius Israel, fierentque abominabiles et exosi, cur omnino a principio vocati sunt? Ad ista Deus perquam congrue respondet quodammodo, et dicit, « Parvulus Israel, et ego dilexi eum. Ex Ægypto accersivi filios ejus. » Homo candidus et sine furore, inquit, fuit Jacob, mutato nomine dictus Israel; idcirco dilexi eum. Nam cum adhuc essent fratres in utero, « Jacob dilexi, inquit, Esau autem odio habui¹⁷. » Quoniam igitur dilexi eum, ob eam causam de Ægyptiorum quoque dominatu filios ejus eripui. « Facio enim misericordiam in millia diligentibus me¹⁸. » Quid honorati et selecti propter patres? libertatis ornati gratia, servituteque et laboribus exempti? Num vicissim honorarunt? num bene affectis animis protectorem Deum lætificare conati sunt? Nequaquam, inquit. Aufugerunt enim a Domino; abierunt ab eo qui eos cohonestaverat; protervi in eum qui vocavit exstiterunt. Abierunt autem, quoniam modo? num quia singillatim, et secundum paucos a mente et judicio desciverunt, et quorundam fallaciis capti sunt? Nullo modo. Resiluerunt enim sic, quomodo videlicet vocati sunt, id est, secundum universam multitudinem, et secundum tribus, totum genus, totæ familiæ. Sic enim quondam de Ægypto exierunt. Meminimus porro, vix tandem Pharaone dimissionem promittente, et de multitudine abitura cognoscere cupiente, et apertis verbis quaerente, « quoniam et qui sunt, et qui ibunt? » Moysen respondisse: « Cum junioribus et senioribus nostris ibimus, cum filiis, et filiabus, et ovis, et bobus nostris¹⁹. » Ergo secundum totas tribus, et secundum multitudinem, secundum genus universum, et familiâs vocavit. Similem modum habuit apostasis, cujus turpitudinem clarissime ostendit cum dicit, « abibant a facie mea. » Quos enim odisse voluerit universorum Dominus, non dignatur respicere, juxta illud, inquam, in Psalmo cantatum: « Respice me, et miserere mei²⁰. » Scriptum est enim: « Oculi Domini super justos²¹. » Et ipse alicubi: « Super quem respiciam, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos²²? »

158 VERS. 3, 4. *Ipsi Baalim immolabant, et scultilibus adolebant. Et ego colligavi Ephraim, et suscepi eum super brachium meum, et non cognoverunt, quia sano eos in corruptione hominum. Extendi eos in vinculis charitatis meæ.*

CXXVI. Immensam et divinitate ejus dignam inesse Deo mansuetudinem demonstrat. Iis enim qui crediderunt, et ipsum cognoverunt, solumque adorare cœperunt bona tribuere, videri possit conveniens, et ab æquitate alienum non est. Unusquisque enim siquidem recte facere velit, jam deditum

A φορᾶ μάχεσθαι τῇ παρὰ τινων. Νοεῖσθω γάρ τις ἐκεῖνο διενθυμούμενος, ἢ καὶ λέγων ἀναφανδόν. Εἰ ἐμελλον ἀποπεσεῖσθαι, καὶ ἐκ προσώπου Θεοῦ γενέσθαι κατὰ καιροῦς οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, βδελυροὶ τε εἶσεσθαι καὶ ἀπχρηθήμενοι, τί καὶ ὄλως κέκληνται τὴν ἀρχὴν; Πρὸς ταῦτα Θεός, καὶ μάλα εἰκότως, ἐξηγεῖται τρόπον τινὰ, λέγων· « Νῆπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν. Ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ. » Ἀνὴρ ἀπλαστος γέγονε, φησὶν, Ἰακώβ, ὃς μετεπωνομάσθη Ἰσραὴλ. Ταύτητος καὶ ἠγάπησα αὐτόν. Ἐτι γὰρ ὄντων ἐν μήτρῃ, « Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, φησὶ· τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησα. » Ἐπειδὴ τοίνυν ἠγάπησα αὐτόν, ταύτητος καὶ ἐξειλόμην τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας τὰ τέκνα αὐτοῦ. « Ποῶ γὰρ ἔλεος εἰς χιλιάδας τοὺς ἀγαποῦσί με. » Τί οὖν οἱ τιμημένοι καὶ ἀπδλεκτοὶ διὰ τοὺς πατέρας; οἱ τῇ τῆς ἐλευθερίας τιμημένοι χάριτι, καὶ δουλείας καὶ πόνων ἀπηλλαγμένοι; Ἄρα τιμηθήσασιν; ἄρα ταῖς εὐνοίαις κατευφραίνεσθαι ἐσπούδασαν τὸν ὑπερασπίσαντα Θεόν; Οὐδαμῶς, φησὶν. Ἀποδεδραμῆκασι γὰρ τοῦ Δεσπότητος, ἀπφύχοντο τοῦ τιμηκόμενος, ὕδρισαν τὸν κεκληκόμενα. Ἀπφύχοντο δὲ, τίνα τρόπον; ἄρα καθ' ἓνα, καὶ κατ' ὄλιγους τοῦ φρονεῖν ὀρθῶς ἀπωλισθηκότες, καὶ ταῖς τινων ἀπάταις ὑποκλεπτόμενοι; Οὐ μόνον. Ἀπέθορον γὰρ οὕτως, ὥσπερ ἀμέλει καὶ κέκληνται, τουτέστι, κατὰ πληθὺν ὄλην καὶ κατὰ φυλάς, παγγενῆ τε καὶ πανοικί. Ἐξῆλθον γὰρ οὕτω τῆς Αἰγύπτου κατὰ καιροῦς. Μεμνήμεθα δὲ, ὅτι μόλις ἀνῆσειν τὸν Ἰσραὴλ ὑπισχυόμενου τοῦ Φαραῶ, καὶ τὴν ἀπαίρουσαν αὐτοῦ πληθὺν ἀναμαθεῖν ἐθέλοντος, λέγοντός τε σαφῶς, « Τίνες καὶ τίνες εἰσὶν οἱ πορευόμενοι; » Μωσῆς ἀπεκρίνετο· « Σὺν τοῖς νεανίσκοις ἡμῶν, καὶ σὺν τοῖς πρεσβυτέροις ἡμῶν πορευόμεθα, σὺν τοῖς υἱοῖς, καὶ θυγατράσι, καὶ προβάτοις, καὶ βοῦσιν ἡμῶν. » Οὐκοῦν κατὰ φυλάς ὄλης καὶ κατὰ πληθὺν, κατὰ γένος τε καὶ οἴκους ἢ κλῆσιν. Κατὰ τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ ἡ ἀπόστασις, ἣς τὸ ἀκαλλῆς ὅτι μάλιστα σημαίνει, λέγων τὸ, « Ἀπφύχοντο ἐκ προσώπου μου. » Οὐς γὰρ ἂν ἔλοιτο μισεῖν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, οὐδ' ἂν ἐπισκέφαίτο, κατ' ἐκεῖνο, φημί, τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον· « Ἐπίδλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. » Γέγραπται γὰρ, ὅτι· « Ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους; » καὶ αὐτὸς δὲ ποῦ φησὶν· « Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡτύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου; »

D Αὐτοὶ τοῖς Βααλεῖμ ἐθνον, καὶ τοῖς γλυπτοῖς ἐθνομίω. Καὶ ἐγὼ συνεπόδισα τὸν Ἐφραῖμ, καὶ ἀνέλαβον αὐτόν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. Καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι Ἰαμαὶ αὐτοὺς ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων. Ἐξέτεινα αὐτοὺς ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου.

PKCΓ'. Ἀμέτρητον οὖσαν καὶ θεοπρεπῆ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ δεικνύσασιν ἡμερότητα. Τὸ μὲν γὰρ τοῖς ἤδη πεπιστευκόσι, καὶ ἐπεγνωκόσιν αὐτόν, καὶ αὐτῷ δὴ μόνῳ προσκυνεῖν ἡρημένους ἀπονέμειν τὰ ἀγαθὰ, λόγον ἂν ἔχοι τὸν πρέποντα, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος τὸ χρῆμα κείσεται. Τιμᾶ γὰρ τις, εἴπερ ἔλοιτο ὄρᾶν

¹⁷ Malach. 1, 3.¹⁸ Exod. xx, 6.¹⁹ Exod. x, 8. 9.²⁰ Psal. lxxiv, 16.²¹ Psal. xxxiii, 16.²² Isa. lxxvi, 2.

ὁρθῶς, τὸν οἰκεῖον ἤδη, καὶ προσεδραμηκότα. Τὸ δὲ καὶ τοῖς βεβήλοις ἔτι, καὶ οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν, παντὸς ἀγαθοῦ φαίνεσθαι χορηγὸν, υπερβολὴν ἂν ἔχοι φιλο-ἀνθρωπίας, καὶ θαύματος, καὶ θεοπεποῦς ἀληθῶς ἀπόδειξιν ἡμερότητας. Τσιγάρτοι καὶ αὐτὸς ἐφασκεν ὁ Σωτὴρ, κατοικτεῖρων τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ τὸν οὐδαμῶθεν πρέποντα τοῖς φιλαμαρτημοσίν ἔλεον ἀπονέμων ὦς Θεός, ποτὲ μὲν, ὅτι· « Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὕγια-νοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » ποτὲ δὲ πάλιν, « Οὐκ ἤλθον καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Καίτοι τοίνυν, φησὶ... τούτέστιν, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπλανῶντο κατὰ τὴν Αἴγυπτον, οὕτω Θεὸν ἤδεσαν τὸν ἀληθινόν, ἐμέ· κατεφωρῶντο δὲ μᾶλλον θυσίας προσάγοντες τοῖς Βααλεῖμ, τούτέστι, τοῖς εἰδῶλοις, θυμιῶντες τοῖς γλυπτοῖς, ἦτοι τοῖς τῶν ἐγγυρῶν σεβάσμασιν. Ἐγὼ δὲ ἐπειπερ εἰμι χρηστός τε καὶ ἀγαθός, καίπερ οὕτως ἔχοντα σκαιότητος τὸν Ἐφραῖμ, ἦτοι καθ' ὅλου τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ἐκ μιᾶς ἐσθᾶδε φυλῆς δηλούμενον, συνεπόδισα, φησὶν. Καὶ τί δὴ τοῦτο ἔστιν, αὐτὸς διεσάφησε, λέγων· « Ἀνέλαβον αὐτὸν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. » Ἡ δὲ τοῦ παραδείγμα-τος ὁμοιότης, ὡς ἐκ τοῦ δρωμένου περὶ τὰ νήπια. Οἱ γὰρ τὰ μικρὰ τῶν βρεφῶν εἰς χεῖρας ἀναλαμβάνοντες, οἶοναι συμποδίζουσιν αὐτὰ, συνεγκόντες τοὺς πόδας. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, συστέλλεσθαι μηροῦς τε καὶ γόνατα παντὸς τοῦ συνιζηκότος, τούτέστι, τὸ ἐ συνεπόδισα· καθάπερ ἀμέλει καὶ περὶ τοῦ Ἀβραάμ γέγραπται, ὅτι συνεπόδισεν Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὅτε καὶ θῦειν αὐτὸν προσεδόκησε τῷ Θεῷ. Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι τῶν Ἑβραίων ἡ ἔκδοσις, καὶ μὴν καὶ ἡ τῶν ἐτέρων, οὐκ ἔχει τὸ, ἐ συνεπόδισα. Θεθείκασι δὲ μᾶλλον τὸ, Ἐγένονεν ὡς τιθηνὸς τῷ Ἐφραῖμ. Οὐκοῦν ἐγὼ μὲν περὶ αὐτοὺς τοιοῦτος, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν, τούτέστιν, οὐ συνῆκαν, οὐκ ἤσθοντο ὅτι κατεφθεῖρων ἐτέρους, τῶν κατ' αὐτοὺς ποιοῦμαι τὴν ἐπινόρθωσιν· τοῦτο γὰρ τὸ, Ἰσραὴμ αὐτοὺς ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων. Κατεφθάρησαν μὲν γὰρ Αἰγύπτου πρῶτοι ταῖς δέκα πληγαῖς, οὐκ ἀνέντος τοῦ Φαραώ. Μετὰ δὲ γε ταῖς Αἰγυπτίων πληγὰς, διολώλας· Χετταῖοι, Εὐαῖοι καὶ Ἀμορραῖοι, Χαναναῖοι καὶ Ἰεβουσαῖοι, οὓς νενικηκῶς κατακράτος ὁ Ἰσραὴλ, κεκληρονόμηκε τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν, Θεοῦ πᾶν αὐτοῖς καταφιλοῦντος τὸ ἄνατες, καὶ τὸ δύνασθαι κατευμεγεθεῖν τῶν ἐχθρῶν ἀπονέμοντος. Οὐκοῦν, οὐκ αἰσθάνονται, φησὶν, ὅτι κατεφθεῖρων ἀνθρώπους τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῖς, εὐ ἐτίθουν τὰ κατ' αὐτοὺς· καὶ ἐξέτεινα αὐτοὺς, τούτέστι, συνέσφιγγα, καὶ συνέσχον ἐν δεσμοῖς ἀγάπης. Ἄλλ' ἔσπερ ἦσαν σοφοί, πάντως που καὶ ἐνενόησαν, καὶ ἐλογίζοντο κατὰ σφᾶς, ἀνὴρ ὅτου τὰ μὲν ἔθνη ταῦτα κατεφθάρη παρὰ Θεοῦ, ἀντεισκακομισμεθα δὲ ἡμεῖς. Συνέντες γὰρ οὕτως, ὅτι μεμίσθηκα τὸν ἀλιτήριον, καὶ οὐκ ἐν λόγῳ ποιῶμαι τὸν τῶν σαίμωνίων θεραπευτὴν, κατέληξαν ἂν τάχα που τοῦ δρᾶν ἐλέσθαι τὰ παραπλήσια. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τοῖς ἐθέλουσιν εὐφραίνειν Θεὸν καὶ λογισμοῦ σώφρωνος, καὶ φρενὸς ἀγαθῆς, καὶ τὴν ἐφ' ἑτέροις ὀργῆν, ἀσφαλείας ποιῆσθαι πρόφασιν. Πάνδεινον δὲ τῆς ἀχαριστίας τὸ χρῆμα, καὶ ὡς ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀτόποις

²² Matth. ix, 12. ²³ Ibid. 13. ²⁴ Gen. xxii, 9.

A sibi, et a fide sua ultro pendentem honorat. At vero et profanis adhuc, et ipsium nescientibus omne bonum palam largiri, excellentem benignitatem et admirationem habet, et revera mansuetudinis Deo propriae iudubitabile est indicium. Quare et ipse Salvator, miserans res nostras, et peccandi cupidis neutiquam tribuendam misericordiam ut Deus impertiens, dicebat, jam quidem : « Non est opus bene valentibus medicus, sed male habentibus »²²; jam rursus : « Non veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam »²³. Ait ergo... hoc est, Israelitæ in Ægypto errorem suum sequebantur, nondum Deum verum, me scilicet, sciebant; comperiti autem sunt magis Baalim, id est idolis, hostias immolare, et adolere thura simulacris, sive diis indigentis. Ego vero, quoniam benignus et bonus sum, Ephraim, sive universum Israel (ut ex una tribu hic significatum), quanquam adeo stolidum colligavi, inquit. Quod quid sit, ipsemet declarat, « suscepi eum super brachium meum. » Quæ similitudo ab iis quæ infantibus sunt, ducitur. Qui enim infantes in ulnas suscipiunt, quasi eos compedibus ligant, dum eorum pedes stringunt. Oportet enim, ut arbitror, contrahi femora et genua cujuslibet consentitis. Atque hoc est, « colligavi; » sicut videlicet et de Abraham scriptum est, eum colligasse Isaac sibi suum, sacrificaturum Deo²⁴, ut putabat. Sciendum porro Hebræorum editionem atque aliorum etiam non habere, « colligavi; » sed illud potius, « factus sum quasi nutritivus Ephraim. » Itaque ego quidem erga ipsos talis fui; « ipsi autem non cognoverunt, » hoc est, non intellexerunt, non senserunt me alios perdendo ipsis consulere, hoc **159** enim est, « sano ipsos in corruptione hominum. » Corrupti enim, seu vexati sunt Ægyptii primi decem plagis, non dimittente Pharaone. Post plagas Ægyptias perierunt Chethæi, Evæi et Amorrhæi, Chanaanæi et Jebusæi, quibus debellatis Israel terram promissionis adeptus est, Deo omne arduum illis complanante, tribuenteque ut hostibus superiores evadere possent. Igitur, non animadverterunt, inquit, quod homines naturæ ipsorum consortes delens, eorum rebus prospicerem, et extenderem eos, hoc est, constringerem, et cohiberem eos in vinculis charitatis. Atqui, si sæpuissent, utique et cogitassent, et apud se ratiocinati essent, quare hæ gentes a Deo deletæ, et ipsi contra introducti fuissent. Sic enim, cum intellexissent quia odissem peccatorem, dæmonumque cultorem spernerem, desiissent fortasse similia committere. Opus est itaque Deum laudificare volentibus et prudenti cogitatione, et mente bona, et iram in alios in suæ securitatis occasionem convertere. Gravissimum autem esso crimen ingratae voluntatis, et quasi omnis improbitatis convictum merito puviri qui hoc morbo tenetur, et hinc facile est videre. Ingratus enim, inquit, est similis blasphemo.

ἐληλεγμένοις κολάζοιτο ἂν εἰκότως ὁ τῆ νόσφ περιπεσῶν, κἀντεῦθεν ἡμῖν εὐκόλον ἰδεῖν. Ὁ γὰρ ἀχάριστος, φησὶν, ὡς βλάσφημος.

Et ero illis quasi dans alapam homo super maxillas ejus, et respiciam ad illum, pravalebo illi.

CXXVII. Quoniam dicebat se dilexisse eos, et instar infantis in brachia accepisse, et velut constrinxisse vinculis charitatis Ephraim, licet etiamnum profanum et flagitiosum, ideo et conversum peccantem inquit: « Quem enim diligit Deus, corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit ²⁶. » Vide autem quomodo mansuetudinis Deo dignæ non expertem etiam correptionis modum polliceatur. Similes enim fore dicit alapis manu humana impactis suos in eos impetus. Potest autem hujusmodi impetus paternus intelligi, remissione et charitate pœnam miscens, et velut lenta manu, et vix percutiens, ne penitus non vindicasse culpam videatur. Quoniam autem dilexit, etiam respecturum super ipsum spondet. Dignatur enim respectu quos honestare voluerit, et prævalet contra nos, **160** doctrina et virtute divina rebelles sibi subjiciens. Nam cum in suadendo nihil proficit, necessitate ad complectenda meliora compellit, et tribulationibus adigit ad id quod nobis plurimum conducit, et ad salutem est necessarium. Audiat ergo a nobis universorum Deus, « in tribulatione parva castigatio tua nobis ²⁷. » Hæc est alapa. Et rursus: « Castiga nos, Domine, verumtamen in iudicio, et non in furore, ne nos ad paucitatem redigas ²⁸. » Castigari enim credentibus molestum atque acerbum non est. In ira autem puniri et horribile, et intolerabile, imo exitii plenum est.

VERB. 5, 6. Habitavit Ephraim in Ægypto, et Assur rex ejus; quia non voluit converti, et infirmatus est gladius in civitatibus ejus, et requievit in manibus illius. Et comedent de cogitationibus.

CXXVIII. Quod sejungi a Deo, effrenato impetu ad mala facienda præcipites, et rebellando insole-scere quodammodo adversus eum, quamvis ad salutem invitantem, ad extremam undequaque miseriam nos deducat, beatus quoque Paulus ostendit, cum ait: « Videte, fratres, ne recusetis loquentem. » Nihilominus et ex propositis verbis id patebit. Relicta enim patria tellure sua, ærumnosissimus Ephraim Ægyptum pro patria habuit, dum calamitates bellicas metuit. Subjectus est item ipsi Assur, et peregrino sceptro cervicem supposuit; eo namque calamitatis devenit. Causam si quis quaerat, ab eo audiet qui novit omnia: « Quia noluit converti. » Et captus est deinde, et subditus factus est osoribus suis. « Infirmatus est namque gladius in uribus ejus, et requievit in manibus ejus. » Hoc est, in nulla urbium Ephraim quisquam pugnae sciens, et qui posset versare gladium, in-

Kal ἔσομαι αὐτοῖς ὡς ραπίζων ἄνθρωπος ἐπὶ τὰς σιαγόνας αὐτοῦ, καὶ ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτὸν, δυναήσομαι αὐτῷ.

PKZ'. Ἐπειδὴ γὰρ ἔφασκεν ἡγαπηκῆναι τε, καὶ ὡς ἐν τάξει βρέφους εἰς βραχίονα λαβεῖν, συνδεῖναι δὲ ὡσπερ καὶ ἐν δεσμοῖς ἀγάπης, καὶ τοὶ βέβηλον ἔτι, καὶ ἀλιτήριον ὄντα τὸν Ἐφραῖμ, ταύτητοι καὶ ἐπιστρέψειν πλημμελοῦντά φησιν. « Ὅν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῦν δὲ πάντα οὐδὲν παραδέχεται. » Θέα δὲ ὅπως ἡμερότητος οὐκ ἀμοιρήσειν τῆς θεοπρεποῦς, καὶ τὸν τῆς ἐπιπλήξεως ὑποσχεῖται τρόπον. Ἐν ἰσφ γὰρ ἔσσεσθαι φησὶ τοῖς εἰς σιαγόνα ραπίσμασι διὰ τῆς ἀνθρώπου χειρὸς τὰ ἐπ' αὐτοῦς κινήματα. Πατὴρ δ' ἂν νοεῖτο κίνημα τοῦτι, φειδοῖ καὶ ἀγάπη κεραννύουτος τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ ὅσον ἡρέμα, καὶ χειρὶ πληττοντος μόλις, ὡς ἂν μὴ ἀνεπιτιμητὸς ὑπάρχη παντελῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡγάπησε, καὶ ἐπιβλέψειν ἐπ' αὐτὸν ἐπαγγέλλεται. Ἄξιοι γὰρ ἐκπτείας, οὓς ἂν ἔλοιτο τιμᾶν, καὶ δύναται πρὸς ἡμᾶς. ἔντεχνίξαι καὶ δυνάμει τῆ θεοπρετεῖ χειροῦμενος, τοὺς οἴπερ ἂν ἔλοιτο νοσεῖν τὸ ἐξήνιον. Εἰ γὰρ μὴ πεθῶν ὀνίησιν, ἐξ ἀνάγκης περιτρέπει πρὸς τὸ δρᾶν ἐλέσθαι τὸ ἀμεινον, καὶ μετασσοβεῖ ταῖς θλίψεσι πρὸς τὸ ὅτι μάλιστα συμφέρον τε ἡμῖν, καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν. Ἀκούετω δὴ οὖν πρὸς ἡμῶν ὁ τῶν ὄλων θεός. « Ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν, » τοῦτό ἐστι τὸ ράπισμα. Καὶ πάλιν. « Παίθευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλίγους ἡμᾶς ποιήσης. » Οὐ γὰρ τὸ παιδεύεσθαι τοῖς εὖ φρονοῦσι πικρὸν. Τὸ δὲ ἐν ὀργῇ κολάζεσθαι, καὶ δεῖνδον, καὶ δύστοστον. μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου τὸ χρῆμα μεστόν.

Κατέφηκεν Ἐφραῖμ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Ἀσσοῦρ αὐτὸς βασιλεὺς αὐτοῦ, ἔτι οὐκ ἐθέλησεν ἐπιστρέψαι, καὶ ἠσοθήνησεν ἐν ῥομφαίᾳ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ. καὶ κατέπανσεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. Καὶ φάγονται ἐκ τῶν διαβουλλῶν αὐτῶν.

PKH'. Ὅτι πάντη τε καὶ πάντως εἰς λῆξιν τῆν ἀνωτάτω παντὸς ἡμᾶς ἀποφέρει κακοῦ τὸ ἀπονοσφεῖσθαι. Θεοῦ, διανενοκτάς ἀσχετῶς ἐπὶ τὸ δρᾶν ἐλέσθαι τὰ πονηρὰ, καὶ ταῖς ἀπαιθείαις περιυθρίζειν τρόπον τινὰ, καίτοι καλοῦντα πρὸς σωτηρίαν αὐτὸν, σαφηνιεῖ μὲν λέγων καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. « Βλέπετε, ἀδελφοί, μὴ παραιτήσησθε τὸν καλοῦντα. » Οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἡμῖν ἔσται καταφανές. Καταλειποῦς γὰρ, φησὶ, τὴν ἐνεγκοῦσαν αὐτὸν ὁ παμμύθηρος Ἐφραῖμ γῆν, ὡσπερ ἰδίαν τὴν Αἰγυπτίω ἐποίησατο, τὰς ἐκ τοῦ πολέμου δεδιῶς συμφοράς. Γέγονε δὲ καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν Ἀσσοῦρ, καὶ ὀθνείους σκηπτροὺς ὑπήνεγκε τὸν αὐχένα. κατώλισθε γὰρ εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας. Κἂν εἰ τις ἔροιτο τὴν αἰτίαν, ἀκούσεται λέγοντος τοῦ τὰ πάντα εἰδότες. « Ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι. » Ταύτητοι καὶ ἦλω λοιπὸν, καὶ ὑπὸ χεῖρα γέγονε τῶν μεμισηκότων. « ἠσοθήνησε γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ ῥομφαία, καὶ

²⁶ Prov. iii, 12. ²⁷ Jer. xxx, 14. ²⁸ Jer. xlvii, 28.

κατέπαυσεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. ὁ δὲ οὐδὲμίαι πόλει τοῦ Ἐφραΐμ ἠὲ ῥηταί τει ἀνήρ, ὁ δεινὸς εἰς μάχην, καὶ ῥομφαίαι χροῖσθαι δυνάμενος. Παρέβησαν γὰρ, καὶ ὅσον ἐλύθησαν τῶν κατέχειν αὐτὴν εἰωθότων αἱ χεῖρες. Ἐπειδὴ δὲ πονηρὰ καθ' ἑαυτῶν καὶ πεφρονήκασιν, καὶ δεδράκασιν, τῆς ἑαυτῶν δυσθουρίας ἐδόνται τοὺς καρπούς.

Πικρὸν οὖν ἄρα τὸ ἀτιμάζειν ἀποτολμῶν ταῖς ἀπειθείαις τὸν σώζοντα, κἂν εἰ προκείτοί τινι τὸ διαφυγεῖν δύνασθαι πλημμελείας ἐξ ἡμερότητας τῆς παρὰ Θεοῦ, τὸ ῥυθιμῶν οὐκ ἀζήμιον. Κατοικήσομεν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ, τούτέστιν, ἔξοικοί τε καὶ ἀλήται πάντι τε καὶ πάντως ἐσόμεθα, καὶ οὐχὶ γῆν ἀφέντες τὴν αἰσθητὴν, καὶ εἰς ἑτέρα μετανιστάμενοι, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀγίων κληρον. Ἐσόμεθα δὲ καὶ ὑπὸ τὸν Ἄσσοῦρ, τὸν ἄρχοντα δηλονότι τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐπ' αὐτῷ τε κεισόμεθα δούλοι καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ὑποκύπτοντες, διὰ τοι τὸ ἀσθενῆσαι, καὶ καταπαῦσαι παρ' ἡμῖν τὴν ῥομφαίαν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τοῖς φιλαμαρτήμοσιν ἐλεῖν δύνασθαι τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, « Καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ. » Μάχαιραν δὲ νοήσεις, καὶ τῆς διανοίας ἡμῶν οἶονε τὴν μαχηωτάτην τε καὶ φιλοθεωτάτην κίνησιν, ἣν τοῖς πάσι ἀντεξάγοντες, καὶ τοῖς διαβολικοῖς κακουργήμασιν ἀντιτάττοντες, τὴν εὐσεβῆ καὶ ἀμώμητον διατάτομεν τρίβον, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς ἀνάπτωμεν τὰ αὐχήματα.

Καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπικρεμάμενος ἐκ τῆς κατοικίας αὐτοῦ. Καὶ Θεὸς ἐπὶ τὰ τίμια αὐτοῦ θυμωθήσεται, καὶ οὐ μὴ ὑψώσῃ αὐτόν.

PKΘ. Δυσέκφρατος κομιδῆ τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, καὶ τραχεῖα τῶν λέξεων ἢ συνθήκη, καὶ πολλῆς ἂν δέοιτο σαφηνείας, τοῖς ἐθέλουσι νοεῖν. Ἔστι δὲ ὁ βούλεται δηλοῦν ὡς ἐν ὀλίγῳ, τοιοῦτον. Ἀπόχετο, φησὶν, ὁ Ἐφραΐμ εἰς Αἰγυπτίους, γέγονε δὲ καὶ ὑπὸ βασιλείᾳ, τὸν Ἄσσοῦρ. Εἶτα, ὡς περὶ τινὸς πυρθανομένου τε καὶ λέγοντος, Ἐνὸς ὅτου, καὶ τίνα τρόπον συγκεωρῆται παθεῖν, ἢ πῶς ἀλλοφύλοις δεδούλευκεν ὁ Ἰσραὴλ; τίθησιν ἐφεξῆς τὰς ἀπολογίας, καὶ φησιν, πρῶτον μὲν, « Ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι. » Προκειμένης γὰρ ἡμερότητας, ἦλω, φησὶ, καὶ πρὸς τοῦτο ῥάθυμος; καὶ ἀπειθής. Εἶτα, ὅτι « Καὶ ἠσθένησε ῥομφαία ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ. » Οὐ γὰρ ἦν, ὡς ἐφη, ὁ τοῖς Ἀσσυρίοις ἀντανιστάμενος, ἢ καὶ εὐδύκιμος τὰ τακτικά, Θεοῦ τὸ μάχιμον παραλύοντος, καὶ δειλῆς που τάχα προκατασειόντος καὶ τὸν εὐσθενῆσαν ἐν μάχαις. Αἰτία δὲ καὶ ἑτέρα τοῦ πεσεῖν αὐτὸν ὑπὸ τὸν Ἄσσοῦρ. Ποία δὲ αὕτη; Ὁ γὰρ λαὸς, τούτέστιν, ὁ Ἐφραΐμ, μονονουχὶ καὶ ἐξεκρέματο αὐτοῦ, τοῦ Ἄσσοῦρ δηλονότι, καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ κατοικίας ἀπαίρειν ἠθέλησεν εἰς τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων. Καὶ οὐ δῆπου φαμέν, ὅτι τοῦτο παθεῖν αὐτὸς ἂν ἠθέλησεν ὁ Ἐφραΐμ, ἀλλ' ὅσον ἦκεν εἰς τὰ αὐτῷ πεπλημμελημένα, μονονουχὶ καὶ ἐζητήσας παθεῖν τὰ οὕτω δεσινά, εἴπερ ἐξὸν διαδράναι τὴν ὀργὴν, μεταφορτικῶν ἡρημένων πρὸς τὰ ἀμείνω καὶ πρεπωδέστερα.

ventus est. Remissæ enim et velut dissolutæ sunt manus eorum qui ipsam tueri consueverant. Quoniam vero mala contra semetipsos et cogitarunt, et fecerunt, fructus infelicitum consiliorum suorum comederunt.

Acerbum est igitur per inobedientiam sæpius audere despicerere Servatorem; nec si quibus facultas peccata fugiendi ex divina lenitate proponatur, inertia manet impunita. **161** Habitabimus enim in Ægypto, hoc est, exsules et erronei erimus, non ita ut terram sensibus expositam reliquerimus, et in aliam commigraverimus, sed ut sanctorum sortem amiserimus. Erimus præterea sub potestate Assur, sub principe, inquam, hujus mundi. Ipsi ut servi et captivi, et dicto audientes subjacebimus, quia infirmatus sit, et quieverit apud nos gladius. Non enim possunt, inquam, peccatis dediti armaturam Dei capessere: « Et gladium spiritus, quod est verbum Dei ». Gladium autem intelligas licet etiam animi nostri veluti ad pugnandum aptissimam, et Dei amantissimam motionem, sive affectum, quem vitiosis moribus quasi in prælio opposcentes, et contra diabolicas nequitiis instruentes, jam et extra reprehensionem semitam currimus, et evangelicæ vitæ morumque decus capitibus nostris acquirimus.

Vers. 7. Et populus ab eo suspensus ex incolatu suo. Et Deus super honorata ejus irascetur, et non exaltabit eos.

CXXIX. Perdifficilis explicatu est verborum istorum sensus, et aspera compositio, et multa indigenis illustratione, ut intelligatur. Est autem quod paucis indicare vult, hujusmodi. Abiit Ephraim ad Ægyptios, inquit, et sub potestatem regis Assur concessit. Tum quasi percunctante quopiam, dicenteque, cur et quonam modo permissus est affligi, et quomodo alienigenis servivit Israel, responderet continenter, primum quidem, « Quia noluit converti. » Proposita enim Dei clementia, etiam ad hoc segnis et inobediens inventus est. Deinde « quia infirmatus est gladius in civitatibus ejus; » non enim erat, ut dixi, qui Assyriis resisteret, aut In arte militari probatus, Deo virtutem bellicam enervante, et fortassis etiam in pugna fortissimum injecta timiditate prius convertente. Est item alia causa cur sub Assur reductus sit. Quænam? Populus enim, puta Ephraim, tantum non etiam pendit ab ipso, Assur videlicet, et ex incolatu suo ad Persas et Medos abire voluit. Nec dicimus sane Ephraim istud perpeti voluisse; sed quod ad peccata ejus attinet, tam adversa propemodum affectavit perpeti; siquidem licebat iram effugere, si ad meliora et convenientiora se dare placuisset. Tantum non et pendit ab Assur et patria **162** relicta, hoc est incolatu, seu habitatione sua, in regnum

¹⁶¹ Joan. xii, 31. ¹⁶² Ephes. vi, 17.

illius abire concuplvit, quantumvis Deus expresse pronuntiasset, omnino talia se inducturum, nisi pœnitentiam agerent. Quoniam ipsi ad hunc scopum descenderunt, « irascetur Deus super honorata ejus. » Honorata, et eximia, et præstantia populi reges nimirum sunt, et duces, qui una cum vulgo abducti sunt miseri, et servi, et captivi, quia subjectos seduxerunt, et facti sunt laqueus iis qui, si voluissent ipsi, viam rectitudinis currere poterant. Semper enim duces subditis præeunt. Erunt itaque humiles et abjecti, quamvis gloria affluerint. Plane enim regni solum decus magnum habet. Verum non exaltaverit illos Deus; desit enim, id quod jam sæpius dixi, regnum Ephraim. *καὶ ἀπερβόμιμένοι, καὶ τοὶ πλείστην ὄσσην ἐσχηκότες τὴν δόξαν. Πρόσεστι γὰρ πάντως τοῖς τῆς βασιλείας θώκοις τὸ εὐκλεές. Ἄλλ' οὐκ ἂν ὑψώσειεν κίς, ἢ τοῦ Ἐφραΐμ βασιλεία.*

Cavenda igitur nobis Christianis maxime ad improbitatem inclinatio. Quod nisi fecerimus, ipsi diaboli jugum nobis volentes imponemus, tantum non ab ejus dilectione suspensi, totaque alacritate ad ejus jugum deinceps ferendum, et ad ipsius libidini obsequendum concedentes. Quo facto Deum irritabimus, et sic in posterum erimus humiles, dejectum et velut pedibus calcatum gerentes animum, Deo debilitante, strenuisque cogitationibus ad bonum comparandum nos erigere non sustinente.

Vers. 8, 9. *Quid tibi faciam, Ephraim? protegam te, Israel, quid tibi faciam? sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. Conversum est cor meum. In ipso conturbata est pœnitentia mea, non faciam juxta iram furoris mei. Non derelinquam ut deleatur Ephraim, quoniam Deus ego sum, et non homo, in te sanctus.*

CXXX. Adhibuit reprehensiones, Indicans, omnimodis de cætero iram inexorabilem in eos expromendam, ut in sceleratos, et supra modum in Deum impios, ut nullus veniæ relictus sit locus. Quia vero bonus est, mansuetudinis fons et origo, motum comprimit, non ut præter rationem forte excitatum ex ratiocinatione melioris increpans (non enim aliquando a cogitationibus et actionibus sibi accommodatissimis divina et inexplicabilis natura deflexerit), sed quasi colibens quod illis dignum erat, et prohibens ex lenitate, quod illi imprimis merebantur, **163** hoc est, ut perirent penitus, et veluti ab radice ipsa extirparentur. Idcirco ait, « Quid faciam tibi? » Qua via, inquit, utar in componendis rebus tuis? Protegam te, et succurram rursus, et insidias meditantibus inexpugnabilem ostendam? Sed quomodo istud fiet? Decet enim puniri magis quam rebus uti ad voluntatem fluentibus, quia tetra in Deum facinora consciverunt. Itaque tribuens tibi pro dignitate, et pares delictis tuis pœnas discernens, « ut Adama ponam te, et ut Seboim. » Fuerunt hæc urbes Sodomitice, quas cum ipsis fundamentis ignis cælo lapsus absumpsit ¹¹.

¹¹ Gen. xix, 24.

A Μονονουχὶ καὶ ἐξεπρέματο τοῦ Ἀσσοῦρ, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφείξ, τουτέστι, τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, πρὸς τὴν ἐκείνου βαδίζων ἀσυνέτως ἐγλίχεται, καὶ τοὶ Θεοῦ πάντη τε καὶ πάντως ἐπάξειν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα διειρηκότος, εἰ μὴ βούλοιντο μετανοεῖν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτο αὐτοὶ κατώλισθον σκοποῦ, « Θυμωθήσεται Θεὸς ἐπὶ τὰ τέμια αὐτοῦ. » Τίμια δὲ καὶ ἐξαιρέτα, καὶ προύχοντα τῶν λαῶν, βασιλείαι δηλονότι, καὶ ἡγούμενοι, οἱ καὶ τοῖς ἀγελαίοις συναπεχομίσθησαν, ἔλεινοι τε καὶ δοῦλοι, καὶ ἐν τάξει δορυκτῆτων, ὅτι τοὺς ὑπὸ χεῖρα πεπλανήκασιν, καὶ γεγόνασι παγίς τοῖς, εἴπερ ἦθελον αὐτοὶ, καὶ διάττειν δυναμένοις τὴν ἐπ' εὐθύ. Καθηγεῖται γὰρ ἀεὶ τῶν ὑπεστρωμένων τῷ ἡγούμενον. Ἔσονται δὲ οὖν ταπεινοὶ αὐτοὺς ὁ Θεός. Πέπαιται γὰρ, ὡς ἔφην ἡδὴ πλειστά-

B Παραφυλακτέον δὴ οὖν ἡμῖν μάλιστα τοῖς ἐν Χριστῷ, τὴν εἰς τὰ φαῦλα βροχήν. Ἡ εἰ μὴ τοῦτο δρῶμεν ἐκόντες, αὐτοὶ τὸν τοῦ διαβόλου ζυγὸν ἐαυτοῖς ἐπιθήσομεν, μονονουχὶ καὶ ἀποκρεμάμενοι τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, ὅλη τε βαδίζοντες προθυμίᾳ πρὸς τὸ ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι λοιπὸν, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο γένοιτο, παροξυνούμενοι Θεὸν, οὕτω τε λοιπὸν ἐσόμεθα ταπεινοὶ, χθαμαλὸν καὶ πεπατημένον ἔχοντες νοῦν, Θεοῦ παραλύοντος, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀνδρῆλαις ἀνορθοῦν ἡμᾶς οὐκ ἀνεχομένου.

Τί σε διαβῶμαι, Ἐφραΐμ; ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραὴλ, τί σε διαβῶ; ὡς Ἀδάμα θήσομαι σε, καὶ ὡς Σεβοεὶμ. Μετεστράφη ἡ καρδία μου. Ἐν τῷ αὐτῷ συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου, οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὄρην τῶν θυμῶ μου. Οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραΐμ, διότι Θεὸς ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ ἄγιος.

ΡΑ'. Προσῆγαγε τὰς μέμψεις, ὑποδεικνύς, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως αὐτοῖς ἀποτομωτάτην ἔδει λοιπὸν ἐπιφέρεισθαι τὴν ὄρην ἀνοσία πεπραχόσι, καὶ ἐπέκεινα μέτρον κατὰ Θεοῦ δεδυσσεθηκόσιν, ὡς μηδεμιᾶς εἴτι φειδοῦς αὐτοῖς περιλελεῖσθαι τρόπον. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ἀγαθός, ἡμερότητος πηγὴ καὶ γενεσις, ἀνακόπτει τὸ κίνημα, οὐχ ὡς παραλόγως γεγονότι τυχὸν ἐκ λογισμοῦ τοῦ κρείττονος ἐπιτιμῶν, οὐ γὰρ ἂν ἀμάρτοι ποτὲ τῶν αὐτῆς πρεπωδεσάτων ἐνομιῶν, ἢ πρᾶξων, ἢ θελα τε καὶ ἀφραστος φύσει ἀπέργων δὲ ὡσπερ τὸ κατ' ἄξιαν, καὶ κατακυλύων ἐξ ἡμερότητος τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον αὐτοῖς, τουτέστι, τὴν εἰσάπαν ἀπώλειαν, καὶ τὸ ἐκ βίξης ὡσπερ αὐτῆς ἀναθορρεύεσθαι δεῖν. Ταύτητοί φησι: « Τί σε διαβῶ; » Ποῖα, φησὶν, ἰδῶ χρήσομαι τὰ κατὰ σὲ συντιθεῖς; Ὑπερασπιῶ σου, καὶ ἐπαμυνῶ πάλιν, καὶ δυσκαταμάχῃτον ἀποδείξω τοῖς ἐπιβουλεύειν ἔβελουσι; Εἶτα πῶς τοῦτο γενήσεται; Πρέπει γὰρ ἂν τὸ κολάζεσθαι μᾶλλον ἢ εὐημερεῖν, τοῖς τὰ δεινὰ κατὰ Θεοῦ δεδρακόσιν. Οὐκοῦν ἀπονέμων τὸ πρὸς ἄξιαν, καὶ ἰσοστάθμους τοῖς πλημμελήμασι τοῖς σοῖς ὀρίζων δικας, « ὡς Ἀδάμα θήσομαι σε, καὶ ὡς Σεβοεὶμ. » Πόλεις δὲ αὐτὰ Σοδομιτικαί, ἄς μέχρις αὐ-

τῶν κατεδήδοκς βάρων τὸ καταβαῖνον πῦρ. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο δρᾶσω, φησί, καίτοι γενέσθαι δικαίως ἐφείλον. Ὑπερθήσομαι δὲ (μεταθεβούλευμαι γάρ), καὶ οὐκ ἀκράτοις χρῆσομαι τοῖς θυμοῖς· οὐκ ἂν δόξην εἰς ἐξάλειψιν παντελῆ, καίτοι πονηρὸν γεγονότα τὸν Ἐφραῖμ. Διὰ ποίαν αἰτίαν; οὐ γὰρ ἦσαν ἄξιοι τοῦ παθεῖν αὐτό; Ναί, φησίν, ἀλλ' εἰμὶ θεός, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἀγαθὸς δηλονότι, καὶ οὐχὶ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι παραχωρῶν τὸ νικᾶν, ἀνθρώπινον γὰρ τὸ τοιούδε πάθος. Τί οὖν ἔτι κολάζεις, φησίν, εἴπερ εἶ θεός ὀργαῖς μὴ κρατούμενος, ἐμρῦτιπ δὲ μᾶλλον ἐπόμενος ἡμερότητι; Κολάζω, φησίν· εἰμὶ γὰρ οὐ μόνον ἀγαθός, ὡς θεός· ἀλλὰ πρὸς τοῦτω καὶ ἄγιος, μισῶν ἀδικίας· ἀποστρεφόμενος τοὺς μεμολυσμένους· παραιτούμενος τὸν θεομισῆ, καὶ ἐπιστρέφω τὸν ἀλιτήριον, καὶ διασημῶν τὸ βέβηλον, ἵνα μοι πάλιν συνάπτηται. Ὁφείλει δὴ οὖν ὁ προφήτης ἡμᾶς, ἀνακεκραγῶς τε καὶ λέγων· «Ζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ἐν τῷ εὐρίσκειν αὐτὸν, ἐπικλήσασθε, ἡνίκα δ' ἂν ἐγγίξῃ ὑμῖν, ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβὴς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ ἀνήρ ἄνομος τὰς βουλάς αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω πρὸς Κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται.» Χρὴ γὰρ ἡμᾶς, εἰ περιπολλοῦ ποιούμεθα τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, παντὶ σθένει παραιτεῖσθαι τὸ πλημμελεῖν, μεμνήσθαι τε λέγοντος· «Ἄγιοι ἔσεσθε, διότι ἐγὼ ἄγιός εἰμι.»

Καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. Ὅπισω Κίριον κορεύσομαι.

ΡΑΑ'. Ἐπιτρέχει τῶν ἁγίων προφητῶν ἔσθ' ὅτε ἂν νοῦν ἀκριβῶς τῶν ἐσομένων ἢ γνῶσις, ἐναστράπτοντος τὸ χρῆμα αὐτοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοιγάρτοι καὶ μεταξύ τῶν ἰδίων λόγων, ἦτοι τῶν ἀνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ, τὰς τινῶν ἔσθ' ὅτε προανακεκράσασιν φωνάς, ἢ μετανοούντων, ἢ εὐχαριστούντων, ἢ ἀνασκιρτώντων ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὺς εὐφραίνεῖν ἐπαγγέλλεται Θεός. Τοιούτων εἰ παθόντα καὶ νῦν τὸν μακάριον εὐρήσομεν Ὁσιῆ. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων θεὸς ὑπισχνεῖτο τὴν ἡμερότητα, καὶ οὐκ εἰσάπαν ἔρασκεν ὀλοθρεύσειν τοὺς ἡμαρτηκότας, ὅτι τε εἴη θεός, ἀγαθός δηλονότι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Οὐ γὰρ τοι μὲν ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν. Οἱ δὲ ὡσπερ ἐεργωκότες τὰ οἰκεία πλημμελήματα, καὶ κατερυθμώντες ἤδη πως ἐπὶ τῇ πλείστῃ τε καὶ ἀδοκῆτῃ γήρτι, καταλήξειν ἐπαγγέλλονται τῶν σφίσι ἐξηρημένων, δεῖ ὦν καὶ προσκεκρούσασιν. Καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι, δεῖ αὐτοῦ πάλιν ἡμᾶς τοῦ προφήτου πεπληροφόρηκεν ὁ Θεός. Ἐφη γὰρ ἐν τοῖς ὀπίσω βραχῦ, τὸν τε ἠύδαυ αὐτὸν, καὶ τὸν Ἐφραῖμ αἰτιώμενος· «Καὶ ἐκλάσθητο Ἰσραὴλ τὸ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ὤκοκίμησε τεμένη, καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειρημένας. Καὶ ἀποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν.» Ὁ μὲν γὰρ Ἐφραῖμ, ἦγγουν ὁ Ἰσραὴλ, βωμοὺς, καὶ τεμένη κατὰ τὴν Σαμάρειαν τοῖς εἰδώλοις ἀναδειμάμενοι, κατωίασθον εἰς ἀπόστασιν, κτελέθοντο τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον οὐδενὸς ἀξιοῦντες λόγου, παροτρύνοντες διετέλουν. Ἰούδας δὲ αἶ, καίτοι παρθότες ἐπὶ τῷ Θεῷ, κατὰ τοὺς ἀνωθεν ἔτι χρὸ-

A Sed neque hoc faciam, inquit, quanquam fieri iuro deberet; differam autem: mutavi namque consilium, nec summa utar ira; non delebo prosum, quamvis pravitate corruptum, Ephraim. Quamobrem? an hoc illi non merebantur? Merebantur, inquit, sed Deus sum, non homo; bonus nimirum, nec motibus iræ victoriam cedens. Humana enim est talis affectio. Quid ergo punis adluce, inquit, si Deus es, et ab ira non teneris; sed insitam potius mansuetudinem sequeris? Punio, inquit: sum enim non tantum bonus, ut Deus; sed præterea sanctus, odio habens iniquitates, aversans inquinatos, repudians Dei osores et convertens peccatorem, purgans impurum, ut mihi rursus copuletur. Commodat igitur vobis propheta exclamans et dicens: B «Quærite Dominum, et cum inveneritis, invocato eum; cum autem appropinquerit vobis, derelinquat impius vias suas, et vir iniquus consilia sua, et revertatur ad Dominum, et misericordiam consequetur 21.» Oportet enim nos, si magis estimamus esse cum Deo, totis viribus refugere a peccato, et meminissee dicentis: «Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum 22.»

Et non ingrediar in civitatem. Post Dominum ambulabo.

CXXXI. Incurrit nonnunquam in animum sanctorum prophetarum perfecta futurorum notitia, sancto Spiritu cum luce quadam rem illis patefaciente. Proinde et in medio sermonum suorum, sive desuper a Deo suggestorum quorundam voces aliquando ante pronuntiant, aut pœnitentium, aut gratias agentium, aut prosilientium ad ea, quibus Deus lætificaturum se illos promiserit. Hujusmodi quiddam et in præsens beato Osee contigisse 164 videmus. Deus enim universorum clementiam pollicebatur, affirmabatque peccatores non funditus deleturum, quod Deus esset, bonus videlicet, non homo. Non enim nostri similis est, qui omnem creaturam supergreditur. Ast illi, ut agnoscentes peccata sua, et erubescences quodammodo super plurima et improvisa gratia, cessaturos se spondent ab inventis suis quibus Deum offenderunt. Quæ porro ista? D Rursus per ipsum prophetam plene docet Deus. Ait enim paulo supra, Judam et Ephraim accusans: «Oblitus est Israel factoris sui, et ædificavit delubra, et Judas multiplicavit urbes muratas. Et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta illarum 23.» Ephraim enim, sive Israel, postquam aras et fana idolis in Samaria exædificavit, lapsus est in apostasiam, oblitus est Dei, et charitatem erga illum floccipendens, irritare eundem non desiit. Judas porro, quamvis in Deo confideret pro consuetudine superiorum temporum, quibus ab ipso et per ipsum servatus fuerat, ad iram tamen multis et aliis modis eum provocabat, hoc

²¹ Isa. lv, 6, 7. ²² Levit. xi, 45. ²³ Ose. viii, 14.

uno autem præcipue. Nam cum Deus minatus fuisset, missurum se ipsis Assyrium, qui terram vastaret, urbes suas instauratis mœnibus communiebat, ratus, Deo quamvis nolente, bonitate mœnium se salvum et ab oppugnantium viribus invictum fore. Itaque Deo bona ex mansuetudine promittente, et vehementer offenderunt, et conservati deinde, a factis simul et consillis improbis sese quieturos aiunt. Quin etiam clamet Judas, « non ingrediar in civitatem, » hoc est, murum habebō Deum, securitatem, et tutamen, et spem in ipsum mihi faciam, sub servantis dexteram succedam, ipse et solus ad salutem mihi sufficiet, inane et inutile prorsus constibor, exspectare, quando bello regionem pervadente in urbem ingressus salvandus sim. Itaque non ingrediar in civitatem. Israel porro sive Ephraim contra alterum illud proclamet, nempe, « post Dominum ambulabo. » Supersedebo, inquit, antiquis criminibus, in futurum Dei leges sequar, ducem mihi universorum Deum deligam. Ac si quis beneplacitum Dei persequatur, plane et ipsum sciet solum, et eidem cultum adhibebit, aliumque præterea neminem adorabit.

Θεόν. Εἰ δὲ δὴ τις τοῖς πρὸς τὸ δοκοῦν Θεῷ, πάντως ἀνάψει, προσκυνήσει τε ἕτερον παρ' αὐτὸν παντελῶς οὐδένα.

165 VERS. 10, 11. *Sicut leo rugiet, quia ipse rugiet, et stupebunt filii aquarum. Avolabunt quasi avis ex Ægypto, et quasi columba ex terra Assyriorum. Et restituum ipsos in domos suas, dicit Dominus.*

CXXXII. Cum jam adesset tempus definitum, quo captivitate solvi Israellem oportebat, Cyrus, Cambysæ filius, Persarum Medorumque imperium sortitus, cum exercitu ingenti et potentia inexorabili Babylonem ipsam et Assyriam, Deo ad hoc excitante, irrupit. Quare propheta Jeremias prænuntians Babylonem capiendam, de Medis et Persis ita loquitur: « Invadent te, et capieris, Babylon, et non cognosceris. Inventa es, et capta es, quia Domino restitisti ²⁵. » At de Cyro: « Ascendit leo de cubili suo, ut ponat terram tuam in solitudinem. Et civitates tuæ vastabuntur, quod non habitentur ipsæ ²⁶. » Esse autem universorum Deum qui dedit Cyro victoriam, fidem certam faciet Isaias: « Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante eum gentes, et fortitudinem regum dirumpam. Aperiam ante eum januas, et urbes non claudentur. Ego ante te illo, et montes complanabo. Portas tereas conteram, et vectes ferreos coufringam, et dabo tibi thesauros tenebrosos, absconditos; invisibiles aperiam tibi ²⁷. » Victor itaque Cyrus vi subactō Babyloniorum regno, Israellem liberum dimisit, qui reversi, regionem suam

νοὺς παρ' αὐτοῦ τε καὶ δι' αὐτοῦ σωζόμενοι, κατέβηγον εἰς ὄργας, κατὰ πολλοὺς μὲν καὶ ἑτέρους τρόπους, μάλιστα δὲ δι' ἑνὸς τούτου. Θεοῦ γὰρ ἠπειληκός ἐπιπέμψειν αὐτοῖς τὸν Ἀσσύριον ἀφανιοῦντα τὴν γῆν, ἀνετείχετο τὰς ἑαυτοῦ πόλεις, οἰθηεῖς, ὅτι καὶ εἰ μὴ βούλοιο Θεός, τῇ τῶν πόλεων εὐτειχίᾳ σωθήσεται, καὶ τῆς τοῦ μαχομένου περιέσται χειρὸς. Οὐκοῦν ἐπαγγελομένου Θεοῦ τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ, καὶ οὐ μετρίως προσκεκροῦσιν, καὶ αὐτοὶ λοιπὸν εἰ σωζόμενοι τῶν ἀτόμων ἐγχειρημάτων τε ὁμοῦ, καὶ μὲν τοῖς καὶ βουλευμάτων ἀποπαύσασθαι φασί· καὶ δὴ καὶ βοάτω μὲν Ἰούδας· « Οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν, » τούτῃστι, Τεῖχος ἔξω Θεόν· ἀσφάλειαν ποιήσομαι τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα, τὴν τοῦ σώζοντος ὑποδραμοῦμαι δεξιάν. Αὐτὸς ἀρχέσει, καὶ μόνος εἰς σωτηρίαν ἐμοί. Εἰκαλὸν ὁμολογήσω καὶ ἀχρηστον παντελῶς τὸ προσδοκᾶν ὅτι, πολέμου τὴν γῆν καταθέοντος, εἰσελθὼν εἰς πόλιν, σωθήσομαι. Οὐκοῦν οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. Ἰσραὴλ δὲ πάλιν, ἤγουν ὁ Ἐφραΐμ, ἀναφωνεῖται τὸ ἕτερον. Τὸ δὲ ἐστίν, τὸ « Ὑπίσω Κυρίου πορεύσομαι. » Ἀποπαύσομαι, φησὶ, τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων. Λοιπὸν τοῖς θεοῖσι ἔψομα· νόμοις. Καθηγητῆν ποιήσομαι τὸν τῶν ὄλων ποῦ, καὶ αὐτὸν εἰσεταί μόνον. Αὐτῷ τε τὸ σέβας οὐδένα.

Ὅς λέων ἐρεύξεται, ὅτι αὐτὸς ὠρύσεται, καὶ ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. Ἐκπιθήσονται ὡς ὄρνεις ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περιστέρα ἐκ γῆς Ἀσσυρίων. Καὶ ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει Κύριος.

PAB. Ἦκοντος ἤδη τοῦ χρόνου, καὶ πεπερασμένου τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἔδει λοιπὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀνεῖσθαι τὸν Ἰσραὴλ, Κύρος ὁ Καμβύσου, Περσῶν τε καὶ Μήδων ἀνημμένος τὸ κράτος, σὺν δαυὶ βαρεῖ, καὶ δυσαιτήτῳ (1) δυνάμει, τῆς τε Βαβυλώνας αὐτῆς, καὶ τῆς Ἀσσυρίων κατεστρατεύετο χώρας, διανιστάντος αὐτὸν εἰς τοῦτο Θεοῦ. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερεμίας προαναφωνῶν τῆς Βαβυλώνας τὴν ἄλωσιν, περὶ τε Μήδων, φησὶ, καὶ Περσῶν· « Ἐπιθήσονται σοι, καὶ ἄλωτη, Βαβυλὼν, καὶ οὐ γνώση. Εὐρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἀντέστης. » Κύρου δὲ πέρι· « Ἀνέβη λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, τοῦ θεῖναι τὴν γῆν σου εἰς ἐρήμωτιν, καὶ αἱ πόλεις σου καθαιρεθήσονται, παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτάς. » Ὅτι ἐξ ἦν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὁ τῷ Κύρῳ δίδους τὸ κρατεῖν, πληροφορήσει λέγων ὁ προφήτης Ἰσαίας· « Τάδε λέγει Κύριος τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔβη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαβήξω. Ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται. Ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλίῳ· θύρας χαλκᾶς συντριψῶ, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συνθλάσω, καὶ δώσω σοι ἠσαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους,

²⁵ Jer. I, 24. ²⁶ Jer. IV, 7. ²⁷ Isa. XLV, 1, 3.

(1) Cotelerius (*Monum. E. G.*, II, 580) legendum monet *δυσαντήτῳ*, hoc est *inexpugnabili*. Sic mortis δυσάντητον *καὶ* τὸς dixit Cyrillus lib. IV *adv. Nesto-*

rium, p. 107, similiaque multa profferrentur ex ipso si necesse esset. EDIT.

ἀρράτος ἀντίξω σοι.) Νενικηκώς τοιγαροῦν ὁ Κύρος, καὶ κατακράτος ἐλὼν τὴν Βαβυλωνίων, ἀνῆκε τὸν Ἰσραήλ. Καὶ δὴ καὶ ὑπονοστήσαντες, κατακρήκασιν τὴν ἑαυτῶν. Τοῦτ' ἐστὶ τὸ διήγημα διερμηνεύει λέγων ὁ προφήτης Ὡση, « Ὡς λέων ἐρεύξεται. » Τίς ἐρεύξεται; Κύρος δηλονότι. Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν, δεινὸν καὶ διαβριθὲς κατὰ τῆς Βαβυλωνίων, ὁ παρὰ Κύρου κτυπήσει πόλεμος. Ἄρουμένου δὲ αὐτοῦ, καὶ οἰνεῖ τινας λέοντος κατακεκραγῶτος τῶν δι' ἐναντίας, « Ἐκστήσονται τέκνα ὕδατων. » Καὶ τὸ μὲν ἐκστήσονται, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, καταπλαγήσονται. Τέκνα δὲ ὑδάτων, τοὺς Βαβυλωνίους φησὶ, οἱ τοῖς τῶν ὑδάτων τέκνοις, τουτέστι, τοῖς ἐν ὕδατι νηκτοῖς, ἤγουν ἰχθύσι παραχωροῦντες οὐδὲν εἰς δειλίαν, εὐάλωτοί τε καὶ ἀνανδροὶ διὰ πείρας αὐτῆς γεγονότες ἀλώσονται. Ἐτοιμότερον δὲ πρὸς δειλίαν τῶν ἰχθύων τὸ γένος, καὶ φεύγει μὲν κτύπος, παραιτεῖται δὲ καὶ μόνην τὴν τοῦ θηρώντος σκιάν. Ὅταν τοίνυν ἐρευρομένου Κύρου, φησὶ, καὶ δεινὸν τι καὶ φρικῶδες τῆς Βαβυλωνίων κατακλάζοντος, καταπλαγήτη τῷ φόβῳ τὰ τῶν ὑδάτων τέκνα, τουτέστιν, οἱ Βαβυλώνιοι τοῖς ἰχθύσιν εἰς δειλίαν παραχωροῦντες οὐδὲν ὅτε καὶ ὀρνέου δίκην καὶ περιστερᾶς ἀποπτήσονται τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ πάλοι συμπεφευγότες ἐν αὐτῇ. Ἀποδραμοῦνται δὲ τῆς Χαλδαίων καὶ οἱ τῆς αἰχμάλωσις ἐναλόντες τοῖς βρόχοις. Ἐπανήξουσιν τε λοιπῶν, καὶ οἰκήσουσι τὴν ἑαυτῶν. Ἐξδὸν οὖν ἔχειν τὰ ἀγαθὰ, Θεῷ τῆς διανοίας ὑποφέροντας τὸν αὐχένα, καὶ ὑπ' αὐτῷ πράττοντας μόνῳ, μὴ ἐθελονταὶ βαδίζωμεν ἐπὶ τὸ λυποῦν, αὐτόκλητον ὡσπερ ἐφ' ἑαυτοῖς βαθελαίς κείσθαι τῆς εὐημερίας, κατευφραίνοντας τὸν τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος.

Ἐκύκλωσέ με ἐν ψεύδει Ἐφραϊμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ Ἰούδα.

ΡΑΓ' Φύσει μὲν ἀγαθὸς ὢν, καὶ φιλοκτιρίμων ὁ Θεός, καὶ ἀνεθέλητον ἔχει τὸ πλῆττειν ὄλωσ τινὰς, καλεῖται δὲ καὶ ἀναγκαίως εἰς ἀγανάκτησιν ἐπιστρεπτικὴν, ὅταν οἱ τινῶν πέρα λόγου τε καὶ μέτρου τὰ ἐγκλήματα. Τοῦτο διδάσκει πάλιν ἡμᾶς διὰ τῶν προκειμένων. Μονοουχὶ γὰρ φησὶ: Τῆδε κάκεισε, καὶ οἰνεῖ πως ἐν κύκλῳ τὸν τῆς θεότητος ὀφθαλμὸν ἐνέινει τε καὶ περιφέρωντι, πανταχῇ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀσέθειαν ἣν ἰδεῖν τοῦ τε Ἐφραϊμ, καὶ τοῦ Ἰούδα. Ψεῦδος δὲ ἀποκαλεῖ τὰ τῆς εἰδωλολατρίας παίγνια, καὶ τὴν τῶν μεταίων προσκύνησιν· ἀσέθειαν δὲ τίχα, τὴν ὕβριν τὴν κατὰ Θεοῦ. Πῶς γὰρ οὐκ ἀσέθεια δεινὴ, καὶ ἐκτοπωτάτη, τὸ ἀποσεῖσθαι μὲν τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, προσκλίνεσθαι δὲ ἁμαθῶς ξύλοις τε καὶ λίθοις· ἤγουν προσκυνεῖν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ Δεσποτικοῖς ὑψώμασιν ἐπιχειρεῖν στεφανοῦν τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸ εἶναι πρερνηγεγμένα;

Νῦν ἔγνω αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ ναὸς ἅγιος κελίησεται Θεοῦ.

ΡΑΔ' Ἐκύκλωσε μὲν ἐν ψεύδει με καὶ ἀσέθεια, φησὶν, οἶκος Ἐφραϊμ καὶ Ἰούδα. Πλὴν καὶ οὕτως ἔσομαι χρηστός, σύμμετρον αὐτοῖς ἐπάγων τὴν κίνησιν. Ἐγνω γὰρ αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἂν ἐτέρως δύναιντο τὰ ἀμείνω μεταμαθεῖν, εἰ μὴ τι καὶ πάθοιεν τῶν,

denuo incoluerunt. Narrationem hanc interpretans, Oseas ait: « Ut leo rugiet. » Quis rugiet? Cyrus videlicet. Perinde fortassis ac si dicat: Horrendum ac dirum contra Babylonicum imperium bellum a Cyromotum insonabit. Rugiente autem ipso, et veluti leone contra adversarios clamante, « obstupescunt filii aquarum. » Obstupescunt, inquit, pro, percellentur. Filios autem aquarum Babylonicos nominat, qui filii aquarum, hoc est, in aqua natantibus, sive piscibus, timiditate nihil redunt, ipsaque experientia capti faciles et imbelles facti capiuntur. Est autem genus piscium natura timidissimum, et strepitus fugit, et solam piscantis umbram aversatur. Quando igitur, inquit, rugiente Cyro, et ingentem quemdam horribilemque adversus Babyloniae regnum clamorem tollente, timore aquarum filii percussifuerint **166** (nempe Babyloni, piscibus timiditate haud absimiles), tunc et avis instar et columbaevolabunt ex Aegypto, qui pridem in eam confugerant; et aufugient de terra Chaldaeorum, qui captivitalis laqueis implicati tenebantur. Revertentur tunc, et regionem suam incolent. Cum liceat igitur habere bona Deo cervicem animi subjicientes, et sub ipso solo degentes, ne sponte eum offensum eamus, ultroneam in nos iram ipsius provocantes, cum fas sit, ut dixi, in multa prosperitate quiescere, Dominum per conversationem, et vitam ad leges conformatam, et sinceritatem erga ipsum laudificantes.

κατασύροντες κίνησιν· καίτοι μετὸν, ὡς ἔφη, ἐν Δεσπότην διὰ τῆς ἐννόμου πολιτείας καὶ ζωῆς, καὶ

VERS. 12. Circumdedit me in mendacio Ephraim, et in iniquitatibus domus Israel, et Juda.

CXXXIII. Deus natura bonus, misericors, et e plagis quibuscunque metiendis alienus, provocatur tamen, et convertere se ad indignationem cogitur, cum quorundam scelera majora fuerint, quam dici possit. Quod nos rursus verbis a me recitatis docet. Propenodum enim inquit: Hic et ibi, et quasi circumcirca divinitatis oculum immittenti, et circumferenti, ubique mendaciam, et impietatem, et Ephraim, et Juda intueri datur. Mendaciam idololatriæ lusus, et inanum simulacrorum adorationem appellat. Impietatem fortasse injuriam adversus Deum. Quomodo enim non est injuria gravis, et rationi maxime contraria, repellere natura et veritate Deum, et ad ligna et lapides se applicare, seu adorare creaturam relicto Creatore, et quæ ab ipso ut essent producta sunt, illa ad fastigium Domino proprium extollere?

Nunc cognovit eos Deus, et templum sanctum vocabitur Dei.

CXXXIV. Circumdedit me quidem in mendacio et impietate domus Ephraim et Juda, inquit. Verumtamen etiam sic clemens ero, si, ut merentur, illis irascar. Sciebat enim eos non aliter denuo posse meliora discere, nisi quædam tristitia patere-

tur, et ad sensum commissorum peccatorum adducerentur. Cognovit igitur eos Deus, hoc est, modum industriæ ipsi profuturæ non nescivit. Nec fructu apud eos res carebit. Continget enim hinc etiam in templis sanctis eos censi. Semel enim insita pravitate **167** per labores et tribulationes tabefacta, puri et sancti erunt, et experientia docti, germanam in Deum charitatem omnes ipsis delicias felicitatesque conciliaturam; quemadmodum scilicet apostasiæ piacula in servitutem et afflictionem præcipitant.

CAP. XII.

VERS. 1. *Ephraim vero malus spiritus, persecutus est æstum. Totâ die inania et vana multiplicavit, et testamentum cum Assyriis pepigit, et oleum in Ægyptum pro merce inferebat.*

CXXXV. A multitudine vulgari rursum ad tribules Ephraim, regnantes super Israel in Samaria, transit oratio, quos et propter difficultatem eos a sententia revocandi, propensionemque ad defectionem a Deo magnam et effrenatam spiritum malum nominat. Inquit enim, « Persecutus est æstum. » Etenim cum liceret sub umbra mea degere, tanquam transfuga ad æstum abiit. Æstum tribulationum fervorem et calamitatem urentem nominat. Itaque sapiens Paræmiastes, labores obscurius sic nuncupat, et ait : « Salvatus est ab æstu filius intelligens; corruptus autem a vento sit in messe filius iniquus ²⁸. » Itaque Ephraim, quoniam est spiritus malus, persecutus est æstum. Quæsit, et volens occurrit ad æstum. Sed prudentes de Deo dicunt : « In umbra ejus desideravi, et sedi ²⁹. » Umbra superni a Deo auxilii tegumentum vocant. Sed hoc Ephraim non fecit. Quæsit enim æstum. Quomodo, aut qua ratione? « Tota die inania et vana multiplicavit, » hoc est, omni tempore frivola et inutilia et faciebat, et meditabatur. Quænam illa? « Testamentum cum Assyriis pepigit. » Dixi jam antea, et sæpius, reges quosdam Samariæ et Hierosolymorum nonnunquam pecuniis pacem securitatemque ab Assyriis redimere studuisse, nonnunquam Ægyptio subsidio vocasse. Mercantes item promissa amicitia ipsorum, cum aliis etiam quæ in provincia sua humus edidisset mittebant. Erat autem tellus Samaritarum ferax olei, et id in Ægypto in magno pretio, quod ea terra id non ferret. Inanis igitur et vana spes quæ **168** collocatur in hominibus; quinimo insultet confidenti in hominibus qui confidit in Deo, illud ex Psalmis usurpans : « Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum. Ego autem velut oliva fructifera, in domo Dei, speravi super misericordia Dei in sæculum, et in sæculum sæculi ³⁰. »

πλούτου αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. »

²⁸ Prov. x, 5. ²⁹ Cant. 2, 5. ³⁰ Psal. 11, 9-10.

Ἄσα καταλυεῖ, καὶ καλεῖ πρὸς αἰσθησίν τῶν ἡμαρτημένων. Ἐγὼ τοίνυν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, τουτέστιν, οὐκ ἠγρόχηε τῆς ὠφελούσης αὐτοὺς ἐπιστροφείας τῆν ὁδόν. Καὶ οὐκ ἀνόνητον ἔσται τὸ χρέμα αὐτοῖς. Ἐκθήσεται γὰρ ἀνέυθεν τὸ καλὸν ἐν νοῖς ἀγίοις κατατάττεσθαι Θεοῦ. Ἐκτακέιστε γὰρ ἅπασι τῆς ἐνούσης αὐτοῖς φαυλότητος διὰ πόνου καὶ θλίψεων, καθαροὶ τε ἔσονται καὶ ἡγιασμένοι, καὶ πείρα μαθόντες, ὅτι τὸ μὲν γνήσιον τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης πρόξενον αὐτοῖς ἀπίσης ἔσται τρυφῆς καὶ εὐημερίας, καθάπερ ἀμέλει τῆς ἀποστασίας τὰ ἐγκλήματα τοῖς τῆς δουλείας καὶ θλίψεως ἐνίησι βέθοροις.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ὁ δὲ Ἐφραΐμ πονηρὸν πνεῦμα, ἐδίωξε καύσωνα, ὅλην τὴν ἡμέραν κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυσεν, καὶ διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο, καὶ ἔλαιον εἰς Αἴγυπτον ἐνεμπορεύετο.

ΡΑΕ'. Μέτσει πάλιν ὁ λόγος ἐκ τῆς ἀγγελίας πληθῆος ἐπὶ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βεβασλευκώτας ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, οὓς καὶ πνεῦμα πονηρὸν φησι διὰ τοῖς τῆς γνώμης αὐτῶν. τὸ δυσμετακόμιστον, καὶ τὸ λίαν ἀπρονευκὸς καὶ ἀκάθεκτον εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ. « Ἐδίωξε γὰρ καύσωνα, » φησί. καίτοι γὰρ ἐξὸν ὑπὸ τὴν ἐμὴν εἶναε σκιάν, οἶονεὶ πως αὐτόμολος ἀπεχώρει πρὸς καύσωνα. Καύσωνα δὲ ὀνομάζει τὴν ἐκ τῶν θλίψεων πύρωσιν, καὶ τὴν καταφλέγουσαν συμφορὰν. Καὶ γοῦν ὁ σοφὸς Παροιμιστῆς αἰνιγματωδῶς τοὺς πόνους οὕτως ὀνομάζει, καὶ φησί. « Διεσώθῃ ἀπὸ καύματος υἱὸς νοήμων. ἀνεμόφορος δὲ γίνεται ἐν ἀμυγῶ υἱὸς παρόνομος. » Οὐκοῦν ὁ μὲν Ἐφραΐμ, ἐπειδήπερ ἔστι πνεῦμα πονηρὸν, ἐδίωξε καύσωνα. Ἐζήτησε, καὶ ἐθελοντῆς ἀπέδρα πρὸς καύσωνα. Ἄλλ' οἷγε συνετοὶ περὶ Θεοῦ λέγουσιν. « Ἐν τῇ σκιά αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα. » Σκιάν δὲ φησι τῆς παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνωθεν ἐπικουρίας τὴν σκέπην. Ἄλλ' οὐ τοῦτο δέδρακεν ὁ Ἐφραΐμ. Ἐζήτησε γὰρ καύσωνα. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; « Ὅλην τὴν ἡμέραν κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυσεν, » τουτέστιν, ἐν παντὶ κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυσεν, καὶ ἔδρα, καὶ ἐβουλεύετο. Ποῖα δὲ ταῦτά ἐστι; « Διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο. » Ἐφρὴν δὲ ἤδη προλαβὼν, καὶ πλειστάκις, ὅτι τῶν βασιλείων τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τινὲς, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ποτὲ μὲν χρήμασι τὴν πρὸς Ἀσσυρίους εἰρήνην, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀσφάλειαν ἀγοράζειν ἐπεχείρουν, ποτὲ δὲ τὴν Αἰγυπτίαν ἐκάλουν ἐπικουρίαν. Ἐμπορευόμενοι τε τῆς παρ' αὐτῶν εὐνοίας τὴν ὑπόχεσιν, τὰ ἐκ τῆς ἰδίας ἐπεμπον χώρας, ὁμοῦ δηλονότι τοῖς ἄλλοις. Ἐλαιοφόρος δὲ ἡ Σαμαρειτῶν, καὶ ἦν ἐν Αἰγύπτῳ ἐν τιμῇ τὸ ἔλαιον, οὐκ ἐχούσης αὐτὸ τῆς γῆς. Κενὸν οὖν ἄρα καὶ μάταιον ἡ εἰς ἀνθρώπους ἐλπίς. Καὶ δὴ κατορχέσθω τοῦ πεποιθότος ἐπ' ἀνθρώποις, ὁ ἐπὶ Θεῷ πεποιθώς, τὸ ἐν Ψαλμοῖς ἐκεῖνο λέγων. « Ἰδοὺ ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἤλπισεν ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, ἤλπισα ἐπὶ τῷ ἔλαος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν

Και κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς Ἰουδαίαν, τοῦ ἐκδικῆσαι τὸν Ἰακώβ. Κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ.

ΡΑΓ'. Ὡσπερ Ἐφραΐμ ὀνομάσας, παρέδειξε νοσίν τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βεβασιλευκότας, οὕτω κἀνθάδε τοὺς ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιροὺς βασιλεύοντας, ὡς ἐξ ὀνόματος τῆς βασιλευούσης κατασημαίνει φυλῆς· ἐπιτιμήσας δὴ οὖν τῷ Ἐφραΐμ, ἦτοι τοῖς ἐξ Ἐφραΐμ κρατοῦσι τοῦ Ἰσραὴλ, πνευμά τε αὐτοῦ ὀνομάσας πονηρῶν, καὶ κενὰ καὶ μάταια πληθύνειν εἰπῶν, διὰ γε τοῦ διαθήκας μὲν τίθεσθαι πρὸς Ἀσσυρίους, ἐμπορεύεσθαι δὲ καὶ ἔλαιον εἰς Αἴγυπτον, κατατιθάται λοιπὸν τοὺς ἐξ Ἰούδα πάλιν, κριθήσεσθαι τε πρὸς αὐτοὺς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν εἰ μάλᾳ φησὶν, οἰνοὶ πως ἐκδικοῦντα τὸν Ἰακώβ, φημί δὴ τὸν πατέραρχην, ὡς οὐ μετρῶς ἠδικημένον, διάτοι τὸ Ἰσα μὴ ἔλθεσθαι φρονεῖν τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας, μήτε μὴ τῆς πατρῴας κατόπιν λέναι γνώμης, ἀποσεῖσθαι δὲ ὡσπερ τι τῶν ἁγαν ἐκτόπων τὸ ἀπομιμῆσθαι θέλειν αὐτόν. Οὐκοῦν ὡς ἠδικημένον εἰς δόξαν διὰ τῆς τῶν τέκνων φαυλότητος τὸν Ἰακώβ ἐκδικήσειν ἐπαγγέλλεται, τοῖς ἠδικηκόσιν ἀποδιδούς κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν.

Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπέτρυνσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἐτίσχυσε πρὸς Θεόν. Καὶ ἐτίσχυσε μετὰ ἀγγέλου, καὶ ἠδυνάσθη.

ΡΑΖ'. Ἀπαριθμεῖται χρησίμως τὰς εὐδοκίμησεις τοῦ Ἰακώβ, εἰς ἐλέγγυον δύναμι παρτιθεὶς αὐτὰς πῶν ἕτερα ἅτα φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ἡρημένων· αἶ γάρ πως ἀντιπαρῆσθαι τοῦ ἀγαθοῦ τὸ φαῦλον ἐλέγχεται, καὶ τῇ παραδειξί τῶν ἐπαινουμένων τὸ μὴ οὕτως ἔχον κατηγορεῖσθαι φιλεῖ. Ὅτι τοίνυν καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων εὐφύης γέγονεν Ἰακώβ, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ ὠδίνος, πειράται δεικνύειν διὰ τοῦ περνεῖσθαι τὸν ἀδελφὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ. Εἰ γὰρ καὶ θείας δυνάμειως ἐνέργημα τὸ δρῶμενον ἦν (οὐ γάρ που τὸ βρέθος τὸ ἐν ἐμβρύῳ καὶ μήτῃ περνεῖσθαι φάμεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Ἡσαῦ), ἀλλ' οὐν κατὰ πρόγνωσιν ὡς ἐσομένην χρησιῶν, τὴν τοῦ γεννητότος κατόρθωσιν ἐνετίθει Θεός. Οὕτω καὶ ἔφασκε· « Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα. » Τοῦτο δὲ ἦν κατ' ἐκλογὴν χάριτος, ἐλομένου Θεοῦ τὸν ἀμείνω που πάντως ἐσόμενον, ὡς ἐν προγνώσει δὴ πάλιν. Ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἐν μήτῃ. Ἐπειδὴ δὲ προῆλθεν εἰς τῆσιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἀνδράσι ἐτέλει λοιπὸν, « Ἐν κόποις αὐτοῦ ἐτίσχυσε πρὸς Θεόν. » Θεοῦ γὰρ πέμποντος οἰκονομικῶς εἰς ἰδρώτας καὶ πόνους, οὐκ ἔσθηνσε, φησὶν. Ἥ γὰρ οὐκ ἰδρῶς, τὸ τῆς πατρῴας μὲν ἀπαίρειν ἐστίας, ἀρικνεῖσθαι δὲ πρὸς Λάβαν, καὶ ἀνασχέσθαι θητείας, καὶ τοὺς ἐπὶ τὸ ποιμαίνειν ἀνατλήναι πόνους; Ἀμπίβολον οὐκοῦν, « Ἐν πόνους ἐτίσχυσε πρὸς Θεόν. » Οὐκ ὡς Θεῷ μαχόμενος, ὑπακούων δὲ μᾶλλον, καὶ οἰνοὶ περιγιγνώμενος διὰ τοῦ πληροῦν τὰ κεκελευσμένα. Ἐξὲν γὰρ ἀνιδρωτὶ πλουτεῖν, καὶ εὐημερεῖν οἴκοι μένοντα τὸν Ἰακώβ, οὐκ ἀγύμναστον ἦφαι Θεός. Ἐπὶ προφάσει δὲ μᾶλλον τῶν ἐξ Ἡσαῦ δειμάτων ἐπ' ἀλλοδαπὴν ἰόντα χύραν τε καὶ πόλιν, δύσ-

A **VERS. 2.** *Et iudicium Domino contra Judam, ut ulciscatur Jacob. Juxta vias ejus, et juxta studia ejus retribuet ei.*

CXXXVI. Quomodo modo nominato Ephraim ostendit intelligendo reges de tribu Ephraim, ita et hic qui aliquando ex tribu Juda sceptrum tenuerunt, ut ex tribu regnante, indicat. Objurgato igitur Ephraim, sive Ephraimitis Israeli imperantibus, et appellatis spiritu malo, dictoque, illos inania et vana multiplicare, quod testamentum cum Assyriis facerent, et oleum vendendum in Ægyptum importarent, deinceps etiam Judæ reges insinuat, et iudicio cum illis universorum Deum certaturum rectissime inquit, quasi Jacob ulciscentem, patriarcham, inquam, ut iniquissime læsum, quod cum ex eo proliissent, idem de religione sentire detrectassent, neque patrum vestigiis institissent, et voluntatem illius imitandi ceu quiddam vehementer absurdum repudiassent. Quare, ut ejus gloria per filiorum improbitatem obscurata, Jacob se vindicaturum pollicetur, reddendo injuriosis secundum vias et studia ipsorum.

VERS. 3. *In utero supplantavit fratrem suum, et in laboribus suis prævaluit in Deum. Et prævaluit cum angelo, et potuit.*

CXXXVII. Utiliter laudes Jacob enumerat, ut iis aliter et cogitantes et facientes redarguat; semper enim boni appositione malum seu vitiosum coarguitur, et ex collatione laudabilium, quod ejusmodi non est, reprehendi ac damnari solet. Ab ipsis igitur incunabulis Jacob fuisse habilem ac dexterum, imo antequam partu ederetur, ex eo probare studet quod fratrem in utero materno supplantavit. Et si enim divinæ virtutis opus fuit, quod agebatur (non enim infantem in visceribus et utero per se Esau plantam tenuisse dicere audeamus), tamen secundum præscientiam, ut qui bonus esset futurus, Deus hoc factum egregium in eo excitavit; qui etiam ita dixit: « Jacob dilexi, 169 Esau autem odio habui ». Hoc porro erat secundum electionem gratiæ, cum elegisset Deus omni ratione meliorem futurum; sed ut ex præscientia. Atque hæc quidem in utero. Ubi autem juvenilem ætatem attigit, imo verius in viris numeratus est, « in laboribus suis prævaluit in Deum. » Nam cum Deus providenter eum ad sudores laboresque misisset, non defecit, inquit. An non enim sudoris opus est, a paterna domo discedere, ad Laban devenire, ibi mercenariam servitutum sustinere, et pastoritios labores perferre? Hoc igitur est ambiguum, « In laboribus prævaluit in Deum: » non quasi cum Deo pugnans, sed obediens potius, et veluti superior ac victor, quod justa impleret. Nam cum liceret Jacob citra sudorem ditescere, et felicitatem adipisci, si domi maneret, Deus eum exercitatione vacare non permisit; sed occasione minarum ab Esau intentatarum, in peregrinum solum,

⁶¹ Malach. 1, 3.

et urbem profectum ⁴², negotium permolestum sustinere fecit, ut etiam in ipsis casibus sincere in Deum charitate servata, jure esset admirationi. Igitur « prævaluit in laboribus suis in Deum; » sed « Prævaluit etiam cum angelo, inquit, et potuit. » Luctatus est enim cum eo angelus ut in forma Dei. Tum etiam emarcuit femur ejus. Verumtamen divinus Jacob gratias huic luctæ agebat; dicebat enim: « Quia vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea ⁴³. »

Mysterium igitur in Christo per luctam cum angelo præmonstratum est. Perseverarunt enim posteri Jacob adversari Christo, quem prophetæ magni consilii Angelum vocant ⁴⁴. Et alii quidem marcorem, id est, redemptionem ejus non admittentes; alii etiam se vidisse per ipsum, et in ipso facie ad faciem unum, et natura, et vere Deum confiteri nolentes. In seipso enim ostendit nobis Patrem Emmanuel, dicens: « Qui vidit me, vidit et Patrem ⁴⁵. » Adumbravit ergo mysterium modus certaminis. Verum Deus factum istud Jacob laudi apponit.

Vers. 4, 5. Fleverunt, et deprecati sunt me. In domo mea invenerunt me, et ibi dictum est ad eum. Dominus vero Deus omnipotens erit memoriale ejus.

CXXXVIII. Adhuc aliarum historiarum meminit, inclytum et undequaque laudabilem nobis Jacob demonstrans. Quare scriptum est in Genesi, filius Jacob Simeonem, et Levi Sichimitas crudeliter immaniterque trucidasse, succensus **170** ira propter Dinam sororem, cui virginitatem Emmor filius Sichem ademeral. Unde in magnum timorem conjectus beatus Jacob, seseque extemplo cum liberis et domesticis omnibus interfectum iri existimans, auctores illarum cædium increpuit, cum ita diceret: « Odiosum me fecistis, ita ut malus ego sim omnibus habitantibus terram, et in Chananæis, et in Pheræis. Ego autem paucissimus sum in numero, et congregati super me percutient me, et delebor ego, et domus mea ⁴⁶. » At juvenes de ferocia nihil remittebant omnino, occurrentesque dicebant: « Sed sicut scorto utentur sorore nostra ⁴⁷? » Quoniam vero magnopere metuebat, sicut dixi, justus ille, denuo cadebat supplex Deo Servatori, qui eum terroribus laud multo post liberationum spondidit, ita loquens amans justorum Deus: « Surgens, ascende in locum Bethel, et habita ibi, et fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi, quando fugiebas a facie Esau fratris tui ⁴⁸. » Postea ascensurus in Bethel beatus Jacob, et divinam domum ingressurus (redditur enim Bethel « in domum Dei, ») ita totam domum suam, et omnes qui cum eo erant, compellavit: « Tollite deos alienos de medio vestrum, et mundamini, et mutate vestimenta vestra, et sur-

Α οιστον ὑπενεγκεῖν παρεσκεύαζε πόνον, ἵνα καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὀλίψαις τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τετηρηκῶς τὸ γνήσιον, εἰκότως θαυμάζοιτο. Οὐκοῦν, « Ἐνίσχυσε ἐν πόνοις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν. » Ἄλλ' « Ἐνίσχυσε καὶ μετ' ἀγγέλου, φησὶ, καὶ ἡδυνάσθη. » Πεπάλαικε γὰρ ἄγγελος πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐν εἰδει Θεοῦ. Τότε καὶ ἐνάρκησεν ὁ μηρὸς αὐτοῦ. Πλὴν ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ πλείστην ὄσσην ὠμολόγει τῇ πάλῃ τὴν χάριν. Ἐφη γὰρ, « Ὅτι εἶδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ. »

Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον διὰ τῆς πρὸς τὸν ἄγγελον προανεδείκνυτο πάλης. Ἐμμενον γὰρ οἱ ἐξ Ἰακώβ ἀνταγωνίζεσθαι τῷ Χριστῷ, ὃν μεγάλης βουλῆς Ἄγγελον ὁ τῶν προφητῶν ὠνόμασε λόγος. Καὶ οἱ μὲν νάρκησιν τὴν παρ' αὐτοῦ λύτρωσιν οὐ προσηκόμενοι· οἱ δὲ καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι τελέανται δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν ἕνα τε καὶ φύσει, καὶ ἀληθῶς Θεόν. Ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἡμῖν ὑπέδειξε τὸν Πατέρα λέγων ὁ Ἐμμανουήλ· « Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Οὐκοῦν, προανετύπου τὸ μυστήριον ὁ τῆς ἀθλήσεως τρόπος. Πλὴν εἰς κατόρθωμα τῷ Ἰακώβ καταγράφει Θεὸς τὸ γενημένον.

Ἐκλαυσαν, καὶ ἐδειήθησάν μου. Ἐν τῷ οἴκῳ μου εὑροσάν με, καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἐστὶν μνημόσυνον αὐτοῦ.

ΓΑΗ'. Ἐτέρων διαμέμνηται πάλιν ἱστοριῶν, λαμπρὸν καὶ εὐδόκιμον πανταχόθεν ἡμῖν ἀποφαίνων τὸν Ἰακώβ. Γέγραπται τοίνυν ἐν τῇ Γενέσει, ὅτι Σικιμέτας μὲν ὠμῶς τε καὶ ἀπανθρώπως ἀπεκτόνασιν οἱ ἐξ Ἰακώβ. Λευὶ τε καὶ Συμεὼν, ἀνακαίόμενοι πρὸς ὄργας ἐπὶ Δινᾶ τῇ ἀδελφῇ, ἣν διεπαρθένευσεν Ἐμῶρ ὁ Συχέμ υἱός. Εἶτα περιδεῆς ἐντεῦθεν ὁ μακάριος ἦν Ἰακώβ· καὶ αὐτίκα δὴ μάλα συνδιολεῖσθαι τοῖς τέκνοις καὶ τοῖς κατ' οἶκον ἅπασι προσδοκῶν, ἐπετίμα τοῖς ἐκείνα δεδρακῶσιν, οὕτως τε ἔφη· « Μισητόν με πεποιχάτε, ὥστε πονηρόν με εἶναι τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν, ἐν τε τοῖς Χαναταῖσι, καὶ τοῖς Φερεζαῖσι. Ἐγὼ δὲ ὀλιγοστός εἰμι ἐν ἀριθμῷ, καὶ συναχθέντες ἐπ' ἐμὲ, συγκόφουσί με, καὶ ἐκτριθήσομαι ἐγὼ, καὶ ὁ οἶκός μου. » Καὶ κατέληγον μὲν οὐδαμῶς τοῦ θράσους οἱ νεανία. Προσυπήντων γὰρ λέγοντες· « Ἄλλ' ὡσεὶ πόρνη χρῆσονται τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν; » Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔφη, περιδεῆς ἦν ἅγαν ὁ δίκαιος, προσέπιπτε πάλιν τῷ διασώζοντι Θεῷ. Εἶτα τῶν δειμάτων αὐτὸν ἀπαλλάττειν ὑπιτχνεῖτο, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν οὕτως λέγων ὁ φιλοδίκαιος Θεός· « Ἀναστάς ἀνάβηθι εἰς τὸν τόπον Βαιθὴλ, καὶ οἶκε ἐκεῖ, καὶ ποιήσον ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ, τῷ ὀφθέντι σοι ἐν τῷ σε ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. » Εἶτα, μέλλων ἀναβαίνειν εἰς Βαιθὴλ ὁ μακάριος Ἰακώβ, καὶ εἰς τὸν θεῖον οἶκον ἐλθεῖν (ἐρμηνεύεται γὰρ ἡ Βαιθὴλ, « εἰς οἶκον Θεοῦ »), προσεφώνει παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς μετ' αὐτοῦ· « Ἀρατε τοὺς θεοὺς τοὺς ἄλλοτριούς ἐκ μέσου ὑμῶν, καὶ καθαρῖ-

⁴² Gen. xxvii, 41. ⁴³ Gen. xxxii, 30. ⁴⁴ Isa. ix, 6, secund. LXX. ⁴⁵ Joan. xiv, 9. ⁴⁶ Gen. xxxiv, 30. ⁴⁷ Ibid. 31. ⁴⁸ Gen. xxxv, 1.

σασθε, καὶ ἀλλάξτε τὰς στολάς ὑμῶν, καὶ ἀναστάν-
 τεσ ἀναβῶμεν εἰς Βαιθῆλ, καὶ ποιήσωμεν ἐκεῖ θυ-
 σιαστήριον τῷ Θεῷ, τῷ ἐπακούσαντί μου ἐν ἡμέρᾳ
 θλίψεως, ὅς ἦν μετ' ἐμοῦ, καὶ διέσωσέ με ἐν τῇ ὁδῷ,
 ἣ ἐπορεύθην. Καὶ ἔδωκαν τῷ Ἰακώβ τοὺς θεοὺς τοὺς
 ἀλλοτριούς, οἳ ἦσαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ τὰ
 ἐνώτια τὰ ἐν τοῖς ὤσιν αὐτῶν, καὶ κατέκρυψε αὐτὰ
 Ἰακώβ ὑπὸ τὴν τερβίνθον τὴν ἐν Σικίμοις, καὶ
 ἀπόλεσεν αὐτὰ ἕως τῆς ἡμέρας. Ὁ δὲ ἡμέ-
 ρα γεγονότος, ἐν καλῷ τῆς ἐλπίδος ἦν ὁ θεοπέσιος Ἰα-
 κώβ. Ἀπηλλάττετο γὰρ εἰσάπαν τῆς Σικιμιτῶν ὑπο-
 ψίας, Θεοῦ κατευνάζοντος ἰδίᾳ δυνάμει τοὺς τὴν ἐπ'
 αὐτῷ μάχην ὠδίνοντας. Ἐφη γὰρ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν
 ἐρεξῆς· « Καὶ ἐγένετο φόβος Κυρίου ἐπὶ τὰς πόλεις
 τὰς κύκλῳ αὐτῶν, καὶ οὐ κατεδίωξαν ὀπίσω τῶν
 υἱῶν Ἰσραὴλ. » Ἐπειδὴ δὲ ἐγγήγερτο θυσιαστήριον ἐν
 Λουζᾷ, ὃ ἐστὶ Βαιθῆλ, « Ἄφθη, φησί, Θεὸς τῷ Ἰακώβ,
 καὶ ἠλόγησεν αὐτὸν, καὶ εἶπεν· Ἐγὼ ὁ Θεὸς σου,
 καὶ πληθύνου· ἔθνη γὰρ συναγαγαὶ ἐθνῶν
 ἔσονται ἐκ σοῦ, καὶ βασιλεῖς ἐκ τῆς ὀψύος σου ἐξ-
 ελεύσονται, καὶ τὴν γῆν, ἣν ἔδωκα Ἀβραάμ καὶ
 Ἰσαάκ, σοὶ δέδωκα αὐτήν· καὶ τῷ σπέρματί σου
 μετὰ σὲ δώσω τὴν γῆν ταύτην. » Τούτων ἡμῖν δια-
 μέμνηται τῶν ἱστοριῶν εἰς τὸ παρὸν χρησιμώδημα
 τὸ προφητικόν. Οὐκοῦν ἦν μὲν ἐκ μήτρας πτερνιστῆς
 Ἰακώβ, ὑμεῖς δὲ αἰεὶ πτερνίζεσθε, καὶ οὐ πτερνίζετε
 μᾶλλον τὴν ἀμαρτίαν. Καὶ φιλοπρῶντατος μὲν ἐκεί-
 νος, καὶ ἐν ἰδρωσὶ εὐδόκιμος, καὶ γνήσιος πρὸς Θεόν·
 ὑμεῖς δὲ τρυφῶντες ταῖς ἀποστασίαις, τὸν ἀπάσης
 ἡμῖν εὐθυμίας οὐ τετιμῆκατε χορηγόν. « Ἐκλαυσαν
 εἰ πατέρες ὑμῶν, καὶ ἐδεήθησάν μου, » φησὶν. Εἰ
 γὰρ ποῦ γεγόνασιν ἐν ὑποψίαις τοῦ παθεῖν τὰ παρὰ
 τῆς τιμῶν ἐπιβουλῆς, ἔκλαιον καὶ ἐδέοντό μου. Δι'
 ἐμοῦ γὰρ καὶ μόνου σώζεσθαι προσεδόκων· ὑμεῖς δὲ
 πόλεις τειχίζετε, οἰεσθε τε, ὅτι κἄν εἰ μὴ θέλωμι,
 τάχα ποῦ σωθήσεσθε, καὶ κρατήσετε τῶν ἀνθεστη-
 κῶτων. Κάκεινοι δὲ « Ἐν τῷ οἴκῳ εὐροσάν με. »
 Ἀνέθη γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν Βαιθῆλ ὁ Ἰακώβ, ἐπεφάνη
 τε Θεὸς αὐτῷ, καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτὸν ἡ τῆς
 εὐλογίας ὑπόσχεσις, καθάπερ ἐδείξαμεν ἀρτίως, ὑμεῖς
 δὲ πάλιν οὐ ζητεῖτε Θεὸν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, εἰστρέ-
 χετε δὲ μᾶλλον, καὶ σφόδρα προθύμως, ἐν τοῖς τεμέ-
 νεσι τοῦ Βάαλ, καὶ ἐξαιτεῖτε λόγους οὐ παρὰ Θεοῦ,
 ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν δαιμόνων μαντεύματα. Καὶ ὁ μὲν
 θεοπέσιος Ἰακώβ ἀναβαίνων εἰς Βαιθῆλ, τουτέστιν,
 « εἰς οἶκον Θεοῦ, » κατηφάνισε τὰ εἰδῶλα· ὑμεῖς δὲ
 τὸ ἐναντίον ἐν οἴκῳ Θεοῦ θεὸν ἐστήσατε γλυπτόν.
 Ἐστησαν γὰρ εἰς Βαιθῆλ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσοῦν,
 καὶ τοὶ τῆς Βαιθῆλ ἐρμηγευομένης, ὡς εἶπον, « οἶκος
 Θεοῦ. » Διὰ τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου φησὶν ὁ
 Θεὸς περὶ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς· « Τί ἡ ἡγαπη-
 μένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; » τουτέστιν,
 εἰδῶλον. Καὶ ὁ μὲν θεοπέσιος Ἰακώβ καὶ εἰς οἶκον
 ἀναβαίνουσι Θεοῦ καθαρίζεσθαι τε καὶ αὐτὰς δὲ τὰς
 στολάς μεταμείβειν ἐκέλευσεν· ὑμεῖς δὲ ὄρασθε βέ-
 βηλοι καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ ἀνίπτοις ἰόντες ποσὶν εἰς
 τὸν θεῖον οἶκον οἷκ ἐρυθριᾶτε; φησὶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦν

A gentes ascendamus in Bethel, et faciamus ibi altare
 Deo, qui exaudivit me in die tribulationis, qui fuit
 mecum, et salvavit me in via qua ambulavi. Et
 dederunt Jacob deos alienos, qui erant in manibus
 eorum, et in aures, quæ in auribus eorum, et abs-
 condit ea Jacob sub terebintho quæ est in Sichi-
 mis, et perdidit ea usque in hodiernum diem ⁴⁹. »
 Quo peracto bona spe alebatur sanctus Jacob. Nam
 Sichimitarum formidine penitus exsolvebatur, Deo
 virtute sua bellum adversus eum parturientes com-
 primente. Ita enim in sacra Scriptura deinceps se-
 quitur : « Et factus est timor Dei super civitates in
 circuitu eorum, et non persecuti sunt post filios
 Israel ⁵⁰. » Postquam autem ædificatum est altare
 in Luza, quæ est Bethel, « Apparuit, inquit, Deus
 B Jacob, et benedixit ei, dixitque : Ego Deus tuus,
 cresce et multiplicare : gentes et congregationes
 gentium erunt ex te, et reges de lumbis tuis egre-
 dientur, et terram quam dedi Abraham et Isaac,
 tibi dedi eam, et semini tuo post te dabo terram
 hanc ⁵¹. » Harum historiarum nos commonefacit in
 præsentem propheticum oraculum. Erat igitur ex utero
 supplantator Jacob, vos autem semper supplan-
 tamini, et non supplantatis potius **171** peccatum.
 Et ille quidem laborum erat amantissimus, et sudo-
 ribus spectatus, et sincerus erga Deum; vos autem
 defectionibus ludentes, omnis lætitiæ vestræ largi-
 torem non honorastis. « Fleverunt patres vestri, et
 obsecrarunt me, » inquit. Nam si quando per insi-
 dias quidpiam ab aliis se passuros suspicabantur,
 flebant et supplicabant mihi : per me enim tantum-
 modo salutem exspectabant; at vos urbes commu-
 nitatis, putatisque etiam nolente me fortasse servatum
 iri, et de hostibus victoriam relaturos. Et illi « in
 domo invenerunt me. » Ascendit enim in Bethel Ja-
 cob, ut dixi, apparuitque illi Deus, et ibi dicta est
 ad illum benedictionis promissio, ut paulo ante do-
 cuimus; at vos rursus non queritis Deum in domo
 ejus, sed in delubra Baal potius, et cupidissime cur-
 ritis; nec a Deo responsa, sed dæmonum vaticinia
 exquiritis. Et divinus quidem Jacob ascendens in
 Bethel, hoc est, « in domum Dei, » delevit idola;
 vos contra in domo Dei Deum sculptilem constitui-
 stis. Statuerunt quippe in Bethel vitulum aureum,
 tametsi Bethel interpretationem haberet « domus
 Dei, » ut dixi. Quocirca et per Jeremiam Deus ait
 de Judæorum Synagoga : « Quid dilecta in domo
 mea fecit abominationem ⁵²? » idolum puta. Ac
 divinus quidem Jacob etiam in domum Dei ascen-
 dentibus mandavit mundari, et mutare vestes; vos
 autem cernimini profani, et immundi, et illotis pe-
 dibus domum divinam ingredi non erubescitis? in-
 quit. Quoniam porro talis erat Jacob, idcirco et
 « Dominus omnipotens erit memoriale ejus. » Ma-
 net enim salvus in memoria Dei, et floret gloria
 immortalis. Glorificat quippe Deus diligentes se. Ita-
 que (dicam enim iterum quidpiam vehementer con-

⁴⁹ Gen. xxxv, 2, 4. ⁵⁰ Ibid. 5. ⁵¹ Ibi l. 9, 12.

⁵² Jer. xi, 15.

illius abire concupivit, quantumvis Deus expresse pronuntiasset, omnino talia se inducturum, nisi poenitentiam agerent. Quoniam ipsi ad hunc scopum descenderunt, et irascetur Deus super honorata ejus. » Honorata, et eximia, et præstantia populi reges nimirum sunt, et duces, qui una cum vulgo abducti sunt miseri, et servi, et captivi, quia subjectos seduxerunt, et facti sunt laqueus iis qui, si voluissent ipsi, viam rectitudinis currere poterant. Semper enim duces subditis præeunt. Erunt itaque humiles et abjecti, quanvis gloria affluerint. Plane enim regni solum decus magnum habet. Verum non exaltaverit illos Deus; desit enim, id quod jam sæpius dixi, regnum Ephraim. νὸς, καὶ ἀπεβήμιμνοι, καὶ τοὶ πλείστην ὄσιν ἐσχληότες τὴν δόξαν. Πρόσεσι γὰρ πάντως τοῖς τῆς βασιλείας θώκοις τὸ εὐκλεές. Ἄλλ' οὐκ ἂν ὑψώσειεν κίς, ἢ τοῦ Ἐφραῖμ βασιλεία.

Cavenda igitur nobis Christianis maxime ad improbitatem inclinatio. Quod nisi fecerimus, ipsi diaboli jugum nobis volentes imponemus, tantum ab ejus dilectione suspensi, totaque alacritate ad ejus jugum deinceps ferendum, et ad ipsius libidini obsequendum concedentes. Quo facto Deum irritabimus, et sic in posterum erimus humiles, dejectum et velut pedibus calcatum gerentes animum, Deo debilitante, strenuisque cogitationibus ad bonum comparandum nos erigere non sustinente.

VERS. 8, 9. *Quid tibi faciam, Ephraim? protegam te, Israel, quid tibi faciam? sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. Conversum est cor meum. In ipso conturbata est penitentia mea, non faciam juxta iram furoris mei. Non derelinquam ut deleatur Ephraim, quoniam Deus ego sum, et non homo, in te sanctus.*

CXXX. Adhibuit reprehensiones, indicans, omnimodis de cætero iram inexorabilem in eos expromendam, ut in sceleratos, et supra modum in Deum inpios, ut nullus veniæ relictus sit locus. Quia vero bonus est, mansuetudinis fons et origo, notum comprimit, non ut præter rationem forte excitatum ex ratiocinatione melioris increpans (non enim aliquando a cogitationibus et actionibus sibi accommodatissimis divina et inexplicabilis natura deflexerit), sed quasi cohibens quod illis dignum erat, et prohibens ex lenitate, quod illi imprimis merebantur, **163** hoc est, ut perirent penitus, et veluti ab radice ipsa extirparentur. Idcirco ait, « Quid faciam tibi? » Qua via, inquit, utar in componendis rebus tuis? Protegam te, et succurram rursus, et insidias mediantibus inexpugnabilem ostendam? Sed quomodo istud fiet? Decet enim puniri magis quam rebus uti ad voluntatem fluentibus, quia tetra in Deum facinora consciverunt. Itaque tribuens tibi pro dignitate, et pares delictis tuis poenas decernens, « ut Adama ponam te, et ut Seboim. » Fuerunt hæc urbes Sodomiticæ, quas cum ipsis fundamentis ignis cælo lapsus absumpsit ¹¹.

¹¹ Gen. xix, 24.

Μονονουχὶ καὶ ἐξεκρέματο τοῦ Ἀσοῦρ, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφελίς, τούτῃστι, τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, πρὸς τὴν ἐκείνου βαδίζειν ἀσυνέτως ἐγλίχεται, καὶ τοὶ Θεοῦ πάντῃ τε καὶ πάντως ἐπάξιν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα διειρηκότος, εἰ μὴ βούλοιντο μετανοεῖν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτο αὐτοὶ κατώλισσον σκοποῦ, « Θυμωθήσεται Θεὸς ἐπὶ τὰ τέμια αὐτοῦ. » Τίμια δὲ καὶ ἐξαιρετά, καὶ προὔχοντα τῶν λαῶν, βασιλεῖς δηλονότι, καὶ ἡγούμενοι, οἳ καὶ τοῖς ἀγελαίοις συναπεκομίσθησαν, ἐλεεινοὶ τε καὶ δοῦλοι, καὶ ἐν τάξει δορυκτῆτων, οὗτοι τοὺς ὑπὸ χεῖρα πεπλανήκασιν, καὶ γεγονάσι παγίς τοῖς, εἴπερ ἤθελον αὐτοὶ, καὶ διάττειν δυναμένοις τὴν ἐπ' εὐθύ. Καθηγεῖται γὰρ ἀεὶ τῶν ὑπεστρωμένων τὸ ἡγούμενον. Ἔσονται δὲ οὖν ταπεινοὶ αὐτοὺς ὁ Θεός. Πέπαυται γὰρ, ὡς ἔφην ἤδη κλειστά-

Παραφυλακτέον δὲ οὖν ἡμῖν μάλιστα τοῖς ἐν Χριστῷ, τὴν εἰς τὰ φαῦλα ῥοπήν. Ἡ εἰ μὴ τοῦτο δρῶμεν ἐκόντες, αὐτοὶ τὸν τοῦ διαβόλου ζυγὸν ἑαυτοῖς ἐπιθήσομεν, μονονουχὶ καὶ ἀποκρεμάμενοι τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, ὅλη τε βαδίζοντες προθυμῆς πρὸς τὸ ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι λοιπὸν, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο γένοιτο, παρξυνοῦμεν Θεὸν, οὕτω τε λοιπὸν ἐσόμεθα ταπεινοὶ, χθαμαλοὶ καὶ πεπατημένοι ἔχοντες νοῦν, Θεοῦ παραλύοντος, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀνδρείαις ἀνορθοῦν ἡμᾶς οὐκ ἀνεχομένους.

Τί σε διαθῶμαι, Ἐφραῖμ; ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραὴλ, τί σε διαθῶ; ὡς Ἀδάμα θήσομαι σε, καὶ ὡς Σεβοεῖμ. Μετεστράφη ἡ καρδία μου. Ἐν τῷ αὐτῷ συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου, οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου. Οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραῖμ, διότι Θεὸς ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ ἄγιος.

ΡΑ'. Προσῆγαγε τὰς μέμψεις, ὑποδεικνύς, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως αὐτοῖς ἀποτομωτάτην ἔδει λοιπὸν ἐπιφέρεισθαι τὴν ὀργὴν ἀνόσια πεπραχόσι, καὶ ἐπέκεινα μέτρου κατὰ Θεοῦ δεδουσεδηκόσιν, ὡς μηδεμιᾶς ἐτι φειδοῦς αὐτοῖς περιλειφθῆναι τρόπον. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ἀγαθὸς, ἡμερότητος πηγὴ καὶ γένεσις, ἀνακόπτει τὸ κίνημα, οὐχ ὡς παράλογως γέγονε τυχὸν ἐκ λογισμοῦ τοῦ κρείττονος ἐπιτιμῶν, οὐ γὰρ ἂν ἀμάρτοι ποτὲ τῶν αὐτῆς πρεπωδεστέων ἐνομιῶν, ἢ πράξων, ἢ θέα τε καὶ ἀφραστος φύσει; ἀπέργων δὲ ὡς περ τὸ κατ' ἀξίαν, καὶ κατακυλῶν ἐξ ἡμερότητος τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον αὐτοῖς, τούτῃστι, τὴν εἰσάπαν ἀπάλειαν, καὶ τὸ ἐκ ῥίζης ὡς περ αὐτῆς ἀναδοθρεῦσθαι δεῖν. Ταῦτῃτοί φησι: « Τί σε διαθῶ; » Ποῖα, φησὶν, ἰδῶ χρήσομαι τὰ κατὰ σὲ συντιθείς; Ἐπερασπιῶ σου, καὶ ἐπαμυνῶ πάλιν, καὶ δυσκαταμάχητον ἀποδείξω τοῖς ἐπιβουλεύειν ἐβελουσί; Εἶτα πῶς τοῦτο γενήσεται; Πρέπει γὰρ ἂν τὸ κολάζεσθαι μᾶλλον ἢ εὐημερεῖν, τοῖς τὰ δεινὰ κατὰ Θεοῦ δεδρακόσιν. Οὐκ οὖν ἀπονέμων τὸ πρὸς ἀξίαν, καὶ ἰσοστάθμων τοῖς πλημμελήμασι τοῖς σοῖς ὀρίζων δίκας, ὡς Ἀδάμα θήσομαι σε, καὶ ὡς Σεβοεῖμ. » Πόλις δὲ αὕται Σοδομιτικαὶ, ἄς μέχρις αὐ-

των καταδύδοις βάθρων τὸ καταβαίνειν πῦρ. Ἄλλ' ὠδὲ τοῦτο δράσω, φησί, καίτοι γενέσθαι δικαίως ἐπέβηλον. Ὑπερβήσομαι δὲ (μεταβεβούλευμαι γάρ), καὶ οὐκ ἀκράτους χρήσομαι τοῖς θυμοῖς· οὐκ ἂν δεῖν εἰς ἐξάλειψιν παντελῆ, καίτοι πονηρὸν γεγονότα τὸν Ἐφραΐμ. Διὰ ποίαν αἰτίαν; οὐ γὰρ ἦσαν ἀξιοὶ τοῦ παθεῖν αὐτό; Ναί, φησὶν, ἀλλ' εἰμὶ θεός, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἀγαθὸς δηλονότι, καὶ οὐχὶ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι παραχωρῶν τὸ νικᾶν, ἀνθρώπινον γὰρ τὸ τοιόνδε πάθος. Τί οὖν ἐτι κολάζεις, φησὶν, εἴπερ εἶ θεός ὀργαῖς μὴ κρατούμενος, ἐμπύτυ δὲ μᾶλλον ἐπόμενος ἡμερότητι; Κολάζω, φησὶν· εἰμὶ γὰρ οὐ μόνον ἀγαθός, ὡς θεός· ἀλλὰ πρὸς τούτυ καὶ ἀγίος, μιστὸν ἀδικίας· ἀποστρεφόμενος τοὺς μεμολυσμένους· παραιτούμενος τὴν θεομισῆ, καὶ ἐπιστρέφω τὸν ἀλιτήριον, καὶ διασμήχων τὸ βέβηλον, ἵνα μοι πάλιν συνάπτηται. Ὁφελεῖ δὴ οὖν ὁ προφήτης ἡμᾶς, ἀνακεκραγῶς τε καὶ λέγων· «Ζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ἐν τῷ εὐρίσκειν αὐτὸν, ἐπικαλέσασθε, ἥνικα δ' ἐν ἐγγίξει ὑμῖν, ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβὴς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ ἀνήρ ἀνομος τὰς βουλάς αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω πρὸς Κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται.» Χρὴ γὰρ ἡμᾶς, εἰ πρὸ πολλοῦ ποιούμεθα τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, παντὶ θένει παραιτεῖσθαι τὸ πλημμελεῖν, μεμνήσθαι τε λέγοντος· «Ἄγιοι ἔσεσθε, διότι ἐγὼ ἅγιός εἰμι.»

Καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. Ὀπίσω κινήσουμαι.

ΡΑΑ'. Ἐπιτρέχει τῶν ἁγίων προφητῶν ἔσθ' ὅτε τὸν νοῦν ἀκριδῶς τῶν ἐσομένων ἢ γινώσκεις, ἐναστράπτοντος τὸ χρῆμα αὐτοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοιγάρτοι καὶ μεταξὺ τῶν ἰδίων λόγων, ἦτοι τῶν ἀνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ, τὰς τινῶν ἔσθ' ὅτε προανακεκράγασι φωνάς, ἢ μετανοούντων, ἢ εὐχαριστούντων, ἢ ἀνασκιρτώντων ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὺς εὐφραίνειν ἐπαγγέλλεται Θεός. Τοιοῦτον τι παθόντα καὶ νῦν τὸν μακάριον εὐρήσομεν Ὀση. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς ὑπισχνεῖτο τὴν ἡμερότητα, καὶ οὐκ εἰσάπαν ἔφασκεν ὀλοθρεύσειν τοὺς ἡμαρτηκότας, ὅτι τε εἰς εὐδαιμονίαν, ἀγαθὸς δηλονότι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Οὐ γὰρ τοι καθ' ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν. Οἱ δὲ ὡσπερ ἐπεγκωχότες τὰ οικεῖα πλημμελήματα, καὶ κατερυβιώντες ἤδη πως ἐπὶ τῇ πλείστη τε καὶ ἀδοκῆτῳ χάρτι, καταλήξιν ἐπαγγέλλονται τῶν σφίσι ἐξηρημένων, δι' ὧν καὶ προσκεκρούασι. Καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι, δι' αὐτοῦ πάλιν ἡμᾶς τοῦ προφήτου πεπληρωμένην ὁ Θεός. Ἐφ' ἣν ἐν τοῖς ὀπίσω βραχί, τὸν τε Ἰούδα αὐτὸν, καὶ τὸν Ἐφραΐμ αἰτιώμενος· «Καὶ ἐπελάθθητο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ἕψησε τεμένη, καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειρημένας. Καὶ ἀποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν.» Ὁ μὲν γὰρ Ἐφραΐμ, ἦγουν ὁ Ἰσραὴλ, βωμολύς, καὶ τεμένη κατὰ τὴν Σαμάρειαν τοῖς εἰδώλοις ἀναδειμάμενοι, κατ' ὁμολογίαν εἰς ἀπόστασιν, ἐπελάθοντο τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον οὐδενὸς ἀξιοῦντες λόγου, παροτρύνοντες διετέλουν. Ἰούδας δὲ αὐτὸν, καίτοι πεποιθότες ἐπὶ τῷ Θεῷ, κατὰ τοὺς ἀνωθεν ἐτι χρο-

A Sed neque hoc faciam, inquit, quanquam fieri juro deberet; differam autem: mutavi namque consilium, nec summa utar ira; non delebo prorsum, quamvis pravitate corruptum, Ephraim. Quamobrem? an hoc illi non merebantur? Merebantur, inquit, sed Deus sum, non homo; bonus nimirum, nec motibus iræ victoriam cedens. Humana enim est talis affectio. Quid ergo punis adhuc, inquit, si Deus es, et ab ira non teneris; sed insitam potius mansuetudinem sequeris? Punio, inquit: sum enim non tantum bonus, ut Deus; sed præterea sanctus, odio habens iniquitates, aversans iniquos, repudians Dei osos et convertens peccatorem, purgans impurum, ut mihi rursus copuletur. Commodat igitur vobis propheta exclamans et dicens: «*Quærite Dominum, et cum inveneritis, invocate eum; cum autem appropinquaverit vobis, derelinquat impius vias suas, et vir iniquus consilia sua, et revertatur ad Dominum, et misericordiam consequetur*»²¹. «*Opportet enim vos, si magni æstimamus esse cum Deo, totis viribus refugere a peccato, et meminisse dicentis: «*Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum*»²².*»

Et non ingrediar in civitatem. Post Dominum ambulabo.

CXXXI. Incurrit nonnunquam in animum sanctorum prophetarum perfecta futurorum notitia, sancto Spiritu cum luce quadam rem illis patefaciente. Proinde et in medio sermonum suorum, sive desuper a Deo suggestorum quorundam voces aliquando ante pronuntiant, aut pœnitentium, aut gratias agentium, aut prosilientium ad ea, quibus Deus lætificaturum se illos promiserit. Hujusmodi quiddam et in presens beato Oseæ contigisse 164 videmus. Deus enim universorum clementiam pollicebatur, affirmabatque peccatores non funditus deleturum, quod Deus esset, bonus videlicet, non homo. Non enim nostri similis est, qui omnem creaturam supergreditur. Ast illi, ut agnoscentes peccata sua, et erubescences quodammodo super plurima et improvisa gratia, cessaturos se spondent ab inventis suis quibus Deum offenderunt. Quæ porro ista? D Rursus per ipsum prophetam plene docet Deus. Ait enim paulo supra, Judam et Ephraim accusans: «*Obhæsit est Israel factoris sui, et ædificavit delubra, et Judas multiplicavit urbes muratas. Et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta illarum*»²³. Ephraim enim, sive Israel, postquam aras et fana idolis in Samaria exædificavit, lapsus est in apostasiam, obhæsit est Dei, et charitatem erga illum floccipendens, irritare eundem non desiit. Judas porro, quamvis in Deo confideret pro consuetudine superiorum temporum, quibus ab ipso et per ipsum servatus fuerat, ad iram tamen multis et aliis modis eum provocabat, hoc

²¹ Isa. lv, 6, 7. ²² Levit. xi, 45. ²³ Ose. viii, 14.

uno autem præcipue. Nam cum Deus minatus fuisset, missurum se ipsis Assyrium, qui terram vastaret, urbes suas instauratis incenibus communiebat, ratus, Deo quamvis nolente, bonitate incenium se salvum et ab oppugnantium viribus invictum fore. Itaque Deo bona ex mansuetudine promittente, et vehementer offenderunt, et conservati deinde, a factis simul et consiliis improbis sese quieturos aiunt. Quin etiam clamet Judas, « non ingrediar in civitatem, » hoc est, murum habebō Deum, securitatem, et tutamen, et spem in ipsum mihi faciam, sub servantis dexteram succedam, ipse et solus ad salutem mihi sufficiet, inane et inutile prorsus confitebor, exspectare, quando bello regionem pervadente in urbem ingressus salvandus sim. Itaque non ingrediar in civitatem. Israel porro sive Ephraim contra alterum illud proclamet, nempe, « post Dominum ambulabo. » Supersedebō, inquit, antiquis criminibus, in futurum Dei leges sequar, ducem mihi universorum Deum deligam. Ac si quis beneplacitum Dei persequatur, plane et ipsum sciet solum, et eidem cultum adhibebit, aliumque præterea neminem adorabit.

Θεόν. Εἰ δὲ δὴ τις τοι πρὸς τὸ δοκοῦν Θεῷ, πάντως ἀνάψει, προσκυνήσει τε ἕτερον παρ' αὐτὸν παντελῶς

165 VENS. 40, 41. *Sicut leo rugiet, quia ipse rugiet, et stupebunt filii aquarum. Avolabunt quasi avis ex Ægypto, et quasi columba ex terra Assyriorum. Et restituum ipsos in domos suas, dicit Dominus.*

CXXXII. Cum jam adesset tempus desinitum, quo captivitate solvi Israellem oportebat, Cyrus, Cambysæ filius, Persarum Medorumque imperium sortitus, cum exercitu ingenti et potentia inexorabili Babylonem ipsam et Assyriam, Deo ad hoc excitante, irrupit. Quare propheta Jeremias prænuntians Babylonem capiendam, de Medis et Persis ita loquitur: « Invadent te, et capieris, Babylon, et non cognosceris. Inventa es, et capta es, quia Domino restitisti ²⁶. » At de Cyro: « Ascendit leo de cubili suo, et ponat terram tuam in solitudinem. Et civitates tuæ vastabuntur, quod non habitentur ipsæ ²⁶. » Esse autem universorum Deum qui dedit Cyro victoriam, fidem certam faciet Isaias: « Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subjiciam ante eum gentes, et fortitudinem regum dirumpam. Aperiam ante eum januas, et urbes non claudentur. Ego ante te ibo, et montes complanabo. Portas æreas conteram, et vectes ferreos confringam, et dabo tibi thesauros tenebrosos, absconditos; invisibiles aperiam tibi ²⁷. » Victor itaque Cyrus vi subacto Babyloniorum regno, Israellem liberum dimisit, qui reversi, regionem suam

Α νους παρ' αὐτοῦ τε καὶ δι' αὐτοῦ σωζόμενοι, κατέβηγον εἰς ὄργας, κατὰ πολλοὺς μὲν καὶ ἐτέρους τρόπους, μάλιστα δὲ δι' ἐνός τούτου. Θεοῦ γὰρ ἠπειληκόςτος ἐπιπέμψειν αὐτοῖς τὸν Ἀσσύριον ἀφανιούντα τὴν γῆν, ἀντείχεζε τὰς ἑαυτοῦ πόλεις, οἴθηεις, ὅτι καὶ εἰ μὴ βούλοιο Θεός, τῇ τῶν πόλεων εὐτειχίᾳ σωθήσεται, καὶ τῆς τοῦ μαχομένου περιέσται χειρὸς. Οὐκοῦν ἐπαγγελλομένου Θεοῦ τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ, καὶ οὐ μετρίως προσκεχρουκῶσι, καὶ αὐτοὶ λοιπὸν εἰ σωζόμενοι τῶν ἀτόπων ἐγγειρημάτων τε δομοῦ, καὶ μὲν τοι καὶ βουλευμάτων ἀποπαύσασθαί φασι· καὶ δὴ καὶ βοάτω μὲν Ἰούδας· « Οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν, » τοῦτέστι, Τείχος ἔξω Θεόν· ἀσφάλειαν ποιήσομαι τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα, τὴν τοῦ σώζοντος ὑπαδραμοῦμαι δεξιάν. Αὐτὸς ἀρκέσει, καὶ μόνος εἰς σωτηρίαν ἔμοι. Εἰκαστον ὁμολογήσω καὶ ἀχρηστον παντελῶς τὸ προσδοκᾶν ὅτι, πολέμου τὴν γῆν καταθόντος, εἰσελθὼν εἰς πόλιν, σωθήσομαι. Οὐκοῦν οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. Ἰσραὴλ δὲ πάλιν, ἤγουν ὁ Ἐφραΐμ, ἀναφωνεῖται τὸ ἕτερον. Τὸ δὲ ἐστὶ, τὸ « Ὑπίσω Κυρίου πορεύσομαι. » Ἀποπεπαύσομαι, φησὶ, τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων. Λοιπὸν τοῖς θεοῖσι ἔψομαι νόμοις. Καθηγητήην ποιήσομαι τὸν τῶν ὄλων που, καὶ αὐτὸν εἴσεται μόνον. Αὐτῷ τε τὸ σέβασ; οὐδένα.

Ὅς λέων ἐρεύξεται, ὅτι αὐτὸς ὠρύσεται, καὶ ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. Ἐκπήσονται ὡς ὄρεον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περιστέρα ἐκ γῆς Ἀσσυρίων. Καὶ ἀποκαστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει Κύριος.

PAB. Ἦκοντος ἤδη τοῦ χρόνου, καὶ πεπερασμένου τοῦ καιροῦ. καθ' ὃν εἶδε λοιπὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀνεῖσθαι τὸν Ἰσραὴλ, Κύρος ὁ Καμβύσου, Περσῶν τε καὶ Μήδων ἀνημμένος τὸ κράτος, σὺν δαίψ βαρεῖ, καὶ δυνατήτῃ (1) δυνάμει, τῆς τε Βαβυλώνας αὐτῆς, καὶ τῆς Ἀσσυρίων κατεστρατεύετο χώρας, διανιστάντος αὐτὸν εἰς τοῦτο Θεοῦ. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἰερεμίας προαναφωνῶν τῆς Βαβυλώνας τὴν ἄλωσιν, περὶ τε Μήδων, φησὶ, καὶ Περσῶν· « Ἐπιθήσονται σοι, καὶ ἀλώτη, Βαβυλὼν, καὶ οὐ γνώση. Εὐρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἀντέστης. » Κύρου δὲ πέρι· « Ἀνέθῃ λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, τοῦ θεῖναι τὴν γῆν σου εἰς ἐρήμωτιν, καὶ αἱ πόλεις σου καθαιρεθήσονται, παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτάς. » Ὅτι ἐξ ἦν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὁ τῷ Κύρῳ διδοὺς τὸ κρατεῖν, πληροφορήσει λέγων ὁ προφήτης Ἰσαίας· « Τάδε λέγει Κύριος τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔβη, καὶ ἰσχύν βασιλέων διαρρήξω. Ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται. Ἐγὼ ἔμπροσθεν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὀμαλιῶ· θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνόλῳσω, καὶ δώσω σοι ὄησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους,

²⁶ Jer. I, 24. ²⁷ Jer. IV, 7. ²⁸ Isa. XLV, 4, 3.

(1) Cotelerius (*Monum. E. G.*, II, 589) legendum monet *δυσαντήτω*, hoc est *ine xpugnabili*. Sic mortis δυσάντητον κράτος dixit Cyrillus lib. IV *adv. Nesto-*

rium, p. 107. similiaque multa proferrentur ex ipso si necesse esset. EDIT.

ἀσράτους ἀνοίξω σοι. Νενικηκώς τοιγαροῦν ὁ Κύριος, ἅ καὶ κατακράτος ἔλων τὴν Βαβυλωνίων, ἀνῆκε τὸν Ἰσραήλ. Καὶ δὴ καὶ ὑπονοστήσαντες, κατοικήσασιν τὴν ἑαυτῶν. Τοῦτ' ἐστὶ διήγημα διερμηνεύει λέγων ὁ προφήτης Ὡσῆ, « Ὡς λέτων ἐρεύξεται. » Τίς ἐρεύξεται; Κύριος δηλονότι. Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν, Δεινὸν καὶ διαβριθὲς κατὰ τῆς Βαβυλωνίων, ὁ παρὰ Κύριου κτυπήσει πόλεμος. Ἄρρομένου δὲ αὐτοῦ, καὶ οἶονεἰ τινος λέοντος κατακεκραγὸτος τῶν δι' ἐναντίας, « Ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. » Καὶ τὸ μὲν ἐκστήσονται, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, καταπλαγήσονται. Τέκνα δὲ ὑδάτων, τοὺς Βαβυλωνίους φησὶ, οἱ τοῖς τῶν ὑδάτων τέκνοις, τουτέστι, τοῖς ἐν ὕδατι νηκτοῖς, ἤγουν ἰχθύσι παραχωροῦντες οὐδὲν εἰς δειλίαν, εὐάλωτοί τε καὶ ἀνανδροὶ διὰ πείρας αὐτῆς γεγονότες ἀλώσονται. Ἐτοιμότατον δὲ πρὸς δειλίαν τῶν ἰχθύων τὸ γένος, καὶ φεύγει μὲν κτύπους, παραιτεῖται δὲ καὶ μόνην τὴν τοῦ θηρώοντος σκιάν. Ὅταν τοίνυν ἐρευρομένου Κύριου, φησὶ, καὶ δεινὸν τι καὶ φρικῶδες τῆς Βαβυλωνίων καταλαλᾶζοντες, καταπλαγή τῷ φόβῳ τὰ τῶν ὑδάτων τέκνα, τουτέστιν, οἱ Βαβυλώνιοι τοῖς ἰχθύσιν εἰς δειλίαν παραχωροῦντες οὐδὲν· τότε καὶ ὀρνέου δίκην καὶ περιστερᾶς ἀποπτήσονται τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ πάλαι συμπεφευγότες ἐν αὐτῇ. Ἀποδραμῶνται δὲ τῆς Χαλδαίων καὶ οἱ τῆς αἰχμαλωσίας ἐναλόντες τοῖς βρόχοις. Ἐπανήξουσι τε λοιπὸν, καὶ οἰκήσουσι τὴν ἑαυτῶν. Ἐξὸν οὖν ἔχειν τὰ ἀγαθὰ, Θεῷ τῆς διανοίας ὑποφέροντας τὴν αὐχένα, καὶ ὑπ' αὐτῷ πράττοντας μόνῳ, μὴ ἐθέλονται βαδίζωμεν ἐπὶ τὸ λυποῦν, αὐτόκλητον ὡσπερ ἐφ' ἑαυτοῖς βαδειαις κείσθαι τῆς εὐμερίας, κατευφραίνοντας τὴν τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος.

Ἐκύκλωσέ με ἐν ψεύδει Ἐφραῖμ, καὶ ἐν ἀσεβείῳ οἴκῳ Ἰσραήλ, καὶ Ἰούδα.

ΡΑΓ'. Φύσει μὲν ἀγαθὸς ὢν, καὶ φιλοκτίρμων ὁ Θεός, καὶ ἀνεθέλητον ἔχει τὸ πλῆττειν ὄλωσ τινὰς, καλεῖται δὲ καὶ ἀναγκαίως εἰς ἀγανάκτησιν ἐπιστρεπτικήν, ὅταν ἴσῃ τινῶν πέρα λόγου τε καὶ μέτρου τὰ ἐγκλήματα. Τοῦτο διδάσκει πάλιν ἡμᾶς διὰ τῶν προκειμένων. Μονονουχὶ γάρ φησι· Τῆδε κάκεισε, καὶ οἶονεἰ πως ἐν κύκλῳ τὸν τῆς θεότητος ὀφθαλμὸν ἐνέντι τε καὶ περιφέροντι, πανταχῇ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀσέβειαν ἦν ἰδεῖν τοῦ τε Ἐφραῖμ, καὶ τοῦ Ἰούδα. Ψεῦδος δὲ ἀποκαλεῖ τὰ τῆς εἰδωλοατρίας παίγνια, καὶ τὴν τῶν ματαίων προσκύνησιν· ἀσέβειαν δὲ τίχα, τὴν ὕβριν τὴν κατὰ Θεοῦ. Πῶς γὰρ οὐκ ἀσέβεια δεινὴ, καὶ ἐκτοπωτάτη, τὸ ἀποσεῖσθαι μὲν τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, προσκλίνεσθαι δὲ ἄμαθῶς ξύλοις τε καὶ λίθοις· ἤγουν προσκυνεῖν τῇ κτίσει, παρὰ τὴν κτίσαντα, καὶ Δεσποτικοῖς ὑφώμασιν ἐπιχειρεῖν στεφανοῦν τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸ εἶναι παρενηγεγμένα;

Nūc ἔγνω αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ ναὸς ἁγιος κελύσεται Θεοῦ.

ΡΑΔ'. Ἐκύκλωσε μὲν ἐν ψεύδει με καὶ ἀσεβείῳ, φησὶν, οἴκος Ἐφραῖμ καὶ Ἰούδα. Πλὴν καὶ οὕτως ἔσμαι χρηστὸς, σύμμετρον αὐτοῖς ἐπάγων τὴν κίνησιν. Ἐγὼ γὰρ αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἂν ἐτέρως δύναιντο τὰ ἀμείνω μεταμαθεῖν, εἰ μὴ τι καὶ πάθειεν τῶν,

denuo incoherunt. Narrationem hanc interpretans, Oseas ait: « Ut leo rugiet. » Quis rugiet? Cyrus videlicet. Perinde fortassis ac si dicat: Horrendum ac dirum contra Babylonicum imperium bellum a Cyromotum insonabit. Rugiente autem ipso, et veluti leone contra adversarios clamante, « obstupescunt filii aquarum. » Obstupescunt, inquit, pro, percellentur. Filios autem aquarum Babylonicos nominat, qui filiis aquarum, hoc est, in aqua natantibus, sive piscibus, timiditate nihil cedunt, ipsaque experientia capti faciles et imbelles facti capientur. Est autem genus piscium natura timidissimum, et strepitus fugit, et solam piscantis umbram aversatur. Quando igitur, inquit, rugiente Cyro, et ingentem quemdam horribilemque adversus Babyloniae regnum clamorem tollente, timore aquarum filii percussi fuerint 166 (nempe Babylonii, piscibus timiditate hand absimiles), tunc et avis instar et columbae avolabunt ex Aegypto, qui pridem in eam confugerant; et aufugient de terra Chaldaeorum, qui captivitatis laqueis implicati tenebantur. Revertentur tum, et regionem suam incolent. Cum liceat igitur habere bona Deo cervicem animi subjicientes, et sub ipso solo degentes, ne sponte eum offensum eamus, ultroneam in nos iram ipsius provocantes, cum fas sit, ut dixi, in multa prosperitate quiescere, Dominum per conversationem, et vitam ad leges conformatam, et sinceritatem erga ipsum laudificantes.

κατασύροντες κίνησιν· καίτοι μετὸν, ὡς ἔφην, ἐν Δεσπότην διὰ τῆς ἐννόμου πολιτείας καὶ ζωῆς, καὶ

Vers. 12. Circumdedit me in mendacio Ephraim, et in iniquitatibus domus Israel, et Juda.

CXXXIII. Deus natura bonus, misericors, et e plagis quibuscunque metiendis alienus, provocatur tamen, et convertere se ad indignationem cogitur, cum quorundam scelera majora fuerint, quam dici possit. Quod nos rursus verbis a me recitatis docet. Propemodum enim inquit: Hic et ibi, et quasi circumcirca divinitatis oculum immittenti, et circumferenti, ubique mendacium, et impietatem, et Ephraim, et Juda intueri datur. Mendacium idololatriae lusus, et inanum simulacrorum adorationem appellat. Impietatem fortasse injuriam adversus Deum. Quomodo enim non est injuria gravis, et rationi maxime contraria, repellere natura et veritate Deum, et ad ligna et lapides se applicare, seu adorare creaturam relicto Creatore, et quae ab ipso ut essent producta sunt, illa ad fastigium Domino proprium extollere?

Nunc cognovit eos Deus, et templum sanctum vocabitur Dei.

CXXXIV. Circumdedit me quidem in mendacio et impietate domus Ephraim et Juda, inquit. Verumtamen etiam sic clemens ero, si, ut merentur, illis irascar. Sciebat enim eos non aliter denuo posse meliora discere, nisi quaedam tristitia patren-

tur, et ad sensum commissorum peccatorum adducerentur. Cognovit igitur eos Deus, hoc est, modum industriæ ipsis profuturæ non nescivit. Nec fructu apud eos res carebit. Continget enim hinc etiam in templis sanctis eos censeri. Semel enim insita pravitare **167** per labores et tribulationes labefacta, puri et sancti erunt, et experientia docti, germanam in Deum charitatem omnes ipsis delicias felicitatesque conciliaturam; quemadmodum scilicet apostasiæ piacula in servitute et afflictionem præcipitant.

CAP. XII.

VERS. 4. *Ephraim vero malus spiritus, persecutus est æstum. Totâ die inania et vana multiplicavit, et testamentum cum Assyriis pepigit, et oleum in Ægyptium pro merce inferebat.*

CXXXV. A multitudine vulgari rursus ad tribules Ephraim, regnantes super Israel in Samaria, transit oratio, quos et propter difficultatem eos a sententia revocandi, propensionemque ad defectionem a Deo magnam et effrenatam spiritum malum nominat. Inquit enim, « Persecutus est æstum. » Etenim cum liceret sub umbra mea degere, tanquam transfuga ad æstum abiit. Æstum tribulationum fervorem et calamitatem urentem nominat. Itaque sapiens Paræmiastes, labores obscuris sic nuncupat, et ait : « Salvatus est ab æstu filius iniquus »; corruptus autem a vento sit in messe filius iniquus ³⁸. » Itaque Ephraim, quoniam est spiritus malus, persecutus est æstum. Quæsit, et volens accurrit ad æstum. Sed prudentes de Deo dicunt : « In umbra ejus desideravi, et sedi ³⁹. » Umbram superni a Deo auxilii tegumentum vocant. Sed hoc Ephraim non fecit. Quæsit enim æstum. Quomodo, aut qua ratione? « Totâ die inania et vana multiplicavit, » hoc est, omni tempore frivola et inutilia et faciebat, et meditabatur. Quænam illa? « Testamentum cum Assyriis pepigit. » Dixi jam antea, et sæpius, reges quosdam Samariæ et Hierosolymorum nonnunquam pecuniis pacem securitatemque ab Assyriis redimere studuisse, nonnunquam Ægyptios subsidio vocasse. Mercantes item promissa amicitia ipsorum, cum aliis etiam quæ in provincia sua humus edidisset mittebant. Erat autem tellus Samaritarum ferax olei, et id in Ægypto in magno pretio, quod ea terra id non ferret. Inanis igitur et vana spes quæ **168** collocatur in hominibus; quinimo insultet confidenti in hominibus qui confidit in Deo, illud ex Psalmis usurpans : « Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum. Ego autem velut oliva fructifera, in domo Dei, speravi super misericordia Dei in sæculum, et in sæculum sæculi ⁴⁰. »

πλούτου αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἔλαια κατάκαρπος ἐν τῷ αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. »

³⁸ Prov. x, 5. ³⁹ Cant. 2, 5. ⁴⁰ Psal. LI, 9-10.

ἡ ὄσα καταλυπεῖ, καὶ καλεῖ πρὸς αἰσθητῶν τῶν ἡμαρτημένων. Ἐγὼ τοίνυν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, τούτέστιν, οὐκ ἠγνόηκε τῆς ὠφελούσης αὐτοῦς ἐπιστροφείας τὴν ὁδόν. Καὶ οὐκ ἀνόητον ἔσται τὸ χρῆμα αὐτοῦς. Ἐκδίσσεται γὰρ ἐντεῦθεν τὸ καλὸν ἐν ναοῖς ἁγίοις κατατάττεσθαι Θεοῦ. Ἐκτακείσης γὰρ ἀπαξ τῆς ἐνοῦσης αὐτοῦς φαυλότητος διὰ πόνου καὶ ὀλίψεων, καθαρὸι τε ἔσονται καὶ ἡγιασμένοι, καὶ πείρα μαθόντες, ὅτι τὸ μὲν γνήσιον τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης πρόξενον αὐτοῦς ἀπάσης ἔσται τρυφῆς καὶ εὐημερίας, καθάπερ ἀμέλει τῆς ἀποστασίας τὰ ἐγκλήματα τοῖς τῆς δουλείας καὶ θλίψεως ἐνίησι βόθροισι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Ὁ δὲ Ἐφραῖμ πονηρὸν πνεῦμα, ἐδίωξε καύσωνα, ὅλην τὴν ἡμέραν κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυνε, καὶ διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο, καὶ ἔλαιον εἰς Ἀγυπτὸν ἐνεμπορεύετο.

PAE'. Μέτσει πάλιν ὁ λόγος ἐκ τῆς ἀγελαίας πληθῦος ἐπὶ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ βεδασιλευκῶτας ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, οὗς καὶ πνεῦμα πονηρὸν φησι διὰ τοῖς τῆς γνώμης αὐτῶν τὸ δυσμετακόμιστον, καὶ τὸ λαν ἀπονενευκὸς καὶ ἀκάθεκτον εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ. « Ἐδίωξε γὰρ καύσωνα, » φησί. καίτοι γὰρ ἐξὸν ὑπὲρ τὴν ἐμὴν εἶναι σκιάν, οἶονεὶ πως αὐτόμολος ἀπεχώρει πρὸς καύσωνα. Καύσωνα δὲ ὀνομάζει τὴν ἐκ τῶν ὀλίψεων πύρωσιν, καὶ τὴν καταπλέγουσαν συμφορὰν. Καὶ γοῦν ὁ σοφὸς Παροιμισαστῆς αἰνιγματωδῶς τοὺς πόνους οὕτως ὀνομάζει, καὶ φησι. « Διεσώθη ἀπὸ καύματος υἱὸς νοήμων. ἀνεμύθορος δὲ γίνεται ἐν ἀμητῶ υἱὸς παράνομος. » Οὐκοῦν ὁ μὲν Ἐφραῖμ, ἐπειδὴ περ ἔστι πνεῦμα πονηρὸν, ἐδίωξε καύσωνα. Ἐζήτησε, καὶ ἐθελοντῆς ἀπέδρα πρὸς καύσωνα. Ἀλλ' οὔγε συνετοὶ περὶ Θεοῦ λέγουσιν. « Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα. » Σκιάν δὲ φησι τῆς παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνωθεν ἐπικουρίας τὴν σκέπην. Ἀλλ' οὐ τοῦτο δέδρακεν ὁ Ἐφραῖμ. Ἐζήτησε γὰρ καύσωνα. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; « Ὅλην τὴν ἡμέραν κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυνε, » τούτέστιν, ἐν παντὶ καιρῷ ψυχρὰ, καὶ ἀνωφελῆ καὶ ἔδρα, καὶ ἐδουλεύετο. Ποτα δὲ ταῦτά ἐστι; « Διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο. » Ἐφην δὲ ἤδη προλαβών, καὶ πλειστάκις, ὅτι τῶν βασιλέων τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τινές, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ποτὲ μὲν χρήμασι τὴν πρὸς Ἀσσυρίους εἰρήνην, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀσφάλειαν ἀγοράζειν ἐπεχείρουν, ποτὲ δὲ τὴν Ἀγυπτίον ἐκάλουν ἐπικουρίαν. Ἐμπορεύμενοί τε τῆς παρ' αὐτῶν εὐνοίας τὴν ὑπότχασιν, τὰ ἐκ τῆς ἰδίας ἐπεμπον χώρας, ὁμοῦ δηλονότι τοῖς ἄλλοις. Ἐλαιοφόρος δὲ ἡ Σαμαρειτῶν, καὶ ἦν ἐν Ἀγυπτῶ ἐν τιμῇ τὸ ἔλαιον, οὐκ ἐχούσης αὐτὸ τῆς γῆς. Κενὸν οὖν ἄρα καὶ μάταιον ἦ εἰς ἀνθρώπους ἔλπις. Καὶ δὴ κατοργεῖσθω τοῦ πεποιθότος ἐπ' ἀνθρώπους, ὁ ἐπὶ Θεῷ πεποιθώς, τὸ ἐν Φαλμοῖς ἐκεῖνο λέγων. « Ἴδού ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἤλπισεν ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, ἤλπισα ἐπὶ τῷ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν

Και κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς Ἰουδαίαν, τοῦ ἐκδικῆσαι τὸν Ἰακώβ. Κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀντιποδώσει αὐτῷ.

ΡΑΖ'. Ὡσπερ Ἐφραΐμ ὀνομάσας, παρέδειξε νοσὶν τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βεβασιλευκότας, οὕτω κἀνθάδε τοὺς ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιροὺς βασιλεύοντας, ὡς ἐξ ὀνόματος τῆς βασιλευούσης κατασημαίνει φυλῆς· ἐπιτιμῆσας δὴ οὖν τῷ Ἐφραΐμ, ἦτοι τοῖς ἐξ Ἐφραΐμ κρατοῦσι τοῦ Ἰσραὴλ, πνευμά τε αὐτοῦς ὀνομάσας πονηρῶν, καὶ κενὰ καὶ μάταια πληθύνειν εἰπὼν, διὰ γε τοῦ διαθήκας μὲν τίθεσθαι πρὸς Ἀσσυρίους, ἐμπορεύεσθαι δὲ καὶ ἔλατον εἰς Αἴγυπτον, καταιτιᾶται λοιπὸν τοὺς ἐξ Ἰούδα πάλιν, κριθῆσεσθαι τε πρὸς αὐτοὺς τὸν τῶν ἄλων θεὸν εὖ μάλα φησίν, οἷοναί πως ἐκδικοῦντα τὸν Ἰακώβ, φημί δὴ τὸν πατριάρχην, ὡς οὐ μετρίως ἠδικημένον, διάτοι τὸ Ἰσα μὴ ἐλέσθαι φρονοῖν τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας, μήτε μὴν τῆς πατρῴας κατόπιν ἐναί γνώμης, ἀποσεῖσθαι δὲ ὡσπερ τι τῶν ἄγαν ἐκτόπων τὸ ἀπομεισθαι θέλειν αὐτόν. Οὐκοῦν ὡς ἠδικημένον εἰς δόξαν διὰ τῆς τῶν τέκνων φαυλότητος τὸν Ἰακώβ ἐκδικήσειν ἐπαγγέλλεται, τοῖς ἠδικηκόσιν ἀποδιδούς κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν.

Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπέτρυνε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἐνίσχυσε πρὸς θεόν. Καὶ ἐνίσχυσε μετὰ ἀγγέλου, καὶ ἠδυνάσθη.

ΡΑΖ'. Ἀπαριθμεῖται χρησίμως τὰς εὐδοκίμησεις τοῦ Ἰακώβ, εἰς ἐλέγχου δύναμιν παρατιθεὶς αὐτὰς πῶν ἕτερα ἅτα φρονοῖν τε καὶ ὁρᾶν ἤρημένων· ἀεὶ γὰρ πως ἀντιπαράθεσι τοῦ ἀγαθοῦ τὸ φαῦλον ἐλέγχεται, καὶ τῇ παραδείξει τῶν ἐπαινουμένων τὸ μὴ οὕτως ἔχον κατηγορεῖσθαι φιλεῖ. Ὅτι τοίνυν καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων εὐφύης γέγονεν Ἰακώβ, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ ὠδίνος, πειρᾶται δεικνύειν διὰ τοῦ περνεῖσαι τὸν ἀδελφὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ. Εἰ γὰρ καὶ θείας δυνάμεως ἐνέργημα τὸ δρωμένον ἦν (οὐ γὰρ που τὸ βρέφος τὸ ἐν ἐμβρύῳ καὶ μήτρα περνεῖσαι φαιμέν ἐξ αὐτοῦ τὸν Ἡσαῦ), ἀλλ' οὖν κατὰ πρόγνωσιν ὡς ἐσομένου χρηστῆ. τὴν τοῦ γεγονότος καθόρθωσιν ἐνστήθει θεός. Οὕτω καὶ ἐφασκε· « Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα. » Τοῦτο δὲ ἦν κατ' ἐκλογὴν χάριτος, ἐλομένου θεοῦ τὸν ἀμείνω που πάντως ἐσόμενον, ὡς ἐν προγνώσει δὴ πάλιν. Ἀλλὰ ταῦτι μὲν ἐν μήτρα. Ἐπειδὴ δὲ προῆλθεν εἰς ἔθην, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἀνδράσι ἐτέλει λοιπὸν, « Ἐν κόποις αὐτοῦ ἐνίσχυσε πρὸς θεόν. » Θεοῦ γὰρ πέμποντος οἰκονομικῶς εἰς ἰδρωτάς καὶ πόνοους, οὐκ ἤσθένησε, φησίν. Ἡ γὰρ οὐχ ἰδρώς, τὸ τῆς πατρῴας μὲν ἀπαίρειν ἐστίας, ἀφικνεῖσθαι δὲ πρὸς Λάβαν, καὶ ἀνασχέσθαι θητείας, καὶ τοὺς ἐπὶ τὸ ποιμαίνειν ἀνατλήναι πόνοους· Ἀμφίβολον οὐκοῦν, « Ἐν πόνοις ἐνίσχυσε πρὸς θεόν. » Οὐχ ὡς θεῶ μαχόμενος, ὑπακούων δὲ μᾶλλον, καὶ οἷοναί περιγιγνόμενος διὰ τοῦ πληροῦν τὰ κεκελευσμένα. Ἐξὼν γὰρ ἀνιδρωτὶ πλουτεῖν, καὶ εὐημερεῖν οἴκοι μένοντα τὸν Ἰακώβ, οὐκ ἀγύμναστον ἦφιει θεός. Ἐπὶ προφάσει δὲ μᾶλλον τῶν ἐξ Ἡσαῦ δειμάτων ἐπ' ἀλλοδαπὴν ἰόντα χώραν τε καὶ πόλιν, δύσ-

A VERS. 2. Et iudicium Domino contra Judam, ut ulciscatur Jacob. Juxta vias ejus, et juxta studia ejus retribuatur ei.

CXXXVI. Quemadmodum nominato Ephraim ostendit intelligendo reges de tribu Ephraim, ita et hic qui aliquando ex tribu Juda sceptrum tenuerunt, ut ex tribu regnante, indicat. Objurgato igitur Ephraim, sive Ephraimitis Israeli imperantibus, et appellatis spiritu malo, dictoque, illos inania et vana multiplicare, quod testamentum cum Assyriis facerent, et oleum vendendum in Ægyptum importarent, deinceps etiam Judæ reges insinuat, et iudicio cum illis universorum Deum certaturum rectissime inquit, quasi Jacob ulciscentem, patriarcham, inquam, ut iniquissime læsum, quod cum ex eo prodiissent, idem de religione sentire detrectassent, neque patrum vestigiis institissent, et voluntatem illius imitandi ceu quiddam vehementer absurdum repudiassent. Quare, ut ejus gloria per filiorum improbitatem obscurata, Jacob se vindicaturum pollicetur, reddendo injuriis secundum vias et studia ipsorum.

B VERS. 3. In utero supplantavit fratrem suum, et in laboribus suis prævaluit in Deum. Et prævaluit cum angelo, et potuit.

C XXXVII. Utiliter laudes Jacob enumerat, ut illi aliter et cogitantes et facientes redarguat; semper enim boni appositione malum seu vitiosum coarguitur, et ex collatione laudabilium, quod ejusmodi non est, reprehendi ac damnari solet. Ab ipsis igitur incunabulis Jacob fuisse habilem ac dexterum, imo antequam partu ederetur, ex eo probare studeat quod fratrem in utero materno supplantarit. Etsi enim divinæ virtutis opus fuit, quod agebatur (non enim infantem in visceribus et utero per se Esau plantam tenuisse dicere audeamus), tamen secundum præscientiam, ut qui bonus esset futurus, Deus hoc factum egregium in eo excitavit; qui etiam ita dixit: « Jacob dilexi, 169 Esau autem odio habui ». Hoc porro erat secundum electionem gratiæ, cum elegisset Deus omni ratione meliorem futurum; sed ut ex præscientiâ. Atque hæc quidem in utero. Ubi autem juvenilem ætatem attingit, imo verius in viris numeratus est, « in laboribus suis prævaluit in Deum. » Nam cum Deus providenter eum ad sudores laboresque misisset, non defecit, inquit. An non enim sudoris opus est, a paterna domo discedere, ad Laban devenire, ibi mercenariam servitutem sustinere, et pastoritios labores perferre? Hoc igitur est ambiguum, « In laboribus prævaluit in Deum: » non quasi cum Deo pugnans, sed obediens potius, et veluti superior ac victor, quod justa impleret. Nam cum liceret Jacob citra sudorem ditescere, et felicitatem adipisci, si domi maneret, Deus eum exercitatione vacare non permisit; sed occasione minarum ab Esau intentatarum, in peregrinum solum,

41 Malach. 1, 5.

et urbem profectum ⁴², negotium permolestum sustinere fecit, ut etiam in ipsis casibus sincere in Deum charitate servata, jure esset admirationi. Igitur « prævaluit in laboribus suis in Deum; » sed « Prævaluit etiam cum angelo, inquit, et potuit. » Luctatus est enim cum eo angelus ut in forma Dei. Tum etiam emarcuit femur ejus. Verumtamen divinus Jacob gratias huic luctæ agebat; dicebat enim : « Quia vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea ⁴³. »

Mysterium igitur in Christo per luctam cum angelo præmonstratum est. Perseverant enim posteri Jacob adversari Christo, quem prophetæ magni consilii Angelum vocant ⁴⁴. Et alii quidem marcorem, id est, redemptionem ejus non admittentes; alii etiam se vidisse per ipsum, et in ipso facie ad faciem unum, et natura, et vere Deum confiteri volentes. In seipso enim ostendit nobis Patrem Emmanuel, dicens : « Qui vidit me, vidit et Patrem ⁴⁵. » Adumbravit ergo mysterium modus certaminis. Verum Deus factum istud Jacob laudi apponit.

Vens. 4, 5. *Fleverunt, et deprecati sunt me. In domo mea invenerunt me, et ibi dictum est ad eum. Dominus vero Deus omnipotens erit memoriale ejus.*

CXXXVIII. Adhuc aliarum historiarum meminit, inclytum et undequaque laudabilem nobis Jacob demonstrans. Quare scriptum est in Genesi, filios Jacob Simeonem, et Levi Sichimitas crudeliter immaniterque trucidasse, succensos **170** ira propter Dinam sororem, cui virginitatem Emmor filius Sichem ademerat. Unde in magnum timorem conjectus beatus Jacob, seseque extemplo cum liberis et domesticis omnibus interfectum iri existimans, auctores illarum cædium increpuit, cum ita diceret : « Odiosum me fecistis, ita ut malus ego sim omnibus habitantibus terram, et in Chananaeis, et in Pheræzais. Ego autem paucissimus sum in numero, et congregati super me percutient me, et delebor ego, et domus mea ⁴⁶. » At juvenes de ferocia nihil remittebant omnino, occurrentesque dicebant : « Sed sicut scorto utentur sorore nostra ⁴⁷ ? » Quoniam vero magnopere metuebat, sicut dixi, justus ille, denuo cadebat supplex Deo Servatori, qui cum terroribus haud multo post liberaturum sponndit, ita loquens amans justorum Deus : « Surgens, ascende in locum Bethel, et habita ibi, et fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi, quando fugiebas a facie Esau fratris tui ⁴⁸. » Postea ascensurus in Bethel beatus Jacob, et divinam domum ingressurus (redundatur enim Bethel « in domum Dei, ») ita totam domum suam, et omnes qui cum eo erant, compellavit : « Tollite deos alienos de medio vestrum, et mundamini, et mutate vestimenta vestra, et sur-

οιστον ὑπενεγκεῖν παρεσκεύαζε πόνον, ἵνα καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὀλίφαις τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τετηρηκῶς τὸ γνήσιον, εἰκότως θαυμάζοιτο. Οὐκοῦν, « Ἐνίσχυσεν ἐν πόνοις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν. » Ἄλλ' « Ἐνίσχυσε καὶ μετ' ἀγγέλου, φησὶ, καὶ ἡδυνάσθη. » Πεπάλαικε γὰρ ἄγγελος πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐν εἶδει Θεοῦ. Τότε καὶ ἐνάρκησεν ὁ μηρὸς αὐτοῦ. Πλὴν ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ πλείστην ὄσσην ὁμολογεῖ τῇ πάλῃ τὴν χάριν. Ἐφη γάρ, « Ὅτι εἶδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ. »

Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον διὰ τῆς πρὸς τὸν ἄγγελον προανεδείκνυτο πάλης. Ἔμενον γὰρ οἱ ἐξ Ἰακώβ ἀναγωνίζεσθαι τῷ Χριστῷ, ὃν μεγάλης βουλῆς Ἄγγελον ὁ τῶν προφητῶν ὠνόμασε λόγος. Καὶ οἱ μὲν νάρκησιν τὴν παρ' αὐτοῦ λύτρωσιν οὐ προσηκᾶμενοι· οἱ δὲ καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι τεθέανται δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν ἕνα τε καὶ φύσει, καὶ ἀληθῶς Θεόν. Ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἡμῖν ὑπέδειξε τὸν Πατέρα λέγων ὁ Ἐμμανουήλ· « Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Οὐκοῦν, προανετύπου τὸ μυστήριον ὁ τῆς ἀθλήσεως τρόπος. Πλὴν εἰς κατόρθωμα τῷ Ἰακώβ καταγράφει Θεὸς τὸ γεγενημένον.

Ἐκλαυσαν, καὶ ἐδεδίησάν μου. Ἐν τῷ οἴκῳ μου εὐροσάν με, καὶ ἐκεῖ ἐλάλησάν πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἐστὶν μνημόσυρον αὐτοῦ.

ΡΑΗ. Ἐτέρων διαμέμνηται πάλιν ἱστοριῶν, λαμπρὸν καὶ εὐδόκιμον πανταχόθεν ἡμῖν ἀποφαίνων τὸν Ἰακώβ. Γέγραπται τοίνυν ἐν τῇ Γενέσει, ὅτι Σικιμίτας μὲν ὠμῶς τε καὶ ἀπανθρώπως ἀπεκτόνασιν οἱ ἐξ Ἰακώβ. Αὐτὸ τε καὶ Συμεῶν, ἀνακαίόμενοι πρὸς ὄργας ἐπὶ Δίνα τῇ ἀδελφῇ, ἣν διεπαρθένευσεν Ἐμῶρ ὁ Συχέμ υἱός. Ἐἶτα περιδεῆς ἐντεῦθεν ὁ μακάριος ἦν Ἰακώβ· καὶ αὐτίκα δὴ ἄλλα συνδιολεσθαι τοῖς τέκνοις καὶ τοῖς κατ' οἶκον ἅπασι προσδοκῶν, ἐπετίμα τοῖς ἐκεῖνα δεδρακόσιν, οὕτω τε ἔφη· « Μισητόν με πεποιθήκατε, ὥστε πονηρόν με εἶναι τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν, ἐν τε τοῖς Χαναταίοις, καὶ τοῖς Φερεζαίοις. Ἐγὼ δὲ ὀλιγοστός εἰμι ἐν ἀριθμῷ, καὶ συναχθέντες ἐπ' ἐμὲ, συγκόφουσί με, καὶ ἐκτριθήσομαι ἐγὼ, καὶ ὁ οἶκός μου. » Καὶ κατέληγον μὲν οὐδαμῶς τοῦ θράσους οἱ νεανίαι. Προσυπήντων γὰρ λέγοντες· « Ἄλλ' ὡσεὶ πόρνη χρήσονται τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν; » Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔφη, περιδεῆς ἦν ἄγαν ὁ δίκαιος, προσέπιπτε πάλιν τῷ διαδύοντι Θεῷ. Ἐἶτα τῶν δειμάτων αὐτὸν ἀπαλλάττειν ὑπισχνεῖτο, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν οὕτω λέγων ὁ φιλοδίκαιος Θεός· « Ἀναστὰς ἀνάβηθι εἰς τὸν τόπον Βαιθὴλ, καὶ οἶκει ἐκεῖ, καὶ ποιήσον ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ, τῷ ὀφθέντι σοι ἐν τῷ σε ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Ἡσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. » Ἐἶτα, μέλλων ἀναβαίνειν εἰς Βαιθὴλ ὁ μακάριος Ἰακώβ, καὶ εἰς τὸν θεῖον οἶκον ἐλθεῖν (ἐρμηνεύεται γὰρ ἡ Βαιθὴλ, « εἰς οἶκον Θεοῦ »), προσεφώνει παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς μετ' αὐτοῦ· « Ἀρατε τοὺς Θεοὺς τοὺς ἄλλοτρίους ἐκ μέσου ὑμῶν, καὶ καθάρ-

⁴² Gen. xxvii, 41. ⁴³ Gen. xxxii, 30. ⁴⁴ Isa. ix, 6, secund. LXX. ⁴⁵ Joan. xiv, 9. ⁴⁶ Gen. xxxiv, 30. ⁴⁷ Ibid. 31. ⁴⁸ Gen. xxxv, 1.

ασαθε, καὶ ἀλλάξατε τὰς στολάς ὑμῶν, καὶ ἀναστάν-
 τες ἀναβῶμεν εἰς Βαιθὴλ, καὶ ποιήσωμεν ἐκεῖ θυ-
 σιαστήριον τῷ Θεῷ, τῷ ἐπακούσαντί μου ἐν ἡμέρᾳ
 θλίψεως, ὃς ἦν μετ' ἐμοῦ, καὶ διέσωσέ με ἐν τῇ ἰδῷ,
 ἣ ἐπαυρέθη. Καὶ ἔδωκαν τῷ Ἰακώβ τοὺς θεοὺς τοὺς
 ἄλλοτριους, οἳ ἦσαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ τὰ
 ἐνώτια τὰ ἐν τοῖς ὠσὶν αὐτῶν, καὶ κατέκρυψε αὐτὰ
 Ἰακώβ ὑπὸ τὴν τερέβινθον τὴν ἐν Σικίμοις, καὶ
 ἀπώλεσαν αὐτὰ ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. Ὁ δὲ
 γεγονότος, ἐν καλῷ τῆς ἐλπίδος ἦν ὁ Θεοπέσιος Ἰα-
 κώβ. Ἀπηλλάττετο γὰρ εἰσάπαν τῆς Σικιμιτῶν ὑπο-
 ψίας, Θεοῦ κατευάζοντος ἰδίᾳ δυνάμει τοὺς τὴν ἐπ'
 αὐτῷ μάχην ὠδίνοντας. Ἐφ' ἣν γὰρ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν
 ἐρεξῆς· «Καὶ ἐγένετο φόβος Κυρίου ἐπὶ τὰς πόλεις
 τὰς κύκλῳ αὐτῶν, καὶ οὐ κατέδιωξαν ὀπίσω τῶν
 υἱῶν Ἰσραὴλ.» Ἐπειδὴ δὲ ἐγήγηρο θυσιαστήριον ἐν
 Λουζᾶ, ὃ ἐστὶ Βαιθὴλ, «Ὡφθη, φησί, Θεὸς τῷ Ἰακώβ,
 καὶ ἠλόγησεν αὐτόν, καὶ εἶπεν· Ἐγὼ ὁ Θεὸς σου,
 αὐξάνου, καὶ πληθύνου· Ἔθνη καὶ συναγωγὰ ἔθνῶν
 ἔσονται ἐκ σοῦ, καὶ βσιλεῖς ἐκ τῆς ὀσφύος σου ἐξ-
 ελεύσονται, καὶ τὴν γῆν, ἣν ἔδωκα Ἀβραάμ καὶ
 Ἰσαάκ, σοὶ δέδωκα αὐτήν· καὶ τῷ σπέρματι σου
 μετὰ σὲ δώσω τὴν γῆν ταύτην.» Τούτων ἡμῖν δια-
 μέμνηται τῶν ἱστοριῶν εἰς τὸ παρὸν χρησιμώδημα
 τὸ προφητικόν. Οὐκοῦν ἦν μὲν ἐκ μήτρας πτερνιστῆς
 Ἰακώβ, ὑμεῖς δὲ ἀεὶ πτερνίζεσθε, καὶ οὐ πτερνίζετε
 μᾶλλον τὴν ἀμαρτίαν. Καὶ φιλοπονῶντατος μὲν ἐκεῖ-
 νος, καὶ ἐν ἰδρωσὶ εὐδόκιμος, καὶ γνήσιος πρὸς Θεόν·
 ὑμεῖς δὲ τρυφῶντες ταῖς ἀποστασίαις, τὸν ἀπάσης
 ἡμῖν εὐθυμίας οὐ τιμηκάτε χορηγόν. «Ἐκλαυσαν
 εἰ πατέρες ὑμῶν, καὶ ἐδεήθησάν μου, » φησὶν. Εἰ
 γὰρ που γεγόνασιν ἐν ὑποψίαις τοῦ παθεῖν τὰ παρὰ
 τῆς τιμῆς ἐπιβουλῆς, ἔκλειον καὶ ἐδέοντό μου. Δι'
 ἐμοῦ γὰρ καὶ μόνου σώζεσθαι προσεδόκων· ὑμεῖς δὲ
 πάλαι τειχίζετε, οἴεσθέ τε, ὅτι κἂν εἰ μὴ θέλοιμι,
 τάχα που σωθήσεσθε, καὶ κρατήσετε τῶν ἀνθεστη-
 κῶτων. Κάκεινοι δὲ «Ἐν τῷ οἴκῳ εὐροσάν με.»
 Ἀνέθη γὰρ, ὡς ἔφη, ἐν Βαιθὴλ ὁ Ἰακώβ, ἐπεφάνη
 τε Θεὸς αὐτῷ, καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτόν ἡ τῆς
 εὐλογίας ὑπόσχεσις, καθάπερ ἐδειξαμεν ἀκριβῶς, ὑμεῖς
 δὲ πάλιν οὐ ζητεῖτε Θεὸν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, εἰστρέ-
 χετε δὲ μᾶλλον, καὶ σφόδρα προθύμως, ἐν τοῖς τεμέ-
 νεσι τοῦ Βάαλ, καὶ ἐξαίτετε λόγους οὐ παρὰ Θεοῦ,
 ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν δαιμόνων μαντεύματα. Καὶ ὁ μὲν
 Θεοπέσιος Ἰακώβ ἀναβαίνων εἰς Βαιθὴλ, τουτέστιν,
 εἰς οἶκον Θεοῦ, » κατηφάνισε τὰ εἰδῶλα· ὑμεῖς δὲ
 τὸ ἐναντιὸν ἐν οἴκῳ Θεοῦ Θεὸν ἐστήσατε γλυπτόν.
 Ἐστῆσαν γὰρ εἰς Βαιθὴλ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσοῦν,
 καὶ τοὶ τῆς Βαιθὴλ ἐρμηνησομένης, ὡς εἶπον, οἶκος
 Θεοῦ. » Διὰ τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ἱεραμίου φησὶν ὁ
 Θεός· περὶ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς· «Τί ἡ ἡγαπη-
 μένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; » τουτέστιν,
 εἰδῶλον. Καὶ ὁ μὲν Θεοπέσιος Ἰακώβ καὶ εἰς οἶκον
 ἀναβαίνουσι Θεοῦ καθαρῶς ἐσθαι τε καὶ αὐτὰς δὲ τὰς
 στολάς μεταμέλθῃν ἐκέλευσεν· ὑμεῖς δὲ ὕρασθε βέ-
 βηλοι καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ ἀνίπτοις ἰόντες ποσὶν εἰς
 τὸν θεῖον οἶκον οὐκ ἐρυθριᾶτε; φησὶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦν

A gentes ascendamus in Bethel, et faciamus ibi altare
 Deo, qui exaudivit me in die tribulationis, qui fuit
 mecum, et salvavit me in via qua ambulavi. Et
 dederunt Jacob deos alienos, qui erant in manibus
 eorum, et in aures, quæ in auribus eorum, et abs-
 condit ea Jacob sub terebintho quæ est in Sichi-
 mis, et perdidit ea usque in hodiernum diem ⁴⁹. »
 Quo peracto bona spe alebatur sanctus Jacob. Nam
 Sichimitarum formidine penitus exsolvebatur, Deo
 virtute sua bellum adversus eum parturientes com-
 pimente. Ita enim in sacra Scriptura deinceps se-
 quitur : « Et factus est timor Dei super civitates
 in circuitu eorum, et non persecuti sunt post filios
 Israel ⁵⁰. » Postquam autem ædificatum est altare
 in Luza, quæ est Bethel, « Apparuit, inquit, Deus
 B Jacob, et benedixit ei, dixitque : Ego Deus tuus,
 cresce et multiplicare : gentes et congregationes
 gentium erunt ex te, et reges de lumbis tuis egre-
 dientur, et terram quam dedi Abraham et Isaac,
 tibi dedi eam, et semini tuo post te dabo terram
 hanc ⁵¹. » Harum historiarum nos commonefacit in
 præsentî prophetico oraculo. Erat igitur ex utero
 supplantator Jacob, vos autem semper supplan-
 taminî, et non supplantatis potius **171** peccatum.
 Et ille quidem laborum erat amantissimus, et sudo-
 ribus spectatus, et sincerus erga Deum; vos autem
 defectionibus ludentes, omnis lætitiæ vestræ largi-
 torem non honorastis. « Fleverunt patres vestri, et
 obsecrarunt me, » inquit. Nam si quando per insi-
 dias quidpiam ab aliis se passuros suspicabantur,
 flebant et supplicabant mihi : per me enim tantum-
 modo salutem expectabant; at vos urbes communi-
 titis, putatisque etiam nolente me fortasse servatum
 iri, et de hostibus victoriam relaturos. Et illi « in
 domo invenerunt me. » Ascendit enim in Bethel Ja-
 cob, ut dixi, apparuitque illi Deus, et ibi dicta est
 ad illum benedictionis promissio, ut paulo ante in-
 cuitus; at vos rursus non quæritis Deum in domo
 ejus, sed in delubra Baal potius, et cupidissime cur-
 ritis; nec a Deo responsa, sed dæmonum vaticinia
 exquiritis. Et divinus quidem Jacob ascendens in
 Bethel, hoc est, « in domum Dei, » delevit idola;
 vos contra in domo Dei Deum sculptilem constitui-
 stis. Statuerunt quippe in Bethel vitulum aureum,
 tametsi Bethel interpretationem haberet « domus
 Dei, » ut dixi. Quocirca et per Jeremiam Deus ait
 de Judæorum Synagoga : « Quid dilecta in domo
 mea fecit abominationem ⁵²? » idolum puta. Ac
 divinus quidem Jacob etiam in domum Dei ascen-
 dentibus mandavit mundari, et mutare vestes; vos
 autem cernimini profani, et immundi, et illotis pe-
 dibus domum divinam ingredi non erubescitis? in-
 quit. Quoniam porro talis erat Jacob, idcirco et
 « Dominus omnipotens erit memoriale ejus. » Ma-
 net enim salvus in memoria Dei, et floret gloria
 immortalî. Glorificat quippe Deus diligentes sc. Ita-
 que (dicam enim iterum quidpiam vehementer con-

⁴⁹ Gen. xxxv, 2, 4. ⁵⁰ Ibid. 5. ⁵¹ Ibid. 9, 12.

⁵² Jer. xi, 15.

ducibile) honores patrum vestrorum condemnabunt A vos, qui cum ipsis sapere, similibusque moribus et studiis exornari nolueritis. Damnabimini autem, non quia animabus tantum vestris iniqui, sed gloria quoque patrum insidiati fueritis, majorumque nobilitatem contaminaveritis.

αὐτοῖς, καὶ διὰ τῶν ὁμοίων κατακαλλύνεσθαι τρόπον B εἰς μόνας ἡδικοχότες τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἀλλ' οἶονε C τως καὶ ταῖς τῶν πατέρων εὐκλείας ἐπιβουλεύσαν- τες, καὶ προγονικὴν εὐγένειαν καταισχύναντες.

VERS. 6. *Et tu in Deo tuo converteris, misericordiam et iudicium custodi, et appropinqua ad Deum tuum semper.*

CXXXIX. Gratiae pollicitatio minis admista est : comminantis enim magis quam simpliciter promittentis est ista oratio. Verumtamen ex amore procedit comminatio, et est ad probas cogitationes, et ad 172 desiderium officio parendi vocantis oraculum. Erat enim, inquit, sapiens longeque optimus divinus Jacob, et propositi sui fructum habebat Dei erga se charitatem. Sed tu patrem non es imitatus. Verumtamen « Converteris in Deo tuo etiam tu, » hoc est, quamvis insipiens fueris, et apostata, et insolens, nihilominus etiam praeter voluntatem ad vitam virtutis norma directam redibis. Redibis autem corruptus in Deo, id est, per Deum. Et quoniam bona ratio non persuasit ut recta via ambulares, velleque sapere ut oporteret, restabit tibi plane flagellum, et celeriter ad eligendum et cognoscendum quod expedit te transferet. Atque haec nobis, ut arbitror, indicaverit merito quod dicitur, « Et tu in Deo converteris, » minas, ut dixi, bonis promissis scitissime permistas habens. Deinde porro, ut iam flagella patienti, et in medio verberum constituto Deus acclamat : « Misericordiam et iudicium custodi, et appropinqua ad Deum tuum semper. » Quemadmodum enim si dominus quispiam servo in poena, et inter ipsa flagella cum venia et indignatione dicat : Modestus esto, et prompte obediens, et herilia iussa ne contemne ; eodem modo, opinor, et universorum Deus, percutso quodammodo Ephraim, et belli calamitatis castigato, inquit, « Misericordiam et iudicium custodi, et appropinqua ad Deum tuum semper. » Perinde fortasse ac si dicat : Hac de causa scito te percuti, quia non custodisti nec magis duxisti quae mihi grata sunt et dilecta. Misericordia igitur dilectionem significat, « Dilectio autem est legis plenitudo » : « proximo enim « Malum non operatur », » ut beatus Paulus ait. Iudicium vero justam actionem, sive justitiam, et divinae legis voluntatisque observationem. Iudicium enim a divina Scriptura lex vocatur. Appropinquare autem Deo semper, significare potest sincerum mentis in ipsum desiderium et inclinationem, et abhorrere ab aliis qui non sunt dii, aut a creatura forte, aut certe a lignis et lapidibus. Appropinquabit vero Deo, et prope erit secundum affectum, qui et prohibis actionibus excellere novit, et incorruptam in seipso fidem

τοιοῦτος ὁ Ἰακώβ, ταύτητοι καὶ ὁ Κύριος παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ. » Σώζεται γὰρ ἐν μνήμῃ Θεοῦ, ἔχει τε ἀειθαλῆ τὴν εὐκλειαν. Δοξάζει γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. Οὐκοῦν (ἐρῶ γὰρ τι πάλιν τὸ εἰς δυνασιν ἀναγκαῖον) κατακρίνουσιν ὑμᾶς τῶν πατέρων αἱ δόξαι, μὴ τὰ ἴσα φρονεῖν ἐλομένους τε καὶ σπουδασμάτων. Κατακρίθησθε δὲ, οὐχ ὡς πως καὶ ταῖς τῶν πατέρων εὐκλείας ἐπιβουλεύσαν-

Καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου ἐπιστρέφεις, ἔλεον καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἐγγίξε πρὸς Θεόν σου διὰ πάντοτε.

ΡΑΘ'. Ἀπειλὴ κεχέραστοι τῆς χάριτος ἢ ὑπόσχεσις. Ἀπειλοῦντος γὰρ μᾶλλον, ἢ ὑπειχνουμένου καθαρῶς εἰς τὸ παρὸν ὁ λόγος : πλὴν ἐξ ἀγάπης ἢ ἀπειλῆ, καὶ καλοῦντος εἰς ὀρθότητα λογισμῶν, καὶ εἰς ἔρεσιν εὐκοσμίας τὸ χρησιμώδημα. Ἦν μὲν γὰρ, φησὶ, σοφὸς καὶ πανάριστος ὁ θεοσέσιος Ἰακώβ, καὶ γυνήμησ ἰδίας ἔχων καρπὸν τὸ θεοφιλέ. Ἄλλ' οὐκ ἐμμήσῳ τὸν πατέρα. Πλὴν ὁ Ἐπιστρέφεις ἐν Θεῷ σου καὶ σὺ, » τούτέστι, κἂν ἐξίτηλος ἦς, καὶ ἀποστάτης, καὶ ὑβριστής, ἀλλ' οὖν ἐπανήξῃ, καὶ οὐχ ἐκῶν, εἰς τὸ ἐλέσθαι βιοῦν ὀρθῶς. Ἐπανήξεις δὲ παιδευόμενος ἐν Θεῷ, τούτέστι, διὰ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ σε λογισμὸς οὐ πέπεικεν ἀγαθὸς, ἐπ' ὀρθὴν λέναι τρίβον, καὶ ἀγαπήσθαι φρονεῖν ἃ δεῖ, περιγενήσεται σου πάντη τε καὶ πάντως ἡ μάστιξ, καὶ μεταθήσει γοργῶς πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος αἵρεσιν τε καὶ γνώσιν. Ταῦτ' ἐμὲν οὖν ἡμῖν, καθάπερ ὑπολαμβάνω, κατασημείνουν ἀνείκτως τὸ, « Καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου ἐπιστρέφεις, » ἀπειλὴν ἔχων, ὡς ἔφη, χρησταῖς ἐποσχέσεαι εὐ μάλα καχερασμένην. Ἔτα λοιπὸν, ὡς ἤδη μαστιζόμενος, καὶ ἐν αὐτῷ γεγονότι τῷ πλήττεσθαι, Θεὸς ἐπιφωνεῖ : « Ἐλεον καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἐγγίξε πρὸς τὸν Θεόν σου διαπαντός. » Ὅσπερ γὰρ εἰ τις δεσπότης οἰκέτη παιδευόμενος, καὶ ἐν αὐτῷ μαστιζέσθαι γεγονότι, λέγοι μετὰ φειδούς τε ἄμα καὶ ἀγανακτήσεως, Σώφρων ἔσο καὶ εὐπειθής, καὶ μὴ καταφρόνει δεσποτικῶν ἐνταλάτων τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τυπτομένην τρόπον τινὰ τῷ Ἐφραῖμ, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἐκπαιδευόμενος φησὶν : « Ἐλεον καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἐγγίξε πρὸς τὸν Θεόν σου διαπαντός. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν : Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἴσθι πληττόμενος, ὅτι μὴ ἐφυλάξω, μηδὲ τετμήμας τὰ ἐμοὶ φίλα καὶ ἡγαπημένα. Τὸ μὲν οὖν ἔλεος τὴν ἀγάπην δηλοῖ. « Ἀγάπη δὲ νόμου πλήρωσις. » Τῷ γὰρ πλησίον « Κακὸν οὐκ ἐργάζεται, » κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Τὸ δὲ κρίμα τὴν δικαιοπραγίαν, ἥτοι τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ νόμου βουλήματος τήρησιν. Κρίμα γὰρ ὁ νόμος ὠνόμαστοι παρά γε τῆ ἁεπνεύστῳ Γραφῇ. Τὸ δὲ ἐγγίξιν Θεῷ διαπαντός, ὑπέφηνεν ἂν τὴν εἰς αὐτὸν γνησίαν τῆς διανοίας ἔρεσιν τε καὶ ῥοπὴν, καὶ τὸ μὴ προσκείσθαι φιλεῖν ἑτέροις τοῖς οὐκ οὐσί θεοῖς, ἢ τῇ κτίσει τυχόν, ἢ γοῦν ξύλοις τε καὶ λίθοις. Ἐγγίξει δὲ Θεῷ, καὶ πλησίον ἔσται κατὰ διέθεσιν, καὶ ὁ πράξεσιν ἀγαθαῖς ἐμπρέπειν εἰδώς, καὶ

¹⁷² Rom. XIII, 10. ¹⁷³ I Cor. XIII, 5.

ἀπαράφορον ἐν ἑαυτῷ τῆρησας τὴν πίστιν. Μεσολαβεῖ γὰρ πολλάκις ἡ ἁμαρτία, καὶ διστάσει Θεοῦ. Κατὰ τὸν Ἰσον δὲ τρόπον ἀποσοβεῖ πάλιν τῆς πρὸς αὐτὸν οικειότητος καὶ τὸ προσκεῖσθαι φωναῖς ἀνοσιῶν ψευδοδιδασκάλων. Παραιτητέον δὲ οὖν τοῖς ἐθέλουσιν ἐγγὺς εἶναι Θεοῦ, τὰ δὲ ὧν ἂν γένοιτο μακρὰν.

Χαναάν, ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας, καταδυναστεύειν ἠγάπησα. Καὶ εἶπεν Ἐφραΐμ· Πλὴν κεκλούτηκα, εὐρηκα ἀναψυχὴν ἑμαυτῷ. Πάντες οἱ πόροι αὐτοῦ οὐκ εὐρεθήσονται αὐτῷ δι' ἀδικίας δὲ ἡμαρτεν.

PM. Ὅσον μὲν γὰρ ἔχει εἰς γε τὸ δοκοῦν Θεῷ, τετήρηκεν ἂν ἑλεός τε καὶ κρίμα, καὶ τὸ ἐγγίξειν αὐτῷ διαπαντός ὁ Ἐφραΐμ. Ἐπειδὴ δὲ φρονὸς ἀπώλισθεν ἀγαθῆς, καὶ δι' οὐδενὸς πεποίηται λόγου τὰ οὕτω σεπτά καὶ τίμια, γέγονεν ἐν Ἰσραὴ τοῖς ἀλλογενέσι Χανααναίσις θεός τε καὶ δυσσεβής, καὶ οὕτως μάλιστα χαίρων ἐπὶ τοῖς τῆς φαυλότητος τρόποις, καὶ βαρβάρῳ γνώμῃ τῆς ἀλλοτριῶν ἐπιθυμίας ἀγαλίωσεν ἡττώμενος. Οὐκοῦν ἔδει μὲν τὸν Ἐφραΐμ ζηλωτὴν ὁρᾶσθαι τοῦ προπάτορος Ἰακώβ, καὶ τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης κατ' ἔχονσι λένας φιλεῖν. Ἀλλὰ γέγονε Χανααναίος. Πύρηται γὰρ ἔστι Ζυγὸς ἀδικίας ἐν χερσὶν αὐτοῦ, ὡς τούτῃστιν, ἀνισότης καὶ πλεονεξία. Τετίμηκε γὰρ ἐν Ἰσραὴ τοῖς ἔθνεσι τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεόν, τὴν ἐπάρατον καταδυναστείαν. Καὶ οὕτως μὲν ἐπλημμελεῖ τοῦτο δρῶν, ἵνα κτείνῃ οὐκ ἠξίου. Ἐπετέρπετο δὲ μόνῳ τῷ πλουτεῖν καὶ τρωφᾶν, ὡς οὐκ ἐφορῶντος Θεοῦ, ὡς οὐκέτι κατασκευαστομένου τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσιν ἐπιτιμῶντος δικαίως. Ἀπονοίας δὲ τῆς ἐσχάτης εἴη ἂν ἀπόδειξις ἐναργής, τὸ ἐκ παντὸς μὲν τρόπου πλουτεῖν ἐπιχειροῦν τὸν Ἐφραΐμ, οὐδὲν δὲ εἶναι νομίζον τὰ ἐξ ἀρπαγῆς καὶ βίας ἐγκλήματα, σημαυολόγημα δὲ ὡς περ ποιῆσθαι λοιπὸν ἐκ πολλῆς ἀγαν ἀποπληξίας, τὰ οἷς ἔδει μᾶλλον ἐπερυσθῆναι. Ἐφ' ἧ γὰρ· « Πλὴν κεκλούτηκα, ἠγάπησα ἀναψυχὴν ἑμαυτῷ. » Τί οὖν πρὸς ταῦτα Θεός; « Πάντες οἱ πόροι αὐτοῦ οὐκ εὐρεθήσονται αὐτῷ, διὰ ἀδικίας δὲ ἡμαρτε. » Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅτι· « Πλοῦτος ἀδικῶς συναγόμενος ἐξεμεθήσεται, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ δὴ τοῖς ἐθέλουσιν ἐξ ἀδικίας συλλέγειν, καὶ πλουτεῖν ἐκ πλεονεξίας, ἐπιφωνεῖται τις ἡδὴ τὸ διὰ φωνῆς ἁγίου· Βέλτιον ἦν σε « ποιεῖν κρίμα, καὶ δικαιοσύνην καλὴν· » προκειμένου γὰρ τοῦ θελοῦ βήματος, « Οὐκ ὠφελήσουσι μὲν θησαυροὶ ἀνόμοιοι, δικαιοσύνη δὲ ῥύσεται ἐκ θανάτου. » Καὶ ἡ φησι ὁ Παροιμιαστής, « Κρείσων μικρὰ μερὶς μετὰ φόβου Κυρίου, ἢ θησαυροὶ μεγάλοι μετὰ φόβου. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· « Κρείσων ὀλίγη λῆψις μετὰ δικαιοσύνης, ἢ πολλὰ γεννήματα μετὰ ἀδικίας. » Πλὴν αἱ πράξεις ἡμᾶς, καὶ ἡ τῶν ἔργων ποιότης, ἀξίους ἔσθ' ὅτε τῆς τῶν ἁγίων Πατέρων εὐγενείας ἀπέτελεῖ, ἀπονέμει δὲ καὶ πατράσι ἁμαρτωλοῖς. Διοίσομεν γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον τῶν ἐν ἀσεβείᾳ βεβιωκότων, εἰ τὰ αὐτῶν μολοίμεθα. Ταῦτητοι, κεκλήσθαι φημεν Χαναάν τὸν Ἐφραΐμ. Περφρόνηκε γὰρ τὰ ἀλλογενῶν. Ἀλλογενεῖς

A servavit. Sæpe enim peccatum se interponit, et a Deo disjungit ac separat. Eodem quoque modo ab ejus familiaritate arcet pseudomagistrorum impiis sermonibus deditum esse. 173 Volentibus igitur Deo propinquos esse, removenda sunt per quæ longinqui ab eo fiunt.

VERS. 7, 8. Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis, opprimere per potentiam dilexit. Et dixit Ephraim : Verumtamen dives effectus sum, inveni requiem mihi. Omnes labores ejus non inveniuntur ei propter iniquitates quas peccavit.

CXL. Quod attinet ad beneplacitum Dei, custodisset misericordiam et judicium, et studisset illi appropinquare semper Ephraim. Sed quia bonam mentem amisit, et res adeo venerandas colendasque nihili fecit, Chananzis alienigenis factus est similis, atheus et impius, et moribus nequam plurimum gaudens, et animo barbârico cupiditate rerum alienarum impotenter subjugatus. Ergo debebat quidem Ephraim patris sui Jacob æmulus videri, et per vestigia justitiæ ejus libenter incedere; sed evasis Chananzus. Inventa est enim « statera iniquitatis in manu ejus, » hoc est, Inæqualitas et avaritia. Nam more gentium Deum ignorantium execrandam oppressionem pro magno habuit. Et se peccare hoc faciendo, cogitare noluit. Solis divitiis acquirendis et voluptatibus delectabatur, quasi Deo non vidente, nec amplius homines in terris visitante, et injuste agentes juste multante. Est autem extremæ dementiæ argumentum certissimum, Ephraim modis omnibus ad divitias corradas incubere, et rapinæ ac violentiæ crimina nihili facere; sed ex magno stupore adhuc honorifice quodammodo de se prædicare, ob quæ præstaret pudore suffundi. Ait namque, « Verumtamen dives effectus sum, inveni requiem mihi. » Quid igitur ad hæc Deus? « Omnes labores ejus non inveniuntur ei, propter iniquitates quas peccavit. » Verum est enim, « divitiæ injuste congregatæ evomentur », ut scriptum est. Quin et ex iniquitate conantibus opes colligere, et ex avaritia ditescere illud sancti quispiam acclamet, Melius est te « facere judicium, et justitiam ». « Propositio namque divino tribunalis « non proderunt thesauri iniquis; justitia autem liberabit a morte ». » Et ut ait Paræmiastes : « Melior est parva pars cum timore Domini, quam thesauri magni cum animo intrepido ». » Et rursus idem : « Melior pauca acceptio cum justitia, quam multa germina cum iniquitate ». Verumtamen vero actiones nos, 174 et operam qualitas sanctorum Patrum nobilitate aliquando dignos efficiunt, et patribus peccatoribus similes reddunt. Nullo quippe modo ab his qui impie vixerunt discrepabimus, si ipsorum mores imitemur. Idcirco dicimus Ephraim vocatum esse Chanaan. Eo enim animo fuerunt quo alienigenæ; Chananzæ autem alienigenæ, et propter impietatem infames. Proinde et quidam

173 Job xx, 15. 174 Jer. xxii, 3. 175 Prov. x, 2. 176 Prov. xv, 16. 177 Prov. xvi, 8.

increpantur, facinorosæ audaciæ suæ convenienter, **A** audientes, « semen Chanaan, et non Juda ⁶⁰. »

Vers. 9, 10. *Ego autem Dominus Deus tuus eduxi te de terra Ægypti. Adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut in diebus solemnitatis. Et loquar ad prophetas. Et ego visiones multiplicavi, et in manu prophetarum assimilatus sum.*

CXLI. Chanaan appellavit Ephraim, ut dixi, manifeste coarguens ut inimicum misericordiæ et justitiæ, et sectantem potius inæqualitatem et avaritiam et iniquitatis omne genus. Verum ecce conatur præterea ostendere, non solum in rebus humanis fuisse talem, sed etiam appropinquare Deo rebus ipsis recusasse. Insimulat igitur ut ignorantem liberatorem suum, ut recordem ac protervum adversus eductorem suum, « De domo servitutis, in signis et portentis, et in brachio excelso ⁶¹. » — « Ego enim, inquit, eduxi vos ex Ægypto. » Dum autem dicit, « eduxi, » revocat nos ad memoriam patratorum super ipsis, quoad in terram patribus ipsorum promissam profecti sunt. Ea sexcenta sunt, et quæ satis admirari nemo potest. Nullam autem relictam illis excusationem de oblivione horum docet, adjungens: « Adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut in diebus solemnitatis. » Quod quid sit, audies rursum. Lex Moysis in mense septimo, decimo quinto die, festum Scenopægiæ, seu Tabernaculorum celebrari jussit. Cujus quæ fuerit occasio, ipse legislator declarat, de Scenopægia hunc in modum loquens in Levitico: « In mense septimo celebrabitis ipsam. In tabernaculis habitabitis septem dies. Omnis indigena in Israel habitabit in tabernaculis. Ut videant generationes vestræ, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem illos de terra Ægypti. Ego Dominus Deus vester ⁶². » Itaque ad recordationem exitus de Ægypto festum peragebant. Deinde ait, Quomodo possis mei oblivisci, qui eduxi te ex Ægypto, **175** adhuc habitans in tabernaculis, et ipsum hoc negotium solemnitatis occasione et causam habens? « Adhuc enim habitare te faciam in tabernaculis, ut in die festi. » — « Habitare te faciam » ait, pro, habitare te facio, aut facio habitare in tabernaculis in diebus festi horum. Igitur defendi oblivio ista non potest. Sed cupiebas forsitan futurorum quædam nosse, et inquirere volebas curiosius quæ tua interessent. Et cur potius adires falsos vates Baal, aut commentitios deos, et ab ipsis ista exquireres, et non magis sapienter meminisses me loqui ad prophetas, et multiplicare visiones quoque, hoc est, a me omnem sermonem propheticum et profecturum, et profectum esse, et non ab aliquo falso nomine tuorum? Mihi enim soli in acceptis referetur et futura scire, et præterita meminisse. Sed imitati sunt me, inquit, honorati abs te adulterini vates et prophetæ. Hoc est quod ait, « In manu propheta-

δὲ οἱ Χαναναῖοι, καὶ ἐπ' ἀθεότητι διαβεβλημένοι· τοιγάρτοι καὶ ὠνειδίζοντο τινες, τοῖς ἑαυτῶν τολμήμασι περπόντως ἀκούοντες, « Σπέρμα Χαναάν, καὶ οὐκ Ἰούδα. »

Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεός σου ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ἐτι κατοικίω σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέραις ἑορτῆς. Καὶ λαλήσω πρὸς προφήτας. Καὶ ἐγὼ ὄρασεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθην.

PMA. Χαναάν ὠνόμασε τὸν Ἐφραῖμ, ὡς ἔφην, ἀπελέγχων ἐναργῶς, ὡς εἶη μεμισηκῶς ἑλεός τε καὶ κρίμα, ἀνηρημένος δὲ μᾶλλον τὴν πλεονεξίαν, καὶ τὴν ἀνισότητα, καὶ πᾶν εἶδος ἀδικίας. Ἄλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν πειρᾶται δεικνύειν, ὡς μὴ μόνον γεγονότα τὰ εἰς ἀνθρώπους τοιοῦτον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ ἐγγίζειν **B** Θεῷ διὰ πραγμάτων αὐτῶν παραιτούμενον. Αἰτιάται δὴ οὖν, ὡς ἠγνοῦχότα τὸν λυτρωτὴν, ὡς ταῖς ἀπονομαῖς περιυδρίσαντα τὸν ἐξ οἴκου δουλείας ἐκκεκομικότα σημεῖοις τε καὶ τέρασι, καὶ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐξ Αἰγύπτου. » Ἐν δὲ τῷ « ἀνήγαγον » εἰπεῖν, ἀποφέρει πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἐπ' αὐτοῖς γενομένων, ἄχρις ἂν εἰσελάσωσιν εἰς τὴν γῆν τὴν τοῖς ἁγίοις πατρᾶσιν ἐπηγγελμένην. Μυρία δὲ ὅσα ταυτὶ, καὶ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος. Ὅτι δὲ προφάσιτον αὐτοῖς τὸ ἐπιλανθάνεσθαι τούτων, παρέδειξε προστιθείς: « Ἐτι κατοικίω σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέραις ἑορτῆς. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστὶ, πῦσθη δὴ πάλιν. Ὁ διὰ Μωσέως προστέταχε νόμος ἐν τῷ ἑβδόμῳ μηνί, τῇ πεντεκαδεκάτῃ ἡμέρῃ, τῆς σκηνοπηγίας τελεῖσθαι τὴν **C** ἑορτὴν. Καὶ τίς ἡ τοῦδε πρόφασις, αὐτὸς ἡμῖν ὁ νομοθέτης διεσάφει, λέγων περὶ τῆς σκηνοπηγίας, ἐν τῷ Λευϊτικῷ: « Ἐν τῷ μηνί τῷ ἑβδόμῳ ἑορτάσετε αὐτήν. Ἐν σκηναῖς κατοικήσετε ἐπὶ τὰς ἡμέρας. Πᾶς ὁ αὐτόχθων Ἰσραὴλ κατοικήσει ἐν σκηναῖς: ὅπως ἴδωσιν αἱ γενεαὶ ὑμῶν, ὅτι ἐν σκηναῖς κατώκησα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, ἐν τῷ ἐξαγαγεῖν με αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν. » Οὐκ οὖν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐξόδου τῆς ἐξ Αἰγύπτου γεγεννημένης, ἐτέλουν τὴν ἑορτὴν. Εἶτα, πῶς ἂν δύνατο, φησὶν, ἐπιλανθάνεσθαι μου, τοῦ ἐξαγαχόντος σε ἐξ Αἰγύπτου, γινόμενος ἔτι καὶ ὑπὸ σκηναῖς, καὶ πρόφασιν ἑορτῆς τὸ χρῆμα ποιούμενος; « Ἐτι γὰρ κατοικίω σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέρῃ ἑορτῆς. » Τὸ, « κατοικίω σε, » **D** φησὶν ἀντὶ τοῦ, κατοικίζω, ἥτοι ποιῶ κατοικεῖν ἐν σκηναῖς, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐπὶ τούτοις ἑορτῆς. Οὐκ οὖν ἀπροφάσιτος ἡ λήθη. Ἄλλ' ἐζήτησις ἴσως εἰδέναι τῶν ἐσημένων τινὰ, καὶ πολυπραγμονεῖν ἐβούλου τὰ κατὰ σαυτόν· καὶ τί μᾶλλον εἶδει προστιέναι τοῖς ψευδομάντεσι τοῦ Βάαλ, ἧγουν τοῖς τῶν ψευδωνύμων θεῶν, καὶ παρ' αὐτῶν τὰ τοιάδε ζητεῖν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἀναμνησθεσθαι σοφῶς, ὅτι λαλῶ μὲν ἐγὼ πρὸς προφήτας, ἐπλήθυνα δὲ καὶ ὄρασεις, ταυτέστι, παρ' ἐμοῦ πᾶς ἔσται λόγος προφητείας, καὶ ἤδη γέγονεν, οὐ παρ' ἐτέρου σου τῶν ψευδωνύμων θεῶν. Ἐμοὶ γὰρ ἀνακείσεται μόνω, τὸ καὶ εἰδέναι τὰ ἐσόμενα, καὶ μεμνησθαι τῶν παρωχημένων. Ἄλλ'

⁶⁰ Dan, xiii, 56. ⁶¹ Jer. xxxii, 21. ⁶² Levit, xxiii, 41-45.

εμμήσαντό με, φησίν, οί τετιμημένοι παρὰ σοῦ ψευδομάντεις καὶ ψευδοπροφῆται. Τοῦτό ἐστι τὸ, « Ἐν χερσὶ προφητῶν ὁμοιωθῆν. » Ἐζητεῖς παρ' αὐτῶν εἰδέναι τὰ μέλλοντα. Εἶτα, τοὺς ἐμοὺς πλαττόμενοι λόγους, καὶ τὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν ἔργα μιμούμενοι, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἠρεύγοντό σοι. Καὶ γοῦν Ἰερεμίας μὲν ὁ προφήτης, κλοιοὺς ἐτίθει ξυλλίωους περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, Θεοῦ τὸ χρῆμα γενέσθαι προστάττοντος. Ἀντιταττόμενος δὲ τοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁ ψευδοπροφήτης Ἀνανίας, λαθῶν συνέτριψε τοὺς κλοιοὺς, ἔφη τε· « Οὕτως εἶπε Κύριος· Συνέτριψα τὸν ζυγὸν βασιλέως Βαβυλωνός. » Τοῦτό ἐστιν, ὡς ἔφη, τὸ, « Ἐν χερσὶ προφητῶν ὁμοιωθῆν. » Ἐγκλημα δὴ οὖν τῷ Ἐφραϊμ, ὅτι καίτοι σαφῆ τὴν ὑπόμνησιν ἔχων ἀπὸ γε τῆς ἑορτῆς τῆς σηνηοπηγίας, τῆς ἐξόδου τῆς Αἰγύπτου γεγενημένης, ἐπελανθάνετο Θεοῦ, καὶ ὅτι μὴ μᾶλλον αὐτὸν ἐζήτησεν, ὡς λαλοῦντα πρὸς προφήτας, ὡς ὁράσεις πεπληθυκότα, προσέκειτο δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάταις, πλαττομένων τὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν λόγον καὶ πράξεων.

El μη Γαλαὰδ ἐστιν, ἀρα ψευδεῖς ἦσαν ἐν Γαλγάλ ἄρχοντες θυσιάζοντες, καὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν ὡς χελῶναι ἐπὶ γέρσον ἀγροῦ;

PMB. Ὅτι προσέκειντο τοῖς ψευδομάντεσιν καὶ ψευδοπροφήταις, ἀναβαίνοντές τε καὶ θύοντες εἰς τε τὴν Γαλαὰδ καὶ Γαλγάλ, ἀπελέγχει διὰ τούτων· λέγεται δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τὰς δύο μάλιστα ταυτασί πόλεις, ἐν αἷς ἦν ἔκτοπιωτέρα τῶν ἄλλων ἢ πλάνη, καὶ ἅπας μὲν τρόπος· τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀπεσουδόζετο, πάντα δὲ ἦν ἐν λόγῳ τὰ παροτρύνοντα, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἠκούσης ἀπονοίας ἐμπλεω. **C** Καὶ γοῦν ἐν τοῖς ἀνωτέρω περὶ μὲν τῆς Γαλαὰδ ἔφη Θεός· « Ἐκεῖ κατεφρόνησέ μου Γαλαὰδ, πόλις ἐργαζομένη μάταια, » τούτέστιν, εἰδῶλα. Πλαστουργοὶ γὰρ εἰδῶλων ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ. Περὶ δὲ γε τῆς ἑτέρας· « Πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν εἰς Γαλγάλ· ὅτι ἐκεῖ αὐτοὺς ἐμίσησα διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. » Ἐπειπεῖν δὲ ἀναγκαῖον τῶν συμβεβηκότων τινὰ τῇ Γαλααδιτῶν. Συνήσωμεν γὰρ οὕτω τῶν προκειμένων τὴν νοῦν. Φούλας βασιλεὺς Ἀσσυρίων, πρῶτος ἐλθὼν κατὰ τῆς Σαμαρείας, πρωτόλειον ὡσπερ τι τὰς δύο φυλάς ἐποίησατο τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ πάσας αὐτῶν εἶλε τὰς πόλεις, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὴν Γαλαὰδ. Τοῦτου διαμέμνηται Θεός, ὡς ἐν παραδρομῇ, λέγων· « **EI** μὴ Γαλαὰδ ἐστιν. » **EI** μὴ ἐστι, φησὶ, καὶ μὴ σώζεται νῦν ἡ Γαλαὰδ· εἰ καὶ ἀπόλωλε, καὶ οὐκ ἐστὶν ἐξ αὐτῆς τὴν τοῦ Ἐφραϊμ ἐλέγξει παραινίαν, διὰ τὸ μὴ ὁρᾶσθαι νυνὶ, ἄρα καὶ οἱ θυσιάζοντες ἄρχοντες ἐν τῇ Γαλγάλ ψευδεῖς ἦσαν, καὶ οὐκ ἀληθεῖς. Γαλγάλ δὲ πόλις ἐστὶ τῶν Ἰορδάνου πέραν, ἐν ἣ μάλιστα συντρέχοντες μικροὶ καὶ μεγάλοι, τοῖς τῆς εἰδωλοατρίας προσέκειντο μολυσμοῖς. Οὐκοῦν εἰ μὴ ἐστὶν ἡ Γαλαὰδ, ἀρα τίς ἐστὶν ὁ φάναι τολμῶν, ὅτι καὶ οἱ θυσιάζοντες ἄρχοντες εἰς Γαλγάλ ψευδεῖς ἦσαν, καὶ οὐκ ἀληθεῖς; . . . . . ὕψηλά, καὶ ἀπόβλεπτα τοῖς γλυπτοῖς ἀνιστάντες θυσιαστήρια, χελῶναις ἐν ἰσφ ταῖς κατ' ἀγροῦς.

rum assimilatus sum. » Querebas scire ab illis futura. Deinde illi meos sermones fluentes, meorumque prophetarum opera imitantes, de cordibus suis eructabant tibi. Quare Jeremias propheta, Deo ita mandante, vincula, seu caenas ligneas circumponebat collo suo⁶². Qui autem sermonibus ejus refragabatur falsus propheta Ananias, arreptas contrivit, dixitque : « Sic dicit Dominus : Contrivi jugum regis Babylonis⁶⁴. » Hoc est quod dicebam, « in manu prophetarum assimilatus sum. » Crimen igitur Ephraim est quod, quamvis a solemnitate Tabernaculorum evidentiter educationis de Ægypto admoneretur, obliviscebatur tamen Dei; et quod non potius ipsum quærebat, ut loquentem ad prophetas, ut visiones multiplicantem; sed decipi se a pseudo-**B** prophetis pateretur verbis et factis quæ Dei propria sunt mentientibus.

VERS. 11. Si Gulaad non est, num falsi erant in Galgal principes immolantes, et altaria eorum quasi testudines super desertum agri?

CXLIII. Addictos falsis vatibus et falsis prophetis, ascendentesque et sacrificantes in Galaad et Galgal his verbis reprehendit. Demonstrationis ergo duas hæcæ civitates potissimum accipit, in quibus vigeat seductio enormius, et omnis ratio pietatis contemnebatur, omniaque magnificabant, quæ animos incenderent, et extrema essent plena insaniam. **176** Igitur supra de Galaad dixit Deus : « Ibi contempsit me Galaad, civitas operans vana⁶⁵, » hoc est, idola. Incolæ enim illius idolorum artifices erant. De altera vero : « Omnes nequitie eorum in Galgal, quia ibi odi eos propter malitias adinventionum eorum⁶⁶. » Non erit abs re nonnulla proferre in medium, quæ Galaaditis acciderunt : sic enim sensus verborum adductorum liquebit. Phulas rex Assyriorum, qui primus Samariam adortus est, veluti primitias sibi fecit duas tribus trans Jordanem, omnesque earum urbes subegit, et ante alias Galaad. Horum velut in transitu meminit Deus, dicens : « Si Galaad non est. » Si non est, inquit, et nunc salva non est Galaad; si et perit, non est ex ea Ephraim redarguere petulantiam, quia nunc non videtur; nam et sacrificantes principes in Galgal mendaces erant, et non veri. Galgal oppidum est trans Jordanem, in quam parvi et magni confluentes sese idololatriæ sordibus inquinabant. Itaque si non est Galgal, num quis dicere audeat, etiam sacrificantes principes in Galgal falsos ac non veros fuisse? . . . . . excelsa et conspicua simulacris erigentes altaria, similia testudinibus in agro. Testudines esse dicit, non illa animalia, cave pntes; sed aggeres excitatos, quos quidam ad aquam in colles derivandam faciunt : innumera enim hujusmodi ab agricolis solerter excogitata sunt. Principes autem sacrificantes nominat, aut exercitui præfectos et dis-

⁶² Jer. xxvii, 2. ⁶⁴ Jer. xxviii, 41. ⁶⁶ Ose. vi, 7, 8. ⁶⁶ Ose. ix, 15.

ciplinæ militaris duces; aut certe ex familia Levi procreatos, penes quos erat ex lege principatus: nam et ipsi, cum aliis lapsi, servierunt sculptilibus non pauci numero. Scriptum est igitur apud Ezechielem: « Ideo hæc dicit Dominus: Omnis filius alienigena incircumciscus corde et incircumciscus carne, non ingreditur in sancta mea in omnibus alienigenis qui sunt in medio domus Israel; sed Levitæ, qui resiliuerunt a me, cum erraret Israel a me post cogitationes suas, et accipiant iniquitatem suam⁶⁷. » λέγει Κύριος ὁ Θεός· Πᾶς υἱὸς ἀλλογενῆς ἀπερίτμητος καρδίᾳ, καὶ ἀπερίτμητος σαρκί, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ἅγια μου, ἐν πᾶσιν υἱοῖς ἀλλογενῶν, τῶν τινες ἀφῆλαντο ἀπ' ἐμοῦ ἐν τῷ πλανᾶσθαι τὸν Ἰσραὴλ ἀπ' ἐμοῦ, κατόπισθεν τῶν ἐνθυμημάτων αὐτῶν, καὶ λήφονται τὴν ἀδικίαν αὐτῶν. »

VERS. 12. *Et recessit Jacob in campum Syriæ, et servivit Israel in uxore, et in uxore custodivit.*

177 CXLIII. Ad primævi patris germanitatem bonitatemque, et ex eo progenitorum stultitiam et impietatem considerandam redit, et illius in parvis rebus tolerantiam velut admiratur. Deinde eam ipsam ad reprehensionem ignaviæ decem tribuum in rebus maximis accomodat. Quomodo enim non esset admirationi Jacob, qui adeo molestos et vix sufferendos labores exhaustit, et propter uxores ducendas mercenarii loco Laban servire non recusavit⁶⁸? Sed quamvis primi parentis merces exigua fuerit, connubium videlicet, ut dixi, custodivit tamen, et servavit fidem, qui ei matrimonium promisit. Laboravit autem non pro patria, aut terra, aut domo sua; sed advena, et in peregrina regione commorans. Et talis quidem erat Jacob. Videamus nunc peccata posterorum Israel. Non in alienam regionem missi, sed in ea quam armis comparant, collocati sunt; et cum Ægyptiis servirent, sudorumque suorum nullam mercedem acciperent, aliquando virtute Dei e regione opprimentium se discesserunt, et in terra patribus promissa condeserunt. Non iis nuptiæ cum muliercula, ut captant nuptias mercedis loco sunt propositæ; sed omnis boni copia potius, terra fluens lacte et melle, debellatio adversariorum, gloria et divitiæ, et hinc promanantia decora, et quid non tandem, quod ad felicem statum deliciasque spectaret? Sed non custodierunt. Transgressi sunt enim, custodiam plane in minimis ponentes. Manifestum igitur, longissime a patrum probitate remotos, nec illis impertitæ gratiæ principes futuros; justus est enim iudex,

VERS. 13. *Et in propheta eduxit Dominus Israellem ex terra Ægypti, et in propheta servatus est.*

CXLIV. Hoc loco causam nobis aperit quare Israel præscriptum sibi mandatum non servaverit, et Deum contempserit, dicentem: « Non erunt tibi dii alii præter me⁶⁹, » et quare eximia patrum studia æmulari noluerit. Objurgat enim Israelitas quod se humano regno ex asse subijcerent, cum

Α Χελώνας δὲ εἶναι φησιν, οὐχὶ δὴ τὰ ζῶα, μὴ τοῦτο νομίσει, ἀλλὰ γὰρ τὰς τῶν χωμάτων ἐγέρσεις, ἃς ποιοῦντό τινες, εἰς βουνοὺς ἀναλαμβάνοντες τοὺς ὕδραγωγούς. Μυρία δὲ ὅσα τοιαῦτα τοῖς γηπόνοις ἐσπούδασται. Ἀρχοντα; δὲ φησὶ θυσιάζοντα; ἢ στρατηγούς, καὶ τῶν τακτικῶν ἡγουμένους, ἢ γούν τοῦ; ἐξ αἵματος Λευῖ, τὴν ἐκ νόμου φρονοῦντα; ἡγεμονίαν. Συναπώλισθον γὰρ καὶ αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ λελατρεύασι τοῖς γλυπτοῖς οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν Γέγραπται οὖν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· « Διὰ τοῦτο τάδε ὄντων ἐν μέσῳ οἴκου Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἢ οἱ Λευῖται, οἱ τινες ἀφῆλαντο ἀπ' ἐμοῦ, κατόπισθεν τῶν ἐνθυμημάτων αὐτῶν, καὶ λήφονται τὴν ἀδικίαν αὐτῶν. »

B *Kai ἀνεχώρησεν Ἰακώβ εἰς πεδίον Συρίας, καὶ ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικί, καὶ ἐν γυναικί ἐφυλάξατο.*

PMΓ'. Ὑπονοστεῖ δὴ πάλιν ὁ λόγος εἰς βάσανον τῆς τε τοῦ προπάτορος γνησιότητος καὶ ἐπιεικείας, καὶ τῆς τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγονότων σκαιότητός τε καὶ δυσσεβείας. Θαυμάζει δὲ ὡσπερ τὸ ἐπὶ μικροῖς ἐκείνου τληπαθὲς, εἶτα παραφέρει τὸ χρῆμα πρὸς ἔλεγον τῆς ἐπὶ μεγίστοις βραθυμίας τῶν δέκα φυλῶν. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιο τὶς τὸν Ἰακώβ, τὸν οὕτω μικρὸν καὶ δύστονον ἀνατλάντα πόνον, καὶ τὸ θητεύειν τῷ Λάβαν οὐ παρατησάμενον ἐπὶ γυναιξὶ καὶ γάμοις; Ἀλλ' εἰ καὶ μικρὸς κομιδῇ προπάτορος ὁ μισθὸς (γάμος ἦν, ὡς ἔφη), πλην ἐφυλάξατο καὶ τετήρηκε τὴν πίστιν τῷ τὸν γάμον ὑπεσχημένῳ. Πεπὸνθε δὲ οὐδὲ ἐπὶ οἰκείας πόλεως ἢ γῆς, ἢ ἐστίας, ἀλλ' ὡν ἐπηλύτης, καὶ διακρίθων ἐπ' ἀλλοδαπῆς. Καὶ ἦν μὲν τοιοῦτος ὁ Ἰακώβ, ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐγκλήματα. Οὐκ εἰς ὄνειαν ἐπέμπετο γῆν· ἀλλ' ἐν δορυκτῆτου μοίρᾳ κείμενος, θητεύων Αἰγυπτίοις, καὶ ἄμισθον ὑπομένων ἰδρώτα, ποτὲ δυνάμει Θεοῦ τῆς τῶν πλεονεχουσῶν ἀπήλλαξέ τε χώρας, καὶ ἐκάθισεν εἰς γῆν τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην. Οὐ γάμος ἦν αὐτῷ γυναῖο προκείμενος εἰς ἀντέκτισιν, ὡς τετηρηκότι τὸν γάμον, χορηγία δὲ μᾶλλον ἀμφιλαφῆς παντὸς ἀγαθοῦ, γῆ βέουσα γάλα καὶ μέλι, τὸ καταθλεῖν δύνασθαι τῶν ἀνθεστηκότων, δόξα καὶ πλοῦτος, καὶ τὰ ἐντεῦθεν αὐχῆματα, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τὸ τῶν εἰς εὐημερίαν καὶ τρυφήν; Ἀλλ' οὐκ ἐφυλάξατο. Παραβέβηκε γὰρ, ὀλίγου παντελῶς ἀξιώσας λόγου τὴν τήρησιν. Πρόδηλον οὖν, ὅτι τῆς τῶν πατέρων ἐπιεικείας κατόπισιν ἰόντες, καὶ τοῦτο ἀμέτρως, οὐδὲ τοῖς ἐκείνοις ἐκνημηθείσης φειδοῦς ἐν μεθέξει γενήσονται· δίκαιος γὰρ ὁ κριτής.

Kai ἐν προφήτῃ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐν προφήτῃ διεφυλάχθη.

PMA'. Τὴν αἰτίαν ἡμῖν ἐν τούτοις διατρανοῖ τοῦ μῆτε φυλάξαι τὸν Ἰσραὴλ τὴν ὀρισθείσαν ἐντολήν, καταφρονῆσαι τοῦ Θεοῦ λέγοντος, « Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροι πλην ἐμοῦ, » καὶ τοῦ μὴ ἐθέλειν ταῖς τῶν πατέρων ἐπιεικείαις διαμιλλᾶσθαι φιλεῖν· ἐπιπλήττει γὰρ, ὅτι γεγονάσιν ὅλως οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ὑπὸ τὴν ἀν-

⁶⁷ Ezech. XLIV, 9-10. ⁶⁸ Gen. XXIX, 20. ⁶⁹ Exod. XX, 3.

θρώπων βασιλείαν, καίτοι βασιλεύοντος αὐτῶν τοῦ Θεοῦ διὰ προφητῶν ἁγίων· καὶ ἐκλειποτός αὐτοῖς οὐδενός, εἰς τὸ εἶναι μακαρίους. Μεμνήμεθα γὰρ ὅτι περιόντος τε καὶ προφητεύοντος ἔτι τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ, ἐζήτησαν βασιλεία. Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτο Θεὸς ὠργίζετο, καὶ ὡς ὑβρισμένος οὐ μετρίως λελύπηται μὲν, πλὴν ἀνέδειξε τὸν Σαούλ. Οὐκοῦν αἰτιάται λίαν, ὅτι γέγονασιν ὄλως ὑπὸ τῆν ἀνθρώπων βασιλείαν, οὐκ ἀνασχόμενοι τὸ παρὰ Θεοῦ διὰ προφητῶν βασιλεύεσθαι. Σέσωκε μὲν γὰρ ὁ Θεός, φησί, τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐξήγαγεν, μεστειύοντος Μωϋσέως, ὃς καὶ γέγονε προφήτης, καὶ προφητῶν ἀπαρχή· καὶ οὐκ ἐξήγαγε μόνον ἐξ Αἰγύπτου, φησὶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τετήρηκε. Μεμένηκε γὰρ ἐνὶ τῷ φύσει, καὶ ἀληθῶς λατρεύειν Θεῷ. Ἐπειδὴ δὲ γέγονασιν ἐπὶ βασιλείας, τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἐξώκειλαν Πρῶτος μὲν γὰρ ψυχοδόμησεν Σολομῶν καὶ βωμοὺς, καὶ τεμένη τοῖς Βααλείμ· εἶτα μετ' αὐτὸν ὁ ἐπάρατος Ἰεροβοάμ τὰς χρυσὰς ἐποίησε δαμάλεις. Αἰτιάται τοίνυν ὡς παγκάλην οἰκονομίαν οὐ τετηρηκότας, τὸ γὰρ παρὰ Θεοῦ, φημί, διὰ προφητῶν βασιλεύεσθαι, τὸ δὲ ὑπὸ χεῖρα πεσεῖν ἀνθρώπων ἀνηγημένους, ὃ δὴ καὶ γέγονεν αὐτοῖς τῆς ἀποστασίας πρῶτον.

Ἐθύμωσεν Ἐφραῖμ, καὶ παρώργισε, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐκχυθήσεται, καὶ τὸν ὄνειδιζμόν αὐτοῦ ἀνταποδώσει Κύριος αὐτῷ.

PMF. Ὅτι πικρὸν, καὶ ἐπισφαλές, καὶ ὀλέθρου παραίτιον γέγονε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ ἐλέσθαι μᾶλλον ὑπὸ τῆν τῶν ἀνθρώπων εἶναι βασιλείαν, ἐν τούτοις ἡμῖν εὖ μάλα πειράται δεικνύσιν. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ὁ Ἐφραῖμ, τουτέστιν, ὁ ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ Ἰεροβοάμ, ἐμὲ τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, ἐ τεθύμωκε, καὶ παρώργισε, καὶ εἰς πᾶν εἶδος ἐκάλεσε παροξυσμοῦ, καινοτομήσας δαμάλεις, καὶ τὸ ἐμὸν αὐταῖς αὔχημα περιθείς. Τοιγάρτοι παραίτιος αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ γέγονεν ἀπωλείας. Ἐπ' αὐτὸν γὰρ ἤξει τὸ αἷμα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ, ὅτε τὰς δαμάλεις ἔστησεν εἰς Βαιθὴλ τε καὶ Δάν, προσπεφώνηκε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· Ἐκάνουσω ὑμῖν τὸ ἀναβαίνειν εἰς Ἐροσόλυμα. Ἰδοὺ οἱ θεοὶ σου οἱ τινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐ ταύτητοι λόπῶν, καὶ μάλα εἰκότως, ἀποτίσει, φησὶν, ἐμοὶ τῷ κρίνοντι τοῦ ὄνειδισμοῦ τὰς δικαιοσύνας. Ὑβρις γὰρ ἀντικρυς, καὶ ὄνειδισμοὶ ὁμολογουμένως εἰς Θεὸν, τὸ ὕλαις ἀψύχοις ἀναθεῖναι τολμᾶν τὰ δι' αὐτοῦ γεγονότα λαμπρὰ, καὶ ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα. Οὐκοῦν κατὰ τὸν αὐτοῦ τοῦ Ἐφραῖμ ὄνειδισμόν, τουτέστιν, ἰσομέτρως ταῖς αὐτοῦ δυσφημίαις, καὶ ἀνοσίσις φωναῖς, τὰ ἐξ ὀργῆς ἀντεπενεχθήσονται. Ὅσπερ γὰρ ὅσον ἤκει εἰς ἔγχειρήματ' αὐτοῦ καὶ λόγους, τῆς αὐτῷ καὶ μόνῃ πρεπούσης δόξης ἐξώσθη Θεός· οὕτως καὶ αὐτὸς τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἐξωσθήσεται. Πεπαύσεται γὰρ κατὰ καιροῦς ἡ βασιλεία τοῦ Ἐφραῖμ. Ὡς γὰρ ἤδη προεῖπον, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλώνας ἐπάνοδον οὐδεὶς ἔτι βεβασίλευκεν ἐν Σαμαρείᾳ τῶν δέκα φυλῶν· ἀλλ' ἦσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὅψ' ἕνα πάντες, ὧν ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιροῦς βασιλεύσαντων.

A tamen regnaret super ipsos Deus per prophetas sanctos, et nihil eis ad prosperitatem deesset. **Me-** minimus enim, superstitē adhuc et prophetantē Samuele, eos regem postulasse. **178** Quod indigne tulit Deus, et se spretum esse indoluit; verumtamen Saul designavit ⁷⁰. Accusat igitur eos majorem in modum, ut totos humano regi subjectos, nec Dei imperium per prophetas sustinentes. Salvavit enim, inquit, Deus Israelē, et de domo servitutis eduxit ministerio Moysis prophetæ et prophetarum antesignani ⁷¹. Nec solum ex Ægypto eduxit, inquit, sed etiam custodivit; in vero enim et natura Deo colendo perstiterunt. Postquam autem sub regno fuerunt, dilectioni erga Deum valedixerunt. Prius enim Salomon et aras, et delubra Baalim **B** ædificavit ⁷². Post eum detestandus Jeroboam vitulos aureos fecit ⁷³. Conqueritur ergo, ut qui pulcherrimam œconomiam non servaverint, ut a Deo per prophetas regerentur, sed sub hominum potestate se tradere maluerint, quod eos ad apostasiam quoque perduxit.

VERS. 14. Ad iracundiam concitavit me Ephraim, et irritavit, et sanguis ejus super ipsum effundetur. et opprobrium ejus retribuet Dominus ipsi.

CXLV. Triste, periculosum et perniciosum fuisse Israeli, quod sub hominum regno esse præoptaverit, his verbis conatur nos docere planissime. **C** Ecce enim, inquit, Ephraim, hoc est, Jeroboam, qui fuit de tribu Ephraim, me universorum Dominum ad iracundiam concitavit et irritavit, omnimodis exacerbavit, fabricatis vitulis novis, et gloria mea in illos collata. Proinde ipse exitium sibi peperit. Super ipsum enim veniet sanguis ejus. Quia enim vitulis in Bethel et Dan erectis denuntiavit Israelitis, ita loquens: « Sufficiat vobis ascendere in Jerusalem. Ecce dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti ⁷⁴; » idcirco, inquit, et jure optimo, mihi judicii hujus probri et contemptus pœnas persolvat. Aperta est namque injuria et omnium confessione approbatio in Deum, materiæ inanimitæ attribuere audere quæ ab ipso splendide et cum admiratione patrata sunt opera laudabilia. Quamobrem secundum ipsius Ephraim probrum, hoc est, proportionē ejus blasphemiarum et impiorum sermonum, ab irato Deo illi vicissim supplicia irrogabuntur. Quemadmodum enim qua facto, qua verbo sibi, et soli convenienti gloria pulsus **179** est Deus, sic et ipse suo principatu pelletur. Desinet enim aliquid regnum Ephraim. Nam, ut supra docui, post reditum e Babylone, nemo amplius super decem tribus in Samaria regnavit; sed Hierosolymis erant sub uno omnes, oriundo ex iis qui de tribu Juda antea regnaverant.

⁷⁰ I Reg. ix, 17. ⁷¹ Exod. xiii, 14. ⁷² III Reg. xi, 5. ⁷³ III Reg. xii, 28. ⁷⁴ Ibid.

CAP. XIII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

VERS. 1, 2. *Justificationes ejus accepit ipse in Israel, et posuit eas Baal, et mortuus est. Et apposuerunt ut peccarent adhuc. Et fecerunt sibi constatile ex argente ipsorum, secundum imaginem idolorum, opera artificum confecta eis.*

CXLVI. Non separatim decem tribus, sed universum Israel inculpatus, et ait, justificationibus ipsis per Moysen traditis, quibus erudiebantur quo pacto Deum colerent et quemadmodum illi sacrificarent, eos talia propemodum Baal, sive idolis consecrasse. Ex parte enim nonnunquam totum significat. Non enim amplius Deo, sed potius operibus manuum suarum sacra fecerunt, et ipsis dies festos peregerunt, divinumque cultum adhibuerunt, et primitias, adorationem, dona gratitudinis ergo obtulerunt, et gloria sua Deum spoliantes, eam sculptilibus dicaverunt. Sed hæc cum fecisset Israel, inquit, « mortuus est, et rursus apposuerunt, ut peccarent. » Ac si dicat: Punitus est post factum, delictus est post hos usus, sensit indignationem Domini penas ultionis errantium sanguini infligentis. Et a stoliditate sua nequam cessavit; quinimo in aliis et paribus sceleribus deprehendi potest. Legi enim in Numeris fornicatos esse filios Israel, ad voluptates illegitimas inflammatos, et Moabitaram feminis adhæsisse. Quod facinus atrocissime lucrunt. Sic enim habet Scriptura: « Et divertit Israel in Setim, et contaminatus est populus, ut fornicaretur in filias Moab. Et vocaverunt eos ad sacrificia idolorum suorum; et comedit populus de sacrificiis eorum et adoravit idola eorum, et initiatus est Israel Beelphegor, et iratus est furore Dominus Israeli, et dixit Dominus Moysi: Accipe omnes duces populi, et traduc eos Domino contra solem, et avertetur ira furoris Domini ab Israel. Et dixit Moyses tribubus Israel: Occidat unusquisque domesticum suum qui sacrificavit Beelphegor ⁷². » Hac strage non mediocris multitudo ex Israel cecidit. Vide igitur quomodo Israel, temporibus Moysis justificationes Dei idolis offerens, miserabiliter sit mortuus: seductus enim, propinquorum gladiis, non aliena manu trucidabatur. Verum apposuit peccare. Fecerunt enim sibi constatile aureum, et opera artificis, et opificum artibus elaboratos deos. Irridet autem aliquo modo eorum vanitatem. Deos enim credebant esse, quos ipsimet fabricati erant. Exclamat igitur contra hos Psalmista: « Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis ⁷⁴. » ποιημένους θεούς. Ἐπιμειδιᾷ δὲ ὡς περ ταῖς αὐτῶν κτισιν, οὓς αὐτοὶ τεκταίνουσιν. Ἐπιφωνέτω δὴ οὖν οἱ ποιῶντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. »

VERS. 3. *Ipsi dicunt: Immolate homines, vituli enim defecerunt. Idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut ros matutinus pertransiens, et sicut pulvis exsufflatus ab area, et sicut vapor a camino.*

Δικαιώματα αὐτοῦ ἔλαβεν αὐτὸς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἐθετο αὐτὰ τῇ Βαάλ, καὶ ἀπέθανε. Καὶ εὖν προσέθετο τὸ ἀμαρτάνειν ἐτι. Καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς χώνευμα ἐκ τοῦ ἀργυροῦ αὐτῶν, κατ' εἰκόνα εἰδώλων, ἔργα τεκτόνων συντετελεσμένα αὐτοῖς.

PMQ'. Οὐκ ἀνά μέρος ἐν τούτοις τὰς δέκα φυλάς, ἀλλ' ὅλον αἰτιᾶται τὸν Ἰσραὴλ, καὶ φησιν, ὅτι δικαιωμάτων αὐτοῖς δοθέντων διὰ Μωϋσέως, δι' ὧν ἐπαιδεύοντο, τίνα χρῆ τῶν ἰσχυρῶν θεραπεύειν τὸν Θεόν, ὅπως τε δεήσει προσάγειν θυσίας, αὐτοὶ τὰ τοιαύδε μονονουχί τεθεσπίκασι τῷ Βαάλ, ἤτοι τοῖς εἰδώλοις. Ἀπὸ μέρους γὰρ ἐστὶ ὅτε σημαίνει τὸ πᾶν. Θεώκασι γὰρ Θεῶ μὲν οὐκέτι, μᾶλλον δὲ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν αὐτοῖς ἐτέλουν τὰς ἐορτάς, καὶ προσήγον τὴν λατρείαν, τὰς ἀπαρχὰς, τὴν προσκύνησιν, τὰ δῶρα τὰ χαριστήρια· καὶ δόξης ἰδίας ἀποστεροῦντες Θεόν, ταύτην ἀνέθεσαν τοῖς γλυπτοῖς. Ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ Ἰσραὴλ, « Ἀπέθανε, φησὶ, καὶ πάλιν προσέθετο τοῦ ἀμαρτάνειν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, κεκόλασται δεδρακῶς, ὠλόθρευται τολμήσας, ἔγνω τοῦ Δεσπότητος τὴν ἀγανάκτησιν, εἰς αἷμα τὴν δίκην τοῖς πλανωμένοις ἐπάγοντος. Καὶ τῆς ἑαυτοῦ σκαλιότητος κατέληξε μὲν οὐδαμῶς. Ἀλοήθ' ἂν μᾶλλον ἐφ' ἑτέροις τε καὶ Ἰσραὴλ ἐγκλήμασιν. Ἀνέγνω μὲν γὰρ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς, ὅτι πεπορευέκασι οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ἐκκεκαυμένοι πρὸς ἐκτόπους ἡδονὰς, καὶ ταῖς τῶν Μωαβιτῶν προσέκειντο γυναίξιν. Εἶτα, δίκας ἐπὶ τούτῳ τὰς ἀπασῶν ἐσχάτας ἐξήτηνται. Ἔχει δὲ οὕτω τὰ Γεγραμμένα· « Καὶ κατέλυσε Ἰσραὴλ ἐν Σετὶμ, καὶ ἐθεθλόθη ὁ λαὸς ἐκπορευέσθαι εἰς τὰς θυγατέρας Μωὰβ, καὶ ἐκάλεσαν αὐτοὺς εἰς τὰς θυσίας τῶν εἰδώλων αὐτῶν. Καὶ ἔφαγε ὁ λαὸς τῶν θυσιῶν αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ ἐτελέσθη Ἰσραὴλ τῷ Βεελφεγῶρ, καὶ ὠργίσθη θυμῷ Κύριος τῷ Ἰσραὴλ. Καὶ εἶπε Κύριος τῷ Μωϋσῆϊ· Λάβε πάντας τοὺς ἀρχηγούς τοῦ λαοῦ, καὶ παραδειγμάτισον αὐτοὺς Κυρίῳ, ἀπέναντι τοῦ ἡλίου, καὶ ἀποστραφήσεται ὀργὴ θυμοῦ Κυρίου ἀπὸ Ἰσραὴλ. Καὶ εἶπε Μωϋσῆς ταῖς φυλαῖς Ἰσραὴλ, Ἀποκταίνετε ἕκαστος τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ, τὸν τετελεσμένον τῷ Βεελφεγῶρ. » Οὐ δὴ καὶ εἰς πέρας ἐνηνεγμένου, πέπτωκα πληθὺς οὐ μετρία τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἄθρει δὴ οὖν, ὅτι προσάγων τὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα κατὰ τοὺς Μωϋσέως χρόνους ὁ Ἰσραὴλ, ἀπέθανεν οἰκτρῶς. Ἀπεσφάζετο γὰρ ὁ πεπλανημένος τοῖς τῶν οἰκειῶν ζήφειν, οὐκ ὅθελ' ἔχειν· ἀλλὰ προσέθετο τὸ ἀμαρτάνειν. Πεποιθήκασι γὰρ ἑαυτοῖς χώνευμα χρυσοῦν, καὶ ἔργα τέκτονος, καὶ τεχνουργῶν ἐπιστήμις ἐκπελκισθούσας ὁ λόγος. Θεοὺς γὰρ εἶναι πεπιστεύκασι τούτοις ὁ Ψαλμοδός· « Ὅμοιοι αὐτοῖς γίνονται αὐτοῖς. »

Αὐτοὶ λέγουσι· Θύσατε ἀνθρώπους, μόσχοι γὰρ ἐκλελοιπάσι. Διὰ τοῦτο ἔσονται ὡς νεφέλη πρωΐνη, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινῆ πορευομένη, καὶ ὡς χυρὸς ἀποφυσώμενος ἐφ' ἄλματος, καὶ ὡς ἀτμίς ἀπὸ καπνοδόχης.

⁷² Num. xxv, 1-5. ⁷⁴ Psal. cxiii, 8.

PMZ'. Αἰτιάται πάλιν, ὅτι μὴ μόνον δεδουσαεθήκασι, κατ' εἰκόνα εἰδώλων τὸ παρά Θεοῦ δοθὲν ἀργύριον διαπλάττοντες, καὶ τοὺς ἀπὸ ξύλου καὶ λίθων πεποιημένοις τὸ τῆς θείας δόξης ἐπιφημιζόντες ὄνομα, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας, μᾶλλον δὲ σκαλιότητος, καὶ ἀπανθρωπίας, καὶ θηριοπροποῦς ἀγριότητος ἢ καὶ ἐτι τοῦτων ἐπέκεινα, ὡς μηδὲ αὐτῶν τῶν ἰδίων φείδεσθαι τέκνων. Ἀποσφάττειν δὲ αὐτὰ τοῖς δαίμοσι, καίτοι κατεστραγγιστοὺς τὸ χρῆμα Θεοῦ, καὶ οὐδ' ἂν αὐτὴν ἀνασχομένου ποτὲ τὴν φωνὴν ἢ εἰπεῖν ἑτέροις, ἢ γοῦν ἀκούσαι παρά τινος. Οὐ γὰρ φιλαίματος ὁ Δεσπότης, οὔτε μὴν ἐπὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἤδεται καταφθοραῖς. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐκτίσει γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ θανάτου καὶ εὐρετῆς καὶ πρόξενος ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, ταύτην τοὺς ἀνθρώπων ἤδεται σφαγαῖς. Ὅτι τοίνυν καὶ ψιλὸς ὁ ἐπὶ τοῦτω λόγος μεμίσθηται παρὰ Θεῶν, διατρανοῖ λέγων· « Αὐτοὶ λέγουσι, Θύσατε ἀνθρώπους, μόσχοι γὰρ ἐκλελοίπασιν. » Οὐκ ἐμὸς, φησὶν, ὁ λόγος οὐδ' ἂν εἰποίμῃ ποτε τοιάνδε φωνήν. Αὐτοὶ δὲ φασὶν οἱ τῶν δαιμόνων θεραπευταί, τὸ δεῖν ἀνθρώπους καταθύειν αὐτοῖς. Ἐτα διαγελάει τὴν σκέψιν, καὶ διασύρει τὸ ἐγγχείρημα, προστιθεὶς, καὶ λέγων· « Μόσχοι γὰρ, » κατὰ τὸ εἶδος, « οὐκ ἦσαν αὐτοῖς. » Διὰ τοῦτο τετιμήκασι τὴν ἀνδροφονίαν. Ἄλλ' ἔστω, φησὶ, πεπλάνησθε, καὶ τοὺς γλυπτοὺς τε, καὶ χυνευτοὺς τετιμήκατε Θεοῦς. Ἴνα εἴ καὶ αἵμασι τοῖς ἐκείνων βωμοδέυσατε; Ἄνεγνωμεν δὲ ἐν ταῖς Βασιλείαις, ὅτι γέγονεν Ἰωάθαν υἱὸς Ἀχαζ, ὃς ἐβασίλευσεν ἐπὶ τὸν Ἰούδαν· « Πε- C

πόμενται γε μὴν ἐν ὁδῷ βασιλείων Ἰσραὴλ, καὶ ἐθυμία μὲν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, διήγαγε δὲ καὶ τὸν ἴδιον υἱὸν ἐν πυρὶ, » καὶ τοῖς δαιμονίοις κατέθυσε τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα, καὶ γεγεννημένον. Ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα δεδράκασιν, ἔσονται, φησὶν, « Ὡς νεφέλη πρωϊνὴ, καὶ ὡς δρόσος, ὡς χνοῦς, καὶ ὡς ἀτμίς ἐκ καπνοδόχης, » τουτέστιν, ὀλίγον ὀφθέντες, οἰχθήσονται πρὸς ἀπώλειαν, καὶ βαδιοῦνται πρὸς τὸ μηδέν. Νεφέλη γὰρ πρωϊνὴ, τουτέστιν, ἀχλὺς, δρόσος τε καὶ χνοῦς, καὶ ἀτμίς ἐκ καπνοδόχης, εὐδιαρίπιστὰ ἐστὶ, καὶ ἐν ὀλιγοσπῷ παντελῶς διασκοιδιόναται χρόνῳ, μᾶλλον δὲ δρόσου, ἤγουν τῆς ἐκ καπνοῦ συνισταμένης ἀτμίδος;

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ στερεῶν τὸν οὐρανὸν, καὶ κτιζὼν γῆν, οὐ αἱ χεῖρες ἐκτίσαν πᾶσαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ, τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτῶν(1).

PMH'. Ἐλέγγεται πως αἰετῆς ψευδοδοξίας τὸ ἀκαλλῆς τῆς ἀληθοῦς γνώσεως εἰς μέσον ἐνηνεγμένης, καὶ οἰονεὶ φωτὸς ἀναλάμπωντος ὡς ἐν νυκτὶ, καὶ σκότῳ, τοῦ πρὸς ὀρθότητα λογισμῶν παιδαγωγούντος λόγου. Ὅτι τοίνυν τῆς ἀπασῶν ἐσχατῆς ἀναπιμπλάμενοι δυσουβίας, ἀθλότητος εἰς λῆξιν ὄντες τῆν

⁷¹ Tob. III, 22. ⁷² Sap. I, 14. ⁷³ IV Reg. xvi, 5.

(1) Hæc sunt Isaiæ propheticæ, xlv, 16.

CXLVII. Conqueritur rursus, quod non solum impie egerint, donatum a Deo argentum in imaginem idolorum transformantes, et e ligno ac lapidibus fabricatis divinæ gloriæ nomen ascribentes, sed etiam eo incultitæ, imo stultitiæ, et immanitatis, et ferinæ sævitiæ, aut si quid his majus est, delapsi sint, ut ne filii quidem suis parcerent, verum eos dæmonibus immolarent, tametsi Deus factum odisset adeo, ut ne ipsam quidem vocem ejus vel aliis dicere, vel ab aliis audire sustineret. Non enim gaudet sanguine Dominus, nec perditione hominum lætatur ⁷¹. Longe abest. Creavit enim omnia ut essent (sicut scriptum est), et salutare sunt generationes mundi ⁷². Sed draco apostata, ut mortis inventor et parens, hominum cædibus delectatur. Nudum igitur sermonem quoque super his invisum esse Deo declarat, dicens: « Ipsi dicunt: Sacrificate homines, vituli enim defecerunt. » Non est verbum meum, inquit, nec unquam loquerer ego hujusmodi. Ipsi autem cultores dæmonum dicunt, sacrificandos ab se homines. Deinde consilium irridet et molitionem perstringit, cum ait, « Vituli enim, » ut consentaneum est, « non erant ipsis, » idcirco honoris causa cædem hominum susceperunt. **181** Sed esto, inquit, erraveritis, sculptilibusque et conflatilibus diis venerationem tribueritis, quare etiam humano sanguine illorum aras imbuitis? Legimus in libris Regum, filium Joathan fuisse Achaz, qui regnavit super Judam: « Ambulavit vero in via regum Israel, et adolevit incensum in excelsis, et transtulit filium suum per ignem ⁷³, » et ex se ortum ac genitum dæmonibus sacrificavit. Et quia ista fecerunt, erunt, inquit, « ut nubes matutina, et ut ros, ut pulvis, ut vapor ex camino, seu vaporario, » hoc est, cum ad breve tempus appa- ruerint, in exitium abibunt, et in nihilum evanescent. Nubes enim matutina, hoc est, nebula, ros item, et pulvis, et vapor ex camino facile difflantur, et pauxillo tempore, imo hora una, dissipantur. Qualis enim aut pulveris, aut roris, aut ex fumo constantis vaporis subsistentia?

καὶ ἐν ὡρᾷ μιᾷ. Ποῖα γὰρ ὑπόστασις ἢ χνοῦς, ἢ

TOMUS SEPTIMUS.

Ego autem Dominus Deus tuus, firmans cælum, et creans terram, cujus manus creaverunt universam militiam cæli, et non ostendi tibi ipsu ut ambulares post ea.

CXLVIII. Perpetuo fere falsarum opinionum turpitudine reprehenditur, vera notitia in medium producta, et quasi cume lumen in nocte et in tenebris resplendet, sermone ad probas cogitationes instituyente. Israelitis igitur, ut extrema repletos insipientia, ad extremam progressos miseriam, conflatilibus et

operibus artificum vere et natura Deo præterito adoratis insectatur, dicens se esse qui cælum firmaverit, et terram stabiliverit, et astra fecerit. Exprobrat autem, quod ut putidum quiddam prætermittentes, per ea quæ facta sunt posse factoris gloriam cognoscere, iis ad errorem suum abusi sint. Ait enim, non ideo facta, ut de divina gloria aliquid imminuant, a mortalibus diis existimata; sed ut, quemadmodum ait Scriptura sacra, ex magnitudine et pulchritudine creaturarum, proportione mens intelligentium sursum ad Conditoris virtutem et opificium, quantum fieri potest, evehatur⁶⁰. Itaque non ostendit nobis Opifex creaturam, ut adoretur a nobis. Hinc et testificatus est per Moysen: « Et ne, cum respexeris in cælum, et videris solem, et lunam, et stellas, **182** et omnem ornatum cæli, deceptus adores ea quæ distribuit Dominus Deus tuus omnibus gentibus quæ sub cælo sunt⁶¹. » Illi vero distributa ad indicationem temporum, et ad illuminandum orbem⁶² constituta deos appellabant, et precibus ea colere non reformidabant. Quin his adhuc infanda magis quærentes miseri, fusilia et ligna in deorum loco honorabant, fabrorum ærariorum, aliorumque artificum artificia adorantes. Ζητούντες οἱ δειλαιοὶ, χώνευμά τε, καὶ ξύλα τετιμῆχασιν ὡς θεοὺς, τὴν χαλκουργῶν καὶ τεκτόνων προσκυνούντες τέχνην.

VERS. 4, 5. *Et ego eduxi te de terra Ægypti, et Deum præter me non cognosces, et salvator non est absque me. Ego pascabam te in solitudine, in terra inhabitabili secundum pascua eorum.*

CXLIX. Multa inest in his stuporis ac dementiae redargutio, ponunturque ordine auxiliorum genera, quibus Israelitæ omnium ingratissimi convincuntur. Reprehendit autem, non ut ignorantes, opinor, unde in ea loca venissent; sed ut ex magna stoliditate et stupore quasi eorum oblivione captos, quorum perpetuam conservare memoriam debuissent. Detestabilis quippe Jerooboam, vitulis propositis, aiebat: « Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti⁶³. » Ast illi, quanquam nossent id non ab aliquo alio, sed a Deo insigniter gestum, nihilominus vitulis manufactis gratias referebant, et se mutuo nescio quomodo ad divinorum miraculorum excellentiam ipsis ascribendam cohortabantur. Quare tanquam vino Sodomorum inebriatos⁶⁴ pene vulnerat, dicens, seipsum esse manifeste, qui et e domo servitutis⁶⁵ eos eduxerit, et per Moysen ita mandaverit: « Non erunt tibi dii alii præter me⁶⁶; et solum se esse qui salvet, et citra laborem probe faciat quod voluerit; se, qui in solitudine alimoniam providerit et in terra deserta, invia et inaquosa fontes aquarum produxerit⁶⁷, manna demiserit⁶⁸, panemque angelorum de cælo donaverit⁶⁹, et instar boni pastoris eos in abundantia, secundum pascua eorum, sive secundum projectiones paverit. Nihil quippe bonorum omnium in deserto

Α ἀνοστάτω χώνευμά τε, καὶ τεκτόνων ἔργα τετιμῆχασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει παρατρέγοντες Θεὸν, ἀπελέγχει, λέγων, ὡς εἶπεν αὐτοῖς, ὁ στερεῶν οὐρανὸν, διαστριζάμενος δὲ καὶ γῆν, καὶ τῶν ἀστέρων ὁ ποιητής. Κατονεύζει δὲ, ὅτι παρέντες ὡς ἔωλον τὸ διὰ τῶν γεγονότων δύνασθαι τὴν τοῦ πεποιηκότος δόξαν ἀναμαθεῖν, πρόφασιν αὐτὰ τῆς οἰκειᾶς πεποιήνται πλάνης. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο γεγονάσιν, ἵνα τὴν θείαν ἀδικῶσι δόξαν, ἐν ὑπολήψει θεῶν εἰλημμένα τοῖς ἐπὶ γῆς· ἀλλ' ἵν', ὡς εἶπεν τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀπὸ μεγέθους καὶ καλλοῆς κτισμάτων ἀναλόγως ἀναθρώσκωσι τῶν συνιέντων ὁ νοῦς εἰς κατάληψιν τὴν ἐνδεχομένην τῆς τοῦ πεποιηκότος δυνάμεως τε καὶ τέχνης. Οὐκοῦν οὐ παρέδειξε τὴν κτίσιν ἡμῖν ὁ Ἀημιουργός, ἵνα προσκυνῆται πρὸς ἡμῶν. Καὶ γοῦν καὶ **B** *προδιεμαρτύρατο λέγων διὰ Μωσέως· « Καὶ μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδῶν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐταῖς, καὶ λατρεύσῃς αὐταῖς, ἃ ἀπένειμε Κύριος ὁ Θεός σου, πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. » Οἱ δὲ τὰ ἐκνεμηθέντα πρὸς καιρῶν ἐπίδειξιν, καὶ ἐν φωστῆρων τάξει καθεσταμένα θεοὺς ὠνόμαζον, καὶ προσκυνεῖν ἀπετόλμων, καὶ τὰ ἐπι τούτων αἰσχίονα*

Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ Θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, καὶ σώζωρ οὐκ ἔστι παρὲς ἐμοῦ. Ἐγὼ ἐπολιμαίνόν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν γῆ δοικίτῳ, κατὰ τὰς νομάς αὐτῶν.

PMΘ. Πολὺς ἐν τούτοις τῆς ἀναισθησίας ὁ ἔλεγχος, καὶ τέθεινται στοιχηθὸν τῆς ἐπικουρίας οἱ τρόποι, τῆς ἀχαριστίας, τῶν ἐξ Ἰσραὴλ καταδεικνύντες τὸ μέγεθος. Ἐλέγχει δὲ, οὐκ ἠγνωστότας, ὡς γε οἶμαι, πῶθεν, ἀλλ' ὡς ἐκ πολλῶν ἔργων σκαιότητος, καὶ λογισμοῦ νενευκότας εἰς ἀναισθησίαν, μονονουχὶ καὶ εἰς λήθην ὑπεννηγεμένους, ὧν ἔδει μεμνηθῆαι διαπαντός. Ὁ μὲν γὰρ ἐπάρατος Ἰεροβοάμ, τὰς δαμάλεις αὐτοῖς ἀναστήσας, ἔφασκεν, « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἳ τινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Οἱ δὲ, καίτοι γινώσκοντες, ὅτι μὴ ἐτέρου τινός, ἀλλὰ Θεοῦ κατόρθωσις ἦν τὸ χρῆμα αὐτοῖς, χειροκμήτοις δαμάλεσι προσήγον τὰ χαριστήρια, καὶ αὐταῖς ἀνάπτειν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀλλήλοισ ἀνέπειθον τῶν θείων κατορθωμάτων τὴν ὑπεροχὴν. Οὐκοῦν, ὡς ἐξ οἴνου Σοδόμων μεμεθυμένους, μονονουχὶ διανύττει λέγων· ὅτι τε αὐτοῖς εἶπεν σαφῶς, ὁ καὶ ἐξ « οἴκου δουλείας » ἐξενεγκῶν, καὶ προστεταχῶς διὰ Μωσέως, ὡς « Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ, » καὶ ὅτι μόνος αὐτός ὁ σώζων ἔστι, καὶ ἀνιδρωτὶ κατορθῶν πᾶν ὅπερ βούλοιο, αὐτὸς ὁ τροφοφορήσας κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ ἐν γῆ ἐρήμῳ, καὶ ἄδάτῳ, καὶ ἀνύδρῳ πηγᾷ; μὲν ὑδάτων ἀνεῖς, καθιεὶς δὲ τὸ μάννα, καὶ ἄρτον ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ δωρούμενος, καὶ ὡς ἐν τάξει ποιμένος ἀγαθοῦ καταδόσκων εἰς εὐθηνίαν, κατὰ τὰς νομάς αὐτῶν, ἦτοι τὰς ἀπάρσεις. Ἀνευδεῖς γὰρ

⁶⁰ Sap. xiii, 5; Rom. i, 20. ⁶¹ Dent. iv, 19. ⁶² Gen. i, 14-17. ⁶³ III Reg. xii, 28. ⁶⁴ Dent. xxxii, 32. ⁶⁵ Exod. xiii, 3. ⁶⁶ Exod. xx, 3. ⁶⁷ Psal. lxxvii, 3. ⁶⁸ Exod. xvi, 14. ⁶⁹ Psal. lxxvii, 35.

ἦσαν παντὸς ἀγαθοῦ κατὰ τὴν ἔρημον οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς τόποις ἐκ τόπων αἱ μεταμειδοντες, καὶ ἐν γῆ τραγίξ καὶ ἀκάρπῳ καταλιζόμενοι. Χρὴ δὴ οὖν ἄρα μνησθῆναι διὰ παντὸς, ὧν ἂν ἔχοιμεν παρὰ Θεοῦ, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις λήθην, ὡς ἀποτάτω ποιείσθαι φιλεῖν τῆς ἑαυτῶν διανοίας, ὡς ὀλέθρου πρόξενον, καὶ παροτρύνον εἰς ἀγανάκτησιν τὸν ἀπάσης ἡμῖν εὐημερίας δοτῆρα Θεόν. Ὁ γὰρ ἀχάριστος, καὶ βλάσφημος, κατὰ γὰρ τὸ ὑπὸ του σοφῶς εἰρημένον.

Καὶ ἐνεπλήσθησαν εἰς πλησμονὴν, καὶ ὑψώθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἔνεκα τούτου ἐπελάθοτό μου.

PN. Ὡσπερ οἱ τῶν λατρῶν ἐμπειρότατοι τὰς τῶν νοσημάτων εὐ μάλα περιαρθοῦντες αἰτίας, τοῖς ἀπὸ τῆς τέχνης ἐπικουρήμασιν ἀνακόπτειν ἐπάγονται· κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς εἰς νοῦν ἔσω; καὶ καρδίαν ὀρῶν, τὰς τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν αἰτίας περιεργάζεται, οὕτω τε λοιπὸν τοῖς καθήκουσι περιστέλλει φαρμάκοις τὸν ἀρρώστησαντα νοῦν. Αἰτιᾶται τοίνυν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς ἐκ τῆς ἀγαν εὐημερίας πρὸς λήθην ἐνηγεγμένους τοῦ πάντα αὐτοῖς χορηγούντος τὰ ζωαρχῆ· καὶ τὰ ὅσα περ ἂν φαίνοντο καταλαμπρύνειν εἰδῶτα· καίτοι προηγορευκός τοῦ νόμου σαφῶς· « Πρὸς εὐχ σεαυτῷ, μὴ ἐπιλάβῃ Κύριος τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ μὴ φυλάξαι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, καὶ τὰ κρίματα, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι σοι σήμερον. Μὴ φαγῶν, καὶ ἐμπλησθεὶς, καὶ οἰκίας καλὰς οἰκοδομήσας, καὶ κατοικήσας ἐν αὐταῖς, καὶ τῶν προβάτων σου, καὶ τῶν βοῶν σου πληθυνθέντων σοι, ἀργυρίου, καὶ χρυσαίου πληθυνθέντων σοι, καὶ πάντων ὧν σοι ἔσται πληθυνθέντων σοι, ὑψωθῆς τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐπιλάβῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ ἐξαγαγόντος σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· τοῦ ἀγαγόντος σε διὰ τῆς ἐρήμου, τῆς μεγάλης καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης οὐ ἔφικε δάκνυον, καὶ σκορπιος, καὶ δίψα, οὐ οὐχ ἕδωρ. » Ἐχει γὰρ οὐκ ἀνικάνως αἰεὶ πως ἡ τρυφή, καὶ τὸ ἀδοκῆτοις τιμαῖς ἐναβρύνεσθαι, καὶ εἰς λήθην ἡμᾶς ἀποφέρειν Θεοῦ, καὶ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἐκτόπων κατασελεῖν δύνασθαι τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Ἀρξέσει δὲ, οἶμαι, πρὸς ἔλεγχον ἀποσιρτήσας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τὸ τῆς εὐημερίας πλάτος τῆς εἰς τοῦτο δεινῆς ἀρρώστιας εὐράμενος ἀφορμῆν. Σφαλερὸν οὖν ἄρα καὶ δυσδιόλητον ἡ τρυφή καὶ λεῖα τις ὡσπερ ἰδὸς εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ. Παρὰ πολὺ δὲ ἀμείνων ἡ σύμμετρος θλίψις. Πιστεύονται δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς αἱ τῶν ἁγίων φωναί. Ὁ μὲν γὰρ τις ἔφασκε· « Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου· ἐν θλίψει μικρῆ ἡ παιδεία σου ἡμῖν. » Ὁ δὲ γὰρ σοφώτατος Παῦλος, παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ ῥίζαν οἶάπερ, καὶ γένεσιν, τὴν θλίψιν ἐτίθει, λέγων· « Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει. » Ψάλλει δὲ πού καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Ἀγαθὸν μου ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου. »

Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὡς πᾶνθηρ, καὶ ὡς πάρδαλις. Κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀσσυρίων ἀπαρτήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκτος ἀπορομένη, καὶ διαβρήξω συγ-

A filiis Israel defuit, quantumvis locum loco semper mutarent, et in terra horrida atque infructuosa castrametarentur. Semper igitur accepta a Deo bona in memoria habenda sunt, 183 eorumque oblivio quam longissime repellenda ab animo, quoniam exitium parit, et Deum omnis nostræ felicitatis auctorem ad indignationem provocat. Ingratus enim etiam est blasphemus, ut a quodam sapienter dictum est.

VERS. 6. Et repleti sunt saturitate, et exaltata sunt corda eorum : propter hoc obliti sunt mei.

CL. Quemadmodum medicorum experientissimi diligentissime circumspectis morborum causis, eos auxiliis ab arte petitis depellere contendunt : ita sane universorum Deus, mentem et cor introspicens, causas morborum nostrorum perscrutatur, et ita demum ægrotum animum medicamentis convenientibus componit ac sanat. Castigat igitur Israelitas, qui ex rebus admodum florentibus et secundis omnia ipsis vitæ præsidia suppeditantis, et quibuscumque conspicuis lucem suam dare scientis obliti sint, quanquam claris verbis lex eos ita præmonuerit : « Cave tibi, ne obliviscaris Domini Dei tui, ut non custodias mandata ejus, et judicia ejus, et justificationes ejus, quæcumque ego præcipio tibi hodie. Ne postquam comederis, et satiatas fueris, et domos pulchras ædificaveris, et habitaveris in eis, et ovibus tuis et bobus tuis multiplicatis tibi, argento et auro multiplicatis tibi, elevetur cor tuum et obliviscaris Domini Dei tui ; qui eduxit te de terra Ægypti, ex domo servitutis ; qui duxit te per desertum magnum, et terribile illud, ubi serpens mordens, et scorpio, et dipsas, ubi non erat aqua⁹⁹. » Luxus enim, et bonorum inexpectatorum splendor satis magnam vim habent, ut nos in oblivionem Dei abducant, et ad quidvis illegitimum humanum animum dissolvant. Ad probationem sufficet, ut existimo, Israel, qui resiliit et felicitatis suæ copiam tam gravis morbi occasionem invenit. Lubricum igitur quiddam, et moderatu difficile res lætæ, et quasi via plana ad defectionem a Deo. Multo autem melior moderata tribulatio, quod sanctorum voces nobis testabuntur. Ait enim quidam : « Domine, in tribulatione memores fuimus tui. In tribulatione parva castigatio tua nobis. » Sapientissimus vero Paulus omnis boni radicem et originem nobis tribulationem proposuit, cum dixit : 184 « Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio spem, spes autem non confundit⁹¹. » Psallit et alicubi beatus David : « Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas⁹². »

VERS. 7, 8. Et ero eis quasi panthera, et sicut pardalis. Per viam Assyriorum occurram eis sicut ursus indigenus, et dirumpam conclusionem cordis eorum.

⁹⁹ Deut. viii, 11-15. ⁹¹ Rom. v, 3-5. ⁹² Psal. cxiii, 71.

Et aevorabunt eos ibi satuli silvæ, bestia agri dilaniabunt eos.

CLI. Postquam enim rerum prosperitas perniciem illis creavit, desciscendique a Deo occasionem attulit, ideo deinceps tribulationes morbis congruentibus importantur. Corpora enim graviter ægrotantia et putrefacta lenibus medicamentis nequiquam curabuntur: sed ferro et igni opus est magis. Itaque quoniam divinæ mansuetudinis magnitudo parum apud Israelitas, ne dicam nihil omnino, profecit, feralis quædam atrocitas in eos immittitur. Seipsum vero bestiis longe acerrimis, et voracibus, magnaque immanitate perditis comparat. Non quia divina et inexplicabilis natura tales iras plane concipiat, sed illud fortasse præterea docet, Assyrios tam implacabili ira usuros, inhumanosque, immites (et quid non tandem hujusmodi?) apparituros. Videri autem queat Dei opus esse, siquidem id permisit ipse tam agrestes et feros peccatores ira convenienti persequens. Inveniam igitur eos ut panthera, ut pardalis. Deportabuntur enim in Assyriam. Occurram porro eis etiam ut ursæ indigens, hoc est, esuriens forte, aut captis catulis vehementer tristis et oberrans. Tunc enim potissimum hanc belluam ferunt insitum furorem solere totum effundere. « Et dirumpam conclusionem cordis eorum. » Conclusionem appellat tutamen, seu præsidium: tutamen autem cordis est audacia, quam quis asserat contra hostes; qua dirupta, timoris affectus ingreditur, ut etiam citra pugnam hostibus victoriam concedat. Simile igitur est, ac si dicat fortasse: Ad extremam eos timiditatem adigam, adversariis ursam esurientem et catulis orbatam imitantibus. Quod autem etiam captivitatis irretiti vinculis, et in Assyriorum regionem abducti, **185** nequiquam a scelere declinaturi, sed eos etiam illuc pravitates ipsorum quasi secuturæ sint, ostendit, cum addit: « Et devorabunt eos ibi catuli silvæ, bestia agri dilaniabunt eos. » Assyriorum enim populi intractabiles, catulis in silvis sive saltibus propter insignem feritatem comparantur.

καταφάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμνοι δρυμοῦ, θηρία ἀτιθάσσα γένη, σκύμνοι τοῖς ἐν δρυμοῖς παρεϊκάζει, πολὺ νένευκτα πρὸς τὸ ἀνήμερον.

VERS. 9-11. *Dispersioni tuæ, Israel, quis auxiliabitur? ubi rex tuus iste? Et salvet te in omnibus urbibus tuis. Judicet te quem dixisti: Da mihi regem et principem. Et dedi tibi regem in ira mea, et habui in furore meo congregationem iniquitatis.*

CLII. Dixi jam et paulo ante, incusasse Deum filios Israel, quia nihilominus humanum jugum mauerint, et sub Dei regno vivere abuuerint, tametsi super avos eorum, idque per prophetas sanetos regnavisset. Dixit enim supra: « Et in propheta eduxit Dominus Israel ex Ægypto, et in propheta servatus est ⁹¹. » Vos autem, inquit, sub Deo agere

κλεισµὸν καρδίας αὐτῶν. Καὶ καταφάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμνοι δρυμοῦ, θηρία ἀγροῦ διασπάσει αὐτούς.

PNA'. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς εὐθηνίας τὴν πλάτος γέγονεν αὐτοῖς δλέθρου πρόξενον, καὶ ἀποστασίας ἀφορμὴ, ταύτη τοι λοιπὸν αἱ θλίψεις ἐπάγονται, καὶ ἀναλόγως τοῖς ἀβήρωσθημασι. Τὰ γὰρ τοι πολὺ νενοσηκότα τῶν σωμάτων, καὶ σεσηπότα λοιπὸν, εἴξειεν οὐδαμῶς ἡπίους μὲν ἔτι φαρμάκοις. Δέοιτο δ' ἐν μᾶλλον καὶ σιδήρου, καὶ πυρός. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ τὸ τῆς θείας ἡμερότητος μέγεθος ὤνησεν ὀλίγα τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ (ἵνα μὴ λέγοιμι παντελῶς οὐδὲν) θηριοπρεπῆς αὐτοῖς ἀγριότης ἐπάγεται. Ἐαυτὸν δὲ παρεϊκάζει τοῖς ὅτι μάλιστα τῶν θηρίων δεινοτάτοις, καὶ βοροῖς, καὶ πολὺ λίαν ἔχουσι τὸ εἰς ὠμότητα βλέπον. Οὐχ ὅτι πάντως ἡ θεία τε καὶ ἀπόρρητος φύσις γενοίτ' ἂν ἐν τοιαύταις ὄργαις, ἀλλ' ἐκεῖνό που τάχα διδάσκει πάλιν, ὅτι κεχρήσονται μὲν οἱ Ἀσσυριοὶ ταῖς οὕτως ἀκράτοις ὄργαις, ἀπάνθρωποι τε, καὶ ἀτεράμονες (καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων;) γεγονότες ἀλώσονται. Δόξειε δ' ἂν εἶναι Θεοῦ τὸ πραττέμενον, ἐπεὶ τοι γενέσθαι συγκεχώρηκεν αὐτὸς, τοῖς οὕτως ἀγρίως ἡμαρτηκόσι τὴν αὐτοῖς πρεπουσαν ὄργην ἔπασις. Εὐδῆσω τοίνυν αὐτοὺς, ὡς πάνθηρ, ὡς πάρδαλις. Ἀποκομισθήσονται γὰρ εἰς τὴν Ἀσσυρίων. Ἀπαντήσομαι δὲ αὐτοῖς καὶ ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη, τούτεστιν, ἡ πεινώσα τυχὸν, ἡ ἀλύουσα σφῶδρα, τὴν σκύμνον ἐξηρημένων. Τότε γὰρ μάλιστα φάσι τῆς ἐμφύτου μάχιας εἰς ἄκρον ἐρχεσθαι τὸ θηρίον. « Καὶ διαβρήξω συγκλεισµὸν καρδίας. »

C Συγκλεισµὸν ἐν τούτοις τὴν ἀσφάλειαν λέγει. Ἀσφάλεια δὲ καρδίας τὸ θάρσος, ὅπερ ἂν ἔχοι τις κατ' ἐχθρῶν. Οὐ δὴ καὶ διεβρωγόςτος, τὰ ἐκ τῆς δειλίας εἰσκρίνεται πάθη, ὡς καὶ ἀμαγεῖ τοῖς ἐχθροῖς χαρισασθαι τὸ νικᾶν. Ὅμοιον οὖν ὡς λέγοι τυχὸν, εἰς ἐσχάτην αὐτοῦς κατοίσω δειλίαν, τῶν δι' ἐναντίας πεινῶντί τε, καὶ ἠτεκνωμένῃ παρεικασθέντων θηρίων, φημὶ δὴ τῆ ἄρκτου. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας ἐναλόντες δεσποῖς, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπενηγεγµένοι χώραν, οὐδεμίαν ἔξουσιν ἀπόνειυσιν τῶν κακῶν, καὶ ἔψονται ὡσπερ αὐτοῖς κάκεισε τὰ μογθηρὰ, παρέδειξεν, εἰπὼν. « Καὶ τῆ διασπορᾶ σου, Ἰσραὴλ, τίς βοηθήσει; ποῦ ὁ βασιλεὺς σου οὗτος; καὶ διασωσάτω σε ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι σου. Κρινάτω σε ὃν εἶπας, Δός μοι βασιλεῖα καὶ ἄρχοντα. Καὶ ἔδωκά σοι βασιλεῖα ἐν ὄρηϊ μου, καὶ ἔσχον ἐν τῷ θυμῷ μου συστροφὴν ὠδικίας. »

PNB'. Ἐφην ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω βραχύ, ὅτι κατηγιδάτο Θεὸς τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ οὐδ' ὅπως ἐλομένους τὸ ἀνθρωπίνους μᾶλλον ὑπεξεῦχθαι ζυγοῖς, καὶ ἀνήνασθαι τὴν ὑπ' αὐτῷ βασιλείαν τῷ Θεῷ, καίτοι βεδασιευκότος τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ διὰ προφητῶν ἀγίων. Ἐφη γὰρ, ὅτι « Καὶ ἐν προφητῇ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἐν πρυ-

⁹¹ Osc xii, 13.

φήτη διεφυλάχθη. » Ὑμεῖς δὲ, φησί, τὸ ὑπὸ Θεῶν
 πράττειν παρωθούμενοι, καταβδήκατε τοῦ μακα-
 ρίου Σαμουὴλ, λέγοντες· « Ἴδου σὺ γεγήρακας, καὶ
 οἱ υἱοὶ σου οὐ πορεύονται ἐν τῇ ὁδῷ σου. Καὶ νῦν
 κατάρτησον ἐφ' ἡμᾶς βασιλέα δικάζειν ἡμᾶς, καθά
 καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη. » Οὐκοῦν ἐπειδήπερ εὐθεβουλεύ-
 σθαι δοκεῖς, ἀναστήσας ἐπὶ σαυτῷ βασιλέα, καθά
 καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, σώζεσθαι τε παρ' αὐτοῦ προσα-
 εδόκησας, ποῦ νῦν ἄρα ἐστίν; Ἰδοὺ καιρὸς ἐπιδει-
 ξεω, πολεμεῖτω σου τὸν πόλεμον, ὀπλιζέσθω λαμ-
 πρῶς, σωζέτω τὰς πόλεις, προσηπιζέτω τῶν ὑπὸ
 χεῖρα, κατασοθείτω τῶν δι' ἐναντίας, ἐλαυνέτω νεα-
 νικῶς τοὺς καταδηοῦν ἐθέλοντας οἴκους τε καὶ πό-
 λεις. Ἄλλ' ἴσως ἔρεῖς, καίτοι φαίνομαι μὲν ὡς αἰτή-
 σας ἐγὼ, σὺ δὲ καὶ δούς, καὶ κεχεικῶς ἐν ἀρχαῖς
 ἐν Σαούλ. Ναί φησιν, ἀλλ' « Ἐν ὀργῇ δέδωκα τὸν
 ἡγούμενον, καὶ ἔσχον ἐν τῷ θυμῷ μου συστροφὴν
 ἀδικίας, ὡς ἠδικημένος παρὰ σοῦ, » φησί. Μόνον δὲ
 οὐχί, καὶ τῶν τῆς βασιλείας θύκων ἐξωθούμενος, τό-
 γε ἦγον εἰς τὸ σοὶ δοκοῦν, τεθύμωμαι λίαν. Πλὴν,
 ἀνέδειξα, καίτοι, τὸ χρῆμα, φησί, οὐκ ἀναγκαῖον εἰ-
 δῶς εἰς ὄνησιν. Ἄλλ' ἵνα σε τῶν πραγμάτων ἡ πείρα
 πληροφόρησεν καλῶς, ὅτι σκαιὰ, καὶ ἀχρηστα κἀν
 τοῦτῳ βεβούλευσαι. Ποῦ γάρ νῦν ἐστίν, ἢ ποῖα λοι-
 πὸν ἐξ αὐτοῦ γένοιτ' ἂν τοῖς πολεμουμένοις ἢ ὄνη-
 σις; Ἄλλ' εἴπερ ἦσθα πάλιν ὑπὸ τὴν ἐμὴν φειδῶ
 ἐχθρῶν.

Ἐφραΐμ, ἐγκεκρυμμένη ἡ ἀμαρτία αὐτοῦ. Ὀδῖ-
 νες ὡς τικτούσης ἤξουσιν αὐτῷ. Οὗτος ὁ υἱὸς
 σου, ὁ φρόνιμος, δίδοι οὐ μὴ ἔποσση ἐν συν-
 τριβῇ τέκνων.

PNP. Τοῦτο, οἶμαι ἐστὶ, τὸ, εὐ συνέλαβε πόνον,
 καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. » Ἐν ἀρχαῖς μὲν γάρ Ἱερο-
 βόαμ, ἵνα τῶν σκήπτρων μὴ ἀπώσῃ (τὰς κατὰ νόμον
 θυσίας ἀποπληροῦν ἐθέλοντος; τοῦ Ἰσραὴλ, ταύτης τε
 ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀναφοιτῶντος εἰς Ἱερουσόλυμα), τὰς
 δαμάλεις ἐπενόησε τὰς χρυσᾶς. Καὶ ὡσπερ τινὰ πο-
 νηροῦ σπέρματος καταβολὴν εἰς νοῦν ἐδέχετο, κατα-
 κεχρωσμένην, ὡσπερ καὶ ἐγκεκρυμμένην τὴν ἀμαρ-
 τίαν. Ἄλλ' ἤξει, φησί, καὶ ὁ τῶν ὠδίνων καιρὸς. Οὗτος
 ὁ ἂν νοοῖτο πάλιν, ὅ τε τοῦ πολέμου καὶ τῆς αἰχ-
 μαλώσεως. Εἰ γὰρ καὶ μὴ αὐτῷ συνέβη τῷ Ἐφραΐμ,
 ἀλλ' ὅν τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγονόσιν, ἡγουν τοῖς τῆς
 ἀρχῆς διαδόχοις ἐπῆλθον κατὰ καιροῦς, ὅτι τῆς
 ἐκείνου δυσσεβείας γεγόνασι μιμηταί. Διαλέγεται
 τοῖσιν ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ συναγωγὴν, καὶ
 φησι, Τίς σε διασώσει; Ἄρα ὁ υἱὸς σου οὗτος ὁ φρό-
 νιμος; Λέγων δὲ τὸ, « οὗτος, » ἢ τὸν κατὰ καιροῦς
 βασιλεύοντα δείκνυσιν, ὃς καὶ τὴν τοῦ δοκεῖν εἶναι
 συνετὸς ἐδέχετο ὁδῶν (παρέπεται γὰρ τοῦτο τοῖς
 κρατοῦσιν ἀεὶ), ἢ γούν ἕτερόν τι, καὶ τῷ καιρῷ πρέ-
 τον ὑποδηλοῦ, καθ' ὃ καὶ ὁ τῆς προφητείας ἐγένετο
 λόγος. « Βασιλεύοντος γὰρ τοῦ Ἀχάζ ἐπὶ τὸν Ἰου-
 δαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐν ἐνδεκάτῳ ἔτει, βεβασι-
 λευκεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ Ὀσηὲ υἱὸς
 Ἠλά, ὃς ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου. »
 Ἄλλὰ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ κατεστράτευσεν τῆς Σαμα-

A nolentes, ursistis beatum Samuelem in hæc verba :
 « Ecce tu senulisti, et filii tui non ambulant in via-
 tua. Et nunc constitue super nos regem, qui iudicet
 nos, sicut et alias gentes ⁹⁴. » Itaque quoniam be-
 ne tibi consuluisse videris, dum tibi regem institui-
 sti, sicut habent cæteræ gentes, a quo defendereris,
 ubi nunc tandem est? En, tempus est uti se exhi-
 beat, gerat pro te bellum, arma fulgentia induat,
 tueatur urbes, propugnet pro subjectis, profliget
 adversarios, arceat strenue vastatores domorum
 atque oppidorum. Sed occurrens fortasse: Atqui
 constat me petisse, te autem dedisse, et unxisse
 primum regem Saul ⁹⁵. Est ita, inquit; sed in
 ira dedi principem, et habui in furore meo congre-
 gationem iniquitatis, » ut injuria abs te affectus,
 et propemodum ipso throno regni expulsus, quod
 quidem ad te attinet. Iratus sum etiam atque etiam.
 Verumtamen designavi, quamvis eam rem sci-
 rem non esse necessariam et conducibilem; sed ut
 tu reipsa doctus, probe cognosceres te etiam in
 hoc stultum et inutile consilium cepisse. Ubi enim
 nunc est, aut quæ in futurum oppugnatis ab eo
 expectanda utilitas? Quod si rursus sub beni-
 ginitate et potestate mea esses, omnino inimicis tuis
 superior videreris.

τε, καὶ χεῖρα, πάντως ἂν ὤφθης ἐν ἀμείνοσι τῶν

186 Vers. 12, 13. Ephraim, absconditum
 peccatum ejus. Dolores quasi parturientis venient ei.
 C Iste filius tuus, iste prudens, quia non sustinebit in
 contritione filiorum.

CLIII. Hoc illud est, uti reor, « concepit dolorem,
 et peperit iniquitatem ⁹⁶. » Principio enim Jeroboam,
 ne sceptro privaretur, Israele scilicet legitima sacri-
 ficia usurpare, et ob hanc causam Hierosolytam
 ascendere cupiente, vitulos aureos excogitavit,
 peccatumque velut coloratum et contextum tanquam
 malum semen in animum recepit. Sed veniet, in-
 quit, et tempus dolorum partus. Quod quidem belli
 et captivitatis potest intelligi. Quamvis enim non
 ipsi Ephraim, posteris tamen ejus, sive successori-
 bus in principatu, ut impietatis imitatoribus ali-
 quando evenit. Quasi igitur Synagogam in Samaria
 compellans, inquit: Quis te salvabit? num filius
 tuus hic prudens? Dicendo « hic » aut illis temporibus
 regnantem significat, qui et opinionem prudentiæ
 habebat (ea enim imperantes semper decet), aut
 certe aliud quidpiam et tempori consentaneum tacite
 indicat, quo etiam vaticinium spectat. « Regnante
 enim Achaz super Judam Hierosolyms anno decimo,
 regnavit in Samaria super Israel Osee filius Ela,
 qui fecit malum in oculis Domini ⁹⁷. » Cæterum per
 illud tempus irrupit cum exercitu in Samariam
 Salmanasar rex Assyriorum, « et factus est ei, inquit,
 Osee servus ⁹⁸. » Iratus est autem illi vehementer
 Assyrius hac de causa. Misit quippe ad eum nuntios,
 petens manaa (dona) et quæ solebat. Ille sibi ab eo

⁹⁴ I Reg. viii, 6. ⁹⁵ I Reg. x, 1. ⁹⁶ Job xv, 35. ⁹⁷ IV Reg. xviii, 1, 2. ⁹⁸ Ibid. 3.

imperari non sustinens, legatos ad Segor regem Aegypti, ab eo suppetias petitem misit. Ea re offensus Salmanasar, Samariam toto triennio obsedit. Deinde Osee vivum captum vinculis astrinxit, et in suos retulit. Israellem quoque in montana Persarum et Medorum demigrare coegit. Videtur itaque sermo propheticus hic nobis Osee filium Ela exprimere, quem et prudentem nominat; non quia revera prudens fuerit, sed ironia quadam utitur. Habebatur enim ab Israele pro viro prudente et qui persapienter consulisset, cum ex Aegypto opem pro ipsis petendam censuisset; sed frivole et inutiliter fecisse atque consuluisse apparuit. **187** Quis ergo, inquit, te a gravissimis calamitatibus perferendis liberabit? « Hic filius tuus ille prudens, quia non sustinebit in conitione filiorum. » Dum enim filii tui contentur, inquit, nec ipse subsistet. Capietur, servusque et captivus una cum aliis ad Assyrios migrabit. Sapienter itaque qui psallit: « Fortitudo mea, et laus mea Dominus ». Ab ipso enim virtus omnis et salus omnis, et extra ipsum nemo est qui salvet.

γὰρ ὧν τέκνων συντριβομένων, φησὶ, οὐδ' ἂν αὐτὸς ὑποσταίη. Ληφθήσεται γὰρ δοῦλος τε καὶ αἰχμάλωτος, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις βαδιεῖται πρὸς Ἀσσυρίους. Σοφὸς οὖν ὁ Ψάλλων, « Ἰσχύς μου, καὶ ὑμησις μου ὁ Κύριος. » Παρ' αὐτοῦ γὰρ πᾶσα δύναμις καὶ σωτηρία· καὶ σῶζων οὐκ ἔστι πάρεξ αὐτοῦ.

VERS. 14. De manu inferni liberabo eos, et de morte redimam illos. Ubi victoria tua, mors? ubi aculeus tuus, inferne?

CLIV. Postquam ex ira peccatoribus locutus est, et ex dolore suo illis eventura prænuntiavit, ad mansuetudinē Deo decoram revertitur, et se non universum genus humanum aversatum, neque in exsilium irrevocabile sempiternumque misisse, sed datum iri aliquando veniam et revocationem ad veterem statum in Christo, indicat, addens liberatum se de manu inferi et de morte redempturum, haud dubie eidem propter peccata in Conditionem commissa, et propter transgressionem Adami a principio subjectos. Facta est enim postea talis promissio non solum Ephraim, seu progeniei Israel, sed mortalibus universis. Nam, ut scribit divinus Paulus, « Non Judæorum Deus tantum, sed et gentium. Justificavit enim circumcisionem ex fide, et præputium per fidem. » Redemit autem nos de manu inferni, hoc est, de tyrannide mortis. Et modus redemptionis, Christi mors intelligitur. Libens enim necem in ligno pro nobis pertulit, et principatus ac potestates, affixo illi contra nos chirographo, triumphavit. Tunc enim, tunc etiam: « Omnis iniquitas oppilavit os suum », et mortis imperium peccato sublato destructum est. Ipsum enim est mortis victoria, et stimulus inferni. Sic enim et sapiens Paulus nobis est interpretatus. Ait namque: « Stimulus mortis peccatum est; virtus autem peccati lex ». Quapropter omnium peccato deletō, et nos jure dixerimus: « Ubi est victoria

ρείας Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. « Καὶ ἐγενήθη, φησὶν, Ὡσὴ αὐτῷ δοῦλος. » Ἀργίζετο δὲ λίαν ὁ Ἀσσύριος ἐπ' αὐτῷ δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἐπεμψε μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀγγέλους, αἰτῶν μανὰ, καὶ τὰ συνήθη. Ὁ δὲ προστάττεσθαι παρ' ἐκείνου μὴ ἀνασχόμενος, ἐπρεσβείετο πρὸς Σηγῶρ βασίλειά Αἰγύπτου, τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν αἰτῶν. Πρὸς τοῦτο λελυπημένος ὁ Σαλμανασάρ, πεπολιόρχηκε μὲν τὴν Σαμάρειαν, ἐφ' ὅλοις ἔτεσι τρισίν. Εἶτα ζωγράφησας τὸν Ὡσὴ, δεσμώτην ἐποίησε, καὶ κατέγραψεν ἐν οἰκέταις. Ἀψήκισε δὲ καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν ὄρεοις Περσῶν καὶ Μήδων. Ἔοικεν οὖν ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος Ὡσὴ τὸν Ἠλὰ καταδεικνύειν ἐν τούτοις, ὃν καὶ φρόνιμον ἀποκαλεῖ. Οὐχ ὅτι συνετὸς ἦν κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' οἶονεὶ πως εἰρωνεύεται. Ἐδόκει μὲν γὰρ παρὰ τῷ Ἰσραὴλ συνετὸς εἶναι τις, καὶ σφόδρα σοφὸς βεβουλεύσθαι, διὰ τοι τὸ ἐλέσθαι τὴν ἐξ Αἰγύπτου καλεῖν ἐπικουρίαν αὐτοῖς. Ἄλλ' ἦλω ψυχρὰ, καὶ ἀνώνητα, καὶ δράσας, καὶ βουλευσάμενος. Τίς δὲ οὖν ἄρα, φησὶν, ἐξελεῖται σε τοῦ μὴ παθεῖν τὰς ἀνηκέστους συμφοράς; « Οὗτος ὁ υἱὸς σου φρόνιμος, διότι οὐ μὴ ὑποστῆ ἐν συντριβῇ τέκνων. » Τῶν γὰρ αὐτῶν τέκνων ὑποσταίη. Ληφθήσεται γὰρ δοῦλος τε καὶ αἰχμάλωτος, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις βαδιεῖται πρὸς Ἀσσυρίους. Σοφὸς οὖν ὁ Ψάλλων, « Ἰσχύς μου, καὶ ὑμησις μου ὁ Κύριος. » Παρ' αὐτοῦ γὰρ πᾶσα δύναμις καὶ σωτηρία· καὶ σῶζων οὐκ ἔστι πάρεξ αὐτοῦ.

Ἐκ χειρὸς ἄδου ρύσσομαι αὐτούς, καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς. Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατος; ποῦ τὸ κέντρον σου, ἄδη;

PNΔ'. Τὰ ἐκ θυμοῦ λαλήσας τοῖς ἡμαρτηκόσι, καὶ τὰ ἐκ λύπης ἐσόμενα προαπηγγελκῶς, ἀναπεφοίτηκε πάλιν εἰς θεοπρεπῆ τε ἡμερότητα, καὶ ὅτι μὴ εἰσάπαν τὸ ἐπὶ γῆς ἀπέστραπται γένος, μήτε μὴν ἀνῆκεν εἰς καταφθορὰν ἀχάλιόν τι, καὶ ἀτελευτήτων, ἀλλ' ἔσται τις κατὰ καιροὺς φειδῶ, καὶ ἀνάκλησις εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐν Χριστῷ, καταμεμήνυκε προστιθεῖς, ὡς ρύσεται μὲν ἐκ χειρὸς ἄδου, καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσεται. Ἄηλον δὲ, ὅτι τοὺς ὑπ' αὐτῶν γεγονότας, διὰ τὴν εἰς ποιητὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ἐν ἀρχαῖς τοῦ Ἀδὰμ παράδασιν. Πεποιήται γὰρ ἡ τοιαύτη πάλιν ὑπόσχεσις, οὐχὶ μόνῳ τῷ Ἐφραῖμ, ἤγουν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀπασὶ δὲ ἄλλοις τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Ὡς γὰρ ὁ θεοσπέσιος γράφει Παῦλος, « Οὐκ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνων, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν. Δεδικαίωκε γὰρ περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. » Δελύτρωται δὲ ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ἄδου, τουτέστιν, ἐκ τῆς τοῦ θανάτου καταδυναστείας, καὶ ὁ τῆς λυτρώσεως τρόπος ὁ Χριστοῦ νοεῖται θάνατος. Ἀνέτηλ γὰρ ἐκῶν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ ζύλους σφαγῆν, καὶ θεθριάμβευκεν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, προσηλώσας αὐτῷ τὸ καθ' ἡμῶν χειρῶν γραφον. Τότε γὰρ, τότε καὶ ἡ Πᾶσα μὲν ἀνομία τὸ ἐξ αὐτῆς ἐνέφραξε στόμα· κατήργηται δὲ καὶ τὸ τοῦ θανάτου κράτος, ἐξηρημένης τῆς ἀμαρτίας· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ θανάτου νίκη, καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἄδου. Οὕτω καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν ἠρμήνευσε Παῦλος. Ἔφη γὰρ, ὅτι τότε « Κέντρον τοῦ θανάτου ἐστὶν ἡ

Psal. cxvii, 14. ¹ Isa. xliiii, 11. ² Rom. iii, 30. ³ Coloss. ii, 14, 15. ⁴ Psal. cvi, 42. ⁵ Hebr. ii, 14. ⁶ I Cor. xv, 55 ⁷ Ibid. 56.

ἀμαρτία, ἡ δὲ δύναμις τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος. » Αὐτοὺν οὐχοῦν τῆς ἀπάντων ἀμαρτίας ἀνηρημένης ἐν Χριστῷ, φαίμεν ἂν εἰκότως καὶ ἡμεῖς αὐτοί· « Πού ἡ νίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ἕδη; Θεὸς γὰρ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, » μᾶλλον δὲ « δοῦς ἑαυτὸν ἀντὶ τῶν ὑπερ πάντων, » εἰς ὁ πάντων ἀξιώτερος, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ πεπλουτήκαμεν, τὸ ἀναφοιτῆσαι πάλιν εἰς ἀφθαρσίαν.

Παράκλησις κέκρυπται ἐξ ὀφθαλμῶν μου, δίδωσι οὗτος ἀναμέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ.

PNE'. Ἀναγνωσόμεθα τοῦ προκειμένου τὸν πρῶτον στίχον κατ' ἐπερωτήθειαν, καὶ ὑποστηρίξω, καὶ τι τοιοῦτον ἡμῖν ὑπεμφήθειεν ἂν, ὀρθῶς νοεῖν ἡρημένοισ. Κατηρρώσθησε, φησὶν, ἡ ἀνθρώπου φύσις, τὸ πολυειδὲς εἰς ἀμαρτίαν, καὶ ἀπονέουκεν οὐ μετρίως εἰς τὸ πῆλημμελές. Ταύτη τοι δικαίως κατεδικάσθη θανάτῳ. Εἶτα τίς ἔσται τῆς ἐπικουρίας ὁ τρόπος τοῖς τοῦτο παθοῦσιν, ἢ ὅπως ἂν διακρούσασαι τὸ συμβεβηκός, αὐτὸς ἐγὼ διασκέψομαι, μᾶλλον δὲ ἕδη καὶ ὄρισος ἔχω. Ἡ ἄρα τίς ἐστὶν ἐν ὑμῖν, φρενοβλαβείας εἰς τοῦτο προσήκων, ὡς οὐδεὶς σε, καὶ λέγειν, ὅτι παρακλήσεως καὶ παραμύθιας ἐστί τις τρόπος, ὃν ὁ θεός τε καὶ ἀκήρατος οὐχ ἑώρακε νοῦς; Εἰμὶ γὰρ τεχνίτης, ἀναλκίς τε πρὸς οὐδέν, ἀλλ' εὐ οἶδα πάντα, καὶ ἀμελλητὶ κατορθῶ τὸ δοκοῦν. Καίτοι, φησὶν, « οὗτος ἀναμέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ. » Προαπαγγέλλει δὲ διὰ τούτων ἡμῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ πάντων παράκλησις, ὁ τῆς θεραπείας τρόπος, αὐτὸν προώρισεν ὁ Πατήρ πρὸ χρόνων αἰώνων Σωτήρα καὶ Λυτρωτὴν τοῖς τῷ θανάτῳ κεκρατημένοις. Αὐτὸν ἐφη διαστέλλειν ἀναμέσον ἀδελφῶν. Καὶ τί θὴ τούτο ἐστὶν; αὐτοῦ λέγοντος ἀκηχόμεν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος Χριστοῦ· « Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν. Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. Ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νόμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς, καὶ ἐχθροὺ τοῦ ἀνθρώπου οἱ εὐκταίκοι αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν τὰ ἐσόμενα προαπαγγέλλων τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς· « Παραδώσει, φησὶν, ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ ἐπαναστήσεται πατήρ ἐφ' υἱός. » Ἐπειδὴ γὰρ τὴν τοῦ διαβόλου καθήρηκε τυραννίδα, καὶ τῶν τῆς εἰδωλολατρίας ἐξέλιπε βρόχων τοὺς πεπλανημένους, κατέδησεν οὖτος πρὸς ἀγάπην τὴν πρὸς ἑαυτὸν, ὡς καὶ φυσικῆς ἀλογῆσαι φιλοστοργίας τοὺς πεπιστευκότας, καὶ ἀδελφοὺς ἀνηνασθαι, καὶ πατέρας, καὶ οἰκούς, καὶ γένη, καὶ ἀποκρήσειν αὐτοῖς εἰς ἅπασαν εὐθυμίαν, τὸ προσκεκλήσθαι τῷ Χριστῷ. Καὶ γοῦν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς ἐκ προσώπου τῶν τοῦτο κατορθωκότων ψάλλει σου, καὶ φησὶν, ὅτι « Ὁ πατήρ μου, καὶ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με. »

Ἐπίξει καύσωνα ἀνεμον Κύριος ἐκ τῆς ἐρήμου ἐπ' αὐτόν, καὶ ἀραξηθρανεῖ τὰς φλέβας αὐτοῦ. Αὐτὸς καταξηθρανεῖ τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ σκεῦή τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτοῦ.

PNC'. Μεθίστησι μὲν τὸν λόγον ἐπ' αὐτὸ τὸ τοῦ

A tua, mors? ubi stimulus tuus, inferne? Deus enim qui justificat, quis est qui condemnet? Christus Jesus qui mortuus est pro nobis. » Imo « qui deicit semetipsum redemptionem pro omnibus, » unus dignior omnibus, per quem et in quo divites facti sumus¹⁰, ut ad incorruptionem redeamus.

188 Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia hic inter fratres separabit.

CLV. Pujus contextus versum primum per interrogationem et subdistinctionem legamus, et tale quiddam nobis insinuat, si recte intelligere voluerimus. Infirmata est, inquit, natura humana peccatorum diversitate, et ad delinquendum non leviter declinavit. Quocirca morte non immerito damnata est. Jam vero quam ratione sic affectis succurratur, aut quomodo casus hic depellatur, ipse ego considerabo. Aut est quis inter vos adeo desipiens, ut existimet ac dicat, aliquem consolandi ac demulcendi modum esse, quem divina et incorrupta mens non viderit? Sum enim artifex, nec ad quidquam efficiendum imbecillus; sed novi omnia bene, et sine mora quod placet rite praesto. Etsi, inquit, « hic inter fratres separabit. » Praenuntiat nobis per hanc Dominum nostrum Jesum Christum. Ipse enim est omnium consolatio, modus curationis; ipsum destinavit Pater ante tempora saecularia Salvatorem ac Redemptorem in mortis tempestate versantibus¹¹. Ipsum ait separare inter fratres. Quid hoc est? ipsum dicentem audivimus Christum Salvatorem omnium nostrum. « Nolite putare quoniam veni mittere pacem in terram; non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam; et inimici hominis domestici ejus¹². » Et rursum, futura sanctis discipulis praenuntians, « Tradet, inquit, frater fratrem in mortem, et insurget pater contra filios¹³. » Ut enim diaboli tyrannidem evertit, et deceptos idololatriae laqueis expedivit, sic eos per dilectionem erga se sibi astrinxit, ut credentes etiam naturalem amorem posthaberent, et fratres, domos, genus non agnoscerent, et ad Christum vocatos esse ad summam animi laetitiam sufficeret. Quare et beatus David in persona tam praeclearum facinus aggressorum psallit alicubi, et inquit: « Pater meus et mater mea dereliquerunt me; Dominus autem assumpsit me¹⁴. »

VERS. 15. *Adducet ventum urentem Dominus ex deserto super eum, et siccabit venas ejus. Ipse exciccabit terram ejus, 189 et omnia vasa desiderabilia ejus.*

CLVI. Sermonem ad ipsam personam mortis

¹⁰ Rom. viii, 33, 34. ¹¹ Ephes. v, 2. ¹² I Cor. i, 5. ¹³ II Tim. i, 9. ¹⁴ Matth. x, 34-36. ¹⁵ Ibid. 21.

¹⁶ Psal. cxvi, 10.

transfert, ventoque austro et æstui Christum comparat, quem et de solitudine aliquando adductum Iri autumat. Sciendum porro ante alia illud, Judæorum regionem proxime ad austrum latam et immensam habere solitudinem. Quod si quando ventus inde spiraret vehementius, impense meluebant, quod tellus inde exaresceret. Videtur etiam nonnullis, eum ipsas aquarum venas sub terris astringere, et violenti atque igniti flatus impulsibus inhibere. Itaque ex notis et expertis verba facit. Christum igitur adversus mortem sese illaturum, et instar venti urentis omnes fontes et venas ejus exsiccaturum prophetica verba nobis indicant. Manet ergo in translatione et commodissime, mysteriumque ab eo quod contingere consuevit, declarat. Venas porro et fontes mortis perditionis genera, sive malignas et adversarias virtutes esse dicimus. Per eas enim ceu per venas semper suis temporibus pereuntium multitudo ei subministratur. Eodem sensu vasa ejus desiderabilia accipies. Vasa enim perditionis mortales super terram, et morti chara non inepte quis aut malignas et contrarias nobis potestates, aut certe impios quosdam homines, dæmonis perversitati servientes, et secum alios perditionis appellaverit. Cum spiraverit ergo ventus urens, inquit, tota terra mortis arescet. Oratio rursus metaphora constat, ut si dicat fortasse, Mors quasi locum herbidum homines depascebatur; sed arescet locus ille, nec mors pabulum inveniet. Sublata enim est mors, ubi Christus vitam omnibus proposuit, et immortalitatem revocari permisit.

εδόξατο μὲν ὡσπερ τι χωρίον ὁ θάνατος τοὺς ἐπὶ θάνατος. Ἀνήρηται γὰρ ἡ φθορὰ προθέντος ἅπασι ποιείσθαι τὴν ἀφθαρσίαν.

CAP. XIV.

Vnas. 1. Disperdetur Samaria, quia restitit contra Deum suum. In gladio cadent ipsi, et lucentes eorum elidentur, et in utero habentes eorum dirumpentur.

CLVII. Opportunissime finito sermone de Christo, et universalis redemptionis mysterio prænuntiatio, beatus propheta rursus eorum qui Deum offenderant calamitates 190 lamentatur, et Samaritas quasi luget. Cum enim liceret, et affatim liceret, inquit, frui bonis ex mansuetudine Dei, sponte sua ad supplicia ab irato perpetienda cucurrerunt, quia illi resistere, et Dominicis mandatis suam voluntatem opponere, et propemodum videri acie contra dimicare, aut esse de numero vere illi rebellantium voluerunt. Proinde citra omnem misericordiam ipsi gladio trucidantur, et novi crudelitatis modi contra mulieres et liberos ipsarum excogitantur. Simul enim cum heri natis infantibus immaturam necem perferent qui vitam nondum etiam acceperunt, exitum ex utero hostilis gladius antevertet. Calamitosum igitur et exitiosum esse Deo repugnare, ipsa quoque experientia cernitur.

Α θανάτου πρόσωπον, ἀνέμῳ δὲ νότῳ, καὶ καύσωνι παρεικάζει Χριστὸν, ὃν καὶ ἐκ τῆς ἐρήμου, φησὶν, ἐνεχθήσεσθαι κατὰ καιρούς. Χρῆ δὲ εἰδέναι, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, ἐκεῖνο, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα πλατεῖαν καὶ ἀκατάληπτον ἔρημον ἔχει, κειμένην ἐν μέρεσι τοῖς νοτιωτάτοις· κἀν εἰ συνέβη ποτὲ τὸν ἐκεῖθεν ἀνεμὸν κατενεχθῆναι βαγδαίως, περιδεεῖς ἦσαν οὐ μετρίως, ἀναινομένης τῆς χώρας. Δοκεῖ δὲ τισὶ καὶ αὐτὰς τῶν ὑδάτων τὰς ἐν τῇ γῆ φλέβας ὀκηροτέρας ποιείσθαι τὰς χορηγίας, καὶ ταῖς τοῦ βιαίου καὶ πυρώδους πνεύματος προσβολαῖς ἀνακόπτεσθαι. Οὐκοῦν ἐξ ὧν ἴσασι, καὶ πεπειράνται, ποιεῖται τοὺς λόγους. Ἐπενεχθήσεσθαι δὴ οὖν τῷ θανάτῳ Χριστὸν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐφη λόγος ἀνέμῳ καύσωνι παραπλήσιον, ὃς πάσας αὐτοῦ τὰς πληγὰς καὶ τὰς φλέβας καταξηρανεῖ. Ἐπιμένει οὖν τῇ τροπῇ, καὶ μάλιστα ὀρθῶς, καὶ ὡς ἀπὸ γε τοῦ συμβαίνειν εἰωθότος, τὴν τοῦ μυστηρίου ποιεῖται δῆλωσιν. Φλέβας δὲ, καὶ πηγὰς τοῦ θανάτου, τοὺς τῆς ἀπωλείας τρόπους εἶναι φαμεν, ἦτοι τὰς πονηρὰς, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις. Δι' αὐτῶν γὰρ ὡσπερ τὴν τῶν ἀεὶ κατὰ καιροὺς ἀπολλυμένων χορηγεῖται πληθύν. Οὕτως νοήσεις καὶ τὰ σκεύη τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτοῦ. Σκεύη γὰρ ἀπολλύοντα τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῷ θανάτῳ τίμια φαίη τις ἂν εἰκότως, ἢ τὰς πονηρὰς, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, ἡγουν ἀνοσίους τινὰς τῶν ἐπὶ γῆς, τῆς ἐκεῖνον δυστροπίας θεραπευτὰς, καὶ προσπολλύντας ἑαυτοὺς ἐτέρους. Πνεύσαντος δὴ οὖν τοῦ καύσωνος, ἅπαντα, φησὶν, ἢ τοῦ θανάτου ξηρανθήσεται γῆ. Πηλοῖται δὲ πάλιν ὡς ἐκ μεταφορᾶς ὁ λόγος. Ὅμοιον γὰρ, ὡς εἰ καὶ λέγοι τυχόν· Κατὰ τῆς γῆς, ἀλλ' ἔσται ξηρὸν, οὐχ εὐρήσει νομῆν ὁ τοῦ Χριστοῦ τὴν ζωὴν, καὶ παλινάγρετον ἐφέντος

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΔ'.

Ἀφανισθήσεται Σαμάρεια, ὅτι ἀνέστη πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς. Ἐν ρομφαίᾳ πεσοῦνται αὐτοί, καὶ τὰ ὑποκίθια αὐτῶν ἐλαφισθήσονται, καὶ αἱ ἐν γαστρὶ ἔχουσαι αὐτῶν διαβραθήσονται.

PNZ'. Διαπεράνας εὖ μάλα τὸν ἐπὶ Χριστῷ λόγον, καὶ τῆς καθόλου λυτρώσεως τὸ μυστήριον προσηγγελεῖται ὁ μακάριος προφήτης, ἐποικιμῶζει πάλιν ταῖς τῶν προσκεκρουκότων συμφοραῖς, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ κατολοφύρεται τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ. Μετὸν γὰρ ἀπόνασθαι, φησὶ, καὶ σφόδρα πλουσίως, τῶν ἐξ ἡμερότητας ἀγαθῶν, αὐτόμολοι δεδραμήκασι πρὸς τὰ ἐξ ὀργῆς ἐσόμενα κατ' αὐτῶν, διὰ τοι τὸ ἀντεξάγειν ἐλέσθαι Θεῷ, καὶ δεσποτικοῖς προστάγμασι τὸ ἴδιον ἀντεγεῖραι θέλημα, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀντιτετάχθαι δοκεῖν, ἢ καὶ ἐν μοίρᾳ γενέσθαι τῶν ἀνθεστηκότων αὐτῷ κατὰ ἀλήθειαν. Τοιγάρτοι φειδούς ἀπάσης ἐξηρημένης ἔργον μὲν ἔσονται ρομφαλας αὐτοί· ἔβνοι δὲ τῆς ἀπανθρωπίας ἐπινοηθήσονται τρόποι κατὰ γε γυναικῶν καὶ τέκνων. Ὅμοῦ γὰρ τοῖς ἀρτιγενέσι νηπίων πρόωρον ὑπομενοῦσι θάνατον καὶ τὰ οὐπω κεκλημένα πρὸς τὸ εἶναι καὶ ζῆν. Καὶ φθάσει τὴν δι' ὠδίνος πρόωρον τῶν πολεμίων τὸ ξίφος. Πικρὸν οὖν ἄρα τὸ ἀντιτάττεσθαι Θεῷ, καὶ ἀλεθροῦ πρόβενον, καὶ δι' αὐτῆς ὄραται τῆς πείρας.

Ἐπιστρέφῃθι, Ἰσραὴλ, πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν σου, διότι ἠσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. Λάβετε μεθ' ἑαυτῶν λόγους, καὶ ἐπιστρέφῃτε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν. Εἰπατε αὐτῷ, ὅπως μὴ λάβῃτε ἀδικίαν, καὶ λάβῃτε ἀγαθὰ, καὶ ἀνταποδώσομεν καρπὸν χειλέων ἡμῶν. Ἄσσοῦρ οὐ μὴ σώσῃ ἡμᾶς, ἐφ' ἴκον οὐκ ἀναθεσόμεθα. Οὐκ ἔτι μὴ εἰπωμεν· Θεοὶ ἡμῶν, τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν.

PNH. Ὡς μετρίως ἂν τις ἀγάσαιο κἀν τῷδε δὴ πάλιν τοῦ προφήτου τὸ εὐτεχνὲς, καὶ τοῦ λόγου τὴν οἰκονομίαν. Πεποιήται γὰρ ἀγιοπρεπῶς, καὶ ἔστι τῆς ἀνωθεν μυσταγωγίας ἔμπλεως. Προανατεφώνηκε μὲν γὰρ τὴν ἐσομένην διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν, καὶ ὅτι κατὰ καιροὺς ἐκπονήσει θάνατον, καὶ ἀργήσει τὸ κέντρον τοῦ ἔθου. Καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι παρακλήσεως καὶ παραμυθίας τρόπος ἂν νοοῖτο παντελῶς οὐδεὶς, ὅς οὐκ ἐγκώσθη Θεῷ. Καὶ τὸ μετὰ τοῦτο συμβουλευεῖν ἦν ἀναγκαῖον τὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς τελούντα λοιπὸν φρονεῖν τε καὶ δρᾶν, καὶ οἰοεῖν πρὸς ἀνάληψιν ἀνακομίζειν ἐπιεῖσθαι τοὺς μεμεθυμένους οὐκ ἐξ οἴνου ποθὲν, ἐκ φιληδονίας δὲ μᾶλλον ἰσομικῆς, καὶ τοῦ προσκείσθαι φιλεῖν ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις. Ἵνα τοίνυν μὴ ταῖς εἰς χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν ὑποσχέσει πρὸς τὸ ῥάθυμον ἐπιτούμενοι, τὴν σωφρονίζουσαν εἰδὸτα παρ' οὐδὲν ποιῶντο λόγον, ταύτη τοι χρησίμως πρὸς ὑπόμνησιν αὐτοῦ τῶν δεινῶν ἀναφέρει πάλιν, καὶ ἀναφανισθήσεσθαι μὲν τὴν Σαμάρειαν εἰπὼν, ὅτι ἀντέστη πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς, εἶτα τούτοις ἐκεῖνα προστιθεὶς, ἃ δὴ μάλιστα γε καταδεδίτεσθαι τε καὶ ἀνῆλθ' οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα φαίνεται τοὺς ἀπροωμένους. Νήπια μὲν γὰρ ἐδαφισθήσεσθαι φησι· συνδιολεῖσθαι δὲ τοῖς ἐμδρόις καὶ αὐτὰς τὰς μητέρας, οὕτω τῆς λαγόνος ἐξνεγκούσας εἰς φῶς τὸ πολύτευκτον ἄνθος. Προκαταπτόσας δὴ οὖν τοῖς δειγμασιν, ἐπὶ καιροῦ λοιπὸν ταῖς τῶν νουθετούμενων καρδίαις τὸν καλοῦντα πρὸς μετέγνωσιν ἐνίγει λόγον, ὅτι χρὴ παλινδρομεῖν, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπαφήκειν εὐ μάλα παραφωσῶν. Λέγων δὲ, ὅτι Ἐσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου, ὁ δεικνύει νοεῖν, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως συγκαταλήξει ταῖς ἀδικίαις καὶ τὸ ἀσθενεῖν αὐτοὺς, καὶ τοῖς τῆς ἀποστασίας τρόποις, εἰ ἐκ μέσου γένοιτο, συνοιχῆσται καὶ τὰ δεινά. Τὸν δὲ γε τῆς πρὸς Θεὸν ἐπιστροφῆς καταλειπείνει τρόπον. Ἔσεσθαι γὰρ ἐν ἀμείνοσι, καὶ ἐν φειδοῖ τῇ παρὰ Θεῷ τοὺς ἡμαρτηκότας εὐ μάλα φησιν, οὐ τὰ ἐκ πλοῦτου προσάγοντας, οὐ χρυσὸν ἀναθέντας, οὐ σκευεῖσιν ἀργυροῖς τιμᾶν ἡρημένους, οὐ βοθυσίας, οὐ μήλων σφαγαῖς εὐφραίνοντας, ἀλλ' εἰ χαρίσαιντο λόγους, καὶ εὐστομεῖν εἰκντο τὸν τῶν ἄλων δεσπότην ἐκμειλισόμενοι. « Λάβετε γὰρ μεθ' ἑαυτῶν λόγους, ἐκπατε τῷ Θεῷ, ὅπως μὴ λάβῃτε ἀδικίαν, καὶ λάβῃτε ἀγαθὰ, » οὐτὸς ἐστιν, ἵνα μὴ ταῖς ἀδικίαις ἰσομέτρως κολάζησθε, καταπλουτῆτε δὲ μᾶλλον, ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίας, ἐπαγγελιασθε δὲ προσκομίζειν αὐτῷ τὰ ἀπὸ χειλέων, χαριστηρίου ῥήδης, καὶ ἐξομολόγησιν. Γνώσεως γὰρ τὰ τοιάδε καρποὶ. Πλὴν ἐκεῖνο βῶδτε, φησὶ, καὶ ἀραρῶτως ἐπαγγέλλεσθε, ὡς οὕτε ἐρεῖτε·

VERS. 2-4. Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quia infirmatus es in iniquitatibus tuis. Tollite vobiscum sermones, et revertimini ad Dominum. Dicit ei, ut non tollatis iniquitatem, et assumatis bona, et reddamus fructum labiorum nostrorum. Assur non salvabit nos, super equum non ascendemus, non amplius dicemus: Dii nostri, operibus manuum nostrarum.

CLVIII. Etiam in his prophetæ artificium sermonisque œconomiam non leviter admirari queas: nam, ut sanctum decebat, verba fiunt, et superna mystagogia seu doctrina cœlesti plena sunt. Promulgavit enim futuram per Christum liberationem, et olim delassatum iri mortem, et cessaturum stimulum inferni. Insuper nullum demulcendi et consolandi modum a quoquam posse concipi omnino, qui Deum lateat. Post hoc necesse erat suadere, ut quæ posthac ad eorum salutem pertinerent, ea et commentarentur et facerent; et non ex vino alicunde, sed ex cupiditate potius mundanæ voluptatis, et ex consecratione fallaciarum diaboli inebriatos, conari velut ad sobrietatem reducere. Ne igitur, benignitatis et humanitatis promissionibus supine negligentes, sobrietatis et prudentiæ magistrum sermonem despicerent; ob id eos ad memoriam acerborum deuo revocat. Et cum dixisset disperditum iri Samariam, quia restitisset Deo suo, mox istis illa subjungit, quæ ad audientes perterrendos contristandosque 191 valere satis videntur. Infantes quippe allidendos narrat, et matres ipsas perituras, optatissimo flore nondum e visceribus in lucem edito. Injecto igitur prius pavore, de cætero sermonein ad pœnitentiam cohortantem cordibus eorum quos admonet opportune immittit, recurrere et ad Deum reveri oportere meritiissimo acclamans. Cum porro dicit, quia Ἐ infirmatus es in iniquitatibus tuis, ὁ intelligendum subjicit, omnimodis infirmitatem ipsorum unâ cum iniquitatibus desituram; et, si apostasiæ multiplices e medio removeantur, res adversas quoque simul abituras. Modum autem reversionis ad Deum lævigat: ait enim pulchre admodum peccatores melius habituros, sensurosque Deum propitium, non de divitiis offerentes, non aurum dedicantes, non vasis argenteis illum honorare insituentes, non boum sacrificiis, non ovium mactationibus lætificantes; sed si donaverint ei sermones, et laudibus universorum Dominum mitigare decreverint. « Sumite vobiscum sermones, inquit, dicite Deo ut non tollatis iniquitatem, et accipiatis bona, » hoc est, ne æquales iniquitatibus pœnas sustineatis; sed contra honorum adeptione divites evadatis. Oblatos autem de labiis vestris cantica gratiarum actoria, et confessionem promittite. Hi enim sunt fructus linguæ. Verumtamen illud clamate, inquit, et congruenter spondete, non amplius etiam dicturos: « Dii nostri, operibus manuum vestrarum. » Hi enim erant modi apostasiæ; propter hæc Deum

offenderunt, quia et idolis servierunt, et Deo semper salvatore suo contempto, spem in auxiliis humanis reposuerunt; et oppugnantibus eos Ægyptiis Assyrium implorarunt, Iursum Assyriis Samaritiam armis appetentibus, Ægyptiorum equites sagittarios, sive equestris militiæ gnaros mercede conduxerunt. Idcirco et a Deo aperte audierunt: « Væ qui descenditis in Ægyptum ad auxilium, qui confidunt in equis et in curribus ¹⁴. » Ridebantur porro, nec injuria, quærentes protectionem ab homine Ægyptio, non a Domino, « equorum carnes ¹⁵, » ut scriptum est. Ergo pollicentur, se ab idolorum cultu discessuros, nec ultra in hominibus spem habituros. Emendatio ista perpetratorum delictorum universorum opificem ad lenitatem revocat per **192** prophetam ita loquentem: « Aversione avertimini ab iniquitatibus vestris, domus Israel, et non erunt vobis in pœnam iniquitatis. » προεπταισμένων, καλοῦσα πρὸς ἡμερότητα τὸν πῶν ὄλων δημιουργὸν, τὸν διὰ φωτῆς προφήτου λέγοντα: « Ἀποστροφῆ ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν κλάσιν ἀδικίας. »

Qui in te est, miserabitur orphani.

CLIX. Prophetæ vox ad respiscendum adhortantis, et lenitatem Domini publicantis, et cunctationem volentis respiscere præcedentis. Ne dubites; Israel, inquit, te optata consecuturum, si te prius ad pœnitentiam dederis. Qui enim in te est, misereri, et miserari pupillos novit. Sic et divinus David: « Pupillum et viduam suscipiet ¹⁷, » ex una re, opinor, sive ex personis maxime miserabilibus divinæ, et inexplicabilis naturæ benignitatem demonstrans. Ac si quis volet pupillum et ipsam Israelem nominari (propemodum enim Patrem Deum amisit, tametsi ille dilucide dixit: « Filius meus primogenitus Israel ¹⁸ »), dixerim ego etiam sic recte intelligi. Igitur Domini universorum bonitate et facilitate ad clementiam confisos, promptissime pœnitentiam complecti, et emendationibus in mellis delictorum præteritorum maculas eluere oportet.

Vers. 5. *Sanabo habitationes eorum, diligam eos manifeste, quia averti iram meam ab eis.*

CLX. Mox, et quasi a foribus ipsis a Deo sermo inducitur, promittente ægrotos sanaturum et manifeste dilecturum, hoc est, manifeste et palam de cætero indulgentiæ, et charitatis, et omnis boni incrementum largiturum. Docet insuper se etiam adversus ipsos deposuisse, et a charo sibi humanitate non discessurum. Videtur autem propheta in his non solum meminisse conversionis ex sanguine Israel prognatorum, sed gentium quoque vocationem admiscere. Quoniam non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ ¹⁹. Reputantur autem potius filii, qui sectantur vestigia fidei in præputio patris

« Θεοὶ ἡμῶν τοὶ ἔργοις τῶν χειρῶν ὑμῶν. » Ἦσαν γὰρ οὔτοι τῆς ἀποστασίας οἱ τρόποι. Διὰ ταῦτα προσκεκρούχασιν, ὅτι καὶ λελατρεύχασιν εἰδῶλοις, καὶ τὸν ἀεὶ σώζοντα Θεὸν ἀτιμάσαντες, ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίαις προσενεμήχασιν τὴν ἐλπίδα. Καὶ πολεμούντων μὲν αὐτοῖς τῶν Αἰγυπτίων, ἐπεκαλοῦντο τὸν Ἀσσύριον. Ἀσσυρίων δὲ πάλιν ὄπλα κατὰ τῆς Σαμαρείας ἠρμένων, κατεμισθοῦντο χρήμασι τοὺς τῶν Αἰγυπτίων ἵπποτοξότας, ἤγουν ἐν τοῖς πολέμοις ἱππικῆς ἐπιστήμανας. Ταύτη τοι καὶ ἤκουον Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς: « Οὐαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἵπποις πεποιθότες, καὶ ἐφ' ἄρμασιν. » Ἐγελῶντο δὲ, καὶ μάλα δικαίως, προσασπαστὴν ποιεῖσθαι σπουδάζοντες Αἰγύπτιον ἄνθρωπον, καὶ οὐ Θεὸν, « ἵππων σάρκας, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Θύκουν ἀποφοιτῶν ἐπαγγέλλονται καὶ τοῦ λατρεῦειν εἰδῶλοις, καὶ τοῦ τὰς ἐλπίδας ἐπ' ἀνθρώποις ἔχειν ἔτι. Ἐπανόρθωσις δὲ αὕτη τῶν ἤδη ὄλων δημιουργὸν, τὸν διὰ φωτῆς προφήτου λέγοντα, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἔσονται ὑμῖν εἰς

Ὁ ἐν σοὶ, ἐλεήσει ὄρφανόν.

PNΘ. Τοῦ προφήτου φωνῆ, προτρέποντος εἰς μετάνωσιν, καὶ τοῦ δεσπότης τὴν γαληνότητα καθιστάντος ἐναργῆ, καὶ τὴν ὄκνον ὑποτεταμένου τοῦ μεταγινώσκειν ἐθέλοντος. Μὴ γὰρ ἐνδοιάσῃς, φησὶν, ὦ Ἰσραὴλ, ὅτι τεύξη τῶν κατ' εὐχὴν εἰ προνομίσειας τὴν μετάνωσιν. Ὁ γὰρ ἐν σοὶ Θεὸς ἐλεεῖν οἶδε, καὶ κατοικτεῖρειν ὄρφανούς. Οὕτω ποῦ φησὶ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ: « Ὀρφανὸν καὶ χήραν ἀναλήψεται, » ἐξ ἑνός, οἶμαι, πράγματός, ἤγουν ἐκ προσώπων τῶν ὅτι μάλιστα κατελεῖσθαι πεφυκότων τῆς θείας τρεκαὶ ἀπορρήτου φύσεως καταδεικνύς τὸ φιλάνθρωπον. Εἰ δὲ βουλοῖτό τις τῆς ὄρφανίας τὸ χρῆμα, καὶ αὐτῷ καταγράφειν τῷ Ἰσραὴλ, ἀπίλωσθε γὰρ μονοουχὶ Πατρὸς τοῦ Θεοῦ, καίτοι λέγοντος ἐναργῶς, « Ἰδὲ πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ, » φαίην ἂν ἔγωγε καὶ τῆδε νοεῖν ὀρθῶς. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τεθαρβηκότας ὡς ἀγαθός τέ ἐστι, καὶ πρόχειρος εἰς φιλάνθρωπιαν ὁ τῶν ὄλων δεσπότης, ἀοκνότητα μετανοεῖν, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἐπανορθώσεσι, τὰς τῶν ἤδη προεπταισμένων ἀπολύειν αἰτίας.

D *Ἰάσομαι τὰς κατοικίας αὐτῶν, ἀγαπήσω αὐτοὺς ὁμολόγως, δεῖ ἀπέστρεψεν τὴν ὀργὴν μου ἀπ' αὐτῶν.*

PΞ. Εἰσεκκόμισται γέϊτων εὐθύς, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀγγίθουρος ὁ παρὰ Θεοῦ λόγος, ἰάσθαι τε τοὺς ἡσθενηκότας ὑπισχνουμένου, καὶ ὁμολόγως ἀγαπᾶν, τουτέστιν, ὁμολογουμένως καὶ ἀκρύπτως ἤδη λοιπὸν ἐνεργούντα τὰ ἐκ φειδοῦς καὶ ἀγάπης φαίνεσθαι, καὶ τὴν παντὸς ἐπίδοσιν ἀγαθοῦ. Δηλοῖ δὲ πρὸς τοῦτοις, ὅτι καὶ τῆς εἰς αὐτοὺς κατέληξεν ὀργῆς, καὶ τῆς αὐτῷ φιλητῆς οὐκ ἀποδημήσει φιλάνθρωπιᾶς. Ἔοικε δὲ πάλιν ὁ λόγος ἡμῖν ἐν τοῦτοις, οὐ μόνως διαμνηθῆσαι τῆς τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐπιστροφῆς, συνεσκομιζεῖν δὲ μᾶλλον καὶ τὴν τῶν ἔθνων κλησίν· ὅτι μὴ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὗτοι

¹⁴ Isa. xxxi, 1. ¹⁵ Ibid. 5. ¹⁷ Psal. cxlv, 9. ¹⁸ Exod. iv, 22. ¹⁹ Rom. ix, 6.

Ἰσραὴλ· καταλογίζονται δὲ μᾶλλον εἰς τέκνα οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς ἰσχυροῖς τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. Οὐκοῦν συνεισφέρεται καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν κλήσις, καὶ πρὸς Θεὸν οικειώσεις ἐν Χριστῷ, διὰ πίστεως καὶ ἀγιασμῶ. Κατασημαίνεται δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἡ τῶν πνευματικῶν χορηγία, καὶ τῆς χάριτος τὸ ἀμφιλαφές. Δῆλον δὲ ὅτι τῆς ἐν Χριστῷ.

Ἔσομαι ὡς δρόσος ἐπὶ Ἰσραὴλ.

Πάντως που καταπαίνοσα, καὶ καταρδεύουσα τὸν νοῦν τῶν κεκλημένων εἰς μετάνωσιν, τῇ ἄνωθεν παρακλήσει. Δῆλον δὲ ὅτι τῇ Πνεύματος· ἄνωθεν γὰρ ἡ δρόσος.

Ἀρθήσει ὡς κρίνον.

Ἐκδόσει, φησί, τὸ εὐώδες ἐν Χριστῷ, καὶ τῆς εὐαγεῦς πολιτείας τὴν εὐοσμίαν, καὶ ἀπόλεκτον ἄνθος ἴσται λοιπόν.

Καὶ βαλεῖ τὰς ρίζας αὐτοῦ ὡς λίβανος, πορεύσονται οἱ κλάδοι σου.

Ὅτι μὴ εὐκατάσειστος τῶν πιστευόντων ὁ νοῦς, οὐδὲ ὅσον ἔτοιμος εἰς τὸ νικᾶσθαι πνεύμασι πονηροῖς, δὲ τούτου δηλοῖ. Ἔσται γὰρ οὕτως ἀσφαλῆς, καὶ ἰσηρησιμένος, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ τοῦ Λιβάνου φυτὸν, ὃ καθήσιν μὲν εἰς βάθος πολὺ τὴν ρίζαν· τοῖς γὰρ μὴν ἄνωθεν κλάδοις, οὐ μετρίως εὐρύνεται. Σπατωμένης γὰρ τῆς ρίζης, ἀδραὶ που πάντως εἰσὶ καὶ αἱ τῶν ὀρηκῶν ἐκδόσεις.

Καὶ ἔσται ὡς ἐλαία κατάκαρπος.

Ἄειθαλῆς δηλονότι καὶ εὐκαρπος, τοιοῦτον γὰρ τὸ φυτόν.

Καὶ δσφρανσις αὐτοῦ ὡς λιβάνου.

Ἐλοσμέτατον κομιδῇ τοῦ λιβάνου τὸ χρῆμα. Ταύτην τοι καὶ ὡς ἱερὸν τῷ Θεῷ, καὶ ὁ Μωσῆς αὐτὸ κατεχρησμήθησε νόμος. Λιβάνῳ γὰρ δεῖν καταπατεσθαι τὴν προσαγομένην σεμίδαλιν εἰς θυσιαν, διετύπου πολλαχῶς. Εὐώδης οὖν ἔσται, φησὶν, ὁ τῶν κεκλημένων καρπός, καὶ εὐπαραδέκτος εἰς θυσιαν τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ.

Ἐπιστρέψουσι, καὶ καθιοῦνται ὑπὸ τὴν σκῆπτρον αὐτοῦ.

ΡΣΖ'. Ἀποπαύσονται, φησὶ, τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων, καὶ ὑπονοστήσουσιν εὐσθενῶς εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ὅπ' αὐτῷ γενήσονται μονοτρόπως, οὐ παρ' ἑτέρου τὸ σῶζεσθαι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ προσδοκῶντες μόνου. Τοῦτο τε πληροῦσα καλῶς ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία, περὶ τοῦ πάντων Σωτῆρος, φησὶν, ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἔσμάτων· « Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα. » Τοῖς τούτῳ δρᾶν εἰλωθῶσιν ἐπιφανεῖτω λέγων καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Ἡμέρας ὃ ἥλιος οὐ συγκαύσει σε, οὐδὲ ἡ σελήνη τὴν νύκτα. » Τοῦτο τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐπετιλεῖτο παρὰ Θεοῦ, νεφέλης αὐτοῖς ἐπισκιαζούσης κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ τὴν ἄνωθεν, καὶ παρὰ Θεοῦ σκητὴν ὑποφαινούσης ἀστελεως. Εὐ δὲ δὴ σφόδρα καὶ τὸ « καθιοῦνται, » φησὶν, ἵνα τὸ βεθεκός καὶ τὸ ἕρμυτον ἀσφαλῶς τῆς τῶν ἐπιστρεφόντων γνώμης ἢ τούτου νοηται.

nostri Abraham²⁰. Ergo simul et vocatio gentium, et conjunctio cum Deo in Christo per fidem et sanctificationem inducitur. Insuper spiritualium suppeditatio et gratiæ copia, ejus videlicet quæ in Christo est, significatur.

VERS. 6. Ero quasi ros Israel.

193 CLXI. Omnimodis mentem vocatorum ad penitentiam superna consolatione pinguefaciens et irrigans, utique per Spiritum, ros enim desuper cadit.

Florebit ut lilium.

CLXII. Efflabit, inquit, in Christo suavem odorem, et sanctæ conversationis fragrantiam, et electus in futurum flos erit.

Et mittet radices suas quasi Libanus, ibunt rami ejus.

CLXIII. Mentem credentium vix a suo statu dimoveri, neque vinci facile posse a malignis spiritibus his verbis indicat. Adeo siquidem tuta et firma est, ut arbor nimirum in monte Libano, quæ mittit quidem in profundum radicem, superne autem ramis ample dilatatur. Actis enim alte radicibus, etiam rami omnino latius propagantur.

VERS. 7. Et erit quasi oliva fructifera.

CLXIV. Semper virens videlicet et fructifera; tale est enim genus arboris oliva.

Et odor ejus ut thuris.

CLXV. Odoratissimum est thus. Quocirca ipsum et oracula legis Mosaicæ Domino sanctum esse voluerunt. Sæpenumero enim offerendam Deo simillam in sacrificium, thure conspersam sanxerunt²¹. Odorifer est igitur, inquit, vocatorum fructus, et acceptabilis in sacrificium Deo, qui virtutem diligit.

VERS. 8. Convertentur, et sedebunt sub umbra ejus.

CLXVI. Finem imponent, inquit, peccatis veteribus, et cum suavi odore ad Deum vivum verumque colendum²² regredientur, illique tantummodo subjicientur, non ab alio, sed ab illo solo liberationem ab hostibus exspectantes. Hoc præclare implens collecta ex gentibus Ecclesia, de omnium Salvatore in Cantico canticorum, inquit: « In umbra illius desideravi, et sedi²³. » Ita facere solitis acclamet beatus David: « Per diem sol non uret te, neque luna per noctem²⁴. » Hoc vetustioribus a Deo præstabitur, nube illos per diem in solitudine obumbrante²⁵, supernumque et divinum tabernaculum jucunde submonstrante²⁶. Recte admodum præterea, « sedebunt, » inquit, ut hinc constantia et firmitudo voluntatis convertientium se intelligatur.

²⁰ Rom. iv, 12. ²¹ Levit. ii, 1. ²² I Thess. i, 9.

²³ Exod. xii, 32.

²⁴ Cant. ii, 5. ²⁵ Psal. cxx, 6. ²⁶ Exod. xiii, 21.

194 CXVII. *Vivent, et inebriabuntur frumento.* A *Ζήσονται, και μεθυσθήσονται σίτω.*

Hæc sunt conversionis et stabilitatis dona acceptabilia. Et vitæ æternæ, inquit, participes erunt, et virtute abundabunt, spirituali, inquam, hoc enim puto velle illud, « inebriabuntur frumento. » Scriptum porro exstat, « panis cor hominis confirmat ».¹⁷ « Corpora enim congruentibus nutrimentis gaudent; animum vero hominis divinus et cœlestis sermo corroborat. Quia namque ex eo ab imbecillitate ad robur transire queat, ex errore ad agnitionem Dei sese convertens, et e foveis improbitatis valide ad virtutem complectendam exsiliens, non est cur dubitetur, quandoquidem revera imbecillitatis culpa est, in segnitiam et mundanas voluptates prolabi et idolis colendis dellectari. Spiritualis autem roboris insigne facinus perspicitur, alacriter ad bona operanda incumbere, statuereque insuper charitate erga Deum nihil esse præstantius, ac citra lapsum, et cum animi contentione viam eo ducentem ambulare.

Et florebit quasi vinea memoriale ejus, quasi vinum thuris.

CLXVIII. Ait alicubi Deus ad Judæorum matrem, hoc est, Synagogam : « Ego autem plantavi te vineam fructiferam, omnem veram ».¹⁸ « Psallit quoque de ea nobis divinus David : « Vineam de Ægypto transtulisti; eiecisti gentes, et plantasti eam ».¹⁹ « Itaque vinea pulchre palmitibus diffusa erat Israel. Postquam autem multis modis in Dei offensam incurrit : « Destruxit Dominus maceriem ejus, et vindemiarunt eam omnes qui prætergrediuntur viam. Vastavit eam aper de silva, et asinus agrestis pastus est eam ».²⁰ « Posita est enim velut in conculcationem »²¹ nocere volentibus, porcis et asinis depascenda, hoc est, voluptatibus et aversis a ratione motibus. Idcirco emarcuit. Verumtamen refloruit in Christo memoriale ejus, nempe Israel. Memoriale dicit, quia non omnes crediderunt, sed quasi in memoriam ejus servatæ sunt reliquiæ. Facta est autem Ephraim, sive Israel gratia a Deo impertita ut vinum Libani, hoc est odorifera et fragrantia thuri parum concedens. Dicuntur autem hæc de Christo, de quo item beatus Sirach : **195** « Vinum lætificat cor hominis »²², cui ut nos magna cum alacritate applicare festinemus, sacer nos sermo incitat; sic enim habet : « Comedite, et bibite, et inebriamini, charissimi ».²³ « Satietaem enim sanctis nullam afferunt quæ per Christum suppeditantur, et assumpta ad ebrietatem proficiunt.

Vers. 9. *Quid illi adhuc et idolis?*

CLXIX. Si enim tantam copiam adeo venerabilium et supernorum honorum participaverit, a voluntate errandi penitus recedet, nec operibus manuum suarum colendis adhærescet. Quoniam enim bono amplius carens, id ab aliis quæret? Annon ita

¹⁷ Psal. ciii, 17. ¹⁸ Jer. ii, 21. ¹⁹ Psal. lxxix, 9. ²⁰ Ibid. 13, 14. ²¹ Isa. v, 5. ²² Eccli. xl, 20. ²³ Cant. v, 1.

Αὐται τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τῆς ἐδραιότητος ἀξιόληπτοι δωρεαί. Καὶ ζωῆς γὰρ ἔσονται, φησὶ, τῆς αἰωνίου μέτοχοι, καὶ ἐν πλεονασμῷ δυνάμεως, δηλοῦν δὲ ὅτι πνευματικῆς. Τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ, « μεθυσθήσονται σίτω. » Γέγραπται δὲ, ὅτι « ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου. » Σώματα μὲν γὰρ ταῖς καταλλήλοις ἡδεῖται τροφαῖς. Ψυχὴν δὲ ἀνθρώπου θεοῦ τε, καὶ ἀνωθεν διανευροῖ λόγος. Ὅτι γὰρ ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν μεταφοιτήσασιν ἂν, ἐπιστρέφων ἐκ πλάνης πρὸς ἐπίγνωσιν Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν τῆς φαυλότητος βόθρων ἀναβρώσκων εὐσθενῶς εἰς ἐφῆσιν ἀρετῆς, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; Ἐπερ ἔστιν ἀληθῶς ἀσθενείας μὲν ἔγκλημα, τὸ ἀναπίπτειν εἰς ῥαθυμίας, καὶ εἰς ἡδονὰς κοσμικὰς, καὶ εἰς τὸ προσκεῖσθαι φιλεῖν ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις. Ἰσχύος δὲ τῆς πνευματικῆς λαμπρὸν νοεῖται κατόρθωμα. Τὸ ἀγαθουργεῖν ἐλέσθαι προθύμως, ἡγεῖσθαι τε πρὸς τοῦτω τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἄμεινον οὐδὲν, καὶ ἀδιαπτῶτως λέναι μετὰ γοργοῦ τοῦ φρονήματος τὴν εἰς τοῦτο τρίβον.

Καὶ ἐξανθήσει ὡς ἀμπελοσ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ, ὡς οἶνος λιθάνου τῷ Ἐφραῖμ.

ΡΞΗ'. Ἐξη που Θεὸς πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, τουτέστι, τὴν Συναγωγὴν· « Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἀμπελον καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινήν. » Ὑἄλλει δὲ που περὶ αὐτῆς καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν Δαβὶδ· « Ἀμπελοσ ἐξ Αὐγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. Ὄδοποίησας ἐμπροσθεν αὐτῆς. » Οὐκοῦν ἀμπελοσ μὲν εὐκληματοῦσα ὑπῆρχεν ὁ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ προσκέκρουκε πολυτρόπως, « Περιεῖλε Κύριος τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τετραγῆκασιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν. Ἐλυμήνατο αὐτὴν ὡς ἐκ δρυμοῦ, καὶ θνος ἀγριος κατενεμήσατο αὐτήν. » Τέθειται γὰρ ὡσπερ εἰς καταπάτησιν τοῖς ἐθέλουσιν ἀδικεῖν, χοίροις τε καὶ θνοῖς νομῆ, τουτέστιν, ἡδοναῖς τε καὶ ἀλογαῖς. Ταῦτη τοι μεμάρανται. Πλὴν ἀνέθαλεν ἐν Χριστῷ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ. Δῆλον δὲ, ὅτι τοῦ Ἰσραὴλ· μνημόσυνον δὲ φησιν, ὅτι μὴ πάντες πεπιστεύκασιν, ἀλλ' εἰς μνήμην ὡσπερ αὐτοῦ τετήρηται τὸ κατάλειμμα. Γέγονε δὲ τῷ Ἐφραῖμ, ἦτοι τῷ Ἰσραὴλ παρὰ Θεοῦ χάρις ὡς οἶνος λιθάνου, τουτέστιν, εὐώδης τε καὶ λιθάνῳ πρὸς εὐοσμίαν ὀλίγα παραχωρῶν. Ἔστι δὲ τοιούτος ὁ περὶ Χριστοῦ λόγος, καὶ περὶ αὐτοῦ φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου, » ὡς καὶ σφόδρα προθύμως ἐπέλεγσθαι προσβαλεῖν, ἰερὸς ἡμᾶς παραθήγει λόγος· ἔχει γὰρ ὧδε, « Φάγετε, καὶ πίστετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. » Ἀπροσχωρῆ γὰρ ἀγίοις τὰ διὰ Χριστοῦ, καὶ εἰς μέθην ληφθέντα χρησιμώτερα.

Τὶ αὐτῷ ἔτι καὶ εἰδώλοισ;

ΡΞΘ'. Εἰ γὰρ γένοιτο, φησὶν, ἐν πλησμονῇ, καὶ μεθέξει τῶν οὕτω σεπτῶν, καὶ ἀνωθεν ἀγαθῶν, ἀποχωρήσει παντελῶς τοῦ πλανᾶσθαι θέλειν, καὶ προσκεῖσθαι τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. Τίνος γὰρ ἔστι τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχων ἐνδεής, τὰ παρ' ἐτέρου ζητή-

σει; Ἡ καὶ ἀνόνητος παντελῶς τοῖς πεπλανημένοις ἢ τοιαύτε ζήτησις; Τί γὰρ ἡ ἀψυχὸς ὕλη χαριεῖται τισιν; οὐδὲ καὶ δικαίως ἐλέγετο παρὰ Θεοῦ, « Εὖ ποιήσατε, καὶ κακώσατε, καὶ γνωσόμεθα ὅτι θεοὶ ἐστε. » Ἄλλ' οὐδ' ἂν κακώσαιαν ἀνθρώπους τὰ χειρόκμητά ποτε. Πῶς γὰρ, ἢ πῶθεν; οὔτε μὴν χρηστὸν ἢ ὄνησιφόρον τι δοῖεν ἂν αὐτοῖς. Οὐκοῦν ἀκουόντων, καὶ μάλα εἰκότως· « Θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὑπακάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ τούτου. » Τὸ πεποιηκὸς οὖν ἄρα, καὶ ἄραρὸς εἰς ἀγάπῃσιν τὴν ἐπὶ Θεῷ κατασημαίνει λέγων, « Τί αὐτῷ ἔτι, καὶ εἰδώλοισι; »

Ἐγὼ ἐταπεινώσω αὐτὸν, καὶ ἐγὼ κατισχύσω αὐτόν.

ΡΟ'. Ἐγὼ, φησὶ, δύναμαι κακοῦν, οὐδὲ ἂν ἴδοιμι τῆς εἰς ἐμὲ γνησιότητος περιορῶντας τοὺς τρόπους. Νευρῶ δὲ δὴ πάλιν τοὺς οἵπερ ἂν ἔλοιτο κατορθοῦν ἀρετὴν, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς εἰδέναι Θεόν. Οὐτ' οὖν ἡ κάκωσις, ἦτοι τὸ ἀσθενῆσαι τὸν Ἰσραὴλ ἐξ ἐκείνων ἦν· οὔτε μὴν ἡ εἰς γε τὸ δύνασθαι μεταδρομὴ δαιμόνων ἂν νοοῖτο δόσις, ἀλλ' ἔστι θεόδοτον ἀγαθόν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ ἀσθενεῖν τῶν ἐξ ὀργῆς κινήματων ἀπότρυξις ἦν. Σοφῶς οὖν ἄρα, καὶ φιλοθίως ὁ μέγας ἡμῖν ψάλλει Δαβὶδ· « Ἰσχύς μου καὶ βρυησίς μου ὁ Κύριος. »

Ἐγὼ ὡς ἀρκευθος πυκάζουσα, ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπὸς σου εὐρηται.

ΡΟΑ'. Φυτόν μὲν ἡ ἀρκευθος, δασύ γε μὴν οὕτω, καὶ εἰς κέμην ἀμφιλαφές, ὡς δοκεῖν εἶναι πικρὰ χειρόκμητον ὄροφην, οὔτε ταῖς ἡλίου βολαῖς παραχωρούσα τὴν διάδυσιν, οὔτε μὴν ταῖς ὑετῶν καταφοραῖς· κἂν εἰ βραχδαῖοι τῆς γῆς καταχέωνται ποτε. Ὅτι τῶν ὑπὸ Θεοῦ γεγονότες ἀνεπιδοῦλευτον ἔξουσι τὸν ἐπισκίασμόν, ἦτοι τὴν ἐπικουρίαν, ὑπεμφαίνει λέγων· « Ἐγὼ ὡς ἀρκευθος πυκάζουσα. » Ὅτι δὲ πᾶσα καρποφορία τῶν ὑπὸ Θεῷ γένοιτ' ἂν οὐκ ἐτέρως, ἢ ἐν Χριστῷ, καὶ διὰ Χριστοῦ, πληροφορήσει λέγων αὐτὸς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι· « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. » Λεγέτω δὴ οὖν εἰκότως ἐκάστῳ τῶν πεπιστευκότων, εἴπερ τις εἴη λαμπρὸς, καὶ ἀξιάστος, καὶ ἐν ἀυχήμασιν ἀρετῆς, « Ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπὸς σου εὐρηται. »

Τίς σοφός, καὶ συνείσει ταῦτα; ἢ συνετός, καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά; διότι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς· ὁ δὲ ἀσβεῖς ἀσθενήσουσι ἐν αὐταῖς.

ΡΟΒ'. Τὸν συνιέντα ταυτὶ σοφόν τε εἶναι, καὶ συνετώτατον εὖ μάλα φησίν. Ἐκκεῖται γὰρ οὐχὶ ταῖς ἐθέλουσιν ἐτοιμῶς ἐλεῖν ἢ τῶν θεῶν λογίων κατάληψις. Ἄλλ' οὐδ' ἂν δύναιτό τις συνιέναι παραβολὴν, καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν, καὶ αἰνίγματα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀνωθεν διδουχίας, Χριστοῦ καθιέντος εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, οἷαπερ ἀκτίνα λαμπρᾶν, τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν. Διδάσκει δὲ, ὅτι τὸ μὲν δύνασθαι διάττειν τὴν ἐπ' εὐθῆ, καὶ ἀνδάνουσαν τῷ Θεῷ τρίβον, ἀταλαίπωρον κομιδῇ τῆς κοσμιότητος ἐρασταίς. Οὐκ ἀτραχὺ δὲ

A quærere seductis prorsus est inutile? Quid enim materia sensu destituta quibusdam largietur? quibus et jure dicebatur a Deo: « Benefacite, et malefacite, et sciemus quia dii estis ». Atqui nunquam facient male cuiquam manibus fabricata. Qui enim facerent? neque vero boni quidpiam, aut utile in quemquam conferent. Audiant igitur, et justissime: « Dii qui cœlum et terram non fecerunt, disperdantur de terra, et de sub cœlo isto ». Quod autem fecit, et aptum est diligi divina charitate, indicat, cum ait: « Quid ipsi adhuc et idolis? »

Ego humiliavi illum, et ego confortabo eum.

CLXX. Ego, inquit, affligere possum, quos video sinceritatem erga me despicerere. Corroboro autem contra, qui virtutis munere fungi verumque et natura Deum nosse voluerint. Neque igitur afflictio, neque infirmitas Israel ex illis veniebant, neque ad vires transmutatio dæmonum munus intelligi queat; sed est bonum a Deo datum quemadmodum scilicet et infirmari ex ira divina proficitur. Sapienter itaque, et ut Dei amans psallit nobis David: « Fortitudo, et laus mea Dominus ».

Ego sicut juniperus cooperiens, ex me fructus tuus inventus est.

CLXXI. Juniperus arbor est, tam densa et frondosa, ut contignatio quædam manufacta videatur, neque solaribus radiis penetrabilis, neque inebrium defluxibus pervia, quamvis magno impetu terram irrigaverint. Deo igitur subjectos tutam habituros umbrationem, sive auxilium subindicat, dicens: « Ego ut juniperus contegens. » Universam autem fertilitatem Deo subjectorum **196** non aliter quam in Christo et per Christum constare, testificatur ipse, in oraculis evangelicis ita loquens: « Sine me nihil potestis facere ». Dicatur itaque merito cuilibet credentium: Si quis insignis, et admirandus, et virtute ornatus fuerit, « Ex me fructus tuus inventus est. »

Vers. 10. Quis sapiens, et intelliget ista? aut intelligens, et cognoscat ipsa? quia rectæ viæ Domini, et justî ambulabunt in eis; at impii infirmabuntur in eis.

CLXXII. Qui hæc intellexerit, sapientem atque intelligentissimum esse verissime prædicat. Divinorum quippe oraculorum comprehensio non est exposita quibusvis capere statim volentibus. Sed neque possit quis intelligere parabolam, et sermonem tenebrososum, dictaque sapientum, et ænigmata, ut scriptum est, nisi desuper lumine prælato Christus in animum et cor, instar splendidî radii, gratiam suam demiserit. Docet porro modestiæ amatores rectam Deoque placentem semitam citra ullam molestiam ac laborem posse currere; aliter animo af-

²⁵ Isa. xli, 25. ²⁶ Jer. x, 11. ²⁷ Psal. cxvii, 14.

²⁸ Joan. xv, 5. ²⁹ Prov. i, 6.

fectis rem esse asperam. Nam illis ad quodvis bonum cupida ac prompta mens vires sufficit, ut quamvis rapidissimo cursu ad conficiendam sibi bonam famam ferantur, hos autem propensio et inclinatio ad nequitiam et peccatum, timidos et imbelles reddit, nec habentes a Deo unde virtutis officia exsequantur, quoniam ipsam a principio posthabuerunt. Quamobrem, si solertes sumus et sapimus, a Deo petamus, ut quæ decet agere possimus. Faciet voti compotes pro certo, cum sit benignus, et spirituali robore per Christum nos implebit. Per quem et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu, in omnem æternitatem. Amen.

τὸ χρῆμά ἐστι τοῖς οὐκ ὄδῃ ἔχουσι γνώμης. Τοὺς μὲν γὰρ ἢ εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀγαθῶν ἐφεσίς τε καὶ προθυμία διανευροῖ, καὶ ἀσκέτω φέρεσθαι πείθει δρόμῳ πρὸς τὸ θέλειν εὐδοκιμεῖν. Τοὺς δὲ βροπή, καὶ διάνευσίς ἢ εἰς φαυλότητά τε καὶ ἀμαρτίαν, δειλοὺς καὶ ἀνάνδρους ἀποφῆγειεν ἄν, καὶ οὐκ ἔχοντας παρὰ Θεοῦ τὸ κατορθοῦν δύνασθαι τὴν ἀρετὴν, ὅτι μὴ ἐν ἀρχαῖς τετιμήκασιν. Οὐκοῦν, εἴπερ ἐσμὲν ἀγγίνοσι καὶ σοφοί, παρὰ Θεοῦ τὸ δύνασθαι δρᾶν ἃ προσῆκεν αἰτήσωμεν. Χαριεῖται δὲ πάντως, φιλόανθρωπος ὢν, καὶ πνευματικῆς ἰσχύος ἐκπλήσει διὰ Χριστοῦ. Δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,
ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΩΗΛ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN JOELEM PROPHETAM COMMENTARIUS,

CONTINENS TOMOS II.

PROŒMIUM.

197 I. Divinum Joelem eadem tempestate vaticinatum apparet, qua cæteri ante ipsum collocati, Oseas, inquam, et Amos prophetasse intelligi possunt. Hebræi namque non post Michæam, sed post illos a me nominatos ponendum arbitrantur. Conqueritur, ut mea est opinio, super Israelitis, eosque gravissime insectatur, quoniam eo demum superbis ac stuporis venerint, et ita omnem dolendi sensum amiserint, ut nullo plane supplicio a peccatis reprimantur, nec adeo crebris, et tantum non acervatis calamitatibus expugnentur, quando tempus adhuc nullum inciderit, quo vel aliquantum a miseriis requiescere licuerit. Constat porro Isaiam quoque in eandem sententiam locutum. *ε* Iratus

β

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Προφητεύει μὲν ὁ θεσπέσιος Ἰωὴλ ἐν χρόνοις, ὡς εἶκε, καθ' οὓς ἂν νοοῖντο καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ τεταγμένοι, τὸν Ἰωὴλ δὲ φημι, καὶ μέντοι καὶ τὸν Ἀμώσ. Δοκεῖ γὰρ Ἑβραίοις οὐ μετὰ γε τὸν Μιχαῖαν, ἀλλ' ἐκείνοις αὐτὸν συντετάχθαι δεῖν. Καταγορεύει δὲ, ὡς γέ μοι φαίνεται, τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ πλείστην ὄσσην αὐτῶν ποιεῖται καταβολήν, ὡς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀγερωχίας ἰγμένων ἀποπληξίας τε καὶ ἀναλγησίας, ὡς ὑπὸ μηδενὸς τοπαράπαν ἀνακόπτεσθαι τῶν κακῶν, μητε μὲν ταῖς οὕτω συχνῶς, μονουοχί δὲ καὶ στοιχηδὸν ἐπενηνεγμένοις ἠτᾶσθαι συμφοραῖς, καίτοι χρόνου μηδενὸς παρεϊσοδουκότος, καθ' ὃν ἀναφαίνοιτο τις ἀνάπνευσίς τοῦ κακοῦ, κἂν γοῦν βραχεῖα, γεγεννημένη. Εὐρήσομεν δὲ καὶ Ἡσαῖαν διὰ τῶν Ἰσων λδ-

γων ἐρχόμενον. Ἐφ' ἧ γάρ· « Καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος Σαβαώθ ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπέβαλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς. » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑψηλή. » Συνίης, ὅπως τοῦτο κάκεινο παύθησιν, καὶ ἡ τοῦ παύοντος χεὶρ ἀπομεμένηκεν ὑψηλή, ὡς ὅσον οὐρανὸν καὶ ἑτέρας αὐτοῖς ἐπαπειλοῦσα πληγὰς. Ὅνπερ γὰρ τρόπον τὰ τῶν παθῶν δυσίατα οὐ μίᾳς ἔσθ' ὅτε δέχεται τομῆς, ἀλλ' ἔτι πλείονων· οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἰς ἐξιν ἤκων ἀναληθίας, συχνοτέρως δέχεται πληγῆς, ἀνακομιζούσης μάλιστα εἰς γε δύνασθαι λοιπὸν ἀναμαθεῖν ἐπιείγασθαι τὸ τελούσιν εἰς θνησιν. Ἔοικε τοίνυν Ἰωηλ, ὡς ἐπὶ πλείστοις ἤδη πληγαῖς ἀνουθετήτου μεμενηκότος τοῦ Ἰσραὴλ, ποιῆσθαι σωφῶς τὴν ἐπίπληξιν. Συμβουλεύει τε ἅμα, τὰ αἰσχρὰ μεθέοντας, μεταφορικῶν ἐλέσθαι πρὸς τὸ ἡδύνον Θεόν. Προσεπάγει γε μὴν καὶ τῶν ὅτι μάλιστα φιλάτων αὐτοῖς τὴν ὑπόσχεσιν, εἴπερ ἔλοιτο μετανοεῖν. Καὶ ὅτι χρηστοῦ, καὶ ἡμερωτάτω περιτεύχονται τῷ Δεσπότῃ, δίδωσι θαρρῆειν. Οὗτος μὲν ὢν ὅλος τῆς προφητείας ὁ σκοπός. Ἐκαστα δὲ τῶν ἐφ' ἑξῆς ἀνὰ μέρος ἐροῦμεν, ταῖς τῶν προκειμένων θεωρηταῖς ἐπόμενοι.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ἰωηλ, τὸν τοῦ Βαθουήλ.

Β'. Λόγον Θεοῦ φησι γεγενῆσθαι πρὸς αὐτὸν ὁ προφήτης, ἵνα τῇ προφητείᾳ τὴν πίστιν προσνέμωμεν, ἀραρότως διακειμένοι, καὶ τεθαρρήκοτες, ὅτι πάντως εἰς πέρας ἐκθήσεται τὰ προσηγγελέμενα. Πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἐμπαδοὶ λέγων καὶ αὐτὸς ὁ Σωτήρ· « Οἱ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. » Χρῆμα γὰρ οὐχ ψευδαιπέτης ἡ ἀλήθεια, καὶ ὅπερ ἂν λέγῃ ὁ Θεός, ἀπραγῆς ἔσται πάντως. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἱστών ῥήσεις παιθὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν βουλήν τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ἀληθεύων. Οὐκοῦν εὐτεχνέστατα, καὶ σωφῶς ἐξαιτᾷ τὴν πίστιν τοὺς ἀκρωμένους, ὅτι μὴ κατὰ τινὰς εἰη ψευδοκῆς, ἢ ἐκ καρίας τὸ δοκοῦν ἀναφέρων, ἀλλ' ἐκ στόματος Κυρίου λαλῶν ἐν πνεύματι, σαφέστατα διειπόντων. Πρόσκειται δὲ ἀναγκαίως ὁ Βαθουήλ, ἵνα μὴ τις ἕτερος πρὸ αὐτὴν νοοῖτο τὸν Ἰωηλ. Πολλοὶ μὲν γὰρ ἀναμφιλόγητος τῇ τοιαύτῃ κλήσει κατωνομάζοντο· γηγόνασιν δὲ οὐ πάντες ἐκ Βαθουήλ. Ἀσφαλείας δὲ ὄν, ὡς ἐγῶμαι, χάριν προσενηνεκται πάλιν ὁ Βαθουήλ.

Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ πρὸς ἑστέροι, καὶ ἐνωπίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν· εἰ γένηται τοιαῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἢ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ὑμῶν. Ὑπὲρ αὐτῶν τοῖς τέκνοις ὑμῶν διηγήσασθε, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς γενεὰν ἑτέραν.

Γ'. Ἀποφέρει πρὸς ἀρχαιότητα καιρῶν τε καὶ μνήμης τοὺς γεγραμμένους, καὶ διενθυμῆσθαι προσηγορίας, πότε δὲ ἄρα καὶ ἐπὶ τίσι τεύξανται τὰ ἴσα,

A est, inquit, furor Domini Sabaoth in populum suum, et extendit manum suam super eum ²⁸, » etc. Et paulo post : « In his omnibus non **198** est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus excelsa ²⁹. » Anadvertis quomodo aliud aliudque malum perpessus, manns ferientis adhuc suspensa permanserit, quasi jamjam plagas novas inflictura. Quemadmodum enim ad morbos curatu difficiles non unam tantum sectionem, sed plures interdum necesse est adhibere, ita mens humana, indolentiae torpore superata, frequentiori plaga tangenda est, ut tandem revocata, de integro discere queat quo pacto in posterum utilitates suas persequatur. Videtur ergo Joel Israelitas, tanquam qui compluribus affecti vulneribus admonitioni locum necdum reliquerint, sapienter objurgare. Suadet item ea illis amplectenda, quæ Deum leniant, et rerum optatissimarum promissa adjungit, si ad poenitentiam dare se voluerint, clementissimoque ac mitissimo Domino usuros, fiduciam injicit. Atque hic totus prophetiae scopus ac finis est. Deinceps singula, eo quo proposita sunt ordine considerantes, particulatim explanare aggrediemur.

TOMUS PRIOR.

CAP. I.

VERS. 1. Verbum Domini quod factum est ad Joel, filium Bathuel.

II. Verbum Dei ad se factum ait propheta, ut prædictionibus ejus fidem tribuamus, animis ut decet affecti, et confidentes, omnia quæ prænuntiantur, eventura. In hoc nos item Salvator ipse confirmat, inquit : « Verba mea non præteribunt ³⁰. » Veritas quippe non est falsiloqua ; et quod Deus dixerit, certissimo fiet ; ipse est siquidem « suscitans verbum servi sui, et consilium nuntiorum suorum verificans ³¹. » Quamobrem scitisissime postulat audientes credere, non se more quorumdam vaniloquum esse ³², nec de corde suo, quod sibi visum sit depromere, verum ex ore Domini, in spiritu verba facere, liquidissime testificatur. Necessario autem addidit, « filium Bathuel, » ne alius quispiam a Joelle isto acciperetur. Multi enim sine controversia, nec tamen omnes a Bathuele progenerati, hoc nomen gerebant. Certe igitur distinctionis causa, ut ego sentio, additum nihilominus est Bathuelis nomen.

VERS. 2, 3. Audite hæc, senes, et auribus percipite, omnes habitantes terram ; si facta sunt talia in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum. Super iis **199** filii vestri narrate, et filii vestri filii suis, et filii eorum in generationem alteram.

III. Ætate confectos antiquorum temporum et veteris memorie commonefacit, cogitareque secum jubet, ecquando, et in quibus similes calamitates aut

²⁸ Isa. v, 25. ²⁹ ibid. ³⁰ Matth. xviii, 35. ³¹ Isa. xliii, 26. ³² Jer. xliiii, 16.

patribus eorum, aut ipsis posteris a Deo irascente importatae sint. Reputandum igitur ait, utrum non nova et inusitata, nec ulli fortasse priscorum hominum cognita narraturus sit. Debere etiam in primis ceteros ait disquirere, num quid hujuscemodi ipsorum memoriam contigerit, et fore materiam narrationis sempiternae, quae non unam, nec duas, aut tres generationes pervadat, sed multum potius excedat. Sicut enim illustrium rerum, et fortasse delectabilium quoque expositiones, multorum auribus dignas affirmamus; ita nihilominus memoranda jure censentur, quae cum adversis casibus et calamitatibus conjuncta sunt. Nam et haec tantum non expriment veritatem quodammodo, molestiusque per summam impudentiam instantia, recenseri postulant et cum maxime insignibus de gloria contendunt. Atque ut bona, sic, opinor, et infausta ac tristitia, non inutiliter commemorantur. Illa siquidem ad virtutis amorem auscultantes acuunt; haec, mala antequam veniant sentianturque, deprecari docent; et per quae alii poenas susceperunt, per eadem paribus se sceleribus irretire cupientes non sinunt.

VERS. 4. *Residua erucae comedit locusta, et residua locustae comedit bruchus, et residua bruchi comedit rubigo.*

IV. Semper involuta est nonnihil sanctorum prophetarum oratio, et narratu tristissima haud satis libenter proferunt; neve audientes effrenatius irascantur, quas possunt, obscuritatis umbras inducunt; aenigmata etiam et parabolas excogitantes non mediocriter prosunt; nonnunquam et exempla opportuna asserunt. Sic apud Ezechielem « Aquila grandis, magnarum alarum, » proponitur, « longo membrorum ductu, et plena plumis, quae habet ductum intrandi ad Libanum, et tulit electa cedri. Summitates teneritudinis ejus avulsit, et transportavit eas in terram Chanaan ⁴³. » Subsignificavit enim Assur, principem terrae Babyloniae, **200** qui eximia quaeque ex Israel diripuit, domumque avexit. Ac sterilitates quidem agrorum, fructuum maturorum penuriam, saevam saepe et diuturnam famem per Judaeam exstitisse, sacra Scriptura refert. Quinetiam quidam fame macerati eo angustiarum adacti sunt, ut caput asini quinquaginta siclis emerent ⁴⁴. Calamitosum tempus ostendunt quoque super infantibus rixantes duae mulierculae. Altero enim absumpto, de altero vivo iudicium a rege petebant ⁴⁵. Quare si agrorum infecunditates, et fructuum vitia propheticus sermo nobis per haec integumenta indicat, etiam sic res intoleranda intelligatur. Nam gradatim, sine intervallo longe plurimis et immanibus detrimentis deformari, quomodo non magnopere intolerandum, et silentio potius quam narratione dignum est? Quod si ex dictis involutio-

α τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἔγγον τοῖς; ἔτι κατόπιν ἐκ θελοῦς ὀργῆς ἐπενηνεγμένα· ἀναλογίζεσθαι τε δεῖν ἐφηλοῖπόν, εἰ μὴ ξένα καὶ ἀήθη τὰ διηγήματα, καὶ οὐδενὶ πω τάχα τῶν πάλαι διεγνωσμένα. Συνέναι γε μὴν εὖ μάλα προσήκειν καὶ τοὺς ἑτέρους φησὶ, εἰ τοιαῦτα γέγονεν ἐπ' αὐτῶν· ἔσεσθαι δὲ καὶ ὑπόθεσιν ἀτελευτήτων διηγημάτων, οὐκ εἰς μίαν διήκουσαν, οὔτε μὴν εἰς δύο καὶ τρεῖς γενεάς, διεκβαίνουσαν δὲ μᾶλλον, καὶ εἰς τὸ ἐπέκεινα πολὺ. Ὡσπερ γὰρ τὰ λαμπρὰ τῶν διηγημάτων ἀξιάκουστά φαμεν εἶναι τοῖς πολλοῖς, καὶ οἷς ἂν ἔποιτο τυχόν καὶ τὸ ἐφῆδεσθαι· δεῖν· οὕτως ἀξιομνημόνευτά πως εἶναι δοκεῖ καὶ τὰ εἰς λήξιν ἔχοντα συμφορῶν τε καὶ παθῶν. Μονοουχὶ γὰρ καταδιάσεται πως καὶ τὰ τοιάδε τὴν ἀλήθειαν, καὶ φορτικωτέραν τὴν προσβολὴν ἔχοντα ἐκ πολλῆς ἀγαν ἀναισχυντίας, ἀξιοὶ μνημονεύεσθαι, καὶ ταῖς τῶν μεγίστων δόξαις φιλονεικεῖ. Ἔχει δὲ, ὡσπερ τὰ χρηστὰ, τὴν μνήμην οὐκ ἀκερδῆ, οὕτως, οἶμαι, καὶ τὰ σκαῖά που καὶ σκυθρωπά. Τὰ μὲν γὰρ εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς παραθῆγει τοὺς ἀκρωμένους· τὰ δὲ πρὸ ἐφόδου τὴν τῶν κακῶν πείραν παραιτεῖσθαι διδάσκει· καὶ δι' ὧν ἕτεροι τετιμῶρηνται, διὰ τούτων αὐτῶν τὸ τοῖς ἰσοῖς ἐναλῶναι ζητεῖν οὐκ ἀφῆσι τινὰς.

Τὰ κατάλοιπα τῆς κἀμπῆς κατέφαγεν ἡ ἀκρίς, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκρίδος κατέφαγεν ὁ βρούχος, καὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ βρούχου κατέφαγεν ἡ ἐρυσίβη.

Δ'. Κέκρυπται πως αἰὲ τῶν ἀγίων προφητῶν ὁ λόγος, καὶ τὰ σφόδρα σκυθρωπά τῶν διηγημάτων ὀκνηρῶς ἐκφέρουσι, καὶ διὰ τὰς τῶν ἀκρωμένων ἀτιθάσους ὀργὰς ταῖς ἐνδεχομέναις ἀσαφείαις κατασικάζουσιν. Αἰνίγματα δὲ καὶ παραβολὰς ἀναπλάττοντες, ὠφελοῦσιν οὐ μετρίως. Ἔστι δὲ αὐτοῖς ὁ λόγος καὶ διὰ χρησίμων ἔσθ' ὅτε παραδειγμάτων. Ὅποιόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τοῦ Ἰεζεχὴλ κείμενον· « Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτερυγος, ὁ μακρὸς τῆ ἐκτάσει, καὶ πλήρης ὀνύχων, ὅς ἔχει τὸ ἔγγημα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον, καὶ ἔλαβε τὰ ἐκλεκτὰ τῆς κέδρου. Τὰ ἄκρα τῆς ἀπαλότητος ἀπέκτισε, καὶ ἤνεγκεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν Χαναάν. » Ὑπεθῆλου γὰρ Ἀσσοῦρ, τὸν τῆς Βαβυλωνίων ἄρχοντα γῆς, τὸν ἀποκείραντα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἐξαιρετὰ, καὶ οἰκοι μεταθέντα τὸ διηρησμένον. Καὶ ὅτι μὲν γεγόνασιν ἀφορταί τε ἀγρῶν, ἐνδεικται, τῶν ὀρίμων, καὶ λιμοὶ πλειστάκις ἀπηνεῖς τε καὶ κατάγε τὴν Ἰουδαίαν χώραν, ἐφη τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Ἦδη γὰρ τινες λιμοῦ κατατήκοντες εἰς τοῦτο ἀνάγκης κευχήσασιν, ὥστε θνοῦ κεφαλῆν πενήτηκοντα πρίασθαι σίκλων. Παραδείξτε δ' ἂν τὴν κατὰ κερὰς ἀγριότητα, περὶ τῶν παιδίων μεμαχημένα γύναια. Ἐπεὶ γὰρ κατεδεδόκεισαν αἱ δύο τὸ ἐν, περὶ τοῦ ζῶντος δικάζεσθαι παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἡξίου. Οὐκοῦν, εἰ μὲν ἀγρῶν ἀφορίας, καὶ καρπῶν καταφθοράς ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις κατασημαίνει λόγος, νοοῖτο χρῆμα καὶ οὕτως ἀφόρητον· τὸ γὰρ ἐφεξῆς καὶ ἀμέσως πλεισταῖς τε ὄσαις καὶ χελεπαῖς κατακίξεσθαι πληγαῖς, πῶς οὐ δύσοιστον κομιδῆ,

⁴³ Ezech. xvii, 7. ⁴⁴ IV Reg. vi, 25. ⁴⁵ ibid. 26, 28.

καὶ τοῦ μνημονεύεσθαι πρέπειν οὐκ ἀμοιροῦν; Εἰ δὲ ἄ
 δεῖ καὶ εἰς ἑτέρας ἡμῖν ἔννοιας ἀποκομίζειν τὰ θεω-
 ρήματα κατεσκιασμένα τὰς ἐμφανεστέρας, ἔοικεν
 ἡμῖν ὁ προφήτης κάμπην καὶ ἀκρίδα, βρούχον τε
 καὶ ἐρυσίθην, καὶ τὰ ἐντεῦθεν δεινά, καὶ ἀφόρητα
 βλάβη, τὰς ἐν ἐκάστη καιρῷ καταδηώσεις ὑποδη-
 λούν, καὶ τοὺς τῶν αἰχμαλωσιῶν ἀνίττεσθαι τρό-
 πους, ὅφ' ὧν δεδαπάνηται τε καὶ ἀπολώλασι,
 ληλοῖς ἐν ἴσῳ τοῖς ἐν ἀγροῖς μονονουχί κατεδηδοκό-
 των αὐτοὺς καὶ κατεφθαρκότων τῶν τὰς ἐφόδους
 ἐξεργασμένων. Πολλὰ γὰρ γεγονόσιν αἱ ἀνὰ μέρος
 ἀναστατώσεις, τῆς Ἰουδαίων χώρας τῶν παροικούν-
 των ἔθνῶν κατεστρατευκότων, ἐστ' ὅτε καὶ τῶν τῆς
 Αἰγύπτου βεβασιλευκότων. Διέποντος μὲν γὰρ ἐν
 Ἱερουσόμοις τὴν βασιλίδα τιμὴν τοῦ Ῥοβοᾶμ, ἀνέβη
 Σουσακαὶμ βασιλεὺς Αἰγύπτου, εἰλὲ τε τὰ βασίλεια,
 καὶ πάντας ἐκένωσε τοὺς ἐν αὐτοῖς θησαυροὺς, καὶ
 τὰ χρυσᾶ δόρατα, καὶ τὰς ἀσπίδας ἔχων ἄς πεποίηκε
 Σολομῶν, καὶ λαμπρῶς νενικηκώς, οἰκαδε πάλιν ἀνε-
 κομίζετο. Καὶ μὴν καὶ Ἀζαήλ ὁ Σύρος οὐ μετρίας
 αὐτοῖς ἐπήνεγκε πληγὰς. Εἶλε δὲ καὶ Φοῦλ βασιλεὺς
 Βαβυλωνίων τὰς πέρας τοῦ Ἰορδάνου φυλάς. Καὶ
 πρό γε δὴ τούτων Νεχαὶ Φαραὺ βασιλεὺς Αἰγύπτου,
 κρατοῦντος Ἰωσίου, κατεστράτευσε τῆς Σαμαρείας,
 καὶ δασμοῖς ὑπέθηκε τὴν γῆν. Ἐκατὸν γὰρ ἐζήτησε
 χρυσίου τάλαντα. Οὐκ οὖν πλεῖστα μὲν ὅσα τὰ συμ-
 θεθήκοντα κατὰ καιροῦς, δεινὰ δὲ καὶ ἀξιάκουστοι
 πορθήσεις γεγονόσιν τέσσαρες. Βασιλεύοντος μὲν γὰρ
 ἐν Σαμαρείᾳ Ὡσηὺ υἱοῦ Ἡλᾶ, ἀνέβη Σαλμανασάρ ὁ
 Ἀσσύριος, καὶ ἀπέκτισε τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρη Περ-
 σῶν καὶ Μήδων. Εἶτα βραχὺ προΐόντος τοῦ καιροῦ, καὶ
 προφητεύοντος Ἱερεμίου, κατακράτος τὴν Ἱερουσα-
 λὴμ ἤρηνεν ὁ Ναβουχοδονόσορ. Ἀνεῖθη δὲ μόλις ὁ
 Ἰσραὴλ διὰ Κύρου τοῦ Καμβύσου, τῶν ἐδόμοιχοντα
 τετίλεισμένων ἐτῶν. Εἶτα γέγονε κατὰ καιροῦς Ἀν-
 τιοχος, ὁ ἐπικλῆν Ἐπιφανής. Οὗτος ἀφικόμενος εἰς
 τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὸν θεῖον ἐνέπρησε νεῦν· εἰλὲ τε
 τὰ σκευὴ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τῶν πατρῶων ἔθῶν κατα-
 ραθμειν ἐδιάζετο τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν.
 Ὅτε καὶ τὰ τῶν Μακκαθαίων συνέθη λαμπρὰ καὶ
 ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα. Τέταρτος δὲ τοῖς ἐς
 Ἰσραὴλ ὁ Ῥωμαίων συνέθη πόλεμος, ὅτε καὶ ἐσκορ-
 πίσθησαν εἰς πάντα ἀνεμον. Ἔοικεν οὖν ὁ προφήτης
 ἀσυμφανῶς τε καὶ ἀμυδρῶς, καὶ ὡς ἐν εἰδει παραδειγμάτων, διὰ τῶν τοιούτων διηγημάτων τὸν οἰκεῖον
 ἡμῖν ἀποκομίζειν βούλεσθαι λόγον, κάμπην, καὶ ἀκρίδα, καὶ βρούχον, καὶ μέντοι καὶ ἐρυσίθην, ἦτοι
 τοὺς πολέμους αὐτοὺς πλαγιῶς παραδηλῶν· ἦγουν
 ποιήμεθα μνήμην.

Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιο καὶ ἠθικωτέραν ἐν τούτοις
 ἀφ' ἧταιν ἀναγράφεσθαι, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέ-
 ποντος· εἰ γὰρ ὀρθῶς ψυχὴ συχοῖς καὶ ἐπαλλήλοις
 καταδακνομένη πάθει, καὶ οἷον ἐκάστην ἀρετὴν
 ἀπολλύουσα, καὶ κατὰ βραχὺ τοῦτο ἐκεῖνη προστι-
 θεῖσα διὰ βραθυμίας, πῶς οὐκ ἀτρεκέως ἐπ' αὐτῇ τὸ
 λέγειν, « Τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ
 ἀκρίς, καὶ τὰ ταύτης βρούχος, τὰ δὲ τοῦ βρούχου
 ἡ ἐρυσίθις; » Ἐρυσίθις γὰρ δίχην καὶ τῶν ἑτέρων

ribus sensus elicere apertiores conceditur, existimo
 prophetam per erucam, locustam, bruchum, rubiginem,
 et inde provenientia mala ac damna intolerabilia,
 cujusque temporis vastitates insinuare, et captivitatium
 conditiones tali verborum involucro ante oculos ponere,
 per quas non secus ac segetes in agris consumpti sunt ac
 perierunt, pene devorati atque in nihilum redacti ab
 hostilibus exercitibus. Sigillatim namque fluitimæ
 gentes Judaicam regionem incursionibus infestis sæpe
 populatæ sunt. Aliquando et Ægypti reges expeditionem
 eo susceperunt. Roboam quippe Hierosolymis regnante,
 ascendit Susacim, regiam occupavit, et quotquot ibi
 erant thesauros, hastasque et clypeos aureos, quos
 fecerat Salomon, avertit, et cum victoria splendida
 domum rediit ⁴⁶. Nec parva eos clade Azael Syrus
 efflxit ⁴⁷. Etiam Phulas Babyloniorum rex tribus
 trans Jordanem subegit. Et ante hos Pharo Nechao
 rex Ægypti, Josia sceptrum tenente, Samariam in-
 vasisit, regionem fecit tributariam, exactis auri
 talentis centum ⁴⁸. Plurimæ igitur Judæorum calamitates
 et vastationes diversis temporibus, insigniores
 autem et memorabiles quatuor contigerunt. Regnante
 enim in Samaria Osee, filio Elami, ascendit
 Salmanasar Assyrius, et Israel ad Persarum et
 Medorum montosa transtulit ⁴⁹. Haud diu post,
 Jeremia vaticinante, vi et armis **201** Hierosolyman
 Nabuchodonosor obtinuit ⁵⁰, et Israel captivus vix
 tandem a Cyro Cambysis filio elapsis nempe annis
 septuaginta, dimissus est ⁵¹. Deinde secundum
 tempus, Antiochus cognomento Illustis prodiit.
 Hic in Judæam profectus, etiam divinum templum
 incendit, vasa ejus diripuit, et Judæos omnes
 patria instituta deserere compulsi ⁵². Unde nata
 Machabæorum præclara et admiratione prosequenda
 certamina. Quartum bellum Israelitis Romani
 fecerunt, quando etiam in omnem ventum
 dissipati sunt ⁵³. Apparet ergo prophetam
 obscure et tanquam in paradigmate per
 narrationem istiusmodi domesticum nobis sermo-
 nem referre voluisse, per erucam, locustam,
 bruchum et æruginem aut bella ipsa oblique
 significando, aut ipsius expeditionum duces,
 quorum modo meminimus.

Sin quis sentiat moralem expositionem his
 contineri, a recto non aberraverit. Nam si anima
 ceinatur crebris et succedentibus perturbationibus
 agitari, et quasi virtutes singulas perdere,
 paulatimque hanc passionem illi per socordiam
 addere, quomodo non vere de ipsa dicatur:
 « Residuum erucæ comedit locusta, et
 residuum locustæ comedit bruchus, et
 residuum bruchi comedit rubigo? »
 Instar enim rubiginis aliarumque hujus-

⁴⁶ III Reg. xiv, 25. ⁴⁷ IV Reg. viii, 28. ⁴⁸ IV Reg. xxiii, 53. ⁴⁹ IV Reg. xvii, passim. ⁵⁰ IV Reg. xxv, 1. ⁵¹ II Paral. xxxvi, passim; I Esdr. i, 5. ⁵² I Machab. i, 25. ⁵³ Jer. xliv, 52.

modi postium depascuntur quodammodo quæ in nobis insunt bona, pravi et immundi exercitus animum subeuntes, et insatiabiliter consumere omnia soliti. Bona est igitur custodia. Nec parum nos juvat Paræmiastes: « Si spiritus potestatem habentis, inquit, ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata maxima ⁸⁴. » Reprehensæ enim ab initio vitiosæ affectiones sedantur et comprimuntur. Sin quasi latum et absque admonitione ad deteriora progressum naturæ fuerint, totam animam per omnia dilaniant, et rationis animadversionem amplius non patiuntur.

Vers. 5. *Resipiscite, ebrii, a vino vestro, et plorate. Plangite, omnes qui bibitis vinum ad ebrietatem; quoniam ablata est ab ore vestro lætitia et gaudium.*

V. Citra negotium rursus, ut arbitror, hinc etiam perspicue videas divini Pauli sapientiam. Per fidem in Christum quasi sagena conclusis alias quidem salutariter acclamat: « Surge, qui dormis ⁸⁵; » alias rursus ad laborum patientiam **202** adamandam impellens, ita loquitur: « In disciplina perseverate. Tanquam filii vobis offert se Deus: quis enim filius, quem non corripit pater ⁸⁶? » Percutit enim peccatores, tanquam non volens, quia pius est Deus; sed velut coactus, convertens eos, et de supplicio illis modum auxilii efficiens; quemadmodum scilicet boni quoque medici ægrotantibus perquam acria et insuavia medicamenta ministrant, ut doloris tolerantia morbum depellat. Considera enim quo pacto flagella prius ostentans, et quid ira sit factura ante demonstrans, tantum non « camo et freno maxillas eorum ⁸⁷, » ut scriptum est, constringat, et retrorsum quodammodo incedere jubeat animos ad id quod præstabat et decentissimum erat applicantes. « Expergiscimini, ebrii, a vino vestro. » Audis quomodo ut filios mente emotos, et jam temulentos deinceps objurgat. Quoniam si vigilasset a principio, sola eruca puniti satis fuissent. Sed quia prima pœna irrogata obfirmati manserunt, adjuncta est altera, et post hanc tertia, et usque ad quartam denique ventum est. Verumtamen saltem sero expergefactors, et resipiscentes, et quasi ebrietatem quamdam mentis studium ad voluptatem et insanam peccandi libidinem deserentes, sentire posthac casus præteritos jubet, gemitibus et lacrymis propter admissa indulgentes.

Sciendum porro, etiam unicuique nostrum velut proprium quoddam vinum esse, quod cor inebriat. Dividitur enim, ut ita dicam, secundum morbos animorum. Ex nobis alius præter cætera vitia sua ad avaritiam rapitur; alter sapit quæ mundi sunt, et cura carnis ægrotat, deliciis et voluptatibus immersus; alius cuicumque demum alii peccato se tradit. Ad flagitiosa autem et impura, Deoque odiosa

A κακῶν, καταδύσκονται πῶς τὰ ἐν ἡμῖν ἀγαθὰ ποιῆσαι καὶ ἀκάθαρτοι δυνάμεις εἰς ὧν ἐμπίπτουσαι, καὶ ἀπλήστοις ὁδοῦσι δαπανᾶν εἰθισμένοι. Καλὴ τοι γὰρ οὖν ἡ ἀσφάλεια. Καὶ δὴ καὶ ὀνήσιον ἡμᾶς οὐ μετρίως ὁ Παροιμιστής, λέγων· « Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῆ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφήσῃ, ὅτι ἴσχυρα καταπαύσει ἀμαρτίας μεγάλας. » Ἐπιτιμώμενα γὰρ ἐν ἀρχαῖς τὰ πάθη, παύονται τε καὶ ἀνακόπτονται. Πλατεῖαν δὲ ὡσπερ καὶ ἀνουθέτητον εἰ λάβοιεν τὴν εἰς τὰ χεῖρα πρόσθον, ὅλης δι' ὄλου καταδράττονται τῆς ψυχῆς, καὶ λογισμοῦ τοῦ κολάζοντος οὐκ ἀνέχονται.

Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ κλαύσατε. Θρηνησατε, πάντες οἱ πίνοντες οἴνον εἰς μέθην· ὅτι ἐξήρθη ἐκ στόματός ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρὰ.

Ε'. Ἀμογήτι δὲ πάλιν κἀντεῦθεν, οἶμαι, τις καταθήσει σαφῶς, ὡς σοφὸς ἦν ἄγαν ὁ θεὸς Παῦλος, τοῖς διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν οἰσαγγηνευμένοις εἰς σωτηρίαν ἐπιφωνῶν τε καὶ λέγων, ποτὲ μὲν· « Ἐγείραι, ὁ καθεύδων. » ποτὲ δὲ αὐ καὶ τὸ ἐν πόνους τηρηθῆς ἀγαπᾶν ἀναπειθῶν, ταύτητοι καὶ λέγων· « Εἰς παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ θεός· τίς γὰρ ἐστὶν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; » Καταπαλεῖ γὰρ ὡσπερ τοὺς ἀμαρτάνοντας οὐκ ἐκῶν, καίτοι φιλόφθωπος ὢν, ὁ θεός, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης, ἐπιστρέφων, καὶ τρόπον αὐτοῖς ἐπικουρίας τὸ χρέμα ποιούμενος· καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμονες τοῖς ἀρρώστοις προσάγουσι καὶ τὰ σφόδρα καταδάκνοντα τῶν φαρμάκων, ἀκείνους αὐτοῖς τοῦ πάθους τὸ δεῖν ἀλγῆσαι ποιούμενοι. Θεὰ γὰρ ὅπως τὰς μαστίγας προῦποδείξας, καὶ προαναφήνας τὰ ἐξ ὀργῆς, μονονοχί « χαλινῶ καὶ κημῶ τὰς σιαγῶνας αὐτῶν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀγγεῖ καὶ ἀνόπιν ὡσπερ ἰέναι κελεύει, μετατιθέντας τὸν νοῦν ἐπὶ τὸδε ἀνελέσθαι, ὅπερ ἦν ἀμεινόν τε καὶ πρεπωδέστατον. « Ἐκνήψατε γὰρ, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν. » Ἀκούεις, ὅπως εἰς τέκνοις ἐξεστηκόσι καὶ ἤδη μεμεθυμένοις ἐπιπλήττει λοιπόν. Ὡς εἴπω ἐκνήψειαν ἐν ἀρχαῖς, ἤρκεσεν ἂν δίκη αὐτοῖς καὶ τὰ ἐκ μόνης τῆς κάμπης· ἐπεὶ δὲ ἀνάλωτοι μεμενήκασι τῆς πρώτης ὀργῆς αὐτῆς ἐπηνευγμένης, προστίθεται καὶ δευτέρα, καὶ μετ' ἐκείνην ἡ τρίτη, προσέθηκε δὲ μέχρι τετάρτης. Πλὴν γοῦν κἂν ὀψὲ διεγερθέντες, καὶ ἀνανήφοντας, καὶ οἶονεῖ τινα μέθην ἰέντας τοῦ νοῦ τὴν φιληθονίαν, καὶ τὸ ἐκτόπως ἐλέσθαι πλημμελεῖν, εἰς ἀσθησιν τῶν συμβεβηκότων ἀφικέσθαι κελεύει λοιπόν, κλαίοντας καὶ κατοικιμῶντας ἐπὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀμαρτίαις.

Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ ἐκάστῳ ἡμῶν οἶνος ὡσπερ τις ἐστὶν ἰδικός, ὁ καταμεθύσκων καρδίαν. Καταμερίζομεθα γὰρ, ἴν' οὕτως εἴπω, τὰ πάθη, καὶ ὁ μὲν τις ἡμῶν ἀπονένευκεν ἀχαλίνως εἰς φιλαργυρίαν μετὰ τοῦ καὶ ἕτερα νοσεῖν· ἕτερος δὲ αὐ πεφρόνηκε τὰ τοῦ κόσμου, καὶ κατηρρώσθη τὴν φιλοσαρχίαν, τρυφαίς, καὶ φιληθονίαις ὀλιστρόπως προσκειμένος· ὁ δὲ εἰς ἕτεραν ἡντινοῦν ἀποδεδράμηκεν ἀμαρτίαν.

⁸⁴ Eccl. x, 4. ⁸⁵ Ephes. v, 14. ⁸⁶ Hebr. xii, 7. ⁸⁷ Psal. xxxi, 9.

Ἦμεν δὲ δὴ πρὸς τὰ βδελυρὰ καὶ θεομισῆ τῶν πα-
 τῶν, οἱ μὲν οὐ λαν ἐσπουδαμένως, οἱ δὲ ὄλαις ὄρμαις
 χρώμενοι, καὶ ἀνουθῆτητον ἔχοντες τῆς διανοίας τὴν
 βροχήν. Ταύτητοι φησὶν ὁ προφήτης· « Ἐκνήψατε, οἱ
 μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν. » Συμβουλεύει δὲ ὅτι προσ-
 ῖκει καταλοφύρεσθαι τοὺς πίνοντας οἶνον εἰς μέθην.
 Ὡς γὰρ ἔφη ἀρτίως, οὐ μέχρι κόρου καὶ αὐταρχείας
 ἰστώσι τὴν φιληδονίαν, ἀλλ' οἶον εἰς μέθην ἐκπι-
 νοῦσι, καὶ παντὸς ἐπέκεινα πίνουσι μέτρον. Τοῦτου
 ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφηρηθεὶς φησὶ χαρὰν καὶ εὐφρο-
 σύνην. Ἀληθεύει γὰρ ὁ Χριστός, ὅτι πάντως οἱ μὲν
 πενθοῦντες παρακληθῆσονται. Ἐψεται δὲ τοῖς
 εὐχόμενοις τρυφῆν τὸ χρῆμα ἰσχυροῦσιν, ὅτι τῆς ἀγε-
 ρωχίας τὸ πέρας θρήνος ἔσται, καὶ οἰμωγαί, καὶ εἰς
 πέταρον ἕδου καταβιάζει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτήν.
 Ἀληθεύει δὲ καὶ Δαβὶδ, ὅταν λέγῃ πρὸς Θεόν· « Οὐκ
 ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου » καὶ πάλιν,
 « Οὐ γὰρ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, Κύριε, οὐδὲ πάντες
 οἱ καταβαίνοντες εἰς ἅδην. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες
 εὐλογησόμεν σε, Κύριε. » Εἰ δὲ δὴ τῶν προκειμένων
 ἡ δύναμις καὶ γεωδεστέρως νοοῖτο. Εἰ δεδαπάνηται
 διὰ τῆς κάμπης καὶ τῶν ἐτέρων τὰ τῆς εὐφροσύνης
 εἴτια, πάντως που ταῖς εὐκαρπίας συνδιολεῖται καὶ
 ἡ τῶν πεπονηθῶτων εὐφροσύνη καὶ χαρὰ. Ἐπιστυγά-
 ζειν γὰρ ἀναγκαῖον τοῖς ἀνιάρως ἔχουσιν εἰς γε τὸ
 ῥύνασθαι, φημί, πικρὰ τε καὶ ἀφορήτῳ λύπῃ κατα-
 τῆσαι σαρκίον.

Ἵτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν καὶ
 ἀναριθμητὸν. Οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὀδόντες λέοντος, καὶ αἱ
 μύλαι αὐτοῦ σκύμου. Ἔθετο τὴν ἀμπε-
 λόν μου εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὰς συκᾶς μου εἰς
 ἐρηκλασμόν, ἐρεσνῶν ἐξερεύνησεν αὐτήν, καὶ
 ἐξεβρίβωσεν, ἐλεύκανε τὰ κλήματα αὐτῆς.

Γ'. Ἀμιλλᾶσθαι τρόπον τινα τοῖς συμβεδηκόσιν,
 ἕξουσι ἔσεσθαι προσδοκωμένους, καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς
 μεταγνώσεσιν ἐθέλων δάκρυον, ἀφηγεῖται λεπτῶς τὰ
 ἐσόμενα, καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὴν ἐφοδὸν μονονοχί
 καὶ ἐνδύει τιθεὶς, δίδωσι τι τοῖς παιομένοις καὶ θρή-
 νημα, καὶ οἶονεὶ γοερὸν ἐκδιδάσκει μέλος τοὺς ὀδυ-
 ρεσθαι κεκελευσμένους, ἐκεῖνό τε λέγειν λοιπὸν ἀνα-
 πείθει, ὅτι « Ἐθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν
 καὶ ἀναριθμητὸν » καὶ ὅσον ἦκει εἰς ὀδόντων ἀκμάς,
 λέουσι τε καὶ σκύμοις ὀλίγα παρχωρεῖ. Ἀληθὲς
 μὲν οὖν τὸ χρῆμα, κἂν εἰ ἐπὶ ἀκρίδος τυχὸν νοοῖτο,
 βροχίου τε καὶ κάμπης. Ἀμαχὸν γὰρ τὸ χρῆμά
 ἔστι, καὶ ἀκαταγώνιστος κομιδῆ τῶν τοιοῦτων ἡ ἐφ-
 οδος, ἰκανὴ τε ἕρδην ἀπολέσαι τὰ ἐν ἀγροῖς, καρποῦς
 τε, φημί, καὶ πόναν· καταφθεῖραι τε συκᾶς καὶ
 ἀμπέλους, ψιλὴν δὲ καὶ ἀκαλλῆ τῆς ἀρούρας ἀπο-
 φῆναι τὴν ὕψιν. Εἰ δὲ δὴ περιτρέποιο πάλιν ὁ λόγος
 εἰς τὴν τῶν πεπονηθῶτων ἀπανθρωπίαν, καὶ ὀλοτελῆ
 τῆς χώρας ἐρήμωσιν, ὑποφηνεῖεν ἂν ἕτερον οὐδὲν, ἢ
 ὅτι πᾶσα μὲν αὐτοῖς ἀπόλωλεν ἡ χώρα, δεδαπάνηται
 δὲ καὶ οἱ προύχοντες παρ' αὐτοῖς, δόξη τε καὶ
 πλοῦτῳ τῶν ἀγελαίων ὑπερθέοντες μέτρον (ὡς ἐν
 τάξει νοεῖσθαι συκῆς τε καὶ ἀμπέλου), πλὴν ὑπο-

A piacula alii segnius, alii tota appetitione ruius, cum
 nutu et incitatione mentis incastigabili. Hac de causa
 propheta exclamat : « Expergiscimini, ebrui a vino
 vestro. » Suadet autem vinum ad ebrietatem biben-
 tibus lamentationem, ut rem convenientem. Sicut
 enim iam dixi, non quantum satis est voluptatem
 sequuntur; sed velut ad ebrietatem potant, et om-
 nes limites bibendo egrediuntur. A tali ore ablatum
 esse ait gaudium et lætitiā. Verax enim est Chri-
 sti verbum, qui nunc lugent, omnino consolatum
 iri ⁶⁵. 203 Contra, consuetos vivere in iucunditati-
 bus, lacrymas fundere oportebit, quia superbie fi-
 nis et extremum lacrymæ sunt et gemitus, et se di-
 ligentes ad inferni laqueos et carceres deducit. Ve-
 rus est etiam David : « Non est in morte qui me-
 mor sit tui ⁶⁶; » et iterum : « Non enim mortui
 laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt
 in infernum. Sed nos qui vivimus, benedicemus te,
 Domine ⁶⁷. » Quod si placet, propositorum verbo-
 rum sententia magis terrene intelligatur. Si per eru-
 cam et alia frugum incommoda causæ ipsorum læti-
 tiæ consumptæ sunt, prorsus utique cum uber-
 tate fructuum eorum qui tanta voluptate affliciebantur,
 gaudium et lætitiā evanescent. Necesse est enim
 contristari ob ea quæ tristitia accidunt, et tristitiam
 generare consueverunt, nec invalida sunt, inquam,
 ut acerbo et intolerabili cruciatu carunculam labe-
 facere queant.

VERS. 6, 7. Gens enim ascendit super terram meam
 fortis et innumerabilis. Dentes ejus ut dentes leonis,
 et molares ejus ut catuli leonis. Posuit vineam meam
 in dissipationem, et ficus mea in confractioem,
 scrutans scrutatus est eam, et eradicavit, dealbavit
 ramos ejus.

VI. Contendere aliquo modo cum eventis, sive potius
 cum his quæ eventura exspectantur, et ex pœnitentia
 stertum elicere cupiens, minutim futura enarrat,
 et rerum tristificarum incursum propemodum sub
 aspectum subjiciens, iis qui multantur lamentum
 suppeditat, et quos ad plorandum invitavit, eos lu-
 gubre earmen docet, quod in posterum usurpare vo-
 cibus hortatur. « Gens ascendit super terram meam
 fortis et innumerabilis, » quæque dentium acie, leo-
 nibus et catulis leonum parum concedit. Verum hoc
 est, quamvis de locusta forte, ac de bruchio, et eruca
 accipiatur; expugnari siquidem nequunt, et eorum
 impressio prorsus est insuperabilis atque adperden-
 das ruris opes universas sufficit, ad fructus et her-
 bas, inquam, et ad ficus, vitesque corrumpendas,
 ad nudandam denique et deformandam agrorum
 faciem. Quod si verba prophetæ ad vastatorum
 crudelitatem et summam regionis solitudinem revo-
 cemus, aliud nihil subindicabunt, quam toti pro-
 vincie perniciem eos attulisse, et primores con-
 sumptos esse. Qui quanquam gloria et divitiis ple-
 beiorum modulum excederent (ut utrosque per ficus
 et vites intelligamus), nihilominus emarcere debuissent,

⁶⁵ Matt. v, 5. ⁶⁶ Psal. vi, 6. ⁶⁷ Psal. cxiii, 17, 18.

sicut in ipsis **204** vitibus sub sensum cadentibus A fieri non ignoramus, si eas locustarum dentes attigerint. Stipes enim, earum humorem exsugentes, et vim omnem vitalem absorbentes, brevi arefaciunt. Inde etiam est, quod vitis alba conspicitur. Itaque dentes hostium consumentium, locum vitium tenentes, aut etiam sicubus respondententes, penitus consumpserunt, et quisquillas reddiderunt, aut gladiis mactantes, aut servitutis iugo submitten-

Poterit quispiam, si libuerit, hæc item de peccatoribus interpretari, in quorum mentes et corda, velut locustæ, bruchi et erucæ, irrepunt seniper mali spiritus et passionum diversæ species atque molis, eosque despicabiles et turpissimos videri faciunt, qui et pietatis florem aniserint, et nullum justitiæ germen possideant. His ergo affirmari convenire perennes lacrymas, et lamentationem coram Deo, ac desiderium assiduis precibus veniæ, et opis a Deo impetrandæ; ut quanquam sero tandem, et vix sapientes ac robusti evadant, liberati iis, in quæ inciderunt. Spectat et hoc ad eos quorum animus ad novarum opinionum doctores et sincera Ecclesiæ dogmata adulterantes audiendos declinavit: de quibus dicatur meritisimo: «Dentes eorum, dentes leonum et molares catulorum leonum.» Genus hominum Deo invisum, adulterinum atque pestiferum, simpliciorum mentes suis commentis devorans et absumens, ut ne reliquæ quidem prioris doctrinæ in illis appareant. Hi vineam dominicam ad marcorem redigunt, hortum a sicubus inanem, nudum et incultum reddunt. «Quorum iudicium non cessat⁶¹» sed damnatio justa erit suo tempore⁶². Qui igitur in inscitia vitam transigunt, locustæ, bruchi et erucæ pabulum erunt, et ab omni decencia destituti permanent, nec est in iis quidquam floridum. At vero sapiens et Deum amans anima, et dogmatibus veritatis opulenta, justitiæque fructibus pene circumfluens, et mirifice undique florens cor habens, omni libertate cum sponsa, quæ in Canticis intelligitur, illud dicet: «Descendat nepos meus in hortum suum et comedat fructum pomorum suorum⁶³» Dulces pietatis fructus et dulcia poma, **205** ubi vera

discendi cupiditas, Christo omnium nostrum Salvatori, qui et noster nepos est, ut pole ex sorore nostra, domina omnimodis incontaminata progenitus.

ἀκρόδρυα τῶ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῶ, ὃς ἐστὶν τοῦ Δεσποίνης γεγεννημένος.

Vers. 8. *Plange ad me super virginem praecinctam sacco, seu cilicio super virum suum virginem.*

VII. Non levi brachio, nec ut in transitu, aut segniter, et quoquo modo poenitentia, et qui in ea intelligitur luctu fungi eos postulat; sed qui cum aliis luctibus multo maxime gravibus non leviter

μείναι τὸν μαρασμόν· καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' αὐτῶν νοεῖται τῶν αἰσθητῶν ἀμπέλων, εἰ τῶν ἀκρίδων τοῖς ὀδοῦσι συμβαίη περιπεσεῖν. Ἐκπίνουσαι γὰρ τὴν ἐν τοῖς φυτοῖς ἰκμάδα, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς τὴν ζωοποιὸν ἀναβροφουῖσαι δύναμιν, οὐκ εἰς μακρὰν ἀποξηραίνουσι· ταύτητοι καὶ λευκὴν ὄρασθαι παρασκευάζουσιν. Οὐκοῦν οἱ ὀδόντες τῶν θαπανῶντων ἐχθρῶν τοῦς ἐν τάξει κειμένους ἀμπέλων, ἢ καὶ ἐν εἴδει συκῶν, εἰς ἀκρον δεδαπανήκασι, καὶ εἰς ἀχρεϊότητα πεπόμφασι παντελῆ, ἢ ξίφεσι καταπαίοντες, ἢ καὶ τοῖς τῆς δουλείας καθυπάγοντες ζυγοῖς.

Ἐκδέξεται δέ τις, εἴπερ ἔλοιτο νοεῖν καὶ πνευματικῶς, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν τὰ τοιάδε πάλην. Οἷς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, ὡς ἐν ἀκρίδος τρόπῳ καὶ βροῦχου, καὶ μέντοι καὶ κάμπης, εἰσδύεται πως αἰετὰ τὰ πονηρὰ πνεύματα, καὶ αὐτὰ δὲ πολυειδῆ καὶ πολύτροπα πάθη, καὶ δὴ καὶ ἀχρεῖους καὶ ἀκαλλεστάτους ὄρασθαι ποιεῖ, καὶ τῆς εὐσεβείας τὴν ἀνθην ἀποβεληκότας, καὶ οὐδὲν ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς δικαιοσύνης βλάστημα. Φαίην δ' ἂν, ὅτι πρέπει ἂν αὐτοῖς τὸ κλαίειν ἀκαταλήκτως, καὶ κατολοφύρεσθαι πρὸς Θεόν· γλίγεσθαι τε τυχεῖν διὰ συγχῆς προσευχῆς ἀψέσεως καὶ ἐπικουρίας, ὡς ἂν εἶεν, κἄν γοῦν ὀψέποτε καὶ μόλις, σοφοὶ καὶ εὐσθενεῖς, καὶ διαδιδράσκαι οἷοι τε τὰ συμβεβηκότα. Πάθοιεν δ' ἂν αὐτὸ καὶ οἱς ὁ νοῦς ἀμαθῶς ἐκκέκλικεν εἰς γε τὸ χρεῖναι προσέχειν τοῖς ἑτεροδοξεῖν εἰωθόσι, καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας παραλύειν διδάγματα, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως· «Οἱ ὀδόντες αὐτῶν ἰδόντες λέοντος, καὶ αἱ μύλαι αὐτῶν σχύμου.» Θεομισῆς γὰρ τὸ γένος, κίβδηλόν τε καὶ ἀλιτήριον, καὶ τῶν ἁπλοστέρων τὸν νοῦν τοῖς σφῶν εὐρέμασι κατεσθίων τε καὶ ἀναλίσκον, ὡς μετὲ ὀρθότητος ἐν αὐτοῖς ὄρασθαι λείψανον. Οὗτοι Δεσποτικῶν ἀμπέλων καταμαραίνουσι, συκῶν ἔρημον ἀποφαίνουσι τὸν κήπον, ψιλόν τε δεικνύουσι καὶ κεχερωσμένον· «Ὅν τὸ χρεῖμα οὐκ ἀργεῖ, ἀλλ' ἔνδικον ἔσται κατὰ καιροῦς. Οἱ μὲν οὖν ἀμαθία συζῆν εἰωθότες, ἀκρίδος καὶ βροῦχου καὶ κάμπης ἔσονται τροφή, καὶ ἀπάσης εὐκοσμίως ἀπομενοῦσι ἔρημοι, εὐανθῆς δὲ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς. Ἡ δὲ γε σοφὴ καὶ φιλόθεος ψυχὴ, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι κομῶσα πλουσίως, καὶ καρποῖς τοῖς εἰς δικαιοσύνην μονονουχὶ βρούσαν τε καὶ εὖ μάλα περιηνησιμένην ἔχουσα τὴν καρδίαν, ἐρεῖ πάντως ἐκ παρήρησίας, κατὰ γε τὴν ἐν τῷ Ἄσματι νοουμένην νόμφην· «Καταβίτω ἀδελφιδούς μου εἰς κήπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ.» Ἦδεῖς οἱ τῆς εὐσεβείας καρποὶ καὶ τῆς ἀληθοῦς φιλομαθείας ἡμῶν καὶ ἀδελφιδούς, ὡς ἐξ ἀδελφῆς τῆς παναχράν-

θρήνησον πρὸς με ὑπὲρ νόμφην περιζωσμένην οὐκκον ἐπὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν καρθερικόν

Z'. Οὐ πάρεργον αὐτοῦς, οὐδὲ ὅσον ἐκ παραδρομῆς, ἢ ῥάθυμον ἀπλῶς τὴν μετάνησιν ποιεῖσθαι κελεύει καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ νοούμενον πένθος, ἀλλὰ τοῖς ὅτι μάλιστα τῶν ἄλλων δυσσχεστέροις οὐ μετρίως φιλο-

⁶¹ 1 Petr. II, 3. ⁶² Rom. III, 8. ⁶³ Cant. V, 4.

νεικούν καὶ ἀμιλλᾶσθαι σπουδάζον, ὡς ἰσοστάθμους τοῖς ἡμαρτημένοις ποιεῖσθαι τοὺς πόνους. Φιλεῖ δὲ πῶς ἀρτίγαμος κόρη κατοικιμῶζειν ἄγαν εἰς τεθνεῶτα νυμφίον, καὶ θριμίας εἰσδέχεσθαι τὰς ἐπὶ τῷδε λύπας, ὡς νοθεσίας ἐπέκεινα τίθεσθαι τὴν φρένα, καὶ μηδένα τρόπον αὐτῇ τοῦ χρῆμα πενθεῖν ἐπαξίως ἀποχρῶντα εἶναι δοκεῖν· χρῆμα γὰρ τὸ θηλειῶν φιλόδρακρυ καὶ φιλοπενθὲς ὁμολογουμένως, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ἡ παρθενικόν τε καὶ ἐφηθον ὄρωσα νυμφίον οἰκτρῶς ἐν εὐναῖς νεκρὸν τε καὶ ἄπουν κείμενον. Ἡ δὲ παρεικάζεσθαι δεῖν τὴν τῶν Ἰουδαίων πληθὺν εὐ μάλα φησιν, ἀποκροῖεσθαί τε τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ ὄσον ἄσχετον ἐπ' αὐτοὺς ἰούσαν τοῖς θρήνοις τὴν θείαν κίνησιν ἀνακῶπτεν, τεθαβρῆχότας ὅτι χρηστὸς καὶ ἐπεικὴς ὁ τῶν ἄλων ἐστὶ Δεσπότης, « φιλιάνθρωπος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις, κατὰ τὸ γένος. »

Πλὴν οὐ τεθρήνηκεν ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τοῦτ' ἐστὶ Χριστόν. Αὐτὴ γὰρ ἀπέκτεινε, καὶ πεπαρώνηκεν εἰς αὐτόν. Τοιγάρτοι τῶν θείων εἴργεται παστῶν, ἕξω τε τῶν ἱερῶν ἐστὶ γάμων, καὶ τῆς ἑορτῆς ἀμέτοχος παντελῶς, ἀπόκληρος τε καὶ ἀπεβρίμμένη λοιπὸν, καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος ὡς ἀποτάτω. Εἰσκέχληται δὲ ἀντ' ἐκείνης ἡ νέα καὶ ἀρυτιμότης, ἡ πάναγνος, καὶ σφῆ, καὶ ἐκ Λιβάνου νόμφη, καλὴ τε περιστερά, τουτέστιν, ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία, ἡ καὶ αὐτὴ τὸ πάθος ὁμολογοῦσα Χριστοῦ, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ κλαίουσα διὰ τὸ συμπάσχειν καὶ πενθεῖν, αἴρειν τε τὸν ἴδιον σταυρὸν καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, καὶ διὰ τῶν ἰσων ἰέναι φιλεῖν διὰ τοι τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην. Παρθενικὸς δὲ ὁ νυμφίος νοστ' ἀν αὐτῆς ὁ Ἐμμανουὴλ (καίτοι δοκούσης μμοιχεῦσθαι, καὶ τῷ Σατανᾷ πεπορνευμένης κατὰ γὰρ τὸν τοῦ πλανᾶσθαι τρόπον), διὰ τὴν ἀνωθεν ἀναγέννησιν, ἦν διὰ τοῦ Πνεύματος πεπλουτήκαμεν, τὴν σαρρικὴν ἀρνούμενοι. Γέγραπται γὰρ περὶ Χριστοῦ· « Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐξῆρται θυσία καὶ σπονδὴ ἐξ οἴκου Κυρίου. Πενθεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ Κυρίου, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὰ πεδία. Πενθεῖτω ἡ γῆ, ὅτι τεταλαιπώρηκε σίτος, ἐξηράνθη οἶνος, ὠλιγώθη ἔλαιον. Ἐξηράνθησαν.

Η'. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι σαφῶς· Ἐκλεοίπασιν εὐχαρισταί, καὶ ὁ θύσων ἐπι παντελῶς οὐδεὶς, ὁ προσκυμιῶν ἀνάθημα, καὶ λητῶν ἀπαρχάς, δράγμα που πάντως τὸ ἱερὸν, εἰς ἀπαρχὴν θερισμοῦ πυρῶν ἀνατιθέμενον τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν Μωσῆως νόμον. Πρωτοεικά τε τὰ ἐξ ὠρῶν οὐδεὶς ὁ καρτάλλω, φησιν, ἐντιθείς, καὶ πορευόμενος εἰς οἶκον Κυρίου, ἀνάπτων ἐκ τῷ Θεῷ καὶ ὠδὰς τὰς χαριστηρίους, ἃς ἦν ἀγορεύειν ἔργον. Ταύτητοι πενθεῖν τὸ ἀπόλεκτον κελεύει γένος, φημί δὲ τοὺς ἱερέας, οὐ λημμάτων ἕνεκα διαποννομένους, ἀλλ' ὡς τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν ὑπερηλικότας, καὶ θεθεμένους εἰς λειτουργίαν τὴν ἱεράν

A contendat, et certare studeat, ut dolore peccatis commissis proportione respondeant. Solet autem puella nova nupta majorem in modum ejulare propter mortuum sponsum suum, et ejus causa acerbo in more versari, ut animus omnem medicinam respuat, nec ullus ei luctus satis magnus et idoneus videatur. Feminae siquidem lacrymas et luctum amant communiter, praesertim quae virgineum, seu, cui ipsa adhuc virgo nupsit, et ephebum, seu adolescentem maritum miserabiliter in toro mortuum et exanimem jacentem aspicit. Haec similem fieri Judaeorum populum oportere ait, et ita amoliri, quae ex ira caelesti metuenda sint, ac velut inevitabilem ipsorumque cervicibus divinitus impendentem impetum lamentis reprimere, confisos, « benignus, et multae misericordiae, et praestabilis super malitia natura sua ». »

Verumenimvero non luxit Judaeorum Synagoga sponsum caelestem, hoc est Christum, quem ipsa interemit et contumeliose habuit. Quoniam a divino thalamo arcetur, et sacris nuptiis excluditur, et festi expers et exhaeres est, projecta de caetero, atque a sanctorum spe remotissima. Vocata est autem intro in locum ejus ista adolescentula, nuper nata, illa castissima, et sapiens, et sponsa a Libano, columba, pulchra, nempe Ecclesia ex gentibus, quae ipsam Christi passionem constituit, et tantum non deplorat, quia compatitur, et luget, et tollit crucem suam, et ipsum sequitur, et iisdem incedere vestigiis delectatur, propter charitatem qua in illum est. Virgineus autem sponsus ejus intelligi potest Emmanuel (licet adulterio polluta, et cum Satana fornicata secundum rationem erroris sui videatur), propter supernam regenerationem qua per Spiritum ditati sumus, carnalem generationem abnegantes. Scriptum est enim de Christo: « In propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem eum receperunt », et quae sequuntur.

206 VERS. 9, 10. Ablatum est sacrificium et libatio de domo Domini. Lugete, sacerdotes, ministrantes altari Domini, quoniam desolati sunt campi. Luget terra, quoniam afflictum est triticum; aruit vinum, imminutum est oleum. Aruerunt.

VIII. Perinde ac si dicat apertius: Defecerunt gratiarum actiones, et qui sacris operetur: prorsus nemo est amplius, qui sacra dona offerat et frugum primitias, manipulum, puta, pro primitiis messis frumenti, Deo secundum legem Moysis consecrandum. Nec est qui in cartallo ponat, quique primo genita segreget, et in domum Domini veniat, ac Deo laudes gratesque persolvat, ut solebat. Ideo lugere jubet electum genus, sacerdotes scilicet; non ut qui compendia sua perdidierint, quorum causa laborarint, sed crediti populi vicem nimium quantum dolentes, et praefectos obnoxiae liturgiae

“ Joel II, 13. “ Joan. I, 11, 12.

sacræ, et admirandæ, ut et præ aliis ipsi Deum reconcilient, ipsamque sacrarum antistitem Moysen imitentur, qui Israellem rexit, et dixit: « Obsecro, Domine, peccavit hic populus peccatum maximum; et si quidem dimittis illis peccatum, dimittis; sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti ⁶⁷. » Interponit enim se sacerdotium inter Deum et populum; et eos ipsos qui ad sacrificia facienda instituti sunt, cum sit munus adeo venerabile, decet, opinor, nec injuria sane, supplicandi libertas. Propemodum enim supra omnes vitam suam Deo consecrant, pro peccatis sacrificia commendentes. Sic enim per os Osee loquitur universitatis Dominus: « Peccata populi mei comedent, et in iniquitatibus eorum accipient animas eorum ⁶⁸. » Sensus est, cum populus legem violaverit et peccaverit, tum sacri divinorum altarium ministri accipient animas suas pro illo. « Accipient » usurpat pro offerent, sive dicunt, et accipere dixit pro, Deo consecrare. Quæ porro illis occasio legendi? « Desolati sunt campi, » inquit; quin et triticum dentibus locustarum corrosum et rubiginæ velut adustum. Urit enim rubigo, et quasi in cineres redigit agrorum fruges. Oportere terram quoque lugere ait, viduatam suis frugibus. « Adhæretum est enim triticum, aruit vinum, imminutum est oleum. Aruerunt, » hoc est, **207** perierunt omnia illius, et quorum causa consentaneum erat eam ut bonorum fructuum parentem nutritivamque admirari. Et hæc a nobis ut in rebus quæ sensu percipiuntur dicta sunt.

Lamentabitur vero quicumque est probatissimus sacerdos præ immodica dementia purgationem per fidem repudiantes, nec amantes a Christo sanctificari. Manebunt enim ab frugum spiritualium copia undequaque et omnimodis destituti, et egebit omni quod eos alere et ad spiritualem virilitatem evehere potest, frumentum et vinum non habentes, usu olei privati. Mystice loquimur: nam fidem recipientibus, seipsum Christus ut panem vitæ apponet (sic enim aiebat: « Ego sum panis vivus »), et ut vinum hætificans cor hominis ⁶⁹. Rursum intellige quod intelligentia perspicitur, quod sanctificat nimirum, et de ejus gratia participare intelligitur. Voluntatem autem sævam, acerbam et a Deo alienam, mentem incredulam et contumacem, prorsus inopem, et bonorum quæ modo diximus, omnino exsortem reddit. Sciamus etiam licet Paulum, qui sanctificavit Evangelium in gentibus, tantum non deflevisse incredulos ex Israel, cujus verbum est: « Tristitia est mihi magna ⁷⁰, » et reliqua doinceps. Est autem mysticus et arcanus, ut dixi, super hæc sermo.

τε καὶ ἀξιάγαστον, ἵνα καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων αὐτοὺς θεὸν ἐκμειλίσσωνται, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἱεροφάντην ἀπομιμοῖντο Μωσαῖα, προσετηκότα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ θεῷ λέγοντα· « Δέομαι, Κύριε, ἡμάρτηκεν ὁ λαὸς οὗτος ἁμαρτίαν μεγάλην, καὶ εἰ μὲν ἀφήσῃς αὐτοῖς τῆς βίβλου ταύτης ἧς ἔγραψας. » Μεσιτεύει γὰρ τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα θεῷ τε καὶ λαοῖς· καὶ τοῖς τεταγμένοις εἰς λειτουργίαν τὴν οὕτω σεπτῆν, πρόποι ἄν. οἶμαί σου, καὶ μάλα εἰκότως, ἢ ἐν λιταῖς παρρησία. Μονονοχὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἀπάντων τὴν ἰδίαν τῷ θεῷ καθιερούει ζωὴν, τὰ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας θύματα ἐσθίοντες. Τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ἰσὴε φησὶν ὁ τῶν ὄλων θεός· « Ἄμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήφονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, » τούτεστιν, ὅταν ἀδικῶσι, τὸ δοχοῦν τῷ νόμῳ πλημμελοῦντες οἱ λαοί, τότε δὴ οἱ τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερουργοὶ λήφονται τῷ θεῷ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ὑπὲρ ἐκείνων. Τὸ δὲ « λήφονται » φησὶν, ἀντὶ τοῦ, « προσκομιῶσιν, » ἤγουν ἀναθήσουσι. Λαμβάνεσθαι γὰρ ἐλέγετο τὸ ἀνατιθέναι τῷ θεῷ. Τί δὲ καὶ ἡ πρόφασις τοῦ πένθους αὐτοῖς; « Τεταλαιπώρηκε τὰ πεδία, » φησὶ, καὶ μέντοι καὶ σίτος τοῖς ὄδοῦσι τῶν ἀκρίδων καταφυλιόμενος, καὶ οἶον ἐρυσίθη καταπιπράμενα. Φλέγει γὰρ, καὶ ἀφανίζει ὡς περ τὰ ἐν ἀγροῖς. Δεῖν δὲ φησὶν οἰονείπως καὶ καταλοφύρεσθαι τὴν γῆν, ἀπολωλότων αὐτῇ τῶν καρπῶν. « Τεταλαιπώρηκε γὰρ σίτος, ἐξηράνθη οἶνος, ὠλιγώθη ἔλαιον. Ἐξηράνθησαν, » τούτεστιν, οἴχεται πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς, καὶ τὰ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς καταθαυμάζεσθαι λίαν, ὡς καρπῶν ἀγαθῶν μητέρα καὶ τροφόν. Καὶ ταῦτι μὲν ἡμῖν ὡς ἐν αἰσθηταῖς εἰρήσθω πράξει.

Καταβρηνήσει γε μὴν πᾶς, εἰ τίς ἐστι δοκιμώτατος ἱερεὺς, τοὺς ἐξ ἀμέτρου φρενοδραβείας τὴν διὰ πίστεως χάθαρσιν οὐ προσιεμένους, οὐκ ἡγαπηκότας δὲ τὸ ἀγιάζεσθαι παρὰ Χριστοῦ. Ἀπομενοῦσι γὰρ ἔρημοι πάντη τε καὶ πάντως τῆς νοητῆς εὐκαρτίας, καὶ ἐν ἐνδείᾳ παντὸς ἔσονται τοῦ τρέφειν εἰδότος, καὶ εἰς ἀνδρείαν αὐτοῦς τὴν πνευματικὴν ἀναφέροντος, σίτον καὶ οἶνον οὐκ ἔχοντες, καὶ τῆς ἐλαίου χρείας ἐστερημένοι· μυστικὸς γὰρ ὁ λόγος. Ὅτι τοῖς μὲν τὴν πίστιν προσιεμένοις, ἑαυτὸν παραθήσει Χριστὸς ὡς ἄρτον ζωῆς (ἔφασκε γὰρ· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς »), ὡς οἶνον ἐμφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. Σύνες πάλιν ὁ φημι. Καταχρίσουσι δὲ καὶ ἔλαιον, τῷ νοητῷ δηλονότι καὶ ἀγιάζοντι, καὶ ὡς ἐν μεθέξει νοουμένων τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος. Τοὺς δὲ γνῶμην ἔχοντας ἀτηνή, πικρὸν τε καὶ ἀφιλόθεον νοῦν, ἀπειθῆ καὶ δυσάγωγον, ἐνδεᾶ που πάντως ἀποφανεῖ, καὶ παντελῶς ἀμέτερον τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων ἀγαθῶν. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ Παῦλος ἱερουγῶν εἰς τὰ ἔθνη τὸ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον, μονονοχὶ κατεβρηνεῖ τοὺς ἀπειθοῦντας ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐφασκε γὰρ, ὅτι « Λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη, » καὶ τὰ ἐξῆς. Μυστικὸς δὲ, ὡς ἔφην, καὶ κεκρυμμένος ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος.

⁶⁷ Exod. xxxii, 31, 32. ⁶⁸ Osee iv, 8. ⁶⁹ Joan. vi, 41; Eccli. xl, 20. ⁷⁰ Rom. ix, 2.

Γεωργοί, θρηνηῖτε κτήματα ὑπὲρ πυροῦ καὶ κριθῆς, ὅτι ἀπόλωλες τρυγητὸς ἐξ ἀγροῦ. Ἄμπελος ἐξηράνθη, καὶ αἱ συκαὶ ὠλιώθησαν. Ῥοὰ καὶ φοῖνιξ, καὶ μῆλον, καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν, ὅτι ἤσχοναν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων.

Θ'. Πένθος ἀληθῶς, ἀληγμά τε καὶ θρηνημα τοῖς εἰωθόσι γηπονεῖν, τῶν ἐν ἀγροῖς ἢ πανωλεθρία, καὶ τὸ μηδὲν ὄλων ἀπ' αὐτῶν συγχομιζεῖν δύνασθαι, καὶ μετὰ μακροῦς ἰδρώτας ἐσθ' ὅτε. Αὔα δὲ τὰ ἐν κήποις ὄρῳ τῶν ξύλων ἐξαίρετα, ληλοῖς τε ὁμοῦ τὰς ἀμπέλους κατεφθαρμέναις, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἀγρίαν ὕλην τοῖς κήποις συγκαταφθίνουσαν. « Πάντα γάρ. φησί, τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν, ὅτι ἤσχοναν χαρὰ[ν] υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, » τουτέστιν, αἰσχύνης τε καὶ ἐντροπῆς, καὶ ἐλέγχων, ποινης τε καὶ δίκης ἀπέδειξαν καιρὸν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, καθ' ὃν εἰκὸς ἦν καὶ ἀνευρύνεσθαι ταῖς εὐήμεραις τὰ ἐξ ἀγρῶν συλλέγοντας, καὶ ἀναμετρεῖν μὲν σίτω τὰς ἀποθήκας, ἐπιφωνεῖν δὲ τρυγῶσι τὰς ἐπιληνίους ὑδάς, καὶ ταῖς οἴων ἀγέλαις ἐφῆδεσθαι, κλείσσης τε ἔσης καὶ εὐανθοῦς αὐταῖς παρεβρίμμενης τῆς τῆρας.

Ἔοικε δὲ καὶ τῷδε πάλιν ὁ λόγος γεωργοῦς ἐνομάζειν αἰνιγματωδῶς τοὺς τῶν Ἰουδαίων ταγματῶν προεστηκότας τοτηνικάδε, οὓς καὶ δεῖν ἐφη καταθρηνεῖν, ὡς ὅσον οὐπω βαδισυμένων εἰς διεθρον ἑπάντων τῶν κατὰ χώραν, ἤτοι τῶν κατοικοῦντων τὴν γῆν, οἱ καὶ ἐν τάξει πυροῦ, καὶ κριθῆς, καὶ ξύλων ὠραίων νοηθεῖεν ἄν. Ἐφαρμόσει δὲ τῶν νοημάτων ἡ δύναμις πρεπωδέστερόν που τάχα τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις. Οἱ καὶ γηπόνων ἐν τάξει κείμενοι πεπαρνηήκασιν εἰς Χριστὸν, ἀπεκτόνασι τε τὸν κληρονόμον, ἢ ἔχοιεν αὐτὰ τὸν καρπὸν, γένοιτό τε λοιπὸν τοῦ ἀμπελῶνος δεσπόται, μονονουχὶ ληλοῖς ὡς περ ἐπαγαλλώμενοι τῇ κολυάνδρῳ πληθῦτι τῶν ὑποζευγμένων, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα λαμπροῦς, ὡς ῥοὰν, ὡς μῆλον ἀποτρυγῶν εἰωθότας. Ἄλλ' εἶλεν αὐτοὺς ὁ Ῥωμαίων πόλεμος, δεδαπάνηκε μέγαν καὶ μικρὸν, λαμπρὸν τε καὶ ἐπίσημον, ὡς ἐν συκαῖς νοουμένους, καθάπερ ἐξην ἀρτίως, ὡς ἐν ἀμπέλῳ τυχὸν, φοῖνιξ τε καὶ μῆλω, καὶ ἐν ξύλοις, ὡς ἐν κριθῇ καὶ πυρῶ· διάφοροι γάρ οἱ τρόποι, καὶ ὕχ ἐν ἅπασιν τοῦ βίου τὸ μέτρον. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ἀγρῶν παρείκασε τὴν γῆν τῶν Ἰουδαίων, καὶ γηπόνους ὠνόμασε τοὺς προεστηκότας, σέσωκεν ὁ λόγος μέχρι παντὸς τὴν μεταφοράν, ληλοῖς τε καὶ ξύλοις κατὰ διάφορον τρόπον παραβάλλων τοὺς ὑπ' αὐτούς.

Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο εἰς ἐξήγησιν ἡθικὴν ταυτὶ δὴ χρῆναι μετακομιζεῖν, φρονήσει καλῶς. Παρεικαστέον γάρ ἀρεταίς, καὶ τοῖς εἰς νοῦν κατορθώμασιν, ἀμπελον, καὶ συκῆν, καὶ τὰ ἕτερα τῶν ξύλων, & καρποῖς ὠραίοις στεφανοῦσθαι φιλεῖ. Ἄλλ' εἰ μὲν τις εἴη σοφὸς καὶ ἀγχνίους, καὶ αὐχνημάτων ἀγαθῶν ἐπιμελητῆς, εὐανθῆ τε καὶ εβξύλον τὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν φορέσει κηπόν, πολυειδῆ τὴν ἀρετὴν τρέφων ἐν ἑαυτῷ. καὶ πάντα τρόπων ἐπιεικείας. Εἰ δὲ δὴ βόθρυμος καὶ φιλήδονος, καὶ πολὺ λίαν ἐκνευεῦκὸς ἐπὶ τὰ αἰσχίω, καταθρηνησεί πάντως, μαραινομένης

A VERS. 11, 12. *Agricolæ, lugete possessiones pro frumento et hordeo, quia perii vindemia ex agro. Vineæ aruit, et ficus imminutæ sunt. Malum granatum, et palma, et malum, et omnia ligna agri arefacta sunt, quoniam confuderunt gaudium filii hominum.*

IX. Luctum sine dubio, dolorem et ejulatum terræ cultoribus parit rerum in agris ex asse perniciæ, cum nihil penitus inde licet colligere, idque post longos sudores aliquando. Et videre in hortis arefactas arbores generosas, et cum salis vites, et cum hortis silvas periisse. « Omnia enim ligna agri arefacta sunt, inquit, quoniam confuderunt gaudium filii hominum, » hoc est, habitatores terræ reddiderunt tempus dedecoris, pudoris, reprehensionis, pænæ et ultionis, quo tempore æquum erat augeri bonæ tempestatis dies his, qui fruges ex agris comportant, et illos frumento stipare horrea, et messoribus cantilenas messorias accinere, 208 lætari super ovium gregibus, uberi et viridanti herba se subjiciente pascentibus.

Videtur autem propheta hic rursus Judæorum per id tempus præsides et rectores agricolas nominare, quibus lugendum confirmat, ut mox omnibus qui in regione sunt, sive terram incolentibus, seu indigenis, exitium in cervicibus habituris: qui quidem indigenæ, frumenti, hordei et lignorum speciosorum vocabulis intelligendi sunt. Quanquam hic sensus commodius fortasse in Scribas et Phariseos conveniet, qui agriculturalum locum tenentes, in Christum se injuriosos præbuerunt, et hæredem occiderunt, ut sibi fructum vindicarent, ac de cætero vineam possiderent, ingenti subditorum multitudine tantum non ut segetibus exsultantes, et in ea opibus eminentiores ut mala granata et poma decerpere soliti. Sed eos pessumdedit a Romanis bellum, magnum et parvum, illustrem et obscurum consumpsit, quasi ficus, ut modo dixi, quasi vites, palmam, malum, ligna, hordeum, frumentum: non est enim omnium una vivendi ratio, et institutum. Quia vero semel Judæam agro comparavit, et principes ipsos agricolas nominavit, in translatione mansit, et subditos cum satis atque arboribus, alia atque alia de causa contulit.

Si quis hæc ad moralem expositionem accommodanda putabit, recte putabit. Conferendæ enim sunt virtutes, et præclaræ actiones animi cum vinea, ficibus et arboribus, quæ fructibus pulcherrimis decorantur. Quod si quis sapiens, et solers, et probatæ gloriæ studiosus fuerit, hortum bello florentem, et felicibus referunt arboribus in corde et animo suo excitabit, multa virtutum genera et omnes bonitatis modos in eo fovens. Sin contra ignavus, voluptati deditus, et ad inhonesta projectus, debet largiter, marcente sibi bonitate et animo

sterilitatem multam experiente. Providenda sunt igitur prudentibus sollicitè bona cordis, quæ semper aderunt utique, siquidem illis ipsis oblectare cælestium bonorum suppeditatorem voluerint.

VERS. 13. *Accingimini et plangite, sacerdo'es, lamentamini qui ministratis altari. Incedimini, dormite in saccis ministrantes Deo; quia defecit de domo Dei vestri sacrificium et libatio.*

209 X. Etiam his alte exaggerat quodammodo quæ acciderint, et metum incutit horribilem, remque longe plurimis obsecrationibus procurandam monet ex eo, quod sacerdotes ipsos plangere necesse est. Verumtamen latet quiddam artificii in his verbis. Quia namque idolorum delubris stultissime assederant, ac Deo ex ira percutiente, auxilium inde quæsierant, utiliter universorum Dominus a sacerdotibus suis requirit, ut suppliciter orando aliis præcant, et ipsi afflicti ardentibus pœnitentiæ studiis præsent, ut cognoscant percussi quod, nisi Deo gratum facere velint eique supplices fieri, ejus ab se iram non aversuri sint. Oportet igitur, ait, sacerdotio fungentes propemodum etiam cæteris commodare de obsecrationum laboribus, ululatu, lamento, sacci amictu, per quem deliciarum et otii depositio significatur, durior tractatio, laborum molestia, et vitæ quæ sanctos deceat, sincerum inculpatumque studium. Deinde causam laboris hujus manifestam promens, defecisse inquit a domo Domini sacrificium et libamen. Dirum dictu: non enim affirmat sacrificium et libationem imminuta, aut inferiora facta; sed defecisse potius, id est, omnino eversa ac profligata esse. Res gravis et molesta profecto magistratibus, si nullo modo a subjectis colatur Deus.

VERS. 14, 15. *Sanctificate jejunium, prædicæ curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Domini Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer: Heu mihi, heu mihi, heu mihi, in diem.*

XI. Quo pacto ipsis lugendum sit rursus demonstrat, seseque illis in viam pœnitentiæ ductorem sapientem præstat, et quibus universorum Dominus mitis ac benevolus efficiatur exponit. Hoc porro est, ut ego existimo, iram volentis inhibere et remove penitus quod contristat, et compescere quod lædit, et vitam insuper felicem bonorumque copiam largiri. Ait ergo, « Sanctificate jejunium. » Id est, tanquam anathema, et sacrificium vere sacratissimum, et a reprehensione alienum, usurpate jejunium. Haud enim fas est, ciborum abstinentia corpusculum emaciare, et inter jejundum ea facere, quibus ad iracundiam Deus irritetur. Nam si, cum jejunio nos afficiamus, a propriis voluntatibus discedere nolimus, et affligamus subditos, et ad judicium ac pugnas jejunemus, **210** et percutiamus pugno conditione

A αὐτῶ τῆς ἐπιεικειᾶς, καὶ πολλῶν παθόντος ἀκαρπίας τοῦ νοῦ. Ἐπιμελητέον δὴ οὖν τοῖς ἐχέφροσι τῶν ἐν καρβίαις ἀγαθῶν, ἃ δὴ προσέεται πάντως, εἰ ἐπὶ γὰρ σφίσι αὐτοῖς εὐφραίνειν ἔλοιτο τὸν τῶν οὐρανῶν ἀγαθῶν δοτῆρα.

Περιζώσασθε καὶ κόπτεσθε, οἱ ἱερεῖς· θρηνεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσίαστηρίῳ. Ἐσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες Θεῷ· διὸ ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν θυσία καὶ σπονδή.

I'. Αἰρεῖ μὲν ὡσπερ καὶ διὰ τούτων ὑψί τὰ συμβεβηκότα, καὶ ἐν ἀφορήτοις ποιεῖται δέιμασι, πλείστης μὲν δόξης δεῖσθαι λιτῆς τὸ χρῆμα δηλῶν, διὰ γὰρ τοῦ χρῆμα καὶ αὐτοῦς κατοικῶσιν τοὺς ἱερεῖς. Πλὴν ἔχει τι καὶ εὐτεχνὲς ὁ λόγος. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἀβουλότατα προσιζήσαντες, καίτοι Θεοῦ καταπαλοντος ἐξ ὀργῆς, τὰς ἐπικουρίας ἐξήτουν ἐκείθεν, ἀπονέμει χρησίμως ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τοῖς ἰδίοις ἱερουργοῖς τὸ καθηγεῖσθαι λιταῖς, καὶ τληπαθῶς προσεῖναι τῶν εἰς μεταγνώσιν σπουδασμάτων, ἵν' εἴδωσιν οἱ πεπληγότες, ὡς εἰ μὴ Θεῷ μᾶλλον ἔλοιτο τὰ φίλα ζητεῖν, καὶ αὐτῶ προσάγοιν τὰς λιτάς, οὐκ ἂν διακρούσαιτο τὴν ὀργήν. Χρῆναι δὴ οὖν ἔφη τοὺς ἱερατεύοντας, μονονουχὶ καὶ δανεῖζειν τοῖς ἄλλοις τοὺς ἐν ταῖς λιταῖς πόνους, κωκυτόν τε καὶ θρήνον, καὶ σάκκου περιβολήν, δι' οὗ σημαίνεται τρυφῆς καὶ ἀναπαύλης ἀπόθεσις, σκληραγωγία, καὶ πόνος, καὶ ζωῆς ἀγιωπετοῦς ὀρθῆ καὶ ἀμώμητος ἐπιτήδευσις. Εἶτα τοῦ πόνου τὴν αἰτίαν ἐναργῆ καθιστὰς, ἀπεσχηκέναι φησὶν ἐξ οἴκου Κυρίου θυσίαν καὶ σπονδήν. Δριμύς ὁ λόγος· οὐ γὰρ πρὸς τὸ μέσον ἐνηγέθαι, ἢ ἡλαττώσθαι φησι θυσίαν καὶ σπονδήν, ἀπεσχηκέναι δὲ μᾶλλον, ὅπερ ἐστὶ παντελῶς ἀνατροπῆς σημαντικόν. Δεινὸν δὲ τὸ χρῆμα καὶ δυσαχθὲς ἀληθῶς τοῖς λαῶν προεστηκόσιν, εἰ κατὰ μὲν δὲνα τρόπον ὑπὸ τῶν ὑπερευγμένων θεραπεύοιτο Θεός.

Ἀγιάσατε νηστεῖαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβυτέρους, πάντας κατοικοῦντας γῆν εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κερράσατε πρὸς Κύριον ἐντενῶς· Οἶμοι, οἶμοι, οἶμοι, εἰς ἡμέραν.

IIA'. Τίνα δὴ τρόπον αὐτοῦς ποιεῖσθαι προσήκει τὸ πένθος, διατρανοὶ πάλιν, καὶ ὑψηλῆς σοφῆς αὐτοῖς φαίνεται τῆς εἰς μεταγνώσιν ὁδοῦ, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο πρὸς καὶ εὐμενῆς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καταδείκνυσσι. Τοῦτο δὴ ἦν, οἶμαι, καὶ ἀνακόζαι θέλοντος τὴν ὀργήν, καὶ ἀφανίσαι τὸ λυποῦν, καὶ περιστέλλαι τὸ βλάπτον, ἐπιδοῦναι τε πάλιν αὐτοῖς τὸ εὐημερεῖν, καὶ διαχειῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς. Ἐφη τοίνυν· « Ἀγιάσατε νηστεῖαν, » τούτεστιν, ὡς ἐν ἀναθήματος ποιεῖσθε τάξει, καὶ ὡς ἐν θυσίας τρώσῃ, τὴν ὡς ἀληθῶς πανάγιον καὶ ἀμώμητον νηστεῖαν. Οὐ γὰρ δὴ προσήκει ταῖς μὲν αἰτίαις κατατεῖσθαι τὸ σαρκίον, δρᾶν δὲ αὐτοῦς νενηστευκότας τὰ ἐφ' οἷς ἂν παροτρύνοιτο Θεός. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν ἐν καιρῷ νηστείας τῶν ἰδίων οὐκ ἀποπαύεσθαι ἡλεημάτων, ὑπονύττειν δὲ τοὺς ὑποχειρίλους εἰς κρίσιν τε καὶ μάχας, τύπτειν τε πυγμαῖς ταπεινὸν κατὰ τὸ γένος, οὕτω νενηστεύ-

καμινώς δεῖ· πόνων δὲ ζημίας ὑπομενοῦμεν εἰκότως, Ἄθεο διακεπραγῶτος· « Οὐ γὰρ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην. » Δεῖ δὴ οὖν ἀποσχέσθαι φαυλοτήτος, ἔπεσθαι τε, καὶ μάλα νεανικῶς, τοῖς τοῦ νομοθετοῦ δόγμασι, τὴν καρδίαν ἀπευθύνοντας πρὸς πᾶν ὁμοῦ τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ, καὶ τὸν τῆς διανοίας ὑποφέροντας αὐχένα, ψάλλοντάς τε καὶ λέγοντας· « Ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἄφες πᾶσας τὰς ἁμαρτίας. » Καὶ μὴ πρὸς τῷδε κάκεινο τὸ προφητικόν· « Ἰδοὺ οἶδε ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, ὅτι σὺ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶ. » Παράστασις γὰρ ἦδε πνευματικῆ, καὶ ἀνδάνουσα τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον, ὑπὲρ ἀμνὸν ἐκ ποιμνίων, ὑπὲρ ἔριφον ἐξ αἰγῶν, ὑπὲρ ἐμιδάκιν καὶ λιθαντόν. Πνευματικῶς γὰρ θυσαίαι ἐπαρεστεῖται Θεός. Ἀγιάζοντες δὲ τὴν νηστείαν, κηρύττομεν θεραπείαν, τουτέστι, τὴν τῶν θείων θελήματων ἐκπλήρωσιν, ἥ δὴ καὶ προεπόντως παρέποιτο ἂν τὸ εὐθύ, τὸ εὐάγωγον τοῦ τρόπου, τὸ πρὸς πᾶν ὁμοῦν ἔτοιμον τῶν εἰς εὐσεβείας ἠχόντων λόγους. Ἐπιτελέσωμεν δὲ τοὺς τρόπους τῆς θεραπείας, συνειλεγμένον ἐν Ἐκκλησίᾳ τῶν ἐκ γερουσίας, συνδεδραμηκότων καὶ πάντων τῶν κατοικοῦντων τὴν γῆν, κλαίωντων τε καὶ μάλα συντόνως εἰς ὅλην ἡμέραν, καὶ ἀραρότως διακειμένων, ὅτι πάντων ἔλεεῖ Θεός· ἴσθι γὰρ « μακροθύμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός, ἐξαιρῶν ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας, » καὶ οὐ συνέχων εἰς μαρτυρίαν ὀργῆν αὐτοῦ κατὰ τὸ γένος, « Ὅτι θελητῆς ἔλλεους ἐστί. »

Ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ ὡς ταλαιπωρία ἐκ ταλαιπωρίας ἦξει. Κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὀμῶν βρώματι. Ἐξωλοθρεῦθη ἐξ οἴκου Θεοῦ τῶν εὐφροσύνη, καὶ χαρᾶ.

10. Ἡμέραν Κυρίου φησὶ, καθ' ἣν ἔδει πληροῦσθαι τὰ ἐξ ὀργῆς, ἢ τῆς ἀκριδοῦς αὐτοῖς ἐπεννηγεμένης, καὶ τὰ ἐν ἀγρῷ δαπανώσης, καὶ εἰς λιμοῦ καὶ ἐνδείας πεμπούσης δεῖματα, καὶ αὐτὴν ἐντιθείσης τοῦ θανάτου τὴν πτόαν, ἧγουν τῶν Βαβυλωνίων καταφθειρόντων ἅπαντα, πόλει τε καὶ κώμαις ἐμφοσμένων, ἄλλο τε ἐπ' ἄλλω προσεραζομένων κακῶν, καὶ ταλαιπωρίαν ἐκ ταλαιπωρίας προσεπιβρίπτουσιν τῶν ἀεὶ ἐνοικοῦσι τὴν γῆν, ὡς μὴδ' ὅσον εἰπεῖν ἀναπνεῦσαι δύνασθαι βραχὺ, καὶ τι διὰ μέσου γενέσθαι χρηστόν· ἐφ' ὧν περ ἦν εἰκόσ, ἀν γοῦν ἀπὸ μέρους μετρίαν δύνασθαι παραψυχὴν ἔχειν τοὺς τῇ συχνοτάτη λοιπὸν τῶν κακῶν ἀφορήτως ἐντετηγμένους. Ἐπειδὴ δὲ πεπαινομένων τῶν καρπῶν ἦδη, καὶ τὸν ἀμῶντα λοιπὸν καλούντων ἐφ' ἑαυτοῖς τῶν λήτων, βέτρους τε καταπερμάζοντος, καὶ γλιχομένου ἐκθλίβεσθαι, γέρονέ που τάχα τῆς ἀκριδοῦς ἢ ἐμβολῆ, βρώματα, φησὶν, ἐξωλοθρεῦθη ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν, οἷον ἤρπασμένων τῶν ἐν ὄψει γεγεννημένων, παρακειμένων ὡσπερ αὐτοῖς, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ἐχόντων ἔτοιμοτάτην. Ἐξηρθῆναι δὲ πάλιν διαθεβαιοῦται καὶ ἐξ οἴκου Κυρίου τὴν εὐφροσύνην καὶ τὴν χαρὰν. Ἐθυον γὰρ, ταῖς ἐξ ἀγρῶν εὐχαρπιαῖς ἐπαγαλλόμενοι, καὶ

humilem, nondum ut decet jejunamus, et afflictionem pœnas dabimus, merito clamante Deo : « Nunquid hoc est jejunium, quod elegi ? » Abstinendum igitur ab improbitate, et mandata legislatoris exhaustenda strenue, dirigendumque cor ad omne Dei beneplacitum, et mentis cervix subjicienda, psallendumque ac dicendum : « Vide humilitatem meam ac laborem meum, et dimitte omnia peccata mea. » Insuper illud propheticum : « Ecce nos tui erimus, quia tu Dominus Deus noster es. » Hæc enim spiritualis est oblatio, et placet Deo super vitulum novellum ⁷⁵, super agnum de gregibus, super hædum de capris, super thus et similia. Spiritualibus namque sacrificiis recreatur. Sanctificantes autem jejunium prædicemus curationem, hoc est, divinarum voluntatum expletionem, quam decenter comitabitur recitudo, morum tractabilitas, ad omnia promptus ac paratus animus, quæcumque pietati sunt affinia. Exsequemur vero modos curationis congregatis in Ecclesia senibus, et confluentibus universis terram habitantibus, plorantibusque vehementer tota die, et convenienter affectis, quoniam omnium miseretur Deus : est enim « longanimis, et multæ misericordiæ et verax ⁷⁶, et auferens iniquitates ⁷⁶, et superans justitias ⁷⁷, » neque continens iram suam in testimonium natura sua, « Quoniam volens misericordiam est ⁷⁸. »

VERS. 15, 16. Quoniam juxta est dies Domini, et quasi miseria de miseria veniet. Ante oculos vestros alimenta. Sublata sunt de domo Dei vestri latitia et gaudium.

XII. Diem Domini vocat, qua iræ ejus satisfieri oportet, aut locusta ipsis immissa, et fruges in agro depascente, et famis atque penuriæ horrores incutiente, ipsumque mortis pavorem inferente; aut Babylonis omnia vastantibus, urbibusque et vicis incumbentibus, et cladem clade cumulantis, miseriamque ex miseria indigenis superadjicientibus, ut ne ad punctum quidem temporis paulum respirare queant, et interea aliquid boni fiat. Et æquum erat saltem ex parte et mediocri solatio perfrui, qui tot incommodis sese consequentibus intolerandum in modum affecti fuissent. Et quia frugibus **211** maturis, et segetibus messores jam vocantibus, et uva cocta calcarique desiderante, locusta celeriter forte irrupit, alimenta ab oculis eorum ablata esse pronuntiat, velut si abrepta fuissent, quæ in conspectu et ante oculos sibi posita, et ad fruendum maxime in promptu habuissent. Denuo affirmat de domo Domini lætitiā et gaudium periisse. Sacrificabant enim cum exultatione de uberi frugum proventu, tradebantque se hilaritatomnimos, gratiarum munera dedicantes, quod terræ bonis affatim circumfusi essent.

⁷⁵ Zach. vii, 5. ⁷⁶ Psal. xxiv, 13. ⁷⁷ Psal. lxxviii, 32. ⁷⁸ Psal. cii, 8. ⁷⁹ Exod. xxiv, 7. ⁸⁰ Psal. lxxv, 3. ⁸¹ Osee vi, 6.

τοὺς τῆς εὐφροσύνης τρόπους ἐπετήθειον ἀνατιθέντες τὰ χαριστήρια, διὰ τοι τὸ περιχεῖσθαι πλουσίως τοῖς ἐκ γῆς ἀγαθοῖς.

Similiter venit iis qui in Christum petulantis- A
simi exstiterunt. Fuit enim ipsis ante oculos jam
« panis vivus qui de cœlo descendit, et dat vitam
mundo ⁷⁰; » granum tritici, quod lapsum in terram
multiplicem fructum protulit ⁸⁰; vinum quod mente
cernitur, et cor hominis lætificare consuevit ⁸⁰.
Sed quia non destiterunt in incredulitatibus suis
contumeliam facere, ab eorum conspectu, et tan-
quam e medio ablata sunt omnia alimenta spiritua-
lia, et abscessit ab eis omnis boni communicatio,
periitque a domo eorum lætitia et gaudium. Dati
sunt enim in desolationem, et in ærumna relin-
quantur, nec regem habentes, nec principem, nec
sacrificium, nec altare, nec sacerdotem, nec mani-
festa ⁸¹. Alio item modo ab oculis eorum alimenta
et lætitiā, et gaudium ablata esse dicimus. Ait
enim Dominus: « Non in solo pane vivet homo,
sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei ⁸². »
Mentis autem cibus verbum est. Nemo dubitaverit
affirmare hoc verbum, inquam, a Judæis ablatum esse,
ad inopiam enim spiritualis alimonix redacti sunt;
nec scripta Moysis intellexerunt, « sed usque ho-
die positum est velamen super cor eorum ⁸³; »
oderunt siquidem Christi oracula. Periit ipsis om-
nis esca spiritualis; non quod ipsa perniciem passa
sit, sed quia passis non apponitur; et quantum in
ipsis fuit, nulla est amplius omnino. Verum Do-
minus in se credentibus delicias impertitur, et
vitam lautam ac delicatam in bonis cœlestibus.
Scriptum est enim: « Non occidet Dominus fame
animum justī; vitam autem impiorum subvertet ⁸⁴. »

VERS. 17, 18. Saltaverunt vitulæ in præsepibus suis,
dissipati sunt thesauri, suffossa sunt 212 torcularia,
quia arefactum est triticum. Quid reponemus
nobis? ferverunt armenta boum, quia non erant pas-
cua eis, et greges ovium disperierunt.

XIII. Etiam brutis animantibus divinitus inspi-
rata Scriptura nonnunquam rationem affingit, na-
turam rerum lepore quodam et festivitate distin-
guens, et quasi moralem eorum œconomiam descri-
bens, quæ nos intelligere par est. Deinde quid
mirum, etiamsi vitula dicatur aliquando saltasse
flevisseque armenta boum? Intolerandum enim in
modum fame premebantur. Forte enim exsiliissent
et lamentata essent ipsa arva, si quam intelligen-
tiæ partem habuissent. « Dissipati sunt thesauri,
inquit, et suffossa torcularia; » penitus neglecta
forsitan, quod nihil ex agris colligeretur; sed falx
otiosa esset ad botrum in vinea, spica in agris
utpote prostrata, aruisset, nec ad maturitatem per-
venisset. Ideo ait, « Quid reponemus nobis? » Quia
autem, ut dicit, cum fructibus mitioribus, et ipsæ

Εὐρήσομεν δὲ τοιοῦτον τι πεπονθότας καὶ αὐτοὺς
δὴ μάλιστα τοὺς εἰς Χριστὸν πεπαρμηκότητας. Γέ-
γονε μὲν γὰρ αὐτοῖς ἐν ὀφθαλμοῖς ἤδη πως ἡ εἰς ἄρτος
τῆς ζωῆς, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς
τῷ κόσμῳ, ὁ κόκκος τοῦ σίτου, ὁ πεσὼν εἰς γῆν,
καὶ πολλοτὸς ἀναφύς, ὁ νοητὸς οἶνος, ὁ καρδίας ἀν-
θρώπων καταεφραίνειν εἰδώς. Ἐπειδὴ δὲ οὐ διαλε-
λοῖτασι ταῖς ἀπειθείαις ὑβρίζοντες, γέγονεν αὐτοῖς
ἐξ ὀφθαλμῶν, καὶ οἶον ἐκ μέσου βρώματα πνευμα-
τικά. Ἀποπεφοίτηκε γὰρ αὐτῶν ἡ παντὸς ἀγαθοῦ
μέθεξις. Ἐξῆρται δὲ καὶ ἐξ οἴκου τοῦ παρ' αὐτοῖς
εὐφροσύνη, καὶ χαρὰ. Δέδονται γὰρ εἰς ἐρήμωσιν,
καὶ διατελοῦσιν οἱ τάλαντες οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ
ἀρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου,
οὔτε ἱερέως, οὔτε δήλων. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον
ἐξηγήσθαι φαμεν ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν τὰ τε βρώματα
καὶ τὴν εὐφροσύνην, καὶ τὴν χαρὰν. Ἐφη μὲν γὰρ ὁ
Κύριος: « Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνῃ ζῆσεται ἄνθρωπος,
ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῃ διὰ στόματος
θεοῦ. » Νοῦ δὲ τροφή, λόγος. Οὐκ ἂν δ' ἐνδοιάσειέ τις
τοῦτο τῆς Ἰουδαίων πληθῆος ἐξηγήσαι λέγειν. Γεγό-
νασι γὰρ ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς πνευματικῆς, οὐ νοεθήκασι
τὰ Μωσέως, ἀλλ' ἄχρι σήμερον κάλυμμα ἐπὶ τὴν
καρδίαν αὐτῶν κεῖται: » μεμισήκασι γὰρ τὰ τοῦ
Χριστοῦ θεσπίσματα. Ἰδοῦνται αὐτοῖς πᾶσα ἡ
πνευματικὴ τροφή, οὐκ αὐτὴ παθοῦσα τὸν θάνατον,
ἀλλὰ τοῖς πεπονθόσι οὐκ ἐτι παρακειμένη, καὶ ὅσον
ἦεν εἰς ἐκείνους, οὐδὲ ὑπάρχουσα παντελῶς. Ἄλλ' ὅ
γε Κύριος τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τὸ χρῆναι τρωφῆν
διανέμει, καὶ ἐνσπαταλᾶν ἀγαθοῖς τοῖς ἀνωθεν.
Γέγραπται γὰρ, ὅτι: « Οὐ λιμοκτονήσει Κύριος ψυχὴν
δικαίου, ζῶν δὲ ἀσεβῶν ἀνατρέψει. »

Ἐσκήρτησαν θαμάλεις ἐπὶ ταῖς φάτναις αὐτῶν,
ἠφαρίσθησαν θησαυροὶ, κατεσκάφησαν ληνοί,
ὅτι ἐξηράνθη σίτος. Τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς;
ἐκλαύσαν βοῦκλῖα βοῶν, ὅτι οὐχ ὑπῆρχε νομὴ
αὐτοῖς, καὶ τὰ ποιμνία τῶν προβάτων ἠφαρίσθη-
σαν.

ΙΓ'. Καὶ τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων ἐσθ' ὅτε λόγον πε-
ριτίθῃσιν ἡ θεόπνευστος Γραφή, τὰς τῶν πράξεων
φύσεις εἰς τὸ εὐχαρί τε καὶ ἀστελῶς ἔχον ἐντέχνως
διαποικίλλουσα, καὶ οἷον ἐν εἰδῇ γράφουσα τὰς οἰκο-
νομίας, ὧν ἂν πρέποι νοεῖν. Εἶτα τί θαῦμα, κἂν εἰ
δάμλις λέγοιτο διασκήρτην τυχόν, κλαῦσαι τε βοῦκ-
λῖα βοῶν; Ἀφορήτως γὰρ αὐτὰ κατεπιέζοντο τῷ
λιμῷ. Τάχα πως καὶ ἀνεσκήρτησαν ἂν, καὶ τεθρηνη-
κασιν ἀγροί, εἴπερ ἦν αὐτοῖς αἰσθησις τῶν ἐπιτηνε-
γμένων. Ἢφανίσθαι δὲ φησι θησαυροῦς, καὶ κατε-
σκάφθαι ληνοῦς, οὐδεμιᾶς που τάχα φροντίδος ἤσιω-
μένων, διὰ τοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀγρῶν συλλέγεσθαι, ἀλλὰ
δρεπάνην μὲν ἀπρακτεῖν τὴν ἐν ἀμπέλιῳ καὶ βότρυϊ,
ξηρὸν δὲ καὶ ἀτελεσφόρητον τοῖς ἀγροῖς ἐπικλίνειν
τὸν στάχυν. Ταύτη φησί: « Τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς; »
Ἐπεὶ δὲ, ὡς ἔφη, τοῖς τῶν καρπῶν ἡμέροις καὶ αὐταῖς

⁷⁰ Joan. vi, 33. ⁸⁰ Joan. xii, 24, 25. ⁸⁰ Eccli. xl, 20. ⁸¹ Dan. iii, 38. ⁸² Matth. iv, 4. ⁸³ II Cor. iii, 15. ⁸⁴ Prov. x, 5.

συνδιούλασιν αὶ τῆς ἐρήμου πόαι, καθίστησιν ἐναργεῖς, ἠφανίσθαι λέγων καὶ αὐτὰ τῶν προβάτων τὰ ποίμνια, λιμῶ πάντως κατεφθαρμένα, καὶ τῆς συνήθους καὶ φιλαιτάτης αὐτοῖς ἐστερημένα ζωῆς. Ἐφάρμοζει δὲ καὶ ταῦτα σοφῶς ταῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς, οἱ πεπαρφήκασιν εἰς Χριστόν.

Πρὸς σέ, Κύριε, βοήσομαι, ὅτι πῦρ ἀνήλωσε τὰ ὄραια τῆς ἐρήμου, καὶ φλόξ ἀνήψε πᾶντι τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου ἀνέβλεψαν πρὸς σέ, ὅτι ἐξηράνθησαν ἀφέσεις ὑδάτων, καὶ πῦρ κατέφαγε τὰ τῆς ἐρήμου.

ΙΔ'. Ὁραία μὲν τῆς ἐρήμου φησὶ τὰ ἐν πεδίοις τάχα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους αὐτομάτως ἀναφύμενα · ξύλα γὰρ μὴν τοῦ ἀγροῦ, τὰ ἐν κήποις καὶ παραδείσοις εὐγενῆ βλαστήματα, καὶ ταῖς ἐξ ὠρῶν εὐκαρπίας περιανθίζεσθαι πεφυκότα. Ταῦτα δὲ ἐν εἰδει πυρὸς κατεδηδοκίμηναι φησὶν μονονουχὶ βροῦχόν τε καὶ ἐρυσίδην. Ποιεῖται δὲ χρησίμως τὴν πρὸς Θεὸν εὐχὴν ἐκτενέστατα, διδάσκων, ὡς ἥμισυ μὲν παρ' ἐτέρου ζητεῖν δεήσει τῆς συμφορᾶς τὴν ἀπόστασιν, προσάγειν δὲ μόνῳ τῷ σώζειν ἰσχύοντι τὰς λιτὰς, καὶ ὡς ἐξ ὀργῆς ἐπάγοντι τὰ καταλυπεῖν εἰωθότα. Μὴ γὰρ δὴ χρῆναι φρονεῖν εὐ μάλα φησὶν αὐτομάτως συμβῆναι τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν, ἐπενεγῆσθαι δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ θείων αὐτοῖς μηνιμάτων, καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων θεὸς διὰ φωνῆς ἐτέρου προφήτου φησὶν · « Εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν. » Οὐ γὰρ ἂν γένοιτό τι τῶν κακῶν εἰωθῶτων πόλεις, ἢ χώρας, ὃ πρᾶττοιοτο ἂν μὴ οὐκ ἐφίεντος Θεοῦ. Σώζει γὰρ οὐκ ἂν ἔλοιτο, καὶ ἀπαλλάττει κακῶν. Ἄναπειθει οὖν τῶν λελυπηκότων τὴν λύσιν ζητεῖν παρὰ Θεοῦ, ῥιπτοῦντας μακρὰν τό γε οἰεσθαι δεῖν τῆς τῶν ψευδωνύμων θεῶν χειρὸς, καὶ ἐπικουρίας δεδησθαι τὰ κατ' αὐτούς. « Ἐξηράνθησαν δὲ, φησὶν, ἀφέσεις ὑδάτων. » Ἐτετοῦ γὰρ οὐκ ἄρδοντος τὴν γῆν, καθιεμένης δὲ πρὸς τοῦτε τῆς ἐρυσίδος, ἐξωπλισμένης δὲ καὶ ἀκρίδος, καὶ βροῦχου πηδῶντος, καὶ κάμνης ἐρπούσης, πῶς ἂν ἀμφιβολοῦν ἦν ὡς πάντως ὀφίχοιτο ἂν αὐτοῖς τὰ ζωαρχῆ πρὸς τὸ μηδέν; Καταφθειρομένης δὲ καὶ πᾶσας, πᾶσά πως ἀνάγκη καὶ κτήνη παθεῖν τὸν δλεθρον.

Φαίην δ' ἂν, ὅτι τάχα πρὸς καὶ Ἰουδαίους, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐπιστρέφουσι πρὸς Θεόν, πρέποι ἂν εἰπεῖν τὰς τοιαύτας φωνὰς, ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἐνδείαις ἐντεθλιμμένοις, καὶ κατοικιμῶζουσι. Δεδαπάνηται γὰρ αὐτοῖς ὡς ὑπὸ πυρὸς τὰ εἰς νοῦν ἀγαθὰ, ἀκριστε αὐτὰ νοητῆ κατεδήδοκε, καὶ ἐξηράνθησαν ἀφέσεις. Ἐνετελιατο γὰρ ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξει ὑετὸν ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ γένος, καὶ γέγονεν ἄδατός τε καὶ ἀνδροσ γῆ, ἥτις οὐ κατοικηθήσεται. Ἡμῶν δὲ ἦν πᾶσι τῶν ἐν πίστει δεικτικαίωνμένων προαναφώνει θεός, καὶ τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων ἀμφιλαφεστάτην εἶσεσθαι τὴν χορηγίαν ὑπεδήλου, λέγων · « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμῶν, καὶ οἱ βουνοὶ ῥυθῶσονται γάλα, καὶ πᾶσαι αἱ ἀφέσεις Ἰούδα ῥυθῶσονται ὕδατα, καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμάρρουν τῶν σχοίνων. » Καὶ

A solitudinis herbæ perierunt, subijcit clare, ovium greges interiisse, fame enectos funditus. consueto et gratissimo ipsorum victu privatos. Hæc porro non inscite ad Judæorum calamitates trahentur, qui Christum injuriis vexaverunt.

Vers. 19, 20. Ad te, Domine, clamabo, quoniam ignis consumpsit speciosa deserti, et flamma succendit omnia ligna agri, et jumenta campi suspexerunt ad te, quoniam arefactæ sunt emissiones aquarum, et ignis devoravit speciosa deserti.

XIV. Speciosa deserti appellat fortasse, quæ in campis non aratis sponte enascuntur. Ligna vero agri, hortorum et viridariorum nobilia germina, et tempestiva fructuum copia circumornari solita. B Hæc velut ignem devorasse propemodum bruchum et rubiginem autumat. Intensissime autem Deum precatur, et utiliter, dicens minime apud alium querendam depulsionem calamitatis, et soli supplicandum illi, qui salutem afferre potest, et iratus repellere, quæ habere molestiam consueverunt. Non enim cogitandum, et recte sane, hujusmodi mala per se contingere, sed ex ira divina potius inferri; id quod nobis universorum Dominus per os alterius prophetæ 213 indicat: « Si erit malum in civitate, quod non fecit Dominus ». Laud enim quidquam eorum quibus civitates et regiones affliguntur, Deo non immitente evenerit. Servat enim quos vult, et malorum immunes reddit. Suadet igitur propheta, eorum quæ nocent repulsam a Deo petere, opinione illa procul ejecta, falsorum deorum opem manum et auxilium in suis rebus sibi esse implorandum. « Arefactæ sunt, inquit, emissiones aquarum. » Pluvia quippe terram non irrigante, et immissa præterea rubigine, armata item locusta, et bruchio saltante, et eruca repente, quinam dubium erat, quin ipsi vitæ sustentandæ necessaria perirent funditus? Herba autem intereunte, prorsus et jumenta interire necesse est.

Dixerim porro, fortasse a Judæis, extremis mundi temporibus ad Dominum revertentibus bonorum inopia pressis et ejulantibus, apte dici posse has voces. Consumpta sunt enim, quasi ab igne, ipsorum bona animi, locusta quæ mente concipitur illa devoravit, et exaruerunt emissiones aquarum. Mandavit enim nubibus ne pluerent imbrem super terram, pro more et natura sua **, et facta est terra invia et inaquosa **, quæ non habitabitur. De nobis autem in fide justificatis præiuntiavit Deus, et per Christum nos charismatis copiosissime donatum iri significavit, his verbis: « In illa die stillabunt montes dulcedinem, et colles fluent lacte; et omnes emissiones Juda fluent aquis, et fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem funium ». Quin et aliter: « Ego Dominus Deus; ego exau-

** Amos III, 6. ** Isa. V, 6. ** Psal. LXXI, 3.

** Joel III, 18.

diam eos Deus Israel; non derelinquam eos, sed aperiam in montibus flumina, et in medio camporum fontes, et faciam desertum in paludes, et sitientem terram in aquæductus ⁸⁸. In his itaque nos sumus. Quod si ad pœnitentiam se conferent, et Deum respicient, et dicent etiam ipsi, « Ad te clamabo, » accipient aquarum emissiones, et haurient nobiscum aquam quæ sola intelligentia videtur, de fontibus Salvatoris ⁸⁹, potabunturque torrente voluptatis ⁹⁰ a Deo Patre, et fontem vitæ in cordibus habebunt. Apponentur ipsis etiam ad delicias speciosa deserti, id est, pascua bona et ampla, convertentia eos ad cognitionem divinam et evangelicam, quæ in Christo mente concipitur.

214 CAP. II.

Vers. 1, 2. *Canite tuba in Sion, prædicate in monte sancto meo, et conturbentur omnes habitantes terram, quoniam adest dies Domini; quoniam prope est dies tenebrarum et caliginis, dies nubes et nebulæ.*

XV. Venuste sane rursus nobis belli facies describitur, et vera est descriptio, sive in locusta, sive in brucho forte intelligatur, sive quis de ipsis Babylonii accipere inaluerit. Quasi enim bello jam per portas ingresso, et per totam ferme Sionem, seu per totam Judæam vulgato, tumultu et terroribus urbem completam esse dicit: « Adest enim dies Domini. » Quod hanc habet vim: res non est amplius nuda prædictio, sed ante oculos omnia quæ prænuntiata fuerunt, et ipsa experientia gesta sunt. Ac melius erat multo ad meliora se applicare voluisse, et ante adventum præsentiamque malorum sollicitudinem excussisse. Itaque de pœnitentia incertum esse consilii non sinit, sed deposito animi velut languore et ignavia, ad operis studium expedite aggredi, et ad voluntatem sibimetipsis viriliter succurrendi incumbere jubet, ad Deum properando, veterumque delictorum maculas virtutibus sufficiendis delendo videlicet. Ideo ait prope adesse diem Domini, qua futuri sint tanquam in nebula, et tenebris, famem a locusta invehendam, sive ex Assyriorum impressione supra caput ipsis astantem calamitatem et perniciem metuentes.

Vers. 2, 3. *Sicut mane fundetur super montes populus multus, et fortis; similis ei non fuit a sæculo, et post eum non erit usque ad annos in generationes generationum. Ante eum ignis consumens, et post eum succensa flamma. Sicut paradisi voluptatis terra ante faciem ejus, et posteriora illius sicut campi desolationis, et salvatus non erit ei.*

XVI. Mane videtur appellare aut matutinum rorem qui universe per lines regionis diffusus, nihil

Α μὴν καὶ ἑτέρως· « Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς, ἐγὼ ἐπακούσομαι ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψω αὐτοὺς, ἀλλ' ἀνοίξω ἐπὶ τῶν ὄρεων ποταμοὺς, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πεδίων εἰς ἔλη, καὶ τὴν διψῶσαν γῆν ἐν ὑδραγωγοῖς. » Οὐκοῦν ἡμεῖς μὲν ἐν τούτοις. Εἰ δὲ δὴ βαδίζοιεν πρὸς μεταγνώσιν, καὶ ἀναβλέψοιεν πρὸς Θεόν, λέγοιέν τε καὶ αὐτοὶ, « Πρὸς σέ, Κύριε, κεκράξομαι, » λήψονται τὰς τῶν ὕδατων ἀφέσεις, ἀντλήσουσιν τε μεθ' ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ νοητὸν, καὶ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ αὐτηρίου ποτισθήσονται, καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς ἐξουσιν ἐν καρδίαις. Παρακαίεται δὲ αὐτοῖς εἰς τρυφὴν καὶ τὰ ὄρατα τῆς ἐρήμου, τούτεστι, νομὴ καλὴ καὶ ἀμφιλαφὴς, εἰς γνῶσιν αὐτοὺς ἀποστρέφουσα τὴν ἐν Χριστῷ νοουμένην θείαν τε καὶ εὐαγγελικὴν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Σαλπίζετε σάλπιγγι ἐν Σιών, κηρύξτε ἐν ὄρει ἀγίῳ μου, καὶ συγχυθήτωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, διότι πάρεστιν ἡμέρα Κυρίου, δεῖ ἐγγὺς ἡμέρα σκότους καὶ γρόφου, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὀμίχλης.

IE'. Γράφεται δὴ πάλιν ἀστείως ἡμῖν τοῦ πολέμου τὸ σχῆμα. Εἴη δ' ἂν καὶ ἐπ' ἀμφοῖν ἀληθές, καὶ ἐπὶ ἀκριδὸς καὶ βροῦχου τυχόν νοοῖτο, καὶ ἐπὶ αὐτῶν ἔλοιτό τις τῶν Βαβυλωνίων. Ὡς γὰρ ἦδη τοῦ πολέμου βεβηκότος τε εἰσω θυρῶν, καὶ μονονουχὶ κατὰ πᾶσαν τὴν Σιών, ἦγουν ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περιηγγελμένον, καὶ θορύβου, καὶ δειμάτων ἀναπλησθῆναι τὴν πόλιν φησίν· « Πάρεστι γὰρ ἡ ἡμέρα Κυρίου » τούτεστιν, οὐκέτι προαγόρευσις τὸ χρῆμα μόνον, ἀλλ' ὡς ἐν ὕψει τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐταῖς γεγονῶσι ταῖς πείραις τῶν πάλαι προηγγελμένων, οὗς ἦν ἄμεινον κατὰ πολὺ μεταφοιτῆν ἐλέσθαι πρὸς τὴ βελτίω, καὶ πρὸ ἐφόδου καὶ παρουσίας, τὴν τῶν κακῶν ἀποσεῖσθαι φροντίδα. Οὐκοῦν πρὸς μεταγνώσιν ἀλύεσθαι οὐκ ἔσθ'· μεθιέντας δὲ ὡσπερ τὸ τῆς γνώμης ἀναπεπτωκὸς καὶ τὸ ῥάθυμον, εἰς φιλεργίας ἵναί κελεύει γοργῶς, καὶ ἐπὶ γε τὸ βούλεσθαι σφίσι αὐτοῖς ἐπιμύναι γενικῶς, Θεῷ δηλονότι προσθέοντα, τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων ἀφανίζοντας τὰ ἐγκλήματα ταῖς τῶν ἀμεινῶν ἐπαγωγαῖς. Ταῦτητοι φησιν ἐγγὺς εἶναι τὴν ἡμέραν Κυρίου, καθ' ἣν ἔσονται μὲν ὡς ἐν ὀμίχλῃ καὶ σκότῳ, τὸν ἐκ γῆς ἀκριδὸς δεδιότες λιμὸν, ἦγουν τὴν ἐκ τῆς Ἀσσυρίων αὐτοῖς ἐπηρητημένην ἀθλιότητα καὶ καταφθοράν.

Ὡς ὄρθρος χυθήσεται ἐπὶ τὰ ὄρη λαὸς πολλὸς καὶ ἰσχυρὸς· ὁμοῖος αὐτῷ οὐ γέγονεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ μετ' αὐτὸν οὐ προστεθήσεται ἕως ἐτῶν εἰς γενεὰς γενεῶν. Τὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀναλίσκον, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ ἀναπτομένη φλέξ'. Ὡς παράδεισος τρυφῆς ἡ γῆ πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τὰ διόσθεν αὐτοῦ πεδίων ἀφανισμοῦ, καὶ ἀνασχωζόμενος οὐκ ἔσται αὐτῷ.

IG'. Ὅρθρον ἀποκαλεῖν εἶκεν ἢ τὴν ἐν ὄρθρῳ ὄρσον, ἢ ἐπειδὴν ὄλωσ' καταχέεται τῶν ὄρων, ἀφίεσι

⁸⁸ Isa. xli, 17, 18. ⁸⁹ Isa. xlii, 3. ⁹⁰ Psal. xxxv, 9.

τῶν ἐν αὐτοῖς οὐδὲν ἀκατάρδευτον· ἤγγουν τὰς πρώτας ἡλίου βολὰς, καὶ τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας τὴν εὐθὺν τε καὶ ἐν ἀρχῇ ἀνάλαμψιν, ἣ ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων καὶ πρό γε τῶν ἄλλων μονονουχὶ καὶ ἐνευρύνεται, καὶ κατερυθαίνει βουνοὺς. Οὕτως φησὶν ἐπὶ τὰ ὄρη ἔσεσθαι τὸν λαὸν τὸν ἰσχυρὸν, ἀκρίδας τυχόν, ἤγγουν ἐξ ὁμοιότητος αὐτῶν, τῶν Ἀσσυρίων, ὡς ἐν πληθῶνι νοουμένων ἀπαραβλήτῳ. Λοιπὸν, «Ὁμοιος γάρ, φησὶν, αὐτῷ οὐ γέγονεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, οὐτε μὴ ἔσται ποτέ.» Ἐπειδὴ δὲ ταῖς τῶν ἀκρίδων ἐμβολαῖς δαπανᾶται μὲν τὸ παρεμπύπτον εὐθύς· εἰ δὲ δῆπου τι καὶ περιλειφθεῖ τυχόν, ἔργον καὶ αὐτὸ ἔσται τῶν ἐπομένων ταῖς πρώταις, «Πῦρ ἀνάλισκον,» ἔφη τὰ ἐμπροσθεν αὐτοῦ, φλόγα δὲ ἀναπτομένην τὰ κατόπιν καὶ ἐπόμενα. Τοῦτο δὲ αὐτὸ δράσειεν, οἶμαι που, καὶ πολεμίων στρατός. Ἐφονται γάρ πάντως ταῖς τῶν φθασάντων ἀγερωχαῖς ὁμοῦ καὶ αὐθαδείαις καὶ οἱ κατόπιν ἰόντες βραχύ. Ποιήσονται δὲ τὴν γῆν ὡς τραυφῆς παράδεισον, ἄρδην ἀποκείροντες, καὶ ἐνσπαταλώντες τοῖς εὐρισκομένοις. Ἐχει δὲ τὸ ἀληθὲς ὁ λόγος, καὶ εἰ ἐπ' αὐτῆς ἐκφέροιο τῆς ἀκρίδος.

Ὡς ὄρασις ἵππων, ἣ ὄρασις αὐτῶν, καὶ ὡς ἵππεις, οὕτως καταδιώξονται. Ὡς φωνὴ ἀρμάτων ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐξαλοῦνται, καὶ ὡς φωνὴ φλογὸς πυρὸς κατεσθίουσῆς καλάμην, καὶ ὡς λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρὸς παρατασσόμενος εἰς πόλεμον.

IZ. Τὴν ἀκρίδα, καὶ τὸν βρούχον, εἰ δὴ φέροιντο κατὰ χωρῶν καὶ πόλεων, οὐδὲν ἐν μελοσί φησιν ἔσεσθαι ἵππου τῆς μαχιμωτάτης. Οὕτω γὰρ κατασκιρτήσει τῆς γῆς, ὡς τάχα που καὶ ἀρμάτων ἀπομιμῆσθαι κτύπον. Ἀπάσαις τε γὰρ ἐπιθρῶσκουσι κορυφαῖς ὀρέων, καθίπτανται δὲ καὶ βουνοῦ παντός, καὶ φλογὸς ἀποτελοῦσιν ἡχὴν καταπιμπράσης καλάμην. Φασὶ γὰρ οὐ δίχα κτύπου πράττεσθαι παρ' αὐτῶν ἐν ἀγροῖς τὴν κατάπτωσιν· ἡχὴ δὲ τινα τῶν ὀδόντων ἀποτελεῖσθαι βληγρὰν, περιθραυομένων αὐταῖς τῶν πεπτωκότων, ὡς ἀνέμου φλόγα διαρρίπιζοντος. Εἰ δὲ δεῖ πολεμίων ὄχλην αὐτὴν παρεικάζεσθαι, πάλιν τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν· ἅττει γὰρ κατὰ πληθὺν, καὶ ὀλίγα τοῖς ἀνδριζομένοις ἐν μάχαις παραχωρεῖ. Βορὸν γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ διὰ πληθὺν ἀμέτρητον οὐκ εὐκαταγώνιστον, μᾶλλον δὲ καὶ δυσάντητον. Ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο καὶ περὶ τῶν Ἀσσυρίων λόγος· εἰ δὲ βούλοιο τίς τάχα που καὶ περὶ αὐτῆς τῆς τῶν Ῥωμαίων σ-σατείας, οἱ δίκην ἀκρίδος τὸν Ἰσραὴλ κατεδηδῶκασιν εἰς Χριστὸν πεπλημεληκότα, οὐδ' οὕτω κακῶς.

Ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ συντριβήσονται λαοί.

II. Χρῆμα γὰρ, ὡς ἔφη, ἄμαχον καὶ δυσκαταγώνιστον παντελῶς ἀνθρώποις, βρούχου καὶ ἀκρίδος ἐμβολή.

Πᾶν πρόσωπον ὡς πρόσκαυμα χύτρας.

III. Ἀληθὲς γάρ, ὅτι δεῖμασί τε καὶ λύπαις ταῖς ἀφορήτοις ἔσθ' ὅτε καὶ ἡ τῶν προσώπων ἄνθη μαραινεται, καὶ καταμελαίνεται πως εἰς τὸ ἀκαλλὲς τοῖς ἐκ νοῦ θορύβοις μονονουχὶ μεταχρῶννυμένη.

Ὡς μαχηταὶ διαδραμοῦνται, καὶ ὡς ἄνδρες πολεμιστῆται ἀναβήσονται ἐπὶ τὰ τεῖχη.

A in ipsis siccum relinquit; aut certe primos solis radios, et diurni luminis repentinum ac primum splendorem, qui in jugis montium prius expanditur et **215** purpurea luce colles convestit. Sic ait super montes fore populum fortem, locustas, credo, aut ex similitudine ipsarum, Assyriorum, per multitudinem incomparabilem intellectorum. Subjicit enim mox, «Similis ei non fuit a sæculo, et post eum non erit.» Quoniam autem locustarum irruptionibus quod occurrit confestim consumitur, et si alicubi quidpiam forte superfuerit, id ipsum quæ primas sequuntur absumunt, «ignis consumens,» inquit, ea quæ ante ipsum, flamma autem succensa in his, quæ post ipsum, et sequentibus. Hoc ipsum facient, puto, et hostiles copiæ. Plane enim præcedentium superbiam et arrogantiam imitabuntur, quæ parvo intervallo consequentur. Facient autem terram ut paradysum voluptatis, penitus spoliantes eam, et voluptariam viventes vitam in his, quæ in ea invenerint. Hoc verum est, etiam si de locustis pronuntietur.

VERS. 4, 5. Sicut visio equorum aspectus eorum, et sicut equites, sic persequentur. Sicut vox quadrigarum super vertices montium exsiliunt, et sicut vox flammæ ignis devorantis stipulam, et sicut populus multus et fortis paratus ad prælium.

XVII. Locustam et bruchum, si in agros et urbes irruant, non minus valere ait quam equitatum bellicosissimum. Sic enim e terra exsiliunt, ut pene et quadrigarum sonitum imitentur. Et super omnes montium vertices subsultabunt, et de omni colle devolabunt, et flammæ crepitem stipulam exurentis edent. Ferunt enim non citra strepitum eas in agros decidere, et sonitum non tenuem audiri dum prostratas fruges dentibus commolunt, ceu flammis vento diffundente crepitantibus. Quod si eas hostium cuneis comparare velimus, nihil absurdum faciemus. Nocent enim multitudine, et viris in pugna parum cedunt. Res edax, et propter immensam copiam non facile expugnabilis, vel potius oppugnata difficilis. Hoc idem de Assyriis dicere licet. Quod si cui forte placet, idem de Romanorum exercitu non male assermet, qui instar locustæ Israel in Christum sceleratum depæsti sunt.

VERS. 6. A facie ejus conterentur populi.

XVIII. Est enim, ut dixi, inexpugnabilis et insuperabilis **216** omnino hominibus bruchi et locustæ irruptio.

Omnis vultus sicut adustio ollæ.

XIX. Verum est enim terroribus et tristitiis intolerabilibus aliquando et florem vultus marcescere, et denigrari quodammodo ad deformitatem, illis tumultibus tantum non in alium colorem commutatum.

VERS. 7. Sicut pugnatore discurrent, et sicut vin bellatores ascendent super muros.

XX. Incursabunt enim instar bellicosissimorum, A
terroribus et pigritia superiores, et super ipsa mœ-
nia se tollent, quasi audacem irruptionem medi-
tantes.

VERS. 8. *Et unusquisque in via sua ambulabit, et non declinabunt a semitis suis, et unusquisque a fratre suo non recedet.*

XXI. Carent enim rege locustæ, et ordinatim uno velut signo dato in expeditionem exeunt. Narrant autem eas serie quadam, et quasi per acies volare, minimeque se jungi, et sic vicissim officiose prosequi et assectari, ac si sorores essent, mutuum amorem natura illis dispensante.

Aggravati in armis suis ibunt.

XXII. Arma, ut arbitror, dentes fortasse nominat, quibus bellum gerunt, et velut in pugna edunt facinora, consumpta herba. segele prostrata et plantis arefactis.

Et in jaculis suis cadent, et non consumentur.

XXIII. Locustæ non quidem telorum cuspidibus vulnerant quos oppugnant, nec arcus alicuius contendent. Sed dum apta esui perdunt, fame et penurix terroribus aliquo modo interficiunt. Nec porro ad talem calamitatem redactis commoda ruri periiisse satis erit: insuper in ædes et urbes ingressum, et atrociter turbantem locustarum sustinebunt exercitum. Aut etiam ipsum Assyrium his verbis demon- C
strat, (*Et non consument.*) Perinde ac si dicat, nec iste finis erit iræ, ultra enim procedet. Sequitur namque:

VERS. 9, 10. *Urbem apprehendent, et super muros discurrunt, super domos ascendent, et per fenestras intrabunt sicut fures. Ante faciem ejus confundetur terra, et commovebitur cælum; sol et luna contenebrabuntur, et stellæ mittent in occasum lumen suum.*

217 XXIV. Audis devolaturas, et super muros ipsos urbis, et ut herbam deprædaturas, sicut grassatores vestimentis viatores nudant. Et per fenestras irruent, et populos conturbabunt, tantum non omnia miscentes, ut jam et ipsum cælum concuti videatur, D
et sol, ac luna, atque etiam stellæ suum lumen quasi inlibere. In his porro rursum oratio quod addi possit, nihil relinquit, et terræ habitatoribus intolerabilem ac dolorum refertam calamitatem ante oculos ponit. Est autem vera, quamvis de hominum exercitu accipiatur, cum regiones et urbes incursarint. Instar locustarum enim omnia operientes, agris detrimentosus sunt, civitates vexant, muros ascendentes, et in domos invadentes, feritateque cum horrifico terræ motu certantes.

VERS. 11. *Et Dominus dabit vocem ante faciem fortitudinis suæ; quia multa sunt nimis castra ejus,*

K. Καταθέ[υ]σουσι γὰρ ἐν ἰσῶ τοῖς μαχιμωτάτοις ὄκνου τε ἀμείνους ὑπάρχουσαι καὶ δειμάτων, καὶ αὐτῶν ὑπερκαθίστανται τῶν τειχῶν, θρασεῖαν ὡσπερ τινὰ μελετῶσαι τὴν ἐμβολίην.

Καὶ ἕκαστος ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ πορεύσεται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσιν τὰς τριβῶν αὐτῶν, καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ οὐκ ἀφέξεται.

KA. Ἀδασλευτον γὰρ ἡ ἀκρίσι ἐκστρατεύει μὲν γὰρ ἐξ ἐνός εὐτάκτως καλεύσματος. Φασὶ δὲ αὐτάς στοιχηδὸν ἰέναι, καὶ ὡς ἐν τάξει διίπτασθαι, καὶ ἡμιστά μὲν ἀπονοσφίξεσθαι, περιέπειν δὲ οὕτως ἀλλήλας, ὡσαυτὴ καὶ ἀδελφαί, φύσεως αὐτῆς βραδευούσης τὸ φιλάλληλον.

*Καταβαρυνόμενοι ἐν τοῖς δαπλοῖς αὐτῶν πορεύ- B
σονται.*

KB. Ὅπλα δὲ, οἶμαί που, τοὺς ὀδόντας φησὶ, δι' ὧν αὐταῖς ὁ πόλεμος, καὶ τὰ ὡς ἐν μάχαις κατορθώματα. δαπανωμένης μὲν πίας, ληίου δὲ πίπτοντος, καὶ φυτῶν ἀνανομέμων.

Καὶ ἐν τοῖς βέλεσιν αὐτῶν πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν.

KΓ. Βάλλουσι μὲν ἀκρίδες οὐ βελῶν ἀκίσι: τῆς πολεμουμένους, ἀλλ' οὐδὲ τόσον αὐταῖς ἐντείνεται ποθεν, κατακτείνουσι δὲ ὡσπερ τῶν ἐδωδύμων καταφθορῆς, καὶ τοῖς λιμοῖς, καὶ ἐνδείας δειμασιν. Ὅτι δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ὑπὸ τοιαύτῃ πεσοῦσι συμφορὰν οὐκ ἀν' ἐξαρκέσειε τὸ ἀπολέσθαι τὰ ἐν ἀγροῖς, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἴκοις αὐτοῖς καὶ πόλεσι εἰσπεφοιτηκότα, καὶ παρενοχλοῦντα δεινώς, τὸν ἐκ τῶν ἀκρίδων ἐξέουσι στρατόν. Ἦγουν καὶ αὐτὸν τὸν Ἀσσύριον παρέδειξεν, εἰπὼν: «Καὶ οὐ μὴ συντελέσωσιν.» Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. Καὶ τοῦτο οὐκ ἔσται ἐν τῆς ὀργῆς πέρας, παρέλθοι δὲ καὶ ἐπέκεινα φησὶ γάρ.

Τῆς πόλεως ἐπιλήψονται, καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν δραμοῦνται, καὶ ἐπὶ τὰς οἰκίας ἀναθήσονται, καὶ διὰ θυρίδων εἰσελεύσονται ὡς κλέπται. Πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανός. Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσωσιν, καὶ τὰ ἀστρα δύσωσιν τὸ φέγγος αὐτῶν.

KA. Ἀκούεις ὅτι καταπήσανται μὲν καὶ αὐτῶν τῶν τειχῶν, καὶ οἶον αὐτὴν καταδηοῦσαι τὴν πᾶν, ἐν ἰσῶ τοῖς εἰωθῆσι λωποδυτεῖν, καὶ διὰ θυρίδων ἐμβαλοῦσι, δῆμους συγχέουσαι, καὶ μονονουχὶ διακυκλώσαι τὸ πᾶν, ὡς ἤδη δοκεῖν καὶ αὐτὸν δεδονῆσθαι τὴν οὐρανὸν, ἥλιον δὲ καὶ σελήνην, καὶ μέντοι καὶ ἀστρα τὸ οἰκεῖον ὡσπερ ἀνακόψαι σέλας. Γέγονε δὲ πάλιν ἐν τούτοις ἡμῖν ὑπερβολικὸς ὁ λόγος, δύσοιστόν τε καὶ πολυαληθῆ τοῖς τὴν γῆν οἰκοῦσι τὴν συμφορὰν ἀποφαίνων. Ἀτρεχῆς δὲ ὁ λόγος, κἄν εἰ ἐπ' ἀνθρώπων στρατιαῖς νοοτὸ πάλιν, εἰ καταθεῖν ἔλοινο χῶραν τε καὶ πόλεις. Ἐν ἰσῶ γὰρ ταῖς ἀκρίσι τὰ πάντα περιγέδροι, διαλυμαίνονται μὲν ἀγροῦς, καταθλίβουσι δὲ καὶ πόλεις, τειχῶν ὑπεραιρόμενοι, καὶ οἴκοις αὐτοῖς ἐπαισθέοντες, καὶ ταῖς ἀπὸ σεισμοῦ δειματι φιλονεικοῦντες εἰς ἀγριότητα.

Καὶ ὁ Κύριος δώσει φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου θυράμεως αὐτοῦ: ὅτι πολλὴ ἐστὶ σφοδρὰ ἡ

παρεμβολή αὐτοῦ, ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ· *A quoniam fortia opera sermonum illius, quia magna dies Domini. et illustris valde.*

ΚΕ'. Ἐφην ἤδη φθάσας, ὅτι σκοπὸς τῶ προφήτη ἐειρήνην καὶ δυοδιακόμιστον ἀποφῆναι τὴν συμφορὰν, ἵνα δὴ μεταχωροῖεν ἐπὶ τὸ θέλειν τὰ ἀμείνω τε ἤδη ἔρῃν, καὶ μὴν καὶ βουλεύεσθαι σωφρονέστερον, οἱ ταῖς εἰς φαυλότητα παρατροπαῖς λελυπηκότες τὸν νομοθέτην. Οἶδε γάρ, οἶδε ἡ τῶν ἀλλαγμάτων ὑπερβολὴ μεταχομιζέειν εὐκόλως τινὰς ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ γε τὸ ἐλθεῖν ἔρῃν τὰ ἀνδάνοντα λοιπὸν τῶ σώζειν εἰωθότι καὶ ἀπαλλάττειν ἰσχύοντι. « Δώσωι δὴ οὖν ὁ Κύριος τὴν φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου δυνάμεως αὐτοῦ, » μονονουχί στρατηγῶν, καὶ παραθήγων ὡς ἐπ' ἐχθροῦς. Πρέποι γάρ ἂν οὐχ ἐτέρῳ τῷ μᾶλλον, πλὴν ὅτι τοῖς προασπίζουσι, καὶ τῶν ἄλλων προτεταγμένους τὸ διεγείρειν τὸ μάχιμον, καὶ οἰκτεῖν ἠγεῖσθαι τὴν παρεμβολήν. Ὑπεμφαίνει δὲ διὰ τούτων, ὅτι μὴ αὐτόματον ἔχει τὴν ἔφοδον τὰ δεινὰ, μήτε μὴν ἐκ τοῦ παρατυχόντος συμβέβηκεν ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον παρὰ Θεοῦ ἐπινοήσεται, ἀελυπημένου δηλονότι, καὶ οὐκ ἄλλως ἤδη κολάζοντος. Καταπτοεὶ δὲ μᾶλλον αὐτοῦς, πλείστην τε ὄσσην εἶναι λέγων τὴν παρεμβολήν, καὶ ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ. Ἀμήχανον γάρ μὴ πάντως εἰς πέρας ἰλθεῖν, ὅπερ ἂν γενέσθαι προστάτη Θεός. Καὶ γοῦν ἐφη πρὸς τινὰ τῶν ἁγίων προφητῶν, Ἰερεμίας οὗτος ἦν· « Οὐχ οἱ λόγοι μου ὡσπερ πῦρ φλέγον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλουζ κόπτων πέτραν; » Δικνεῖται γάρ ὡσπερ διαπαντὸς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ οἷς ἂν φθέγγατο τὸ ἀντιστατοῦν οὐδὲν, εἶχει δὲ μᾶλλον, καὶ τὰ σκληρὰ, καὶ ἀντίτυπα καταθραύεται εὐκόλως, καὶ τοῖς δεσποτικοῖς θελήμασι καὶ οὐχ ἐκόντα παραχωρεῖ. « Μεγάλῃ δὴ οὖν ἀνθρώπων τῶν ἐπαχθησομένων δεινῶν διατρέχουσαν φήμην.

Kal τίς ἐστιν ἰκανὸς αὐτῆ;

ΚΓ'. Τοῦτέστιν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν ἐπὶ γῆς ἀεράμων οὕτως καὶ εὐσθενῆς, ὡς ἀντεξάγειν δύνασθαι ταῖς θείαις ὀργαῖς. Καὶ σοφὸς ἦν ἄγαν ὁ Δαβὶδ πρὸς Θεὸν ἀνακεκραγῶς· « Σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεται σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου; »

Kal nūn λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· Ἐπιστρέψατε πρὸς με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν ῥηστείᾳ, καὶ κλαυθμῷ, καὶ κοπετῷ, καὶ διαβρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἰμάτια ὑμῶν. Καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν, ὅτι ἐλεήμων καὶ οἰκτιρῶν ἐστὶ, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Τίς οἶδεν εἰ ἐπιστρέψει, καὶ μετανοήσει, καὶ ὑπολήψεται ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν, καὶ θυσίαν, καὶ σπονδὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν;

ΚΖ'. Ἐντεῦθεν ἂν μάθοις, καὶ μάλα σαφῶς, ὡς οὐχ ἐτέρου χάριν τινὸς ὕψου μὲν τὰ διηγημένα ἐτίθει. Σκληρὰν δὲ αὐτοῖς, καὶ δυοδιακόμιστον κομιδῇ προανεφώνει τὴν συμφορὰν, ἥ ὥστε λοιπὸν μεταστῆσαι τούτους εἰς μετάνοιαν. Ἀπογινώσκειν γάρ οὐκ ἐξ. Διαβεβαιούται δὲ, καὶ μάλα σαφῶς, ὡς εἴπερ ἔλεοντο φρονεῖν τὰ βελτίω, καὶ τὰς ἰδίας ἑδοῦς κἄν

XXV. Dixi jam prophetæ consilium esse atrocem et intolerandam calamitatem ostendere; ut nimirum bene agere velle incipiant, et prudentius sibi consulant qui ad improbitatem detorti, legislatorem offenderunt. Solet enim, solet dolorum magnitudo facile nonnullos, et velut necessitate quadam, eo pervehere, ut de cætero cupiant facere illi grata qui salvare consuevit, et liberare a malis potest. « Dabit igitur Dominus vocem ante faciem fortitudinis suæ, » tantum non ipse dux exercitus eumque in hostem acuens. Non enim aliis potius quam propugnatoribus et aliorum ducibus milites ad pugnam excitare, et castra sua ducere convenit. Subindicat per hæc, non per se advenire mala, nec temere ac fortuito accidere; sed a Deo potissimum infligi, læso videlicet, et juste pœnas reposcente. Perterret autem eos magis, nimis multa castra esse dicens, et fortia opera sermonum ejus. Fieri siquidem haud potest ut non penitus finem consequatur quod Deus fieri mandaverit. Itaque quidam sanctorum prophetarum, Jeremias, inquam, ait : « Nunquid non verba mea quasi ignis ardens, dicit Dominus, **218** et quasi malleus conterens petram ⁹¹? » Pervadit enim quodammodo omnia Dei verbum, et quæ locutus fuerit, nihil illis resistit, imo cedit potius, et dura atque aspera nullo negotio confringit, et Dominicæ voluntati etiam nolentia obsequuntur. « Magna igitur et illustris dies, » inquit, propter famam vagantem de malis in omnes homines invehendis.

καὶ ἐπιφανῆς ἡ ἡμέρα, » φησὶ, διὰ τὴν εἰς ἅπαντας

Et quis erit sufficiens ei?

XXVI. Hoc est, nemo mortalium adeo præfractus et robustus fuerit, ut se divinæ iræ possit opponere. Sapienter Deum compellat David : « Tu terribilis es, et quis resistet tibi ad iram tuam ⁹²? »

VERS. 12-14. *Et nunc dicit Dominus Deus noster : Convertimini ad me ex toto corde vestro, in jejunio, et fletu, et planctu, et dirumpite corda vestra, et non vestimenta vestra. Et convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors et miserator est, patiens et multæ misericordiæ, et pœnitens super malitiis. Quis scit, si revertetur, et pœnibit eum, et dimittet post se benedictionem, et sacrificium, et libamen Domino Deo vestro?*

XXVII. Hinc, et quidem admodum clare intelliges, quæ supra narrata sunt, non ob aliud fuisse posita. Duram, et quæ vix perferatur, calamitatem illis prænuntiavit, ut eos scilicet deinceps ad pœnitentiam adduceret. Desperare enim non sinit. Confirmat autem, idque planissimis verbis, si respicere velint, et animas suas posterioribus saltem consiliis corri-

⁹¹ Jer. XIII, 29. ⁹² Psal. LXXV, 8.

gere, ut Deo placeant, et prorsus desitura a Deo exacerbato supplicia, et omnia mox in magnam tranquillitatem ac securitatem commutatam iri; quis autem et conversionis ipsorum, et deprecationis modus esse debeat, liquido subdit his verbis: « Et nunc dicit Dominus Deus noster: Convertimini ad me in toto corde vestro. » Projiciantur, inquit, præterita, et quæ antecesserunt in oblivionem abeant, vobis ipsis meliores apparete; posterioribus Deum mitigate, jejuniis et afflictatione, ploratu et lamentis. Plane enim, qui ita facere instituerint, in felicitate deliciisque versabuntur. Sicut enim fortuna nimium blandiens, et vita voluptatibus in honestis dedita in gemitis et supplicia tandem desinit, ita bonitatis et laborum pœnitentialium exitus est ampla felicitas. **219** Conducit igitur deslere peccata, et contristari secundum Deum. Nam ut est apud Paulum: « Tristitia secundum Deum, pœnitentiam in salutem non pœnitendam operatur²³. » Beati quoque a Christo pronuntiantur, « qui lugent; quoniam ipsi consolabuntur²⁴. » Quin et sapiens Salomon tale quid, quantum sub integumento, dicit: « Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii²⁵. » Cæterum illud considerandum est diligenter, quantum valeat jejunium. Dominum mansuefacit, iram sedat, pœnam tollit. Nosmetipsos tantum non verberibus acriter accipientes, ferocientem et furentem contra nos iram divinam commode flectimus, et manum percutientis non difficulter cohibemus. Si enim verum est, nos solum peccata nostra confitentes²⁶, miserante Deo, justificari, quinam dubitetur quin, asceticis laboribus nos macerantes, et tanquam pœnas a nobismet exigentes, peccatorum veniam a Deo impetremus? Lugere igitur jubet, et discindenda quidem vestimenta minime; potius autem quod percipi animo et cogitatione potest, immite ac sævum, et commutatam seu induratum cor dissolvendum atque explicandum, quo Dei timor ingrediatur. Scribens igitur ad Corinthios Paulus: « Non angustiamini in nobis, » inquit; « angustiamini autem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, dilatamini et vos²⁷. » Dilatate ergo cor oportet, tanquam Deo, et prope mentem dirumpere, ut quod ejus est, recipiat. Nam mœstiam fingere, ruptis frustra ac temere vestimentis, nihil illis profuerit qui id fecerint. Non vile autem lucrum apportabit, aperire cor Deo, et illic reponere quod illi placet; conducet enim res ad salutem. Non autem spe sua lapsuros suppliciter rogantes, propheta confirmat, inquiens Dominum universorum esse benignum, et multæ misericordiæ, et miseratorem, et bonum, et pœnitentem super malitiis. Nam etsi peccatores affligere cœperit, tamen non diu post lenietur, facileque ad benignitatem sese transferet. Hoc puto esse « pœnitere super malitiis. » Salutem porro desperantibus, propheta utiliter cogitationes et consilia propria præciciens, « Quis

Α γοῦν τοῖς δευτέροις ἐπανορθοῦν εἰς τὸ ἀρέσκειν Θεῷ, πάντως πεπαύσεται τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ εἰς πλάτος εὐθύς εὐθυμίας μεταχωρήσει τὰ πράγματα. Τίς δ' ἂν γένοιτο τῆς τε ἐπιστροφῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ τῆς λιτῆς τρόπος, καθίστησιν ἐναργές, οὕτω λέγων· « Καὶ νῦν λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· Ἐπιστρέψατε πρὸς μὲ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν. » Ἐβρίθω, φησί, τὰ παρῳχηκότα, καὶ ἀποδημῶ πρὸς λήθην τὰ φθάναντα· ἑαυτῶν ἀμείνους ὀφθητε τοῖς δευτέροις ἐκμελλίσσεσθε Θεὸν, νηστεία, καὶ πόνω, κωκυτῶ τε καὶ ὄδυρμῷ. Ἐφεται γὰρ πάντως ταῦτα δρᾶν ἡρμῶνους τὸ χρῆναι λοιπὸν ἐν εὐπαθείᾳ εἶναι καὶ τρυφῇ. Ὅσπερ γὰρ τῆς βραστῶν τὸ τέλος, καὶ τὸ διαπίπτειν εἰς ἡδονὰς καταστρέφει πάντως εἰς οὐμωγὰς καὶ κόλασιν· οὕτω τῆς ἐπιεικειᾶς, καὶ τῶν ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσι πόνων ἢ ἐκθασίς εἰς τὸ τῆς εὐθυμίας πλάτος ἔρχεται. Χρήσιμον οὖν ἄρα τὸ κλαίειν ἐφ' ἁμαρτίαις, καὶ λυπεῖσθαι κατὰ Θεόν. Ὡς γὰρ Παῦλος γράφει, « Ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀναμεταμέλητον κατεργάζεται. » Μακαρίζει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς « τοὺς πενοῦντας, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. » Καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν Σολομῶν τοιοῦτόν τι φησὶν αἰνιγματωδῶς· « Ἀγαθὸν τὸ πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ τὸ πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου. » Πλὴν ἐκεῖνο περιβαρεῖν ἀναγκαῖον, ὅση τις ἐστὶ τῆς νηστείας ἡ δύναμις. Ἐξημεροὶ τὸν Δεσπότην, κατευνάξει τὴν ὀργὴν, ἀνατρέπει τὴν κόλασιν. Ἐαυτοὺς γὰρ αἰκίζόμενοι, μονονοῦχι ἀγριαίνοντα, καὶ λελυτηκότα τὸν θεῖον καθ' ἡμῶν εὐ μάλα δυσωπούμεν θυμὸν, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ καταπαλοντος εὐκόλως συστέλλομεν. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι καὶ μόνον ὁμολογοῦντες τὰς ἁμαρτίας κατοικτεῖροντος Θεοῦ δικαιοῦμεθα, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις ὅτι τοῖς ἐξ ἀσκήσεως πόνους ἑαυτοὺς κατατήκοντες, καὶ ὅσον αἰτοῦντες δίκαια, παρὰ Θεοῦ τῶν ἡμαρτημένων κερδανοῦμεν τὴν ἀφῆσιν; Πενθεῖν οὖν ἄρα κελεύει, καὶ διαρρήγνυναι σφᾶς, ἥκιστα μὲν τὰ ἄμφια, διαπτύσειν δὲ μᾶλλον νοητῶς τὴν καρδίαν τὴν ἀπηνή καὶ πεπιλημένην εἰς ἣν ὁ θεὸς οὐκ εἰσδύεται φόβος. Ἐπιστέλλει οὖν Κορινθίοις ὁ Παῦλος· « Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμετρίαν ὡς τέκνοις λέγω, πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς. » Χρησοῦν ἄρα κατευρύνειν μὲν ὡσπερ Θεῷ τὴν καρδίαν, καὶ μονονοῦχι τὸν νοῦν περιρρήγνυναι, ἐν εἰσδέξει τοῦ αὐτοῦ. Τοιγάρτοι πλάττεσθαι λύπην, καταρρήγνυμένων εἰκῆ καὶ μάτην, ὀνήσειεν ἂν οὐδὲν τοῦτο δρᾶν ἡρμῶνους. Ἐμποίησ' ἂν οὐ βραχὺ τὸ κέρδος τὸ ἀνοιγνύναι καρδίαν, καὶ ἐναποτίθεσθαι τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ. Ἀποκομῆ γὰρ τὸ χρῆμα πρὸς σωτηρίαν. Ὅτι δὲ οὐκ ἀποτεύξονται τοῦ σκοποῦ ποιοῦμενοι τὰς λιτὰς, ἐμπεδοὶ λέγων, ὡς εἶη μὲν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης φιλόανθρωπος τε, καὶ φιλέλος, οἰκτίρμων, καὶ ἀγαθός, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Εἰ γὰρ δὴ καὶ ἔλοιτο κακοῦν τοὺς ἡμαρτηκότας, ἀλλ' οὖν ἔσται πρῶτος, καὶ οὐκ ἐξ μακρᾶν. Μεταχωρεῖ γὰρ εὐκόλως ἐπὶ τὸ βουλεῖσθαι τὰ χρηστά. Τοῦτο εἶναι φημι τὸ « μετανοεῖν

²³ II Cor. vii, 10. ²⁴ Matth. v, 5. ²⁵ Eccl. vii, 3. ²⁶ I Joan. i, 9. ²⁷ II Cor. vi, 12, 13.

ἐπὶ ταῖς κακίαις. Ὑποτεμνόμενος δὲ χρησίμως ὁ προφήτης τῶν τῆν σωτηριαν ἀπεγνωκότων τὸ εἰκαίδουλον, « Τίς οἶδε, » φησὶν, « εἰ μετανοήσῃ, καὶ ὑπολήφεται ὅπισω αὐτοῦ εὐλογίαν ; » καὶ τὰ ἐξῆς. Τουτέστι. δώσει τοῖς ἐπιστρέφουσι τὸ μετασχεῖν εὐλογίαν, ὥστε καὶ σπονδὴν καὶ θυσίαν ἀναθεῖναι πάλιν αὐτῷ, χαίροντάς τε καὶ εὐφραينوμένους ἀναμέλψαι τὰ χαριστήρια.

Σαλπίζετε σάλπιγγι ἐν Σιών, ἀγιάσατε νηστίας, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε λαόν, ἀγιάσατε Ἐκκλησίαν, ἐκλέξασθε πρεσβυτέρους, συναγάγετε νήπια θηλάζοντα μαστούς. Ἐξελεύθετε νυμφίος ἐκ τοῦ κοιτῶνος, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς. Ἀγαμέσσορ τῆς κρηπίδος καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κλαύσονται οἱ ἱερεῖς, οἱ λειτουργοῦντες Κύριῳ, καὶ ἐροῦσιν· Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῶς τῆν κληρονομίαν σου εἰς θνητὸς τοῦ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη, ὅπως μὴ εἰπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι, Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ;

ΚΗ'-ΚΘ'. Διανίστησιν εὖ μάλα καὶ διὰ τούτων αὐτοὺς εἰς μετάνωσιν, καὶ τρόπον οὐδένα τῆς εἰς τοῦτο σπουδῆς ἀνεπιτήδευτον, ἐξ ἧν ἐπιτάττει χρησίμως. Δεῖν γὰρ ἔφη λαμπρῶ καὶ διαπρεπεῖ κηρύγματι κεχρημένους, ἀγιάζειν μὲν νηστίας, κηρύξαι δὲ θεραπείαν, καὶ συναγεῖρειν ἐν Ἐκκλησίᾳ τοὺς θεραπεύειν ὀφειλοντας, δῆλον δὲ ὅτι λελητημένον τὸν τῶν ὧν Θεόν. Εἶεν δ' ἂν οὗτοι νεανίσκοι, καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων, νήπια τε πρὸς τούτοις ἀρτιγενῆ, καὶ ὑπόπιθα, καὶ μὴν καὶ νυμφίοι, καὶ ἀρτιγαμοὶ κόρα, τάχα που κατεστεμμένον ἔτι παστῶν ἐκθέουσαι, καὶ γαμηλιῶς εὐνὰς ἀρνούμεναι, τρυφῆς τε, καὶ πότου ὑπερορῶσαι, καὶ ἀλλασσόμεναι τὴν σκληραγωγίαν (κρότου περιεσταλμένου, καὶ ψμάτων ἠρεμούντων, καὶ εὐφημιῶν, ἃς ἔθος τισὶν ἀνάπτειν ἐσθ' ὅτε τοῖς γεγαμηκόσι), καὶ ὁμοῦ νυμφίοις ὀλοφυρόμεναι. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς ὅπερ ἔφη τις τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν· « Μουσικὰ ἐν πένθει, δίκαιος διήγησις. » Ἐπηρημένης δὲ οὖν ἡμῖν θέας ὀργῆς, πενθεῖν ἀναγκαῖον, οὐχὶ πότοις τε καὶ τρυφαῖς ἐνευρύνεσθαι φιλεῖν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀμοιρήσειεν ἂν μοιρῆς τε, καὶ δίκης τὸ οὐκ ἐν καιρῷ τρυφᾶν, σαφηνεῖ τις τῶν ἀγίων προφητῶν, λέγων περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· « Καὶ ἐκάλεσε Κύριος Σαβαὼθ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κλαυθμὸν, καὶ κοπετὸν, καὶ ζύρησιν, καὶ ζῶσιν σάκκων, αὐτοὶ δὲ ἐποίησαντο εὐφροσύνας, σφάζοντες μόσχους, καὶ θύοντες πρόβατα, καὶ λέγοντες· Φάγωμεν, καὶ πίωμεν, αὐριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. » Ζητητέον οὖν θρήνου, καὶ δάκρυα ἐπηρημένης ὀργῆς. Καὶ διεβρίθω πότος. Δεῖν δὲ φησὶν ὁ προφήτης καὶ αὐτὸ τοῖς πενθοῦσι τὸ ἱερὸν ἀναπλέκεσθαι καὶ ἀπόλεκτον γένος, καὶ δὴ πρὸς αὐταῖς κρηπίσι τοῦ ναοῦ, καὶ ἀγαμέσσορ τοῦ θυσιαστηρίου καταλολύζειν ἐπετενώς ἀνακωκύνοντας, καὶ λέγοντας· « Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῶς τῆν κληρονομίαν σου εἰς θνητὸς, τοῦ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη, μήποτε εἰπωσιν τὰ ἔθνη, Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν ; » Ἄλλ' εἶπερ μόνον αὐτῷ τῆς ἀκριβοῦς λόγος ἦν, πῶς οὐχ

novit, » inquit, « si pœnitēbit eum, et dimittet post se benedictionem? » etc.; id est, dabit convertentibus se benedictionis fieri participes, ut libamen et sacrificium iterum ipsi offerre queant, gaudioque et lætitiis exsultantes gratiarum actiones decantent.

χαίροντάς τε καὶ εὐφραينوμένους ἀναμέλψαι τὰ χαριστήρια.

220 VERS. 15-17. *Clangite tuba in Sion, sanctificate jejunium, prædicate curationem, congregare populum, sanctificate Ecclesiam, eligite seniores, congregare parvulos sugentes ubera. Egrediat̄ur sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo. Inter crepidinē et altare plorabunt sacerdotes ministrantes Domino, et dicent : Parce, Domine, populo tuo, et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, ut dominantur eorum gentes, ut non dicant in nationibus : Ubi est Deus eorum?*

XXVIII-XXIX. Etiam his eos ad pœnitentiam rectissime exsuscitat, et modos omnes in hoc studio expriri salubriter præcipit. Oportere enim, inquit, insigni et excellenti denuntiatione adhibita sanctificare jejunium, prædicare curationem, et congregare in Ecclesiam, qui Deum offensum propitient, nempe juvenes et virgines, senes cum junioribus⁹⁹, infantes insuper modo genitos¹, et adhuc sub ubere, præterea sponso et novas nuptas, nimirum e thalamis adhuc coronatis excurrentes, et lectulum geniale deserventes, voluptatemque et epulas despicientes, et vita austeriorē commutantes (plausu compresso, epitiliis silentibus, et bonis ominibus, quibus novos conjuges quidam prosequi solent), et una cum sponsis lamentantes. Verum siquidem unus e nostris sapientibus dixit : « Musica in luctu, est importunum narratio². » Opprimente igitur nos ira divina, lugere, non conviviis et deliciis soluto animo vacare necesse est. Nam intempestive dare operam voluptati, et reprehensionem et pœnam mereri, quidam de sanctis prophetis ostendit, his verbis de Israelitis loquens : « Et vocavit Dominus Sabaoth in die illa fletum, et planctum, et calvitium, et cincturam saccorum; ipsi autem fecerunt lætitiā, immolantes vitulos et sacrificantes oves; ita ut comederent carnes, et biberent vinum, dicentes : Comedamus et bibamus, cras enim morimur³. » Ad lamenta igitur et lacrymas confugiendum est his in quos cœlestis ira incubuerit. Apage cum conviviis. Lugentibus porro sanctum et electum genus miscendum ait, et ideo inter vestibulum templi et altare ploratos impense sacerdotes, et cum ululatu dicturos : « Parce, Domine, populo tuo, et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, ut dominantur eorum nationes, **221** ne forte dicant gentes : Ubi est Deus eorum? » Quod si tantum de locusta loquitur, quomodo non potius a fame et inopia liberari petunt? Timent autem in manus hostium incidere, et irrisionem atque dedecus

⁹⁹ Psal. cxxviii, 12. ¹ I Petr. ii, 2. ² Eccli. xxii, 6. ³ Isa. xlii, 12, 13.

deprecantur. Probabile est ergo, quod et verum dixerim, sub locustæ nomine ænigmatice et recte hostilem Assyriorum adventum describi. Quod si quis etiam de ipsis locustis hæc interpretari velit, merito propheticorum oraculorum œconomiam admiretur. Ipse namque supplicii modus tantum non adversus Israelitarum dementiam et imbecillitatem exclamat. Mutabant enim et venerantur deos qui non sunt dii, universorumque Deo relicto, Baal adorabant. Sed ecce locustæ cum intolerando agmine castrametantur, bruchus armatur, et a commentitiis numinibus suis nullo fulti auxilio sternuntur. Bruchi autem et locustæ victis, et deos colentibus, quantumcumque adhuc profuissent, si contra hostes dimicassent, et a phalangibus adversariorum obsessi fuissent.

ἀκρίδες ἡττωμένοι ποίαν ἔτι τοῖς προσκυνοῦσιν αὐτοῖς ἐπιδοῦεν τὴν ἀκείων εἰ μάχοιντο πρὸς ἐχθρούς, καὶ ταῖς τῶν ἐναντίων πολιορκοῖντο φάλαγγιν.

TOMUS POSTERIOR.

VERS. 18, 19. *Et zelavit Dominus terram suam, et pepercit populo suo. Et respondit Dominus, et dixit populo suo: Ecce ego mittam vobis frumentum, et vinum, et oleum, et implebimini eis; et non dabo vos ultra in opprobrium in gentibus. Et eum qui ab aquilone repellam a vobis.*

XXX. Vide currentem e vestigio misericordiam. Prævertit enim, opinor, luctum serenitas, et lacrymas pœnitentiæ, gratia miserantis. Quippe non solum misericordia commovetur erga miseros; sed etiam zelo ducitur, ut his succenseat qui eos læserunt, et per quos in calamitatem inciderunt. Reprehendit autem Babylonios universorum Dominus, quod crudelius aliquanto quam oportuit, in eos quibus ipse irasceret, debacchati sint. Ait enim: « Ego illos dedi in manus vestras; vos illis misericordiam non dedistis ¹. » Zachariam item sic allocuitur: « Hæc dicit Dominus: Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quæ mecum superpositæ sunt; pro eo quod ego quidem iratus sum, sed modicum, ipsi vero simul superpositi sunt in malum ². » Zelans itaque populum suum, ad vitam degendam requisita abundanter suppeditaturum se, et cladem præcedentem lætitia compensaturum, esculentaque ad satietatem largiturum pollicetur. 222 Insuper securitatem, ut in manus hostium non tradantur, nec vitam in servitute miseram et ærumnosam vivant. Ad hæc promittit fugaturum eum qui ab aquilone, hoc est, eum qui vicinus est aquiloni; potius enim ad orientem siti sunt Assyrii. Quod si quis existimat, etiam ex magis aquilonaribus Judææ partibus locustarum impressionem factam, nihil prohibebit quominus explicatio ista probeatur.

Jam si cui corrumpuntur etiam bona cordis sui, et quæ cogitatione cernuntur fructuum uberrimorum

¹ Isa. XLVII, 6. ² Zach. I, 14, 15.

ἄλλων λιμοῦ, καὶ ἐνδείας αἰτοῦσιν ἀπαλλαγὴν; Ἐκδεδίασι δὲ τὸ πεσεῖν εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, καὶ παραίτουνται γέλωτα, καὶ ὄνειδισμὸν. Εἰκὸς οὖν, οὗτοι φαίην ἂν καὶ ἀληθῆς, ὡς ἐν τοῖς ἀινίγμασι τοῖς περὶ τῆς ἀκρίδος ἢ τῶν Ἀσσυρίων ἔφοδος λεληθότως ἐγράφετο. Εἰ δὲ δὴ βουλοῖτο τις καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀκρίδος τὰ τοιαῦτα νοεῖν, καταθαυμάσειεν ἂν τῶν προφητικῶν θεσπισμάτων εἰκότως τὴν οἰκονομίαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ τῆς κολάσεως τρόπος μονοουχὶ κατακέραγε τῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἀβουλίας, καὶ προσέτι τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἀσθενείας. Ἠλλάξαντο γὰρ θεοὺς οἱ οὐκ εἰσι θεοὶ, καὶ τὸν τῶν ὕλων θεὸν ἀφέντες, τῷ Βάαλ προσκεκυνήχασιν. Ἄλλ' ἰδοὺ αἱ ἀκρίδες ἀφόρητον ποιοῦνται τὴν παρεμβολήν, βροῦχος ὀπλίζεται, καὶ πεπτῶκασιν οὐδεμίαν ἔχοντες ἐπιουρίαν ἐκ τῶν

Β ψευδωνύμων αὐτῶν θεῶν. Οἱ δὲ δὴ βροῦχοι καὶ

TOMOS ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Καὶ ἐξήλωσεν ὁ Κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ ἐπέριστο τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ Κύριος, καὶ εἶπε τῷ λαῷ αὐτοῦ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἐλαιον, καὶ ἐμπλησθήσεσθε αὐτῶν, καὶ οὐ δώσω ὑμᾶς οὐκ ἔτι εἰς ὄνειδισμὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Καὶ τὸν ἀπὸ βορρᾶ ἐκδιώξω ἀπ' ὑμῶν.

Δ'. Ἄθρει δὴ τρέχοντα κατὰ πόδας τὸν Ἔσθον. Φθάνει γὰρ, οἶμαι, τὸ πένητος ἢ γαληνότης, καὶ τὸ ἐπιταῖς μεταγνώσεαι δάκρυον ἢ χάρις τοῦ κατοικτειραντος. Οὐ γὰρ μόνον ἐλεεῖ τοὺς πεπραχότας ἀθλίως, ζηλοῖ δὲ μᾶλλον, ὡς καὶ ἐπιμνησαί τοῖς λελυπηκόσεν, οἱ καὶ τῆς ἐπεννηγεμένης αὐτοῖς ἀθλιότητος γεγόνασιν ὑπουργοί. Ἐπισκῆπτει δὲ πού τοις Βαβυλωνίοις ὁ τῶν ὕλων θεός, ὡς ἀπηνεστερόν πως ἢ χρῆ τοῖς ὑπὸ θεῖαν ὀργὴν ἐπεννηγεμένοις. Ἐφη γὰρ, ὅτι « Δέδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. » Καὶ μὴν καὶ πρὸς Ζαχαρίαν· « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐξήλωσα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτεθειμένα μοι. Ἄνθ' ὧν μὲν ἐγὼ ὀργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακίαν. » Ζηλώσας δὴ οὖν τὸν λαὸν αὐτοῦ, κατεπαγγέλλεται μὲν ἀφθόνως χορηγήσειν τὰ ζωαρκῆ, καὶ τῆς προλαβούσης συμφορᾶς Ἰσραὴλ τὴν εὐθυμίαν, καὶ εἰς κόρον τὰ ἐδώδιμα· πρὸς τούτοις δὲ ἀσφάλειαν τοῦ μὴ εἰς χεῖρας δοθῆσεσθαι τῶν ἐχθρῶν, μήτε μὴν ὑποπεσόντας δουλείᾳ τῇ ἐπ' αὐτοὺς οἰκτρῶν, καὶ ἐν ἀθλιότητι ζῆσαι βίον. Ὑπισχνεῖται δὲ πρὸς τούτοις ἀφανιεῖν τὸν ἀπὸ βορρᾶ, τοῦτέστι, τὸν βορειότερον, πρὸς ἀκτίνα γὰρ αὐτοῖς μᾶλλον ἢ χώρα. Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο καὶ ἐκ τῶν βορειοτέρων μερῶν τῆς Ἰουδαίας, τῆς ἀκρίδος γενέσθαι τὴν ἔφοδον, τὸ κωλύον οὐδὲν ὀρθῶς ἔχειν οἰεσθαι καὶ οὕτω τὸν λόγον.

Εἰ δὲ δὴ τισι καταφθειροῖτο καὶ τὰ εἰς καρδίαν ἀγαθὰ, καὶ τῆς νοητῆς εὐκαρπίας ὁ πλοῦτος οἰάπερ

ἐκρίδος αὐτοῖς ἐπιτηδῶσης τῆς τῶν δαιμόνων ἀγέλης, καὶ καταθεουσῶν ἀρχῶν, δυνάμεων καὶ ἐξουσιῶν (δῆλον δὲ ὅτι πονηρῶν), ποιεῖτω τὸ πένθος, μελετάτω τὴν μετάνοιαν, δακρυροεῖτω πρὸς Θεόν. Ἀκούσεται γὰρ εὐθὺς ἐκ φιλανθρωπίας λέγοντος· « Ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον. » Ἀποφανεῖ γὰρ τὴν αὐτοῦ καρδίαν ὡς εὐσταχυὸν γῆν, ὡς πρέμνους ὠραίους κομῶντα κῆπον, ὡς εὐδοτρὺν ἀμπελῶνα, καὶ μὴν καὶ ἐλαίω καταπιανεῖ. « Ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου. » Ἐξέλσεται δὲ ἀπ' αὐτοῦ τὸν ἀπὸ βορρᾶ, τουτέστι, τὸν ἀποφύχοντα Σατανᾶν, καὶ ζῆν οὐκ ἔωντα τῷ πνεύματι τοῦ ὕπ' αὐτῷ γενομένου. Ψυχθήσεται δὲ ὁ Κύριος τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν ἔφασκε διὰ τὸ κληθυνοῦσθαι τὴν ἀνομίαν. Ἄλλ' ὅχι Χριστοῦ γινώριμοι τῷ πνεύματι ζέουσιν. Ἀνέχονται δὲ οὐδαμῶς τὸ ἀποφύχεσθαι ποι πρὸς τὰς ἐκτόπους ἡδονάς. « Τὴν σάρκα γὰρ ἑαυτῶν ἑσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. »

Καὶ ἐξώσω αὐτὸν εἰς γῆν ἀνυδρον, καὶ ἀφανῶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἑσχάτην. Καὶ ἀναθήσεται ἡ σαπρία αὐτοῦ, καὶ ἀναθήσεται ὁ βρόμος αὐτοῦ, οἷ ἐμγάλλυεν τὰ ἔργα αὐτοῦ.

ΑΔ'. Διαπλαττόμενον καὶ ἔτι τοῦ λόγου τὸ σχῆμα, καθὼς καὶ ἐν ἀρχαῖς ὡς ἐπ' ἀκρίδος, καὶ βρούχου, ἃ καὶ ἀφανισθήσονται φησιν, ἀπεννηγεμένα κατὰ βούλησιν Θεοῦ πρὸς αὐτάς που τάχα τῆς Ἰουδαίων γῆς τὰς ἐσχατίας, καὶ εἰς τοῦτο δυσωδίας ἔλθειν, ὡς καὶ φορετικὴν τὴν διάδοσιν γενέσθαι τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν χώραν. Μεθίστησι δὲ οὐδαμῶς ὁ λόγος τοῦ χρη νοεῖν καὶ τὰ τοιαῦτα πάλιν ὡς ἐπὶ γε τῶν Βαβυλωνίων. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς νοτίοις μέρεσι τῆς Ἱερουσαλήμ βαθεῖά τις ἔρημος ἐξευρύνεται, τερματίζεται γὰρ μὴ πρὸς ἡμῶν τε, καὶ νότον πελάγῃσιν Ἰνδικοῖς, πρὸς δὲ οὐσιν δ' αὐτῶν, καὶ τὰ βορρότερα τῇ Παλαιστίνῳ γείτοσι θαλάσῃ, καὶ αὐτοῖς δὲ προσκλυζοῦσιν τοῖς Αἰγυπτίοις. Ἐκεῖ τὸν βρούχον καὶ τὴν ἀκρίδα διολέσαι φησὶ, δυσασθῆ δὲ γενέσθαι τὸν βρόμον αὐτῶν. Πλὴν ἀνήρηται καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, τὴν βορειοτέραν χώραν, καὶ πρὸς ἡμῶν κειμένην οἰκοῦντες. Ἀνήρηται δὲ ἐν καιροῖς τῆς Ἐζεχίου βασιλείας, καὶ ἦν δυσφόρητος τῶν πτωμάτων βρόμος, ὡς καθαρισθῆναι μόλις ἐν ἑπταμῆνῳ τὴν γῆν, καὶ τῆς τῶν πτωμάτων ἀπαλλαγῆναι σαπρίας. Οὕτω γὰρ φησιν Ἰεζεκιήλ. Ὅτι δὲ προσέκλιται τοῖς βορειοτέροις τῶν Βαβυλωνίων ἡ γῆ, σαφὲς ἂν γένοιτο, λέγοντος Θεοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων τοῦ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀπεννηγεμένοι ἐν αἰχμαλωσίᾳ· « Ὡ, ὦ, φεύγετε ἐκ γῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος· εἰς Σιών ἀνασώζεσθε, οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλωνός. »

Ἐξέλσας δὲ καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν τὴν ἀκρίδα Χριστός, φημί δὴ τὴν νοσητὴν, τὰ παμμόθητρα σίφη τῶν δαιμονίων δηλονότι, κατέκλεισεν αὐτὰ εἰς ἄδου, καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀδύσου μυχοῖς κατηφάνισε, καθελὶς

divitiarum, proinde ut locusta insiliente in ipsas grege dæmonum, et incursantibus principatibus, virtutibus, potestatibus (malis utique), luctui se dedat, poenitentiam exerceat, ad Deum lacrymas effundat, et statim pro benignitate dicentem audiet : « Ecce ego do vobis frumentum, et vinum, et oleum. » Reddet enim cor ejus ut agrum spicis refertum, ut hortum stirpibus comantem, ut vineam botris plenam. Quin et oleo pinguefaciet : « Impinguasti in oleo caput meum ». Expellet denique ab eo venientem ab aquilone, id est, frigefacientem Satanam, nec sinentem spiritu vivere quos subegerit. Refrigerabit porro iri multorum charitatem, quoniam abundabit iniquitas, Dominus testatur. Verum Christo noti fervent spiritu, et neutiquam refrigerescere sustinent ad turpes voluptates, quando « carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis suis ».

VERS. 20. *Et expellam eum in terram sine aqua, et disperdam faciem ejus in mare primum, et posteriora ejus in mare novissimum. Et ascendet putredo ejus, et ascendet sonitus illius, quoniam magnificavit opera ejus.*

XXXI. Sermonis figuram adhuc, sicut ab initio, usurpans, velut de locusta et bruchio loquitur, et dissipatum iri dicit, sublato secundum Dei voluntatem celeriter ad oras Judææ ultimas forte adeoque tetrum odorem tota regione diffusuros, ut incolæ molestiam magnam sentiant. Nec mutat sermo ullo modo, quin et hæc de Babyloniis rursus intelligenda sint. Nam qua Hierosolyma austrum respicit, solitudo longa intenditur, quæ ad orientem et austrum mari Indico terminatur, ad occidentem et aquilonem, mari vicino Palæstinæ 223 et ipsam Ægyptum alluente. Ibi bruchum et locustam interlisse ait. Eorum porro sonitum onerosum ac molestum exstitisse. Cæterum ablati sunt etiam e medio Babylonii, aquiloni viciniorem regionem, et ad orientem positam habitantes, quo tempore Ezechias regnavit, eratque intolerabilis cadaverum fetor, ut vix septem mensibus terra purgaretur, et a putredine corporum mortuorum liberaretur⁶; ut apud Ezechielem legitur. Babylonicorum autem regionem vergere versus aquilonem perspicuum sit ex verbis Domini, quæ sanctorum voce locutus est iis qui de sanguine Israel in captivitatem abducti fuerant : « O, o, fugite de terra aquilonis, dicit Dominus. In Sion salvamini, qui habitatis in illam Babylonis¹¹. »

Christus verò etiam e nobis ipsis locustam quæ mente videtur expulit, improbissimorum dæmonum catervas puta, eosque inferno conclusit, et in abyssi intima procul removit, quasi si in altum mare

⁶ Psal. cxii, 5. ⁷ Matth. xxiv, 12. ⁸ Galat. v, 21. ⁹ IV Reg. xviii, 1. ¹⁰ Ezech. xxxix, 12. ¹¹ Zach. ii, 6.

eos demergeret. Ascendit autem postea putor et sonitus eorum, et nobis gravis atque odiosus factus est, quoniam olim talis nobis haud videretur; Satanam siquidem fetere non credebamus. At nunc, et vix tandem talem esse cognovimus. Putabamus enim miseri bene olere, et amabilem esse, quando, vinculis pravitatis constricti, ejus potestate continebamur. Sed postquam Emmanuel nobis apparuit, et hoc verbum edidit: « Ego flos campi, et lilium convallium ¹², » tum, sero licet ejus fragrantiam sentientes, illius (dæmonis) graveolentiam detestati sumus.

VERS. 21-24. *Confide, terra, gaude et lætare, quia magnificavit Dominus ut faceret. Confidite, jumenta campi, quoniam germinaverunt campi solitudinis, quia lignum attulit fructum suum, vinea et ficus dederunt fortitudinem suam. Et, filii Sion, gaudete, et lætamini in Domino Deo vestro, quoniam dedit vobis escam in justitiam, et pluet vobis imbrem temporaneum et serotinum, sicut antea. Et replebuntur aræ tritico, et redundabunt torcularia vino et oleo.*

XXXII. Mos est sanctis prophetis a bonis particularibus et in paucos collatis ad universitatem et genus ipsum verba dirigere, ut sunt ea quæ per Christum consecuti sumus. Horsum igitur denuo procedit nobis oratio. Quando enim datum est terræ ut confunderet? Rursum, quando magnificavit Dominus facere? **224** nisi quando Verbum, quod erat Deus, humanam naturam induit, ut bonis supernis terram inundans, inveniretur in se credentibus ut flavius pacis, ut torrens voluptatis, ut temporaneus et serotinus imber, et totius ubertatis largitor. Tunc enim vel insipientissimis (qui jumenta campi dicuntur) intellectualis herba germinavit, nempe docentium sermo. Tunc viruerunt campi solitudinis. Et solitudinem quidem vocat Ecclesiam, juxta illud: « Lætare, desertum sitiens, exsultet solitudo, et floreat quasi lilium ¹³. » Campi ejus sunt populorum rectores et doctores, qui et divinis e cælo charismatis animum velut scatentem et pulcherrime undique florentem gerunt, et dogmatum floribus spirantem suaviter, et recentis herbae undique pubescentem. Hi bestiarum naturam et genera imitantes exhilarant, ut etiam ad prudentiam homine dignam eos adducant. Ait autem, et lignum tulisse fructum suum, et vineam atque ficum propriam dedisse virtutem, firmam ac solidum, opiorum, docentium sermonem, cui mista est dulcedo, et ratio delectandi, fructibus sici et vineæ comparans. Convenerit autem, nec injuria sane, adhuc crasis et pecudum instar stupidis, et humiliorem doctrinam, veluti herbam in parva docentibus enatam impertiri, perfectis vero sublimis intelligentiæ, et tanquam e lignis speciosis efflorescentem fructum, nempe de sancta et consubstantiali Trinitate, sive

οιοῦναι πως εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. Ἀνέθη δὲ λοιπὸν ἡ σαπρία, καὶ ὁ βρόμος αὐτῶν, καὶ γέγονεν ἡμῖν φορτικὸς τε, καὶ κατεστυγημένος, καίτοι πάσαι μὴ τοιοῦτος εἶναι δοκῶν· δυσώδη γὰρ ἔντα τὸν Σατανᾶν, νῦν δὲ, καὶ μόλις ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἐγνώκαμεν. Ἰόμεθα γὰρ οἱ τάλανες εὐώδη τε εἶναι, καὶ ἀξίεραστον, ὅτε τοῖς δεσμοῖς ὑπελιημμένοι τῆς φαυλότητος ὑπὸ χεῖρα τὴν ἐκείνου πεπτώκαμεν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἐμμανουὴλ ἐπέφανεν ἡμῖν, ἀνακεκραγώς τε, καὶ λέγων· « Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων, » τότε δὴ μόλις ἐπησθόμενοι τῆς ἐνούσης εὐωδίας αὐτοῦ, τῆς ἐκείνου κατεγνώκαμεν δυσωδίας.

Θάρσει, γῆ, χαῖρε καὶ εὐφραίνου, ὅτι ἐμεγάλυνεν Κύριος τὸ ποιῆσαι· θαρσεῖτε, κτήνη τοῦ πεδίου, ὅτι θεβλάστηκεν πεδία τῆς ἐρήμου, ὅτι ἐξύλον ἤνεγκεν καρπὸν αὐτοῦ, ἀμπελος καὶ συκὴ ἔδωκεν ἰσχὴν αὐτῶν. Καὶ τὰ τέκνα Σιών, χαίρετε, καὶ εὐφρανεσθε ἐπὶ Κυρίῳ Θεῷ ὑμῶν, διότι ἔδωκε ὑμῖν τὰ βρώματα εἰς δικαιοσύνην, καὶ βρέξει ὑμῖν ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὕψιμον, καθὼς ἐμπροσθεν. Καὶ πλησθήσονται αἱ ἄλωνες σίτου, καὶ ὑπερεκχυθήσονται αἱ ληνοὶ οἴνου, καὶ ἐλαίου.

ΑΒ'. Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις, ἐκ τῶν κατὰ μέρος, καὶ πρὸς ὀλίγους ἀγαθῶν, κομίζειν τὸν λόγον ἐπὶ τὰ καθόλου τε καὶ γενικώτερα. Ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ διὰ Χριστοῦ. Πρόεισι δὴ οὖν εἰς τοῦτο πάλιν ἡμῖν ὁ λόγος. Πότε γὰρ δέδοται τὸ χρῆμα θαρσεῖν τῇ γῇ; Πότε δ' αὖ ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι; εἰ μὴ ὅτε, Θεὸς ὢν, ὁ Ἀδύτος γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς ἄνωθεν ἐπικλύζων ἀγαθοῖς τὴν ὑπ' οὐρανὸν, εὐρίσκοιτο τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ὡς ποταμὸς εἰρήνης, ὡς χειμάρρους τρυφῆς, ὡς πρώϊμός τε καὶ ὕψιμος ὑετός, καὶ ἀπάσης νοητῆς εὐκαρπίας δοτήρ. Τότε γὰρ καὶ τοῖς ἀγαν ἀσυνετωτάτοις (οἱ καὶ κτήνη λέγονται τοῦ πεδίου) νοητὴ τις ἀνεφύ ποτα, τῶν διδασκόντων ὁ λόγος. Τότε θεβλάστηκε τὰ πεδία τῆς ἐρήμου, καὶ ἐρημον μὲν ὀνομάζει τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸ, « Εὐφράνθητι, ἐρημος δικύωσα. Ἀγαλλιάσθη ἡ ἐρημος, καὶ ἀνθήτω ὡς κρίνον. » Πεδία δὲ αὐτῶν εἰσιν οἱ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ παιδαγωγεῖν εἰδότες, οἱ καὶ τοῖς θεοῖς ἐξ οὐρανοῦ χαρίσμασιν οἰοεὶ βρῦοντά τε, καὶ εὖ μάλα περιηγησμένον φέρουσι τὸν νοῦν καὶ ταῖς τῶν δογμάτων ἀνθαις πνέοντά τε ἡδὺ, καὶ ἀρτιφανεῖ τῇ πᾶσι κατεστημένον. Οὗτοι τῶν ἀποκτηνωθέντων τὸν νοῦν κατευφραίνουσιν, ἵνα καὶ εἰς σύνεσιν ἀνάγωσιν ἀνθρωποπρεπῆ. Ἐφη δὲ ὅτι καὶ ἐξύλον ἐξήνεγκε τὴν καρπὸν αὐτοῦ, ἀμπελὸς τε, καὶ συκὴ τὴν ἴδιαν ἐκδέδωκε δύναμιν, τὸν στερεὸν, οἶμαι, τῶν διδασκόντων λόγον, ᾧ μέτεστι μὲν τὸ γλυκὺ, μέτεστι δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὸ κατευφραίνειν εἶδος, τῆς ἀπὸ συκῆς, καὶ ἀμπελοῦ καρποῖς παρεϊκάζων. Ἀρμόσειε δ' ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, τοῖς μὲν εἰσι παχύτεροις τὸν νοῦν, καὶ νοθεῖαν ἔχουσι τὴν κτηνοπρεπῆ κατανέμεσθαι καὶ χθαμαλωτέραν μάθησιν, τὴν ὡς ἐν εἶδει καὶ δυνάμει πᾶσι ἐν τοῖς τὰ μικρὰ διδάσκουσι φουομένην, τοῖς δὲ

¹² Cant. iv, 1. ¹³ Isa. xxxv, 1.

τελείους ἤδη τὸν ὕψου τε νοούμενον, καὶ ὄσον ξύλοις ὠραίοις ἐπηγήχεται καρπὸν, τὸν περὶ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, ἤγουν παιδεύσεως ἡθικῆς, τῆς ὡς ἐν ὕψει θεωρουμένης. Τοιγάρτοι κτήνη μὲν ἐκείνους ὀνομάζει, Σιών δὲ ἤδη τέκνα τοὺς τελειωτέ-
ρους, οἷς καὶ ἐπιγάνυσθαι κελεύει Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν. Ἡ πᾶσα γὰρ θυμηδία ἡμῶν Χριστὸς, παρ' οὗ καὶ δι' οὗ πᾶσα πληρώσις ἀγαθῶν, καὶ τῶν οὐρανίων χαρισμάτων χορηγία τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ὡς ἐν πρωτῶν τε, καὶ ὀψίμοις ὑστοῖς νοουμένη, καὶ ὡς ἐν σίτῳ ἄλλῳ, καὶ ὀνῳ ληνοῖς ὑπερχεομένῳ, καὶ ἐλαίῳ ὑπερδύζοντι. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς μουσικῆς πληρώσεως ἀληθῆς ἡ ὑπόσχεσις. Δέδοται γὰρ ἡμῖν ὡς ἐν ὑετῷ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, ὡς δ' ἐν σίτῳ ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς καὶ ὡς ἐν ὀνῳ τὸ αἶμα. Προεπηγήνευται δὲ καὶ

καὶ ἀνταποδώσω ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν κατέφαγεν ἡ ἀκρίς, καὶ ὁ βρούχος, καὶ ἡ κάμψη, καὶ ἡ ἐρυσίθη, ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη, ἣν ἐξακέσθητε εἰς ὑμᾶς, καὶ φάγεσθε βρώσει, καὶ ἐμπλησθήσεσθε, καὶ αἰνέσετε τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ὃς ἐποίησεν μεθ' ὑμῶν θαυμάσια.

ΑΓ'. Ὅσον μὲν ἦκει εἰς τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, ταῖς προλαβοῦσαις τῆς ἀκρίδος ἐκβολαῖς τὴν ἰσοσθενῆ καὶ ἰσομεροῦσαν εἰσάπαν ὑπισχεῖται φιλοτιμίαν, καὶ τῆς ἤδη συμβάσης ἐνδείας αὐτοῖς εὐρυτέραν φησὶν ἔσεσθαι τὴν τῶν ἐδωδῶν παράθεσιν.

Εἰ δὲ δὴ νοοῖτο πνευματικὸς ὁ λόγος τῆς προφητείας, φαμὲν, ὅτι κατεδηδοκός ἡμᾶς ὡς περ τοῦ Σατανᾶ, καὶ ὡς ἐν τάξει κάμψης τε καὶ ἀκρίδος, καὶ μὲν τοι καὶ ἐρυσίθης κατεφθαρκότων οὐ φορητῶς τῶν ἀλιτηρίων πνευμάτων ἐπὶ πολυτρόπου παθῶν ἰδέας, ξηροί: καὶ ἄκαρποι μεμενῆκαμεν, ἐψιλωμένοι: καὶ γυμνοὶ παντὸς ἀγαθοῦ, οὐκ ἠθικῆν ἔχοντες εἰς νοῦν ἀρετῆν, λιμῶ δὲ ὡς περ κατεφθαρμένοι, καὶ πάσης ἀπαξιαπλῶς εὐκαρτίας ἐστερημένοι. Ἐπειδὴ δὲ πεπλουτήκαμεν παρὰ Χριστοῦ τὸ χρῆναι θαρσεῖν (νενικήκαμεν γὰρ σὺν αὐτῷ τὸν κόσμον, « Καὶ δέδωκεν ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων »), τότε δὴ καὶ ὑετοῦς ἐσχῆκαμεν τοὺς πνευματικὸς πρῶτῳ μὲν τε καὶ ὄψιμον, νομικῆν, φημί, παιδεύειν, καὶ παράκλησιν εὐαγγελικῆν. Τότε καὶ φησὶν ἐμπλησθημεθα, καὶ δοξολογοῦμεν ὡς Δεσπότην τὸν ἑαυτῶν Σωτῆρα Χριστὸν, ἀνακηρύττοντες ὡς θαυματουργόν, καὶ τὰ τοῦ λόγου, καὶ ἐλπιδος ἐπέκεινα τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν δωρούμενον. Ἐγνώκαμεν δὲ πρὸς αὐτὸν ἕτερον παντελῶς οὐδένα. Δεδιδάγμεθα δὲ λέγειν ἐξ ἀγαθῆς διανοίας. Κύριος, ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἶδαμεν. Ἄθρει δὲ πῶς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς μονοουχὶ καὶ καταγελά, καὶ κατειρωνεύεται τὰ ἀνθρώπινα, δύναμιν ἑαυτοῦ μεγάλην κάμψην ἀποκαλῶν, ἣν καὶ εἰς αὐτοὺς πεπομφέναι φησὶ, καὶ οὐδέπω φαμὲν, ὅτι δύναμις Θεοῦ ἡ κάμψη. Ἄλλ' οἷον ἐκεῖνὸ φησὶ τοῖς τὴν δι' αὐτῆς οὐκ ἐνεγκοῦσι κόλασιν· Ὡ δεῖνοι, καὶ

A de disciplina morali, quam quasi in alto positam contemplamur. Proinde illos iumenta appellat; Sionis autem jam filios, perfectiores, quos et gaudere jubet in Domino Deo nostro. Omne enim animi oblectamentum Christus est, a quo et per quem est omnis bonorum plenitudo, et charismatum caelestium donatio diligentibus eum, quasi in temporaneis et serotinis imbribus intellecta, et quasi in frumento quo area, et in vino quo torcularia redundarunt, et in exuberante oleo. Sciendum praeterea etiam secundum mysticum eventum promissionem veram esse. Data est nobis ceu in pluvia aqua vivens sacri baptismatis, et tanquam in frumento panis vivus, et tanquam in vino sanguis. Accessit item usus olei, qui per sacrum baptismum in Christo iustificatis ad consumptionem conferret.

225 VERS. 25, 26. *Et redam vobis pro annis quos comedit locusta, et bruchus, et eruca, et rubigo, fortitudo mea magna, quam misi in vos. Et comedetis comestione, et saturabimini, et laudabitis nomen Domini Dei vestri, qui fecit vobiscum mirabilia.*

XXXIII. Quod ad historiam pertinet, antegressis locustarum irruptionibus non minus validam et aequalem penitus munificentiam spondet, et quam experti sint penuriam, ea uberiorem ipsis fore proventum esculentorum confirmat.

C At si haec prophetæ verba spiritualiter interpretemur, dicendum est nos a Satana quasi devoratos, et ab eruca et locusta per varia vitiorum genera crudeliter perditos, mansisse aridos ac steriles, omnibus bonis privatos ac nudatos, nihil quod ad momentum virtutem attinet, animis possidentes. Ast ubi fiducia in Christum locupletati sumus (vicimus enim cum ipso mundum ¹⁴, « et dedit nobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones ¹⁵ »), tunc quoque imbres spirituales accepimus, temporaneum et serotinum, institutionem legum, inquam, et consolationem evangelicam. Tunc enim comedentes repleti sumus, et ut Dominum glorificamus Christum Salvatorem nostrum, eundem ut mirabilium effectorem, et majora quam dici aut sperari possint, diligentibus se donantem praedicantes. Sumus autem docti bona conscientia dicere: Domine, extra te alium laud nonivimus. Perpende deinde quomodo universonum Dominus tantum non irrideat, et simulatione quadam deludat res hominum, erucam vocans magnam suam fortitudinem, quam et se adversus ipsos misisse autumat. Nos quidem nequaquam dicimus Dei fortitudinem esse erucam. Sed ita quodammodo eos qui invectam ab illa cladem perferre nequiverunt, compellat. O contumaces, ac superbi, et pro nihilo ducentes me offendere! non ignem de caelo in vos misi, non tonitrua non gran-

¹⁴ Juan. xvi, 33. ¹⁵ Luc. x, 19.

dinem, non aliud quidpiam sumptum et locis superis, et divinæ gloriæ honestissimum infixi; vermium abjecta turba in regionem insurrexit, et conturbati estis, et periistis celeriter. Robusta scilicet vehementer est eruca: meam certe magnam fortitudinem illam reputo. **226** Mores igitur sermo exprimit, et est velut irridentis, ac propemodum conviciantis Dei in eos qui peccare nihil pensi habent. Posse eos neimpe afflicere pœna, si velit, sufficiente ad hoc eruca, pro magnis et invictis deinceps viribus. Non igitur effuse rideant hæretici, nec adversus Unigeniti gloriam nugentur, utpote cum eruca magna fortitudo nominata sit. Nec eodem loco quo vermis pollens viribus habeatur; ausi sunt enim miseri etiam in hanc opinionis se præcipitare miseriam.

VERS. 27. *Et non confundetur populus meus in æternum. Et sciatis quia in medio Israel sum ego. Et ego Dominus Deus vester, et non est præter me; et non confundetur ultra omnis populus meus in æternum.*

XXXIV. Manifeste modum œconomix incarnationis, et sese exinaniturum¹⁶, et cum terricolis habiturum promittit¹⁷, nostri similem, id est, hominem factum. Tunc enim in medio Israel fuit, et nos ignominiam effugimus, et e confusione exempti sumus, morte nimirum prostrata, peccato interfecto et cognitione veritatis introducta. Haud enim amplius creaturam adoramus præter Creatorem¹⁸, et alium Deum præter illum neminem prorsus suscipimus. Proinde etiam divites evasimus, ut in spe firma viventes, et exspectatione vitæ longævæ in sanctificatione et innocentia vitæ.

VERS. 28, 29. *Et erit posthæc, et effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filix vestra; et seniores vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Atque etiam super servos meos et ancillas in diebus illis effundam de Spiritu meo.*

XXXV. En perspicue sancti Spiritus gratiam se donaturum promittit, id est, donationem largiduum, non ut sibi prophetas unum aut alterum, si ita ferat res, deligat; sed absolute in omnes qui accipere merebantur. Id quod Christo redivivo, et destructio mortis imperio, factum esse confitemur¹⁹. Nam velut de integro adeo venerandam et admirabilem gratiam sanctis discipulis immisit, insuflans et dicens: « Accipite Spiritum sanctum²⁰. » Oportebat enim, oportebat Ecclesiæ mystagogos et orbis terrarum magistros futuros etiam ante alios dono Spiritus sancti cohonestari, et veluti quoddam ornamentum per fidem in sanctificationem ab initio factos, divina et cœlesti **227** gratia inaurari. Diebus vero sacræ Pentecostes congregatis in unam domum di-

A ἀγέρωχοι, καὶ ἐν οὐδενὶ γράφοντες λόγῳ τὸ προσκρούειν ἑμοί! οὐ πῦρ ἐφ' ὑμᾶς οὐρανόθεν ἀνήκα, οὐ βροντήν, οὐ χάλαζαν, οὐχ ἑτερόν τι τῶν ὑψοῦ τε ἡρμένων, καὶ ὅτι μάλιστα τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ πρεπωδισταίων ἐπήνεγκα. Σκωλήκων ἀθλία πληθὺς κατεξάνεστη τῆς χώρας, καὶ τεθορύθηθε, καὶ διολώλατε τάχα πού· μεγάλη λίαν ἡ κάμπη. Λογιούμαι δὲ αὐτὴν καὶ δύναμιν ἑαυτοῦ μεγάλην. Ἐν ἤθει δὴ οὖν ὁ λόγος, καὶ οἷοιέ πως ἐν γέλῳτι, μονονουχὶ καὶ ἐπιτωθάζοντος Θεοῦ τοῖς καταφρονεῖν εἰωθόσιν, ὥστε εἴπερ ἔλοιτο κολάζειν ἑαυτοὺς, ἀρκούσης εἰς τοῦτο κάμπης ἀντὶ πολλῆς καὶ ἀμάχου λοιπὸν ἰσχύος. Μηδὲ πλατὺ γελώντων αἰρετικῶν, μηδὲ τῆς τοῦ Μονογενοῦς καταφλυαρούντων δόξης, μηδὲ ὡς δὴ καὶ μεγάλης δυνάμεως ἐν ἰσφ γραφῆσθω τῇ σκώληκι· τετολήκασι γὰρ οἱ δελιαῖοι καὶ εἰς τοῦτ' ὀλισθεῖν ἀθλιότητος ἐννοῶν.

B Καὶ οὐ μὴ κατασχυνθῇ ὁ λαὸς μου εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ εἰμι ἐγώ. Καὶ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτι πλὴν ἑμοῦ· καὶ οὐ μὴ κατασχυνθήσεται ἕτι πᾶς ὁ λαὸς μου εἰς τὸν αἰῶνα.

ΑΔ'. Ἐπαγγέλλεται σαφῶς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον, καὶ ὅτι τοῖς ἐπὶ γῆς συνδιατιθήσεται κενώσας ἑαυτὸν, καὶ γενόμενος καθ' ὑμᾶς, τουτέστιν, ἄνθρωπος. Τότε γὰρ γέγονεν ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ διεψύγομεν ἐντροπήν, καὶ αἰσχύνης ἀπηλλάγημεθα, θανάτου πεσότος, ἀμαρτίας ἀνηρημένης, γνώσεως ἀληθοῦς εἰσκεκομισμένης. Οὐκ ἔτι γὰρ τῇ κτίσει προσκυνούμεν παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ Θεὸν ἕτερον ἐπ' αὐτῷ παντελῶς οὐδένα παραδεδέγημεθα. Τοιγάρτοι καὶ πεπλουτήκαμεν, ὡς ἐν ἐπιπέβει βεβαία ζῶντες, καὶ δόξῃ τῇ εἰς μακραίωνα βίον, ἐν ἀγιασμῷ καὶ ὁσιότητι πολιτείας.

C Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, καὶ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν. Καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου.

ΑΕ'. Ἰδοὺ δὴ σαφῶς χαριεῖσθαι κατεπαγγέλλεται τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν, τουτέστιν, ἀμφιλαφῇ τὴν χορηγίαν, οὐκ εἰς προφήτην ἐξειλεγμένως ἓνα τυχόν, ἢ δύο, ἀλλ' εἰς ἅπαντας ἀπλῶς τοὺς ἐλεῖν ἄξιους. Ὁ δὲ φαμεν καὶ πεπεράνθαι ἐγγηγεμένου Χριστοῦ, καὶ τὸ τοῦ θανάτου καταλύσαντος κράτος. Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ὡσπερ τι ὕδα σπητὴν, καὶ ἀξιάγαστον χάριν τοῖς ἁγίοις ἐνετίθει μαθηταῖς, ἐμφυσῶν τε καὶ λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἐδεῖ γὰρ, ἔδει τοὺς τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγούς, καὶ τῆς ὑφ' ἡμῶν παιδευτάς ἐσομένους, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόσει κατακαλλύνεσθαι, καὶ οἶδόν τι κεκοσμημένον διὰ πίστεως εἰς ἀγιασμὸν ἀπ' ἀρχῆς γεγονότας, τῇ θεῖᾳ γὰρ καὶ οὐρανίῳ καταχρυσουῖσθαι χάριτι. Κατὰ δὲ γὰρ τὰς ἡμέρας τῆς ἁγίας Πεν-

¹⁶ Philipp. II, 7. ¹⁷ Baruch. III, 38. ¹⁸ Rom. I, 25. ¹⁹ II Tim. I, 10. ²⁰ Joan. XI, 32.

τηκοστής εἰς οἶκον ἕνα συναγαγερμένων τῶν μαθη-
 τῶν, καὶ τὰς συνήθεις Θεῷ προσαγαγόντων λιτὰς,
 γέγονεν ἄμφω, ἦχος ἐγένετο, καὶ γλώσσαι ἐφ' ἕνα
 ἔκαστον ἐκάθισαν, « Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐν ἑτέροις
 γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγε-
 σθαι » Ἀπεφθέγγοντο δὲ προφητεύοντες ἤγουν συν-
 ιέντες τε, καὶ λέγοντες τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν
 ἐν τῷ Χριστῷ μυστήρια, καὶ τὰ δι' ὧν εἰκὸς ἦν πρὸς
 εὐπέθειαν ἐτοίμως ἵναί ἀναπεισμένους εὐ μάλα
 τοὺς ἀκρωμένους, ὡς ἐνέστηκε λοιπὸν ὁ τῆς εὐδοκίας
 καιρὸς, καὶ τὰ πάλαι προηγγελμένα ἐπὶ Χριστῷ εἰς
 πέρας ἦκε λοιπόν. Οὐκοῦν προεφήτευον, ἀπάση
 γλώσση λαλοῦντες, διὰ φωνῆς ἁγίων Θεοῦ προανα-
 φωνοῦντος καὶ τοῦτο. Γέγραπται γάρ· « Ἐν ἑτερο-
 γλώσσαις, καὶ ἐν χειλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ
 τούτῳ, καὶ οὐδ' οὐτως πεισθήσονται. » Τοῦτό τοι καὶ
 Παῦλος συνείς, εἰς σημεῖον Ἰουδαίοις δεδοσθαι φησὶ
 τὴν πολυγλωσσίαν. Ὅτι δὲ καταπτάντος ἐξ οὐρανοῦ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος πολλοὶ λίαν ἦσαν οἱ τῇ χάριτι
 τῆς προφητείας ἀναμεισόμενοι, σαφηνεῖ γράφων ὁ
 Παῦλος· « Προφήται δὲ δύο ἦ εἰς λαλιτῶσαν. » Εἶτα·
 « Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν. » Πάλαι
 μὲν γὰρ διὰ πολλὴν δυστροπίαν προσκρούοντος τοῦ
 Ἰσραὴλ, ἔφασκε Θεός· « Ἰδοὺ ἐγὼ λιμὸν ἐπάγω ἐπὶ
 τὴν γῆν τοῦ ἀκούσαι λόγον Κυρίου, καὶ ἀπὸ ἀνατο-
 λῶν ἕως δυσμῶν περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον
 Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὔρωσι. » Καὶ πρὸς Ἰεζεχίηλ·
 « Καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω, καὶ ἀποκωφευθήσῃ,
 καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα ἐλέγχοντα, ὅτι οἶκος
 παρατικραίνων ἐστί. » Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὴν φωνὴν
 τοῦ Ψάλλοντος, « Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ὑμῖν »
 (ἐπέφανε γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστὸς, ἀνιές ἐγκλήματα, καὶ
 τὸ τῆς ἁμαρτίας ἐμφράττων στόμα) δέδοται λοιπὸν ἡ
 χύσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Θεοῦ κατευφραίνοντος
 τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τῇ ἀνοθεν, καὶ ἐν
 ἀρχῇ στεφανοῦντος δόξῃ, καὶ εἰς ἐκεῖνο πάλιν αὐτὴν
 ῥωιάγαθως ἀνακομιζόντος, εἰς ὃ προῆν, οὐπω τῆς
 ἁμαρτίας εἰσκακριμένης. Οὐ γὰρ ἔρημον προφητικῷ
 Πνεύματος εὐρήσομεν τὸν Ἀδὰμ, οὐπω τὴν θεῖαν
 ἐντολὴν παραβεβηκότα· πεπηγότα δὲ ὡσπερ ἔτι, καὶ
 τοῖς τῆς φύσεως χρῆστοις ἐμπρέποντα. Καὶ γοῦν ὅτε
 τὴν γυναῖκα πλαστουργήσας ὁ Θεὸς ἤγαγε πρὸς αὐ-
 τὸν, καί τοι μήποθεν ἀκούσας τίς τε εἴη, καὶ τίνα
 τρόπον ἀνέφω, εὐθύς ἐπεφώνει· « Τοῦτο καὶ ὅστων
 ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου·
 αὕτη γυνὴ κληθήσεται, ἥτοι κατὰ Ἑβραῖδα φωνὴν,
 ἀνδρική, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐλήφθη. » Ἄλλ' ἤρρησε μὲν
 ἡ ἀνθρώπιον δοθεῖσα χάρις. Ἀνεκαινίσθη δὲ ἐν Χριστῷ,
 ὅς καὶ ἐστὶ δευτέρως Ἀδὰμ. Ἀνεκαινίσθη δὲ τίνα
 τρόπον; ἢ μὲν γὰρ ἐστὶ Θεός, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ
 φύσιν ὁ Υἱὸς (γεγένηται γὰρ ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρός),
 ἴδιον αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμά
 ἐστὶ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ
 καὶ Πατρός. Ἡ δὲ γέγονεν ἀνθρωπος, καὶ γέγονε καθ'
 ἡμᾶς, ἐπακτὸν ἔχειν τὸ Πνεῦμα λέγεται. Καταπε-
 φοίτηκε γοῦν ἐπ' αὐτὸν ἐν εἰδει περιστερᾶς, ὅτι καθ'

A scipulis, et consuetis precationibus Deo oblatis,
 utrumque contigit : auditus est sonitus, et linguæ
 singulis insederant. « Et cœperunt loqui aliis linguis,
 prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis ²⁰. » Lo-
 quebantur autem prophetantes, sive per sanctos
 prophetas de Christo prænuntiata mysteria intelli-
 gentes et proloquentes, et ea per quæ consenta-
 neum erat ad obedientiam prompte venire audien-
 tes; utpote persuasos plane adesse jam tempus
 gratiæ, et olim de Christo prædicta, deinceps reipsa
 compleri. Prophetabant igitur quavis lingua lo-
 quentes, quod ipsum quoque a Deo sanctorum voce
 prædictum fuerat. Scriptum est enim : « In aliis
 linguis et in aliis labiis loquar populo huic, et ne
 sic quidem credent ²¹. » Hoc et Paulus non igno-
 rans, linguas in signum datas ait : Non fidelibus,
 sed infidelibus ²². Quia vero postquam devolavit de
 cœlo Spiritus sanctus, multi admodum erant qui
 gratiam prophetiæ in medium prodeuntes usurpa-
 rent, Paulus, quid faciendum sit, declarat. « Pro-
 phetæ autem, » inquit, « duo aut tres loquantur ²³. »
 Et mox : « Potestis enim omnes per singulos pro-
 phetare ²⁴. » Olim quidem, cum multa morum per-
 versitate Israel Deum offenderet, dicebat Deus :
 « Ecce ego inducam famem super terram audiendi
 verbum Dei, et ab oriente usque in occidentem cir-
 cumcursabunt, quærentes verbum Domini, et non
 invenient ²⁵. » Et ad Ezechielem : « Et linguam
 tuam colligabo gutturi tuo, et eris mutus, et non
 eris illis in virum objurgantem, quia domus exa-
 sperans est ²⁶. » Sed quia juxta vocem Psallentis :
 « Deus Dominus, et illuxit nobis ²⁷ : » (illuxit enim
 nobis Christus remittens crimina, et os peccati ob-
 turans :) effusus est de cætero in nos Spiritus san-
 ctus, Deo lætificante naturam humanam, et superna
 ac primæva gloria coronante, et ad illud denuo ex
 bonitate sua revehente, ubi ante fuerat, peccato
 nondum ingresso. Non enim spirituali gratia pro-
 phetiæ carebat Adam priusquam divinum manda-
 tum transgrederetur; sed fixus quasi ac stabilis ad-
 huc manebat, et naturæ bonis præstans et insignis.
 Itaque cum uxorem a se fabricatam ad eum addu-
 ceret Deus, tametsi non audisset, unde, aut quænam
 esset, aut qua ratione exstitisset, statim acclamavit :
 D « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne
 mea. Hæc mulier vocabitur, sive (secundum idioma
 Hebraicum) **228** virago, quia de viro sumpta
 est ²⁸. » Verum otiosa fuit gratia desuper concessa;
 renovata est autem in Christo, qui et secundus
 Adam est ²⁹. Quo autem modo renovata? Quatenus
 enim est Deus, et ex Deo secundum naturam Fi-
 lius (ex Deo enim et Patre natus est) proprius ip-
 sius, et in ipso, et ex ipso Spiritus est, quemadmo-
 dum nempe idem Spiritus, et in ipso Deo ac Pa-
 tre intelligitur. Quatenus autem factus est homo,
 nobis similis, impertitum habere Spiritum dicitur.

²⁰ Act. II, 2. 4. ²¹ Isa. xxviii, 11. ²² I Cor. xiv, 22. ²³ Ibid., 27. ²⁴ Ibid., 31. ²⁵ Amos, viii, 11, 12. ²⁶ Ezech. iii, 26. ²⁷ Psal. cxvii, 27. ²⁸ Gen. ii, 23. ²⁹ I Cor. xv, 45.

Descendit itaque super ipsum in specie columbæ²⁰, quoniam nostra conditione suscepta, tanquam unus de nobis, et οικονομικῶς baptizatus est. Tunc et proprius ejus Spiritus ipsi desuper datus dicitur, propter naturam humanam videlicet. Et hæc est exinanitio.

Sic, nec aliter intelligi debet : « Propter nos egenus factus, cum esset dives, ut nos ejus inopia divites fieremus²¹. » Datus est enim Spiritus Adamo, ut dixi, in principio, sed non mansit naturæ humanæ; quandoquidem declinavit in delictum, et prolapsa est in peccatum. Postquam autem factus est pauper, qui erat dives, Unigenitus, inquam, et nobiscum ut homo esse cœpit, et proprium sibi Spiritum, ut adventitium accepit, mansit super eum²², ut Joannes evangelista scribit, ut in nobis quoque in posterum habitet; quando jam mansit in generis nostri primitiis secundis, id est, in Christo. Ob hoc quippe secundus Adam cognominatus est. Idcirco ad incomparabiliter meliora de integro formamur, et regenerationem per Spiritum felici lucro adipiscimur, non amplius primam habentes, secundum carnem, inquam, quæ peccato et interitui obnoxia est (Prudentia enim carnis mors²³, natura sua), sed quæ superna est, secundam, quæ per spiritum ex Deo est; siquidem verum est : « Qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt²⁴. » Oportebat igitur in filiis Dei numeratos Spiritus sancti gratia locupletari. Operatus est autem et hoc in nobis Christus, cui fidem faciet Petrus : « Dextera igitur Patris exaltatus, » inquit, « et promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc, quem vos videtis et auditis²⁵. » Accepit quidem a Patre Spiritum, qui inest illi naturaliter : « Effudit autem in nos abunde²⁶, » quia Deus secundum naturam est, et caro factus est. Effudit porro super omnem carnem; utique non solum super eos qui ex circumcissione crediderunt, sed super omnes simpliciter per fidem vocatos, seu parvos, seu magnos, servos et liberos, barbaros et Scythas. Proposita est enim gratia salutis in Christo²²⁹ mortalibus universis, qui « et ipse est exspectatio gentium²⁷. » Quod si quidam lingua petulantes et delirantes dicant carnem dici etiam jamenta, audiant prophetæ hujus scopum ad genus duntaxat humanum pertinere : « Nec de bobus cura est Deo²⁸, » quod sapiens Paulus ait. Prophetaturus autem dicit filios et filias, gratiæ plenitudinem in hoc, et omnium in eo æqualitatem subindicans. Nec enim aspernatur Deus muliebre genus, si, quæ ipsi placent, prompte præstiterit et sapere voluerit. Nec irremuneratum, aut sanctificationis expertum erit, si per fidem et operum bonitatem alicunde inclaruerit. Nam et ipsum gratia et miseratione dignatum est, et pignus Spiritus a Deo accepit, et in filiis ab eo reputatur. Sentores somnia somniaturos,

Noσίτο δ' ἄν οὕτω, καὶ οὐχ ἑτέρως, « Δι' ἡμᾶς πτωχεῦσαι πλούσιος ὢν, ἵν' ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. » Δέδοται μὲν γάρ, ὡς ἔφην, τὸ Πνεῦμα τῷ Ἀδὰμ ἐν ἀρχῇ, πληρὸν οὐ μεμένηκεν τῇ ἀνθρώπου φύσει. Διανένευκε γάρ εἰς τὸ πλημμυλές, καὶ παρωλισθεν εἰς ἁμαρτίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν ὁ Μονογενής, καὶ μεθ' ἡμῶν ὡς ἀνθρώπος τὸ ἴδιον ὡς ἐπακτὸν ἐδέξατο Πνεῦμα, μεμένηκεν ἐπ' αὐτόν· ἔφη γὰρ οὕτως Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα καὶ ἐν ἡμῖν κατοικήσῃ λοιπὸν, ὡς ἦδη μεμενηκὸς ἐν τῇ τοῦ γένους ἀπαρχῇ δευτέρᾳ, τούτέστι Χριστῷ· κατωνόμασται γὰρ διὰ τοῦτο καὶ δεύτερος Ἀδάμ. Διὸ πρὸς τὸ ἄμεινον ἀσυγκρίτως ἀναστοιχειώμεθα, καὶ τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησιν εὐ μάλα κερδαίνομεν, οὐκ ἔτι τὴν πρώτην ἔχοντες, τὴν κατὰ σάρκα, φημί, τὴν εἰς φθοράν τε, καὶ ἁμαρτίαν (τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, κατὰ τὸ γένος), ἀλλὰ τὴν ἀνωθεν δευτέραν, τὴν ἐκ Θεοῦ διὰ Πνεύματος, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, « Οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. » Ἐδει οὖν τοὺς ἐν τέχνους Θεοῦ τεταγμένους τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταπλουτήσασαι χάριν. Ἐνήργησε δὲ καὶ τοῦτο Χριστὸς εἰς ἡμᾶς, καὶ λέγων πιστώσεται Πέτρος· « Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Πατρὸς ὑψωθείς, τὴν τε ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ ἀκούετε. » Δέχεται μὲν γὰρ ὡς ἀνθρώπος παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ ἐνὸν αὐτῷ φυσικῶς· « Ἐχει δὲ πλουσίως εἰς ἡμᾶς, » ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, καὶ γέγονε σὰρξ. Ἐχει δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Καὶ τοῦτο δῆλον, ὡς οὐκ ἐπὶ μόνους τοὺς ἐκ περιτομῆς, ἀλλ' ἐφ' ἅπαντας ἀπλῶς τοὺς διὰ πίστεως καλουμένους, καὶ ἐπε μὲν καὶ μεγάλοι, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, βάρβαροι τε καὶ Σκύθαι. Πρόκειται γὰρ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ἡ χάρις τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπερὸν οὐρανὸν, ὅτι « Καὶ αὐτός ἐστι προσδοκία ἐθνῶν. » Εἰ δὲ δὴ λέγοιεν τινες ἀθυροστομοῦντες, σάρκα λέγεσθαι καὶ τὰ κτήνη, παραληροῦντες, ἦδη πως ἀκούοντων, ὅτι τῆς προφητείας ὁ σκοπὸς κατὰ μόνου συντίθεται τοῦ ἀνθρωπείου γένους, καὶ οὐχὶ τῶν βῶων μέλει τῷ Θεῷ, καθὼς καὶ ὁ σοφὸς ἔφη Παῦλος. Προφητεύουσιν δὲ φησὶν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, τὸ τῆς χάριτος ἀμφιλαφὲς διὰ τοῦτο ὑποδηλῶν, καὶ τὸ ἐπὶ πάντας Ἰσὺν. Εἴη γὰρ ἄν οὐκ ἀπόδητον παρὰ τῷ Θεῷ τὸ θῆλυ γένος, εἰ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα ἑρφή τε προθύμως, καὶ μὴν καὶ ἔλιτο φρονεῖν. Οὐτε μὴν ἀγέραστον, ἢ ἀμέτοχον ἁγιασμοῦ, εἰ διὰ τε πίστεως, καὶ τῆς ἐν ἔργοις ἐπεικειας εὐδοκίμοῦν ἔσται ποθὲν. Ἥξῃται γὰρ καὶ αὐτὸ χάριτός τε, καὶ οἰκτιρμοῦ, καὶ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος δέχεται παρὰ Θεοῦ. Α-

²⁰ Matth. iii, 16. ²¹ II Cor. viii, 8, 9. ²² Joan. i, 32. ²³ Rom. viii, 6. ²⁴ Joan. i, 13. ²⁵ Act. ii, 35, ²⁶ Tit. iii, 6. ²⁷ Gen. xlix, 10. ²⁸ I Cor. ix, 9.

λέγισται δὲ καὶ ἐν τέκνοις. Πρεσβυτέρους μὲν οὖν ἐν-
 υπνίους φησὶν ἐνυπνιασθήσεσθαι, βῆσεσθαι δὲ ὁράσεις
 τοὺς νεανίσκους, πρεσβυτικὴν ἡλικίαν λέγων, καθ-
 ὡσπερ ἐγώμμαι, τὴν ποιότητι τῆς ἀρετῆς προδου-
 σάν τε, καὶ ὑπερκειμένην, καὶ ὅσον λαμπροῖς πεπο-
 λωμένην κατορθώμασι, καὶ φρονήσει τῇ τελευτάτῃ
 διαπρέπουσαν, καὶ θαυμασμένην, ὁποῖός τις ἦν
 καὶ Παῦλος, ὃς τεθέταται καθ' ὑπνον ἀνδρα τινὰ τῶν
 ἐκ Μακεδόνων, ἐκλιπαροῦντα, καὶ λέγοντα· « Διαβάς
 εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν. » Ἀνανίας δὲ τῶν ἐν
 πίστει δεδοκιμασμένων ὄρασιν ἐπ' αὐτῷ Παύλῳ τε-
 θέταται. Ἐπειδὴ γὰρ ἦκεν εἰς Δαμασκόν, αὐτῷ κατὰ
 τὴν ὁδὸν ὀφθέντος Χριστοῦ, εἶτα τῇ τοῦ φωτὸς
 ἀστραπῇ τὴν ὄψιν ἠδίκηται, τεθεράπεται διὰ Χρι-
 στοῦ. Γέγραπται δὲ οὕτως πάλιν· « Ἦν δὲ τις ἐν
 Δαμασκῷ μαθητῆς ὀνόματι Ἀνανίας. Καὶ εἶπε πρὸς
 αὐτὸν ὁ Κύριος ἐν ὁράματι· Ἀναστάς πορεύθητι ἐπὶ
 τὴν βύμην, τὴν καλουμένην Εὐθῆ, καὶ ζήτησον ἐν
 οἰκίᾳ Ἰούδα Σαοὺλ ὀνόματι, Ταρσέα. » Ἀκούεις ὅπως
 ἐν ὁράματι λελάληκε πρὸς Ἀνανίαν; Ἦν γὰρ που
 τάχα τὴν πίστιν ἀνδρείος, καὶ νεανίας τὴν ἔξιν, καὶ
 σφιγῶσαν ἔχων εἰς τὸ ἀγαθὸν τὴν γνώμην, ἀθραυ-
 στος εἰς ἀκὴν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικὴν. Καθ'
 ὑπνον δὲ Παῦλος τὰς λιτὰς ἐδόκει προσφέρειν ὁ Μα-
 κεδών, ἦν γὰρ τὴν φρένα πρεσβύτης, τὸν νοῦν γη-
 ραῖός, καὶ τῆς ἀνωθεν σοφίας ἐμπλεως. Προσεφώνει
 δὲ πού καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης τοῖς ἡγιασμένοις ἐν
 Χριστῷ διὰ πίστεως· « Γράψω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι
 ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι
 λοχυροὶ ἐστέ, καὶ νενικηκατε τὸν πονηρόν. » Ἐπαγ-
 γέλλεται δὲ οὖν τὴν χύσιν τοῦ Πνεύματος τοῖς δου-
 λεύουσιν αὐτῷ. Τίνες δ' ἂν οἱ τοιοῦτε πάλιν; ἢ ἐκεῖνοι
 πάντως οἱ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεοπλίμασιν ὑποφέρουσι
 τὸν αὐχένα τῆς διανοίας, τῆς μὲν ἐν τύπῳ λατρείας ἀποφοιτήσαντες, Ἑλληνικῆς δὲ ἀπάτης ἀποπεπαυμέ-
 νοι, κατὰ τὸν λέγοντα;

Καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ση-
 μεία ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἶμα, αἶμα, πύρ, καὶ ἀτμίδα
 καταισίου. Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος,
 καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν
 Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ.

ΑΓ'. Ἐπὶ ταῖς δυσσεβείαις τῶν Ἰουδαίων, ταῖς
 εἰς Χριστὸν γεγενημέναις, καὶ αὐτῇ τῶν στοιχείων
 βδυσφόρηκεν ἡ φύσις. Κατωλοφύρετο δὲ ὡσπερ ἡ
 κτίσις, καθυβρισμένον ὄρωσα τὸν κτίσαντα, καὶ ὁ μὲν
 θεὸς ναός, ὡς τοῖς πενθοῦσιν ἀσχάλλων ἐν ἴσῳ, πε-
 ρεβρήγνυτο. Γέγραπται γὰρ, ὅτι· « Τὸ τοῦ ναοῦ κα-
 τατάρασμα ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω ἐσχίσθη. » Ὁ ἥλιος
 δὲ τὸ οἰκτεῖον ἀνακίψας σέλας οὐκ ἤξίου φαίνειν ἐπι-
 τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπολεῖ γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἕκτης
 ἕως ἑνάτης, ἐσχίζοντο δὲ καὶ πέτραι, τάχα δὲ πού
 καὶ περὶ τὸν τῆς σελήνης κύκλον ἐπάρτετό τι τῶν
 ἀσυνήθων, ὡς δοκεῖν εἰς αἶμα μεταπεποιθῆσθαι αὐτήν.
 Σοφίστηται μὲν οὖν τὸ τοιόνδε τοῖς ἀγίοις εὐαγγελι-
 σταῖς. Ἀξιόχρεός γε μὴν ἡ πίστις ἐκ προφητείας, ὅτι
 μὲν τοῖς τοῦ Δημιουργοῦ νεύμασιν οὐκ ἐν ἡλίῳ
 μόνον τὰ σημεῖα γέγονεν, ἀλλ' ὅσον ὅλη πρὸς τὸ
 ἐκάλλεις, καὶ ἀσύνηθες αὐτῇ μετακεχώρηκεν ἡ φύσις,
 κρὲς ἂν γένοιτο Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς Ἡσαίου·

A juvenes visiones visuros dicit. Senilem ætatem ap-
 pellant (ut mihi quidem placet) virtutis præstantia
 prominentem, et progressam in ea longius, et quasi
 illustribus factis canam, et absolutissima prudentia
 eximiam et admirandam : qualis erat Paulus, qui in
 somnis vidit virum Macedonem orantem ac dicen-
 tem sibi : « Transiens in Macedoniam, adjuva
 nos ». Ananias autem in fide probatus, visionem
 super ipso Paulo vidit, cum Damascus ille venit, et
 Christus ei in via apparuit, ac fulgore luminis visu
 privavit, ubi per Christum curatus est. Scriptum
 est his verbis : « Erat autem quidam discipulus Da-
 masci, nomine Ananias. Et dixit ad illum in visu
 Dominus : Surge, et vade in vicum qui dicitur Re-
 ctus, et quære in domo Judæ Saulum nomine Tar-
 sensem ». Audis ut visu alloquatur Ananiam.
 Erat, ut puto, fide fortis, habitu strenuus, animo
 ad virtutem incitato, spirituali robore infractus. In
 somnis autem Macedo Paulum rogare videbatur ;
 erat enim Paulus mente senex, animo grandævus et
 cælesti sapientia plenus. Compellat vero et sapiens
 Joannes sanctificatos in Christo per fidem, in hæc
 verba : « Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis
 eum qui ab initio est. Scribo vobis, juvenes, quo-
 niam fortes estis, et vicistis malignum ». Pollicetur
 itaque Spiritum sanctum in servientes sibi effusus-
 rum. Et qui sunt isti tandem ? 230 An illi prorsus
 qui oraculis evangelicis cervicem cordis submit-
 tunt, a cultu in figura discedentes, et a Græcæ
 superstitionis deceptione desistentes, ut quidam
 ait ?

VERB. 30, 31. Et dabo prodigia in cælo sursum,
 et portenta super terram deorsum, sanguinem, et
 ignem, et vaporem fumi. Sol convertetur in tene-
 bras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies
 Domini magnus et illustris.

XXXVI. A Judæis impie in Christum designata,
 ipsa quoque elementorum natura indigne tulit, et
 creatura tam contumeliose habitum intuens Creato-
 rem, quodammodo luxit, ac divinum templum (ut
 æque cum illis dolens ac mœstum) diruptum est.
 Scriptum quippe exstat : « Et velum templi scis-
 sum est a summo usque deorsum », et sol re-
 presso splendore suo, mortalibus lucere amplius
 noluit, tenebras enim rebus ab hora sexta usque ad
 nonam induxit. Scissæ sunt item petræ. Fortassis
 etiam et circa lunæ orbem inusitatum quiddam
 accidit, ut conversa in sanguinem videretur. Tale
 quiddam igitur sacri evangelistæ omiserunt. Verum
 ex prophetia satis sit credibile, nutu Conditoris non-
 modo in sole signa facta, sed quasi universam
 rerum naturam deformitatem et vultum quemdam
 inconsumtum induisse. Hoc liquebit, Deo per Isaiam
 sic loquente : « Induam cælum tenebris, et quas

²³ Act. xvi, 9. ²⁴ Act. ix, 10, 11. ²⁵ I Joan. ii, 13. ²⁶ Matth. xxvii, 51.

cilicium ponam operimentum ejus ⁴³. » Cum cælum nominat, omnia quæ in cælo sunt, velut cilicio tenebris operta dicit, lugentia, et dolentia, et habitu illo quasi ejulantia. Signa igitur in cælo hæc esse dixerim. In terra autem sanguis, ignis et vapor fumi significaverit, opinor, Judæorum calamitates, quibus eos bellum atrocissimum a Romanis illatum cumulavit; sanguine enim tota eorum regio manavit. Debuit etiam cum urbibus ipsum fama celebre templum conflagrare, fumare domus ex incendio et dirui. Eventura autem hujusmodi Judæis ante diem magnum et manifestum, qua omnibus proponetur divinum Christi tribunal, dantis cuique secundum opera sua ⁴⁴, ostendit cum dicit: « Priusquam veniat dies Domini magnus et manifestus ⁴⁵. » Ad hæc notandum ipsum Salvatorem nostrum interrogatum a sanctis apostolis de consummatione **231** sæculi et eversione Hierosolymorum, miscuisse signa, ut incertum ita faceret forsitan, quæ quando eventura forent.

τῆς τῶν Ἱεροσολύμων καταστροφῆς, ἔμιξε τὰ σημεῖα, ὡς τάχα που καὶ ἀγνοεῖσθαι λοιπὸν, ποῖα δὴποτε συμβῆσεται.

VERS. 32. *Et erit: Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit; quia in monte Sion, et in Jerusalem erit salvatus, sicut dixit Dominus; et evangelizantes quos Dominus vocavit.*

XXXVII. Omnino igitur et plane propter Judæorum nefaria facinora in cælo et in terra signa et prodigia fore ait. Nihilominus etiam sic ipsis Dei placabilitatem esse propositam, salutem videlicet per fidem, in Christo justificationem, pignus Spiritus, sanctificationem, spem regni cælorum, remittente Deo et obliviscente in Christum ab ipsis commissa scelera. Petrus itaque accusat acriter Judæorum populum, aperte exclamans, universorum Salvatorem ac Redemptorem eos occidisse, in ligno suspendentes, et negasse Sanctum et Justum, et petiisse homicidam donari sibi ⁴⁶⁻⁴⁷. Adjungit his deinde: « Et nunc scio, fratres, quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri. Penitentini igitur, et convertimini ⁴⁸, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu, et accipietis gratiam Spiritus sancti. Vobis enim est repromissio, et filiis vestris ⁴⁹. » Quocirca, quamvis, inquit, facta sint signa et prodigia, salvabitur tamen quicumque Dominum ac cæli terræque potentem invocaverit. Verbum vero salutis in ipsa Hierosolyma, quæ prima occidit Dominum, promulgatum, et ita per omnes gentes circumlatum iri per sanctos apostolos, clare perspicit ex hoc prophetæ possit: « In monte Sion et in Jerusalem erit salvatus, et annuntiantes quos Dominus vocavit. » Nam ut a Paulo dictum est: « Nemo sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo ⁵⁰. » Vocati sunt igitur cum delectu ex omnibus beati discipuli, nec sponte sua ad

« Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ θήσω ὡς σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ. » Οὐρανὸν δὲ ὅταν λέγῃ, πάντα φησὶ τὰ ἐν οὐρανῷ ὅλον σάκκῳ τῷ σκότει καταμφέσαι, πενθοῦντα, καὶ ἀλγούντα, καὶ ὡσπερ διακεκραγῶτα τῷ σχήματι. Σημεῖα μὲν οὖν ἐν οὐρανῷ ταυτὶ φαίνῃ. Τὰ δὲ εἰς γῆν αἰμά τε καὶ πῦρ, καὶ ἀτμὶς ἢ καπνοῦ καταδηλώσειεν, οἶμαι, τὰς τῶν Ἰουδαίων συμφορὰς, ἃς ὁ παγχάλεπος αὐτοῖς πόλεμος ἐπεώρευσεν, ὃ τῆς διὰ τῶν Ῥωμαίων χειρός. Αἱματι γὰρ ἢ πᾶσα μὲν αὐτῶν κατεβράβηντο χώρα. Ἐμελλε δὲ ὁμοῦ ταῖς πόλεσι καὶ αὐτὸς ὁ διαδόχτος καταπίμπρασθαι νεῶς, οἰκοῖτε καπνίζεσθαι κατασεισμένοι. Ὅτι δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης καὶ ἐπιφανοῦς, καθ' ἣν ἅπασιν προκίσειται τὸ θεῖον βῆμα, Χριστοῦ διδόντος ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ τοιαῦτα τοῖς Ἰουδαίοις συμβῆσεται, διαμεμῆνυκεν εἰπὼν. « Πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. » Σημειωτέον δὲ πρὸς τούτους, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἐρωτώμενος παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὰ περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ περὶ

Καὶ ἔσται· Πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται· οἱ δὲ ἐν τῷ ὄρει Σιών, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καθότι εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ εὐαγγελιζόμενοι οὗς ὁ Κύριος προσκέκληται.

ΑΖ'. Ἔσεσθαι μὲν οὖν πάντῃ τε καὶ πάντως ἐπὶ ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιεργίαις ἐν οὐρανῷ, καὶ γῆ τὰ σημεῖά φησι, καὶ τὰ τέρατα. Προκίσειθαί γε μὴν καὶ οὕτως αὐτοῖς τὰ ἐξ ἡμερότητος Θεοῦ, τὴν διὰ πίστεως δηλονότι σωτηρίαν, τὴν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνην, τὸν ἀβραάμωνα τοῦ Πνεύματος, τὸν ἁγιασμὸν, τὴν ἐλπίδα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀμνησικάκως αὐτοῖς ἀνέντος Θεοῦ καὶ τὰ εἰς Χριστὸν ἐγκλήματα. Πέτρος γοῦν κατηρίσθη μὲν σφόδρα τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους, διαβρῆδην ἀνακεκραγῶς, ὡς ἀπεκτόνασι μὲν κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, καὶ ἠρνήσαντο μὲν τὸν ἅγιον, καὶ δίκαιον, ἐζήτησαν δὲ ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς. Προστίθει δὲ τούτους. « Καὶ νῦν, ἀδελφοί, οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε ὡσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. Μετανοήσατε οὖν, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὑμῖν γὰρ εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. » Οὐκ οὖν κἂν εἰ γένοιτο, φησὶ, σημεῖα, καὶ τέρατα, σωθήσεται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσθαι θεοπότην τὸν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς Κύριον. Ὅτι δὲ ἐμελλεν ὁ Λόγος τῆς σωτηρίας ἐν αὐτῇ καὶ πρώτῃ λαληθῆσεσθαι τῇ κυριοκτονῷ Ἱερουσαλὴμ, περιενεχθήσεσθαι δὲ οὕτω καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, σαφὲς ἂν γένοιτο, τοῦ Προφήτου λέγοντος. « Ἐν τῷ ὄρει Σιών, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καὶ εὐαγγελιζόμενοι, οὗς Κύριος προσκέκληκεν. » ὡς γὰρ Παῦλος γράφει, « Οὐχ ἑαυτοῦ τις λαμβάνει τὴν

⁴³ Isa. l, 3. ⁴⁴ Matth. xvi, 37. ⁴⁵ Act. ii, 20. ⁴⁶⁻⁴⁷ Act. iii, 13, 14. ⁴⁸ Ibid., 17, 19. ⁴⁹ Act. ii, 38-39. ⁵⁰ Hebr. v, 4.

τιμήν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. » Κέκληνται ἅποστολοι ἐκ πάντων οἱ μακάριοι μαθηταί, καὶ οὐκ αὐτόμολοι παρῆλθον εἰς ἀποστολήν, καθάπερ ὁ ἀπόπληκτος Φαρισαῖος ἐκεῖνος, ἤγουν νομικὸς, ὃς τοῖς τῆς μαθητείας ἀρχήμασιν ἑαυτὸν ἐνείει, προσέθει λέγων· « Κύριε, ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ. » Ταύτητοι καὶ ὁ Σωτὴρ παρενοχλοῦντά τε εἰκῆ, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἐπιτηδευμάτων οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἐγγὺς γεγονότα, παρωθεῖτο λέγων· « Αἱ ἀλώπεκες, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῖς γε μὴν ἐπιτηδεύειν ἔχουσιν εἰς ἀποστολήν ἐπεφώνει λέγων· « Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἀλιεῖς ἀνθρώπων. » Ματθαῖόν γε μὴν ἐξ αὐτῶν ἀνίστησι τῶν τῆς πλεονεξίας ἐργαστηρίων, ἀκολουθεῖν ἐπιτάττων· προσκέκληνται δὲ, κατ' ἰδίαν γε τὸ ἀποπεραινῆν δύνασθαι, καὶ μάλα νεανικῶς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, εἰ καὶ ἤρπασε τὸν προδότην ὁ τῆς ἀνομίας εὐρετής, καὶ πατήρ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἄτις ἰδοῦ ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅταν ἐπιστρέψῃ τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰουδα, καὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ συνάξω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ κατὰξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, καὶ διακριθήσονται πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου, καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραὴλ, ἃ διεσπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν γῆν μου κατεδιείλαντο, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κληροῦς, καὶ ἔδωκαν τὰ παιδάρια πόρναις, καὶ τὰ κορσῖα ἐπώλουν ἀντὶ τοῦ οἴνου, καὶ ἔπιον.

Αἴτις. Ἐκ τῆς Ῥοδοῦ βασιλείας ἀποβραγισῶν τῶν δέκα φυλῶν, καὶ διετημένον αὐτῷ, καὶ παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τε τὸν Ἐφραῖμ, καὶ τὸν Ἰούδα, οἱ μακάριοι γεγονῆσαι προφηταί. Λελαλήκασι δὲ τὰ παρ' ἀμφοῖν, τῆς ἄλλης αὐτοῖς προφητείας παρατεινούσης μέχρι καιρῶν τῆς αἰχμαλωσίας. Μετὰ δὲ γε τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκείθεν ὑποστροφὴν, καὶ τὴν γεγεννημένην κατὰ καιροῦς ἐπάνοδον, προσεφήτησαν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ Ἀγγαῖος τε καὶ Ζαχαρίας, καὶ μὲν τοι καὶ Μαλαχίας. Φαίνεται δὲ καὶ ὁ Ἐσδρας ὀλίγα ἄττα τῶν κατ' ἐκεῖνο καιρῶν, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις γεγεννημένων προσηγορίας. Μέννηται τοίνυν τῶν προκειμένων ὁ λόγος πράγματος οὐκ ἐν καιροῖς προφητῶν τῶν ἀρχαίων γεγεννημένου, ἀλλ' ὅτι δὴ μόλις Κύρου τὸν Ἰσραὴλ ἀνέντος ὑπενόστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Καὶ τί τὸ χρῆμα τὸ ἀξιάκουστον, τί δὲ δὴ γενέσθαι συμβέβηκεν, ἐροῦμεν ὡς ἐνι, τὴν τοῦ Ἐσδρα συγγραφὴν κομίζοντες εἰς ἀπόδειξιν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπανήλθον ἄρτι, καὶ δασμῶν, καὶ τῶν τῆς δουλείας ἀναπνεύσαντες πόνων οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπὶ τὸ βέβητον ἐτρέπαντο, καὶ ἦσαν οὐκ ἀσφαλεῖς τῶν διὰ Μωσέως τεθεσπισμένων ἐπιτηδεύται, καὶ φύλακες. Ἀποφάσκοντος γὰρ τοῦ νόμου, χρῆναί τινας ταῖς θυγατρῶν τῶν ἄλλοφύλων συγκατευνάζεσθαι, ὀλίγα φροντίσαντες τῶν θεῶν αὐτοῖς κεχρησμοφθμένων, ἄλλοτριαις γυναῖξιν ἐπεμίσηγοντο. Καὶ πρὸς τοῦτο λίαν δευσοφορῶν Ἐσδρας, περιεβήγγυτο μὲν τὴν ἐσθῆτα, κατωλοφύρετο δὲ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τῶν ἄλλοφύλων γυναῖκων ἀπαλλάττεσθαι παρεκάλει. Οἱ δὲ

apostolatum accesserunt : sicut stolidus Pharisæus ille, sive legisperitus, qui se discipulum esse velle gloriatus : « Sequar te, » inquit, « quocunque ieris ». » Quare et Salvator frustra obturbantem, et a studiis evangelicis remotissimum repellit, dicens : « Vulpes, » etc. Contra, ad apostolatam idoneis ait : **232** « Venite post me, et faciam vos fieri pisces hominum ». » Mathæum quidem ab ipsa avaritiæ officina excitat, sequi iubens. Vocati sunt autem, voluntate illius, ut erat consentaneum, potentissimi futuri ad strenuissime perflandum quod illi placeret : tametsi iniquitatis repertor et parens proditorem ex eo collegio rapuit.

βούλησιν, ὡς περ ἦν εἰκὸς, εἰσεσθαι δυνατώτατοι εἰς τὸν λαόν μου, καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραὴλ, ἃ διεσπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν γῆν μου κατεδιείλαντο, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κληροῦς, καὶ ἔδωκαν τὰ παιδάρια πόρναις, καὶ τὰ κορσῖα ἐπώλουν ἀντὶ τοῦ οἴνου, καὶ ἔπιον.

B

CAP. III.

VERS. 1-3. Quia ecce ego in diebus illis, et in tempore illo, quando convertero captivitatē Juda et Jerusalem ; et congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo cum eis ibi pro populo meo, et hereditate mea Israel, quos disperserunt in gentibus, et terram meam dividerunt, et super populum meum miserunt sortes, et pueros dederunt meretricibus, et puellas vendebant pro vino, et bibebant.

XXXVIII. A regno Roboam avulsis separatique decem tribubus, et universo Israele in Ephraim et Juda diviso, beati prophetæ exstiterunt. Locuti sunt autem quæ ad utrosque pertinerent, tota eorum prophetia se extendente usque ad tempora captivitatis. Post reversionem deinde Hierosolymam, et susceptum definito tempore reditum, prophetarunt ad Israel Aggæus, et Zacharias, Malachiasque similiter. Videtur item Esdras pauca quædam illis, atque adeo suis temporibus gerenda prædixisse. Meminit ergo propositus sermo rei quæ non ætate veterum prophetarum contigit, sed quando Cyro tandem dimittente, in Judæam Israelitæ redierunt. De re illa auditu digna, et quid factum sit, dicemus, quod satis erit, et ex historia ab Esdra conscripta narrationem petemus. Itaque reduces e servitute nuper in Judæam Israelitæ, vectigalium ac servitutis oneribus molestiisque liberati, desidiæ se tradiderunt, nec jam per Moysen sancita sedulo constanterque colebant et conservabant. Cum enim lex vetaret alienigenarum **233** filias ducere, illi divinum oraculum posthabentes, cum uxori bus alienigenis consuescebant. Id ægerrime ferens Esdras, veste conscissa Israelitas lugebat, et ut ab alienigenis separarentur obsecrabat. Quod illis est persuasum, timentibus, credo, iram divinam et futuram calamitatem, nisi honorem legi haberent, cum præsertim experientia majorum eis pro magistra esset. Postquam repudiata muliercularum multitudo

¹ Matth. viii, 19. ² Matth. iv, 19. ³ Matth. ix, 9. ⁴ III Reg. xi, 31. ⁵ I Esdr. ix, 3, ⁶ I Esdr. x, 11.

Hierosolyma discessit, tum finitimæ gentes non immerito exacerbatae sunt, et ipsæ quoque non mediocri affectæ injuria. Et illud insuper secum fortasse cogitabant. Quoniam enim Hierosolymæ muros Israelitæ instaurabant, et divinum templum reædificare nitentur, invidiæ telis saucii, et irati hostes, opus impedire aggrediebantur⁸⁷, illud, ut est verisimile, animis volentes, si Israel pristinam potentiam recuperaret, urbesque inuris communitas possideret, et universorum Deum defensorem haberet, qui in templo, ut antiquitus, coleretur, rursus dominaturum, et ejus jugum omnibus intolerandum fore, et vicinis tributa impositurum, eos in servitutem redacturum, eorum agris penitus devastatis, si qui velint, quamvis longo post tempore tantum eos contra intueri. Hac de causa subornarunt quosdam, qui eos nec templo, nec mœnibus struendis manum admovere patrentur. Cum frustra laborarent, Deo Israelitarum studia prosperante, armis deinde correptis, eos opprimere voluerunt. Verum, adjuvante Deo, victi ab ipsis interfectique sunt. Ad hoc autem proelium in vallem Josaphat multitudo sese collegit, qui locus non multis ab Hierosolyma stadiis versus orientem distat. Aiunt nudum et equitationi aptum esse. Cæterum potentiores quosdam Israelitis divinum templum exstruentibus invidisse, et nihil tamen profecisse, docebit beatus Esdras ita scribens: « In Artaxerxis autem regis Persarum temporibus, scripserunt ei de his qui habitabant in Judæa et Jerusalem, Balsamus, et Mithridates, et Sabellius, et Reatinus, et Belthetmus, et Geentethmus scriba, et reliqui ejus ordinis in Samaria cæterisque locis habitantes⁸⁸, » in hanc sententiam: Jerusalem fore civitatem inexpugnabilem, **234** nec ulla ratione aliis regibus subjectam; sed rebellantem audacissime, et, si antiquum statum ac dignitatem recipiat, Babyloniorum principibus, qui tum fuerint, curarum fluctus excitaturam. At enim his scriptis nihil omnino consecuti sunt. Rogabant porro quidam e Samaria, ut ipsis cum his qui Babylone revererant, laborare et ædificare liceret. Repulsam tulerunt. Quamobrem dum adversus illum postea machinationes se tuentur Israelitæ, non parum sunt defatigati.

ἀρχαίων, καὶ αὐτοῖς σαλεύσει φροντίδας τοῖς τῆς Βαβυλωνῶνος κατὰ καιροὺς ἡγουμένοις. Ἄλλ' ὤνησαν μὲν τὰ τοιάδε γεγραφέας παντελῶς οὐδέν. Παρεκάλουν δὲ τινες τῶν ἐν Σαμαρείᾳ, τῶν ἐκ Βαβυλωνῶνος μεταοικισθέντων συνεργάζεσθαι τε, καὶ συνοικοδομεῖν αὐτοῖς. Οἱ δὲ οὐκ ἤθελον, καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κεκμηχασιν οὐ μετρίως, ταῖς ἐκεῖνων ἐπιβουλαῖς ἀντεξάγοντες.

Est porro apud Esdræ in hunc modum: « Et audierunt tribulantes Judam et Benjamin, quod filii transmigrationis ædificant domum Domino Deo Israel. Et accesserunt ad Zorobabelem et principes familiarum, et dixerunt eis: Ædificemus vobiscum, quia sicut vos quærimus Deum vestrum, et ipsi nos sacrificamus a diebus Asaradam, regis Assur, qui duxit nos huc. Zorobabel autem cum comitibus

τοῦτο δρᾶν ἀνεπιθόντο, δεδιότες τάχα πού τὰ ἐξ ὀργῆς καὶ τῶν ἐσομένων αὐτοῖς, εἰ μὴ ἔλοιτο τιμᾶν τὸν νόμον, τῶν προγεγονότων τὴν πείραν ἐποιούοντο διδάσκων. Ἐπειδὴ ἀπεβέβλητο, καὶ ἀπεφοῖτα τῶν Ἱεροσολύμων ἡ τῶν ἀλλοφύλων γυναιῶν πληθὺς, λοιπὸν ἀναγκάως κατεπιχραίνοντο πρὸς ὀργὰς οἱ περὶ οἱκοὶ τῶν ἐθνῶν, ἅτε δὴ καὶ διὰ τούτων οὐ μετρίως ἐξυθρισμένοι. Καὶ πρὸς γε δὴ τούτῳ κάκεινό πού τάχα διελογίζοντο κατὰ σφᾶς αὐτούς. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀντεψίχον μὲν, ἐσπούδαζον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον ἐγείρειν ναόν, τοῖς τοῦ φθόνου βέλεσιν ἀνεκαίοντο πρὸς ὀργὰς, καὶ διακυλιεῖν ἐπεχείρουν, ἐκεῖνο διενθυμούμενοι, κατὰ γε τὸ εἶδος, ὡς εἰ γένοιτο πάλιν ὁ Ἰσραὴλ ἐν δυναστείᾳς ταῖς πρώην, καὶ τετειχισμένας μὲν ἔχοι τὰς πόλεις, ἐπαμύνοντα δὲ τὸν τῶν ὄλων θεόν, ἅτε δὴ τοῖς ἀρχαίοις ἐθεσι θεραπεύμενον ἐν ναῷ, πάλιν κατακρατήσει, καὶ ἀφόρητος ἔσται τοῖς ἀπανταχοῦ, καὶ δασμοὺς ἐπιβαλεῖ τῶν ὁμόρων τισί, καὶ ἀλώσονται πάντως, καταδηρομένων αὐτοῖς τῶν χωρῶν, εἰ δὴ τινες ἔλοιτο κἄν γούν ὀφὲ ἀντιβλέψαι μόνον. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας παρεσκευάζον μὲν τινὰς ἀπειργεῖν αὐτοῖς τῶν τε ἐπ' αὐτῷ τῷ ναῷ, καὶ τοῖς τεύχεσι παρεσκευασμένων. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀνόνητος ἦν ἡ σπουδὴ, θεοῦ κατευρύνοντος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὴν τῶν ἐπιτηδευμάτων ὁδόν, ὠπλίζοντο λοιπὸν, καὶ καταστρατεύειν ἤθελον. Ἄλλ' ἤλωσαν, καὶ πεπτῶκασι ἐπαμύνοντος αὐτοῖς θεοῦ. Γέγονε δὲ τῶν εἰς τοῦτο συναγερμένων ἡ ἄθροισις ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ, χωρὸς δὲ οὗτος οὐ πολλοὺς σταδίους ἀπέχων τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν τοῖς πρὸς ἡῶ μέρεσι. Ψιλὸν δὲ εἶναι φασί, καὶ ἱππῆλατον. Ὅτι δὲ διεφθονήκασι μὲν τινες τῶν δυνατωτέρων τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸν θεῖον ἐγείρουσι ναόν, ὤνησαν δὲ οὐδὲν, διδάξει λέγων ὁ μακάριος Ἐσδρας: « Ἐν δὲ τοῖς ἐπὶ Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνοις, κατέγραψαν κατὰ τῶν κατοικοῦντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ Βῆλεμος, καὶ Μιθριδάτης, καὶ Σαβέλλιος, καὶ Ῥάθιμος, καὶ Βέλτεθμος, καὶ Γεέντεθμος ὁ γραμματεὺς, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τούτοις συντασσόμενοι, οἰκοῦντες δὲ ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τόποις. » Ἦν δὲ τῆς γραφῆς τοιάδε τις ἡ δύναμις, ὡς εἶη μὲν πόλις ἄθραυστον ἔχουσα δύναμιν Ἱερουσαλήμ, ἤκουσα δὲ οὐδαμῶς τοῖς τῶν ἐτέρων χωρῶν βασιλεῦσιν· ἀντεγειρομένη δὲ μᾶλλον σφόδρα νεανικῶς, ἐν εἰ γένοιτο πάλιν ὑπονοστήσει πρὸς τὸ

Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῷ Ἐσδρα πάλιν· « Καὶ ἤκουσαν οἱ θλίβοντες Ἰουδαίαν, καὶ Βενιαμὴν, ὅτι οἱ υἱοὶ τῆς ἀποικίας οἰκοδομοῦσιν οἶκον τῷ Κυρίῳ Θεῷ Ἰσραὴλ· καὶ ἤγγισαν πρὸς Ζοροβάβελ, καὶ πρὸς τοὺς ἀρχοντας τῶν πατριῶν, καὶ εἶπον αὐτοῖς· Οἰκοδομήσωμεν μεθ' ὑμῶν, ὅτι ὡς ὑμεῖς ἐκζητοῦμεν τὸν θεόν ὑμῶν, καὶ αὐτῷ ἡμεῖς θυσιάζομεν ἀπὸ ἡμερῶν Ἀσαράδαν βασιλέως Ἀσσοῦρ τοῦ ἐνεγ-

⁸⁷ II Esdr. iii, passim; II Esdr. iv, 17. ⁸⁸ III Esdr. ii, 16.

καντος ἡμᾶς ὤδε. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ζοροβάβελ εἶπον· Ὁὐχ ὤμῖν καὶ ἡμῖν τοῦ οἰκοδομῆσαι οἶκον τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι ἡμεῖς αὐτοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἰκοδομήσομεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὡς ἐνετείλατο ἡμῖν Κύρος ὁ βασιλεὺς Περσῶν. Καὶ ἦν ὁ λαὸς τῆς γῆς ἐκλύων τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ Ἰουδα, καὶ ἐνεπείδιζον αὐτοὺς τοῦ οἰκοδομεῖν, καὶ μισθοῦμενοι ἐπ' αὐτούς, ἐβουλεύοντο τοῦ διασχεδάσαι βουλὴν αὐτῶν. » Ἄλλ' ἐπεβούλευον μὲν, ἀπρακτος δὲ καὶ τούτοις ἡ ἐπιχειρήσις ἦν. Ὅτι δὲ τῆς λαθραίου λοιπὸν ἀτυοῦσης ἐπιβουλῆς τὸν πολέμου νόμον ἦσαν στρατευόμενοι πάντες οἱ περιρικοί τῶν ἐθνῶν, ἠλώσαν τε, καὶ πεπτώκασι, κἀντεῦθεν ἀν μάθοις. Γράφει γὰρ ὤδε πάλιν ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ· « Καὶ ἐγένετο ὡς ἤκουσε Σαναβαλάτ, καὶ Τωβίας, καὶ οἱ Ἄραβες, καὶ οἱ Ἀμμωνῖται ὅτι ἀνέβη ἡ φυὴ τοῖς τείχεσιν Ἰερουσαλήμ, καὶ ὅτι ἤρξαντο αἱ διασφαγαὶ ἀναφράσσεσθαι, καὶ πονηρὸν αὐτοῖς ἐφάνη σφόδρα. Καὶ συνήχθησαν πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐξελεῖν, καὶ παρατάξασθαι ἐν Ἰερουσαλήμ. Καὶ πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, φησί, προσηυξάμεθα, καὶ ἐστήσαμεν προφύλακας ἐπ' αὐτούς, ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. Καὶ εἶπεν Ἰούδας· Συνερίθῃ ἡ ἰσχὺς τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὄχλος πολλός. » Καὶ σαίγγεται μὲν ἐν τούτοις τῆς κοιλιάδος ἡ μνήμη. Φέρι δὲ τοῦτο πάλιν εἰς ἡμᾶς ὁ τῆς παραδόσεως λόγος. Ἀξιώχρεως δὲ εἰς πίστιν ἡ προφητεία καὶ αὐτὸν ἡμῖν τὸν τοῦ πολέμου χῶρον κατονομάζουσα. Ταυτησὶ τῆς ἱστορίας μεμνησθαὶ φαμεν, συνάξειν λέγοντα πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν κοιλιάδα τοῦ Ἰωσαφάτ. Δῆλον δὲ ὅτι οὐκ ἄγοντα δεξί, ἀλλ' ὅτι βουλόμενα ἐλθεῖν οὐ κωλύσει. Διακριθῆσεσθαι δὲ πρὸς ταῦτα περὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς αὐτοῦ κληρονομίας, ἣν καταδειλάντο διαρπάζοντές που τάχα τὰ τῶν Βαβυλωνίων λέψανα, καὶ ἐν καιρῷ τῆς ταλαιπωρίας συνεπιτιθέμενοι, καὶ πόρναις μὲν τὰ παιδάρια χαρίζομενοι, κροθέντες δὲ τὰ κόρια πρὸς ἀσυνήθη πορνεῖαν, καὶ οἶον ἐκκαπλεύοντες ταῖς ἐτέρων ἀσελγίαις, εἶτα τοὺς ἐντεῦθεν μισθοὺς εἰς τροφὰς καὶ μέθας συλλέγοντες.

Φαμὲν δὲ τι καὶ ἐφ' ἡμῶν τοιοῦτον γενέσθαι, τὴν δὲ Χριστοῦ λύτρωσιν ἐνενοηκότες. Ἐξείλετο μὲν γὰρ ἡμᾶς αἰχμαλώτους ὄντας, καὶ ὑπὸ τυράννῳ πράττοντας, πικρῶν, φημί, δὴ τῷ Σατανᾷ, ἀνεκόμισε δὲ ὡσπερ εἰς γῆν ἁγίαν, εἰς πολιτείαν εὐαγγελικὴν, εἰς ἕξιν εὐμαθεστάτην, εἰς πόλιν τετειχισμένην τὴν νοτήν Ἰερουσαλήμ, ἣτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, « Οἰκοδομεῖσθαι παρασκευάσας, ὡς λίθους τιμίους εἰς κἀν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. » Ἄλλὰ τοῖς ἐκ βασιλείας πόνοις ἡ τῶν δαιμονίων ἀνεφλέχθη ἀνοσία πληθὺς, καὶ μέντοι πρὸς τούτοις οἱ τοῖς ὀργμασι τῆς ἀληθείας μαχόμενοι, πολλοὶ μὲν εἰς κατὰ τῶν ἁγίων ἐφόδους πεποιήνται, ἠδίκησαν δὲ οὐδὲν προσπίζοντος Θεοῦ, παραθαρσύνοντος δὲ Χριστοῦ, καὶ λέγοντος, θλίψιν ἐξετε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ « Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Ὑθλος μὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις σαθρὸς, καὶ γραῶδης, ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς ἐν τῇ κοιλιάδι τοῦ Ἰωσαφάτ ἡ παρὰ Θεοῦ κατὰ πάντων κρίσις, μετὰ τὸ ἀναβιώνα

A suis respondit : Non vobis et nobis, ut ædificemus domum Deo nostro, quoniam nos ipsi idipsum ædificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarum. Et fuit populus terræ dissolvens manus Juda, et impediabant ipsis ædificationem, et conducebant adversus eos consiliatores, ut destruerent consilium eorum⁸⁹. » Sed eorum insidiæ et molitiones ad nihilum reciderunt. Ubi postmodum omissis fraudibus clandestinis, vicinæ gentes omnes in apertam vim ac bellum eruperunt, cæsæ fugatiæque sunt. Quod inde cognoscas. Rursus enim libro secundo sic est : « Et factum est, cum audisset Sanahalat, et Tobias, et Arabes, et Amanitæ, quod ascendit germen muris Jerusalem, quoniam incœperunt cicatrices obduci, et molestum eis visum fuit valde. Et congregati sunt omnes in unum, ut venirent, et percuterent in Jerusalem, et facerent direptionem. Et oravimus ad Deum nostrum, inquit, et statuimus custodes super eos die ac nocte a facie eorum. Et dixit Judas : Contrita est fortitudo inimicorum et multitudo magna⁹⁰. » In his nulla mentio vallis Josaphat. Hoc autem ad nos traditione pervenit. Meretur quoque fidem prophetia, ipsum nobis conflictus locum nominans. Et hujus historiæ meminisse prophetam dicimus, dum vaticinatur Deum congregaturum in vallem Josaphat omnes gentes : non invitæ sine dubio congregabit, sed eo volentes convenire non prohibebit, ut cum illis disceptet²³⁵ de Israel et hæreditate sua, quam dividerint, Babyloniorum reliquias diripientes, credo, et temporibus miseris eos adorantes, et pueros meretricibus donantes, partesque corporis verecundas inusitatis stupris objicientes, et tanquam nundinis aliorum libidini vendentes, indeque in epulas et ebrietates sumptum colligentes.

Non dissimile quiddam et in nobis factum affirmare possumus, cum redemptionem Christi cogitamus. Captivos enim nos, et tyranno, importuno, inquam, Satanæ subditos eripuit, et quasi in terram sanctam reduxit, ad vitam evangelicam, ad habitum et mores, quorum facillima est cognitio, ad urbem muro cinctam, novam Jerusalem, quæ est Ecclesia Dei viventis, aptos reddens ut tanquam lapides pretiosi⁹¹, « Superædificemur in templum sanctum, in habitaculum Dei, in spiritu⁹². » Sed invidiæ doloribus nefanda dæmonum turba incensa, atque insuper dogmatum veritatis adversarii crebras in sanctos incursiones fecerunt ; nihil tamen iis nocuerunt, Deo protegente et Christo fiduciam afferente, illis verbis : « Confidite, quia ego vici mundum⁹³. » Frivola et anilia sunt quæ apud Judæos circumferuntur, olim in valle Josaphat, ubi mortui in vitam redierint, Deum de omnibus judicium habiturum, et quotquot sub cælo sunt,

⁸⁹ I Esdr. iv, 1-5. ⁹⁰ II Esdr. iv, 7-10. ⁹¹ I Petr. ii, 5. ⁹² Ephes. ii, 21, 22. ⁹³ Joan. xvi, 33.

de his quæ adversum ipsos perpetraverint, rationem reddituros⁶⁴. Quæ cogitatio fieri nequit quin ridicula sit, quandoquidem divinitus inspirata Scriptura prophetiam completam esse dicit, et pugna commissa in valle Josaphat, a vicinis gentibus pœnas exactas. Irruerunt enim, ut dixi, in reliquias Israelis, quamvis jactati ærumnis longe plurimis; Babylonis siouidem in servitutem traditus fuerat.

VERS. 4-6. *Et quidem quid mihi et vobis, Tyrus, et Sidon, et omnis Galilæa alienigenarum? Nunquid retributionem vos retribuitis mihi, aut iram in corde retinetis mihi? Velociter et cito reddam retributionem vestram in capita vestra. Pro eo quod argentum meum et aurum meum tulistis, et electa mea, et bona intulistis in templa vestra. Filios Juda, et filios Jerusalem vendidistis filiis 236 Græcorum, ut ejiceretis eos ex finibus suis.*

XXXIX. Omnes itaque gentes contra Israelæm congregati sunt, Moabitæ, Idumæi et Jebusæi, Ammonitæ et reliquæ. Hujus consilii et facinoris antesignanos fuisse reor Damascenos, Tyrios, et qui appellabantur Philistiim, et usque ad ipsam Geth, quæ alienigenarum dicitur. Quocirca sic eos universorum Deus affatur: « Quid mihi et vobis, Tyrus, et Sidon, et omnis Galilæa alienigenarum? » Quas enim occasiones feritatis, inquit, habentes, ærumna pressum Israelæm, et a Babylonis non vulgaribus incommodis oneratum scelerate opprimitis, et acerbe illi insultantes, et me forte irridentes quodammodo, qui eum servavi et defendi, ac probris non dubitantes lacerare, imo vero reipsa officere? Quare brevi ultionem recipietis, et veniet vobis in caput vestrum; pœnas enim mihi vobiscum in valle Josaphat disceptaturo pendetis. Accusat autem eos, ut qui electa templi diriperint, et aurea vasa compilarint, atque ad suorum deorum honorem dedicaverint. Intolerandum porro, et durum negotium, et quod satis sit ad offendendum Deum, cujus illa vox: « Gloriam meam alteri non dabo, neque laudem meam idolis⁶⁵. » Quid enim aliud fuerit sacrosanctis anathematis idolorum fana condecorare, quam propemodum proclamare ac dicere, universitatis hujus Deum secundas tenere, illa autem primas, et salutem dare posse, a quibus adorentur? Nec sufficit vobis, inquit, ad impietatem, divinis donariis spoliaste templum meum, insuper filios Juda et filios Jerusalem vendidistis Græcorum filiis. Factum istud verisimile est, ut aliqui nempe ex Israel in terras gentium deportarentur, ementibus et abducentibus aut Tyriis fortasse, aut aliis mercaturam facientibus, et quæstui comparando deditis.

Α τούς νεκρούς. Ολονται δὲ ὅτι τῶν εἰς αὐτοὺς ἕνεκα γεγόντων ἀποτιοῦσι λόγους, οἱ κατὰ πῶσαν τὴν ὕπ' οὐρανόν. Ἀμοιρήσει δ' ἂν οὐδαμῶς τοῦ γελάσθαι πρέπειν τὸ ἐνθύμημα αὐτοῖς, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὰ τῆς προφητείας ἐκπεπεράνθαι λεγούσης, καὶ ὅτι δίκας ἐξήτηνται παρὰ Θεοῦ τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν, τοῦ πολέμου γεγόντος ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. Ἐπέθρωσκεν γάρ, ὡς ἔφη, τοῖς λειψάνοις τοῦ Ἰσραὴλ, καίτοι πλείστην ὄσσην ἀνατλάντος ταλαιπωρίαν, δέδονται γάρ τοῖς Βαβυλωνίοις.

Καὶ γε τί ἔμοι καὶ ὑμῖν, Τύρος, καὶ Σιδῶν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; μὴ ἀνταπόδομα ὑμῖς ἀνταποδίδοτε μοι, ἢ μνησικακεῖτε; Ὁξέως καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν. Ἀπὸ ὧν τὸ ἀργύριόν μου, καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάβετε, καὶ τὰ ἐπιλεκτά μου, καὶ τὰ καλὰ εἰσενέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν. Τοὺς υἱοὺς Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἱερουσαλήμ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἐξώσητε αὐτοὺς ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῶν.

ΑΘ'. Ἔθνος μὲν οὖν ἅπαν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ συναγγήγερται, Μωαβίται, Ἰδουμαῖοι, Ἰεβουσαῖοι, Ἀμμανίται, καὶ οἱ λοιποί. Κατάρξαι δὲ, οἶμαι, βουλής, καὶ ἐγγειρημάτων Δαμασκηνοῦς, καὶ Τυρίους, καὶ τοὺς καλουμένους Φιλιστιεῖν, καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Γέτ, ἥτις καλεῖται καὶ ἀλλοφύλων. Τοιγάρτοι καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Καὶ τί ἔμοι καὶ ὑμῖν, Τύρος, καὶ Σιδῶν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; » Ποίας γάρ, φησί, τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀγριότητος ἔχοντες, ταλαιποροῦντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ταῖς ἐκ Βαβυλωνίων συμφοραῖς οὐ μετρίως κατηχθήμενον ἀνοσίως ἐπιφορτίζετε, πικρῶς ἐπιθαίνοντες, καὶ ὅσον ἐμὲ γελῶντες τὸν σώζοντα τάχα που, καὶ ἀμυνόμενον, καὶ τὰ ἐχθρῶν εἰς ἐμὲ τολμῶντες λέγειν, μάλλον δ' ἤδη καὶ ὁρᾶσαι; Οὐκ οὖν εἰς μακρὰν ἀπολήψασθε τὸ ἀνταπόδομα. Ἥξει δὲ ὑμῖν εἰς κεφαλὴν· δίκας γάρ ἀποτιεῖτε ἔμοι τῷ διακριθησομένῳ πρὸς ὑμᾶς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. Ἐγκαλεῖ δὲ αὐτοῖς ὡς διηρηκακοὶ μὲν τὰ ἐπιλεκτά τοῦ ναοῦ, καὶ τὰ χρυσᾶ σκευῆ σεσυληκόσι, καὶ ταῖς τῶν ἰδίων Θεῶν ἀνατεθεικόσι τιμαῖς. Ἀφόρητον δὲ τὸ χρῆμα, καὶ πικρὸν, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον εἰς γε τὸ δύνασθαι καταλυτῆσαι Θεόν. Ἐφη γάρ, ὅτι· « Τὴν δόξαν μου ἐτέρω οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετὰς μου τοῖς γλυτοῖς. » Τί γὰρ ἕτερον ἂν εἴη τὸ τοῖς θεοῖς ἀναθήμασι τοὺς τῶν εἰδώλων κατακαλύνειν ναοὺς, ἢ μονονουχί διακεκραγένοι, καὶ λέγειν, ὡς εἴη μὲν ὁ τῶν ὄλων Θεός ἐν δευτέροις, τὰ δὲ ἐν λόγοις τοῦ προδύοντος, καὶ σώζειν εἰδότας τοὺς ἰδίους προσκυνητάς; Καὶ οὐκ ἀπύχρη, φημί, εἰς δυσσέθειαν, ὑμῖν τὸ τῶν θεῶν ἀναθημάτων τὸν ἐμὸν γυμνῶσαι νεῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἱερουσαλήμ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων. Γενέσθαι δὲ τι τοιοῦτον εἰκὸς, ὡς ἐν ταῖς χώραις τῶν ἐθνῶν τινὰς ἀποχομισθῆναι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀπεμπολούντων αὐτοὺς ἢ Τυρίων τυχόν, ἢ καὶ ἑτέρων, οἷς ἐμπορία τὸ σπουδαζόμενον, καὶ φιλοκερδεῖν τὸ ἐπιτήδευμα.

⁶⁴ 1 Petr. iv, 5. ⁶⁵ Isa. xliv, 8.

Πρέπει δ' ἐν ὁ λόγος, ὡς γέ μοι φαίνεται, καὶ τοῖς Α τῶν ἀνοσιῶν προσετηκόσιν αἰρέσειων, οἳ τοὺς υἱοὺς τῆς Ἐκκλησίας μονονουχὶ διαρπάζοντες τῇ τῶν Ἑλλήνων καταπλοῦσι σόφῳ, ἵνα πολυπλόκων ἐνοιῶν ἀναπιμπλάμενοι, πικροὶ γένωνται. ζητηται, μᾶλλον δὲ ἀπειθεῖς τε καὶ ἀλιτήριοι, καὶ τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, καίτοι δέον ἀπλῆ διαβιῶναι φράσει, καὶ τὴν ἀκατήλευτον λόγον τῆς ἀληθείας μελετᾶν. Ἐξω δὴ οὖν τῶν ἰδίων ὀρίων γενέσθαι τοὺς ἠπατημένους παρασκευάζουσιν. Ὅροι δὲ ὡσπερ καὶ χώρα τῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀληθείας ἡ γνῶσις, καὶ τὸ εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀκριβῶς ἐξητασμένων εἰς ὀρθότητα νενευκός. Λέγοιτο δ' ἂν εἰκότως χρυσᾶ σκεύη, καὶ ἀργυρῶ, καὶ ἐπιλεκτά Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸ ἀληθές οἱ πίστευι κατηγλαῖσμένοι, καὶ τοῖς ἐξ ἔργων ἀγαθοῖς εὐχήμεσι κερυρωμένοι, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας διαστίλθοντες κάλλει. Ἄλλ' εἰ γένοιτό τινα τῶν ὧδε λαμπρῶν τοῖς τῆς ἀπάτης ἀλῶναι βρόχοις, ἀκούσονται πάντως οἱ τῆς ἀπάτης εὐρεταί, « Τὸ ἀργυρίον μου, καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάθετε, καὶ τὰ ἐπιλεκτά μου εἰσηνέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν. » Ἐγκλημα δὲ τοῦτο δεινόν τε καὶ δυσδιάφυκτον. Ἀμαρτάνοντες γὰρ εἰς τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανεν, αὐτὸν ἀδικοῦσι Χριστὸν, ᾧ πάντῃ τε καὶ πάντως τὰς τῶν εἰς αὐτὸν πεπλημμελημένων δίκας ἀποτιοῦσιν.

Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω αὐτοὺς ἐκ τοῦ τόπου, οὗ ἀπέδυσθε αὐτοὺς ἐκεῖ· καὶ ἀνταποδώσω ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν. Καὶ ἀποδώσωμαι τοὺς υἱοὺς ὑμῶν, καὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν εἰς χεῖρας υἱῶν Ἰούδα, καὶ ἀποδώσονται αὐτοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν εἰς ἔθνος μακρὰν ἀπέχον, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν.

Μ'. Ἄπρακτα μὲν τὰ Τυρίω ἐξεσθαι μηχανήματα, καὶ τὰ ἐκ τῆς δυστροπίας εὐρέματα κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἐναργέστατά φησιν, ἐξ ἀντιστρέφου δὲ ὡσπερ γενέσθαι τοῖς ἡδίκηκόσι τὴν συμφορὰν, καὶ τὰς ἴσους ἐναλῶναι κακοῖς, μονονουχὶ πιπτούσης εἰς κεφαλὰς τῶν ἀνόσια πεπλημμεληκότων τῆς ἰσοστάθμου δίκης. Ὡσπερ γὰρ αὐτοὶ τὸ ἐξ Ἰούδα γένος εἶλον, εἶτα τοῖς ἀνδραποδισταῖς δεδώκασιν, ἀποκομίζειν εἰπόντες εἰς ἔθνος μακρὰν, οὕτω τὰ αὐτῶν ἀπεμπολησθήσεσθαι τέκνα φησί, διὰ χεῖρας Ἰούδα. Καὶ ὅτι πάντως τοιαύδε συμβήσεται, προσεμπεδοῖ λέγων, « Ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. » Ἀνήνυτον δὲ πάντως οὐδὲν ὀ φθέγγεται Θεός. Καὶ γοῦν ἔφη Χριστός· « Οἱ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. » Καὶ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Εἰ δὲ ὀ τις ἔλοιτο περιαρθεῖν τὰ πνευματικὰ, καὶ τῶν κεκρυμμένων ἀναπιμπλάσθαι νοημάτων, ἐνοήσῃ πάλιν, ὅτι καὶ Ἑλλήνων παῖδες οἱ ταῖς δοκησισοφίαις ἐξωφρυωμένοι, καὶ μὴν καὶ αἰρετικοὶ πολυπλόκοι ἀπάτης εὐρήμασι τὸ δοκεῖν τί σφισιν αὐτοῖς ἀπονέμονται, ἀποφέρουσι τῶν ἀπλουστέρων τινὰς τῆς ὀρθῆς τε καὶ ἀμυμῆτου πίστεως, ἧς ἂν ἔχοιεν παρὰ Θεοῦ, καὶ τοῖς βρόχοις τῆς ἀπάτης ἐνδέοντες μονονουχί, καὶ ἐν δορυκῆτων μοίρᾳ λαβόντες, ἀποκομίζουσι τῶν τῆς ἀληθείας ὀρων ὡς ἀποτάτω. Ἄλλ' ὀγε

Hic sermo, si recte ratiocinor, etiam in nefandarum hæresum præsidēs quadrabit, qui Ecclesiæ filios tantum non abripientes, Græcæ philosophiæ vendunt, ut impeditis intelligentiis repleti, molesti disputatores, vel potius increduli et pestilentes evadant, recta pervertentes, cum secundum simplicem locutionem vivere, et sermonem veritatis nulla fraude corruptum meditari oporteat. E finibus igitur ut ejiciantur ab ipsis decepti, in causa sunt.

237 Finis vero, sicut et regio filiorum Ecclesiæ, cognitio veritatis est, et quod ad omne quidquid accurate ad rectitudinem exploratum est, vergit. Ac merito sane, et vere vasa aurea, et argentea, et electa Dei vocari possunt fide exornati, et operum gloria inaurati ac pietatis splendore corusci.

B Quod si contigerit quempiam horum ita clarum ac nitidum fallaciæ laqueis irretiri, audient plane fallaciarum inventores: « Argentum meum et aurum meum tulistis, et electa mea intulistis in delubra vestra. » Crimen istud horribile est, et supplicium difficulter effugiet. Peccantes namque in fratres nostros, pro quibus Christus mortuus est ⁶⁶, in Christum ipsum sunt injuriosi, cui omnino, et omnium quæ in eum peccaverint, pœnas persolvunt.

VERS. 7, 8. *Ecce ego suscito eos de loco, ubi vendidistis eos illic; et reddam retributionem vestram in capita vestra. Et vendam filios vestros et filias vestras in manus filiorum Juda, et venundabunt eos in captivitatem, in gentem quæ procul, quoniam Dominus locutus est.*

XL. Tyrorum machinationes et perversa inventa contra Israel inania fore, perquam dilucide affirmat, et iis qui læserunt, quasi ex adverso calumnitatem remetiendam, paribusque malis probe involutum iri, tantum non simili pœna recedente in capita eorum, qui impie deliquerunt. Quomodo namque ipsi genus Juda captivum fecerunt, deinde pro mancipiis venditum, ad remotas gentes abduendum dederunt: sic eorum liberos per manus Juda venales futuros testatur, et ad unguem idem passuros testificans, ait, « Quia Dominus locutus est. » Nihil autem omnium quæ Deus loquitur, ad rem non confertur. Itaque Christus inquit: « Verba mea non interibunt ⁶⁷. » Et hæc quidem historie.

Quod si cui placet considerare spiritualia, et abditis intelligentiis se explere, cogitabit etiam Græcos, falsa opinione sapientiæ supercilium tollentes, ac præterea hæreticos, ob involuta fallaciarum inventa existimantes se esse aliquid, simpliciorum quosdam a recta et inculcata fide, quam a Deo habere possint, avertere, et imposturæ laqueis irretitos, propemodum servorum **238** loco, quos armis ceperint, a finibus veritatis abripere quam longissime. Cæterum universorum Deus eorum im-

⁶⁶ 1 Cor. viii, 11. ⁶⁷ Matth. xxiv, 25.

probitatem infringit, et deceptos quidem liberos dimittens, filios pravorum doctorum ad Judam adducit. Per hos nihilominus intelligi possint divini discipuli, et quotquot Christi mysterium loquuntur, quique ab illorum frandibus liberatos, ad præclaram et amabilem ejus servitutum reducunt, et non secus atque captivos rapiunt, ad suum eos habitum sententiamque transferentes, quæ ab illorum multis millibus distat. Magnum quippe intervallum inter sanctorum et istorum doctrinam cernitur. Dicitur etiam Christus ex Græca superstitione ad cognitionem ejus, qui natura est Deus, conversos ut captivos accipere. Sic enim David: « Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus⁶⁶. »

VERS. 9-12. *Prædicate hæc in gentibus, sanctificate bellum, suscite pugnatores, accedite, et ascendite, omnes viri bellatores. Concidite aratra vestra in gladios et sulces vestras in lanceas. Non fortis dicat: Valeo ego. Congregamini, et intrate omnes gentes per circuitum, et congregamini illuc, mansuetus sit pugnator. Consurgant, et ascendant gentes in vallem Josaphat, quia ibi sedeo ut judicem omnes gentes in circuitu.*

XLI. Conminatus gentibus, passuras malum quod aliis fecerant, et scelera sua pro dignitate luituras, jam orationem ad cultores suos convertit, quos minime timidos et effeminatos, quin potius animosos ac strenuos esse hortatur, et tantum non adhibere præconium, quod ab omnibus exaudiat, et ad pugnam gentes dehinc colligere, easque inflammare, ut huc gradum accelerent, tametsi fortasse vitam quietam et a bello abhorrentem agere malint. Hoc autem est reddere audientissimos, et persuadere, uti confidant, ipso propugnante, hostium sese potituros. Itaque, « in gentibus hæc prædicate, inquit, et sanctificate bellum. » Jam hoc, « sanctificate, et rursus nihil est aliud quam, mihi velut consecrate; ego enim bellabo et ad gloriam meam res agetur. Occumbent enim, qui honorem meum lignis et lapidibus tribuerunt. Omne autem quod sanctificari dicitur, semper cum divina gloria 239 conjunctum est. Ideo ait: « Sanctificate bellum, suscite pugnatores. » Et adhuc subjungit, « Accedite, omnes viri bellatores. » Ponat agricola curas et studium sibi charissimum; ex aratro rhomphæam, et e falce lanceam sibi fabricet; non enim terram colendi tempus est, sed Deo contempto dandi pœnas. Quod si quis infirmus fuerit, ne imbecillitatem prætexat; mentiatur potius, si lubet, et sibi vires non desse autumet. Absit enim ut ab his armis se removeat! Congregamini igitur, omnes, inquit, qui circum Judæam habitatis, et mitis quoque pu-

τῶν ὄλων Θεὸς ἀπρακτον αὐτῶν ἀποφαίνει τὴν κακουργίαν, καὶ ἀνίησι μὲν τοὺς ἠπατημένους, τοὺς δὲ τῶν ἀπατησάντων κατὰ μάθησιν υἱοὺς προσάγει τοῖς ἐξ Ἰουδα. Νοθεῖεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ θεοπέσοι μαθηταί, καὶ ὅσοι τὸ Χριστοῦ λαλοῦσι μυστήριον, οἱ δὲ τῆς ἐκείνων πλάνης ἀπαλλάττοντες, εἰς καλὴν τε καὶ ἀξίεραστον ἀποφέρουσι δουλείαν, τὴν ὑπὸ Χριστῷ δηλονότι, καὶ ὅσον αἰχμαλώτους ἀρπάξουσι, μετατιθέντες εἰς τὴν ἑαυτῶν ἕξιν τε καὶ γνώμην, ἥτις ἐκείνων ἐστὶν ἀποτάτω. Πολὺ γὰρ τὸ μεταξὺ τῆς γνώμης τε τῶν ἁγίων, καὶ τῆς τῶν τοιούτων ὁρᾶται. Λέγεται δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπάτης εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ μετενηγεμένους ὡς αἰχμαλώτους εἶναι. Ἐφη γὰρ ὁ Δαβὶδ, « Ἀναβάς εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, δέδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. »

Κηρύξατε ταῦτα ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἀγιάσατε πόλεμον, ἐξεγείρατε τοὺς μαχητὰς, προσαγάγετε, καὶ ἀναβαίνατε πάντες ἄνδρες πολεμισταί. Συγκόψατε τὰ ἄροτρα ὑμῶν εἰς ῥομφαίας, καὶ τὰ δρέπανα ὑμῶν εἰς σειρομάστας. Ὁ ἀδύνατος λεγέτω Ἰσχύω ἐγώ. Συναθροίσεσθε, καὶ εἰσπορεύσεσθε πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν, καὶ συνάχθητε ἐκεῖ, πρᾶς ἔστω πολεμιστής. Ἐξεγειρέσθωσαν, καὶ ἀναβαίρέτωσαν τὰ ἔθνη εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, ὅτι ἐκεῖ καθῶ τοῦ διακρίναι πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν.

ΜΑ'. Ἀπειλήσας τοῖς ἔθνεσι τὰς ἐξ ἀντιστρόφου συμφορὰς, καὶ τὴν ἀνοσίωμ ἔργων ἰσοπαλῆ τὴν δίχην, καθίστησι τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἰδίους ἡδὴ προσκνητὰς, ὡς ἥμισα μὲν δειλοὺς, καὶ ἀνάδρους, εἶναι δὲ μᾶλλον κελεύει νεανικούς, καὶ μονονουχὶ διαπρωσίω κεχρησθαι κηρύγματι, συλλέγειν τε ἡδὴ πρὸς μάχην τὰ ἔθνη, καὶ ἀνάπτειν ἐπειγεσθαί πρὸς τοῦτο αὐτὰ, κἂν εἰ ἔλοινο τυχὴν τὴν ἡρεμαίαν τε καὶ ἀφιλόμαχον ἐλέσθαι ζήτην. Τοῦτο δὲ ἦν εὐτολμοτάτους ἀποφαίνοντος, καὶ ἐπ' αὐτῷ θαρβεῖν ἀναπέθοντος, ὅτι καὶ τῶν ἐχθρῶν ἀμείνους ἔσονται αὐτοῦ προασπίζοντος. « Ταῦτα δὴ οὖν ἐν τοῖς ἔθνεσι κηρύξατε, φησι, καὶ ἀγιάσατε πόλεμον. » Καὶ τὸ Ἀγιάσατε πάλιν ἐστὶν, Ἐμοὶ καθιερώσατε τρόπον τινὰ, ἔσομαι γὰρ ὁ μαχητὴς ἐγώ, καὶ εἰς ἐμὴν δόξαν ἔσται τὸ δρώμενον. Τεθνήσκοντα γὰρ οἱ τὴν ἐμὴν δόξαν ἀνάψαντες ξύλοις τε καὶ λίθοις. Ἐπαν δὲ τὸ ἀγιάζεσθαι λεγόμενον, εἰς δόξαν αἰεὶ προσάγεται Θεοῦ. Διὰ τοῦτο φησιν « Ἀγιάσατε πόλεμον, ἐξεγείρατε τοὺς μαχητὰς. » Καὶ δὴ καὶ ἐπιφωνεῖ, καὶ φησι, « Προσαγάγετε, πάντες ἄνδρες πολεμισταί. » Καταληγέτω μὲν ὁ γηπόνος τῶν αὐτῷ φιλαϊτάτων φροντίδων, καὶ σπουδασμάτων. Μεταχαλκευέτω δὲ τὸ μὲν ἄροτρον εἰς ῥομφαίαν, τὴν δὲ δρέπανην εἰς σειρομάστας. Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦ γηπονεῖν ὁ κηρὸς, ἀλλὰ τοῦ δίδοναι δίκας ἠτιμασμένω Θεῷ. Εἰ δὲ δή τις εἴη καὶ ἀδύνατος, φησὶ, καὶ σῆψιν ἐχέτω τὸ ἀναλκὲς, ψευδέσθω δὲ καὶ ἀπὸ τῆς εἰ βούλεται, καὶ λεγέτω τὸ δύνασθαι. Μὴ γὰρ δὴ τῶν ὄλων ἦτω μακράν. Συναγειρέσθε δὴ οὖν ἅπαντες, φησὶν, οἱ κύκλι τῆς Ἰουδαίας, καὶ ὁ πρᾶς ἔσται:

⁶⁶ Psal. LXVII, 19.

μαχητής, τουτέστι, καὶ εἰ τις τῶν ἀοργήτων εἴη, ἄγνωστος καὶ οὗτος μαχητής. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγει, οὐδενὸς τὸ σύμπαν ὑπολειμμένου· Ἐὰν εἰ γηπόνος τις εἴη, καὶ εἰ δειλὸς τε καὶ ἀνανδρὸς (οὗτος γὰρ ὁ ἀδύνατος), καὶ εἰ πρῶος, καὶ ἀφιλοπόλεμος, παραθηγέσθω πρὸς μάχην. Παραιτήσομαι γὰρ οὐδένα. Διακρινῶ δὲ ἅπαντας ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. Τὸ δὲ Διακρινῶ σημαίνει, ὅτι Κριτής ἔσομαι δυνατὸς, ποιναῖς τε καὶ δίκαις ἐνείεις τοὺς διαρπάσαντας μὲν γῆν τὴν ἐμήν, κλήρω δὲ διαλαχόντας τὸν Ἰσραὴλ, καὶ πόρναις μὲν δεδωκότας τὰ παιδάρια, καταπραχότας δὲ τὰ κοράσια, καὶ ὡς οἶνον ἐκπεπωκότας.

Ἐπιφωνήσει δ' ἂν τὰ τοιάδε πάλιν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἐχθροῖς ὁ Κύριος, οἳ καὶ παμπληθεῖ, καὶ ἄλλῃ δυνάμει χρώμενοι τῶν ἁγίων καταστρατεύονται, πεσοῦνται δὲ πάντες αὐτοῦ προασπίζοντος, κακείνους μὲν κατατρέφοντος, ἀνατειχίζοντος δὲ τοὺς ἰδίους προσκυνητὰς πίστει, καὶ ἐλπίδι, καὶ ἀγάπῃ, καὶ τῆς ἰδίας ἡμερότητος ὀγαθοῖς.

Ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι παρέστηκεν τρυγητὸς, εἰσπορεύεσθε, πατεῖτε, διδοὶ πλήρης ἡ ληνός· ὑπερχειταὶ τὰ ὑπολήνια, ὅτι ἐπληθύνθη τὰ κικὰ ἀντῶν. Ἐχοὶ ἠκούσθησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης, ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης. Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσιν, καὶ τὰ ἄστρα δύσουσιν τὸ φέγγος αὐτῶν. Ὁ δὲ Κύριος ἐκ Σιών ἀνακράξεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ δώσει φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ.

MB'. Τὰ μὲν πρόσωπα τῶν ἐθνῶν τῆς Ἰουδαίας ἦν, Ἀραβὰς τε φημί καὶ Τυρίους, Γεθβαίους, καὶ Φιλιστιεῖν, Μωαβίτας, καὶ Ἰδουμαίους, Ἀμμανίτας, καὶ Γεργεσαίους, οἵονεὶ σάλπιγγι κεχρημένους συναγείρειν ἐκέλευσεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τεθηγόμενους, καὶ πικρὰς ὑφέξοντας τῷ κρίνοντι δίκας. Παραθήγει δὲ νυνὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ εἰς ἀμαχόν τινα προθυμίαν, καὶ δυσάντητον ἀλκήν, καὶ δὴ συναγερμένοι· ἐπιβρώσκειν ὡσπερ διακελεύεται, δεῖν δὲ πολέμου δέμασι καταπτοημένους, οὔτε μὴν εἰς μάχην ἰόντας ὄλωσιν, ἡγουμένους δὲ μᾶλλον τὸ χρεῖμα τρυφῆν, καὶ ἐν θυμηδίᾳ αὐτὸ καταγράφοντας, καὶ γεγηθότας ἐν Ἰσρ τοῖς τὰς ἐξ ἀπέλων εὐκαρπίας συλλέγουσι. Ταῦτητοι φησὶν· «Ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι παρέστηκε τρυγητὸς» (τὸ δὲ εξαποστείλατε τιθαῖς, ἀντὶ τοῦ, ἐκπέμψατε), καὶ ἐκτείνετε, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τρυγῆν εἰωθότες. Κεῖσονται γὰρ ἔτοιμοι πρὸς ἀναίρεσιν, εὐτρεπεῖς εἰς κατατομήν. Ἀποκείρεσθω, φησὶν, ὁ πολέμιος, ὡς ἐξ ἀπέλου βότρυς· πατεῖσθω δὲ ὡσπερ ἐν ληνοῖς, σωρηδὸν ὑπὸ πόδας κείμενος. «Εἰσπορεύεσθε γὰρ, φησὶ, πατεῖτε, διδοὶ πλήρης ἡ ληνός,» τουτέστι, συγκεκομίσταί πρὸς ὄλεθρον τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς, οὐδὲν τὸ κωλύον ὑπὸ πόδας εἶναι τοὺς σοῦς. «Ἐπερχειταὶ τὰ ὑπολήνια.» Σημαῖον δὲ διὰ τούτων οἶον ἀμφιλαρῆς τῶν εἰς καταπάτησιν συγκεκομισμένων. Ἐν γὰρ τοῖς ταῖς τῶν βοτρώων ἀφθονίαις, καὶ αὐτὰς ὁ ἔνος πολλάκις ὑπεραίρει τὰς ληνούς. Τὸ πλήθος δὲ οὖν τῶν ὑπὸ πόδας κειμένων δηλοῖ, λέγων, «Ἐπερ-

gnæ se credat, hoc est, c' si quispiam irasci nesciat, nihilominus idem arma corripit. Perinde ac si dicat, nullo prorsus relicto : Sive opus rusticum faciat quis, sive timidus et imbellis (is enim est αδύνατος), sive mansueti ingenii et a bēllico strepitu alienus, ad pugnam semel exacuat, nullum recusabo. Judicabo omnes in valle Josaphat : quod verbum significat, Judex ero potens, pœnis et suppliciis prosequens, qui diviserunt terram meam, et sorte distribuerunt Israel, tradideruntque pueros meretricibus, et puellas vendiderunt, atque ut vinum biberunt.

Talia rursus Ecclesiæ hostibus Dominus acclamaverit : qui quanquam totis copiis et omni robore sanctos oppugnarint, cadent profecto omnes, ipso protegente et illos quidem evertente, suos autem cultores fide, spe, charitate et benignitatis suæ muneribus, murorum instar, corroborante.

VERS. 13-16. *Emittite falces, quoniam adest vindemia; introite, calcate, quia plenum torcular; redundant torcularia, quia multiplicata sunt mala eorum. Sonitus auditi sunt in valle judicii, quia juxta est dies Domini in valle judicii. Sol et luna obtenebrabuntur, et stellæ occidere facient splendorem suum. Et Dominus de Sion clamabit, et Jerusalem dabit vocem suam, et movebitur cælum et terra.*

C XLII. Finitimos Judææ populos, Arabas, inquam, et Tyrios, Gethæos et Philistin, Moabitas et Idumæos, Ammonitas et Gergesæos velut tubæ clangoribus in vallem Josaphat congregare jussit, ut quamprimum morituros 240 et acerbas judici pœnas persoluturos. Nunc Israelitas ad alacritatem quamdam inexpugnabilem invictamque fortitudinem exsuscitat, adeoque in congregatos insilire, quasi jubet, et ait, eos quam maxime audentes videri oportere, virilesque ac strenuos, etiam belli terroribus consternatos, et pugnam conserere formidantes; quin potius id habere pro deliciis et ducere voluptati, nec aliter gaudere, quam qui uberem vindemiam faciunt. Proinde, «Emittite, inquit, falces, quoniam adest vindemia.» Ἐξαποστείλατε posuit pro ἐκπέμψατε, emittite et extendite, nimirum ut vindemiantes consueverunt. Jacobunt enim parati ut interficiantur, parati ut amputentur. Abscindatur, inquit, hostis, ut a vite botrus, et pedibus subjectus, sicut in torculari acervatim conculcetur. Ait enim, «Introite, et calcate, quia plenum est torcular,» hoc est, comportata est ad internecionem multitudo gentium, nihil obstat, quominus subjiciantur pedibus tuis. «Redundant torcularia.» Signum perfectum calcandos esse comportatos. Etenim in uvarum abundantia etiam ipsa torcularia vinum sæpe excedit. Frequentiam igitur sub pedibus jacentium hoc verbo demonstrat, «Redundant torcularia.» Sequitur : «Sæ-

nitus auditi sunt in valle iudicii. » Et quidnam istud est? Solent sancti prophetæ eventura prænuntiare, et nonnunquam rerum ipsarum imagines animo concipere, ut jam tum et videre sibi futura, et voces ipsas audire videantur. Et quia omnes ad unum perditurus erat progressus ad dimicationem Nabuchodonosor, ad ipsum sædum belli spectaculum animo et cogitatione abreptus est Jeremias; et tantum non ipsis oculis innumerabiles occisorum catervas contemplatus, aiebat: « *Heu mihi, quia deficit anima mea propter interfectos* ⁶⁹! » Simile quiddam, ut puto, cum et Joeli accidisset et forte tumultum bellicum auribus accepisset, ideo dixit: « *Sonitus auditi sunt in valle iudicii.* » Et vallem quidem iudicii appellat certaminis locum, quasi non aliam ob causam gentibus eo congregatis, quam ut graviter punirentur. « *Sonitus autem auditos,* » aut oppetentium gemitus, aut vincientium lætisonas voces hoc loco nominat. Mos enim est in acie cadentibus gemitus fundere, et potitos victorias, jacentibus (nec immerito) gloriando insultare. Solem porro et lunam obtenebratum iri ait, ipsasque stellas lumine carituras; non quod hoc ipsum tunc passura sint elementa ullo modo, sed prælio **241** quasi tenebras offundente, et tanquam caliginem eorum qui vincuntur oculis prætexente; semper enim terror mortis tenebras ingerit, et improvise calamitatis magnitudo mentem hebetat, perindeque ut solem immensitate perturbationum obscuritate inficit. Clamasse autem Dominum dicit, ut præsentem, et una militantem, atque in morem ducis Israelitis in adversarios incitasse. In primis vero in resurrectione humani generis Christum velut ex Sion clamaturum dicere convenit. Nam, ut Paulus ait: « *Ipsè Dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent incorrupti.* ⁷⁰ » Hoc et lex Moysis clambravit. Jussit enim in neomenia tuba canere Israelitas ⁷¹. Et neomenia quidem figura futuri ac novi sæculi evidentèr potest intelligi. Tuba autem vocis penetrantis omnia, archangeli, inquam, quem Deus mittet cum tuba, quæ ingenti sonitus claritate universitatem mortuorum in vitam revocabit. Præterea ipse Dominus miraculum in Lazarum edens, ad monumentum venit, et, ut narrat evangelista, voce magna clamavit: « *Lazare, veni foras* ⁷². » Quanquam ipse per prophetam dicat: « *Non contendet, nec clamabit, nec audietur foris vox ejus* ⁷³. » Signum igitur penetrabilis tubæ, et sonitus ejus usque ad extremos terrarum fines, inquam, et de cælo, est, quod Salvator alta voce Lazarum ab inferis excitavit.

Vers. 17. *At Dominus parcat populo suo, et confortabit filios Israel, et scietis, quia ego Dominus*

χέεται τὰ ὑπολήγια. » « *Ἦχοι ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης.* » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν; « *Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις τὰ ἐσόμενα προπαγγέλλειν, καὶ ἐν αὐταῖς ἐσθ' ὅτε γίνεσθαι ταῖς τῶν πράξεων φαντασίαις, ὥστε καὶ ὁρᾶν ἡδὴ δοκεῖν τὰ δρώμενα καὶ ἀκροᾶσθαι φωνῶν. Καὶ ὅτι πάντας ἄρδην ἀπολέσει κεκινημένος εἰς μάχην ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ πολέμου τὴν ἀπρεπῆ θῆαν εἰρπάζετο μονουχὶ καὶ πληθὺν ἀμέτρητον θεθαμένος νεκρῶν, ἔφασκεν, « *Οἱμοὶ ἐγὼ, ὅτι ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τοῖς ἀνήρημένοις.* » Τοιοῦτόν τι, καθάπερ ἐγῶμαι, καὶ Ἰωὴλ πεπονθὼς, τάχα που τὴν ἐν τῷ πολέμῳ θόρουον εἰς οὓς ἐδέχετο, ταύτητοί φησιν, « *Ἦχοι ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης.* » Καὶ κοιλάδα μὲν δίκης ὀνομάζει τοῦ πολέμου τὸν χώρον, ὡς οὐκ ἐφ' ἐτέρῳ τινὶ τῶν ἐθνῶν ἐπ' αὐτῷ συνηγμένῳ, ἢ ἵνα πικρὰς ἐκτίσῃ δίκας. « *Ἐξηχούντας δὲ ἤχους,* » ἢ τὰς τῶν πιπτόντων ὀλοολυγὰς ἐνθάδε φησίν, ἢ τοὺς τῶν νικῶντων ἀλαλαγμούς. Συμβαίνει γὰρ ἐν πολέμοις καταστῆναι μὲν τοὺς κίπτοντας, ἐπαγγάλλεσθαι δὲ τοῖς κειμένοις τοὺς κεκρατηκότας, καὶ εὖ μάλα ἐπικαυχᾶσθαι. Ἠλίον δὲ, καὶ σελήνην σκοτισθήσεσθαι φησι, καὶ αὐτοὺς δὲ ἀφεγγεῖς ἔσεσθαι τοὺς ἀστέρας, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ὡς τοῦτο αὐτὸ πεισομένων τῶν στοιχείων τοτηνικᾶδε, ἀλλ' ὡς σκότος ἐμποιοῦντος τοῦ πολέμου, καὶ οἷον ἀγλὺν ταῖς τῶν ἡττωμένων ἐνιέντος ὄψεσι. Σκότος γὰρ αἰὲ τοῦ θανάτου τὸ δείμα, καὶ ἀπαμβλύνει τὸν νοῦν συμφορᾶς ἀδοκίτου μέγεθος, καὶ ὡσπερ ἥλιον καταμελαίνει τὴν καρδίαν τοῖς ὑπὲρ μέτρον τῶν παθῶν. Κεκραδέσθαι δὲ φησι τὸν Κύριον, ὡς συνόντα τε καὶ συνασπίζοντα, καὶ στρατηγῷ δίκην τοῖς ἐναντίοις ἐποτρύνοντα τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Πρέποι δ' ἂν μάλιστα τῷ τῆς ἀναστάσεως καιρῷ τὸ φάναι τὸν Κύριον, ὡς ἐκ Σιών ἀνακεράζε-ται. « *Ὅτι καθὼς φησι Παῦλος, « *Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελύσματι, καὶ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταθήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοί.* » Τοῦτο καὶ ὁ Μωσέως νόμος προανετύπου. Ἐκέλευε γὰρ ἐν νεομηνίᾳ σαλπίζειν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Καὶ νεομηνία μὲν τύπος ἂν νοοίτο, καὶ μάλα σαφὴς, αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, καὶ νέου κατὰ τὸν πρῶτον. Ἡ δὲ γε σάλπιγξ, τῆς διαπρυσίας φωνῆς τῆς τοῦ ἀρχαγγέλου, πῆς παρὰ Θεοῦ σάλπιγγος, ἢ πάντας ἐγερεῖ τοὺς ἐν τῇ γῆ κειμένους, ἐξαίσιόν τι καὶ φωνητικὸν ἠχοῦσα. Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τὸ ἐπὶ Λαζάρῳ θαῦμα πληρῶν, ἀφίκετο μὲν εἰς τὸ μνημεῖον, ὡς δὲ φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς, φωνῇ μεγάλῃ ἐφώνησε, « *Λάζαρε, δεῦρο ἔξω,* » καίτοι λέγοντος αὐτοῦ διὰ τοῦ προφήτου, « *Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγᾶσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἢ φωνῇ αὐτοῦ.* » Σημεῖον οὖν ἄρα τῆς διαπρυσίας σάλπιγγος, καὶ τῆς ἀπ' αὐτῆς ἤχῆς τῆς ἐπ' ἐσχάτοις, φημί, καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ μεγάλη τὸν Σωτῆρα χρῆσασθαι φωνῇ, διανιστάντα τὸν Λάζαρον.**

« *Ὁ δὲ Κύριος φερίσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐρισχύσει τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Καὶ γνώσεσθε, ὅτι*

⁶⁹ Jerem. iv, 51. ⁷⁰ I Thess. iv, 15. ⁷¹ Psal. lxxx, 4. ⁷² Joan. xi, 45. ⁷³ Isa. xlii, 2.

ἐνὶ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, κατασκηνῶν ἐν Σιών ἄρει ἀγίῳ μου. Καὶ ἔσται Ἱερουσαλήμ ἁγία, καὶ ἀλλογενεῖς οὐ διελεύσονται δι' αὐτῆς ἔτι.

ΜΓ'. Ὅτε τὰ ἐγκλήματα τῆς ἀποστασίας τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπεγράφοντο, καὶ δαμάλεσι μὲν προσεκύουνον ταῖς χρυσαῖς, ἔφασκον δὲ ἀνοσιῶς, Οὔτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἳ τινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, τότε καὶ ἀσθενεῖς, καὶ εὐάλωτοι, καὶ τοῖς πολεμίοις ἐτοιμοτάτη προὔκειντο θήρα. Ταῦτητοι καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἐπέμποντο. Ἐπειδὴ δὲ ἠλέηται, καὶ τὴν ἑαυτῶν κατωχῆκασι, χαλῶντος Θεοῦ τὰς ὀργάς, ἄμαχοι λοιπὸν, καὶ ἀνανταγώνιστοι γεγόνασι τοῖς ἐχθροῖς, ἀμογητὶ κεκρατήκασι, καίτοι πάντων τῶν ἐθνῶν συνειλεγμένων εἰς μάχην. Γνώσεσθαι δὴ οὖν φησὶν αὐτοὺς ἀπὸ γε τοῦ κατισχύσαι τῶν δι' ἐναντίας, ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς ἔστι, καὶ ἐπαναπαύεται λοιπὸν τῇ Σιών ὡς ἀγίξ πόλει. Ταῦτητοι φησὶν ὅτι φείσεται μὲν τῶν ἰδίων λαῶν, καὶ ἀκλιμωτάτους ἀποφανεῖ, μαθίσεσθαι δὲ αὐτοὺς, ὅτι μετ' αὐτῶν ἔστιν. Ἐσεσθαι δὲ φησὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἁγίαν, τὴν ἀρχαίαν πάντως ἀσίαν ἀποβαλοῦσαν, οὐκ ἐτι ψευδομαντείας, καὶ γοητείας παρ' αὐτῇ τιμωμένης, ἐν νόμῳ δὲ μᾶλλον κρατούσης ζωῆς, καὶ ἀρίστων ἐπιτηδεύματων σπουδῇ γεγονότων αὐτοῖς. Ἐχούσης δὲ οὕτω, καὶ διασῆν ἡρημένης, οὐδένα φησὶ τῶν ἐχθρῶν δι' αὐτῆς παρελεύσεσθαι, οἷον οὐκ εὐκαταγώνιστος ἔσται τιαν οὐδὲ ἐν παρόδῳ τοῖς ἐθέλουσιν ἀρπαζομένη, ὡς πρότερον, μᾶλλον δὲ ἀσφαλῆς, καὶ ταῖς παρ' ἐμοῦ δυνάμεσι, καὶ ἐπικουραῖς εὐ μάλα τετετιχισμένη.

Ἄληθές δὲ τὸ χρῆμα κἀν εἰ ἐπ' αὐτῆς νοοῖτο τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Κήδεται γὰρ τῶν ἰδίων προσκυνητῶν, καὶ τῶν πολεμίων ἀμείνους ἀποτελεῖ, εὐσθενεῖς, καὶ ἀκλιμωτάτους, εὐρωστίας γέμοντας τῆς πνευματικῆς, εἰδότας τε καὶ πεπιστευκότας ὅτι ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς διὰ τοῦ Πνεύματος. « Κατοικεῖ γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῆς πίστεως. » Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησὶν, « Ἐκ τούτου γινώσκωμεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἔστιν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὐ ἔδωκεν ἡμῖν. » Ἄγία δὲ κατὰ τὸ ἀληθές ἡ νοητὴ που πάντως Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν, ἡ Ἐκκλησία, τὰ τῶν ἁγίων τάγματα. Οὐ γὰρ ἔστι πάροδος ἀλλογενῶν. « Οἱ γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἔσταύρωσαν. » Μέμνημαι δὲ λέγοντος καὶ τινος τῶν σοφῶν, « Ἐὰν Πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῆ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῆς, ὅτι ἱάμα καταπαύσει ἀμαρτίας μεγάλας. » Ἀσφαλῆ γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν, οὐ βάσιμον, οὐδ' ἐπὶ πλάτων τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι σεσαλευμένην ἔδρασαν δὲ μᾶλλον, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν εὐ μάλα πεπυρωμένην.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμῶν, καὶ οἱ βουνοὶ ρυήσονται γάλα, καὶ πᾶσαι αἱ ἀφείσεις Ἰουδα ρυήσονται ὕδατα, καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμᾶρόν τῶν σχοιῶν.

ΜΔ'. Ἀναδειμαμένης ἁγίας τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ οὔσης ἔτι βατῆς τοῖς ἀλλογενεῖσι, διὰ τε τὸ κατασκηνώσαι ἐν αὐτῇ τὸν τῶν ὀλων Κύριον, φείσα-

A *Deus vester, habitans in Sion monte sancto meo, et erit Jerusalem sancta, et alienigenæ non transibunt per eam amplius.*

XLIII. Quando crimina desertæ patrum religionis intendebantur Israelitis, et vitulos adorabant aureos, nefarie acclamantes : « *Ii sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti* »⁷⁴, tunc infirmi erant, et levi negotio subjugabantur, erantque hostibus prædæ expeditissimæ. Ideo et in captivitate abducebantur. At postquam misericordiam adepti, regionem suam postliminio habitaverunt, Deo iras deponente, de cætero invicti et insuperabiles hostibus fuerunt, citraque laborem vicerunt, etsi omnes gentes adversum eos **242** in prælium coirent. Ex eo igitur quod adversariis prævalebunt, cognituros dicit, cum et inter ipsos esse, et in posterum super sancta civitate Sion quieturum. Hinc affirmat parsurum populo suo, et strenuissimos redditurum, et perspecturos, eum cum ipsis esse; fore autem Jerusalem sanctam, repudiato prorsus atheismo veteri, falsis predictionibus et incantationibus despectis, in lege autem vitæ potentem et institutorum optimorum studiosam. Cum sic se habuerit, et ita vitam exigere constituerit, nullum hostem per eam transiturum, id est, a nemine facile expugnabitur, nec in transitu a volentibus ut antea rapietur, quin tuta erit copiis auxiliisque meis ut muro optime circumsepta.

Istud porro etiam de Christi Ecclesia verum est. Suorum enim cultorum curam gerit, et hostibus superiores facit, robustos, strenuissimos, spirituali fortitudine plenos, cum sciant et credant, Deum per Spiritum in ipsis esse; « *habitat enim in cordibus nostris per fidem* »⁷⁵. Et ut Joannes evangelista scribit : « *In hoc cognoscimus, quia in nobis est, quia de Spiritu suo dedit nobis* »⁷⁶. Sancta autem est revera intellectualis Jerusalem, id est, Ecclesia, sanctorum ordines. Non enim est transitus per eam alienigenis. « *Qui namque sunt Christi, carnem suam crucifixerunt* »⁷⁷. Venit in mentem sapientis eujusdam effatum, præcipientis : « *Si Spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata magna* »⁷⁸. Tutum quippe retinent cor, non pedibus, non equitibus pervium, ut ab immundis spiritibus agitato; sed stabile potius et dogmatibus veritatis quasi turribus perbene communitum.

VERB. 18. *Et erit in die illa. montes stillabunt dulcedinem, et colles fluent lacte, et omnes emissiones Juda fluent aquis, et fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem funicularum.*

XLIV. Instaurata sancta Jerusalem, nec amplius alienigenis pervia, quod eam incolat universorum Dominus, data venia populo Juda, coque corrobora-

⁷⁴ Exod. xxxii, 4. ⁷⁵ Ephes. ii, 17. ⁷⁶ I Joan. iv, 13. ⁷⁷ Galat. v, 24. ⁷⁸ Eccle. x, 4.

ratio, et superiore adversariis effecto, tunc nimirum A montes et stillabunt 243 dulcedinem, et colles fluent lacte, et emissiones Juda et fluentum suum dabunt. Emissiones dici opinor fontium emanationes, aut qui alioqui vocari possint aquarum ductus. Montium quidem nomine accipere licet, qui virtutis culmen conscenderunt, et laudibus vitæ secundum virtutem actæ aliis antestantes, conspicuos et illustres: quales erant discipuli Christi, et præcæteris Baptista, de quo est illud Salvatoris: « Non surrexit major Joanne 78. » Excellentes igitur isti, et omnibus notissimi, stillant dulcedinem, et tanquam melle illita de Christo verba facient, ut quisquis audierit eximia perfusus lætitia exclamet: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua 80! » Et quæ sequuntur. Nunquam enim non dulcis est sanctorum sermo iis qui Deo placere cupiunt. Tales itaque, et aptissime quidem, per montes intelliguntur. Colles esse autumamus, illorum præstantiæ paulum cedentes, et vitæ rationibus inferiores: qui tamen et ipsi se extulerunt, et supra alios multum eminent. Hi recens fide initiatorum animis et rationabile, et sine dolo lac 81 et infundunt, alimentumque infantibus conveniens præbent; perfectorum enim est cibus solidus, lac autem infantibus opportunissimum. Nec vero quoniam infantibus lac infundere norunt, hoc solo eorum virtutem circumscribimus. Cum enim sint idonei, atque adeo quidem, ut, si velint, impertiri possint habitu confirmatoribus cibos solidiores, per dicentem aperte: « Cognosces arnas gregis tui 82. » Itaque divini discipuli, quantumvis sexcentis mandatis, a Christo datis, nobis qui ex gentibus credidimus pro sua auctoritate præcipiant, cavendum a fornicatione, et suffocato, et sanguine. « Visum est enim, inquit, Spiritui sancto et nobis, nihil amplius imponere vobis oneris 83. » Audis quam sit infantibus congruens præceptum, et quasi infirmioribus lacte robur suppedians? Aqua etiam intellectuali circumfluere plantatis in domo Domini, ut in atriis Dei efflorescant 84, divinis irrigati lymphis, et supernis celestibusque sermonibus pinguefacti, subostendit per illud, et omnes emissiones Juda fluent aquis. et Conflabantur enim a Deo se vocari etiam beati apostoli. Sed primæ quidem intelligibilia aquarum emissiones, omnino D sanctis a Deo per 244 Spiritum munera donata fuerint. Secundæ autem velut emissiones aquarum, ab ipsis ad nos profectus sermo, spiritualibus charismatibus nos replens. Fontem autem de domo Domini egredientem, quem porro præter Christum existimabimus? Sic enim Psalter eum appellat, Patrem et Deum in cælis alloquens: « Torrente voluptatis tuæ potabis eos; quia apud te est fons vitæ 85. » Itaque torrens et fons vitæ Christus. Torrentis autem juncorum meminit propheta, torrentis alieujus scilicet, cui adnascatur copia juncorum.

σθαί τε τοῦ ἰδίου λαοῦ, καὶ κατασχῆσαι μὲν αὐτὸν, ἀποφῆναι δὲ καὶ τῶν ἀνθεστηκότων ἀμείνω, τότε δητὰ μὲν ὄρη et Σταλάζονται γλυκασμὸν, ρυήσονται δὲ καὶ οἱ βουνοὶ τὸ γάλα, καὶ αἱ τοῦ Ἰουδα ἀφέσεις et τὸ οικεῖον ἐκδώσουσι νάμμα. Ἀφέσεις δὲ οἶμαι λέγεσθαι τὰς τῶν πηγῶν ἐκδρομὰς, ἢ καθ' ἕτερον τρόπον, οἵπερ ἂν εἶναι λέγοιντο τῶν ὑδάτων ὄχθοι. Καὶ ὄρη μὲν νοηθεῖεν ἂν οἱ πρὸς ἕψος ἀρετῆς ἠρμένοι, καὶ τοῖς αὐχῆμασι τῆς ἐξ ἀρετῆς ζωῆς τὸ τῶν ἄλλων ὑπερφέροντες μέτρον, οἱ περίοπτοι, καὶ περιφανεῖς, ὅποιοι ἦσαν οἱ μαθηταί, καὶ πρότε τῶν ἄλλων ὁ Βαπτιστῆς, περὶ οὗ ὁ Σωτὴρ φησιν, et Οὐκ ἐγείρεται μεῖζων Ἰωάννου. et ὅθιοι δὴ οὖν οἱ μεγάλοι, καὶ γνωριμώτατοι σταλάζουσι γλυκασμὸν, καὶ οἷον μέλιτι καταχρίοντες τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος ποιήσονται B λόγον, ὡς τῶν μετεσχηκότων ἕκαστον ἐκ περιχαρίας ἀνακραγεῖν, et Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου; et καὶ τὰ ἐξῆς. Γλυκὺς γὰρ αἰεὶ τῶν ἁγίων ὁ λόγος, παρὰ γε τοῖς ἀγαπῶσι τὸ εὐαρσετεῖν τῷ Θεῷ. Ὅρη μὲν οὖν οἱ τοιοῦτοι νοηθεῖεν ἂν, καὶ μάλα εἰκότως. Βουνοὺς δὲ εἶναι φαμεν τοὺς τῆς ἐκείνων ὑπεροχῆς βραχὺ μὲν ἠττωμένους, καὶ πολὺ τῶν ἄλλων ὑπερτέλλοντας. Οὗτοι ταῖς τῶν ἁπτι πεπιστευκότων ψυχαῖς et τὸ λογικὸν, καὶ ἄδολον παρεγγέουσι γάλα, et νηπιοπρεπῆ χορηγοῦντες τροφήν, τελείων γὰρ ἐστὶν ἡ στερεὰ, γάλα δὴ νηπίοις τὸ πρεπωδέστατον. Καὶ οὐ δῆπου φαμὲν ὡς ἐν γε τῷ δύνασθαι μόνον ἐγγεῖν τοῖς νηπίοις τὸ γάλα, τῆς ἐκείνων δυνάμειος τὸ μέτρον ἐστὶν. ἔχοντες γὰρ, καὶ μάλα ἐπιτηδεῖως, εἰς τὸ, εἵπερ εἴλοιντο, διανέμειν δύνασθαι C τοῖς τὴν ἕξιν στερευομένοις τὰ τῶν τροφῶν ἀδρότερα, διὰ τε λέγοντος, et Ἰνωσῶς ἐπιγνωσῆ ψυχὰς ποιμνίου σου. et Καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί καίτοι μυρίας ὄσας ἐντολὰς δεδοκὸς ἡμῖν Χριστοῦ ἐξ ἐθνῶν πιστεύουσαι, οἰκονομικῶς ἐπιστέλλουσι, φυλάεσθαι δεῖν ἀπὸ τε πορνείας, καὶ πνικτοῦ, καὶ αἵματος. et Ἐδοξε γὰρ, φησιν, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτιθεσθαι ἡμῖν βάρος. et Ἀκούεις ὅπως νηπιοπρεπὲς ἐστὶ τὸ παράγγελμα, καὶ οἷον ἐν ἰσῷ γάλακτι τοῖς ἀσθενεστέροις τὴν ἕξιν χορηγοῦμενον; Ὅτι δὲ καὶ ὕδωρ τὸ νοητὸν ἀμφιλαφὲς τε τοῖς ἐν οἴκῳ Κυρίου πεφουτευμένοις, ἐν' ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἐξανθήσειεν θεῖοις που ἀρδευόμενοι νάμμασι, καὶ ἐν τοῖς ἀνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταπαινόμενοι D λόγοις, ὑπεμφαίνει λέγων, ὅτι et Πᾶσαι αἱ ἀφέσεις Ἰουδα ρυήσονται ὑδάτα. et Ὁμολόγουν γὰρ παρακαλεῖσθαι παρὰ Θεοῦ καὶ οἱ μακάριοι μαθηταί. Ἄλλ' αἱ πρῶται μὲν τῶν νοητῶν ὑδάτων ἀφέσεις, ἀφέσεις αὐταὶ πάντως ἂν εἴεν αἱ τοῖς ἁγίοις παρὰ Θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος τῶν ἀγαθῶν χορηγία. Δεύτεραι δὲ ὡσπερ ἀφέσεις ὑδάτων οἱ παρ' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς εὐρίσκοντο λόγοι, χαρίσμασι ἡμᾶς ἀναπιμπλάντες πνευματικοῖς. Ἡ δὲ ἐξ οἴχου Κυρίου ἐκπορευομένη πηγὴ τίς ἂν εἴη πάλιν, πλην ὅτι Χριστός; οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ ὁ Μαλφῶδς ὠνόμαζε λέγων πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν, et Τὸν χειμάρβου τῆς

78 Matth. xi, 11. 80 Psal. cxviii, 103. 81 I Petr. ii, 2. 82 Prov. xxvii, 23. 83 Act. xv, 28. 84 Psal. lxi, 14. 85 Psal. xxxv, 9.

τροφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρὰ σοι πηγὴ ζωῆς. » Οὐκοῦν πηγὴ ζωῆς, καὶ χειμάρρους ὁ Χριστός. Χειμάρρου δὲ σχοίνων μέμνηται μὲν ὁ προφήτης, χειμάρρου τινὸς ᾧ παραπεφύκασι σχοίνοι πολλοί. Φασὶ δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν τῷ χειμάρρῳ τῶν Κέδρων, πρὸς δὲ τῇ σπεῖρα ζητοῦντος αὐτὸν τοῦ προδότης μαθητοῦ.

Ἔστι δὲ οὐκ ἀκαλλῆς ὁ λόγος, εἰ τῷ χειμάρρῳ τῶν σχοίνων παρεικάζομεν τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς ἣν ἐκκέκλιεν ὡς ποταμὸς εἰρήνης ὁ Κύριος ἡμῶν, ἣν οἰοεῖ πως αἰεὶ παραβρεῖ τὰς ἀειθαλεῖς ποτιζῶν σχοίνους, τουτέστι, τὰς τῶν ἀγίων ψυχάς. Φίλυδρος γὰρ αἰεὶ πως ἐστὶ, καὶ ἀειθαλὴς ἡ σχοῖνος. Εἰ δὲ δὴ καὶ ὄρατο κεντρομένη, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ οὕτως. Οὐ γὰρ ἀκεντρος παντελῶς τῶν ἀγίων ἡ ἀρετὴ· εἰοί μὲν γὰρ πρῶτατοι ἔρασταί, πλὴν μετὰ τούτου καὶ μαχηταί.

Αἴγυπτος εἰς ἀφανισμόν ἔσται, καὶ ἡ Ἰουμαία εἰς πεδίον εἰς ἀφανισμόν ἐξ ἀδικιῶν υἱῶν Ἰούδα, ἀρθ' ὧν ἐξέχεαν αἷμα δίκαιον ἐν τῇ γῆ αὐτῶν. Ἡ δὲ Ἰουδαία εἰς τὸν αἰῶνα κατοικηθήσεται, καὶ Ἰερουσαλήμ εἰς γενεάς γενεῶν. Καὶ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἀθώσω, καὶ Κύριος κατασκηνώσει ἐν Σιών.

ME'. Ὅσον μὲν ἦκει εἰς τὸ ἐκ τῆς ἱστορίας παραδουλούμενον, ἐκτέτιχε δίκας ἡ Αἴγυπτος, ἐστέρηται γὰρ τῆς βασιλείας, Καμβύσου ταύτην τοῦ Κύρου παῖδος καταλύσαντος, καὶ Ἰουμαία δὲ τὴν ἐρημίαν ὑπέμεινε, ὡς καὶ αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα.

Πλὴν ἐν τούτοις ἔοικεν ὁ προφητικὸς ἡμῶν ὑποφαίνειν λόγος κεκρυμμένην ἠμολογίαν, ἣν ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος πεπλήρωκεν ὁ Μονογενής. Ἀεὶ γὰρ πως ἡ θεία Γραφὴ μεμελέτηκεν ἐξομοιοῦν τοῖς ἁγαν εἰδωλολάτραις, καὶ εἰς τοῦτο λίαν ἀπονευεκόσι τὰς ἀγέλας τῶν θαιμονίων, καὶ αὐτούς δὲ τοὺς αἰεὶ τοῖς ἁγίοις ἀνθεστηκότας. Πάντα δὴ οὖν ἐχθρὸν ἀπολεισθαι φησὶν, Αἴγυπτίους τε καὶ Ἰουμαίους ἐξεικασμένον. Ἀσφαλὴς γὰρ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Χριστοῦ, λέγοντος περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι « Πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. » Ὅτι δὲ πάντως ἔμελλον δίκας ἐξατεῖσθαι τῶν εἰς ἀνθρώπους πεπλημμελημένων αἰεὶ τε πονηρῶν δυνάμεσι, καὶ ὅσοι τολμῶσιν ἐκλείνας τὰ παραπλήσια, ἢ πρὸς Ἑλληνικὴν ἀπάτην ἀποφέροντες τινας, ἦγουν εἰς ἀδόκιμον κατατρέφοντες νοῦν, διὰ γε τοῦ διδάσκειν ἐπειγεσθαι τὰ διεστραμμένα, καθίστησιν ἐναργέες, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀφανισθῆσθαι λέγων τοὺς τῇ Σιών πεπολημηκότας, ἀνθ' ὧν ἐξέχεαν αἷμα ἀθῶν, ἡδικήκασι τε οὐ φορητῶς τοῖς υἱοῖς Ἰούδα, τουτέστι, τοὺς ἁγίους ἐξομολογήσεως ὄντας τέκνα. Διερμηνεύεται γὰρ Ἰούδας « ἐξομολόγησις. » Ἐφη δὲ που καὶ ὁ θεόληπτος Δαβὶδ περὶ τῶν ἀνοσιῶς ἀνηρημένων· « Ὅτι ἐκζητῶν τὰ αἵματα αὐτῶν ἐμνήσθη. » Πρὸς δὲ γε τὸν Σατανᾶν ὡς ἐν εἰκόνι γραφόμενον τοῦ Ἀσούρ, « Ὅν τρόπον ἰμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔσται καθαρὸν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἔση καθαρὸς, διότι τὴν γῆν μου ἐμίνας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπόλεσας. Οὐ μὴ μείνης εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. » Οὐκοῦν κατοικήσε-

Volunt eundem esse, qui torrens Cedrorum, a quem indignissime tractatum Dominum evangelista narrat, quando cum cum cohorte militari proditor discipulus quæsitivus.

ὑβρίσθαι φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς τὸν Κύριον, ὁμοῦ
Nec indecorum erit, si torrenti juncorum Ecclesiam comparemus, in quam Dominus noster ut flavius pacis cursum deflexit⁸⁷: quam quasi perpetuo circumfluit, juncos semper virentes irrigans; semper enim aquam amat, nec vivere desinit juneus. Et quamvis in cuspidem exeat, etiam sic bene habet. Non enim prorsus cuspidē vacat sanctorum virtus. Sunt quidem mansuetissimi, verumtamen cum hoc etiam acres et bellatores.

VERS. 19-21. *Ægyptus in perditionem erit, et Idumæa in campum desolationis ex iniquitatibus filiorum Juda, pro eo quod effuderunt sanguinem justum in terra sua. At Judæa in æternum habitabitur, et Jerusalem in generationes generationum. Et ulciscar sanguinem eorum, et non mundabo, et Dominus habitabit in Sion.*

XLV. Quod ad sensum historicum attinet, punita est Ægyptus, quando Cambyses Cyri filius regnum subegit. Et Idumæa redacta est in solitudinem, quod res ipsa loquitur.

Cæterum videntur prophetica verba pactum occultum tegere, quod Unigenitus homo factus implevit. Semper enim divina Scriptura magnis idololatriis, et eo vehementer propensis, catervas demonum et sanctorum oppugnatores assimilare consuevit. Omnes igitur inimicos perituros vaticinatur Ægyptiis 245 et Idumæis comparatos. Firma est enim Christi promissio de Ecclesia: « Portæ inferi non prævalebunt adversus eam⁸⁸. » Omnino autem pœnas sumptum iri admissorum in homines et malignas potestates, et quotquot illis paria ausi sunt, aut ad Græcorum errores quosdam abducunt, aut in reprobum sensum precipitantes, dum perversa consecrari docent, manifeste tradit, propterea disperditum iri dicens, qui Sion oppugnaverunt, quia sanguinem innocentem effuderint, et intolerabiliter filios Juda vexaverint, hoc est, sanctos, filios confessionis, redditur enim Judas, « confessio. » Cæterum alicubi etiam a Deo affatus David de impiis morte deletis: « Quoniam, inquit, requirens sanguinem eorum recordatus est⁸⁹. » Ad Satanam autem, ut in persona Assur accusatum: « Quemadmodum vestimentum sanguine mistum non erit mundum, sic nec tu mundus eris. Et quia terram meam polluisti, et populum meum perdidisti, non manebis in sempiternum⁹⁰. » Hæcque abituros in exitum Sionis adversarios dicit, et Judæam habitatum iri in sempiternum, et Jerusalem in generationes generationum; non illam vastatam

⁸⁶ Joan. xviii, 12. ⁸⁷ Isa. lxxvi, 12. ⁸⁸ Matth. xvi, 18. ⁸⁹ Psal. ix, 13. ⁹⁰ Isa. xiv, 19, 20.

ei exustam (siquidem Dominus ac Deus ut ipsa
veritas, falsum dicere non potest), sed eam quæ
mente comprehenditur potius, cœlestem Jerusalem,
supernam et divinam Sion, gloriosam et præclaram
civitatem, cujus artifex, et fabricator, et archite-
ctus ipse Deus, in quam et nos utinam per Chri-
stum perveniamus.

σθαι μὲν εἰς ἄβελρον τοὺς τῆ Σιών πεπολεμηκότας
φησὶ· κατοικηθήσεσθαι δὲ τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὸν
αἰῶνα, καὶ εἰς γενεὰς γενεῶν τὴν Ἱερουσαλήμ οὐ
τὴν πεπορθουμένην, καὶ ἐμπερησμένην, εἴπερ ἐστὶν
ἀναμαρτοεπὴς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ὡς ἀλήθεια, τὴν
νοητὴν δὲ μάλλον, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ τὴν
ἄνω, καὶ θεῖαν Σιών, τὴν εὐκλεᾶ καλλίπολιν, ἧς τε-
χνίτης, καὶ δημιουργὸς, καὶ τέκτων ὁ Θεὸς, εἰς ᾧν
καὶ ἡμᾶς ἀφικέσθαι γένοιτο διὰ Χριστοῦ.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΜΩΣ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIUS,

CONTINENS TOMOS IV.

PROŒMIUM.

I. 246 Amos fuit opilio pastoritii moribus et
institutiis educatus. Vixit in solitudine Judææ, quæ
versus austrum sita, usque ad fines maris Indici
pertinet, et ad Persidem usque porrigitur, in qua
gentes quam plurimæ pascunt: est enim propter
amplitudinem, irrigationem, herbarumque diversita-
tatem ad ovium greges alendos percommoda. Natus
est in vico Thecua, ad imam solitudinem. Et quo-
niam erat vir bonus et omnis æquitatis amans, pro-
phetiæ spiritu inde cumulatus, prophetavit non
Hierosolymis, sed inter eos qui pecuariam facie-
bant, principio hominum suæ gentis et professionis
curam capessens. Deinde in ipsam Bethel venit.
Nam Thecua non Juda, sed regno Ephraim conti-
nebatur. Ita esse facili negotio etiam ex ipsius ver-
bis planissime cognosces. 247 Prophetavit enim
in Bethel, ut dixi, dissipatum iri aras risus, et de-
fecturas caerimonias Israel. Adjicit his: « Et exci-

B.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A'. Ἀμὼς γέγονεν αἰπόλος ἀνὴρ, καὶ ποιμενικοῖς
ἔθεσι τε καὶ νόμοις ἐντεθραμμένος. Ἐποιεῖτο δὲ τὰς
διατριβὰς ἐν ἐρήμῳ, τῇ πρὸς νότον τῆς Ἰουδαίων
χώρας, ἣ μέχρις ὄρων διήκει θαλάσσης τῆς Ἰνδικῆς,
καὶ εἰς τὴν Περσῶν ἐκτείνεται γῆν, μυρία δὲ ὄσα
βαρβάρων γένη αὐτὴν καταβόσκειται, ἔχει δὲ λίαν
ἐπιτηδεῖως εἰς τὸ τρέφειν δύνασθαι τὰς οἰῶν ἀγέλας.
Ἐμβροχος γάρ, καὶ πλατεῖα, καὶ πολυειδεῖ τῇ πόσῃ
κατεστεμμένη. Ἦν δὲ ὁ Ἀμὼς ἐκ Θεκουῦ κώμης,
πρὸς αὐτοῖς κειμένης τοῖς τῆς ἐρήμου ποσίν. Ἐπειδὴ
δὲ ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ πάσης ἐπιεικείας ἐργάτης,
τὸ τῆς προφητείας εὐθὺς κατεπλούτε πνεῦμα, καὶ
προεφήτευσεν οὐκ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἀλλ' ἐν αὐ-
τοῖς ἐπὶ τοῖς ποιμνίοις, ἐν ἀρχαῖς τῶν ἐξ ἔθνους τε
αὐτοῦ, καὶ μελέτης ἐχόμενος φροντισμάτων. Εἶτα
καὶ εἰς αὐτὴν ἀρικόμενος τὴν Βαιθήλ. Καὶ γάρ ἦν ὁ
Θεκουῦ, οὐχ ὑπὸ τὴν Ἰουδαίαν μάλλον, ἀλλ' ὑπὸ τὴν
Ἐφραῖμ βασιλείαν. Ὅτι δὲ ἀληθεῖς ἡμῖν οἱ περὶ

τούτων γεγόνασι λόγοι, καταθρήσεις άκονιτι, και διὰ τῶν αὐτοῦ πληροφορηθῆση λόγων. Προεφῆτευσεν μὲν γὰρ ἐν Βαιθῆλ, ὡς ἔφη, ἀφανισθῆσθαι λέγων τοὺς βαμμοὺς τοῦ γέλωτος, ἐρημωθῆσθαι δὲ και τὰς τελευτάς τοῦ Ἰσραὴλ· και δὴ τούτοις προστιθεὶς, «Και ἀναστήσομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰεροβοάμ ἐν βόμφαίᾳ.» Ὁ δὲ γε τῆς Βαιθῆλ ἱερεὺς Ἀμασίας. Οὗτος οὖν ἐπέτριξε τῷ προφήτῃ τοὺς ὀδόντας. Εἶτα πέμπει πρὸς Ἰεροβοάμ βασιλέα Ἰσραὴλ, λέγων· «Συστροφὰς ποιεῖται κατὰ σοῦ Ἄμωδ ἐν μέσῳ οἴκῳ Ἰσραὴλ, οὐ μὴ δύνηται ἡ γῆ ὑπενεγκεῖν ἅπαντας τοὺς λόγους αὐτοῦ· διότι τάδε λέγει Ἄμωδ· Ἐν βόμφαίᾳ τελευτήσῃ Ἰεροβοάμ, ὁ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν Ἀμασίας πρὸς Ἄμωδ· Ὁ ὄρων βάδιζε ἐκ χώρας εἰς γῆν Ἰούδα, και ἐκεῖ καταβίῳ, και ἐκεῖ προφητεύσεις. Εἰς δὲ Βαιθῆλ οὐκέτι μὴ προσθῆς τοῦ προφητεύσαι, ὅτι ἅγλασμα βασιλέως ἐστὶ, και οἶκος βασιλέως ἐστὶ και ἀπεκρίθη Ἄμωδ, και εἶπε πρὸς Ἀμασίαν, Οὐκ ἤμην προφήτης ἐγὼ, οὐδὲ υἱὸς προφήτου, ἀλλ' αἰπόλος ἤμην, κνίζων συκάμιννα, και ἀνέλαβε Κύριος ἐκ τῶν προβάτων. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, Βάδιζε, προφήτευσον ἐπὶ τὸν λαὸν μου τὸν Ἰσραὴλ. » Ἐληγτο δὴ οὖν ἐκ ποιμνίων, και προεφῆτευσεν ἐν Βαιθῆλ, ἐν ἣ και δάμαλιν ἀπέθετο χρυσῆν ὁ πρῶτος Ἰεροβοάμ ὁ Ναβὰτ υἱὸς. Ἐπισημήνασθαι δὲ κάκεινο οἶμαί που Τίνες γε μὴν και ἐπὶ τίσιν ὄλωσ οἱ παρ' αὐτοῦ γεγόνασι λόγοι, τῶν προκειμένων ἀψάμενοι σαφηνιούμεν ὡς ἐνι.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Λόγοι Ἄμωδ, οἱ ἐγένοντο ἐν Ἀκκαρεῖμ ἐκ Θεκουέ, οὗδ ἴδεν ὑπὲρ Ἰερουσαλήμ, ἐν ἡμέραις Ὀζου βασιλέως Ἰούδα, και ἐν ἡμέραις Ἰεροβοάμ, υἱοῦ Ἰωὰς βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ.

Β'. « Λόγοι Ἄμωδ, οἱ ἐγένοντο ἐν Ἀκκαρεῖμ ἐκ Θεκουέ, οὗδ εἶδεν ὑπὲρ Ἰερουσαλήμ. » Οὗτοι, φησιν, Ἄμωδ τοῦ ἐκ Θεκουέ τῆς προφητείας οἱ λόγοι, οἱ γεγόνασι ἐν Ἀκκαρεῖμ. Ἰστέον δὲ, ὅτι τὴν τοιάνδε λέξιν, ἦτοι τὸ ἐν Ἀκκαρεῖμ, οὐκ ὀιδεν ὄλωσ τῶν Ἑβραίων ἡ ἐκδοσις. Μόνον γὰρ εἰρήκασι τὸ, « λόγοι Ἄμωδ ἐκ Θεκουέ. » Οἱ γε μὴν ἕτεροι τῶν ἐρμηνευόντων ἀντὶ τῶν ἐν Ἀκκαρεῖμ » τεθεικασιν, ἐν τοῖς κτηνοτροφείοις. Οὗτοι τοίνυν οἱ λόγοι Ἄμωδ ἐκ Θεκουέ, οἱ τινες γεγόνασιν ἐν καιρῷ τοῦ ποιμαίνειν, ἐπὶ και αὐταῖς τῶν προβάτων αὐλαῖς. Ὑπὲρ δὲ αὐτῆς τῆς Ἰερουσαλήμ οὐκ ἀκοῦσαι μόνον, ἀλλ' ἐωρακέναι φησὶ τοὺς λόγους. Ἐμφανῆ γὰρ τοῖς προφήταις κατέστησεν ὁ Θεὸς ὁμοῦ ταῖς ἀποκαλύψεις μονοουχὶ και αὐτὰ παρῶντα τὰ πράγματα, ὥστε δοκεῖν και ὁρᾶν αὐ τοὺς ἦρη πρὶν γενέσθαι τοὺς λόγους, συνθεοῦσης τάχα που τῆς τῶν ἐκθεσομένων θεάς, οἷς ἂν λέγη Θεός. Πλὴν ἐκεῖνο ζητήσεως ἄξιον, πῶς γὰρ ἂν τις οἰηθεῖ γενέσθαι τοὺς λόγους ὑπὲρ γε τῆς Ἰερουσαλήμ μόνον, κίτοι διὰ τῆς αὐτοῦ τοῦ προφήτου φωνῆς κατατιθεῖται Θεὸς τὸν τε Ἰούδαν και τὸν Ἰσραὴλ; Ἐφη γὰρ κίτιν. ὅτι « Τάδε λέγει Κύριος Ἐπὶ ταῖς τρισὶν

tabo super domum Jeroboam gladiuin⁹¹. » Sacerdos autem Bethel Amasias prophetæ dentes contrivit, quem postea ad Jeroboam regem Israel misit, cum hoc nuntio : « Conjuraciones facit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra sufferre omnes sermones ejus. Quia hæc dicit Amos : In gladio morietur Jeroboam, et Israel captivus ducetur de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos : Videns, vade, discede tu in terram Juda, et illic vive, et illic prophetabis; in Bethel autem non ultra adjicies prophetare, quia sanctificatio regis est, et domus regni est. Et respondens Amos dixit ad Amasiam : Non eram propheta ego, neque filius prophetæ; sed opilio eram, vellicans sycomoros; et assumpsit me Dominus ab ovibus. Et dixit Dominus ad me : Vade et propheta super populum meum Israel⁹². » Assumptus est igitur de gregibus ovium, et prophetavit in Bethel, ubi deposuit vitulum aureum primus Jeroboam, filius Nabat⁹³. Puto hoc etiam operæ pretium scire, alium fuisse Amos, patrem Isaïæ. Quid autem et super quibus toto libro prophetarit, ad propositum aggressi, pro facultate demonstrabimus.

» Vade et propheta super populum meum Israel⁹². » Assumptus est igitur de gregibus ovium, et prophetavit in Bethel, ubi deposuit vitulum aureum primus Jeroboam, filius Nabat⁹³. Puto hoc etiam operæ pretium scire, alium fuisse Amos, patrem Isaïæ. Quid autem et super quibus toto libro prophetarit, ad propositum aggressi, pro facultate demonstrabimus.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

CAP. I.

VERB. I. Sermones Amos, qui facti sunt in Accarim ex Thecue, quos vidit super Jerusalem in diebus Ozia regis Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel, ante duos annos terræ motus.

II. « Sermones Amos, qui facti sunt in Accarim ex Thecue, quos vidit super Jerusalem. » Hi sunt, inquit, sermones prophetici Amos Thecuensis, qui facti sunt in Accarim. Sciendum est hujusmodi vocem, « in Accarim, » ab Hebræorum editione prorsus abesse, in qua tantum est his verbis, « sermones Amos ex Thecue. » Alii interpretes pro, « in Accarim, » posuerunt, ἐν κτηνοτροφείοις, id est, locis ubi armenta seu jumenta pascuntur. Sunt igitur hi sermones Amos ex Thecue, seu Thecuensis, qui facti sunt, quo tempore adhuc pastorem agebat, et in ipsis ovium stabulis sive septis. Super ipsa autem Jerusalem non audisse tantum sermones, sed 248 et vidisse se dicit. Deus quippe prophetis una cum revelationibus res manifestas, et tantum non præsentis facit, ut videre sibi videantur sermones, antequam fiant, concurrente fortassis eventuum futurorum visu cum bis quæ Deus dixerit. Cæterum illud quæstione dignum, quomodo existimandum factos esse sermones super Jerusalem solum, cum tamen voce ipsius prophetæ Judam et Israel Deus accuset? Ait enim infra : Quia « hæc

⁹¹ Amos vii, 9. ⁹² Ibid. 10-15. ⁹³ III Reg. xii, 29.

dicit Dominus : Super tribus sceleribus filiorum Juda, et super quatuor non convertam eos ⁹⁴, » etc. Deinde rursum : « Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus Israel ⁹⁵, » et quæ sequuntur : et recensitis scelerum generibus, atrocia comminatur, et ambos quam sæpissime objurgat. Jam igitur quo pacto super Jerusalem tantummodo sermones facti esse intelligi possunt, cum Deus dicat, « Mittam ignem super Judam ⁹⁶, » etc. Nunc qua ratione respondendam sit consideremus. Dicitur consuesse sanctos prophetas aliquando quidem distincte duas tribus Hierosolymis, Judam et Benjamin, Israel vocare ; rursus aliquando decem tribus, quæ in Samaria, aliter Israel, sive Ephraim nominare, frequentissime enim confundunt. Et quoniam omnes sanguine Israelis oriundi sunt, hoc nomine item duodecim tribus appellant. Quod si forte velit totam nobis Judæorum multitudinem significare, non jam amplius distincte Israelis vocabulum ponunt. Facti sunt igitur sermones Amos prophetae super omni multitudine Judæ, tum quæ Hierosolymis esset, tum quæ in Samaria. Jam quomodo sint super ipsis dicendum est. Duplex responsum suppeditat. Primum enim introduxit universorum Deum Judæorum Synagogæ peccata commemorantem ; post, eventura ipsis prænantiam, et adjecit his bona ex benignitate sua, et fore, ut largissime veniam consequantur, et ad pristinum statum renoventur. Dicit enim rursus idem Amos, ut ex persona Dei : « Verumtamen non in finem conteram domum Jacob, ait Dominus. Quia ecce ego mando, et conteram in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro, et non cadet granum super terram ⁹⁷. » Prænantiat autem necessario etiam futuram redemptionem per Christum, et transituros ad renovationem, **249** Dominoque miserante, vitam juvenam victuros. Ait enim rursum sic : « In die illa suscitabo tabernaculum David ⁹⁷, » etc.

Sed sermones super Jerusalem etiam alio modo intelligi recte possunt. Syriæ enim et Damasci reges, et finitimarum gentium non pauca Judæorum regionem devastarunt, alias aliæ insurgentes, eamque sasdeque vertendo hostili more depopulantes, et ex impotentia ira in extremam miseriam conjicientes. His igitur omnibus vastatoribus ejus propheta Deum desolationem comminantem, et nefariorum scelerum pœnas sese exacturum promittentem introduxit. Ergo super Jerusalem, sive super omnem Judæam sermones Amos facti sunt. Id quod perspicue apparebit, si tempora prophetiæ perpenderitimus. Sequitur enim : « In diebus Ozia regis Juda, et in diebus Jerobeam filii Joas regis Israel, duobus annis ante terræ motum. » Sed objiciet, opinor, quispiam, Quid proderit lectoribus, si curiose et exquisite regum

A ἀσεβείαις υἱῶν Ἰουδα, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς, » καὶ ἐξῆς. Εἶτα τούτοις ἐφεξῆς : « Τάδε λέγει Κύριος, Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Ἰσραὴλ, » καὶ ἐξῆς. Προσεπεναγκῶν δὲ τῆς ἀμαρτίας τοὺς τρόπους, ἐπιπείλησε τὰ δεινὰ, καὶ ὡς πλείστην ὄσσην κατ' ἀμφοῖν ὁ λόγος αὐτῷ τὴν ἐπιπλήξιν ἔχει. Πῶς οὖν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ γεγενῆσθαι λοιπὸν νοοῖντ' ἂν οἱ λόγοι, καίτοι Θεοῦ λέγοντος, « Ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ Ἰούδαν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τίς οὖν ἔσται τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος, φέρε, διασκεψόμεθα. Φαμέν οὖν ὅτι ἔθος τοῖς ἀγίοις προφήταις, ποτὲ μὲν διεσταλμένως τὰς δύο φυλάς, τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰούδαν τε καὶ Βενιαμὴν, Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖν, ποτὲ δὲ αὐτὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλάς, ἐτέρως Ἰσραὴλ ὀνομάζειν, ἦγγον Ἐφραΐμ, ἀδιαφοροῦσι δὲ πλειστάκις.

B Καὶ ἐπειπερ εἰσὶν οἱ πάντες ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, οὕτως ὀνομάζουσι τὰς δύο, καὶ δέκα φυλάς. Εἰ δὲ ὁ βούλοιντο καὶ ἅπασαν ἡμῖν κατασημῆναι τυχὸν τὴν τοῦ Ἰουδαίων συναγωγὴν, οὐκέτι διεσταλμένως τῷ τοῦ Ἰσραὴλ ὀνόματι κεχρημένους εὐρήσομεν. Γεγόνασι δὴ οὖν τῆς τοῦ Ἀμῶς προφητείας οἱ λόγοι ὑπὲρ πάσης τῆς Ἰουδαίας πληθῦτος, τῆς τε ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τῆς ἐν Σαμαρείᾳ. Πῶς δ' ἂν εἶεν ὑπὲρ αὐτῶν, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἔστι τοίνυν διττὸς ἡμῖν τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰσκεκόμικε τον τῶν ὄλων Θεὸν τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς ἀμαρτίας ἀφηγούμενον, εἶτα τὰ ἐσόμενα κατ' αὐτοῦ προσηγγελοῦντα, προσετίθει δὲ τούτοις τὰ ἐξ ἡμερῆτος ἀγαθὰ, καὶ ὅτι κατὰ καιρὸν πλείστη τις γενήσεται αὐτῶν φειδῶ, καὶ ἀνακαινισμὸς εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς. Ἐφη γὰρ πάλιν αὐτὸς ὁ Ἀμῶς, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ : « Πλὴν ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐξαῶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, λέγει Κύριος. Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι, καὶ λιχμῶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, ὃν τρόπον λιχμᾶται ἐν τῷ λιχμῷ, καὶ οὐ μὴ πέση σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν. » Προκαταμηνύει δὲ ἀναγκάως καὶ τὴν ἐσομένην λύτρωσιν διὰ Χριστοῦ, καὶ ὅτι μεταχωρήσει πρὸς ἀνακαινισμὸν, καὶ ἐν εὐπαθείᾳ ἔσονται κατοικεῖν τοῦ Θεοῦ. Ἐφη δὲ οὕτως πάλιν : « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

C Οὐκοῦν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ οἱ λόγοι καὶ καθ' ἕτερον ὑπὲρ αὐτῆς νοοῖντ' ἂν εἰκότως. Συρία τε γὰρ, καὶ οἱ Δαμασκοῦ βασιλεῖς, καὶ τῶν ὀμόρων ἐθνῶν οὐκ ὀλίγοι τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν διελυμήναντο, ἄλλοτε ἄλλοι κατεξανιστάμενοι, καὶ καταδηρῶντες αὐτὴν ἄγοντές τε καὶ φέροντες, καὶ τὰ ἐξ ἀκρατοῦς δρῶντες ὀργῆς ὡς εἰς ἐσχάτην αὐτοὺς καθικέσθαι τάλαιπωρίαν. Τούτοις δὴ οὖν ἅπασιν τοῖς πεπορθηκόσιν αὐτὴν εἰσκεκόμικεν ὁ προφήτης ἀπειλοῦντα Θεὸν τὴν ἐρήμωσιν. Καὶ δίκην ἔφη πραγθῆσεσθαι τῶν ἀνοσίων ἐγκρηνημάτων αὐτούς. Οὐκοῦν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἦγγον ὑπὲρ πάσης τῆς Ἰουδαίας συναγωγῆς οἱ τοῦ Ἀμῶς γεγόνασι λόγοι. Εἰσόμεθα δὲ τούτα σαφῶς τοὺς τῆς προφητείας βασιανίζοντες χρόνους. Κεῖται γὰρ ἐφεξῆς, « Ἐν ἡμέρᾳ Ὀζίου τοῦ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοάμ τοῦ Ἰωὰς

⁹⁴ Amos II, 4. ⁹⁵ Ibid. 6. ⁹⁶ Ibid. 5. ⁹⁷ Amos IX, 9. ⁹⁸ Ibid. 11.

βασιλέως Ἰσραὴλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ. » Ἄλλ', A jam nominatorum tempora indagaverint, Oziaē videlicet et Jeroboam? Respondemus: Istud necessarium esse, et quasi omnia adjuncta, seu circumstantias prophetiæ continere. Syriæ enim, et Damasco, et circumjectis Judææ barbaris perniciem, et invasiones, et exustiones minuat, sanctorumque valiciniorum inde principium sumit. Cognoscendæ sunt igitur causæ, cur regni tempora apposuerit, et quænam et quot utriusque recte facta, et quomodo vitam exegerint, et si quid de ambobus auditionem meretur. Postquam igitur ad apostasiam deluxerunt Israel et Judas, multis modis in eos animadversum est. Aliquando enim Damasci et Syriæ principes illos incursarunt, eorumque urbes obsederunt et prædas egerunt. Aliquando Moabitæ, et Idumæi, Gergeseni et Elamitæ, Azotii et Accaronitæ Samaritiam, quinetiam regnum Juda, effrenato impetu et insatiabili cupiditate, extrema iracundia in morem taurorum efferrati, sæde lacerarunt. Variis igitur locis eos sævisse certum est: ut regnante Achab super Samaria et Israel. Scribitur enim libro Regum tertio: « Et congregavit filius Ader rex Syriæ omnem exercitum, **250** et ascendit, et obsedit Samariam. Et triginta duo reges cum ipso ¹⁰. » Considera ergo ut Damasci rex socios expeditionis contra Israel sibi asciverit, hoc est, filius Ader alios triginta duos finitimarum gentium duces, qui sic regionem vexarunt. Quin et Joas rex Juda, Azael Syrus Jerusalem hostiliter adortus est, ut in quarto Regum est litteris proditum: « Quando tulit Joas omnia sanctificata, et omne aurum in thesauris inventum, et misit Azaeli, et recessit a Jerusalem ¹¹. » Faciebant enim hæc secundum divinam iram, quod Israel Deum offenderet; magnopere enim a recta declinaverat, et cultu idolorum mira religione percussus se involverat. Verumtamen victores alienigenæ de divina gloria detrahebant. Statuebant enim miseri secum, auxiliantem ipsis manum invalidam factam, et ejus honori insolentiam insultare audebant. Fracti igitur Syri, postquam Samariam obsidione mox soluta filius Ader cinxerat, ignaviam suam male excusarunt, dicentes: « Deus montium Deus Israel, et non Deus vallium ¹. » Credebant siquidem Israelitas vicisse, quia Deus eorum in montibus duntaxat aut collibus salvare posset. Victi igitur sumus, aiunt, « quia Deus montium Deus Israel. » Si autem pugnemus cum iis in campestribus, et profecto superabimus, cum in vallibus imbecillis sit Deus Israel. Sed hæc Græcæ dementiae criminationes sunt, et verum ac natura Deum nescientium linguæ protervitas. Quocirca indignabatur adversum alienigenam omnipotens Deus, et meritissimo, quoniam, devicto ab se Israele, ut dixi, diis suis gratias referabant, delirantesque etiam Deum ipsum se vicisse arbitrabantur. Post defunctum Achab, et reges deinceps alios, ejus successores, rex Israel in Samariam creatur Jeroboam filius Joas, alius a primo qui fuit

¹⁰ III Reg. xx, 1   ¹¹ IV Reg. xii, 18.   ¹ III Reg. xx, 28.

filii Nabat, quanquam nomine, animo et impietate illi similis.

λοφύλων, καὶ σφόδρα εἰκότως, ὁ πάντα ἰσχύων Θεός, ὅτι καὶ νικῶντες, ὡς ἔφην, τὸν Ἰσραὴλ, τοῖς ἰδίοις Ὄζοις ἀνῆπτον τὰ χαριστήρια, καὶ ληροῦντες ἔφοντο καὶ αὐτοῦ κρατήσῃα Θεοῦ, προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ μετὰ τὴν τοῦ Ἀχαάβ βασιλείαν, καὶ ἐτέρων τινῶν διὰ μέσου, καὶ καθεξῆς, ἀναδείκνυται βασιλεὺς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ Ἰεροβοάμ ὁ τοῦ Ἰωᾶς, ἕτερος παρὰ τὸν πρῶτον, ὅς ἦν τοῦ Ναβὰτ, πληρὸς ὁμῶντος ἐκείνῳ, καὶ ὁμογνώμων, καὶ δυσσεβής.

Sed ejus temporibus Deus, cui volupe est misereri, Israeleni intoleranda afflictione laborantem miseratus, eum ærumna levavit per Jeroboam, tametsi improbum et transgressorem nimis. Adeo enim viribus alienigenis antecelluerunt, ut urbes quoque antecessorum regum temporibus ereptas recuperarent potestatiq̄ suæ subjicerent, et vincere olim solitos, incommodis longe plurimis afficerent. In quarto igitur Regum 251 sic est, in tanta calamitate fuisse filios Israel, ut essent paucissimi, et dispersi, nec inveniretur auxiliator: salvatos tamen esse e manu Jeroboam². « E manu, » dixit, pro, « per manum. » Nec enim ipse atterebat Israel, sed pugnabat potius eumque defendebat. Restituit vero Damascum, et recepit terminum Israel, auctusque est ditioribus multis. Regnante Jeroboam rex super Juda Hierosolymis ungitur Azarias, qui et Ozias, æque gentibus infestissimus, et ad eos exagitandos viriliter incumbens, qui Judææ vastitatem intulissent. Fuit enim vir pius et virtutis studiosus. Ubi jam hostes, Deo annuente, domuit, in superbæ morbum incidit, ac suopte nutu impostorum sibi sacerdotio fungendum decrevit, et ausus est ad ipsum altare ascendere, illique thymiana offerre. Verum Deus illico hominem coercuit. Lepra enim aspersus est, morbo infando et insanabili, ut etiam velut immundus secundum legem Hierosolymis amandaretur, qui posthac sacerdotii munus obire, et rem divinam omnimodis velle peragere, et templum sacrosanctum contaminare desineret. Ita legere est libro quarto Regum³. In altero tamen Paralipomenon narratio hujus historiæ est luculentior⁴. De Ozia lepra infecto satis dictum est. Fuisse autem potentem, et in alienigenarum provincias irrupisse, adeoque fortem ac strenuum, ut oppida quoque apud eos ædificaret, et tributa imponeret, ac sceptro illos subderet, quantumvis olim sibi valde placentes, plene docent sacræ Litteræ. Quoniam ergo propheticus sermo in exordio futuræ alienigenarum vastationis meminit, res postulavit, ut regum Ozia et Jeroboam mentionem faceremus, per quos illi victi sunt, ut jam diximus. Novimus etiam per Assyrios Damascum incensam, qui insuper alienigenarum populos ferro ignique vastarunt⁵; sed cum id postea factum sit, necessario attigimus quæ ab Jeroboam, et ejus temporibus, alienigenis et ipsis quoque Assyriorum ducibus contigerunt. Quia vero apposuit propheta, « duobus annis ante terræ motum, » necesse fuit etiam de lepra Ozia memorare, qua contactus est, puniente Deo, postquam sacris fungi

ἄλλ' ἐν τοῖς χρόνοις τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἤλεε λοιπὸν ὁ φιλοκίτρμων Θεός ἀφορήτῳ ταλαιπωρίᾳ κατηχθῆναι τὸν Ἰσραὴλ, ἡλευθέρου τε τῶν πόνων διὰ χειρὸς Ἰεροβοάμ, καίτοι πονηροῦ καὶ ἀποστάτου λίαν ὑπάρχοντος. Κατηνδρίσαντο γὰρ οὕτω τῶν ἀλλοφύλων, ὡς καὶ πόλεις παρ' ἐκείνων ἀπεσπασμέναι ἐν καιροῖς βασιλείων τῶν παρῳηκόντων ἀνακομίσασθαι πάλιν, καὶ τοῖς ἰδίοις ὑποτεθῆναι σκήπτροις, πλεῖστα τε ὅσα τοὺς πάλαι νικῶντας ἐργάσασθαι κακά. Ἐν γοῦν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων γέγραπται, κατατεθλιφθαι μὲν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος τοῦ σώζοντος, ὡς ὀλιγοστούς εἶναι, καὶ διεσπασμένους· σσωθῆναι γὰρ μὴν ἐκ χειρὸς Ἰεροβοάμ. Τὸ δὲ « ἐκ χειρὸς » τέθεικεν, ἀντὶ τοῦ « διὰ χειρὸς. » Οὐ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ συνερῖθων τὸν Ἰσραὴλ, μαχόμενος δὲ μάλλον, καὶ προσασπίζων αὐτοῦ. Ἐπέστρεψε δὲ τὴν Δαμασκὸν, καὶ ἀπέσπασε τὸ ὄριον Ἰσραὴλ, καὶ δυναστείας εἰργασται πολλάς. Βασιλεύοντος δὲ Ἰεροβοάμ χρίεται Ἀζαρίας, ὁ καὶ Ὀζίας, βασιλεὺς ἐπὶ τὸν Ἰούδαν ἐν τοῖς Ἰεροσολύμοις. Ὅς οὐδὲν ἦν τῶν ἔθνεσι φορτικώτατος, καὶ νεανικῶς ἐγκείμενος τοῖς πεποροθηκόσι τὴν Ἰουδαίαν. Γέγονε μὲν γὰρ εὐσεβής, καὶ φιλάγαθος ἀνὴρ. Ἐπεὶ δὲ κεκράτηκε τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ τὸ νικῆν ἐπιτρέποντος, νενόσηκε τὴν ὑπεροψίαν, καὶ αὐτοκελεύστοις ἦει βουλαῖς ἐπὶ τὸ χρῆναι λοιπὸν καὶ Ἰερατεῦειν Θεῷ, καὶ δὴ καὶ τετόλμηκεν ἐπ' αὐτὸ τὸ θεῖον ἀναθῆναι θυσιαστήριον, καὶ προσαγαγεῖν αὐτῷ τὸ θυμίαμα. Ἄλλ' εὐθὺς αὐτὸν ἠλεγξε Θεός. Λέπρᾳ γὰρ κατεστίζετο, δεινῶ τε καὶ ἀνιάτῳ πάθει, ἵνα καὶ ὡς ἀκάθαρτος κατὰ νόμον ἐκπέμπηται τῆς Ἰερουσαλήμ, ἀποπαύσαιτό τε λοιπὸν καὶ Ἰερατεῦειν Θεῷ, καὶ τῆς παρανόμως ἐπιτετηθευμένης ἱερουργίας αὐτῷ, καὶ τοῦ τὸν θεῖον καταμαίνειν ναόν. Ταῦτα δὲ φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων ἰσχυρότερα κείται ἡ περὶ τούτων ἀφήγησις. Περὶ μὲν οὖν τοῦ λελεπρωῦσθαι τὸν Ὀζίαν ἀπόχρη ταυτί. Ὅτι δὲ γέγονεν ἀνὴρ δυνατὸς, καὶ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐπεστράτευσσε χώραις, καὶ τοσοῦτος γέγονεν εἰς ἀλκῆν, ὡς καὶ ἀναδείμασθαι πόλεις παρ' αὐτοῖς, καὶ δασμολογίαν ἐπιθεῖναι, καὶ σκήπτροις ἰδίοις ὑπενεγκεῖν, καίτοι μέγала φυσῶντάς ποτε, δεδίδαχεν ἀρκούντως τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Οὐκοῦν, ἐπειδήπερ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος εἰσεκεκόμικεν ἐν ἀρχαῖς τὴν ἐσομένην κατὰ τῶν ἀλλοφύλων ἐρήμωσιν, ἀναγκαῖα γέγονεν ἡ μνήμη τῆς βασιλείας Ὀζίου τε καὶ Ἰεροβοάμ, νενίκηθη γὰρ δι' αὐτῶν ὡς προλαβόντες εἰρήκαμεν. Οἶδα μὲν οὖν ὅτι καὶ διὰ χειρὸς Ἀσσυρίων ἐμπέπηρηται Δαμασκὸς, δεδῆμνυται δὲ οὐδὲν ἦν τῶν ἀλλοφύλων γένη. Ἐπειδὴ

² IV Reg. xiv, 26, 27. ³ IV Reg. xv, 5. ⁴ II Paral. xxvi, 19. ⁵ IV Reg. xvi, 9.

ὁ δὲ τούτῳ ἐστὶν ἐκεῖνα μεταγενέστερα, προσάφομεν ἀναγκαίως τῷ τε Ἰεροβοάμ, καὶ τοῖς ἐκείνου καιροῖς τὰ τοῖς ἀλλοφύλοις συμβεβηκότα, καὶ αὐτοῖς δὲ οὐδὲν ἤττον τοῖς τῶν Ἀσσυρίων καθηγηταῖς. Ἐπειδὴ δὲ πρωστέθεικεν ὁ προφήτης « πρὸ δύο ἑτῶν τοῦ σεισμοῦ, » πεποιήμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ ἰσρατεῦσαι τετόλμηκε ἐδονήθη δὲ σεισμῷ τὰ Ἱεροσόλυμα τοῖς τὸ τηλικάδε

Καὶ εἶπε, Κύριος ἐκ Σιών ἐφθέγγετο, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπένησαν αὐτὸ νομαὶ τῶν ποιμένων, καὶ ἐξηράνθη κορυφὴ τοῦ Καρμήλου.

Γ. Ὅλος ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ τῆς προφητείας διαφαίνεται σκοπὸς, καὶ τοῦ παντὸς χρησιμώδηματος ὅρος ὡσπερ τις, καὶ προσηγήσεις, ἀσαφεῖς πολλῇ κατεσχιασμένη νοοτ' ἂν εἰκότως ἢ τοῦ προκειμένου δύναμις πεποιῆται μὲν γὰρ ὡς ἐξ ὁμοιότητός τε καὶ μεταφορᾶς ὁ λόγος, καὶ ὡς ἐκ τοῦ πεφυκτός συμβαίνειν ταῖς εὐπρέμοις τῶν ὄρων κορυφαῖς, ἢ τοῖς ἐψιλωμένοις τῶν πεδίων ἐσθ' ὅτε. Ὅρη μὲν γὰρ καίτοι δρυμοῖς κομῶντα, καὶ ἔυλοισ, πεδιάς δὲ αὐτῶν πολλῇ καὶ ἀμφιλαφεῖ τῇ πλάκα κατεστεμμένη, καταφθειρόντος τίνος ἢ λοιμοῦ τυχόν, ἤκηρον ἑτέρου του τῶν ἐξ ἀέρος ἀβρόστημάτων, ἀδοκίμως αὐαίνεται. Διαπίπτει δὲ οὕτω καὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ κατασκήπτουσιν ἐσθ' ὅτε πόλεων καὶ χωρῶν πικραὶ, καὶ δύσοιστοι συμφοραὶ, διολλύουσαι, καὶ καταφθειρούσαι μικρὸν τε καὶ μέγαν. Τίνος γὰρ ἂν φείσαιτο πολεμίων ξίφος, ἢ, φέρε εἰπεῖν, λοιμός; Ἄρδην ἀπικεῖρει καὶ τὸν ἐν πλοῦτι, καὶ δόξαις, καὶ δυναστελαῖς δισφανῆ, καὶ τὸν ἀσημόν τε καὶ κατεβρίμμενον. Γέγονε τοίνυν τῷ προφήτῃ νυνὶ πρέπων ὅτι μάλιστα τοῖς αὐτῷ κατεπισμένοις ὁ λόγος. Ἦν γὰρ, ὡς ἔφη, αἰπόλος, καὶ πεποῖηται τὴν τροπὴν ὡς ἐκ τοῦ καταφθειρομένου πολλὰς τὰς τῶν θρεμμάτων νομάς. Τίς οὖν ὁ τῶν εἰρημένων ἀληθέστερος νοῦς; Ἐφθέγγετο, φησὶν, ἐκ Σιών ὁ Κύριος, ὡς ἐξ ἰδίου τόπου, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ, ὡς ἐκ νεμηθείσης αὐτῷ, ἐστὶ μὲν γὰρ οὐκ ἐν τόπῳ τὸ ἀσώματον. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσόλοις ὁ διαδόχτος ἐκεῖνος ναός, ἐδόκει πως ἴδιος ἰσάρχειν ὁ χώρος αὐτοῦ, κατὰ γε τὴν τῶν ἀρχαιοτέρων ὑπόληψιν, μικρὰ φρονούντων ἔτι περὶ Θεοῦ. Ἄντι δὲ τοῦ « ἐφθέγγετο, » τέθεικε τῶν Ἑβραίων ἢ ἐκδοσις « ὠρύσατο, » ἢ ἡτο ἐβρουχάσατο, τὸν λεόντων νόμον. Οὐδὲ γὰρ γεγονότος, « Ἐπένησαν, φησὶν, αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων. » Νομάς δὲ ποιμένων τὰ τῶν ἀλλοφύλων ἔθνη φησὶ, καθάπερ τιοὶ ποιμέσι τοῖς αὐτῶν κρατοῦσιν ὑπεστρωμένα, οἱ πρὸς πᾶν ὄτιοῦν τῶν κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἀγούσι τε καὶ φέρουσι τοὺς ὑπὸ χεῖρας λαοῦς. « Ἐπένησαν » τοίνυν, τουτέστιν, ἐν κατηφείαις, καὶ ἐν παντὶ γεγόνασι κακῷ. Γίνεται γὰρ πένθος ἐπὶ νεκροῖς. Αἴτιον δὲ τῆς συμφορᾶς αὐτοῖς τὸ καταβρυχῆσασθαι τὸν Θεόν, καὶ ὅσον ἀπειλήσαι τὸν δεθερον. « Λέων γὰρ ἐρεῦξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; » Πλὴν οὐ μόνον ἐπένησαν. αἱ νομαὶ τῶν ποιμνίων, ἐξηράνθη δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἡ κορυφὴ τοῦ Καρμήλου, τουτέστι, τὰ Ἱεροσόλυμα. Κάρμηλος μὲν γὰρ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων καίμενον χώρα, ἐν ᾗ καὶ κατώκησεν ὁ Θεοδίτης Ἥλλας. Κα-

contra legem non dubitavit. Contremuit enim Hierosolyma, incolis iram suam Deo ostendente.

μνήμην ἀναγκαίως καὶ τοῦ λελέπρωσαι τὸν Ὀζιαν παρανόμως, λελέπρωται μὲν ἐλέγχοντος Θεοῦ, κατὰ Θεοῦ τὴν ἴδιαν ὄργην ὑπεμφαλίνοντος.

252 VERS. 2. *Ei dixit : Dominus de Sion locutus est, et de Jerusalem dedit vocem suam, et luxerunt pascua pastorum, et exsiccatus est vertex Carmeli.*

III. In his verbis totus prophetiae scopus nobis elucescit, et vaticinii universi quasi terminus, propositorumque verborum sententia, merito ut quaedam praegrediens narratio, obscuritate multa obumbrata accipitur. Constat enim similitudine quadam et metaphora oratio, ceu ex eo quod nonnunquam jugis montium arbustis florentibus, aut campis nudatis solet evenire. Montes enim, quamvis silvis et arboribus comati, et planities multo et denso gramine convestita, corrumpente aut peste fortasse, aut alia caeli lue, repente exarescunt. Sic etiam res humanae dilabuntur, et interdum urbes ac regiones acerbae calamitates et vix tolerabiles opprimunt, quae magna juxta ac parva perdunt, atque e medio tollunt. Cui enim aut hostilis gladius, quae, aut potius pestilentia parcat? Funditus demetit tam divitiis, gloria et potentia praecellentem, quam obscurum atque abjectum. Propheta igitur nunc quam accommodatissime consueta sibi locutus est. Pascebat enim oves, ut diximus, et quoniam pascua pecorum saepe corrumpuntur, inde similitudinem est accupatus. Quis ergo erit verborum verior sensus? Locutus est, inquit, ex Sion Dominus, ut ex loco proprio et ex Jerusalem, ut sibi attributo; non enim quod corpore vacat, loco continetur. Quia vero Hierosolymis erat templum illud celebre, videbatur quodammodo locus illius proprius, quod veteres opinabantur, quia humilia adhuc de Deo sentiebant. Pro, « locutus est, » Hebraea editio habet « ululavit, » sive, « rugiit, » leonum more videlicet. Quo facto, « Luxerunt, inquit, pascua pastorum. » Quo nomine alienigenarum gentes intelligit, principibus suis tanquam pastoribus quibusdam subjectas, qui ad omnia ipsis collibita populos subjectos, rapiunt aguntque. « Luxerunt » igitur, hoc est, in mœroribus et malis omnibus versati sunt. Luctus enim super mortuis suscipitur. Causa autem miseriarum ipsis, quod Deus rugisset, et perniciem illis quasi minatus esset. « Leo rugiet, quis non timebit? » Verumenimvero nou modo luxerunt pascua, **253** insuper et vertex Carmeli exsiccatus est, puta, Hierosolyma. Carmelus enim mons est Judææ, in quo et Elias Thesbites habitavit. Frequenter autem tellus Judæorum Carmeli vocabulo indicatur: quale est, quod voce alterius prophetæ ad filios Israel a Deo dicitur: « Et induxi vos in Carmelum, ut comederetis bona ejus et fructus ejus. Et ingressi estis, et contaminastis terram meam, et habitata-

tem meam posuistis in abominationem'. » Quandoquidem igitur inter Judææ civitates nobilior et illustrior Hierosolyma dicta est, ipsam Carmeli verticem appellat, ut gloria exaltatam, ut excellentia præstantem, ut præter alias conspicuam tum propter divinum templum, tum propter eos qui ex tribu Juda olim ibi regnaverunt. Solent autem sancti prophetæ verba sua obscuritatibus involvere, propter immoderatam audientium iram; non enim sine integumentis eos loqui poterentur, nimium quantum audacia furentes, et illos increparent ac dicerent: Alia nobis loquimini, et annuntiate nobis aliam fabulam.

λεύοντας. Ἔθος δὲ τοῖς ἁγίοις προφήταις κατακρύπτειν ταῖς ἀσαφείαις τοὺς λόγους, διὰ τὸ ἀχάλινον εἰς ὄργην τῶν ἀκρωμένων. Οὐ γὰρ ἂν ἠδέσχοτο λαλοῦντων ἀναφανδὸν πολὺ λίαν ἀνεπτοημένοι πρὸς θράσος, καὶ τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐπιτιμῶντες, καὶ λέγοντες· Ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγέλλετε ἐτέραν πλάνησιν.

Vers. 3-5. *Et dixit Dominus: Super tribus im-prietasibus Damasci, et super quatuor non convertam eum, eo quod secuerint serris ferreis in utero habentes, in Galaad. Et irri faciam ignem in domum Azael, et devorabit fundamenta filii Ader. Et conteram vectes Damasci, et disperdam habitantes ex campo Ὄν, et concidam tribum ex viris Charran, et captivabitur populus Syriæ inclytus, dicit Dominus.*

IV. Divinus Moyses Deum ut bonum et patientem admiratur, idque rectissime. Postquam enim Israel vitulum conflagavit in solitudine, ac stulte dixit: « Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti », non potuit in Dei offensivam non incidere. Sed ubi exitium ipsis minatus est semel, tum supplex accidens Moyses rogavit, atque etiam persusit Opifici, ut reis ignosceret, et carmen gratiarum actionis obtulit, in hæc verba: « Domine Deus clemens et misericors, patiens et multæ miserationis, et justitiam servans, et misericordiam iaciens in millia, auferens iniquitates, et injustitias, et peccata. Et reum non purificabit, **254** inducens peccata patrum super filios, et super filios filiorum in tertiam et quartam generationem ». » Hoc populus Judæorum non bene intellexit. Putabant enim Deum esse adeo durum, et inexorabilem, et iræ retinentem, ut filiis filiorum delicta patrum imponeret. Quamobrem ipsi in sermonibus hoc dictitabant, aientes: « Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt ». » Idcirco Deus ad Ezechielem prophetam: « Fili hominis, quid vobis parabola hæc in terra Israel? dicentes: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt? Vivo ego, dicit Dominus, quoniam non dicetur ultra hæc parabola in Israel. Quia omnes animæ necæ sunt, quemadmodum anima patris, sic et anima filii. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris sui, nec pater filii ». » Quomodo enim adhuc patiens et

τασμάταινεται δὲ πολλάκις ἡ τῶν Ἰουδαίων γῆ διὰ τῆς τοῦ Καρμηλίου προσηγορίας. Ὅποιόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς ἐτέρου προφήτου πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ· « Καὶ εἰσήγαγον ἡμᾶς εἰς τὸν Κάρμηλον τοῦ φαγεῖν τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ, καὶ τοὺς καρπούς αὐτοῦ, καὶ εἰσέθητε, καὶ ἐμάνετε τὴν γῆν μου, καὶ τὴν κληρονομίαν μου ἔθεσθε εἰς βδέλυγμα. » Ἐπειδὴ τοίνυν τῶν ἄλλων πόλεων τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἐπισημοτέρα, καὶ διαφανῆς ὠνόμασται τὰ Ἱερουσόλυμα, κορυφὴν αὐτὰ τοῦ Καρμηλίου φησίν, ὡς ἐπηρμένην ἐν δόξῃ, ὡς προύχουσαν ἐν ὑπεροχῇ, ὡς περιόπτου παρὰ τὰς ἄλλας, διὰ τε τὸν θεῖον ναδὸν, καὶ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιρὸν βασι-

αν. Καὶ εἶπε Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Δαμασκοῦ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὸν, ἀνθ' ὧν ἐκρίθον κρῖσιν σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἔχουσας τῶν ἐν Γαλαὰδ· καὶ ἐξάνανετ' αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον Ἀζαὴλ, καὶ καταφάγεται θεμέλια υἱοῦ Ἀδέρ. Καὶ συντριψὼ μοχλοὺς Δαμασκοῦ, καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου Ὄν, καὶ κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαβρὸν, καὶ αἰχμαλωτισθήσεται λαὸς Συρίας ἐπὶ κλητός, λέγει Κύριος.

Δ'. Ὁ θεοπέσιος Μωσῆς ὡς ἀγαθὸν τε καὶ ἀνεξέ-κακον καταθαυμάζει Θεὸν, καὶ μάλα εἰκότως. Ἐπειδὴ γὰρ μεμοσχοποίηκε κατὰ τὴν ἔρημον ὁ Ἰσραὴλ, ἐρητε φληνάριος, « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἳ τινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Ἀγύπτου, » προσέκρουκε μὲν ἀναγκαιῶς· ἐπειδὴ δὲ ὀλοθρεύσειν αὐτοὺς εἰσάπαξ ἠπέλειε Θεός, εἶτα προσέπιπτε τε καὶ ἐλιπέρει Μωσῆς, καὶ μὴν καὶ ἀνεῖναι τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἀνέπειθε τὴν δίκην τὸν Δημιουργόν, καὶ χαριστηρίους ὕδατος ἀνετίθει, λέγων· « Κύριος ὁ Θεός οἰκτιρῶν, καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός, καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν, καὶ ἔλεος εἰς χιλιάδας, ἀφαιρῶν ἀνομίας, καὶ ἀδικίας, καὶ ἀμαρτίας. Καὶ οὐ καθαρῶν τὸν νοχον, ἐπάγων ἀνομίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἐπὶ τέκνα τέκνων, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν. » Τοῦτο νενοήκασιν οὐκ ὀρθῶς τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι. Ἦνοντο γὰρ εἶναι Θεὸν σκληρὸν οὕτω, καὶ ἀτερπόμενον, καὶ μακρὸν εἰς ὄργας, ὡς τέκνοις τέκνων ἐπιφέρειν τὰ τῶν πατέρων ἐγκλήματα. Καὶ γοῦν αὐτὸ τοῦτο διαγγέλλοντες ἔφασκον, « Οἱ πατέρες ἔφαγον βύφρακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἐγομφίασαν. » Ταῦτητοι Θεός τῷ προφήτῃ φησίν Ἰεζεχὴλ· « Γιὰ ἀνθρώπου, τί ὑμῖν ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῷ Ἰσραὴλ, » λέγοντες, « Οἱ πατέρες ἔφαγον βύφρακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἐγομφίασαν; Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, ὅτι οὐ μὴ γένηται ἔτι λεγομένη ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῷ Ἰσραὴλ. » Ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχὰι ἐμαὶ εἰσιν, ὅν τρόπον ἡ ψυχὴ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τοῦ υἱοῦ. Ψυχὴ ἀμαρτάνευσα, αὕτη ἀποθνήσκειται. Ὁ δὲ υἱὸς οὐ μὴ λήψεται τὴν ἀμαρτίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ὁ πατήρ

⁷ Jer. II, 7. ⁸ Exod. xxxii, 4. ⁹ Exod. xxxiv, 6, 7. ¹⁰ Ibid. 3, 4, 20.

τοῦ υἱοῦ. » Πῶς γὰρ ἔτι μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος ἁ
 ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, εἰ μὴ ἀνήσιν ἀμαρτίας, καὶ
 καθαρίζει τὸν ἔνοχον, παρατείνει δὲ μᾶλλον τὴν ἀγα-
 νάκτησιν ἐπὶ τρίτην, καὶ τετάρτην γενεάν; Τίς οὖν
 ὁ λόγος; Ἔστι μὲν οὖν ἀνεξίκακος, ὡς ἔφην, καὶ
 ἀσυγκρίτως ἀγαθός, καὶ οὐκ εὐθύς τοῖς ἡμαρτηκόσιν
 ἐπάγει τὴν κόλασιν. Ὑποτίθεται δὲ, καὶ εἰς δευτέραν
 γενεάν, εἰ τάχα τις παρεισβαλοῦσα μεταγνώσας ἀνα-
 κέψειε τὴν ὀργήν. Ἄλλ' εἰ μὴ τοῦτο γένοιτο τυχόν,
 οἱ δὲ ἐκ τοῦ πρώτου τρίτου τε καὶ τέταρτου τοῖς ἴσοις,
 ἢ καὶ τοῖς ἔτι χείροσιν ἐναλοῖεν κακοῖς, καὶ προγο-
 νικῆς δυσσεβείας εὐρίσχοιντο μιμηταί, τότε δὴ τότε
 λοιπὸν ἐπάγει τὰς δίκας, ἀποχρῶσαν τῷ γένει τὴν ἐπὶ
 τοῖς ἤδη παρψηκῶσιν ἀνεξίκακίαν ἐπιδιδούς, τουτ-
 ἔστι, τὸ ἐπιφέρειν ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τρίτην, καὶ
 τετάρτην γενεάν. Ἄρ' οὖν, φησί, μακροθυμήσας τῇ
 Δαμασκῷ πλειστάκις, οὐκ ἀναγκησάμην λοιπὸν, καὶ
 σφόδρα εἰκότως, ἐπὶ τρισὶ καὶ τέσσαρσιν ἀμαρτίαις;
 Τί γὰρ δεδράκασι; Πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα. Πλὴν τῆς
 ἔγχαν ὠμότητος ἀποτιοῦσι δίκας· « Οὐκ ἀποστραφῆ-
 σμαι γὰρ αὐτοῦς, ἀνθ' ὧν ἔκριον πρὸσι σιδηροῖς
 τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν ἐν Γαλααδ. » Ἔστι μὲν
 οὖν ἡ Γαλααδ πολίχνη τῆς Ἰουδαίας, ἐν μεθορίῳ τῆς
 Παλαιστινῶν χειμένη. Ταύτην οἱ Σύροι προκατελά-
 θοντο, καὶ πανωλεθρία διέφθειραν, πρὸσι τέμνοντες
 σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας, καὶ ὁμοῦ νηπίοις
 ὠμά γυναικῶν κτείνοντες ἔμβρυα. Πρίνας δὲ σιδη-
 ροῦς τοὺς τῶν ἀμαξῶν ὀνομάζει τροχοῦς, οἷς κατα-
 λεπτύνειν ἔθος τὴν ἄλω τοῖς Σύροις. Καὶ γοῦν καὶ διὰ
 φωνῆς Ἰσαίου φησὶ που θεὸς πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων
 Συναγωγὴν· « Ἰδοὺ ἐποίησα σε ὡς τροχὸς ἀμάξης,
 ἀλωῶντας, καινοῦς, πριστηροειδές. » Ὅμοιον ὡς εἰ
 λέγοι τυχόν πρὸς τὴν Δαμασκὸν· Καταλοήσω σου τὴν
 δίκην, καθὼς κατηλόησας, καὶ συνέτριψας τοὺς ἐν Γα-
 λααδ, ὡς μὴδὲ αὐτῶν φείσασθαι τῶν ἔτι κατὰ γασ-
 τρὸς, οἷς ὁ παρὰ πάντων ἔλεος ἀκολουθεῖ, καὶ ὀφεί-
 λεται. Ὅτι δὲ ὠμῶς, καὶ ἀγρίως τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ,
 κατεχρήσαντο τῶν ἐκ Δαμασκού τινες, ἀναμάθοις ἂν
 ἀκονεῖν τοῖς Ἐλισσαῖ ἐ τοῦ προφήτου λόγοις προσε-
 σοχηκῶς. Ἀφίκετο μὲν γὰρ εἰς τὸν Δαμασκόν. Ἐπειδὴ
 δὲ συνήτησε τῷ Ἀζαήλ, ἀβρωστοῦντος ἔτι τοῦ Ἀδερ,
 « Ἐκλαυσε, φησὶν, ὁ ἀνθρωπος τοῦ θεοῦ. Καὶ εἶπεν
 Ἀζαήλ, Τί ὅτι ὁ κύριός μου κλαίει; Καὶ εἶπεν, Οἶδα
 ὅσα ποιήσεις τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ κακά. Τὰ ὀχυρώματα
 αὐτῶν ἐξαποστελεῖς ἐν πυρὶ, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐ-
 τῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποκτενεῖς, καὶ τὰ νῆπια αὐτῶν ἐν-
 σείσεις, καὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας αὐτῶν ἀναρῆ-
 ξεις. » Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δέδρακε κατὰ τῆς Γαλααδ ἡ
 Δαμασκός, μᾶλλον δὲ καὶ κατὰ πάσης τῆς τῶν Ἰου-
 δαίων χώρας, καταφλέξειν ἀπειλεῖ τὸν οἶκον Ἀζαήλ,
 καὶ Ἀδερ, καὶ συντρέψειν μοχλοῦς Δαμασκού. Πέ-
 πρακται μὲν ταῦτα διὰ μὲν Ὀζίου, καὶ Ἰεροβοάμ
 ἀναμέρους, καὶ κατὰ καιροῦς· εἰλὸν τε γὰρ καὶ αὐτοὶ
 τὴν Συρίαν, καὶ νενικήκασι κατακράτος· χρόνον δὲ
 προϊόντος, καὶ παρὰ βασιλείως Ἀσσυρίων. Εἰτά φησι,
 « Καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου ὦν. » ὦν
 οἱ προφῆται τὴν Βαιθὴλ ὀνομάζουσιν, ἐν ἧ τὴν δά-

multum misericors universorum Dominus, si peccata
 non dimittit, nec reum purgat; sed indignationem
 potius in tertiam et quartam generationem exten-
 dit? Quæ ratio est igitur? Patiens est, ut dixi, et
 bonus bonitate incomparabili, nec peccantes statim
 punit; differt autem etiam in alteram generatio-
 nem, si qua forte respicientia subingressa, iram
 divinam inhibuerit. Id si non contigerit, sed a primis
 tertii et quarti paribus aut etiam majoribus in
 sceleribus deprehensit, et avitæ impietatis imitato-
 res fuerint, tunc nimirum jam pœnas infert, postea-
 quam generi sufficientem propter præterita patien-
 tiam indulisit. Hoc est inducere peccata patrum in
 tertiam et quartam generationem. Ait igitur, cum
 Damascus peccantem sæpenumero leni animo pas-
 sus sim, nonne justissime in posterum indignè
 super tribus et quatuor peccatis? Quid porro fece-
 runt? Multa quidem et alia; verumtamen magnæ
 cuiusdam sævitiæ pœnas sustinebunt. « Non enim
 convertam eos, quoniam secuerunt sarris ferreis
 prægnantes Galaad. » Oppidulum est Galaad in
 confinibus Palæstinæ situm. Hoc Syri occupave-
 rant, funditusque perdidierant, ipsas etiam gravidas
 mulieres sarris dissecantes, et cum infantibus etiam
 fetus adhuc imperfectos interimentes. Serras fer-
 reas currum rotas nominat, quibus aream terere
 Syris mos est. Itaque et ore Isaïæ alicubi Deus
 Judæorum Synagoga sic alloquitur: **255** « Ecce
 feci te quasi rotas planstri triturantes novas, in
 serrarum modum ¹². » Quasi Damascus ita com-
 pellet: Triturabo pœnam tuam sicut tu triturasti et
 contrivisti incolas Galaad, ut nec in utero adhuc
 latentibus parceres, quibus ab omnibus misericor-
 dia tribuitur et debetur. Crudeliter autem et im-
 maniter a Damascenis quibusdam tractatos esse
 Israelitas facile discas, si Elisei prophetæ verbis
 attendas. Venit enim Damascus. Ut autem occurrit
 Azaeli, adhuc ægrotante filio Ader (Benadah), « Fle-
 vit homo dei, » ut Scriptura inquit. « Et dixit
 Azael, quare Dominus meus flet? Et respondit,
 Quia scio quæcunquæ facturus es filiis Israel mala.
 Tu civitates eorum munitas succendes igne, et
 electos eorum interficies gladio, et parvulos eorum
 allides, et prægnantes eorum divides ¹³. » Quoniam
 igitur Galaad hunc in modum affecit Damascus,
 seu totam Judæorum regionem potius, exusturum
 minatur domum Azael et Ader, et contriturum
 vectes Damasci: quæ facta sunt per Oziam et Je-
 roboam seorsum et diversis temporibus. Nam et
 ipsi Syriam invaserunt, et armis devicerunt, quod
 et progressu temporis Assyriorum rex fecit. Deinde
 ait: « Et disperdam habitantes ex campo ὦν. »
 Prophetæ hoc nomine Bethel significant, ubi exse-
 crandus Jeroboam vitulum aureum deposuit. Sed
 quia ex eo tota regio deinceps idola coluit, sic eam
 nominare consueverunt. Habitantes igitur in terra
 et campo ὦν, sive ματαῶν, vanorum, hoc est, ido-

¹² Isa. xli, 15. ¹³ IV Reg. viii, 12.

lorum (sic enim interpretati sunt alii), delebo et disperdam, inquit. Nihilominus concidam tribum ex viris Charran, quæ est urbs parva et propinquisima Damasco, incolas habens bellicosissimos. In captivitatē præterea ductum iri prædicit ἐπίκλητον Syriae populum, aut valde celebratum, aut conductitium, et ab ipsis ad auxilia collectum. Mercede enim alienigenas finitimos conducebant, ut dixi, Judææ bellum illaturi. Ergo ἐπίκλητον, id est, aliunde advocatum et advenam. Sciendum enim Hebræam editionem pro, « populus Syriae, » habere, « Cyrenes. » Syri enim fuerunt Cyrenensium coloni. Meminimus autem, sicut scriptum est rursus quarto libro Regum, 256 regnasse Hierosolymis Achaz, Phacee autem et Raasson, Syriae et Damasci reges Hierosolymam exercitum adduxisse, et Judææ civitates ei subjectas depopulatos esse. Et quoniam Achaz regem Juda terror ingens invaserat, pecunia Theglathalasar Assyrium conduxit. « Et adjuvit eum rex Assyriorum, et ascendit in Damascum, et cepit eam, et transtulit urbem, et Raasson interfecit ¹⁴. »

τοὺς τῆς Ἰουδαίας πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν δειμασίν οὐ φορητοῖς ὁ Ἀχάτζ, βασιλεύων ἐπὶ τὸν Ἰουδαν, κατεμισθοῦτο χρήμασι Θεγλαφαλασάρ τὸν Ἀσσύριον. « Καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ, φησί, βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἀνέβη εἰς Δαμασκὸν, καὶ συνέλαβεν αὐτήν, καὶ ἀπώρισεν αὐτήν, καὶ τὸν Ῥαασῶν ἐβάπτωσε. »

VERS. 6-8. *Hæc dicit Dominus : Super tribus impietatibus Gazæ, et super quatuor non convertam eos, eo quod captivaverunt ipsi captivitatē Salomon, ut concluderet in Idumæam. Et mittam ignem in muros Gazæ, et devorabit fundamenta ejus. Et disperdam habitantes de Azoto. Et auferam tribus ex Ascalone, et inducam manum meam super Accaronem, et peribunt reliqui alienigenarum, dicit Dominus.*

V. Ante alia hoc necessarium dictu arbitror, nec Hebræorum, nec aliorum editionem meminisse Salomonis. Sed in Hebræa quidem est : « Eo quod captivaverunt eos captivitate. » Cæteri pro voce « Salomon » apposuerunt *perfectum*, seu *absolutum*. Sed nos Septuaginta interpretationem omnino sequemur. Accusatur itaque Gaza urbs Philistiim, quæ hodie Palæstina est, quod captivaverit captivitatē Salomonis, ut concluderet eam in Idumæa. Quod si quidem sic intelligamus, quemadmodum cæteri interpretes intellexerunt, non mediocriter Judæam devastarunt, sed ingentem captivorum numerum abduxerunt, eamque Idumæis subjecerunt. Idumæi propagati quidem erant e sanguine Esau ; verum Israelitarum perpetuo inimici, quorum adjuutores et militiæ socii Gazæ et Azotii, Ascalonitæ et qui dicuntur Accaronitæ, et alii quidam alienigenæ ad expugnandas Judææ urbes plurimum illis contulerunt. Quod si secundum septuaginta Seniorum translationem eos captivitatē Salomonis captivasse dicimus, sic intelligamus oportet. Salo-

μαλιν ἀπέθετο τὴν χρυσὴν ὁ ἐπίρατο; Ἰεροβοᾶρ. Ἄλλ' ὡς ἐξ ἐκείνου λοιπὸν πᾶσαν χώραν εἰδωλοατροῦσαν, οὕτω καλεῖν ἔθος ἦν αὐτοῖς. Τοὺς κατοικοῦντας τοῖνον ἐν γῆ, καὶ πεδίῳ Ἄν, ἦτοι τῶν ματαίων, ὃ ἐστὶν εἰδιώλων (οὕτω γὰρ ἠρμήνευσαν οἱ λοιποὶ) καταφερῶ, καὶ ἐξολοθρεύσω, φησί, κατακόψω δὲ οὐδὲν ἤττον, καὶ φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαβρᾶν, ἣ ἐστὶ πολλίχνη που πάντως προσοικοῦσα τῇ Δαμασκῷ, μαχιμωτάτους ἔχουσα τοὺς οἰκῆτορας. Αἰχμαλωτισθῆσθαι δὲ φησι καὶ τὸν ἐπίκλητον τῆς Συρίας λαὸν ἐπίκλητον λέγων, ἣ τὸν σφόδρα διαβόητον, ἣ τὸν μισοθορόρον, καὶ συνηλεγμένον αὐτοῖς πρὸς ἐπικουρίαν. Κατεμισθοῦντο γὰρ, ὡς ἔφη, τοὺς τῶν ἀλλοφύλων ὁμόρους, τῆς Ἰουδαίων καταστρατεῦόμενοι χώρας ἤγουν ἐπίκλητον τὸν ἐξωθεν κεκλημένον, καὶ μέτοικον. Ἰστέον γὰρ ὅτι τῶν Ἑβραίων ἡ ἐκδοσις, ἀντὶ τοῦ « λαὸς Συρίας, » ἐ Κυρήνης φησί, ἀπικου γὰρ Κυρηναίων οἱ Σύροι. Μεμνήμεθα δὲ, ὅτι καθὼς γέγραπται πάλιν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν, ἐβάπτω μὲν Ἀχάτζ τῶν Ἰεροσολύμων, Φακεὲ δὲ, καὶ Ῥαασῶν οἱ Συρίας τε καὶ Δαμασκοῦ βασιλεῖς, κατὰ τῶν Ἰεροσολύμων ἤεσαν, καταδρῶντες τὰς ὑπ' αὐ-

τοῦ βασιλεύοντος ἐπὶ τὸν Ἰουδαν, κατεμισθοῦτο χρήμασι Θεγλαφαλασάρ τὸν Ἀσσύριον. « Καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ, φησί, βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἀνέβη εἰς Δαμασκὸν, καὶ συνέλαβεν αὐτήν, καὶ ἀπώρισεν αὐτήν, καὶ τὸν Ῥαασῶν ἐβάπτωσε. »

Τὰδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσβεστῆαις Γάζης, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστρεψήσομαι αὐτοὺς, ἔρεκεν τοῦ αἰχμαλωτεῦσαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν, τοῦ συγκλείσαι εἰς τὴν Ἰουμαίαν. Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τείχη Γάζης, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς. Καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐξ Ἀζώτου. Καὶ ἐξαρθήσεται φυλὴ ἐξ Ἀσκαλώνος, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπ' Ἀκκαρῶν, καὶ ἀπολοῦνται οἱ κατὰ λοιποὶ τῶν ἀλλοφύλων, λέγει Κύριος.

Ε'. Ἀναγκαῖον ἠγοῦμαι καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐκεῖνο εἰπεῖν, ὡς οὕτε ἡ τῶν Ἑβραίων ἐκδοσις, οὕτε ἡ τῶν ἐτέρων μέρμηνα τοῦ Σολομῶν, ἀλλ' εἰρήκσις, Ἑβραῖοι μὲν ἐ « Ἐνεκεν τοῦ αἰχμαλωτεῦσαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίᾳ » οἱ δὲ λοιποὶ προσέθεσαν ἀντὶ τοῦ « Σολομῶν » ἀπηρτισμένην, ἦτοι *τελείαν*. Ἐφθόμεθα δὲ ἀναγκαιῶς ἡμεῖς καὶ τῇ τῶν Ἑβδομήκοντα γραφῇ. Ἐγκαλεῖται δὲ οὖν ἡ Γάζα, πόλις δὲ αὕτη τῶν Φυλιστιελμ, ἣ νῦν ἐστὶ Παλαιστίνη, ὡς αἰχμαλωσίαν αἰχμαλωτεῦσασα τοῦ Σολομῶν, τοῦ συγκλείσαι εἰς τὴν Ἰουμαίαν. Κἔν μὲν οὕτω νοῶμεν, ὡς γ' οὖν οἱ ἕτεροι νενοήκασιν ἐρμηνευταί, οὐ τὴν τυχοῦσαν πεποίηται κατὰ τῆς Ἰουδαίας πόρθησιν, ἀλλ' αἰχμαλωσίαν ἐλόντες ἰκανῆν, ὑπὸ χεῖρα δεδώκασιν τῶν Ἰουμαίων αὐτήν. Ἰουμαῖοι γεγόνασι μὲν ἐξ αἵματος Ἡσαῦ, ἐχθρά γε μὴν πεφρονήκασιν αἰεὶ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οἷς συνεργασάμενοι, καὶ σύνοπλοι γεγονότες Γαζαῖοι τε καὶ Ἀζώτιοι καὶ Ἀσκαλωνῖται, καὶ οἱ τῆς λεγομένης Ἀκκαρῶν, καὶ ἕτεροι δὲ τῶν ἀλλοφύλων τινὲς, κατακράτος εἶεν τῆς Ἰουδαίας τὰς πόλεις παρεσκεύασαν. Εἰ δὲ δὴ κατὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα

¹⁴ IV Reg. xvi, 9.

Γραφήν αλχημαλωτῆσαι λέγομεν αὐτοὺς αἰχημαλωτῆσαι ἄνθρωποι τοῦ Σολομῶν, ἐκεῖνο που πάντως ἐνοεῖν ἀναγκαῖον. Γέγονε μὲν γὰρ εὐσθενέστατος καὶ παναλκῆς βασιλεὺς ὁ Σολομῶν, κατεκράτησε δὲ οὕτω τῶν περιόρων ἐθνῶν, ὡς καὶ πολλὰς παρ' αὐτοῖς ἀναδείμασθαι πόλεις, καὶ ἐν αὐταῖς ἰδρῶσαι τὸν Ἰσραὴλ, δόντος αὐτῷ τοῦ Χιράμ. Γέγραπται δὲ οὕτω ἐν δευτέρῳ τῶν Παραλειπομένων· «Καὶ ἐγένετο μετὰ εἰκοσιν ἔτη, ἐν οἷς ἠκοδόμησε Σολομῶν τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον ἑαυτοῦ, καὶ τὰς πόλεις ἔδωκε Χιράμ τῷ Σολομῶν, ἠκοδόμησεν αὐτὰς Σολομῶν, καὶ κατέφικεν ἐκεῖ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ ἦλθε Σολομῶν εἰς Αἰμάθ Σωδὰ. Καὶ κατέφικεν αὐτήν, καὶ ἠκοδόμησε τὴν Θεδμὸρ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πάσας τὰς πόλεις τὰς ὄχθρας ἠκοδόμησεν ἐν Αἰμάθ.» Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· «Καὶ ὅσα ἐπεθύμησε Σολομῶν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ οἰκοδομῆσαι ἐν Ἰερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Πᾶς ὁ λαὸς ὁ καταλειφθεὶς ἀπὸ τοῦ Χετταίου, καὶ τοῦ Ἀμορραίου, καὶ τοῦ Φερεζαίου, καὶ τοῦ Εὐαίου, καὶ τοῦ Ἰεβουσαίου, οἳ οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, ἦσαν ἐκ τῶν υἱῶν αὐτῶν καταλειφθέντες μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ γῆ, οὓς οὐκ ἐξωλόθρευσαν υἱοὶ Ἰσραὴλ. Καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς Σολομῶν εἰς φόρον, ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης.» Συμφραζόμενοι τοίνυν τοῖς ἐκ τῆς Ἰουδαίας Γαζαῖοι τε καὶ Ἀζωτιοί, καὶ οἱ λοιποὶ ταύτας που τὰς πόλεις ἀνηρήκασιν, τὰς ὀνομασμένας τοῦ Σολομῶν, ὡς μηκέτι μὲν αὐτὰς ὑπὸ τὴν Ἰουδα κείσθαι βασιλείαν, ἀπονενεμῆσθαι δὲ ὡσπερ τοῖς Μωαβιτῶν ἄνοσις καθηγγηταῖς. Ταύτητοι πυρὶ δαπανηθῆσθαι ταῖς ἄλλαις ὁμοῦ τὴν Γάζαν φησὶν ἐξολοθρευθῆσθαι δὲ καὶ Ἀζωτιοῦς, καὶ φυλὴν Ἀσκαλωνος, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενῆσθαι τοῦ πληττοντος τὴν Ἀκκαρῶν. Συνδιολέσθαι δὲ πάντως αὐταῖς καὶ τοὺς καταλοίπους τῶν ὁμοφύλων. Μεμισθοφορήκασιν γὰρ, κατὰ τὸ εἶδος, καὶ κέκληνται πρὸς ἐπικουρίαν τῶν ἐποικῶν βαρβάρων τινέων. Χαλεπὸν οὖν ἄρα, καὶ κινδύον παντὸς ἀνάμειστον ὄραται λοιπὸν, τὸ συμφράττεσθαι πονηροῖς, καὶ καθοπλίζεσθαι φιλεῖν τῶν ἡγαπημένων παρὰ Θεοῦ, καὶ διώκειν ἁγίους. Εἰ γὰρ καὶ πάσχουμεν ἐσθ' ὅτε πταισμάτων ἕνεκα, παιδεύομεθα παρὰ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀλογῆσαι παντελῶς τῶν οἰκειωθέντων αὐτῷ. Παιδεύσας δὲ χρησίμως, ὀλέθρῳ περιβαλεῖ τὰ τῆς ὀργῆς σκευή, τοῦτ' ἐστὶ, τοὺς ἀχαλῖκο θυμῷ κατ' αὐτῶν ὀρμήσαντας, κατ' ἐκεῖνο πάντως τὸ πρὸς Βαβυλῶνα καλῶς εἰρημένον περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· «Ἐγὼ ἔδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος.» Ἀπάδει γὰρ τῶν τοῦτο δρᾶν ἐπιτεταγμένων.

Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Τύρου, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ ἀποστραφῆσομαι αὐτήν, ὅτι ὡν συνέκλεισαν τὴν αἰχημαλωσίαν Σολομῶν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν διαθήκης ἀδελφῶν. Καὶ ἀποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τεῖχη Τύρου, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς.

Γ'. Τύριοι δὲ πάλιν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Δαμασκῶ, καὶ μέντοι καὶ Ἀζωτιοῖς, Γαζαίοις τε καὶ Ἀσκαλωνίταις, καὶ τοῖς Ἀκκαρῶν τὴν Θεῷ πρέπουσαν

Ammon rex viribus præpotens fuit, et copiis invictis valuit, vicinasque gentes ita subjugavit, 257 ut etiam urbes apud eas complures ædificaverit, et in iis Israelitas collocavit, Chiram id illi concedente. Sic enim habet secundus liber Paralipomenon: «Et factum est post viginti annos, in quibus ædificavit Salomon domum Domini, et domum suam, et civitates quas dedit Chiram Salomoni, ædificavit ipsas Salomon, et habitare fecit ibi filios Israel. Et venit Salomon in Emath Suba, et prævaluit contra eam, et ædificavit Thedmor in deserto, et omnes civitates munitas quas ædificavit in Emath¹⁵.» Et paulo post: «Et quæcunque desideravit Salomon secundum desiderium suum, ut ædificaret in Jerusalem, et in Libano, et in omni regno suo. Omnem populum qui derelictus fuerat de Hethæis, et Amorhæis, et Pherezæis, et Hevæis, et Jebusæis, qui non erant de stirpe Israel, de filiis eorum, et de posteris, quos non interfecerant filii Israel, subjugavit Salomon in tributarios, usque in diem hanc¹⁶.» Itaque, consociatis armis, Gazæi, Azotii, et reliqui cum Idumæis, hasce urbes everterunt: quæ Salomonis appellantur, quod non amplius sub regno Juda essent, sed impiis Moabitum ducibus velut attributæ. Quapropter Gazam una cum aliis igni consumptum iri dicit, et funditus perituros Azoticos, et Ascalonitas, et Accaron sub manu percutientis fore. Prorsus autem cum ipsis etiam reliquos de eadem gente barbarorum extinctum iri. Nam, ut consentaneum est, ad auxilium quosdam aliunde accersierant et mercede conduxerant. Durum igitur et periculi plenum videtur, arma capere cum improbis, et oppugnatum ire velle Deo charos, et persequi sanctos. Nam etsi patiamur interdum aliquid, propter lapsus nostros multamur a Deo, qui tamen sibi consecratos non contemnet penitus; sed cum utiliter pœnis castigavit, iræ vasa exitio mactabit, hoc est, qui furore indomito in eos irruerunt, plane secundum illud quod ad Babylonem de filiis Israel præclare dictum est: «Ego dedi eos in manus tuas, tu autem eis misericordiam non dedisti¹⁷.» Aversatur enim vehementer, et indignatur Deus eorum insolentiam, etiam usque ad injuriam plagarium, quibus esse castigationem mandaverat.

VERS. 9, 10. *Hæc dicit Dominus: Super tribus impietatibus Tyri, et super quatuor non convertam eam, pro eo quod concluserunt captivitatem Salomonis in Idumæam, et non recordati sunt testamenti fratrum. Et mittam ignem in muros Tyri, et devorabit fundamenta ejus.*

VI. Tyrii quoque, qui cum Damascenis, Azotiis, Gazæis, Ascalonitis et Accaronitis divinam patientiam scelere excesserunt, et impietatum magnitu-

¹⁵ II Paral. viii, 1-4. ¹⁶ Ibid. 6, 8. ¹⁷ Isa. xlvii, 6.

dine tantum non exsuperarunt, juxta oraculi sententiam pœnas sufferent, et supplicium expendent omnium maximum. Crimen eorum, quod captivitatem Salomonis in Idumæam concluderint, et testamenti fratrum immemores fuerint. Quæ ipsa Salomonis captivitas fuerit, superius sufficienter ostensum est. Quomodo autem et a Tyriis in Idumæam conclusa sit dicere necesse est. Cum ex Juda et Israel innumerabilem multitudinem servitute affecissent, Idumæis vendiderunt. Qui de sanguine fratrum prognatos, et nuper liberos, eodem loco quo bello captos habentes, acerbo servitutis jugo presserunt, et Græcorum legibus vivere coegerunt, gloriam Dei pene conciviis lacerantes, qui neque patriam ipsis libertatem conservasset, neque in florenti statu eos tueri potuisset. Proinde universorum Deus alterius voce inquit, eos qui captivitatem Salomonis in Idumæa concluderunt, non leviter accusans: « Quid mihi et vobis, Tyrus, et Sidon, et omnis Galilæa alienigenarum? Nunquid ultionem vos reddetis mihi, aut iram in corde retinetis mihi? Velociter et cito reddam retributionem vestram in capita vestra, pro eo quod argentum meum et aurum meum tulistis, et electa mea, et bona intulistis in templa vestra, et filios Juda, et filios Israel vendidistis filiis Græcorum, ut ejiceretis eos ex finibus suis¹⁸. » Tanquam enim finis ac

terninus Israelitarum corporeus quidem est Judæa, spiritualis autem lex, quibus exacti sunt, Græcorum filiis indigne venditi. Fecerunt autem istud Tyrii testamenti fratrum immemores. Hoc trifariam a nobis potest intelligi. νόμος, ὃν ἔξω γεγονάσι τοῖς τῶν Ἑλλήνων υἱοῖς ἀμνημονήσαντες τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης. Νοοῖτο Qui enim sint isti fratres, quod hoc testamentum, age, dicamus, sacris etiam litteris ad horum sensum et intelligentiam quasi manu ducentibus. Chiram quondam Tyriorum rex fuit divino Davidi multo charissimus¹⁹. 259 Deinde ab ejus filio Salomone dilectus est sic, ut concordie et amicitie fœdus cum eo pacisceretur²⁰, et adjuvaret eum in omnibus, et symbolam ei divinum templum ædificantem pro officio conferret²¹, et munera longe plurima illi mitteret, quibus ipse majora et opulentiora retulit. Aut igitur hoc dicit, Tyrios bello vexasse Israelitas, oblitos testamenti eorum qui ipsos ut fratres amabant, quique affectu et charitate ita consentiebant, ut etiam consanguinei viderentur; sive, quia ab Esau genus ducentes Idumæi, fratres erant Israelitarum, quos tamen, contempto testamento, armis appetiverunt. Fuit enim animo non bono et hostili Esau in Jacob, primogenita dolens principio. Verum e domo Laban discedenti aliquando, et domum reverti cupienti cum uxoribus et liberis, ei ut frater occurrit; complexi enim et osculati sunt inter se, et amicorum officia mutuo præstiterunt, veterique dissidio posthabito, concordie

ἀνεξικακίαν ὑπερβαλόμενοι, καὶ τρόπον τινὰ νενικηκότες ταῖς τῶν ἀσεθημάτων ὑπερβολαῖς, ὑπενέχθησονται ποιναῖς, κατὰ γε τὸν τοῦ χρησμωδήματος νόον, καὶ ποινήν ὑπομενοῦσι τὴν ἄπασων ἐσχάτην. Ἐπίκλημα δὲ αὐτοῖς, ὅτι τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν συνέκλεισαν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, ἀμνημονήσαντες τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης. Τίς μὲν οὖν ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Σολομῶν, ἀποχρώντως ἡμῖν διέδειξε λόγος. Συνεκλείσθη δὲ ὅπως εἰς τὴν Ἰδουμαίαν καὶ πρὸς γε Τυρίων, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἐξανδραποδισάμενοι γὰρ οὐκ εὐαρίθμητον πληθὺν τῶν ἐξ Ἰουδα καὶ Ἰερουσαλήμ, καταπεπράκασιν Ἰδουμαίοις. Οἱ δὲ τοὺς ἐξ αἵματος ἀδελφῶν, καὶ ἄνωθεν ἐλευθέρους ἐν δουρικτήτων μοίρᾳ πεποικημένους, πικρῶ δουλείας κατέθλιβον ζυγῶ, καὶ τοῖς Ἑλλήνων νόμοις κατεδιάζοντο ζῆν, μονοουχὶ κατακερτομούντες οἱ δελταίοι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, ὡς μήτε τὴν ἐκ πατέρων αὐτοῖς ἐλευθερίαν τηρήσαντος, μήτε μὴν ἰσχύσαντος παρασχεῖν τὸ ἐν καλῶ κείσθαι τῆς εὐημερίας. Καὶ γοῦν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ φωνῆς ἑτέρου φησι, τοὺς συγκλείσαντας εἰς τὴν Ἰδουμαίαν τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν, οὐ μετρίως κατατιώμενος: « Καὶ τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν, Τύρος, καὶ Σιδῶν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; Μὴ ἀνταπόδομα ὑμεῖς ἀνταποδίδοτε μοι, ἢ μνησικακοῦτε ὑμεῖς ἐπ' ἐμοί; Ὅξείως καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν. Ἀυθ' ὦν τὸ ἀργύριόν μου καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάβετε, καὶ τὰ ἐπιλεκτά μου, καὶ τὰ καλὰ ἠνέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰουδα καὶ Ἰσραὴλ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἐξώσγητε αὐτοὺς ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῶν. » Ὅριον δὲ ὡσπερ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, σωματικῶν μὲν Ἰουδαία, ψυχικῶν δὲ ὁ ἐκτόπως καταπιλούμενοι. Δεδράκασιν δὲ τοῦτο Τύριοι ἂν πρὸς ἡμῶν καὶ τοῦτο τριχῆ.

Τίνες γὰρ οἱ ἀδελφοί, τίς δὲ ἡ διαθήκη, φέρε, λέγωμεν, καὶ [ὑπέ] τῶν ἱερῶν Γραμμάτων εἰς τὰς ἐπὶ τοῦτο ἐνοσίχθων χειραγωγούμενοι. Χιράμ ὁ Τυρίων κατὰ καιροὺς βεβασιλευκῶς, τῶν ὅτι μάλιστα φιλιτάτων ἦν τῷ θεσπεσίῳ Δαβὶδ. Εἶτα μετ' ἐκείνων τῷ Σολομῶν γέγονε ἀγαπητός, ὡς συνθήκας ὁμοφυχίας ποιήσασθαι πρὸς αὐτὸν, συμπράξει τε πρὸς ἅπαντα αὐτῷ, καὶ φροντίδα τὴν δέουσαν συνενεγκεῖν τὴν θεῖον ἀποτελοῦντι ναόν. Καὶ πλείστα μὲν ὅσα προσκεκόμικε δῶρα, κεκέρδακε δὲ καὶ αὐτὸς τὰ ἔτι μείζω καὶ πλουσιώτερα. Ἡ τοίνυν ἐκεῖνός φησιν, ὅτι Τύριοι πεπολεμήκασιν τὸν Ἰσραὴλ, ἀμνημονήσαντες διαθήκης τῶν ἐξ ἀγάπης ὡς ἀδελφῶν, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν διαθέσειε καὶ φιλοστοργίας συνενεγμένων, ὡς δοκεῖν εἶναι καὶ ἠμαίμονας· ἤγουν ὅτι γεγονότες ἐξ Ἡσαῦ Ἰδουμαῖοι, ἀδελφοὶ μὲν ἦσαν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, πεπολεμήκασιν δὲ, τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης ἡφειδηκότες. Περφρόνηκε μὲν γὰρ ἐχθρὰ καὶ τὰ πολεμίων ὁ Ἡσαῦ κατὰ τοῦ Ἰακώβ, τῶν πρωτοτόκων ἕνεκα λελυπημένος ἐν ἀρχαῖς. Ἄλλ' ἐκ τῆς Λάβαν ἐστίας ἀπαίρουντι κατὰ καιροὺς, καὶ οἴκοι πάλιν ὑπονοστεῖν ἐθέλοντι γυναιξί τε ὁμοῦ καὶ τέκνοις, συνήνητησεν ὡς ἀδελφός. Κατησπάσαντο γὰρ

¹⁸ Joel III, 4-6. ¹⁹ III. Reg. v, 1. ²⁰ Ibid. 12. ²¹ Ibid. 5

ἀλλήλους, καὶ περιέφυσαν, καὶ τὰ φίλοις πρόποντα
 λελαλήκασι, καὶ τὴν ἀρχαίαν πατοῦντες διαφορὰν,
 ὁμοιοῦς καὶ εἰρήνης πεποιήνται διαθήκας. Ἄλλ'
 ἐκείνῳ μὲν ἐν τούτοις. Τύριοι δὲ τῆς τῶν ἀδελφῶν
 διαθήκης ἀμνημονήσαντες, τὰ γένη συνέβαλον, καὶ
 δούλους ἂν ἔχειν ἐπιθῶν τοὺς ἐξ αἵματος τε καὶ
 ἀδελφούς, ταῖς παρὰ σφῶν συμπονταῖς πολὺ λίαν
 εὐσθενεστέρους τῶν κεκρατηκότων ἀποφῆναντες
 Ἰδουμαίους. Ἡδὴ δὲ τις καὶ ἐπ' αὐτῶν τούτου λέγει
 τῶν Μωαβιτῶν, οἱ ἐξ αἵματος τοῦ Ἀώτ, ὅτι λελυπή-
 κασι Τύριοι διαθήκην ἀδελφῶν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐξ
 Ἀβραάμ πρὸς τὸν Ἀώτ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἀμφοῖν ἐμα-
 χέσαντο ποιμένες, ἔειπε, φησὶν ἡ θεία Γραφή,
 Ἀβραάμ τῷ Ἀώτ· Μὴ ἔστω μάχη ἀναμέσον ἐμοῦ καὶ
 σοῦ, καὶ ἀναμέσον τῶν ποιμένων μου, καὶ ἀναμέσον
 τῶν ποιμένων σου, ὅτι ἄνθρωποι ἀδελφοὶ ἡμεῖς ἐσμεν. Ἐμπροσθήσεσθαι δὲ οὖν ταῦτοι δικαίως φησὶν
 αὐτῆν, καὶ ἐξ αὐτῶν κατασεισθήσεσθαι βάθρων. Τὸ γὰρ, Οὐκ ἔση μετὰ πλειόνων, ἐπὶ κακίας χρησάμενον
 πανταχοῦ.

Τὰς λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσθεταῖς Β
 τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ
 ἀποστραφήσομαι αὐτούς, ἔρεκεν τοῦ καταδιῶξαι
 αὐτούς ἐν βρομφαίᾳ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν.

Ζ'. Μέτεστιν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸν ἡδὴ τὸν Ἰδουμαῖον,
 δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ἐξ Ἡσαῦ. Ὑπενεβήσεσθαι δὲ καὶ
 αὐτοὺς τοῖς ἐξ ὀργῆς συμβαινουσιν εὖ μάλα φησὶ.
 Πεπολεμήκασι γὰρ ἀδελφῶν ὄντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ
 τοῖς ἐγγύς καὶ ἐξ αἵματος τὸ θρασὺ καὶ ἀνήμερον
 οὐ κατέδεισαν ἐπανατείνειν ξίφος, οὐ νόμου φύσεως
 πεφροντικότες, οὐ πεφροντικότες τι τῶν ἀνθρω-
 πίνων, ἀλλὰ τοὺς ἔξω καὶ πολεμικατοῦς ταῖς εἰς
 ἀδελφούς δυσμενεῖς νικᾶν εἰθισμένοι, καὶ πεφρονη-
 κότες που τάχα καὶ ἐπὶ τούτῳ μέγα. Οὐκοῦν ἀκούον-
 των καὶ πρὸς ἡμῶν· «Τί ἐγκαυχᾶ ἐν κικίρᾳ, ὃ δυνα-
 τός;» Καὶ περὶ αὐτῶν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκό-
 τως· «Ὡν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν.» Ἄ γὰρ ἦν
 ἔμενον ὡς ἀποτάτω ποιεῖσθαι φιλιεῖν, ταυτὶ δὲ
 παγκάλῃ τιμῶντες ψήφῳ, πάλιν ἀκούονται· «Οὐαὶ
 οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν,» καὶ ἐξῆς.

Καὶ ἐλυμήνατο μήτραν ἐπὶ τῆς γῆς.

Η'. Ἀπαριθμεῖται χρησίμως τὰ τῶν Ἰουδαίων
 ἐγκλήματα, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀνίησι τὸν Ἡσαῦ, δυσγενεῖς
 ὄντας καὶ ἐξ ἀνοσίφους φύνης πατρὸς ἀποφαίνων, ἔν'
 ἐκεῖνό που τάχα νοῶμεν, τὸ διὰ φωνῆς Ἡσαίου πλα-
 γίως ὑποδηλούμενον· «Ἐκ γὰρ σπέρματος ὄψεων
 ἐξελεύσονται ἔγγονοι ἀσπίδων.» Ἀφηγείται δὲ οὖν,
 ὅτι καὶ ὁ προπάτωρ αὐτοῖς γεγονώς Ἡσαῦ τοῖς ἐκ
 μήτρας καὶ γενέσεως ἀγαθοῖς προσγεγονόσιν αὐτῷ
 μονοουχὶ καὶ διελυμήνατο, καὶ κατέβριψεν εἰς γῆν
 τὸ ἐκ τῶν πρωτοτόκων ἀξίωμα, μικροῦ παντελῶς
 ἀξιώσεως τὸ χρῆμα λόγου τρυφῆς ἕνεκα σωματικῆς·
 ἔψημα γὰρ ἐζήτει φακοῦ, καὶ λαβῶν ἐδίδου τὸ τῆς
 φύσεως, δῶρον. «Ἐνεκα τούτου, φησὶν, ἐκλήθη τὸ
 ὄνομα αὐτοῦ Ἐδώμ.» ὅθεν, οἶμαι, καὶ Ἰδουμαῖοι
 κέκληνται λοιπὸν οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγονότες. Οὐκοῦν
 τὸ ἐκ τοῦ τόκου καὶ μήτρας ἀξίωμα κατελυμή-
 νατο φησὶν, εἰς γῆν, ἀντὶ τοῦ, γῆνιου πράγματος
 ἠλλάξατο.

et pacis sœdus pepigerunt. Et hæc quidem illi. Tyrii
 autem, sœderis hujus fraterni non recordati, com-
 miserunt familias, persuaseruntque Idumæis, ut
 consanguineos et fratres habere servos vellent, quos
 auxiliis suis seipsis qui vicerant longe potentiores
 effecerunt. Jam vero idem hoc quispiam et de Moabitis
 accipiat, qui a Lot descendebant, Tyrios videlicet
 fratrum testamentum conturbasse, nempe Abrahami
 cum Lot. Cum enim amborum pastores jurgarentur,
 «Dixit, inquit Scriptura, Abraham Lot: Ne sit
 jurgium inter me et te, et inter pastores meos ac
 pastores tuos, quia fratres sumus.» Proinde merito
 exustum, et ab ipsis fundamentis eversum iri
 ait. Nam illud, Non eris cum pluribus, ubique in
 improbos valet.

VERS. 11. Hæc dicit Dominus: Super tribus
 impietatibus Idumææ, et super quatuor non conver-
 tam eos, eo quod persecuti sunt in gladio fratrem
 suum.

VII. Nunc sermo ad ipsam Idumæam transit, ni-
 mirum ad Esau posteros. Eos quoque suppliciis ex
 ira divina infligendis subjectum iri prædicat. Fra-
 tres enim suos Israelitas oppugnarunt, propinquis-
 que et sanguine conjunctis gladium audacem et
 crudelem intentare non reformidarunt, 260 non
 naturæ legem, non jura humanitatis reveriti, sed
 exteros et infensissimos odii vincere soliti, et ob hoc
 etiam forsitan spiritus magnos gerentes. Audiant igitur
 a nobis: «Quid gloriaris, potens in malitia?»
 Ac de iis aptissime dicatur: «Quorum gloria in
 confusione ipsorum.» Quæ enim præstitisset velle
 remota quam longissime, hæc honestissimo suffragio
 honorantes, denuo audient: «Væ qui dicitis malum
 bonum» et reliqua deinceps.

Et violavit vulvam in terra.

VIII. Utiliter Judæorum scelera recenset, eaque
 ad ipsum Esau refert, pronuntians ignobiles, et ex
 patre impio progenitos, ut illud forte intelligamus,
 quod per Isaïæ vocem insinuat: «Ex semine enim
 serpentum existet progenies aspidum.» Narrat
 igitur, etiam primum parentem et auctorem ipsorum
 bona ab utero materno et ipso ortu sibi agnata tan-
 tum non corrupisse, et in terram projecisse digni-
 tatem primogenituræ, minimi rem facientem, pro-
 pter corpoream voluptatem. Edulium enim lentis
 quasivit: quo accepto, dedit nativitatis donum.
 «Propter hoc, inquit, vocatum est nomen ejus
 Edom.» Unde arbitror et Idumæos postea ex ipso
 nominatos. Violavit, inquit, dignitatem, quam e par-
 tu et ventre materno consecutus erat, in terra, pro re
 terrena comulavit.

22 Gen. xiii, 8. 23 Psal. li, 5. 24 Philipp. iii, 19. 25 Isa. v, 20. 26 Gen. xxv, 30.

Simili scelere obstricti tenentur, qui carnales A oblectationes spiritualibus anteponunt, temporanea præ æternis eligunt, et fluxa pro stabilibus. Et gloriam quæ a Deo est contemnentes, quæ apud homines magni sunt, insipientissime præferunt, quæ ut umbræ habentes prætereunt. Bene admodum et divinus Paulus: « Ne quis fornicator aut profanus, inquit, ut Esau, qui pro una esca vendidit primogenita sua ²⁷.»

Et rapuit in testimonium horrorem suum.

IX. Alterius adhuc facti meminit, insimulans quasi Ildumæum, ut qui semper fuerit stolidus et inprobus, et consanguineis etiam atque etiam malevolus atque infestissimus. Exstat igitur in Numeris sic: « Et misit Moyses nuntios ex Cades ad regem Edom, dicens: Hæc **261** dicit frater tuus Israel: Tu scis omnem laborem qui invenit nos. Et descenderunt patres nostri in Ægyptum, et habitavimus in Ægypto dies plures, et afflixerunt nos Ægyptii et patres nostros, et clamavimus ad Dominum, et eduxit nos, et nunc præteribimus per terram tuam. Non transibimus per agros, neque per vineas, neque bibemus aquam e lacu tuo. Et dixit ad eum Edom: Non transibis per me, alioqui armatus occurram tibi. Et exiit in turba gravi. Et declinavit Israel ab eo ²⁸.» Rursum his verbis expressa intueri atrocitas, et supra quam dici potest inhumanitatis plena criminata. Israel non petebat aquam ab Edom gratis. Est ille, armis sumptis, aciem contra eos dirigebat, et solum transitum improbe invadebat, eoque stoliditatis progressum apparebat, ut nisi declinasset Israel, nec sanguini eorum parsurus fuerit. « Rapuit igitur in testimonium horrorem suum. » Illi enim precabantur et contrahabantur animis formidantes manus conserere, ne charitatem in fratres floccipendere viderentur. At iste contractionem illam, sive huius rei formidinem (quam horroris vocabulo significat) duræ quasi testificationis in illos occasionem faciebat. Minatus est enim graviter, nisi Israel ab ejus sinibus recederet, se armis ipsum depulsurum. Ab amore igitur mutuo alienus Edom, et odii in fratres perquam reus fuit, ideoque non injuria Deo invisus. « Deus enim charitas est, » juxta verbum Joannis, « et qui manet in charitate, in Deo manet ²⁹. » Qui ergo charitatis expers vitam degere instituit, non in Deo confidit, sed potius extra Dei amicitiam situs est.

ἀγάπης δίχα διαζῆν ἡρημένος, οὐκ ἐν τῷ Θεῷ οἰκειότητος.

Et impetum suum servavit in contentionem.

X. Tertium hoc est Esauitarum peccatum. Impetum enim ipsius Esau, ad odium videlicet et impietatem servarunt, usque dum vincerent, semper. Neutiquam enim scelera patrare desierunt, quantum Esau veterem illam impietatem suam deposuerit, et Jacob odio prosequi desierit, potiusque

Ἐνοσθεθεῖεν δ' ἂν τοῖς Ἰσοῖς ἐγκλήμασιν οἱ πῶν σαρκικῶν τὴν ἀπόλαυσιν προτάττοντες τῶν πνευματικῶν, καὶ ἀνθαιρούμενοι τῶν αἰωνίων τὰ πρόσκαιρα, καὶ τῶν μὴ σαλευομένων τὰ σαλευόμενα. Καὶ καταφρονῶντες μὲν δόξης τῆς παρὰ Θεοῦ, ἀβουλότατά τε προτετιμηκότες τὰ ἐν ἀνθρώποις λαμπρά, ἃ καὶ ἐν Ἰσῶ σκιάς παραλαύει τοὺς ἔχοντα. Χρησίμως δὲ λίαν καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, « Μὴ τις πόρονος, φησὶν, ἢ βέβηλος ὡς Ἡσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτότοκα αὐτοῦ. »

Καὶ ἤρπασεν εἰς μαρτύριον φρίκην αὐτοῦ.

Θ'. Ἐτέρας πάλιν διαμέμνεται πράξεως, διαβάλλων οἷον τὸν Ἰδομαῖον, ὡς αἰεὶ γεγονότα σκαιόν τε καὶ πονηρὸν, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος ὅτι μάλιστα δυσμενῆ καὶ πολεμώτατον. Γέγραπται τοίνυν ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς: « Καὶ ἀπέστειλε Μωσῆς ἀγγέλους ἐκ Κάδης πρὸς τὸν βασιλέα Ἐδώμ, λέγων: Τάδε λέγει ὁ ἀδελφός σου Ἰσραὴλ. Σὺ ἐπίστη ἐπὶ πάντα τὸν μόχθον τὸν εὐρόντα ἡμᾶς. Καὶ κατέβησαν οἱ πατέρες ἡμῶν εἰς Αἴγυπτον, καὶ παρεφκήσαμεν ἐν Αἴγυπτῳ ἡμέρας πλείους. Καὶ ἐκάκωσαν ἡμᾶς οἱ Αἰγύπτιοι καὶ τοὺς πατέρας ἡμῶν. Καὶ ἀνεβοήσαμεν πρὸς Κύριον, καὶ ἐξήγαγεν ἡμᾶς. Καὶ νῦν παρελευσόμεθα διὰ τῆς γῆς σου. Οὐ διελευσόμεθα δι' ἀγρῶν, οὐδὲ δι' ἀμπελώνων, οὐδὲ πτόμεθα ὕδωρ ἐκ λάκκου σου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἐδώμ: Οὐ διελεύσῃ δι' ἐμοῦ, εἰ δὲ μὴ, ἐν πολέμῳ ἐξελεύσομαι εἰς συνάντησίν σου. Καὶ ἐξῆλθεν ἐν δόλῳ βαρεῖ. Ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἐξέκλινεν ἀπ' αὐτοῦ. » Ἄθρει δὴ πάλιν ἐν τούτοις, ὡς δεινὰ καὶ πέρα λόγου παντὸς τὰ τῆς ἀφιλοστοργίας ἐγκλήματα. Ὁ μὲν γὰρ Ἰσραὴλ, οὐκ ἀνάργυρον ὕδωρ ἐζήτηε τὸν Ἐδώμ· ὁ δὲ ἦν ἐν ὅπλοις, καὶ παρετάτετο, καὶ μόνος παρόδου διεφθόνοι κακῶς, καὶ εἰς τοῦτο σκαιότητος ἐλάσας διηλέγχετο, ὡς εἰ μὴ ἐκκέκλιεν ὁ Ἰσραὴλ, οὐδ' ἂν αὐτῶν αἱμάτων ἐφείσατο. « Ἦρπασε τοίνυν εἰς μαρτυρίαν φρίκην αὐτοῦ. » Οἱ μὲν γὰρ παρητούντο καὶ ὑπεστέλλοντο, τὸ πολεμεῖν δεδιότες, ἵνα μὴ τῆς εἰς ἀδελφούς δοκοῖεν ἀλογεῖν ἀγάπης. Ὁ δὲ τὴν ὑποστολήν, ἦτοι τὴν εἰς τοῦτο δειλίαν, ἦν καὶ τῷ τῆς φρίκης ὀνόματι καταδηλοῖ, πρόφασιν ἐποιεῖτο σκληρᾶς ὡσπερ διαμαρτυρίας αὐτοῖς. Ἠπέλιψε γὰρ ἐναργῶς, ὡς εἰ μὴ βούλεινο τῶν αὐτῷ προσηκόντων ὀρίων ἀποφοιτᾶν, ἐξελεύσεται κατ' αὐτοῦ. Οὐκοῦν ἀφιλόστοργος ὁ Ἐδώμ, καὶ τοῖς τῆς μισαδελφίας ἐγκλήμασιν οὐ μετρίως ἐνοχος. Ταύτητοι δικαίως καὶ Θεῷ κατεστυγημένος. « Ὁ γὰρ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, » κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν, « καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει. » Οὐκοῦν ὁ πέποιθεν, ἀλλ' ἔξω κείσεται μᾶλλον τῆς πρὸς Θεὸν

Καὶ τὸ ὄρημα αὐτοῦ ἐφύλαξεν εἰς νεῖκος.

Γ'. Τρίτον δὴ τοῦτο τῶν ἐξ Ἡσαῦ πλημμέλημα. Τὸ γὰρ ὄρημα αὐτοῦ, τὸ πρὸς ἔχθραν δηλονότι καὶ ἀνοσιότητα, ἐφύλαξεν εἰς ἐκνίκησιν, καὶ μέγρι παντός. Κατέληξαν γὰρ οὐδαμῶς τῶν ἀνοσιῶν ἐγκλημάτων, καίτοι ἀποφοιτήσαντος ἤδη τοῦ Ἡσαῦ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀνοσιότητος, καὶ φονῶντος μὲν οὐκ

²⁷ Hebr. xii, 16. ²⁸ Num. xx, 14-21. ²⁹ I Joan. iv, 16.

ἔτι κατὰ τοῦ Ἰακώβ, μεταθεθειμένου δὲ μᾶλλον εἰς ἡμισρότητα, καὶ φιλαλλ[ηλ]ίαν. Ἐπιστρέφοντα γὰρ ἐκ τῆς Λάβαν ἐστίας, κατησπάσατο μετὰ κλαυθμοῦ. Φιλίει δὲ που καὶ ταῖς ἄγαν εὐθυμίαις ἐκχεῖσθαι τὸ δάκρυον. Σκληροὶ δὲ λίαν οἱ ἐξ αὐτοῦ, τῇ τῶν τρόπων σκαίωτητι καὶ αὐτὴν ὑπερβαλόμενοι τὴν τοῦ προγόνου φαυλότητα· ἀλλ' ἔστιν ἀληθές, ὅτι Πάντη τε καὶ πάντως ὁδοὶ μνησιχάκων εἰς θάνατον. Ταῦτησιν φησιν·

Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς Θαμῶν, καὶ καταφάγεται θεμέλια τειχῶν αὐτῆς.

ΙΑ'. Μητρόπολις δὲ τῆς Ἰδουμαίας αὕτη· ἐμπέπηται γὰρ πολεμίων κεκρατηκότων, καὶ ὁμοῦ ταῖς ἄλλαις διόλωλεν ἡ Θαμῶν. Ἐκτελευτήσῃ δὴ οὖν εἰς πῦρ τε καὶ φλόγας τὸ μισεῖν ἀδελφούς, καὶ κατεξανίστασθαι τῶν ἐξ αἵματος, ἢ καὶ τῶν ἐξ οἰκειότητος πνευματικῆς συνειλεγμένων εἰς ἔνωσιν καὶ ὁμοφυλίαν. Ἀπῆλλαχται δὲ τῶν τοιούτων τὰ τῆς ἀγάπης αὐχήματα.

Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν Ἀμμῶν, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς, ἀνθ' ὧν ἀνέσχιζον τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν, ὅπως ἐμπλατύνωσιν τὰ ὄρια αὐτῶν. Καὶ ἀνάψω πῦρ ἐπὶ τὰ τεῖχη Ῥαββάθ, καὶ καταφάγεται θεμέλια αὐτῆς μετὰ κρουγῆς, ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, καὶ σεισθήσεται ἐν ἡμέρᾳ συντελέσεως αὐτῆς. Καὶ πορεύσεται ὁ βασιλεὺς αὐτῆς ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ ἱερεῖς αὐτῶν καὶ οἱ ἀρχοὶ αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, λέγει Κύριος.

ΙΒ'. Καταγράφεται καὶ Ἀμμωνιτῶν ὡς Δαμασκη- νῶν ἀγριότης. Ἀπεκτόνασι καὶ αὐτοὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν, οὐχ ἑτέροις τισὶν ἐπαμύνωντες, οὔτε μὴν ὀφειλοῖς δανειζόντες τὰς ὀργὰς, ἀλλ' ὑπὲρ γε σφῶν αὐτῶν, ἵν' εὐρυτέραν ἔχωσι τὴν ἀρχὴν, καὶ μέχρι πολλοῦ διήκοντας τῆς βασιλείας τοὺς ὄρους, καταδηθῆσις ἀπάσης τῆς Ἰουδαίας γῆς, καὶ ἀνατετραμμένον εἰσάπαν τὸν ἐξ Ἰσραήλ, ὡς πεπονθῆτος Θεοῦ τὸ ἀνάκι, καὶ ἡσθενηκότος ἀληθῶς τοῦ διασώζειν ἐπηγγελμένου, καὶ τοῖς πολεμῆν ἐθέλουσιν ἀνάλωτον ἀποφαίνοντος. Ἐλόντες δὴ οὖν καὶ οὗτοι τὰς πόλεις, καταμειδιῶν ἀπετόλμων τοῦ προασπίζοντος Θεοῦ, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀνῆπτον τὰ χαριστήρια καὶ ὑδᾶς ἐπιπικίλους. Ταῦτησιν φησιν ἐμπρησθήσεσθαι τὴν Ῥαββάθ. Μητρόπολις δὲ αὕτη τῆς τῶν Ἀμμωνιτῶν ἐστὶ χώρας. Ἀπολέ[ε]σθαι δὲ αὐτὴν μετὰ κρουγῆς, τούτεστι, καταλαζόντων αὐτῆς τὸν τοῦ πολέμου νόμον τῶν Βαβυλωνίων. Ἡρήκασιν γὰρ αὐτοὶ πανστρατιᾶ, καταθέοντες τῶν Ἀμμωνιτῶν τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Βαδιοῦνται δὲ καὶ αἰχμάλωτοι, φησιν, ὁμοῦ τοῖς κρατοῦσιν οἱ ὑπὸ χεῖρα, καὶ τοῖς ἰδίοις θεοῖς οἱ ἱεράσθαι λαχόντες, οὐδὲν παρ' ἐλάτων ἔχοντες εἰς ἐπικουρίαν. Τί γὰρ ἂν καὶ δράσειεν, ἢ πῶς ἂν ὀνήσοιτό τις ἀγαλμα κοῦφον; Ἐοίκασιν δὲ καὶ οἱ τῶν αἰρέσεων προεστηκότες τοῖς ἀνατέμνουσι τὰς ἐχούσας ἐν γαστρὶ, ὅπως ἐμπλατύνωσι τὰ ὄρια αὐτῶν. Ἴνα γὰρ φαίνωνται πολλῶν ἠγούμενοι, καταβιάζονται ψυχὰς ἀθλίαι, καὶ

A ad lenitatem conversus, mutuo illum dilexerit. Revertentem quippe e Mesopotamia e domo Laban cum lacrymis osculatus est²⁶²; solent enim in magna quoque latitia profundi lacrymæ. Fijus posteri difficiles et asperi fuerunt, et morum inhumanitate ipsam primi parentis sui perversitatem superarunt; **262** sed verum est illud, Omnibus modis viæ malignantium ad mortem. Ideo ait:

VERS. 12. *Et mittam ignem in Theman, et devorabit fundamenta murorum ejus.*

XI. Hæc est metropolis Idumææ; incensa est enim, ab hostibus devicta, et una cum aliis periiit. Desinent igitur tandem in ignem et flammæ, qui fratres oderunt, et in consanguineos insurgunt, aut in eos qui ex familiaritate spirituali concordiaque collecti sunt; nec tales honor et decus charitatis comitatur.

VERS. 13-15. *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus filiorum Ammon, et super quatuor non convertiam eos, eo quod dissecabant in ventre habentes ex Galaaditis, ut dilatarent terminos suos. Et succendam ignem in muros Rabbath, et devorabit fundamenta ejus cum clamore in die belli, et commovebitur in die consummationis ejus. Et ibit rex eorum in captivitatem, sacerdotes eorum et principes eorum in idipsum, dicit Dominus.*

XII. Describitur etiam Ammonitarum ut Damascenorum immanitas. Nam et ipsi uterum ferentes Galaaditarum dissecuerunt, non ut aliis opitularentur, neque ut exteris iras suas commodarent, sed sua ipsorum causa, ut ditionem haberent latiore, et regni sui fines longius proferrent, tota Judææ vastata, et eversis Israelitis omnibus, ut Deo imbecilli et impotente eo, qui seipsos servaturum promiserat, ac se hostibus suis captivum tradente. Captis igitur et his civitatibus, Deum propugnatorem irridere ausi sunt, diis falsis gratias agentes, et victoralia carmina accinentes. Quamobrem conflagrationem dicit Rabbath metropolim regionis Ammoniticæ, et cum clamore perituram: nempe Babylonis more militari lætum in victoria vociferantibus. Subacti sunt enim, Nabuchodonosore totis copiis Ammonitas incursante. Ibunt etiam captivi, inquit, cum principibus subditi, et cum diis suis sacrifici, nullo ab iis auxilio adjuti. Quid enim faciat, aut quomodo cuiquam prosit surdum simulacrum?

263 Similes porro sunt hæresum patroni, prægnantes ad fines dilatandos dissecantibus. Ut enim multis præesse videantur, miseræ animas vi adigunt, et verborum fallacia quasi crudam et immaturam ipsos

²⁶² Gen. xxxiii, 4.

fidem abortiri faciunt, loquentes ipsis perversa ²¹, A eructantes de cordibus suis, non ex ore Domini. « Nemo enim dicit, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto ²². » Sed neque anathema Jesu dicit, nisi in Beelzebub

CAP. H.

VERS. 1-3. *Hæc dicit Dominus: Super tribus impietatibus Moab, et super quatuor non convertam eos, eo quod combusserunt ossa regis Idumææ in cinerem. Et mittam ignem in Moab, et devorabit fundamenta urbium ejus, et morietur in impotentia Moab, cum voce et cum clamore tubæ. Et disperdam judicem ex ea, et omnes principes ejus interficiam cum ea, dicit Dominus.*

XIII. Moabitæ insuper non vulgariter scelerati ipsi quoque mansuetudinem et patientiam Dei universorum jam superaverant, quibus criminis loco obijcitur peccatum in mortuum. Combussisse eos ait ossa regis Idumææ, et sic combussisse, ut in terram ac pulverem redigerentur. Quid igitur scelus hoc? odium, et inhumanitas, et indomita feritas contra Israelitas. Combusta enim esse memorati regis ossa non ob aliud quispiam affirmavit, quam ob Israelitas tantum. Notam historiam paucis narabo. In quarto Regum mandatum est litteris, mortuo Achab, regem Moab prævaricatum esse sædus quod habebat cum rege Israel. Joram autem e Samaria misisse ad Josaphat regem Juda nuntium, in hæc verba: « Rex Moab prævaricatus est in me. Si ibis mecum contra Moab ad prælium? Et respondit: Ascendam. Et abiit rex Israel, et rex Juda, et rex Edom ²³. » Considera igitur quomodo cum regibus istis etiam rex Edom, id est Idumææ, arma sociaverit. Laborantes autem aquæ penuria, accersierunt Elisæum, rogantes ut daretur ipsis a Domino quod petebant. Quo facto, Moabitæ in potestatem venerunt, **264** ut infra exponitur. Irati ergo Moabitæ Israelitis, a quibus olim victi essent, Edom rege ipsis opem ferente, quoniam lædere jam mortuos nequibant, alia ratione peccarunt in reliquias, igne eas absumentes et neque ossibus parcentes, atque ita Israelitis funditus a se deletis, etiam ipsorum aliquando socium adjecerunt. Quare exustum iri dicit urbes ipsorum, et ipsos perituros in impotentia, non morbo exhaustos, nec communibus invaletudinibus contabefactos, « sed cum clamore et voce tubæ, » hoc est, sicut in bello et conflictu. Judices quoque et principes una cum subditis interituros minatur. Illi quippe hujus consilii et incepti auctores, et totius impietatis aliis plane suasores fuerunt.

ἄρχοντας συναπολοῦνται [μετά] τῶν ὑπεστρωμένων. Αὐτοὶ γὰρ ἤρχον βουλῆς καὶ ἐγχειρημάτων, καὶ τῆς ὅλης ὑσαρθείας πάντως που γεγῶνασι τοῖς ἄλλοις εἰσηγηταί.

ταῖς ἐκ λόγων ἀπάταις ὡμῶν ὡσπερ τινὰ καὶ ἀτελεσφόρητον αὐτοῖς τὴν πίστιν ἀπαμείλιξεῖν παρασκευάζουσι, λαλοῦντες αὐτοῖς τὰ διεστραμμένα, ἐρευγόμενοι τε τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. « Λέγει γὰρ οὐδεὶς, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, » ἀλλ' οὐδὲ ἀνάθεμα Ἰησοῦ, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Μωάβ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοῖς, ἀνθ' ὧν κατέκυσαν τὰ ὀστέα βασιλέως Ἰδουμαίας εἰς κορίαν. Καὶ ἐξαπστελεῶ πῦρ εἰς Μωάβ, καὶ καταφάγεται θεμέλια τῶν πόλεων αὐτῆς, καὶ ἀποθανεῖται ἐν ἀδυναμίᾳ Μωάβ, μετὰ φωνῆς καὶ μετὰ κραυγῆς σάλπιγγος. Καὶ ἐξολοθρευθῶ κριτὴρ ἐξ αὐτῆς, καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας ἀποκτενῶ μετ' αὐτῆς, λέγει Κύριος.

II'. Μωαβίται πάλιν δεδυσεθήκασιν οὐ μετρίως, ὡς ἐπέκεινα λοιπὸν καὶ αὐτοὺς ἐλάσαι τῆς ἐνούσης ἡμερότητός τε καὶ ἀνεξικαχίας τῶν τῶν ὄλων θεῶν. Ἐπίκλημα δὲ αὐτοῖς ἡ εἰς νεκρὸν ἄμαρτια, τὸ ἐμπρῆσαι, φησὶ, τὰ ὀστέα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰδουμαίων· ἐμπρῆσαι δὲ οὕτως, ὡς κατισχνῶσαι λοιπὸν εἰς χοῦν καὶ κορίαν. Τί τοίνυν τὸ ἐγκλημα; Μῖσος, καὶ ἀπανθρωπία, καὶ ἀχάλινος ἀγριότης κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραήλ. Ἐμπρῆσθαι γὰρ οὐχ ἑτέρου του χάριν τὰ τοῦ μνημονευθέντος βασιλέως ὀστέα φαίη τις ἀν, ἢ μόνον ἕνεκα τῶν ἐξ Ἰσραήλ. Σαφῆ δὲ οὖσαν τὴν ἱστορίαν διὰ βραχέων ἀφηγήσομαι. Ἐν τῇ τετάρτῃ γέγραπται τῶν Βασιλέων, ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν Ἀχαάβ, ἠθέτησε Μωάβ ἐν βασιλείᾳ Ἰσραήλ. Ὁ δὲ Ἰωρὰν ἐκ Σαμαρείας ἀπέστειλε πρὸς Ἰωσαφάτ βασιλέα Ἰούδα· « Βασιλεὺς Μωάβ ἠθέτησεν ἐν ἐμοί. Εἰ πορεύσῃ μετ' ἐμοῦ ἐπὶ Μωάβ εἰς πόλεμον; Καὶ εἶπεν· Ἀναθήσομαι. Καὶ ἐπορεύθη ὁ βασιλεὺς Ἰούδα, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰσραήλ, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐδώμ. » Ἄθρει δὲ οὖν ὅπως συνωπλιζέτο τοῖς βασιλεῦσι καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐδώμ, τουτέστι, τῆς Ἰδουμαίας. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ὀδάτων ἐν σπάνει, μετεπέμποντο τὸν Ἐλισαίον, καὶ παρεκάλουν δοθῆναι παρὰ Θεοῦ τὸ ζητούμενον. Οὐ δὲ γεγονότος, ἤλυσαν Μωαβίται, καθὰ γέγραπται μεθ' ἕτερα. Ἐπιμνηνῶντες τοίνυν οἱ ἀπὸ Μωάβ ὅτι νενικήκασιν κατὰ καιροῦς οἱ ἐξ Ἰσραήλ, ἐπαμύνοντος αὐτοῖς καὶ συνεξάγοντος τοῦ βασιλέως Ἐδώμ, ἐπειδὴ τεθνεώτων λυπεῖν οὐκ εἶχον, ἐτέρως πεπλημμελήκασιν εἰς τὸ λείψανον, πυρὶ δαπανῶντες αὐτὸν, καὶ μὴδὲ ὀστέων ἐτι φειδόμενοι, προστιθέντες δὲ ὡσπερ ὠλοθρευμένοις τοῖς ἐξ Ἰσραήλ τὸν ἐπίκουρον αὐτοῖς γεγονότα κατὰ καιροῦς. Οὐκοῦν ἐμπρῆσθῆσθαί φησι τὰς πόλεις αὐτῶν, καὶ αὐτοὺς δὲ ἀπολεῖσθαι ἐν ἀδυναμίᾳ, οὐ νόσῳ μαραινόμενους, οὐδὲ ταῖς κοιναῖς ἀσθενείαις ἐκτετηγμένους, ἀλλὰ μετὰ κραυγῆς καὶ μετὰ φωνῆς σάλπιγγος, τουτέστιν, ὡς ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ· ἀπειλεῖ δὲ, ὅτι κριταὶ καὶ

²¹ Act. xi, 30. ²² I Cor. xii, 3. ²³ IV Reg. iii, 7-9.

*Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις ἁ
 ἰούδα, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ ἀποστρα-
 φήσομαι αὐτοὺς, ἔνεκεν τοῦ ἀλώσασθαι αὐτοὺς
 τὸν νόμον Κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ οὐκ
 ἐφυλάξαντο, καὶ ἐπλάγησαν αὐτοὺς τὰ μάταια αὐ-
 τῶν, ἃ ἐποίησαν, οἷς ἐξηκολούθησαν οἱ πατέρες
 αὐτῶν ὀπίσω αὐτῶν. Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ
 Ἰούδα, καὶ καταφάγεται θεμέλια Ἱερουσαλήμ.*

ΙΔ'. Προσεπνήχεται τοῖς ἀνόμοις ἔθνεσι καὶ ὁ
 νόμῳ παιδαγωγούμενος Ἰούδας· ἀπροσωπόληπτος
 γὰρ ὁ κριτής. Ὅτι δὲ πλημμελοῦντα ἠνέσχετο, καὶ
 διεκαρτέρησε μακρὰ, τῷ ἐπὶ τρίτῃ μολίς ἄμαρτια
 καὶ μὴν καὶ τετάρτῃ κεκινῆσθαι δηλοῖ. Καίτοι ἐχρῆν
 δήπου, κατὰ γε τὸ εἰκόσ, τοῖς μὲν ἄλλοις ἔθνεσιν, ἅτε
 δὴ τὸν θεῖον οὐκ ἔχουσι νόμον, ἀμφιλαφεστέραν ἀπο-
 νέμειν τὴν ἡμερότητα, καὶ τὸ τῆς συγγνώμης ἐπιδα-
 ψιλεύσασθαι μῆκος, ἐξαιτεῖν δὲ τῆς βραθυμίας τὰς
 εἰκας παραχρῆμα τὸν Ἰσραὴλ, ἅτε δὴ καὶ ἐντε-
 θεραμμένον τοῖς θεοῖς ἐντάλμασι, καὶ τὴν τοῦ συμ-
 φεροντος οὐκ ἠγνοῦχότα κρίθων. Ἄλλ' ἠνέσχετο καὶ
 πῶν εἰδῶτων τὸν νόμον, ὅς μὴ ἔγνωκότων. Ἐπειδὴ
 δὲ εἰς λῆξιν ἦδη φραυλότητος καὶ λογισμῶν σκαιό-
 τητος ἀπεπνηγεμένους κατεθεᾶτο λοιπὸν, τότε καὶ
 αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις φησὶν ἐπαφήσειν τὸ πῦρ,
 καὶ μέχρις αὐτῶν δαπανῆσαι βάθρων τὴν οὕτω λαμ-
 πρὰν τε καὶ περιώνυμον πόλιν. Καὶ πλείστα μὲν ὅσα
 τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἐγκλήματα, μάλιστα δὲ πάντων
 ἐπαιτιᾶται Θεὸς τὸ ταῖς τῶν πατέρων ἐπακολουθη-
 σαι πλάναις. Οἱ μὲν γὰρ ἔτι ταῖς Αἰγυπτίων πλεον-
 εξίας ὑπεξευγμένοι, καὶ τοῖς ἐκεινῶν ἔθεσιν τε καὶ
 νόμοις ἐντεθραμμένοι, μίσχῳ τὸ σέβας ἀνῆπτον· οἱ
 δὲ τὴν παμμήχθηρον ἐκείνην διαφυγόντες δουλείαν,
 καὶ τοῖς θεοῖς ἐντάλμασι πολυτρόποις παιδαγωγού-
 μενοι πρὸς τὸ εἰδέναί σαφῶς τὸ Θεῷ δοκοῦν, ἀνόπιν
 ἰόντες ἠλίσκοντο, καὶ εἰς τὴν τῶν πατέρων κατασυ-
 ρόμενοι πλάνησιν, καίτοι μὴ ἐν ἰσοῖς ὀρᾶσθαι κα-
 κοῖς τάχα που καὶ δεδιότες ὡς ἀκαλλές. Προσχευ-
 νήκασιν γὰρ καὶ αὐτοὶ ταῖς δαμάεσι ταῖς χρυσαῖς.
 Αἴτιον δὲ τῆς τοιαύτης αὐτοῖς γέγονε δυσσεβείας, τὸ
 αὐτοῦ μὴ ἐθελησάει τηρεῖν.

Οὐκοῦν ἕως ἐσμέν νομοφύλακες, καὶ φιλόθεοι, καὶ
 τηρεῖν σπουδάζοντες τὰ προστεταγμένα, σοφοὶ καὶ
 ἀγγίνοι, καὶ πάσης ἀρετῆς ἐπιστήμονες, καὶ τί γὰρ
 οὐχὶ τῶν τοιούτων πεπλουτηκότες εὐρεθησόμεθα.
 Νευεκότες δὲ πρὸς τὸ ῥάβδμον, καὶ τῶν θεῶν ἀλο-
 γήσαντες νόμων, περιενεχθησόμεθα λοιπὸν ἀνέμῳ
 παντὶ, νοῦ, καὶ φρονὸς τῆς ἀρίστης τηρώμενοι. Ἐσόμεθα
 δὲ καὶ μερίδας ἀλωπέκων, τῆδὲ τε κάκεισε
 περιελκόντων ἡμᾶς τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων. Ὅρ-
 θῶς οὖν ἄρα καὶ σοφῶς περὶ δικαιοῦ παντὸς ὁ θεο-
 πέσιος ψάλλει Δαβὶδ· « Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν
 καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὑποσκελισθήσεται τὰ διαθή-
 ματα αὐτοῦ. »

*Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις
 Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφῆ-
 σομαι αὐτὸν, ἀνθ' ὧν ἀπέδοντο ἀργυρίου δικαιοῦ,*

VERS. 4, 5. Hæc dicit Dominus: Super tribus impietatibus filiorum Juda, et super quatuor non convertam eos, eo quod abjecerunt ipsi legem Domini, et præcepta ejus non custodierunt, quæ deceperunt eos vana eorum quæ fecerunt, quæ secuti sunt patres eorum posteu. Et mittam ignem in Juda, et devorabit fundamenta Jerusalem.

XIV. Subjungitur gentibus sine lege, legibus eruditus Juda, non enim respicit personam Judæ. Sustinuisse autem peccantem, et diu tolerasse significat, quod vix tandem tertio, aut etiam quarto scelere commotus est. Atqui postulabat æquitas, ut gentibus, quæ legem divinam non habebant, benignitatem ampliorem tribueret, multoque diutius ignosceret; ab Israel autem socordix pœnas mox reposceret, ut qui in divinis mandatis educatus, ubi sita esset utilitas non ignoraret. Sed scientes legem æque ut nescientes sustinuit. Postquam vero in summam improbitatem cogitationesque sultissimas præcipites jam abiisse vidi, tum in Hierosolymam ipsam ignem missurum dicit, et urbem adeo insignem et nominatam usque ad fundamenta flammis consumpturum. Et multa quidem valde Israelitarum scelera reprehendit; sed maxime omnium illud, quod patrum errores secuti sint. Illi enim adhuc Ægyptiorum **265** dominatui subjecti, illorumque moribus et legibus assuefacti, vitulo divinos honores adhibuerunt. Ast hi, cum servitutem illam nefandissimam effugissent, et divinorum mandatorum disciplina multimodis instituti essent, ut perspicue Dei beneficium scirent, retro conversi, et in patrum suorum errorem pertracti esse deprehensi sunt; quantum fortasse propter turpitudinem in idem malum videri incidisse metuerent. Nam et ipsi vitulos aureos adorarunt. Causa autem impietatis hujus fuit, quod legem Dei repulerunt et mandata ejus servare noluerunt.

ἀλώσασθαι τὸν νόμον Κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα

Quapropter quandiu leges custodimus, et Deum diligimus, et quæ præcepta sunt nobis, ea conficere studemus, sapientes, solertes, omnis virtutis gnari, et omnibus hujusmodi copiis ditati reperiemur. Sin ad ignaviam deflexerimus, et divinas leges floccipenderimus, circumferemur de cætero omni vento ²⁶, sensu et mente optima orbat. Erimus item partes vulpium ²⁷, huc illuc distrahentibus nos immundis spiritibus. Probe igitur ac sapienter de quovis justo divinus David canit: « Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus ²⁸. »

VERS. 6. Hæc dicit Dominus: Super tribus impietatibus Israel, et super quatuor non convertam eum, eo quod vendiderunt argento justum, et pauperem;

²⁶ Ephes. iv, 14. ²⁷ Psal. lxxii, 11. ²⁸ Psal. xxxvi, 31.

pro calceamentis conculcantem super pulverem terra.

XV. Non relinquit impunitum, sed supplicio subicit Israel, hoc est, tribus in Samaria. Jam eos quod peccasse liberet, ac prodegitte propemodum infirmis debitam a Deo pacem et tranquillitatem, ostendere potest super tribus et quatuor peccatis aversio: quam qui experti sunt, eos calamitatibus subijci, et in omni miseria volutari necesse est. Proinde et David, hoc formidans, nec ignorans eo perniciem apportari, orabat his verbis: « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo ³⁷. » Ira enim aversiones sequitur omnino, et quodammodo comitatur. Quæ autem sint scelera Israel, clare indicat. « Vendiderunt enim argento justum et pauperem pro calceamentis, » id est, recta et justa loqui **266** non sustinuerunt, et legi congruenter exercere in singulis iudicium. Sed si forte contigisset virum justum, modestum, mitem, moderatum et a jactantia alienum (talis enim justus et pauperis, id est, pauperis spiritu, nomine intelligi potest), in iudicium a potentioribus vocari, hunc vendiderunt inimicis, quanquam id lege aperte prohibente, cum ait: « Non accipies personam in iudicio ³⁸. » Et iterum: « Innocentem et justum non interficies ³⁹. » Etenim cui officium iudicis mandatum est, locum Dei plane obtinet, cui et soli proprium est iudicare. « Unus est enim legislator et iudex ⁴⁰, » ut sanctus quidam ait. Qui igitur iustitiæ rationem adulterat et personam respicit, in divinam excellentiam contumeliosus erit, et Deum offendet dicentem: « Iustum iudicium iudicate, et misericordiam et miserationes facite unusquisque cum proximo suo ⁴¹. » Accusat igitur eos, ut qui justum et pauperem inimicis eorum vendiderint, et istud facere soliti sint propter quæsticulum vilissimum, qui ipsis accipientibus ad comparanda calceamenta tantum professe queat. Atqui longe præstabat rectitudinem, et Dei beneplacitum complexos, honoribus ab eo donatis velut inebriari, et bonæ sanæ divitiæ obtinere. « Eligibilis enim bonum nomen, quam divitiæ multæ ⁴². » Sciendum porro, etiam per Isaiam tale quid ad Judæorum matrem, nempe ad Jerusalem dictum esse: « Principes tui pupillis non iudicant, et iudicio viduarum non attendunt ⁴³. » Et rursus per Jeremiam: « Principes ejus cum muneribus iudicabant ⁴⁴. » Exsecranda igitur res apud omnes, non recte, et extra calumniam iudicandi munere fungi; sed cum invidia quodammodo et inæqualitate, ut criminationibus sis expositus.

VERS. 7. Et pugnis percutiebant in capita mendicorum.

XVI. Secundum potentiam et aliis præeminendi studium eos reprehendit, palamque ut impios et mi-

καὶ πένητα ἔνεκεν ὑποδημάτων καταπατοῦντα ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς.

IE'. Οὐκ ἀνεύθυνον ἔξ, μάλλον δὲ ὑποφέρει ταῖς δίκαις τὸν Ἰσραὴλ, τουτέστι, τὰς ἐν Σαμαρείᾳ φυλάς· ὅτι δὲ καὶ αὐτοὶ πλημμελοῦντες ἀφυλάκτως, μονονουχὶ καὶ δεδαπανήκασιν τὴν τοῖς ἀσθενοῦσιν ὀφειλομένην παρὰ Θεοῦ γαληνότητα, παραδείξειεν ἂν ἡ ἐπὶ τρισὶ καὶ τέτταρσιν ἀμαρτίαις ἀποστροφῆ, ἣν ἀνάγκη πεπονηθῶσιν ὑποφέρεισθαι τοῖς δεινοῖς, καὶ ἐν παντὶ γενέσθαι κακῶ. Τοιγάρτοι καὶ Δαβὶδ δεδιώς τὸ χρῆμα, καὶ ὑλέθρου πρόξενον εἰδώς, ἐλιπάρει λέγων· « Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνης ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. » Ἔπεται γὰρ πάντως, καὶ οἰονείτως συνομαρτεῖ ταῖς ἀποστροφαῖς ἡ ὀργή. Τίνα δὲ δὴ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἐγκλήματα, διαγορεύει σαφῶς. « Περράκασιν γὰρ ἀργυρίῳ δίκαιον, καὶ πένητα ἔνεκεν ὑποδημάτων, » τουτέστιν, ὀρθὰ καὶ δίκαια λαλεῖν οὐκ ἠνέσχοντο, καὶ συμβαίνουσαν τῷ νόμῳ τὴν ἐφ' ἐκάστη τῶν κρινομένων ποιεῖσθαι δίκην. Ἄλλ' εἰ συνέβη τυχὸν ἀνδρα δίκαιον, σώφρονα καὶ ἐπειεῖχ, μετριόφρονά τε καὶ ἀφιλόκομπον (νοηθεὶ γὰρ ἂν τοιοῦδε δίκαιός τε ὁμοῦ καὶ πένης, ἦτοι πτωχὸς τῷ πνεύματι) παρενεχθῆναι πρὸς κρίσιν ὑπὸ τούτων δυνατωτέρων, οὗτος καταπέπρωται τοῖς ἐχθροῖς, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς διηγηρευκός τὸ, « Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει. » Καὶ πάλιν, « Ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς. » Ὁ γὰρ τοὶ κρίνειν πεπιστευμένος, κάθηται πῶς πάντως ἐν τάξει Θεοῦ, ᾧ δὴ τὸ κρίνειν καὶ μόνω οἰκεῖον. « Εἰς γὰρ ἐστὶ νομοθέτης, καὶ κριτής, » κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου φωνήν. Οὐκοῦν ὁ τοῦ δικαίου παρασημαίνων τὸν λόγον καὶ εἰς πρόσωπον βλέπων, ὕβρισει πῶς τὸ θεῖον ἀξίωμα, καὶ τῷ Θεῷ προσκρούσει, λέγοντι· « Κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ ἔλεος καὶ οἰκτιρισμὸν ποιεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Αἰτιᾶται τοίνυν ὡς καταπωλοῦντας ἐχθροῖς τὸν δίκαιόν τε καὶ πένητα, καὶ τοῦτο ὄραν εἰλωθότας ὀλίγων ἔνεκα καὶ ἀτελεστάτων λημμάτων, ἃ καὶ μόνους τοῖς λαθοῦσιν ἀρκέσειεν ἂν πρὸς ὑποδημάτων κτήσιν. Ἄλλ' ἦν ἄμεινον παρὰ πολὺ τὴν ὀρθότητά τε καὶ τὸ Θεῷ δοκοῦν τιμᾶν ἡρημένους, ταῖς παρ' αὐτοῦ μάλλον καταμεθεῖν τιμαῖς, καὶ μέντοι καὶ πλοῦτον ἔχειν τὸν ἐξ ἀγαθῆς εὐφημίας. « Αἰρετὸν γὰρ, φησὶν, ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολὺς. » Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου τοιοῦτόν τι φησὶ πρὸς Ἰουδαίων μητέρα, τουτέστι, τὴν Ἰερουσαλήμ, ὅτι « Οἱ ἄρχοντές σου ὄρφανούς οὐ κρίνουν, καὶ κρίσει χήρας οὐ προσέχουσι· » διὰ δὲ Ἰερουσαλήμ· « Οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς, μετὰ δώρων ἔκρινον. » Ἐπάρατον οὖν πανταχῇ τὸ μὴ ὀρθῆναι καὶ ἀδιάβλητον ποιεῖσθαι τὴν κρίσιν, ἀλλ' ἐπαχθῆ τροπὸν τινὰ καὶ ἐπ' ἀνίστητι διαβεβλημένην.

Καὶ ἐκονδύλιζον εἰς κερφαλὰς πτωχῶν

IG'. Κατὰ δυναστείαν αὐτοῖς καὶ πλεονεξίαν ἐγκάλει καὶ κατατιθῆται σαφῶς, ὡς ἀνοσίους τε καὶ

³⁷ Psal. xxvi, 9. ³⁸ Deut. i, 17. ³⁹ Exod. xxiii, 7. ⁴⁰ Jac. iv, 12. ⁴¹ Zach. vii, 9. ⁴² Prov. xiii, 1. ⁴³ Isa. i, 25. ⁴⁴ Mich. iii, 11.

ἀφιλοκτιρμονας, καὶ οὓς ἦν ἄμεινον καὶ φροντίδος ἄξιον, καὶ τιμῶν ἐλέσθαι, καὶ τοῖς ἐξ ἀγάπης ἐπι-
 κουρήμασιν ἀνακτᾶσθαι· φιλεῖν ἐκ τῶν ἐναντίων· καὶ
 ἀδικεῖν εἰωθότας, ἀφορήτοις τε καὶ πικραῖς κατα-
 τήκοντας λύπαις τοὺς τῆ πτωχεῖα πεφορτισμένους.
 Ἄλλ' ὁ γε Κύριος ἡμῶν εἰς οἰκεῖον ἀναγράφει πρόσω-
 πων τὰ εἰς αὐτοὺς πραττόμενα. Οὐκοῦν οὐ μετρίως
 Θεῷ προσκρούομεν, πλεονεκτοῦντες τὸν ἀσθενῆ, καὶ
 τύπτοντες μὲν ταπεινὸν πυγμαῖς, καθὼς γέγραπται,
 καταπικραίνοντες δὲ ταῖς δυσθυμίαις τοὺς τῆ πτω-
 χεῖα κατηγθημένους, καίτοι χεῖρα μᾶλλον ὀφείλοντες
 ὀρέγειν αὐτοῖς τὴν φιλάλληλον. « Πενία γὰρ, φησὶν,
 ἄνδρα ταπεινοί, χεῖρες δὲ ἀνδρείων πλουτίζουσι. »
 Γράφει δὲ πού καὶ ὁ Χριστοῦ μαθητῆς· « Θρησκεία
 καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὕτη
 ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ τα-
 πεινώσει αὐτῶν, καὶ ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ
 κόσμου. »

Καὶ ὁδὸν ταπεινῶν ἐξέκλιναν.

IZ. Τοῦτο νοήσεις δίχα. Ἡ γὰρ ἐκεῖν φησὶν, ὅτι
 πεφρονήκασιν ὑπέρογκα, καὶ θεοσυγοὺς ἀλαζονείας
 εἰς τοῦτο ἤκουσιν τὸ μέτρον, ὡς παραιτήσθαι καὶ
 ἀδελφούς, εἰ μὴ πλούτιον περιχέοντο, καὶ λαμπράς
 ἔχοιεν τὰς περιουσίας, μισεῖν δὲ ὡσπερ ἰέναι καὶ
 κατὰ ταυτὸ τοῖς οὐκ ἄγαν ἐξησκηκόσι τὸ φιλοχρήμα-
 τον πάθος, οἱ καὶ εἰσι ταπεινοί, τὸν εἰκαῖον τοῦ βίου
 ζωοῦμενοι σάλον. Ἦγουν ὅτι καθηγηταὶ γεγονότες,
 καὶ λαῶν ἡγούμενοι, παρευθύνουσι τὴν ὁδὸν τῶν
 ἀσθενεστέρων, ἦτοι τῶν ταπεινῶν, δῆλον δὲ ὅτι τῶν
 οἰκοθεν μὲν οὐκ ἐχόντων τὴν τοῦ συμφέροντος, εἰση-
 σιν ἀκριβῆ, προσκειμένων δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν παι-
 दाγωγούντων φωναῖς. Πλεῖστί δὲ ὅση πληθὺς ἡ σοιάδε.
 Ζῶσι μὲν γὰρ ἀπεριεργότερον καὶ ἐν ἀπλότητι τινες,
 ἀπήρτηνται δὲ τῆς τῶν διδασκόντων φωνῆς, ἦτοι
 παιδαγωγίας, καὶ ἦν περ ἂν μάθοιεν εὖ ἔχειν ὁδὸν,
 ἀγαπῶσι λίαν. Οὐκοῦν οἱ μὲν σοφοὶ καὶ θεοφιλεῖς
 τῶν καθηγεῖσθαι λαχόντων, τὴν ἐπ' εὐθύ δεικνύουσι
 τρίβον, δι' ἧς μάλα διέττοντες, τὴν ἀνδάνουσαν Θεῷ
 κατορθοῦσι ζωὴν. Οἱ δὲ δὴ μακρὰν τοῦ θείου πεφρο-
 νηκότες νόμου, παρευθύνουσι τῶν ταπεινῶν τὴν ὁδὸν,
 ἔσω τοῦ εἰκότος καὶ τοῦ πρέποντος ἀληθῶς γενέσθαι
 παρασκευάζοντες (ὁποῖόν τι δέδρακεν Ἰεροβοὰμ, ἀνα-
 πεπεικῶς προσκυνεῖν ταῖς χειροτεύκτοις δαμάλεσι),
 καὶ ἀποστήσαντες ὁδοῦ τῆς εἰς εὐθύ τε καὶ ἀγαθόν,
 τοῦ προσκεῖσθαι, φημί, τῷ φύσει Θεῷ.

Ἐκκλίνουσι τῶν ταπεινῶν τὰς ὁδοὺς καὶ οἱ λέγειν
 οὐ παραιτούμενοι τῷ ἠπίφ τὰς φρένας· Ἐλθὲ μεθ'
 ἡμῶν, κοινώνησον αἵματος ἀδίκου. Ἐκκλίνουσι τῶν
 ταπεινῶν τὴν ὁδὸν καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογ-
 μάτων παρατρέποντες τὴν ὀρθότητα ἐπὶ γε τὸ σφίσι
 δοκοῦν, καὶ σκολιὰν καὶ διεστραμμένην ἰέναι τρίβον
 τὸν τῶν ἀπλουστέρων ἀναπέθοντες νοῦν· καὶ γὰρ
 ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν μὲν οὐδὲν, ἐκτετραμμένα
 δὲ μᾶλλον καὶ ἀκαλλῆ βήματα, καὶ συνθηκαὶ λόγων,
 ἀσεβείας τε ὁμοῦ καὶ ἀμαθείας ἔμπλεοι.

*Καὶ υἱὸς καὶ πατὴρ εἰσεπερεύοντο πρὸς τὴν
 αὐτὴν παιδίσκη, ὅπως βεβηλώσωσι τὸ δρομα
 τοῦ Θεοῦ αὐτῶν.*

“ Prov. x, 4. “ Jac. i, 27. “ III Reg. xii, 23.

sercicordiae expertes insimulat, et assuetos laedere,
 quos contra cura dignari, et honoribus prosequi, et
 auxiliis a charitate profectis demereri melius fuisset ;
 et solitos injuriosius tractare, intolerandisque et
 acerbis inacerare molestiis paupertatis onere op-
 pressos. Verum Dominus noster sibi facta dicit, quæ
 in illos fiunt. Quare non mediocriter Deum offendi-
 mus, dum infirmum circumvenimus, et humilem
 pugno percutimus, ut scriptum est, **267** exacer-
 bantes animi mœroribus eos quos paupertatis onus
 gravat, cum unagis manus amoris mutua illis porri-
 genda foret. « Paupertas enim, inquit, virum hu-
 miliat, manus autem fortium ditant ». Scribit ali-
 cubi etiam Christi discipulus : « Religio munda et
 immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare
 pupillos et viduas in tribulatione ipsorum, et imma-
 culatum se custodire ab hoc sæculo ». »

Et viam humilium declinaverunt.

XVII. Hoc bifariam intelliges. Aut enim illud di-
 cit, supra modum inflatos fuisse, et eo arrogantiae
 Deo odibiles venisse, ut et fratres aspernarentur,
 nisi opibus circumfluere, et splendidis rerum copias
 haberent, gravarenturque quodammodo eadem via
 cum iis ingredi, qui in ratione pecuniæ avare
 colligendæ non essent egregie exercitati, qui et hu-
 miles sunt, fortuitos vitæ fluctus ab se repellentes.
 Aut quia magistri et duces populi viam declinant
 infirmorum, sive humilium, eorum scilicet, qui per
 se accuratam utilium notitiam non habent ; sed crudi-
 dientium se vocibus potius adhærent. Taliū turba
 longe maxima est. Vivunt enim quidam incuriosius
 et in simplicitate, a vocibus docentium, sive insti-
 tutione pendentes, et quam viam bonam cognove-
 rint, vehementer amant. Sapientes igitur et Dei
 amantes magistri ad id quod rectum est, ostendunt
 iter, per quod actiones suas componentes, vitam
 Deo placitam feliciter traducunt. Quorum autem co-
 gitationes a Deo procul distant, detorquent humi-
 lium viam, faciuntque, ut extra id quod æquum est,
 et vere decet, ferantur (quale fecit Jeroboam, qui
 Israelitis auctor fuit, ut vitulos manufactos adora-
 rent “), et a via ad rectum et bonum deducende, ad
 adhærendum, inquam, ei, qui natura Deus est, aver-
 tunt.

Etiam illi humilium viam declinant, qui non du-
 bitant mente puero dicere : Veni nobiscum, esto
 particeps sanguinis injusti. Præterea declinant viam
 humilium, qui dogmata ecclesiastica ad suam opi-
 nionem depravant, et simpliciorum animis obliqua
 et perversa via ambulare persuadent. Nihil enim
 apud ipsos rectum est, sed potius verba perversa et
 indecora, et sermones compositi, impietatis simul
 et inscitiae pleni.

268 *Et filius et pater ingressi sunt ad eandem
 ancillam, ut violarent nomen Dei sui.*

XVIII. Propter protervas et reprehensione dignas voluptates rursus in eos invehitur, et in uno hoc peccato omnem pudorem contempsisse ostendit, cum melius fuisset, turbulentas motiones comprimere, et superiore esse voluptate inusitata ac detestanda, et præcidere cupiditates, voluntatem carnis coercere et legi in membris nostris ⁴⁶ ferocenti quietem persuadere scientes. Verum illi, ad tam eximiam virtutem non aspirantes, suis passionibus victi sunt, opinor. Deinde quomodo non cum sapientia conjunctum est, in rebus turpibus saltem eligere melius? At stultum prorsus concipere longe nefandissima, et in patris cubile insilire filium, in filii autem cubile scelesto et insano amore percitum ferri patrem, et non dubitare facinus committere, quod sine lege Moysis natura ipsa pro turpi habet, iratoque animo condemnandum censet. Itaque Ruben, paterno cubili violato, magnopere offendit ⁴⁷. Indignatus est item vehementer Paulus super tali quodam scelere apud Corinthios perpetrato. Quibus ita scribit: « Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio qualis nec inter gentes, ut uxorem patris sui quis habeat ⁴⁸. » Sed non hic ejus indignatio stetit, tradidit enim eum qui id fecerat Satanæ in interitum carnis. Violant igitur nomen Dei sui hujusmodi passionibus impliciti. Nec eos sordibus et immunditia divinam naturam aspergere dicimus. Qui enim istud? sed blasphemari faciunt potius universorum Deum, ut qui populus profanus imperet. Hinc ad Judam ait: « Per vos nomen meum blasphematur in gentibus ⁴⁹. Quemadmodum enim Deum sanctificare dicuntur qui recte vivunt, sic eum violare intelligi possunt qui impurum et illaudabile vitæ institutum persequuntur.

VERS. 8. *Et vestimenta eorum ligantes funibus, velamina faciebant, adhaerentia altari; et vinum ex calumniis bibebant in domo Dei sui.*

XIX. Dominus noster Jesus Christus non ob aliud divina templa ædificanda docens, quam ut in ipsis universorum Deus glorificetur, et quæ illum decet adoratio adhibeatur, aliquando Judæorum institores increpuit, qui animalia in templum adducerent, cum dixit: « Domus mea, domus **269** orationis vocabitur ⁵⁰, » adjungitque sacra Scriptura, recordatos fuisse discipulos, quia scriptum sit: « Zelus domus tuæ comedit me ⁵¹. » Objurgat etiam Paulus quosdam similia audere solitos. « Nunquid domos non habetis, inquit, ad manducandum et bibendum, aut ecclesias Dei contemnitis? » Ubique igitur obesse apparet, divinis ædibus tanquam communibus et profanis, et unicuique propriis abuti. Ubi enim jam Deo conveniens cultus præstetur, si ante oculos ejus carnis voluptatibus serviamus? et in quibus propter sanctimoniam conspici nos splendidos oportebat, si

ИВ. Ἐπὶ θερμαῖς καὶ ἐπιπλήκτοις ἡδοναῖς κατατιᾶται πάλιν, καὶ ἀπάσης εὐκοσμίας ἡφειδοκότας ἐφ' ἐνὶ δὴ τούτῳ δέδειχε πλημμελήματι. Ἦν μὲν γὰρ ἄμεινον τὸ κατανοῦν καὶ μυσαρᾶς, καὶ ἀποκόπτειν ἐπιθυμίας, τοῖς τῶν σαρκῶν θελήμασιν ἐπιτιμᾶν ἐγνωκότας, καὶ κατηρεμῆν ἀναπειθοντας τὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριαίνοντα νόμον. Ἄλλ' ἦσαν ἐκεῖνοι τῆς οὕτω λαμπρᾶς κατόπιν ἀρετῆς, ἤτηνται δὲ τάχα ποῦ τῶν εἰς σάρκα παθῶν. Εἴτα πῶς οὐ σοφόν, κἂν γοῦν ἐν τοῖς αἰσχροῖς αἰρεῖσθαι τὸ ἄμεινον; Ἐνοεῖν τε τῶν ἀγαν ἀτοπωτάτων, πατρὸς μὲν υἱὸν ἐπιθρῶσκειν εὐναῖς, πατέρα δὲ αὐταῖς τοῦ υἱοῦ κοίταις ἀνοσίως ἐπιμαίνεσθαι φιλεῖν, καὶ πράξει δεινὸν ἐλίσθαι πληροῦν, δ καὶ δίχα νόμου τοῦ διὰ Μωσέως ἡ φύσις οἶδεν αἰσχροῦ, καὶ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι καταδικάζειν ἀξιοί. Καὶ γοῦν ὁ Ῥουβεὶμ, τὴν τοῦ πατέρος ἀδικήσας εὐνήν, προσκέκρουκεν οὐ μετρίως. Ἦγανάκτει δὲ σφόδρα καὶ Παῦλος ἐπὶ τοιῶδέ τι πεπραγμένῳ παρὰ Κορινθίοις, καὶ ἐπιστέλλει· « Ὅπως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία ἧτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. » Ἄλλ' οὐ μέχρι τούτων ἵστησι τὴν ἀγανάκτησιν. Παρεδίδου δὲ τὸν εἰργασμένον τῷ Σατανᾷ, πρὸς βλεθρον τῆς σαρκός. Βεθλοῦσι δὴ οὖν τὸ δνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν οἱ τοῖς τοιοῖσδε πάθεσιν ἐνοχοί. Καὶ οὗτοι ποῦ φαμεν, ὅτι βεβήλωσιν καὶ ἀκαθάρσιν τῇ θεῖᾳ προσέτριβον φύσει· πῶς γὰρ ἂν, ἢ πόθεν; δυσφημεῖσθαι δὲ μᾶλλον παρασκευάζουσι τὸν τῶν ἔλων Θεὸν, ὡς βεβήλων ἄρχοντα λαῶν. Καὶ γοῦν ἔφη ποῦ πρὸς Ἰουδαίαν· « Δι' ὑμᾶς τὸ δνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » Ὡσπερ γὰρ ἀγιάζειν λέγονται τὸν Θεὸν οἱ ζῶντες ὀρθῶς, οὕτως ἂν νοοῖντο βεβηλοῦν οἱ τὴν ἀκάθαρτον καὶ ἀκλεῖ ἐπιτηδεύοντες πολιτείαν.

Καὶ τὰ ἰμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινοῖς, παραπετάσματα ἐποιοῦν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν ἐπινον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν.

ИВ. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, οὐχ ἑτέρου του χάριν τοὺς θεοὺς χρῆναι ναοὺς ἐπιτελεῖσθαι διδάσκων, ἢ ὥστε δοξολογεῖν ἐν αὐτοῖς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, καὶ τὴν αὐτῶν πρόπουσαν ποιεῖσθαι προσκύνησιν, ἐπετίμα ποτὲ τοῖς Ἰουδαίων ἐμπόροις, παρακομίζουσιν ἐν τῷ ἱερῷ ζῶα. Γέγραπται· « Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται. » Ἐπεσήμηνε δὲ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὡς ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταί, ὅτι γεγραμμένον ἦν· « Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με. » Ἐπέπληττε δὲ τισὶ καὶ Παῦλος, τοιᾶδε τινα τολμᾶν εἰωθόσι. « Μὴ γὰρ, φησὶν, οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθῆναι καὶ πίνειν, ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε; » Ἀλυσιτελὲς δὴ οὖν ὀρεῖται πανταχοῦ τὸ τοῖς θεοῖς οἴκου κατακεχρηθῆναι τολμᾶν, ὡσανεὶ καὶ τοῖς κοινοῖς καὶ τοῖς ἐκάστῳ προσήκουσιν ἰδικῶς (ποῦ γὰρ ἐτι τῷ Θεῷ προσήκον ἂν τηροῖτο σέβας, εἰ σαρκὸς ἡδονὰς θεραπεύομεν ἐν

⁴⁶ Rom. vii, 23. ⁴⁷ Gen. xlix, 4. ⁴⁸ I Cor. v, 1. ⁴⁹ Isa. l.ii, 5. ⁵⁰ Matth. xxi, 13. ⁵¹ Psal. lxxviii, 10. ⁵² I Cor. xi, 22.

ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ), καὶ ἐν οἷς ἔδει λαμπροὺς ὁρᾶσθαι ἅμα δὲ σεμνότητά, ἐκεῖ γελάσθαι κατολισθαίνοντας, ἃ μὴ θέμις. Ὁ δὴ ποιοῦντάς τινας οὐκ ἀμωμήτους ἐξ, καὶ σφόδρα εἰκότως. Οὐ γὰρ ἀπῆλλαττον, φησί, τανυσμάτων τὸ θυσιαστήριον, ἀλλ' ὑπ' αὐτὸ πεπτωκότες, καταμεθύειν ἐτόλμων, καὶ τὰ ἡδονῆς ἔργα πληροῦν, ἵνα καὶ Θεοῦ ἀκούσαιαν λέγοντος ἐναργῶς· « Καὶ ἐγὼ μάρτυς, λέγει Κύριος. » Τίνος δ' ἂν ἀπόσχοιτο τῶν ἀτόπων κάτοιος ἀνὴρ, καὶ τὰς φρένας παρενηνεγμένος, καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν εὐκολος τῶν κακῶν; Ἐφορᾷ μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς καὶ τὰ ἐν σκότει, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἀποπτον αὐτῷ παντελῶς οὐδέν.

Δοκεῖ δὲ πως τὰ ἐν ἐκκλησίαις μάλιστα, μονοουχὶ παρόντος τε καὶ θεωμένου, πράττεσθαι πρὸς ὑμῶν. Καὶ εἴπερ ἐστὶ πάναισχρον ἀληθῶς, καὶ τὴν ἐσχάτην ἐκ νόμου κατάβρῃσιν ἔχον, τὸ μεθύειν ὄλως· πῶς οὐ παντὸς ἐπέκεινα λόγου τοῦ πρὸς φαυλότητα βλέποντος, τὸ καὶ ἐν αὐτῇ ἐκκλησίᾳ ὁρᾶσθαι τοιούτους; καὶ τὸ εἶ φορετικώτερον, εἰ ἐξ ἀδίκων καὶ πονηρῶν αἱμάτων τὰ εἰς τρυφήν συλλέγοντο; Οἱ τοῦτο δρῶντες, ἀκούσονται Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· Μὴ σπῆλαιον ληστῶν ὁ οἶκός μου; Οὐκοῦν τὰ ἐτέρων ἐγκλήματα πρὸς ὠφελείας ἡμῶν ἔσονται πολλῆς, καὶ δι' ὧν ἕτεροὶ προσκεκερούκασιν, ἀμείνους ἡμεῖς, εἰ παραιτοίμεθα τὰ ἐκείνων. Ἀσφαλέστεροι γὰρ οἱ ἄφρονες εἶεν ἂν εἰκότως, εἰ δὴ βούλοιντο διαζῆν ἐνόμω, εἰ μὴ ζηλοῦν ἔλοιτο πονηροῦς.

Ἄλλ' εἰ μὲν λέγοντο πρὸς τὸν Ἰουδαίον, ἦτοι τὰς δύο φυλάς τὰς ἐν Ἱερουσαλήμ, τὸ ῥητὸν, ἔχοι ἂν ὀρθῶς τῆς πρὸς ἡμῶν ἀρτίως εἰρημένης θεωρίας ὁ λόγος. Εἰ δὲ δὴ φέροιτο καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ πλημμέλημα, φαίην ἂν, ὅτι οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν, οὐδὲ ἐχόμενα τοῦ Θεοῦ θυσιαστηρίου, αἱ τῶν περιττανυσμάτων ἐπέλεκτο σκηναί, ἦγον τὰ ἐκ μέθης ἐπράττετο, ἀλλ' ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, ἵνα λέγοι τὸν Βαάλ, ἦγον ἕτερόν τι τῶν ἐξ ἐπινοίας ἀνθρωπίνης εἰς τύπον εἰδώλου πεποιημένων. Πῶς οὖν εἶ καταλογισθεῖν ἂν εἰς ἐγκλημα τῷ Ἰσραὴλ, τὸ ἐν οἴκῳ τυχὸν εἰδώλων, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ Βεθῆλ θυσιαστήριον οἶνω τε μεθύειν, καὶ ἐξυφαίνειν σκηνάς, ὅτι ταῦτα τετιμήκασιν, καὶ μέθης ὥσπερ καὶ ἀπάσης ἡδονῆς ἐργαστήρια τῶν ἐν ὑπολήψει θεῶν ἐποιοῦν τοῖς ναοῖς! Καίτοι δέον ἐφίεσθαι μᾶλλον καθαρῶς καὶ πανάγνως λατρεύειν Θεῷ, καὶ εἰς οἶκον ἵνα τὸν ἄγιον ἀληθῶς, καὶ σεπτὸν ἡγεῖσθαι τὸ θυσιαστήριον. Οἱ δὲ καὶ τὰ οὕτω σεπτὰ τε καὶ ἀξιάγαστα παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι σπουδάζοντες, τὰ πολὺ λίαν αἰσχίω τετιμηκότες, καὶ αὐτοῖς ἐμπαροινεῖν ἀπετόλμων τοῖς ἰδίῳ θεοῖς, πανταχοῦ τὸ θεῖον πατοῦντες ἀξίωμα, καὶ περιυβρίζοντες ἀδεῶς τὴν τῷ μόνῳ καὶ φύσει Θεῷ πρέπουσαν δόξαν, ὅτε καὶ τοῖς ψευδωνύμοις περιμέντες αὐτήν, οὐδενὸς ἀξιοῦν ἠέδρανον λόγου.

Ἐγὼ δὲ ἐξῆρα τὸν Ἀμορρᾶιον ἐκ προσώπου αὐτῶν, οὐ ἦν καθὼς ὕψος κέδρου τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ ἰσχυρὸς ἦν ὡς δρῦς. Καὶ ἐξῆρανον τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐπάνωθεν, καὶ τὰς ρίζας αὐτοῦ ὑποκάτωθεν.

A ibi lapsi in quæ fas non est, rideamur? Quod nonnullos facientes, castigare non parci, atque istud jure optimo. Non enim auferebant ab altari velamenta, inquit, sed sub ipsis se abdestes, inebriare se et voluptatibus indulgere audebant, ut et Deum manifeste audirent: « Et ego testis, dicit Dominus ». Quoniam autem scelere homo vinolentus et mente non constans, et ad quodcumque flagitium facilis, se abstineat? Intuetur enim Deus universorum etiam quæ in tenebris fiunt, ut scriptum est, et nihil ei inaspectabile.

Videntur autem quæ in ecclesia præcipue a nobis fiunt, tantum non præsentem et aspectantem Deo fieri. Quod si vere turpissimum est et summopere a lege condemnatur inebriari universe, quomodo non omni nequitia majus est, etiam in ipsa ecclesia tales conspici? et quod gravius est, si ex injuste et scelerate effuso sanguine in deliciis sumptum collegeris? Qui hæc faciunt, Deum audient dicentem palam: Num spelunca latronum domus mea? Igitur aliorum delicta multam nobis utilitatem parient; et per quæ alii offenderunt, nos, si modo ab illorum vestigiis recesserimus, meliores evademus. Tutiores enim fuerint prudentiores, si secundum leges vivere voluerint, si malos æmulari noluerint.

At enim, si ad Judam, sive ad duas tribus in Jerusalem hoc dicatur, probe a nobis dicta sunt, quæ modo diximus. Sin autem etiam ad Israel peccatum pertineat, sensus erit, non in domo Dei, qui natura Deus est, tabernaculorum vela divino altari proxima contexisse, sive ebrietati datam operam esse; sed in domo dei ipsorum, ut Baal dicat, aut aliud quidpiam, eorum quæ in formam idolorum ab humano ingenio excogitantur. Quodammodo igitur adhuc Israel pro peccato imputetur, in domo idolorum, et apud ipsum fortasse Baal altare vino inebriari, et tabernacula componere, quoniam talia honorarunt, et tanquam in ebrietatis et eujusque voluptatis officinas deorum qui existimabantur, templa usurparunt. Et cum oporteret cupere potius pure et sanctissima colere Deum, et in templum revera sanctum intrare, et venerabile ducere altare, illi et tam veneranda et admirabilia nihili facere studentes, et multo sceleriora honorantes, etiam propriis diis illudere audebant, utique divinam majestatem conculcantes, et summa ignominia afficientes libere soli et natura Deo debitam gloriam, quando et diis falsis eam tribuentes, nihili tamen eos faciebant.

VERS. 9. Ego autem abstuli Amorrhæum a facie eorum. Sicut altitudo cedri, altitudo ejus, et fortis erat ut quercus. Et abstuli fructum ejus desuper, et radices ejus subter.

63 Jerem. xxix, 23. 64 Psal. cxxviii, 12. 65 Hebr. iv, 13. 66 Matth. xxi, 13.

XX. Cernis quomodo eos deinceps nefarie in se A contumeliosos et contemptores fuisse ostendat; et quem potius laudibus et gratis agendis, et prompta voluntate ad omnem obedientiam exhibere oportebat, dementissime et stolidissime contristare non reformidasse, propter ingentem morum levitatem et oblivionem acceptorum beneficiorum. Ego quidem, inquit, abstuli Amorrhæum a facie eorum, hoc est, barbaras gentes interemi, per unam Amorrhæorum, ut videtur, ut sævam et potentiorē significatas. Ego feci ut vincerent adeo mire procerum et firmum, ut vel cedros æquare altitudine et durissimam quercum imitari videretur. Non enim erat præter me solum, qui eum marcidum redderet, ut usque ad radicem feriret, et tantum non fructum ejus arefaceret. Quoniam ut de arbore locutus est, persistit accommodate in metaphora, et damnum ejus usque ad radicem pertinuisse dicit, et ita quoque fructuum sublatum. Haud enim aliter, quam ad istum modum arbores in silvis moriuntur. Consumptos enim esse, pugnantibus adversum eos Israelitis, Amorrhæos, et Hevæos, Gergesæos, et Pherezæos, et Jebusæos, 271 adjuvante eos Deo videlicet, nemo dubitaverit.

Acerbum est igitur contemnere Christum, qui dedit nobis calcare super serpentes ⁸⁷, qui evertit inimicos, et robustiores subjicit. « Non enim est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus spiritualia nequitia ⁸⁸. » Et hæc omnia in Christo superavimus. Quod si Servatorem et Redemptorem nostrum ad ignaviam declinantes contristabimus, rationem et occasionem evitandi supplicii profecto non reperiemus.

Vers. 10. *Et ego eduxi vos de terra Ægypti, et circumduxi vos in deserto quadraginta annis, ut consideretis terram Amorrhæorum.*

XXI. Dilucide interpretatur quod dixit, et quasi retrocedens oratio, ab initio usque ad finem facta breviter indicat. E servitute enim, inquit, vos exemi, et ab Ægyptiorum tyrannide liberavi. Alui autem in solitudine, cœlitus manna demisso ⁸⁹, et fontibus aquarum, ut dignum erat Deo, emissis, et de petra superficie tenus percussa, improvisos scaturiginum cursus largitus sum ⁹⁰. Nec labor protectionis eorum vilia spectabat; sed ut regionem Amorrhæorum patribus ipsorum promissam possiderent. Ast illi eo amenitiæ prolapsi sunt, ut quasi ne cognoscerent quidem meum erga ipsos amorem et humanitatem. Meminisse igitur debemus, qui sumus in Christo per fidem ⁹¹, nos servitute liberatos, et velut ex Ægypto in solitudinem migrasse, id est, in vitæ genus innocentissimum, et vere latum, et nullo malo permistum, evangelicum scilicet. Panem adepti sumus de cœlo, qui dat vitam unundo ⁹². Roboratur enim in

K'. Ὁρᾶς ὅπως ἀνοσίως περιυβρίζοντας καὶ καταφρονεῖν ἐλομένους ἀποφαίνει λοιπὸν, καὶ ὅν ἐδει μᾶλλον ταῖς χαριστηρίοις εὐφραίνειν ὑδαῖς καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν εὐπειθείαις, ἀνουστατά τε καὶ ἀβουλότατα λυπεῖν ἡρημένους, διὰ τοῦ τὸ ἐκ πολλῆς ἄγαν σκαιότητος τρόπων, καὶ ὧν εὖ πεπότησιν, ἐλάσαι πρὸς λήθην. « Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, ἐξῆρα τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν » τουτέστι, τὰ βάρβαρα καθέλιον γένη, δι' ἐνός που τάχα τοῦ Ἀμορραίου δηλούμενα, ὡς σκληροῦ τε καὶ ἀδροτέρου. Ἐγὼ νικῆσαι παρεσκευάσα τὸν οὕτως ὑπερφυῆ καὶ ἀθραυστον, ὡς δοκεῖν ἡδῆπως ἦρθαι μὲν κέδρου πρὸς ὕψος, δρυὸς δὲ τῆς ἄγαν εὐσθενοῦς ἀπομιμείσθαι τὴν δύναμιν. Ἦν γὰρ οὐχ ἕτερος, πλην μόνος ἐγὼ, φησὶν, ὁ καταμαραίνων αὐτὸν, καὶ πλητῶν εἰς ῥίζας, μονουοῦχι καὶ ἀφραυαίνων αὐτοῦ τὸν καρπὸν. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς περὶ δένδρων λελάληκεν, ἐπιμένει πιθανῶς ὁ λόγος τῇ τροπῇ, καὶ εἰς ῥίζαν αὐτῶ γενέσθαι τὸ βλάβος φησὶν, ἠφανίσθαι δὲ οὕτω καὶ τὸν καρπὸν. Ἀποθάνοι γὰρ ἂν οὐχ ἑτέρως τὸ ἐν δρυμοῖς ξύλον, πλην ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Ὅτι γὰρ δεδασπᾶνται, πολεμουμένων αὐτοῖς τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, Ἀμορραῖοι τε καὶ Εὐαῖοι, Γεργεσαῖοι, καὶ Φερεζαῖοι, καὶ Ἰεβουσαῖοι, συνασπίζοντας δηλονότι Θεοῦ, ἐνδοιάσασεν οὐδεὶς.

Πικρὸν οὖν ἄρα τὸ καταφρονῆσαι Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἡμῖν ἐπὶ τῶν ὕφων πατεῖν, καταστρέφοντες τοὺς ἀνθεστροφούς, καὶ ὑποφρονέοντας τοὺς εὐσθενεστερούς: « Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. » Καὶ τούτων ἀπάντων ἐν Χριστῷ κεκρατήκαμεν. Καὶ εἰ μέλλομεν λυπεῖν, ἀποκλίνοντες πρὸς τὸ βάθυμον, τὸν ἑαυτῶν Σωτήρα καὶ Λυτρωτὴν, ἀπορήσομεν, οἷδ' ὅτι, καὶ λόγου καὶ ἀφορμῆς, ἐξελέσθαι δυναμένης κολάσεως καὶ πυρός.

Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ περιήγαγον ὑμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαυράκοντα ἔτη, τοῦ κατακληρονομήσαι τὴν γῆν τῶν Ἀμορραίων.

KA'. Ἐρμηνεύσι σαφῶς ὅπερ ἐφη, καὶ ἀνόπιν ὥσπερ ὁ λόγος ἰὼν, τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὡς βραχεῖσι καταδηλοῖ. Δουλείας μὲν γὰρ ἐξέλιον, φησὶ, καὶ τῆς τῶν Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἀπήλλαξα. D Ἐθρεψα δὲ κατὰ τὴν ἔρημον, καθιελ μὲν ἄνωθεν τὸ μάννα αὐτοῖς, πηγὰς δὲ ὑδάτων θεοπροπῶς ἀνιελ, καὶ ἐξ ἀκροτόμου πέτρας ἀδοκῆτων ναμάτων ἐκδρομὰς δωρούμενος. Καὶ ἦν ὁ πόνος τῆς ὁδοπορίας αὐτοῖς οὐκ ἐπὶ μικροῖς, ἀλλ' ἵνα κληρονομήσειαν τῶν Ἀμορραίων τὴν γῆν, τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην. Οἱ δὲ πρὸς τοῦτο σκαιότητος ὠλισθήκασιν, ὡς μηδὲ εἰδέναι τάχα που τὴν ἐμὴν περὶ αὐτοὺς ἀγάπησιν, ἢ φιλανθρωπίαν. Μεμνήσθαι δὴ οὖν ἀναγκαῖον ἡμᾶς τοὺς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, ὅτι καὶ δουλείας ἀπηλλάγμαθα, καὶ καθάπερ ἐξ Αἰγύπτου μετακωρηκαμεν εἰς τὴν ἔρημον, τουτέστιν, εἰς καθαρωτάτην καὶ πλατεῖαν ἀληθῶς καὶ ἀσυμμιγῆ τοῦ χειρονος πολιτεῖαν, φημὶ δὴ τὴν εὐαγγελικὴν. Ἄρτον

⁸⁷ Luc x, 19. ⁸⁸ Ephes. vi, 12. ⁸⁹ Exod. xvi, 15.

⁹⁰ Num. xx, 11. ⁹¹ Galat. iii, 26. ⁹² Joan. vi, 33.

πεπλουτήκαμεν τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τὸν ζωὴν δίδόντα τῷ Χριστῷ. Νευρούμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, καὶ πηγὰς ἀκηράτων ὀδάτων ἐσχίκαμεν, τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὰς συγγραφάς· οὕτω γὰρ αὐτὰς καὶ Ἡσαίας ὠνόμαζε λέγων· « Ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. » Ἐκαίνοι γὰρ πάντως πηγαὶ σωτηρίου, οἱ τὸν σωτήριον ἡμῖν καὶ ζωοποιῶν ἀνιέντες λόγον, καὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον εὐαγγελιζόμενοι, καὶ μυσταγωγοῦντες τὴν ὑπ' οὐρανόν.

Kal ἔλαβον ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν. Μὴ οὐκ ἔστι ταῦτα, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. Καὶ ἐποεῖτε τοὺς ἁγιασμένους οἶνον, καὶ τοῖς προφήταις ἐνετέλλεσθε, λέγοντες· Οὐ μὴ προφητεύσῃτε.

ΚΒ. Μέγα πρὸς ὀνειδισμόν καὶ κατάβρῃσιν ἐπὶ παντὶ κακῷ, τοιοῦτον πως ἀχαριστεῖσθαι παρὰ Θεοῦ, τὰ πάντα ἡμῖν διανεμόντος, τὰ τε εἰς δόξαν καὶ ζωαρχίῃ. Πολλῶν μὲν γὰρ ὄντων κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνῶν, ἀπολέκτον ἐποιεῖτο μόνον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν εὐκλείας ἐκάλει καὶ ἀνεκόμιζε Θεός, ὡς καὶ τῷ τῆς προφητείας ἀξιῳματι κατακαλλύνεσθαι τινὰς τοὺς τὸν εὐαγγῆ τε καὶ ἐνομώτατον ἀγαπῶντας βίον, παραλαμβάνεσθαι δὲ καὶ εἰς ἁγιασμόν τοὺς ἐν αὐτοῖς νεανίσκους, τούτεστι, τοὺς ἀδρότερον τὸ φρόνημα, καὶ νοητὴν ἔχοντας εὐρωστίαν. Ἡγιάζοντο γὰρ τινες κατὰ νόμον, οἱ ἐπίκλην Ναζαραῖοι, τρέφοντες τριγὰ κόμην αὐτῶν τῷ Κυρίῳ· οἶνον καὶ ἐξ αὐτοῦ ἕξος, καὶ σταφυλὴν, καὶ σταφίδας, καὶ γίγαρτον παραιτούμενοι· ἀποφοιτῶντες δὲ λίαν καὶ νεκρῶν σωμάτων. Καὶ θαυδὺς μὲν ὁ λόγος ὁ περὶ τούτων ἐστὶ. Πλὴν ἐτίμα Θεός καὶ εἰς προφήτας, ὡς ἔφην, καὶ εἰς τὸ ἁγιάζεσθαι τυπικῶς ἀναφέρον τοὺς ἐξ αὐτῶν. Οἱ δὲ καὶ τὴν οὕτω λαμπράν τε καὶ ἀξιώσιστον δόξαν ἀποσπουδάζοντες, ἐπότιζον οἶνον τοὺς ἁγιασμένους, τούτεστι, τοὺς εὐχὴν ἔχοντας ἐφ' αὐτοῖς ἁγιασμοῦ. Ἀνέπειθον γὰρ καὶ αὐτοὺς τοῦ ἁγιάζεσθαι καταφρονεῖν, πάντως που λέγοντες οὐδὲν εἶναι παντελῶς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ ἀνόνητον ἀνθρώποις τὸ ἁγιάζεσθαι θέλειν, καὶ πληροῦν ἐπὶ τούτῳ τὰ νενομισμένα. Εἰ γὰρ καὶ ἦν ἐν σκιαῇ ὁ νόμος, ἀλλ' οὐκ ἐστέρητο παντελῶς τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων· ἑναστράπτει γὰρ τοῖς τύποις τῆς εὐσεβείας ἡ μόρφωσις. Τὸ δὲ καὶ αὐτοῖς ἁγίοις προφήταις ἐπιτιμᾶν, ἀποσειομένων ἐστὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ παιδεύεσθαι μὴ ἀνεχομένων, καὶ ἡγνοηκότων, ὅτι τετίμηται, εἰπερ ὄντες ἐξ αὐτῶν παρελήφθησαν εἰς κοινολογίαν τὴν ὡς πρὸς Θεόν. Προσεπερωτᾶ δὲ διὰ μέσου, καὶ φησι· « Μὴ οὐκ ἔστι ταῦτα, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. » Ἄρα, φησὶ, καὶ τῶν οὕτως ἐναργῶν προφάσεων καθοριεῖτε τὸ ψεῦδος; ἄρα μαρτύρων δεήσει Θεῷ πρὸς τὸ ἐλέγχειν ὑμᾶς, καὶ τὰ οὕτως ἐμφανῆ συκοφαντεῖν ἡρημένους; Χρὴ τοιγαροῦν ἁγιάζεσθαι, καὶ λογισμῷ πεπηγότι προσεδρεύειν Θεῷ, τὰς τῶν πονηρῶν οὐ προσιεμένους γνώμας. « Φθειροῦσι γὰρ ἦθη χρηστὰ ὀμιλίαι κακαί, » καὶ ἀποφέρουσιν ἁγιασμῷ καὶ ἀπάσης ἐπιεικειάς, τῶν φιληδόνων οἱ λό-

A Christo, et fontes aquarum incorruptibilium acquisivimus, scripta sanctorum apostolorum. Sic enim et Isaias eos nominat dicens : « Haurite aquas cum lætitia de fontibus salvationis ». Vere enim illi fontes sunt salvationis, qui nobis salvatorem et vivificum sermonem emittunt, et Christi mysterium annuntiant, et terrarum orbem cælestibus mysteriis initiant.

Vers. 11, 12. Et accepi de filiis vestris in prophetas, et de juvenibus vestris in sanctificationem. Nunquid non sunt hæc, filii Israel? dicit Dominus. Et vos potabatis sanctificatos 272 meos vino, et prophetis mandabatis, dicentes : Non prophetabit.

B XXII. Ad exprobrationem et accusationem in quovis crimine magnum est, a Deo ingratitude quodammodo reprehendi, a quo omnia donata sunt quæque ad gloriam, quæque ad vitam sustentandam spectant. Nam cum multæ essent per orbem gentes, solum Israel sibi delegit, tantoque splendore cumulavit, ut et prophetica dignitate quosdam cohonestaret, qui vitæ sanctimoniam sacrarumque legum perfectam observationem diligerent, et ad sanctificationem juvenes eorum assumerent, hoc est, prudentia eminentiores et intellectuali robore præditos. Sanctificabantur enim quidam secundum legem, qui Nazaræi cognominabantur⁶³, offerentes comam Deo, vinum, et ex eo acetum, uvam, et uvam passam, et acinum aversantes, et a mortuorum corporibus longius refugientes. Denique multa super his dicuntur. Verumtamen honorabat eos Deus, et in prophetas, ut dixi, et ad sanctificationem typice ex iis nonnullos evehebat. Astilli, tam magnificam et plenam auctoritatis dignitatem asperrantes, sanctificatos, id est, votum sanctificationis super se habentes, vino potabant. Persuadebant enim et illis, ut sanctificari contemnerent, dicentes, utique Dei legem nihil esse prorsus, et sanctificari velle et ob id lege sancita implere, nihil prodesse hominibus. Nam etsi lex in umbra erat, plane tamen veritatis dogmata continebat. Fulget enim in typis illis pietatis imago. Ipsos quoque sanctos prophetas obhurgare, est divinam legem repellere atque insitui nolle, et nescire se honorari; siquidem cum de ipsis essent, assumpti sunt, qui cum Deo quodammodo sermones niscerent. Interrogat insuper in medio, et ait : « Nunquid non ita est, filii Israel? dicit Dominus. » An, inquit, res tam manifestas mendacii arguetis? An testibus opus erit Deo ad vos refellendos, qui etiam adeo aperta calumniari velitis? Sanctificari itaque oportet, et constanti animo adhærere Deo, improborumque consilia repudiare. « Corruptunt enim bonos mores colloquia prava⁶⁴, » et voluptuariorum sermones a sanctificatione et omni bonitate avocant. Nos potius Deo digna loquentium vocibus addicti erimus, quibus et ipse Salvator testimonium

⁶³ Isa. xii, 3. ⁶⁴ Num. vi, 21. ⁶⁵ I Cor. xv, 33.

his verbis perhibuit : « Non estis vos qui loquimini, A
sed Spiritus Patris 273 vestri, qui loquitur in vo-
bis ». »

VERS. 13. *Propterea ecce ego devolvō subter vos, sicut devolvitur currus plenus stipula.*

XXIII. Plaustris agrorum fructus, et quæ aream complent, transvehere mos fuit veteribus, qui mos usque hodie in Oriente et Occidente viget. Volvuntur autem circum axes rotæ, lignis gravi et ingrato sono stridentibus, prope oclamantibus, quæ illis imposita sunt oneribus. Ero igitur ipse quoque, inquit universorum Dominius, ut quod volvit in curru, id est, axis. Ille enim, ut dixi, sibi rotas infixas et aptatas habens simul circumvolvitur. Clamabo vero quasi qui onus grave peccatorum, ab impiis acervatorum amplius sustinere nequeam. Rejecerunt enim legem Domini, et mandata ejus non custodierunt; sed seduxerunt eos vana eorum, quæ fecerunt patres eorum. Obliti sunt autem mei, qui eduxi eos de Ægypto, qui abstuli Amorrhæum a facie eorum, qui assumpsi de filiis eorum in prophetas et de juvenibus eorum in sanctificationem. Et ego quidem eos honoravi; illi vero eo insipientiæ devenerunt, ut vestimenta sua ligantes funibus, velamina facerent adhærentia altari, et vinum ex calumniis biberent in domo Dei ipsorum, et vino potarent sanctificatos, mandarentque prophetis et dicerent : Ne prophetetis. Talibus igitur impietatibus vestris propemodum oneratus, ut axis in plastro, quod stipularum manipulis plenum est, clamorem edam multo maximum. C Quod hinc detrimentum eis eventurum, aut quæ mala eos invasura sint, mox sequentibus declarat. ἄξων ἐπὶ τὴν ἄμαξαν, ἢ καλάμης ἐστὶ καὶ δραγμάτων ἐμπλεως, πλείστην ὄσσην ποιήσομαι τὴν καταθήην. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν ἐσόμενον βλάβος, ἢ ποῖα ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

Verumtamen et illud dicendum est necessario, vere ante omnia horrendum esse, Deum irritare, et eo usque in improbitatem abire deinceps præcipitem, ut peccata nostra tolerare amplius non possit, tametsi natura sua bonus, clemens et multo mansuetissimus sit. Ab eo igitur offendendo modis omnibus cavendum est. Quod si quidpiam humanum pati contigerit, officii est, non videri ad patientiam segnes, nec sinere peccata peccatis cumulari; quin potius sancta quadam vigilantia ea cohibere, et ægrotantem animum 274 ad meliora appellere. Sic enim Deus patienter nos sustinebit, et quoniam benignus est, misericordiam tribuet.

VERS. 14-16. *Et peribit fuga a cursore, et fortis non obtinebit fortitudinem suam, et puginator non salvabit animam suam, et sagittator non subsistet, et velox pedibus suis non salvabitur, neque eques salvabit animam suam. Et inveniet animam suam in potentatibus. Nudus persequetur in diebus illis, dicit Dominus.*

Matth. x, 20

Οὐκοῦν προσκαισόμεθα μᾶλλον ἡμεῖς ταῖς τῶν θεηγόρων φωναῖς, οἷς καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐπεμαρτύρησε, λέγων· « Οὐδ' ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. »

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ κυλλῶ ὑποκάτω ὑμῶν, ὡς τροσκον κυλλῆται ἄμαξα ἢ γέμουσα καλάμης.

KΓ'. Ἀμάξαις τὰ ἐξ ἀγρών, καὶ ὅσα πληροὶ τὴν ἄλω, μετακομίζουσιν ἔθος τοῖς ἀρχαιοτέροις· σῴζεται δὲ καὶ εἰς δεῦρο τὸ χρῆμα παρὰ τε τοῖς τὴν Ἐφίαν καὶ τὴν Ἑσπέριον οἰκοῦσι γῆν. Κυλλονται δὲ ὁμοῦ τοῖς ἄξωσιν οἱ τροχοί, βαρῦ τε καὶ δυσηχὲς ἀποτριζόντων τῶν ξύλων, καὶ μονονουχὶ κατακεκραγῶτων ἐπικειμένων αὐτοῖς φορτίων. Ἔσομαι τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐγὼ, φησὶν ὁ πάντων Δεσπότης, ὡς τὸ κυλλῶν ἐπὶ τὴν ἄμαξαν, τουτέστιν, ὁ ἄξων· αὐτὸς γάρ, ὡς ἐφη, ἑαυτῷ συγκυλλεῖ τοὺς τροχοὺς, ἐμπεπηγῶτας τε καὶ ἐνηρμοσμένους ἔχων. Κατακεκράξομαι δὲ ὡς περ τῶν ἡσεθηκότων, οὐκ ἔτι φέρειν δυνάμενος τῶν πλημμελημάτων τὸ δυσασχθές. Ἀπόσαντο γάρ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο· ἀλλ' ἐπλάνησε μὲν αὐτοὺς τὰ μάταια αὐτῶν, ἀ ἐποίησαν οἱ πατέρες αὐτῶν, ἐπελάθοντο δὲ μου τοῦ ἐξαγαγόντος ἐξ Αἰγύπτου, τοῦ ἐξάραντος τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν, τοῦ λαβόντος ἐκ τῶν υἱῶν αὐτῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων αὐτῶν εἰς ἀγιασμόν. Ἀλλὰ τσιτίμηκα μὲν ἐγὼ, καθίκαντο δὲ δυσβουλίας εἰς τοῦτο αὐτοί, ὡς τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις, παραπετάσματα ποιεῖν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ οἶνον ἐκ συκοπαντιῶν πίνειν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ ποτίζειν μὲν οἶνον τοὺς ἡγιασμένους, ἐντέλλεσθαι δὲ τοῖς προφήταις, καὶ λέγειν· Ὁ μὴ προφητεύσητε. Ταῖς οὖν τοιαύταις ὑμῶν ἀσεβείαις μονονουχὶ καταπεφορτισμένος, ὡς πάλιν αὐτοῖς συμβήσεται πάθη, διατρανοὶ μὲν εὐθύς

Πλὴν ἐκεῖνο εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὅτι πάνθεινον ἀλτ-θῶς τὸ παροξύνειν Θεόν, καὶ εἰς τοῦτο φαυλότητος κατολισθῆσαι λοιπὸν, ὡς ἀφόρητον αὐτῷ γενέσθαι τὴν παρ' ἡμῶν ἁμαρτίαν, καίτοι χρηστῶ τε καὶ ἀγαθῶ καὶ ἡμερωτάτῳ βίῳ ὑπάρχοντι κατὰ φύσιν. Δεῖ δὲ οὖν παραιτεῖσθαι μὲν ὅτι μάλιστα φιλεῖν τὸ προσκρούειν αὐτῷ. Εἰ δὲ δὴ τι γένοιτο καὶ παθεῖν ἀνθρώπινον, μὴ ὀρθῶσαι μελλήτας εἰς μετάνωσιν, μήτε μὴν εἰς ἀύξεισιν ἵνα παραχωρεῖν τοῖς διεπταισμένοις· νῆψει δὲ μᾶλλον ἀγιοπρεπεῖ χρωμένους ἀνασειράξουσιν αὐτὰ, καὶ μετακομίζουσιν ἐπαίγεσθαι πρὸς τὸ ἀμεινον ἡρῶστηχότα τὸν νοῦν. Ἀνεξικακήσει γάρ οὕτως Θεός· καὶ ἐπείπερ ἐστὶν ἀγαθός, ἐπιδώσει τὸν ἔλεον.

Καὶ ἀπολείται φυγὴ ἐκ δρομέως, καὶ ὁ κραταιός οὐ μὴ κρατήσῃ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, καὶ ὁ μαχητής οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ὁ τοξότης οὐ μὴ ὑποστῆ, καὶ ὁ ὄξυς τοῖς ποσὶν αὐτοῦ οὐ μὴ διασωθῆ, καὶ ὁ ἰππικὸς οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Καὶ δόρησει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν δυνασταιαῖς. Ὁ γυμνός διώξεται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει Κύριος.

ΚΔ'. Οὐδὲν ἀνασώσει, φησὶν, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς τοὺς Ἀ προσκεκρουκώτας· οὐ ποδῶν ἄξυτης τὸν δρομικώτατον ἀπαλλάξει τῶν κακῶν· οὐ σώματος βώμη τὸν εὐσθενῆ· οὐκ ἐμπειρία πολεμικῆ τὸν εἰδότα τὰ τακτικά, καὶ τὸ τοξεύειν ἀριστα μεμελετηκότα, καὶ ἐπὶ τούτῳ θεαυμασμένον. Ἀνόητος δὲ τοῖς χρωμένοις καὶ ἡ τῶν ἵππων ταχύτης, καὶ αὐτὸ δὲ πρὸς τούτῳ τὸ τὴν ἵπποκροτον εἰδέναι μάχην. Ἄλλ' ἕκαστος τούτων εὐρήσει σαφῶς τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἐν δυναστείαις, τούτεστι, καταδυναστευομένην τοῖς δέιμασι, καὶ παραχωροῦσιν ἀμαχεῖ τοῖς καταδουρῶν ἐθέλουσι τὸ νικᾶν. Ἔσται γὰρ τότε δειλία μὲν τῶν ἐξ Ἰσραήλ, τοσαύτη δὲ δυναστεία τῶν Βαβυλωνίων, ὥστε καὶ διώκειν δύνασθαι τὸν γυμνόν, τούτεστι, κατισχυῖται τῶν ἐν ὄπλοις, κἂν εἴ τις ἀλώρηκτος τῶν Βαβυλωνίων· καὶ διώκειν δύνασθαι τοὺς ἐν παντευχίᾳ τὸν ἀοπλόν τε καὶ ἄσκειον. Οὐκοῦν Θεοῦ κατασίειντος εἰς ἀσθένειαν, οὗς ἂν ἔλοιτο κακοῦν, ἐπικουρήσειεν ἂν οὐδέν. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς τοῦ Ἰάλλοντος φωνῆς ἑτεροτρόπως ἡμῖν εἰρημένον· « Οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἵππου θελήσει. » Καὶ πάλιν· « Ψευδῆς ἵππος εἰς σωτηρίαν. » Ἀνόητα γὰρ τὰ τοιαῦτα παντελῶς, μὴ συναθλοῦντος Θεοῦ. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, ὁ νεύρα διδοὺς τοῖς ἡσθενηκόσι, καὶ ἀπονευρῶν τοὺς λελυπηκότας· καὶ σὺν αὐτῷ μὲν ἐ Διώξεται εἰς χιλιούς, δύο δὲ αὐ μετακινήσουσι μυριάδας. » Δαπανηθήσεται δὲ πληθὺς πολλή καὶ ἀμέτρητος, δύο που τάχα καὶ τριῶν ἀνθεστηκότων, εἰ μὴ ἐπαμύνη Θεός.

TOMOS ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ἐλάλησε Κύριος ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, καὶ κατὰ πάσης φυλῆς ἧς ἀνήγαγεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, λέγων· Πλήν ὑμᾶς ἔγνω ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ' ὑμᾶς πάσας τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν.

ΚΕ'. Κατὰ παντὸς ἂν νοοῖτο Ἰσραήλ γεγονὸς ὁ λόγος, οὐκ ἀνὰ μέρος ἐστὶ τιθεμένου τοῦ Ἰούδα, καὶ τοῦ Ἑφραῖμ, ἀλλ' εἰς ἕν ὡσπερ συνεληγμένου τοῦ παντὸς γένους. Ἀνεκομισθῆ γὰρ ἐξ Αἰγύπτου πᾶσα φυλὴ τῶν ἐξ Ἰσραήλ. Οὐδενὸς οὖν ἐξω τεθέντος, ἀκοῦσαι προστέταχε τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τίνα δὲ ἦν καὶ τὰδε; Μυρίαί μὲν γὰρ εἰσιν ὄσαι, φησὶν, ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν πόλεις τε καὶ χῶραι, καὶ ἀριθμοῦ κρείττους οἱ ἐν αὐταῖς· ἀλλ' ὑμᾶς ἐκ πάντων τοὺς ἐξ Ἰσραήλ ἀπολέκτους ἐποίησάμην, ἐμαυτὸν ἐνπρηγῆ τε κατέστησα διὰ πολλῶν θαυμάτων, ἐξεϊλόμην πικρᾶς καὶ ἀφορήτου δουλείας, ζηλωτοῦς ἀπέφηνα καὶ τρισμακαρίους· πεπαιδαγώγηκα νόμῳ πρὸς τὸ ἀρέσκον ἔμολ, ἀνετέλχισα ταῖς ἐπικουρίαις, εἰσεκόμικα δὲ καὶ εἰς γῆν τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην. Ἐπειδὴ δὲ μόνοι, φησὶν, ἐκ πάντων τῆς οὕτω περιφανοῦς ἡξωμένοι χάριτος λυποῦντες οὐ κατελῆξατε, καὶ προσκεκρούκατε πολυτρόπως, ταῦτοι λοιπὸν τοὺς τῆς ἀπονοίας ὑμᾶς ἐξαιήσω λό-

XXIV. Nihil, inquit, saluti erit in die iræ illis qui peccaverunt. Non celeritas pedum cursorem optimum malis eximet, non vires corporis robustum, non peritia militaris ducem, non summa exercitatio sagittarium præclarum. Equorum velocitas equitibus, et insuper equestrium decursionum notitia nihil proderit; sed unusquisque inveniet cor suum manifeste in potentatibus, hoc est, terroribus potenter oppressum, et devastare se volentibus, citra pugnam concedet victoriam. Timebunt enim tunc Israelitæ. Tanta autem erit Babyloniorum potentia, ut possit etiam nudus persequi, hoc est prævalere armatis, etiamsi ipsorum Babyloniorum quispiam thorace indutus non sit, et insequi possit armis instructum omnibus is qui armis careat et imparatus. Deo igitur in imbecillitatem prosternente, quos affligere voluerit, illis nihil opitulari poterit. Atque istud est, opinor, quod voce Psalmistæ aliis verbis nobis indicatur: « Non in fortitudine equi voluntatem habebit ». Et rursus: « Fallax equus ad salvandum ». Inutilia enim sunt ista funditus, nisi Deus pugnantem adjuvet. Ipse enim est Dominus virtutum, qui infirmis nervos subministrat, et enervat a quibus est offensus. Et illo scio, « Unus fugabit mille, et duo fugabunt decem millia », peribitque multitudo ingens et immensa, a duobus aut tribus fortasse concisa, nisi Deus illam defenderit.

C TOMUS SECUNDUS.

CAP. III.

VERS. 1, 2. *Audite verbum hoc quod locutus est Dominus super vos, domus Israel, et contra omnem tribum, quam eduxit de terra Ægypti, dicens: Tantummodo vos cognovi ex omnibus tribubus terræ. Idcirco ulciscar super vos omnia peccata vestra.*

275 XXV. Non jam de Juda et Ephraim separatim, sed de universo Israele, et velut tota gente in unum collecta hæc intelligi possunt: omnes siquidem tribus Israelitarum ex Ægypto reductæ sunt. Nemine igitur excluso, quæ dicuntur a Deo, audire jubet. Quæ autem tandem et hæc? Millia multa civitatum et regionum sub sole sunt, et numerus incolarum infinitus. Sed ex omnibus vos Israelitas selegi. Meipsum vobis per complura miracula manifestavi; dira et intoleranda servitute vos liberavi; beatissimos et ab omnibus prædicandos reddidi. Lege vos erudivi, ut placeretis mihi; mels auxiliis tanquam mureo communivi; in terram patribus vestris promissam induxi. Quoniam autem soli ex omnibus tam illustribus a me beneficiis dignati, exacerbare et multis modis offendere me non desinitis, idcirco posthac dementia vestram ulciscar. Ultra vos peccare, et impune huc conversos non patiar. Itaque de cætero quicumque Deum contempserit, et Domini

⁶⁷ Psal. cxlvi, 10. ⁶⁸ Psal. xxxii, 17. ⁶⁹ Psal. xxxiii, 10. ⁷⁰ Deut. xxxii 30.

sui voluntates aspernatus fuerit, ex iis qui aut ipsam cognoverunt, aut ab eo per inhabitationem spirituales cogniti sunt, perniciem et interitum sibi inde comparabit. Quamobrem sapientissimus Paulus vocatis ex gentibus per fidem, deinde ignavia quadam laborantibus, et velut retrorsum abire parantibus, scribit in hæc verba : « Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis ? » Norat enim eos etiam ante fidem Opifex, qui nihil penitus ignorat. Verum in his, ut dixi, fortassis cognitio spirituales familiaritatem percomode significat.

ἀγνωεῖ γὰρ ὅπως τῶν ὄντων οὐδὲν, ἀλλ' ἐν τούτοις, πνευματικὴν οικειότητα.

Vers. 3. Si ambulabunt duo in idipsum omnino, B si non noverint inter se ?

XXVI. Reconditum est ænigma, obscurus sermo. Verumtamen enucleabimus ut poterimus. Reprehenderit igitur Israelitas, quoniam prophetis mandarant dixerantque : Ne prophetetis. Qua porro de causa loqui sanctos improvide vetuerint, dicamus oportet. Quia enim tristia illis ab irato Deo evenitura, et ea, per quæ peccatores vitæ studia in melius mutare consentaneum erat, denunciabant, eventuum prædictorum timentes, ut est verisimile, obniti illis, et reluctari contendebant, **276** qui animos vulgi ad illicita inducere consuerant : quique cum subjectos seducerent, prophetas reprehendebant, errantes quasi recta via gradientes commendabant. Proinde ore Isaïæ Deus : « Popule meus, inquit, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant ? » Increpabat autem et Amasias sacerdos Bethel Amos prophetam, cura diceret : « Qui vides, gradere, fuge in terram Juda, et illuc descende, et prophetabis ibi, in Bethel autem non adjicies ultra ut prophetes ? » Qui autem prophetis ex multo stupore et magna perversitate morum sese opponebant, elevabant rem, lingentes, et illud dicentes : « Non misit te Dominus ? » Castigat igitur eos, quoniam prophetas ab eo missos, non desuper et a Deo apportare sermones dicebant, sed eos a se potius confictos effutire, et a mente universorum Domini abhorrentia proloqui existimabant. Idcirco ait : O imprudentes et stolidi, num qui de vobis instituent amicitiam et eandem vitæ viam ambulabunt, si inter se non noverint, hoc est, si morum similitudinem voluntatumque consensionem non animadverterint? Omne enim animal simile diligit, et ad similem sibi homo se applicabit. Si ita est, ut est, quo pacto prophetas velut amicitia et dilectione mea dignatus essem sanctus ego, si ipsi sancti non fuissent? Quomodo igitur persequimini sanctos, quibus et sermones meos concredidi, quos ut bonos recepi, nimirum eandem veluti voluntatum viam mecum ingredientes? Quod enim mihi, idem illis placitum erit. Quare prophetas increpare,

Α γους. Οὐκ ἀνέξομαι πλημμελούντων ἐτι, καὶ ἀνεπιτήμητον ἐχόντων τὴν εἰς τοῦτο τροπήν. Οὐκοῦν ὀλέθρου πρόξενον παντὶ τῷ λοιπῷ τὸ καταφρονῆσαι Θεοῦ, καὶ δεσποτικῶν ἀλογῆσαι βελημάτων τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτόν, ἢ ἐγνωσμένοις παρ' αὐτοῦ κατὰ γε τὸν τῆς πνευματικῆς οικειώσεως τρόπον. Καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος Παῦλος τοῖς ἐξ ἔθνῶν κεκλημένοις διὰ τῆς πίστεως, εἶτα νοσοῦσι τὸ ἀναλκι, καὶ ἀνόπιν ὡσπερ ἰέναι προτεθυμημένοις ἐπιστέλλει λέγων· « Νῦν δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἀνωθεν δουλεύειν θέλετε ; » Ἦδεῖ μὲν γὰρ αὐτοὺς καὶ πρὸ τῆς πίστεως ὁ Δημιουργός· ὡς ἔφην, ὑποσημήθειεν ἂν ἡ γνώσις εὐ μάλα τὴν

Ei porēusontai duo ekitoautō καθόλου, ἐὰν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτοὺς ;

KΓ'. Βαθὺ μὲν τὸ ἀινίγμα, καὶ ἀμυδρὸς ὁ λόγος. Πλὴν ἐροῦμεν ὡς ἐνι. Κατηγιδίτο τοίνυν τὸν Ἰσραήλ, ὅτι τοῖς προφήταις ἐνετέλετο, λέγοντες· Οὐ μὴ προφητεύητε. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐπετίμων ἀφυλάκτως ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπήγγει[λλον] τὰ ἐξ ὀργῆς ἐσόμμενα σκυθρωπά, καὶ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἐαυτῶν ἀμείνους ἔσεσθαι τοὺς ἡμαρτηκότας, δεδιότες που τάχα τῶν λαληθέντων τὴν ἔκθασιν, ἐμελέτων τὴν ἀντίστασιν, καὶ ἀντέπραπτον αὐτοῖς οἱ τῶν ἀγελαίων τὸν νοῦν, ἐφ' ᾧ μὴ προσῆκεν, ἀποκομίζειν εἰωθότες, καὶ πλανῶντες τοὺς ὑπεξευγμένους. Ἐπετίμων μὲν, τοῖς προφήταις, ἀπεδέχοντο δὲ τοὺς πεπλανημένους, ὡς τὴν εὐθεῖαν ἰόντας τρίβον. Τοιγάρτοι φησὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου Θεός· « Λαὸς μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταράσσουσιν. » Ἐπετίμα δὲ καὶ Ἀμασίας ὁ ἱερεὺς Βαιθὴλ Ἀμῶς τῷ προφήτῃ, λέγων· « Ὁ ὄρων, βάδιζε, ἐκχώρησον εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίου, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις, εἰς δὲ Βαιθὴλ οὐκ ἐτι μὴ προσθῆς τοῦ προφητεύσαι. » Οἱ δὲ γε τοῖς προφήταις ἀνθεστηκότες, ἐκ πολλῆς ἄγαν σκαυότητος καὶ δυστροπίας δεινῆς ἐλαφρὸν ὑπεπλάττοντο τὴν ἀντίστασιν, ἐκεῖνο λέγοντες· « Οὐκ ἀπέσταλκέ σε Κύριος. » Καταιτιδῆται τοίνυν αὐτοὺς, ὅτι τοὺς παρ' αὐτοῦ προφήτας οὐ τοὺς ἀνωθεν ἔφασκον καὶ παρὰ Θεοῦ διακομίζειν λόγους· φωνοὶ δὲ μᾶλλον ἀπὸ τῆς σφῶν ἐρεύγεσθαι γνώμης, ἑτερά τε παρὰ τὰ δοκοῦντα λαλεῖν τῷ τῶν ὄλων Δεσπότη. Ταῦτητοι φησιν· Ὁ ἀσύνετοι καὶ παράφρονες, ἀρὰ τινες ἐξ ὑμῶν γενήσονται φίλοι, καὶ τὴν αὐτὴν βαδιοῦνται τοῦ βίου τρίβον, οὐκ ἐγνωκότες ἑαυτοὺς, ἤγουν ἀλλήλους, τουτέστιν, εἰ μὴ ἀλλήλους· τεθέανται ἰσοτρόπους τε καὶ ὁμογνώμονας ; Πᾶν γὰρ ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ προσκολληθήσεται ἀνήρ. Καὶ εἰ τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, πῶς ἂν ἐδεξάμην τοὺς προφήτας οἰονεῖ πως εἰς φιλίαν καὶ ἀγάπην, ἅγιος ὢν αὐτοῖς, εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ γεγονάσιν ἅγιοι ; Πῶς οὖν διώκετε τοὺς ἁγίους, οἷς καὶ τοὺς ἐμοὺς τεθάρρηκα λόγους, οὓς προσηκάμην ὡς ἀγαθοὺς, οἰονεῖ τὴν αὐτὴν ἐμὸν

⁷¹ Galat. iv, 9. ⁷² Isa. iii, 12 ⁷³ Amos vii, 12, 13. ⁷⁴ Jerem. xliiii, 2.

βαδίζοντας τῶν θελημάτων ὁδόν; Ὁ γὰρ ἂν βουλοί-
μην ἐγὼ, τοῦτο καὶ αὐτῶν ἔσται θέλημα. Οὐκοῦν τὸ
προφήταις ἐπιτιμᾶν, οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἢ κατ' ἐμοῦ
λοιπὸν ποιῆσθαι τὴν ἐπίπληξιν. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ
Σωτὴρ τοῖς ἀγίοις φησὶ μαθηταῖς· « Ὁ δεχόμενος
ὁμᾶς ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ μὴ δεχόμενος, οὐ δέχε-
ται τὸν ἀποστείλαντά με. » Προσέτατε δὲ τοῖς ἐξ-
ωθούμενοις καὶ αὐτὸν ἀπομάττεσθαι τὸν κοιναρτὸν τῶν
ποδῶν, εἰπὼν, ὅτι ἀνεκτότερον ἔσται γῆ Σοδόμων.
ἢ τῆ πόλει ἐκείνῃ. Προσεσθαι δὴ οὖν ἀναγκαῖον
τοὺς τὰ Θεοῦ πρεσβεύοντας, καὶ τὰ αὐτῶ δοκούντα
διαπορθεύοντας εἰς ἡμᾶς· ὁποῖός τις ἦν Παῦλος,
λέγων· « Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ
καταλλάγητε τῷ Θεῷ. »

*El ἐρῶζεται λέων ἐκ τοῦ θρυμοῦ αὐτοῦ, θή-
ραν οὐκ ἔχων; El δώσει σκύμος φωνὴν αὐτοῦ
ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ καθόλου, ἐὰν μὴ ἀρ-
πάσῃ τι;*

KZ'. Οἱ τὰ τῶν θηρίων πολυπραγμονοῦντες ἔθῃ,
φασὶ τὸν λέοντα τροφῆς ἐν ἐνδείᾳ γεγονότα περι-
φοιτᾶν εὐσθενῶς ὄρη τε καὶ νάπας καὶ θρυμοὺς τῆδε
κάκειος τὸν ὀφθαλμὸν περιστρέφοντα, καὶ τι τῶν ἐν
ὕλας βοσκομένων λαθεῖν. Ἐπειδὴν δὲ θεάσθαι τι
τὸν ἐπιτηδεῖον εἰς τροφήν, εἶτα γένηται πλησίον,
δεινὸν τὶ καὶ δυσηχὲς βρυχώμενον ποιῆσθαι τὴν ἐφο-
δον. Εἰ δὲ δὴ ἀποκομίζοιτο τοῖς σκύμοις τὰ εἰς τρο-
φήν, εἶτα γένοιτο τῆς μάνδρας ἐγγύς, ἀναθρώσκουσι
κάκεινοι, καὶ σὺν βοῇ λαθόντες σπαράττουσι. Τί τοί-
νυν, φησὶν, αἰτιάσθε Θεὸν, ὅτι πρὸ τῆς τῶν δεινῶν
ἐφόδου ποιεῖται τὴν ἀπειλήν; Τί δὲ καὶ αὐτοῖς ἐπι-
τρίζετε τοῖς προφήταις, ὅτι καὶ αὐτοὶ τῆς ὑμετέρας
ἀσεβείας κατακεκράγασι; Ἐγὼ μὲν γὰρ εἰκα-
λέοντι, φησὶ, τῷ πρὸς θήρας εἰωθότι βοᾶν, μονο-
ουχὶ καὶ προαπειλοῦντι τὴν ἐφοδὸν· σκύμοι δὲ ὡπερ
οἱ ἐμοὶ εἰσιν, οἱ πᾶν τὸ ἐμὸν ἔθος ἀπομιμούμενοι·
κατακεκράγασι γὰρ, ὡς ἔφην, τῶν δυσσεβεῖν εἰωθό-
των. Ἄλλ' ὡπερ τοῖς ἐν ὄρεσι ζώοις οὐκ ἀκερδῆς
παντελῶς ἡ προαναφώνησις τοῦ θηρός, κατασοδοῦσα
πρὸς φυγὴν πρὶν ἄλωνα τυχόν, οὕτω καὶ τοῖς ἀμαρ-
τάνουσι χρησιμωτάτη λαν ἢ πρὸ τῶν δεινῶν ἀπειλή
τε καὶ προαγόρευσις, μεθιστώσα πρὸς μετάγνωσιν,
καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἡμαρτημένων. Λέοντι δὴ οὖν
ἐαυτὸν παρεικάζει Θεός, οὐ πρότερον ἐπιθρώσκοντι,
καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς ἐπάγοντί τισιν, εἰ μὴ προαναφαίνοι
τὴν ἀπειλήν, ἵνα μετανοοῦντες σώζονται, πρὸ τῆς
δεινῶν ἐφόδου φάρμακον ὡπερ εἰς σωτηρίαν δεχό-
μενοι τῶν ἐσομένων τὴν προαγόρευσιν.

*El πεσεῖται ὄρνειον ἐπὶ τὴν γῆν ἀνευ ἰξευτοῦ;
El σταθήσεται παγὶς ἐπὶ τῆς γῆς ἀνευ τοῦ συλ-
λαεῖν τι;]*

KH'. Πεποιήται μὲν ὡς ἐξ ὁμοιώσεως καὶ νῦν ὁ
λόγος. Ἰξευταὶ μὲν γὰρ τὰ ἐν φυτοῖς ἰζήσαντα τῶν
στρουθίων εὐτεχνέστατα καταφέρουσι. Παγῖσι δὲ οὖν
συνθελῶσι τινες τὸ ἀλισκόμενον. Ἔοικε δὲ ὁ λόγος
αἰνίττεσθαι νυνὶ διὰ τῶν στρουθίων μὲν τοὺς ὕψηλά
φρονεῖν εἰωθότας, τοὺς ἀλαζόνας τὸν νοῦν, καὶ με-
τεώρους τὰς φρένας, καὶ τὸ συναπάγεσθαι τοῖς τα-

A sequitur ut aliud nihil sit, quam me ipsum in repre-
hensione ponere. Tale quiddam et Salvator discipu-
lis sanctis ait : « Qui vos recipit, me recipit; qui
non recipit vos, non recipit eum qui me misit ⁷⁶. »
Jussit præterea, dum pellerentur, etiam ipsum pul-
verem pedum excutere, addens, tolerabilius fore
terræ Sodomorum in die judicii, quam civitati illi ⁷⁶.
A Deo igitur legatos, et ejus placita ad nos afferentes
admittamus oportet. Qualis erat Paulus, cujus illa
vox : « Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo
per nos exhortante. Obsecramus pro Christo, recon-
ciliamini Deo ⁷⁷. »

παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ,

B VERS. 4. Si rugiet leo de saltu suo, prædam non
habens? Si dabit catulus vocem suam ex cubili suo
omnino, nisi rapuerit aliquid?

277 XXVII. Qui naturas ferarum exquisitius
pervestigant, narrant leonem esurientem montes,
saltus et nemora contentius pervagari, huc illuc
oculos circumferre, et quidpiam ibidem pascentium
rapere. Ubi autem aliquid sibi ad esum idoneum
conspexerit, propiore factum horribiliter et
absone rugiendo prædam invadere. Quod si catulis
escam apportans lustrum attigerit, exsilire illos et
cum clamore prædam apprehensam dilaniare. Quid
ergo, inquit, Deum calumniamini, cum ante adven-
tum calamitatum comminatur? Quid super prophe-
tis ejus fremitis, cum et ipsi super vestra impietate
clamorem edunt? Ego enim leonem imitor, inquit,
qui contra bestias clamare consuevit, et propemo-
dum minari prius se impressionem facturum; ca-
tuli autem quodammodo mei sunt, qui omnes mores
meos referunt. Clamant enim, ut dixi, adversum
eos quibus impie agere in consuetudine est. Sed
quemadmodum feris montanis bellæ hujus præ-
missus clamor non est incommodus plane, quippe
ad fugam eas impellens antequam forte capiantur;
ita quoque peccantibus ante cladem, et pænas com-
minatio, et prædictio, qua commoti ad pœnitentiam
et fugam peccatorum se dent, longe est utilis-
sima. Cum leone itaque Deus se comparat, non
prius insiliente, et ex ira prædam devorante, nisi
minas præmiserit, ut pœnitentes ante malorum ad-
ventum salventur, quasi pharmacum salutare futu-
rorum vaticinium suscipientes.

Vers. 5. Si cadet avis in terram absque aucupe?
Si statuatur laqueus in terra sine eo quod apprehendat aliquid?

XXVIII. Etiam nunc similitudine quadam sermo
constat. Aucupes enim passerculos arboribus insi-
dentes miro artificio dejiciunt. Quidam tendiculis
captos elidunt. Videntur verba hæc sub involucrio
quodam indicare passerulorum nomine eos, qui
solent altum sapere ⁷⁸, arrogantes animis, et clatos
corde, humilibus consentire non sustinentes; per

⁷⁶ Matth. x, 40. ⁷⁷ ibid 15. ⁷⁸ II Cor. v, 20.

⁷⁸ Rom. xii, 3.

tendiculis autem captos terrenorum amantes, solaque carnalia et saginantia consecrantes. Aucupi autem et laqueo rursus se assimilat Deus, superbos ad terram deturbans, et quasi confringens, et ad supplicium captans, qui terrena tantum sapiunt. Erant autem Israelitæ arrogantes, et Dei contemptores, prophetasque aspernabantur, et legem in postremis habebant. **278** Erant præterea mundanis involuti negotiis, et tantummodo fluxa et caduca persequebantur, quorum absurdis cupiditatibus victi, a Dei verbo refugiebant, et ad virtutem invitantibus repugnabant. Dicebant enim prophetis: Loquimini alia, et errorem, seu imposturam nobis aliam annuntiate. Si igitur ego sum, inquit, qui instar aucupis superbos dejicio, et velut laqueo captos suffocare solitus sum, qui more vulpium aut murium negotiis mundanis tenaciter inhærebant, quid frustra sanctos persequimini, quia tantum sermones meos ad vos perferunt, cum ego nihilominus iræ meæ in impios conceptæ satisfaciã?

VERS. 6. *Si clamabit tuba in civitate, et populus non exavescescit? Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecit?*

XXIX. Ego quidem, inquit, pro ira mea malis vos mactō; prophetæ autem utiles sunt, et subserviunt ad verba tantum. Deferunt enim ad vos, quæ ipsi per Spiritum mando. Sed negligitis forsitan, et verberibus eos dire accipitis, propter sermonem nonnunquam duntaxat, quem aliquando edunt. Quid vero tandem, dic mihi, his perfecistis? Quis timor vos cepit? aut quam mutationem ad meliora institulistis? In civitate quidem si resonuerit tuba, bellum ab hostibus motum et armatorum adventum denuntiaverit, quis adeo omnem doloris sensum amisit, ut non incredibilem futurorum malorum metum concipiat? Meæ autem tubæ futura præcinere nunquam desinunt, et vos tamen nihil inde emolumentum percipitis. Cumque intelligatis vos ab hostibus devastatum iri, contra hujuscemodi terrores efferrimini vehementer, ut fortassis etiam denuntiationem, ceu rem vanam irrideatis; quin et illud usitatum, et vecordibus consuetum acclamatis: **D** « Visio quam hic videt, post dies multos eveniet, si eveniet, et in tempora longa iste vaticinatur⁷⁹. » Quid igitur onerosos ducitis veluti buccinis canentes, si verba eorum pro nihilo putatis? Sed fortasse illud respondebitis, non mediocriter rerum eventus vos contristari. An igitur « Malum erit forte in civitate, quod Dominus non fecit? » Perinde ac si dicat: Num quisquam hominum ad civitatem aut morbis, aut obsidionibus, aut frugum corruptionibus, aut alio simili modo vexandam sufficiat? Quod si hominum nullus ista fecerit, potiusque in potestate et potentia Dei posita sunt,

A πεινοῖς οὐκ ἀνεχομένους· διὰ δὲ τῶν ἐν παγίσειν ἀλισχομένων τῶν ἐπιγεῖων τοὺς ἐραστάς, καὶ μόνα ζητοῦντας τὰ σαρκικά, καὶ καταπαινοῦντα. Ἰεζουτῆ δὲ, καὶ παγίδι πάλιν ἑαυτὸν παρεικάζει Θεός, κατακμιζόντι μὲν εἰς γῆν τοὺς ὑπερηφάνους, συνθλώντι δὲ ὡσπερ, καὶ ἀγρεύοντι πρὸς τιμωρίαν τοὺς μόνα φρονούντας τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλαζόνες δὲ ἦσαν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καταφρονούντες Θεοῦ, καὶ προφήτας παραιτούμενοι, καὶ ἀτιμάζοντες νόμον. Ἦσαν δὲ οὐδὲν ἤττον καὶ γλιχοὶ λίαν περὶ τὰ ἐν κόσμῳ πρακτέα, καὶ μόνα ζητοῦντες τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν ταῖς ἐκτόποις ἐπιθυμίαις ἠτώμενοι, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον οὐ προσέεισαν, ἀντέπραττον δὲ τοῖς καλοῦσιν εἰς ἀρετὴν. Ἐφασκον γάρ τοις προφήταις· Ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγέλλετε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν. **B** Εἴπερ οὖν ἐγὼ εἶμι, φησὶν, ὃ ἐν Ἰεζουτοῦ τρόπῳ καταφέρων τοὺς ὑπερηφάνους, καὶ ὡς ἐν τάξει παγίδος συνθλῶν εἰσθῶς τὸν ἀλώπεκος δίκην, ἣ μὴ μὲν γλιχωρῶς ἔχοντα πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ πρακτέα, τί μὲν διώκετε τοὺς ἄγιους, ὅτι μόνους εἰς ὑμᾶς διακμιζοῦσι λόγους, ἐμοῦ πληροῦντος τὰ ἐξ ὀργῆς τοῖς δυσσεβέσιν ἀπεβρίμμενης;

Εἰ φωνήσῃ σάλπιγξ ἐν πόλει, καὶ λαὸς οὐ πτοηθήσεται; Εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν;

KΘ. Ἐγὼ μὲν, φησὶν, ἐπάγω τὰ ἐξ ὀργῆς, χρήσιμῳ δὲ, καὶ μεστῷ πρὸς μόνους εἰσὶν οἱ προφῆται λόγοι. Διαπορθμῶσιν γὰρ εἰς ὑμᾶς ἅπερ ἂν αὐτοῖς ἐντέλλομαι διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἄλλ' ὀλιγωρεῖτε τάχα που, καὶ ἀλλοιοῦτε σφόδρα, καὶ πρὸς μόνους τοὺς παρ' αὐτῶν ἔσθ' ὅτε λόγους. Τί γὰρ ὄλω, εἰπέ μοι, διὰ τούτων ὠφέλησθε; Ποῖος ὑμᾶς εἰσέδου φόβος; Ἦ τίνα μεταβολὴν ἐσχῆκατε πρὸς τὸ ἄμεινον; Ἐν πόλει μὲν γὰρ εἰ ἀναφωνήσῃ σάλπιγξ, τὸν παρ' ἐχθρῶν ἤκοντα, καὶ κεκινημένον περιαιγγέλλουσα πόλεμον, τίς οὕτως ἀνάλητος, ὡς μὴ πάντῃ τε καὶ πάντως τὸν ἐκ τῶν ἐσομένων κακῶν εἰσδέξασθαι φόβον, Αἱ δὲ ἐμαὶ σάλπιγγες οὐ διαλελοῖσασιν, προαναφωνοῦσαι τε τὰ μέλλοντα. Ἄλλ' ὠφέλησθε μὲν παντελῶς οὐδὲν, μανθάνοντες δὲ ὅτι καταδηλωθήσασθε παρ' ἐχθρῶν, κατευμεγεθεῖτε λίαν τῶν εἰς τοῦτο δειμάτων, ὡς τάχα που καὶ διαγελῶν, ὡς εἰκαῖόν τι χρῆμα, τὴν προαγόρευσιν. Καὶ μὴν κακῆνον βοᾶν τῆ σὺνηθες, καὶ τοῖς ἀπονοουμένοις ἐντριβῆς· « Ἦ ὄρασις ἦν οὗτος ὄρᾶ, εἰς ἡμέρας πολλὰς, καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς οὗτος προφητεύει. » Τί οὖν ἠγείσθε φορτικῶς, τοὺς οἰνοὶ σαλπίζοντας, εἰ μὴδὲν ἠγείσθε τοὺς λόγους; Ἄλλ' ἴσως ἐκεῖνο φατε, ὡς οὐ μετρίως καταλυπεῖ τῶν πράξεων ἡ ἔκθασις. Ἄρα οὖν ἔσται « Κάκωσις ἐν πόλει τυγὼν, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν; » « Ὁμοίον ὡς εἰ λέγοι· Ἄρα τίς ἔσται τῶν ἐν ἀνθρώποις ἱκανὸς εἰς γε τὸ δύνασθαι κακῶσαι πόλιν ἢ νόσοις, ἢ πολιορκίαις, ἢ καρπῶν καταφθοραῖς, ἢ καθ' ἑτερόν τινα τοιοῦτον τρόπον; Εἰ δὲ ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς τοιάδε δράσειεν ἂν, κείται δὲ μᾶλλον ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει Θεοῦ, τί τοῖς προαιγγέλλουσι χαλε-

⁷⁹ Ezech. xii. 27.

παίνεται; Καίτοι μεταγνώνα: δέον, καὶ ταῖς εἰς τοῦτο Ἀροπαῖς ἐκμειλίσσεσθαι τὸν λελυπημένον, καὶ κακοῦν ἰσχύοντα τοὺς ἡμαρτηκότας. Κακίαν δὲ ἐν τούτοις νοήσομεν γινομένην ἐν πόλεσι παρὰ Θεοῦ, οὐ φαυλότητα, μὴ γένοιτο· κάκωσιν δὲ μᾶλλον, ἦτοι τὴν ἐφ' ὄψωυ ὀργὴν τε καὶ κίνησιν, ἣν τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπαρτήσειεν ἂν, ἐπιστρέφειν ἀναπειθῶν ἐπὶ τὰ πρεπωδέστερα. Γέγραπται γάρ, ὅτι: « Ἐν καμῶ τὰς σιαγόνας ἀγξαις, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. » Ἐπειδὴ γάρ ἐστιν ἀγαθός, « Καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, » καταδιάζεται πῶς τοῖς ἐξ ὀργῆς ἐπὶ τὸ ἀμεινον, καὶ μεθίστησιν εὐσθενῶς ἐσθ' ὅτε τοῖς δέμασι, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς, οὐδ' οὐκ ἀναπαίθει λόγος, καὶ ἡ τῶν συμπερόντων ὑφήγησις.

Διότι οὐ μὴ ποιήσῃ Κύριος πρᾶγμα, ἂν μὴ ἀποκαλύψῃ παιδείαν πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς προφήτας. Λέων ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; Κύριος ἐλάλησεν, καὶ τίς οὐ μὴ προφητεύσῃ;

Α'. Οὐχ οἱ προφήται, φησὶ, τὰ ἐξ ὀργῆς ἐπάγουσι πῶσιν, ἀνθρωποι γάρ καὶ αὐτοὶ εἰσι καθ' ὕμᾶς τὴν φύσιν, τετίμηται δὲ παρὰ Θεοῦ τῶ πάντα μανθάνειν, ἂ ἂν βούλοιο πληροῦν, καὶ πόλεσι τε καὶ χώραις ἐπάγειν ἀγαθὰ τυχόν, ἢ τὰ λυπεῖν εἰωθότα. Ἄλλ' ἴσως πρὸς τοῦτό φατε· Μανθανέτωσαν εἰ δοκεῖ, πλουτεῖτωσαν παρὰ σοῦ τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν, διατρανούσω πάντα αὐτοῖς τὰ μυστήρια· λαλεῖτωσαν δὲ μηδὲν, μήτε μὲν ταῖς τῶν ἀποσειομένων αὐτοὺς ἀκοαῖς ἐνηχεῖτωσάν τινα. Τί οὖν πρὸς ταῦτα παρὰ Θεοῦ; « Λέων ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; » Εἰ γάρ ἐν τῷ βρυχᾶσθαι, φησὶ, τὸν λέοντα « Τὸ παναλκέστατον τῶν θηρίων » οὐκ ἂν γένοιτό τις ἀτεράμων οὕτως, καὶ σοφάρθ, ὡς μὴ εἰσδέξασθαι πτόλαν, πῶς ἂν Θεοῦ λαλοῦντος τοῦ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ἀπαγγέλλειν αὐτοῖς προστάττοντος ἂ μανθάνουσιν, οὐκ ἂν ἔδεισαν τὸν προστετακότα; Οὐ γάρ εἰσι καθ' ὕμᾶς καταφρονῆται, καὶ ἀτεγκτοί, καὶ ἐν οὐδενὶ ποιούμενοι λόγῳ τὰ τῶ πάντων δοκοῦντα Δεσπότη. Πανταχοῦ τοιγαροῦν ἀσφαλίζεται τοὺς ἀγίους, καὶ ἀποσοβεῖ τῶν προφητῶν τὰς τῶν θελοκακοῦντων βλάβας. Τοῦτο δὲ ἦν ἕτερον οὐδὲν ἢ τῆς καθηκούτης φροντίδος ἀξιοῦν. Τὸ γὰρ ἐκ μέσου ποιεῖσθαι τοὺς ἰατροῦς, οὐδὲν ἂν εἴη, ἢ ἀνεπικουρήτους ἐπιτελεῖν τοὺς ἡρβωστηκότας. Τοῦτο τοι καὶ διὰ φωνῆς Δαβὶδ προαναφωνεῖ· « Μὴ ἀπτεσθε τῶν χριστῶν μου. » Καὶ πρὸς αὐτοὺς δὲ πού φησι τοὺς προφήτας· « Καὶ ἔσται ἔ ἀπότμος ὕμῶν, ὡς ἔ ἀπότμος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ μου. » Ἀδικήσει γάρ οὐ μετριῶς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ ταῖς τῶν ἀγίων κεφαλαῖς ἐπιτριζῶν τοῦσιν ἐπάγειν οὐ παραιτούμενος.

Ἀπαγγέλατε χώραις ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἐπὶ ταῖς χώραις ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, καὶ εἰπατε· Συναχῆσθε εἰς τὸ βρος Σαμαρείας, καὶ ἴδετε θαυμαστὰ πολλὰ ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ καταδυναστείαν ἐν αὐτῇ. Καὶ οὐκ ἐγνω ἂ ἔσται ἐναντίον

279 quid est cur prænuntiantibus irascimini? At qui resipiscere oportebat, et occasionibus ad hor idoneis placare irritatum, et qui peccatores affligere potest. Proinde his verbis intelligamus licet malum factum in civitatibus a Deo aliquid, non afflic nequitia; absit! sed afflictionem magis, sive iram, quacunque de causa, et indignationem, quam peccantibus intenderit, quo eos ad honestiora pelliceret. Scriptum est enim: « In campo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te⁸⁰. » Quoniam enim bonus est, « Et omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire⁸¹, » supplicii ex ira illatis ad meliora quodammodo compellit, et quibus verba utiliumque doctrina præcedens non persuadet, eos terroribus B atque minis ad virtutem inducit.

VERS. 7, 8. Quia non faciet Dominus rem, nisi revelaverit eruditionem ad servos suos prophetas. Leo rugiet, et quis non timebit? Dominus locutus est, et quis non prophetabit?

XXX. Non prophetæ, inquit, pœnas irati alicunde invehunt; quando et ipsi homines sunt, vestrum natura similes. Hunc autem a Deo honorem consecuti sunt, ut norint omnia quæ ipsi facere libuerit, et quæ urbibus atque regionibus inducere commoda forte, aut incommoda voluerit. Sed occurretis, opinor: cognoscant, si ita videtur; notitia futurorum abs te augeantur; revelentur illis omnia mysteria, loquantur autem nemini, nec eos repellentium auribus quædam insonent. Quid igitur ad hæc Deus? « Leo rugiet, quis non timebit? » Si enim, dum rugit leo, inquit, « bestiarum fortissimus⁸², » nemo ita præfractus fuerit et insolens, qui non pavescat, quomodo, Deo loquente mandanteque ipsis, ut quæ cognoscunt annuntient, jubentem non timebunt? Neque enim sunt sicut vos, contemptores et ferrei, quique omnium Domino visa floccipendant. Undique igitur communit sanctos, et a prophetis sponte sua improborum injurias avertit. Id quoque nihil est aliud, quam decenti cura populum dignari. Nam de medio tollere medicos, quid aliud sit quam ægrotos auxilio spoliare? Hoc item Davidis voce præmonet: « Nolite tangere christos meos⁸³. » Et ad ipsos prophetas alicubi ait: « Et erit, qui tetigerit 280 vos, quasi qui tangeret pupillam oculi mei⁸⁴. » Haud enim medicriter lædit animam suam, qui super sanctorum capitibus stridet dentibus, et eos invadit impie, et quidpiam indignum in eos audere non reformidat. ὀδόντας, καὶ ἀνοσῶς ἐπιφροῦμενος, καὶ τι τῶν ἐκτό-

VERS. 9-11. Annuntiate regionibus in Assyriis, et in regionibus in terra Ægypti, et dicite: Congregamini in montem Sannariæ, et videte mirabilia multa in medio ejus, et oppressionem in ea. Et non cognovit quæ erunt contraria ipsius, dicit Dominus, thesauri-

⁸⁰ Psal. xxxi, 9. ⁸¹ I Tim. ii, 4. ⁸² Prov. xxx, 30. ⁸³ Psal. civ, 45. ⁸⁴ Zach. ii, 8.

zantes iniquitates et miseriam in regionibus suis. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus: Tyrus, et in circuitu terra tua deserta erit, et detrahet de te fortitudinem tuam, et diripientur regiones tuæ.

XXXI. Rursum minatur se illaturum ipsis, quæ eo improbitalis progressos, ut a Deo resiliant, et prophetas objurgitent, et per Moysen sancita despuant, merilissimo sustinere ac perpeti par sit. Sciendum porro Hebræam editionem discrepare hoc loco ab interpretatione Septuaginta. Hebræi namque ediderunt, « annuntiate in regionibus Azoti, et in regionibus terræ Ægypti. » Septuaginta vero, « annuntiate regionibus in Assyria, et in regionibus Ægypti. » Et Azotus quidem Judææ vicina, credo, et confinis est, magnis autem spatiis ab ea dissita Assyriorum, hoc est, Persarum regio, ad ipsos prope terminos Orientis jacens. Sentimus igitur, nihil fore alieni, sive Azoti forte, sive Assyrii dicantur: utroque enim modo vera reperiuntur divinitus inspiratæ Scripturæ verba, quemadmodum etiam contextum propositum declarantes demonstrabimus. Nam quod indicatur, historiæ cujusdam commonefactionem habet, ex quarto Regum, et secundo Paralipomenon, quam commemorabo brevissime, ut ne scientibus verbosus videar. Regnavit quondam Hierosolymis Manasses, filius quidem Ezechix, verum patri moribus admodum dissimilis, et a pietate erga Deum remotissimus, homo perversus, et ad quidvis nefarium perpetrandum promptus, exsecrandus et idolorum cultor, dæmonumque imposturis mirifice addictus. Hic altaria et sana Baal ædificavit. Omnem militiam cœli adoravit.

281 Per ignem filios suos traduxit. Collegit augures, et quibus studium mentiendi, quique præcipuum ac singulare quiddam scire ferebantur, cum essent ignorantes, et e corde suo potius loquerentur; et modus extremæ omnium nequitix fortasse nullus erat omnino, cui non impense operam dare vellet. Eo rege, Deus per prophetam de Jerusalem et tota provincia Judæorum dixit: « Ecce ego inducam super populum hunc mala, ut quicumque audierit, tinniant ambæ aures ejus⁸⁵. » Postquam Manasses obiit, Amon filius ejus in regno successit, mali corvi malum ovum. Eadem quæ ille, in honore habuit. Vixit porro biennium tantum. Post hunc in regem unctus est Josias, filius ejus, vir sapiens, et solers, Deique amantissimus. De eo vaticinium edidit veniens in Bethel homo Dei, Jeroboam stante super altare, et vitulis immolandis festum diem dedicationis ejus celebrante. Ait enim: « Altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui David, Josias nomine, et immolabit super te sacerdotes excelsorum sacrificantium super te, et ossa hominum super te incendet⁸⁶. » Inito siquidem regno, Josias idolorum delubra destruxit, altaria evertit, lucos succidit, cur-

αὐτῆς, λέγει Κύριος, οἱ θησαυρίζοντες ἀδικίας καὶ ταλαιπωρίαν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός· Τύρος, καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ κατάξει ἐκ σοῦ τὴν ἰσχύρ σου, καὶ διαρπαγήσονται αἱ χώραί σου.

ΛΑ'. Ἀπειλεῖ δὴ πάλιν ἐπάγειν αὐτοῖς ἄπερ ἦν εἰκὸς ὑπομείναι καὶ παθεῖν τοὺς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιγμένους φαυλότητος, ὡς ἀποθρώσκειν Θεοῦ, καὶ προφήταις ἐπιτιμᾶν, καὶ ἀλογῆσαι παντελῶς τῶν διὰ Μωσέως θεθετισμένων. Ἰστέον δὲ ὅτι διαπεφώνηκεν ἐν τούτοις ἦτε τῶν Ἑβραίων ἐκδόσις, καὶ ἡ τῶν Ἑβδομήκοντα γραφή. Ἑβραῖοι μὲν γὰρ ἐκδεδώκασιν, « Ἀπαγγείλατε χώραις ἐν Ἀζωτίοις, καὶ ἐπὶ ταῖς χώραις τῆς Αἰγύπτου. » Οἱ δὲ γε Ἑβδομήκοντα, « Ἀπαγγείλατε χώραις ἐν Ἀσσυρίᾳ, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου. » Καὶ Ἀζωτος μὲν γείτων τάχα που, καὶ ἄμορος ἐστὶ τῆ τῶν Ἰουδαίων χώρα, διώκισται δὲ λίαν ἡ τῶν Ἀσσυρίων, τουτέστιν, ἡ Περσῶν καὶ Μήδων πρὸς αὐτοὺς οἰοεὶ πως τέρμασι τῆς ἑώας κειμένη. Φαμὲν οὖν, ὅτι τὸ λυποῦν οὐδὲν, κἂν εἰ Ἀζωτίοι τυχόν, ἦγουν Ἀσσύριοι λέγωνται. Κατ' ἄμφω γὰρ ἀληθεύσει τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὁ λόγος, καθάπερ ἀμέλει τὰ ἐν τῷ προκειμένῳ διασαφούντες ἐπιδείξομεν. Ἐχει μὲν ἱστορίας ἀνάμνησιν τὸ δηλούμενον ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων κειμένην, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. Ποιήσομαι δὲ τὴν ἀφήγησιν εὖ μάλα συνεσταλμένως, ὡς ἂν μὴ δοκοῖν ἐν εἰδόσι μακρηγορεῖν. Βεβασίλευκε κατὰ καιροῦς ἐν Ἱεροσολύμοις Μανασσῆς, ὃς Ἐζεχίου μὲν ἦν υἱὸς, ἑτερότροπος δὲ λίαν, καὶ τῆς τοῦ πατρὸς εὐσεβείας ὡς ἀποτάτω. Γέγονε γὰρ ἀνὴρ πονηρὸς, καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτόπων εὐκόλος, βδελυρὸς, καὶ εἰδωλολάτρης, καὶ ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις οὐ μετρίως προσκείμενος. Οὗτος ἀνεδείματο βωμοὺς, καὶ τεμένη τῷ Βάαλ. Προσκεκύνηκεν ἀπάσῃ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Διήγαγεν ἐν πυρὶ τὰ ἰδία τέκνα, συγκεκρότηκεν οἰωνοσκόπους, καὶ τοὺς οἷς μελέτη τὸ ψευδοσεπεῖν, τοὺς οἰομένους μὲν τι τῶν ἀναγκαίων εἰδέσθαι, μὴ μὲν τοι καὶ εἰδὼτας, λαλοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν. Καὶ τρόπος ἦν τάχα παντελῶς οὐδεὶς τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης φαυλότητος, τοῖς ἐκείνου θελήμασιν ἀνεπιτήδευτος. Αὐτοῦ δὲ βασιλεύοντος ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου περὶ τε τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ πάσης τῆς Ἰουδαίας χώρας· « Ἰσοῦ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον κακὰ, ὥστε παντὸς ἀκούοντος αὐτὰ, ἠχῆσει ἀμφοτέρα τὰ ὠτα αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ τετελεῦτηκεν ὁ Μανασσῆς, διαδέχεται τὸ σκῆπτρον Ἀμόν ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τῆς τοῦ πατρὸς φαυλότητος ἀποδέων οὐδέν. Τετίμηκε γὰρ ὅσα κἀκεῖνος. Ἐτη δὲ μόνᾳ διεβίω δύο. Ἐἶτα μετ' ἐκείνον κέχρισται πάλιν εἰς βασιλείαν Ἰωσίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, σοφὸς, καὶ ἀγχινοῦς ἀνὴρ, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα φιλοθεωτάτων. Αὐτὸν προσκῆρυττεν ἀφιγμένος εἰς Βαιθλ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, Ἱεροβοὰμ ἐστῶτος ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἐγκαινίζοντος ταῖς δαμάλασι τὴν ἑορτήν. Ἐφη γὰρ οὕτω· « Θυσιαστήριον, λέγει

⁸⁵ IV Reg. cxi, 12. ⁸⁶ III Reg. viii, 2.

Κύριος Ἰδοῦ υἱὸς τίκτεται τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ἄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, τῶν ἐπιθυόντων ἐπὶ σὲ, καὶ ὅσα ἀνθρώπων κατακαύσει ἐπὶ σέ. ἰ Βεβασιλευκῶς γὰρ Ἰωσίας, καθεῖλε μὲν τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, κατέσκαψε δὲ τὰ θυσιαστήρια, κατηφάνισε τὰ ἄλση, κατέκαυσε τὸ ἄρμα τοῦ ἡλίου, κατέσφαξε τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν ἐν Βαιθλή, ὅσα ἀνθρώπων ἐνέπρησεν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῶν δαμάλεων, ἤλασε τοὺς γνώστας, ψευδοπροφήτας δὴ λέγω, καὶ ψευδομάντις, καὶ ἔγγαστριμύθους. Ἐκέλευσε κρατεῖν, καὶ ἰσχύειν ἐν τῷ Ἰσραὴλ τὰ διὰ Μωσέως θεθεπισμένα. Ἐπ' αὐτοῦ τεθύχασιν τὸν ἄμνόν, καὶ τὸ Πάσχα τετελέχασιν Ἱεροσολύμοις. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀγαθός, καὶ γνήσιος μετὰ Θεοῦ, πέμπει πρὸς Ὀλδάν τὴν προφήτην, διαπυθάνεσθαι ζητῶν, εἰ κατέληξε τῆς ὀργῆς ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, εἰ ἐν καλῷ κείσεται τῆς εὐημερίας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀργήσει λοιπὸν τὰ διὰ φωνῆς προφητῶν ἐπ' αὐτῶν προσηγγελέμενα. Ἡ δὲ πρὸς αὐτοῦ· « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Ἐλπατε τῷ ἀνδρὶ τῷ ἀποστείλαντι ὑμᾶς πρὸς μέ· Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοῦ ἐγὼ ἐπάγω κακὰ ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτῷ πάντα τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου, οὓς ἀνέγνω βασιλεὺς Ἰούδα. Ἀνθ' ὧν ἐγκατέλιπόν με, καὶ ἐθυμίωσαν θεοὺς ἑτέροις, ὅπως παροργήσωσί με ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἐκκαυθήσεται ὁ θυμὸς μου ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, καὶ οὐ σβεσθήσεται. Καὶ πρὸς βασιλέα Ἰούδα τὸν ἀποστείλαντα ὑμᾶς ζητῆσαι τὸν Κύριον, τάδε ἔρειτε πρὸς αὐτόν· Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Οἱ λόγοι μου οὓς ἤκουσας, ἀνθ' ὧν ἀπαλύθη ἡ καρδία σου, καὶ ἐνετράπη ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὡς ἤκουσας ὅσα ἐλάλησα ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτῷ, εἶναι εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς καθάραν, καὶ διέβρῆξας τὰ ἱμάτια σου, καὶ ἐκλασας ἐνώπιόν μου· καὶ ἐγὼ ἤκουσα, λέγει Κύριος· Ἰδοῦ προστίθῃμί σε πρὸς τοὺς πατέρας σου, καὶ συναχθήσῃ εἰς τὸν τάφον σου, ἐν πᾶσι τοῖς κακοῖς οἷς ἐγὼ εἶμι ἐπάγων ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτόν. Καὶ πεπληρωται μὲν ὑπόσχεσις. Ἀνεθάλετο γὰρ τὴν καιρὸν.

Ἦσαν δὲ τριακοντὰ τε ἔτη καὶ ἐν. Ἐν δὲ γε τῷ λοιπῷ καιρῷ κατέστράτευσε τῆς Βαβυλώνος Φαραῶν Νεχαὼ τῆς Αἰγυπτίων ὁ ἡγούμενος, καὶ τῆς ἐνεγκάμενης ἐξέθεο πανστρατιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ ἦν Ἰωσίας ἐν ὑπάλαις, μὴ ἄρα τὴν Ἰούδα καταδηλώσων ἀφίκετο, τὸν πολέμου νόμον ὠπλίκετο, καὶ ὑπαντιάζειν ἤθελεν. Ὁ δὲ ἀποχωρεῖν ἐκέλευεν, ἐπειγέσθαι φήσας ἐπὶ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀποκομιζέσθαι χώραν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο περιττωῶς συνετάτετο, πληττεται μὲν ἐν τῷ πολέμῳ. Τεθνεὼς δὲ, λοιπὸν οἶκός τε καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὑπὸ τῶν οἰκειῶν ἀνεκομιζέτο. Καὶ κέχρισται μὲν εἰς βασιλέα Ἰωάχας ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Τρίτον δὲ μόλις διατέλεσαντα μῆνα μετέστησε τῶν σκήπτρων ὁ Φαραῶν Νεχαὼ, καὶ δεσμεύσας εἶχεν ἐν Αἰγύπτῳ τηρούμενον. Ἐπὶ πολλοῖς δὲ χρήμασι κατένευσε μόλις βασιλεύειν ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν Ἐλιακίμ, ἤγουν Ἰωακείμ,

rum solis combussit, sacerdotes excelso- rum in Bethel mactavit, ossa hominum super altare vitulorum incendit, ariolos expulit, pseudoprophetas inquam, et falsos vates, et qui in ventre dæmonem, interrogantibus responsa dantem habebant⁸⁷. Quæ Moyses sanxisset, in Israel auctoritatem obtinere et valere jussit. Sub eo agnum immolavit, et Pascha Hierosolymis egerunt. Quoniam autem bonus erat, et cum Deo sincere agebat, ad Oldam prophetidem percunctatum quæsitumque misit, num desiisset irasci universorum Dominus; num bene futurum Israelitis, et cessatura esset deinceps prophetarum vocibus illis prænuntiata calamitas? Quæ ita respondit: « Hæc dicit Dominus Deus Israel: Dicit viro qui misit vos ad me: Hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam mala super locum istum, et super habitatores ejus, cunctaque maledicta, quæ scripta sunt in libro hoc, quem legit rex Juda; quia dereliquerunt me, et sacrificaverunt diis alienis, ut me ad iracundiam provocarent in cunctis operibus manuum suarum. Et succendetur furor⁸⁸ meus super locum istum, et non exstinguetur. Ad regem autem Juda, qui misit vos ad quærendum Dominum, sic loquimini: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quoniam audisti verba voluminis, et emollitum est cor tuum, et humiliatus es in conspectu Dei super his quæ dicta sunt contra locum hunc et habitatores Jerusalem, fore in deletionem et maledictum, et scidisti vestimenta tua, et flevisi coram me, ego quoque exaudivi te, dicit Dominus. Ecce ego te colligam ad patres tuos, et infereris in sepulcrum tuum in pæc, nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super locum istum et super habitatores ejus⁸⁹. » Et impleta est promissio. Distulit enim iram universorum Dominus per tempus regni ejus.

σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ οὐκ ὀφθήσεται ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτόν. Ὁ γὰρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ

Præterierunt autem anni unus supra triginta, cum ad extremum Pharaos Nechao, princeps Ægypti, adversus Babylonem expeditione suscepta, toto cum exercitu e patria excurrit. Quia vero Josias regionem Juda vastaturum adventare suspicabatur, ut in bellum arma sumpsit, et occurrere cogitavit. Qui eum recedere jussit, professus se ad Euphratem fluvium festinare, et in Assyriam contendere. Quia tamen nihilominus manum temere conseruit, in prælio occubuit, et domum Hierosolymam a suis reportatus est, et unctus in regem Joachas filius ejus. Qui cum vix trimestre regnasset, sceptro exutum et vinctum Pharaos Nechao in Ægypto sub custodia servavit, et vix grandi accepta pecunia annuit, ut Eliacim, sive Joacim, ipse quoque Josia genitus, Hierosolymis regnaret. Pressit autem adco Israellem Nechao, Samaritanos, inquam, et Hierosolymitanos, ut etiam

⁸⁷ IV Reg. xxiii, passim. ⁸⁸ IV Reg. xxii, 16 20.

tributa populo terræ totius imponeret, et vectigalia ab omnibus exigeret. In hoc rerum statu, Joacim regnum administrante, ascendit Nabuchodonosor, et occupavit Hierosolymam ita, ut Eliacim in servitutem redigeret, et ei quoque tributa imperaret, totamque plane urbem ferro devastaret⁹⁹. Neque vero sceleratis hominibus hac mensura calamitatibus admetiendis quievit Deus, sed insuper adjecit aliud grave, et onerosissimum. Ab omni enim finitima regione et terra, a Syris puta, et Tyriis, et Azotiis, et Idumæis, et **283** Moabitibus latruncolorum cœtus per loca discurrentes Judæam depopulabantur. Sic enim scriptum est in quarto Regum: « Tum cœpit tributa exigere, ut darent argentum in os Pharaonis, et ab unoquoque pro viribus aurum et argentum exigebatur, a rege terræ, ut daret illud Pharaoni Nechao. Viginti quinque annorum erat Joacim cum regnare cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem, et fecit malum coram Domino, juxta omnia quæ fecerant patres ejus¹⁰⁰. In diebus ejus venit Nabuchodonosor in terram, et factus est ei servus tribus annis, et rursus rebellavit contra eum. Inmisitque ei Dominus latrunculos Chaldæos, et latrunculos Tyrios, et latrunculos Moabitas, et filiorum Ammon contra Samariam¹⁰¹. » Hæc igitur omnia Israel, ut Dei gloriæ contemptor et impie corruptus, dum opera manuum suarum adorare voluit, perpessus est. Narrata a nobis quantum satis fuit historia, age propositum explicando deinceps percurramus. « Annuntiate regionibus in Assyria et Ægypto, et dicite: Congregamini in montem Samariæ, et videte mirabilia multa in medio ejus, et oppressionem in ea. » Tantum non, inquit, quam celerrime quis annuntiet Ægyptiis et Assyriis, et manu valida incursum montes Samariæ, sive regionem ipsam: montosam quippe dicunt esse. Cum venerint, videbunt in ipsa mirabilia multa et oppressionem improvisam. Qui enim olim vincebant, miserabiles erunt, servitutis jugum ferentes, inquit. Qui supercilium in sublime contra omnes gentes, ut verbo dicam, erigebant, miserandi, et sub pedibus hostium prostrati jacebunt, et tantam tyrannidem patientur, ut vitam retinere in servitute, et tributum pendere victoribus suis habeant. « Sed non cognovit Samaria, inquit, quæ erunt contra ipsam, » hoc est, quæ ipsi adversa evenient. Deinde, ubi « de cætero thesaurizantes iniquitatem, et miseriam in regionibus suis? » Quid enim profuit, inquit, avaritia et cumulare peccata, dum nolunt scire quæ Dei sunt? Num usque ad Assyriorum et Ægyptiorum incursionem clades peccatoribus differetur? Nequaquam, ait: « Propterea hæc dicit Dominus: Tyrus, et terra in circuitu tuo desolabitur, et confringam ex te robur tuum, et diripientur regiones tuæ. » Quod dicitur, « Tyrus, » **284** et « in circuitu, » sic intelliges. A Tyro, inquit, et a circumjecta terra desolabitur regio tua, incursantibus eam latruncolorum gregibus. Tunc

αὐτὸν ὄντα καὶ αὐτὸν Ἰωσίου. Κατεβιάζετο δὲ οὕτω τὸν Ἰσραὴλ, τοὺς τε ἐν Σαμαρείᾳ, φημί, καὶ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις, ὡς καὶ δασμοὺς ἐπιθεῖναι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν χώραν, καὶ τέλη παρὰ πάντων ζητεῖν. Ἐχόντων ὤδε τῶν πράξεων, καὶ διέποντος τὴν βασιλείαν Ἰωακεῖμ, ἀνέβη Ναβουχοδονόσορ. Κατεκράτησε δὲ οὕτω τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς ἐλεῖν μὲν εἰς δούλον τὸν Ἐλιακεῖμ, δασμολογῆσαι δὲ καὶ αὐτὸν, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς καταδηῶσαι τὴν πόλιν. Καὶ οὐ μέχρι τούτων ἐπεμέτρει θεὸς τοῖς ἀνόσιον πεπραχόσι τὴν συμφορὰν, προσετίθη δὲ τι καὶ ἕτερον δυσαχθὲς, καὶ φορτικώτατον. Ἀπὸ πάσης γὰρ τῆς περιοικίδος γῆς τε καὶ χώρας, ἀπὸ τε Σύρων, φημί, Τυρίων τε καὶ Ἀζωτίων, Ἰδουμαίων, καὶ Μωαβιτῶν, ληστρικά συγχροτήματα κατὰ τόπους ἐκθέοντα τὴν τῶν Ἰουδαίων καταλητίζοντο γῆν. Γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τοῖς Παραλειπομένοις: « Τότε ἤρξατο φορολογεῖσθαι τοῦ δούναι τὸ ἀργύριον ἐπὶ στόμα Φαραῶ, καὶ ἕκαστος κατὰ δύναμιν ἀπῆρτετο τὸ ἀργύριον, καὶ τὸ χρυσίον παρὰ τοῦ τῆς γῆς βασιλέως, δούναι αὐτὸ Φαραῶ Νεχᾶω. Εἰκοσι καὶ πέντε ἐτῶν Ἰωακεῖμ ἦν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν, καὶ ἔνδεκα ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐναντίον Κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησαν οἱ πατέρες αὐτοῦ. Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ἦλθε Ναβουχοδονόσορ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἦν δουλεύων αὐτῷ ἔτη τρία. Καὶ ἀπέστειλε Κύριος εἰς αὐτοὺς τοὺς Χαλδαίους, καὶ ληστήρια Τυρίων, καὶ ληστήρια Μωαβιτῶν, καὶ υἱὸν Ἀμών κατὰ τῆς Σαμαρείας. » Ταῦτι δὴ πάντα συνέβη παθεῖν ὡς ὀδρικότα τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, καὶ ἀνοσίως κατεφθαρμένον ἐπὶ τὸ βούλεισθαι προσκυνεῖν, τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. Εἰρημένης δὴ οὖν ἀποχρώντως ἡμῖν τῆς ἱστορίας, φέρε τὸ ρητὸν ἐπιπροχάδην ἐπιόντες λέγωμεν. « Ἀπαγγείλατε χώρας ἐν Ἀσσυρίᾳ, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου, καὶ εἶπατε: Συνάβηθε ἐπὶ τὸ βρος τῆς Σαμαρείας, καὶ ἴδετε θαυμαστὰ πολλὰ ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ τὴν καταδυναστείαν τὴν ἐν αὐτῇ. » Μονουοχὶ γὰρ, φησὶν, ἀπαγγελλέτω τις ἢ τὰχος Αἰγυπτίοις καὶ Ἀσσυριοῖς, καὶ καταθεόντων εὐσευνῶς τὰ ὄρη Σαμαρείας, ἦτοι τὴν χώραν αὐτὴν ὄρεινὴν γὰρ εἶναι φασίν. Οἱ δὲ ἐπειδὴν ἠκωσιν βψονται ἐν αὐτῇ θαυμαστὰ πολλὰ, καὶ ἀδόκητον καταδυναστείαν. Οἱ γὰρ πάλοι νικῶντες, ἐλεεινοί, καὶ ἐν δουλείᾳ ἔσονται, φησὶν. Οἱ ὄφρυν ἀνασπῶντες τὴν ὑπερτενή κατὰ πάντων, ὡς ἔπος εἶπειν, τῶν ἐθνῶν, οἰκτροὶ κείσονται, καὶ κατεβρίμμένοι, καὶ ὑπὸ πῶδας ἐχθρῶν. Καὶ τοσαύτην ὑπομενοῦσι καταδυναστείαν, ὡς ἀγαπητὸν ἠγεῖσθαι τὸ σώζεσθαι, καὶ ζῆν ἐν δουλείᾳ, καὶ δασμὸν εἰσφέρειν τοῖς νενικηκόσι. « Ἄλλ' οὐκ ἔγνω, φησὶν, ἡ Σαμαρεία ἃ ἔσται ἐναντίον αὐτῆς, » τούτέστιν, ἃ συμβήσεται κατ' αὐτῆς. Εἶτα, ποῦ « λοιπὸν οἱ θησαυρίζοντες ἀδικίαν καὶ πλαιπιوریαν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν; » Τί γὰρ ὠνησεν ἡ πλεονεξία, φησὶ, καὶ τὸ σωρεύειν αὐτοὺς ἀμαρτίαν, διὰ τὴ μὴ θέλειν εἰδέναι τὰ τοῦ Θεοῦ; Ἄρ' οὖν μέχρι τῆς Ἀσσυρίων τε καὶ Αἰγυπτίων ἐφόδου τὰ τῆς συμφορᾶς τοῖς ἡμαρτηκόσι

⁹⁹ IV Reg. xxiv, 4, 10.¹⁰⁰ IV Reg. xxiii, 55-57.¹⁰¹ IV Reg. xxiv, 1, 2.

κείσεται; Οὐδαμῶς, φησί. « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός· Τύρος, καὶ κύκλωθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ κατὰξω ἐκ σοῦ ἰσχύν σου, καὶ διαρπαγῆσονται αἱ χώραι σου. » Τὸ δὲ « Τύρος, » καὶ « κύκλωθεν, » ὡδέ που νοήσης· Ἀπὸ τῆς Τύρου, φησί, καὶ ἀπὸ τῆς κύκλωθεν, καὶ περιοίκου γῆς ἐρημωθήσεται σου ἡ χώρα, καταθέοντων αὐτῆς συγχροτημάτων ληστρικῶν. Τότε γὰρ σου κατὰξουσι τὴν ἰσχύν, ἀντὶ τοῦ, πᾶσα δύναμις σου συνθραυθήσεται, μονονουχὶ καὶ ἀτονήσει συγκεκλασμένη. Οὐκοῦν, εἰ λέγοι τυχὸν ἡ τῶν Ἑβραίων ἐκδοσις, « Ἀπαγγεῖλατε χώραις ἐν Ἀζωτίοις, » καὶ εἰ ἔχει πάλιν ἡ τῶν Ἑβδομήκοντα τὸ, « ἐν Ἀσσυρίᾳ, » ἀληθεύσει κατ' ἀμφω τὸ εἰρημένον. Διήρπασαν γὰρ οὐκ Ἀσσύριοι μόνον, ἀλλὰ καὶ Σύροι καὶ Ἀζώτιοι καταπληθῶν ἐκτρέγοντες, καὶ τρόπῳ ληστείας ἀδικούντες τὸν Ἰσραὴλ.

Τάδε λέγει Κύριος· Ὁρ τρέπον ὄταν ἐκσπάσῃ ποιμὴν ἐκ στόματος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἡ λοβὸν ὠτίου, οὕτως ἐκσπασθήσονται υἱοὶ Ἰσραὴλ, οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρείᾳ, κατένυρτι τῆς φυλῆς, καὶ ἐν Δαμασκῶ.

AB. Ἐπιτήρει πανταχοῦ, καὶ σφόδρα θαυμάσεις τῆς προφητείας τὴν νήφιν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἰσάπαν ἀπόλωλεν ὁ Ἰσραὴλ, σέσωσται δὲ τὸ κατὰλειμμα κατὰ γε τὴν Ἠσαίου φωνὴν, ἵνα μη-δοκοίη ψευδοπεῖν ἡ ἀλήθεια, συνεισφέρει γὰρ πάντως ταῖς προαγορεύσεις τῶν κακῶν τὴν ἐξ ἡμερότητας ἔλεον. Ὡσπερ τοίνυν, φησί, κορσεθέντος λέοντος, καὶ τὸ ληφθὲν εἰσάπαξ κατεδηδοκός ζῶν, ὀλίγα μόλις ἀπομένει λείψανα, δύο σκέλη τυχόν, ἢ καὶ ὠτίου μέρος, καὶ ταῦτα κλαίνοντες οἱ βοτῆρες συλλέγουσιν· οὕτω γενήσεται τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Δαμασκῶ, τοῖς « κατέναντι φυλῆς, » τουτέστι, τοῖς ἐχθρὰ πεφρονηκόσι, καὶ ἀνθισταμένοις ἀεὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων φυλῇ. Οἱ μὲν γὰρ οἰκοῦντες τὴν Σαμαρείαν ἤλωσαν κατακράτος, καὶ πεπόρθηται παρ' ἐχθρῶν, καὶ δαπανήσαντος τοῦ πολέμου μονονουχὶ σύμπαντας, ὀλίγοι κομιδῇ διεχομίζοντο μόλις, καὶ τῶν τεθνεῶτων λείψανα μεμενήκασιν ἐν τῇ χώρᾳ. Ἦγουν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, ἐξεσπασθῆσαν, ὡς ἐκ στόματος λέοντος. Ἀπεννηγεμένοι μὲν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀνέντες δὲ κατὰ καιροῦς τῆς αἰχμαλωσίας, ὑπενόστησαν πάντες μὲν οὐ, ἀλλ' ὀλίγα παντελῶς τῶν ἀποκομισθέντων λείψανα. Ὅτι δὲ καὶ τὴν Δαμασκὸν κατὰ καιροῦς εἶχεν ὁ Ἀσσύριος Θεγλαφασάρ, καὶ μετέψικεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, παντὶ τῷ σαφές, καθάπερ ἐγώφμαι· ὡς γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν γέγραπται, κέκληται ποτε πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ βασιλέως Ἰούδα, πολεμούντων αὐτῷ τῆνι-αἶδε Φακεὲ τοῦ Ῥομελίου βασιλέως Ἰσραὴλ, καὶ

μὲν τοι καὶ Ῥασῶν βασιλέως Συρίας. Ἀφιγμένοι δὲ τὸν τε Ῥασῶν ἀπέκτεινε, καὶ αὐτὴν εἶλε τὴν Δαμασκόν.

Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους τὴν ἐκ τῆς προκειμένην δύναμιν ἀποφέρειν, οὐκ ἀπὸ σκοποῦ βαδιεῖται. Συνήσει γὰρ δὴ, καὶ λίαν ὀρθῶς, ἐκεῖνο διενθυμούμενος, ὡς ἤρπασε μὲν ὁ Σατανᾶς, καὶ κατεδήδοκε τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ θηρίων ἀνημέρων δεινότερον· ἀλλ' ἐπεφάνη, καὶ βεβοήθηχεν ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεὸς ὑπὲρ τῶν προβάτων, ἐξέσπασεν ἡμᾶς τοὺς τε ὑπολελειμμένους ἐν ζῴσι, καὶ τοὺς ἤδη τεθνεῶτας. Ὡς γὰρ φησὶν ὁ

A enim robur tuum confringent, pro, omnis virtus tua confringetur, et contracta quasi languebit et torpescet. Quare si forte in Hebræorum editione est, « annuntiate regionibus in Azotiis, » et in Septuaginta, « in Assyria, » ambæ verum dicunt. Non solum quippe Assyrii, sed etiam Syri et Azotii cum copiis Israellem incursarunt, et latronum more divexarunt.

VERS. 12. Hæc dicit Dominus : Sicut avellet pastor de ore leonis duò crura, aut extremum auriculæ, sic avellentur filii Israël, qui habitant in Samaria contra tribum, et in Damasco.

XXXII. Observa ubique, et admiraberis vehementer prophetæ providentiam. Quia enim non totum Israellem simul perdidit, sed reliquæ quædam conservatæ sunt **, secundum vocem Isaïæ, ne veritas falsum dixisse videretur, omnino cum prædictionibus malorum simul misericordiæ ex mansuetudine meminuit. Quemadmodum igitur satiato leone, inquit, cum solivagam animantem simul et semel devoravit ; vix parvæ reliquæ remanent, duo crura puta, aut etiam pars auriculæ, easque pastores venentes colligunt ; ita fiet filiis Israel, Samariam et Damascum habitantibus, « contra tribum, » hoc est, Judæorum tribum odiis prosequentiibus, eique perpetuo adversantibus. Incolæ enim Samarix vi capti et ab inimicis expugnati, et cum bellum omnes propemodum consumpsisset, vix pauci admodum transportati sunt, mortuorumque cadavera in regione manserunt. Sive etiam, alio modo, velut e faucibus leonis erepti sunt. Abducti enim in Assyriam, et tempore expleto libertate donati, non quidem omnes, sed pauci omnino eorum qui abducti fuerant, redierunt. Habuisse autem Damascum aliquando et Theglaphalasar Assyrium, et cives illos in Assyriam transtulisse, neminem latet, ut opinor. Ut enim in quarto Regum legimus, vocatus est quodam tempore in auxilium regis Juda, Phacee, filio Romeliæ rege Israel, 285 et Rasi, rege Syriæ, illum oppugnantibus. Ubi venit, Rasin occidit, ipsam Damascum cepit **.

δε τὸν τε Ῥασῶν ἀπέκτεινε, καὶ αὐτὴν εἶλε τὴν

Ac si quis propositorum sententiam generatim ad omnes homines referre voluerit, a scopo non aberrabit. Intellet enim sic, et rectissime quidem, illud cogitans, Satanam in terra versantes rapuisse ac devorasse atrocius quam immanes belluæ solent. Sed apparuisse et occurrisse pastorem bonum, qui posuit animam suam pro ovibus suis **, et eripuisse nos quique relictii eramus inter vivos, et qui jam eramus mortui. Nam, ut ait Psalter : « Molis leo-

** Isa. xxxvii, 31. ** IV Reg. xvi, 9. ** Joan. x, 11.

num confregit Dominus ⁹⁴. » Et Paulus : « Mortuus est, et revixit, ut vivorum et mortuorum dominaretur ⁹⁵. »

VERS. 13-15. *Sacerdotes, audite, et contestamini domui Jacob, dicit Dominus Deus omnipotens. Quia in die, cum ulciscar impietates Israel super eum, et ulciscar super altaria Bethel, et suffodientur cornua altaris, et cadent super terram. Confundam et percussiam domum pinnatam super domum æstivam, et peribunt domus eburneæ, et adjicientur domus aliæ et multæ, dicit Dominus.*

XXXIII. Redit ad narrationem evidentem eorum, quæ manent sceleratos, eundem sermonem iterans et dilatans sæpius ad utilitatem audientium. Quam rem non infructuosam esse intelligens, opinor, Paulus scribit quibusdam : « Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium ⁹⁷. » Mandat igitur sacerdotibus, tantum non clarissima voce contestari Israel, et singula mox futura illis prædicere. Et quosnam voce in longum penetrante clamare jussos intelligemus? ecquid sacerdotes vitulorum, aut aliorum fanorum, aut idolorum? Atqui hoc incredibile existimo. Nec enim illi sua ipsorum, et aliorum quos seduxerant mala proclamassent. Qui ergo sacerdotes huic muneri constituti sunt? Qui de familia Levi erant. Non enim omnes una lapsi sunt, cum iis, qui in Samaria in errorem abierunt. Non sustinuerunt servire idolis. A religione autem Samaritanorum refugientes, Hierosolymam sunt reversi, de quibus ita scriptum exstat libro secundo Paralipomenon. Sermo est de Jeroboam. **286** Deinde ejus potentiam enarrans, ait : « Imperavit super Judam et Benjamin. Sacerdotes autem et Levitæ, qui erant in universo Israël, venerunt ad eum ex omnibus finibus. Quia relinquebant Levitæ tabernacula habitationis suæ, et transibant ad Judam et Jerusalem, eo quod abjecisset eos Jeroboam, et posteri ejus, ne sacerdotio Domini fungerentur. Quia constituit sibi sacerdotes excelso-⁹⁸. » Nam quia hi de quibus loquimur, non parum offensi fuerant, et cognatione, et sorte, et officio ipso sacrificandi expulsi, necessario ipsis potissimum idolorum ipsorum, et Samariæ vastationem promulgare præcepit : quodammodo ita eos consolans et docens, sapientes ea quæ Dei sunt ⁹⁹, et universorum Domini amantes, non cum aliis perituros, sed iram divinam evasuros. Quando enim vindicavero, inquit, in Israelitas propter peccata eorum, « Tunc etiam ulciscar super altaria Bethel. Suffodientur enim cornua eorum, et cadent in terram. » An igitur hucusque tantum procedet vastatio Samariæ, et sufficiet templa duntaxat destruere eos, qui altaria diruere et evellere jussi sunt? Neutiquam. « Confundam enim, inquit, et percussiam pinnatam domum, et super domum æstivam. » Vitam delica-

Υάλλων, « Τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασε Κύριος. » Καὶ ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, « Ἀπέθανε, καὶ ἐζήσθη, ἵνα ζῶντων καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ. »

Ἱερεῖς, ἀκούσατε, καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, λέγει Κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ. Διδίτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὅταν ἐκδικῶ ἀσεβείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθήλ. Καὶ κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ πεσοῦνται ἐπὶ τὴν γῆν. Συγχεῶ καὶ κατάρξω τὸν οἶκον τὸν περιπετερον ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινόν, καὶ ἀπολοῦνται οἶκοι ἐλεφάντινοι, καὶ προστεθήσονται οἶκοι ἕτεροι καὶ πολλοὶ, λέγει Κύριος.

ΑΓ'. Ἐπάνεισι πάλιν εἰς ἀφήχησιν ἐναργῆ τῶν συμθεσομένων τοῖς ἡσεθηκόσι, τὸν αὐτὸν πλειστάκις κατευρύνων λόγον εἰς δνησιν τοῖς ἀκρωμένοις. "Ὅθεν, οἱμαί που, τὸ χρῆμα συνείς ὡς ἔστιν οὐκ ἀκερδῆς, ἐπιστέλλει τισὶ Παῦλος : « Τὰ αὐτὰ λέγεις ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. » Προσάττει δὲ οὖν τοὺς ἱερατεύοντας μονονοῦχι καὶ ὑψοῦ τὴν ἰδίαν ἰέντας φωνὴν διαμαρτύρασθαι τῷ Ἰσραὴλ, ἕκαστά τε τῶν ὅσων οὕτω συμθεσομένων προαγορεύειν αὐτοῖς. Καὶ τίνας ἄρα νοήσομεν τοὺς διαπρύσιόν τι φωνεῖν ἐπιτεταγμένους; ἄρα τοὺς τῶν δαμάλεων ἱερέας, ἢ τοὺς τῶν ἐτέρων τεμενῶν, ἢ εἰδώλων; Ἄλλ', οἱμαί, τοῦτο ἀπίθανον. Οὐ γὰρ ἂν ἐκεῖνοι διεκῆρυξαν τὰ τε σφῶν αὐτῶν καὶ τὰ τῶν ἐτέρων κακὰ, οὐς αὐτοὶ πεπλανήχασιν. Τίνες οὖν ἄρα προσεταγμένοι τοῦτο δρᾶν ἱερεῖς; Οἱ ἐξ αἵματος τοῦ Λευί. Οὐ γὰρ πάντες συνωλισθήχασιν τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ πεπλανημένοις. Οὐκ ἠνέσχοντο λατρεύειν εἰδώλοις. Ἀποπηδήσαντες δὲ τῆς Σαμαρειτῶν, ὑπενόστησαν εἰς Ἱεροσόλυμα· γέγραπται δὲ οὕτω περὶ αὐτῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. "Ἔστι μὲν οὖν ὁ λόγος περὶ τοῦ Ἱεροβοάμ. Εἶτα τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ δύναμιν ἐξηγούμενος, φησὶ : « Καὶ ἦσαν αὐτῷ Ἰουδας, καὶ Βενιαμίν. Οἱ Λευῖται, καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ἦσαν ἐν παντὶ Ἰσραὴλ, συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ἐκ πάντων τῶν ὀρίων. "Ὅτι ἐγκατέλειπον οἱ Λευῖται τὰ σκηνώματα τῆς κατασχέσεως αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Ἰούδαν ἐν Ἱερουσαλήμ, ὅτι ἐξέβαλεν αὐτοὺς Ἱεροβοάμ, καὶ υἱοὶ αὐτοῦ, τοῦ μὴ λειτουργεῖν τῷ Κυρίῳ. Καὶ κατέστησε τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐ μετρίως λελύπηντο, καὶ συγγενείας καὶ κλήρου ἀπεληλαμένοι, καὶ λειτουργίας αὐτῆς, ἀναγκαιῶς αὐτοῖς δὴ μάλιστα κηρύττειν προστέταχε τῶν εἰδώλων αὐτῶν καὶ τῆς Σαμαρείας τὴν πόρθησιν, οἷον εἰ πως παραμυθούμενος, καὶ διδάσκων, ὅτι τὰ Θεοῦ φρονεῖν ἤρημένοι, καὶ τὸν τῶν ὄλων ἄσποπτην ἠγαπηκότας, οὐ συναπολοῦνται τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἐξω κείσονται τῆς ὀργῆς. "Ὅταν γὰρ ἐπιφέρομι, φησὶ, τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, « Τότε καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθήλ· κατασκαφήσεται γὰρ τὰ κέρατα αὐτῶν, καὶ πεσοῦνται ἐπὶ τὴν γῆν. » Ἄρ' οὖν μέχρι τούτων τῆς Σαμαρείας ἢ πόρθησις, καὶ ἀρκέσει μόνον τὰ κεμένη καθελεῖν τοῖς καταδοῦν ἐπιτεταγμένοις, καὶ κα-

⁹³ Psal. LVII, 7. ⁹⁴ Rom. XIV, 9. ⁹⁵ Philipp., III, 1. ⁹⁶ II Paral. XI, 12-14. ⁹⁷ Coloss. III, 2.

τασαφί θυσιαστήρια ; Ούμενον. « Συγγεῶ γάρ, φησί, καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περίπτερον, ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινόν. » Ὁ δὲ βούλεται δηλοῦν, τοιοῦτόν ἐστι· τρυφῶντες οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πλουτεῖν ἔχοντες πλάτος, οἴκους ἑαυτοῖς κατεσκεύαζον χειμερίους τε καὶ θερινούς. Καὶ τὸν μὲν χειμέριον ὀνομάζει περίπτερον, τὸν οἶνον πανταχόθεν πτεροῖς, ἢ τείχεσι περιεζωσμένον, ἵνα ταῖς τοῦ χειμῶνος ἐμβολαῖς μονονοχί καὶ ἀπρόσιτος ἦ. Θερινὸν δὲ τὸν ἀνεμῆνον, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐπιπνοῖαις ἔκχειμενον. Οὐκοῦν τοῖς θυσιαστήριοις, φησί, τοῖς κατεσκευασμένοις ὁμοῦ συγγεῶ καὶ πατάξω οἴκους τε χειμερίους καὶ θερινούς. Ἀπολοῦνται δὲ καὶ οἴκοι ἐλεφάντινοι. Μεμνήμεθα δὲ ὅτι βεβασιλευκῶς Ἀχαῶν ἐν Σαμαρείᾳ τοιοῦτον ἑαυτῷ κατεσκεύασεν τουτέστιν, οἱ τῶν ὑποβεθηκότων, καὶ ἀσημοτέρων, ἤγουν λεπτῶν τε καὶ ἀγελαίων. Διόλωλε γοῦν ἅπαντα λοιπὸν ἡ Σαμάρεια, παντὸς οἴκου κατασεσεισμένου.

Τὴ οὖν ἐντεῦθεν εἰσόμεθα, ὀρθὰ φρονεῖν ἡρῆμένο; Ἔτι οὐδὲν ὀνήσει λαμπρότης κοσμικὴ τοὺς ἔχοντας, οὐ πλοῦτος, οὐ δόξα, οὐχ ἕτερόν τι τῶν εἰς τρυφήν, τῆς εἰς Θεὸν ἀπούσης ἀγάπης, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον τετιμημένης παρ' ἡμῖν τῆς δικαιοσύνης. « Οὐ γὰρ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμους, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Δικαιοσύνη δὲ ρύεται ἐκ θανάτου. » Οὐκοῦν εἴη καὶ ἄμεινον παρὰ Θεῷ τὴ δικαιοσύνης ἐρῆν, καὶ θησαυρίζειν ἐν οὐρανοῖς, τῆς τῶν ἄνω γλίχασθαι μονῶν, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἡρτῆσθαι φιλεῖν. Τὰ μὲν γὰρ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μικρά τέ ἐστι καὶ πρόσκαιρα, καὶ οὐδαμόθεν ἔχει τὸ βεβηχὸς εἰς ἀσφάλειαν, τὰ δὲ καὶ μένει, καὶ σώζεται, καὶ τοῖς ἀπεράντοις αἰῶσι συμπερομαρτεῖ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, δαμάλεις τῆς Βασανιτιδος, αἱ οὔσαι ἐν τῷ ὄρει Σαμαρείας, αἱ καταδυναστεύουσαι πτωχοὺς, καὶ καταπατοῦσαι κτήνητας, αἱ λέγουσαι τοῖς κυρλοῖς αὐτῶν· Ἐπίδοτε ἡμῖν ὄπῳς πλωμεν. Ὁμοῦνε Κύριος κατὰ τῶν ἀγῶν αὐτοῦ, διότι ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται ἐφ' ἡμᾶς, καὶ λήψονται ἡμᾶς ἐν ὄπλοις, καὶ τοὺς μὲθ' ἡμῶν εἰς λέβητας ἐμποροὶ λιμοί. Καὶ ἐξενεχθήσεσθε γυμναὶ κατέναντι ἀλλήλων, καὶ ἀπορρήψήσεσθε περὶ τὸ ὄρος τὸ Ρεμνᾶν, λέγει Κύριος ὁ Θεός.

ΛΔ'. Ἐκ πολλῆς ἔγαν ἀγερωχίας, καὶ τρυφῆς οἱ τῆς Σαμαρείας περιφανέστεροι, καὶ ταῖς ἐκ πλοῦτου περιουσίαις τῶν ἄλλων πάντων ὑπερκείμενοι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, οἴκους ἑαυτοῖς κατεσκεύαζον λαμπρούς τε καὶ πολυτελεστάτους, καὶ πρέποντας τοῖς καιροῖς, χειμῶνι τε, φημί, καὶ θέρει, οἱ καὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἀπολοῦνται, προεκήρυξε τὸ χρησμῶδημα. Αὐτοὺς δὴ οὖν ἄρα τοὺς τῶν οἴκων δεσπότας, τοὺς ταῖς ἐξιτήλοις τρυφαῖς καταπαινεσθαι μεμελητήχοντας, δαμάλεις ἀποκαλεῖ τῆς Βασανιτιδος. Χώρα δ' ἡ Βασανίτις εὐβοτὸς τε καὶ εὐανθής, καὶ πολὺ λίαν ἐπιτηδείως ἔχουσα πρὸς τὸ δύνασθαι καταπαινεῖν ἀμφιλαφῶς τὰ ἐν αὐτῇ βοσκόμενα. Ἰς οὖν εὐπαθοῦν-

A tam viventes in Samaria, et amplis divitiis præditi, domos sibi hibernas et æstivas condebant. Et hibernam quidem vocat περίπτερον, velut undique pinnis aut muris cinctam, ut hiemalibus procellis tantum non inaccessa sit; æstivam autem laxiorem et ventorum afflatibus expositam. Igitur cum altaribus, inquit, suffossis et eversis simul confundam, et percutiam domos hibernas et æstivas. Peribunt etiam domus eburnæ¹. Meminimus Achab regnantem in Samaria talem sibi domum excitasse. « Adjicientur porro et aliæ multæ, » inquit, hoc est, inferiorum et obscuriorum, sive tenuiorum et vulgariarum. Perit itaque consequenter tota Samaria, domo qualibet conquassata.

οἶκον. « Προστεθήσονται δὲ καὶ ἕτεροι πολλοί, » φησί, Quid igitur hinc discemus, si sapere voluerimus? Claritatem mundanam habentibus nihil prodesse, non divitias, non gloriam, non aliud quidpiam molle ac delicatum, si charitas erga Deum absit, et nullo modo justitia a nobis colatur. « Non enim proderunt thesauri iniquis, » sicut 287 scriptum est: « justitia autem liberat a morte². » Itaque et gratius Deo fuerit amare justitiam, et thesaurum cumulare in cælis; superna tantum concupiscere, et libenter a spe in Deum pendere. Etenim quæ in hoc mundo sunt, exigua et temporanea, et nulla ex parte stabilia ac tuta sunt, illa vero et manent, se conservant, et infinitati sæculorum sese æquant³.

C

CAP. IV.

VERS. 1-3. Audite verbum istud, vaccæ Basanitidis, quæ estis in monte Samariæ, quæ opprimitis mendicos, et conculcatis pauperes, dicentes dominis suis: Date nobis ut bibamus. Jurat Dominus per sancta sua, quoniam ecce dies venient super vos, et tollent vos in armis, et eos qui vobiscum, in lebetes negotiatores pestilentes. Et efferemini nudæ contra invicem, et projiciemini super montem Rhemnan, dicit Dominus Deus.

XXXIV. Ex magna nimis superbia, et studio illecebrosarum voluptatum Samaritani insigniores, et rerum affluentibus copiis cæteris omnibus eminentiores, sicut supra dixi, ædes sibi splendidas ac sumptuosissimas, et ad tempus, hibernum puta, æstivumque accommodatas ædificabant, quas omnimodis penitusque perituras oraculum prænuntiavit. Ipsos itaque ædium dominos, qui vanescitibus voluptatibus sese farciebant, vaccas Basanitidis appellat. Basanitis regio est ubere glebæ secunda et florida, et ad pascentes in eo greges quam pinguisimos efficiendos in primis idonea. Quare ut se laute tractantes, et cuti curandæ deditissimos, deli-

¹ III Reg. xxii, 39. ² Prov. x, 2. ³ II Cor. iv, 18.

ciasque studio habentes, Deus vaccis Basan comparat. Quos accusat, quod opprimerent pauperes, et tantum non pedibus suis inenilicos protererent. « Pasqua enim divitum sunt pauperes ⁴, » ut scriptum est. Addens autem : « Dicentes dominis suis : Date nobis ut bibamus, » jugi impatientes eos significat, et possessoribus cedere nescios, qui velut regium in eos imperium obtinerent ; sed jam ex immoderata arrogantia etiam ipsis dominis suis modum quemdam familiaris, ac domesticæ obedientiæ præscribentes. **288** Audere enim dicere præpositis et majoribus, Date nobis ut bibamus, magis sibi ministrari, quam ministrare cupientium est. Quænam ergo jam horum est futura conditio, qui huc insanix prodierunt? « Jurat, inquit, Dominus per sancta sua, » id est per sanctificationes, sive mysteria (quæ tamen ipse est, nullum enim se majorem habet, per quem juret), quoniam sequentur tempora et dies, quando et vos ipsos ita luxui indulgentes, crapulæque et deliciis incumbentes timor dura patiendi ad labores militares, et arma capessenda impellet. Nihilominus etiam sic comparatos abducent cum charissimis liberis, et uxoribus, et adulatoribus, qui vobiscum versantes, longe plurimis laudibus vobis semper plauserunt, et ter beatos nominarunt. Hæc enim adulatorum natio altoribus suis semper acclamat. Sed illi igne incendentur, pestilentes enim sunt, et aliud nihil recipient, qui improbos et peccatis deditos observant et suspiciunt. Vos autem nudati gloria, et ab omnibus deliciis semotissimi, et veteri illa felicitate deinceps privati, abducemini servi et captivi, « Et projiciemini, inquit, in montem Rhemian, » qui est in Armenia, in extremis recessibus Persarum situs; vicinæ enim et conterminæ regiones sunt. Licebit igitur hinc perspicere in acerbum finem voluptuariis studium ipsorum desitutum. Sicut ait Salvator : « Beati qui lugent ⁵. » Desinunt enim in lacrymas deliciæ; finis autem laborum ac dolorum est requies. Idipsum testatur quidam his verbis : « Bonorum laborum fructus gloriosus ⁶. » Nec absurdum sit conjicere per vaccas Basanitidis mulieres Samariæ intelligendas, quæ mollitie, et vestium luxu, et fuco illitis nitioribus deliciis facientes, et decore corpori conciliando velut saginæ, pauperes deprimebant, et mendicos conculcabant, atque ad impuras voluptates infirmos, et mendicitate spirituali conflicitantes tantum non incendio quodam venereo consumebant ; qui superni roboris divitiis carentes, perturbatorum impulsibus cor valde emollitum et effeminatum habebant. Hæc igitur vaccæ dominis suis dicunt : « Date nobis ut bibamus. » Mulierculæ enim quæstuariæ semper viros appetunt, et quos irriterint, summa inertia tantum non occidunt. Et quamvis eos dominos habeant, tamen ut amasiis voluptati succumbentibus, **289** quod maxime cupiunt, illis persuadent. Sed vos quidem, inquit, « O vaccæ, in

τας ἄγαν, καὶ ἄριστα τεβραμμένους, καὶ μελέτην ἔχοντας τὴν τρυφήν, δαμάλεσι ταῖς ἐκ Βασάν παρικήζει Θεός. Αἰτιᾶται δὲ, ὅτι κατεδυνάστευον πένητας, καὶ μονουοῦχι τοῖς ἰδίοις συνέθλων ποσι πτωχοῦς « Νομαὶ γὰρ πλουσίων πτωχοί, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Προσεπάγων δὲ, ὅτι « Αἱ λέγουσαι τοῖς κυριοῖς αὐτῶν Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πῶμεν, » ἀνυποτάκτους ὄντας ἔδειξεν, οὐδὲ αὐτοῖς εἰκειν ἀνεχομένους τοῖς κρατοῦσιν αὐτῶν, ὅσον εἰς βασιλῖδα τιμῆν, ἀλλ' οἰονεῖ πως ἐξ ἀμετρήτου λοιπὸν ἀλαζονείας τὸ οἰκετικὸν καὶ αὐτοῖς τοῖς κυριοῖς αὐτῶν ἀποπέμνοντας μέτρον. Τὸ γὰρ δὴ φάναι τολμᾶν τοῖς προδουσι, καὶ ὑπερκειμένοις, Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πῶμεν, ἐπιθυμούντων ἐστὶ μάλλον ὑπηρετεῖσθαι ἢ ὑπηρετεῖν. Τί οὖν ἄρα συμβήσεται τοῖς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀπονοίας ἐκβεδηκόσιν ; « Ὁμνύει, φησὶ, Κύριος κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, » ἤγουν κατὰ τῶν ἁγιασμάτων ἤτοι μυστηρίων (ἃ ἐστὶ πάλιν αὐτῆς, κατ' οὐδενὸς ; γὰρ ἔχει μείζονος ὁμοσίαι), ὅτι παρέπονται καιροί, καὶ ἡμέραι, ὅτε καὶ ὡμᾶς αὐτοῦς τοὺς οὕτω τρωφῶντας, καὶ τεβραμμένους, καὶ σπαταλᾶν εἰωθότας, ὁ τοῦ παθεῖν φόβος ἐν τοῖς τοῦ πολέμου πόνοις, καὶ ἐν ὅπλοις γενέσθαι παρασκευάσει. Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντας, καὶ ἐσκευασμένους λήφονται, φησὶν, ὁμοῦ φιλότατοις, καὶ γυναιξί, καὶ κόλαξιν, οἳ μεθ' ὡμῶν ὄντες ἀεὶ, πλείσταις μὲν ὄσαις κατεκρότουν εὐφημίας, ὠνόμαζον δὲ καὶ τρισμακαρίους. Ταῦτα γὰρ ἐπιφωνεῖ τοῖς τρέφουσιν ἀεὶ τῶν κολάκων τὰ γένη. Ἄλλ' ἐμπυρισθήσονται μὲν ἐκεῖνοι, λοιμοὶ γὰρ ἦσαν, καὶ ἕτερον οὐδὲν ἀποδεχόμενοι, τεθραυμακότες τοὺς αἰσχροῦς, καὶ φιλαμαρτήμονας. Γυμνοὶ δὲ δόξης ὡμεῖς, καὶ τρυφῆς ἀπάσης ὡς ἀποτάτω, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐημερίας ἀπημφισμένοι, λοιπὸν ἀποκομισθήσεσθε δούλοι, καὶ αἰχμάλωτοι, « Καὶ ῥιφήσεσθε, φησὶν, ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Ῥεμαν. » Ἔστι δὲ τῆς Ἀρμενίας, ἐν ἐσχάταις ἐκβολαῖς τῆς Περσῶν κείμενον γῆς, ἀγχιτέρμονες γὰρ, ὁμοροὶ τέ εἰσιν ἀλλήλαις αἰχῶραι. Ἔσται τῶν οὖν ἐντεῦθεν ἰδεῖν, ὡς εἰς πικρὸν καταστρέφει τέλος τοῖς τρωφῶσι τὸ σπούδασμα, καθά φησιν ὁ Σωτὴρ : « Μακάριοι οἱ πενθοῦντες. » Καταλήγει μὲν γὰρ εἰς δάκρυον ἢ τρυφήν, πέρας δὲ πόνων ἀνάπαυσις. Καὶ μαρτυρήσει τις, λέγων ὅτι « Πόνων ἀγαθῶν καρπὸς εὐκλείης. » Οὐκ ἀπίθανον δὲ δαμάλεις τῆς Βασανίτιδος τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γυναῖκας ὑπονοεῖν, αἱ τρυφῆ τε καὶ χλιδαῖς, καὶ ταῖς εἰς ὠραῖσμον κοσμημασιν ἐνσπαταλῶσαι, καὶ καταπιανόμεναι ταῖς τοῦ σώματος ὠραῖς, κατηγωνίζοντο πένητας, καὶ κατεπάτουν πτωχοῦς, μονουοῦχι καταφλέγουσαι πρὸς ἐκτόπους ἡδονὰς τοὺς ἀσθενοῦντας εἰς τοῦτο, καὶ πτωχεῖαν ἔχοντας τὴν πνευματικὴν. Οἱ τῆς ἀνωθεν εὐσθενεῖας τὸν πλοῦτον οὐκ ἔχοντες, τοῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς εὐδιάβρυπτον ἔχουσι τὴν καρδίαν. Αὗται δὴ οὖν αἱ δαμάλεις λέγουσι τοῖς κυριοῖς αὐτῶν : « Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πῶμεν. » Περιανδρίζεται γὰρ ἀεὶ τὰ τῶν γυναιῶν ἐταιριζόμενα, καὶ βλακείαις ταῖς ἄγαν μονουοῦχι καὶ ἀποκτείνουσι τοὺς συνηρπασμένους. Κἂν εἰ δεσπότας ἔχοιεν αὐτοὺς, ἀλλ' οὐκ

⁴ Eccli. xiii, 23. ⁵ Matth. v, 5. ⁶ Sap. iii, 15.

ἐρώντας ταῖς ἡδυπαθείαις ὑπεστρωμένους, τὸ αὐτοῖς
 δεῖ μάλιστα δοκοῦν πληροῦν ἀναπειθουσιν. Ἄλλ'
 ὁμᾶς μὲν, φησὶν, ἢ δαμάλαις, ἐν ὄπλοις λήφονται,
 οὐκ ἐν τάξει τῶν ἐρώντων γεγόντες, οἱ κολακεύοντες
 ἀναπειθουσι, καὶ ὑποχωριζόμενοι θεραπεύουσι, διὰ
 τοὶ τὸ λαν ἡττηθῆσαι τῆς εἰς ὁμᾶς ἡδονῆς, ἀλλ'
 ὡμῶς, καὶ ἀγρίως, καὶ νόμῳ πολέμου, καὶ αὐτοῦς
 δὲ τοὺς μεθ' ὁμῶν τοὺς τρυφῶντας ἐραστάς καταμ-
 πορῆσουσι. Γυμναὶ δὲ ὑμεῖς τῶν ἐκτόπων ἐκαίνων
 σεσθε.

*Ἐσιθλήθε εἰς Βαιθῆλ, καὶ ἠσεβήσατε, καὶ
 εἰς Γαλγάλα, καὶ ἐπληθύνσατε τοῦ ἀσεβῆσαι.*

ΑΕ'. Παρατίθεισιν εὐθὺς ταῖς δίκαις τὰ πλημμελή-
 ματα, καὶ ταῖς τῶν δεινῶν ἀφηγήσει γείτονα ποιεί-
 ται χρησίμως τὴν τῶν ἀνοσιουργημάτων ἔνδειξιν ἐν-
 ἀργῆ, ὡς ἂν μὴ καταμωμῆσαιτό τις, μήτε μὴν
 ἐπαιτιῶτο θεόν, ὡς ἀπηνεστέραν ἢ ἐχρῆν ποιῆν
 ἐπαρτήσαντα τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. Τάδε γάρ, φησὶν, ἤξει
 ἐφ' ὁμᾶς, καὶ τάδε. Καὶ ἀν' οὗτου εἰς μέσον ἤξει,
 βοᾷ, « Εἰσιθλήθε εἰς Βαιθῆλ, καὶ ἠνομήσατε, » ἐνθα
 τὴν δάμαλιν ἀπέθετο τὴν χρυσῆν ὁ θεομισθῆς Ἰερο-
 δοῦμ. Ἐκεῖ δεινῶς, καὶ ἐκτόπως παρανομοῦντες
 ἀλώσεσθε. Νομοθέτηκα μὲν γὰρ διὰ Μωσῆως, « Οὐ
 ποιήσεις σεαυτῷ θεοὺς χρυσοῦς καὶ θεοὺς ἀργυροῦς,
 καὶ Κύριόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λα-
 τρεῦσεις. » Αὐτοὶ δὲ τὸν ἐμὸν διαγγελῶντες νόμον
 προσκεκυνήκατε, φησὶ, τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χει-
 ρῶν, καὶ χρυσῆν ὀρῶντες δάμαλιν, καὶ ἄψυχον ὕλην,
 ἐκαρτερήσατε, λέγοντος τοῦ τὴν πλάνην ἐξευρηκότος,
 « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραήλ, οἳ τινες ἀνήγαγόν σε
 ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Πλείστην δὲ ὄσην εἰργασται τὴν
 ἀσέβειαν ἐν Γαλγάλοις. Πόλις δὲ αὐτῆ τῶν Ἰορδάνων
 ναμάτων ἐπέκεινα, δεινῶς ἀπονεύσασα πρὸς ἀπό-
 στασιν. Καὶ γοῦν ἐφη περὶ αὐτῆς ὁ τῶν ὄλων θεός,
 « Πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν εἰς Γάλγαλα. Ὅτι ἐκεῖ αὐ-
 τοὺς ἐμίσησα διὰ τὸς κακίας τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐ-
 τῶν, » ἢ φησὶν ὁ Παροιμισθῆς, « Ἐνώπιόν εἰσι τῶν
 τοῦ θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρῶς, εἰς δὲ πάσας τὰς
 τροχίτας αὐτοῦ σκοπεύει. » Καὶ ἀποδέχεται μὲν τοὺς
 ἐρθοποδεῖν μεμελετηκότας· ἀποσιεῖται δὲ τὸν ἐξω
 βλίνοντα τῆς εὐθείας, καὶ ἐφ' ἧ μὴ προσήκει λέναι
 σπουδάζοντα.

*Καὶ ἠρέγκατε εἰς πρῶτ θυσίαν ὁμῶν, εἰς τὴν
 τριήμεριαν τὰ ἐπιδέκατα ὁμῶν. Καὶ ἀνέγνωσαν
 ἐξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν. Ἀπυγ-
 γείλατε δεῖ ταῦτα ἠγάπησαν υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέ-
 γει Κύριος.*

ΑΖ'. Πάνδεινον ἀληθῶς, καὶ δυσσεβεῖς, ἤκον εἰς
 λῆξιν τὴν ἀνωτάτω, τὸ παρασημαίνειν ἀποτολμᾶν
 τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν, καὶ ἄπερ ἂν αὐτῷ τε, καὶ μόνῳ
 πρέπει, ταῦτα ταῖς εἰδώλων ἀνάπτειν τιμαῖς. Οἱ γὰρ
 τοῦτο δρᾶν εἰωθότες, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν θείαν
 τε καὶ ἀνωτάτω φύσιν αὐτῆ καὶ μόνῃ προπεδεστά-
 των κατασειοῦσι θρόνων, καὶ τῶν ἱερῶν ἐκπέμπουσι
 θώκων, ἐνιδρεύουσι δὲ ὡσπερ αὐτοῖς τοὺς ἀκαθά-
 ρτους δαίμονας. Τοῖς οὕτω φρικτοῖς ἐγκλήμασιν ἐνι-
 σχημένον εὐρήσομεν τὸν ἀπόπληκτον Ἰσραήλ. Ὁ

ἢ III Reg. xii, 29. ἢ Exod. xx, 3. ἢ Deut. vi, 15.

A armis tollent, » non ut amatores, qui adulantes
 persuadent, qui rebus parum honestis honesta no-
 mina prætexentes obsequuntur, quod voluptati
 quam e vobis capiunt, vehementer inserviant; sed
 crudeliter ac ferociter, et lege bellica ipsos quoque
 vobiscum colludentes amatores vendent. Nudatæ
 autem vos ineptis illis cultibus, in montem Rhem-
 nan auferemini.

ὠραίσμων, εἰς τὸ ὄρος τὸ Ῥεμνᾶν ἀποκριμοσθή-

VERS. 4. Venistis ad Bethel, et impie egistis, et in
 Galgala, et multiplicastis ut impie ageratis.

XXXV. Apponit statim ultionibus peccata, cala-
 mitatumque narrationibus scelerate factorum ma-
 nifestam demonstrationem utiliter adjungit, ut nemo
 derideat, neque criminetur Deum, ut qui crudelio-
 rem pœnam, quam pro merito Israelitis imposuerit.
 Hæc enim, et hæc venient, inquit, super vos. Et
 quia in medium venient, clamat: « Venistis in
 Bethel, et impie egistis, » ubi vitulum aureum
 constituit Deo invisus Jeroboam ὁ. Ibi graviter et
 nefarie legem violasse convincimini. Tuli enim per
 Moysen: « Non facies tibi deos aureos et argen-
 teos ὁ, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli ser-
 vies ὁ. » Vos autem irridentes legem meam, ado-
 rastis, inquit, opera manuum vestrarum. Et aureum
 cernentes vitulum, et materiam inaniam, passi
 estis æquo animo, dicente erroris auctore: « Hi
 sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra
 Egypti ὁ. » Longe autem maximam impietatem in
 Galgalis perpetravit. Hæc est urbs trans Jordanem,
 ad apostasiam etiam atque etiam præpensam. Proinde
 de ea dicit universorum Dominus: « Omnes nequi-
 tate eorum in Galgala, quia ibi exosos habui eos,
 propter malitiam adinventionum ipsorum ὁ. » Sicut
 dicit Paræmiographus: « Omnes viæ hominis pa-
 tent oculis ejus, omnes semitas ejus considerat ὁ. »
 Et admittit qui contenderunt recte ambulare; a
 recto autem itinere declinantem et studentem ire
 ad quæ non permisit, a se repellit.

VERS. 5. Et attulistis in mane sacrificium vestrum,
 in triduum decimas vestras. Et legerunt foris legem,
 et invocaverunt confessionem. Annuntiate, quoniam
 ista dilexerunt filii Israel, dicit Dominus.

XXXVI. Vere facinus longe sceleratissimum et
 290 impiissimum, adulterare audere gloriam Dei,
 et quæ illum, et solum decent, ea idolorum honori-
 bus tribuere. Quibus enim hoc facere in more est,
 ii, quantum in ipsis est, divinam celsissimamque
 naturam a throno, ipsi et soli convenientissimo
 deturbant, et sacris sedibus ejiciunt, et in iis quo-
 dammodo impuros dæmonas collocant. Tam horren-
 dis criminibus implicitum videmus insanum Israe-
 lem. Deus enim universorum legem fert alicubi per

ἢ III Reg. xii, 28. ἢ Osee ix, 15. ἢ Prov. xvi, 2.

Moysen, ut duo agni convenienter ipsi immolentur A quotidie in sancto tabernaculo, mane quidem unus, vesperi alter, ista ratione assiduitatem et perpetuitatem suavissimi odoris Ecclesiæ, spiritualis sine dubio, velut in ænigmate, et typo insinuans. Insuper lege præscripsit tria tempora in anno, in quo appareret omne masculium coram se. Et in his tribus lege definitis temporibus offerebant decimas, primitias agrorum, sacrificia, gratiarum actiones ¹². Scriptum est enim : « Non apparebis in conspectu meo vacuus ¹³. » Cæterum adeo probe a Moyse præcepta ipsi ad gloriam idolorum transferentes, in templis suis mane sacrificia offerebant. Offerebant etiam in triduum decimas suas. Tres dies dicit tres dies anni, quibus omne masculinum apparere coram Domino oportebat.

Neque hic constitit impietas Israelitarum, sed etiam, « Legerunt foris legem, » id est, coluerunt legem alienigenarum, Dei legem in minimis ducentes. Faciebant siquidem sacrificia in templis idolorum, temporibus definitis, et consueta ipsis festa quam studiosissime observabant. Aut illud dicit, Ad gloriam meam decreta, externis attribuerunt, et templum meum idolis consecrarunt, ipsis juxta morem patriæ hostias cædentes, et in triduo illo decimas iisdem dedicantes. « Et invocaverunt confessionem. » Illud, « invocaverunt, » significat optarunt, hoc est, promiserunt. Confessiones porro sunt voluntaria secundum legem, quæ quis sponte sua offert Deo. Deinde sacerdotibus acclamat : « Annuntiate, et contestamini, quia hæc dilexerunt filii Israel, » hoc est, non solum semel ausi sunt, sed dilexerunt etiam, quæ Dei sunt odientes videlicet. Oportet enim uniformes esse. Nam non claudicare, **291** et ambolus pedibus recta conari incedere, multam habet apud Deum exauditionem; et testatur verbis suis Salvator : « Nemo potest duobus dominis servire ¹⁴, » et quæ sequuntur. Indignissimum porro est, alio per errorem derivare, quæ ad gloriam Dei pertinent, quæque ejus honori consentanea sunt, iis afflicere alios. Divina enim propria et peculiaris sunt, et quæ neminem potius quam ipsum et solum decent.

VERS. 6-8. *Et ego dabo vobis stridorem dentium in omnibus civitatibus vestris, et indigentiam panum in locis vestris, et non estis reversi ad me, dicit Dominus. Et abstuli ex vobis pluviam ante tres menses vindemiarum; et pluam super civitatem unam, super autem civitatem unam non pluam. Pars una pluetur, et pars super quam non pluam, arescet. Et congregabuntur duæ et tres civitates in civitatem unam bibere aquam, et non satiabuntur; et neque sic reversi estis ad me, dicit Dominus.*

XXXVII. Rursum provide occurrit propheta his,

¹² Exod. xxxiii, 17-19. ¹³ Ibid. 15. ¹⁴ Matth. vi, 24.

μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς θεσμοθετεῖ διὰ Μωσέως πῆ μὲν ὅτι δύο καταθύειν ἀμνῶν προσήκει αὐτοὺς κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ, πρῶτ' μὲν ἕνα, δευτέρου δὲ τὸν ἕτερον, τὸ οἶονεῖ συνεχῆς, καὶ ἀδιάλειπτον εἰς εὐοσμίαν, ὅθλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικὴν, τῆς Ἐκκλησίας ὑποδηλῶν ὡς ἐν αἰνίγμασι τε καὶ τύποις. Προσενομοθέτησε δὲ πάλιν ἄλλοις καιροῦς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὀφθήσεται πᾶν ἀρσενικὸν σου ἐνώπιόν μου. Καὶ ἐν τούτοις τοῖς τρισὶ, καὶ διωρισμένοις κατὰ τὸν νόμον καιροῖς, προσήγον δεκάτας, ἀπαρχὰς ἀγρῶν, θυσίας, εὐχαριστήρια. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Οὐκ ὀφθήσῃ κενὸς ἐναντίον μου. » Ἄλλὰ τὰ οὕτως ὀρθῶς διὰ Μωσέως θεθεσπισμένα μεριστῶντες αὐτοὶ πρὸς δόξαν εἰδώλων, ἐν τοῖς ἐκείνων τεμένεσιν ἀνέφερον εἰς τὸ πρῶτ' τὰς θυσίας. Προσεκόμιζον δὲ καὶ εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα αὐτῶν. Τριημερίαν δὲ λέγει τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, καθ' ἃς ἔδει πᾶν ἀρσενικὸν ἐργεσθαι ἐνώπιον Θεοῦ. Καὶ οὐ μέγρι τούτων τὸ δυσσέδημα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ « Ἀνέγνωσαν τῶν ἐξω νόμον, » τούτέστι, τετιμῆχασιν τὸν τῶν ἀλλοτρίων νόμον, ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὸν παρὰ Θεοῦ. Προσεκόμιζον γὰρ τὰς θυσίας ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν κατὰ καιροῦς, καὶ πλείστην ὄσσην ἐποιοῦντο τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἐξ ἔθους αὐτοῖς ἑορτῶν. Ἦγον ἐκεῖνό φησι. Τὰς εἰς δόξαν ἐμὴν θεθεσπισμένα, τοῖς ἐξω θεθείκασιν, καὶ τὸν ἐμὸν τοῖς εἰδώλοις ἀνέθεσαν ναὸν, αὐτοῖς ἀναφέροντες τὰς κατὰ πατριδα θυσίας, καὶ ἐν ταῖς τριημερίαις ἀνατιθέντες τὰ ἐπιδέκατα αὐτοῖς. « Καὶ ἐπεκαλέσαντο ὀμολογίαν. » Τὸ μὲν « ἐπεκαλέσαντο, » ὅτι ἠῤῥξαντο δηλοῦν, τούτέστιν, ὑπέσχησαντο. Ὁμολογίαι δὲ εἰσι τὰ κατὰ νόμον ἐκούσια, ἅπαρ ἂν τις ἐθελοντῆς προσκομίζει Θεῷ. Εἶτα τοῖς ἱερεῦσιν ἐπιφωνεῖ τὸ, « Ἀπαγγελάτε, καὶ διαμαρτύρασθε, ὅτι ταῦτα ἠγάπησαν υἱοὶ Ἰσραὴλ, » τούτέστιν, ὅτι οὐχὶ μόνον εἰσάπαξ τετυμῆχασιν, ἀλλὰ καὶ ἠγάπησαν, τὰ Θεοῦ δηλονότι μεμισηκότες. Δεῖ γὰρ εἶναι μονοτρόπους. Τὸ γάρτοι μὴ χυλεύειν, καὶ ἐπ' ἀμφω βαίνειν ἐπιείγεσθαι, πολλὴν ἂν ἔχοι παρὰ Θεῷ τὴν κατακοχὴν, καὶ μαρτυρεῖ λέγων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ : « Οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυριοῖς δουλεῦειν, » καὶ ἐξῆς. Παγγάλεπον δὲ τὸ ἀποπλανᾶν ἐτέρωθεν τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τῆς αὐτῷ πρεπούσης τιμῆς ἀξιοῦν ἐτέρους. Ἴδια γὰρ, καὶ ἐξαιρέτα τοῦ Θεοῦ, πρόποι' ἂν οὐχ ἐτέρω τῷ μᾶλλον, πλην αὐτῷ καὶ μόνῳ.

Κατὰ δὲ ὡς ὑμῖν γομφιασμὸν ὀδόντων ἐν πόλεσιν ὑμῶν, καὶ ἐνδοξίαν ἄρτων ἐν τοῖς τόποις ὑμῶν, καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Καὶ ἀνέσχηρον ἐξ ὑμῶν τὸν ὕδατον, πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ τρυγητοῦ· καὶ βρέξω ἐπὶ πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω. Μερὶς μία βραχίσηται, καὶ μερὶς ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. Καὶ συναθροισθήσονται δύο, καὶ τρεῖς πόλεις εἰς πόλιν μίαν τοῦ πικεῖν ὕδατος, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος.

ΑΖ'. Ἀπαντᾷ πάλιν οἰκονομικῶς ὁ λόγος τοῖς εἰω-

θέσει φιλοφλέγειν, καὶ τῆς ἐνούσης Θεῷ ἀγαθότητος ἀβούλητα καταφλυαρεῖν ἐκ τῆς πολλῆς ἀγαν ἀποπληξίας. Ἄνθ' οὗτου γάρ (ἂν φαίεν ἰσως τινὲς) ἀτίθασσον οὕτω, καὶ δύσοιστον κομιδῇ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἔτι φέρει δίκην, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἀγαθὸς ὁ Θεός, καὶ ἀποτόμου λοιπὸν ὀργῆς ἀποφαίνει δεδεδυμένους; Ἐν ταύτῳ δὲ δείκνυσιν, ὅτι πλήττει μὲν ἐν ἀρχῇ ἡμερωτέρως τοὺς ἡμαρτηκότας, οὐ δίκας αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ ἐμφύτου φιλανθρωπίας ἐπιστρέφων εἰς ἑαυτὸν, καὶ οἰολε μάλιστα γι τε καὶ πόνω μετατιθεῖς ἐπὶ τὸ δρᾶν ἐλέσθαι τὸ ἄμεινον. Γεγονότας γάρ ἐν οἷς ἔφην, καὶ οὐκέτι φορητὰ δεδουσεδηκότας, γομφιασμῷ τε ὀδόντων ἐπαίδευσ, καὶ μὴν καὶ ἀρτῶν ἐνδεία, τουτέστι, λιμῷ. « Καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Ἄνεσχον ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν πρὸ μηνῶν τριῶν τοῦ τρυγητοῦ, ἦγουν (ὡς Ἑβραῖοι μᾶλλον ἐκδεδώκασι) τοῦ θερισμοῦ. » Πρεπωδέστερον δὲ « πρὸ μηνῶν τριῶν θερισμοῦ, » ὅτε μάλιστα τοῖς λητοῖς ἢ τοῦ καταρδεύεσθαι χρεῖα πολλῇ τε καὶ ἀναγκαίᾳ πρὸς τὸ τελεφορησῆαι. Γέγονε δὲ τοσαύτη σπάνις ὑδάτων, ὡς κρίσει τε καὶ ψήφῳ Θεοῦ τοῦ πάντα εἰδότης ἔσθαι μὲν μίαν πόλιν, ἀφαναινεσθαι δὲ τὴν ἑτέραν· συναγείρεσθαι δὲ αὐτὸ δύο τε καὶ τρεῖς εἰς μίαν, καὶ οὕτως ἔτι διψῆν. « Καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Συμβέβηκε δὲ τὰ τοιαῦτα παθεῖν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ συμβολικῶς τε ἅμα καὶ ἱστορικῶς. Ὡς γάρ ὁ τοῦ Σωτῆρος εἶρκε μαθητῆς, « Ἥλιος ἀνθρώπος ἦν ὁμοιοπαθῆς ἡμῖν, καὶ προσευξαμένου οὐκ ἔβρεξεν ἐνιαυτοὺς τρεῖς, καὶ μῆνας ἕξ. Καὶ λιμὸς γέγονεν ἀπηγῆς οὕτως ἐν Σαμαρείᾳ, ὡς κεφαλὴν ὄνου πολλῶν πιπράσκεσθαι δηναρίων. » Ἄλλὰ καὶ ἐν χρόνις τοῖς Ἱερειμίου προφήτου ἀνέσχε τὸν ὑετὸν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Καὶ γοῦν τοὺς περὶ τῆς ἀβροχίας λόγους ἐποιεῖτο, λέγων· « Ἐπένθησεν ἡ Ἰουδαία, καὶ αἱ πύλαι αὐτῆς ἐκενώθησαν, καὶ ἡ κραυγὴ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀνέβη, καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτῶν ἀπέστειλαν τοὺς νεωτέρους αὐτῶν. Ἐφ' ὕδωρ ἤλθοσαν ἐπὶ τὰ φρέατα, καὶ οὐκ εὔροσαν ὕδωρ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Δεδουσεδηκότων δὲ οὖν οὐ μετρίως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἀνέσχε τὸν ὑετὸν, καὶ γομφιασμὸν ὀδόντων, καὶ ἐνδειαν ἀρτων ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς πόλεσιν ἐδίδου Θεός.

Ἄλλ' ὡς ἔφην ἀρτίως, πεπονηότας αὐτοὺς, καὶ νοητῶς εὐρήσομεν. Καὶ τροφὴ μὲν γάρ, καὶ ποτὸν τοῖς ἐκ γῆς σώμασι, τὰ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὕδωρ τὸ αἰσθητὸν, ψυχὴ δὲ ἀνθρώπου θεῖος τε καὶ οὐρανόσις ἀποτρέφεται λόγοις. Νᾶμα δὲ αὐτῇ τὸ πνευματικόν, καὶ πηγὴ κατάρδουσα νοητῶς ἡ θεόπνευστος Γραφή, τὸ τοῦ Χριστοῦ λαλοῦσα μυστήριον. Ἄλλ' ὡσπερ ὀδόντες εἰ πάθειεν τὸν γομφιασμὸν, ἀδρανέστεροι πως ἂν εἴεν εἰς γε τὸ δύνασθαι καταμασᾶσθαι τι, καὶ καταλαίπειν τροφήν· οὕτως καὶ ἀνθρώπινος νοῦς κατολισθήσας ἐπὶ τὸ ἀναλκι, καὶ τὸ τῆς νοθείας ἀρρώστημα παθὼν, οὐκ ἂν δύναιτο τῆς πνευματικῆς ἐφικέσθαι γνώσεως, καὶ τι τῶν ἐν θεωρίαις ταῖς ἀγαν ἰσχυαῖς εἰς πέψιν ἐλεῖν. Ἐπαχύνθη τοιγαροῦν ἡ καρδία τοῦ Ἰσραὴλ, συνῆκε γάρ οὐδαμῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ταύτητο: καὶ ἐνδειαν ἀρτων ἐσχέκασι τῶν πνευματι-

A qui amant reprehendere, et ex stupore magno contra Dei bonitatem inconsiderate blaterare. Quare enim (dixerint fortasse quidam) adeo immitem prorsusque intolerabilem pœnam Israelitis infert Deus, cum natura bonus sit, et ira in illos inexorabil opus esse declarat? Ostendit igitur hoc eodem loco, se principio mitius punire peccatores, non vindictam postulāntem, sed ex insita benignitate ad se ipsum convertentem eos, ac tanquam flagello quodam, et dolore ad operum meliorum voluntatem transferentem. Versantes enim his quæ dixi, et intolerabili modo impios, stupore dentium affecit. Quin et panum indigentia, hoc est, fame affixit. « Et non estis reversi ad me, dicit Dominus. Abstuli ex vobis pluviam ante tres menses vindemiæ, sive (ut Hebræi potius ediderunt) messis. » Aptius sane, « mensibus tribus ante messem, » quando segetibus ad maturitatem crebra de cœlo irrigatio conducibilis et necessaria est. Exstitit autem tanta aquarum penuria ut iudicio et sententia Dei omnia scientis pluerit quidem super unam urbem, altera præterita ac repudiata: congregatæ sint autem duæ et tres in unam, et adhuc sitiaverint. « Et non estis reversi ad me, dicit Dominus. » 292 Enimvero hæc perpeti Israelitas symbolice et historice contigit. Ut enim Salvatoris discipulus dixit: « Elias homo erat, similis nobis, passibilis, et oravit, et non pluit annos tres et menses sex ¹⁶. Et facta est fames sæva in Samaria, ut caput asini multis denariis venderetur ¹⁷. » Quin et temporibus Jeremiæ prophetæ pluviam cohibuit, rerum parens Deus. Quare de siccitate verba fecit in hunc modum: « Luxit Judæa, et portæ ejus vacuæ factæ sunt, et clamor Jerusalem ascendit, et magnates ejus miserunt juniores ad aquam; venerunt ad puteos, et non invenerunt aquam ¹⁸, » etc. Quia igitur Israelitæ non vulgari se impietate contaminaverant, Deus pluviam abstulit, et stuporem dentium, et indigentiam panum in omnibus eorum civitatibus immisit.

Verum, ut modo dicebam, eos item modo intelligibili passos cernere licet. Et esca quidem et potus corporibus terrenis hujusmodi debentur, quæ et terra gignuntur, et aqua sub sensum cadens; animus hominis divinis sermonibus nutritur; cujus fluentum est spirituale, et fons intellectualiter irrigans, divinitus inspirata Scriptura, Christi mysterium disserens. Sed quemadmodum dentes, cum obstupuerunt, imbecilliores fiunt, quam ut mandere quidpiam et cibum commolere queant; sic et mens humana in infirmitate delapsa et pigritiæ morbo correpta, ad spirituale cognitionem pertingere, et ex theoriis valde subtilibus ad concoctionem aliquid capere non poterit. Incrassatum est ergo cor Israel; neququam enim Christi mysterium intellexit, ideo et indigentia panum spiritualium et aquæ penuriam

¹⁶ Jac. v, 17. ¹⁷ IV Reg. vi, 25. ¹⁸ Jer. xiv, 2, 5.

laborarunt, quoniam non habuerunt Verbum nutriens, et quod de caelo descendit, et dat vitam mundo ¹⁹, et quod gratia Spiritus animas irrigat, fontem vivum ex Deo Patre Filium, per legem et prophetas solatium. Nam, ut Isaias ait: «Mandavit nubibus desuper, ne pluant super eos imbrem ²⁰.»

VERS. 9, 10. *Percussi vos in combustione, et in ictero. Multiplicastis hortos vestros, et vineas vestras, et ficeta vestra, et oliveta vestra, quæ devoravit eruca. Et neque sic reversi estis ad me, dicit Dominus. Misi in vos mortem in via Ægypti. Occidi **293** in gladio juvenes vestros cum captivitate equorum vestrorum, et adduxi in igne castra vestra in ira vestra; et neque sic reversi estis ad me, dicit Dominus.*

XXXVIII. Qui pœnis ab irato numine impositis nihil commoventur, vehementer sapinis, adeoque ad torporem et inertiam pessundatis, ut de pœnitentia ne cogitationem quidem suscipere velint, nullum plagæ genus suffecerit, plures potius, et alix aliis deteriores, et ad dolorem majus semper incrementum habentes, necessariæ sunt. Quoniam ergo Israelitas indigentia panis et potus ad emendationem parum, ut videtur, permovebat, hoc molestius quiddam ipsis infertur, morbi videlicet corporum, febris et icterus (qui aliter morbus arquatans, seu regius vocatur). Hoc et per Jeremiam prædictum est, ait enim: «Hæc dicit Dominus: Ecce ego do super populum istum infirmitatem, et infirmabuntur in ea patres et filii simul; vicinus et proximus ejus peribunt ²¹.» Et quia turpibus etiam quæstibus erant addicti, et in pecunia multa facienda animo et cogitatione occupati, ideoque hortos, et vineas, et ficeta, et oliveta conquirebant, tetigit et hæc Deus, per quæ non mediocri dolore affecti, ad sanitatem mentis redire possent, et pro notis salutaria eligere, pœnas illis accumulans, et undique percussi salvarentur. Quia tamen et hoc parum erat, additum est majus. Quando enim, inquit, meam contemnentem manum, tantum non Deum omnipotentem imbecillitatis arguentes, ad Ægyptios abiistis, equorumque carnes pro sollicitudine erga vos mea elegistis, et Ægyptium hominem mihi prætulistis, tunc sane, tunc Babyloniorum rhomphæa bellicosissimum genus consumptum est, totus vester equitatus captivus est factus, debilitante Deo etiam qui ad gloriam grassari noverant, et victoriis e pugna reportandis assueverant. Intelliges autem et aliter illud, «Misi ad vos mortem in via Ægypti.» Josia regnante super Judam, duxit contra Babylonem Pharaonem Nechao Ægyptiorum tyrannus ²². Quia vero per Judæam transire oportebat, ratus Josias, iter Babylonem versus tantummodo prætextum esse, et contra se arma sumpsisse Ægyptium, temere cum exercitu occurrit, et Israel oppetiit. **294**

κῶν, καὶ ὕδατος σπάνιν, ἐπεὶ μὴ ἔχουσι τὸν τρέφοντα λόγον, ἐ τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβηθέντα, καὶ ζῶν διδόντα τῷ κόσμῳ, ἐ τὸν κατάρδοντα ψυχὰς τῆ τοῦ Πνεύματος χάριτι, τὴν ζῶσαν πηγὴν, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Ἰδὸν, τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν παράκλησιν. Ὡς γὰρ ὁ προφήτης φησὶν Ἠσαίας, «Ἐνετείλατο ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτὸν ὑετόν.»

Ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν πυρώσει, καὶ ἰκτέρω. Ἐπληθύνσατε κήπους ὑμῶν, καὶ ἀμπελώνας ὑμῶν, καὶ συκῶνας ὑμῶν, καὶ ἐλαιῶνας ὑμῶν. Τούτους κατέφαγεν ἡ κάμμη. Καὶ οὐδ' οὕτως ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Ἐξάπεστεῖλα εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰγύπτου, ἀπέκτεινα ἐν ῥομφαίῳ τοὺς νεανίσκους ὑμῶν μετὰ ἀιχμαλωσίας Ἰσραὴλ ὑμῶν, καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς παρεμβολὰς ὑμῶν ἐν τῇ ὁρῇ ὑμῶν, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος.

ΑΗ'. Τοῖς ἀναλήθως ἔχουσι περὶ τὰ ἐξ ὁρῆς συμβαίνοντα, καὶ πολὺ λαν ὑπτιουμένοις, ἀναπίπτουσι δὲ καὶ οὕτω πρὸς τὸ ῥάθυμον ἔτι, ὡς τὸ χρῆναι μετανοεῖν οὐδὲ εἰς νοῦν ἔχειν ἀξιοῦν, ἀρέσειεν ἂν οὐδεὶς τοῦ πλήττεσθαι τρόπος, πλείους δὲ μάλλον, καὶ ἀλλήλων χεῖρους πρὸς τὸ ἔτι μειζρόνως καταλυποῦν ἔχοντες τὴν ἐπίδοσιν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ μικρὸν ἦν τάχα πρὸς ἐπανόρθωσιν, τὸ ἐνδείαις ἄρτου πορεύεσθαι, καὶ πότων, ἐπενήνεχται τὸ παθεῖν καὶ τὸ ἔτι τούτου φορτικώτερον, ἢ αὐτῶν ἀσθένεια τῶν σωματίων, ὡς ἐν πυρετῷ καὶ ἰκτέρω συμβαίνουσα. Τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ἰερemieῖος πάλιν ἐδήρθησεν. Ἔφη γὰρ, ὅτι «Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον ἀσθένειαν, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν αὐτῇ πατέρες, καὶ υἱοί, ἅμα γέλιτων, καὶ ὁ πλησίον αὐτοῦ ἀπολείται.» Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν καὶ αἰσχρῶν λημμάτων ἠτιώμενοι, καὶ πολὺ βλέποντες εἰς φιλοκαρδίας, ταύτη τε πληθύνοντες κήπους, καὶ ἀμπελώνας, συκῶνας τε καὶ ἐλαιῶνας, ἤφατο καὶ τῶνδ' Θεός, δι' ὧν ἦν οὐ μετρίως κατηληγηκότας εἰς νοῦν ἐπανήκειν τὸν σῶφρονα, καὶ ἀνθελέσθαι τοῦ χειρόνος τὸ συμφέρον, ἐπισωρεύων αὐτοῖς ἵνα πανταχόθεν πληττόμενοι σώζονται. Μικροῦ δὲ ἔντος καὶ τούτου, προσεπενήνεχται καὶ τὸ μείζον. Ὅτε γὰρ, φησὶ, τὴν ἐμὴν ἀτιμάζοντες χεῖρα, μονονουχὶ Θεοῦ τοῦ πάντα ἰσχύοντος τὸ ἀναλκι καθορίζοντες, τὴν ὁδὸν πεποιήσατε τὴν πρὸς Αἰγυπτίους, Ἰσραὴλ σάρκας τῆς παρ' ἐμοῦ φροντίδος ἀνηρημέναι, καὶ Αἰγύπτιον ἀνθρώπον προτετιμηκότας, τότε δὴ τότε δεδαπάνηται, φησὶν, ὑπὸ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ῥομφαλας τὸ μαχιμώτατον γένος. Καὶ ἅπας ὑμῶν ἰσχύος αἰχμάλωτος ἦν, ἀπονευρούντος Θεοῦ, καὶ τοὺς εἰδόμενος εὐδοκίμειν, καὶ οὐκ ἀμελέτητον ἔχοντας τὸ νικᾶν ἐν μάχαις. Συνήσεις δὲ καὶ ἑτέρως τὸ, «Ἀπέστεῖλα εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰγύπτου.» Ἰωσίου βασιλεύοντος ἐπὶ τὸν Ἰουδαίαν, κατεστράτευσεν τῆς Βαβυλωνίας Φαραὼ Νεχαὺ, τῆς Αἰγυπτίων ὁ τύραννος. Ὡς δὲ ἦν ἀνάγκη διὰ τῆς Ἰουδαίων αὐτὴν παρέρχεσθαι γῆς, οἰηθεὶς ὁ Ἰωσίας σκῆψιν μὲν εἶναι τὴν ἐπὶ Βαβυλωνίας ὁδὸν, ὡπλισθαι δὲ κατ' αὐτοῦ τὸν Αἰγύπτιον, ἀνταξά-

¹⁹ Joan. vi, 33. ²⁰ Isa. v, 6. ²¹ Jer. vi, 21. ²² IV Reg. xliii, passim.

γει παραλόγως. Ἐκεῖ πέπτωκεν ὁ Ἰσραήλ. Οὐκοῦν
 « Ἐξάπέστειλα, φησὶν, εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰ-
 γύπτου, » τούτέστιν, ἐν παρόδῳ τῶν Αἰγυπτίων,
 « τότε καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς παρεμβολὰς ὑμῶν, »
 ἀντὶ τοῦ, ἐκ βάρθρων ἀνέσκαψα τὰς τετειχισμένας
 ὑμῶν, καὶ εὐπυργιστάτας πόλεις. Ἐφη δὲ τοῦτο καὶ
 ἐν ἀρχῇ, « Καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους,
 καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχισμένας, καὶ ἐξ-
 αποστειλῶ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτῶν, καὶ καταφάγε-
 ται θεμέλια αὐτῶν. » Οὐκοῦν ἐξ αὐτῶν, φησὶ, κατ-
 ἔσεισα βάρθρων τὰς ὀχυρωτάτας ὑμῶν πόλεις, « Καὶ
 οὐδ' οὕτως ἐπιστρέψατε, λέγει Κύριος. »

*Κατέστρεψα ὑμᾶς καθὼς κατέστρεψεν Κύριος
 Σόδομα καὶ Γόμορρα, καὶ ἐγένεσθε ὡς θαλὸς ἐξ-
 εσπασμένος ἀπὸ καύσεως, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπ-
 εστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος.*

ΑΘ'. Οὐδεμίαν, φησὶν, ἐν ὑμῖν τὴν ἐπανόρθωσιν
 βλέπων, προστέθεικα ταῖς ὀργαῖς καὶ τὰ ἐτι τούτων
 ἀπηνέστερα, καὶ θερμότεραν πεποιοῦμαι τὴν καθ'
 ὑμῶν ἀγανάκτησιν. Κατέστρεψα γὰρ ὡς Σόδομα καὶ
 Γόμορρα, καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε. Ἔοικε δὲ τὴν τελευ-
 ταίαν ἐν τούτοις ἡμῖν πόρθησιν ὑποδηλοῦν, τὴν ἐν
 καιροῖς Ἰερεμίου διὰ χειρὸς Ἰακωβουχοδόνορος γεγε-
 νημένην, ὅς πᾶσαν εἶλε τὴν Ἰουδαίαν, ἐνέπηρσε δὲ
 καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὰς περιοίκους αὐτῇ
 πόλεις τε καὶ κώμας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεὸν κατα-
 σπάσας ναὸν, δορικτήτους ἔχων τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ
 περιλειμμένους, ὄχκοι πάλιν λαμπρῶς, καὶ νενικη-
 κῶς τοῖς ἄλοῦσιν ὁμοῦ καὶ ἀνεκομιζέτο, οἱ καὶ μόλις
 ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐτῶν ἐπ' αὐτοῖς πλη-
 ρωθέντων τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα. Κύριος γάρ, ὡς
 ἔφη, τὴν Βαβυλῶνα ἐλὼν, τῆς αἰχμαλωσίας ἀνῆκε
 τοὺς περιλειφθέντας, καὶ σεσωσμένους ἐξ Ἰσραήλ.
 Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐγένεσθε ὡς θαλὸς ἡμίφλεκτον,
 καὶ ἐν ὀλίγοις ἐτι λειψάνους σώζομενον. Θεοῦ τοιγαροῦν
 παιδεύοντος τὸ ὑποπιπτοῦσθαι μικρὸν, παραίτιον
 δὲ καὶ τῶν ἐτι δυσασθετέρων ἔσται κακῶν τοῖς τὴν
 αἰσθησὶν ἀποσειομένοις, ἀπὸ γε τοῦ δεῖν ἀκαταλή-
 κτως ἵνα πρὸς τὸ δρᾶν ἐλθέσθαι, καὶ φρονεῖν ἢ μὴ
 θέμις. Ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ τὰς τῶν σωματῶν ἀνα-
 κήτοντες νόσους, καὶ τοῦ θεραπεύειν δύνασθαι τὴν
 κείραν ἐξησχηκότες, τὰ τῶν τραυμάτων δυσαισθητό-
 τερα θερμοῖς καὶ δριμέσι φαρμάκοις ἀποκαθαίρουσι,
 καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀκαθαρσίας τὸ πάχος ἀπολε-
 πτόντες, τοῖς ἐκ τέχνης ἐπικουρήμασι παραχωρεῖν
 ἀναπειθουσιν, οὕτω καὶ ὁ πάντα γινώσκων θεὸς τοὺς
 ἀναλήκτως ἔχοντας περὶ τὰ μικρὰ, ταῖς ἐτι χαλεπω-
 τέραις καταφορτίζει πληγαῖς, ὧν εἴπερ τις σοφός
 ἔστι, καὶ ἀγγίλους, παραιτοῦτο ἂν εἰκότως πρὸς παλ-
 ρα τὴν ἔφοδον.

Διὰ τοῦτο οὕτως ποιήσω σοι, Ἰσραήλ.

Μ'. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, τόδε τι πεπονηκός,
 κάκεινο προσθέντος, καὶ μονονουχὶ πᾶν εἶδος ἐπάγον-
 τος αἰχίας καὶ πόνων, ἀλλ' ἀναλήκτως ἔχοντας τε-
 θέαμαί τε καὶ ἐξ αὐτῆς ἐμάνθανον πείρας, ταύτητοι
 « Καὶ οὕτως ποιήσω σοι. » Πῶς δὲ οὕτως; οὐ γὰρ
 ἠρκέσθη τοῖς πρώτοις. Προσεπήγαγε δὲ καὶ τὴν ἐν

A Itaque « Immisi, inquit, in vos mortem in via
 Ægypti, » hoc est, in transitu, seu transeuntibus
 Ægyptiis. « Et adduxi in igne castra vestra, » id
 est in castris et turribus munitas, ac bene instru-
 ctas urbes vestras everti. Quod etiam in principio
 dixit: « Et abiit Ephraim ad Assyrios, et Judas
 multiplicavit urbes munitas. Et mittam ignem in
 urbes ejus, et devorabit fundamenta eorum. » Ex
 ipsis igitur fundamentis munitissimas urbes vestras
 dirui, inquit, « Et ne sic quidem reversi estis ad
 me, dicit Dominus 22. »

VERS. 11. *Subverti vos, sicut subvertit Dominus
 Sodomam et Gomorrhham, et facti estis sicut torris
 raptus ab incendio; nec sic quidem rediistis ad me,
 dicit Dominus.*

XXXIX. Cum nullam in vobis emendationem cer-
 nerem, inquit, iratus vehementius, his atrociora
 adjeci, Indignationemque meam adversum vos exa-
 cui. Subverti namque vos haud secus quam Sodo-
 mam et Gomorrhham, et non estis reversi. Quibus
 verbis postremam vastationem innuere videtur,
 quæ temporibus Jeremiæ per manum Nabuchodo-
 nosor contigit, qui totam Judæam subjungavit, et
 Hierosolymam ipsam, una cum finitimis ejus urbi-
 bus ac vicis exussit 24, destructoque divino tem-
 plo, una cum captivorum reliquiis, gloriose victor
 domum rediit, quæ vix tandem decursis annorum
 septuaginta spatiis in Judæam redierunt. Cyrus
 enim, ut dixi, Babilone expugnata, superstites, et
 restantes, ex captivitate solvit 25. Idcirco, inquit,
 facti estis tanquam torris exiguus, semustus, et
 adhuc in paucis reliquiis conservatus 26. Proinde
 Deo puniente, supinum ac negligentem esse, per-
 niciosum, et amoliri sensum, citraque cessationem
 ab officio ad arbitrium nefaria faciendi cogitandi-
 que discedere, intolerabiliorum adhuc malorum
 causa est. Quo enim pacto, morbos corporum de-
 pellentes, et in medicandi peritia exercitati, vul-
 nera ad curationem difficiliora calidis et acribus
 medicamentis abstergunt, et immunditiæ quæ in
 illis est crassitudinem extenuantes, artificiosius cu-
 rationibus cedere cogunt; ita quoque omnia co-
 gnoscens Deus, 295 ex parvis dolorem non sen-
 tientes, adhuc acerbioribus plagis onerat, quorum
 experientiam homo sapiens et solers merito de-
 preceatur.

ἔστι, καὶ ἀγγίλους, παραιτοῦτο ἂν εἰκότως πρὸς παλ-
 ρα τὴν ἔφοδον.

Propterea sic faciam tibi, Israel.

XL. Postquam, inquit, hoc feci, et illud addidi, et
 tantum non omne genus plagarum dolorumque in-
 tuli, et nihilominus nullo dolore commoveri eos
 vidi, expertusque didici, idcirco « Et sic faciam
 tibi. » Quomodo autem sic? Non enim contentus
 fuit primis, sed æqualem Sodomitarum calamitati

22 Osce VIII, 14. 23 Jer. xxxix, 8. 24 Il Paral: xxxvi, 22; 25 I Esdr. I, passim.

catastrophen adjecit. Postrema enim, ut dixi, talis A plaga ab irato Deo illis inflictæ est.

Verumtamen, quia sic faciam tibi, præparare ad invocandum Deum tuum, Israel.

XLI. At enim, si vis, inquit, causam nosse cur ita faciam tibi, audies utique, dum ferimini tantum non clamante et dicente, qui vos ferit, « Præparare ad invocandum Deum tuum, Israel, » id est, impiger et alacer esto, ut non alienum et falsum deum invoces, sed Deum Israel, hoc est, quem usu ipso cognovisti, qui natura et veritate, et non quorumdam excellenti artificio inventus est, sicut videlicet quæ ex lignis et lapidibus fabricantur.

VERS. 13. *Idcirco ecce ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians in homines Christum suum, faciens mane et nebulam, et ascendens super excelsa terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi.*

XLII. Excellentis oppositione, quod deterius habetur facile noscitur. Ut igitur idolorum imbecillitas appareat apud eos, qui præ magna stultitia deos esse et adorandos opinabantur, utiliter nobis seipsum universorum Domini manifestans, Conditorum et universorum fabricatorem, et potestatem in nos tenentem, et ut rerum humanarum gubernatorem, omni altitudine et omni excellentia superiorem, et omnis creaturæ administratorem introducit. Dei quippe natura supergreditur universa, nec altitudine secundum locum, sed gloriæ exsuperantia, et incomparabili virtute omnem modum mensuramque cujuscumque quod ortum est excedit. « Invoca igitur Deum tuum, Israel, » inquit, potestatem omnipotentem et præstantiam **296** summam agnoscens. Ego enim sum, et non alius « firmans tonitruum, » hoc est, nubibus operiens cælum, et demittens pluvias; « et creans spiritum, » hoc est, etiam ventorum conditor. Annuntians vero in homines Christum suum, perinde est ac si dicat: Per me reges regnant, et tyranni per me orbi terrarum imperitant²⁷. Christum enim in his non Emmanuelem, sed unctum potius in regnum, seu ad regnandum nominat. Similiter spiritum, non divinum et sanctum (tametsi quidam ita insaniunt, qui recta pervertere conati sunt), sed hunc aerium mundanumque, de quo ipse Salvator ait: « Spiritus ubi vult spirat²⁸. » Ego igitur, inquit, qui nubes colligo, et firmo tonitruum, « et produco ventos de thesauris eorum²⁹ » qui manifesto quem velim regio solio ornari et illustrari. « Ergo Rex regum, et Dominus dominantium³⁰, » natura Deus, « qui facit mane, » hoc est, diem aut lucem, ipse est qui « facit nebulam, » hoc est, tenebras, aut noctem, Ipse « qui ascendit super excelsa terræ, » omni excelso et eminenti præstantior et eminentior, no-

ισω Σωδόμοις καταστροφῆν. Τελευταία γάρ, ὡς ἔφην, αὐτοῖς ἡ τοιάδε πληγὴ διὰ τῆς θείας ὀργῆς ἐπενήνεται.

Πλὴν, δεῖ οὕτως ποιήσω σοι, ἐτοιμάζου ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ.

ΜΑ'. Ἄλλ' εἰ δὴ βούλοιο, φησί, μαθεῖν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὕτως ποιήσω σοι, πύσις δὴ πάντως, μονονουχὶ πληττομένου ὑμῶν βωῶντός τε καὶ λέγοντος· « Ἐτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ. » Τὸ, Ἐτοιμάζου, ἀντὶ τοῦ, Σπούδαζε, ἄκονός τε καὶ πρόθυμος ἔσο τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν μὴ ἄλλοτριον, καὶ ψευδώνυμον, ἀλλὰ τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ, τούτέστιν, ὃν δι' αὐτῆς ἔγνωσ τῆς πείρας, ὡς ἔστι φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ, καὶ οὐ διὰ τῆς τινων εὐτεχνίας ἐξευρημένος, καθάπερ ἀμέλει τὰ ἐκ ξύλων καὶ λίθων πεποιημένα.

Διότι ἰδοὺ ἐγὼ, στερεῶν βροντῆν, καὶ κτίζω πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλω εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ποιῶν ὄρθρον, καὶ ὀμίχλην, καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεὸς παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ.

ΜΒ'. Τῆ τοῦ προύχοντος ἀντιπαράθεσι, τὸ ἐν ὑπολήψει τῇ χειρὶν ῥαδίως ἐλέγχεται. Ἵνα τοίνυν τῶν εἰδώλων τὸ ἀδρανὲς ἐκφαίνεται παρὰ γε τοῖς οἰηθεῖσιν ἐκ πολλῆς ἀγαν ἀβελτηρίας, ὡς θεοὶ τε εἶεν, καὶ προσκυνεῖσθαι πρέποντες, χρησίμως ἡμῖν αὐτὸν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐμφανῆ καθιστὰς, ποιητὴν εἰσφέρει, καὶ τὸν ὄλων δημιουργὸν, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνημέρον τὴν ἐξουσίαν, καὶ οἶονεῖ πως τῶν ἀνθρωπίνων οἰακοστρόφον, ἐπέκεινά τε ὄντα παντὸς ὑψώματος, καὶ ἀπάσης ὑπεροχῆς, καὶ ταμίαν ὡσπερ τινὰ τῆς ὄλης κτίσεως. Θεοῦ γὰρ φύσις τὸ πάντων ἐπέκεινα, καὶ οὐ τοπικοῖς ὑψώμασιν, ἀλλὰ ταῖς τῆς εὐκλείας ὑπεροχαῖς, καὶ ἀσυγκρίτῳ δυνάμει παντὸς γεννητοῦ μέτρον ὑπερκειμενον. « Ἐπικαλοῦ τοιγαροῦν τὸν Θεόν σου, φησὶν, Ἰσραὴλ, » ἐπιγινώσκων ἐξουσίας τὸ παναλκῆς, καὶ τὴν ὑπερβολὴν. Ἐγὼ γὰρ εἰμι, καὶ οὐχ ἕτερος, ὀστερεῶν βροντῆν, τούτέστιν, συνεφελαῖς καλύπτων τὸν οὐρανὸν, καὶ καθιελὶς ὑετοῦς, « Καὶ κτίζω πνεῦμα, » τούτέστι πάλιν, ἀνέμων ποιητῆς. Ἀπαγγέλλων δὲ καὶ εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ τύραννοι δι' ἐμοῦ κρατοῦσι γῆς. Χριστὸν γὰρ ἐν τούτοις, οὐ τὸν Ἐμμανουήλ, τὸν χειρισμένον δὲ μάλλον εἰς βασιλείαν φησὶ. Πνεῦμά τε ὁμοίως, οὐχὶ τὸ θεῖον τε καὶ ἅγιον (κἂν εἰ μαίνοντο τινες τῶν τὰ ὀρθὰ διαστρέφειν μεμελετηκότων), ἀλλὰ τοῦτ' ἐν-αερίον τε καὶ ἐγκόσμιον, περὶ οὗ φησι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτῆρ· « Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. » Ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, ὁ νεφέλας συλλέγων, καὶ στερεῶν βροντῆν, « καὶ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν, » ὁ φανερόν καθιστὰς ὃν ἂν ἐθέλοισι τοῖς τῆς βασιλείας ἐναδρύνασθαι θώκοις. « Οὐκοῦν Βασιλεὺς τῶν βασιλευσάντων, καὶ Κύριος τῶν κυρουσάντων, » ὁ φύσει Θεός, αὐτὸς ὁ ποιῶν ὄρθρον, τούτέστιν, ἡμέραν, ἦτοι φῶς, αὐτὸς ὁ ποιῶν ὀμίχλην, τούτέστι, σκότος, ἡ νύκτα· αὐτὸς ὁ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς, » ὁ

²⁷ Prov. viii, 15, 16. ²⁸ Joan. iii, 8. ²⁹ Psal. cxxxiv, 7. ³⁰ I Tim. vi, 15.

παντός ἐπηρμένου καὶ ὑψηλοῦ κρείττων τε καὶ Ἀ
 ὑπερκείμενος, ὄνομά τε πρέπον καὶ πολὺ λίαν εἰκόδς
 τῆ ἑαυτοῦ δόξῃ φορῶν, τὸ «Κύριος παντοκράτωρ.»
 Θεὰ δὴ οὖν, ὅσην ἐφ' ἡμᾶς ποιεῖται ἡμερότητα καὶ
 φιλανθρωπίαν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Ἐπαρτήτας γὰρ τὴν
 ἀπειλήν, καὶ τὰ μὲν ὡς ἤδη γέγονε, τὰ δὲ ὡς ἔσται
 προεξηκώς, καλεῖ πρὸς ἐπίγνωσιν, καὶ μυσταγωγεῖ
 τὸν ἐκκεκλικότα, καὶ ἀνακομίζει πρὸς σύνεσιν τὸν ἐξ
 ἀμαθίας ὠλιγόηκότα· καὶ τοῖς οὐκ εἰδῶσι τὸν φύσει
 τε καὶ ἀληθῶ· δεσπότην, ἀπὸ τε τοῦ πάντα δύνασθαι
 κατορθοῦν, καὶ κατάρχειν τῶν ὄλων, ἑαυτὸν καθίστη-
 σιν ἐναργῆ. Τοῦτο δὲ ἦν πόνος καὶ μάστιγι σωφρονί-
 ζοντος, καὶ μονονουχὶ καὶ ἀνεθελήτως αὐτοῦς κατα-
 παλοῦτος εἰς ἐπιστροφήν, καὶ τὰ δι' ὧν εἰκόδς ἀναμα-
 θεῖν δύνασθαι τὰ ἀμείνω φρονεῖν, χρησίμως ἐπάγον-
 τος.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ἀκούσατε τὸν λόγον Κυρίου, ὃν ἐγὼ λαμβάνω
 ἐφ' ὑμᾶς θρηῖνον. Οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ
 ἔτι οὐ μὴ προστεθῆ ἀναστήσῃ. Παρθένος Ἰσραὴλ
 ἐσφάλη ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν
 αὐτήν.

ΜΓ'. Οἱ μακάριοι προφήται τὰ κατὰ τινων ἐσό-
 μενα προαναμανθάνοντες, εἶτα δευμάτων ἐντεῦθεν
 ἀναπιπλάμενοι καὶ ὑπεραλγούντες ὡς ἀδελφῶν,
 θερμότερας ἔσθ' ὅτε ποιοῦνται τὰς ἐπιπλήξεις, μονον-
 ουχὶ δάκνοντες ἐξ ἀγάπης, καὶ διανιστῶντες εἰς νῆ-
 ψιν τῆ προαγορεύσει τῶν ὅσον οὕτω συμβησομένων.
 Τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ προφήτης ἐπιτελεῖ, λέγων μὲν
 ὡς ἐξ ἰδίου προσώπου, πλὴν οὐχὶ τὰ ἀπὸ γνώμης
 ἰδίας, ἀλλ' ὡς ἐκ θεῶν χρησιμοφημάτων. Ταῦτητοί
 φησιν· «Ἀκούσατε τὸν λόγον Κυρίου τοῦτου, ὃν ἐγὼ
 λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρηῖνον.» Ἀελάληχε μὲν γὰρ ἐν
 ἐμοί, φησιν, ὁ τῶν ὄλων Θεός, συντέθειται δὲ μοι
 θρηῖνος εἰς ὑμᾶς τοὺς ἀποφοιτῶντας αὐτοῦ. Καὶ τί δὴ
 ἄρα τὸ γοερὸν ἐστὶ μέλος; τί τὸ θρηῖνον; καὶ ἐφ'
 ὅτω περ ἂν γένοιτο παρ' ἐμοῦ τὸ δάκρυν; Δεινὴ καὶ
 ἀνουθέτητος συμφορὰ. Οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσε. Συνει-
 στήκει μὲν γὰρ, τιμωμένους καὶ ἀγαπωμένους Θεοῦ·
 καταπέπτωκε δὲ νυνί, ταῖς τῶν πλανωμένων ἀπονολαῖς
 παρωτρυμένους. Εἶτα τίς ὁ ἐγερωῶν τὸν τοῖς θεοῖς
 νεύμασι καταπίπτοντα; «Ἐσφάλη γὰρ ἡ παρθενία,»
 τούτεστι, πεπόρνευκε. Ποία δὲ αὐτῆ; πάντως που
 πάλιν ὁ Ἰσραὴλ, ἤγουν ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ,
 πρὸς ἣν εἴρηται παρὰ Θεοῦ· «Οὐκ ὡς οἶκόν με ἐκά-
 λεσας, καὶ πατέρα, καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου;»
 Οὐκοῦν ἡ τῆς παρθενίας ἀρχηγὸν λαχοῦσα Θεὸν,
 ἐσφάλη ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς, τούτεστι, πεπόρνευκε, καὶ
 ἀπροφάσιστον ἔχει τὴν ἁμαρτίαν. Πεπόρνευκε μὲν
 γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ ποτέ. Ἄλλ' ἦν ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ
 τοῖς τῶν κρατουμένων ὑπέστρωτο νόμοις τάχα που
 καὶ ἀβουλήτως εἰς τὰ ἐκείνων ἔθη κατεβιάζετο, τῆς
 προγονικῆς εὐσεβείας ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐξωθουμένη.
 Νυνὶ δὲ κατωθούντος οὐδενός (ἔστι γὰρ ἐπὶ γῆς ἰδίας,
 ἔνθα νόμος ὁ παιδαγωγός, ἀποκομίζων αὐτὴν εἰς ἐπί-
 γνωσιν τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθοῦς ὄντος Θεοῦ, ἀνειμέ-

men decens et gloriae suae in primis consentaneum
 gerens, nempe, « Dominus omnipotens. » Vide igitur
 quantum erga nos mansuetudinem benignitatemque
 declaraverit universorum Deus. Intentatis enim
 minis, commemoratisque malis partim praeteritis,
 partim eventuris, ad agnitionem sui invitatur,
 et eum qui declinavit, mysterium docet, atque
 ex imperitia lapsam ad intelligentiam reducit; et
 ignorantibus natura ac vere Dominum, ex eo quod
 omnia bene facere possit, imperetque omnibus, se
 manifestum reddit. Hoc est in dolore et flagello ad sanita-
 tem revocare, et quasi invitum ipsos ferire ad
 reversionem, et per quae consentaneum est posse de-
 nuo meliora sapere, utiliter inducere.

B

CAP. V.

VERS. 1, 2. Audite verbum Domini, quod ego
 assumo super vos planctum. Domus Israel cecidit,
 non amplius adjiciat resurgere. Virgo Israel pro-
 jecta est in terram suam, non est qui suscitet
 eam.

XLIII. Beati prophetæ quibusdam eventura praed-
 dicentes, inde pleni 297 terroribus, fratrumque
 vicem nimio dolentes, acriore aliquando ob-
 jurgatione utuntur, propemodum mordentes ex
 charitate, et vigilantiam cautionemque praedictione
 mox futurorum exsuscitantes. Tale quiddam et nunc
 propheta facit; ceu ex persona sua loquens ille
 quidem, verumtamen non ex mente sua, sed velut
 a Deo assumptus sic ait: « Audite verbum Domini
 hoc, quod ego assumo super vos planctum. » Lo-
 cutus est enim in me, inquit, universorum Domi-
 nus, et composui lamentationem super vos, qui ab
 eo discissistis. Quodnam igitur hoc lugubre cantum?
 Quae ista lamentatio? et quid tandem dessebo?
 Horribilis et inemendabilis calamitas. Domus Israel
 cecidit. Consistebat cum honoraret et amaret
 Deum. Nunc eodem errantium vesania irritato con-
 cidit. Jam quis divino nutu prostratum eriget?
 « Projecta est enim virginitas. » Hoc est, fornicata
 est. Quenam ista? omnino Israel quoque, sive
 Judaeorum Synagoga, cui dictum est a Deo: « Nonne
 ut dominum me vocasti, et patrem et duce[m] virgi-
 nitatis tuae? » Quae igitur Deum virginitatis suae
 duce[m] sortita est, in terram suam projecta est,
 hoc est, fornicata est, et peccatum habet inexcusa-
 bile. Fornicata est enim olim in Aegypto. Sed
 tum non erat in terra sua, et quos dominos patie-
 batur, eorum legibus subternebatur, ac nolens forsitan
 atque invitata ad eorum mores adigebatur,
 majorum suorum pietatem ac religionem coacta
 deserere. Nunc nemo cogit. Est enim in regione
 propria, ubi lex paedagogus, reducens eam ad agni-
 tionem ejus, qui est natura et vere Deus, soluta
 ac libera, et inculpabilis prorsus ad quodvis pra-

¹¹ Jer III, 4.

clarissimum opus via. Qua igitur defensione utetur? Fornicata est enim, non compulsa ab aliquo, sed quod sequitur, sponte ac voluntate. Idcirco projectam non est qui erigat. Dicatur et a nobis peropportune Deo omnia valenti: « Terribilis es, et quis resistet tibi ab ira tua ²² ? »

Cecidit et aliter populus Judæorum, per injurias et contumelias in Christum actus in dedecus. Et jacet nunc nomine succurrente. Expectat autem suam miserantis gratiam, Christi, inquam; nam et ipse quoque ad agnitionem per fidem extremis sæculi temporibus vocabitur.

298 VERS. 3. *Quia hæc dicit Dominus Deus: Urbs, ex qua egrediebantur mille, relinquentur centum. Et ex qua egrediebantur centum, relinquentur decem domui Israel.*

XLIV. Perspicue admodum declarat his verbis, quoniam modo cadet. Vacuæ siquidem viris manebunt urbes, bello cives consumente, et eo miseriarum redigente, ut ipsis vix decima pars relinquatur. Postquam enim Deum irritantes impuris dæmonibus ad triduum illud decimas obtulerunt, et ipsi vix decimam partem remanserunt, pari prope modum mensura Deo peccatum compensante, et impietatibus illorum pœnam respondentem remittente. Horribile est igitur in furore corripi ²³. Idcirco et suppliciter Deum propheta orabat his verbis: « Corripe nos, Domine: verumtamen in iudicio, non in furore tuo, ne ad paucos redigas nos ²⁴. »

VERS. 4-6. *Quia hæc dicit Dominus super domum Israel: Quærite me, et vivetis: et non quærat is Bethel, et in Gulgala non ingrediamini, et in puteum juramenti non transeitis, quia Gulgala captivata captivabitur, et Bethel non existens. Quærite Dominum, et vivite, ut non reluceat ut ignis domus Joseph, et devoret eam, et non erit exstinguens domui Israel.*

XLV. Rursum peccatis quantumvis grandibus et minime ferendis alligatos in desperationem labi non sinit. Proponit autem et prætexit divina promissia, atque ita eos velut piscator sagena ad pœnitentiam concludit. Necessario autem ipsam et nunc scelera cis remissurum, et pœnis pœnarumque terroribus liberaturum pollicentem introducit. « Natura enim benignus est Opifex, patiens et multum misericors, et præstabilis super malitiis ²⁵, » sicut scriptum exstat. Et ut est apud Ezechielem: « Non vult mortem peccatoris, ut convertatur a via sua mala, et vivat ²⁶. » Quamobrem, si magnificatis vivere, et res vobis amplectenda videtur, desinite seduci, et a tam longa perplexitate absistentes, exquirite me, inquit: hoc est, mihi servite, qui sum natura Deus,

Α νη δὲ καὶ ἐλευθέρᾳ καὶ ἀνεπιπληκτῶς παντελῶς ἢ εἰς πᾶν ὅτιόν τῶν ἀρίστων ἔδδς, τίς οὖν αὐτῆ τῆς ἀπολογίας ἐκπορισθεῖη τρόπος;) Πεπόρνευκε γὰρ οὐ βεβιασμένη ποθὲν, ἀλλ' ἐκούσα λοιπόν. Ταύτητοι κτερεβραχμῆνην οὐκ ἔστιν ὁ ἑγερωῶν. Εἰρήσθω δὴ οὖν εἰ μάλα καὶ πρὸς γε ἡμῶν αὐτῶν τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ· « Σὺ φοβερός εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεται σοὶ ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου; »

Πέπτωκε δὲ καὶ ἐτέρως ἡ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας καταβιαζομένη πρὸς ἔλεγχον· καὶ κείται λοιπόν, ἐπαμύνοντος οὐδενός, περιμένουσα δὲ μόνην τὴν τοῦ κατοικτεῖροντος χάριν, φημι δὴ Χριστοῦ. Κληθήσεται γὰρ καὶ αὐτὴ πρὸς ἐπίγρωσιν διὰ πίστεως ἐν ἰσχύοις τοῦ αἰῶνος καιροῦς.

Β Διότι τάδε λέγει Κύριος· Ἡ πόλις, ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο χίλιοι, ὑπολειφθήσονται ἑκατόν· καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκατόν, ὑπολειφθήσονται δέκα τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ.

ΜΔ'. Διατρανοὶ δὴ λίαν ἐν τούτοις τὸ, τίνα πασεῖται τρόπον. Κένανδροι γὰρ, φησὶν, ἀπομενοῦσιν αἱ πόλεις, δαπανῶντος τοῦ πολέμου τοὺς ἐν αὐταῖς, καὶ ἀολιότητος εἰς τούτο μετακομίζοντος, ὡς μόλις αὐταῖς τὴν δεκάτην ἀπομείναι μοῖραν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ παροτρύναντες ἀνενηνόχασιν τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα, καὶ αὐτοὶ μόλις ὡς ἐν μοῖρᾳ δεκατέρᾳ περιλειφθήσονται, μονονοχὶ ταλαντεύοντος Θεοῦ τὸ πλημμέλημα, καὶ ταῖς δυσσεβείαις αὐτῶν ἀντεπάγοντος τὴν ἰσόβροτον δίκην. Φοβερὸν οὖν ἔρα τὸ ἐν θυμῷ παιδεῦσθαι.

Γ Ταύτητοι καὶ ἐλιπάρει Θεὸν ὁ προφήτης, λέγων· « Παῖδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλίγου; ἡμᾶς ποιήσης. »

Διότι τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ· Ἐκζητήσατε ἐμὲ, καὶ ζήσατε· καὶ μὴ ἐκζητεῖτε Βαιθὴλ, καὶ εἰς Γάλγυλα μὴ εἰσπορεύεσθε, καὶ ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ Ὀρκου μὴ διαβαίνετε· διότι Γάλγυλα αἰχμαλωτευσομένη αἰχμαλωτισθήσεται, καὶ Βαιθὴλ οὐκ ὑπάρχουσα. Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ζήσατε, ὅπως μὴ ἀναλάμψῃ ὡς πῦρ οἶκος Ἰωσήφ, καὶ καταφάγῃ αὐτόν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ.

ΜΕ'. Οὐκ εἶ πάνιν τοὺς ἡμαρτηκότας κατολισθεῖν εἰς ἀπόγνωσιν, καίτοι δειναῖς καὶ ἀφορήτοις πλημμελείαις ἐνεληγμ[υ]μένους. Πρῶτιστα δὲ τὰ παρὰ Θεοῦ, σαγηνεῦσιν εἰς μετάνωσιν. Εἰσκεκόμικέ τε καὶ νῦν ἀναγκαῖως αὐτὸν ἀνήσειν αὐτοῖς ὑπισχνούμενον ἐγκλήματα, ἀπαλλάξιν δὲ καὶ ποινῆς καὶ τῶν εἰς τούτο δευμάτων. « Φύσει γὰρ ἀγαθὸς ὁ Δημιουργὸς, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις, » καθὼς γέγραπται, καὶ ἡ φησὶν αὐτὸς διὰ Ἰεζεκιήλ· « Οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ ζῆν αὐτόν. » Εἴπερ οὖν περὶ πολλοῦ ποιείσθε τὸ ζῆν, καὶ ἀξιόληπτον ὑμῖν τὸ χρῆμα φαίνεται, καταλήγετε τῆς ἀπάτης· καὶ τῆς οὕτω μακρᾶς ἀθυμίας ἀποπηθήσαντες, ἐκζητήσατε

²² Psal. LXXV, 8. ²³ Psal. VI, 1. ²⁴ Jer. I, 24. ²⁵ Joel, II, 13. ²⁶ Ezech. XVIII, 22.

με, φησί, τουτέστιν, ἐμοὶ λατρεύετε τῷ φύσει Θεῷ, **A** τῷ ζῶοποιῷ, τῷ σώζειν ἰσχύοντι, καὶ παντὸς ἔξω τιθέντι κακοῦ τοὺς σεβόμενους αὐτόν. Δεῖν δὲ δὴ, φησί, προαπονίπτειν ἑαυτοὺς, τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἔξωθοῦντας τῆς ἀποστάσεως τὸν ῥύπον, καὶ προεκτίκειν εὐ μάλα τὴν ἐκ τοῦ πεπλανηθῆσαι κηλίδα, κολλᾶσθαι τε οὕτω Θεῷ. Τί δὲ δὴ καὶ ὄραν ἔδει μετανοεῖν ἐλομένους, διασαφεῖ λέγων· «Μὴ ἐκζητεῖτε Βαιθὴλ, καὶ εἰς Γάλγαλα μὴ εἰσπορεύεσθε, καὶ εἰς τὸ φρέαρ τοῦ Ὁρκου μὴ ἀναβαίνειτε.» Φρέαρ δὲ Ὁρκου τὰ Γέραρα φησι, πόλις δὲ αὐτῆ τοῦ Φιλιστειῆμ, ἥτοι τῶν Παλαιστινίων. Ἐπειδὴ γὰρ ὤμοσαν ἀλλήλοις Ἄδραάμ καὶ Ἀβιμελὲξ, καὶ συνθήκας εἰρήνης ἔθεντο ἐπὶ τοῦ φρέατος, μετωνόμασται λοιπὸν ἡ πόλις εἰς τὸ φρέαρ τοῦ Ὁρκου. Γάλγαλα δὴλοῦν, καὶ Βαιθὴλ, καὶ μέντοι καὶ Γέραρα πόλεις ἦσαν πολὺ πρὸς ἀσέ- **B** θειαν ἐκτετραμμέναι, καὶ πολυειδῆ τοῖς ἀπατωμένοις περιτιθεῖσαι τὴν πλάνην. Τούτων ἀναγκαίως ἀποφοιτῶν προσέταξεν, ἀναπλέξας τῷ λόγῳ καὶ ἀπειλήν, ἵνα πανταχόθεν συναυλῆ πρὸς τὸ συμφέρον. Οἰχῆσονται γὰρ, φησί, Βαιθὴλ τε καὶ αἱ λοιπαί. Καὶ ἡ μὲν αἰχμάλωτος· βαδιεῖται πρὸς ἐχθροῦς· ἡ δὲ οὕτω καταπρησθήσεται, ὥς δοκεῖν ἦδη πῶς μὴδὲ ὑπάρξει ποτέ. Οὐκοῦν ζητεῖσθω Θεός, ἵνα ζήσητε, φησί, πρὶν ἀναλάμψαι τὸν οἶκον Ἰωσήφ, καὶ καταφάγεται αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σῆσζων· τὸ μὲν οὖν ἀναλάμψαι τὸ ἐμπρησθῆναι φησι, οἶκον δὲ Ἰωσήφ ὀνομάζει τὸν Ἐφραῖμ, ἥτοι τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ· γεγόνασι γὰρ ἐξ Ἰωσήφ Ἐφραῖμ τε καὶ Μανασσῆς. Ὡσπερ οὖν ὅταν Ἰσραὴλ αὐτοὺς ὀνομάξῃ, νοοῦμεν ὡς ἐκ πατρὸς κε- **C** κλησθῆσαι τοὺς ἐξ αὐτοῦ· οὕτω κἂν λέγοι τυχὸν Ἰωσήφ, κατὰ τὸν Ἰσον συνησεις τρόπον. Καλὸν τοιγαροῦν ἡ μετάνοια, ἀποσοδοῦσα τὰς δίκας, καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς ἀνακόπτουσα, ἔξω τε τιθεῖσα τοὺς ἐπιτηδεύον- τας αὐτῇ, τῶν δεσποτικῶν κινήματων, καὶ ἀπάσης ἡμᾶς συμφορᾶς ἀπαλλάττουσα.

Ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρίμα, καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἔθηκεν. Ὁ ποιῶν καὶ πάντα μετασκευάζων, καὶ ἐκτρέπων εἰς τὸ πρῶτ σκιάν, καὶ ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτάζων, ὁ προσκυλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς. Κύριος ὁ Θεὸς παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ διαίρων συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχύρ, καὶ ταλαιπωρίαν ἐπὶ οὐχύρωμα ἐπάγων.

ΜΓ'. Μυσταγωγὸς ὁ λόγος, καὶ οἱ μάλιστα πρέ- πων τοῖς καλουμένοις εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἵναί σπουδάξουσιν. Πρόκειται γὰρ τῷ προφήτῃ διδάξαι τοὺς πλανωμένους, πρῶτον μὲν οἱ τῶν ὄλων τὸ κράτος ἀνήπται Θεός, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι πηδαλιουχεῖται τὰ σύμπαντα, καὶ νόμῳ δικαιοσύνης ἡ παμμακαρία τῶν ἀγγέλων ὑπενήκεται πληθὺς, καὶ οἱ πάντη τε καὶ πάντως τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς ἀκόλουθόν τε καὶ ἀναγκαῖον τοῖς τῆς παρ' αὐτοῦ δικαιοσύνης κατεξεύχαι νόμοις. Εἰ γὰρ τὸ ἀμεινον ἐν τούτοις καὶ δουλεύει Θεῷ, καὶ ὑπέστρωται μὲν φόβῳ τῶν ἐν ὕψει πνευματικῶν ἡ ἀγία πληθὺς, πῶς ἂν ἢ πόθεν τὸ ἀνεπίληκτον ἔχη

vivificus, salvare potis, et cultores meos ab omni malo tutos præstans. Affirmat autem, prius animas suas abluere ejectis apostasiæ **299** sordibus oportere, et probè eluere maculam, quæ ex errore inhæsit, et ita Deo adhærescere. Quid autem facto opus sit pænitere instituentibus, declarat, dicens : « Ne quæratís Bethel, et in Galgala ne ingrediamini, et in puteum Juramenti ne transeatís. » Puteum juramenti narrant esse Gerara, quæ Philistiim, sive Palæstinæ urbs est. Postquam enim inter se juramentum dixerunt Abraham et Abimelech, et pacis fœdus ad fontem inierunt, denominata est de cætero urbs « ad puteum Juramenti ». Galgala igitur, et Bethel, atque etiam Gerara urbes erant, magnopere ad impietatem detortæ, et multimodis erroribus a se deceptos involventes. Ab his omnino recedendum mandavit, verbis suis comminationem adjungens, ut undique ad utilitatem compellat. Peribunt enim, inquit, Bethel, et aliæ. Et alia quidem capta ad hostes transibit, alia devastabitur, ut jam nec aliquando exstitisse videatur. Quærite igitur Deum, inquit, ut vivatis, priusquam reluceat ut ignis domus Joseph, et devorabit eam, et non erit qui exstinguat, ἀναλάμψαι, hoc est, ἐμπρησθῆναι, succendi. Domum autem Joseph appellavit Ephraim, sive Samaritanos : nati sunt enim ex Joseph Ephraim et Manasse. Quemadmodum igitur, cum eos Israel nominat, intelligimus a patre posteros ejus hoc nomine appellari : ita, si quando Joseph dixerit, eodem modo intelliges. Bona est igitur pænitentia pœnas arcens, et ex ira invehenda supplicia avertens, sui que studiosos a Dominicis indignationibus, et ab omni calamitate nos libera- **D**rans,

VERS. 8, 9. *Faciens in excelsum judicium, et justitiam in terram posuit. Faciens omnia, et fabricans, et convertens in mane umbram, et diem in noctem contenebrans : vocans aquam maris, et effundens illam super faciem terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi. Dividens contritionem super robur, et miseriam super robur inducens.*

XLVI. Oratio mysterium habet, et ad Dei agnitionem vocatis, atque ad lumen veritatis venire contendentibus mirifice convenit. Propositum est enim prophetæ docere seductos, primum quidem rerum universarum imperium esse penes Deum, et ejus nutu gubernari ac regi omnia, et legi justitiæ ejus sanctissimas angelorum **300** catervas subditas esse, et omni modo, ac ratione consequi, ac necessarium esse, qui in terris versantur homines, justitiæ ejus legibus devinciri. Si enim quod præstantius est in creaturis servit Deo, et timore subijcitur illi spirituum in excelsis sancta multitudo, quomodo, aut unde reprehensione careat ab-

^W Gen. xxi, 32.

nutans, aut frenum recusans, quod natura, et gloria tanto est inferius, id est, ex terra procreatus, et in terram revertens homo ³⁹? Ego igitur, ait, universitatis Dominus, « quia facio iudicium in excelso. » Quasi dicat, qui sublimibus et superiis spiritibus iustitiæ illis congruentis modum præscribit (iudicium enim pro iustitia dicit), ipse et in terra iustitiam posuit; hoc est, definit atque constituit etiam in terris leges secundum quas vitam eos dirigere conveniat, et est rationi apud eos insitum, bene esse, et vivere, ejusque mansuetudine et benignitate perfrui. Esse autem Deum omnipotentem, et viribus validissimum, et nihil ei impossibile penitus, cedereque illi naturam elementorum, et commutari res pro ejus arbitratu demonstrat, exemplum assumens quod umbra declinet in mane, et rursus dies contenebret in noctem. Insuper quod natus imperantis aquam a mari vi quadam ineffabili et arcana in supra evocans, in qualitate non naturalem migrantem, terrarum incolis dulcem facit. Mutari autem ait « in mane umbram, » hoc est, noctem sive tenebras transire in diem. Nam, ut a Mose scriptum est, « tenebræ erant in principio super abyssum ³⁹, » hoc est, umbra. Sed, « Dixit Deus, inquit, et facta est lux ⁴⁰: » sic nimirum in mane (puta in diem) umbram, id est tenebras, conversam esse. Sed diem facta nox rursus expulit, hoc est, diem in noctem tenebrescere. Consulit igitur propheta deceptis, non materiam nihil sentientem, sed eum qui natura et veritate est Deus, ostendens; non quales sunt vituli aurei, id est, ejusmodi quales deos ars humana invenit et excogitavit: sed et supermorum spirituum regem, et legislatorem, et hominum in terris similiter, et dominantem elementis, et ad suum arbitrium rerum naturam inclinantem. Ea siquidem de causa, et justissime nomen illi aptum esse dicit, « Dominus Deus omnipotens. » Quoniam autem hæc natura et vera sunt, « Suscitavit contritionem super robur, et inducit miseriam super munimentum. » Discerpit, inquit, superbos, et jugum ejus repellentibus contritiones infligit. **301** Quinetiam si quis forte ex stupore quodam mentis putet se robustum ac magnum esse, hunc miseria cumulat. Hoc modo dextre subostendit quod si voluerint pigritari, ut in vitiiis apathix ejusdam persistere, ut nihil plane ulla monitione commoveantur, imo vero etiam sibi placere, in extremam ærumnam delapsuros, manu omnium potentis tacti videlicet, ac de cætero juste comminuti. « Dominus enim superbis resistit ⁴¹, » inquit, et arrogantem, et inobedientem, et contumacem hostis loco ducit: « Respicit autem super humilem, et quietum, et trementem sermones ejus ⁴². » Et bonum istud, et vere imitatione dignum apud eos qui optimum vivendi curriculum sibi proposuerunt.

VERS. 10. *Odio habuerunt in portis corripientem, et sermonem sanctum abominati sunt.*

³⁹ Gen. III, 19. ⁴⁰ Gen. I, 2. ⁴¹ Ibid., 5. ⁴² Prov. III, 51; Jac. IV, 6. ⁴³ Isa. LXVI, 2.

A διανευσκός εις τὸ ἐξήνιον τὸ οὕτω μειονεκτούμενον φύσει τε καὶ δόξῃ, τούτεστιν, ὁ ἐκ γῆ; τε καὶ εις γῆν ἄνθρωπος; Ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, ὁ τῶν ὄλων Κύριος, «ὁ εἰς ὕψος ποιῶν κρίμα.» Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· Ὁ τοῖς ὕψους τε καὶ ἄνω πνεύμασι τῆς αὐτοῖς προποσῆς δικαιοσύνης συντιθεὶς τὸν τρόπον (κρίμα γὰρ τὴν δικαιοσύνην φησὶν), αὐτὸς θέθεικε καὶ εις γῆν δικαιοσύνην, τούτεστιν, ὠρίσατο καὶ τοὺς ἐν γῆ νόμους, καθ' οὓς ἂν πρόπει διαζῆν αὐτοὺς καὶ ἐν λόγῳ θέθεται παρ' αὐτοῖς τὸ εὖ εἶναι καὶ ζῆν, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ μετέχειν ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας. Ὅτι δὲ ἐστὶ παντοκράτωρ καὶ παναλκῆς ὁ Θεὸς, καὶ ἀμήχανον οὐδὲν αὐτῷ παντελῶς, εἵκει δὲ καὶ αὐτῇ τῶν στοιχείων ἡ φύσις, καὶ μεθίσταται τὰ ὄντα πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἀποδείκνυσσι, λαβὼν εἰς παράδειγμα τὸ ἐκτρέπει μὲν εἰς τὸ πρῶτ' σκιάν, ἡμέραν δὲ αὐτοσσκοτάζειν εἰς νύκτα. Καὶ πρὸς γε δὲ τούτοις, ὅτι τὸ ἐξ ἄλλος ὕδωρ, ἀφάπτ' δυνάμει πρὸς τὸ ὕψους τε καὶ ἄνω καλῶν, γλυκὺ καθίσταται τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, τοῖς τοῦ κρατοῦντος βεῦμασι μεταχωροῦν εἰς τὰ παρὰ φύσιν. Ἐκτρέπεσθαι δὲ φησὶ «εἰς τὸ πρῶτ' σκιάν, » τούτεστι, τὸ νύκτα, ἡγουν τὸ σκότος καταφοιτᾶν εἰς ἡμέραν. Ὡς γὰρ Μωσῆς γράφει, «Σκότος ἦν ἐν ἀρχῇ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, » τούτεστι, σκιά. Ἄλλ', «εἶπεν ὁ Θεὸς, φησὶ, καὶ ἐγένετο φῶς· » οὕτως εἰς τὸ πρῶτ', τούτεστιν, εἰς ἡμέραν, μετατετράφθαι μὲν τὴν σκιάν, τούτεστι, τὸ σκότος. Ἄλλ' ἡμέρας γεγεννημένης ἐπελαύνετο αὐθις ἡ νύξ, τούτεστι τὸ, ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτάζειν. Ὀφελεῖ δὲ οὖν ὁ προφήτης τοὺς πεπλανημένους, οὐκ ἀψυχον ὕλην, τὸν φύσει δὲ καὶ ἀληθῆ ὄντα Θεὸν καταδεικνύς· οὕτω μὴ ἐν ἴσῳ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, ἡγουν κατὰ τινα ὄντα τῶν ἐκ τέχνης ἀνθρωπίνης ἐξευρημένων θεῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄνω πνευμάτων βασιλέα, καὶ νομοθέτην καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ὁμοίως, καὶ δεσπόζοντα τῶν στοιχείων, καὶ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν μετακλίνοντα τῶν ὄντων τὴν φύσιν. Ταῦτη γὰρ δὴ, καὶ μάλα δικαίως, φησὶν, ὄνομα πρόπον αὐτῷ, «Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. » Ἐπειδὴ δὲ ταῦτά ἐστι φύσει τε καὶ ἀληθεῖα, «Διαιρεῖ συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχύν, ἐπάγει δὲ καὶ τάλαιπωριαν ἐπ' ὄχυρμα. » Καταδράττεται, φησὶ, τῶν ὑπερηφάνων, καὶ τοῖς ἀποσειομένοις τὸν ἐπ' αὐτῶν ζυγὸν ἐπιμερίζει συντριβάς. Ἄλλὰ κἄν τις σέεται τυχὸν ἐξ ἀποπληξίας ἰσχυρὸς εἶναι καὶ μέγας, καὶ τούτῳ τάλαιπωριαν ἐπάγει. Τοῦτο δὲ ἦν ὑπεμφαίνοντος εὐφυσῶς, ὡς εἰ ἔλοιτο βαθυμεῖν, καὶ τοῖς τῆς ἀπαθείας ἐγκλήμασι διαμένειν ἔτι, καὶ μέγα φρονεῖν ἐπὶ γε σφίσιν αὐτοῖς, εἰς ἐσχάτην πεσοῦνται τάλαιπωριαν, τῇ τοῦ πάντων κρατοῦντος χειρὶ λοιπὸν ὁσίως περιθραυόμενοι. «Κύριος γὰρ, φησὶν, ὑπερηφάνους ἀντιτάσσει, » καὶ πολέμιον ἡγεῖται τὸν ἀλαζόνα, καὶ ἀπειθῆ, καὶ δυσάγωγον· «Ἐπιδύπει γὰρ μὴν ἐπὶ τὸν ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους αὐτοῦ. » Καὶ ἀγαθὸν τὸ χρῆμα, καὶ ἀξιοζήλωτων ἀληθῶς παρὰ γε τοῖς ἄριστα διαζῆν ἐλομένοις.

Ἐμίσσησεν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὀσίου ἐδέξασατο.

MZ. Ἀντέχεται πάλιν τῆς αὐτῶν προποῦσης ἀκο-
λουθίας ὁ λόγος. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ θεσπέσιος προφήτης
παντοκράτορά τε καὶ παναλήκῃ κατωνόμαζε τὸν Θεόν,
προσετίθη δὲ ὅτι διαιρεῖ συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχύον, καὶ
ταλαιπωρίαν ἐπὶ οὐρύρωμα ἐπάγει· ταύτητοι καὶ νῦν
ἀναγκαίως, ἵνα μὴ τις οἴηται περιττῶς ἐπάγειν αὐ-
τὸν τοῖς ὀλίγα πταλοῦσι τὰς ὀργὰς, ἀπαριθμεῖται τὰ
ἐγκλήματα, καὶ εἰς μέσον ἀγει τὰς αἰτίας, δι' ἧς
συντρίμματα καὶ ταλαιπωρίαν ἐπιμερίζει τισίν. Με-
μισήκασι γὰρ, φησί, τοὺς σωφρονιστάς, παρ' οὐδὲν
πεπονηταί τοὺς ἐλέγχοντας, καὶ τοὺς ἐπανορθοῦν
εἰωθότας εἰς τὸ ἀνδάνον Θεῶν, βδελυρὸν ἠγήσαντο
πάντα λόγον ὄσιον, τὸν καλοῦντα δηλονότι καὶ παρα-
θήγοντα πρὸς ὀσιότητα καὶ ἀγιασμόν. Τὸ δὲ « Ἐν
πύλαις » νοήσεις, ἐναργῶς, καὶ ἀναφανδόν, καὶ ἐν
παρήρησι. Ἔοικε δὲ, τῆς εἰς προφήτας καὶ νόμον
ἀπονοίας αὐτῶν καὶ ἀποστροφῆς διαμεμνησθαι νυνί.
Ἦλεγχον μὲν γὰρ οἱ προφῆται, προσιόντες ἀκρύ-
πτως ὁ δὲ λόγος ὁ νόμος ἦν, ὅτι καὶ Θεοῦ, καὶ
δικαιοσύνης πρύτανις, καὶ παιδαγωγὸς εἰς εὐσέβειαν,
καὶ τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεοῦ δεικτικὸς. Διὰ
τοῦτο καὶ Παῦλος ἀγίαν, καὶ δικαίαν, καὶ ἀγαθὴν
τὴν διὰ Μωσέως εἴρηκεν ἐντολήν. Οὐκοῦν νοσημάτων
αἰσχιστον, καὶ τῶν ἐν ψυχῆς παθῶν βίβια τις ἴσπερ
καὶ γένεσις, τὸ ἀποσειεσθαι συμβουλάς, καὶ μισεῖν
ἐλέγχους, καὶ δοκεῖν τὸν θεῖον μηδὲ εἶδέναι νόμον.
Ὁ γὰρ τοι πρὸς τοῦτο φαυλότητος καθιγμένος, νῆ-
που πάντως ἔσται προσεικώς, πηδάλιον ἐρήμη, καὶ
οἷα ἐχρῶση τὸν ἐφρονητότα, ἢ παντὶ πνεύματι περι-
φέρεται, καὶ πρὸς τὸ ὠθοῦν ἀπλῶς καὶ ἀπερισκέ-
πτως ἵεται, μονοουχί καὶ μεθούσα, καὶ κυμάτων
ἀθροίσματι φερομένη λοιπόν. Ἄλλ' ὃ γε σοφὸς Δαβὶδ
ἡμῖν μακαρίζει τὸν δίκαιον ἐκεῖνον, λέγων· « Ὁ νόμος
τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὑποκλει-
σθήσεται τὰ διαθήματα αὐτοῦ. » Ἀπορροὶ γὰρ ὁ νόμος
εἰς τὸ ἀρέσκον Θεῶν.

Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκοנדύλιζον πτωχῶν, καὶ
δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτοῦ. Οἴκους ξε-
στούς ὑκοδομήσατε, καὶ οὐ μὴ κατοικήσητε ἐν
αὐτοῖς. Ἀμπελώνας ἐπιθυμητούς ἐφυτεύσατε, καὶ
οὐ μὴ πίνετε τὸν οἶνον αὐτῶν.

MH. Ἀληθές, ὅτι πάντα τε καὶ πάντως τὸ ἀπο-
σχέσθαι τῶν ἀγαθῶν, τὴν τῆς φαυλότητος ἔχει γέ-
νεσιν, καὶ ἡ τοῦ χρηστοῦ τε καὶ ὠφελεῖν πεφυκότος
ἀποστροφή, τοῖς οὐχ ὡς ἔχουσι περιπταεῖν ἡμᾶς ὡς
ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ. Ὅνπερ γὰρ τρόπον φωτὸς ἀπελη-
λαμένου. κατ' ἴχνος εὐθύς καὶ κατὰ πόδας ἔστι τὸ
σκότος· οὕτως ἀρετῆς ἀποφοίτησις ἐπομένην ἔχει
τὴν τῆς φαυλότητος εἰσδρομήν. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ περ
μεμισήκασι μὲν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, κατεβδελύ-
ξαντο δὲ καὶ λόγον ὄσιον, εἰς πολυειδῆ κατώλισθον
ἀμαρτίαν, ἐτρέπαντο πρὸς πλεονεξίαν, καὶ τὴν ὅτι
μάλιστα κατεστυγ[η]μένην Θεῶν καταδυναστείαν ἐπιτη-
δεύοντες, ἔτυπτον μὲν πυγμαῖς ταπεινῶν, καὶ ἐκον-
δύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, οἱ ἀδρόι πως πάντως,
καὶ τῶν ἄλλων ὑπερκειμενοὶ δόξῃ τε καὶ πλούτῳ.
Διήρπαζον δὲ δωρεάς, ὀνόματι παρ' οὐκ ἀκόντων δε-

XLVII. Rursum quam par est consecutionem ser-
mo tenet. Postquam olim divinus propheta Deum
omnipotentem et robustissimum vocavit, addiditque,
illum dividere contritionem super robur, et mise-
riam super robur inducere; ideo et nunc, ne quis
ipsum pauca delinquentibus æquo gravius minitari
putet, scelera recenset, causasque in medium affert
propter quas contritiones et miseriam quibusdam
inmittat. Oderunt enim, inquit, emendatores: con-
tempserunt corripientes, et ad Deo placendum
dirigere solitos: omnem sermonem sanctum exse-
crati sunt hortantem, et incitantem ad omnem per-
fectionem et sanctimoniam, scilicet. « In portis, » in-
tellige aperte, palam et libere. Videtur autem in-
solentiae et aversionis eorum in prophetas et
legem nunc meminisse. Reprehendebant enim pro-
phetæ, accedentes palam: lex autem sermo san-
ctus erat, quoniam et Dei, et justitiæ, dispensator,
et pædagogus ad justitiam ⁴³, quique natura ac ve-
re Deum ostenderet. Quare et Paulus sanctam, et
justam, et bonam esse legem per Moysen latam
affirmat ⁴⁴. Itaque morborum scædissimorum, affec-
tionumque in anima vitiosarum velut radix, et
generatio est, repellere admonitiones, et odisse ob-
jurgationes, viderique divinam legem ne nosse qui-
dem. Qui namque ad hoc improbitatis devenit, pla-
ne navi similis est, gubernaculo, et nauclero carenti,
quæ omni vento circumfertur, et prout impellitur,
simpliciter et fortuito huc illuc accedit, **302** quasi
ebria, et fluctuum deinceps impetu huc illuc jactata.
C Verum sapiens David justum illum beatum prædi-
cat his verbis: « Lex Dei ejus in corde ipsius, et non
supplantantur gressus ejus ⁴⁵. » Lex enim ad
beneplacitum Dei perficiendum dux, et magistra
sua.

VERS. 11. Idcirco quia pugnis percutiebant men-
dicum, et dona electa suscepistis ab eo. Domos vo-
litas ædificastis, et non habitabit in eis. Vineas de-
siderabiles plantastis, et non bibetis vinum ea-
rum.

XLVIII. Verum est, prorsus et omnimodis tempe-
rare a bonis, vitiorum esse initium, et aversionem
a commodo, et conducibili, in ea quæ talia non
sunt, necessario nos impellere. Quemadmodum enim
fugata luce, illico, confestim, et e vestigio tenebræ
existunt: ita unde virtus recesserit, eo impietas se
ingerens succedit. Quocirca simul atque oderunt in
portis corripientem, et abominati sunt sermonem
sanctum, in multifaria peccata inciderunt; conversi
sunt ad avaritiam, et Deo imprimis exosæ tyrannidi
oppressionique incumbentes, pugnis percutiebant
humilem, et colaphos impingebant in capita paupe-
rum, homines perbeati, cæterisque gloria ac divitiis
præcellentes. Diripiebant porro dona, verbo a non
invitis ea capientes, quæ in facultatibus suis præ-
stabiliora habebant. Verumtamen utiliter monet

⁴³ Galat. iii, 24. ⁴⁴ Rom. vii, 12. ⁴⁵ Psal. xxxvi, 25.

lalia facere solitis nihil commodasse avaritiam, et a turpi quaestu expugnari, tandem afferre maerorem, et finem esse supplicium. Si enim neque aedibus studiose et magnifice a se constructis fruuntur, et frustra exercent agros, et inexpectato exitu evanescit rerum charissimarum usus, quorum causa plura appetebantur, et pecunie cumulandæ studeretur, quomodo in quibusdam opum amplius et amplius congerendarum consuetudo non vana, inutilis videbitur? Sapienter itaque facit, qui secum illud cogitat quod est apud Paræmiasten: « Melius est parum cum iustitia, quam multi fructus cum iniquitate ⁴⁶. » Avaritiam porro et Paulus idololatriam vocat ⁴⁷, idque jure optimo: est enim ἀθεότης: et eodem numero sunt legem charitatis in fratres, « quæ legis plenitudinem complectitur ⁴⁸, » conculcantes, quo qui Deum non cognoscunt. Jam qui legem non novit, legem negat. Moderatiores autem, et studio pecunie superiores et ipse Christus nos facit, dicens: **303** « Quid enim prodest homini ⁴⁹? » et quæ sequuntur. « Thesauri enim impiis nihil proderunt, » ut scriptum est: « iustitia autem liberabit a morte ⁵⁰. »

VERS. 12, 13. *Quia cognovi multas impietates vestras, et fortia peccata vestra, conculcantes justum, accipientes commutationes, et pauperem in portis declinantes. Idcirco intelligens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.*

XLIX. Non propter levia, neque qualiacunque crimina Deum pœnas a reis expetere, sed cum ad mediocria patienter conniverit, effrenate in nequitiam ruentes tandem aggredi, docere conatur. Privatum enim iri domibus Samaritanos ait, atque etiam vincis, et omnibus, opinor, jucundis felicitatem continentibus: siquidem enormia, et neutiquam dissimulanda peccata ab illis perpetrata fuerant. Opprimebant enim virum justum sive plebeium, aut in rebus impiis delixi, de recto justoque judicio parum sibi curandum arbitrabantur. Est autem hoc opprimere quodam modo, et cupiditati suæ liberius obsequi, ut ex sacris legibus patet. Accipiebant enim, « et commutationes, » hoc est, retributiones, et mercedes pro iniquis judiciis, et præterea « pauperes in portis declinabant. » Et quidnam hoc sibi vult? Aut enim illud dicit, eos moderationem suadentes, et libere istud consulentes ab se fugasse: aut de pauperibus perperam judicare ausos, aut dissimulanter, nec ut qui pietatem vafre comminiscuntur: sed velut qui in portis, hoc est, palam, et in conspectu omnium omni pudore deposito, nec divinam legem quidquam reverentes. Eo autem perversitatis et improbitatis tandem descenderunt, ut et ipsis sapientibus, et intelligentia valentibus consultis videretur, neque reprehendere posthac, neque corrigere impietatem sectari volentes, quod qui castigarentur, quasi aures jam non haberent, et canina impudentia insilirent in eos qui

χόμενοι τὰ τῶν ἐόντων αὐτοῖς τιμώτερα. Πλὴν ἀποφαίνει χρησίμω, ὅτι τοῖς τὰ ταυῦτα δράν εὐλοθῶσιν, ἀνόνητος ἢ πλεονεξία, καὶ τὸ αἰσχροῦν ἡττάσθαι λημμάτων, εἰς λύπας ἐκτελεῦσθαι, καὶ δίκην ἔχει τὸ πέρας. Εἰ γὰρ μήτε οἰκῶν ἀπολαύσουσι τῶν ὡς ἐν σπουδῇ καὶ φιλοτιμῶς ἐξεργασμένων, εἰκῆ δὲ αὐτοῖς πονεῖται τὰ ἐν ἀγροῖς, οἴχεται δὲ πρὸς ἀδόκητον ἔκθασιν τῶν ἡγαπημένων ἢ μέθεξις, δι' ἃ γέγονεν ἡ πλεονεξία, καὶ τὸ φιλοχρήματον εἰσέδου πάθος, πῶς οὐκ εἰκαῖος καὶ ἀκερδῆς ἀναφανεῖται τισιν ὁ ἐπί γε τῷ χρήναι πλεονεκτεῖν τρόπος; Σοφὸν οὖν κρεῖνον παρανοεῖν, ὅτι, καθὼς ψησιν ὁ Παροιμισατῆς, « Κρεῖσσον ὀλίγη λήψις μετὰ δικαιοσύνης, ἢ πολλὰ γενήματα μετὰ ἀδικίας. » Εἰδωλολατρεῖαν δὲ καὶ ὁ Παῦλος τὴν πλεονεξίαν καλεῖ, καὶ μάλα εἰκότως ἀθεότης γὰρ τὸ χρήμα λοιπὸν, καὶ ἐν ἴσῳ τέθεινται τοῖς τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκόσιν οἱ τὸν τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης νόμον πατοῦντες, « ἢ καὶ τοῦ νόμου τὴν πληρωσιν ἔχει. » Ὁ δὲ νόμον οὐκ εἰδῶς, ἀρνεῖται τὸν νομοθέτην. Σωφρονεστέρους δὲ ἡμᾶς, καὶ ἀδίκου φιλοχρηματίας κρείττονας καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπιτελεῖ, λέγων: « Τί γὰρ ὠφελήθησεται ἄνθρωπος, » καὶ ἐξῆς. « Θεσαυροὶ γὰρ ἀνόμους οὐκ ὠφελήσουσι, » κατὰ τὸ γεγραμμένον: « δικαιοσύνη δὲ βύσεται ἐκ θανάτου. »

Ἔστι δὲ ἡ ἀποστολικὴ ἐπιτίμησις ἡμῶν, καὶ ἰσχυραὶ αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν, κατακατοῦντες δίκαιον, λαμβάνοντες ἀλλήγματα, καὶ πένητας ἐν πύλαις ἐκκλίνοντες. Διὰ τοῦτο ὁ συνιῶν ἐν καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται, ὅτι ποτηρὸς ἐστίν.

ΜΘ. Ὅτι μὴ ἐπὶ μικροῖς, μήτε μὴ ἐπὶ τοῖς τοῦ χροῦσι τῶν πλημμελημάτων ἀμύνεται Θεὸς τοὺς προσκεκρουκότας, ἀνεξικακῆσας δὲ μᾶλλον ἐπὶ μετρίοις πταισίμασι, τῆς ἀγαλίνης εἰς φαυλότητα ῥοπῆς λοιπὸν ἐπάγει τὴν κλησίν, πειράσθαι διδάσκειν. Ἀποπεισθῆσαι γὰρ οἰκῶν τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ φησὶ, καὶ μέντοι καὶ ἀμπελῶνος, καὶ παντός, οἶμαι, κατευφραίνοντος, καὶ συνέχοντος εἰς εὐήμεριαν, ἐπεὶ τοι δεινὰ, καὶ μεγάλα, καὶ οὐκ ἔτι φορητὰ γεγονόσιν παρ' αὐτῶν ἀμαρτίαι. Κατεβυβάστευον γὰρ δίκαιον, ἢ ἄνδρα τυχόντα, ἤγουν βλέποντες εἰς ἀνοσιότητα, ὀλίγα φροντίζειν ἠξίουσαν ὀρθοῦ καὶ δικαίου κρίματος. Ἔστι δὲ τοῦτο καταδυναστεύειν τρόπον τινά, καὶ πλεονεκτεῖν ἀφυλάκτως, τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ. Ἐδέχοντο γὰρ « καὶ ἀλλήγματα, » τοῦτέστιν, ἀντιδόσεις καὶ ἀντιμισθίας τῶν ἀδίκων κριμάτων, καὶ πρὸς γε τούτοις « ἐξέκλινον πένητας ἐν πύλαις. » Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν; Ἡ γὰρ ἐκεῖνο φησὶ, ὅτι τοὺς τὰ μέτρια φρονεῖν ἀναπειθοντας, καὶ ἐν παρῶσιν περὶ τούτου συμβουλευόντας « ποιοῦντο φευκτικούς: » ἤγουν τὰ τῶν πενήτων κρίματα παρακρίνειν ἀπετόλμων οὐ ληθῶσιν ποθὲν, οὐδὲ οἰονεῖ σοφίζόμενοι τὴν εὐτέθειαν, ἀλλ' οἶον ἐν πύλαις, τοῦτέστιν, ἀναφανδόν, καὶ ἐν ὄψει πολλῶν, οὐδὲν ἔτι κατερυθριῶντες ὄλωσιν, οὔτε μὴν αἰδῶσιν τινὰ τοῦ θεοῦ ποιοῦμενοι νόμου. Εἰς τοῦτο δὲ ἡδὴ φαυλότητός τε καὶ πονηρίας κατεβίβασαν τὸν καιρὸν, ὡς καὶ αὐτοῖς ἀμεινον ὁρᾶσθαι τοῖς σοφοῖς, καὶ τοῖς συνιέναι δυναμένους οἰκονομίαν πραγμάτων, τὸ μὴτε ἐλέγχειν ἔτι, μήτε μὴ ἐπανορθοῦν τοὺς

⁴⁶ Prov. xvi, 18. ⁴⁷ Ephes. v, 5. ⁴⁸ Rom. xi, 25.

⁴⁹ Matth. xvi, 25. ⁵⁰ Prov. x, 2.

δυσσεβειν ελομένους, διὰ τὸ τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὠτία προσεοικέναι λοιπὸν τοὺς ἐλεγχομένους, καὶ κυνηθῆναι ἐπιθρῶσκειν τοῖς ἐθέλουσιν ὠφελειν, καὶ ἐν ἐχθρῶν ποιεῖσθαι μοῖρα τοὺς τῶν καλλίστων εἰσηγητάς. Ἐπετίμων γὰρ τοῖς ἁγίοις προφήταις, καὶ πραγμάτων αὐτοὺς πειράσθαι παρεσκευάζον εἰς μέσον ἴοντα· ἔσθ' ὅτε, καὶ τοὺς ἀνωθεν αὐτοῖς διακομιζοντας λόγους. Καὶ γοῦν Σεδεκίας, ἀπαγγέλλοντα τὰ παρὰ Θεοῦ τὸν προφήτην Ἰερεμίαν, ποτὲ μὲν ἐδέσμευε, ποτὲ δὲ καὶ εἰς λάκκον καθίσει, καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ τέλμασιν ἀποπνίγειν ἤθελεν. Οὐκοῦν ἐπὶ μικροῖς ἐτι πειράσμοι μετανοεῖν ἀναγκαῖον, καὶ μὴ ταῖς τῶν μειζρόνων ἐπαγωγαῖς μονονουχί καὶ ἄκοντα παροτρύνειν Θεόν· εἰ γὰρ ἰσχυραὶ γένοντι καὶ πολλὰ λίαν αἱ ἁμαρτίαι, τότε δὴ πάντως ἀνταποδώσει, καὶ τὰς τῆς ἀγανακτήσεως ἐποίσει φλόγας. Ἰσχυρὰς δὲ εἶναι φαμεν τὰς ἁμαρτίας, τὰς δεινὰς τε καὶ ἀφορήτους, ὅτι μὴ πᾶσα ἁμαρτία πρὸς θάνατον, κατὰ γὰρ τὴν σοφωτάτην τοῦ Ἰωάννου φωνήν.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Ἐκζητήσατε τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσητε, καὶ ἔσται ὁσῶς μεθ' ὑμῶν Κύριος. Ὅσῶς εἶπεν Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὃν τρόπον εἶπατε· Μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήσαμεν τὰ καλὰ, καὶ ἀποκαταστήσεται ἐν πύλαις κρίμα, ὅπως ἐλέησῃ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τοὺς περιλοιπούς Ἰωσήφ.

Νῦν. Ἐφην ἤδη πλειστάκις, ὡς οὐ μίαν γέγονεν ἀγμάλωσιν, διάφοροι δὲ, καὶ κατὰ καιροὺς, καὶ ἀνὰ μέρος. Φοῦλα μὲν γὰρ ὁ Ἀσσύριος ἐλθὼν, ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τὰς δύο φυλάς, τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ τὰς ἐκεῖσε πόλεις ἀνασπάσας ἔφυγετο. Μετὰ τοῦτον ὁ Σαλμανασάρ οὐ πᾶσαν ἐλθὼν τὴν Σαμαρείαν, ἀλλὰ τὴν μερῶς, εἰς τὴν ἑαυτοῦ σὺν τοῖς ἀλοῦσιν ἀνεκομίζετο. Ἐποίησε δὲ τοῦτο Θεὸς οἰκονομικῶς, πόνῃ καὶ μάστιγι παιδεύων ἐκκληκίοντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ μετατιθεὶς ἐπὶ γὰρ τὸ δεινὸν τὰ ἀμείνω καὶ προπεδωδέστατα φρονεῖν τε καὶ ὀρθῶν. Συμβέδθηκε τοῖνον τοὺς ἐκ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων πολέμων διαφυγεῖν ἰσχύσαντας, γνωσιμαχοῦντας· ἦδη πως, ἐφ' οἷς ἠπάτηνται μετνοεῖν, εἰδέναι τε καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι πολλὰ καὶ δύσοιστα πεπλημμεληκόσιν ἐπενήνεται λοιπὸν τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, εἴτα τῶν ἰδίων ἐθῶν μονονουχί καταπαγγέλλεσθαι Θεῷ τὴν ἐπανόρθωσιν, λέγοντας· «Μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήσαμεν τὰ καλὰ.» Οὐκοῦν ὃν τρόπον εἰρήκατε, φησὶ, «Ζητήσατε τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν,» ἵνα καὶ τὸ εὖ εἶναι κερδάνητε ζωντές τε καὶ σωζόμενοι, καὶ μεθ' ὑμῶν γένοιτο Κύριος ὁ Θεός, ὁ πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν. «Ἀποκαταστήσατε καὶ ἐν πύλαις κρίμα.» τούτεστιν, ὀρθοὶ γένεσθε χριταί· μὴ ψῆφον ἀδικον καταγράφοντες τῶν ἀσθενεστέρων· μὴ τὴν τοῦ δικαίου παρασημαίνοντες δύναμιν· μῆτε μὴν κονδιλίζοντες εἰς κεφαλὰς πτωχῶν· μῆτε ὀδὸν ταπεινῶν ἐκκλίνοντες, ἵνα λοιπὸν κατελεθῇ Θεός τοὺς ἐκ τῶν ἦδη συμβεδηκυῶν ἀγμάλωσιων περιλειφθέντας ἐξ Ἰωσήφ. Σημαίνει δὲ πάλιν τὸν Ἐφραΐμ, ἦτοι τὰς δέκα

A prodesse ipsis vellent; et pro inimicis ducerent optimorum consiliorum auctores. Convicia enim jactabant in sanctos prophetas, et in medium aliquid prodeuntes, coelestesque illis sermones apportantes, injuriosius tractabant. Sedecias igitur a Deo sibi praecepta nuntiantem Jeremiam nunc vinciebat, nunc in lacum 304 mittebat, luto ibi demersum extinguere volens 51. Itaque super parvis etiam delictis velimus nolimus agenda poenitentia, ne majoribus consciscendis Deum quasi invitum ac reluctantem irriteremus. Si enim fortia, multaue valde peccata fuerint, tum plane pretium nobis persolvat, et indignationis flammam inferet. Fortia autem peccata censemus esse grandia et intolerabilia: non enim omne peccatum est ad mortem, juxta sapientissimam Joannis vocem 52.

TOMUS TERTIUS.

VERS. 14, 15. *Quærite bonum, et non malum, ut vivatis, et erit sic vobiscum Dominus. Sic dixit Dominus omnipotens, sicut dixistis. Odio habuimus mala, et dileximus bona, et restituetur in portis iudicium, ut misereatur Dominus Deus omnipotens reliquiarum Joseph.*

L. Dixi jam saepius, non unam fuisse captivitatem, sed diversas diversis temporibus, et separatas. Phul siquidem Assyrius ut venit in Samaria, duas tribus trans Jordanem, urbibus ejus eversis, abduxit 53. Post hunc Salmanasar non totam Samariam, sed partem quamdam subegit, et cum captivis in regnum suum se recepit 54. Quam rem prudenter administravit Deus, vexatione et flagellis erudiens Israelem, qui declinaverat, et omnino ad rectius cogitandum faciendumque traducens. Contigit igitur ut qui e bellis, de quibus jam diximus, fugere potuerunt, cognita imbecillitate sua, erroris sui poenitentia ducerentur, agnoscerentque et confiterentur, multa et non ferenda cum peccassent, tum deum Deum iratum poenas ab ipsis repoposcisse; deinde morum suorum emendationem Deo quodammodo sponderent, dicentes: «Odio habuimus mala, et dileximus bona.» Igitur, quemadmodum, inquit, dixistis: «Quærite bonum et non malum,» ut et bene esse consequamini, viventes incolumes, et vobiscum sit Deus, penes quem est potestas omnium. «Et constituite in portis iudicium,» hoc est, sinceri estote iudices, ne sententiam iniquam contra imbecilliores feratis, ne viam justitiæ aduletteris, neque pugnos in capita pauperum ingeratis, neque viam, seu occursum humilium declinetis, ut deinceps Deus misereatur eorum qui de Joseph ex captivitatibus prioribus remanserunt. 305 Significat rursus Ephraim, sive decem tribus. Ephraim quippe ex Joseph procreatus fuit, catenus etiam

51 Jerem. xxxvii, 3 seqq. 52 I Joan. v, 16. 53 IV Reg. xv, 19. 54 IV Reg. xviii, 9.

patris nomine indicatur. Sapere igitur oportet, et animos nostros dirigere, ut cogantur Deo grata sentire, et virtutis officia præstare, et mores justitiæ capessere, et quæ laudabilia sunt, ea procurare sapienter. Sic enim nobiscum versantem, et protegentem nos Deum universorum habebimus.

VERS. 16. *Propterea hæc dicit Dominus Deus omnipotens: In omnibus plateis planctus, et in omnibus viis dicitur Væ, væ. Vocabitur agricola in luctum, et in planctum, et ad scientes lamentum. Et in omnibus viis planctus, quia veniam per medium tui, dixit Dominus.*

LI. Degustatis jam belli malis, et casibus præteritis non mediocriter afflictati, promisistis vos osuros malum, et amatuos bonum: sed brevi, et vixdum terroribus illis expediti, ad socordiam deflexistis, et revoluti ad vetera peccata nihilominus visi estis. Idcirco jam lamentis et gemitibus plenæ erunt civitates et vici, et ubique lacrymæ, et quærentur qui scient lamentari; et vobis urbanis non sufficientibus, etiam agricola assumetur, ut quamvis agreste et rusticum melos vobis accinatur, et indigenarum numeris calamitates occisorum lugeantur. « Transibo enim per medium tui, » inquit, intuens peccata tua, et non procul absens ab iis qui impietates minime ferendas commiserunt. Quandiu enim verbis tantum castigat Deus, videtur quodanmodo non adesse. Cum autem iratus-sceleratos ulciscitur, quasi præsens adest, et pœnas infligit. Sic et Sodomam venerunt angeli⁵⁵, ignibus incensuri scelestos, velut absentes, dum non punirent. Itaque « Transibo per medium tui, » significat inspectionem, et tempus quo punire oporteat, advenisse.

VERS. 18-20. *Væ, qui desideratis diem Domini. Ut quid ipsa vobis dies Domini? et hæc est tenebræ, et non lux. Quemadmodum si quis fugiat a facie leonis, et occurrat ei ursus, et insiliat in domum, et confirmet manus suas super murum, et mordeat eum serpens. Nonne tenebræ dies Domini, et non lux, et caligo, non habens splendorem hæc?*

306 LII. Sanctis prophetis futura eis vaticinationibus, nempe in acerbis, et immedicabiles calamitates delapsuros, ipsi qui impotenter ad erroris opera ferebantur, irridentes, et elati, aliquando quidem aiebant, prophetas ea cantare, quæ longo post tempore eventura forent, si evenirent⁵⁶: aliquando vero penitus desperantes, audebant dicere, juxta vocem Jeremiæ, « Ubi est sermo Domini? veniat⁵⁷. » Arbitrabantur enim, aut mentiri prophetas, et inanibus terriculamentis eos implere: aut saltem, etiamsi bello alicunde peterentur, superiores se hostibus futuros, durum et invictum robur, alacritatemque ipsis opposcentes. Verum est

Α φυλάς. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ἐξ Ἰωσήφ ὁ Ἐφραίμ, ταύτητοι καὶ τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι σημαίνεται. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα φρονεῖν ὀρθά, καὶ τὰς ἰδίας ἡμῶν ἀποροῦν διανοίας εἰς γε τὸ χρῆναι τὰ Θεοῦ θυμῆρη φρονεῖν, καὶ κατορθοῦν ἀρετῆν, καὶ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἀντέχεσθαι τρώπων, καὶ ὀρθότητος εἶναι σοφοῦς ἐπιμελητάς. Ἐξόμεν γὰρ οὕτω συνόντα τε καὶ προσπίζοντα τὴν τῶν ὄλων Θεόν.

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· Ἐν πάσαις ταῖς πλατείαις κοπετός, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς ρηθήσεται· Οὐαὶ, οὐαὶ. Κληθήσεται γεωργὸς εἰς πένθος, καὶ κοπετόν, καὶ εἰς εἰδότας θρήνον. Καὶ ἐν πάσαις ὁδοῖς κοπετός, διότι ἐλεύσομαι διὰ μέσου σου, εἶπε Κύριος.

ΝΑ'. Ἀπογευσάμενοι, ψηθί, τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κακῶν, καὶ τοῖς ἤδη συμβεβηκόσιν οὐ μετρίως ἐπηληγῆτες, ἐπηγγέλ[λ]εσθε μισεῖν τὰ πονηρὰ, καὶ ἀγαπᾶν τὸ καλόν· ἀλλὰ βραχὺ καὶ μόλις τῶν ἐκείθεν δειμάτων ἀπληλαγμένοι, πρὸς τὸ ῥάθυμον ἀπεκλίνατε, καὶ οὐδὲν ἤττον ἀπρητημένοι τῶν ἀρχαίων ἐφαίνεσθε κακῶν. Ταύτητοι λοιπὸν θρήνου καὶ οἰμωγῆς ἀνάμεστοι μὲν αἱ πόλεις, κῶμαί τε, καὶ δάκρυον πανταχοῦ, καὶ ζήτησις ἔσται τῶν εἰδῶτων κατολοφύρεσθαι· καὶ οὐκ ἀρκούντων ὑμῖν εἰς τοῦτο τῶν ἀστικῶν, παραληφθήσεται καὶ γεωργός, ὥστε καὶ ἀγροίκων ὑμῖν ἐπιχῆσαι μέλος, καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις ῥυθμοῖς τὰς τῶν πεπτωκότων ὀδύρεσθαι συμφοράς. « Διεύλομαι γὰρ διὰ μέσου σου, » ψηθί, ἐφορῶν ἤδη πως τὰς ἀμαρτίας, καὶ οὐ πόρρω καθεστηκώς ἐτι τῶν ἀφόρητα δευσοσθηκῶτων. Ἔως μὲν γὰρ οὕτω παιδεύει Θεὸς, δοκεῖ πως οὐδὲ ἐφεστάναι· τὰ δὲ ἐξ ὀργῆς ἐπάγων, μονονουχί καὶ πάρεστιν, καὶ ἐπιβρίπτει τὰς δικαίς. Οὕτω καὶ Σοδόμοις ἐπεφοίτησαν ἄγγελοι, κατεμπρήσοντες τοὺς ἡσεθηκότας, ὡς ἐν τῷ μὴ κολάζειν ἀφεστηκῶτες. Οὐκοῦν τὸ, « Διεύλομαι διὰ μέσου σου, » σημαίνει τὴν ἐπίσκεψιν, καὶ τὴν τοῦ κολάζεσθαι δεῖν ἐφεστηκότα καιρόν.

Οὐαὶ, οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου. Ἰνα τί αὐτὴ ὑμῖν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου; καὶ αὐτὴ ἐστὶν σκότος, καὶ οὐ φῶς. Ὅν τρώπον ἐάν τις φύγη ἐκ προσώπου Λέοντος, καὶ ἐμπέση αὐτῷ ἄρκτος, καὶ δισπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἀπερβλησθῆται τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοίχον, καὶ δάκῃ αὐτὸν ὄφεις. Οὐχὶ σκότος ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος, οὐκ ἔχων φέγγος αὐτῆ;

ΝΒ'. Τῶν ἀγίων προφητῶν προαγορευόντων αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, καὶ οὐτις πικραῖς, καὶ ἀνιάτοις περιπεσοῦνται συμφοραῖς, διανενοικότες ἀσχετῶς ἐπὶ τὰ τῆς πλανήσεως ἔργα, διαγελῶντες καὶ ὑπερβόμενοι, ποτὲ μὲν ἐφασκον, εἰς ὑπερθέσεις καὶ χρόνους δραμεῖσθαι τοὺς προφήτας· ποτὲ δὲ καὶ ὀλοτρόπως ἀπεγνωκότες, ἀπετόλμων λέγειν, κατὰ γε τὴν Ἰερεμίου φωνήν· « Ποῦ ποτὲ ἐστὶν ὁ λόγος Κυρίου; ἐλθέτω. » Φοντο γὰρ, ὡς ἡ ψευδοεποῦσιν οἱ προφῆται, καὶ δειμάτων αὐτοῦ ἀναπιμπλῶσι κενῶν· ἤγουν εἰ καὶ τις κατ' αὐτῶν τοῖς πόλεμος, ἀμείνους ἔσονται τῆς ἐκείνων χειρὸς, σκληρὰν καὶ δυσάντητον ἀντανίστωντες αὐτοῖς ἀλκὴν τε καὶ προ-

⁵⁵ Gen. xix, 1. ⁵⁶ Eze. ch. xii, 22, 23. ⁵⁷ Jerem. xvii, 15.

θυμίαν. Ἄληθές γάρ, ὅτι « Ὅταν ἔλθῃ ἀσεβῆς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. » Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι τὴν ἔξιν, καθάπερ τὰ τῶν τραυμάτων ἀπεγνωσμένα, μονονουχί κεικράγασιν, ὅτι πυρὸς δέονται καὶ τομῆς, καὶ τῶν τοιούτων εἶσιν ἐν ἐπιθυμίᾳ. Διψῶσι γὰρ τρόπον τινὰ τὸ χρῆναι κολάζεσθαι, καὶ εἰ μὴ τοιῷδε λοιπὸν κέχρηται φωνῆ. Οὐαὶ τοῖνυν, φησὶν, τοῖς οὐδὲν ἕτερον ἐπιθυμοῦσι τε καὶ ἐκδεχομένοις, ἢ τὴν τῆς κολάσεως ἡμέραν, ἣν Κυρίου φησί· ἐπάγεται γὰρ παρὰ Θεοῦ. Ἴνα τί τοῖνυν αὐτῆ, φησὶ, ὑμῖν σκότος οὐσα, καὶ οὐ φῶς; διὰ τοι τὸ πλείσταις ὄσαι ἀναπεπλησθαι συμφοραῖς. Θὺ γὰρ ἂν γένοιτο διεκδῦναι τισιν, οὐδ' ἂν ἔξω τις τοῖς τοῦ κακοῦ· ἀλλ' ὁ τοῦτο φυγῶν, ὅπ' ἐκείνου ληφθήσεται, καὶ τοῖς τὸ πρῶτον ἐκνευκόσι, συναγῆσει τὸ δεύτερον. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ διαφυγεῖν μὲν ἐκ στόματος λέοντος, ἐμπεσεῖν δὲ εἰς ἄρκτον. Ἄλλὰ κἂν εἰ τις οἴοιτο, φησὶ, ἐν ἀσφαλεῖ γενέσθαι τυχόν, εἰσελάσαι τε εἰς τὴν οἰκίαν, ἐκεῖ θανάτῳ παραπεσεῖται, τοῖς ὄψεως δῆγμασιν ἀδοκῆτως ὑπενηγεμένος. Θεοῦ γὰρ τινα συναυνοῦντος εἰς ἐλεθρὸν τε καὶ πόνους, τίς ὁ διασώσων; τίς ἐπικουρήσει, καὶ ἀπαλλάξει τῆς δίκης; ἢ ποῖος ἔσται τρόπος, ὃν εἰ διελάσειέ τις, ἔξω γένοιτο τῶν κακῶν; Οὐδεὶς παντελῶς. « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; » καὶ, « Ἐὰν κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Μεμίσηκά, ἀπῶσμαι ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ ἐν ταῖς πατηγύρεσιν ὑμῶν. Διότι ἐὰν ἀνερέγκητέ μοι ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίαν ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι, καὶ σωτηρίου ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι.

ΝΓ'. Ἀρμόσει ἂν ὁ λόγος τοῖς ἐξ Ἰουδα μάλιστα καὶ Βενιαμίν. Αἱ μὲν γὰρ ἐν Σαμαρείᾳ φυλαὶ, ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ὀλοτρόπως προσκειμεναι, βῆθουμοὶ τε σφόδρα καὶ πολλὴ κατημεληκότες τῶν διὰ Μωσέως ἠλίσκοντο νόμων. Οἱ δὲ ἐν Ἱερουσόλοις, ἔθουον μὲν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τῷ Βάαλ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ προσήγον σπονδὰς, ὑπεπλάττοντο δὲ πρὸς τοῦτω καὶ τῆς εἰς νόμον αἰδοῦς ποιεῖσθαι φροντίδας, καὶ ἀποπληροῦν ἐπιείεσθαι καὶ θυσίας, καὶ ἑορτὰς. Ἄλλ' ὅτι ταῦτα μεμίσηκεν ὁ τῶν ὄλων Δημιουργὸς, καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου φανερόν ἐποιεῖτο, λέγων· « Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; » καὶ τὰ ἔξης. Ταύτης ἡρητῆσθαι τῆς διανοίας τὰ προκειμένα φαμεν. Μεμίσηκα γὰρ, φησὶ, καὶ ἀπώσαμην τὰς ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἂν ἐπαινέσαιμι τὰς θυσίας, οὐδ' ἂν ὀσμὴν εὐωδίας καταλογισαίμην πώποτε· τὰ ὀλοκαυτώματα καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ σωτηρίου προσαγωγὰς. » Εἰδὼ δὲ ταῦτα θυσιῶν διεσταλμένα κατὰ καιρὸς, καὶ ὡς ἐν ἰδίῳ τρόποις. Ἐτερον γὰρ τι τὸ ὀλοκαύτωμα, καὶ ἕτερον ἡ θυσία, καὶ ἡ τοῦ σωτηρίου ἐπιφάνεια, ταυτέστι, τὸ εἰς ὄψιν ἰέναι Θεοῦ, καὶ τὰς ὑπὲρ σωτηρίου προσκομίζεσθαι θυσίας. Ἄλλ' Ἰουδαίους μὲν πλείστην ὄστην ἐπιτεθεύουσι τὴν ἀσέβειαν πρόπει οὐκ εἰκότως ἄπερ ἔφαμεν ἀρτίως.

Ἀποδέχεται δὲ, καὶ μάλ' ἀσμένως, καὶ προσίεται Θεὸς τὰς τῶν ἐν πίστει θυσίας, ὀλοκαύτωμα τὸ πνευ-

A enim illud, « Impius cum in profundum venerit, contemnit⁸². » Sed qui tali sunt habitu, velut desperata vulnera, tantum non clamant, igne et sectione se indigere, et ista desiderant. Aliquo enim modo punitionem necessariam sitiunt, etiamsi id voce non testificentur. Væ igitur, inquit, nihil aliud cupientibus, et exspectantibus, quam supplicii diem, quam diem Domini appellat, a Deo enim inducitur. Utquid igitur ipsa, inquit, quæ vobis tenebræ est, non lux? Quia nimirum longe plurimis calamitatibus opplebimini. Non enim licebit cuiquam effugere; nec quisquam elabetur malo, sed qui hoc evaserit, ab illo comprehendetur, et qui prius declinaverit, ei alterum occurrerit. Hoc enim est, ex ore leonis effugere, et in ursum incidere. Quin etiam, inquit, B si quis forte securum se esse duxerit, domum ingressus, illic in pestem incidet, improvise morsibus serpentis appetitus? Deo enim quempiam in exitum et ærumnas impellente, quis salvabit? quis succurrerit, et a pœna liberabit? aut quis erit modus quo quis decurso, immunis sit a malis? Nullus prorsus. « Manum enim supremam quis avertet⁸³? » Et, « si clauserit contra hominem, quis aperiet? » ut scriptum est⁸⁴.

VERS. 21, 22. Odi, projeci festivitates vestras, et non odorabor in conventibus vestris. Quia si obtuleritis mihi holocausta, et sacrificium vestrum, non suscipiam, et salutare apparitionis vestræ non respiciam.

LIII. Verba hæc in Judam et Benjamin præsertim quadraverint. Tribus enim in Samaria idolorum cultui omnimodis addictæ, et socordissimæ 307 et Mosis legum mire negligentes deprehendebantur. Hierosolymitani vero immolabant quidem Baal in excelsis, et militiæ cœli offerebant libamina; nihilominus se etiam legis reverentiam cordi habere, et contendere sacrificia offerre, et festos dies agere simulabant. Verum Opifex omnium se hæc odisse etiam voce Isaïæ testatur, nempe hæc: « Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum⁸⁵? » et quæ sequuntur. Verbæ proposita hunc habere sensum existimamus. Odi enim, ait, et abjeci festivitates vestras, nec approbaverim sacrificia, neque odorem suavitatis reputaverim unquam « holocaustomata, et oblationes pro salutari. » Species hæc sunt sacrificiorum, distinctæ temporibus et moribus. Aliud siquidem est holocaustum, aliud sacrificium, et salutaris apparitio, hoc est, in conspectum Dei prodire, et pro salutari offerre sacrificia. Sed Judæis longe maxime impietatem cosectantibus, merito conveniant quæ modo diximus.

Suscipit autem libentissime, et admittit sacrificia in fide, holocaustum spirituale, in festis diebus

⁸² Prov. xviii, 3. ⁸³ Isa. xiv, 27. ⁸⁴ Isa. xlii, 22. ⁸⁵ Isa. i, 11.

apparitiones. Odorem enim spargimus non ipsis nobis, sed ei qui in nobis est per Spiritum, Christo, inquam. Item non suscipi sacrificia rectissime etiam convenit nefandis hæreticis, et quibus non licet, ut in fide sinceris, dicere, « Christi bonus odor summus Deo »⁶². Odorem ipsorum est in Beelzebub, siquidem verum est quod « nemo dicit anathema Jesu, nisi in Beelzebub »⁶³. Blasphemantes autem audacter miseri, et adversus Unigeniti gloriam mentientes, non fragrantia spirituali, sed verius cæno ebriam gestant mentem.

VERS. 23, 24. *Aufer a me sonitum carminum tuorum, et psalmum organorum tuorum non audiam. Et volvetur quasi aqua iudicium, et justitia quasi torrens inivius.*

LIV. Cum festis, et inutilibus sacrificiis laudes ex instrumentis musicis repudiat, nolens a rebus inanimatorum gloriam suam celebrari Deus, et tam splendidam gloriam cum iis potius communicatam vult, qui ex pura virtute vocem emittunt. Talis enim glorificatio bona est, et Deo placet. Perbene autem nescio unde inventas Judæorum glorificationes, organicas scilicet, « sonitum carminum » vocat, veluti supervacaneum, **308** et inanem sonitum, inarticulatum quoddam et ineptum melos emittentem. Etiam porro hæc fuisse Judaicæ temeritatis inventa, ostendit, dicens, « psalmum organorum tuorum. » Tantum enim non dicit, « non in meum, » res quippe extra legem est, et de istiusmodi instrumentis Moses nihil præcepit. Quare non demulcebitur, neque ob organicorum sonorum suavitate crimina depellet : « Sed tanquam aqua volvetur iudicium meum, » et a me profecta justitia, hoc est, contra vos justa de cætero sententia quasi torrens erit contra vos, secum abstrahens videlicet quæ inciderint, et parcens nemini. De montibus enim cum impetu descendunt torrentes. Eodem modo divina sententia, si adversus quosdam venerit, aqua inexpugnabilis, et torrens cui resisti non potest, erit, et aliud nihil. Ubique igitur utile et necessarium videtur pœnitentiam agere, et conversione ad meliora divinam iram amoliri, non omnino imbecillum, et quam nemo intelligat, Deo vocem emittendo, sed ex bona virtute vere sapiens, et concinnum sonando melos. « Sacrificia enim, inquit, sacrificium laudis »⁶⁴, et quæ sequuntur.

VERS. 25-27. *Numquid hostias et sacrificia quadraginta annis obtulistis mihi, domus Israel, in deserto? Et portastis tabernaculum Moloch, et sidus Dei vestri Ræphan, figuras eorum quæ fecistis vobismet. Et migrare faciam vos ultra Damascum, dicit Dominus Deus, Omnipotens nomen illi.*

⁶² II Cor. II, 15. ⁶³ I Cor. XII, 3. ⁶⁴ Psal. XLIX, 14.

(1) « Me tacente totus contextus clamat scribendum esse ἀδρανῆ, imbecillum. » COTELERIUS, *Monum. Eccl. Gr.*, II, 588.

ματικόν, τὰς ἐν ἑορταῖς ἐπιφανείας. Εὐωδιάζομεν γὰρ οὐχ ἑαυτοὺς, ἀλλὰ τὸν ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ πνεύματος, φημι δὴ Χριστόν. Πρέποι δ' ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ἀπαράδεκτον εἰς θυσίας, καὶ τοῖς ἀνοσοῖς αἰρετικοῖς, καὶ οἷς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, κατὰ γε τοὺς ἐν πίστει γνησίους, ὅτι « Χριστοῦ εὐωδία ἔσμεν τῷ Θεῷ. » Ὅσμη γὰρ αὐτοῖς ἐν Βεελζεβοῦλ, εἴπερ ἔστιν ἀληθές, ὅτι « Οὐδεὶς λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοῦλ. » Δυσφημοῦντες δὲ ἀφυλάκτως οἱ τάλανες, καὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς καταψευδόμενοι δόξης, οὐκ εὐοσμία πνευματικῆ, βορβόρω δὲ μᾶλλον καταμθύοντα φοροῦσι τὸν νοῦν.

Μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ψῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρίμα, καὶ δικαιοσύνη ὡς χειμάρρους ἄδατος.

ΝΔ'. Ἐκπέμπει ταῖς ἑορταῖς ὁμοῦ καὶ ταῖς ἀνοήτοις θυσίαις τὰς ὀργανικὰς εὐφημίας, οὐκ ἀψύχοις ὕλαις τὸ χρῆναι δοξολογεῖν ἀπονέμων Θεός, μετατιθεὶς δὲ μᾶλλον τῆς οὕτω λαμπρᾶς εὐκλείας τὴν μέθεξιν τοῖς ἐκ καθαρᾶς δυνάμεως ἀνιείσι φωνῆν. Δοξολογία γὰρ ἡ τοιάδε καλῆ, καὶ ἀνδάνουσα τῷ Θεῷ. Εὐ δὲ δὴ σφοδρὰ τὰς, οὐκ οἶδ' ὅθεν, ἐξευρημένας τῶν Ἰουδαίων δοξολογίας, ὀργανικὰς δηλονότι, « ἤχον ψῶν » ἀποκαλεῖ, τὴν οἰονείπως περιττὴν τινα καὶ εἰκαλαν ἤχην, ἀσημόν τι καὶ ἀδρανὲς λείσαν μέλος. Ὅτι δὲ καὶ ταῦτα γέγονασιν Ἰουδαϊκῆς ἀβουλίας εὐρήματα, δέδειχεν, εἰπὼν « Ψαλμὸν ὀργάνων σου. » Μονονοχὶ γὰρ φησιν, « οὐκ ἐμόν » ἔξω γὰρ νόμου τὸ χρῆμα, καὶ περὶ τούτων οὐδὲν λελάηκεν ὁ Μωσῆς. Οὐκοῦν οὐ παρακληθήσεται, οὐδὲ ταῖς δι' ὀργάνων εὐηχίαις ἀποκρούσει τὰ ἐγκληματα : « Ἄλλ' ὡς ὕδωρ κυλισθήσεται μοι τὸ κρίμα, » καὶ ἡ παρ' ἐμοῦ γενομένη δικαιοσύνη, τουτέστιν, ἡ καθ' ὁμῶν δικαία λοιπὸν ἀπόφασις, ὡς χειμάρρους ἄδατος ἔσται, κατασύρων δηλονότι τὰ παρεμπύπτοντα, καὶ φειδόμενος οὐδένος. Καταβρῆγγυνται γὰρ τῶν ὀρῶν βραδαίως οἱ χειμάρροι. Οὕτω καὶ ἡ θεία ψῆφος, εἰ δὴ γένοιτο κατὰ τινων, ὕδωρ ἄμαχον καὶ χειμάρρους ἀνανταγώνιστος ἔσται, καὶ ἕτερον οὐδὲν πανταχοῦ. Τοιγαροῦν χρῆσιμόν τε καὶ ἀναγκαῖον τὸ μετανοεῖν φαίνεται, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἀποκρούεσθαι τὴν ὀργὴν, οὐκ ἄχρηστοι παντελῶς καὶ ἀτραπῆ (1) φωνὴν λέντας Θεῷ, ἀλλ' ἐξ ἀγαθῆς δυνάμεως σοφὸν ἀληθῶς καὶ εὐρυθμον ἀνηχοῦντας μέλος. « Ἦῦσον γὰρ, φησὶ, θυσίαν αἰνέσεως, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Μὴ σφάγμα καὶ θυσίας τεσσαράκοντα ἔτη προσηγάκατέ μοι, οἶκος Ἰσραὴλ, ἐν τῇ ἐρήμῳ; Καὶ ἀνελάβετς τὴν σκηρῆν τοῦ Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὁμῶν Ραῖφαν, τοὺς τύπους αὐτῶν, ὅς ἐποιήσατς ἑαυτοῖς. Καὶ μετοικίω ὁμᾶς ἐπέκειντα Δαμασκοῦ, λέγει Κύριος ὁ Θεός, Παντοκράτωρ ἔνομα αὐτῷ.

ΝΕ'. Διά τῶν ἀρτίως ἡρμηνευμένων, Θεὸς ἦν ὁ ἄλλων πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· «Μεμίσηκα τὰς ἐορτὰς ὑμῶν.» Ἴνα γὰρ φαίνηται σασωκῶς αὐτοὺς ἐξ ἰδίας ἡμερότητας τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆ τῶν πατέρων μνήμη διδοὺς τὸν ἐπὶ τέκνοις ἔλεον, καὶ οὐ θυσιῶν ἀντέκτισιν καὶ οἰονείπως ἀντιμισθίαν τὸ χρέμα ποιούμενος, φησὶν ἀναγκαίως ὡς ἔτη μὲν διατετέλεχασιν οὐκ ὀλίγα κατὰ τὴν ἔρημον. Καὶ τροφή μὲν ἦν τὸ μάννα αὐτοῖς, ἐβάδιζον δὲ νεφέλης αὐτοὺς ἐπισκιάζουσης ἡμέρας, καὶ στύλου πυρὸς τὴν νύκτα. Καὶ ἠγεῖτο μὲν ἡ κιβωτὸς εἰς τύπον Θεοῦ, *προβαδίζουσα*, καὶ κατασκευασμένη τὸπον αὐτῆ καὶ ἀνάπαυσιν. Ἐν ἐνδείᾳ δὲ καθεστῆχασιν τῶν ἀναγκῶν οὐδενὸς, ὑδάτων αὐτοῖς ἀδοκῆτων ἐκρηγνυμένων, πιπτόντων ἐχθρῶν. Καὶ τούτων ἀπάντων γινομένων, τοὺς μὲν περὶ τῶν θυσιῶν ἐδέχοντο νόμους, ἤκουον δὲ πανταχοῦ καὶ ἐφ' ἑκάστῃ τυχὸν τῶν τεθεσπισμένων· «Ἐὰν δὲ εἰσαγάγῃ σε Κύριος ὁ Θεός σου εἰς τὴν γῆν, ἦν ὤμοσε τοῖς πατράσι σου δοῦναί σοι, ποιήσεις τοῦτο κάκεινο, προσοίσεις δὲ θυσίας.» Οὐκοῦν ἐν χρόνῳ τεσσαράκοντα ἐτῶν, καθ' ὃν ἦσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, προσήγον μὲν θυσίας ἐκόντες, ἐξήτει δὲ οὐδεὶς ἀναγκαίως· ἀλλ' ἦν εἰς ἀνάδλησιν τὸ χρέμα αὐτοῖς, ἄχρις ἂν εἰσελάσειαν εἰς τὴν γῆν, τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελημένην. Ταῦτητοι φησὶ· «Μὴ σφαγὰς καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι τεσσαράκοντα ἔτη, οἶκος Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος.» Ἄλλ' ἐσώζοντο μὲν καὶ θυσιῶν διὰ, καὶ ἦ φησὶ δι' ἑτέρου προφήτου πάλιν· «Οὐκ ἐκτίσω μοι ἀργυρίου θυμίαμα, οὐκ ἔμοι πρόβητα τῆς ὀλοκαρπώσεώς σου, οὐδὲ ἔγκοπον ἐποίησατε ἐν Αἰθίῳ.» Αὐτὸ δὲ δὴ πάλιν ἀπροφάσιστον ἔχοντες τὴν ἀπόστασιν, ἄλλοπρόσαλλοι τε ἦσαν τοτηνικάδε, καὶ Θεὸν ἀτιμάζοντες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, ἀνελάμβανον τὴν σκηπὴν τοῦ Μολόχ. «Καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ῥαιφάν.» Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστὶ, περιᾶρειν ἀναγκαῖον. Οὐκοῦν ὁ μὲν Μωσῆς ἀναπεφώτισκεν εἰς τὸ ἅρος, τὸν νόμον ὑποδεξόμενος· οἱ γὰρ μὴ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ κατεξανέστησαν τοῦ Ἀαρῶν, λέγοντες· «Ποίησον ἡμῖν θεοὺς οἱ προπορεύσονται ἡμῶν· ὁ γὰρ Μωσῆς οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἶδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ.» Μεμοσχοποιήχασιν τοίνυν κατὰ τὴν ἔρημον. Καὶ τὸ μὲν ἐμφανὲς καὶ οἰονείπως ἀπάντων εἰδῶλον, ὁ μόσχος ἦν. Πολλὰ δὲ παρ' ἑκάστου καὶ ἕτερα διέπλαττοντο. Τραπέντες γὰρ ἅπαξ ἐπὶ τὴν ἀρχαίων κλάνησιν, καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀποπηδήσαντες, ἕκαστος τὸ δοκοῦν ἐποιοεῖτο σέβας, καὶ διέπλαττεν αὐτῷ, κατὰ τὴν ἀνωθεν ἐστὶ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ συνήθειαν. Προσέκειντο δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν ἄστρον λατρείαις. Καὶ πῶθεν ἂν γένοιτο κατὰ τοῦτο καταφανές; ἔρει τις τυχόν. Οὐ πολὺς ὁ πόνος ἀπελέγγειν ἐθέλουσι· ἐξ αὐτῶν γὰρ εἰσόμεθα τῶν ἱερῶν Γραμμάτων. Αεδυσφόρηκε μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς, καὶ κατεκράγει τοῦ Ἀαρῶν· εἶτα προσέειπτε τῷ Θεῷ, λέγων· «Δέομαι, Κύριε, ἡμαρτεν ὁ λαὸς οὗτος ἁμαρτίαν μεγάλην· ἐποίησαν γὰρ ἑαυτοῖς θεοὺς χρυσοῦς,»

LV. Juxta superiorem explicationem, Deus erat, qui dixit ad filios Israel, «Odi festivitates vestras 65.» Ut enim constaret eum salvasse Israel ex propria mansuetudine, et propter memoriam patrum tribuisse filiis misericordiam, et non quasi compensasse, et remuneratum esse sacrificia, dicit convenientissime, annos non paucos eos permansisse in solitudine. Et alebantur quidem manna : gradiebantur autem, nube ipsos per diem obumbrante, et columna ignis ducente per noctem 66. Et dux erat arca ad tyrum Dei, cedens, et speculans locum sibi, et requiem 67. Nec deerat eis quidquam, aquis repente erumpentibus, inimicis cadentibus 68. Post hæc omnia de sacrificiis leges acceperunt ; audiebant autem ubique, et super singulis divina forte responsa, nempe, «Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, 309 quam juravit patribus tuis, ut daret eam tibi, facies hoc et illud, et offeres sacrificia 69.» Itaque tempore quadraginta annorum, quo fuerunt in solitudine, offerebant sacrificia sponte, nemo enim illa exigebat : sed differebatur negotium, donec terram patribus ipsorum promissam ingressi fuissent. Idcirco ait : «Num victimas et sacrificia obtulistis mihi annis quadraginta, domus Israel? dicit Dominus.» Sed salvabantur etiam citra sacrificia ; et sicut dicit per alium prophetam rursus : «Non comparasti mihi argento thymiamam, non mihi oves holocausti tui : nec incisuram fecistis in Libano 70.» Cæterum ipsi tum denuo desertores, ita ut excusari non possent, et instabiles, et natura ac vere Deum aspernantes, portabant tabernaculum Moloch. «Et astrum Dei vestri Ræphan.» Quod quidnam sit, considerandum est. Mose igitur ascendente in montem, ut legem acciperet, Israelitæ contra Aaron insurrexerunt, dicentes : «Fac nobis deos qui præcedant nos : Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit 71.» Fecerunt itaque vitulum in solitudine. Et conspicuum, ac velut commune omnium idolum vitulus erat. Multa porro et alia ab unoquoque ficta sunt. Semel enim ad veterem errorem conversi, et a semita pietatis in Deum detorti, singuli quod sibi placebat pro antiqua consuetudine in Ægypto numen fabricabantur et forinabant. Magis tamen astrorum cultui deifici erant. Et unde hoc quoque liquebit? fortasse dicit quispiam. Hoc vel ex ipsis sacrarum Litterarum monumentis demonstrare, et cognoscere non est difficile. Ægre enim tulit Moses, et in Aaronem clara voce invecus est ; deinde Deo procumbens, ait : «Obsecro, Domine, peccavit populus iste peccatum magnum, fecerunt enim sibi deos aureos 72 : » atqui vitulus erat quod finxerant. Verum non ignorabat, eos nihilominus alia sculptilia addidisse. Beatus autem Stephanus accusatus aliquando apud Judæorum magistros propter blasphemias in Deum

65 Amos., v, 21. 66 Exod. xiii, 21. 22 ; xvi, 4 seqq. 67 Num. x, 55. 68 Num. xx, 6-13. 69 Exod. xiii, 8. 70 Isa. xliii, 24. 71 Exod. xxxiii, 1. 72 Ibid., 51.

et Mosen⁷³, et responsis idoneis calumnias refutans, A deinde ostendens quod Christo impie, contumeliose et immaniter habito, patrum suorum scelus et duritiam cordis imitarentur, perspicue vituli in solitudine conflat³¹⁰ mentionem facit, atque de Mose : « Hic est qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, et cum patribus nostris, qui accepit verba vitæ dare nobis, cui noluerunt obedire patres nostri, » et quæ deinceps sequuntur, usque ad illa verba, « figuras quas fecistis adorare eas. Et transferam vos trans Babylonem⁷⁴. » Vides igitur et divinum Stephanum, virum plenum Spiritu sancto, testimonium dixisse, eos fabricasse vitulum, et ad colendam militiam cæli conversos esse. Meminit item vocis prophetæ, unde licet intelligere eos ad vitulum tabernaculum quoque Moloch assumpsisse. Excitato enim tabernaculo idolum constituerunt, et illud Moloch appellaverunt, sive Molchom, quod idolum fuit Moabitarum, lapidem habens pellucidum, et eximium in summa fronte, ad speciem Luciferi. Et sonat quidem Latine Moloch rex noster : sic enim Aquila et Theodotio transtulerunt. Effigies autem Luciferi artificiose facta erat. Portarunt igitur tabernaculum Moloch, hoc est, regis nostri. Qualis autem iste rex? Astrum Dei nostri Ræphan, quod redditur obtenebratio, aut exæcatio. Porro Luciferum, ut ante solis radios exorientem, et principium diei terrarum incolis afferentem adorabant. Verumtamen adorantibus factus est Ræphan, id est, obtenebratio, et exæcatio. Prorsus non quasi astrum in illis operatum sit tenebras : sed quod illis cultus illius obtenebrationis causa existerit. Quoniam autem, inquit, Moabitarum, et vicinæ Damasci insaniam æmulati estis, ideo ultra Damascus, et remotiora discessistis, Babyloniorum, inquam. Editio enim Septuaginta, « ultra Damascum, » inquit, sanctus autem Stephanus, « ultra Babylonem. » Quid ergo ad hæc dicemus? Secundum Hebræam editionem dixit Stephanus. Visum est enim illis, quod est ultra Damascum, appellare terram Babyloniorum. Pertinente enim fortasse Damascenorum agro, sive Syrorum regno usque ad terminos urbium orientis, finitima erat statim Babyloniorum tellus, et regio.

CAP. VI.

VERS. 1. *Væ spernentibus Sion, et confidentibus in montem Samariæ.*

311 LVI. Deslet rursum non Ephraimitas solum, sive tribus in Samaria, sed etiam tribum Juda et Benjamin. Demonstrato enim eos habuisse animum languidum et semper fluctuantem, et majores

⁷³ Act. vi, 11. ⁷⁴ Act. vii, 38-43.

καίτοι μόσχος ἦν τὸ διαπεπλασμένον. Ἄλλ' οὐκ ἠγνόησεν, ὅτι καὶ ἕτερα προσεργάσαντο τὰ γλυπτὰ. Ὁ δὲ γε μακάριος Στέφανος, κατηγορούμενός ποτε παρὰ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς ἐπὶ δυσφημαίαις ταῖς εἰς Θεὸν καὶ Μωσέα, καὶ ταῖς καθηκούσαις ἀπολογίαις ἀποκρουόμενος τὰς συκοφαντίας, εἶτα δεικνύων, ὅτι δεδυσσεθηκότες ἀγρίως καὶ ἐμπαροινήσαντες τῷ Χριστῷ τὴν, τῶν ἰδίων πατέρων ἀπομιμῶνται φαυλότητα καὶ σκληροκαρδίαν, διαμέμνηται σαφῶς τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ μοσχοποιίας, καὶ φησι περὶ Μωσέως· « Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο λόγια ζῶντα, δοῦναι ἡμῖν, ᾧ οὐκ ἠθέλησαν ὑπῆκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, » καὶ τὰ ἐξῆς ἕως, « τοὺς τύπους οὓς ἐποίησατε προσκυνεῖν αὐτοῖς. Καὶ μετοικίῳ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος. » Ἄθρει δὲ οὖν, ὅτι καὶ ὁ θεσπέσιος Στέφανος, ἀνὴρ ἀγίου Πνεύματος πλήρης, μαρτυρήσκειν, ὅτι μεμοσχοποιήκασι μὲν, ἐτρόποντο δὲ καὶ εἰς τὸ λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Διαμέμνηται δὲ καὶ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· ὅθεν ἐστι νοεῖν, ὅτι πρὸς τῷ μόσχῳ καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Μολδὺ ἀνέλαβον. Σκηνοποιησάμενοι γὰρ ἔστησαν εἰδῶλον, καὶ κεκλήκασι τοῦτο Μολδὺ, ἥτοι Μολχὸμ (εἰδῶλον δὲ τοῦτο Μωαβιτῶν), λίθον ἔχον διαφανῆ καὶ ἐξαιρετον ἐπὶ μετώποις ἀκροῖς, εἰς Ἐωσφόρου τύπον. Καὶ ἐρμηνεύεται μὲν τὸ Μολδὺ βασιλεὺς αὐτῶν· ἐκδεδώκασι γὰρ οὕτως Ἀκύλας, καὶ Θεοδοτίων. Ἐωσφόρου γε μὴν ἐκτύπωμα τὸ τεχνουργούμενον ἦν. Ἀνελάβετο τοίνυν τὴν σκηνὴν τοῦ Μολδὺ, τούτεστι, τοῦ βασιλέως ὑμῶν. Καὶ ποῖος ἦν οὗτος ὁ βασιλεὺς; Τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. Ραϊφᾶν δὲ ἐρμηνεύεται σκοτισμὸς, ἢ τύφλωσις. Προσεκύνουν γε μὴν τὸν Ἐωσφόρον ὡς προανίσχοντα τῆς ἡλίου μαρμαρυγῆς, καὶ ἀρχὰς ἡμέρας εἰσφέροντα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ τοῖς προσκυνούσι γέγονε Ραϊφᾶν, τούτεστι, σκοτισμὸς, ἢ τύφλωσις. Καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ὡς ἐνηργηκότος ἐν αὐτοῖς τοῦ ἄστρου τὴν τύφλωσιν, ἀλλ' ὅτι σκοτισμοῦ παραίτιον αὐτοῖς τὸ εἰς τοῦτο γέγονε σέβας. Ἐπειδὴ δὲ, φησὶ, τὴν Μωαβιτῶν καὶ τῆς γείτονος Δαμασκοῦ μανίαν ἐζηλώσατε, ταῦτητοι καὶ ἀποιχθήσεσθε Δαμασκοῦ τε ἐπέκεινα, καὶ τῶν ἀποτέρω κειμένων ἐτι, φημι δὴ Βαβυλωνίων. Ἡ μὲν γὰρ ἐκδοσις τῶν Ἐβδωμήκοντα, ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, φησὶν ὁ δὲ γε Στέφανος, ἐπέκεινα Βαβυλῶνος, ἔφη. Τί οὖν πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; Κατὰ τὴν Ἑβραίων ἐκδοσιν ὁ μακάριος ἔφη Στέφανος. Δοκεῖ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοις τὸ ἐπέκεινα Δαμασκοῦ ὠνομασθαι τὴν Βαβυλωνίων. Παρατεινούσης γὰρ ἰσως τῆς Δαμασκηνῆς, ἥτοι Σύρων βασιλείας μέχρι τεματίων τῶν πρὸς τῷ καὶ ἀκτίνα πόλεων, ὁμορος εὐθὺς ἡ Βαβυλωνίων χώρα τε καὶ γῆ.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Ὅσαι τοῖς ἐξουθενοῦσι Σιών, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ἔρος Σαμαρείας.

NG. Ταλινίζει πάλιν ὁ λόγος οὐχὶ μόνους τοὺς ἐξ Ἐφραΐμ, ἥτοι τὰς ἐν Σαμαρείᾳ φυλάς, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς ἐξ Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. Προαποδείξας ὅτι σαθρὸν ἐσχῆκασι καὶ σεταλευμένον ἀεὶ τὸν νοῦν, καὶ

ἔτι οἱ πρὸ αὐτῶν γεγονότες μεμοσχοποιήκασι καὶ ἀνελάθοντο τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὼχ, ἀπελέγχει λοιπὸν ὅτι πατριάζουσι, καὶ προγονικῆς δυσσεβείας κατ' ἔχθος ἰόντες, παραθήγουσιν ἐφ' αὐτοὺς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην. Ἐξουθενεῖν δέ φησι τὴν Σιών τοὺς ἐξ Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. Ἀπομεμενηκότες γὰρ ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τὸν θεῖον ἔχοντες ναὸν, παρ' οὐδὲν πεποιήνται τὴν εἰς Θεὸν αἰδῶ καὶ ἀγάπησιν, ἀλλ' ἦ φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, « Ἐθουμίων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσχιάζοντος. » Ἐλάτρευον δὲ καὶ τῆ στρατιᾶ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Ἱερεμίαν οὐ μετρίως λελυπημένος ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίω τοῦ ἐλεθθῆναι αὐτοὺς, καὶ μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν ἐν δεήσει καὶ προσευχῇ, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι. » Εἶτα τῆς ἀποστροφῆς τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει λέγων· « Ἡ οὐχ ὄραξ ὁ τι ποιῶσιν οὗτοι ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλήμ; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καιοῦσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι σταῖς τοῦ ποιήσαι χελῶνας [LXX χαυῶνας] τῆ στρατιᾶ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἔσπασαν σπονδὰς θεοῖς ἄλλοτρίοις, ἵνα παροργίσω αὐτοὺς με. » Ἐξουθενώκασι δὴ οὖν τὴν Σιών οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις. Ταιγάρτοι πρεπόντως ἐπενήνοχα τούτοις τὸ, Οὐαί.

Ἀρμόσειε δ' ἂν ἡ τοιάδε φωνὴ καὶ τοῖς πεποισθῶσιν ἐπὶ τὸ ἕρος Σαμαρείας, τούτεστι, τοῖς κατωκηκόσιν ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ πεποισθῶσιν ἐφ' ἑαυτοῖς. Ὥνοντο γὰρ ὅτι καὶ δῖχα Θεοῦ περιέσσονται τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐν καλῶ κείσονται τῆς εὐημερίας, καὶ πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἡδέιστων αὐτοῖς ἀδόνητον ἔξει τὴν ἔδραν. Πικρὸν οὖν ἔρα καὶ ἀπευκτὸν τὸ δυσβουλίας εἰς τοῦτο καταλιθεῖν, ὡς δι' οὐθενὸς μὲν ποιεῖσθαι τολμᾶν τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπησιν, προσκεῖσθαι τοῖς ἀτόποις, καὶ δρᾶν ἢ μὴ θέμις, καὶ καταλυπεῖν αὐτὸν, -οφεσθαι δὲ, ὅτι μὴ αὐτοῦ διδόντος ἔσται τι τῶν ἀγαθῶν ἐφ' ἡμῖν. « Πᾶσα γὰρ δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἐκωθέν ἐστι, καταβαῖνον παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων. » Αὐτῶ δὴ οὖν ἔρα προσκεῖσθαι καλὸν, καὶ αὐτὸν ἐλπίδα ποιεῖσθαι καὶ ἀρωγόν. Ἐξουθενοῦσι δὲ τὴν Σιών, τούτεστι, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οἱ τῆς ἀνοσιῶν δογμάτων προσηκότες, καὶ ἐπὶ γε ταῖς σφῶν αὐτῶν εὐγλωττίαις ἐπιθαρσάσαντες, καὶ μέγα φρονεῖν εἰωθότες ἐπὶ τοῖς τῶν ἀνοσιῶν λογισμῶν εὐρήμασι καὶ σοφίας κοσμικῆς. Πρέποι δ' ἂν αὐτοῖς καὶ πρό γε τῶν ὄλων τὸ Οὐαί.

Ἀπετῤῥήσαν ἀρχὰς ἐθνῶν, καὶ εἰσῆλθον αὐτοί. Οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, διάβητε πάντες, καὶ ἴδετε, καὶ διέλθετε ἐκεῖθεν εἰς Αἰμάθ Ῥαβὰ, καὶ κατὰβητε ἐκεῖθεν εἰς Γέθ ἄλλοιγενῶν, τὰς κρατίστας ἐκ τῶν βασιλειῶν τούτων, εἰ πλείονά ἐστιν τὰ ὄρια αὐτῶν τῶν ὄριων ὑμῶν.

NZ'. Ἀχαρίστους ὄντας ἀποφαίνει, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ μεγαλοδωρεᾶς ἀμνημονεῖν ἡρημένους, καίτοι δέον αἰετὸς καὶ πλείστην ὄσην ὁμολογεῖν τὴν χάριν, καὶ χαριστηρίους ἀνάπτειν ψῆδᾶς, ὅτι μὴ μόνον σκληρᾶ καὶ ἀφορήτῳ δουλείᾳ κατηχθῆμένους παρα-

A eorum vitulos fabricasse, et portasse tabernaculum Moloch, reprehendit nunc ut patrizantes, et majorum vestigiis insistentes, atque ita universorum Dominum in seipsos irritantes. Spernere autem eos Sion dicit qui sunt de Juda, et Benjamin. Cum enim permanerent in Jerusalem, et divinum templum tenerent, reverentiam et dilectionem erga Deum floccipenderunt : et, ut dicit sacra Scriptura, « Sacrificabant in excelsis sub quercu, et populo alba, et arbore umbrosa. » Serviebant etiam militiae caeli. Quocirca ad Jeremiam impensius dolens dicit Dominus universorum : « Et tu, noli orare pro populo isto indigno misericordia, et ne accedas ad me pro illis in obsecratione, et oratione, quia non exaudiam te ⁷⁵. » Mox aversionis causam adjungens ait : « An non vides quid faciant isti in civitatibus Juda, et in viis Jerusalem? Filii eorum colligunt ligna, et patres eorum succendunt ignem, et mulieres eorum commiscent similaginem, ut faciant placentas militiae caeli. Et libaverunt libamina diis alienis, ut ad iracundiam provocarent me ⁷⁶. » Spreverunt igitur Sion Hierosolymitae. Proinde convenienter intulit illis, Væ.

Quadraverit autem hæc vox etiam confidentibus in montem Samariæ, hoc est, habitantibus in Samaria, et in ea confidentibus. Putabant enim, etiam citra Dei auxilium hostibus se prævalituros, et secumbere actum iri : et quidquid est jucundissimum, ipsis fore stabilissimum. Acerbum igitur, et abominandum, huc pravi consilii delapsum esse, ut charitatem erga Deum nihili facere audeas, affixum esse illicitis, et patrare quæ nefas, et contristare illum, et putare, ipso non dante, quidquam boni nos habituros. « Omne enim datum bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum ⁷⁷. » Ipsi igitur adhærere bonum est ⁷⁸, in eo spes locare, ejusque auxilium exspectare. Spernunt autem Sion, id est, Ecclesiam, etiam qui impia dogmata tuentur, et in facundia sua confidunt, qui que in disputationum impiarum inventis, et in sæculari sapientia **312** efferrī et gloriari consueverunt. In hos præ aliis Væ convenit.

V. VERS. 2. Vindemiarunt principatus gentium, et ingressi sunt ipsi. Domus Israel, transite omnes, et videte, et pertransite inde in Æmath Raba, et descendite inde in Geth alicnigenarum, optima de regnis istis, si plures sunt termini eorum terminis vestris

LVII. Ingratos esse insigniumque beneficiorum ejus oblivisci eos statuisse ostendit, cum semper et longe maxime confiteri munera, et gratiarum actiones canere oporteat : quando non solum dura et intoleranda servitute oneratos admirabiliter eripue-

⁷⁵ Jerem. vii. 16. ⁷⁶ Ibid., 17-18. ⁷⁷ Jac. i. 17.

⁷⁸ Psal. i.xxii, 28.

rit, verum etiam in terram quam juravit patribus A
 eorum, introduxerit. Introduxit autem, multas, et
 expugnata difficiles, et victoriis conflictu pariendis
 haud inexercitatas gentes excindens. Sic enim et
 David ait allucubi ad Deum, de his qui sunt ex san-
 guine Israel : « Vineam ex Ægypto transtulisti,
 eiecisti gentes, et plantasti eam ». Exprobrat igitur
 illis, idque justissime, ut vehementer ingratis,
 et qui se in omne genus sceleris effundentes, benefa-
 ctorem contristarent. « Vindemiarunt enim, inquit,
 principatus gentium, » et illarum regionem in pos-
 sessionem suam redegerunt, Deo conquassante
 adversarios, et potentia ineffabili resistentium ro-
 bur enervante. Cæterum quod pinguem, et fertilem,
 et bonis omnibus abundantem terram sortiti sint,
 aliisque regionibus meliorem ac latiore, recogno-
 scere eos jubet, vicinorum, et remotiorum etiam prin-
 cipatus, sive regna, diligenter considerantes. « Trans-
 ite enim, inquit, in Æmath Raba, et in Geth (hæc
 enim de regnis alienigenarum illustriora), et exqui-
 rite num majores sint termini ipsorum quam vestri. »
 Erant multa, et distincta regna gentium, Moabitum,
 Idumæorum, filiorum Ammon; sed nullum in
 iis magnum. Insignius cæteris Damascenorum, et
 Palæstinorum. Ac duæ quidem urbes in regno Da-
 masceno erant, ad orientem spectantes, qui-
 bus nomen Æmath, quarum alia latior et major,
 alia minor. Raba, si interpretere, significat major
 et amplior. Transite igitur in Æmath Raba, hoc
 est, in Æmat majorem et latiore : erat enim co-
 gnominis alteri, ut dixi, non ita amplæ. Fama est,
 Æmath hanc amplam eandem esse quæ nunc
313 Antiochia dicitur; minore autem, et angu-
 stiore, vicinam et confinem, Epiphaniam Antiochi,
 cognomento Epiphanis, qui illam quidem Antio-
 chiam, alteram vero hanc, honoris sui causa Epi-
 phaniam nominavit. Geth urbs Palæstinæ, ut nunc
 dicitur, primaria illis temporibus erat. Hanc habi-
 tabant Enëcim, et qui vocabantur Philistiim, quos
 non perdiderunt tunc filii Israel. Idcirco ait de
 ipsa : « In Geth alienigenarum, seu Philisthæo-
 rum : » et indagare diligenter an non vos potius
 latiore regionem, et aliis omnibus meliorem, ac
 præstantiorem habitetis. Sciendum porro, scriptu-
 ram Hebræorum præpositam habere, Chalannen.
 Sic enim legitur : « Transite in Chalannen, et in
 Æmath, et in Geth. » Chalanne autem est sub regno
 Persico, et hodie vocatur Lysippa. Quoniam autem
 et regni Persarum meminit Hebræorum editio, ideo
 affirmamus et beatum Stephanum ⁹⁹, pro « Trans-
 feram vos ultra Damascus, » dixisse, ultra Baby-
 lonem. Crimen igitur ingratorum est, quod majo-
 rem et uberiorem adeo tellurem adepti, non Deo
 potius gratias egerunt, sed alii quidem spreverunt
 Sion, alii confisi in monte Samarizæ, nullam ejus
 reverentiæ rationem duxerunt.
 Σιών, οἱ δὲ πεποιθότες ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, οὐδένα

δόξως ἐξέλτετο, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰσχεκόμεικεν εἰς τὴν
 γῆν, ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσιν. Εἰσχεκόμεικε δὲ, πολλὰ
 καὶ δυσκαταγώνιστα, καὶ οὐκ ἀμελέτητον ἔχοντα τὸ
 νικᾶν ἐν μάχαις ἀποκείρας ἔθνη. Οὕτω γὰρ καὶ Δα-
 βὶδ ἔφη πρὸς Θεὸν περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ
 « Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔθνη,
 καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. » Ὀνειδίζονται δὴ οὖν, καὶ
 μάλα εἰκότως, ὡς ἀχάριστοι κομιδῆ, καὶ ταῖς εἰς
 πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἀποδρομαῖς λυποῦντες τὸν
 εὐεργέτην. « Τετρυγῆσαι μὲν γὰρ, φησὶν, ἀρχὰς
 ἐθνῶν, » καὶ κληρὸν ἰσον ἐποίησαντο τὴν ἐκείνων
 χώραν, Θεοῦ κατασεύοντος τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ
 ἀπάτῃ δυνάμει τὴν τῶν ἀντανισταμένων ἰσχὺν πα-
 ραλύοντος. Ἄλλ' ὅτι πίονα, καὶ εὐδοτον, καὶ παντὶ
 μεθύουσαν ἀγαθῶ κεκληρονομήκασαι γῆν, καὶ τὴν τῶν
 ἄλλων χωρῶν ἀμείνω τε καὶ εὐρυτέραν, ἀναμαθεῖν
 ἐπιτάττει, τὰς τῶν ὁμόρων, ἢ καὶ τὰς τῶν ἐπέκεινα
 πελυπραγμονοῦντας ἀρχάς, ἤγουν βασιλείας. « Βα-
 διζετε γὰρ, φησὶν, εἰς Αἰμάθ Ῥαβά, καὶ εἰς Γέθ
 ἀλλοφύλων (αὗται γὰρ αἱ τῶν ἄλλων βασιλείων πε-
 ριφανέστεραι) » καὶ ἐζητεῖτε, φησὶν, εἰ πλείονα τὰ
 ὄρια αὐτῶν ἐστί τῶν ὑμέτερων ὄριων. » Ἦσαν γὰρ
 οὖν πολλαὶ τε καὶ ἀνὰ μέτρος αἱ βασιλείαι τῶν ἐθνῶν,
 ἢ Μωαβιτῶν, ἢ Ἰδουμαίων, ἢ τῶν υἱῶν Ἀμμών·
 ἀλλ' οὐδὲν ἐν αὐτοῖς τὸ μέγα. Λαμπρότερα δὲ τῶν
 ἄλλων ἢ Δαμασκηνῶν καὶ Παλαιστίνων. Καὶ δύο μὲν
 ἦσαν πόλεις ὑπὸ τῆ Δαμασκοῦ βασιλείᾳ, εἰς ἧν
 κείμεναι, αἷς ὄνομα τὸ Αἰμάθ, ὧν ἡ μὲν εὐρυτέρα,
 καὶ μεζῶν, ἡ δὲ λαχοῦσα τὸ μείον. Ἐρμηνεύεται, τὸ
 Ῥαβά, μεζῶν. Διάδητε οὖν εἰς Αἰμάθ Ῥαβά, του-
 ἔστιν, εἰς τὴν Αἰμάθ τὴν μεζῶν τε καὶ εὐρυτέραν·
 φησὶ γὰρ, ἔφη, ὁμῶνυμος τέρεψ, λαχοῦση τὸ μείον.
 Φασὶ δὲ τὴν μὲν Αἰμάθ τὴν πλατεῖαν ταύτην εἶναι,
 τὴν νῦν Ἀντιόχειαν, τὴν δὲ μεζῶν καὶ στενωτέραν,
 τὴν γεῖτονά τε καὶ ὁμορον Ἐπιφάνειαν Ἀντιόχου,
 τοῦ ἐπίκλην Ἐπιφανοῦς, τὴν μὲν Ἀντιόχειαν, Ἐπι-
 φάνειαν δὲ τὴν ἑτέραν εἰς ὄψαν ἰδίαν ὠνομαχότος.
 Ἡ δὲ Γέθ πόλις ἦν τὸ τηνικᾶδε τῆς νυνὶ Παλαιστι-
 νης πρότερα. Ἐν ταύτῃ μεμενῆκασιν οἱ Ἐνακεῖμ
 καὶ οἱ καλούμενοι Φιλιστειμ, οὐκ ὀλοθρευσάντων αὐ-
 τοὺς τὸ τηνικᾶδε τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Ταύτητοί φησι
 περὶ αὐτῆς· « Εἰς Γέθ ἀλλοφύλων » καὶ περιεργά-
 σασθε λεπτῶς, εἰ μὴ μᾶλλον ὑμεῖς εὐρυτέραν οἰκεῖτε
 χώραν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπασῶν τὴν ἀμείνω καὶ
 προύχουσαν. Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι τῶν Ἑβραίων
 ἡ γραφὴ προτεταγμένην ἔχει τὴν Χαλάννην. « Πο-
 ρεύεσθε γὰρ, φησὶν, εἰς Χαλάννην, καὶ εἰς Αἰμάθ,
 καὶ εἰς Γέθ. » Χαλάννη δὲ ἐστὶν ὑπὸ τὴν Περσῶν βα-
 σιλείαν, ἢ νῦν καλεῖται Λυσίππη. Ἐπειδὴ δὲ καὶ
 τῶν Περσῶν βασιλείας ἐμνημόνευσεν ἡ τῶν Ἑβραίων
 ἔκδοσις, ταύτητοί φαμεν καὶ τὸν μακάριον Στέφανον,
 ἀπὸ τοῦ, « Μετοικίω ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, »
 τὸ, ἐπέκεινα Βαβυλῶνος, εἰπεῖν. Ἀχαριστίας οὖν
 ἐγκλημα, ὅτι πλείονα, καὶ εὐήροτον, καὶ πλατεῖαν
 οὕτω κατακληρονομήσαντες γῆν, οὐχὶ Θεῷ μᾶλλον
 ἀνηπτόν τὰ χαριστήρια, ἀλλ' οἱ μὲν ἐξουδένευσεν τὴν
 τῆς εἰς αὐτὴν αἰδοῦς ἐποιοῦντο λόγον.

⁹⁹ Psal LXXIX, 9. ⁹⁰ Act. VII, 43.

Χρήσιμον δὲ, ὡς ἔοικε, καὶ τοῖς μετὰ τὴν πίστιν Ἀ Ἑλλήνων σοφίαν τεθραυμακόσιν, ὡς ἀμείνους τῶν παρ' ὑμῖν τὰς ἐκείνων ἡγείσθαι δόξας, καὶ τοῖς ἀπονεύουσιν εἰς τὸ προσκείσθαι ζητεῖν τοῖς παραχαράττουσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῶν Ἑκκλησιῶν δογματῶν τὴν ὀρθότητα παραλύουσι, τὸ, « Πορεύεσθε εἰς Αἰμάθ Ῥαβὰ, καὶ εἰς Γεθ ἄλλοφύλων, καὶ ἴδετε, εἰ πλείονα τὰ ὄρια αὐτῶν ἐστὶ τῶν ὑμετέρων ὀρίων. » Εὐρύτερα γὰρ τῆς Ἑλλήνων στενολεσχίας ἡ θεόπνευστος Γραφή, τὸ τῆς ἀληθείας καταγγέλλουσα φῶς, καὶ δογματῶν εἰσφέρουσα γνῶσιν, καὶ πρὸς πάντων ἑταῖρων τῶν ἐπαινουμένων τὸν τῶν πιστευόντων ἀναδικάζουσα νοῦν. Εὐρύτερος δὲ πάλιν τῆς αἰρετικῶν στενότητος ὁ τῆς ἀληθείας ἐστὶ λόγος. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῇ μαχόμενοι, μονονουχὶ καταπνίγονται, ψυχροὶ τε καὶ ἀδρανέσιν ἐπινηχόμενοι λογισμοῖς· οἱ δὲ τοῖς τῆς εὐσεβείας συναγορεύοντες δόγμασι, καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς ἀληθείας περιαθροῦντες κάλλος, εἰς πλατὺ θεωρημάτων ἐκτρέχουσι πέλαγος, « Αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, » τῆ δὲ τε κάκεισε διὰ τττοντες, καὶ τὰ εἰς γνῶσιν ἀληθινήν ἀπὸ τῆς Θεοπνεύτου Γραφῆς εὖ μάλα συλλέγοντες. Καὶ γοῦν Κορινθίους ἀποφοιτᾶν ἐλομένοις τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς, προσκειμένους δὲ ἀμαθῶς τοῖς ἑτεροδιδασκαλεῖν εἰωθόσιν, ἐπιστέλλει Παῦλος, ὅτι « Στόμα ἡμῶν ἀνεψύγει πρὸς ὑμᾶς, ὡς Κορινθιοὶ, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται, » ἕως, « Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγῶντες ἀπίστοις. »

Οὐαὶ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν, οἱ ἐγγίζοντες, καὶ ἐφαπτόμενοι Σαββάτων ψευδῶν.

ΝΗ. Ἐφασκεν, ὅτι « Οὐαὶ ἐξουθενούσι Σιών, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ βρος Σαμαρείας. » Καὶ ἐπειδὴ δύο τινῶν ἐποιεῖτο| μνήμην, τῶν τε ἐξουθενούντων, φημί, τὴν Σιών, καὶ τῶν πεποιθότων ἐπὶ τὸ βρος Σαμαρείας, πολυπραγμονοῦντες ἀναγκαιῶς τῶν ἐννοιῶν τὴν δύναμιν, ἐφηρμοσάμεν ἡμεῖς τοῖς ἐξ Ἰουδα καὶ Βενιαμὴν τὴν αἰτίαν τοῦ ἐξουθενεῖν τὴν Σιών, τοῖς γε μὴν ἐξ Ἐφραῖμ τὸ πεποιθέναί ἐπὶ τὸ βρος Σαμαρείας. Εἰσι δὲ οὖν ὡσπερ ἀνόπιν ὁ λόγος, καὶ τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα καταλέγει πάλιν, αὐτοῖς ἐπιφέρων τὸ, Οὐαὶ. Ἔθος δὲ τῆ θείᾳ Γραφῇ κατὰ τῆς εὐθείας πτώσεως τὴν τοῦ, Οὐαὶ, φωνὴν ἐπιφέρειν, οἷον τί φημι· « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου. » Καὶ πάλιν, « Οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωτὶ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες. — Οὐαὶ τοίνυν, φησὶν, οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν. » Τὸ γὰρ μὴ ἀνέχεσθαι μετανοεῖν, μήτε μὴν τὸ ἐπὶ τοῖς ἔσεσθαι προσηγγελένοις εἰσβῆσθαι φόβον, μονονουχὶ καὶ ἐπιθυμεῖν, ἐστὶν εἰς ὀλέθρου πεσεῖν ἡμέραν. Οἷον ὡς εἰ τις περὶ τίνος τῶν φιλαμαρτημόνων λέγοι τυγόν· Ἐπιθυμεῖ τεθνάναι, καίτοι τοῦτο παθεῖν οὐκ ἐθέλοντος ἐκείνου ποθὲν, ἀλλ' ὅσον ἔχει εἰς τὸ βούλῃσθαι, δρᾶν, καὶ τοῦτο ἀκαταλήκτως, τὰ τοῖς νόμοις ἀφάδοντα· μονονουχὶ καὶ ἐρᾷ τῆς τοῖς φιλαμαρτημοσιν ἀσιπῶς ἀποκειμένης κολάσεώς τε καὶ δίκης. Μετανοεῖν οὖν ἄρα μὴ ἀνεχόμενοι, μονονουχὶ καὶ ἐπιθυμοῦσι πεσεῖν εἰς ἡμέραν κακὴν, καὶ ταῖς ἕδῃ προ-

Præterea utile fuerit, ut apparet, et iis qui post fidem Græcorum sapientiam admirati sunt, ut eorum opiniones et doctrinam nostræ anteferrent, seu propensis valde ad adhærendum depravantibus veritatem, et ecclesiasticorum dogmatum rectitudinem corrumpentibus, illud: « Transite in Æmath Raba, et in Geth Philisthæorum, et videte si plures sunt termini eorum terminis vestris. » Latior enim Græcorum angustis fabulis divinitus inspirata Scriptura, veritatis annuntians lumen, et dogmatum afferens notitiam, credentiumque mentes ad omnia laude digna exsuscitans. Latior rursus hæreticorum angustia est sermo veritatis, quam hi oppugnantes, pene suffocantur, frigidis et obscuris ratiocinationibus innatantes. Pietatis autem dogmatibus patrocinant, et illustrem veritatis elegantiam contemplantes, in latum contemplationum pelagus excurrunt, « Redigentes omnem intellectum in obsequium fidei ⁸¹, » huc illuc salientes, **314** et ad veram cognitionem pertinentia accuratissime colligentes. Itaque Corinthiis, a tradito illis sancto mandato recedere, et imperite aliter docere solitis adhærere volentibus, scribit Paulus: « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, et cor nostrum dilatatum est, » etc., usque ad illa: « Nolite jugum ducere cum infidelibus ⁸². »

VERS. 3. *Væ qui venitis in diem malam, appropinquantes, et attingentes Sabbata falsa.*

LVIII. Dicebat, « Væ spernentibus Sion, et confidentibus in monte Samariæ. » Et postquam duorum quorundam meminit, spernentium, inquam, Sion, et confidentium in monte Samariæ, inquirentes necessario sententiæ vim, adaptavimus nos Juda et Benjamin crimen contemptus Sion, Ephraimitis vero confidentiam in montem Samariæ. Retro igitur redit quodammodo oratio, amborumque crimina rursus recenset, et Væ infert. Mos autem est sacræ Scripturæ casu recto vocem Væ inferre, ut, « Væ, concupiscentes diem Domini ⁸³. » Et iterum: « Væ, surgentes mane, et siceram sequentes ⁸⁴. — Væ, igitur, inquit, venientes in diem malam. » Aversari enim pœnitentiam, neque propter futura et prænuntiata suscipere timorem, et propemodum ea desiderare, est in exitii diem cadere. Velut si quis de quoquam, cui voluptati est peccare, forte diceret: Desiderat mori, quanquam ille hoc pati non velit unquam; sed quod ad voluntatem attinet, ea facere, et hoc sine fine, quæ sunt divinis legibus pugnancia: quin tantum non amat peccati amantibus semper repositum supplicium, et vindictam. Itaque non sustinentes pœnitere, cadere in diem malum, et jam prænuntiatis calamitatibus opprimi tantum non concupiscunt. « Ut appropinquantes et attingentes Sabbata falsa. » Stabat enim adhuc templum, et ejus altaria, et offerebant Deo

⁸¹ II Cor. x, 5. ⁸² II Cor. vi, 11-14. ⁸³ Amos, v, 18. ⁸⁴ Isa. xv, 11.

juxta legem sacrificia, agebantque Sabbatis consueta otia, verumtamen non penitus accurate, sed negligentius omnino, atque desidiosissime. Quare prophetarum vocibus eos, ut Sabbatum non custodientes accusabat. Væ igitur, inquit, simulantibus se **315** appropinquare Deo, dum simulant se colere adhuc instituta Mosaica, et Sabbata falso celebrant. Vides quomodo eos insimularit, ut qui non recte aut studiose otium Sabbatismo decorum servaverint.

Σαββάτων ἀποθιγάνειν. Ὁρᾶς ὅπως διαδέδληκεν ζεῖν πρέπουσαν τηροῦντας ἀργίαν.

Adhæc (puto enim mihi quippiam eminentius de his dicendum) falsa Sabbata sunt res Judæorum: siquidem lex, et quæ per Moysen facta sunt, typus sunt, et adumbratio ⁸⁸. Typus autem non est veritas, sed figura, et simulacrum veritatis potius. Quare et Paulus Hebræis scribit, et de antiquioribus ait: « Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. ⁸⁹ Non enim illos requiescere fecit Jesus, nec ingressi sunt in requiem Dei. Sabbatizamus autem spiritualiter nos in Christo, omittentes et deserentes quidem peccata, desinentes autem ab omni corruptibili et negotio terreno. Nam ut Paulus ait: « Qui ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis omnibus, sicut a vobis Deus ⁹⁰. »

VERS. 4-6. Dormientes in lectis eburneis, et lascivientes in stratis suis, et comedentes hædos ex gregibus, et vitulos ex mediis armentis lactentes. Plaudentes ad voces organorum, sicut stantem reputaverunt, et non sicut fugientem. Bibentes defæcatum vinum, et primis unguentis uncti, et non patiebantur quidquam super contritione Joseph.

LIX. Rursum Væ propter calamitatem, dormientes in lectis eburneis, et hoc atque illud facere solitis. Incusat autem eos valde qui in Samaria supra cæteros claritate eminebant, et facultatum copiis antecellebant, velut ex Immodica felicitate ferme temulentos, deliciarumque varietate transversim abductos, ut nihil penitus futurorum incommodorum suspicarentur, neque sic affectis Deum aliquando vehementius iratum fore, et peccatis deditos pœnis prosecuturum arbitrarentur. Licentiam porro, et effusam in omnem intemperantiam eorumdem vitam declarat. Lectis, inquit, utuntur eburneis, sumptuosius admodum, et cubilibus delicatis. Et electi agni, vitulique lactentes esculenta eorum. Cantica item, et carmina, et omnia instrumenta musica voluptatis causa, comessationes item, **316** et plausus frequentant. Quodque gravius est, hujuscemodi mala ut firma et constantia,

⁸⁸ Hebr. x, 1 seqq. ⁸⁹ Hebr. iv, 9. ⁹⁰ Ibid., 10.

(1) Cotelierius (*Monum. Ecc.* Gr., II, 590) legendum monet ἀπὸ κοινοῦ.

ἀπηγγελμέναις ἐναλῶναι συμφοραῖς. « Ὡς ἐγγίζοντες, καὶ ἐφαπτόμενοι Σαββάτων ψευδῶν. » Ἦν μὲν γὰρ ἔτι συνεστηκώς ὁ νεῶς, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ θυσιαστήρια, καὶ προσῆγον μὲν τῷ Θεῷ τὰς κατὰ νόμον θυσιάς, ἐπετήρουν δὲ καὶ τὰς ἐν Σαββάτοις ἀργίας, πλὴν οὐκ εἰσάπαν ἠκριθωμένως, ἀτημελῶς δὲ πάμπαν, καὶ βραθύμως κομιδῆ. Καὶ γοῦν ἠτιάτο διὰ φωνῆς προφητῶν, ὡς Σάββατον μὴ τετηρηκότας. Οὐαὶ τοίνυν, φησί, τοῖς προσποισυμένοις ἐγγίζειν Θεῷ διὰ τοῦ προσποιεῖσθαι τιμᾶν τὰ Μωσέως ἔτι, καὶ ψευδῶν οὐχ ὡς ὀρθῶς ἢ πεφροντισμένως τὴν τῷ σαββατί-

« Ἄλλως τε (χρῆναι γὰρ ὑπολαμβάνω καὶ τι τῶν ἀναγκαιοτέρων ἐπὶ τοῦτοις εἰπεῖν) ψευδῆ Σάββατα, τὰ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις · εἴπερ ἐστὶ σικιά μὲν ὁ νόμος, καὶ τύπος κατὰ τὸ ἀληθές, καὶ τὰ διὰ Μωσέως. Ὁ δὲ τύπος οὐκ ἀλήθεια, μόρφωσιν δὲ μᾶλλον τῆς ἀληθείας εἰσφέρει. Τοιγάρτοι καὶ Παῦλος Ἑβραίοις ἐπιστέλλει, καὶ φησι περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων · « Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς ἐν τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. » Οὐ γὰρ κατέπαυσεν ἐκείνους Ἰησοῦς, οὔτε μὴν εἰσεληλάκασιν εἰς κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ. Σαββατίζομεν δὲ πνευματικῶς ἡμεῖς ἐν Χριστῷ, καταλύοντες, καὶ ἀποφοιτῶντες μὲν ἀμαρτίας, καταλήγοντες δὲ παντὸς φαρτοῦ καὶ γῆϊνου πράγματος. Ὡς γὰρ Παῦλος γράφει, « Ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. »

Οἱ καθεύδοντες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, καὶ κατασπαταλῶντες ἐπὶ ταῖς στρωμαῖς αὐτῶν, καὶ ἐσθιοντες ἐρίφους ἐκ ποιμνίων, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά. Οἱ ἐπιπροσιόντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὡς ἐστηκότα ἐλογίζαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. Οἱ πίνοντες τὸν διωλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χρισόμενοι, καὶ οὐκ ἐπασχον οὐδὲν ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ.

ΝΘ. Οὐαὶ πάλιν ἀπὸ κακοῦ (1) τοῖς καθεύδουσιν ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, τοῦτο δὲ κάκεινο δρᾶν εἰωθόσι. Ἐπαιτιάται δὲ λίαν τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τοὺς ἐν δόξῃ περιφανεστέρους, καὶ ταῖς τῶν χρημάτων περιουσίαις τῶν ἄλλων ὑπερηρμένους, ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν εὐμερίας μονονουχί καὶ μεθύοντας, καὶ τῷ τῆς τρυφῆς πλάτει παρενηνεγμένους, εἰς τὸ μηδὲν ὄλωσ ὑποβλέπεσθαι τῶν δεινῶν, μήτε μὴν οἴεσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν τοῖς οὕτω διακειμένοις ἐπιθήγεσθαι ποτε, καὶ ποινάς ἐπάγειν τοῖς φιλαμαρτήμοσιν. Ἐξηγεῖται δὲ ἀκριβῶς τὸ ἀνειμένον αὐτῶν καὶ ἀνετον εἰς τρυφάς. Κλίνας τε γὰρ αὐτοῖς ἐξ ἐλέφαντος, φησί, αἱ πολυτελεῖς, καὶ μάλα καὶ μὴ εὐναί· τὰ δὲ ἐπιλεκτα τῶν ἀμνῶν, μόσχοι τε ἐπίτιθοι τὰ ἐδώδιμα, ὡδαί τε καὶ μέλη, καὶ πάντα τὰ δι' ὀργάνων συνεισθέοντα ταῖς τρυφαῖς, κῶμοί τε καὶ κρότοι, καὶ τὸ ἔτι φορτικώτερον, ὅτι τὰ τοιάδε τῶν κακῶν ὡς ἐστῶτα ἐλογίζαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. Καθόλου μὲν γὰρ παρ-

ιπαται τὰ τοιαῦδε, καὶ ἀπάτη κοσμικὴ τὸ ἰδρυμένον οὐκ ἔχει. Αὐεταί γὰρ ἐν ἰσφ σκιαῖς, καὶ « παραγεῖ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, » κατὰ τὸ γεγραμέναι· συγκαταλλάγει δὲ πάντως τοῖς θενωσίν ἢ τρυφή. Ἐπὶ δὲ γε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ καὶ καθ' ἕτερον ἂν νοοῦτο τρόπον τῶν εἰρημένων ὁ νοῦς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλόν ἀλώσεσθαι, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, φεύγοντά τε καὶ οὐκ ἐστῶτα λέγει τὰ εἰς τρυφήν αὐτοῖς ἐξιτήλωσ ἐξευρημένα, ὡς ὅσον οὕτω παρελευσόμενα. Ἐπικροτοῦσι δὴ οὖν τοῖς ὄργανοις, ὄνον πίνοντες τάχα πον τὸν ἀνθοσμῖαν, καὶ λεπτοῦς εὐ μάλα διυλισμένον. Καταχρίονται δὲ καὶ μύρω, συντιθέντες τὰ ἐξαιρέτα, καὶ λόγον οὐδένα πεποιήνται παντελῶς τοῦ συντριβέσθαι μέλλειν τὸν Ἰωσήφ. Καίτοι γὰρ προεγνωκότες τὴν ὅσον οὕτω παρεσομένην συμφορὰν, καὶ τῆς Σαμαρείας τὴν ἄλωσιν, καὶ τὴν ἐν τῷ Ἰωσήφ γενησομένην συντριβὴν, τῆς αὐτοῖς κατειθιζμένης οὐ κατημέλουν τρυφῆς. Πάνδεινον οὖν ὡς ἀληθῶς τὸ σωματικῆς ἠττησθαι τρυφῆς τοὺς χωρῶν, ἢ πόλεων, ἢ λαῶν ἠγεῖσθαι λαχόντας. Δέον γὰρ ἂν μάλλον τὰς καθ' ἑαυτοῖς νήψουσιν εὐ μάλα χρωμένους περιθρεῖν τὰ συμφορήντα, καὶ κατ' εὐθὺ τοῦ πρέποντος ἀποφέρειν τοὺς ὑπεστρωμένους, καὶ διὰ παντὸς τρόπου λευπημένον ἐκμειλίσεσθαι θεόν, πῶς οὐκ ἀπόπληκτον κομιδῇ τὸ κατολισθεῖν εἰς τρυφῆς, καὶ τῆς βεβήλου φιλοσαρκίας οὐδὲν ἠγεῖσθαι τὸ ἀμεινον; Περὶ τῶν τοιούτων τάχα πού φησιν διὰ φωνῆς ἀγίων· « Ὡ ποιμένες, οἱ διασκορπίζοντες καὶ ἀπολλύντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς. » Ὅτι γὰρ ταῖς τῶν ποιμένων ῥαθυμίας κινδυνεύει τὸ ὑπήκοον, σαφὲς ἂν γένοιτο, πάλιν θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεῦσαν, καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐξέστησαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν. »

Διὰ τοῦτο νῦν αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπ' ἀρχῆς δυναστῶν, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς Ἰσραὴλ ἐξ Ἐφραΐμ.

Σ'. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τετρυφήκασι, τὴν εἰς θεὸν ἀφέντες ἀγάπην, θεοραθήκασι δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, τουτέστι, τοῖς οὖσιν ἐν Σαμαρείᾳ, μεγάλτην ὄφρυν ἀνασπώντες, καὶ ἠγούμενοι ὡς ἀμετρήτου πληθῆος ἐξάρχοντες, καὶ ἀριθμοῦ κρείττον ἔχοντες τὸ μάχιμον γένος, ταύτητοι, φησίν, ἤξει μὲν, ἤξει καὶ μάλα γοργῶς κατὰ πάντων ὁ τῆς αἰχμάλωσίας καιρὸς. Πρωτόλειον δὲ ποιήσεται τοὺς δυνατωτέρους. Ἄει γὰρ πολέμιοι καταδηοῦντες πόλιν ἐπὶ τοὺς τῶν ἐπισημοτέρων τρέχουσιν οἴκους, τὰ ἐν αὐτοῖς διαρπάσσοντες. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἔθος τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ λαμπροῖς, τοῖς ἐξαιρέτοις τῶν Ἰσραηλίων ἐποχεῖσθαι φιλεῖν, οἱ δὲ, κατὰ τὸ εἶδος, διὰ μέσων ἦσαν τῶν πλατειῶν, ἐννοῦν τι, καὶ σοφόν, καὶ ὄσον ἐξ ἐπιστήμης ὑποχρεμετίζοντες (ἔτοιμον γὰρ ἀεὶ πως τὸ ζῶον εἰς εἰδῆσιν εὐκοσμίας καὶ τῆς αὐτῷ προπεύσης ἐπιστήμης παραδοχῆν), καὶ τοῦτο πεπαύσεται, φησί. « Ἐξαρθήσεται γὰρ, φησί, χρεμετισμὸς Ἰσραὴλ ἐξ Ἐφραΐμ· ὁμοίον ὡσεὶ λέγοι· Πεπαύσονται τῆς ἀγερωχίας τῶν ἐν Σαμαρείᾳ πολλοί, καταλήξουσι δὲ, καὶ

A non fugacia reputant. Universa namque ista prætervolant, et mundana fallacia firmitudinis nihil habet. Quippe ut umbræ evanescent, et, ut scriptum est, « præterit figura hujus mundi ⁸⁷, » et deliciæ omnino in ipsa morte desinunt. Porro de Samaritanis etiam alius dicitur sensus esse potest. Quoniam enim in servitutem, nec ita multo post, redigendi erant, ait labentia et instabilia esse ab ipsis ad voluptatem vane comparata, veluti jamjam præteritura. Plaudunt igitur inter concentus musicos, bibentes vinum odoratum fortasse, et colatum probe. Unguentis etiam excellenti compositione unguuntur, et Joseph contritum iri, nihil pensi habent penitus. Quamvis enim brevi eventuram calamitatem, captivitatemque Samariæ, et in Joseph futuram contritionem præscirent, tamen a consueti sibi luxuria non discedebant. Vere igitur miserrimum est, regionum, urbium, populorum principes ac rectores corporeis voluptatibus succumbere. Nam cum eos magis, muneri suo congruentem vigilantiam fideliter adhibentes, conducibilia circumspicere, et ad officii normam subjectos dirigere, et omni ratione Deum offensum mitigare oporteat, quomodo non insanix plenum censeamus, abjicere se in voluptates corporis, et cura carnis impuræ nihil melius ducere? De his per sanctos prophetas dictum crediderim: « O pastores, dispergentes, et disperdentes oves pascuæ meæ⁸⁸. » Propter ignaviam enim pastorum subditos venire in discrimen, liquere potest ex eo, quod rursus Deus aperte dicit: « Quia pastores stulte egerunt, et Dominum non quæsierunt: propter hoc non intellexit omnis grex, et dispersi sunt ⁸⁹. »

VEBS. 7. Propterea nunc captivi erunt ab initio potentum, et auferetur hinnitus equorum ex Ephraim.

LX. Quoniam vero, posthabita dilectione Dei, in deliciis vixerunt, inquit, et considerunt in montem Samariæ, id est, in habitatoribus Samariæ, supercilium tollentes, existimantesque se immensæ multitudini præesse, habereque bellatores innumera-biles, idcirco veniet, veniet, et maturime adversum omnes captivitatis tempus. Initium autem faciet a potentioribus. Semper enim hostes **317** dum urbem vastant, illustriorum domos incursant, easque diripiunt. Quia vero optimatibus in Samaria mos erat gaudere singularibus equis, a quibus portarentur, qui, ut verisimile est, per medias plateas gradientes, quasi cogitato, et prudenter, et scienter hinniebant (semper enim animal hoc ad notitiam decencie, et naturæ suæ convenientem scientiam suscipiendam promptum est), etiam hoc desinet, inquit. « Auferetur enim, inquit, hinnitus equorum ex Ephraim; » perinde ac si dicat, Compescetur insolentia multorum in Samaria, et quavis nolentes cessabunt sese, dum procedunt, per hinnitus equorum:

⁸⁷ I Cor. vii, 31. ⁸⁸ Jerem. xxiii, 1. ⁸⁹ Jerem. x, 21.

suorum omnibus spectandos prodere; qui insignibus A phaleris ornati, equitem etiam fortasse agnoscunt, et propemodum inflantur animis, cum se honorabilem et spectatum sessorem habere sentiunt. Verum, moderationem principibus conciliare securitatem, tollere autem spiritus, afferre detrimentum, etiam hinc perspicias. Ipsos siquidem nihilominus, et quidem ante alios ira divina adoriatur, et omni splendore suo spoliabuntur. Jacbunt simul cum aliis, acerbum et grave sustinentes iudicium; et quia non seipsos solum perdididerunt, sed alios insuper in scelere socios sibi asciverunt, rationem reddent.

Vers. 8. *Quia juravit Dominus per semetipsum, Quia abominor ego omnem superbiam Jacob, et regiones ejus odio habui.*

LXI. Immutabilitatem iræ divinæ exprimit, docens jurasse Deum se odisse superbiam Jacob. Nec ad Jacob patriarcham hanc detestationem pertinere dicimus: esset enim stulta hæc intelligentia, cum eum Deus ab utero dilexerit, et adhuc maternis inclusum visceribus elegerit⁹⁹. Jacob igitur rursum posteros Jacob nominat, quorum execrandam superbiam (ὕβριν, insolentiam namque mos est Scripturæ sanctæ appellare, quæ alias ὑπεροψία, superbia) odisse se inquit. An enim superbia non est, inquit, cultum Dei aspernari, gloriamque illi convenientissimam idolis tribuere: neque audire velle, quæ per sanctos prophetas indicare voluerit: et ejus minas velut ludibrio habere, commilitonumque multitudine confisos, ejus veniam et opem omnino contemnere? Et quomodo de hoc dubitari possit? « Juravit igitur per semetipsum, inquit, **318** universorum Dominus. » Per semetipsum, quoniam majorem per quem juraret, habebat neminem. Quid autem juravit? « Quia abominor omnem insolentiam, sive superbiam et omnes eorum regiones odio habui⁹⁹. » Non enim repertus est in illis divinæ voluntatis cultor: non qui eum veneraretur, et justitiæ laudibus excelleret. Non enim fuisset aversus Deus, si qui apud eos, saltem pauci numero, fuissent, qui placere ei studuissent. Quamobrem per Jeremiam ait: « Concursate vias Jerusalem, et videte, et quærite in plateis ejus, si invenialis virum, si est faciens iudicium, et diligens fidem, et propitius ero eis, dicit Dominus⁹⁹. » Quoniam autem regiones Jacob nec unum bonum et Dei amantem virum habebant, idcirco datæ sunt in desolationem, et urbes una cum incolis interierunt. Vehementer itaque sanctis opus est: servant enim urbes, et regiones clade impendente liberant, iram Dei quantumvis ferventem vitæ claritudine retundentes, seu hebetantes, et impetus ejus iracundiæ incursantes nos, quasi retrahentes.

Vers. 9-11. *Et auferam civitatem cum omnibus quæ in ea. Et erit, si relictis fuerint viri in domo una,*

οὐχ ἐκόντες, τοῦ περιφανεῖς ποιεῖσθαι τὰς προόδους, ὑποχρεμετιζόντων αὐτοῖς τῶν Ἰσραηλιτῶν, οἱ λαμπροῖς φαλάροις κατεστειμένον, τὸν ἐπιβάτην τάχα που καὶ ἐπιγινώσκουσι, μονονουχὶ καὶ φυσῶσι μέγα, σεπτὸν τε καὶ ἀξιάγαστον ἐπαναθέμενοι τὸν ἡνίοχον. Ἄλλ' ὅτι τὸ νῆφειν τοῖς ἡγουμένοις ἀσφαλές, τό γε μὴν ὑπτιοῦσθαι φιλεῖν ἐπιζητῆμιον, κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. Ἐπ' αὐτοὺς γὰρ ἔσται, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, τὰ ἐξ ὀργῆς. Καὶ ἀπάσης μὲν εὐκλείας ἐξωσθήσονται. Κεῖσονται αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ, πικρὸν τι καὶ δυσαχθὲς ἔχοντες κρίμα· καὶ ὅτι μὴ μόνον ἑαυτοὺς ἀπολωλέκασι, προσέθεσαν δὲ καὶ ἐτέρας ταῖς ἑαυτῶν παρανομίαις, ἀπολογήσονται.

Ἔστι βδελύσσομαι ἐπὶ πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καὶ τὰς χῶρας αὐτοῦ μεμίσηκα.

ἘΑ'. Τὸ ἀμετάθετον τῆς ὀργῆς ἀποφαίνει, δεικνύς ὁμομοχότα Θεὸν, ὡς εἶη μεμισηκῶς τὴν ὕβριν τοῦ Ἰακώβ. Καὶ οὐ δῆπου φαμέν, ὅτι τοῦ προπάτορος Ἰακώβ ὁ λόγος ποιεῖται κατὰ ῥῆσιν· κομιδῆ γὰρ εὐθεῖα τὸ τῆδὸς νοεῖν, ὅτι καὶ ἠγάπησε τὸν Ἰακώβ ἐκ μήτρας, καὶ ἀπόλεκτον ἐποιεῖτο καὶ ἐμβρυον ὄντα Θεός. Ἰακώβ δὲ πάλιν φησὶ τοὺς ἐξ Ἰακώβ, ὧν τὴν ἐπάρατον ἀλαζονείαν (ὕβριν γὰρ ἔθος τὴν ὑπεροψίαν ὀνομάζειν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ) μεμισηκῆναι φησίν. Ἢ γὰρ οὐχὶ τὸ χρῆμᾶ ἐστὶν ὑπεροψίας λοιπὸν, τὸ παρωθεῖσθαι, φημί, τὸ εἰς Θεὸν σέβας, εἰδώλους δὲ ἀπονέμειν τὴν αὐτῷ προπεδοστατήν ὅτι μάλιστα δόξαν, καὶ προσέτι τούτους μὴδὲ ἐπατεῖν ἀξιοῦν ὧν ἂν ἔλοιτο δηλοῦν διὰ προφητῶν ἄγιων, ἄθυρμα δὲ ὡσπερ ποιεῖσθαι τὴν ἀπειλήν, καὶ πλῆθει συμμάχων ἐπιθαρσησαντας, ἀλογῆσαι παντελῶς τῆς παρ' αὐτοῦ φειδοῦς καὶ ἐπικουρίας; Ἐἶτα, πῶς τοῦτο ἀμφίβολον; « Ὁμώμοξε τὸν κατ' ἑαυτοῦ, φησίν, ὁ τῶν ὄλων Κύριος. » Κατ' ἑαυτοῦ δὲ, ὅτι κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονα ὁμοῦσαι. Τί δὲ τὸ ὁμωμοσμένον; « Ὅτι βδελύσσομαι πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακώβ, ἦτοι τὴν ὑπεροψίαν, καὶ ἀπάσας δὲ αὐτῶν μεμίσηκα τὰς χῶρας. » Οὐ γὰρ ἦν ὁ τὸ σέβας ἀνάπτων αὐτῷ, καὶ τοῖς εἰς δικαιοσύνην αὐχθήμασι διατρέπων. Οὐ γὰρ ἂν ἀπεστράφη Θεός, εἰπερ τινὲς ἦσαν, κἂν γοῦν εὐαρίθμητοι, παρ' αὐτοῖς, οἳς ἦν ἐν λόγῳ τὸ ἀνδάνον αὐτῷ. Καὶ γοῦν φησὶ διὰ φωνῆς Ἰερεμίου· « Περιδράμετε ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἴδετε, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, ἐὰν εὕρητε ἄνδρα, εἰ ἔστι ποιῶν κρίμα, καὶ ἀγαπῶν πίστιν, καὶ ἵεως ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει Κύριος. » Ἐπισηθὲ δὲ τοῦ Ἰακώβ αἱ χῶραι γεγόνασιν ἐν ἐνδείᾳ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ θεοφιλοῦς ἀνδρός. ταύτητοι δέδονται πρὸς ἐρήμωσιν, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἐνοικοῦσιν ἀπολώλασιν αἱ πόλεις. Πολλὴ τοιγαρὸν τῶν ἄγιων ἡ χρεία· σώζουσι γὰρ πόλεις, καὶ ἀπαλλάττουσι χῶρας συμφορὰς ἐπιρρημένης, τῇ τοῦ βίου φαιδρότητι παρεγκόπτοντες ἐπὶ τὸ ῥάθυμον καίτοι ζέοντα τὸν θυμὸν, καὶ οἷον ἀνασειράζοντες ἐπιτρέχοντα τὰ ἐκ θείας ὀργῆς κινήματα.

Καὶ ἐξαπὼ πόλιν σὺν πᾶσιν τοῖς ἐν αὐτῇ. Καὶ ἔσται, ἐὰν ὑπολειφθῶσιν ἄνδρες ἐν οἰκῇ μιᾷ,

⁹⁹ Malach. i, 2, 3. ⁹⁹ Hebr. vi. 13. ⁹⁹ Jerem. v, 1.

καὶ ἀποθανοῦνται, καὶ ὑπολειφθήσονται οἱ κατάλοιποι, καὶ λήψονται οἱ οἰκιστοὶ αὐτῶν, καὶ παραβιώσονται τοῦ ἐξερέγκαι τὰ ὀστέα αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴκου, καὶ ἔρει τοῖς προεστηκόσι τῆς οἰκίας, Εἰ ἔτι ὑπάρχει παρὰ σοί; Καὶ ἔρει· Οὐκ ἔτι· Καὶ ἔρει· Σίγα, ἕνεκα τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.

ΕΒ'. Ἐπειδὴ γὰρ μεμίσθηκε μὲν αὐτῶν τὰς χώρας, καταμυσσάττεται δὲ καὶ πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακώβ, ἦτοι τὴν ἀλαζονεῖαν αὐτῶν, αὐτάνδρους τὰς παρ' αὐτοῖς διολλύναι πόλεις ταύτητοί φησι. Τὸ δὲ ὅπως ἕκαστα τοῖς ἐκεῖνα πεπλημμεληκόσι συμβήσεται, διερμηνεύει λεπτικῶς. Ἐξαπῶ γάρ, φησὶν, ἦν ἂν βούλομαι πόλιν, καὶ οἶον ἐκ μέσου ποιήσομαι τοῖς κατοικοῖς ὁμοῦ. Κἂν εἰ γένοιτο τυχὸν δέκα τινὰς τῶν ἐκ μιᾶς θνητῶν οἰκίας διαδράναι μὲν τῶν πολεμίων τὸ ξίφος, εἰσδύνασι δὲ εἰς μυχοὺς καὶ εἰς τὰ ἐσώτερα τῆς οἰκίας, τεθνήξονται, δεδιότες τάχα πού κἂν γοῦν προκύψαι βραχὺ τῶν ἐν οἷς εἰσι μυχῶν. Διαδέξεται τοίνυν τὴν τοῦ παλινοῦς χεῖρα, φησὶν, ὁ λοιμὸς, καὶ ἀποκτενεῖ τοὺς κεκρυμμένους. Ἀποκεχωρηκότων δὲ τῶν ἐχθρῶν, ἤξουσὶ τινες τῶν ἐξ αἱματός τε καὶ κατὰ διάθεσιν οἰκείων, « Καὶ παραβιώσονται τοῦ ἐξενεγκεῖν τὰ ὀστέα αὐτῶν. » Τίνα δὲ καταβιάσονται, τὰ τῶν τεθνεώτων συναγεροντες λείψανα; Ἐαυτοὺς δηλονότι. Φορτικὸν γάρ καὶ δύσοιστον ἀληθῶς τὸ μυθῶντων ἦδη καὶ σεσηπότων ἄπεισθαι σωμάτων, καὶ βίνδος, οἶμαί που, μὴ τετρημένης τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσι χρεῖα· κακοσμίας γὰρ τῆς οὕτω δεινῆς οὐδὲν ἂν γένοιτο χεῖρον. Ἐαυτοὺς οὖν ἄρα καταβιάσονται, τοῖς κατοικοῦσιν καὶ ἀπολωλοσὶν ὑπὸ λοιμοῦ τὸ συμπαθὲς χαρίζομενοι, διὰ τοῦ τάφων καὶ περιστολῆς ἀξιοῦν αὐτούς. Οἱ δὲ τοῦτο δρῶντες, φησὶ, περιεργάσσονται λοιπὸν παρὰ τοῦ τὴν οἰκίαν εἰδότες, μὴ ἄρα τις εἴη μετ' ἐκείνους ἕτερος, ἢ ζῶν ἔτι τυχὸν καὶ ἐν μυχοῖς λαθάνων, εἴτε τεθνεῶς ἦδη καὶ ὀδωδῶς. Ὁ δὲ ἀποκρινεῖται, λέγων· « Οὐκ ἔτι. » Τοῦτο δὲ ἔστιν ἕτερον οὐδὲν, ἢ παντελοῦς ἐρημίας ἀπόδειξις ἐναργής. Ἄλλ' εἰ τοῦτο λέγοιεν οἱ τῆς οἰκίας προεστηκότες, ἀντακούσονται, φησὶ, παρὰ τοῦ τὴν πύσιν προσάγοντος· « Σίγα, ἕνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἔστιν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν. Τινὲς μὲν οὖν οἰοῦνται τε καὶ φασιν, ὅτι μέλλοντας ὀμνῶναι τοὺς τῆς οἰκίας προεστηκότας, οἱ ἐρωτῶντες κατασιγάσουςιν, ἵνα μὴ ὀμώσῃσι τὸ ὄνομα Κυρίου. Προσεπάγουσι δὲ, ὅτι πρὸς τοῦτο τοῖς ἐξ Ἑφραῖμ τῆς ἐσχάτης ἀφιλοθείας κατῶλισθεν ὁ νοῦς, ὡς μὴδὲ ἀνέγερθαι τινων, εἴπερ ἔλοιτόν πως τὸν τῶν ὀλων ὀνομάζειν Θεόν. Ἔστι δὲ, οἶμαι, σαθρὸς κοιμῶδῃ, καὶ τὸ ἀκαλλῆς ἔχων ὁ τοιοῦτο λόγος· ὅτι γὰρ ἀπέθορον τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ὀλοτρόπως· οἱ ἐξ Ἑφραῖμ, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς. Ἄλλ' ἐκ πληγῶν καὶ μάλιστα γεγονότας σωφρονεστέρους, εἰκὸς δὴ μᾶλλον καταβεῖσαι βραχὺ, καὶ μεταφοιτῆσαι λοιπὸν πρὸς τὸ χρῆναι τι βούλεσθαι τῶν ἀναγκαιότερων, οὐκ ἐκ τῶν ἐναντίων ἀγρίως οὕτως καταθρασυέσθαι τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας. Ἄλλως τε (προσεβίην γὰρ ἂν τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁδοῖ) ποῖα γὰρ ἦν ἀνάγκη τοῖς προεστηκόσι τῆς οἰ-

et morientur, et relinquentur reliqui, et capientur domestici eorum, et cogentur ut efferant ossa eorum de domo, et dicet praesidentibus domus, Si adhuc est apud te? et dicet, Non adhuc. Et dicet: Tace, ut non nomines nomen Domini.

LXII. Quoniam igitur odio habuit ipsorum regiones, et abominatur omnem insolentiam Jacob, sive superbiam eorum, idcirco ait, cum ipsis incolis eorum urbes esse perituras. Quo pacto autem singula illorum scelerum reis eventura sint, ad amussim explanat. Auferam, inquit, quam voluero civitatem, et quodammodo e medio tollam una cum ipsis incolis. Et si forte ex una domo decem superesse contigerit, qui gladium hostilem fugientes, recessus, et abdita aedium subeant, morientur, timentes forte saltem aliquantum e latebris prospicere. Excipiet igitur ferientis manum pestilentia, inquit, et absconditos occidet. Digressis autem hostibus, venient quidam sanguine et affectu domestici, « Et cogent efferre ossa eorum. » 319 Quem porro cogent mortuorum reliquias colligere? Semetipsos videlicet. Est enim sane molestum et intolerabile corpora jam tabentia et putrescentia attingere, et huiusmodi negotium peragentibus clausis naribus opus est: tam tetro enim odore nihil pejus fieri queat. Semetipsos igitur cogent defunctis ac peste consumptis commiserationem tribuentes, nec cadavera ipsorum involvere, et sepulcris condere dedignant. Hoc autem facientes, inquit, curiosius deinde quaerent ab eo, qui domum novit, num quispiam praeter illos sit alius, aut vivus adhuc fortasse, et in latebris jucens, aut jam mortuus et fetens. Qui respondebit, « Non adhuc. » Hoc autem aliud non est, quam omnimodae solitudinis luculenta demonstratio. Verum si hoc dixerint praesides domus, vicissim audient, inquit, ab interrogante, « Tace, ut non nomines nomen Domini. » Hoc quid sit, plane cognoscendum est. Quidam igitur putant, affirmantque juraturos domus dominos ab interrogantibus prohibitum iri, ne per nomen Domini jurent. Addunt vero Ephraimitas usque adeo ad extremam a Deo alienationem prolapsos, ut volentes quosdam ne nominare quidem Deum universorum paterentur. Est autem, opinor, putida vehementer et indecora huiusmodi oratio. Quin enim Ephraimitae a charitate Dei penitus resiliuerint, nemo dubitaverit; sed ex plagis et flagellis factos cautiore, æquum erat potius timere aliquantum, et deinceps ad salubriora consilia capessenda procedere, nec e rebus adversis tam ferociter, et audacter contra divinam pietatem loqui. Adhuc (adjiciam enim dictis istud quoque) quid, quaeso, aedium praepositos interrogatos, quisnam apud eos aut vivus adhuc fortasse, aut saltem mortuus jam lateret, etiam addere sacramentum cogebat, neminem amplius apud se esse? Quid est ergo, « dicet: Tace, ne nomines nomen Dei? » Arbitramur quia

adversus Deum execrationem et maledictum filii Israel sic interdiceri solebant, principio ducto ex mandatis legis, Scriptum est enim in Levitico, duos viros jurgatos inter se in castris; deinde alterum pugnantium (nempe Ægyptiæ filium) blasphemasse nomen Dei, et lapidibus esse obrutum. Statimque Deus hæc verba apponit : « Homo si maledixerit **320** Deo suo, peccatum accipiet : nominans autem nomen Domini, morte moriatur ²². » Nominare itaque nomen Domini, maledicere est, quod a sacris Litteris vocibus boni ominis exprimitur. Quia vero multi consueverunt, cum in aliquo dolore, aut mœrore versantur, voces aliquando maledicas in Deum jactare, Renuntianti, inquit, domus præsidi, sive domino, neminem præterea apud se esse, quanquam gravissimis calamitatibus circumvento et oppresso, obturabis os, inquit, ne nominet nomen Domini, hoc est, ne quid contumeliosum contra Deum effutiat. Quibus verbis, non temere illis plagam seu pœnam irrogatam, nec immerito, sed necessario et utiliter eos puniri ostenditur. Licet enim, licet, et quidem facillime, ab exemplo non ita veteri videre, vivos adhuc et relictos alienis calamitatibus ad religionem conversos esse, et incussisse timorem ultra Deum offendendi, et vel nudo verbo lædendi, etiam iis qui olim hoc facere minime verébantur, verbis suis in patres quoque contumelias apponentes. Quamobrem vere boni ac prudentes multo melius censent, ante cladem et flagella, ad utilitatis portum se conferre, et a pravitate discedendo, statuendoque, quæ Deo vero omnium sanctissimo placent, iis rite fungi, experientiamque divini furoris antevertere.

σιν ὑβρεις. Οὐκοῦν ἀμεινον παρὰ πολὺ τοῖς γε ἀληθῶς τὴν τοῦ συμφέροντος ἰέναι θήραν, καὶ φθάσαι τὴν λόττητος, καὶ κατορθοῦν ἡρημένους ἄπερ ἀνδάνει κατὰ τὸ ἀληθές τῶ παναγιῶ Θεῷ.

VERS. 12. *Quia ecce Dominus mandabit, et percussiet domum magnam confractionibus, et domum parvam rapturis.*

LXIII. Captum, vel potius perditum iri urbes simul cum habitatoribus suis aperte comminatus est. A Deo autem, non per se, et casu rem eventuram clarissime liquet ex eo, quod Dominus id negotii mandabit vastare valentibus, et illi facile patrabunt, quæ divinus furor decreverit. Domum autem magnam et parvam, Ephraim fortasse et Judam nominat. Populosus enim fuit Ephraim, utpote decem tribubus constans, quocirca et magna domus. Minor autem Judas, ut duabus tantum : ipse siquidem Hierosolymis erat, et tribus Benjamin. Est enim consequens cogitare, quod frangitur, integre et perfecte collabi : quod autem rumpitur, merito intelligi ex parte pati. Contigit porro domum Ephraim, sive Israeliam totam in servitutem redigi, et bello extrema perpeti : ex parte autem Judam, velut brevi raptura idem perpeti. Justus est iudex, **321** nec personas accipit ²³. Pari enim mensura suppli-

κίας ἐρωτωμένοις εἰπεῖν, τίς ἄρα παρ' αὐτοῖς ἡ ζῶν ἐστι τυχόν, ἤγουν τένεως ἤδη λανθάνει, προσθεῖναι καὶ ὄρκον, ὡς οὐδεὶς ἐστι παρ' αὐτοῖς; Τί οὖν ἐστι τυ, « Ἐρεῖ· Σίγα. ἔνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου; » Φαμέν, ὅτι τὴν κατὰ Θεοῦ κατάρβησίν τε καὶ βλασφημίαν ἔθος ἦν οὕτως ἀποκαλεῖν τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἐκ νομικῶν ἐνταλμάτων ἔχουσι τὴν ἀρχὴν. Γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Λευιτικῷ, ὅτι δύο τινὲς ἄνδρες συνεπλάκησαν ἀλλήλοις ἐν τῇ συναγωγῇ. Εἶτα δευσοφήμεκον εἰς τῶν μεμαχημένων, ὁ τῆς Αἰγυπτίας υἱός, καὶ τελευτᾷ μὲν λιθόλευστος. Ἐτίθει δὲ νόμον εὐθύς τὸν ἐπὶ τῷδε Θεῷ, οὕτω λέγων· « Ἀνθρωπος ἐὰν καταράσῃται Θεὸν αὐτοῦ, ἀμαρτίαν λήψεται. Ὀνομάζων δὲ τὸ ὄνομα Κυρίου, θανάτω θανατούσθω. » Οὐκοῦν τὸ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου, τὸ δυσφημεῖν ἐστίν, εὐφήμως λέξαι διὰ τῶν ἱερῶν ἐκπεφωνημένον Γραμμάτων. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς ἔθος, εἰ γένοιτό πως ἐν λύταις, παλιμφήμους ἔσθ' ὅτε ρίπτειν κατὰ Θεοῦ φωνάς, ἀπαγγέλλοντα, φησί, τὸν πρῆστηχότα τῆς οἰκίας, ὡς οὐδεὶς ἐστίν ἐτι παρ' αὐτῷ, καίτοι πεπονητά τὰ ἐξ ἀνηκίστων συμφορῶν, ἐπιστομειῖ, φησί, ἵνα μὴ ὀνομάσῃ τὸ ὄνομα Κυρίου, τουτέστιν, ἵνα μὴ τι τῶν παλιμφήμων εἴπῃ κατὰ Θεοῦ. Τοῦτο δ' ἐστίν οὐκ εἰκὴ δεικνύοντος ἐπνηνεγμένην αὐτοῖς τὴν μαστίγα, καὶ κολάζοντος οὐ μάτην, ἀλλ' ἐπὶ χρησίμῳ καὶ ἀναγκαίῳ. Ἔστι γάρ, ἔστι, καὶ μάλα εὐκόλως, ὡς ἀπό γε τοῦ συμβεβηχότος ἰδεῖν, ὅτι μετέστησεν εἰς εὐλάβειαν τοὺς ζῶντας ἐτι καὶ παραλειμμένους ἢ τῶν πεπονηθέντων πληγῇ, καὶ δεδιέναι παρεσκευάσεν τὸ προσκρούειν ἐτι τῷ Θεῷ, κἂν γοῦν ἐν ψιλοῖς αὐτὸν καταλυπῆσαι λόγοις, καίτοι πάλαι καὶ τοῦτο δρᾶν ἀφυλάκτως εἰωθότας, προστιθέντας δὲ τοῖς λόγοις καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς πατρά- ἀγαθοῖς καὶ σώφροσι, πρὸ πληγῆς καὶ μαστίγος ἐπὶ πείραν τῶν ἐξ ὀργῆς κινήματων, ἀποφοιτῶντας φανερῶς τὸ ἀληθές τῶ παναγιῶ Θεῷ.

"Οτι ἰδοὺ Κύριος ἐντέλλεται, καὶ πατάξει τὸν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμοσι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασιν.

ΕΓ'. Ἀλώσεσθαι μὲν, μᾶλλον δὲ ἀπολεῖσθαι πόλεις ὀμοῦ τοῖς κατοικοῦσιν αὐτάς, ἠπελιθῆσεν ἐναργῶς. "Οτι δὲ παρὰ Θεοῦ τὸ χρῆμα, καὶ οὐκ αὐτομάτως ἔσται συμβεβηχός, σαφηνίζει λίαν τὸ ἐντέλλεσθαι μὲν αὐτὸν τοῖς καταδηρῶν ἰσχύουσιν, ἐκείνους δὲ δρᾶν εὐκόλως ἄπερ ἂν ὁ θεὸς ὀρίζει θυμός. Οἶκον δὲ μέγαν, καὶ μικρὸν, τὸν Ἐφραῖμ τάχα που καὶ τὸν Ἰούδαν ἀποκαλεῖ. Πολυάνθρωπος ὁ Ἐφραῖμ, ὡς ἐν φυλαῖς μετρούμενος δέκα· ταύτητος καὶ ὁ μέγας οἶκος. Μείων γε μὴν Ἰούδας, ὡς ἐν γε δισίαν αὐτὸς γὰρ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ φυλὴ Βενιαμίν. Ἐννοεῖν δὲ ἀκόλουθον, ὅτι τὸ μὲν θλώμενον ἔχει πως ὀλοτελή τὴν κατάπτωσιν· τὸ δὲ γε ῥηγγύμενον νοοῖ· ἂν εἰκότως ὡς πάσχον ἐκ μέρους. Συμβέβηκε δὲ τὸν μὲν οἶκον Ἐφραῖμ, ἦτοι τὸν Ἰσραὴλ, τελείαν ὑπομεῖναι τὴν ἀλωσιν, καὶ δισίατον τὴν ἐκ τοῦ πολέμου συμφορᾶν, ἀπὸ μέρους δὲ τὸν Ἰούδαν καὶ ὡς ἐν βραχεῖ ῥήγματι τοῦτο παθεῖν. Δίκαιος ἦν ὁ κριτῆς καὶ

²² Levit. xxiv, 10-23. ²³ Rom. ii, 11.

απροσωπόληπτος. Ταλαντεύει γάρ, ὡς ὄραξ, τὰ πό-
λεων ἢ χωρῶν ἔγκληματα, καὶ ἀναλόγως ἐκάστῳ τὴν
ὠφέλειν ἰσχύουσαν ἐπάγει πληγὴν. Μὴ γοῦν κατα-
φρονῶμεν Θεοῦ, τὸ πάλαι εἰδότες τῆς ὑπερτάτης
χειρὸς. Χρῆμα γὰρ ἄριστον ἢ εἰς τοῦτο σύνεσις.

*Et diuorsorū in petris Ippoi; ei parasuipē-
sontai en thlēlais; 'Oti ἐξεστρέψατε εἰς θυμὸν
κρίμα, καὶ καρπὸν δικαιοσύνης εἰς πικρίαν.*

ΞΔ'. Ὅτι δὴ πάλιν αὐτὸς ἐντέλλεται, καὶ κατὰζει
τὸν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμασι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μι-
κρὸν ῥήγμασι, κἂν εἰ οἰκὴ τῆς τῶν Ἀσσυρίων πρά-
τοιτο χειρὸς, πάλιν ἡμᾶς ἀναπέθει, λέγων· «*Et
διωξονται ἐν πέτραις Ἴπποι; Ὁμοῖον γὰρ ὡς εἰ λέ-
γοι σαφῶς· Ἀγέρωχον μὲν τὸ ζῶον, καὶ τῶν ὄντι μά-
λιστα δρομικωτάτων ὁ Ἴππος· ἀλλὰ τόπος αὐτῷ εἰ-
τὸ θέειν ἐπιτήδειος, οὐκ εἰ τις εἰη πετρώδης, καὶ
δ'χθου πλέως, ἀλλ' ὁ ψιλός τε καὶ λείος. Εἰτά πως
ὑμῶν καταδεδραμῆχασιν οἱ Ἀσσύριοι, καίτοι πάλαι
τραχέος τε λίαν καὶ οἰονεὶ πετρώδους ὄντος, ἰασῶ,
καὶ ὑπ' οὐδενὸς πώποτε τῶν πολεμίων πεπατημέ-
νου. Ἄλλ' ἦν Θεὸς ὁ ἡτιμωμένος, ὁ τὰ σκληρὰ καὶ
δυσπόμενα τοῖς πολεμίοις τιθεὶς βάσιμα καὶ ἰσπῆ-
λατα. Ὡς περ δὲ φησὶν, οὐκ ἂν παύσαιτο ὄρεκτιῶν
τες Ἴπποι, καὶ τῆς φύσεως κέντροις θηλείαις παρ-
ούσαις ἐπιθηγόμενοι τε καὶ ἐπιθρόσκοντες· οὕτως
οὐκ ἂν ἡρεμήσαιαν οἱ ἐχθροὶ, θερμότητην τινὰ, καὶ
ἀκάθεκτον κατὰ τῶν δεδυσσεθηκότων ποιούμενοι τὴν
ὀρμὴν· καὶ ἡ τοῦδε πρόφασις ὑμεῖς, καὶ οὐχ ἕτεροι.
Τὸ γὰρ ἐμοὶ δίκαιον περὶ ὑμᾶς κρίμα παρεστρέψατε,
φησὶν, εἰς θυμὸν, καὶ ἀντὶ τοῦ καρποῦς ἔχειν δι-
καιοσύνης, τὸν ἀπάσης ὑμῶν εὐθυμίας πύραυλον
ἐξεδιάσασθε πρὸς ὄργας, πικρίας ἄξια δεδυσσεθη-
κότες. Ἥλει μὲν γὰρ ὁ τῶν ἀπάντων Θεὸς ὡς ἐν
Αἰγύπτῳ πεπονηχότα τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' οὐ διαλελο-
πασι παροτρύνοντες. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, «*Ἐξ-
εστρέψατε εἰς θυμὸν κρίμα.*» Δεινὸν οὖν ἄρα τῆς
ἀχαριστίας τὸ ἐγκλημα· κολάζεται δὲ, καὶ σφόδρα
δικαίως. Ὅν γὰρ ἔδει μᾶλλον ταῖς εὐφημιαῖς ἐξ-
ημεροῦν εἶτι, καὶ χριστηριοῖς κατευφρίνειν φωναῖς,
τὸ παροτρύνειν ἀμαθῶς πῶς οὐ παντὸς ὑμῶν ἔσται
πρόξενον κακοῦ;*

*Oi εὐφραίνόμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Oi λέγον-
τες· Οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ ὑμῶν ἔχομεν κέρατα; Διότι
ἰδοὺ ἐγὼ ἐπεγερῶ ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ,
ἔθνος, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ ἐκθλί-
ψουσιν ὑμᾶς, τοῦ μὴ εἰσελεθεῖν εἰς Αἰμάθ, καὶ
εἰς χειμᾶρρον τῶν δυσμῶν.*

ΞΕ'. Ἐστρέψατε, φησὶν, κρίμα εἰς θυμὸν, καρπὸν
δὲ δικαιοσύνης εἰς πικρίαν ὑμεῖς, οἱ μέγα φρονούν-
τες ἐφ' ἑαυτοῖς, καὶ ὑψηλὴν ἀνασπώντες κατὰ Θεοῦ
τὴν ὄφρυν, οἱ ἐπὶ σαθρῷ καὶ ἀσυνέτῳ χαίροντες
λόγῳ. Εἰρήκατε γὰρ, οὐκ ἐμὲ γεγενῆσθαι χορηγὸν
τῆς ἐνούσης ὑμῶν ἰσχύος, καὶ τοῦ καταθλεῖν δύνα-
σθαι τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ ταῖς ἑαυτῶν δυνάμεσιν ἀνα-
θέντες τὰ αὐχήματα, τετολμήκατε εἰπεῖν· «*Οὐκ ἐν
τῇ ἰσχύϊ ἡμῶν ἔχομεν κέρατα;*» Ὁμοῖον δὲ ἦν ἐκεῖνο
λοιπὸν, ἀλῶναι περιπεφρονηχότας, καὶ ἀσυνέτως λέ-
γοντας· Αὐτοὶ κατεδυναστεύσαμεν, καὶ περιεσόμεθα
τῶν ἐχθρῶν, κἂν εἰ μὴ ἔλοιτο προασπίζειν Θεός,

cii urbium, aut regionum scelera eolnpensat, ut
vides, et proportione cuiilibet plagam eoducibilem
infigit. Ne itaque contemnamus Deum, validissimum
robur supremæ manus reputantes. Optima enim res,
hujus rei intelligentia.

*Vers. 13. Si persequentur in petris equi, si tace-
bunt in feminis? Quoniam convertistis in furorem
judicium, et fructum justitiæ in amaritudinem.*

LXIV. Rursum sese mandare, et percussurum
domum magnam contractionibus, et minorem do-
mum scissionibus, seu rupturis, tametsi per Assy-
riorum manum id futurum sit, nos admonet, dicens·
«*Si persequentur in petris equi.*» Idem est enim
ac si perspicue diceret· Superbum quidem est ani-
mal, et ad cursum aptissimum equus, sed locus ad
cursum ejus idoneus non erit petrosus, et clivorum
plenus, verum nudus et planus. Sic vos percursa-
bunt Assyrii, quamvis quondam populus asper et
quasi petrosus fueritis, et a nullo unquam hoste
subactus. Sed Deus est quem contempstis, qui
loca dura, et invia, hostibus pervia, et equitabilia
facit. Quemadmodum autem non cessaverint equi
appetere, et conspectis equabus naturæ stimulis
incitati eas salire : ita non quiescent hostes, quin
fervidissimo quodam et effrenato impetu contra
impietatis reos irruant : atque hujus rei vosmet
causa estis, non alii. Justum enim judicium meum
circa vos pervertistis, inquit, in furorem, et pro eo,
ut fructum haberetis justitiæ, omnis lætitiæ et ju-
cunditatis vestræ præbitorem ad iram compulstis,
amaritudine digna impie amplexi. Miserabatur
enim omnes Dominus, ut in Ægypto afflictum Is-
raelem : sed non desierunt irritare. Et hoc est, opi-
nor, quod ait : «*Convertistis in furorem judicium.*»
Est igitur infandum crimen ingrati animi ; plectitur
autem et juste admodum. Quem enim magis adhuc
benedicendo, et laudando oportebat emollire, et
gratiarum actionibus exhilarare, hunc stulte ad iram
concitare, quomodo non perniciem nobis pariet ?

*Vers. 14, 15. Qui lætantur in nullo sermone. Qui
dicunt, Nonne in fortitudine nostra habemus cornua ?
Ideo ecce ego suscitabo super vos, domus Israel,
gentem, dicit Dominus exercituum, et conterent vos,
ne ingrediamini 322 in Æmath, et usque ad torren-
tem Occidentis.*

LXV. Convertistis, inquit, judicium in furorem,
et fructum justitiæ in amaritudinem, vos, qui ma-
gnifice circumspicitis vos ipsos, et supercilium con-
tra Deum tollitis, qui in futilli et insipienti sermone
gaudetis. Dixistis enim non me donasse vobis ro-
bur vestrum, et posse vos debellare hostes vestros.
Sed vestris viribus confisi, ausi estis jactabundi di-
cere, «*Non in fortitudine nostra habemus cornua ?*»
Hoc perinde est, ac si vos captos esse pro nihilo du-
centes, stolidè diceretis, ipsi dominati sumus, et
superabimus inimicos, et nisi voluerit nos protegere
Deus, nos vincemus, et de tam splendide factis gio-

riandum, Deo nihil omnino ascribendum est. Superbia igitur, et insolentia contra Deum hujusmodi mens, atque res est. Atqui sapientissime David ferum omnium potenti Deo gloriam tribuebat, dicebatque : « Quoniam gloria virtutis eorum tu es ⁹⁵. » Et rursum : « In te inimicos nostros ventilabimus cornu ⁹⁶. » Omne enim robur ab ipso, nec a nobis præstari quidquam memorabile, ipso non præsentate ac præsentate, possit. « Dominus enim conterit bella, » ut habet Scriptura ⁹⁷. Quoniam igitur eo jam arrogantiae et incontinentiae in loquendo progressi invenimini, ecce ego induco super vos gentem, Assyrios utique, et conterent vos, ne ingrediamini in Æmath, et usque ad torrentem Occidentis. Est igitur Æmath una urbium orientalium, tunc regno Damasci subjecta. Nunc autem mutato nomine, ut dixi, Antiochia, sive Epiphania appellatur. Torrentem porro Occidentis Ægyptiorum flumen intelligit, Ægypto scilicet ad occidentalem Judæam respiciente. Quia vero Israelitæ morem habebant, bello ingruente, aliquando a Damasco et Syris auxilium petere, aliquando in Ægyptiorum regionem se insinuare, ideo ait se suscitaturum gentem super eos. Illa autem veniet validis cum viribus, tantam ipsis vexationem importans, ut amplius in Æmath ingredi nequeant, neque torrentem Occidentis, hoc est, neque Damasci, neque Ægypti copias ad opem ferendam accersere. « Deo enim claudente quis aperiet? » ut ait Scriptura ⁹⁸. Et quis modus salutis, si is penes quem potestas est omnium, in exilium compellat?

323 CAP. VII.

VERS. 1-3. Sic ostendit mihi Dominus Deus, et ecce bruchus locustarum veniens matutina, et ecce bruchus erat Gog rex. Et erit, si consummaverit comedere herbam terræ, et dixi : Domine, Domine, propitius esto. Quis suscitabit Jacob, quia parvulus est? Pœnitentiam age, Domine, super hoc. Et hoc non erit, dicit Dominus.

LXVI. Quænam sit gens immittenda Israelitis, aut quam cladem illis allatura, prophetæ revelat. Accommodat autem se moribus ejus, et quæ noverat ille, per ea plene futura docet. Vera enim pastoribus molestissima res videtur semper, et est locusta atque bruchus. Velut enim detonsa ab ipsis herba, de cætero greges perire fame necesse est. Quapropter tanquam pastori Deus bello accipiendas calamitates prophetæ indicat. Per speciem quippe locustæ significat Assyrium, utpote immensa multitudine terram pene absumentem ac devorantem. Vocat autem matutinam, instar roris cadentem, et ut nivem conferatim super terram diffusam. Sed non erat bruchus, inquit; erat autem iste Gog rex. Deinde cum dice-

ἡμεῖς κεκρατήκαμεν, καὶ τοῖς οὕτω λαμπροῖς κατορθώμασι σεμνύνεσθαι χρῆ, Θεῷ τοπαράπαν νέμοντες οὐδέν. Ὑπεροψία δὴ οὖν, καὶ ὕβρις κατὰ Θεοῦ. τὸ ἀπόπληκτον οὕτω φρόνημά τε καὶ χρῆμα. Ἄλλ' ἦν ὅτι μάλιστα σοφὸς ὁ Δαβὶδ, τῷ τῶν ὀλων κατεξουσιάζοντι Θεῷ τὴν δόξαν ἀνατιθεὶς, καὶ λέγων· « Ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ. » Καὶ πάλιν, « Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν. » Πᾶσα γὰρ ἰσχύς παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἂν γένοιτό τι παρ' ἡμῶν ἀξιάκουστον, μὴ οὐχὶ συνόντος αὐτοῦ καὶ προστατήκτος. « Κύριος γὰρ συντρίβει πολέμους, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπειδὴ δὲ, φησὶν, εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀλαζονείας καὶ ἀθροιστόματος πεισόντες ἀλίσκεσθε, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς ἔθνος, δῆλον δὲ ὅτι τὸ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐκθλιψοῦσιν ὑμᾶς, τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς Αἰμάθ ἕως τοῦ χειμάρρου τῶν δυσμῶν. Ἔστι μὲν οὖν ἡ Αἰμάθ μία τῶν πρὸς τῆν πόλιν, ὑπὸ τὴν Δαμασκοῦ βασιλείαν τοτηνικᾶδε κειμένη. Μετωνόμαστα δὲ νῦν, ὡς ἔφην, εἰς Ἀντιόχεια, ἦγουν Ἐπιφάνειαν. Χειμάρρον δὲ δυσμῶν φησι τῶν Αἰγυπτίων ποταμῶν, κατὰ δυσμᾶς τῶν Ἰουδαίων γῆς τῆς Αἰγύπτου κειμένης. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἔθνος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, πολέμου μέλλοντος ἐπιθρόσκειν αὐτοῦ, ποτὲ μὲν τὴν ἐκ Δαμασκοῦ καὶ Σύρων ἐπικουρίαν αἰτεῖν, ποτὲ δὲ τὴν τῶν Αἰγυπτίων ὑποτρέχειν χώραν, τούτῃ, φησὶν, ὡς ἔθνος μὲν ἐπ' αὐτοὺς ἐγερεῖ. Οἱ δὲ ἤξουσιν εὐσθενεῖς τοσαύτην αὐτοῖς ἐπιβρίπτουντες θλίψιν, ὡς μὴ ἰσχύσαι λοιπὸν μηδὲ εἰς Αἰμάθ εἰσελθεῖν, μήτε εἰς χειμάρρον τῶν δυσμῶν, τούτῃ, μήτε Δαμασκοῦ μήτε τὴν τῶν Αἰγυπτίων δύναμιν καλέσασθαι πρὸς ἐπικουρίαν. « Θεοῦ γὰρ συγκλείοντος, τίς ἀνοίξει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ποῖος ἔσται σωτηρίας τρόπος τοῦ πάντα ἰσχύοντος εἰς θάλασσαν συναλύνοντος;

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος Θεός, καὶ ἰδοὺ ἐπαγορὴ ἀκριδῶν ἐρχομένη ἐωθινή· καὶ ἰδοὺ βροῦχος ἦν Γὼγ βασιλεύς. Καὶ ἔσται, ἐὰν συντελέσῃ τοῦ καταφαγεῖν τὸν χοῖτον τῆς γῆς, καὶ εἰπα Κύριε, Κύριε ἴλεως γενοῦ. Τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ; διότι ὀλιγοστός ἐστι. Μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. Καὶ τοῦτο οὐκ ἔσται, λέγει Κύριος.

ΞΓ'. Ὅτι τὸ ἔθνος τὸ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπενεχθησόμενον, ἢ ποῖον αὐτοῦ ἐποίησε τὸ βλάβος, ἀποκαλύπτει τῷ προφήτῃ. Ἀρμόζεται δὲ τοῖς ἥθεσιν αὐτοῦ, καὶ δι' ὧν οἶδε, διὰ τούτων ἀκριδῶς διδάσκει τὰ πραχθησόμενα. Πάνθεν γὰρ ἔλθει τοῖς ποιμέσιν εἶναι τι δοκεῖ καὶ ἔστιν ἀληθῶς ἀκριδῶς τε καὶ βροῦχος. Ἀποκειρομένης γὰρ ὡσπερ δι' αὐτῶν τῆς πόδας, καταφθεῖρεσθαι λοιπὸν ἀνάγκη τὰ ποιμνία. Οὐκοῦν ὡς ποιμένι τῷ προφήτῃ Θεός τὰς ἐκ τοῦ πολέμου κατασημαίνει συμφοράς. Ὡς ἐν εἶδει γὰρ ἀκριδῶς κατασημαίνει τὸν Ἀσσύριον, ὡς ἐν ἀμετρήτῳ πληθῷ μονονοχὶ κατεσθλόντα καὶ δαπανῶντα τὴν γῆν. Ἐωθινήν δὲ φησὶν αὐτὴν, πίπτουσαν ὡς δρόσον, ἐν νιφάδων τάξει καταχομένην τῆς γῆς. Ἄλλ' ἦν, φησὶ

⁹⁵ Psal. LXXXVIII, 18. ⁹⁶ Psal. XLIII, 6. ⁹⁷ Osee II, 18. ⁹⁸ Isa. XXII, 22.

σιν, οὐ βροῦχος, ἦν δὲ οὗτος Ἰὼγ ὁ βασιλεύς. Εἶτα Θεοῦ λέγοντος, « Καὶ ἔσται ὅταν συντελέσῃ τοῦ καταφαγεῖν τὸν χόρτον τῆς γῆς, » τούτέστιν, ὅταν δαπανήσῃ κατεσθίων τὴν ἀγελαίαν πληθύν, τὴν οὖσαν ἐν Σαμαρείᾳ δηλονότι, καὶ ἐν τῇ πόλει τῆς Ἰουδαίας, εἰτά τι μέλλοντος προστιθέναι ἕτερον, διαλαβὼν ὁ προφήτης, καταλήγειν αὐτὸν τῆς ὀργῆς λιπαρεῖ, λέγων· « Κύριε, ἴλωσ γενοῦ. Τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ; ὅτι ὀλιγοστός. » Εἰ γὰρ δὴ βούλοιο, φησί, καθ' ὃν τεθεάμαι τρόπον παραδοῦναι τοῖς ἐχθροῖς τὸν Ἰσραὴλ πρὸς καταδύωσιν, ὀλιγοστός ἔσται παντελῶς. Πρὸς ταῦτα Θεός· « Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένηται, λέγει Κύριος. » Οὐκ ἂν κοπάσαιμι, φησί, οὐδ' ἂν κάουφειθην. Καταλήξαιμι γὰρ ἂν οὐδαμῶς τοῦ παιδεύειν τοὺς ἡσεθηκότας. Πολυπραγμονοῦντες δὲ ἀναγκαιῶς, τίς δὴ ἄρα ἔστιν ὁ Ἰὼγ, ἐκείνῳ φαμεν, ὅτι καὶ Ἰεζεχιήλ θρῆνον ἐν αὐτῷ γράφει, Θεοῦ προστάττοντος. Οἰόμεθα δὲ εἶναι τὸν Σενναχηρίμ, ὅτε καὶ Ῥαφάκου κατακερτομοῦντος Θεὸν ἐξῆλθεν ἄγγελος Θεοῦ, καὶ ἀνείλεν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν ὀδοῦκοντα πέντε χιλιάδας. Μεμνήσομαι δὲ ἀναγκαιῶς τῶν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένων διὰ φωνῆς Ἰεζεχιήλ· « Τάδε λέγει Κύριος τῷ Ἰὼγ· Σὺ εἶ περὶ οὗ ἐλάλησα τῶν ἡμερῶν τῶν ἔμπροσθεν, διὰ χειρὸς τῶν δούλων μου τῶν προφητῶν τῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἔτεσι, τοῦ ἀγαγεῖν ἐπ' αὐτούς. » Ἀκούεις ὅπως αὐτὸν, καὶ οὐχ ἕτερον εἶναι φησι, ὃν ἠπέλιψε διὰ προφητῶν ἁγίων ἐπιφέρειν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ; Ὅτι δὲ τὰς τῆς ἀθυροστομίας ἐξήτηται δίκας, καὶ κρατήσῃν ὑπολαβὼν ἀδοκῆτως ἀνήρηται, καὶ πέπτωκεν ἐν τῇ γῇ τοῦ Ἰσραὴλ, πάλιν εὐθύς κατασημαίνει, λέγων· « Καὶ σὺ, οἷ ἐν ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ Ἰὼγ, καὶ ἐρεῖς· Ἰδοὺ ἐγὼ ἄξω σε ἐπὶ τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πέσης σὺ, καὶ πάντες περὶ σέ, καὶ δώσω τῷ Ἰὼγ τόπον ὀνομαστὸν μνημεῖον ἐν Ἰσραὴλ, καὶ κατορύξουσιν αὐτοὺς οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ. » Πεπτωκότων γὰρ τῶν Ἀσσυρίων, οἳ διὰ Ἰσραὴλ κατορώρυχε τοὺς θεθνεῶτας, ἵνα μὴ πόλεσι

οσμίας καταλυμαίνοντο χρῆμα. Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἐκάλεσεν τὴν δίκην ἐν πυρὶ Κύριος, καὶ κατέφαγεν τὴν ἀβυσσον τὴν πολλὴν, καὶ κατέφαγεν τὴν μερίδα. Καὶ εἶπα· Κύριος ὁ Θεός, κόπασον δὴ. Τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ; ὅτι ὀλιγοστός ἔστιν. Μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τοῦτο. Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένηται, λέγει Κύριος.

ΕΖ'. Τὸν Ἰὼγ, ἦτοι τὸν Ἀσσύριον, ὡς ἀκρίδα καὶ βροῦχον θεθεάται. Τοῦτον δίκην ὀνομάζει τὴν διὰ πυρός. Οὐ γὰρ ἤρχηκε τοῖς Βαβυλωνίοις δαπανήσαι σιδήρῳ τὸν Ἐφραῖμ, ἀλλὰ γὰρ καὶ πλείους ὄσας τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατεπίπρη πόλεις. Ἡ δίκη τοίνυν, ἰφησί, τούτέστιν, ἐκδίκησις, ἢ διὰ πυρός κατεδίδοκε τὴν ἀβυσσον τὴν πολλήν, τὸν Ἐφραῖμ δηλονότι, διὰ πολλήν καὶ ἀμέτρητον πληθύν ἀβυσσον ὀνομασμένον. Κατεδίδοκε δὲ οὐδὲν ἦττον τὴν μερίδα τὴν μικρὰν, τούτέστι, τὸν Ἰούδαν καὶ Βενιαμίν. Οὐκ εἰς ἀριθμητούς γὰρ τῆς Ἰουδαίας ἐμπρήσας πόλεις,

ret Deus, « et erit, cum consummaverit comedere herbam terræ » (hoc est, cum devoraverit gregalem multitudinem, quæ est in Samaria videlicet, et in urbe Judææ), velletque adhuc addere quidpiam aliud, interpellans propheta, obsecrat ut iræ modum ponat, dicens : « Domine, propitius esto. Quis suscitabit Jacob, quia parvulus est? » Si enim vis, inquit, eo modo quo vidi, Israellem hostibus tradere ad devorandum, parvulus est penitus. Ad hæc Deus, « Et hoc non erit, dicit Dominus. » Non defatigabor, neque remittam. Neutiquam enim desinam impios multare. Re autem sedulo indagata, ut oportuit, quisnam sit Gog, illud dicimus, etiam Ezechielem ejus causa lamentari, Deo jubente⁹⁹. Putamus esse Sennacherib, quando et Rabsace Deum conviciis proscindente exivit angelus Dei, et una nocte centum octoginta quique millia interfecit¹. Omnino autem, quæ de ipso per Ezechielem scribuntur, in medium adducenda sunt. « Hæc dicit Dominus : Tu ille es, de quo locutus sum in diebus antiquis per manum servorum meorum prophetarum Israel, in diebus illis et annis, ut adducerem te super eos². » Audis quomodo ipsum, et non alium esse dicit, quem per sanctos prophetas minatus est se Israeli inducturum? Eum autem pœnas linguæ petulantis luiturum, et cum speret victoriam, improviso cæsuri iri, casurumque in terra Israel, rursus declarat his verbis : « Et tu, fili hominis, vaticinare adversum Gog, et dices : Ecce ego adducam te super montes Israel, et cades tu, et omnia agmina tua, et dabo Gog locum nominatum monumentum in Israel, et sepelient eos domus Israel³. » Cum enim occubissent Assyrii, qui forte per Gog significantur, multitudo filiorum Israel terra obruit cadavera, ne urbibus et regionibus adeo intolerabilis graveolentia incommodo esset.

τοῦ Ἰὼγ σημαίνονται τάχα που, τὸ πλῆθος τῶν ἐξ τε καὶ χώραις τὸ δύσοιστον τῆς οὕτω δεινῆς κακ-

Vers. 4, 5. Sic ostendit mihi Dominus. Et ecce vocavit iudicium in igne Dominus, et comedit abyssum multam, et comedit partem. Et dixi: Domine Deus, quiesce. Quis suscitabit Jacob, quia parvulus est? Pœnitentiam age, Domine, super hoc. Et hoc non erit, dicit Dominus.

LXVII. Gog, sive Assyrii, ut locustam et bruchum vidit. Hunc iudicium per ignem vocat. Non enim satis habuere Babylonii ferro consumere Ephraim: verum etiam quam plurimas urbes in Samaria igne succenderunt. Iudicium igitur ait, hoc est, ultio, quæ per ignem fit, comedit abyssum multam: Ephraim nimirum, per magnam et innumerabilem multitudinem abyssum nominatum. Comedit nihilominus partem parvam, hoc est, Judam, et Benjamin. Innumeras enim Judææ urbes cum incendissent, postea et ipsam Hierosolymam Rabsa-

⁹⁹ Ezech. xxxi, 2 seqq.; xxxix, 1 seqq. ¹ IV Reg. xix, 35. ² Ezech. xxxviii, 17. ³ Ezech. xxxix, 12.

ces ille arrogans circumdedit. Demulcente autem propheta rursus Dominum universorum, suadenteque uti pœnitentiam ageret, consiliumque mutaret, respondet ipse, « Non erit hoc. » Quid igitur hinc rursus discemus? Peccata graviora quam dici potest, Deum quamvis patientissimum graviter irritare, et sanctorum preces propemodum inanes efficere. Quare ad Jeremiam ait de Israelitis: « Ne appropinques mihi pro eis, quia non exaudiam te. » ευχάς. Καὶ γοῦν ἔφασκε πρὸς Ἱερεμίαν περὶ τῶν ἐξ εἰσακούσομαι. »

325 VERS. 6-9. Sic ostendit mihi Dominus. Et ecce Dominus stans super murum adamantinum, et in manu ejus adamas. Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides, Amos? Et dixi: Adamantem. Et dixit ad me: Ecce ego impono adamantem in medio populi mei Israel. Non ultra adjiciam præterire eum. Et debentur aræ risus, et festivitates Israel desolabuntur, et consurgam super domum Jeroboam in gladio.

LXVIII. Cum Deus Assyrium, sive Gog, ut locustam, et ut bruchum, et ut judicium in igne prophetæ ostendisset, semet jam nunc super murum adamantinum stantem ostendit: ut per hoc intelligatur quasi ascendisse, seu incedere super potentia infatigabili, et inconcussam habere in bonis propriis securitatem, Nihil enim divino numine validius, et fulcrum habet solidum; quoniam mutari nescit: omni mutatione superius, honorumque suorum sempiterna stabilitate gaudens. Conspicitur itaque stare super murum adamantinum. Porro inter lapides adamas nulla vi rumpi aut domari potest: neque duris et resistere solitis cedere sustinet, neque ab alia materia duritiem, qua valet, frangi patitur, forte etiam ignis vigorem contemnere suctus. Quoniam autem qui in muro stabat, et adamantem manu gestabat, percontatur prophetam: Quid tu vides, Amos? Eo vidente, et quid esset respondente, ait enim: Adamantem, affirmat perspicue hunc in medio Israel positurum. Nomine adamantis intelliges aut Assyrium sævum, et infractum, et in hoc a Deo constitutum (corroborat enim Dominus virtutum, si quos forte elegerit), aut certe infractum et robustissimum Dei verbum, quod non potest reverti vacuum, seu effectu carere. Curret enim usque ad finem, nemine prorsus impediante, quod locutus fuerit Deus. Sic etiam Dominus: « Cœlum et terra transibunt, inquit, verba autem mea non præteribunt. » Ait mox, se non præteriturum Israel, hoc est, expetiturum pœnas ab ipsis impie gestorum, et amplius non toleraturum, et de cætero adversus eos vocatis in potestatem traditurum, una cum delubris, aris et idolis. Inquit enim, « Delebuntur aræ risus. » Risus igitur revera est cujuslibet idoli fabricatio. **326** Meo autem judicio proprie et peculiariter risum intelligamus licet, Beelphegor,

μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν λοιπὸν πεπολιόρχηκε τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ ἀλαζῶν Ῥαψάκης. Ἐκμειλισσομένῳ δὲ τοῦ προφήτου πάλιν, καὶ μετανοεῖν, ἦτοι καὶ μεταβουλεύεσθαι, τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἀναπειθόντος, « Οὐκ ἂν γένοιτο, φησί, τοῦτο, » ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης. Τί οὖν ἐντεῦθεν εἰσόμεθα πάλιν; Ὅτι τὰ πέρα λόγου τῶν πλημμελημάτων, καίτοι πολὺ λίαν ἀνεξικακεῖν εἰδὸτα Θεὸν, παραθῆγει δεινῶς, καὶ τὰς τῶν ἁγίων μονονουχί ἀπράκτους ἀποφαίνουσι προσ- Ἰσραήλ: « Μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν, ὅτι οὐκ

οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος. Καὶ ἰδοὺ Κύριος ἔστηκώς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με: Τί σὺ ὄρῃς, Ἀμώς; Καὶ εἶπα: Ἀδάμαντα. Καὶ εἶπεν πρὸς με: Ἰδοὺ ἐγὼ ἐτάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ λαοῦ μου Ἰσραήλ. Οὐκ ἔτι μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτόν. Καὶ ἀφανισθήσονται βωμοὶ τοῦ γέλωτος, καὶ αἱ τελευταὶ τοῦ Ἰσραήλ ἐρημωθήσονται, καὶ ἀναστῆσομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἱεροβοὰμ ἐν βομφαίᾳ.

ΞΗ'. Ὡς ἀκρίδα, καὶ ὡς βροῦχον, καὶ ὡς δίκην ἐν κυρτὶ τῶν Ἀσσύριον, ἦτοι τὸν Γῶγ, ἐπιδείξας τῷ προφήτῃ Θεός, ἑαυτὸν ἤδη πως ἐστῶτα λοιπὸν ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου δείκνυσιν, ἵνα διὰ τοῦτου νοῆται μονονουχί βεθηκῶς ἐπ' ἀρρήτων δυνάμει, καὶ ἀκατάσειστον ἔχων τὴν ἐπὶ τοῖς ἰδίῳις ἀγαθοῖς ἀσφάλειαν. Πανακτὴ γὰρ τὸ Θεὸν καὶ ἐρηρσιμένην ἔχει τὴν ὑποβάθραν, ὅτι μεταπίπτειν οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἔστι τροπὴς ἀμεινον, καὶ ἐν τοῖς ἰδίῳις, ὡς ἔφην, ἀγαθοῖς ἀεὶ καὶ διαπαντός ἐρηρσιθεὶς φιλεῖ. Ὅραται τοίνυν ἔστηκώς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου. Ἀρρήκτος τε καὶ ἀκαταμάχητος ἐν λίθοις ἀδάμας, οὔτε τοῖς σκληροῖς, καὶ ἀντιπίπτειν εἰωθῶσι, παραχωρεῖν ἀνεχόμενος, οὔτε μὴν ἐτέροις ὕλαις διδοὺς τὸ καταθλεῖν δύνασθαι τῆς ἐνούσης ἰσχύος αὐτῷ, τάχα δὲ που καὶ τῆς τοῦ πυρὸς ἀκμῆς ἀλογεῖν εἰσισμένους. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ὁ ἐπὶ τοῦ τείχους ἔστηκώς ἀδάμαντα φέρον ἐν χειρὶ, δι- ἐπυθάνετο τοῦ προφήτου, λέγων: Τί σὺ ὄρῃς, Ἀμώς; Τοῦ δὲ συνιέντος, καὶ ὅπερ ἦν λέγοντος (ἔφη γάρ: Ἀδάμαντα), τοῦτον ἐντάξειεν εἰς μέσον τοῦ Ἰσραήλ διεβεδαιοῦτο σαφῶς. Ἀδάμαντα δὲ νοήσεις, ἣ τὸν Ἀσσύριον, ὡς ἀπηνῆ τε καὶ ἀθραυστον, καὶ εἰς τοῦτο τεθειμένον παρὰ Θεοῦ (δυναμοὶ γὰρ ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, οὗς ἂν ἔλοιτο τυγνόν), ἦρουν τὸν ἀθραυστόν τε καὶ πανακτὴ τοῦ Θεοῦ λόγον, ὃν οὐκ ἔστιν ἀποστρέψαι κενόν, ἦρουν ἀπρακτον ἀποφῆναι. Δραμεῖται γὰρ εἰς πέρας, πάντως ἀντιπράττοντος οὐδενός, ὅπερ ἂν φθέγχοιτο Θεός. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος: « Ὁ οὐρανός, φησί, καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. » Ἐφη δὲ ὅτι οὐκ ἂν παρέλθοι τὸν Ἰσραήλ, τουτέστιν, αἰτήσει δικας τῶν ἀνοσιῶν αὐτῷ πεπλημμελημένων, καὶ ἀνεξικακῆσει μὲν οὐκέτι, παραδώσει δὲ λοιπὸν τοῖς ἐπ' αὐτόν κεκλημένοις, ὁμοῦ τεμένεσι, καὶ βωμοῖς, καὶ τοῖς εἰδώλοις. « Ἀφανισθήσονται γὰρ, φησί, οἱ βωμοὶ τοῦ γέλωτος. » Γέλως μὲν οὖν ἀληθῆς ἢ παντός εἰδῶλος ποιήσεις. Πρῆποι ὁ

* Jerem. vii, 16. * Isai. lv, 41; Psal. cxlviii, 48. * Math. xxii, 35.

ἄν, οἴματι, κυρίως τε καὶ ἰδικῶς γέλωτα νοεῖσθαι τὸν Βέελφεγῶρ, διὰ τοι καὶ αὐτὸ τὸ σήματος ἀκαλλές. Διασύρει δὲ ἅπασαν τὴν εἰδωλοποίησιν, ὡς ἐξ ἑνὸς δὴ πούτου τοῦ πάντων αἰσχίονος. Οὐκοῦν ἡ κατασπασθήσονται μὲν οἱ βωμοὶ, συνεξαρθήσονται δὲ καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ, τούτεστι, τὰ τῆς εἰδωλολατρίας ἀθύρματα, βέθηλά τε καὶ βδελυρὰ μυστήρια. Ὅτι δὲ τοῖς ἰδοῖς θεοῖς συνοιχῆσεται πρὸς ἀπώλειαν ὁ τοῖς τῆς βασιλείας αὐχήμεσιν ἐμπρεπῆς Ἱεροβοάμ, διαμεμήνυκεν ἑναργῶς. Μνησθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὡς ἕτερος παρὰ τὸν πρῶτον ὁ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος. Ὁ μὲν γάρ ἦν ἐκ Ναβάτ, ὁ δὲ ἐξ Ἰωάδ. Καὶ ταυτὶ δὲ τοῖς τῆς ἱστορίας ἐφαρμόσειε λόγους.

Ἀδάμαντα δὲ τὸν ἀληθῆ παραδειξίει Χριστὸν τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον, τὴν ἀμαχον ἔχοντα καὶ ἀκαταγώνιστον ἰσχύιν, τὸν συνθραύοντα τοὺς ἐχθρούς, καὶ νικῶντα τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ ὑπὸ μηθενὸς ῥηγνύμενον. Οὗτος ὡς λίθος ἐκλεκτός εἰς μέσον τέτακται τοῦ λαοῦ. «Ὡφθῆ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.» Τοιγάρτοι καὶ κέκληται διὰ τῆς ἀγγέλου φωνῆς Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστι μεθερμηνεύμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Μεθ' ἡμῶν γὰρ γέγονεν, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς. Ἐντεταγμένος δὲ ἐν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς λίθος ἀδάμας, τὴν τοῦ διαβόλου κατέσειε τυραννίδα, κατηφάνισεν ἀληθῶς τοὺς βωμοὺς τοῦ γέλωτος. Ἄμα τε γὰρ ἐπὶ λαμψεν ὁ Ἐμμανουήλ, καὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀπλώσας τὸ φῶς, ἑαυτὸν ἡμῖν ὑπέδειξεν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Πατρὸς. Τότε δὴ, τότε καὶ τὸ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀπελήλακε σκότος, καὶ πέπτωκε δὴ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἀπάτης προσετιχῶς, τούτεστι, ὁ Σατανᾶς, καὶ ἡ λατρία.

Καὶ ἐξαπέστειλεν Ἀμασίας ὁ ἱερεὺς εἰς Βαιθηλ πρὸς Ἱεροβοάμ βουσιλέα Ἰσραὴλ, λέγων· Συστροφὰς ποιῶται κατὰ σοῦ Ἀμὼς ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, οὐ μὴ δύνηται ἡ γῆ ὑπενέγκαι πάντα τοὺς λόγους αὐτοῦ. Δίδοι τάδε λέγει Ἀμὼς· Ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσεται Ἱεροβοάμ, ὁ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ.

Ἐθ'. Ἀνεπικούρητον αἶψα τὸ ψεῦδος ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ οἱ τῆς ἀπάτης πόδες σαθρὸν ἔχουσι τὸ ἔρεισμα. Τοιγάρτοι γέλαται, μόλις ταῖς ἐξωθεν ἐπικουρῆσι εἰς τὸ ἐστάναι κρατούμενον, οἷον δὴ τοῦτό ἐστι τὸ τῆς εἰδωλολατρίας. Μεθυόντων ἦν ἀθύρματα τὰ παρ' αὐτοῖς, δαμάλεις χρυσαῖ, ἔργα τέκτονος, καὶ χωνεύματα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τέχνη χειρὸς ἀνθρωπίνης, καὶ ἀνοσίων ἐγχειρημάτων εὐρέματα. Ἄλλ' οἱ μὲν μακάριοι προφῆται καλοῦσιν εἰς νῆψιν τοὺς ταῖς ἀπάταις κεκρατημένους. Οἱ δὲ τῶν εἰδώλων θεραπευταὶ, καταλυομένης ὡσπερ αὐτοῖς τῆς ὄλης σκηνῆς, οὐ μετρίως ἀσχάλλουσι, καταπτουοῦσι τοῖς δειγμασι, τὴν τῶν πλανωμένων θρηνοῦσιν ἀνάνηψιν. Ἰσασί γάρ, ὅτι γοργῶ καὶ ἐργηγορῶτι νῶ τῆς παρ' αὐτοῖς λατρίας τὴν βεθῆλωσιν οὐκ ἀταλαίπωρον

A propter ipsius schematis et figuræ deformitatem. Ab uno autem hoc omnium fœdissimo universam idolorum fabricationem insectatur. Quocirca « distrahentur altaria, tollenturque simul festivitates Israel, » hoc est, idololatriæ ludicra, et oblectamenta profana, et detestanda mysteria. Simul autem cum diis suis in exitium abiturum Jeroboamum regni gloria conspicuum claris verbis indicat. Sed meminisse debemus alium a primo esse, de quo nunc sermo est. Ille enim erat filius Nabath; hic ex Joa natus. Et hæc interim cum historia congruunt.

Verum autem adamantem Christum exhibebit, Dominum virtutum, inexpugnabili atque invicto robore, confringentem inimicos, et adversarios devincens, et qui rumpi a nemine potest. Hic ceu lapis electus in medio populi positus est. « In terris enim visus et cum hominibus conversatus est. » Proinde etiam voce prophetæ Emmanuel dictus est, quod interpretatur, nobiscum Deus. Nobiscum enim fuit, quando nostrum similis homo factus est. Insertus autem in nobis a Deo Patre ut lapis adamas, diaboli tyrannidem evertit, et aras risus revera delevit. Simul ac enim Emmanuel illuxit, et veræ cognitionis lumen per totum orbem diffudit, seipsum nobis imaginem et similitudinem Patris demonstravit. Tunc tunc, inquam, vetustæ deceptionis tenebras dispulit, et ipsemet fallaciæ architectus, nempe Satanas, cecidit, impuraque et Deo exosa idololatria e medio sublata est.

VERS. 10, 11. Et misit Amasias sacerdos in Bethel ad Jeroboam regem Israel, dicens: Conjurationes facit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra sufferre omnes sermones ejus. Quis hæc dicit Amos: In gladio morietur Jeroboam, Israel vero captivus ducetur de terra sua.

LXIX. Infirmum per se semper est mendacium, et fallaciæ pedes ruinoso insistunt firmamento. Proinde ridetur, vix ope externa valens subsistere: quale hoc est in idololatria. Erant enim apud eos quasi quedam ebriorum ludicra, 327 vituli aurei, opera artificis constabilia, sicut scriptum est, et artificium humanæ manus, et impiorum ausuum inventa. Verum enimvero beati prophetæ fallaciis implicitos ad sanitatem vocant. Idolorum contra ministri, tanquam tota eorum scena disjecta, non mediocriter indignantur, terrores inveniunt, seductorum resipiscentiam lamentantes. Norunt enim acrem et vigilantem animum cultus divini apud eos profanationem non sine molestia intueri. Formidabat igitur profanus ille Amasias, ne forte prophetæ sermoni-

7 Baruch. iii, 38. 8 Isa. vii, 14. 9 Deut. ix, 16.

bus inducti, in se descenderent, quibus vitulum aureum adorare persuasum erat, et excideret ipse sacerdotio, perirentque cum fanis quæ in ipsis erant simulacra. Hac de causa Jeroboam inflammare conatur, tantum non regno ipsum ejicere Amos affirmans, et eum jam odiosum atque intolerandum quiddam loqui audere, videlicet ipsum regem moriturum gladio, et Israel abiturum in captivitatem.

Tale quidpiam et infelices Judæi confictis in Christum calumniis fecerunt. Cum enim mirandis operibus Judæam obstupesciens omnes ad se vocaret, invidiæ flammis pectora succensi, Pilato eum obulerunt miseri, addideruntque insuper: « Nisi hunc occideris, non es amicus Cæsaris ¹⁰. » Similes sunt omnium pietatem oppugnantium contra sanctos conatus, et persimilia cœpta venit mendacii ubique ægrotantis infirmitas.

VERS. 12, 13. *Et dixit Amasius ad Amos, dicens: Videns, vade, discede in terram Judæ et ibi vive, et illic prophetabis. In Bethel autem non adjicies ultra prophetare, quia sanctificatum regis est, et domus regni est.*

LXX. Deinceps manifeste est impudeas et adversus divina verba invidiam suam velut in acie constituit. Videntem enim appellat prophetam. Sed enim non honoris causa, neque ut eum prophetiæ nomine veneretur: sed ut tanquam unum e falsis vatibus perstringat, discedere in terram Juda jubet. Addens autem illud: « Illic vive, » tantum non dicit: Si quæstum turpem desideras, et velut magicis **328** oculis auribus demulcendis ad vitam sustentandam necessaria corrogare quæris, relicta Samaria, loquere tibi Juda, et noli prophetare in Bethel. « Sanctum enim regis est. » Ἁγίασμα, sanctum sive consecratum, pro ἀνάθημα, donarium consecratum, seu pro loco anathematis posuit. Ibi namque primus Jeroboam vitulum aureum erexit. Et prophetæ peccatum quasi in imperantis honorem referens: « Domus, inquit, regni est. » Tu autem perturbas statum regium, tumultus concitas, dominorum voluntati effreni quadam audacia resistens. Vide igitur, quam plane verum sit, quod dictum est a Deo ad Israel: « Et potabatis sanctificatos meos vino: et prophetis mandabatis dicentes: Ne prophetetis ¹¹. »

VERS. 14-17. *Et respondit Amos, et dixit ad Amasiam: Non eram propheta, neque filius propheta, sed caprarius eram vellicans sycomoros. Et assumpsit me Dominus ex ovibus; et dixit Dominus ad me: Vade, et prophetabis super domum Israel. Et nunc audi verbum Domini. Tu dicis, non prophetabis super Israel, et non turbabis super domum Jacob. Propter-*

Αἰδεῖν. Ἐκδέδιδε τοίνυν ὁ βέβηλος Ἀμασίας· μή ἄρα τοῖς τοῦ προφήτου παρενεχθεῖεν λόγοις εἰς εἰδῆσθαι ἀγαθὴν οἱ δαμάλει ταῖς χρυσαῖς προσκυνεῖν ἀναπεισμένοι, καὶ ἀπολιθῆσαι μὲν τῆς ἱερουργίας αὐτοῦ, ἀπολοῦνται δὲ τοῖς τεμένεσιν αὐτοῖς τὰ ἐν αὐτοῖς εἶδη. Ταύτητοι παραθήγειν πειράται τὸν Ἱεροβοάμ, μονονουχὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας κατεξανίστασθαι λέγων τὸν Ἀμώς, καὶ διαθρηθῆ τινα καὶ ἀφόρητον ἤδη πως ἀποτολμᾶν ποιεῖσθαι λόγον, ὡς τεθνῆξεται μὲν αὐτὸς ἐν βομφαίᾳ, βαδιεῖται δὲ αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραήλ.

Τοιοῦτόν τι πεπράχασι καὶ οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι, τὰς ἐπὶ Χριστῷ συντιθέντες συκοφαντίας. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς θαύμασι καταπλήττων τὴν Ἰουδαίαν, πάντας ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν, προσήγον Πιλάτῳ, τὰς τοῦ φθόνου φλόγας εἰς νοῦν λαβόντες οἱ δειλαῖοι· καὶ εἶπεν καὶ ἔφασκον· « Ἐὰν μὴ τοῦτον ἀποκτείνῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος. » Ἴσα τοίνυν καὶ παρὰ πάντων αἰετῶν τῆ εὐσεβεῖα μαχομένων τὰ κατὰ τῶν ἀρίων τολμήματα, καὶ διὰ τῶν ὁμοίων ἐγγειρημάτων ἔρχεται πανταχοῦ ψεύδους νοσοῦντος τὸ ἀναλκι.

Καὶ εἶπεν Ἀμασίας πρὸς Ἀμώς, λέγων· Ὁ ὄρων, βάδιζε, ἐκχώρησον σὺ εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίῃ, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις. Εἰς δὲ Βαιθὴλ οὐκ ἔτι προσθήσεις τοῦ προφητεύσαι, ὅτι ἁγίασμα βασιλέως ἐστὶ, καὶ οἶκος βασιλείας ἐστὶ.

Ὁ· Ἀναίσχυνται λοιπὸν ἐναργῶς, καὶ τοῖς θεοῖς ἀντεξάγει λόγοις τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας τὴν ἐνδεξίν. Ὁρώντα μὲν γὰρ τὸν προφήτην ἐκάλει, πλὴν οὐκ ἀξιώσας, οὐδὲ τῷ τῆς προφητείας ὀνόματι κατασεμνύνας αὐτὸν, ἀλλ' οἰονείπως ὡς τῶν ψευδομάντεων ἕνα διαθεβληκῶς, ἐκχωρεῖν ἐκέλευεν εἰς γῆν Ἰούδα. Προσιθεις δὲ τὸ, « Ἐκεῖ καταβίῃ, » μονονουχὶ φησιν, εἰ λημμάτων αἰσχρῶν ἐφέσαι, καὶ εἰ τοῦ κατεπάθειν τισὶ ρημάτια, τὰ πρὸς τὸν βίον χρήσιμα ζητεῖς ἐραυρίζεσθαι, τὴν Σαμάρειαν ἀφεις λάλει τοῖς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ οὐ προφητεύσεις ἐν Βαιθὴλ· « Ἁγίασμα γὰρ βασιλέως ἐστὶ. » Τὸ ἁγίασμα φησιν, ἀντὶ τοῦ ἀνάθημα, ἤγουν ἀναθήματος τόπος. Ἐκεῖ γὰρ ἀνέθηκεν ὁ πρῶτος Ἱεροβοάμ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσῆν. Ἀναφέρων δὲ ὡσπερ τοῦ προφήτου τὸ ἔγκλημα καὶ εἰς τὴν τοῦ κρατοῦντος τιμὴν, « Οἶκος, φησὶ, βασιλείας ἐστὶ. » Σὺ δὲ συγχεῖς τὰ βασιλικά, θεοῦ βουλοῦσθαι ἐγείρεις, τοῖς τῶν κρατοῦντων θελήμασι βίφοκινδύνως ἀντιτασσόμενος. Ὅρα τοίνυν ἐναργῶς, ὅπως ἐστὶν ἀληθὲς τὸ εἰρημένον παρὰ θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ· « Καὶ ἐποτιζετε τοὺς ἡγιασμένους οἶνον, καὶ τοῖς προφήταις ἐνετέλλεσθε, λέγοντες· Οὐ μὴ προφητεύσητε. »

Καὶ ἀπεκρίθη Ἀμώς, καὶ εἶπεν πρὸς Ἀμασίαν· Οὐκ ἤμην προφήτης, οὐδὲ υἱὸς προφήτου, ἀλλ' ἦ αἰπόλος ἤμην, κνίζων συκῆμυρα. Καὶ ἀνέλαβέν με Κύριος ἐκ τῶν προβάτων, καὶ εἶπεν Κύριος πρὸς με· Βάδιζε, καὶ προφητεύσον ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραήλ. Καὶ νῦν ἄκουε λόγον Κυρίου. Σὺ λέγεις· Οὐ προφητεύσεις ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ,

¹⁰ JOAN. XIX, 12. ¹¹ AMOS II, 12.

καὶ οὐ μὴ ἐχλαρωθήσῃς ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ. **A** *ea hæc dicit Dominus : Uxor tua in civitate fornicabitur, et filii tui, et filia tuae in gladio cadent. Et terra tua funiculo mensurabitur, et in terra immunda morieris, Israel autem captivus ducetur de terra sua. Sic mihi ostendit Dominus.*

καὶ οὐ μὴ ἐχλαρωθήσῃς ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἡ γυνή σου ἐν τῇ πόλει πορνεύσει, καὶ υἱοὶ σου καὶ αἱ θυγατέρες σου ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται. Καὶ ἡ γῆ σου σχοινίῳ καταμετρηθήσεται, καὶ σὺ ἐν γῆ ἀκαθάρτῳ τελευτήσῃς, ὃ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ. Οὕτως ἐδειξέ μοι Κύριος.

ΟΑ. Ὅτε τοῖς ἐπιεικέσιν οἱ τῆς φαυλότητος ἐπιτη-
 δευταὶ τὰς ὑβρεῖς ἐπάγουσι, τοὺς ἴδιους αὐτοὶ ἐγκα-
 λοῦσι τρόπους, καὶ τῶν σφετέρων ἀμαρτημάτων τὸ
 ἀκαλλῆς ἐπάγοντες, ἐμπαροινεῖν οἴονται. Διαλεθῆσθαι
 δὲ σφᾶς αὐτούς, μονονοχί ἐν πίνακι γράφοντες, καὶ
 ὅποιοι τινές εἰσι καταδεικνύοντες τοῖς ἄλλοις. Τοῦτό
 τι παθόντα νυνὶ τὸν ἀπόπληκτον Ἀμασίαν εὐήσομεν.
 Ψευδοπροφήτης γάρ ὢν, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων **B**
 προσεδρεύων βωμοῖς, κῶλά τε συλλέγων καὶ τῶν
 σφαζομένων τὰ λείψανα, καὶ λημμάτων αἰσχροῶν
 ἐχαιλῶς ἠττώμενος, κατωειδίξεν τὸν Ἀμὼς, καὶ
 ἰδόντα μὲν ἔφασκε, τῆς Σαμαρείας ἀποφοιτᾶν, ἐκ-
 χωρεῖν δὲ, εἰ βούλοιο, εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ κα-
 ταβιοῦν. Ἐκεῖ γάρ ψευδοσπήσεις εὐκόλως, καὶ
 συναρπάξων πολλοὺς, ἐρανεῖ τὰ πρὸς τὸν βίον, καὶ
 μᾶλλον εὐσῆσεις τὰ ζωαρική. Καταβίου, τοιοῦτονί
 τινα ὑπεμφαίνει τὸν νοῦν. Ἄλλ' ὅτι μὴ τοιοῦτος τῷ
 προφήτῃ σκοπὸς, μήτε μὴν εἰς φιλοκερδίαν βλέπη,
 δεσποτικοῖς δὲ μᾶλλον ὑπείχει θελήμασι, καὶ ταύτητοι
 τὴν προφήτου διακονίαν ἀποπληροῖ, πειράται δι-
 δάσκειν, καὶ λίαν ἐπιεικῶς, ἐκεῖνο λέγων, ὡς οὔτε
 προφήτης ἦν, οὔτε μὴν προφήτου γέγονεν υἱός, κατὰ
 μαθητεῖαν δὲ πάντως, ἤγουν κατὰ πνεῦμα, φημί. **C**
 καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἐλισαίᾳ τοῦ Ἠλίου. Ἄλλ' ἦν
 μὲν αἰπόλος, ἀγροικόν τε καὶ ἀπλήν, καὶ ἀκακουργί-
 βιοτεύων ζωὴν, ὀλίγα δὲ παντελῶς τὰ εἰς τροφήν
 ἔχων, καὶ τοῖς ἐξ ἀγρῶν ἀρκούμενος, ἃ μὴδὲ ἂν
 πρῖαιτό τις, ταῦτα δὲ ἦν συκάμινα. Σχολαῖοι γάρ
 ὄντες τῶν ποιμνίων οἱ ἐπιστάται, τὰς τῶν δένδρων
 σκιάς ὑποτρέγουσι, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀργίας ἐγκλήματα
 μονονοχί διαπαίζοντες, καρποὺς ἀποκνίζουσι, καὶ
 τῆς γαστρὸς τὴν ἀνάγκην, ὡς ἂν ἐνδύχοιτο θεραπεύου-
 σιν. Ἄλλ' ἐμὲ μὲν, φησὶν, ἐν τούτοις ἦντα, Θεὸς
 κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἐποίητο προφήτην, καὶ τοῖς ἐξ
 αἵματος Ἰσραὴλ τὰ ἐπ' αὐτούς ἤκοντα, καὶ ὅσον
 οὐπω ἐσόμενα διατρανοῦν ἐκέλευε. Σὺ δὲ τοῖς ἄνω
 νεύμασιν ἀνεξάγων τὰ σά, σιωπᾶν ἐπιτάττεις. Ταύ-
 τητοι λοιπὸν τάδε λέγει Κύριος· Ἡ γυνή σου ἐν τῇ
 πόλει πορνεύσει, ὃ δῆλον δὲ ὅτι ταῖς τῶν πόλεων
 ὑβρεσιν ὑποπίπτουσα, καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς ἀσέλγειαν
 τῶν ἐχόντων αὐτὴν ὡς ἐξ ἀνάγκης ὑφίσταμένη. Κα-
 ταφθαρήσονται δὲ καὶ τὰ τέκνα, ῥομφαίας ἔργον γε-
 γενημένα. Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτω, Ἡ γῆ σου κατα-
 μετρηθήσεται σχοινίοις, ὃ τουτέστιν, ὑπόφορος ἔσται,
 καὶ συντελέσει δασμοὺς τῷ κεκρατηκότι. Σὺ δὲ πρὸς
 τούτοις ὃ νῦν οἰόμενος, φησὶ, γῆν ἁγίαν οἰκεῖν τὴν
 Βαιθλῆλ, καὶ ἅγιασμα βασιλέως ἔχειν, βαδιῆ μὲν
 αἰχμάλωτος, ἐντεθνήξῃ δὲ τοῖς κακοῖς, οὐχ ὑπονοστή-
 σας ἔτι. Πῶς γάρ, ἢ πῶθεν, ἀπομεμενηκῶς νεκρὸς ἐν
 ἀλλοδαπῇ τε καὶ ἀκαθάρτῳ γῆ τῶν πολεμίων;
 Οἰχθήσεται δὲ καὶ αὐτὸς αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραὴλ, ὃ σὲ
 προφήτην, καὶ ἐπιστάτην τῶν ἁγίων ἀνηρημένους.

LXXI. Quando bonis improbitatis consecratores
 contumelias imponunt, suos ipsorum mores accu-
 sant, suorumque peccatorum turpitudinem palam
 facientes, sese nocere arbitrantur. Fallunt au-
 tem semetipsos, et quasi in tabula quales sint
 depingentes, aliis sese ostendunt. Id nunc accidere
 amenti huic Amasiae cernimus. Cum enim esset
 pseudopropheta, deorumque aris assideret, par-
 tesque et frusta victimarum colligeret, et a turpi
 quæstu libens ac volens vinceretur, conviciabatur
 Amos, et e Samaria videntem discedere jubebat, et
 abire, si vellet, in terram Juda, et ibi vitam agere.
 Illic enim facile mentieris, inquit, et decipiens mul-
 tos, vitæ necessaria corrogabis, et magis ibi victum
 per vitam sufficientem invenies. Talem quemdam
 sensum illud, ἐκεῖ καταβίου, *illic vive*, subostendit.

329 Verum propheta non hunc sibi fuisse scu-
 pum, neque se ad quæstum respicere, sed potius
 Domini voluntati obsequentem, ministerium prophe-
 tæ implere, docere nititur, idque rectissime, illud
 dicens : se neque prophetam esse, neque prophetæ
 filium, aut tanquam discipulum prorsus, aut secun-
 dum spiritum, inquam, sicut nimirum et Eliseus
 Eliæ. Sed erat quidem caprarius, vitam rusticam,
 simplicem, et omnis maleficii expertem degens,
 victa autem pertenui se sustentans, et contentus
 iis quæ ruri nascuntur, quæ nec venderet quis-
 quam; ea vero erant sycomorî. Vigantes namque
 pecorum magistrî, arborum umbras subeuntes, et
 vitia ex otio exsistere solita quasi iudificantes,
 fructus vellicant, et ventrem pro facultate pla-
 cant. Verum me, inquit, in his occupatum, Deus
 pro arbitratu suo prophetam fecit, et Israelitis ad
 eos pertinentia, et mox eventura exponere jussit.

Tu autem supernis nutibus velut aciem opprionens,
 silere jubes. Idcirco hæc deinceps dicit Dominus :
 « Uxor tua in civitate fornicabitur, » sine dubio
 urbanis contumeliis se submitbens, et incontinen-
 tiam libidinis habentium ipsam velit nolit perfe-
 rens. Perduntur autem filii quoque a rhomphæa con-
 sumpti. Et insuper, « terra tua funibus mensurabi-
 tur, » id est, subdita erit, et conferet tributa illi
 qui eam subegerit. Tu autem adhæc, qui nunc te
 putas sanctum habere Bethel, et sanctum regis ha-
 bere, abibis captivus, et morieris in ærumnis, non
 reversus amplius. Quomodo enim, aut unde, cum
 manseris mortuus in regione peregrina, et immunda
 terra hostium? Discedet et ipse Israel captivus,
 qui te prophetam, et præfectum sacrorum ex adverso
 elegit. Est ergo periculi plenum divino nutui resi-
 stere, et inconsiderate incedere, et vetare sanctos
 quæ Deo placent interpretari, quibus et ab ipso

dictum est : « Qui tangit vos, quasi qui tangit pupil-
lam oculi ejus ¹². »
τὰ Θεῷ δοκοῦντα διερμηνεύουσιν· οἷς καὶ εἴρηται παρ' αὐτοῦ· « Καὶ ἔσται ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν ὡς ἀπτό-
μενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ. »

Observa autem quemadmodum idem finis, et ad-
miratione dignus sanctis sit propositus, ut Dei ver-
bis, inquam, citra reformationem inserviendum,
et humana parvipendenda existiment, tametsi a
quibusdam illis bella et tribulationes inferantur.
Beatus enim Amos, contempta stoliditate Amasiae,
non solum non conticuit, sed insuper **330** strenue
imprecationem in illum contorsit. Divini etiam
discipuli, cum Pharisæi, et Scribæ aliquando silen-
tium ipsis imperassent, aperte dixerunt : « Si ju-
stum est coram Deo vos potius audire quam Deum,
judicate. Non enim possumus, quæ vidimus et audi-
vimus, non loqui ¹³. »

CAP. VIII.

VERS. 1-3. Sic ostendit mihi Dominus. Et ecce
vas aucupis. Et dixit Dominus : Quid tu vides, Amos?
Et dixi : Vas aucupis. Et dixit Dominus ad me : Ven-
it finis super populum meum Israel, non adjiciam
ultra, ut pertranseam eum. Et ululabunt laquearia
templi in illa die, dicit Dominus. Multa cadavera. In
omni loco projiciam silentium.

LXXM. Venerunt rursus prophetae in animum, C
ut dicitur, et cum quæ semel subingressa fuerant,
sufficientem sibi narrationem acceperint, visionum
ordo ad scopum sibi convenientem transiit. Vidit
igitur copias Assyriorum ut matutinam locustarum
feturam et cum ipsis Gog, sive Sennacherib, velnt
bruchum descriptum, quod insectum illud mæltum
terræ vi magna cooperiat. Similis est homo arro-
gans, qui semper in sublime exsistit, et cum humili-
bus conversari recusat. Vidit etiam quasi in igne
vocatam judicium. Præterea impositum in medio
Israele adamantem ab eo qui stabat super muro
adamantino. Quid postea? Insuper vas, seu instru-
mentum erat aucupis. Quod autem principio dixi,
iterum dicam, nempe agrestius educato prophetae
Deum per ea quæ ruri maxime sunt, mysteria D
revelare. Aucupes enim, et per eos capta, volatilia
scilicet, non tam urbanis hominibus quadrant,
quam quibus studium et vitæ scopus rura et quæ
ruri sunt. Omnimodis autem, ac prorsus captum iri
ad necem, sicut in manu aucupari solitorum, cum
plebeis etiam optimates Samaritæ, arrogantes, in-
quam, et sublime ferri instar avium solitos, sub
integumento quodam visionis vis et natura declarat.
Vas enim erat aucupis quod videbatur. Proinde
331 ait universorum Dominus : « Venit finis super
populum meum Israel, et non præteribo amplius
eorum scelera. » Incensum porro iri et ipsum tem-
plum, habens vitulum aureum in Bethel, ostendit

Χαλεπόν οὖν ἔρα τὸ τοῖς θεοῖς ἀντιπράττειν νεύ-
μασι, καὶ ἀπερισκέπτως ἰέναι, καὶ ἀγίοις ἐπιτιμᾶν
τὰ Θεῷ δοκοῦντα διερμηνεύουσιν· οἷς καὶ εἴρηται παρ' αὐτοῦ· « Καὶ ἔσται ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν ὡς ἀπτό-
μενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ. »

Ἐπιτήρει δὲ ὅπως εἰς τε καὶ ἀξιάγ-στος τοῖς
ἀγίοις σκοπὸς, τὸ χρῆναι, φημί, τοῖς τοῦ Θεοῦ λό-
γοις ἀνυποστόλως ὑπηρετεῖν, καὶ παρ' οὐδὲν ποιεῖ-
σθαι τὰ ἀνθρώπινα, κἂν εἰ πολέμους αὐτοῖς καὶ
θλίψεις ἐπιφέρωσι τινες. Ὁ μὲν γὰρ μακάριος
Ἄμωσ ἀλόγησας παντελῶς τῆς Ἀμασίας σκαλιότητος,
οὐχ ὅπως σεσίγηκεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ κατάρ-
ρησιν ἐποιεῖτο νεανικῶς. Οἱ δὲ γε θεσπέσιοι μαθηταί.
σιωπᾶν αὐτοῖς προσεταχότων ποτὲ τῶν Φαρισαίων
καὶ Γραμματέων, διαβρήθην ἔφασκον· « Εἰ δικαῖόν
ἔστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν, μᾶλλον ἢ τοῦ
Θεοῦ, κρῖνατε. Οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς & εἶδομεν καὶ
ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν. »

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ὀὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος
ἰξεντοῦ. Καὶ εἶπεν Κύριος· Τί σὺ βλέπεις, Ἄμωσ;
Καὶ εἶπα· Ἄγγελος ἰξεντοῦ. Καὶ εἶπεν Κύριος
πρὸς με· Ἦκει τὸ πέρασ ἐπὶ τὸν λαόν μου,
τὸν Ἰσραὴλ, οὐ προσθήσω οὐκ ἔτι τοῦ παρ-
ελθεῖν αὐτόν. Καὶ ὀλολύξει τὰ φατνώματα τοῦ
ναοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος. Πο-
λύς ὁ πεπτωκώς, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιβρίγω
σιωπῆν.

Ὁβ. Εἶσι δὴ πάλιν τῷ προφήτῃ κατὰ τοῦν ὡστερ
ὁ λόγος, καὶ τῶν ἅπασι παρεισθεθηκότων ἀποχρώσαν
ἐρ' ἑαυτοῖς λαθόντων τὴν ἀφήγησιν, τῶν ὀραμάτων
ἢ τάξις ἐπὶ τὸν αὐτῇ πρέποντα διάπτει σκοπόν.
Τεθέαται τοῖων τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθύν, ὡς ἐωθι-
νὴν ἀκρίδων ἐπιγονὴν, καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν Γῶγ, ἦτοι
τὸν Σενναχηριμ ὡς ἐν εἰδῆ βρούχου γραφόμενον, διὰ
τὸ πολὺ τῆς γῆς ἀναθρώσκειν εὐσθενῶς τὸ ζῶον.
Τοιοῦτος δὲ πως ὁ ἀλαζών, ἀναθρώσκων αἰεὶ πρὸς τὸ
ὑψοῦ, καὶ τοῖς ταπεινοῖς συνδιατίτθεται παραιτούμε-
νος. Τεθέαται δὲ καὶ ἕως ἐν πυρὶ καλουμένην τὴν
δικην, καὶ μὴν καὶ ἐντεταγμένον εἰς μέσον τὸν Ἰσ-
ραὴλ τὸν ἀδάμαντα παρὰ τοῦ ἐστηκότος ἐπὶ τὸ τεῖχος
τὸ ἀδαμάντινον. Εἶτα τί πρὸς [τοῦ] τῷ; Καὶ ἄγγος ἦν
ἰξεντοῦ. Ὁ δὲ δὴ καὶ ἐν ἀρχῇ ἔφη, ἐρῶ δὴ πάλιν,
ὡς ἀγροικότερον τεθραμμένῳ τῷ προφήτῃ, Θεὸς διὰ
τῶν ἐν ἀγροῖς ὅτι μάλιστα δρωμένων ἀποκαλύπτει
μυστήρια. Ἰξενταὶ γὰρ, καὶ τὰ δι' αὐτῶν θηρώμενα,
πτηνὰ δηλονότι, πρέπειον ἂν οὐχὶ δήπου μᾶλλον ἂν
δράσι τοῖς ἀστικοῖς, ἀλλ' οἷς ἂν εἴη τὸ ἐπιτήδευμα,
καὶ ὁ τοῦ βίου σκοπὸς ἀγροί, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς. Ὅτι
δὲ πάντῃ τε καὶ πάντως ἀγρευθήσονται πρὸς σφα-
γὴν, καθάπερ ὕπὸ χειρὸς τῶν ἰξεύειν εἰωθότων, τοῖς
ἀγελαίοις ὁμοῦ καὶ τὸ ἀπόλεκτον τῶν ἐν Σαμαρείᾳ
γῆφος, φημί δὴ τὸ τῶν ἀλαζδῶν, καὶ ἐν Ἰσρ πτηνοῖς
ὑψοῦ φέρεσθαι μεμελετηκότων, αἰνιγματωδῶς ὑπ-
έδειξε τῶν ὀραμάτων ἢ δυνάμεις. Ἄγγος γὰρ ἦν
ἰξεντοῦ τὸ ὀρώμενον. Τοιγάρτοι φησὶν ὁ τῶν ὄλων
Θεὸς, ὅτι· Ἦκει τὸ πέρασ ἐπὶ τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ,

¹² Zachar. II, 8. ¹³ Act. IV, 19, 20.

καὶ ὡς οὐκ ἂν ἔτι παρέλθοι τὰ αὐτῶν ἐγκλήματα. » **A** dicens : « Ululabunt laquearia templi in die illa. »
 Καταπρῆσθησεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς, ὁ τὴν
 χρυσῆν ἔχων δάμαλιν ἐν Βαιθήλ, διαμεμήνυκεν, εἰ-
 πῶν, ὅτι : « Ὀλοῦξαι τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ ἐν τῇ
 ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. » Φατνώματα δὲ λέγειν εἶθε τὴν
 ἑροφῆν, ἥτοι τὰ περὶ αὐτῆν, ταῖς τῶν τεκτόνων
 ἐπεικειαῖς εὐτέχνως εὖ μάλα πεποικιλμένα, κατὰ τὸ
 ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων : « Δοκοὶ ἡμῶν κέδροι,
 φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι. » Ὀλοῦξαι δὲ τὰ
 φατνώματά φησιν, οὐχὶ τὴν ἑναρθρον λέντα φωνὴν,
 τὴν ὡς ἐν κτύποις δὲ μᾶλλον καὶ τοὺς ἐν τῷ διακλά-
 σθαι τριμμούς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πολλὸς ἔσται, φησὶν,
 ὁ πεπτωκὸς, « Ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιβρίβω σιωπῆν. »
 Παντὸς γὰρ τόπου λοιπὸν εἰς ἐρημίαν ἐνηνεγμένου,
 καὶ οὐκ ἔχοντος τοὺς οἰκήτορας, πολλή τις ἔσται
 σιωπή, ἥγουν ἡσυχία, καθὰ καὶ ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ
 ἀβάτοις γαῖς. Ἀμνηχανῆσει δὴ οὐκ κατ' οὐδένα τρόπον
 ὁ τῶν ὄλων Θεός, εἰ παιδεύειν ἔλοιτο τοὺς ἡμαρτηκό-
 τας, ἀλλ' ἔσται πολὺς καὶ διάφορος αὐτῷ τῆς αἰτίας
 ὁ τρόπος. καὶ ἀντιστήσεται μὲν οὐδεὶς ποιναῖς ἐνέντι τῷ
 παροτρυνθέντι. Διαφεύξεται γε μὴν ὁ ταῖς
 μεταγνώσεσιν ἀποσειόμενος τὴν ὀργὴν, μετατιθεὶς
 οἰκτίρμονα Δεσπότην. **B** nemo impedit. Effugiet autem, qui pœnitentia iram
 divinam amolietur, transferens eum ad inansuetudinem
 erga se qui benignus et misericors est Dominus.

TOMOS TETARTOS.

Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρῶτ
 πίνητα, καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοὺς ἀπὸ
 τῆς γῆς, λέγοντες· Πότε διαλεύσεται ὁ μῆν, καὶ
 ἐμπαλιήσομεν, καὶ τὰ Σάββατα, καὶ ἀνοιξομεν
 θησαυρὸν τοῦ ποιῆσαι μέτρον μικρὸν, καὶ τοῦ
 μεγαλῦναι στάθμιον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἀδικον,
 καὶ τοῦ κτᾶσθαι ἐν ἀργυρίῳ πτωχοὺς, καὶ πένητα
 ἀρετὶ ὑποδημάτων, καὶ ἀπὸ πάσης πράξεως ἐμ-
 πορευσόμεθα ;

ΟΓ'. Ἡρετό τις τῶν Φαρισαίων ποτὲ τὸν Κύριον,
 ποίαν ἤγοίτο πρῶτην καὶ μεγάλην ἐντολὴν, ἀντήκουσε
 δὲ, ὅτι πρῶτη μὲν ἐντολὴ τὸ, « Ἀγαπήσεις Κύριον
 τὸν Θεόν σου » δευτέρα δὲ καὶ ἐγγὺς τὸ, « Ἀγαπή-
 σεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν. » Ἴδοι δ' ἂν τις
 καὶ αὐτὸν τὸν θεσπέσιον Παῦλον μονοουχὶ τῆς ἀγά-
 πης ἀπρητηκότα πᾶν εἶδος ἀρετῆς, μείζονά τε αὐτὴν
 πίστεως καὶ ἐλπίδος εἰπεῖν θαρρήσαντα, καὶ διωμο-
 λογηκότα σαφῶς, ὡς οὐδὲν εἴη ὁ ταύτην οὐκ ἔχων,
 ἂν εἰ προθελῆ τοῖς δεομένοις τὰ ὑπάρχοντα, κἂν
 αὐτὸ τοῖς διώκουσι παραδῶ τὸ σῶμα ἵνα καυθῆ.
 Ὀυκοῦν πᾶν ὅσον ἐστὶν ἐν ἡμῖν μέγα τε καὶ ἀξιάκου-
 στον, ἔσται δὴ πάντως ἐκ τῆς εἰς Θεὸν, καὶ ἀδελφοὺς
 ἀγάπης. Εἰ δὲ δὴ τις ὅλως τῶν τῆς ἀγάπης ἔξω φέ-
 ροιτο νόμων, καὶ ἀμέτοχος ὀρῶτο τῶν ἐξ αὐτῆς ἀγα-
 θῶν, ὁ αὐτὸς ἀχρεῖος ἔσται παντελῶς, καὶ παντὶ
 τρόπῳ φαυλότητος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἐνισχημένος,
 ὡς ὀπηπερ ἂν ἀνεπιτήδευτον εἴη τὸ ἀγαθόν, ἐκεῖ δὲ-
 που πάντως ἀνθῆσει τὸ πλημμελέε. Ὅρα τοίνυν τοῦ
 παντὸς λόγου τὴν οἰκονομίαν. Προαιτιασάμενος γὰρ
 ἐπ' ἀθεότητι τὸν Ἐφραῖμ, ἥτοι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ
 προσκυνητῆν θαμάλειαν ἀποφῆνας, καὶ τὴν εἰς τὸν
 ἵνα καὶ φύσει Θεὸν ἀγάπην οὐκ ἔχοντα, διὰ τοι τὸ
 προσκεῖσθαι φιλεῖν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν,

TOMUS QUARTUS.

VERS. 4-6. Audite hæc, qui conteritis in mane
 pauperem, et opprimitis mendicos de terra, dicentes :
 Quando transibit mensis, et vendemus ; et Sabbata,
 et aperiemus thesaurum, ut faciamus mensuram par-
 ram, et magnam faciamus stateram, et faciamus sta-
 teram iniquam, ad possidendum in argénto mendicos,
 et pauperem pro calceamentis, et ab omni venditione
 negotiabitur ?

LXXIII. Pharisæus quidam aliquando interrogavit
 Dominum, quodnam putaret esse primum, et ma-
 gnum mandatum. Responsum tulit, hoc esse primum
 mandatum : « Diliges Dominum Deum tuum. » Se-
 cundum, et junctum illi : « Diliges proximum tuum
 sicut teipsum. » Licet etiam videre sanctissimum
 Paulum omne propemodum virtutis genus in cha-
 ritate collocasse, nec dubitasse eamdem fide et spe
 majorem affirmare, et perspicue confessum, qui ea
 careat, nihil esse, tametsi facultates suas in egentes
 distribuat : tametsi corpus suum persecutoribus
 tradat, ut ardeat ¹⁶. Quocirca quidquid in nobis
332 magnum et memorabile est, utique ex chari-
 tate erga Deum et fratres profisciscetur. Quod si
 quis a legibus charitatis deflexerit penitus, nec ho-
 norum ex ea profluentium particeps videbitur, idem
 inutilis prorsus erit, et omni improbitate irretitus
 haberi non injuria queat : quoniam ubi nullum
 adhibetur boni adipiscendi studium, ibi pullulet
 vitiositas necesse est. Totius itaque sermonis œcono-
 miam, et distributionem, atque ordinem animad-
 verte. Cum prius Ephraim, sive Israel propter veri
 Dei negligentiam accusasset, adoratoremque vituli
 declarasset, nec diligere unum et natura Deum :

¹⁶ Cant. 1, 16. ¹⁵ Matth. xxii, 35-39. ¹⁶ I Cor. xiii, 1, 3.

quandoquidem operibus manuum suarum devotus et consecratus esset, sceleratum vere in ipsos fratres, et charitatis erga proximum contemptorem demonstrat. Ceterum generose, valdeque perspicue, quanquam breviter, reprehensionem instituit; sed enumerantur tamen crimina. Ait igitur: « Audite hæc qui conteritis in mane pauperem, et opprimitis mendicos de terra. » Quasi diceret: Vos compello, quibus magnæ curæ est infimæ sortis, et pauperem quodammodo e terra abolere, et tyrannos agere mane. Qui enim moderationem, quæ est secundum Deum, amant, die ipsis illucescente Deo gratias offerunt, eum votis ac precibus colunt, et ad quæcunque cum laude conjuncta operam, atque studium suum accommodant. Qui autem nihil nisi dominationes meditantur, et cum præcellentia divitiarum nihil comparandum putant, negotiorumque præclarum existimant, statim aurora ex oriente lectulo desilire, et ad consuetam sibi nequitiam animos intendere, et quos possint fraudando opibus præcellere; noctem velint nolint intervenientem, propemodum accusando, quandoquidem tempus ad avaritiam exercendam idoneum illis præcidit, hi dicunt: « Quando transibit mensis, et vendemus? » Hoc eorum qui fenorantur, et brevi ad divitias evadere cupiunt, votum est, hominum infamium, sordidorum, sive mensis semper sitientium, ut vel modicum modico accumulantes, lucra sua amplificent, et fenus fenori impie acervantes, tenuiores oppriment, quanquam lex aperte dicat: « Si pecuniam mutuiam dederis proximo, non urgebis eum, nec impones ei usuram¹⁷. » Isti vero dicunt, « Quando transibit mensis, et vendemus? » Alii rursus, æqualibus aut etiam deterioribus morbis impliciti, et turpis quæstus cupidine subacti, aiunt, **333** « Quando transibunt Sabbata, et aperiemus thesauros, ut faciamus mensuram parvam, et magnam faciamus stateram, et faciamus stateram iniquam? » Quid porro istud sit, quorumve Sabbatorum transitum quærant, ut aperiant thesauros, et parvam faciant mensuram, et magnam faciant stateram, explicandum omnino. Scriptum est igitur in Deuteronomio: « Septimo anno facies remissionem. Et hoc est mandatum remissionis. Remittes omne debitum, quod debet tibi proximus, et a fratre tuo non repetes, quoniam cognominata est remissio Domini Dei tui. Ab alieno exiges, quæcunque fuerint tibi apud eum. Fratri tuo remissionem facies debiti tui¹⁸. » Et infra hortatur in hunc modum: « Cave tibi, ne fiat verbum occultum in corde tuo iniquitas, dicens, Appropinquat annus septimus, annus remissionis, et iniquus sit oculus tuus fratri tuo indigenti, et clamabit contra te ad Dominum, et erit in te peccatum magnum¹⁹. » Cum igitur lex debitorum amputationem imperet annis velut sabbatizantibus, seu quiescentibus (ad septimum enim annum tempus solvendi compleri constituit), deinde commonefaciat, non esse mali-

άνοσιον δυνως προσποδείχνουσι και εις αυτούς αδελφούς, και της εις τον πλησίον αγάπης δλοτρόπως ήπειδηκότα. Ποιείται δε γενικώς, και λιαν σαφώς τον ήλεγγον, και ως εν βραχείσι μὲν ετι, πλην άπαριθμείται τα έγκλήματα. Ταύτητο ήφην· « Ακούσατε ταύτα, οι εκτρίβοντες εις το πρωί πένητα και καταδυναστεύοντες πτωχούς επί της γης. » Όμοιον ως ει λέγοι· Πρὸς ύμᾶς ο λόγος, οίς εσπούδασαι λιαν τὸ οιοειπως και άπαλειφειν της γης τον άσθενή και πένητα, και καταδυναστεύειν εις το πρωί. Οι μὲν γάρ της κατά Θεόν επιεικειας έρασταί, διαυγαζούσης αυτοίς της ημέρας άναφέρουσι τῷ Θεῷ χαριστήρια, προσκυνούσι, προσεύχονται, και πρὸς πᾶν ότιού των έπαινουμένων παρατρέπουσι τὰς σπουδάς. Οι δε εις μόνον όρῶντες τὸ καταδυναστεύειν τινάς, και του χρήναι πλεονεκτείν οὐδέν είναι νομιζοντες τὸ ίσστατῶν, έργον ποιόυνται περισπούδαστον τὸ εύθυσ άρχομένης ήϋς εύνης αναθρώσκειν, και πρὸς την αυτοίς συνήθη βαδίζειν φαυλότητα, και οὐς αν δύναιντο πλεονεκτείν, μονονουχι και έπερχομένην όλως αυτοίς την νύκτα, και μέλλουσαν αιτιώμενοι, ότι μη δίδωσι καιρὸν αυτοίς τὰ άποχρώντως έχοντα πρὸς πλεονεξίαν, οὗτοι φασι· « Πότε διελεύσεται ο μήν, και έμπωλήσομεν; » Δεδανεικότων δε αυτη και εν βραχεί κλουτούντων εύχη, αισχρών και ρυποκονδύλων, οι τὸ του μηνός άει διψῶσι πέρας, ίνα και μικρὸν επί μικρῷ συλλέγοντες, άδροτερας ποιόυντο τὰς έαυτῶν έμπωλάς, και τόκοις επί τόκοις άνοσίως έρανιζόμενοι καταθλίβουσι τούς άσθενεστέρους, καιτοι του νόμου λέγοντος έναργῶς· « Έάν δε άργύριον εκδανείσης τῷ πλησίον, οὐκ εση αυτον κατεπέγων, οὐκ επιθήσεις αυτῷ τόκον. » Αλλ' οι μὲν φασι· « Πότε διελεύσεται ο μήν, και έμπωλήσομεν; » Οι δε ταίς ίσαις, ή και ετι χείροσιν άρρώσταις ενισχημένοι, και λημάτων αισχρών ήτῶμενοι, φασι πάλιν· « Πότε διελεύσεται τὰ Σάββατα, και άνοιξομεν τούς θησαυρούς, του ποιήσαι μικρὸν μέτρον, και του μεγαλύσαι στάθμιον, και ποιήσαι ζυγὸν άδικον; » Και τί δή τοῦτό εστιν, ή ποιῶν Σαββάτων ζητοῦσι πάροδον, ίνα άνοιξίαν θησαυρούς, και μικρὸν ποιήσειαν μέτρον, μεγαλύνωσι τὰ στάθμια, ειπειν αναγκαίον. Γέγραπται τοίνυν εν τῷ Δευτερονομίῳ· « Δι' έπτά έτων ποιήσεις άφεςιν. Και οὕτω τὸ πρόσταγμα της άφeseως. Αφήςεις πᾶν χρέος ίδιον δ όφειλει σοι ο πλησίον, και τον αδελφόν σου οὐκ άπαιτήσεις, ότι επιεκλήται άφεςις Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου. Τὸν άλλότριον άπαιτήσεις, όσα αν σοι παρ' αυτῷ ή. Τῷ αδελφῷ σου άφεςιν ποιήσεις του χρέους σου. » Και μεθ' έτερα παρεργυφά λέγων· « Πρόσεχε σεαυτῷ μη γένηται βήμα κρυπτόν εν τῇ καρδίᾳ σου άνόμημα, λέγων· Έγγίζει τὸ ετος, τὸ έβδομον ετος, της άφeseως, και πονηρεύσεται ο όφθαλμός σου τῷ αδελφῷ σου τῷ επιδεομένῳ, και οὐ δώσεις αυτῷ, και βοήσεται κατά σου πρὸς Κύριον, και εσται εν σοι άμαρτία μεγάλη. » Νόμου τοίνυν χρεῶν άποκοπὰς ποιήσαι προστεταχότος, οιοει σαββατιζόντων έτων (εν έβδομῳ γάρ ετει πληροῦσθαι προστέταχεν), ειτα προῦπομιμνήσκοντος μη δεῖν το-

¹⁷ Levit. xxv, 37. ¹⁸ Deut. xv, 1: ¹⁹ ibid. 9.

νηρεύεσθαι, διακίχραν δὲ μᾶλλον τοῖς δεομένοις, κἂν A
 εἰ μὴ φαίνοντο μακρὰν τὸ τῆς ἀφείσεως ἔτος, οἱ πολ-
 λούς καὶ ἀμφίλαφεις ἔχοντες θησαυρούς, τὴν χειρὰ
 συστέλλοντες, τὰ τῶν ἐτῶν Σάββατα περιμένειν
 ἐσπούδαζον ἐπὶ θύραις ὄντα λοιπόν· εἴθ' οὕτως ἐδά-
 νειζον, ἵνα μὴ τοῖς τῆς ἀφείσεως χρόνοις ὑπενεχθῆ τὸ
 ἔσπλημα. Οὗτοι φασί· « Πότε διελεύσεται τὰ Σάββατα
 (δῆλον δὲ ὅτι τὰ ἐξ ἐτῶν), καὶ ἀνοίξομεν θησαυρούς; »
 Καὶ οὐ μέχρι τούτων τὸ δυσσέθημα, ἀλλὰ καὶ ταῖς
 τῶν ἀθλίως πεπραγῶτων πτωχείαις ἀφικαλλήλως ἐπι-
 θρώσκοντες, μικροῖς μὲν ἐποιούνοτο μέτροις τὴν δό-
 ξαν, ἀντεχομίζοντο δὲ σταθμίζοντες οὐκ ἴσους, ἀλλὰ τοῖς
 ἔτι μείωσι, καὶ πολὺ τῶν πρώτων διαβριθεστέροις,
 καίτοι Θεοῦ λέγοντος διὰ Μωσέως τὸ, « Οὐκ ἔσται ἐν τῷ
 μακρίῳ σου στάθμιον καὶ στάθμιον μέγα καὶ μικρόν.
 Οὐκ ἔσται ἐν τῷ οἴκῳ σου μέτρον καὶ μέτρον μέγα B
 καὶ μικρόν. Στάθμιον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔσται σοι,
 ἵνα πολὺ ἡμερος γένη ἐπὶ τῆ· γῆ·, ἧς Κύριος ὁ Θεός
 σου δίδωσι σοι ἐν κλήρῳ, ὅτι βδέλυγμα Κυρίῳ τῷ Θεῷ
 σου πᾶς ποιῶν τοῦτο, πᾶς ποιῶν ἀδίκᾳ. » Ἄλλ' οὐδὲν
 ἐκείνοις τῆς δικαιοσύνης ὁ λόγος. Εἰς μόνην δὲ βλέ-
 ποντες τὴν φιλοκέρδειαν, ἐξέτριπον πένητας, μονο-
 συχὶ καταβρωσκόμενοι τοὺς ἀθλίους, καὶ ἐν ὑποδημά-
 των ποιούμενοι τάξει· « Νομαὶ γὰρ πλουσίων πτω-
 χοί, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἄλλ' ὀνίνησιν ἡμᾶς οὐ
 μετρίως ὁ Παροιμισιαστής, λέγων· « Καρδία ἀνδρὸς λο-
 γιζέσθω δίκαια, ἵνα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατευθύνῃται τὰ
 διαβήματα αὐτοῦ. Ἐνώπιον γάρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ
 ὀρθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρὸς, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιάς αὐ-
 τοῦ σκοπεύει. » Ὡς οὖν ἐφορῶντος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν C
 καθ' ἡμᾶς ἕκαστα περιεθροῦντος ἰσχυῶς, ὀρθὰς ποι-
 εῖσθαι τὰς τροχιάς ἀναγκαῖον τοῖς γε ἀληθῶς ἀγαθοῖς
 καὶ ἐχέφροσι, καὶ οὐδὲν ἠγγεῖσθαι τὸν ἰσορροποῦν τῆς
 τε εἰς Θεὸν καὶ τῆς εἰς ἀδελφούς ἀγάπης. Καὶ ἡ μὲν
 εἰς Θεὸν ἀγάπη, τὸ γνήσιον εἰς πίστιν καὶ τὸ ἀπαρά-
 θραυστον ἔχει· ἡ δὲ γε εἰς ἀδελφούς, τῆς δικαιοσύνης
 ἀνήπτει τὰ αὐχήματα. Καὶ γὰρ εἰ ἔστιν ἀληθὴς ἡ
 ἀγάπη, τῷ πλησθῶν κακὸν οὐκ ἐργάζεται. Χρῆναι δὲ
 φημι τοὺς εὐδοκίμειν ἠρημένους, καὶ ἐννομωτάτην
 ἔχοντας ζωὴν, ἐνδύσασθαι μὲν σπλάγχνα οἰκτιρμῶν,
 κατευμεγεθεῖν δὲ σφόδρα τῆς ἐπαράτου φιλοκέρδειας,
 καὶ κοινὰ τοῖς δεομένοις προθεῖναι τὰ ὄντα. Τηρήσας
 γὰρ οὕτως τῆς ἀγάπης τὸν νόμον, λαμπρὸς ἔσται καὶ
 ἀξιοζήλωτος παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. Γέγραπται
 γὰρ, ὅτι « Ἐσχόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δι-
 καιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. »

Ὁμνύει Κύριος καθ' ὑπερηφανίαν Ἰακώβ, εἰ
 ἐπιλησθήσεται εἰς νίκος πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ.
 Καὶ ἐπὶ τούτοις οὐ παραχθήσεται ἡ γῆ; Καὶ περ-
 θήσκει πᾶς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ. Καὶ ἀναθήσεται
 ὡς ποταμὸς ἡ συντέλεια, καὶ καταθήσεται ὡς
 ποταμὸς Αἰγύπτου.

ΟΔ'. Ὑπεροφίαις ἐγκλημα ποιεῖται Θεὸς τοῖς ἐξ
 Ἰακώβ, τὸ θεῖον μὲν ἀπειθεῖν νόμων, κατῆσαι δὲ
 καὶ αὐτὴν εἰς ἀδελφούς ἀγάπην. Ὁμνυσι τοῖνον καθ'
 ὑπερηφάνους Ἰακώβ. Καὶ οὐτε ποῦ φαμεν ὄρκιον
 ποιεῖσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν τῆν τιμὴν ὑπεροφίαν.

¹⁰ Deut. xxv, 13-15. ¹¹ Eccli. xiii, 23. ¹² Prov. iii, 6. ¹³ Prov. v, 21. ¹⁴ Isa. xl, 3. ¹⁵ Psal. cxi, 9.

gnandum, sed commodandum potius egentibus,
 etiamsi non procul abesse annus remissionis vi-
 deatur, qui multos et divites thesauros habebant,
 manum contrahentes, annorum Sabbata, quæ Jam
 ante fores erant, expectare studebant: ita demum
 mutuabant, ne temporibus remissionis debitum, seu
 æs alienum subjiceretur. Hi dicunt, « Quando trans-
 ibunt Sabbata (haud dubium, quin annorum) et
 aperiemus thesauros? » Neque hic impietas ste-
 tit; sed miserorum quoque mendicitatibus, nulla
 mutui amoris habita ratione, insultant, parvis men-
 suris in eo, quod vendebant, utebantur; stateris
 autem non æque parvis, sed majoribus, et prioribus
 longe cumulatoribus recipiebant, licet Dominus per
 Moÿsen dicat: « Non erit in sacco tuo pondus et pon-
 dus, magnum vel parvum. Non erit in domo tua men-
 sura et mensura magna et parva. Pondus verum
 et justum erit tibi, ut longævus sis super terram,
 quam Dominus Deus tuus dabit tibi in possessionem;
 quoniam abominatio est Domino Deo tuo omnis
 faciens hæc, omnis faciens injusta ²⁰. » Verum illi
 justitiam in minimis ducentes, et ad quæstum
 duntaxat attenti, pauperes opprimebant, quasi
 depascentes miseros, et calcamentorum loco ha-
 bentes: « Pascua enim divitum pauperes, » ut scri-
 ptum est²¹. Sed juvat **334** nos non mediocriter Parœ-
 miastes cum ait, « Cor viri cogitet justa, ut a Deo
 dirigantur gressus ejus ²². Vix enim hominis ante
 oculos Dei sunt, et omnes semitas ejus considerat ²³. »
 Ut igitur Deo nos inspectante, et singula nostra
 sigillatim circumspicente, necesse est semitas fa-
 cere rectas vere bonis ²⁴, et prudentibus, et ita sta-
 tuendum, charitatis erga Deum et proximum æqui-
 parari nihil posse. Et charitas quidem erga Deum
 sinceram et inconcussam fidem habet: erga fratres
 autem cum gloria justitiæ copulata est. Nam si vera
 est charitas, proximo nihil nocenti parat. Exi-
 stimo autem studentes bene audire, et vitam legibus
 convenientissimam ducentes, viscera misericordiæ
 induere, et adversus execrandam lucri aviditatem
 sese invictissimos præstare, facultatesque suas cum
 egentibus communicare. Qui enim sic legem chari-
 tatis servaverit, illustris erit, et apud Deum et
 homines laudem promerbitur. Scriptum est enim:
 D « Dispensit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in
 sæculum sæculi ²⁵. »

Vers. 7, 8. Jurat Dominus in superbiam Jacob,
 si oblivioni tradentur in victoriam omnia opera eorum.
 Et super his non turbabitur terra? Et lugebit omnibus
 habitans in ea. Et ascendet quasi flumen consumi-
 matio, et descendet quasi fluvius Ægypti.

LXXIV. Posteris Jacob pro superbiæ crimine
 reputat, contemnere leges divinas, et ipsam dile-
 ctionem erga fratres conculcare. Jurat igitur per
 superbos Jacob. Neutiquam porro dicimus, quorum-
 dam superbiam Deum universorum ad jusjurandum

adigere. Jurat autem per illam, hoc est, debitam illi pœnam definit. Quid vero tandem jurat? se non præteriturum amplius scelera eorum, et nec ad finem toleraturum. Hoc enim est, opinor, quod dicit, « in victoriam, » nempe semper, et ad victoriam tendens. Deinde quarit, sublata oblivione impie ab ipsis commissorum, quo pacto fieri possit, ut non impleatur terra tumultu, hostibus eam percursantibus, ipsis autem propter acerbam et inevitabilem calamitatem lugentibus. Et quænam calamitas ista? « Ascendet enim super illos, inquit, consummatio, ut fluvius Ægypti, » omnia sternens, multisque et insuperabilibus fluentis totam Samarizæ terram inundans. **335** Descendet vero similiter, omnia incidentia secum trahens, et nulli penitus parcens. Ascendet enim adversus illos Sennacherib, cum exercitu multorum millium, instar fluminis terram cooperiens, et omnia in potestatem redigens. Rursus in regnum suum longe maximum, innumerabilem captivorum multitudinem secum trahens descendit. Si igitur vilipendamus Deum, ipsi vires nostras interiores adversarias sentiemus, et tumultum quendam mœroresque experiemur, quodammodo direpti ab ipsis, et velut ad servilem famulatum compulsi. Oppugnabunt quippe nos, ut aqua insuperabilis in exitium trahens, et in perditionem submergens. Flumina autem nos non concludent, ut scriptum est ²⁸, neque absorbebit nos profundum, neque submerget tempestas conantes placere Deo. Tunc, tunc, inquam, dæmonum fraudibus viriliter elabentes, et eorum nequitiam magnopere despicientes, cum gaudio dicemus: « Nisi quia Dominus erat in nobis, forsitan vivos absorbuissent nos ²⁹. » Et iterum: « Torrentem pertransivit anima nostra, aquam intolerabilem ³⁰. » Quamvis enim aqua diabolicæ vexationis sit intolerabilis, nostrisque animis inexpugnabilis, per passiones scilicet inundatio, tamen in Christo poterimus. Illius enim malignitatis insul-tum, ceu torrentem quædam pertransibimus.

VERS. 9, 10. *Et erit in die illa, dicit Dominus, occidet sol in meridie, et contenebrescet in die lumen. Et convertam festivitates vestras in luctum, et omnia carmina vestra in lamentationes, et inducam super omnem lumbum saccum, et super omne caput calvitium. Et ponam eum quasi luctum dilecti, et eos qui cum eo, in diem doloris.*

LXXV. Duplicem sensum verba ista continent. Pene semper enim sanctis prophetis in more est, ad finem præcipue verborum suorum, meminisse Dei, et quod de eo est mysterium, eo usque obscurum ac tectum, apertius enarrare. Age itaque, utrumque complectentes, quæ consentanea sunt, dicamus. Afferemus autem priore loco, quæ ex dictis consequuntur: postea ad explicationem de Christo dictorum sententiam accommodabimus.

Ἄομνυσι δὲ κατ' αὐτῆν, τουτέστι, καθορίζει αὐτῆς τὴν ἀξίαν δίκην. Τί δὲ καὶ ὀμνυσιν ὅλως; ὡς οὐκ ἂν ἔτι παραδράμοι τὰ ἐγκλήματα, καὶ μέχρι τέλους ἀνέξεται. Τοῦτο γὰρ, ὀμαι, τὸ, « εἰς νίκος, » ἐστὶ, τὸ μέχρι παντὸς καὶ εἰς ἀπονίκησιν τρέχον. Εἰτά φησιν, ὅτι λήθης ἀνηρημένης τῆς ἐπὶ γε τοῖς ἀνοσίοις αὐτῶν πλημμελήμασι, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο θορύβου μὲν ἐμπλεως ἡ γῆ, καταθεόντων αὐτὴν τῶν ἐχθρῶν, αὐτοὶ δὲ πενθήσουσι δεινὴν τε καὶ δυσδιάφυκτον ἀνατλάντες συμφορὰν; Καὶ τίς αὕτη πάλιν; « Ἀναδι- βασθήσεται γὰρ ἐπ' αὐτοὺς συντέλεια, φησιν, ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου, » πάντα κατακάμπτων, καὶ πολλοῖς καὶ ἀμάχοις βρέμασιν ὄλην ἐπικλύζων τῆς Σαμαρείας τὴν γῆν. Καταθήσεται δὲ ὁμοίως πάντα κατασύρων τὰ παρεμπύπτοντα, καὶ οὐδενὸς τὸ σύμπαν φειδόμενος. Ἀνέδη γὰρ ἐπ' αὐτοὺς ὁ Σενναχηρίμ μυριάδων στρατιας, οἳ τὴν ποταμὸς καταπλημμυρῶν τῆς γῆς, καὶ ὑφ' ἐαυτὸν τὰ πάντα ποιούμενος. Ἀπέδη δὲ πάλιν εἰς τὴν αὐτοῦ, πλείστην τε ὄσην, καὶ ἀναρίθμητον αἰχμαλωσίαν ἐπισυρόμενος. Ὅταν τοίνυν καταφρονῶμεν Θεοῦ, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις εὐρήσομεν, καὶ ὡς ἐν θορύβῳ γενέσθαι καὶ λύπαις, τρόπον τινὰ διαρπαζόμενοι παρ' αὐτῶν, καὶ ὡς ἐξ ἀνάγκης ὑποπίπτοντες εἰς δουλοπρεπῆ θητείαν. Ἔσονται γὰρ καθ' ἡμῶν ὡς ἀμαχον ὕδωρ, κατασύρον εἰς βλεθρον, καὶ καταποντίζον εἰς ἀπώλειαν. Ποταμοὶ δὲ ἡμᾶς οὐ συγκλείσουσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὔτε μὴν καταπίεται βυθὸς, ἀλλ' οὐδ' ἂν καταποντίσειε καταίγλις εὐαρεστεῖν ἐθέλοντας τῷ Θεῷ. Τότε δὲ, τότε τὰς τῶν δαιμονίων πλεονεξίας ἀνδρωδῶς ἐκδύναντες, καὶ τῆς ἐκείνων σκαίτητος ὀλίγα κομιδῆ φροντίσαντες, χαίροντες ἐροῦμεν: « Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς. » Καὶ πάλιν: « Χεῖμαρρον διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. » Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἀνυπόστατον καὶ ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς ἀν[αν]αγωνιστον, τῆς διαβολικῆς ἐπιρρείας τὸ ὕδωρ, τουτέστιν, ὁ διὰ παθῶν ἐπικλυσμός, ἀλλ' ἐν Χριστῷ δυνησόμεθα. Παρλευσόμεθα γὰρ οἳ τινὰ χεῖμαρρον τῆς ἐκείνου δυστροπίας τὴν ἔφοδον.

Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. Καὶ μεταστρέψω τὰς ἐσπὰς ἡμῶν εἰς πένθος, καὶ πάσας ψυχὰς ἡμῶν εἰς θρήνους, καὶ ἀναθιβάσω ἐπὶ πᾶσαν ὄσφυν σάκκον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν φαλάκρωμα. Καὶ θήσομαι αὐτὸν ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης.

Οἷον. Διττὴν ὀδίνει ταυτὶ τὴν διάνοιαν. Ἔθος γὰρ ἀείπως τοῖς ἁγίοις προφήταις, ἐπὶ τέλει μάλιστα τῶν ἰδίων λόγων μεμνησθαι Θεοῦ, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου ποιῆσθαι τὴν ἀφήγησιν, ἀσαφείας ἐπι- κατεσκιασμένην. Φέρε τοίνυν, ἐπ' ἀμφω βλέποντες. τὰ εἰκότα λέγωμεν. Ἐκθροσόμεθα δὲ πρώτων ἐὰν τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθα, εἰθ' οὕτως εἰς ἐξήγησιν τῆς περὶ Χριστοῦ τῆν τῶν εἰρημένων μεταρμόσομεν νοῦν. Κατ' ἐκείνην δὲ οὖν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἂν ἡ συ-

ελευα κατά πάσης τῆς Σαμαρειτῶν οίχθησεται γῆς, ὡς Αἰγύπτου ποταμῶς, ἀπάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν οἰκούντων αὐτὴν δεινός, καὶ βαθύς κατασκευασθήσεται σκότος, καταδυομένου τρόπον τινὰ τοῦ ἡλίου, καὶ τοῦτο ἐν μεσημβρίᾳ. Καὶ οὐ δὴ πού φαμεν, ὅτι κατέβη κατά τὸ ἀληθές τοῦ ἡλίου τὸ φῶς, ἀλλὰ γέγονεν ὡς σκότος τοῖς τὴν Σαμαρείαν οἰκοῦσιν ἢ ἐκ τοῦ πολέμου συμφορᾶ. Καταβολοὶ γὰρ τὸν νοῦν πολλὴ καὶ ὑπερμεγέθης, ὅταν αἰρηται, λύπη, καὶ σκοτίζει καρδίαν τὰ παρ' ἐλπίδα τε καὶ ἀδοκίμως συμβαίνοντα, καὶ τῶν σκυθρωπῶν ἢ δριμύτης ἀχλὺν οἶά τινα, καὶ ὀμίχλην ταῖς τῶν παθόντων καρδίαις ἐνεργάζεται. Οὐκοῦν βῆγονται σκότος, φησί, κἂν εἰ μεσημβριζῆται γῆν ὁ ἥλιος. Οἱ δὲ δὴ πάλαι λαμπρῶς ἐορτάζοντες χορδαῖς τε καὶ λύραις, καὶ τοῖς τῶν ἄσμάτων λιγυρωτάτοις ἀεὶ προσχρῶμενοι, τῶν μὲν τοιούτων ἀφ' ἐξόντων σπουδασμάτων, κατοικιῶν δὲ μᾶλλον, καὶ μελέτην ποιήσονται τὰς εἰς θρῆνον ψᾶς, καὶ τῶν πενθούτων ἀναλήφονται σῆμα, σάκκον τε, φημί, καὶ φαλάκρωμα. Ἀτιμοποιῶν δὲ σφόδρα καταφιλοῦσθαι τὴν κεφαλὴν. Καὶ γοῦν Ἰὼβ ἀπεκείρατο τὴν κόμην τῶν τέκνων ἀπολωλότων. «Ποιήσομαι δὲ, φησί, τὸν Ἰακώβ ὡς πένθος ἀγαπητοῦ,» τούτέστιν, ὅπως ἐπ' αὐτῷ συγγνώσουσιν οἱ ἰδόντες αὐτὸν, ὡσαυτεὶ καὶ μήτηρ, ἢ πατὴρ ἐφ' ἐνὶ ἀγαπητῷ κειμένῳ τέκνῳ. «Καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ δὲ ὡς ἡμέραν ὀδύνης,» τούτέστιν, οἱ ἐκ γειτόνων Ἰούδα, καὶ Βενιαμὴν, οἱ ὁμοῦ τῷ Ἐφραῖμ εἰδύλοισι λελατρευκότες, καὶ μετ' αὐτοῦ γεγονότες ἐν τούτῳ δηλονότι τῷ τρόπῳ, ὡς ἡμέραν ἔχοντες ὀδύνης, καὶ ὡς ἐν ὧδισι γεγονότες εὐρεθήσονται, ἐν ὧδισι δὲ φημί, ταῖς ἐκ δειμάτων, καὶ λύπης, καὶ πόνων. Καταδῆρῶσας γὰρ τὴν Σαμαρείαν ὁ Σενναχεριμ, πάσας εἶλεν αὐτῶν τὰς πόλεις. Εἶτα πέμπει Ῥαφάκην ἐκ Λάχης εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὃς ἐπηπάλησε τὰ δεινὰ τοῖς ἐν τῷ τείχει. Συνέθραυσε δὲ οὕτως εἰς ἀκηδῖαν τοὺς ἐν Ἱερουσόλοιμοις, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ συνδιόλλυσθαι προσδοκᾶν. Τότε δὴ, τότε βαρυθυμίας ἄγαν καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐζεχίας, πέμπει τινὰ πρὸς Ἡσαΐαν λέγων· «Ἡμέρα θλίψεως, καὶ ὀνειδισμοῦ, καὶ ἐλεγμοῦ, καὶ ὀργῆς ἢ σήμερον ἡμέρα, ὅτι ἔχει ἡ ὧδὴν τῆς τικτούσης, ἰσχυρὸν δὲ οὐκ ἔχει τοῦ τεκεῖν.» Οὐκοῦν ἡμέραν ὀδύνης τοὺς ἐξ ὧδίνος πόνους, καὶ βαρυθυμίας φησί. Γεγόνασι τοίνυν ἐν ἡμέρᾳ ὀδύνης, ἀπολέσαι προσδοκῆσαντες, οἱ ἐν Ἱερουσόλοιμοις, οἱ μετ' αὐτοῦ Ἐφραῖμ Δ

γεγονότες κατὰ γε, φημί, τὸν τῆς εἰδωλοατρίας τρόπον. Καὶ ταυτὶ μὲν ἔφη ὡς εἰκότα τε καὶ πρόποντα τοῖς τοτηνικάδε παροτρύνουσιν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸν τῶν ὧλων Δεσπότην.

Ἐφαρμόσειε δ' ἂν τις οὐδὲν ἤττον αὐτὰ καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν δεδουσασηκόσι τὸν Ἐμμανουὴλ, κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνον. Αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἐκτριβόντες εἰς τὸ πρῶν πέννητα, τούτέστιν, οἱ ἀποσπουδάζοντες μὲν τὸ ἐννόμως ἐλέσθαι βιοῦν, ἐφ' ἑτέρῳ δὲ οὐδὲν προϊόντες που τάχα, ἢ τῷ καταφθεῖραι τὸν εἶκαιον, καὶ δι' οὐδενὸς ποιέσθαι τολμᾶν τὸ ταῖς θείαις ἐντολαῖς εὐ μάλα διωρισμένον, καὶ πλεονεκτεῖν

Illo igitur die, quo consummatio contra universitatem Samaritanæ terræ, ut Ægypti Nilivus adveniet, omnes, ut ita dicam, **336** habitatores ejus tetra ac profundæ tenebræ operient, sole quodammodo occidente, idque meridie. Non quod revera sol occubuerit, hoc enim haud asserimus : sed calumitas bello accepta Samaritæ incolis instar tenebrarum facta est. Multa enim et immoderata tristitia, cum ei locus relinquitur, mentem turbidam reddit, et obtenebrant cor quæ præter spem et improvise eveniunt, et acerbitas rerum tristium cum caliginem et nubem quamdam cordibus mœstorum offundit. Quare tenebras videbunt, inquit, etsi foris in meridie sol lucebit. Et qui aliquando splendide festos dies duxerunt sibusque et lyris, et cantibus jucundissimis sese oblectarunt, hisce studiis abstinebunt, ejulantes potius, et carmina lugubria meditantés, habitumque lugentium, saccum, inquam, et calvitium assumentes. Est autem ignominiosissimum, pilis audari caput. Quare Job extinctis filiis comam detondit ²⁸. « Faciam porro, inquit, Jacob ut luctum dilecti. » Hoc est, ita super eum tristabuntur qui viderint, ut pater et mater super unico dilecto, eoque mortuo filio tristarentur. « Et eos qui cum eo quasi diem doloris. » Hoc est e vicinis Juda et Benjamin, qui cum Ephraim idolis servierunt, et cum ipso in his moribus fuerunt, quasi diem habentes doloris, et velut in doloribus partus invenientur, in doloribus, inquam, ex terroribus, et tristitia, et ærumna. Vastata enim Samaria, Sennacherib omnes ejus urbes subjugavit. Postmodum Rabsacen e Lachis Hierosolymanam misit, qui in muro stantibus atrociam comminaretur. Tanto autem mœrore Hierosolymitanos consternavit, ut mox se una cum Samaritanis perituros exspectarent. Tunc nimirum, tunc rex Ezechias mœstissimus ad Isaiam ire jussit, qui diceret : « Dies tribulationis, et opprobrii, et redargutionis, et iræ hodierna dies, quæ venit dolor parienti, nec virtutem habet ad parandum ²⁹. » Itaque diem doloris molestias ex dolore et animi ægri tudines appellat. Fuerunt igitur in die doloris, perniciem exspectantes Hierosolymitani qui fuerunt cum Ephraim, quod ad venerationem scilicet idolorum attinet. Et hæc quidem dixi, ut apposita et convenientia in eos qui tunc uniuersorum Dominum ad iram provocabant.

Eadem quispiam nihilominus ad **337** illos transtulerit, qui adversus Emmanuelem eo tempore quo homo in terris versatus est, acceleratos sese præbuerunt. Illi namque sunt qui contriverunt mane pauperem, hoc est, qui contempserunt instituta vitæ secundum leges, et nihil forte aliud spectarunt, quam ut justum e medio tollerent, et per audaciam divinis mandatis re-

²⁸ Job 1, 20. ²⁹ Isa. xxvii, 3.

ctissime præscripta floccipenderent, et spretis omnibus avocamentis, infirmiores quos libuisset potentia antegrederentur. Hi etiam fortasse sint qui dicunt, « quando transibit mensis, » et quæ sequuntur. Phariseos enim et Scribas pecuniæ et turpis lucri cupidus fuisse, multis ex locis, si evangelicis scriptis animum advertamus, cognoscere possumus. Etenim Christus suadet ut qui æquitatem quæ est secundum Deum, charam habent, ab infami quæstu invicti, et ab omni avaritia alieni, libenter appareant. Hortatus est etiam adhuc ultra procedere, et egentibus succurrere, et facultates distribuere. Sed quid ait evangelista? « Audiebant autem hæc Scribæ et Pharisei, qui erant avari, et deridebant eum ⁴⁰. » Quare et de ipsis non injuria dicatur: « Jurat Dominus per superbos Jacob, si oblivioni tradentur in victoriam opera vestra. » Vere enim superbi sunt, dum divina mandata despiciunt, et scelerius peccant, quod insuper in Christum contumeliosius reperiuntur. Idcirco eorum peccata in oblivionem non veniunt: sed velut « consummatio ascendit super eos, » et bellum a Romanis tanquam fluvius eos inundat. Postquam autem in cruce universorum Dominum affixerunt, occubuit sol super illos, et obfusata est lux. « Factæ sunt enim tenebræ ab hora sexta usque ad horam nonam ⁴¹. » Quod Judæis signum et argumentum haud obscurum fuit, crucifigentium mentes tenebris quæ cogitatione cernuntur obrutas esse. « Cæcitas enim ex parte contigit in Israel ⁴². » Et ut divinus Paulus scribit: « Usque hodie, quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est ⁴³. » Maledixit etiam illis ex amore divino David, his verbis: « Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva. ⁴⁴. » Præterea lamentatos esse, quasi festivitatis in mœstitiam conversis, declarari potest ex ipsius Christi verbis ad mulieres super eo lacrymantes, dum cruci affligendus educeretur: « Filie Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros ⁴⁵. » Lamentatæ sunt enim quando una cum urbe et divino templo, Romanis omnia incendio miscentibus, perierunt. **336** « Ponam igitur ipsum (puta Emmauelem), ut luctum dilecti, et qui cum ipso sunt, ut diem luctus. » Crucifixum enim Jesum luserunt fideles: « Et mulieres procul stantes lamentabantur eum ⁴⁶. » Ipsa quoque creatura Dominum suum lugebat. Sol siquidem obscurabatur, petra scindebatur: ipsum quoque templum personam lugentium gerebat, disrupto velo ejus « a summo usque deorsum ⁴⁷. » Et hujusmodi quidpiam nobis Deus per Isaiam significavit: « Induam cælum tenebris, inquit, et ponam saccum operimentum ejus ⁴⁷. » Excitatus est igitur super eo luctus ut super dilecto. Positi sunt etiam qui cum ipso erant, hoc est, discipuli, « in diem doloris. » Nam

ἀσκέτως οὐδ' ἂν ἔλοιτο τῶν ἀσθενεστέρων. Αὐτοὶ δ' ἂν εἴεν οἱ λέγοντες, « Πότε διελεύσεται ὁ μῆν; » καὶ τὰ ἐξῆς. « Ὅτι γὰρ ἐρασιχρήματοί τε καὶ αἰσχροκερδεῖς ἦσαν ἄγαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, κατὰ πολλοὺς ἂν εἰδείημεν τρόπους, τοῖς εὐαγγελικοῖς συγγράμμασι τὸν νοῦν ἐπερείδοντες. Ἀμείνους μὲν γὰρ ὄρᾶσθαι λημμάτων αἰσchrῶν, καὶ φιλοκερδίας ἀπάσης ἀπηλλάχθαι φιλεῖν τῆς κατὰ Θεὸν ἐπιεικειᾶς τοῦς ἐραστὰς συνεβούλευεν ὁ Χριστός. Προὔτρεπε δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ἔτι μείζον ἐναί, καὶ τοῖς θεομένοις ἐπαρκεῖν, καὶ διανέμειν τὰ ὄντα. Ἀλλὰ τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής; « Ἦκουσεν δὲ αὐτὰ οἱ Γραμματεῖς, καὶ οἱ Φαρισαῖοι φιλάργυροι ὄντες, καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν. » Οὐκοῦν καὶ περὶ αὐτῶν εἰκότως ἂν λέγοιτο, « Ὁμνύει Κύριος κατὰ ὑπερηφάνους Ἰακώβ, εἰ ἐπιλησθήσεται εἰς νίκην τὰ ἔργα ὁμῶν. » Ὑπεροψία γὰρ ἀληθῶς, τὸ καὶ θείων αὐτοῦς ἀλογῆσαι νόμων, καὶ τὸ ἔτι τούτου φορτικώτερον, καὶ αὐτῷ λοιπὸν ἐμπαροινῆσαι τῷ Χριστῷ. Ταύτητος λοιπὸν οὐδὲ εἰς λήθην αὐτῶν ἀποδημεῖ τὰ πλημμελήματα, « Συντέλεια » δὲ ὡσπερ « ἐπαναβέβηκεν ἐπ' αὐτοῦς, » καὶ ὡς πλημμυρῶν ποταμὸς ὁ Ῥωμαίων πόλεμος. Ἐπειδὴ δὲ σταυρῷ παρέδωσαν τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, ἔδυνεν ὁ ἥλιος ἐπ' αὐτοῖς, συνεσκότασε δὲ καὶ τὸ φῶς. « Γέγονε γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἑννάτης. » Καὶ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τὸ σημεῖον ἐναργὲς τοῦ κατασκοτισθῆναι νοητῶς τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχὰς. « Πύρωσις γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ. » Καὶ ὡς ὁ Θεοσέσιος γράφει Παῦλος, « Ἀχρι σήμερον, ἤνικα ἀνυγίνωσκειται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. » Ἐπὶ ῥατὸ δὲ αὐτοῖς καὶ Δαβὶδ, ἐκ φιλοβείας οὕτω λέγων: « Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκυφον. » Ὅτι δὲ καὶ τεθρηνήκασιν μεταπιθόντες ὡσπερ τὰς ἑορτὰς εἰς κατῆφειαν, σαφὲς ἂν γένοιτο, καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ ταῖς κλαιούσαις ἐπ' αὐτῷ γυναιξίν ἀποφερομένῃ λοιπὸν ἐπὶ τὸν σταυρόν: « Θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοί, κλαίετε δὲ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὁμῶν. » Τεθρηνήκασιν γὰρ τῇ τε πόλει, καὶ αὐτῷ τῷ θεῷ συνδιολλόμεναι ναῶ, καταπιμπρώντων τὰ πάντα Ῥωμαίων. « Θήσονται τοῖνον αὐτόν, » δηλονότι τὸν Ἐμμανουήλ, ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοῦς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης. » Σταυρωθέντα γὰρ τὸν Ἰησοῦν ἐπένησαν οἱ πεπιστευκότες. « Γύναια δὲ κατοιμῶζοντα μακρόθεν εἰστήκει, » καὶ αὐτῇ δὲ ἡ κτίσις τὸν ἑαυτῆς ἐπένηει Δεσπότην. Ὁ μὲν γὰρ ἥλιος ἐσκοτίετο, διεβήγγυοντο δὲ πέτραι, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ νόος τὸ τῶν πενθούντων ἐπλήρωσε σχῆμα, περιρηγγυμένου τοῦ καταπετάσματος ἀπὸ « ἀνωθεν ἕως κάτω. » Καὶ τι τοιοῦτον ὑπεσῆμαιεν ἡμῖν ὁ Θεός, διὰ φωνῆς Ἠσαίου λέγων: « Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν, καὶ θήσω σάκκον τὸ περιβάλλον αὐτοῦ. » Γέγονε τοῖνον τὸ ἐπ' αὐτῷ πένθος ὡς ἀγαπητοῦ. Τέθεινται δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, τούτῳστιν, οἱ μαθηταί, « εἰς ἡμέραν ὀδύνης. » Ὅτι γὰρ καὶ αὐτοὶ τεθρηνήκασιν,

⁴⁰ Luc. xvi, 14. ⁴¹ Matth. xxvii, 45. ⁴² Rom. xi, 25. ⁴³ II Cor. iii, 15. ⁴⁴ Psal. lxxviii, 24.

⁴⁵ Luc. xxiii, 28. ⁴⁶ ibid., 27. ⁴⁷ Matth. xxvii, 51. ⁴⁸ Isa. l, 3.

πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν; Ἐν ὀδύνας γάρ οὖσιν ἀπὸ τῆς γυναικῶν αἱ γυναῖκες τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Γόττε δὴ καὶ ἀνανεύσαντες μόλις, ἔτρεχον ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ τάχα πρὸς ταυτασὶ τὰς τὴν ἀνάστασιν εὐαγγελιζομένας γυναῖκας, ὁ Ἡσαίας φησὶν ἐν πνεύματι· «Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θέας, δεῦτε· οὐ γὰρ λάβος ἔστι σύνεσιν ἔχων,» ὁ τῶν Ἰουδαίων δηλονότι, «διὰ τοῦτο οὐ μὴ οὐκ εὐκλειρῆση αὐτοὺς ὁ ποιήσας αὐτοὺς.»

Ἰδοὺ ἡμέραι ἐρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐξαποστελῶ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτων, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι τὸν λόγον Κυρίου. Καὶ σαλευθήσονται ὕδατα ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἕως ἀντολῶν περιδρυσμῶνται ζητοῦντες τὸν λόγον Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν.

Οἱ γὰρ. Γέγραπται, «Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημὲν σου, ἐν θλίψει μικρᾷ ἢ παιδείᾳ σου ἡμῖν.» Ἀριστον δὲ ὅτι τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ ὄνησιφόρον ἀληθῶς τὴν θλίψιν εἰδῶς ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ποτὲ μὲν ἔφασκεν· «Ἐν θλίψει ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον·» ποτὲ δὲ αὖ, «Ἀγαθὸν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἀνμάθω τὰ δικαιοσύματά σου.» Σωφρονεστέρους γὰρ ἡμᾶς ἀποτελοῦσιν αἱ θλίψεις, καὶ τῶν τῆς βραθυμίας ἐξέλκουσι βρόχων, τῆς ἐπεικειας τοὺς τρόπους ἀγαπᾶν ἀναπειθῆσαι, καὶ τὸν ἀπηνῆ, καὶ δυσήνιον, ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ φόβου, τοῖς τῆς οὐσιότητος καὶ ὑπακοῆς ὑποφέρουσαι ζυγοῖς. Καταδηθείσης οὖν τῆς Σαμαρείας, φησὶ, καὶ καταπιμπράντος τὰς πόλεις τοῦ Βαβυλωνίου, κἂν εἰ ἔλοιτο μαθεῖν τοτηνικάδε τινὲς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τί δρῶντες, ἢ λέγοντες τῆς παρ' αὐτοῦ τεύξονται φειδῶς, ἢ ἐξω φέρνουντο τῆς ὀργῆς, οὐκ ἔσται, φησὶν, ὁ διδάσκων. Λιμὸν γὰρ ἐποίησεν τῶν παρὰ Θεοῦ λόγων αὐτοῖς, ὡς μηδὲνα παντελῶς εὐρεθῆναι προφήτην, κἂν εἰ ἐκ δυσμῶν τρέχοιεν ἡῶ, κἂν εἰ ἐκ μεσημβρίας ἐπὶ τὰ βόρεια. Τοῦτω παραπλήσιον ἔστι τὸ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ πρὸς Ἰεζεχὴλ· «Καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω, καὶ ἀποκωφώθεισθαι, καὶ οὐκ ἔσθαι αὐτοῖς εἰς ἄνδρα ἐλέγχοντα, ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἔστιν.» Οἱ γὰρ ἀπαξ τὸν παρὰ Θεοῦ διαπίψαντες λόγον, οὐδ' ἂν εἰ ἐκόντες εἶ βούλοιντο, λαθεῖν ἔχουν ἂν εἰκότως. Ὑδατα δὲ σαλευόμενά φησὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐμέτρητον πληθύν, ὡς ἐν θορύβοις γεγεννημένην, καὶ τοῖς ἐν θαλάσῃ κύμασι προσοικεῖναι λαπὸν, ἀταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς διαριπτεῖται πανταχοῦ.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον. Σταυρωθέντος Χριστοῦ, λιμὸν ἐσχῆκασιν τῶν παρὰ Θεοῦ λόγων οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι. Οὐδὲ γὰρ εἶ παρ' αὐτοῖς προφήτης, οὐ διδάσκαλος ἀκριβῆς τῆς Μωσαϊκῆς ἱστορίας τὸ πάχος ἀπολεπτύνειν εἰδῶς, καὶ τὰ τοῖς γράμμασι διακεχωσμένα διατρανοῦν μυστήρια. Ἰοῦ προσήκοντο γὰρ λέγοντα τὸν Χριστὸν, «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ.» Ἡκεῖνον δὴ ταῦτητοι καὶ πάλιν λέγοντος αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαίου· «Ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι

quin ipsi quoque sint lamentati, nullq modo dubitandum est. Versantibus enim in dolore mulieres de resurrectione Christi renuntiarunt⁴⁸. Tum demum, et vix oculos aperientes, ad monumentum cucurrerunt, et fortasse ad hasce mulieres, resurrectionis nuntiatrices, Isaias ait in spiritu: «Mulieres venientes a spectaculo, venite; non enim est populus habens intellectum,» Judæorum scilicet; «propterea non miseretur eorum, qui fecit eos⁴⁹.»

Vers. 11, 12. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et emittam famem super terram, non famem panum, neque famem aquæ, sed famem audiendi verbum Domini. Et commovebuntur aquæ a mari usque ad mare, et ab aquilone usque ad orientem circumibunt, quærentes verbum Domini, et non invenient.*

LXXVI. Scriptum est, «Domine, in tribulatione memor fui tui; in tribulatione parva castigatio tua nobis⁵⁰.» Sciens divinus David tribulationem esse rem optimam et fructiferam, aliquando quidem aiebat, «In tribulatione mea invocavi Dominum⁵¹;» aliquando rursus: «Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas⁵².» Fæciunt enim nos tribulationes cautiores, et desidæ laqueis expediunt, mores moderatos amare hortantur, immitemque et effrenem, ut ex necessitate et timore, sanctimonix et obedientix jugo subjiciunt. Samaria igitur ad vastitudinem redacta, inquit, et Babylonio urbes incendente, et si quidam tum volent discere quæ esset voluntas Dei, et quid agentes, dicentesve, ab ipso veniam consequerentur, et iram ejus evaderent, **339** non erit, inquit, qui doceat. Famem enim ipsis inducam verbi Dei, ut neminem prorsus prophetam invenient, quamvis ab occidente in orientem currant: quamvis a meridie in austrum. Huic affine est quod Deus ad prophetam Ezechielem dixit: «Et linguam tuam colligabo gutturi tuo, et eris mutus, et non eris illis in virum objurgantem, quia domus exasperans est⁵³.» Qui enim semel verbum Dei fastidiverunt, neque si velint deinde illud accipere merito possunt. Aquas autem commotas dicit Judæorum immensam multitudinem velut tumultuantem, et fluctibus marinis quoque similem esse, qui ventorum impetu quocunq jactantur.

Aliter. Christo crucifixo famem verbi Dei senserunt infelices Judæi. Non enim amplius apud eos est propheta, non magister accuratus et diligens, qui crassitudinem Mosaicæ historiæ declarando velut extenuare sciat, et litteris sepulta mysteria eruere. Non enim Christum sustinebant dicentem, «Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo⁵⁴.» Audiebant igitur vicissim dicentem per Isaiam: «Ecce servi mei comedent, vos autem esurietis. Ecce servi mei bibent, vos

⁴⁸ Luc. xxiv, 9. ⁴⁹ Isa. xxvii, 44. ⁵⁰ Psal. xvii, 7. ⁵¹ Psal. cxvii, 5. ⁵² Psal. cxviii, 71. ⁵³ Ezech. iii, 26. ⁵⁴ Joan. vi, 51.

autem sitiētis ⁵⁵. » Etenim verum est illud : « Non A occidit Deus fame animam justam : vitam autem impiorum subvertet ⁵⁶, » divinum verbum ipsis non submittens, quo anima ad virtutis desiderium pascitur ac nutritur. Nam, ut ipse Salvator dixit : « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei ⁵⁷. »

Vers. 13, 14. *In die illa deficient virgines pulchræ, et adolescentæ in siti. Qui jurant per propitiationem Samariæ, et dicentes : Vivit Deus tuus, Dan, et Deus tuus, Bersabee, et cadent, et non resurgent ultra.*

LXXVII. Emphaticus sermo est, seu plus significatur quam dicitur, nempe, ab hostibus filios eorum ac filias direptum iri : hoc enim virgines et adolescentæ significant. Potissimum enim hanc ætatem captare solitos novimus, qui captivos abducere soliti sunt. Videntur autem nobis verba hæc aliud arcanum insinuare. Erant virgines quædam in Idolorum delubris degentes, et cum ipsis adolescentuli, sive impuberes, per quos curiosiores in re magica dæmonum responsa se posse cognoscere putabant. Nam, ut ad incontaminata corpora eos advocantes, **340** clandestinis susurris responsum ab ipsis eliciebant. Ferunt postea quosdam impios eodem modo vaticinatos. Defecturum igitur Israël, non solum a Deo per prophetas sanctos præcipuum ac necessarium ad morum emendationem oraculum, sed et ipsa falsorum vatium, sive dæmoniorum, quæ per virgines et pueros quibusdam edebant, subobscurè indicat, dicens : « In die illa deficient virgines pulchræ. » Quasi diceret, Una cum aliis peribit etiam virgines pulchræ tuæ. Insimulat porro cum puellis simul puerulos, jurantes per propitiatorium Samariæ. Fortassis enim mos illis erat ut per deos in Samaria jurarent, sive per vitulos, Deum, opinor, assatim deridentes, ejus nimirum virtutem et divinitatem sculptilibus tribuentes, dicentesque : « Vivit Deus tuus, Dan, et Deus tuus, Bersabee, » quæ urbes in extremis Judææ finibus positæ, ab austro versus mare regionem velut definiebant. Est itaque perinde ac si dicerent forte, qui jurabant : Vivit Judææ deus, puta, vitulus. Per extrema enim media et totum insinuat. Defecturas autem in siti virgines et adolescentæ ait, afflatus et instinctus dæmonum mendaces non amplius excipientes, quod et ipsi in manus alienigenarum venerint, aut gladio ceciderint, aut ingloriam et intolerabilem captivitatem subierint. τὰς τῶν δαιμονίων ψευδοπειρίας, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς ἔργον ἦ τὴν ἀκλεῖαν καὶ δύσοιστον ἀνατλάντας αἰχμαλωσίαν.

Postquam autem Christus in crucem sublatus Judæis occidit, una cum sole hoc mundano et lumine sub sensum veniente, etiam splendore quem sola intelligentia percipit, et illuminatione spiritus privati sunt. Etenim Dei verbum et cele-

φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε. Ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι πίνονται, ὑμεῖς δὲ διψήσατε. » Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὡς « Οὐκ ἂν λιμοκτονήσῃ ποτὲ Κύριος ψυχὴν δικαίαν, ζῶν δὲ ἀσεβῶν ἀνατρέψει, » τὸν θεὸν αὐτοῖς οὐ καθιεὶς λόγον, τὸν ἀποτρέφοντα τὸν νοῦν εἰς ἐφесιν ἀρετῆς. Ὡς γὰρ αὐτὸς εἶρηκεν ὁ Σωτὴρ, « Οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνω ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένω διὰ στόματος Θεοῦ. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκλείψουσιν αἱ παρθένοι αἱ καλαὶ, καὶ οἱ νεανίσκοι ἐν δίψῃ. Οἱ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ Ἰλασμοῦ Σαμαρείας, καὶ λέγοντες· Ζῆ ὁ Θεός σου, Δάν, καὶ ὁ Θεός σου, Βηρσαβέ, καὶ πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ ἀναστῶσιν ἐτι.

ΟΖ'. Ἐμφασιν μὲν ὁ λόγος ἔχει τοῦ διαρπασθήσεσθαι παρ' ἐχθρῶν υἱοὺς τε αὐτῶν καὶ θυγατέρας· τοῦτο γὰρ αἱ παρθένοι, καὶ οἱ νεανίσκοι σημαίνουσι. Μάλιστα γὰρ τῆς τοιαύτης ἡλικίας ἀπηρητημένους εὐρήσομεν τοὺς ἀποκομιζέειν εἰλωθότας εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἔοικε δὲ τι ἕτερον ἡμῖν ὁ λόγος τῶν κεκρυμμένων ὑποδηλοῦν. Παρθένοι τινὲς ἦσαν τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἐνιζήσασαι, καὶ σὺν αὐταῖς μετράκια, ἤγουν παῖδες ἀνηθοί, δι' ὧν ἐδόκουν οἱ περιεργότεροι περὶ γοητείας τὰ παρὰ τῶν δαιμονίων διδάσκεισθαι. Ὡς γὰρ ἐπ' ἀχράντους σώμασι καλοῦντες αὐτὰ, τοῖς ἀπορρήτοις ψιθυρισμοῖς ἀπλογοῦσθαι παρεσκευάζον. Φασὶ δὲ καὶ εἰς δευρὸν τινας ἀνοσιουργεῖν ἐθέλοντας κατὰ τὸν Ἰσον ἐκείνοις μαντεύεσθαι τρόπον. Ὅτι τοῖσιν ἐλλείψει τῷ Ἰσραὴλ, οὐχὶ μόνος ὁ παρὰ Θεοῦ διὰ προφητῶν ἄγιων, χρησιμὸς τε καὶ ἀναγκαῖος εἰς ἐπανόρθωσιν λόγος, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ παρὰ τῶν ψευδομαντῶν, ἤτοι δαιμονίων, ὃν διὰ παρθένων, καὶ παιδῶν ἐποιοῦντο πρὸς τινὰς, ὑπεμφαίνει, λέγων· « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκλείψουσιν αἱ παρθένοι αἱ καλαὶ. » Οἶονε γὰρ πῶς φησι· Συναπολοῦνται τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ καὶ αἱ καλαὶ σου παρθένοι. Κατειρωνεύεται δὲ ὁ λόγος καὶ τοῖς κορίσις ὁμοῦ τὰ παιδιάρια τὰ ὀμνύοντα κατὰ τοῦ Ἰλασμοῦ Σαμαρείας. Ἔθος γὰρ ἦν Ἰσως ἐκείνοις ὀρκίους ποιεῖσθαι φιλεῖν τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ θεοὺς, ἤτοι τὰς δαμάλεις, καὶ πλατὺ που τὰχα καταμειδιῶντες Θεοῦ, τὰ αὐτοῦ τοῖς γλυπτοῖς ἀνῆπτον, λέγοντες· « Ζῆ ὁ Θεός σου, Δάν, καὶ ὁ Θεός σου, Βηρσαβέ· » πόλεις δὲ αὐταὶ τῆς Ἰουδαίας, ἐπ' αὐταῖς κείμεναι ταῖς ἐσχάταις τῆς χώρας, καὶ ὅσον ὀρίζουσαι τὸ μέτρον τῆς γῆς ἐκ νότου πρὸς θάλασσαν. Ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοιεν οἱ ὀμνύοντες τυχὸν, Ζῆ τῆς Ἰουδαίων γῆς ὁ θεός, τουτέστιν, ὁ μόσχος. Διὰ γὰρ τῶν περάτων τὰ μέσα περιλαμβάνεται, καὶ ἡ τοῦ παντὸς ὑπαινίττεται δῆλωσις. Ἐκλείψειν γε μὴν ἐν δίψει, φησι, τὰς παρθένους, καὶ τοὺς νεανίσκους, οὐκ ἐτι χορηγομένους ἔργον γενέσθαι χειρὸς ἀλλοφύλων, ἢ ζῆφει πεσόντας,

Σταυρωθέντος δὲ τοῦ Χριστοῦ, καὶ δεδουκότος τοῖς Ἰουδαίοις, ὁμοῦ τε ἡλίω τῷ κατὰ τὸν κόσμον, καὶ φωτὶ τῷ αἰσθητῷ, καὶ τῆς νοητῆς αὐγῆς, καὶ φωτισμοῦ τοῦ διὰ πνεύματος ἐστέρηται· καὶ γὰρ τοῦ θεοῦ λόγου καὶ τῆς ἀνωθεν παραλήψεως, Ἐκλείπει-

⁵⁵ Isa. Lxv, 13. ⁵⁶ Prov. x, 3. ⁵⁷ Matth. iv, 4.

παισιν αἱ παρ' αὐτοῖς παρθένοι τοῖς νεανίσκοις ὁμοῦ, τούτέστιν, αἱ καλαὶ καὶ εὐδόκιμοι ψυχαί, ὧν τὸ μὲν ἀχραντον διὰ τῆς παρθενίας, τὸ γε μὴν εὐσθενές τε καὶ ἀλλικιμῶτατον διὰ τοῦ νεανίσκου σημαίνεται. Τίς γὰρ ἅγιος ἐν αὐτοῖς, Οὐδένα τελειοῦν ἰσχύοντος τοῦ νόμου, ὅτε μὴ ἀρκοῦντος αὐτοῖς εἰς δικαιοσύνην; Παρὰ τίνι δὲ αὐτῶν εὐρωστία πνευματικῆ, καὶ εὐσθενής ἂν γένοιτο νοῦς, ὅτε μὴ ἐγκώσασι τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὰ λαμπρὰ κατορθώματα; Ἡ γὰρ οὐχὶ νωθροὶ πάντες, καὶ ἐν ἁμαρτίαις παρειμένοι τὸν νοῦν; Εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφίβολον; Ἐκλελοίπασι δὴ οὖν ἐν δίψει. Εἰρηται δὲ οὐκ αὐτοῖς τὸ, « Ἀνελήσετε ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ σωτηρίου. » Ἄλλὰ γὰρ καὶ ἐντεταλατο ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτοὺς ὕετον, ὅτι μὴδὲ αὐτῶν γεγόνασιν ὑπήκοοι τῷ Χριστῷ διακεκραγότε. « Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. » Καταλελοιπότες δὲ αὐτὸν, καίτοι πηγὴν ὄντα ζωῆς, « Ἄρυσαν λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συγχεῖν. » Προσεσχέκασι γὰρ διδασκαλίαις καὶ ἐντάλμασιν ἀνθρώπων, ἃ ποτίζειν οὐκ οἶδεν εἰς ζωὴν, οὔτε μὴν συγχεῖν τοὺς κεχρημένους εἰς σωτηρίαν.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Εἶδον τὸν Κύριον ἐφραστῶτα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ εἶπεν· Πάταξον τὸ ἱλαστήριον, καὶ σεισθήσεται τὰ προπύλαια, καὶ διάκοψον εἰς κεφαλὰς πάντων. Καὶ τοὺς καταλοῖπους αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποκενῶ.

Οἱ. Οἱ μακάριοι προφηταὶ τῆ τοῦ Πνεύματος δαδουχία τὸν τῆς δυνάμεως φαιδρόνους ὀφθαλμῶν, οὐχὶ μόνην τὴν τῶν ἐσομένων δέχονται γινῶσιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτῶν ἐσθ' ὅτε τῶν πράξεων τὴν θέαν οἴαπερ ἐν πίνακι γραφομένην ὁρῶντες, αὐτοὶ τε κατατεθήκασι, συνδιατίθεσθαι δὲ σφισιν αὐτοῖς ἀναπειθουσι τοὺς ἀκρωμένους, τὰς τῶν ὁράσεων δυνάμεις διατραυῶν εὐ μάλα σπεύδοντες. Ἐφη τοίνυν ὁ θεὸς Ἄμωσ· « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, Ἦκει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ· οὐκ ἔτι οὐ μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτὸν, καὶ ἀλολύξει τὰ φατνώματα τοῦ καοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος. Πολλὸς ὁ πεπτωκὼς, ἐν παντὶ τότῳ ἐπιβρίψω σιωπήν. » Ἄλλ' ἰδοὺ, τεθέαται τὸ προηγγελμένον, καὶ πράγμασιν αὐτοῖς ἐνεργούμενον, ὡσπερ ἔχει τὴν προαγόρευσιν. Αὐτὸν γὰρ ἔφη τὸν Κύριον ἐφραστῶτα τεθεῖσθαι τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ οἶονε τῆς καταστροφῆς ἀρχόμενον, τούτῳ τε αὐτὸ γενέσθαι προστάττοντα. Ἐφίσταται δὲ τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐ τιμὴν ἀπονέμει, εὐθὺς γὰρ τὸ τῆδε νοεῖν, εἴπερ ἐστὶ τῶν ἀτοπωτάτων οἰεσθαί τε καὶ λέγειν, ὡς τοῖς τῶν εἰδύλων βωμοῖς αἰδῶ καὶ τιμὴν ἀπονέμει θεός. Πῶς οὖν ἂν ἐτίμησε τὸ τῆς θαμάλεως θυσιαστήριον; Ἐφειστήκει δὲ μάλλον ὡς καθελῶν, καὶ κατοίσων εἰς γῆν. Ταύτητοι μονοουχὶ καὶ κατάρχεσθαι τῆς καταστροφῆς τῷ προφήτῃ προστέταχε, λέγων, « Πάταξον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ κατασεισθήσεται τὰ πρόπυλα, » καὶ μεθίτω λοι-

A stem consolationem amiserunt. Defecerunt apud eos virgines cum adolescentibus, hoc est, pulchræ et probatæ animæ, quarum incorruptio per virginitatem, firmitas autem virium et perfectissimum robur per adolescententes significatur. Quis enim sanctus inter illos, cum lex « neminem possit reddere perfectum », nec illis ad justitiam suffecerit? Apud quem igitur illorum spirituale robur et mens valida fuerit, quando evangelicæ vitæ illustres actiones non cognoverunt? An non enim desides omnes et ad peccandum remisso vivebant animo? Quid hoc certius? Defecerunt igitur in siti. Dictum est autem non ipsis illud: « Haurietis aquas de fonte Salvatoris ». Quinimo mandavit nubibus ne pluerent super eos imbrem⁸¹, quoniam nec Christo ipsi obtemperarunt clamanti: **341** « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat⁸¹. » Sed, eo deserto, quamvis sit fons vitæ, « Foderunt sibi lacus contritos, qui continere non valebunt aquam. » Attenderunt enim doctrinis et mandatis hominum⁸², quæ potare eos non valebant, neque utentes eis in vitam æternam conservare.

CAP. IX.

Vers. 1. Vidi Dominum stantem super altare, et dixit: Percute propitiatorium, et commovebuntur vestibula, et disseca in capita omnium. Et reliquos eorum in gladio interficiam.

LXXVIII. Beati prophetæ Spiritus face intellectus oculum illustrati, non solum futurorum notitiam capessunt, sed etiam nonnunquam actiones ipsas ceu in tabula depictas intuentes, et ipsi spectaculo obstupescunt, et ut audientes perinde secum afficiantur, visionum vi declaranda consequuntur. Inquit ergo divinus Amos: « Et ait Dominus ad me: Venit finis super populum meum Israel; non adjiciam ultra ut præteream eos, et ululabunt laquearia templi in die illa, dicit Dominus. Multa cadavera; in omni loco projiciam silentium⁸³. » Verum ecce visum est quod prænuntiabatur, et rebus ipsis vaticinium comprobatum. Ipsum enim Dominum ait se vidiisse stantem super propitiatorium, sive altare, et tanquam catastrophem incipientem, et hoc ipsum fieri jubentem. Constitit autem super altare, non ei honorem tribuens, quod stulte cogitaretur: absurdissimum siquidem opinari ac dicere, idolorum aris reverentiam et honorem impertisse Deum. Et quo pacto tandem altare vitulorum honorasset? Stetit porro supra, potius ut destrueret et everteret. Ideo tantum non initium facere prophetæ mandavit: « Percute, dicens, altare, et commovebuntur vestibula, » et resolvatur jam templum, ut mox casurnm. « Disseca porro in capita omnium, » hoc est, Incipe ab insignioribus inter illos, et percute præcellentes qui inter alios

⁸¹ Hebr. vii, 19; ix, 9. ⁸² Isa. xii, 3. ⁸³ Isa. v, 6. ⁸⁴ Joan. vii, 37. ⁸⁵ Isa. xxix, 13.

⁸⁶ Amos, vii, 2, 3.

capitis locum obtinent, quibus cum reliqui mistim A
Interibunt, et præsides in calamitatibus sequentur,
342 ipsi quoque rhomphaea consumpti. Simile huic
et illud quod per os Ezechielis est de sex viris
qui veniebant a porta ad aquilonem respiciente,
sublatisque securibus sequebantur virum talari
veste indutum, ad quos Deus : « Itote in civitatem
post eum, et percutite, et ne parcatis, et ne mise-
reanini. Senem, et juvenem, et virginem, et par-
vulos, et mulieres interficite ad deletionem. Super
omnes vero super quos est signum, ne appropin-
quetis, et a sanctuario meo incipite⁶⁴. » Videsne
primum initium fecisse a primoribus, sive ab iis
qui venerabiles et sancti haberentur, quod forsitan
sacerdotii dignitate essent ornati, aut saltem aliis
honoribus conspicui? Hi enim cæterorum velut
caput sunt.

τῶσιον ἐποιεῖτο τῆς ἀρχῆς τοὺς προϋχοντας, ἦτοι τοὺς
ἀνῆρθαι τάχα που τῆς ἱερουργίας τὴν δόξαν, ἤγουν ἐτέραις τισὶν ἐκλελαμπρύνθαι τιμαῖς; κεφάλαιον γὰρ
ὡς περ οἱ τοιοῦδε τῶν ἄλλων εἶσι.

Hoc vero in Christo debacchatis evenit. Postea-
quam enim miseri, legem et prophetas parvam
curantes, Christum finem legis prophetarum repu-
diarunt, et quamvis probe scirent ipsum hæredem
esse, extra vineam eiecerunt, tandemque lapida-
runt, Romanis ducibus ad devastandam sunt tradi-
ti. Et inflammatum est quidem templum illud
celeberrimum, et ejus altare dirutum, concussum
vestibulum, et cum plebeiis optimates perierunt, C
nulli enim eorum arma hostilia pepercerunt. Et
unusquisque fidelium, sive templum sit Dei ipsam
in se habitantem habens; sive intelligatur altare,
utpote vitam propriam immolans Deo, si postmo-
dum inertæ se dedens irritaverit Deum, ad nihilum
redigetur, miserriamque catastropham subibit.
« Dominus enim personam non recipit⁶⁵, et justitia
justi non liberabit eam, in quacunque die peccaverit⁶⁶, »
et scriptum est.

VERS. 2-4. *Et non effugiet ex eis fugiens; neque
salvabitur ex eis salvatus. Si defodiantur in infer-
num, inde manus mea extrahet eos. Et si ascende-
rint in cælum, inde deducam eos. Si absconditi
fuerint in vertice Carmeli, inde scrutabor, et acci-
piam eos. Et si mersi fuerint ex oculis meis in pro-
funda maris, ibi mandabo draconi, et mordebit eos.
Et si abierint in captivitate ante faciem inimicorum
suorum, ibi mandabo gladio, et occidet **343** eos.
Et firmabo oculos meos super eos in mala, et non in
bona.*

ἀγαθὰ, καὶ ἀποκτενεῖ αὐτούς. Καὶ στηριῶ τοὺς
ἀγαθὰ.

LXXIX. Opportune fortassis hæc audientibus dei-
ceps accinetur, quod voce Davidis Domino cantatur :
« Quo ibo a spiritu tuo⁶⁷ ? » et quod sequi-
tur. Omnia enim Divinitas cernit, et præterea vi-

πὸν ὁ νεῶς, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα πεσεῖσθαι μέλλον.
« Διάκοπον δὲ καὶ εἰς τὰς τῶν πάντων κεφαλὰς, ἢ
τουτέστιν, ἀπάρχου τῶν ἐν αὐτοῖς περιφανεστέρων,
καὶ πληττε τοὺς προϋχοντας, οἱ καὶ ἐν τάξει κεφαλῆς
τέθεινται τοῖς ἄλλοις· ἀπολοῦνται δὲ αὐτοῖς ἀναμιξοὶ
κατάλοιποι, καὶ ταῖς τῶν προσεσηκῶτων ἐφονται
συμφοραῖς, ἔργων καὶ αὐτοὶ γεγονότες ρομφαίας.
Ὅμοιον δὲ τοῦτο κάκεινο, τὸ διὰ φωνῆς Ἰεζεχιήλ
πρὸς τοὺς ἐξ ἀνδρας, οἱ ἤρχοντο μὲν ἀπὸ τῆς πύλης
τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν, ἡμένοι δὲ τοὺς πελέ-
κεις, εἶπαντο τῷ ἀνθρὶ τῷ ἐν ποδῆρῃ ἐξωσμένῳ,
πρὸς οὐς εἰρηται παρὰ Θεοῦ· « Πορεύεσθε εἰς τὴν
πόλιν ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ κόπτετε, καὶ μὴ φοβέσθε,
καὶ μὴ ἐλεήσητε. Πρὸσῦτερον, καὶ νεανίσκον, καὶ
νήπια, καὶ γυναῖκας ἀποκτενεῖτε εἰς ἐξέλειψιν. Ἐπὶ
δὲ πάντα, ἐφ' οὓς ἐστι τὸ σημεῖον, μὴ ἐγγίσητε.
καὶ ἀπὸ τῶν ἁγίων μου ἐρξασθε. » Ὁρᾷς ὅτι πρω-
δοκοῦντας σεπτοὺς εἶναι, καὶ ἁγίους, διὰ τοῦ καὶ
ὡς περ οἱ τοιοῦδε τῶν ἄλλων εἶσι.

Συμβέβηκε δὲ τοῦτο γενέσθαι τοῖς πεπερνηκῶσιν
εἰς τὸν Κύριον. Ἐπειθὴ γὰρ οἱ δελαιοὶ καὶ νόμου,
καὶ προφητῶν ὀλίγα πεφρονηκότες οὐ παρεδέξαντο
τὸν Χριστὸν, τέλος ὄντα καὶ νόμου καὶ προφητῶν,
ἀλλὰ, καίτοι σαφῶς εἶδότες ὡς αὐτός ἐστιν ὁ κληρο-
νόμος, ἐξω τοῦ ἁμπαλῶνος ἐκθεβλήκασιν, καὶ τελευ-
ταῖον ἐσταύρωσαν, δέδονται εἰς ἐρήμωσιν τοῖς Ῥω-
μαίων στρατηγοῖς. Καὶ ἐμπέρησται μὲν ὁ διαβόη-
τος ἐκεῖνος ναὸς, κατεσπάσθη δὲ καὶ τὸ ἐν αὐτῷ
θεσιαστήριον, καὶ κατεδοσῆθη τὰ πρόπυλα, συνδι-
ολώλασι δὲ τοῖς ἀγέλαισι οἱ προϋχόντες· ἐφείσατο
γὰρ οὐβενδὸς παρ' αὐτοῦ ὁ πῶλεμος. Καὶ ἕκαστος δὲ
τῶν πεπιστευκῶτων, κἂν εἴτε ναὸς εἴη Θεοῦ ὡς ἐνοικ-
ον ἔχων αὐτὸν, κἂν εἴτε νοεῖτο θεσιαστήριον, ὡς
τὴν ἰδίαν πολιτείαν ἱερουργῶν τῷ Θεῷ, εἴτε βλέψας
ἐπὶ τὸ ῥάθυμον κατορῦνῃ Θεῶν, πρὸς τὸ μηδὲν οἰχί-
σται, καὶ πάνδεινον ὑποστήσεται καταστροφῆν.
« Ἀπροσωπῆλπιος γὰρ ὁ Δεσπότης, καὶ δικαιοσύνη
δικαίου οὐ μὴ ἐξέλθεται αὐτὸν, ἐν ἧ' ὅ' ἂν ἡμέρα κλα-
νηθῆ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Καὶ οὐ μὴ διαφύγη ἐξ αὐτῶν φύγων, οὐδὲ μὴ
διασωθῆ ἐξ αὐτῶν ἀνασωζόμενος. Ἐὰν κατορ-
γῶσιν εἰς ἄδου, ἐκεῖθεν ἢ χεῖρ μου ἀνασπάσει
αὐτούς. Καὶ ἐὰν ἀναβῶσιν εἰς τὸν οὐρανὸν,
ἐκεῖθεν κατάξω αὐτούς. Ἐὰν ἐγκατακρυβῶσιν
εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Καρμήλου, ἐκεῖθεν ἐξερευ-
νήσω, καὶ λήψομαι αὐτούς. Καὶ ἐὰν καταδυσε-
σιν ἐξ ὀφθαλμῶν μου εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης,
ἐκεῖ ἐντελοῦμαι τῷ δράκοντι, καὶ δήξεται αὐτούς.
Καὶ ἐὰν πορευθῶσιν ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἀπὸ προσ-
ώπου τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἐκεῖ ἐντελοῦμαι τῇ ῥομφ-
αίᾳ μου ἐπ' αὐτούς εἰς κακὰ, καὶ οὐκ εἰς

ὀθ'. Ἐπὶ καιροῦ τάχα που λοιπὸν εἰρήσεται τοῖς
τούτων ἀκρωμένους τὸ διὰ φωνῆς Δαθὶδ πρὸς τὸν
Θεὸν ὑμνοῦμενον· « Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύμα-
τός σου; » καὶ τὰ ἐξῆς. Πανδερκέ; γὰρ τὸ Θεῖον, καὶ

⁶⁴ Ezech. ix, 5, 6. ⁶⁵ Act. x, 34. ⁶⁶ Ezech. xxxiii, 42. ⁶⁷ Psal. cxxxviii, 7.

πρός γε τούτω και παναλκῆς, και οὐκ ἂν τις διαλάβῃ τὴν ἀκατεύναστον ὀφθαλμόν. Ἐφη γάρ, ὅτι « Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, και οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. Μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυβήσεται τι; » Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔξω τις τοι ποτὲ τῆς ἐπερβήμενης αὐτῷ συμφορᾶς ὡς ἀπὸ θείων νευμάτων. « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ποία γὰρ ἡμᾶς δῆσει μηχανή; τίς δὲ ὄλωσ ἡμῖν ἐπαμυνεῖ τρόπος, Θεοῦ καθορίζοντος τὸ χρῆναι παθεῖν; Ὅτι τοῖνον ἀνόητοι παντελῶς τοῖς ὑπὸ θείαν πεσοῦσιν ὀργὴν και βουλή, και σκέψις, και πᾶν εἶδος ἐπινοίας, σαφηνίζει, λέγων ὡς οὐκ ἂν τις διαφύγῃ, κἂν εἰς αὐτὸν κρυβεῖ τὸν ἔξῃν (ἐστὶ δὲ ὑπερβολικὸς ὁ λόγος), κἂν εἰ ἀναπταιῆ μὲν εἰς οὐρανόν, διαλάβῃ δὲ και εἰς τὴν τοῦ Καρμῆλου κορυφὴν. Ἄλλ' εἴπερ ἀνίοι, καταληφθήσεται· κἂν εἰ ἐν θαλάσῃ γένοιτο, περιπεσείται τῷ δράκοντι, ἦγουν κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων δύναμιν, τῷ κῆτι δοθήσεται· κἂν εἰ γένοιτο παρ' ἔθροισ, και λοιπὸν αἰχμάλωτος, και τοῖς τῆς δουλείας ζυγοῖς ἀσέτῳ ἐνισχημένος, και τοῦτο, φησὶ, μικρόν ἐσται, και οὐκ ἄρκοῦν εἰς δίκην αὐτοῦ· καταρτηθήσεται γὰρ αὐτοῦ· και τῆς ρομφαίας τὸ δεῖμα, και οὐ πεπαύσεται, φησὶν, ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἐπ' αὐτῷ στηρίζων τὸν ὀφθαλμόν· θυμοῦ δὲ, και ἀπειλῆς τὸ χρῆμα σημειοῦν ἀπερείδομεν γὰρ ἡμεῖς ἐσθ' ὅτε τοῖς λυποῦσι τὸν ὀφθαλμόν, βλοσυρόν τε και ἀμειδῆς ἐνορῶντες αὐτοῖς. Ἐπειδὴ γὰρ κατασκέπτεται Θεός και ἀγαθοὺς, και δικαίους, τὸ τῆς ἐποπτείας διάφορον διατρανοῖ, λέγων· « Εἰς κακά, και οὐκ εἰς ἀγαθά. » Καταβλέψεται γὰρ, φησὶν, οὐχ ἵνα τι νέμῃ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἵν' ἔχοιεν ἀκράδαντον, και οἴονεῖ πεπηγμένην τὴν καθορισθεῖσαν αὐτῶν ποιήν τε και δίκην.

Ἵπομεμένηκε δὲ τουτὶ και ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀθλία πληθὺς, ἡ τὸ δίκαιον αἷμα τῆς ἰδίας καταγράφασα κεφαλῆς. Ἐφασκον γὰρ τῷ Πιλάτῳ σταυροῦν ἀναπεῖθοντες τὸν Χριστόν· « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς και ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » Τοιγάρτοι πανοικὶ διολώλασι και αὐτοῖς ἀνδράσιν ἠρπάσθησαν πόλεις, ὡς τάχα που και διαφυγεῖν ἰσχύσαι μηδένα. Οἶά τε γὰρ και ὅσα πεπόνθασιν, αἱ μακρὰι τῶν τὰ τοιαῦδε συνθετικῶν ἕδουσι συγγραφαί.

Και Κύριος, Κύριος ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἐφαπτόμενος τῆς γῆς, και σαλευῶν αὐτήν· και ἀερόησουσιν πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν· και ἀναθήσεται ὡς ποταμὸς συντέλεια αὐτῆς, και καταθήσεται ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου.

II. Ἐξ ἀγάπης ὁ προφήτης οὐκ ἔβ' τοῖς λεγομένοις ἀπιστεῖν, ὡς οὐκ ἐσομένοις, τοὺς ἀκρωμένους. Τοῦτο δὲ ἦν ἀναπεῖθοντος, τὰ ἀμεινω μάλλον ἐλέσθαι μαθεῖν, και δι' αἰδοῦς ποιεῖσθαι τὸ χρήσιμον, ἵνα και θεὸς ἀποπαύσαιτο τῆς ὀργῆς, και ἀνασειράζοι τὴν συμφορὰν, και μετανοοῦντας δέξαιτο. Κατοικτεῖρει γὰρ ἀεὶ τοὺς ἐπιστρέφειν ἐθέλοντας. Διδάσκει τοῖνον ὅτι παναλκῆς ὁ Θεός, και οὐκ ἀνικάνωσ ἔχων ἐπενεγκεῖν, οἷς ἔφη τὸ πέρας. « Κύριος γὰρ, φησὶ, Κύριος, ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἐφαπτόμενος τῆς γῆς, και σαλευῶν αὐτήν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, μὴ καθ' ἡμᾶς

ribus potentissima est, nec quispiam oculum semper vigilem latere possit. Ait enim : « Deus appropinquans ego sum, et non de longe. Nunquid a me quidpiam abscondetur? » Certe nemo ingruentem sibi a divino nutu calamitatem evadet : « Manum enim excelsam quis avertet? » ut scriptum est. Quæ enim machina nos juvabit? Qua tandem ratione protegemur, si Deus decreverit nos omnino pati? Consilium itaque, deliberationem, et quamvis eommentationem nihil conducere iis quibus iratus est Deus, declarat dicens, neminem, quamvis in ipsa Tartara se absconderit, posse effugere (hyperbolice loquitur), etiamsi volaverit in cælum, et in vertice Carmeli delituerit. Nam si ascenderit, comprehendetur; et si in mari fuerit, incidet in draconem, aut, secundum proprietatem sermonis Hebræi, ceto tradetur; etiamsi apud inimicos fuerit, et captivus de cætero, et servitutis jugo inevitabili oppressus, et hoc, inquit, parum erit, nec ad pœnam ejus sufficet. Imminet enim illi rhomphææ terror, et non cessabit, inquit, Deus universorum firmare super eum oculos : quæ res excandescentiæ et minarum est signum. Nos enim ipsi aspectum aliquando desigimus in iis qui nos molestia afficiunt, truculentoque et terrore vultu eos intuemur. Quoniam autem Deus bonos quoque et justos intuetur, discrimen intuitus declarat dicens, « in mala, et non in bona. » Intuebitur enim, inquit, non ut aliquid boni largiatur, sed ut decreta sibi pœnam, et ultionem immotam, et quasi fixam habeant.

Sustinuit porro hoc etiam calamitosa Judæorum natio, justis sanguinis ultionem capiti suo imprecata. Dicebant siquidem Pilato, suadentes ut Christum crucifigeret : « Sanguis ejus super nos et super illos nostros. » Proinde totis cum familiis perierunt, et cum ipsis incolis urbes direptas, ut forte ne unus quidem effugere potuerit. Qualia enim et quanta pertulerint, longis historicorum narrationibus decantatum exstat.

344 VERS. 5. *Et Dominus, Dominus Deus omnipotens, qui tangit terram, et commovet eam. Et lugubunt omnes habitantes eam; et ascendet sicut fluvius consummatio ejus, et descendet sicut fluvius Egypti.*

LXXX. Ex charitate propheta dictis, quasi non eventuris, diffidere audientes non patitur. Et hoc est suadere ut discamus meliora potius eligere, et utilitatem revereri, quo etiam Deus irasci desinat, et calamitatem revocet, pœnitentesque suscipiat. Semper enim respiscere volentes miseratur. Docet igitur valentissimum viribus esse Deum, et ad finem quibus dicit afferendum, haud impotentem. Inquit enim : « Dominus, Dominus Deus omnipotens, qui tangit terram, et commovet eam. » Ac si dicat: Ne putemus offensum Deum nostri esse similem. Non

⁶⁶ Jerem. xliii, 23, 24. ⁶⁷ Isa. xiv, 27. ⁶⁸ Matth. xxvii, 25.

enim est ut homo Dominus, sed ipse virtutum Dominus, qui manum suam terræ, Samaritanorum videlicet, immittit, et commovet eam, et concussionem haud consuetam sustinere facit; sed bello et cladibus atrocissimam universam concutit et conquassat. Quamobrem ait: «Lugebit omnis qui habitat in ea, et ut fluvius Ægypti ascendet consummatio, » omnia cooperiens et submergens. Eodem modo retrocedet, secum quæ arripuerit trahens et demergens. Docuimus porro Sennacherib, et Assyriorum curias, et ab ipsis susceptum contra Samariam bellum fluviorum cursibus comparari. Quare Deum offendentibus ac lædentibus ad fugam locus non patebit; validissima autem et inevitabilis est percutientis manus, et semel comprehensis nullum auxilium neque solatium supeditabit. « Si enim clauserit, » contra hominem, « quis aperiet? » ut scriptum est. Multo autem melius est submovere iram divinam, juxtaejus arbitratum et beneplacitum ascensionibus. Hoc, et rectissime quidem, fieri poterit, si eorum quæ retro sunt obliti, et vitia dediscentes, virtutum incrementis nosmetipsos illustremus⁷¹. Tum enim pœnas a divino furore paratas evademus, et Opificem natura bonum, ut nos benignissima et mansuetissima inspectione dignetur, facile inlectemus.

μεθα γὰρ τότε τὰ ἐκ θυμοῦ, καὶ ἀγαθὸν ὄντα τῆ φύσει καὶ χριστοῦ καὶ ἡμερωτάτης ἡμᾶς ἐποπτείας ἀξιοῦν.

VERS. 6. Qui ædificat in cœlum ascensionem, et repromissionem in terra fundat; qui **345** vocat aquam maris, et fundit eam super faciem terræ: Dominus omnipotens nomen ejus.

LXXXI. Adhuc pluribus verbis a Deo discedentes perterrēt, et ad meliora compellit, scite præstantiam, et summas vires naturæ divinæ recensens, et eam quæ dixerit omnimodis re perfecturam, a nemine impeditum, plenam fidem conatur facere. « Qui tangit terram, inquit, et commovet eam, » juxta modos a nobis paulo ante explicatos, ipse etiam est « qui ædificat in cœlum ascensionem suam, » quod pene idem est ac si diceret, Qui habet omnem potestatem, ut et cœlos ipsos conscendat, et in omnes imperium possideat, ut et ipsam supernam et cœlestem, sive sanctorum angelorum beatam multitudinem sibi subjectam habeat. Cœlum enim esse dicimus angelos cœlum incolentes. Sciendum deinde, Jacob quoque per ænigma istud ipsum vasisse. Scala siquidem a terra usque in cœlum pertingebat. « Et Dominus, inquit, innitebatur illi. » Per eandem angelos ascendentes et descendentes vidit⁷². Hoc, opinor, est, « Ædificans in cœlum ascensionem suam⁷³. » Sed etiam quod promisit in terris habitantibus, inquit, hoc est omnino immobile, et infractum, et veluti firmo fundamento constitutum. Nullo enim modo torpescet Dominus virtutum, nec verbum ab eo dictum intercidet. Et ad hoc credendum Dominus nos confirmat his verbis: « Cœlum

A ὑπάρχειν οἰεσθαι τὸν [Θεὸν] λελυπημένον. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Δεσπότης, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, ὁ χεῖρα τῆ γῆ, Σαμαρειτῶν δηλονότι, τὴν ἰδίαν ἐπαφείας, καὶ σαλεύων αὐτὴν, οὐτι που τὸν συνήθη κλόνον ὑπομείναι παρασκευάζων αὐτὴν, ἀλλὰ τῷ πολέμῳ, καὶ ταῖς ἀνηκέστοις συμφοραῖς καταστρέφειν ἔπασσαν, καὶ καταδοῦναι ποιῶν. Ταῦτητοί φησι, « Πενθήσει πᾶς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ, καὶ ὡς Αἰγύπτου ποταμὸς ἀναθήσεται μὲν ἡ συντέλεια, » πάντα κατακαλύπτουσα, καὶ βαπτίζουσα. Ὑπονοστήσει δὲ οὕτω πάλιν ἐν ἰσῷ τρόπῳ καθέλωσα, καὶ καταφέρουσα. Ἐφαμεν δὲ, ὅτι τὸν Σενναχηρίμ, καὶ τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθύν, καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν ἀρθέντα κατὰ τῆς Σαμαρείας πόλεμον τοῖς τῶν ποταμῶν παρεικάζει νόμασιν. Οὐκοῦν ἔσται τοῖς προσκρούουσι, καὶ καταλυποῦσι Θεὸν ἄπορος μὲν ἢ φυγῆ, πανσθενῆς δὲ, καὶ δυσδιάφυκτος ἢ πλήττουσα χεῖρ, καὶ τοῖς ἄπαξ ἐνελημμένοις οὐκ ἂν γένοιτό τις ἐπικουρία, καὶ παράκλησις. « Ἐὰν γὰρ κλείσῃ » κατὰ ἀνθρώπου, « τίς ἀνοίξει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἄμεινον δὲ δήπου παρὰ πολὺ ἀποσκευάζεσθαι τὴν ὀργὴν ταῖς εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν καὶ φίλον ἀναδρομαῖς. Τοῦτο δ' ἂν γένοιτο, καὶ μάλα ὀρθῶς, εἰ τῶν ἐπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, καὶ τὸ φαῦλον ἀποσπουδάζοντες, ταῖς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεσιν ἑαυτοὺς καταλαμπρύνωμεν. Διανοησόμενοι τὸν Δημιουργὸν μεταθήσομεν εὐχόλως εἰς γε τὸ χρεῖ-

Ἄμεινον δὲ δήπου παρὰ πολὺ ἀποσκευάζεσθαι τὴν ὀργὴν ταῖς εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν καὶ φίλον ἀναδρομαῖς. Τοῦτο δ' ἂν γένοιτο, καὶ μάλα ὀρθῶς, εἰ τῶν ἐπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, καὶ τὸ φαῦλον ἀποσπουδάζοντες, ταῖς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεσιν ἑαυτοὺς καταλαμπρύνωμεν. Διανοησόμενοι τὸν Δημιουργὸν μεταθήσομεν εὐχόλως εἰς γε τὸ χρεῖ-

Ἄμεινον δὲ δήπου παρὰ πολὺ ἀποσκευάζεσθαι τὴν ὀργὴν ταῖς εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν καὶ φίλον ἀναδρομαῖς. Τοῦτο δ' ἂν γένοιτο, καὶ μάλα ὀρθῶς, εἰ τῶν ἐπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, καὶ τὸ φαῦλον ἀποσπουδάζοντες, ταῖς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεσιν ἑαυτοὺς καταλαμπρύνωμεν. Διανοησόμενοι τὸν Δημιουργὸν μεταθήσομεν εὐχόλως εἰς γε τὸ χρεῖ-

ΠΑ'. Καὶ διὰ πλείονων ἔτι καταδεδίττεται λόγων τοὺς ἀποφοιτῶντας Θεοῦ, καὶ μετασοβεῖ πρὸς τὸ ἄμεινον, εὐτέχνως τῆς θείας φύσεως τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὸ πανακλῆς ἐξηγούμενος, καὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τοὺς ἰδίους λόγους ἀποπερανεῖ παρεμποδίζοντος οὐδενός, πειράται πληροφορεῖν. « Ὁ γὰρ ἐφαπτόμενος, φησί, τῆς γῆς, καὶ σαλεύων αὐτὴν, » κατὰ τοὺς ἀρτίως ἡμῖν ἀποδοθέντας τρόπους, αὐτὸς δὴ οὗτός ἐστιν « ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ, » μονοουχί φησιν, ὁ πᾶσαν ἔχων τὴν ἐξουσίαν, ὥστε καὶ αὐτοῖς ἐπιβαίνειν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὸ κατὰ πάντων κεκτησθαι κράτος, ὡς καὶ αὐτὴν ἔχειν ὑπεστρωμένην αὐτῷ τὴν ἄνω τε καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἦτοι τῶν ἁγίων ἀγγέλων τὴν μακαρίαν πληθύν. Οὐρανὸν γὰρ εἶναι φαμεν τοὺς τὸν οὐρανὸν οἰκοῦντας ἀγγέλους. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ Ἰακώβ αἰνιγματωδῶς τὸ χρεῖμα θεθεῖται. Κλίμαξ γὰρ ἀπὸ γῆς διήκουσα ἄχρις οὐρανοῦ. « Καὶ ὁ μὲν Κύριος, φησὶν, ἐπεστήρικτο ἐπ' αὐτῆς. » Ἀναβαίνοντας δὲ καὶ καταβαίνοντας δι' αὐτῆς ἔθεθετο τοὺς ἀγγέλους. Τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ, « Οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν αὐτοῦ. » Ἀλλὰ καὶ ὅπερ ἂν ἐπαγγέλλεται τοῖς ἐπὶ γῆς, φησὶ, τοῦτο δὴ πάντως ἐστὶν ἀκράδαντον, καὶ ἀβράγες, καὶ οἶον θεθεμελιωμένον. Ἀτονήσει γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, οὐδ' ἄν

⁷¹ Isa. xxii, 29. ⁷² Philipp. iii, 10. ⁷³ Gen. xviii, 13. ⁷⁴ ibid., 12.

διαπέσοι ῥῆμα τὸ παρ' αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἄ
 ὁ Σωτὴρ ἐμπεδοί, λέγων· « Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ
 παρελεύσεται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. »
 Αὐτὸς οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ ἀρρή-
 τοῖς δυνάμεσιν ἀνιμώμενος, καὶ ὕων ἐπὶ τὴν γῆν,
 τουτέστι πάλιν, ὁ οἰκονομῶν τὰ οὐράνια, καὶ τοσοῦτον
 εὐσθενῆς, ὡς καὶ τὰς γεγονότων φύσεις, ἐφ' ὅπερ ἂν
 ἔλοιτο, μεταστοιχειοῦν εὐκόλως, ὀνομά τε αὐτῷ Κύ-
 ριος καὶ Θεὸς, καὶ πρὸς γε τοῦτοιο τὸ, Παντοκράτωρ.
 Καὶ οὔτε που κλῆσις ἂν νοοίτο τὸ χρῆμα ψιλῆ, καθά-
 περ ἀμέλει καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τυχόν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς
 ἀληθείας ὀρθῶς εὐρημένον. Ἀπὸ γὰρ τοῦ κυριεύειν
 οὐσιωδῶς, καὶ τὸ κατὰ πάντων ἀνήφθαι κράτος, οὐ-
 τως ὀνόμασται πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἁγίων
 ἀγγέλων. Σκοπὸς οὖν τῷ προφήτῃ τὸ διὰ πλείστων
 ὄσων, καὶ, ὅπως ἂν δύναίτο, καταπατοῖν τοὺς ἡκα-
 τημένους, καὶ μεταπειθεῖν εὐ μάλα πρὸς γε τὸ χρῆμα
 γοργῶς ὡσπερ ἀνόπιν ἰέναι, χρεῖμά τε ἡγεῖσθαι
 λαμπρῶν τὴν δικαιοσύνην, καὶ ποιῆσθαι πάλιν αἰρε-
 τὸν τὴν εἰς Θεὸν εὐσθεῖαν τοῖς τῶν ἐσομένων δειμα-
 σιν ἀνακόπτοντας εὐσθενῶς τὴν εἰς τὰ αἰσχρὰ ῥοπήν.
 Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ διὰ φωνῆς Δαβὶδ ὀρθῶς
 εἰρημένον πρὸς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην· « Ἐν κημῶ,
 ζόντων πρὸς σέ. »

Λέγοιτο δ' ἂν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ μάλα εἰκότως·
 « Ὁς οἰκοδομεῖ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν αὐτοῦ. »
 Ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς ἄνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ, ὅτι Θεὸς
 ἐκ Θεοῦ γεγέννηται κατὰ φύσιν. Τοιγάρτοι καὶ ἔφα-
 σκεν, « Ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί. » Μεμαρτύρηκε δὲ καὶ
 ὁ σοφὸς Ἰωάννης, λέγων περὶ αὐτοῦ· « Ὁ ἄνωθεν
 ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν. » Ἄλλ' ἔχει οὐσιω-
 δῶς τὴν εἰς οὐρανὸς ἀνάβασιν. Πρόκειται γὰρ, ὡς
 ἔφην, ὡς Θεῷ, ὃς βάσιμον αὐτὸν ἀπέφηνε τοῖς ἐπὶ
 τῆς γῆς. Πρόδρομος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέβη πρὸς τὸν
 Πατέρα, καὶ, ὡς Παῦλος γράφει, « Πρόσφατον ἡμῖν
 καὶ ζῶσαν ἐνεκαίνισεν ὁδόν. » Ἐνεφανίσθη γὰρ ὡς
 ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
 τρός· « Ὁς καὶ συνῆγειρεν ἡμᾶς αὐτῷ, καὶ συνεκάθ-
 ισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. » Ἐπειδὴ γὰρ ἀνέβη Χρι-
 στὸς, τὴν ἰδίαν ἀνάβασιν ψυχοδόμησε καὶ ἡμῖν, εἴπερ
 ἐστὶν ἀληθὴς Παῦλος, λέγων· « Ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες
 οὐ μὴ φθάσομεν τοὺς κοιμηθέντας, ἀλλ' ἅμα σὺν
 αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις. » Ἀνέβη τοίνυν
 ὡς ἄνθρωπος, ἵνα τὴν αὐτῷ μόνῳ πρέπουσαν ἀνάβα-
 σιν, ὅτι Θεὸς, καὶ ἐκ Θεοῦ ἔστι, καὶ ἡμῖν τοῖς πεπι-
 στευκόσιν ἀποφήνη βατήν. Αὐτὸς καὶ « τὴν ἰδίαν
 ἐπαγγελίαν θεμελιοῖ ἐπὶ τῆς γῆς. » Διαφεύσεται γὰρ
 οὐδαμῶς, ἀποπεραινῆ δὲ μᾶλλον ἄπερ ἂν ἡμῖν ἐπαγ-
 γέλλεται κατορθοῦν. Ἐφη μὲν γὰρ, ὅτι « Συμφέρει
 ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ
 Παράκλητος οὐ μὴ ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς. » Τοιγάρτοι
 καὶ τοῖς ἀποστόλοις κεκέλευεν « ἀπὸ Ἱερουσαλήμ
 μὴ χωρίζεσθαι, περιμένειν δὲ τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπαγ-
 γελίαν, ἣν ἀκηκόασιν αὐτοῦ. » Ἄλλ' ἐξέχεε πλουσιῶς
 αὐτοῖς τὴν χάριν. Τοιγάρτοι καὶ γεγόνασι μάρτυρες
 τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν ταῖς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν τῇ Ἰου-

et terra transibunt, verba autem mea non trans-
 ibunt ⁷⁵. » Ipse idem est qui aquam maris virtute
 ineffabili educit, et super terram pluit; denique hic
 est qui caelestia administrat, adeo viribus præpo-
 tens, ut rerum quoque exstantium naturas in quod
 volnerit citra difficultatem transformet, cui nomen
 est Dominus, et Deus, et insuper, Omnipotens. Nec
 intelligenda nuda et inanis appellatio, quomodo in
 hominibus etiam fortasse, sed ex ipsa veritate recte
 inventa. Ab eo enim quod dominatur secundum es-
 sentiam suam, et quod in omnes imperium habet,
 cum a nobis ipsis, tum a sanctis angelis ita voca-
 tur. Consilium igitur prophetæ est, longissima ora-
 tione et, quantum potest, seductos perterrere, et
 justissime contrarium persuadere, celeriter nempe
 quasi retro eundum esse, et justitiæ splendorem ad-
 mirandum, et denuo optabilem illis pietatem erga
 Deum efficere, futurorum terroribus propensionem
 346 ad turpia resecantibus. Et hoc est forte Davi-
 dis voce probe dictum ad universorum Dominum :
 « In camo et freno maxillas eorum constringes,
 qui non approximant ad te ⁷⁶. »

καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἀγξαις, τῶν μὴ ἐγγι-

Possit autem de Christo quoque et convenienter
 admodum dici : « Qui ædificat in cælum ascensio-
 nem suam. » Est enim ipse desuper, et de cælo,
 quia Deus ex Deo, secundum naturam natus est.
 Quare etiam aiebat, « Ego de supernis sum ⁷⁷. » Te-
 status est item de eo Joannes, cum dixit : « Qui de
 cælo venit, super omnes est ⁷⁸. » Verum essentia-
 liter ascensionem in cælum habet. Proponitur enim
 Christo, ut dixi prius, tanquam Deo, qui ipsum per-
 vivium mortalibus reddidit. Præcursor enim pro nobis
 ad Patrem ascendit, et, ut Paulus scribit ⁷⁹, « Initia-
 vit nobis viam novam et viventem ⁸⁰. » Ut homo
 namque pro nobis vultui Dei et Patris apparuit ⁸¹ ;
 « et resuscitavit nos cum ipso, et consedere fecit in
 cælestibus ⁸². » Postquam enim Christus ascendit, as-
 censionem suam et nobis ædificavit, siquidem vera
 dicit Paulus illis verbis : « Quoniam nos qui vivi-
 mus, non præveniemus eos qui dormierunt, sed sim-
 ul cum ipsis rapiemur in nubibus ⁸³. » Ascendit
 igitur ut homo, ut sibi soli convenientem ascensum,
 quia Deus et ex Deo est, etiam nobis credentibus
 ascensu facilem redderet. Idem « et promissionem
 suam fundat super terram. » Neutiquam enim men-
 tietur : quin potius præstabit quæ nobis bene facta
 promiserit. Ait enim, quia « Expedi vobis ut ego
 vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet
 ad vos ⁸⁴. » Unde et apostolis mandavit, « ab Hiero-
 solymis ne discederent, sed expectarent promissio-
 nem Patris, quam ab ipso audivissent ⁸⁵. » Verum-
 enimvero abunde super ipsos gratiam effudit. Proinde
 et testes fuerunt gloriæ ejus tum Hierosolymis, tum
 in Judæa, et toto terrarum orbe. Alio item modo

⁷⁵ Matth. xxiv, 35. ⁷⁶ Psal. xxxi, 9. ⁷⁷ Joan. viii, 25. ⁷⁸ Joan. iii, 31. ⁷⁹ Hebr. vi, 20. ⁸⁰ Hebr. x, 20. ⁸¹ Hebr. ix, 24. ⁸² Ephes. ii, 6. ⁸³ I Thess. iv, 16. ⁸⁴ Joan. xvi, 7. ⁸⁵ Act. i, 4.

promissionem ejus fundatam cernimus. Credidimus enim quod in vitam nos revocaturus sit, et corruptione superiores facturus, « et reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ⁸⁶, » et regni sui participes suscipiet. Ipse est qui « advocat aquam maris, et fundit eam super faciem terræ : » hoc est, qui amara, et quæ ferri non possent, et ad usum inepta, utilia facit. Littera enim legis occidit⁸⁷, **347** et ipsa per se umbra inutilis est; sed nobis intelligentibus utilissima ad prudentiam in Christo, et quasi quidam spiritalis imber, modo quodam terras irrigans, facta est. Verum est namque olim antiquis acerbam et intolerabilem legem nobis pædagogum factam esse ad mysterium Christi⁸⁸, ut in eo fructum, crassitie umbræ in veritatem extenuata, afferre possimus. Quare quod dictum est, paradigmatis loco accipiemus, adhibentes ad probationem etiam Mara aquam : quoniam amara quidem erat; sed ubi Deus Mosi lignum ostendit, idque in aquam immittere jussit, dulcedinem concepit⁸⁹. Signum illud imago, et typus pretiosæ crucis fuit, per quam lex dulcis, et quasi ad potum aptissima evasit, tametsi in historia amaritudinem habeat. « Occidit enim littera, » ut dixi, seu potius ut nobis sapiens Paulus scriptum reliquit⁹⁰.

γένεγε γλυκὺς ὁ νόμος, καὶ οἶοναι ποτιμώτατος, καίτοι τῆς ιστορίας ἐχούσης τὸ πικρὸν · « Ἀποκτείνει γὰρ, ὡς ἔφη, τὸ γράμμα, » μᾶλλον δὲ ὡς γέγραφεν

VERS. 7, 8. *Nonne ut filii Æthiopum vos mihi estis, filii Israel? dicit Dominus. Nonne Israel eduxi ex terra Ægypti, et alienigenas ex Cappadocia, et Syros ex fovea? Ecce oculi Domini Dei super regnum peccatorum, et auferam illud a facie terræ.*

LXXXIII. Supercilium semper erigentes Israelitæ, sursumque ac deorsum nobilitatem majorum verbis perpetuo jactantes, et lingua largissimi, dicebant : « Patrem habemus Abraham. » Verumtamen a Christo contra audierunt : « Si filii essetis Abraham, opera Abraham faceretis⁹¹. Non enim omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ; nec qui semen sunt Abraham, omnes filii⁹²; » sed operum claritas etiam de majorum nobilitate eximie gloriandi justam facultatem tribuit. Insolenter iidem præ se omnes gentes reliquas despiciebant, illud crepantes, se a Deo ex omnibus gentibus electos esse. Ac de Ægypto quidem nos eduxit, et in terram promissionis introduxit. Hoc verum est. Cæterum qui congruenti vicissitudine eum; a quo honorati fuerant, vicissim oblectare debuerunt, omne genus apostasiis, et ad improbitatem declinationibus in eum mirabiliter et multis modis contumeliosi exstiterunt. Eo autem dementiae miseri processerunt, ut sibi ad felicem statum, et ad gloriam satis fore arbitarentur, ex radice Abrahami proditiæ, **348** et ex Ægypto in terram promissionis deportatos esse. Ut igitur nos-

δαίψ, καὶ πάση τῇ γῆ. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον θεμελιωμένην εὐρήσομεν τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ · πεπιστεύκαμεν γὰρ, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἡμᾶς ἐγερεῖ, καὶ φθορᾶς ἀμείνους ἐργάσεται, « καὶ μετασηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, » καὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας κοινωνοὺς εἰσδέξεται. Αὐτός ἐστιν ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς, » τούτέστιν, ὁ τὰ πικρὰ τε καὶ ἀπαράδεκτα, καὶ εἰς χρῆσιν οὐκ ἐπιτήδεια μετατιθεὶς εἰς τὸ ὠφελοῦν. Ἀποκτείνει μὲν γὰρ τὸ γράμμα τὸ νομικόν · καὶ ἐστὶν αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἀνωφελὴς ἡ σικιά, ἀλλὰ γέγονεν ἡμῖν τοῖς νοοῦσιν χρησιμωτάτη λίαν εἰς σύνεσιν τὴν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ ὡς τὸ ὡς περ τις ἀνεδείχθη πνευματικὸς, κατάρθων τρόπον τινὰ τὴν ὑπ' οὐρανόν.

B Εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς ὁ πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις πικρὸς, καὶ ἀφόρητος νόμος, γέγονεν ἡμῖν παιδαγωγὸς ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὡς καὶ ἐν αὐτῷ δύνασθαι καρποφορεῖν, τὸ τῆς σικιάς πάχος ἀπολεπτόντας εἰς ἀλήθειαν. Οὐκοῦν ὡς ἐν τάξει παραδείγματος ἐκληψόμεθα τὸ εἰρηγόνον, παρακομίζοντες εἰς ἀπόδειξιν, καὶ τὸ τῆς Μαθρᾶς ὕδωρ, ὅτι πικρὸν μὲν ἦν, κατεγλυκαίνετο δὲ Θεοῦ παραδείξαντος ξύλον Μωσεί, καὶ τοῦτο τοῖς ὕδασι ἐνέειναι προστεταχότος. Ἄλλ' ἦν τὸ ξύλον εἰκὼν καὶ τύπος τοῦ τιμίου σταυροῦ, δι' οὗ καίτοι τῆς ιστορίας ἐχούσης τὸ πικρὸν · « Ἀποκτείνει ὁ σοφὸς ἡμῖν Παῦλος.

Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθιοπῶν ὑμεῖς ἐστε ἐμοί, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. Οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἄλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ βόθρου; Ἴδὸν οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐξαρῶ αὐτὴν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

ΠΒ. Ὑψηλὴν ἀεὶ τὴν ὄφρυν ἀνατείνοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἔνω τε καὶ κάτω τὴν τῶν πατρῶν ἀειλογούντες εὐγένειαν, καὶ πολλὴ τὴν γλῶτταν κατευρύνοντες, ἔφασκον · « Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. » Πλὴν ἀντήκουον λέγοντος αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ · « Εἰ τέκνα ἦτε τοῦ Ἀβραάμ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἄν. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδ' ὅσοι σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα · » ἀλλ' ἡ τῶν ἔργων λαμπρότης καὶ τὸ ἐπαυχεῖν δύνασθαι λαμπρῶς ταῖς τῶν πατέρων εὐκλείαις ἀπομένει δικαίως. Κατεσοβαρεύοντο δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἰθνηνὸν κάκεινο λέγοντες, ὡς ἐξ ἀπάντων αὐτοῦ τῶν ἰθνηνὸν ἀπολέκτους ἐποιήσατο Θεὸς, καὶ ἐξέλειτο μὲν τῆς Αἰγυπτίας γῆς, μετακόμισε δὲ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Καὶ ἀληθὲς μὲν ὁ λόγος. Οἱ δὲ δὴ μάλιστα ταῖς καθηκούσαις ἀμοιβαῖς κατευφραίνεν ὠφελόντες τὸν τετιμηκότα, ταῖς ὀλοτρόποις ἀποστασιαις, καὶ ταῖς εἰς φαυλότητα παρατροπαῖς ἐκτόπως ὑβρίζοντες κατὰ πολλοὺς ἡλίσκοντο τρόπους. Ἦκον δὲ ἤδη φρενοβλαβείας εἰς ποῦτο οἱ τάλανες, ὡς εἰσεθαῖ σφισιν αὐτοῖς πρὸς τὸ εὖ εἶναι τε καὶ εἰς δόξαν ἀρκέσειν τὸ ἐκ βίβης γενέσθαι τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὅτι μετεκομισθησαν ἐκ τῆς

⁸⁶ Philipp. iii, 21.⁸⁷ II Cor. iii, 6.⁸⁸ Galat. iii, 24.⁸⁹ Exod. xv, 22-26.⁹⁰ Loc. cit.⁹¹ Joan.viii, 39. ⁹² Rom. ix, 7.

Αἰγυπτίας εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν. Ἴνα τοῖνυν A εἶδειεν, ὡς ἀσυντελή πρὸς ὄνησιν τὰ τοιαῦτα τῶν ἀυχημάτων αὐτοῖς εἶεν, ἀναπεπτωκόσιν ἐπὶ τὸ ῥάθυμον, καὶ οὐκ ἐθέλουσιν εὐσεβεῖν, ἀναγκαίως φησὶν· Οὐχ οὕτως ὑμᾶς ἠγήσομαι, ἅν ἔχοιτε τὸ ἐκ πατέρων εὐγενεῖς, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῦς Αἰθιοπίων υἱεῖς, οἳ ῥίζαν οὐκ ἔχουσι τὸν Ἀβραάμ; Ἀποκλινὲς γὰρ τὸ Θεῖον, ἀπροσωπώληπτον παντελῶς, καὶ σαρκικὴν οὐκ οἶδεν εὐγένειαν, πράξεων ἐρήμην ἀγαθῶν. Αἰδοῦς γε μὴν ἀπάσης ἀξιοῖ τὴν πνευματικὴν, καὶ ἤπερ ἂν ἔποιτο τὸ διὰ λαμπρῶν ἀυχημάτων ἀγαλλῆσθαι φιλεῖν. Ἄλλ' εἶναι τι μέγα καὶ ἐξαιρετικὸν ὑμῖν κάκεινο δοκεῖ, τὸ ἐκ τῆς Αἰγυπτίας μεταφοιτῆσαι πρὸς ἐτέραν. Εἶτα τί τοῦτο; φησὶν, ἡ ποίαν ὑμῖν εἰσχομῖσαι τὴν ὠφέλειαν; Ἐχουσι τοῦτο λαβόντες παρ' ἐμοῦ καὶ ἔτεροι. Μετεκόμισα γὰρ τοὺς μὲν ἄλλοφίλους, τουτέστι, τοὺς Παλαιστίνους, οὕτω γὰρ ἠρμήνευσαν οἱ Ἑβραῖοι, ἐκ Καππαδοκίας, τοὺς δὲ Σύρους, πάντας δηλονότι τοὺς ὑπὸ γε τὴν Δαμασκοῦ βασιλείαν τὸ τῆνικαδὲς μετέγαγον ἐκ βόθρου. Ἰστέον δὲ ὅτι ἀντὶ τοῦ « βόθρου » ἐκδεδώκασιν Ἰουδαῖοι, Κυρήνης. Ἄποικοι δὲ οὖν γεγονάσι Παλαιστινοὶ μὲν Καππαδοκῶν, Σύροι δὲ Κυρηναίων. Βόθρον δὲ ἀνόμασαν τὴν Κυρήνην, καίτοι λίαν ἠρμήνην, καὶ ὑψοῦ κειμένην διὰ τὸ ὡσπερ ἐν κόλπῳ κεῖσθαι βαθεῖ. Πᾶσα γὰρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡ Αἰθῶν γῆ κόλπους ἔχει παραθαλαττίους ἐκκειμένους. Ἐμοὶ τοῖνυν, φησὶ, τῷ πάντας ἐν Ἰσῳ βλέποντι σκοπῆς, τὸ πάσαν ἀμαρτιῶν βασιλείαν ἀποκείραι τῆς γῆς. Οὐδὲν οὖν ἄρα ὀνήσειεν τοὺς ἔχοντας σαρκικὴ λαμπρότητα. Εὐγένεια γὰρ παρὰ Θεῶν κρίνεται τρόπος ἀγαθῆς, καὶ πολὺ διανενευκῶς εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς, καὶ ταῖς τῶν προγόνων εὐσεβείαις ἀμιλλᾶσθαι μεμελετηκῶς.

Πλὴν ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐξαρῶ τὸν οἶκον Ἰακώβ λέγει Κύριος. Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι, καὶ λικμήσω ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὸν οἶκον Ἰσραήλ, ὃν τρέπον λικμᾶται ἐν τῷ λικμῷ, καὶ οὐ μὴ πέση σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν. Ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσουσι πάντες ἀμαρτωλοὶ λαοῦ μου, οἱ λέγοντες· Οὐ μὴ ἐγγίση, οὐδὲ μὴ γένηται ἐφ' ἡμᾶς τὰ κακά.

ΠΓ'. Τετήρηται πάλιν τῷ Ἰσραὴλ τὸ κατάλειμμα διὰ τοὺς πατέρας. Ὅλοτελῆ μὲν γὰρ βλεθρον οὐχ ὑπομενοῦσι, φησὶν, οὔτε μὴ εἰσάπαν ἐκ ποδῶν τὸ ἐξ Ἰακώβ οἰχῆσεται γένος. Ἄλλ' ὡσπερ λικμῷ διεβριμμένοι, φησὶ, κατασκαδασθήσονται μὲν εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Πλὴν « οὐ μὴ πέση σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν, » τουτέστιν, οὐχ οὕτως πεσεῖται τὸ ἐξ Ἰακώβ γένος, ὡς εἰς ὀλόκληρον καθιέσθαι συντριβὴν, σωθήσεται δὲ μέρος τῷ ἡλεημένῳ ἀνεκομισθῆσαν μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τὸ τῆνικαδὲς τινὲς· σέσωσται δὲ διὰ Χριστοῦ, πεπιστεύκασιν γὰρ ἐς Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν. Σωθήσεται δὲ καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τὸ κατάλειμμα, τῆς τῶν ἐθνῶν ἀγέλης προσκεκλημένης. Εἶτα ὡσπερ τινὸς λέγοντος, Εἰ σώζεται πάλιν ὁ Ἰακώβ, κατὰ τίνων αἰ ἀπειλαί; χρησίμως ἀπολογεῖται, καὶ φησὶν, ὡς οὐκ ἄκριτος ἔσται κατὰ πάντα ἀπλῶς

sent glorationes hujusmodi ipsis nihil prodesse, in socordiam prolapsis, nolentibusque pietatis officia complecti, cogitur dicere: Nonne vos eodem loco habebis, tametsi a majoribus nobiles, quo etiam Æthiopum filios, qui radicem generis sui Abrahamum non habent? Non enim divinum nomen magis huc quam illuc inclinatur: nec personam intuetur ullo modo⁹³; nec carnalem nobilitatem studiosis actionibus destitutam agnoscit. Omni autem reverentia et honore dignatur spiritualem, et quam ex illustrium operum splendore clarescendo voluntas comitetur. Atqui magnum quiddam, et præclarum et illud vobis videtur, ex Ægypto in aliam regionem transiisse. Tum, quid hoc? inquit, aut quam vobis utilitatem pariet? Acceperunt a me istud beneficium et alii. Transtuli siquidem alienigenas, hoc est, Palæstinos, sic enim interpretati sunt Hebræi, e Cappadocia, et Syros, omnes puta qui tum sub regno Damasci censebantur, traduxi ex fovea. Sciendum pro « fovea, » Judæos edidisse, Cyrene. Coloni igitur fuerunt Palæstini Cappadocum; Syri autem Cyrenæorum. Foveam autem appellarunt Cyrenen, quamvis valde editam, et in alto positam, quod velut in sinu profundo jaceret. Tota enim tellus Libyæ, ut ita dicam, sinus, et recessus maritimos expositos, seu patentes habet. Mihi igitur, inquit, omnes ex æquo respicienti, propositum est, universum regnum peccatorum de terra auferre. Nihil ergo carnalis claritudo ea præstitis profuerit. Apud Deum quippe nobilitas censentur boni mores, et ad virtutis morem vehementer propensi, et cum religione majorum contendere soliti.

VERS. 9, 10. Verumtamen quia non in finem auferam domum Jacob, dicit Dominus. Quia ecce ego mando, et cribro in omnibus gentibus domum Israel, sicut cum ventilatur in ventilabro, et non cadet contritum super terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, dicentes: Non appropinquabunt, neque fient super nos mala.

LXXXIII. Conservatæ sunt denuo Israeli reliquiæ⁹⁴ propter patres. Non enim universe interibunt, inquit, neque genus Jacob simul totum de medio tollitur. Tanquam cribro disjecti, inquit, in omnes nationes dissipabuntur. 349 Verumtamen « non cadet contritum super terram. » Hoc est, non ita cadet posteritas Jacob, ut ad consummatam contritionem deveniat: salvabitur enim, qua parte misericordiam fuerit consecuta; quidam enim e captivitate illis temporibus redierunt: salvata est autem postea pars per Christum⁹⁵; nec enim pauci numero ex Judæis crediderunt. Salvabitur autem extremis temporibus quantum restat, cum gentium grex etiam aggregatus fuerit. Deinde, quasi quis objiceret, Si rursus Jacob salvabitur, in quos igitur intentantur minæ? commode respondet, non

⁹³ Ephes. v, 9, et alibi. ⁹⁴ Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ⁹⁵ Rom. xi, 5.

confuse adversus omnes simpliciter furorem exerciturum, neque indiscriminatim ex ira poenas irrogaturum: eos magis inuasurum qui scelera minime dissimulanda perpetraverint. Itaque hoc est quod dicit: « In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabunt, neque fient super nos mala. » Tantopere enim nonnulli insanierunt, ut sanctos quoque prophetas mentiri arbitrarentur: quin etiam affirmarent nihil eorum eventurum quæ illi prænuñtiassent. Quod idem testatur et Jeremias in hæc verba: « Ecce isti dicunt ad me: Ubi est verbum Domini? Veniat ⁹⁶. » Sic itaque comparatorum peccatum geminum apparet. Variis enim modis Deum ad iram provocabant, et veritatem mentiri existimabant.

Constat item, post Christi in terras adventum, doctores Judæorum ejus verba pro nihilo putasse. Quocirca audiebant: « Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia tulistis clavem scientiæ: ipsi non introistis, et eos qui introibant, prohibuistis ⁹⁷. » Et iterum: « Væ vobis, quia circuitis mare et aridam, » et quæ sequuntur ⁹⁸. Proinde non inter filios, sed inter patria nobilitate spoliatos jure reputati, ac velut inter Æthiopum filios relati sunt et a gladio consumpti, pares stultitiæ suæ poenas Deo judici persolverunt.

VERS. 11, 12. *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, et reedificabo quæ ceciderunt ex eo, et eversa eorum resuscitabo, et reedificabo illud, sicut dies sæculi: ut requirant me reliquie hominum, et omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, super eas dicit Dominus, faciens omnia hæc.*

350 LXXXIV. Pollicitus est, non se funditus extincturum genus Jacob, sed quanquam quasi cribro disjecti, peregrini et advenæ, patria et domibus suis pulsati, barbaram et extraneam regionem habitaverint, non tamen ad unum contritum iri, neque extremum exitium subituros. Idcirco adjungit se resuscitaturum tabernaculum David ⁹⁹. Excitabit porro ejus diruta: sicut dies sæculi, » quod est, in diès, seu tempus diuturnum. Indicium hujus erit, inquit, plena ac certa fides facta reliquis gentibus, et vicinis, et remotissimis, oportere de cætero converti ad Dominum, et ipsum sibi exquirendum deligere, mansuetudinem et potentiæ divinæ magnitudinem admirantes. Itaque, cum dicit « tabernaculum David, » Judæorum nationem significat, domum Jacob videlicet. Sciendum autem, accepta a Cyro libertate, in Judæam remigrasse, et templum construxisse, communisque denuo civitatibus devastatis, et domibus per eas ædificatis, tuto habitasse: postea quamvis bello a quibusdam, et Antiocho et Adriano, lacessitis, non amplius,

Α ο θυμὸς, οὐτε μὴν ἀδιαφορήσει τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐφαλεῖται δὲ μᾶλλον τοῖς ἀφόρητα πεπλημμεληκόσι. Τουτέστι τό · « Ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσουσι πάντες ἁμαρτωλοὶ τοῦ λαοῦ, οἱ λέγοντες · Οὐ μὴ ἐγγίση, οὐδ' οὐ μὴ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακία. » Ἦκον γὰρ εἰς τοῦτο φρενοβλαθείας τινές, ὡς οἰεσθαι καὶ ψευδοπεῖν τοὺς ἀγίους προφήτας · καὶ δὴ καὶ ἔφασκον, ὡς οὐκ ἂν γένοιτό τι τῶν προρηγεμένων. Μαρτυρήσει δὲ τοῦτε καὶ Ἱερεμίας, λέγων πρὸς Θεόν · « Ἰδοὺ οὗτοι λέγουσι πρὸς με, Πού ἐστίν ὁ λόγος Κυρίου; Ἐλθέτω. » Διττῶν οὖν ἄρα τῶν οὕτω διακειμένων τὸ πλημμέλημα. Παρώτρυνον μὲν γὰρ κατὰ πολλοὺς τρόπους, φροντο δὲ καὶ ψευδομυθεῖν τὴν ἀλήθειαν.

Β Εὐρήσομεν δὲ καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οὐ πεφροντικτάς λόγων. Τοιγάρτοι καὶ ἤκουον · Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτε ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· οὐτε ὑμεῖς εἰσερχεσθε, οὐτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφιετε εἰσελθεῖν. » Καὶ πάλιν · « Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηρὰν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τοιγάρτοι δικαίως οὐκ ἐλογίσθησαν μὲν εἰς τέκνα, τῆς δὲ τῶν πατέρων εὐγενείας ὠλισθηκότας. Κατεγράφοντο δὲ ὡς περ ἐν τοῖς Αἰθιόπων υἱοῖς, δεδαπάνηνται δὲ καὶ ὑπὸ ῥομφαίας, καὶ τῆς ἐαυτῶν δυσουλίας Ἰσαριθμοὺς τῷ κρινοντι ἐκτετικασί δικας.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰ πεπτωκότα αὐτῆς, καὶ κατεσκευασμένα αὐτῆς ἀναστήσω, καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτὴν, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος· ὅπως ἐκζητήσωσιν με οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' ὅς ἐπικέκληται τὸ ὄνομα μου ἐπ' αὐτούς, λέγει Κύριος, ὁ ποιῶν πάντα ταῦτα.

ΠΔ'. Ὑπέσχετο λέγων, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος ἐξολοθρευοῦσε τὸ ἐξ Ἰακώβ γένος, ἀλλ' εἰ καὶ λικμῷ τρόπον τινὰ ἐβρίμμενοι, ξένοι τε καὶ ἐπ' ἡλυδες γέγονον πατριδος, καὶ οἰκῶν ἐξωσμένοι, βάρβαρόν τε καὶ ἀλλοδαπὴν οἰκοῦντες χώραν, ἀλλ' οὖν οὐκ ἂν συντρεβείεν εἰσάπαν, οὐτε μὴν εἰς βλεθρον οὐχέουσινται παντελῆ. Ταύτητος φησιν, ὅτι καὶ ἀναστήσει τὴν σκηνὴν Δαβὶδ. Ἐγερεῖ δὲ αὐτῆς τὰ κατεβρίμμενα, « καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, » τοῦτέστιν, εἰς ἡμέρας μακράς. Δείγμα δὲ τούτου γενήσεται, φησὶ, καὶ πληροφορία τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοῖς τε ὁμόροις, καὶ τοῖς ἀποτάτω, τοῦ χρῆναι λοιπὸν ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ αὐτὸν ἐλέσθαι ζητεῖν, θεθαυμακότας πάντως πού τῆς τε ἡμερότητος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἰσχύος τὸ μέγεθος. Οὐκοῦν εἰ λέγοι « σκηνὴν Δαβὶδ, » τὸ τῶν Ἰουδαίων κατασημαίνει γένος, ἡγουν οἶκον τὸν ἐξ Ἰακώβ. Ἰστέον δὲ ὅτι, Κύρου τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντος αὐτοῦς, ὑπενόστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀνεδείμαντο μὲν τὸν νεῶν, πυργώσαντες δὲ τὰς τῶν πόλεων ἡρημωμένας, οἰκοὺς τε ἐν αὐταῖς ὑποσκευασάμενοι, κατωπῆχασιν ἀσφαλῶς, πολέμους μὲν

⁹⁶ Jerem. xvii, 15. ⁹⁷ Luc, xi, 52. ⁹⁸ Matth. xxiii, 15. ⁹⁹ Imo, Act. xv, 16. ¹ Esdr. i, f seqq.

ὕπομειναντες παρά τινων, ὅσον Ἀντιόχου τε, φημί, καὶ Ἀδριανοῦ, αἰχμάλωτοι δὲ οὐκ ἔτι γεγονάσιν, οὔτε μὴν ἠρήμυνται, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων. Ὁ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας ἐν τούτοις λόγος· ὁ δὲ ἔσωτέρω καὶ ἀληθέστερος εἴη ἂν ἐπὶ Χριστῷ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνέβη, τὴν εἰς θάνατον αὐτοῦ πεσοῦσαν σκηνὴν, τουτέστι, τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα ἐγείραντος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τότε δὴ πάντα ἡμῶν κατεβριμμένα πρὸς νέαν ὤψιν ἐνέψνεκται. « Εἴ τις γὰρ ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις, » κατὰ τὴν Γραφήν. Συνεγγηγέρμεθα γὰρ αὐτῷ, καὶ κατέσκαψε μὲν ὁ θάνατος τὰς ἀπάντων σκηνάς, ἀνυποδόμησε δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν Χριστῷ. Καὶ τοῦτο ἡμῖν οὐκ εἰς χρονον ὑπάρξει μεμετροημένον, ἀλλ' εἰς ἡμέρας αἰῶνος. Ἀναπόδλητον γὰρ ἐν ἡμῖν τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἀγαθόν, καὶ οὐκ ἔτι κρατήσῃ θάνατος τῶν ἐν Χριστῷ β
 ρεωσαμένων. Τότε δὴ καὶ οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τοὺς πεπιστευκότας ἐξ Ἰσραὴλ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἐγνωκάσι Θεόν, τῆς ἀρχαίας ἐκείνης, καὶ βεβήλου πλάνης ἀποφοιτήσαντες. Οὐ γὰρ ἦν διαψεύσασθαι λέγοντα τὸν Χριστὸν, ὅτι « Ἐάν ὁ κόκκος ἀποθάνῃ, καρπὸν πλείονα φέρει. » Καὶ πάλιν· « Ὅταν ὕψωθῶ, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτὸν. » Καὶ ἐκείνην οὖν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνεγερῶ τὴν κατεσκαμμένην, καὶ τὴν πεσοῦσαν σκηνὴν τοῦ Δαβὶδ, κληθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἔσται τὸ ἔμὸν ὄνομα. Καὶ οἱ πάντες τε καὶ πάντως εἰς πέρας ἐκθήσεται τὸ προηγγελμένον, πεπληροφῆκε, πρόσθεις· Ἀλέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν ταῦτα. » Εἰ γὰρ ἔστι Κύριος ὁ Θεὸς ἀληθῶς, πάντως ποιήσει καὶ ταῦτα, πρὸς οὐδὲν ἀσθενῶν· « Ποιεῖ γὰρ C
 μεγάλα, καὶ ἀνεξίτηλα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαισία, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. »

Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ καταλήψεται ὁ ἀληθεύς τὸν τρυγητὸν, καὶ περκαίσει ἡ σταφυλὴ ἐν ἐφ' σπόρῳ, καὶ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμῶν, καὶ πάντες οἱ βουνοὶ σύμφυτοι ἔσονται. Καὶ ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου Ἰσραὴλ, καὶ οἰκοδομήσουσι πόλεις τὰς ἡφανισμένας, καὶ κατοικήσουσι, καὶ φυτεύσουσι ἀμπέλωνας, καὶ πίνονται τὸν οἶνον αὐτῶν, καὶ ποιήσουσι κήπους, καὶ φάγονται καρπὸν αὐτῶν. Καὶ καταφυτεύσω αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἐκσπασθῶσιν οὐκ ἔτι ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα αὐτοῖς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ ὁ Θεός.

ΠΕ'. Αὐτὸ δὴ σαφῶς ἠρμήνευσεν, ὅπερ ἔφη. Καὶ D
 εἰ μὲν τις ἔλοιτο παγεῖν, καὶ ἱστορικὴν ποιῆσθαι τὴν ἀφήγησιν, εἶρε δὴ πάλιν ἐκεῖνο, ὡς ἐπήγγελται σαφῶς τοῖς τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομεμενηκόσι τὴν ἐπάνοδον, καὶ ὅτι τὴν ἑαυτῶν καθέξουσι γῆν, πόλεις τε καὶ οἶκους ἀναδειμάμενοι, καὶ ἐν καλῷ τῆς εὐ-
 ἡμερίας λοιπὸν γεγονότες, τὰ ἐξ ἀγρῶν συλλέξουσιν ἀγαθὰ, καὶ τῷ γηπονεῖν ἐγκλείονται μετ' εὐφροσύνης, καὶ χαρᾶς, ὡς ἀδιάλειπτον αὐτοῖς τὸν ἐπὶ γεταῖς ἡδίαιταις συγκομιδαῖς γενέσθαι πόνον, τῶν ἐξ ἄλλως ἀγαθῶν συγκομιζόντων αὐτοῖς τὸν τρυγητὸν,

A quemadmodum ante a Babyloniis, pro captivis abductos, neque devastatos esse. Historia igitur talis est, cujus interior et verior sensus ad Christum pertinuerit.

Postquam enim revixit, et tabernaculum ejus in mortem collapsum, hoc est carnem, de terra Deus et Pater excitavit, tunc humana omnia in antiquam formam dignitatemque excitata ac restituta sunt, et res nostræ omnes, quæ prostratæ jacebant, faciem novam induerunt. « Si qua enim in Christo nova creatura, » juxta Scripturam². Una quippe cum eo resuscitati sumus. Et mors quidem omnium tabernacula evertit, Deus autem et Pater in Christo reædificavit. Atque istud nobis non definito annorum numero, sed diebus sæculi manebit. Bonum enim incorruptionis amittere nequibimus, nec de cætero mors de salvatis in Christo triumphabit. Tunc et reliqui homines post eos qui ex Israel crediderunt, veteri illo et profano errore deserto, eum qui natura ac vere Deus est, cognoverunt. Non enim poterat mentiri Christus, cum diceret : « Si granum mortuum fuerit, multum fructum afferet³. » Et iterum : « Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum⁴. » Quare illo die quo collapsum tabernaculum 351 David rursus excitabo, omnes gentes vocabuntur, et in illis erit nomen meum. Prædicta autem ad finem usque collatum iri, certe confirmavit, apponens : « Dicit Dominus Deus, faciens omnia hæc. » Si enim Dominus est Deus, vere omnino faciet et hæc, nec illum vires in ullo deficient : « Facit enim magna, et inscrutabilia, et gloriosa, et mirabilia, quorum non est numerus⁵. »

VERS. 15-15. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et comprehendet tritura vindemiam, et maturescet uva in semente, et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles consiti erunt. Et convertam captivitatē populi mei Israel, et ædificabunt civitates desertas, et inhabitabunt, et plantabunt vineas, et bibent vinum earum, et facient hortos, et comedent fructus eorum. Et plantabo eos in terra eorum, et non evellentur ultra ex terra sua, quam dedi eis, dicit Dominus Deus omnipotens.*

LXXXV. Ipsum perspicue interpretatur quod dixit. Quod si quis simplici et historico sensui adhæserit, fatebitur rursus illum diserte reditum captivis, et possessionem patriæ telluris promittere : ædificatisque urbibus et domibus, et in posterum in felici rerum statu collocatis, opes ruris collecturos, et rei rusticæ cum hilaritate et gaudio operam daturos, ut in jucundissimis comportionibus laborandi finem nudum faciant, cum in area excussæ fruges simul vindemiam sint allaturæ, et vindemia usque ad tempus sationis duratura,

² II Cor. v, 17. ³ Joan. xii, 24. ⁴ ibid., 32. ⁵ Job, v, 9.

quo a torculari, et falce, et uvis colonus ad campos aratro invertendos transeat, et aræ pulvere deterso, de torculari sit sollicitus. Quod si quiddam subtilius et spiritualius propositorum considerationi adjicere voluerimus, decenter et merito illud cogitabimus :

Postquam Christus, ut dixi, in vitam est reversus, instauravit Pater tabernaculum David, et reedificavit quæ ceciderant, omnes mortales, gentiles et Judæi multam et exuberantem honorum copiam adepti sunt. Unus enim idemque Deus et circumcisionem ex fide, et præputium per fidem justificavit⁶. Per terrestres itaque fructus spiritualium fructuum in **352** eos qui crediderint erogatio liberalissima appositissime significatur. Magnus, inquit, frumenti atque vini numerus proveniet. Ac in præsens quidem frumentum ad robur, spirituale scilicet, accipiemus. Scriptum est enim : « Et panis cor hominis confirmans⁷, » ille utique panis, quem mens intuetur, divinus et de cælo descendens : vinum autem ad lætitiã; ait enim : « Vinum cor hominis lætificat⁸. » Gaudemus autem spe, juxta vocem Pauli⁹. « Stillant etiam montes dulcedinem. » Montes, ut verisimile est, hoc loco Ecclesias Christi appellat, propter sublimitatem ejus dogmatum, et pietatis in Deum summam excellentiam : et quoniam montes diversis stirpibus comæti sunt, Ecclesiæ vero Christi multa sanctorum capitum millia continent, tanquam cedros, et arbores præcæterissimas, plantatas secus decursus aquarum sub intelligentiam cadentium¹⁰. Porro, quemadmodum in montibus arboribus optime consitis apum examina circumvolitantia dulce et charum mel conficiunt ; ita similiter in Ecclesiis reliquis insigniores, virtuteque et intelligentia doctrinæ in Christo ditiores, dulces mel colligentes, illud aliorum quoque cordibus quodammodo instillant. Ad istum ergo modum, ut ego ratiocinor, montes dulcedinem distillant. Atqui et colles consitis fore ait. Colles sunt, qui secundas teneat, et virtutis laude præstantissimis concedunt. In Ecclesiis enim sanctimonix et justitiæ mensuræ ac modi inveniuntur, et, ut Paulus ait¹¹, secundum datam unicuique gratiam a Deo ista distribuite. Consiti ergo erunt etiam colles, inquit, hoc est, bene virentes, et bonis referti fructibus, divinarumque dogmatum sinceritate densius frondentem gestantes animam. Convertisse autem captivitatem nostram universorum Deum, nemo jure dubitaverit. « Prædicavit enim captivis indulgentiam¹², » Christus, et mundum e diaboli potestate exemit. Tunc nimirum instar agricolarum spirituali fructuum abundantix operam dedimus, hortos et vineas plantavimus, et comedemus fructum eorum. Laborum quippe remunerationem auferemus, et bonita-

παρτείνοντος δὲ αὐτῶν καὶ τοῦ τρυγητοῦ εἰς τὸν τοῦ σπόρου καιρὸν, ὡς ἐκ ληνοῦ, καὶ δρεπάνης, καὶ βοτρώων αὐτῶν μεταφοιτᾶν τὸν γηπόνον ἐπὶ τὰ τῶν πεδίων ἀρόσιμα, καὶ τῆς ἄλλω τὴν κόκκιν ἀπονηλάμενον, τῶν ἐπὶ ληνοῖς ἔχεσθαι φροντισμάτων. Εἰ δὲ δὴ λεπτότερον, καὶ πνευματικώτερον τῆ τῶν προκειμένων θεωρίᾳ προσβαλεῖν ἐθέλομεν, πρέπει ἂν εἰκότως ἐκείνο νοεῖν·

Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔφη, ἀνεβίω Χριστὸς, ἤγειρεν ὁ Πατὴρ τὴν σκηνὴν τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἀνωκοδόμησεν αὐτοῖς τὰ κατεσκαμμένα, πολλὴ καὶ ἀμφίλαφης τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν ἡ μέθεξις ἐπὶ πάντας γέγονεν ἀνθρώπους Ἑλλήνας τε καὶ Ἰουδαίους. Εἰς γὰρ ὁ Θεὸς, ὃς δεδικαίωκε περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως. Πλείστη δὴ οὖν τῶν πνευματικῶν καρπῶν τοῖς πεπιστευκόσιν ἡ χορηγία, ἡ δὲ τῶν ἐπιγεῖων καρπῶν εὐ μάλα κατασημαίνεται. Πλήθος γὰρ ἔσται σίτου, φησὶ, καὶ οἴνου. Παραδεξόμεθα δὲ νῦν τὸν μὲν σίτον εἰς Ἰσραὴλ δηλονότι τὴν πνευματικὴν· γέγραπται γάρ· « Καὶ ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου, » νοητὸς δὲ που πάντως, καὶ θεὸς ἀνωθεν· τὸν δὲ γε οἶνον εἰς εὐφροσύνην· ἔφη γὰρ πάλιν· « Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου. » Χαίρομεν δὲ τῆ ἐλπίδι, κατὰ τὴν Παύλου φωνήν. « Στάζει δὲ καὶ τὰ ὄρη γλυκασμῶν. » Ὅρη μὲν οὖν, ὡς εἶοικεν, ἐνθάδε φησὶ τὰς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, διὰ τοι τὸ ἐπηρμένον τῶν ἐν αὐταῖς δογμάτων, καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας τὸ ὑπερφυῖς, καὶ ὅτι τὰ μὲν ὄρη διάφοροι κομῶντα φαίνονται φυτοῖς, αἱ δὲ Ἐκκλησίαι Χριστοῦ μυρίας τε ὄσας ἁγίων ἔχουσι κεφαλὰς, κέδροι τε καὶ ξύλοι ἐν Ἰσραὴλ εὐμηκεστάτοις, αἱ ταῖς τῶν νοητῶν ὑδάτων παρίδρυνται διεξόδους. Ἄλλ' ὡσπερ ἐν τοῖς εὐδενδροτάτοις τῶν ὄρων πλήθη μελιτῶν πατόμενα, τὸ γλυκὺ, καὶ τίμιον ἐργάζονται μέλι· οὕτω πάλιν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις οἱ τῶν ἄλλων περιφανέστεροι, καὶ ἀδρότεροι πρὸς ἀρετὴν, καὶ σύνεσιν τῆς ἐπὶ Χριστῷ διδασκαλίας, τὸ γλυκὺ συλλέγοντες μέλι, μονονοχὶ καταστάζουσι καὶ ταῖς ἑτέρων καρδίαις αὐτό. Ἀποσταλάζει δὴ οὖν τὰ ὄρη γλυκασμῶν κατὰ τοῦτον, οἶμαι, τὸν τρόπον. Ἔσεσθαι δὲ συμφύτους ἔφη καὶ τοὺς βουνοὺς. Βουνοὶ δὲ εἰσιν οἱ δευτεροὶ τε καὶ τὸ μέλιον ἔχοντες εἰς ἀρετὴν παρὰ τοὺς ἄλλων ἐν τούτῳ διαφανεστέρους. Μέτρα γὰρ ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης ἐν Ἐκκλησίαις, καὶ ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, κατὰ τὴν ἐκάστην δοθεῖσαν χάριν παρὰ τοῦ τὰ τῆσδε διανεμόντος Θεοῦ. Σύμφυτοι· δὴ οὖν ἔσονται καὶ οὗτοι, φησὶ, τουτέστιν, εὐθαλεῖς τε καὶ εὐκαρποὶ, καὶ τῆ τῶν θείων δογμάτων ὀρθότητι βαθὺ κομῶντα φοροῦντες τὸν νοῦν. Ὅτι δὲ καὶ ἐπέστρεψεν ἡμῶν τὴν αἰχμαλωσίαν ὁ τῶν ὄλων Θεός, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειε τις. Ἐκῆρυξε γὰρ αἰχμαλώτους ἀφ᾽ ἑσιν ὁ Χριστὸς, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἐξέλειπε τὴν ὑπ' οὐρανῶν. Τότε δὴ καὶ ἐν Ἰσραὴλ γηπόνους τῆς κατὰ νοῦν εὐκαρπίας γεγόναμεν ἐπιμεληταί, κατεφρυτεύσαμεν κήπους, καὶ ἀμπελώνας, καὶ φαγόμεθα τὸν καρπὸν αὐτῶν. Ἀποληψόμεθα γὰρ τὰς τῶν κό-

⁶ Rom. III, 30. ⁷ Psal. CIII, 15. ⁸ ibid., et Eccli. XI, 20. ⁹ Rom. XII, 12. ¹⁰ Psal. I, 5. ¹¹ Ephes. IV, 7. ¹² Isa. LXI, 1 ; Luc. IV, 19.

νων αντιμισθίας, ἀποτρύγησμεν δὲ καὶ τοὺς τῆς Α
ἐπιεικείας καρπούς. Ὅτι δὲ ἀσάλευτον ἔξομεν τὴν
παρὰ Θεῶν μὴν, καὶ τῶν ἀπαξ δοθησομένων παρ'
αὐτοῦ κληρῶν, καὶ οὐδεὶς ἂν ἐκπέμψειε τοὺς ἐν αὐ-
τοῖς γεγονότας, σαφηνίζει λέγων· « Καταφυτεύσω
αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς, ἧς ἔδωκα αὐτοῖς, λέγει
Κύριος ὁ Θεός. » Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα
ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐν βεβαίῳ κεισόμεθα παν-
τὸς ἀγαθοῦ, καθηγγητὴν καὶ πανηγυριάρχην αὐτὸν
ἔχοντες τὸν Χριστόν.

lis fructus demetemus. Fixam autem et stabilem
nos mansionem apud Deum habituros, et data semel
353 ab ipso hæreditate, neminem ejus compotes eje-
cturum declarat, dicens : « Plantabo eos in terra eo-
rum quam dedi eis, dicit Dominus Deus. » Dona
enim quorum poenitere non potest, sunt Ecclesia
Dei. Et in stabilitate omni boni, duccem et princi-
pem panegyricæ nostræ celebritatis Christum ipsum
habentes, collocabimur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΒΔΙΟΥ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN ABDIAM PROPHETAM COMMENTARIUS.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

B

354 PROCEMIUM.

Α'. Ἀβδίου δὴ πάλιν προφητεύειν μὲν ἔοικεν ἐν
καιροῖς, καθ' οὓς Ἰωήλ, μονουχὶ δὲ διέλαχε πρὸς
αὐτὸν τὴν ὄρασιν, καὶ μερίζεται τὸ διήγημα. Ὁ μὲν
γὰρ Ἰωήλ ἐπ' αὐτοῖς ἤδη τέρμασι τῆς ἑαυτοῦ προ-
φητείας, « Αἴγυπτος, φησὶν, εἰς ἀφανισμόν ἔσται,
καὶ Ἰδουμαία εἰς πεδίον ἀφανισμοῦ ἐξ ἀδικιῶν υἱῶν
Ἰούδα, ἀνθ' ὧν ἐξέχεαν αἷμα δίκαιον ἐν τῇ γῆ αὐ-
τῶν. » Ὁ δὲ τῆς Ἰδουμαίας τὸν ἀφανισμόν τίνα τε-
ρόπον, καὶ ὅπως ἔσται κατὰ καιροῦς, ἀφηγεῖται
λεπτῶς. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἐντευξομένοις τῇ τοῦ βι-
βλίου συγγραφῇ λυσιτελεῖς τὸ ἀναμαθεῖν ἀκριθῶς
καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, τίς μὲν ἔστιν ἡ Ἰδουμαία, τί
δὲ τὸ συμβάν αὐτῇ, καὶ τοῦ δὴ χάριν ταῖς ἐκ θείας
ἐργῆς ὑπενήνεκται συμφοραῖς, φέρε λέγωμεν, ὡς
ἐν τὰ τοιαῦτα σαφῶς τοῖς φιλομαθεῖσι καταλεπτύνον-

I. Abdiam deinceps eodem sæculo quo et Joelem
vaticinatum sit probabile, qui etiam propemodum
eamdem cum ipso visionem sortitur, et in exposi-
tione communicat. Joel siquidem in extremo pro-
phetiæ suæ, « Ægyptus, inquit, in perditionem erit,
et Idumæa in campum desolationis, ex iniquitatibus
filiorum Juda, pro eo quod effuderunt sanguinem
justum in terra sua ¹³. » Hic autem Idumææ desola-
tionem, qua via, et quo modo suo tempore eventura
sit, accurate commemorat. Quia vero lectoribus
proderit diligenter et ante alia cognoscere, quæ-
nam sit Idumæa, et quid ei contigerit, et quam ob
causam a Deo irato diris casibus subjecta fuerit,
age, hæc omnia perspicue subtiliterque discendi stu-
diosius, quantum in nobis erit, exponamus. (1) [Ido-

¹³ Joel III, 19.

(1) Uncinis clausa desunt in Græco.

maei itaque vocantur et sunt Esau posterij. Quoniam enim Edom nominatus est, hoc est, *terrenus*, quia scilicet primogenita vendidit, et honorem qui inde ipsi debebatur contempsit, et escam sibi unam, eamque vilissimam apponi **355** maluit ¹⁴, hac de causa item ex eo propagatos Idumæos nuncuparunt. Vocatur præterea Idumæorum regio Seir, et Thæman: Seir quidem, quod indigenæ, ut fertur, hirsuti essent, qualis et Esau fuit; pills enim undique copertus erat ¹⁵, Seir autem *pilorum emissio*, sive *pilosus*, Latine redditur. Erat etiam mons in regione Seir nomine. Thæman insuper vocatur, quod ad austrum maxime spectet. Auster porro Hebræis est Thæman. Putant nonnulli Thæman alia quoque de causa dictam esse. Aiunt enim filium Esau olim fuisse Eliphaz; ex hoc natum Thæman, a quo regioni nomen inditum. Hæc de Idumæa et incolis ejus dicta sufficiant. Perierunt autem talem ob causam. Obsessa Hierosolyma a Nabuchodonosor et in extremam delapsa miseriam, occumbebant etenim innumeris, gentium gladiis confecti, vix aliqui salutem retinuerunt, qui in gentium vicinarum regiones se contulerunt. Plurimi porro Israelitarum in Idumæam ipsis finitimam descendebant, et ut fratribus compassuros, sanguineque conjunctorum memores fore, et afflictis opem impensuros arbitrabantur. Ast illi, cum tanquam fratrum misereri debuissent, ne in provinciam quidem eos admittebant, et latronum more exitus ac fines Idumææ circumcursantes, territotosque et consternatos raptantes occidebant, immanitateque sua ipsam Babyloniorum feritatem superabant. Perditos enim invadebant, ut dixi, irridebant, et clades consanguineorum panegyricæ cujusdam lætitiæ occasionem faciebant. Judæi igitur in Persidem et Mediam tunc captivi abierunt. Ubi autem Deus elapsis jam septuaginta hebdomadibus misertus est, in Judæam redierunt, urbemque ipsam reedificare et templum ejus de integro excitare studuerunt. At enim Idumæi iterum, licet fratres et vicini, invidia stimulatī istiusmodi cœpta disturbare atque impedire volebant, ejusdem animi barbaros vicinos sibi asciscentes. Quinetiam manus conseruerunt. In valle autem Josaphat, Deo pro Israelitis propugnante, occubuerunt ac perierunt. Postquam vero atrocius quam alienigenæ Israelitas Idumæi vexarunt, ipsi eorum regionem incursantes, incolas occiderunt, et cava petrarum, et speluncas, et recessus terræ sive latibula pervestigantes, quotquot inventos neci dederunt.

356 CAP. UNICUM.

VERS. 1. *Visio Abdiæ. Hæc dicit Dominus Deus Idumææ: Auditum audiri a Domino, et munitionem in gentes misit; surgite, et consurgamus contra eam in prælium.*

¹⁴ Gen. xxv, 30. ¹⁵ *ibid.*, 25.

τες. Ἐπειδὴ γὰρ Ἐδὼμ ὠνόμασται, τούτῳτιν, γήινος, διὰ τοι τὸ ἀποδόσθαι τὰ πρωτοτόκια, καὶ ἀλογησαί μὲν τῆς ἐντεῦθεν ὀφειλομένης αὐτῷ τιμῆς, βρώσεως δὲ μιᾶς, καὶ τοῦτο εὐτελεστάτης, ἀνθελίσθαι παράθεσιν, ταύτητος καὶ Ἰδουμαίους ὠνόμαζοντοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας. Καλεῖται δὲ τῶν Ἰδουμαίων ἡ χώρα [Σῆρ] καὶ Θαιμάν· καὶ Σῆρ μὲν διὰ τὸ λέγεσθαι δασεῖς τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν· δασύς δὲ καὶ Ἡσαῦ· τετρίχωτο γὰρ, Σῆρ δὲ *τριχῶσις*, ἦτοι *τριχῶτος* ἐρμηνεύεται. Ἦν δὲ καὶ ὄρος ἐν τῇ χώρῃ Σῆρ. Θαιμάν δὲ δὴ πάλιν, διὰ τὸ εἶναι νοτιωτάτην. Νότος δὲ ὁ Θαιμάν κατὰ Ἑβραίων φωνήν. Δοκεῖ δὲ τισιν εἰρηθεῖσθαι Θαιμάν καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν. Φασὶ γὰρ ὅτι γέγονεν υἱὸς τοῦ Ἡσαῦ κατὰ καιροὺς Ἐλιφάζ, ἐκ δὲ τοῦ Ἐλιφάζ ὁ Θαιμάν, ἐξ οὗ καὶ ἡ χώρα Θαιμάν. Ἀπόχρη μὲν ταῦτα περὶ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ. Ἀπολώλασι δὲ δι' αἰτίαν τοιαύτην. Πολιορκουμένης γὰρ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἡκούσης κακοῖς· ἐπιπτον γὰρ ἀναριθμητοὶ τοῖς τῶν ἐθνῶν δαπανώμενοι ξίφεσι· μόλις τινὲς ἀνεσώζοντο, καὶ εἰς τὰς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν χώρας ἀπεχομίζοντο. Κατέβαινον δὲ οἱ πλεῖστοι μάλιστα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, ὄμορον οὖσαν αὐτοῖς, φροντὸς τε ὅτι καὶ συναληθήσουσι, ὡς ἀδελφοῖς, καὶ τῆς ἐξ αἵματος ἀγχιστείας διαμνηθόνται καὶ ἀθλίως πεπραχόσι χαριουῖνται τὰς ἐπικουρίας. Οἱ δὲ, καίτοι κατοικεῖται δέον ὡς ἀδελφῶν, ἀπεδέχοντο μὲν οὐκ εἰς τὴν ἑαυτῶν, ἀπέσφαττον δὲ, τὰς τῆς Ἰδουμαίας ἐκβολὰς ληστικῶς περιθεόντες τρόπῳ, τεθεορῶθι μένους τε καὶ κατεπιτηχότας ἀρπάζοντες· ἦσαν δὲ οὕτως ἀπάνθρωποι ὡς, καὶ αὐτὴν ὑπερβάλλεσθαι τὴν Βαβυλωνίων τὴν ἀγριότητα. Ἐπῆσαν γὰρ, ὡς ἔφην, ἀπολλυμένοις, ἐπιτωθάζοντες καὶ πανηγύρεως ἀφορμὴν τὰς τῶν ὁμαιμόνων ποιούμενοι συμφοράς. Ἀπόχοντο μὲν οὖν εἰς τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων Ἰουδαῖοι τοτηνικάδε. Ἐπειδὴ δὲ πεπερασμένων ἤδη τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν κατηλείετο Θεός· ἀνεχομίζοντο γὰρ εἰς τὴν Ἰουδαίαν· σπουδὴν ἐποιούοντο, τὴν τε πόλιν αὐτὴν ἀναδείμασθαι, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ πάλιν ἀνεγείραι νεών. Ἄλλ' Ἰδουμαῖοι πάλιν οἱ ἀδελφοί, καὶ γείτονες κατεδάκνοντο τῷ φθῶνι, καὶ τῶν τοιούτων ἐγχειρημάτων ἀπέριγειν ἤθελον, συναγείροντες τοὺς ὁμόφρονας, καὶ περιοικοῦντας βαρβάρους, καὶ δὴ καὶ εἰς μάχην ἦσαν. Πεπτῶσαι δὲ καὶ ἀπολώλασιν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ, Θεοῦ προασπίζοντος τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀλλοφύλων φορτικώτεροι γέγονασιν Ἰδουμαῖοι, κατέδραμον αὐτῶν τὴν χώραν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ἀπέκτειναν μὲν τοὺς ἐν αὐτῇ, τρυμαλιὰς δὲ πετρῶν, καὶ σπηλαίων, καὶ γῆς καταδύσεις διερευνώμενοι τοὺς εὐρσκομένους ἀπέσφαττον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΟΝΟΜΕΡΕΣ.

Ὅμοσις Ἀδδβιον. Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῇ Ἰδουμαίᾳ· Ἀκοὴν ἤκουσα παρὰ Κυρίου, καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλεν· ἀνάστητε, καὶ ἐξαραστώμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον.

B. Ὅλον ἡμῖν τῆς αὐτοῦ προφητείας ἐν τούτοις, ἤγγουν τῆς ὁράσεως διερμηνεύει τὸν σκοπὸν, καὶ ἔπει ποτὲ βλέπει διατρανοῖ. Ὅτι γὰρ ἐπὶ τοῖς ἔσεσθαι μέλλουσι κατὰ τῆς Ἰδουμαίας ἢ ὁρασίς αὐτῆ, πειράται πληροφορεῖν. Ἐμπεδοῖ γὰρ πρὸς πλείους τοὺς ἀκρωμένους, καὶ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως συμβήσεται: τὸ λαλούμενον, ἀναπειθεῖν πειράται, λέγων ὡς ἤκιστα μὲν αὐτοῦ, Θεοῦ δὲ μᾶλλον εἶεν οἱ λόγοι. Ἐφη τοίνυν ἀκοὴν ἀκοῦσαι περὶ Θεοῦ κατὰ τῆς Ἰδουμαίας. Καὶ τίς ἂν νοοῖτο πάλιν εὐθύς αὐτὸς δισσάφησεν, προσθεῖς, ὅτι περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξ-ἀπέστειλεν. Ἐθνη δὲ ποῖα τὰ τῆς Ἰδουμαίας. Κατ' αὐτῶν γὰρ ἀπεστάλθαι φησὶ τὴν περιοχὴν, ἥτοι πολιορκίαν, ἣγγουν τὸν συγκλεισμόν, τοῦ θεοῦ κρίματος συνωθούντος ἀναγκαίως εἰς τὸ παθεῖν τὴν ἐρήμωσιν. Ἡ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον. Τοῖς γὰρ ἔθνεσι τοῖς κύκλῳ τῆς Ἰδουμαίας προστέταχε ποιεῖσθαι τὴν περιοχὴν, ἥτοι τὴν πολιορκίαν. Προστέταχε δὲ οὐχὶ πάντῃ ἐναργῶς, ἀλλ' ὅλον διανοστής τῆς Θεοῦ, καὶ καταθήγων ἐπ' αὐτοὺς, ἃ καὶ τοῖς θεοῖσι ἀνακεπεισμένα νεύμασι προτροπάδην ἀλλήλοις μονονοῦχι διακεκραγότα φησίν· Ἀνάστητε, καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον. Συνεισδεβλήκασι γὰρ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ καταδηοῦσι τὴν Ἰδουμαίαν καὶ τὰ περιόικα τῶν ἔθνῶν.

Ἰδοὺ ὀλιγοστὸν δέδωκά σε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἠτιμωμένος εἰ σὺ σφόδρα. Ὑπερηφανία τῆς καρδίας σου ἐπῆρέ σε κατασκηνοῦντα ἐν ταῖς ὀκαῖς τῶν πετρῶν, ὑψῶντα κατοικίαν σου, λέγοντα ἐν καρδίᾳ σου· Τίς κατάξει με ἐπὶ τὴν γῆν; Ἐὰν μετεωρισθῆς ὡς ἀστὴρ, καὶ ἐὼν ἀγαμέσσορ τῶν ἀστέρων θῆς νοσσιὰν σου, ἐκείθεν κατάξω σε, λέγει Κύριος.

Γ. Ὀλιγοστὸν αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι θεθεῖσθαι φησὶ καὶ ἠτιμημένον διὰ τὸ παντελῶς εὐαριθμήτους γενέσθαι εἰ πρὸς τῶν ἐπιόντων τὴν πληθὺν συγκρίνοντο. Πλείστοι γὰρ, ὡς ἔφην, οἱ κατ' αὐτῶν τεθηγμένοι. Ἡ ὀλιγοστὸς γενέσθαι φησίν, ὡς δαπανήσαντος τοῦ πολέμου, καὶ εἰς ὀλίγον περιστήσαντος τοῦ γένους αὐτοῦ. Ἐκ πολλῆς δὲ ἄγαν ἀβελτηρίας διακένους κερῆσθαι φουθήμασιν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑπεμφαίνει λόγος. Ἦτο γὰρ δυσάλωτος εἶναι τοῖς ἐχθροῖς, οὐ διὰ γε τὴν ἐνοῦσαν ἀλκὴν αὐτῶ, καὶ τὸ ἐν πολέμοις εὐτεχνές, ἀλλ' ὅτι τὸ τραχὺ, καὶ δύσβατον τῆς χώρας ἀποχρήσειν ἔμελλε πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς. Ὅχθοι γὰρ ἦσαν πανταχῆ, καὶ πετρῶν ἀκρωνυχία δεινὸν κατεκνεύουσαι καὶ βουῶν ἀγριότης, καὶ ὄρων ὑψώματα. Τί οὖν, φησὶ, τῆς τῶν ἐπιόντων χειρὸς καταλαζονεῦσθε; Εἰ γὰρ καὶ κατώκησας ἐν χώρᾳ πολλῷ λαχούσῃ τε δύσβατον, ἠρμένη τε ὑψῶ, κἂν εἰ γένοῖτο τῆς ἀετὸς, ὅσον ἐν ἀερίοις αὐτοῖς τὴν καλὴν ἔχων, ὑπερβολικῶς δὲ πάλιν ὁ λόγος, ἀλλ' οὖν ἐκεῖθεν καταρθήσῃ Θεοῦ κατασύροντος· ἀδυνατεῖ γὰρ αὐτῶ παντελῶς οὐδέν.

Εἰ κλέπται εἰσῆλθον πρὸς σέ, ἢ λησται νυκτὸς, ποῦ ἂν ἀπεβρίσῃς; Οὐκ ἂν ἐκλεψάν τὰ ἱκερὰ ἐαυτοῖς; Καὶ εἰ τρυγηταὶ εἰσῆλθον πρὸς

ΠΑΤΡΟΙ. GR. LXXI.

II. Hisce verbis totum prophetiae, sive visionis sensum, scopum et consilium nobis explanat, et quorsum spectet declarat. Nittitur enim nobis fidem facere, hanc visionem esse de iis qui Idumaeam homiliter aggressuri sint. Corroborat quippe audientes ad fidem, et quod loquitur, omnibus modis re ipsa eventurum vult persuadere, dum ait, minime sua, sed Dei potius esse verba. Dicit igitur, auditum se audisse a Deo adversum Idumaeam. Et rursum, quae auditio intelligenda sit, confestim ipse exponit, addendo obsidionem in gentes misisse. Gentes qualescunque per Idumaeam accipe. Contra has enim munitionem, obsidionem, sive conclusionem misisse affirmat, divino iudicio eas ad vastitatem ac solitudinem necessario patiendam compellente. Aut alio item modo: gentibus in circuitu Idumaeae munitionem, sive obsidionem, imperavit. Imperavit autem non prorsus manifeste, sed velut excusitans, ut Deus, et acuens in Idumaeos; quas et divino nutu ac voluntate persuasas, tantum non vicissim se impellendo clamasse dicit: Surgite, et consurgamus adversus ipsam in praelium. Simul enim cum Israelitis Idumaeam ferro ignique vastantibus vicinæ illis gentes irruerunt.

VERS. 2-4. Ecce parvulum dedi te in gentibus, inhonoratus tu es valde. Superbia cordis tui elevavit te, habitantem in foraminibus petrarum, exultantem habitaculum tuum, dicentem in corde tuo: Quis me deducet in terram? Si exaltatus fueris sicut aquila, et si inter sidera posueris nidum tuum, inde deducam te, dicit Dominus.

III. Parvulum eum in gentibus positum et despicabilem esse dicit, quia paucissimi plane sint, si cum adorientium multitudine conferantur. Etenim adversum eos concitati, numerum, ut dixi, efficiunt maximum. Aut ideo admodum paucos esse ait, quia genus eorum bello assumptum et ad exiguitatem redactum sit. Prae magna autem dementia inani eos arrogantia inflatos propheticus sermo nobis demonstrat. **357** Rebantur enim se expugnari, et capi ab hostibus non posse: non propter vires quibus pollerent, et scientiam militarem, sed quia regionis aspera, ascensuque difficilia loca ad salutem eorum tuendam sufficerent. Tumuli enim erant ubique, et rupes horribiliter a summo impendentes, et colles asperi, et montes praecelsi. Quid ergo, inquit, hostium arma gloriando contemnitis? Tametsi enim sortitus es regionem valde iniviam, editam et excelsum, etiamsi fieres aquila, haberesque velut in aere nidum tuum, hyperbolica rursum est oratio, tamen Deo, qui potest plane omnia, inde detrahente deturbaris.

VERS. 5, 6. Si fures introissent ad te, vel latrones noctu, ubi projectus esses? Nonne furati essent sufficientia tibi? Et si vindicator introissent ad te,

nonne reliquissent racemum? Quomodo investigatus A est Esau, et deprehensa sunt ejus abscondita?

IV. Jam diximus, etiam rimas montium, speluncas, et hiatus petrarum et nemora scrutatos, qui cum Israelitis irruerant et homines natione diversos invaserant, Idumæos trucidasse, ut pauci omnino, aut nullus penitus effugere potuerit. Irridentur itaque, et quodammodo deluduntur, cum ait: Si expertus esses latronum irruptionem, et furum genus tibi supervenisset, annon satis habuissent auferre quibus contenti esse potuissent? Quod si qui quasi de vite legerent uvas, nonne lateret racemus oculum vindemiare consuetorum, quantumvis longe curiosissimum? Atqui id ipsis accidere necesse foret quamvis nolentibus: nam fures timor semper ad fugam sollicitat, et discessus occultus, si quid in promptu positum abstulerint, ad animi voluptatem illis videtur sufficere. Vindemiantibus autem semper ad scrutandum impedimento est foliorum copia non ablata, et suffurans quod latere potest. Sed tibi, inquit, o Esau, hoc est, o ex sanguine Esau prognate, Idumæe, deteriora perpeti contigit. Abscondita enim tua deprehensa sunt, et lauit nemo, et fuga, et ipsa locorum difficultas nihil commodavit.

VERS. 7-11. Usque ad terminos tuos emiserunt te. Omnes viri testamenti tui restiterunt tibi. Prævaluerunt adversum te viri pacifici tui, posuerunt insidias subter te, non est sapientia 358 in eo. In die illa, dicit Dominus, perdam sapientes ex Idumæa, et intellegentiam de monte Esau. Et pavebunt bellatores tui ex Theman; ut auferatur homo de monte Esau super interfectionem, et impietatem contra fratrem tuum Jacob. Operiet te confusio, et aufereris in æternum. Ex quo die restitisti contra in die captivantium alienigenarum fortitudinem ejus, et alieni ingressi sunt in portas ejus, et super Jerusalem miserunt sortes, et tu eras quasi unus ex eis.

τριοι εισήλθον εις πόλιν αυτού, και επί Ιερουσαλήμ έβαλον κλήρους, και σύ ης ως εις ές αυτούν.

V. Cum Esauitæ Israelitis templum construentes et sanctam civitatem instaurantes prohibere statuissent, cum vicinis gentibus pacis et concordiae fœdus inierunt, ut jam docuimus. Postquam autem regionem ipsorum ab Israelitis expeditione subigi contigit, tum quondam germani amici, et conjurati, et commilitones ipsorum infestiores reliquis omnibus in illos pugnando, vastandoque se exhibuerunt. Bellum igitur, inquit, « usque ad fines misit te, » non in partes regionis tuæ prorumpens, sed totam vi et armis subigens, et usque ad terminos ipsos in solitudine redigens. Restiterunt autem tibi, et pugnaverunt contra te, inquit, quos utique pro spe tua valde consentaneum erat etiam patientem te miserari. « Sed posuerunt subter te insidias, » a quibus salutem exspectabas. In illo autem, « Et non est intelligentia in ipsis, » sapientes et intelligentes

σέ, ούκ άν ύπελλοιτο έπιφυλλίδα; Πώς εξηρευρήθη Ησαυ, και κατελήφθη αυτού τὰ κεκρυμμένα;

Δ'. Ηδη φθάσαντες ειπομεν, ότι και βωχμιάς όρων, σπήλαιά τε και διασφαγάς έν πέτραις, δρυμούς τε διερευνώμενοι τούς Ίδουμάους άπέσφαττον, οι τοίς έξ Ίσραήλ συνεισεδηλκότες, και συνεπιτιθέμενοι τών έτερογενών, ως όλιγους παντελώς, ή μηδένα τó παράπαν Ισχύσαι διαφυγείν. Έπιτωθάζει δή ούν ό λόγος αυτός, και οίονεί πως κατειρωνεύεται, και φησιν· Εί ληστρικής έφόδου πεπείρασο, και σοι τὰ κλεπτών έπεσρότησε γένη, ούκ άν ήρκεσαν τῷ λαβείν, άπερ ήν εικός άρκεσειν αυτούς; Εί δέ ή και άμπέλου δικην άπετρούγων τινές, ούκ άν διελαθεν ή έπιφυλλίς καιτοι περιεργότατον έντα λίαν τών άποτρουγῶν ειλωθών τόν όφθαλμόν; Άλλ' ήν άνάγκη τούτο παθειν και ούχ εκούσιν αυτούς, ότι τοίς μεν κλέπτουσιν άει τó δείμα παρεγγυά την φυγήν, και τó οχεσθαι λαθόντας, ει τι τών έτοιμων άρπάζειαν, άποχρών είναι δοκει πρós θυμηδίαν αυτούς. Τοίς γε μήν τρυγώσιν έμποδών άει πρós έρεύνας ή φυλλάς μή παραιρουμένη, και ύποκλέπτουσα τó λαθειν δυναμένον. Άλλά σοι, φησιν, ώ Ησαυ, τουτέστιν, ώ έξ αίματος τού Ησαυ, ηρωματε, τὰ χείρω παθειν συμβέδηκε. Κατελήφθησαν γάρ τὰ κεκρυμμένα, και διέλαθε μεν ούδεις, άνόνητος δέ και ή φυγή, και αύτή τών τόπων ή δυσχωρία.

Έως τών όρων σου εξαπέστειλάν σε. Πάντες οι άνδρες της διαθήκης σου άντέστησαν σοι. Ηδυνάσθησαν πρός σε άνδρες ειρηνικοί σου, έθηκαν ένεδρα ύποκάτω σου, ούκ έστι σύνεσις έν αυτούς. Έν τῇ ήμέρα εκσίγη, λέγει Κύριος, άπολώ σοφοί εκ της Ίδουμαίας, και σύνεσις έξ δρους Ησαυ. Και κτηθήσονται οι μαχηταί σου, οι εκ θαιμάν, όπως εξαρθή άνθρωπος έξ δρους Ησαυ, δια την σφαγήν, και την άσέβειαν κατ' άδελφού σου Ιακώβ. Καλύψει σε αισχύνη, και εξαρθήση εις τόν αιώνα. Άφ' ης ήμέρας άντέστης έξεναντίας έν ήμέραις αιχμαλωτευόντων άλλογενών δύναμιν αυτού, και άλλό-

Ε'. Ότε κωλύειν ήθελον τούς έξ Ίσραήλ οικοδομούντας τόν ναόν και την άγιαν πόλιν ανατσιχίζοντας, οι έξ αίματος Ησαυ, όμοφυχίας συνθηκας πρός τούς περιόικους τών έθνών έποιήσαντο, καθάπερ ειπομεν ήδη. Έπειδή δέ συμβέδηκεν άλώναι την χώραν αυτών καταστρατευόντων τών έξ Ίσραήλ, τότε και οι πάλαι γνήσιοι, και συνωμόται, και συναπισταί τών άλλων άπάντων γεγόνασι φορτικώτεροι καταδηούντες δή, και μαχομένοι. Ό πόλεμος τοίνυν, φησιν, « Έως τών όρων σου εξαπέστειλέ σε, » ού μέρη της σῆς έπιστηθήσας χώρας, άλλ' όλην έλόν κατακράτος, και μέχρις όρων αυτών αγαγών εις έρήμωσιν. Άντέστησαν δέ, και πεπολεμήκασι πρós σε, φησιν, ούς ήν τάχα που και λίαν εικός, κατά γε την σην έλπίδα, και επαμύνεσθαι πεπονηότι σοι. « Άλλ' έθησαν ένεδρα ύποκάτω σου, » παρ' ών σώζεσθαι προτεδóκησας. Έν δέ τῷ, « Ούκ έστι σύνεσις

ἐν αὐτῷ, ὁ σοφοῦς τε καὶ συνετοῦς ὀνομάζει τοὺς ψευδομάντις, καὶ βωμολόχους, τοὺς ἀπατεῶνας καὶ οἰωνοσκοποὺς καὶ τοὺς τῶν ἄστρον ψευδῆ μυθήρια, καταχέοντας, οἵτινες εἰς τοῦτο ληρωδίας ἤκουσιν, ὡς ἐντεῦθεν δύνασθαι καὶ τὴν τῶν ἐσομένων γνῶσιν ἐλεῖν φληνάφως ὑπονοεῖν. Ἀνεπτύχοντο δὲ πρὸς τοῦτο λίαν οἱ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ἐμδεθηκότες. Τοῦτο κατὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτοὶ ἡβρώστηκότες οἱ Ἰδουμαῖοι, μέλλοντος ἦδη τοῦ πολέμου περιαγγέλλεσθαι, κατεσκέπτοντο μὲν τῶν ἐκθροσμένων τὸ πέρας, συναγείροντες δὲ τοὺς ἐν γε δὴ τοῦτοις σοφοῦς, ἀπαγγέλλειν ἐκέλευον, ὅποι ποτὲ ἄρα βαδιεῖτε αὐτοῖς τὰ τοῦ πολέμου. Οἱ δὲ, κατὰ τὸ εἰκὸς, κατεμαντεύοντο αὐτοῖς τὸν νικᾶν, ἀλλ' ἤλωσαν, καὶ διαπτεπτώκασι διαμαρτανούσης αὐτοῖς τῆς τέχνης. Ἠλέγχοντο δὲ καὶ ἀσύνητοι, παντελῶς ψευδοποιῦντες οἱ δεῖλαιοι. Ὅτι δὲ καίτοι πάλαι θρασεῖς ὄντες οἱ ἐκ Θαιμάν, αὐτοὶ δὴ πάλιν οἱ Ἰδουμαῖοι ἀνάνδροι ἔσονται, καὶ περιδεεῖς, κατεσήμενε, προσθεῖς, ὅτι «Πτοσησονται οἱ μαχηταὶ σου οἱ ἐκ Θαιμάν, ὅπως ἐξαρθῆ ἄνθρωπος ἐξ ἧρους Ἡσαῦ,» τούτεστιν, ἄχρῖς ἀν ἀπόλοιτο μέχρι καὶ ἐνὸς τῶν ἐκ τῆς Ἰδουμαίας. Καθίστησιν οὖν ἐναργῆ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπενηγεμένης συμφορᾶς ἐν τῷ διὰ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν ἀσέβειαν τὴν εἰς τὸν ἀδελφόν σου. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνήρηκας, φησὶ, τὸν ἐξ αἵματος ἐγγύς κατὰ ἀγγιστεῖαν, τούτεστι, τὸν Ἰακώβ, ἦτοι τοὺς ἐξ Ἰακώβ, δαπανηθήσῃ πολέμῳ, καὶ εἰσάπαν ἔση κατεφθαρμένος, αἰσχύνῃς τε ἐμπλεως, καὶ ἐντροπῆς. Ὅτι δὲ καὶ ἀναπόδηλον ἔξουσι τὸ συμβεβηκός, καὶ ταῖς οὕτω δειναῖς ἐναπνευμένους συμφοραῖς, διαμεμήνυκεν εἰπὼν «Καὶ ἐξαρθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.» Ἐν δὲ τῷ, «ἀφ' ἧς ἡμέρας,» ὑπομιμνήσκει τοῦ καιροῦ, καὶ τῆν τῶν Βαβυλωνίων ἡρηκώτων τὴν Ἰουδαίαν, καὶ διαρπαζόντων τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ κύκλῳ μαχόντων τὰ ἐκ τῆς Ἰερουσαλὴμ συναγχερμένα, αὐτοὶ τοὺς φεύγοντας λοχῶντες ἀπέσφαττον, καὶ οἰνεὶ συνειργάζοντο τοῖς ἀλλογενεῖσι, καίτοι τοὺς ἐξ Ἰακώβ ἀποφέρουσι εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἠλωσαν δὴ οὖν ταῖς τῶν ἀδελφῶν συμφοραῖς ἐπιθρῶσκοντες, καὶ ὀλίγα τοῖς Βαβυλωνίοις παραχωρῶντες εἰς ἀγριότητα.

Καὶ μὴ ἐπίδης ἡμέραν ἀδελφοῦ σου ἐν ἡμέρᾳ ἀλλοτρῶν, καὶ μὴ ἐπιχαρῆς ἐπὶ τοῖς υἱοῖς Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. Καὶ μὴ μετὰ λόβησιν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, μηδὲ εἰσέλθῃς εἰς πύλας λαῶν ἐν ἡμέρᾳ πόνων αὐτῶν. Καὶ μὴ ἐπίδης καὶ σὺ συναγωγῆν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ὀλέθρου αὐτῶν, μηδὲ συνρεπιθῆ ἐπὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. Μηδὲ ἐπιστῆς ἐπὶ τὰς διεκβολὰς αὐτῶν, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι τοὺς ἀσασωζομένους ἐξ αὐτῶν. Μηδὲ συγκλείσῃς τοὺς φεύγοντας ἐξ αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως.

Γ'. Ἀπαριθμεῖται δὴ πάλιν τὰ τῶν Ἰουδαίων ἐγκλήματα, σκληροῦς καὶ ἀφιλοκτίρμονας γεγονότας δεικνύων. Ἐσχημάτισται δὲ ὁ λόγος, οἰνεὶ πληττομένοις τε ἦδη, καὶ αἰκίζομένοις ἐπιφωνοῦντος Θεοῦ, καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας τρέπον κατονειδίζοντος. Τὸ δὲ ἐπιθεῖν ἔστι τὸ ἐπιγελάσαι τε καὶ ἐφησθῆναι κάμνουσιν ἀδελφοῖς, καὶ θυμηδίας ἀφορμὴν τὰς τῶν ἑτέρων ποιεῖσθαι συμφορὰς, καίτοι τῆς θέας λεγούσης Γραφῆς, μὴ δεῖν ὄλους ἐπιμειδιᾶν τοῖς κάμνου-

appellat falsos vates, et assentatores, impostores, et augures, et ex astris fabellas disseminantes, qui eo nugacitatis deveniunt, ut inde etiam futurorum notitiam capi posse stolide arbitrentur. Quibus rebus idolorum cultibus impliciti magnopere perterrebantur. Hoc morbo præter alios etiam ipsi Idumæi affecti, cum inibi esset ut bellum circumquaque denuntiaretur, exitum circumspiciebant illi quidem, congregantes autem harum rerum peritos, quo pacto bellum ipsi eventurum esset, referre jubebant. Illi, ut par erat, victoriam ipsis vaticinabantur. Sed deprehensi sunt mendaces, et arte ipsos fallente a vero aberrarunt, convictique sunt intelligentia carere, plane falsum prolocuti miseri. Thæmanitas porro eosdemque Idumæos, quanquam olim audaces, imbelles, et meticulosos futuros declaravit, addens: **359** «Pavebunt bellatores tui ex Thæman, ut auferatur homo de monte Esau,» hoc est, donec disperdantur Idumæi usque ad unum. Causam igitur illatæ calamitatis minime dubiam constituit in cæde, et impietate erga fratrem ejus. Ex quo enim consanguinitate propinquum, hoc est, Jacob, sive posteros Jacob interfecisti, bello consumeris, et funditus peribis, ignominix et dedecoris plenus. Inevitabilem autem casum subituros et cladibus adeo horribilibus oppressum iri monuit his verbis: «Et aufereris in æternum.» Illud vero, «ex quo die,» submonet temporis quo, cum Babylonii Judæam subjugarent, eamque depopularentur, et Hierosolymam congregatos obsidione cingerent, ipsi fugientes insidiis exceptos occidebant, et alienigenis, quanquam progeniem Jacob in servitute abducentibus, quasi subserviebant. Comperti sunt igitur fratrum ærumnis insultare, et immanitate Babyloniiis parum cedere.

VERS. 12-14. Et ne despicias diem fratris tui in die alienorum, neve læteris super filios Juda in die perditionis ipsorum. Et ne magna loquere in die angustia eorum, neque ingrediaris in portas populorum in die laborum eorum. Et ne despicias et tu congregationem eorum in die perditionis eorum, neque apponeris ad fortitudinem eorum in die perditionis eorum. Neque stabis in egressibus eorum, ut perdas, qui salvantur ex eis. Neque concludes fugientes ex eis in die tribulationis.

VI. Idumæorum sce.era iterato recenset, eosque scevos, et ab omni sensu misericordiæ remotos ostendit. Ita porro formata est oratio, quasi Deus jam ferientibus et indigna designantibus acclamet, et genus peccati exprobrat. Illud ἐπιθεῖν positum est pro ἐπιγελάσαι, καὶ ἐφησθῆναι κάμνουσιν ἀδελφοῖς, «super fratribus afflictis ridere, et lætari,» et calamitates aliorum voluptatis ridere, et materiam argumentumque facere, cum Scriptura calamitosos irrideri seri-

vetet ¹⁶. Verbis illis, « Et ne læteris super, » et quæ sequuntur, iterum Idumæorum crimina ponuntur, eorumque inhumanitas et immanitas, eaque erga fratres, declaratur. Ne enim, inquit, quemadmodum Assyrii, tu quoque juxta portas **360** festines neutiquam opem et auxilium ceu fratribus apportans, sed devastaturus illos potius. Ne per contemptum Synagogam, seu congregationem interire patiare: neque jam antea graviter pressos malis, tu magis oneres. Ne fugientibus esto laqueus, exitus custodiens, et tendiculas instruens, ut ob vacuitatem amoris tui, nemo saluti consulere queat, etiamsi hostilem gladium evaserit. Ubique sermo propheticus Idumæorum inhumanitatem accusat, ut vicissim divinum judicium, jure talium scelerum reis ad pœnam vocatis, sanctum, et nulli reprehensioni affine appareat.

VERS. 15-17. *Quia juxta diēs Domini super omnes gentes. Sicut fecisti, sic erit tibi. Retributio tua reddetur in caput tuum. Quia quemadmodum bibisti super montem sanctum meum, bibent omnes gentes vinum. Bibent, et descendent, et erunt sicut non existentes. In monte autem Sion erit salus, et erit sanctum.*

VII. Denuo tempus belli prædicit quo cum Idumæis consociatæ gentes Æthiopiæ in valle Josaphat acerbis dabunt pœnas. Ipsam vero diem vocat Domini: Deus qui ipse erat, qui Israelitis in eos sceleratos et Injuriosos tradidit. Justo autem judicio supplicium luituros affirmat, ut dicit: « Sicut fecisti, sic erit tibi. » Natura enim ita comparatum est, ut par quisque recipiat, et æqualis omnino merces rependatur iis quæ ab unoquoque commissa fuerint. Illis verbis, « quemadmodum bibisti, » indicatur, ut puto, mos victorum, qui de victis insolenter gloriabantur, festos dies cum comotationibus agebant, atque etiam voces lætas de parta victoria jactabant, et ut ebrii se gerebant. Sicut ergo irristsi, inquit, et Israelitis insultasti bibens et choros ducens, et fratrum calamitates festæ celebratis occasionem faciens, ita bibent et insultabunt tibi omnes gentes, « et descendent contra te, » hoc est, regionem tuam incursabunt. Tu autem reputaberis in iis quæ non sunt. Sic enim peribis, ut deinceps ne exstiteris quidem unquam videaris. Montem Sion autem divinitus inspirata Scriptura Ecclesiam nominat. Vere enim excelsa et speculatrix est. Præterea sancta, siquidem domus et urbs Dei sanctissimi est.

VERS. 18, 19. **361** *Et possidebit domus Jacob eos qui possederunt se. Et erit domus Jacob ignis, et domus Joseph flamma, et domus Esau in stipulam; et succendentur in eos, et devorabunt eos. Et non erit ignifer domui Esau, quia Dominus*

σιν. Ἐν δὲ τῷ, « Μὴ ἐπιχαρῆς δὲ, » καὶ τοῖς λοιποῖς, ἀπαριθμεῖ δὴ πάλιν τὰ τοῦ Ἰδουμαίου ἐγκλήματα σκληρῶν καὶ ἀφιλοκτίρμονα γεγονότα δεικνύων, καὶ τοῦτο εἰς ἀδελφοὺς. Μὴ γὰρ δὴ, φησὶν, ἐν ἴσῳ τοῖς Ἀσσυριοῖς εἶσω καὶ αὐτὸς ἐπέλγῳ πυλῶν, οὐ χεῖρα τὴν ἐπαμύνουσαν εἰσφέρων, ὡς ἀδελφοῖς, καταδηλώσων δὲ μᾶλλον. Μὴ ἐπίδης Συναγωγὴν ἀθλίως ὀλοθρευομένην· μήτε μὴν ἐπιφορτίσης τοῖς πρὸ σοῦ σφόδρα κατηχθημένοις. Μήτε μὴν τοῖς φεύγουσιν ἔσο πάγη, τῆρῶν τὰς διαβολὰς, καὶ βρόχους ἰστάς, ὡς ἂν μηδὲς ἀνασούζοιτο ταῖς σαῖς ἐναλοῦς ἀφιλοστοργίαις, κἄν εἰ τὸ τῶν δυσμενῶν διαδράση ξίφος. Πανταχῆ δὲ ὁ λόγος τῆς Ἰδουμαίων ἀπανθρωπίας κατηγορεῖ, ἵνα δὴ πάλιν δοῖν τε καὶ ἀνεπιληπτον τὸ θεῖον ὄρωτο κρίμα, κολαζομένων ἐν δίκῃ τῶν ἐκεῖνα πεπλημμεληκότων.

Διότι ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. Ὅν τρόπον ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι. Τὸ ἀνταποδομὰ σου ἀνταποδοθήσεται ἐπὶ κεφαλῇ σου. Διότι ὃν τρόπον ἔπεις ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἄγιόν μου, κίονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον. Πιονται, καὶ κατυθήσονται, καὶ ἔσονται καθὼς οὐχ ὑπάρχοντες. Ἐν δὲ τῷ ὄρει Σιών ἔσται ἡ σωτηρία, καὶ ἔσται ἄγιον.

Z'. Προαναφωνεῖ πάλιν τὴν τοῦ πολέμου καιρὸν, καθ' ὃν ἐν κοιλάδι τῆ τοῦ Ἰωσαφάτ συναγχευμένα τοῖς Ἰδουμαίοις ὁμοῦ τὰ πρόσκαιρα τῶν ἐθνῶν πικρὰς ἐξήτηνται δίκα. Ἡμέραν δὲ αὐτὴν ὀνομάζει Κυρίου. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ παραδιδούς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τοὺς ἀνοσίως ἡδικοῦσας. Ὅτι δὲ ὄσιον κρίματι κολασθήσονται, διατρανοῖ λέγων· « Ὅν τρόπον ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι. » Ταλανεύει γὰρ ἐκάστου φύσιν τὰ ἐκάστου πταίσματα, καὶ ἰσοπαλῆ πάντως ἀντεπάγει τὴν δίκην, οἷς ἂν ἕκαστος ἀλόγῳ πεπλημμεληκῶς. Ἐν δὲ τῷ, « ὃν τρόπον ἔπεις, » ἔθος που τάχα τοῖς κρατήσασιν τῶν ἐχθρῶν, καταλαζονεύεσθαι μὲν τῶν κεκρατημένων, ἑορτάς δὲ καὶ πότους ἐπιτελεῖν, καὶ δὴ καὶ ἐπινικίους καταλαλάζειν φωνὰς καὶ τὰ μέθης ἔργα πληροῦν. Ὡς οὖν ἐπετίθασας, φησὶ, καὶ κατεσκόρτησας τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, πίνων τε καὶ κατορχούμενος, καὶ πανηγύρεως ἀφορμὴν τὰς τῶν ἀδελφῶν ποιούμενος συμφοράς, οὕτω πίνονται καὶ κατορχήσονται σου πάντα τὰ ἔθνη· « καὶ καταθήσονται μὲν κατὰ σοῦ, » τοῦτέστι, τῆς σῆς καταδραμοῦνται χώρας. Καταλογισθήσῃ δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς οὐχ ὑπάρχουσιν. Ὀλοθρευθήσῃ γὰρ οὕτως, ὡς δοκεῖν ἦδη πως μὴδ' ὑπάρχειν ποτέ. Ὅρας δὲ Σιών τὴν Ἐκκλησίαν ἢ θεόπνευστος ὀνομάζει Γραφή· ὑψηλὴ γὰρ ὄντως, καὶ σκοπεύτρια ἀληθῶς, Ἄγια δὲ πρὸς τοῦτοίς, εἴπερ ἔστιν οἰκὸς τε καὶ πόλις τοῦ ὑπεραγίου Θεοῦ.

Καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακώβ τοὺς κληρονομήσαντας αὐτοῦς. Καὶ ἔσται ὁ οἶκος Ἰακώβ πῆρ, καὶ ὁ οἶκος Ἰωσήφ φλόξ· ὁ δὲ οἶκος Ἠσαὺ εἰς καλάμην· καὶ ἐκκυνθήσονται εἰς αὐτοῦς, καὶ καταφάγονται αὐτοῦς. Καὶ οὐκ ἔσται

¹⁶ Eccli. vii, 12.

πυρφόρος τῷ οἴκῳ Ἰσαῦ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. Καὶ κατακληρονομήσουσιν οἱ ἐν Ἀγέβ τὸ ὄρος τὸ Ἰσαῦ, καὶ οἱ ἐν τῇ Σεφηλά τοὺς ἀλλοφύλους. Καὶ κατακληρονομήσουσιν τὸ ὄρος τὸ Ἐφραΐμ, καὶ τὸ πεδῖον Σαμαρείας, καὶ τὴν Βενιαμὴν, καὶ τὴν Γαλααδίτιν.

Η'. Ὡς ἦθ' ἔτι ἀπὸ πλῆκτος Ἰδομαῖος κληρὸν ἐξείν τὸν οἶκον Ἰακώβ, τούτεστι, τοὺς ἐκ σπέρματος Ἰακώβ, καὶ δὴ καὶ κατεμερίζετο τὴν γῆν, συγκαταθῆσας αὐτῆν. Ἀλλ' ἔσται, φησί, τὸ χρῆμα αὐτοῖς ἀδοκῆτως ἀντεστραμμένον. Κληρὸς γὰρ ἔσονται τῶν ἐξ Ἰακώβ· δαπανηθήσονται δὲ οὕτως, ὡς ἂν ἐκ φλογὸς καλάμη. Ἔσται γὰρ πῦρ ὁ οἶκος Ἰακώβ, φλογὸς δὲ δυνάμει παραχωρήσειεν ἂν οὐδεμιᾶς ὁ οἶκος Ἰωσήφ. Καταβρωθήσονται δὴ οὖν εἰσάπαν, ὡς ἓνα πυρφόρον μὴ ἂν εὐρεῖν δύνασθαι τινὰς ἐξ ὀλοκλήρου φυλῆς, ἢ ἔθνους. Ἔοικε δὲ ὁ λόγος ἀκολουθῶς τῇ τροπῇ (πυρφόρον) εἰπέιν, πῦρ γὰρ ὠνόμασε τὸν οἶκον Ἰακώβ, φλόγα δὲ τὸν Ἰωσήφ. Καὶ οἶκος μὲν Ἰακώβ νοοῖτ' ἂν εἰκότως, οἱ ἐξ Ἰούδα, καὶ Βενιαμὴν, οἱκοί γε μὴν Ἰωσήφ οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τούτεστιν, αἱ δέκα φυλαὶ, ὧν οἱ βασιλεῖς ἐκ τῶν Ἐφραΐμ γεγόνασι κατὰ καιροὺς, Μανασσῆς δὲ καὶ Ἐφραΐμ ἤστην ἐξ Ἰωσήφ. Ἐν δὲ τῷ κατακληρονομήσουσιν οἱ ἐν Ἀγέβ, [τοῦτο σημαίνεται]. Ὅτε τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφέντες κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἦσαν οἱ Βαβυλώνιοι, κατεξαναστάντος αὐτοῖς εἰς μάχην τοῦ Ναβουχοδονόσορ, συμβέβηκεν ἀναγκαίως ἄπασαν μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων καταβρωθῆναι χώραν, ἐνεβθῆναι δὲ λοιπὴν εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας, ὡς εἰς ἐρήμωσιν καταστῆναι παντελῆ, καὶ τὸν ἐνοικούντων ὀρεῖσθαι γυμνήν. Ἐπειδὴ δὲ Θεοῦ κατοικτερόντος, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἀνιέντος βρόχων, ἀνεκομίσθησαν πάλιν εἰς τὴν ἑαυτῶν, τοσοῦτον αὐτοὺς κατευρυνθῆσθαι λέγει, καὶ εἰς πολὺν ἀνδρὸν πληθύν ἐπιδοῦναι, ὡς καὶ τὰς τῶν ὁμῶρων ἔθνῶν κατανεμηθῆναι χώρας, στενοχωρουμένης κατὰ τὸ εἶδος τῆς Ἰδομαίως. Εὐλογίας δὲ τοῦτο τῆς παρὰ Θεοῦ σημεῖον ἂν γένοιτο μάλα σαφές. « Οἱ γὰρ ἐν τῇ Ἀγέβ, » φησί, τούτεστιν, οἱ πρὸς νότον, νότος γὰρ ἢ Ἀγέβ ἐρμηνεύεται, « κληρὸν ποιήσονται τὸ ὄρος τὸ Ἰσαῦ, » τούτεστι, τὴν Ἰδομαίαν. Νοτίαν γὰρ οὖσαν αὐτὴν, κατανεμήσονται πάντως ὡς γείτονα, καὶ ὁμορον οἱ τὰ νότια τῆς Ἰουδαίας κατωκῆκότες. « Οἱ δὲ ἐν τῇ Σεφηλά, » τούτεστιν, οἱ ἐν τῇ πεδινῇ· μόρα δὲ καὶ αὕτη τῆς Ἰουδαίων χώρας βορειότερα που πάντως, « κληρονομήσουσι τοὺς ἀλλοφύλους. » Λέγει δὲ τοὺς Φιλιστειῖμ, ἦτοι Παλαιστινοῦς. Καθέξουσι δὲ οὐδὲν ἤττον τὸ ὄρος τοῦ Ἐφραΐμ, τὴν Σαμαρείαν, τὴν Βενιαμὴν, τὴν Γαλααδίτιν. Κληρὸν δὲ οὗτοι ταῖς τοῦ Ἰσραὴλ φυλαῖς ἐνεμηθέντες κατὰ καιροὺς, στρατηγούντος Ἰησοῦ τοῦ μετὰ Μωσῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἠρμωσιν διὰ χειρὸς Ἀσσυρίων καὶ πρὶν ἀφικέσθαι τὸν Ναβουχοδόνσορ, ὑπὸ τῶν Φοῦα καὶ Σαλμανασάρ βασιλέων, ταύτητοι καὶ αὐτὰς κατοικηθῆσθαι λέγει καὶ τὴν πάλαι συμβῆσαν διαφυγεῖν ἐρημίαν.

Καὶ τῆς μετοικεσίας ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, γῆ τῶν Χαναανῶν ἕως Σαρεπτῶν, καὶ μετοικεσία Ἱερουσαλὴμ ἕως Ἐφραθά. Καὶ κλη-

locutus est. Et possidebunt qui in austro montem Esau, et qui in campestri alienigenos. Et possidebunt montem Ephraim, et campum Samariæ, et Benjamin, et Galaad.

VIII. Ratus est insipiens Idumæus possessurum se domum Jacob, hoc est progeniem Jacob : quin etiam partiebatur terram cum eam una cum Chaldæis vastasset. Verum res illis improviso in contrarium convertetur, inquit. Possidebunt siquidem a domo Jacob, et ita consumentur, ut a flamma calanius, seu stipula. Erit namque ignis domus Jacob, domus autem Joseph nullius flammæ viribus cedit. Penitus itaque devorabuntur, ut in tota tribu, sive gente, ignifer unus inveniri nequeat. Videtur autem apposite ad hunc tropum (ignifer) appellari ; domum enim Jacob ignem, domum Joseph flammam nominavit. Ac domus quidem Jacob non absurde, qui sunt ex Juda et Benjamin intelligi possint ; domus vero Joseph Samaritæ, hoc est, decem tribus quarum reges aliquando Ephraimitæ fuerunt ; Manasses autem et Ephraim ex Joseph nati sunt. In illo, « et possidebunt qui in austro, » hoc significatur : Quando Babylonii, patria sua relicta, Hierosolyma invadebant, insurgente in prælium adversus eos Nabuchodonosor, universam provinciam Judæorum vastari oportuit, eoque miseriarum devolvi, ut ad perfectam solitudinem redigeretur et ab incolis deserta appareret. Ubi autem Deus miseratus captivitatis laqueos dissolverit, et in patriam redierint, adeo ipsos dilatatum iri dicit, et in tantam multitudinem evasuros, ut vicinarum quoque gentium regiones possideant, nimis angusta, ut par est, Idumæa. Cujus benedictionis a Deo signum minime dubium fuerit. « Qui enim in Agob, » inquit (hoc est, qui ad austrum : Agob quippe hoc sonat), « possidebunt montem Esau, » hoc est, Idumæam. Cum namque australis 362 sit, omnino ut vicinam et confinem possidebunt qui australem Judææ partem habitabunt. « Qui autem in Sephela, » hoc est, in campestri, quæ et ipsa Judææ pars est, magis ad aquilonem pertinens, « alienigenas possidebunt. » Quo verbo Philistin, sive Palæstinus, indicat. Nihilominus montem Ephraim, Samariam et Benjamin, et Galaaditin obtinebunt, quæ olim tribubus Israeliticis in sortem distributæ fuerunt, cum Josue, successor Moysis illarum dux esset. Postquam autem per Assyrios etiam ante adventum Nabuchodonosoris devastati fuerunt, a Phua et Salmanasar regibus videlicet, idcirco ipsas quoque inhabitatum iri et veterem solitudinem effugituras prænuuntiat.

VERS. 20, 21. Et transmigrætionis principatus iste filiis Israel, terra Chananæorum usque ad Surrepta, et transmigratio Jerusalem usque ad Ephraim.

Et possidebit civitates ad austrum. Et ascendent salvi ex monte Sion, ut puniant montem Esau, et erit Domino regnum.

IX. Transmigrationem hoc loco Israelitas nominat, id est, ex tota Judæa in Babylonem traductos. Principatum autem eorum fore ait, sortem ac possessionem sub manu et potestate ipsorum futuram; velut si quis principatum alicujus et imperium sub ipso principe et imperantis esse dicat. Erit igitur, inquit, quondam translatis principatus et sors terra Chananæorum. Intelligit autem Arabiam, et usque Sarepta, quæ est Sidoniæ, ut per hoc Phœniciam intelligas. Extendetur autem, inquit, usque Ephraïtham, sive, ut alii interpretes ediderunt, usque ad Bosphorum, hoc est, ad orientales partes, austrum maxime respicientes. Subjugabunt autem, inquit, sibi et civitates Ageb, hoc est, austri. Quibus verbis India videtur significari. Sunt enim Indi et eorum regiones imprimis australes. Perindeque est ac si dicat forte, omnia quæ ad austrum, quæque ad boream, quæque ad orientem, quæque ad occidentem spectant, eorum plena erunt, et quamvis simpliciter urbem regionemque possidebunt. Illo, et ascendent viri, in summam colligit quodammodo prophetiæ scopum. Incolæ enim Sion, inquit, servati a Deo, et qui perruperunt vincula servitutis, olim ascendent, et facient vindictam in nomen Esau. Bellarunt enim, ut dixi, 363 contra Idumæos post tempora captivitatis, et regnavit super eos universitatis Deus, tametsi eos pridem rejecerat, et a Judæa propter apostasiam recesserat. Servierant enim vitulis et buculis aureis. Miseratus deinde et reconciliatus iterum regnavit super eos.

Αρορομήσουσι τὰς πόλεις τοῦ Ἀγέθ. Καὶ ἀναθήσονται ἀνασωζόμενοι ἐξ ἑβρουσ Σιών τοῦ ἐδικήσασαι τὸ ἕρος τὸ Ἡσαῦ, καὶ ἔσται τῷ Κυρίῳ ἡ βασιλεία.

Θ. Μετοικεσίαν ἐνθάδε φησι τοὺς ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἦγον τῆς Ἰουδαίας ἀπάσης εἰς Βαβυλῶνα μετωπισμένους. Ἀρχὴν δὲ αὐτῶν ἔσεσθαι φησι τὸν ὑπὸ χειρὰ τε καὶ ἐξουσίαν ἐσόμενον κληρὸν οἶον ὡς εἰ τις ἐπ' ἀρχοντος λέγει τὴν τοῦ δεινὸς τυχὸν ἀρχὴν. Ἔσται τοίνυν, φησι, τοῖς πάλαι μετωπισμένοις ἀρχὴ τε καὶ κληρὸς ἢ γῆ τῶν Χαναταίων. Φησι δὲ τὴν Ἀραβίαν, καὶ ἕως Σαρεπτῶν, ἢ ἥτις ἐστὶ τῆς Σιδωνίας, ἵνα διὰ τούτου Φοινίκων ἐννοῆς. Παρεκταθήσεται δὲ, φησι, καὶ ἕως Ἐφραθαί, ἢ ἦγον ὡς ἐκδέδοται παρὰ τῶν ἐτέρων ἐρμηνευτῶν, καὶ μέχρι Βοσπόρου, ὃ ἐστὶ, τὰ νοτιώτατα τῆ ἑμ μέρη. Ποιήσονται δὲ, φησὶν, ὑφ' αὐτοῖς καὶ τὰς πόλεις τοῦ Ἀγέθ, τουτέστι, τοῦ νότου. Ἔοικε δὲ διὰ τούτων ἡμῖν ὁ λόγος τὰ Ἰνδικὰ κατασημαίνεσθαι. Νοτιώτατοι γὰρ οἱ Ἰνδοί, καὶ αἱ τούτων χῶραι. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι τυχὸν, πάντα αὐτῶν ἔσται πλήρη, τὰ πρὸς νότον, τὰ πρὸς βορρᾶν, τὰ πρὸς ἕω, τὰ πρὸς δύσιν, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς καθέξουσι πόλιν τε καὶ χώραν. Ἐν δὲ τῷ, καὶ ἀναθήσονται ἄνδρες, ἢ ἀνακεφαλαιούται τρόπον τινὰ τῆς προφητείας τὸν σκοπὸν. Οἱ γὰρ τῆς Σιών οἰκῆτορες, φησὶν, ἀνασσεωσμένοι παρὰ Θεοῦ, καὶ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας διαβρῆξαντες δεσμὰ, κατὰ καιροὺς ἀναθήσονται, καὶ ποιήσουσιν ἐκδικήσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἡσαῦ. Πεπολεμήκασι γὰρ, ὡς ἔφη, πρὸς Ἰδομαίους μετὰ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιροὺς, καὶ βεβασλευκὴν ἐπ' αὐτοὺς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καίτοι πάλαι τὸ χρῆμα παρωθούμενος, καὶ τῆς Ἰουδαίας ἀποφοιτῶν διὰ τὴν ἀπόστασιν. Λελατρεύκασι γὰρ μύσχοις, καὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς. Ἐπειδὴ δὲ κατηλέγησεν, εἰσεδέξατο πάλιν, καὶ βεβασλευκεν ἐπ' αὐτούς.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΩΝΑΝ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

COMMENTARIUS IN JONAM PROPHETAM.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α'. Ὁ θεσπέσιος Ἰωνᾶς πατὴρ μὲν ἐξέφυ τοῦ Ἀμαθί, ὠρμητό γε μὴν ἐκ Γέθ Χιθέρ· πολίχνιον δὲ ποῦτο τῆς Ἰουδαίων γῆς ἤτοι κώμη, κατὰ γε τὸν εἰκότα λόγον. Ἔοικε δὲ τοὺς τῆς προφητείας πεποιθησθαι λόγους κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ Ὡσή τέ φημι καὶ Ἀμώς, καὶ Μιχαίας, καὶ οἱ λοιποί. Πλεῖστα δὲ ὅσα τοῖς Ἰουδαίων δήμοις κατίδοι τις ἂν αὐτὸν κεχρησμευηκότα, καὶ τοὺς ζῶνθεν καὶ παρὰ Θεοῦ διαπορθμεύσαντα λόγους, καὶ τὰ ἐσόμενα σαφῶς προαπηγγελκότα. Ἐγγραφος μὲν εἶν τῆς παρ' αὐτοῦ προφητείας λόγος ἕτερος οὐδεὶς παρὰ τούτῳ ἐστιν. Ὅτι δὲ διατετέλεκε ταῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις τὰ κατὰ καιροὺς ἐσόμενα προαναφωκῶν, μεμαρτύρηκεν ἡ θεόπνευστος Γραφή. Ἐν γὰρ τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν ποιεῖται μὲν τοὺς λόγους τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν περὶ τοῦ Ἰεροβοάμ, οὐχὶ δὴ τοῦ πρώτου, καὶ ἐν ἀρχῇ, ὅς ἦν τοῦ Ναβὰτ, ἃς καὶ ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραὴλ, ἃ καθὰ γέγραπται, δαμάλεσι δηλονότι ταῖς χρυσαῖς προσκυνεῖν ἀναπέλας· ἀλλ' ἐτέρου πάλιν Ἰεροβοάμ μετὰ πολλοὺς γεγονότος, ὅς ἦν τοῦ Ἰωᾶς. Τίνα δὲ προαγγέγειεν ὁ Ἰωνᾶς, ἀκουσον· ἢ Οὗτος ἀπέστησε τὸ ὄριον Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰσόδου Αἰμάθ, ἕως τῆς θαλάσσης τῆς Ἀραβῆ, κατὰ τὸ ῥῆμα Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ, ὃ ἐλάλησεν ἐν χειρὶ Ἰωνᾶ, ὅτι ἀπέιδε Κύριος ἐπὶ τὴν ταπεινώσιν Ἰσραὴλ, καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ἐκ χειρὸς Ἰεροβοάμ, ἢ τούτεστι, διὰ χειρὸς Ἰεροβοάμ γὰρ ὁ τοῦ Ἰωνᾶς πεπολέμηκε πρὸς τοὺς ὀλλοφύλους, καὶ πόλεις διηρπασμένας τῆς Ἰουδαίων γῆς ὑφ' αὐτὸν πεποιῆται πάλιν, καὶ βεβοήθηκεν οὐ

Α

364 PROCEMIUM.

I. Divinus Jonas patre quidem natus est Amathi, oriundus autem ex Geth in Chopber, quod fuit oppidulum Judææ, seu vicus, ut fertur, et est credible. Videtur autem munere vaticinandi functus eo tempore, quo et antecessores ejus, Oseas, inquam, Amos, Michæas, et cæteri. Et scire licet plurima sane oracula edidisse Judæorum tribubus, cœlestesque ac Dei voces sæpius apportasse, et futura sane prænuntiassse, quanquam scriptus ejus prophetiæ sermo præter hunc nullus exstat. Perrexisse autem populis Judæis aliquando eventura prædicere, divina Scriptura testatur. Nam in quarto Regum: sacræ Litteræ verba faciunt de Jeroboam rege, non de primo illo, qui fuit a principio, filio Nabat, ἢ qui peccare fecit Israel ¹⁷, ἢ ut ³⁶⁵ scriptum est, cum nimirum eidem persuasit ut vitulos aureos adoraret; sed de altero ei cognomine, qui post multos demum regnavit. Quæ autem eventura cecinerit Jonas, audi : ἢ Hic restituit terminum Israel, ab introitu Æmath usque ad mare solitudinis, juxta verbum Domini Dei Israel, quod locutus est in manu servi sui Jonæ filii Amathi, prophetæ; quia vidit Dominus humilitatem Israel, et salvavit eos in manu Jeroboam ¹⁸, ἢ hoc est, per manum Jeroboam; siquidem filius Joas bellum cum alienigenis gessit, et urbes Judææ ereptas recuperavit, nec mediocriter Israelitis commodavit, Deo protegente, quanquam ad sortem calamitatis omnium acerbissime devoluti essent. Quamobrem.

¹⁷ IV Reg. xiii, 41. ¹⁸ IV Reg. xiv, 25.

quodam tempore et alios Jonæ propheticos fuisse sermones constat. Quæ autem illi contigerunt commode, et provida ratione conscripta sunt. Memorabile certe quomodo scilicet prædicaverit Ninivitis¹⁹, et quæ interim passus sit. Adumbrat autem quodammodo et Salvatoris nostri œconomiae mysterium, sicut et ipsemet Christus Judæis loquens affirmat. Quare in iis quæ sancto Jonæ acciderunt, Christi mysterium nobis ut imago exprimitur et figuratur. Cæterum illud lectorem monendum duxi. Quando ad spirituales considerationem sermo informatur, Christi persona quæ repræsentetur proposita et assumpta, prudentem ac peritum necesse est circumspicere, quænam consequenter tanquam ad scopum propositum inutilia, et quæ rursus utilia et necessaria, et majorem in modum auditoribus conducibilia sint. Exemplum sit Moyses ille beatus, qui Deo Israelæ commendabat sub monte Sina, eratque sequester, seu mediator Dei atque hominum. Timentes quippe Israelitæ rogabant dicentes: « Loquere, tu, nobis; non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur²⁰. » Quam rem conciliationem per Christum futuram typo quodam præmonstrasse ipse Deus et Pater docuit his verbis: « Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de fratribus eorum sicut te²¹, » mediatorem videlicet, et advocatum generis humani apud Deum, et universis mortalibus Dei Patris ineffabile consilium annuntiantem. « Ponam enim verba mea in ore ejus, et loquar ad eos omnia quæ mandavero ei²². » Ad typum igitur Christi gerendum divinus Moyses assumptus est; non tamen omnia Moysis Christo etiam attribuemus, ne quid indecorum facere ac illicere deprehendamus. Confitebatur enim Moyses, se tenui voce et lingua tardiozem, et ad hanc legationem ineptum esse, et alium deligi orabat. Atqui Christus tardus lingua non est, nec voce tenui, sicut ille; sed est ipse magna tuba, quo illum nomine Isaias appellavit. « Et erit: in die illa clangent tuba magna²³. » Ubique enim annuntiata sunt verba Salvatoris, et audierunt illa quotquot sub sole degunt. Id quod prænoscent David, ait: « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram ab ortu solis usque ad occasum²⁴. » Mediatorem igitur Moyses ait ut typus Christi, sed in eo quod impedientioris est linguæ, typi rationem non habet. Aaron quoque ad præmonstrandum Emmanuelem delectus est, summi sacerdotii circumdatus ornamentis, et in Sancta sanctorum ingrediens, et stolam illam gloriosam atque admirabilem indutus²⁵. Tamen non omnia illius Christo applicabimus. Non enim culpa vacabat penitus. Reprehensus enim aliquando fuit, quando semel cum Maria de Moysæ detraxit²⁶. Nec alioqui extra crimen erat, cum Israelitis in solitudine vitulum conflasset²⁷. Non igitur singula quæ scriptis et typis insunt, ad spirituales consi-

μετρίως τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ Θεοῦ προασπίζοντος, καὶ διασώζειν ἐθέλοντος, καίτοι πρὸς λῆξιν ἤκοντας τῆς ἀπασιῶν ἐσχάτης ταλαιπωρίας. Οὐκοῦν γεγόνασι μὲν καὶ ἕτεροι προφητείας λόγοι κατὰ καιροῦς τοῦ Ἰωνᾶ, ἀναγέγραπται δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ χρησίμως τε καὶ οἰκονομικῶς. Ἀξιάκνουστον γὰρ τὸ χρῆμα, τὸ διακηρύξει φημι Νινευίταις, καὶ παθεῖν μεταξὺ. Καταγράφει δὲ πως ἐν σκιαῖς, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας τὸ μυστήριον, ὡς αὐτὸς ἔφη Χριστὸς τῶν Ἰουδαίων προσλαλῶν. Οὐκοῦν ἐξεικονίζεται μὲν καὶ διαπλάττεται πως ἡμῖν ὡς ἐν γεστοῖς κατὰ τὸν θεοπέσιον Ἰωνᾶν τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Πλὴν ἐκεῖνο τοῖς ἐντευξομένοις εἰπεῖν οἰήσομαι δεῖν. Ὅτε θεωρίας πνευματικῆς διαμορφοῦται λόγος, προκειμένου προσώπου, καὶ παραληφθέντος εἰς ὑποτύπωσιν Χριστοῦ, δοκιμάζειν ἀναγκαῖον τὸν σοφὸν τε καὶ ἐπιστήμονα, τίνα μὲν ἀκόλουθον ὡς ἀχρηστα ποιεῖσθαι τῷ προκειμένῳ σκοπῷ, τίνα δὲ αὐτῷ χρησίμα τε καὶ ἀναγκαῖα, καὶ ὠφελεῖν ὅτι μάλιστα παφουχότα τοὺς ἀκροῦμένους, ὅσον φέρε εἰπεῖν. Προκεισθῶ Μωσῆς ὁ μακάριος, ὃς παρέστηκε μὲν τὸν Ἰσραὴλ τῷ Θεῷ ὑπὸ τὸ βροσ τὸ Σινᾶ, γέγονε δὲ μεσίτης Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων. Δεδιότες γὰρ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐλιπάρουν λέγοντες: « Λάλει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, μὴ ποτε ἀποθάνωμεν. » Ἄλλ' ὅτι: τὸ χρῆμα τὴν διὰ Χριστοῦ μεσιτείαν προανέτ' οὗ σαφῶς αὐτὸς εἰδὶδαξεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ οὕτω λέγων: « Ὅρθῶς πάντα ἐλάλησαν. Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὡσπερ σὺ, » μεσιτεύοντα δηλονότι, καὶ παριστάντα τῷ Θεῷ τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἀπαργέλλοντα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀπὸρῆκτον βούλησιν. « Θῆσω γὰρ τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσω αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἐντείλωμαι αὐτῷ. » Παρελήφθη δὲ οὖν ὁ θεοπέσιος Μωσῆς εἰς τύπον Χριστοῦ, ἀλλ' οὐ πάντα τὰ Μωσέως καὶ αὐτῷ προσάφομεν, ἵνα μὴ τι τῶν ἀτόπων δρώντες τε ὁμοῦ, καὶ λέγοντες ἀισχοῦμεθα. Ὁμολογεῖ μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς, ὅτι τε ἰσχνόφωνος εἶη, καὶ βραδύγλωσσος, καὶ ἀνικάνως ἔχων πρὸς ἀποστολήν, καὶ ἐδέετο ἄλλον προχειρισθῆναι. Ἄλλ' οὐ βραδύγλωσσος ὁ Χριστὸς, οὔτε μὴν ἰσχνόφωνος κατ' ἐκείνον, ἀλλ' ἔστιν αὐτὸς ἡ μεγάλη σάλπιγξ. Οὕτω γὰρ αὐτὸν Ἠσαίας ὠνόμαζε, λέγων: « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σαλπιοῦσι τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ. » Περιηγέλλεται γὰρ τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, καὶ ἀκουστός γέγονε τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ἔφη Δαβὶδ: « Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν. » Οὐκοῦν μεσιτεύει μὲν ὁ Μωσῆς εἰς τύπον Χριστοῦ, βραδυστομεῖ δὲ οὐκ ἔτι τὸν τύπον δεικνύων ἐν ἑαυτῷ. Παρελήφθη πάλιν ὁ Ἀαρὼν εἰς ὑποτύπωσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ, τοῖς τῆς ἀρχιερωσύνης καταστεμμένος ἀυχήμασι, καὶ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰστρέχων, καὶ στολὴν ἐκείνην ἀμφιεσάμενος τῆν εὐκλεᾶ τε καὶ ἀξιάγαστον. Ἄλλ' οὐ πάντα πάλιν τὰ αὐτοῦ Χριστῷ παραθήσομεν. Οὐ γὰρ ἦν ἀμώμητος

¹⁹ Matth. xii, 41. ²⁰ Exod. xx, 19. ²¹ Deut. xviii, 17, 18. ²² ibid. ²³ Isa. xxvii, 13. ²⁴ Psal. lxi, 1. ²⁵ Exod. xxviii, passim. ²⁶ Num. xii, 1. ²⁷ Exod. xxxii, 1.

παντελῶς. Ἐπειμᾶτο γάρ ποτε, καταλαλήσας Μω-
 σέως ὁμοῦ τῇ Μαρία. Ἦν δὲ καὶ ἑτέρως οὐκ ἀνεύ-
 θυνως, μεμοσχοποιηκός κατὰ τὴν Ἐρημον τοῦ Ἰσ-
 ραήλ. Οὐ πάντα δὴ οὖν τὰ ὡς ἐν γράμμασι τε καὶ
 τύποις ταῖς πνευματικαῖς θεωρίαις χρῆσιμα, ἀλλ' εἰ
 πρόσωπον φέροίτι τινος ἀνατυπούντος ἡμῖν ἐφ' ἑαυ-
 τὸν τὸν Χριστὸν, περιπτεύσομεν εἰκότως τὰ ἀνθρώ-
 πινα, μόνους δὲ τοῖς ἀναγκαίοις ἐφιζήσομεν, πανταχῇ
 περικτρέποντες τὸ ὠφελεῖν πεφυκός εἰς τὸν τοῦ προ-
 κειμένου σκοπόν. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωνᾶ
 συνήσομεν. Διαμορφοὶ γὰρ ὡσπερ ἡμῖν τὸ Χριστοῦ
 μυστήριον. Πλὴν οὐ πάντα τὰ συμβεβηκότα αὐτῶν
 νοοῖτ' ἂν εἰς τοῦτο χρῆσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα. Οἷον
 ἀπεστέλλη κηρύξαι τοῖς Νινευίταις, ἀλλ' ἐζήτησε
 φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ κατοικήσας
 ὄραται πρὸς ἀποστολήν. Ἀπέσταλται καὶ παρὰ τοῦ
 Θεοῦ καὶ ὁ Πατὴρς Υἱὸς διακηρύξων τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλ'
 οὐκ ἀπόρθυμος ἦν εἰς διακονίαν, οὐτε μὴν ἐζήτησε
 φύγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Παρεκάλει τοὺς
 ἐμπλέοντας ὁ προφήτης λέγων· « Ἀρατέ με, καὶ
 ἐμβάλλετε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα
 ἀφ' ὑμῶν. » Κατεπόθη καὶ ὑπὸ τοῦ κήτους, εἶτα
 ἐξεδόθη τριήμερος. Καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς Νι-
 νευί, καὶ πεπλήρωκε τὴν διακονίαν. Αελύπηται δὲ οὐ
 μετρίως κατοικτείραντος Θεοῦ τοὺς ὑπὸ τῆς Νινευί.
 Ὑπέστη καὶ ὁ Χριστὸς ἐκὼν τὸν θάνατον· ἔμεινεν
 ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας,
 ἀνεβίω τε αὖ, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γα-
 λιλαιαν, καὶ πρὸς τὰ ἔθνη κηρύγματος ἐκέλευε ποιεῖ-
 σθαι τὴν ἀρχήν. Πλὴν οὐ λελύπηται συζημένους ὁρῶν
 εἰς μεταγνώσιν, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰωνᾶς. Οὐκοῦν
 εἰ μὴ πάντα τῆς ἱστορίας τὸν λόγον εἰς τὸν πνευμα-
 τικῆς θεωρίας περιτρεφόμενον σκοπόν, αἰτιάσθω μη-
 θεῖς. Ὅσπερ γὰρ αἱ μέλιται λειμώνάς τε καὶ ἄνθη
 περιπτάμεναι τὸ χρῆσιμον ἀεὶ συναγεῖρουσι πρὸς
 τὴν τῶν κηρίων κατασκευὴν, οὕτω καὶ ὁ σοφὸς ἐξ-
 ηγητῆς τὴν ἀγίαν καὶ θεόπνευστον ἀνερευνώμενος
 μυστηρίων ἀεὶ συλλέγων, καὶ συντιθεὶς εὐφυᾶ τε καὶ

A derationes apta sunt; sed si persona asseratur alicuius imaginem quamdam Christi nobis subjicientis, humana merito præteribimus, solisque necessariis immorabimur, undique conquirentes quæ ad scopum rei propositæ conducere possint. Eodem modo in Jona res se habet. Christi namque mysterium nobis forma quadam ante oculos ponit. Verumtamen non omnia quæ illi contigerunt ad hoc accommodata et necessaria intelligi queant. Verbi gratia, missus est prædicare Ninivitis, fugere tamen a facie Dei conatus est, et cernitur ad legationem tergiversari. Missus est etiam a Deo et Patre Filius prædicaturus gentibus, ad quod ministerium se impigrum et alacrem præbuit, nec fugere quæsit a facie Dei. Hortabatur vectores propheta his verbis: « Tollite me, et mittite in mare, et quiescet mare a vobis ²⁸. » Et a ceto absorptus, deinde reditus est die tertio ²⁹. Postmodum abiit Niniven, et munus impositum explevit. Cepit autem dolorem non modicum, ubi Deus Ninivitarum misertus est. Christus etiam volens mortem sustinuit, mansitque in corde **367** terræ dies tres et noctes totidem ³⁰, et revixit, ac deinde in Galileam se contulit, promulgandique Evangelii inter gentes initium facere jussit ³¹. At vero cum propter pœnitentiam salvatos cerneret, non, quemadmodum Jonas nimirum, tristitiam concepit. Quod cum ita sit, si non secundum omnia historiæ hujus sermonem ad spiritualis considerationis finem torqueamus, nemo nobis vitio ascribat. Sicut enim apes prata et flores circumvolitante: ad mellificium utile semper colligunt, ita sapiens explanator, sanctam et a Deo inspiratam Scripturam perscrutans, quod ad declarationem Christi mysteriorum facit semper colligens et componens, doctrinam commodam satis et inculpabilem conficiet.

Γραφήν, τὸ τελοῦν εἰς διασάφησιν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀνεπίπληκτον ἀποτελέσει λόγον.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

CAP. I.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν, τὸν Ἀμαθί, λέγων· Ἀνάστηθι, καὶ πορεύθητι εἰς Νινευί τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ, ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με.

B. Τὴν Ἰωνᾶ προφήτου διακονίαν, καὶ ἀποστολήν ἐννενοηκώς, καὶ μάλα εἰκότως, ἐπὶ καιροῦ τὸ διὰ τῆς τοῦ μακαρίου Παύλου φωνῆς ὑμνούμενον· « Ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ καὶ ἔθνῶν; εἴπερ εἰς ὁ Θεός. » Πείρα δὲ τοῦτο μεμαθηκώς καὶ Πέτρος, ἡμῖν ἀναπαφώνηκε λέγων· « Ἐπ' ἀλήθειαν καταλαμβάνομεν, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντί ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ποιῶν δικαιοσύνην, δεκτός αὐτῷ ἐστι. » Δεδημιούργηκε μὲν γὰρ αὐτός· « γῆν τε καὶ οὐρανὸν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, » πεποίηκε δὲ τὸν ἀνθρώπων ἐν ἀρχῇ· « κατ' ἰδίαν εἰκό-

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad Jonam filium Amathi, dicens: Surge, et vade in Niniven, civitatem magnam, et prædica in ea, quia aseedit clamor malitiæ ejus ad me.*

II. Dum Jonæ prophetæ ministerium et missionem necum cogito, opportunissime a beato Paulo prædicatum illud in mente venit: « An Judæorum Deus tantum? nonne et gentium? siquidem unus est Deus ²⁸. » Et hoc ipsum Petrus expertus pronuntiavit: « In veritate comperi, quia non est acceptor personarum Deus; sed in omni gente, qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi ²⁹. » Ipse enim « caelum terramque et omnia quæ in eis sunt ³⁰ » fabricatus est, condiditque hominem in principio « secundum imaginem et similitu-

²⁸ Jón. i, 12. ²⁹ M. th. xii, 40. ³⁰ ibid. ³¹ Matth. iv, 23. ³² Rom. iii, 29. ³³ Act. x, 54, 55. ³⁴ Psal. xlv, 6.

dinem suam ³⁵, » ut studiis virtutis deditus, vitam sanctitate et beatitudinis illustrem ageret, eorumdemque charismatum abunde particeps redderetur. Inde nequitia et fraudibus diaboli ad peccatum deductus est; quocirca et in maledictum et corruptionem incidit. Ante constitutionem porro mundi Christus ad universi reparationem decretus et destinatus est. Placuit Deo et Patri « omnia instaurare in ipso, quæque in cælo, quæque in terra sunt ³⁶. » Sed hujusmodi præclara opera Unigenito nostra natura cooperto, et cum carne mundo illucenti servabantur. Pro seductis autem etiam **368** ante tempora adventus ejus necessariam gessisse sollicitudinem, et ex ignorantia lapsos gratuito respexisse, rebus quoque ipsis testificari voluit. Hinc beato prophetæ mandavit uti Niniven proficeretur. Erat ea urbs Persica, ad orientem sita et incluta: porro, ut ait Jeremias, « terra sculpilium est ³⁷. » Plurimæ enim civitates Judææ confines erant, idolorumque cultui deditæ. Tyrus nempe, et Sidon, et tota Galilæa alienigenarum opera manuum suarum adorabant, et apud eas genera dæmonum, aræ et delubra innumerabilia cernebantur. Cur igitur, quæso, vicinis præteritis prophetam Niniven mitti, remotissimam, et in qua potissimum, sicut jam dixi, multitudo erat inculta, ad solem, astra, ignem adorandum irrevocabili impetu propendentium? Ultra rationem enim omnem imposturis ac præstigiis Deo invisibilis religionis metum tribuebat. Dictum est namque ad eam voce Nahum: « Meretrix speciosa et gratiosa, dux veneficiorum ³⁸. » **C** Autumo ego, omnia scientem Deum voluisse utiliter etiam antiquioribus ostendere, vehementer quoque alienatos, et errorum laqueis implicitos ad cognitionem veritatis aliquando, quasi sagena conclusum iri, quamvis admodum terribiles et præfractos et magnopere indomitos. Sermo quippe Dei ad alendam mentem, ad persuadendum ut ea discat per quæ sapiens evadat, satis est efficax. Audi dicentem ad Jeremiam, nunc quidem: « Ecce dedi verba mea in os tuum ignem, et populum istum ligna, et devorabit eos ³⁹; » nunc iterum: « Verba mea quasi ignis comburens, dicit Dominus, et sunt securis incidens petram ⁴⁰. » Missus est itaque ad Ninivitas non temere Jonas, sed ut tanto ante divina mansuetudo ac lenitas ostenderetur, olim conferenda in eos etiam qui ex ignorantia deliquissent; simul item quod agelatur, Israeli in condemnationem cedebat. Redarguebatur enim ut intractabilis, ut sine affectu, ut floccipendens leges Dei. Ninivitas enim citra procrastinationem ad pœnitentiam serio capessendam unius prævia proclamatione mutati sunt, licet quam plurimis erroribus ac delictis ægrotarent. Hivero, Moyse et prophetis contemptis, ipsum quoque Christum despexerunt, tametsi cum doctrina sua opera admiranda conjungeret, quibus eos, et quidem per facile, induci æquum erat. Quoniam, Deus cum

να, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἵνα τῶν εἰς ἀρετὴν σπουδασμάτων ἐχόμενος διαβίῃ λαμπρῶς ἐν ἀγιότητι καὶ μακαρισμῷ, καὶ τῶν αὐτῶν χαρισμάτων πλουσίαν ἔχη τὴν μέθεξιν. Ἐἴτα παρεκομίσθη πρὸς ἀμαρτίαν, τοῖς τοῦ διαβόλου κακουργήμασι πεφανακισμένος· ταύτητοι καὶ γέγονεν ἐπάρτος, καὶ ὑπὸ φθορᾶν. Προώριστο μὲν γὰρ, καὶ προέγνωστο πρὸ καταβολῆς κόσμου Χριστὸς εἰς τὴν τῶν ὄλων ἐπανόρθωσιν. Εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ « ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἄλλ' ἐφυλάττετο μὲν τὰ τοιαῦτα τῶν κατορθωμάτων γεγρονότων καθ' ἡμᾶς τῷ Μονογενεῖ, καὶ ἐπλάμψαντι τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκός. Ὅτι δὲ τὴν ὑπὲρ γε τῶν πεπλανημένων φροντίδα, καὶ πρὸ τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν ἀναγκαίως ἐποιεῖτο Θεός, καὶ τοῖς ἐξ ἀμαθίας ὠλισθηκόσιν ἐχαρίζετο τὴν ἐπίσκεψιν, καὶ διὰ πραγμάτων ἠθέλησε πληροφορεῖν. Ταύτητοι προστέταχεν τῷ μακαρίῳ προφήτῃ βαδίζειν εἰς Νινευί. Περσικὴ δὲ πόλις ἦν, καὶ πρὸς ἀκτίνα κειμένη, καὶ διαδότος, καὶ, ὡς φησὶν ὁ προφήτης Ἱερემίας, « γῆ τῶν γλυπτῶν ἐστὶ. » Πλείσται μὲν γὰρ ὄσαι τῆς Ἰουδαίας ἦσαν ὁμοιοὶ πόλεις, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις προσκείμεναι. Τύρος τῷ γὰρ, καὶ Σιδῶν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων προσεκύνουν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, καὶ ἀναριθμήτων παρ' αὐτοῖς δαιμόνων εἶδη τε ἦσαν, καὶ βωμοὶ, καὶ τεμένη. Τί οὖν, εἰπέ μοι, τὰς ἐκ τῶν γειτόνων παραδραμῶν ἀποστέλλει τὸν προφήτην εἰς Νινευί, τὴν ἀπωτάτην κειμένην, ἐν ἧ μάλιστα, καθάπερ ἤδη προεῖπον, πληθὺς ἦν ἀγρία, διανευσκότων ἀσχετῶς ἐπὶ τὸ χρῆναι προσκυνῆσαι ἡλίῳ, καὶ ἀστροῖς, καὶ πυρὶ; Ἄνεπτόητο γὰρ καὶ πέρα λόγου παντὸς εἰς θεομισῆ γοητεῖαν. Εἰρήται γὰρ πρὸς αὐτὴν διὰ τῆς Ναοῦμ φωνῆς: « Πόρνη καλὴ, καὶ ἐπίχαρις, ἡγουμένη φαρμάκων. » Οἶμαι δὲ εἶναι ἔγωγος τὸν πάντα εἰδῶτα Θεὸν βεβουλησθαι χρῆσιμος καὶ αὐτοῖς καταδείξει τῆς ἀρχαιότητος, ὅτι καὶ οἱ λίαν ἐξέστησαν, καὶ τοῖς τῆς πλανήσεως βρόχοις ἐνεκλιγμένοι, σαγηνευθήσονται μὲν κατὰ καιροὺς εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, κὰν εἴεν σφόδρα δεινοὶ τε καὶ ἀτεράμενοι, καὶ πολὺ λίαν κεχωρηκότες εἰς τὸ ἐξήμιον. Ἐχει γὰρ οὐκ ἀνικάνως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, εἰς τὸ δύνασθαι διαθρέψαι νοῦν, καὶ ἀναπεῖσαι μαθεῖν τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο σοφός. Ἄκουε δὲ λέγοντος πρὸς Ἱερεμίαν, ποτὲ μὲν· « Ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον ξύλα, καὶ καταφάγεται αὐτούς· » ποτὲ δὲ αὐ· « Οὐχὶ οἱ λόγοι μου ὡσπερ πῦρ φέρον, λέγει Κύριος, ὅτι ὡς πλέκουσ κόπτων πέτραν; » Ἐπέμπετο δὴ οὖν πρὸς Νινευίτας οὐ μάτην ὁ Ἰωνᾶς, ἀλλ' ἵνα τις γένοιτο προαποδείξῃς τῆς ἐνοῦσης ἡμερότητος τῷ Θεῷ, καὶ δοθητομένης κατὰ καιροὺς καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ ἀμαθίας πεπλανημένοις· ὁμοῦ δὲ καὶ εἰς κατάκρισιν τῷ Ἰσραὴλ τὸ δρώμενον ἦν. Ἠλέγητο γὰρ ὡς θυσάγωγος, ὡς ἀπαθής, ὡς ὀλίγα πεφροντικῶς τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων. Νινευίται μὲν γὰρ ἐνὸς προδιακηρύξαντος ἀμελλήτῃ μετεπλάττοντο πρὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι μετανοεῖν, καίτοι πλείστην ὄσσην κατηρ-

³⁵ Gen. 1, 26. ³⁶ Ephes. 1, 10. ³⁷ Jer. 1, 38. ³⁸ Nahum 1, 4. ³⁹ Jer. 5, 14. ⁴⁰ Jer. 23, 29.

ρωστηκότες τὴν πλάνησιν. Οἱ δὲ, Μωσῆως καὶ Προφητῶν ἀλογησαντες, καὶ αὐτοῦ καταπεφρονήκασιν Χριστοῦ, καίτοι ταῖς διδασκαλίαις προσεπάγοντος τὰς τερατουργίας, δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἀναπειθεσθαι, καὶ μάλα βράβως. Ὅτι Θεὸς ὧν φύσει, γέγονεν ἄνθρωπος, ἅπασαν μὲν ἀνασώων τὴν ὕπ' οὐρανόν, πρὸ δὲ γε τῶν ἄλλων ἀπάντων αὐτοῦ. Ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ εἰς ἐλέγχου δύναμιν εἴη ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, σαφηνίζει λέγων αὐτὸς ὁ Χριστός· « Ἄνδρες Νινευίται μετανοήσαντες εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ, κατακρινούσι τὴν γενεάν ταύτην. Ἴδου γὰρ πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε. » Πῶς δὲ τὸ πλεῖον ἐν Χριστῷ παρὶ τοῦ Ἰωνᾶ; Ὁ μὲν γὰρ ἠπειλήσε μόνον Νινευίταις τὴν καταστροφὴν, ὁ δὲ γε Χριστὸς δι' ἀρρήτην τερατουργίαν καταπλήττων ἐθαυμάζετο. Ὅλκός δὲ πως αἰεὶ πρὸς πίστιν ἐστὶ συντρέχον τῷ λόγῳ τὸ θαῦμα. Οἰκονομικώτατα τοίνυν ἀποστέλλεται κηρύξων ὁ Ἰωνᾶς τοῖς κατακηκόσι τὴν Νινευί, ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν, πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Ἠγνόηκε μὲν γὰρ παντελῶς οὐδὲν, εἰ δὲ δὴ κινεῖτο πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πεπλημμελημένων, γόττε δὲ ἀναβῆναι φησι πρὸς αὐτὸν τὴν ἐκ τῶν ἔργων καταβολήν. Κριτὴς γάρ ἐστι τῶν ὄλων. ὡς Θεός. Καταβοῆσαι δὲ λέγεται καὶ τῆς τοῦ Καὶν μαιφονίας τὸ Ἄβελ αἷμα, καὶ πόλεων δὲ τῶν ἐν Σοδόμοις τῆς αἰσχροουργίας ἡ ἀγριότης.

Καὶ ἀνέστη Ἰωνᾶς τοῦ θυγεῖν εἰς Θαρσίς ἐκ προσώπου Κυρίου, καὶ κατέβη εἰς Ἰόππην, καὶ εὗρε πλοῖον βαδίζον εἰς Θαρσίς, καὶ ἔδωκε τὸ ναῦλον αὐτοῦ, καὶ ἐνέβη εἰς αὐτὸ, τοῦ πλεῦσαι μετ' αὐτῶν εἰς Θαρσίς ἐκ προσώπου Κυρίου.

Γ'. Ἰόππη μὲν οὖν Παλαιστίνης ἐστὶ πόλις, ἐπ' αὐτῇ θαλάσση κειμένη, ἐπίκειον δὲ τῶν ἐπιτηδείων ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ ναυτιλίαν ἰούσι καὶ εἰς πόλεις μάλιστα τὰς πρὸς ἡῶν. Κάτεισι δὴ οὖν ὁ προφήτης. Εἶτα πλοῖον ἀπαῖρον εἰς Θαρσίς καταλαβὼν, προὔτθειτο γὰρ τῇ Νινευί ὁ αὐτὸς δρόμος, ἐδίδου τὸ ναῦλον, καὶ συναπέπλει τοῖς ἄλλοις. Θαρσεὶς δὲ φησι τοῖς νῦν καλουμένους Ταρσοῦς ἦτοι Ταρσόν. Τινὲς μὲν οὖν οἰονταὶ πόλιν διὰ τοῦτου κατασημαίνεσθαι τὴν παρ' Αἰθίοφι, καὶ Ἰνδοῖς, καὶ ἐστὶ μὲν ὁμολογουμένως παρ' ἐκεῖνοις Θαρσεὶς. Ἡ γοῦν σύμπασα τῶν Ἰνδῶν διὰ τοῦ Θαρσεὶς σημαίνεται χώρα· πλὴν εἰς γε τὸ παρὸν οὐκ ἐκείνην οἶμαι βούλεσθαι δηλοῦν τὸν λόγον. Ὅτι τοῖς ἀποπλεῖν ἐθέλουσιν ἐπὶ τὰ τῶν Ἰνδῶν ἔθνη, γένοιτ' ἂν εἰκότως οὐ διὰ γε τῆς Ἰόππης ὁ πλοῦς, ἀλλὰ διὰ θαλάσσης μᾶλλον τῆς Ἐρυθρᾶς, εἰ μὴ ἄρα τις οἰοίτο βεβουλήσθαι τὸν προφήτην διὰ Περσῶν τε καὶ Ἀσσυρίων εἰς Αἰθιοπίας τοὺς ἐσωτάτω ποιεῖσθαι τὸν ἀπόδρομον. Ἄλλ' ἡλίθιον τὸ χρῆμα παντελῶς. Θαρσεὶς δὴ οὖν ἔοικεν ἀποκαλεῖν τοὺς νῦν Ταρσοῦς. Κιλικίαν δὲ αὐτὴ πόλις, τὸ Κῦδνου πίνουσα νᾶμα, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πρόποδας τοῦ Ταρσοῦ κειμένη. Ὅρος δὲ τοῦτο Κιλικίαν παμμέγεθες. Ἀπαίρει μὲν οὖν ὁ προφήτης, καὶ πρόφασις αὐτῷ τῆς ἀποδημίας τὸ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα λοιπὸν οὐκ ἀζήτητος ἡμῖν ὁ λόγος, μᾶλλον δὲ τῆς φυγῆς ὁ τρόπος. Οἶμαι δὴ οὖν οἷτι· τὸ παραιτήσασθαι:

esset, factus est homo ⁴¹, **369** ut toti humano generi, et ipsis ante alios omnes, salutem impertiretur. Rem porro hanc Israelitis probro esse posse, idque jure optimo, docet perspicue Christus ipse his verbis : « Viri Ninivitæ, quia penitentiam egerunt ad prædicationem Jonæ, condemnabunt generationem istam. Et ecce plus quam Jonas hic ⁴². » Quomodo autem plus in Christo quam in Jona? Quoniam hic tantummodo comminatus est Ninivitis eversionem, Christus, propter ineffabilem miraculorum efficientiam homines obstupefaciens, in admiratione erat. Semper autem concurrentia prodigia quasi machina quædam ad fidem trahunt. Summa igitur providentia Jonas Ninives incolis prædicaturus mittitur, quoniam clamor malitiæ eorum ad Deum universorum ascendit. Nihil prorsus ille quidem ignorat; sed, cum ad inspectionem, seu visitationem eorum quæ peccata sunt, movetur, tum dicitur, clamorem ex operibus ad ipsum ascendisse. Est enim universorum judex ut Deus. Dicitur etiam sanguis Abel clamare contra homicidium Cain, et immanitas turpissimi sceleris urbium in Sodomis.

VERS. 3. Et surrexit Jonas ut fugeret in Tharsis a facie Domini, et descendit in Joppen, et invenit navem euntem in Tharsis, et dedit naulum suum, et ascendit in eam, ut navigaret cum eis in Tharsis a facie Domini.

III. Joppe oppidum est Palæstinæ maritimum, rerum victui necessariorum ex Judæa præcipue ad urbes orientales vela dantibus emporium. Descendit ergo propheta. Deinde navi quæ in Tharsi solveret reperta, cursum enim illuc, quam Niniven malebat, naulum dedit, et una navigavit. Tharsis vocat qui nunc Tarsi sive Tarsus dicitur. Quidam hoc nomine urbem significari putant apud Æthiopas et Indos. Et constat apud eos esse Tharsis. Aut hoc vocabulo tota Indorum regio indicatur, quam in præsens significari non arbitror. Nam volentibus abnavigare ad gentes Indicas, non ad Joppe, sed per pelagus Erythræum navigatio recte instituitur, nisi forte quispiam credat prophetam per Persas, et Assyrios, et Æthiopas intimos cursum dirigere voluisse. Sed res stulta est omnino. Tharsis igitur appellare videtur, qui hodie Tarsi. Est autem urbs Ciliciæ, **370** ad Cydnum flumen, et ipsas radices Tarsi montis Ciliciæ multo maximi. Discendit itaque propheta, et prætextus, seu occasio peregrinationis illi est fugere a facie Dei. Hoc loco sequitur ut verba examinanda sint, vel potius fugæ modus. Sentio igitur, fugisse a facie Dei nihil esse aliud quam recusasse missionem, et ad ministerium velut pigritatum esse. Cur autem et quid deliberatum habens Tharsin contendat, nequeo intelligere; nisi forte quis illud apud se cogitabit, in

⁴¹ Philipp. II, 6, 7. ⁴² Matth. XII, 40.

ipso quoque, ut in vetustioribus sanctis de Deo opinionem non satis magnam fuisse. Censebant enim nonnulli, potentiam et imperium Dei universorum solis Judææ finibus circumscribi, et in ipsam quasi compactum ab aliis regionibus excludi. Quapropter divinus Jacob olim a paternis penetibus discedens, et ad Laban in Mesopotamiam contendens, atque in loco quodam pernocians, et lapide capiti supposito consueto more dormiens, scamque a terra in cælum pertinentem, ac per eam angelos Dei ascendentes ac descendentes, Dominum vero illi innitentem videns, ubi surrexit : « Dominus inquit, est in loco isto, et ego nesciebam ⁴³. » Opinior itaque etiam beatum hunc prophetam quidpiam secum cogitantem, a Judæa ad urbes Græcas discessisse. Quod vero lædium, et quia nollet prompte partes impositas implere, hæc illi fugæ causa fuerit, ex verbis ipsius cognoscemus, quandoquidem abiit postea, et prædicavit. Et quoniam vaticinio ejus effectus non respondit, mærorem accepit non mediocrem, ut etiam diceret : « O Domine, nonne isti sermones mei sunt, cum adhuc essem in terra mea? Propterea præveni fugere in Tharsis, quia cognovi quia tu misericors et miserator, patiens et multæ misericordiæ, et agens penitentiam super malitiis. Et nunc, Dominator Domine, tolle animam meam a me, quia bonum est mori me magis quam vivere ⁴⁴. » Nam, ut propheta, quis futurus esset suis ministerii sui non nesciebat, timebat vero ne forte, si præmulgatio sua exitum non sortiretur, a Ninivitis, Dei miserantis ipsos benignitatem nescientibus, morte multaretur, et e medio tolleretur ut scurra, et impostor, et mendax, et qui ipsis laborem inanem persuasisset. Semper enim barbari ad iram præcipientes sunt, facillimeque ut tauri faciunt, quamvis idonea insanitiæ occasio non suppeditet.

καὶ ψευδοσπῆ, καὶ εἰκῆ πονεῖν αὐτοὺς ἀναπεικνίοντα. ἐτοιμῶς ἀποταροῦμενον, κἂν εἰ μὴ πρόφασιν ἔχη

371 VERS. 4, 5. *Et Dominus suscitavit spiritum in mari, et facta est tempestas magna in mari, et navis periclitabatur dissolvi, et timuerunt nautæ, et elumabant unusquisque ad deum suum; et jaciunt fecerunt vasorum quæ erant in navi, in mare, ut alleviaretur ab eis.*

IV. Deo ita procurante, et immanium ventorum procellis æquor permiscens, navim fluctus collidunt. Vectores terror incessit, jamque de extrema perniciæ sua colloquuntur, stridente operaria, et propemodum solutis compagibus pessus eunte. Turba nautica ad usitata auxilia confugiens navim exonerat, ut undis emineat, et ita deinceps facili cursu feratur. Magnum porro tempestatis argumentum, quod ipsi quoque nautæ percussi terroribus, sine intermissione deos suos, ut jam desperata salute, opem rogitant.

⁴³ Gen. xxviii, 15. ⁴⁴ Jon. iv, 2, 3.

τὴν ἀποστολὴν, καὶ οἴονεῖ κατοκνῆσαι τὴν διακονίαν τὸ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Πάρεσι δὲ εἰς θαρσεῖς ἀπὸ ὄτου, καὶ ὁ τι διασκεμμένος, οὐκ ἔχω νοεῖν. Εἰ μὴ ἄρα τις ἐκεῖνο καθ' αὐτὸν ἐννοήσειεν, ὅτι μικρὰ τις καὶ ἐν αὐτῷ, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις ἀγίοις ἢ περὶ Θεοῦ διὰ λήψις ἦν. Ἦνοντο γάρ τινες, μόνης τῆς Ἰουδαίων χώρας ἀνήθαι τὸ κράτος τῶν τῶν ὄλων Θεόν, συστέλλεσθαι δὲ ὡσπερ ἐν αὐτῇ καὶ γῆς ἀπανίστασθαι τῆς ἐτέρας. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος; Ἰακώβ ἀπεφοῖτα μὲν κατὰ καιροὺς τῆς πατρίδας ἐστίας, ἠπέιγετο δὲ πρὸς Λάβαν, καὶ εἰς τὴν μέσην τῶν ποταμῶν· εἶτα κατηυλλίζετο μὲν ἐν χώρᾳ τινι, λίθον δὲ ὑποθεῖς τῇ κεφαλῇ, κατὰ εἰωθὸς, ἐκάθευδεν· εἶτα τὴν κλίμακα τεθέσται τὴν ἐκ γῆς διήκουσαν εἰς οὐρανόν, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντάς τε καὶ καταβαίνοντάς δι' αὐτῆς, ἐπιστηριγμένον δὲ ἐν αὐτῇ τὸν Κύριον. Ἐφασκέ τε διαναστάς, ὅτι « Ἔστι Θεὸς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν. » Οἴμαι δὴ οὖν, ὅτι τοιοῦτόν τι καθ' αὐτὸν ἐννενοηκώς καὶ ὁ μακάριος προφήτης, τῆς μὲν Ἰουδαίας ἀπενοσφίζετο, ἀπεχώρει δὲ εἰς πόλεις τὰς Ἑλληνικάς. Τοῦ δὲ κατοκνῆσαι τὴν πρόφασιν, καὶ μὴ προθύμως ἐλέσθαι πληροῦν τὴν διακονίαν ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν αὐτοῦ λόγων· διεκέρυξε μὲν γὰρ ὕστερον ἀπελθὼν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐκθέδηκεν αὐτῷ τὰ τῆς προφητείας εἰς πέρας. λελύπηται σφόδρα, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν· « Ὁ Κύριε, οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; Διὰ τοῦτο προέφασα τοῦ φυγεῖν εἰς θαρσεῖς, διότι ἔργων, ὅτι σὺ εἰ ἐλεήμων, καὶ οἰκτίρμων, μακροθύμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Καὶ νῦν, Δέσποτα Κύριε, λαβὴ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με ἢ ζῆν. » Οὐκ ἠγνόησε μὲν γὰρ ὡς προφήτης τῆς διακονίας τὸ πέρας. Ἐδεδῖε γε μὴν μὴ ἄρα τῶν δι' αὐτοῦ κηρυγμάτων οὐκ ἐτηνεγμένων εἰς πέρας, ἀγνοήσῃ μὲν Νινευίται τοῦ κατοικτείραντος Θεοῦ τὴν χρηστότητα, διαχρήσονται δὲ, καὶ ἀνέλωσιν αὐτὸν, ὡς βωμολόχον, ὡς ἀπατεῶνα, Προαλὲς γὰρ αἶε τὸ βάρβαρον εἰς ὄργας, καὶ λίαν τῆς μανίας εὐλόγον.

Καὶ Κύριος ἐξήγειρε πνεῦμα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευε συντριβῆναι, καὶ ἐφοβήθησαν οἱ ναυτικοί, καὶ ἀνεβόων ἕκαστος πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ, καὶ ἐβολῆν ἐποίησαντο τῶν σκευῶν ἐν τῷ πλοίῳ εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ κουφισθῆναι ἀπ' αὐτῶν.

Δ'. Κατεξανίσταται μὲν τῆς ναὸς τὸ κλυδώνιον οἰκονομῶντος Θεοῦ, καὶ πνευμάτων ἀγρίων ἐκβολαῖς διακυκνῶντος τὴν θάλασσαν. Ἐμπίπτει δὲ τοῖς πλωτῆρσι τὸ δαίμα, καὶ ὁ λόγος ἦν ἤδη περὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῖς, ἀποτριζούσης μὲν, κατὰ τὸ εἶδος, τῆς ἄλκᾶδος, μονονοχλῆ δὲ καὶ ἀπειλούσης ἤδη πως, ὅτι δὴ μέλλει συνθραῦσθαι. Κέχρηται δὲ ταῖς ἐξ ἔτους ἐπικουρλαῖς ὁ τῶν ναυτῶν ὄμιλος, καὶ ἀποφορτίζει τὴν ναῦν, ὡς ἂν ὑφ' οὗ τε εἰη κυμάτων, εὐπετεστέρα δὲ οὕτω λοιπὸν ἐποικοῖτο τοῖς ὕδασι. Μέγα δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ χειμάζεσθαι, τὸ καὶ αὐτοὺς τοῖς δαίμασι

βεβλήσθαι τοὺς ναυτιλοῦς, καὶ σωτήρας ἔχειν αὐτοῖς τοὺς ἰδίους θεοὺς ἐντενέστατα παρακαλεῖν, ὡς ἀγνωχότας ἦδη τῆς σωτηρίας.

Ἰωνᾶς δὲ κατέβη εἰς τὴν κοιλίην τοῦ πλοίου. A καὶ ἐκάθευθε, καὶ ἐβρεγχε. Καὶ προσῆλθε πρὸς αὐτὸν ὁ πρῶτος, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Τί σὺ βέργχεις; Ἀνάστηθι, ἐπικαλοῦ τὸν θεόν σου, εἰ πως σώσῃ ὁ θεὸς ἡμᾶς, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα.

Ε'. Ἀρμόσειε ἂν ἤκιστα νήφεισι προφητικαῖς τὸ βῆθμον εἰς εὐχὰς, κινδύνων ἐπιρητημένων, καὶ τὸ ὑπτιοῦσθαι δοκεῖν καλούμετων εἰς πόνους καιροῦ, καὶ πράγματος, ἐφ' ᾧ περ ἂν πρέποι μᾶλλον τὸν τῶν ἄλων ἐκμειλίσεισθαι θεόν. Ὅθεν ἔστι ἐννοεῖν, ὡς πρὸ χειμῶνος ὁ ὑπνος ἦν· εἰσθότος γὰρ σφόδρα κατηρεμείν τὸ καὶ εἰς αὐτὴν καθιχέσθαι τοῦ πλοίου τὴν κοιλίην. Φίλον γὰρ αἶε τοῖς ἀγίοις, καὶ περισπούδαστον, τὸ τρωφῆς ἀποφοιτῆν, καὶ ὄχλων ἀπονοσφίζεσθαι, καὶ διατελεῖν κατὰ μόνας, καθῶς καὶ Ἰερεμίας· « Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, φησί, ὅταν ἄρη ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ. Καθίσταται καταμόνας, καὶ σωπήσει, ὅτι ἤρην ἐφ' ἑαυτῷ. » Ἀνακεκράγει δὲ πάλιν περὶ τῆς ἀπειθούτων πληθῆος· « Κύριε παντόκρατορ, οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεβρίῳ παιζόντων αὐτῶν, ἀλλ' ἠλλαθούμην ἀπὸ προσώπου χειρὸς σου. Καταμόνας ἐκαθήμην, ὅτι πικρίας ἐνεπλήσθην. » Τὸ δὲ γε ἰζῆσαι καταμόνας, τὸν ἡρεμαῖον, οἶμαί που, κατασημαίνει βίον, καὶ τὸ ἀπαλλάττεσθαι μερίμνης, καὶ φροντίδος βιωτικῆς, καὶ τὸ μὴ ἀναμιξίεναί τοις ἄλλοις, οἱ τὴν φιλήδονον καὶ φιλόσαρκον τετιμῆκασιν ζωὴν. Ἀπονυστάζει δὴ οὖν ὁ προφήτης, οὐκ ἀφειδήσας τοῦ πρέποντος, ἀλλ', ὡς ἔφην ἦδη, πρὸ τῆς τῶν χειμῶνων ἐκβολῆς. Διανύττει γε μὴν ὁ πρῶτος, χρῆναι δὴ μᾶλλον εἰπῶν ἐπικαλεῖσθαι τὸν θεόν αὐτοῦ. Λυπεῖ γὰρ αἶε πως τοὺς κινδυνεύοντας τὸ δοκεῖν ἀμείνους δειμάτων εἶναι τινας, καὶ οὐκ ἐν καιρῷ τιμῆσαι τὸ βῆθμον.

Καὶ εἶπεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· Δεῦτε, βάλλωμεν κλήρους, καὶ ἐπιγνώμεν τίος ἐνεκεν ἢ κακία αὐτῆ ἐφ' ἡμῖν ἔστι. Καὶ ἔβαλον κλήρους, καὶ ἔπεσον ὁ κλήρος ἐπὶ Ἰωνᾶν.

Γ'. Περιεργότατον μὲν οἱ πλωτῆρες, καὶ ἀσύνθηές τι μελετῶσι, καὶ ξένον, τὸ ἐπειγεσθαι κλήρω διαμαθεῖν τὸν ἐφ' ᾧ λελύπηται ὁ θεός. Πλὴν οἰκονομεῖται καὶ τοῦτο χρησίμως, ὡς ἂν γένοιτο καταφανῆς ὁ νομίσιος δύνασθαι φυγεῖν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ. Πίπτει γὰρ ὁ κλήρος ἐπ' αὐτὸν, καὶ τὸν ἐκ τοῦ πράγματος ἔλεγχον ὑπομένων ὁρᾶται. Ἐδεδίει γὰρ, κατὰ τὸ εἶδος, τῆς οἰκείας σχέψεως προαλεστέραν ποιεῖσθαι τὴν κατάβρῆσιν. Καλὸν οὖν ἄρα, καὶ σοφὸν τοῖς ἐθέλουσι τηρεῖν, τὸ· « Μὴ αἰσχυρῆς ὁμολογήσαι ἐφ' ἀμαρτίαις σου. »

Καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Ἀνάγγελον δὴ ἡμῖν, τίος ἐνεκεν ἢ κακία αὐτῆ ἐστὶν ἡμῖν; Τίς σου ἢ ἐργασίᾳ ἐστὶ, καὶ πόθεν ἐρχῆ, καὶ ποῦ πορεύῃ, καὶ ἐκ ποίας χώρας, καὶ ἐκ ποίου λαοῦ εἶ σὺ; Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Δούλος Κυρίου ἐγὼ εἰμι, καὶ τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ φοβοῦμαι, ὃς ἐποίησε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν. Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ ἄνδρες φόβον μέγαν, καὶ εἶπαν πρὸς

VERS. 6. *Jonas autem descendit ad concavitur navis, et dormiebat. Et stertebat, et accessit ad eum proreta, et dixit ei: Quid tu stertis? Surge, invoca Deum tuum, si quo modo salvet Deus nos, et non pereamus.*

V. *Segnitias ad preces fundendas periculis impendentibus in prophetica providentiam minime cadit, nec videri consopitum, cum tempus et negotium, cujus causa potius Deum placare deceat, ad labores vocat. Unde intelligere licet, nondum exorta tempestate hunc somnum fuisse, et vel in intimam navim descendere, admodum quiescere soliti indicium est. Semper siquidem sanctis amicum et optabile fuit recedere a deliciis, et a turbis segregatos in solitudine versari, sicut et Jeremias ait: « Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarie, et tacebit, quia levavit super se ». » Idem rursus super incredulorum multitudine: « Domine omnipotens, non sedi in concilio ludentium, sed timui a facie manus tuæ. Seorsum sedebam, quia amaritudine repletus sum ». » Sedere solitarie, vitam, opinor, quietam curis et sollicitudinibus rerum labentium solutumque, et aliorum qui voluptatibus et corporeis oblectamentis totos se tradunt, consortia vitantem significat. Obdormiscit igitur propheta, non quia decorum contemnat, 372 sed, ut jam dixi, antequam tempestas erumpat. Quem proreta dictis exstimulat, dicens, potius invocare debere Deum suum. Semper quippe male habet in discrimine constitutos, si quos imperterritos et alieno tempore desidia languentes aspiciunt.*

VERS. 7. *Et dixit unusquisque ad proximum suum: Venite, mittamus sortes, et cognoscamus cujus causa malum hoc super nos sit. Et miserunt sortes, et cecidit sors super Jonam.*

VI. *Rem curiosissimam, et insuetum quiddam ac novum nautæ aggrediuntur, ut instent sortibus discere quare iratus sit Deus. Verum hoc quoque utiliter instituitur, ut comperiat qui se a facie Dei fugere posse arbitratur. Cadit enim sors super eum, et res ipsa hominem manifeste prodit. Cogitationes enim et consilium suum præcipiti quadam temeritate accusare, nec injuria, formidabat. Bene igitur et sapienter qui illud servant: « Ne confundaris confiteri peccata tua ». »*

VERS. 8-10. *Et dixerunt ad eum: Indica nobis cujus causa malum hoc nobis est? Quod tuum opus est, et unde venis, et quo vadis, et ex qua regione et ex quo populo es tu? Et respondit eis: Servus Domini ego sum, et Deum cæli ego timeo, qui fecit mare et aridam. Et timuerunt viri timore magno, et dixerunt ad eum: Cur hoc fecisti? quia cognoverunt viri quod a facie Domini erat fugiens, quia nuntiavit eis.*

“ Thren. III, 27, 28. “ Jer. xv, 17. “ Eccl. iv, 31.

αὐτόν· Τι τοῦτο ἐποήσας; διότι ἔγνωσαν οἱ ἄνδρες ὅτι ἐκ προσώπου Κυρίου ἦν φεύγων, ὅτι ἀπήγγειλεν αὐτοῖς.

VII. Non sine utilitate curiosi sunt, ut qui sortito jam causam tanti mali indagassent, modum tamen peccati nondum aperte cognovissent. Quoniam vero idololatræ erant, quod ei studium, sive munus, qua regione et patria oriundus, e quo populo veniret, memorare jubent, volentes, ut reor, discere quem Deum offendisset: nam quilibet vectorum suum sibi habebat, nec erat unus omnium communis. Existimabant autem, si infensus ipsi Jonæ nomen coluisent, tempestatis incommoda profligaturos. Ast ubi propheta servum Dei se nominavit, qui fabricasset cœlum et terram, et ipsum se adorare dixit, illico eum a facie Dei fugisse animadverterunt, et quomodo id factum sit intellexerunt. Quoniam fas non erat Judæis descripta ac distributa illis 373 regione excedere: neque ad alienigenas, seu extraneos se conferre: neque in urbes idolorum cultui devotas introire. Id enim apud eos probro ducebatur, nec suspicione defectionis a patria religione carebat. Videbatur itaque in legem commississe, criminique et pœnæ obnoxius. Quamobrem cum Dominus salute quæ per fidem acquiritur Judæos privatum iri perspicue confirmaret nisi lucem præsentis adhuc, et in mundo degentis complecti instituerent. Dicebat enim: « Adhuc modicum vobiscum sum, et vado ad eum qui misit me. Quæretis me, et non invenietis, et ubi ego sum, vos non potestis venire⁴⁴. » Judæi ad gentes defectionem illi exprobrantes, inscite quærebant: « Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? Numquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes⁴⁵? » Nam ut stolidum quiddam, et ab usu et consuetudine ipsorum quam remotissimum ignominia notant, gentium populis sese admiscere. Quoniam igitur intra Judææ fines non mansisset, navigaret autem cum ipsis Tarsos, suspicione moventur, et conjecturam capiunt, fortassis vitam secundum legem repudiare, et gentium institutis se addicentem, fugam a facie Dei occæpisse.

VERS. 11, 12. *Et dixerunt ad eum: Quid tibi faciemus, et quiescet mare a nobis? quia mare ibat, et suscitabat magis fluctum. Et dixit Jonas ad eos: Tollite me, et mittite in mare, et quiescet mare a vobis. Quia novi ego quod propter me fluctus iste magnus super vos est.*

VIII. Mare adversum se intolerabiliter concitatum metuebant, nec minus Hebræorum Deum horrescebant: nec enim, quanquam alienigenæ, quanta esset ejus potentia et gloria nesciebant. Quia vero servum Dei se nominarat, hærent deinceps, et ancipiti cogitatione distrahuntur. Non audent homini vitam eripere, iram Dei omnipotentis subveriti. Fluctibus autem irruentibus, non minus quam prius necessario de salute et incolunitate sua angun-

⁴⁴ Joan. vii, 33, 34. ⁴⁵ ibid. 35

A Ζ'. Φιλοπευστοῦσι χρησίμως, ὡς ἦδη μὲν κλήρω τὸν αἴτιον ἐπεγνωκότες, οὐκ ἔχοντες σαφῶς διαιδέσθαι τῆς πλημμελίας τὸν τρόπον. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν εἰδωλόλατραι, ποῖον μὲν αὐτῷ τὸ ἐπιτήδευμα, ποῖα δὲ χώρα, καὶ πόλις, καὶ ἐκ ποίων ἐρχεται λαῶν προστετάχασιν εἰπεῖν, ζητοῦντες, εἰμαι, ποῖω προσκέκρουκε Θεῷ· ἴδιος γὰρ ἦν τῶν ἐμπλεόντων ἐκάστω, καὶ οὐχ εἰς ὁ πάντων Θεός. Ὄνοτο δὲ ὅτι τὸν λελυτημένον ἐπ' αὐτῷ θεραπεύσαντες δαίμονα, τὰ ἐκ τοῦ χειμῶνος ἀποκρούονται βλάβη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ προφήτης δοῦλον ἑαυτὸν ὠνόμαζε Θεοῦ τοῦ τεκτηναμένου γῆν τε καὶ οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν ἐφη ποιῆσθαι προσκυνητὸν, συνῆκαν εὐθύς, ὅτι πέφευγεν ἐκ προσώπου Θεοῦ, συνῆκαν δὲ ὅπως. Ὅτι μὴ ἐξῆν Ἰουδαίους τῆς ἐκνεμηθείσης αὐτοῖς ἀπονοσιφίζεσθαι χώρας, μήτε μὴν ἀλλοφύλοις ἐπιφοιτῆν, μήτε πόλεσιν ἐμβάλλειν εἰδωλόλατρίας εἰθισμένας. Μῶμος δὲ τὸ χρήμα παρ' αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀνυποκτον εἰς ἀπόστασιν. Ἐδόκει δὲ εἶναι καὶ ἐξω νόμου, καὶ ἐν αἰτίᾳ, καὶ δίκῃ. Καὶ γοῦν ὁ μὲν Κύριος ἀπολισθήσειν αὐτοὺς τῆς σωτηρίας, τῆς ὡς ἐν πίστει φημί, διεθεδαιούτο σαφῶς, εἰ μὴ ἔλοιτο καταδράττεσθαι παρόντος ἔτι καὶ ἐνδημούντος ἐν κόσμῳ (« Ἐφασκε γὰρ, ὅτι ἐ μεθ' ὑμῶν μικρὸν χρόνον εἰμι, καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με. Ζητήσατέ με, καὶ οὐχ εὐρήσετε, καὶ ὅπου ἐγὼ εἰμι, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἔλθειν »), οἱ δὲ τὴν Ἰουδαίων ἀπόστασιν ἐπὶ τὰ ἔθνη κατονεῖδίζοντες, ἐφασκον ἀμαθῶς· « Ποῦ μέλλει οὗτος πορεύεσθαι ὅτι ἡμεῖς οὐχ εὐρήσομεν αὐτόν; Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι, διδάσκειν τοὺς Ἕλληνας; » ὡς γὰρ ἐξίτηλόν τε καὶ ἐξω τριθῆς, καὶ συνηθείας ὡς ἀποτάτω τοῖς παρ' αὐτοῖς ὑπὸ μῶμον ἀγοῦσι τὸ τοῖς Ἑλλήνων ἀναφύρεσθαι δῆμοις. Ὅτι τοίνυν οὐ μεμνήχεν ἐν τοῖς τῆς Ἰουδαίας ὄροις, συνέπλει δὲ αὐτοῖς εἰς Ταρσοῦς, δέχονται τὰς ὑποψίας, διατεκμαίρονται δὲ, ὅτι παραιτεῖται τάχα που καὶ τὴν ἐν νόμῳ ζωὴν, καὶ τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἔθεσιν ἑαυτὸν δοῦς, τὴν ὡς ἐκ προσώπου Θεοῦ μεμελέτηκε φυγῆν.

Καὶ εἶπαν πρὸς αὐτόν· Τι σοὶ ποιήσομεν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ἡμῶν; ὅτι ἡ θάλασσα ἐπορεύετο, καὶ ἐξήγειρε μᾶλλον κλύδωνα. Καὶ εἶπεν Ἰωάνης πρὸς αὐτούς· Ἀρατέ με, καὶ ἐμβάλετε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν. Διότι ἔγνωκα ἐγὼ, ὅτι δι' ἐμὲ ὁ κλύδων ὁ μέγας οὗτος ἐφ' ὑμᾶς ἐστίν.

Η'. Δεδίασι μὲν ἀγραινούσαν κατ' αὐτῶν οὐ φορητῶς τὴν θάλασσαν· καταπεφρίχασιν δὲ οὐδὲν ἤττον τὸν τῶν Ἑβραίων Θεόν· οὐ γὰρ ἦσαν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ δυνάμεώς τε καὶ δόξης, καίπερ ὄντες ἀλλογενεῖς. Ἐπειδὴ δὲ δοῦλον ἑαυτὸν ἐφη Θεοῦ, διαποροῦσι λοιπὸν, καὶ μεριζοῦνται τὰς γνώμας. Ὄκνοῦσι μὲν γὰρ τὸν φόνον, ὑποβλεπόμενοι τὴν ὀργὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. Ἐπιθρῶσκούσης δὲ τῆς θαλάσσης αὐτοῖς οὐ μείον ἢ πρὶν ἀναγκαίαν τὴν ὑπέφ

γε σφῶν αὐτῶν ποιοῦνται φροντίδα. Ταύτητοι παρακαλοῦσιν εἶπεν τὸ, τί ἂν γένοιτο παρ' αὐτῶν, καὶ κατευναθήσεται μὲν ὁ κλύδων, κατηρεμήσει δὲ καὶ τὸ κύμα, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις αὐτοῖ διαφεύξονται κίνδυνον. Τί οὖν ὁ προφήτης; Ὁμολογεῖ τὸ πλημμέλημα, καὶ προσκεκρουκῶς αἰσχύνεται, καὶ τῆς αὐτοῦ δυσθουλίας καταψήφίζεται. « Ἀρατέ με γάρ, φησι, καὶ ἐμβάλετε εἰς τὴν θάλασσαν. » Μονονοχὶ γάρ τοῦ κατοκνήσαι τὴν ἀποστολὴν ἐξαιτεῖσθαι παρ' αὐτῶν δεῖν ἐφη τὰς δίκας. Ἥδει γάρ ὅτι σπένδεται πως τῇ νηὶ τὸ κλυδώνιον, εἰ λάβῃ τὸ ζητούμενον, καὶ καταλήξῃ τῆς μάχης ἢ θάλασσα, ἔχουσα λοιπὸν τὸν προσκεκρουκῶτα.

Καὶ παρεδιόζοντο οἱ ἄνδρες τοῦ ἐπιστρέφειν εἰς τὴν γῆν, καὶ οὐκ ἠδύνατο, ὅτι ἡ θάλασσα ἐπορεύετο, καὶ ἐξεγείρετο μᾶλλον ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἀνεβόησαν πρὸς Κύριον, καὶ εἶπον· Μηδαμῶς, Κύριε, μὴ ἀπολώμεθα ἕνεκα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ μὴ θῆς ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δικαίων. Διότι σὺ, Κύριε, ὃν τρόπον ἐβούλου πεποιήκας. Καὶ ἔλαβον τὸν Ἰωνᾶν, καὶ ἐπέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἔστη ἐκ τοῦ σάλου αὐτῆς.

Θ'. Ἐαυτοῦ μὲν τὸν θάνατον ὁ προφήτης κατεψήφιστο, καὶ τῷ κινδύνῳ τῆς ἰδίας ψυχῆς καταλύειν αὐτοῖς ἤξιον τὸ δεῖμα. Οἱ δὲ ἦσαν ἐτι περιδεεῖς, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς μαιφρονίαν, δούλον δὲ δεῖνα Θεοῦ σώζειν ἤθελον, καὶ ζῶντα δοῦναι τῇ χέρσῳ, οὕτω δὲ μᾶλλον ἀποφορτίσασθαι τὴν ὀργήν. Ταύτητοι παρεδιόζοντο καὶ προσοχεῖλαι τὴν ναῦν, ἀλλ' ἦν τῶν ἐγχειρημάτων ἀνήνυτος κόπος, ἀμαχον αὐτοῖς τὸ κύμα διανιστάντος τοῦ πνεύματος, καὶ ἀγριωτέρας ὁρμαῖς καταθέοντος τῆς ὀλκάδος. Ταύτητοι λοιπὸν ἐκμειλίσσονται μὲν διὰ προσευχῆς, συγνώμονα δὲ αὐτοῖς γίνεσθαι παρακαλοῦσι τὸν Θεόν, οὐ φονᾶν ἐθέλουσιν, ἀλλ' ὡς τοῖς αὐτοῦ παραχωροῦσι κρίμασι, καταθαζόμενοι τε λοιπὸν πρὸς τὸ δοῦναι τῇ θαλάσῃ τὸν Ἰωνᾶν, καὶ δεῖ καὶ δεδώκασιν. Ἡ δὲ λαβοῦσα, σπένδεται μόλις, ἀπλοῖ δὲ γαλήνην, καὶ δίδωσι μὲν τοῖς ναυτιλοῦσι τοῦ σώζεσθαι τὴν ἐλπίδα· πανταχοῦ δὲ τοῖς θεοῖς εἰκονα νεύμασι, καὶ δεσποτικοῖς προστάγμασιν ὀπηρετοῦσα, γοργῶς ἐξ αὐτῶν ἐφαίνετο τῶν πράων.

Καὶ ἐφόβησαν οἱ ἄνδρες φόβῳ μεγάλῳ τὸν Κύριον, καὶ ἔθυσαν θυσίας τῷ Κυρίῳ, καὶ ἠῤῥξαντο εὐχὰς.

Ι'. Ὀφείληται λίαν, ἕνα τε καὶ φύσει Θεὸν εἶναι πιστεύοντες, καίτοι μεμερισμένοι πρὸς ἔκτοπον πλάνησιν, καὶ μυρίους εἶναι νομίζοντες ἀνά τὸν κόσμον θεοὺς. Τοιγάρτοι θύουσι τῷ φύσει, καὶ μόνῳ, καὶ ἀληθῶς Θεῷ, παρέντες τοὺς ἑαυτῶν, καὶ ἐρρεσθαι φράσαντες τοῖς ἐξ ἀπάτης τετιμημένοις, καὶ τὴν Θεῷ πρέπουσαν ὑποκλήπτουσι δόξαν. Ἐπαγγέλλονται δὲ καὶ εὐχὰς, καίτοι τοῦτο δρᾶν εἰωθότες τοῖς ἐναλλοῖς δαίμοσι. Δοκεῖ γάρ Ἑλλήνων παισὶ τὸ τῆς θαλάσσης ἀνηφθαί κράτος Ποσειδῶνι τιμῆ· μῦθοι γάρ πάντα τὰ παρ' ἐκείνοις, τερθρεία τε καὶ ἀποπληξία δεινῆ. Ἡμεῖς δὲ τὸν φύσει Θεὸν δοξάζοντες, αὐτῷ φαιμεν ἀληθεύοντες· « Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, » καὶ τὰ ἐξῆς.

⁹⁹ Psol.LXXXVIII, 10.

tur. Quocirca orant uti aperiat quid ipsos ad sedandam tempestatem, ad fluctus componendos, atque ad extremum exitium effugiendum facere oporteat. Quid postea propheta? Crimen suum confitetur, et se offendisse erubescit, et consilium suum sinistrum condemnat. 374 Ait enim: « Tollite me, et mittite in mare. » Quibus verbis detractionem perfectionis suæ tantum non ultrices pœnas eos poscere oportere professus est. Norat enim fluctus, quodammodo facto sibi sacrificio, si, quem quærebant, accepissent, navi placatum iri, et mare ab oppugnatione desiturum, si de cætero reum excessisset.

VERS. 13-15. Et conabantur viri ut reverterentur ad terram, et non poterant, quia mare ibat, et insurgebat magis contra eos. Et clamaverunt ad Dominum, et dixerunt: Nequaquam, Domine, ne percamus propter animam hominis istius, et ne des super nos sanguinem justum. Quia tu, Domine, sicut voluisti fecisti. Et tulerunt Jonam, et miserunt eum in mare, et stetit a commotione sua.

IX. Propheta in semetipsum mortis sententiam tulit, et periculo vitæ suæ illis terrorem ac metum eximendum putavit. Qui tamen ad necem illi inferendam valde timidi ac segnes erant, et ut servum Dei servare, vivumque in terram exponere, atque hac ratione potius iræ divinæ onus quo premebatur, excutere desiderabant. Hac de causa navem appellere ad litus connitebantur, sed inanes fiebant conatus; et vento increbrescente onerariamque turbulentius jactante, fluctibus resisti non poterat. Idcirco deinceps precibus Deum propitiantes, ut sibi ignoscat precantur, ut qui nolint occidere: sed tanquam iudiciis ejus permittentibus, cogantur jam Jonam pelago tradere, sicut etiam tradiderunt. Pelagus eo accepto tandem sedatur, tranquillitatem diffundit, et nautis spem salutis reportat, et divino nutui quacunquæ cedens, Dominicis præceptis serviens, celeriter mite tractabileque apparet.

VERS. 16. Et timuerunt viri timore magno Dominum, et immolaverunt hostias Domino, et voverunt vota.

X. Non modicam utilitatem percipiunt, unum et natura Deum esse credunt, tametsi absurdis erroribus discreparent, et mille mundi deos esse opinarentur. Quare naturali, et uni, ac vero Deo sacrificant, suis desertis, et valere jussis omnibus, quibus decepti cultum adhibuerunt; quibus gloriam Deo debitam suffurati erant. Promittunt insuper vota, licet id marinis daemonibus facere consueverant. Græci enim 375 maris imperium penes quemdam Neptunum esse tradunt: omnia quippe apud eos fabulæ, imposturæ et horribiles insanix sunt. At nos eum qui natura Deus est laudibus celebrantes, vere illi dicimus: « Tu dominaris potestati maris ⁹⁹, » etc.

VERS. 1. *Et præcepit Dominus ceto magno, et devoravit Jonam. Et fuit Jonas in ventre celi tres dies et tres noctes.*

XI. Mandat Dominus pisci, dum annuit. Illius enim velle quidpiam effici, est lex, et ipsa rei consummatio, et vim legis habet. Haud enim asserimus, sicut nobis ipsis, sive sanctis angelis, ita Deum universorum ceto mandasse, quodammodo menti eorum insonantem quid agendum esset, et cordibus notitiam eorum quæ voluerit immittentem. Hoc enim magnæ cujusdam simplicitatis et propemodum amentię foret, existimare videlicet etiam erga brutas animantes tali quadam ratione sese gerere universorum Deum. Sed si quid dicatur mandare plane aut bestiis, aut elementis, aut alteri creaturæ, legem illi et mandatum divinum esse aio beneplacitum ipsius. Omnia siquidem ejus nutui cedunt, ac modus obedientię, nobis omnino ineffabilis, ipsi vero perspectissimus est. Devoratur itaque a ceto, inoffensus; et in ipso dies tres et noctes totidem moratur. Quæ res quibusdam sæda fortassis, et indecora videatur. Nam ante alios, qui natura et vere Deum nesciunt, istud non credunt; deinde diabolicis fraudibus ac fallaciis devincti. Dicent porro: Quomodo servari potuit in ceto? Quomodo deglutitus, non est consumptus, aut quomodo insitum visceribus calorem sustinuit, aut tanto humore in ventre circumfusum quo pacto vixit? Imo, qui tandem non instar alimenti coctus et digestus est? Caruncula enim quiddam perinfirmum, et ad consumptionem perquam facile est. Respondemus ergo, vere præter opinionem et rationem, et supra consuetudinem merito hæberi posse quod accidit. Sed si Deus præclari hujus miraculi auctor dicatur, quis erit qui ultra dubitet? Divino enim numine nihil potentius: a quo rerum natura nullo negotio in quod ipse voluerit transmutatur; et nihil est, quod nutui ipsius ineffabili repugnet. Quod enim natura sua injeritui obnoxium est, 376 ipso volente, interitum effugiet. Et quod fixum atque inconcussum, et a corruptione tutum est, levi momento interibit. Natura enim rerum est, opinor, Creatoris arbitrium. Verumtamen et illud sciendum, Græcos in fabulis a se compositis narrare, Alcmenæ Herculem et Jovis filium, devoratum quidem a ceto, redditum tamen, ab insito pisci calore capite duntaxat pilis denudato. Historiæ meminit Lycophron. Hic autem unus est eorum quos ipsi ut eximios admirantur. Ait enim de ipso:

*Leonis trium noctium, quem aliquando maxillis,
Tritonis aspere dematus capis marinus comprehen-
[dit.]*

Verum nos ex illorum sigmentis divinatorum mysteriorum probationem ac fidem non petimus, sed eorum opportune mentionem injicimus, ut incredulos redarguamus, quando hujusmodi narrationes

Και προσέταξεν Κύριος κήτην μεγάλην καταπιεῖν τὸν Ἰωνᾶν. Καὶ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.

ΙΑ'. Προστάττει τῷ κήτηι ὁ Θεὸς ἐν τῷ κατανεῦσαι. Τὸ γὰρ ἐβελῆσαι τι πρὸς πέρας ἐλθεῖν, τοῦτο καὶ νόμος ἐστὶ, καὶ πλήρωσις, καὶ νόμου δύναμις ἔχει. Οὐ γὰρ ποῦ φαμεν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, ἔχουν ἅγιοις ἀγγέλοις ἐντετάλθαι τῷ κήτηι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, ἐνηχοῦντά πως εἰς νοῦν τὸ πρακτέον, καὶ καρδίαις ἐνιόντα τὴν ὦν ἂν ἔλοιτο γῶσιν. Εὐθηθεὶς γὰρ κοιμῶν, καὶ ἀποπληξίας οὐ μακρὰν τὸ καὶ κνωδάλοισ ἡγεῖσθαι κατὰ τοιοῦδε τινὰ τρόπον τὸν τῶν ὄλων προσφέρεισθαι Θεὸν, ἀλλ' εἰ δὴ τι λέγοντο προστάττειν ὄλως ἢ ζωίως ἀλόγοις, ἔχουν τοῖς στοιχείοις, ἢ μέρει κτίσεως, νόμον εἶναι φημι, καὶ πρόσταγμα τὸ αὐτῶ δοκοῦν. Πάντα γὰρ εἶκει τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ ἀπόρρητος μὲν ἡμῖν παντελῶς ὁ τῆς ὑπακοῆς τρόπος, ἐγνωσμένος δὲ πάντως αὐτῷ. Καταπινετα: τοῖνον ὑπὸ τοῦ κήτους ἡδικοημένος οὐδὲν, καὶ ἦν ἐν αὐτῷ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Δόξειε δ' ἂν ἴσως τὸ χρεῖμα τιτὶν ἀκαλλῆς εἶναι πως, καὶ πέρα λόγου τοῦ πρέποντος. Ἀπιστοῦσι γὰρ καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων οἱ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς οὐκ εἰδότες Θεὸν, προσκείμενοι δὲ ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις. Ἐροῦσι δέ· Πῶς ἂν διεσώθῃ γεγωνῶς ἐν κήτηι; Πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐφθάρῃ καταπινοόμενος, ἢ πῶς ἠνέσχετο τῆς ἐκφύτου θερμότητος, ὑγρότητι δὲ τῇ τοσαύτῃ περιεχόμενος, τῇ ἐν νηδίῳ φημι, πῶς διεβίω; Μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἐν ἴσῳ τροφῆς δεδαπάνηται καθεψόμενος; Ἀσθενὲς γὰρ κοιμῶν, καὶ πολὺ λίαν ἔτοιμον εἶ; καταφορὰν τὴν σαρκίον. Φαμὲν ὅν, ὅτι παράδοξον ἀληθῶς, καὶ λόγου καὶ συνηθείας ἐπέκεινα νοοῦτ' ἂν εἰκότως τὸ συμβεβηκός. Ἄλλ' εἰ Θεὸς λέγοιτο κατορθοῦν, τίς ὁ ἀπιστήσων ἔτι; Παναλκῆς γὰρ τὸ θεῖον, καὶ τὰς τῶν ὄντων φύσεις μεταπλάττων εὐκόλως, πρὸς ὅπερ ἂν ἔλοιτο, καὶ τοῖς ἀρρήτοις αὐτοῦ νεύμασι τὸ ἀντεξάγον οὐδὲν. Τὸ γὰρ φθειρεσθαι πεφυκός, κρεῖττον ἂν γένοιτο καὶ φορᾶς, αὐτοῦ ἐθέλοντος. Καὶ τὸ πεπηγός, καὶ ἀκράδαντον, καὶ τοῖς τῆς φορᾶς δυσάντητον νόμοις, πάθαι ἂν εὐκόλως φορᾶν. Φύσις γὰρ, οἶμαι, τοῖς οὖσι τὸ τῷ κτίσαντι δοκοῦν. Πλήν κάκεινο ἴστέον, ὅτι Ἑλλήνων παῖδες τοὺς παρὰ σφισιν αὐτοῖς συνθεθέντες μύθους, Ἡρακλέα φασὶ, τὸν Ἀλκμήνης καὶ Διὸς, καταποθῆναι μὲν ὑπὸ κήτους, ἐκδοθῆναι δὲ πάλιν ἐκ τῆς ἐκφύτου θερμότητος, ἐψλωμένης αὐτῷ τῆς κεφαλῆς, καὶ μόνης τριχῆς πεπονθῆσι τὴν ἀπόφασιν. Μέμνηται δὲ τῆς ἱστορίας Λυκάφρων. Εἰς δὲ οὗτος τῶν παρ' αὐτοῖς λογάδων. Ἐφ' ἣν γὰρ περὶ αὐτοῦ·

*Τρισπέρου λέοντος, δὲ ποτε γνάθοις
Τρίτωνος ἡμάλαιψα κίρχαρος κῶνν.*

Ἄλλ' οὐκ ἐκ τῶν παρ' ἐκεῖνοις μυθολογουμένων ταθεῖα πιστούμεθα, διαμεμνήμεθα χρησίμως, τοὺς ἀπιστοῦντας ἐλέγχοντες, ὅτι καὶ τῆς παρ' αὐτοῖς ἱστορίας ὁ λόγος οὐκ ἀπόβλητα ποιεῖται τὰ τοιαῦτα τῶν διηγη-

μάτων. Ἐπειδὴ δὲ τῷ παραδόξῳ, καὶ ἐκ τῶν ἐτι δρωμένων κατὰ βούλησιν Θεοῦ, χρῆναι συνειπεῖν τῶν ἀναγκαίων ὑπολαμβάνω, φέρε δὴ λέγωμεν, ὅτι καὶ ἐν μήτρῳ τὸ ἐμβρυον ὑγρότητι μὲν ἐνήχεται τῇ φυσικῇ, κατακέχωσται δὲ ὡσπερ τῇ τῆς κυοφορούσης νηδοῦ, καὶ τὸ ἀναπνεῖν οὐκ ἔχει· ζῆ δὲ καὶ οὕτω, καὶ σῴζεται, τοῖς τοῦ Θεοῦ νεύμασι παραδόξως τιθηνομένοι. Ἄλλ' οὐδεὶς ἂν τῶν τοιοῦτων ἐφίκοιτο λόγος, οὐδ' ἂν γένοιτό τισιν ἀλώσιμα τὰ τοῦ Θεοῦ. « Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἡ τίς ἂν εἶδει τὰς τῶν παραδόξων ὁδοὺς; ἢ τίνας ὄλως οὐκ ἂν ὑπερφέροινο τοῦν τὰ λόγου δύναμιν ὑπερτρέχοντα; Ἐπιφθαλές οὖν ἄρα τὸ ἀπιστεῖν, κἂν εἴ τι τῶν ἄγαν ἐπέκεινα λόγου Θεοῦ ἐργάζοιτο· παραδεξόμεθα δὲ ὡς ἀληθές τὴν ἀκαιρον ἐξιστάντες βάσανον.

Χρῆναι δὲ φημι, τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης διακοινίας παραληφθέντος εἰς τύπον τοῦ προφήτου, προσειπεῖν ἀναγκαίως, ὅτι κεκινδύνευκεν ἡ σύμπασα γῆ, κατεχειμάζετο τὸ ἀνθρώπινον, μονουχὶ καταθροσκόντων αὐτῇ τῶν τῆς ἀμαρτίας κυμάτων, δεινῆς τε καὶ ἀφορήτου περικλυζούσης ἡδονῆς, καὶ ὡς ἐν τάξει κλύδωνος κατεξανισταμένης τῆς φθορᾶς, καὶ πνευμάτων ἀγρίων καταρρήγνυμένων, τοῦ τε διαδόλου, φημι, καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν τε καὶ σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἤμεν ἐν τούτοις, ἠλέησεν ὁ Δημιουργός, πέπομφεν ἡμῖν ὁ Θεός καὶ Πατὴρ ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱόν, ὃς ἐν σαρκὶ γεγονώς, καὶ εἰς γῆν ἀφιγμένος τὴν κινδυνεύουσαν καὶ χειμαζομένην, καθῆκεν ἑαυτὸν ἐκὼν εἰς θάνατον, ἵνα στήσῃ τὸν κλύδωνα, καὶ κοπάσῃ μὲν ἡ θάλασσα, κατευασθεῖ δὲ τὸ κύμα, καταλήξῃ δὲ καὶ ὁ κλύδων. Σωσώμεθα γὰρ ἐν θανάτῳ Χριστοῦ. Καὶ ὁ μὲν χειμῶν παρελήλακεν, ὁ ὕετος ἀπῆλθεν, τὰ κύματα ἐστορέσθησαν, λέλυται τῶν πνευμάτων ἡ βία, βαθεῖα δὲ λοιπὸν ἐστρωται γαλήνη, καὶ ἔσμεν ἐν εὐδείαις ταῖς νοηταῖς, Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν. Ἔχεις τι τούτων τὸ παραπλήσιον ἐν εὐαγγελικοῖς συγγράμμασι. Διέπει μὲν γὰρ ποτε τῶν ἀποστόλων τὸ σκάφος τὴν Τιβεριάδος θάλασσαν· εἶτα βραγαίου τοῖς ὕδασι ἐκθεδηκός πνεύματος, ἀφορήτως κατεχειμάζοντο. Καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις κίνδυνον ὑπομένοντες, καθεύδοντα διανύτουσι: συνόντα Χριστῶν, διαβρήθην ἀνακραγότες· « Ἐπιστάτα, σώσον, ἀπολύμεθα. » Ὁ δὲ διεγερθεὶς, φησὶν, ἐπετίμα μὲν τῇ θαλάσῃ τὸ « Σιώπα, πεφίμωσο, » μετ' ἐξουσίας εἰπὼν, διέσωζε δὲ τοὺς μαθητάς. Τύπος δὲ ἄρα τὸ δρώμενον ἦν τῶν τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει συμβεβηκότων. Δι' αὐτοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, ἀπηλλάγημεθα καὶ θανάτου φθορᾶς, καὶ ἀμαρτίας, καὶ παθῶν, καὶ ὁ πάλαι χειμῶν ἀπελήλαται, μετακχώρηκε δὲ πρὸς γαλήνην τὰ κατ' ἡμᾶς.

Καὶ προσεύξατο Ἰωνᾶς πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους, καὶ εἶπε· Ἐβόησα ἐν ὀλίφῃ μου πρὸς Κύριον τὸν Θεόν μου, καὶ εἰσηκουσέ μου ἐκ κοιλίας ἄβου κρυνγῆς μου, ἠκουσας φωνῆς μου.

19. Ἄδικηθεὶς οὐδὲν, οἶκῳ δὲ ὡσπερ τῷ κῆτι

etiam apud ipsos solita narrari historia non aspernabiles reddit. Quoniam autem huic rei tam admirabili necessario assentiendum existimo, etiam propter ea quæ usque hodie Dei voluntate sunt, age dicamus: etiam in utero infans humori naturali innatat, et in ventre prægnantis velut sepultus, respirare non potest: vivit nihilominus et servatur, Dei nutu mirabiliter nutritus. Sed istiusmodi nulla oratio consequatur, neque divina ab ullis mortalibus capi queant. « Quis enim cognovit sensum Domini? » ut scriptum est⁵¹. Aut quis noverit admirabilium vias? aut cujus tandem captum non excedant, quæ vim rationis exsuperant? Lubricum est igitur fidem non adhibere, etiamsi quidpiam longe supra rationem Deus operetur: quod ut verum amplectemur, intempestivum examen fugientes.

Cum autem propheta ad typum ministerii quod in Christo intelligitur assumptus sit, illud quoque his addendum prorsus judico: Universus terrarum orbis in periculum veniebat, humanum genus tempestate agitabatur, tantum non fluctibus peccati in ipsum insilientibus, diraque et nimium onerosa voluptate circumfluente, et perditione instar fluctuum insurgent, ventis immane prorumpentibus, diaboli, inquam, et malignarum sub ipso et cum ipso potestatum. Cumque in his miseriis jaceremus, misertus nostri conditor Deus Pater, de cælo Filium misit, qui homo natus, et in terram periculis et tempestate jactatam delatus, semetipsum ultro in mortem demisit, **377** ut procellam compesceret, et placidum staret mare, et fluctus subsiderent, et tempestas desineret. Per mortem enim Christi salvati sumus. Et tempestas quidem præterit, imber recessit, fluctus conquierunt, ventorum violentia compressa est, magna deinceps explicata serenitas, et Christo pro nobis mortuo in tranquillitate vivimus. Simile quiddam horum in scriptis evangelicis habes. Apostolorum enim navigium mare Tiberiadis aliquando trajiciebat, cum, undis vehementi flamine exasperatis, intolerabilem in modum jactari cœperunt. In extremum igitur adducti periculum, Christum qui aderat, dormientem impellunt, clare exclamantes: « Domine, salva nos, perimus⁵². » Ille vero experrectus increpavit mare cum potestate, dicens: « Tace, obmutesc⁵³, » et discipulis salutem dedit. Istud ea quæ humanæ naturæ acciderunt adumbravit. Per ipsum namque, ut dixi, et a morte, et a corruptione, et a peccato, et a pœnis liberati sumus, et, depulsa antiqua tempestate, res quoque nostræ in serenitatem commigrarunt.

VERS. 2, 3. Et oravit Jonas ad Dominum Deum suum de ventre celi, et dixit: Clamavi in tribulatione mea ad Dominum Deum meum, et exaudivit de ventre inferni clamorem meum, audisti vocem meam.

XII. Nihil læsus, et ceto pro domicilio utens,

⁵¹ Rom. xi, 34. ⁵² Matth. viii, 25. ⁵³ Marc. iv, 39.

mentis compos, nullaque ex parte vel corpore, vel animo vitiatas, sentit auxilium. Sciebat Deum esse benignum et clementem, et cum non ignoraret hoc sibi inde evenisse quod ministerium gravatus esset, dat se in preces, et gratiarum actorum supplicationem sursum emittit, simulque gloriam conservantis se confitetur, et potentiam admiratur, et mansuetudinem prædicat. Exauditam quippe precationem suam testatur, id quod spiritu prophético, ut arbitrator, intelligebat. Quod ait, « de ventre inferi, » idem est, quod de ventre ceti. Belluam enim inferno apte comparat, utpote quæ, quod cepisset, occidere et sæviter absorbere nosset.

VERS. 4,5. *Projecisti me in profunda cordis maris, et flumina circumdederunt me. Omnes elevationes tue, et fluctus tui super me transierunt. Et ego dixi: Abjectus sum ex oculis tuis.*

XIII. Multimodis enarrat casum suum, **378** ad superna quasi eum referens, divinoque intuiti testimonium dans, eum profligare omne genus malorum facile posse. In ipsis enim recessibus maris, et in confusione multarum aquarum, instar fluctuum fluvialium ipsum pulsantium, se fuisse affirmat, et eo calamitatis delapsus, ut cogitaret divinos oculos a se penitus aversos, et salutem sibi in desperatis habendam. Sane gravissimum et exitiosum est, non aspicere a Deo. Proinde et David orabat, inquiens: « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo ^{22*}. » Aversiones istas utique divinæ iræ perferendæ necessitas sequetur; quinimo aversionem ira prius exorta antecedit.

· Num addam, videre templum sanctum tuum?

XIV. Novit se potentia Dei custoditum, et superne auxilio dignatum vitam retinere, et salutem consecutum, idque in ceto et ventre belluæ præter opinionem et rationem. Ambigit tamen, non immerito, num etiam ab ea reddendus atque in lucem restituendus sit. Optandum autem longe maxime et vere multis expetendum votis existimat, divinum templum revisere, Deoque servatori suo laudes dicere. Huiusmodi beneficium consequi optat, testificans, ut dicebam, Deum omnia egregie præstare et efficere posse.

VERS. 6, 7. *Circumfusa est mihi aqua usque ad animam; abissus vallavit me extrema. Intravit caput meum in scissuras montium; descendi in terram, cujus vectes ejus retinacula sempiterna. Et ascendat ex corruptione vita mea ad te, Domine Deus meus.*

XV. Inexplicabili potentia servatus a Deo, insignius ei gratias cantare vult. Enarrat ad unguem quæ sibi contigerint, et quali cinctus sit calamitate exacte docet; quomodo autem salvatus sit, subjungit. Se igitur in mari, et in abysso multa, et in scissuris montium fuisse, subeunte ceto petras et

A χρησάμενος, εθνους τε υπάρχων, και κατ' οὐδένα τρόπον ἢ σῶμα τυχόν, ἢ φρένα λελωθημένος, αἰσθάνεται τῆς ἐπικουρίας. Οἶδε γεγονότα τὸν Θεὸν εὐμενῆ, οὐκα ἠγνοηκῶς δὲ τὸ συμβάν ἐκ τοῦ κατοκνηῆσαι τὴν διακονίαν, τρέπεται πρὸς εὐχάς, και χαριστηρίους μὲν ἀνατείνει λιτάς, ὁμοῦ δὲ τὴν δόξαν ὁμολογεῖ τοῦ σώζοντος, και καταθαυμάζει τὴν ἐξουσίαν, και ἀνακηρύττει τὴν ἡμερότητα. Δεχθῆναι γὰρ ἔφη τὴν ἑαυτοῦ προσευχὴν, και τοῦτο, οἶμαι που, προφητικῶ πνεύματι συνείδεις. Τὸ δὲ, « ἐκ κοιλίας ἕδου, » τὸ οἶον ἐκ τῆς τοῦ κήτους γαστρὸς, ἕδη και θανάτω παρεικάζων εὐφυῶς τὸ θηρίον, ἅτε δὴ και φονεύειν εἶδος, και καταβροφείν ἀγρίως τὸν ἀλισχόμενον

Ἀπέβρισάς με εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης, και ποταμοὶ ἐκύκλωσάν με. Πάντες οἱ μετρωρισμοὶ σου, και τὰ κύματα σου ἐπ' ἐμέ διήλθον. Κἀγὼ εἶπον· Ἀπώσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου.

Π'. Ἐξηγεῖται πολυτρόπως τὸ συμβεβηκός, ἀνακομίζων ὡσπερ ὑψοῦ τὴν χάριν, και τοῖς θεοῖς νεύμασιν ἐπιμαρτυρῶν τὸ και ἐκ παντὸς δύνασθαι κακοῦ διασώζειν εὐκόλως. Ἐν αὐτοῖς μὲν γὰρ γεγενησθαι φησι τοῖς τῆς θαλάσσης μυχοῖς, και ἐν συγγύσει πολλῶν ὑδάτων, ποταμίους ἐν Ἰσφ κύμασιν ἐπικλυζόντων αὐτὸν, και συμφορᾶς εἰς τοῦτο καταλωισθηκότα, ὡς ἐννοῆσαι λοιπὸν παντελῆ τῶν θείων ὀμμάτων ὑπομείναι τὴν ἀποστροφὴν, και εἰς ἀπόγνωσιν τῆς συτηρίας ἐλάσαι. Πάνδεινον δὲ τὸ χρέμα, και ὀλέθρου πρόξενον, τὸ ἐξ ὀμμάτων φημι γενέσθαι Θεοῦ. Τοιγάρτοι και Δαβὶδ ἐλπίσκει λέγων· « Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. » Ἐψεται δὲ πάντως ταῖς ἀποστροφῆς ὀπροανατελεῖ που και προηγήσεται τῆς ἀποστροφῆς ὀ

Ἄρα προσθήσω ἐπιβλέψαι με πρὸς ναὸν τῶν ἁγίων σου;

ΙΔ'. Οἶδε μὲν ὅτι δυνάμει Θεοῦ τετήρηται, και τῆς ζωῶν ἐπικουρίας ἠξιωμένος διεβίω, και σέσωσται, και τοῦτο ἐν κήτει και κοιλία θηρὸς παραδόξως και ὑπὲρ λόγον. Ἐνδοιάζει γε μὴν, κατὰ τὸ εἶδος, εἰ και ἐκδοθήσεται, και εἰς φῶς ἐλάσει πάλιν. Τριπλόητον δὲ ποιεῖται και πολυεύκτονον ἀληθῶς τὸ και εἰς αὐτὸν ἐλάσαι τὸν θεῖον νεῶν, ἀναθεῖναι τε τὰς δοξολογίας τῶ σεσωκότι Θεῶ. Και τῆς τοιαύτου χάριτος εὐχεται τυχεῖν, τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν, ὡς ἔφη, ἐπιμαρτυρῶν τῶ Θεῶ.

Περιχύθη μοι ὕδωρ ἕως ψυχῆς μου· ἄβυσσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη. Ἔδου ἡ κεφαλὴ μου εἰς σχισμὰς ὀρέων· κατέβην εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κύτοχοι αἰώνιοι. Καὶ ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ μου πρὸς σέ, Κύριε ὁ Θεός μου.

ΙΕ'. Ἀρρήτων δυνάμει σεσωσμένος; παρὰ Θεοῦ, λαμπρότερας βούλεται τὰς τῶν εὐχαριστηρίων ἀναπέμπειν ὑδάς. Ἀφηγεῖται που πάντως τὰ συμβεβηκότα, και ποῖα μὲν γέγονε περίσχετος συμφορᾶ διδάσκει λεπτιῶς, σέσωσται δὲ ὅπως ἀνακηρύττει πάλιν. Ὅτι τοίνυν θάλασση γέγονε, και ἐν ἀβύσσῳ πολλῇ,

^{22*} Psal. xxvi, 9.

καὶ ἐν σχισμαῖς ὄρεων, καταδυσόμενος, κατὰ τὸ εἶδος, A specus sub mari, non ignoravit, quia propheta scilicet. Devenisse porro ait in terram, «cujus vectes retinacula sempiterna,» hoc est, ad inferos: non quod ibi fuerit (non enim legimus extinctum), sed quod periculorum magnitudo et casus tanti moles nihil prohiberet, quin mortuus et in ipsum descendisset **379** infernum putaretur, unde nemo exiverit, nec ab eo semel conclusus revocare ad superos gradum possit. Hoc enim velle sibi opinor quod dicitur, habere «vectes retinacula sempiterna,» quasi infractus, et a nemine unquam evictos sive dissolutos. Quod autem animam in ceto non amisit, fuitque in eodem nihil passus, quod mortem aut corruptionem afferret, planum est inde quod etiam rursus se salvum fore spem concipit. Quocirca subdit: «Ascendat de corruptione vita mea, Domine Deus meus.» Restitui enim in lucem, et ex ventre celi velut ex inferno emergere optat.

καὶ τῶν συμβεβηκότων τὸ ἀχθος οὐδὲν ἀποδεῖ τοῦ καὶ ἐκτεθνᾶναι δοκεῖν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὸν ἄδην, ὅθεν οὐκ ἂν ἐξοίχοιτό τις, ὑπονοστείσειε δ' ἂν οὐδαμῶς ὁ ἅπας ἐννελημμένος. Τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ, «κατόχους ἔχειν εἰς αἰῶνας τοὺς μοχλοὺς,» οἷον ἀβρήκτους, καὶ ὑπ' οὐδενὸς πώποτε νενικημένους ἦγον παραλελυμένους. Ὅτι δὲ οὐ τέθνηκε, διεβίω δὲ ἐν τῷ κήτει, καὶ ἦν ἐν αὐτῷ, τῶν εἰς θάνατον ἢ καταφθορὰν πεπονηῶς οὐδὲν, ἀποφάνειεν ἂν εὐκόλως τὸ καὶ ἐν ἐλπίσιν εἶναι τοῦ σωθῆσεσθαι πάλιν. Ταῦτητοι φησι τό· «Ἀναβήτην ἐκ φθορᾶς ἢ ζωῆ μου, Κύριε ὁ Θεός μου.» Ἐκδοθῆναι γὰρ εἰς φῶς εὐχεται, καὶ οἷον ἐξ ἄδου τῆς τοῦ κήτους ἀνερχθῆναι γαστρός. Ἐν τῷ ἐκλείπειν ἀπ' ἐμοῦ τὴν ψυχὴν μου τοῦ Κυρίου ἐμνήσθην· καὶ ἔλθοι πρὸς σέ ἡ προσευχή μου πρὸς τὰς ἁγίων σου.

IC'. Τοῖς ἐθέλουσιν εὐδοκιμεῖν οὐκ ἀκερδῆς ὁ πόνος, οὐδ' ἂν νοοῖτο τὸ θλίβεσθαι φορτικόν. Καὶ μαρτυρήσει λέγων Δαβὶδ· «Ἐν θλίψει ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον,» ἕτερος δὲ αὐτῶν ἁγίων προφητῶν· Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθην σου. Ἐδόκει δὲ σφόδρα καὶ τῷ θεοσπεσίῳ Παύλῳ ἀποδέχεσθαι, καὶ ἐπαινεῖν τὴν θλίψιν, τὴν ἐπ' ἀρετῇ δηλονότι συμβαίνουσαν. Ἐφη γὰρ, ὅτι «Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται,» καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐκλείπουσιν δὲ οὖν τῆς τοῦ προφήτου ψυχῆς, τουτέστι τὸν εἰς κίνδυνόν τε καὶ τὸν ἐπ' ἐσχάτοις ὑπομενούσης πόνον, πάλιν τι τῶν ὠνησιφόρων ἐπράττετο. Οὐ γὰρ, κατὰ τινος, εὐθύς ἀπολισθήσας εἰς ἀκηδῖαν τῶν θείων κριμάτων ἐποιεῖτο κατάρρησιν, ἀλλ' ἐμνήσθη τοῦ σώζοντος· βεβόηκε γὰρ πρὸς αὐτὸν, δεδίκηκε τὴν ἐπικουρίαν, οὐκ ἀγνοήσας τὴν ἡμερότητα, καὶ τὴν τῆς ἰσχύος ὑπεροχὴν, τὰς πρὸς αὐτὸν ἐποιεῖτο λιτὰς, βυσθῆναι παρακαλῶν ἐκ θανάτου καὶ φθορᾶς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν. Μέγα δὲ οὖν καὶ ἀξιάγαστον τὸ ἐν πόνοις μὴ ἀκηδιᾶν, ἰκεταῖς δὲ μᾶλλον καὶ λιταῖς ἐκμειλίσσεσθαι τὸν Δεσπότην, καὶ παρ' αὐτοῦ ζητεῖν τοῦ κακοῦ τὴν ἀνάκλησιν, καὶ τῆς συμφορᾶς τὴν λύσιν.

Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ, ἔλεος αὐτῶν ἐγκατέλιπον. Ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως θύσω σοι. Ὅσα ἠὲξάμην ἀποδώσω σοι εἰς σωτηρίαν μου τῷ Κυρίῳ.

IZ'. Ἐτεροι μὲν γὰρ, φησὶν, σὲ τὸν τῶν ὄλων ἠγνοηκότες Δεσπότην, τὸν Δημιουργόν, εἶτα τοῖς τῆς ματαιότητος ἐννελημμένοι βρόχοις, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀναθέντες τὸ σέβας, καὶ διώκοντες μὲν ὄρνεα πετώμενα τὴν ἐπ' ἐκείνους ἐλπίδα, ποιμαίνοντες δὲ καὶ ἀνόμους, οὐκ ἐξαιτοῦσι παρὰ σοῦ τὸν ἔλεον, οὔτε μὴν ἐλπίδος εἶσω γεγονᾶσι τῆς τοιαυτέποτε. Ἐγὼ δὲ οὐ κατ' ἐκείνους ποτε, ἀλλ' οἶδά σε τὸν ἐπικουρον, τὸν ἀγαθόν τε καὶ φιλοκτίρμονα.

¹⁰ Psal. xvii, 7. ¹¹ Isa. xxvii, 16. ¹² Rom. v, 3.

VERS. 8. Cum deficeret a me anima mea, Domini memoratus sum: et veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum.

XVI. Clarescere cupientibus fructuosus est labor, nec illis afflictio molesta et onerosa videri potest. Testis erit David: «In tribulatione, inquit, invocavi Dominum ¹⁰,» et alius de sanctis prophetis, «Domine, in tribulatione recordatus sum tui ¹¹.» Divinus quoque Paulus tribulationem complectendam et commendandam vehementer, propter virtutem nimium inde efflorescentem, existimavit. Ait enim: «Tribulatio patientiam operatur ¹²,» et cætera. Deficiente igitur prophetæ anima, hoc est, extremorum discriminum labores sustinente, rursus quidpiam conducibile agit. Non enim, ut quidam, statim in negligentiam prolapsus, divina judicium condemnat: sed servantis se memor, ad eum clamat, opem ardentem expetit, ejusque mansuetudinem et potentiam excellentem non ignorans, obsecrat, vitamque suam e morte et exitio eripi rogat. Magnum igitur quidam, et admiratione prosequendum est, afflictionibus non torpere, sed obstando et obsecrando flectere Dominum, ab eoque mali revocationem et calamitatis finem petere.

VERS. 9, 10. Qui custodiunt vana et mendacia, misericordiam suam reliquerunt. Ego autem cum voce laudis et confessionis immolabo tibi. Quæcunque novi reddam tibi in salutem meam Domino.

XVII. Alii quidem, inquit, te universorum Dominum ac molitorem nescientes, et vanitatis implicati laqueis, et deos commensuatis adorantes, et spem suam in volatilibus observandis pascentes, et iniqui, **380** abs te misericordiam non exposcunt, nec in istam spem unquam ingressi sunt. Ego autem nunquam ut illi, sed novi te auxiliatorem, bonum et promptum ad miserandum. Proinde voce et precibus confitebor tibi, inquit, et cantica quasi quoddam

VERS. 9, 10. Qui custodiunt vana et mendacia, misericordiam suam reliquerunt. Ego autem cum voce laudis et confessionis immolabo tibi. Quæcunque novi reddam tibi in salutem meam Domino.

XVII. Alii quidem, inquit, te universorum Dominum ac molitorem nescientes, et vanitatis implicati laqueis, et deos commensuatis adorantes, et spem suam in volatilibus observandis pascentes, et iniqui, **380** abs te misericordiam non exposcunt, nec in istam spem unquam ingressi sunt. Ego autem nunquam ut illi, sed novi te auxiliatorem, bonum et promptum ad miserandum. Proinde voce et precibus confitebor tibi, inquit, et cantica quasi quoddam

fragrantissimum thymiana tibi offeram. Gratiarum actionibus plena nempe et spiritualia sacrificia faciam tibi, glorificationem et laudationem. Ac perlibenter votis salutaribus fungar : hoc est, quæcunque mihi salutifera sunt, et animæ meæ conducunt. Hæc autem sunt ad omne beneplacitum obedientia, et prophetici ministerii perfunctio, omni cunctatione ac pusillanimitate sublatis.

Orat itaque propheta in celo latens. Ac typus quidem est humanus, vera autem rei imago, hoc est, Christus, ante pretiosam crucem, tantum non passione jam irruente apparuit, cum Patrem cœlestem sic est precatus : « Si possibile est, transeat a me calix iste⁸⁷. » Ingens eum horror circumstetit, ac veluti pressavit. Utrum autem, ubi in loca subterranea descendit, quiddam humanum locutus sit, ipse noverit, id enim affirmare periculosum est. Constat tamen sanctum Petrum vocem Davidis illi ascribere : « Propter hoc non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem⁸⁸. » Tertio enim die revixit, « juxta quod impossibile erat⁸⁹, » cum esset ipse naturaliter vita. « mortis vinculis eum detineri. »

VERS. 11. *Et præceptum est celo, et eiecit Jonam super aridam.*

XVIII. Iterum jubetur cetus, divina quadam et inexplicabili virtute ad ejus nutum ac voluntatem motus. Quinetiam e visceribus prophetam emittit, non sine fructu ex perpeessione, quin ex ipsa experientia incitatum magis et probe doctum, periculosum esse Dominicis decretis se opponere.

CAP. III.

VERS. 1, 2. *Et factus est sermo Domini ad Jonam secundo, dicens : Surge et vade in Niniven civitatem illam magnam, et prædica in ea secundum prædicationem priorem, quam ego locutus sum ad te.*

381 XIX. Alacrior itaque multo et promptior factus, denuo pergere Niniven jubetur, idemque proclamare quod antea in mandatis acceperat, nempe, « Quoniam ascendit clamor malitiæ ejus ad me. » Et quanquam dixi modo quæ ad Christum pertinent, tamen nihil gravatus iterum dicant. Scriptum quippe exstat, quoniam « Eadem dicere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium⁹⁰. » Ergo antequam in pretiosa cruce suffugeretur, certum est Christum cunctatum etiam genibus oraculorum evangelicorum sermonem impertire. Quare apertissime ait : « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel⁹¹. » Et ipsis sanctis discipulis mandabat : « In viam gentium ne abieritis⁹², » et quæ sequuntur. Cæterum fuit « in corde terræ tribus diebus et tribus

⁸⁷ Matth. xxvi, 39. ⁸⁸ Psal. xv, 10. ⁸⁹ Act. ii, 24. ⁹⁰ Philipp. iii, 1. ⁹¹ Matth. xv, 24. ⁹² Matth. x, 5.

Α Τοιγάρτοι μετά φωνῆς καὶ δεήσεως ἐξομολογήσομαι σοι, φησί, καὶ ὡσπερ τι τῶν εὐοσμοτάτων θυμιαμάτων ἀναθήσω τὰς ψυχὰς, χαριστηρίου δὲ δηλονότι καὶ πνευματικὰς προσοίσω σοι θυσίας, τὴν δοξολογήσιν, τὴν εὐφημίαν. Ἀποπερανῶ δὲ καὶ μάλα προθύμως τὰς εἰς σωτηρίαν εὐχὰς, τούτεστιν, ὅσα μοι τὸ σῶζεσθαι κατεργάζεται, καὶ τὴν ἐμὴν ὀνίνησι ψυχῆν. Τόδε ἦν ἡ πρὸς ἅπαν ὀτιοῦν τῷ Θεῷ δοκούντων ὑπακοή, καὶ τῆς προφητικῆς λειτουργίας ἐκπλήρωσις, ὅκνου τε παντὸς καὶ μικροψυχίας ἐξηρημένως.

Εὐχεται μὲν οὖν ὁ προφήτης ἐν τῷ κῆτει γεγώς· καὶ ὁ μὲν τύπος ἀνθρωπίνως, ἡ δὲ ἀληθὴς τοῦ πράγματος εἰκὼν, τούτεστι Χριστός, ἐφαίνετο πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ, μονοουχὶ καὶ εἰσβάλλοντος ἡδὴ τοῦ παθεῖν, πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα λέγων· « Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. » Γέγονε δὲ καὶ περιδεῆς, καὶ ὡς συνεχόμενος. Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐν ὑποχθονοῖς ἀφικόμενος χώραις λελάληκέ τι τῶν ἀνθρωπίνων, αὐτὸς ἂν εἰδείη· σφαιερὸν γὰρ εἰπεῖν. Πλὴν εὐρήσομεν τὸν θεσπέσιον Πέτρον αὐτῷ προσνέμοντα τὰ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Διὰ τοῦτο οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν δσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. » Τριήμερος γὰρ ἀνεβίω, « καθότι οὐκ ἦν δυνατόν » ζῶν ὄντα κατὰ φύσιν, « αὐτὸν τοῖς τοῦ θανάτου κρατεῖσθαι δεσμοῖς. »

Καὶ προσετάγη τῷ κῆτει, καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἰωνᾶν ἐπὶ τὴν ξηράν.

ΙΗ'. Προσάττεται ἄλιν τὸ κῆτος θεῖζ τινὲ καὶ ἀποβῆται δυνάμει Θεοῦ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν κινούμενον. Καὶ δὴ καὶ ἐκ λαγόνων ἀνίησι τὸν προφήτην, οὐκ ἀκερδὲς ἔχοντα τὸ παθεῖν, ἡκονημένον δὲ μᾶλλον ἐκ πείρας, καὶ ἐγνωκότα σαφῶς, ὡς ἔστιν ἐπισφαλὲς τὸ δεσποτικοῖς ἀντιβλέπειν δόγμασι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν ἐκ δευτέρου, λέγων· Ἀνάστηθι, καὶ πορεύθητι εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ τὸ κήρυγμα τὸ ἐμπροσθεν, ὃ ἐγὼ λελάληκα πρὸς σέ.

ΙΘ'. Θερμοτέραις δὴ οὖν προθυμίαις ἡδὴ χρώμενος, διακελεύεται ἄλιν λέγει μὲν εἰς τὴν Νινευί, κερρήσθαι δὲ τῷ αὐτῷ κηρύγματι, τῷ καὶ ἐν ἀρχῇ πρὸς αὐτὸν εἰρημένῳ· τοῦτο δὲ ἦν, « Ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με. » Ἐφην μὲν οὖν ἡδὴ τὰ ἐπὶ Χριστῷ, πλὴν ἐρῶ ἄλιν, ὀκνήσας οὐδέν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Τὰ αὐτὰ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. » Οὐκοῦν πρὸ μὲν τοῦ τιμίου σταυροῦ κατοκνοῦντά που ἔτι Χριστὸν εὐρήσομεν, εἰς γε τὸ χρῆναι, φημί, καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων προθεῖναι λόγον. Καὶ γοῦν ἐναργέστατά φησιν· « Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ. » Καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ἁγίοις ἐνετέλλετο μαθηταῖς· « Εἰς ὄδον ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀλλὰ γέγονεν « ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. »

Ἦλθε δὲ ἐπὶ πηγὰς «θαλάσσης, ἐν δὲ ἴχνησιν ἀβύσσου περιεπάτησεν.» Ἔδω δὲ ὡσπερ εἰς σχισμὰς ὀρέων, καὶ καταβέβηκεν εἰς γῆν, «ἥς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώνιοι.» Εἶτα σκυλεύσας τὸν ἄδην, καὶ τοὺς ἐκεῖσε διακηρύξας πνεύμασι, καὶ τὰς ἀκινήτους πύλας ἀνεῖς, ἀνεβίω πάλιν. Ἀναβέβηκε γὰρ ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ὥφθη δὲ οὕτω καὶ πρὸς γὰρ τῶν ἄλλων ταῖς ἐν τῷ κήπῳ ζητούσαις αὐτὸν γυναιξίν. Εἶτα τὸ χαίρειν εἰπὼν, ἀπαγγέλλειν ἐκέλευσε τοὺς ἀγίους μαθηταῖς, ὅτι προάγει αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Τότε γέγονε καὶ πρὸς τὰ ἔθνη λοιπὸν ὁ λόγος αὐτοῦ διὰ τῶν μακαρίων ἀποστόλων. Τότε τοὺς πλανημένους «ἐκήρυξε κατὰ τὸ κήρυγμα τὸ ἔμπροσθεν.» Οὐ γὰρ ἑτέρας ἐντολαῖς πεπαιδαγωγῆκε μὲν πρὸ τοῦ θανάτου τὸν Ἰσραὴλ, ἑτέρας δὲ μετὰ τοῦτον τοὺς ἐξ ἔθνῶν· ἀλλ' ἐν ἐπὶ πάντας τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τῶν θείων μαθητῶν ἡ γνώσις μία πάντως, καὶ οὐχ ἑτέρα παρὰ γὰρ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καὶ ἡμῖν τοὺς ἐξ ἔθνῶν κεκλημένους διὰ τῆς πίστεως εἰς ἀγιασμόν.

Καὶ ἀνέστη Ἰωνᾶς, καὶ ἐπορεύθη εἰς Νινευή, καθὰ ἐλάλησε Κύριος. Ἡ δὲ Νινευὴ ἦν πόλις μεγάλη τῷ Θεῷ, ὡσεὶ πορείας ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν. Καὶ ἤρξατο Ἰωνᾶς εἰσπορεύεσθαι εἰς τὴν πόλιν, ὡσεὶ πορείας ἡμέρας μιᾶς. Καὶ ἐκήρυξε, καὶ εἶπε· Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται.

Κ'. Στέλλεται μὲν ὁ προφήτης, καὶ προθυμίας ἀμάχοις διεξωσμένος· ἐξέρχεται τῶν πρακτέων. Εἰσεισι γὰρ, καὶ μάλα νεανικῶς, εἰς τὴν ἀλλόφυλον Νινευή, τοὺς θεοὺς ὑπηρετήσων νεύμασιν. Εὐρεῖαν οὖσαν τὴν πόλιν, καὶ εἰς τοῦτο μεγέθους ἐκτεινομένην, ὡς δεῖσθαι πορείας ἡμερῶν τριῶν, εἴ τις ἐλοιτο περινοστεῖν, δίδεισιν αὐτὸς εἰς ἡμέραν μιᾶν, ἤγουν, ὡς ἑτέροις δοκεῖ, μιᾶς ἡμέρας ἐξανύσας ὁδὸν ἐν αὐτῇ, τὸν τῶν θείων κηρυγμάτων ποιεῖ λόγον. Θαῦμα δὲ ποῦ πάντως ὁ προφήτης ἦν, ἀνήρ Ἐβραῖος, καὶ ἐξ ἀλλοδαπῆς ἤκων, καὶ οὐδενὶ ποῦ τάχα τῶν ἐκεῖσε διεγνωσμένος, διὰ μέσου βαδίζων τοῦ ἄστεος, ἀνακράγῳς τε καὶ λέγων· «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται.» Ἐνταῦθα δὲ ἄθρει μοι πάλιν ἐκεῖνο καὶ κατασκέπτου λεπτῶς. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς διακηρύττειν ἐκέλευε περὶ τῆς Νινευὴ, «Ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με,» ὁ δὲ γὰρ προφήτης ἐν αὐτῇ γεγονώς· «Ἐτι, φησὶν, τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται.» Τί οὖν ἐροῦμεν; Ψευδοεπεῖ, καὶ λελάληκε τὰ ἀπὸ καρδίας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὰ ἀπὸ στόματος Κυρίου, κατὰ τινὰς; Οὐ τοῦτο φαμεν, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον, ὅτι σημαίνουσιν οἱ προφῆται πολλάκις τῆς ἐαυτῶν ἀποστολῆς τὸν τρόπον. Ὅτι μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸν ἐλάληκεν ὁ Δεσπότης· «Ἀνάστηθι, καὶ πορεύθητι εἰς Νινευή, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με,» σαφῶς ἠκούσαμεν ἐν ἀρχῇ εὐθύς τῆς προφητείας, ὅτι δὲ αὐτός τε λελάληκε πρὸς Θεόν, οὐκ ἐγνώκαμεν. Πλὴν εὐρήσομεν λέγοντα· «Ὁ Κύριε, οὐχ οὕτοι οἱ λόγοι μου;» καὶ

A noctibus⁶². » Et venit ad fontes, seu profunda «maris, et in vestigiis, seu novissimis abyssi deambulavit⁶³. » Ingressus est quasi fissuras montium, et descendit in terram, «cujus vectes retinacula sempiterna.» Deinde spoliato inferno, et affatus spiritus ibidem constitutos, apertisque portis immobilibus, in vitam est reversus. Ascendit enim ex interitu vita ejus, atque ita visus est ante alios mulieribus in horto eum quaerentibus. Deinde ubi eas salutavit, sanctis discipulis ferre nuntium praecepit; seipsum in Galilaeam praecessurum⁶⁴. Tum etiam gentibus verbum ejus per beatos apostolos annuntiatum est. Tunc errantibus «secundum praedicationem priorem praedicavit.» Nec enim aliis praecipitis ante mortem Israellem, aliis postea gentes erudit; sed unum pervenit ad omnes Evangelium, et divinorum apostolorum una omnino scientia, et non alia exstitit apud eos qui sunt ex Israel, alia apud nos, qui ex gentibus per fidem in sanctificationem vocati sumus.

VERS. 3, 4. Et surrexit Jonas, et abiit Niniven, sicut locutus est Dominus. Ninive autem erat civitas magna Deo, quasi itineris viae trium dierum. Et cepit Jonas ingredi in civitatem quasi itinere diei unius. Et praedicavit, et dixit: Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur.

XX. Mittitur propheta, et, invicta praeditus alacritate, mandata exsequitur. Ingressus enim, et animose admodum, Niniven, urbem extraneam, divinae voluntati morem gesturus. Cum autem esset ampla, et eo magnitudinis extenderetur ut, si quis eam obire vellet, triduo indigeret, 382 perambulavit illam die uno, sive, ut aliis placet, confecto unius diei itinere, verbum divinum in ea elata voce enuntiat. Erat autem stupor, homo Hebraeus, e peregrina regione veniens, et nulli fortasse incolarum ibi cognitus, per mediam urbem incedens proclamansque, et dicens: «Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur.» Hoc loco rursum illud perpende accurateque considera. Deus universorum de Ninive praedicari jussit, «Quia clamor malitiae ipsius ascendit ad me,» propheta autem in ea praesens ait: «Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur.» Quid ad haec dicemus? Falsumne loquitur, et de corde suo haec depromit, nec potius ex ore Domini, ut quidam sentiunt? Non hoc asseremus, sed illud magis, prophetas saepenumero missionis suae modum significare. Locutum enim esse Dominum ad illum: «Surge, et vade in Niniven, et praedica ibi; quia ascendit clamor malitiae ejus ad me,» in ipso statim prophetiae principio liquide cognovimus, ipsum quidpiam ad Deum locutum esse non cognovimus. Verumtamen dixit, ut sequetur infra: «Nonne isti sunt sermones mei?» et caetera. Vides plurima silentio praeterita, et latenter dicta a Deo, et ad Deum similiter verbis prophetarum? Consequens

⁶² Matth. xii, 40. ⁶³ Job xxxviii, 16. ⁶⁴ Matth. xxviii, 7.

igitur est, sanctorum vocibus veritatem tribuere. Nequaquam enim falsum proferent, qui spiritum veritatis affatim possident. τῶν ἁγίων φωναῖς ἐπιψηφίζεσθαι τὴν ἀλθειαν. πλουτήσαντες πνεῦμα.

VERS. 5. *Et crediderunt viri Ninive Deo, et prædicaverunt jejuniū, et vestiti sunt saccis a majore eorum usque ad parvum eorum.*

XXI. Magnam significationem habet oratio. « Crediderunt enim viri ex Ninive, » inquit, hoc est, ex urbe omnium semper scelerum condemnata; in qua visebatur ingens et innumerabilis idolorum multitudo, multa delubrorum millia, et artes vetitæ exerebantur. Nam cantiones magicæ et prædictiones mendaces illic colebantur, et in astrorum observatione curiositas summæ sapientiæ loco ducebatur, gloriaque cumulabatur, qui ad quidvis nefarium se expeditum præberet. Sed crediderunt Deo a minore usque ad majorem, hoc est, illustres et obscuro, optimates et plebei, divitiis et delicis affluentes, et sub paupertatis onere laborantes. Una omnibus cura, verbis prophetæ 383 obtemperare. Res admiranda profecto, et credentium magna laus. Illico enim non segniter ad meliora de cætero vocantem sequuntur, delicatamque cervicem divinis prædicationibus subjiciunt, idque homine peregrino, et unodontaxat, nec pridem cognito, ad pœnitentiam invitante. Ac Ninivitæ quidem ita se gesserunt. Contra insipiens Israel legi est inobediens, Moysen irridet, nihili facit prophetarum oracula, Dominum quoque occidit, nec ipsi Christo est obsecutus. Melior itaque status fuit Ninivitarum, id quod verum esse ostendit universorum Deus, sic alicubi ad Ezechielem dicens: « Fili hominis, vade et ingredere ad domum Israel: non ad populos alterius linguæ, neque gravis linguæ existentes tu mitteris. Et si ad tales misissem te, ipsi audissent te. Domus autem Israel nolunt audire te, qui contentiosi sunt et duri corde⁶⁶. » Etenim alterius linguæ, et profundi labii, et sermone superbi, hoc est, Ninivitæ oraculo honorem habuerunt, et ad pœnitentiam sine mora se applicuerunt; contentiosus autem Israel nec legem ipsam, nec Domium prophetarum est reveritus.

VERS. 6-9. *Et appropinquavit sermo ad regem Ninive, et surrexit de throno suo, et abstulit stolam suam a seipso, et indutus est sacco, et sedit in cinere. Et prædicatum est in Ninive a rege, et ab omnibus magnatibus ejus, dicens: Homines, et jumenta, et boves, et oves non gustent, neque pascantur, et aquam non bibant. Et cooperiti sunt saccis homines, et aversus est unusquisque de via sua mala, et iniquitate quæ erat in manibus eorum, dicentes: Quis scit si pœnitentiam ager Dominus, et exorabitur, et revertetur ab ira furoris sui, et non pereamus?*

⁶⁶ Ezech. III, 4-7.

τὰ ἐξῆς. Ὁρᾶς, ὅτι τὰ πλεῖστα σοσίγηται, καὶ λεληθότως εἰρηται παρὰ Θεοῦ, καὶ πρὸς Θεὸν ὁμοίως διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς; Οὐκοῦν ἀκόλουθον ταῖς ψευδοεπήσουσι γὰρ ἥμιστά γε, τὸ τῆς ἀληθείας

Καὶ ἐπιστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευῆ τῷ Θεῷ, καὶ ἐκήρυξαν νηστειαν, καὶ ἐνεδύσαντο σάκκους ἀπὸ μεγάλου αὐτῶν ἕως μικροῦ αὐτῶν.

KA'. Ἐμφαντικὸς ὁ λόγος. « Πεπιστεύκασι γὰρ οἱ ἐκ Νινευί, » φησί, τούτέστιν, οἱ ἐκ πόλεως τῆς ἐφ' ἅπασιν ἀεὶ τοῖς ἀτόποις κατεγνωσμένης· ἐν ἧ πολὺς μὲν καὶ ἀναριθμητος εἰδώλων ἔσμῶς, μυρία δὲ ὄσα τεμένη, καὶ ἐν σπουδῇ τὰ ἀπόρρητα. Γοήτεια γὰρ καὶ ψευδομανταί, τὰ παρ' αὐτῶν τιμώμενα, καὶ σοφὸς ἦν ἄγαν ὁ περιεργὸν τοῖς ἀστροῖς τὸν ὀφθαλμὸν ἐνείεις, καὶ εἰς λήξιν ἤκων εὐκλείας ὁ πρὸς πᾶν ὄτιοῦν τῶν ἀτόπων εὐκολός. Ἄλλὰ πεπιστεύκασι τῷ Θεῷ ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, τούτέστι, περιφανεῖς τε καὶ ἄσημοι, λαμπροὶ καὶ κατεβρέμμένοι, καὶ οἱ ταῖς ἐκ πλοῦτου τρυφαῖς ἐπιχεόμενοι. καὶ οἱ τῷ τῆς πενίας ἀχθεὶ καταμαθύοντες. Μία δὲ ἦν ἅπασιν ἡ σπουδὴ τὸ τοῖς τοῦ προφήτου καταπειθεσθαι λόγοις. Μέγα δὲ τὸ θαῦμα, καὶ πολὺς ἄγαν τῶν πεπιστευκότων ὁ ἔπαινος. Ἐπονται γὰρ εὐθὺς οὐκ ἀμελλητί πρὸς τὸ ἄμεινον καλοῦντι λοιπὸν, καὶ τρυφερὸν τοῖς θεοῖς κηρύγμασιν ὑπέχουσι τὸν αὐχένα, καὶ τοῦτο ἀλλογενοῦς, καὶ ἐνὸς ἀνδρός, καὶ οὐ πάλα διεγνωσμένου, καλοῦντος εἰς μετάνωσιν. Ἄλλ' ὥδε μὲν τὰ Νινευιτῶν. Ὁ δὲ γε ἀτόπληκτος Ἰσραὴλ ἀπειθεῖ τῷ νόμῳ· διαγελά τὸν Μωσέα, οὐδὲν ἡγεῖται τὰ προφητῶν, καὶ τί τοῦτο λέγω; γέγονε καὶ κυριοκτόνος, οὐδὲ αὐτῷ πειθόμενος Χριστῷ. Οὐκοῦν ἐν ἀμείνοσιν ἦν τὰ Νινευιτῶν, καὶ τοῦτο δέδειχεν ἀληθὲς ὁ τῶν ὄλων Θεός, οὕτω που λέγων πρὸς Ἰεζεχίηλ· « Υἱὲ ἀνθρώπου, βάδιζε, εἰσελθε πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, οὐ πρὸς λαοὺς ἀλλογλώσσους, οὐδὲ βαρεῖς τῇ γλώσσῃ ὄντας. Καὶ εἰ πρὸς τοιοῦτους ἐξ-ἀπέστείλά σε, οὗτοι ἂν ἤκουσάν σου, ὁ δὲ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ οὐ μὴ θελήσωσιν ἀκοῦσαι σου, ὅτι φιλόνοιχοί εἰσι καὶ σκληροκάρδιοι. » Οἱ μὲν γὰρ ἀλλόγλωσσοι, καὶ βαθύχειλοι, καὶ σοβαροὶ τοὺς λόγους, τούτέστι, οἱ Νινευίται, τετιμήκασι τὸ χρησιμώδημα, καὶ πρὸς τὸ χρῆναι μετανοεῖν κευχήκασιν ἀμελλητί· ὁ δὲ φιλόνοιχος Ἰσραὴλ οὐ τετιμήκεν οὐδὲ αὐτὸν τὸν τοῦ νόμου καὶ προφητῶν Δεσπότην.

Καὶ ἤγγισεν ὁ λόγος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νινευῆ, καὶ ἐξανέστη ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ περιελλετο τὴν στολήν αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ περιεβάλετο σάκκον, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ σποδοῦ. Καὶ ἐκήρυχθη, καὶ ἐβρόθη ἐν τῇ Νινευῆ παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ παρὰ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, λέγων· Οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ κτήνη, καὶ οἱ βόες, καὶ τὰ πρόβατα, μὴ γευσάσθωσαν, μηδὲ νεμέσθωσαν, μηδὲ ὑδωρ πιέθωσαν. Καὶ περιεβάλλοντο σάκκους οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἀνεβόησαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτενωῶς, καὶ ἀπέστρεψαν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ἐδοῦ αὐτῶν τῆς πο-

τηρας, και από της ἀδικίας της ἐν χερσίν αὐτῶν, λέγοντες· Τίς οἶδεν εἰ μετανοήσει ὁ Κύριος, και παρακληθήσεται, και ἀποστρέψει ἐξ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, και οὐ μὴ ἀπολώμεθα;

KB. Ἐπιτείνει σφόδρα τῆς εὐπειθείας τὸν ἔπαι- A
 νον, και καταβαυμάζει μειζόνως τὸ ἔτοιμον εἰς ὑπα-
 ακοὴν τῶν κεκλημένων εἰς μετάνωσιν. Ἐπειδὴ γὰρ
 τῶν τοῦ προφήτου ῥημάτων κατήκοοι ἦσαν, και αὐ-
 τὸς ὁ τῷ σκήπτρῳ τετιμημένος, και ταῖς ἀνωτάτω
 κατεστεμμένος εὐκλείαις, ὑπεχώρει μὲν τῶν τῆς
 βασιλείας θρόνων, ἐρῆσθαι δὲ φράσας ταῖς αὐτῷ
 πρεπούσαις στολαῖς, και τὴν ἀλουργίδα ἐκδύς περι-
 εβάλλετο σάκκον, τουτέστιν, ἐν πενθικοῖς ἦν σχήμα-
 σιν. Ἐφίζητας δὲ και σποδῶ, σύνθημα τοῖς ἄλλοις
 ἐδίδου τὸ χρῆναι και ἀσιτεῖν, και ἀκαταλήκτοις λι-
 ταῖς ἐξημεροῦντας Θεὸν ἐξαιτεῖν τὸν ἔλεον. Σοφοὶ δὲ
 λίαν οἱ Νινευῖται, συνεπιτηδεύοντες τῇ νηστείᾳ και
 τῆς φαυλότητος τὴν ἀποτροφήν. Μετανοίας γὰρ
 οὗτος ἀν εἴη ἀληθῆς και ἀμώμητος τρόπος. Ἐπειδὴ
 δὲ τὸ ἐν τούτοις εὐτεχνὲς οὐκ ἔχων Ἰσραὴλ, ἀλογω- B
 τάτην ἔσθ' ὅτε και βέβηλον ἐποιεῖτο νηστείαν, ἐκέ-
 λευε τῷ προφήτῃ Θεὸς εἰς ὕψος ἀφροντα τὴν φωνὴν
 ἀπαγγέλλειν αὐτοῖς, ὅτι Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξ-
 ελεξάμεν, λέγει Κύριος. Και διὰ ποίαν αἰτίαν δια-
 μεμήνηκεν αὐτὸς, ἐπενεχίων εὐθύς· «Ἐν γὰρ ταῖς
 ἡμέραις τῶν νηστεῶν ὑμῶν εὐρίσκατε τὰ θελήματα
 ὑμῶν, και πάντας τοὺς ὑποχειρίους ὑπονούσατε· εἰς
 κρίσεις και μάχας νηστεύετε, και τύπτετε πυγμαῖς
 ταπεινόν. » Οὐκοῦν ἀμείνους οἱ Νινευῖται, καθαρὰν
 και ἀμωμον ἐπιτελοῦντες Θεῷ τὴν νηστείαν. Μεμαρ-
 τύρηκε γὰρ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι «Ἀπέστρεψεν
 ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, και ἀπὸ
 τῆς ἀδικίας της ἐν χερσίν αὐτοῦ. » Εἴσω δὲ λόγου
 και φρονὸς τὸ δρώμενον ἦν. Πειπιστεύασιν ὅτι μετα- C
 νοήσει Θεὸς, ἀνακόψει τὰ ἐξ ὀργῆς. Τὸ δὲ « μετα-
 νοήσει » φησὶ ἀντὶ τοῦ βουλήσεται. Κἀν εἴδη μετα-
 φοιτήσαντας ἐκ φαυλότητος εἰς τὸ ἀγαθόν, μετοιχή-
 σεται και αὐτὸς εἰς τὴν ὅτι μάλιστα φιλανθρώπων αὐτῷ
 γαλήνην και φιλανθρωπίαν. Ἔστι γὰρ μὲν ἀγαθὸς
 τῆ φύσει. Πλὴν ἐπάγει τοὺς πλημμελοῦσι τὰς δίκας,
 και τοὺς ἀκαθέκτως ἀπονενευκόσι πρὸς τὸ ἐξήνιον,
 εἰδά τινα χαλινῶ ἀνακόπτοντι γεννικῶς, και μετατιθέντι
 πρὸς εὐπειθειαν, ἐπιπέρει τὰ ἐξ ὀργῆς. Ἄθρει δὲ
 ὅπως οἱ μὲν Νινευῖται φασιν· « Τίς οἶδεν εἰ μετα-
 νοήσει ὁ Θεὸς, και ἀποστρέψει ἐξ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ,
 και οὐ μὴ ἀπολώμεθα; » ὁ δὲ γε σοφὸς Ἰσραὴλ, ὁ
 νόμῳ πεπειδευμένος, ὅτι χρηστὸς και ἡμερος ὁ
 Δεσπότης, οὐκ ἀνέχεται νοεῖν. Ἐφασκον γὰρ ἀμαθαί-
 νοντες· « Αἱ πλάναι ἡμῶν, και αἱ ἀνομίαι ἡμῶν ἐφ'
 ἡμῖν εἰσι, και ἐν αὐταῖς ἡμεῖς τηκόμεθα, και πῶς
 ζησόμεθα; » Ἄλλ' ἤκουον Θεοῦ λέγοντος ἑναργῶς·
 « Ἀποστρεφῆ ἀπεστρέψατε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ὑμῶν τῆς
 πονηρᾶς, και ἵνα τί ἀποθνήσκετε, οἶκος Ἰσραὴλ; »
 Ὁ δὲ δεδράκασι Νινευῖται, ταῖς εἰς τὰ ἀμείνω
 μεταδρομαῖς τὴν ἐπηρητημένην αὐτοῖς ἐκδυσωποῦντες
 ὀργὴν, πλὴν προσέτατον τοῖς ἀνθρώποις και τὰ
 κτήνη συγκαταλύνεσθαι, τροφῆς και ποτοῦ ἀπο-
 στερούμενα, και ὅλον πενθεῖν καταναγκασμένα. Και
 τὸ χρῆμα ἀν ὑπερβολικόν, οὐχ ὡς ἀναγκαίως γεγονός,

XXII. Mire laudem obedientiæ amplificat, voca-
 torumque ad pœnitentiam promptum studium ad
 obsequiam impensius admiratur. Simul eoim pro-
 phetæ verba auribus acceperunt, etiam ipse, qui
 sceptri honore augustus erat, et splendore atque
 gloria eminentissimus, thronum regalem deserit,
 stolam sibi propriam valere jubet, purpuram exuit,
 saccum induit, 384 hoc est, habitum lugubrem
 capil, et in cinere sedens, signum cæteris dat, et
 cibo abstinerere, et continuis obsecrationibus Deum
 mitigando misericordiam exposcere oportere. Sa-
 pientes porro non parum Ninivitæ, qui uno animo
 nequitiam jejuniio abigere nituntur. Hic namque
 sincerus et inculpatus pœnitentiæ modus fuerit.
 Quoniam vero Israel, hujusmodi rerum imperitus,
 nonnunquam rationi minime consentaneam profana-
 namque inediam suscipiebat, Deus prophetæ præci-
 pit exaltare vocem, et illis nuntiare, non tale
 jejuniium se elegerisse. Causam ipse exprimit, mox
 subjungens : « In diebus enim jejuniorum vestro-
 rum invenitis voluntates vestras, et omnes subje-
 ctos vestros affligitis; in judicium et pugnas jeju-
 natis, et percutitis pugnis humilem 67. » Meliores
 proinde Ninivitæ, purum nec reprehensioni affine
 jejuniium Deo peragentes. Testatur enim id Scri-
 ptura sancta : « Aversus est unusquisque, inquit, a
 via sua mala, et ab iniquitate manuum suarum. »
 Cum ratione et prudentia procedebant. Credide-
 runt mutaturum sententiam, et ex ira pœnam
 præparatam inhibitorum. Metanoήσει « pœnitebit
 illum » dicit, pro βουλήσεται « volet. » Et si viderit
 ab improbitate ad probitatem transgressos, ipse
 quoque ad tranquillitatem et benignitatem sibi
 amicissimam transibit. Est siquidem natura bonus.
 Verumtamen in peccantes animadvertit, et insano
 impetu ad contumaciam et rebellionem declinanti-
 bus, veluti frenum quoddam valide retrahens, et ad
 obedientiam transferens, pœnas iratus addit. Per-
 pende porro quod Ninivitæ dicunt : « Quis novit si
 pœnitentiam aget Deus, et revertetur ab ira furoris
 sui, et non pereamus? » At sapiens Israel, in lege
 institutus, non sustinet intelligere, quoniam bo-
 nus et mansuetus Dominus. Dicebant enim ho-
 mines ignorantes : « Errores nostri, et iniquitates
 nostræ super nos sunt, et in ipsis nos tabescimus,
 et quomodo vivemus 68? » Et audierunt Deum claris
 verbis dicentem : « Convertite convertimini a via
 mala vestra; et quare moriemini, domus Israel 69? »
 Quod cum fecissent Ninivitæ, recipiendo se ad fru-
 gem, impendentem sibi iram anteverterunt. Nihilomi-
 nus imperavit rex uti cum hominibus dolerent
 etiam jumenta, pabulo et potu subtracto, et quodam-
 modo ad luctum compellerentur. Res communem
 modum et consuetudinem excedit; non quod ita
 necessitas flagitaret, aut Deus jumentorum hic

67 Isa. LVIII, 3, 4. 68 Ezech. XXXIII, 10. 69 ibid. 11.

laborem molestiamque requireret. Indicavit hoc A etiam Scriptura, **385** ut pœnitentiæ Ninivitarum magnitudinem declararet. Non fugit nos, quosdam super hoc erubescere, dicereque jumenta intelligendos, qui inter homines rationis usum quam minimum habent. Et ita est, et bene haberet aliquando, si hoc modo a quibusdam intelligeretur. Sed ad sensum propositorum aperiendum illud forte quadraverit, excellentiam pœnitentiæ per brutorum quoque laborem descriptum declarari.

VERS. 10. *Et vidit Deus operu eorum, quoniam reversi sunt a viis suis malis. Et egit pœnitentiam Deus super malo quod locutus est ut faceret eis, et non fecit.*

XXIII. Velox est ad misericordiam Dominus, et pœnitentes salvat, continuoque veteribus piaculis B absolvit, et desinentibus hominibus peccare, ipse quoque irasci desinit, melioraque cogitat. Et quoniam ad bonas rationes appulsi sunt animus cernit, ad mansuetudinem descendit, et perditionem differt, et venia eos dignatur. Etenim verum dicit, cum dicit : « Quare moriemini, domus Israel? dicit Dominus. Quia nolo mortem morientis; quin potius ut convertatur a via sua, et vivat anima ejus⁷⁰. » Malitiam autem cum dicit, cave improbitatem intelligas, sed iram potius, unde afflictio venit. Non enim facit mala virtutis amans Deus noster.

CAP. IV.

VERS. 1-3. *Et tristatus est Jonas tristitia grandi, et confusus est, et oravit ad Dominum, et sic ait : Domine, nonne isti sermones mei sunt, adhuc existente me in terra mea? Propterea pœveni fugere in Tharsis, quoniam cognovi quia tu Deus misericors et miserator, pœniens et multæ misericordiæ, et agens pœnitentiam super malitiis. Et nunc, dominator Domine, tolle animam meam, quia bonum mori me magis quam vivere.*

XXIV. Postquam Deus pœnitentiæ agenda pœnas ex ira divina sibi ingruentes amolientibus misericordiam impertivit, et tempus jam exiit post quod evenire prædicta æquum erat, et nihil tamen eorum evenit, mœrorem hausit propheta non mediocrem : non quia civitas perniciem effugisset, hoc enim hominis maligni et invidi, et minime sancto conveniens fuisset; sed quia falsiloquus, et blatero, seu nugator videretur, et frustra illos terruisse, et **386** pro libidine sua, et nullo modo de ore Domini locutus, ut scriptum est⁷¹. Putant autem prophetam ob alias et arcanas quasdam cogitationes contristatum. Postquam enim cognovit, aiunt ipsi, vocato grege ex gentibus, Israellem quasi jam exactis ejus temporibus posthabitu iri, mœstus erat magno-
pere, et super consanguineis tantum non jam perditis cruciatur. Sed hoc sentire vetat ipse, apertissime confitens se in Tharsis fugisse (sed quia missionem

A ἢ Θεοῦ ζητούντος παρὰ τῶν κτηνῶν τὸν πόνον. Ἐπεσήμηνε δὲ καὶ τοῦτο ἡ Γραφή, τῆς τῶν Νινευιτῶν μετανοίας ἐμφανίζουσα τὴν ὑπερβολὴν. Οἶδα μὲν οὖν ὅτι κατερυθριῶσι τινες ἐπὶ τῷδε, καὶ φασὶ κτήνη νοεῖσθαι τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἀλογωτάτους. Καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ εὖ ἂν ἔχοι κατὰ καιροὺς, εἰ τῆδε νοοῖτο παρὰ τιῶν. Ἄλλ' εἰς γε τῶν προκειμένων τὸν νοῦν ἀρμόσειεν ἂν ἐκεῖνός που τάχα, τὸ τῆς μετανοίας κατασημαίνεσθαι τὴν ὑπερβολὴν διὰ τοῦ καὶ αὐτὸν καθορίζεσθαι τῶν κτηνῶν τὸν πόνον.

Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν τῶν πονηρῶν. Καὶ μετένοιον ὁ Θεὸς ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν.

ΚΓ'. Ταχύς εἰς ἔλεον ὁ Δεσπότης, καὶ σώσει μεταγινώσκοντας, ἀπαλλάττει δὲ παραχρῆμα τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων, καὶ καταληγουσῆς τῆς παρ' αὐτοῖς ἀμαρτίας, ἀνίστησι καὶ αὐτοὺς τὴν ὁργὴν, καὶ μεταβουλεύεται τὰ χρηστά. Ἐπειδὴ δὲ μεταθεμένους ὁρᾷ πρὸς τὸ ἀγαθόν, μεταφοιτᾷ πρὸς τὸ ἡμέρον, καὶ ἀναβάλλεται τὴν καταστροφὴν, καὶ φειδύς ἀξίως. Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὴς ὅταν λέγῃ· « Ἴνα τί ἀποθνήσκεις, οἶκος Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. Διότι οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, ὡς τὸ ἀποστρέφαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. » Κακίαν δὲ ὅταν λέγῃ, μὴ φαυλότητα νοεῖ, τὴν κακωτικὴν δὲ μᾶλλον ὁργὴν. Οὐ γὰρ ἐστὶ τῶν κακῶν ἐργάτης ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεός.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

C Καὶ ἐλυπήθη Ἰωνᾶς λύπην μεγάλην, καὶ σινεχύθη, καὶ ἠξίατο πρὸς Κύριον, καὶ εἶπεν ὧδε· Κύριε, οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι, ἐτι ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; Διὰ τοῦτο πρόεφρασα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσίς, διότι ἔγνων ὅτι σὺ Θεὸς ἐλεήμων, καὶ οἰκτιρῶν, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Καὶ νῦν, Δέσποτα Κύριε, λαβὲ δὴ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με ἢ ζῆν.

ΚΔ'. Θεοῦ κατοικτιέραντος τοὺς ταῖς μεταγινώσσειν ἀποκρουομένους τὰ ἐξ ὁργῆς, καὶ εἰς πέρας ἤδη τὸ ὠρισμένον ἐνηνεγμένου τοῦ καιροῦ, μεθ' ὧν ἦν εἰκὸς συμβῆσθαι τὸ προηγγελμένον, εἴτα γεγονότος τῶν προηγγελμένων οὐδενός, λελύπηται λίαν ὁ προφήτης, καὶ οὐχ ὅτι διέδρα τὸν δλεθρον ἢ πόλις (πονηροῦ γὰρ τοῦτο βασκάνου, καὶ ἤχιστα ἀγιοπρεπές), ἀλλ' ὅτι ψευδοεπίσης εἶναι τις καὶ βωμολόχος ἔδοκει, καὶ μάτην αὐτοὺς τεθορυδηκώς, καὶ τὰ ἀπὸ γνώμης λαλῶν, καὶ οὐχ ἰδὴ πάντως τὰ ἀπὸ στόματος Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οἶονταί γε μὴν λελυπησθαι τὸν προφήτην ἐφ' ἐτέραις τισὶ καὶ ἀπορρήτοις εὐνοίαις. Ἐπειδὴ γὰρ ἔγνω, φασὶ, ὅτι κεκλημένης τῆς ἐξ ἐθνῶν ἀγγελίης, ἀπολισθήσει πάντως τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ἤκοντος ἤδη καιροῦ τοῦ τοιοῦτου πρὸς τὸ πέρας, κατηφῆς ἦν ἄγαν, καὶ μονονουχὶ τοῖς ἐξ αἵματος ἐπιστυγνάξει διολωλόσιν. Ἄλλ' ἐξίστησιν αὐτὸς τοῦτο δὲ νοεῖν, ἐναργέστατα

⁷⁰ Ezech. xviii, 31, 32. ⁷¹ Jerem. xliii, 16.

λέγων, ὡς ἀπέδραμεν εἰς Θαρσεῖς, ἤλω δὲ κατακνήσας τὴν ἀποστολὴν, διὰ τοι τὸ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι « χρηστὸς; καὶ οἰκτιρῶν ἐστὶ, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. » Ἐπειδὴ γὰρ ἦσθα τοιοῦτος, φησὶ, πῶς ἐκέλευες διακηρύξαι αὐτοῖς μάτην τὴν καταστροφὴν; Καὶ μικροψυχεῖ μὲν ὡς ἀνθρωποεῖ, τοῦτοις ἑαυτὸν χρῆσασθαι τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων διαβεβαιούμενος γῆ, ἐκτεθνᾶναι δὲ ἤδη παρακαλῶν, καὶ μονουοχι τῆς οἰκονομίας οὐ μετρίαν τινὰ ποιεῖται τὴν καταβολήν. Ἐπισηφάλης δὲ τὸ χρῆμα καὶ φρενὸς ἀγίας οὐκ ἄξιον. Εἰ γὰρ τοῖς τῶν σωμάτων ἰατροῖς ἐπιτιμήσειεν ἂν οὐδεὶς, εἰ γε νοῦν ἔχει, τὰ τοῖς τραύμασι χρεωδέστερα μεταπλάττουσι φάρμακα, πῶς ἂν τις εἰκότως καταβολήσῃ τοῦ πάντα εἰδότης Θεοῦ, καὶ ταῖς ἡμετέραις διανοίαις τὴν ἀεὶ πρόπουσαν καὶ χρεωδεστάτην ἀληθῶς ἐπισπουδάζοντος ἄξιον; Ἰατροὶ γὰρ ἐστὶ πνευμάτων, ποτὲ μὲν τοῖς πόνοις, ποτὲ δὲ αὐτοῖς ἐξ ἡμερότητος ἀγαθοῖς, τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν κατευνάζων τὴν ἀγριότητα.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἰωνᾶν· Εἰ σφόδρα λελύπησαι αὐ; Καὶ ἐξῆλθεν Ἰωνᾶς ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐκάθισεν ἀπέναντι τῆς πόλεως. Καὶ ἐποίησεν αὐτῷ ἐκεῖ σκηνήν, καὶ ἐκάθητο ὑποκάτω αὐτῆς ἐν σκιᾷ, ἕως οὗ ἀπὸ τῆς γῆς πόλεως.

ΚΕ'. Οὐκ ἐὰν ταῖς ἀκηδαιῖς καταπνίγῃσθαι τοῦ προφήτου τὸν νοῦν, ἀναρβώνουσι δὲ ὡσπερ ἡσθενηκότα. Καὶ χρηστὸς μὲν λίαν, πλὴν ὅτι λελύπηται, κατατιθᾶται χρησίμως. Ὑπεμνήνει γὰρ ἕτερον, οἶμαι, τὸ παντελῶς οὐδὲν τὸ ἀναπυθάνεσθαι τε καὶ λέγειν· « Εἰ σφόδρα λελύπησαι; » μονουοχι δὲ καὶ ἐπιπλήττει λελυπημένῳ καὶ τῶν θείων κριμάτων οὐ συνιέντι τὸν σκοπόν. Ἡμερῶν δὲ ἤδη διαγενομένων, μεθ' ἃς ἦν εἰκὸς ἀποπερανθήσεσθαι τὰ διηγγελμένα, εἶτα τῆς ὀργῆς ἀπρακτοῦσης ἔτι, συνιέντι μὲν ὅτι κατηλέγησε Θεός, πλὴν οὐκ εἰσάπαν ἔξω βέβηκε τῆς ἐλπίδος· οἶεται δὲ, ὅτι δέδοται μὲν αὐτοῖς ἀνάβλησις τοῦ κακοῦ, μετανοεῖν ἠρημένοις, πλὴν ἔσται τι πάντως τῶν ἐξ ὀργῆς, οὐκ ἰσοπαλεῖς τοῖς πταισμασι τοῖς ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσι πόνους ἐπιδειχέσθαι. Τί γὰρ ὠνήσειε τριήμερος ἰδρῶς τοῖς ἀτόπῳ παντὶ κατακχεωσμένους, καὶ ταῖς οὕτω δειναῖς πλημμυλίαις κατισχημένους; Ταῦτα καθ' ἑαυτὸν κατὰ γε τὸ εἰκὸς διενθυμούμενος, τοῦ μὲν ἄστεος ἀποφοιτᾷ, περιμένει δὲ ἰδεῖν τί ἔσται αὐτοῖς. Προσεδόκει γὰρ ἢ πεσεῖσθαι τυχὸν καταδουμένῃν, ἢ κατεμπρησθήσεσθαι πυρὶ, καθὼς καὶ τὰ Σόδομα. Σχεδιάζεται δὲ οἶκος αὐτοῦ, καὶ σκηνὴ τὸ δρώμενον ἦν.

Καὶ προσέταξεν Κύριος ὁ Θεὸς κολοκύνθῃ, καὶ ἀνέβη ὑπὲρ κεφαλῆς Ἰωνᾶ, τοῦ εἶναι σκιὰν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τοῦ σκιάζειν αὐτῷ ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτοῦ. Καὶ ἐχάρη Ἰωνᾶς ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ χαρὰν μεγάλην.

ΚΖ'. Προστάττει δὴ πάλιν τῇ κολοκύνθῃ Θεός, καθὰ καὶ τῷ κήτει, κατανεύσας δηλονότι καὶ θελήσας μόνον. Ἀνίσχει δὲ παραχρῆμα καλῆ τε καὶ εὐάνθης, καὶ ὄλην εὐθὺς κατήρσεψε τὴν σκηνήν, ὡς

A declinaret, interceptum esse), quod nosset probe quia Deus « benignus et misericors esset, et pœnitens super malitiis. » Quoniam enim talis eras, inquit, quid ita ipsis frustra me promulgare subversionem jubebas? Et pusillanimis est quidem, ut homo, quia istiusmodi sermones exprompserit, affirmatque se his verbis ita in Judæa adhuc locutum esse; orans autem mortem in præsens, de œconomia et providentia divina propemodum non leviter conqueritur. Quæ res periculo non caret, et mentem sanctam haud decet. Si enim corporum medicos nemo prudens incusaverit quia vulneribus utilioremedicinam faciunt, quomodo quisquam omnia scientem Deum, et animis nostris semper congruentem, maximeque conducibilem medelam vere meditantem, juste reprehenderit? Est enim medicus spirituum, quandoque laboribus et afflictionibus, quandoque bonis ex mansuetudine oblatis malarum affectionum nostrarum feritatem conso-

VERS. 4, 5. Et dixit Dominus ad Jonam: Si vehementer contristatus es tu? Et egressus est Jonas ex civitate, et sedit contra civitatem. Et fecit sibi illic tabernaculum, et sedit sub eo in umbra, donec videret quid erit civitati.

XXV. Animum prophetæ abundantioris tristitiæ fluctibus submergi non sinit, sed tanquam infirmo pristinum robur addit. Benignus est admodum, verumtamen mœstitiam ejus non inutiliter reprehendit. Nihil siquidem, meo judicio, quidquam aliud sibi vult, quod pereontatur, ac dicit: « Si vehementer contristatus es? » ac tantum non etiam contristato divinorumque judiciorum scopum non intelligenti succenset. Diebus jam elapsis, secundum quos nuntiata ad opus conferri debebant, et tamen ira adhuc effectu suo carente, animadvertit quidem Deum misericordiam tribuisse, nihilominus a spe non penitus discedit, opinaturque, quoniam dare se 387 pœnitentiæ voluerit, suppliciorum gratiam illis ad tempus factam, sed omnino quiddam pœnarum luituros, quandoquidem pœnitentiæ labores delictorum gravitatem non æquaverint. Quid enim juvet triduanus sudor omni genere nefandarum actionum sepultos, et peccatis adeo tetrus obrutos? Hæc secum, ut verisimile est, volutans, ab urbe recedit, et exspectat videre quid incolis futurum sit. Exspectabat enim aut terra tremente collapsuram, aut instar Sodomæ conflagraturam. Excitat vero tumultuarie sibi domum: domus autem erat tabernaculum.

VERS. 6. Et præcepit Dominus Deus cucurbitæ, et ascendit super caput Jonæ, ut esset umbra super caput ejus, et inumbraret eum a malis ejus. Et lætatus est Jonas super cucurbita gaudio magno.

XXVI. Mandat rursum cucurbitæ Deus, sicut ceto, annuens videlicet et volens tantum. Continuo bella et pulchre florida prodit, subitoque totum tabernaculum contegens, in morem nemoris ad jucundita-

tem gravissimam umbram fundit. Qua majorem in A modum exhilaratur propheta, et revera ut in actione probabili et laudanda exsultat. Perpense igitur etiam hinc simplicitatem et candorem ejus animi. Ingentem tristitiam cepit, quoniam quæ vaticinatus fuerat re ipsa non eveniebant: rursus gaudio magno super olere et herba perfusus est.

Mens innocens et ad dolorem et ad hilaritatem flexilis est. Vera ac certa loqui me cognosces, si ad mores infantium respicias, qui frequenter sine causa dolent, et in rebus exiguis plorant largiter; contra nonnunquam re parva demulsi gaudent, repenteque a tristitia ad lætitiā prosiliunt. Quemadmodum enim in corporibus humanis, quæ firma ac robusta esse non solent, impulsu aliquo facile cadunt, quamvis id non valide, sed velut teneriore manus tactu fiat: ita et animus calliditatis expertus non difficulter cedit iis quæ ipsum quocumque impellere, aut afficere molestia queunt.

VERS. 7, 8. *Et præcepit Deus vermi matutino in crastinum, et percussit cucurbitam, et arefacta est. Et factum est, cum oriretur sol, et præcepit Dominus Deus spiritui ardoris urenti, et percussit sol super caput Jonæ. Et angustiabatur, 388 et despondebat animus suum, et dixit: Bonum mihi mori me quam vivere.*

XXVII. Vermem matulinum appellat erucam, quoniam ex rore sub auroram cadente generari incipit. Præcipit autem illi atque etiam æstui Deus, eo modo quo et cucurbitæ ipsi, et ceto præcepisse intelligi potest. Et ille quidem improviso exaruit; ferit autem ardor solis eum vehementer, et incertum animi ac mæstum radiis ferventibus verberat, umbra nudatum inveniens: et ad inestitiam illius per magna fit accessio. Ita demum animo concidit, ut et ipsam mortem votis omnibus expetat.

VERS. 9. *Et dixit Dominus ad Jonam: Si valde contristatus es tu super cucurbitam? Et ait: Valde contristatus sum ego, usque ad mortem.*

XXVIII. Vide rursus universorum Deum ex immensa benignitate cum innocentibus sanctorum animabus tantum non colludentem, et patrum amori, quo sunt erga liberos singulari nihil concedentem. Opacat enim prophetam sic cucurbita. Ea re mirabiliter lætatur. Postmodum eruca, ita curante Deo, insidiatur, percussit æstus, et umbram ei utilissimam atque ad usum necessariam fuisse ostendit, ut magis doleat rebus optimis privatus. Deinde parva, cucurbita, inquam, tantopere contristatus, benignitatem divinam, si illustrissimis civitatibus et innumerabilium incolarum plenis clementer ignoscere velit, amplius ne accuset. Interrogat igitur scite, ecquid graviter super olere mœreat. Ille confitetur; id responsum deinceps benigno Deo materia defensionis fit.

VERS. 10, 11. *Et dixit Dominus: Tu pepercisti*

ἀλλοσει πρὸς εὐθυμίαν εὐ μάλα σκιάζουσα. Καίρει δὲ λίαν ὁ προφήτης ἐπ' αὐτῆ, καὶ γέγηθεν ἀληθῶς ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τινὶ καὶ ἀξιολήπτῳ πράξει. Ἄθρει δὲ οὖν κἀντεῦθεν τῆς ἐνοούσης αὐτῷ διανοίας τὴν εἰς ἀπλότητα βόσθη. Ἐλυπήθη μὲν λύπην μεγάλην, ὅτι μὴ ἐκδέθηκεν εἰς πέρας αὐτῷ τὰ τῆς προφητείας· ἐχάρη δὲ αὐτὸν χαρὰν μεγάλην ἐπὶ λαχάνῳ καὶ πότῳ.

Εὐκόλος δὲ λίαν ὁ ἀκακος νοῦς πρὸς τε λύπας καὶ θυμηδίας. Ὅψει δὲ ἀτρεκῆ τὴν λόγον, τοῖς τῶν νηπίων ἤθεσιν ἐνορῶν, ἀ καταλύεται μὲν ἐπ' οὐδὲν πολλάκις, καὶ κλαίει λίαν ἐπὶ μικροῖς· γέγηθε δὲ αὐτὸν, καὶ ἀθρόαν ποιεῖται τὴν ἐκ τοῦ λυπεῖσθαι πρὸς τὸ χαίρειν μεταστάσιν, ἐπὶ μικρῷ δὲ πάλιν ἐσθ' ὅτι καταβελγόμενα. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ἐν τοῖς ἀνθρώποις σώμασι τὰ μὴ λίαν εὐρωστεῖν εἰωθότα πίπτει βραδύως, προσωθούτος τινός, κἀν εἰ μὴ τοῦτο δρῶν νεανικῶς, τρυφεροτέρῳ δὲ ὡσπερ ἄπτηται χειρὶ· οὕτω καὶ νοῦς ὁ ἀπάνουργος, εὐκόλος εἰς ἀποφορὰν τὴν ἐφ' ὀτινοῦν τῶν κατατρέπειν αὐτὸν ἢ καὶ λυπεῖν πεφυκίτων.

Καὶ προσέταξεν ὁ Θεὸς σκώληκι ἑσθιῖν τῆ ἐπαύριον, καὶ ἐπάταξε τὴν κολοκύνθῃν, καὶ ἐξηράνθη. Καὶ ἐγένετο ἅμα τῷ ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, καὶ προσέταξε Κύριος ὁ Θεὸς πνεύματι καύσωνος συγκαλοῦντι, καὶ ἐπάταξεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰωνῦ. Καὶ ὠλιγοψύχει, καὶ ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εἶπε· Καλὸν μοι τὸ ἀποθαρῆν με ἢ ζῆν.

ΚΖ'. Σκώληκα μὲν ἐσθιῖν ὀνομάζεται τὴν κάμπην, διὰ τοι τὸ ἐκ δρόσου τῆς ὑπὸ τὴν ἕω πιπτούσης τὰς τῆς γενέσεως ἔχειν ἀρχάς. Προστάττει: γε μὴν αὐτῆ καὶ μέντοι τῷ καύσωνι Θεός, ὡς ἂν νοοῖτο προστεταχῶς καὶ αὐτῆ τῆ κολοκύνθῃ, καὶ τῷ κῆτει. Καὶ ἡ μὲν ἀδοκίμως αὐαίνεται· πλήττει δὲ ὁ καύσων σφόδρα, καὶ θερμὸν ἐνίησιν ἀλύοντι σέλας, σκιάς δὲ ἔρημον εὐρῶν, ὅθεν αὐτῷ μάλιστα τὰ τῆς δυσθυμίας ἐπετείνετο. Κατίκτο δὲ ἦδη πρὸς τοῦτο μικροψυχίας, ὡς καὶ αὐτὸν πολυδευκτον ποιεῖσθαι τὴν θάνατον.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἰωνῶν· Εἰ σφόδρα λελύπησαι σὺ ἐπὶ τῆ κολοκύνθῃ; Καὶ εἶπε· Σφόδρα λελύπημαι ἐγὼ, ἕως θανάτου.

ΚΗ'. Ἄθρει δὲ πάλιν τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, ἐξ ἀμετροῦ φιλανθρωπίας ταῖς ἀκακίαις μάλιστα τῶν ἁγίων ψυχῶν μονονοχὶ προσαθύροντα, καὶ ταῖς τῶν πατέρων φιλοστοργίαις παραχωροῦντα μηδὲν. Κατασκιάζει μὲν γὰρ ὡς κολοκύνθα. Ἐπιγάνυται δὲ λίαν ὁ προφήτης αὐτῆς. Ἐπιβουλεύει δὲ μετὰ τοῦτο οἰκονομικῶς ἡ κάμπη, πλήττει δὲ ὁ καύσων, χρεωδεστάτην αὐτῷ καὶ ἀναγκαίαν εἰς θνησὶν ἀποφαίων τὴν σκιάν, ἵνα δὴ μᾶλλον ἀλγύνουτο τῶν ἀρίστων ἐστερημένος, εἶτα ἐπὶ σμικρῷ λυπούμενος, καὶ τοῦτο δεινῶς, τῆ κολοκύνθῃ λέγω, μηκέτι τὴν θείαν αἰτιῶτο φιλανθρωπίαν, εἰ φειδῶ τε καὶ ἡμερότητα διανέμειν ἔλοιτο ταῖς τῶν πόλεων περιφανεστάταις, καὶ ἀναριθμητῶ πληθῆσι τῶν ἐνοικούντων μεμεστωμέναις. Ἐρωτᾷ δὲ οὖν εὐτεχνῶς, εἰ σφόδρα λελύπηται, καὶ τοῦτο ἐπὶ λαχάνῳ. Ὁ δὲ ἠμολογεῖ, καὶ τὸ χρέμα λοιπὸν ἀπολογίας ἦν τρόπος τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ.

Καὶ εἶπε Κύριος· Σὺ ἐφέλωσ ὑπὲρ τῆς κολο-

κύνθησ, ὑπὲρ ἧσ οὐκ ἐκακοπήθησασ ἐπ' αὐτήν, καὶ οὐδὲ ἐξέθρεψασ αὐτήν, ἢ ἐγενήθη ὑπὸ νύκτα, καὶ ὑπὸ νύκτα ἀπώλετο· ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευῆ τῆσ πόλεωσ τῆσ μεγάλησ, ἐν ἣ κατοικοῦσιν πλείουσ ἢ δώδεκα μυριάδεσ ἀνθρώπων, οἵτινεσ οὐκ ἐγνώσαν δεξιάν αὐτῶν ἢ ἀριστεράν αὐτῶν, καὶ κτήνη πολλά;

ΚΘ'. Ὁ τῆσ ἀσυγκρίτου καὶ ὑπὲρ νοῦν ἡμερότητοσ ! Ποίοσ ἀν ἡμῖν ἐξαρκέσειε λόγοσ εἰσ ὑμολογίαν; ἢ ποίον ἀνοιγνύντεσ στόμα, τὰσ χαριστηρίουσ ὧδε; ἀναθήσομεν τῷ φιλοκτερίμονι καὶ ἀγαθῷ; « Μακρύνει γάρ ἀπ' ἡμῶν τὰσ ἀνομίασ ἡμῶν, » καὶ τὰ ἐξῆσ. Θεά γάρ ὅπωσ οὐκ ἐν καιρῷ λυπούμενον, οὐδὲ ἐφ' οἷσ ἦν εἰκόσ ἀποφαινεῖ τὸν Ἰωνᾶν, καίτοι δέον ἁγιοπρεπῶ, κατακροτεῖν καὶ εὐφημεῖν τὸν Δεσπότην. Εἰ γάρ σὺ, φησιν, ἐπεστύγνασασ, μᾶλλον δὲ καὶ εἰσ ἐσγάτην κατακομιζῆ λύπην, ὅτι σοὶ καὶ μεμάρωνται τὸ τῆσ νολοκύνθησ φυτὸν, ὃ ὑπὸ νύκτα μίαν ἀνέφυ, διόλωλε δὲ ὡσπύτωσ. πῶσ ἀν ἀλογῆσαιμι πολυανδροῦσθησ πόλεωσ, ἐν ἣ πλείουσ εἰσιν ἢ δώδεκα μυριάδεσ ἀνδρῶν οὐκ ἐχόντων ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆσ ἡλικίασ τὸ διειδέναί δύνασθαι ποία μὲν αὐτοῖσ ἢ δεξιὰ, ποία δὲ ἢ εὐάνυμοσ; Ἀδιάκριτα γάρ πωσ οἷσ ἐτι νηπίοισ καὶ ταῦτα, οἷσ ἦν ἀκλόουθον καὶ πρόγε τῶν ἄλλων χερίασθαι τὴν φιλανθρωπίαν, ἡμαρτηρόσιν οὐδέν. Τί γάρ; Οὔπω τὰ; ἐαυτοῦ χεῖρασ εἰδώσ, ποίοισ ἀν ἐνέχοιτο πλημμελήμασ; Εἰ δὲ ὀνομάζει καὶ κτήνη, καὶ φειδοῦσ ἀξιοῖ, φιλαγάθωσ καὶ τοῦτο. Εἰ γάρ δικαιοσ οἰκτερεῖ ψυχὰσ κτηνῶν αὐτῶν, ἐστί δὲ αὐτῷ πρόσ ἐπαίνου καὶ τοῦτο, τί τὸ παράδοξον, εἰ καὶ αὐτόσ ὁ τῶν ὄλων Θεὸσ φειδῶ τε καὶ οἰκτιροῦσ ἀπονέμει καὶ τοῦτοισ;

Οὔτω δὴ πάντασ διέσωσεν ὁ Χριστόσ, δούσ ἐαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ μικροῦ καὶ μεγάλου, σοφοῦ καὶ ἄσοφοῦ, πλουσίου καὶ πένητοσ, Ἰουδαίου καὶ Ἑλληνοσ. Ὁ καὶ λέγοιτ' ἀν εἰκότωσ· « Ἀνθρώπουσ καὶ κτήνησ σώσεισ, Κύριε, ὡσ ἐπλήθυνασ τὸ ἔλεόσ σου, ὁ Θεόσ. Οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπει τῶν περὺργων σου ἐλπιούσιν. »

78 Psal. cii, 12. 79 Psal. xxxv, 8.

A super cucurbita, pro qua non laborasti super ea, neque enutristi eam, quæ sub nocte nata est, et sub nocte periit : ego autem non parcam super Ninive civitate magna, in qua habitant plus quam duodecim myriades hominum, qui non cognoverunt dexteram suam neque sinistram, et jumenta multa ?

XXIX. O incomparabilem incomprehensamque clementiam ! Quæ nobis oratio ad laudandum sufficit ? Aut quod os aperientes misericordie et bono Deo cantica gratiarum persolvemus ? « Longe enim facit a nobis iniquitates nostras », et quæ sequuntur. Cerne, quæso, quomodo Jonam alieno tempore **389** et siue causa in mærore versari demonstrat, cum oporteret, pro eo ac sanctum decebat, factum Domini plausu approbare, et fausta acclamatione prosequi. Si enim tu tristaris, inquit, imo extrema ægrotudine conficere, quia tibi stirps cucurbitæ emaruit, quæ una nocte nata est, et una similiter nocte periit, quomodo ego populosis imæ urbis, in qua numerantur plus centum viginti millia hominum, quibus tempus ætatis nondum dedit ut sciant, quæ dextra, quæ sinistra sit, rationem nullam habeam ? Nam et ista adhuc infantes non discernunt, quibus præ aliis benignitatem donare, cum nihil peccaverint, consequens erat. Quid enim ? qui necdum manus suas novit, qualibus peccatis obstringatur ? Quia vero etiam jumenta nominat, parcendumque illis existimat, hoc quoque ex bonitate magna proficiscitur. Si enim justus ipsorum jumentorum animas miseratur, atque hoc etiam ad laudem ejus facit : quid mirabile, si ipse universo-rum Deus parcit, et miseretur etiam justorum ?

Sic omnes salvavit Christus, dans seipsum pretium redemptionis pro parvo et magno, sapiente et insipiente, divite et paupere, Judæo et Græco : quare et jure dicamus licet : « Homines et jumenta salvabis, Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus. Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt ». »

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
 ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΙΧΑΙΑΝ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN MICHÆAM PROPHETAM COMMENTARIUS.

390 PROCEMIUM.

I. Unus est omnium sanctorum prophetarum idemque acceptus Deo scopus, permovere Israël, uti errores animo forti desertum eat, et Deo vivo ac vero servire, justitiæque ornamentis gloriari malit, damnari ob res improbissimas fugiat quam maxime. Multi porro et continuata serie prophetæ fuerunt, cum prius testaretur Deus, plurimorumque vocibus palam prænuntiaret, nisi vellent recte vivere, et in posterum meliora suscipere, et ad ea omni studio contendere, ipsos contra semet ultionem concitatos, et se accersitam perniciem subeuntes, suis ipsorum duntaxat voluntatibus malorum quæ ipsis acciderent causas attributuros. Jam vero quod sermones sanctorum prophetarum iisdem argumentis et expositionibus contineantur, nemo vitio dandum putet, nec tautologiam (id est, earundem rerum inanem iterationem) ipsis objiciat, **391** quin potius illud perspicue intelligat, nullum omnino tempus existitisse quo non etiam exstiterint qui peccatis obstrictos emendare et ad salutaria corrigere possent. Et quemadmodum nemo, modo sanæ mentis sit, in reprehensione posuerit, quovis tempore medicos reperiri qui eosdem in nobis morbos accommodatis auxiliis ac medicinis depellant: ita nullus, opinor, sanctos prophetas facile insectabitur, etiamsi easdem res et verba tractare videantur. Unus quippe erat Dominus qui loquebatur omnibus, et omni tempore errantibus ostendebat quorum opera quasi in rectam semitam reducerentur. Omnes siquidem prædicunt bella, captivitates, urbium devastationes, afflictiones,

A

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α'. Εἷς μὲν ἅπασιν τοῖς ἁγίοις προφήταις καὶ Θεοφιλῆς ὁ σκοπὸς, τὸ ἀναπεῖσαι τὸν Ἰσραὴλ ἀποφοιτῆσαι νεανικῶς τοῦ πλανᾶσθαι θέλειν, θέλεισθαι δὲ μᾶλλον τὸ δουλεῦν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης αὐχήμασιν ἐναβρύνεσθαι, τὴν ἐπὶ τοῖς ἀποκωτάτοις κατὰβῆσιν βίπτουντες ὡς ἀπωτάτω. Πολλοὶ δὲ γεγονάσι καὶ καθεξῆς, προδιαμαρτυρομένου τρόπον τινὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ πλειστον ὄσων στομάτων προαναφωνούντος ἐναργῶς, ὡς εἰ μὴ ἔλοιτο βιοῦν ὀρθῶς, μήτε μὴν ποιοῖντο περὶ πολλοῦ τὴν εἰς τὰ ἀμείνω λοιπὸν ἐπιτηδεῦν ἀναδρομὴν, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ὀρινοῦσι τὰς δίκας, καὶ αὐτόκλητον ἀνατάντες ὄλεθρον, τὰς τοῦ παθεῖν αἰτίας ταῖς ἰδίαις ἀνάψουσι γνώμαις. Εἰ δὲ δὴ τῶν αὐτῶν ἔχονται διηγημάτων τῶν ἁγίων προφητῶν οἱ λόγοι, αἰτιάσθω μὴδεις, ταυτολογίαν ἐπιφημίζων αὐτοῖς, ἀναλογιζέσθω δὲ μᾶλλον ἐκείνο σαφῶς· οὐδένα γὰρ ἔχρην ὀφθῆναι καιρὸν, καθ' ὃν οὐκ ἦσαν ἐπανορθοῦν ἰσχύοντες τοὺς ἡμαρτηκότας. Καὶ ὡσπερ οὐκ ἂν αἰτιάσαιτο τις, εἶγε νοῦν ἔχει, τὸ κατὰ πάντα καιρὸν ὑπάρχειν ἰατροὺς, τοὺς τὰ αὐτὰ τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν ταῖς αὐτοῖς προπούσαις ἐπικουρίας ἀνασειράζοντας, οὕτως οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς εὐκόλως ἐπιτιμήσειε τοῖς ἁγίοις προφήταις, εἰ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἰόντες φαίνονται πραγμάτων τε καὶ λόγων. Εἷς γὰρ ἦν Κύριος ὁ πᾶσι λαλῶν, καὶ τοῖς πλανωμένοις ἀναδεικνύς κατὰ πάντα καιρὸν τοὺς ἀποκομίζειν ἰδόντας εἰς εὐθεῖαν ὡσπερ ὁδόν. Προαγορεύουσι γὰρ ἅπαντες τοὺς πολέμους, τὰς αἰχμαλωσίας, τὴν τῶν πόλεων ἐρήμωσιν, τοὺς πόνους, τὰ πένθη, τοὺς ἐπὶ τοῖς

τεθνεῶσιν ὄδυρμούς, τὰς περὶ τῶν παραλελειμμένων Α
 τάλαιπωρίας, τὴν τῶν πορθούντων ὠμότητα· καὶ ἀπαξαιπλῶς διὰ πάσης αὐτοῖς ἀγριότητος κευρω-
 κότα τὰ διηγήματα κατιδοί τις ἂν, διὰ γε τὸ τοῖς
 πλανωμένοις εἰς ὄνησιν ἀναγκαῖον. Ἀνακόπτεται
 γὰρ ἐσθ' ὅτε τοῖς δέμασι καὶ τὸ ἀσπέτως ἐκνευκοῦς
 εἰς ἀπόστασιν τε καὶ ἁμαρτίαν. Προφητεύει τοίνυν
 καὶ ὁ μακάριος Μιχαῖας ἐν καιρῷ βασιλείας τοῦ τε
 Ἰωάθαμ, καὶ τοῦ Ἀχάτς, καὶ Ἐζεχία. Καὶ βασι-
 λεύοντος μὲν Ἰωάθαμ κατεστρατεύετο τῆς Ἱερου-
 σαλήμ ὁ τοῦ Ῥωμελίου Φακεῆ, καὶ Ῥασῶν βασιλεὺς
 Συρίας. Διαδέχεται δὲ τεθνεώτος τὴν ἀρχὴν ὁ Ἀχάτς,
 ἅς καὶ παρατείνοντος τοῦ πολέμου κατεμισθοῦτο χρή-
 μασι τὸν Ἀσσύριον, ἐπαμῦναί τε οἱ παρεχάλει, ταῖς
 τῶν ἐπιόντων δυνάμεσιν ἀντεξάγειν οὐκ ἔχοντι. Ὅς
 καὶ παρελθὼν εἶλε μὲν τὴν Δαμασκὸν, ἀπέκτονε δὲ
 καὶ τὸν Ῥασῶν. Εἶτα κατ' ἐκείνο τοῦ καιροῦ βασι-
 λευόντων ἐν τῇ Σαμαρείᾳ Ἱεροβοάμ τε τοῦ Ἰωὰς,
 καὶ μετ' αὐτὸν Ἀζαρίου, καὶ τρίτον δὲ Μανασεῖμ,
 ἀνέθῃ Φουλά βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὅς καὶ πολλοῖς μό-
 λισ χρήμασιν ὑποπεισείεις, εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν
 ἀνεκομίζετο. Μετὰ δὲ γε τὸν Φουλά, κατεστρά-
 τευε τῆς Ἰουδαίας γῆς Θεγλαφαλασάρ ὁ Ἀσσύ-
 ριος, καὶ πλείστας μὲν ὄσας τῆς Σαμαρείας ἀνέστησε
 πόλεις, προσετίθει δὲ αὐτῷ πᾶσαν τὴν Γαλιλαίαν ἕως
 Νεφθαλήμ. Εἶρηται μὲν δὴ ταυτί λεπτῶς, ὅτε τὴν
 ἐπὶ τῷ μακαρίῳ προφήτῃ Ὡσηὲ συντεθμεν ἐξ-
 ἤγησιν, ὑπεμνήσαμεν δὲ καὶ νῦν ἀναγκαίως διὰ τὸ
 θεθεῖσθαι τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Μιχαῖα προφητείας.
 Ἔδει γάρ, ἔδει τὸν φιλακροάμον καὶ φιλαληθῆ μὴ
 ἀγνοῆσαι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὠνομάσθησαν οἱ τῆς
 Ἱερουσαλήμ βεβασιλευκότες, Ἰωάθαμ, φημί, καὶ
 Ἀχάτς. Παρατείνει δὲ τῆς προφητείας ὁ χρό-
 νος καὶ μέχρι τῆς Ἐζεχίου βασιλείας, ἐφ' ᾧ
 πάλιν ὁ Σαναχηρείμ, Ἀσσυρίων καὶ οὗτος βα-
 σιλεὺς, εἶλε κατακράτος τὴν Σαμαρειτῶν, κα-
 εδῆσσε δὲ καὶ τὰς πόλεις τῶν Φυλιστιεῖμ, τουτέστι
 τὰς Παλαιστηνῶν. Εἶτα τὴν Λαχεῖς ἐλὼν, πόλις δὲ
 αὕτη τῆς Ἰούδα βασιλείας, ἐκεῖθεν πέμπει Ῥαψάκην
 πολιορκήσοντα τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅς καὶ τῆς ἀλαζονείας καὶ
 τῆς κατὰ Θεοῦ γλωσσαλγίας ἐξαιτεῖται
 δίκας, ἀποθανουσῶν ἐν μιᾷ νυκτὶ τῆς τῶν Ἀσσυρίων
 στρατιᾶς ῥπε' χιλιάδων. Γέγονε τοίνυν, φησὶ, λόγος
 Κυρίου πρὸς Μιχαῖαν τὸν τοῦ Μωρασθί.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Μιχαῖαν, τὸν
 τοῦ Μωρασθί, ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχάτς, καὶ
 Ἐζεχίου βασιλέων Ἰούδα.

Β'. Χρῆ δὲ εἶδέναι πάλιν, ὡς Ἑβραῖοι γεγράψασιν
 ἀντὶ τοῦ Μωρασθί τὸν Μωρασθίτην, ἵνα μὴ ὡς ἐκ
 πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐκ τόπου σημαίνηται. Φασὶ γὰρ εἶναι
 τὴν Μωρασθί πόλιν, ἥτοι πολίχνην εἰς Ἰουδαίαν
 γενέσθαι χώρας. Συμφέρουσι δὲ τῇ ἐκδόσει καὶ οἱ
 ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν. Οὐκοῦν εἴη ἂν οὐχὶ τοῦ προ-
 φήτου πατὴρ ὁ Μωρασθί, σημαίνηται δὲ, ὡς ἔφη,
 ἐκ τόπου μᾶλλον καὶ Μωρασθίτης. Τίνες δὲ ἄρα
 λοιπὸν οἱ πρὸς αὐτὸν γεγονότες λόγοι, παραθῆναι
 ἀναγκαῖον.

Ἐπεὶ ὦν εἶδεν περὶ Σαμαρείας, καὶ περὶ Ἱερου-
 σαλήμ.

⁷⁰ Isa. vii, 1 seqq. ; ii, 4; II Paral. xxviii, 5 seqq.

lamentationes, luctus mortuorum, superstitionum cala-
 mitates, expugnantium crudelitatem, et, ut universe
 dicam, eorum sermones omne genus diritatis com-
 plexos videas, quod ita errantium utilitas flagiaret.
 Nonnunquam enim terroribus effrenatus ad defectio-
 nem et peccatum impetus retunditur. Itaque et
 beatus Michæas Joathan, Achaz, et Ezechia regnan-
 tibus vaticinatur. Ac sub Joathan quidem Hieroso-
 lymam armis adortus est Phacee filius Romelii, et
 Rasin rex Syriæ. Cui successit Achaz, qui bello diu-
 turniore cum hostem reprimere nequiret, Assyrium
 pecunia conduxit, et ad opem sibi ferendam advo-
 cavit. Is adveniens Damascus cepit, Rasin inter-
 emit ⁷¹. Eadem ætate regnantibus in Samaria Jero-
 boam filio Joas, et post eum Azaria, et tertio Mana-
 hem, ascendit Phula rex Assyriorum, qui grandi licet
 pecunia ægre persuasus, in patriam esse reversus ⁷².
 Post Phulam Theglathphalasar Assyrius copias in Ju-
 dæam adducens, plurimas Samariæ urbes evertit,
 totamque Galilæam usque Nephtholim sibi sub-
 junxit ⁷³. Verum de his in explanationibus Osee
 prophetæ exquisitius disputavimus, et nunc eadem
 propter tempora proposita, quibus Michæas propheta-
 vit, iterare debuimus. Oportebat enim, oportebat,
 inquam, auditionis et veritatis cupidum non ignorare
 causam quamobrem Hierosolymæ reges, Joathan
 videlicet et Achaz, nominarentur. Cæterum tempus
 prophetiæ usque ad regnum Ezechiæ pertinet, quo
 regnante rursum Senacherib, **392** et ipse Assyri-
 orum rex, Samariam oppressit, urbes Philistiim, hoc
 est, Palæstinorum vastavit. Deinde capta Lachis urbe
 regni Juda, inde Rabsacen Hierosolymam expugna-
 turum misit, qui arrogantia et maledicentia in
 Deum, centum octoginta quinque Assyriorum milli-
 bus una nocte deletis, poenas dedit. Factum est igitur,
 inquit, verbum Domini ad Michæam Morasthæ
 filium.

καὶ ἐκεῖθεν πέμπει Ῥαψάκην
 πολιορκήσοντα τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅς καὶ τῆς ἀλαζονείας καὶ
 τῆς κατὰ Θεοῦ γλωσσαλγίας ἐξαιτεῖται
 δίκας, ἀποθανουσῶν ἐν μιᾷ νυκτὶ τῆς τῶν Ἀσσυρίων
 στρατιᾶς ῥπε' χιλιάδων. Γέγονε τοίνυν, φησὶ, λόγος
 Κυρίου πρὸς Μιχαῖαν τὸν τοῦ Μωρασθί.

CAP. I.

VERS. 1. Et factum est verbum Domini ad Mi-
 chæam, Morasthæ filium, in diebus Joathan, et Achaz,
 et Ezechiæ, regum Juda.

II. Sciendum Hebræos pro Morasthæ Morasthiten
 scripsisse, quasi non a patre, sed a loco noninetur.
 Aiunt quippe, Morasthi urbem, seu oppidulum Ju-
 dææ fuisse. Huic editioni et alii quoque interpretes
 assentiuntur. Esto igitur, non fuerit prophetæ pa-
 ter dictus Morasthi, nominetur, ut dixi, potius a
 loco Morasthites. Quod sit autem factum ad illum
 verbum, deinceps videamus necesse est.

De quibus vidit de Samaria, et de Jerusa-
 lem.

⁷¹ IV Reg. xv, 1 seqq. ⁷² ibid. 29 seqq.

III. Vidit enim tanquam in viso sibi oblato quæ A ventura essent, et brevi futurorum seu in foribus presentium malorum non solum percepta notitia, sed quod ad visum per visum attinet, eorum eventum metuens, de Samaria et Hierosolyma necessario verba facit.

Vers. 2. Audite, populi, sermones; attendat terra, et omnes qui in ea. Et erit Dominus Deus in vobis in testimonium, Dominus ex domo sancta sua.

IV. Hortatur uti se ad prompte obediendum comparent, tantum non auriculas ad divinorum oraculorum seu eloquiorum virtutem subtiliter percipiendam inclinent. Non autem e sua mente, seu voluntate aliqua humana, sed ab omnipotente Deo hæc memorari, certissimo confirmat, adjiciens: « Quia erit Dominus in vobis in testimonium, » ille ipse. Pro modum ac si diceret: Tametsi ego Michæas loquor, tametsi ut homo forte quidam intercedam; at ipse universorum Deus vobis testificatur, et Dominicus 393 oraculis vocem meam commodo. Erit igitur vobis in testimonium ille ipse cui hoc decantatum et conspicuum templum extruxistis; cui divinum a vobis altare constitutum est; quem adoratione prosequi per legem didicistis; qui a domo sua semper ad prophetas sanctos locutus est, et præ aliis ad beatum Moysen, qui vetus illud tabernaculum in solitudine excitavit. Loquebatur namque desuper e propitiatorio; et, ut ait sacra Scriptura, Moyses loquebatur, Deus autem illi voce respondebat 77. « Et nunc vos contestabitur, inquit Michæas, e domo sua. Quare audite, populi, et attendat terra. » Cognatum est huic illud Isaïæ: « Audi, cælum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est 78. » Habitat igitur Altissimus in templis, verum illis non lapideis aut manufactis 79. Quia vero ad gloriam Dei sacra templa exædificari confitemur, ideo et in ipsis habitare universorum Deum non dedignari credimus, quanvis cælum et terram, et quæ infra terram sunt, impleat 80.

Non inepte porro quispiam hæc ad Christum, ad salutem non populos modo de sanguine Abraham, sed universum terrarum orbem vocantem transferat. D Ore enim Davidis velut testatus est, dicens: « Audite hæc, omnes gentes; auribus percipite, omnes qui habitatis orbem 81. » At enim, tanquam e domo propria et sibi longe charissima, de cælo ad nos sermonem descendisse, cui dubitare fas est? Nihil autem absurdum, domum Dei cælum appellare, quando et terrenam Sion, quæ typus Ecclesiæ habetur, et domum et civitatem ejus divinitus inspiratæ Scripturæ nuncupant. Psallit enim, et ait alicubi divinus David: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei 82. » Quocirca ut civitas, ita quoque do-

77 Num. vii, 89. 78 Isa. i, 2. 79 Act. xvii, 24. 80 Jerem. xliiii, 24. 81 Psal. xlviii, 2. 82 Psal. lxxvii, 5.

Γ'. Θεάεται γὰρ ἐν ὁράσει τὰ ἐσόμενα, καὶ τῶν ὅσον οὐδέπω παρεσομένων ἢ καὶ ἐπὶ θύραις ὄντων κακῶν οὐχὶ μόνην ἐλὼν τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ὅσον ἦκιν εἰς ὄψιν, τὴν ἐν ὁράματι λέγω, δεδιώς τὴν ἐκθασιν, ἀναγκαίως ποιεῖται τοὺς λόγους περὶ τε τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἀκούσατε, λαοί, λόγους, καὶ προσεχέτω ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ. Καὶ ἔσται Κύριος ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον, Κύριος ἐξ οἴκου ἀγίου αὐτοῦ.

Δ'. Ἐτοιμάζεσθαι κελεύει πρὸς τὸ εὐήνιον, καὶ μονουχὶ κατακλίνοντας τὸ ὥτιον συνιέναι λεπτιῶς τῶν θεῶν λογίων τὴν δύναμιν. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπὸ γνώμης ἤγουν θελημάτων ἀνθρωπίνων ἢ ἀφήγησις, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ πῶν ὄλων κρατούντος Θεοῦ, πληροφρεῖ προστιθείς: « Ὅτι ἔσται Κύριος ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον, » ἐκεῖνος αὐτός. Μονουχὶ γὰρ φησι, καὶ αὐτὸς ἐγὼ Μιχαῆας ποιῶ τοὺς λόγους, καὶ εἰ μεσιτεύοιμι τυχὸν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὑμῖν ὁ πῶν ὄλων διαμαρτύρεται Θεός, καὶ δεσποτικὸς θεσπίσμασι τὴν ἐμαυτοῦ δαδείλω φωνήν. Ἔσται τοίνυν ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον αὐτὸς ἐκεῖνος, ᾧ τὸν διαθόητον τοῦτον ἢ καὶ περιφανῆ ναὸν ἐστήσατε, ᾧ τὸ θεῖον ἱδρυται πρὸς ὑμῶν θυσιαστήριον, ᾧ τὸ σέβας ἀνάπτειν πεπαίδευσθε διὰ νόμου· ὃς ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου λελάληκεν αἰεὶ πρὸς προφῆτας ἀγίους, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τῷ μακαρίῳ Μωσεί, τὴν ἀρχαίαν ἐκεῖνην σκητὴν ἐγγεγερόκει κατὰ τὴν ἔρημον. Ἐλάλει γὰρ ἄνωθεν τοῦ ἰλαστήριου, καὶ, ἢ φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, Μωσῆς ἐλάλει, ὁ δὲ Θεὸς ἀπεκρίνατο αὐτῷ φωνῇ. « Καὶ νῦν ὑμᾶς διαμαρτύρεται, φησὶ, ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Οὐκοῦν ἀκούετε μὲν, οἱ λαοί, προσεχέτω δὲ καὶ ἡ γῆ. » Τοῦτω παραπλήσιον τὸ διὰ φωνῆς Ἠσαΐου: « Ἀκουε, οὐρανὸς, καὶ ἐνωτίου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε. » Κατοικεῖ μὲν οὖν ὁ Ὑψίστος οὐκ ἐν γε τοῖς ἐκ λίθων ναοῖς ἢ χειροποιήτοις τεμένεσι. Ἐπειδὴ δὲ εἰς δόξαν Θεοῦ τοὺς ἀγίους οἴκους ἐγγεγέρθαι φαιμέν, ταύτητοι καὶ κατοικεῖν ἐν αὐτοῖς οὐκ ἀπαξιούν πεπιστεύκαμεν τὸν πῶν ὄλων Θεόν, καίτοι πληροῦντα τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ κατωτέρω.

Ἐφαρμόσαι δ' ἂν τις εἰκότως Χριστῷ καὶ ταῦτα, καλοῦντι πρὸς σωτηρίαν οὐχὶ μόνους λαοὺς, οἱ καὶ ἐξ αἵματος ἦσαν Ἀβραάμ, ἀλλὰ γὰρ καὶ σύμπασαν τὴν γῆν. Διαμαρτύρατο γὰρ ὡσπερ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, λέγων: « Ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. » Ὅτι δὲ ὡς ἐξ οἴκου τοῦ ἰδίου καὶ φιλαίτατου ἴλαν αὐτῷ καταπεφοίτηκεν ὡς ἡμᾶς ἐξ οὐρανοῦ ὁ Λόγος, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; Ἄστοπον δὲ οὐδὲν οἶκον Θεοῦ λέγειν τὸν οὐρανὸν, ὅποτε καὶ τὴν ἐπίγειον Σιών, ἢ καὶ εἰς τύπον τῆς Ἐκκλησίας λαμβάνεται, οἶκον τε αὐτοῦ καὶ πόλιν αἰ θεόπνευστοι λέγουσι Γραφαί. Ὡλλοὶ γὰρ ποῦ καὶ φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ: « Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ »

80 Jerem. xliiii, 24. 81 Psal. xlviii, 2. 82 Psal.

Θυκοῦν πόλις εἴη ἂν οὕτω καὶ οἶκος ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, πληροῦντος τὰ πάντα κατὰ γε τὴν τῆς θεότητος φύσιν.

Δίδτι ἰδοῦ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ καταθίσεται, καὶ ἐπιθήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς. Καὶ σαλευθήσεται τὰ ὄρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ. Καὶ αἱ κοιλάδες τακίησονται ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, καὶ ὡς ὕδωρ φερόμενον ἐν καταβάσει.

Ε'. Ἀσαφῆς μὲν λίαν καὶ αἰνιγμάτων ἑμπλεῶς ὁ τοιοῦδος λόγος. Πλὴν ἐκεῖνὸν φαμεν ἀναγκαίως, ὅτι καὶ εἰ τοῖς καθ' ἡμᾶς σημαίνεται λόγοις τὰ περὶ Θεοῦ, ἀλλ' οὖν ὁ περὶ ταῦτα τεχνίτης, καὶ νοεῖν εἰδὼς παραβολὴν, καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήτεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα, συνήσει λεπτιῶς, καὶ ὡς ἂν ὅτι μάλιστα πρέπει τῇ θεῖα τε καὶ ἀρβήτην φύσει. Ἰδρυσίς τε γὰρ αὐτῆς, θρόνοι τε καὶ ἔγερσις διὰ τῆς τῶν ἀγίων λέγεται φωνῆς, καὶ μὴν καὶ ὄδοι, καὶ πορεῖαι, ἔτερα δὲ πρὸς τοῦτοις ἄλλα σμικρὰ καὶ ἀνθρώπινα. Ἄλλ', ὡς ἔφην ἀρτίως, τὰ τοιαῦτα τῶν θεωρημάτων ἰσχυρῶς τε καὶ κατεβρίνημένως νοεῖ· ἀνεικότως παρὰ γε τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἀρτίφροσι. Γίνονται γὰρ ὡς ἐξ ὁμοιώσεως καὶ μεταφορᾶς τῶν καθ' ἡμᾶς οἱ λόγοι. Ὅταν τοίνυν ἀκουσῆς τοῦ προφήτου τὸ, « Δίδτι ἰδοῦ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ ἐπιθήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, » προσεπάγει δὲ, ὅτι καὶ ὄρη μὲν σαλευθήσονται, καὶ κατατακίησονται καὶ αἱ κοιλάδες, τότε δὴ, τότε ἐν αἰσθήσει πραγμάτων ὑπερφέρων βραχὺ, ἀνιθι τοῖς θεωρημασιν εἰς εὐνοίας ἰσχυάς. Ἐξῆδον τοίνυν ἐνθάδε νοήσεις Θεοῦ γενομένην ὡς περ ἐξ ἰδίου τόπου, τὴν οἰονείπως ἐκ τῆς ἡρεμίας κίνησιν, τὴν ἐπὶ τισι τῶν πραχθησομένων. Μόνον γὰρ οὐχὶ φησι, Κεκίνηται λοιπὸν ὁ πάλαι μακροθυμῶν, καὶ ἀπειδήσει δὴ πως εἶ κατατρεμείν ἐπὶ τοῖς προκεκρουκόσι, καὶ τὴν αὐτῷ φίλην ἡμερότητα τρέπον τινὰ καταλελοιπίως, ἐποίσει τὰς δίκας λοιπόν. « Ἐπιθήσεται μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, » τούτῃστι, πατήσεται λοιπὸν τοὺς ἐν ταῖς ἀγαν ὑπεροχαῖς, ἴνα νοῶμεν τοὺς βασιλεύοντας ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ. « Σαλευθήσονται δὲ καὶ τὰ ὄρη, » τούτῃστι, πάλιν μετακινήθησονται τῶν ἰδίων ἀξιωμάτων οἱ τοὺς ἄλλους ὑπεραίροντες, καὶ πολὺ λίαν ἀφεστηκότες ἐν δόξῃ· ὄρεσι γὰρ τοὺς τοιοῦτους εὐ μάλα παρεικαστέον. « Ἐκτακίησονται δὲ καὶ, ὡς κηρὸς, αἱ κοιλάδες, » τούτῃστι, οἱ ταπεινοὶ, κατεβρίμημένοι, καὶ τὸ τῶν ἀγλαίων ἔχοντες μέτρον, ἀλλὰ καίτοι λίαν ὄντες σκληροὶ, καὶ τοῖς θεοῖς θεοπίσμασιν εἶκειν οὐκ ἀνεχόμενοι, οἰονεὶ πυρὶ προσβάλλοντες τῷ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς, κηροῦ δίκην κατατακίησονται. Γενήσονται δὲ καί· ὡς ὕδωρ φερόμενον ἐν καταβάσει, » τούτῃστι κατὰ πρηνούς ὄξει καὶ ἀσχέτω διάττον ἰσχύμῳ. Ὡς γὰρ ἤδη προείπον, οἱ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεῖς τὴν τε Σαμαρείαν αὐτὴν καὶ τὴν Ἰουδα βασιλείαν ἀγρίως καταδήσαντες, ἀπόκισαν μὲν τῶν βασιλείων τινὰς, ἀπεκτόνασι δὲ πάντας τοὺς ἡγουμένους, ὄρομεῦς δὲ ὡς περ καὶ ὡς ὕδωρ κατὰ πρηνούς ἐρχόμενον ἀπεκόμισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν τὴν τῶν ἀγλαίων πληθύν. Τοῦτο ἦν τὸ ὕδωρ τὸ καταφερόμενον ἐν καταβάσει, καὶ τρέχον ἐκ τῆς Σαμαρείας εἰς τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων.

Ἐκπετόρευται δὲ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐκ τοῦ τό-

mus ejus fuerit Ecclesia Christi, secundum divinitatis naturam implentis omnia.

VERS. 3, 4. Quia ecce Dominus egreditur de loco suo, et descendet, et ascendet super excelsa terræ. Et commovebuntur montes super eum. Et valles tabescent sicut cera a facie ignis, et sicut aqua profluens in descensu.

V. Perobscurus et ænigmatum refertus est hic sermo. Verumtamen illud dicendum est: Quanquam divina verbis nostris exprimentur, tamen eorum peritus, 394 parabolamque et tenebris involutum sermonem, et dicta sapientum, et ænigmata intelligere doctus, enucleate hæc, divinæque et ineffabili naturæ in primis convenienter intelliget. Sanctorum vocibus ejus sessio, thronus et resurrectio, atque etiam viæ et itinera, et alia quædam insuper exilia et humana memorantur. Verum, ut dicebam, talia ad considerandum proposita subtiliter et limata a bonis et mente perfectis merito percipiuntur. Nam ut a nostris rebus ducta similitudine et metaphora, ita loquitur. Cum itaque audieris prophetam dicentem: « Quia ecce Dominus egreditur de loco suo, et ascendet super excelsa terræ, » et addentem, montes quoque commotum, et valles tabefactum iri, tunc nimirum, tunc supra res in sensum cadentes aliquantum te sustollens, ad subtilem contemplatum cogitando ascende. Egressum igitur Dei e loco suo hic accipies, quasi propter agenda quædam ex quiete motum. Propemodum enim dicit, Motus est jam, qui pridem patientem se præstabat, et in posterum desinet super iis a quibus est offensus quiescere, et amicam sibi mansuetudinem quodammodo deponeens, posthac pœnas irrogabit. « Ascendet enim super excelsa terræ, » hoc est, in altissimo gradu constitutos conculcabit, ut reges Samariæ et Hierosolymæ intelligamus. « Commovebuntur autem montes » quoque, hoc est, qui supra alios eminent, et gloria plurimum ab iis differunt, suis dignitatibus rursus movebuntur; montibus siquidem tales non male comparantur. « Tabescent item valles, instar ceræ, » hoc est, humiles abjectique, et e medio grege vulgi, quamvis admodum præfracti et divinis oraculis cedere nescii in divinam iram ut in ignem incurrentes, tabescent, et sicut « sicut aqua profluens in descensu, » hoc est, per præceps celeri et rapido cursu desiliens. Nam, ut paulo ante memini, Assyriorum reges, et Samariorum ipsam et regnum Juda hostiliter depopulati, quosdam reges in alias sedes transtulerunt, et omnes duces interfecerunt, et instar cursoris, atque ut aqua præcipitans, populi multitudinem in suum regnum abduxerunt. Hæc fuit illa aqua, quæ deorsum in descensu fluitans, ex Samaria in Persidem et Mediam currit.

Egressus est autem et Dei Sermo de 395 loco

suo. Deus enim cum esset natura, factus est homo, in quo motionem quodammodo subisse illum videri aīo, etsi mutationis est expers, potiusque in propria natura firmus ac stabilis ut Deus. « Ascendit porro etiam super excelsa terræ, et commovit montes, et tabefecit valles, ipsasque ut aquam profluentem in descensu fluere fecit. » Excelsa terræ sunt superiores omnibus virtutes, quæ mente comprehenduntur, et spiritus nequitie possunt intelligi. Montes autem commoti, principatu in nos deturbati dæmones. Ejecti sunt enim illi, et nos de cætero ad servendum natura et vere Deo vocati sumus. Valles autem, dæmonum gregaria multitudo, vilis et abjecta, et instar ceræ liquefacta, et ut aqua in intima inferni defluens. Accedebant enim ad Christum maligni spiritus, rogabantque ne juberet eos abire in abyssum ⁸². Nam cæteris jam eodem missis, qui restabant, negotium istud perhorrescebant. Quod si quispiam excelsa, et montes, et valles, Judæorum principes et populos eis obsequentes interpretari voluerit: sane hi propter injurias et contumelias in Christum etiam suo imperio expulsi sunt, et in calamitates belli a Romanis illati, ut in flammam ignis incidentes, tabefacti, et ut aqua transiens contempti, et sicut cera quæ fluit ⁸³ sublatis sunt, juxta vocem Psalmographi: cui, inquam, sic interpretari ista libuerit, a scopo congruente diversus non abit.

VERS. 5. *Propter impietatem Jacob omnia hæc, et propter peccatum domus Israel.*

VI. Cum dixisset universorum Deum ascensurum super excelsa terræ, et commotum iri montes ab eo, et valles instar ceræ et aquæ liquatas esse defluxuras, adjungit deinceps: « Propter impietatem Jacob hæc omnia. » Vide ergo quemadmodum abscondita loquatur mysteria, nec prædictorum vim et sententiam sensibilibus definit, obscuriusque Samaritanis et Hierosolymitanis paulo post adventuras clades, quas novit, enarrat. Quem enim terrorem haberet, et quomodo Samaritanis forte, aut aliis ægrimoniam crearet, concuti montes? et valles quoniam modo tabesierent? aut instar aquæ descenderent? Sed novit, ut dixi, quæ Israelitas manerent, et ut dignum fuit, indicavit. Idcirco nunc necessario supplicia inducit, non quasi ignorantes eos **396** allo-

quens, ut puto, sed quasi castigans, et ad voluntatem utilia et decentiora sapiendi eos rectissime traducens. Ait igitur, « Propter impietatem Jacob hæc omnia, et propter peccatum domus Israel, » ut universus Israel in Deum et homines culpam admisisse cognoscatur. Impietatem quippe in Deum delicta, in fratres autem et populares peccata videtur nominare. ἀνθρώπους. Ἀσέβειαν μὲν γὰρ ὀνομάζειν ἔοικε τὰ ἐμογενεῖς ἁμαρτίαν.

Quæ impietas Jacob? nonne Samaria? Et quod peccatum domus Juda? nonne Jerusalem?

⁸² Luc. viii, 31. ⁸³ Psal. lvi, 9.

που αὐτοῦ. Θεὸς γὰρ ὡν φύσει γέγονεν ἄνθρωπος. Δοκεῖ δὲ πως καὶ ὑπομεῖναι κίνησιν τὴν ἐν γε τούτῳ φημί, καίτοι τροπὴν οὐκ εἰδώς, ἐρηρησιμένος δὲ μᾶλλον ἐν ἰδίᾳ φύσει, καὶ τὸ βεβηκὸς ἔχων ὡς Θεός. « Ἐπέβη δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, καὶ σεσάλευκεν ὄρη, καὶ κατέτρεξε κοιλάδας, καὶ ὡς ὕδωρ αὐτοῦ φερόμενον ἐν καταβάσει βεύσαι παρεσκεύασε. » Καὶ ὕψη μὲν τῆς γῆς αἰ κατὰ πάντων ἐπαιρούμεναι νοηταὶ δυνάμεις, καὶ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας νοηθεῖν ἄν. Ὅρη δὲ σαλευόμενα οἱ τῆς καθ' ἡμῶν ἀρχῆς ἐξωσθέντες θαίμονες. Ἐκδέβληνται γὰρ, καὶ κεκλήμεθα λοιπὸν εἰς τὸ ὑποκείσθαι τῷ φύσει καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεῷ. Κοιλάδες δὲ πάλιν ἡ τῶν δαιμόνων ἀγελαία πληθὺς, ἡ ταπεινὴ καὶ κατεβριμμένη, ἡ δίκην κηροῦ κατατετηγμένη, βεύσασα δὲ καὶ ὡς ὕδωρ εἰς τοὺς ἐν ἄδου μυχοὺς. Προσῆσαν γὰρ τὰ πονηρὰ πνεύματα τῷ Χριστῷ, καὶ παρεκάλουν αὐτόν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπειθεῖν. Ὡς γὰρ ἐτέρων ἡδὴ προαπεσταλμένων, οἱ περιλειφθέντες ἔτι τὸ χρεῖμα καταπεφρίκεσαν. Εἰ δὲ δὴ βούλοιστο τις ὕψη τε καὶ ὄρη, καὶ κοιλάδα, τοὺς τῶν Ἰουδαίων νοῆσαι καθηγητὰς, καὶ μέντοι δήμους τοὺς ὑπ' αὐτοῖς, οἱ, διὰ γε τὴν εἰς Χριστὸν παροινίαν, καὶ τῆς ἰδίας ἐξώσθησαν ἀρχῆς. ἐτάκσαν γὰρ καὶ ὡς κηρὸς, ταῖς τοῦ πολέμου τοῦ παρὰ Ῥωμαίων συμφοραῖς ὡς φλογὶ προσβαλόντες, ἐξουθενώθησαν δὲ καὶ ὡς ὕδωρ διαπορευόμενον, καὶ ὡς κηρὸς ταχεῖς ἀντανήρηνται, κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν· οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος βαδιεῖται σκοποῦ.

Δι' ἀσέβειαν Ἰακώβ ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραὴλ.

Γ'. Ἐπιθέσσεσθαι λέγων τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, καὶ σαλευθῆσσεσθαι μὲν ὑπ' αὐτοῦ τὰ ὄρη, κηροῦ δὲ δίκην καὶ ὕδατος ἐκταχῆσσεσθαι καὶ καταβρεῖν τὰς κοιλάδας, ἐπιφέρει λοιπὸν « Δι' ἀσέβειαν Ἰακώβ ταῦτα πάντα. » Ἄθροισθαι δὲ οὖν ὅπως κεκρυμμένα λαλεῖ μυστήρια, καὶ οὐ μέγχι τῶν αἰσθητῶν τὸν τῶν προκειμένων ἴσθησι νοῦν, οἶδε δὲ πλαγίως τῶν ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὰς ὅσον οὐδέπω παρεσομένης ἀφηγησάμενος συμφοράς. Ποῖον γὰρ ἂν ἔχοι τὸ δεῖμα, καταλυπῆσει δὲ ὅπως τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ τυχόν, ἦγουν τοὺς ἐτέρους, τὸ καταδονεῖσθαι τὰ ὄρη; κοιλάδες δὲ τίνα τρόπον ἐκταχεῖν ἂν, ἢ καὶ ὡς ὕδωρ ἔσονται καταφερόμενον καταβάσει; Ἄλλ' οἶδεν, ὡς ἔφη, κατασημῆνας ἀξίως τὰ συμβησόμενα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Ταῦτητοι λοιπὸν ἀναγκαιώς ἐπάγει τὰς δίκας, οὐχ ὡς ἠγνοηκόσιν αὐτοῖς, καθάπερ ἐγῶμαι, διαλεγόμενος, ἀλλ' οἷον ἐλέγγων, καὶ μετατιθεῖς εὖ μάλα πρὸς τὸ ἐλέσθαι φρονεῖν τὰ χρήσιμά τε καὶ πρεπωδέστερα. Ἔφη τοίνυν, ὅτι « Δι' ἀσέβειαν Ἰακώβ ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραὴλ, » ἵνα σύμπαν νοηταὶ πεπλημμεληκὸς τὸ ἐξ Ἰσραὴλ εἰς τε Θεὸν καὶ εἰς Θεὸν πταίσματα, τὰ δὲ γε εἰς ἀδελφούς καὶ

Τίς ἡ ἀσέβεια Ἰακώβ; οὐ Σαμαρεία; Καὶ τίς ἡ ἁμαρτία οἴκου Ἰούδα; οὐχὶ Ἱερουσαλήμ;

Z. Ἰακώβ ὀνομάσας τοὺς ἐξ Ἰακώβ γεγονότας, ἅ τὸν Ἐφραϊμ δὴ λέγω, τὸν ἐν Σαμαρείᾳ, καθίστησιν ἔναργῆ τὰ αὐτῶν ἐγκλήματα. Σαμάρειαν δὲ εἶναι φησι τῆς ἀσεβείας τὸ εἶδος. Καὶ οὐ δήπω φάμεν, ὡς αὐτὴν αἰτιάζει τὴν χώραν· κομιδῆ γὰρ ἀπόπληκτον τὸ τῆδε νοεῖν. Σαμάρειαν δὲ τὰ εἰς Σαμάρειαν φησιν, ὅσον τὰς δαμάλεις, τὸν Χαμῶς, τὸν Βάαλ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πραττόμενα κατὰ τιμῶν διὰ τῆς τῶν κρατούντων πλεονεξίας. Ἐφη γάρ, ὅτι κατεκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, καὶ ὄδον ταπεινῶν ἐξέκλιναν. Καὶ πρὸς τοῦτους ἔλεγον· « Πότε διελεύσεται ὁ μῆν, καὶ ἐμπολήσομεν καὶ τὰ Σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν θησαυροὺς τοῦ ποιῆσαι μικρὸν μέτρον, καὶ τοῦ μεγαλῦναι στάβμιον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον; » Ἀμαρτίαν δὲ τοῦ Ἰούδα τὴν Ἱερουσαλήμ γενέσθαι φησί. Καὶ οὐτι πῶς πάντως αὐτὴν ἐν τοῦτοις τὴν πόλιν αἰτιώμεθα φρονούντες ὀρθῶς· οἰθηθόμεθα δὲ μᾶλλον τὰ ἐν αὐτῇ πραττόμενα τῷ Ἰούδα γενέσθαι πρὸς ἁμαρτίαν. Κατηγιάτο δὲ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων τὰς παροινίας, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν ἔναργῶς, « Ὅτι κατ' ἀριθμὸν πόλειών σου ἦσαν οἱ θεοὶ σου, Ἰούδα, καὶ κατ' ἀριθμὸν δίδων τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπέταξας βωμοὺς τοῦ θυμιᾶν τῷ Βάαλ. Ἰνα τί λαλεῖτε πρὸς με; Πάντες ὑμεῖς ἠνομήσατε, καὶ πάντες ὑμεῖς ἠσεβήσατε εἰς ἐμὲ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἐπιπλήττει δὲ αὐτοῖς καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου λέγων· « Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστῆ Σιών, πλήρης κρίσεως, ἐν ἣ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φουεутаί; Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον· οἱ κάπηλοι σου μίσγουςι τὸν ὄλνον ὕδατι· οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὄρφανοί; οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χηρῶν οὐ προσέχοντες. » Γέγονε τοίνυν εἰς ἁμαρτίαν τῷ Ἰούδα τὰ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀνοσίως πραττόμενα, καὶ οὐτι πῶς μᾶλλον ἢ πόλις.

Δεῖ δὴ οὖν ἄρα καὶ Θεὸν ἀγαπᾶν· ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, ἀποσεῖσθαι δὲ καὶ τὸ ῥάθυμον εἰς ἀγαθοουργίαν, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον κακοῦν τὸν πλησίον· μᾶλλον δὲ ἀνακτάσθαι ταῖς ἐπιεικειαῖς, ἀποσπουδάσειν μὲν τὰ πονηρὰ, προσκεῖσθαι δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς δικαιοσύνης ἀρχήμασιν. Ὑπτιούμενοι δὲ περὶ τὰ οὕτω σεπτὰ, καὶ καταφρονεῖν ἡρημένους, ἐποίσει τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ ὡς κηρὸν κατατῆξει ἐν πυρὶ, καὶ ὡς ὕδωρ σκορπιεῖ, φειδοῦς ἡμᾶς ἐτι καὶ ἀγάπης οὐκ ἀξιῶν.

Καὶ θήσομαι Σαμάρειαν εἰς ὄπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ εἰς φυτεῖαν ἀμπελώνος· καὶ κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς· καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύψω· καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς κατακόψουσι· καὶ πάντα τὰ μισθώματα αὐτῆς ἐμπρήσομαι ἐν πυρὶ· καὶ πάντα εἰδωλὰ αὐτῆς θήσομαι εἰς ἀφανισμόν.

Ἡ'. Τίνα δὴ πάλιν ἔσονταί τῶν οὕτω προσκεκροκότων τὰ πάθη, διηγείται σαφῶς. Ἔσται γὰρ ἡ Σαμάρεια, φησὶ, καὶ ὄπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ ὡς φυτεῖα ἀμπελώνος. Τὰ μὲν γὰρ ἐν ἀγροῖς φυόμενα τηροῦσιν τινες, σκηνὰς ἀναπλέκοντες, καὶ ἐν αὐταῖς

VII. Appellatis Jacob ex Jacob prognatis, Ephraim, inquam, qui erat in Samaria, eorum crimina detegit. Samariam porro genus impietatis esse dicit. Ipsam autem regionem ab eo accusari neutiquam affirmamus; nam sic ista intelligere multum foret desipere. Sed Samariam dicit quæ erant in Samaria, ut vituli, ut Chamos, ut Baal, et quæ in ea contra quosdam per avaritiam potentiorum designabatur. Dixit enim (Amos) eos impingere pugnos in capita pauperum, et declinare viam humilium. Insuper dicebant : « Quando transibit mensis, et vendabimus merces; et Sabbatum, et aperiemus thesauros, ut imminuamus mensuram, et augeamus stateram, et faciamus stateram iniquam ⁸⁶? » Peccatum vero Juda Jerusalem esse affirmat. In his si sapimus, nullo modo urbem ipsam reprehendemus; sed potius in ipsa perpetrata Juda in peccatum facta arbitrabimur. Coarguit autem Deus Judæorum insolentias, dixitque aperte : « Quia secundum numerum civitatum tuarum erant dii tui, Juda, et secundum numerum viarum Jerusalem constituisti aras, ut adoleres incensum Baal ⁸⁷. Ut quid loquimini ad me? Omnes vos inique egistis, et omnes vos impie egistis in me, dicit Dominus omnipotens ⁸⁷. » Increpat etiam eos per prophetam Isaiam his verbis : « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis Sion, plena iudicii, in qua justitia dormivit in ea, nunc autem homicidæ? Argentum vestrum reprobum, caupones tui miscent vinum aqua, principes tui non obediunt, socii furum, diligentes munera, sequentes retributiones, pupillis non judicantes, et iudicio viduarum non attendentes ⁸⁸. » Cesserunt igitur in peccatum Juda, quæ Hierosolymis impie ac nefarie actitabantur; nec urbs ipsa potius accusatur.

397 Amandus ergo Deus « ex tota anima, et toto corde ⁸⁹, » et repellenda ad bonorum operum exercitationem ignavia, nullaque ratione proximus affligendus; imo vero demerendus humanitate, studium in rebus pravus nullum ponendum, et magis justitiæ laudibus vacandum sedulo. In tam veneratoribus autem supinos ac negligentes cum contemptu esse statuentes, iratus puniet, et ut ceram in igne liquefaciet, et ut aquam disperget, nec amplius venia et amore dignabitur.

VERB. 6, 7. Et ponam Samariam in pomorum custodiam agri, et in plantationem vineæ; et detraham in voraginem lapides ejus; et fundamenta ejus revelabo; et cuncta sculptilia ejus concident; et omnes mercedes ejus comburam igni; et cuncta idola ejus ponam in perditionem.

VIII. Quænam gravia perpessuri sint, qui sic Deum offenderint, clare indicat. Erit enim Samaria, et pomorum agri custodia, et ut plantatio vineæ, inquit. Nam quæ in agro enascuntur quidam custodiunt, tabernacula compingentes, et in illis deli-

⁸⁶ Amos viii, 5. ⁸⁷ Jer. xi, 13. ⁸⁷ Jer. ii, 29.

⁸⁸ Isa. i, 21- 23. ⁸⁹ Matth. xxii, 37.

tescentes, et inde quodvis illis noxium arcentes. A Comportatis autem fructibus, custodes de laboribus suis contemptim loquuntur, ipsisque tuguriis eversis domum revertuntur. Hoc Samariæ accidisse constat. Postquam enim non leviter peccavit, imo in ipsum universorum Deum impie se gessit, in finibus suis consecrato divinis honoribus simulacro, eversa est, et concidit, deserentibus ipsam forte etiam sanctis virtutibus, et angelis ad eam custodiendam olim constitutis. Hujusmodi quiddam de ipsa etiam beatus Isaias propheta dixit: « Derelinquetur filia Sion ut tentorium in vinea et sicut pomorum custodia in cucumerario ⁹⁰. » Derelicta est autem quodammodo; supernarum enim cohortium multitudo quæ illam assiduo tuebatur, discessit. Erit igitur ut agri pomorum custodia, et ut plantatio vineæ. Perinde ac si dicat, et ab uribus, et a domibus deserta, et in faciem agri commutata. Aut etiam alio modo intelliges, si placuerit. Qui vineas instituunt, ubi convenientissimum illis locum occuparunt, aratro ipsum proscindunt, sursumque ac deorsum versant. Hoc Samariam passuram, et quasi arabilem fore terram minatur, urbibus et domibus ejus excisis, ut dixi. **398** Propter hoc dixit: « Quia detrahiam in voraginem lapides ejus, et fundamenta ejus revelabo. » Futuramque ridiculam insuper ait. Quos enim expectabant fore salvatores suos, tanquam deos, una cum adoratoribus suis interibunt. Combuurentur item mercedes ejus, et debebuntur, inquit, omnia idola ipsius. Mercedes simul cum idolis combustæ, fortassis anathemata seu donaria suspensa et dedicata significant. Delubris enim ad gloriam idolorum de facultatibus suis dedicabant, et prodesse nihil valentibus gratiarum actiones veluti mercedem et retributionem eorum quæ se beneficio ipsorum habere opinabantur, offerebant. Meminimus porro etiam voce Osee Judæorum Synagogam accusatam in hunc modum: « Et ipsa non cognovit quia dedi ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum, et aurum multiplicavi ei: hæc autem argentea et aurea fecit Baal ⁹¹. » Declarant igitur anathemata, insipientem Israellem felicitatem suam ut mercedem et compensationem studii sui in errando interpretatum. Nihilominus intelliges et illud rursus a Deo dictum: « Et disperdam vineam ejus et ficus ejus, quæcunque dixit: Mercedes meæ sunt istæ; has dederunt mihi amatores mei ⁹². » Existimabat enim, ut docui, idolorum voluntate et divitiis se abundare, et in deliciis esse, et vitam felicem vivere. Cæca est igitur niens errantium. Si enim natura Deum non ignoraret, ipsi utique potius quam aliis quibusdam cultum tribueret, ipsi vota cum gratiarum actione faceret, ipsum omnis boni dato-

λίζσαντες· εἶτα πᾶσαν αὐτῶν ἀποσοβοῦσι βλάβην. Εἰ δὲ δὴ γένοιτο συναχθῆναι τοὺς καρπούς, καταλαλήσουσι (1) τῶν πόνων οἱ φύλακες, οἴκοι τε ὑπονοστοῦσι, καὶ αὐτὰς ἀνατρέψαντες τὰς σκηνάς. Τοῦτο τὴν Σαμάρειαν παθοῦσαν εὐρήσομεν. Ἐπειδὴ γὰρ πεπλημμέληκεν οὐ μετρίως, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς αὐτὸν δεδυσσέθηκε τὸν τῶν ὄλων Θεόν, τοῖς ἰδιοῖς ὄροις ἀνατιθεῖσα σέβας, ἀνετράπη, καὶ πέπτωκεν, ἀφέντων αὐτὴν τάχα που καὶ τῶν πάλοι τηρεῖν ἐπιτεταγμένων, ἀγίων τε φημι δυνάμεων καὶ ἀγγέλων. Ἔφη τι τοιοῦτον περὶ αὐτῆς καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας· « Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελώνι, καὶ ὡς ὄπωροφυλάκιον ἐν σικυράτῃ. » Ἐγκατελείφθη δὲ ὅπως· ἀποπεφοίτηκε γὰρ, ὡς ἔφη, ἡ προσεδρεύουσα τε καὶ ῥυομένη πληθὺς τῶν ἄνω ταγμάτων. Ἔσται τοίνυν ὡς ὄπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ ὡς φυτεία ἀμπελώνος, ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι. Καὶ πόλεων, καὶ οἰκων ἐρήμη καὶ εἰς ὄψιν ἀγρῶν μετενηγεμένη. Ἡ καὶ καλ' ἔτερον τρόπον συνήσεις, εἰ δοκεῖ. Τῶν ἀμπελῶν οἱ φρουροὶ τὸν αὐτοῖς ὄτι μάλιστα πρέποντα καταλαβόντες γῶρον, ἀρότοις αὐτὸν ἀνατέμνουσιν, ἄνω τε καὶ κάτω στρέφοντες. Τοῦτο τοῖς παθεῖν τὴν Σαμαρειτῶν ἀπειλεῖ, μονονουχὶ καὶ ἀρόσιμον ἔσεσθαι γῆν, ἐξηρημένων αὐτῆς, ὡς ἔφη, πόλεων τε καὶ οἰκων. Διὰ τοῦτο φησὶ ὅτι, « Κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύψω. » Ἔσεσθαι τε καὶ καταγέλαστον, πρὸς τοῦτω φησὶ. Οὐδὲν γὰρ προσεδόκησαν ἔσεσθαι σωτήρας αὐτοῖς ὡς θεοὺς, οὗτοι καὶ συνδιολογῶνται τοῖς προσκυνεῖν εἰλωθῶσιν αὐτοῦ. Καταπρησθήσονται δὲ καὶ τὰ μισθώματα αὐτῆς, καὶ εἰς ἀφανισμόν οἰκῆσονται, φησὶ, πάντα τὰ εἰδῶλα αὐτῆς. Μισθώματα δὲ τοῖς εἰδώλοις ὁμοῦ τὰ πιμπρώμενα, τάχα που τὰ ἀναθήματα δηλοῖ. Προσεκόμεζον γὰρ τοῖς τεμένεσιν εἰς δόξαν εἰδώλων τὰ ἐξ ἰδίου νέμοντες πλοῦτου καὶ τοῖς οὐδὲν ὠφελεῖν ἰσχύουσιν, ὡσανεὶ μισθὸν, καὶ ἀντέκτισιν ὧν ἔχειν ἔροντο παρ' αὐτῶν ἀνέτιθεσαν τὰς εὐχαριστίας. Μεμνήμεθα δὲ ὅτι καὶ διὰ φωνῆς Ἄση ἐκατητάτο τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, οὕτω λέγων· « Καὶ αὐτὴ οὐκ ἔγνω ὅτι ἐγὼ ἔδωκα αὐτῇ τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον, καὶ χρυσίον ἐπλήθυνα αὐτῇ· καὶ ἀργυρῶ καὶ χρυσῶ ἐποίησε τῇ Βάαλ. » Οὐκοῦν ἐναργῆ τὰ ἀναθήματα, ὅτι μισθώματά τε καὶ ἀντέκτισιν τῆς ἐπιγε τῷ πλανᾶσθαι σπουδῆς κατελογίζετο τὴν εὐμερίαν ὁ Ἰσραὴλ ὁ παράφρων. Οὐδὲν ἦτον συνήσεις Θεοῦ πάλιν λέγοντος· « Καὶ ἀφανῶ ἄμπελον αὐτῆς, καὶ τὰς συκᾶς αὐτῆς, ὅσα εἶπε, Μισθώματά μου· ταῦτα ἔδωκάν μοι οἱ ἔρασταί μου. » Ἦτο γὰρ, ὡς ἔφη, τοῖς τῶν εἰδώλων νεύμασι καὶ πλοῦτου κομᾶν, καὶ ἐν τρυφαίς εἶναι, καὶ εὐημερεῖν. Τυφλὸς οὖν ἄρα τῶν πλανωμένων ὁ νοῦς. Εἰ γὰρ ἦν τὸν φύσει Θεὸν οὐκ ἠγνοχῶς, αὐτῷ δὴ μᾶλλον, καὶ οὐχ ἑτέροις τισί, τὸ σέβας ἀνῆψεν· αὐτῷ τὰς χαρακτηριστίους ἀντίθει-

⁹⁰ Isa. 1, 8. ⁹¹ Osee, 11, 8. ⁹² Ibid., 12.

(1) Lege καταλήσουσι a καταλανθάνω, et verte: Si vero comportati fuerint fructus, custodes obliv-

scuntur laborum. COTELERIUS, Monum. Eccl. Gr, II, 505.

λιτάς, αὐτὸν ὠμολόγει παντὸς ἀγαθοῦ δοτῆρα καὶ πρῦταν. Φρονεῖν δὲ ὡδε διεγνωνκώς, οὐκ ἂν γέγονεν ὡς ὀπωροφυλάκιον ἀγροῦ, ἀλλ' οὐδὲ εἰς φυτεῖαν ἀμπελώωνος· ἐπ' ἀκλονήτοις δὲ μάλλον εὐημερίαις μακαρίζόμενος διετελεῖ, καὶ ταῖς ἀνωθεν εὐμενείαις τετειχισμένος, ἐν καλῷ τῆς εὐθυμίας γεγονῶς ἐθαυμάζετο.

Δίῳτι ἐκ μισθωμάτων πορνείας συνήγαγεν, καὶ ἐκ μισθωμάτων πόρνῆς κατέστρεψε.

Θ'. Λιαγεῖν ἄλλιν ὁ λόγος, καὶ τῆς Ἰούδα ἀμαθείας κατειρωνεύεται σὺν ἤθει πολλῷ. Τῆς γὰρ ἐνούσης αὐτοῖς ὑπονοίας τὴν ἀποπληξίαν καθίστησιν ἐμφανῆ, καὶ τὴν εἰς νοῦν ἔσω, καὶ καρδίαν κειμένην καταλευκαίνει σαφῶς. Καὶ γὰρ φησιν· Ὁρθῶς καὶ δικαίως ἀνέθει τοῖς λίθοις τὰ χαριστήρια, αἰσθήσεως πλέως ὁ Ἰσραὴλ, εὐγνώμων καὶ σοφός. Ἐγὼ τοὺς τετιμωμένους, τῆς εὐημερίας τοὺς χορηγοὺς, τοὺς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ συναγερκόντας, καὶ ἐν εὐπαθείᾳ εἶναι παρασκευάζοντας. Οἴεται γὰρ ὅτι μισθὸν ἔχει τῆς νοητῆς πορνείας τὸ εὐημερεῖν· καὶ ἐπειδὴ τέθυκεν εἰδώλοις, ξύλοις τε λατρεῖ καὶ λίθοις, ἀνευθεῖς ἔσται τῶν ἐν εὐχαίς. Συνήγαγεν, ὡς φησι, καὶ πλοῦτηκε ἐκ μισθωμάτων πορνείας. Συνέστρεψε, καὶ συνήγερκεν, ἀκράδαντον ἔχει τὴν εὐθυμίαν. Οὐκοῦν ἐν ἤθει τε καὶ εἰρωνείᾳ, συμπεπλεγμένης καὶ ἀπειλῆς, τὴν τῶν εἰρημένων δύναμιν ἐκλιψόμεθα.

Ἐνεκεν τούτου κόψεται, καὶ θρηνησεί, πορεύσεται ἀνυπόδετος, καὶ γυμνῆ, ποιήσεται κοπιτὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων Σειρήνων. Ὅτι κατεκράτησεν ἡ πληγὴ αὐτῆς, διότι ἦλθεν ἕως Ἰούδα, καὶ ἤψατο ἕως πύλης Ἰερουσαλήμ.

Γ'. Ἐπειδὴ γὰρ διεβίω, φησὶ, ἐν πλάναις, καὶ κατέληξε μὲν οὐδαμῶς τὸν ἑαυτῆς λυποῦσα Δεσπότην, ἀνατιθεῖσα δὲ τοῖς γλυπτοῖς τὰ ἐφ' οἷς εὐ ἔχει καὶ διευθυμεῖται χαριστήρια, πρὸς τοῦτό τε δυσσεβείας διελήλακε, ταύτητοι « κόψεται, καὶ θρηνησεί. » Καὶ οὐχ ἑτέροις τυχὸν ἐπαλήσει τισιν, ἤγουν ἐπ' ὀνειοῖς, τὸ ὡς ἐξ ἀγάπης στάζουσα δάκρυον, ἀλλὰ ταῖς οικείαις αὐτῆς καταπαισμένη (1) συμφοραῖς. Ἡ δὲ δὴ γυμνότης καὶ ἀνυποδησία τὸ τῶν αἰχμαλώτων σχῆμα δεικνύει. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας, τὴν ὅσον οὐδέπω παρεσομένην αὐτοῖς αἰχμαλωσίαν ὑποδηλῶν, περιεφοῖτα τὴν Ἰερουσαλήμ, γυμνός τε καὶ ἀνυπόδετος, Θεοῦ τὸ χρῆμα γενέσθαι προστάτοντος. Ἀπομιμήσεται δὴ οὖν ἐν ἰδίοις πάθεσι τῶν δρακόντων τὰ πένθη, καὶ τῶν Σειρήνων τοὺς ὄδυρμούς. Φασὶ γὰρ τινες, ὡς, εἰ πληγῆν δράκων, τότε δὴ, τότε καταλοφύρεσθαι κινδυνεύοντα, καὶ τοῦτο δηλοῦν καταπαλόντά τε τῆ κέρκῳ τὴν γῆν, καὶ οὐ μετρίαν ἤχην ἀποτελεῖν εἰωθότα. Σειρήνας δὲ λέγουσι Ἕλληνας μὲν, καὶ παῖδες ἐκεῖνων, πτηνὰ μελιρδεῖν εἰωθότα, καὶ καταθέλειν ἰσχύοντα ταῖς τῶν ὠδῶν εὐρυθμίαις τοὺς ἀκρωμένους. Ἡ δὲ γε θεόπνευστος Γραφὴ Σειρήνας καλεῖ τὰ τῶν στρουθίων λαλίστατα

¹ Isa. xx, 1-6.

(1) Aubertus καταπαταίωμένη, et infra καταπαταίοντα Ed. T.

A rem et dispensatorem confiteretur. Sic animo affecta, non fieret in pignorum agrī custodiam, nec in plantationem vineæ; quin potius beata in prospero et immutabili rerum statu permaneret, cœlestique benevolentia velut muro communita, et in bono tranquillitatis constituta, admirationem consequeretur.

Quia ex mercedibus fornicationis congregavit, et ex mercedibus fornicariæ destruxit

IX. Rursum irridet, et multa cum arte, Juda inscitiam ironice carpit. Insaniam enim opinionis eorum luculenter ostendit, et quod in animo et corde inclusum gerunt, perspicue manifestat. Inquit enim: Etiam recte et juste lapidibus gratias agit, iudicio plenus Israel, bonus et sapiens. Agnovit honorantes se, felicitatis suæ auctores, divitiarum suarum **399** congregatores, et voluptatis suæ procuratores. Putat enim se fornicationis, quæ intelligentia cernitur, mercedem accipere felices rerum successus: et si sacrificarit idolis, lignaque et lapides coluerit, nihil optabile sibi defuturum. Congregavit, inquit, et ditatus est ex mercedibus fornicationis. Coacervavit, et congregavit, inconcussam libet securitatem. Itaque hæc ut oratorie et ironice, implicitis etiam minis, dicta accipiemus.

VERS. 8, 9. Propter hoc planget, et lugebit, incedet discalceata et nuda, faciet planctum quasi draconum, et luctum quasi filiarum Sirenum. Quia obtinuit plaga ejus, quia venit usque ad Judam, et tetigit usque ad portam populi mei usque ad Jerusalem.

X. Quoniam enim in seductionibus vixit, et nequam cessavit suum deserere Dominum, et gratias agere simulacris, a quibus bene haberet et lætaretur, eoque impietatis progressa est, idcirco « planget et lugebit. » Nec super aliis quibusdam forte dolebit, sive super peregrinis et alienigenis sicut ex amore lacrymas profundet: sed contra suismet calamitatis oppressa. Nuditas autem et discalceatio captivorum habitum significat. Sic item beatus Isaias mox adfuturam ipsis captivitatem subindicans, Hierosolymam nudus et discalceatus obibat, Deo ita ut faceret imperante ²². In malis igitur suis draconum luctus et Sirenum lamentationes imitabitur. Narrant enim nonnulli, si percutiatur draco, tum demum ejulare, ut in periculo, doloremque suum cauda terram verberando declarare solitum, nec mediocrem clamorem emittere. Sirenas autem Græci veteres ac receptes tradunt volucres quasdam modulatrices esse, et posse cantuum concinnitate oblectare audientes. Divinitus autem inspirata Scriptura sirenas vocat passerulorum loquacissimos, et suavem sonum edere solitos, aut interdum ipsas lusciniās, quæ in si-

nibus marinis ovis incubant, deinde nido a fluctibus abrepto, lugubre melos fundunt, partus sui damna quodammodo lamentantes. Ita Samariorum liberorum interitum lamentaturam affirmat. « Obtinuit enim eos plaga, inquit, et pervenit usque ad Judam, et usque ad portas Jerusalem. » Videtur nobis his verbis bellum a Senacherib illatum insinuari, 400 qui, capta Samaria, et Judæam depopulatus, Hierosolymam circumsegit, cumque ad portas venisset, eas inflammaturum est minatus: verumtamen Deo protegente, non potuit, temporibus Ezechia videlicet⁹⁴. Quocirca, si unum et natura ac vere Dominum reliquentes, immundis dæmonibus adhærere studemus, omnimodis nosmet lamentabimur, et nostris stultitiis ingemiscentes, ab ejus gratia et auxilio deseremus, vitamque indecoram ac deformem agemus: id quod discalceatio monet. Subjiciemur item verberanti nos Satanæ, nec quidquam erit impedimento quominus in omni malorum genere volutemur. ἡ ἀνομοθεσία δηλοῖ. Ὑποκεισόµεθα δὲ καὶ πλήττονται τῷ Σατανᾷ, καὶ οὐδὲν ἐστὶ τὸ κωλύον ἐν παντὶ γενέσθαι κακῶ.

VERS. 10. *Qui in Geth, non magnificemini, et qui in Enacim, non reædificetis ex domo derisum. Tertium aspergite derisum vestrum.*

XI. Obscura et involuta est oratio, captique difficillima verborum istorum, et mox consequentium sententia. Verumtamen pro modulo nostro ea declarabimus. Bello Samariæ urbes incursante, aliis insuper sceptro Juda et Benjamin subditis in potestatem redactis, finitimi alienigenæ, et omnes Judæorum vicini, et finitimæ gentes, in risum effusæ, Israeli, ut divinis auxiliis prorsus destituto, conviciabantur. Manum namque Servatoris et imbecilliorum evasisse, et propter vastantium impetus languescere oportere arbitrabantur. Sed præstabat eos cogitare, cum Servatorem suum contristare non dubitassent, Deumque offendissent, calamitates sensisse, et in hostium manus traditos esse. Quia vero indignum erat, illas secum cogitare, se virtute suorum numinum in beato ac florenti statu persistere, Israellem propter tutoris infirmitatem periisse et occidisse funditus, ideo Deus et ipsas finitimarum urbes Senacherib in solitudinem redigendas concessit. Quamobrem Rabsaces stantes pro muris Hierosolymæ alloquens, hæc ipsa in memoriam ipsis revocabat: « Ubi est Deus Æmath et Arphad? ubi est Deus urbis Sepharvium, Aana et Ava? numquid possunt liberare Samariorum de manu mea⁹⁵? » Est igitur Geth alienigenarum, qui dicuntur Philistinum, Palæstinæ metropolis. Nec minus Enacim oppidulum in extremis Judææ finibus ante solitudinem, versus austrum, pertinens quidem ad sceptrum Juda, 401 non tamen etiam Judæorum, sed vicinorum populorum, Moabitarum puta et Idumæorum sacra colens. Ait ergo: O habitatores Geth, o incolæ Enacim, ne aliorum calamitates in

τε καὶ εὐστομεῖν εἰωθότα, ἢ καὶ αὐτὰς ἐσθ' ὅτε τὰς ἀηδόνας, αἱ τοῖς ἐναλλοῖς ἐπικάζουσαι κόλπεις, εἶτα τῆς καλιᾶς ληφθείσης ὑπὸ κυμάτων, γοερὸν ἄβουσι μέλος, καὶ καταθρηνοῦσι τρόπον τινὰ τὴν τῆς ἑαυτῶν ὠδίνος ζῆμιαν. Οὕτω καταθρηνήσειεν ἔφη τὴν Σαμάρειαν τῶν ἰδίων τέκνων τὸν δλεθρον. « Κατεκράτησε γὰρ αὐτῆς ἡ πληγὴ, φησί, ἀφίκετο δὲ καὶ ἕως Ἰουδα, καὶ μέχρι πυλῶν Ἰερουσαλήμ. » Ἔοικε δὲ ὁ λόγος ἡμῖν ἐν τούτοις τὸν παρὰ τοῦ Συναχηρεῖμ αἰνίττεσθαι πόλεμον, ὃς πᾶσαν ἔλων τὴν Σαμάρειαν, καὶ καταδηώσας τὴν Ἰουδαίαν, περιεκάθισε τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ μέχρι πυλῶν ἀφειγμένος, ἠπειλήσε μὲν ἐμπρῆσαι αὐτὰς· οὐ μὴν ἐστὶ καὶ δεδύνηται, Θεοῦ προστασίζοντος, κατὰ τὸν Ἐξελχίω τοῦ βασιλέως καιρόν. Οὐκοῦν, ὅταν τὸν ἕνα, καὶ φύσει, καὶ ἀληθῶς Δεσπότην ἀφέντες, προσκείσθαι σπουδάσωμεν τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, τότε πάντῃ τε καὶ πάντως ἑαυτοὺς θρηνησομεν, καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἀβουλαῖς ἐποικιῶζοντες, γυμνοὶ μὲν ἐσόμεθα τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτός τε καὶ βοηθείας, ἀσχήμονα δὲ καὶ ἀκαλλῆ διαζήσομεν βίον· τοῦτο γὰρ

Οἱ ἐν Γέθ, μὴ μεγαλύνεσθε, καὶ οἱ Ἐρακεῖμ, μὴ ἀνοικοδομαῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα. Γῆν καταπάσασθε καταγέλωτα ὁμῶν.

ΙΑ'. Περιττὴς μὲν ὁ λόγος, καὶ δυσάλωτος κομιδῆ τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, καὶ τῶν ἐξῆς ἐστὶ κειμένων. Πλὴν ὡς ἐνὶ δὴ εἰπεῖν πειράσομαι. Καταθέντος τοῦ πολέμου τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πόλεις, ἀλίσκομένων δὲ καὶ ἐτέρων τῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον Ἰουδα καὶ Βενιαμῖν, τῶν ἀλλοφύλων οἱ πρόσκοικοι, καὶ ὅσα τῆς Ἰουδαίων γῆς ὁμορὰ πως ἦν, καὶ ἐκ γειτονούτων ἔθνη, πλατὺ γελῶντα, κατεκρετόμουν τὸν Ἰσραὴλ, ὡς οὐδὲν ὠφελῆμενον παρὰ Θεοῦ. Ἔοντο γὰρ τὴν τοῦ σώζοντος χεῖρα καὶ παθεῖν τὸ ἀναλκι, καὶ ἀτονῆσαι δεῖν, ὡς πρὸς τὰς τῶν καταθροῦντων ὁρμάς. Ἄλλ' ἦν ἄμεινον ἐννοεῖν, ὅτι λυπεῖν ἤρημένοι τὸν σώζοντα, καὶ προσκεκρούχτες Θεῷ, πεπειράνται τῶν δαινῶν, δέδονται δὲ καὶ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦν τῶν ἀτόπων, ἐκείνας μὲν οἶσθαι κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, ὅτι τῇ δυνάμει τῶν ἰδίων σεβασμάτων, ἐν καλῶ τῆς εὐημερίας μεμενῆκασιν, ἀπόλωλε δὲ καὶ ὠλόθρευται διὰ τὴν τοῦ σώζοντος ἀσθένειαν ὁ Ἰσραὴλ, ταῦτητοι Θεὸς καὶ αὐτὰς τὰς τῶν περιοίκων πόλεις παρεδίδου τῷ Συναχηρεῖμ εἰς ἐρήμωσιν. Καὶ γοῦν ὁ Ῥαφάκης τοῖς ἐν τῷ τείλει τῶν Ἰερουσαλῶν προσλαλῶν, τούτων αὐτῶν διεμέμνητο, λέγων· « Πού ἐστιν ὁ Θεὸς Αἰμαθί, καὶ Ἀρφαθί; Πού ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς πόλεως Σεφαρουεῖμ, Ἄνα καὶ Ἀβά; Μὴ δύνανται ῥύσασθαι Σαμάρειαν ἐκ τῆς χειρός μου; » Ἔστι τοίνυν ἡ Γέθ ἀλλοφύλων μὲν τῶν καλουμένων Φυλιστιεῖμ, μητρόπολις δὲ τῆς Παλαιστίνης. Ἄλλὰ καὶ Ἐνακεῖμ ὁμοίως πολίχνη πάλιν ἐν ἐσχατιαῖς τῆς Ἰουδαίας κειμένη, πρὸς τῇ κατὰ νότον ἐρήμῳ, εἰκουσά γε μὴν τοῖς Ἰουδα σκῆπτροις, φρονούσά γε μὴν οὐκέτι τὰ Ἰουδαίων, προσκειμένη δὲ μᾶλλον τοῖς τῶν ἐθνῶν ὁμόροις, Μωαβίταις δὴ λῖγω, καὶ Ἰδουμαίοις. Ὡ τοί-

⁹⁴ IV Reg. xviii, 19. ⁹⁵ Ibid., 33, 34.

νων, φησι, τῆς Γέθ οικήτορες, ὡς τῆς Ἐνακείμ, μὴ εἰς ἐτέρων συμφορὰς ἐορτῆς ποιείσθε προφάσεις· μὴ μεγαλύνασθε διὰ ταῦτα. Ἐπειδὴ περὶ ὁ γείτων ὁμῶν οἶκος ἠρήμωται, τούτέστιν, ὁ τοῦ Ἰσραὴλ, ταῦτητοι πλατὺ γέλωτα, φησι, μονονουχί τῶν ἀπολωλότων κατορχούμενοι. Μὴ οἰκοδομεῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα, ἀλλ' ὡς καὶ αὐτοὶ τὰ χεῖρῳ πεισόμενοι, καθάπερ τινὰ γῆν καταπάτεσθε τὸν ἐσόμενον καθ' ὁμῶν γέλωτα, καὶ τὰς ἑαυτῶν θρηνεῖτε συμφορὰς. Κατορχήσονται γὰρ ὁμῶν Βαβυλώνιοι, καὶ οἰκτρῶς ἀπολωλόσιν ἐπιμειδιάσουσιν οἱ ἐχθροί. Σοφὸν οὖν ἄρα τὸ μεμνησθαι τοῦ λέγοντος· « Ἐὰν πέσῃ ὁ ἐχθρὸς σου, μὴ ἐπιχαρῆς αὐτῷ, ὅτι ὄψεται Κύριος, καὶ οὐκ ἀρέσει αὐτῷ, καὶ ἀποστρέψει τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ. »

Πράττουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ Χριστὸν οὐκ εἰδότες. Β Διωκομένων γὰρ ἔσθ' ὅτε τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ δοκιμαζομένων ἁγίων, ἦτοι τῶν ἐν αὐταῖς, τότε δὴ μάλιστα τοὺς ἰδίους αὐτοὶ θαμαζοῦσι θεοῦς. Ἄλλ' ὁ γέλωσ αὐτοῖς ἐκτελεσθεὶς πρὸς δάκρυον, κατευμαρζοντος μὲν τὰ δεινὰ τοῦ Χριστοῦ, κατευμαρζοντος δὲ τὰ κεκνημένα, καὶ ἀποσοδοῦντος μὲν τὸ λυποῦν, ἀνευρύνοντος δὲ τοῖς ἁγίοις θυμηδίαν καὶ χαρὰν· τέλος γὰρ πόνων εὐκλεία, καὶ τρυφή. Καὶ μοι δοκεῖ φάναι τι τοιοῦτον ὁ μακάριος Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν· « Διήλομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν. »

Κατικουσα καλῶς τὰς πόλεις αὐτῆς, οὐκ ἐξῆλθεν κατοικουσα Σενναάρ κόψασθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς. Λήψεται ἐξ ὑμῶν πληγὴν δόνητος. C

IB. Ἐκδεδώκασιν μὲν οἱ Ἑβδομήκοντα Σενναάρ, Ἀκύλας δὲ ἔφη Σενναάρ, Εὐσθενοῦσαν δὲ ὁ Σύμμαχος, τάχα πού τι τοῦτο Σενναάρ ὑπεμφαίνοντος. Ἄλλ' εἰ μὲν νοοῖτο Σενναάρ, φαμέν ὅτι χωρὶον ἔστι πλατὺ κατὰ πόλεις τε καὶ κώμας οἰκούμενον ἀλλοφύλοις μὲν, πλὴν ἐν ὄροις τῆς Ἰουδαίας. Εἰ δὲ δὴ νοοῖτο Σενναάν, λαμπρὰν καὶ ἐπιθῆμον Αἰγύπτου πόλιν κατασημᾶναι εὐσθενῆ τε, ὅτι καὶ πῶν ἡ χώρα, καὶ λητοῖς κατὰκομος, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; Σενναάρ τοῖνον φησι, ἦτοι Σενναάν ἡ καλῶς τὰς ἑαυτῆς « οἰκουσα » πόλεις. Ἦξει δὲ ὁ λόγος κατὰ τῶν οἰκουντῶν αὐτὰς, οὐκ ἐπεδάκρυσε τοῖς ἔγγυς οἰκτρῶς, καὶ ἀθλίως διολωλόσιν. « Οὐκ ἐξῆλθε κόψασθαι τὸν ἐχόμενον οἶκον. » τούτέστιν, οὐ τεθρήνηκε τοὺς ἐκ γειτόνων. Ἐγγὺς δὲ τῆς Ἰουδαίας ἡ Σενναάρ, ὡς ἔφη, καὶ μέντοι, καὶ ἡ Σενναάν, τούτέστιν, ἡ Αἰγυπτία. Διαπίπτουσι δὲ, καὶ πεπορθημένῳ τῷ Ἰσραὴλ, οὐκ ἐπήλγησε μᾶλλον, ἀλλ' ἐπετίθησεν, ἐπέχαιρε δὲ αὐτῷ, καθάπερ οἱ ἀπὸ Γέθ, καὶ Ἐνακείμ. Τί οὖν, ὡς Ἰσραὴλ; Ἄρα γελάσουσιν εἰκῆ τὰ περὶοικα τῶν ἐθνῶν, καὶ ταῦτα δρώντων ἐκείνων ἀνεξικαχῆσει Θεός; Ἀνέξεται δὲ παρ' ἐχθρῶν γελωμένης αὐτοῦ τῆς δόξης; οὐδαμῶς, φησι, « Ἄλλ' ἐξ ὑμῶν, ἢ ἦτοι δι' ὑμᾶς, ἐλήψεται πληγὴν δόνητος. » τούτεστι, καταδηλωθήσεται καὶ αὐτῆ ταῖς ἄλλαις ὁμοῦ. Πεπόρθηται δὲ καὶ ἡ Σενναάρ, καὶ μὲν τοὶ καὶ Αἰγυπτίος, κατα-

A festi diei occasionem vertite : ne magnificemini propter hæc. Quoniam enim vicina vobis domus, hoc est Israel, devastata est, ideo plenis buccis ridetis, inquit, quasi perditis insultantes. Ne ædificate ex domo derisum : sed ut ipsi quoque cladem sensuri, quasi quamdam terram conspergite risum quo deridebimini, et vestras ipsorum miseriae lamentamini. Insultabunt enim in vos Babylonii, et miserabiliter perditos irridebunt inimici. Consul-tissimum itaque meminisse dicentis : « Si ceciderit inimicus tuus, ne læteris super ipso, quoniam videbit Dominus, nec placebit illi, et avertet iram suam ab eo ». »

B Perpetrant etiam hoc qui Christum nesciunt. Cum enim aliquando Ecclesiæ persecutionem patiuntur et probantur sancti, sive qui illis continentur, tunc ipsi potissimum deos suos admirantur. Sed risus eorum in lacrymas exit, Christo atrociam illa alleviante, et motus consopiente, et molesta profligante, et sanctis hilaritatem animi gaudiumque dilatante : finis quippe laborum gloria et voluptas. Ac mihi quidem tale quid dixisse beatus David ad universorum Deum videtur : « Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium ». »

VERS. 11. *Habitans bene civitates ejus, non est egressa habitatrix Sennaar plangere domum quæ est juxta eam. Accipiet ex vobis plagam doloris.*

XII. Septuaginta ediderunt Sennaar, Aquila Sennaan, Symmachus Εὐσθενοῦσαν, id est, *prævalidam* : ac talis fortasse Sennaan est notio. Si legatur Sennaar, dicimus regionem esse amplam, oppidatim et vicatim habitatam alienigenis, sed in Judææ finibus tamen. Sin autem Sennaan, illustrem et extremam Ægypti urbem significari. Esse autem bene validam, seu potentem, quoniam regio pinguis et frumentifera, quæ dubitari potest? Sennaar igitur ait, sive Sennaan, quæ bene urbes suas « habitat. » Veniet autem verbum super incolas earum, non illacrymavit vicinis misere et infeliciter perditis.

402 « Non exivit plangere domum quæ est juxta eam, » hoc est, non est lamentata vicinos. Est porro proxima Judææ Sennaar, ut dixi, sicut et Sennaan Ægyptia. Cadente autem et expugnato Israel, non est miserata potius, sed irrisit, et gavisus est casu ejus, quomodo Geth et Enacim. Quid igitur, o Israel? Num frustra circumjectæ gentes ridebunt, et hæc illis facientibus, Deus patietur? Et gloriam suam ab inimicis irrideri sustinebit? Neutiquam, inquit; « sed ex vobis, » sive propter vos, « accipiet plagam doloris : » hoc est, vastabitur, et ipsa cum aliis simul. Sennaar namque et simul Ægyptus vastatæ sunt, Senacherib eas incursumte. Quare necesse est, et bene stantem formidare,

¹⁶ Prov. xxiv, 17. ¹⁷ Psal. lxxv, 12.

ne cadat⁹⁹, et a calamitosis irridendis abesse quam longissime: flere autem potius cum flentibus, nec in alienis malis supercilium tollere, sed timere magis ne tibi eadem contingant⁹⁹.

VERS. 12. *Quis cœpit in bona habitans dolores? Quia descenderunt mala a Domino in portas Jerusalem, sonitus curruum et equitantium.*

XIII. O Gethæi, inquit, o Enacim, o Sennaar, si ve Senaan indigenæ, finitimorum calamitatibus non estis conturbati; argumentum risus vobis est, prostratus et exitio datus aliquando terribilis vobis et intolerabilis Israel. Existimastis porro Deum defensorem ejus infirmatum, et invaluisse apud vos opera manuum, et eo roboris repente evasisse citra laborem, ut vestras tueri urbes queant. Proinde e rebus ipsis agendum spectemus, quis natura et vere sit Deus; quis robustissimus sit, et quos voluerit ope sua invictos reddat. Urbes Israel juxtaque vestræ captæ et eversæ sunt, et quasi communem calamitatem sustinuitis. Quænam igitur urbs illa, in doloribus extremorumque periculorum terroribus versans, hoc enim est, « habitans dolores, » inclinavit improviso in bonum, hoc est, in securitatem et sortem secundam? Num una de vestris? Minime, inquit, sed mea rursum Jerusalem. Descenderunt enim super ipsos a Domino mala: hoc est, ego offensus sum, et castigavi, et Assyrium ipsis inimisi, et a me irato ipsis afflictio venit. Verumtamen conquievit, et discussa est vincente manu mea, et potentiam meam religiose venerantes mirabiliter liberante. Usque ad portas enim erit calamitas. Jam vero multo cum equitatu Rabsacem venisse Hierosolymam, et propemodum ipsas portas tetigisse novimus. Nullo tamen modo cepit: una siquidem nocte Assyrius absumptus est. Lamentati sunt igitur Hierosolymitani, quasi mox delendi, totamque noctem insomniam lacrymantes egerunt. Ast ubi aurora sparsit polum, miraculum illud apparuit. Jacuerunt siquidem per humum mortui innumerabiles, ut a Deo præter opinionem servati exsilirent gaudio, dicentque: « Ad vesperum demorabitur fletus, et mane exsultatio¹⁰⁰. » Vides igitur quomodo prima et sola præter alias urbes ad bonum tendat, quamvis dolores habitat? Deus quippe suos non penitus deserit; sed cum moderate corripuerit, in pristinum statum restituit, et gloriam sibi convenientem, quanquam nos ipsum offendamus, haud mediocriter curat. Ait enim alicubi per prophetam quemdam: « Non propter vos ego facio, dicit Dominus, sed propter nomen meum¹⁰¹. »

VERS. 13. *Habitans Lachis, princeps peccati est filia Sion: quia in te inventæ sunt impietates Israel.*

XIV. Cæterum Lachis urbs est regni Juda, vicl-

θεόντος αὐτὴν Συναχηρεῖμ. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα καὶ τὸν ἐστῶτα καλῶς φοβεῖσθαι μὴ πέση, καὶ ῥίπτειν μὲν ὡς ἀπωτάτω τὸ τοῖς πεπονηθῶσι ἐπιμειδιᾶν, κλαίειν δὲ μᾶλλον μετὰ κλαίωντων, καὶ μὴ ταῖς ἐτέρων ἐξοφρουῦσθαι συμφοραῖς, εἰσδεδιέναι δὲ μᾶλλον τὸ τοῖς ἴσοις περιπεσεῖν.

Τίς ἤρξατο εἰς ἀγαθὰ κατοικοῦσα ὀδύνας; Ὅτι κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πόλιν Ἱερουσαλήμ, ὄψρος ὀφθαλμῶν καὶ ἰσπευδόντων.

II. Ὁ Γεθαῖοι, φησὶν, ὦ τῆς Ἐνακεῖμ, ὦ τῆς Σενναάρ ἦτοι Σενναὴν οἰκητόρες, οὐκ ἐπλήγητε ταῖς τῶν ὁμόρων συμφοραῖς· γέλωτος ὑμῖν γεγόνασιν ἀφορμὴ πίπτων τε καὶ διολλύμενος ὁ πάλας δεινὸς ὑμῖν καὶ ἀφόρητος Ἰσραήλ. Ἐρήθητε δὲ ὅτι ὁ Θεὸς ἠσθένησεν ὁ σώζων αὐτοὺς, ἔβρωται δὲ τὰ παρ' ὑμῖν χειρόκμητα, καὶ πρὸς τοῦτο διάττει σθένους, ὡς ἀμογητὶ δύνασθαι τὰς ὑμῶν διασῶσαι πόλεις. Οὐκοῦν ἀπὸ τῶν πραγμάτων φέρε καταθρήσωμεν, τίς ὁ φύσει, καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Θεός· τίς ὁ παναλκῆς, καὶ ἀμαχον ἀπονέμων, οἷς ἂν ἔλοιτο, τὴν ἐπικουρίαν. Ἦλιων μὲν γὰρ, καὶ πεπόρθηται, φησὶν, αἱ τε τοῦ Ἰσραήλ, καὶ αἱ παρ' ὑμῖν δὲ πόλεις, καὶ κοινήν ὡσπερ ἀνέτλητε συμφορὰν. Ποία δὴ οὖν ἄρα πόλις ἐν ὀδύνας ὄυσα, καὶ τοῖς περὶ τῶν ἐσχάτων δειμασι, τοῦτο γὰρ ἐστὶ, « κατοικοῦσα ὀδύνας, » διανένευκεν ἀδοκίμως εἰς ἀγαθὸν, τουτέστιν, εἰς εὐθυμίαν, καὶ εὐημερίαν; Ἄρα μία τῶν παρ' ὑμῖν; Οὐδαμῶς, φησὶν, ἀλλ' ἡ ἐμὴ πάλιν Ἱερουσαλήμ. Κατέβη μὲν γὰρ ἐπ' αὐτοὺς παρὰ Κυρίου κακὰ, τουτέστιν, ἐγὼ λελύπημαι, καὶ πεπαλθευκα, καὶ τὸν Ἀσσύριον αὐτοῖς ἐπενήνοχα, καὶ ἐξ ἐμῆς ὀργῆς ἡ κατ' αὐτῶν γέγονε κάκωσις. Πλὴν ἀπέσθη, καὶ λέλυται τῆς ἐμῆς νίκωσις χειρὸς, καὶ παραδόξως ἐκρουομένης τοὺς τὰ ἐμὰ σέβοντας κράτη. Μέχρι γὰρ πυλῶν ἔσται τὸ λυποῦν. Ἴσμεν δὲ ὅτι πολλὴν ἔκποιν ἔχουν ὁ Ραψάκης ἀφίκετο μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ αὐτῶν ἠψατο πυλῶν. Εἶτε δὲ οὐδαμῶς δεδαπάνηται γὰρ ὁ Ἀσσύριος ἐν μιᾷ νυκτί. Καὶ γοῦν τεθρηνήκασιν οἱ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τεθνηξόμενοι, αὐπνὸν τε κλαίοντες διατετελέκασιν νύκτα. Σκιδναμένης δὲ τῆς ἡούρας, ὤφθη τὸ παράδοξον. Ἐκειντο γὰρ εἰς γῆν ἀναρίθμητοι νεκροί, ὡς ἀνασκιρτώντας λέγειν τοὺς διὰ Θεοῦ παραδόξως σεσωσμένους· « Τὸ ἐσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς, καὶ εἰς τὸ πρωὶ ἀγαλλίαςις. » Ὁρᾶς οὖν ὅπως πρώτη τε καὶ μόνη παρὰ τὰς ἄλλας πόλεις διανεύει εἰς ἀγαθὸν, καίτοι κατοικοῦσα ὀδύνας; Οὐ γὰρ περιώφηται παντελῶς τοὺς ἰδίους Θεός, ἀλλὰ παιδεύσας συμμέτρως, ἀνασώζει πάλιν, καὶ τῆς αὐτῶν προπούσης εὐκλείας οὐ μετρίαν ποιεῖται φροντίδα, καὶ προσκρούωμεν ἡμεῖς. Ἐφη γὰρ ποῦ δι' ἐνός τῶν προφητῶν· « Οὐ δι' ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, λέγει Κύριος, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ὄνομα μου. »

Κατοικοῦσα Λαχεῖς, ἀρχηγὸς ἀμαρτίας αὕτη ἐστὶ τῆ Ὀυγατρι Σιών· ὅτι ἐν σοὶ εὐρέθησαν ἀσέβειαι τοῦ Ἰσραὴλ.

ΙΔ'. Λαχεῖς δὲ πάλιν πόλις μὲν ἔστι τοῖς Ἰουδα

⁹⁹ 1 Cor. x, 12. ⁹⁹ Rom. xii, 15-17. ¹⁰⁰ IV Reg. vii, 1-37; Psal. xxix, 6. ¹⁰¹ Ezech. xxxvi, 22.

σκήπτρους ὑποκειμένη, γείτων δὲ, καὶ ὄμιρος τῶν Φιλιστιεῖμ, ἐκτόπως δὲ καὶ αὕτη πικρὰ, καὶ εἰδωλολίτρις, καὶ ἀποσπουδάζουσα μὲν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν καὶ τὴν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ, περὶ πλείστου δὲ ποιουμένη τὸ καὶ πλανᾶσθαι, καὶ προσπολλύειν ἐτέρας. Ταύτην τάχα που καὶ πρώτην πόλιν ἑλὼν τῶν ὑπὸ τὸ σκήπτρον Ἰούδα καὶ Βενιαμιν, πέπομφεν ἐκεῖθεν τὸν Ῥαφάκην εἰς Ἱερουσόλυμα. Ἡ τοίνυν Λαχεῖς, φησὶν, ἡ καλῶς οἰκοῦσά ποτε, καὶ ἀσφαλῶς ἰδρυμένη, αὕτη ἐ γέγονεν ἀρχηγὸς ἀμαρτίας τῆ Σιών, ὡς ἦτοι τῆ Ἱερουσαλήμ. « Εὐρηνται γὰρ ἐν αὐτῇ ἀσέβεια τοῦ Ἰσραήλ, » τουτέστι, τὰ χειρόκμητα, καὶ τῶν ψευδωνύμων θεῶν οὐ μετρία πληθῦς. Τί οὖν ὁ λόγος δηλοῦν βούλεται; Ἀπολογεῖται τρόπον τινὰ τοῖς τῶν ἀλλοφύλων δήμοις, καὶ ἀναπειθεῖν πειράται διακεῖσθαι λοιπὸν, ὡς οὐκ ἂν ἠσθένησεν ὁ σῶζων Θεός. Ἐπειδὴ δὲ δεδυσεβήκασιν εἰς αὐτὸν αἱ τῆς Ἰουδαίας πόλεις, παραδίδονται τοῖς ἐχθροῖς. Ἀρχηγὸς γὰρ, φησὶν, ἐὶ Λαχεῖς ἀμαρτίας γενομένη τῆ Σιών. » Ἀποστασίας πρόφασιν πρώτη δέδοται τῷ Σεναχηρείμ. Ἀπόλωλε δὴ οὖν ὁ Ἰσραήλ, ὡς ἀπὸ γε τῆς Λάχεως ἔξεστιν ἰδεῖν, οὐκ ἠβρώστηκός Θεοῦ τὸ ἀναλκι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τὸ πλανᾶσθαι δὲ μᾶλλον ἠβρώστηκός, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ἀσυνέτως προσκείμενος.

Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους. Εἰς κενὰ ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσιν τοῦ Ἰσραήλ, ἕως τῶν κληρονομῶν ἀγάγῳς, κατοικοῦσα Λαχεῖς κληρονομία σου. Ἔως Ὀδολλὴμ ἤξει ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς Ἰσραήλ. Εὐρησαι, καὶ κείραι ἐπὶ τὰ τέκνα τὰ τρυφερά σου. Ἐμπλάτνον τὴν χηρείαν σου ὡς ἀετὸς, ὅτι ἠγμάλωτεύθησαν ἀπὸ σοῦ.

IE'. Ὑποπεπτωκός τοῦ Ἰσραήλ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι, καὶ τῶν εἰς Θεὸν πεπλημμελημένων ἀποτινύοντος δίκας, οἱ ἀπὸ Γέθ τε καὶ Ἐνακεῖμ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης καταμειδίαν ἀπετόλμων. Ὦντο γὰρ ὅτι, καθάπερ ἦδη προσεῖπον, οὐ σέσωκε τοὺς ἰδίους, ὡς τῆς Ἀσσυρίων χειρὸς ἠτύωμενος. Ἐἴτα πρὸς τοῦτο Θεὸς ἀναπειθεῖν ἠθέλην, ὡς ἀπὸ γε τῆς Λάχεως, ὅτι δέδοται τοῖς ἐχθροῖς διὰ τὸ εὐρησάσθαι πολλὰς ἀσεβείας τοῦ Ἰσραήλ ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ὅτι γεγονασιν ἀμαρτίας ἀρχηγὸς τῆ θυγατρὶ Σιών, τουτέστι, τῆ Ἱερουσαλήμ. Ταῦτα Θεοῦ λέγοντος, συνελς εὐ μᾶλα τὸ δηλούμενον, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ὁ μακάριος προφήτης, ἀποδέχεται τοὺς λόγους, καὶ μονονοχὶ ταῖς παρ' ἑαυτῷ ψήφοις εἰς ἀλήθειαν στεφανῶν, ἀναπεφώνηκεν εὐθύς· « Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως τῆς κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους. » Ναί, φησὶ, ὦ Δέσποτα, βαδιοῦνται πρὸς ἐχθροῦς, καὶ ἐξαποσταλήσονται· παρὰ σοῦ, τὴν ἐνεγκούσαν ἀφέντες, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων μεταχωρήσαντες, οὐχὶ μόνοι, φησὶν, οἱ ἐν Σαμαρείᾳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ ἐν Γέθ, ὧν οἱ μὲν γεγονασιν ἀποστάται, καὶ ὕβρισται, καὶ τῶν σῶν κατόπιν ἰένα θεοσισμάτων οὐκ ἀνεχόμενοι· οἱ δὲ πεπραχόσιν ἀθλίως ἐπιτωθάζοντες, τῆς σῆς δόξης ἐποιούοντο κατάρβησιν τὸ συμβεβηκός. « Αὐτὸς οὖν δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους. » Μάταιοι γὰρ οἴκοι καὶ ὁ τοῦ Ἐφραῖμ,

na et confinis Philistiim, mirum in modum et ipsa infensa et idolis dedita, pietatem erga Deum et reverentiam erga legem contemnens, a vero autem discedere, et alias urbes secum in exitium trahere palmarium ducens. Hac, opinor, primum ex Juda et Benjamin urbibus subjugata, inde Rabsacem Hierosolymanam nisit. Lachis ergo, inquit, bene habitans aliquando, et in tuto collocata, ipsa et facta est princeps peccati filiae Sion, sive Jerusalem. « Inventae sunt enim in ea iniquitates Israel, » hoc est, simulacra falsorumque decorum turba non mediocris. Quid igitur verba sibi volunt? Aliqua ratione alienigenarum populos defendunt, et conantur persuadere, sic sentire in posterum Deum servatorem non esse viribus imminutum. Postquam autem Judaeae urbes impie se adversus ipsum gesserunt, traditi sunt inimicis. Lachis enim, inquit, « princeps peccati facta est Sioni. » Prima occasio ex apostasia data est Senacherib. Perit igitur Israel, 404 ut a Lachis videre licet, non quia Deum potentia defecerit, multum sane abest, sed potius quia ipsum bona mens defecit, et idolorum cultui stulte adhaesit.

VERS. 14-16. Ideo dabis emissarios usque ad hereditatem Geth, domos vanas. In vana fuerunt regibus Israel, donec haeredes adducant tibi, habitans Lachis haereditas tua. Usque ad Odollam veniet gloria filiae Israel. Decalvare et deiondere super filios dilectos tuos. Dilata calvitium tuum, sicut aquila, quoniam captivi ducti sunt ex te.

XV. Cum Israel Deum in se irritasset, commissorumque in illum poenas lueret, Gethæ et qui ab Enacim Dei gloriam ludibrio habere andebant. Rebantur namque, sicut ante dicebam, ipsum ideo non servasse ac defendisse suos, quod Assyrii victus cecisset. Deinde Deus persuadere voluit initium fuisse Lachis, quæ quia multæ impietates Israelis in ea inventæ fuissent, et quia auctor peccati filiae Sion, hoc est Jerusalem, fuisset, ideo hostibus tradita esset. Hæc Deo dicente, optime et ante alios intelligens propheta quid diceretur, recipit verba, et quasi suum suffragium ad veritatem confirmandam adjiciens, mox exclamat: « Propterea dabis emissarios usque ad hereditatem Geth domos vanas. » Etiam, Domine, inquit, vadent ad inimicos, et emittentur a te, relicta patria, et in Assyriam migrantes, non tantum, inquit, qui sunt incolæ Samariæ, sed insuper Gethæ: quorum illi facti sunt apostatae et protervi, et oracula tua sequi noluerunt: hi miseros irridentes, casum eorum in gloriae tuae maledictum traxerunt. « Tu igitur emissarios dabis, usque ad hereditatem Geth, domos vanas. » Vana enim domus et Ephraim et Gethæorum, quod neque Deum venerari sustinent, et cultum scūptilibus impendunt, et solū carnalia sapiunt, et terrenis affixi virtutem in postremis

ducunt. Postmodum interjicit querimoniam quamdam, quasi complodens manus beatus propheta; dum recordatur quæ aliquando facta sint in Samaria. Voluit autem secum regum superbiam, eorumque stultitiæ peccatum 405 Israelis fuisse recogitat. Nam eorum inventa et vituli et idolorum delubra fuerunt. Nec Opificem continenter exasperare desinebant. Indignans itaque propheta, « In vana, inquit, fuerunt regibus Israel, donec hæredes adducant. » Ut si diceret: Vanis studere rebus reges non desierunt, donec eo miseriam devenerunt, ut aliorum hæreditas fieret quæ illis a Deo destinata erat. Quoniam autem Assyrii totius Judææ potituri erant, sumit duas urbes in extremis finibus totius regionis sitas, Lachis, inquam, et Odollam (1).

εις ματαιότητα σπουδασμάτων οὐ κατέληξαν οἱ βασιλεῖς, ἄχρις ἂν εἰς τοῦτο πεπτώκασιν ἀθλιότητος, ὡς ἐτέρων γενέσθαι κληροντὸν ἐκνεμηθέντα αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ. Ὅτι δὲ ἔμελλον Ἀσσύριοι τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀπάσης κατάρξαι γῆς, δέχεται δύο πόλεις ἐν ἐσχαιαῖς τῆς ὅλης χώρας, κειμένας, τὴν τε Λαχὶν φημι καὶ τὴν Ὀδολλάμ.

CAP. II.

VERS. 1, 2. *Facti sunt cogitantes labores et operantes mala in cubilibus suis. Et simul cum die consummabant ea, quia non levaverunt ad Dominum manus suas. Et desiderabant agros, et diripiebant pupillos, et domos opprimebant, et diripiebant virum, et domum ejus, virum et hæreditatem ejus.*

XVI. Cum potius manus ad Deum tollere debuissent, ut matutino sacrificio juxta legem oblato.... Consultabant autem noctu, et in otio deliberabant, agros alienos concupiscebant, domos evertebant, tyrannidem et avaritiam exercebant, virum et hæreditatem diripiebant: idcirco jure emissi sunt, ut domus vanæ, et nescientes quæ Deo placeant sapere. Millies itaque præstat magno animo talia aspernari, et omni improbitati nuntium mittere, longissimeque avaritiam fugando, et supervacanea non cupiendo, alimenta et tegumenta quærere, et quæ frugi hominibus ad vitam tuendam sufficiunt. « Qui enim volunt divites fieri, incidunt in desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem 16. » Est insuper detrimens nocturnum otium considerationibus ad peccandum consumere; bonum autem æmulari beatum Psalmicinem universorum Deum sic alloquentem: « Media nocte surgebam ad constandum tibi super judicia justificationis tuæ 17. » Et iterum: « Deus, Deus 406 meus, ad te de luce vigilo. Sitivit in te anima mea, multipliciter caro mea. Memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te 18. »

VERS. 3. *Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito sper tribum istam mala, de quibus non aufertis colla vestra, et non ambuletis erecti, quia tempus malum est.*

16 I Tim. vi, 9. 17 Psal. cxviii, 62. 18 Psal. lxxii, 2, 7.

(1) Desicit expositio verborum in contextu prophetæ sequentium, in fine capitis præcedentis, et principio sequentis.

Α καὶ τῶν ἀπὸ Γέθ, διάτοι τὸ μήτε Θεὸν ἀνέχεσθαι: τεμῶν, ἀπονέμειν δὲ τὰς λατρείας τοῖς γλυπτοῖς, ὅτι μὴ μὴ πεφρονήκασιν τὰ σαρκὸς, καὶ τοῖς ἐπιγελοῖς προσκείμενοι, οὐδένα τῆς ἀρετῆς ἐποφῶντο λόγον. Ἐἶτα μεταξὺ σχετιάζει τρόπον τινὰ, καὶ μονοουχὶ τῷ χεῖρει συμπλήρων ὁ μακάριος προφήτης, εἰς ἔννοιαν ἐρχόμενος τῶν κατὰ καιροὺς πεπραγμένων ἐν Σαμαρείᾳ. Διαλογίζεται δὲ τὴν τῶν βασιλέων ἀγερωχίαν, καὶ ὅτι τῆς ἐκείνων σκαιότητος ἀνοσιουργήματα γέγονασιν τὰ ἐφ' οἷς πεπλημμέληκεν ὁ Ἰσραήλ. Αὐτῶν γὰρ εὐρήματα καὶ αἱ δαμάλεις ἦσαν, καὶ τὰ τῶν ἐτέρων εἰδῶλων τεμένη. Οὐ διαλελοίπασιν δὲ διὰ παντὸς τρόπου παροτρύνοντες τὸν Δημιουργόν.

Ἀσχάλλων δὴ οὖν ὁ προφήτης, « Εἰς κενά, φησι, ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσι τοῦ Ἰσραήλ, ἕως τοῦς κλη-

Β ρονόμους ἀγάγωσιν. » Ὅμοιοι δὲ ὡς εἰ λέγοι: Ἐὐνοῦν εἰς ματαιότητα σπουδασμάτων οὐ κατέληξαν οἱ βασιλεῖς, ἄχρις ἂν εἰς τοῦτο πεπτώκασιν ἀθλιότητος, ὡς ἐτέρων γενέσθαι κληροντὸν ἐκνεμηθέντα αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ. Ὅτι δὲ ἔμελλον Ἀσσύριοι τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀπάσης κατάρξαι γῆς, δέχεται δύο πόλεις ἐν ἐσχαιαῖς τῆς ὅλης χώρας, κειμένας, τὴν τε Λαχὶν φημι καὶ τὴν Ὀδολλάμ.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν. Καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτὰ, διότι οὐκ ἦσαν πρὸς τὸν Κύριον τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ ἐπιθύμουν ἀγροὺς, καὶ διήραζον ὄργανοις, καὶ οἴκους κατεδυνάστευσαν, καὶ διήραζον τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

Γ΄. Μᾶλλον τὰς χεῖρας πρὸς Θεὸν, ὡς ἐωθιῆς θυσιᾶς ἀναφερομένης κατὰ τὸν νόμον.... Ἦσαν δὲ αὐτοῖς τὰ ἐν νυκτὶ βουλευόμενα, καὶ ἡ σχολαία διάσκεψις, ἀγρῶν ἀλλοτριῶν ἐπιθυμίαι, οἴκων ἀνατροπαί, καταδυναστεία καὶ πλεονεξία, ἀνδρὸς τε καὶ κληροῦ διαρπαγαί. Ταύτητος δικαίως ἐξεπέμφθησαν ὡς οἴκοι μάταιοι, καὶ τὰ ἀνδάνοντα Θεῷ φρονεῖν οὐκ εἶδότες. Ἄμεινον οὖν ἄρα, καὶ ἀσυγκρίτως, κατευμεγεθεῖν τῶν τοιούτων, καὶ φαυλότητος μὲν ἀπάσης ἀποφοιτῆν, πλεονεξίαν δὲ ῥιπτοῦντας ὡς ἀπωτάτω, καὶ τῶν περιττῶν οὐκ ἐφιεμένους, διατροφὰς ζητεῖν, καὶ σκεπάσματα, καὶ ὅσα τοῖς σώφροσιν ἀπόχρη πρὸς τὸ βιοῦν. « Οἱ γὰρ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς ἐπιθυμίας πολλὰς, καὶ ἀνονήτους, καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάλασσαν καὶ ἀπώλειαν. »

Δ΄. Ἐπιζήμιον δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὰς ἐν νυκτὶ σχολὰς τοῖς εἰς ἁμαρτίαν σκέμμασι θάπανθ'· καλὸν δὲ ζηλοῦν τὸν μακάριον Ψαλμῶδον πρὸς τὸν τῶν ὄλων λέγοντα Θεόν: « Μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἔξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. » Καὶ πάλιν: « Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω. Ἐδίψησέ σοι ἡ ψυχὴ μου, πωσαπλῶς σοι ἡ σὰρξ μου. Εἰ ἐμνημόνεόν σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, ἐν τοῖς ὄρθροις ἐμελέτων εἰς σέ. »

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος: Ἴδού ἐγὼ λογιζομαι ἐπὶ τὴν φυλὴν ταύτην κακὰ, ἐξ ὧν οὐ μὴ ἀρῆτε τοὺς τραχήλους ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πορευθῆτε ὄρθροι, ὅτι καιρὸς πορνῆς ἐστίν.

IZ. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ κόπους ἐλογίζοντο, καὶ Α εἰργάζοντο κακὰ τινα, τὸ πρὸς Θεὸν ἀφρῖν τὰς χεῖρας ὡς ἀκερβῆς καὶ ἀνόνητον παρωθοῦμενοι, ταύτητοι κάγω, φησὶ, κατὰ πάσης ποιαύτης φυλῆς λογιούμαι κακὰ, τουτέστι, διασκέψομαι τὰ ἐφ' οἷς ἂν εἴεν κακοί, ἤγουν ἀνιάτοις συμφοραῖς. Ἔσεσθαι δὲ οὕτω φησὶ δύσοιστά τε καὶ φορτικὰ τὰ ἐπενεχθησόμενα, ὡς ἐν ἴσῳ γενέσθαι τοῖς κεκυφῶσι τοὺς πεπονηότας, καὶ τρόπον τινὰ κατακαμψθήσεσθαι, δεινῶς καὶ ἀφορήτως κατηχθημένους. «Καιρὸς γὰρ ἔσται, φησὶ, πονηρὸς, » καθ' ὃν ἂν αὐτοῖς τὰ ἐξ ὀργῆς ἐπαρτήσῃ. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ ὑπὸ τοῦ σοφῶς ὑμνούμενον. «Ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλῆ μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. » Ἄλλ' ὁ γε Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοὺς οὕτω κατηχθημένους πρὸς ἀπόθεσιν τῶν ἐπληρημένων αὐτοῖς ἐκάλει, λέγων. «Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κάγω ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Ἄλλ' οἱ μὲν τῇ πίστει τὸν κεκληκότα τιμήσαντες, ἀπεσεύσαντο τὸ φορτίον· ἀπομεινῆκασι δὲ κάμνοντες, καὶ πεπισμένοι, καὶ σφόδρα εἰκότως, οἱ ταῖς ἀπαθείαις λελυπηκότες Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, καὶ ἡ σὺν αὐτοῖς ἑτέρα πληθὺς, οἱ οὐκ ἂν δύναντο βαδίζειν ὀρθῶς. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἀνεκεκράγει πρὸς Θεόν. «Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον. » ἵνα τὰ ἄνω μὴ βλέποντες, μῆτε μὴν ἀνακουφίζῃν ἰσχύοντες τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πρὸς τὴν τῶν ἁγίων ἐλπίδα, καὶ τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καλλίπολιν, πρὸς μόνον βλέπωσι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, μονοουχὶ κεκυφότες, καὶ τοῖς προσκαιροῖς καὶ σαρκικοῖς C τὸν ὕβριστὴν καὶ μισόθεον ἐνερείδοντες νοῦν.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται ἐφ' ἡμᾶς παραβολή, καὶ θρηνηθήσεται θρήνος ἐν μέλει, λέγων. Ταλαιπωρία ἐταλαιπωρήσαμεν. Μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη ἐν σχοινίῳ, καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι.

III. Δύο κατὰ ταυτὸν συμβῆσθαι λέγει, παραβολὴν τε καὶ θρήνον. Καὶ ἡ μὲν παραβολὴ σημαίνει εἶκοι τὸ οἰονεῖ πως ἐν στόματι πάντων τῶν ἐπ' αὐτοῖς, ἦτοι περὶ αὐτῶν, γενέσθαι λόγον· μνημονεύεται αἶε καὶ τὰ ἐξαισια τῶν κακῶν, καὶ τῶν τοιούτων ἡ φήμη πόλει τε καὶ χώρας ἐπιφοιτᾷ, καὶ μέχρι τερμάτων τῆς βλῆς διάττει γῆς. Θρήνος δὲ γε τὸ δάκρυον καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς οἰμωγὰς, ἃς ἂν ἕτεροι ποιοῖντο τυχόν, φησὶ αὐτοὶ, κατὰ σφᾶς αὐτοῖς τὰ οἰκεῖα κλαίοντες πάθη. Τοιγάρτοι φησὶ. «Ταλαιπωρία ἐταλαιπωρήσαμεν. » Καὶ τίς ἂν νοοῖτο τῆς ταλαιπωρίας ὁ τρόπος, διατρανοῖ λέγων. «Μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη σχοινίῳ, καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι. » Ὁ κληρὸς, φησὶ, ἐκνεμηθεὶς τῷ ἐμῷ, καὶ ἡγαπημένῳ, δῆλον δὲ ὅτι τῷ Ἰσραὴλ, μεμετρηται παρ' ἐχθρῶν, τουτέστι, θεσμοῖς· καὶ τέλεσιν ὑπενήνεκται. Τὸ γὰρ μετρούμενον ὑπόφορον ἔστι, καὶ τελοῦν. Εἶτα τοῦτου γεγονότος, καὶ παρ' ἐλπίδα συμβεθεκόςτος, οὐκ ἦν ὁ κωλύων. Ποῖ δὲ οὖν ἄρα, φησὶν, αἱ δαμάλις, ὁ Χαμῶς, ὁ Δαγῶν, ὁ Βεελφεγῶρ, ὁ Βάαλ, καὶ τὰ ἐν τοῖς

XVII. Quandoquidem ipsi labores cogitabant, et de quibusdam merebantur male, manus ad Deum tollere, ut infructuosum et inutile contemnent, idcirco et ego, inquit, adversus totam hanc tribum cogitabo mala : hoc est, considerabo in quibus malis, sive calamitatibus inevitabilibus esse debeant. Tam autem onerosa et intolerabilia fore dicit quibus multabuntur, ut qui ea patientur, cervicibus inclinantium sint futuri similes, duriterque et intolerandum in modum oneratos quodammodo incurvatum iri. «Tempus enim malum est, » inquit, quo ipsis ex ira divina supplicia impendeant. Atque hoc est, opinor, a quodam sapienter cantatum : «Quia iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum : sicut onus grave gravatæ sunt super me ¹⁹. » Verum Dominus noster Jesus Christus adeo oneratos ad onera deponenda vocabat, cum diceret : «Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos ²⁰. » Porro qui file vocantem sunt reveriti, onus excusserunt : Scribæ autem et Pharisei, quos passionum vacuitas contristabat, justissime laborantes et pressi remanserunt, et cum ipsis alia multitudo, quæ non valuit recte incedere. Hoc non ignorans divinus David exclamavit ad Dominum : «Obtenebrentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva²¹; » ut superna non respicientes, neque oculum mentis ad spem sanctorum et præclaram in cælis civitatem attollere valentes, terrena duntaxat intueantur : quasi scilicet incurvati, et animum insolentem et onorem Dei caducis et carnalibus alligantes.

VERS. 4. In die illa sumetur super vos parabola, et plangetur planctus in cantico, dicens : Afflictione afflictus sumus. Pars populi mei demensa est funiculo, et non erat qui prohiberet eum ut averteret.

XVIII. Duo simul eventura narrat, parabolam et planctum. Et parabola quidem significare videtur, quasi in omnino ore de ipsis, aut de ipso sermonem fore : insignes enim casus semper sunt memorabiles, eorumque fama urbes et regiones pervadit, et usque ad extremos mundi fines penetrat; planctus autem, lacrymas et gemitus, quibus alii forsitan eorum causa indulgebant, aut ipsi, secum sua mala deplorantes. Proinde ait : «Afflictione afflictus sumus. » Quis autem afflictionis modus intelligendus videatur, declarat his verbis : «Pars populi mei demensa est funiculo, et non erat qui prohiberet eum ut averteret. » Hæreditas, inquit, distributa meo et dilecto, haud dubium quin Israeli, demensa est ab hostibus, hoc est legibus et tributis subjecta est. Nam quod metimur, tributarium est, et paret. Deinde cum hoc factum esset, ac præter spem contigisset, non erat qui prohiberet. Quousque igitur, inquit, vituli Chamus, Dagon, Beelphegor, Baal, et diversa in fanis Samaritæ simulacra siluerunt? Non restiterunt divisoribus, non sunt auxi-

¹⁹ Psal. xxxvii, 5. ²⁰ Matth. xi, 28. ²¹ Psal. lxxviii, 24.

liati adoratoribus suis, non sunt irati terram dimentibus. Tale quidpiam et voce Jeremiæ de Israelitis dicit : « Et in tempore afflictionis suæ dicent : Surge, et libera nos. Et ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi? Si surgent, et liberabunt te in tempore afflictionis tuæ²⁵. » Sed quo pacto alios liberent, qui facile ferant omne quod cuipiam in eos liberit? Sunt enim, sunt, inquam, « opera manuum hominum²⁶, » argentum, et aurum, et lapis, et ligna, surda et insensilis materia. Cantet itaque divinus David : « Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. »

τος ὕλη. Ὑαλλέτω δὲ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Ὅμοιοι αὐτοῖς ποιήθητε ἐπ' αὐτοῖς. »

VERS. 5. Agri vestri divisi sunt. Propter hoc non erit mittens funiculum in hæreditatem.

XIX. Verborum præcedentium vim explanat. Exhæredes enim facti estis, ait, et regionem vestram dimensi sunt, seu dividerunt alii, tibi autem tua dividere non conceditur. Hoc superbos Judæos tempore adventus Christi passos invenimus. Eo namque crudeliter tractato, hæreditatibus sibi attributis exciderunt. Erat enim primogenitus, et eorum esse promissiones sanctissimus Paulus confirmat²⁷, eorum patres, et ex ipsis Christum secundum carnem. Spe autem et omni gloria eam consequente frustratus est, « et plenitudo gentium intravit²⁸, » eorumque hæreditatem occupavit. **408** Ipsarum enim sunt promissiones, ipsarum Christus, ipsarum patres. Filii enim Abraham nominantur, vestigiis fidei ejus in præputio insistentes. « Non enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ; neque qui sunt semen Abraham, sed filii promissionis, hi reputantur in semine²⁹. » Quamobrem et divinus Joannes Judæorum fastum et inanes spiritus deprimens, « Facite igitur, inquit, fructus dignos pœnitentiæ : et ne velitis dicere inter vos : Patrem habemus Abraham³⁰. » Quare insipiens Israel hæreditatem amisit : contra gentium multitudinem quasi enata est, et ipsi Christus inclytam acceptioneque dignam bonorum cœlestium hæreditatem dispertit³¹. Facti sunt enim cives angelorum, et domestici Dei, unum corpus cum Christo, et unione cum ipso per Spiritum illuminati, vere optatissimam in sanctitate, et sanctificatione, et incorruptione vitam traducent.

VERS. 6, 7. In ecclesia Domini ne fete lacrymis, neque ploret super his. Neque enim abjiciet opprobria qui dicit : Domus Jacob provocavit spiritum Domini. Si hæ adinventiones ejus sunt?

XX. Num ergo, dic mihi, pœnitere volentem Israel cohibet, et mansuetudinem illis subtrahit, quantumvis sibi convenientissima discere, et in posterum quæ illi grata sunt præstare cupiant? Non hoc dicit. Sed consuetudo quibusdam est, si, cum peccaverint,

τεμένεσι τῆς Σαμαρείας πολυειδῆ χειρόκμητα σεσιγήκασιν; Οὐκ ἀντετάξαντο τοῖς μεριζομένοις· οὐ βεβοηθήκασιν τοῖς ἰδίοις προσκυνηταῖς· οὐκ ἐπήγαγον ὄργην τοῖς μετροῦσι τὴν γῆν. Τοιοῦτόν τι φησι καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· « Καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν ἐρούσιν· Ἀνάστα, καὶ σώσον ἡμᾶς. Καὶ ποῦ εἰσὶν οἱ θεοὶ σου, οὓς ἐποίησας σεαυτῷ; Εἰ ἀναστήσονται, καὶ σώσουσί σε ἐν καιρῷ τῆς κακώσεώς σου. » Ἄλλὰ πῶς ἂν ἐτέρους ἐκώσσειαν, οἱ πάθοιεν ἂν εὐκλόως πᾶν ὅσον τις ἔλοιτο δρᾶν; Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν « ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, » ἀργύριον, καὶ χρυσίον, καὶ λίθος, καὶ ξύλα, κωφὴ καὶ ἀναίσθητοι αὐτοῖς γένοιτο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πε-

Οἱ ἀγροὶ ὑμῶν διμερισθῆσαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται ὁ βάλλων σχοινίον ἐν κλήρῳ.

10. Φανεράν ποιεῖται τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν. Ἀπόκληροι γὰρ γεγόνατε, φησὶ, καὶ μεμέτρηται μὲν τὴν ὑμῶν, ἕτεροι, σοὶ δὲ οὐκ ἐξέσται μετρεῖν τὰ σά. Πεπονθότας δὲ τοῦτο κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν καὶ τοὺς ἀλαζόνας εὐρήσομεν Ἰουδαίους. Ἐμπαροινήσαντες γὰρ τῷ Χριστῷ, τῶν ἐκνεμηθέντων αὐτοῖς ἀπώλισθον κληρῶν. Ἦν γὰρ πρωτότοκος, καὶ αὐτῶν εἶναι φησὶ τὰς ἐπαγγελίας ὁ σοφώτατος Παῦλος, αὐτῶν τοὺς πατέρας, καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ κατὰ σάρκα Χριστόν. Ἐκπέπτωκε δὲ τῆς ἐλπίδος, καὶ τῆς εἰς τοῦτο πάσης εὐκλείας, « εἰσέφηρσε τῶν ἐθνῶν ἢ πληθὺς, » εἰς τὸν ἐκείνων ἀντανέθη κληρῶν. Αὐτῶν γὰρ γεγόνασιν αἱ ἐπαγγελίαι, αὐτῶν ὁ Χριστὸς, αὐτῶν οἱ πατέρες. Τέκνα γὰρ χρηματίζουσιν Ἀβραάμ, κατακολουθοῦντες τοῖς ἔχουσιν τῆς ἐν ἀκροβυστία πίστεως αὐτοῦ. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὔτοι Ἰσραὴλ, οὐδὲ οἱ εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, ταῦτα λογίζεται εἰς σπέρμα. Τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης τὴν τῶν Ἰουδαίων ὄφρην, καὶ τὸ εἰκαῖον φύσημα καταφέρων, « Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀγίους τῆς μετανοίας, φησὶ, καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. » Οὐκοῦν ἀποπέπτωκε μὲν τῆς κληρονομίας ὁ ἀπόπληκτος Ἰσραὴλ, ἀντανέφω δὲ ὡσπερ ἡ ἐξ ἐθνῶν ἀγέλη, καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν τὸν εὐκλεᾶ τε καὶ ἀξιόληπτον ἀπονέμει κληρῶν. Συμπολλίται γὰρ γεγόνασι τῶν ἀγγέλων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, σύσσωμά τε τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆ πρὸς αὐτὸν ἐνόητι διὰ Πνεύματος ἐκλελυμπρυσμένοι, τὸν πολύευκτον ἀληθῶς διαζήσονται βίον, ἐν ὁσιότητι τε καὶ ἀγιασμῷ, καὶ ἀφθαρσίᾳ.

Ἐν ἐκκλησίᾳ Κυρίου μὴ κλαίετε δάκρυσιν, μηδὲ δακρυῶ ἐπὶ τούτοις. Οὐδὲ γὰρ ἀπόσεται ὄνειδος ὁ λέγων· Οἴκος Ἰακώβ παρώργισε πνεῦμα Κυρίου. Εἰ ταῦτα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἐστί;

K. Ἄρ' οὖν ἀπειργεῖ τοῦ μετανοεῖν ἐλέσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ἀνακόπτει δὲ, εἰπέ μοι, τὴν ἐπ' αὐτῷ ἡμερότητα Θεοῦ, κἂν εἰ βούλοιντο μαθεῖν τὰ ἑαυτοῖς ὅτι μάλιστα προπεδέστατα, καὶ δρᾶν ἦδη πως τὸ ἀνδάνον αὐτῷ; Οὐ τοῦτό φησι. Ἄλλ' ἔθος τισὶν, εἰ ὑπὸ

²⁵ Jerem. II, 27, 28. ²⁶ Psal. cxiii, 4. ²⁷ Galat. III, 22 seqq. ²⁸ Rom. XI, 25. ²⁹ Rom. IX, 6

³⁰ Matth. III, 8, 9. ³¹ Ephes. II, 18, 19.

του τυχόν τῶν σοφῶν πεπλημεληκότες ἐλέγχονται, τὸν τῆς μεταγνώσεως τρόπον μέχρι τοῦ δακρῦσαι μετρῶν, καὶ ὁμολογεῖν, τὴν ἀμετρίαν τοῦτ' τε καὶ μόνῃ ζῆτεῖν τὴν ἀφ᾽ εἰς· οὐ μὴν εἶ καὶ τῶν προκειμένων αὐτοῖς καταλήγειν κακῶν. Τοῦτ' οὖν τινες ἔδρων τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς μὴδὲ αὐτῶν ἐσθ' ὅτε φείδεσθαι τῶν ἀμφίλων. Ἄλλὰ τί φησιν ὁ εἰς καρδίαν ὄρων καὶ νεφρούς; « Ἐπιστρέψατε πρὸς με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ, καὶ ἐν κλαυθμῷ, καὶ ἐν κοπιῇ, καὶ διαβρῆξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. » Ὅτι τοίνυν ψιλὸν ἐξ ὀμμάτων καταχίοντες δάκρυον, καὶ χρηστοεπεῖν ὑποκρινόμενοι, τῶν γε μὴν ἴδιον οὐ καταλήγοντες θελημάτων, οὐκ ἂν εὐμενῆ καὶ πρῶτον ἐφ' ἑαυτοῖς καταστήσειαν τὸν κριτὴν, ἐκδιδάσκει λέγων· « Ἐν ἐκκλησίᾳ Κυρίου μὴ κλαίετε δάκρυσι. » Μὴ ποιεῖτε, φησὶ, πένθους οἶκον τὸν θεῖον· μὴδὲ ἐπὶ τούτῳ δακρῦετε, ὥστε εἰπεῖν ἐν οἴκῳ μόνον κλαῦσαι Θεοῦ· ἀνόνητον γὰρ τὸ τοιόνδε παντελῶς. Μὴ τε μὴν ἐκεῖνο λεγόντων τινές· « Οἶκος Ἰακώβ παρώργισε πνεῦμα Κυρίου. » Ἀποκρύψατο γὰρ ἂν ἡκιστὰ γε τοὺς ἐφ' οἷς πεπλημέληκεν ὀνειδισμοῦς, κἂν εἰ ἔλοιτό τις ταῖς οὕτω χρησταῖς ἀποκεχρησθαι φωναῖς. « Εἰ ταυτὰ ἐστὶ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ. » Καὶ ποῖα δὴ ταυτὰ φησιν. « Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν. Καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλεσαν αὐτὰ, καὶ οὐκ ἦσαν πρὸς Κύριον τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ ἐπεθύμουν ἀγροὺς, καὶ διήρπαζον ὄρφανους, καὶ οἶκους κατεδυνάστευσον, καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. » Οὐκοῦν εἰ τοιάδε, φησὶν, εἶεν αὐτοῦ τὰ ἐπιτηδεύματα, πῶς ἂν διακρούσαιτο τὰ ὄνειδα, ψιλὸν καταχέων δάκρυον, ὁμολογῶν τε καὶ λέγων· « Οἶκος Ἰακώβ παρώργισε τὸ πνεῦμα Κυρίου; » Χρὴ δὴ οὖν ἄρα μετανοεῖν ἡρρημένους ἀπαλλάττεσθαι μὲν τῶν ἐκ φαυλότητος ἐγκλημάτων, δακρῦειν δὲ οὕτω, καὶ ἐξομολογεῖσθαι Θεῷ, τετιμηκότας ἤδη τὸ ἀγαθοεργεῖν. Ὁ γὰρ Θεὸς οὐχ ἀπλῶς εἰς δάκρυον, καὶ εἰς χρηστοὺς ἐμβλέψεται λόγους, ἀλλ' εἰς εἶη καὶ τρόπους. Ὅνηαιφρον δὲ τότε τὸ κλαίειν ἐστὶ, ὅταν φαίνονται τῆς συνεισθέοντες. Ἀναιρουμένης γὰρ ἐν ἡμῖν τῆς ἀμαρτίας, ἢ τῆς ἀρετῆς παρειστρέχει γένεσις.

Ὅχι οἱ λόγοι αὐτοῦ εἰσι καλοὶ μετ' αὐτοῦ; καὶ εἰς τοὺς πεπόμενους, καὶ ἐμπροσθεν ὁ λαὸς μου εἰς ἔχθραν ἀντίστη κατέναντι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ;

ΚΑ'. Κατατιθεταὶ δὴ πάλιν ὡς εἰωθότα μὲν ἀριστοεπεῖν, ἀσύμβατον δὲ τοῖς λόγοις διάνοιαν ἔχοντα. Ὅρθοι μὲν γὰρ, φησὶ, οἱ παρ' αὐτοῖς γίνονται λόγοι, καλοὶ δὲ λίαν, ὁμολογοῦσι γὰρ τὰ ἐγκλήματα, χρηστοὶν τε καὶ ἀγαθὸν ὀνομάζουσι τὸν Κύριον, καὶ κατειρωνεύονται πολυτρόπως, ἔργοις γε μὴν αὐτοῖς παροτρύνοντες οὐ διαλελοῦσιν. Ἴδοι δ' ἂν τις αὐτοὺς ἑαυτοῖς γεγονότας ἔχθρους, καὶ τὴν σφῶν αὐτῶν ἀποσθούοντας εἰρήνην. Αὐτὸς γὰρ ὁ λαὸς μου ἀντικατέστη, φησὶ, ὡς ἔχθρος τῇ ἑαυτοῦ εἰρήνῃ. Ἐξὸν γὰρ αὐτοῖς ἐν εὐπαθείαις εἶναι, καὶ τρυφαῖς, καὶ ἐν βεβαίῳ τῆς δόξης, καὶ ἐρηραιομένην ἔχειν τὴν εὐθυμίαν, εἰ τετίμηται Θεὸς, ἐβελοντὶ κατώλισθον εἰς ἀπόστασιν. Ταύ-

A ab aliquo sapiente forsitan reprehendantur, poenitentiae modum in lacrymis ponere, erratumque suum confiteri, atque hoc et solo expiationem admissorum quaerere; non etiam obiecta flagitiamittere. Hoc nonnulli de Israelitis faciebant, ut interdum nec vestimentis parcerent. Sed quid ait qui cor et renes intuetur? « Convertimini ad me ex toto corde vestro, in jejunio, in fletu et planctu, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra ». Quoniam igitur solas lacrymas profundunt, et bona simulate loquuntur, et interim proprias voluntates non deserunt, ideo non eos benevolam ac mitem sibi reddere iudicem docet, dicens: « In ecclesia ne flete lacrymis. » Dei templum, inquit, nolite facere domum luctus: nec idcirco lacrymas fundite, ut dicatis tantummodo,

B 409 vos in domo Domini flevisse: istud namque utilitate vacat omnino. Neque illud quidam dicant: « Domus Jacob provocavit spiritum Domini. » Nequaquam enim peccatorum suorum probra abscondet, etiamsi quispiam adeo bonis vocibus abuti velit. « Si haec adinventiones ejus sunt. » Has ipsas enumerat. « Facti sunt cogitantes labores, et operantes mala in cubilibus suis. Et simul cum die consummabant ea, et non sustulerunt ad Dominum manus suas. Et desiderabant agros, et diripiebant pupillos, et domos opprimebant, et diripiebant virum et domum ejus, virum et hereditatem ejus ». Itaque si talia, inquit, sint ejus studia, quomodo opprobria depellet, tantummodo lacrymans, confitensque, et dicens: « Domus Jacob provocavit spiritum Domini? » Opus est ergo poenitentiam volentes agere, a perversitatis criminibus discedere, et ita demum plorare, et confiteri Deo, jam usum bonorum operum magni aestimantes. Deus siquidem non simpliciter lacrymas et bona verba, sed vitam et mores aspiciet. Tunc autem fletus proderit, quando mores recte factorum cum eversione improbitatis conjungi apparebit. Sublato enim in nobis peccato, virtus ejus loco existere incipit.

ἀγαθοεργίας οἱ τρόποι τῇ τῆς φαυλότητος ἀνατροπῇ

VERS. 8. Nonne sermones ejus sunt boni cum eo? et recti ambulaverunt, et prius populus meus restitit in inimicitiam contra pacem ejus?

D XXI. Rursus eum accusat, ut qui consueverit bona quidem proloqui, sed animo cum verbis non consentiat. Recta quidem loquuntur, inquit, et bona valde: confitentur enim peccata sua, Dominum unitem ac bonum vocant, et varie dissimulant: operibus autem ipsis eum irritare non parant. Et possis videre ipsos sibi inimicos, suamque ipsorum pacem repudiantes. Ipse enim populus meus, ait, hostiliter paci suae restitit. Nam cum illis liceret Deum colentibus vitam felicem et delicatam agitare in perpetua quadam gloria et jucunditate, scientes ac volentes ab eo desciverunt. Hinc pacis assiduitatem aspernati, velut a semetipsis impulsī, suis ipso-

¹⁹ Psal. vii, 10. ²⁰ Joel, ii, 12, 13. ²¹ Mich. ii, 1, 2.

rum capitibus bellum accersunt. Non carere autem A
omni fructu peccatis obnoxios pie Deum affari, vide-
licet si quis propter peccata sua erubescere insti-
tuerit, **410** ex ipsa divinitus inspirata Scriptura
patefaciemus. Scriptum est enim in secundo Paralipomenon de Roboam : « Et factum est, postquam
præparatum est regnum Roboam, postquam roboratum est, dereliquit mandata Dei, et omnis Israel
cum eo. » Deinde Susacin Ægyptiorum rex adversus
Hierosolymam arma cepit, et quantis potuit copiis de
terra sua excurrit. Venit autem deinde propheta Se-
meas ad Roboam, et ad principes Juda congregatos
in Jerusalem a facie Susac, dixitque illis : « Hæc dicit
Dominus : Vos reliquistis me, et ego relinquam
vos in manu Susac. Et verecundati sunt principes
Israel et rex, et dixerunt : Justus est Dominus. Et
cum vidisset Dominus quod conversi fuerant, factus
est sermo Domini ad Semeam, dicens : Conversi sunt,
non disperdam eos ³³⁻³⁴. » Iterum infra dicitur : « Et
cum humiliavit se rex, aversa est ab eo ira Domini,
et non in corruptionem in finem. Etenim in Juda,
inquit, fuerunt sermones boni ³⁵. » Cernis hinc igitur
quam non sit inutile in lingua bonos sermones ha-
bere, si simul quispiam erubescat, et de admissis
pudore suffundatur. Itaque, ut Paulus ait : « Regnum
Dei non est in sermone, sed in virtute ³⁶. » Sic et
Christus alicubi clare dixit : « Non omnis qui dicit
mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum,
sed qui facit voluntatem Patris mei qui est in cælis ³⁷. »
Vanum est igitur, ut dicebam modo, bona dicere
de Deo, quando opera laudabilia non sequuntur.

λειαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ πᾶς ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ
καθ' ἅπερ ἔφην ἀκριβῶς, τὸ χρηστὰ λέγειν περὶ Θεοῦ,

*Pellem ejus excoriorerunt, ut auferrent spem con-
tritionem belli.*

XXII. Denuo ducibus ac præsidibus crimen et
culpam exitii popularis impingit. Nam cum populus
per se idoneus non esset, ut semet erudiret, atque
in rectam et minime distortam semitam deduceret,
pietatemque erga Deum, quod maxime debebat,
amplecteretur, sculptilium vero studium ac venera-
tionem ut inutilem perniciosamque abjiceret, et
quam maxime fugeret, ipsi pestes et corruptores
subditorum facti, omnino animos illorum in contra-
rium inflexerunt, et posthabito Deo, exultare po-
tius in erroribus illis persuaserunt. Sic offenso Deo,
etiam spe in illum exciderunt, in qua si perseveras-
sent, nihil obtitisset quominus debellare hostem
potuissent. Igitur ut in ovibus, inquit, quia « pellem
eorum detraxerunt, ut auferrent **411** spem con-
tritionem belli. » Ut si diceret, spei tegumentis
nudarunt, et cura auxilioque meo exuerunt, atque
ita adversis opportunum et captu facilem reddide-
runt. Orbati sunt enim spe quæ erat ipsis belli
contritio. Quemadmodum enim bestiis tutum indu-
mentum est pellis, facillime enim læditur nuda
caruncula ; ita nobis quoque ipsis tutum vestimen-

τητοι καὶ τὸ ἐν εἰρήρῃ διατελεῖν ἀποβεθηκότες αὐτό-
κλητοι, ὡς περ ταῖς σφῶν αὐτῶν κεφαλαῖς ἀγείρουσι
πόλεμον. Ὅτι δὲ οὐχὶ πάντως ἀκερδὲς τὸ χρηστοε-
πεῖν πρὸς Θεὸν τοὺς ἡμαρτηκότας, ἦγουν εἰ ἔλοιτό
τις τοῖς ἰδίοις πταίσμασιν ἐπερυθριᾶν, ἐξ αὐτῆς ἀπο-
δείξομεν τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Γέγραπται γὰρ ἐν
τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων περὶ τοῦ Ῥοβοάμ·
« Καὶ ἐγένετο ὡς ἡτοιμάσθη ἡ βασιλεία Ῥοβοάμ, καὶ
ὡς κατεκρατήθη, ἐγκατέλιπε τὰς ἐντολάς Κυρίου,
καὶ πᾶς Ἰσραὴλ μετ' αὐτοῦ. » Εἶτα Σουσακεῖμ, ὁ τῶν
Αἰγυπτίων τύραννος, κατὰ τῶν Ἱερουσολύμων ὠπλί-
ζετο, καὶ πανστρατὶ τῆς οἰκείας ἐξέθει γῆς. Ἀφι-
κνεῖτο δὲ μετὰ τοῦτο Σαμεάς ὁ προφήτης πρὸς Ῥο-
βοάμ, καὶ πρὸς τοὺς ἀρχοντας Ἰούδα, τοὺς συνα-
αχθέντας εἰς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ προσώπου Σουσακεῖμ,
καὶ εἶπεν αὐτοῖς· « Οὕτως εἶπε Κύριος· Ὑμεῖς ἐγ-
κατέλιπετέ με, καὶ γὰρ ἐγκαταλείπω ὑμᾶς ἐν χειρὶ
Σουσακεῖμ. Καὶ ἠσχύνθησαν οἱ ἀρχόντες Ἰσραὴλ,
καὶ ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπον· Δίκαιος ὁ Κύριος. Καὶ ἐν
τῷ ἰδεῖν Κύριον ὅτι ἐνετράπησαν, καὶ ἐγένετο λόγος
Κυρίου πρὸς Σαμεάν, λέγων· Ἐνετράπησαν, οὐ κα-
ταφθερῶ αὐτούς. » Εἶτα πάλιν φησὶ· « Καὶ ἐν τῷ
ἐντραπῆναι αὐτὸν ἀπεστράφη ἀπ' αὐτοῦ ἕρῃ Κυρίου,
καὶ οὐκ εἰς καταφθορὰν εἰς τέλος. Καὶ γὰρ ἐν τῷ
Ἰούδα, φησὶ, ἦσαν λόγοι ἀγαθοί. » Ὅρξ· οὖν, ὥπως
οὐκ ἀκερδὲς τὸ ἀγαθοὺς ἔχειν ἐπὶ γλώττης, εἰ παρ-
έπιτο τὸ ἐν-ρέπεσθαι, καὶ τὸ ἐφ' οἷς πεπλημμέληκέ
τις κατερυθριᾶν. Οὐκοῦν ὡς ὁ Παῦλος φησὶ· « Οὐκ
ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. » Καὶ
αὐτὸς δὲ που Χριστὸς ἀναφανθὼν ἔφη· « Οὐ πᾶς ὁ
λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασι-
λειάν μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Εἰκαῖον οὖν ἄρα,
ὅτε τὸ ἐν ἔργοις εὐδόκιμον οὐ παρομαρτεῖ.

*Τὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέδειραν, τοῦ ἀφελέσθαι
ἐλπίδα συντριμμὸν πολέμου.*

ΚΒ'. Ἐπιφέρει πάλιν τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσι
τῆς τῶν ἀγγελαίων ἀπωλείας τὰ ἐγκλήματα. Οὐ γὰρ
ἂν ἰκανῶς ἔχοντα εἰς γε τὸ δύνασθαι παιδεύειν αὐτούς,
καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν τε καὶ ἀδιάστροφον ἀποκομίζειν
τρίβον, καὶ ἀντέχεσθαι μὲν, ὃ τι μάλιστα φιλεῖ, τῆς
εἰς Θεὸν εὐσεβείας, ὡς ἀχρεῖον δὲ, καὶ ὀλέθρου πρό-
ξενον ἀπορρίπτειν, καὶ ἀπωτάτω ποιεῖσθαι τὸ προσ-
κεῖσθαι γλυπτοῖς, αὐτοὶ γεγόνασιν ὀλετήρες καὶ
φθορεῖς, πρὸς πᾶν τούναντιον τὰς τῶν ὑπὸ χεῖρα με-
τατρέποντες γνώμας, καὶ Θεοῦ μὲν ἀποφοιτᾶν ἀνα-
πειθόντες, ἐπαγγάλλεσθαι δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς πλανή-
σεως τρόποις. Ταῦτοι Θεῷ προσκρούοντες, καὶ τῆς
εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἀπώλισθον, ἦν εἶπερ ἔχοντες διετέ-
λουν, οὐδὲν τὸ ἀπείργον ἦν καταθεῖν δύνασθαι τὸν
ἐχθρόν. Οὐκοῦν ὡς ἐπὶ προβάτων φησὶν, ὅτι· « τὴν
δορὰν αὐτῶν ἐξέδειραν, τοῦ ἀφελέσθαι ἐλπίδα συν-
τριμμὸν τοῦ πολέμου. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, Γυμνὸν
ἀπεφῆναντο τῶν ἐξ ἐλπίδος περιδλημάτων, ἀπαμφιά-
σαντες δὲ ὡς περ τῆς παρ' ἐμοῦ φροντίδος, καὶ ἐπι-
κουρίας, εὐπαθῆ καὶ εὐάλωτον ἀποτετελέκασι. Παρ-
ῆρηται γὰρ αὐτῶν ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς, τοῦτο δὲ ἦν
αὐτοῖς τοῦ πολέμου τὸ σύντριμμα. Ὡς περ γὰρ τοῖς

³³⁻³⁴ II Paral. xii, 1-7. ³⁵ ibid., 12. ³⁶ I Cor. iv, 20. ³⁷ Matth. vii, 21.

ἀλόγους τῶν ζώων ἀσφαλὲς ἀμφίον ἢ δορά· κομιδῇ γὰρ εὐπαθὲς τὸ γυμνὸν σαρκίον, οὕτω καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἀσφαλὲς ἐπίβλημα, καὶ δορὰ τις ὡσπερ, τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἢ δύναμις. Ἦν εἴπερ ἔχοιμεν, κατ' οὐδένα τρόπον λυποῦντες Θεὸν, κατευμεγεθῆσομεν τῶν ἐχθρῶν, καὶ περιεσόμεθα μὲν πολέμου παντὸς σαρκικῶ τε καὶ νοητοῦ. Ἐπιδησόμεθα δὲ καὶ ἐπὶ ἀσπίδα, καὶ βασιλισκόν, καὶ καταπατήσομεν λέοντα, καὶ δράκοντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀναμέλφομεν δὲ πεποιθότες, «Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ.»

Διὰ τοῦτο ἠγοῦμενοι λαοῦ μου ἀποβριψήσονται ἐκ τῶν οἰκῶν τρυφῆς αὐτῶν. Διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν.

ΚΓ'. Ἐπειδὴ γάρ, φησί, οἱ ταῖς εἰσηγήσεσι καὶ ταῖς νοουθεσίαις ὑφελεῖν δυνάμενοι τοὺς ὑπερζευγμένους, οἱ χειραγωγοὶ, καὶ πατέρες, οἱ ποιμένες, καὶ ἐπιστάται, τὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέδειραν, καὶ ἀφείλοντο τὴν ἐλπίδα τὴν εἰς Θεὸν, δι' ἧς εὐκόλως ἦν πάντα συντριβεσθαι πόλεμον, ταύτητοι δικαίως τὰ οἰκομεθέντες ἀγαθὰ, τῶν ὅτι μάλιστα φιλαιτάτων ἐστερημένοι, τέρψεώς τε καὶ τρυφῆς ἀπωλισθηκότες, βαδιοῦνται πρὸς ἐχθροὺς, καὶ πικροὺς τῆς βραθυμίας καὶ τῆς φαυλότητος ἀποτίσουςι λόγους. Ὅτι δὲ τοῦ παθεῖν οὐχ ἕτερός τις αὐτοῖς, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον σφισιν αὐτοῖς γέγονασιν ἀφορμὴ, σαφηνίζει λέγων· «Διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν.» Οὐ γὰρ ἀδικῶς ἐκτείνεται δίκτυα πτερωτοῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Αὐτοὶ γὰρ οἱ φόνου μετέχοντες, θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά.

Αὐτοὶ δὴ οὖν ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἀδικήσομεν, εἰ δρᾶν ἐθέλομεν ἢ μὴ θέμεις. Ἐκπεμπόμεθα δὲ καὶ ἐξ οἰκῶν τρυφῆς. Οἱ γὰρ Θεῶ προσκρούοντες, τὰς ἀνω καὶ ἐν οὐρανοῖς οὐκ ἔβρονται μονὰς, ἀμέτοχοι δὲ μενοῦσι, καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος, καὶ τῆς εἰς αἰῶνα τρυφῆς. Ἄλλ' οἷγε σοφοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ, καὶ πρὸς πᾶν ὄντιον τῶν ἐπιαινουμένων διανενοκότες, οὐκ ἐν τούτοις ἔσονται, φησί, ἔξουσι δὲ πάλιν τὴν ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίαν, καὶ ταῖς ἀνω μοναῖς ἐνδιαιτήσονται, καὶ τοῖς οὐρῆνοῖς ἐντρυφήσουσιν ἀγαθοῖς.

Ἐγγίσσατε ὄρεσιν αἰωνίοις. Ἀνάστηθι καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις.

ΚΔ'. Ἔστι μὲν ἐτι πρὸς τοὺς ἠγεῖσθαι λαχόντας ὁ λόγος. Κατειρωνεύεται δὲ, καὶ οἶον ἐν ἤθει γέγονε, τὸ λυποῦν εἰσφέρειν ὡς χρήσιμον. Μονονοῦχι γὰρ φησί· Ὁ λαὸν ἠγοῦμενοι, τάχα που βαρὺ τε καὶ φορτικὸν ὑμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ οἶκοι τε τρυφᾶν, καὶ τὴν ἐνεγκουῶσαν ἔχειν, καὶ ἐν εἰρήνῃ διατελεῖν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν πρέπουσαν ποιῆσθαι διατταν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ὑμῖν, ὡς ἔοικεν, εὐ ἔχειν δοκεῖ, βαδίζετε πρὸς ἐχθροὺς, ἀποτρέχετε πρὸς τὴν τῶν Περσῶν τε καὶ Ἀρμενίων. «Ἐγγίσσατε τοῖς αἰωνίοις ὄρεσι.» Φησί δὲ τὴν Ἀραράθ. Αἰωνία τε ἦν, ὅτι μακροὺς ἐν αὐτοῖς ἐμελλον διατελέσαι χρόνους. Ἦ τὰ ἐξ αἰῶνος διαβόητα, διὰ τοῖς τάχα τὸ ἐν αὐτοῖς ἀπομείναι τὴν κιβωτόν.

Εἴη δ' ἂν ὁ λόγος καὶ κατὰ τῶν ἐν καιροῖς τῆς ἐπιδημίας, οἱ ταῖς τῶν Γραμμυτέων τε καὶ Φαρι-

tum est et quasi pellis quædam spei divinæ virtus. Quam si habeamus, nullo modo Deum offendentes, hostium dominabimur, et omni bello carnali ac spiritali superiores evademus. Ambulabimus item super aspidem et basiliscum, et conculcabis leonem ac draconem, ut scriptum est ²⁷; et cantabimus cum fiducia: « Domine Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te ²⁸. »

VERS. 9. Propter hoc duces populi mei projiciuntur de domibus deliciarum suarum. Propter malas adinventiones suas ejecti sunt.

XXIII. Quoniam enim, inquit, qui doctrinis et admonitionibus seducere poterunt subjectos, manu ductores, patres, pastores, præpositi, pellem eorum detraxerunt, abstuleruntque illis spem in Deum, per quam bellum omne non difficulter conterere potuissent, ideo jure relictis domesticis bonis, multoque charissimis privati, delectationeque et deliciis amissis, ad hostes abibunt, et ignavia scelerumque rationem acerbam reposcentur. Perpressionis autem hujus non aliud, sed ipsos potius sibi causam fore ostendit, dicens: « Propter malas adinventiones suas ejecti sunt. » Non enim frustra extenduntur retia pennatis, juxta Scripturam. Ipsi namque cædis participes, thesaurizant sibi ipsis mala ²⁹.

Ipsi igitur nos ipsos lædemus, si agere velimus quæ fas non est. Ejiciuntur etiam de domibus deliciarum. Qui enim Deum offendunt, supernas et cælestes mansiones non videbunt, et spei sanctorum æternarumque deliciarum exsortes manebunt. Verum sapientes, et boni, et ad omne laudabile propendentes, non in his erunt, inquit, sed potius in cælis congregabuntur, et in supernis habitationibus versabuntur, et cælestibus bonis jucunde profuerunt.

412 VERS. 10. Propinquate montibus æternis. Surge et ambula, quoniam non est tibi hæc requies.

XXIV. Adhuc magistratum et gubernaculis præfectos alloquitur. Simulate autem, et ut sit in oratione morata, quod molestum est, utilitatis causa infert. Quasi enim aperte dicit: O rectores populi, forsitan grave et onerosum vobis videtur laute vivere, in patria hærerere, in pace vivere, et, ut libertate dignum est, vitam instituere: Quoniam igitur, ut apparet, ita vobis placet, itote ad hostes, in Persidem et Armeniam aufugite. « Propinquate montibus æternis. » Intelligit autem Ararat. Æternos vocat, quoniam longo tempore in ipsis commorari erant. Aut a sæculo celebratos: fortassis quod supra illos arca requieverit ³⁰.

Poterit oratio hæc etiam ad eos qui vixerunt tempore adventus Christi accommodari; qui, Scri-

²⁷ Psal. xc, 13. ²⁸ Psal. xxxiii, 9. ²⁹ Prov. i, 16-18. ³⁰ Gen. viii, 4.

barum Phariseorumque auctoritati obtemperantes, A fidei non admittebant. Nam inter eos magis conspicui, velut quidam montes erant, et ob sacerdotii amplitudinem in summo gradu et gloria locati. Sed illa erant temporanea: cessavit quippe umbra, et cultus typicus quasi inveteravit, quodque tunc erat sacrum genus, jam desuit; de cætero enim ostensi sunt montes æterni, nempe novi Testamenti præcones et ministri, qui mysterium Christi loquuntur, illi decantati, et illustrissimi, et virtutis celsitudinibus excellentes. Montes enim illos etiam per alium prophetam Deus appellat, his verbis: « Et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt ⁴¹. » Suavissimus est siquidem divinitus loquentium sermo, et ipso melle dulcior his qui ex animo Deum pensissimè diligunt; qui jure suo Christo omnium nostrum Salvatori dicere queunt: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo ⁴². » Istis itaque montibus sub intelligentiam cadentibus, qui nondum crediderunt, propinquent, dixerit quispiam, secundum convenientiam, et affectionem spiritualem scilicet, et invenient requiem. Illico enim onus peccati quo gravabantur, deponent, tametsi secundum legem vivendo quietem nullam habuerunt: siquidem verum est illud, litteram recedere, spiritum autem prævalere. Audiant ergo Judæi et a nobis ipsis: « Surge, et vade, quoniam non est tibi hæc requies. » Quia enim non habes in lege requiem, vade, et per fidem ad disciplinam Christi transmigra.

413 *Propter immunditiam corrupti estis corruptione.*

XXV. Immunditiam nominat absurdam, et execrandam, et infamem idololatriæ contaminationem: vere enim turpis et indecens est. Similiter alius modus est sordium et immunditiæ: « Circumvenire in negotio fratres ⁴³, » rapere aliena et alio modo sordida est iniquitas, qua nocetur multis. Propter hanc igitur immunditiam peristis, inquit, corruptione in mortem misere consumpti. Perierunt etiam fidei quæ in Christo est oppugnatores, nec ob aliud nisi ob immunditiam. Hoc nobis Christus ipse, incredulos Judæos alloquens, affirmat: « Amen, amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris ⁴⁴. » An hoc non est, « Propter immunditiam corrupti estis corruptione? » Nec enim abluerunt crimina, nec veteribus delictis expiati, a Christo salutem sunt consecuti, sicut qui fidem receperunt.

Fugistis, nemine persequente.

XXVI. Sponte ac libenter, inquit, sustinistis captivitatem, sive fugam ad extraneos, ac procul dubio etiam ad hostes. Nemine enim ingruente aut cogente, ipsi ea, et quidem perstudiose, agere præoptarunt, per quæ necesse fuit vel invios puniri. Fugerunt porro et Judæorum catervæ, nemine

Α σαίων ἐπόμεινοι γνώμαις οὐ προσείεντο τὴν πίστιν· Ὅρη μὲν γὰρ ὡσπερ καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς ἦσαν διαφανέστεροι, καὶ τοῖς τῆς ἱερωσύνης αὐχμήμασιν ὕψου τε ἡμένοι, καὶ εἰς λῆξιν ἤκοντες δόξης. Ἄλλ' ἦν κείνα πρόσκαιρα· πέπαυται γὰρ ἡ σκιά, πεπαλαίωται δὲ ὡσπερ ἡ ἐν τούτοις λατρεία, ἡργησε δὲ καὶ τὸ ἱερὸν τὸ τηλικάδε γένος, ὅρη γὰρ ἀνεδείχθη λοιπὸν τὰ αἰώνια, τούτεστιν, οἱ τῆς νέας διαθήκης κήρυκες τε καὶ διάκονοι, οἱ τὸ Χριστοῦ λαλοῦντες μυστήριον, οἱ διαδόητοι, καὶ περιφανέστατοι, καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς ὕψωμασι διαπρέποντες. Ὅρη γὰρ αὐτοὺς καὶ δι' ἑτέρου προφήτου κατονομάζει Θεὸς, οὕτω λέγων· « Καὶ ἀποσταλάξει τὰ ἕρη γλυκασμὸν, καὶ πάντες οἱ βουνοὶ σύμφυτοι ἔσονται. Ἰ Γλυκὺς γὰρ λίαν τῶν θεηγόρων ὁ λόγος, καὶ αὐτοῦ μέλιτος ἡδίων τοῖς γε ἀληθῶς φιλοθεωτάτοις, οἷς ἂν εἴη καὶ πρέπον εἰπεῖν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· « Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου. » Τούτους δὲ οὖν ἄρα τοῖς νοητοῖς ὄρεσιν οἱ οὐτω πεπιστευκότες, εἴπη τις, γένοιτο πλησίον, κατὰ σχέσιν δηλονότι τὴν πνευματικὴν, καὶ εὐρήσουσι τὴν ἀνάπαυσιν. Ἀποφορτισθῆναι γὰρ εὐθὺς τὴν ἐπισκήψασαν ἀμαρτίαν, καίτοι μηδεμίαν ἀνάπαυσιν ἔχοντες ἐν τῇ κατὰ νόμον ζωῇ, εἴπερ ἔστιν ἀληθὲς, ὡς τὸ γράμμα ὑποχωρεῖ, τὸ δὲ πνεῦμα πλεονεκτεῖ. Οὐκοῦν ἀκούοντες· Ἰουδαῖοι καὶ πρὸς γε ἡμῶν αὐτῶν· « Ἀνάστηθι, καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις. » Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔχεις ἐν νόμῳ τὸ ἀναπαύεσθαι, βιάδιζε, καὶ μεταχώρησον διὰ πίστεως εἰς τὰ Χριστοῦ παιδεύματα.

C *Ἐνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε φθορᾷ.*

ΚΕ' Ἀκαθαρσίαν δὲ φησιν τὸν τῆς ἐκτόπου καὶ βδελυρᾶς εἰδωλολατρίας δυσκλεᾶ μολυσμὸν, αἰσχρὰ γὰρ ὄντως, καὶ ἀίσιμος. Τρόπος δὲ αὐτοῦ ῥύπου τε καὶ ἀκαθαρσίας ἕτερος, τὸ « Πλεονεκτεῖν ἀδελφούς, ἀρπαγμα ποιεῖσθαι τὸ ἀλλότριον, » καὶ ἡ κατ' ἕτερον τρόπον κατὰ πολλῶν ἀδικία. Ταύτης δὲ οὖν ἕνεκα τῆς ἀκαθαρσίας, φησι, διολώλατε, φθορᾷ τῇ εἰς θάνατον ἀθλιῶς κατεφθαρμένοι. Διολώλασι δὲ καὶ οἱ τῆς ἐν Χριστῷ μαχόμενοι πίστει, καὶ οὐχὶ ἑτέρου του χάριν, ἀλλ' ἡ ἕνεκεν ἀκαθαρσίας. Σαφές δὲ τοῦτο ἡμῖν καταστήσει λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας Ἰουδαίους· « Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. » Ἡ οὐχὶ τοῦτο ἔστι τὸ « Ἐνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε φθορᾷ; » Ὅδ γὰρ ἀπενίψαντο τὰ ἐγκλήματα· οὔτε μὲν τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων ἀπηλλαγμένοι τῆς παρὰ Χριστοῦ μετέλαχον σωτηρίας, καθὼς καὶ οἱ τῶν πίστιν εἰσδεγμένοι.

Κατεδιώχθητε, οὐδενὸς διώκοτος.

ΚΖ' Αὐθαίρετον, φησι, ὑπομεμενήκατε τὴν αἰχμαλωσίαν, ἦτοι τὴν φυγὴν τὴν εἰς ἄλλοτρίους, δηλονότι δὲ ὅτι καὶ πρὸς ἐχθρούς. Ἐγκειμένου γὰρ οὐδενός, ἡ ἐπαναγκάζοντος, αὐτοὶ τετιμήκασι τὸ δεῖν κείνα, καὶ μάλα ἐσπουδασμένως, δι' ὧν ἦν ἀνάγκη καὶ οὐχ ἐκόντας κολάζεσθαι. Κατεδιώχθησαν δὲ καὶ τῶν Ἰου-

⁴¹ Amos, ix, 13. ⁴² Psal. cxviii, 103. ⁴³ I Thess. iv, 6. ⁴⁴ Joan. viii, 24.

δαίων τὰ στίφη, διώκοντος οὐδενός. Ἐξὸν γὰρ αὐτοῖς εὐημεροῦντας διατελεῖν, καὶ ἐν παντὶ κείσθαι καλῶ περιμηκότας Χριστὸν, κατὰ τὴν εἰρηθεσίαν, καὶ προσκεκρούκασιν πολυτρόπως· ἀπειθοῦντες, ὑβρίζοντες, καὶ τί ἂν οὐχὶ τῶν ἀτόπων δρῶντες, καὶ λέγοντες; Οὐκοῦν οὐδενός διώκοντος ἑαυτοὺς διώξωμεν, καὶ τῶν ἀνηκέστων κακῶν ταῖς ἰδίαις ψυχαῖς παραίτιοι γεγονότες, αἰτιασόμεθα μὲν οὐχ ὅτιως ἔτι τὸν τῶν ὄλων δοτήρα Θεὸν, ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον, εἴπερ ἔσμεν ἐν καλῶ καὶ νοῦ καὶ φρενός.

Πνεῦμα ἔστησε ψεῦδος. Ἐστάλαξέν σοι εἰς οἶνον, καὶ εἰς μέθυσμα.

KZ'. Τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι προσιζήσαντές τινες τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατεμαντεύοντο πολυτρόπως, καὶ τῶν ἐσομένων ἀκριβῆ τὴν κατάληψιν ἔχουν ὑποπλαττόμενοι, τὰ θυμῆρη καὶ φίλα τοῖς προσιοῦσιν ἀπήγγελλον, ψυχρά καὶ ἀπόπτυστα ζητοῦντες λήμματα, καὶ ὀλίγων ὀβολῶν, ἢ κλάσματος ἄρτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ψευδῆ πωλοῦντες ῥήματα. Τοῦτο δὴ μάλιστα κατέφθειρέ τε καὶ ἀπολώλεκε τὸν Ἰσραήλ. Φησὶ οὖν, ὅτι πνεῦμα πονηρὸν ὡς παγίδα τῷ Ἐφραῖμ ἔστησε ψεῦδος, καὶ ὡσπερ τι τῶν δηλητηρίων φαρμάκων ἐνεστάλαξαν οἶνον τὴν δαιμονιώδη πλάνησιν, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν αἰσχίστων εὐκαλοῖς ἀφορμαῖς μονονοῦχὴ καταμεθούνα δέδειχεν αὐτόν.

Ἐνεστάλαξε δὲ καὶ τοῖς Φαρισαίοις ὁ πονηρὸς δράκων, ὁ ἀποστάτης τὴν ἐπὶ Χριστῷ ψευδοδοξίαν, καὶ ἔκτοπον πλάνησιν. Ποτὲ μὲν γὰρ ἔφασκον· « Εἰ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ Σάββατον » ποτὲ δὲ καὶ Σαμαρείτην, καὶ μὲν τοι καὶ πᾶρῖνον ἀποκαλεῖν ἀπετόλμων. Καὶ εἴπερ ἔστιν ἀληθές, « Ὡς οὐδεὶς λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦ, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ, » πῶς οὐ ταλαίπωρον ἰδεῖν, ὅτι δὴ μάλιστα παρ' αὐτοῖς πνεῦμα ἔστησε τὸ ψεῦδος; Κατεστάλαξε δὲ καὶ εἰς νοῦν αὐτῶν καὶ καρδίαν, τὴν διὰ πλάνησεως; λήθην αὐτοῦ, ἐφ' ἧς δικαίως καὶ ἀπολώλασι, θηριοπρεπῶς ἐπιθρώσκοντες παντὶ θράσει, καὶ δυσφημίᾳ μαχόμενοι.

Καὶ ἔσται σοι ἐκ τῆς σταγόνης τοῦ λαοῦ τοῦτου. συναγόμενος συναγθήσεται Ἰακώβ. Σὺν πᾶσιν ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι αὐτούς, τοὺς καταλοιπούς τοῦ οἴκου Ἰσραήλ. Ἐπὶ τὸ αὐτὸ θήσομαι τὴν ἀποτροφήν αὐτῶν.

KH'. Κατὰ βραχὺ πρὸς αὖθις ἰόντα τὰ φαῦλα, καὶ ἐν ὀλίγοις ἀνθήσαντα τὴν ἀρχὴν, καταδράττεται πῶς αἰεὶ καὶ τῶν ἐπιπλεόνων, ἐπέκεινα τε τῶν ἐν ἀρχαῖς ἐκτείνεται μέτρων. Ἴδοι δ' ἂν πρὸς ἀτρεκέως ὁ λέγω, τὰ συμβεβηκότα τῷ Ἐφραῖμ εἴπερ νοεῖν ἔλοιτο λεπτῶς. Πρῶτος μὲν γὰρ Ἰεροβοάμ, καὶ τινες τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ τὰς δαμάλεις τοῖς τεμένεσιν ἐνιδρύσαντες, προσκεκυνήκασιν αὐταῖς, καὶ τῶν ἀνοσίμων ψευδομάντεων, ἤγουν ψευδοπροφητῶν προσεσχέκασιν λόγοις. Ἐἶτα διέρποντος τοῦ κακοῦ, καὶ αἰεὶ τοῖς πρώτοις προστιθέντος ἕτερα, συνήχθη λοιπὸν, καὶ συνδεδράμηνεν ὅλως εἰς ἓνα σκοπὸν ὁ Ἰσραήλ, καὶ τῷ πλημμυεῖν κατὰ τοῦτον ἦν, καὶ οὐκ ἀνὰ μέρος τι, παμπληθεὶ δὲ μᾶλλον καὶ ὀλοτρόπως. Οὐκοῦν ἀπὸ τῆς

A persequente. Nam cum possent in statu felici consistere, profuerunt bonis omnibus, si Christum colerent, eum respuentes, multimodis peccaverunt, increduli, contumeliosi, et quid non improbe dicentes facientesque? Itaque nullo persequente, nos ipsos persequamur, et malorum insanabilium animabus nostris auctores facti, ne iniique universorum datorem Deum accusemus, sed nos ipsos potius, si quidquam bonæ mentis et iudicii habemus.

VERS. 11. Spiritus statuit mendacium. Stillavit tibi in vinum et in ebrietatem.

XXVII. Idolorum fanis quidam Samaritanorum assidentes, vaticinabantur multimodis, et futurorum plenam cognitionem se habere stugentes, grata et jucunda accedentibus nuntiabant, lucella et aversanda lucra quærentes, paucisque obolis, aut fragmento panis, ut scriptum est⁴⁵, mendacia vendentes. Hoc potissimum corruptit ac perdidit Israel. Ait igitur, spiritum malignum 414 Ephraimo tanquam laqueum posuisse mendacium, et tanquam venenatorum pharmacorum quidpiam instillasse vino, seductionem dæmoniacam, et ad quidvis turpissimum commodis occasionibus quasi ebrium reddidisse.

Instillavit autem etiam Pharisæis malignus et apostata draco falsam opinionem et absurdum errorem de Christo. Aliquando enim dicebant: « Si hic homo esset a Deo, non solveret Sabbatum⁴⁶. » Aliquando et Samaritanum, et vinolentum vocare audebant. Et, si verum est: « Neminem dicere anathema Jesu, nisi in Beelzebub⁴⁷, » quomodo non miserum est videre, apud eos potissimum spiritum statuisse mendacium? Instillavit etiam in mentem et cor eorum ejus oblivionem, per errorem quo eos decepti, in qua et juste perierunt, ut feræ bestię irruentes, et summa audacia, ac male-dicentia belligerantes.

VERS. 12. Et erit tibi de stilla populi hujus. Congregatus congregabitur Jacob. Cum omnibus expectans expectabo ipsos reliquos domus Israel. In idipsum ponam aversionem eorum.

XXVIII. Mala sensim aucta et principio in paucis pullulantia serpunt, semperque proxima quæque corripunt, et ultra primos terminos proferuntur. Quod ex eventis Ephraim verum esse quispiam animadvertat, si rem apud se considerare exactius voluerit. Primus enim Jeroboam, et nonnulli eadem mente et sententia præditi, vitulis per templa constitutis adorationem adhibuerunt, et impiis ac falsis vatibus, sive pseudoprophetis, auscultarunt. Postmodum, malo progrediente et prioribus semper alia addente, Israel ad unum scopum concurrens sese penitus aggregavit, et peccato non in parte aliqua, sed universe et omnimodis constringendum se tradidit. Itaque a stilla, inquit, quam ipsis stillabit mendaciorum prophetarum sermo

⁴⁵ Prov. xxiii, 1. ⁴⁶ Joan. ix, 16. ⁴⁷ I Cor. xii, 3.

(quamplurimi quippe apud Ephraim hanc consuetudinem habebant), congregabitur universus Jacob, hoc est, in unam sententiam adducetur, et morbus omnia occupabit. Ego vero ipsos ob hoc non sigillatim puniam, sed exspectare malo eos qui jam corruptis accesserint. Hoc enim sibi vult, « Exspectans exspectabo reliquos Israel. » Et tunc, tunc, inquam, simul ab omnibus avertat. *χόμενος ἐκδέχομαι τοὺς καταλοιπούς τοῦ Ἰσραήλ.* Καὶ ἀποστροφῆν.

415 Esto hoc etiam tolerantiae Dei argumentum, non statim multantis, sed benigne procrastinantis, emendationemque et errantium conversionem exspectantis. Quae si non sequatur, sed morbum potius augescere appareat, tunc demum et cunctando avertitur. A quibus autem avertitur, eos omnino esse miseros oportet. Quare et divinus David psallit : « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo ⁴⁸. » Sciendum porro Beelzebub falsam et sinistram de Christo opinionem Scribis et Phariseis instillasse, et morbum quodammodo possedisse omnes, principumque fallaciis reliquam multitudinem inescatam. Quocirca et unam, damnationis videlicet et aversionis, sententiam subeuntes, pro delictorum gravitate pœnas dabunt.

VERS. 13. *Sicut oves in tribulatione. Quasi grex in medio cubilis sui exsiliunt ex hominibus per diversionem ante faciem eorum. Diviserunt, et transiverunt portam, et exiverunt per eam. Et egressus est rex eorum ante faciem eorum, quia Dominus dux fuit eorum.*

XXIX. Consueverunt sancti prophetæ sæpenter etiam videre quo pacto olim evenient quæ ab ipsis prænuntiantur, et ea quasi præsentia et reipsa intueri, quæ multis post temporibus patebunt. Ut beatus propheta Isaias, quæ Christo eventura essent enarrans, atque ad salutarem passionem euntem oculis ipsis propemodum aspiciens, « Sicut ovis ad occisionem ductus est, inquit, et sicut agnus coram tondente se obmutuit ⁴⁹. » Interrogat autem, quodammodo clavorum loca contemplans, et ait ad illum, fortasse Dominum nostrum Jesum Christum : « Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? » Respondet ipse : « Quibus plagatus sum in domo dilecti mei ⁵⁰. » Divinus autem Jeremias cum bellum urbi Hierosolymitanæ prædixisset, jamque magnam Judæorum multitudinem prostratam videret, prophético spectaculo videlicet, ingemiscit et exclamat : « Heu mihi, quoniam deficit anima mea ⁵¹! » Sic item beatus propheta Michæas futurum in civitatibus Samariæ tumultum, consternatosque jam complures, alios fugientes, murosque ac fossas transilientes, et ipsos hostium globos portas **416** perrumpentes, et cum ipsis ducibus se in-

σταγόνος, φησὶ, ἥς ἂν αὐτοῖς καταστάξειεν ὁ τῶν ψευδομάντεων ὁ λόγος, πλείστοι γὰρ ὅσοι παρὰ τῷ Ἐφραΐμ οἱ τοῦτο δρᾶν εἰωθότες, συναχθήσεται. φησὶ, σύμπας ὁ Ἰακώβ, τουτέστιν, εἰς μίαν συνενεχθήσεται γυνῆν, κατανεμηθήσεται δὲ ἅπαντα ἡ νόσος. Ἐγὼ δὲ αὐτοῖς οὐκ ἀνὰ μέρος ἐποίησα τὰς διὰ τοῦτο δίχας, περιμενῶ δὲ μᾶλλον τοὺς τοῖς ἤδη κατεφθαρμένοις ἐπενηγεμένους. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, « Ἐκδε-

Ἔνδειξις δὲ καὶ τοῦτο ἂν εἴη ἐνούσης ἀνεξικακίας Θεῷ, μὴ κολάζοντος εὐθὺς, ὑπερτιθεμένου δὲ χρηστῶς, καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν περιμένουτος, καὶ τῶν πλανωμένων τὴν ἐπιστροφῆν. Εἰ δὲ ἤδη μὴ γένοιτο, φαίνονται δὲ μᾶλλον εἰς αὐξήν τὴν τὸ ἀβρώστημα, τότε δὲ μάλιστα, καὶ ὀκνηρῶς ἀποστρέφεται. Ἐψεται δὲ πάντως ταῖς ἀποστροφαῖς τὸ χρῆναι ταλαιπωρεῖν, τοὺς τοῦτο παθόντας. Τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος ψάλλει Δαβὶδ : « Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἐκκλίνης ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. » Ἰστέον δὲ, ὅτι ἔσταξεν ὡσπερ τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις ὁ Βεελζεβοὺλ τὴν ἐπὶ Χριστῷ ψευδῆ καὶ ἀπαίσιον δόξαν, κατενεμήθη δὲ ὡσπερ καὶ ἅπαντας ἡ νόσος, καὶ συνδεδράμηκε ταῖς τῶν ἡγουμένων ἀπάταις ἢ ἐτέρα πληθὺς. Τοιγάρτοι καὶ μίαν ὑπομνηχότες ψῆφον, τὴν εἰς κατάκρισιν λέγω, καὶ ἀποστροφῆν, ἰσοπαλεῖς τοῖς ἡμαρτημένοις ἀποτίσουςι δίχας.

Ὡς πρόβατα ἐν θλίψει. Ὡς ποιμνιον ἐν μέσῳ κοίτης αὐτοῦ ἐξαλοῦνται ἐξ ἀνθρώπων διὰ τῆς διακοπῆς πρὸ προσώπου αὐτῶν. Διέκοψαν, καὶ διήλθον πύλην, καὶ ἐξῆλθον δι' αὐτῆς. Καὶ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν πρὸ προσώπου αὐτῶν, ὅτι Κύριος ἠγήσατο αὐτῶν.

ΚΘ. Ἔθος τοῖς ἀγίοις προφήταις καὶ ἐν θεωρίαις αὐταῖς γίνεσθαι πολλάκις, τῶν ὡς ἔσονται κατὰ καιροὺς προαπηγγεμένων, μονονουχὶ δὲ παρόντα τε καὶ ἐνεργούμενα βλέπειν, τὰ καὶ πολλοῖς ὑστερον ἐρθησόμενα χρόνοις. Οἶον ὁ μακάριος προφήτης Ἰσαΐας τὰ περὶ Χριστοῦ διηγούμενος, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀποκομιζόμενον βλέπων ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος : « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἀφωτος. » Ἐρωτᾷ δὲ ὡσπερ τοὺς τῶν ἡλῶν τόπους καταθεύμενος, καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν, τάχα που τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν : « Τί αὐταὶ αἱ πληγαὶ ἀνὰ μέσον τῶν χειρῶν σου ; » Ὁ δὲ εἶπεν : « Ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. » Ἰερεμίας γε μὴν ὁ θεσπέσιος τὸν ἐσόμενον κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ προαναφωνήσας πόλεμον, καὶ πληθὺν ἤδη τῶν Ἰουδαίων πολλὴν κειμένην ἰδὼν, ὡς ἐν θεωρίαις δὲ δηλονότι ταῖς προφητικαῖς, κατοιμῶζει λέγων : « Οἱμοὶ ἐγὼ, ὅτι ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου, ἐπὶ τοῖς ἀνηρημένοις. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος προφήτης Μιχαίας, εἰσὶκὲ πως, ὁρᾷ τὸν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Σαμαρείας ἐσόμενον θόρυβον, πτοουμένους τε ἤδη πολλοὺς, φεύγοντας δὲ ἐτέρους τείχη τε καὶ τάφρους ὑπερβέοντας, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν πλε-

⁴⁸ Psal. LXXVII, 15. ⁴⁹ Isa. LIII, 7. ⁵⁰ Zachar. XIII, 5, 6. ⁵¹ Jerem. IV, 31.

μίων στίφη διαβρήγγυντα μὲν πύλας, εἰσχεόμενα δὲ αὐτῶν τοῖς κρατοῦσιν ὁμοῦ, μονονουχί Θεοῦ προασπίζοντος, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐπιθῆγοντος, ὡς λελυπημένου. Οὐκοῦν οὕτω, φησί, καταποσηθήσονται, ὡς ἂν εἰ καὶ πρίβατον ἐν θλίψει γένοιτο τυχόν, ἤγουν ὄλον ποιμνιον, εἰ κοιτάζοιτο μὲν ἐν τόποις, εἰτά τινες βούλοιντο λαβεῖν, ἄνω τε καὶ κάτω πηδῶντα τὰ θρέμματα καταθεῖτό τις ἂν, καὶ εἴπαρ ἂν γένοιτο διακοπή, δι' αὐτῆς ἰόντα. Οὕτω, φησί, κάκεινοι, καθ' ὧν ἂν τοῖ τῶν Βαβυλωνίων ὁ πόλεμος. Διακόπτοντες δὲ καὶ πύλας, ὁρώντων αὐτῶν, ἤτοι πρὸ προσώπου αὐτῶν εἰσελεύσονται καὶ ἐξελεύσονται δι' αὐτῶν, τουτέστιν, ἀμογητί, καὶ δίχα φόβου παντὸς εἰσελεύσονται τὰς πόλεις, αὐτὸν ἔχοντες ἠγούμενον τὸν τῶν Ἰβλων Κύριον, ὅτι μὴ τῆς ἐκεῖνων ἰσχύος ἔργον ἦν τὸ κρατῆσαι τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ παραδότος Θεοῦ. Ταῦτα συμφῆναί φαμεν, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπαρφηκόσι τὸν Ἐμμανουήλ. Πεπάρθηται γὰρ αἱ παρ' αὐτῶν πόλεις τε καὶ κῶμαι Οὐεσπασιανῶ τε καὶ Τίτου κρατούντων τότε, καὶ τὸν θεῖον ἐπ' αὐτοῖς πληρούντων θυμόν.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Καὶ ἐρεῖ· Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, αἱ ἀρχαὶ οἴκου τοῦ Ἰακώβ, καὶ αἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ. Οὐχ ὑμῖν ἔστι τὸ γινῶναι, τὸ κρίμα; οἱ μισοῦντες τὰ καλὰ, καὶ ζητοῦντες τὰ πονηρὰ, ἀρπάζοντες τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐστέων αὐτῶν; Ὅν τρόπον κατέφαγον τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν ἐξέδειραν, καὶ τὰ ὀστέα αὐτῶν ἀντέθλασαν, καὶ ἐμέρισαν ὡς σάρκας εἰς λέβητας, καὶ ὡς κρέα εἰς χύτραν οὕτως κεκράζονται πρὸς τὸν Κύριον, καὶ οὐκ εἰσακούσεται αὐτῶν καὶ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἃνθ' ὧν ἐπονηρεύσατο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν ἐπ' αὐτούς.

Α'. Τοῖς πολέμοισι τὸν Ἰσραὴλ ἀνοιγνύς τὰς πύλας, ὁ πάντα καταλαλεῖν αὐτοῖς, καὶ τὰ δυσχερῆ καταστρέφων, ὡς ἂν δύναιντο λοιπὸν δι' εὐκαιρίας λέναι πολλῆς, καὶ ἀκονιτὶ καταδράττεσθαι τῶν ἀνθεστηκότων, ὁ ἠγούμενος αὐτῶν Κύριος αὐτός. « Καὶ ἐρεῖ τοῖς ἄρχουσιν, καὶ τοῖς καταλοιποῖς τοῦ λαοῦ. » τὸ, Ἐρεῖ, τίθειεν ἀντὶ τοῦ, προδιαλεχθήσεται. Καὶ τοῖς μὲν διέπουσι τὰς ἀρχὰς ἐγκαλεῖ τὸ ῥάθυμον, καὶ ὅτι τῶν ὑπὸ χεῖρα κατημεληκότες, δλεθροὶ γεγόνασι, καὶ φθόροι. Τοῖς γε μὴν ὑπεστραμμένοις, καὶ ταῖς τῶν κρατούντων δυστροπίαις ἠπατημένοις, οὕτω δίδωσι νοεῖν, ὅτι τῶν εἰς αὐτούς ἕνεκα πλημμελημάτων ἀπορρίπτεται δίκη τοῖς ἡμαρτηκόσι. Κήδεταί γάρ καὶ τῶν πλανωμένων ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς, ὁ κτίσας τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς καὶ Ἐρητοίμασεν, ὡς θεσπέσιος; γράφει Παῦλος, ἵνα καὶ περιπατῶμεν ἐν αὐτοῖς. » Τί τὸν; φησὶν « Οὐχ ὑμῖν ἔστι τὸ γινῶναι τὸ κρίμα; » Κρίμα δὲ φησὶν ἤτοι τὴν ἐπ' αὐτοῖς γεγεννημένην ὄσαν τε καὶ ἀμώμητον ψῆφον, ἣγουν τὴν κρίσιν· πρέποι δ' ἂν ἐν σοῦτοῖς νοεῖσθαι τὴν τοῦ κρίματος εἰδησὶν οὐχ ὡς ἐν μαθῆσει μόνον; τί γὰρ ἂν τοῦτο τοῖς ἐκεῖνα πεπλημ-

fundentes, tantum non Deo pro illis propugnante, et adversum Israelitas, ut exacerbato, eos aciente, quodammodo aspicere videtur. Itaque sic pavescent, velut si ovis forte in tribulatione esset, aut totus grex cubaret in locis suis; deinde quidam vellent eum abducere, sursum et deorsum exsidentes pecudes cerneret, et, si fieret divisio, si daretur transitus, per ipsam incedentes. Perinde, inquit, illi quibus arma Babylonii inferent. Dividentes autem portas, spectantibus ipsis, sive ante faciem eorum, ingredientur et egredientur per eas, hoc est, sine labore et sine timore omni ingredientur in urbes, ipsum universitatis Dominum ducem habentes, quoniam non eorum roboris opus erat Israellem subigere, sed permittentis, et eos tradentis Dei. Hoc contigisse autumamus etiam iis qui in Emmanuelem debacchati sunt. Vespasiano enim et Tito victoribus, divinæque in ipsos iræ morem gerentibus, eorum urbes ac vici devastati sunt.

CAP. III.

VERS. 1-4. Et dicit: Audite igitur hæc, principatus domus Jacob, et reliqui domus Israel. Nonne vobis est scire iudicium, qui odistis bona, et queritis mala, diripientes pelles eorum ab ipsis, et carnes eorum ab ossibus eorum? Sicut devoraverunt carnes populi mei, et pelles eorum ab ipsis excoriarunt, et ossa eorum confregerunt, et diviserunt sicut carnes in lebetes, et sicut carnem in ollam: sic clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos, et averiet faciem suam ab eis in tempore illo, eo quod impie egerunt in adinventionibus suis super ipsos.

XXX. Qui oppugnantibus Israellem portas reserat, et omnia illis complanat, et molesta tollit, ut de cætero multa commoditate procedere et citra laborem potiri resistentium queant, dux illorum est Dominus ipse. « Et dicit principibus, et reliquis populi. » Dicit, posuit pro, alloquitur. Et magistratus quidem gerentibus socordiam exprobrabit, quodque neglectis quos in ditione habebant, pestes et perditores eorum facti 417 sint. Subditos autem et principum perversitatibus seductos ita monet, propter peccata in ipsos admissa, supplicium reis inmissum iri. Curat enim et errantes universorum epifex, qui condidit hominem propter opera bona, quæ, ut a divino Paulo scriptum est **, « Præparavit Deus, ut ambulemus in eis. » Quid igitur? inquit, « Nonne vobis est scire iudicium? » Iudicium vocat, seu super ipsis ipsam justam inculpatamque sententiam; seu iudicationem. Convenit autem in his intelligi iudicii notitiam, non cognitionis tantum: quid enim istud illorum peccatorum reis nocuisset? aut quomodo impietatem alligatis ægre fecisset? sed quatenus experiundo ipsi qui peccare solent pœnas futuras

** Ephes. II, 10.

punitoribus persolventes, tunc demum et potestatis quam illi habent magnitudinem, et Dominicorum judiciorum vim cognoscere dicuntur. Necesse est igitur, inquit, vos potissimum per eventura discere iudicium : vos, semper ad mala inclinatos, studium boni nullum capessentes; vos quæ mea sunt atrocem et ævum in modum invidentes, atque ab immanissimis feris nihil distantes, oves excoriantes, carnes dilacerantes, nihilque parcendo concidentes, et tanquam in ollis coquentes. Per hæc porro avaritiæ, inexplebilis cupiditatis et dominationis, seu tyrannidis, genus omne significat. Quoniam autem hæc fecerunt, et ipsi clamabunt, inquit; et neque inspectione mea illos dignabor : neque si clamaverint misericordiam implorantes, eam illis imperitiam. Maligne enim subjectos et ipsi tractarunt, et omne genus improbitatis, acerbarumque et impiorum adinventionum molitionumque in eos expræmperunt.

ἐπιδοίην ἄν. Κατεπανουργήσαντο γὰρ αὐτοὶ τῶν πονηρίας, πικρῶν τε καὶ ἀνοσίων εὐρέσεων, καὶ

Hæc eadem aptissime ad Scribas et Phariseos transferas licet. Qui populorum duces, et gregum præfecti in gregarios simul, velut in oves, impotenter insulerunt, in fideles Christi scilicet, quos tantum non excoriantes discerpserunt, et sanctos comederunt, immittibus bestis nihil mitiores. Quamobrem etiam audierant, per Isaïæ vocem ita loquente Deo : « Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis : et cum multiplicaveritis observationem, non exaudiam vos. Manus enim vestrae sanguine plene sunt ²³. »

418 VERS. 5. *Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent in dentibus suis, et prædicant super eos pacem, et non est data in ore eorum, excitaverunt super eum prælium.*

XXXI. Accusabat vehementer Israelitas, ut qui sponte se in exitium præcipitassent, et semetipsos in miseras ultro coniecissent, desidiaque et languore multo tenerentur. Addebat item graviter multatos, semper ipsos decipiente, et in fraudem impellente nequam et impuro dæmone. Sic autem aiebat : « Propinquate montibus æternis. Surge, et ambula, quoniam non est tibi hæc requies. Propter immunditiam corrupti estis corruptione. Fugistis nemine persequente. Spiritus statuit mendacium. Stillavit tibi in vinum et in ebrietatem ²⁴. » Hanc ob causam imperium in populum sortitos non leviter objurgavit. At nunc opportune ad prophetas et vates ipsorum sermonem dirigit, qui propemodum quæ a maligno immundoque dæmone habebant, in vinum ipsis instillabant, mendacia et imposturas videlicet. Sic jam quasi quadam ebrietate implicitos, a sanitate mentis deturbabant. Mordebant enim, nec parum lædebant, persuadentes serr onibus suis, eos

μεληχόσι διελυμῆνατο; ἢ πῶς ἂν λελύπηκε τοὺς ἡσεθηκότας; ἀλλ' ὡς διὰ πείρας αὐτοὶ τῶν συμβησομένων ἀποτίνοντες τοῖς κολάζουσι δίκας, οἱ πλημμελεῖν ἐλωθότες, τότε δὴ, τότε μανθάνειν λέγονται καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἐξουσίας τὸ ὑπερφερές, καὶ δεσποτικῶν κριμάτων τὴν δύναμιν. Ἔστι δὴ οὖν ἀναγκαῖον ἡμᾶς δὴ μάλιστα, φησί, διὰ τῶν συμβησομένων τὸ κρίμα μαθεῖν ὑμᾶς, τοὺς ἀεὶ μὲν τοῖς φαύλοις προσκεκλιμένους, ἀποσπουδάζοντας δὲ τὸ ἀγαθόν· ὑμᾶς τοὺς ἀγρίαν τινὰ, καὶ ἀνήμερον κατὰ τῶν ἐμῶν πραγμάτων ποιουμένους τὴν ἐφοδον, καὶ τοῖς τῶν θηρίων ἀπηνεστάτοις παραχυροῦντας οὐδὲν, τοὺς ἀποδέρνοντας μὲν τὰ πρόβατα, καταξαιίνοντας δὲ τὰς σάρκας, καὶ καταμερίζοντας ἀφειδῶς, καὶ ὄλον ἔχοντας διὰ χύτρας. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων πᾶν εἶδος πλεονεξίας, ἀπληστίας τε καὶ δυναστείας. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δεδράκασι, καὶ αὐτοὶ κεκράζονται, φησί· καὶ οὐτ' ἂν ἐποπτείας ἀξιώσασιμι τῆς παρ' ἐμαυτοῦ· οὐτ' ἂν εἰ κεκράξειαν αἰτοῦντες τὸν ἔλεον, ὑπεξευγμένων καὶ πᾶν εἶδος αὐτοῖς ἐπενηνόησας ἔγχειρημάτων.

Ἐφαρμόσει δ' ἄν τις τὰ τοιαῦτα καὶ μάλα εἰκότως τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις. Οἱ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ ποιμνίων προεστηκότες, τοῖς ἀγελαίοις ὁμοῦ καθάπερ τισὶ πρόβάτοις, ἐπίθρῳσκον ἀφειδῶς τοῖς πιστεύουσι εἰς Χριστὸν, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐκδέρνοντας κατεμέριζον, καὶ κατεδηλόκασι τοὺς ἀγίους θηρῶν ἀγρίων διενεγκόντες οὐδὲν. Τοιγάρτοι καὶ ἤκουον προαναφωνούντος Θεοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρὸς μὲ, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἂν πληθύνητε δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. Αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. »

Τὰς λέγει Κύριος ἐπὶ προφήτας, τοὺς κλωνώτας τὸν λαόν μου, τοῦτ' ἐκείνοντας ἐν τοῖς ἔδοῦσιν αὐτῶν, καὶ κηρύσσοντας ἐπ' αὐτῶν εἰρήνην, καὶ οὐκ ἐδόθη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν, ἡγείραν ἐπ' αὐτὸν πόλεμον.

ΛΑ'. Κατητίθητο λίαν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὡς ἐθελοῦσιν μὲν ἀνακλάντας βλεθρον, σφᾶς δὲ αὐτοὺς αὐτοκλήτως ἐνιέντας κακοῖς, καὶ πολὺ βλέποντας εἰς τὸ ῥάθυμον. Προσετίθει δὲ, ὅτι καὶ ἠδίκηται σφόδρα, τοῦ πονηροῦ, καὶ ἀκαθάρτου δαίμονος ἀεὶ φενακίζοντος, καὶ ἀπατῶντος αὐτούς. Ἐφη δὲ οὕτως· « Ἐγγίσατε βρεσιν αἰωνίοις. Ἀνάστηθι, καὶ πορεύου, ἔτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις. Ἐνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε φθορᾷ. Κατεδιώχθητε, οὐδενὸς διώκοντος. Πνεῦμα ἔστησε ψεῦδος. Ἐστάλαξέ σοι εἰς οἶνον, καὶ μέθυσμα. » Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐπέσκηψε μὲν οὐ μετρίως τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσι. Μεθίστησι δὲ νυνὶ χρησίμως τοὺς λόγους ἐπὶ τοὺς ὄντας παρ' αὐτοῖς ψευδοπροφήτας τε καὶ μάντις, οἱ μονονουχὶ καὶ εἰς οἶνον αὐτοῖς κατεστάλαξαν, τὰ ἐκ τοῦ πονηροῦ τε καὶ ἀκαθάρτου δαίμονος, ψευδοπειρίας δὲ δηλονότι, καὶ φενακισμοῦ, οὕτω τε λοιπὸν οἶά τι μὲθη περιβεβληκότες ἐξέστησαν λογισμοῦ τοῦ σώφρονος. Ἐδοκνον μὲν γὰρ, καὶ οὐ μετρίως ἠδίκουν, ἀναπει-

²³ Isa. 1, 45. ²⁴ Mich. 1, 10 11.

θοντες τοις παρ' αὐτοῖς προσκεῖσθαι λόγοις, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τοῖς παρὰ Θεοῦ διὰ προφητῶν ἁγίων. Κατεψεύδοντο δὲ, λέγοντες, ὡς καταθιώσονται μὲν ἐν εἰρήνῃ, καὶ εὐημερίας, παρενοχλήσει δὲ ἕλωσ τῶν ἀνίπν πεφυκῶτων οὐδέν. Ἄλλ' ἦν αὐτοῖς ὁ εἰς τοῦτο λόγος οὐ παρὰ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἂν ἀκαθάρτοις ἐδόθη γλώτταις τὸ χρῆναι λαλεῖν τὰ οὕτω λαμπρά τε καὶ ἀξιόληπτα. Ἐπειδὴ δὲ ἀναπεπεικασί προσέχειν αὐτοῖς, ἤγειραν ἐπ' αὐτοὺς πόλεμον, οὐκ αὐτοὶ τοὺς Ἀσσυρίους εἰς τοῦτο διανιστῶντες ποθὲν, καταθήγοντες δὲ μᾶλλον ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὅσταν ὀργήν. Ὅτι γὰρ ἐκείνοις προσεσχῆκασιν ἐπενήνεκται δικαίως καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακά.

Ἐγκλημα δὴ τοῦτο τῶν ὄτι μάλιστα καὶ ἀληθῶν, καὶ πρεπωθετάτων τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ Φαρισαίοις, οἷς ἡ ἀθλία τῶν Ἰουδαίων πληθὺς κατακολουθήσασα διόλωλε τε καὶ κατεφθάρη· γέγονε γὰρ δυσσεβῆς, καὶ κυριοκτόνος.

Διὰ τοῦτο νῦξ ὑμῖν ἔσται ἐξ ὀράσεως, καὶ σκότος ὑμῖν ἔσται ἐκ μαντείας. Καὶ δύσεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα.

ΑΒ'. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐσταλάξατε τὸ ψεῦδος εἰς οἶνον, καὶ μέθυσμα τῷ λαῷ, καὶ καταδάκνυτε μὲν ὡς θῆρες, εὐηγγελίσεθε δὲ τὴν εἰρήνην, ψευδοεποῦντες αὐτῷ, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἀλῶναι παρεσκευάσατε, ταύτητοι δικαίως νῦξ ἐφ' ὑμᾶς ἔσται, καὶ σκότος, καίτοι καὶ ὀρᾶν ὑποκρινόμενους, καὶ ὡσπερ οἴσθε κατὰ σφᾶς, ἀριστά τε καὶ θψευδῶς τὸ μαντεύεσθαι μεμελετηχότας. Δύσεται γὰρ ὑμῖν ὁ ἥλιος, καὶ αὐτὸ δὲ τῆς ἡμέρας συσκοτάσει τὸ φῶς. Καὶ οὐ δὴ τοῦ φαμεν, ὡς συνέστειλεν ἀληθῶς ἐπ' αὐτοῖς ὁ ἥλιος τὰς ἀγᾶς, ἤγουν τῆς ἡοῦς κατεσκοτίσθη τὸ φῶς, ἀλλ' ὅτι τῆς συμφορᾶς τὸ μέγεθος οἶνετ σκότος αὐτοῖς, καὶ νῦξ ἀφεγγῆς, καὶ ἠλιακῆς ἀκτίνας κατὰδυσσι, καὶ φωτὸς συστολή, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιοῦτων γενέσθαι συμβέβηκε. Τὰ γὰρ τοι δεινά, καὶ ἐξάισια τῶν κακῶν καταμεθύσκει τὸν νοῦν, καὶ καταθολοῖ τὴν καρδίαν, ἐμπύπλησι δὲ καὶ σκότους.

Φαίη δ' ἂν τις ἀληθῶς, ὅτι καὶ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις ἐμπαιροινήσασι τῷ Χριστῷ κατέδου λοιπὸν ὁ ἥλιος νοητῶς, οὐκέτι Θεοῦ καταλάμπωντος, οὐκέτι τῆς νοητῆς ἡμέρας διαυγαζούσης αὐτοῖς, ἀλλ' οἶον νυκτὸς κατασκιδναμένης αὐτῶν τῆς πτώσεως. Πεπώρωνται γὰρ, ὡς ὁ Παῦλος φησι, « Καὶ ἠνίκα ἀναγινώσκειται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. Φάσκοντες γὰρ εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. » Καὶ ἔτι ταῦτα συμβῆσεται παθεῖν αὐτοῖς, προκαταμεμήνυκε λέγων αὐτοῖς ὁ Χριστός· « Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ ἵνα μὴ σκότος ὑμᾶς καταλάβῃ. » Ἐπειδὴ δὲ τὸ θεῖον οὐ προσείεντο φῶς, τουτέστι, Χριστὸν, κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς σκοτίας, καὶ νῦξ αὐτοῖς γέγονεν ἐξ ὀράσεως, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Τοῦτο δὲ αὐτὸ συμβῆσεται καὶ τοῖς τῶν αἰρέσεων εὐρεταῖς, οἱ βλέπειν ὑποκρινόμενοι, διατεινόμενοι τε

asseniri potius quam a Deo per sanctos prophetas profectis. Mentiebantur autem, dicentes, eos in pace et rebus secundis vitam traducturos, nec quidquam triste molestiam illis creaturum. Verum hic eorum sermo non manabat a Deo. Nec adeo splendida et acceptabilia proloqui linguis impuris concessum est. Quoniam vero eos ut bibi obtemperarent permoverunt, bellum in eosdem concitarunt: non quia ipsi Assyrios alicunde huc impulerint, sed quia justam in Israelitas iram Dei incenderunt. Quia namque illis aures dederunt, etiam cladibus bellicis merito cumulati sunt.

Hoc igitur crimen principibus sacerdotum et Pharisæis verissime et rectissime objectum est, quos infelix Judæorum populus secutus, impius, et Domini sui interfector evasit, atque ita periit, et occidit.

VERB. 6. Propterea nox vobis erit ex visione, et tenebræ vobis erunt ex divinatione. Et occumbet sol super prophetas, et contenebrescet super eos dies.

XXXII. Quoniam enim, inquit, stillastis mendacium in vinum, et ebrietatem populo, 419 et mormordistis ut feræ, et annuntiaistis pacem mendacium illi loquentes, atque ita belli calamitatibus opportunum effecistis, idcirco jure nox superveniet vobis, et tenebræ, quantumvis videntium personam induatis, et judicio vestro optime citraque mendacium vaticinari studeatis. Occidet enim vobis sol, et ipsum dici lumen contenebrescet. Non quod revera sol super ipsis radios suos contraxerit, aut auroræ lumen obtenebratum sit: sed quod calamitatis acerbitas ipsis instar tenebrarum, et obscuræ noctis, et radii solaris occasus, et lucis contractio, et quid non hujusmodi tandem fieri contigit. Dira enim et immensa mala mentem inebriant, et turbulentum reddunt cor, et tenebris implent.

At potest vere dici, Judæorum populo in Christum petulanter injurioso, solem intelligibili quadam ratione occubuisse, Deo non amplius illustrante; sed velut nocte peccati iis offusa. Excæcati sunt enim, ut Paulus ait, « Et quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est⁶⁶. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, et obscuratum est insipiens cor eorum⁶⁷. » Quos talia passuros Christus prædixit: « Dum lucem habetis, ambulate in luce, ne tenebræ vos comprehendant⁶⁸. » Quoniam autem divinum lumen, puta Christum, non admiserunt, comprehensi sunt a tenebris, et nox secundum prophetæ verbum ex visione illis facta est. Idipsum inventoribus hæresum eveniet, qui se videre simulant, et Christi mysterium penetrare intelligentia posse asseverantes, mentiuntur miseri, fallaciarumque suarum detrimenta simpliciorum cordibus quo-

⁶⁶ II Cor. III, 23. ⁶⁷ Rom. I, 22. ⁶⁸ Joan. XII, 35.

dammodo instillant. Deinde ipsos a dogmatum veritate distrahunt. Erit igitur ipsis ex visione nox, et tenebræ, abibuntque in exteriores tenebras, cum peccaverint in fratres, et percusserint infirmam eorum conscientiam, « pro quibus Christus mortuus est ».

εις τούς ἀδελφούς, καὶ τύποντες αὐτῶν ἀσθενούσαν τὴν συνείδησιν, « ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανε. »

VERS. 7. *Et confundentur qui vident somnia, et iridebuntur arioli, et obloquuntur eis omnes, quia non est exaudiens eos.*

XXXIII. Multam enim fore pacem vaticinabantur, et, frigidis quibusdam somniis familiares **420** raptientes, sic affliciebant, ut omnia sibi ad voluntatem **B** fluxura, et quæ optarent omnino eventura crederent. Postquam autem eventum rerum cum eorum dictis pugnare compertum est, et prorsus contra quam speraverant accidit, necessario pro falsidicis, pro assentatoribus et impostoribus damnati sunt; quin etiam tantam ignominiam labem contraxerunt, ut animum illis advertere nemo vellet. Quomodo enim, aut cur, cum bona quidem loquerentur, seductos autem in improvisam calamitatem, et a bonis speratis quam remotissimam conjicerent?

VERS. 8. *Nisi ego implevero virtutem in spiritu Domini, et iudicio, et potentia, ut annuntiem Jacob impietates suas, et Israel peccata sua.*

XXXIV. Demonstrat penitus, penitusque mentiri oportere falsam prophetiam opinionem habentes. Qui enim vera loquatur, qui in Deo, qui est veritas, non loquitur **89**? De Cain alicubi Christus ait: « Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, quia mendax est, sicut et pater ejus **90**. » Patrem dat illi, mendacii quosque inventorem, nempe Satanam. Ex diabolico autem spiritu, quæ ille suggerit loquentibus mentiendum esse, quinam dubitari potest? Qui vero per Deum loquuntur, illi non possunt non optime loqui, et vera dicere, quoniam in se veritatem habent. Inquit igitur, quomodo sermo quorundam propheticus non sit ementitus ac deceptorius, si eum per spiritum meum potentia quadam, et justitia, sive iudicio non implevero, ut intrepide et fidenter peccatoribus adversetur, eosque redarguat? Opus est enim, ut existimo, de divinis disserentibus audacia virili, eaque plurima. Reprehendunt enim nonnunquam propitios totos, atque etiam reges, et vel opibus vel honoribus eminentes, qui potissimum rectoribus morum infesti sunt, et orationem utilitatem apportantium invisam reddunt. Delassati sunt beati prophetae, imo pericula adierunt, et ira scelerata eorum quos erudiebant nonnunquam in se irritata, varie necati sunt. Flagellati sunt quoque divini discipuli. Nam pleni virtute, et iudicio, et justitia in Christo, per fidem in Christum ad Deum Judæorum

νοεῖν δύνασθαι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ψευδοποιοῦν οἱ δεῖλαιοι, καὶ τὰ ἐξ ἀπάτης βλάβη μονονουχὶ καταστάζουσι ταῖς τῶν ἀπλουστέρων καρδίαις. Ἐἴτα τῶν τῆς ἀληθείας αὐτοὺς ἀποφύρουσι δογματῶν. Ἔσται δὴ οὖν αὐτοῖς ἐξ ὀράσεως νύξ, καὶ σκότος, κατοικήσονται δὴ οὖν εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος, ἀμαρτήσαντες

Καὶ καταισχυνθήσονται οἱ ἐρῶντες τὰ ἐνύπνια, καὶ καταγελασθήσονται οἱ μίμνεις, καὶ καταλιθήσονται κατ' αὐτῶν πάντες αὐτοὶ, διότι οὐκ ἔσται ὁ ἐπικούων αὐτῶν.

ΛΓ'. Οἱ μὲν γὰρ ἐμαντεύοντο τὴν εἰρήνην ὡς ἔσται πολλή, καὶ ψυχροῖς ὑνερατοῖς τοὺς προσιδόντας αὐτοῖς συναρπάζοντες διακεῖσθαι παρεσκευάζον, ὡς βαδίζειται πάντα κατὰ νοῦν αὐτοῖς, καὶ κρατήσει τὰ ἐν εὐχαίῃ. Ἐπειδὴ δὲ οἷς ἐφρασκον ἡ πείρα μαχομένην ἔδειξε τῶν πραγμάτων τὴν ἔκβασιν, καὶ εἰς πᾶν αὐτοῖς τὸναντίον τὰ τῆς ἐλπίδος ἐκδέθηκε, κατεγινώσκοντο λοιπὸν ἀναγκαίως, ὡς ψευδοπεῖς, ὡς βωμολόχοι τε καὶ φένακες· καὶ δὴ καὶ εἰς τοῦτο δυσκλείας κατώλισθον, ὡς μηδένα βούλεσθαι προσέχειν αὐτοῖς. Πῶς γάρ, ἢ πόθεν, οἱ γε χρηστὰ μὲν ἐλάλουν, ἐμβεδιχῆσαι δὲ τοὺς ἡπατημένους εἰς ἀδόκητον συμφορὰν, καὶ τῶν ἐλπισθέντων ὡς ἀπωτάτω;

Ἐὰν μὴ ἐμπλήσω ἐγὼ ἰσχὺν ἐν πνεύματι Κυρίου, καὶ κρίματος, καὶ δυναστείας, τοῦ ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰακώβ ἀσεβείας αὐτοῦ, καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἀμαρτίας αὐτοῦ.

ΛΔ'. Δείκνυσιν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ψευδοεπεῖν ἀναγκαῖον τοὺς κατάπλαστον ἔχοντας τὴν τῆς προφητείας δόξαν. Πῶς γὰρ ἀληθεύσειεν ὁ μὴ ἐν Θεῷ λαλῶν, ὃς ἐστὶν ἀλήθεια; Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Κἀὶν ἔφη πού Χριστός· « Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔστηκεν, ὅτι ψεύστης ἐστὶ, καθὼς καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ. » Πατέρα διέωσιν αὐτῷ τὸν καὶ ψεῦδος ἐξευρηκότα, τουτέστι, τὸν Σατανᾶν. Ὅτι δὲ ἀνάγκη, τοὺς ἐκ διαβολικοῦ λαλοῦντας πνεύματος τὰ ἐκεῖνου λέγοντας ψεῦδεσθαι, πῶς ἐστὶν ἀμφιβάλλειν; Οἱ γε μὴν διὰ Θεοῦ, πάντη τε καὶ πάντως ἀριστοποιεῖσι τε καὶ ἀληθεύουσιν· ἔχουσι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν. Οὐκοῦν πῶς ἂν γένοιτο, φησὶν, οὐ διεψευσμένοι παρὰ τισι τῆς προφητείας ὁ λόγος, εἰ μὴ ἐμπλήσαιμι διὰ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, δυνάμειώς τινας καὶ δικαιοσύνης, ἤτοι κρίματος, ὥστε ἀδεῶς, καὶ θεαρρήκῶς κατεξανίστασθαι τῶν ἡμαρτηκῶτων, καὶ διελέγχειν αὐτούς; Δεῖ γάρ, οἶμαι, τοῖς λαλοῦσι τὰ περὶ Θεοῦ, πλείστης τε ὄσης καὶ ἀγαθῆς εὐτολμίας. Ἐλέγχουσι γὰρ ἔσθ' ὅτε δήμιος τε ὄλους, καὶ μὲν τοὶ καὶ βασιλεῖς, καὶ τοὺς ὄντας ἐν ὑπεροχαῖς, οἱ δὲ μάλιστα τοῖς ἐπανορθοῦν ἐθέλουσιν ἐπιτρέβουσι, καὶ οὐκ οἰστὸν ποιοῦνται τὸν τῶν ὠφελούτων λόγον. Κεκμήκασι γὰρ οἱ μακάριοι προφηταί, μᾶλλον δὲ κεκινδυνεύκασι, καὶ ἀνήρηται πολυτρόπως ταῖς τῶν παιδαγωγουμένων ἀνοσίους ὀργαῖς κατὰ καιροῦς περιπίπτοντες. Ἐμαστιζόντο δὲ καὶ

⁸⁸ 1 Cor. viii, 11. ⁸⁹ Joan. xiv, 10. ⁹⁰ Joan. viii, 44.

οι θασπέσιοι μαθηταί. Πλήρεις γάρ ὄντες δυνάμεως, καὶ κρίματος, καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς Χριστὸν, προσεχόμεζον τῷ Θεῷ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλας. Ἄλλ' ἔχαιρον αἰκιζόμενοι, καὶ τρυφῶντες τῶν συνεδρίων ἐξήσσαν, ὅτι κατηγορήσαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι. λεύσουσιν αὐτῷ.

Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, οἱ ἡγούμενοι οἴκου Ἰακώβ, καὶ οἱ κατὰλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ. Οἱ βδελυσσομένοι κρίμα, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες. Οἱ οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἵμασι, καὶ Ἱερουσαλήμ ἐν ἀδικίαις.

ΛΕ'. Ἀγαθὸς ὢν λίαν ὁ Δημιουργὸς, εἶτα τῶν συμθησομένων αὐτοῖς τὸ μέγεθος οὐκ ἠγνοηκώς, διὰ παντὸς ἔρχεται τρόπου, καὶ πᾶν εἶδος εἰσηγήσεώς τε καὶ ἀπειλῆς εἰσφέρει, εἰ τάχα πως ἂν ἀναπεισθεῖεν οἱ ἡμαρτηκότες, καὶ μετανοεῖν ἔλοιτο τὰ αἴσια μεταμανθάνοντες, καὶ κατορθοῦν ἡρημένοι, τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἀκονεῖν δύνασθαι διαδράναι τὰ ἐξ ὀργῆς. Εἰδέναι γε μὴν ἀναγκαῖον τὸν φιλομαθῆ, καὶ φιλολογώτατον, ὅτι συνεχῆς μὲν τῶν προφητῶν ὁ λόγος ἐν βιβλίοις τε καὶ συγγραφεῦσι, γέγονε δὲ κατὰ καιροῦς καὶ ἀνὰ μέρος. Ὡστε καὶ εἰ φαίνοντο ταυτοεπώνυτες ἐσθ' ὅτε, ἀλλ' οὐκ ἀκόλουθον ἐννοεῖν, ὡς οὐ καθ' ἓνα καιρὸν, ὡς ἔφην, οὔτε μὴ τοῖς αὐτοῖς, τοιαύδε προσεφώνουν, μακρῶν δὲ πολλάκις παρεισθεβληκῶν διαστημάτων, ἄλλοτε ἄλλοις, καὶ κατὰ καιρὸν προσελάλουν. Ἐδεῖ γὰρ πάντα εἰδέναι τὰ συμθησόμενα, καὶ κοινῆς συμφορᾶς τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν γενέσθαι τὴν παραγορευσιν. Πρὸς ὑμᾶς δὴ οὐκ ὁ λόγος, φησὶ, τοῦς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιγμένους ἐμβρονησίας, ὡς βδελύττεσθαι τὸ κρίμα, τοῦτέστι, τὴν δικαιοσύνην, καὶ διεστραμμένον ἀποφαίνειν τὸν εἰς εἰδῆσιν ἀγαθὴν κατορθοῦντα νόμον. Πρὸς ὑμᾶς τοῦς οἰομένους τάχα πού ταῖς μαιφρονίαις, καὶ ἀδίκαις αἵμασιν ἀνορθοῦν τὴν Σιών, καὶ εὐκλεᾶ, καὶ περιόπτον τὴν Ἱερουσαλήμ ἀποφαίνειν. Ἄλλ' ἦν ἄμεινον ἐννοεῖν, ὅτι καταστρέφουσι μᾶλλον αὐτὴν, καίτοι τιθέμενοι πρὸς οἰκοδομήν, καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν, ἅτε δὴ καὶ τῶν ποιμνίων προσεστηκότες, ἱερεῖς τε καὶ νομοφύλακες παρὰ Θεοῦ τεταγμένοι.

Καθηγήρασι δὲ ἀληθῶς τὴν Σιών ἐν αἵμασιν. Ἀπεκτόνασι γὰρ τοῦς προφήτας, προσέθεσαν δὲ αὐτοῖς καὶ τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, φησὶ δὴ τὸν Χριστόν. Οἰκοδόμοι γὰρ ὄντες τῆς Σιών, ἀπεδοκίμαζον αὐτόν· καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἑναργῶς· « Ἰδοὺ τίθημι εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον ἐκλεκτόν, ἀκρογωνιαῖον, ἐντιμον, » καὶ ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν, οὐ μὴ καταίσηται. Ἄλλ' ὡς ἔφην, οἱ τῆς Σιών οἰκοδόμοι τὸν ἐκλεκτόν, καὶ ἐντιμον ἀπεδοκίμασαν λίθον. « Πλὴν εἰς κεφαλὴν τίθεται γωνίας. » Βεβασιλευσε γὰρ ἐθνῶν, καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς ὁ Χριστὸς, οὗς καὶ ἔκτισεν εἰς ἓνα καιρὸν ἀνθρώπων, ποιῶν εἰρήνην διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ὡσπερ τινὰ γωνίαν συνείρων εἰς ὁμοψυχίαν ἐν πνεύματι. Γέγραπται γάρ· « Ὅτι τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν καρδία καὶ ψυχὴ μία. » Ἐπειδὴ δὲ σύμμορφοι γεγονάσι δι' ἁγιασμοῦ

⁶¹ Act. v, 26 seqq.; xxii, 1 seqq. ⁶² Act. v, 41.

A caelus adducebant ⁶¹. Verum caeli gaudebant, et flagella in **421** deliciis numerantes, de concilio exhibant, quandoquidem digni essent habiti pro nomine ejus contumeliam pati ⁶². Sciebant, Christo compassos, etiam cum illo regnaturus.

⁶³ Ἰδεσαν ὅτι συμπεπονθότες Χριστῷ, καὶ συμβασι-

VERS. 9, 10. Audite haec, duces domus Jacob, et reliqui domus Israel. Qui abominamini iudicium, et omnia recta pervertitis. Qui aedificatis Sion in sanguinibus, et Jerusalem in iniquitatibus.

XXXV. Cum sit tam bonus ille opifex, et magnitudinem adversorum casuum qui illos oppressuri sint non ignoret, omnes modos tentat, et omne genus admonitionis comminationisque usurpat, si forte persuadentur qui peccarunt, et perceptis tandem melioribus agere poenitentiam non recusent, et ea officia complectentur, per quae illos citra difficultatem irrogandas ex ira Dei poenas effugere posse consentaneum esset. Tenendum est porro discendi eupido, et litterarum amantissimo, continentem prophetarum sermonem in Bibliis et historicis sacris expositum, divisim temporibus et sigillatim esse habitum. Itaque etiamsi idem interdum loqui videantur, tamen ratio postulat intelligere, non uno tempore, sicut dixi, neque iisdem talia, sed saepe, longis spatiis interpositis, alias aliis et pro tempore elocutos. Omnia enim eventura scire conveniebat, eommunemque calamitatem omnibus per orbem mortalibus praenuntiari. Ad vos itaque sermo est, inquit, qui jam eo stuporis venistis, ut iudicium, hoc est, justitiam detestemini, et legem ad scientiam bonam probe ducentem pervertatis. Ad vos, qui caedibus et sanguine per scelus effuso instaurari posse Sion, et Jerusalem inclytam et conspicuam reddi forsitan arbitramini. Sed aequius erat illos cogitare eversores fore potius, quanquam ad aedificationem et emendationem constitutos, velut nimirum et gregum praefectos, sacerdotesque, et custodes legum a Deo lectos.

Vere autem Sion in sanguinibus everterunt. Occiderunt enim prophetas, et universorum Dominum, Christum, inquam, illis addiderunt. Nam cum essent aedificatores Sion, ipsum reprobant; quanquam Deo aperte dixerit : « Ecce pono in fundamenta Sion lapidem electum, angularem, pretiosum ⁶², » et credens in eum non confundetur. Sed, ut dixi, aedificatores Sion electum et pretiosum lapidem reprobant. « At enim in caput anguli factus est ⁶³. » **422** Regnavit enim super gentes et circumcisos Christus, quos et in unum novum hominem condidit, faciens pacem per crucem, et quasi unum angulum in concordiam spiritus connectens. Scriptum est enim : « Quia multitudinis credentium cor erat unum et anima una ⁶⁴. » Quoniam autem per sanctificationem et fidem summo

⁶³ Isa. xxviii, 16. ⁶⁴ Matth. xxi, 42. ⁶⁵ Act. iv, 22.

et pretiosissimo anguinarum lapidi conformes facti sunt, A et bene et sapienter divinus Petrus scribit : « Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domus spiritualis, in templum sanctum, in habitaculum Dei in Spiritu ⁶⁶. » Habitat enim Deus in cordibus credentium. Et de ipsis alicubi per os prophetæ dicit : « Inhabitabo in eis, et inambulabo, et ero eorum Deus, et ipsi erunt mihi populus ⁶⁷. »

VERS. 41-42. *Duces eorum cum muneribus judicant, et sacerdotes eorum cum mercede respondebant, et prophetæ eorum cum argento divinabant, et super Dominum requiescebant, dicentes : Nonne Dominus in nobis est? Non venient super nos mala. Idecirco propter vos Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem ut pomorum custodia erit, et mons domus in nemus* B *sultus.*

XXXVI. Exsecrandum negotium, et Deo omnium purissimo etiam atque etiam vehementerque exosum, iudicium injustum, et acceptio munerum. Scriptum est enim : « Accipientis munera in sinibus injuste, non prosperantur viæ ⁶⁸. » Adeo enim quidam a detestanda Ineri cupiditate superati sunt, ut pervertere justitiam et venumdare veritatem pro nihilo ducant. Quomodo autem qui pulverem oculis accipiunt, facultate videndi imbecilliore utuntur : sic et qui in Christo mutilantur aut debilitantur, nihil vident : munera enim, juxta Scripturam, « Excæcant oculos sapientum, et pervertunt verba justorum ⁶⁹. » qui vero justitiam adulterant, in divinæ dignitatis sinceram elegantiam C injuriosi reperiuntur. Solum quippe Deum decet iudicium. Et hoc sciens beatus Moses ait : « Non accipies personam in iudicio, quia Dei iudicium est ⁷⁰. » Ast qui se ad iniuc judicandum exercet, autum non divinum et altissimum thronum invadit, et in ipsam ineffabilem gloriā se peccare sciat, quæ recte et juste judicare novit. Dei enim iudicium est, ut dicebam. Ad hæc nefarium plane est, pietatem quæstus occasionem facere ⁷¹, et res divinas acquirendæ pecuniæ viam arbitrari. Video enim quemadmodum inaccusatos haud **423** prætereat prophetam, et sacerdotem, mercedem captantes, ut consulentibus renuntiari juberent, vellente mercedem et munera asserre. Puto autem pseudo-prophetarum, et non prorsus secundum legem, ac vere sacerdotio fungentium : seil qui solerent in tales honores callide irrepere, et gloriam istam pretio sibi comparare, mentionem hic denuo induci. Neque enim sanctus propheta, seu verus sacerdos, huiusmodi delictis animam suam obstringeret. Deinde cum sic peccarent, inquit, super Dominum requiescebant dicentes : « Nonne Dominus est in nobis? Non venient super nos mala. » Erat quidem sine controversia in Israel omnium Dominus ; oruit ipsos e Misieris Ægyptiis, in terram promissionis

καὶ πίστεως τῶ ἀχρογωνιαίῳ καὶ ἐντιμοτάτῳ, καλῶς καὶ σοφῶς καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Πέτρος· « Καὶ ὑμεῖς ὡς λίθοι ἐποικοδομησθε ζῶντες, οἶκος πνευματικὸς εἰς ναδὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι. » Κατέφησε γὰρ ὁ Χριστὸς, ἐν ταῖς κῶν πιστευόντων καρδίαις. Καὶ περὶ αὐτῶν ποῦ φησι διὰ προφήτου φωνῆς, ὅτι· « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. »

Οἱ ἡγούμενοι αὐτῶν μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῶν μετὰ μισθοῦ ἀπεκρίνοντο, καὶ οἱ προφήται αὐτῶν μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο, καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπανεπαύοντο, λέγοντες· Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἐστίν; Οὐ μὴ ἐπέσθῃ ἐφ' ἡμῶν κακὰ. Διὰ τοῦτο δι' ὑμῶν Σιών ὡς ἀγρὸς ἀροτριασθήσεται, καὶ Ἱερουσαλὴμ ὡς ἐποροφυλάκιον ἔσται, καὶ τὸ ὄρος τοῦ οἴκου ὡς ἄλσος δρυμοῦ.

ΛΓ'. Βδελυρόν τι χρῆμα, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα κατεστυγημένων τῶ πανάγῳ Θεῷ κρίσις ἀδικος, καὶ δωροδοκία. Γέγραπται γὰρ, ὅτι· « Λαμβάνοντος δῶρα ἐν κόλπῳ ἀδικῶς, οὐ κατενοδοῦνται ὁδοί. » Ἥττηνται γὰρ ὡδέ τινες τῆς ἐπαράτου φιλοκερδίας, ὡς ἡγεῖσθαι παρ' οὐδὲν τὸ παρευθύνειν τὸ δίκαιον, καὶ πιπράσκειν τὴν ἀλήθειαν. Ὅσπερ δὲ κόνιν λαβόντες εἰς ὀφθαλμοὺς ἀνομοῦσαν ἔχουσι τῆς ὀπτικῆς δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν, οὕτω κάκεινοι τὴν εἰς Χριστὸν δεχόμενοι πῆρωσιν, ὅτι τὰ γὰρ δῶρα· « Ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν, καθὼς γέγραπται, καὶ λυμαίνεται ῥήματα δίκαια· οἱ δὲ δὴ τὸ δίκαιον παρευθύνοντες, τῶν θείων ἀξιοματῶν τὸ εἰλικρινὲς ἀδικοῦσι κάλλος. Πρέπει γὰρ μόνῳ τῷ κρίνειν Θεῷ, καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος Ἐφρῆ Μωσῆς· « Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστίν. » Ὁ δὲ κρίνειν ἀδίκῃ μεμελετηκῶς, μονοουχὶ τῶν θείων, καὶ ὑπερτάτων ἀπτεταί θρόνων, καὶ εἰς αὐτὴν ἴστω πεπληρωμένης τὴν ἀπόρρητον δόξαν, ἡ κρίνειν οὐδὲν ὀρθῶς, καὶ δικαίως. Θεοῦ γὰρ ἡ κρίσις, ὡς ἔφη. Πάνδεινον δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὰ κέρδους ἀφορμὴν ποιῆσθαι τὴν εὐσέβειαν, καὶ πορισμὸν ἡγεῖσθαι τὰ παρὰ Θεοῦ. Ὅρῳ γὰρ ὅπως ἀκαταίτητον οὐκ ἔξ προφήτην, καὶ ἱερέα μισοφορεῖν ἐθέλοντα, ὡς τοῖς προσιοῦσιν ἀπαγγέλλεσθαι λέγειν, εἰ δὴ προσκομίζεῖν ἔλκοντο μισθοῦς τε καὶ δῶρα. Οἶμαι δὲ ὅτι ψευδοπροφητῶν ὁ λόγος διαμείνηται πάλιν εἰς τὸ παρὸν, καὶ οὐχὶ πάντως ἱεροουργόντων ἐκ νόμου, καὶ ἀληθινῶς, ἀλλ' οἷς ἦν ἔθος τὰς τοιαύτας τιμὰς ὑποτρέχειν, καὶ ἀνητὴν ἑαυτοῖς πεποιῆσθαι τὴν δόξαν. Οὐ γὰρ ἂν προφήτης ἅγιος, ἦγον ἱερεὺς ἀληθῶς, τοῖς τοιοῦτο ἐπαισμάσι τὴν ἴδιαν ἔνοχον καθίστη ψυχῆν. Ἔϊτα, τοιαῦτα πλημμελοῦντες, φησιν, ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπανεπαύοντο, λέγοντες· « Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἐστίν; Οὐ μὴ ἐπέσθῃ κακὰ ἐφ' ἡμᾶς. » Ἦν μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐν τῷ Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἐξείλετο δὲ αὐτοῦς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ταλαιπωρίας, εἰσκακόμεικεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, κρείττους, καὶ ἀκριμωτέρους ἕδειξεν ἐχθρῶν. Ἄλλ'

⁶⁶ I Petr. II, 5. ⁶⁷ Levit. XXVI, 12; II Cor. VI, 16.

⁷⁰ Deut. 1,

⁷¹ I Tim. VI, 6.

⁶⁸ Prov. XVII, 25. ⁶⁹ Deut. XVI, 19. ⁷⁰ Deut. 1,

ἴδει που πάντως ἔννοεσιν, ὅτι πλημμελοῦσι δεινῶς, A καὶ ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἐκτόποις κατεργασμένοις, οὐκ ἂν ἠνέσχετο συνεῖναι Θεός. Ἀσύμβατον γὰρ τῷ βεβήλῳ τὸ ἅγιον, καὶ ἀσυναφές τῷ βυποῦντι τὸ καθαριν. Ὅτι τοίνυν μάταια πεφρονήκασιν, οὐκ ἐθέντες, ὅτι κἂν εἰ τῆς φασουλότητος εἶεν ἐργάται, κἂν δρᾶν ἔλοιτο τὰ παντὸς ἐπέκεινα κακοῦ, συνέσται πάλιν αὐτοῖς οὐδὲν ἤττον Θεός, ἐξ αὐτῶν ἐπιγνώσεσθαί φησι τῶν συμβησομένων. « Ἀποστρασθήσεται μὲν γὰρ ἡ Σιών, » ἔσται δὲ « ὡς ὀπωροφυλάκιον » ἡ διαδόχτος Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν, ἡρημωμένη, καὶ κατεστραμμένη. Καὶ αὐτὸ δὲ « τὸ ὄρος τοῦ οἴκου, » τουτέστιν, ὁ ἐφ' ὕψηλῳ γηλόφῳ νεῶς, « εἰς ἄλσος δρυμοῦ, » ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, θηρίων ἀγρίων ἐγκύλωμα, καὶ δρακόντων χεῖαι. Ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς δρυμοῖς κατοικοῦσιν οἱ θῆρες, καὶ τὰ τῶν ἐρπετῶν ἀτίθασσα γένη, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἡρημωμένοις τῶν τόπων, καὶ ἔνθα περ πολλὰ λίαν φαίνονται τὰ συμπεπτωκότα.

Συμβέβηκε δὲ ταυτὶ τοῖς τῶν Ἰουδαίων δήμοις, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸν πεπαρφήκασιν τὸν Ἐμμανουήλ. Τότε γὰρ, τότε διολώλασι παντελῶς, καὶ λίθος οὐ μεμνηκεν ἐπὶ λίθῳ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ἀρσισμοῦ δὲ ἡ γῆ καὶ τοῖς γηπονοῦσιν ἐπιτηδεῖα δέδεικται λοιπὸν ἡ πάλαι σεπτῆ, καὶ ἀξιάγατος Σιών. Πλὴν ἰστέον, ὅτι Θεός ἔσται καὶ ἐν ἡμῖν, οὐ πίστιν ἔχουσι μόνην, οὐδὲ οἶον ἐπ' αὐτὴν ἀναπαυομένοις διὰ τοῦτο, ἀλλ' εἰ προσγένοιτο τῇ πίστει καὶ τὸ ἐξ ἔργων εὐδοκιμεῖν. « Ἡ γὰρ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστι, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Συνθεόντων δὲ τῶν ἔργων τοῖς τῆς πίστεως ἀγαθοῖς, τότε δὴ, τότε καὶ συνέσται Θεός, καὶ ἀναρῶσει βράδιως, καὶ φίλους ἡγήσεται, καὶ ὡς γνησίους εὐφρανεί, καὶ παντὸς ἀπαλλάξει κακοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ ὄρος οἴκου Κυρίου, ἔτοιμον ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῶν ὄρων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ σπεύσουσι πρὸς αὐτὸν λαοὶ, καὶ πορευθῶσιν ἐπ' αὐτὸν ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι· Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ δεῖξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβουσιν αὐτοῦ.

ΑΖ'. Σαφὴς ἐν τούτοις ὁρᾶται λοιπὸν τῆς ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίας ἡ προαγόρευσις. Ἐκ μέσου γὰρ ὡσπερ γεγενημένου τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, καὶ θυσιῶν πεπαυμένων τῶν κατὰ τὸν νόμον, ἡρεμούσης δὲ καὶ ἑρωσύνης τῆς ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ, καὶ αὐτοῦ δὲ λοιπὸν τοῦ διαβοήτου κατεμπερσθέντος νεῶς, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ καθρημένης, ἀνέδειξεν ὁ Χριστὸς τὴν ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίαν, καὶ ὡς ἐν λοιπῷ καίρη, τουτέστιν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου· τότε γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς. Ὅρος δὲ οὖν ἑνομάζει τὴν Ἐκκλησίαν, « ἥτις ἐστὶν οἶκος Θεοῦ ζῶντος. » Ὑψηλὸν δὲ, ὅτι παντελῶς χθαμαλὸν ἐν αὐτῇ οὐδὲν· ἀλλ' ἀφρατα

introduxit, hostibus potentiores ac fortiores ostendit. Cogitare nihilominus oportebat omnino, graviter peccantibus, et ob hujuscemodi nefanda facinora demeritis neutiquam adesse Deum. Inconveniens enim profano sanctum, et intactile sordenti quod purum est. Vanas igitur fuisse cogitationes ipsorum, quamvis cum improbitate commercium haberent, et supra modum nequam esse vellet, nihilominus Deum cum ipsis, ut ante, futurum, ex ipsis eventis cognituros inquit. « Arabitur enim Sion; » erit autem « ut pomorum custodia » illa laudata Jerusalem, hoc est, desolata et diruta. Et ipse « mons domus, » hoc est, in sublimi colle templum, « in nemus saltus; » perinde ac si dicat, ferarum agrestium latibula, et draconum speluncæ. Sicut enim in montibus et saltibus habitant belluæ, et serpentium fera genera, sic et in locis ad solitudinem redacti, et ubi multæ parietinæ visuntur.

Jam vero ista Judæorum genti acciderunt, quoniam ipsum quoque Emmanuel injuriis divexarunt. Tunc enim revera funditus perierunt, nec lapis mansit super lapidem¹¹, juxta vocem Salvatoris. Et illa veneranda quondam atque admiranda Sion, terra arabilis et rusticationi idonea evasit. Verumtamen sciendum, Deum etiam in nobis fore, non fidem solam habentibus, nec velut in ipso propterea requiescentibus: sed si fidei bonorum quoque operum ornamenta copulaverimus. « Fides enim sine operibus mortua est, » ut scriptum exstat¹². Operibus autem cum bonis fidei conspirantibus, tunc, tunc et Deus aderit, et facile nos refocillabit, et amicos ducet, et ut legitimos exhilarabit, et ab omni malo liberabit.

424 CAP. IV.

VERB. 1, 2. *Erit in diebus novissimis manifestus mons domus Domini, preparatus super verticem montium, et elevabitur super colles, et festinabunt ad eum populi, et ibunt gentes multæ, et dicent: Venite, ascendamus in montem Domini, et in domum Dei Jacob, et ostendent nobis viam ejus, et ambulabimus in semitis ejus.*

XXXVII. In verbis ipsis, jam nunc Ecclesiæ ex gentibus congregandæ prædictio perspicue apparet. Israele enim secundum carnem velut sublato e medio, sacrificiisque in lege præscriptis cessantibus: deserto item sacerdotio familiæ Leviticæ, et ipso demum templo illo fama nobili exusto, et Hierosolyma destructa, Christus Ecclesiam ex gentibus instituit, et velut in novissimo tempore, hoc est, in sine hujus sæculi, tunc enim nostri similis factus est. Montem ergo appellat Ecclesiam, « quæ est domus Dei viventis¹³. » Sublimem vero, quoniam in ea humile ac depressum prorsus nihil est, sed

¹¹ Luc. xix, 24. ¹² Jac. ii, 20. ¹³ I Tim. iii, 15.

divinorum dogmatum notitia, sublime tollitur; ipsa præterea vita justificatorum in Christo, et sanctificatorum in Spiritu, alte ædificata est. Non enim reperitur in illis quod in terram pronum spectet, et usque ad brutorum animalium naturam abjectum sit, quod nimirum etiam in iis qui sunt de circumcissione, videre queas: illos enim amor carnalium et turpis quæstus subegit, cædium insuper injustarum, et aliorum quamplurimorum peccatorum dampnati sunt. « Qui autem sunt Jesu Christi, juxta vocem divini Pauli, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis ⁷⁴. » A desiderio autem cumulandarum opum sic abhorrent, ut libere exclamantes audire possis: « Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti erimus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa, et inutilia, quæ mergunt homines in interitum et perditionem ⁷⁵. » Tantopere item cædibus abstinent, ut ferientibus in maxillam dexteram præbeant et sinistram ⁷⁶. Montem vero et aliter accipere licet, Ecclesiam scilicet cum Græcorum dogmatibus comparatam. Illi namque lapides, et ligna, et ipsam creaturam adorare oportere stolidissime docent. Hæc natura et vere Deum **425** qui totam hanc universitatem architectatus est, et ut bene sit, conservat, et ut Deus, omnium rerum est Dominus, liquido cognosci facit. Elevatum porro montem Domini super montes et colles, esseque præparatum, quasi in loco undequaque conspicuo consitam et positam esse significat. Nam quod in monte positum est, ex omni parte cernitur, oculisque objicitur, et nulli fortasse, quanquam procul absenti, ignotum est. Cupidissime autem ad illam properaturos, propheticus sermo clare demonstrat. Idipsum testatus est, et verum esse probavit eventus. « Festinabunt enim, inquit, ad illum populi, » haud dubium quin ad domum Dominum, ad Christum videlicet. Et quid dicent? « Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei nostri: et ostendat nobis viam ejus, et ambulabimus in ea. » Audis quomodo quasi hostibus terga dantes inter se hortantur, dicuntque, « ascendamus. » Recte enim et prudenter dixerim, humilitatis et abjectionis Græcorum dogmatum non ignaros, illud Ascendamus exclamare, ut deinceps in altum exsistentes, quod ad cognitiones de eo qui natura et vere Deus est, pertinet. Appetunt porro justitiam, et sitiunt discere viam Domini. Quinetiam perstudiose in ejus semitis ingressuros pollicentur. Quinam autem horum doctores et monitores sint? Qui, nisi discipuli Salvatoris, quibus mandatum est divinitus, ad quos Christus dixit: « Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis ⁷⁷ »

Vers. 3. Quia de Sion exhibit lex, et verbum Do-

μὲν ὕψοῦ τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων τῇ γνώσει, ἀνψί-
στα: δὲ καὶ αὐτοὶ ὁ βίος τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιω-
μένων, καὶ ἡγιασμένων ἐν Πνεύματι. Οὐ γὰρ ἐστὶν
ἐν αὐτοῖς τὸ χαμαιβρίφες, καὶ πεπατημένον εἰς ζῶον,
καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ περιτομῆς κατιδοί-
τις ἄν. Οἱ μὲν γὰρ ἤτηνται φιλοσαρκίας, καὶ λημ-
μάτων αἰσχυρῶν, ἡλίσκοντο δὲ φωνῶντες ἀδίκως,
πλείσταις τε ὄσαις καὶ ἐτέραις πλημμελείαις ἔνοχοι.
« Οἱ δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς φησὶ ὁ θεοπέσιος
Παῦλος, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι
καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Μεμισήκασι δὲ οὕτω χρῆναι
πλουτεῖν, ὥστε καὶ ἀνακεκραγῶν ἐκ παρβήσιας
ἐπαυοί τις ἄν· « Ἐχοντες διατροφάς, καὶ σκεπάσματα,
τούτοις ἀρκεσθῆσόμεθα. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν,
ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ παγίδας, καὶ ἐπι-
θυμίας πολλὰς, καὶ ἀνοήτους, αἱ τινες βυθίζουσι
τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὕλεθρον, καὶ ἀπώλειαν. » Ἀφ-
εστήκασι δὲ ὡδε τοῦ φονῆν, ὥστε καὶ τοῖς παύουσιν
εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνᾳ, στρέφειν καὶ τὴν ἐτέραν.
« Ὅρος δ' ἄν νοοῖτο καὶ ἐτέρων ἢ Ἐκκλησία τοῖς
Ἑλλήνων παραβαλλομένη δόγμασιν. Εἰ μὲν γὰρ λί-
θοις, καὶ ξύλοις, καὶ αὐτῇ δὲ τῇ κτίσει χρῆναι προσ-
κυνεῖν ἀσυνετώτατα δογματίζουσιν. Ἡ δὲ καθίστη-
σιν ἐναργῆ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεῖν, ἕς
τόδε τὸ σῦμπαν διετεκτένητο, καὶ πρὸς τὸ εἶναι
συνέχει, καὶ ἐστὶ τῶν ὄλων Κύριος ὡς Θεός. Ἐπήρθαί
γε μὴν τὸ ἄρος Κυρίου ἐπ' ὄρη τε καὶ βουνοὺς, εἶναι
τε ἔτοιμον, τὸ ὄσον ἐν περιφανείᾳ πολλῇ κείσθαι τε
καὶ εἶναι διὰ τοῦτο σημάθει. Περιόπτον γὰρ τὸ ἐν
ὄρει κείμενον, ἔτοιμόν τε λίαν ἰδεῖν, καὶ οὐδενὶ πω
τάχα καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγνωσομένον. » Ὅτι δὲ καὶ
μάλα προθύμως διάττειν ἐμελλον ἐπ' αὐτὸ, διαμε-
μήνυκεν ἐναργῶς τῆς προφητείας ὁ λόγος. Μεμαρ-
τύρηκε δὲ τοῦτο, καὶ ἀτρέκεις ὄν ἀπέφηνε καὶ αὐτῇ
τῶν πραγμάτων ἡ ἔκθεσις. « Σπεύσουσι γὰρ, φησὶν,
ἐπ' αὐτὸν λαοὶ, » ὁ δὲ δὴν δὲ ὅτι τὸν τοῦ οἴκου Δεσπότην,
τουτέστι τὸν Χριστόν. Τί δὲ καὶ ἐροῦσι; « Δεῦτε,
ἀναβῶμεν εἰς τὸ ἄρος Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ
Θεοῦ ἡμῶν, καὶ δεῖξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ
πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. » Ἀκούεις ὅτι προτροπὰδην
ἄλλοις διακελεύονται, τὸ « ἀναβῶμεν » λέγοντες.
Ὅρθῶς τε καὶ βουνεχῶς· φαίην γὰρ ὅτι τῶν παρ'
Ἑλλήσι δογμάτων τὸ χθαμαλὸν, καὶ κατεβῆρμιμένον
οὐκ ἠγνοηκότες τὸ Ἀναβῶμεν λέγουσιν, ὡς ὕψοῦ
λοιπὸν ἀναθρώσκοντες, ὅσον ἤκει εἰς ἐνοσίχθον ἐπὶ γε
τῷ φύσει, καὶ ἀληθεῖ ὄντι Θεῷ. Γίγνονται δὲ τῆς
δικαιοσύνης, καὶ δεδιψήκασι μαθεῖν τὴν ὁδὸν Κυρίου.
Καὶ δὴ καὶ λέναι κατεπαγγέλλονται, καὶ λίαν ἐσπου-
δατμένως, ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ. Καὶ τίνες ἄν εἶεν
οἱ τῶν τοιούτων εἰσηγηταί; Ἡ δὲ δὴν ὁ τοῦ Σωτῆρος
οἱ μαθηταί, οἷς τὸ θεῖον ἐγκεχειρίσται πρόσταγμα,
πρὸς οὓς ἔφη Χριστός· « Πορευθέντες μαθητεύσατε
πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δι-
δάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην
ὑμῖν. »

« Ὅτι ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος

⁷⁴ Galat. v, 24. ⁷⁵ 1 Tim. vi, 8, 9. ⁷⁶ Matth. v, 39. ⁷⁷ Matth. xxviii, 19, 20.

Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Καὶ κρίνει ἀναμέσον Ἀ-
 λιών πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρά, ἕως εἰς
 γῆν μακρὰν.

ΑΗ'. Αἱ μυρίαί τε καὶ ἀναριθμητοὶ τῶν ἐθνῶν
 ἀγέλαι, αἱ βαδίζουσαι μὲν ἐπ' ἄρος Κυρίου, τουτέστι,
 τὴν Ἱερουσαλήμ, γλιχόμεναι τε μαθεῖν τὴν ὁδὸν
 Κυρίου, καὶ δι' αὐτῆς ἵναίαι προθύμως ὑπισχνόμε-
 ναι, τὴν αἰτίαν ἐνθάδε φασί, τοῦ μὴ θέλειν ἔτι μο-
 νονουχί τελεῖσθαι τῷ νόμῳ, καὶ προστρέχειν Ἰου-
 δαῖσιν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας,
 ἔτι τῶν κατὰ τὸν νόμον ἐστῶτων ἐθνῶν, προσήσαν
 τινες τῶν πεπληνημένων, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρίας
 κακοῖς ἐβρώσθαι φράζοντες, εἶτα τὴν σάρκα περι-
 τεμνόμενοι, τοῖς τῶν Ἰουδαίων θεοῖς τε καὶ νόμοις
 διαζῆν ἐσπούδαζον. Ἀριθμοῦ δὲ κρείττων παρ' αὐτοῖς
 ἡ τοιαύτη πληθὺς. Καὶ γοῦν ὁ Σολομῶν, ὅτε τὸν ἐν Β
 τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀνορθοῦν ἐσχέπετο ναὸν, ἑκατὸν
 καὶ πεντήκοντα χιλιάδας λαοτόμων τε καὶ ἐργατῶν,
 καὶ τῶν προσηλύτων προεχειρίζετο· γέγραπται γὰρ
 οὕτως ἐν ταῖς Παραλειπομένοις. Τύπος ἦν ἄρα μυ-
 στηρίου τὸ δρώμενον· ἔμελλον γὰρ ἀναθεῖμασθαι τῷ
 Θεῷ τὸν ἀληθῆ, καὶ περισποτον ναὸν, τουτέστι τὴν
 Ἐκκλησίαν, οὐκ Ἰουδαίῳ: δὲ μᾶλλον, ἀλλ' οἱ ἐξ ἐθνῶν,
 τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ περιφέροντες Ἰουδαίον, καὶ περι-
 τομὴν ἔχοντα οὐ τὴν ἐν σαρκὶ μᾶλλον, ἀλλὰ τὴν ἐν
 πνεύματι. Οὐκοῦν πρὸ μὲν τῆς ἐπιδημίας προσήσαν
 τινες τῶν εἰδωλολατρῶν, καὶ τοῖς Ἰουδαίων διέζων
 νόμοις. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεδείχθη λοιπὸν τὸ ἄρος τοῦ
 Κυρίου τὸ περισποτον ἀληθῶς, ἐπ' αὐτὸ δὴ μᾶλλον
 ἔνται, χαίροντές τε καὶ λέγοντες· «Ὅτι ἐκ Σιών
 ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ.»
 Ἐοίκασι δὲ βούλεσθαι δηλοῦν, κάκεινὸ που διακεκρα-
 γένας σαφῶς, ὡς ἔρημος ἔσται καὶ αὐτοῦ νόμου Σιών,
 καὶ γυμνὴ τῶν θεῶν λόγων ἡ Ἱερουσαλήμ. Οἷον
 γὰρ πως ἐκπεφοίτηκεν αὐτῶν ὁ δι' ἀγγέλου λαληθεὶς
 λόγος Θεοῦ. Κατήργηται γὰρ ἡ σκιά, καὶ πέπτουται
 τὰ ἐν τύποις, ἀνήρηται δὲ καὶ αἱ θυσίαι, καὶ πάντα
 λοιπὰ τὰ διὰ Μωσέως συμπέρασταί πως, ὅσον
 φησὶ εἰς τὸ γράμμα φημί. «Ὅτι δὲ ἔμελλον ὁ Χριστὸς
 κρίναι τε καὶ διελέγειν ἔθνη πολλὰ, μονονουχί προ-
 φητεῦσαι, καὶ προαγορεύουσαι κρίναι τε καὶ ἐλέγ-
 χειν ὅπως τε, καὶ τίνα τρόπον, εἰπεῖν ἀναγκαῖον.
 Ἀναπεῖθον γὰρ τῶν τῆς πλανήσεως ἀπέχεσθαι τρό-
 πων, καὶ καταδεικνύς ἐναργῶς, ὅτι σπεύδουσιν εἰς
 ἀπόλειαν, εἰ μὴ ἔλοινο βιοῦν ὀρθῶς, καὶ τῶν ἀρ-
 χαίων πλημμελημάτων ἀπομάττεσθαι τὰ ἐγκλήματα,
 κρίναι τε καὶ ἐλέγχειν τρόπον τινὰ, καὶ οὐχὶ μόνον
 ἔθνος ἓν, «Ἄλλ' ἕως εἰς μακρὰν γῆν, » τουτέστι,
 μέχρι τερμάτων τῆς ὑπ' οὐρανόν· πανταχοῦ γὰρ ὁ
 σωτήριος ὑμνεῖται λόγος. «Κηρυχθήσεται γὰρ, φησὶ,
 τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.» Ἐοῖκε δέ
 τι καὶ ἕτερον ἡμῖν ἰσχυρὸν, καὶ κεκρυμμένον μυστη-
 ριον ὁ προφητικὸς ὑποφαίνειν λόγος. Ἀφηγεῖται γὰρ
 ὡςπερ τινὰ δὴ τρόπον οἱ ἐξ ἐθνῶν εἰσεδεχθεῖεν ἄν,
 καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀφέντες πλάνησιν βαδιοῦν-
 ται λοιπὸν ἐπὶ τὸ ἄρος τοῦ Κυρίου, τουτέστι, τὴν
 Ἐκκλησίαν. Ἐκ γὰρ τοι, φησὶν, τῆς ἀ.ω. Σιών, καὶ

mini de Jerusalem. Et iudicabit inter populos mul-
 tos, et arguet gentes fortes, usque in terram longin-
 quam.

XXXVIII. Immensæ et innumerabiles gentium
 catervæ, petentes montem Domini, hoc est, Jerusa-
 lem, cupientesque discere viam Domini, et per eam
 se ituras alacriter promittentes, causam hoc loco
 exponunt cur nolint ultra legis pœnæ vegetales
 fieri, et ad iudaismum accurrere. Ante adventum
 quippe Salvatoris, stantibus adhuc gentium legibus
 et institutis, quidam de errori servientibus accede-
 bant, et idololatriæ nocentis valere iussis, car-
 nemque circumcisi, Judæorum moribus et legibus se
 dicabant. Talium apud eos innumera multitudo
 visabatur. Itaque Salomon Hierosolymis 426 tem-
 plum illud augustum meditans, centum quinquaginta
 millia lapicidarum, et operarum, proselyto-
 rumque delegit: sic enim in Paralipomenis legi-
 mus⁷⁸. Sane quod tum agebatur, typus erat et
 adumbratio mysterii: verum enim et undique spe-
 ctabile templum, puta Ecclesiam, Deo constructuri
 erant, non Judæi magis quam qui ex gentibus essent,
 eum qui in abscondito est Judæum circumferentes: et
 circumcisionem habentem non illam quæ in carne, sed
 quæ in spiritu est. Itaque ante adventum quidam ido-
 lolatræ ad Judæos se conferebant, eorumque legibus
 vivebant. Ast ubi postea mons Domini, vere con-
 spicius exhibitus est ac demonstratus, majore ejus
 cupiditate exarserunt, gaudentes et dicentes, «Quia
 de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusa-
 lem.» Videntur autem velle significare, et illud
 non obscure proclamare, et Sion ab ipsa lege deser-
 tum, et Jerusalem divinis oraculis nudatum iri.
 Quodammodo enim ab ipsis abscessit lex, et sermo
 Dei habitus per angelum. Umbra siquidem eva-
 cuata est, et quæ per typos gerebantur, desierunt,
 sacrificia sublata sunt, et omnia demum Mosaica
 quantum ad litteram, inquam, simul finita sunt.
 Quoniam autem Christus iudicaturus et redargu-
 turus erat gentes multas, aliquo modo prophetant,
 et prænantiant, iudicaturum quidem, ac redargu-
 turum; quomodo autem et qua ratione id facturum
 sit, dicere necesse est. Suadens enim abstinere
 erroribus, et manifeste ostendens eos properare ad
 perniciem, nisi velint recte vivere, veterumque
 peccatorum maculas abstergere, iudicat, et redargu-
 it quodammodo, nec unam gentem duntaxat, «Sed
 usque in terram longinquam, » hoc est, usque ad
 terminos orbis terrarum: ubique enim salutis ver-
 bum prædicatur, «Prædicabitur Evangelium hoc,
 inquit, in toto mundo⁷⁹. » Videtur autem propheticus
 sermo adhuc aliud subtile et occultum mysterium
 subostendere. Narrat enim quasi quo pacto ex
 gentibus venientes verbum Dei recepturi, desertoque
 errore antiquo, deinceps ad montem Domini, hoc
 est, ad Ecclesiam accessuri sint. Nam ex superne
 Sion, inquit, et Jerusalem quæ sub intelligentiam

⁷⁸ II Paral. ii, 17. ⁷⁹ Matth. xxvi, 13.

caedit, egredietur lex, et verbum Domini. Devenit enim ad nos de cœlo Verbum Dei, factumque est nobis lex, et legislator, et ipsum « iudicabit inter populos multos, et redarguet gentes fortes in terram longinquam. » Quid autem sibi velit, « iudicabit, et arguet, » dicam quod mihi in mentem venit.

427 Tyrannidem in omnes exercebat Satanas, et una cum nequam potestatibus suis totum sub sole mundum oppugnabat, omnibusque avaritiæ suæ jugo imposito, mortalium genus a Deo segregabat. Sed apparuit nobis Deus, ut scriptum est⁸⁰; visus est aliquando bonus pastor⁸¹, et seductos ejus aviditati eripuit, seductores condemnavit, et qui nocuerant, eos redarguit, hoc est, principatus et potestates principis mundi sæculi hujus, « Spiritualia nequitia, in cœlestibus⁸². » Et hoc nobis Christus ipse manifestat, cum ait : « Nunc iudicium est mundi. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Et ego, si exaltatus fuero, omnes traham ad me ipsum⁸³. » Jus enim dixit populis multis et innumerabilibus, nempe injuste habitis, et justificavit eos in miseratione et fide. Ejecit autem principem hujus mundi, et a dominatu in nos abegit, ut nefarium et homicidam, ut totum orbem sibi vindicare conatum redarguens. Redarguta sunt cum illo omnino alia quoque dæmoniorum gentes, olim infestæ et validæ, nec urbem circumeuntes, sed usque in terram longinquam, hoc est, usque ad fines orbis dispersæ. Terram enim velut distribuerunt, nec mortalium quisquam illorum perversitatem effugere poterat. τῶν τῆς ὑπ' οὐρανῶν. Διειλεῖσαντο γὰρ ὡσπερ τῆν ἀπειρος.

VERS. 4. Et concident gladios suos in aratra, et spicula sua in falces, et non ultra tollet gens contra gentem gladium, et nequaquam discent ultra belligerare. Et requiescet unusquisque sub vite sua, et unusquisque sub ficu sua, et non erit qui exterreat, quia os Domini omnipotentis locutum est hæc.

XXXIX. Omnia in Christo nova facta sunt; et verum dicit Paulus : « In Christo nova creatura, et vetera transierunt⁸⁴. » Transit enim in melius, et ipsa rerum conditio, non amplius bella, et pugnas patiens, quæ profecto propter omne genus calamitatis quod apportant, nemini non intolerabiliter veniunt. Nam instrumenta belli ad usum operum a rusticis transformari, et unumquemque requiescere, sicut ait propheta, « sub ficu » atque etiam sub « vite sua, » et neminem esse « qui exterreat, » quid aliud nobis indicat, quam altam et perennem pacem, et otium ab armis fore? Quæ temporibus adventus completa sunt. Proinde Christus ipse aiebat : « Pacem meam **428** do vobis⁸⁵. » Quando autem aut quomodo mundo pax contigit? Postquam Romanorum principatus, imperiumque clarissimum orbem terrarum subegit, sub unum jugum

τῆς νοητῆς Ἱερουσαλήμ ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου. Καταπεφοίτηκε γὰρ εἰς ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Ὅς καὶ γέγονεν ἡμῖν νόμος τε καὶ νομοθέτης, καὶ αὐτὸς ἐκρίνει ἀνὰ μέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ εἰς γῆν μακρὰν. » Τί δ' ἂν βούλοιο διελθῶν τὸ, « κρίνει, καὶ ἐλέγξει, » κατὰ γὰρ τὸ εἰς νοῦν ἦχον ἐρῶ. Τετυράννευκε κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς, καὶ ὁμοῦ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμει πονηραῖς τῆς ὑπ' ἥλιον κατεστρατεύετο, καὶ πᾶσιν ἐπιθεὶς τῆς πλεονεξίας τὸν ζυγὸν, ἀπεβουκόλησε Θεοῦ τὸ τῆς γῆς γένος. Ἄλλ' ἐπέφανεν ἡμῖν Θεός, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὥφθη λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν, καὶ τῆς μὲν ἐκείνου πλεονεξίας ἐξεῖλετο τοὺς πεπλανημένους, κατεδίκασε δὲ τοὺς πλανήσαντας, καὶ διήλεγξε τοὺς ἡδικηκότας, τοῦτέστι, τὰς ἀρχὰς, τὰς ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ αἰῶνος τούτου, « τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. » Καὶ τοῦτο ἡμῖν αὐτὸς ὁ Χριστὸς καθίστησιν ἐναργὲς, λέγων· « Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ αἰῶνος τούτου. Νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκθληθήσεται ἔξω. Καγὼ ἐὰν ὑψωθῶ, πάντας ἔλκυσω πρὸς ἑμαυτόν. » Δεδίκακε γὰρ πολλοῖς, καὶ ἀναριθμήτοις λαοῖς, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἡδικημένοις, καὶ δεδίκαικε μὲν αὐτοὺς ἐν ἐλέῳ, καὶ πίστει. Ἐκδέδληκε δὲ τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἀπεσόδου ἀρχῆς, ἐλέγχων ὡς ἀνόσιον, ὡς ἀνθρωποκτόνον, ὡς πλεονεκτήσαντα τὴν ὑπ' οὐρανῶν. Συνηλέγχοντο δὲ αὐτῷ πάντως πῶς καὶ τὰ ἕτερα τῶν δαιμονίων ἔθνη, τὰ πάλαι θεινὰ τε καὶ ἰσχυρὰ, καὶ οὐ μίαν περιφοιτῶντα πόλιν, ἀλλ' ἕως εἰς γῆν μακρὰν κατεσκευασμένα, τοῦτέστι, μέχρι πέρα γῆν, καὶ οὐδεὶς ἦν διῶς τῆς ἐκείνων δυστροπίας

Καὶ κατακόψουσι τὰς βομβαλας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς ἑρέπανα, καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ ἄρῃ ἔθνος βομβαλαί, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. Καὶ ἀνακαύσεται ἕκαστος ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν, διότι τὸ στόμα Κυρίου παντοκράτορος ἐλάλησε ταῦτα.

ΛΘ. Πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καινὰ· καὶ ἀληθεύει λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι « ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, καὶ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε. » Μετακινήθηκε γὰρ ἐπὶ τὸ βῆμινον, καὶ αὐτὴ ἡ τῶν πραγμάτων κατάστασις, οὐκέτι πολέμου, καὶ μάχας ὠδίνουσα, δύσοιστον ἔχοντα, καὶ παμμόχθηρον ἀληθῶς κατὰ πάντων τὴν ἐφοδον. Τὸ γὰρ μεταπλάττεσθαι μὲν τὰ πολέμου, πρὸς ἔργα γηρόνους, καὶ ἕκαστον δὲ ἀναπαύεσθαι, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης, « ὑποκάτω συκῆς ἰδίας, » καὶ μὴν καὶ « ἀμπέλου, » μηδένα τε εἶναι « τὸν δεδιττόμενον, » τί δὲ ἕτερον ἡμῖν ὑποφάνειεν ἂν, ἢ ὅτι βαθεῖα τις ἔσται, καὶ ἀληκτος ἡ εἰρήνη, καὶ καιρὸς ἀπόλεμος; Τετέλεσται δὲ ταῦτ' ἐκ τῶν ἐπιδημίας καιρῶς. Καὶ γοῦν αὐτὸς ἐφασκεν ὁ Χριστός· « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. » Πότε δὲ, ἢ πῶς καὶ ἢ ἐν κόσμῳ γέγονεν εἰρήνη; Ἐπειδὴ γὰρ τῆς ὑπ' οὐρανῶν κατεκράτησε λοιπὸν ἢ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆ,

⁸⁰ Tit. iii, 4. ⁸¹ Joan. x, 14, 17. ⁸² Ephes. vi, 12. ⁸³ Joan. xii, 51, 52. ⁸⁴ II Cor. v, 17. ⁸⁵ Joan. xiv, 27.

καὶ εὐκλεσεσάτη βασιλεία. συντηρήθησάν τε καὶ ὅψ' ἕνα ζυγὸν γεγόνασι τὰ ἔθνη πάντα, καὶ κατέληξαν μὲν τοῦ πρὸς ἄλληλα πολέμου, ἐτράποντο δὲ πρὸς τὴν εἰρήνης ἔργα, ὅθλυν δὲ ὅτι πρὸς γεωπονίας, ἕκαστοί τε ἀσφαλῶς τὰς ἑαυτῶν οἰκοῦσι πόλεις. Οὕτω μὲν γὰρ τῆς Ῥωμαίων χειρὸς κατακρατούσης αὐτῶν, πόλεμοί τε καὶ ἐξαναστάσεις χωρῶν τε καὶ πόλεων γεγόνασι πινταχοῦ, καὶ προδκετο μὲν τοῖς ἐθέλουσιν οὖς ἂν ἔλοιτο καταδηοῦν, ἄγειν τε καὶ φέρειν τὰ ἐτέρων ὡς νεικηκῆσαι, καὶ ἦν ἀνάγκη τοῖς τοῦ πολέμου σκεύεσιν ἐνηρμῶσθαι καλῶς τοὺς ἐν ἑκάστη χώρᾳ τε καὶ πόλει, καὶ μελέτην ποιῆσθαι τὰ τακτικὰ, σφίσι τε αὐτοῖς ἐπαμύνειν καὶ τέκνοισι. Ἐπειδὴ δὲ ἡδρύνθη λοιπὸν ἡ τῆς βασιλείας ἰσχύς, πέπαυται τὰ τοιαῦτα. καὶ τοῦ πολέμου τὰ σκεύη σκεπάται, καὶ δρέπανα, καὶ μῆν, καὶ ἄροτρα γεγόνασιν, καὶ εἰς ἕτερα ἅττα τὰ τοιαῦτα λοιπὸν μετέπλάττοντο.

Εἰ δὲ ὅτι τις ἔλοιτο πνευματικῶς τοῖς προκειμένοις Β προσβαλεῖν, συνήσει ἄλλιν, ὅτι ἐκ τῆς ἰδίας ἡμῖν ἡμερότητος εἰρήνην βραβεύοντος Χριστοῦ, καὶ καταργουντος τὰς ἀρχὰς, καὶ τοὺς πάλαι μαχομένους τοῖς ἐθέλουσιν εὐασθεῖν, κατελήξαμεν δειμάτων, ἔξω τε γεγόνασιν ἐφόδου, καὶ μάχης, τετραμμένοι τε πρὸς γεωργίαν τῶν πνευματικῶν, καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης καρποὺς συναγεῖρομεν, ἀναπεπαυμέθα τε λοιπὸν ὑποκάτω συκῆς, καὶ ἀμπέλου. Καὶ συκὴ μὲν ἔσται γλυκύτητος σύμβολον, ἀμπέλος δὲ γε τῆς νοητῆς εὐφροσύνης. Γλυκὺς γὰρ λῆαν τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, καὶ κατευφραίνειν εἰδῶς καρδίαν ἀνθρώπου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Γλυκεία δὲ ἡ πρὸς τούτῳ καὶ εὐφροσύνης ἐπίμετος ἡ εἰς τὸ μέλλον ἐλπὶς, ἦν ἐν Χριστῷ πεπλουτήκαμεν.

Ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πορευόμενοι, ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ἡμεῖς δὲ πορευόμεθα ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς αἰῶνα, καὶ ἐπέκεινα.

Μ'. Οἱ σπουδῆν πεποιημένοι τὸ ἀναφοιτῆν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ἀναμνηθῆναι ἐθέλοντες τὰς τρίβους αὐτοῦ, τὸ εὐθύνη ἐπαγγέλλονται, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἀποδέχονται τὰ ἀρχήματα, καὶ ὅτι τῶν εἰς εὐσέθειαν σπουδασμάτων παντὶ σθένει μεταποιήσονται, διὰ τούτων ἡμῖν εὐ μάλα καταστημάουσι. Ἐκαστος γὰρ, φησὶ, τῶν ἐν πάσῃ χώρᾳ τε καὶ πόλει, ἦν ἂν αὐτὸς ἔλοιτο διαστειχοὶ τρίβον, διαδιώψῃ δὲ αὐτὸν κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἢ καὶ εὐ ἔχειν ὑπεκλιμμένον. Ἡμῖν δὲ φροντὶς ὁ Χριστὸς, καὶ τρίβον ὄρθην ποιησόμεθα τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα, συμβαδισόμεθα δὲ ὡσπερ αὐτῷ, καὶ οὐχὶ δὴ μόνον εἰς αἰῶνα τὸν ἐνεστηκότα καὶ παρῳχημένον, ἀλλ' ἔτι πολὺ καὶ ἐπέκεινα. Ἀτρεκῆς ὁ λόγος. Οἱ γὰρ νοὺν συμπάσχοντες, συνελεύονται διαπαντός, καὶ σπουδασθήσονται, καὶ συμβασιλεύσουσι. Φροντίδα γε μὴν ποιοῦνται Χριστὸν οἱ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης προτιθέντες οὐδὲν, οἱ καταλήγοντες μὲν τῶν εἰκαίων τοῦ κόσμου περισπασμῶν, ζητοῦντες δὲ μᾶλλον τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὸ ἀνδάνον αὐτῷ, καὶ τὸ διαπρέπειν ἐν ἀρεταῖς, ὅποσός τις ἦν καὶ ὁ θεσπίσις Παῦλος. Γράφει γάρ, ὅτι « Χριστῷ συνεσταύρωμαι. Ζῶ δὲ

gentes universæ conductæ ac devinctæ, et armis vicissim depositis, et ad opera pacis, ad agriculturam videlicet, conversæ sunt, singulique suas urbes tuto habitant. Antequam enim sub manu et potestate Romanorum essent, ubique bella fervebant, et regionibus urbibusque mutuo pellebant, licebatque volentibus populando vexare quos liberet, et aliena tanquam victoribus diripere: et cujusque regionis atque urbis indigenas scienter arma tractare, et in militia exerceri, seque liberosque suos defendere oportebat. At ubi postea imperium est corroboratum, ista desierunt, et instrumenta bellica in bipennes, et falces, et vomeres, et aratra migrarunt, et in alia quædam hujusmodi deinceps mutata sunt.

Quod si quis ista spiritualiter intueri velit, intelliget præterea, Christo ex sua benignitate pacem nobis dispensante, et principatus quique olim plebati delitos lacescebant destruente, terroribus expeditos impressionem, et pugnam evasisse, ad spiritualiumque agriculturam conversos, justitiæ fructus colligere: et in posterum sub ficu et vite requiescere. Ac ficus quidem dulcedinis, vitis gaudii, quod mente cernitur, symbolum esto. Præulcis enim est sermo Salvatoris, et qui novit exhilarare cor hominis, ut scriptum est⁸⁸. Dulcis item et lætitia plena futurorum spes, qua in Christo ditati sumus.

VERS. 5. Quia omnes populi ibunt, unusquisque viam suam, nos autem ibimus in nomine Domini Dei nostri in æternum, et ultra.

XL. Qui contendunt ascendere in montem Domini, voluntque discere vias ejus, promptam obedientiam pollicentur, et præclara vitæ in Christo instituta approbant, et se totis viribus in studia pietatis abituros per hæc nobis pulcherrime indicant. Unusquisque enim, inquit, eorum qui in tota regione et civitate 429 sunt, quæ placuerit, viam ambulaverit, et pro arbitratu, aut prout ipsi conducere visum fuerit, vitam et mores suos instituerit. Nobis autem curæ est Christus, et ejus oracula viam rectam existimabimus, cum quo velut gradiemur non in præsentis modo sæculo et præterito, sed multo etiam ulterius. Verus est sermo. Qui enim nunc compatiuntur, semper simul ambulabunt, et conglorificabuntur, et conregnabunt. Curæ autem ac sollicitudini est Christus iis qui ejus dilectioni nihil anteferunt, qui ab inanibus mundi distractionibus desinunt, magisque justitiam quærunt, et quod illi placeat, et excellere virtutibus, qualis et divinus Paulus erat. Scribit igitur, « Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus⁸⁹. » Et iterum: « Non enim je-

⁸⁸ Jerem. xv, 16. ⁸⁹ Galat. ii, 19, 20.

dicavi me aliquid scire inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum ⁸⁷. »

VERS. 6, 7. *In die illa, dicit Dominus, congregabo contritam, et ejectam recipiam, et quos repuleram. Et ponam contritam in reliquiis, et repulsam in gentem potentem, et regnabit Dominus super eos in monte Sion ex nunc et usque in sæculum.*

XLI. Spe omni minime excidere posse Israellem, rursus docet. Contritus quidem fuit, et rejectus sive propter plurimam impietatem explosus, utpote adversarius Dei, et idolorum cultor, execrandus et profanus, et homicidii criminibus non parum obnoxius. Occiderunt enim prophetas ⁸⁸, et postremo ipsum universorum Salvatorem et Libertatorem in crucem egerunt; verumtamen propter patres misericordiam et salutem consecutæ reliquæ ⁸⁹, factæ sunt in gentem magnam. Etenim multitudinem in Christo justificatorum, gentem maximam intelligi, verum et omnino æquum est. Excellentia autem, et ob quæ in admirationem venire possit, sunt ejus bona animi, et honestamento cordis, hoc est, sanctificatio, spes in Christum, germana fides, admirabilitas virtutis, stupenda patientia, et regnum esse ipsius Christi, et ipsi adhærere magistro. « Unus enim magister noster Christus ⁹⁰. » Ubi autem mortui resurrexerint, « Et nos qui vivimus, qui relinquitur, simul cum ipsis rapiemur in nubibus in occursum Christi in aera: et sic semper **430** cum Domino erimus ⁹¹. » Montem autem Sion supernam Jerusalem appellat, primogenitorum matrem, in qua et una cum Christo erimus.

VERS. 8. *Et tu, turris gregis squalidi, filia Sion. Ad te veniet et ingredietur principatus primus, regnum ex Babylone filia Jerusalem.*

XLII. Quæ mansuetudinis opera sunt, his qui habores toleraverunt, nuntiantur. Ait porro se contritam olim suscepturam, et in gentem magnam posituram. Verumtamen accusat interea, et quod prorsus ærumnosa evaserit, contritaque et abjecta sit, utiliter exprobrat. Nam, ut beatus Paulus ait: « Tristitia secundum Deum poenitentiam in salutem stabilem operatur ⁹². » Percutit igitur ex charitate, et quoniam curæ illi non fuit ne quidquam durum et acerbum sponte sua et ultro experiretur, ideo eam objurgatione ferit. Gregis autem squalidi turrim Sion, sive ipsam Jerusalem nominat, veluti cum affectu dicens, et tantum non tristis ejus causa. O Sion, sive Jerusalem, misera filia, o mearum ovium miserum et obscurum habitaculum, exponeris omnino etiam invita inimicis. Veniet enim, veniet, et non multo post tempore, super te regnorum

οὐκέτι ἐγώ, ἤ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Καὶ πάλιν· « Οὐ γὰρ ἔκρινά τι εἰδῆναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, λέγει Κύριος, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἐξωσμένην εἰσοδέξομαι, καὶ οὐδ' ἀποσώμην. Καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀποσώμην εἰς ἔθνος δυνατὸν, καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐπ' αὐτοὺς ἐν ἔρει Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΜΑ'. Ὅτι τῆς ἐλπίδος ἤμιστά γε διολισθήσειεν ἂν δλοτρόπως ὁ Ἰσραὴλ, ἀποφαίνει πάλιν. Συντερίθη μὲν γὰρ, γέγονε δὲ καὶ ἀπόπεμπτος, ἦγουν ἀποδέδληται διὰ πολλὴν ἄγαν ἀσέβειαν θεομάχος γὰρ καὶ εἰ δωλολάτρης, βδελυρὸς τε καὶ βέβηλος ἦν, καὶ τοῖς τῆς μαιφονίας ἐγκλήμασιν οὐ μετρῶς ἐνισχημένος. Ἀπεκτόνασι γὰρ τοὺς προφῆτας, εἶτα τελευτώντες καὶ αὐτὸν ἐσταύρωσαν τὸν τῶν ὀλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, πλὴν ἠλέηται διὰ τοὺς πατέρας, καὶ σέσωστα: τὸ κατάλειμμα, γέγονέ τε καὶ εἰς ἔθνος μέγα. Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὡς ἔθνος ἂν νοοῖτο πάμμεγα, καὶ μάλα εἰκότως, ἡ τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων ἀγία πληθὺς. Ἐξαιρέτα δὲ αὐτῆς, καὶ τὰ ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι τὸ χρῆναι θαυμάζεσθαι, τὰ εἰς νοῦν ἀγαθὰ, τὰ εἰς καρδίαν ἀχάματα, τουτέστιν, ὁ ἀγιασμός, ἡ εἰς Χριστὸν ἐλπίς, τὸ ἐν πίστει γνήσιον, τὸ θαυμασμένον ἐν ἀρεταῖς, τὸ ἀξιάγαστον ἐν ὑπομονῇ, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύεσθαι τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸν ποιεῖσθαι καθηγητὴν. « Εἰς γὰρ ἡμῶν καθηγητῆς ὁ Χριστός. » Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐγεθβεῖεν οἱ νεκροί, « Καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » Ὅρος δὲ Σιών τὴν ἀνω φησὶ Ἱερουσαλήμ, τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, ἐν ἣ καὶ αὐτῷ συνεσόμεθα τῷ Χριστῷ.

Καὶ σὺ πύργος ποιμνίου ἀνυχμῶδους, θυγατὴρ Σιών. Ἐπὶ σὲ ἦξει καὶ εἰσελεύσεται ἀρχὴ ἡ πρώτη, βασιλεία ἐκ Βαβυλῶνος τῇ θυγατρὶ Ἱερουσαλήμ.

ΜΒ'. Ἐξαγγέλλεται μὲν τὰ ἐξ ἡμερόττος τοῖς πειπονηκόσιν. Ἐφη δὲ ὅτι κατὰ καιροῦς εἰσοδέξεται τὴν συντετριμμένην, θήσει τε αὐτὴν καὶ εἰς ἔθνος μέγα. Πλὴν αἰτιάται τῷ μεταξὺ, καὶ ὅτι τεταλαιπώρηκεν ὀλος, συνετρίθη τε καὶ ἀποδέδληται, κατονειδίξει χρησίμως. Ὡς γὰρ ὁ μακάριος Ἐφη Παῦλος· « Ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται. » Πλήττει δὲ οὖν ἐξ ἀγάπης, καὶ ὅτι οὐ μετὴν οὐδενὸς τῶν λελυπηκότων εἰς πείραν ἔλθειν ἐθελουσίως εἰς τοῦτο καθικεῖτο ῥοπαῖς. Ποιμνίου δὲ πύργον ἀνυχμῶδους τὴν Σιών, ἦγουν καὶ αὐτὴν ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ, οἶονε πως ἐν ἤθει λέγων, μονονοχλὶ δὲ καὶ ἐπιστυγνάζων αὐτῇ. Ὡς Σιών, ἦγουν Ἱερουσαλήμ, ἄθλια θυγατὴρ, ὡ τῶν ἐμῶν προβάτων ἄθλιον, καὶ ἀφεγγές· ἐνδιαίτημα, προκείση δὴ πάντως καὶ οὐκ ἐθέλουσα τοῖς ἐχθροῖς. Ἠξεί γὰρ, ἤξει, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, ἐπὶ σοὶ τῶν

⁸⁷ I Cor. ii, 2. ⁸⁸ Luc. xi, 49-52. ⁸⁹ Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ⁹⁰ Matth. xxiii, 10. ⁹¹ I Thess. iv, 16. ⁹² II Cor. vii, 10.

ἐπὶ γῆς βασιλείων ἢ προδουσα, καὶ εὐσθενεστέρα. Αἱ τοῦτέστιν, ἡ Βαβυλωνίων. Πύργον δὲ αὐχμῶδη, καὶ σκοτεινὸν ἐνδιαίτημα τῆν Σιών ἀποκαλεῖ, ἥτοι τῆν Ἰσραουσαλήμ, διὰ τὸ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ οἶον ἐν σκότῳ περιπατεῖν, ἀπὸ τοῦ μὴ βούλεσθαι λύχον ὡσπερ τινὰ ποιεῖσθαι καὶ φῶς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ φωτισμὸν εἰσδέχεσθαι κατὰ νοῦν. Ἦν γὰρ οὕτω, καὶ οὐχ ἐτέρως, καὶ ἀπλανῆ δύνασθαι διὰ ττεῖν ὁδόν, καὶ βόθρον ἀποφοιτᾶν, καὶ διαπιθᾶν ἀμαρτίαν, καὶ τοῖς μεταξὺ περιπίπτουσι μὴ περιπατεῖν κακοῖς.

Ψάλλωμεν δὴ οὖν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ λέγοντες πρὸς τὸν Θεόν· « Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μὴ ποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον, μὴ ποτε εἴπη ὁ ἐχθρός· Ἰσχυσα πρὸς αὐτόν. » Φωτὶ γὰρ τῷ θεῷ καταυγασμένοι, καὶ τῆς ἀνωθεν παρὰ Θεοῦ σοφίας λαβόντες εἰς νοῦν τὸ σέλας, ἀνάλωτοι μὲν ἐσόμεθα τοῖς ἐχθροῖς, διεκδύοντες τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, ἐν καλῷ δὲ ἐσόμεθα τῆς ἀνωθεν εὐθυμίας, καὶ ἐν Χριστῷ δὴ πάντως εὐημερήσομεν.

Καὶ νῦν ἴνα τί ἐγnows κακά; Μὴ βασιλεὺς οὐκ ἦν ἐν σοί; ἡ βουλή σου ἀπώλετο, ὅτι κατεκρότησάν σου ὠδίνες, ὡς τικτούσης; Ὁδινε, καὶ ἀνδρῖζου, καὶ ἐγγίξε, θυγάτηρ Σιών, ὡς τικτούσα, δίδοι νῦν ἐξελεύσῃ ἐκ πόλεως, καὶ κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καὶ ἤξεις ὡς Βαβυλώνος. Ἐκείθεν ῥύσεται σε, καὶ ἐκείθεν λυτρώσεται σε Κύριος ὁ Θεός σου, ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου.

ΜΓ'. Ἀφιζέται μὲν οὖν ἐπὶ σέ, φησὶ, ἀρχὴ ἡ πρώτη. Πλὴν τίς ἄρα ἐστὶν ἡ πρόφασις, δι' ἣν τοῖς οὕτω δεινοῖς περιθραυῆ κακοῖς, ἤγουν τοῖς κακοῦν εἰλωδοῖσι, φησὶ δὴ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς; « Μὴ ἄρα σοι βασιλεὺς οὐκ ἦν; » Ἡ οὐ μεμελέτηκας βουλεύεσθαι σοφᾶ, καὶ ἀρίστα σὺν σαυτῇ ποιεῖσθαι τὰς σκέψεις; Ὑποπλήττει δὲ πάλιν εὐφῶς, καὶ καταπροσχεύειν οὐ παραιτουμένην. Καὶ τίς ὁ τρόπος, βραχυλογήσας ἑρῶ. Βεβασιλευκε μὲν γὰρ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὄλων Θεός ἐν ἀρχῇ, μεσιτεύοντος τοῦ πανσόφου Μωσέως, εἶτα μετ' ἐκείνον Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ παραληφθέντος εἰς στρατηγίαν. Εἶτα διὰ τῶν κατὰ καιροῦς ἀναδεδειγμένων κριτῶν, καὶ μετ' ἐκείνους διὰ τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ. Ἐχόντων δὲ ὧδε τῶν πραγμάτων αὐτοῖς, καὶ ἐν τάξει τῇ παναρτίστη κειμένων, πικρὰ καθ' ἑαυτῶν οἱ δειλαιοὶ πεφρονήκασιν. Ἀποσειόμενοι δὲ τῆς ὑπὸ Θεοῦ βασιλείας τὸν ζυγὸν προσήεσαν, λέγοντες τῷ μακαρίῳ Σαμουὴλ· « Ἴδοὺ οὐ γεγήρακας, καὶ οἱ υἱοὶ σου οὐ πορεύονται τῇ ὁδῷ σου, καὶ νῦν κατάστησον ἐφ' ἡμᾶς βασιλέα, δικάζειν ἡμᾶς, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔβη. Καὶ ἦν, φησὶ, πονηρὸν τὸ ῥῆμα ἐν ὀφθαλμοῖς Σαμουὴλ, ὡς εἶπε· Ἄδς ἡμῖν βασιλέα δικάζειν ἡμᾶς. Καὶ προσηύξατο Σαμουὴλ πρὸς Κύριον· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Σαμουὴλ· Ἄκουε τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ, καθὼς ἂν λαλήσωσι πρὸς σέ, ὅτι οὐ σε ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἡ ἐμὲ ἐξουθενήκασιν, τῷ μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτῶν. » Εἶτα τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ τὸ δικαίωμα τῆς βασιλείας καταγγέλλοντος

A terrestrium præcipuum et robustius, nempe Babyloniorum. Turrim autem squalidam, tenebrosam habitaculum Sion, sive Jerusalem nuncupat, quod omnes ejus incolæ velut in tenebris ambularent, quia nolint tanquam lucernam et lumen sibi facere legem Dei, et illuminationem ejus in pectus admittere. Sic enim, et non aliter et tutam ab errore viam currere, et foveam vitare, et transilire peccatum, et in incidentia mala non offendere licebat.

Cantemus itaque et nos, dicentes Deo : « Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum ». Lumine enim divino collustrati, et, superno fulgore sapientiæ divinæ in animum accepto, capi ab hostibus non poterimus, et pœnas iræ divinæ effugiemus : boni autem supernæ jucunditatis possidebimus, et in Christo plane ex sententia ac feliciter vivemus.

VERS. 9, 10. Et nunc quare cognovisti mala ? Numquid rex non erat in te, aut consilium tuum periiit, quia obtinuerunt te dolores ut parturientis ? Dole, et viriliter age, et appropinqua. 431 filia Sion, ut paries, quia nunc egredieris ex civitate, et habitabis in campo, et venies usque Babylonem. Inde liberabit te, et inde redimet te Dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum.

XLIII. Veniet igitur ad te, inquit, principatus primus. At enim quæ est occasio propter quam adeo diris conflictare malis, seu belli calamitatibus, inquam, in quibus est afflictio ? « Num igitur tibi rex non erat ? » An non studuisti tibi sapienter consulere, et optime providere ? Subobjurgat rursus dextere, et exprobrat oblique, ut magnopere insipienti, et Deum offendere non recusanti. Modum breviter declarabo. Regnabat in Israel principio universorum Deus, mediatore et internuntio Mose sapientissimo ; deinde post ipsum Jesu Nave in militiæ ducem assumpto ; postmodum per tempora creatis judicibus, et post illos beato Samuele. Cum res eorum hunc cursum tenerent, et florent maxime, miseri in semet dire consuluerunt, abjectoque jugo regni Dei, ad beatum Samuelem adierunt cum his verbis : « Ecce tu senuisti, et filii tui non ambulant in viis tuis ; et nunc constitue super nos regem, ut judicet nos, sicut et reliquæ habent nationes. Et displicuit sermo in oculis Samuelis, inquit, eo quod dixissent . Da nobis regem qui judicet nos. Et oravit Samuel ad Dominum ; et respondit Dominus Samueli . Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi ; non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos ». Deinde beato Samuele jus regis illis annuntiante, multosque admodum terrores illis incutiente. et ab hujusmodi frivolis et impiis commentationibus acerrime revocante, nihilominus urgent, dicentes :

⁹³ Psal. xiii, 4, 5. ⁹⁴ I Reg. viii, 5, 6.

« Non, sed rex erit super nos, et erimus nos sicut et cæteræ gentes, et judicabit nos rex noster, et egredietur ante faciem nostram, et pugnabit bellum nostrum⁹⁹. » Itaque vetera illa et periculosa consilia in memoriam illis redigit, et quodammodo dissimulante casum eorum irridet, atque: « Quomodo cognovisti mala? An non erat tibi rex? an consilium tuum perii? » Nonne petivisti regem, inquit, cum diceres: « Egredietur ante faciem nostram, et bellum nostrum bellabit? » **432** Nonne igitur bene tunc consuluisti? Ecce rerum eventus consilium tuum quam commodum et necessarium fuerit ostendit. Abjecisti jugum regni Dei. « Ecce obtinuerunt te dolores ut parientis. Dole igitur, et viriliter age, filia Sion. » Rursum morata est oratio. Ait enim: O bona filia, patiens esto ad dolores, dura ad molestias; appropinqua ad partum: hoc est, non longe aberis ab iis quæ expetuntur, sed velut mulier partui vicina jam ejulabis præ doloribus, relictisque urbibus bene munitis, « habitabis in tentorio, in campo, » et manebis, inquit, in solitudine. Venies autem in Babylonem ipsam. Sed enim non penitus consolatione destitutam relinquit: addit enim fugæ elapsuram, et a Deo miserante transportatam iri.

Ἐρήμοις. Ἀφ' ἧς δὲ καὶ εἰς Βαβυλῶνα αὐτὴν. Πλὴν καὶ ἀναφεύξεται, καὶ διακομισθήσεται παρὰ Θεοῦ

Consultissimum igitur sub Deo manere, et eum regem pati, et sibi virtutem, protectorem et auxiliatorem facere, ipsi soli animæ cervicem submittere, ex ejus voluntate vivere, et ipsi placita, ante omnia magni ducere. Quod si hoc non faciamus, omnimodis Babyloniorum, qui animo comprehenduntur, jugum sustinebimus, adversarias dico, et immundas potestates, et primum principatum, id est, Satanam, et velut ejecti ex urbe sancta, cujus opifex et conditor Deus est, Babyloniorum habitabimus. In confusione enim, et tumultu erimus, tanx hujus vitæ distractionibus. Babylon confusioem interpretatur.

VERS. 11-13. *Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, dicentes: Exultabimus, et insipient in Sion oculi nostri. Ipsi autem non cognoverunt cogitationem Domini, et non intellexerunt consilium ejus, quia congregavit eos, ut manipulum areæ. Surge, et tritura eos, filia Sion, quoniam cornua tua ponam ferrea, et ungulus tuos ponam areas, et minkes populum multos, et consecrabis Domino multitudinem eorum, et robur eorum Domino unicersæ terra.*

XLIV. Non semel diximus, regnum Hierosolymis obtinente Ezechia, Samarix vastitatem intulisse Senacherib, et cum illa multas quoque Judææ urbes evertisse. Deinde misit ex Lachis Rabsacen, qui adversus gloriam Dei immodice blateravit, quando manu **433** angelica una nocte centum octoginta

αὐτοῖς, καὶ πολλοῖς ἄγαν καταπτούντος δείμασιν, ἀριστάντος τε καὶ μάλα γοργῶς τῶν οὕτω σαθρῶν, καὶ ἀνοσιῶν σκευμάτων, οὐδὲν ἤττον ἐπεφύοντο, λέγοντες· « Οὐχί, ἀλλ' ἡ βασιλεὺς ἔσται ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐσόμεθα καὶ ἡμεῖς καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ δικάσει ἡμᾶς βασιλεὺς ἡμῶν, καὶ ἐξελεύσεται πρὸ προσώπου ἡμῶν, καὶ πολεμήσει τὸν πόλεμον ἡμῶν. » Οὐκοῦν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ ἀναφέρει τῶν ἀρχαίων ἐκείνων, καὶ ἐπισφαλῶν βουλευμάτων, καὶ οἷον κατεριωνεύεται τὸ συμβάν, καὶ φησι· « Πῶς ἐγνώσκακα; Μὴ οὐκ ἦν σοι βασιλεὺς; ἢ ἡ βουλή σου ἀπώλετο; » Οὐ βασιλέα, φησὶν, ἤτησω, λέγων· « Προπορεύεται πρὸ προσώπου ἡμῶν, καὶ τὸν πόλεμον ἡμῶν πολεμήσει. » Μὴ ἄρα καλῶς ἐβουλεύσω τότε; Ἰδοὺ τῶν πραγμάτων τὸ πέρας; τὴν σὴν ἐδείξε βουλήν, ὡς ἀρίστη τε εἴη, καὶ ἀναγκαία. Ἀπόβλητον ἐποίησω τῆς ὑπὸ Θεῶν βασιλείας τὸν ζυγόν. Ἰδοὺ κατεκράτησάν σου ὠδίνες ὡς τικτούσης. Ὡδινε οὖν, καὶ ἀνῆρίζου, θυγάτηρ Σιών. Ἐν ἤθει πάλιν ὁ λόγος. Ὡ γάρ, χρηστὴ θυγάτηρ, φησὶ, τληπαθῆς ἔσο πρὸς τὰς ὠδίνας, διακαρτέρει πρὸς τὰς λύπας, ἔγγιζε τῷ τίκτειν, τούτέστιν, οὐκ ἔση μακρὰν τῶν προσδοκωμένων· ἀλλ' οἷον ἐπίτεξ ἤδη γυνὴ κατολολύξεις ἐκ πόνων, ἀφιεῖσα δὲ πόλεις τὰς εὐπυργωτάτας, « κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, » καταυλισθήσῃ, φησὶν, ἐν ἀπαράκλητον οὐκ ἔβ παντελῶς, προστέθεικε γάρ, ὅτι κατοικτείροντος.

Κάλλιστον οὖν ἄρα τὸ ὑπὸ Θεῶν μένειν καὶ βασιλεύεσθαι καὶ αὐτὸν ποιεῖσθαι δύναμιν, ὑπερασπιστὴν τε καὶ ἀρωγὸν αὐτῷ, καθυφεῖναι μόνῳ τῆς ψυχῆς τὸν αὐγένα, τοῖς αὐτοῦ θελήμασι βιοῦν, καὶ λόγου παντὸς ἀξιοῦν τὸ αὐτῷ δοκοῦν. Ἢ εἰ μὴ τοῦτο δρῶμεν, πάντη τε καὶ πάντως ὑπὸ νοσητοῦς ἐσόμεθα Βαβυλωνίους, ἀντιτεταγμένους λέγω, καὶ ἀκαθάρτους δυνάμεις, καὶ ὑπὸ τὴν πρώτην ἀρχὴν, τούτέστι, τὸν Σατανᾶν, πόλεως δὲ ὡσπερ τῆς ἁγίας ἐξεβρίμμενοι, ἧς ἐστὶ τεχνίτης, καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός, τὴν Βαβυλωνίων οἰκήσομεν. Ἐν συγχύσει γάρ, καὶ θορβοῖς ἐσόμεθα τοῖς εἰκατοῖς τοῦ παρόντος βίου περισπασμοῖς. Σύγχυσις ἡ Βαβυλῶν ἐρμηνεύεται.

Καὶ τὴν ἐπισυνήχθησαν ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ, λέγοντες· Ἐπιχαροῦμεθα, καὶ ἐπόψονται ἐπὶ Σιών οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγνώσαν τὸν λογισμόν Κυρίου, καὶ οὐ συνήκαν τὴν βουλήν αὐτοῦ; ὅτι συνήγαγεν αὐτοὺς ὡς δράγμα ἄλγος. Ἀνάστηθι, καὶ ἄλσα αὐτοὺς, θυγάτηρ Σιών, ὅτι τὰ κέρατά σου θήσομαι σιδηρᾶ, καὶ τὰς ὀπίλας σου θήσομαι χαλκᾶς, καὶ λεπτυνεῖς λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἀναθήσεις τῷ Κυρίῳ τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς.

ΜΑ'. Πλειστάκις ἤδη προείπομεν, ὅτι τὴν βασιλείαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις διέποντος Ἐζεχίου, κατεδήλωσε μὲν τὴν Σαμάρειαν ὁ Σαναχηρείμ, πολλὰς δὲ αὐτῇ καὶ τῆς Ἰουδαίας συνήρακε πόλεις. Εἶτα μεταπέπομφεν ἐκ Λαχίς τὸν Ῥαψάκην, ὅς οὐ μετρίως τῆς θείας καταφυλάρησε δόξης, ὅτε καὶ ἀπολώλατι

⁹⁹ I Reg. 19, 20. ⁹⁹ IV Reg. xix, 55.

ἐν μίᾳ νυκτὶ ἑκατὸν ὀδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἀγγελικῆ χειρὶ. Ταυτησὶ τῆς ἱστορίας διαμέμνηται Πάλλιν. Συνήχθησαν γὰρ ἔθνη πολλὰ κατὰ σοῦ, φησὶ, μονονουχὶ καὶ ἀθύροντα, καὶ ὅσον οὐδέπω κεισομένης κατορχησόμενα. Πλὴν οὐκ ἔγνωσαν ἃ βεβοῦλεται Θεός. Συνεκομισθησαν γὰρ ὡσεὶ εἰς ἄλωσ, καὶ δράγματος δίκην τοῖς σοῖς ὑποκείσονται ποσίν. « Ἀνάστα δὴ οὖν, καὶ ἀλόα αὐτούς, » κέρατα γὰρ ἔξεις σιδηρᾶ, καὶ ὀπλὰς χαλκᾶς, τουτέστι, δυσκαταγώνιστος ἔσθι, καὶ ἄμαχος τοῖς ἔχθροῖς, μονονουχὶ δὲ καὶ καταπατήσεις τοὺς ἀνθεστηκότας. Ἐπειδὴ γὰρ ἄλλω τε καὶ δράγματος πεποιήται μνημην, τετήρηκε τῇ μεταφορᾷ τὸν πρέποντα τρόπον, καὶ ὡς ἐπὶ μόσχου φησὶ κέρατα, καὶ ὀπλὰς, ἐπεὶ οὐκ ἀνθρωπείῃ χειρὶ δεδαπάνηται, ἀλλ' ἔργον ἦσαν οἱ κείμενοί τῆς θείας ὀργῆς. Μὴ σαυτῆ, φησὶν, ἀνάψης, δὲ ἐπὶ τούτοις αὐχήματα, ἀνατίθει δὲ μᾶλλον τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς τὸ τε πλῆθος αὐτῶ, καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἀπολωλότων. Ἄλλ' οὕτω μὲν τῆς ἱστορίας ὁ νοῦς. Θορυβήσει δὲ Ἰσους τῶν ἐντευξομένων τινὰς τὸ οὕτως ἀγχίστροφον τῶν προφητικῶν κηρυγμάτων. Ἄρτι μὲν γὰρ ἠκούομεν λέγοντος : « Ἐπὶ δὲ ἔξει, καὶ εἰσελεύσεται ἡ ἀρχὴ ἡ πρώτη βασιλεία Βαβυλωνίων, » καὶ ὁ τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν ἐγράφετο τρόπος. Εἶτα σεσασμένην ὀρῶμεν εὐθύς, καὶ καταπατοῦσαν τοὺς ἔχθρούς. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τῆς τῶν χρόνων εὐδιακρίτου διαστολῆς ἔσται γὰρ οὕτως ἀσύγχυτος, καὶ σαφὴς τῶν λεγομένων ἡ θεωρία. Ἐξελίου μὲν γὰρ βασιλεύοντος, ἀνέβη Σαναχρηεὶμ κατὰ τῶν Ἰεροσολύμων. Εἶτα μετὰ Ἐξελίου θάνατον, τέσσαρες γεγονάσι βασιλεῖς, καὶ πέμπτος Ἰεχονίας. Τότε καὶ πᾶσαν εἴλε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ αὐτὰ Ἰεροσόλυμα Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἀπεκόμισεν εἰς αἰχμαλωσίαν πάντα Ἰσραὴλ. Γράφει δὲ σφῶς τὴν ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ἱστορίαν ὁ μακάριος προφήτης Ἰερεμίας.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Nūc ἐμφραχθήσεται θυγάτηρ Ἐφραΐμ ἐμφραγμῷ· συνοχήν ἔταξεν ἐφ' ἡμᾶς. Ἐν ῥάβδῳ πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ.

ME'. Ἐπισυναχθήσονται μὲν γὰρ ἐπὶ Σιών ἔθνη πολλὰ, εἶτα κατορχήσονται, καὶ καταμειδιάσειν αὐτῆς προσδοκῆσαντα, ἠλόγηται τε καὶ συνετρίβησαν, Θεοῦ τοῖς ποσὶ τῶν νικησάντων, παραβρίπτουντος αὐτούς ὡς ἐν εἶδει δράγματος. Ἦλω δὲ, καὶ ἀπόλλωεν ἡ Σαμαρειτῶν, καὶ δεδαπάνηται τῷ πολέμῳ, καὶ περὶ αὐτῆς φησὶ, ὡς ἐμφραχθήσεται, καὶ ἐνοσχεθήσεται καθορίζοντος δηλονότι Θεοῦ τὸ ἐν συνοχῇ γενέσθαι, καὶ χρῆναι παθεῖν αὐτήν. Θυγάτερα δὲ τοῦ Ἐφραΐμ ὀνομάζει τὴν Σαμάρειαν, ἡγουν τὴν ἐν Σαμάρειᾳ πλῆθύν· ἔοικε γὰρ πῶς ἐν τάξει κείσθαι Πατρὸς τοῖς ὑποκειμένοις ὁ βασιλείαν πεπιστευμένος. Βεβασιλευκε δὲ τῆς Σαμαρείας ὁ ἐξ Ἐφραΐμ. Ἔσται δὴ οὖν, φησὶ, περίσχυτος, καὶ διεζωσμένη τοῖς τῶν πολεμίων δήμοις ἡ Σαμαρειτῶν, οἱ μονονουχὶ καὶ πατάξουσιν εἰς σιαγόνας αὐτήν, οὐ χειρὶ βαπίζοντες ἐχομέναις φειδύς, ἀλλὰ ῥάβδοις συντρίβοντες καὶ κατακλιζόμενοι σφοδρῶς. Σημαίνει δὲ διὰ τούτου πρὸς ταῖς ἀτιμίας καὶ δύστοιστον ἦντα τῆς αἰχμαλωσίας τὸν πόνον, Ἄτι-

A quinque millia disperierunt **. Hujus historiae rursus meminit. Congregatae sunt, inquit, super te gentes multae, tantum non ludentes super te, et jamjam procubiturae pedibus insultaturae. Verumtamen non cognoverunt quid statueret Deus. Comportati sunt enim velut in arcem, et instar manipuli pedibus tuis subjicientur. Surge igitur, et tritura eos : cornua enim ferrea habebis, et ungulas aereas, hoc est, inexpugnabilis et invicta eris hostibus tuis, et tantum non conculcabis qui restiterint tibi. Quoniam enim aerae et manipuli mentionem fecit, decorum metaphorae servavit, et tanquam de vitulo cornua et ungulas dicit : siquidem non humana manu consumpti, sed ira divina confecti erant, qui jacebant mortui. Ne tibi laudem istam aseribas, inquit : sed consecra potius Domino universae terrae, et multitudinem eorum, et robur interfectorum. Et hic quidem sensus est historiae. Turbabit autem quosdam lectorum fortassis tanta prophetiarum promulgationum mutabilitas. Modo quippe dicentem audiebamus, « Ad te veniet, et ingreditur principatus primus regnum Babyloniorum ; » et captivitate modus nobis describeretur. Deinde salvatam mox, et hostes suos conculcantem cernimus. Proba igitur temporum distinctione opus est : sic enim quae dicuntur citra confusionem et obscuritatem considerabuntur. Regnante enim Ezechia, ascendit contra Jerusalem Senacherib. Post, Ezechia mortuo, quatuor reges usque ad quintum Jechoniam intercesserunt. Tunc universam Judaeam, et Hierosolymam ipsam Nabuchodonosor in potestatem redegit, totumque Israel captivum abduxit. Quam historiam apte beatus propheta Jeremias nobis descriptam reliquit.

CAP. V.

VERS. 1. Nunc circumseptietur filia Ephraim septo angustiam posuit super nos. In virga percutient super maxillam tribus Israel.

XLV. Congregabuntur enim super Sion gentes complures. Deinde cum sperarent se illi cum irrisione insultaturos, comminutae et contritae sunt, Deo victorum pedibus eas in speciem manipuli substernente. Capta est, et perit Samaria, 434 et bello absumpta est, ac de ea dicit, circumseptum et obstrictum iri, decernente videlicet Deo, ut in angustiam redacta omnino affligeretur. Filiam autem Ephraim Samaritam, sive Samariam multitudinem nominat : videtur enim subjectis quasi loco patris esse, cui regnum committitur. Regnavit porro in Samaria, qui erat de tribu Ephraim. Erit igitur, inquit, circumquaque septa, et cincta hostium populis Samaritanorum regio, qui propemodum percutient ipsam in maxillas, non manibus cedentes, quae parcius verberant, sed virgis conterentes, et verberantes valide. Significat per hoc, praeter ignominiam laborem quoque captivitate intolerabilem fore. Ignominiae enim signum non dubium est ictus

in faciem. Id si per virgam intelligatur fieri, omnino miserum ac servile erit. Contempta igitur esto, inquit, et in plagis ac doloribus, quæ a tribu Ephraim regitur Samaria.

Sed ferientis manus feriabitur, nec experiemur verbera, si totis viribus in nosmet iram Domini universitatis per actiones nefarias, et studiosam consecrationem illi odiosorum exacuere, quantum possumus, cavebimus. Potius autem probitate illum honorantes felices erimus, conspicuamque et vere amplectendam vitam transigemus.

VERS. 2. *Et tu, Bethlehem, domus Ephratha minima es, ut sis in millibus Juda. Ex te mihi egredietur ut sis in principem in Israel, et egressus ejus ab initio ex diebus sæculi.*

XLVI. Rerum nostrarum reditum ad principia propheticus sermo nobis his verbis evangelizat. Scitissime autem meminit instaurationis quæ in Christo facta dicitur. Nam « in ipso nova creatura, » sicut scriptum est⁸⁷. Et vetera quidem transierunt, facta sunt autem per eum nova transformantem humana, et in antiquam bonitatem restituentem. Rex enim denuo factus est, et optabile in omnia imperium rursus acquisivit. Universum autem etiam per particulatim administrata exprimitur. Regebatur enim regali imperio Israel initio, ut dixi, sub Deo, sanctis, et administris, interjectis. Deinde non multo post stultitia laborans, et sub Deo vivere contemnens, humana potius imperia suspexit. **435** Itaque Saul sibi regem petivit. Qua in re graviter peccarunt: universorum quippe Deus moleste ferens, beato Samueli dixit: « Non te abjecerunt, sed me, ne regnum super eos⁸⁸. » Nequaquam vero istud profuisse illis, sed acerbum, et detrimentosum, et otiosum potius fuisse ipsa experientia docuit, nec id ullam dubitationem habet. Nam ob hoc in tetra et inevitabilia incommoda inciderunt. Itaque tanquam reducens Israel ob id quod fuit in principio, ut Deum regem haberent, Christum in Bethlehem natum ipsis fore Salvatorem et Redemptorem ante proclamat.

Non abiret a scopo qui putaret generatim quasi verba fieri. Postquam enim terrestres nos regiam Dei in nos potestatem abjecimus, peregrinum nobis jugum imposuimus, et Dominum nobis ascivimus, non natura Dominum, sed superbum potius, et apostatam, Satanam dico, in omne genus malorum devenimus. Sed, ut modo dixi, « Complacuit Deo et Patri omnia in Christo instaurare, quæ in cælis, quæque in terris sunt⁸⁹; et liberavit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ in lumine⁹⁰. »

Ἀ μίας μὲν γὰρ ἐστὶ σημεῖον οὐκ ἀμφίβολον τὰ εἰς σιαγόνας ραπίσματα. Εἰ δὲ δὴ νοοῖτο καὶ διὰ βλάβου γενέσθαι, φορέσει πάντως τὸ μοχθηρὸν, καὶ τὸ οἰκεῖον οἰκέτη πρέπον. Ἄτιμος οὖν ἔστω, φησί, καὶ ἐν αἰκίαις, καὶ πόνοις ἢ ὑπὸ τῆς φυλῆς Ἐφραΐμ βασιλευμένη Σαμάρεια.

Ἄλλ' ἢ γε τοῦ παλιντοῦ ἀργήσει χεῖρ, ἀγευστοὶ δὲ μενοῦμεν αἰκίας, εἰ παντὶ δὴ σθένει παραιτούμεθα τὸ καταθῆγειν ἐφ' ἑαυτοῖς εἰς ὄργα; τὸν τῶν ὄλων Κύριον διὰ τοῦ δρᾶν ἃ μὴ θέμις, καὶ ποιῆσθαι περισπούδαστον τὸ ἀπηχθημένον αὐτῷ. Τιμῶντες δὲ μᾶλλον ταῖς ἐπεικειαῖς ἐσόμεθα ταῖς εὐημερίαις ἐν καλῷ, λαμπρὸν τε καὶ ἀξιοβλητὸν ἀληθῶς διαζήσομεν βίον.

Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, ὀλιγοστός εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλισίῳ Ἰουδα. Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι ἐκ ἀρχοντα τῷ Ἰσραὴλ· καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος.

ΜϚϚ. Τὴν εἰς τὴν ἐν ἀρχαῖς ἀναφοίτησιν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις εὐαγγελίζεται λόγος. Διαμμένηται δὲ μάλα σοφῶς τῆς ἀνακεφαλαιώσεως τῆς ἐν Χριστῷ γεγενῆσθαι λεγομένης. « Καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν αὐτῷ, » καθὼς γέγραπται· Καὶ τὰ μὲν ἀρχαῖα παρῆλθε, γέγονε δὲ δι' αὐτοῦ καινὰ, μεταστοιχείουντος τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἀνακαινίζοντος εἰς τὸ εὖ εἶναι πάλιν αὐτά. Βεβασιλευταὶ γὰρ, καὶ περιπεπολιῆται πάλιν αἰρετὸν τὴν κατὰ πάντων ἀρχήν. Σημαίνεται δὲ τὸ καθόλου καὶ διὰ τῶν μερικῶς οἰκονομουμένων. Ἐβασίλευτο γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ἰσραὴλ ἐν ἀρχαῖς ὑπὸ Θεοῦ, μεσολαβούντων ἁγίων. Εἶτα μετ' οὐ πολὺ νοσήσας τὸ εὐθεῖας, ἀτιμάσας τε τὸ πράττειν ὑπὸ Θεῷ, τὰ ἀνθρώπινα μᾶλλον τετιμήχασιν κράτη. Καὶ γοῦν ἤτησεν ἐφ' ἑαυτῷ βασιλέα τὸν Σαούλ. Εἶτα προσκεκρούχασιν οὐ μετρίως· λελυπημένος γὰρ ἔφασκεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τῷ μακαρίῳ Σαμουὴλ· « Οὐ σὲ ἐξουθενήχασιν, ἀλλ' ἢ ἐμὲ ἐξουθενήχασιν, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτοῖς. » Ὅτι δὲ τὸ χρεῖμα αὐτοῖς ὀνησιφόρον μὲν οὐδαμῶς, πικρὸν δὲ, καὶ ἐπιζήμιον, καὶ ὀλέθρου πρόξενον, αὐτὴ δέδειχεν ἡ πείρα. Πῶς δ' ἂν ἐνδοιάσειέ τις; Περιπεπώχασιν γὰρ δεινοῖς, καὶ ἀφύκτοις διὰ τοῦτο κακοῖς. Οὐκοῦν ἀναχομιζῶν ὡσπερ τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἐν ἀρχαῖς, φημί δὴ τὸ ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύεσθαι τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐκ Βηθλεὲμ αὐτοῖς ἐσόμενον Σωτῆρα καὶ Αὐτρωτὴν προανακεκράγει Χριστόν.

Ἰοὶ δ' ἂν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ἂν εἰ τῷ δοκῇ γενικὸν ὡσπερ τινὰ τὸν λόγον ποιῆσθαι, Ἐπειδὴ γὰρ ἀποπεπώκαμεν τῆς ὑπὸ Θεῷ βασιλείας, οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, ὀνειδῶν ἑαυτοῖς καταστήσαντες ζυγὸν, καὶ Δεσπότην ἐπιγραφάμενοι τὸν οὐ φύσει Δεσπότην, μᾶλλον δὲ ἀλαζόνα, καὶ ἀποστάτην, φημί δὴ τὸν Σατανᾶν, ἐν παντὶ γεγόναμεν κακῷ. Ἄλλ' ὡς ἔφην ἀρτίως, « Εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, μετέστησε δὲ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἐν τῷ φωτί. »

⁸⁷ II Cor. v, 17. ⁸⁸ I Reg. viii, 7. ⁸⁹ Ephes. ii, 10. ⁹⁰ Coloss. i, 15.

Ποιεῖται δὲ οὖν τὸν λόγον πρὸς τὴν Βηθλεὲμ, ἦτοι Ἀ τὸν οἶκον τοῦ Ἐφραθᾶ. Καὶ καλεῖται μὲν ὁ χώρος Ἐφραθᾶ, Βηθλεὲμ δὲ, τὸ πολλοῖον, ἦγουν ἡ ἐν τῇ χώρῃ κώμη, ὅθεν ἦν Ἰεσσαὶ καὶ Δαβὶδ, καὶ αὕτη πάλιν ἡ ἅγια Παρθένος, ἡ τὸ θεῖον ἡμῖν ἐκτέτοκε βρέφος τὸ παιδίον τὸν Ἰησοῦν· « Οὐ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. » Βεβασίλευκε γὰρ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐπειδὴ γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ταύτητοι, καθὼς φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, « Ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, ἵν' ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ πάντων γόνων κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πάσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν. » Ω τοῖνον Βηθλεὲμ, φησιν, οἶκος Ἐφραθᾶ, εἰ καὶ « Ὀλιγοστός εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα, » τούτεστι, μυρίαί μὲν ὄσαι λαμπραί, καὶ μεγάλαί τῆς Ἰουδαίας αἱ πόλεις, καὶ πολυανδρῆζ πληθὺ τῶν ἐνοικοῦντων καταμεθούσαι. Ἄλλ' εἰ καὶ ὀλίγοι παντελῶς οἱ σε κατοικοῦντες, καὶ νεμόμενοι, σὺ γενήθη τροφὸς, καὶ κληθήσῃ πόλις τοῦ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οὐτε που πάντως τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἐπαγγελίαις προεπηγγελμένων τῷ Ἀβραάμ. Ἐφη γὰρ πρὸς αὐτὸν, ὅτι « Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα. » Τὸ δὲ « Ἐν Ἰσαὰκ » ἐξ ἐπαγγελίας φησί. Βεβαία τοῖνον ἡ ὑπόσχεσις οὐχὶ μόνον τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. Οὗτοι γὰρ ὁ Ἰσραὴλ, « Ὅτι τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζονται ὡς σπέρμα. » Ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγοι, κατάρξαι παντὸς τοῦ πιστεύοντος εἰς αὐτὸν, καὶ προσοικειούντος ἑαυτὸν ἐμοὶ δι' αὐτοῦ. Προσηνεγήμεθα γὰρ τῷ Πατρὶ δι' Ἰησοῦ, καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτός· « Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. » Ἀνεδείχθη τοῖνον ἐκ Βηθλεὲμ ὁ Χριστός ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ ἐν κήποις ἡμᾶς καταβόσκων, καὶ κρίνους, καὶ τὴν τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων εὐσομίαν παρατιθείς, καὶ ὅλον ἄνθος προσάγων ὥριμα τὰ κατ' ἑαυτὸν, τοῖς ἐθέλουσιν ἀποδρέπεσθαι. Ἐφασκε γὰρ· « Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων. » Ἀπ' ἀρχῆς δὲ εἶναι φησὶ τὰς ἐξόδους αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, ἡ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν τὴν Λόγου σημαίνων. Ἔστι γὰρ συναΐδιος τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, καὶ αὐτὸς τῶν αἰώνων ὁ ποιητής, ἦγουν ὅτι γέγονε μὲν ἄνθρωπος ὡς ἐν λοίσθῳ τοῦ αἰῶνος καιροῦ, προώρισται γὰρ μὴ ὡς ἐν προγνώσει Πατρὸς καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. Ἐξόδους οὖν φησιν ἡ τὴν ἀχρονον τοῦ Θεοῦ ἐκ Πατρὸς γένησιν εἰς ἰδίαν ὑπαρξίν τοῦ Ἰησοῦ· ἦτοι τὴν ἀνάδειξιν, τὴν ἐν καιροῖς ἐσομένην, ὅτε γέγονε σὰρξ· εἰ καὶ ἐξ ἡμερῶν προώριστό τε καὶ τέθειτο παρὰ τοῦ Πατρὸς Σωτῆρ τε καὶ Λυτρωτής, οὐκ ἠγνωστός τὰ μεταξὺ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει συμβησόμενα διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδασιν.

Alloquitur ergo Bethlehem, sive domum Ephratha. Et vocatur quidem regio Ephratha, Bethlehem autem oppidulum, sive vicus regionis, unde oriundi Jesse, et David, et præterea sancta Virgo, quæ divinum nobis infantem peperit, puerulum Jesum: « Cujus imperium factum est super humerum ejus, et vocatur nomen ejus magni consilii Angelus. » Regnavit enim per crucem. Et quoniam factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ideo, ut est apud divinum Paulum, « Deus ipsum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Jesus est in gloria Dei Patris. Amen. » Ait ergo: O Bethlehem domus Ephratha, tametsi in minima es, ut sis in millibus Juda, hoc est mille et amplius sunt in Judæa splendide et amplæ civitates, et incolarum infinitate refertissimæ. Sed quanquam pauci sunt plane cives, et incolæ tui, tu eris nutrix et vocaberis civitatis regnantis 436 super Israel, nec super eos tantum utique qui sanguine sunt Israelitæ, sed super eos insuper qui in promissionibus Abrahami prædicti sunt. Ait enim illi alicubi Deus: « In Isaac vocabitur tibi semen. » Illud autem, « in Isaac, » ex promissione dicit. Firma est igitur promissio non solum iis qui sunt de sanguine Israel, sed etiam iis qui in præputio per vestigia fidei patris nostri Abraham ingrediuntur. Hi enim sunt Israel, « quoniam filii promissionis reputantur in semine. » Ac si dicat, rector erit cujusvis in eum credentis, et mihi se per ipsum concilianstis. Oblati enim sumus Patri per Filium, et testatur id ipse his verbis: « Nemo venit ad Patrem nisi per me. » Editus est igitur in Bethlehem Christus pastor ille bonus, qui in hortis et liliis nos pascit, et evangelicorum oraculorum suavevolentiam apponit, et sua tanquam flores maturos decerpere volentibus exhibet. Dixit enim: « Ego flos campi, et lilium convallium. » Egressus autem ejus a principio esse inquit, et ex diebus sæculi; aut omnibus sæculis antiquiorem Verbi existentiam significans: est enim coæternus Patri suo, et ipsemet sæculorum conditor; aut quia homo natus est quidem quasi in extrema ætate sæculi: D mysterium autem in ipso peragendum in præscientia Patris ante constitutionem mundi prædestinatum est. Egressus itaque appellat aut temporis expertem Dei Filii ex Patre in propria subsistentia generationem, aut exhibitionem ejus in tempore futuram, quando caro factus est: aut etiam ex diebus sæculi prædefinitus et constitutus est Salvator et Redemptor, a Patre, qui quæ in medio humano generi per transgressionem Adam eventura erant non ignorabat.

1. 2 Isa. ix, 6. 3 Philipp. iii, 8-11. 4 Gen. xxi, 12. 5 Rom. ix, 8. 6 Joan. xiv, 6. 7 Joan. x, 14-16, Cant. vi, 1. 8 Cant. ii, 1.

VERS. 3. *Propterea dabis eos usque ad tempus parientis. Pariet, et reliqui fratrum eorum convertentur ad filios Israel.*

XLVII. Videtur propheta cogitare secum forte, ratiocinariusque, et dicere, non loquetur falsum Deus, et ad finem prorsus deducet quæ promisit. Et quia Israel in tam insigni spe est, et nascetur illis dux, regnabitque, et ab omni eos malo liberabit, cur tandem in manus hostium veniet? Deinde cogitato tempore promissionis, et ita, ut præsens concepto, sibi quodammodo respondet in hæc verba: Quoniam promissionis tempus diu procrastinabitur, ipsi autem in delictis non levibus sunt, **437** et neutiquam peccare desinunt, « idcirco dabis eos, » id est, trades, hostibus, o Domine, « usque ad tempus parientis, » donec divinus ille infans in visceribus virginis concipiatur. Tunc enim erit redemptio, et felicitate stabili perfruatur, nihil ipsis omnino ad jucunditatem deficiente. Hæc propheta tunc volutante, et veluti apud se susurrante, subauscultans Deus, pariet, inquit, et ad fidem ipsum corroborat. Simile huic ad prophetam Habacuc dixit: « Adhuc pusillum, et qui venturus est, veniet, et non tardabit ¹⁰. » Nascetur enim omnino, inquit, « reliqui autem fratrum ejus revertentur ad filios Israel ¹¹. » Suscepit enim fidem in Christum Judæorum ingens numerus, et ante alios beati discipuli: exciderunt autem spe qui in contumacia sua Christum contumeliosissime multaverunt. Cæterum in extremis temporibus cum aliis inferentur, et quasi cursu subeuntes, vix tandem eo accurrent, quo eos ab initio venisse præstiterat.

καιροῖς προσεπενεχθήσονται τοῖς ἄλλοις, καὶ οἷον ἐξ ἄμεινον ἐλθεῖν ἐν ἀρχαῖς.

VERS. 4. *Et stabit, et ridebit, et pascet gregem suum in fortitudine Domini, et in gloria nominis Domini Dei sui erunt. Quia nunc magnificabuntur usque ad terminos terræ, et hæc erit pax.*

XLVIII. Stabit, dicit, pro ἐπιστατήσῃ, *præerit*, suarumque ovium ipsemet pastorem ager, nec alteri curiam earum institutionem mandabit, sicut olim beato Mosi, sed ipse per semetipsum operam hanc præstabit. Verum est enim, non a legato quoriam, non ab angelo, sed ab ipso Deo nos salvatos esse. Pascet autem nos in fortitudine, citra omnem sudorem laboremque nostrum. Quasi enim defensorum pro nobis se objiciet, et salvabit strenue: nec sinet illegitimos pastores ex fallaciis suis celebritatem adipisci: nec feras immites in greges insilire; nec malignas et adversarias potestates patietur, quemadmodum olim, fidelibus robore prævalere, quibus dabit potius « super aspidem et basiliscum ambulare, leonemque et draconem conculcare ¹². » Per ipsum enim inclyti evasimus, et cum claritate

¹⁰ Habac. II, 5. ¹¹ Mich. V, 3. ¹² Psal. XC, 15.

(1) Ed. Aub., δωρόληπτος, *dona accipiet.*

Διὰ τοῦτο δώσεις αὐτοὺς ἕως καιροῦ τικτούσης. Τέξεται, καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ.

MZ'. "Εοικεν ὁ προφήτης ἐντεθυμηθῆσαι καθ' ἑαυτὸν ἐκεῖνο τάχα που, διαλογίζεσθαι τε καὶ λέγειν· Οὐ ψευδοσῆσει Θεὸς, ἀποπερανεῖ δὲ πάντως τὰ ἐπηγγελμένα. Καὶ εἴπερ ἐστὶν ἐν λαμπραῖς οὕτως ἐπίσταν ὁ Ἰσραήλ, καὶ ἀποτεχθήσεται μὲν αὐτοῖς ὁ ἡγούμενος, κατάρξει δὲ, καὶ παντὸς ἀπαλλάξει κακοῦ, τί καὶ ὅλως ἔσται δωρόληπτος (1); Ἐἴτα τῆς ἐπαγγελίας ἐννεονηκῶς τὸν χρόνον, οὕτω τε παρόντα συνει, ἑαυτῷ τρόπον τινὰ καὶ ἀπολογεῖται, λέγων· Ἐπεὶ γὰρ ἐν ὑπερθέσει μὲν ἐστι μακρὸς τῆς ἐπαγγελίας ὁ χρόνος, αὐτοὶ δὲ εἰσιν ἐν οὐ μετρίοις πταίσμασι, καταλήγουσι δὲ πλημμελοῦντες οὐδαμῶς, « ταῦτητοι δώσεις αὐτοὺς, » τουτέστι, παραδώσεις ἐχθροῖς, ὧ Δέσποτα, « ἕως καιροῦ τικτούσης, » ἄχρις ἂν κυρθῆ. φησὶ, τὸ θεῖον ἐκεῖνο βρέφος ἐκ λαγόνων παρθενικῶν. Τότε γὰρ ἔσται λύτρωσις, καὶ ἐν βεβαίῳ κείσονται τῆς εὐημερίας, οὐθενὸς αὐτοῖς παντελῶς τῶν εἰς εὐθυμίαν ἐκλειοπίστος. Ταῦτ' τοῦ προφήτου διενθυμουμένου τέως, καὶ οἶονεὶ διαψιθυρίζοντος ἐν ἑαυτῷ, προσυπακούει Θεὸς, τέξεται, φησὶ, καὶ εἰς πίστιν αὐτῶν ἐδραῖον ἀποτελεῖ. "Ομοιον δὲ τοῦτ' πρὸς τὸν προφήτην Ἄμθακούμ· « Ἐτι μικρὸν ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονεῖ. » Τεχθήσεται μὲν γὰρ πάντη τε καὶ πάντως, φησὶ, « οἱ δὲ γε κατάλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. » Παρεδέξαντο μὲν γὰρ τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν τῶν Ἰουδαίων οὐκ εὐαριθμητοί, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ μακάριοι μαθηταί· διωλσθήκασι δὲ τῆς ἐλπίδος οἱ ταῖς ἀπειθείαις περιυβρίσαντες. Πλὴν ἐν ἐσχάτοις ὑποδρομῆς ἀναδραμοῦνται μόλις, πρὸς ὅπερ ἦν

Καὶ στήσεται, καὶ ὄψεται, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύϊ Κύριος, καὶ ἐν τῇ δόξῃ δρόματος Κυρίου Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσι. Διδότι νῦν μεγαλυνθήσονται ἕως ἄκρων τῆς γῆς, καὶ ἔσται αὐτῇ ἡ εἰρήνη.

MH'. Τὸ ἐστήσεται) φησὶν ἀντὶ τοῦ καὶ ἐπιστατήσῃ, καὶ ἔσται τῶν ἰδίων προβάτων αὐτουργὸς ὁ ποιμὴν, οὐχ ἐτέρῳ τινα τὸ παιδαγωγεῖν ἐπιτρέψας, καθὼς καὶ πάλαι τῷ μακαρίῳ Μωσῆ, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς ἐν ἰσχύϊ παντὸς ἄνω τιθεῖς ἰδρώτος, καὶ πόνου. Προβεβλήσεται γὰρ ὡσπερ, καὶ διαψώσει γενναίως, οὐ ψευδοποιμέσιν ἐπιτρέπων ἐξ ἀπάτης εὐδοκιμεῖν, οὐ θηρῶν ἀγρίοις ἐπιθρώσκειν ἀγέλις· οὐ ταῖς πονηραῖς, καὶ ἀντικειμέναις δυνάμεσι συγχωρῶν, καθάπερ ἀμέλει καὶ πάλαι, κατανεανειύεσθαι τῶν πεπιστευκότων, διδοὺς δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον ἐπιβαίνειν, λέοντά τε καὶ δράκοντα καταπατεῖν. » Εὐκλεεῖς γὰρ γεγόναμεν δι' αὐτοῦ, ἡρμεθὰ τε ὑψοῦ λαμπροί, καὶ διαφανεῖς, καὶ μέχρι τερμάτων γεγόναμεν τῆς ὑπ'

οὐρανόν. Αὐτὸς γὰρ ἡμῶν ἰσχύς, δύναμις, καὶ μεσί- A
της καὶ διαλλακτής, καὶ αὐτὸς ἡμῶν ἡ εἰρήνη. «Καθ-
εἶλε γὰρ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμαῦ, καὶ κατήρ-
γησε μὲν ἐν δόγμασι τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν, » ἐκτίσε
δὲ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν
εἰρήνην, κατὰ τὴ γεγραμμένον, καὶ τοῖς τῆς ἀγάπης
δεσμοῖς εἰς ἐνότητα κατασφιγγων. Ὅνομα δὲ οὖν αὐτῷ
πρέπον εἰρήνη, καὶ εἰ καλοῖτο Χριστός.

Ὅταν Ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν,
καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν, καὶ ἐπεγε-
θήσονται ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ
δήγματα ἀνθρώπων. Καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ
ἐν βομφαίᾳ, καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ ἐν τῇ τάφρῳ
αὐτοῦ, καὶ φύσεται ἐκ τοῦ Ἀσσοῦρ, ὅταν ἔλθῃ B
ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὰ ὄρια
ὑμῶν.

ΜΘ. Ἡ Ἑβραίων ἑκδοσις τοῦ προκειμένου κεφα-
λαίου ποιεῖται τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ, « Καὶ ἔσται αὐτὴ
ἡ εἰρήνη, ὅταν Ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν,
καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν. » Οὗτος γὰρ
ἔσται, φησὶ, τῆς εἰρήνης ὁ τρέπος, εἰ δὲ βούλοιο
καταθεῖν τῆς ὑμῶν γῆς τε καὶ χώρας ὁ Ἀσσοῦρ.
Διερμηνεύοντες δὲ τοὺς στίχους, ἐροῦμεν ἡμεῖς, ὅτι
πῶν αἰσθητῶν, καὶ ἐμφανεστέρων πραγμάτων ἀπο-
φοιτᾷ πάλιν ὁ λόγος, αἱρεται δὲ ὡς περ ὑψοῦ, καὶ
ἐμφανοῦς εἰκόνας ἀποφέρει λεπτιῶς ἐπὶ τὰ νοητῶς
συμβαίνοντα. Ἀσσύριον μὲν γὰρ ἐν τούτοις ἄνδρα
μὲν οὐκέτι τὸν ἐκ Βαβυλώνας, κατασημαίνει δὲ μᾶλ-
λον τὸν τῆς ἀμαρτίας εὐρετὴν, ἦτοι τὸν Σατανᾶν. C
Μᾶλλον δὲ, ἀπαξιαπλῶς εἰπεῖν, τὴν ἀτίθασσον τῶν
δαιμονίων πληθύν, ἡ παντὸς ἀγίου κατεξανίσταται
νοητῶς, καὶ μάχεται τῇ ἀγίᾳ πόλει τῇ νοητῇ Σιών,
ἧς καὶ ὁ θεοπέσιος Μελμδὸς ἐπεμέμνητο, λέγων·
« Δεδοξασμένα ἐλάληθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. »
Κατοικεῖ γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὡς περ τινὰ πόλιν
ἰδίαν ἐποιήσατο Χριστός, καίτοι τῇ τῆς θεότητος φύ-
σει τὰ πάντα πληρῶν. Αὕτη δὲ οὖν ἡ τοῦ Θεοῦ πόλις
γῆ τις ὡς περ ἐστὶ καὶ χώρα τῶν ἡγιασμένων, καὶ
τὴν εἰς Θεὸν ἐνότητα πεπλουτηκότων ἐν πνεύματι.
« Ὅταν τοίνυν Ἀσσύριος, φησὶ, ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν πό-
λιν ὑμῶν, » τούτέστιν, εἰ μάχονται τοῖς ἀγίοις αἱ
βάρβαροι καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, οὐκ ἐρήμους
εὐρήσουσι τῶν παρεστηκότων. « Κατεξαναστήσονται
γὰρ αὐτῶν, ἑπτὰ μὲν ποιμένες, ὀκτὼ δὲ ἀνθρώπων D
δήγματα. » Ἔοικε δὲ τῆς προφητείας ὁ νοῦς ἀπὸ
τῶν καιρῶν, ἦτοι τῶν ἀριθμῶν, τοῦ τε ἑπτὰ φημι,
καὶ τοῦ ὀκτὼ, τοὺς ἀγίους βούλεσθαι δηλοῦν, τοὺς πρὸ
τῆς ἐπιδημίας, καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν ἅμα, καὶ μετ'
αὐτὴν γεγονότας. Τετίμητο γὰρ πρὸ τῆς ἐπιδημίας,
καὶ κατὰ τὸν Μωσέως νόμον ἐν ἑβδομάσι σαββα-
τισμῶς, καὶ ἦν ἔτι τῆς σκιᾶς ὁ καιρὸς. Τότε καὶ τὸ
τῶν ἀγίων προφητῶν ἀνεδείχθη στίφος, παιδαγω-
γῶν εἰς εὐσέβειαν, καὶ ἐπὶ ἡγῶσιν τοῦ καιροῦ.
Ἔπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέφανεν ὁ Μονογενής, καὶ τὸν
ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀνέτηλ σταυρὸν, ἀνεβίω δὲ

splendoreque in altum evecti, et usque ad terni-
nos orbis terrarum propagati sumus. Ipse namque
est fortitudo nostra, virtus, mediator, reconciliator.
et ipse pax nostra. « Solvit enim medium parietem
maceriæ, et legem mandatorum in decretis evacua-
vit ¹³, » et duos populos in unum novum hominem
condidit, faciens pacem, sicut scriptum est ¹⁴, **438**
et charitatis vinculis in unitatem constringens. No-
men igitur illi idoneum pax, etsi Christus vocetur.

VERS. 5, 6. Quando Assyrius venerit super terram
vestram, et cum ascenderit super regionem vestram,
et consurgent super eum septem pastores, et octo
morsus hominum. Et pascent Assur in gladio, et
terram Nebrod in fovea ejus, et liberabit de Assur,
quando venerit super terram vestram, et cum ascen-
derit super terminos vestros.

XLIX. Hebræorum editio propositi contextus ini-
tium facit ab illis verbis : « Et erit hæc pax, quando
Assyrius venerit super terram vestram, et quando
ascenderit super regionem vestram. » Hic enim erit
pacis modus, inquit, si Assur terram et regionem
vestram incursare voluerit. Quod ad interpretatio-
nem versuum atinet, dicemus nos, a rebus sensus
tangentibus, et manifestis denuo abire sermonem,
et eum tolli quodammodo in sublime, atque aperta
ex imagine ad ea quæ ita contingunt, ut intelli-
gi tantum possint, subtiliter deducere. Assyrium enim
in his verbis non jam hominem illum Babylonium,
sed inventorem peccati potius, sive Satanam expri-
mit. Imo vero, ut universe loquar, implacabilem
dæmoniorum multitudinem, quæ omni bono ratione
quæ intelligentia videtur, resistit, et sanctam civi-
tatem Sion, quam animo intuemur, oppugnat, cujus
et divinus Modulator meminit in hæc verba : « Glo-
riosa dicta sunt de te, civitas Dei ¹⁵. » Inhabitat
enim Christus Ecclesiam, et tanquam propriam sibi
civitatem fecit, etsi natura divinitatis universa com-
pleat. Hæc itaque civitas Dei quasi quædam tellus,
et regio sanctificatorum, et unitate in Deo per spi-
ritum locupletatorum est. « Quando igitur Assyrius,
inquit, venerit super civitatem vestram, » hoc est,
si barbaræ et adversariæ potestatis sanctos lacessi-
verint, non eos præsidariis destitutos reperient.
D « Nam illis septem quidem pastores, octo autem
morsus hominum resistent. » Videtur sententia
hujus vaticinii ex temporibus, sive ex numeris,
septenario, inquam, et octonario significare sanctos
quique ante Christi adventum, quique ipso adventu,
et post vixerunt. Nam et ante adventum secundum
legem Mosis quoque in hebdomadibus Sabbatismus
honoratus est ¹⁶, et erat tum adhuc umbræ
tempus. Tum quoque sanctorum prophetarum
turba se exhibuit, qui homines ad pietatem et
agnitionem venturi temporis erudierunt. **439** Post-
quam deinde Unigenitus apparuit, et pro omnium

¹³ Ephes. ii, 14. ¹⁴ ibid. 15. ¹⁵ Psal. lxxvi, 3. ¹⁶ Deut. xvi, 3.

vita crucem sustinuit, spoliatoque inferno terra die in vitam rediit, sanctis apostolis mandavit, « Ut informarent omnes gentes, et baptizarent eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ¹⁷, » docerentque servare omnia quæcunque præcepisset. Hos igitur octo hominum morsus dicit, utpole et qui tum eo resurgente, et qui post fuissent insinuans. Quando igitur supervenerit Assyrius, inquit, sive alienigena et barbarus, tunc ad septem pastores veniet, et ad morsus octo. Constat enim etiam lege florente sanctos exstitisse, quos septem pastores nominat, et præter hos apostolos, et evangelistas, et Ecclesiæ suis temporibus magistros, qui semper bellarent, et dæmonum fraudibus genere obviarent, et maligni perversitatibus suam vigilantiam quasi adversam aciem opponerent. Etenim sanctam terram regionemque habitantes salvos præstant, traditis ad omnem virtutem præceptis eos communiens. Porro chorum sanctorum aliquo modo Satanæ insidiaturum, et morsibus intelligibilibus illum consumpturum, rursus declarat Deus per vocem sancti, sic de eo loquens : « Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua ! Usquequo ? et aggravat densum lutum contra se. Quia subito consurgent mordentes eum, et vigilabunt insidiatores tui ; et eris in rapinam ipsis ; quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi ¹⁸. » Audis morsum, et spoliatum iri multiplicantem sibi quæ ejus non sunt ? hoc est Satanam. Deinde spoliatores ejus vocat « relictus, » hoc est, posteros Jacob. Quod si quis etiam Assyrius quibusdam supervenerit, hoc est, aliter sapiens, et errore seductus, et fidem veram germanamque non habens, claudicans autem, et velut mente fractus, et huic veritatis robur opponunt, propemodum ut lupum mordentes, et ab ovium intelligibilium grege repellentes. Septem igitur pastores isti, et qui ut in octo morsibus intelligendi sunt, « Assur in rhomphæa pascent. » Verbum « pascent » propersequuntur, usurpavit. Quia enim pastorum meminit, sermonis metaphora servata, pascent dixit. Quæ autem rhomphæa merito intelligenda sit, qua sancti uti consueverint, Psaltes ostendit, de ipsis loquens : « Et rhomphææ ancipites in manibus eorum ¹⁹. **440** Vivus enim sermo Dei, et penetrabilior omni gladio ancipiti ²⁰. » Paulus quoque militem, qui in Christo intelligitur, armans, dat ei « gladium spiritus, quod est verbum Dei ²¹. » Divinam autem et validissimam rhomphæam, id est, verbum Dei, persequi Assur, nihilominus nos docet propheta Isaias, his verbis : « Et erit in die illa, inducet Deus gladium sanctum, et magnum, et fortem super draconem colubrum tortuosum, et occidet draconem ²². » Et iterum : « Et erit cum consummaverit Dominus cuncta faciens in Sion et Jerusalem, inducet super mentem magnam, super principem Assyriorum, et super celsitudinem gloriæ oculorum

αὐ, σκυλεύσας τὸν ἄδην τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ [γρ. τρίτῃ] τότε τοῖς ἁγίοις κεκέλευεν ἀποστόλοις « Μαθητεύειν μὲν πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζειν δὲ αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, » διδάξει δὲ τηρεῖν ὅσα αὐτοῖς ἐντέλλεται. Τοῦτους οὖν ἄρα φησὶ τὰ ὀκτώ τῶν ἀνθρώπων δῆγματα, ὡς ἀπὸ γε τοῦ τῆς ἀναστάσεως καιροῦ, τοὺς ἐν αὐτῷ τε καὶ μετ' αὐτὸν γεγονότας ὑποδηλῶν. Ὅταν τοίνυν ἐπέλθῃ, φησὶν, ὁ Ἀσσύριος ἢ ἀλλογενῆς, καὶ βάρβαρος, τότε δὴ, τότε πρὸς ἐπτά μὲν ἄξιους ποιμένας, πρὸς δῆγματα δὲ ὀκτώ. Εὐρήσομεν γὰρ καὶ τοὺς ἐν καιρῷ τοῦ νόμου γεγονότας ἁγίους, οὗς ἐπτά ποιμένας φησὶ, καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις ἀποστόλους τε καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς διδασκάλους, αἱ πολεμοῦντας, καὶ ἀνθεστηκότας γενναίως ταῖς τῶν **B** δαιμόνων ἀπάταις, καὶ ταῖς τοῦ πονηροῦ δυστροπίαις τὴν οἰκεῖαν ὡσπερ ἀντεξάγοντας νῆψιν. Ἀνασώζουσι γὰρ τοὺς τὴν ἁγίαν οἰκοῦντας χώραν τε καὶ γῆν, ταῖς εἰς ἅπαν ὀτιῶν τῶν ἀρίστων παιδαγωγίαις ἀσφαλίζομενοι. Ὅτι δὲ ἐμελλεν ὁ τῶν ἁγίων χορὸς ἐπισκυλεύειν τρόπον τινὰ τῷ Σατανᾷ, καὶ νοητοῖς αὐτὸν δῆγμασι δαπανᾶν, διεσάφει καὶ πάλιν θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίου λέγων περὶ αὐτοῦ· « Οὐαὶ, ὁ πληθύνων αὐτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ ! Ἔως τίνος ; καὶ βαρύνων τὸν πληθὸν αὐτοῦ στιβαρῶς. Καὶ ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ ἄκνοντες αὐτὸν, ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσθῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς, ὅτι σὺ ἐσκυλεύσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσι σε πάντες οἱ ὑπολειμμένοι λαοί. » Ἀκούεις ὅτι καταδηχθήσεσθαί φησι καὶ σκυλευθήσεσθαί τὸν πληθύνοντα ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ ; τούτέστι, τὸν Σατανᾶν. Εἶτα τοὺς σκυλεύσαντας αὐτὸν ὀνομάζει τοὺς « ὑπολειμμένους, » τούτέστι, τοὺς ἐξ Ἰακώβ. Ἄλλ' εἰ καὶ τις Ἀσσύριος ἐπέλθῃ τισὶ, τούτέστιν, ἀνήρ ἑτερόφρων, καὶ πεπλανημένος, καὶ τὴν εἰς εὐθὺ διάττουςαν πίστιν οὐκ ἔχων, χυλεύων δὲ ὡσπερ, καὶ κεκλασμένος τὸν νοῦν, ἀντανιστάσει καὶ τούτῃ τὴν τῆς ἀληθείας δύναμιν, ὡς λύκον μονονοῦχι καταδάκνοντες καὶ τῆς τῶν νοητῶν προβάτων ἀγέλης ἐξωθοῦντες. Οὗτοι δὲ οὖν οἱ ἐπὶ ποιμένες, καὶ ὡς ἐν ὀκτῶ νοοῦμενοι δῆγμασι. « Ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ ἐν βομφαίᾳ. » Τὸ « ποιμανοῦσιν » ἀντὶ τοῦ διώξουσι λέγει. Ἐπεὶ γὰρ ἐμνήσθη ποιμένων, τετήρηκε τὴν τοῦ λόγου μεταφοράν, τὸ ποιμανοῦσιν εἰπὼν. Καὶ τίς ἡ βομφαία νοεῖτ' ἂν εἰκότως, ἢ κεχρησθαι τοὺς ἁγίους ἔθος, σαφηνίζει λέγων ὁ Ψαλμῶδς περὶ αὐτῶν· « Καὶ βομφαίαι δίστομοι ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον. » Ἐξοπλίζων δὲ καὶ ὁ Παῦλος τὸν ἐν Χριστῷ νοοῦμενον στρατιώτην, δίδωσιν αὐτῷ « τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ. » Ὅτι δὲ διώκει τὸν Ἀσσοῦρ ἢ θεῖα καὶ πανακῆς βομφαία, τούτέστιν, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, οὐδὲν ἤττον ἡμᾶς ἀναπέσει λέγων καὶ ὁ προφήτης Ἠσαΐας· « Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν, τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα τὸν σκολιὸν, καὶ ἀνέλην τὸν δράκον-

¹⁷ Matth. xxviii, 19. ¹⁸ Habac. ii, 10, 11. ¹⁹ Psal. cxxix, 6. ²⁰ Hebr. iv, 12. ²¹ Ephes. vi, 17. ²² Isa. xxvii, 1.

τα. » Καὶ πάλιν· « Καὶ ἔσται, ὅταν συντελέσῃ Κύριος πάντα ποιῶν ἐν τῷ ὄρει Σιών, καὶ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ἐπάξει ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐπὶ τὸ ὄψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Ἐἶπε γάρ· Ἐν τῇ ἰσχυί μου ποιήσω, καὶ τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεώς μου ἀφελῶ ὄρια ἐθνῶν, καὶ τὴν ἰσχύον αὐτῶν προνομεύσω, καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας. » Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ ῥομφαίᾳ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ. Τὴν τῶν Ἀσσυρίων ὀνομάζει χώραν, ἦτοι τὴν Βαβυλωνίων, περὶ ἣν, ὡς φασί, βαθεῖα βέβλητο τάφρος· γῆν δὲ αὐτὴν τοῦ Νεβρώδ ὀνομάζει, διὰ τὸ αὐτὸν εἶναι τὴν Βαβυλωνίων ἀρχήν, καὶ γένεσιν, καὶ πατέρα τοῦ γένους. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ Γενέσει περὶ αὐτοῦ· « Υἱὸς Ῥεγμά Σαβῆ, καὶ Δαδάν. Χοῦς δὲ ἐγέννησε τὸν Νεβρώδ. Οὗτος ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς. Οὗτος ἦν γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐρούσιν, ὡς Νεβρώδ γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλῶν, καὶ Ἀράχ, καὶ Ἀρχὰδ, καὶ Χαλάνη. » Περσικὸν δὲ τοῦτο χωρίον καὶ ἡ θεία λέγει Ἱραφή. Γῆν οὖν ἄρα τοῦ Νεβρώδ τὴν Βαβυλωνῶν φησιν, ἡ τάφρω διέζωσται, καθάπερ ἐφην ἀρίτως. Οὕτω δὲ οὖν « Ποιμανοῦσι, φησί, τὸν Ἀσσοῦριον, καὶ πᾶσαν δὲ τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ, » ὡς εἶσω μένειν τῆς τάφρου, καὶ πόλεων μὲν ἡ χωρῶν κατευρύνεσθαι οὐκέτι. Μένειν δὲ ὡσπερ οἶκοι περιδεεῖς, καὶ τρέμοντας τοῦτο τί παθεῖν διὰ Χριστοῦ τὰ τῶν δαιμονίων εὐρήσομεν σίφη· οὐ γὰρ ἐτι τῆς ὕψ' ἤλιον καταλαζονεύεται.

Καὶ ἔσται τῷ Ἰακώβ τὸ ὑπόλειμμα ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν, ὡς δρόσος παρὰ Κυρίου πίπτουσα, καὶ ὡς ἄνθος ἐπ' ἀρωστίαν, ὅπως μὴ συναχθῆ ἡμῶν, μηδὲ ὑποστῆ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων.

Ν'. Ἐφην ἡδη κλειστάκις, ὅτι σέσωσται τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἀπόλλωλεν εἰσάπαν τὸ ἐξ Ἰακώβ γένος. Πειπιστεύχασι γὰρ εἰς Χριστὸν οὐκ ὄλιγοι, καὶ τὴν διὰ πίστωσης σωτηρίαν καὶ πρὸ τῶν ἔθνῶν πεπλουτήχασιν. Ἄλλ' ἐκ τούτου τοῦ καταλείμμενου μέρους καὶ αὐτοὶ γεγονῶσιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ συνηθληχότες αὐτοῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Τούτους δὲ οὖν αὐτοὺς σεσωσθῆαι φησὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οἳάν τινα δρόσον ἀγρῶν καταχεομένην, καὶ τῆς διαβολικῆς δυστροπίας τὸν καύσωνα παραλύουσιν. Ὡσπερ γὰρ ἐν ἀγροῖς ποτε καὶ κρίνοις, εἰ τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος ἐμπέπτωσι σέλας, χαλᾶσθαι ποιεῖ πρὸς τὸ ἀκαλλῆς, καὶ μεμαρᾶνθαι· οὕτω καὶ ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετῆς κοσμικαῖς φιληδοναῖς, ὅτε τὸν ἀνθρώπινον καταπλεγμαίνει νοῦν, καὶ μαραινέει τρόπον τινά, καὶ ἀκαλλῆ πάνυ φαίνεσθαι ποιεῖ. Ἄνορθοὶ δὲ ὡσπερ αὐτὸν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καθὼς καὶ ἄνθος ἡ πόσις ἡ δρόσος. Καὶ οὕτως ἔσονται, φησὶ, καὶ οἱ ἐξ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσι, τὰς τῶν πειθομένων ψυχὰς οἳά τινα δρόσω κατάρδοντες τοῖς εἰς εὐσέβειαν λόγοις, καὶ μαθήμασιν εὐαγγελικοῖς πλουσιῶς καταπαύοντες. Καὶ ὡσπερ ἄμνοῖς πολλή τε καὶ εὐανθῆς εἰ παράκειται πόσις, τότε δὲ, τότε κατατρυφῶσιν τε καὶ κατασκαίρουσι· κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ τῶν διδασκόντων ὁ νοῦς τροφήν ποιεῖται, καὶ τέρψιν τῶν παιδαγωγουμένων, τὸ εὐθ-

A ejus. Dixit enim : In fortitudine faciam, et sapientia intellectus auferam terminos gentium, et fortitudinem eorum deprædabor, et concutiam civitates habitatas²². » In ista igitur rhomphæa pascent Assur, et omnem terram Nebrod. Assyriorum, sive Babyloniorum regionem ita appellat, quam, ut ferunt, profunda fossa cingit ; ipsam autem terram Nebrod, propterea quod ipse Babyloniorum initium, origo et parens sit. Super quo exstat in Genesi hunc in modum : « Filii Regna Saba, et Dadan. Porro Chus genuit Nemrod, hic cæpit esse gigas super terram. Ille erat gigas, venator coram Domino. Propter hoc dicent, quod Nemrod gigas venator coram Domino. Et fuit principium regni ejus Babylon, et Arach, et Archad, et Chalanne²³, » quod et ipsa Scriptura oppidum Persicum dicit. Terram igitur Nemrod Babylonem dicit, quæ fossa circumdatur, ut jam dicebam. Sic igitur « Pascent Assyrium, inquit, et omnem terram Nemrod, » ut intra fossam maneant, nec ultra urbibus aut regionibus dilatentur. Tanquam domi autem manere dæmonium globos, pavitantes, et trepidantes, ne quid tale per Christum patiantur, certum est : haud enim amplius super mundo universo insolenter gloriantur.

Vers. 7. Et erit reliquum Jacob in medio populorum multorum, quasi ros a Domino cadens, et quasi agni super gramen, ut non congregetur quisquam, neque subsistat in filiis hominum.

L. Dixi jam sæpe salvatas esse reliquias Israel²⁴, nec universum genus Jacob interiisse. Non pauci enim in Christum crediderunt, **441** et ante gentes etiam per fidem salutis divitias acquisierunt. Porro in parte ista relicta nihilominus divini discipuli numerantur, et qui in Evangelio proseminando certaminum socios illis sese præbuerunt. Hos ipsos ergo inter gentes esse affirmat, veluti rorem agris superfusus et diabolicæ pravitatis æstum refrigerantem. Quemadmodum enim in agris nonnunquam radiorum solarium fulgor lilia percutiens, ad deformitatem ea languescere, et marcescere facit ; ita quoque peccati auctor, cum animum hominis mundanarum voluptatum ardore incendit, et marcidum reddit quodammodo, et speciem ejus deformissimam efficit. Sed divinus sermo eundem, sicut ros florem aut herbam, quasi rursus erigit. Tales erunt, inquit, et qui ex Jacob genus ducunt inter gentes, sermonibus pietatis credentium animas veluti rore quodam perfundentes et doctrinis evangelicis abunde impinguantes. Et sicut cum agnis multum et viridans pabulum est propositum, tunc sane luxuriant et salient ; ita, ut arbitrator, docentium animus eorum qui docentur et sacris erudiuntur facilitatem et obedientiam alimentum et delectationem suam facit. Itaque Dominus noster Jesus Christus Sama-

²² Isa. x, 12, 13. ²³ Gen. x, 7-10. ²⁴ Isa. x, 22 ; Rom. ix, 27.

ritanorum obsequendi promptitudinem quasi propriam et sibi accommodatam alimoniam ducebat. Ait enim apostolis : « Ego cibum habeo manducare, quem vos nescistis ²⁵. » Illico declarandi causa subdit : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et perficiam opus ejus ²⁶. » Cibus ergo et delicie sanctorum opus Dei est. Persultabunt igitur, inquit, qui sunt de progenie Jacob, quasi gramen, id est, bene florentem herbam ton dentes, et eos qui de gentibus crediderunt quasi depascentes, adeo dilatata predicationis viam invenient, ut adversum eos congregari, et subsistere contra illos nemo possit, hoc est, neque con gredi cum illis, neque eorum impetum sustinere, hoc enim sibi vult hoc loco υποστῆναι, *subsistere*, si qui de filiis hominum eos afflictere constituerint. Multa quippe a multis adversum eos cogitata et in cepta sunt, quæ tamen eis nihil obsuerunt, Deo potentium furores comprimente, et admirabiliter ab omni tentatione eos liberante, salvosque et incolumes præstante.

Vers. 8, 9. *Et erunt reliquie Jacob in gentibus in medio populorum multorum quasi leo inter jumenta in saltu, et quasi catulus leonis in gregibus ovium. Quemadmodum cum pertransierit, et dividens ruaverit, et non fuerit qui erueret. Elevabitur manus tua super eos qui tribulant te, et omnes inimici tui disperdentur.*

Lf. Utiles et memorabiles narrationes, quamvis iterentur, molestia carent et jucunditate demulcent. Reliquie igitur Jacob, inquit, hoc est, de genere Jacob per fidem in Christum salvati, et evangelio-
 rorum oraculorum præcones sacerdotesque constituti, inter gentes instar roris erunt, pascentur-
 que ut agni per herbam pulchram et uberem salientes. Erunt nihilominus ut leo inter jumenta saltus, rugitum edens vehementem et horribilem, et remotos etiam metu percellens. Erunt etiam ut catuli leonis in grege, generose nimirum contra insurgentes. Dominus enim noster Jesus Christus sanctis discipulis suis dicebat : « Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum ²⁷, » hoc est, mites et modeste vos gerentes. Eorum fortitudo corda oppugnantium eos confregit, multamque ipsis venerationem conciliavit. Sic inimicos superarunt et adversarios devicerunt. Lupis terribiles facti sunt, quanquam ovium locum ordinemque tenerent. Effugerunt insidias, « pericula latronum, ut beatus Paulus scribit, pericula ex genere, pericula ex falsis fratribus ²⁸, » et haud secusquam a leonibus gentium greges ab iis diripiebantur. Qui autem eas propriis voluntatibus ad exitum paverat Satanæ, opem contra ferre non poterat, et quod ad salutem captum fuerat, de manibus apostolicis eripere non valebat. Atque hoc nempe est, quod ad eum per Habacuc dicitur : « Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua ! Usquequo ? et aggravat densum lutum contra

Α νιον, καὶ τῶν μυσταγωγουμένων, τὸ εὐπειθέ. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν Σαμαρειτῶν εὐπειθειαν ἰδίαν ὡσπερ, καὶ αὐτῇ πρέπουσαν ἐποίητο τροφήν. Ἔφη γὰρ τοῖς ἀποστόλοις : « Ἐγὼ βρώσιν ἔγω φαγεῖν, ἢν ὑμεῖς οὐκ οἴσθε. » Ἐἶτα τοῦτο δηλῶν, προσετίθει λέγων : « Ἐμὸν βρώμα ἐστίν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον. » Βρώμα δὴ οὖν τοῖς ἁγίοις, καὶ τρυφή, τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Κατορχήσονται τοῖνυν, φησὶν, ὡσπερ ἄγρωστιν, ἤγουν εὐανθῆ κείροντες πᾶσαν, καὶ οἰοεὶ πως καταφερδόμενοι τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας οἱ ἐξ Ἰακώβ, κατευρυνόμενῃ οὕτω τοῦ κηρύγματος εὐρή-
 σουσι τὴν ὁδόν, ὡς μηδένα δύνασθαι συναχθῆναι τε καὶ υποστῆναι κατ' αὐτῶν, τουτέστι, μήτε συνελθεῖν, μήτ' ἀντισχεῖν, τοῦτο γὰρ τὸ υποστῆναι, εἰ κακοῦν
 Β λοινοῦσιν τινες τῶν ἐν οἰκῇ ἀνθρώπων. Πολλοὶ μὲν γὰρ, καὶ παρὰ πολλῶν σκέψεις, καὶ ἐγγειρέματα συντέ-
 θεινται κατ' αὐτῶν, ἡδίκηνται δὲ οὐδὲν, Θεοῦ κατευ-
 νάζοντος τοὺς τῶν ἰσχυόντων θυμούς, καὶ παραδόξως αὐτοὺς ἐκ παντὸς βυομένου τε καὶ ἀνασώζοντος πει-
 ρασμοῦ.

Καὶ ἔσται τὸ ὑπόλειμμα τοῦ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν ὡς λέων ἐν κτή-
 ρεσι ἐν τῷ δρυμῷ, καὶ ὡς σκύμνος ἐν ποιμνίῳ προβάτων. Ὅν τρόπον δταν διέλθῃ, καὶ διαστει-
 λας ἀρπάσῃ, καὶ μὴ ἦ ὁ ἐξαιρούμενος. Ὑψωθή-
 σεται ἡ χεὶρ σου ἐπὶ τοὺς θλιβόντάς σε, καὶ πάν-
 τες οἱ ἐχθροὶ σου ἐξολοθρευθήσονται.

NA'. Τὰ χρηστὰ, καὶ ἀξιάκουστα τῶν διηγημάτων, καὶ εἰ διὰ τῶν αὐτῶν προέρχοντο λόγων, οὐκ ἂν ἔχοιεν τὸ φορτικόν, ἔψεται δὲ μάλλον αὐτοῖς τὸ ἐπι-
 χαρι. Τὸ κατάλειμμα οὖν τοῦ Ἰακώβ φησι, τουτέστιν, οἱ ἐξ Ἰακώβ σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χρι-
 στὸν, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων ἀναδεδι-
 γμένοι κήρυκες καὶ ἱερούργοι, ἔσονται ὡς δρόσος ἐν τοῖς ἔθνεσιν, νεμηθήσονται δὲ ὡς ἄρνες, καλῆς
 καὶ ἀμφιλαφοῦς κατασκαίροντες πᾶσας. Γενήσονται δὲ οὐδὲν ἤττον καὶ ὡσεὶ λέων ἐν κτήνεσι δρυμοῦ, βαθύ
 καὶ φρικώδες καταδρυχόμενος, καὶ μέγα ἐντιθεὶς τὸ δέμμα καὶ τοῖς μακρᾶν. Ἔσονται δὲ καὶ ὡς σκύμνοι
 λέοντος ἐν ποιμνίῳ, κατεξανιστάμενοι δηλονότι γεν-
 ναίως. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἔφασκε μαθηταῖς : « Ἴδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω
 ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, » τουτέστι, πρόβους μὲν καὶ ὑφειμένους. Ἴδία δὲ αὐτοῖς ἰσχύς τὰς τῶν
 D πολεμούντων συνθραύσει καρδίας καὶ πολὺ τι τὸ περὶ αὐτοὺς ἐργάζεται σέβας. Οὕτω κεκρατήχασι τῶν
 ἐχθρῶν, νενικήχασι τοὺς ἀντεστηκότας. Φοβεροὶ τοῖς λύκοις γεγόνασι, καίτοι προβάτων ἐν τάξει κείμενοι. Διέδρασαν τὰς ἐπιβουλὰς, « κινδύνους ληστῶν, ὡς ὁ
 μακάριος γράφει Παῦλος, κινδύνους ἐκ γένους, κιν-
 δύνους ἐν ψευδαδέλφοις, » καὶ διηρητάζοντο μὲν ὡς ὑπὸ τῶν λέόντων αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαι. Ὁ δὲ ἰδίους
 αὐτὰς θελήμασι καταδοσῆσας εἰς θλεθρον Σατανᾶς, ἐπαμύνειν οὐκ εἶχεν, οὔτε μὴν ἐκσπᾶσαι χειρῶν ἀπο-
 στολικῶν τὸ εὐλημμένον εἰς σωτηρίαν. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ πρὸς αὐτὸν εἰρημμένον διὰ φωνῆς Ἀμβαχοῦμ.

²⁵ Joan. iv, 32. ²⁶ ibid. 54. ²⁷ Matth. x, 16. ²⁸ H Cor. xi, 26.

« Οὐαί ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτῷ. Ἔως ἄρα
 τίνος; καὶ βαρύνων τὸν πηλὸν αὐτοῦ στιβαρῶς, ὅτι
 ἐξαίφνης ἀναστῆσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνή-
 φουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔση εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς.
 Ὅτι σὺ ἐσκέλευσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσί σε πάν-
 τες οἱ ὑποκλειμμένοι λαοί. » Κατέδακνον μὲν γὰρ
 οἱ ἄκτῳ, καὶ διήρπαζον ὡς σκύμνοι τὰ παρ' ἐκείνου
 συνηθροισμένα. Συναγγήγερκε γὰρ αὐτῷ τὰ οὐκ ὄντα
 αὐτῷ, Θεοῦ γὰρ ὁ ἄνθρωπος· μᾶλλον δὲ καὶ οὐδὲ
 ἐκείνου παντελῶς. Πλὴν ἐσκυλεύετο παρὰ ἐ τῶν ὑπο-
 κλειμμένων λαῶν, ἵνα πάλιν ἐνοῆς τῶν εὐαγγε-
 λικῶν θεσπισμάτων τοῦς ἱερουργούς. Ἐἴτα πρὸς αὐ-
 τοῦς ὁ ἐνισχύων αὐτούς, καὶ συνέχων Κύριος· « Ὑψω-
 θήσεται, φησὶν, ἡ χεὶρ σου ἐπὶ τοὺς θλίβοντας σε,
 καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ σου ἐξολοθρευθήσονται. » Νενι-
 κήκασι γὰρ, ὡς ἔφη, ἐν Χριστῷ, καὶ ἀμείνους ἦσαν
 ἀπάσης ἐπιβουλῆς, καὶ διέλαμψαν ἐν κόσμῳ, καὶ κατεκράτησαν ἐχθρῶν, Θεῷ κατακτώμενοι τοὺς ἀπολω-
 λότας.

Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος,
 ἐξολοθρεύσω τοὺς ἵππους σου ἐκ μέσου σου, καὶ
 ἀπολώ τὰ ἄρματα σου. Καὶ ἐξολοθρεύσω τὰς πό-
 λεις τῆς γῆς σου· καὶ ἐξαρώ πάντα τὰ ὀχυρώ-
 ματά σου· καὶ ἐξολοθρεύσω τὰ φάρμακά σου ἐκ
 τῶν χειρῶν σου· καὶ ἀποφθειγμένοι οὐκ ἔσου-
 νται ἐν σοί. Καὶ ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτὰ σου, καὶ
 τὰς στήλας σου ἐκ μέσου σου· καὶ οὐκ ἔτι μὴ
 προσκυνήσῃς τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου. Καὶ
 ἐκκόψω τὰ ἄλση ἐκ μέσου σου· καὶ ἀφανιώ τὰς
 πόλεις σου. Καὶ ποιήσω ἐν ἔργῳ καὶ θυμῷ ἐκδί-
 κησιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσήκουσαν.

NB. Ἐπανήκει πάλιν ὁ λόγος ἐπὶ τὰ σκυθρωπὰ,
 καὶ καταλήγει μὲν τέως τῶν ἐπὶ Χριστῷ λαμπρῶν,
 καὶ ἀξιαγάστων διηγημάτων. Συνεῖρει δὲ ὡσπερ τοῖς
 ὀπίσω ταυτὶ, καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς ἐσόμμενα δηλοῖ. Ἐφη
 τοῖνον· « Ὅτι καὶ σὺ πύργος ποιμνίου αὐχμῶδους,
 θύγατερ Σιών, ἐπὶ σὲ ἔξει, καὶ εἰσελεύσεται ἡ ἀρχή,
 ἡ πρώτη, βασιλεία Βαβυλῶνος. » Τότε δὴ οὖν, τότε,
 φησὶν, οἰκήσεται μὲν οὐ τὸ ἱπικὸν, συνδιολεῖται
 δὲ τοῦτω καὶ ὄχημάτων ἀγερωχία, καταδηλωθή-
 σονται δὲ καὶ πόλεις, καὶ αὐτῶν τῶν τειχῶν ἔρημος
 ἔση· κατεπίμπρασαν γὰρ αὐτοῖς ἀνδράσι τὰς πόλεις
 οἱ Βαβυλώνιοι, τὰ δὲ γε τῆς σῆς ἐπινοίας ἐπιτηδεύ-
 ματα, γοητεία τε καὶ ψευδομαντεία, καὶ αὐτὰ τὰ τῆς
 ἀπάτης ἐργαστήρια, τεμένη δὲ πάντως ὁμοῦ τοῖς
 εἰδώλοις ἐξολοθρευθήσονται, καὶ ἐκ βάθρων αὐτῶν
 πεσεῖται τὰ ἄλση. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; διαβόητος ἡ
 δίκη, καὶ ὁ τῆς ποινῆς τρόπος οὐκ ἂν διαλάθοι τοὺς
 ὁμίρους τῶν ἐθνῶν. Γινώσκονται δὲ, ὅτι δὴ πάντα συν-
 ἔθη παθεῖν αὐτοὺς ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσήκουσαν, τουτέστι,
 τὰ τῆς ἀπειθείας ἐγκλήματα. Ἐφη τι τοιοῦτον τοῖς
 ἀχάλεινον ἔχουσι τὸν λογισμόν καὶ ἡ σοφία πάλιν·
 « Ἄνθ' ὧν ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσείχετε, τοι-
 γαροῦν καγὼ τῇ ὑμετέρᾳ ἀπωλείᾳ ἐπιγελάσομαι, κα-
 ταχαροῦμαι δὲ ἤνικα ἂν ἐρχεται ὑμῖν θάνατος, καὶ
 ὡς ἂν ἀφίκηται ὑμῖν φωνὴ θόρυβος, ἡ δὲ καταστροφὴ
 ὁμοία καταγιγίδει παρῆ. » Καρποὶ γὰρ ἀποστροφῆς
 ὀργῆ καὶ θυμῶς, θλίψις καὶ στενοχωρία. Δεῖ οὖν,

A se, quia subito consurgent mordentes eum, et vigi-
 labunt insidiatorez tui, et eris in rapinam ipsis.
 Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te om-
 nes reliqui populi ²⁹. » Mordebant enim illi octo,
 et ab illo congregata cen catuli leonum diripiebant.
 Congregaverat enim sibi, quæ non erant ejus; Dei
 enim est homo, quin ne Dei quidem penitus. Verum-
 tamen a « reliquis populis » spoliatus est, ut rursus
 evangelicorum **443** oraculorum sacros ministros
 et interpretes intelligas. Deinde Christus eos cor-
 roborans, et conservans, sic affatur: « Exaltabitur
 manus tua super tribulantes te, et omnes inimici
 tui disperdentur. » Vicerunt enim in Christo, ut
 dixi, et omnibus insidiis majores fuerunt, in inundo
 splenduerunt, hostes domuerunt, perditosque Deo
 B recuperarunt.

VERS. 10-14. Et erit in die illa, dicit Dominus, in-
 terficiam equos tuos de medio tui, et disperdam currus
 tuos. Et subvertam civitates terræ tuæ, et auferam
 omnes munitiones tuas, et perdam omnia veneficia
 tua de manibus tuis, et qui loquantur, non erunt in
 te. Et disperdam sculpsilia tua, et statuas tuas de
 medio tui et non adorabis ultra opera manuum tuarum.
 Et succidam lucos tuos de medio tui et demoliar
 civitates tuas. Et faciam in ira, et in furore ultionem
 in gentibus, pro eo quod non audierunt.

LII. Redit sermo ad tristia, et in narrationem
 rerum de Christo eximiarum et admirabilium de-
 sinit. Continuantur autem hæc antecedentibus quo-
 dammodo, et quæ ex ira divina profectura sint,
 ante oculos ponunt. Dixit igitur: « Quoniam et tu
 turris regis squalidi, filia Sion, super te venit, et
 ingredietur principatus primus, regnum Babylo-
 nis ³⁰. » Tunc ergo, tunc inquit, peribit equitatus
 tuus, et simul cum eo peribit currum superbia,
 devastabuntur quoque urbes, et mœnibus ipsis
 destitueris: Babylonii quippe una cum incolis urbes
 inflammaverunt; commentationis autem tuæ studia,
 incantationes et ementita vaticinia, et ipsæ falla-
 ciarum officinæ, fana simul cum idolis funditus
 evertentur, atque ab ipsis fundamentis luci eruen-
 tur. Et quid postea? judicium nobile, et supplicii
 modus non latebit gentes finitimas. Cognoscent
 autem, ideo omnia passos, quia non audierunt
 hoc est, ipsorum rebellionis crimina. Rursus, præ-
 fractis et contumacibus Sapientia tale quiddam dicit.
 « Quoniam extendebam sermones meos, et non
 attendebatis, igitur et ego in interitu vestro ridebo,
 et gaudebo quando supervenerit vobis pernicies, et
 quando advenerit vobis subito tumultus, et sub-
 versio tanquam tempestas adfuerit ³¹. » Fructus
 enim divinæ aversionis sunt ira et furor, tribu-
 latio et angustia. **444** Deum igitur ad utilitatem

²⁹ Habac. II, 6-8. ³⁰ Supra, IV, 8. ³¹ Prov. I, 25, 26.

absque ulla cunctatione sequi celeriter oportet, et quæ illi grata sunt præstare: tarditas enim, et segnitias in recte factis, magnum nobis detrimentum pariet, et in miserias magnas devolvat. Vide porro quemadmodum et pœnas commissorum repetens Deus iterum commodat. Israelêm namque a detestanda idololatria, ab aris, a delubris, a sacrificiis et ab adoratione operum manuum suarum liberat. Non ergo infructuosum est corripì, verum si id in judicio, et non in furore fiat, juxta prophetæ vocem ²².

Ac si quis hæc Judæis, qui Christum indignissime habuerunt, hæc contigisse dicat, scopum tanget. Eorum enim civitates devastatas, et quidquid hominum tolerandæ militiæ idoneum fuit, Romanorum manibus consumptum esse, verum est. Et fortasse veteris idololatriæ pœnas expenderunt, etsi erat adhuc apud eos qui creaturam adorare non recusarent, et magicas artes colerent. Solent enim ista semper comitari eos qui simulacrorum cultui se aliquando consecraverunt, et nihil est apud eos, quamvis absurdissimum, de quo illi non præclare sentiant.

CAP. VI.

VERS. 1, 2. Audite igitur quæ Dominus dixit: Surge, et judicare contra montes, et audiant colles vocem tuam. Audite, colles, judicium Domini, et vallis, fundamenta terræ. Quia judicium Domino adversus populum ejus, et cum Israel dijudicabitur.

LIII. Habet vim pudefaciendi sermo, Judæorumque stuporem quasi insectatur, qui et ipsa Dei verba nihili faciant, ad eos habita mansuete, et moderate, et tanquam a patre ad filios, sinceram erga eos charitatem demonstrante, facienteque ut pertinaciam suam nulla tegere excusatione possint. Solet autem bonorum amans Deus horribilium prædicatione nonnunquam prius terrorem asserre peccatoribus, non tamen ullo verborum blandimento delinitos, et salutem desperantes relinquere, sed simul iis quæ eventura prænuntiat, cohortationem decentem adjungere, et quasi semitam ipsis ad effugiendum servare, si ad pœnitentiam recurrere velint. Id quod nunc etiam ex insita lenitate denuo facit. « Audite igitur, inquit, quæ Dominus dixit. » Quid autem mihi imperavit? « Surge, et judicare **445** contra montes, et audiant colles vocem tuam. » Simile etiam istud est vocis Isaïæ: « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est ²³. » Fortassis namque virtutes intelligibiles, montes et colles nominavit, quæ universum hoc rerum naturæ opus juxta Dei voluntatem tuentes ac soventes, dæmonum imposturas ac fraudes a mortalibus arcunt. Quoniam autem divinæ mansuetudinis magnitudinem ipsæ præ aliis cognoscunt, et quantam nostri curam gerat Deus, ex iis quæ ejus legibus obtemperantes nobis præstant, compererunt, ad illas ipsas

καὶ λίαν ἀμελλήτι Θεῷ καλοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον ἐπεσθαί τε γοργῶς, καὶ τὰ αὐτῷ θυμῆρη πληροῦν ὡς τὸ γε βραδύ, καὶ ῥάθυμον εἰς τὸ δρᾶν ἐλέσθαι τὸ ἀγαθόν, πρὸς πολλῆς ἡμῖν ἔσται ζημίας, καὶ πικροῖς ἐνήσει πόνοις. Θεὰ δὲ ὅπως καὶ δίκας αἰτῶν ἡμαρτημένων ὀνήνησι Θεός. Ἀπαλλάττει γὰρ τὸν Ἰσραὴλ βδελυρᾶς εἰδωλολατρίας, βωμῶν, τεμενῶν, θυσιῶν, καὶ τοῦ προσκυνεῖν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. Οὐκοῦν οὐκ ἀνόητον τὸ παιδεύεσθαι, πλὴν εἰ καὶ ἐν κρίσει γένοιτο, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν.

Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι ταῦτα συμβῆναι τοῖς Ἰουδαίοις πεπάρωνηκόσιν εἰς Χριστὸν, οὐκ ἁμαρτήσῃ τῆς ἀληθείας. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς, ὡς ἠρήμωνται μὲν αἱ παρ' αὐτοῖς πόλεις, ἀπόλωλε δὲ καὶ πᾶν μάχιμον γένος ταῖς Ῥωμαίων χειρὶ δαπανώμενον. Καὶ τάχα πού τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρίας ἐξήτηνται λόγοι, εἰ καὶ ἦσαν παρ' αὐτοῖς οἱ προσκυνεῖν ἐτι τῆ κτίσει βουλόμενοι, καὶ γοητειῶν ἀπτόμενοι. Φιλεῖ γὰρ πως αἰετὸς εἰδωλολατρεῖν ἠρημένοις ἐπεσθαί ταυτὶ, καὶ οὐδὲν ἔστι παρ' αὐτοῖς τῶν ἀγαν ἐκτοπωτάτων, ὃ φαύλην ἔχει τὴν δόξαν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἀκούσατε δὴ ὁ Κύριος εἶπεν· Ἀνάστηθι, καὶ κρήθητι πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν οἱ βουνοὶ φωνῆς σου. Ἀκούσατε, βουνοὶ, τὴν κρίσιν τοῦ Κυρίου, καὶ αἱ φάραγγες θεμέλια τῆς γῆς. Ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ διςλεγθήσεται.

ΝΓ'. Ἐντροπικὸς μὲν ὁ λόγος, καὶ οἶονεῖ καταέκτραγε τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀναισθησίας, οἱ καὶ αὐτοὺς παρ' οὐδὲν τοὺς θεοὺς ἐποιούοντο λόγους, οἷπερ ἂν γένοιτο πρᾶξως, καὶ ὡς πατρός πρὸς τέκνα τὸ τῆς ἀγάπης γνήσιον ὑποφαίνοντος, καὶ ἀπροφάσιστον αὐτοῖς ἀποτελούοντος τὸ ἐξήνιον. Ἔθος δὲ τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ προαγορεύσει μὲν τῶν δεινῶν προεκδειματοῦν ἐσθ' ὅτε τοὺς ἡμαρτηκότας· οὐ μὴν ἐφ' ἀμαλθάκτους, καὶ ἀπεγνωκότας, ἀλλ' ὁμοῦ τοῖς συμβήσεσθαι μέλλουσι τὸν τῆς παρακλήσεως κόσμον λυεῖν, καὶ τόμον ὡσπερ αὐτοῖς τοῦ διαδράναι τηρεῖν, εἰ παλινδρομεῖν ἔλαιντο πρὸς μεταγνώσιν. Τοῦτο οὖν ἐξ ἐμφύτου πάλιν ἐργάζεται γαληνότητος. « Ακούσατε τοῖνον, φησὶν, ὅσα ὁ Κύριος εἶπε. » Τί δέ μοι προστέταχεν; « Ἀνάστηθι, καὶ κρήθητι πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν οἱ βουνοὶ φωνῆς σου. » Ἔοικε μὲν οὖν τῷ δι' ὀφθαλμοῦ Ἰσαίου καὶ τοῦτο· « Ἀκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίσου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. » Ὅρη γὰρ πού τάχα καὶ βουνοὺς τὰς νοητὰς δυνάμεις, αἱ τότε τὸ σύμπαν περιέπουσι κατὰ βούλησιν Θεοῦ, τὰς τῶν δαιμόνων πλεονεξίας ἀποτοβοῦσαι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπειδὴ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ γαληνότητος τὴν ὑπερβολὴν αὐταὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐπιγινώσκουσιν, ὅσην τε τῶν καθ' ἡμᾶς ἐποικεῖτο φροντίδα μεμαθήκασιν ἐξ ὧν ἐνεργούσιν εἰς ἡμᾶς, τοῖς παρ' αὐτοῦ πειθόμενοι νόμοις, ἐπ' αὐτῶν γενήσεσθαι δεῖν τὴν κρίσιν ἐντέλλεται. Εἰκόσ δὲ δὴ τινα καὶ ἕτερον νοῦν τὸν προφητικὸν ἡμῖν ὑποφαίνειν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ ὄρη τε καὶ βου-

²² Jerem. x, 24. ²³ Isa. i, 2.

νούς καταλαμβάνοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐκεῖ τελετάς, καὶ θυσίας τοῖς δαιμονίοις προσήγον ὑποκάτω δρυδῶν, καὶ πεύκης, ταύτητοι λοιπὸν πρὸς βουνούς αἱ κρίσεις, ἐν οἷς ἦσαν ἐναργῆ τῶν κατηγορουμένων ἐγκλήματα. Εἰκόσ δὲ βουνούς καὶ θεμέλια τῆς γῆς ὀνομάζειν αὐτὸν τοὺς ὑπερκειμένους ἐν δόξῃ, καὶ ὑπεραίροντας τὴν τῶν ἀγελαίων πληθύν, οἱ καὶ μάλιστα γεγόνασιν τοῖς ὑπὸ χεῖρα καὶ ὁδὸς καὶ πάγη πρὸς θλεθρον. Ἐφη γάρ που πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ἔπρὸς ὑμᾶς ἐστὶ τὸ κρίμα, ὅτι παγὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δικτυὸν ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταθύριον. Ὡς τοῖνον, φησὶ, τῶν ἄλλων ὑπερανεστηχότες, ὡς θεμέλια τῆς γῆς, τουτέστιν, ἐφ' οἷς τὰ τῶν ἄλλων ἐρήρισταὶ πράγματα, ἀκούσατε τὴν πρὸς ὑμᾶς κρίσιν τοῦ πάντων Κυρίου. Ἄλλ' ὁ γε φρονῶν ὀρθῶς ψάλλει, καὶ φησὶ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην· Ἐμὴ εἰσελθῆς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου. Περιέσται γὰρ πάντως ὁ πάντα εἰδώς, ἔτι καὶ καυχῆσεται· οὐδεὶς ἀγνήν ἔχειν τὴν καρδίαν. Οὐδεὶς ἂν γένοιτο καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτιῶν. Πάνθεινον οὖν ἄρα τὸ κρῖνεσθαι πρὸς Θεόν. Ἰστέον δὲ ὅτι ἡ μὲν τῶν Ἑβραίων βουνὸς ὀνομάζει καὶ θεμέλια τῆς γῆς. ἵνα γινώμεν διὰ μὲν τῶν βουνῶν τὸ οἶον ἦρθαι τοὺς τῶν λαῶν ἡγουμένους, καὶ τὸ τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, θεμέλια δὲ τοὺς αὐτοὺς. Οἱ γὰρ τῶν χωρῶν ἢ πόλεων ἡγούμενοι, ὡς περ εἰσὶ περιφανεῖς τὴν δόξαν, ἡμμένοι τε πρὸς τὸ ὕψος, οὕτως εἰεν ἂν θεμέλια, τουτέστιν, ἐρεισμά τι, καὶ ὑπόβαθρον τῶν πραγμάτων· βέθηγε γὰρ ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐνίδρυται τὰ τῶν ἐτέρων πράγματα, καθάπερ ἐφην ἀρτίως.

A *judicium fieri mandat. Verisimile est porro alium quoque sensum propheticis verbis insinuari. Quia enim Israelitæ montes et colles petentes, ibi mysteriis fungebantur, et dæmonibus sacrificia sub quercu et picea offerebant, idcirco deinceps judicia contra montes et colles fiunt, in quibus erunt manifesta peccata eorum qui accusantur. Consentaneum est item colles et fundamenta terræ appellari a propheta gloria præcellentes, et plebeis multitudini præstantes, sive optimates, qui potissimum subditis et via et laqueus ad perniciem exstiterunt. Ait enim alicubi ad eos: « Ad vos est judicium, quia laqueus facti estis speculationi, et ut rete expansum super Thabor²⁴. » Ait igitur: O qui supra alios ascendistis, o fundamenta terræ, hoc B est, quibus aliorum res nituntur, audite contra vos judicium Domini universorum. Sed qui recte sapit, cantat, et dicit Domino universorum, « Ne intres in judicium cum servo tuo²⁵. » Vincet enim omnino, qui novit omnia: « Et nemo gloriabitur casum se habere cor. Nemo mundus est a peccatis²⁶. » Periculosissimum est itaque cum Deo venire in judicium. Sciendum porro Septuaginta editionem habere valles, Hebræorum autem editio colles et fundamenta nominat, ut per colles principes populorum quasi in fastigio locatos, aliis eminere, eosdem quoque fundamenta intelligamus. Qui enim regionibus aut urbibus præsent, sicuti sunt gloria eminentes, et in honorum culmen sublatis, sic etiam sunt fundamenta, hoc est firmamentum C et basis quædam rerum: aliorum namque res, sicut modo dixi, ipsis fulciuntur ac innituntur.*

Λαός μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί σε ἐλύπησα, ἢ τί σοι παρηνώχλησα; Ἀποκρίθητί μοι. Διότι ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐλύτρωσά σε, καὶ ἐξαπέστειλόν σου πρὸ προσώπου σου τὸν Μωσῆν, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Μαρίαμ.

ΝΔ'. Διχάζεται Θεὸς ἀπὸ προσώπου προφήτου φωνῆς ἀπόφασιν ἀποφαίνων τῶν εἰς αὐτὸν δεδυσσεβηχότων τῆς ἀποστασίας τὸν τρόπον, καὶ πέρα λόγου τοῦ πρέποντος, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποπληξίας ἀπάσης τὰ τολμήματα, καὶ τὸ τῆς ἀποπληξίας μέγεθος, ἀσύνθηθές τε καὶ μέγα καὶ αὐτοῖς που τάχα τοῖς λίαν ἀγνώμοσι. Ποία γάρ μοι, φημί, τῶν εἰς ἐμὲ δεδυσσεβημένων ἢ πρόφασιν; Τί δὲ τὸ φορτικὸν τῶν ἐμῶν θεσπισμάτων, ἦτοι λυποῦν; Εἰς ἐμὲ ἤκε, δεικνύς ὅτι ἡμάρτηκα τοῦ εἰκότος, ὅτι σε δουλείας ἀπήλαττον πηλοῦ, καὶ πλινθίας, καὶ τῶν ἐντεῦθεν ιδρώτων· ὅτι δὲ ἀδικούσι τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ αὐτὴν ἐξώπλιζον τὴν κτίσιν, καὶ διέσωζον τοὺς ἐμοὺς, ἐγκαλέσεις που τάχα καὶ αὐτὸν σὺν ἐμοὶ τὸν παιδαγωγὸν, φημί δὲ Μωσῆα, τὸν ἀκλεᾶ σύνευσιν ἀποφέροντα, καὶ παραδεικνύντα σαφῶς τὸ ἀνδάνον Θεῷ, ἵνα ἔχοις ἀκράδαντον τὸ διαδιῶναι λαμπρῶς. Οὐ μετρίαν δὲ τάχα καὶ αὐτὴν ποιήσῃ τῆς ἱερουργίας τὴν καταβολήν (1);

VERS. 3, 4. *Popule meus, quid feci tibi, aut in quo molestus fui tibi? Responde mihi. Quia eduisti te de terra Ægypti, et de domo servitutis redemi te, et misi ante faciem tuam Moysen, et Aaron, et Mariam.*

446 I.IV. *Judicio contendit Deus, in persona prophætæ demonstrans, qua ratione impii illi secus quam decuit a se desciverint, imo vero ausus omnium amentis plenissimos, et insaniam magnitudinem, singularemque facinoris insolentiam etiam eorum fortasse judicio, qui sunt vehementer ingrati. Quæ enim a me data est occasio, inquam, eorum quæ adversum me scelerate patrata sunt? Quod jussum meorum onerosum, quod molestum? Contra me veni, et iniqui me convince, quod te servitute luti ac lateris, et sudoribus illis liberaverim²⁷; quod in Ægyptios inique affligentes creaturam ipsam armaverim, et meos servaverim, fortasse mecum in crimen vocabis, et ipsum a me datum pædagogum, seu institutorem, Moysen, inquam, abducentem te a cogitationibus humilibus et abjectis, et perspicue Deo placita demonstrantem, ut viliam illustrem continenter traduceres. Fortasse et ipsam*

²⁴ Osee v, 1. ²⁵ Psal. cxlii, 2. ²⁶ Prov. xx, 9. ²⁷ Exod. xiv.

(1) Cotelerius (*Monum. E. G.*, II, 525) legendum monet καταβολήν.

institutionem sacerdotii floccipendes. Ego siquidem delegi Aaronem, et inter Deum ac vos sequestrum esse jussi. Ob hoc ipsum indignamini? Quid jam de Maria Ægyptiis pereuntibus insultante, et choros ducentibus præeunte dicam? Cecinit, cecinit pulsando tympanum, « equum et ascensorem ejus suffocatos in mari ³⁸. » Verum istud tibi, et victoria ipsa Dei aversabilis est, et pro nihilo eam ducis, qui tibi potestatem per medias undas transeundi dedit, et hostibus mare infestum reddidit. Festive igitur expostulat, ad acceptorum donorum recordationem eos exsuscitans, et quasi urbane ipsis eorum oblivionem objiciens, quorum semper meminisse, et ut omnium communem Servatorem prompta ad omnia voluntate vicissim recreare melius fuerat.

Eduxit et nos ipsos ex Ægypto spirituali, hoc est, e tenebris, et fraudibus diabolicis, et luto ac latere, affectionibus scilicet carnalibus. Trajecit et per mare nascentes inde distractiones, et acerbis quasi periculorum fluctibus inde existentibus liberavit, divinasque leges in animum inculpsit. Sacerdotem præterea creavit salutis nostræ auctorem ³⁹. Ac velut Mariam emisit, Ecclesiam utique, hostium insidiis superiore, servatorique Deo gloriam insigniter rependentem. In Ecclesia enim perpetuo hymni, et gratiarum actiones, et divinorum beneficiorum laudationes, ac prædicationes vigent. Cavendum igitur nobis quoque, ne forte in **447** Judaica scelera prolabamur, et ne intolerabile existimemus, quod Deo placet. Nam ut beatus Joannes scribit, « Mandata ejus gravia non sunt ⁴⁰. » Et ipse Christus ait: « Jugum meum suave, et onus meum leve ⁴¹. » Offeramus igitur Deo promptum animum, quoniam onerosum nihil imperat.

Vers. 5. *Popule meus, recordare, quid cogitavit adversum te Balach rex Moab, et quid ei respondit Balaam filius Beor de Schœnis usque Galgala, ut cognosceretur justitia Domini.*

LV. Reprehendit eos rursus, ut qui impie adversus potentiam suam insolentius se extulerint, cum afferre nihil possint quamobrem merito, ut juste dolentes, declinare ad defectionem potuerint. Dignatus sum enim eos, inquit, tanta indulgentia et charitate, ut nec verbis saltem illis maledici sustinuerim. Essecrabilis enim Balach, Moabitarum rex, Baalam hariolum et augurem mercede conduxit, hortatusque est, ut Israeli male precaretur ⁴². Ast universorum Deus quiddam præter opinionem, et exinimum fecit, linguam falsi alioqui vatis ad benedictionem convertens. Quod cum Balach crimini daret, et augurem incusaret, mox ad alios colles cum recta abduxit. Deinde jubens excitata araturum sacrificare, arbitrabatur fortassis Deum non omni in loco potentem. Sed benedictio reperiebatur

A 'Εγὼ μὲν γὰρ κέρρικα τὸν Ἀαρὼν, καὶ μεσιτεύειν προστέταχα Θεῷ καὶ ὑμῖν. Ἀσχάλλετε δὲ καὶ πρὸς τοῦτο αὐτοί; Τί δ' ἂν εἰποῖμι τὴν Μαρίαν, τὴν τοῖς Αἰγυπτίοις ἀπολωλόσιν ἐπιτωθάζουσαν, καὶ ταῖς χορευούσαις ἐξάρχουσαν; Ἦδε γὰρ, ἦδε κατακτυπούσα τὸ τύμπανον, « Ἴππον τε καὶ ἀναβάτην καταπεπνιγμένους ἐν ὕδατι. » Ἀλλὰ σοὶ τὸ γε καὶ τὸ νικᾶν ἀπευκτόν, καὶ ἐν λόγῳ μηδενὶ τοῦ Θεοῦ, σοὶ μὲν διὰ μέσων ἐξίνασι κυμάτων ἐξίνασι διδόντι, ἀήμερον δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἀποτελοῦντι τὴν θάλασσαν. Ἐν ἤθει δὴ οὖν ποιεῖται τὰς μέμφεις, ὧν ἐσχήκασιν ἀγαθῶν διανοιστάς εἰς ἀνάμνησιν, καὶ οἰοεὶ πως κατονειδίζων ἀστείως ὡς λήθην εἰσδεδεγμένους, ὧν ἦν ἀμεινον μνησθῆναι διαπαντός, καὶ ταῖς εἰς πᾶν εὐπειθείαις ἀνευφραίνειν ὡς πάντων Σωτῆρα.

B 'Εξήγαγε δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου νοητεῦ, τουτέστιν ἐκ σκότους, καὶ δαιμονίης πλεονεξίας, καὶ πηλοῦ, καὶ πλινθίας, σαρκικῶν δηλονότι παθῶν. Διεβίβασε καὶ θάλασσαν τοὺς ἐντεῦθεν περισπασμούς, μονονοχὶ καὶ πικρῶν ἀπῆλλαξε κυμάτων ἐπ' αὐτοῖς κινδύνων, καὶ νόμους τοὺς θελοῦς εἰς νοῦν ἐνεχάραξεν. Ἀνέδειξε δὲ καὶ ἱερουργὸν τὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγόν. Ἐξαπέστειλε δὲ ὡσπερ καὶ Μαριάμ, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἐκκλησίαν, ἣ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς ὑπερήρθη, λαμπρῶς ἀντιθεῖσα τὴν δόξαν τῷ σεσωκότι Θεῷ. Ἄει γὰρ ὕμνοι, καὶ χαριστήρια, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόσεως ἔπαινοι, καὶ ἀναρρήσεις ἐν Ἐκκλησίᾳ. Παραφυλακτέον οὖν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, μὴ ἄρα πως ἡμεῖς τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἐγκλήμασιν ὑποπέσωμεν, καὶ μὴ φορτικὸν ἠγώμεθα, τὸ ἀνδάνον Θεῷ. Ὡς γὰρ ὁ μακάριός φησιν Ἰωάννης, « Αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσι. » Καὶ αὐτὸς δὲ φησὶ ὁ Χριστός· « Ὁ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἕλαφρόν. » Προσάγωμεν τοίνυν Θεῷ τὸ εὐήμιον, ὅτι τῶν παρ' αὐτοῦ φορτικῶν οὐδέν.

Λαὸς μου, μνησθητι δὴ, τί ἐβουλεύσατο κατὰ σοῦ Βαλὰκ βασιλεὺς Μωᾶβ, καὶ τί αὐτῷ ἀπεκρίθη Βαλαὰμ υἱὸς Βεῶρ ἀπὸ τῶν Σχολίων ἕως τοῦ Γαλιλά, ὅπως γνωσθῆ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Κυρίου.

NE. Εὐθύνοι δὴ πάλιν, ὡς ἀνοσίως ἐξυβρικότας εἰς τὰ αὐτοῦ κράτη, καίτοι λέγειν ἔχοντας οὐδέν, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς ἐν δίχῃ λελυπημένους ἀποκλίνειν πρὸς ἀπόστασιν. Ἠξίωσα γὰρ τοσαύτης, φησὶ, τῆς παρ' ἐμαυτοῦ φειδούς, καὶ ἀγάπης, ὡς μηδ' ὅσον ἦκεν εἰ λόγους ἀνασχέσθαι δυσφημιούμενων. Ὁ μὲν γὰρ ἐπάρατος Βαλὰκ, ὁ Μωαβιτῶν τύραννος κατεμισθοῦτο τὸν Βαλαὰμ γόητα, καὶ οἰωνοσκόπον, εἶτα καταράσασθαι παρεκάλει τὸν Ἰσραήλ. Ὁ δὲ γε τῶν ὄλων Θεὸς παράδοξόν τι καὶ ὑπερφυεῖς κατειργάζετο, τὴν τοῦ ψευδομάντεως γλώτταν μετατρέπων εἰς εὐλογία. Ἐπίκλημα δὲ ποιουμένου τὸ χρῆμα τοῦ Βαλαὰμ, καταιτιωμένου τε τὸν οἰωνοσκόπον, ἀπεκόμιζεν εὐθύς ἐφ' ἑτέροισιν αὐτὸν βουνοῦς. Εἶτα βωμόν ἐγείρειν προστάτων, καὶ ταύρους ἱεουργεῖν, ᾤετο τάχα που μὴ ἐν παντὶ τόπῳ δύνασθαι Θεόν, ἀλλ' ἦν

³⁸ Exod. xv, 1. ³⁹ Hebr. ii, 40. ⁴⁰ I Joan. v, 7.

⁴¹ Matth. xi, 30. ⁴² Num. xxii, 24.

εὐλογεῖσθαι πανταχοῦ, καίτοι περιθέων ἐκ τῶν κα-
λουμένων Σχοινίων, χώρος δὲ τῆς Μωάβ, ἕως ὄρους
Γαλγάλ. Μνήσθητι οὖν τί μὲν ἐδοῦλετο Βαλάκ, καὶ
τί ὁ Βαλαάμ ἀπεκρίνετο. Ἐγὼ μὲν γάρ καὶ αὐτάς
ἀνέκοπτον τὰς καθ' ὑμῶν δυσφημίας, οὐδὲ ὅσον
ἦκεν εἰς λόγους καταλαλεῖν ἐπιτρέπων τὸν ὠλονοσκό-
πον. Ὑμεῖς δὲ καὶ τούτου ἀμνημονήσαντες, τὴν ἐμοὶ
πρέπουσαν δόξαν ὕλαις ἀψύχοις ἀνατεθείκατε, δαμά-
λασι ταῖς χρυσαῖς ἐπιφωνοῦντες, καὶ λέγοντες·
« Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ σε ἀνήγαγον ἐκ γῆς
Αἰγύπτου. » Οὐκοῦν διανεμόντος τοῦ Θεοῦ τὰ ἐξ
ἀγάπης ἡμῖν ἀγαθὰ, καὶ πλεῖστη μὲν ὅση φιλοτιμίᾳ
καταπαλιόντος, καταδονοῦντος δὲ τοὺς ἐχθροὺς, πα-
ραλύοντός τε καθ' ἡμῶν ἐργετήματα, τί ἂν δρώημεν
αὐτοὶ τὸ χρῆναι φρονεῖν ὀρθῶς ἠρημένοι; Ἐκεῖνό
που πάντως τὸ δι' ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὀρθά-
σθαι θεοφιλεῖς. Τοῦτο δὲ ἐστί, τὸ τοῖς αὐτοῦ θελή-
μασιν ἐπεσθαι, καὶ τὸ αὐτῶ θυμῆρες ἀποπεραινῆναι
εἰ μάλᾳ, μονοουχὶ δὲ τῷ τῆς διανοίας παρατήματι
γεγονότας ἐγγύς, ἐκεῖνο λέγειν τὸ ἐν Ψαλμοῖς·
« Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου. »

Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; Ἀντιλήψομαι
Θεοῦ μου ὑψίστου; Εἰ καταλήψομαι αὐτὸν ἐν
ὄλοκαυτώμασιν, ἢ μόνον ἐν ναυσίοις; Εἰ προσ-
δέξεται Κύριος ἐν χιλιῶσι κριῶν, ἢ ἐν μυριάσιν
χιμάρων πιόνων; Εἰ δὴ πρῶτότοκά μου ὑπὲρ
ἀσθελαίας, κυρτὸν κοιλίας μου ὑπὲρ ἀμαρτίας
ψυχῆς μου; Εἰ ἀνηγγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί κα-
λόν; ἢ τί Κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ
ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἕλεος, καὶ ἔτοιμον εἶ-
ναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου Θεοῦ σου;

ΝΓ'. Ἀποφάσιστον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἀποφήναντος
τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόστασιν, καὶ τρόπον τινὰ δικασμέ-
νου, καὶ σαφῶς ἀπελέγξαντος, ὡς εἶη μὲν αὐτὸς κατὰ
μυρίους ὄρους εὐεργετήσας τοὺς τρόπους, οἱ δὲ πρὸς
ἀμέτρητον ἐληλακότες ἀναισθησίαν λελυπήκασιν οὐ
μετρίως τὸν σεσωκότα, τὰ τοῦ μετανοοῦντος εὐθύς
εἰσφέρεται πρόσωπον, οἷονεὶ πως κλαίοντος ἐπὶ γε-
τοῖς ἤδη προπεπαισμένοις, καὶ ζητούντος ἀναμαθεῖν,
τίνα δὴ τρόπον διακρούσαιτο τὰ ἐγκλήματα, καὶ τῶν
θεῶ φίλτάτων ἀντέχοιτο σπουδασμάτων. Φησὶ τοί-
νον· « Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; » Τί γάρ
προσοίω; φησὶ. Τί δὲ δράζαιμι λοιπόν, ὁ οὕτω
προσκεκρουκῶς; Ἄρα δὴ μόσχους ἱεροουργῶν, νέους
τε καὶ ἀπαλοὺς ἔσομαι καθαρὸς; Ἐπινεύσει δὲ μοι
ὁ Θεὸς εἰ ἐλοίμην ὄλοκαυτῶν; Εὐροίμι δ' αὐτόν·
τουτέστιν, ἐγγύς ἔσομαι, καὶ εἰς οικειότητα παρα-
δεχθήσομαι τὴν πνευματικὴν, εἰ πολὺ πλῆθος ἀνα-
θεῖην θρεμμάτων; Ἄλλ' ἐκεῖνα παρῆς, τῶν τῆς ἐμῆς
κοιλίας ἄφομαι θρεμμάτων. Εὐαρεστήσω δὲ ἄρα,
καταθύσας αὐτῶ τῶν ἐμῶν θρεμμάτων τὸ ἐξάρτεον,
τουτέστι, τὸ πρῶτότοκον; Ταῦτά τινος οἷονεὶ πως
διασκεπτομένου καὶ λέγοντος, ἀποκρίνεται πάλιν ὁ
τροφήτης, καὶ φησιν ἐν πνεύματι· Οὐκ ἀσυμφανὲς
τὸ χρῆμα, καὶ οὐ σὺν ἰδρωτὶ ληπτόν. Οἶσθά που τὸ
ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ· ἀκήκοας τὸ δοκοῦν, καὶ
φίλον αὐτῶ. Τοιγαροῦν τί ἐνδοιάξεις, ἄνθρωπε; Ζη-

A ubique, quamvis a Schoëniis (loci in Moab' nomen
est) usque ad montem Galgal circuitur. Quocirca
recordare quid voluerit Balach, et quid Balaam
responderit. Ego enim et detestationem ipsam con-
tra vos præcidi, nec verbis obloqui augurem per-
misi. Vos autem, huius quoque immemores, gloriam
mihî debitam rebus inaninis consecratis, vitulis
aureis acclamantes, et dicentes: « Hi sunt dii tui,
Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti⁴². » Deo
igitur ex charitate bona nobis distribuente, et
maxima liberalitate nos quasi impinguante, et
hostes exagitante, et molitiones eorum in nos dis-
sipante, quid ipsi meliora capessentes consilia fa-
ciemus? Illud plane, opinor, per quod et ipsi chari
Deo videri possimus. Hoc autem est, ejus volunta-
tem sequi, et quod ipsi probatur, præstare cumu-
latissime, et animi quasi præsentia illi junctos,
448 illud ex Psalmis dicere: « Adhæsit anima
mea post te⁴⁴. »

VERS. 6-8. In quo apprehendam Dominum? Sus-
cipiam Deum meum excelsum? Si apprehendam eum
in holocaustis, in vitulis anniculis? Si suscipiet
Dominus in millibus arietum, aut in decem millibus
caprarum pinguium? Si dederò primogenita mea pro
impietate, fructum ventris mei pro peccato animæ
meæ? Si annuntiatum fuerit tibi, homo, quid bo-
num? Aut quid Dominus requirit a te, nisi ut facias
judicium, et diligas misericordiam, et paratus sis ad
ambulandum cum Domino Deo tuo?

LVI. Cum Israelitis inexcusabilem eorum apostasi-
am demonstrasset, et quodammodo in judicium
eos vocasset, dilucideque probavisset, se mille mo-
dis beneficium exstitisse, ipsos contra, immenso
quodam stupore oppressos, Servatorem suum non
leviter offendisse, mox poenitentis personam indu-
cit, quasi commissa desentis, et cupientis cogno-
scere, quam via se objectis criminibus exsolvat,
et quæ studia Deo acceptissima persequaretur. Ait
igitur: « In quo apprehendam Dominum? » Quid
enim offeram? inquit. Quid agam de cætero, qui
tanloperè deliqui? Num vitulos nuperos ac teneros
sacrificans mundus ero? Annuetne mihi Deus, si
holocausta obtulero? Inveniamne ipsum? hoc est,
appropinquabo illi, et in familiaritatem spiritua-
lem admittar, si ingentem numerum pecudum ipsi
immolavero? Sed, his omissis, ventris mei partus
sumam. An placebo, si quod genui, et educavi
præcipuum, hoc est, primogenitum, illi sacrificava-
vero? Hæc quopiam secum quasi deliberante, et
dicente, propheta respondet, et in spiritu ait: Res
non est obscura, nec sudore parabilis. Nosti volun-
tatem Dei bonam: audisti quid ei placitum et
charum sit. Quid ergo dubitas, homo? Quid namque
universorum Deus abs te requirit aliud, præter-
quam « facere judicium, et diligere misericordiam,

⁴² Exod. xxxii, 4. ⁴⁴ Psal. lxxii, 9.

ei paratum esse ambulare cum Domino Deo tuo? » A facere igitur iudicium, est operari et implere iustitiam. Iudicium enim est iustitia. Diligere autem misericordiam, est mutui affectus ornamento præditum esse, et fraternæ charitatis gloria circumfluere. 449 Paratum vero esse ambulare cum Deo tuo, facilem et promptam ad omnia obedientiam ostendit. Monet item beatus Paulus⁴⁵, induendam nobis lorica[m] iustitiæ, et calceandos pedes in præparationem Evangelii pacis, hoc est, Christi. Adjuvat etiam, dicens: « Induite viscera misericordiæ⁴⁶. » Quin et ipse Salvator, « Estote misericordes, sicut et Pater vester celestis misericors est⁴⁷. » Hoc est gratum Deo acceptumque sacrificium. Odor enim holocaustorum quæ mente duntaxat percipiuntur, sanguine, fumo et thure præstantior est. Illa enim fiebant in figura; hæc autem ipsam Deo veritatem suaveolentem efficiunt, qui et per alium prophetam ait: « Misericordiam volo, et non sacrificium, et scientiam Dei magis quam holocaustata⁴⁸. » Observa item quomodo persona pœnitentis sacrificia legis exsequi meditatur: ast Deus præmonens legem infirmam esse et ad purganda peccata imbecillam, multo vero meliorem et incomparabili excellentia superiore[m] vitæ in Christo rationem, legalia illa propenodum inacceptabilia facit. Ait autem, velle Deum: « Nos facere iudicium, et diligere misericordiam, et paratum esse ambulare cum eo. » Quæ quidem vitæ Christianæ decora et honestamenta sunt.

VERB. 9. *Vox Domini super civitatem clamabitur, et salvabit timentes nomen ejus.*

LVII. Etiam alio modo, oblationis per sanguinem nullum esse fructum, spiritualis autem cultus virtutem non mediocriter prodesse manifeste docet. Posuit in his vocem pro nomine, sive invocatione. Fortasse ac si diceret: Si forte super civitate nomen Dei celebratum palam seu invocatum fuerit, sine ulla prorsus dubitatione salvabitur. Ne enim, homo, tu existimes, inquam, me sanguinum sacrificiis delectari, aut pro impia et iniqua habere civitatem, ni mihi vitulos in holocausta sacraverit. Sed neque periculo exemerim ullo modo, si boves sacrificare insituerit, neque si ovium cædibus altare cruentaverit: neque si arietum greges obtulerit; invocari super ea nomen Dei, hoc ei ad salutem sufficiet. Est enim plane mea, quæ potentiam meam honorat, et quæ mihi placita sunt ea sentit, et citra procrastinationem exsequitur. Tunc salvabo timentes me. Itaque quando Dei esse dicimur, tunc etiam timemus ipsum, et ab ipso salvamur, et spiritualis cultus talis virtus intelligi jure debet. Hujuscemodi quiddam rerum omnium princeps Deus etiam per os David loquitur: « Audi, populus meus, 450 et loquar tibi, Israel, et testi-

αι τει γαρ περι σου τι ετερον ο των δλων θεος, η δει δη μονον « Τὸ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου Θεοῦ σου; » Τὸ μὲν οὖν ποιεῖν κρίμα, τὸ κατεργάζεσθαι, καὶ πληροῦν ἐστι τὴν δικαιοσύνην. Κρίμα δὲ ἡ δικαιοσύνη. Τὸ δὲ ἀγαπᾶν ἔλεος, τῆς φιλαλληλίας ἔχειν τὰ ἀσκήματα, καὶ τῆς εἰς ἀδελφούς ἀγάπης καταπλουτεῖν τὴν δόξαν. Τὸ δὲ ἔτοιμον εἶναι πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου Θεοῦ σου, τὸ εἰς πᾶν ὅτιοῦν εὐπειθὲς, καὶ εὐήνιον ὑποφαίνει. Δεῖν δὲ ἡμᾶς, καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, ἐνδύσασθαι μὲν τὸν ὄρωρακα τῆς δικαιοσύνης, ὑποδήσασθαι δὲ τοὺς πόδας ἐν ἔτοιμασι τοῦ Ἐυαγγελίου τῆς εἰρήνης, τουτέστι Χριστοῦ. Προσεπιτάττει δὲ, λέγων « Ἐνδύσασθε σπλάγχνα οἰκτιρῶν. » Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ « Γίνεσθε οἰκτιρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτιρμων ἐστίν. » Ταῦτα φίλη τε καὶ ἀξιόληπτος θυσία Θεῷ. Ὅσμη νοητῶν ὁλοκαυτωμάτων ὑπὲρ αἵμα, καὶ καπνοῦς, καὶ λιθανωτόν. Τὰ μὲν γὰρ ἦσαν ἐν τύποις: τὰ δὲ αὐτὴν εὐωδιάζει Θεῷ τὴν ἀλήθειαν, ὅς καὶ δι' ἐτέρου προφήτου « Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὁλοκαυτώματα. » Ἐπιτήρει δὲ ὅπως τὸ τοῦ μεταγινώσκοντος πρόσωπον τὰς κατὰ νόμον θυσίας πληροῦν ἐσκέπτετο· Θεὸς δὲ προανσφαίνων ὡς ἀδρανῆς τέ ἐστι, καὶ ἀνικάνως ὁ νόμος ἔχει πρὸς ἀποκάθαρσιν ἀμαρτίας, παρὰ πολὺ δὲ ἀμείνων, καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερκειμένη τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας: ἡ δύναμις, ἀπαράδεκτα μὲν ὡσπερ ποιεῖται τὰ κατὰ τὸν νόμον. Ἐφη δὲ ὅτι θελητὸν τῷ Θεῷ, « Τὸ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετ' αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ ἐστὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τὰ ἀσκήματα.

Φωνὴ Κυρίου τῇ πόλει ἐπικληθήσεται, καὶ σώσει φοβουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

NZ'. Καὶ δι' ἐτέρου τρόπου καθίστησιν ἐναργεῖς, ὅτι τῆς δι' αἱμάτων προσαγωγῆς οὐδεὶς ὁ καρπὸς, ὀνήσεις δ' ἂν οὐ μετρίως τινὰ τῆς πνευματικῆς λατρείας ἡ δύναμις. Τέθεικε δὲ τὴν φωνὴν ἐν τοῦτοις ἀντὶ τοῦ ὀνόματος, ἥτοι τῆς ἐπικλήσεως. Ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι τυχόν· Εἰ ἐπιφημίζοιτο τῇ πόλει τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πάντη τε καὶ πάντως σωθήσεται. Μὴ γὰρ οἰηθῆς, ἄνθρωπε, φημί, ταῖς δι' αἱμάτων ἐφῆδεσθαι με θυσίαις, μηδὲ ἀσεβῆ, καὶ ἄνομον ἠγεῖσθαι πόλιν εἰ μὴ προσάγοι μόσχους εἰς ὀλοκαύτωσιν· ἀλλ' οὐδ' ἂν ὄλωσ ὡσαύτως κινδυνεύουσαν, βουθετεῖν ἡρημένην, κἂν μηλοσφαγίαις μὲν καθαιμάττοιο τὸ θυσιαστήριον, ἔλοιτο δὲ καὶ κριὸν προσάγειν ἀγέλας· ἀρχεσεῖ δὲ μᾶλλον εἰς σωτηρίαν αὐτῆς τὸ ἐπικληθῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἔστι γὰρ πάντως ἡ τὰ ἔμα τιμῶσα κράτη, καὶ τὰ ἐμοὶ θυμῆρη δρῶσα ἀμελλητῇ καὶ φρονεῖν ἐλομένη. Τότε σώσω τοὺς φοβουμένους ἐμέ. Οὐκοῦν ὅτε καὶ Θεοῦ λεγόμεθα, τότε καὶ δεδιὰ μὲν αὐτὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ σωζόμεθα, καὶ πνευματικῆς λατρείας ἡ τοιάδε δύναμις νοοῖτ' ἂν εἰκότως. Ἐφη τι τοιοῦτον ὁ τῶν δλων θεος καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ἀκουσον, λαός μου, καὶ λαλήσω σοι, Ἰσραὴλ, καὶ διαμαρτύρομαι σοι. Ὁ Θεός σου εἰμι ἐγώ. Οὐκ

⁴⁵ Ephes. vi, 11-15. ⁴⁶ Col. iii, 12. ⁴⁷ Luc. vi, 36. ⁴⁸ Osce vi, 6.

ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε, τὰ δὲ ὀλοκαυτώματά σου ἐνώπιόν μου εἰσι διὰ παντός. » Εἶτα τοῦτοις ἐπενεγκῶν « Ὡς οὐ φάγεται κρέα ταύρων, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐκπιῖ τὸ τράγων αἷμα. » Πάλιν φησί « Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου. Καὶ ἐπικάλου με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με. »

Ἄκουε, φυλὴ, καὶ τίς κοσμήσει πόλιν; Μὴ πῦρ, καὶ οἶκος ἀνόμων θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνόμους, καὶ μετὰ ὑβρεως ἀδικίας;

NH. Κατὰ φυλὴν τε καὶ γένος κατωκῆχασι τὴν Ἰουδαίαν, καὶ μὲν τοὶ καὶ τὴν Σαμάρειαν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, κατακληροδοτοῦντος αὐτοῖς τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν Ἰησοῦ τὸ ἐπίκλην Ναυῆ. Διαλέγεται τοίνυν ὁ Θεὸς καὶ ἰδικῶς ἐκάστη, καὶ πάσαις Ἄκουε δὴ οὖν, ὡ πάσα φυλὴ, σώζεται μὲν ἡ πόλις ἥπερ ἂν ἀναφημίζοιτο τὸ ἄνομα τοῦ Θεοῦ. Περιόφεται γὰρ οὐδαμῶς τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, ἀλλ' ἔσται τείχος ἀπόρητον, κόσμημά τε καὶ δόξα τοῖς θέλουσι κατορθοῦν τὸ θεοφιλέ. Εἰ δὲ δὴ βούλεσθε, φησί, καὶ τὸ ἐνεντιόν ἰδεῖν, τί κοσμήσει πόλιν; οἶκος ἀνόμων, ἡ μετὰ ὑβρεως ἀδικία; Ἄρα, φησί, διὰ πολλὴν ἀμαρτίαν εἰ δαπανῶτο πόλις ὑπὸ πυρός ταῖς τῶν πολεμίων ἀλούσα χερσίν, εὐσχήμων ἔσται, καὶ καλὴ, λαμπρὰν δὲ, καὶ εὐκλεσεστάτην ἀποφῆνειεν οἶκος ἀνόμων, ὁ θησαυρίζων θησαυροὺς ἀδικίας, ὡφελήσει δὲ αὐτὴν μετὰ ὑβρεως ἀδικία; Ἄλλ' οὐκ ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς τῶν ὀρθῶς φρονεῖν εἰωθότων, ὅτι δυσκλεῆ καθίστησι τὰ τοιαῦτα πόλιν. Οὐ γὰρ ἂν ἦλω, καὶ δεδαπάνητο πυρὶ, μὴ οὐχὶ πάντως προσκρούσασα διὰ πολλὴν ἀμαρτίαν. Τί τοίνυν μεθέντες, φησί, τὰ δι' ὧν ἀνασώζοιτό τε καὶ κατακαλλύνοιτο πόλις, ζηλωτὰ πεποιήσθε, μᾶλλον τὰ κατασίνεσθαι εἰωθότα, τετιμηκάτε δὲ τὰ δι' ὧν ἂν ὀρθῶς τὸ αἰσχρὰ τε καὶ ἀκαλλῆς, πονηροὺς ἔχουσα τοὺς οἰκίτορας, ἐρασιχημάτους, καὶ ἀδικούς, καὶ θησαυρίζοντας ἀνόμους;

Εἰ δικαιοθήσεται ἐν ζυγῷ ἄνομος, καὶ ἐν μαρσίπῳ στάθμια δόλου, ἐξ ὧν τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεβείας ἐπέπλησαν; Καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἐλάλουν ψεύδη, καὶ ἡ γλῶσσά αὐτῶν ὑψώθη ἐν τῷ στόματι αὐτῶν.

NΘ. Ἄρα γὰρ οἴεσθε, φησὶν, ἐν ζυγῷ δικαιοθήσεται τὸν ἄνομον; Τουτέστι, εἰ δοκιμάζοιμι, καὶ οἶονεὶ ταλαντεύοιμι τὸν ἐκάστου βίον τῶν ἀδίκων, δικαιοσύνης ψῆφον ἐπενεγκεῖν ἀνέχεσθαι ποτε τὸν ἀφιλάρετον (1) πεπιστεύκατε; Τοὺς δὲ ἔχοντας « ἐν μαρσίπῳ στάθμια δόλου, » τουτέστι, τοὺς ἐκ πλεονεξίας καὶ φιλοκερδίας ἐκτόπου καταπλουτεῖν ἐθέλοντας, διαφυγεῖν δύνασθαι νενομίκατε τὴν ὀργήν; Ἄπο γὰρ τοιούτων λημμάτων τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεβείας ἐπέπλησαν. Γεγόνασι δὲ καὶ ψεῦστα, καὶ ἀλαζόνες. Παρέπεται γὰρ αἰεὶ τὸ μὲν ψεῦδεσθαι φιλεῖν τοῖς τῆς ἀνισότητος ἐρασταῖς, καὶ λημμάτων αἰ-

⁹⁹ Psal. xlix, 7, 8. ¹⁰⁰ ibid. 13. ¹⁰¹ ibid. 14, 15.

(1) Sic pro edito φιλάρετον, postulante sensu, legi jubet Cotelerius in *Monum. Eccl. Gr.* II, 585.

sicabor tibi. Deus tuus sum ego. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper⁹⁹. » Statim addit : « Non manducabit carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabit¹⁰⁰. » Rursumque : « Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis, et eruam te, et honorificabis me¹⁰¹. »

VERS. 10. Audi, tribus, et quis ornabit civitatem? Numquid ignis, et domus iniquorum thesaurizans thesauros iniquos, et cum injuria iniqua?

VIII. Tributum et secundum genus habitabant Judæam, atque etiam Samariam, qui erant de sanguine Israel, terra promissionis a Jesu cognomento Nave sorte illis distributa. Alloquitur ergo Deus, et seorsum unamquamque, et omnes simul : Audi igitur, omnis tribus, salvatur urbs, super qua invocatum fuerit nomen Domini. Neutiquam enim timentes se despiciet : sed erit murus inexpugnabilis, et ornamentum, et gloria volentibus rite obire quæ ille diligit. Quod si vultis, inquit, videre contrarium, quid ornabit civitatem? domus iniquorum, an cum injuria iniquitas? Num, inquit, si propter multa scelera civitas hostium manibus capta incendatur ac deflagret, pulchra erit et decora, insignemque et clarissimam reddet domus iniquorum, quæ thesaurizat thesauros iniquitatis, et proficiet ei cum injuria iniquitas? Atqui nemo prudens dubitaverit, quin ista urbem infamem et despectam effectura sint. Non enim capta, et igne absumpta fuisset, nisi compluribus flagitiis Deum graviter offendisset. Quid ergo, relictis, inquit, per quæ civitas pristinam in-olunitatem recuperaret, pro amplectendis expetivistis quæ: noxia sunt potius, et suspexistis per quæ videri possit turpis et deformis, improbos habens cives, pecuniæ avidos, et injustos, et scelerate thesauros corridentes?

VERS. 11, 12. Si justificabitur in statera iniquus, et in sacco pondera doli, de quibus divitias suas impietatis impleverunt? Et habitantes eam locuti sunt mendacia, et lingua eorum exaltata est in ore eorum.

LIX. An putatis, inquit, in statera justificatum iri improbum? Hoc est, si explorem, et velut in statera examinem vitam uniuscujusque **451** improborum, calculum, seu suffragium justitiæ improbis posse tribuere virtutis inimicum creditis? « Et in sacco pondera doli » habentes, hoc est ex malis artibus, et cupiditate lucri nefaria divitias possidere laborantes, effugere iram posse existimatis? Ex hujusmodi enim quæstibus opes impietatis suæ coacervarant. Fuerunt etiam mendaces et arrogantes. Semper enim inæqualitatis cupidos, et a turpi quæstu, amoreque lucri subactos studium mentiendi

Mox vocem ἔχοντας supplemus quam reddidit interpretres. EDIT.

comitatur : jactatio vero et superbia eos qui jam A divitias acquisiverunt.

Habent in sacculis pondera dolosa etiam impiorum dogmatum architecti, omnia recta pervertentes ⁸², et in simplicium animos dolis et fraudibus irrepentes. Et divites quidem, quia multos capiunt et irretiunt : verumtamen hujuscemodi divitias impietatis plenas sibi corradentes, nihil cohærens et verum, sed adulterina, falsa, et fallaciarum scitamentis quasi colorata loquuntur. Exaltant etiam linguam suam tales, iniquitates contra Deum loquentes, sicut scriptum est ⁸³, effundentes verba superbissima, quibus par est occinere, « Audi, tribus, et quis ornabit civitatem? num ignis, aut domus iniquorum thesauros thesaurizans iniquitatis, et cum injuria iniquitatem? » Non enim ipsis ad B ornatum, sed ad pœnam erit ignis supplicii. Quoniam autem domus facti sunt, iniquitatem thesaurizantes, maledicentur, et punientur, et in omnem calamitatem devolventur.

VERS. 13-16. *Et ego incipiam percutere te, perdam te in peccatis tuis. Tu comedes, et non impleberis. Et ejiciam te in te, et apprehendes, et non salvaberis. Et quocumque salvati fuerint, in gladium tradentur. Tu seminabis et non metes. Tu premes oleam et non ungeris oleo, et vinum, et non bibetis. Et dissipabuntur legitima populi mei. Et custodisti justificationes Zambri, et omnia opera domus Achab, et ambulavisti in consiliis ejus, ut traderem te in perditionem, et habitantes eam in sibilum, et opprobria populorum accipietis.*

LX. Quoniam domus impiorum iniquitates thesaurizant, et ex iniquitatibus rem colligunt, de cætero pœnas comminatur, et quæ futura expectantur, jam initium capere narrat, ut proportioni delictorum perditio **452** respondeat. Incutit vero pavorem utiliter, et terroribus futurorum quasi quodam freno ad voluntatem meliora sectandi, et posterioribus consiliis Deum mitigandi circumagit. Plagas autem quasi enumerat, et in conspectu ponit. Nam et fame, et rerum necessariarum egestate punitum, et ipsos in semetipsos sublaturum iri affirmat, et apprehensuros fugam quidem, plane tamen non effugituros. Quod si qui etiam presentibus damnis elabi quiverint, eos capiendos, et non multo post aliorum rhomphææ objiciendos. Per hoc illud nobis videtur significare. Longe plurima bella contra Israelitas mota sunt, sive contra univereum Juda, nec semper ab hostibus : ipsi quoque civilibus armis se lacessiverunt, ut aliquando quidem Ephraim, sive decem tribus contra Judam insurrexerint; aliquando ipsi Jerosolymitæ in Ephraimitas moverint : nec paucæ numero urbes perierint, et seipos inter se frequenter sedibus populerint. Et hoc modo pulsati ex urbe ad alios deve-

συχρῶν ἠττωμένοις, καὶ φιλοκερδείας, μεγαληγορία δὲ, καὶ ὑπερφία τοῖς ἤδη πεπλουτηκόσιν.

Ἐχουσιν ἐν μαροσίπποις στάθμια δόλου καὶ οἱ τῶν ἀνοσίων δογμάτων εὐρεταί, οἱ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, καὶ τὸν τῶν ἀπλουστέρων ὀποτρῆχοντες νοῦν ἀπάταις καὶ δόλοις, καὶ πλουτοῦντες μὲν διὰ τοῦ θηρᾶσαι πολλούς. Πλὴν ἀσεβείας ἐπίμεστον τὸν τοιοῦτον ἑαυτοῖς συναγεῖραντες πλούτον, λαλοῦσιν ὁμολογουμένως ἀτρεκέως μὲν οὐδὲν, παράσημα δὲ καὶ ψευδῆ, καὶ ταῖς ἐξ ἀπάτης κομψαίαις, οἰσνεὶ κατακεχρωσμένα. Ὑψοῦσι δὲ καὶ τὴν ἑαυτῶν γλώτταν οἱ τοιοῦτε πάλεν, ἀδικίας κατὰ Θεοῦ λαλοῦντες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποσβεγγόμενοι τὰ τῆς ματαιότητος ὑπέρογκα βήματα, οἱς ἀκόλουθον εἰπεῖν : « Ἄκουε, φυλῆ, καὶ τίς κοσμήσει πόλιν; μὴ πῦρ, ἢ οἶκος ἀνόμων θησαυρὸς θησαυρίζων ἀνομίας, καὶ μεθ' ὕδρεως ἀδικίαν; » Οὐ γὰρ εἰς κόσμον αὐτοῖς; ἀλλ' εἰς δίκην ἔσται τὸ τῆς κολάσεως πῦρ. Ἐπειδὴ δὲ οἰκογεγόνασι θησαυρίζοντες ἀνομίαν, εἰς ἄραν ἔσονται, καὶ δίκην, καὶ ἐν παντὶ πεσοῦνται κακῶ.

Καὶ ἐγὼ ἀρξομαι τοῦ κατάξει σε, ἀφανιώ σε ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου. Σὺ φάγεσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῆς. Καὶ ἐξώσω σε ἐν σοί, καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῆς. Καὶ ὅσοι ἄν σωθῶσιν, εἰς ρομφαίαν παραδοθήσονται. Σὺ σπερεῖς, καὶ οὐ μὴ ἀμῆσης. Σὺ κείσεις ἐλαιαν, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἐλαιον, καὶ οἶνον, καὶ οὐ μὴ πίητε. Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου. Καὶ ἐρύλασας τὰ δικαιοῦματα Ζαμβρι, καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκων Ἀχαιῶν, καὶ ἐπορεύθητε ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτοῦ. Ὅπως παραδώσω σε εἰς ἀφανισμόν, καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν εἰς συρισμόν, καὶ οὐκ εἶδη λαῶν λήψεσθε.

Ξ'. Ἐπειδὴ γὰρ οἰκογεγόνασιν ἀσεβῶν θησαυρίζοντες ἀνομίαν, καὶ συναγεῖροντες πλούτον ἐξ ἀδικιών, λοιπὸν ἀπειλεῖ τὴν δίκην, καὶ τῶν ἐσεσθαι προδοκωμένων τὴν ἐφοδὸν ἐν ἀρχῇ ἤδη πως θεεῖσθαι φησι, ὡς ἀναλόγως τοῖς πταίσμασι κατ' αὐτῶν ἐσεσθαι τὸν ἀφανισμόν. Καταπτοεῖ δὲ χρησίμως, καὶ τοῖς τῶν ἐσομένων δειμασι μονονουχὶ χαλινῶ περιτρέπει πρὸς τὸ δρᾶν ἐλέσθαι τὰ βελτίω, καὶ τοῖς δευτέροις ἐκμιλισσεσθαι Θεόν. Ἀπαριθμεῖται δὲ ὡσπερ, καὶ ἐν ὄψει τίθεται τὰς πληγὰς. Λιμῶ τε γὰρ αὐτοὺς κολασθήσεσθαι φησι, καὶ ταῖς τῶν ἐπιτηδείων ἐνδείαις, καὶ αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς ἐξαρθήσεσθαι, καὶ καταλήψεσθαι μὲν, οὐ μὴν ἔτι καὶ διαδράναι παντελῶς. Ἄλλ' εἰ καὶ τινες τὰ παρατυχῆα βλάβη φυγεῖν ἰσχύσειαν, τοῦτους ἀλώσεσθαι, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἔργον τε γενήσεσθαι τῆς ἐτέρων ρομφαίας. Ἐκεῖνο δὲ εἰκεν ἡμῖν διὰ τούτου δηλοῦν. Πλείστοι μὲν γὰρ ὅσοι κекίνηται πόλεμοι κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἤγουν κατὰ παντὸς Ἰούδα, πλὴν οὐκ ἀεὶ παρ' ἔθρων, ὠπλιζόντο δὲ καὶ αὐτοὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν, ὡς ποτε μὲν τὴν Ἐφραῖμ ἤτοι τὰς δέκα φυλὰς, κατεξανίστασθαι τοῦ Ἰούδα, ποτὲ δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις αὐτοὺς καταστρατεύεσθαι τοῦ Ἐφραῖμ· οὐκ εὐαριθμητοὶ δὲ διολώλασι πόλεις, ὡς ἑαυτοὺς ἐν ἑαυτοῖς ἐξωσθήσαι

⁸² Mich. III, 9. ⁸³ Isa. LIX, 3.

πολλάκις. Καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διωκομένους ἅ
ἐκ πόλεως, καταλαβεῖν μὲν ἑτέρους. Πλὴν ἀλῶναι καὶ
κατὰ καιροῦς, ἢ Σύρων ἐμβεδληκῶτων καὶ τῶν τῆς
Δαμασκοῦ βασιλέων, ἢ καὶ αὐτῶν που τάχα Περ-
σῶν, καὶ Μήδων. Τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ, Ἐξώσω σε
ἐν σοί, « Καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῆς, καὶ ὅσοι
ἂν σωθῶσι εἰς βομφαίαν παραδοθήσονται. » Ὅτι δὲ
καὶ τῆς ἐξ ἀγγρῶν εὐκαρπίας ἐστερημένοι, καὶ ταῖς
τῶν ἀναγκαίων ἐνδείαις ἐκτετρυμένοι διαβιώσονται
μὲν ἀθλίως, ἀποτίσουσι δὲ δίκας τῶν ἀνοσιῶς αὐ-
τοῖς εἰργασμένων, καθίστησιν ἐναργεῖς διὰ γε τῶν
ἐφεξῆς. « Σπερεῖς γὰρ, φησί, καὶ οὐκ ἀμήσεις, »
καταφθειρόντος, οἶμαι, Θεοῦ τοῦς καρπούς. « Καὶ
πιέσεις μὲν ἑλαίαν αὐτός. » ἑλαιόφορος γὰρ ἔστιν ἡ
Σαμαρειτῶν χώρα, ἔση δὲ οὕτως ἑλαίου, φησὶν, ἐν-
δεῆς, ὡς μὴδ' ἂν εἰ ἔλοιο, πρὸς ἀλοιφήν εὐρεῖν εὐ-
πορῆσαι που τάχα. Πολυαμπελίου δὲ λίαν οὐσης ὑμῖν
τῆς χώρας, καὶ εὐοινοῦσης ἄγαν, ὡς καὶ πόλεσιν
αὐτῆν διανέμειν ἑτέροις, οὐκ ἂν εὖροις πιεῖν αὐτός.
Ἄργησει δὲ καὶ τὰ νόμιμα, φησὶν, ἃ οὐ τέθεικας
ταῖς εἰδώλοις προσκομίζων αὐτοῖς τῆς εὐκαρπίας τὰς
ἀπαρχάς. Ποίας γὰρ ἔτι λοιπὸν ἀπαρχὰς ἀναθήσεις;
ἢ ποῖα προσοίσεις χαριστήρια, καὶ ἐπὶ τῖσιν, εἰκό-
τως ὁ πίπτων ἀθλίως, καὶ δαπανώμενος; Ἐἴτα διδά-
σκων ὅτι οὐχ ἕτερος αὐτῷ παραίτιος ἂν νοοῖτο τῆς
συμφορᾶς γενοῦς, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἀδικήσας ἀλώ-
σεται τῶν ὅτι μάλιστα δεδυσσεθηκῶτων ζηλώσας τοὺς
τρόπους, ἐπιφέρει, καὶ φησὶ. « Καὶ ἐφύλαξας τὰ
δικαιώματα Ζαμβρι, καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαάβ,
καὶ ἐπηρεύθητε ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτοῦ, ὅπως παρα-
δώσω σε εἰς ἀφανισμόν. » Ζαμβρι γέγονε βασιλεὺς
ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, αὐτὸς δὲ ἔστιν ὁ Ἀχαάβ πατήρ,
ἀλλ' ὡς τὸ Γράμμα φησὶ τῇ ἱερῶν. « Πεπόρευται μὲν
ἐν ὁδοῖς Ἰεροβοάμ υἱοῦ Ναδάτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν
Ἰσραὴλ. » Ἐπονηρεύσατο δὲ ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ
αὐτοῦ γενομένους. Τοιγάρτοι καὶ δεδαπάνηται πυρὶ,
κατεμπερῆσας αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ τὸν ἴδιον οἶκον. γέ-
γραπται γὰρ ὡδὶ, οἶκον δὲ, ὡς οἶκεν, Ἀχαάβ τὴν ἐξ
Ἰεζάβελ ἀποκαλεῖ, φόνοι δὲ ἦσαν ἐκεῖνη, καὶ ἀρπαγαί,
καὶ διώξεις ἀγίων τὰ ἐπιτηδεύματα. Ταῦτα δὴ οὖν
τετήρηκας, φησὶν, ἵνα σε καὶ ἀφανίσω δικαίως, καὶ
γέλωτα ποιήσωμαι, καὶ ἠνειδος τῶν ἄλλων.

Ἀρμόσομεν δὲ τὸν τοιόνδε λόγον καὶ τοῖς τῆς
ἀληθείας ἐχθροῖς, οἱ ταῖς ἑαυτῶν εὐγλωττίας ἀνα-
θαρσῆσαντες, καὶ ἀθλίων νοημάτων συναγειρόντες
συρφετοῦς, πλουτοῦσιν ὡσπερ ἐξ ἀδικίας, συλλέγον-
τες αὐτοῖς τὰ οὐκ ὄντα αὐτῶν, καὶ τὰς τῶν ἀπλου-
στέρων ἀγέλας πολεμίων δίκην καταδοῦναι εἰσθότες,
καὶ εἰς ἔκτοπον αὐτὰς ἀποφέροντες πλάνησιν.
Ἀκουέτωσαν τοίνυν Θεοῦ λέγοντος. « Καὶ ἐγὼ ἄρ-
ξομαι τοῦ ταράξαι σε, καὶ ἀφανῖν σε ἐπὶ ταῖς ἁμαρ-
τίαις σου. Σὺ φάγεις σῆ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῆς. »
Περιτυγχάνοντες γὰρ ταῖς θείαις Γραφαῖς, εἴτα τῶν
τῆς ἀληθείας δογμάτων οὐκ ἐμποροῦμενοι, καίτοι
δοκοῦντες ἐσθίειν, φθείρονται λιμῷ, οἰόμενοι δὲ καὶ
καταλαμβάνειν τὴν τῆς σωτηρίας, οὐκ ἂν εὖροιεν
ὄδον, σπείροντες δὲ, ὡς γε νομίζουσι, οὐδένα τῶν

nerunt; verumtamen capti sunt aliquando, aut
Syris, et Damasci regibus, aut forte ipsis Persis
ac Medis irrumpentibus. Hoc, opinor, est, quod ait :
« Expellam te in te, et apprehendes, et non salva-
beris; et quotquot salvi fuerint, in gladium traden-
tur. » Fructuum porro agrarium copia spoliatus,
et necessariorum inopia vexatos, vitam miseram
victuros, et impie factorum poenas persoluturos,
sequentibus clare indicat. Ait siquidem : « Semina-
bis, et non metes, » Deo, ut arbitrator, fructus per-
dente. « Et premes quidem oleam ipse : » serax
enim olei est Samaritanorum regio; eris autem
olei adeo indigus, ut, etiamsi velis, ad unctionem
ejus inveniendi facultas nulla forsitan suppetat.
Cum autem regio vestra vinetis et vino abundet
egregie, ut et reliquis urbibus divendat, non in-
venies ipse quod bibas. Cessabunt et legitima, inquit,
quæ tu idolis constituisti, de fructuum uberi pro-
ventu primitias illis consecrans. Quales enim in
posterum primitias dedicabis? aut quas gratia-
rum actiones offeres, et propter quæ, qui merito
misere concidisti, et consumptus es? Deinde docens
non alium ipsi auctorem, et causam calamitatis
posse intelligi, sed ipsummet ærumnæ suæ machi-
natorem convictum iri, cum longe impiissimorum
mores æmulatus sit, adjungit, et ait : « Et custo-
divisti justificationes Zambri, et omnia 453 opera
domus Achab, et ambulastis in consiliis ejus, ut
traderem te in perditionem. » Zambri fuit rex Is-
rael, idem Achab pater, qui, ut habet sacra Scri-
ptura, « Ambulavit in viis Jeroboam filii Nabat, qui
peccare fecit Israel ». Vicit autem sceleribus
antecessores suos. Proinde et igne absumptus est,
cum ipse super se domum propriam incendisset, ut
proditum est Litteris; domum autem Achab, ut
apparet, propter Jezabel nominat, cui cædes, rapi-
næ et persecutiones sanctorum studio fuerunt. Hæc
igitur observasti, inquit ut te jure perdam, et de-
ridendam atque despicabilem aliis faciam.

Verba porro hæc etiam hostibus veritatis apta-
bimus, qui, facundia sua freti, infelicium sententia-
rum sordes et quisquillas congregantes, tanquam
ex iniquitate ditescunt, et colligunt sibi quæ ipso-
rum non sunt, et simpliciorum cætus hostilem in
modum deprædari atque in errorem insipientem
deducere consueverunt. Audiant ergo Deum dicen-
tem : « Et ego incipiam conturbare te, et perdam
te propter peccata tua. Tu comedes, et non satu-
raberis. » Volentes enim divinas Scripturas, deinde
doctrina veritatis hand saturati, quæquam come-
dere sibi videantur, fame pereunt; putantesque se
apprehendere viam salutis, eam invenire nequeunt;
seminantes autem, ut ipsi quidem arbitrantur, nul-
lam suorum laborum mercedem accipiunt; et oleam

⁴⁵³ III Reg. xvi, 19.

intelligibilem exprimentes, hoc est, Scripturam sacram, gratia Spiritus nulla ex parte pinguescunt; et cum se quasi vindemiare existiment, a lætitia spirituali procul absunt. « Custodierunt justificationes Zambri, et omnia opera domus Achab, » hoc est, scelerate egerunt, rem suam iniique auxerunt, et contra sanctos persecutionem excitarunt. Erunt igitur in perditionem, et in probrum execrationemque tandem dabuntur.

CAP. VII.

VERS. 1. *Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, et sicut racemos in vindemia, cum non sit botrus ad comedendum primitiva.*

LXI. Ex charitate propheta Israelitas lamentatur, ut jamjam in exitium abituros, 454 et ad eum numerum tandem venturos, ut pauci admodum, et soli relinquuntur; similes autem fore spicis decidensibus, quas metentium manus prætereunt, quæ a spicilegis raræ inveniuntur. Similes nihilominus racemis qui dicuntur, quas legulorum seu vindemiantium manus reliquerunt. Puto etiam subostendi quam difficile sit sanctos invenire, utpote paucis ea ætate superstitibus; et qui haud aliter quam spicæ post demessas segetes reperirentur: ut etiam inter botros primogenitos secundorum accessiones. Cælo enim fervente, e palmitibus una principio et prima quasi cum impetu prorumpit. At procedente tempore ierito post hujuscemodi uvas aliæ nonnunquam secundo loco prodeunt, quas vindemiantes non facile inveniunt, quod sub pampinorum multitudine, et ob acinorum paucitatem, facile occultentur. Has non sine labore, et curiosius perspectis vitibus colligunt, qui legulos sequuntur. Videtur itaque nobis propheta bonorum raritatem his verbis lamentari. Hoc porro detrimento fuisse Israelitis, in tanta, inquam, sanctorum penuria versari, quo pacto dubitari potest? Parcitur enim interdum et regionibus et urbibus, plurimaque scelera ignoscit Deus, ut benignus Dominus; et licet vix quinque in iis boni inveniantur, intus autem sint Sodomitæ innumeri, miseretur tamen sanctorumque paucorum admodum personas reveritus, iram cohibet.

μένων, κὰν ἔσωθεν οἱ Σοδομιτῶν ποταμοί, κατοικτεῖροντος Θεοῦ, καὶ αἰδοῖ τῆ πρὸς τοὺς ἁγίους, καὶ ἄλλοις κομιδῆ, τὴν ὄργην ἀνακόποντος.

VERS. 2, 3. *Væ mihi, anima, quia periit religiosus de terra, et recte faciens in hominibus non est. Omnes in sanguines judicant, unusquisque proximum suum tribulant tribulatione. In malum manus suas parant. Princeps postulat, et iudex pacifica verba locutus est, desiderium animæ suæ est.*

LXII. Verus est sermo, ut mihi quidem videtur. Dolens enim conqueritur, non esse religiosum in tota terra, puta Judæorum, quanquam olim infinite, et honoribus insignia sanctorum capita numeraverit. Hoc est, quod per Isaiam dicit Deus: « Quo-

πῶνων εὐρήσουςι τὸν μισθὸν, καὶ τὴν νοστήν ἑλαίαν ἐκθλίβοντες, τουτέστι, τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, τῆ τοῦ Πνεύματος χάριτι κατ' οὐδένα τρόπον καταπαινούνται. οἷον δὲ τρυγᾶν οἰόμενοι, μακρὰν εὐφροσύνης ἔσονται τῆς πνευματικῆς. ἢ Τετηρηῆσαι τὰ δικαίωματα Ζαμβροί, καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαάβ, » τουτέστιν, ἐπονηρεύσαντο, πεπλεονάκασιν, καὶ διωγμοὺς εἰργάσαντο κατὰ τῶν ἁγίων. Ἔσονται δὲ οὖν εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς ἐπονεϊδιστόν τε καὶ ἐπάρατον ἀληθῶς καταστρέψουσι τέλος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Οἱ μοι, ὅτι ἐγενήθη ὡς συνάγων καλᾶμην ἐν ἀμνητῶ, καὶ ὡς ἐπιφυλλιδας ἐν τρυγητῶ, οὐχ ὑπαρχοντος βέτερος τοῦ φαργῆν τὰ πρωτόγονα.

B

ΕΑ'. Ἐξ ἀγάπης ὁ προφήτης κατοικμῶζει τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ὅσον οὐδέ πω κατοικησομένους εἰς ὕληθρον, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν ἤζοντες ἀριθμοῦ, ὡς ὄλιγους κομιδῆ, καὶ μόνους περιλιμπάνεσθαι, εἰκέναι δὲ τοῖς ἀποπίπτουσι τῶν σταχύων, οὐς αἱ τῶν ἀμῶντων παρατρέχουσι χεῖρες, οὗτοι δὲ οὕτως καὶ τοῖς τῆν καλᾶμην συλλέγουσι σπανίως ἀλώσιμοι. Ἐοικέναι δὲ οὐδὲν ἦτο καὶ ταῖς καλουμέναις ἐπιφυλλίσι, ἃς αἱ τῶν τρυγόντων παρῆλθον χεῖρες. Οἶμαι δὲ ἔτι καὶ τῶν ἁγίων δυσσεύρετον ὑποδηλοῖ, ὡς ἐν ὄλιγοις ὄντων λειψάνοις κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, εὐρισκομένων δὲ οὕτως, ὡς ἂν εἰ καὶ ἄσταχυς εἶεν ἐν ληνιοῖς τεθερισμένοις, ἢ καὶ ἐν τοῖς πρωτογόνοις τῶν βοτρῶν αἱ τῶν δευτέρων ἐπεμβολαί. Ἄερος μὲν γὰρ καταθάλλοντος, ἐκδράττεται τῶν κλημάτων ὁ βότρως ὁ ἐν ἀρχαῖς τε καὶ πρῶτος. Προϊόντος γε μὴν τοῦ καιροῦ, εἰκότως ἔσθ' ὅτε καὶ δευτέρα μετ' ἐκείνου ἀκολουθεῖ βοτρῶν διεσβολή· ταῦτα δὲ ἐστὶ τοῖς τρυγῶσι δυσσεύρατα, διάτοι τὸ ἐν πολλῇ τῇ φυλλάδι διαλανθάνειν οὐκόλως, καὶ ἐν ὄλιγοις εἶναι ῥαδί. Ταῦτα συλλέγουσιν οὐκ ἀνιδρωτῆ, περιεργότερον ταῖς ἀμπέλοις ἐνιέντες τὸν ὀφθαλμὸν τοῖς τρυγῶσιν ἐπόμενοι. Ἔοικε δὲ οὖν τῶν ἐπιεικῶν τὴν σπάνιν ὁ προφήτης ἡμῖν ἐν τούτοις κατολοφύρεσθαι. Ὅτι δὲ πρὸς ζημίας γέγονε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸ χρῆμα, τὸ ἐν ἐνδεῇ γενέσθαι, φημί, τῶν ἁγίων, πῶς ἔστιν ἀμφιθαλεῖν; Φεῖδεται γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ χωρῶν, καὶ πόλεων, καὶ πολλὰ λίαν ἀνίησιν ἐγκλήματα Θεοῦ, ὧν φιλόανθρωπος ὁ Δεσπότης, πέντε που μόλις ἁγίων ἐν αὐτοῖς εὐρη-

D

Οἱ μοι, ψυχῆ, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει. Πάντες εἰς αἵματα δικάζονται, ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐν ὀλιθῇ. Ἐπὶ τὸ κακὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐτοιμάζουσιν. Ὁ ἀρχὼν αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηγικούς λόγους ἐλάλησεν, κατὰ φύσιν ψυχῆς αὐτοῦ ἐστίν.

ΕΒ'. Ἔστιν ἀτρεχῆς, ὡς εἰοικεν ἡμῖν, ὁ λόγος. Ὀδύρεται γὰρ ὡς οὐκ ὄντος εὐλαβοῦς ἐν ὅλῃ τῇ γῆ, δῆλον δὲ ὅτι τῆ τῶν Ἰουδαίων, καίτοι κομώση πάσαις πλείσταις τε ὄσαις ἁγίων κεφαλαῖς, καὶ διαφανῆ τὴν ὄξαν ἐχούσαις. Τοῦτ' οἱ φησι διὰ φωνῆς Ἡσαῖου

Θεός· « Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης κρίσεως, ἐν ἣ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονεῦται; » Τὸ γὰρ δὴ μάλιστα φορτικώτατον, καὶ εἰς ἄκρον αὐτοὺς φαυλότητος διέρχεσθαι παρασκευάσαν, τὸ ἐφ' αἵμασιν αὐτοὺς δικάζεσθαι, καὶ φονεῖν ἀγριῶς, καὶ ὡς ἔωλον κομιδῇ τὸ ἀγαθουργεῖν ἀποθρήπτεσθαι, ὥστε καὶ ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι σπούδασμα, τὸ ἐπὶ μόνον τοὺς κατοικοῦντας, τὰς χεῖρας ἐκείνους τρέψειν. Οὐδὲν γὰρ ἔστιν τοῖς ὧδε ζῆν· εἰλωθῶσιν ἀνεπιτήδευτον, κἂν ἐν νόμῳ κολάζοιτο, κἂν εἰ τοῖς τῆς ἐλευθερίας διαδέβληται τρόποις. Ἄρ' οὖν καταθρόωσθησθε μὲν τὸ ἐν τοῦτοις εἶναι τὸ ὑπέρκοον, ἐβῶνται δὲ τὸ ἠγούμενον, καὶ ὕψιαίνει τὸ κρῖνον; Οὐδαμῶς, φησὶν· « Ὁ γὰρ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηνικοὺς λόγους ἐλάλησε. » Πολλοὶ πολλὰς τῶν εἰς ἀρχὴν τεταγμένων γεγονόσιν μὲν ἀνδρῶσι καὶ φιλοκερδέστατοι, καὶ καταπαλοῦντες εὐκολῶς τὰς ἑαυτῶν γνώμας τοῖς παραφθεῖρῃν ἐθέλουσιν. Ἄλλ' εἰ καὶ νενεύκασιν εἰς τοῦτο, τὸ μὴ ἠτήσθαι δοκεῖν ἐγκλημάτων, κἂν δωροδοκίας ἀποτρέπωνται πως, καὶ δόξῃ χρηστῇ κατακαλλύνειν ἐπειγῶνται τοὺς ἑαυτῶν τρόπους, τὸ δὲ δὴ προῖκειν εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀθλιότητος, οὐαὶ πρὸς τῶν αἰσχυρῶν! ὡς μονοουχὶ καὶ χεῖρα προτείνειν, κἂν εἰ μὴ λάβοι δικάζων, τὸν τοῦ δικαίου καταφθεῖρῃν λόγον, καὶ ἀναισχύντως ἀπειλῇ, πῶς οὐκ ἂν εἴη λοιπὸν ἀπάσης ἐπέκεινα βδελυρίας; Μετεμφάσεως δὴ οὖν ὁ λόγος, καὶ οἶονε κατακεκραγῶτος τῆς πλεονεξίας· « Ὁ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηνικοὺς λόγους ἐλάλησεν. » Ἄρ' οὖν αἰτιάσεται τις τὸν εἰς εἰρήνην συλλέγοντα τοὺς μεμερισμένους εἰς διαφθοράν; Εἶτα πῶς ἂν ἀληθὲς εἴη, ὅτι « μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, » καὶ ποῖος αὐτῶν ὁ μισθός; Ἄλλὰ σώζεται μὲν τοῖς τῆς εἰρήνης βραβεύταις τὰ ἐντεῦθεν αὐχήματα. Πλήν ὁ κρῖνον ὀρθῶς τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν ἐρμηνεύει νόμῳ, καὶ τοὺς μὲν ἀδίκους ἐλέγξει, συναγορεύσει δὲ πάντως τοῖς ἡδικημένοις. Ὅταν δὲ τοῖς ἀδικοῦσι λέγωσι λόγους εἰρηνικοὺς, οὐκ ἐλέγχοντες ὡς ἡμαρτηκότας, τότε δὴ, τότε παραλύουσι ἐναργῶς τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν. Ἐφη γὰρ, ὅτι « στόμα ἱερέως φυλάσσεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητοῦσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. » Παρέπεται δὲ πως αἰεὶ τοῖς δωροδοκεῖν εἰλωθῶσι τὸ μῆτε δύνασθαι κρῖνειν ὀρθῶς, μῆτε μὴν ἐκ παρῆρσίας ἐλέγχειν τοὺς ἡμαρτηκότας, συμβουλεύειν δὲ μᾶλλον τὰ πρὸς εἰρήνην, κἂν εἰ πλείστην ὄσσην ἐπιφέρωσι τισι τὴν πλεονεξίαν. Καὶ τὴν τῆς νόσου αἰτίαν σαφῆ καθιστὰς ὁ προφήτης, φησὶ· « Καταθύμιον ψυχῆς αὐτοῦ ἔστιν. » ἀρέτκει γὰρ ἰσως αὐτῷ, φησὶ, καὶ τὸ ἐκτόπως γεγενημένον. Εἶτα πῶς ἐπιτιμήσει τοῖς ἡδικηκόσιν; Ὁ γὰρ ἐπαινέσας ἐχη, πῶς ἂν ἐτι καταμωμήσεται; Χρῆμα δὴ οὖν ἀνόςιον τε καὶ ἐπιζήμιον ἀληθῶς πλεονεξία, καὶ τὸ καταθλίβειν ἐτέρους. Ἐπάρατον δὲ πρὸς τοῦτω καὶ τὸ αἰσχυρῶν ἠτήσθαι λημμάτων, ἦκειν δὲ εἰς τοῦτο δυσβουλίας, ὡς ἀλογῆσαι λοιπὸν καὶ τῶν εἰς ὀρθότητα τρόπων, καὶ τὸ κρῖνειν ἀδεκάστως, μηδὲ ποιεῖσθαι περὶ πολλοῦ, προσκεῖσθαι δὲ μᾶλλον τοῖς ἀδικεῖν εἰλωθῶσι, καὶ

A modo facta est meretrix civitas fidelis Sion, plena judicio, in qua iustitia dormivit in ea, nunc autem homicidæ **? » Quod enim odiosissimum est et ad fastigium sceleris eos promovit, illud est, quod in sanguinem judicia exercebant, 455 et immaniter cædes perpetrabant, bonarumque actionum studia, ut quiddam putidissimum aspernabantur; adeo ut præ omnibus et maxime curandum ducerent, quo pacto civibus manus violentas inferrent. Nam ita vivere solitis nihil intentatum manet, quamvis lege puniatur, quantumvis moribus vitiosum et infame sit. An igitur in his subjectum esse, imbecillum est: valet autem quod præest, et sanum est quod judicat? Neutiquam, inquit: « Princeps enim postulat, et iudex pacifica verba locutus est. » Sæpe numero multi qui locum et dignitatem principum tenuerunt, scelesti et lucri appetentissimi fuerunt, facileque sententias suas, iis qui vellet eas pretio corrumpere, vendiderunt. Sed si etiam huc se dederint, ne criminibus victi videantur, et munera averterantur, et bona opinione mores suos decorare nitantur, et interim procedant eo miserè, pro turpitudinem! ut quasi manum protendant, et nisi accipiat iudex, iustitiæ rationem corrumpant, et impudenter minentur, quomodo non quamvis, vel summam impudentiam superet? Habet igitur vim, et significans est oratio, et velut contra avaritiam exclamantis: « Princeps postulat, et iudex pacifica verba locutus est. » Num igitur quispiam accusabit ad pacem colligentem, qui ad perniciem divisi erant? Quomodo ergo verum erit, « Beati pacifici ***? » et quodnam eorum præmium? At enim pacis arbitris salva manet inde proficiscens gloria. Verumenimvero, qui sincere judicat, mentem divinæ legis interpretatur, et iniquos quidem corripit, læsis autem omnino patrocinator. Quod si improbis dicunt verba pacifica, eorum peccata non redarguentes, tunc, tunc aperte, quod divina lege sancitum est, fit irritum. Ait enim Scriptura: « Os sacerdotis custodiet iudicium, et legem requirent ex ore ejus. » Sæpe autem nescio quo modo assuetis dona accipere amicum est, nec recte iudicare, nec peccantes libere reprehendere, sed pacem suadent potius, etiamsi inde quidam plurimum alienæ fraudis et avaritiæ experiri debent. Morbi hujus causam aperiens propheta inquit: « Desiderium animæ suæ est: » placet enim fortasse illi, inquit, etiam quod legitime non sit. Deinde quomodo eos qui fecerunt injuriam increpabit? Quem enim laudavit, quomodo adhuc vituperabit? Quamobrem avaritia, et oppressio aliorum res impia sane et damnosa est. Exsecrabile item turpi quæstui succumbere, 456 et usque adeo mentem perdere, ut de cætero et mores probos et incorrupte iudicandi officium contemnas, nec ullo loco numeres, sed cum iis facias magis, qui injurias irrogare, et partem impietatis sibi deposcere, atque ita peccatis alienis

** Isa. i, 21. *** Matth. v, 9. ** Malach. ii, 7.

communicare consueverunt⁵⁸. Huiusmodi hominem tam gravibus delictis implicitum, iræ et vindictæ divinæ subjectum omnimodis fore, quis prudens dubitare possit ?

VERS. 4. *Et auferam bona eorum quasi tineæ comedens, et ambulans super regulam, ut in die speculæ.*

LXIII. Dupliciter eos puniturum minatus est. Inquit enim : « Ego incipiam percutere te, et perdam te propter peccata tua. Tu comedes, et non saturaberis, et ejicias te in te, et apprehendes, et non salvaberis⁵⁹. » Et adjungit : « Tu seminabis, et non metes. Tu exprimes oleum, et non ungeris oleo ; et vinum, et non bibetis⁶⁰. » Perituram igitur ipsis frugum ubertatem in agris, ad sustentandam vitam requisita defectura, et inopia rerum summe necessariorum oppressum iri, docet dicens, se tanquam tineam ipsorum bona omnia consumpturum, hoc est, illa, in quibus eos non mediocriter oblectari felicitateque sua ample perfrui æquum erat. Percussurum autem, perditum et expulsum iri velut in semetipsos, hoc est, inter se perituros, et a semetipsis domibus et urbibus miserabiliter ejiciendos, declarat, his verbis : « Et ambulans super regulam, ut in die speculæ. » Sententiola ista comprehensu perdifficilis est, quam non aliter a nobis arbitrator posse intelligi, quam si historiæ huc spectantes prius commemorentur, quod facere aggrediar. Gaba vicus quidam, sive oppidulum est Judææ, in colle situm, sorte tribui Benjamiticæ assignatum, quod item collis, et specula vocatur. Et meminimus, quo pacto vir Levita, ut in libro Judicum legitur, indigne vexata concubina sua in eodem oppido, in partes duodenas diviso ejus cadavere, ad omnes tribus easdem miserit, atque hac ratione scelus Benjamitarum apud omnes divulgaverit. Hinc factum, ut reliquæ tribus in Benjamiticam arma expedirent, numerusque haud exiguus mortem oppeteret, cum principio 457 Benjamitæ cæteris tribubus superiores, postmodum ab iisdem universi deleterentur. Historiam hanc propheta Oseas quoque tangit. Ait enim, insaniam in domo Dei defixisse, et corruptos esse « secundum dies collis⁶¹. » Quoniam enim idololatrias, et falsa vaticinia (hæc quippe insaniam nomine significantur) in domo Domini defixerunt, idcirco corrupti ac perditii sunt, ut in diebus collis, hoc est Gabaa. Vocari autem Gabaa collem, sive speculam, perspicue ex libro tertio Regum discas. Asa enim regnavit super Jerusalem, Basaa super Samariam eodem tempore. Ast ubi dissidium inter eos incidit, et utriusque irati, bellum sibi fecerunt, « Ascendit, inquit, Basaa rex Israel in Judam, et ædificavit Rama, ut non esset egrédiens et ingrediens Asa regi Juda⁶². » Incursum autem Samariam filio Ader, Basaa desiit ædifi-

α μερίζεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀπέθειαν, ἀλλοτριάζετε οὕτω κοινωνεῖν ἁμαρτίαις. Ὑποκρίσεται δὲ ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἔργαίς τε καὶ δίκαις ὁ τοῖς ὧδε δεινοῖς πλημμελήμασιν ἑαυτὸν ἐνειεῖς, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, εἴπερ ἔλοιτο φρονεῖν ὀρθῶς ;

Καὶ ἐξελοῦμαι τὰ αὐτῶν ἀγαθὰ ὡς σὴς ἐκ τρώων, καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος, ὡς ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς.

ΣΙΓ. Διττὸν ἐπηπειλήσεν ἐπάγειν αὐτοῖς τῆς δίκης τὸν τρόπον. Ἔφη γάρ, ὅτι « Καὶ ἐγὼ ἄρξομαι τοῦ πατάξαι σε, καὶ ἀφανίσω σε ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις σου. Σὺ φάγεσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῆς, καὶ ἐξώσω σε ἐν σοὶ, καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῆς. » Προσετίθει δὲ, ὅτι « Σὺ σπερεῖς, καὶ οὐ μὴ ἀμήσης. Σὺ πίσεις ἔλαιον, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἔλαιον καὶ οἶνον, καὶ οὐ μὴ πίητε. » Ὅτι τοῖνον οἰχθήσεται μὲν αὐτοῖς τῆς ἐξ ἀγρῶν ἀκαρπίας τὸ ἀμφοίλαφες, ἐλλείψει δὲ καὶ τὰ ζωαρκῆ, καὶ τῆ τῶν χρειωθεσάτων ἐνέλα καταπιεσθήσονται, διδάσκει, λέγων, ὡς ἐν εἶδει μὲν σῆτος δαπανήσει πάντα αὐτῶν τὰ ἀγαθὰ, τουτέστι, τὰ οἷς ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως ἐντροφῆν, καὶ τὸ τῆς εὐημερίας διακεκτῆσθαι πλάτους. Ὅτι δὲ ἐμελλον παταχθήσεσθαι τε καὶ ἀφανισθῆσθαι, ἐξωσθήναί τε, ὡς περ καὶ ἐν σφισιν αὐτοῖς, τουτέστιν, ἀλλήλοις συνδιολεῖσθαι, καὶ ὑπό γε σφῶν αὐτῶν οἰκῶν τε καὶ πόλεων ἐλεεινῶς ἐκπέμπεσθαι, διατρανοῖ, λέγων : « Καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς. » Καὶ δυσέφικτον μὲν κομιδῇ τὸ ρησιδιον, οἶμαί τε ἔγωγε μὴ ἂν ἐτέρως αὐτὸ νοηθῆναι δύνασθαι πρὸς ἡμῶν, εἰ μὴ γένοιτο σαφῆς ἡ τῶν εἰς τοῦτο βλεπουσῶν ἱστοριῶν προκατήγησις, ὃ δὴ καὶ ποιεῖν πειράσομαι. Γαθὰ τοῖνον κώμη τις ἐστίν, ἤγουν πολίχνη κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ἐπὶ γηλόφου κειμένη, ἐκνεμηθεῖσα δὲ καὶ εἰς κλήρον τοῖς ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, ἐνομήμαται δὲ καὶ βουνοῖς καὶ σκοπιᾶ. Μεμνήμεθα δὲ ὅτι Λευίτης ἀνὴρ, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ γέγραπται τῶν Κριτῶν, ὕβρισθείσης αὐτῷ τῆς παλακίδος ὑπὸ τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν ἐν αὐτῇ τῇ γῆ Γαθὰ, κατατεμῶν τὸ λείψανον εἰς δύο καὶ δέκα μέρη, ἀπάσαις ἐπέμψε ταῖς φυλαῖς, τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν τὸ πλημμέλημα καταφανῆς ἅπασι καθιστάς. Εἶτα συμβέβηκεν ἐντεῦθεν κατεξαναστήναι μὲν πολέμου νόμῳ τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν τὰς ἐτέρας φυλάς, πληθύν δὲ πεσεῖν οὐκ εὐαριθμητον, ἐν ἀρχῇ μὲν νενικηκότων τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμίν τὰς ἐτέρας φυλάς, ὕστερον δὲ τῶν ἐτέρων φυλῶν κατεφθαρκύνων αὐτοὺς εἰσάπαν. Μέμνηται τῆς ἱστορίας καὶ ὁ προφήτης Ὡση. Φησὶ γάρ, ὅτι μανίαν ἐν οἰκῷ Θεοῦ κατέπηξαν, ἐφάρησαν « κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. » Ἐπειδὴ γάρ, φησὶ, εἰδωλοατρεῖται καὶ ψευδομαντεῖαι : ταῦτ' γὰρ ἐν τούτοις ἡ μανία δηλοῖ : κατέπηξαν ἐν οἰκῷ Κυρίου, ταῦτητοι καὶ κατεφάρησαν ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βουνοῦ, τουτέστι, τῆς Γαθὰ. Ὅτι δὲ ὁ βουνοὸς ἦτο Γαθὰ καλεῖται καὶ σκοπιᾶ, μαθήθη σαφῶς ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν. Ἀσὰ μὲν γὰρ βεβασιλευκε τῆς Ἰερουσαλήμ, Βασαὰ δὲ τῆς Σαμαρείας καθ' ἓνα και-

⁵⁸ I Tim. v, 22. ⁵⁹ Mich. vi, 15, 14. ⁶⁰ ibid. 15. ⁶¹ Judic. xix, 20. ⁶² Osee ix, 8, 10. ⁶³ III Reg. xv, 17 ; II Paral. xvi, 1.

ρόν. Ἐπειδὴ δὲ κατεμερίζοντο πρὸς διάνοιαν, καὶ ἀλλήλους ἐπιμνησίαντες τὸν τοῦ πολέμου νόμον ὠπλίζοντο, « Ἀνέβη, φησί, Βασαὰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, καὶ ψυχοδόμησε τὴν Ῥαμὰ, τοῦ μὴ εἶναι ἐκπορευόμενον καὶ εἰσπορευόμενον τῷ Ἀσὰ βασιλεὶ Ἰούδα. » Καταθέντος δὲ τὴν Σαμαρείαν τοῦ Ἄδερ, ὁ μὲν Βασαὰ τῆς Ῥαμὰ ἀπεσκευάζετο, τοῖς πολεμίοις ἀντανιστάμενος. Ἐκδεδράμηνε τῶν Ἱεροσολύμων ὁ Ἀσὰ, εἶτα γεγονὼς ἐν Ῥαμὰ, « Παρήγγειλε, φησί, παντὶ Ἰούδᾳ εἰς Ἐνακεὶμ, καὶ ἀφρουσι τοὺς λίθους τῆς Ῥαμὰ, καὶ τὰ ξύλα αὐτῆς, ἃ ψυχοδόμησε Βασαὰ, καὶ ψυχοδόμησεν ἐν αὐτοῖς Ἀσὰ περὶ βουνὸν Βενιαμὴν, καὶ τὴν σκοπιάν. » διερμηνεύεται γὰρ οὕτως ἡ Γαβὰ, διὰ τὸ ἤρθαι τὸ ὕφου, καὶ ἐν γηλόφῳ κείσθαι κατὰ σκοπιᾶ. « Ἄρξομαι δὴ οὖν τοῦ πατάξαι σε, καὶ ἀφανῶ σε ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις σου, » καὶ οὐ καθ' ἕτερον τρόπον, ἢ κατ' ἐκείνον αὐτὸν τὸν ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς. Βαδιοῦμαι γὰρ ὡσπερ ἐπὶ κανόνας, οὐκ ἐκκλινῶ δὲ εἰς δεξιὸν, οὔτε μὴν εἰς εὐώνυμον, τῆς καταδίκης τὴν ὁδὸν ἐρχόμενος. Ἔοικε δὲ πάλιν τοιοῦτόν τι ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑπεμφαίνειν λόγος. Προφητεύει γὰρ ὁ Μιχαίας ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεχία. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἰωάθαμ ἀνὴρ γέγονεν εὐσεθής, ὁ δὲ δὴ Ἀχάζ βδελυρὸς, καὶ ἀπηχθημένος, καὶ τῶν ὄτι μάλιστα διαβεβλημένων εἰς δυσέβειαν. Οὐ καὶ βασιλεύοντος Φακεὲ ὁ τοῦ Ῥομελίου, βασιλεὺς τὸν τνηκιάδε τῆς Σαμαρείας πεπολέμηκε τὸν Ἰούδαν, σύνοπλον ἔχων τὸν Ῥασῶν τὸν τῆς Δαμασκοῦ βασιλέα, πλείστους τε ὄσους ἀπέκτεινεν ἐν ἡμέρᾳ μιᾶ. Γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων περὶ τοῦ Ἀχάζ. « Καὶ παρέδωκεν αὐτὸν καὶ ἐπάταξεν ἐν αὐτῷ, καὶ ἠχμαλώτευσεν ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς χεῖρας βασιλέως Ἰσραὴλ παρέδωκεν αὐτὸν, καὶ ἐπάταξεν ἐν αὐτῷ πληγὴν μεγάλην, καὶ ἀπέκτεινε Φακεὲ ὁ τοῦ Ῥομελίου βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐν Ἰούδα, ἐν ἡμέρᾳ μιᾶ ἑκατὸν εφκοσιχιλιάδας ἀνδρῶν δυνατῶν ἰσχύϊ, ἐν τῷ αὐτοῦ καταλιπεῖν Κύριον. »

Ἰστέον οὖν, ὅτι Θεῷ προσκρούοντες ἐν ἐνδειξ μὲν εὐθὺς ἐσόμεθα παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ λιμὸς ἡμᾶς κατατήξει δεινὸς τῶν θεῶν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἀλλήλους δὲ ὡσπερ δάκνοντες δαπανήσομεν. Οὐ γὰρ βραβεύει Χριστὸς τὴν ἰδίαν εἰρήνην τοῖς οὐκ ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ὃ δὴ μάλιστα συμβαίνειν ὀράται τοῖς τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς, παρ' οἷς οὐκ ἔστιν εὐρεῖν χρίσμα πνευματικόν, ἀλλήλοφαγίαν δὲ ὡσπερ, καὶ διαμάχην, ἔριν, καὶ φιλονεικίαν, καὶ σχίσματα. Καὶ περὶ αὐτῶν ἂν λέγοι Θεὸς, « Ὅτι ἀφέστηκά μου τὴν εἰρήνην ἀπὸ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ ἐν θανάτῳ νοσερῶ ἀποθάνεται, » Θεοῦ καὶ ἰσχύον, καὶ ὁμοφυχίαν οὐκ ἐκείνοις ποθὲν, ἀλλὰ τοῖς τοῦ αὐτοῦ σέβουσι διανέμοντος, καὶ οἷς ἂν εἰκότως τὸ τῆς εἰρήνης ἐνιζήσειεν ἀγαθόν, τὴν τῆς ἀληθείας τιμῶσι δύναμιν, καὶ τὸ κατατέμενθα ποι πρὸς ἐκτόπους εἰκαιουβουλίας οὐκ ἀνεχομένοις, καταθαυμάξουν δὲ μᾶλλον τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ἐσπουδακόσιν.

Ὁυαὶ, ἐκδικήσεις σου ἦκασιν, ἔνῃ ἔσορται κλαυθμοὶ αὐτῶν.

ἘΔ'. Ἀκούεις ὅπως καὶ τὰς τῶν θρηγούντων ἀπομιμεῖται φωνὰς, οὐ προσδοκίωντων ἔτι τὰς συμφορὰς,

A care Rama, hostibus se opponens. Excursionem porro Jerosolymis faciens Asa, cum venisset Ramam, « Denuntiavit, inquit, universo Juda ad Enacim, ut tollerent lapides Rama, et ligna ejus, quæ ædificarat Basaa. Et ædificavit in eis Asa circa collem Benjamin, et speculam * : » sic enim interpretatur vocem Gabaa, quoniam edita, et in colle, ac specula sita est. « Incipiam igitur te percutiendo, et perdam te propter peccata tua **, » nec alio modo, quam illo ipso, qui in die speculæ fuit. Ambulabo enim velut super regulam : non declinabo ad dextram, neque ad sinistram, per viam ultionis adveniens. Videtur rursus tale quid propheticus sermo nobis submonstrare. Prophetauit namque Michæas in diebus Joathan, et Achaz, et Ezechie. Veruntamen Joathan vir pius fuit, Achaz autem flagitiosus, et exosus, et ob impietatem summa laborans infamia. Quo etiam regnante, Phacee filius Romeliæ, tum temporis rex Samarie, in Judam exercitum adduxit, socio Rasi rege Damasci, maximamque stragem uno die edidit. Sic enim in secundo Paralipomenon scriptum est de Achaz : « Et tradidit eum Dominus Deus ejus in manu regis Syriæ. Et percussit in eo, et cepit captivitatem multam ex ipsis, et adduxit in Damascus, et in manus regis Israel tradidit eum, 458 et percussit in eo plaga magna, et occidit Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Juda, in una die centum viginti millia virorum potentium fortitudine, quoniam reliquerunt ipsi Dominum ** . »

Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ διὰ χειρὸς βασιλέως Συρίας. αἰχμαλωσίαν πολλήν, καὶ ἤγαγεν εἰς Δαμασκὸν, καὶ ἀπέκτεινε

Sciendum ergo, si Deum offenderimus, nos continuo in egestate omnis boni futuro, divinorumque ac spiritualium bonorum dira nos fame confectum, et tanquam mutuis morsibus consumptum iri. Non enim Christus, pacem suam ipsum non diligentibus donat : id quod imprimis evenire cernitur inimicis veritatis, apud quos non est invenire unctiorem spiritualem ; sed mutuam quasi devorationem, pugnam, litem, contentionem et schismata. Ac de his Deus dixerit : « Quia abstuli pacem meam a populo isto, et in morte morbosa morietur **. » Deo et vires, et concordiam nunquam illis, sed divina contentibus, et quibus bonum pacis jure insideat, veritatis virtutem suspicientibus, et ad consilia absurda ac vana distrahi non sustinentibus, sed veritalis pulchritudinem admirari potius studentibus, tribuente.

Væ, ultiones tuæ venerunt, nunc erunt fetus eorum.

LXIV. Audis quemadmodum et lamentantium voces imitetur, non adhuc expectantium miserlas,

* II Paral. xvi. 6. ** Mich. vi. 15. ** II Paral. xxviii, 5, 6. ** Jerem. xvi, 5, 6.

sed in iisdem velut jam versantium plorantiumque muliebriter. Ait enim: « Venerunt ultiones, » hoc est, cœptum est tempus pœnæ, in manibus est bellum, in foribus est ærumna. Addens enim: « Nunc erunt fletus eorum, » manifeste indicat quæ a propheta dicuntur, non ita diu dilatam iri, sed prope ante oculos jacere. Joatham enim mox excepit in regno Achaz improbus et apostata, suorumque liberorum interfector, quos dæmonum aris consecravit. Eodem regnante, die una de tribu Juda et Benjamin centum viginti millia occubuerunt. Nec ignorandum eodem tempore pœnas dedisse Israeliem. Nam Phacee regnante, ascendit Teglathphalasar rex Assyriorum contra Samariam, et quam plurimas ejus urbes delevit. Occupavit porro Damascus, et ipsum Rhaason occidit, ut uno eodemque tempore et Judam et Benjamin a decem tribubus Samariæ consumi, ipsosque Samaritas quod fecerunt, 459 idem a Babylonis perpeti contigerit ⁶⁸. Cernis itaque quomodo velut canonem, seu regulam iræ eorum, qui tempore collis, seu speculæ fuerunt, percurrrens, in peccatores vindicaverit.

Verum illa quidem veteribus in figura evenerunt, scripta sunt autem ad correptionem nostram ⁶⁹, ut in iisdem peccatis deprehendi fugientes, in beneficiis accipiendis perseveremus, Deum universorum benevolam, amicam, et defensorem retinentes. Quadrabunt hæc et perapposite recta pervertentibus, et simpliciorum fidem destruentibus, ut et nos dicere queamus, « Væ, ultiones tuæ venerunt, nunc erunt fletus eorum ⁷⁰. » Peccantes enim in fratres, « et infirmam eorum conscientiam percutientes, in Christum peccant ⁷¹. » Omnimodis autem responsuros judici, et fructus impietatis suæ esuros, quid est quod dubitemus? « Quoniam enim injuriam fecerunt parvulis, occiduntur, et inquisitio perdet impios, » ut scriptum est ⁷².

VERS. 5, 6. *Ne credatis in amicis, neque speretis in ducibus, et ubi ea quæ tecum cubat cave, ut non credas aliquid ei. Quia filius contumeliam facit patri, filia consurget adversus matrem suam, nurus contra socrum suam. Inimici omnes viri qui in domo ejus.*

LXV. Multis modis peccantes, et adversum seipsum universorum Dominum irritantes Israelitæ, deinde per sanctos prophetas prædiscentes in miseria ineluctabiles sese deventuros, nisi bonis actionibus ad lenitatem inflectere Dominum voluerint, cum oporteret sapere, mutatisque in melius animis læsos placare, id infelices illi nunquam faciebant; quin eo stultitiæ aliquando labebantur, ut existimarent et crederent se divina ira superiores, et quovis bello victores futuros, si vicinarum gentium auxiliis, principumque conspirationibus, et promissis

ἀλλ' ὅσον ἐν αὐτοῖς ἦδη γεγενημένων, καὶ κλαιόντων γυναικοπρεπῶς. « Ἥκαστι γὰρ αἱ ἐκδικήσεις σου, » φησί, τουτέστιν, ἐνέστηκεν ὁ τῆς δίκης καιρὸς, ἐν χερσὶν ὁ πόλεμος, ἐπὶ θύραις ὁ πόνος. Ἐπιφέρων γὰρ, ὅτι: « Νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν, » δέδειχεν ἐναργῶς, ὅτι μὴ εἰς μακρὰς ὑπερβέσεις τὰ τῆς προφητείας ἐρχεται, κείται δὲ ὡσπερ ἐν ὀφθαλμοῖς. Μετὰ γὰρ τοὶ τὸν Ἰωάθαμ εὐθύς γέγονεν Ἀχάζ πονηρὸς καὶ ἀποστάτης, καὶ τῶν ἰδίων τέκνων σφαγεὺς, ἃ τοῖς τῶν δαιμονίων ἀνετίθει βωμοῖς. Ἐπ' αὐτοῦ πεπτώκασιν ἐν ἡμέρᾳ μῆ ἑκατὸν εἰκοσι χιλιάδες τῶν ἐκ φυλῆς Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. Ἰστέον δὲ, ὅτι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καὶ αὐτὸς ἐκτέτεκε δίκας ὁ Ἰσραήλ. Φακεὶ γὰρ βασιλεύοντος, ἀνέβη Θεγλαφαλασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων κατὰ τῆς Σαμαρείας, καὶ πλείστας μὲν ὄσας αὐτῆς ὠλόθρευσε πόλεις. Ἐἶτε δὲ τὴν Δαμασκὸν, καὶ αὐτὸν ἀπέκτεινε τὸν Ῥαασὼν, ὥστε καθ' ἕνα καιρὸν συμβέβηκε δαπανηθῆναι μὲν τὸν Ἰούδαν καὶ Βενιαμὴν ὑπὸ τῶν ἐν Σαμαρείᾳ δέκα φυλῶν, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ παθεῖν ὁ δεδράκασιν ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου. Ὅραξ οὖν, ὅπως μονονουχί τὸν κανόνα τῆς ὀργῆς διατρέχων τῶν ἐν καιρῷ τοῦ βουνοῦ, ἦτοι τῆς σκοπιᾶς, τετιμώρηκε τοὺς ἡμαρτηκότας.

Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν τοῖς ἀρχαίοις συνέβη τυπικῶς, ἐγράφη δὲ εἰς νοθεσίαν ἡμῶν, ἵνα τοῖς Ἰσοῖς ἐν-αλῶναι πλημμελήμασι ἀεὶ διεκνεύοντες, διατελῶμεν ἐν εὐπαθείᾳ, εὐμενῇ καὶ φίλῳ, καὶ προεστηκότα τὸν τῶν ὄλων ἔχοντες Θεόν. Ἀρμόσειε δ' ἂν καὶ μάλα εἰκότως τοῖς τὰ ὀρθὰ διατρέφουσι, καὶ τὴν τῶν ἀπλοστέρων διαλύουσι πίστιν, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς εἰπεῖν: « Οὐαί, αἱ ἐκδικήσεις σου ἦκαστι, νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν. » Ἀμαρτάνοντες γὰρ εἰς τοὺς ἀδελφούς, « καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνουσι. » Καὶ ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἀπολογήσονται τῷ κυρίῳ, καὶ τῆς ἑαυτῶν δυσσεβείας ἔδονται τοὺς καρπούς, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; « Ἄνθ' ὧν γὰρ ἠδίκουν νηπίους, φρονεούσονται, καὶ ἐξεασμὸς ἀσεβείας ὄλει, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Μὴ καταπιστεύετε ἐν φιλίοις, μηδὲ ἐλιπίετε ἐπὶ ἡγουμένοις, καὶ ἀπὸ τῆς συγκοίτου σου φύλαξον, τοῦ ἀναθεσθαι τι αὐτῇ. Διότι υἱὸς ἀτιμάζει πατέρα, θυγάτηρ ἐπαραστήσεται ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, νόμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς. Ἐχθροὶ πάντες οἱ ἄνδρες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

ΞΕ'. Πλημμελοῦντες πολυτρόπως οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καὶ ἐπὶ γὰρ σφισιν αὐτοῖς καταθῆγοντες εἰς ὀργὰς τῶν ὄλων Δεσπότην, εἶτα διὰ τῶν ἁγίων προαναμανθάνοντες προφητῶν, ὡς ἐν ἀφύκτοις ἔσονται κακοῖς, εἰ μὴ ταῖς ἐπιεικείαις ἐξημεροῦν ἔλοιντο τὸν Δεσπότην, δέον ἐλέσθαι φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς τιθασαμένοις λελυπημένους, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων οἱ δεικαιοὶ ποτε, δυσουλίαις δὲ μᾶλλον εἰς τοῦτο κατώλισθον, ὡς οἴεσθαι τε καὶ πιστεῦναι, ὅτι περιέσσονται μὲν τῆς θείας ὀργῆς, κατευμεγεθήρσουσι δὲ, καὶ λίαν εὐκόλως, πολέμου παντὸς, εἰ τὰς τῶν

⁶⁸ IV Reg. iv, 27-30. ⁶⁹ I Cor. x, 11. ⁷⁰ Mich.

vii, 4. ⁷¹ I Cor. vii, 12. ⁷² Prov. ii, 32.

δύορων ἐθνῶν ἔχο.εν ἐπικουρίας, καὶ τὰς τῶν ἀρχόντων συμποίας καὶ ὑποσχέσεις. Ὅτι δὲ ψυχροὶς καὶ εἰκαίοις ἐπιτεοαρσῆκασι φενακισμοῖς, καὶ ἀνόνητον ἔχουσι παντελῶς τὴν ἐλπίδα, διδάσκειν αὐτοὺς ὁ προφήτης περιῶται, λέγων· « Μὴ πιστεῦτε ἐν φίλοις, μηδὲ ἐλπίζετε ἐπὶ ἡγουμένοις. » Σφαλερὸν γὰρ τὸ χρῆμα καὶ ἀνόνητον παντελῶς. Ἐπειδὴ γὰρ ἦκεν ὁ Βαβυλώνιος καταδηῶσων τὴν Σαμάρειαν, τότε δὴ, τότε τῶν δύορων ἐθνῶν οἱ ἡγούμενοι, καίτοι πλείστην ὄσση αὐτοῖς ὑπισχοῦμενοι τὴν ἐπικουρίαν, τοὺς ὑπέρ γε σφῶν αὐτῶν ἀγῶνας ἔχοντες, οὐ μετριῶς ἀσταστοὺν ἡγοῦντο τὸ σώζεσθαι μόνον, τὸ δὲ δὴ χρῆναι καὶ ἐτέρους ἐπικουρεῖν, οὐδ' ὅσον εἰς νοῦν ἐποιοῦντο τάχα. « Μὴ τοίνυν ἐν φίλοις καταπιστεύετε, μηδὲ ἐλπίζετε ἐπὶ τοῖς ἡγουμένοις. » Ἰστε δὲ, φησὶν, ὅτι Θεοῦ καθ' ἡμῶν κινούντος τὰ ἐξ ὀργῆς, οὐδὲ αὐτὸς ἡμῖν ὁ τῆς φύσεως νόμος, καὶ τῆς ἐκφύτου φιλοστοργίας ἡ δύναμις τὴν εὐνοίαν χαριεῖται, ἡγοῦν τῶν ἐξ αἵματος ἐγγύς, καὶ οἰκείων κατὰ τὴν σάρκα, ἀλλ' ἐχθροὺς ἀπομιμήσονται καὶ αὐτοί. Καὶ γύναιον μὲν ἀνδρὸς ἀλογῆσει τότε, υἱοὶ δὲ πατράσιν ἐπαναστήσονται, καὶ μήν καὶ μητράσι θυγατέρες. Αὐτὸς γὰρ, φησὶ, ὁ τῆς φιλοστοργίας τοῦ νόμου ἐγχαράττων τῆ φύσει, μεταπέσειεν ἂν εὐκόλως καὶ μεταβαλεῖ πρὸς τὸ βῆθμον. Πλὴν οἱ τῆς ἐν γε τούτοις ἡμῖν βῆθμίας ὁ τρόπος οὐχ εἰς ἂν νοοῖτο καὶ ὁ αὐτὸς, ἀλλὰ διττὸς καὶ διάφορος. Οἱ μὲν γὰρ τοῖς τῆς φιλοστοργίας προσκρούουσι νόμοις, ἀνοσίως τοῖς γεγεννηκόσι ἐπιφερόμενοι, οἱ δὲ τοῦτο δρῶσι καὶ Θεὸν εὐφραίνοντες, καὶ τὰς ἰδίας ψυχὰς ἀνασώζοντες. Καὶ γοῦν ἐφασκεν ὁ Σωτῆρ· « Δοκεῖτε ὅτι εἰρήνην παρεγενόμην δοῦναι ἐν τῇ γῇ; Οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἡ διαμερισμός. Ἔσονται γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντε ἐν οἴκῳ διαμερισμένοι, τρεῖς ἐπὶ δυοῖς, καὶ δύο ἐπὶ τρισί. Διαμερισθήσεται πατὴρ ἐφ' υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρὶ, καὶ μήτηρ ἐπὶ θυγατέρι, καὶ θυγάτηρ ἐπὶ τὴν μητέρα, πενθερὰ ἐπὶ τὴν νόμφην ἑαυτῆς, καὶ νόμφη ἐπὶ τὴν πενθεράν. » Ψῆψ δὴ οὖν ὀρθῇ στεφανώσωμεν τὴν οὕτω λαμπρὰν ἀφιλοστοργίαν (1). Προσοικεῖ γὰρ τῷ Θεῷ, κἂν εἰ τῆς κατὰ σάρκα συγγενείας ἀποτέμοι τινὰς, ὥστε καὶ ἀναμελῶδεῖν εὖ μάλα τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ὅτι ὁ πατήρ μου, καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με. »

Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιβλέψομαι ὑπομενῶ ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρὶ μου. *Exspectabo in Deo salutari meo. Exaudiet me Deus meus.*

Ἐγ'· Ἀρμόσειε δ' ἂν τις, καὶ μάλα εἰκότως, μετανοοῦση τε τῇ Σιών, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας πόνων ὡς ἔσται κατὰ καιροῦς προαναθεωροῦση τὸ πέρας. Ἐῖπε μὲν γὰρ τὴν Βαβυλωνίαν ὁ Κύριος, ἀνῆκε δὲ μάστιγ ἐν λευφάνοις ὄντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὁμοῦ τοῖς σκεῦσι τοῖς ἱεροῖς, οἴκοι τε εἶναι προστέταγε, καὶ τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀναδέμασθαι νεῶν. Τότε γὰρ οἷά περ ἐκ σκότους καὶ δεσμῶν ἀρρήκτων διαδιδράσκοντες, ἐν φωτὶ γεγονάσι, Θεοῦ κατοικτεῖροντος, καὶ εἰς τὴν ἀνωθεν αὐτοῖς πρεπωδεστάτην ἐλευ-

A adjuvantur. Cæterum eos vanis illusionibus fidere, et spes inutiles prorsus alere, propheta docere conatur, his verbis: « Ne credatis in amicis, neque speretis in ducibus. » Res enim lubrica et incerta et infructuosa omnino est. Postquam enim Babylo-nius adveniet, Samariam depopulaturus, tum finitimorum populorum duces, quamvis firmissimas illi suppetias polliciti, necesse habentes pro se ipsis de-certare, suæ salutis 460 imprimis dabant operam, de aliis tuendis conservandisque ne tantillum fortasse cogitantes. « Ne igitur credatis in amicis, neque speretis in ducibus. » Scitote autem, inquit, Deo irato vobis malum importante, nec ipsam naturæ legem, et insiti erga consanguineos et propinquos amoris vim benevolentiam navaturam: sed ipsos quoque hostium feritatem imitatu-ros. Et mulier quidem tunc virum spernet, filii adversum patres, atque etiam adversum matres filiæ bellabunt. Ipse enim, inquit, qui amoris naturalis leges naturæ insculpsit, animos facile ad aliud consilium vocabit, et ad remissionem immutabil. Porro modus remissionis ac torporis, in his non idem, sed diversus, non unus, sed duplex a nobis intelligendus est. Alii enim in leges philostorgiæ offendunt, impie parentibus adversantes: alii hoc idem faciendo, et Deo gratum faciunt, et animas suas salvant. Proinde aiebat Salvator: « An putatis quia veni pacem mittere in terras? Non, dico vobis, sed separationem. Erunt enim ex hoc quinque in una domo divisi, tres in duos, et duo in tres dividuntur. Pater in filium dividetur, et filius in patrem suum, mater in filiam, et filia in matrem, socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam 75. » Justo igitur suffragio tam insignem aphilostorgiam approbavimus. Deo siquidem conciliat, licet carnalis cognationis vinculum inter quosdam abrumpat, et verissime illud Davidicum cantare detur: « Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me 76. »

VERS. 7. *Ego autem ad Dominum aspiciam: exspectabo in Deo salutari meo. Exaudiet me Deus meus.*

LXVI. Hæc verba commodissime quispiam tribuat Sion pœnitenti, futurumque miseræ captivitatibus finem ante secum reputanti. Cepit enim Babylo-niam Cyrus, et vix tandem reliquias Israelitis remisit, una cum vasis sacris, et in patrio solo deinceps degere, templumque Hierosolymitanum instaurare jussit 76. Tunc enim veluti e tenebris et vinculis adamantinis fuga facta, Deo miserante, in lucem prodierunt, dimissique, cum lætitia in anti-quam ac sibi maxime propriam libertatem quodam-

⁷⁵ Luc. xii, 51-53. ⁷⁶ Psal. cxvi, 10. ⁷⁷ 1 Esdr. i, 1 seqq.

(1) Sic correximus postulante sensu; Aubertus, φιλοστοργίαν. EDIT.

modo emiserunt. Inquit igitur, « ego ad Dominum aspiciam. » Sero quidem valde, et post experientiam calamitatum, quarum adventum deprecari aversarique oportebat. **461** Verumtamen in Deo spem locaturam, et salutem ab ipso exspectaturam, convenienterque sentire affirmat, quoniam cum benignus sit, lamenta exauditurum, precibusque locum relicturum. Salutis autem principium licebit, opinor, intelligere, a deceptione et errore veteri animum in præsens revocare, et in posterum velle sapere, et ipsum totius universitatis arbitrum salutis auctorem ac dispensatorem arbitrari, et tam excellens bonum non vel humanis auxiliis ascribere, vel quod amentissimum atque imperitissimum foret, frequentiae idolorum donum futurum confidere. Olim enim ad Ægyptios, ad Assyrios item descendebant eorum societates, et auxilia grandis pecunia mercantes. Adibant etiam idola inanima, sacrificia illis, et insuper preces pro se ipsis facitantes. Nunc autem respiciemus, inquit, ad Dominum, et exspectabimus, hoc est, salutem ab ipso et gratiam præstolabimur. Quin etiam se ab ipso exauditum iri, ipsi videlicet, et non aliis supplicantes. Atque hoc erat officium Sion, ut dixi, ad sanitatem redeuntis, et jam tum spectantis ad sententiam de rejiciendo errore illo veteri, et de consiliis mellioribus capessendis, et factis salubrioribus eligendis.

VERS. 8, 9. Ne gaudeas super me, inimica mea, quia cecidi, et resurgam. Quia si sedero in tenebris, Dominus illuminabit me. Iram Domini sustinebo, quia peccavi ei, donec justificet ipse causam meam. Et faciet iudicium meum, et educet me in lucem, et videbo iustitiam ejus.

LXVII. Festivissime mihi nunc sermo Sion afflictus videtur, adversus immitem, et insultatricem, et arrogantem civitatem, Babylonem scilicet, Judæorum regionem devastatam velut irrisione ludentem. Noli, inquit, insultare ut jacenti. Vicisti enim, non quia plus potueris : sed quia Deum offendi, ideo me infirmam jacentemque evertisti. Aderit tamen tempus, quando resurgam, tametsi redacta sum in tenebras, « Ligno dicens : Deus meus es tu ; et lapidi : Tu me genuisti ⁷⁶, » et super vitulis edidi verbum. Dixi enim, dixi amens : « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti ⁷⁷. » Verumtamen ero rursus in lucem, agnoscam Dominum **462** salvatorem, adiutorem, roboris suppeditatorem. Sustinebo autem casus meos, et mala sufferam, et nequam adversus Deum, ut injuste me affligentem, clamabo : Imo enim vero ita sentiam, justam in me sententiam tulisse, quamvis abducta sim captiva. Peccavi enim, et pœnam ab irato impositam perfero, « donec justificet causam meam, » hoc est, donec æquale peccatis meis supplicium remensus, aliquando misereatur, et jam pridem erroris caligine obtenebratam,

θερίαν ἀνενήχοντό πως, ἀνιέμενοι τε καὶ χαίροντες. « Ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιβλέψομαι. » Ὅψὲ μὲν λίαν, καὶ μετὰ πείραν, ὧν ἔδει παραιτεῖσθαι τὴν ἔσθον. Πλὴν εἰς Θεὸν ἔξειν τὴν ἐλπὶσιν, ὑπομένειν δὲ τὴν παρ' αὐτοῦ σωτηρίαν, διακεῖσθαι τε καὶ ἀραρότως, ὅτι φιλόδηρος ὢν, κατήκουσ ἔσται τῶν ὀδύρων, καὶ παραδέξεται τὰς λιτάς. Σωτηρίας δὲ, οἶμαι, νοεῖτ' ἂν ἀρχὴ τὸ ἀποστῆσαι μὲν τέως τὸν νοῦν τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, ἀνθελεῖσθαι δὲ λοιπὸν τὸ φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ τῆς σωτηρίας ἀρχηγὸν αὐτὸν καὶ πρῶταν ὑπάρχειν οἴεσθαι τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, καὶ μὴ τὸ οὕτως ἐξαίρετον ἀγαθὸν ἢ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἀποπέμειν ἐπικουρίας, ἦγουν, τὸ ἀνοῦστατον, καὶ ἀμαθέστατον, δῶρον ἔσεσθαι προσδοκῆν τῆς τῶν εἰδώλων πληθῆος. Πάλαι μὲν γὰρ κατέβαινον μὲν πρὸς Αἰγυπτίους, ἀπόχοντο δὲ καὶ εἰς Ἀσσυρίους, τὰς παρ' αὐτοῖς συμπονοίας τε καὶ ἐπικουρίας οὐκ εὐαριθμήτων χρημάτων νονούμενοι. Προσησαν δὲ καὶ εἰδώλοις ἀψύχοις, κληρούντες θυσίας, καὶ πρὸς γε τοῦτω τὰς ὑπὲρ γε σφῶν αὐτῶν προσάγοντες λιτάς. Νυνὶ δὲ φασιν ὡς ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιβλέψονται, καὶ ὑπομενοῦσι δὲ αὐτὸν, τουτέστιν, ἐκδέχονται τὴν παρ' αὐτοῦ σωτηρίαν καὶ χάριν. Καὶ μὴν καὶ οὕτως καὶ εἰσακουσθήσονται παρ' αὐτοῦ, αὐτῷ δηλονότι, καὶ οὐχ ἑτέροις προσάγοντες ἱκετηρίας. Τοῦτο δὲ ἦν ἀνανηφούσης, ὡς ἔφην, τῆς Σιών, καὶ ὀρώσης ἔδη πρὸς τὸ δοκεῖν μὲν ἀποσεῖσθαι τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην πλάνησιν, μεταβουλεύεσθαι δὲ τὰ ἀμείνω, καὶ δρᾶν ἐλέσθαι δὲ τὰ χρήσιμα.

Μὴ ἐλιχθαίρῃ μοι, ἢ ἐχθρὰ μου, ὅτι πέπτωκα, καὶ ἀναστήσομαι. Διότι ἐὰν καθίσω ἐν τῷ σκότει, ὁ Κύριος φωτιεῖ μοι. Ὁρῶν Κυρίου ὑπόσω, ὅτι ἤμαρτον αὐτῷ, ἕως τοῦ δικαιοῦσαι αὐτὸν τὴν δίκην μου. Καὶ ποιήσει τὸ κρίμα μου, καὶ ἐξάξει εἰς τὸ φῶς, καὶ δόξομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.

ΞΖ'. Χαριέστατά μοι δοκεῖ διαπεπλάσθαι νῦν τῆς Σιών ὁ λόγος, πρὸς τὴν ἀπηνη, καὶ ὑβρίστριαν, καὶ ἀλαζόνα πόλιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Βαβυλωνίων, τὴν οἰνοει πως ἐπιτωθάζουσαν ὡς πεπορημένη τῇ Ἰουδαίων χώρῃ. Μὴ γὰρ ἐπαγάλλου, φησὶν, ὡς κειμένη. Νενίχκας γὰρ, οὐκ αὐτὴ μᾶλλον ὑπερισχούσα, καταβλοῦσα δὲ ἀβρώστοῦσαν ἐμὲ τῷ προσκρούσαι Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο κειμένη. Ἄλλ' ἦξει καιρὸς, ὅτε καὶ ἀναστήσομαι, καὶ ἐν γέγονα, φησὶν, ἐν σκότει, « τῷ ζύλῳ λέγουσα· Θεὸς μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ· Σὺ ἐγέννησάς με, » καὶ ἐπὶ ταῖς δαμάλεσιν ἀνείσα λόγον. Ἐφην γὰρ, ἔφην ἐξ ἀποπληξίας· « Οὔτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου. » Ἄλλ' οὖν ἔσομαι καὶ εἰς φῶς, ἐπιγνώσομαι τὸν Δεσπότην τὸν σώζοντα, τὸν ἐπικουρον, τῆς εὐσθενείας τὸν χορηγόν. Ἀνέξομαι δὲ τῶν συμβεβηκότων, καὶ ὑποστήσομαι τὰ δεινὰ, κατακεκράξομαι δὲ οὐδαμῶς, ὡς ἀδικούντος Θεοῦ, διακείσομαι δὲ μᾶλλον, ὡς ὀρθὴν ἐπ' ἐμοὶ τὴν ψῆφον ἐνέγκαντος, καὶ ἐν πέποιμφεν εἰς αἰχμαλωσίαν. Πεπλημέληκα γὰρ, καὶ φέρω τὰ ἐξ ὀργῆς, « ἕως ἂν δικαιώσῃ τὴν δίκην μου. » τουτέστιν, ἕως ἂν τὴν ἰσοπαλῇ τοῖς πλημμελήμασιν

⁷⁶ Jerem. II, 27. ⁷⁷ Exod. xxxii, 4.

ἐπιμαρτήσας κόλασιν, κατοικτείρη λοιπόν, καὶ τὴν Ἀ
 πάλαι κατεσκοτισμένην τῆ τῆς πλάνης ἀγλύϊ ἀποφῆνῃ
 λαμπρῶν, διὰ γε τοῦ γῶναι τὸν ἀληθῆ καὶ φύσει
 Θεόν, οἰοῦντι πως ἐν φωτὶ καὶ αὐτὴν γενέσθαι παρα-
 σκευάσας. Καταθαυμάζοιτο δὲ, φησὶν, εἰκότως, κα-
 ταδεικνύς ἐπ' ἑμοὶ τῆς αὐτοῦ δικαιosuνης τὸ εἰλικρι-
 νές. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἔξω δικῆς πλημμελοῦσαν ἐκόλα-
 ζεν, οὕτως ἐν ἴσῳ ποιήσεται λόγος, τὸ παθοῦσαν ἤδη
 καὶ μεταγινώσκουσαν καὶ φροντίδος ἀξιοῦν, καὶ κατ-
 οικτείρειν κειμένην. Οὐκοῦν ἀγαθὸς ὁ τῶν πάντων
 Δεσπότης, καὶ τοῖς ἐπιστρέφουσιν εἰς αὐτὸν διανέμει
 μὲν ἀμελλῆτι τὸν ἔλεον, κατευφραίνει δὲ καὶ σφόδρα
 πλουσίως τοῖς ἐξημερότητος ἀγαθοῖς, ἀνιέει ἀμνησ-
 τὰς τὰ πάλαι διεπαισμένα.

Καὶ ὄψεται ἡ ἐχθρὰ μου, καὶ περιβαλεῖται αἰ-
 σχύνην, λέγουσα πρὸς μέ· Πού Κύριος ὁ Θεός
 σου; Οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπόψονται αὐτήν. Νῦν
 ἔσται εἰς καταπάτημα, ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς.
 Ἡμέρα ἀλοιφῆς πλίνθου, ἐξάλειψίς σου ἡ μέρα
 ἐκείνη.

Εἴη. Ἦλω μὲν, ἦλω τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ
 δορυλῆπτος εἰς Βαβυλῶνα καὶ Μήδους ἀπεκομισθῆ
 κατὰ καιροῦς ὁ Ἰσραὴλ, οὐκ ἰδίαις δυνάμεισι κατευ-
 μεγεθοῦντος αὐτῶν τοῦ κρατηχότος, ἀποστρεφομέ-
 νου δὲ μᾶλλον αὐτὸν ὡς ἡμαρτηχότα τοῦ διασώζοντος
 Θεοῦ, καὶ οἷον ὑπὸ χεῖρα φέροντος τῶν ἐχθρῶν, διὰ
 καὶ τὸ εἰδώλοισι ἀψύχοις ἐλέσθαι προσκυνεῖν, ἀπο-
 σεῖσθαι δὲ καὶ τὸν πάλαι διὰ Μωσέως ὀρισθέντα
 νόμον, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἀπονεῦσαι πρὸς πᾶν ὅτιοῦν
 τῶν ἐκτόπων, οὐδένα τε φαυλότητος τρόπον ἀνεπιτή-
 δευτον ἔβῃ. Εἶτα λαβόντες οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ ταῖς
 ἐκτυτῶν δυνάμεισι ἀνάπτοντες τὸ νικᾶν, καὶ αὐτῆς
 τῆς θείας κατεσοδαρευόντο δόξης, φροντὸ τε κρατήσῃ
 τῆς Ἰουδαίας, κἂν εἰ ἔλοιτο σώζειν αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων
 Θεός. Καὶ λαβόντες ὑπὸ χεῖρα τοὺς ἡμαρτηχότας,
 δεινοῖς τε καὶ ἀφορήτοις κατηκίσαντο πόνοις, χαλεπὴν
 αὐτοῖς ἐπαρτήσαντες τὴν δουλείαν. Καὶ γοῦν ἐφη πού
 Θεός διὰ Ἰερεμίου πρὸς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀνοσίαν
 πλῆθῶν, ἦγον πρὸς τὴν Βαβυλῶνα· Ἐγὼ ἐγὼ πρὸς
 σὲ τὴν ὑβρίστριαν. Ὁ Καὶ μὲν τοὶ καὶ περὶ αὐτῶν
 τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· Ἐγὼ δέδωκα αὐτοὺς εἰς χεῖράς
 σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκα· αὐτοὶς ἔλεος. Τοῦ πρεσβυτέρου
 ἐδάρυνας τὸν ζυγὸν σφόδρα, καὶ εἶπες· Εἰς τὸν αἰῶνα
 ἔσομαι ἄρχουσα. Ὁ Οὐ γὰρ ἦν ἔλεος παρ' ἐκείνοις,
 οὐδὲ φειδῶ ἡλικίας, οὐ γήρωσ αἰδῶς, οὐ σπλάγγνων
 οἰκτιρμοί. Δέδονται δὲ οὖν ταῦτητοι δικαίως εἰς χεῖ-
 ρας καὶ αὐτοὶ Περσῶν τε καὶ Μήδων, καταστρατη-
 γοῦντος Κύρου, ὃς εἶλε τὴν Βαβυλῶνα. Καὶ περὶ αὐ-
 τοῦ πού τάχα φησὶν ὁ προφήτης Ἰερεμίας· Ἐπι-
 θήσονται σοι, καὶ ἀλώσῃ, Βαβυλῶν, καὶ οὐ γνώσῃ.
 Εὐρέθῃς, καὶ ἐλήφθῃς, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἀντέστης.
 Ἦνοιξε Κύριος τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκε τὰ
 σκεύη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. Ὁ Σκευὴ δὲ φησὶ τῆς ὀργῆς
 τοὺς πεπορθηχότας αὐτήν. Συμβέβηκε τοῖσιν ληφθῆ-
 ναι μὲν ὑπὸ Κύρου τὴν Βαβυλωνίων, ἀνεθῆναι δὲ
 τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ἰσραὴλ. Ταῦτητοι φασὶν οἱ λε-
 λυτρωμένοι· ὉΤι ὄψεται ἡ ἐχθρὰ μου καὶ περιβα-

Lucidam reddat, per cognitionem veri et natura
 Dei, in luce quodammodo et ipsa me constituta.
 Erit autem admirationi merito, inquit, cum super
 me iustitiæ suæ sinceritatem patefecerit. Quemad-
 modum enim peccantem non citra iustitiam punivit,
 ita rationi consentaneum est, afflictam jam et resi-
 piscentem cura dignari, prostratamque miserari.
 Bonus est igitur Dominus, et ad se conversis mise-
 ricordiam sine dilatione impertit, abundantissime-
 que bonis mansuetudinis suæ exhilarat, olim com-
 missa sic condonans, ut etiam memoriam eorum
 abjiciat.

VERS. 10, 11. *Et videbit inimica mea, et operietur
 confusione, dicens ad me: Ubi Dominus Deus tuus?
 Oculi mei videbunt eam. Nunc erit in conculcationem
 ut lutum in viis. Dies lituræ lateris, deletio tua dies
 illa.*

LXVIII. Capta est, capta Judæa, et Israel armis
 subactus, in Babylonem ac Medos olim ductus est,
 victore non sua ipsius virtute, et potentia superan-
 te, sed potius ut peccatis obligatum aversante Sal-
 vatore Deo, et quasi manibus hostium subjiciente,
 quod et idola inanima adorare non reformidasset, et
 legem olim per Moysen latam repulisset, simpliciter-
 que ad omnia illicita declinasset, nullumque genus
 improbitatis inexpertum reliquisset. Deinde Babylo-
 nii, illis occupatis, suæ ipsorum facultati victoriam
 attribuebant, et contra Dei gloriam superbe se effe-
 rebant, et se Judæa quanquam Deo rerum universa-
 rum ipsam defensante potituros arbitrabantur. Ac-
 ceptis autem in potestatem peccatoribus, dire et
 intolerandum in modum acerba servitute multatos
 vexabant. Proinde alicubi Deus per Jeremiam im-
 piam Assyriorum multitudinem, sive **463** Babylo-
 nem, sic affatur: « Ecce ego ad te conviciatricem. »
 Quin et de ipsis Israelitis: « Ecce dedi eos in ma-
 nus tuas, tu autem non dedisti eis misericordiam.
 Senioris jugum aggravasti vehementer, et dixisti:
 In æternum dominabor ⁷⁸. » Non enim erat miseri-
 cordia apud eos, non parcebant juventuti, non re-
 verebantur senectutem, non habebant viscera mi-
 sericordiæ. Quare et ipsi in manus Persarum, et
 Medorum jure traditi sunt, ducente in eos Cyro,
 qui Babylonem occupavit. Ac de ipso fortasse pro-
 pheta Jeremias loquitur: « Invadent te, et capie-
 ris, Babylon, et non cognosceris. Inventa es, et capta
 es, quia Domino restitisti. Aperuit Dominus thesau-
 rum suum, et protulit vasa iræ suæ ⁷⁹. » Vasa iræ
 vocat devastatores ejus. Contigit ergo capi Baby-
 lonem a Cyro, ab eoque Israelitas captivos dimitti.
 Quocirca aiunt liberati: « Quia videbit inimica
 mea, et operietur confusione. » Quando enim vide-
 bit humi jacere filios suos, miserabiliterque, et præ-
 ter opinionem periisse, et quos aliquando subjectos

⁷⁸ Isa. XLVII, 6, 7. ⁷⁹ Jerem. LX, 31.

habuit gaudentes et dimissos, et domum jam currentes, quomodo non summa operietur confusione, tametsi aliquando dixit : Ubi est Deus tuus? « Videbo enim eam ut lutum in viis » sub pedes inimicorum projectam, et conculcatam. Hinc ad ipsam Babylonem ait : « Deletio tua dies illa, » pro, tempus illud quo pedibus hostium subjicieris, inquit, Cyro videlicet arrogantem et maledicam laud secens quam lutum conculcante et premente. Quantum igitur ad historicam intelligentiam horum verborum attinet, sufficienter utique et commode disserimus.

ὕβριστριαν. Ὅσον μὲν οὖν ἔχει εἰς γε τὸ χρῆναι νοεῖν καὶ εὖ ἔχων ἐκπεποιήται λόγος.

Nihilominus hæc quispiam ad spirituale quoque Sion, ad Ecclesiam puta, accomodaverit, hostium dominantem, et persecutores suos conculcantem, et oppugnantium suorum imbecillitati illudentem, tametsi nonnunquam superiores et obtinere victoriam videantur. Frequentissimi quippe, qui dentibus in eam impie fremunt et iras acuunt, et omne genus insidiarum componunt : partim Græci inventis suis stolidis non medioeriter eam vellicantes, et pro impostura idolorum acriter dimicantes : partim sanctis maxime obloquentes hæretici : **464** et acerbis fortasse iis qui rectum sensum sequuntur, quam qui fidem non admiserunt. Nam cum Deus omnipotens aliquando sanctos exerceat et tentationibus eorum periculum faciat, verosque adoratores velut aurum in igne probet, supercilium superbum miser contra eos tollunt, et labori propemodum succumbere videntes, illud, « Ubi est Deus tuus? » fatue occidunt. Verum sapiens et castissima et sancta virgo, maculam et rugam non habens ⁸⁰, merito responderit : « Ego vero in Dominum respiciam. Expectabo in Deo salutari meo, et exaudiet me Deus meus ⁸¹. » Et insuper adversarios suos ut lutum viarum conculcaverit. Nec gavisuros ullo modo super ea, qui tentare consueverunt, quanquam aliquo modo minuta fuerit, quo pacto dubitandum est? Fundata est enim supra petram ⁸², et est ejus firmamentum Christus, basis immobilis, et perpetua securitas, Salvator et Redemptor.

Dixerit porro et illud, opinor : « Ne lætare super me, inimica mea, quia cecidi, » et quæ sequuntur. Et anima hominis ubi peccavit, et reprehensa ad poenitentiam transit, salutisque gratiam per Christum expectat, ad peccatum, cujus tyrannidem pertulit, tanquam ad inimicum dicet : « Ne lætare super me, cecidi enim, » ab eo quod gratum est Deo, consensu ac voluntarie discedens, et mentem meam in studium mundanarum voluptatum demittens : Sed a spe resurgendi non longe absum. Et quamvis in caligine quadam ac tenebris fui, ipsa quoque lumen, Christum nempe, inveniam, et sol justitiæ in animo meo exortus, candidatam reddet. « Iram

λεῖται αἰσχύνῃ. » Ὅταν γὰρ ἴδῃ κείμενα μὲν εἰς τὴν γῆν τὰ ἴδια τέκνα, οἰκτρῶς τε καὶ ἀδοκῆτως ἀπολωλότα, τοὺς δὲ ὑπὸ χεῖρά ποτε χαίροντάς τε καὶ ἀνειμένους, οἴκωι τε λοιπὸν ἀποτρέχοντας, πῶς οὐ πάντη τε καὶ πάντως περιθαλεῖται αἰσχύνῃ, καίτοι: νομοσά ποτε. Ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου; « Ἐπόφομαι γὰρ αὐτὴν ὡς πηλὸν ἐν ἔδοις, » ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν ἐβρίμμένην, καὶ πεπατημένην. Ἐἶτα πρὸς αὐτὴν ὁ λόγος τὴν Βαβυλωνά φησιν. « Ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη, » ἀντὶ τοῦ, ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἂν γένοιτο, φησὶν, ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν, Κυρίου δηλονότι συμπατοῦντός τε καὶ καταθλιβόντος ἐν ἰσῷ πηλῷ τὴν ἀλαζόνα τε καὶ τοιαύδε πάλιν ἱστορικῶς, ἀποχρῶν ἡμῖν εὖ μάλα

Ἐφαρμοσίαι δ' ἂν οὐδὲν ἥττον τις αὐτὰ καὶ τῇ νοητῇ Σιών, τουτέστι τῇ Ἐκκλησίᾳ κατευμεγεθούσῃ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πατούσῃ τοὺς διώκοντας, καὶ τῶν πολεμῶν εἰωθῶτων αὐτῇ κατακερτομούσῃ τὸ ἀδρανές, καὶ εἰ δοκεῖεν ἐσθ' ὅτε περιγίνεσθαι καὶ κρατεῖν. Πολλοὶ μὲν γὰρ λανοὶ καὶ ὀδόντας αὐτῇ δυσσεβῶς ἐπιτρύζοντες, καὶ ὀργὰς ἐπιθήγοντες, καὶ πᾶν εἶδος συνιστῶντες ἐπιβουλῆς, τοῦτο μὲν Ἑλλήνων παῖδες τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀσυνείτοις εὐρέμασιν οὐ μετρίως ἐπαγωνιζόμενοι, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπάτης ὑπεραθλοῦντες γενναῖος, τοῦτο δὲ καὶ οἱ κατὰ τῶν ἁγίων μάλιστα φωνῶντες αἰρετικοί· καὶ ἀγριώτερόν που τάχα κατὰ τῶν ὀρθῶν φρονεῖν ἤρημένων, ἢ ἐκεῖνοι μᾶλλον οἱ καὶ τὴν πίστιν οὐ προσηκόμενοι. Διαγυμνάζοντος γὰρ ἐσθ' ὅτε τοὺς ἁγίους τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, καὶ πειρασμοὶ περιπίπτειν πειρῶντος, καὶ οἱ ἀπὸ περ ἐν πυρὶ δοκιμάζοντος τοὺς γνησίως προσκυντάς, ὄφρυν οἱ δελταῖοι κατ' αὐτῶν ἀφροῦσι τὴν ἀγέρωχον, μονονουχὶ δὲ πονοῦντας ὀρῶντες τὸ, « Ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου; » φληνάφως κατακεκράγασι. Ἄλλ' ἦ γε σοφὴ τε καὶ πάναγος, καὶ ἀγία παρθένος, ἡ σπείλον τε καὶ ρυτίδα μὴ ἔχουσα, φήσκει ἂν εἰκότως· « Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιθιθέσομαι. Ὑπομένω ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου, καὶ εἰσακουσεται μου ὁ Θεός μου. » Καταπατήσεις δὲ ἔτι τοὺς ἀνθεστηκότας ὡς πηλὸν ὀδῶν. Καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφησθεῖεν εἰσάπαν αὐτῇ, καὶ εἰ καταμειοῖτό πως, οἱ πειράζειν εἰωθότες, πῶς ἔστιν ἀμφιδάλλειν; Τεθεμελιώται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ ἔστιν αὐτῆς ἔρεισμα Χριστοῦ, κρηπὶς ἀκράδαντος, καὶ διηνεχῆς ἀσφάλεια, Σωτῆρ τε καὶ Λυτρωτῆς.

Φαίη δ' ἂν, οἶμαι που, τὸ, « Μὴ ἐπίχαιρέ μοι, ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα, » καὶ ὅσα τούτοις συνήρμωσται, καὶ ἀνθρώπου ψυχῇ, πλημμελήσασα μὲν, καὶ κατεγνωσμένη, μεταχωροῦσα δὲ πως ἐπὶ τὸ χρῆναι μετανοεῖν καὶ τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἐκδεχομένη τὴν χάριν. Ἐρεῖ γὰρ ὡς πρὸς ἐχθρὰν τὴν τυραννήσασαν ἁμαρτίαν; « Μὴ ἐπίχαιρέ μοι· πέπτωκα μὲν γὰρ, » ὁμολογουμένως τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν παραλύσασα, καὶ τὸν ἑμαυτῆς καθεῖσα νοῦν εἰς φιληθονίας κοσμηκᾶς, ἀλλ' οὐ μακρὰν ἐλπίδος, ὅτι καὶ ἀναστήσομαι. Καὶ εἰ γέγονά πως ἐν ἀχλύϊ, καὶ σκότῳ, φῶς καὶ αὐτὴ εὐρήσω Χριστὸν, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος εἰς νοῦν ἀνατελλας λελευκασμένην ἀποφανεῖ. « Ὁργῆν

⁸⁰ Ephes. v, 27. ⁸¹ Mich. vii, 7. ⁸² Matth. vii, 25; xvi, 18.

Κυρίου ὑπόλω, ὅτι ἤμαρτον αὐτῷ. » Εἰ γὰρ καὶ γέγονα, φησὶν, ἐκ προσώπου βραχῦ, δέδομαι δὲ καὶ εἰς νοῦν ἀδόκιμον, ἀλλ' οὖν ἔσομαι σοφῆ, καὶ παθούσα δικαίως τὴν ἀποβολὴν, οἶσμαι τὸ κρίμα, καὶ δὴ καὶ ὀρθῶς γενέσθαι φημί· κεκόλασμαι γὰρ οὐ μάτην. Ἐπειδὴ δὲ τὴν προπευθεστάτην ἐκτέτικα δίκην, ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Δικαιοσύνη δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τίς ἂν εἴη λοιπόν, πλὴν ὅτι Χριστός; Οὕτω γὰρ ἡμῖν αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀπεκάλει, λέγων· « Ἐγγίξει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου [παραγίνεσθαι], καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθῆναι. » Ἐἶτα τῆς ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης τὴν χάριν, καὶ τῆς ἀμαρτίας τὴν καταστροφὴν ἐννοήσασά που, κατὰ τὸ εἶδος, ἡ τοιάδε ψυχὴ σοφῶς καὶ ἀγγίως ἀνακεκράζεται· « Ὁφεται ἡ ἐχθρά μου, καὶ περιβαλεῖται αἰσχύνην, ἡ λέγουσα πρὸς μέ· Ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου; Οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπόθονται αὐτήν. Νῦν ἔσται εἰς καταπάτημα ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς. Ἡμέρα ἀλοιφῆς πλίνθου, ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιδηδήμηκεν ὁ Χριστὸς, δικαίων τῇ πίστει τοὺς ἡμαρτηκότας, ἐμπέφρακται μὲν τῆς ἀνόμου τὸ στόμα, κατησχύνθη δὲ ὡς περ καὶ ὁ ταύτης εὐρετής. Καὶ ὁ μὲν ἀπελήλαται, καὶ τῆς κατ' ἡμῶν ἀποπέπτωκεν ἀρχῆς, ἡ δὲ ὡς πηλὸς ἐν ὁδοῖς πεπάτηται λοιπόν, τοῖς τῶν ἁγίων ποσὶν οἰοεὶ πως ὑπενηνεγμένη. Γέγονε δὲ καὶ αὐτῆς ἐξάλειψίς ἡ ἡμέρα Χριστοῦ, κατ' ἦν ἕκαστον τῶν προσείοντων αὐτῷ καθαρὸν ἀποφανεὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ κατασφραγίσει τῷ πνεύματι πρὸς ἁγιασμόν, καὶ ἐν τέκνοις καταγράψει Θεῷ.

Καὶ ἀπόσεται νόμιμα ἡ ἡμέρα ἐκείνη. Καὶ αἱ πόλεις σου ἤξουσιν εἰς ὁμαλισμόν, καὶ εἰς διαμερισμόν Ἀσσυρίων. Καὶ αἱ πόλεις σου αἱ ὄχραι εἰς διαμερισμόν, ἀπὸ Τύρου ἕως τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ὄρους ἕως τοῦ ὄρους. Καὶ ἔσται ἡ γῆ εἰς ἀφανισμόν μετὰ τῶν κατοικούντων αὐτήν, ἀπὸ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν.

ΞΘ'. Διαμέσου τίθεται τὸ τῆς Σιών πρόσωπον, ἦτοι τῆς Ἱερουσαλὴμ τετραμμένης ἥδη πως πρὸς μετάρωσιν, καὶ τὴν ἐλπίδα θεμένης ἐπὶ Θεῷ, διατεθειμένης τε ὅτι καὶ λυτρωθήσεται, καὶ πατουμένην ἐπίφεται τὴν Βαβυλῶνα, καὶ λέγουσαν ἐξ ὑπερφίας αὐτῆ· « Ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου; » Τὴν δὲ γε τῶν προκειμένων διάνοιαν ἐφαρμόσαι τις ἂν οὐχὶ τοῖς διαμέσου μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς ἀνόπιν βραχῦ· ποῖα δὲ ἦν ἄρα ταυτὶ, δι' ἑλίγων ὑπομνησόμεθα. Μὴ γὰρ δὴ χρῆναι πιστεύειν αὐτοὺς ἐν φίλοις, μήτε μὴν ἐλπίζειν ἐπὶ ἡγουμένοις προεστέταχεν. Ἐδήλου δὲ, ὅτι καὶ γύναιον μὲν ὠλιγόρησε πρὸς ἄνδρα, καὶ πατρὸς ἀλογήσει τέκνον, καὶ τῆς εἰς μητέρας αἰδοῦς ἀφειδήσουσι θυγατέρες, καλούντων εἰς τοῦτο τῶν ἐκ τοῦ πολέμου δειμάτων. Ἐνθα γὰρ ὁ τοῦ παθεῖν φόδος κατὰ πάντων ἐν ἰσῶ φαίνοντο τρέχων, ἐκεῖ δὴ που πάντως ἐκάστῳ φρονεῖς ἡ προυργιατέρα τῆς οἰκίας ἔσται ζωῆς, τῆς ἐτέρου πάντως κατημελημένης. Κατ' ἐκείνο δὴ οὖν, φησὶ, τοῦ καιροῦ, ἦγουν κατ'

A Domini portabo, quoniam peccavi ei. » Quanquam enim ad breve tempus a facie illius rejecta, et in sensum reprobum data sum, inquit, attamen ero non stulta, et iuste rejectionem passa, portabo iudicium; quinimo ut decuit mihi factum autumo: non enim temere pœnas dedi. Et quia congruentissimam pœnam pertuli, videbo justitiam ejus. At enim quænam Dei et Patris justitia fuerit nisi Christus? Sic enim Deus Pater illum nobis appellavit, dicens: « Appropinquat enim justitia mea, ut veniat, et misericordia mea, ut reveletur⁸². » Postea gratiam justitiæ in Christo, et peccati exitium ubi secum perpendit, ut decuit, talis anima sapienter et soleriter exclamabit: « Videbit inimica mea, et operietur confusione, quæ dicit mihi? **465** Ubi est Dominus Deus tuus? Oculi mei aspicient ipsam. Nunc erit in conculcationem ut lutum in viis. Dies lituræ lateris, abolitio tua dies illa. » Postquam enim advenit Christus, fide justificans peccatores⁸³, obturatum est iniquo illi, peccato nimirum, os, et confusum est, sicut inventor ejus. Et is quidem depulsus est, dominatumque in nos amisit: illud vero ut lutum in viis conculcatum est de cætero, sanctorum pedibus quasi subjectum. Et facta est abolitio ejus dies Christi, secundum quam unumquemque ad se accedentem a veteribus criminibus per sacrum baptismum purum efficiet, et spiritu ad sanctificationem consignabit, et in filiorum Dei numerum ascribet.

C VERS. 11, 13. Et depellet legitima dies illa. Et urbes tuæ venient in æqualitatem, et in divisionem Assyriorum. Et civitates tuæ munitæ in divisionem a Tyro usque ad flumen, et a mari usque ad mare, et a monte usque ad montem. Et erit terra in dissipationem cum habitantibus eam, propter fructus adinventionum ipsorum.

LXIX. Interjecta est persona Sionis, sive Hierosolymæ, jam ad pœnitentiæ conversæ, et spem in Deo figentis, et libertatem sibi promittentis, et visuram se confidentis Babylonem conculcari, quæ superbe sibi dixerat: « Ubi est Dominus Deus tuus? » Verborum autem propositorum sensum quispiam non interjectis potius quam paulo antegressis aptaverit, quæ summam repetemus. Jussit enim ne crederent amicis, neque sperarent in ducibus. Dicebat etiam, ab uxore neglectum iri maritum, et a filio patrem, et filias pudoris erga matrem nullam rationem ducturas, bellicis terroribus huc omnes adigentibus. Ubi enim timor dura patiendi omnes ex æquo occupaverit, ibi plane unicuique salutis propriæ cura erit potior, aliorum salus, et commoda in postremis. Illo igitur tempore, inquit, sive illa die, qua filii in amore erga patrem, et similiter filiæ erga matrem refrixerint, « depellentur legitima, » hoc est ejus quod decet, sive officii rationes deina-

⁸² Isa. LXVI, 1. ⁸³ Galat. III, 11 seqq. ⁸⁴ Mich. VII, 10.

ceps infirmæ et invalidæ erunt. Non enim in schola pater filium, ut naturæ **466** leges violantem accusabit: neque mater offensa decenti multæ filiam subjiciet, alia cura, imo vero pernicie et extremis malis incumbentibus. Abibunt enim in solitudinem urbes et in divisionem et eversionem. Alii namque hanc, alii vicinam, alii confinem armis invadent, et universam regionem incursabunt a finibus ad finem, ex oriente ad occidentem, ab aquilone ad austrum, ut usque ad extimas terrarum oras omnia depopulentur, « a Tyro usque ad fluvium, et a monte ad montem. » Præterea non alienum est dicere, hic legitima appellari consuetos dies festos, idolorum fanis institutos, sive sacrificia. Urbibus enim eorum eversis domibusque, et omni earum instrumento spoliatis, quis jam lege sancita præstiturus, et idolorum delubris ac templis venerationem adhibiturus esset?

Ἀνηρημένων γὰρ αὐτῶν τῶν πόλεων, οὐκ ἔστιν ἔτι καὶ ῥώσων ἐπι τὰ νενομισμένα, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων

Ac si cui liberit, hæc verba aptissime convertere ad eos quoque poterit, qui de religione secus sentiunt, et qui sunt sua opinione ac iudicio sapientes, et recta Ecclesiæ dogmata pervertunt. Capta est enim urbs, et in divisionem hostibus facti sunt, utique principibus mundi sæculi hujus; et partes vulpium evaserunt, ut Scriptura habet ⁸⁸, divisim habentes impietatem, et maledictionem veritatis. Eadem Judæorum populis acciderunt, quoniam Emanuele per impietatem indignissime vexatum e vinea, juxta Scripturam, ejecerunt, et in crucem sustulerunt, tametsi agnoscerent ac dicerent ipsum hæredem esse. Quocirca non alia de causa, nisi ex fructibus adinventionum ipsorum vastitatem pertulerunt, et cum ignominia disperierunt. Nam cum Opificem propter ebaritatem qua mundum est prosecutus, admirari oporteret, « quoniam Filium suum unigenitum dedit, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam ⁸⁹, » nihilominus faciebant. Quin ex superbia Dominum occiderunt, malè illi pro bonis retribuentes, sicut scriptum est ⁹⁰, et omne genus impietatis scelerate usurpantes. Audiant igitur: « Ambulate in lumine ignis vestri et in flamma quam succendistis ⁹¹; » et illud quoque: « Fructum adinventionum suarum comedent ⁹². »

VERS. 14, 15. *Pasce populum tuum, in virga tribus tuis, oves hereditatis tuæ habitantes per semetipsos saltum in medio Carmeli. Pascuntur Basanitis et Galaaditis, sicut aies sæculi, et secundum **467** dies egressionis tuæ ex Ægypto videbitis mirabilia.*

LXX. Rursum interpositis quadrat sermo, et ad benignitatem inclinat, spe bonorum quæ in Christo intelliguntur, ad meliora hortans, et ad vitæ pro-

Α ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἂν ῥάβθυμοι γένοιτο τῆς περὶ πατέρα φιλοστοργίας υἱοί, θυγατέρες δὲ αὐτῆς περὶ μητέρας, « ἀπωσθήσεται τὰ νόμιμα, » τουτέστιν, ἀτονήσεται λοιπὸν καὶ ὁ τοῦ πρέποντος. Οὐ γὰρ ἐν σχολῇ μὲν αἰτιάσεται πατὴρ τὸν υἱὸν ὡς ἡμεληχότα φύσει νόμων, οὔτε μὴν τοῖς ἐκ τοῦ καθήκοντος ἐπιτιμίοις ὑποθήσει θυγατέρα μήτηρ λελυπημένη, φροντίδος ἐτέρας ἐπηρητημένης, μᾶλλον δὲ ὀλέθρου καὶ τῶν εἰς ἄκρον κακῶν. Οἰχθήσονται γὰρ εἰς ἐρήμωσιν αἱ πόλεις, καὶ εἰς διαμερισμὸν, καὶ καταστροφὴν. Οἱ μὲν γὰρ ἐκείνης, οἱ δὲ τῆς γείτονος, ἕτεροι δὲ τῆς ὁμόρου καταστρατεύονται, καὶ ἀπάσης καταδραμοῦνται τῆς γῆς ἐξ ὄρων εἰς ὄρος, ἐξ ἑοῦς εἰς ὄσιν, ἐκ βορέου πρὸς νότον, ὡς μέχρι τερμάτων ἄπασαν αὐτοὺς καταδηρῶν τὴν γῆν, « ἀπὸ Τύρου ἕως ποταμοῦ, καὶ ἐξ ὄρους εἰς ὄρος. » Εἰκόσ δὲ δὴ πάλιν νόμιμον λέγειν ἐν τούτοις τὰς ἐν ἔθει θεθειμένας τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἑορτὰς, ἤγουν τὰς θυσίας. τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπάντων διηρησασμένων, τίς ὁ πληρῆσιν καὶ ναοῖς προσκομιῶν τὸ σέβας;

Ἰοὶ δ' ἂν ὁ λόγος, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ ἐπ' αὐτοὺς εἶπερ ἔλοιτό τις τοὺς ἑτερέφρονας, καὶ δοκησιόφους, καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα διαστρέφοντας. Ἦλω γὰρ ἡ πόλις, καὶ εἰς διαμερισμὸν γέγονασι τοῖς ἔχθοροις, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς κοσμοκράτορσι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ μερίδες γέγονασιν ἀλωπέκων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, μεριστάμενοι δὲ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν ἀτάρρησιν. Συμβέθηκε δὲ ταυτὶ καὶ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, ὅτι τὸν Ἐμμανουὴλ ἀνοσίως περιουβρίσαντες, ἐκβεβλήκασι μὲν ἐξ τοῦ ἀμπελώρου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, σταυρῷ δὲ παρέδοσαν, καί τοι λέγοντες καὶ ἐπεγνωκότες ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ κληρονόμος. Τοιγάρτοι πεπόρθηται, καὶ ἀκλεῶς διολώλασιν, οὐχ ἑτέρου τοῦ χάριν, ἢ ἐκ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. Δέον γὰρ ἀγαθαὶ τὸν Δημιουργὸν, τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγάπης, « ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔζη ζῶν αἰώνιον, » τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων. Οἱ δὲ πρὸς ἀλαζονείας ἀπεκτόνασι τὸν Δεσπότην, ἀναποδοιδόντες αὐτῷ πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ πᾶν εἶδος δυσσεβείας ἀνοσίως ἐπιτηδεύοντες. Ἀκουέτωσαν δὴ οὖν · « Πορεύεσθε ἐν τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ ἐν τῇ φλογὶ ἧ ἐξεκαύσατε. » Καὶ μὴν καὶ τὸ, « ἔδεσθαι τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων ἐπιτηδευμάτων. »

Ποίμαις λαοῦ σου, ἐν ῥάβδῳ φυλάς σου, πρόβατα κληρονομίας σου κατασκηνοῦντας καθ' ἑαυτοὺς ὄρυμν ἐν μέσῳ τοῦ Καρμὴλου. Νεμῆσονται τὴν Βασανίτιν καὶ τὴν Γαλααδίτιν, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐξοδίας σου ἐξ Αἰγύπτου· ὄψεσθε θαυμαστά.

Οἱ Ἐφήρμοσται πάλιν τοῖς διὰ μέσου κειμένοις ὁ λόγος, καὶ μετανεύει πρὸς τὸ χρηστὸν, τῇ τῶν ἐν Χριστῷ νοουμένων ἀγαθῶν ἐλπίδι προτρέπων ἐκτὶ

⁸⁸ Psal. lxxii, 11. ⁸⁹ Matth. xxi, 35-41. ⁹⁰ Joan. iii, 15, 16. ⁹¹ Psal. xxxiv, 12. ⁹² Isa. l, 11.

⁹¹ Isa. iii, 10.

ὁ ἀμεινον, καὶ μετατιθεὶς εὖ μάλα πρὸς τὸ ἐλέσθαι Α βιοῦν ὁρθῶς. Τεθορύθηκε μὲν γὰρ οὐ μετρίως τῇ προσαγορεύσει τῶν σκυθρωπῶν τοὺς εὐκόλως ἰόντας ἐπὶ τὸ ῥάθυμειν, ἀνακτάται δὲ αὐτὸ, τὸ κατευφραίνειν εἰδὸς εὖ μάλα παρεντιθεὶς, ὡς ἂν μὴ ἀπογινώσκοντες οἱ πρὸς οὓς ὁ τῆς νοουθεσίας πεποιήται λόγος, φέροντο κατὰ πετρῶν, ἀμεταστρεπτοὶ τε καὶ ἀγαλίνως. Γέγραπται γάρ· « Ὅταν ἔλθῃ ἀσεθῆς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. » Εἰσκεχόμεναι τοίνυν τὸ αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, λέγθῃ τῷ Υἱῷ· « Ποιμαίνε λαὸν σου, ἐν ῥάβδῳ φυλάς σου, πρόβατα κληρονομίας σου, » ἤγουν πάλιν τὸ πρόσωπον ἡμῖν τὸ προφητικὸν αὐτῷ τρόπον τινὰ διακεκραγὸς τῷ Ἐμμανουήλ, ὅτι χρῆ ποιμαίνειν ἐν ῥάβδῳ τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν ἢ κληρον. Λαὸς δὲ Χριστοῦ, καὶ μέντοι καὶ πρόβατα νοηθεῖεν ἂν οἱ τε ἐκ περιτομῆς πιστεύσαντες, καὶ οἱ κεκλημένοι πρὸς τὸν ἁγιασμόν ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος. Ἐκτίσε γὰρ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καὶ ἓν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην καὶ ἀποκατήλλαξεν αἰμοφτέροισι διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς ἔνωσιν τῆν πνευματικῆν. Καὶ γοῦν ἔφασκεν αὐτὸς ὁ Χριστός· « Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, » πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς δηλονότι, « κακάκινα δεῖ με ἀγαγεῖν, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἰς ποιμήν. » Λαὸς οὖν ἄρα Χριστοῦ, φυλὴ τε καὶ πρόβατα, καὶ κληρονομία οἱ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, δεδικαιωμένοι δὲ μᾶλλον διὰ τῆς πίστεως. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ κατάραν ἦσαν, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν· οἱ δὲ φαῖεν ἂν ἐφ' ἑαυτοῖς ἀληθεύοντες· « Εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ, τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » Καταποιμαίνει δὲ τοὺς ἰδίους ἐν ῥάβδῳ Χριστὸς, οὐκ ἐν σιδηρᾷ καταπλήττων, « καὶ ὡς σκεῦος κεραμῆως συντριβῶν, » κατὰ τὴν τοῦ Ψαλμῶδου φωνήν, ἀλλ' ἐπιστρέφω ἐν ἠπιότητι, καὶ οἷον ποιμήν ἀγαθὸς, μετρίοις ἀνακόπτων δειμάσι τὰς ἐπὶ τὸ ῥάθυμον ὀρμάς τῶν πεπιστευκότων· οὕτω γὰρ πού φησιν ὁ τῶν ὀλων Δεσπότης, ὡς ἐν προσωπῷ Δαβὶδ τὸν ἐφ' Υἱῷ διαπλάττων λόγον· « Ἐὰν ἐγκαταλίπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτῶν τὸν νόμον μου, καὶ ἐν τοῖς κρίμασι μου μὴ πορευθῶσιν· ἔὰν τὰ δικαιώματά μου βεθλωῶσιν, καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιγι τὰς ἀδικίας αὐτῶν, τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν. » Οὐκοῦν συντριβεῖ μὲν, ὡσπερ ῥάβδῳ καταπαίων τῇ σιδηρᾷ, τὸν ἐξήνιον, ἀπειθῆ τε καὶ ἀλαζόνα, τὴν πίστιν οὐ προσιέμενον· παιδαγωγεῖ δὲ χρηστώσ τοὺς πεπιστευκότας, καὶ καταδόσκει μὲν ἐν κρίνοισι, ἀποφέρει δὲ καὶ ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπω πόνι, δῆλον δὲ ὅτι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καθιστάς ἐναργῆ διὰ τοῦ πνεύματος τοῖς νουνεχεστέροις τὰ ἐν αὐτῇ κερχυμμένα, ἵνα πρὸς ἄνδρα τέλειον ἀναβαίνωσι, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, λιπαρὰν ἔχοντες καὶ εὐτροφομένην τὴν φρένα, καὶ ταῖς νοηταῖς εὐσπαταλῶσαν τρυφαῖς. Κατασκηνούσι μὲν δὲ κατὰ μόνας οἱ ἀπόλεκτοι, καὶ ἐκ-

bitatem complectendam percommode traducens. Tristium namque prædictione, ad desidiam faciles mirifice turbavit: sed ad exhilarandum quiddam aptissimum interserens, rursum eos recreat, ut ne desperantes, qui sunt admoniti, citra conversionem, effrenate per prærupta ferantur. Scriptum est enim: « Peccator cum in profundum venerit, contemnit⁹². » Introducta est igitur persona ipsius Dei et Patris dicens Filio: « Pasce populum tuum, in virga tribus tuas, oves hæreditatis tuæ. » Aut certe persona prophetica ipsum Emmanuelem quodammodo compellat, pascendum in virga populum Judaicum, sive sortem. Populus autem Christi, atque etiam oves, intelligi queunt, tum qui ex circumcissione crediderant; tum qui de ethnicorum multitudine ad sanctificationem vocati sunt. Nam hosce duos populos in unum hominem novum condidit, faciens pacem⁹³, et ambos per corpus suum ad unionem spiritualem reconcilians. Quare Christus ipse circumcisis aiebat: « Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et fiet unus grex, et unus pastor⁹⁴. » Populus itaque Christi, tribus, et oves, et hæreditas, non qui ex operibus legis, sed per fidem potius justificati⁹⁵. Illi enim sub maledicto erant, juxta vocem beati Pauli: ast hi apud semetipsos vere dixerint: « Benedicti nos a Domino, qui fecit cælum et terram. Deus Dominus, et illuxit nobis⁹⁶. » Pascit autem smos et virga Christus, non ferrea virga eos percutiens, « et tanquam vas figuli confringens, » ut ait Psalmista⁹⁷: sed convertens eos in mansuetudine, et velut pastor bonus mediocribus terroribus fidelium ad socordiam propensiones compescens: sic enim alicubi Dominus omnium, tanquam in persona David sermonem super Filio suo effingens. « Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint: si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint, visitabo in virga⁹⁸ iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eis⁹⁹. » Conterit igitur, quasi ferrea virga percutiens¹, rebellem, incredulum et arrogantem, et fidem respuentem: instituit autem fideles benigne, et pascit in liliis, et abducit eos in pascua bona, et in locum pinguem, a Deo inspiratæ: Scripturæ nimirum sine controversia, abscondita et occulta illius per spiritum prudentioribus manifesta faciens, ut in virum perfectum evadant, et in mensuram ætatis plenitudinis Christi², mentem opimam, et bene nutritam, et intellectualibus deliciis gaudentem habentes. Habitant autem separatim segregati, et electi, et digressi ab aliis, qui sola terrena sapiunt³, et possessionem temporarium magnificiunt, et carnis voluptatibus indulgentes ad quidvis infandum non mediocriter pro-

⁹² Prov. xviii, 3. ⁹³ Ephes. ii, 15. ⁹⁴ Joan. x, 16. ⁹⁵ Galat. ii, 16. ⁹⁶ Galat. iii, 10. ⁹⁷ Psal. cxiii, 15; cxviii, 27. ⁹⁸ Psal. ii, 9. ⁹⁹ Psal. lxxxviii, 31-34. ¹ Apoc. ii, 27. ² Ephes. iv, 13. ³ Philipp. iii, 19.

pendent. Quamobrem tranquillum possidentes animum, et turbis vanis atque abominandis eum liberantes, extra alios constituimus, venerandamque et admiratione dignam vitam agimus, et seorsum sumus, sicut nimirum et propheta Jeremias. Ait enim: « Domine omnipotens, non sedi in concilio eorum ludentium, sed timui a facie manus tuæ: seorsum sedebam, quia amaritudine repletus sum⁴. » Habitamus autem nos solitarii, quasi in saltu, et monte. Ac saltum quidem abundantem ligno, et bene florentem, geminam institutionem, moralem, inquam, et dogmaticam intelliges; montem vero quodammodo, quod in eo excelsum et sublime est. Nihil enim eorum quæ nos philosophamur, et quibus in Ecclesia studetur, humile ac depressum est. Pinguia autem, pascendo pecori idonea esse hæc pascua, rursum exemplis rudioribus indicat, depastorum dicens in Christo eruditos Basanitum, et Galaditum. Locorum nomina sunt, plurimam et latam pabuli copiam pecudibus subministrantium, et varietate herbarum undiquaque abundantium. A corporalibus igitur, et in sensus incurrentibus perspicue ad spiritualia insilientes, quod intus latet consideremus: nam in divinæ Scripturæ contemplationibus delicias habens sanctorum mens nitescit, et quasi pinguedine quadam repletur, in actione, et contemplatione positas virtutes, ut dixi, affluenter vicissim sortita, non ad breve quoddam et angustum tempus, sed ut propheta dicit, « sicut dies sæculi⁵, » hoc est, **469** ad longum et infinitum. Nam quæ carni blandiuntur, cum tempore cadunt, et flaccescunt, et instar umbrarum prætereuntia, non multo post in arcum rediguntur; cælestium autem et spiritualium bonorum participatio longis sæculis exæquatur, quorum possessio amitti nunquam potest. Addit: « Videbitis mirabilia secundum dies egressus tui de terra Ægypti. » Servitute Israël liberans universorum Deus, diversis suppliciis eos opprimere volentes, et luto ac laterum operis vexantes exagitavit. Sic nos qui credidimus de manu diaboli liberavit, ut ipse ait, et ejecit principem mundi hujus⁶. Et quemadmodum Pharaon cum copiis suis submersus est ac periit, ita rursum Satanas cum inmundis suis spiritibus quasi submersus est, in foveas caliginis, hoc est in Tartarum, projectus. Et sicut Israelitæ in Mose quidem, sed in mari, et nube baptizabantur⁷; ita et nos in Christo baptizati sumus. Et hæc est nubes, sub intelligentiam cadens, quæ quasi quibusdam pluviis mundum universum evangelicis prædicationibus irrigat. Et quemadmodum illis copiam aquarum in solitudine demittit, ita et nobis seipsam præbet in alimoniam « panis vivus qui de cælo descendit, et dat vitam mundo⁸. » Et illi quidem in terram aspectabilem introducebantur: nos autem supernam civitatem, cælestem Jerusalem in hæreditatem ac-

κεκριμένοι, καὶ τῶν ἄλλων ἀποφοιτήσαντες, οἱ μόνω φρονοῦσι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν τῶν προσκαίρων ἐκτετιμηῆσαι κτῆσιν, καὶ ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς ἐνδοῦμενοι, πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτόπων οὐ μετρίως, ἀπονενεύκασιν. Οὐκοῦν ἡμεῖς ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ τύρῃς αὐτῶν τῆς εἰκαίας καὶ βδελυρᾶς ἀπαλλάττοντες, ἔξω ποῦ τεθείμεθα, σεπτὴν τε καὶ ἀξιάγαστον διαζῶμεν ζωὴν, καὶ καταμόνας ἔσμεν, καθ' ἃς ἰδὲν καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας. Ἐφη γὰρ ὅτι « Κύριε παντοκράτωρ, οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων, ἀλλ' εὐλαβούμενη ἀπὸ προσώπου χειρὸς σου καταμόνας ἐκάθημην, ὅτι πικρίας ἐνεπλήσθην. » Κατοικοῦμεν δὲ οἱ καταμόνας οἷά περ ἐν δρυμῷ, καὶ ἐν ὄρει. Καὶ δρυμὸν μὲν νοήσεις εὐξυλὸν τε καὶ εὐανθὴ τὴν διαφωσθῆ παίδευσιν, ἠθικὴν τέ φημι καὶ δογματικὴν, ὅρος δὲ τὸ ὄϊον ὕψου τε καὶ ἀνηρμένον. Χθαμαλὸν γὰρ οὐδὲν τῶν παρ' ἡμῖν φιλοσοφουμένων καὶ σπουδῆς ἀξιουμένων ἐν Ἐκκλησίᾳ. Ὅτι δὲ πίων τε καὶ εὐδοτος ἡ τοιαύτη νομῆ, κατασημαίνει πάλιν ὡς ἐκ παυτέρων παραδειγμάτων, νεμηθήσεσθαι λέγων τοὺς ὑπὸ Χριστῷ παιδαγωγουμένους τὴν τε Βασανίτιν καὶ τὴν Γαλααδίτιν. Χωρὶα δὲ ταῦτα πλείστην ὄσσην καὶ ἀμφιλαφῆ τοῖς θρέμμασιν ἀναθρόοντα νομῆν, καὶ ποικίλην πᾶσα πλουσιώως κατεστεμμένα. Ἀπὸ δὲ τῶν σωματικῶν, καὶ ὡς ἐν αἰσθήσει κειμένων ἀναθρώσκοντες σαφῶς ἐπὶ τὰ πνευματικὰ, καὶ τὴν ἔσω τε καὶ κεκρυμμένην θεωρίαν ἐνωῶμεν, ὅτι τοῖς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἐντρυφῶν θεωρήμασιν ἐναθρόνεται μὲν τῶν ἀγίων νοῦς, πιμελῆς δὲ ὡς περ τινὸς ἀναπιμπλαται, πρακτικῆς, ὡς ἔφη, καὶ θεωρητικῆς ἀρετῆς ἀφθόως μεταλαχῶν, οὐκ εἰς χρόνον τινὰ βραχύν, καὶ συνεσταλμένον, ἀλλ' ὡς ὁ προφήτης φησι, « καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, » τούτέστιν, εἰς μακρὸν, καὶ ἀπέραντον. Τάτε γὰρ εὐφραίνοντα τὴν σάρκα σὺν αὐτοῖς πίπτει, καὶ μαραινεται, καὶ ἐν ἰσῶ σκιδᾶς παριππεύοντα, μετὰ βραχὺ συστέλλεται, τῶν δὲ ἀνωθεν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν ἡ μέθεξις μακροῖς αἰῶσι συνεκτείνεται· ἀναπόδλητος γὰρ τῶν τοιούτων ἡ κτῆσις. Ἐφη δὲ, ὅτι « Ὁψεσθε θαυμαστὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐξόδου σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Δουλείας ἀπαλλάττων τὴν Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὄλων Θεός, διαφόροις κολάσσει κατηκίζετο τοὺς ἐθέλοντας πλεονεχεῖν, πληρῶς τε αὐτὸν καὶ κλινθεῖα κατατρύχοντας, ὀβτώ δὲ ὑμᾶς τοὺς πεπιστευκότας τῆς τοῦ διαβόλου χειρὸς, ὡς αὐτὸς φησι, καὶ ἐξέβαλεν ἔξω τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου. Καὶ ὡς περ ὁ Φαραὼ κατεποντίζετο, καὶ ἀπόλωλεν ὁμοῦ τοῖς ἰδίῳις ὑπασπισταῖς· οὕτω πάλιν ὁ Σατανᾶς ὁμοῦ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι μονονουχὶ γέγονεν ὑποδύχιος, σιροῖς ζόφου τεταρταρωμένος. Καὶ ὡς περ ὁ Ἰσραὴλ εἰς Μωσαῖα μὲν, πλην ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ἐν τῇ νεφέλῃ ἐβαπτίζοντο· οὕτω καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν βεβαπτίσμεθα. Οὕτως τέ ἐστιν ἡ νοσητὴ νεφέλη, ἡ τὴν ὕψ' ἤλιον καταρδεύουσα, καθάπερ τισὶν ὑετοῖς, τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασι. Καὶ ὡς περ ἐκεῖνος καθίει τὸ νῆμα κατὰ τὴν ἔρημον· οὕτω καὶ ἡμῖν ἑαυτὸν διδῶσιν εἰς τροφήν· ὁ ἀρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν

⁴ Jerem. xv, 17. ⁵ Malach. iii, 4. ⁶ Joan. xii, 31. ⁷ I Cor. x, 1-5. ⁸ Joan. vi, 35.

διδούς τῷ κόσμῳ. » Καὶ εἰσεκομίζοντο μὲν εἰς γῆν Ἀ
ἐκεῖνοι τὴν αἰσθητήν· ἡμεῖς δὲ τὴν ἄνω κατακληρο-
νομοῦμεν πόλιν, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ, τὴν
πρωτοτόκων Ἐκκλησίαν, καὶ ταύτην εἶναι τὴν γῆν
φθισιν ὁ Σωτὴρ, ἣν καὶ τοῖς πατράϊν ἐπηγγεῖλατο.
Οὐκοῦν ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν πάλαι γεγενημένων ἐπὶ
τοῦ Ἰσραὴλ μαθήσει σαφῶς τῶν διὰ Χριστοῦ κατωρ-
θωμένων ἐν ἡμῖν τὴν δύναμιν. Ἐπεὶ δὲ ἀκρωμέ-
νοισι (1) τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν πάντοθεν ἡμᾶς ἐκπο-
ρίζειν ἀναγκαῖον, φέρε καὶ ἑτέραν ἰόντες ὁδὸν, ἀπὸ
τῆς ὀνομάτων ἐρμηνείας ἀρχὴν ἐλόντες λέγωμεν.
Κάρμηλος μὲν γὰρ περιτομῆς ἐπληρωσικῶς ἐρμηνεύε-
ται, αἰσχύνη δὲ Βασανίτις, Γαλααδίτις γε μὴν δια-
θήκης μετὰθεσις. Ἐχει δὲ λίαν ἐν γε δὴ τοῖς μά-
λιστα τὸ πιθανὸν ὁ λόγος. Ἐσόμεθα τοίνυν Χριστοῦ
ποιμαίνοντος ἐν ἐπιγνώσει περιτομῆς, δηλονότι τῆς
ἐν πνεύματι νοουμένης. Περιτετμήμεθα γὰρ ἡμεῖς
ἀχειροποιήτῳ περιτομῇ, καὶ τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ πε-
ριφέρομεν Ἰουδαῖον, τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ τὴν
αἰσθητὴν ἔχοντος μόνην, καὶ τὴν ἐν γράμματι, καὶ
οὐχὶ δὴ πάντως τὴν ἐν καρδίᾳ διὰ τοῦ πνεύματος.
Αὕτη γὰρ ἡ ἀληθὴς περιτομή, καὶ Θεῶν γνωρίμους
ἀποτελεῖ τοὺς δεχομένους αὐτήν. Τοιγάρτοι καὶ
ἔφασκε προφητικῶς ἡμῖν ὁ λόγος· « Περιτεμήθητε τῷ
Θεῷ, καὶ περιτεμεῖσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν,
ἄνδρες Ἰουδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ. »
Ἐν Καρμῆλῳ δὴ οὖν ἐσόμεθα, διαποιμαίνοντος τοῦ
Χριστοῦ, τουτέστιν, ἐν ἐπιγνώσει περιτομῆς, ἐσόμε-
θα δὲ οὐδὲν ἦρτον καὶ ἐν Βασανίτιδι, τουτέστιν,
ἐν τροπῇ καὶ αἰσχύνῃ, οὐκ ἐλεγχόμενοι διὰ τὴν ἀμαρ-
τίαν, ἀλλ' ὅτι πεπλημμελήκαμεν, ταύτη τοι μεταγι-
γώσκοντες, καὶ ἐν αἰσθήσει λοιπὸν τῶν ἐξ ἀγνοίας
ἡμαρτημένων ἐρχόμενοι. Σωτηρίας δὲ τὸ χρῆμα ὁδός.
Ἄνισθησίας γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀπόδειξις ἐναργής,
τὸ ὅσον σκληρὰ τε καὶ ἀναισχύντῳ καρδίᾳ διαδιοῦν
ἐλέσθαι τινὰς, καὶ ἤριστα μὲν τοῖς ἰδίῳις πταίσμασιν
ἐπερυθριᾶν, κείσθαι δὲ τάχα που καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν
ἡμαρτημένων. Οὐκοῦν οἱ ἐν ἐπιγνώσει περιτομῆς τῆς
νοητῆς τε καὶ θείας ἐπερυθριάσουσι μὲν τοῖς ἰδίῳις
πταίσμασιν, ἐν αἰσθήσει δὲ τοῦ πεφυκότος ἀδικεῖν
γενόμενοι, πάντως που μεταφορῆσουσιν ἐπὶ τὸ σφισιν
αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατον. Ἔσονται δὲ οἱ
τοιούτοι καὶ ἐν τῇ Γαλααδίτιδι, τουτέστιν, ἐν μετα-
στάσει νομοθεσίας ἤγουν διαθήκης. Πολιτευσόμεθα
γὰρ ὑπὸ Χριστῷ γεγονότες, νομικῶς μὲν οὐκέτι, ζήσομεν δὲ μᾶλλον εὐαγγελικῶς, καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμ-
ματος παχύτητα παρατρέποντες, τὴν πνευματικὴν
κρίτως ἄμεινον μεριστάμενοι, ἀλλαξόμεθα τῶν τύπων τὴν ἀλήθειαν.

Ἐφθονταί ἔθρη, καὶ κατασχυρῶσονται ἐκ
πίσσεως τῆς ἰσχύος αὐτῶν. Ἐπιθήσουσι χεῖρας
ἐπὶ τὸ στόμα αὐτῶν. Τὰ ὄτα αὐτῶν ἀποκωφωθή-
σεται. Λεῖξουσι χοῦν ὡς ὄφεις, σύροντες γῆν.
Συγγυθίσονται ἐν συγκαλισμῷ αὐτῶν.

ΟΑ'. Ἐθνη φθῶν ἐν τούτοις τὰς βδελυράς τε καὶ
ἀκαθάρτους τῶν δαιμόνων ἀγέλας, αἱ πάντη τε καὶ
πάντως, ἐπὶ ἰδῶσι τοὺς ἐν Χριστῷ καλουμένους εἰς

A cipinus, Ecclesiam primogenitorum⁹, et hanc esse
terram affirmat Salvator, quam et patribus pro-
misit¹⁰. » Quare tanquam ex similitudine olim ge-
storum in Israel, eorum quæ per Christum in nobis
recte gesta sunt virtutem aperte discas. Quoniam
autem quod ad utilitatem audientium faciat, undi-
que nos suppeditare oportet, age, et alia via incede-
ntes, a nominum interpretatione principium sum-
mentes dicamus. Carmelus *circumcisionis agnitio*
redditur. *Basanitis, confusio*; *Galaaditis, mutatio*
testamenti. Habet sane summam probabilitatem
oratio. Erimus igitur Christi pascentis in agnitione
circumcisionis, quæ scilicet spiritu intelligitur. Cir-
cumcisi enim sumus nos circumcissione non manu-
facta, et qui in occulto est Judæum circumferimus,
B qui Israelis secundum carnem sensibilem duntaxat,
et quæ littera continetur, neutiquam circumcissionem
spiritus in corde habet. Hæc enim est vera cir-
cumcisio, quæ ipsam suscipientes Deo notos facit.
Quocirca et propheticus sermo nobis dicebat : **470** « Circumcidamini Deo, et circumci-
detis duritiam cordis vestri, viri Juda, et qui habi-
tatis Jerusalem¹¹. » In Carmelo igitur erimus
Christo pascente, hoc est, in agnitione circumcisio-
nis ; erimus autem nihilominus in Basanitide, hoc
est, in confusione et infamia, et non ex reprehensionem
propter peccatum : sed quia peccavimus, ideo
pœnitentes, et de cætero esse ignorantia admissorum
sensus habentes. Ea res ad salutem via est.
Stuporis enim extremi manifestum argumentum
C tanquam indurato et impudenti corde quosdam
statuisse vivere suisque lapsibus minime erubescere ;
quin etiam forte in ignorantia peccatorum suorum
jacere. Igitur qui circumcissionem spiritua-
lem, ac divinam agnoscunt, super suis delictis
erubescunt, et cognoscentes quid obesse soleat,
omnino ad id quod sibi maxime convenit, transibunt.
Erunt porro hi etiam in Galaaditide, hoc est, in
translatione legislationis, sive testamenti. Vitam
enim ducemus sub Christo, non quidem amplius
ut ex lege, sed potius ut ex Evangelio, et crassiti-
em litteræ prætereuntes, spiritalem cultum Deo
præstabimus, et ab infimis partibus ad meliora
translati, typos cum veritate mutabimus.

D. VERS. 16, 17. Videbunt gentes et confundentur
in omni fortitudine sua. Imponent manus super os
suum. Aures eorum obsurdescent. Linguent pulve-
rem sicut serpentes, trahentes terram. Turbabuntur
in clausura sua.

JXXI. Gentes in his abominandos et immundos
dæmoniorum greges intelligit, qui cum viderint in
Christo vocatos in justificationem, in saucitimo-

⁹ Hebr. xii, 22. ¹⁰ Matth. v, 14. ¹¹ Jer. iv, 4.

(1) Aubertus, ἀκρωμένους, et mox ἔνωσιν.

niam, in redemptionem, in adoptionem filiorum, in incorruptionem, in vitam non duram et liberam, ii tunc penitus confundentur, tyrannide in ipsos exuti, et vires suas extenuatas evanuisse intuentes. Dedit enim nobis Dominus noster Jesus Christus « calcare supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici ¹². » Jacebunt igitur sub pedibus credentium, qui olim vicerunt, ignavia languidi, et per Christum fracti. Et manus quidem ori imponent, non amplius permisi accusare eos qui peccaverunt. « Deus enim est, qui justificat, quis est qui condemnet? » **471** ut scriptum est ¹³. Ait item alicubi beatus David : « Omnis iniquitas operabit os suum ¹⁴. » Tacebunt igitur etiam inviti, inquit, qui sunt incitati ad criminandum, et tanquam cum tonitru dejecti, re mirifica propter nos facta videlicet, obsurdescent. Nam quod in nobis patratum est, auditu longe lateque increbuit, et est velut magnus revera, et exinius valde sonus : siquidem verum est, quod cum adhuc « peccatores essemus, secundum tempus Christus pro impiis mortuus est ¹⁵ : » ut qui olim gravibus et inexpiabilibus delictis involuti eramus, nunc simus sanctificati. « Et non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos ¹⁶ ; » sed misericordia et gratia : qui aliquando eramus exosi, et ab omni spe remotissimi, nunc dilecti, splendidi, conspicui, « hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi ¹⁷. » Quasi igitur obsurdescent, inquit, et attoniti facti propter Dei in nos placabilitatem, et placabilitatis ejus magnitudinem, « lingent ut serpentes terram, » hoc est, non invenient alimentum. Solent quippe serpentes alimonia destituti, aliquando lingua pulverem subigere, et pro cibo ducere quod occurrit. Asserit igitur, impuros demones in pari necessitate futuros. Qui enim aliquando voluptuari, et omnes mortales devorare penitus soliti sunt, non invenient, qui amplius pati istud velit, quod plane a Christo salvati sint, eoque roboris spiritualis deinde procedant, ut antiquos illos morsus minime patiantur : ascendant autem magis super aspidem et basiliscum, ut scriptum est ¹⁸. Neque vero solum lingent terram ; sed etiam « turbabuntur in clausura sua, » hoc est, compressi propter infirmitates, et ægritudines, et obsessi affligente virtute, Christi, inquam, in terroribus non mediocribus versabuntur. Credibile est porro in his aliam nobis clausuram significari. Unigenitus enim nostri similis factus innumerabilia admirabiliter operatus est, et plura, puto, visis, ea quæ visa non sunt. Imperavit enim immundis spiritibus descendere in infernum ¹⁹, et concludi de cætero in abysson, ut a crudelibus feris terram liberaret. Imaginem autem rei in veteribus Litteris vidimus. Postquam enim Jesus Nave gentium regiones in ditionem redegit, quinque reges in spelunca conclusit, et speluncæ saxum advol-

δικαίωσιν, εἰς ἀγιασμόν, εἰς ἀπολύτρωσιν, εἰς υἰοθεσίαν, εἰς ἀφθαρσίαν, εἰς δόξαν, εἰς ἀνειμένην τε καὶ ἐλευθέραν ζωὴν, τότε δὴ, τότε κατασχυνοῦνται, τῆς κατ' αὐτῶν δυναστείας ἐξωθοῦμενοι καὶ τὴν ἰδίαν ἰσχὺν διαπίπτουσιν καὶ ἀτονοῦσιν βλέποντες. Δέδωκε γὰρ ἡμῖν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς « πατεῖν ἐπάνω ὄφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Κεῖσονται δὴ οὖν ὑπὸ πόδας τῶν πεπιστευκότων οἱ πάλαι νενικηχότες, κατηρῶστηχότες τὸ ἀναλκι, καὶ ἀπονενευρωμένοι διὰ Χριστοῦ, καὶ τὰς μὲν χεῖρας ἐπιθήσουσι τῷ στόματι, καταγορεύειν οὐκ εἰ τῶν ἡμαρτηκότων συγχωρούμενοι. « Θεὸς γὰρ ὁ δικαίος, τίς ὁ κατακρίνων ; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὅτι « Πᾶσα ἀνομία ἐμφράζει τὸ στόμα αὐτῆς. » Σιωπήσουσι δὴ οὖν, καὶ οὐχ ἐκόντες, φησὶν, οἱ δεινοὶ πρὸς ἐγκλήματα, καὶ ὡσπερ ὑπὸ βροντῆς βεβλημένοι τοῦ ἐφ' ἡμῖν δηλονότι θαύματος, ἀποκωφωθήσονται. Ἐξαισίον γὰρ ἄκουσμα τὸ ἐφ' ἡμῖν, μέγα τε ὡσπερ καὶ ὕπερρυτος ἀληθῶς κατακτύπημα, εἴπερ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι ἐτι « ὄντων ἡμῶν ἁμαρτωλῶν, κατὰ καιρὸν Χριστὸς ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν, ἵν' οἱ παλαὶ δεινοὶ καὶ ἀφορητοὶ ἐνισχημένοι πταισμάσι, νῦν ὤμεν ἡγιασμένοι, « καὶ οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἀειποιήσαμεν ἡμεῖς, ἢ ἀλλ' ἐλέη, καὶ χάριτι, οἱ πάλαι μεμισημένοι, καὶ ἀπάσης ἐλπίδος ὡς ἀποτάτω, νῦν ἡγαπημένοι, λαμπροὶ καὶ ἀπόδλεπτοι, « κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, Χριστοῦ δὲ συγκληρονόμοι. » Ἀποκωφωθήσονται δὴ οὖν, φησὶ, μονοουχί, καὶ ἐμβρόντητοι γεγόνητες διὰ τοὺς τὴν ἐφ' ἡμῖν γαληνότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παραδόξου γαληνότητος τὴν ὑπερβολὴν. « λείψουσι γῆν ὡς ὄφεις, » τούτεστι, οὐχ εὐρήσουσι τροφήν. « Ἔθος γὰρ τοῖς ὄφεσιν, εἰ ἐν ἐνδείᾳ γένοιτο τῶν ἐδωδῶν, ἔσθ' ὅτε διαμάττειν τῇ γλώττῃ τὸν χοῦν, καὶ τροφήν ἡγεῖσθαι τὸ παρατυχόν. » Ἔσεσθαι δὲ φησὶν καὶ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας ἐν ἰσθμῶν ἐνδείαις. Οἱ γὰρ δὴ πάλαι τρυφᾶν εἰωθότες καὶ ἄρδεν ἅπαντας καταπίνοντες τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχ εὐρήσουσιν ἐτι τὸν τοῦτο παθεῖν ἀνεχόμενον, διὰ τὸ καὶ πάντως σεσωσθαι παρὰ Χριστοῦ, ἦκει τε λοιπὸν εὐσθενείας εἰς τοῦτο πνευματικῆς, ὡς τῶν ἀρχαίων ἐκείνων μὴ ἀνέχεσθαι δηγμάτων, ἀναθαίνειν δὲ μάλλον ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐχὶ μόνον δὲ λείψουσι τὴν γῆν, ἀλλὰ γὰρ καὶ « συγχυθήσονται ἐν συγκλεισμῶ αὐτῶν, » τούτεστι, συνεχόμενοι τε πρὸς ἀσθενείας καὶ λύπας, καὶ οἱ πολιορκούμενοι τῇ τοῦ καταθλιβόντος δυνάμει, φημὶ δὴ Χριστοῦ, οὐκ ἐν μετρίοις ἔσονται δειμάσιν. Εἰκόσ δὲ δὴ τι καὶ ἕτερον ἐν τούτοις ἡμῖν τὸν συγκλεισμόν δηλοῦν. Γενόμενος γὰρ καθ' ἡμᾶς ὁ Μονογενὴς μυρία μὲν ὄσα παραδόξως εἰργάζετο, πλείονα δὲ, οἶμαι πού, τῶν ὀρωμένων τὰ μὴ ὀρώμενα. Ἐπέταττε γὰρ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι καταβαίνειν εἰς ἄδου, καὶ κατακλείεσθαι λοιπὸν εἰς τὴν ἄδυσσον, ἵνα τῶν πικροτέρων θηρίων ἀπαλλάττη τὴν γῆν. Εἰκόνα δὲ τοῦ πράγματος ἐν τοῖς ἀρχαιοτά-

¹² Luc. x, 19. ¹³ Rom. viii, 34. ¹⁴ Psal. cvi, 42. ¹⁵ Rom. v, 8. ¹⁶ Tit. iii, 15. ¹⁷ Rom. viii, 17. ¹⁸ Psal. xc, 15. ¹⁹ Luc. viii, 27 seqq.

τοῖς τεθεάμεθα Γράμμασι. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ τὰς τῶν ἔθνων χώρας, πέντε βασιλεῖς κατέκλεισεν ἐν σπηλαίῳ, ἐπεκύλισέ τε τῷ στόματι λίθον, τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας, ὡς ἔφην, ἐφ' ἐκρυπὴ τὴν δυνάμιν. Καὶ γοῦν οἱ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. Συγχυθῆσθαι οὖν αὐτοῦς φησι ἐν συγκλεισμῶ αὐτῶν, οἷον κατακλειομένους εἰς ἄβυσσον λοιπὸν, καὶ σιροῦς ζόφου τεταρταρωμένους, ἵν', ὡς ἀπέτη λοιπὸν γένοσιν τὸ ἀνθρώπινον.

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ἐνοστήσονται, καὶ φοβηθήσονται ἀπὸ σοῦ, Τίς Θεὸς ὡσπερ σὺ, ἐξαιρω ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀσεβείας τοῖς καταλοιπίς τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; Καὶ οὐ συνέσχεν εἰς μαρτύριον ὄργην αὐτοῦ, ὅτι θελητῆς ἔλεους ἐστίν. Αὐτὸς ἐπιστρέψει, καὶ οὐκ ἐπιθήσει ἡμῶς καταδύσει τὰς ἀδικίας ἡμῶν, καὶ ἀποφύσῃσονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι ἁμαρτίαι ἡμῶν. Δώσει εἰς ἀλήθειαν τῷ Ἰακώβ, ἔλεος τῷ Ἀβραάμ, καθότι ὤμοσεν τοῖς πατέσιν ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἐμπροσθεν.

ὉΒ'. Ἐκστασις γὰρ ἀληθῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ παντὸς ἐπέκεινα λόγου τοῦ καταθαυμάζειν εἰδότες τὴν ἐφ' ἡμῖν ἡμερότητα ἢ ὑπεροχή. Καὶ γοῦν ὁ Θεοπέσιος Ἀμδακὺμ, τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον κατατεθῆκα, ἀνακεκράγει σαφῶς· «Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβίθην, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην.» — «Ἐν μορφῇ γὰρ ὑπάρχων, καὶ ἐν ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Μονογενης, καὶ πλούσιος ὢν ὡς Θεός, ἐπτώχευσεν, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν.» ἵνα σώσῃ τὸ ἀπολωλὸς, ῥάσῃ τὸ ἠσθητικόν, καταδύσῃ τὸ συντετριμμένον, ζωοποιήσῃ τὸ ἐφθαρμένον, καθάρισῃ τὸ ῥυτιμένον, τῇ τῆς υἱοθεσίας κατακλύσῃ τιμῇ τὸ δούλον τῇ φύσει. Οὐκοῦν ἀκουέτω παρὰ πάντων, «Τίς Θεὸς ὡσπερ σὺ; ἀγαθὸς δηλονότι, καὶ ἀμνησικακος, ἀνείς ἐγκλήματα τὸς καταλοιπίς τῆς κληρονομίας αὐτοῦ· οὗτοι δὲ νοθεῖεν ἂν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ πιστεύσαντες, τῆς ἐτέρας δηλονότι πληθύος ὀλοθρευομένης, ὅτι μὴ πεπιστεύασιν. Ἐφη δὲ ποῦ Χριστός· «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐ κρινεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται ὅτι μὴ πεπιστεύκεν εἰς τὸ δόγμα τοῦ Θεοῦ.» Ὑπερθρώσκει δὲ οὖν ἁμαρτίας καὶ περιπεύει τὰ ἐγκλήματα, «Καὶ οὐ συνέσχεν εἰς μαρτυρίας ὄργην αὐτοῦ.» Τὸ εἰς μαρτυρίας ἀντὶ τοῦ εἰς τέλος, ἢ μέχρι παντός. Ἐκθεβλήμεθα γὰρ ἐν Ἀδάμ, ἀλλ' εἰσεδέχθημεν ἐν Χριστῷ. Καὶ καθάρασατο μὲν ἐν ἐκείνῳ, εὐλόγησε δὲ πάλιν ἐν τούτῳ. «ὡσπερ γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον· οὕτω καὶ τῷ τοῦ ἐνὸς δικαίωματι οἱ πολλοὶ ζήσονται.» Κατέληξε δὲ οὖν τῆς ὀργῆς, «ὅτι θελητῆς ἔλεους ἐστίν.» Ἐν κριτῷ δὲ τῆς ἐπιστροφῆς, τουτέστι, τῆς ἐνανθρωπήσεως, οἷα περ ἐν θαλάσῃ βαπτίει τὰς ἀπάντων ἁμαρτίας. Ἐπειδὴ δὲ, φησὶ, τοῖς ἁγίοις πατέσιν, Ἀβραάμ τέ φημι καὶ Ἰακώβ, ἐπηγγείλατο πολυπλασιασαῖν αὐτῶν τὸ σπέρ-

A vit, Salvatoris æconomix, ut dixi, virtutem in se declarans²⁰. Itaque dæmones rogabant, **472** ne mandaret ipsis in abyssum abire. Turbatum igitur iri eos dicit in clausura sua, utpole conclusos in posterum in inferno, et in foveas caliginis in Tartarum detractos, ut, quemadmodum dixi, ab immanibus et immansuetis bestiis genus humanum de cætero liberaret.

ἔφην, τῶν περιπτώων τε καὶ ἀνημέρων θηρίων ἀπα-

VERS. 18-20. *Super Domino nostro obtupescent, et timebunt a te. Quis, Deus, sicut tu, auferens iniquitates, et transcendens impietates his, qui reliqui sunt hæreditatis ejus? non continuit in testimonium iram suam, quia volens misericordiam est. Ipse convertetur, et miserebitur nostri: demergit iniquitates nostras, et projicientur in profunda maris omnia peccata nostra. Dabit in veritatem Jacob, misericordiam Abraham, sicut juravit patribus nostris juxta dies priores.*

LXXII. Vere enim stupor est Christi mysterium, et ejus excellentia omnem mansuetudinis ipsius erga nos admirationem excedit. Quamobrem divinus Habacuc, incarnationis modo obtupefactus, apertis verbis exclamat, « Domine, audivi auditionem tuam, et timui; consideravi opera tua, et obstupui²⁰. » Namque Unigenitus « cum esset in forma, et æqualitate Dei et Patris, ²¹ » et dives, ut Deus, « egenus factus est, ut nos ejus inopia divites essemus²²; » ut salvaret quod perierat, confirmaret quod infirmum erat, alligaret quod contritum, vivificaret quod mortuum, mundaret quod sordidum, honore adoptionis in filios ornaret quod natura servum. Audiat igitur ab omnibus, « Quis, Deus, sicut tu? » bonus utique, et injuriarum inimicos, remittens scelera reliquiis hæreditatis suæ, quarum nomine intelligantur licet qui de Israelitis crediderunt, reliqua nimirum multitudo funditus perdita, quia credere noluit. Dicit vero alicubi Christus: « Qui credit in Filium, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credidit in nomen Dei²³. » Supergreditur ergo peccata, et præterit crimina, « Et non continuit in testimonium iram suam. » In testimonium, pro, in D finem, aut semper. Ejecti enim sumus in Adamo, sed recepti sumus in Christo. Et maledixit quidem in illo, benedixit rursum in Christo. « Quemadmodum enim, inquit, in unius delicto multi mortui sunt, sic et in unius justitia multi vivent²⁴. » Desiit igitur irasci, « Quoniam volens misericordiam est. » **473** In tempore autem conversionis, hoc est, incarnationis, seu susceptæ naturæ humanæ, quasi in mari omnium peccata submergit. Quoniam autem, inquit, sanctis patribus Abraham et Jacob promissit, se ipsorum semen multiplicaturum sicut astra cæli,

²⁰ Josue x, 17 seqq. ²¹ Habac. III, 2. ²² Philipp. II, 6. ²³ II Cor. VIII, 9. ²⁴ Joan. III, 18. ²⁵ Rom. V, 15.

dabit, inquit, illis quæ promisit. Vocabuntur enim patres multarum gentium, non solis videlicet iis qui sunt de sanguine Israel, sed etiam qui sunt ex promissione filiis definitis. Hi autem sunt, qui ex fide, et ex præputio quod vocatur, et legali circumcissione, in unionem spiritualem velut commiscuntur. Scriptum est enim : « Non omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ, sed filii promissionis æstimantur in semine »²⁶. Quicumque enim sunt ex fide, benedicuntur cum fidei Abraham. Et modus benedictionis intelligi potest gratia in Christo, per quem, et in quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula. Amen.

²⁶ Rom. ix, 8.

Α μα καθάπερ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, δώσει, φησί, αὐτοῖς τὰ ἐπηγγελμένα. Κληθήσονται γὰρ πατέρες πολλῶν ἐθνῶν, οὐκ ἐν μόνοις δηλονότι τοῖς ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ μετρουμένων τέκνων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ ἐπαγγελίας. Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ἐκ τῆς πίστεως, καὶ ἐκ τῆς καλουμένης ἀκροβυστίας, καὶ τῆς ἐκ νόμου περιτομῆς εἰς ἐνότητα τὴν πνευματικὴν οἶονεῖ πως ἀνακρινάμενοι. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ; οὔτοι Ἰσραὴλ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζονται εἰς σπέρμα. » Ὅσοι γάρ εἰσιν ἐν πίστεως, εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ. Καὶ ὁ τῆς εὐλογίας τρόπος νοοῖτ' ἂν ἡ χάρις ἢ ἐν Χριστῷ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΝΑΟΥΜ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN NAHUM PROPHETAM COMMENTARIUS.

474 PROCEMIUM.

I. Quilibet sanctorum prophetarum, in re quam utili, ac præcipua, sive necessaria, suis temporibus assumebatur, ut, divinis nutibus se administrum præbens, voces de cælo ad homines deportaret. Et alii quidem, Israellem peccantem exterrentes, futuras ei calamitates prænuntiarent, ac nisi Deo grata amplexarentur, mala horribilia minime evasuros, pulam comminati sunt. Alii quæ acciderant, ea ipsa in medium adducientes, et vicem illorum qui pertulerant dolentes opportune, ad vitam frugi et honestam impulerunt, quo sic iram cælestem abs se averterent. Alii afflictum Israellem spe bona impleverunt, et in eam opinionem adduxerunt, propter peccata sua incommodis exagitados, rebus

B

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A. Ἐκαστος των ἁγίων προφητῶν ἐπὶ τινι χρησίμῳ καὶ ἀναγκαίῳ παρελαμβάνετο πράγματι κατὰ τοὺς καιροὺς τοῖς ἰθείοις ὑπηρετήσεων νεύμασι, καὶ τὰς ἀνωθεν εἰς ἀνθρώπους διαπορθμεύσων φωνάς. Καὶ οἱ μὲν ἐκδεδιτόμενοι πλημμελοῦντα τὸν Ἰσραὴλ, τὰς ἐσομένας αὐτῷ προσηγγεῖλε συμφοράς, καὶ εἰ μὴ ἄρα ἂν ἔλοιντο τὰ θυμῆρη Θεῷ, δεινοῖς καὶ ἀφύκτοις περιπεσεῖσθαι κακοῖς ἠπειλοῦν ἀναφανδόν, οἱ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ συμβεβηκότα παραφέροντες εἰς μέσον, καὶ τοῖς πεπονηθῶσιν ἐπιστηγνάζοντες, ἀνέπειθον εὐφρῶς διαδιῶν ἐθέλειν ἐπιεικέστερον, οὕτω τε λοιπὸν ἐκκρούεσθαι τὴν ὀργήν. Οἱ δὲ πεπονηθῶτα τὸν Ἰσραὴλ εἰς ἐλπίδα βέσκουσιν ἀγαθὴν, καὶ διακείσθαι παρεσκεύαζον, ὅτι πεπραχότες ἀθλίως ἐπὶ γε ταῖς

σφῶν ἀμαρτίαις, εὐήμερήσουσι πάλιν ἀνενεγκόντων αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ἔλεψ τε καὶ χάριτι, καὶ δυνάμει Θεοῦ τοῦ πάντα εὐκόλως πρὸς ὄπερ ἂν βούλοιο μεταπλάττοντος. Τοιοῦτόν τινα καὶ νῦν τῆς προκειμένης ἡμῖν πραγματείας εὐρήσομεν τὸν σκοπὸν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθ τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ εἰς τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων ἐξεκομισθῆσαν δορύληπτοι γεγονότες οἱ ταῖς ἐκτόποις ἀποστασίαις καταλυθήσαντες τὸν αἰεὶ προεστηκότα, καὶ ὑπεραβλουῦντα Θεὸν, καὶ ἀμείνους ἐμφαίνοντα τῶν ἀνθεστηκότων αὐτοῦς, οἱ μὲν ἤδη τοῦτο πεπονθότες, τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας ἐνισχημένοι κακοῖς, καὶ δύσοιστον ἔχοντες ἀθλιότητα διατέλουν. Οἱ δὲ δὴ μόλις ἰσχύσαν τὸ ἐξω βρῶχων γενέσθαι, καὶ τὴν Βαβυλωνίων διαφυγεῖν ἀγρίοτητα, ἐν ἀκαταλήτοις ἦσαν δέμασι, καὶ ἐν ὑποψίᾳ πολλῇ, εἰ μὴ ἔτι πως καὶ αὐτοὶ τοῖς ἴσοις κακοῖς, ἢ τοῖς ἔτι χείροσι περιπέσωσιν, ἐπιμηνίσαντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, ἀνέντος τε οὐπω τὴν ἀγανάκτησιν. Εἰς τοῦτο δὲ ἤδη δειμάτων ἤεσαν, ὡς ἐν ταῖς τῶν ὁμόρων ἔθνῶν κατασκήδνασθαι χώραις, μονονοχί τε θητεύειν ἑτέροις, καὶ τοῦτο ἀλλογενέσι, καὶ εἰδωλοτάταις. Οὐκ ἀζήμιον δὲ ἦν τὸ χρῆμα αὐτοῖς. Ἐμάνθανον γὰρ τοῖς ἐκείνων ἔθει διαζῆν, καὶ παρ' οἷς ἂν εὐρεθεῖεν ἕκαστοι τὸ αὐτῶν σέβας, ἐν τάξει ποιεῖσθαι Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐμπεπηρησμένων τῶν Ἰεροσολύμων κατὰ καιροῦς διὰ χειρὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορ, τοῖς διασεσωσμένοις ἐπέταττε μὴ καταβαίνειν εἰς Αἴγυπτον, ἰζήσαντας δὲ μᾶλλον οἴκοι τῆς πατρῴας ἔχεσθαι λατρείας, ἐπικουροῦντος αὐτοῦ. Ἴνα τοίνυν τὴν αὐτοῦ καὶ ἐπανήξιν κατὰ καιροῦς ἔχοντας ἐλπίδα, μὴ λίαν ῥέθυμοι διατελοῖεν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, παραιτοῖντο δὲ μᾶλλον τὴν καταγνώσιν γεγονότες αἰχμάλωτοι, καὶ αἰεὶ συντείνοντο πρὸς εὐχάς, ἔλαιντό τε προσκυνεῖν τῷ καὶ ἀπαλλάττειν ἰσχύοντι, καὶ λυτρωσάσθαι δυναμένῳ· οἱ δὲ γε τὴν Ἰουδαίαν ἐνοικούντες ἴνα οὐκ εἴη ταῖς τῶν ἐθνῶν ἐπιμίσητοντο χώραις· δέχεται τὴν ὄρασιν ὁ προφήτης παρὰ Θεοῦ κατὰ Νινευί, πόλις δὲ αὕτη τῶν Ἀσσυρίων ἢ προβύουσα, καὶ ὅτι πεσεῖται προπαγγέλλει, συγκαταδρωθείσης αὐτῇ καὶ ἀπάσης τῆς χώρας, ὃ δὴ καὶ τετέλεσται Κύρου τοῦ Καμβύσου, καὶ Μανδάνης υἱοῦ Πέρσας τε καὶ Μήδους, καὶ Ἑλαμίτας, καὶ ἑτέρα τινὰ τούτοις συγκαθοπλίσαντος ἔθνη κατὰ τῆς Νηνευιτῶν. Ἐλε γὰρ αὐτὴν κατακράτος, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνῆκε τὸν Ἰσραὴλ, οἰκαδέ τε ἵνα προστέταχεν ὁμοῦ τοῖς τῆς κειμένης πραγματείας. Τὰ δὲ ἐφεξῆς, ὡς ἐνι,

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Λῆμμα Νινευῆ, βιβλίον ὄρασεως Ναούμ τοῦ Ἑλκεσαίου.

Β'. Ὅριζεται πρῶτον τοῦ προφήτου τὸν σκοπὸν, καὶ ἐφ' ὃ τί τε καὶ ὅποι βλέπει χρησιμῶς διατρανοῖ. Ἐἶτα τίς ὁ λέγων, καὶ πόθεν, καθίστησιν ἐναργές. Τὸ μὲν γὰρ Λῆμμα φησιν, τουτέστιν, ἡ λιψθεισά τε καὶ προκειμένη ἐν χερσίν προφητεία νοοῖτ' ἂν οὐκ ἐφ' ἑτέροις τισὶ μᾶλλον, ἢ κατὰ τῆς Νινευῆ, ἢ

in pristinum statum reversis, iterum felices ac beatos fore, misericordia, gratia et potentia Dei, omnia nullo negotio in quam faciem illi 475 placuerit commutantis. Hujusmodi quidam scopus etiam modo propositæ nobis tractationis cernitur. Posteaquam enim occupata est Judæorum regio, qui improbis defectionibus offenderant perennem tutorem ac propugnatorem suum Deum, qui ipsos adversariis fortiores ostenderat, bello capti, ad Persas et Medos abducti sunt; quibus hoc jam evenerat, captivitatis circumdati miseriis ærumnam intolerandam exantlabant. Alii qui laqueum vitare potuerunt, Babyloniorumque feritatem ægre effugerant, assidua formidine et suspicione jactabantur, ne forte ipsi quoque vel paribus, vel tristioribus etiam miseriis involverentur, omnipotente Deo in illos indignationem nondum deponente. Jamque in tantum pavorem adducti erant, ut per vicinarum gentium provincias spargerentur, et tantum non mercede servirent, idque alienigenis et idololâtris. Nec ea res non damnosa illis fuit. Didicerunt quippe illarum moribus vivere, et quod apud quasque coli videbatur, sibi Deum suum facere. Quam ob causam et ipse universorum Deus aliquando, Jerosolyma per manus Nabuchodonosoris incensa, superstitibus mandavit, ne in Ægyptum descenderent, potiusque domi sedentes, patriam religionem se adjutore retinerent²⁶. Ut igitur et se aliquando in suas sedes reversuros spem foventes, Israelitæ torporem ac seguitiem magnam excuterent, et in captivitate damnationem suam potius deprecarentur, et ad vota semper essent intenti, vellentque adorare, qui illos liberare et eruere posset: qui autem Judæam incolerent, ne amplius cum regionibus gentium commercium haberent, suscipit visionem a Deo propheta contra Niniven; erat hæc urbs Assyriorum primaria; et eversum iri prædicâti, devastata simul tota regione, quod ita factum est, cum Cyrus, Cambysæ et Mandanes filius, Persas, et Medos, et Elamitas, et alias quasdam gentes contra Ninivitas ad arma incitavit²⁷. Cepit enim eam vi et virtute, et Israelcem, servitute solutum, una cum vasis sacris domum redire jussit. Hoc ergo tractationis nobis propositæ consilium est. Reliqua pro virili nostra D particulatim in medium afferemus.

σχευεσι τοῖς ἱεροῖς. Οὗτος μὲν οὖν ἡμῖν ὁ σκοπὸς καὶ ἀνὰ μέρος προσθήσομεν.

476 CAP. I

VERS. 1. Assumptio Ninive, liber visionis Nahum Elcesæi.

II. Primum scopum prophetiæ statuit, et super quod, et quo respiciat, utiliter declarat. Tum quis sit qui loquatur, et cujas, manifestum reddit. Inquit enim, *assumptio*, hoc est, assumptum, et quod in manibus habemus vaticinium, non de aliis magis, quam de Ninive intelligi debet: sive prophetiæ

²⁶ Jerem. XLIII, 9 seqq. ²⁷ I Esdr. I, 1 seqq.

assumptio intelligatur de Ninive. Inscribitur autem, A « Liber visionis Nahum » ab Elcese. Elcesa sine dubio Judææ vicus fuit. Nam illud *Elcesæi* potius a loco, sive patria, quam a patre deductum nomen intelligimus. Et hoc dicimus, quod eam ex iis qui legerunt traditionem habeamus.

VERS. 2-3. *Deus æmulator, et ulciscens Dominus, ulciscens Dominus cum furore, ulciscens Dominus adversarios suos; et, auferens inimicos suos. Dominus languinimis, et magna fortitudo ejus, et innocentem non innocentem faciet.*

III. Reconditus ac profundus est sermo, nec facilis intellectu, nisi iis tantum, qui eum perscrutari accuratissime voluerint. Ac si quidem tantum ad Judæos dicta hæc sumamus, cognoscemus moderatæ objurgationi consolationem benigne admittam esse. At si quis contra Niniven hæc fieri ac dici existimat, sensus theormatis ad aliud quiddam pertinebit, captivitatemque passis, rursus sese attollendi spem suggeret, atque confirmabit. Utrumque igitur sensum pro indubitato scopo constituamus. Judæi enim dilectione Dei repulsa, et pietate erga illum contempta, omnino ad colendos deos plures, et erroneas absurdas, vitamque a lege sua alienam prosiluerunt, aras construxerunt, delubra operibus manuum suarum posuerunt, caeremoniasque et sacrificia obtulerunt Astartæ, Chamos, Beelphegor, vitulis aureis, et, quod a ratione magis abhorret, eamiam quibus gratias pro beneficiis agerent, iis dedicarunt. Præ æmentia enim dicebant miseri : « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Egypti ²⁸. » Cæterum tam infando et impio facinore se adversus æmet protectorem et salvatorem suum Deum irritare non animadvertabant, cujus facti sunt inimici atque hostes, **477** iis qui natura dii non sunt, sese committentes, quanquam Mose de Deo clamante, zeloten et ignem consumerentem esse ²⁹, et non passurum fingentes sculptilia. Prænuñtiavit enim : « Quia ipsi me provocaverunt in eo qui non est deus, irritarunt me in idolis suis, et ego provocabo eos in non gente, in gente stulta irritabo illos ³⁰. » Ergo quoniam multimodis offenderunt, merito etiam perierunt. Hoc et nunc propheta dicit, propemodum indignans ob ea quæ Judæorum populis accliderunt, simul autem reprehendens, et consolans. Et enim doletis, inquit, vastitatem nec opinato perpessi, domibusque vestris, regione, et urbibus expulsi, qui semper adversarios vincebatis. Sub pedes quoque inimicorum redacti estis. Et quomodo non oportebat ante experientiam cogitare, « Quia Deus æmulator est, et ulciscens Dominus cum furore, et ulciscens adversarios suos, et auferens inimicos suos? » Vide, inquit, nos quoque ablati, et e medio sublati, et manibus hostium traditi sumus. Sed statuit nos inter hostes. Oppugnāvimus enim impie omnipotentem, et in omnia quæ illi displicereat, discessimus.

τὸ τῆς προφητείας λῆμμα νοεῖσθω Νινευῆ. Ἐπιγράφεται δὲ τὸ βιβλίον, « Ὅρασις Ναούμ, » τοῦ ἀπὸ τῆς Ἑλκεσῆ. Κώμη δὲ αὕτη πάντως ποῦ τῆς Ἰουδαίων χώρας. Ἐκκληφόμεθα γὰρ οὐχ ὡς ἐκ πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐκ τόπου μᾶλλον τοῦ Ἑλκεσαίου. Καὶ τοῦτο φαμεν ἐξ ἀναγινωσκόντων ἔχοντες τὴν παράδοσιν.

Θεὸς ζηλωτῆς, καὶ ἐκδικῶν Κύριος, ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, ἐκδικῶν Κύριος τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαιρῶν αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχύς αὐτοῦ, καὶ ἀθῶρον οὐκ ἀθῶσσει.

Γ. Βαθὺς ὁ λόγος, καὶ οὐχ ἔτοιμος ἐλεῖν, πλην ὅτι μόνον τοῖς ἐθέλουσι περιθρεῖν εὐ μάλα τὰ ἐν αὐτῷ. Καὶ εἰ μὲν νοοῖτο γεγονῶς ὡς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἐπιπλήξει μετρία κεκερασμένην ἐπεικῶς εὐρήσομεν τὴν παράκλησιν. Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο κατὰ τῆς Νινευῆ γενέσθαι, καὶ λέγεσθαι, πρὸς ἕτερον τι τετράψεται τῶν θεωρημάτων ὁ νοῦς, καὶ τοῖς πεπονηθείσι τὴν ἄλωσιν τοῦ καὶ αὐθις ἀνασπῆλαι διδώσι τε καὶ ἐρπεδοὶ τὰς ἐλπίδας. Τὰς οὖν ἐπ' ἀμφοῖν ἐννοίας τὸν σκοπὸν ὡς ἂν ἐμφανῆ καταστήσωμεν. Ἀπολακτίσαντες γὰρ Ἰουδαῖοι τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας δι' οὐθενὸς ποιούμενοι λόγου, παντελῶς κατέθερον εἰς πολυθεῖαν, καὶ ἀλλόκοτον πλάνησιν, καὶ τὴν ἐξω νόμου ζωὴν, ἀνεδειμάντο βωμοῦς, ἔστησαν τεμένη, τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν τελετὰς καὶ θυσίας προσήγον, τῇ Ἀστάρτῃ, τῷ Χαμῶς, τῷ Βεελφεγῶρ, ταῖς δαμάσαι ταῖς χρυσαῖς, καὶ τὸ ἐπι τούτων ἀλογώτερον, αὐταῖς ἀνέθεισαν ψῆδὰς τὰς χαριστηρίους. Ἐφασκον γὰρ ἐξ ἀποπληξίας οἱ δεῖλαι· « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Ἀλλὰ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἀνοσιουργήμασι διαλελήθασιν σφᾶς αὐτοὺς καταβήγοντες ἐφ' ἑαυτοὺς τὸν προεστηκότα, καὶ σὺζόντα Θεὸν, οὐ γεγονάσιν ἐχθροὶ, καὶ ἐν τῇ τῶν πολεμίων τέθεινται μοῖρα, τοῖς οὐ κατὰ φύσιν θεοῖς προσνέμοντες καὶ αὐτοὺς, καίτοι πάσαι Μωσέως βουήτος περὶ Θεοῦ, ὡς εἶη τε καὶ ζηλωτῆς, καὶ πῦρ ἀναλίσκον, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο ποιεῖν γλυπτῶν ἡρημένων. Προανεφῶναι γὰρ, ὅτι « Αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεῶν, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ γὰρ παρεζήλωσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἀσυνέτῳ ἔθνει παροργισῶ αὐτοὺς. » Προσκεκουκότες δὴ οὖν πολυτρόπως, εἰκότως καὶ διολώλασι. Τοῦτο καὶ νῦν ὁ προφήτης φησὶ, μονοουχὶ καὶ ἀσχάλλων ἐπὶ τοῖς συμβεθεκόσι τοῖς δήμοις τῶν Ἰουδαίων, ἐλέγχων τε ὁμοῦ, καὶ παραμυθούμενος. Καὶ γὰρ, φησὶ, καταλύνεσθε πεπονηότες ἀδοκῆτως τὴν ἐρήμωσιν, οἰκῶν τε καὶ χώρας, καὶ πόλεων ἐκσεσοδημένοι, καίτοι νικῶντες αἰεὶ τοὺς ἀνοστηκότας. Πεπτῶκατε δὲ καὶ ὑπὸ πῆδας ἐχθρῶν. Εἶτα πῶς οὐκ ἔδει πρὸ πείρας ἐννοεῖν, « Οὗτος ὁ Θεὸς ζηλωτῆς ἐστὶ, καὶ ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, καὶ ἐκδικῶν τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαιρῶν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ; » Ἴδὲ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐξηρήμεθα, φησὶ, καὶ γεγονάμεν ἐκ μέσου, καὶ ὑπὸ χεῖρα δυσμενῶν. Ἄλλ' ἔστη μὲν εἰς ἐχθροῦς. Πεπολεμηκάμεν γὰρ ἀνοστίως

²⁸ Exod. xxxii, 4. ²⁹ Exod. xxxiii 14; Deut. iv, 24. ³⁰ Deut. xxxii, 21.

τῶ πάντα ἰσχύοντι, καὶ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ψόχομεθα τῶν ἀπαθόντων αὐτῶ. Ἄλλ' ἔρσις ὅτι « Μακρόθυμος ὁ Δεσπότης. » Ναί, σύμφωνι καὶ αὐτός, καὶ γὰρ ἐστὶ ἰατὰ φύσιν τοιοῦτος. « Πλὴν ἀθῶον οὐκ ἀθώουσι, » τουτέστιν, οὐκ ἀπαλλάξει παντελῶς αἰτιωμάτων, καὶ δίκης τοὺς προσκεκρουκότας αὐτῶ, καὶ τοῦτο ἀκαταλήκτως, καὶ πέρα δὴ μέτρου. Ἀναβάλλεται μὲν γὰρ τὴν ὀργὴν ἐξ ἡμερότητος τῆς ἐμφύτου, καὶ ἀνέχεται πλημμελούντων τινῶν ἕσθ' ὅτε, περιμένων τὴν μετάνοισιν. Μέλλοντας δὲ, καὶ ἀναδυομένους μακρὰν κολάζει λοιπόν, καὶ ὑπάγει ποιναῖς κατασκληρότητας. Ὅδε μὲν οὖν ἔξει τε ὁ λόγος ἡμῖν, καὶ νοοῖτο γεγονώς, εἰ βλέπει πρὸς Ἰουδαίους. Εἰ δὲ δὴ φέροισι κατὰ τῆς Νινευῆ, νοήσομεν ἑτεροίως. Εἶλον μὲν γὰρ Ἀσσύριοι τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν, κατανεύοντος Θεοῦ τὸ νικᾶν αὐτοὺς, διὰ τοῦ πλείστοις ὁσοῖς ἐνέχεσθαι πλημμελήμασι τοὺς ἐξ Ἰσραήλ. Οἱ δὲ ἦσαν ἀνήμεροί τε ἀλαζόνες, καὶ ἀγροίκην ἔχοντες παντελῶς τὴν φρένα, κατέληγον δὲ οὐδαμῶς, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν μονονουχί καταπαίοντες σκληραῖς τε καὶ ἐπαράτοις φωναῖς. ὦνοντο γὰρ ὅτι νεικῆσαι καὶ οὐχ ἐκόντος αὐτοῦ, καὶ ἑμοῦ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἐπαμύνουσαν αὐτοῖς πεπλευνεκτήχασαι χεῖρα. Καὶ γοῦν ὁ Ῥαφάκης παλιμφοῖς ἐχρήσατο φωναῖς, τοῖς ἐν τῶ τείχει τῶν Ἱεροσολύμων ἐκεῖνα λέγων, ἃ μόναις πρέπει ταῖς τῶν οὐκ εἰδόντων τὸν φύσει καὶ ἀληθῆ Θεοῦ ἀνοσιαῖς ἀθυροστομαῖς. Ἄλλ' ἐκτέτικεν εὐθύς τῆς ἀλαζονείας τὰς δίκας. Πλὴν ἤρηκότες τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πόλεις οἱ ἀμφὶ τὸν Σαλμανασάρ, καὶ ἐτέρας δὲ ταύταις προσκαταπρήσαντες, κατηλαζονεύοντο τῶν ἐαλωκότων, καὶ τῆς θείας δόξης κατεθρασύνοντο. Παραμυθεῖται δὴ οὖν ὁ προφήτης ἀλύοντας τοὺς δῆμους τῶν Ἰουδαίων οὐ μετρίως, καὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τοῖς αὐτοῖς πεπολεμηκόσιν ἀπαρτίσει τὰς δίκας ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διδάσκει, λέγων· « Θεὸς ζηλωτῆς, καὶ ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, ἐκδικῶν τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ καὶ ἐξαίρων αὐτὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. » Περιέσται γὰρ πως, φησὶν, ἄμαχον ἔχων τὴν δύναμιν, καὶ κατακρατῆσει τὸν λελυπηκότων. Εἰ γὰρ καὶ μακρόθυμὸς ἐστὶ, καὶ ὀρθῶνται τῶς ἀνεξικακῶν, ἀλλ' εἰς τέλος « οὐκ ἀθώουσι. » Ζηλωτῆς γὰρ ἐστὶ. Εὐρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν τῶν ὄλων ἐφ' οἷς πεπόνθασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ διὰ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὀμότητος οὐ μετρίως κεννημένον. Ἐφη γὰρ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πρὸς τὴν Βαβυλωνίων πλῆθύν, ἢ πόλιν· « Ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. » Καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς Ζαχαρίου φησὶν· « Ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. »

Τὸ δὲ γε, « Θεὸς ζηλωτῆς, » καὶ τὰ ἐφεξῆς, ἀρμόσειεν ἂν εἰκότως καὶ τοῖς οὐκ ἐθέλουσι τὴν ἐπιεικῆ, καὶ φιλόθεον ἰέναι τρίβον, ἀπονενευκότες δὴ μᾶλλον ἐπὶ τὸ βιοῦν ἐλέσθαι σαρκικῶς. Ὅτι γὰρ ἐκ δίκῃσει, κολάσειεν ὑποφέρων, καὶ ποιναις ὑποτιθεῖς

A Sed objicies: « Longanimis est Dominus ²¹. » Etiam, assentior et ego tibi, est siquidem natura talis. « Verumtamen innocentem non innocentem faciet, » hoc est, a quibus est offensus, idque sine fine ac modo, illos criminibus et pœna non penitus eximet. Iram enim ex insita mansuetudine differt, et nonnunquam peccantes tolerat, pœnitentiam eorum exspectans. Cunetantes autem, et detrectantes diu, tandem punit, et induratos multat. Sic igitur se verba habebunt, et hanc sententiam continere intelligentur, si ad Judæos referantur. Sin autem contra Niniven fiunt, alius erit sensus. Assyrii enim, annuente numine, Judæorum provinciam sibi adjunxerunt, propterea quod Israelitæ plurimis peccatis essent cooperti. Erant porro Assyrii sævi, arrogantes et feroces animi, et Dei gloriam verborum asperitate et maledicentia tantum non omni ratione et perpetuo violare conabantur. Etenim se, ipso etiam nolente, vicisse et simul manum Judæos defendentem exsuperasse rebantur. Itaque Rabsaces male ominatis verbis usus est, stantibus pro muro ea petulanti ore dicens, quæ solos **478** verum et natura Deum ignorantes loqui deceat. At enim fastus sui pœnas statim suscepit. Cum cepisset porro urbes Samaritæ exercitus Salmanasar, et cum illis alias quoque incendisset, adversum captivos insolenter gloriabatur, et gloriam Dei impudenter dictis lacerabat ²². Delinit itaque propheta mœstos Judæorum populos non vulgarem in modum, et Deum hostibus illorum perfecte pretium redditurum docet, his verbis: « Deus æmulator, et ulciscens Dominus cum furore, ulciscens adversarios suos, et auferens ipse inimicos suos. Dominus longanimis, et magna fortitudo ejus. » Vivet enim, inquit, invicta præditus virtute, et donabit, ac subiget, a quibus est læsus. Tametsi enim longanimis est, et in præsens videtur patienter ferre, certe ad extremum « non faciet innocentem, » est enim æmulator. Scimus autem Deum ipsum universorum super, hisquæ Israelitæ per Babyloniorum crudelitatem passi sunt, non leviter succensusisse. Nam per Jeremiam, Babyloniorum multitudinem, seu civitatem sic compellat: « Ego dedi eos in manus tuas, et tu non dedisti eis misericordiam ²³. »

D Et per Zachariam: « Zelavi Jerusalem, et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quæ superimpositæ sunt, pro eo quod ego quidem iratus sum modicum, ipsi vero superpositi sunt in mala ²⁴. »

Cæterum illud, « Deus æmulator, » et quæ sequuntur, transtulerit quis non inepte ad eos qui viam æquam et bonam et amoris divini ambulare nolunt, sed magis ad vitam carnalem inclinant. Nam quod ulturus sit supplicis subjiciens, et pœnis

²¹ Psal. cii, 8. ²² IV Reg. xviii, 47 seqq. ²³ Thren. ii, 21. ²⁴ Zachar. i, 14, 15.

subdens effrenatos et flagitiosos, neutiquam dubitare licet, quando verum est : « Omnes nos manifestari oportere ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit in corpore suo sive bonum sive malum ²⁵. » Nihilominus sermo hic etiam non male in Judæorum doctores, Scribas puta, et Phariseos accommodetur, qui, repulsa fide in Christum, et seipso et alios perdere convicti sunt. Fuerunt enim malevoli, et Unigeniti cum carne œconomiam oppugnarunt, acceptaruntque clavem scientiæ, sicut ipse ait ²⁶, et neque intrarunt ipsi, neque alios intrare siverunt. Quare quanquam est longanimis, tamen innocentes non faciet eos, qui veræ fidei bellum intulerunt.

479 Dominus, in consummatione et concussione via ejus, et nubes pulvis pedum ejus.

IV. Propheta expugnationem Ninives ad solatium afflictorum prædicturus, et calamitatem passis destructionem ejus indicaturus, opportune prius divinæ naturæ potentissimum robur docet, et quidquid illa tandem rite confectum voluerit, vacare mutabilitate et inconstantia : quin omnia potius secutura maxime, et posse Deum, quod illi visum fuerit, etiamsi quod terrenorum negotiorum nobis nostrique similibus bene effici difficulter posse videatur. Putabant quippe Judæi, Babylonios nequire subigi, et adeo invictis esse viribus ut, etiam volente Deo, adversum hostes languere ac deficere non possent. Ad hujusmodi namque mæsitudinem, opinor, eos tota eorum regione crudeliter et immaniter ab illis perpetrata maleficia hortabantur. Ut igitur scirent, Deo in illos iram intendente, nullo labore facillimeque subactum iri, dicere necesse habuit, « Dominus in consummatione et concussione via ejus. » Est autem res insuperabilis, et magnopere vitatu difficilis concussio et consummatio, et insuper nubes pulveris, cœlum obtegentes, et ultionem insinuantes. Videtur autem propheta diluvium, quod sub Noe toti humano generi contigit, in memoriam eis reducere. Tum enim velut in consummatione et commotione contra omnes venit Deus, nubes excitans, ut ait divina Scriptura ^{27, 28}, aperiens catarractas cœli, et immensitate pluviarum universum orbem irrigans. Qui igitur non difficulter adversus totum orbem valuit, et uno decreto omnes mortales sustulit, quinam adversus unam gentem Babyloniam infirmus sit? Jam vero congruenter Deo, nubium agmen pulverem pedum ejus nominat. Quemadmodum enim facile est homini, terram et pulverem pedibus excitare, eodem modo, ut existimo, omnium rerum habenti potestatem Deo, procella et nubibus cœlum condensare facile est.

Quod si arcanum quoque verborum istorum sensum indagare placeat, illud dicendum arbitrabor,

Α τὸν ἐξήγιόν τε καὶ ἀλιτήριον, πῶς ἐστὶν ἀμφιβαλεῖν, εἴπερ ἀληθές ἐστιν, ὅτι « Τοὺς πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ σώματος πρὸς ἃ ἐπραξεν εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. » Οὐδὲν δὲ ἤττον ὁ λόγος πρόποι: ἂν εἰκότως καὶ τοῖς Ἰουδαίωιν καθηγηταις, τοῖς Γραμματεῦσι λέγω καὶ Φαρισαίοις, οἱ τὴν εἰς Χριστὸν παρωθούμενοι πίστιν, σφᾶς τε αὐτοὺς, καὶ ἐτέρους διολλύντες ἠλίσκοντο. Περφρονήκασι γὰρ ἐχθρὰ, καὶ πεπολεμήκασι τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ τοῦ Μονογενοῦς, ἔλαβόν τε τὴν κλειδα τῆς γνώσεως, καθά φησιν αὐτὸς, οὔτε εἰσήλθον αὐτοὶ, οὔτε μὴν ἐτέρους συγκεχωρηκασιν εἰσελθεῖν. Οὐκοῦν εἰ καὶ ἐστὶ μακρόθυμος, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀθρόωσει τοὺς τῇ ἀληθείᾳ πίστει πεπολεμηκότας.

Β Κύριος, ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, καὶ νεφέλαι κοριοτοῦς ποδῶν αὐτοῦ.

Δ'. Μέλλων ὁ προφήτης Νινευὴ τὴν ἄλωσιν εἰς παράκλησιν τῶν πεπονηθέντων προαναφωνεῖν, καὶ δι κατασεισθήσεται παρὰ Θεοῦ καταθλοῦν τοῖς ἡδίκηκόσι, προαφηγήται χρησίμως τὸ τῆς θείας φύσεως παναλκῆς, καὶ ὅτι πᾶν ὅτιον κατορθοῦν ἔλοιτο τὸ ἀτατοῦν οὐδὲν, πάντα δὲ μάλλον ἐφέται βραδίως, καὶ ἰσχύσει τὸ αὐτῇ δοκοῦν, κἂν εἴ τι τῶν ἐπιγείων πραγμάτων ἡμῖν τε καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς δυσκατόρθωτον εἶναι δοκῇ. Ὄμονο μὲν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι δυσάλωτους ἔσεσθαι τοὺς Βαβυλωνίους, καὶ ἄμαχον οὕτως χεῖρα λαχεῖν, ὡς μὴδ' ἂν εἰ βούλοιο Θεὸς, ἀτονησαι πρὸς ἐχθρούς. Ἐκάλει γὰρ, οἶμαι, δυσθυμίας εἰς τοῦτο αὐτοὺς τὰ πάση αὐτῶν τῇ χώρᾳ ὡμῶς τε καὶ ἀνημέρωις παρ' ἐκείνων τετολημένα. Ἴνα τοίνυν εἰδῶσιν, ὡς κείσονται μὲν ἀκονιτὶ κατεξαναστάτος αὐτοῖς τὴν ὄργην τοῦ Θεοῦ, ἀλώσονται δὲ, καὶ μάλα βραδίως, ἀναγκαιῶς φησι, « Κύριος ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. » Ἄμαχον δὲ χρῆμα, καὶ κομιδῇ δυσδιάφυκτον συσσεισμὸς, καὶ συντέλεια, καὶ νεφέλαι πρὸς τοῦτοις δίκην ἀνιτιτώμεναι (1) κοριοτοῦ, καὶ τὸν οὐρανὸν καταπυκάζουσαι. Ἔοικε δὲ ὁ προφήτης εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἀναφέρειν τοῦ κατὰ παντὸς ἀνθρώπου γένους ἐπὶ Νῶε γεγονότος κατακλυσμοῦ. Ἐν συντελείᾳ γὰρ τότε καὶ ἐν συσσεισμῷ τῇ κατὰ πάντων οἰοῖναι πεπόρευται Θεὸς, νεφέλας ἐξαναστάς, καθά φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀνοίγων τοὺς καταβράκτιους τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὑετοὺς ἀσκέτους ἐπικλύζων τὴν γῆν οὐρανόν. Ὁ τοίνυν, φησι, εὐκόλως πρὸς ἄλην ἰσχύσας τὴν γῆν, καὶ ψήφῳ μιᾷ ἐν αὐτῷ πάντας ἀνελὼν, πῶς ἂν ἀτονῆσει πρὸς ἔθνος ἐν τῷ Βαβυλωνίῳ; Θεοπεπῶς δὲ σφόδρα φησι τὸ νεφελαῖον κοριοτόν ποδῶν αὐτοῦ. Ὡς γὰρ εὐκόλον ἀνθρώπῳ χεῖν τε καὶ κύνιν ἀνακινήσαι ποδὶ, τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον εὐχερῆς, καὶ τῷ πάντων κατεξουσιάζοντι Θεῷ, χειμῶνί τε καὶ νεφέλαις καταπυκάζουσαι τὸν οὐρανόν.

Εἰ δὲ δὴ προσῆκει καὶ τὸν ἀπόρρητον νοῦν τῶν προκειμένων ἐκθασανίσαι, ἐκείνο εἰπεῖν οἰήσομαι

²⁵ II Cor. v, 10. ²⁶ Luc. xi, 52. ^{27, 28} Psal. cxxiv, 7.

(1) Contextus sensus postulat ἀνιτιτάμεναι vel ἀνιστάμεναι. COTELERIUS, Monum. Eccl. Gr. II, 422.

δειν, ὅτι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὴν εἰσοδον, ἤγουν τὴν ἐκπλήρωσιν ἐν συντελείᾳ, καὶ ἐν συσσεισμῷ πεποιθῆσθαι φάμεν τὸν μονογενῆ Λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, συντετέλεκε, καὶ συνέσεισεν ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου, τῆς καθ' ἡμῶν ἐξελάσας πλεονεξίας, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἰσχύος κατασοβήσας, καθελὼν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, καὶ πρός γε τούτῳ τὴν ἁμαρτίαν. Γεγόνασι δὲ καὶ νεφέλαι κοινορτῶς ποδῶν αὐτοῦ. Ὡσπερ γὰρ τοῦ βαδίζοντος προανίσταται κόνις, οὕτω τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενεῦς προεβάδιζον αἱ νοηταὶ νεφέλαι, τούτέστιν, οἱ μακάριοι προφήται, σκοτεινοτέρῳ μὲν, καὶ οὐ λίαν ἐμφανεστέρω χρώμενοι λόγῳ, πλὴν ζωοποιῶς κηρύγμασι τῶν συνιέναι δυναμένων κατάρθοντα νοῦν.

Ἀπειλῶν θαλάσση, καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντα τοὺς ποταμοὺς ἐξηρημῶν.

Ε'. Ἐξ ὧν ἤδεσάν τε καὶ πεπειράντο τὸν τῆς ἐπισημῆς διηγήσεως λόγον διατεκταινεῖ, ἀποστήσας αὐτὸν τῶν ἄγαν ἀρχαιοτέρων. Ὅτε γὰρ τῆς Αἰγυπτίων ἀνοσιότητος, καὶ τῆς ἀφορήτου πλεονεξίας τὸν Ἰσραὴλ ἐξεκόμειεν ὁ προασπίζων Θεὸς, διεβίβασε μὲν διὰ μέσης θαλάσσης αὐτοὺς, ἐκέλευσε δὲ βαδίζειν ὡς ἐπὶ ξηρᾷ. Ἐπάγη γὰρ ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐκοῦν ἠπειλήσε τῇ θαλάσση, καὶ βάσιμος ἦν οἶά τις; ξηρᾷ. Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιτο ταῖς περὶ τούτων ἐνομοίαις τὰ πρῶτα συνείρειν, φημι δὴ τῆ, «Κύριος ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, » τὰ εἰκότα καὶ οὕτω φρονήσει. Μονονουχὶ γὰρ συντελέσας τε καὶ συσσεισας τὴν Αἰγυπτίων, ὁ τῶν ὄλων Κύριος διὰ τῶν ἐν αὐτῇ γεγονότων σημείων, καὶ τοῦ θανάτου πρωτοτόκων· διολλύλασι γὰρ ἐν μιᾷ νυκτὶ, θρήνου τε καὶ οἰμωγῆς τὰ πάντα πεπλήρωτο, διὰ μέσης, ὡς ἔφην, θαλάσσης διεβίβασε τὸν Ἰσραὴλ, κατηρητισμένης αὐτῷ τῆς ἐξ οὐρανοῦ νεφέλης. Ἐφῆτι τοιοῦτον καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ. Ψάλλει γὰρ ὧδε· «Ὁ Θεὸς, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, γῆ ἐσεισθη, καὶ γὰρ οὐρανοὶ ἔσταξαν.» Ἦν δὲ σεσεισμένην, καθάπερ ἐγῶμαι, τὴν Αἰγυπτίαν φησι, ὅτι δὲ καὶ νεφέλη κατεκρέματο, προβαδίζουσα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἀσυμφανὲς μὲν οὐδενί. Πιστώσεται δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, τοὺς τοῦ Ἰσραὴλ πατέρας «βεβαπτίσθαι λέγων ἅπαντας ἐν τῇ νεφελῇ, καὶ ἐν τῇ θαλάσση.» Προσεπήγαγε δὲ ὁ προφήτης τὸ ξηραίνεσθαι τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ ἐρημοῦσθαι ποταμοὺς, εἰς ἀνάμνησιν φέρων ἐτέρου θαύματος. Ὅτε γὰρ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσεκομίζοντο, Ἰησοῦ μετὰ Μωσῆα προσετηκότος, τότε κατὰ χώραν ἔστη πάλιν ὁ Ἰορδάνης, τὴν τῶν ναμάτων καταφορὰν ἀρρήτοις δεσμοῖς ἀνακόπτοντος τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. Ἄξιοι δὲ ταῦτα τοῦ μεγίστου θαύματος καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, οὕτως λέγων· «Ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασσαν εἰς ξηρὰν, ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδί.» Ποδί γὰρ πάλιν τὸν Ἰορδάνην διέβησαν. Εἰ δὲ δὴ τοὺς ποταμοὺς λέγει

gressum, sive expletionem œconomix seu dispensationis in carne, in consummatione et commotione unigenitum Dei Verbum fecisse. Postquam enim nobis factus est similis, consummavit et commovit principes, et potestates, et principes mundi sæculi hujus, eosque prærogativa contra nos exiit, et antiqua illa potentia depulit, simul mortem ipsam **480** et peccatum destruxit. Porro nubes pulvis pedum ejus factæ sunt. Sicut enim ante ambulans excitatur pulvis, ita ante œconomiam in carne Unigeniti præcesserunt nubes, hoc est, beati prophetæ, tenebrosiore et involutiore quodam sermonis genere utentes; verumtamen vivificis prædicationibus mentem intelligentia valentium irri-gantes.

VERS. 4. *Comminans mari, et exsiccans illud et omnia flumina deserta faciens.*

V. Ex iis quæ noverant, et experti erant, ex rebus, inquam, ipsis præstitis, narrationem ad eos textit, multo antiquioribus prætermissis. Quando enim protector eorum Deus ab impiis Ægyptiis, et intolerandis eorum imperiis Israelin eduxit, per medium mare traduxit, et quasi per aridam ambulare jussit. Nam instar muri, sicut scriptum est³⁹, aquæ in solidum astrictæ pependunt. Commiatus est itaque mari, et meabile, haud secus quara terra, evasit. Ac si quis voluerit cum horum seantentia prima illa connectere, nempe, «Dominus, in consummatione via ejus, » nihil inconueniens etiam sic sentiet. Prope modum enim consummata et commota Ægypto, universorum Dominus per signa ibidem edita, et mortem primogenitorum: interierunt quippe una nocte: lamentisque et gemitibus omnia completa sunt; per medium, ut dixi, mare Israeli viam aperuit, nube de cælo illi concinne coagmentata⁴⁰. Simile quiddam apud beatum Davidem exstat. Psallit namque sic: «Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est: etenim cæli distillaverunt⁴¹. » Terram commotam, ut ego opinor, Ægyptiam dicit; cæterum nubes nihilominus in sublimi suspensa, quæ filios Israel antecederet, neminem latet. Habebitur etiam fides beato Paulo, D affirmanti, patres Israelis «baptizatos esse in nube et in mari⁴². » Addit propheta, Deum siccare mare, et deserta reddere flumina, alterius miraculi commonefaciens. Quando enim in terram promissionis introducebantur, Jesu post Mosen gubernacula tenente, tum in ea regione rursum Jordanis constitit, Deo omnipotente cursum fluentorum vinculis irruptis cohibente⁴³. Hæc porro et beatus David in miraculis maximis numerat, cum sic ait: «Qui convertit mare in aridam, in flumine pertransiunt pede⁴⁴. » **481** Iterum enim pede Jordanem pertransierunt. Et quoniam dicit omnia flumina ab eo

³⁹ Exod. xiv, 29. ⁴⁰ Exod. xm, 1 seqq. ⁴¹ Psal. lxxvii, 8, 9. ⁴² I Cor. x, 1, 2. ⁴³ Josue iii, 1 seqq. ⁴⁴ Psal. lxxv, 6.

exsiccati, quod in uno contigit, Deo annuente contingere posse in omnibus, cedere jubet. Putant autem nonnulli alio quodam modo vim ac sensum horum verborum tractandum. Si enim universorum Dominus, inquit, incursionem in Ninivem facere voluerit, omnino in consumptione et commotione faciet: consummabit enim ipsam, et facile quamvis amplam commovebit: et iustar maris alias gentes militaribus copiis inundantem, sine mora exsiccabit. Et si in eam gentes adversariæ instar torrentium irruerint, omnimodis desolabitur. Verumenimvero mare, et flumina proluentia et inundantia nihilominus dicimus esse malignas et adversarias potestates, imprimisque Satanam. Sed universam eorum potestatem exsiccavit Christus, et olim insuperabilem, cultorum suorum pedibus substravit.

VERS. 5. *Diminuta est Basanitis, et Carmelus, et efflorentia Libani defecerunt. Montes commoti sunt ab eo, et colles concussi sunt, et contracta est terra a facie ejus universa, et omnes habitantes in ea.*

VI. Mox et alias demonstrationes adhibet, divinxque naturæ cumulatissimi roboris inexpugnabilem potentiam testificatur. Regio enim Basanitis florentissima, et uberi gleba est. Carmelus et Libanus montes, ille Judææ, hic Phœniciz, ambo arboribus frequentissimi, et silvis comantibus densi. Sed hæc omnia, Basanitin puta, et ipsam montibus adjacentem regionem, feræ et pugnacissimæ gentes, gigantumque filii habitabant, ut scriptum est⁴⁵. Verumtamen a filiis Israel, Deo propugnante, arefacti et devicti sunt, qui et sortitione regionem illorum possederunt. Similiter ac si dicat iterum: Regiones, quæ quondam acribus et robustissimis viris scatebant, et in morem silvarum hominibus bellicosis non paucis comabant, perierunt, et devastatæ sunt, indigenarum passæ solitudinem. Hoc enim est, credo, quod dicit, eas diminutas esse. Jam quomodo Deo annuente celebrata illa Ninive non occuparetur? Præter Basanitiden et Carmelum, etiam florentia Libani defecerunt. Libanus igitur, ut supra memini, mons Phœnicis est, cujus nomine proximam illi et circumjectam regionem universam significat. **482** Florentia ergo Libani, Damasci et Phœniciz vetustos reges nominat, qui etiam in manus filiorum Israel traditi sunt: nam et ipsi quondam, tametsi viribus summo opere pollerent, et potentibus, et prope insuperabilibus auxiliis inflarentur, victi et subacti sunt. Ac si libros Regum percurramus, regnum Damascenorum olim per reges e tribu Juda vastatum invenimus. Defecerunt igitur florentia Libani, hoc est, sublata sunt, et perierunt sapius, quæ in Libano Phœnicis erant præcipua, qui scilicet ibidem rerum potiebantur. Et quid ego ista commemoro, inquit, quando, et perquam facile quidem, Deo volente

πάντας ζηραίνεσθαι, τὸ ἐφ' ἐνὶ γεγονὸς ὅτι καὶ πᾶσι συμβήσεται Θεοῦ κατανεύοντος, διακείσθαι κελεύει. Δοκεῖ δὲ τισὶ καὶ καθ' ἑτερόν τινα τρόπον τῶν τῶν προκειμένων προσφέρεσθαι νῶ. Εἰ γὰρ ἔλοιτο, φησὶ, ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης τὴν κατὰ τῆς Νινευῆ ποιεῖσθαι καταδρομὴν, ποιήσεται δὲ πάντως ἐν συντελείᾳ, καὶ ἐν συσσεισμῶ· συντελέσει γὰρ αὐτὴν, καὶ βῆδιως καταδοθήσει πλατεῖαν οὖσαν, καὶ ὅσον θαλάσσης δίχην τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοὺς πολέμους ἐπικυμαίνουσαν, ἀμελλῆτι καταξηρανεῖ. Κἂν εἰσέρχοιτο, φησὶ, ὡς χεῖμα ῥοῖο τὰ κατ' αὐτῆς ἔθνη, πάντη τε καὶ πάντως ἐρημωθήσεται. Θάλασσαν δὲ, καὶ ποταμούς ἐπικλύζοντας τε καὶ κατακλύζοντας, οὐδὲν ἤττον φαμεν τὰς πονηρὰς εἶναι, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὸν Σατανᾶν. Ἄλλ' ὅλην αὐτῶν τὴν δύναμιν κατεξήρανε ὁ Χριστὸς, καὶ ἄμαχον οὖσαν πάσαι, τοὺς τῶν σεβομένων αὐτὸν ὑπέστρωσε ποσίῃ.

Ὀλιγώτῃ ἡ Βασανίτις, καὶ ὁ Κάρμηλος, καὶ τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπε. Τὰ ὄρη ἐσεισθησαν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλευθήσαν, καὶ ἀνεστᾶλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ἡ σύμπασα, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.

Γ'. Καὶ δι' ἐτέρων εὐθύς καταδείξω ὁ λόγος ἐρχεται, τῇ θεῖα φύσει τὸ παναγκές τε καὶ ἄμαχον εἰς ἐξουσίαν ἐπιμαρτυρῶν. Χώρα μὲν γὰρ ἡ Βασανίτις ἐστὶν εὐθαλής, καὶ πείρα. Κάρμηλος δὲ, καὶ Λίβανος, τὸ μὲν, τῆς Ἰουδαίας, τὸ δὲ τῆς Φοινίκης ὄρος, εὐδενδρότατα δὲ ἄμφο, καὶ ἀμφιλαφεῖσι κομῶνται δρυμοῖς. Ἀλλὰ ταυτὶ δὴ πάντα, τὴν τε Βασανίτιν φημί, καὶ αὐτὴν δὴ τὴν τοῖς ὄρεσι παρακειμένην χώραν, δεινά τε καὶ μαχιμώτατα κατενέμοντο γένη, καὶ υἱοὶ γιγάντων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν ἐξήρανται, καὶ νενίκηνται παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, Θεοῦ προσπιζοντος, καὶ κεκληρονομήκασι τὴν γῆν αὐτῶν. Ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγει πάλιν· Αἱ κάλαι δεινοῖς, καὶ ἀλκιμωτάτοις ἀνδράσι βρῦουσαι χώραι, καὶ ὅσον δρυμοῖς τῶν ἐν αὐταῖς μαχιμῶσι κομῶσαι πολλοῖς, ἔχοντο, καὶ πεπόρθηνται τῶν ἐνοικοῦντων παθοῦσαι τὴν βρημίαν. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ὀλιγῶσθαι λέγειν αὐτάς. Εἶτα, πῶς οὐκ ἂν ἀλοίη Θεοῦ κατανεύοντος ἡ διαδόητος Νινευῆ; Πρὸς δὲ δὴ τῇ Βασανίτιδι, καὶ τῇ Καρμηλίῳ καὶ τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπε. Λίβανος μὲν οὖν, ὡς ἔφη, ὄρος τῆς Φοινίκης ἐστὶν, ἀπ' αὐτοῦ δὲ σημαίνει τὴν ἐπ' αὐτῷ κειμένην καὶ περὶ αὐτὸ σύμπασαν χώραν. Ἐξανθοῦντα δὴ οὖν τοῦ Λιβάνου τοὺς Δαμασκοῦ, καὶ Φοινίκης βεβασιλευκότας φησὶ κατὰ καιροῦς, οἱ καὶ ὑπὸ χεῖρας δέδοντα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· νενίκηνται γὰρ καὶ αὐτοὶ κατὰ καιροῦς, καίτοι πλείστην ὄσην ἔχοντες χεῖρα, δειναίς τε καὶ δυσαντήτοις ἐπικουραῖς ἀναφυσώμενοι. Εὐρήσομεν δὲ τὰ τῶν Βασιλειῶν ἐπερχόμενοι βιβλία πεπορθημένην κατὰ καιροῦς τὴν Δαμασκηνῶν βασιλείαν, διὰ τῶν ἐκ φυλῆς Ἰούδα βεβασιλευκότων. Ἐξέλιπον δὴ οὖν τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου, τουτέστιν, ἐξήρηνται, καὶ ἀπολώλασι πλειστάκις καὶ αὐτὰ, ἃ τῆς Φοινίκης ἦν τοῦ Λιβάνου τὰ ἐξαιρέτα, τουτέστιν, οἱ τῶν ἐκεῖσε κρατοῦντες πραγμάτων. Καὶ τὰ ταῦτα

⁴⁵ Dent. II, 20.

λέγω, φησί, ὅτε, καὶ μάλα ῥαδίως, Θεοῦ γε θέοντος, ἅ κατασεισθεῖεν ἂν καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη, καὶ οἱ βουνοὶ ἐπαναστήσονται, σύμπασα δὲ ἡ γῆ μετὰ τῶν ἐνοικούντων αὐτὴν ἀνασταλήσεται, τούτεστι, χωρήσει πρὸς τὸ μηδὲν, καὶ ἔσται πάλιν ὡς οὐχ ὑπάρχουσα ; Ὁ γὰρ ποιήσας ἐν ἀρχῇ, καὶ ἀφανεῖ που πάντως εὐκόλως, καὶ οὐδὲν αὐτῷ τὰ μεγάλα παντελῶς. Ἔοικε δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ συναρᾶς τοῖς προκειμένοις ἐννεονοχῆναι τε καὶ λέγειν· « Τί γὰρ ἔσται σοι, θάλασσα, ὅτι ἔφυγες, καὶ σὺ, Ἰορδάνη, ὅτι ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω ; Τὰ ὄρη, ὅτι ἐσκιρτήσατε ὡσεὶ κριοὶ, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρβύλα προβάτων ; Ἄπὸ προσώπου Κυρίου ἐσαλεύθη ἡ γῆ. » Ὡς γὰρ ἦδη προείπεν, « ἐν συσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. » Ὅτι δὲ οὐδὲν ἡ σύμπασα γῆ, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιοθεῖεν ἂν λόγου τὰ ἐν αὐτῇ, τὴν θείαν, καὶ ἀπόρρητον εἰ τις ἔλοιτο δόξαν ἀναμετρεῖν, ἐπιμαρτυρήσει λέγων ὁ προφήτης Ἡσαίας· « Εἰ πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς βροπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθη, καὶ ὡς σιέλος λογισθῆσονται. Ὁ δὲ λίθινος οὐχ ἱκανὸς εἰς καύσιν, καὶ πάντα τὰ τετράποδα οὐχ ἱκανὰ εἰς ὀλοκάρπωσιν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ὡς οὐδὲν εἰσι, καὶ ὡς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. Τίνι ὁμοιώσατε Κύριον, καὶ τίνι ὁμοιώματι ὁμοιώσατε αὐτόν ; » Δοκεῖ δὲ πάλιν ἑτέροις εὖ εἶναι, εἰ καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐλογίσθη τῆς Νινευῆ τὰ τοιαῦτα πλαγίως. Βούλονται γὰρ αὐτὴν παρεικάζεσθαι τῇ τε Βασανίτιδι ὡς ἀρίστη τε καὶ διαδοχῆς χώρας, Κάρμηλιν δὲ, καὶ Λιβάνου πάλιν, ὡς ἐπισήμους τε καὶ διαφανεστάτους ὄρεσι. Θαυμαστὴ τε καὶ ἐπίσημος ἡ Νινευῆ. Καὶ ὠλιγώθησθαι φησι, ὡς ὅσον οὐρανὸς διωθησομένης ὁμοῦ τοῖς ἔξανθοῦσιν ἐν αὐτῇ, τούτεστιν, ἡγουμένους τε καὶ στρατηγοῖς, καὶ τοῖς τῶν ἄλλων ἐπιφανεστέροις. Ἐπειδὴ γὰρ ὀρῶν ἐποίησατο μνήμην καὶ χώρας εὐδενδρότητος, φησὶ δὴ τῆς Βασανίτιδος, τετήρηκε τῷ λόγῳ μέχρι παντός τὴν τροπὴν, καὶ ἔξανθοῦντας ἔφη τοῖς ἡ πλουτίῳ τυχὸν διαφανεστέρους· ἡ ταῖς τῶν σωμάτων ἀλκαῖς ἐμπρέποντας, ἡ καὶ καθ' ἑτερόν τινα τρόπον ὑπεροχῆς τῶν ἄλλων.

Ἀνασκοπούμενος δὲ τις τὰ τῶν Ἰουδαίων εἰς Χριστὸν τολμήματα, καὶ τὴν ἐπινεχθεῖσαν αὐτοῖς ἐρήμωσιν, καὶ ὀλοτελῆ συντριβὴν, καὶ ἀπόλειαν μετὰ γε τὸ ἀναβῆναι αὐτὸν, καὶ ἀνελεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐφαρμόσειεν ἂν εἰκότως αὐτοῖς καὶ τὰδε Βασανίτις μὲν, καὶ Κάρμηλος, καὶ μέντοι καὶ Λίβανος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἡ Ἰουδαία. Καὶ Βασανίτις μὲν, ἐπεὶ τοι καὶ ὠνόμασται γῆ ῥέουσα μέλι, καὶ γάλα, γῆ σίτου, καὶ ἔλαιου, καὶ ἀμπέλωνων. Κάρμηλος δὲ, καὶ Λίβανος διὰ τοι τὸ ὑψοῦ τε ἦρθαι κατὰ τὴν δόξαν, γενέσθαι τε διαφανῆ, καὶ περίοπτον, καὶ ὅσον ἀκαταλήκτους δρυμοῖς τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν ἐπιγάνυσθαι, ἀλλ' ὠλιγώθησθαι φησὶν αὐτῇ. Δεδαπάνηται γὰρ τῇ Ῥωμαίων χειρὶ καὶ δεινός, καὶ ἀλλικνωτάτοις περιπεσόντες δρυματόμοις, φησὶ ἐν Ἰσραὴ περιπετώμενοι. Καὶ τι τοιοῦτον Ζαχαρίας ὑπαινέτταται, λέγων ὡς πρὸς γε τὴν Ἱερουσαλήμ· « Διάνοιξον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. Ὁλουξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι

commovebuntur etiam ipsi montes et colles subsultabunt, et universa terra cum inodis suis retrocedet, hoc est, ad nihilum cadet, et rursus erit tanquam non sit? Qui enim illam a principio condidit, nulla penitus difficultate faciet evanescere, et quæ magna sunt, illi proærsus nihil sunt. Apparet autem beatum quoque Davidem propositis affinita cogitasse, et dixisse: « Quid est tibi, mare, quod fugisti, et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum? Montes, exsultastis sicut arietes, et colles sicut agni ovium. A facie Domini mota est terra⁶⁶. » Ut enim jam dixit propheta, « in commotione via ejus. » Nihil autem esse universum terrarum orbem, et parvi omnino pendenda quæ in eo sunt, si quis divinam et ineffabilem gloriam æstimare voluerit, testimonium feret propheta Isaias, his verbis: « Si omnes gentes sicut stilla et stibula, et sicut momentum stateræ reputatæ sunt, et quasi saliva reputabuntur? Libanus vero non sufficit ad comburendam, et omnia quadrupedia non sufficiunt ad holocaustum, et omnes gentes quasi nihil sunt, et quasi nihil reputatæ sunt. Cui assimilastis Dominum, et cui imagini assimilastis eum⁶⁷? » Rursus putant alii hæc non incommode de ipsa Ninive indirecte dicta intelligi. Volunt enim Ham cum Basanitide, ut cum optima et decantata tellure comparari: præterea cum Carmelo et Libano, ut eum insignibus clarissimisque montibus. Admiranda sane, et illustris civitas Ninive. Et diminutam ait, ut jam dissipandam simul cum florentibus in illa, hoc est, præsidibus, ducibus, et honoratioribus. Quoniam enim montium meminit, et regionis arboribus bene consitæ, Basanitidis, inquam, in orationis immutatione, seu allegoria perseverat, **483** et florentes dicit aut opibus forsitan eminentiores, aut corporis robore præstantes, aut alio quopiam excellentiæ modo cæteris præcellentes.

Jam qui secum perpendet, quæ Judæi in Christum ausi sint, et illatam ipsis solitudinem, ac vastitatem, perfectamque contritionem ac perniciem, illo in vitam reverso, et in cœlum profecto, convenienter illis etiam ista aptabit. Basanitis enim, et Carmelus, atque etiam Libanus recte intelligi queant Judæa. Et Basanitis quidem, quandoquidem et terra fluens lacte, et melle, terra frumenti, et olei, et vinorum nominata est⁶⁸. Carmelus autem, et Libanus propter celsitudinem et sublimitatem gloriæ, inquam, est evecta: evasissimè porro celebrem, et notam passim, et tanquam innumeris silvis habitatoribus suis lætata esse, sed diminutam ait. Romanorum enim exercitu consumpti, et cum in eos veluti in rigidos et robustissimos lignatores incidissent, ceu stirpes prostrati sunt. Ac tale quiddam Zacharias insinuat, quæ Jerusalem alloquens: « Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Uluet pinus, qui

⁶⁶ Psal. cxiii, 5, 8. ⁶⁷ Isa. xl, 17, 18. ⁶⁸ Exod. iii, 8; Deut. viii, 8.

cecidit cedrus, quia miseri facti sunt optimates. Ululate, quercus Basanitidis, quia succisus est saltus consitus⁴⁹. » Manifestius autem alibi: « Et erit planctus Jerusalem sicut planctus mali punici in campo succisorum⁵⁰. » Quoniam enim cum Libano Jerusalem rursus confert, cedros cadentes, et pinus, et quercus Basanitidis vocat in ea homines cæteris aliqua celsitudine antestantes: et est oratio, ut dixi, metaphorica.

VERS. 6. *Ante faciem iræ ejus quis sustinebit? et quis resistet in ira furoris ejus? Furor ejus liquefacit principatus, et petrae contritæ sunt ab eo.*

VII. Verba sua ad confirmandam veritatem diviniæ iræ experimentis obsignat, dicens, horribilem esse, et nullis ei machinis resisti posse. Nam instar ignis, opinor, invadens, facile et principatus, et potestates cum terrenas, tum quæ intelligentia sola cognoscuntur, liquefecerit; contriverit etiam nullo negotio petras, instar petrarum videlicet induratos et obfirmatos, quin etiam ipsum immundorum spirituum principem Satanam, de quo sacra Scriptura dicit, « Cor ejus inordinatum est ut lapis, stetit autem sicut incus indomita⁵¹. » Duros autem et præfractos fuisse, ac multo stupore aperte laborasse Judæorum et doctores, et principes seu primores, sacerdotes, inquam, et impiorum Scribarum ac Phariseorum cœtus profanos, quem fugit? qui et bello a Romanis illato, sicuti cera malis atrocissimis colliquefacti interierunt. Et cum essent admodum inflexiles, contriti cladibus contumeliarum in Christum expromptarum poenas luerunt.

Contrivit autem propter nos alia etiam via Dominus noster Jesus Christus principatus, et potestates, et principes mundi tenebrarum sæculi hujus, spirituales nequitias⁵², ut nos eriperet et salvaret. Hoc sciens beatus David, psallit: « Tu terribilis es, et quis resistet tibi ab ira tua? De cælo auditum fecisti judicium, terra timuit et quievit, dum resurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terræ⁵³. » Dedit autem nobis « calcare supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici⁵⁴. » Colliquefecit enim principatus, impiorum spirituum superbiam ut petras contrivit. Irascenti autem noxiis propter nos, et quantum ad nos attinet, illi licet inviti, cedere debuerunt.

VERS. 7, 8. *Bonus Dominus expectantibus eum in die tribulationis, et cognoscens timentes se, et in diluvio transeunte consummationem facie: Consurgentes, et inimicos ejus persequentur tenebræ.*

VIII. Fructuose, et scite admodum admonet, neque felicitatis spe eos privans, cum dicit, bonum fore Dominum expectantibus se: neque habenas

μεγάλοι μεγιστάνες έταλαιπιώρησαν. Όλούζατε, δρύες τής Βασανίτιδος, ότι κατεπάσθη ό δρυμής ό σύμφυτος. » Σαφέστερον δέ έτέρωθί ποϋ φησι: « Καί έσται ό κοπετός τής Ίερουσαλήμ ως κοπετός βοώνος έν πεδίω έκκοπτομένου. » Έπειδή γάρ πάλιν Λιβάνω τήν Ίερουσαλήμ παρεικάζει, κέδρους καταπιπτούσας, και πίτυς έφη τούς έν αύτῃ ύψηλούς, και δρύς δέ άποκαλεί τής Βασανίτιδος· μεταφορικόν δέ, ως έφην, τοϋ λόγου τó χρῆμα.

Άπό προσώπου όργῆς αύτοϋ τίς ύποστήσεται; και τίς άντιστήσεται έν όργῃ θυμού αύτοϋ; Ό θυμός αύτοϋ τίκει άρχάς, και αι πέτραι διατριβησαν άκ' αύτοϋ.

Z. Κατασφραγίζει τούς λόγους εις άλήθειαν τοίς έν πείρα γεγονόσι τής θείας όργῆς, ότι πικρά τίς έστι, και δυσάντητος λέγων. Δίκην γάρ, οίμαι, πυρός έμπιπτούσα, κατατήξειεν άν εύκόλως άρχάς τε και έξουσίας, έπιγειους τε και νοητάς, συνθραύσει δ' άν άμογητι και πέτρας, ήγουν τούς έν ίσω πέτραις κατεσκληχότας, και μήν και αύτόν τών άκαθάρτων πνευμάτων ήγούμενον Σατανάν, περι οϋ φησι τó Γράμμα τó ιερόν· « Η καρδια αύτοϋ πέπηγεν ώσπερ λίθος. » Έστικε δέ ώσπερ άκμων άνήλατος. « Ότι δέ σκληροί, και άτεράμονες, και πλείστην όσσην άναίσθησιαν ήβρώστηχότες άλοειν άν και οι τών Ίουδαίων καθηγηται, και οι τεταγμένοι παρ' αύτοίς εις άρχάς, ιερέας δη λέγω, και τών άνοσιών Γραμμάτων και Φαρισαίων τά βέθηλα σίφη, πώς οϋχ άπασιν έναργές; οι και τῷ πολέμω δεδαπάνηται, τῷ παρά Ρωμαίων, καθάπερ τίς κηρός ταίς άνηκέστοις εκτηχόμενοι συμφοραίς. Σκληροί δέ όντες άγαν, συνθραύοντο τοίς κακοίς, και τής εις Χριστόν παροινίας δικας εκζήτηνται.

Συνέτριψε δέ δι' ήμῶς και έτέρως ό Κύριος ήμῶν Ίησοϋς Χριστός, άρχάς τε και έξουσίας, και τούς κοσμοκράτορας τοϋ σκότους τοϋ αιώνος τούτου, τά πνευματικά τής πονηρίας, ίνα ήμῶς έξέληται, και διασώση. Καί τοϋτο ειδώς ό μακάριος Δαβίδ ψάλλει· « Συ φοβερός εί, και τίς άντιστήσεται σοι άπό τής όργῆς σου; Έκ τοϋ ουρανοϋ ήκούτισας κρίσιν, γῆ έφοδῆθη, και ήσύχασεν έν τῷ άναστήναι εις κρίσιν τόν Θεόν, τοϋ σώσει πάντας τούς πραις τής γῆς. » Δέδωκε δέ ήμῖν « πατείν επάνω δρεων, και σκορπίων, και επί πῶσαν τήν δύναμιν τοϋ έχθροϋ. » Κατέτηξε γάρ άρχάς, συνθραυσεν ως πέτρας τας τών άνοσιών πνευμάτων άλαζονείας. Όργιζομένη δέ δι' ήμῶς, και πρὸς ήμῶν τοίς ήδικηκόσι, παραχωρεΐν ήν άνάγκη και οϋχ έκοϋσιν αύτοίς.

Χρηστός Κύριος τοίς ύπομένουσιν αύτόν, έν ήμέρα θλίψεως, και γινώσκων τούς εύλαβουμένους αύτόν, και έν κατακλυσμῷ πορείας συντέλειαν ποιήσεται. Τοίς έπηρεγομένους, και τούς έχθρούς αύτοϋ διώξεται σκότος.

H'. Νουθετεΐ χρησίμως, και λιαν εύτέχνως, ότε τής εύημερίας άποκείρων τήν έλπίδα, δι' ών έφη χρηστόν έσσεσθαι τοίς ύπομένουσιν τόν Κύριον· ότε

⁴⁹ Zachar. xi, 1, 2

⁵⁰ Zachar. xii, 11.

⁵¹ Job xli, 15.

⁵² Ephes. vi, 12.

⁵³ Psal. lxxv, 8, 9.

⁵⁴ Luc. x, 19.

μὴν ἀνιείς εἰς ἀφετόν τινα, καὶ ἐξιτήλην ζωὴν, μετα-
 τιθείς δὲ μᾶλλον εἰς εὐκοσμίαν, καὶ εἰς τὸ βιοῦν
 ἐλέσθαι ἐννόμως, διάτοι τοῦ φάναί πάλιν, ὅτι τὴν ὡς
 κατακλιςμῶ νοουμένην ὁδὸν εἰ δὴ ποιοῖτο κατὰ τινων,
 καθάπερ τινὰ σεισμὸν ποιήσεται, καὶ ὡς περ ὑδάτων
 πολλῶν τε καὶ ἀφορήτων ὄρη κατὰ πρανοῦς Ἰούδα
 χώρας. Χρημά τι δεινὸν, καὶ δυσδιάφυκτον παντελῶς.
 Οὕτως εἰ διάττοι κατὰ τινων τὰ ἐκ θείας ὀργῆς,
 ἀρδὴν ἅπαντας ἀπολέσει τοὺς καθ' ὧν ἂν ἴοι, καὶ
 φέροιτο. Σκότῃ μὲν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καταδιωχθή-
 σεσθαι καὶ καταληφθήσεσθαι λέγει, καὶ οὐχί που
 πάντως τῷ τῆς νυκτὸς, ἀλλ' ἑτέρας, οἶμαι, τῆς
 νοητῆς, καὶ ὡς ἐν τρόπῳ τῷ παθεῖν νοουμένης.
 Κατασκοτάζειν γὰρ οἶδε τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, καὶ
 ἀμειλικτος συμφορὰ, καὶ πικρὸν, καὶ ἀδόκητον πά-
 θος, ὃ δὴ τοῖς ἀρχαιοτέροις συμβέβηκεν, ἀπειρηγε-
 μένοις εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀλούσης αὐτοῖς τῆς
 χώρας. Τοιγάρτοι Θεὸς οἶνω καὶ μεθύσματι τὰ
 τοιαῦτα τῶν κακῶν παρεικάζων, εὖ μάλα πρὸς τὸν
 μακάριον ἔφασκεν Ἰερემίαν· « Λαθεὶ τὸ ποτήριον τοῦ
 οἴνου τοῦ ἀκράτου τούτου ἐκ χειρὸς μου, καὶ ποτιεῖς
 πάντα τὰ ἔθνη, πρὸς ἃ ἐγὼ ἐξαποστελῶ σε πρὸς
 αὐτούς, καὶ πίνονται, καὶ ἐξεμούνται, καὶ μανήσονται
 ἀπὸ προσώπου τῆς μαχαίρας, ἧς ἐγὼ ἀποστελλῶ
 ἀνὰ μέσον αὐτῶν. » Καὶ διὰ φωνῆς Ἰσαίου πρὸς
 αὐτὴν· « Τὸ ποτήριον γὰρ τῆς πτώσεως τὸ κόνδου τοῦ
 θυμοῦ ἐξέπιες καὶ ἐξεκένωσας. » Μέθη δὴ οὖν, καὶ
 σκίση καταληφθήσεσθαι φησι τοὺς ἐχθροὺς φρονούντας
 Θεῷ, μετασοδῶν εὖ μάλα πρὸς τὸ ἐλέσθαι φρονεῖν,
 ἔπερ ἦν ἄμεινον εἰδέναι τε καὶ δρᾶν αὐτούς.

Κεχώρηκε δὲ καὶ κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἐν κατα-
 κλιςμῶ πορείας ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ συντετέλεκεν
 αὐτούς τὰς ἐπὶ Χριστῷ εἰσπραττόμενος δίκας. Γε-
 γόνασι δὲ καὶ ἐν σκότῃ, καὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἄλοτρο-
 πως ἡμοιρηκότες, μωροὶ καὶ τυφλοὶ διατελοῦσιν οἱ
 τάλανες. Οὐ γὰρ ἤθελον ἀκολουθήσαι ἐπιφωνοῦντι
 Χριστῷ· « Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ
 φωτὶ, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. » Ἐπειδὴ δὲ
 ἦσαν ἀπαθεῖς, καὶ ἐξήνιοι, ταῦτητοι λοιπὸν, καθά
 φησιν ὁ προφήτης, « Ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς, ἐγένε-
 το αὐτοῖς σκότος, μελιναντες δὲ αὐγὴν, ἐν ἀωρίᾳ
 περιεπάτησαν. » Γεγόνασι γὰρ ἐχθροὶ τοῦ θεοῦ
 φωτὸς, καὶ κατεξανέστησαν ἀνοσίως τῆς δόξης
 αὐτοῦ.

Τί λογίσεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον, συντέλειαν αὐ-
 τοῦς ποιήσεται, οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν
 θλίψει.

Θ. Ἔφην ἤδη, καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτι τοῦ Σαλμανασάρ
 βασιλέως Ἀσσυρίων τὴν Σαμάρειαν πεπορθηκότος,
 συγκαταδῆώσατος δὲ αὐτῇ καὶ ἑτέρας πόλεις, καὶ
 κώμας τῆς Ἰούδα σκήπτροις ὑποκειμένους, εἶτα τῶν
 ἐκ τοῦ πολέμου περιλειμμένων ἐν ἀφορήτοις ὄντων
 δείμασι, καὶ εἰς τὰς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἀναφευγόντων
 χώρας, φροντο γὰρ, κατὰ τὸ εἰκὸς, τοῖς Ἰσραὴλ
 περιπεσίσθαι καὶ δεύτερον ἐπ' αὐτούς τῶν Βαβυ-
 λωνίων ὑπονοστούντων, ἀναγκαίαν ἐποιεῖτο Θεὸς τὴν
 παράκλησιν διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, δύο ταῦτα

illis laxans ad vitam quamquam solutam et tempora-
 riam : quin potius ad morum honestatem, et ad
 vitam ex legibus institutam eos invitans, cum
 rursus dicit, quod si via quam animo cernimus
 contra quosdam veniet, ut in diluvio, commotione
 quadam veniet, et ut aquarum multarum intoleran-
 darumque impetus per prona regionis Juda. Res
 formidabilis et inevitabilis prorsus. Si ita in quos-
 dam ab ira divina profectum supplicium ruat,
 feraturque, funditus eos perdet. Tenebras quidem
 inimicos ejus persecuturas et comprehensuras dic-
 cit, utique haud noctis hujus, sed alius, opinor,
 noctis intellectualis, et quæ ex modo quodam pati-
 endi perspicitur. Solet enim mentem humanam
 tenebris obscurare dirior calamitas, acerbisque et
 improvisus casus, 485 ut antiquioribus contigit,
 in captivitatem abductis, et regione ipsorum ab
 hostibus occupata. Proinde Deus cum vino et
 ebrietate hujuscemodi mala conferens, rectissime ad
 beatum Jeremiam dicebat : « Sume calicem vini
 meri hujus de manu mea, et potabis omnes gentes
 ad quas mittam te ad eos, et bibent, et voment, et
 insanient a facie gladii, quem ego mitto inter
 eos ». Et per os Isaïæ ad Sion : « Calicem enim
 ruinae, calicem furoris ebibisti et evacuasti ». Ebrietate
 igitur, et tenebris, erga Deum hostiliter
 animatos, comprehensum iri dicit, ita probe ad-
 modum ad recte sapiendum cunctans, quod eos
 scire et facere melius erat.

Invit etiam contra Judæos in diluvio transennite
 universorum Deus, et consummavit eos, propter
 Christum pœnas reposcens. Facti sunt etiam in
 tenebris, et divini luminis omnino expertes, fatui
 et cæci permanent infelices. Noluerunt enim sequi
 acclamantem Christum : « Dum lucem habetis, in
 luce ambulate, ut non tenebræ vos comprehen-
 dant ». Et quoniam sine affectione et indomiti
 erant, idcirco postmodum, ut ait propheta : « Ex-
 spectantibus illis lucem, factæ sunt illis tenebræ ;
 præstolantes lucem, in tenebris ambulaverunt ». Fuerunt enim
 inimici luminis divini, et impie ad-
 versus gloriâ illius se erexerunt.

VERS. 9. Quid cogitatis contra Dominum ? Con-
 summationem ipse faciet, non vindicabit bis in idip-
 sum in tribulatione.

IX. Dixi jam, et a principio, ubi Salmanasar
 Assyriorum rex Samariam vastavit, et alias quoque
 urbes vicoseque Judæocepto subjectos simul depopu-
 latus est, belli reliquias, ingenti errore plenis, ad vi-
 cinarum gentium provincias confugientibus, quod
 putarent verisimiliter, parem calamitatem, Baby-
 loniis denuo in ipsos redeuntibus, subiteros, Deum
 per prophetam necessariam consolationem adhibere,
 duo hæc pollicentem, et bello captos, ac miseriis
 immensis obrutos aliquando miseraturum, vinculi-

88 Jerem. xxv, 16. 89 Isa. li, 17. 90 Joan. xii, 35. 91 Isa. lix, 9.

cecidit cedrus, quia miseri facti sunt optimates. Ululate, quercus Basanitidis, quia succisus est saltus consitus⁴⁹. Manifestius autem alibi: « Et erit planctus Jerusalem sicut planctus mali punici in campo succisorum⁵⁰. » Quoniam enim cum Libano Jerusalem rursus confert, cedros cadentes, et pinus, et quercus Basanitidis vocat in ea homines cæteris aliqua celsitudine antestantes: et est oratio, ut dixi, metaphorica.

VERS. 6. *Ante faciem iræ ejus quis sustinebit? et quis resistet in ira furoris ejus? Furor ejus liquefacit principatus, et petrae contritæ sunt ab eo.*

VII. Verba sua ad confirmandam veritatem divini iræ experimentis obsignat, dicens, horribilem esse, et nullis ei machinis resisti posse. Nam instar ignis, opinor, invadens, facile et principatus, et potestates cum terrenas, tum quæ intelligentia sola cognoscuntur, liquefecerit; contriverit etiam nullo negotio petras, instar petrarum videlicet induratos et obfirmatos, quin etiam ipsum immundorum spirituum principem Satanam, de quo sacra Scriptura dicit, « Cor ejus induratum est ut lapis, stetit autem sicut incus indomita⁵¹. » Duros autem et præfractos fuisse, ac multo stupore aperte laborasse Judæorum et doctores, et principes seu primores, sacerdotes, inquam, et impiorum Scribarum ac Phariseorum cœtus profanos, quem fugit? qui et bello a Romanis illato, sicuti cera malis atrocissimis colliquefacti interierunt. Et cum essent admodum inflexiles, contriti cladibus contumeliarum in Christum expromptarum poenas luerunt.

Contrivit autem propter nos alia etiam via Dominus noster Jesus Christus principatus, et potestates, et principes mundi tenebrarum sæculi hujus, spirituales nequitiæ⁵², ut nos eriperet et salvaret. Hoc sciens beatus David, psallit: « Tu terribilis es, et quis resistet tibi ab ira tua? De cælo auditum fecisti judicium, terra timuit et quievit, dum resurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terræ⁵³. » Dedit autem nobis « calcare supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici⁵⁴. » Colliquefecit enim principatus, impiorum spirituum superbiam ut petras contrivit. Irascenti autem noxiis propter nos, et quantum ad nos attinet, illi licet inviti, cedere deherunt.

VERS. 7, 8. *Bonus Dominus exspectantibus eum in die tribulationis, et cognoscens timentes se, et in diluvio transeunte consummationem faciei. Consurgentes, et inimicos ejus persequuntur tenebræ.*

VIII. Fructuose, et scite admodum admonet, neque felicitatis spe eos privans, cum dicit, bonum fore Dominum exspectantibus se: neque habenas

μεγάλοι μεγιστάνες έταλαιπήρησαν. Όλολύσατε, δρύες τής Βασανίτιδος, ότι κατεπάσθη ό δρυμός ό σύμφυτος. Σαφέστερον δέ έτέρωθί πού φησι: « Καί έσται ό κοπετός τής Ίερουσαλήμ ώς κοπετός ρώϊνος έν πεδίω έκκοπτομένου. » Έπειδή γάρ πάλιν Λιβάνω την Ίερουσαλήμ παρεικάζει, κέδρους καταπιπτούσας, και πίτους έφη τους έν αύτῃ ύψηλους, και δρύς δέ άποκαλεί τής Βασανίτιδος· μεταφορικόν δέ, ώς έφη, του λόγου τδ χρήμα.

Άπό προσώπου όργής αυτού τίς ύποστήσεται; και τίς άντιστήσεται έν όργῇ θυμού αυτού; Ό θυμός αυτού τίκει άρχάς, και αι πέτραι διατρίβησαν άπ' αυτού.

Z'. Κατασφραγίζει τους λόγους εις αλήθειαν τοις έν πείρα γεγονόσι τής θείας όργής, ότι πικρά τίς έστι, και δυσάντητος λέγων. Δίχην γάρ, οίμαι, πυρός έμπίπτουσα, κατατήθειεν άν εύκόλως άρχάς τε και έξουσίας, έπιγεύσει τε και νοητάς, συνθραύσει δ' άν άμογητί και πέτρας, ήγουν τους έν ίσω πέτραις κατεσκληρότας, και μήν και αύτόν τών άκαθάρτων πνευμάτων ήγούμενον Σατανάν, περι ού φησι τδ Γράμμα τδ Ιερών: « Η καρδία αυτού πέπηγεν ώσπερ λίθος. » Έστηκε δέ ώσπερ άκμων άνήλατος. Ότι δέ σκληροί, και άτεράμονες, και πλείστην όσην άναίσθησιαν ήβρώστηκέτες άλοϊεν άν και οι τών Ίουδαίων καθηγηται, και οι τεταγμένοι παρ' αυτοις εις άρχάς, Ιερέας δη λέγω, και τών άνοσιών Γραμμάτων και Φαρισαίων τά βέθηλα στίφη, πώς ούχ άπασιν έναργές; οι και τῷ πολέμω δεδαπάνηται, τῷ παρὰ Ρωμαίων, καθάπερ τίς κηρός ταίς άνηκέστοις έκτενόμενοι συμφοραίς. Σκληροί δέ όντες άγαν, συνέθραυοντο τοις κακοίς, και τής εις Χριστόν παροινίας κας έκζήτηνται.

Συνέτριψε δέ δι' ήμās και έτέρως ό Κύριος Ίησους Χριστός, άρχάς τε και έξουσίας, και κοσμοκράτορας του σάιτους του άλλωος τοις πνευματικά τής πονηρίας, ίνα ήμās έξέδη διασώση. Καί τουτο ειδώς ό μακάριος Δαβίδ: « Σὺ φοβερός εί, και τίς άντιστήσεται έν όργῇ σου; Έκ του ούρανού ήκούτισα έφοθήθη, και ήσύχασεν έν τῷ άναστήναι τόν Θεόν, του σώσαι πάντας τους πραίους. Δέδωκε δέ ήμίν « πατείν έπάνω όρειών πίων, και επί πάσαν την δύναμιν. » Κατέτηξε γάρ άρχάς, συνέθραυσεν αι τών άνοσιών πνευμάτων άλαζονείας, δι' ήμās, και προς ήμῶν τοις ήδίκω ρείν ήν άνάγκη και ούχ έκοΐσιν αύτῶν.

Χρηστός Κύριος τοις ύπομένοντι ήμέρα θλίψως, και γινώσκων τούς άντιπάρους αυτού, και έν κατακλιση τέλειαν ποιήσεται. Τους έπιπτόνους τους έχθρούς αυτού δώξεται σῶσαι.

H'. Νουθετεί χρησίμως, και ύπομνήσκει τής εύμερίας άποκειρών την έπιχρηστον έσσεθαι τοις ύπομένοντι.

⁴⁹ Zachar. xi, 1, 2

⁵⁰ Zachar. xv, 11.

⁵¹ Job xli, 15.

⁵² Ephes. vi, 12.

⁵⁴ Luc. x, 19.

μή ανείξ εις άρετόν τινα, και εξήγγη
 εθείς δέ μάλλον εις εύκρασίαν, και ως
 διάδοι ενόμιμος, διάτοι του εραου
 καταλυσιμω νοουμένην οδον ει δε
 κατακρητινά σειςυβην καί ποταμο
 πάλιν π και άρορθησαν έρηρ και ποταμοί
 γαυ. Χρημά τι θεών, και ελοκαρτω
 φλας ει διάτοι κατά πων τα ει εκ
 ίσων άπαντας άπολείσει τους καθ' εν
 φέρειτα. Σκότω μόν τους έχθρους, και
 σείσει και καταληφθήσεθαι λίγα, και
 πονος τω της νυκτός, και έπειτα
 νοητής, και ως έν τρώπω τω
 κατακτοάζειν γάρ οίθε τον άνακτο
 άμεικτος συμφορά, και παρην,
 θες, δ θή τοις αρχαιοτέροις
 μόνος εις αιχμαλωσίαν, και
 χώρας. Του γάρτοι θεός είνω
 πικρα των κακίων παρακαλεσ, ε
 παύριον έρασκειν Ιερεμίου
 άθου του άκράτου τουτου εις
 κατα τα έθνη, προς έτα
 αίνος, και πόνται, και εξήγγη
 από προσώπου της μεγαλειος
 άνά μέσον αίσων. » Κα έτα
 αίστην « Το ποτήριον γαρ της
 θυμοί εξήμιες και εξήμιες
 αίνος καταληφθήσεθαι
 Θεού, μετασώβω εν
 άσπρη άμεινον ειδέναι
 Κεγόμικα οδ και
 κισορή ποταμοί ε τώ
 αίνος εις έκλ Χριστό
 γένουα δέ και εν
 ημοιρηκότες, μετα
 αίνος. Οδ γάρ ήθελο
 Χριστόν « Έως τώ
 ποτή, ένα μη σκωσία
 ήσαν άκαθής, και
 φων ε προφήτης. «
 νετα αίνος σάκτος, με
 παρακάλεσε. » Γεγόνα
 φων, και καταφρονήτο
 αίνος.
 III Λυγίσθη έκλ τον
 ποιός παύριον, ούκ
 έν άλλην.
 « Τηρο ήδη, και
 βασιλείας Αστορίας
 συγκαταδηλώσεως
 κίωμας τοίς
 εκ του πόλεμου
 δείρασι, και εις
 χώρας, ήσαν
 περιπαύριον
 λωναν άσπρη
 παρλίρη

[Faint, mostly illegible text in the middle column, likely bleed-through or very faded print.]

ipsa vel procerissimae
 od Assyrii faciebant,
 irrumpentes, et, quasi
 licibus et intoleranda
 suffocantes. Ait autem
 stipulam ariditatis ple-
 piendum, et ustionem
 ut incensam, et ira
 ue propheta alloquitur,
 excusat, dicens: « Ex
 ominum mala cogitans
 inquit, ad desolationem,
 et deserta: quin etiam
 enim contra Dominum
 Unversorum quippe Deus
 animadvertens, fecit ut
 et tuis eum pedibus sul-
 ter senties, et Judæam te,
 in potestatem existimabis,
 absacem inveniemis, quando
 insectabatur, in muro se-
 decipiat vos verbis Ezechias,
 liberare vos. Et ne dicat vobis
 erabit Deus Jerusalem de manu
 missime et vere impie garrienti,
 respondet: « Numquid gloriabitur
 dente in ea, aut exaltabitur serra
 am? » Sicut enim securis, licet
 et bene ferrea, in arboribus secandis
 nisi quis ipsam viribus suis aliquo
 et serra nihil prorsus in materia sua
 nisi quis eam duxerit: ad eundem
 Ninivitarum regni sive militiae robur non
 Samariam, nisi divini ira in urbes
 rios id adegisset tanquam instrumentum,
 vetur quidem ab altero, et est utile ad mi-
 assumptum, ipsum tamen per se nihil
 Punitur ergo Ninive, ut mala contra Domi-
 cogitans potius, quam ut revera se rei natura
 et. Tradidit enim universorum Deus Israelen-
 peccatum, nec ipsa potius eos subjugasset, si
 succurrere et servare filios voluisset.
 τα έναντία μάλλον, ει ως έχει κατά τδ άληθες
 Θεός ημαρτηκότα τον Ισραηλ, ούκ αυτη
 λαντος υόν.
 VERS. 12. Hæc dicit Dominus, regnans super
 aquas multas, et sic dividuntur, et auditus tuus non
 audietur amplius.
 XI. Est igitur sermo ad Niniven arrogantem, et
 Deo repugnantem. In his porro verbis aquas aia
 immensas populorum multitudines per regiones,
 urbes et nationes, instar maris aut fluviorum, quæ
 reguntur facile, si Deus voluerit. Ipse enim est
 ipsorum rector, ut opifex, ut universorum Dominus
 ac Deus, qui nutibus suis a se condita gubernat,
 et omnium cordium nutus ad suum beneplacitum
 moderatur, quomodo ipse voluerit decernens et

que captivitatis absoluturum, et Niniven in desolationem et exitium traditurum. **486** Ne igitur et ipsi mala similia formidantes, inde occasionem ex Judæa ad alienigenas confugiendi arriperent, percontatur quasi his verbis, quidnam cogitandum et sentiendum de Domino sibi existiment: durum nempe, et vix placabiliter iratum universorum Deum arbitramini, sic ut eorumdem peccatorum duplices pœnas exigat: sed a vero judicio multum aberratis. Nam si nihil vos addidissetis eorum quæ extra legem sunt, et legis institutorem ad iram provocant, non ipse alteram plagam infixisset. Tribulavit satis propterea, in quibus vestra impietas deprehensa est. Cohibete peccatum, et ille iram cohibebit. Castigavit sufficienter, de cætero miseretur ad sanitatem redire volentium. Mista est igitur oratio, et admonitionem continet. Simul enim suadet legitime fungi iis quæ Deo placeant, et istuc facere non abuentibus fiduciam dat, ipsis clementem fore, non impotenter irascentem, quemadmodum apud se cogitabant. Considera porro, quomodo sermo tueatur Israel, reliquias, inquam. Nam Deum eos non consumpturum, manifeste prædixit, interrogatione inducta inquis: « Quid cogitatis contra Dominum? Consummationem ipse faciet, neque ab ipsis fundamentis concussum Israel in exitium perfectum dabit. Parcet autem propter patres, et aliquando post gentes per fidem in Christum ingredientes, ad sanctimoniam et amicitiam quæ est cum Deo per Filium in Spiritu aptos efficiet.

Φείσεται δὲ διὰ τοὺς πατέρας, καὶ συνθήσεται κατὰ εἰς Χριστὸν εἰς ἁγιασμόν, καὶ οικειότητα τὴν ὡς

Vers. 10, 11. Quia usque ad fundamentum ipsorum in solitudinem redigentur, et quasi smilax implicata comedentur, et quasi stipula ariditatis plena. Ex te exhibit cogitatio contra Dominum mala cogitans contraria.

X. Cum pluribus exemplis declarasset, universorum Deo inesse potestatem omnia probe et facile efficiendi, nec quidquam prorsus esse, quod ille præstare non queat, nunc orationem ad Niniven ipsam transfert, atque etiamsi eam claritatem **D** adepta sit, ut montibus silvossissimis, Libano et Carmelo videlicet, similis videatur, multis et innumeris referta hominibus: tametsi nihil cedat Basanitidi, nihilominus venturum tempus, quando tota deseretur. Hoc enim, opinor, est, usque ad fundamenta in solitudinem redactum iri, **487** servante sermone mutationem ac tropum, ut a montibus, terra, lignis, et silva deductis vocabulis. Comesum porro iri ipsam, inquit, a Persis et Medis depastam quodammodo. Subegerunt enim hi Niniven, Cyro belli summam administrante. Similaci autem Assyriorum catervas assimilat, hi namque Niniven incolebant. Quenam hujus ratio afferri queat? Smilax est frutex, affinis hederæ, semperque in alium serpit, et tenues ramos emittit, et stirpes propinquas ap-

καθυπισγνούμενος, ὅτι καὶ τοὺς ἤδη κατειλημμένους τῷ πολέμῳ, καὶ ἐν ἀφορήτοις ὄντας συμφροαῖς ἐλέησει κατὰ καιροὺς, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάξει δεσμῶν, καὶ ὅτι παραδώσει τὴν Νινευὴ πρὸς ἐρήμωσιν καὶ ἀπώλειαν. Ἴνα τοίνυν μὴ καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἰσσοῖς περιπεσεῖσθαι κακοῖς προσδοκῆσαντες εὐάφορμον ἤδη ποιοῖντο τὴν καταδρομὴν, τὴν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς ἄλλοφύλους, μονονοῦχι καὶ ἀναπυθάνεται, λέγων, τί ἄρα λογίζονται, καὶ φρονεῖν ἐγνώκασι περὶ τοῦ Κυρίου, σκληρὸν ἄρα, φησι, καὶ βαρῦμηνιν ὑπάρχειν οἴεσθε τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ὡς διττὰς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πλημμελήμασι τὰς δίκας αἰτεῖν· ἀλλὰ πολὺ τοῦ πρέποντος ἀποσφάλεσθε. Προσθεθεῖ- **B** κῶτων γὰρ ὑμῶν οὐδὲν τῶν ὅσα ἐστὶν ἔξω νόμου, καὶ κατερεθίζουσι πρὸς ὀργὰς τοῦ νόμου τὸν ὀριστὴν, οὐδ' ἂν αὐτὸς δευτέραν ἐπόησε πληγὴν. Ἐὐλίψεν ἀρκοῦντως ἐφ' οἷς ἤδη δυσσεβοῦντες ἠλίσκεσθε. Στήσατε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ὀργὴν ἀνακάλυψε. Πεκαιδευκεν ἀποκρῶντως, κατελεῖσθε λοιπὸν τοὺς σωφρονεῖν ἡρημένους. Μίμικται τοίνυν ὁ λόγος, καὶ συγκεκραμένην ἔχει τὴν παραίνεσιν. Ἐν ταυτῷ γὰρ ἀναπαίθει καὶ τὰ ἀνδάνοντα τῷ Θεῷ κατορθοῦν ἐλέσθαι γνησίως, καὶ τοῦτο δρᾶν ἐλομένους δίδωσι θαρρῆειν, ὅτι χρηστὸς ἐστὶ περὶ αὐτοὺς, οὐκ ἀχάλινον αὐτοῖς ἐφιεῖς τὴν ὀργὴν, καθάπερ ζῆλον κατὰ σφᾶς. Ἄθρει δὲ ὅπως τετήρηκε πάλιν ὁ λόγος τὸν Ἰσραὴλ, τὸ κατάλειμμα. Ὅτι γὰρ οὐ συντελέσει Θεὸς αὐτοὺς προαναπεφώνηκεν ἑναργῶς, ὅς ἐν ἐρωτήσῃ λέγων· **C** « Τί λογίσεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον; Συντέλειαν αὐτὸς ποιήσειται, » φησι, οὐδ' ἂν ἐκ βάρθρων αὐτῶν κατασεισας τὸν Ἰσραὴλ, εἰς βλεθρον παραδώσει παντελῆ. καιροὺς κατόπιν ἐθνῶν εἰσβάλλοντας διὰ πίστεως τῆς πρὸς Θεὸν δι' Ἰησοῦ ἐν Πνεύματι.

Ἵτι ἕως θεμελίων αὐτῶν χερσωθήσονται, καὶ ὡς σμίλαξ περιπλεκομένη βρωθήσονται, καὶ ὡς καλὰμη ξηρασίας μεστή. Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ Κυρίου ποτηρὰ βουλευόμενος ἐναντία.

Γ'. Ἀπορρήνας διὰ πολλῶν, ὅτι καὶ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν εὐκλῶς τῷ τῶν ὄλων ἐνυπάρχει Θεῷ, ἀνηνυτον δὲ αὐτῷ παντελῶς οὐδὲν, μετακομίζει τὸν λόγον ἐπ' αὐτὴν ἤδη τὴν Νινευὴ, καὶ φησι, ὅτι **D** κἂν εἰς τοῦτο προήκοι λαμπρότητος, ὡς ἐν Ἰσφ φαίνεσθαι τοῖς εὐδενδροτάτοις τῶν ὀρῶν, λιθάνῳ τέ φημι, καὶ Καρμήλῳ, πολλοῖς καὶ ἀναριθμήτοις κομῶσα λαοῖς· κἂν εἰ μὴδὲν ἀποδοῖ τῆς Βασανιτιδος, ἀλλ' ἤξει καιρὸς, ὅτε καὶ εἰς ἅπαν ἐρημωθήσεται. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, ἕως θεμελίων χερσωθήσεσθαι, τετηρηχότος τοῦ λόγου τὴν τροπὴν ὡς ἐπ' ὀρῶν τε καὶ γῆς, ξύλων τε καὶ ὕλης. Βρωθήσεσθαι δὲ φησιν αὐτὴν, κατανεμηθέντων τρόπον τινὰ Περσῶν τε καὶ Μήδων. Ἐἶλον γὰρ οὗτοι τὴν Νινευὴ, πολεμαρχοῦντος τοῦ Κύρου. Σμίλακι δὲ παρειακάει τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθύν· κατόικουν γὰρ οὗτοι τὴν Νινευὴ. Καὶ τίς ἂν γένοιτο λόγος τοῦ τοιοῦδε πάλιν; Ἔστι μὲν ἡ σμίλαξ κίττοιειδὲς τι φυτὸν. ἔρπει δὲ αἰεὶ πρὸς τὸ ὑψοῦν, καὶ λεπτοὺς ἀνίησι κλώνας, καὶ τῶν ἐγγύς ἐστηχότων καταδράττεται: φυτῶν, ὡς κατα-

πνίγασθαι πολλάκις ὑπ' αὐτῆς καὶ τὰ εὐμηχέστατα Ἀ
τῶν ξύλων. Ἐδρων δὲ τοῦτο καὶ Ἀσσύριοι, κατα-
θλώσκοντες ἀεὶ χωρῶν, καὶ πόλεων, καὶ οἶον συμ-
πιύγοντές τε καὶ καταβρίθοντες ταῖς τῶν πολέμων
συμπλοκαῖς, καὶ ταῖς ἀφρητοῖς καταδυναστείαις.
Ἐφη δὲ αὐτὴν καταπρησθήσεσθαι, καὶ ὡς καλάμη
ξηρασίας μεστήν. Ἐτοιμάτατον δὲ τῆς καλάμης τὸ
χρῆμα πρὸς τὸ καταδανᾶσθαι πυρὶ. Καταπιμπρα-
μένη δὲ ὡσπερ τῇ Νινευῆ, καὶ πασχούση τὰ ἐξ
ὀργῆς, καταδουμένη τε λοιπὸν ὁ προφήτης ἐπι-
φθέγγεται, καὶ τοῦ τὰ τοιαύτα λέγειν τὴν πρόφασιν
καταλευκαίνει, λέγων· « Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογι-
σμὸς, κατὰ τοῦ Κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος ἐναν-
τία. » Προκείση, φησί, εἰς ἐρήμωσιν, ἔση δὲ
καὶ ὡς χέρσος· καὶ μὴν καὶ καταφλεχθήσῃ πυρὶ, B
λογίζῃ γὰρ κατὰ Θεοῦ δεινὰ καὶ ὑπέροπτα, καὶ
τὰ ἐναντία. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ἔλων Θεὸς πλημμυλόντα
τὴν Ἰσραὴλ κολάζων, εὐάλωτον ἀπᾶτλει, καὶ τοῖς
σοῖς αὐτὸν ὑπεκόμιζε ποσί. Διακείση γε μὴν οὐχ
οὕτως αὐτῇ, νομίεις δὲ μᾶλλον ἤρηκναι τὴν Ἰου-
δαίαν, καὶ οὐχ ἐκόντος αὐτοῦ. Ἐχουσαν γὰρ οὕτως
εὐρήσομεν τὴν Ῥαββίκου περιτροπέειαν, ὅτε τὴν τοῦ
Θεοῦ κατεκέρτομαι δόξαν, λέγων τοῖς καθημένοις ἐν
τῷ τείχει· « Μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς λόγοις Ἐζεχίας, οἱ
οὐ μὴ δυνηθήσονται ῥύσασθαι ὑμᾶς. Καὶ μὴ λέγῃτω
ὑμῖν Ἐζεχίας, ὅτι ῥύσεται ὁ Θεὸς τὴν Ἰερουσαλήμ
ἐκ τῆς χειρὸς μου. » Ἡρὸς δὲ τὴν οὕτως ἀβουλότητα,
καὶ ἀνίστιον ἀληθῶς ἀθροστομοῦντα ἀπελογοῖτο Θεὸς
καὶ διὰ φωνῆς Ἥσαϊων, λέγων· « Μὴ δοξασθήσεται
ἀξίην ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ, ἢ ὑψωθήσεται
πρίων ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; » Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀξίην, C
κᾶν τομωτάτη τις εἴη, καὶ εὐχαλκος, οὐκ ἂν ἐνεργ-
γήσῃ περὶ τὰς τῶν δένδρων ἀποτομάς, εἰ μὴ τις
αὐτὴν ἰδίαις δυνάμεισι κατὰ τινος διαφέρει· ὡσαύτως
δὲ καὶ ὁ πρίων ἀπρακτῆσει πάντως περὶ τὰ οἰκεῖα,
καθέλκοντός γε αὐτὸν, ἢ ἀνέλκοντος οὐδενός· οὕτω
καὶ ἡ τῆς τῶν Νινευιτῶν βασιλείας, ἤγουν στρατιᾶς
ἰσχύς οὐκ ἂν ἐκράτησε τῆς Σαμαρείας, μὴ οὐχί
θείας ὀργῆς πόλεσι τε αὐτῇ ἐπιφερούσης, καὶ κώ-
μαις, καὶ οἶον ἐργαλείῳ, ὃ κινεῖται μὲν παρ' ἑτέρου,
καὶ ἔστι χρήσιμον εἰς ὑπουργίαν παραληφθὲν, ἐνεργ-
γήσειε δ' ἂν οὐδὲν αὐτὸ, καθ' ἑαυτό. Κολάζεται τοίνυν
ἢ Νινευὴ διὰ τοι τὸ πονηρὰ κατὰ Θεοῦ λογίζεσθαι, κατὰ τὰ ἐναντία μᾶλλον, εἰ ὡς ἔχει κατὰ τὸ ἀληθές
ἢ φύσις τοῦ πράγματος. Παραδέδωκε γὰρ ὁ τῶν
μᾶλλον ἂν εἶλεν ἐπαμύνοντος Θεοῦ, καὶ σώζειν θέλοντος υἱόν.

Τὰδε λέγει Κύριος, κατάρχων ὑδάτων πολλῶν, D
καὶ οὕτως διασταλήσονται, καὶ ἡ ἀκοή σου οὐκ
ἐνακουσθήσεται ἐτι.

ΙΑ'. Ἔστι μὲν οὖν ὁ λόγος πρὸς τὴν Νινευὴ τὴν
ἀλαζόνα, καὶ θεομάχον. Ὑδατα δὲ εἶναι φησι ἐν
τούτοις τὰς ἀμετρήτους τῶν ἔθνῶν κατὰ τε χώρας
καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη, πληθύας, ποταμῶν ἢ θαλάσσης
δίχτην καταρχομένης εὐκόλως, ὅτ' ἂν ἔλοιτο Θεός.
Αὐτὸς γὰρ ἔστιν αὐτῶν ὁ κατάρχων, ὡς δημιουργός,
ὡς τῶν ἔλων Κύριος, καὶ Θεός, ὡς ἰδίως νεύμασι τὰ
ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα πηδαλιουχῶν, καὶ τῆς ἀπάντων
καρδίας τὸ νεῦμα μετατιθεὶς πρὸς τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν,

prehendit, ut frequenter ab ipsa vel procerissimæ
arbores suffocentur. Id quod Assyrii faciebant,
semper in regiones et urbes irrumptentes, et, quasi
oneris instar bellorum, conflictibus et intoleranda
tyrannide incumbentes, et suffocantes. Ait autem
ipsam ambustum iri, et ut stipulam ariditatis plu-
nam. Stipula ad ignem concipiendum, et ustionem
aptissima est. Niniven autem ut incensam, et ira
divina punitam, vastatamque propheta alloquitur,
et occasionem cur hæc dicat excusat, dicens: « Ex
te exhibit cogitatio contra Dominum mala cogitans
contraria. » Exposita eris, inquit, ad desolationem,
et eris ut terra inculta et deserta: quin etiam
igni combureris; cogitas enim contra Dominum
iniqua et contemptoria. Universorum quippe Deus
in peccantem Israelcem animadvertens, fecit ut
levi negotio capi posset, et tuis eum pedibus sub-
stravit. Tu autem aliter senties, et Judæam te,
ipso nolente, redegisse in potestatem existimabis.
Sic enim blaterasse Rabsacem inveniemus, quando
convillis Dei gloriam insectabatur, in muro se-
dentibus dicens: « Ne decipiat vos verbis Ezechias,
quæ non poterunt liberare vos. Et ne dicat vobis
Ezechias, quia liberabit Deus Jerusalem de manu
mea. » Huic stultissime et vere impie garrienti,
voce Isaïæ Deus respondet: « Numquid gloriabitur
securis sine incidente in ea, aut exaltabitur serra
sine trahente eam? » Sicut enim securis, licet
acutissima sit, et bene ferrea, in arboribus secandis
nihil efficiet, nisi quis ipsam viribus suis aliquo
impegerit: sic et serra nihil prorsus in materia sua
operabitur, nisi quis eam duxerit: ad eundem
modum, Ninivitarum regni sive militiæ robur non
subegisset Samariam, nisi divina ira in urbes
488 et vicus id adegisset tanquam instrumentum,
quod movetur quidem ab altero, et est utile ad mi-
nisterium assumptum, ipsum tamen per se nihil
faciet. Punitur ergo Ninive, ut mala contra Domi-
num cogitans potius, quam ut revera se rei natura
habet. Tradidit enim universorum Deus Israelcem
post peccatum, nec ipsa potius eos subjugasset, si
Deus succurrere et servare filios voluisset.

VERS. 12. Hæc dicit Dominus, regnans super
aquis multas, et sic dividetur, et auditus tuus non
audietur amplius.

XI. Est igitur sermo ad Niniven arrogantem, et
Deo repugnantem. In his porro verbis aquas aia
immensas populorum multitudines per regiones,
urbes et nationes, instar maris aut fluviorum, quæ
reguntur facile, si Deus voluerit. Ipse enim est
ipsorum rector, ut opifex, ut universorum Dominus
ac Deus, qui nutibus suis a se condita gubernat,
et omnium cordium nutus ad suum beneplacitum
moderatur, quomodo ipse voluerit decernens et

99 IV Reg. xviii, 32. 100 Isa. x, 15

conformans. Idcirco, inquit, o Ninive, posthac terribilis, robustissima et decantata esse desines : « Auditus enim tuus non audietur amplius, » hoc est, non erit in posterum multus de te apud omnes sermo. Olim enim eras illustris, et magnificas de te narrationes ignorabat nemo. Ast nunc non amplius. Quin triste super te canticum cantabunt, et magnum, auditioneque dignum nihil apud te in posterum reperietur.

VERS. 13. *Et nunc conteram virgam ejus a te, et vincula tua dirumpam, et præcipiet de te Dominus.*

XII. Sermo propheticus iterum ad Israellem transiit, quasi dicat : Deposita veterum illorum memoria, miserabor eum de cætero, ut qui pœnas jam expenderit. Ut sufficienter punitum, eorum dominatu te liberabo, subjacebisque neutiquam virgæ Assyriorum, hoc est, sceptro, sive regno : regni enim symbolum, sive nota sceptrum est. Eximam te quoque terroribus, et vinculis servitutis, et in beatum libertatis statum restituam. Illud, « Et præcipiet de te Dominus, » sic intelliges. Præcipiet autem bonis quibusdam spiritibus, et militiæ angelorum, qui a Deo 489 ad Israellem tuendum curandumque constituti sunt : aut mandabit etiam Cyro ipsi, Cambysæ filio, qui suo tempore captivos dimisit. Non autem plane mandat, quasi sanctum et prophetam alloquatur : sed animo ejus voluntatem eam suggerens, et placitorum suorum ministrum reddens, quantumvis profanum et idololatram. Sicut enim mandavit celo, ut deglutiret Jonam, et postea cucurbitæ, ut euasceret, et obumbraret ipsum, præterea vermi, ut percuteret hederam⁶¹ : sic dicimus et Cyro mandasse. Et hæc quidem historice.

Compellaverit autem his Deus et Pater Domini sui interfectricem Jerusalem, sive Judæorum regionem, « Usque ad fundamenta sua desertum iri, et ut smilacem implicatum comesum iri, et ut stipulam ariditatis plenam. Ex te egredietur cogitatio contra Dominum mala, contraria cogitans⁶². » Exusta est enim, et in solitudinem redacta, et velut stipula arida consumpta. Ausi sunt enim cogitare mala contra Dominum, atque insuper petulanter loqui. Nunc enim Samaritanum, et potatorem vini, et ex fornicatione natum dicebant : nunc, seducere turbas⁶³ ; tametsi idcirco a Deo et Patre missus erat, ut seductos a seductione liberaret, et quod a Deo resiliuerat, rursus apportaret ; et per fidem adduceret, quod multimodis ab eo desciverat ; et quod in tenebris erat, illuminaret ; et quod contritum erat, alligaret. Et quoniam non totum Israel funditus delevit, reliquias,

οὕτω καὶ διαστέλλων, καὶ διατυπῶν καθ' ὃν ἂν βούλοιο τὴν τῶν αὐτῆς. Ταύτη τοι φησὶν· ὦ Νινευή, λοιπὸν πεπαύσῃ τοῦ εἶναι δεινὴ, παναλκῆς τε καὶ διαδόχου· « Ἡ γὰρ ἀκοή σου οὐκ ἀνακουσθήσεται ἔτι, » τουτέστιν, οὐκ ἔσται· λοιπὸν πολλὸς περὶ σοῦ παρὰ πᾶσι λόγος. Πάλαι μὲν γὰρ ἦσθα λαμπρὰ, καὶ ἐν γνώσεσι ἢ τῶν ἀπάντων, μεγάλα περὶ σοῦ διηγήματα. Νυνὶ δὲ οὐκ ἔτι, στυγνὸν δὲ ἐπὶ σοὶ κατηχήσουσι μέλος. Ἔσται δὲ οὐδὲν ἔτι παρὰ σοὶ τὸ μέγα, καὶ ἀξιάκουστον.

Καὶ νῦν συντρίψω τὴν ράβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαβρήξω, καὶ ἐντελείται ὑπὲρ σοῦ Κίριος.

IV. Πάλιν ὁ λόγος τῷ προφήτῃ μετακεχώρηκεν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὁμοίω δὲ ὡς εἰ λέγει· Τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκείνων τὴν μνήμην ἀποπεμφόμενος κατελεῖσω λοιπὸν, ὡς δίκαιος ἐκτετικότης. Ὡς ἀποχρώντως κεκολασμένον ἀπαλλάξω τῆς ἐκείνων πλεονεξίας, ὑποκείσῃ δὲ οὐδαμῶς τῇ ράβδῳ τῶν Ἀσσυρίων, τουτέστι, τῷ σκῆπτρῳ, ἦτοι τῇ βασιλείᾳ· σύμβολον γὰρ βασιλείας τὸ σκῆπτρον. Ἀνήσω δὲ καὶ δειμάτων, καὶ δουλείας δεσμῶν, ἀνακομιῶν δὲ αὐθις εἰς ἐλευθερίας εὐήμερον. Τό γε μὴν, « Ἐντελείται περὶ σοῦ Κύριος, » τοιῶσδε νοήσεις. Ἐντελείται γὰρ τισιν, ἢ πνεύμασιν ἀγαθοῖς, καὶ ἀγγέλων στρατιαῖς, αἱ τετάχεται παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ προστάναί τὸν Ἰσραὴλ· ἦγουν ἐντελείται· καὶ αὐτῷ που τῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντι κατὰ καιροῦς, Κύριος δὲ ἦν ὁ Καμβύσου. Ἐντέλλεται δὲ οὐχὶ πάντως ὡς ἀγίῳ καὶ προφήτῃ προσλαλῶν, ἀλλ' εἰς νοῦν ἐνίεις τὸ ἴδιον θέλημα, καὶ ὑπουργὸν ἀποφῆνας τῶν δοκούντων αὐτῷ, καίτοι βέβηλον ὄντα, καὶ εἰδωλολάτρη. Ὡς περὶ γὰρ ἐντελείται τῷ κῆτει καταπίνειν τὸν Ἰωνᾶν, καὶ τῇ γολοκύρῃ πάλιν, ἀναφύναί, καὶ ἐπισκιάζειν αὐτὸν, καὶ μὴν καὶ τῇ σκώλῃ πατάξαι τὴν γολοκύρην· οὕτω φαρμὸν ἐντετάχθαι καὶ Κύριον. Καὶ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Ἐπιφωνήσεις δ' ἂν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ κυριοκτόνων γεγεννημένη τῇ Ἱερουσαλήμ, ἦτοι τῇ τῶν Ἰουδαίων χώρῃ, ὅτι « Ἔως θεμελίων αὐτῶν χερσῶθήσεται, καὶ ὡς σμίλαξ περιπλεκομένη βρωθήσεται, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ Κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία. » Καταπέπτωται γὰρ, καὶ κεχέρωται, καὶ ὡς καλάμη ξηρὰ δεδαπάνηται. Τετολμήκασι γὰρ λογίσασθαι πονηρὰ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ μὴν καὶ ἀθύρῳ γλώττῃ χρῆσασθαι. Ποτὲ μὲν Σαμαρείτην, καὶ κάτοιινον, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον ὠνόμαζον· ποτὲ δὲ καὶ ἔφασκον, ὅτι πλανᾷ τὸν ὄχλον. Καίτοι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα τοῦ πλανᾶσθαι τὸ πλανώμενον ἀπαλλάξῃ καὶ προσκομίσῃ Θεῷ τὸ ἀποσκιρτήσαν αὐτοῦ, καὶ προσάγῃ διὰ τῆς πίστεως τὸ πολυτρόπως ὠλισθηκὸς εἰς ἀπόστασιν, καὶ καταφωτίσῃ μὲν τὸ ἐν σκότει, καταδήσῃ δὲ τὸ συντετριμμένον. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰσάπαν ὠλόθρευσε τὸν Ἰσραὴλ,

⁶¹ Jon. i, 4. ⁶² Nahum i, 8-11. ⁶³ Joan. viii, 18; Matth. xi, 19; Joan. vii, 12.

τετήρηται, ὡς ἔφην ἡδὴ πλειστάκις, αὐτῷ τὸ κατά-
λειμμα. Πειπιστεύκασι γὰρ καὶ Ἰουδαίων οὐκ εὐαρίθ-
μητοί, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀναμιξὲ δοξολογοῦσι Χριστόν.

Ἀκουέτωσαν μὲν οἱ ἐκ τῆς κατὰ σάρκα περιτομῆς,
« Ὅτι τὴν βάρβδον αὐτοῦ συντρίψω ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς
δεσμούς σου διαβρῆξω, καὶ ἐντελεῖται ὑπὲρ σοῦ Κύ-
ριος. » Ποίαν δὲ ἄρα φησί τὴν βάρβδον, ἢ τίνας ὄλως
δεσμούς, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον εἰπεῖν; Ὑπέκειντο μὲν
γὰρ οἱά τινι σκήπτρῳ, κατηχθημένοι τῇ τῶν Γραμ-
ματέων τε καὶ Φαρισαίων ἀπονοίᾳ τε καὶ ἀγριότητι,
καὶ μονοουχί δεσμοῖς συνεχόμενοι τοῖς ἐκείνων ἐν-
τάλμασιν, οὐ παρεδέχοντο τὴν πίστιν. Ἄλλ' ἐξήρηται
μὲν ἡ βάρβδος, τουτέστιν, ἡ ἀρχή, διεβρῆγη δὲ τὰ
δεσμὰ, καὶ λοιπὸν ἐλευθέρῳ φρονήματι προσεδρα-
μήκασι τῷ Χριστῷ, μονοουχί προτροπάδην ἐπιφω-
νοῦντες ἀλλήλοις, κάκεινο λέγοντες τὸ διὰ τῆς τοῦ
Ψάλλοντος λύρας· « Διαβρῆξωμεν τοὺς δεσμούς αὐ-
τῶν, καὶ ἀποβρίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. »

Ἀκουέτωσαν δὲ πρὸς ἐκείνους οὐδὲν ἤττον οἱ ἐξ
ἔθνῶν· « Καὶ νῦν συντρίψω τὴν βάρβδον αὐτοῦ ἀπὸ
σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαβρῆξω, καὶ ἐντελεῖται
περὶ σοῦ Κύριος. » Πάλαι μὲν γὰρ τοῖς τοῦ διαβόλου
σκήπτροις ὑπεζευγμένοι, καὶ τοῖς τῶν κοσμικῶν ἡδον-
ῶν κατεσφιγμένοι δεσμοῖς προσεκκίονον τῇ κτίσει
παρὰ τὸν κτίσαντα, οὐκ ἤδεσαν τὸν φύσει, καὶ ἀλη-
θῶς [Θεὸν], καὶ κτηνῶν ἀλόγων ὀλίγα διενεγκόντες
τάς ἡδοναῖς· ἐδούλευον τῆς σαρκὸς, οἰκτρὸν τε καὶ
ἀλογώτατον διέζων βίον. Ἄλλ' ἠλευθέρωνται καὶ αὐτοί,
Χριστοῦ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην βάρβδον συντρίψαντος,
καὶ διαβρῆγνύοντος τὰ δεσμὰ, καὶ ἀμαρτίας ἐξέλκον-
τος, καὶ μετατιθέντος ἐκ πλάνης εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ,
καὶ δικαιούντος τῇ πίστει, καὶ ἐντελλομένου λοιπὸν
περὶ αὐτῶν, ὄηλον δὲ ὅτι τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις. Γέ-
γραπται γάρ· « Ὁ κατοικῶν ἐν βοήθειᾳ τοῦ Ὑψίστου,
ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀλλισθήσεται. Ἐντε-
λεῖται γὰρ τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις διαφυλάσσειν ἡμᾶς ἐν
πάσαις ταῖς ὁδοῖς, καὶ λαμβάνειν ἐπὶ χειρῶν, μήποτε
προσκόψωμεν πρὸς λίθον τὸν πόδα. » Καὶ ἀτρεκέως,
ὅτι· « Παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοδου-
μένων αὐτῶν, καὶ θύσεται αὐτούς. »

Ὁὐ σκαρῆσεται ἐτι ἐξ ὀνόματός σου.

ΠΓ'. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν, Οὐκ ἔση διεσπαρμέ-
νος· εἰς πάντα τὰ ἔθνη, δορύληπτος, καὶ ἀλήτης, καὶ
τῆς ἐνεγκούσης ὡς ἀποτάτω, καὶ παγγάλεπον ὑπο-
μένων θητίαν, ἐν πόλεσι δυσμενῶν οἰκτρῶς, καὶ
ἐλεινῶς, καὶ ἀθλῶς κατεσκαδασμένος. Σημειωτέον
δὲ, ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ προφήτου τὰς φωνάς,
ἦλῶ καὶ πεπόρευται πρὸς αἰχμαλωσίαν ὁ Ἰούδας, καὶ
δεδοῦλευκεν Ἀσσυριοῖς. Ἐξερχίῳ μὲν γὰρ τῆς Ἰερου-
σαλήμ βασιλεύοντος, κατεστράτευσεν τῆς Σαμαρείας ὁ
Σαναχηρείμ, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ πόλεις καταδηώσας,
προσεμπρήσας δὲ καὶ ἑτέρας, ἀπέστειλεν ἐκ Λαζίς
τὸν Ραψάκην, ὃς καὶ ἄγροικον ἠφίει κατὰ Θεοῦ τὴν
γλῶτταν. Εἶτα πεπτώκασιν ἀγγέλου χειρὶ τῆς τῶν
Ἀσσυρίων στρατιᾶς ἑκατὸν ὄγδοήκοντα πέντε χιλιά-
δες. Μετὰ δὲ γε τὴν Ἐξερχίῳ βασιλείαν χρόνου μεταξὺ
διαγεγονότος οὐ μικροῦ, Σεδεκίου βασιλευκότος, ὃς

A ut toties dixi, conservavit ⁶⁶. Crediderunt enim
et de Judæis non pauci, et gentibus admistl, Chri-
stum laudibus prosequuntur.

Audiant enim qui sunt ex circumcissione secundum
carnem : « Quia virgam ejus confringam a te,
et vincula tua dirumpam, et mandabit super te
Dominus. » Quam porro virgam, aut quæ tandem
vincula dicat, quoniodo taceamus? Veluti sceptro
cuidam subjacebant, Scribarum et Phariseorum
dementia et importunitate onerati, illorumque
mandatis propemodum ut vinculis constricti, fidem
non recipiebant. Verum ablata est virga, hoc est,
imperium; dirupta sunt vincula, ac deinceps libera
mente ac sensu ad Christum accurrerunt, tantum
non celerrime fugientes, et inter se accincentes illud
Psallentis lyræ : 490 « Dirumpamus vincula eorum,
et projiciamus a nobis jugum ipsorum ⁶⁶. »

Audiant præter illos nihilominus qui ex gentibus
conversi sunt : « Et nunc conteram virgam ejus a
te, et vincula tua dirumpam, et mandabit super te
Dominus. » Olim enim diaboli sceptris subjugati,
mundanarumque voluptatum laqueis irretiti, ad-
orabant potius creaturam quam creatorem, Deum
natura et verum nesciebant, parumque a brutis
differentes, carnis voluptatibus serviebant, mise-
ramque, et a ratione alienissimam vitam exige-
bant ⁶⁶. Cæterum ipsi quoque in libertatem vin-
dicati sunt, postquam Christus antiquam illam
virgam contrivit, et vincula dirupit, et a peccato
eos extraxit, et ab errore ad agnitionem Dei tran-
tulit, et fide justificavit, et de reliquo super ipsis
mandavit, sine controversia sanctis angelis. Scrip-
tum est enim : « Qui habitat in adjutorio Altissimi,
in protectione Dei cæli commorabitur. Mandabit
enim sanctis angelis, ut custodiant nos in omnibus
viis nostris, et manibus portent, ne forte offenda-
mus ad lapidem pedes ⁶⁶. » Et certum est illud,
« Immittet angelus Domini in circuitu timentium
eum, et eripiet eos ⁶⁶. »

VERS. 14. Non seminabitur amplius ex nomine tuo.

XIII. Rursus idem pene est ac si dicat, Non eris
dispersus in omnes gentes, captivus, et erro, et a
patria quam semotissimus, et durissimam sustinens
servitutem, into urbes hostium misere, et miserabili-
ter, et infelicitèr dissipatus. Sciendum porro etiam
post hasce voces prophetæ captum esse Judam, et
ivisse in captivitatem, et serviisse Assyriis. Eze-
chia enim Hierosolymis regnante, Senacherib' in
Samarium copias adduxit, depopulatusque urbes
ejus, et quibusdam insuper incensis, misit ex Lachis
Rabsacen, qui impudenter contra Deum linguam
solvit. Deinde manu angeli de expeditione Assy-
riorum centum octoginta quinque millia ceciderunt.
Post Ezechia regnum non modico intervallo tem-
poris, Sedecia Josia filio regnante, Nabuchodonoso-
sor totam Judæam prius deprædatus, Hierosolymam

⁶⁶ Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ⁶⁶ Psal. ii, 3. ⁶⁶ Rom. i, 19 seqq. ⁶⁶ Psal. xc, 1-11. ⁶⁶ Psal. cxxiii, 8.

obsidione cinxit, vique et armis occupatam civitatem sanctam, et templo illo celebri exusto, Judæam transtulit, Samaritanisque per Senacherib abductis addidit ⁶⁶. **491** Num igitur fallit promissa universorum Deus, per prophetam dicens his, qui sunt de sanguine Israel: « Non seminabitur ex nomine tuo amplius? » Quantæ tandem imperitiæ, imo vero summæ improbitatis foret, existimare Deum mentiri! multum enim abest, ut aliquando Deus falsum loquatur. Sic autem vera prolocutum intelligamus licet. Cum ante meminisset diuisionis quæ facta est temporibus Cyri, qui Babyloniorum imperium evertit, subdidit imposteriorum nullam amplius e domo Israel captivitatem futuram. Revocati enim in regionem suam, reversique in Judæam, tuto ibidem habitaverunt. Et vexati sunt quidem armis ab Antiocho, cognomento Illustri ⁶⁷ et post illum a quibusdam aliis; verumtamen in captivitate non abierunt, sed, ut dicebam, patriam suam secure incoluerunt. Hunc igitur in modum de Israele secundum carnem intelligi possit hoc, « Non seminabitur ex nomine tuo amplius. »

Audiet autem, et meritissimo etiam intellectualis Israel, id est, qui oculis animi vident Deum, et gloriam Unigeniti obstupescunt: « Non seminabitur ex nomine tuo amplius. » Ante fidem namque juris inimicorum fuerunt, cervicem cordis Satanæ, et una malignis ejus potestatibus subjugarunt, et turpissimo carnis amore illigati vixerunt. Sed deinceps veterum dominorum prærogativa et auctoritas sublata est, et cecidit cum illis peccatum, turbulentarum motionum sublata vis. Solvit enim nos Christus, et quauquam in multa et vana pravarum affectionum genera, et in deorum innumerabilium cultus disseminatos, per fidem ad sanctimoniam revertit. Sed non amplius disseminabimur, omninoque in Christo manebimus, unam habentes fidem, unum baptisma, et unum Dominum Salvatorem ac Redemptorem, et per ipsam Deo et Patri ad unionem spiritualem copulati.

Ex domo Dei tui disperdam sculptilia, et conflabilia ponam sepulcrum tuum.

XIV. Cum Israel non mediocriter Deum offenderet, defectuosa ab eo facta, et impie deserto Deo Salvatore suo, idolorum cultibus se dedidisset, ideo captivus ad hostes abiit, et ita Nisiven abductus est. Relicti autem Hierosolymis, nihilominus ad Deum amandum segnes erant, et ad religionem titubantes, et quæ Deo placerent, non curantes, **492** et servitutis ejus jugum excutientes, insuper Baal, et Astartæ, et militiæ cæli sacrificantes. Postquam autem per sanctos prophetas minatus est Deus, dilucideque dixit, Jerusalem perituram, et incolæ ejus omnino captivos simul cum aliis in

ἤν υἱὸς Ἰωσίου, πεπολιόρχηκε τὴν Ἱερουσαλήμ, προκαταδηώσας ἔλην τὴν Ἰουδαίαν ὁ Νοβουχοδονόσορ, εἶτα κατὰ κράτος ἔλην τὴν ἁγίαν πόλιν, κατεμπρήσας δὲ καὶ τὸν διαβόητον ἐκεῖνον ναὸν, ἀπέκτισε τὸν Ἰουδαίαν, καὶ προστέθεικε τοῖς ἐκ Σαμαρείας διὰ τοῦ Σαναχρείμ ἀπηννηγεμένους. Ἄρ' οὖν διαψεύδεται τὴν ὑπόσχεσιν ὁ τῶν ὄλων Θεός, διὰ τοῦ προφήτου λέγων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι; » Εἶτα πῶς οὐκ ἀμαθὲς, μάλλον δὲ καὶ εἰς λῆξιν ἂν τοῖς τοῦ παντὸς ἦδη κακοῦ, τὸ ψευδοπεῖν οἰεσθαι τὸν Θεόν; ἀμαρτοεπὲς γὰρ οὐτι ποῦ τὸ θεῖον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἀληθεύσει δὲ οὕτως. Μνημονεύσας γὰρ πρότερον τῆς ἀφέσεως τῆς γεγενημένης κατὰ καιροῦς Κύρου τοῦ (1) ἀνηρηκότος τὸ κράτος, τότε φησι, ὡς οὐκ ἂν ἄλλη τις αἰχμαλωσία γένοιτο μετὰ τοῦτο ἔτι, καὶ ἐξ οἴκου Ἰσραὴλ. Ἀνακεκλήμενοι γὰρ εἰς τὴν ἑαυτῶν, καὶ ὑπονοστήσαντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, κατῴκησαν ἀσφαλῶς. Καὶ κεκίνηται μὲν πόλεμοι κατ' αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ἀγιοῦχοῦ τοῦ ἐπίκλην Ἐπιφανοῦς, καὶ ἐτέρον δὲ μετ' ἐκείνων τεινων· πλὴν οὐκ ἀπέρχοντο πρὸς αἰχμαλωσίαν· ἀλλ' ὡς ἔφη, κατῴκησας τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀσφαλῶς. Οὕτω μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ νοηθεῖ ἂν τὸ, « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι. »

Ἀκούσεται δὲ, καὶ μάλα εἰκότως, ὁ νοητὸς Ἰσραὴλ, τουτέστιν, οἱ τῆς διανοίας ὁμμασιν ὄρωντες Θεὸν, καὶ τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς κατατεθηπότες, « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι. » Γεγόνασι μὲν γὰρ πρὸς τῆς πίστεως ὑπὸ χεῖρας ἐχθρῶν, ὑποεζύξαντες τὸν τῆς διανοίας αὐχένα τῷ Σατανᾷ, καὶ ταῖς οὖν αὐτῷ δυνάμεσι πονηραῖς, καὶ τῆς κακίστης φιλοσαρκίας ἐνδεδεμένοι. Ἄλλ' ἐξήρηται λοιπὸν ἡ πλεονεξία τῶν πάλοι κεκρατηκότων, κατεσεύθη, καὶ πέπτωκε σὺν ἐκείνοις ἡ ἀμαρτία, ἐξήρηται τῶν παθῶν ἡ δύναμις. Ἄνηκε γὰρ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, ἀνεκόμισε διὰ τῆς πίστεως εἰς ἁγιασμόν, καίτοι πολυτρόπως κατεσπαρμένους εἰς πολυειδίῃ, καὶ ἐξίτηλα πάθη, καὶ εἰς ἀμέτρητον πολυθεταν. Ἄλλ' οὐκ ἔτι διασπαρησόμεθα, μενοῦμεν δὲ πάντως ἐν Χριστῷ, μίαν ἔχοντες πίστιν, ἐν βάπτισμα, καὶ ἓνα Κύριον Σωτῆρά τε καὶ Λυτρωτὴν, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πρὸς ἐνότητα τὴν πνευματικὴν συνδούμενοι.

Ἐξ οἴκου Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτὰ, καὶ χυρευτὰ θήσομαι ταφήν σου.

ΙΔ'. Προσκέκρουκε μὲν οὐ μετρίως ὁ Ἰσραὴλ, ἀπονευκῶς εἰς ἀπόστασιν, καὶ ἀποφοιτήσας μὲν ἀνοσίως τοῦ σεσωκότος Θεοῦ, προσκαίμενος δὲ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις, ταύτην τοι καὶ γεγονὸς αἰχμάλωτος πεπύρεται πρὸς ἐχθρούς, ἀπεκομίσθη τε οὕτως εἰς τὴν Νινευθί. Οἱ δὲ δὴ περιλειφθέντες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὐδὲν ἦττον ἦσαν ῥάθυμοι πρὸς φιλοθεΐαν, καὶ ἀνασφαλεῖς εἰς εὐλάβειαν, καὶ ἀποσπουδάζοντες μὲν τὸ ἀνδάνον Θεῷ, καὶ τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας ἀποσειόμενοι τὸν ζυγόν· θύοντες δὲ τῷ Βάαλ ἔτι, καὶ τῇ Ἀστάρτῃ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ δὲ διὰ προφητῶν ἁγίων γέγονεν ἀπειλὴ Θεοῦ, λέγοντος

⁶⁶ IV Reg. xviii, 1 seqq.; xix, 1 seqq. ⁶⁷ I Mach. i, 11.

(1) Βαβυλωνίων, αὐτ' Ἀσσυρίων πuto desiderari.

ἐνερῶς, ὡς διολεῖται μὲν Ἱερουσαλήμ, βαδιοῦνται ἅπαντες οἱ ἄλλοι ὅμοι πάντῃ τε καὶ πάντως αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν εἰς χώραν ἄλλοτριαν, ἐξένησαν κατὰ καιροῦς τῶν ἐν αὐτῇ βεδασιλευκῶν τινές, καὶ καθείλον τεμένη, βωμοὺς ἀνέτρεψαν, καὶ πυρὶ δεδωκότες τὰ γλυπτὰ. Μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων διεπρέψεν ἐν τούτοις Ἰωσίας, περὶ οὗ λελάληκε καὶ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ θύοντι ποτε τῷ Ἱεροβοάμ τῷ τοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξῆμαρτε τὸν Ἰσραήλ. Ὁ μὲν γὰρ εἰσθήκει ταῖς θαμνάσαις ταῖς χρυσαῖς ἀνοσίας θυσίας. Ὁ δὲ πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἐν λόγοις Κυρίου φησὶ ἡ θυσιαστήριον, τὰδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ υἱὸς τίχτεται τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν τοὺς ἐπιθύοντας ἐπὶ σὲ, καὶ ὅσα ἀνθρώπων καύσει ἐπὶ σὲ. Ὅτι δὲ εἰς πέρας ἐκθέδηκε τὸ προηγγελμένον, μαμαρτύρηκεν οὕτως τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν περὶ Ἰωσίου· «Καὶ ἐνετείλατο ὁ βασιλεὺς τῷ Χελκίᾳ τῷ ἱερεῖ τῷ μεγάλῳ, καὶ τοῖς ἱερεῦσι τῆς δευτερώσεως, καὶ τοῖς φυλάσσοις τὸν σταθμὸν, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου Κυρίου πάντα τὰ σκευὴ τὰ πεποιημένα τῷ Βάαλ, καὶ τῷ ἄλσει, καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέκαυσεν αὐτὰ ἔξω Ἱερουσαλήμ ἐν Σαδημῶθ κέδρων, καὶ ἔλαβε τὸν χοῦν αὐτῶν εἰς Βαιθὴλ, καὶ κατέκαυσε τοὺς χωμαρεῖμ, οὓς ἔδωκαν βασιλεῖς Ἰούδα, καὶ ἐθυμίων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς περικύκλῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ τοὺς θυμιῶντας τῷ Βάαλ, καὶ τῷ ἄλσει, καὶ τῷ ἡλίῳ, καὶ τῇ σελήνῃ, καὶ τοῖς μαζουρωθ, καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐξήνεγκε τὸ ἄλτος ἐξ οἴκου Κυρίου ἔξωθεν Ἱερουσαλήμ εἰς τὸν χειμάρρουν τῶν κέδρων, καὶ κατέκαυσεν αὐτὸ ἐν τῷ χειμάρρῳ κέδρων, καὶ ἐλέπτυνεν εἰς χοῦν, καὶ ἔρριψε τὸν χοῦν αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον τῶν υἱῶν τοῦ λαοῦ. » Συνίης οὖν, ὅπως τισὶ τίθεινται ταφῆ τισ ὡσπερ τὰ χωνευτὰ, καὶ ἐξωλοθρεύθησαν ἐξ οἴκου Κυρίου τὰ γλυπτὰ. Πιστώσεται δὲ τὸν ἐπὶ τῷ ὃς λόγον καὶ ἑτέρα γραφή. Ἐφη γὰρ οὕτως ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων· «Ἐν τῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὀδῆλον δὲ ὅτι τῆς Ἰωσίου, καὶ αὐτὸς ἔτι παιδάριον ἤρξατο τοῦ ζητῆσαι Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἤρξατο τοῦ καθαρῆσαι τὸν Ἰούδαν, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν, καὶ τῶν ἁλσέων, καὶ ἀπὸ τῶν γλυπτῶν, καὶ χωνευτῶν, καὶ κατέσκαψε κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ τὰ θυσιαστήρια τοῦ Βάαλ, καὶ τὰ ὑψηλὰ τὰ ἐπ' αὐτῶν. Καὶ ἔκοψε τὰ ἄλση, καὶ τὰ γλυπτὰ, καὶ τὰ χωνευτὰ συνέτριψε, καὶ ἐλέπτυνε, καὶ ἔρριψεν ἐπὶ πρόσωπον τῶν μνημάτων τῶν θυσιαζόντων αὐτοῖς. Καὶ ὅσα ἱερέων κατέκαυσεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Καὶ ἐκαθάρισε τὸν Ἰούδαν, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. » Οὐκοῦν διολύλασιν ἐπ' αὐτοῖς τεμένεσιν, ὡς ἔφη, καὶ βωμοῖς, καὶ τοῖς χωνευτοῖς μονοουχὶ συνεθάπτοντο, κατὰ τὸν τῆς προφητείας λόγον. Ἰστέον δὲ, ὅτι κατὰ γε τοὺς χρόνους Ἐζεχίου προσφῆτευσεν ὁ Ναούμ. Εἶτα γέγονεν ἐκ μὲν Ἐζεχίου Μανασσῆς, ὃς βεδασιλευκεν ἑτη πέντε καὶ πεντήκοντα. Μανασσῆ δὲ υἱὸς Ἀμὼν, ὃς ἑτη μόλις διεβίω δύο. Καὶ μετ' ἐκείνον Ἰωσίας, ἐφ' οὗ τὰ τῆς προφητείας πεπλήρωται, καθὼς δέδειχεν ἡμῖν ἀκριβῶς ὁ λόγος.

peregrinam regionem abituros, quidam in ea regnantes quodam tempore oculus aperuerunt, et delubra disturbarunt, aras everterunt, sculptilia igni consumpserunt. In his præcipue claruit Josias, de quo etiam homo Dei locutus est Jeroboam filio Nabat forte sacrificanti, qui peccare fecit Israel. Hic enim vitulis aureis scelerata sacrificia offerro instituit. Compellavit autem ultare his vocibus in sermone Domini: « Altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascitur domui David, Josias nomen ei, et immolabit super te sacerdotes excelsorum, sacrificantes super te et, ossa hominum incendet super te ⁶⁷. » Cui prædictioni eventum respondiisse, sacræ Litteræ in hunc modum testantur. Sic namque in quarto Regum de Josia existat: « Et præcepit rex Chelciæ sacerdoti magno, et sacerdotibus secundi ordinis, et custodientibus linnen, ut educerent de templo Domini omnia vasa quæ fecerant Baal, et luco et universæ militiæ cæli, et combussit ea foris Jerusalem in Sademoth cedron et tulit pulverem eorum in Bethel, et combussit sacerdotes, quos posuerunt reges Juda, ut adolerent incensum in excelsis, et in civitatibus Juda, et in circuitu Jerusalem, et adolentes lucensum Baal, et luco, soli et lunæ et planetis, et omni militiæ cæli. Et exulit lucum de domo Domini foras Jerusalem in torrentem Cedron, et combussit eum in torrente Cedron, et comminuit in pulverem, et projecit pulverem ejus in sepulchra filiorum populi ⁶⁸. » Perस्पicis ergo, quomodo quibusdam sepulchri instar posita fuerint conflatilia, et de domo Domini exterminata sculptilia. Fidem porro huic sermoni etiam alia Scriptura faciet. Sic enim ait in secundo Paralipomenon: « In octavo anno regni sui, » puta Josiæ, « et ipse adhuc puerulus incepit quærere Dominum Deum David patris sui. Et in duodecimo anno regni sui incepit mundare Judam, et Jerusalem ab excelsis, et lucis, et altaribus, et sculptilibus, et conflatilibus, et destruxit quæ ante faciem ejus altaria Baal, et excelsa **493** super ipsis. Et succidit lucos, et sculptilia et conflatilia contrivit, et comminuit, et projecit super faciem monumentorum eorum, qui immolabant eis. Et ossa sacerdotum combussit in altaribus eorum. Et mundavit Judam, et Jerusalem ⁶⁹. » Itaque perierunt in ipsis templis, ut dixi, et altaribus, et cum conflatilibus tantum non sepulchri sunt, juxta verba prophetæ. Sciendum autem, temporibus Ezechiæ prophetasse Nahum. Deinde natus est ex Ezechia quidem Manasses, qui annis quinque et quinquaginta regno præfuit. Ex Manasse autem Amon, qui vix duos annos regnum tenuit ⁷⁰. Et post eum Josias, sub quo prophetiæ verba re perfecta sunt, ut modo docuimus.

⁶⁷ III Reg. xiii, 2. ⁶⁸ IV Reg. xxiii, 4 6. ⁶⁹ II Paral. xxiv, 3-5. ⁷⁰ IV Reg. xx, 21.

exsiccati, quod in uno contigit, Deo annuente contingere posse in omnibus, cedere jubet. Putant autem nonnulli alio quodam modo vim ac sensum horum verborum tractandum. Si enim universorum Dominus, inquit, incursionem in Niniven facere voluerit, omnino in consummatione et commotione faciet: consummabit enim ipsam, et facile quamvis amplam commovebit: et iustar maris alias gentes militaribus copiis inundantem, sine mora exsiccabit. Et si in eam gentes adversariæ iustar torrentium irruerint, omnimodis desolabitur. Verumenimvero mare, et flumina proluentia et inundantia nihilominus dicimus esse malignas et adversarias potestates, imprimisque Satanam. Sed universam eorum potestatem exsiccavit Christus, et olim insuperabilem, cultorum suorum pedibus substravit.

VERS. 5. *Diminuta est Basanitis, et Carmelus, et efflorentia Libani defecerunt. Montes commoti sunt ab eo, et colles concussi sunt, et contracta est terra a facie ejus univerna, et omnes habitantes in ea.*

VI. Mox et alias demonstrationes adhibet, divinxque naturæ cumulatissimi roboris inexpugnabilem potentiam testificatur. Regio enim Basanitis florentissima, et uberi gleba est. Carmelus et Libanus montes, ille Judææ, hic Phœnicæ, ambo arboribus frequentissimi, et silvis comantibus densi. Sed hæc omnia, Basanitin puta, et ipsam montibus adjacentem regionem, feræ et pugnacissimæ gentes, gigantumque filii habitabant, ut scriptum est⁴⁵. Verumtamen a filiis Israel, Deo propugnante, arefacti et devicti sunt, qui et sortitione regionem illorum possederunt. Similiter ac si dicat iterum: Regiones, quæ quondam acribus et robustissimis viris scatebant, et in morem silvarum hominibus bellicosis non paucis comabant, perierunt, et devastatæ sunt, indigenarum passæ solitudinem. Hoc enim est, credo, quod dicit, eas diminutas esse. Jam quomodo Deo annuente celebrata illa Ninive non occuparetur? Præter Basanitiden et Carmelum, etiam florentia Libani defecerunt. Libanus igitur, ut supra memini, mons Phœnicæ est, cujus nomine proximam illi et circumjectam regionem universam significat. **482** Florentia ergo Libani, Damasci et Phœnicæ vetustos reges nominat, qui etiam in manus filiorum Israel traditi sunt: nam et ipsi quondam, tametsi viribus summiopere pollerent, et potentibus, et prope insuperabilibus auxiliis inflarentur, victi et subacti sunt. Ac si fibros Regum percurramus, regnum Damascenorum olim per reges e tribu Juda vastatum invenimus. Defecerunt igitur florentia Libani, hoc est, sublata sunt, et perierunt sapius, quæ in Libano Phœnicæ erant præcipua, qui scilicet ibidem rerum potiebantur. Et quid ego ista commemoro, inquit, quando, et perquam facile quidem, Deo volente

πάντας ξηραίνεσθαι, τὸ ἐφ' ἐνὶ γεγονόσιν δτι καὶ πᾶσι συμβήσεται Θεοῦ χτανεύοντος, διακεῖσθαι κελεύει. Δοκεῖ δὲ τισι καὶ καθ' ἕτερόν τινα τρόπον τῆ τῶν προκειμένων προσφέρεσθαι νῶ. Εἰ γὰρ ἔλοιτο, φησί, ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης τὴν κατὰ τῆς Νινευῆ ποιείσθαι καταδρομὴν, ποιήσεται δὲ πάντως ἐν συντελείᾳ, καὶ ἐν συσσεισμῶ· συντελέσει γὰρ αὐτὴν, καὶ βῆδως καταδοθήσει πλατεῖαν οὔσαν, καὶ ὄσον θαλάσσης δίπην τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοὺς πολέμους ἐπικυμαίνουσαν, ἀμελλῆτι καταξηρανεῖ. Κἂν εἰσέρχοιτο, φησί, ὡς χεῖμα ῥοὶ τὰ κατ' αὐτῆς ἔθνη, πάντη τε καὶ πάντως ἐρημωθήσεται. Θάλασσαν δὲ, καὶ ποταμούς ἐπιπλύνοντάς τε καὶ κατακλύζοντάς, οὐδὲν ἤττον φαμεν τὰς ποτηρὰς εἶναι, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὸν Σατανᾶν. Ἄλλ' ὄλην αὐτῶν τὴν δύναμιν κατεξήρανεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἄμαχον οὔσαν πάλαι, τοῖς τῶν σεβομένων αὐτὸν ὑπέστρωσε ποσίν.

Ὀλιγώθη ἡ Βασανίτις, καὶ ὁ Κάρμηλος, καὶ τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλειπε. Τὰ ὄρη ἐσεισθησαν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησαν, καὶ ἀνεστᾶλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ἢ σύμπασα, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.

Γ'. Καὶ δι' ἐτέρων εὐθύς καταδείξω ὁ λόγος ἐρχεται, τῇ θεῖᾳ φύσει τὸ πανακλῆς τε καὶ ἄμαχον εἰς ἐξουσίαν ἐπιμαρτυρῶν. Χώρα μὲν γὰρ ἡ Βασανίτις ἐστὶν εὐθαλῆς, καὶ πλείρα. Κάρμηλος δὲ, καὶ Λιβανός, τὸ μὲν, τῆς Ἰουδαίας, τὸ δὲ τῆς Φοινίκης ὄρος, εὐδενδρότατα δὲ ἄμρω, καὶ ἀμφιλαφεῖς κομῶνται δρυμοῖς. Ἄλλὰ ταυτὶ δὴ πάντα, τὴν τε Βασανίτιν φημί, καὶ αὐτὴν δὴ τὴν τοῖς ὄρεσι παρακειμένην χώραν, δεινά τε καὶ μαχιμώτατα κατενέμοντο γένη, καὶ υἱοὶ γιγάντων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν ἐξήρανται, καὶ νενίκηνται παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, Θεοῦ προσπιζόντος, καὶ κεκληρονομήκασι τὴν γῆν αὐτῶν. Ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγει πάλιν· Αἱ πάλαι δεινοῖς, καὶ ἀλκιμωτάτοις ἀνδράσι βρύουσαι χώραι, καὶ ὄσον δρυμοῖς τῶν ἐν αὐταῖς μαχιμῶν κομῶσαι πολλοῖς, ἔρχοντο, καὶ πεπόρθηνται τῶν ἐνοικοῦντων παθοῦσαι τὴν ἐρημίαν. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ὀλιγώσθαι λέγειν αὐτάς. Εἶτα, πῶς οὐκ ἂν ἄλοῃ Θεοῦ χτανεύοντος ἡ διαδόητος Νινευῆ; Πρὸς δὲ δὴ τῇ Βασανίτιδι, καὶ τῷ Καρμῆλῳ καὶ τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλειπε. Λιβανός μὲν οὖν, ὡς ἔφη, ὄρος τῆς Φοινίκης ἐστὶν, ἀπ' αὐτοῦ δὲ σημαίνει τὴν ἐπ' αὐτῷ κειμένην καὶ περὶ αὐτὸ σύμπασαν χώραν. Ἐξανθοῦντα δὴ οὖν τοῦ Λιβάνου τοὺς Δαμασκῶ, καὶ Φοινίκης βεβασιλευκότας φησὶ κατὰ καιροῦς, οἱ καὶ ὑπὸ χεῖρας δέδοντα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· νενίκηνται γὰρ καὶ αὐτοὶ κατὰ καιροῦς, καίτοι πλείστην ὄσην ἔχοντες χεῖρα, δεινά τε καὶ δυσαντήτοις ἐπικυρταῖς ἀναφυσώμενοι. Εὐρήσομεν δὲ τὰ τῶν Βασιλειῶν ἐπερχόμενοι βιβλία πεπορθημένην κατὰ καιροῦς τὴν Δαμασκηνῶν βασιλείαν, διὰ τῶν ἐκ φυλῆς Ἰούδα βεβασιλευκότων. Ἐξέλιπον δὴ οὖν τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου, τοῦτέστιν, ἐξήρηνται, καὶ ἀπολώλασι πλείστακις καὶ αὐτά, ἃ τῆς Φοινίκης ἦν τοῦ Λιβάνου τὰ ἐξάρτα, τοῦτέστιν, οἱ τῶν ἐκεῖσε κρατούντες πραγμάτων. Καὶ τὰ ταῦτα

⁴⁵ Dent. II, 20.

λέγω, φησὶ, ὅτε, καὶ μάλα βραδίως, Θεοῦ γε θέλοντος, ἅ κατασεισθεῖεν ἂν καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη, καὶ οἱ βουνοὶ ἐπαναστήσονται· σύμπασα δὲ ἡ γῆ μετὰ τῶν ἐνοικούντων αὐτὴν ἀνασταλήσεται, τούτεστι, χωρήσει πρὸς τὸ μηδὲν, καὶ ἔσται πάλιν ὡς οὐχ ὑπάρχουσα· Ὁ γὰρ ποιήσας ἐν ἀρχῇ, καὶ ἀφανεῖς ποῦ πάντως εὐκόλως, καὶ οὐδὲν αὐτῷ τὰ μεγάλα παντελῶς. Ἔοικε δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ συναρᾶς τοῖς προκειμένοις ἐννεονηχένοι τε καὶ λέγειν· « Τί γὰρ ἔσται σοι, θάλασσα, ὅτι ἐφυγες, καὶ σὺ, Ἰορδάνη, ὅτι ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω; Τὰ ὄρη, ὅτι ἐσκιρτήσατε ὡσεὶ κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων; Ἀπὸ προσώπου Κυρίου ἐσαλεύθη ἡ γῆ. » Ὡς γὰρ ἤδη προεῖπεν, « ἐν συσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. » Ὅτι δὲ οὐδὲν ἡ σύμπασα γῆ, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιώθειν ἂν λόγου τὰ ἐν αὐτῇ. τὴν θείαν, καὶ ἀπόρρητον ἐφ' ἧς ἔλιτο δόξαν ἀναμετρεῖν, ἐπιμαρτυρήσει λέγων ὁ προφήτης Ἡσαίας· « Εἰ πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς βοστῆ ζυγοῦ ἐλογίσθη, καὶ ὡς σιέλος λογισθήσονται. Ὁ δὲ Λίβανος οὐχ ἱκανὸς εἰς καύσιν, καὶ πάντα τὰ τετράποδα οὐχ ἱκανὰ εἰς ὀλοκάρπωσιν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ὡς οὐδὲν εἰσι, καὶ ὡς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. Τίνι ὁμοιώσατε Κύριον, καὶ τίινι ὁμοιώματι ὁμοιώσατε αὐτόν; » Δοκεῖ δὲ πάλιν ἑτέροις εἶ ἔχειν, εἰ καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐλογίσθη τῆς Νινευῆ τὰ τοιαῦτα πλαγίως. Βούλονται γὰρ αὐτὴν παρεικάζεσθαι τῇ τε Βασανίτιδι ὡς ἀρίστη τε καὶ διαδοθήσῃ χώρα. Καρμηλῷ δὲ, καὶ Λιβάνῳ πάλιν, ὡς ἐπισήμοις τε καὶ διαφανεστάτοις ὄρεσι. Θαυμαστὴ τε καὶ ἐπίσημος ἡ Νινευῆ. Καὶ ὠλεγῶσθαι φησὶ, ὡς ὅσον οὐπω διωθησομένης ὁμοῦ τοῖς ἐξανθοῦσιν ἐν αὐτῇ, τούτεστιν, ἡγουμένοις τε καὶ στρατηγοῖς, καὶ τοῖς τῶν ἄλλων ἐπιφανεστέροις. Ἐπειδὴ γὰρ ὄρων ἐποίησατο μνήμην καὶ χώρας εὐδεδρότητος, φησὶ δὴ τῆς Βασανίτιδος, τετήρηκε τῷ λόγῳ μέχρι παντός τὴν τροπὴν, καὶ ἐξανθοῦντας ἔφη τοὺς ἢ πλοῦτιν τυχὸν διαφανεστέρους· ἢ ταῖς τῶν σωμάτων ἀλκαῖς ἐμπρέποντας, ἢ καὶ καθ' ἑτέρον τινα τρόπον ὑπεροχῆς τῶν ἄλλων.

Ἀνασκοπούμενος δὲ τις τὰ τῶν Ἰουδαίων εἰς Χριστὸν τολμηματα, καὶ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς ἐρήμωσιν, καὶ ὀλοτελῇ συντριβῇ, καὶ ἀπώλειαν μετὰ γε πρὸ ἀναβῶναι αὐτόν, καὶ ἀνελεῖν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐφαρμύσειεν ἂν εἰκότως αὐτοῖς καὶ τάδε Βασανίτις μὲν, καὶ Καρμηλός, καὶ μέντοι καὶ Λίβανος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἡ Ἰουδαία. Καὶ Βασανίτις μὲν, ἐπεὶ τοι καὶ ὠνόμασται γῆ βένουσα μέλι, καὶ γάλα, γῆ σίτου, καὶ ἐλαίου, καὶ ἀμπέλωνων. Καρμηλός δὲ, καὶ Λίβανος διὰ τοι τὸ ὑψοῦ τε ἤρθαι κατὰ τὴν δόξαν, γενέσθαι τε διαφανῆ, καὶ περίοπτον, καὶ ὅσον ἀκαταλήκτους δρυμοῖς τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν ἐπιγάνυσθαι, ἀλλ' ὠλιγύσθαι φησὶν αὐτῇ. Δεδαπάνηται γὰρ τῇ Ῥωμαίων χειρὶ καὶ δεινοῦς, καὶ ἀλκιμωτάτοις περιπεσόντες δρυματόμοις, φυτοῖς ἐν Ἰσραὴ περιπεπώκασι. Καὶ τι τοιοῦτον Ζαχαρίας ὑπαινέτταται, λέγων ὡς πρὸς γε τὴν Ἱερουσαλήμ· « Διάνοιζον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. Ὁλουξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι

A commovebuntur etiam ipsi montes et colles subsultabunt, et universa terra eum incedis suis retrocedet, hoc est, ad nihilum cadet, et rursum erit tanquam non sit? Qui enim illam a principio condidit, nulla pemitus difficultate faciet evanescere, et quæ magna sunt, illi proterus nihil sunt. Apparet autem beatum quoque Davidem propositis affinita cogitasse, et dixisse: « Quid est tibi, mare, quod fugisti, et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum? Montes, exsultastis sicut arietes, et colles sicut agni ovium. A facie Domini mota est terra⁶⁶. » Ut enim jam dixit propheta, « in commotione via ejus. » Nihil autem esse universum terrarum orbem, et parvi omnino pendenda quæ in eo sunt, si quis divinam et ineffabilem gloriam æstimare voluerit, testimonium feret propheta Isaias, his verbis: « Si omnes gentes sicut stilla et stulta, et sicut momentum stateræ reputatæ sunt, et quasi saliva reputabuntur? Libanus vero non sufficit ad comburendam, et omnia quadrupedia non sufficiunt ad holocaustum, et omnes gentes quasi nihil sunt, et quasi nihil reputatæ sunt. Col assimilastis Dominum, et cui imagini assimilastis eum⁶⁷? » Rursum putant alii hæc non incommode de ipsa Ninive indirecte dicta intelligi. Volunt enim Ham cum Basanitiide, ut cum optima et decantata tellure comparari: præterea cum Carmelo et Libano, ut eum insignibus clarissimisque montibus. Admiranda sane, et illustis civitas Ninive. Et diminutam ait, ut jam dissipationem simul cum florentibus in illa, hoc est, præsidibus, ducibus, et honoratioribus. Quoniam enim montium meminit, et regionis arboribus bene consitatæ, Basanitiidis, inquam, in orationis immutatione, seu allegoria perseverat, **483** et florentes dicit aut opibus forsitan eminentiores, aut corporis robore præstantes, aut alio quopiam excellentiæ modo cæteris præcellentes.

Jam qui secum perpendet, quæ Judæi in Christum ausi sint, et illatam ipsis solitudinem, ac vastitatem, perfectamque contritionem ac penitentiam, illo in vitam reverso, et in cælum profecto, convenienter illis etiam ista aptabit. Basanitis enim, et Carmelus, atque etiam Libanus recte intelligi queant Judæa. Et Basanitis quidem, quandoquidem et terra fluens lacte, et melle, terra frumenti, et olei, et vinetorum nominata est⁶⁸. Carmelus autem, et Libanus propter celsitudinem et sublimitatem gloriæ, inquam, est evecta: evasissæ porro celebrem, et notam passim, et tanquam innumeris silvis habitatoribus suis lætata esse, sed diminutam ait. Romanorum enim exercitu consumpti, et cum in eos veluti in rigidos et robustissimos lignatores incidissent, ceu stirpes prostrati sunt. Ac tale quiddam Zacharias insinuat, quæ Jerusalem alloquens: « Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Uluet pinus, quis

⁶⁶ Psal. cxiii, 5, 8.⁶⁷ Isa. xl, 17, 18.⁶⁸ Exod. iii, 8; Deut. viii, 8.

cecidit cedrus, quia miseri facti sunt optimates. Ululate, quercus Basanitidis, quia succisus est saltus consitus⁴⁹. » Manifestius autem alibi : « Et erit planctus Jerusalem sicut planctus mali punici in campo succisorum⁵⁰. » Quoniam enim cum Libano Jerusalem rursus confert, cedros cadentes, et pinus, et quercus Basanitidis vocat in ea homines cæteris aliqua celsitudine antestantes : et est oratio, ut dixi, metaphorica.

VERS. 6. *Ante faciem iræ ejus quis sustinebit? et quis resistet in ira furoris ejus? Furor ejus liquefacit principatus, et petrae contritæ sunt ab eo.*

VII. Verba sua ad confirmandam veritatem divinæ iræ experimentis obsignat, dicens, horribilem esse, et nullis ei machinis resisti posse. Nam instar ignis, opinor, invadens, facile et principatus, et potestates cum terrenas, tum quæ intelligentia sola cognoscuntur, liquefecerit; contriverit etiam nullo negotio petras, instar petrarum videlicet induratos et obfirmatos, quin etiam ipsum immundorum spirituum principem Satanam, de quo sacra Scriptura dicit, « Cor ejus induratum est ut lapis, stetit autem sicut incus indomita⁵¹. » Duros autem et præfractos fuisse, ac multo stupore **484** aperte laborasse Judæorum et doctores, et principes seu primores, sacerdotes, inquam, et impiorum Scribarum ac Phariseorum cætus profanos, quem fugit? qui et bello a Romanis illato, sicuti cera malis atrocissimis colliquefacti interierunt. Et cum essent admodum inflexiles, contriti cladibus contumeliarum in Christum expromptarum poenas luerunt.

Contrivit autem propter nos alia etiam via Dominus noster Jesus Christus principatus, et potestates, et principes mundi tenebrarum sæculi hujus, spirituales nequitias⁵², ut nos eriperet et salvaret. Hoc sciens beatus David, psallit : « Tu terribilis es, et quis resistet tibi ab ira tua? De cælo auditum fecisti judicium, terra timuit et quievit, dum resurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terræ⁵³. » Dedit autem nobis « calcare supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici⁵⁴. » Colliquefecit enim principatus, impiorum spirituum superbiam ut petras contrivit. Irascenti autem noxiis propter nos, et quantum ad nos attinet, illi licet inviti, cedere debuerunt.

VERS. 7, 8. *Bonus Dominus exspectantibus eum in die tribulationis, et cognoscens timentes se, et in diluvio transeunte consummationem faciei. Consurgentes, et inimicos ejus persequentur tenebræ.*

VIII. Fructuose, et scite admodum admonet, neque felicitatis spe eos privans, cum dicit, bonum fore Dominum exspectantibus se : neque habenas

ἄ μεγάλοι μειγιστάνες ἐταλαπύρῃσαν. Ὀλολύξατε, δρύες τῆς Βασανιτιδος, ὅτι κατεπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος. » Σαφέστερον δὲ ἐτέρωθι ποῦ φησι : « Καὶ ἔσαι ὁ κοπετὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ὡς κοπετὸς ροῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένου. » Ἐπειδὴ γὰρ πάλιν λιθάνῃ τὴν Ἱερουσαλήμ παρεικάζει, κέδρους καταπιπτούσας, καὶ πίτυς ἔφη τοὺς ἐν αὐτῇ ὑψηλοὺς, καὶ δρῦς δὲ ἀποκαλεῖ τῆς Βασανιτιδος· μεταφορικῶν δὲ, ὡς ἔφη, τοῦ λόγου τὸ χρῆμα.

Ἄπὸ προσώπου ὀργῆς αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; καὶ τίς ἀντιστήσεται ἐν ὀργῇ θυμοῦ αὐτοῦ; Ὁ θυμὸς αὐτοῦ τίκει ἀρχάς, καὶ αἱ πέτραι διετρίβησαν ἀπ' αὐτοῦ.

Z. Κατασφραγίζει τοὺς λόγους εἰς ἀλήθειαν τοῖς ἐν πέτρᾳ γεγονόσι τῆς θείας ὀργῆς, ὅτι πικρά τίς ἐστὶ, καὶ δυσάντητος λέγων. Δίκην γὰρ, οἶμαι, πύρρος ἐπιπίπτουσα, κατατήξειεν ἂν εὐκόλως ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας, ἐπιγέλους τε καὶ νοητάς, συνθραύσει δ' ἂν ἀμογητὶ καὶ πέτρας, ἤγουν τοὺς ἐν ἰσῷ πέτραις κατεσκληκότας, καὶ μὴν καὶ αὐτὸν τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἡγούμενον Σατανᾶν, περὶ οὗ φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν : « Ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν ὡς περ λίθος. » Ἔστηκε δὲ ὡς περ ἄκμων ἀνήλατος. Ὅτι δὲ σκληροί, καὶ ἀτεράμνες, καὶ πλείστην ὄσιν ἀναίσθησιαν ἡβρωστηκότας ἀλοῖεν ἂν καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγῆται, καὶ οἱ τεταγμένοι παρ' αὐτοῖς εἰς ἀρχάς, ἱερέας δὴ λέγω, καὶ τῶν ἀνοσίων Γραμμάτων καὶ Φαρισαίων τὰ βέβηλα στίφη, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές; εἰ καὶ τῷ πολέμῳ δεδαπάνηται, τῷ παρὰ Ῥωμαίων, καθάπερ τις κηρὸς ταῖς ἀνηκέστοις ἐκτεκόμενοι συμφοραῖς. Σκληροὶ δὲ ὄντες ἔγαν, συνεθραύοντο τοῖς κακοῖς, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας δίκας ἐκζητήνται.

Συνέτριψε δὲ δι' ἡμᾶς καὶ ἐτέρως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἵνα ἡμᾶς ἐξέλῃται, καὶ διασωθῇ. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος Δαβὶδ ψάλλει : « Σὺ φοβερός εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεται σοὶ ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου; Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἠκούτισας κρῖσιν, γῆ ἐφοβήθη, καὶ ἠσύχασεν ἐν τῷ ἀναστῆναι εἰς κρῖσιν τὸν Θεὸν, τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πρᾶεις τῆς γῆς. » Δέδωκε δὲ ἡμῖν ἐπατεῖν ἐπάνω ὄψεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Κατέτηξε γὰρ ἀρχάς, συνέθραυσεν ὡς πέτρας τὰς τῶν ἀνοσίων πνευμάτων ἀλαζονείας. Ὀργιζομένη δὲ δι' ἡμᾶς, καὶ πρὸς ἡμῶν τοῖς ἡδικοῦσι, παραχωρεῖν ἦν ἀνάγκη καὶ οὐχ ἔχουσιν αὐτοῖς.

Χρηστὸς Κύριος τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν, ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ γινώσκων τοὺς ἐνλαβουμένους αὐτὸν, καὶ ἐν κατακλισμῷ πορείας συντέλειαν ποιήσεται. Τοὺς ἐπεγεγομένους, καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διώξεται σκότος.

Ἡ. Νοθετεῖ χρησίμως, καὶ λιαν εὐτέχνως, οὔτε τῆς εὐημερίας ἀποκείρων τὴν ἐλπίδα, δι' ὧν ἔφη χρηστὸν εἶσθαι τοῖς ὑπομένουσι τὸν Κύριον· οὔτε

⁴⁹ Zachar. xi, 1, 2

⁵⁰ Zachar. xii, 11.

⁵¹ Job xli, 15.

⁵² Ephes. vi, 12.

⁵³ Psal. lxxv, 8, 9.

⁵⁴ Luc. x, 19.

μήν άνιεις εις άφετόν τινα, και εξιτήλην ζώην, μετα-
τιθείς δέ μάλλον εις εύκοσμίαν, και εις τό βιοῦν
έλέσθαι έννόμως, διάτοι του φάναι πάλιν, ότι την ώς
κατακλυσμῶ νοουμένην ὁδόν ει δὴ ποιοῖτο κατά τινων,
καθάπερ τινά σεισμόν ποιήσεται, και ὡσπερ ὑδάτων
πολλῶν τε και άφορήτων ὄρμη κατά πρανοῦς Ἰούδα
χώρας. Χρημά τι δεινόν, και δυσδιάφυκτον παντελῶς.
Οὕτως ει διάττοι κατά τινων τὰ εκ θείας ὀργῆς,
ἀρόδην ἅπαντας ἀπολέσει τοὺς καθ' ὧν ἂν Ιοι, και
φέρειτο. Σκότω μὲν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καταδιωχθή-
σεσθαι και καταληθῆσεσθαι λέγει, και οὐχ! που
πάντως τῷ τῆς νυκτός, ἀλλ' ἑτέρας, οἶμαι, τῆς
νοητῆς, και ὡς έν τρόπῳ τῷ παθεῖν νοουμένης.
Κατασκοτάζειν γάρ οἶδε τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, και
ἀμείλιχτος συμφορὰ, και πικρὸν, και ἀδόκητον πά-
θος, ὃ δὴ τοῖς ἀρχαιότεροις συμβέβηκεν, ἀπενηνεγ-
μένους εις αἰχμαλωσίαν, και ἀλούσης αὐτοῖς τῆς
χώρας. Τοιγάρτοι Θεός οἶνω και μεθύσματι τὰ
τοιάρδε τῶν κακῶν παρεικάζων, εὐ μάλα πρὸς τὸν
μακάριον ἔφασκεν Ἰερεμίαν· « Λαβὲ τὸ ποτήριον τοῦ
οἴνου τοῦ ἀκράτου τούτου εκ χειρός μου, και ποτιεῖς
πάντα τὰ ἔθνη, πρὸς ἃ ἐγὼ ἐξαποστελῶ σε πρὸς
αὐτοὺς, και πίνονται, και ἐξεμοῦνται, και μανῆσονται
ἀπὸ προσώπου τῆς μαχαίρας, ἧς ἐγὼ ἀποστέλλω
ἀνὰ μέσον αὐτῶν. » Καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου πρὸς
αὐτήν· « Τὸ ποτήριον γάρ τῆς πτώσεως τὸ κόνου τοῦ
θυμοῦ ἐξέπεις και ἐξεκένωσας. » Μέθη δὴ οὖν, και
σκότῳ καταληθῆσεσθαι φησι τοὺς ἐχθροὺς φρονοῦντας
Θεῷ, μετασοῶν εὐ μάλα πρὸς τὸ ἐλίσθαι φρονεῖν,
ἔπερ ἦν ἄμεινον εἰδέναι τε και δρᾶν αὐτοῦς.

Κεχώρηκε δὲ και κατά τῶν Ἰουδαίων έν κατα-
κλυσμῷ πορείας ὃ τῶν ὄλων Θεός, και συντετέλεκεν
αὐτοὺς τὰς ἐπὶ Χριστῷ εἰσπραττόμενος δίκας. Γε-
γόνασι δὲ και έν σκότῳ, και τοῦ θεοῦ φωτός ἄλοτρό-
πως ἡμοιρηκότες, μωροὶ και τυφλοὶ διατελοῦσιν οἱ
τάλανες. Οὐ γάρ ἤθελον ἀκολουθήσαι ἐπιφωνοῦντι
Χριστῷ· « Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε έν τῷ
φωτὶ, ἵνα μή σκοτία ὕμᾶς καταλάβῃ. » Ἐπειδὴ δὲ
ἦσαν ἀπαθεῖς, και ἐξήτητο, ταύτητοι λοιπὸν, καθά
φησαν ὃ προφήτης, « Ἰπομεινάντων αὐτῶν φῶς, ἐγέ-
νετο αὐτοῖς σκότος, μείναντες δὲ αὐγῆν, έν ἀωρίᾳ
περιεπάτησαν. » Γεγόνασι γάρ ἐχθροὶ τοῦ θεοῦ
φωτός, και κατεξανέστησαν ἀνοσίως τῆς δόξης
αὐτοῦ.

Τί λογίσεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον, συντέλειαν αὐ-
τοῦς ποιήσεται, οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ
έν θλίψει.

Θ. Ἐφην ἤδη, και έν ἀρχαῖς, ότι τοῦ Σαλμανασάρ
βασιλέως Ἀσσυρίων τὴν Σαμάρειαν πεπορθηκότος,
συγκαταδῆώσατος δὲ αὐτῆ και ἑτέρας πόλεις, και
χώμας τῆς Ἰούδα σκήπτροις ὑποκειμένας, εἶτα τῶν
εκ τοῦ πολέμου περιλειμμένων έν ἀφορήτοις ὄντων
δείμασι, και εις τὰς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἀναφευγόντων
χώρας, φοντο γάρ, κατά τὸ εἰκόσ, τοῖς Ἰσσοῖς κακοῖς
περιπεσεῖσθαι και δεύτερον ἐπ' αὐτοὺς τῶν Βαβυ-
λωνίων ὑπονοστοῦντων, ἀναγκαῖαν ἐποιεῖτο Θεός τὴν
παράκλησιν διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, δύο ταῦτα

illis laxans ad vitam quamoam solutam et tempora-
riam : quin potius ad morum honestatem, et ad
vitam ex legibus institutam eos invitans, cum
rursus dicit, quod si via quam animo cernimus
contra quosdam veniet, ut in diluvio, commotione
quadam veniet, et ut aquarum multarum intoleran-
darumque impetus per prona regionis Juda. Res
formidabilis et inevitabilis prorsus. Si ita in quos-
dam ab ira divina profectum supplicium ruat,
feraturque, funditus eos perdet. Tenebras quidem
inimicos ejus persecuturas et comprehensuras di-
cit, utique haud noctis hujus, sed alius, opinor,
noctis intellectualis, et quæ ex modo quodam pa-
tiendi perspicitur. Solet enim mentem humanam
tenebris obscurare dirior calamitas, acerbisque et
improvisus casus, 485 ut antiquioribus contigit,
in captivitate abductis, et regione ipsorum ab
hostibus occupata. Proinde Deus cum vino et
ebrietate hujuscemodi mala conferens, rectissime ad
beatum Jeremiam dicebat : « Sume calicem vini
meri hujus de manu mea, et potabis omnes gentes
ad quas mittam te ad eos, et bibent, et voment, et
insanient a facie gladii, quem ego mitto inter
eos⁸⁶. » Et per os Isaïæ ad Sion : « Calicem enim
ruinæ, calicem furoris ebibisti et evacuasti⁸⁷. »
Ebrietate igitur, et tenebris, erga Deum hostiliter
animatos, comprehensum iri dicit, ita probe ad-
modum ad recte sapiendum concitans, quod eos
scire et facere melius erat.

Invit etiam contra Judæos in diluvio transeunte
universorum Deus, et consummavit eos, propter
Christum pœnas reposcens. Facti sunt etiam in
tenebris, et divini luminis omnino expertes, fatui
et cæci permanent infelices. Noluerunt enim sequi
acclamantem Christum : « Dum lucem habetis, in
luce ambulate, ut non tenebræ vos comprehen-
dant⁸⁷. » Et quoniam sine affectione et indomiti
erant, idcirco postmodum, ut ait propheta : « Ex-
spectantibus illis lucem, factæ sunt illis tenebræ ;
præstolantes lucem, in tenebris ambulaverunt⁸⁸. »
Fuerunt enim inimici luminis divini, et impie ad-
versus gloriam illius se erexerunt.

VERS. 9. Quid cogitatis contra Dominum ? Con-
summationem ipse faciet, non vindicabit bis in idip-
sum in tribulatione.

IX. Dixi jam, et a principio, ubi Salmanasar
Assyriorum rex Samariam vastavit, et alias quoque
urbes vicosque Judæ sceptro subjectos simul depopu-
latus est, belli reliquias, ingenti errore plenis, ad vi-
cinarum gentium provincias confugientibus, quod
putarent verisimiliter, parem calamitatem, Baby-
loniis denuo in ipsos redeuntibus, subiteros, Deum
per prophetam necessariam consolationem adhibere,
duo hæc pollicentem, et bello captos, ac miseriis
immensis obrutos aliquando miseraturum, vinculis-

⁸⁶ Jerem. xxv, 15, 16. ⁸⁷ Isa. li, 17. ⁸⁸ Joan. xii, 35. ⁸⁹ Isa. lix, 9.

que captivitatis absoluturum, et Niniven in desolationem et exitium traditurum. **486** Ne igitur et ipsi mala similia formidantes, inde occasionem ex Judæa ad alienigenas confugiendi arriperent, percontantur quasi his verbis, quidnam cogitandum et sentiendum de Domino sibi existiment: durum nempe, et vix placabiliter iratum universorum Deum arbitramini, sic ut eorumdem peccatorum duplices pœnas exigat: sed a vero judicio multum aberratis. Nam si nihil vos addidissetis eorum quæ extra legem sunt, et legis institutorem ad iram provocant, non ipse alteram plagam inflixisset. Tribulavit satis propterea, in quibus vestra impietas deprehensa est. Cohibete peccatum, et ille iram cohibebit. Castigavit sufficienter, de cætero miserebitur ad sanitatem redire volentium. **Mista** est igitur oratio, et admonitionem continet. Simul enim suadet legitime fungi iis quæ Deo placeant, et istuc facere non abnuentibus fiduciam dat, ipsis clementem fore, non impotenter irascentem, quemadmodum apud se cogitabant. Considera porro, quomodo sermo tueatur Israel, reliquias, inquam. Nam Deum eos non consumpturum, manifeste prædixit, interrogatione inducta inquires: « Quid cogitatis contra Dominum? Consummationem ipse faciet, neque ab ipsis fundamentis concussus Israel in exitium perfectum dabit. Parcet autem propter patres, et aliquando post gentes per fidem in Christum ingredientibus, ad sanctimoniam et amicitiam quæ est cum Deo per Filium in Spiritu aptos efficiet.

Φείσεται δὲ διὰ τοὺς πατέρας, καὶ συνθήσεται κατὰ εἰς Χριστὸν εἰς ἀγιασμόν, καὶ οἰκειότητα τὴν ὡς

Vers. 10, 11. Quia usque ad fundamentum ipsorum in solitudinem rediguntur, et quasi smilax implicata comedentur, et quasi stipula ariditatis plena. Ex te exhibit cogitatio contra Dominum mala cogitans contraria.

X. Cum pluribus exemplis declarasset, universorum Deo inesse potestatem omnia probe et facile efficiendi, nec quidquam prorsus esse, quod illo præstare non queat, nunc orationem ad Niniven ipsam transfert, atque etiamsi eam claritatem adeptam sit, ut montibus silvosissimis, Libano et Carmelo videlicet, similis videatur, multis et innumeris referta hominibus: tametsi nihil cedat Basanitidi, nihilominus venturum tempus, quando tota deseretur. Hoc enim, opinor, est, usque ad fundamenta in solitudinem reductum iri, **487** servante sermone mutationem ac tropum, ut a montibus, terra, lignis, et silva deductis vocabulis. Comesum porro iri ipsam, inquit, a Persis et Medis depastam quodammodo. Subegerunt enim hi Niniven, Cyro belli summam administrante. Similaci autem Assyriorum catervas assimilat, hi namque Niniven incolebant. Quænam hujus ratio afferri queat? Smilax est frutex, affinis hederæ, semperque in altum serpit, et tenues ramos emittit, et stirpes propinquas ap-

καθυπισχνόμενος, ὅτι καὶ τοὺς ἤδη κατειλημμένους τῷ πολέμῳ, καὶ ἐν ἀφορητοῖς ὄντας συμφοραῖς ἐλεήσει κατὰ καιροῦς, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάξει δεσμῶν, καὶ ὅτι παραδώσει τὴν Νινευθὴ πρὸς ἐρήμωσιν καὶ ἀπώλειαν. Ἴνα τοίνυν μὴ καὶ οὐτοὺς τοῖς ἴσοις περιπεσεῖσθαι σαρκοῖς προσδοκῆσαντες εὐάφορμον ἤδη ποιούτων τὴν καταδρομὴν, τὴν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς ἄλλοφύλους, μονονοῦχι καὶ ἀναπυθάνεται, λέγων, τί ἄρα λογίζονται, καὶ φρονεῖν ἐγνώκασιν περὶ τοῦ Κυρίου, σκληρὸν ἄρα, φησί, καὶ βαρύνησιν ὑπάρχειν ὀλεσθε τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ὡς διττάς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πλημμελίμασι τὰς δίκας αἰτεῖν· ἀλλὰ πολὺ τοῦ πρέποντος ἀποσφάλλεσθε. Προσθεβακότων γὰρ ὑμῶν οὐδὲν τῶν ὅσα ἐστὶν ἔξω νόμου, καὶ κατερεθίζουσι πρὸς ὀργὰς τοῦ νόμου τὸν ὀριστὴν, οὐδ' ἂν αὐτὸς δευτέραν ἐποίησε πληγὴν. Ἐὐλίβην ἀροχόντως ἐφ' οἷς ἤδη δυσσεβοῦντες ἠλίσκεσθε. Στήσατε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ὀργὴν ἀνακῆζει. Πηπαίδευκεν ἀποχρώντως, κατελεήσει λοιπὸν τοὺς σωφρονεῖν ἠρημένους. Μείμικται τοίνυν ὁ λόγος, καὶ συγκεκραμένην ἔχει τὴν παραίνεσιν. Ἐν ταυτῷ γὰρ ἀναπαίθει καὶ τὰ ἀνδάνοντα τῷ Θεῷ κατορθοῦν ἐλεῖσθαι γνησίως, καὶ τοῦτο δρᾶν ἐλομένους διδωσι θαρραίνειν, ὅτι χρηστὸς ἔσται περὶ αὐτοῦς, οὐκ ἀγάλλινον αὐτοῖς ἐφίεις τὴν ὀργὴν, καθάπερ ζῶντο κατὰ σφᾶς. Ἄθρει δὲ ὅπως τετήρηκε πάλιν ὁ λόγος τὸν Ἰσραὴλ, τὸ κατάλειμμα. Ὅτι γὰρ οὐ συντέλεσει Θεὸς αὐτοῦς προαναπεφώνησεν ἐναργῶς, ὡς ἐν ἐρωτήσῃ λέγων· Ἐτί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον; Συτέλειαν αὐτὸς ποιήσεται, φησί, οὐδ' ἂν ἐκ βάρων αὐτῶν κατασεισας τὸν Ἰσραὴλ, εἰς βλεθρον παραδώσει παντελεῖ. καιροῦς κατόπιν ἐθνῶν εἰσβάλλοντας διὰ πίστεως τῆς πρὸς Θεὸν δι' Ἰησοῦ ἐν Πνεύματι.

Ἵτι ἕως θεμελίων αὐτῶν χερσωθήσονται, καὶ ὡς σμίλαξ περιπλεκομένη βρωθήσονται, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. Ἐκ σοῦ ἐξελεῖσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ Κυρίου πορνῶ βουλευόμενος ἐναντία.

I. Ἀποφῆνας διὰ πολλῶν, ὅτι καὶ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν εὐκόλως τῷ τῶν ὄλων ἐνυπάρχει Θεῷ, ἀνήνυτον δὲ αὐτῷ παντελῶς οὐδὲν, μετακομίζει τὸν λόγον ἐπ' αὐτὴν ἤδη τὴν Νινευθὴ, καὶ φησί, ὅτι καὶ εἰς τοῦτο προφηκοὶ λαμπρότητος, ὡς ἐν Ἰσφ φαίνεσθαι τοῖς εὐδενδροτάτοις τῶν ὀρῶν, λιθάνῳ τέ φημι, καὶ Καρμήλῳ, πολλοῖς καὶ ἀναριθμητοῖς κομῶσα λαοῖς· καὶ εἰ μὴδὲν ἀποδοίει τῆς Βασανίτιδος, ἀλλ' ἤξει καιρὸς, ὅτε καὶ εἰς ἅπαν ἐρημωθήσεται. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἔστι τὸ, ἕως θεμελίων χερσωθήσεται, τετηρηχότος τοῦ λόγου τὴν τροπὴν ὡς ἐπ' ὀρῶν τε καὶ γῆς, εὐλῶν τε καὶ ὕλης. Βρωθήσεται δὲ φησὶν αὐτὴν, κατανεμηθέντων τρόπον τινὰ Περσῶν τε καὶ Μήδων. Ἐβλον γὰρ οὗτοι τὴν Νινευθὴ, πολεμαρχούντος τοῦ Κύρου. Σμίλακι δὲ παρεικάξει τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθύν· κατῶκουν γὰρ οὗτοι τὴν Νινευθὴ. Καὶ τίς ἂν γένοιτο λόγος τοῦ τοιοῦδε πάλιν; Ἔστι μὲν ἡ σμίλαξ κίττωιδὲς τι φυτὸν. ἔρπει δὲ ἀεὶ πρὸς τὸ ὑψοῦν, καὶ λεπτοῦς ἀνίησι κλώνας, καὶ τῶν ἐγγύς ἐστηχότων καταδράττεται· φυτῶν, ὡς κατα-

πνίγεσθαι πολλάκις ὑπ' αὐτῆς καὶ τὰ εὐμηκέστατα τῶν ξύλων. Ἐδρων δὲ τοῦτο καὶ Ἀσσύριοι, κατα-
 Ορώσκοντες ἀεὶ χωρῶν, καὶ πόλεων, καὶ οἶον συμ-
 πνίγοντές τε καὶ καταθρίβοντες ταῖς τῶν πολέμων
 συμπλοκαῖς, καὶ ταῖς ἀφώρητοις καταδυναστεῖαις.
 Ἐφη δὲ αὐτὴν καταπρησθήσεσθαι, καὶ ὡς καλάμην
 ξηρασίας μεστήν. Ἐτοιμότατον δὲ τῆς καλάμης τὸ
 χρῆμα πρὸς τὸ καταδαπανᾶσθαι πυρὶ. Καταπιμπρα-
 μένη δὲ ὡσπερ τῆ Νινευῆ, καὶ πασχούση τὰ ἐξ
 ὀργῆς, καταθρομμένη τε λοιπὸν ὁ προφήτης ἐπι-
 φθέγγεται, καὶ τοῦ τὰ τοιάδε λέγειν τὴν πρόφασιν
 καταλευκαίνει, λέγων· Ἐκ σοῦ ἐξελευσεται λογι-
 σμός, κατὰ τοῦ Κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος ἐναν-
 τία. » Προκειση, φησὶ, εἰς ἐρήμωσιν, ἔση δὲ
 καὶ ὡς χέρσος· καὶ μὴν καὶ καταφλεθθήση πυρὶ,
 λογίζῃ γὰρ κατὰ Θεοῦ δεινὰ καὶ ὑπέροπτα, καὶ
 τὰ ἐναντία. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς πλημμελοῦντα
 εὐν Ἰσραὴλ κολάζων, εὐάλωτον ἀπετέλει, καὶ τοῖς
 οὐκ αὐτὸν ὑπεκόμιζε ποσὶ. Διακείση γε μὴν οὐχ
 οὕτως αὐτῇ, νομίεις δὲ μάλλον ἤρηκναι τὴν Ἰου-
 δαϊαν, καὶ οὐχ ἐκόντος αὐτοῦ. Ἐχούσαν γὰρ οὕτως
 εὐρήσομεν τὴν Ῥαβᾶκου περιτροπέειαν, ὅτε τὴν τοῦ
 Θεοῦ κατεκερτόμει δόξαν, λέγων τοῖς καθημένοις ἐν
 τῷ τελεῖ· Ἐμὴ ἀπατάτω ὑμᾶς λόγοις Ἐζεχίας, οἱ
 οὐ μὴ δυνηθήσονται ῥύσασθαι ὑμᾶς. Καὶ μὴ λεγέτω
 ὑμῖν Ἐζεχίας, ὅτι ῥύσεται ὁ Θεὸς τὴν Ἰερουσαλήμ
 ἐκ τῆς χειρὸς μου. » Ἡρὸς δὲ τὴν οὕτως ἀδουλόγητα,
 καὶ ἀνύσιον ἀληθῶς ἀθυροστομοῦντα ἀπελογεῖτο Θεὸς
 καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου, λέγων· Ἐμὴ δοξασθήσεται
 ἀξίτη ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ, ἢ ὑψωθήσεται
 πρίων ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; » Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀξίτη,
 κἂν τομωάτη τις εἴη, καὶ εὐχάλως, οὐκ ἂν ἐνεργ-
 γήση περὶ τὰς τῶν δένδρων ἀποτομᾶς, εἰ μὴ τις
 αὐτὴν ἰδίαις δυνάμεισι κατὰ τινος διαφέρει· ὡσαύτως
 δὲ καὶ ὁ πρίων ἀπρακτῆσει πάντως περὶ τὰ οικεῖα,
 καθέλκοντός γε αὐτόν, ἢ ἀνέλκοντος οὐδενός· οὕτω
 καὶ ἡ τῆς τῶν Νινευιτῶν βασιλείας, ἤγουν στρατιᾶς
 ἰσχύς οὐκ ἂν ἐκράτησε τῆς Σαμαρείας, μὴ οὐχὶ
 θείας ὀργῆς πόλεσι τε αὐτὴν ἐπιφερούσης, καὶ κώ-
 μαις, καὶ οἶον ἐργαλείῳ, ὃ κινεῖται μὲν παρ' ἑτέρου,
 καὶ ἔστι χρήσιμον εἰς ὑπουργίαν παραληφθὲν, ἐνεργ-
 γήσει δ' ἂν οὐδὲν αὐτὸ, καθ' ἑαυτό. Κολάζεται τοίνυν
 ἡ Νινευῆ διὰ τοι τὸ πονηρὰ κατὰ Θεοῦ λογίζεσθαι,
 ἢ φύσις τοῦ πράγματος. Παραβέδωκε γὰρ ὁ τῶν
 μᾶλλον ἂν εἶεν ἐπαμύνοτος Θεοῦ, καὶ σώζειν θέλοντος υἱόν.

Τὰδε λέγει Κύριος, κατάρχων ὑδάτων πολλῶν, καὶ οὕτως διασταλήσονται, καὶ ἡ ἀκοή σου οὐκ
 ἀνακουσθήσεται ἔτι.

ΙΑ'. Ἔστι μὲν οὖν ὁ λόγος πρὸς τὴν Νινευῆ τὴν
 ἀλαζόνα, καὶ θεομάχον. Ὑδάτα δὲ εἶναι φησὶ ἐν
 τούτοις τὰς ἀμετρήτους τῶν ἔθνῶν κατὰ τὰ χώρας
 καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη, πληθῶνας, ποταμῶν ἢ θαλάσσης
 δίχην καταρρομένης εὐκόλως, ὅτ' ἂν ἔλοιτο Θεός.
 Αὐτὸς γὰρ ἔστιν αὐτῶν ὁ κατάρχων, ὡς δημιουργός,
 ὡς τῶν ὄλων Κύριος, καὶ Θεός, ὡς ἰδίως νεύμασι τὰ
 ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα πηδαλιουχῶν, καὶ τῆς ἀπάντων
 καρδίας τὸ νεῦμα μετατιθεῖς πρὸς τὸ καυτῶ δοκοῦν,

Aprehendit, ut frequenter ab ipsa vel procerissimæ
 arbores suffocentur. Id quod Assyrii faciebant, semper in regiones et urbes irrupentes, et, quasi oneris instar bellorum, confictibus et intoleranda tyrannide incumbentes, et suffocantes. Ait autem ipsam ambustum iri, et ut stipulam ariditatis plenam. Stipula ad ignem concipiendum, et ustionem aptissima est. Niniven autem ut incensam, et ira divina punitam, vastatamque propheta alloquitur, et occasionem cur hæc dicat excusat, dicens : « Ex te exhibet cogitatio contra Dominum mala cogitans contraria. » Exposita eris, inquit, ad desolationem, et eris ut terra inculta et deserta : quin etiam igni combureris ; cogitas enim contra Dominum iniqua et contemptoria. Universorum quippe Deus B in peccantem Israel animadvertens, fecit ut levi negotio capi posset, et tuis eam pelibus straviv. Tu autem aliter senties, et Judæam te, ipso nolente, redegisse in potestatem existimabis. Sic enim blaterasse Rabscagam inveniemus, quando convitibus Dei gloriam insectabatur, in muro sedentibus dicens : « Ne decipiat vos verbis Ezechias, quæ non poterunt liberare vos. Et ne dicat vobis Ezechias, quia liberabit Deus Jerusalem de manu mea. » Huic stultissime et vere impie garrienti, voce Isaie Deus respondet : « Numquid gloriabitur securis sine incidente in ea, aut exaltabitur serra sine trahente eam ? » Sicut enim securis, licet acutissima sit, et bene ferrea, in arboribus secandis nihil efficiet, nisi quis ipsam viribus suis aliquo C impergerit : sic et serra nihil prorsus in materia sua operabitur, nisi quis eam dixerit : ad eundem modum, Ninivitarum regni sive militiæ robor non subegisset Samariam, nisi divina ira in urbes 488 et vicus id adegisset tanquam instrumentum, quod movetur quidem ab altero, et est utile ad ministerium assumptum, ipsum tamen per se nihil facit. Punitur ergo Ninive, ut mala contra Dominum cogitans potius, quam ut revera se rei natura habet. Tradidit enim universorum Deus Israel post peccatum, nec ipsa potius eos subjugasset, si Deus succurrere et servare filios voluisset.

κατὰ τὰ ἐναντία μᾶλλον, εἰ ὡς ἐχει κατὰ τὸ ἀληθές ὄλων Θεὸς ἡμαρτηκότα τὸν Ἰσραὴλ, οὐκ αὐτῇ

Vers. 12. Hæc dicit Dominus, regnans super aquas multas, et sic dividuntur, et auditus tuus non audietur amplius.

XI. Est igitur sermo ad Niniven arrogantem, et Deo repugnantem. In his porro verbis aquas immensas populorum multitudines per regiones, urbes et nationes, instar maris aut fluviorum, quæ reguntur facile, si Deus voluerit. Ipse enim est ipsorum rector, ut opifex, ut universorum Dominus ac Deus, qui nutibus suis a se condita gubernat, et omnium cordium nutus ad suum beneplacitum moderatur, quomodo ipse voluerit discernens et

IV Reg. xviii, 52. Isa. x, 15

conformans. Idcirco, inquit, o Ninive, posthac terribilis, robustissima et decantata esse desines : « Auditus enim tuus non audietur amplius, » hoc est, non erit in posterum multus de te apud omnes sermo. Olim enim eras illustris, et magnificas de te narrationes ignorabat nemo. Ast nunc non amplius. Quin triste super te canticum cantabunt, et magnum, auditioneque dignum nihil apud te in posterum reperietur.

Vers. 13. *Et nunc conteram virgam ejus a te, et vincula tua dirumpam, et præcipiet de te Dominus.*

XII. Sermo propheticus iterum ad Israellem transit, quasi dicat : Deposita veterum illorum memoria, miserabor eum de cætero, ut qui pœnas jam expenderit. Ut sufficienter punitum, eorum dominatu te liberabo, subjacebisque neutiquam virgæ Assyriorum, hoc est, sceptro, sive regno : regni enim symbolum, sive nota sceptrum est. Eximam te quoque terroribus, et vinculis servitutis, et in beatum libertatis statum restituam. Illud, « Et præcipiet de te Dominus, » sic intelliges. Præcipiet autem bonis quibusdam spiritibus, et militiæ angelorum, qui a Deo 489 ad Israellem tuendum curandumque constituti sunt : aut mandabit etiam Cyro ipsi, Cambysæ filio, qui suo tempore captivos dimisit. Non autem plane mandat, quasi sanctum et prophetam alloquatur : sed animo ejus voluntatem eam suggerens, et placitorum suorum ministrum reddens, quantumvis profanum et idololatram. Sicut enim mandavit ceto, ut deglutiret Jonam, et postea cucurbitæ, ut euasceretur, et obumbraret ipsum, præterea vermi, ut percuteret hederam⁶¹ : sic dicimus et Cyro mandasse. Et hæc quidem historice.

Compellaverit autem his Deus et Pater Domini sui interfetricem Jerusalem, sive Judæorum regionem, « Usque ad fundamenta sua desertum iri, et ut smilacem implicatum comesum iri, et ut stipulam ariditatis plenam. Ex te egredietur cogitatio contra Dominum mala, contraria cogitans⁶². » Exusta est enim, et in solitudinem redacta, et velut stipula arida consumpta. Ausi sunt enim cogitare mala contra Dominum, atque insuper petulantè loqui. Nunc enim Samaritanum, et potatorem vini, et ex fornicatione natum dicebant : nunc, seducere turbas⁶³ ; tametsi idcirco a Deo et Patre missus erat, ut seductos a seductione liberaret, et quod a Deo resiliuerat, rursus apportaret ; et per fidem adduceret, quod multimodis ab eo desciverat ; et quod in tenebris erat, illuminaret ; et quod contritum erat, alligaret. Et quoniam non totum Israel funditus delevit, reliquias,

Α οὕτω καὶ διαστέλλων, καὶ διατυπῶν καθ' ὃν ἂν βούλοιο τρόπον αὐτός. Ταύτη τοι φησὶν· ὦ Νινευή, λοιπὸν πεπαύσῃ τοῦ εἶναι δεινῆ, παναλικῆς τε καὶ διαδόχου· Ἡ γὰρ ἀκοή σου οὐκ ἀνακουσθήσεται ἔτι, » τουτέστιν, οὐκ ἔσται λοιπὸν πολὺς περὶ σοῦ παρὰ πᾶσι λόγος. Πάλαι μὲν γὰρ ἦσθα λαμπρὰ, καὶ ἐν γνώσει ἢ τῶν ἀπάντων, μεγάλη περὶ σοῦ διηγήματα. Νυνὶ δὲ οὐκ ἔτι, στρυγνὸν δὲ ἐπὶ σοὶ κατηχησοῦσι μέλος· Ἔσται δὲ οὐδὲν ἔτι παρὰ σοὶ τὸ μέγα, καὶ ἀξιάκουστον.

Καὶ νῦν συντρίψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαρρήξω, καὶ ἐντελεῖται ὑπὲρ σοῦ Κύριος.

Β ΙΒ'. Πάλιν ὁ λόγος τῷ προφήτῃ μετακινήσθη ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ, ὁμοίον δὲ ὡς εἰ λέγῃ· Τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκείνων τὴν μνημὴν ἀποπεμφάμενος κατελεῆσω λοιπὸν, ὡς δίκας ἐκτετικότα· Ὡς ἀποχωρώντως κεκολασμένον ἀπαλλάξω τῆς ἐκείνων πλεονεξίας, ὑποκείσῃ δὲ οὐδαμῶς τῇ ῥάβδῳ τῶν Ἀσσυρίων, τουτέστι, τῷ σκῆπτρῳ, ἦτοι τῇ βασιλείᾳ· σύμβολον γὰρ βασιλείας τὸ σκῆπτρον. Ἀνήσω δὲ καὶ δειμάτων, καὶ δουλείας δεσμῶν, ἀνακομιῶν δὲ αὐθις εἰς ἐλευθερίας εὐήμερον. Τό γε μὴν, « Ἐντελεῖται περὶ σοῦ Κύριος, » τοιῶσδε νοήσεις. Ἐντελεῖται γὰρ τισιν, ἢ πνεύμασιν ἀγαθοῖς, καὶ ἀγγέλων στρατιαῖς, αἱ τετάχεται παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ προσεσθάναι τὸν Ἰσραήλ· ἦγουν ἐντελεῖται καὶ αὐτῷ που τῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντι κατὰ καιροῦς, Κύριος δὲ ἦν ὁ Καμδύσου. Ἐντελεῖται δὲ οὐχὶ πάντως ὡς ἀγίῳ καὶ προφήτῃ προσλαλῶν, ἀλλ' εἰς νοῦν ἐνείεις τὸ ἴδιον θέλημα, καὶ ὑπουργὸν ἀποφῆνας τῶν δοκούντων αὐτῷ, καίτοι βέβηλον ὄντα, καὶ εἰδωλολάτρη. Ὅσπερ γὰρ ἐντελεῖται τῷ κῆτει καταπίνειν τὸν Ἴωνᾶν, καὶ τῇ νολοκύντῃ πάλιν, ἀναφύναί, καὶ ἐπισκοιάζειν αὐτὸν, καὶ μὴν καὶ τῇ σκώληκι πατάξαι τὴν κολοκύντην· οὕτω φαρμὸν ἐντετάθαι καὶ Κύριω. Καὶ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Ἐπιφωνήσεις δ' ἂν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ κυριοκτόνων γεγενημένη τῇ Ἰερουσαλήμ, ἦτοι τῇ τῶν Ἰουδαίων χώρᾳ, ὅτι « Ἔως θεμελίων αὐτῶν χερσωθήσεται, καὶ ὡς σμιλαξ περιπλεκομένη βρωθήσεται, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ Κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία. » Καταπέπρωται γὰρ, καὶ κηρέρωται, καὶ ὡς καλάμη ξηρὰ δεδαπάνηται. Τετολήμασι γὰρ λογίσασθαι πονηρὰ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ μὴν καὶ ἀθύρω γλώττη χρῆσασθαι. Ποτὲ μὲν Σαμαρείτην, καὶ κάτοινον, καὶ ἐκ πορνείας γεγενημένον ὠνόμαζον· ποτὲ δὲ καὶ ἔφασκον, ὅτι πλανᾷ τὸν ὄχλον. Καίτοι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα τοῦ πλανᾶσθαι τὸ πλανώμενον ἀπαλλάξῃ καὶ προσκομίσῃ Θεῷ τὸ ἀποσκιρτήσαν αὐτοῦ, καὶ προσάγῃ διὰ τῆς πίστεως τὸ πολυτρόπως ὠλισθηκὸς εἰς ἀπόστασιν, καὶ καταφωτίσῃ μὲν τὸ ἐν σκότει, καταδήσῃ δὲ τὸ συνετρεμμένον. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰσάπαν ὠλόθρευσε τὸν Ἰσραήλ,

⁶¹ Jon. i, 4. ⁶² Nahum i, 8-11. ⁶³ Joan. viii, 18; Matth. xi, 19; Joan. vii, 12.

τετήρηται, ὡς ἔφην ἤδη πλειστάκις, αὐτῷ τὸ κατά-
λειμμα. Πεπιστεύκασι γὰρ καὶ Ἰουδαῖων οὐκ εὐαρίθ-
μητοι, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀναμιξ ἁδολογοῦσι Χριστόν.

Ἀκουέτωσαν μὲν οἱ ἐκ τῆς κατὰ σάρκα περιτομῆς,
« Ὅτι τὴν ῥάβδον αὐτοῦ συντριψὼ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς
δεσμούς σου διαρρήξω, καὶ ἐντελεῖται ὑπὲρ σοῦ Κύ-
ριος. » Ποίαν δὲ ἄρα φησὶ τὴν ῥάβδον, ἢ τίνας ὄλωσ
δεσμούς, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον εἰπεῖν; Ὑπέκειντο μὲν
γὰρ οἳ τινε σκήπτρω, κατηχθημένοι τῇ τῶν Γραμ-
ματέων τε καὶ Φαρισαίων ἀπονοίᾳ τε καὶ ἀγριότητι,
καὶ μονοουχὶ δεσμοῖς συνεχόμενοι τοῖς ἐκείνων ἐν-
τάλμασιν, οὐ παρεδέχοντο τὴν πίστιν. Ἄλλ' ἐξήρηται
μὲν ἡ ῥάβδος, τουτέστιν, ἡ ἀρχή, διερράγη δὲ τὰ
δεσμά, καὶ λοιπὸν ἐλευθέρω φρονήματι προσεδρα-
μήκασι τῷ Χριστῷ, μονοουχὶ προτροπᾶδην ἐπιφω-
νούντες ἀλλήλοις, κάκεινο λέγοντες τὸ διὰ τῆς τοῦ
Ψάλλοντος λύρας· « Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμούς αὐ-
τῶν, καὶ ἀποβρίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. »

Ἀκουέτωσαν δὲ πρὸς ἐκείνοισι οὐδὲν ἤττον οἱ ἐξ
ἔθνῶν· « Καὶ νῦν συντριψὼ τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ
σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαρρήξω, καὶ ἐντελεῖται
περὶ σοῦ Κύριος. » Πάλαι μὲν γὰρ τοῖς τοῦ διαβόλου
σκήπτροις ὑπεζευγμένοι, καὶ τοῖς τῶν κοσμικῶν ἡδο-
νῶν κατεσφιγμένοι δεσμοῖς προσεκύνουν τῇ κτίσει
παρὰ τὸν κτίσαντα, οὐκ ἤδεσαν τὸν φύσει, καὶ ἀλη-
θῶς [Θεόν], καὶ κτηνῶν ἀλόγων ὀλίγα διενεγκόντες
ταῖς ἡδοναῖς ἐδούλευον τῆς σαρκὸς, οἰκτρὸν τε καὶ
ἀλογώτατον διέζων βίον. Ἄλλ' ἡλευθέρωνται καὶ αὐτοί,
Χριστοῦ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ῥάβδον συντριψάντος,
καὶ διαρρήγνυντος τὰ δεσμά, καὶ ἀμαρτίας ἐξέλκον-
τος, καὶ μετατιθέντος ἐκ πλάνης εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ,
καὶ δικαιούντος τῇ πίστει, καὶ ἐντελλομένου λοιπὸν
περὶ αὐτῶν, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις. Γέ-
γραπται γάρ· « Ὁ κατοικῶν ἐν βοήθειᾳ τοῦ Ὑψίστου,
ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται. Ἐντε-
λεῖται γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις διαφυλάσσειν ἡμᾶς ἐν
πάσαις ταῖς ὁδοῖς, καὶ λαμβάνειν ἐπὶ χειρῶν, μήποτε
προσκόψωμεν πρὸς λίθον τὸν πόδα. » Καὶ ἀτρεκέως,
ὅτι « Παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβου-
μένων αὐτόν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. »

Οὐ σπαρήσεται ἐτι ἐξ ὀνόματός σου.

ΙΓ'. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν, Οὐκ ἔση διεσπαρμέ-
νος εἰς πάντα τὰ ἔθνη, δορυλῆπτος, καὶ ἀλήτης, καὶ
τῆς ἐνεγκούσης ὡς ἀποτάτω, καὶ παγγάλεπον ὑπο-
μένων θητεῖαν, ἐν πόλει δυσμενῶν οἰκτρῶς, καὶ
ἐλεεινῶς, καὶ ἀθλίως κατεσχεδασμένος. Σημειωτέον
δὲ, ὅτι καὶ μετὰ ταύτας τοῦ προφήτου τὰς φωνὰς,
ἤλω καὶ πεπόμενοι πρὸς αἰχμαλωσίαν ὁ Ἰούδας, καὶ
δεδοῦλευεν Ἀσσυριοῖς. Ἐξελίου μὲν γὰρ τῆς Ἱερου-
σαλήμ βασιλεύοντος, κατεστράτευσεν τῆς Σαμαρείας ὁ
Σεναχηρείμ, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ πόλεις καταδῆώσας,
προσεμπρήσας δὲ καὶ ἐτέρας, ἀπέστειλεν ἐκ Λαχίς
τὸν Ῥαφάκην, ὃς καὶ ἀγροικὸν ἤφειε κατὰ Θεοῦ τὴν
γλῶσσαν. Εἶτα πεπιώκασι ἀγγέλου χειρὶ τῆς τῶν
Ἀσσυρίων στρατιᾶς ἐκατὸν ὀδοθήκοντα πέντε χιλιά-
δες. Μετὰ δὲ γε τὴν Ἐξελίου βασιλείαν χρόνον μεταξὺ
διαγεγονότος οὐ μικροῦ, Σεδεκίου βεβασιλευκότος, ὃς

A ut toties dixi, conservavit ⁶⁶. Crediderunt enim
et de Judæis non pauci, et gentibus admisti, Chri-
stum laudibus prosequuntur.

Audiant enim qui sunt ex circumcissione secundum
carnem : « Quia virgam ejus confringam a te,
et vincula tua dirumpam, et mandabit super te
Dominus. » Quam porro virgam, aut quæ tandem
vincula dicat, quomodo taceamus? Veluti sceptro
cuidam subjacebant, Scribarum et Phariseorum
dementia et importunitate onerati, illorumque
mandatis propemodum ut vinculis constricti, fidem
non recipiebant. Verum ablata est virga, hoc est,
imperium; dirupta sunt vincula, ac deinceps libera
mente ac sensu ad Christum accurrerunt, tantum
non celerrime fugientes, et inter se accinentes illud
B Psallentis lyræ : 490 « Dirumpamus vincula eorum,
et projiciamus a nobis jugum ipsorum ⁶⁶. »

Audiant præter illos nihilominus qui ex gentibus
conversi sunt : « Et nunc conteram virgam ejus a
te, et vincula tua dirumpam, et mandabit super te
Dominus. » Olim enim diaboli sceptris subjugati,
mundanarumque voluptatum laqueis irretiti, ad-
orabant potius creaturam quam creatorem, Deum
natura et verum nesciebant, parumque a brutis
differentes, carnis voluptatibus serviebant, mise-
ramque, et a ratione alienissimam vitam exige-
bant ⁶⁶. Cæterum ipsi quoque in libertatem vin-
dicati sunt, postquam Christus antiquam illam
C virgam contrivit, et vincula dirupit, et a peccato
eos extraxit, et ab errore ad agnitionem Dei trans-
tulit, et fide justificavit, et de reliquo super ipsis
mandavit, sine controversia sanctis angelis. Scrip-
tum est enim : « Qui habitat in adjutorio Altissimi,
in protectione Dei cæli commorabitur. Mandabit
enim sanctis angelis, ut custodiant nos in omnibus
viis nostris, et manibus portent, ne forte offenda-
mus ad lapidem pedes ⁶⁶. » Et certum est illud,
« Inmittet angelus Domini in circuitu timentium
eum, et eripiet eos ⁶⁶. »

VERS. 14. Non seminabitur amplius ex nomine tuo.

XIII. Rursus idem pene est ac si dicat, Non eris
dispersus in omnes gentes, captivus, et erro, et a
patria quam semotissimus, et durissimam sustinens
servitutem, in urbes hostium misere, et miserabili-
ter, et infelicitèr dissipatus. Sciendum porro etiam
post hæc voces prophetæ captum esse Judam, et
ivisse in captivitatem, et serviisse Assyriis. Eze-
chia enim Hierosolymis regnante, Senacherib' in
Samarium copias adduxit, depopulatusque urbes
ejus, et quibusdam insuper incensis, misit ex Lachis
Rabsacen, qui impudenter contra Deum linguam
solvit. Deinde manu angeli de expeditione Assy-
riorum centum octoginta quinque millia ceciderunt.
Post Ezechielem regnum non modico intervallo tem-
poris, Sedecia Josiæ filio regnante, Nabuchodonoso-
r totam Judæam prius deprædatus, Hierosolymam

⁶⁶ Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ⁶⁶ Psal. ii, 3. ⁶⁶ Rem. i, 19 seqq. ⁶⁶ Psal. xc, 1-11. ⁶⁶ Psal. cxxiii, 8.

obsidione cinxit, vique et armis occupatam civitatem sanctam, et templo illo celebri exusto, Judam transtulit, Samaritanisque per Senackerib abductis addidit ⁶⁶. **491** Num igitur fallit promissa universorum Deus, per prophetam dicens his, qui sunt de sanguine Israel: « Non seminabitur ex nomine tuo amplius? » Quantæ tandem imperitiæ, imo vero summæ improbitatis foret, existimare Deum mentiri! multum enim abest, ut aliquando Deus falsum loquatur. Sic autem vera prolocutum intelligamus licet. Cum ante meminisset dimissionis quæ facta est temporibus Cyri, qui Babyloniorum imperium evertit, subdidit imposteriorum nullam amplius e domo Israel captivitatem futuram. Revocati enim in regionem suam, reversique in Judæam, tuto ibidem habitaverunt. Et vexati sunt quidem armis ab Antiocho, cognomento Illustri ⁶⁷ et post illum a quibusdam aliis; verumtamen in captivitate non abierunt, sed, ut dicebam, patriam suam secure incoluerunt. Hunc igitur in modum de Israele secundum carnem intelligi possit hoc, « Non seminabitur ex nomine tuo amplius. »

Audiet autem, et meritissimo etiam intellectualis Israel, id est, qui oculis animi vident Deum, et gloriam Unigeniti obstupescunt: « Non seminabitur ex nomine tuo amplius. » Ante fidem namque juris inimicorum fuerunt, cervicem cordis Satanæ, et una malignis ejus potestatibus subjugarunt, et turpissimo carnis amore illigati vixerunt. Sed deinceps veterum dominorum prærogativa et auctoritas sublata est, et cecidit cum illis peccatum, turbulentarum motionum sublata vis. Solvit enim nos Christus, et quanquam in multa et vana pravarum affectionum genera, et in deorum innumerabilem cultus disseminatos, per fidem ad sanctimoniam revertit. Sed non amplius disseminabimur, omninoque in Christo manebimus, unam habentes fidem, unum baptisma, et unum Dominum Salvatorem ac Redemptorem, et per ipsum Deo et Patri ad unionem spiritualem copulati.

Ex domo Dei tui disperdam sculptilia, et conflabilia ponam sepulcrum tuum.

XIV. Cum Israel non mediocriter Deum offenderet, defectione ab eo facta, et impie deserto Deo Salvatore suo, idolorum cultibus se dedidisset, ideo captivus ad hostes abiit, et ita Niniven abductus est. Relicti autem Hierosolymis, nihilominus ad Deum anandum segnes erant, et ad religionem titubantes, et quæ Deo placerent, non curantes, **492** et servitutis ejus jugum excutientes, insuper Baal, et Astartæ, et militiæ cæli sacrificantes. Postquam autem per sanctos prophetas minatus est Deus, dilucideque dixit, Jerusalem perituram, et incolas ejus omnino captivos simul cum aliis in

Α ἦν υἱὸς Ἰωσίου, πεπολιόρχηκε τὴν Ἰερουσαλήμ, προκαταδρώσας ἔλην τὴν Ἰουδαίαν ὁ Νοβουχοδονόσορ, εἶτα κατὰ κράτος ἔλων τὴν ἁγίαν πόλιν, κατεμπήσας δὲ καὶ τὴν διαβόητον ἐκείνον ναὸν, ἀπάκησε τὸν Ἰουδαίαν, καὶ προστέθεικε τοῖς ἐκ Σαμαρείας διὰ τοῦ Σαναχρείμ ἀπενηγεγμένοις. Ἀρ' οὖν διαψεύδεται τὴν ὑπόσχεσιν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, διὰ τοῦ προφήτου λέγων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι; » Εἶτα πῶς οὐκ ἀμαθὲς, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς λῆξιν ἂν τοῦ παντὸς ἦδη κακοῦ, τὸ ψευδοπεῖν οἰεσθαι τὸν Θεόν; ἀμαρτοεπὲς γὰρ οὐτι πού τὸ θεῖον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἀληθεύσει δὲ οὕτως. Μνημονεύσας γὰρ πρότερον τῆς ἀφέσεως τῆς γεγενημένης κατὰ καιροῦς Κύρου τοῦ (1) ἀνηρηκότος τὸ κράτος, τότε φησὶ, ὡς οὐκ ἂν ἄλλη τις αἰχμαλωσία γένοιτο μετὰ τοῦτο ἔτι, καὶ ἐξ οἴκου Ἰσραὴλ. Ἀνακεκλήμενοι γὰρ εἰς τὴν ἑαυτῶν, καὶ ὑπονοστήσαντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, κατωχέχασιν ἀσφαλῶς. Καὶ κεκίνηται μὲν πόλεμοι κατ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀγτιόχου τοῦ ἐπίκλην Ἐπιφανοῦς, καὶ ἐτέρων δὲ μετ' ἐκείνων τινῶν· πλὴν οὐκ ἀπέρχοντο πρὸς αἰχμαλωσίαν· ἀλλ' ὡς ἔφη, κατωχέχασιν τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀσφαλῶς. Οὕτω μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ νοηθεῖ ἂν τὸ, « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι. »

Ἀκούσεται δὲ, καὶ μάλα εἰκότως, ὁ νοητὸς Ἰσραὴλ, τουτέστιν, οἱ τῆς διανοίας ὄμμασιν ὄρωντες Θεόν, καὶ τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς κατατεθηπότες, « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι. » Γεγόνασιν μὲν γὰρ πρὸ τῆς πίστεως ὑπὸ χεῖρας ἐχθρῶν, ὑποξέζαντες τὸν τῆς διανοίας αὐχένα τῷ Σατανᾷ, καὶ ταῖς οὖν αὐτῷ δυνάμεσι πονηραῖς, καὶ τῆς κακίστης φιλοσαρκίας ἐνδεδεμένοι. Ἀλλ' ἐξήρηται λοιπὸν ἡ πλεονεξία τῶν πάλαι κεκρατηκότων, κατεσεῖσθη, καὶ πέπτωκε σὺν ἐκείνοις ἡ ἀμαρτία, ἐξήρηται τῶν παθῶν ἡ δύναμις. Ἀνῆκε γὰρ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, ἀνεκόμισε διὰ τῆς πίστεως εἰς ἁγιασμόν, καίτοι πολυτρόπως κατεσπαρμένους εἰς πολυειδίαν, καὶ ἐξίτηλα πάθη, καὶ εἰς ἀμέτρητον πολυθειαν. Ἀλλ' οὐκ ἔτι διασπαρησόμεθα, μενοῦμεν δὲ πάντως ἐν Χριστῷ, μίαν ἔχοντες πίστιν, ἓν βάπτισμα, καὶ ἓνα Κύριον Σωτῆρά τε καὶ Λυτρωτὴν, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πρὸς ἐνότητα τὴν πνευματικὴν συνδούμενοι.

Ἐξ οἴκου Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτὰ, καὶ χωρευτὰ θήσομαι ταφήν σου.

ΙΔ'. Προσκέκρουκε μὲν οὐ μετρίως ὁ Ἰσραὴλ, ἀπονευκῶς εἰς ἀπόστασιν, καὶ ἀποφοιτήσας μὲν ἀνοσίως τοῦ σεσωκώτος Θεοῦ, προσκαίμενος δὲ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις, ταύτην τοι καὶ γεγονὸς αἰχμαλωσίας πεπόρευται πρὸς ἐχθρούς, ἀπακομίσθη τε οὕτως εἰς τὴν Νινευθίαν. Οἱ δὲ δὴ περιλειφθέντες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὐδὲν ἤττον ἦσαν ῥάθυμοι πρὸς φιλοθειαν, καὶ ἀνασφαλεῖς εἰς εὐλάβειαν, καὶ ἀποσπουδάζοντες μὲν τὸ ἀνέλανον Θεῷ, καὶ τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας ἀποσειόμενοι τὸν ζυγόν· θύοντες δὲ τῷ Βάαλ ἔτι, καὶ τῇ Ἀστάρτῃ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ δὲ διὰ προφητῶν ἁγίων γέγονεν ἀπειλή Θεοῦ, λέγοντος

⁶⁶ IV Reg. xviii, 1 seqq.; xix, 1 seqq. ⁶⁷ I Mach. i, 11.

(1) Βαβυλωνίων, αὐτ' Ἀσσυρίων πούτο desiderari.

ἐνεργῶς, ὡς διολεῖται μὲν Ἱερουσαλήμ, βαδιοῦνται δὲ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ πάντα τε καὶ πάντως αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν εἰς χώραν ἄλλοτριαν, ἐξένησαν κατὰ καιροῦς τῶν ἐν αὐτῇ βεβασιλευκότων τινῆς, καὶ καθείλον τριμένην, βωμοὺς ἀνέτρεψαν, καὶ πυρὶ δεδαπανήκασιν τὰ γλυπτὰ. Μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων διέπρεψεν ἐν τούτοις Ἰωσίας, περὶ οὗ λελάληκε καὶ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ θύοντι ποτε τῷ Ἱεροβοάμ τῷ τοῦ Ναβᾶτ, ὃς ἐξῆμαρτε τὸν Ἰσραήλ. Ὁ μὲν γὰρ εἰστήκει ταῖς θαμάλαις ταῖς χρυσαῖς ἀνοσίας θυσίας. Ὁ δὲ πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἐν λόγοις Κυρίου φησὶ ἑ θυσιαστήριον, τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ υἱὸς τίχτεται τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν τοὺς ἐπιθύοντας ἐπὶ σὲ, καὶ ὅσα ἀνθρώπων καύσει ἐπὶ σέ. Ὅτι δὲ εἰς πέρας ἐκδέθηκε τὸ προηγγελμένον, μαμαρτύρηκεν οὕτως τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν περὶ Ἰωσίου· Καὶ ἐνετείλατο ὁ βασιλεὺς τῷ Χελκίᾳ τῷ ἱερεῖ τῷ μεγάλῳ, καὶ τοῖς ἱερεῦσι τῆς δευτερώσεως, καὶ τοῖς φυλάσσοις τὸν σταθμὸν, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου Κυρίου πάντα τὰ σκευῆ τὰ πεποιημένα τῷ Βάαλ, καὶ τῷ ἄλσει, καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέκαυσεν αὐτὰ ἔξω Ἱερουσαλήμ ἐν Σαδημῶθ κέδρων, καὶ ἔλαβε τὸν χοῦν αὐτῶν εἰς Βαιθῆλ, καὶ κατέκαυσε τοὺς χωμαρεῖμ, οὓς ἔδωκαν βασιλεῖς Ἰούδα, καὶ ἐθυμίων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς περικύκλῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ τοὺς θυμιῶντας τῷ Βάαλ, καὶ τῷ ἄλσει, καὶ τῷ ἡλίῳ, καὶ τῇ σελήνῃ, καὶ τοῖς μαζουρωθ, καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐξήνεγκε τὸ ἄλσος ἐξ οἴκου Κυρίου ἔξωθεν Ἱερουσαλήμ εἰς τὸν χειμάρρουν τῶν κέδρων, καὶ κατέκαυσεν αὐτὸ ἐν τῷ χειμάρρῳ κέδρων, καὶ ἐλέπτυνεν εἰς χοῦν, καὶ ἔρριψε τὸν χοῦν αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον τῶν υἱῶν τοῦ λαοῦ. Συνίης οὖν, ὅπως τισὶ θέβεινται ταφῇ τις ὡσπερ τὰ χωνευτὰ, καὶ ἐξωλοθρεύθησαν ἐξ οἴκου Κυρίου τὰ γλυπτὰ. Πιστώσεται δὲ τὸν ἐπὶ τῷ-δε λόγον καὶ ἕτερα γραφῆ. Ἐφη γὰρ οὕτως ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων· Ἐν τῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὀδηλον δὲ ὅτι τῆς Ἰωσίου, ἐκαυτὸς ἔτι παιδᾶριον ἤρξατο τοῦ ζητῆσαι Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἤρξατο τοῦ καθαρῆσαι τὸν Ἰούδαν, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν, καὶ τῶν ἁλσέων, καὶ ἀπὸ τῶν γλυπτῶν, καὶ χωνευτῶν, καὶ κατέσκαψε κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ τὰ θυσιαστήρια τοῦ Βάαλ, καὶ τὰ ὑψηλὰ τὰ ἐπ' αὐτῶν. Καὶ ἔκοψε τὰ ἄλση, καὶ τὰ γλυπτὰ, καὶ τὰ χωνευτὰ συνέτριψε, καὶ ἐλέπτυνε, καὶ ἔρριψε ἐπὶ πρόσωπον τῶν μνημάτων τῶν θυσιαζόντων αὐτοῖς. Καὶ ὅσα ἱερῶν κατέκαυσεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Καὶ ἐκαθάρισε τὸν Ἰούδαν, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὐκοῦν διολώλασιν ἐπ' αὐτοῖς τεμένεσιν, ὡς ἔφην, καὶ βωμοῖς, καὶ τοῖς χωνευτοῖς μονονουχὶ συνεθάπτοντο, κατὰ τὸν τῆς προφητείας λόγον. Ἰστέον δὲ, ὅτι κατὰ γε τοὺς χρόνους Ἐζεχίου προσφῆτευσεν ὁ Ναούμ. Εἶτα γέγονεν ἐκ μὲν Ἐζεχίου Μανασσῆς, ὃς βεβασιλευκεν ἔτη πέντε καὶ πενητήκοντα. Μανασσῆ δὲ υἱὸς Ἀμὼν, ὃς ἔτη μόλις διεβίω δύο. Καὶ μετ' ἔκεινον Ἰωσίας, ἐφ' οὗ τὰ τῆς προφητείας πεπλήρωται, καθὼς δέδειχεν ἡμῖν ἀρίτως ὁ λόγος.

A peregrinam regionem abituros, quidam in ea regnantes quodam tempore oculus aperuerunt, et delubra disturbarunt, aras everterunt, sculptilia igni consumpserunt. In his præcipue claruit Josias, de quo etiam homo Dei locutus est Jeroboam filio Nabat forte sacrificanti, qui peccare fecit Israel. Hic enim vitulis aureis scelerata sacrificia offerro instituit. Compellavit autem altare his vocibus in sermone Domini : « Altare, hæc dicit Dominus : Ecce filius nascitur domui David, Josias nomen ei, et immolabit super te sacerdotes excelsorum, sacrificantes super te et, ossa hominum incendet super te ⁶⁷. » Cui prædictioni eventum respondiisse, sacræ Litteræ in hunc modum testantur. Sic namque in quarto Regum de Josia exstat : « Et præcepit rex Chelciæ sacerdoti magno, et sacerdotibus secundi ordinis, et custodientibus limen, ut educerent de templo Domini omnia vasa quæ fecerant Baal, et luco et universæ militiæ cæli, et combussit ea foris Jerusalem in Sademoth cedron et tulit pulverem eorum in Bethel, et combussit sacerdotes, quos posuerunt reges Juda, ut adolerent incensum in excelsis, et in civitatibus Juda, et in circuitu Jerusalem, et adolentes incensum Baal, et luco, soli et lunæ et planetis, et omni militiæ cæli. Et extulit lucum de domo Domini foras Jerusalem in torrentem Cedron, et combussit eum in torrente Cedron, et comminuit in pulverem, et projecit pulverem ejus in sepulchra filiorum populi ⁶⁸. » Per spicis ergo, quomodo quibusdam sepulchri instar posita fuerint conflatilia, et de domo Domini exterminata sculptilia. Fidem porro huic sermoni etiam alia Scriptura faciet. Sic enim ait in secundo Paralipomenon : « In octavo anno regni sui, » puta Josiæ, « et ipse adhuc puerulus incepit quærere Dominum Deum David patris sui. Et in duodecimo anno regni sui incepit mundare Judam, et Jerusalem ab excelsis, et lucis, et altaribus, et sculptilibus, et conflatilibus, et destruxit quæ ante faciem ejus altaria Baal, et excelsa **493** super ipsis. Et succidit lucos, et sculptilia et conflatilia contrivit, et comminuit, et projecit super faciem monumentorum eorum, qui immolabant eis. Et ossa sacerdotum combussit in altaribus eorum. Et mundavit Judam, et Jerusalem ⁶⁹. » Itaque perierunt in ipsis templis, ut dixi, et altaribus, et cum conflatilibus tantum non sepulti sunt, juxta verba prophetæ. Sciendum autem, temporibus Ezechiæ prophetasse Nahum. Deinde natus est ex Ezechia quidem Manasses, qui annis quinque et quinquaginta regno præfuit. Ex Manasse autem Amon, qui vix duos annos regnum tenuit ⁷⁰. Et post eum Josias, sub quo prophetiæ verba re perfecta sunt, ut modo docuimus.

⁶⁷ III Reg. xiii, 2. ⁶⁸ IV Reg. xxiii, 4-6. ⁶⁹ II Paral. xxxiv, 3-5. ⁷⁰ IV Reg. xx, 21.

VERS. 13. *Quia veloces ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem.*

XV. Manebant quidem captivi in Babylone filii Israel, spe tamen sustentabantur, se aliquando reversuros, et in antiquam atque avitam nobilitatem non ita multo post redituros, cum id sancti prophetæ, ut Deo per illos loquente, spondissent. Erat autem speratum tempus idem, quod regni Cyri, qui Niniven potentia et armis subactus erat. Quod item Isaias prænuñtiaverat, his verbis : « Sic dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante eum gentes et fortitudinem regum dirumpam. Aperiam autem eum januas, et urbes non claudentur : ego ante te ibo, et montes complanabo. Portas æreas conteram, et vectes ferreos confringam ⁷¹. » Et infra rursum : « Illic ædificabit urbem Jerusalem, et captivitatem populi mei convertet, non cum pretio, neque cum muneribus, dixit Dominus Deus Sabaoth ⁷². » Veniet igitur Israelitis nuntius pacis, inquit, Cyri expeditionem significans, quando et captivitatis jugum excusserunt, et dominantium virgum contriverunt, et inconsoetæ servitutis vincula diruperunt, et recepta patria salutem receperunt.

Quod si cui libuerit, etiam sancti Baptistæ concionibus propositorum verborum sententiam non male accommodaverit. Commemoratus est enim in solitudine, et quasi in montibus clamans evangelizavit pacem, hoc est, Christum. **494** Speciosi igitur, et veloces pedes dicentis : « Præparate viam Domini, rectas facite semitas ejus ⁷³. »

Celebra, Juda, festivitates tuas, redde vota tua, quia non apponent ultra, ut pertranseant per te in veteralem.

XVI. Cum mandasset lex, ne res divina conficeretur extra sacrum divinumque atrium, sed in loco, inquit, « quem elegerit Deus tuus, ut invocetur ibi nomen ejus ⁷⁴, » in peregrino solo degentes Israelitæ, Persarumque et Medorum terras habitantes, legibus suis solemnium non exercebant, et otium in illis agitabant, non dies festos consuetos exigentes, non sacrificia offerentes, non primitias, non munera gratæ mentis indicia juxta præscriptum legis, non agnum cædentes mense novo : quin etiam ad solas fortasse laudes Deo dicendas pigritantes. Et hoc esse dicimus, quod divinus David, in persona populi apud Babylonem constituti, canit : « Super flumen Babylonis illic sedimus, et flevimus, dum recordaremur tui, Sion. In medio in salicibus ejus suspendimus organa nostra ⁷⁵. » Et insuper : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ⁷⁶? » Cum enim a tellure patria, a templo, et tabernaculo procul distarent, ut dixi, sacrumque chorum non

Ἵτι ταχῆς ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη οἱ πόδες εὐαγγελιζομένου, καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην.

IE'. Διέτριβον μὲν ἐν Βαβυλῶνι γεγονότες αἰχμάλωτοι οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ἦσαν γὰρ μὴν ἐν ἐλπίσει τοῦ καὶ αὐθις ἀνακομισθῆσθαι κατὰ καιροῦς, καὶ εἰς τὴν ἀνωθεν αὐτῶν ἐκ πατέρων εὐγένειαν ἀναφοιτῆσειν οὐκ εἰς μακρὰν, τοῦτο προφητῶν ἁγίων ὡς Θεοῦ λαλοῦντος ἐπηγγελμένων. Ἦν δὲ αὐτοὺς ὁ τῆς ἐλπίδος καιρὸς ὁ τῆς Κύρου βασιλείας μέλλοντος αἰρήσειν κατακράτος τὴν Νινευθί, καὶ τοῦτο πάλιν αὐτοῖς Ἰσαίου προηγγελκόςτος. Ἐφη γὰρ οὕτως : « Λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὴν βασιλέων διαρρήξω. Ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται· ἐγὼ δὲ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὄμαλιῶ. Θύρας χαλκοῦς συντρίψω, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συνθλάσω. » Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν : « Οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν Ἰερουσαλὴμ, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων, οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε Κύριος Σαβαώθ. » Ἦξει τοίνυν, φησὶ, ἀγγελοῦ τὸς ἐξ Ἰσραὴλ εἰρήνης, τὴν Κύρου σημαίνων ἔκστρατεيان, ὅτε καὶ τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπεσιέοντο ζυγὸν, καὶ τὴν τῶν κρατούντων ῥάβδον συνέτριψαν, καὶ τῆς ἀσυνήθους δουλείας ἀπέβρῆξαν τὰ δεσμά, οἰκαδε πάλιν γεγονότες. ἐσώζοντο.

Εἰ δὲ δὴ τις εἰλοίτο, τὴν δύναμιν τῶν προκειμένων τοῖς τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ κηρύγμασιν ἐφαρμόζειν, πάλιν δράσειεν ἂν ὀρθῶς. Ἐποιεῖτο γὰρ ἐν ἐρήμῳ τὰς διατριβὰς, καὶ ὅσον ἐν ὄρεσι διακεκραγῶς εὐηγγελίζετο τὴν εἰρήνην, τουτέστι Χριστόν. Ὁρατοὶ δὴ οὖν οἱ πόδες, καὶ ταχῆς τοῦ λέγοντος : « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. »

Ἐόρταζε, Ἰουδα, τὰς ἑορτὰς σου, ἀπόδος τὰς εὐχὰς σου, δίδοι οὐ μὴ προσθήσωσιν ἐτι τοῦ διελθεῖν διὰ σοῦ εἰς παλαισίων

IC'. Προστεταχότος τοῦ νόμου, μὴ δεῖν ἐξω θύειν τῆς ἱερᾶς τε καὶ θείας ἀύλης, ἀλλ' εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐκλέξεται Κύριος ὁ Θεὸς σου ἐπικληθῆναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐν ἀλλοδαπῇ γεγονότες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων χώραν οἰκοῦντες, ἀπρακτοὶ ποῦ πάντως περὶ τὰ σφίσι νουμισμένα, καὶ ἀνεκέρητοι διετέλου, οὐ τὰς ἐξ ἔθους πληροῦντες ἑορτὰς, οὐ θυσίας προσάγοντες, οὐκ ἀπαρχὰς, οὐ χαριστήρια κατὰ τὸν νόμον, οὐ τὸν ἀμνὸν σφάζοντες ἐν μηνὶ τῷ νέμῳ· τάχα ποῦ καὶ πρὸς μόνας ὀκνοῦντες δοξολογίας. Καὶ τοῦτο φαμεν τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου λέγοντος τοῦ ἐν Βαβυλῶνι λαοῦ : « Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσταμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν, ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. Ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν. » Καὶ πρὸς τοῦτοις ἐτι : « Πῶς ἤσομεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας ; » Ἐξω γάρ, ὡς ἔφη, τῆς ἰδίας ἄγαν γῆς γεγονόσι αὐτοῖς, ἐξω ναοῦ, καὶ σκηνῆς, καὶ τὴν ἱερὸν οὐκ ἔχουσι χώρον, ἀπρακτεῖν ἦν ἀνάγκη περὶ

⁷¹ Isa. XLV, 1, 2. ⁷² Ibid. 13. ⁷³ Isa. LII, 7; XL, 3; Luc. III, 4; Joan. I, 23. ⁷⁴ Deut. XII, 21. ⁷⁵ Psal. CXXXVI, 1, 2. ⁷⁶ Ibid. 4

τὰ ἐκ νόμου. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεδείχθη λοιπὸν ὁ τοῦ ἀνεί-
σθαι καιρὸς, ἐπιφθέγγεται τις εἰκότως αὐτοῖς ἢ ὁ τῆς
εἰρήνης ἄγγελος, οὗ καὶ « ταχεῖς οἱ πόδες, » ἡγοῦν αὐ-
τὸς ὁ προφήτης, ὅτι μέτεστιν αὐτοῖς πληροῦν ἑορτάς,
ἀνάπτειν χαριστηρίους ἰσθῶς, καὶ περαινειν εὐ μάλα
τὰ ἐν εὐχῇ, ἡγοῦν ὑποσχέσει. Προσεπαγγέλλεται δὲ
καὶ τὴν ὅσον οὐπω τῶν ἐχθρῶν ἐσομένην ἀπώλειαν.
Οὐ γὰρ μὴ « προσθῶσι, φησί, τοῦ διελθεῖν εἰς πα-
λαιώσιν, » τουτέστιν, οὐκ εἰς μακροὺς ἔτι χρόνους
μενοῦσι, οὔτε μὴν παλαιουμένην, ἡγοῦν ἀτελεύτητον
ἔξουσι τὴν εὐημερίαν. Πεπιύσεται γὰρ καὶ καταλή-
ξει συστελλομένη.

Ἀκουέτω δὲ πρεπωδέστερον καὶ ὁ νοητὸς Ἰουδαῖος
τῶν τοῶνδε φωνῶν. « Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰου-
δαῖὸς ἐστίν, οὐδὲ ἢ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή·
ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομή καρδίας
ἐν πνεύματι, καὶ οὐ γράμματα, οὐ ὁ ἔπαινος οὐκ ἔξ
ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Ἐορτάσει μὲν οὖν ὁ
τοιόσδε λαμπρῶς, ἐρηρυσμένην ἔχων τὴν πίστιν,
δῆλον δὲ ὅτι τὴν εἰς Χριστὸν, ἡγιασμένος τῷ πνεύ-
ματι, τῇ τῆς υἰοθεσίας διαπρέπων χάριτι. Προσοίσει
δὲ τῷ Θεῷ θυσίας πνευματικὰς, ἐαυτὴν ἀνατιθεὶς εἰς
ὁσμὴν εὐωδίας, καὶ πᾶν εἶδος συνεπιτηδεύων ἀρετῆς,
σωφροσύνης, ἐγκράτειαν, ἀνδρείαν, ὑπομονὴν, ἀγά-
πην, ἐλπίδα, φιλοπρωχέειαν, χρηστότητα, καὶ μακρο-
θυμίαν· Ἰουδαῖοι γὰρ θυσίας εὐαρεστεῖται Θεός. »
Ἰστω γε μὴν ὁ νοητὸς Ἰουδαῖος περὶ παντὸς ἐχθροῦ
καὶ τῶν πάλα· κεκρατηκότων, ὅτι « Οὐ μὴ προσθή-
σωσι ἔτι τοῦ διελθεῖν εἰς παλαιώσιν, » τουτέστιν, ἐκ
μέσου γενήσονται, πεμπόμενοι δηλονότι πρὸς κόλασιν
τὴν ἀμήρητον. Ὁ δὲ καὶ πεπληρωκεν ὁ Χριστὸς, ἐπι-
τάσων τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν εἰς τὴν ἄβυσσον
ἀπελθεῖν, καὶ δοῦς τοῖς αὐτὸν ἀγαπῶσι τῶν ἐχθρῶν
κατεξανίστασθαι, καὶ κατὰ παθῶν ἀνδρίζεσθαι καὶ
ἀμαρτίας καθελεῖν, « καὶ ἐπάνω ὄψεων, καὶ σκορπίων
πατεῖν, καὶ ἐπὶ πύσσιν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Συντελέσεται, ἐξῆρται, ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ
πρόσωπόν σου, ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως.

ΙΖ'. Ὡς ἀραρότως ἦδη, καὶ πάντῃ τε καὶ πάντως
συμβησομένου τοῦ δεῖν ἀπολέσθαι τὴν Νινευή, συν-
τελέσθαι φησὶν αὐτὴν, τὸ ὅσον ἐλθεῖν εἰς συντέλειαν
διὰ τούτου δηλῶν. Καὶ μὴν, καὶ ἐξῆρθαι, τουτέστιν,
ἐκκεκόφθαι τε εἰσάπαν, καὶ ἀνηρῆσθαι παντελῶς. Εὐ
δὲ δὴ σφόδρα καὶ τὸ « ἀνέβη » φησὶ ἐπὶ Κύρου, μετ'
ἐμφάσεως, οἷμαί που, τοιοῦτόν τι σημαίνων, ὅποιον
ἔφη περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας, τὰ κατὰ
καιροὺς ἐσόμενα τῇ Νινευὴ προαναφωνῶν· « Ἀνέβη
λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, ἐξολοθρεύων ἔθνη, ἐξ-
ῆρε, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, τοῦ θείναι
τὴν γῆν εἰς ἐρήμωσιν, καὶ αἱ πόλεις ἐρημωθήσονται,
παρὰ τὸ μὴ κατοικίεσθαι αὐτάς. » Θηρὸς γὰρ

A haberent, necesse erat illos in iis quæ lege præci-
piobantur feriari. Ubi autem postmodum tempore
dimissionis advenit, merito quis illis succlamat, aut
paciis nuntius, cujus et « veloces pedes » ; » aut
ipse propheta, licere illis celebrare festivitates, can-
tica gratiarum actionis offerre, et quæ in votis
habeant, seu quæ promiserint, re præstare nume-
ris omnibus. Ac mox etiam hostes perituros pro-
mittit. Non enim « apponent, inquit, ut pertrans-
cant in vetustatem : » hoc est, non in longum
tempus amplius manebunt, neque inveterascentem,
seu nunquam desinentem felicitatem obtinebunt.
Cessabit enim brevi, et contracta evanesceat.

Audiat autem, et convenientius Judæus, qui
animo concipitur, voces hujuscemodi. « Non enim
qui in manifesto Judæus est, nec quæ in manifesto
est carnis circumcisio : sed qui in abscondito, Ju-
dæus, et circumcisio cordis in spiritu, et non in
littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo ».
Celebrabit igitur talis festivitates præclare, stabilem
fidem habens, in Christo utique sanctificatus in spi-
ritu, gratia adoptionis filiorum excellens ». Offeret
autem Deo hostias spirituales, 495 seipsum con-
secrans in odorem suavitatis, et omne genus virtutis
simul excolens, frugalitatem, continentiam, fortitudi-
nem, patientiam, charitatem, spem, amorem in
pauperes, benignitatem et longanimitatem : « Ta-
libus enim hostiis promeretur Deus ». Intelligat
insuper Judas spiritualis de omni inimico, et qui
olim in ipsum dominati sunt : « Non apponent am-
plius, ut pertranseant in vetustatem » ; » hoc est,
de medio tollentur, missi videlicet in supplicium
æternum. Quod etiam præstitit Christus, jubens
spiritus immundos in abyssum discedere », et do-
nans se diligentibus contra hostes insurgere, pas-
sionesque viriliter domare, et peccata destruere,
« et supra serpentes ac scorpiones, et supra omnem
virtutem inimici ambulare ».

CAP. II.

VERB. 1. Consummatum est, ablatum est, ascen-
dit insufflans in faciem tuam, eruens de tribula-
tione.

XVII. Tanquam congruenter, et omni ratione
peritura Ninive, ipsam consummatam esse dicit, eo
verbo quasi ad consummationem et interitum ven-
nisse significans. Quinetiam ablatam, hoc est,
excisam totam et deletam penitus. Optime autem
de Cyro dicit, « ascendit, » expressa significatione tale
quid, opinor, indicans, quale et Jeremias, dum olim
Ninive eventura vaticinatur : « Ascendit leo de cu-
bili suo, et vastans gentes se levavit, et egressus
est de loco suo, ut ponat terram in solitudinem,
et civitates vastabuntur, quod non habitentur
ipsæ ». Instar enim feræ bestię insiliens in Ni-
niven, incolæ ejus devoravit. Verum illis quidem

¹⁷ Isa. lii, 7. ¹⁸ Rom. ii, 28, 29. ¹⁹ Rom. viii, 15.
27 seqq. ²⁰ Luc. x, 19. ²¹ Jerem. iv, 7.

²² Hebr. xiii, 16. ²³ Mich. i, 15. ²⁴ Luc. viii,

tanquam hostis atrox, et præfractus, et ira implacabili: Israelitis vero « insufflans in faciem, et eruens de tribulatione, » hoc est, ab insolenti servitute liberans, vinculis captivos levans, illos mittendo domum, et jubendo templum divinum reædificare exhilarans. Jam illud, « insufflans in faciem, » ut ex traditione, et consuetudine Judaica dicit. Et certum est hujusmodi rerum mentionem aliquando in divinis **496** Scripturis inveniri; quale est quod Judæi in maledictis adversus Deum vestimenta discindenda arbitrabantur. Itaque et Caiphas, cum Christus se Filium Dei affirmasset, scidit vestem, exclamavitque, Blasphemavit ⁶⁶. Hoc idem divini discipuli fecerunt Paulus et Barnabas in Lycaonia versantes, ubi cum ægrotum quemdam curavissent, et qui videbant factum summopere admirarentur, propter cœlestem miraculum, sacerdotes ipsis rem divinam facere instituebant. Aiebant enim: Dii similes facti hominibus ad nos descendunt, vocabantque Barnabam Jovem, Paulum Mercurium: « Quoniam ipse, inquit, erat dux verbi ⁶⁶. » Quia tamen quod agebatur quædam blasphemia erat, disciderunt illi vestimenta sua, Judaicas traditiones et consuetudines non scriptas adhuc observantes. Reprehensus est autem mos, ut qui cum lege non consentiret, essetque inutilis prorsus. Inquit enim universorum Deus Judæis hæc in speciem facientibus, et a vera pietate interim alienissimis: « Convertimini ad me ex toto corde vestro, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra ⁶⁷. » Quemadmodum igitur usu receptum erat quibusdam vestes dirumpere cum blasphemasset quispiam, sic etiam insufflare in facies ægrotantium quocunque modo. Et hoc præsertim et insolentissime faciebant, qui adjurare consueverant, et curiosis incantationibus a spiritibus, et doloribus male habentes se liberare simulabant. Exemplo igitur e consuetudine ipsorum petito ait: « Ascendit, insufflans in faciem tuam, Cyrus nimirum, et exuens te de tribulatione. » Hoc enim, ut dixi, quidam alios affantes se feliciter posse fingebant.

ὁ δὲ δηλονότι: « καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως. » Τοῦτο γὰρ δύνασθαι κατορθοῦν, ὡς ἔφην, προσεποιούντο τινες, ἐμφυσῶντες ἑτέροις.

Sapienter autem et vere dicitur, diaboli et peccati, quod est tyrannus noster, imperium imminutum periisse, et quodammodo etiam mortem captam, et corruptionem omnino sublatam esse. Ascendit namque ab inferis, et revixit Christus, qui insufflavit in faciem sanctorum apostolorum, et dixit: « Accipite Spiritum sanctum ⁶⁸. » Ita enim omni malo expediti sumus, et participes facti sancti Spiritus in pristinum naturæ decus, quasi ab ipsis elementis reformamur, atque in imaginem primam spiritualiter denuo imprimimur. Formatur enim in nobis per Spiritum Dominus noster Jesus Chris-

τῆ ἀγγρίου δικὴν ἐπιθρῶσκων τῇ Νινευῆ, τοὺς ἐν αὐτῇ κατεδήθοκεν. Ἄλλ' ἐκείνους μὲν ὡς πολέμιος δεινός τε καὶ ἀτεράμων ἦν, καὶ ἄθραυστος εἰς ὄργας γέγονε, τοὺς δὲ ἐξ Ἰσραὴλ « ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον, καὶ ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως, » τούτέστιν, ἀπαλλάττων αὐτοὺς τῆς ἀσυνήθους δουλείας, δεσμῶν ἀνίεως αἰχμαλώτους δυνάς, ἀνακτιώμενος διὰ τοῦ πέμφει μὲν οὐκ ἄρα, προστάξει δὲ καὶ τὸν θεῖον αὐτοῖς ἀναδείμασθαι νεῶν. Τὸ δὲ « ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον, » ὡς ἐκ παραδόσεώς τε καὶ συνθηλαίας φησὶν Ἰουδαϊκῆς. Εὐρήσομεν δὲ καὶ τῶν τοιοῦτων μνήμην ἐσθ' ὅτε κειμένην παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, ὁποῖόν ἐστι τὸ δεῖν οἰεσθαι τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ δυσφημίαις περιρηγνύναι τὰ ἱμάτια. Καὶ μὴν Κατὰφας, Ἰῖδὸν ἑαυτὸν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ λέγοντος Θεοῦ, περιέρρηξε τὴν ἐσθῆτα, διακεκραγώς τε λέγων, Ἐδυσφήμησε. Αὐδράκασι δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ Παῦλος τε καὶ Βαρνάβας. Γεγόνασι μὲν γὰρ ἐν Λυκαονίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ τίνα τῶν ἡρῶστηκῶτων τοῦ πάθους ἀπήλλαττον, καὶ παράδοξον ἦν τοῖς ὀρώσει τὸ χρῆμα, θύειν αὐτοῖς ἤθελον, τῆς θεοσημελαίας χάριν, οἱ ἱερεῖς. Ἐφασκον γάρ· Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις ἦλθον πρὸς ἡμᾶς, ἐκάλουν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον Ἐρμῆν, « ὅτι αὐτὸς ἦν, φησὶ, ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. » Ἐπειδὴ δὲ τὸ δρώμενον δυσφημία τις ἦν, διέρρηξαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, παραδόσεσιν Ἰουδαϊκαῖς, καὶ ἀγράφως ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἔτι. Διαδέβληται δὲ τὸ ἔθος, ὡς οὐκ ἔν ἐκ νόμου, καὶ ἀνόνητον παντελῶς. Καὶ γοῦν ἔφην πρὸς Ἰουδαίους ὁ τῶν ὄλων Θεοῦ, πλαττομένους τὰ τοιάδε, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ἀποφοιτῶντας μακράν· « Ἐπιστρέψατε πρὸς με ἐξ ὅλης καρδίας ὑμῶν, καὶ διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. » Ὡσπερ οὖν ἔθος ἦν περιρηγνύναι τισὶ τὴν ἐσθῆτα, δεδυσφημηκῶτος τινός, οὕτω καὶ τὸ ἐμφυσᾶν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἡρῶστηκῶτων καθ' ὄντιν οὖν τρόπον. Ἐδρων δὲ τοῦτο μάλιστα, καὶ ἀγαν ἐκτόπως, οἱ ἐφορκίζεσιν εἰλωθότες, καὶ περιέργοις ἐπρωδαῖς, πνευμάτων τε καὶ ἀληγημάτων τοὺς κάμνοντας ἀπαλλάττειν προσποιοῦμενοι. Δέχεται τοίνυν ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς συνθηλαίας τὸ παράδειγμα, καὶ φησὶ· « Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, « Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

Σοφὸν δὲ καὶ ἀληθὲς εἶπεῖν, ὅτι καὶ τὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τὸ τῆς καθ' ἡμῶν τυράννου ἀμαρτίας συνέσταται κράτος, καὶ ἦλω μὲν ὡσπερ ὁ θάνατος, ἐξήρται δὲ καὶ εἰς ἅπαν ἡ φοβρά. Ἀναδέθηκε γὰρ ἐξ ἔδου, καὶ ἀνεβίω Χριστός, ὁ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον τῶν ἀγίων ἀποστῶλων, καὶ λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. » Ἀπηλλάγμεθα γὰρ οὕτως παντὸς κακοῦ, καὶ μέτοχοι γεγονότες τοῦ ἀγίου Πνεύματος, εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως ἀναστοιχειούμεθα κάλλος, καὶ εἰς εἰκόνα τὴν πρῶτην νοητῶς μεταχαραττόμεθα. Μορφοῦται γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

⁶⁶ Matth. xxvi, 63-65. ⁶⁶ Act. xiv, 9 seqq. ⁶⁷ Joel ii, 13. ⁶⁸ Joan. ix, 22.

Σκόπευσον ὁδόν, κράτησον ὀσφύος, ἀνδρίζε A 497 *Vers. 2. Contemplare viam, tene lumbum, viriliter age vehementer, quoniam avertit Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel.*

τῇ ἰσχυρί σφόδρα, διότι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ.

III'. Ὡς αὐτίκα δὴ βαδιούμενοι εἰς τὴν Ἰουδαίαν, οἰκαδέ τε ἰέναι μέλλουσιν ἀναγκαιῶς ἐπιφωνεῖ, τὸ χρῆναι λοιπὸν καὶ τὴν ὁδὸν κατασκέπτεσθαι, καὶ κρατεῖν ὀσφύος, τουτέστιν, ἐτοιμῶς τε καὶ ἐπιτηδεῖως ἔχειν πρὸς τοὺς τῆς ὀδοπορίας πόνους, καὶ παντὸς ὄκνου κατανδρίζεσθαι, καὶ μακρῶν διαστημάτων ἀμείνους ὀρᾶσθαι φιλεῖν, προθυμίας ἀμάχους εἰς τοῦτο χρωμένους. Ἐτοιμότατον δὲ σημεῖον τοῦτου, τὸ, οἷον εὐπρεπῆ (1), καὶ διεζωσμένην ἔχειν τὴν ὀσφύν. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, μᾶλλον δὲ καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἔλεγεν· «Ἔστωσαν αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμένοι.» Ὀδοπορικὸν γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ B ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατον τοῖς τὸ θεῖον ἀνακηρύττουσιν Εὐαγγέλιον, καὶ ἐτοιμοτάτους ἔχουσιν εἰς τοῦτο τοὺς πόδας. «Κράτησον δὴ οὖν ὀσφύος,» φησί, ἀντι τοῦ, παρεσκευασμένους ἔσο, καὶ οἷον εὐτρεπῆς εἰς ἀποδορμήν. «Ἀπέστρεψε γὰρ Κύριος τὴν ὕβριν, φησί, τοῦ Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ.» Ἐπιτήρει πάλιν ἐν τούτοις ἀναγκαιῶς εἰσκακομισμένην τὴν διαστολήν. Ἰακώβ μὲν γὰρ φησι τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ κατεψηκῶτας, τουτέστι, τὰς δέκα φυλάς, ὧν βεβασιλεύασιν οἱ ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ καὶ Μανασσῆ, οἱ γεγόνασιν ἐξ Ἰωσήφ, ὃς ἦν ἐξ Ἰακώβ. Ἰσραήλ δὲ ὀνομάζει τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Θεοῦ τὸ τνηκαῦτα προσσπίζοντος, καὶ δαπανῶντος ἀγγέλου χειρὶ τὸν Ἀσσύριον. Ἀνῆκε δὲ Κύριος οὐχὶ μόνους τοὺς ἐκ Σαμαρείας αἰχμαλώτους, ἀπενηνεγμένους εἰς τὴν C Νινευή, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων. Διὰ τοῦτο ἀναγκαιῶς φησὶ ὁ προφήτης, ὅτι «Ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ.» Καὶ ὕβριν μὲν φησι τὴν δουλείαν, ἥτοι τὴν θητείαν. Ὅτι δὲ ἅπαντας ἀνέσει Θεός, οὐ προσσπίζων μὲν τινων, ἐναφίεις δὲ τοῖς πόνους ἐντρύχεσθαι, διδάσκει λέγων, οὕτως ἀπεστρέφεται τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καθὼς ἀποστρέφεται καὶ ἡ τοῦ Ἰσραήλ. Σύμπαντες γὰρ, ὡς ἔφην, ἀνέδραμον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐκ τῆς αἰχμαλω-

τῆς ἀνέδραμον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐκ τῆς αἰχμαλω-

Χρῆναι δὲ φημι ἔγωγε, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ τοὺς ἐν Χριστῷ λευτρωμένους ζῆν μὲν ἐθέλειν οὐκ ἀπερισκέπτως ἐτι· περιθρεῖν δὲ μᾶλλον τῆς ἀρεσκούσης πολιτείας τὴν ὁδὸν, καὶ τρίβον ἰέναι τὴν ἀγαθὴν, καὶ κρατεῖν ὀσφύος, τουτέστιν, ἀμείνους ὀρᾶσθαι γαστρός καὶ φιληδονίας, «Καὶ τῆς σαρκὸς μὴ ποιεῖσθαι πρόνοιαν εἰς ἐπιθυμίαν,» καταναμειύεσθαι δὲ καὶ παθῶν, καὶ ὄκνου παντός· ἤξουσιν γὰρ οὕτως εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ. Ἐκεῖ προσκομιοῦσι Θεῷ πνευματικὰς θυσίας, καὶ τῆς ἀρχαίας δουλείας τὸν ζυγὸν ἀποσεισάμενοι, τὸν εὐκλεῖα, καὶ ἐλευθέρων, καὶ φαυλότητος ἀπάσης ἀπηλλαγμένον διαβιώσονται βίον.

Διότι ἐκτινάσσοντες ἐξετίναξαν αὐτοὺς, καὶ τὰ κλίματα αὐτῶν. Διέφθειραν ὄπλα δυναστείας

Puto autem ego, et apposite admodum, in Christo redemptos, non amplius inconsiderate vivere oportere, sed modum conversationis Deo placentis potius circumspicere, et viam ambulare bonam, et tenere lumbos, hoc est, 498 cerni imperare ventri et contemnere voluptates: «Et non facere curam carnis in desideriis»: «Juvenili autem quodam spiritu passionibus, et cuivis inertiae languorique resistere: sic enim venient in sanctam civitatem, caelestem Jerusalem. Illic offerent Deo spirituales hostias, et excusso veteris servitutis iugo, vitam gloriosam et liberam, et omni nequitia vacantem vivent.

Vers. 3, 4. Quia excutientes excusserunt eos, et propaquinae eorum. Demoliti sunt arma potentiae ex

¹² Luc. xii, 35. ¹³ IV Reg. 19, 35. ¹⁴ I Esdr. i, 1 seqq. ¹⁵ Rom. xiii, 14.

(1) Aubertus, ἀπρεπῆ, indecorum. EDIT.

tanquam hostis atrox, et præfractus, et ira implacabilis: Israelitis vero « insufflans in faciem, et eruens de tribulatione, » hoc est, ab insolenti servitute liberans, vinculis captivos levans, illos mittendo domum, et jubendo templum divinum reædificare exhilarans. Jam illud, « insufflans in faciem, » ut ex traditione, et consuetudine Judaica dicit. Et certum est hujusmodi rerum mentionem aliquando in divinis **496** Scripturis inveniri; quale est quod Judæi in maledictis adversus Deum vestimenta discindenda arbitrabantur. Itaque et Caiphas, cum Christus se Filium Dei affirmasset, scidit vestem, exclamavitque, Blasphemavit ⁸⁵. Hoc idem divini discipuli fecerunt Paulus et Barnabas in Lycaonia versantes, ubi cum ægrotum quemdam admiravissent, et qui videbant factum summopere admirarentur, propter cœleste miraculum, sacerdotes ipsis rem divinam facere instituebant. Aiebant enim: Dii similes facti hominibus ad nos descendunt, vocabantque Barnabam Jovem, Paulum Mercurium: « Quoniam ipse, inquit, erat dux verbi ⁸⁶. » Quia tamen quod agebatur quædam blasphemia erat, disciderunt illi vestimenta sua, Judaicas traditiones et consuetudines non scriptas adhuc observantes. Reprehensus est autem inos, ut qui cum lege non consentiret, essetque inutilis prorsus. Inquit enim universorum Deus Judæis hæc in specie facientibus, et a vera pietate interim alienissimis: « Convertimini ad me ex toto corde vestro, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra ⁸⁷. » Quemadmodum igitur usu receptum erat quibusdam vestes dirumpere cum blasphemasset quispiam, sic etiam insufflare in facies ægrotantium quocunque modo. Et hoc præsertim et insolentissime faciebant, qui adjurare consueverant, et curiosis incantationibus a spiritibus, et doloribus male habentes se liberare simulabant. Exemplo igitur et consuetudine ipsorum petito ait: « Ascendit, insufflans in faciem tuam, Cyrus nimirum, et exuens te de tribulatione. » Hoc enim, ut dixi, quidam alios affantes se feliciter posseangebant.

ὅτι δηλονότι· « καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως. » Τοῦτο γὰρ δύνασθαι κατορθοῦν, ὡς ἔφη, προσεποιούντο τινες, ἐμφυσῶντες ἑτέροις.

Sapienter autem et vere dicitur, diaboli et peccati, quod est tyrannus noster, imperium immunitam perisse, et quodammodo etiam mortem captam, et corruptionem omnino sublata esse. Ascendit namque ab inferis, et revixit Christus, qui insufflavit in faciem sanctorum apostolorum, et dixit: « Accipite Spiritum sanctum ⁸⁸. » Ita enim omni male expediti sumus, et participes facti sancti Spiritus in pristinum naturæ decus, quasi ab ipsis elementis reformamur, atque in imaginem primam spiritualiter denuo imprimimur. Formatur enim in nobis per Spiritum Dominus noster Jesus Christus.

Ἀ γὰρ ἰού δίκην ἐπιθρώσκων τῇ Νινευτῇ, τοὺς ἐν αὐτῇ κατεδήθοκεν. Ἄλλ' ἐκείνοις μὲν ὡς πολέμιος δεινός τε καὶ ἀτεράμων ἦν, καὶ ἄθραυστος εἰς ὄργας γέγονε, τοῖς δὲ ἐξ Ἰσραὴλ ἔμφυσῶν εἰς πρόσωπον, καὶ ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως, « τούτέστιν, ἀπαλλάττων αὐτοὺς τῆς ἀσυνήθους δουλείας, δεσμῶν ἀνιέως αἰχμαλώτους ὄντας, ἀνακτώμενος διὰ τοῦ πέμψαι μὲν οὐκαθε, προστάξα: δὲ καὶ τὸν θεῖον αὐτοῖς ἀναδειμασθαι νεῶν. Τὸ δὲ ἔμφυσῶν εἰς πρόσωπον, ὡς ἐκ παραδόσεώς τε καὶ συνηθείας φησὶν Ἰουδαϊκῆς. Ἐρῆσομεν δὲ καὶ τῶν τοιούτων μνήμην ἔσθ' ὅτε κειμένην παρὰ ταῖς θεοπνευστοῖς Γραφαῖς, ὁποῖόν ἐστι τὸ δεῖν οἰεσθαι τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ δυσφημίαις περιρηγνῶναι τὰ ἰμάτια. Καὶ μὴν Καϊάφας, Ἰῶν ἐαυτὸν τὸν Σωτῆρος Χριστοῦ λέγοντος Θεοῦ, περιέβρῆξε τὴν ἐσθῆτα, διακεκραγῶς τε λέγων, Ἐδυσφήμησε. Δεδράκασι δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ Παῦλός τε καὶ Βαρνάβας. Γεγόνασι μὲν γὰρ ἐν Λυκαονίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ τινα τῶν ἡρώστηκῶτων τοῦ πάθους ἀπήλλαττον, καὶ παράδοξον ἦν τοῖς ὀρωσι τὸ χρῆμα, θύειν αὐτοῖς ἤθελον, τῆς θεοσημείας χάριν, οἱ ἱερεῖς. Ἐφασκον γὰρ: Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις ἦλθον πρὸς ἡμᾶς, ἐκάλουν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον Ἐρμῆν, « ὅτι αὐτὸς ἦν, φησὶ, ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. » Ἐπειδὴ δὲ τὸ δρώμενον δυσφημία τις ἦν, διέβρῆξαν τὰ ἰμάτια αὐτῶν, παραδόξως Ἰουδαϊκαίς, καὶ ἀγράφοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἔτι. Διαβέβληται δὲ τὸ ἔθος, ὡς οὐκ ἔν ἐκ νόμου, καὶ ἀνόνητον παντελῶς. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Ἰουδαίους ὁ τῶν ὄλων Θεός, πλαττομένους τὰ τοιάδε, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ἀποφοιτῶντας μακρὰν· « Ἐπιστρέψατε πρὸς με ἐξ ὅλης καρδίας ὑμῶν, καὶ διαβρῆξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἰμάτια ὑμῶν. » Ὅσπερ οὖν ἔθος ἦν περιρηγνῶναι τισὶ τὴν ἐσθῆτα, δεδυσφημηκός τις, οὕτω καὶ τὸ ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἡρώστηκῶτων καθ' ὄντιν οὖν τρόπον. Ἐδρων δὲ τοῦτο μάλιστα, καὶ ἀγχν ἐκτόπως, οἱ ἐφορκίζεον ἐιωθότες, καὶ περιέργοις ἐπωδαῖς, πνευμάτων τε καὶ ἀληγημάτων τοὺς κάμνοντας ἀπαλλάττειν προσποιούμενοι. Δέχεται τοίνυν ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς συνηθείας τὸ παράδειγμα, καὶ φησὶ· « Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, ἔκυρος

Σοφὸν δὲ καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ τοῦ διαδόλου, καὶ τὸ τῆς καθ' ἡμῶν τυράννου ἀμαρτίας συνίσταται κράτος, καὶ ἦλω μὲν ὡσπερ ὁ θάνατος, ἐξῆρται δὲ καὶ εἰς ἅπαν ἡ φθορά. Ἀναβέβηκε γὰρ ἐξ ἔδου, καὶ ἀνεβίω Χριστός, ὁ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἀπηλλάγηθα γὰρ οὕτως παντὸς κακοῦ, καὶ μέτοχοι γεγονότες τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως ἀναστοιχειούμεθα κάλλος, καὶ εἰς εἰκόνα τὴν πρώτην νοητῶς μεταχαραττόμεθα. Μαρτυροῦνται γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

⁸⁵ Matth. xxvi, 65-66. ⁸⁶ Act. xiv, 9 seqq. ⁸⁷ Joel ii, 13. ⁸⁸ Joan. xx, 22.

hominibus, viros fortes illudentes in igne. Habentæ currum eorum in die præparationis eorum, et equites tumultuabuntur in viis, et confundentur currus, et collidentur in plateis. Aspectus eorum quasi lampades ignis, et quasi fulgura discurrentia.

XIX. Deo, cui nota sunt omnia, sanctis apostolis, sive prophetis temporibus definitis eventura suggerente, illi iuxta ejus beneplacitum ea prædicere debuerunt. Serpius porro res ipsas viderunt. Proinde obstupuerunt, et tantum non revera ante oculos eas geri cernentes, de ipsis verba fecerunt; quod et nunc prophetæ videtur accidisse super incolis Nive, et Cyri militibus, quoniam excusserunt eos, et propagines eorum. Instituitur sermo velut ab eo quod vitibus evenire consuevit. Excutitur siquidem butrus, et acinos exspuit, aut violentissimo irridente venio, aut æstu exurente, aut alio quocunque incommodo impellente, ut una cum fructu palmes etiam ipse viriditate nudatus appareat. Perinde igitur ut vites eos excusserunt. Disperdita sunt etiam arma eorum, hoc est, potentia: arma etenim nunquam potentiam significant. Equites autem peritos, et ex curribus pugnare gnaros incredibili terrore futuros ait, ut vertantur in fugam, ut implicentur mutuo, et inter se trudent, ac illidant, putentque hostium phalanges ita se perrupturos, ut nihil lampadibus cedant, aut etiam instar fulgurum celeri et effreni cursu eas adurant.

ως, οσεσθαι δὲ οὕτως καταθλαῖν αὐτοὺς τὰς τῶν πολέμων φάλαγγας, ὡς οὐδὲν λαμπάσι παραχωρεῖν, ἢ καὶ ἀστραπαῖς ἐν Ἰσραὴλ φέλλειν αὐτοὺς ὄξει καὶ ἀσχητῶ δρόμῳ.

VERS. 5. *Ei memorabuntur optimates eorum, et fugient in die, et infirmabuntur in itinere suo, et festinabunt ad muros, et præparabunt propugnacula sua.*

XX. Ingravescente bello, ipsi quoque principes civitatis, præter alios, recordabuntur, inquit, quid capta Judæa fecerint, id est, quam insolenter voces imaledicas jactaverint, et oris petulantia miseri Dei gloriam ceu funda appetiverint. Tum in hujus rei memoriam regressi, cognoscent se Deum inimicum habere, qui eos oppugnantium pedibus proterendos substernat, quamvis aliquando præpotentes, quorumvis arma levi negotio repulerint, in quos impressionem facere aggressi essent. Quod si etiam in fugam convertantur, reperta evadendi difficultate, et in itineribus suis infirmati, aliud occipient. Curam enim gerent murorum, et super ipsis custodias collocabunt. Indicat per hæc propheta, ex omni parte anxios, et quid facto opus sit propter tenebras menti offusas penitus non dispicientes, et meris calamitatibus, propemodum tanquam vino ebrios, salutis suæ amissionem lugere, et vagari quovis levi momento volitantes, ex his in illa, ex illis in alia, et in omnibus his incassum laborare. Quod dicit, « Fugient in die, » illud, opinor, vult: Cum periti sint, ut dixi, expugnati difficiles, et feroces, tandem eo timiditatis redigentur, ut manifeste cupiant

Α αὐτῶν ἐξ ἀνθρώπων, ἀνδρας δυνατοὺς ἐμπαιζοτας ἐν κυρί. Αἱ ἡγῖαι τῶν ἀρμάτων αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐτοιμασίας αὐτῶν, καὶ οἱ ἰππεῖς θορυθηθήσονται ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ συγχυθήσονται τὰ ἄρματα, καὶ συμπλακθήσονται ἐν ταῖς πλατείαις. Ἡ ὄρασις αὐτῶν ὡς λαμπάδες πυρός, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι.

ΙΘ'. Ἐνηχοῦντος μὲν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἤγουν προφήταις, τὰ κατὰ καιροὺς ἐσόμενα τοῦ πάντα εἰδότος Θεοῦ, προσηγγέλλον ἀναγκαίως κατὰ τὸ αὐτῶ δοκοῦν. Ἐγίνοντο δὲ πλειστάκις καὶ ἐν αὐταῖς τῶν πραγμάτων ὁράσεις. Τοιγάρτοι καταπεπλήγασιν, καὶ μονοουχὶ πληρούμενα βλέποντες, τοὺς περὶ αὐτῶν ἐποιοῦντο λόγους· ὁποῖόν τι καὶ νῦν ὁ προφήτης δοκεῖ πεπονθέναι ἐπὶ γε τοῖς οἰκοῦσι τὴν Νινευή, καὶ τοῖς Κύριω συνησπικῶσιν, ὅτι ἐξετίναξαν αὐτοὺς, καὶ κλήματα αὐτῶν. Πεποίηται δὲ ὁ λόγος ὡς ἀπὸ γε τοῦ συμβαίνειν ταῖς ἀμπέλοις εἰλωθότος. Ἐκτινάσσεται γὰρ ὁ βῆτρος, καὶ τὰς βράγας ἀποπτύει, ἢ βαγδασιότατου προσβάλλοντος πνεύματος, ἢ καύσωνος καταφλέγοντος, ἢ καὶ ἐτέρας ἡσιτισσοῦν συντελουούσης βλάβης, ὡς καὶ αὐτὸ τοῖς καρποῖς τὸ κλῆμα συναναφαίνεσθαι καὶ αὐτῆς τῆς ἀνθῆς ἀπογυμνούμενον. Οὕτω δὴ οὖν ἀπεινάξαν αὐτοὺς ὡς ἀμπέλους. Διέφθαρται δὲ καὶ τὰ ὄπλα αὐτῶν, τουτέστιν, ἡ δυναστεία· ὄπλα γὰρ ἐσθ' ὅτε σημαίνει τὴν δυναστείαν. Δεινοὺς δὲ ὄντας ἰππέας, καὶ τὰς ἐφ' ἁρμάτων εἰδότας μάχας ἐν ἀφορήτοις ἄγαν φησὶ γενέσθαι δειμασιν, ὡς τραπέσθαι μὲν εἰς φυγὴν, συμπλέκεσθαι δὲ ἀλλήλοις, καὶ συνθραύεσθαι προσρηγνυμένους.

C Καὶ μνησθήσονται οἱ ἡμεριστᾶνες αὐτῶν, καὶ φοβεύονται ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν, καὶ σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τεῖχη, καὶ ἐτοιμάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν.

Κ'. Καταβρίθοντος τοῦ πολέμου καὶ αὐτοὺς τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ τοὺς δυνατωτάτους, εἰς νῦν δέξονται, φησὶν, ἃ δεδράκασιν ἐλόντες τὴν Ἰουδαίαν, ἤγουν ὧν ἐκτόπων εἰρήκασιν, παλιμφήμους ἰέντες φωνὰς, καὶ οἶον τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ταῖς παρὰ σφῶν ἀθυροστομίαις κατασφενδωνόντες οἱ δειλαιοί. Ἐἴτα τούτων ἐνηγεγμένοι πρὸς ἀνάμνησιν, εἰσόνται λοιπὸν, ὅτι Θεὸν ἔχουσι δυσμενῆ, καὶ τοῖς τῶν πολεμοῦντων αὐτοῦς ὑποστρωννύντα ποσὶ, καίτοι πάσαι δεινοὺς ὄντας ἄγαν, καὶ κομιδῇ δυσάντητον καθ' ὧν ἂν ἴοιεν προσβολὴν ποιεῖσθαι μεμελετηκότας. Εἰ δὲ δὴ καὶ τράποιντο πρὸς φυγὴν, δυσεξίτητον εὐρόντες τὸ χρῆμα, καὶ ἀσθενήσαντες ἐν ταῖς πορείαις αὐτῶν, μετοιχήσονται πρὸς βουλά: ἐτέρας. Ἐπιμελήσονται γὰρ τευχῶν, καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν ποιήσονται φυλακὰς. Δείκνυσιν δὲ διὰ τούτων ἡπορηκότας πανταχοῦ, καὶ ὅ τι δράσαι προσήκει μὴ εἰδότας, ὅπως ἀπὸ γέ τοι τοῦ κατεσκοπίσθαι τὸν νοῦν, μονοουχὶ δὲ καὶ οἴνω μεθυσομένους ταῖς ὀκράτοις συμφοραῖς, τὴν τῆς σωτηρίας ἀπότευξιν ὀλοφύρεσθαι, καὶ διαβρίπτεσθαι, πανταχοῦ μεθισταμένους εὐκόλως, ἐκ τούτων μὲν εἰς ἐκείνα, ἐξ ἐκείνων δὲ πρὸς ἕτερα, καὶ τὸν ἐφ' ἅπασιν τούτοις ἀνόνητον πόνον ἔχοντας. Εἰ δὲ δὴ λέγοι,

Καὶ φεύζονται ἡμέρας, ἔκεινο, οἶμαι που, δηλοῦ-
 λεινοὶ γὰρ ὄντες, ὡς ἔφην, καὶ δυσκαταγώνιστοι,
 καὶ τραχεῖς, κατοικήσονται λοιπὸν εἰς τοῦτο δειλίας,
 ὡς ἀναφανδὸν ἐλῆσθαι φυγεῖν, καὶ ἀκρύπτως ἤδη
 ναὶς ταῖς εἰς τοῦτο κατηγορεῖσθαι ψίλαῖς ὑποψίαις.

Ἦτηνται δὲ καὶ αἱ πονηραὶ δυνάμεις τῆς μεγα-
 λειότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἔχουσι τοῖς αὐτοῦ
 θεοῖς νεύμασιν ἀντιπράττειν, τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν δη-
 λονότι. Κατεκλῶντο τοῖς δείμασι, καὶ πεφεύγασιν
 ἀληθῶς ὑπ' οὐδεμιᾶς ἀσφαλείας ἔτι σωζόμεναι. Θεοῦ
 γὰρ τὰς δίκας ἐπάγοντος, τίς ἂν διαφύγοι; ἢ τίς
 τοὺς προσκεκρουκτάς ἐξονήσῃ τόπος (1);

*Πύλαι τῶν πόλεων διηνοίχθησαν, καὶ τὰ βα-
 σιλεία διεπέσεν, καὶ ἡ ὑπόστασις ἀπεκαλύφθη,
 καὶ αὕτη ἀνάβαινε, καὶ αἱ δοῦλαι αὐτῆς ἤρποντο, B
 καθὼς περιστεραὶ φθεγγόμεναι ἐν καρδίαις αὐ-
 τῶν.*

ΚΑ'. Οἱ μὲν οὖν μεγαστᾶνες, φησὶν, ἀπορον εὐ-
 ρόντες τὴν φυγὴν, ἐπὶ τὰ τεῖχη σπεύσουσι, καὶ ἐτοι-
 μάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν. Ἔσται δὲ ἀνόνητος
 ἡ σκέψις αὐτῶν, ἀνοιγνύντος Θεοῦ τοῖς δι' ἐναντίας
 τὰς τῶν πόλεων πύλας, καὶ τὰ βασιλεία παραδιδόν-
 τος, τούτῃστι, τῶν βασιλέων οἴκους, ἐγκαλύπτοντός
 τε τὰ ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένα, καὶ προστιθέντος αὐτοῖς
 τὴν ὑπόστασιν εἰς διαρπαγὴν. Ὑπόστασιν δὲ τὸν
 πλοῦτον ἀποκαλεῖ, τὸν ἐκ διαρπαγῆς δηλονότι καὶ
 πλεονεξίας τῆς καθ' ἐτέρων συνειλεγμένον. Ἐἴτα
 πάλιν ὡς ἐν θεωρίᾳ γεγονὼς τοῦ συμβησομένου, ἐλ-
 κομένουσιν δὴ πρὸς αἰχμαλωσίαν ὄρᾳ, τὴν τε βασι-
 λεύουσαν πόλιν, φημὶ δὲ τὴν Νινευῆ, καὶ τὰς ὑπ'
 αὐτῆς καὶ περὶ αὐτὴν, ἄς δούλας ὀνομάζει, διάτοι
 τὸ ὑπεξεῦχθαι, καὶ ὑποκείσθαι τάχα που, καὶ ὑπηρε-
 τεῖν αὐτῇ. Φθέγγεσθαι δὲ φησὶν αὐτὰς ὡς περιστερὰς
 ἐν καρδίαις αὐτῶν, τούτῃστιν, οὐκ ἀναφανδὸν, ἀλλὰ
 λεληθότως. Ἔθος μὲν γὰρ τῷ πτηνῷ βαρῦ τι καὶ
 δυσαχθὲς ἐνολοῦζεν τῇ καρδίᾳ. Τοῖς γε μὴν πε-
 σοῦσιν εἰς χεῖρας ἔχθρων, ἐλκομένοις τε λοιπὸν εἰς
 αἰχμαλωσίαν συμβαίνειν τι τοιοῦτον, ἀπεικὸς οὐδέν.
 Κατοιμώζουσι γὰρ τὴν ἑαυτῶν συμφορὰν, μονονοχῶ
 ἐπεὶ μὴ ἐλεύθερον ἔσθ' ὅτε κἂν γούν αὐτὸ τὸ κλαίειν αὐτοῖς.

*Καὶ Νινευὴ ὡς κολυμβήθρα ὑδάτων τὰ ὕδατα
 αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ
 οὐκ ἦν ὁ ἐπιβλέπων. Διήρπαζον τὸ ἀργύριον,
 διήρπαζον τὸ χρυσίον, καὶ οὐκ ἦν πέρασ τοῦ
 κόσμου αὐτῆς. Βεβάρυνται ὑπὲρ πάντα τὰ σκεῦη
 τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτῆς.*

ΚΒ'. Κολυμβήθρα τὴν Νινευῆ παρεικάζει πεπλη-
 ρωμένη τε καὶ ἐκχεομένη, διὰ τοι τὸ πλείστην ὄσιν
 εἶχειν τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῇ πληθύν, καὶ τῶν ἐπιχεο-
 μένων ἔθνῶν εἰς ἐπικουρίαν τὰ ἀναριθμητὰ ἔθνη.
 Κατατέθηπε ὡσπερ, ἤγουν ἀμεινον, ἐπιτωθάζει τοῖς
 φεύγουσιν, ὅτι πλείστοι τε ὄντες, καὶ ἀριθμοῦ κρείτ-
 τονες κατήγοντο πρὸς δειλίαν, καίτοι πάσαι τῇ πο-
 λυάνδρῳ χειρὶ παντός πολέμου καταθαρσῆσαντες, καὶ
 ὑψηλὴν ἐπαίροντες ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοῖς τὴν ὄφρυν.
 Ἄλλ' ἦν ὁ τῶν ἔλων Θεός, ὁ καὶ δειλίας αὐτῶν κα-
 ταφορτίζων τὸν νοῦν, καὶ κατακομιζων εἰς κακάν-

(1) Anberlius τρῆπος. EDIT.

A fugere, nec fugam suam occultare, iametsi olim in
 solam hujus rei suspicionem vocari non tulissent.

τοῦτο ὄρᾳ, καίτοι πάσαι παραιτουμένους καὶ μό-

Victæ sunt etiam malignæ potestates majestate
 Christi, nec possunt divinis ejus nutibus, pro nobis
 scilicet, obsistere. Fractæ sunt terroribus, et vere
 fugerunt, nulla amplius munitione tutæ. Deum enim
 ulciscentem quis effugiat? aut quod adjumentum
 invenient, qui in Deum peccaverunt?

VERS. 6, 7. *Portæ civitatum apertæ sunt, et regalia
 ceciderunt, et substantia revelata est, et ista ascendit,
 et ancillæ ejus ducebantur, sicut columbæ loquentes
 in cordibus suis.*

XXI. Optimates igitur, inquit, exclusi fuga, ad
 muros festinabunt et præparabunt propugnacula
 sua. Sed eorum consilium ad nihilum recidet, Deo
 adversariis portas urbium aperiente, 500 et regalia
 tradente, id est, domos regum, et revelante que
 ibidem occultantur, et substantiam ipsis in direptionem
 proponente. Substantiam divitias, ex rapina
 videlicet, et injuriis ac fraudibus in alias collectas
 appellat. Deinde rursum, quasi videret quod futurum
 erat, tractos nimirum in captivitatem, videt regi-
 nam civitatem, Niniven, inquam, et ei subjectas ac
 vicinas, quas ancillas nominat; quod fortasse sub-
 jugatæ ab illa, et subjectæ ipsi servirent. Quas lo-
 qui ceu columbas ait in cordibus ipsarum, id est,
 non aperte, sed tacite. Solet enim avis illa sono
 presso, et minus grato intra se gemere. Lapsis autem
 in manus hostium, et in captivitatem deinde raptis,
 tale quiddam evenire, non est supra fidem. Lamen-
 tantur quippe calamitatem suam, tantum non intra
 semetipsos lacrymas suffocantes. Siquidem aliquando
 nec flere saltem illis conceditur.

καταπιγόντες ἔν γε δὴ σφισιν αὐτοῖς τοὺς θρήνους,

VERS. 8, 9. *Et Ninive sicut piscina aquarum aquæ
 ejus, et ipsi fugientes non steterunt, et non erat qui
 respiceret. Diripiebant argentum, diripiebant aurum,
 et non erat finis ornamenti ejus. Aggravati sunt super
 omnia vasa concupiscibilia ejus.*

XXII. Piscinæ Niniven comparat, plenæ et exun-
 danti, propter incredibilem civium multitudinem
 quam continebat, et populorum auxiliariorum quæ
 se infuderat copiam innumerabilem. Obstupescit
 igitur, seu ut melius dicam, irridet fugientes, quod
 cum essent tam multi et inbñiti, tamen timore im-
 pellebantur, etsi olim cuivis quanquam numero
 exercitui obviam ire non dubitassent, supercilium-
 que sibi placentes sustulissent. Sed erat universorum
 Deus, qui et timoribus eorum animos oneraret,
 et in ignaviam ageret, et spiritus bellicos debilita-

ret. Verum est enim illud : « Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine fortitudinis suæ⁹². » Salvat autem universorum Dominus potius quos vult, idque nullo labore. Quid deinde ait propheta? « Diripiebant argentum, diripiebant aurum. » Hæc autem erant substantiæ : « Et non **501** erat finis ornamenti ejus. » Videtur hic lapillos Indicos significare, propter quos maxime ipsam gravatam dicit, quamvis et propter alia vasa contristata fuerit. Morem enim habebant Assyrii, seu Ninivitaræ, multos pretiosos lapides perstudiose conquirere, et iis instar puellarum ornari, ut contenderent in ipsis quoque conflictibus ornamentorum splendore insignes apparere. Explicate autem et distincte in his loquitur propheta, idque admodum prudenti ratione. Et nunc quidem cadentes, nunc inter se implicitos, et fuga exclusos, et propugnacula frustra tenentes, nunc expugnatos oratione depingit, captivorum mœrorem leniens, et talium rerum prædictione dextre quasi incantans, narrationibusque jucundissimis ad hilaritatem eos traducens.

Etiā Satanā direptionem passus est, primum quidem per Christum Salvatorem; deinde post illum per sanctos apostolos, de quibus et alicubi propheta Habacuc : « Quia subito consurgent mordentes eum, et vigilabunt insidiatores tui, et eris in rapinam ipsis⁹³. » Eandem sententiam forma parabolæ in sermonibus suis evangelicis Christus induxit, cum ait : « Aut quomodo potest quis ingredi in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc vasa ejus diripiet⁹⁴? » Qui enim Satanam adorabant, electa apud ipsum et pretiosa vasa, ad fidem accurrerunt, omnium nostrum Salvatore Christo ad Dei cultum eos transferente, et sanctis apostolis ut eo se conferrent persuadentibus.

VERS. 10. *Excussio, et concussio, et ebullitio, et cordis confractio, et dissolutio genuum, et dolores super omnem lumbum, et facies omnium sicut adustio ollæ.*

XXIII. Omni genere contritionis contritum eos iri dicit. Nam excuti, et concuti, et ebulliri, quid nobis aliud quam istud subsignificent? Etenim quod excutitur et concutitur, quovis agitur et projicitur. Secuturam autem dicit cordis confractionem, Deo nimirum ad timiditatem constringente. Et dissolutionem genuum, hoc est, imbecillitatem, et languorem corporum, et dolores insuper, articularum videlicet. Qui enim talibus malis conflictaturi non erant, qui in omnia prorsus quæ Deo solerent displicere, præcipitaverant? Ad hæc, fore omnium vultus affirmat **502** ut adustionem ollæ. Semper enim nescio quo modo tristium vultus infuscantur, oculorumque fulgorem terrores invadentes vehementer hebetant.

⁹² Psal. xxxii, 16. ⁹³ Habac. ii, 7. ⁹⁴ Matth. xii, 29.

δριάν, καὶ παραλύων τὸ μάχιμον. Ἀληθὲς γὰρ, ὅτι « Οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ. » Σώζει δὲ μᾶλλον οὐδ' ἂν ἔλοιτο, καὶ λίαν εὐκόλως, ὁ τῶν ἄλων Κύριος. Ἔϊτα τί φησιν ὁ προφήτης; « Διήρπαζον τὸ ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυσίον. » Ταῦτα δὲ ἦν ἡ ὑπόστασις, « Καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῶν. » Ἔοικε δὲ λίθους ἐν τούτοις ὀνομάζειν τὰς Ἰνδικὰς, ἐφ' αἷς μάλιστα βεβαρύνθαι φησὶν αὐτήν, καίτοι καὶ ἐφ' ἑτέροις σκεύεσιν ἀθύμως διαχειμένην. Ἀσσυρίους γὰρ ἔθος, ἦγον Νινευίταις, πολλὴν καὶ ἐσπουδασμένην τῶν λίθων ποιέσθαι τὴν ἄβροσιν, καὶ κοσμεῖσθαι κορικῶς, ὡς καὶ ἐν αὐταῖς ἐπέλεγσθαι τὰς μάχαις τὴν τοῦ κόσμου λαμπρότητα περιηρησμένην ἔρᾶσθαι. Ἰσχυολογεῖ δὲ λίαν ὁ προφήτης ἐν τούτοις οἰκονομικῶς, καὶ ποτὲ μὲν πίπτοντας, ποτὲ δὲ ἀλλήλοις συμπλεκομένους, καὶ ἀποροῦντας τὴν φυγὴν, καὶ ἀνοήτως ἔχοντας τὰς προφυλακὰς, ποτὲ δὲ πορθουμένους τῷ λόγῳ ζωγραφεῖ, τὰς τῶν ἄλων ἐν αἰχμαλωσίᾳ περικόπτων λύπας, καὶ τῇ τῶν τοιῶνδε πρᾶγορεύσει καταγορευτῶν εὐφυῶς, καὶ ἡδίστοις αὐτοῦς διηγήμασιν ἀποφέρων εἰς εὐθυμίαν.

Διήρπασται δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς διὰ πρώτου μὲν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εἶτα μετ' αὐτὸν διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, περὶ ὧν ἔφη πῶς καὶ ὁ προφήτης Ἄδακούμ· « Ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπιβουλοὶ σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτῶν. » Εἰσκεχόμενος δὲ καὶ ὡς ἐν εἰδει παραβολῆς τὸ διήγημα Χριστοῦς εὐαγγελικῶς κηρύγμασιν ἔφη γὰρ· « Ἢ πῶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ, καὶ τότε τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσει; » Οἱ γὰρ προσκυνῶντες τῷ Σατανᾶ, τὰ ἀπόλεκτα σκεύη καὶ τίμια παρ' αὐτῷ, προσδεδραμηχασί τῇ πίστει, μετατιθέντος αὐτοῦ πρὸς θεοσέβειαν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ἀναπειθόντων δὲ καὶ αὐτῶν βαδίζειν εἰς τοῦτο τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

Ἐκτιναγμός, καὶ ἀνατιναγμός, καὶ ἐκθρασύς, καὶ καρδίας θραυσμός, καὶ ὑπόλυσις γονάτων, καὶ ὠδίνες ἐπὶ πᾶσιν ὀσφύσιν, καὶ τὸ πρόσωπον πάντων ὡς πρόσκαυμα χύτρας.

ΚΓ'. Πᾶν εἶδος συντριβῆς συντριβῆσθαι λέγει. Τὸ γὰρ ἐκτινάσσεσθαι τε καὶ ἀνατινάσσεσθαι, καὶ μὲν τοι καὶ ἐκθράττεσθαι, τί ἂν ἕτερον ἡμῖν ὑπεμφηνεῖεν, ἢ τοῦτο; Διαβρίπτειται γὰρ πανταχοῦ τὸ τινασόμενον καὶ ἀνατινασόμενον. Ἔψεσθαι δὲ λέγει καρδίας θραυσμὸν, Θεοῦ δηλονότι συνθραύοντος εἰς δειλίαν. Καὶ ὑπόλυσις γονάτων, τούτέστιν, ἀσθένειαν, καὶ σωμάτων πάρεσιν, καὶ ὠδίνες ἐπὶ τούτοις, ἐξ ἄρθρων δηλονότι. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλον ἐν τοιούτοις ἔσεσθαι κακοὶς, οἱ πρὸς πᾶν ὄτιοῦν κατενηνεγμένοι τῶν εἰωθόντων τὸν Θεὸν καταλυπεῖν; Γενήσεσθαι δὲ πρὸς τούτοις διισχυρίζεται καὶ τὸ πρόσωπον πάντων ὡς πρόσκαυμα χύτρας. Καταμελαινεται γὰρ αἰεὶ πῶς τῶν ἐν ἀθυμίαις τὰ πρόσωπα, καὶ τῶν ὀμμάτων τὰ φαειρὸν παραρείται δεινῶς τῶν δαιμάτων ἢ ἐφοδος.

Συμβῆναι δὲ τὰ τοιαῦτα φαμέν ἀληθεύοντες αὐτῷ τε ἂν καὶ ἡμῶν τυραννήσαντι Σατανᾷ, καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμει πονηραῖς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξεπέμποντο τῆς ἀρχαίας ἐκείνης τιμῆς τε καὶ δόξης, πῶς ἦν εἰκὸς μὴ οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως τὰ τοιαῦτα παθεῖν αὐτούς;

Ποῦ ἔστι τὸ κατοικητήριον τῶν λέοντων, καὶ ἡ νομή, ἢ οὐσα τοῖς σκύμοις; Ποῦ ἐπορεύθη λέων, τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ σκύμνον λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ἐκφοβῶν; Λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμοις αὐτοῦ, καὶ ἐπέπνιξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἐπλησε θήρας νοσσιᾶν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς.

ΚΔ'. Κατοικητήριον μὲν ὀνομάζει λέοντων τὴν Νινευθί. Κατωκῆκται γὰρ ἐν αὐτῇ, καὶ λαμπρὸν ἐποιούοντο, καὶ ἀξιάγαστον ἐνδιαίτημα, καὶ βασιλεῖον ἀσφαλές, οἱ κατὰ καιροὺς αὐτοὺς βεβασιλευκότες Φουά, καὶ Σαλμανασάρ, καὶ Σαναχρηεῖμ, καὶ μέντοι καὶ Ναβουχοδονόσορ. Πεπολεμήκασιν γὰρ οὗτοι τὴν Ἰουδαίαν. Τὸ δὲ, ποῦ ἔστιν, οὐ διερωτῶντος οἱμαί που. Δεῖν γὰρ οἶμαι παραιτεῖσθαι τὸ εὐθεές. Ἐπιτωθάζει δὲ μᾶλλον, καὶ ὅτι διόλωλεν ὀλοτρόπως διὰ τούτου δεικνύς, ὡς μὴδὲ ὅποι ποτὲ γέγονεν ὀρᾶσθαι λοιπόν. « Συντετέλεσται γὰρ, καὶ ἐξήρηται, » καθά φησιν αὐτός. « Ποῦ δὴ οὖν ἄρα, φησί, τὸ τῶν λέοντων κατοικητήριον; » τούτῳσιν ἡ Νινευθί· « ποῦ δὲ ἡ νομή τῶν σκύμων; » Καὶ σκύμνους μὲν, ὡς γε οἶμαι, φησὶ τοὺς ὑπὸ τῷ μεγίστῳ βασιλεῖ πράττοντας καὶ κειμένους, καὶ τὸ τίμιον ἔχοντας παρ' αὐτοῦ ἐν δόξῃ, σατράπας δὲ λέγω καὶ στρατηγούς· νομὴν δὲ αὐτῶν ἐπικαλεῖ τοὺς ὑπὸ χεῖρα καὶ ὑπεζευμένους, καὶ δασμοὺς εἰσφέροντας, καὶ χρηματῶν ἄθροισιν ποιούμενους. « Νομαὶ γὰρ πλουσίων πτωχοὶ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὡς ἐξηρημένης δὴ οὖν εἰσάπαν τῆς Νινευθί, καὶ ἀπάσης δὲ τῆς περιοίκου χώρας, Ποῦ δὴ ἄρα, φησὶ, τὸ τῶν λέοντων κατάλυμα; ποῦ δὲ τῶν σκύμων ἡ νομή; « Ὅτι δὲ ἀσφαλές οἶονεὶ γέγονέ πως ὀρητήριον τῶν κατὰ καιροὺς βεβασιλευκόντων ἡ Νινευθί, δέδειχεν εἰπών· « Οὐ ἐπορεύθη λέων τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ, σκύμοι λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν. » Ἀπόρρητον γὰρ τῇ πόλει τὸ τεῖχος ταῖς ὑπὲρ λόγον μεγαλοργίαις εὐ μάλα πεπονημένον. Ἐπειδὴ δὲ τὴν Σαμάρειαν ἄπασαν καταδηώσας ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν, φημί δὴ τὴν Ἰερουσαλήμ, ἀπεκόμισε μὲν εἰς τὴν ἑαυτοῦ τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. Διατέθεικε δὲ οὕτως ἐπ' ἐξουσίας τοὺς ἀπαξ ἐνειλημμένους, ὡς τοὺς μὲν ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσαι, καὶ δεδεμένους ἔχειν, τοὺς δὲ καὶ ἐτέροις χαρίζεσθαι, καὶ καταπωλεῖν, καὶ πλήρη τὴν ἑαυτοῦ χώραν τε καὶ πόλιν τῶν δορυκτῆτων ἔχειν. Ταύτη φησὶ· « Ὁ λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμοις αὐτοῦ, καὶ ἀπέπνιξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἐπλησε θήρας νοσσιᾶν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς. » Πεπολήται δὲ πάλιν ὁ λόγος ὡς ἐκ τοῦ γίνεσθαι πεφωκότες. Ἀρπάσαντες γὰρ οἱ θῆρες τὸ παρεμπύπτον, εἶτα τὸ ἀρκεῖν κατεδηδοκότες, ἀποστρέφουσι τὸ λοιπὸν τοῖς σκύμοις, τοὺς ἰδίους αὐτοῖς δανείζοντες πόρους.

Λέγοντο δ' ἂν τὰ τοιαῦτα πάλιν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ

Vere autem hæc accidisse, qui in nos tyrannidem occupaverat Satanæ, et simul ejus malignis potestatibus, ipsi quoque asserimus. Postquam enim veteri illo honore, et gloria ejecti sunt, eos omnimodis talia perpeti qui tandem non decebat?

VERS. 11, 12. Ubi est habitaculum leonum, et pascua existens catulis leonum? Quo abiit leo, ut ingrederetur illuc catulus leonis, et non est qui exterrit? Leo rapuit sufficientia catulis suis, et suffocavit leonibus suis, et implevit venatione nidum suum, et habitaculum suum rapina.

XXIV. Habitaculum leonum appellat Niniven. Habitarunt enim in ea, feceruntque habitationem inclutam, et admirandam, et regiam tutam, qui suis temporibus ibidem regnaverunt Phua, et Salmanasar, et Senacherib, atque etiam Nabuchodonosor. Hi enim Judæam armis adorti sunt. Illud, ubi est, non puto esse interrogantis. Censeo enim cavendam ineptiam. Exprobrat autem potius, et omnimodis periisse, quod ejus ne vestigium quidem exstet, per hoc ostendit. « Consummata enim, et ablata est, » ut ait. « Ubi igitur est, inquit, leonum habitaculum? » id est, Ninive: « ubi vero pascua eatulorum? » Et catulos quidem, ut ego sentio sub maximo rege degentes, et subditos et ab ipso honoratos, satrapas scilicet et duces: eorum autem pascua subjectos, et sub jugum missos, et tributa pendentes, et coactores appellat. « Pascua enim divitum sunt pauperes, » juxta Scripturas⁹⁶. Ut ergo jam deleta tota Ninive, et omni regione finitima ad vastitudinem redacta, ubi igitur, inquit, est leonum diversorium? ubi catulorum pascua? Fuisse autem tutum quasi receptaculum Niniven eorum qui olim regnaverunt, declarat, dicens: « Ad quam ivit leo, ut ingrederetur illuc catulus leonis, et non est qui exterrit. » Murus enim quo urbs circumdatur, supra quam dici potest magnifice et commodissime constructus atque inexpugnabilis erat. Postquam autem Nabuchodonosor totam Samariam, ipsamque Judæam, et sanctam civitatem, Hierosolymam, inquam, depopulatus est, in suum 503 regnum Israelitas demigrare fecit. Sic autem semel vi subjugatos tractavit, ut alios quidem sub se, et vinctos retineret: alios aliis gratificaretur, et venderet, et suam regionem atque urbem captivis refertam haberet. Proinde ait: « Leo rapuit sufficienter catulis suis, et suffocavit leonibus suis, et implevit venatione nidum suum, et habitaculum suum rapina. » Rursum secundum id quod fieri solitum est loquitur. Nam feræ cum obvia rapuerunt, et quod sufficit comederunt, advertunt reliquum pascendis catulis, suos labores illis mutuantes.

Hæc rursum etiam de Satana dici queant, post-

⁹⁶ Eccli. xiii, 23.

quam Christus ipsum, et quæ sunt ejus, funditus perdidit, et prædam illi de terra abstulit. « Molas quippe leonum confregit, » juxta vocem Psallentis 97.

VERS. 13. *Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens, et succendam in fumo multitudinem tuam, et leones tuos comedet gladius: et exterminabo de terra prædam tuam, et non audientur ultra opera tua.*

XXV. Seipsum Deus opponit, et per se adversatur, ad desperationem salutis eos impellens. Deo enim affligere volente, quis est qui salvet? aut vastare instituentem Dominum exercituum quis coercet? « Manum enim ejus excelsam quis avertet? » ut scriptum est 98. Succensurum se ait in fumo multitudinem ejus, ut rursus tale quidpiam cogitamus. Apiarii, cum suo tempore favos ex alvearibus eximere vult, ignem accendunt, et apes fumo prosequuntur, ne densatim circumvolantes pugnent, et aculeis suis ipsos convulnerent. Hujusmodi quidpiam quos in discrimine suo Ninive acciverat, sociis eventit. Abscesserunt enim, et aufugerunt, bello, ut fumo eos impetente, et ad ignaviam consternante, metuinque immensum illis incutiente. Leones autem nominat robustissimos et præidentes, qui forsitan resistere ausi sunt. Nihilominus gladio Cyri ceciderunt. Et quia leonum mentionem induxit, necessario et prædam illorum exterminatum iri dicit, ut nihil amplius apud eos exstet cui fidere possis. Solebant enim adoriri, et in urbes ac regiones quas forte colibuisse, more belluarum irruere, et innumera maleficia importare, ut calamitate obruti, 504 cantilenæ et lamentationis argumentum vulgo fierent. Exterminatum porro iri eorum prædam ait. Quo pacto enim de cætero, aut quem caperent, cum plebs consternata esset, et tanquam fumum fugisset, bellicosissimi autem occubissent, qui ceu leones se in adversarios incitabant?

Excitatus est etiam adversus Judæos Domini sui mactatores universorum Deus, ut per omnem ventum vulgus Judaicum dissiparet 99, et instar ferarum crudelium cæteris clariore una interirent. Intolerandum quippe in modum in Christum omnium Salvatorem se in pie gesserunt.

CAP. III.

VERS. 1. *O civitas sanguinum, tota mendax plena iniquitatis!*

XXVI. Civitatem sanguinum appellat: promptissimi namque ad cædes, et admodum sanguinarij fuerunt reges Ninives. Alii ex eorum numero bellii cupidi, et in quos ducerent, eos semper implacabili feritate vexare connitentes. Mendax autem, inquit, quoniam idolorum plena, in quibus maxime per-

97 Psal. LVII, 7. 98 Isa. XIV, 27. 99 Zachar. II, 6.

Α Σατανᾶ, Χριστοῦ κατωλοθρευκότος αὐτόν τε καὶ τὸ αὐτοῦ, καὶ ἐξηρηκότος αὐτοῦ τὴν θήραν ἐκ γῆς. « Συνέτριψε γὰρ τῶν λεόντων τὰς μύλας, » κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ Ψάλλοντος.

Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἐκκαύσω ἐν καπνῷ πλῆθος σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται ῥομφαία, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς γῆς τὴν θήραν σου, καὶ οὐ μὴ ἀκουσθῆ οὐκέτι τὰ ἔργα σου.

ΚΕ'. Ἐαυτὸν ἀνθίστησι Θεὸς, καὶ αὐτουργὸς ἀνθίστατο, περιτρέπων εἰς ἀπόγνωσιν τῆς σωτηρίας αὐτοῦς. Θεοῦ γὰρ κακοῦν ἐθέλοντος, τίς ὁ σώζων ἐστι; ἢ τίς ἀποστῆσει καταδρῶν ἐθέλοντα τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον; « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐκκαύσειν γε μὴν ἐν καπνῷ τε πλῆθος αὐτῆς φησι, ἵνα τι τοιοῦτον ἐννοῶμεν πάλιν. Οἱ μελιττοκόμοι, κατὰ καιροῦς δετὰ τὰ κηρία τῶν σίμβλων ἐξορύττειν ἐθέλουσι, πῦρ ἐνάπτοντες καπνῷ τὰς μὲν μέλισσας διώκουσιν, ἵνα μὴ μάχονται, καὶ κατατιτρώσκωσι τοῖς κέντροις αὐτοῦς ἀθρόα περιπετώμεναι. Συμβέδηκέ τι τοιοῦτον ἐν τοῖς κεκλημένοις ἐπικούροις κινδυνευοῦση τῇ Νινευή. Ἀπύρχοντο γὰρ, καὶ ἀπέδρασαν οἷα καπνοῦ τοῦ πολέμου προσβάλλοντος, καὶ καταπτοῦντος εἰς κακανδρίαν, καὶ ἀφορήτοις αὐτοῦς ἐνιέντος δέλμασι. Λέοντάς γε μὴν ὀνομάζει τοὺς ἀκιμωτάτους καὶ θρασεῖς, οἳ καὶ τάχα που τεθαροῦσιν τὴν ἀντίστασιν. Πλὴν ἔργον γεγόναι τῆς Κύρου ῥομφαίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος ἤμῃν τὴν τῶν λεόντων εἰσπεκόμικε μνήμην, ἀναγκαίως καὶ τὴν αὐτῶν θήραν φησι ἐξολοθρευθῆσθαι, ὡς μηδὲν ἐτι γενέσθαι τῶν παρ' αὐτοῖς ἀξιοπίστον. Ἔθος γὰρ ἦν ἐπιφύεσθαι μὲν αὐτοῦς πόλεσι τε καὶ χώραις, ἐπιθρώσκειν τε θηριοπρεπῶς, ὧν ἂν ἔλοιτο τυχόν, μυρία τε ὄσα δρᾶν, ὡς τῶν πεπονθότων τὰς συμφορὰς ὧδῃν καὶ θρήνων πολλοῖς γενέσθαι. Ἐξολοθρευθῆσθαι δὲ φησι αὐτῶν τὴν θήραν. Πῶς γὰρ ἐμελλον, ἢ τίνα λοιπὸν καταθρευοῦσιν ἐτι, κατεπτοημένων μὲν τῶν ἀγελαίων, καὶ παφευγῶτων ὡς ἐκ καπνοῦ, πεπτωκότων δὲ τῶν μαχιμωτάτων, οἳ δίκην λεόντων τοῖς ἀνθεστηκόσιν ἐπεφύοντο;

Ἐπεγήγερται δὲ καὶ τοῖς κυριοκτονήσασιν Ἰουδαίοις ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, ὡς εἰς πάντα μὲν ἀνεμὸν τὴν τῶν ἀγελαίων κατασκευασθῆναι πλῆθῦν, θήρας δὲ ὡσπερ ὧμοὺς συνδιολέσθαι πολλοῖς τοῖς τῶν ἄλλων ἐπιφανεστέροις. Οὐ φορητῶς γὰρ δεδουσεθήκασιν εἰς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'

Ὁ πόλις αἱμάτων, ὄλη ψευδῆς, πλήρης ἀδικίας!

ΚΖ'. Αἱμάτων αὐτὴν πόλιν ὠνόμασεν· ἐτοιμώτατοι γὰρ εἰς φόνους, καὶ φιλαίματοι λίαν οἱ τῆς Νινευῆ βεβασιλευκότες. Φιλοπόλεμοι δὲ καὶ ἕτεροι οἱ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀπιθάσσοι ἀεὶ καθ' ὧν ἂν ἴοιεν τὰς ἐφόδους ποιεῖσθαι σπουδάζοντες. Ψευδῆς δὲ, φησιν, ὅτι καὶ εἰδώλων μεστή, ἐφ' ὧν μάλιστα τὸ ψεῦδος, οὐκ ἀνα-

πόδεικτον δέ. Ψευδώνυμοι γάρ, καὶ τὴν τῆς θεότητος ἄξιαν ὑποκλέπτοντες οἱ χειρόκμητοι θεοὶ, « Ἀργύριον καὶ χρυσίον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. » Ἐγὼ δὲ αὐτὴν τῶν γλυπτῶν ἀπεκάλεσέ που καὶ ὁ σοφὸς Ἰερεμίας. Ψευδῆς δ' ἂν νοοῖτο καὶ καθ' ἕτερον, ὡς νοουμένου τοῦ ψεύδους εἰς πανουργίαν, καὶ δόλον, καὶ ἀπάτην τὴν θεομίση, δηλονότι συνθεοῦσης καὶ ἀδικίας. Οὐ γὰρ ἀπάτη καὶ δόλος, ἐκεῖ που πάντως ἔψεται τὸ ἀδικεῖν. Αἰμάτων δὲ πόλις, καὶ ψευδῆς ἀληθῶς ἡ κυριοκτόνος Ἰερουσαλήμ. Αἰαμενῆμεθα γὰρ εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ· « Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν. » Ἐφῆ δέ που καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν· « Οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δειλίοι εἰσιν, ὅτι ἠσέβησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάγησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. » Κατειρήκασι γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν λέγοντες, ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια· ποτὲ δὲ κάτοινοι νόμομαζοντες, Σαμαρείτην τε πρὸς τούτῳ, καὶ τὰ πολλὰ λίαν αἰσχίονα. Ταῖς γὰρ ἐκείνων ἀθυροστομαῖς πρέποι ἂν καὶ μόναις ἐκεῖνα ληρεῖν, & καὶ φάναι τετολημάκασιν.

Οὐ ψηλαφηθήσεται θήρα. Φωνὴ μαστίγων, καὶ φωτὴ σεισμοῦ τροχῶν, καὶ ἵππου διώκοτος, καὶ ἄρματος ἀναβράσσοτος, καὶ ἱππέως ἀναβυλόντος, καὶ στιλβούσης ῥομφαίας, καὶ ἐξαστραπτόντων δαλῶν, καὶ πλήθους τραυματιῶν, καὶ βαρείας πτώσεως, καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῖς ἔθνεσιν αὐτῆς, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώμασιν ἀπὸ πλήθους πορνείας.

KZ'. Ἐκ τοῦ πεφυκότος γίνεσθαι, πεποιῆται πάλιν ὁ λόγος. Τοὺς γάρ τοι δασύ κομώντας τῶν θάμνων καταπαυκάζοντες λίνους οἱ ὀρνιθοθήραι, καταδράττονται πολλάκις τῶν ὑπ' αὐτοῖς κεκρυμμένων χερσῶν ἐπαφόμενοι. Καὶ τέχνη τοῦτο αὐτοῖς. Οὐκ ἔτι δὴ οὖν « ψηλαφηθήσεται ἰθήρ », φησὶ, τουτέστιν, οὐκ ἂν θηρεύσειαν καθὼς καὶ πάλαι τινές, ἤγουν τὰ ἐτέρων εἰς αὐτοὺς διαρπάζοντες. Οὐδ' ἂν γένοιτο πάγη καὶ βρόχος τοῖς ἀσθενεστέροις, φροντίδος αὐτοῖς ἐτέρας ἐπεισπισούσης, καὶ τοῦ περὶ ἐσχάτων ἀγῶνος ἐπηρημένου. Ἔσται γὰρ ἐν αὐτῇ φωνὴ μαστίγων. Καὶ μοι πάλιν ὁ προφήτης δοκεῖ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου τύρην, ὅση ἐν ὕψει κειμένην, ἀφηγεῖσθαι σαφῶς. Ὁρᾷ γὰρ ὡσπερ ἱπποκροτουμένην μὲν τὴν πόλιν, καὶ τοῖς τροχοῖς τῶν ἀρμάτων κατακτυπούμενην, καὶ παντευχίαις λαμπραῖς καταστράπτουσα τοὺς καταδρῶντας αὐτήν, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονας τοὺς διολωλότας, οἴκους τοὺς ἐν αὐτῇ κατασεσεισμένους. Μέμνηται γὰρ καὶ βαρείας πτώσεως. Κατατέθηπε δὲ, ὅτι πλείστη μὲν ὄση τῶν ἐν αὐτῇ συναγερμένων ἐθνῶν ἡ πληθὺς, πάντες δὲ θανάδροι, καὶ νοσοῦντες τὸ ἀναλκι ἐκτόπως, καὶ πολὺ λίαν εὐκόλοι πρὸς δειλίαν, καὶ τὴν αἰτίαν εὐθύς ἀποδίδωσι, λέγων, « Ὅτι ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώ-

aspicitur mendacium, idque demonstrari potest. Mentuntur enim nomen, et divinitatis gloriam suffurantur dii inanufacti : « Argentum et aurum, ut scriptum est, opera manuum hominum ». Terram sculptilium alicubi etiam sapiens Jeremias nuncupavit. Mendax autem secundum aliud quoque intelligi potest, ut si accipiatur mendacium ad calliditatem, dolum, fraudem Deo invisam, iniquitate videlicet concurrente. Ubi enim fraus et dolus, illic omnino etiam sequetur iniquitas in facienda injuria. Sanguinum vero civitas, et mendax revera Domini interemptrix Jerusalem. Memini enim Christum dicere : « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidit prophetas, et lapidavit qui ad ipsam missi fuerant ». Cæterum quodam loco etiam voce prophetarum inquit : « Væcis, quoniam recesserunt a me : miseri sunt, quoniam impie egerunt in me. Ego redemi eos, ipsi autem locuti sunt contra me mendacia ». Calumniabuntur enim Christum, nunc quidem dicentes, in Beelzebul ipsum ejicere dæmonia, nunc vinolentum vocantes : ad hæc Samaritanum, et multo inhonestioribus. Ipsorum namque linguæ incontinentiam et solam decuerit illa nugari, quæ et profari non dubitarunt.

505 VERS. 2, 3. Non contrectabitur venatio. Vox flagellorum, et vox commotionis rotarum; et equi persequentis, et currus ferventis, et equitis ascendentis, et splendentis rhomphææ, et fulgurantium armorum, et multitudinis vulneratorum, et gravis ruinæ, et non est finis gentibus ejus, et infirmabuntur in corporibus a multitudine fornicationis.

XXVII. Iterum secundum fieri solita loquitur. Dense enim comantes frutices retibus operientes aucupes, aves sæpe sub ipsis latentes manibus comprehendunt. Et in hoc artifices sunt. Non igitur in posterum « contrectabitur venatio, » inquit, hoc est, non venabuntur quidam ut olim, sive aliena sibi non rapient. Non flent tendiculæ, et laqueus tenuioribus, aha cura illis occupante, et de summa rerum ipsis jam laborantibus. Audiatur enim in illa sonitus flagellorum. Ac mihi præterea videtur propheta tumultuationem prælii velut ante oculos positam perspicue commemorare. Videt enim quodammodo urbem equorum unguis pulsata, et currum rotis perstrepentem, et omni armorum genere clarissime fulgentes vastatores, et innumeros eversores, ædes ejus conquantientes. Meminit enim et gravis ruinæ. Et miratur quod innumerabili gentium multitudine ibidem congregata, omnes imbelles, et viribus majorem in modum imbecilles, et ad timorem propensissimi fuerint, causamque continuo adjungit, « Quia infirmabuntur in corporibus suis a multitudine fornicationis. » Quoniam enim nequam fuerunt, et moribus improbi, insuper idololatræ, et ad errorem stolide inclinaverunt, ob eam

¹ Psal. cxiii, 4. ² Jerem. l, 58. ³ Matth. xxiii, 37. ⁴ Osee, vii, 15. ⁵ Matth. xii, 24. ⁶ Matth. xi, 19.

⁷ Joan. viii, 48.

VERS. 13. *Quia veloces ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem.*

XV. Manebant quidem captivi in Babylone filii Israel, spe tamen sustentabantur, se aliquando reversuros, et in antiquam atque avitam nobilitatem non ita multo post reituros, cum id sancti prophetae, ut Deo per illos loquente, spondidissent. Erat autem speratum tempus idem, quod regni Cyri, qui Niniven potentia et armis subacturus erat. Quod item Isaias prænuntiaverat, his verbis : « Sic dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante eum gentes et fortitudinem regum dirumpam. Aperiam ante eum januas, et urbes non claudentur : ego ante te ibo, et montes complanabo. Portas aëreas conteram, et vectes ferreos confringam ⁷¹. » Et infra rursum : « Hic ædificabit urbem Jerusalem, et captivitatem populi mei convertet, non cum pretio, neque cum muneribus, dixit Dominus Deus Sabaoth ⁷². » Veniet igitur Israelitis nuntius pacis, inquit, Cyri expeditionem significans, quando et captivitatis jugum excusserunt, et dominantium virgam contriverunt, et inconsetæ servitutis vincula diruperunt, et recepta patria salutem receperunt.

Quod si cui libuerit, etiam sancti Baptistæ concionibus propositorum verborum sententiam non male accommodaverit. Commoratus est enim in solitudine, et quasi in montibus clamans evangelizavit pacem, hoc est, Christum. **494** Speciosi igitur, et veloces pedes dicentis : « Præparate viam Domini, rectas facite semitas ejus ⁷³. »

Celebra, Juda, festivitates tuas, redde vota tua, quia non apponunt ultra, ut pertranseant per te in veteritatem.

XVI. Cum mandasset lex, ne res divina conficeretur extra sacrum divinumque atrium, sed in loco, inquit, « quem elegerit Deus tuus, ut invocetur ibi nomen ejus ⁷⁴, » in peregrino solo degentes Israelitæ, Persarumque et Medorum terras habitantes, legibus suis solemnia non exercebant, et otium in illis agitabant, non dies festos consuetos exigentes, non sacrificia offerentes, non primitias, non munera gratæ mentis indicia juxta præscriptum legis, non agnum cædentes mense novo : quin etiam ad solas fortasse laudes Deo dicendas pigritantes. Et hoc esse dicimus, quod divinus David, in persona populi apud Babylonem constituti, canit : « Super flumen Babylonis illic sedimus, et flevimus, dum recordaremur tui, Sion. In medio in salicibus ejus suspendimus organa nostra ⁷⁵. » Et insuper : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ⁷⁶? » Cum enim a tellure patria, a templo, et tabernaculo procul distarent, ut dixi, sacrumque chorum non

Ἄ "Οτι ταχεῖς ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη οἱ πόδες εὐαγγελιζομένου, καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην.

1Ε'. Διέτριβον μὲν ἐν Βαβυλῶνι γεγονότες αἰχμάλωτοι οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ἥσαν γε μὴν ἐν ἐλπίσι τοῦ καὶ αὐθις ἀνακομισθῆσθαι κατὰ καιροῦς, καὶ εἰς τὴν ἀνωθεν αὐτῶν ἐκ πατέρων εὐγένειαν ἀναφοιτήσῃν οὐκ εἰς μακρὰν, τοῦτο προφητῶν ἁγίων ὡς Θεοῦ λαλοῦντος ἐπηγγελμένων. Ἦν δὲ αὐτὸς ὁ τῆς ἐλπίδος καιρὸς ὁ τῆς Κύρου βασιλείας μέλλοντος αἰρήσειν κατακράτος τὴν Νινευθ, καὶ τοῦτο πάλιν αὐτοῦς Ἦσαίου προηγγελκός. Ἐφη γὰρ οὕτως· « Λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὐ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχύν βασιλέων διαρρήξω. Ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται· ἐγὼ δὲ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὄμαλιῶ. Θύρας χαλκοῦς συντριψάω, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συνθλάσω. » Καὶ μεθ' ἑτέρα πάλιν· « Οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν Ἰερουσαλὴμ, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων, οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε Κύριος Σαβαώθ. » Ἦξει τοίνυν, φησὶ, ἄγγελος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ εἰρήνης, τὴν Κύρου σημαίνων ἐκστρατείαν, ὅτε καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπεσειόντο ζυγόν, καὶ τὴν τῶν κρατούντων ῥάβδον συνέτριψαν, καὶ τῆς ἀσυνήθους δουλείας ἀπέρρηξαν τὰ δεσμὰ, οἰκαδε πάλιν γεγονότες. ἐσώζοντο.

Εἰ δὲ δή τις ἔλοιτο, τὴν δύναμιν τῶν προκειμένων τοῖς τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ κηρύγμασιν ἐφαρμῶζειν, πάλιν δράσειεν ἂν ὁρθῶς. Ἐποιεῖτο γὰρ ἐν ἐρήμῳ τὰς διατριβὰς, καὶ οἷον ἐν ὄρεσι διακεκραγῶς εὐηγγελίζετο τὴν εἰρήνην, τουτέστι Χριστόν. Ὁρατοὶ δὲ οὖν οἱ πόδες, καὶ ταχεῖς τοῦ λέγοντος· « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. »

Ἐόρταζε, Ἰουδα, τὰς ἑορτὰς σου, ἀπόδος τὰς εὐχὰς σου, διότι οὐ μὴ προσθήσωσιν ἐτι τοῦ διελθεῖν διὰ σοῦ εἰς καλαίωσιν

1Γ'. Προστεταχτός τοῦ νόμου, μὴ δεῖν ἐξωθῆναι τῆς ἱερᾶς τε καὶ θείας αὐλῆς, ἀλλ' εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐκλέξεται Κύριος ὁ Θεὸς σου ἐπικληθῆναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐν ἀλλοδαπῇ γεγονότες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων χώραν οἰκοῦντες, ἀπρακτοὶ που πάντως περὶ τὰ σφίσι νενομισμένα, καὶ ἀνεέργητοι διετέλου, οὐ τὰς ἐξ ἔθους πληροῦντες ἑορτὰς, οὐ θυσίας προσάγοντες, οὐκ ἀπαρχὰς, οὐ χαριστήρια κατὰ τὸν νόμον, οὐ τὸν ἄμνὸν σφάζοντες ἐν μηνὶ τῷ νέῳ· τὰχα που καὶ πρὸς μόνας ὀκνοῦντες δοξολογίας. Καὶ τοῦτό φαμεν τοῦ θεσπέσιου Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου λέγοντος τοῦ ἐν Βαβυλῶνι λαοῦ· « Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσασαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν, ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. Ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρυσμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν. » Καὶ πρὸς τούτοις ἐτι· « Πῶς ἤσομεν τὴν ψῆδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; » Ἐξω γὰρ, ὡς ἔφη, τῆς ἰδίας ἄγαν γῆς γεγόνασιν αὐτοῖς, ἐξω ναοῦ, καὶ σκηνῆς, καὶ τὸν ἱερὸν οὐκ ἔχουσι χῶρον, ἀπρακτεῖν ἦν ἀνάγκη περὶ

⁷¹ Isa. XLV, 1, 2. ⁷² Ibid. 43. ⁷³ Isa. LII, 7; XL, 3; Luc. III, 4; Joan. I, 23. ⁷⁴ Deut. XII, 21. ⁷⁵ Psal. CXXXVI, 1, 2. ⁷⁶ Ibid. 4

τὰ ἐκ νόμου. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεδέχθη λοιπὸν ὁ τοῦ ἀνεί-
σθαι καιρὸς, ἐπιφθέγγεται τις εἰκότως αὐτοῖς ἢ ὁ τῆς
εἰρήνης ἄγγελος, οὗ καὶ « ταχεῖς οἱ πόδες, » ἤγουν αὐ-
τὸς ὁ προφήτης, ὅτι μέτεστιν αὐτοῖς πληροῦν ἑορτὰς,
ἀνάπτειν χαριστηρίους ὥδᾶς, καὶ περαινέειν εὖ μάλα
τὰ ἐν εὐχῇ, ἤγουν ὑποσχέσει. Προσεπαγγέλλεται δὲ
καὶ τὴν ὅσον οὕτω τῶν ἐχθρῶν ἐσομένην ἀπώλειαν.
Οὐ γὰρ μὴ « προσθῶσι, φησὶ, τοῦ διελθεῖν εἰς πα-
λαιώσιν, » τούτέστιν, οὐκ εἰς μακροὺς ἔτι χρόνους
μενοῦσι, οὔτε μὴν παλαιουμένην, ἤγουν ἀτελεύτητον
ἔξουσι τὴν εὐμερίαν. Πεπύσεται γὰρ καὶ καταλή-
ξει συστελλομένη.

Ἄκουέτω δὲ πρεπωδέστερον καὶ ὁ νοητὸς Ἰουδαῖος
τῶν τοιῶνδε φωνῶν. « Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰου-
δαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἢ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή·
ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖός, καὶ περιτομὴ καρδίας
ἐν πνεύματι, καὶ οὐ γράμματι, οὐ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ
ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Ἐορτάσει μὲν οὖν ὁ
τοιόσδε λαμπρῶς, ἐρηρυσμένην ἔχων τὴν πίστιν,
δῆλον δὲ ὅτι τὴν εἰς Χριστὸν, ἡγιασμένος τῷ πνεύ-
ματι, τῇ τῆς υἰοθεσίας διαπρέπων χάριτι. Προσοίσει
δὲ τῷ Θεῷ θυσίας πνευματικὰς, ἐαυτὸν ἀνατιθεὶς εἰς
ὄσμην εὐωδίας, καὶ πᾶν εἶδος συνεπιτηδεύων ἀρετῆς,
σωφροσύνης, ἐγκράτειαν, ἀνδρείαν, ὑπομονὴν, ἀγά-
πην, ἐλπίδα, φιλοπρωχέειαν, χρηστότητα, καὶ μακρο-
θυμίαν· « Τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται Θεός. »
Ἰστω γὰρ μὴ ὁ νοητὸς Ἰουδαῖος περὶ παντὸς ἐχθροῦ
καὶ τῶν πάλαι· κεκρατηκότων, ὅτι· « Οὐ μὴ προσθή-
σαις ἔτι τοῦ διελθεῖν εἰς παλαιώσιν, » τούτέστιν, ἐκ
μέσου γενήσονται, πεμπόμενοι δηλονότι πρὸς κόλασιν
τὴν ἀμήρυστον. Ὅ δὲ καὶ πεπλήρωκεν ὁ Χριστὸς, ἐπι-
τάσων τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν εἰς τὴν ἄβυσσον
ἀπελθεῖν, καὶ δοῦς τοῖς αὐτῶν ἀγαπῶσι τῶν ἐχθρῶν
κατεξανίστασθαι, καὶ κατὰ παθῶν ἀνδρίζεσθαι καὶ
ἀμαρτίας· καθελεῖν, « καὶ ἐπάνω ὄψεων, καὶ σκορπίων
πατεῖν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

CAP. II.

*Συντετέλεσται, ἐξῆρται, ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ
πρῶτον σου, ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως.*

IZ'. Ὡς ἀραρότως ἦδη, καὶ πάντῃ τε καὶ πάντως
συμδησομένου τοῦ δεῖν ἀπολέσθαι τὴν Νινευθ, συν-
τετελεσθαι φησὶν αὐτὴν, τὸ οἶον ἐλθεῖν εἰς συντέλειαν
διὰ τούτου δηλῶν. Καὶ μὴν, καὶ ἐξῆρται, τούτέστιν,
ἀκκεκόφθαι τε εἰσάπαν, καὶ ἀνηρῆσθαι παντελῶς. Εὖ
δὲ δὴ σφόδρα καὶ τὸ « ἀνέβη » φησὶ ἐπὶ Κύρου, μετ'
ἐμφάσεως, οἶμαι που, τοιοῦτόν τι σημαίνων, ὅποιον
ἔρη περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας, τὰ κατὰ
καιροῦ ἐσόμενα τῇ Νινευθ προαναφωνῶν· « Ἀνέβη
λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, ἐξολοθρεύων ἔθνη, ἐξ-
ῆρε, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, τοῦ θείναι
τὴν γῆν εἰς ἐρήμωσιν, καὶ αἱ πόλεις ἐρημωθήσον-
ται, παρὰ τὸ μὴ κατοικίεσθαι αὐτάς. » Θηρὸς γὰρ

A haberent, necesse erat illos in iis quæ lege præci-
piantur feriari. Ubi autem postmodum tempore
dimissionis advenit, merito quis illis succlamat, aut
pacis nuntius, cujus et « veloces pedes » ; » aut
ipse propheta, licere illis celebrare festivitates, can-
tica gratiarum actionis offerre, et quæ in votis
habeant, seu quæ promiserint, re præstare nume-
ris omnibus. Ac mox etiam hostes perituros pro-
mittit. Non enim « apponent, inquit, ut pertrans-
eant in vetustatem : » hoc est, non in longum
tempus amplius manebunt, neque inveterascentem,
seu nunquam desinentem felicitatem obtinebunt.
Cessabit enim brevi, et contracta evanescent.

Audiat autem, et convenientius Judæus, qui
animo concipitur, voces hujuscemodi. « Non enim
qui in manifesto Judæus est, nec quæ in manifesto
est carnis circumcisio : sed qui in abscondito, Ju-
dæus, et circumcisio cordis in spiritu, et non in
littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo » .
Celebrabit igitur talis festivitates præclare, stabilem
fidem habens, in Christo utique sanctificatus in spi-
ritu, gratia adoptionis filiorum excellens » . Offeret
autem Deo hostias spirituales, 495 seipsum conse-
crans in odorem suavitalis, et omne genus virtutis
simul excolens, frugalitatem, continentiam, fortitudi-
nem, patientiam, charitatem, spem, amorem in
pauperes, benignitatem et longanimitatem : « Ta-
libus enim hostiis promeretur Deus » . Intelligat
insuper Judas spiritualis de omni inimico, et qui
olini in ipsum dominati sunt : « Non apponent am-
plius, ut pertranseant in vetustatem » ; » hoc est,
de medio tollentur, missi videlicet in supplicium
æternum. Quod etiam præstitit Christus, jubens
spiritus immundos in abyssum discedere » , et do-
nans se diligentibus contra hostes insurgere, pas-
sionesque viriliter domare, et peccata destruere,
« et supra serpentes ac scorpiones, et supra omnem
virtutem inimici ambulare » .

VERS. 1. *Consummatum est, ablatum est, ascen-
dit insufflans in faciem tuam, eruens de tribula-
tione.*

XVII. Tanquam congruenter, et omni ratione
peritura Ninive, ipsam consummatam esse dicit, eo
verbo quasi ad consummationem et interitum ve-
nisse significans. Quinetiam ablatam, hoc est,
excisam totam et deletam penitus. Optime autem
de Cyro dicit, « ascendit, » expressa significatione tale
quid, opinor, indicans, quale et Jeremias, dum olim
Ninive eventura vaticinatur : « Ascendit leo de cu-
billi suo, et vastans gentes se levavit, et egressus
est de loco suo, ut ponat terram in solitudinem,
et civitates vastabuntur, quod non habitentur
ipsæ » . Instar enim feræ bestiæ insiliens in Ni-
niven, incolas ejus devoravit. Verum illis quidem

⁷⁷ Isa. LII, 7. ⁷⁸ Rom. II, 28, 29. ⁷⁹ Rom. VIII, 15.
27 seqq. ⁸⁰ Luc. I, 19. ⁸¹ Jerem. IV, 7.

⁸² Hebr. XIII, 16. ⁸³ Mich. I, 15. ⁸⁴ Luc. VIII,

tanquam hostis atrox, et præfractus, et ira implacabili: Israelitis vero « insufflans in faciem, et eruens de tribulatione, » hoc est, ab insolenti servitute liberans, vinculis captivos levans, illos mittendo domum, et jubendo templum divinum reædificare exhilarans. Jam illud, « insufflans in faciem, » ut ex traditione, et consuetudine Judaica dicit. Et certum est hujusmodi rerum mentionem aliquando in divinis **496** Scripturis inveniri; quale est quod Judæi in maledictis adversus Deum vestimenta discindenda arbitrabantur. Itaque et Caiphas, cum Christus se Filium Dei affirmasset, scidit vestem, exclamavitque, Blasphemavit⁸⁸. Hoc idem divini discipuli fecerunt Paulus et Barnabas in Lycaonia versantes, ubi cum ægrotium quendam admirarentur, propter cœleste miraculum, sacerdotes ipsis rem divinam facere instituebant. Aiebant enim: Di similes facti hominibus ad nos descendunt, vocabantque Barnabam Jovem, Paulum Mercurium: « Quoniam ipse, inquit, erat dux verbi⁸⁹. » Quia tamen quod agebatur quædam blasphemia erat, disciderunt illi vestimenta sua, Judaicas traditiones et consuetudines non scriptas adhuc observantes. Reprehensus est autem inos, ut qui cum lege non consentiret, essetque inutilis prorsus. Inquit enim universorum Deus Judæis hæc in specie facientibus, et a vera pietate interim alienissimis: « Convertimini ad me ex toto corde vestro, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra⁹⁰. » Quemadmodum igitur usu receptum erat quibusdam vestes dirumpere cum blasphemasset quispiam, sic etiam insufflare in facies ægrotantium quocunque modo. Et hoc præsertim et insolentissime faciebant, qui adjurare consueverant, et curiosis incantationibus a spiritibus, et doloribus male habentes se liberare simulabant. Exemplo igitur et consuetudine ipsorum petito ait: « Ascendit, insufflans in faciem tuam, Cyrus nimirum, et exuens te de tribulatione. » Hoc enim, ut dixi, quidam alios affantes se feliciter posse angelant.

ὁ δὲ δηλονότι: » καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως. » Τοῦτο γὰρ δύνασθαι κατορθοῦν, ὡς ἔφη, προσετοιμοῦντό τινες, ἐμφυσῶντες ἐτέροις.

Sapienter autem et vere dicitur, diaboli et D peccati, quod est tyrannus noster, imperium imminutum perisse, et quodammodo etiam mortem captam, et corruptionem omnino sublatam esse. Ascendit namque ab inferis, et revixit Christus, qui insufflavit in faciem sanctorum apostolorum, et dixit: « Accipite Spiritum sanctum⁹¹. » Ita enim omni male expediti sumus, et participes facti sancti Spiritus in pristinum naturæ decus, quasi ab ipsis elementis reformamur, atque in imaginem primam spiritualiter denuo imprimimur. Formatur enim in nobis per Spiritum Dominus noster Jesus Christi.

A ἀγρίου δίκην ἐπιθρώσκων τῇ Νινευθί, τοὺς ἐν αὐτῇ κατεδῆδοκεν. Ἄλλ' ἐκείνοις μὲν ὡς πολέμιος δεινός τε καὶ ἀτεράμων ἦν, καὶ ἀθραυστος εἰς ὄργας γέγονε, τοῖς δὲ ἐξ Ἰσραὴλ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον, καὶ ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως, » τοιούτων, ἀπαλλάττων αὐτοὺς τῆς ἀσυνήθους δουλείας, δεσμῶν ἀνιέει ἀιχμαλώτους ὄντας, ἀνακτώμενος διὰ τοῦ πέμψαι μὲν οἰκαδε, προστάζει δὲ καὶ τὸν θεῖον αὐτοῖς ἀναδειμασθαι νεῶν. Τὸ δὲ « ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον, » ὡς ἐκ παραδόσεώς τε καὶ συνηθείας φησὶν Ἰουδαϊκῆς. Εὐρήσομεν δὲ καὶ τῶν τοιούτων μνήμην ἐσθ' ὅτε κειμένην παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, ὁποῖόν ἐστι τὸ δεῖν οἴεσθαι τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ δυσφημίαις περιηργύναι τὰ ἱμάτια. Καὶ μὴ Κατάφας, Ὑἱὸν ἑαυτὸν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ λέγοντος B Θεοῦ, περιέρρηξε τὴν ἐσθῆτα, διακεκραγώς τε λέγων, Ἐδυσφήμησε. Δεδράκασι δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ Παῦλος τε καὶ Βαρνάβας. Γεγόνασι μὲν γὰρ ἐν Λυκαονίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ τίνα τῶν ἡβρώστηκόντων τοῦ πάθους ἀπήλλαττον, καὶ παράδοξον ἦν τοῖς ὄρωσι τὸ χρῆμα, θύειν αὐτοῖς ἤθελον, τῆς θεοσημείας χάριν, οἱ ἱερεῖς. Ἐφασκον γάρ: Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις ἦλθον πρὸς ἡμᾶς, ἐκάλουν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον Ἑρμῆν, « ὅτι αὐτὸς ἦν, φησὶ, ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. » Ἐπειδὴ δὲ τὸ δρώμενον δυσφημία τις ἦν, διέρρηξαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, παραδόσειν Ἰουδαϊκαῖς, καὶ ἀγράφους ἔβειν ἀκολουθοῦντες ἔτι. Διαβέβληται δὲ τὸ ἔθος, ὡς οὐκ ὄν ἐκ νόμου, καὶ ἀνόνητον παντελῶς. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Ἰουδαίους ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, πλαττομένους τὰ τοιάδε, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ἀποφοιτῶντας μακράν: « Ἐπιστρέψατε πρὸς με ἐξ ὅλης καρδίας ὑμῶν, καὶ διαβρῆξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. » Ὅσπερ οὖν ἔθος ἦν περιηργύναι τισὶ τὴν ἐσθῆτα, δεδυσφημηκός τις, οὕτω καὶ τὸ ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἡβρώστηκόντων καθ' ὄντινον τρόπον. Ἐδρων δὲ τοῦτο μάλιστα, καὶ ἄγιν ἐκτόπως, οἱ φοροκίσειν ἐιωθότες, καὶ περιέργοις ἐπιδαῖς, πνευμάτων τε καὶ ἀληγημάτων τοὺς κάμνοντας ἀπαλλάττειν προσποιοῦμενοι. Δέχεται τοίνυν ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς συνηθείας τὸ παράδειγμα, καὶ φησὶ: « Ἀνέθι ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, Ἐκύρος C

Σοφὸν δὲ καὶ ἀληθῆς εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τὸ τῆς καθ' ἡμῶν τυράννου ἀμαρτίας συνέσταται κράτος, καὶ ἦλιν μὲν ὡσπερ ὁ θάνατος, ἐξῆρται δὲ καὶ εἰς ἅπαν ἡ φθορά. Ἀναβέβηκε γὰρ ἐξ ἔθου, καὶ ἀνεβίω Χριστός, ὁ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον τῶν ἁγίων ἀποστολῶν, καὶ λέγων: Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἀπηλλάγηθα γὰρ οὕτως παντὸς κακοῦ, καὶ μέτοχοι γεγονότες τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως ἀναστοιχειοῦμεθα κάλλος, καὶ εἰς εἰκόνα τὴν πρώτην νοητικῶς μεταχαρᾶττόμεθα. Μορφοῦται γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

⁸⁸ Matth. xxvi, 63-65. ⁸⁹ Act. xiv, 9 seqq. ⁹⁰ Joel ii, 13. ⁹¹ Joan. xv, 22.

Σκόπευσον ὁδόν, κράτησον ὄσφυός, ἀνδριζέ· ἢ ἰσχύϊ σφόδρα, διότι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ.

III. Ὡς αὐτίκα δὴ βαδισμένοις εἰς τὴν Ἰουδαίαν, οἷκαδὲ τε ἰέναι μέλλουσιν ἀναγκαίως ἐπιφωνεῖ, τὸ χρῆναι λοιπὸν καὶ τὴν ὁδὸν κατασκέπτεσθαι, καὶ κρατεῖν ὄσφυός, τουτέστιν, ἐτοιμῶς τε καὶ ἐπιτηδείως ἔχειν πρὸς τοὺς τῆς ὁδοπορίας πόνους, καὶ παντὸς ὄκνου κατανδρίζεσθαι, καὶ μακρῶν διατημάτων ἀμείνους ὀρᾶσθαι φιλεῖν, προθυμίαις ἀμάχοις εἰς τοῦτο χρωμένους. Ἐτοιμότατον δὲ σημεῖον τοῦτου, τὸ, ὅσον εὐπρεπῆ (1), καὶ διεζωσμένην ἔχειν τὴν ὄσφυν. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, μᾶλλον δὲ καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἔλεγεν· « Ἔστωσαν αἱ ὄσφυές ὑμῶν περιεζωσμέναι. » Ὀδοπορικὸν γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ B
 ὅτι μάλιστα προεπωδέστατον τοῖς τὸ θεῖον ἀνακηρύττουσιν Εὐαγγέλιον, καὶ ἐτοιμοτάτους ἔχουσιν εἰς τοῦτο τοὺς πόδας. « Κράτησον δὴ οὖν ὄσφυός, » φησὶ, ἀντὶ τοῦ, παρεσκευασμένους ἔσο, καὶ ὅσον εὐτρεπῆς εἰς ἀποδρόμην. « Ἀπέστρεψε γὰρ Κύριος τὴν ὕβριν, φησὶ, τοῦ Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ. » Ἐπιτήρει πάλιν ἐν τούτοις ἀναγκαίως εἰσκακομισμένην τὴν διαστολήν. Ἰακώβ μὲν γὰρ φησὶ τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ κατηκηκότας, τουτέστι, τὰς δέκα φυλάς, ὧν βεβασιλεύασιν οἱ ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ καὶ Μανασσῆ, οἱ γεγόνασιν ἐξ Ἰωσηφ, ὃς ἦν ἐξ Ἰακώβ. Ἰσραήλ δὲ ὀνομάζει τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Θεοῦ τὸ τηλικαῦτα προασπίζοντος, καὶ δαπανῶντος ἀγγέλου χειρὶ τὸν Ἀσσύριον. Ἀνῆκε δὲ Κύριος οὐχὶ μόνους τοὺς ἐκ Σαμαρείας αἰχμαλώτους, ἀπανηγεμένους εἰς τὴν Νινευτῆ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων. Διὰ τοῦτο ἀναγκαίως φησὶ ὁ προφήτης, ὅτι « Ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ. » Καὶ ὕβριν μὲν φησὶ τὴν δουλείαν, ἥτοι τὴν θητείαν. Ὅτι δὲ ἅπαντας ἀνέσει Θεός, οὐ προασπίζων μὲν τινων, ἐναφιεῖς δὲ τοῖς πόνους ἐντρύχεσθαι, διδάσκει λέγων, οὕτως ἀπεστράφη τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καθὼς ἀποστρέφεται καὶ ἡ τοῦ Ἰσραήλ. Σύμπαντες γὰρ, ὡς C
 σίας διακρουσάμενοι βλάβην.

Χρῆναι δὲ φημι ἔγωγε, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ τοὺς ἐν Χριστῷ λευτερωμένους ζῆν μὲν ἐθέλειν οὐκ ἀπερισκέπτως ἐτι· περιθρεῖν δὲ μᾶλλον τῆς ἀρεσκούσης πολιτείας τὴν ὁδόν, καὶ τρίβον ἰέναι τὴν ἀγαθὴν, καὶ κρατεῖν ὄσφυός, τουτέστιν, ἀμείνους ὀρᾶσθαι γαστρὸς καὶ φιληδονίας, « Καὶ τῆς σαρκὸς μὴ ποιεῖσθαι πρόνοιαν εἰς ἐπιθυμίαν, » καταναυμιεύεσθαι δὲ καὶ παθῶν, καὶ ὄκνου παντὸς· ἤξουσιν γὰρ οὕτως εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τὴν ἐπουράνιον Ἱεροσολῆμ. Ἐκεῖ προσκομιτοῖσι Θεῷ πνευματικὰς θυσίας, καὶ τῆς ἀρχαίας δουλείας τὸν ζυγὸν ἀποσειτάμενοι, τὸν εὐκλεῆ, καὶ ἐλευθέρων, καὶ φαυλότητος ἀπάσης ἀπηλλαγμένον διαβιώσονται βίον.

Διότι ἐκτινάσσοντες ἐξετίναξαν αὐτούς, καὶ τὰ κλίματα αὐτῶν. Διέσθειραν ὀπλα δυναστείας

497 VERB. 2. *Contemplare viam, tene lumbum, viriliter age vehementer, quoniam avertit Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel.*

XVIII. Quasi brevi in Judæam ambulaturos, dumque reversuros, res postulabat ut moneret, oportere deinceps, et viam considerare, ac tenere lumbos, hoc est, paratos et comparatos esse ad labores itineris sufferendos, omnemque torporem viriliter spernere, et invicta alacritate suscepta, velle dilationibus diuturnis superiores videri. Maxime autem obvium hujus rei signum, quasi decorum, et præinctum habere lumbum. Proinde et Dominus noster Jesus Christus sanctis apostolis, imo omnibus in ipsum credentibus dicebat : « Sint lumbi vestri præincti⁹⁹. » Est enim viatorum hoc negotium, et convenientissimum divinum prædicantibus Evangelium, et ad hoc pedes habentibus paratissimos. Inquit igitur : « Tene lumbum ; » pro, paratus esto, et velut instructus ad celerem abitum. « Avertit enim Dominus, inquit, contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel. » Rursus in his inductam distinctionem observes necesse est. Jacob enim nominat, qui Samaritanos incoluerunt, hoc est, decem tribus, quorum reges fuerunt ex tribu Ephraim, et Manasse, filiorum Joseph, qui patrem habuit Jacob. Israel nominat Hierosolymitanos, pro quibus tunc Deus pugnavit, et manu angeli Assyrium confecit¹⁰⁰. Dimisit autem Cyrus non modo captivos ex Samaria Niniven abductos ; sed etiam Hierosolymis¹⁰¹. Quare jure inquit propheta : « Avertit Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel. » Et contumeliam quidem servitutem, sive famulatum mercenarium nominat. Omnes autem liberatum Deum, non ut alios tueatur, alios ærumnis consumi patiat, docet, inquiens, sic aversam esse contumeliam Jacob, sicut aversa sit contumelia Israel. Universi enim, captivitatis depulsis incommodis, in Judæam repedarunt.

Ἐφην, ἀνέδραμον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐκ τῆς αἰχμαλω-

Puto autem ego, et apposite admodum, in Christo redemptos, non amplius inconsiderate vivere oportere, sed modum conversationis Deo placentis potius circumspicere, et viam ambulare bonam, et tenere lumbos, hoc est, 498 cerni imperare ventri et continere voluptates : « Et non facere curam carnis in desiderii¹⁰² : » Juvenili autem quodam spiritu passionibus, et cuius inertie languorique resistere : sic enim venient in sanctam civitatem, cœlestem Jerusalem. Illic offerent Deo spirituales hostias, et excusso veteris servitutis jugo, vitam gloriosam et liberam, et omni nequitia vacantem vivent.

VERS. 3, 4. *Quia excutientes excusserunt eos, et propaggines eorum. Demoliti sunt arma potentie ex*

⁹⁹ Luc. xii, 35. ¹⁰⁰ IV Reg. 19, 35. ¹⁰¹ I Esdr. i, 1 seqq. ¹⁰² Rom. viii, 14.

(1) Aubertus, ἀπρεπῆ, indecorum. EDIT.

hominibus, viros fortes illudentes in igne. Habent currum eorum in die preparationis eorum, et equites tumultuabuntur in viis, et confusentur currus, et collidentur in plateis. Aspectus eorum quasi lampades ignis, et quasi fulgura discurrentia.

XIX. Deo, cui nota sunt omnia, sanctis apostolis, sive prophetis temporibus definitis eventura suggerente, illi juxta ejus beneplacitum ea prædicere debuerunt. Sæpius porro res ipsas viderunt. Proinde obstupuerunt, et tantum non revera ante oculos eas geri cernentes, de ipsis verba fecerunt; quod et nunc prophetæ videtur accidisse super incolis Ninive, et Cyri militibus, quoniam excusserunt eos, et propagines eorum. Instituitur sermo velut ab eo quod vitibus evenire consuevit. Excutitur siquidem botrus, et acinos exsmit, aut violentissimo irrudente vento, aut æstu exurente, aut alio quocunque incommodo impellente, ut una cum fructu palmes etiam ipse viriditate nudatus appareat. Perinde igitur ut vites eos excusserunt. Disperdita sunt etiam arma eorum, hoc est, potentia: arma etenim nunquam potentiam significant. Equites autem peritos, et ex curribus pugnare gnaros incredibili terrore futuros ait, ut vertantur in fugam, ut implicentur mutuo, et inter se trudent, ac illidant, putentque hostium phalangas ita se perrupturos, ut nihil lampadibus cedant, aut etiam instar fulgurum celeri et effreni cursu eas adurant.

ως, οὐσθαι δὲ οὕτως καταθλῆν αὐτοὺς τὰς τῶν πολέμων φάλαγγας, ὡς οὐδὲν λαμπάσι παραχωρεῖν, ἢ καὶ ἀστραπαῖς ἐν ἰσῷ καὶ φλέγειν αὐτοὺς ὅξει καὶ ἀσχήτῳ δρόμῳ.

VERB. 5. *Et memorabuntur optimates eorum, et fugient in die, et infirmabuntur in itinere suo, et festinabunt ad muros, et præparabunt propugnacula sua.*

XX. Ingravescente bello, ipsi quoque principes civitatis, præter alios, recordabuntur, inquit, quid capta Judæa fecerint, id est, quam insolenter voces maledicas jactaverint, et oris petulantia miseri Dei gloriam ceu funda appetiverint. Tum in hujus rei memoriam regressi, cognoscent se Deum inimicum habere, qui eos oppugnantium pedibus proterendos substernat, quamvis aliquando præpotentes, quorumvis arma levi negotio repulerint, in quos impressionem facere aggressi essent. Quod si etiam in fugam convertantur, reperta evadendi difficultate, et in itineribus suis infirmati, aliud occipiant. Curam enim gerent murorum, et super ipsis custodias collocabunt. Indicat per hæc propheta, ex omni parte anxios, et quid facto opus sit propter tenebras menti offusas penitus non dispicientes, et meris calamitatibus, propemodum tanquam vino ebrios, salutis suæ amissionem lugere, et vagari quovis levi momento volitantes, ex his in illa, ex illis in alia, et in omnibus his incassum laborare. Quod dicit, « Fugient in die, » illud, opinor, vult: Cum periti sint, ut dixi, expugnati difficiles, et feroces, tandem eo timiditatis redigentur, ut manifeste cupiant

αὐτῶν ἐξ ἀνθρώπων, ἀνδρας δυνατοὺς ἐμπαιζοντας ἐν πυρὶ. Αἱ ἡνῖαι τῶν ἀρμάτων αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐτοιμασίας αὐτῶν, καὶ οἱ ἰππεῖς θορυθηθήσονται ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ συγχυθήσονται τὰ ἄρματα, καὶ συμπλακθήσονται ἐν ταῖς πλατείαις. Ἡ ὄρασις αὐτῶν ὡς λαμπάδες πυρός, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι.

19. Ἐνηχούντος μὲν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, ἤγουν προφήταις, τὰ κατὰ καιροὺς ἐσόμενα τοῦ πάντα εἰδότος Θεοῦ, προαπήγγελλον ἀναγκαίως κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν. Ἐγίνοντο δὲ πλειστάκις καὶ ἐν αὐταῖς τῶν πραγμάτων ὁράσεις. Τοιγάρτοι καταπεπλήγασι, καὶ μονονουχὶ πληρούμενα βλέποντες, τοὺς περὶ αὐτῶν ἐποιοῦντο λόγους: ὁποῖόν τι καὶ νῦν ὁ προφήτης δοκεῖ πεπονημένοι ἐπὶ γε τοῖς οἰκοῦσι τὴν Νινευή, καὶ τοῖς Κόρυφ συνησιπκόσιν, ὅτι ἐξετίναξαν αὐτοὺς, καὶ κλήματα αὐτῶν. Πεπονηται δὲ ὁ λόγος ὡς ἀπὸ γε τοῦ συμβαίνειν ταῖς ἀμπέλοις εἰλωθός. Ἐκτινάσσεται γὰρ ὁ βότρυς, καὶ τὰς βάγας ἀποπτύει, ἢ βαγδαιστάτου προσβάλλοντος πνεύματος, ἢ καύσωνος καταφλέγοντος, ἢ καὶ ἐτέρας ἡστινσοῦν συντεινούσης βλάβης, ὡς καὶ αὐτὸ τοῖς καρποῖς τὸ κλῆμα συναναφαίνεσθαι καὶ αὐτῆς τῆς ἀνθῆς ἀπογυμνούμενον. Οὕτω δὲ οὖν ἀπετίναξαν αὐτοὺς ὡς ἀμπέλους. Διέφθαρται δὲ καὶ τὰ ὄπλα αὐτῶν, τουτέστιν, ἡ δυναστεία: ὄπλα γὰρ ἐστὶ ὅτε σημαίνει τὴν δυναστείαν. Δεινούς δὲ ὄντας ἰππέας, καὶ τὰς ἐφ' ἰπποῦσιν εἰδόμενος μάχας ἐν ἀφορήτοις ἄγαν φησὶ γενέσθαι δειμασιν, ὡς τραπέσθαι μὲν εἰς φυγὴν, συμπλέκεσθαι δὲ ἀλλήλοις, καὶ συνθραύεσθαι προσηγγυμέ-

Καὶ μνησθήσονται οἱ ἡμεριστᾶρες αὐτῶν, καὶ φεύξονται ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν, καὶ σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τεῖχη, καὶ ἐτοιμάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν.

Κ'. Καταθρίθοντος τοῦ πολέμου καὶ αὐτοὺς τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ τοὺς δυνατωτάτους, εἰς νοῦν δέξονται, φησὶν, ἃ δεδράκασι ἐλθόντες τὴν Ἰουδαίαν, ἤγουν ὧν ἐκτόπων εἰρήκασι, παλιμφήμους ἰέντες φωνάς, καὶ οἶον τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ταῖς παρὰ σφῶν ἀθυροστομίαις κατασφενδωνόντες οἱ δειλαιοί. Ἐἶτα τούτων ἐνηγεμένοι πρὸς ἀνάμνησιν, εἰσονται λοιπὸν, ὅτι Θεὸν ἔχουσι δυσμενῆ, καὶ τοῖς τῶν πολεμούντων αὐτοὺς ὑποστρωννύντα ποσὶ, καίτοι πάλοι δεινούς ὄντας ἄγαν, καὶ κομιδῇ δυσάντητον καθ' ὧν ἂν ἴσιν προσβολὴν ποιέσθαι μεμελετηκότας. Εἰ δὲ δὴ καὶ τράποντο πρὸς φυγὴν, δυσεξίτητον εὐρόντες τὸ χροῖμα, καὶ ἀσθενήσαντες ἐν ταῖς πορείαις αὐτῶν, μετοιχίσονται πρὸς βουλά: ἐτέρας. Ἐπιμελήσονται γὰρ τεχνῶν, καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν ποιήσονται φυλακὰς. Δείκνυσι δὲ διὰ τούτων ἡπορηκότητας πανταχοῦ, καὶ ὅ τι δράσαι προσήκει μὴ εἰδόμενος, ὅπως ἀπὸ γέ τοι τοῦ κατεσκοπισθαι τὸν νοῦν, μονονουχὶ δὲ καὶ οἴῳ μεμεθυμένους ταῖς ἀκράτοις συμφοραῖς, τὴν τῆς σωτηρίας ἀπότευξιν ὀλοφύρεσθαι, καὶ διαβρίπτεσθαι, πανταχοῦ μεθισταμένους εὐκόλως, ἐκ τούτων μὲν εἰς ἐκεῖνα, ἐξ ἐκεῖνων δὲ πρὸς ἕτερα, καὶ τὸν ἐφ' ἅπασιν τούτοις ἀνόητον πόνον ἔχοντας. Εἰ δὲ δὴ λέγοι,

· Καὶ φεῦγονται ἡμέρας, » ἐκείνη, οἶμαί που, δηλοῖ. Δεινοὶ γὰρ ὄντες, ὡς ἔφη, καὶ δυσκαταγώνιστοι, καὶ τραχεῖς, κατοικήσονται λοιπὸν εἰς τοῦτο δειλίας, ὡς ἀναφανδὸν ἐλέσθαι φυγεῖν, καὶ ἀκρύπτως ἦδη τοῦτο δρᾶν, καίτοι πάλαι παραιτούμενους καὶ μὴ

ἤτιηται δὲ καὶ αἱ πονηραὶ δυνάμεις τῆς μεγαλειότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἔχουσι τοῖς αὐτοῦ θεοῖς νεύμασιν ἀντιπράττειν, τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν δηλονότι. Κατεκλῶντο τοῖς δείμασι, καὶ πεφεύγασιν ἀληθῶς ὑπ' οὐδεμιᾶς ἀσφαλείας εἰ σωζόμεναι. Θεοῦ γὰρ τὰς δίκας ἐπάγοντος, τίς ἂν διαφύγοι; ἢ τίς τοὺς προσκεκρουκότας ἐξονήσῃ τόπος (1);

Πύλαι τῶν πόλεων διηνοιχθήσονται, καὶ τὰ βασίλεια διέπεσεν, καὶ ἡ ὑπόστασις ἀπεκαλύφθη, καὶ αὕτη ἀνέβαινε, καὶ αἱ δοῦλαι αὐτῆς ἤρποντο, καθὼς περισσεραὶ φθεγγόμεναι ἐν καρδίαις αὐτῶν.

ΚΑ'. Οἱ μὲν οὖν μεγιστᾶνες, φησὶν, ἄπορον εὐρόντες τὴν φυγὴν, ἐπὶ τὰ τεῖχη σπεύσουσι, καὶ ἐτοιμάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν. Ἔσται δὲ ἀνόνητος ἡ σκέψις αὐτῶν, ἀνοιγνύντος Θεοῦ τοῖς δι' ἐναντίας τῆς τῶν πόλεων πύλας, καὶ τὰ βασίλεια παραδίδόντος, τουτέστι, τῶν βασιλέων οἴκους, ἐγκαλύπτοντός τε τὰ ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένα, καὶ προστιθέντος αὐτοῖς τὴν ὑπόστασιν εἰς διαρπαγὴν. Ἰπόστασιν δὲ τὸν πλοῦτον ἀποκαλεῖ, τὸν ἐκ διαρπαγῆς δηλονότι καὶ πλεονεξίας τῆς καθ' ἑτέρων συνειλεγμένον. Ἐἴτα πάλιν ὡς ἐν θεωρίᾳ γεγονώς τοῦ συμβησομένου, ἐλκομένους δὴ πρὸς αἰχμαλωσίαν ὄρᾳ, τὴν τε βασιλεύουσαν πόλιν, φησὶ δὲ τὴν Νινευή, καὶ τὰς ὑπ' αὐτῆς καὶ περὶ αὐτὴν, ἅς δοῦλας ὀνομάζει, διάτοι τὸ ὑπεξεύχεται, καὶ ὑποκείσθαι τάχα που, καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῇ. Φθέγγεσθαι δὲ φησὶν αὐτὰς ὡς περισσεράς ἐν καρδίαις αὐτῶν, τουτέστιν, οὐκ ἀναφανδὸν, ἀλλὰ λεληθότως. Ἔθος μὲν γὰρ τῷ πτηνῷ βαρὺ τι καὶ δυσταχὲς ἐνολοῦσιν τῇ καρδίᾳ. Τοῖς γε μὴν πεσοῦσιν εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, ἐλκομένοις τε λοιπὸν εἰς αἰχμαλωσίαν συμβαίνειν τι τοιοῦτον, ἀπεικὸς οὐδέν. Κατοικώζουσι γὰρ τὴν ἑαυτῶν συμφορὰν, μονονοῦχ κατὰ πλὴν μὴ ἐλεύθερον εἶσθ' ὅτε καὶ γοῦν αὐτὸ τὸ κλαίειν αὐτοῖς.

Καὶ Νινευὴ ὡς κολυμβήθρα ὑδάτων τὰ ὕδατα αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιβλέπων. Διήρπαζον τὸ ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυσίον, καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῆς. Βεβάρυνται ὑπὲρ πάντα τὰ σκευὴ τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτῆς.

ΚΒ'. Κολυμβήθρα τὴν Νινευὴ παρεικάζει πεπληρωμένην τε καὶ ἐκχεομένην, διὰ τοι τὸ πλείστην ὄσην ἔχειν τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῇ πληθύν, καὶ τῶν ἐπιγεομένων ἔθνων εἰς ἐπικουρίαν τὰ ἀναριθμητὰ ἔθνη. Κατατέθητε ὡσπερ, ἦγουν ἄμεινον, ἐπιτωθάζει τοῖς φεύγουσιν, ὅτι πλείστοι τε ὄντες, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες κατήγοντο πρὸς δειλίαν, καίτοι πάλαι τῇ πολυάνδρῳ χειρὶ παντὸς πολέμου καταθαρσῆσαντες, καὶ ὑψηλῇ ἐπαίροντες ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοῖς τὴν ὄρῴν. Ἄλλ' ἦν ὁ τῶν ἔλων Θεός, ὁ καὶ δειλίαις αὐτῶν καταφορτίζων τὸν νοῦν, καὶ κατακομίζων εἰς κακάν-

A fugere, nec fugam suam occultare, tametsi olim in solam hujus rei suspicionem vocari non tulissent.

Victæ sunt etiam malignæ potestates majestate Christi, nec possunt divinis ejus nutibus, pro nobis scilicet, obsistere. Fractæ sunt terroribus, et vere fugerunt, nulla amplius munitione tutæ. Deum enim ulciscentem quis effugiat? aut quod adjumentum invenient, qui in Deum peccaverunt?

VERS. 6, 7. Portæ civitatum apertæ sunt, et regalia ceciderunt, et substantia revelata est, et ista ascendit, et ancillæ ejus ducebantur, sicut columbæ loquentes in cordibus suis.

XXI. Optimates igitur, inquit, exclusi fuga, ad nuros festinabunt et præparabunt propugnacula sua. Sed eorum consilium ad nihilum recidet, Deo adversariis portas urbium aperiente, 500 et regalia tradente, id est, domos regum, et revelante que ibidem occultantur, et substantiam ipsis in direptionem proponente. Substantiam divitias, ex rapina videlicet, et injuriis ac fraudibus in alias collectas appellat. Deinde rursum, quasi videret quod futurum erat, tractos nimirum in captivitatem, videt reginam civitatem, Niniven, inquam, et ei subjectas ac vicinas, quas ancillas nominat; quod fortasse subjugatæ ab illa, et subjectæ ipsi servirent. Quas loqui ceu columbas ait in cordibus ipsarum, id est, non aperte, sed tacite. Solet enim avis illa sono presso, et minus grato intra se gemere. Lapsis autem in manus hostium, et in captivitatem deinde raptis, tale quiddam evenire, non est supra fidem. Lamentantur quippe calamitatem suam, tantum non intra semetipsos lacrymas suffocantes. Siquidem aliquando nec flere saltem illis conceditur.

καταπνύγοντες ἔν γε δὴ σφισιν αὐτοῖς τοὺς θρήνους,

VERS. 8, 9. Et Ninive sicut piscina aquarum aquæ ejus, et ipsi fugientes non steterunt, et non erat qui respiceret. Diripiebant argentum, diripiebant aurum, et non erat finis ornamentis ejus. Aggravati sunt super omnia vasa concupiscibilia ejus.

XXII. Piscinæ Niniven comparat, plenæ et exundanti, propter incredibilem civium multitudinem quam continebat, et populorum auxiliiorum quæ se infuderat copiam innumerabilem. Obstupescit igitur, seu ut melius dicam, irridet fugientes, quod cum essent tam multi et infiniti, tamen timore impellebantur, etsi olim cuivis quanquam numeroso exercitui obviam ire non dubitassent, superciliumque sibi placentes sustulissent. Sed erat universorum Deus, qui et timoribus eorum animos oneraret, et in ignaviam ageret, et spiritus bellicos debilita-

ret. Verum est enim illud : « Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine fortitudinis suæ: 22. » Salvat autem universorum Dominus potius quos vult, idque nullo labore. Quid deinde ait propheta? « Diripiebant argentum, diripiebant aurum. » Hæc autem erant substantia : « Et non 501 erat finis ornamenti ejus. » Videtur hic lapillos Indicos significare, propter quos maxime ipsam gravatam dicit, quamvis et propter alia vasa contristata fuerit. Morem enim habebant Assyrii, seu Ninivitarum, multos pretiosos lapides perstudiose conquirere, et iis instar puellarum ornari, ut contenderent in ipsis quoque conflictibus ornamentorum splendore insignes apparere. Explicate autem et distincte in his loquitur propheta, idque admodum prudenti ratione. Et nunc quidem cadentes, nunc inter se implicitos, et fuga exclusos, et propugnacula frustra tenentes, nunc expugnatos oratione depingit, captivorum mœrorem leniens, et talium rerum prædicatione dextre quasi incantans, narrationibusque jucundissimis ad hilaritatem eos traducens.

Etiam Satanas direptionem passus est, primum quidem per Christum Salvatorem; deinde post illum per sanctos apostolos, de quibus et alicubi propheta Habacuc : « Quia subito consurgens mordentes eum, et vigilabant insidiatores tui, et eris in rapinam ipsis 23. » Eandem sententiam forma parabolæ in sermonibus suis evangelicis Christus induxit, cum ait : « Aut quomodo potest quis ingredi in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc vasa ejus diripiet? » Qui enim Satanam adorabant, electa apud ipsum et pretiosa vasa, ad fidem accurrerunt, omnium nostrum Salvatore Christo ad Dei cultum eos transferente, et sanctis apostolis ut eo se conferrent persuadentibus.

VERS. 10. *Excussio, et concussio, et ebullitio, et cordis confractio, et dissolutio genuum, et dolores super omnem lumbum, et facies omnium sicut adustio ollæ.*

XXIII. Omni genere contritionis contritum eos iri dicit. Nam excuti, et concuti, et ebulliri, quid nobis aliud quam istud subsignificent? Etenim quod excutitur et concutitur, quovis agitur et projicitur. Secuturam autem dicit cordis confractionem, Deo nimirum ad timiditatem constringente. Et dissolutionem genuum, hoc est, imbecillitatem, et languorem corporum, et dolores insuper, articulorum videlicet. Qui enim talibus malis conflictaturi non erant, qui in omnia prorsus quæ Deo solerent displicere, præcipitaverant? Ad hæc, fore omnium vultus affirmat 502 ut adustionem ollæ. Semper enim nescio quo modo tristium vultus infusantur, oculorumque fulgorem terrores invadentes vehementer hebetant.

δριαν, καὶ παραλύων τὸ μάχιμον. Ἀληθὲς γὰρ, ὅτι « Οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ. » Σώζει δὲ μᾶλλον οὐδ' ἂν ἔλοιτο, καὶ λίαν εὐκόλως, ὁ τῶν ἑλῶν Κύριος. Ἐἴτα τί φησὶν ὁ προφήτης; « Διήρπασον τὸ ἀργύριον, διήρπασον τὸ χρυσοῖον. » Ταῦτα δὲ ἦν ἡ ὑπόστασις, « Καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῶν. » Ἔοικε δὲ λίθους ἐν τούτοις ὀνομάζειν τὰς Ἰνδικὰς, ἐφ' αἷς μάλιστα βεβαρύνθαι φησὶν αὐτήν, καίτοι καὶ ἐφ' ἑτέροις σκεύεσιν ἀθύμως διακειμένην. Ἀσσυριοὶς γὰρ ἔθος, ἤγουν Νινευίταις, πολλὴν καὶ ἐσπουδασμένην τῶν λίθων ποιεῖσθαι τὴν ἀθροισιν, καὶ κοσμεῖσθαι κορικῶς, ὡς καὶ ἐν αὐταῖς ἐπιείχεσθαι ταῖς μάχαις τὴν τοῦ κόσμου λαμπρότητα περιηρηθισμένην ἔρᾶσθαι. Ἰσχυολογεῖ δὲ λίαν ὁ προφήτης ἐν τούτοις οικονομικῶς, καὶ ποτὲ μὲν πίπτοντας, ποτὲ δὲ ἀλλήλοις συμπλεκόμενους, καὶ ἀποροῦντας τὴν φυγὴν, καὶ ἀνονήτως ἔχοντας τὰς προφυλακὰς, ποτὲ δὲ πορθουμένους τῷ λόγῳ ζωγραφεῖ, τὰς τῶν ὄντων ἐν αἰχμάλωσι περικόπτων λύπας, καὶ τῇ τῶν τοιῶνδε πρᾶγορεύσει καταγοητεύων εὐφυῶς, καὶ ἡδίστοις αὐτοῦς διηγήμασιν ἀποφέρων εἰς εὐθυμίαν.

Διήρπασται δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς διὰ πρώτου μὲν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εἴτα μετ' αὐτὸν διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, περὶ ὧν ἔφη σου καὶ ὁ προφήτης Ἄβρακὸς· « Ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτῶν. » Εἰσκεκόμικε δὲ καὶ ὡς ἐν εἰδει παραβολῆς τὸ διήγημα Χριστοῦς εὐαγγελικῶς κηρύγμασιν· ἔφη γάρ· « Ἡ πῶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ, καὶ τότε τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσει; » Οἱ γὰρ προσκυνῶντες τῷ Σατανᾷ, τὰ ἀπόλεκτα σκεύη καὶ τίμια παρ' αὐτῷ, προσεδραμήκασι τῇ πίστει, μετατιθέντος αὐτοῦ πρὸς θεοσέβειαν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ἀναπειθόντων δὲ καὶ αὐτῶν βαδίζειν εἰς τοῦτο τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

Ἐκτιναγμός, καὶ ἀνατιναγμός, καὶ ἐκθραυσμός, καὶ καρδίας θραυσμός, καὶ ὑπόλυσις γονάτων, καὶ ὠδίνες ἐπὶ πᾶσιν ὄσφιν, καὶ τὸ πρόσωπον πάντων ὡς πρόσκαυμα χύτρας.

ΚΓ'. Πᾶν εἶδος συντριβῆς συντριβῆσθαι λέγει. Τὸ γὰρ ἐκτινάσσεσθαι τε καὶ ἀνατινάσσεσθαι, καὶ μὲν τοι καὶ ἐκθράττεσθαι, τί ἂν ἕτερον ἡμῖν ὑπεμφηγεῖεν, ἢ τοῦτο; Διαβρίπτεται γὰρ πανταχοῦ τὸ τινασσόμενον καὶ ἀνατινασσόμενον. Ἔψεσθαι δὲ λέγει καρδίας θραυσμὸν, Θεοῦ δηλονότι συνθραύοντος εἰς δειλίαν. Καὶ ὑπόλυσιν γονάτων, τούτέστιν, ἀσθένειαν, καὶ σωμάτων πάρεσιν, καὶ ὠδίνας ἐπὶ τούτοις, ἐξ ἄρθρων δηλονότι. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλον ἐν τοιούτοις ἔσεσθαι κακοὶς, οἱ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν κατενηγεγμένοι τῶν εἰωθῶτων τὸν Θεὸν καταλυπεῖν; Γενήσεσθαι δὲ πρὸς τούτοις διισχυρίζεται καὶ τὸ πρόσωπον πάντων ὡς πρόσκαυμα χύτρας. Καταμελαίνεται γὰρ αἰετὸς τῶν ἐν ἀθυμίαις τὰ πρόσωπα, καὶ τῶν ὀμμάτων τὸ φαίδρον παραιρεῖται δεινῶς τῶν δειμάτων ἢ ἐφοδος.

²² Psal. xxxii, 16. ²³ Habac. ii, 7. ²⁴ Matth. xii, 29.

Συμβῆναι δὲ τὰ τοιαῦτα φαμέν ἀληθεύοντες αὐτῷ τε Α τῷ καθ' ἡμῶν τυραννήσαντι Σατανᾷ, καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμει πονηραῖς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξεπέμποντο τῆς ἀρχαίας ἐκείνης τιμῆς τε καὶ δόξης, πῶς ἦν εἰκὸς μηδ' οὐκί πάντη τε καὶ πάντως τὰ τοιαῦτα παθεῖν αὐτοῦ;

Ποῦ ἔστι τὸ κατοικητήριον τῶν λέοντων, καὶ ἡ νομή, ἢ οὐσα τοῖς σκύμοις; Ποῦ ἐπορεύθη λέων, τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ σκύμνον λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ἐκφοβῶν; Λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμοις αὐτοῦ, καὶ ἐπέπνιξε τοῖς λέουσι αὐτοῦ, καὶ ἐπλησε θήρας νοσσιάν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς.

ΚΔ'. Κατοικητήριον μὲν ὀνομάζει λέοντων τὴν Νινευή. Κατωκῆκασι γὰρ ἐν αὐτῇ, καὶ λαμπρὸν ἐποιούντο, καὶ ἀξιάγαστον ἐνδιαίτημα, καὶ βασιλεῖον ἀσφαλές, οἱ κατὰ καιροῦς αὐτοῦς βεβασίλευκότες Φουά, καὶ Σαλμανασάρ, καὶ Συναχηρίμ, καὶ μέντοι καὶ Ναβουχοδόνσορ. Πεπολεμήκασι γὰρ οὗτοι τὴν Ἰουδαίαν. Τὸ δὲ, ποῦ ἔστιν, οὐ διερωτῶντος οἶμαι πού. Δεῖν γὰρ οἶμαι παραιτεῖσθαι τὸ εὖθεος. Ἐπιτωθάζει δὲ μᾶλλον, καὶ ὅτι διόλωλεν ὀλοτρόπως διὰ τοῦτου δεικνύς, ὡς μηδὲ ὅποι ποτὲ γέγονεν ὄρασθαι λοιπόν. « Συντετέλεσται γὰρ, καὶ ἐξῆρται, » καθά φησιν αὐτός. « Ποῦ δὴ οὖν ἄρα, φησί, τὸ τῶν λέοντων κατοικητήριον; » τούτέστιν ἡ Νινευή· « ποῦ δὲ ἡ νομὴ τῶν σκύμων; » Καὶ σκύμνους μὲν, ὡς γε οἶμαι, φησὶ τοὺς ὑπὸ τῷ μεγίστῳ βασιλεῖ πράττοντας καὶ κειμένους, καὶ τὸ τίμιον ἔχοντας παρ' αὐτοῦ ἐν δόξῃ, σατράπας δὴ λέγω καὶ στρατηγούς· νομὴν δὲ αὐτῶν ἐπικαλεῖ τοὺς ὑπὸ χεῖρα καὶ ὑπεζευγμένους, καὶ δασμοῦς εἰσφέροντας, καὶ χρημάτων ἄθροισιν ποιουμένους. « Νομαὶ γὰρ πλουσίων πτωχοί, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὡς ἐξηρημένης δὴ οὖν εἰσάπαν τῆς Νινευῆ, καὶ ἀπάσης δὲ τῆς περιόικου χώρας, Ποῦ δὴ ἄρα, φησὶ, τὸ τῶν λέοντων κατάλυμα; ποῦ δὲ τῶν σκύμων ἡ νομή; « Ὅτι δὲ ἀσφαλές οἶονεὶ γέγονέ πως ὀρητήριον τῶν κατὰ καιροῦς βεβασίλευκῶν ἡ Νινευῆ, δέδεικεν εἰπών· « Οὐ ἐπορεύθη λέων τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ, σκύμοι λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν. » Ἀπόρρητον γὰρ πῆ πόλει τὸ τεῖχος ταῖς ὑπὲρ λόγον μεγαλοურγίαις εὐ μάλα πεποιημένον. Ἐπειδὴ δὲ τὴν Σαμάρειαν ἄπασαν καταδηρώσας ὁ Ναβουχοδόνσορ, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὴν ἀγίαν πόλιν, φημὶ δὴ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀπεκόμισε μὲν εἰς τὴν ἑαυτοῦ τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. Διατέθεικε δὲ οὕτως ἐπ' ἐξουσίας τοὺς ἄπαξ ἐνελημμένους, ὡς τοὺς μὲν ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσαι, καὶ δεδεμένους ἔχειν, τοὺς δὲ καὶ ἐτέροις χαρίζεσθαι, καὶ καταπαλεῖν, καὶ πλήρη τὴν ἑαυτοῦ χώραν τε καὶ πόλιν τῶν δορυκτῶν ἔχειν. Ταῦτη φησὶ· « Ὁ λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμοις αὐτοῦ, καὶ ἀπέπνιξε τοῖς λέουσι αὐτοῦ, καὶ ἐμπλήσθη θήρας νοσσιάν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς. » Πεποίηται δὲ πάλιν ὁ λόγος ὡς ἐκ τοῦ γίνεσθαι πεφυκτός. Ἀρπάσαντες γὰρ οἱ θῆρες τὸ παρεμπίπτον, εἶτα τὸ ἀρχοῦν κατεδηδοκότες, ἀποστρέφουσι τὸ λοιπὸν τοῖς σκύμοις, τοὺς ἰδίους αὐτοῖς δανείζοντες πόρους.

Ἀδύγοντο δ' ἂν τὰ τοιαῦτα πάλιν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ

Vere autem hæc accidisse, qui in nos tyrannidem occupaverat Satanæ, et simul ejus malignis potestatibus, ipsi quoque asserimus. Postquam enim veteri illo honore, et gloria ejecti sunt, eus omnimodis talia perpeti qui tandem non decebat?

VERS. 11, 12. Ubi est habitaculum leonum, et pascua existens catulis leonum? Quo abiit leo, ut ingrederetur illuc catulus leonis, et non est qui exterrere? Leo rapuit sufficientia catulis suis, et suffocavit leonibus suis, et implevit venatione nidum suum, et habitaculum suum rapina.

XXIV. Habitaculum leonum appellat Niniven. Habitatunt enim in ea, feceruntque habitationem Inclytam, et admirandam, et regiam tutam, qui suis temporibus ibidem regnaverunt Phua, et Salmanasar, et Senacherib, atque etiam Nabuchodonosor. Hi enim Judæam armis adorti sunt. Illud, ubi est, non puto esse interrogantis. Censeo enim cavendam ineptiam. Exprobrat autem potius, et omnimodis periisse, quod ejus ne vestigium quidem exstet, per hoc ostendit. « Consummata enim, et ablata est, » ut ait. « Ubi igitur est, inquit, leonum habitaculum? » id est, Ninive: « ubi vero pascua catulorum? » Et catulos quidem, ut ego sentio sub maximo rege degentes, et subditos et ab ipso honoratos, satrapas scilicet et duces: eorum autem pascua subjectos, et sub jugum missos, et tributa pendentes, et coactores appellat. « Pascua enim divitum sunt pauperes, » juxta Scripturas⁹⁶. Ut ergo jam deleta tota Ninive, et omni regione finitima ad vastitudinem redacta, ubi igitur, inquit, est leonum diversorium? ubi catulorum pascua? Fuisse autem tutum quasi receptaculum Niniven eorum qui olim regnaverunt, declarat, dicens: « Ad quam ivit leo, ut ingrederetur illuc catulus leonis, et non est qui exterrere. » Murus enim quo urbs circumdatur, supra quam dici potest magnifice et commodissime constructus atque inexpugnabilis erat. Postquam autem Nabuchodonosor totam Samariam, ipsamque Judæam, et sanctam civitatem, Hierosolymam, inquam, depopulatus est, in suum 503 regnum Israelitas demigrare fecit. Sic autem semel vi subjugatos tractavit, ut alios quidem sub se, et vincitos retineret: alios aliis gratificaretur, et venderet, et suam regionem atque urbem captivis refertam haberet. Proinde ait: « Leo rapuit sufficienter catulis suis, et suffocavit leonibus suis, et implevit venatione nidum suum, et habitaculum suum rapina. » Rursum secundum id quod fieri solitum est loquitur. Nam feræ cum obvia rapuerunt, et quod sufficit comederunt, avertunt reliquum pascendis catulis, suos labores illis mutuantes.

Hæc rursum etiam de Satana dici queant, post-

⁹⁶ Ecclii. xiii, 23.

quam Christus ipsum, et quæ sunt ejus, fundi-
tus perdidit, et prædam illi de terra abstulit.
« Molas quippe leonum confregit, » juxta vocem
Psallentis 97. \

VERS. 13. *Ecce ego ad te, dicit Dominus omni-
potens, et succendam in fumo multitudinem tuam,
et leones tuos comedet gladius: et exterminabo
de terra prædam tuam, et non audientur ultra
opera tua.*

XXV. Seipsum Deus opponit, et per se adversatur, ad desperationem salutis eos impellens. Deo enim affligere volente, quis est qui salvet? aut vastare instituentem Dominum exercituum quis coercet? « Manum enim ejus excelsam quis avertet? » ut scriptum est 98. Succensurum se ait in fumo multitudinem ejus, ut rursus tale quidpiam cogitamus. Apiarii, cum suo tempore favos ex alvearibus eximere volunt, ignem accendunt, et apes fumo prosequuntur, ne densatim circumvolantes pugnent, et aculeis suis ipsos convulserent. Hujuscemodi quidpiam quos in discrimine suo Ninive acciverat, sociis evenit. Abscesserunt enim, et aufugerunt, bello, ut fumo eos impetente, et ad ignaviam consternante, metumque immensum illis incutiente. Leones autem nominat robustissimos et præfidentes, qui forsitan resistere ausi sunt. Nihilominus gladio Cyri ceciderunt. Et quia leonum mentionem induxit, necessario et prædam illorum exterminatum iri dicit, ut nihil amplius apud eos exstet cui fidere possis. Solebant enim adoriri, et in urbes ac regiones quas forte collibisset, more belluarum irruere, et innumera maleficia importare, ut calamitate obruti, 504 cantilenæ et lamentationis argumentum vulgo fierent. Exterminatam porro iri eorum prædam ait. Quo pacto enim de cætero, aut quem caperent, cum plebs consternata esset, et tanquam fumum fugisset, bellicosissimi autem occubuisent, qui ceu leones se in adversarios incitabant?

Excitatus est etiam adversus Judæos Domini sui mactatores universorum Deus, ut per omnem ventum vulgus Judaicum dissiparet 99, et instar ferarum crudelium cæteris clariores una interirent. Intolerandum quippe in modum in Christum omnium Salvatorem se impie gesserunt.

CAP. III.

VERS. 1. *O civitas sanguinum, tota mendax plena iniquitatis!*

XXVI. Civitatem sanguinum appellat: promptissimi namque ad cædes, et admodum sanguinariii fuerunt reges Ninives. Alii ex eorum numero belli cupidi, et in quos ducerent, eos semper implacabili feritate vexare connitentes. Mendax autem, inquit, quoniam idolorum plena, in quibus maxime per-

97 Psal. LVII, 7. 98 Isa. XIV, 27. 99 Zachar. II, 6.

Α Σατανᾶ, Χριστοῦ κατολοβρευκός τοις αὐτόν τε καὶ τὸ αὐτοῦ, καὶ ἐξηρηκός τοις αὐτοῦ τὴν θήραν ἐκ γῆς. « Συνέτριψα γὰρ τῶν λέοντων τὰς μύλας, » κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ Ψάλλοντος.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἐκκαύσω ἐν καπνῷ πλήθος σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται ῥομφαία, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς γῆς τὴν θήραν σου, καὶ οὐ μὴ ἀκουσθῆ οὐκέτι τὰ ἔργα σου.

ΚΕ'. Ἐαυτὸν ἀνθίστησι Θεός, καὶ αὐτουργός ἀνθίστατο, περιτρέπων εἰς ἀπόγνωσιν τῆς σωτηρίας αὐτοῦ. Θεοῦ γὰρ κακοῦν ἐθέλοντος, τίς ὁ σώζων ἐτι; ἢ τίς ἀποστήσει καταδησὸν ἐθέλοντα τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον; « Τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐκκαύσειν γὰρ μὴ ἐν καπνῷ τε πλήθος αὐτῆς φησι, ἵνα τι τοιοῦτον ἐννοῶμεν πάλιν. Οἱ μελιττοκόμοι, κατὰ καιροὺς ὅτε τὰ κηρία τῶν σίμβλων ἐξερύττειν ἐθέλουσι, πῦρ ἐνάπτοντες καπνῷ τὰς μὲν μελίσσας διώκουσιν, ἵνα μὴ μάχονται, καὶ κατατιτρώσκωσι τοὺς κέντροις αὐτοῦ ἀθροῖαι περιπετώμεναι. Συμβέβηκε τι τοιοῦτον ἐν τοῖς κεκλημένοις ἐπικούροις κινδυνουούσῃ τῇ Νινευῇ. Ἀπῆρχοντο γὰρ, καὶ ἀπέδρασαν οἱ αὐτοῦ τοῦ πολέμου προσβάλλοντος, καὶ καταπτοῦντος εἰς κακανθρίαν, καὶ ἀφορήτοις αὐτοῦ ἐνέεντος δέμασι. Λέοντάς γε μὴ ὀνομάζει τοὺς ἀκιμωτάτους καὶ θρασεῖς, οἳ καὶ τάχα πού τεθαρσῆκασι τὴν ἀντίστασιν. Πλὴν ἔργον γεγονόσιν τῆς Κύρου ῥομφαίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος ἡμῖν τὴν τῶν λέοντων εἰσχεκόμενε μνήμην, ἀναγκαιῶς καὶ τὴν αὐτῶν θήραν φησὶ ἐξολοθρευθῆσθαι, ὡς μηδὲν ἐτι γενέσθαι τῶν παρ' αὐτοῖς ἀξιόπιστον. Ἔθος γὰρ ἦν ἐπιφύεσθαι μὲν αὐτοῦ πόλει τε καὶ χώραις, ἐπιθρώσκωσι τε θηριοπρεπῶς, οἷον ἂν ἔλοιτο τυχόν, μυρία τε ὅσα δρᾶν, ὡς τῶν πεπονθότων τὰς συμφορὰς ὥδην καὶ θρήνον πολλοὺς γενέσθαι. Ἐξολοθρευθῆσθαι δὲ φησι αὐτῶν τὴν θήραν. Πῶς γὰρ ἐμελλον, ἢ τίνα λοιπὸν καταθρευοῦσιν ἐτι, κατεπτοημένον μὲν τῶν ἀγελαίων, καὶ πεφευγόντων ὡς ἐκ καπνοῦ, πεπτωκότων δὲ τῶν μαχιμωτάτων, οἳ δίκην λέοντων τοῖς ἀνθεστηκόσιν ἐπεφύοντο;

Ἐπεγήγερται δὲ καὶ τοῖς κυριοκτονήσασιν Ἰουδαίοις ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὡς εἰς πάντα μὲν ἀνεμον τὴν τῶν ἀγελαίων κατασκευασθῆναι πληθύν, θήρας δὲ ὡσπερ ὠμούς συνδιόεσθαι πολλοῖς τοῖς τῶν ἄλλων ἐπιφανεστέροις. Οὐ φορητῶς γὰρ δεδουσατέκασιν εἰς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'

Ὁ πόλις αἱμάτων, ὅλη ψευδής, πλήρης ἀδικίας!

ΚΓ'. Αἱμάτων αὐτὴν πόλιν ὀνόμασεν ἑτοιμότατοι γὰρ εἰς φόνους, καὶ φιλαίματοι λίαν οἱ τῆς Νινευῆ βεβασίλευκός τοις. Φιλοπόλεμοι δὲ καὶ ἕτεροι οἱ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀπιθάσσοι ἀεὶ καθ' ὧν ἂν ἴοιεν τὰς ἐφόδους ποιεῖσθαι σπουδάζοντες. Ψευδής δὲ, φησὶν, ὅτι καὶ εἰδῶλων μεστή, ἀφ' ὧν μάλιστα τὸ ψεῦδος, οὐκ ἀνα-

πέδεικτον δέ. Ψευδώνυμοι γάρ, καὶ τὴν τῆς θεότητος ἄδξαν ὑποκλέπτοντες οἱ χειρόκμητοί θεοί, ἢ Ἀργύριον καὶ χρυσίον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. Ἐῖν δὲ αὐτὴν τῶν γλυπτῶν ἀπεκάλεσέ που καὶ ὁ σοφὸς Ἰερεμίας. Ψευδῆς δ' ἂν νοῖτο καὶ καθ' ἕτερον, ὡς νοουμένου τοῦ ψεύδους εἰς πανουργίαν, καὶ ὄδον, καὶ ἀπάτην τὴν θεομίση, δηλονότι συνθεούσης καὶ ἀδικίας. Οὐ γὰρ ἀπάτη καὶ ὄδλος, ἐκεῖ που πάντως ἐψεται τὸ ἀδικεῖν. Αἰμάτων δὲ πόλις, καὶ ψευδῆς ἀληθῶς ἡ κυριοκτόνος Ἰερουσαλήμ. Διαμεμνήμεθα γὰρ εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ· « Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν. » Ἐφη δὲ που καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν· « Οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δειλαιοὶ εἰσιν, ὅτι ἠσέδησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. » Κατειρήκασιν γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν λέγοντες, ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια· ποτὲ δὲ κάτοιον ἰνομάζοντες, Σαμαρείτην τε πρὸς τούτῳ, καὶ τὰ πολὺ λίαν αἰχλίονα. Ταῖς γὰρ ἐκείνων ἀθυροστομίαις πρέπει ἔν καὶ μόναις ἐκεῖνα ληρεῖν, ἃ καὶ φάναι τετολμηκάσιν.

Ὁ ψηλαφηθήσεται θήρα. Φωνὴ μαστίγων, καὶ ζωνὴ σεισμοῦ τροχῶν, καὶ ἵππου διώκοτος, καὶ ἄρματος ἀναβράσσοντος, καὶ ἱππέως ἀναβαίνοντος, καὶ στιλβούσης βρομφαίας, καὶ ἐξαστραπτῶν ὄκλων, καὶ πλήθους τραυματιῶν, καὶ βαρείας πτώσεως, καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῖς ἐθνεσιν αὐτῆς, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώμασιν ἀπὸ πλήθους πορρείας.

KZ'. Ἐκ τοῦ πεφυκότος γίνεσθαι, πεποιήται πάλιν ὁ λόγος. Τοὺς γάρ τοι δασὺ κομῶντας τῶν θάμνων καταπυκάζοντες λίνοις οἱ ὀρνιθοθήραι, καταδράττονται πολλῆς τῶν ὑπ' αὐτοῖς κεκρυμμένων χερσῶν ἐπαφώμενοι. Καὶ τέχνη τοῦτο αὐτοῖς. Οὐκ ἔτι δὴ οὖν « ψηλαφηθήσεται θήρα, » φησὶ, τούτεστιν, οὐκ ἂν θηρεύσειαν καθὼς καὶ πάλαι τινές, ἤγουν τὰ ἐτέρων εἰς αὐτοὺς διαρπάζοντες. Οὐδ' ἂν γένοιτο πάγη καὶ βρόχος τοῖς ἀσθενεστέροις, φροντίδος αὐτοῖς ἐτέρας ἐπεισεσούσης, καὶ τοῦ περὶ ἐτχάτων ἀγῶνος ἐπηρτημένου. Ἔσται γὰρ ἐν αὐτῇ φωνῇ μαστίγων. Καὶ μοι πάλιν ὁ προφήτης δοκεῖ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου τύρην, ὅσον ἐν βίψει κειμένην, ἀφηγεῖσθαι σαφῶς. Ὅρα γὰρ ὡσπερ ἱπποκροτουμένη μὲν τὴν πόλιν, καὶ τοῖς τροχοῖς τῶν ἄρμάτων κατακτυπούμενην, καὶ παντευχίαις λαμπραῖς καταστράπτοντας τοὺς καταδρῶντας αὐτήν, καὶ ἀριθμοῦ κρείττοντας τοὺς διολωλότας, οἰκούς τοὺς ἐν αὐτῇ κατασεσισμένους. Μέμνηται γὰρ καὶ βαρείας πτώσεως. Κατατέθηπε δὲ, ὅτι πλεῖσθη μὲν ὅση τῶν ἐν αὐτῇ συναγερμένων ἐθνῶν ἢ πληθῶς, πάντες δὲ ἄνθρωποι, καὶ νοσοῦντες τὸ ἀναλίαν ἐκτόπως, καὶ πολὺ λίαν εὐκολοὶ πρὸς δειλίαν, καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς ἀποδίδωσι, λέγων, « Ὅτι ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώ-

A spicitur mendacium, idque demonstrari potest. Mentiuntur enim nomen, et divinitatis gloriam suffurantur dii inanufacti : « Argentum et aurum, ut scriptum est, opera manuum hominum. » Teram sculpsillum alicubi etiam sapiens Jeremias nuncupavit. Mendax autem secundum aliud quoque intelligi potest, ut si accipiatur mendacium ad calliditatem, dolum, fraudem Deo invisam, iniquitate videlicet concurrente. Ubi enim fraus et dolus, illic omnino etiam sequetur iniquitas in facienda injuria. Sanguinum vero civitas, et mendax revera Domini interemptrix Jerusalem. Memini enim Christum dicere : « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidit prophetas, et lapidavit qui ad ipsam missi fuerant. » Cæterum quodam loco etiam voce prophetarum inquit : « Væ eis, quoniam recesserunt a me : miseri sunt, quoniam impie egerunt in me. Ego redemi eos, ipsi autem locuti sunt contra me mendacia. » Calumniabuntur enim Christum, nunc quidem dicentes, in Beelzebul ipsum ejicere dæmonia, nunc vinolentum vocantes : ad hæc Samaritanum, et multo inhonestioribus. Ipsorum namque linguæ incontinentiam et solam decuerit illa nugari, quæ et profari non dubitarunt.

505 VERS. 2, 3. Non contrectabitur venatio. Vox flagellorum, et vox commotionis rotarum; et equi persequentis, et currus ferventis, et equitis ascendens, et splendentis rhomphææ, et fulgurantium armorum, et multitudinis vulneratorum, et gravis ruinæ, et non est finis gentibus ejus, et infirmabuntur in corporibus a multitudine fornicationis.

XXVII. Iterum secundum fieri solita loquitur. Dense enim comantes frutices retibus operientes aucupes, aves sæpe sub ipsis latentes manibus comprehendunt. Et in hoc artifices sunt. Non igitur in posterum « contrectabitur venatio, » inquit, hoc est, non venabuntur quidam ut olim, sive aliena sibi non rapiant. Non fient tendiculæ, et laqueus tenuioribus, alia cura illis occupante, et de summa rerum ipsis jam laborantibus. Audietur enim in illa sonitus flagellorum. Ac mihi præterea videtur propheta tumultuationem prælii velut ante oculos positam perspicue commemorare. Videt enim quodammodo urbem equorum unguibus pulsata, et currum rotis perstreptentem, et omni armorum genere clarissime fulgentes vastatores, et innumeros eversores, ædes ejus conquatientes. Meminit enim et gravis ruinæ. Et miratur quod innumerabili gentium multitudine ibidem congregata, omnes imbelles, et viribus majorem in modum imbecilles, et ad timorem propensissimi fuerint, causamque continuo adjungit, « Quia infirmabuntur in corporibus suis a multitudine fornicationis. » Quoniam enim nequam fuerant, et moribus improbi, insuper idololatæ, et ad errorem stolide inclinaverunt, ob eam

¹ Psal. cxiii, 4. ² Jerem. i, 38. ³ Matth. xxiii, 37. ⁴ Osce, vii, 15. ⁵ Matth. xii, 24. ⁶ Matth. xi, 19. ⁷ Joan. viii, 48.

causam juste infirmi et pertimidi erunt, et ne ad momentum quidem defectionem suam agnoscere sustinebunt.

ἀπονευεούτας, ταύτητοι δικαίως ἀσθενεῖς ἔσονται, καὶ περιδεεῖς, καὶ οὐδ' ὅσον εἰπεῖν κἀν γοῦν ἐννοήσαι μόνον ἀνασχόμενοι τὴν ἀπόστασιν.

VERS. 4. *Meretrix speciosa et grata, dux veneficiorum, quæ vendit gentes in fornicatione sua: et tribus in beneficiis suis.*

XXVIII. Laus in turpibus crimina exaggerat, ut si quis, exempli gratia, dicat, fur artificiosus, et latro fortis, et præstigiator ingeniosus. Quamobrem etiamsi de Ninive dicat, « Meretrix speciosa et grata, » multum abest 506 ut hoc ipso magis laudetur: imo vero vehementius vituperantur. Mulierculæ enim meretriciam facientes tum præcipue multum se commendare, et gratas reddere videntur, cum garrulas et facetas sese præstiterint. Talis fuit et Ninive, non inducta ad male agendum, nec imbecillius ac insufficiens ad urbes et regiones capiendas, et ad suum sensum placitumque illis persuadendum, per præstigias scilicet, falsas prædictiones, profana mysteria, idolorumque ineptias. Eo enim nugacitatis pervenerat, ut adeo turpia et gravissime reprehensa pro gloriosis duceret. Solebant autem quidam Ninivitarum gentes et regiones vendere in beneficiis suis. Qua via et quanam ratione, ut possumus, explanabimus. Assyriis bellum gerere, et arma aliis movere volentibus mos fuit prius ex magorum artibus conari eventum discere: qui honoribus ab rege habendis irrepentes, bello quovis superiores, et sua opera industriaque hostes prius enervaturos mentiebantur. Quale quiddam Moabitarum rex Balac facere occæpit. Balsam quippe sceleratum, pretio conducebat, et in montem adducto dicebat: Agedum exsecrare mihi Israel. Credebant enim magorum detestationes res ipsas secururas. Fornicationem vero hoc loco artem magicam appellat, per quam ejus gnari gentes et tribus vendebant, dum semper mercedes offerentibus voti compotes fore pollicerentur.

VERS. 5, 6. *Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens. Et discooperiam posteriora tua super faciem tuam, et ostendam gentibus turpitudinem tuam, et regnis ignominiam tuam. Et projiciam super te abominationem secundum immunditias tuas, et ponam te in exemplum.*

XXIX. Rursum indicat, non illi rem, neque bellum esse cum homine: iratum vero ipsi Dominum exercituum contra eam Persas et Medos excitare. Omnium autem rerum potestatem, universorumque imperium habenti Deo quis est qui quasi adversa acie occurrere audeat, si quos oppugnare decreverit? Subjicit, « Et discooperiam posteriora tua in faciem tuam. » Contigit ei insuper quod meretrici. Quæ qua de facie, et exteriori eaque fucata pulchritudine aspicientibus amabilis: vestibus autem exuta, nudo plane corpore muliebrum membrorum deformitatem palam exhibens foeda

μασιν αὐτῶν ἀπὸ πλῆθους πορνείας. Ὡς ἔπειδὴ γὰρ φαῦλοι γεγόνασι, καὶ πορνῶν τοὺς τρόπους, καὶ προσέτι καὶ εἰδωλόατραι, καὶ εἰς πλάνησιν ἐκτόπως καὶ περιδεεῖς, καὶ οὐδ' ὅσον εἰπεῖν κἀν γοῦν ἐννοήσαι μόνον ἀνασχόμενοι τὴν ἀπόστασιν.

ΚΗ'. Ἐπ' αἰσχροῖς ἔπαινος ἐπίτασιν ἔχει τῶν ἐγκλημάτων, ὡς εἰ τις ἔλοιτο λέγειν περὶ τοῦ τῶν ὄντων, ὅτι κλέπτης τεχνίτης, καὶ ληστής ἀνδρείος, καὶ γόης εὐφυής. Οὐκοῦν κἀν εἰ λέγοι περὶ τῆς Νινευῆ, « Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις, » οὐ πρὸς ἔπαινον μᾶλλον αὐτῇ τὸ χρῆμα ἔσται, πολλοῦ καὶ

Β δεῖ, χαλεπωτέραν δὲ μᾶλλον τὴν κατάβρῃσιν ἀπεργάσεται. Γύναια γὰρ ἔταιριζόμενα τότε δὴ μάλιστα δοκοῦσι πολὺ τὸ ἐπίχαρι μελετᾶν, ὅτε φαίνονται στωμύλα καὶ κομφοπέη. Τοιαύτη καὶ ἡ Νινευὴ τεχνίτις εἰς κακουργίαν, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχουσα πόλεις τε καὶ χώρας ἐλεῖν, καὶ ἀναπεῖσαι φρονεῖν τὰ αὐτῇ δοκούντα καὶ φίλα: ταῦτα δὲ ἦν γοητεία, καὶ ψευδομαντεία, καὶ βέβηλοι τελεταί, καὶ τὰ εἰδώλων παίγνια. Καθίκετο γὰρ εἰς τοῦτο ληρωρίας, ὡς ἐν εὐκλείας λόγῳ ποιεῖσθαι τὰ οὕτως αἰσχροῦ, καὶ τὴν ἐσχάτην λαχόντα καταβολήν. Ἔθος δὲ ἦν τῶν ἐν αὐτῇ τισιν ἔθνη τε καὶ χώρας καταπαλεῖν ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῶν. Πῶς δὲ ἡ τίνα τρόπον, ἐροῦμεν, ὡς ἔνι. Ἔθος ἦν Ἀσσυρίοις, πολεμεῖν ἐθέλουσι, καὶ ὅπλα κινουοῦσι καθ' ἑτέρων, ταῖς τῶν μάγων τέχναις προαναμανθάνειν ἐπιείγασθαι τὰ ἐσόμενα. Οἱ τὰς ἐκ βασιλείας τιμὰς ὑποτρέχοντες, κατευμεγεθεῖν πολέμου παντὸς ἐκέλευον, καὶ τοῖς σφῶν ἐπιτηδεύμασι προαπονευροῦν ἐψεύδοντο τοὺς ἀνθεστηκότας. Ὅποιόν τι πράττειν ἤθελεν ὁ Βαλάκ, ὁ Μωαβιτῶν βασιλεὺς. Κατεμισθοῦτο γὰρ δὴ τὸν ἀλιτήριον Βαλαάμ, καὶ δὴ καὶ εἰς ὄρος ἀνεκόμιζε, λέγων Δεῦρο κατάρασαι μοι τὸν Ἰσραήλ. Ἦνοντο γὰρ, ὅτι ταῖς τῶν μάγων ἀραις ἀκολουθήσει τὰ πράγματα. Πορνεῖαν δὲ ἐν τούτοις ὀνομάζει τὴν γοητικὴν τέχνην, δι' ἧς κατεπώλουν καὶ φυλάς οἱ ταῦτα σοφοί, ἀεὶ τὸ κρατῆσειν ὑπισχνούμενοι τοῖς προσάγουσι μισθοῦς.

Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ δεῖξω ἔθνησιν τὴν αἰσχύνην σου, καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν σου. καὶ ἐπιφθῆναι ἐπὶ σέ βδελυγμῶν κατὰ τὰς ἀναβαρτίας σου, καὶ θήσομαι σε εἰς παράδειγμα.

ΚΘ'. Ὅτι μὴ πρὸς ἀνθρώπον ὁ λόγος αὐτῆ, μήτε μὴν ὁ πόλεμος, ἐπεμήνισε δὲ μᾶλλον ὁ τῶν δυναμῶν Κύριος, καὶ κατεξανίστησιν αὐτῆς Πέρσας τε καὶ Μήδους, κατασημαίνει πάλιν. Τῷ δὲ δὴ πάντων ἐξουσιάζοντι θεῷ, καὶ τῷ τῶν ὄλων ἔχοντι κράτος, τίς ὁ ἀντεξάγων, εἰ πολεμεῖν ἔλοιτό τισιν; Εἰτά φησι, ὅτι « Καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου. » Γέγονε δὲ πάλιν ὡς ἐπὶ γυναικὸς ἔταιριζομένης, ἢ, ὅσον μὲν ἦκει εἰς πρόσωπον καὶ τὸν ἐξῶθεν ὠραϊσμόν, ἀξίεραστός εἶναι τις τοῖς ὀρώσει δοκεῖ: εἰ δὲ δὴ πάθη τὴν ἀπαμφίεσιν, γυμνῶ πάντως ἀσημονήσει σώματι, τῶν μορίων τὸ ἀκαλ-

λὲς ἀκρύπτως ἐκφαίνουσα. « Ἀποκαλύψω δὴ οὖν, ἄφρησι, τὰ ὀπίσω σου· » τουτέστι, Ἦν ὅσον ἐστὶν ἄσχημον ἐν σοί, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων παραδειξοῦ σοι. Τὸ γὰρ, εἰς πρόσωπον, τί ἕτερον ἡμῖν, ἢ τοῦτ' ἄπαντος ὑπεμφήνειεν ἄν; Ἀποκαλύψει δὲ οὐδὲν ἤττον ἔθνεσι τε καὶ βασιλεῦσι τὴν ἀτιμίαν αὐτῆς διαβρήθην ἔφη. Ἐδόκει μὲν γὰρ ὠραία τις εἶναι καὶ ἀξίεραστος ἡ Νινευή, ταῖς τῶν μάγων τέχναις ὀφρωμένη, καὶ τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν καὶ δυναστείαν ἀρπάζουσα, εὐσθενῶς τε καὶ ἄγαν ἀμαχεῖ κατὰ πάντων λαβοῦσα τὸ νικᾶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦλω καὶ πέπτωκεν, ἀσχήμων καὶ ἀτερπὴς παρά γε τοῖς αὐτὴν εἰδόσι κατεφάνετο, οἳ καὶ βδελυρὰν ἠγοῦντο λοιπὸν, κατεγνωκότες που πάντως, ὡς μεγαλαυχήσασαν μὲν ἐπὶ μηδενί, ἐπιθαρσῆσασαν δὲ μᾶλλον ταῖς ἐκ μάγων ἐπικουραῖς, μᾶλλον δὲ φενακισμοῖς καὶ ἀπάταις. Διεσθαιούτο δὲ ὅτι τεθήσεται καὶ παράδειγμα, ὡς ἐρούντων ἔσθ' ὅτε τινῶν, εἰ δὴ διόλοιτο πόλις, ἢ χώρα, πεπύρθηκέ τε καὶ πέπτωκε, « καθὰ καὶ ἡ ταλαίπωρος Νινευή. »

Πεπολέμηκε δὲ, ὡς ἔφη, καὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ κατὰ καιροῦς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀσεβείας τὰς δίκας ἐπράττετο, γυμνὴν καὶ ἀσχήμονα ἀναδεικνύων, καὶ τῆς ἄνωθεν περιστολῆς ἀμοιροῦσαν παντελῶς· καὶ τοῦτο προανεφώνει διὰ φωνῆς Ὡση, λέγων· « Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω, καὶ κοιμούμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὄραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνόν μου καὶ ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀνόματά μου, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν αἰσχύνην αὐτῆς· καὶ νῦν ἀποκαλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ ἀφέλῃται αὐτὴν χειρὸς μου. » Ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησία δοξολογήσει, λέγουσα· « Ἀγαλλιᾶσθε ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδουσα γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· » ἡ δὲ, ὡς ἔφη, γυμνὴ, καὶ ἀσχήμων, καὶ ἀκαλλῆς ὄραται λοιπὸν, καὶ τῶν θείων χαρισμάτων οὐκ ἔχουσα τὴν περιστολήν. Γέγονε δὲ καὶ εἰς παράδειγμα, καὶ βδελυρωτάτη, καὶ πᾶν εἶδος νοσοῦσα κοσμικῆς ἀκαθαρσίας.

Καὶ ἔσται, πᾶς ὁ ὅρων σε καταθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ ἔρει, Δειλαία Νινευή, τίς στενάζει αὐτῆν; πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῆ;

Α'. Εἰ τις, φησὶ, τῶν πάλαι προσημασμένων κατὰ δυνάστεας, πεσοῦσάν τε καὶ ἐρημωμένην καταθεάσαιοτο, κατοιμῶξει μέγα, καὶ ἀποφοιτήσει γοργῶς, ἐκεῖνο λέγων· « Τίς στενάζει αὐτῆν; » Ὡς γὰρ ὄντος οὐδενός, ἤγουν ὑπολελειμμένου, τοῦ κἄν οἴου τε ὄντος καταθῆσαι μόνον, τὰ τοιαῦτα φησὶ. Σφόδρα δὲ σοφῶς προστέθεικε τοῦτω τὸ, « Πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῆ; » Καὶ ἔστι τῶν εἰρημέων τοιοῦτός τις ὁ νοῦς· Πολέμου καὶ μάχης συγκροτουμένων κατὰ πόλιν τυχόν ἢ χώραν, ἀδικεῖται μὲν ἔσθ' ὅτε μέρος, σώζεται δὲ τε καὶ τυχόν τὸς νενικηκότες διέδρα· καὶ τοῦτό ἐστι τοῖς ἐνοικοῦσι παράκλησις. Ἡ γὰρ οὐκ ἐμπέπηρσται πᾶσα, καὶ μεμένηκεν ἀπόρθητος μοῖρα, ἢ πεπτῶχασι μὲν τινες, σέσωσται δὲ πληθὺς ἑτέρα. Ἐπὶ δὲ γε τῆς Νινευῆ πόθεν ἄν τις ἔλοιτο τὴν

A apparet. Inquit igitur, « Discooperiam posteriora tua. » Hoc est totum; quantum in te turpe est, 507 ante alios tibi ostendam. Quid enim aliud omnino quam hoc, « in faciem, » sibi velit? Nihilominus et gentibus et regibus se ignominiam ejus revelaturum manifeste denuntiat. Videbatur enim Ninive pulchra et amabilis, magorum artibus supercilium tollens, et in omnes imperium dominatumque arripens, potenterque et citra pugnam omnes devincens. Ast ubi subjugata et eversa est, deformem et indecoram judicatur qui ante illam noverant, qui etiam deinceps eam abominati, ut super nihilo magnifice gloriantem, et auxiliis potius magicis, imo imposturis, et fallacis confisam contempserunt. Confirmat item, in exemplum propositum iri ut aliquando dicturis quibusdam super urbibus deletis, aut regionibus vastatis, « sicut et misera Ninive. »

Oppugnavit etiam aliquando Judæorum Synagogam universorum Deus, sicut dixi, et impietatis in Christum admixtæ pœnas exegit, nudam, et fœdam, et supernis indumentis prorsus carentem ostentans, id quod per Oseam prædixit: « Propterea revertar, et tollam triticum meum in tempore suo, et vinum meum in tempore suo, et auferam vestimenta mea, et linteamina mea, ne operiant ignominiam ejus; et nunc revelabo immunditiam ejus in conspectu amatorum illius, et nullus eruet eam de manu mea. » Ecclesia siquidem ex gentibus congregata, laudans dicit: « Exsultet anima mea in Domino: induit enim me vestimento salutis, et tunica lætitiæ: » hæc contra, ut dixi, jam nuda, et indecens, et deformis, et divinorum charismatum operimento carens cernitur. Facta est etiam in exemplum, et exsecratisima, et omni genere inundanæ immunditiæ ægrotaans.

VERS. 7. Et erit omnis videns te, descendet a te, et dicit, Misera Ninive, quis gemet eam? Unde quæram consolationem illi?

XXX. Si quis eorum, inquit, qui opes potentiamque tuam ante noverant, prostratam te ac desolatam viderit, altius ingemiscet, et e vestigio abscedet, illud profatus: « Quis gemet eam? » Tanquam enim nemo ibi sit, hoc est, nemo relictius sit qui ea tantummodo aspicere queat, ita loquitur. Persapienter autem adjecit, « Unde quæram consolationem illi? » Quæ istiusmodi sententiam habent. 508 Bello et pugna per oppida, aut regiones interdum conflato, pars detrimenta accipit, pars forte victoribus elabitur: quæ res incolis solatio est. Aut enim non tota incensa est urbs, sicut regio, et pars non devastata remansit: aut ceciderunt quidem aliqui, multitudinem altera salva et incolumi. Jam vero ad Ninivem consolandam,

* Osec, II, 9, 10. * Isa. LXI, 10.

unde quis consolationem hauriat? aut quis eam A
modos deliniet? Tota enim subacta, tota diruta
est, et incolæ ejus ad unum perierunt. Jam illud,
« Et quis gemet eam? » etiam illud significet, ut
quasi dicat: Quis igitur tantus erit lamentationum
et funebrium carminum artifex, ut tanto casu
digna proloquatur, et istis malis, quod satis sit,
illacrymet?

VERS. 8-10. *Præpara partem, apta chordam, præ-
para partem Ammon quæ habitat in fluminibus.
Aqua in circuitu ejus, cujus principium mare, et
aqua mari ejus, et Æthiopia fortitudo ejus, et
Ægyptus. Et non est finis fugæ tuæ. Et Libyes
facti sunt auxiliatores ejus. Et ipsa in peregrinam
regionem ibit captiva, et parvulos ejus allident in
principiis omnium viarum ejus, et super omnia incli-
ta ejus mittent sortes, et omnes optimates ejus alti-
gabuntur manicis.*

XXXI. Obscurus admodum est verborum pro-
positorum sensus: nec aliter patebit quam si his-
toria iis inclusa prius commemoretur. Sic autem
habet. Postquam Israel defectionem molitus, idola
colere cœpit, et mille impietatibus universorum
Deum exasperavit, Nabuchodonosor, divina ira
ipsum ad hoc exstimulante, adversus Judæam et
Hierosolimam arma corripuit. Deinde cum Israel-
itæ quam tractabant impietatem omittere, et ab
alienis diis adorandis abstinere velle, arasque
evertere, et delubra inflammare, atque diruere
et consilia contere, et penitentia exercitiis C
Deum mitigare, et opem ejus implorare deberent,
hoc miseri non faciebant. Rebantur autem se hu-
manis adjutos viribus, et Babylonios domituros,
et hostes in potestate habituros, quamvis Deus ser-
vare ipsos nollet. Qua de causa multas de si-
nitimis gentibus præmiorum pactione allicie-
bant; etiam ad Ægyptios, et in Og dictam,
sive Amon, quæ nunc est 509 Alexandria,
mittabant, qui belli societatem coituros, et facile
Babylonios repulsuros fidem dabant. Dabant-
que occasionem Israelitis existimandi quanquam
non servaret Deus, se tamen nullius egentes, huic
rei pares esse posse. Ubi vero Nabuchodonosor
Deo ipsum adjuvante et adversarios illi subjiciente, D
Judæam occupavit, postmodum et Ægyptum, eodem
duce et auspice invasit, totamque suæ ditionis
fecit, una cum ipsa Og, sive Amon, hoc enim
nomen, ut monui, Alexandria aliquando obtinuit,
quæ supra alias Ægypti urbes plurimum excelle-
bat, tuta a prædonibus, et securum perfugium,
quod aquis undique ambiatur, et versus aquilonem
mari alluatur, versus austrum vero latam et lon-
gam, et velut alterum mare, paludem, inquam,
Mareotidem habet: munita sit insuper aliis lumi-
nibus, et lacubus cingatur¹⁰. Auxiliabantur etiam
ipsi finitimæ Libyæ indigenæ, quæ usque ad Æthio-

παράκλησιν; ἢ ποῖος αὐτὴν παραμυθῆσεται τρόπος;
Πᾶσα γὰρ ἤλω, καὶ πᾶσα πεπόρθηται, καὶ διόλωλεν
ἅπας ὁ ἐν αὐτῇ. Τὸ δὲ, « Τίς στενάξει αὐτήν; » καὶ
ἐτέρως ἂν νοοῖτο πάλιν ὁμοιον εἰπεῖν: Ἄρα τίς ἔσται
τεχνίτης οὕτως εἰς θρήνους, καὶ τὰς ἐπικηδείους
ψῆδας, ὡς ἐπάξιόν τι τῶν συμβεβηκότων εἰπεῖν, καὶ
τὸ ἀρκοῦν τοῖς πάθεσι κατασταῆσαι δάκρυον;

*Ἐτοίμασαι μερίδα, ἄρμωσαι χορδὴν, ἐτοίμασαι
μερίδα Ἀμμῶν, ἡ κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς.
Ἵδωρ κύκλω αὐτῆς, ἥς ἡ ἀρχὴ θάλασσα, καὶ
Ἵδωρ τὰ τεῖχη αὐτῆς, καὶ Αἰθιοπία ἡ ἰσχύς αὐ-
τῆς, καὶ Αἴγυπτος. Καὶ οὐκ ἔστι πέρις τῆς
φυγῆς σου. Καὶ Αἰθίως ἐγένοντο βοηθοὶ αὐτῆς.
Καὶ αὐτὴ εἰς μετοικεσίαν πορεύσεται αἰχμάλωτος,
καὶ τὰ νήπια αὐτῆς ἑδαφιούσιν ἐπ' ἀρχὰς πασῶν
τῶν ὁδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἐνδοξα αὐ-
τῆς βαλοῦσι κλήρους, καὶ πάντες οἱ μεριστᾶνες
αὐτῆς δεθήσονται χειροπέδαις.*

ΑΛ'. Ἀσυμψανῆς μὲν λίαν τῶν προκειμένων ὁ
νοῦς νοηθεῖ δ' ἂν οὐχ ἐτέρως, εἰ μὴ τις γένοιτο
προαφήγησις τῶν τῆς ἐν αὐτοῖς ἱστορίας. Ἔχει δὲ
οὕτω Τραπομένου πρὸς ἀπόστασιν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ
εἰδώλοισι λελατρευκός, καὶ διὰ μυρίων ὄσων ἀσεβη-
μάτων ἐφ' αὐτῷ καταθῆγοντος τὸν τῶν ἑλίων Θεόν,
ὠπλιζέτο κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατὰ τῶν Ἱεροσο-
λύμων ὁ Ναβουχοδονόσορ, θείας αὐτὸν εἰς τοῦτο δι-
ανιστώσης ὀργῆς. Εἶτα δέον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ καταλήξει
τῆς ἐν χειρὶν ἀσεθείας, καὶ ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ
προσκυνεῖν ἐθέλειν θεοῖς ἐτέροις, ἀναστρέψαι δὲ
βωμοὺς, καὶ κατεμπρῆσαι τεμένη, καὶ συντριψαί
μὲν τὰ χωνευτὰ, καὶ ταῖς εἰς μεταγνώσιν σπουδαῖς
ἐκμειλίσσεσθαι Θεόν, καὶ καλεῖν εἰς ἐπικουρίαν,
τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων οἱ τάλανες. Ἦνοντο δὲ, ὅτι ταῖς
ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρούμενοι συνδρομαῖς, καὶ ἀμεί-
νους ἔσονται τῶν Βαβυλωνίων, καὶ κατευμεγεθήσουσι
τῶν ἐχθρῶν, κἂν εἰ μὴ σώζειν αὐτοὺς ἔλοιτο Θεός.
Τοιγάρτοι κατεμισθοῦντο πολλοὺς τῶν προσοίκων
ἐθνῶν, ἐπρέσβευον δὲ καὶ πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ
εἰς τὴν καλουμένην Ὠγ, ἣτοι Ἀμμῶν, ἣ νῦν ἔστιν
Ἀλεξάνδρεια: οἱ δὲ συνασπίσειν ἐπηγγέλλοντο, καὶ
ἀποσοβεῖν εὐκόλως δύνασθαι τοὺς Βαβυλωνίους. Καὶ
γεγόνασιν ἀφορμὴ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τοῦ νομίζειν, ὅτι
κἂν εἰ μὴ σώζει Θεός, αὐτοὶ πρὸς τοῦτο ἀρκέσουσι,
δεθθέντες οὐδενοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὴν Ἰουδαίαν ὁ Να-
βουχοδονόσορ εἶλε, Θεοῦ προασπίζοντος καὶ ὑποστρω-
νόντος αὐτῷ τοὺς ἀνθεστηκότας, κενώρηκε μετὰ
τοῦτο καὶ κατὰ τῆς Αἰγύπτου, θείας αὐτὸν πεμ-
πούσης ὀργῆς, εἰλὲ τε πᾶσαν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ὠγ,
ἣτοι Ἀμμῶν ὠνόμαστο γὰρ οὕτω κατὰ καιροῦς, ὡς
ἔφην, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἣ δὲ καὶ μάλιστα παρὰ τὰς
ἄλλας τῆς Αἰγύπτου πόλεις λαμπρὰ τε ἦν ἄγαν,
ἄστυλόν τε καὶ ἀσφαλὲς ὀρηκτήριον, διάτοι τὸ ὕδασι
πανταχοῦ διεζῶσθαι, καὶ ἐκ μὲν μοίρας τῆς βορειοτέ-
ρας ἔχειν τὴν θάλασσαν, ἐκ δὲ τῆς εἰς νότον εὐρύν τε
καὶ μακρὰν, καὶ οἷον ἐτέραν θάλασσαν, λίμνην δὲ
λέγω τὴν Μαρεώτιδα, πεπυργῶσθαι δὲ καὶ ἐτέροις

¹⁰ IV Reg. xxiv, xxv, et I Paral. vi; II Paral. xxxvi.

ποταμοῖς, καὶ τελμάτων περιβολαῖς. Ἐπήμυνον δὲ ἄυτῃ καὶ οἱ τῆς ὀμόρου Διθύης οἰκήτορες, παρατεινούσης μέχρι τῆς Αἰθιοπῶν γῆς, τῆς πρὸς ἑσπέραν καὶ νότον, Γαράμαντες δὲ οὗτοι, κατοῦν τῆς Ἄφρων κείμενοι γῆς. Συνωπλίζοντο δὲ καὶ τῶν εἰς ἡῶ, καὶ νότον Αἰθιοπῶν τινὲς, οἱ Μερῶν τὴν ἑσωτάτην πόλιν οἰκοῦνται, καὶ ἀγρίαν καὶ μέλαιναν κατανέμονται γῆν. Ἄλλ' ὧδε μὲν ἡμῖν ὁ τῆς ἱστορίας ἐχέτω λόγος· ἴωμεν δὲ ἤδη πρὸς διασάφειν τῆς ἐννοίας τῶν ἐγκειμένων. « Ἐτοίμασαι δὲ, φησὶ, μερίδα » ὁμοιον ὡσεὶ λέγοι· « Ὡ ἀθλία Νινευθ, ἐπίλεξαι μερίδα σαυτῆ (ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα πεφρόνηκας, οἶε τε ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἀπόρθητος ἔση διάτοι τὸ τείχεσι μεγάλοις περιβεβληθῆσαι, καὶ ἀναριθμήτους ἔχειν τοὺς συνασπίζειν ἐθέλοντας), κατὰ τινα θέλεις τῶν χωρῶν, ἀπεπόρθηται περὶ σοῦ, καίτοι πλείστην ὄση ἐπιτηδειότητα λαχοῦσα, φησὶ, πρὸς γε τὸ δύνασθαι δυσαλώτως ἔχειν τε καὶ ἀλήπτως. « Ἄρμωσαι χορδῶν » τούτέστιν, Ὡδὴ καὶ μέλος καὶ αὐτὴ γενοῦ πόλει τε καὶ χώραις, παθοῦσα τοιαῦτα παρὰ Περσῶν καὶ Μήδων, ὅποια δέδρακας εἰς ἐτέρους αὐτῆ. « Ἐτοίμασαι δὲ μερίδα Ἄμῶν » ἔστω σοι, φησὶ, μερίς, καὶ κληρὸς ἢ Ἄμῶν· ἂ δέδρακας ἐπ' ἐκείνη, τὰ αὐτὰ καὶ σὲ παθεῖν ἀναγκαῖον. Καὶ τί ἦν ἢ Ἄμῶν, ἦτοι κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς; Τούτέστιν, ἡ θαλάσση καὶ ποταμοῖς εὐ μάλα τετεταγμένη, ταῖς Αἰγυπτίων ἐπικουρίαις καὶ τοῖς Αἰθιοπῶν τοξεύμασιν ἐπαυχίσασα, ἢ τὴν τῶν Διθύων ἀλκιμωτάτην λαχοῦσα πληθῶν. Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἔχουσα θέσεώς τε καὶ βῶμῆς καὶ τῆς ἐξωθεν ἐπικουρίας, εἰς μετοικεσίαν πεπόρευται, γέγονεν αἰχμάλωτος, καὶ ἡδαιφίσθη μὲν αὐτῆς τὰ νῆπια· κληρωτοὶ δὲ γεγόνασιν οἱ διαφανεῖς, καὶ μερίδες τῶν νενικηκότων οἱ ἐνδοξότεροι, καὶ δέδονται χειροπέδαις. Ὅσπερ οὖν εἶλες τὴν Ἄμῶν ἀπόρθητον οὔσαν, ὅσον ἦκει εἰς ἐπικουρίαν καὶ θέσιν· θεὸς γὰρ ἦν ὁ παραδίδους αὐτήν, καὶ αὐτὴ δοθήση τε πληθῶν τῶν μαχίμων καὶ τείχεσι τὴν ὄφρυν. χεῖρα.

Καὶ σὺ μεθυσθήσῃ, καὶ ἔση ὑπερωραμένη, καὶ σὺ ζητήσεις σεαυτῆ στάσιν ἐξ ἐχθρῶν.

ΑΒ'. Ὅνπερ γὰρ τρόπον, φησὶν, ἢ Ἄμῶν τεταλαιπώρηκε, τὰ ἐκ τῆς σῆς ἀγριότητος βέλη ὑπενεγκούσα, καὶ τὰς ἐκ τῆς ἐφόδου συμφορὰς, οὕτω καὶ αὐτὴ σκοτοδινάσεις, καὶ οἶον ἐν μέθῃ γενήσῃ, στάσιν οὐκ ἔχουσα, τούτέστι, κατασεισμένη, καὶ πίπτουσα παρ' ἐχθρῶν, καὶ τῆς ἀνωθεν ἐποπτείας ἐστερημένη. Οὐδ' γὰρ ἂν ἐπισκέπτοιο θεὸς, ἔλειε δὴ πάντως, καὶ ἐν τοῖς κατ' εὐχὴν ἐστάναι ποιεῖ.

Μεμέυσται δὲ ὡσπερ καὶ ἡ θεομάχος Ἰερουσαλήμ, τὸ νῆφειν οὐκ ἔχουσα, διὰ τοι τὸ μὴ καταλάμπεσθαι θεῖω φωτὶ, μήτε μὴν ἐπάτειν ἐθέλειν λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου » καὶ πάλιν, « Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. » Μέθη δ' ἂν νοοῖτο, καὶ σκότος εἰς νοῦν, καὶ νύξ εἰς καρδίαν ἢ τῆς συμφορᾶς ἀγνώσια, καὶ τὸ μηδαμῶθεν δύνασθαι

Amam pertinet, et versus occasum et austrum, ubi Garamantes post Afros incolunt. Simul idem ad arma ibant Æthiopum nonnulli ad orientem et austrum, quique Meroen intimam urbem incolunt, et feram ac nigram tellurem tenent. Et de historia quidem hactenus: nunc ad sententiam declarandam accedamus. « Præpara partem, » inquit; ac si dicat: O infelix Ninive, elige partem tibi, pro arbitrato regionem aliquam ex finitimis quas subegisti, quandoquidem te extulisti, omninoque nulla vi expugnabilem te arbitraris, quod muris ingenibus cincta sis, et auxilia habeas innumera, tametsi opportunitatem longe maximam adepti es, inquit, ut subjugari atque capi difficiliter possis. « Apta chordam, » hoc est, cantus et carmen tu quoque Urbibus et regionibus esto, talia a Persis et Medis perpressa, qualia aliis ipsa intulisti. « Præpara etiam partem Amon: » sit, inquit, tibi pars, et sors Amon; quæ illi fecisti, eadem te pati necesse est. Et quid est Amon, aut quid est habitans in fluminibus? Hoc est, quæ mari et fluminibus commodissime munita, Ægyptiorum auxiliis et Æthiopum arcubus gloriabatur, quæ Libycam multitudinem robustissimam sortita fuit. Sed quamvis ita haberet situ, et viribus externisque auxiliis, abiit nihilominus servitum in alienam regionem, et ad terram ipsantes ejus allisi sunt. 510 Sortem subierunt conspici, et partes victorum evaserunt illustres, et vinciti sunt manibus. Quemadmodum igitur cepisti Amon, inexpugnabilem quod ad situm et auxilia attinet, Deus enim erat qui tradebat ipsam, sic ipsa quoque omnino in manus hostium traderis, etsi propter multitudinem bellatorum, et mœnia, grande habes supercilium. Ego enim adversor tibi, et manum meam nemo avertet¹¹.

πάντως εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, καὶ εἰ μεγάλην ἐχθρὴν ἐπὶ Ἐγὼ γὰρ ἐπὶ σὲ, καὶ τὴν ἐμὴν οὐδέεις ἀποστρέψει

VERS. 11. Et tu inebriaberis, et eris despecta, et tu quæres tibi stationem ex inimicis.

XXXII. Quo modo enim, inquit, tuam armis ferocitatis tuæ et invasione tua in ærumnam et calamitates conjuncta est, sic et tu teneberis, et vertigine corripieris, et tu quasi in ebrietate versabere, nec habebis ubi consistas, hoc est, conquassabere, et superna inspectione, ac tutela privata, ab hostibus cades. Quos enim Deus inspexerit ac visitarit, eorum miseretur plane, et in iis quæ ipsis optata et chara sunt, stabilitatem largitur.

Inebriata est porro aliquo modo etiam Deum lacessens Jerusalem, sobrietate destituta, quia scilicet divino lumine illustrata non fuit, nec audire voluit Christum dicentem: « Ego sum lux mundi¹²; » et rursum: « Ambulate dum lucem habetis, ut non tenebræ vos comprehendant¹³. » Ebrietas autem, et tenebræ mentis, et nox cordis intelligi potest ignorantia calamitatis, et viam salutis perspicere

¹¹ Isa. xiv, 27. ¹² Joan. viii, 12; ix, 5. ¹³ Joan. xii, 35.

neutiquam posse. Concussam vero esse, et ad opera justitiæ stabilimentum nullum habuisse, quo pacto, aut unde quispiam dubitaverit? Universorum quippe basi excidit, et fundamentum indirruptum, hoc est, Christum non habet. Despecta autem, et hostibus tradita est, seu Romanos accipias, seu eos qui ad omne genus vitiosarum motionum illam impellerent, immundis, inquam, spiritibus. Christus itaque, et fides in ipsum ab omni malo nos liberabit, et hostium perversitate superiores præstabit, et in conspectu Dei constituet. Neutiquam enim diligentes se despiciet.

VERS. 12. *Omnes munitiones tuæ ficus, habentes speculatores. Si commotæ fuerint, cadent in os comedentis.*

XXXIII. Maturæ ficus concussa arbore decidunt facile, et tantum non in concutientis manum desiliunt, et quærentibus comedere, sponte veniunt. Cum Cyrus igitur Niniven aggrediretur et obsideret, et ad mœnia illius 511 machinas expugnatorias, sive arietes applicaret, propugnacula defensores servabant: deinde jaculantes qui oppugnabant, parvo negotio ad terram eos dejiciebant. Quare similitudinem ab eo ducit quod in ficibus ad maturitatem perductis et excoctis fieri assolet, aitque: Omnes munitiones tuæ, hoc est, muri tui, ficus, speculatores habentes, qui facillime in manum comedere volentis ibunt, si quis tantummodo stirpem, sive arborem agitaverit.

Sic omnis anima supernis lapsa, et destituta præsidii, facile in manus veniet, et capietur, citraque sudorem a Satana devorante auferetur. Scriptum est enim, «Cibus ejus electus¹¹.»

VERS. 13. *Ecce populus tuus quasi mulieres in te, inimicis tuis apertæ aperientur portæ terræ tuæ, et comedet ignis vectes tuos.*

XXXIV. Eorum spem irritam declarat. Credebant enim nunquam se sub alienam ditionem concessuros, quandoquidem infinitam auxiliariorum multitudinem sibi aggregassent, et muris, qui dirui nequirent communitam urbem habitarent. Verum hæc quoque inutilia eis futura palam prænuntiat, propugnatores eo ignaviæ 'deventuros dicens, ut a mullerculis invalidis nihil discrepent. Apertum etiam iri portas, violenter nimirum hostibus irrupentibus. Certum est enim: «Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam¹².»

Supernam igitur munitionem habeamus necesse est, et minime nobis ipsis fidamus, sed Deo potius qui salvat, et non de humanis auxiliis magnopere nos jactemus, nec statuamus iram Dei effugituros, si ipsum irritaverimus. Nemo enim a tumultu et malis liberabitur, cui universorum Deus iratus fuerit.

¹¹ Habac. i, 16. ¹² Psal. cxxvi, 1.

κατιδαὶν τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. Ὅτι δὲ καὶ σεσάλευται, καὶ πρὸς τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα τὸ ἐρηρισμένον οὐκ ἔχει, πῶς ἂν, ἢ πόθεν ἐνδοιάσειε τις; Ἐκπέπτωκε γὰρ τῆς τῶν ὄλων κρηπίδος, καὶ τὸν ἀρραγῆ θεμέλιον οὐκ ἔχει, τουτέστι, Χριστόν. Παρεώραται δὲ, καὶ τοῖς ἐχθροῖς δέδοται, ἢ Ῥωμαίοις τυχόν, ἡγουν τοῖς εἰς πᾶν ὀτιοῦν κατακομιούσι τῶν παθῶν, φημι δὴ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι. Χριστὸς οὖν ἄρα, καὶ πίστις ἡ εἰς αὐτόν, παντὸς ἡμᾶς ἀπαλλάξει κακοῦ, καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν δυστροπίας ἀποτελέσει κρείττονας, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ἴσῃσι τοῦ Θεοῦ. Περιόψεται γὰρ οὐδαμῶς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

Πάντα τὰ ὀχυρώματά σου συκα, σκοποὺς ἔχουσαι. Ἐὰν σαλευθῶσι, πεσοῦνται εἰς στόμα βδοσθλοτορος.

ΛΓ'. Τὰ πέπειρα τῶν συκῶν ἀποπίπτει βραδίως, εἰ δὴ κραδαίνοιτο τὸ φυτόν, μονουοῦχι δὲ πρὸς τὴν τοῦ κατασειόντος καταθρῶσκει χεῖρα, καὶ τοῖς δεομένοις τοῦ φαγεῖν, αὐτομάτως ἐπιφοιτᾷ. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ Κύρου προσθάλλοντος, καὶ πολιορκούντος ἤδη τὴν Νινευθ, τοῖς τειχεῖσι τε αὐτῆς ἐφιστάντος τὰς ἐλεπτολεῖς, ἦτοι τοὺς κριοὺς, τὰς ἐπάλλξεις ἐτήρουν οἱ ἐπαμύνοντες· εἶτα τοξεύοντες οἱ μαχομένοι, κατεκόμιζον εἰς γῆν εὐκόλως αὐτούς. Δέχεται οὖν τὴν ὁμοίωσιν ἀπὸ τοῦ πεφυκότος γίνεσθαι περὶ τὰ πέπειρα τῶν συκῶν· ταύτη τοι φησὶν, ὅτι πάντα τὰ ὀχυρώματά σου, τουτέστι, τὰ τεῖχη, συκαὶ, σκοποὺς ἔχουσαι, οἱ πρὸς τὴν τοῦ φαγεῖν ἐθέλοντος ἴναί τι χεῖρα, καὶ μάλα εὐκόλως, εἰ δὴ τις μόνον καταδονῆσειε τὸ φυτόν.

Ἔσται δὲ οὕτω καὶ πᾶσα ψυχὴ, τῆς ἀνωθεν ἐπικουρίας ἐκπίπτουσα καὶ ἐστερημένη, εὐχερῆς καὶ εὐάλωτος, καὶ οὐ σὺν ἰδρωτί ληπτῆ τῷ κραισθίοντι Σατανᾷ. Γέγραπται γὰρ, ὅτι «Τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά.»

Ἴδοὺ ὁ λαός σου ὡς γυναῖκες ἐν σοι, τοῖς ἐχθροῖς σου ἀνοιγόμεναι ἀνοιχθήσονται πύλαι τῆς γῆς σου, καὶ καταφάγεται πῦρ τοὺς μοχλοὺς σου.

ΛΔ'. Ματαίαν αὐτῶν ἀποφαίνει τὴν ἐλπίδα. Ὄφοντο μὲν γὰρ, ὡς οὐκ ἂν ἄλοισιν πώποτε, πληθὺν ἀμέτρητον τῶν αὐτοῖς συνασπίζοντων συναγηγερχότες, καὶ ἀρρήκτοις τειχεῖσι πεπυργωμένην οἰκοῦντες πόλιν. Ἄλλ' ὅτι καὶ ταῦτα παντελῶς ἀνόνητα αὐτοῖς, προαναπεφώνηκεν ἑναργῶς, κακανδρίας εἰς τοῦτο κατοικήσασθαι λέγων τοὺς ἐπαμύνοντας, ὡς γυναίων ἀσθενῶν διενεγκεῖν οὐδέν· διανοιχθήσασθαι καὶ τὰς πύλας, εἰσβιαζομένων δηλονότι τῶν ἐχθρῶν. Ἀληθὲς γὰρ, ὅτι «Ἐὰν μὴ Κύριος φυλάσῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγγύπησεν ὁ φυλάσων.»

Χρὴ δὴ οὖν ἄρα τὴν ἀνωθεν ἔχειν ἀσφάλειαν, πεποιθῆναι τε ἡμᾶς ἥκιστα μὲν ἐφ' αὐτοῖς, ἐπὶ Θεῷ δὲ μάλλον τῷ σώζοντι, καὶ μὴ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρῖαις μεγαλαυχεῖν, μήτε μὴν ολεσθαι διεκνεύειν δύνασθαι τὴν ὀργὴν, εἰ δὴ παροτρύνοντο Θεός. Ἀπαλλάξει γὰρ οὐδεὶς θορύβων, καὶ κακῶν, τὸν ὑπερ ἂν ἐπιμηνίσῃ

ὁ τῶν ὄλων Θεός. Καὶ σοφὸς ἦν λίαν ὁ θεοσπίσιος Α Λαβὶδ ψάλλων τε καὶ λέγων · « Οὐκ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἐλπῶ, καὶ ὁ βραχίον μου οὐ σώσει με. — Ποιήσομαι γὰρ δύναμιν ἐν τῷ Θεῷ, » κατὰ γε τὴν αὐτοῦ πάλαι φωνήν.

Ἔδωρ περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῆ.

ΛΕ'. Φασὶν ὅτι, Κύρου τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τὰς περιοίκους τῆς Νινευῆ καταδρῶντων χώρας, καὶ πάσας αὐτῶν προαποκειρόντων ἐπικουρίας, τὴν πόρθησιν ἤδη δεδιότες οἱ Νινευῆται λοιπὸν εἰς πολλάς καὶ μακρὰς ἀνέτεμον τάφρους τὰ περὶ τὸ ἄστρ χωρία, καὶ δὴ καὶ δυσπόρευτον τοῖς ἐχθροῖς ἀπετέλουν, παροχετεύοντες ποταμούς, καὶ ὑδάτων ἐμπιπλῶντες, καὶ τελμάτων ἐμπλεω ποιοῦντες τὴν γῆν. Ἄλλ' ἦσαν καὶ τῶν τοιοῦτων ἐγχειρημάτων ἀμείνους οἱ μαχόμενοι, μᾶλλον δὲ ἡ θέλησις τοῦ περιδιδόντος Θεοῦ. Β Ὅτι τοίνυν οὐδὲν ἔσται καὶ τοῦτο αὐτοῖς τὸ σπουδάσμα, δεικνυσι λέγων · « Ἔδωρ περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῆ. » Δοκεῖ δὲ τισιν ὕδωρ ἐνθάδε νοεῖν τὸ ἐπιπῶμενον τὴν τῶν κεκλημένων ἔθνῶν εἰς ἐπικουρίαν ἄθροισιν ἢ πληθύν. Βαδιεῖται δὲ καὶ οὕτως ἡμῖν ὁ λόγος οὐκ ἀπὸ σκοποῦ· ὕδατα γὰρ πολλαχῶ καὶ ἡ τῶν ἔθνῶν ὠνόμασται πληθύν.

Καὶ κατακράτησον τῶν ὀχυρωμάτων σου. Ἐμθεῖ εἰς πηλόν, καὶ συμπάτει ἐν ἀχύροις· κατακράτησον ὑπὲρ πλίνθον.

ΑΓ'. Οὐ προτρέπει δ' ἂν τὰ τοιαῦτα ὁ Θεός· ἐπειδὴ δὲ πάντως ἐσόμενα προηπίστατο, διαγεγῆ τὴν σκῆψιν, καὶ ὅτι, καθάπερ ἔφην ἀρτίω·, μάταιον αὐτῶν ἔσται τὸ σπουδάσμα, δεικνυσι διὰ τούτων. Ἐπειδὴ γὰρ συμβέβηκεν ἢ ἐπάλξω, ἤγουν ἐτέρας τινὸς ἐπιμελείας δεῖσθαι τὰ τείχη (πλίνθους γὰρ εἰργάζοντο, τὰς ἐκ πηλοῦ δηλονότι, πλὴν ὀχυρωτάτας· ὀπωμένῃ γὰρ ἢ πλίνθος ἀναγκαιότατη πρὸς ἔργα, καὶ οὐκ ἂν ἔχοιντο εὐδιάθροπτον), « Συμπάτει δὴ οὖν, φησὶν, ἐν ἀχύροις, ἐργάζου καὶ πλίνθους. » Γενοῦ δὴ οὕτως ἰταμὸς καὶ ἀτεράμων εἰς μάχην, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ πλίνθος αὐτῆ· ἔση γὰρ οὕτως εὐάλωτος, καὶ ἄθραυστος μὲν οὐδαμῶς, εὐκόλος δὲ λίαν τοῖς κατασεῖειν εἰδόσι, καὶ τῆς σῆς σκληρότητος ἀκλιμωτέραν ἔχουσι τὴν ὀρμήν.

Ἐκεῖ καταφάγεται σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε βρομαία, καταφάγεται σε ὡς ἀκρίς, καὶ βαρυνθήσῃ ὡς βροῦχος.

ΑΖ'. Τὸ ἐκεῖ νοήσεις ἀντὶ τοῦ τηρικῆδος· κατὰ χρόνον γὰρ, καὶ οὐ τοπικῶς, τὴν λέξιν ἀποδεχόμεθα. Εἰ γὰρ δὴ καὶ ταῦτα γένοιτο, φησὶ, καὶ πλίνθους ἐργάση, δαπανηθήσῃ καὶ οὕτως ὡς ἀπόπυρος· κατανεμηθήσεται δὲ τε καὶ τὴν χώραν καὶ ἐν ἀκρίδος τάξει ὁ πόλεμος. Ἐση δὲ καὶ ὄκνην πεπεδημένος, καὶ βραδὺς εἰς φυγὴν, ὡς βροῦχος ὁ βαρυνθεὶς. Φασὶ γὰρ ὅτι πιπτούσης χαλάζης, καὶ ὑετῶν καταρηγνυμένων, ἀδρανῆς εἰς πτῆσιν ὁ βροῦχος, καταδεδευμένων αὐτῶν τῶν πετρῶν· οὐκοῦν τὸ ἄπορον εἰς φυγὴν τῶν Νινευιτῶν ὑποσημαίνει πάλιν ὑπὸ τοῦ τοῖς βροῦχοις συμβαίνοντος.

Ἐαλήθυνας τὰς ἐμπορίας σου ὑπὲρ ἄστρα τοῦ

¹⁶ Psal. XLIII, 7. ¹⁷ Psal. CVII, 14.

Et sapientissime psallit ac dicit divinus David : « Non in arcu meo sperabo, nec brachium meum salvabit me¹⁶. — Faciam autem in Deo virtutem, ut idem alibi dicit¹⁷.

Vers. 14. *Aquam obsidionis hauri tibi.*

XXXV. Fama est, Cyro cum exercitu vicinas Ninive regiones depopulante, et omnia iis auxilia intercludente, Ninivitas obsidionem metuentes spatia urbi circumjecta multis et longis fossis incidisse, et deductis eo 512 fluminibus, et fossis illis aqua repletis, et paludibus toto territorio inducto, hostibus viam inviam reddidisse. Verum hostes et istiusmodi molitiones, vel potius voluntas Dei donantis superarunt. Nec hos igitur conatus quidquam illis profuturos docet his verbis : « Aquam obsidionis hauri tibi. » Placet quibusdam hoc loco per aquam indicari contracta ex gentibus accitis auxilia magno numero et frequentia. Atqui etiam sic a meta non aberrabit oratio, sæpe enim gentium multitudo aquarum nomine exprimitur.

Et obtine munitiones tuas. Ingredere in lutum, et conculca in paleis : obtine super laterem.

XXXVI. Non hortatur ista Deus : sed quia perfecte quod futurum est novit, impedimentum hujusmodi irridet, et conatum eorum fore vanum, ut modo dixi, per hæc ostendit. Quoniam enim aut propugnaculis, aut alia procuracione mœnia indigebant, lateres e luto videlicet conficiebant, verumtamen firmissimos : later enim coctus ad opera valet plurimum, nec facile dissolvitur. « Conculca igitur, inquit, in paleis, confice etiam lateres. » Esto ita audax et præfractus ad pugnam, sicut videlicet later ipse, et sic tamen parvo negotio capieris, nec ullo modo infracta eris : imo perfacile subigeris ab iis qui te concutere noverint, et duritie tua impetus robustiores attulerint.

Vers. 15. *Ibi comedet te ignis, disperdet te gladius, comedet te quasi locusta, et aggravaberis quasi bruchus.*

XXXVII. *Ibi*, intellige positum pro *tunc*, ut tempus, non locum vox significet. Quamvis enim hæc facta fuerint, inquit, et lateres feceris, tamen sic etiam, ut ab igne consumeris ; etiam regionem instar locustarum bellum depascet. Præpedieris autem metu, et tardus eris ad fugam, ut bruchus gravatus. Aiunt enim, cadente grandine, et pluviis cœlo erumpentibus, debilitari bruchum ad volatum, alis ei irrigatis videlicet. Ergo quam fugæ viam reperire Ninivitis nullam potuerint, rursum sub integumento brucho accidentium insinuat.

513 Vers. 16, 17. *Multiplicasti negotiationes*

tuas super astra cæli. Bruchus impetum fecit, et expansus est: Exsitus ut locusta commistus tuus, ut locusta ascendens in sepe in die frigoris. Sol ortus est, et abstulit, et non cognovit locum ejus.

XXXVIII. Negotiationes hic videtur significare non quæ pecuniis propter quæstum et rem augendam exercentur, sed quæ potius ad gentes congregandas et concienas suscipiuntur. Mercede etenim, ut dicebam, populos finitimos conducebant, tantum non mox morituros mercatorum more importantes, et ad pugnam colligentes brevi post tempore interituros: quorum erat multitudo longe maxima et innumerabilis. Quare etiam stellis comparantur. Sed quanquam congregati fuerint, inquit, et in una ræonia concurrerint, metu tamen hostium percidentur, et nihilominus ut bruchus et locusta peribunt. Est autem ἀττέλαθος parvæ locustæ species, quæ cum in sepes aut in hortorum macerias incidit, frigore quidem, ut dixi, et pluvia ingruentibus, clausis oculis quiescit, vi humoris a volatu præpedita. At vero sole surgente, et radiorum calore illas profundente, mox abscedunt, et more suo avolant. Ita se gerent, inquit, commisti tui. Avolabunt enim et domum recurrent, spem tuam frustrantes. « Bonum est » igitur, juxta veram Prophetæ vocem, « confidere in Domino, quam confidere in homine¹². »

VERS. 18. *Væ illis. Dormitaverunt pastores tui, rex Assyrius consopivit fortes tuos, abiit populus tuus super montes, et non erat qui susciperet.*

XXXIX. Lamentatur multitudinem, tanquam eo ignaviæ et metus projectam, ut ad solum hostium adventum languescant, et in juga montium transfugiant: et loca invia velut contra periculum munimentum sibi faciant. Statim hujus tanti pavoris causam afferens, scitam ponit narrationem, ducum videlicet interitum; quasi urbane dicat, ob hoc expugnati sunt, et perierunt, et artium imperatoriarum nescii evaserunt: hoc ita significat, dum dicit dormitasse, et consopitos fuisse qui magistratibus et potestatibus præerant, 514 quique tribunatum plebis, et insigniores honores gerebant. Affecti sunt autem hoc somno a rege Assyriorum, hoc est, genus ab illis ducente. Indigena enim fuit Cyrus, et e sanguine Persico oriundus. Fingit autem propemodum propheticus sermo lamentationem, cum ad pavorem tam faciles potius irrideat. Inquit enim, « Abiit populus super montes, et non erat qui susciperet. » Hoc est, qui auferet, qui fugientium timiditatem cohiberet, et imbellem, et clypeum abjicientem retrahere posset de iis qui priores imponebant vulnera. Perierunt ante alios, qui hoc facere consueverunt, iidem præsides scientiæ militaris.

Poterit autem, et quidem aptissime, etiam de

¹² Psal. cxvii, 8

οὐρανοῦ. Βροῦχος ὤρμησε, καὶ ἐξεπετάσθη. Ἐξήλατο ὡς ἀττέλαθος ὁ σύμμικτός σου, ὡς ἀκρίς ἐπιθεσθηκνία ἐπὶ φραγμῶν ἐν ἡμέρᾳ πάγου. Ὁ ἥλιος ἀνέτειλε, καὶ ἀφῆλατο, καὶ οὐκ ἔγνω τὸν τόπον αὐτῆς.

ΛΗ'. Ἐμπορίας εἶοικε ἐνθάδε δηλοῦν οὐχὶ τὰς εἰς χρημάτων, καὶ τὰς ἐπὶ λήμμασι καὶ πλεονασμοῖς, τὰς γεγενημένας δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῇ τῶν ἐθνῶν ἀθροίσει καὶ συγκομιδῇ. Κατεμισθοῦντο γὰρ, ὡς ἔφην, τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν, τοὺς τεθηξομένους μονονουχί ἐμπορευόμενοι, καὶ συλλέγοντες εἰς μάχην τοὺς αὐτίκα δὴ μάλᾳ ἀπολουμένους· ἦσαν δὲ οὗτοι πλεῖστοί τε ὄσοι καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες. Τοιγάρτοι καὶ εἴ τῶν ἀστρων παρεικάσονται πληθῦ. Ἄλλ' εἰ καὶ συνήχθησαν, φησὶ, καὶ συνδεδραμῆχασι, καταποθησονται τῷ πολέμῳ, καὶ ἀπολοῦνται πάλιν ὡς βροῦχος καὶ ἀττέλαθος. Εἶδος δὲ τοῦτ' μικρᾶς ἀκρίδος, ἣ ἐπειδὴν ἐμπέση φραγμοῖς, ἣ ταῖς τῶν κήπων αἱμασιαῖς, πάγου μὲν ὄντος, ὡς ἔφην, καὶ ὑπερῶ κατασκήπτοντος, καταμémυκέ τε καὶ ἔρμει, τῇ τῆς ὑγρότητος βίε τὴν πτῆσιν παρηρημένη. Ἥλιου γε μὴν ἀνίσχοντος, καὶ θερμῶν αὐταῖς ἐνιέντος ἀκτίνα, τάχα ποιοῦνται τὴν ἀποφοίτησιν, καὶ ἀφίπτωνται κατὰ τὸ εἰωθός. Οὕτως, φησὶν, ἔσονται οἱ σύμμικτοί σου. Ἀποπτήσονται γὰρ, καὶ οἴκαδε πάλιν ἀποδραμοῦνται, τὴν σὴν ἐλπίδα κενώσαντες. « Ἀγαῦν » οὖν ἀρα, καὶ ἀτρεκῆς ὁ λόγος, τὸ, « πεποιθῆναι ἐπὶ Κύριον, ἣ πεποιθῆναι ἐπ' ἀνθρώπων, » κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν.

Οὐαὶ αὐτοῖς. Ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου, βασιλεὺς Ἀσσυρίους ἐκόμισε τοὺς δυνάστεις σου· ἀζῆρεν ὁ λαός σου ἐπὶ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος.

ΛΘ'. Ταλανίζει τοὺς δχλους, ὡς κακανδρίας εἰς τοῦτο καὶ δειμάτων ὠλισθηκότητας, ὡς καὶ πρὸς μόνην αὐτοῦς ἀτονῆσαι τοῦ πολέμου τὴν προσβολήν, καὶ ἐπὶ τὰς τῶν ὄρων ἀναθρώσκειν κορυφάς, καὶ οἶον προτείχισμα τοῦ κινδύνου ποιῆσθαι τὰς δυσχωρίας. Εἶτα τῆς φοφοδείας τὴν αἰτίαν ἀποδείδους, εὐφυᾶ ποιεῖται διήγησιν, τῶν καθηγεῖσθαι λαχόντων τὸν δλεθρον· ὡς ἐν ἤθει λέγων, ἀπὸ τοῦτου πεπόρθηται, καὶ διολώλασιν, ἀπόρητοί τε γεγόνασιν εἰς τὰς τέχνας τὰς στρατηγικάς, τὸ ἐνύσταξαν, τιθεῖς, καὶ ὅτι κατεκοιμήθησαν οἱ ἐν δυνάμει τε καὶ ἐξουσίαις, καὶ δημαγωγοί, καὶ τὰς ἀνω καὶ διαφανεῖς λαχόντες τιμάς. Πεπόρθασι δὲ τὸ νυστάζειν ὑπὸ βασιλείας Ἀσσυρίων, τοῦτέστι, τὸ γένος ἔχοντος ἐξ αὐτῶν. Αὐθιγενῆς γὰρ ὁ Κύρος, καὶ ἐξ αἱματος Περσικοῦ. Σκηπτεται δὲ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος μονονουχί τὸ θρηνεῖν, ἦγουν καταμειδίᾳ τῶν εὐκόλων εἰς πτοίαν. « Ἀπῆρε γὰρ, φησὶν, ὁ λαός σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος, » τοῦτέστιν, ὁ ἀνέχων εἰς εὐτολμίαν, ὁ περικόπτων τὰς τῶν φευγόντων δειλίαν, καὶ ἀνασειράζειν δυνάμενος τὸν ἀδρανῆ καὶ ριψάσπιδα τῶν προδεδωκότων πληγῆν. Προσπολώλασι οἱ τοῦτο δρᾶν εἰωθότες, καὶ τῆς ἐν πολέμῳ εὐτεχνίας οἱ ἐπιστάται.

Νοηθεῖτ' ὁ ἄν, καὶ μάλᾳ εἰκότως, καὶ περὶ γε τῆς

Ἰουδαίων ἀγέλης τό· «Ὀυαὶ αὐτοῖς! Ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου, βασιλεὺς Ἀσσύριος ἐκοίμισε τοὺς δυνάστας σου.» Ὀυαὶ γὰρ ὄντως τοῖς καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ὄλων ἀποκτονόσι Σωτήρα καὶ Ἀντρωτὴν, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων αἵμασι προσθεθεικόσι καὶ αὐτὸ τὸ δεσποτικόν! Συμβέβηκε δὲ τοῦτο παθεῖν αὐτούς, διὰ τοι τὸ λίαν κατανυστάζει πρὸς δυσβουλίαν τὸ ἡγούμενον, καὶ τοὺς ἐν ποιμένων τάξει παρειλημμένους, Γραμματέας δὴ λέγω, καὶ Φαρισαίους, καὶ τοὺς τῆς ἱερουργίας κατεστεμμένους αὐχῆμασι, οὓς κατεκοίμισεν ὄντως ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς. Λαμβάνεται γὰρ εἰς τὸ ἐκείνου πολλάκις πρόσωπον ἢ τῶν Βαβυλωνίων ἀρχῆ. Ὅτι δὲ κατενύσταξαν οἱ ποιμένες καὶ οἱ δυναστεύοντες παρ' αὐτοῖς, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν, ἄνω τε καὶ κάτω τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀνατιθείσης αὐτοῖς τῶν λαῶν τῆν ἀπόλειαν; Γέγραπται γὰρ, ὅτι· «Ἄ ποιμένες, οἱ διασκορπίζοντες καὶ ἀπολοῦντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς μου!» Καὶ πάλιν· «Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν· Ποῦ ἔστι Κύριος; καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποιμένες ἠσέβουν εἰς ἐμὲ, καὶ οἱ προφήται προεφήτευσον τῷ Βαάλ.» Ἡσαίας δὲ πάλιν φησί· «Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών; ἐν ἧ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονεῦται. Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κἀπλοῖ σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθεῖς, κοινωλοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ἐρφανοῖς οὐ κρινόντες, καὶ κρίσει χήρας οὐ προσέχοντες.»

*Ὀὐκ ἔστιν ἰασις τῇ συντριβῇ σου. Ἐφλέγημα-
νεν ἡ πληρῆ σου.*

Μ'. Πάντα συμβαίη τῶν ἀπευκτῶν παθεῖν, εἰ μὲν οἱ τοῦτο μεμετρημένως, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως πέρα τοῦ καθήκοντος. Ἐλπίς ὑπεστὶν ἀγαθὴ τοῖς τῷ παθεῖν ὑπενηνεγμένοις, ὅτι καὶ ἀνασφῆλαι δυνήσονται, καθάπερ ἐξ ἀβρῶστιάς ἐπὶ τὸ δύνασθαι διαβιοῦν εὐσθενῶς, καὶ ὅτι μετοιχῆσονται πρὸς εὐημερίαν, ἀνευγρόντων αὐτοῖς τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ δμῆναι. Ἐπειδὴν δὲ εἰς λῆξιν αὐτοῖς ἀθλιωτάτην προήκοι τὰ πράγματα, τότε δὴ πάντως δυσδιάφυκτος ἢ συμφορὰ, μᾶλλον δὲ καὶ παντελῶς ἀνεξίτητος. Τοῦτο παθούσης τῆς Νινευῆ, φησὶν ὅτι καὶ συντριβῆ, καὶ ὅτι ἀπόλωλε, καὶ τῆς τοῦ δύνασθαι θεραπείας τυχεῖν συνανηρημένης ἐλπίδος, καὶ οἰονείπως ἀθλιῶς καταφλεγμαίνοντος τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν ἐσχάτην ἐφ' ἑαυτῇ ζητοῦντος τομῆν.

Ὅτι δὲ καὶ ἐν τούτοις γέγονεν ἡ κυριοκτόνος Ἰερουσαλήμ, ἀτρεκέως εἰπεῖν. Πολλάκις μὲν ἐπλήττετο, καταθεόντων αὐτῇ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἠκολούθουν αὐτῇ θεραπεῖαι, καθοικτεῖροντος Θεοῦ καὶ οὖν καταμαλάσσοντος τὴν συμβῆσαν αὐτῇ πληγῆν. Ἐπειδὴ δὲ πεπαρηγήκασι εἰς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, συντριβῆ καὶ πέπτωκε, καὶ οὐκ ἦν ἰασις κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνῆν, ἀμάλθακος δὲ καὶ ἡ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς ἀπομεμένηκε φλεγμονῇ. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκον οἱ μακάριοι προφῆται, τῇ Βαβυλωνίων αὐτῇν παρεϊκάζοντες· «Ἰατρύσαμεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ

Judæorum grege intelligi illud : « Væ ipsis ! Dormitaverunt pastores tui, rex Assyriorum consopivit fortes tuos. » Vere enim væ illis qui et ipsum universorum Salvatorem Liberatoremque occiderunt, et præter sanctorum sanguinem etiam ipsius Domini effuderunt. Id inde factum, quod propter improbum consilium nimio opere dormitarunt ipsi principes, et in ordinem pastorum asciti, Scribæ, inquam, et Pharisei, et sacerdotii ornamenti condecorati, quos revera rex Assyrius, hoc est, Sathanas consopivit. Sæpius enim Babyloniorum principatus pro ejus persona sumitur. Dormitasse autem pastores et auctoritate potentiores apud eos, quo pacto dubitandum est, cum ubique divina Scriptura populorum perniciem ipsis ascribat? Scriptum est enim : « O pastores, dispergentes et disperdentes oves pascuæ meæ ! » Et iterum : « Sacerdotes non dixerunt : Ubi est Dominus ? et proficientes legem non cognoverunt me : et pastores impie agebant in me, et prophetæ prophetabant Baal ». Isaias quoque : « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis Sion ? in qua justitia dormivit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum vestrum reprobum, caupones tui miscent vinum aqua, principes tui non obediunt, participes furum, diligentes munerâ, sequentes retributionem, pupillis non judicantes, et judicium viduarum non attendentes ».

VERS. 19. *Non est sanatio contritioni tuæ. Intumuit plaga tua.*

515 XL. Omnia dira et aversanda tolerarentur, si ea intra, et non penitus extra modum venirent. Conciperent enim spem bonam subjecti afflictionibus, se rursus erigi recrearique posse, quemadmodum si e morbo ad vitam deinceps cum validis viribus vivendam convalescerent, et ad statum prosperum, ubi in melius relatis, transituros. Ubi autem res conditione miseriam fuerint, tunc plane calamitas vix est evitabilis, imo prorsus exitum nullum habet. Hoc quia passa est Ninive, contritam esse dicit et periisse simul, ablata spe curationis adipiscendæ, et malo misère quodammodo intumescente, et extremum ei excidium machinante.

Fuisse autem in his etiam Domini interfectoricem Jerusalem, haud falso dici potest. Sæpius percussa est, hostibus eam incursantibus; sed, Deo miserante et acceptam plagam velut fonte, curationes consequantur. Postquam autem ita in universorum Dominum injuriose debacchata est, contrita est et cecidit, nec erat sanatio, juxta prophetæ vocem, et rumor casuum ejus non mollitus ac mitigatus mansit. Proinde beati prophetæ, Babyloniam ipsam comparantes, dicebant : « Curavimus Babylonem, et non est sanata. Derelinquamus eam, et eam unus-

¹⁰ Jerem. XIII, 1. ¹¹ ibid. 11-15. ¹² Isa. I, 21-23.

quisque in viam suam, quia appropinquavit ad caelum iudicium ejus : elevavit usque ad astra ^{22.} In caelum autem iudicium, et in sublime peccatum est. Non enim in unum sanctorum simpliciter, sed in sanctorum Dominum, ut dixi, sceleratos sese praeberunt

Omnes qui audiverunt nuntium tuum, lætabuntur, et complodent manus super te : quia super quem non intravit malitia tua semper ?

XLI. Justam sententiam tulisse Deum de imperio Babylonio evertendo, claro erit argumento, quod nemo ejus causa ingemiscet, quin plaudet et gaudebit potius, jacentique insultabit, propterea quod alios intolerandis calamitatibus inferendis et tributis exigendis vexavit, et quæ maxime dolere consueverunt, ea in ipsos exprompserit. Etenim omnibus **B** odiosa et intoleranda erat, etiam cum longe remotos perversitatem suam sentire cogeret.

516 Dixerim porro, peccati quoque inventorem, nempe Satanam, suæ malignitatis rete ubique expandisse, et orbem terrarum erroris ac deceptionis sagena inclusisse, perditionisque laqueis illigasse, ac proinde a Christo eversum, et tyrannide in nos depulsum merito audire posse : « Omnes qui audiverunt nuntium tuum, lætabuntur et plaudent manibus super te : quia super quem non intravit malitia tua semper ? »

²² Jerem. LI, 9.

οὐκ ἴαθη. Ἐγκαταλίπωμεν ἕκαστος αὐτήν, καὶ ἀπέλωμεν εἰς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ὅτι ἤγγικεν εἰς οὐρανὸν τὸ κρίμα αὐτῆς, ἐξῆρεν ἕως τῶν ἀστρῶν. Ἐἰς οὐρανὸν δὲ τὸ κρίμα, καὶ ὕψος τὸ πλημμύλημα. Πεπαρωφῆ-
κασι γὰρ, ὡς ἔφην, οὐκ εἰς ἓνα τῶν ἁγίων ἀπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν ἁγίων Δεσπότην.

Πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου χαρήσονται, καὶ κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ· διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἐπῆλθεν ἡ κακία σου διὰ παντός ;

ΜΑ'. Ψῆφος ὅτι δικαία γέγονε παρὰ Θεοῦ, τὴν Βαβυλωνίων ἀρχὴν καταστρέφουσα, καταμαρτυρήσει λαμπρῶς τὸ ἐπιστυγνάζειν αὐτῇ παντελῶς οὐδένα, κροτεῖν δὲ μᾶλλον, καὶ ἐπιγάνυσθαι, καὶ καταμειδιᾶν κειμένη· διὰ τοι τὸ ἀφορήτους συμφορὰς ὑπενεγκεῖν καὶ πλεονεξίας, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα καταλυπεῖν εἰωθότων εἰς πείραν ἔλθειν. Καὶ γὰρ ἦν ἅπασι φορτικὸς καὶ δύσοιστος πέμπουσα καὶ τοῖς εἰς μακρὰν τῆς ἐνοῦσης αὐτῇ δυστροπίας τὴν ἀίσθησιν.

Φαίην δ' ἂν, ὅτι καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας εὐρετής, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς, ὁ τῆς ἑαυτοῦ δυστροπίας τε λίνον κατευρύτων πανταχοῦ, καὶ σαγηνεύσας εἰς πλάνησιν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τοῖς ἀπωλείας ἐγκαταδῆσας βρόχοις, ἀκούσειεν ἂν εἰκότως, καθηρημένος ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀπεληλαμένος· « Πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου χαρήσονται, καὶ κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ· διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἦλθεν ἡ κακία σου διαπαντός ; »

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΜΒΑΚΟΥΜ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN HABACUC PROPHE TAM COMMENTARIUS.

517 PROOEMIUM.

I. Etiam hujus, quam in manibus habemus, prophetiæ ratio persapienter, nec minus perite instituta

C

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α'. Διεσκευάσται μὲν ἡμῖν εὖ μάλα σαφῶς καὶ εὐτέχνως καὶ τῆς προκειμένης προφητείας ὁ τρόπος.

Ἐμπλεῶ γε μὴν αὐτὸν οἰκονόμον ἀγιοπρεπῶς εὐρή- A
σομεν. Πρέπει γὰρ αὐτοῖς τοῖς ἀγίοις ἐπιφωνεῖν τε
καὶ λέγειν· « Οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Δεῖ
δὲ τοῖς ἐθέλουσι νοεῖν ἀγχινοίας οὐ μικρᾶς· ἐπεὶ τοι
τῆς προφητείας τὸν σκοπὸν διττὴν ἐν ἑαυτῇ τὴν θεω-
ρίαν ὠδίνοντα κατιδοὶ τις ἂν, πνευματικὴν τε ἅμα
καὶ ἱστορικὴν. Προαφηγήσομαι δὲ χρησίμως, καὶ ὡς
ἐν βραχεῖ συνενεγκῶν, τῆς προφητείας τὰ μέρη, καὶ
ἐφ' ὅτῳ γέγονεν ἐρῶ. Εἴη γὰρ ἂν οὕτως τοῖς ἐντευξη-
μένοις δι' εὐμαρείας ὁ νοῦς, καὶ οὐδὲν εὐρήσει τὸ
ἀναντες. Ἀσχάλλοντος τοίνυν τοῦ Ἰσραὴλ οὐ μετρίως
ἐπὶ τοῖς διὰ τῶν προφητῶν προαπηγγελμένοις· ἦδει
γάρ, ἦδει, ὡς ἔσται κατὰ καιροῦς αἰχμάλωτος, καὶ
πεσεῖται εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, καὶ ὑπὸ ζυγᾶ κείσεται
τῆς ἀσυνήθους δουλείας· πειράται διδάσκειν ὁ μακά- B
ριος Ἀμβακούμ ὅτι, ψήφῳ δικαίᾳ τοῦ πάντων κρα-
τούντος Θεοῦ, κατὰ καιροῦς αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα συμβή-
σεται, καὶ ἐπ' αἰτίας εὐλόγοις. Ἐκτετιμηχότες γὰρ
αὐτοὶ τὴν ἔξω νόμου καὶ ἔκτοπωτάτην ζωὴν, καὶ
πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν κατεφεγμένων ἀπονενευχότες,
οὐ διαλελοίπασι ἐφ' ἑαυτοῖς παραθήγοντες τὸν ἀκῆ-
ρατον νοῦν, μέχρις ἂν αὐτοῖς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀθλιό-
τητος κατέβη τὰ πράγματα. Καὶ τοῦτο καθίστησιν
ἐναργεῖς, τῶν ἀνοσίως βιοῦν ἡρημένων ποιούμενος
τὴν κατάρρησιν, καὶ τῆς ὅλης προφητείας προεἰσο-
λὴν ὡσπερ τινὰ καὶ ὑπόθεσιν τὸ χρῆμα τιθεῖς, εἶτα
Θεὸν εἰσκεκομῶς ἀπειλοῦντα τοῖς καταφρονηταῖς
τῶν Βαβυλωνίων τὴν ἔφοδον. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν αὐτὸν
οὐχὶ μόνον τῶν σκυθρωπῶν καὶ τῶν ὅτι μάλιστα C
καταλυπεῖν εἰσθότων προαγορευτὴν ἀναφαίνεσθαι,
καὶ εἰς μέσον ἦκειν, καὶ τὰ πάντων ἀσχίστα τῶν
κακῶν ὡς ἔσται κατὰ καιροῦς αὐτοῖς προαναφωνεῖν,
ἀλλὰ τι καὶ τῶν τελούντων εἰς ἄκρον προαφηγεῖσθαι
χρησίμως, καὶ τὰ δι' ὧν εἰκὸς ἦν ἀναπνεύσειν τοὺς
πεπονηθότας προαναφθέγγεσθαι· κατακεκράγει καὶ
αὐτῆς τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὠμότητος, καὶ καταφρο-
νητᾶς ὀνομάζει τοὺς καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον ναὸν κατεμ-
πρήσαντας, καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν πεπορθήκοντας, καὶ
σκευῶν τῶν ἱερῶν ἀφειδήσαντας. « Εἰς τί γάρ, φησὶν,
ἐπιβλέπεις ἐπὶ καταφρονοῦντας; παρασιωπῆση ἐν τῷ
καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον; » Εἶτα προσέθηκε καὶ
αὐτῆς Βαβυλώνος τὴν ἄλωσιν, καὶ τῶν πεπονηθῶτων
τὴν ἀσυνήθη δουλείαν, τὴν διὰ Κύρου κατὰ καιροῦς
ἐκλύτρωσιν. Ἀπὸ δὲ γε τῆς μερικῆς λυτρώσεως μέ- D
ττεισιν ὁ λόγος ἐπὶ τὴν καθόλου καὶ γενικωτάτην,
τουτέστι, τὴν διὰ Χριστοῦ γεγεννημένην ἅπασιν τοῖς
διὰ πίστεως ἐκλυτρωμένοις, καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας
ζυγὸν ἀποτιθεμένους, καὶ πικρὸν καὶ ἀνήμερον
ἀποφυγοῦσι δεσπότην, τὸν Σατανᾶν. Ἐχεις ἐν τούτοις τῆς ὅλης ἡμῖν προφητείας ὡς ἐν βραχεῖ συνει-
λεγμένον τὸν σκοπὸν. Ἐροῦμεν δὲ, ἀνὰ μέρος ἕκαστα διαλαμβάνοντες ὡς ἔνι.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Τὸ λῆμμα, ὃ εἶδεν Ἀμβακούμ ὁ προφήτης.

B. Ἀἰμμά φησι ἐν τούτοις τὴν τῆς ὀράσεως, ἥτοι
τὴν τῆς προγνώσεως λῆψιν, ἣν ἂν τις ἔλοι, διδόντος
Θεοῦ. Αὐτὸς γὰρ « ὀράσεις, » κατὰ τὸ γεγραμμένον,

²³ Matth. x, 20. ²⁴ Habac. i, 15.

est, et æconomix quæ decet sanctos, plena. Con-
venit enim sanctis acclamare ac dicere : « Non estis
vos qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui
loquitur in vobis ²³. » Ad eam autem percipiendam
solertia opus est non mediocri ; quandoquidem
perspicere licet, scopum ac finem ejus considera-
tionem parere duplicem, spiritualem et historicam
simul. Sed conducet ante narrare et breviter col-
ligere partes hujus prophetiæ, et quorsum illa
spectet exponere. Sic enim lectores sententiam
facilius assequuntur, nihilque arduum ac difficile
invenient. Indignante igitur Israele mirum in modum,
propter ea quæ a prophetis prædicta fuissent :
norat enim, norat se aliquando captivum fore, ven-
turumque in manus hostium, et insuetæ servitutis ju-
gum subiturum : **518** conatur docere beatus Habacuc,
justo judicio Dei omnipotentis, et ex causis consen-
taneis, aliquando hæc passuros. Cum enim vitam
a lege alienam et rationi etiam atque etiam adver-
santem amplexati, in omnia reprehensioni obnoxia
declinavissent, in seipsos exacuere mentem illam
intemeratam non desinebant, donec huc miserix
res eorum deciderunt. Et hoc liquido declarat, dum
scelerosum vitæ genus sectantes insinulat, et istud
velut totius prophetiæ metam quo collineet, argu-
mentumque sibi præfigit, et postea Deum Babylo-
niorum irruptionem contemptoribus comminatum
introducitur. Quoniam vero illum non mæsta tantum-
modo et maximopere contristare solita prædicera
videri oportebat, prodireque in medium, et quo
pacto malorum omnium sædissima illis subeunda
forent, prænuntiare, sed aliquid item, quod ad
medicinam pertineret ante commemorare convenie-
bat, et nonnulla, per quæ ærumnosis respirare lice-
ret vaticinari : adversus ipsam Babyloniorum crude-
litate exclamat, et contemptores appellat, qui et
ipsum templum divinum incenderint, sanctam civi-
tatem pervastaverint, nec vasis sacris percerint.
« Quare enim respicis super contemptores ? inquit ; ta-
cebis cum devoraverit impius justum ²⁴ ? » Ipsius item
Babylonis captivitatem, et eorum, qui insuetam servi-
tutem pertulerunt, per Cyrum futuram liberationem
subjicit. A singulari autem liberatione ad universam
maximeque communem, qua Christus omnes per fi-
dem redemptos, jugo peccati levatos, acerbique et
immiti domino, Satanæ, inquam, elapsos, asseruit,
sermonem transfert. Habes in his totius vaticinii
paucis verbis a nobis comprehensum scopum. Nunc
seorsum de singulis pro facultate disseremus.

CAP. I.

VERS. 1. Assumptio, quam vidit Habacuc pro-
pheta.

II. Assumptionem hic vocat visionis, sive præ-
scientiæ sumptionem, quam quis, Deo dante, acqui-
sierit. Ipse enim « visiones multiplicavit, » ut scri-

ptum est ²⁶, et ipse locutus est ad prophetas, per **519** Spiritum sanctum futura illis præmonstrans, et quasi jam præsentia tantum non in conspectu poneis. Nolle vero de corde suo loqui, sed apportare ad nos Dei verba, prius dilucide nobis persuadet, prophetam seipsum appellans, et gratia ad istud plenum se ostendens.

VERS. 2. *Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis?*

III. Considerat propheta personam oppressi, et intolerabilem injuriam contumeliamque sustinentis ab his, quibus incommodare mos solemnus est. Et scite admodum inexplicabilem Dei benignitatem testificatur. Demonstrat enim malorum perquam tolerantem, quamvis improbos odisse soleat. Peccantibus autem non protinus solere pœnam infligere, clare ostendit, dum eo silentii et longanimitatis venisse ait, ut jam etiam expostulatione opus sit: quandoquidem non ferenda amplius in alios maleficia quidam committant, et in infirmiores effrenate quodammodo injuriosi reperiantur. Qua enim oratione Deum ut immodice patientem incusat, eadem illi Immensæ benignitatis testimonium præbet. « Quosque enim, inquit, clamabo, et non exaudies? clamabo ad te vim patiens, et non salvabis? » quamvis longe plurimas et atroces pœnas peccare volentibus miniteris.

VERS. 5. *Quare ostendisti mihi labores et dolores, videre miseriam et impietatem?*

IV. Odium quo sancti tenentur adversus improbitatem, etiam hinc discas; aliorum enim dolores suos vocant. Quare et sapientissimus Paulus ait: « Quis infirmatur, et non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror ²⁷? » Præcepit etiam nos ipsos flere cum flentibus, commiserationem et dilectionem mutuam, quæ sanctos decet, liquidissime ostendens ²⁷. Deum autem sibi ostendisse affirmat labores et dolores, utique legis violatorum, et impietatem injurias irrogare solitorum; non quasi Deus ipsi mala patiendi auctor fuerit, sed quod malefacientes leniter tolerarit, seu cum ipsum e medio tollere potuerit, ne indignissimarum rerum etiam spectator fieret. Fuit quippe mos sanctis, in tantis animi fracti doloribus dissolvi cupere, sicut nimirum et beatus Jonas: « Et nunc, Domine, inquit, tolle animam meam a me, quoniam melius est mihi mori quam vivere ²⁸. » **520** Scribit et sapientissimus Paulus, melius sibi fore dissolvi, et cum Christo esse ²⁹. Labores enim deponere vitæ sanctimoniam consecrantibus, est rebus mundi hujus et negotiis absolvi, et tanquam istis curarum molestiis eximi.

VERS. 4. *Ex adverso mei factum est iudicium, et iudex accipit. Propterea dissipata est lex, et non deducitur in finem iudicium. Quia impius prævalet*

« ἐπλήθυνε, » καὶ αὐτὸς λελάληκε πρὸς προφήτας, προαναφαίνων αὐτοῖς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰ ἐσόμενα, καὶ ὡς ἦδη παρόντα μονουοῦχι καὶ ἐν ὄψει τιθείς. Ὅτι δὲ οὐ τὰ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ λαλεῖν ἔγνωκε, διαπορθμεύσει δὲ μᾶλλον εἰς ἡμᾶς τοὺς παρὰ Θεοῦ λόγους, προαναπέθει σαφῶς, προφήτην ἑαυτὸν ὀνομάσας καὶ τῆς εἰς τοῦτο χάριτος ἀποφαίνων ἐμπλεων.

Ἔως τίνας, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃ; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις;

Γ. Σκέπτεται μὲν ὁ προφήτης τὸ τοῦ πλεονεκτουμένου πρόσωπον, καὶ ὑπομένουτος δύσοιστον τὴν ἐκ τῶν ἀδικεῖν εἰωθῶτων ὕβριν καὶ παροινίαν. Εὐτέχνως δὲ λίαν ἐπιμαρτυρεῖ τῷ Θεῷ τὴν ἐπέκεινα λόγου φιλάνθρωπιαν. Ἀποφαίνει γὰρ ἀνεξικακοῦντα λίαν, καίτοι μισεῖν εἰωθότα τοὺς πονηροῦς. Ὅτι δὲ οὐκ εὐθύς τοῖς πταίουσιν ἐπάγει τὰς δίκας, δέδειχεν ἐναργῶς, εἰς τοῦτο σιωπῆς καὶ μακροθυμίας ἀφικέσθαι λέγων, ὡς δεῖσθαι λοιπὸν καὶ καταβολῆς, οἴστην μὲν οὐκέτι ποιουμένων τινῶν τὴν καθ' ἐτέρων πλεονεξίαν, ἀχάλινον δὲ ὡσπερ ἐπαφίεντων τοῖς ἀσθενεστέροις τὴν ὕβριν. Δι' ὧν γὰρ καταβολῆ ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, διὰ τούτων αὐτῶν ἐπιμαρτυρεῖ τῷ Θεῷ τὸ πέρα μέτρον φιλάνθρωπον. « Μέχρι γὰρ τίνας, φησί, κεκράξομαι, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; » καίτοι πλείστας τε ὕσας καὶ πικρὰς τοῖς ἐθέλουσι παρανομεῖν ἀπειλῶν τὰς δίκας.

Ἰνα τί μοι ἐδειξας κόπους καὶ πόνους, ἐπιβλέπειν τυλαιπιωρίαν καὶ ἀσέβειαν;

Δ'. Τῶν ἁγίων τὸ μισοπρόνηρον κἀντεῦθεν ἂν μάθοις· ἰδίους γὰρ τοὺς ἐτέρων πόνους ὀνομάζουσι. Ταύτητοι φησι καὶ Παῦλος ὁ σοφώτατος· « Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; » Προστέταχε δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς κλαῖν μετὰ κλαιόντων, τὸ συμπαθεῖν καὶ φιλάλληλον ἀγιοπρεπές· ὅτι μάλιστα δεικνύς. Θεὸν δὲ φησιν αὐτῶν δεῖξαι κόπους τε καὶ πόνους, ὅλλον δὲ ὅτι τῶν παρανομουμένων, ἀσέβειαν δὲ τῶν ἀδικεῖν εἰωθῶτων, οὐχ ὡς αὐτὸν κατεσκευαχότα αὐτῶ τὸ παθεῖν, ἀλλ' ὡς τοῖς δεδρακόσι μακροθυμήσαντα, ἤγουν ὡς ἀπαλλάξαι μὲν τοῦ βίου δυνάμενον, ἵνα μὴ γένηται τῶν ὄντως ἐκτοπωτάτων καὶ θεατῆς. Ἔθος δὲ τοῖς ἁγίοις ἐν ταῖς οὕτω πικραῖς ὀλιγοψυχίαις τὸ ἀναλύσαι ζητεῖν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ μακάριος Ἰωνᾶς· « Καὶ νῦν, Κύριε, φησί, λαβὲ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με, ἢ ζῆν. » Γράφει δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὅτι « Κρεῖττον τὸ ἀναλύσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. » Πόνων γὰρ ἀπόθεσις τοῖς ἁγίως ἐθέλουσι ζῆν, τὸ ἀπαλλάττεσθαι λοιπὸν τῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πραγμάτων, καὶ οἷον δεινῆς ἀνεῖσθαι τῆς ἐνθάδε φροντιδος.

Ἐξεναντίας μου γέροντες κρῖσις, καὶ ὁ κριτῆς λαμβάνει. Διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρῖμα, ὅτι ἀσεβῆς κατα-

²⁶ Osee xii, 10. ²⁷ II Cor. xi, 29. ²⁸ Rom. xii, 15. ²⁹ Jon. iv, 3. ³⁰ Philipp. i, 23.

δυναστεύει τὸν δίκαιον· ἐνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διστραμμένον.

Ε'. Ὅτι μὴδὲν ἴδιον αὐτῷ τὸ μικροφυγεῖν ἀναπειθῆναι, ἀλλ'εἰ δὲ μᾶλλον ὡς ἄγίος τε καὶ φιλοδίκαιός τε, τῆς θείας ἐντολῆς ἀλογούντας βλέπων, οὐχὶ τοὺς τυχόντας ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς ταῖς ἀνωτάταις τιμαῖς ἐκλελαμπρυσμένους, καὶ λαῶν προσετηχότας, καὶ εἰς τῶν δοκιμαζόντων ἀξίωμα τεταγμένους, δείκνυσαι σαφῶς, τὰς εἰς ὀρθότητα ψήφους παραλελύσθαι λέγων, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς διηγορευκότος· « Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστὶ. » Μέγα δὴ οὖν τὸ κρίνειν ἐστὶ, καὶ τῆς θείας ὑπεροχῆς τε καὶ δόξης μιμητῆς ἂν γένοιτο σοφὸς ὁ ἀδέκαστος δικαστῆς, καὶ τὴν ψήφον τοῦ δικαίου παρυσθύνει οὐκ ἀνεγόμενος. Ὑβριστῆς δὲ λίαν καὶ κατ' αὐτῶν ἔρχεται τῶν θεῶν ἀξιομάτων ὁ δωροδόκος, ἅτε δὴ τὸ κάλλος τῆς ἀληθείας παρασημαίων, καὶ διαστρέφειν μὲν τὰ ὀρθὰ μεμελετηκῶς, « λέγων δὲ τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, καὶ τὸ μὲν σκότος εἰς φῶς, τὸ δὲ φῶς εἰς σκότος » ἀνοσίως καταλογιζόμενος. Ἀποφαίνει δὴ οὖν ὁ προφήτης, ὡς ἐν μῆδ' αὐτῇ τῇ παναρίστῃ καὶ λίαν εὐκλεσεστάτῃ ἐντολῇ ἔλον πεπατημένον τὸν νόμον εὐθύς. Ὁ γὰρ τοι περὶ τὸ κράτιστον τοῦ πρέποντος διημαρτηκῶς, πῶς ἂν γένοιτο περὶ τὸ μεῖον ἀσφαλῆς; Ἐαυτὸν δὲ τῆς πλεονεξίας ὁ προφήτης εἰσκακόμικε μάρτυρά τε καὶ θεατῆν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κρίνειν, φησὶν, ὀρθῶς παρέρωραται, ταύτητοι καὶ νόμος ἀσθενεῖ, καὶ ἡ τῶν κριμάτων ὀρθότης οὐ διεξάγεται κατὰ τὸ σοὶ δοκοῦν τῷ Δεσπότη, καταδυναστεύει δὲ καὶ ὁ ἀσεβὴς τὸν δίκαιον. Ἐγκλημα δὲ τοῦτο τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ καὶ διὰ φωνῆς ἐτέρων προφητῶν ἐπενήνεκται παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐφη γὰρ, ὅτι « Οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον. » Καὶ πρὸς αὐτὴν δὲ πάλιν διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπρηλοι σου μίγοιται τὸν οἶνον ὑδάτι, οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὄφρανοις οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χήρας οὐ προσέχοντες. » Ἔοικε δὲ καὶ νῦν ὁ προφήτης Ἀμβακούμ ἐκεῖνο βούλεσθαι πληροῦν, τὸ ἐν βιβλίῳ Παροιμιῶν· « Ἄβιδον οἱ ὀφθαλμοὶ σου, λέγε. » Προσαποδείκνυσαι λοιπὸν, καὶ ἀλογωτάτης ἐνοούσης Θεῷ γαληνότητος ἐποίησατο τὴν καταβολὴν (1), ἀνεξικακοῦντος μὲν οὕτως ὡς ἂν αὐτῷ πρέποι, Θεὸς γὰρ ἐστὶν ἀγαθός, πλην ὅσον ἤκει εἰς νοῦν τὸν ἀνθρώπινον, καὶ πέρα μέτρον παντὸς ποιούμενου τὸ ἀνεξικακόν.

Ἐκβέθηκε δὲ καὶ ἐπὶ Χριστῷ τὸ κρίμα διστραμμένον, καὶ διεσκέδαται νόμος. Ὅν γὰρ ἦν ἡμῶν καταγεραίρειν ὡς Θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο θαυματουργὸν, συκοφαντοῦντες οὐ διαλελοίπασιν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, καὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀθυροστομαῖς πάντα σειοντες κάλων, οὐδὲν τῶν ἀτόπων ἐστίν, ὃ μὴ κατεπιεῖν τετολμήκασιν· ὡς ποτὲ μὲν ἐν Βεελζεβούλ

adversus justum, propter hoc egredietur iudicium perversum.

V. Nihil esse quod privatim animum ejus dejiciat, sed mœrere se magis, ut sanctum et justitiæ amantem, cum videret divina mandata contemni, non a plebeis duntaxat, sed a supremis honoribus illustratis, populique rectoribus, et in iudicium ordinem cooptatis, perspicue docet, calculos sive suffragia vera corrupta esse affirmans, tametsi lex aperte prohibuerit : « Non accipies personam in iudicio, quia iudicium Dei est ²⁰. » Eximium igitur quiddam est iudicare, divinæque præstantiæ et gloriæ sapiens imitator est iudex sincerus et incorruptus, et se a suffragatione justitiæ detorqueri non sustinens. Injuriosus autem vehementer et divinæ auctoritati refractarius censendus est, qui munera accipit, utpote veritatis elegantiam adulterans, et recta pervertere laborans, et « dicens malum bonum, et bonum malum, et tenebras lucem, et lucem tenebras ²¹. » scelerate reputans. Demonstrat igitur propheta, ut in uno hoc longe optimo et gloriosissimo mandato statim totam legem conculcans esse. Qui enim in officium maximum offendit, quo pacto is a culpa sese tutum in minore præstabit? Jam vero seipsum propheta oppressionis testem spectatoremque introduxit : Quoniam, inquit, recte iudicare nihili sit, ideo et lex labefactatur, et iudiciorum rectitudo ad beneplacitum tuum, Domine, non deducitur, et impius justo dominatur. Hoc crimen Synagogæ Judæorum etiam per alios prophetas a Deo objicitur. Ait enim : « Principes ejus in muneribus iudicabant ²². » Et ad eandem denuo voce Isaia : « Argentum vestrum reprobum, caupones tui miscent vinum aqua, principes tui inobedientes, socii furum, diligentes munera, **521** sequentes retributionem, pupillis non iudicantes, et iudicium vidua non attendentes ²³. » Apparet autem et nunc prophetam Habacuc illud præstare velle quod in libro Proverbiorum exstat : « Quæ viderunt oculi tui, dic ²⁴. » Ostendit insuper accusabundus lenitatem et tranquillitatem illam Dei rationi adversari permultum, ut qui patienter quidem mala toleret, quemadmodum illum deceat (Deus enim bonus est), verumtamen pro humano sensu supra omnem modum.

Egressum est porro etiam super Christo perversum iudicium, et dissipata lex. Quem enim conveniebat venerari ut Deum, et idcirco mirabilium patratorem, primores Judæorum calumniari non destiterunt, linguarumque suarum incontinentia omnem moventes rudentem, omni eum infamia aspergere non erubuerunt; ut nunc in Beelzebub

²⁰ Deut. i, 17. ²¹ Isa. v, 20. ²² Mich. iii, 11. ²³ Isa. i, 22, 23. ²⁴ Prov. xxv, 8.

(1) Καταβολὴν legit Cotelerius *Monum. Eccl. Gr.*, II, 524, et paulo ante, εὐλογωτάτης pro λόγ. Εδριτ.

ipsum ejicere dæmonia opinarentur ²⁵, nunc potatorem vini ²⁶, et a dæmone obsessum dicerent ²⁷. Deinde cum Salvatore ac Liberatorem omnium appellare oporteret, miseri perverse condemnatum occiderunt, quanquam id lege evidenter vetante : « Innocentem et justum non interficies ²⁸. » Accusat autem eos etiam alia ratione Christus, ut qui recta et justa cogitare nolle, sed lacerent, mentisque oculum veluti clauderent super iis quæ a Mose dicta essent. Quanquam cum legem Sabbati non servasset, et illi eum acrius invasissent, pro eo quod divinum quiddam in Sabbato egisset, sic eis respondit : « Unum opus feci, et omnes miramini. Propterea Moses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Mose est, sed quia ex patribus. Et in Sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, ut non solvatur lex Moysis, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate ²⁹. »

VERS. 5. Videte, contemptores, et videte et admiramini mirabilia, et disperdamini. Quia opus ego operor in diebus vestris, quod non credetis, si quis narraverit.

VI. Cum propheta, de improborum prosperitate conquestus, diurnam super ipsis Dei tolerantiam bene reprehendisset : infensa enim improbitati est anima justa et probitatis amans : princeps rerum Deus contemptores **522** alloquitur, vide-reque et respicere jubet, et in admirandis numerare, quæ admirationem merebuntur. Hæc erant velut cervicibus impendentia, et jamjam eventura, et accessu aversanda, et adventu odiosa, quæ ut prius perpendant opportune præcipit, quæ ad disperdendos, quibus supervenerint, satis valitura sint : admiranda quoque, et improvisa, et insperata, et intolerabilia, et quæ ob atrocitatis magnitudinem obstupescere queant, ac fortassis etiam incredibilia. Conjunctissima enim semper solet esse magnis malis incredulitas, præsertim si cernantur iis contingere, qui se talia passuros neutiquam sperant. Quis enim putasset unquam dilectum Israel primogenitum in filiis, cujus causa Ægypto invecta perniciēs, et sexcentæ gentes, Chananæorum, Esæorum, Amorrhæorum, Phereæorum, Jebusæorum deletæ, in tantas æumnas delapsurum, ut tota eorum regio everteretur, et ipsi ingloriam ac durissimam servitutem in peregrino solo oberantes paterentur post calamitates hellicas, quibus sigillatim omnibus declarandis nulla sufficit oratio? Illata sunt enim incendia, factitatæ virorum cædes, raptatæ mulieres, infantes ad terram allisi, et, ut dicit Jeremias : « Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos ³⁰. » destructa sunt

αὐτὸν ἐκβάλλειν ὀλεσθαὶ τὰ δαιμόνια, ποτὲ δὲ καὶ φιλοπότην καὶ δαιμονιώντα καλεῖν. Εἶτα δέον σωτήρᾳ τε καὶ λυτρωτῆν τῶν ὄλων αὐτὸν ὀνομάζειν, ἀπεκτόνασιν ἀνοσίως, διάστροφον τὴν ψῆφον ἐπ' αὐτῷ ἐξεργχόντες οἱ δειλαιοί, καίτοι τοῦ νόμου διηγορευχότος σαφῶς· « Ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς. » Ἐπηρεῖστο δὲ καὶ ἐτέρως αὐτοὺς ὁ Χριστὸς, ὡς ὀρθὰ καὶ δίκαια φρονεῖν οὐκ ἀνεχομένους, ἀλλὰ σιωπῶντας μὲν, καὶ τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν οἰνοῖ καταμύοντας ἐφ' οἷς ἂν λέγοι Μωσῆς· καίτοι τὸν ἐπὶ Σαββάτῳ παραλύων νόμον, ἐπιθρωςκόντων δὲ, καὶ μάλα πικρῶς, ἐφ' οἷς ἂν αὐτὸς ἐργάσαιτο τῶν θεοπρεπῶν ἐν Σαββάτῳ· ἐφη γὰρ οὕτως· « Ἐν ἔργον ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε. Διὰ τοῦτο Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομὴν, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ Μωσέως ἐστίν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῶν πατέρων. Καὶ ἐν Σαββάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον. Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν Σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῆ ὁ νόμος Μωσέως, ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι ὄλον ἄνθρωπον ὑγῆ ἐποίησα ἐν Σαββάτῳ; Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνετε. »

"Ιδετε, οἱ καταφρονηταί, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θαυμάζετε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε. Διότι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐὰν τις ἐκδιηγῆται.

Κατακεκραγός τοῦ προφήτου τῆς τῶν παρανόμων πλεονεξίας, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξικακίας μονονουχὶ καὶ αἰτιωμένου τὴν μέλλουσαν· μισοπότηρον γάρ τι χρῆμα ψυχῆ δίκαια καὶ φιλάρετος· τοῖς καταφρονεῖν εἰωθόσιν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπιφθέγγεται λοιπὸν ἰδεῖν τε καὶ ἐπιβλέψαι, καὶ θαύματος ἀξιοῦν, ὅσαπερ ἂν θαυμάζεσθαι πρέποι. Ταῦτα δὲ ἦν τὰ οἰνοῖ πως ἐπηρετῆσθαι, καὶ ἀπευκτῆν ἔχοντα τὴν προσβολὴν, καὶ κατεστυγημένην τὴν ἐφοδον, ἃ δὴ καὶ προσαθρεῖν αὐτοῖς χρησίμως προστέταχεν, οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα πρὸς γε τὸ ἀφανίσαι δύνασθαι τοὺς ἐφ' οἷς ἀνιόντα φαίνονται· θαυμαστά δὲ, ὅτι καὶ ἀδόκητα, καὶ παρ' ἐλπίδα, καὶ δύσοιστα, καὶ δι' ὑπερβολὴν δεινότητος καταπλήττειν οἶά τε, τάχα δὲ που καὶ ἀπιστούμενα. Φιλεῖ γὰρ πως αἰεὶ ἐν τῷ πολλῷ μεγέθει τῶν κακῶν ἐγγὺς εἶναι λίαν τὸ καὶ ἀπιστεῖσθαι δεῖν, εἰ δὴ μάλιστα τοῖς οὐδαμῶθεν παθεῖν ἠλπικόντων ὀρώτε συμβαίνοντα. Τίς γὰρ ἂν φήσῃ πώποτε τὸν ἡραπῆμὸν Ἰσραὴλ, τὸν πρωτότοκον ἐν τέκνοις, δι' ἂν ἀπόλλων Ἀγυπτὸς, ἔθνη τε μυρία πεπτώκασι, Καναλαίων, καὶ Ἑσαιοῦν, καὶ Ἀμορραίων, καὶ Φερεζαίων, καὶ Ἰουβεσαίων, καθικέσθαι πρὸς τοῦτο ταλαιπωρίας, ὡς ἅπασαν μὲν αὐτῶν ἐξαναστῆναι τὴν χώραν, ἀκλεᾶ δὲ αὐτοὺς καὶ δύσοιστον ἀνατλήναι δουλείαν, ἐπ' ἄλλοδαπῆς ἀλγέουσας μετὰ τὰς ἐκ πολέμου συμφορὰς, αἷς οὐκ ἀπόχρη πᾶς λόγος, εἰ δὴ βούλοιτο τις ἕκαστα διατρανοῦν; Ἐμπρησμοὶ τε γὰρ γεγόνασι, καὶ ἀνδροκτασίαι· καὶ γὰρ γυναικῶν ἔλξεις, καὶ νηπίων εἰς γῆν προσερείγματα, καὶ ἥ

²⁵ Matth. xii, 24. ²⁶ Matth. xi, 19. ²⁷ Joan. viii, 48.

²⁸ Exod. xxiii, 7.

²⁹ Joan. vii, 21-24.

³⁰ Thren. iv, 10.

φησιν ὁ προφήτης Ἱερεμίας· «Χεῖρες γυναικῶν οἰκτιρμόνων ἤψησαν τὰ παιδία αὐτῶν.» Πεπρόθηται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἅγια, καὶ τῶν εἰς λῆξιν ἠκόντων κακῶν τοῖς ἐλοῦσιν ἀνεπιτήδευτον ἦν οὐδέν. Ἐπιστά δὲ οὖν, καὶ ὅσον ἀπίθανα πρὸς ἐξήγησιν δι' ὑπερβολὴν ὠμότητος τῆς τῶν δεδρακότων. Ταῦτητοι φησιν, ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἔργον ἐργάσασθαι, ὃ οὐ μὴ πιστεύσωσιν, εἰ δὴ τις αὐτοῖς ἐκδιηγείται τυχόν. Εἰπὼν δὲ τὸ, «ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν,» ἐφῆκε νοεῖν, ὡς οὐ μακρὸς μεταξὺ διηκπεύσει χρόνος· ἀλλ' ὅσον ἀγχιθυρός, καὶ εὐθύς καὶ γείτων ὁ πόλεμος, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἢ δίκην.

Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω τοὺς Χαλδαίους, τὸ ἔθνος τὸ πικρὸν, καὶ τὸ ταχινόν, τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομήσαι σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ.

Ζ'. Τί τὸ ἀπιστούμενον, εἰ δὴ, λαλῶν τὸ διήγημα, διείδειν εὐθύς; Ἥπειλισε γὰρ ἐπαφήσειν αὐτοῖς τοὺς Βαβυλωνίους, τὸ μάχιμόν τε καὶ ἀγριώτατον γένος, καὶ τοῖς τῶν θηρίων ἀνημέροις κατ' οὐδένα τρόπον εἰς ὠμότητα παραχωροῦν, καὶ ἐπ' ἀκράτοις ἀεὶ μανίαις κατεγνωσμένον. Ταχινόν δὲ ὠνόμασεν ἵπποταί γὰρ ὡς ἐπίπαν· πικρὸν δὲ, καὶ δριμύ, καὶ παγγάλεπον, καὶ οὐκ ἀπάνουργον εἰς τὸ τακτικόν, στρατηγεῖν δὲ ἄριστα μεμελετηκός. Ῥώμη δὲ φρονήσει συνθέουσα πρὸς τὰς τοῦ πολέμου χρείας, ῥᾶστα ἄν, οἶμαι, κατορθώσει τὸ τοῖς πολέμοις δοκοῦν, καὶ περιέσται ῥαδίως τῶν ἀντανίστασθαι προτεθυμημένων. Ἐπειδὴ δὲ ἐνθεῖ ἦν τοῖς Βαβυλωνίοις οὕτε οἴκοι μένειν ἀεὶ, οὕτε μὴν σφισιν αὐτοῖς ἐπαμύνοντας τῶν ἐπιόντων αὐτοῖς ἀνακόπτειν ἐφῆδους, κατευρύνεσθαι δὲ ὡσπερ τῆς γῆς ἀπάσης, καὶ καταδηοῦν τὰς ἐτέρων, καὶ κλῆρον ἀεὶ ποιεῖσθαι φιλεῖν τὰ κατ' οὐδένα τρόπον αὐτοῖς ἀρμόττοντα, φησὶν ἀναγκαίως τό· «Ἐθνος τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς τοῦ κατακληρονομήσαι σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ.» Φιλεῖ γὰρ, ὡς ἔφην, τῶν ἄλλων χώραις ἐπιχεῖσθαι, ἀεὶ τε τὴν ἑαυτοῦ κατευρύνειν ἀρχήν.

Πεπρόθηται δὲ τι τοιοῦτον κυριοκτονήσαντες Ἰουδαῖοι. Καίτοι γὰρ ἐξὸν νέμεσθαι τὴν ἑαυτῶν ἀνεμίνως, καταθλίβοντος οὐδενός, δέδονται τοῖς κεκρατηκόσι, καὶ ὑπὸ δασμοῦς καὶ τέλῃ γεγόνασι, καὶ ὑπὸ σκῆπτρα τέθεινται τῶν ἀεὶ κατευρυνόμενων, καὶ νενικηκότων ἄπασαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. Ἀποσειόμενοι γὰρ αὐτοὶ τὸ ὑπὸ Χριστῷ βασιλεύεσθαι, διαβρόθησαν ἔφασαν· «Οὐκ ἔχομεν βασιλεῖα εἰ μὴ Καίσαρα.» Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ἀνθρώπου ψυχῇ, παρ' οὐδὲν τοῦ θεοῦ εἰ τιθεῖτο νόμους, ὑπὸ τυράννοις πικραῖς ἔσται, τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, καὶ δουλεύσει δυνάμει πονηραῖς, ἀεὶ διψώσας κληρονομεῖν τὰ οὐκ αὐτῶν σκηνώματα. Θεοῦ γὰρ ὁ ἄθρωπος. Κατοικεῖ γοῦν ἐν ἁγίοις, καὶ ταῖς τῶν ὁσίων ψυχαῖς ἐναυλίζεται.

Φοβερός καὶ ἐπιφανής ἐστίν, ἐξ αὐτοῦ τὸ κρῖμα αὐτοῦ, καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται.

Η'. Μέτεισιν ὁ λόγος ἐπὶ τὸν τοῦ ἔθνους ἡγού-

⁴¹ JOH. XIX, 15.

A etiam sancta ipsa, et quidquid demum est malorum, nihil a victoribus in victos est præteritum. Sunt autem improbabilia, et fidem ægre invenit narratio, propter summam crudelitatem eorum qui perpetrarunt. Quocirca dicit, in diebus illorum se opus facturum, quod non sint credituri, si quis id fortasse ipsis narraverit. Illis porro verbis, «in diebus vestris,» vult intelligi, non multum temporis intercessurum, sed quasi in foribus esse, et instare bellum, et ultionem non procul abesse.

VERS. 6. Quia ecce ego suscito Chaldaeos, gentem amaram et velocem, ambulantes super latitudines terræ, ut possideat tabernacula non sua.

B.

VII. Quid habet incredibile, si, quod futurum est narrans, id statim comprobatur? Minatur enim Babylonios in eos missurum, genus hominum pugnax, et ferox in primis, et immitibus bellis sævitia nihil omnino inferius, ac propter immoderatum **523** furorem semper male audiens. Vocat autem *velox*: equo enim utuntur pene omnes: acre, vehemens, valde iracundum, calidum, belli studiis exercitissimum. Vires porro cum prudentia ad usus bellicos conjunctæ facillime, opinor, rite conficiant belligerantibus omnia, quæ cupiant, parvoque negotio contra pugnare audentes debellent. Quoniam vero Babylonios more receptum erat, neque domi sedere semper, et neque sibimetipsis opem ferendo hostiles ab se irruptiones arcere, sed quodammodo toto orbe diffundi, dilatari, et aliorum sedes depopulari, et quæ ipsis nullo modo debebantur, eniti propria semper facere, recte ait: «Gentem ambulantes super latitudines terræ, ut possideat tabernacula non sua.» Amabant enim, ut dixi, ad aliorum regiones aucupandas perpetuo incumbere, suumque imperium magis ac magis propagare.

C.

Simile Judæis Domini interfectoribus accidit. Nam cum provinciam suam citra curam ac libere habitare possent, nemine illos premente, dediti sunt victoribus, et sub tributa ac vectigalia concesserunt, eorumque sceptris subjecti, qui imperium suum totum orbem cum victoriis peragrando dilataverant. Nam regnum Christi aversantes, propalam aiebant: «Non habemus regem nisi Cæsarem⁴¹.» Ad hæc sciendum animam quoque hominis divinas leges pro nihilo putantem, subjectam fore rigidis tyrannis, immundis videlicet dæmonibus, et servitutam potestatibus malignis, semper tabernacula non sua sitientibus. Dei enim est homo. Habitat igitur in sanctis, et in animabus justorum sedem figit.

VERS. 7. Formidabilis et illustris est, ex ipso iudicium ejus erit, et assumptio ejus ex ipso egredietur.

VIII. Transit oratio ad principem gentis, hoc est,

ad Babyloniorum tyrannum, ut puto, Nabuchodonosorem, qui Judæam subegit, divinoque templo cremato, in suum regnum Judam captivum abduxit. Ipsum igitur *terribilem* propter crudelitatem esse dicit, et propter iræ impotentiam, animumque intractabilem, et in pœnis immanitatem. Præterea *illustrem*, ut ambitiosum et jactabundum, gloriæque consectorum inexplabilem. Semper enim Babyloniarum reges arrogantes et gloriæ longe cupidissimi fuerunt. Quia vero in omni negotio, consilio et aggressionē, iudicio suo plurimum tribuebant, **524** jubentes subjectos decreta citra recusationem approbare et exsequi, idcirco subjungit : « Ex ipso iudicium ejus erit : » hoc est, suapte sponte incitatur ac movetur, et propter ingens supercilium aliorum sententiam non audit, tametsi quidpiam mandaverit quod fieri non possit. Superba enim sunt Persarum consilia. Et quoniam de pugna divinare solebant, et arte magica explorare, quo evasura essent, quæ præ manibus haberent, ait deinceps : « Assumptio ejus ex ipso egredietur. » Assumptionem nominat vaticinium. Non enim ex aliis gentibus aut regionibus vaticinandi peritos accerset, inquit : cum habeat apud se degentes semper mentientes, et nihil veri scientes, sed incitantes semper victoriamque prænuntiare solitos. In hoc porro Babyloniorum principatus sibi magnopere applaudebat. Itaque Balac, Moabitum rex, Israelitas maledicere volens et futurorum notitiam quærens, e Mesopotamia Balaam accersebat ⁴⁹. Staturebat enim peritos et accuratos esse Babyloniorum magos, et ad quibus magico artificio probe efficiendum potentissimos. Admitteremus, si placet, hujus loci et aliam considerationem. Nam cum Babylonium tyrannum esse asseruisset, terribilemque et illustrem nominasset, illico addidit : « Iudicium ejus ex seipso erit, et assumptio ejus ex ipso egredietur. » Quin etiam sic interpretari licebit : Decrevit Deus universitatis Dominus turpiter ac nequiter vivere ingressum Israelaei suppliciiis afficere. Hoc igitur super ipso iudicium ab ipso Babylonio futurum ait, ut si dicat, Vas seu instrumentum erit iræ meæ, et per ipsam te puniam; et assumptio super te, hoc est, quam assumpsero visitationem et voluntatem, ex ipso rursum egredietur, id est, operi, seu effectui mandabitur; decreta enim et meditata mea ad finem perducet.

VERS. 8. *Et exsiliunt super pardales equi ejus, et velociores super lupos Arabiæ. Et equitabant equites ejus, et impetu venient de longinquo, et volabunt quasi aquila prompta ad comedendum.*

IX. Iterum eos terculamentorum magnitudine percillit, hostiumque sævam et invictam fore multitudinem docere nititur. Compellit autem ad pos-

⁴⁹ Numi. xxii, 2 seqq.

μενον, τούτεστι, τὸν Βαβυλωνίων τύραννον, τάχα που Ναβουχοδονόσορ, ὃς εἶλε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεῖον νεῶν κατεμπρήσας, ἀιχμάλωτον ἀπεκόμευσεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ τὸν Ἰούδαν. Αὐτὸν δὲ οὖν ἀραφοδερὸν μὲν εἶναι δι' ὠμότητα, καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς ὀργάς, καὶ τὸ ἀτίθασσον εἰς φρένα, καὶ τὸ ἀπηχὲς εἰς δίκας. Ἐπιφανῆ δὲ δὴ πάλιν, ὡς φιλότιμον, καὶ δόξης ἀπληστον ἑραστήν. Ἀλαζόνες γὰρ αἰεὶ καὶ φιλοδοξότατοι λίαν οἱ τῆς Βαβυλώνας βεβασίλευκότες. Ἐπειδὴ δὲ τῆς εἰς πᾶν ὀτιοῦν βουλῆς, καὶ μὴν καὶ ἔγχει ῥημάτων ἤρχον αὐτοὶ τὸ δοκοῦν εὖ ἔχειν, ἀπλῶς τοὺς ὑπὸ χεῖρα ἀποπεραίνεσθαι δεῖν προτάσσοντες, διὰ τοῦτό φησι· « Ἐξ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ ἔσται, » τούτεστιν, αὐτοκελεύστοις ὁρμαῖς ἵεται πρὸς τὸ κινεῖν, καὶ ἐκ πολλῆς ἄγαν ὀφύδος οὐκ ἂν τῆς ἐτέρων γνώμης ἀνάσχοιτο, κἂν εἰ μὴ τι τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι προστάζειεν. Ὑπέροπτα γὰρ τὰ Περσῶν βουλεύματα. Ἐπειδὴ δὲ ἔθος ἦν αὐτοῖς προκαταμαντεύεσθαι τὰς μάχας, καὶ μάγῳ τέχνῃ προαναμανθάνειν πειρᾶσθαι τὸ ὅποι ποτ' ἂν ἐκτελεστήη τὸ ἐν χερσίν, ἔφη πάλιν, ὅτι· « Ἐτὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Λήμμα δὲ ὀνομάζει τὸ μάντευμα. Οὐ γὰρ ἐξ ἐτέρων, φησὶν, ἔθνῶν ἢ χωρῶν μεταπέμψεται τοὺς εἰδότας τὴν μαντείαν· ἔξει δὲ μᾶλλον συμβιστεύοντας ψευδομένους μὲν αἰεὶ, καὶ τῶν ἀληθῶν εἰδότας οὐδὲν, πλὴν αἰεὶ πως κατερεθίζοντας, καὶ οὕτως νικήσει προαναφανεῖν εἰωθότας. Ἐσεμνύνετο δὲ καὶ λίαν ἐπὶ τούτῳ ἡ Βαβυλωνίων ἀρχή. Καὶ γοῦν ὁ Βαλάκ, ὁ Μωαβιτῶν βασιλεὺς, ὅτε τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καταρᾶσθαι ἐβουλεύετο, καὶ τῶν ἐσομένων τὴν γνώσιν ἐζήτει, ἐκ τῆς Μεσοποταμίας μετάπεμπτον ἐποεῖτο τὸν Βαλαάμ. ἤγετο γὰρ οὗτοι δεινοὶ τε καὶ ἀκριβεῖς τῶν Βαβυλωνίων οἱ μάγοι, καὶ πρὸς τὸ πᾶν ὀτιοῦν δύνασθαι κατορθοῦν ἀλκιμώτατοι διὰ γε τῆς μάγῳ τέχνης. Ἐκδεξόμεθα δὲ καὶ ἐτέρως, εἰ δοκεῖ, τοῦ προκειμένου τὴν θεωρίαν. Ὅρισάμενος γὰρ τὸν Βαβυλωνίων τύραννον, εἰρηκῶς τε οὗτι φοβερός καὶ ἐπιφανὴς ἔστιν, ἐπήνεγκεν εὐθύς· « Ἐξ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ ἔσται, καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Καὶ δήτοι τοιοῦτον ἔσται νοεῖν· Ἐβουλεύσατο μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης Θεὸς αἰσχροῦς τε καὶ φαύλους βιοῦν ἡρημένον κολάσαι τὸν Ἰσραὴλ. Τοῦτο δὲ οὖν τὸ ἐπ' αὐτοῦ κρίμα παρ' αὐτοῦ φησι γενήσεσθαι τοῦ Βαβυλωνίου, ὁμοιονῶς εἰ λέγοι. Σκευὸς τῆς ὀργῆς ἔσται τῆς ἐμῆς, καὶ δι' αὐτοῦ σε τιμωρήσομαι, καὶ τὸ λῆμμα δὲ τὸ ἐπὶ σοί, τούτεστιν, ἦν ἀναλάβοιμι σκέψιν καὶ βούλησιν, ἐξ αὐτοῦ πάλιν ἐξελεύσεται, τούτεστι, πραχθήσεται πρὸς πέρας γὰρ ὁσεὶ τὰ ἐξ ἐμῆς βουλῆς καὶ σκέψεως.

Καὶ ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρδάλεως οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ δεύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας. Καὶ ἐξικπύσσονται οἱ ἱππεῖς αὐτοῦ, καὶ ὀρμήσουσι μακρόθεν, καὶ πετασθήσονται ὡς ἀετὸς, πρόθυμος εἰς τὸ φαγεῖν.

Θ'. Καταπλήττει πάλιν αὐτοὺς ταῖς τῶν δειμάτων ὑπερβολαῖς, καὶ οὗτι δεινὴ τε καὶ ἀθραυστος ἡ τῶν πολεμίων πληθὺς, πειρᾶται διδάσκειν. Συνελαύνει δὲ

πρὸς μετάγνωσιν, καὶ εἰς τὸ χρῆναι μαθεῖν, ἅπερ ἦν ἔμεινον ὀρᾶσθαι κατωρθωκότας. Ὅτι τοῖνυν κοῦφάσται μὲν εἰς δρόμους οἱ Βαβυλώνιοι, πάντολμοι δὲ καὶ θρασεῖς, καὶ θηρῶν ἀγρίων διενεγκόντες οὐδὲν, καὶ τῶν ἀλίσκεσθαι δυναμένων οἰονεὶ καθιπτάμενοι, παρεγγυᾷ πάλιν, παρδάσει μὲν παρεϊκάζων τοὺς ἵππους. Πηδητικὴ δὲ λίαν ἢ πάρδαλις, καὶ πολλὴ λίαν εὐπετής εἰς τὸ καταθρῶσκειν δύνασθαι τῶν διωκομένων. Λύκοις γε μὴν τοῖς ἐξ Ἀραβίας αὐτοῦς, οὗς δὴ μάλιστα φασὶ τῶν ἄλλων ἀγριωτέρους, καὶ ὄξει δρόμῳ διάττειν τὴν καθ' ὧν ἂν ἔλαιντο ποιουμένους ὄρμην. Καὶ οὐχὶ μόνοις τοῖς λύκοις, φησί, προσεοικασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀετοῖς τοῖς νεκρῶν τῶν σωμάτων ἀμελλητὶ καταθέουσι καὶ καθιπταμένοις, ὡς ἔφην.

Εὐάλωτος δὲ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων γέγονε νοῦς, καὶ οἶον ἱππόκροτος, ἦγουν εὐκατάτροχος ἢ καρδία καὶ τοῖς πάθει τῆς σαρκὸς, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ πρὸς γε δὲ τούτοις ταῖς ἀλκιμωτάταις τῶν Ῥωμαίων προσβολαῖς. Προσεκρούουσι τῷ λέγοντι· « Καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει Κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. » Εὐάλωτος δὲ, οἶμαι, πᾶς νοῦς, καὶ εὐκατάτροπος κομιδῇ τῆς ἀνωθεν εὐσθενείας ἠτῶμενος. Πᾶσα γὰρ ἡμῶν ἰσχύς καὶ ἀσφάλεια παρὰ Θεοῦ· « Ποιήσομεν γὰρ ἐν αὐτῷ δύναμιν, καὶ αὐτὸς ἐξουδενώσει τοὺς θλιβόντας ἡμᾶς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Συντέλεια εἰς ἀσεβεῖς ἦξει, ἀνθεστηκότας προσώποις αὐτῶν ἐξεναντίας.

Γ. Τοῦτο δὴ τῶν προηγγελμένων πέρας, καὶ κορωνὴ τῶν κακῶν. Ἦξουσι γὰρ, φησὶν, οἱ Χαλδαῖοι, ἔσονται δὲ καὶ τοιοῖδε, καὶ τότε τι δράσουσι, προσθήσουσι δὲ κακείνῳ, καὶ τὸ συναγόμενον ἐκ τούτων, ἔρῃην τε καὶ πανοικί, καὶ αὐταῖς ὁμοῦ πᾶσι τε καὶ κώμαις ἀπολέσθαι τοὺς ἡσεθηκότας, κατ' οὐδένα τρόπον Θεοῦ κατοικτείροντος, ἀνέντος δὲ ὡσπερ εἰς ἐρήμωσιν τοὺς τοῖς αὐτοῦ νείμασιν ἀνοσίως ἀνθεστηκότας, καὶ οἶον προσωπίδας ὑπαντιάζοντας, καὶ ἀναφανδὸν ἀντανισταμένους, καὶ ἀντεξάγοντας ἐναργῶς οἷς ἂν βούλοιο Θεὸς τὸ ἴδιον θέλημα.

Συντετέλεσται δὲ ὡσπερ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, Χριστῷ φρονούσα τὰ ἐναντία καὶ μαχομένη δόγμασι Δεσποτικῶς, καὶ τοῦτο ἀκρόπτως, καὶ ἀναιδῶς αὐτῷ πρόσωπον ἀνατείνουσα, καὶ τὰ πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν κακῶν ἐκτοπώτατα δρῶσά τε καὶ λέγουσα, καὶ μὴν καὶ αὐτὸν προσηλοῦσα τῷ ξύλῳ, καὶ συκοφαντοῦσα τὴν ἀνάστασιν. Οὐ γὰρ μόνον ἀπεκτόνασι τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Πιλάτου στρατιωταῖς χρήματα δεδώκασιν, ἐγγηγεμένον Χριστοῦ, ἵνα δὴ λέγοιεν, ὡς ἀνεβίω μὲν οὐδαμῶς, κεκλόφασιν δὲ μᾶλλον αὐτὸν λαθόντες οἱ μαθηταί.

Καὶ συνάξει ὡς ἄμμορ αἰχμαλωσίαν, καὶ αὐτὸς ἐν βασιλεύσειν ἐντροφήσει, καὶ τύραννοι παίγνιον αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ὀχύρωμα ἐμπαίζεται, καὶ βαλεῖ χῶμα, καὶ κρατήσει αὐτοῦ.

nitentiam, et ad discendum, **525** quæ præstabat jam legitime rebus ipsis exsecutos videri. Babylonios igitur ad cursum levissimos, mire audaces et confidentes, et ab agrestibus feris nihil distantes, et qui capiendis quasi involent, rursus ipsis denuntiat, equos pardalibus comparans. Subsultans admodum animal est pardalis, et levitate mira præditum ad insillendum in eos quos persequitur. Item lupis Arabicis, quos ferunt aliis sævitia multis partibus antecellere, celeriterque facto impetu in quos voluerint incurrere. Nec solis lupis, sed etiam aquilis affirmat esse similes, in cadavera confestim incurrentibus et involantibus, ut dixi.

B Jam vero Judæorum animus expugnato facilis fuit, et cor velut equo incitato persitrepens, seu instar rotæ volubile et ipsis affectionibus carnis, et kmundis spiritibus, et insuper validissimis Romanorum impressionibus. Offenderunt dicentem : « Et ego ero ipsis, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus ⁴¹. » Parvo item negotio capietur, opinor, quælibet mens, citraque ullum laborem everietur, superno robori succumbens. Omne enim robur et securitas nostra a Deo est : « In eo siquidem faciemus virtutem, et ipse ad nihilum rediget tribulantes nos, » ut scriptum est ⁴².

VERS. 9. *Consummatio in impios veniet, resistentes faciebus eorum ex adverso.*

C X. Hoc prænuntiatorum extremum, et coronis malorum est. Inquit enim : Venient Chaldæi, et tales erunt, et hoc facient, et illud apponent, et quod ex his omnibus conflabitur, erit funditus et tota cum familia, et cum ipsis urbibus atque vicis perdi impios, Deo nulla ratione miserante, sed in solitudinem ac vastitatem quasi redigi permittente, qui ejus nutibus impie refragati sunt et veluti vultibus ipsis repugnarunt, manifesteque restiterunt, et Dei placitis aperte voluntatem suam opposuerunt.

Consummata autem est quodammodo Judæorum Synagoga, Christo contraria sentiens, et Dominica dogmata oppugnans, idque haud clandestine, et **D** impudenter contra oculos tollens, malorumque omnium absurdissima, ut verbo comprehendam, et dicens et faciens, quin etiam ligno ipsum affigens, resurrectionemque calumnians. Non solum enim universorum **526** Salvatorem Redemptoremque interfecerunt, sed insuper, Christo a mortuis excitato, militibus pecuniam numerarunt, ut nequaquam revixisset, sed discipulos eum clam furatos dicerent ⁴³.

VERS. 10. *Et congregabit quasi arenam captivitatem, et ipse in regibus deliciabitur, et tyranni ludibria ejus, et ipse in omnem munitionem illud et mittet aggerem, et obtinebit eum.*

⁴¹ Zachar. II, 5. ⁴² Psal. LIX, 15. ⁴³ Matth. xxviii, 12, 13.

XI. Cum sancti prophetæ sursum ac deorsum A Judæorum populis adversa ipsis eventura præcinnissent, et hujusmodi quodammodo eos incantassent, nihilominus eo inscitæ et commentationum impiarum lapsi sunt, ut audacia accenderentur, et supercilium altius erigerent, interdumque arbitrantur sua ipsorum multitudine facillime hostes debellaturos: interdum e regnis finitimis auxilia colligerent, adversariosque citra conflictum victoriam sibi forte cessuros confiderent. Neglectis autem per socordiam avitis moribus, et modo in Ægyptiorum, modo in Syrorum, imo et Tyrionum opibus, ut in solido et inconcusso, felicitatis suæ spem delixam habentes, vitam mollem atque hilariter degere pergebant. Quoniam igitur hujusmodi consilium eorum vanissimum erat, nec ita res B processura, narrat iterum, et inquit: Ubi venerit Babylonius, etiamsi Israëlitas arenis numero pares invenerit, tamen cum captivis Judææ incolis domum redibit ⁴⁵. Et quamvis multa millia fortissimorum defensorum habuerint, nihilominus et hos facile domabit. « Deliciabitur autem in regibus, et tyranni ludibrium ejus. » Vincitum quippe Babyloniam deduxit Jechoniam, aliosque toparcharum non paucos qui etiam victoribus ludibrium fuerunt. Tantopere vero urbibus etiam longe fortunatissimis prævalebit, ut unamquamque in potestatem redigere pro ludicro habiturus sit. Excitabit etiam aggeres. Sic item Tyrum Alexander, quanquam multum a continente in mare, instar insulæ, recedentem occupavit.

Cepit item Satanas Israellem captivum, Christo non credentem; deliciæ illius facti sunt omnes principes ejus, et qui dignitate sacerdotii gloriabantur, quos et tyrannos nominare non indecorum opinor, quod præerant populo, multaque gloria et potentia 527 sua florebant. Verum nunquam diabolicæ perversitati ludus fuissent, si mandatis Salvatoris paruisent, fidemque et sanctificationem per Spiritum custodissent. Sane enim et ipsis omnium Salvator, qui omnem inimicum sub pedes subjicit, dixisset: « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et supra omnem virtutum inimici ⁴⁶. »

VERS. 11. *Tunc mutabit spiritum, et pertransibit, et propitiabitur.*

XII. Non perituum universe genus Israel, nec in æternum neglectum iri, sed felicia tempora oritura, calamitatemque adeo gravem desituram, ubi distractio servitutis jugo domum redierint, significat, dum dicit universorum Dominum quasi spiritum consiliumque mutaturum. Non quod suum quoad præterita in illos decretum damnaturus sit, quasi quæ facta sint, recte facta non sint, sed potius, quod pœna sufficienti exacta, et supplicio proportionem delictorum illato, ad misericordiam transitu-

IA'. Τῶν ἁγίων προφητῶν ἄνω τε καὶ κάτω ταῖς 'Ιουδαίων δήμοις τὰ κατ' αὐτῶν ἐσόμενα προσηγγελκόντων, μονονουχί δὲ καὶ κατεπαρόντων αὐτοῖς τὰ τοιάδε τῶν κακῶν, εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας αὐτοὶ καὶ ἀνοσιῶν σκεμμάτων, ὡς ἀνακαίεσθαι μὲν εἰς θράσος, καὶ ὄφρῶν ἐπαίροντας ὑψηλὴν ποτὲ μὲν οἰεσθαι, καὶ μάλα ῥαδίως τῇ σφῶν αὐτῶν πληθῆϊ περιγενέσθαι τῶν ἐχθρῶν· ποτὲ δὲ καὶ τὰς κύκλιβ βασιλείας συλλέγοντες εἰς ἐπικουρίας, τάχα πού καὶ ἀμαχελ παραχωρήσειν αὐτοῖς τὸ νικᾶν τοὺς ἐπιόντας ἐτεθαρσῆκεσαν. Καταραθυμήσαντες δὲ τῶν πατέρων ἑθῶν, καὶ ποτὲ μὲν τὰς Αἰγυπτίων, ποτὲ δὲ τὰς Σύρων, καὶ μὴν καὶ τὰς Τυρίων ὡς ἐπ' ἀκλόνη τῆς εὐημερίας ἐρείσαντες τὴν ἐλπίδα, ἄβροὶ καὶ εὐθυμοὶ διετέλουν. Εἰ τοίνυν εἰκαιωτάτῃ μὲν ἢ τοιάδε σκέψις αὐτοῖς, βαδιεῖται δὲ οὐχ οὕτω τῶν πραγμάτων ἢ ἐκθασι, ἐξηγεῖται πάλιν. Ἀφικόμενος γάρ, φησὶν, ὁ Βαβυλώνιος, κἄν ταῖς ψάμμοις ἰσάριθμον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ γένος εὐροί, ἀλλ' οὖν οἰκαδε πάλιν ἀνακομισθῆσεται, δορυκτῆτους ἔχων τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἰουδαίαν· κἄν εἰ μυρίους τε ἄσους καὶ ἀκιμωτάτους ἔχοι τοὺς ἐπαμύνοντας, ἀλλ' οὖν καὶ τούτων περιέσται ῥαδίως. « Ἐντροφῆσει δὲ καὶ βασιλεύσει, καὶ τύραννοί παύγνιον αὐτοῦ. » Δεδεμένον γάρ ἀπώκισεν εἰς Βαβυλῶνα τὸν Ἰερονίαν, καὶ ἐτέρους δὲ τῶν τοπαρχῶν οὐκ ὄλιγους, οἳ καὶ εἰς γέλωτα τέθεινται τοῖς ἐλοῦσιν αὐτούς. Κατευμεγεθῆσει δὲ οὕτως τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἀγαν εὐτυχεστάτων, ὡς ἐν ἀθύρματος τάξει τὴν ἄλωσιν ἐκάστης λελογίσθαι παρ' αὐτοῦ. Ποιῆσεται δὲ καὶ χωμάτων ἐγέρσεις. Εἶλε δὲ οὕτω ὁ C Ἀλέξανδρος Τύρον, καίτοι πολὺ τῆς ἠπείρου πρὸς θάλασσαν, νήσου δίκηνη, ἐκτεθειμένην.

Εἶλε δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς τὸν Ἰσραὴλ αἰχμάλωτον, ἀπειθήσαντα τῷ Χριστῷ, καὶ τρυφῇ γεγόνασιν αὐτῷ πάντες οἱ ἡγούμενοι, καὶ τῇ τῆς ἱερωσύνης ἐπαυχοῦντες δόξῃ, οὐς καὶ τυράννοους εἶπειν οὐκ ἀκαλλῆς οἰμαί που, διὰ τοῦτο προσεσθάναι λαῶν, καὶ ἐν πολλῇ καίεσθαι δόξῃ, καὶ δυναστείᾳ τῇ κατ' αὐτούς. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐγένοντο παύγνια δυστροπίας διαβολικῆς, εἰ ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἐντολαῖς ἠκολούθουν, καὶ τὴν πίστιν τετηρήχασιν, καὶ τὸν διὰ Πνεύματος ἁγιασμόν. Ἦ γὰρ ἂν εἴη καὶ αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Σωτῆρ, ὁ πάντα τιθεὶς ὑπὲρ πόδας ἐχθρῶν· « Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

D *Τότε μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα, καὶ διελεύσεται, καὶ ἐξελίσσεται.*

IB'. Ὅτι μὴ εἰς ἅπαν ἀπολείται τὸ γένος τὸ ἐξ Ἰσραὴλ, μήτε μὴν εἰς αἰῶνα περιφοθήσεται, ἀλλ' ἐνστασις αὐτοῖς καιρὸς εὐημερίας, καὶ λύσις τῆς ἀνηκέστου συμφορᾶς οἰκαδέ τε ἀνγκεκομισμένοις, καὶ τοῦ τῆς δουλείας ἀπορραγέντος ζυγοῦ, δίδωσι νοεῖν, ὡς ἐν πνεύματος μεταβολῇ, τουτέστιν, ἐν μετασκέψει τε καὶ ἑτεροβουλίᾳ γενήσεσθαι λέγων τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην. Καὶ οὕτω πού φαμεν ὅτι τῆς ἡδῆ γεγενημένης ἐπ' αὐτοῖς καταψηφιεῖται βουλῆς, ὡς οὐκ ἐχούσης ἐφ' ἑαυτῇ τὸ εὖ γεγενῆσθαι, τὸ

⁴⁵ Isa. x, 22; Jerem, xxiv, 5, 7. ⁴⁶ Luc. x, 19.

ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον, ὅτι τὴν ἀποχωρῶσαν δίχην αἰτήσας, **A** rus, et ab ira recessurus, et afflictis propitius futurus sit. Tale quid enim, opinor, sibi vult illud, *propitiabitur.*

Ἄδτη ἡ ἰσχύς τῷ Θεῷ μου. Οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς, Κύριε ὁ Θεός, ὁ ἅγιός μου; καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν.

ΠΓ. Ἀπαγγελαμένου Θεοῦ τὸ κατοικτεῖρειν αὐτοῦς, καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὴν ἐπὶ γε τὰ ἀμείνω μεταστάσιν προηγγελκός, ἐκ περιχαρείας ὁ προφήτης μονουχὶ καὶ ἀνασκιρτᾷ λέγων, ὡς οὐκ ἂν ἐτέρῳ τῷ πρέποι τὸ ἀνακομίσαι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀπαλλάξαι δεσμῶν καὶ δουλείας, καὶ κατελεῖσαι συντετριμμένον, πλὴν ὅτι μόνῳ τῷ Θεῷ, τῷ πάντα εὐκόλως ἰσχύοντι κατορθοῦν, καὶ καταλαεῖνοντι μὲν **B** τὸ τραχὺ, καταστρωννύοντι δὲ ὡσπερ τὸ ὕψος τε καὶ ἄναγες ὅσπερ ἂν λέγοιτο παρὰ παντὸς ἁγίου πάντα δύναται, καὶ οὐδέν τοι ἀδυνατεῖ. Εἰτά φησιν ὁ προφήτης· « Οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς Κύριος ὁ ἅγιός μου; καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν. » Εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἰσραὴλ, φησὶ, ἠπάτηται, καὶ πρὸς πλάνησιν παρεκομίσθη καὶ ψευδολατρίας ἀλλοκότους, ἀλλ' ἦσθα σὺ πάλιν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὁ καὶ πάλαι πάλιν κατοικτεῖρων ὡς ἅγιος, καὶ ἀνωλέθρους διατηρῶν, καὶ οὐκ ἐφείεις εισάπαν ἀπολέσθαι τὸν Ἰσραὴλ. Οὐκοῦν οὐ μακρὰν ἐλπιδος, ὅτι καὶ σωθήσεται, καὶ τὰ σκυθρωπὰ παραδραμεῖται, κατοικτεῖροντός γε σου, καὶ τὰ πέρα λόγῳ κατανεύοντος. Ἐχαιρον δὲ καὶ οἱ ἄγιοι, τὴν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τοῦ Ἰσραὴλ σωτηρίαν ἀναμανθάνοντες, προσῆγον δὲ καὶ λιτάς, καὶ φωνὰς ἀνήπτον **C** χαριστηρίους καὶ ψόδας. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἐσομένην ἡμερότητα προεγνωκώς διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ μονουχὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἀνιεμένους ὄρων, ψάλλει καὶ φησὶ· « Εὐδόκησας, Κύριε, τὴν γῆν σου, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Κύριε, εἰς κρίμα τέταχας αὐτὸν, καὶ ἐπλασέ με, τοῦ ἐλέγχειν παιδεῖαν αὐτοῦ. Καθαρός ὁ ὀφθαλμός τοῦ μὴ ὄρῃν πορνῶν, καὶ ἐπιβλέπειν ἐπὶ κόπους ὀδύνης.

ΙΔ'. Ἔστι μὲν ὁ λόγος τοῦ προφήτου πάλιν περὶ ὅτου δὲ ἄρα φησὶ, ὡς εἴη τεταγμένος εἰς κρίμα παρὰ Θεοῦ, πολὺ λίαν ἀσυμφανές ἐστι. Φέρε δὴ οὖν ἀναγκαίως πολυπραγμονοῦντες τὸν νοῦν τῶν εἰρημένων, ἐκεῖνα διασκεπτώμεθα. Εἰ γὰρ λέγοιτο μὲν περὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων, ὡς εἰς κρίμα τέταχται παρὰ Θεοῦ, φαιμέν, ὅτι τέταχται πληρῶσων τὸ κατά γε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐκβεθηκὸς ἀνωθεν κρίμα, τούτεστι τὴν πόρθησιν, τὴν αἰχμαλωσίαν, τὸν τῶν πόλεων ἐμπρησμὸν, καὶ ἀπαξιαπλῶς, τῆς Ἰουδαίας τὴν δῆλωσιν. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐχὶ, περιτρέψομεν δὲ τὴν δύναμιν τοῦ νοήματος εἰς τὸ τοῦ Ἰσραὴλ πρόσωπον, πάλιν ἐκεῖνὸ φαιμέν, ὅτι καὶ αὐτὸς τέταχται εἰς κρίμα παρὰ Θεοῦ. Τὸ δὲ εἰς κρίμα φαιμέν, ὅτι εἰς κατάκριμα. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφη ποῦ περὶ τῶν Ἰουδαίων· « Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέ-

Vers. 12. Hæc fortitudo Deo meo. Nonne tu a principio, Domine, Deus sanctus meus? et non moriemur.

XIII. Cum nuntiasset Deus se ipsorum misereri, tristitumque in meliora mutationem prædixisset, præ incredibili gaudio propheta propemodum exsilit, dicens nullum alium decere Israellem reducere, vinculisque et servitute expedire, et contritum miserari, nisi solum Deum, qui omnia nullo labore recte administrare potest, quique aspera lenit, et **B** excelsa atque ardua sternit quodammodo, et quæ quilibet sanctus dixerit, omnia potest, et cui nihil est impossibile. Subjungit: « Nonne tu ab initio Dominus, et Deus, et sanctus meus? et non moriemur. » Quamvis enim Israel seductus, et in errorem et in peregrinos deorum falsorum cultus inductus est, inquit, tamen tu rursum Deus es universorum, qui pridem lapsorum misereris ut sanctus, et ab interitu tutos conservas, nec sinis penitus perire Israel. Quare in promptu est spes, salvatum iri, et miserante te, et plusquam dici potest annuente, tristitia præteritura. Lætabantur **528** etiam sancti, extremis temporibus obventuram Israeli salutem cognoscentes, precesque, et voces gratiarum actione plenas et cantica dicabant. **C** Hinc beatus David qua usuri essent Dei mansuetudine ac pietate per spiritum præsciens, et vinculis captivitatis quasi laxatos intuens, psallit, et ait: « Benedixisti, Domine, terram tuam, avertisti captivitatem Jacob 47. »

Vers. 13. Domine, in iudicium posuisti ipsum, et plasmavit me, ut demonstrem disciplinam ejus. Mundus oculus ne videat mala, et aspiciat super labores doloris.

XIV. Rursum verba prophetæ. De quo autem dicat, positum esse a Deo in iudicium, valde obscurum est. Age igitur, verborum sententiam diligenter inquiramus, et dicta consideremus. Si enim dictum est de rege Babyloniorum, positum esse in iudicium **D** a Deo, autemamam positum esse, ut impleret quod e superis contra Israelitas egressum fuerat iudicium, hoc est, expugnationem, captivitatem, urbium inflammationem, et, ut simul ac semel dicam, Judææ vastitatem. Si non ita est, malumusque sensum ad personam Israel referre, iterum dicimus etiam ipsum in iudicium a Deo positum esse. In iudicium autem ita, ut in condemnationem intelligamus. Itaque Dominus noster Jesus Christus alicubi de Judæis ait: « Ego ad hoc in mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant 48. » Damnatu est igitur Israel ut iniquus, ut

47 Psal. LXXXIV, 2. 48 Joan. IX, 59.

qui ex desidia legem servare omiserit, ut qui univ-
versorum Dominum haud mediocriter offenderit. « Me
autem, » inquit, hoc est, prophetam, « plasmavit, »
id est, fecit et paravit, « ut ostendam disciplinam, »
quam contra eos constituit. Nam ceu disciplina et
flagellum Israeli bellum illatum est, eratque modus
ultionis, quod accidit, non simpliciter Babyloniorum
facinus. Quod si quis interroget, inquit, et dicat:
Quamobrem punitor, sive in iudicium Babylonius,
et ad patiendum Israel constitutus est? qui hoc
dicit, vicissim audiet: Quia mundus est oculus
Domini, nec unquam pravarum impiarumque rerum
spectator fieri sustinebit: nec super labores imbec-
cillioribus ex scelere et gravamine ab aliis contin-
gentes respiciet. Semper quippe ab his, qui agere
talia consueverunt, oculum 529 avertit. Quo facto
omnimodis sors dura sequetur, et huiusmodi aver-
sione percussus in extrema miseria versabitur.
Quod cum non ignoraret divinus David, impense
rogabat: « Ne avertas faciem tuam a me, et ne
declines in ira a servo tuo ». » Sine dubio enim
divinam aversionem ex ira profecta animadversio
comitabitur.

VERS. 14. *Quare aspicias super contemptores? ta-
cebis cum impius devoraverit justum? Et facies homi-
nes quasi pisces maris, et quasi reptilia non habentia
ducem?*

XV. Postquam propheta praedixit, Divinitatis
oculum esse mundum, nec eos aspiceret qui iniqui-
tatem operantur, nec benevole intueri quosdam,
qui alios circumvenire et opprimere nituntur, et
infirmioribus dolores struunt, mox in huiusmodi
cogitationes abripitur. Innumerabilibus detrimentis
et malis acerbissimis Judæos Babyloniorum crude-
lissimus exercitus multavit; qui etiam immanitatis
suae exsuperantiam ita intenderunt utraque modum
provexerunt, ut neque ipsis locis sacrosanctis tem-
peraverint, et una cum Hierosolymis celebratum
quoque illud templum incenderint, et cum plebeis
ipsos item sacrorum altarium sacerdotes abripue-
rint, et sancta, ut scriptum est, profanarint⁹⁰.
Domum reversi, vitam solutam continenter egerunt,
cum divitiis rapto acquisitis, nullam propter scele-
rate commissa sustinentes poenam, non timentes
hostes, non bellum expavescentes, quinimo in
omnes soli insurgentes, et quos liberet, nullo sudore
ac pulvere subigentes, et rebus secundissimis uten-
tes, perditorumque calamitatibus insultantes, et
iræ impotentiam, effrenatam dominandi licentiam,
ac primas partes in omnibus sibi gloriæ ducentes.
Obstupescit igitur propheta, extra ullum tristiore
animi motum eos gaudio diffusos cernens, et divina
deinceps judicia tangit, et inscrutabilia omnibus
nec menti cuiquam contingenda curiosius indagare

Α πωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γίνονται. Ἐκατα-
κέκριται τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ ὡς ἡδικηκῶς, ὡς κατα-
ραθυμῆσας τῶν νόμων, ὡς οὐ μετρίως λελυπηκῶς
τὸν τῶν ὀδῶν Δεσπότην. « Ἐμὲ δὲ, » φησὶ, « τοιού-
τεστι, τὸν προφήτην, » ἐπλάσεν, « ἵησιν ἐπολιθῆ-
σαι τε καὶ παρεσκευάσεν « εἰς τὸ δεῖν ἐλέγξει τὴν παιδείαν, »
ἣν ὠρίσατο κατ' αὐτῶν. Ὡς γὰρ παιδεία καὶ μάστιξ
τῷ Ἰσραὴλ ἐπενήνεκται ὁ πόλεμος, καὶ τρόπος ἦν
τιμωρίας τὸ συμβεβηκός, οὐ Βαβυλωνίων ἀπλῶς
ἐγγεληθήσεται. Εἰ δὲ δὴ τις ἔροιο καὶ λέγοι, φησὶ,
'Ανθ' οὗτο κολασθῆ; τίθειται ὁ Βαβυλωνίος, ἦτοι εἰς
κατάκριμα, καὶ εἰς τὸ παθεῖν ὁ Ἰσραὴλ; ἐκεῖνο
λέγων ἀντακούσεται, ὡς ἔστιν ὁ τοῦ Δεσπότητος καθα-
ρὸς ὀφθαλμὸς, καὶ οὐκ ἂν ἀνάσχοιτό ποτε πονηρῶν
καὶ ἀνοσιῶν πραγμάτων γενέσθαι θεατῆς, οὐδ' ἂν
ἐπιβλέψειεν ἐπὶ πόνους τοὺς ἐξ ἀδικιῶν καὶ πλεον-
εξίας τοῖς ἀσθενεστέροις συμβαινόντας. Ἀποφέρει γὰρ
αὐτῶν τοιαύτη δρᾶν ἐιωθότων τὸν ὀφθαλμόν. Οὐδὲ
γεγονότος, πάντη τε καὶ πάντως τὰ δεινὰ συμβῆσ-
ται, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἔσται κακοῖς ὁ πεπονηθὼς
τὴν ἀποστροφῆν. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεοσεβείος Δαβὶδ
ἐλιπάρει· « Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ'
ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνης ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. »
Ἐψεται γὰρ πάντως ταῖς θείαις ἀποστροφαῖς τὰ ἐξ
ὀργῆς συμβαίοντα.

*Ἰνα τί ἐπιβλέψεις ἐπὶ καταφρονοῦντας; παρα-
σιωπήσῃ ἐν τῷ κατακλίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον,
καὶ ποιήσεις ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς
θαλάσσης, καὶ ὡς τὰ ἔρπετά τὰ οὐκ ἔχοντα
ἡγούμενοι;*

C **ΙΕ'** Προπαγγελίας ὅτι καθαρὸς ἔστιν ὁ τῆς Θεο-
τήτος ὀφθαλμὸς, καὶ οὐκ ἂν ἐπίδοι ποτὲ τοὺς πονηρῶν
ἐργάτας, οὐδ' ἂν εὐμενῶς ἐπιβλέψειε τισιν ἡρημέ-
νοις πλεονεκτεῖν, καὶ δύναν πλέκουσι τοῖς ἀσθενε-
στέροις, εἰς ἐννοίας ὁ προφήτης εὐθὺς τοιαυτὰσί πως
ἀρπάζεται. Μυρία μὲν γὰρ ὅσα δεινὰ καὶ παγχάλαπα
τοῖς τῶν Ἰουδαίων δῆμοις εἰργασταὶ κακὰ τῶν Βα-
βυλωνίων ἢ ἠμοστάτη πληθὺς, οἱ καὶ τῆς ἑαυτῶν
ἀγριότητος τὴν ὑπερβολὴν εἰς τοῦτο δεινότητος
κάμετρον πέρα ἐκόμισαν, ὡς μηδὲ αὐτῶν ἀποσχέσθαι
τῶν θείων χώρων, προσεμπρῆσαι δὲ τοῖς Ἱεροσολύ-
μοις καὶ τὸν διαβόητον νεῶν, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἀγελαῖοις
τοὺς τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερεῖς ἀρπάζειν, καὶ
βεβηλῶσαι τὰ ἅγια, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπεὶ δὲ
οἱ οἰκοὶ γεγόνασιν, εὐθυμοὶ τε διετέλουν, καὶ πλοῦτον
τὸν ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντες, οὐ τῶν ἀνοσιῶν αὐτοῖς πε-
πλημμελημένων αἰτούμενοι δίκας, οὐ δεδιότες ἔχ-
θροὺς, οὐ πολέμου πτοίας, κατεξανιστάμενοι δὲ
μᾶλλον ἀπάντων αὐτοὶ, καὶ ὧν ἂν ἔλοιτο κατα-
κρατοῦντες εὐκόλως, καὶ εὐήμεροῦντες ἄγαν, καὶ
ταῖς τῶν ἀπολωλότων ἐναδρυνόμενοι συμφοραῖς, καὶ
ἐν ἀχημάτων ποιούμενοι τάξει τὸ εἰς ὀργὰς ἀκρα-
τῆς, τὸ εἰς πλεονεξίας ἀχάλινον, τὴν κατὰ πάντων
ὑπεροχὴν. Κατατέθηπε δὴ οὖν ὁ προφήτης, κατε-
ευρυνομένους αὐτοὺς ὀρῶν ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ θείων
ἤδη κριμάτων ἄπτεται, καὶ τὰ πᾶσιν ἀζήτητα καὶ
ἀνέπαφα νῦν παντὶ πολυπραγμονεῖν ἐπιχειρεῖ, καὶ

⁹⁰ Psal. xxvi, 9. ⁹¹ Jerem. lxi, 12 seqq.

ἀναμανθάνειν εὐχεται, τίς λοιπὸν ἂν εἴη ὁ λόγος τῆς αὐτῶ μακρῆς ἀνεξικακίας τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, ὡς καὶ τοῖς αὐτῶ καταφρονεῖν εἰωθόσι, καὶ ἀνοσιῶς ζῆν ἡρημένοις, πρῶτον ἔσθ' ὅτε καὶ ἡμερον τὸν ὀφθαλμὸν ἐνέειναι, καὶ παρασιωπᾶν, καὶ ἀνέχεσθαι κατεδηδοκότες ἀνδρὸς ἀσεβοῦς μονονουχί τὸν ἐπιεικῆ καὶ δίκαιον. Ἀπὸ δὲ τούτου φησὶ, ὅτι μὴ κατὰ πόδας εὐθύς τοῖς πλημμελοῦσι τὸ κολάζεσθαι δεῖν ἀκολουθεῖ, κερωρήκασι δὲ μᾶλλον εἰς ἀνάκλησιν οἱ θυμοὶ, ταύτητοι κατώλισθον οἱ ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τὸ προσβαλέσθαι λοιπὸν, καὶ δὴ καὶ ἐπιχειρεῖν κατὰ τὸν ἔσον ἰχθύσι τρόπον τοὺς ἀσθενεστέρους κατανέμεσθαι, καὶ οἷον ἀλλήλους καταρρόφειν ἀθύρω τε καὶ ἀπλήστῳ στόματι, σκληρὰν δὲ αὐτῶ καὶ ἀμικτον ζῶν ἐπιτηδεύειν, ὡς ἐρπετῶν τῶν ἐν ὄρεσι καὶ χεῖ... (1) ὀλίγα διενεγκεῖν, ἀ διὰ πολλὴν ἀγριότητα καὶ ὑπερβολὴν πικρίας ἀτίθασσά τέ ἐστι, καὶ τὰς τῶν ἐτέρων ζῶων οὐκ ἀπομιμείται φύσεις, ἀ καὶ ἀγγελῶν ἔσθ' ὅτε, καὶ ὕφ' ἐνὶ τῷ προὔχοντι καὶ τῆς ἀγάλης προβεβλημένῳ, ποιεῖται τὰς νομάς, ὁρᾶται δὲ ὡσπερ καὶ στρατηγούμενα. Ἄμικτοι δὲ καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπρόσιτοι, πικροὶ τε καὶ ἰοδόλοι, καὶ ὀλέθρου μεστοί, καὶ χανδὸν καταπίνοντες τοὺς ἀσθενεστέρους.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ τὴν φωνὴν τοῦ προφήτου κατὰ τε τοῦ διαβόλου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν γενέσθαι δοκεῖν. Καταφρονῆται γὰρ ὄντως ἐκεῖνοι, τὸν μὲν θεῖον φόβον ὀλοτρόπως ἀποσειόμενοι, φαυλότατοι δὲ, ἀπάσης καὶ μέντοι καὶ σκαϊότητος ἤκοντες μέτρον, καίτοι πολὺ λίαν ἀνεξικακούντος Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ γεγόναμεν ὑπ' ἐκείνοις, ἀλλήλους οἱ δεῖλαιοι κατεδηδόκαμεν. Οὐ γὰρ ἦν τῆς εἰρήνης ὁ βραβευτής, ἡγούμενος ἐφ' ἡμᾶς, τουτέστι, Χριστός, ὁ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ καὶ ἀπάντων Δεσπότης. Ταύτητοι γεγόναμεν ὡς ἰχθύες, ἀλογώτατοι μὲν καὶ ἄφωνοι παντελῶς. Οὐ γὰρ ἦν ἡμῖν εὐσεβείας λόγος, οὐ φωνὴ δοξολογίας τῆς εἰς Θεόν, ἀλληλοκτονούντες δὲ μᾶλλον καὶ ζῶν ἔχοντες ἀλογωτάτην, ἰχθύσιν ἐν ἰσῳ διετελοῦμεν ἐν κόσμῳ· πικρὸς τε ἦν οὕτως ἐν ἐκάστῳ νοῦς, ὡς ἦδη δοκεῖν ἐκτεθριῶσθαι παντελῶς, καὶ τοῖς ἰοδόλοις, ὅσον ἦκεν εἰς θυμοὺς καὶ πικρίας, ἢ λοιπὸν παρισῶσθαι, ἢ ἐπιτὰ ἐκείνων ἐπείγεσθαι νικᾶν.

Συντέλειαν ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασε, καὶ ἔλκυσεν αὐτὸν ἐν ἀμφιβλήστρῳ, καὶ συνήγαγεν αὐτὸν ἐν ταῖς σαγήναις αὐτοῦ. Ἔνεκεν τούτου εὐφρανθήσεται, καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ. Ἔνεκεν τούτου θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐλλίπαρε μερίδα αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. Διὰ τοῦτο ἀμφιβαλεῖ τὸ ἀμφιβλήστρον αὐτοῦ.

ΙΓ'. Ἰχθύς ὀνομάσας ἐμφιλοχωρεῖ τῇ τροπῇ, καὶ ὡς περὶ τίνος τῶν θαλασσοργῶν ἢ τῶν ἀλιέων ποιεῖται τοὺς λόγους. Ἰχθυοῦνται μὲν γὰρ τῶν ἰδίων ἐπιτηθευμάτων κατὰ πολλοὺς ἄπτονται τρόπους. Ἡ

aggreditur, discere optans, quam tandem rationem habeat tam longa Dei omnipotentis lenitas, ut etiam adeo contemnere sultos, et impie vitam instituentes placido et mansueto oculo dignetur, et taceat, et sustineat, cum homo impius bonum et justum tantum non devoraverit. Hinc, inquit, quia non confestim per vestigia peccantes poena insequitur, **530** sed ira potius revocatur, ideo mortales eo devenerunt, ut jam invadant, et infirmioribus tanquam piscibus frui, et ore patulo ac insatiabili inter se velut deglutire conentur, tam inhumanam porro et a commercio alienam vitam persequantur, ut a reptilibus quæ in montibus et cavernis versantur, parum differant, quæ ob multam feritatem præcipuamque sævitiam indomita sunt, et reliquorum animalium naturas minime imitantur, quæ gregatim, sub uno magistro, nonnunquam gregis præfecto, pabula carpunt, et quodammodo exercitus uniductori parentis speciem præbent. Abhorrebant autem a consuetudine congressuque aliorum Babylonii, acerbi, pleni veneno et pestilentia, et apertis faucibus tenuiores deglutientes.

Nec est improbable, prophetam adversus diabolum et virtutes ejus malignas locutum videri. Vere enim illi contemptiores sunt, divinum timorem penitus repellentes, improbissimi, atque etiam omnem modum absurditatis, Deo licet patientissimo, tentantes. Semel autem sub illos redacti, invicem miseri devoravimus. Non enim erat pacis arbiter, a quo regeremur, hoc est, Christus, cœli, terræ, omniumque rerum Dominus. Quocirca instar piscium, rationis egentissimi et muti omnino fuimus. Haud enim pietatis cura nos sollicitabat: non laudabamus vocibus Deum: quin potius nos invicem occidentes, et vitam rationi prorsus contrariam ducentes, piscium more in mundo degebamus, et tam immitis cuique inerat animus, ut in belluarum naturam immigrasse prorsus, quodque ad iram et feritatem attinet, venenatas bestias aut superasse jam, aut superare velle videremur.

Vers. 15-17. Consummationem in hamo sublevavit, et attraxit eum in reti, et congregavit eum in sagenis suis. Propter hoc lætabitur, et gaudebit cor ejus. Propter hoc sacrificabit sagenæ suæ, et incensum dabit reti suo, quia in ipsis incrassavit partem suam, et escæ ejus electæ. Propterea jaciēt rete suum, et semper interficere gentes non parcat.

XVI. Cum pisces nominasset, persistit in metaphora, et tanquam de nauta vel piscatore loquitur. Piscatores namque pluribus modis artem suam exercent. Aut enim hamis pisces captant, et salien-

(1) Χειραμοῖς conjecit Cotelerius *Monum. Eccl. Gr. II, 563*, et ad ejus conjecturam interpretationem Latinam restituumus. EDIT.

tes funiculo tenui **531** ex undis extrahunt, aut sagenis circumclusos frequentes una trahunt, aut alio quodam retis genere dolos meditantur. Re transacta feliciter, collecta multitudine, gaudent arie sua, et per quæ ipsis portio opulentissima parata est retibus tantum non sacrificant, ut quæ prædam ipsis eximiam conciliaverint. Tale quiddam a Nabuchodonosore designatum propheta dicit, qui ceu hamo, et sagenis, atque etiam reti Israellem ipsum et cum eo alias gentes adortus, in suum regnum transportavit, et, quasi cœna suis satellitibus apposita, delicias habere, semelque captos victorum proprios, et partem seu prædam maxime opimam esse jussit. Ideo inquit fortasse: « Et sacrificabit sagenæ suæ, et thura incendet reti suo, » copiis suis videlicet, per quas gentes, et insuper Israellem, sagena comprehendit, gratias referens. Et quoniam ipsi res processit optatissima, non desinet, inquit, gentes interficere, et tribus abducere, et regiones sibi subjicere, et misericordia dignari omnino neminem.

Hoc idem adversus totum genus humanum, præsertimque adversus Israellem Satanas egit. Uno enim tanquam reti et sagena una, peccati, inquam, omnes circumdedit, quanquam ob impietatem in Christum proprie Israellem: « Escæ enim ejus electæ, » inquit. Fuerunt etiam secundum vitæ instituta probati et commendati Judæi supra omnes. « Quando dividebat Altissimus gentes, quando disseminavit filios Edom, constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei, et fuit pars Domini populus ejus Jacob, funiculus hæreditatis ejus Israel⁵¹. » Electus est itaque præteritis aliis Israel, ut in filiis prinogenitus, ut germen radicis sanctæ, patrum videlicet, et legem habens pro pædagogō⁵², et ad natura et unius et veri Dei agnitionem vocatus. Nihilominus, quanquam tali gloria et gratia pollens, instar aliorum subjugatus est. Et alii quidem, quia erraverunt ei seducti sunt, pars diabolica evaserunt: alii, quia cum eum qui est natura Deus cognovissent, ex eo genitum secundum naturam Filium, et forma humana figuraque nostra indutum, scelestè occiderunt, in ejus sagenam traditi sunt, cui omnium mortalium extrema pestis et exitium est propositum.

532 CAP. II.

VERS. 1. *Super custodia mea stabo, et ascendam super petram, et contemplanor, ut videam quid loquatur in me, et quid respondeam ad correctionem meam.*

XVII. Propheticum nobis mysterium in his enarratur. Sanctis quippe solemne fuit, si oracula a Deo percipere, futurorumque notitias, eo menti et cordi insonante suscipere vellent, distractiones, curas et sollicitudines vitæ hujus ab animo removere quam longissime, atque eo ita vacuo, et quieto, et custo-

⁵¹ Deut. xxxii, 8, 9. ⁵² Galat. iii, 24.

A γὰρ ἀγκίστροις ἀρπάζουσι τοὺς ἰχθῦς, καὶ σκαίροντας ἐκ κυμάτων ἀνιμῶνται ταῖς ὄρμιας, ἢ σαγήναις περιφρίττοντες ἔλκουσι κατὰ πλεθρὸν, ἤγουν ἐτέροις τοῖς κατασκευάζουσι λίνους. Ἐπειδὴν δὲ πρᾶττωςι δεξιῶς, πολλῶν συναγερμένων, χαίρουσι τῇ τέχνῃ, καὶ τοῖς λίνους μονοουχὶ καταθίουσιν, ὡς λιπαρωτάτην αὐτοῖς μερίδα προεξενηκόσι. Τοιοῦτόν τι φησὶν ὁ προφήτης πεπράχθαι παρὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ὃς ὅσον ἀγκίστρῳ τε καὶ σαγήναις, καὶ μέντοι καὶ ἀμφιδλήστρῳ τὸν τε Ἰσραὴλ αὐτὸν καὶ ἕτερα δὲ σὺν αὐτῷ παραβαλῶν ἔθνη, συνεκόμισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὡς περὶ θοίνῃ τοῖς ἰδίους ὑπασπισταῖς τεθεῖς, ἐντροφῶν ἐκέλευσε, καὶ τῶν ἀπαξ ἡρηκότων τοὺς ἀλόντας γενέσθαι κληρῶν καὶ μερίδα λιπαρωτάτην. Ταῦτησὶ φησὶ τάχα που· « Καὶ θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιδλήστρῳ αὐτοῦ, » ταῖς ἰδίαις δυνάμεσι, δι' ὧν τὰ ἔθνη ἐσαγήνευσε, καὶ προσέτι τὸν Ἰσραὴλ, ἀνάψας τὸ χαριστήριον. Ἐπειδὴ δὲ λίαν αὐτῷ τὸ χρῆμα ἐκδέδχεν ἐπιτευκτικῶς, οὐκ ἂν ἀπόσχοιτο, φησὶ, ἀποκτείνων ἔθνη, καὶ φυλάς ἀρπάζων, καὶ χώρας ὑφ' ἑαυτοῦ ποιούμενος, καὶ φειδοῦς οὐδένα παντελῶς ἀξίῳν.

Πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ κατὰ παντὸς μὲν ἀνθρώπων γένους ὁ Σατανᾶς, ἰδικῶς δὲ καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐνὶ μὲν γὰρ ὡς περ λίνῳ καὶ σαγήνῃ μίψ, τῇ τῆς ἀμαρτίας φημί, περιδέδχεν ἅπαντας, τῆς γε μὴν εἰς Χριστὸν ἕνεκα δυσσεβείας καὶ ἰδικῶς τὸν Ἰσραὴλ· « Τὰ γὰρ βρώματα αὐτοῦ, φησὶ, ἐκλεκτά. » Ἀπόδεκτο δὲ καὶ κατὰ τὸν βίον παρὰ τοὺς ἄλλους ἅπαντας Ἰουδαῖοι. « Ὅτε γὰρ, φησὶ, διεμέριζεν ὁ Ὑψίστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱὸς Ἐδῶμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μέρος Κυρίου λαὸς αὐτῷ Ἰακώβ, σχολίσμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐξείλεγμένος οὖν ἄρα παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ ἐν τέκνοις πρωτότοκος, ὡς ἐκ βίζης ἄγλας, τῆς τῶν πατέρων φημί, καὶ ὡς νόμον ἔχων τὸν παιδαγωγόν, καὶ κεκλημένος εἰς ἐπίγῳσιν τοῦ φύσει καὶ ἐνὸς καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων εὐκλείας τε καὶ χάριτος, ἤλω καὶ αὐτὸς τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ. Καὶ οἱ μὲν ὅτι πεπλάνηται, μέρος γεγόνασι διαβολικῆ· οἱ δὲ ὅτι τὸν φύσει Θεὸν ἐγνωκότες, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα κατὰ φύσιν Υἱὸν, καὶ ἐν ἀνθρωπεῖα γεγονότα μορφῇ καὶ ἐν σχήματι τῷ καθ' ἡμᾶς ἀπεκτόνασιν ἀνοσίως, ἐνδέδονται ταῖς σαγήναις αὐτοῦ, καὶ σκοπὸς ἐκεῖνω πάντα ἀρδῆν ἀπολέσαι ἐπὶ τῆς γῆς.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτραν, καὶ ἀποσκοπέσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἔμοι, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἔλεγχόν μου.

IZ'. Προφητικὸν μὲν ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ μυστήριον ἐξηγείται. Ἔθος γὰρ τοῖς ἁγίοις, εἰ ἀναμανθάνειν βούλοιντο τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τὰς τῶν ἐσομένων εἰσδέχεσθαι γνώσεις, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐνηχοῦντος αὐτοῦ, περισπασμῶν καὶ φροντίδων καὶ μερίμνης ἀπάσης βιωτικῆς ἀπωτάτω ποιεῖσθαι τὸν νοῦν,

σχαλιόν δὲ οὕτω, καὶ τρεμαλιόν ἔχοντα, καὶ τετηρηκότα καθάπερ εἰς τινα κολωνόν, καὶ περιωπήν, καὶ πέτραν ἀναθρώσκειν τότε πρὸς θεωρίαν ὧν ἂν ἔλοιτο διατρανοῦν αὐτοῖς ὁ τῶν γνώσεων Κύριος. Τὸ γάρτοι τῆς διανοίας χθαμαλὸν τε καὶ καταβεβλημένον ἀπηχθημένον αὐτῷ, ζητεῖ δὲ καρδίας ὑψοῦ πετᾶσθαι δυναμένας, καὶ τῶν ἐπιγείων πραγμάτων καὶ προσκαιρῶν ἐπιθυμιῶν ὑπερηρμένας. Γέγραπται γάρ, ὅτι «Τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν.» Καὶ πάλιν· «Νεοττοὶ δὲ γυπὸς τὰ ὑψηλὰ πέτονται.» Ἄνω γάρ τῶν ἐπιγείων καὶ πραγμάτων τῶν γεωδεστέρων ἀπέχισται πολὺ τῶν ἀγιῶν ὁ νοῦς. «Στήσομαι δὴ οὖν, φησὶν, ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου,» τούτέστιν, ἐν τριβῇ καὶ συνθειᾷ νῆψιν ἐμαυτῷ ποιήσομαι, πάλιν καθαριῶ τὸν νοῦν, ἀπαλλάξω φροντίδος κοσμικῆς, ἀναπτῆσομαι δὲ ὡσπερ εἰς πέτραν, τούτέστιν, εἰς ἐδραϊότητά τινα καὶ ὄιον ὑψοῦ κειμένην ἐννοιῶν ἀσφάλειαν. Ἐκεῖ γυγνῶς, καθάπερ ἐξ ἀκρωρείας κατασκέψομαι νοητῶς, οἵπερ ἂν πρὸς με γένοιτο λόγοι παρὰ Θεοῦ, καὶ τί ἂν μέλλοιμι λέγειν αὐτοῖς, εἰ ἐλέγχειν βούλοιοτο δλέπεις ἐπὶ καταφρονούντας; παρασιωπῆση ἐν τῷ

Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς με Κύριος, καὶ εἶπε· Γράψον δρασίμ, καὶ σαφῶς εἰς πυξίον, ὅπως διώκη ὁ ἀναγινώσκων αὐτά. Διότι ἐστὶ δρασίμ εἰς καιρὸν, καὶ ἀνατελεῖ εἰς πέρας, καὶ οὐκ εἰς κενόν.

1Η'. Γραφῇ κελεύει παραδοῦναι τὴν ὄρασιμ, ἥτοι τῶν ἐσομένων τὴν ἀποκάλυψιν· ἀξιόκουστον γάρ τὸ χρημά ἐστὶ, καὶ τὸν ὅτι μάστιγα τεθασμασμένων. Φιλεῖ δὲ πως ἀεὶ τῶν ἐγράμμασιμ ἠρμένον πρὸς τὸ ἐξαιρετον μακραῖς καὶ ἀτελευτήτοις μῆμαις τιμᾶσθαι. Γράφε δὴ οὖν, ὡ προφήτης, φησὶ, τὴν ὄρασιμ, ὡς ἂν οἱ κατὰ καιροῦς εἶδειεν τὰ προηγγελμένα, καὶ τοῖς σοῖς περιτυγχάνοντες λόγοις διώκωσιμ αὐτά, τούτέστιν, ἐπιθυμῶσιμ νοεῖν τῶν ἐν αὐτοῖς τὴν δύναμιμ, οὕτω τε πιστεύσειαν, ὅτι καὶ ἔσται που πάντως ἀληθῆς ἡ προᾶγγελσις. «Ἡ μὲν γάρ ὄρασιμ εἰς καιροῦς, τούτέστιν, εἰς ἀνάβησιμ,» καὶ ἀνοχῆν, καὶ βραχὺς μεταξὺ διηπεύσειμ χρόνος. Ψευδοπέσειμ γὰρ εἰς ἀλήθειαν, καὶ οὐκ εἰς κενόν. Ψευδοπέσειμ γὰρ οὐδαμῶς ἡ ἀλήθεια, κενόν δὲ καὶ μάταιον οὐκ ἂν γένοιτό τι τῶν παρ' αὐτοῖς λαλουμένων.

Ἐὰν ὑστερήσιμ, ὑπόμεινον αὐτόν, διὲ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ μὴ χρορίσιμ. Ἐὰν ὑποστειληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ δικαιοσ ἐκ πίστεωσ ζήσεται.

1Θ'. Οὐδένα σαφῶς ὀνομάσας, Ὑπόμεινον, φησὶ, αὐτόν, τούτέστι, προσδόχα καὶ μέλλοντα, καὶ μὴ σκάζουσαν ἐπ' αὐτῷ δέχου τὴν ἐλπίδα, βεβαίαν δὲ μάλλον καὶ ἐρηρειασμένην, κᾶν εἰ γένοιτό τις μεταξὺ χρόνου παράτασις. Ἔοικε τοίνυν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐνηχησαι μὲν τῷ προφήτῃ κατὰ τὸν νοῦν, καὶ ἀποκαλύψαι μυστικῶς, ὡς ἤξει δὴ πάντως ὁ προηγγελμένος· προστάξειμ γὰρ μὴν ὑπομένειν αὐτόν, διὰ τοι τὸν μεταξὺ τῆς μελλήσεωσ χρόνον, καθάπερ ἔφημ ἀρτίωσ. Εἰ γὰρ δὴ γένοιτό τις ὑποστολή τε καὶ ἄκνοσ τοῦ πεπιστευκότοσ, οὐκ ἂν εὐδοκήσαιμ, φησὶ, ἐν αὐτῷ, τοῖς

A dito velut in collem, et speculam, et petram ad eorum considerationem emicare, quæ illis scientiarum Dominus ⁵³ aperire ac declarare vellet. Depressam enim et dejectam mentem odit: corda vero terrenis negotiis et temporaneis cupiditatibus altiora, et in sublimē volantia quærit. Scriptum est enim: «Dii fortes terræ vehementer elevati sunt ⁵⁴.» Et rursus: «Pulli vulturis in altum volabunt ⁵⁵.» Longe namque ultra caduca et terrena sanctorum mens habitat. Inquit ergo: «Stabo super custodiam meam,» hoc est, in exercitatione et consuetudine mea excubabo, animum rursus purgabo, curis mundanis exsolvam, sursum quodammodo volabo ut in petram, hoc est, in stabilitatem quamdam et velut in sublimi sitam securitatem cogitationum. Illic, ceu ex jugo montis speculabor secundum intellectum, quæ Deus mihi locutus fuerit, et quid dicturus sim, si me arguere voluerit, ut qui inconsideratius dixerim: «Quare aspicias super contemptiores? tacebis cum impius devoraverit justum ⁵⁶?» Θεὸς, ὡς οὐκ ἀσφαλῶς εἰρηκότα τὸ, «Εἰς τί ἐπι καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον;»

VERS. 2, 3. *Et respondit ad me Dominus, et dixit: Scribe visionem, et manifeste in tabella buxæ, ut sequatur, qui legit ea. Quia adhuc visio in tempus, et oriatur in finem, et non in vacuum.*

XVIII. Scriptura visionem sive futurorum revelationem comprehendere jubet; res enim auditione digna est, et una de maxime mirabilibus. Solet autem fere semper, quod litteris præcipue extollitur, longa et perenni memoria **533** honorari. Scribe igitur visionem, o propheta, inquit, ut olim quoque nascituri prænuntiata noriant, et qui in sermones tuos inciderint, ea sequantur, hoc est, quam vim habeant, intelligere concupiscant, et ita omnino veram fore prædictionem credant. «Visio enim in tempus, hoc est, in dilationem,» et inducias, et breve intercedet tempus. Desinet autem in veritatem, et non in vacuum. Nullo enim modo veritas mentitur: nec potest esse quidquam vanum et inane eorum quæ ipsa locuta fuerit.

VERS. 4. *Si morabitur, sustine eum, quia veniens veniet, et non tardabit. Si retraxerit se, non complacebit anima mea in eo. Justus autem in fide vivet.*

XIX. Nemine expresse nominato, Sustine ipsum, inquit, hoc est, cunctantem licet expecta, nec spes tua in illum vacillet; sed constanter et firmiter confide potius, quantumvis tempus aliquod intercesse-rit. Videtur itaque rerum omnium potens Deus insonare animo prophetæ, et arcano revelare, plane venturum, qui prænuntiatus sit propter moram autem intercedentem jubere ipsum præstolari, ut modo dixi. Nam si, qui credidit, animi contractione torpuerit, non is mihi placere poterit, inquit, ut quem animæ vitiiis implicitum videam: nec possim

⁵³ I Reg. II, 3. ⁵⁴ Psal. XLVI, 10. ⁵⁵ Habac. I, 8. ⁵⁶ Habac. I, 15.

tali ignoscere, quem incredulum et exosum potius reputabo. Qui autem verborum neorum veritatem testificabitur, is plane etiam consequetur, ut vitæ sit particeps, quod præmium Deum honorantibus constitutum, et egregium benevolentiae divinæ stipendium est. Qua de historia Cyrus, Cambysæ filius erat, de quo ait : « Si morabitur, sustine ipsum. » Cepit enim, cepit Babylonem, et alias insuper urbes expugnavit.

Quod ad interpretationem mysticam et narrationem spiritualem attinet, ad omnium nostrum Salvatorem Christum merito verborum propositorum intelligentiam referendam dixerim. Ipse siquidem est « qui est, et qui erat, et qui venturus est »⁸⁷; et ad futurum quidem suo tempore, sanctorum prophetarum vocibus prædictum est. Ubi autem venerit, diaboli imperium eversurum, impiamque et impuram demonum multitudinem potestate in nos expulsurum, **534** non obscure sacræ Scripturæ oracula cecinerunt, ipseque gestorum eventus sibi testis erit. Veruntamen « in tempus prædictio⁸⁸. » Novissimis enim diebus sæculi hujus Unigenitus effulsit, et qui se retraxit ac fidem in ipsum inconsultissime rejecit, Deum offendit, cœlestiumque bonorum expers mansit, et a sanctorum sacro cœtu exclusus est, juxta prophetiam : « Ut myrica silvestris, quæ in deserto, quæ non videbit cum venerint bona⁸⁹. » Qui autem ignavia et animi contractione superior charitatem et fidem in mentem et in cor introduxit, hujusmodi voluntatis suæ compensationem et præmium præclarum, vitam senio carentem, et peccatorum depositionem, et per Spiritum sanctificationem habet. Justificati enim sursum « non ex operibus legis », ut scriptum est, sed « per fidem in Christum⁹⁰ » potius. Et « lex quidem iram operatur⁹¹, » ad pœnam quippe transgressores vocat : gratia autem peccatis solvens iram avertit.

At arrogans, et contemptor, vir superbus nihil perducet ad finem.

XX. Vaticinatus prænuntiatum suo tempore ad futurum, ac tristia discussurum, et contritos omni miseria absoluturum, nunc meminit vastatoris, et ejus qui plane omni genere inhumanitatis et immanitatis in morem belluarum grassatus est. His autem verbis historice quidem profanus et inimicus Dei Nabuchodonosor, spiritualiter Satanus indicatur. Arrogantem autem, et contemptorem, et superbum jure optimo nominat. Sic enim rei natura se habet, sive Satanam, sive virum Babylonium in his accipiamus. Arrogantem porro, seu arrogantem de se ipso sentientem intelligit, aut confidentem, aut inaniter se jactantem, contemptorem præterea, et superbum, ut ex fastu et inani tumore nec ad momentum quidem incomparabilem Dei omnia potentis

A τῆς ψυχῆς ἐγκλήμασιν ἐνισχημένον ὄρων, οὐδ' ἂν γενολίμην τῷ τοιῷδε συγγνώμων· καταλογιούμαι δὲ μᾶλλον ἄπιστον καὶ ἀπηχθημένον. Ἐψεται δὲ πάντως τῷ τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἑμοῖς ἐπιμαρτυροῦντι λόγοις τὸ καὶ ἐν μετέξει ζωῆς γενέσθαι, καὶ τοῦτο γέρας τοῖς τιμῶσι Θεὸν, καὶ καλὸν εὐνοίας ὀψώνιον. Ὅσον μὲν οὖν ἔχει εἰς γε τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, Κύρος ἦν ὁ Καμβύσου, περὶ οὗ φησιν· « Ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτόν. » Ἐίλε γὰρ, εἴλε τὴν Βαβυλώνα, συγκαταδῆσας αὐτῇ καὶ τὰς ἑτέρας πόλεις.

Ἅσον δὲ αὐτῷ πρὸς λόγους τοὺς μυστικούς καὶ εἰς ἀφήγησιν τὴν πνευματικὴν, φαίην ἂν ὅτι περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ ἂν εἰκότως τῶν προκειμένων ἡ δύναμις. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, » καὶ ὅτι μὲν παρέσται κατὰ καιροῦς, ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν προαναπεφώνηκε λόγος. Ὅτι δὲ ἀφιγμένος ἀναστρέψειν ἔμελλε τοῦ διαβόλου τὸ κράτος, καὶ τὴν ἀνοσίαν καὶ βέβηλον τῶν δαιμόνων πληθύν τῆς καθ' ἡμῶν ἐξέλασαι πλεονεξίας, προκερησφόδηκε μὲν ἐναργῶς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, αὐτῇ δὲ λοιπὸν τῶν πεπραγμένων ἡ ἔκβασις μάρτυς εἰσθήσεται. Πλὴν « εἰς καιρὸν ἡ προάγγελσις. » Ἐν γὰρ ἡμέραις ἐσχάταις τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐξέλαμψεν ὁ Μονογενὴς, καὶ ὁ μὲν ὑποστειλάμενος, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἀβουλοτάτως παρωθοῦμενος, προσέκρουκε τῷ Θεῷ, καὶ τῶν οὐρανίων ἀγευστος ἀπέμεινε ἀγαθῶν, ἔξω τε τῆς ἱερᾶς τῶν ἁγίων πληθούς ἀπειλημένος γέγονε, κατὰ τὸν προφητείας λόγον· « Ὡς ἀγρία μυρική ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἡ οὐκ ἐψεται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. » Ὁ δὲ κρείττων δκνον καὶ ὑποστολῆς, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην καὶ πίστιν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσοικισάμενος, ἀντέκτισιν ἔχει τῆς τοιαύτης γνώμης, καὶ γέρας ἐξαιρετον τὴν ἀμήρυτον ζωῆν, καὶ τὴν τῶν πλημμελημάτων ἀπόθεσιν, καὶ τὸν διὰ Πνεύματος ἁγιασμόν. Δεδικαιώμεθα γὰρ « οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διὰ πίστεως δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Χριστόν. » Καὶ « ὁ μὲν νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, » καλεῖ γὰρ εἰς δίκας τοὺς παραβαίνοντας, ἐξίστησι δὲ τὴν ὀργὴν ἡ χάρις, λύουσα τὰ ἐγκλήματα.

Ὁ δὲ κατοίμενος, καὶ καταφρονητῆς, ἀνὴρ ἀλαζῶν οὐδὲν μὴ περᾶνῃ.

Κ'. Προκαταμηνύσας, ὅτι ὁ προηγγελμένος κατὰ καιροῦς παρέσται, καταλύσων τὰ σκυθρωπά, καὶ ταιλαιπωρίας ἀπάσης ἀπαλλάξων τοὺς συντετριμμένους, λοιπὸν διαμέμνηται τοῦ πεπορθηκότος, καὶ πᾶν εἶδος ἀπανθρωπίας καὶ ὠμότητος θηριοπρεποῦς εἰσάπαν ἐκπεπληρωκότος. Σημαίνεται δὲ διὰ τούτων ἱστορικῶς μὲν ὁ βέβηλος καὶ θεομάχος Ναβουχοδονόσορ, νοητῶς δὲ πάλιν ὁ Σατανᾶς. Κατοίμενον δὲ καὶ καταφρονητὴν, καὶ ἀλαζόνα καλεῖ, καὶ σφόδρα εἰκότως. Ἐχει γὰρ ὧδε τῇ φύσει, κἂν εἰ ἐπ' αὐτῷ νοῖτο τοῦ Σατανᾶ τῶν λόγων ἡ δύναμις, κἂν εἴτε τις λέγοι τὸν ἄνδρα τὸν Βαβυλώνιον. Κατοίμενον δὲ φησι τὸν περὶ αὐτὸν ἡληματίαν, ἡ βλάκα, καταφρονητὴν δὲ πάλιν καὶ ἀλαζόνα ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν ὀφρῶς, καὶ διακένου φουσηματοῦ οὐδ' ὄσον εἰπεῖν εἰ

⁸⁷ Apoc. 1, 8. ⁸⁸ Habac. 11, 3. ⁸⁹ Jerem. xvii, 6. ⁹⁰ Galat. 11, 16. ⁹¹ Rom. 1v, 15.

νοῦν ἔχειν ἐθέλοντα τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. Ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδὲν περὰν, φησί· οὐ γὰρ πάντως αὐτῷ κατὰ νοῦν ἐκδύσεται τῶν πραγμάτων τὸ πέρας. Οὐ μέχρι παντός ἐντροφήσει, καὶ κατευρυνθήσεται, καὶ ἐν εὐκλείαις ἔσται λαμπραῖς. Καὶ ἔστιν ἀληθές, ὅπερ ἔφη ζάλλων καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον, καὶ ἐπαιρούμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρηλθόν, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐζήτουν αὐτὸν, καὶ οὐκ εὗρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ. » Ἔρπει γὰρ πάντως πρὸς ταπεινώσιν ἡ ὑπεροχία· φρόνημα δὲ τὸ μεμετρημένον ταῖς ἀνωτάταις στεφανοῦται τιμαῖς. Πιστοῦται δὲ πρὸς τούτῳ τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητῆς, γεγραφώς τε καὶ λέγων· « Καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφός ὁ ταπεινός ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ· ὡς ἄνθος γὰρ χρότου παρελεύσεται. » B

Ὁς ἐπλάτυνε καθὼς ᾄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ὄστος ὡς θάνατος οὐκ ἐμπιπλάμενος, καὶ ἐπισυναΐξει ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ εἰσδέξεται πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς λαοὺς.

KA'. Συνάδει τῷ προφήτῃ Θεός, καὶ δέδειχεν ἀληθεύοντα, τοῖς παρ' ἑαυτοῦ λόγοις κατασφραγίζων εἰς ἀλήθειαν τὰ τε τοῦ διαβόλου καὶ τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐγκλήματα. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης ἔφασκε· Συντέλειαν ἐν ἀγίστρῳ ἀνέσπασε, καὶ ἔλκυσε αὐτὸν ἐν ἀμφιδιήστρῳ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ γε τῶν ὄλων Θεός ἐπὶ τὸ ἔτι μείζον καὶ ἀληθέστερον ἀναφέρων τὰς αἰτίας, ᾄδῃ καὶ θανάτῳ παρεικάζει λοιπόν. Χρῆμα γὰρ ἀκόρεστον θανάτῳ τε καὶ ᾄδῃς. Ἀληθές δὲ ὅτι, κατὰ γε τὸ τῷ Βαβυλωνίῳ δοκοῦν, πάντα ἂν ὑπ' αὐτῷ τὰ ἔθνη συνήχθη, καὶ νοεῖτ' ἂν εἰκότως Περσικῆς φιλοτιμίας ἐγκλήματα τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν. Μικρὰ γὰρ αὐτοῖς ἡ ὑπ' οὐρανόν, καὶ οὐκ ἂν ἀρκέσειεν εἰς τὸ δουλεύειν αὐτοῖς πάντα τὰ ἀνθρώπων γένη.

Ἄλοίη δ' ἂν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετής, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς, πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὑφ' ἑαυτῷ τὴν γῆν ποιεῖσθαι σπουδάζων, καὶ ὅσον ᾄδῃς καταρρόφῳ τὸς ταῖς παρ' αὐτῷ δυστροπίας ἀπολλυμένους. Ἐφη δὲ ποῦ καὶ αὐτὸς, ὅτι « Τὴν οἰκουμένην ὄλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ μου, ὡς νοσσιὰν καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ ἀρῶ. Καὶ οὐκ ἔστιν ὅς διαφεύξεται με, ἢ ἀντίπη μοι. » Ἀπληστον γὰρ, καὶ ἀτίθαστον τὸ θηρίον, καὶ ἀλαζονείας μεστὸν, μαρὸν ἀληθῶς καὶ μισάνθρωπον.

Οὐχὶ ταῦτα πάντα κατ' αὐτοῦ παραβολὴν λέγονται, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ; Καὶ ἐροῦσιν· Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, (ἔως τίνος;) καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρώς!

KB'. Ὅτι μήτε ἀκράδαντον αὐτῷ τὸ κρατεῖν, μήτε μὴν τὸ δεῖν ἐντροφεῖν ἐπὶ πληθύνει τῶν συνεγεγεμμένων, ἀπολισθήσει δὲ πάντως ἀρχῆς τε καὶ δόξης, καὶ ὧδῃ πολλοῖς ἔσται πεσῶν, καταμεμῆνυκεν ἐναργῶς. Αἰψέσθαι γὰρ ἔφη παραβολὴν ἐν αὐτῷ ὅσον πρόβλημα, καὶ δημῶδη λόγον, καὶ ἐν γλώτταις πολλῶν. Καὶ τις δὴ οὗτός ἐστιν; « Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα

majestatem in animum admittere sustinentem. Quocirca talis, inquit, nihil perficiet; quod nequiquam illi rerum finis et exitus ad voluntatem procedet. Non semper in deliciis versabitur, et fines suos dilatabit, et illustri gloria circumfluet. Et verum est, quod canens beatus David ait: « Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani, et transivi, et ecce non erat, et quæsi eum, et non est inventus locus ejus ». » 535 Tendit enim prorsus ad humiliationem superbia: contra animus modestus supremis honoribus decoratur. Facit ad hæc fiden; Salvatoris discipulus, dum scribit ac dicit: « Gloriatur autem frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humilitate sua, quoniam sicut flos feni transibit ». »

VERS. 5. Qui dilatavit sicut infernus animam suam, et iste quasi mors non adimpletur, et aggregabit ad se omnes gentes, et accipiet ad se omnes populos.

XXI. Consentit cum propheta Deus, et vera dicere demonstrat, sermonum ejus veritatem diaboli et Nabuchodonosoris criminibus obsignans. Propheta namque dicebat: « Consummationem in hamo sublevavit, et attraxit eum in rete, » et quæ sequuntur. Ast universorum Deus, causas ad majus quiddam et verius referens, inferno adhuc et morti comparat. Vere enim mors et infernus nunquam satiantur. Et verum est, pro voluntate Babylonii omnes gentes ad ejus imperium aggregatas, possintque hujuscemodi mala haud immerito Assyriæ ambitionis crimina reputari. Parvus enim erat illis terrarum orbis, nec omnium nationum servitute contenti fuissent.

Cerni autem potest et ipse peccati inventor, hoc est, Satanas, totam terram, ut verbo complectar, sub se redigere anniti, et ceu infernus devorare eos, qui ejus pervérsis molitionibus intereunt. Quin ipsemet alicubi ait: « Et orbem habitatum totum comprehendam manu ut nidum, et sicut derelicta ova tollam. Et non est qui effugiat me, aut resistat mihi ». » Est enim bellua inexplebilis, et indomita, et superbiæ plena, detestanda revera, et imbuta odio hominum.

VERS. 6. Nonne hæc universa parabolam adversus eum sument, et propositionem ad narrationem ejus? Et dicent: Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua (usquequo?) et aggravans densum lutum contra se!

XXII. Nec firmum illi imperium fore, nec gaudia in multitudine eorum quæ congregavit, amissurumque funditus et principatum, et gloriam, et fabulam fore vulgo casum ejus, planum facit. Sumptum enim iri super eo parabolam, seu propositionem dicit, hoc est, materiam sermonum passim fore. Quis porro hic sermo?

“ Psal. xxxvi, 35, 36. “ Jac. i, 9, 10. “ Prov. xxx, 16. “ Isa. x, 14.

tali Ignoscere, quem incredulum et exosum potius A reputabo. Qui autem verborum nieorum veritatem testificabitur, is plane etiam consequetur, ut vitæ sit particeps, quod præmium Deum honorantibus constitutum, et egregium benevolentiae divinæ stipendium est. Qua de historia Cyrus, Cambysæ filius erat, de quo ait : « Si morabitur, sustine ipsum. » Cepit enim, cepit Babylonem, et alias insuper urbes expugnavit.

Quod ad interpretationem mysticam et narra-
tionem spiritualem attinet, ad omnium nostrum Salvatorem Christum merito verborum propositorum intelligentiam referendam dixerim. Ipse siquidem est « qui est, et qui erat, et qui venturus est »; et adfuturum quidem suo tempore, sanctorum prophetarum vocibus prædictum est. Ubi autem venerit, diaboli imperium eversurum, impiamque et impuram dæmonum multitudinem potestate in nos expulsurum, 534 non obscure sacræ Scripturæ oracula cecinerunt, ipseque gestorum eventus sibi testis erit. Verumtamen « in tempus prædictio » Novissimis enim diebus sæculi hujus Unigenitus effulsit, et qui se retraxit ac fidem in ipsum inconsultissime rejectit, Deum offendit, celestiumque bonorum expers mansit, et a sanctorum sacro cœtu exclusus est, juxta prophetiam : « Ut myrica silvestris, quæ in deserto, quæ non videbit cum venerint bona » . Qui autem ignavia et animi contractione superior charitatem et fidem in mentem et in cor introduxit, hujusmodi voluntatis suæ compensationem et præmium præclarum, vitam senio carentem, et peccatorum depositionem, et per Spiritum sanctificationem habet. Justificati enim sursum « non ex operibus legis », ut scriptum est, sed « per fidem in Christum » potius. Et « lex quidem iram operatur », ad pœnam quippe transgressores vocat : gratia autem peccatis solvens iram averlit.

At arrogans, et contemptor, vir superbus nihil perducet ad finem.

XX. Vaticinatus prænuntiatum suo tempore adfuturum, ac tristia discussurum, et contritos omnium miseria absoluturum, nunc meminit vastatoris, et ejus qui plane omni genere inhumanitatis et immanitatis in morem belluarum grassatus est. His autem verbis historice quidem profanus et inimicus Dei Nabuchodonosor, spiritualiter Satanus indicatur. Arrogantem autem, et contemptorem, et superbum jure optimo nominat. Sic enim rei natura se habet, sive Satanam, sive virum Babylonium in his accipiamus. Arrogantem porro, seu arrogantem de seipso sentientem intelligit, aut confidentem, aut inaniter se jactantem, contemptorem præterea, et superbum, ut ex fastu et inani tumore nec ad momentum quidem incomparabilem Dei omnia potentis

της ψυχῆς ἐγκλήμασιν ἐνισχημένον ὄρων, οὐδ' ἂν γνοιμην τῷ τοιῷδε συγγνώμων· καταλογιτοῦμαι δὲ μᾶλλον ἄπιστον καὶ ἀπηχθημένον. Ἐφεται δὲ πάντως τῷ τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἑμοῖς ἐπιμαρτυροῦντι λόγοις τὸ καὶ ἐν μεθέξει ζωῆς γενέσθαι, καὶ τοῦτο γέρας τοῖς τιμῶσι Θεὸν, καὶ καλὸν εὐνοίας ὀφύνηιον. Ὅσον μὲν οὖν ἔχει εἰς γε τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, Κύρος ἦν ὁ Καμβύσου, περὶ οὗ φησιν· Ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτόν. Ἐἶλε γὰρ, εἶλε τὴν Βαβυλῶνα, συγκαταδηώσας αὐτῇ καὶ τὰς ἑτέρας πόλεις.

Ὅσον δὲ αὐτῷ πρὸς λόγους τοὺς μυστικούς καὶ εἰς ἀφήγησιν τὴν πνευματικὴν, φαίην ἂν ὅτι περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ νοοῖτ' ἂν εἰκότως τῶν προκειμένων ἡ δύναμις. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, καὶ ὅτι μὲν παρέσται κατὰ καιροῦς, ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν προαναπεφώνηκε λόγος. Ὅτι δὲ ἀφιγμένος ἀναστρέψειν ἔμελλε τοῦ διαβόλου τὸ κράτος, καὶ τὴν ἀνοσίαν καὶ βέβηλον τῶν δαιμόνων πληθύν τῆς καθ' ἡμῶν ἐξελάσαι πλεονεξίας, προκερησµῶδηκε μὲν ἐναργῶς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, αὐτὴ δὲ λοιπὸν τῶν πεπραγμένων ἡ ἐκβασις μάρτυς εἰσθήσεται. Πλὴν ἡ εἰς καιρὸν ἡ προάγγελσις. Ἐν γὰρ ἡμέραις ἐσχάταις τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐξέλαμψεν ὁ Μονογενὴς, καὶ ὁ μὲν ὑποστειλάμενος, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἀβουλοτάτως παρωθούμενος, προσέκρουκε τῷ Θεῷ, καὶ τῶν οὐρανίων ἀγευστος ἀπέμεινε ἀγαθῶν, ἔξω τε τῆς ἱερᾶς τῶν ἁγίων πληθῆος ἀπεληλαμένος γέγονε, κατὰ τὸν προφητείας λόγον· Ὡς ἀγρία μυρική ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἣ οὐκ ὄφεται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. Ὁ δὲ κρείττων ὄνουν καὶ ὑποστολή, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην καὶ πίστιν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσοικισάμενος, ἀντέκτισιν ἔχει τῆς τοιαύδε γνώμης, καὶ γέρας ἐξαιρετον τὴν ἀμήρυτον ζωὴν, καὶ τὴν τῶν πλημμελημάτων ἀπόθεσιν, καὶ τὸν διὰ Πνεύματος ἁγιασµόν. Δεδικαιώμεθα γὰρ ὡς ἐξ ἔργων νόμου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διὰ πίστεως δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Χριστόν. Καὶ ὁ μὲν νόμος ὄργην κατεργάζεται, καλεῖ γὰρ εἰς δίκας τοὺς παραβαίνοντας, ἐξίστησι δὲ τὴν ὄργην ἡ χάρις, λύουσα τὰ ἐγκλήματα.

Ὁ δὲ κατοῖόμενος, καὶ καταφρονητῆς, ἀνήρ ἀλαζῶν οὐδὲν μὴ περᾶν.

Κ'. Προκαταμηνύσας, ὅτι ὁ προηγγελμένος κατὰ καιροῦς παρέσται, καταλύσων τὰ σκυθρωπά, καὶ τάλαιπωρίας ἀπάσης ἀπαλλάξων τοὺς συντετριμμένους, λοιπὸν διαμέμνηται τοῦ πεπορθηκότος, καὶ πᾶν εἶδος ἀπανθρωπίας καὶ ὠμότητος θηριοπρεποῦς εἰσάπαν ἐκπεληρωκότος. Σημαίνεται δὲ διὰ τούτων ἱστορικῶς μὲν ὁ βέβηλος καὶ θεομάχος Ναβουχοδοноσορ, νοητῶς δὲ πάλιν ὁ Σατανᾶς. Κατοῖόμενος δὲ καὶ καταφρονητῆν, καὶ ἀλαζόνα καλεῖ, καὶ σφόδρα εἰκότως. Ἐχει γὰρ ὧδε τῇ φύσει, κἂν εἰ ἐπ' αὐτῷ νοοῖτο τοῦ Σατανᾶ τῶν λόγων ἡ δύναμις, κἂν εἴτε τις λέγοι τὸν ἄνδρα τὸν Βαβυλώνιον. Κατοῖόμενος δὲ φησι τὸν περὶ αὐτὸν ἡ ληματίαν, ἡ βλάκα, καταφρονητῆν δὲ πάλιν καὶ ἀλαζόνα ὡς ἐκ πολλῆς ἄγσιν ὀφρῶς, καὶ διακένου φουσηματος οὐδ' ὅσον εἰπεῖν εἰ

57 Apoc. i, 8. 58 Habac. ii, 3. 59 Jerem. xvii, 6. 60 Galat. ii, 16. 61 Rom. iv, 15.

νοῦν ἔχειν ἐθέλοντα τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. Ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδὲν περὶν ἡφισί· οὐ γὰρ πάντως αὐτῷ κατὰ νοῦν ἐκθήσεται τῶν πραγμάτων τὸ πέρας. Οὐ μέχρι παντὸς ἐντροφησεί, καὶ κατευρυνθήσεται, καὶ ἐν εὐκλείαις ἔσται λαμπραῖς. Καὶ ἔστιν ἀληθές, ὅπερ ἔφη ψάλλον καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερψοφούμενον, καὶ ἐπαιρούμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρήλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐζήτουν αὐτόν, καὶ οὐκ εὗρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ. » Ἐρπεῖ γὰρ πάντως πρὸς ταπεινώσιν ἢ ὑπεροφία· φρόνημα δὲ τὸ μεμετρημένον ταῖς ἀνωτάταις στεφανοῦται τιμαῖς. Πιστοῦται δὲ πρὸς τοῦτω τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητῆς, γεγραφώς τε καὶ λέγων· « Καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφός ὁ ταπεινός ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ· ὡς ἄνθος γὰρ χρότου παρελεύσεται. »

Ὁς ἐπλάτυνε καθὼς ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ οὗτος ὡς θάνατος οὐκ ἐμπικλάμενος, καὶ ἐπισυνάξει ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ εἰσδέξεται πρὸς αὐτὸν πάντα τοὺς λαοὺς.

ΚΑ'. Συνάδει τῷ προφήτῃ Θεός, καὶ δέδειχεν ἀληθεύοντα, τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις κατασφραγίζων εἰς ἀλήθειαν τὰ τε τοῦ διαβόλου καὶ τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐγκλήματα. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης ἔφρασκε· Συντέλειαν ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασε, καὶ εἴλκυσε αὐτὸν ἐν ἀμφιδλήστρῳ, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ γε τῶν ὄλων Θεός ἐπὶ τὸ ἔτι μείζον καὶ ἀληθέστερον ἀναφέρων τὰς αἰτίας, ἄδη καὶ θανάτῳ παρεικάξει λοιπόν. Χρῆμα γὰρ ἀκέρεστον θανάτος τε καὶ ἄδης. Ἀληθές δὲ ὅτι, κατὰ γε τὸ τῷ Βαβυλωνίῳ δοκοῦν, πάντα ἂν ὑπ' αὐτῷ τὰ ἔθνη συνήχθη, καὶ νοεῖτ' ἂν εἰκότως Περσικῆς φιλοτιμίας ἐγκλήματα τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν. Μικρὰ γὰρ αὐτοῖς ἢ ὑπ' οὐρανόν, καὶ οὐκ ἂν ἀρκέσειεν εἰς τὸ δουλεύειν αὐτοῖς πάντα τὰ ἀνθρώπων γένη.

Ἄλοιθι δ' ἂν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετής, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς, πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὑφ' αὐτοῦ τὴν γῆν ποιεῖσθαι σπουδάζων, καὶ οἶον ἄδης καταβροφῶν τοὺς ταῖς παρ' αὐτῷ δυστροπίας ἀπολυμένους. Ἐφη δὲ που καὶ αὐτὸς, ὅτι « Τὴν οἰκουμένην ὄλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ μου, ὡς νοσσιὰν καὶ ὡς καταλειμμένα ὡὰ ἀρώ. Καὶ οὐκ ἔστιν ὅς διαφεύξεται με, ἢ ἀντίπη μοι. » Ἄπληστον γὰρ, καὶ ἀτίθαστον τὸ θηρίον, καὶ ἀλαζονεῖας μεστὸν, μαρὸν ἀληθῶς καὶ μισάνθρωπον.

Ὁὐχὶ ταῦτα πάντα κατ' αὐτοῦ παραβολὴν λέγονται, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ; Καὶ ἔρουσιν· Ὁὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, (ὅως τίτος;) καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτῆς σιταρῶς!

ΚΒ'. Ὅτι μήτε ἀκράδαντον αὐτῷ τὸ κρατεῖν, μήν τὸ δεῖν ἐντροφᾶν ἐπὶ πληθῶσι τῶν συνεγγόνων, ἀπολισθῆσαι δὲ πάντως ἀρχῆς τε καὶ ὄψεως, ὡδὴ πολλοῖς ἔσται πεσῶν, καταμεμήνησι λέγεσθαι γὰρ ἔφη παραβολὴν ἐν αὐτῷ καὶ δημῶδη λόγον, καὶ ἐν γλώτταις ἑστὴ ὡς τῆ οὐτός ἔστιν; « Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, (ὅως τίτος;) καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτῆς σιταρῶς!

majestatem in animum admittere sustinentem. Quæ circa talis, inquit, nihil perficiet; quod non iniquum illi rerum finis et exitus ad voluntatem procedat. Non semper in deliciis versabitur, et fines suos dilatabit, et illustri gloria circumfluat. Et verum est, quod canens beatus David ait: « Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani, et transivi, et ecce non erat, et quæsi eum, et non est inventus locus ejus ».

535 Tendit enim prorsus ad humiliationem superbia: contra animos modestus supremis honoribus decoratur. Facit ad hæc fidem Salvatoris discipulus, dum scribit et dicit: « Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humilitate sua, quoniam sicut flos feni transibit ».

VERS. 5. Qui dilatavit sicut infernus animum suum, et iste quasi mors non adimpletur, et aggregatur ad se omnes gentes, et accipiet ad se omnes populos.

XXI. Consentit cum propheta Deus, et vera dicere demonstrat, sermonum ejus veritatem diaboli et Nabuchodonosoris criminibus obsignans. Propheta namque dicebat: « Consummationem in homo sublevavit, et attraxit eum in rete, » et que sequuntur. Ast universorum Deus, causas ad majus quendam et verius referens, inferno adhuc et morti comparat. Vere enim mors et infernus satiantur. Et verum est, pro voluntate imperium omnes gentes ad ejus imperium aggregantur, et sintque hujuscemodi mala hominum ambitionis crimina reputari. Patet enim ex interrarum orbis, nec omnium nationum contenti fuissent.

Cerni autem potest e. est mors, et infernus, et iste quasi mors non adimpletur, et aggregatur ad se omnes gentes, et accipiet ad se omnes populos.

D **roque**

⁶⁵ Psal. xxxvi, 35, 36. ⁶⁶ Jac. : 1 :

536 Væ qui multiplicat sibi non sua, et aggravat lutum suum dense. » Hoc est, semper impietatis suæ pœnam cumulationem, seu graviolem sibi efficiens, dum gentes perdit, et regiones totas ad se rapit, et in aliena semper irruii, et sub sceptrâ sua vi compellit, et populis innumerabilibus dominatur. Intexuit autem in medio, *uagueuo*? ostendens illum nec aviditati, nec crudelitati modum ponere, et iniquitatis finem aversari. Insaturabiles igitur Babyloniorum tyranni, et sævitia formidandi, et omnium probrosissima audere soliti.

Idem facit Satanas, semper colligens quæ sua non sunt, et pœnam sibi graviolem accersens. Cui quodam loco dicitur: « Sicut vestimentum in sanguine mistum non erit mundum; sic neque tu eris mundus, quia terram meam perdidisti, et populum meum occidisti ⁶⁶. » Non manebis in æternum tempus. Quos enim populos non perdidit? aut quibus gentibus pepercit? Quid vero tam odiosum, et invisum, quod illum molitum non constet? Sequitur itaque illum hand injuria Væ, et imperio ejus everso, in omnes dominatione spoliatus, parabola fiet. Atque hoc rursum sapiens Jeremias nobis, quanquam obscurius, ita de ipso loquens testatur: « Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias suas non cum judicio: in dimidio dierum suorum relinquent eum, et in novissimis suis erit insipiens ⁶⁷. » Illud eris, secundum historiam vere accidit. Cepit enim Judæam Babylonius, et Samariam insuper, et alia item loca devastans, prædam inde in sedes suas avexit. Ast ubi Cyrus Babyloniam cum Persis et Medis est aggressus, aggregati rursus abierunt, ac tantum non domum avolarunt quos captivitatis vincula detinuerant. Abscesserunt præterea ab idolorum cultu propter magistrum suum quidam ex gentibus, et eo qui olim clamavit, et ad se vocat deserto, ad Christum accurrerunt. Congregavit enim Ille sibi quæ non erant ejus. Suscepit autem Christus quæ erant ejus ⁶⁸. Nam quia Deus, ideo Dominus est omnium.

VERS. 7. *Quia' subito consurgent mordentes enim, et vigilabunt insidiatore tui, et eris in rapinam ipsis.*

537 XXIII. Improviso in eum facturos impetum dicit, qui mordeant, et bellicis impressionibus regnum ejus depopulentur, nempe Cyrum cum suis, Persis ac Medis et Elamitis; qui tantum non etiam somnum oculis exculientes, et tanquam ex ebrietate vigilantes, et ægre pristinis terroribus vacantes, suscepto in illum bello incursionibus generose facturi sint. Deinde multis modis insidiantes, facile vincunt, Chaldæorum facultates agentes ferentesque, et Babylonios diripientes.

Hoc expertum quoque Sathanam exitabilem cer-

αὐτοῦ, καὶ βαρύνων τὸν κλοῦν αὐτοῦ σιδαρῶς! » Τουτέστι, φορτικωτέραν αἰε καθιστὰς ἐφ' αὐτῷ τὴν ἐφ' οἷς ἠσέθησε δίκην, ἀπολέσας ἔθνη, καὶ χώρας ὅλας συνενεγκῶν, καὶ τοῖς κατ' οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσιν ἐπιθρῶσων αἰε, καὶ τοῖς ἰθίοις σκῆπτροῖς ἐξ ἀνάγκης ὑποτιθεῖς, καὶ ἀναριθμήτους ἔχων τοὺς ὅπλ' αὐτοῦ λαοῦς. Ἐπιπεφώνηκε δὲ διαμέσου τῶ, ἕως τίνος; ἀκόρεστον ὄντα δεικνύς εἰς πλεονεξίαν, ἀχάλινον εἰς ὠμότητα, καὶ τὸ τῆς ἀδικίας μισοῦντα πέρας. Ἄπληστοι μὲν οὖν οἱ Βαβυλωνίων τύραννοι, καὶ δεινοὶ πρὸς ὠμότητα καὶ τὰ πάντων αἰχίστα τολμᾶν εὐθότες.

Τοιοῦτον δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς, συλλέγων αἰε τὰ μὴ αὐτοῦ, καὶ δυσασχετέραν αὐτῷ τὴν κόλασιν ἐπι[τι]θεῖς. Εἰρηται δὲ που καὶ πρὸς αὐτόν: « Ὅν τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔσται καθαρὸν οὕτως οὐδὲ σὺ ἔση καθαρὸς διδοῖ τὴν γῆν μου ἀπέλευσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας. » Οὐ μὴ μείνης εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. Ποίους γὰρ οὐκ ἀπολώλεκε λαοὺς; ἢ τίνων ἔθνῶν ἐφείσατο; Τί δὲ τῶν ἄγαν ἀπηχεστάτων οὐκ ἂν ἀλοίη τετολημῶς; Ἐψεται δὴ οὖν αὐτῷ δικαίως τὸ Οὐαί, καὶ γενήσεται παραβολή, τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καθηρημένης, καὶ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐξουκισμένης. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ σοφὸς ἡμῖν Τερρεμίας ὑπαινίττεται, λέγων περὶ αὐτοῦ: « Ἐφώναξε πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκε, ποιῶν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως, ἐν ἡμίσει ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτόν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἄφρων. » Πέπρακται δὲ τοῦτο ἱστορικῶς τῶ, ἔσται. Εἶλε μὲν γὰρ τὴν Ἰουδαίαν ὁ Βαβυλώνιος, καὶ μέντοι καὶ τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἐτέρας δὲ σὺν αὐτῇ χώρας ἐξαναστήσας, ἀπέκομισεν εἰς τὴν αὐτοῦ. Κύρου δὲ Βαβυλωνίων κατεστρατευκότος Πέρσας τε καὶ Μήδους, ἀπύχοντο πάλιν οἱ συναγχερμένοι. μονονουχὶ δὲ καὶ ἀποπτάντες, οἴκαδε πάλιν ἦσαν, οἱ τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας ἐνειλημμένοι θεσμοῖς. Ἀποπέφοιτήκασιν δὲ καὶ τῆς ἐπὶ τῷ διδασκάλῳ λατρείας οἱ ἐξ ἔθνῶν, καὶ τὸν πάλαι φωνήσαντα, καὶ πρὸς αὐτόν κεκληκότα, ἀφέντες ἔρημον, προσοδραμήκασιν τῷ Χριστῷ. Συνήγαγε γὰρ ἐκεῖνος τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ. προσεδέξατο δὲ Χριστὸς τὰ ὄντα αὐτοῦ. Κύριος γὰρ ἐστὶ τῶν ὅλων ὡς Θεός.

« Ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτόν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσθ' εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. »

ΚΓ'. Ἀδοκῆτως αὐτοῦ λέγει κατεξαναστήσεσθαι τοὺς δάκνοντας, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου προσβολαῖς δαπανῶντας τὴν ὑπ' αὐτοῦ. οὗτοι δὲ ἦσαν Κύρος ποι καὶ οἱ ἄμφ' αὐτόν Πέρσαι τε καὶ Μῆδοι, καὶ Ἑλαμίται· οἱ μονονουχὶ καὶ ὑπνον ὀμμάτων ἀποτιναξάμενοι, καὶ καθάπερ ἐκ μέθης ἀνανήφοντες, μόλις τῶ ἀρχαίων ἔσονται δειμάτων κρείττους, καὶ τὴν πρὸς αὐτόν αἰρόμενοι μάχην, καταδραμοῦνται γεννικῶς. Εἶτα πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντες καταθλήσουσιν εὐκόλως, ἀγοντές τε καὶ φέροντες τὰ Χαλδαίων πράγματα, καὶ διαρπάζοντες τὴν Βαβυλωνίων.

Τοῦτο πεπονθῶτα καὶ αὐτὸν εὐρήσομεν τὸν ἀλιτή-

⁶⁶ Isa. xiv, 19, 20. ⁶⁷ Jerem. xvii, 11. ⁶⁸ II. Tim. ii, 19.

ριον Σατανᾶν. Συνεκόμισε γὰρ εἰς ἑαυτὸν πάντα τὰ ἄθνη, τὸ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπλῶν λίνων, καὶ τοῖς βρόχοις τῆς ἀμαρτίας πυκάζων. Πλὴν οἱ δάκνοντες αὐτὸν ἐξανέστησαν, τουτέστι, τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμάτων οἱ κήρυκες, ὅσων ὁδοῦσι σπαράττοντες τὸ σῶμα αὐτοῦ, τοὺς τὰ αὐτοῦ δηλονότι φρονεῖν ἤρημένοους. Ὡσπερ γὰρ «ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμα ἔστιν,» οὕτως ὁ τῷ διαβόλῳ κολλώμενος, ἐν πρὸς αὐτὸν ἔστι σῶμα. «Ἐκνήψουσι δὴ οὖν οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ.» Συνέντες γὰρ ὅτι τέθειται λοιπὸν ὑπὸ πόδας ἁγίων, Χριστοῦ λέγοντος ἐναργῶς· «Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω θφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.» τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονούντας ἀρπάσουσι, καὶ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν μετακομιούσιν εὐκόλως, τίς ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῆς ἔστι Θεὸς ἐκδιδάσκοντες, καὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον ἐξηγούμενοι, ὅς δὴ καὶ πρῶτος ὁρᾶται διηρηπαιῶς αὐτόν. Ἔστιν οὖν ἀκούσαι λέγοντος· «Ἡ πῶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ; καὶ τότε διαρπάσει τὰ σκεύη αὐτοῦ.» Εὐθύς δὲ τεχθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, διαρπάζειν ἤρξατο τὰ σκεύη αὐτοῦ. Ἀφικοντο γὰρ ἐξ ἀνατολῆς οἱ μάγοι, λέγοντες· «Ποῦ ἔστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Εἰδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἠλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ.» Καὶ δὴ καὶ προσκεκυνήκασιν, καὶ δῶροις τιμηκᾶσιν, καὶ ἀπαρχὴν γεγενᾶσι τῆς τῶν ἐθνῶν κληρονομίας. Σκευὴ δὲ οὗτοι διαβολικὰ, καὶ τῶν ἐκείνου μελῶν τῶν ἄλλων ἀπάντων ὅτι μάλιστα τιμωτάτα, προσεδραμήκασιν τῷ Χριστῷ. Ὅτι δὲ διαρπάζειν ἐμελλε τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ, προαναπεφώνηκεν ἀνιγματοδῶς καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας. Ἔφη γὰρ ὡς πάλιν περὶ αὐτοῦ· «Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα, ἢ μητέρα, λήφεται δύναμις Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἀπέναντι τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων.» Δοκεῖ μὲν οὖν ἡ τοῦ λόγου δύναμις ὑπαινίττεσθαι τι τῶν ἱστορικῶς πεπραγμένων. Πεπόρθηται γὰρ ἡ Σαμάρεια παρὰ τε τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἐξάρχοντος. Πλὴν νοητὸν ὑπερφανεῖ μυστήριον. Ὅτι γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡ δύναμις τοὺς τὸν αὐτοῦ λαὸν πεπορθηκότας σκυλεύσει βραδίως, ὁ πρόφητικὸς ἡμῖν ὑπέφανε λόγος.

Διότι οὐ ἐσκυλεύσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσι δὲ πάντες ὑπολελειμμένοι λαοί, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν.

ΚΔ'. Ἀληθῆς ὁ λόγος, κἂν εἰ ἐπ' ἀμφοῖν νοητοῦ πάλιν. Ἐπόρθησε μὲν γὰρ ὁ Βαβυλωνίος ἔθνη πολλὰ πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ Σατανᾶς. Τοιγάρτοι πεπόρθησιν ἐδ' ἐναλιῶναι τοῖς ἰσοῖς. Καὶ ὑπὸ Κύρου μὲν πεπόρθηται τὰ Χαλδαίων πράγματα· ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων, ὁ Σατανᾶς. Ἰσα δὲ ἀμφοῖν τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἀδελφὰ τὰ πλημμελήματα, συγγενῆς δὲ ὥσπερ ἡ ἀγριότης, καὶ ἡ κατὰ πάντως ὠμότης. Ἀπεκτόνας γὰρ χώρας τε καὶ πόλεις, ὁ μὲν σαρκικῶς, ὁ δὲ νοητῶς, ὄξεια βολίβι τῇ ἀμαρτίᾳ χρώμενος. Εὐ δὲ δὴ σφόδρα φησὶ σκυλεύσειν αὐτὸν τοὺς ὑπολελειμένους. Ὡς γὰρ ἔπαντας

tum est. Ad se quippe gentes omnes, multorum deorum falso cultu ceu reti expanso, et laqueis peccati confertim positis, congregavit. Verumtamen mordentes eum insurrexerunt, scilicet evangelicorum oraculorum præcones, quasi dentibus dilaniantes corpus ejus, puta, qui quæ ejus sunt sapere voluerunt. Quemadmodum enim «qui adhæret Deo, unus spiritus est cum eo»⁶⁶; sic qui adhæret diabolo, unum corpus est cum eo. «Fvigilabunt igitur insidiatore ejus.» Nam cum intelligant de cætero pedibus sanctorum substratum esse, quod Christus aperte dicat: «Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici⁷⁰,» eidem assentientes rapient, et ad veritatis agnitionem nullo negotio transferent, quis natura et verus Deus sit, edocentes, et mysterium Christi enarrantes, quem primum ejus depopulatorem fuisse liquet. Licet igitur audire dicentem: «Aut quomodo potest quis ingredi in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius forem alligaverit? et tunc vasa ejus diripiet⁷¹.» Simul atque de sancta Virgine natus est, vasa ejus diripere cœpit. Venerunt enim magi ab oriente dicentes: «Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum⁷².» Et adorarunt, ac muneribus honorarunt, hæreditatisque gentium primitiæ facti sunt. Cumque vasa essent diabolica, et membrorum illius omnium longe honoratissima, ad Christum appropèrarunt. Direpturum autem vasa fortis, sub ambage etiam Isaias propheta prænuntiavit. Sic enim denuo de eodem ait: «Quia antequam sciat puertilis vocare patrem, aut matrem, 538 feret fortitudinem Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum⁷³.» Videtur ergo sermo quiddam historicum tacite innuere. Vastata est enim Samaria a rege et principe Assyriorum. Cæterum mysterium sub intelligentiam cadens subindicat. Nam virtutem Salvatoris populi sui populatores facile spoliaturam, prophetæ verba nos admonent.

VERS. 8. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi, propter sanguines hominum, et impietates terræ, et civitatis, et omnium habitantium eam.

XXIV. Verè dictum, etiamsi rursus de utroque dictum accipiatur. Devastavit enim Babylonius gentes multas: idem fecit Satanas. Quare paribus eos penis damnari contigit. Et a Cyro quidem Chaldæi: a sanctis autem Satanas subactus est. Paria autem utriusque commissa, et germana peccata, et cognata quodammodo immanitas, et in omnes crudelitas. Regiones enim et urbes interemerunt: illi quidem secundum corpus, hic secundum animam, acuto jaculo, peccato videlicet usus. Perbene autem dicit eum a reliquis spoliatum iri. Nam quasi omnibus⁷⁴

⁶⁶ I Cor. vi, 17. ⁷⁰ Luc. x, 19. ⁷¹ Matth. xii, 29. ⁷² Matth. ii, 2. ⁷³ Isa. viii, 4.

Babylonio deletis, qui fuga evaserint, ipsi inimicissimos fore affirmat; et quamvis paucos, Deo tamen victoriam tribuente, ipsisque ad omnia optato peragenda annuente, citra difficultatem prevalituros. Nec falso ad communem omnium inimicum, puta Satanam, res pertineat. Omnes quippe mortales cepit, et vastavit, peccatique jugo universos illigavit. Direptus est autem ipse quoque a relictis populis, id est, a justificatis in fide a Christo, et sanctificatis in spiritu. « Salvatæ sunt enim reliquiæ Israel ⁷⁶. » Ex quibus divini discipuli primitiæ fuerunt eorum, qui pestiferum Satanam diripuerunt. Deinde post illos adhuc hodie populorum duces ac rectores, et verbum veritatis recte tractantes diripiunt, subjugatosque in semitam pietatis reducunt ⁷⁸.

VERS. 9, 10. *Væ qui multiplicat avaritiam malam domui suæ, ut ponat in excelsum nidum suum, ut eruatur de manu malorum. Cogitasti confusionem domui tuæ. Consecisti 539 populos multos, et peccavit anima tua*

XXV. Adhuc Babylonius objugatur, principatum seu imperium suum ex omnium expilationibus constituere volens, et domum suam in sublime educens, et ultra modum eximie inaurans atque communiens, ut fortasse citra laborem propulsare ab se injuriam, hoc est, contingentia incommoda declinare semper possit. Institutum quippe Babyloniorum solemne fuit, magnas alere custodias, et acierum disponendarum peritos disciplinæque bellicæ deditos habere innumeros, quo vim et maleficia invadentium ab se prohibere facile quirent. Sed eum ex apparatu dedecus et pudorem relaturum, spe in contrarium cadente, docet dicens: « Cogitasti confusionem domui tuæ, fecisti, sive consummasti populos multos, » allato illis extremo exitio. Quoniam igitur « peccavit anima tua » diras persolves pœnas, dum, qui aliquando fuisti splendidus, et « posuisti in alto nidum tuum, » miser eris et abjectus, et repente sub pedibus inimicorum invenieris.

Quadrabant hæc verba quam maxime in ipsum quoque Satanam; et inventores hæresum, qui amore dominandi subacti, et ut præesse videantur multis, confecerunt populos multos, et profecto malam avaritiam domibus suis importarunt, in alto item posuerunt nidos suos, fastuosa vanitatis verba profundentes, et adversus gloriam divinam eructantes, quæ solas ipsorum linguas et ingenia deceant. Peccarunt itaque animæ eorum: in ipsum siquidem communem Salvatorem Christum atroces exstiterunt, peccantes in fratres: « Eteorum infirmam conscientiam percutientes, » sicut scriptum est ⁷⁶.

VERS. 11. *Propter quod lapis ex pariete clamabit, et scarabæus ex ligno loquetur ea.*

⁷⁶ Isa. x, 22; Rom. 9, 27. ⁷⁸ II Tim. ii, 15 seqq. ⁷⁹ I Cor. viii, 12.

ἀνηρηκότος τοῦ Βαβυλωνίου, τοὺς διαφυγεῖν ἰσχύσαντας πολεμικώτατους αὐτῷ γενήσεσθαι λέγει, καὶ ὀλίγους ὄντας κατακρατήσῃν εὐκόλως, Θεοῦ τὸ νικᾶν ἀπενόμενος, καὶ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν αὐτοῖς ἐπινεύοντος. Ἄληθές δ' ἂν νοοῖτο τὸ χρῆμα, κἄν εἰ ἐπ' αὐτοῦ φέροιτο τοῦ πάντων ἐχθροῦ, φημί δὴ τοῦ Σατανᾶ. Πάντας μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς εἰλέ τε καὶ πεπόρθηκε, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐγκατέδησε ζυγοῦ. Διηπάσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν καταλειμμένων λαῶν, τούτέστιν, ὑπὸ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι. « Σέψονται μὲν γὰρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐξ αὐτῶν δὲ ὄντες οἱ θεοσεβίῳ μαθηταί, γεγόνασιν ἀπαρχὴ τῶν διηρπακώτων τῶν ἀλιτήριον. Ἔτα μετ' ἐκείνους εἰσέτι νῦν διαρπάζουσιν οἱ λαῶν ἠγούμενοι, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, καὶ εἰς τὴν εὐσεβείας τρίβον ἀποκομίζοντες τοὺς ὑπερευγμένους.

Ὁ ὁ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, τοῦ τάξει εἰς ὕψος νοσσιᾶν αὐτοῦ, τοῦ ἐκσπασθῆναι ἐκ χειρὸς κακῶν! Ἐβουλεύσω αἰσχύνῃ τῷ οἴκῳ σου. Συνεπέραναι πολλοῦς λαοῦς, καὶ ἐξήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου.

ΚΕ'. Ἐπιπλήττει ὁ λόγος τῷ Βαβυλωνίῳ πάλιν, ἐθέλοντι συγχροτεῖν τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἐκ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας, αἰροῦντι τε τὸν ἴδιον οἶκον ὕψου, καὶ μὴν καὶ ὑπεροχαῖς ταῖς ἐπέκεινα μέτρου καταχρυσοῦν εἰωθότι, καὶ ὀχυροῦν λίαν, ὥστε καὶ ἐτοίμως δύνασθαι τυχῶν ἐκ χειρὸς ἐκπαῖσθαι κακῶν, τούτέστι, διεκνεύειν ἀεὶ τὰ συμβαίνοντα κακά. Σκοπὸς γὰρ ἀεὶ τοῖς Βαβυλωνίοις, πολλοῖς τῶν ἐπαμυνόντων πλήθεσι παραφυλάττεσθαι, καὶ ἀναριθμήτους ἔχειν τοὺς εἰδότες τὰ τακτικά, καὶ τῶν πολέμου νόμων ἐπηρητημένους, ὡς ἀμογητὶ δύνασθαι τὰ ἐκ τῶν ἐπιόντων αὐτοῖς ἀποκρούσασθαι βλάβη. Ἄλλ' ὅτι πρὸς αἰσχύνῃς ἔσται καὶ ἐντροπῆς τὸ σχῆμα αὐτῷ, διαπιπτούσης αὐτῷ τῆς ἐλπίδος εἰς τὸναντιον, ἐδίδαξεν, εἰπὼν: « Ἐβουλεύσω αἰσχύνῃ τῷ οἴκῳ σου. Συνεπέραναι γὰρ, ἦτοι συντετέλεκας, λαοὺς πολλοὺς, » πανωλεθρίῳ διεφθαρκώς. Ἐπειδὴ δὲ « ἐξήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου, » πικρὰς ἀποτίσεις δίκας: ὁ πάλαι λαμπρὸς, καὶ ἐτάπτων εἰς ὕψος τὴν νοσσιᾶν αὐτοῦ, » οἰκτρὸς, κατεβρίμμενος, καὶ ὑπὸ πῶδας ἐχθρῶν ἀδοκῆτως εὐρεθεῖς.

Πρέπει δ' ἂν ὁ λόγος ὅτι μάλιστα γε καὶ αὐτῷ τῷ Σατανᾶ, καὶ τοῖς τῶν αἰρέσεων εὐρεταῖς, οἱ φιλαρχίας ἠσώμενοι, καὶ τοῦ δοκεῖν ἠγείσθαι πολλῶν, συνεπέραναι λαοὺς πολλοὺς, καὶ κακὴν ὄντως πλεονεξίαν τοῖς ἰδίοις προεξένησαν οἴκοι, ὕψου τε τετάχασιν τὰς ἐαυτῶν νοσσιᾶς, ὑπέρογχα μεταίτητος λαλοῦντες ῥήματα, καὶ κατὰ τῆς θείας δόξης ἐρσευόμενοι, ἃ πρέπει ἂν μόναις ταῖς αὐτῶν γλώσσαις τε καὶ διανοαῖς. Ἐξήμαρτον δὴ οὖν αἱ ψυχὰι αὐτῶν: πεπαρμνήχασιν γὰρ εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστὸν, ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, « καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν διάνοιαν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Διότι λίθος ἐκ τοίχου βοήσεται, καὶ σκῆψος ἐκ ξύλου φθέγγεται αὐτά.

ΚΖ. Ἀπονέμει: πολλάκις ἡ θεία Γραφή καὶ τοῖς ἀψύχοις τε καὶ ἀναίσθητοις φωνάζει, οὐχ ὡς φάναι τυγχόν δυναμένοις, ἀλλ' ὡς αὐτοῖς πράγμασι μονονοῦλι διακεκραγῆσι. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Ἡσαίας, « Αἰσχύνθητι, Σιδῶν, εἶπεν ἡ θάλασσα, » φησὶ. Καὶ μέντοι καὶ Δαβὶδ· « Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. » Αὐτὴ γὰρ ἡ κτίσις, δι' ὧν εὐ πεποιτημένη θαυμάζεται, διὰ τούτων αὐτῶν τοῦ πεποιηκότος ἀνακηρύττει τὴν δόξαν. Οὐκοῦν ἐν πράγμασιν αἱ φωναὶ, καὶ εἰ μὴ γίνοντο λόγοι. Τοιοῦτόν τι κἀνθάδε συνήσεις πάλιν. Λίθον γὰρ ἐκ τοίχου φησὶ, καὶ κἀνθαρὸν ἐκ ξύλου καταφθέγγεσθαι τοῦ Βαβυλωνίου. Τίνα δὲ τρόπον, ἐροῦμεν· Ταῖς τῆς Ἰουδαίας πόλεσιν ἡ καὶ ταῖς ἐτέραις εἰσβαλὼν ὁ Βαβυλώνιος, πάσας κατενέπρησε τὰς ἐν αὐταῖς οἰκίας. Εἶτα συμβέβηκεν ἀναγκαίως καὶ λίθους συνθραύεσθαι, καὶ κατασεῖσθαι τοίχους, συμπίπτειν δὲ αὐτοῖς καὶ ξύλα, καὶ ὄροφον ἐκ τῆς ἄγαν παλαιότητος, κἀνθάδε μικροῦς, ἦτοι σῆτας, ἔχουσαν. Ταῦτητοί φησι καταδοῆσαι αὐτοῦ τῆς ὀμότητος τὰ κατεστραμμένα, ταῦτα δὲ, ὡς ἔφη, ἦν λίθοι τε διεβρόμενοι, καὶ ἐν μέσῳ πλατεῖων κείμενοι, καὶ ξύλα πάντως ἡμίφλεκτα, καὶ ἀπὸ γε τοῦ σεσηφθαι λοιπὸν μαρτυροῦντα ταῖς πόλεσι τὸ ἀρχαῖον. Ἐγκλημα δὴ οὖν τῷ Βαβυλωνίῳ, καὶ παλαιὰς οὕτω καὶ ἀρχαιοτάτας κατεμπρῆσαι πόλεις. Καθελεῖ δὲ καὶ οἴκους, ἀνηρημένων δηλονότι τῶν ἐν αὐτοῖς. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἀντὶ τοῦ, κἀνθαρὸς ἐκ ξύλου, εἶπεν, ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν ἐκδεδώκασιν, ἐνδεσμος ξύλου. Ὅθεν ἔστιν ἐννοεῖν, ὅτι τάχα που τὰς τῶν οἰκιῶν μέτρας καὶ τὴν ἐν αὐταῖς ἀναπλοκὴν τῶν ξύλων, ἦτοι σύνδεσμον, κἀνθάρους ὀνόμαζον κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, διὰ τὸ οἶον πολλοὺς ἀντέχειν ποσὶ τὴν ἐπιχειρήσειν αὐτοῖς ὄροφον.

Ὅυαι ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν αἱμασι, καὶ ἐτοιμάζων πόλιν ἐν ἀδικίαις! Οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. Καὶ ἐξέλιπον λαοὶ ἱκανοὶ ἐν πυρὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ὠληροψύχησαν.

ΚΖ. Ταλανίζει τὸν Βαβυλώνιον πάλιν, ὡς ὑφοῦ μὲν τὴν ἰδίαν αἶροντα δόξαν, καὶ τῆς ἀρχῆς τὸ περιφανές, οὐκ ἐξ ὧν ἔδει μᾶλλον, ἀλλ' ὧν ἥμισυ ἐχρῆν, ποιῆσθαι σπουδάζοντα. Οὐ γὰρ ὅτι πολλοὺς ὠλόθρευσε λαοὺς, διαβόητον εἶναι χρῆ, ἐτέρῳ δὲ μᾶλλον κατασεμνύνεσθαι κόσμῳ, καὶ τοῖς εἰς δίκαιον ἀυχήμασιν ὄρθοις λελαμπρυσμένον. Ἄλλ' ὡς ἀχρεῖον τοῦτο μέγεθς, ψυχοδόμησεν αὐτὴν ἐν αἱμασι καὶ ἀδικίαις. Ὅτι γὰρ ὀμοιότη γέγονεν ἡ Χαλδαίων ὄρχῆ, καὶ ἀπάσαις ἀπλῶς πόλεσι τε καὶ χώραις ἐπιθρῶσκουσα θηριοπρεπῶς τὰ πέρα λόγου εἰργασταὶ κακὰ, πᾶσιν ἂν γένοιτο καταφανές τοῖς τὴν θείαν ἀνεγνωκόσι Γραφῆν. Ἄλλ' οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. Οὐ γὰρ ἔστι, οὐκ ἔστι τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν ἀνωθεν γεγενῆσθαι λέγειν· ἀλλ' οὐδ' ἂν νοοῖτο θεόδοτον, τὸ ἐν γε δὴ τούτοις κατασεμνύνεσθαι δεῖν. Ἔσται δὴ οὖν οὐκ ἐρηρσιμένα, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐξω δίκης. Ἄ γὰρ οὐκ οἶδεν ἐπαινεῖν ὁ θεὸς τε καὶ ἀκίρατος νοῦς, κολάζει πάντως, ὡς οὐκ ἔχοντα τὸ εἰκόσ. Πῶς γὰρ οὐκ ἀπρηχῆς καὶ ἀνόσιον παντελῶς, τὸ

XXVI. Sæpius divina Scriptura anima etiam sensuque carentibus voces affingit; non quasi forte loqui queant, sed quod res ipsæ propemodum clamant. Proinde beatus Isaias inquit: « Erubescere, Sidon, ait inare 77. » Præterea David: « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum 78. » Ipsa enim creatura, per quæ beneficiis ab illo ornata mirabilis est, per eadem ipsa beneficientis gloriam prædicat. Quare in rebus quoque voces sunt, 540 quamvis verba non formantur. Simile quid et hic denuo intellige. Lapidem enim ex pariete, et scarabæum et ligno contra Babylonium loqui ait. Quonam autem modo, exponemus. Babylonius Jûdææ et alias urbes hostiliter adortus, omnes illarum domos succendit. Inde et lapides dissillire oportebat, et muros labefactari, et cum ipsis ligna, et contignationes propter vetustatem nimiam, parvos scarabæos, seu tineas habentes procumbere. Idcirco futurum narrat, ut crudelitatem ejus clamoribus ipsæ ruinæ insectentur. Hæc autem, ut dixi, erant lapides disjecti, et in medio platearum jacentes, et ligna plane semiusta, et ex ipsa quoque putrefactione urbium antiquitatem testantia. Crimini igitur fuit Babylonio, tam antiquas et vetustissimas urbes incendio delevisse. Destruet etiam domos, earum incolis e melio sublatis. Sciendum porro pro vocabulis κἀνθαρὸς ἐκ ξύλου, scarabæus et ligno, ab aliis interpretibus editum esse, ἐνδεσμος ξύλου, junctura ligni. Unde cogitare fas, fortasse ædium cinctus et nexus, sive contrabeationes, ætate illa cantharos fuisse appellatos, quod impositum ipsis tectum quasi multis pedibus sustinerent.

VERS. 12, 13. Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitatibus! Non sunt hæc a Domino omnipotente. Et defecerunt populi multi in igne, et gentes multæ coangustatæ sunt.

XXVII. Adhuc Babylonii miseriam et calamitatem prodit, ut qui gloriam suam extollat, et imperium illustrari contendat, non unde conveniebat, sed unde minime oportebat. Non enim ex pernicie multis importata, fama quærenda; sed aliis potius ornamentis gloriandum, et ex justitia clari nominis petendum decus. Verum ille, hoc ut inutilli neglecto, ædificavit ipsam Babylonem in sanguinibus et iniquitatibus. Chaldæorum namque imperium fuisse immitissimum, omnibusque urbibus et regionibus belluarum in morem irrumpendo quantum verbis loqui nequeas cladium dedisse, nosse possunt omnes, qui divinam Scripturam legerunt. Cæterum hæc non sunt a Domino omnipotente. Non enim fas, non est, inquam, fas, affirmare mala istiusmodi superne contigisse: nec intelligi potest, in hujuscemodi rebus jactantiam a Deo proficisci. Non ergo stabunt, sed corruent. Quæ enim illa 541 divina, et incorrupta mens approbare nescit, ut non consentanea omnino ulciscitur.

77 Isa. xxiii, 4 78 Psal. xviii, 2.

Quomodo enim non absurdum et impium plane est, A populos multos defecisse in igne, et multas gentes sæpe coangustatas esse, puta inclytas urbes simul cum incolis periisse flammis, et totas gentes cum rectoribus defecisse in malis?

Idem quispiam ipsis quoque Judæorum principibus apposite occinuerit, qui omnes sanctos prophetas necaverunt²⁹, et Hierosolymæ multum se commodaturos existimarunt, si eam in sanguinibus et violentia in omnes exercenda ædificarent. Alios siquidem injuriose tractarunt, alios lapidarunt, ac tandem ad illa scelera Filii quoque necem, amentia suæ legem prætextentes, adjecerunt. Mandatis enim Mosaicis per Christum abrogatis, dolore se cruciari fingeant. Sed eorum zelum Deo displicuisse, nec, ut divinus Paulus ait, «secundum scientiam fuisse³⁰, » propheta his verbis liquido demonstrat: « Non sunt hæc a Domino omnipotente. » Proinde etiam defecerunt in argento, coangustati sunt, bello ipsos consumente. Evenerunt enim Italia Judæorum populis, quia debacchati sunt in Filium, et, ut dicebam, ante ipsum prophetas occiderunt.

VERB. 14. *Quia repleta est universa terra, ut cognoscat gloriam Domini. Quasi aqua multa operiet eos.*

XXVIII. Discrimen temporum non raro divina Scriptura confundit, et futura ut jam transacta commemorat, id quod etiam hic perspicere datur. Nam cum dicendum fuisset, implebitur, dixit, impleta est. Quando igitur Babylonem ira cælestis obruerit, et prædicta hæc omnia in ea per Cyrum et copias ejus patrabuntur, et illa aliquando formidabilis et infracta, et quæ ita in alios semper inhumanitatem suam exerebat, ut ei vi nulla occurrere posset, de cætero miseranda, et sine viribus, et omnimodis deserta, hostiumque scabellum apparuerit, tunc, tunc, inquam, qui sub cælo est orbis divinam gloriam, qualis et quanta sit intelligit, ejusque cognitione replebitur. Validum quippe, et adeo illustre et terribile et invictum erat Chaldæorum imperium, Deo tolerante, et ipsi largiente, ut Judæa quoque potirentur, et innumera oppida everterent. Postquam autem Deus malis promeritis id involvere constituit, concussum corruit, et in solitudinem datum est. 542 Tale quid de eo Jeremias propheta: « Quomodo contractus et contritus est malleus universæ terræ? Quomodo facta est in perditionem Babylon in gentibus? Invadente, et capieris, Babylon, et non cognosceris. Inventa es, et capta es, quia Domino restitisti. Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ, quia opus Domino Deo in terra Chaldæorum, quoniam venerunt tempora ejus³¹. » Sciendum, capta Hierosolyma, Christum ad gentes transiisse: unde deinceps totus mundus Dei et Patris gloriam cognovit, hoc est, ipsum, velut torrente terras

Α εκλείψαι μὲν ἐν πυρὶ λαοὺς ἱκανοὺς, ἔθνη δὲ ὀλιγοψυχῆσαι πολλάκις, τούτῃστι, τὸ λαμπρὰς μὲν καταπρησθῆναι πόλεις ὁμοῦ τοῖς οἰκωσὶν αὐτάς, ἔθνη δὲ ὅλα καὶ κεφαλὰς ἀπειπεῖν ἐν κακοῖς;

Τοῦτο δ' ἂν τις εἰκότως καὶ αὐτοῖς ἐπιφωνήσῃε τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, οἱ πάντας μὲν ἀπεκτόνασι τοὺς ἀγίους προφήτας· φροντὸ γε μὴν οὐ μετρίως δηήσῃεν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ οἰκοδομεῖν αὐτὴν ἐν αἵμασι καὶ τῇ κατὰ πάντων πλεονεξίᾳ. Οὓς μὲν γὰρ ὕβρισαν, οὓς δὲ ἀπέκτειναν, οὓς δὲ ἐλίθισαν, καὶ τελευτώντες τοῖς ἄλλοις προσέθεσαν τὸν ὕδωρ, καὶ πρόσφασις αὐτοῖς τῆς ἀπονοίας ὁ νόμος ἦν. Ὑπεπλάττοντο γὰρ τὸ ἐπαγγύνεσθαι δοκεῖν ἀθετουμένην παρὰ Χριστοῦ τῇ διὰ Μωσέως ἐντολῇ. Ἄλλ' ὅτι μὲν θεοστουγῆς ὁ ζῆλος αὐτῶν, καὶ « οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, » ὡς γούν καὶ ὁ θεοσπίσιος γράφει Παῦλος, ἀπορήσειεν ἂν εὐκόλως ὁ προφήτης λέγων· « Οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. » Τοιγάρτοι καὶ ἐκλελοῖπασιν ἐν ἀργυρίῳ, ὀλιγοψύχησαν, δαπανώντος αὐτοὺς τοῦ πολέμου. Συμβέβηκε γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῖς Ἰουδαίων δήμοις πεπαρμυνηκόσιν εἰς τὸν ὕδωρ, καὶ ἀπεκτονόσιν, ὡς ἔφη, πρὸ αὐτοῦ τοὺς προφήτας.

Ἵτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὴν δόξαν Κυρίου. Ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψει αὐτούς.

ΚΗ'. Ἀδιαφορεῖ πολλάκις περὶ τοὺς χρόνους ἡ θεία Γραφή, καὶ τὰ ἐσόμμενα τίθησιν, ὡς ἦδη πεπραγμένα. Τοῦτο δὴ οὖν κἀνάθεδε γεγονός εὐρήσομεν. Δέον γὰρ εἰπεῖν, τὸ ἐμπλησθῆσθαι, τὸ ἐνεπλήσθη φησίν. Ὅταν τοίνυν, ἐπιβρίφεισις τῇ Βαβυλῶνι τῆς θείας ὀργῆς, ταῦτα ἐν αὐτῇ πάντα γένηται διὰ τὸ Κύρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ ἡ πάλας δεινὴ καὶ ἀδραυστος, καὶ δυσάνητον τοῖς ἄλλοις δεῖ καταξενιστώσα τὴν ἑαυτῆς ὠμότητα, φαίνεται λοιπὸν οἰκτρά τε καὶ ἀνακίς, καὶ ὀλοτρόπως ἡρημωμένη, καὶ ὑποπόδιον ἐχθρῶν, τότε δὴ, τότε πᾶσα λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν τὴν θεῖαν συνήσει δόξαν ὅση τέ ἐστι καὶ ἡλίχην, κατεμπλησθήσεται δὲ τῆς εἰς τοῦτο γνώσεως. Ἐκράτει μὲν γὰρ ἡ Χαλδαίων ἀρχὴ, καὶ ἦν οὕτω περίοπτος, δεινὴ τε καὶ ἀμαχος ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, καὶ δόντος αὐτῇ τὸ καὶ αὐτῆς κρατῆσαι τῆς Ἰουδαίας, μυρίας τε ὄσας ἐξαναστῆσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς αὐτῇ πρόπαυσι κακοῖς περιβαλεῖν ἐσκέφατο, κατεσείσθη, καὶ πέπτωκε, καὶ δέδοται πρὸς ἐρήμωσιν. Τοιοῦτόν τι φησι Ἱερεμίας περὶ αὐτῆς· « Πῶς ἐκλάσθη καὶ συνετρέθη ἡ τφύρα πάσης τῆς γῆς; Πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν Βαβυλῶν ἐν ἔθνεσιν; Ἐπιθήσονται σοι, καὶ ἀλώσῃ, Βαβυλῶν, καὶ οὐ γνώσῃ. Εὐρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἀντέστης. Ἦνοιξεν Κύριος τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκε τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ὅτι ἔργον τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἐν τῇ Χαλδαίῳ, ὅτι ἐληλύθασιν οἱ καιροὶ αὐτῆς. » Ἰστέον, ὅτι μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων πόρθησιν, μεταπεφοίτηκε μὲν ἐπὶ τὰ ἔθνη Χριστὸς, ἔγνω δὲ πᾶσα λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δόξαν, τούτῃστιν. αὐτοῦ ὡσανεὶ χειμάρρου τὴν γῆν

²⁹ Matth. xxiii, 31-36. ³⁰ Rom. x, 2. ³¹ Jerem. l, 25-26.

κατακλύζοντας. Ποταμοῦ γὰρ δίκην ἐξένευσεν ἐπ' αὐτὴν ὁ Χριστὸς, ὃ καὶ πάλαι ὑπέσχετο, λέγων διὰ προφήτου φωνῆς· « Ἴδου ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν. » Μεμοσχοποιηκός δὲ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ προσκερραυκός ταύτητοι Θεῷ, τὴν διὰ τοῦ Σωτῆρος ἀνάδειξιν, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ χάριτος ἐν ἀμφιλαφῆς κατεπηγγέλλ[ε]το λέγων· « Ἀλλὰ ζῶ ἐγὼ, καὶ ζῶν ἐν ὄνομά μου, καὶ ἐμπλήσει ἡ δόξα Κυρίου πᾶσαν τὴν γῆν. » Μετὰ γὰρ τὰ πάντα Χριστοῦ, ὅς ἐστι δόξα τοῦ Πατρὸς. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιῆσω αὐτό. »

Ὁ δὲ ποτιζῶν τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπῆ θολερῆ, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιβλέπη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν! πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης π[ί]ε.

ΚΘ'. Ἐπιφθέγγεται πάλιν τὸ, Ὁ τοῖς Ναβουχοδονόσορ ἀνοσίοις τολμήμασι! προφωνῶν ἃ πείσεται· καὶ ὅτι πικρὰς ὀδύνης ἐμπλαυς ἢ πληγῆ, καὶ διὰ τούτου σημαίνειν ἔοικε, τὴν θολερὰν ὀνομάζων ἀνατροπὴν τὴν ἀκρατον λύπην, ἣ γουον αἰκίαν, ἣν καὶ μονονουχὶ ποτιζῶν τοὺς ἀλισκομένους, ὀρᾶσθαι παρεσκευάσε διενεγκόντας ὀλίγη τῶν ἐν ὄνῳ καὶ μέθαις. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Καθάπερ τι σπήλαιον ἀνοιγνύς, τὸν ἐκάστου νῦν τοῖς ἄλλοις ἅπασι καθίστησι διαφανῆ. Πικρὰς γὰρ, ὡς ἔφην, ἐπάγων αἰκία, τοῖς τῶν ἐλλημμένων περιφανεστέροις, ἢ τάχα που καὶ βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ὀλοφύρεσθαι παρεσκευάσε, καὶ τὴν κεκρυμμένην ἔσθ' ὅτε μικροφυλίαν, ἣ γουον δειλίαν, ὡς ἐξ ἀφορήτου λοιπὸν ἀνάγκης ἀπογυμνοῦν. Ὁ δὲ ἦν οὕτω δεινός τε καὶ ἀτεράμων, ὡς ἐπαλύθεσθαι δέον τε καὶ κατοικτεῖρειν αὐτοὺς, ἐντρυφᾶν ἐπ[ο]ιμώζουσιν, αὐχημά τε τῆς ἰδίας ἀρχῆς ποιεῖσθαι. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ποτιζεῖν τὸν πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν, ὅπως ἂν ἐπιβλέπη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν, τουτέστι, τὰ κεκρυμμένα καὶ λεληθότως ἐνόντα τισίν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀκράτοις ἐχρήτο θυμοῖς, καὶ φειδούς ἀπάσης ἐξήρημένης, μικροὺς καὶ μεγάλους, καὶ λαμπροὺς καὶ ἀσήμους ταῖς ἀνηκέστοις περιβέβληκας συμφυραῖς, ταύτη φησιν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης· « Πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης π[ί]ε· » τουτέστιν, ἦσθα μὲν γὰρ διαβόητός τε καὶ εὐκλεῆς, καὶ περιόπτος τοῖς ἀπανταχοῦ, καὶ ἐξ ὠμότητος γνωριμώτατος· ἀλλ' ἔση λοιπὸν ἠτιμωμένος, καὶ τῇ τῆς εὐκλείας ὑπεροχῇ τὴν ἰδίαν ἀναπλήσεις δίκην.

Ἦρέποι δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτῶν, εἴπερ ἔλοιτό τις, τῶν ἀνοσίων Φαρισαίων ἀληθῆς εἶναι λέγειν. Πεποτικάσι γὰρ τὸν πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν, ταύτην δὲ εἶναι φαμεν τὴν αὐτῶν διδασκαλίαν, τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐντάγματα, πρὸς γε δὴ τούτοις τὴν κατὰ Χριστοῦ μανίαν, καὶ τὰ τῆς ἀθυροστομίας ἐγκλήματα. Ὁ μὲν γὰρ ἐκάλει πρὸς ζωὴν, οἱ δὲ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀπονοίας, ὥστε καὶ φάναι τοῖς ἀκρωμένους· « Δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; » Ἐδρων δὲ τοῦτο, ἵνα τὸν τῆς σω-

A inundante. Instar fluminis enim Christus eum pervasit, quod et olim promisit per prophetam his verbis : « Ecce ego declinabo ad eos quasi fluvius pacis, et quasi torrens inundans gloriam gentium ⁸⁵. » Item postquam Israel in deserto vitulo fabricato Deum offendit ⁸⁶, Salvatorem adfuturum, et gratiæ copiam per ipsum communicandam promisit dicens : « Verumtamen vivo ego, et vivit nomen meum, et implebit gloria Domini omnem terram ⁸⁷. » Cum Christo enim omnia, qui est gloria Patris. Quare etiam dicebat : « Ego te glorificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem illud ⁸⁸. »

VERS. 15. *Vox qui potat proximum suum subversione turbida, et inebriat, ut aspiciat in speluncas ipsorum : saturitatem ignominiae de gloria bibe.*

XXIX. Acclamat rursus, Vox impiis Nabuchodonosoris facinoribus! prænuntians quæ passurus sit ; et acerbo dolore plenam fore plagam, etiam hinc videtur monere, quod turbidam subversionem nominat immodicam ægritudinem, sive injuriam, qua tantum non potans captivos, paulum a vinolentis et ebriis, ut differre viderentur effecit. Et quid inde? Sicut speluncam aliquam aperiens, uniuscujusque mentem cæteris omnibus pandit. Diras enim, sicut dixi, injurias insignioribus captivorum, aut fortasse etiam regibus ipsis inferens, ad lamenta, et ad occultam aliquando pusillanimitatem, sive timiditatem, ex intolerabili necessitate nudandam, ac patefaciendam commovet. Adeo autem atrox, et immitis erat, ut cum eorum vicem miserans dolere deberet, voluptatem ex gemitu et lamentis ipsorum caperet, idque suo imperio laudi et gloriæ duceret. Hoc, opinor, est proximum putare subversione turbida, ut aspiciat in speluncas ipsorum : **543** hoc est, abscondita, et in quorundam animi recessibus latentia. Quoniam igitur intemperanti furore, sine ulla moderatione parvos et magnos, claros et obscuros, calamitatibus indignis implicuit, ideo inquit universonum Dominus : « Saturitatem ignominiae de gloria bibe : » hoc est, eras tu quidem celebratus et gloriosus et inclutus apud omnes ubique, et ex feritate notissimus : sed eris in posterum despicibilis, et exsuperans ignominia quam debet pœnam implebit.

Conveniet hoc etiam, si quis de impiis Pharisæis verum esse dicere voluerit. Potaverunt enim proximum subversione turbida, quam ipsorum doctrinam et mandata hominum ⁸⁹, et insuper contra Christum insaniam, et linguæ eorum petulantiam esse autumamus. Ille namque ad vitam vocabat : hi eo recordiæ venerant, ut etiam ipsum audientibus dicerent : « Dæmonium habet, et insanit, quid enim auditis ⁸⁷? » Quod faciebant, ut salutarem sermonem, qui mentem illuminat, aspernati,

⁸⁵ Isa. LXVI, 12. ⁸⁶ Exod. XXXII, 1 seqq. ⁸⁷ Num. XIV, 21. ⁸⁸ Joan. XVII, 4. ⁸⁹ Matth. XV, 9. ⁹⁰ Joan. X, 20.

tes funiculo tenui **531** ex undis extrahunt, aut sagenis circumclusos frequentes una trahunt, aut alio quodam retis genere dolos meditantur. Re transacta feliciter, collecta multitudine, gaudent arte sua, et per quæ ipsis portio opulentissima paria est retibus tantum non sacrificant, ut quæ prædam ipsis eximiam conciliaverint. Tale quiddam a Nabuchodonosore designatum propheta dicit, qui ceu hamo, et sagenis, atque etiam reti Israellem ipsum et cum eo alias gentes adortus, in suum regnum transportavit, et, quasi cœna suis satellitibus apposita, delicias habere, semelque captos victorum proprios, et partem seu prædam maxime opimam esse jussit. Ideo inquit fortasse: « Et sacrificabit sagenæ suæ, et thura incendet reti suo, » copiis suis videlicet, per quas gentes, et insuper Israellem, sagena comprehendit, gratias referens. Et quoniam ipsi res processit optatissima, non desinet, inquit, gentes interficere, et tribus abducere, et regiones sibi subijcere, et misericordia dignari omnino neminem.

Hoc idem adversus totum genus humanum, præsertimque adversus Israellem Satanas egit. Uno enim tanquam reti et sagena una, peccati, inquam, omnes circumdedit, quauquam ob impietatem in Christum proprie Israellem: « Escæ enim ejus electæ, » inquit. Fuerunt etiam secundum vitæ instituta probati et commendati Judæi supra omnes. « Quando dividebat Altissimus gentes, quando disseminavit filios Edom, constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei, et fuit pars Domini populus ejus Jacob, funiculus hæreditatis ejus Israel⁵¹. » Electus est itaque præteritis aliis Israel, ut in filiis primogenitus, ut germen radicis sanctæ, patrum videlicet, et legem habens pro pædagogō⁵², et ad natura et unius et veri Dei agnitionem vocatus. Nihilominus, quanquam tali gloria et gratia pollens, instar aliorum subjugatus est. Et alii quidem, quia erraverunt et seducti sunt, pars diabolica evaserunt: alii, quia cum eum qui est natura Deus cognovissent, ex eo genitum secundum naturam Filium, et forma humana figuraque nostra indutum, sceleste occiderunt, in ejus sagenam traditi sunt, cui omnium mortalium extrema pestis et exitium est propositum.

532 CAP. II.

VERS. 1. *Super custodia mea stabo, et ascendam super petram, et contemplantor, ut videam quid loquatur in me, et quid respondeam ad correctionem meam.*

XVII. Prophetikum nobis mysterium in his enarratur. Sanctis quippe solemnè fuit, si oracula a Deo percipere, futurorumque notitias, eo menti et cordi insonante suscipere vellent, distractiones, curas et sollicitudines vitæ hujus ab animo removeere quam longissime, atque eo ita vacuo, et quieto, et custo-

⁵¹ Deut. xxxii, 8, 9. ⁵² Galat. iii, 24.

γὰρ ἀγκίστροις ἀρπάξουσι τοὺς ἰχθῦς, καὶ σκαίροντας ἐκ κυμάτων ἀνιμῶνται ταῖς ὄρμιας, ἢ σαγήναις περιφρίττοντες ἔλκουσι κατὰ πλεθρὸν, ἤγουν ἐτέροις τισὶ κατασκευάζουσι λίνοις. Ἐπειδὴν δὲ πρᾶττωσι δεξιῶς, πολλῶν συναγερμένων, χαίρουσι τῇ τέχνῃ, καὶ τοῖς λίνοις μονονοχί καταθύουσιν, ὡς λιπαρωτάτην αὐτοῖς μερίδα προξενηνηκόσι. Τοιοῦτόν τι φησὶν ὁ προφήτης πεπράχθαι παρὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ὃς οἶον ἀγκίστρῳ τε καὶ σαγήναις, καὶ μέντοι καὶ ἀμφιβλήστρῳ τὸν τε Ἰσραὴλ αὐτὸν καὶ ἕτερα δὲ σὺν αὐτῷ παραθαλῶν ἔθνη, συνεκόμισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὡπερ εἰ θοῖνην τοῖς ἰδίοις ὑπασπισταῖς τεθεῖς, ἐντροφῶν ἐκέλευσε, καὶ τῶν ἁπαξ ἡρηκότων τοὺς ἀλόντας γενέσθαι κληρὸν καὶ μερίδα λιπαρωτάτην. Ταῦτοί φησι τάχα που: « Καὶ θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ, » ταῖς ἰδίαις δυνάμεσι, δι' ὧν τὰ ἔθνη ἐσαγήνευσε, καὶ προσέτι τὸν Ἰσραὴλ, ἀνάψας τὸ χαριστήριον. Ἐπειδὴ δὲ λίαν αὐτῷ τὸ χρῆμα ἐκδέδθηκεν ἐπιτευκτικῶς, οὐκ ἂν ἀπόσχοιτο, φησὶ, ἀποκτείνων ἔθνη, καὶ φυλάς ἀρπάξων, καὶ χώρας ὑφ' ἑαυτοῦ ποιούμενος, καὶ φειδῶς οὐδένα παντελῶς ἀξιών.

Πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ κατὰ παντὸς μὲν ἀνθρώπων γένους ὁ Σατανᾶς, ἰδικῶς δὲ καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐνὶ μὲν γὰρ ὡς περ λίψη καὶ σαγήνη μίψ, τῇ τῆς ἀμαρτίας φημί, περιδέδθηκεν ἅπαντας, τῆς γε μὴν εἰς Χριστὸν ἕνεκα δυσσεβείας καὶ ἰδικῶς τὸν Ἰσραὴλ: « Τὰ γὰρ βρώματα αὐτοῦ, φησὶ, ἐκλεκτά. » Ἀπόδεκτοι δὲ καὶ κατὰ τὸν βίον παρὰ τοὺς ἄλλους ἅπαντας Ἰουδαῖοι. « Ὅτε γὰρ, φησὶ, διεμέριζεν ὁ Ὑψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἐδῶμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτῷ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐξείλεγμένος οὖν ἄρα παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ ἐν τέκνοις πρωτότοκος, ὡς ἐκ ῥίζης ἁγίας, τῆς τῶν πατέρων φημί, καὶ ὡς νόμον ἔχων τὸν παιδαγωγόν, καὶ κεκλημένος εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ φύσει καὶ ἐνός καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων εὐκλείας τε καὶ χάριτος, ἦλω καὶ αὐτὸς τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ. Καὶ οἱ μὲν ὅτι πεπλάνηται, μερὶς γεγονᾶσι διαβολικῆ· οἱ δὲ ὅτι τὸν φύσει Θεὸν ἐγνωκότες, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα κατὰ φύσιν Υἱὸν, καὶ ἐν ἀνθρωπείᾳ γεγονότα μορφῇ καὶ ἐν σχήματι τῷ καθ' ἡμᾶς ἀπεκτόνασιν ἀνοσίως, ἐνδέδονται ταῖς σαγήναις αὐτοῦ, καὶ σκοπὸς ἐκείνων πάντας ἀρδὴν ἀπολέσαι ἐπὶ τῆς γῆς.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτραν, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοί, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἔλεγχόν μου.

ΙΖ'. Προφητικὸν μὲν ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ μυστήριον ἐξηγεῖται. Ἔθος γὰρ τοῖς ἁγίοις, εἰ ἀναμανθάνειν βούλονται τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τὰς τῶν ἐσομένων εἰσδέχεσθαι γνώσεις, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐνηχοῦντος αὐτοῦ, περισπασμῶν καὶ φροντίδων καὶ μερίμνης ἀπάσης βιωτικῆς ἀπωτάτω ποιεῖσθαι τὸν νοῦν,

σκολαίον δὲ οὕτω, καὶ ἡρεμαῖον ἔχοντα, καὶ τετηρηκότα καθάπερ εἰς τινα κολωνόν, καὶ περιωπήν, καὶ πέτραν ἀναθρώσκειν τότε πρὸς θεωρίαν ὧν ἂν ἔλοιτο διατρανοῦν αὐτοῖς ὁ τῶν γνώσεων Κύριος. Τὸ γάρτοι τῆς διανοίας χθαμαλὸν τε καὶ καταβεβλημένον ἀπηχθημένον αὐτῷ, ζητεῖ δὲ καρδίας ὑψοῦ πετᾶσθαι δυναμένης, καὶ τῶν ἐπιγειῶν πραγμάτων καὶ προσκαίρων ἐπιθυμιῶν ὑπερρημένης. Γέγραπται γάρ, ὅτι «Τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν.» Καὶ πάλιν· «Νεοττοὶ δὲ γυπὸς τὰ ὑψηλὰ πέτονται.» Ἄνω γὰρ τῶν ἐπιγειῶν καὶ πραγμάτων τῶν γεωδεστέρων ἀπώκισται πολὺ τῶν ἀγίων ὁ νοῦς. «Στήσομαι δὴ οὖν, φησὶν, ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου,» τούτέστιν, ἐν τριβῇ καὶ συνθηεῖν νῆψιν ἑμαυτῷ ποιήσομαι, πάλιν καθαριῶ τὸν νοῦν, ἀπαλλάξω φροντίδος κοσμικῆς, ἀναπτήσομαι δὲ ὡς περ εἰς πέτραν, τούτέστιν, εἰς ἐδραϊότητά τινα καὶ οἶον ὑψοῦ κειμένην ἐννοίᾳ ἀσφάλειαν. Ἐκεῖ γυπὸς, καθάπερ ἐξ ἀκρωρείας κατασκέψομαι νοητῶς, οἷπερ ἂν πρὸς με γένοιτο λόγοι παρὰ Θεοῦ, καὶ τί ἂν μέλλοιμι λέγειν αὐτὸς, εἰ ἐλέγγειν βούλοιοτο ἐλέπεις ἐπὶ καταφρονούντας; παρασιωπήσῃ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον;»

Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς με Κύριος, καὶ εἶπε· Γράψον δρασίμ, καὶ σαφῶς εἰς πυξίον, ὅπως διώκη ὁ ἀναγιγνώσκων αὐτά. Διότι ἐπι δρασίμ εἰς καιρὸν, καὶ ἀνατελεῖ εἰς πέρας, καὶ οὐκ εἰς κενόν.

17. Γραφῇ κελεύει παραδοῦναι τὴν δρασίμ, ἥτοι τῶν ἐσομένων τὴν ἀποκάλυψιν· ἀξιάκουστον γὰρ τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα θεσθασμασμένων. Φιλεῖ δὲ πως αἰετὸς τοῖς γράμμασιν ἡρμένον πρὸς τὸ ἐξαίρετον μακραις καὶ ἀτελευτήτοις μνημαῖς τιμᾶσθαι. Γράφε δὴ οὖν, ὡς προφήτης, φησὶν, τὴν δρασίμ, ὡς ἂν οἱ κατὰ καιροῦς εἶδειν τὰ προηγγελμένα, καὶ τοῖς σοῖς περιτυγχάνοντες λόγοις διώκωσιν αὐτά, τούτέστιν, ἐπιθυμῶσι νοεῖν τῶν ἐν αὐτοῖς τὴν δύναμιν, οὕτω τε πιστεύουσαν, ὅτι καὶ ἔσται που πάντως ἀληθὴς ἡ προάγγελσις. «Ἡ μὲν γὰρ δρασίμ εἰς καιροῦς, τούτέστιν, εἰς ἀνάβλησιν,» καὶ ἀνοχὴν, καὶ βραχὺς μεταξὺ διηπεύσει χρόνος. Ἐκτελέσει γὰρ μὴν εἰς ἀλήθειαν, καὶ οὐκ εἰς κενόν. Ψευδοπήσει γὰρ οὐδαμῶς ἡ ἀλήθεια, κενὸν δὲ καὶ μάταιον οὐκ ἂν γένοιτό τι τῶν παρ' αὐτοῖς λαλουμένων.

Ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτὸν, ὅτι ἐρχόμενος ἦξει, καὶ οὐ μὴ χρονίση. Ἐὰν ὑποστειληται, οὐκ εἰδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.

18. Οὐδένα σαφῶς ὀνομάσας, Ἰπόμεινον, φησὶν, αὐτὸν, τούτέστι, προσδόχα καὶ μέλλοντα, καὶ μὴ σκάζουσαν ἐπ' αὐτῷ δέχου τὴν ἐλπίδα, βεβαίαν δὲ μᾶλλον καὶ ἐρηραιομένην, κἂν εἰ γένοιτό τις μεταξὺ χρόνου παρατάσις. Ἔοικε τοίνυν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐνηχησάι μὲν τῷ προφήτῃ κατὰ τὸν νοῦν, καὶ ἀποκαλύψαι μυστικῶς, ὡς ἦξει δὴ πάντως ὁ προηγγελμένος· προστάξει γὰρ μὴν ὑπομένειν αὐτὸν, διὰ τοι τὸν μεταξὺ τῆς μελλήσεως χρόνον, καθάπερ ἐφην ἀρτίως. Ἐἰ γὰρ δὴ γένοιτό τις ὑποστολή τε καὶ ὄκνος τοῦ πιστευκότος, οὐκ ἂν εὐδοκῆσαιμι, φησὶν, ἐν αὐτῷ, τοῖς

A duto velut in collem, et speculam, et petram ad eorum considerationem emicare, quæ illis scientiarum Dominus ** aperire ac declarare vellet. Depressam enim et dejectam mentem odit: corda vero terrenis negotiis et temporaneis cupiditatibus altiora, et in sublime volantia quærit. Scriptum est enim: «Dii fortes terræ vehementer elevati sunt». Et rursus: «Pulli vulturis in altum volabunt». Longe namque ultra caduca et terrena sanctorum mens habitat. Inquit ergo: «Stabo super custodiam meam,» hoc est, in exercitatione et consuetudine mea excubabo, animum rursus purgabo, curis mundanis exsolvam, sursum quodammodo volabo ut in petram, hoc est, in stabilitatem quamdam et velut in sublimi sitam securitatem cogitationum. Illic, cœn ex jugo montis speculabor secundum intellectum, quæ Deus mihi locutus fuerit, et quid dicturus sim, si me arguere voluerit, ut qui inconsideratius dixerim: «Quare aspicias super contemptores? tacebis cum impius devoraverit justum **?»

Θεός, ὡς οὐκ ἀσφαλῶς εἰρηκότα τὸ, «Εἰς τί ἐπι

VERS. 2, 3. Et respondit ad me Dominus, et dixit: Scribe visionem, et manifeste in tabella buzea, ut sequatur, qui legit ea. Quia adhuc visio in tempus, et oriatur in finem, et non in vacuum.

XVIII. Scriptura visionem sive futurorum revelationem comprehendi jubet; res enim auditione digna est, et una de maxime mirabilibus. Solet autem fere semper, quod litteris præcipue extollitur, longa et perenni memoria **533** honorari. Scribe igitur visionem, o propheta, inquit, ut olim quoque nascituri prænuntiata norint, et qui in sermones tuos incidierint, ea sequantur, hoc est, quam vim habeant, intelligere concupiscant, et ita omnino veram fore prædictionem credant. «Visio enim in tempus, hoc est, in dilationem,» et inducias, et breve intercedet tempus. Desinet autem in veritatem, et non in vacuum. Nullo enim modo veritas mentitur: nec potest esse quidquam vanum et inane eorum quæ ipsa locuta fuerit.

VERS. 4. Si morabitur, sustine eum, quia veniens veniet, et non tardabit. Si retraxerit se, non complacebit anima mea in eo. Justus autem in fide vivet.

XIX. Nemine expresse nominato, Sustine ipsum, inquit, hoc est, cunctantem licet expecta, nec spes tua in illum vacillet; sed constanter et firmiter confide potius, quantumvis tempus aliquod intercesse- rit. Videtur itaque rerum omnium potens Deus insonare animo prophetæ, et arcano revelare, plane venturum, qui prænuntiatum sit propter moram autem intercedentem jubere ipsum præstolari, ut modo dixi. Nam si, qui credidit, animi contractione torpuerit, non is mihi placere poterit, inquit, ut quem animæ vitiiis implicitum videam: nec possim

** I Reg. II, 3. ** Psal. XLVI, 10. ** Habac. I, 8. ** Habac. I, 15.

tali ignoscere, quem incredulum et exosum potius A reputabo. Qui autem verborum meorum veritatem testificabitur, is plane etiam consequetur, ut vitæ sit particeps, quod præmium Deum honorantibus constitutum, et egregium benevolentiae divinæ stipendium est. Qua de historia Cyrus, Cambysæ filius erat, de quo ait : « Si morabitur, sustine ipsum. » Cepit enim, cepit Babylonem, et alias insuper urbes expugnavit.

Quod ad interpretationem mysticam et narrationem spiritualem attinet, ad omnium nostrum Salvatorem Christum merito verborum propositorum intelligentiam referendam dixerim. Ipse siquidem est « qui est, et qui erat, et qui venturus est »⁸⁷; et adfuturum quidem suo tempore, sanctorum prophetarum vocibus prædictum est. Ubi autem venerit, diaboli imperium eversurum, impiamque et impuram dæmonum multitudinem potestate in nos expulsuram, **534** non obscure sacrae Scripturae oracula cecinerunt, ipseque gestorum eventus sibi testis erit. Verumtamen « in tempus prædictio⁸⁸. » Novissimis enim diebus sæculi hujus Unigenitus effulsit, et qui se retraxit ac fidem in ipsum inconsultissime rejecit, Deum offendit, cœlestiumque honorum expers mansit, et a sanctorum sacro cœtu exclusus est, juxta prophetiam : « Ut myrica silvestris, quæ in deserto, quæ non videbit cum venerint bona⁸⁹. » Qui autem ignavia et animi contractione superior charitatem et fidem in mentem et in cor introduxit, hujusmodi voluntatis suæ compensationem et præmium præclarum, vitam senio carentem, et peccatorum depositionem, et per Spiritum sanctificationem habet. Justificati enim sursum « non ex operibus legis », ut scriptum est, sed « per fidem in Christum⁹⁰ » potius. Et « lex quidem iram operatur⁹¹, » ad pœnam quippe transgressores vocat : gratia autem peccatis solvens iram avertit.

At arrogans, et contemptor, vir superbus nihil perducet ad finem.

XX. Vaticinatus prænuntiatum suo tempore adfuturum, ac tristia discussurum, et contritos omni miseria absoluturum, nunc meminit vastatoris, et ejus qui plane omni genere inhumanitatis et immanitatis in morem belluarum grassatus est. His autem verbis historice quidem profanus et inimicus Dei Nabuchodonosor, spiritualiter Satanas indicatur. Arrogantem autem, et contemptorem, et superbum jure optimo nominat. Sic enim rei natura se habet, sive Satanam, sive virum Babylonium in his accipiamus. Arrogantem porro, seu arrogantem de se ipso sentientem intelligit, aut confidentem, aut inaniter se jactantem, contemptorem præterea, et superbum, ut ex fastu et inani tumore nec ad momentum quidem incomparabilem Dei omnia potentis

τῆς ψυχῆς ἐγκλήμασιν ἐνισχημένον ὄρων, οὐδ' ἂν γενοίμην τῷ τοιῷδε συγγνώμων· καταλογιούμαι δὲ μᾶλλον ἄπιστον καὶ ἀπήχθημένον. Ἐψεται δὲ πάντως τῷ τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἑμοῖς ἐπιμαρτυροῦντι λόγοις τὸ καὶ ἐν μεθέξει ζωῆς γενέσθαι, καὶ τοῦτο γέρας τοῖς τιμῶσι Θεὸν, καὶ καλὸν εὐνοίας ὀφύονιον. Ὅσον μὲν οὖν ἤκει εἰς γε τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, Κύρος ἦν ὁ Καμβύσου, περὶ οὗ φησιν· Ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτόν. » Εἶλε γὰρ, εἶλε τὴν Βαβυλῶνα, συγκαταδηώσας αὐτῇ καὶ τὰς ἐτέρας πόλεις.

Ὅσον δὲ αὐτῶν λόγους τοὺς μυστικούς καὶ εἰς ἀφήγησιν τὴν πνευματικὴν, φαίην ἂν ὅτι περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ νοοῖτ' ἂν εἰκότως τῶν προκειμένων ἡ δύναμις. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν « ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, » καὶ ὅτι μὲν παρέσται κατὰ καιροῦς, ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν προαναπεσφώνηκε λόγος. Ὅτι δὲ ἀφιγμένος ἀναστρέψειν ἔμελλε τοῦ διαβόλου τὸ κράτος, καὶ τὴν ἀνοσίαν καὶ βέβηλον τῶν δαιμόνων πληθὺν τῆς καθ' ἡμῶν ἐξελάσαι πλεονεξίας, προεχρησιμώθηκε μὲν ἐναργῶς τὸ Γράμμα τὸ ἐρὸν, αὐτῆ δὲ λοιπὸν τῶν πεπραγμένων ἡ ἔκδοσις μάρτυς εἰσθῆσεται. Πλὴν « εἰς καιρὸν ἡ προάγγελσις. » Ἐν γὰρ ἡμέραις ἐσχάταις τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐξέλαμψεν ὁ Μονογενὴς, καὶ ὁ μὲν ὑποστειλάμενος, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἀβουλοτάτως παρωθούμενος, προσέκρουκε τῷ Θεῷ, καὶ τῶν οὐρανίων ἄγευστος ἀπέμεινε ἀγαθῶν, ἔξω τε τῆς ἱερᾶς τῶν ἁγίων πληθῆος ἀπεληλαμένος γέγονε, κατὰ τὸν προφητείας λόγον· Ὡς ἀγρία μυρική ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἡ οὐκ ἐψεται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. » Ὅ δὲ κρείττων ὅκνου καὶ ὑποστολῆς, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην καὶ πίστιν εἰς νόσον καὶ καρδίαν εἰσοικισάμενος, ἀντέκτισιν ἔχει τῆς τοιαύτης γνώμης, καὶ γέρας ἐξαιρετον τὴν ἀμήρυτον ζωὴν, καὶ τὴν τῶν πλημμελημάτων ἀπόθεσιν, καὶ τὸν διὰ Πνεύματος ἁγιασμόν. Δεδικαιώμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διὰ πίστεως δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Χριστόν. » Καὶ « ὁ μὲν νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, » καλεῖ γὰρ εἰς δίκας τοὺς παραβαίνοντας, ἐξίστησι δὲ τὴν ὀργὴν ἡ χάρις, λύουσα τὰ ἐγκλήματα.

Ὁ δὲ κατειόμενος, καὶ καταφρονητής, ἀνήρ ἀλαζῶν οὐδὲν μὴ περὶνῃ.

Κ'. Προκαταμηνύσας, ὅτι ὁ προηγγελμένος κατὰ καιροῦς παρέσται, καταλύσων τὰ σκυθρωπά, καὶ τάλαιπωρίας ἀπάσης ἀπαλλάξων τοὺς συντετριμμένους, λοιπὸν διαμείνηται τοῦ πεπορηκότος, καὶ πᾶν εἶδος ἀπανθρωπίας καὶ ὠμότητος θηριοπρεποῦς εἰσάπαν ἐκπεληρωκότος. Σημαίνεται δὲ διὰ τούτων ἱστορικῶς μὲν ὁ βέβηλος καὶ θεομάχος Ναβουχοδονόσορ, νοητῶς δὲ πάλιν ὁ Σατανᾶς. Κατειόμενον δὲ καὶ καταφρονητὴν, καὶ ἀλαζῶνα καλεῖ, καὶ σφόδρα εἰκότως. Ἐχει γὰρ ὡς τῆ φύσει, κἂν εἰ ἐπ' αὐτῷ νοοῖτο τοῦ Σατανᾶ τῶν λόγων ἡ δύναμις, κἂν εἴτε τις λέγοι τὸν ἄνδρα τὸν Βαβυλώνιον. Κατειόμενον δὲ φησι εὖ περὶ αὐτὸν ἡ ληματία, ἡ βλάκα, καταφρονητὴν δὲ πάλιν καὶ ἀλαζῶνα ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν ὀφρῆος, καὶ διακένου φησῆματος οὐδ' ὅσον εἰπεῖν εἰ

⁸⁷ Apoc. 1, 8. ⁸⁸ Habac. 11, 3. ⁸⁹ Jerem. xvii, 6. ⁹⁰ Galat. 11, 16. ⁹¹ Rom. 1v, 15.

νοῦν ἔχειν ἐθέλοντα τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. Ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδὲν περὰν, φησί· οὐ γὰρ πάντως αὐτῷ κατὰ νοῦν ἐκθήσεται τῶν πραγμάτων τὸ πέρασ. Οὐ μέχρι παντός ἐντροφησεται, καὶ κατευρυθθήσεται, καὶ ἐν εὐκλείαις ἔσται λαμπραῖς. Καὶ ἔστιν ἀληθές, ὅπερ ἔφη ψάλλον καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ἐίδον τὸν ἀσέβη ὑπερυψούμενον, καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρήλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐζήτησαν αὐτὸν, καὶ οὐκ εὗρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ. » Ἐρπεῖ γὰρ πάντως πρὸς ταπεινώσιν ἢ ὑπεροφία· φρόνημα δὲ τὸ μεμετρημένον ταῖς ἀνωτάταις στεφανοῦται τιμαῖς. Πιστοῦται δὲ πρὸς τοῦτο τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητής, γεγραφώς τε καὶ λέγων· « Καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφός ὁ ταπεινός ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ· ὡς ἄνθος γὰρ χρότου παρελεύσεται. » B

Ὁς ἐπλάτυνε καθὼς ἤδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ οὗτος ὡς θάνατος οὐκ ἐμπιπλάμενος, καὶ ἐπισυνάξει ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ εἰσδέξεται πρὸς αὐτὸν πάντα τοὺς λαοὺς.

ΚΑ'. Συνάδει τῷ προφήτῃ Θεός, καὶ δίδειχεν ἀληθεύοντα, τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις κατασφραγίζων εἰς ἀλήθειαν τὰ τε τοῦ διαβόλου καὶ τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐγκλήματα. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης ἔφασκε· Συντέλειαν ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασε, καὶ ἐλκυσεν αὐτὸν ἐν ἀμφιβλήστρῳ, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ γε τῶν ὄλων Θεός ἐπὶ τὸ ἔτι μείζον καὶ ἀληθέστερον ἀναφέρων τὰς αἰτίας, ἤδη καὶ θανάτῳ παρεικάζει λοιπόν. Χρῆμα γὰρ ἀκόρεστον θανάτος τε καὶ ἤδης. Ἀληθές δὲ ὅτι, κατὰ γε τὸ τῷ Βαβυλωνίῳ δοκοῦν, πάντα ἂν ὑπ' αὐτῷ τὰ ἔθνη συνήθη, καὶ νοοῖτ' ἂν εἰκότως Περσικῆς φιλοτιμίας ἐγκλήματα τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν. Μικρὰ γὰρ αὐτοῖς ἢ ὑπ' οὐρανόν, καὶ οὐκ ἂν ἀρκέσειεν εἰς τὸ δουλεύειν αὐτοῖς πάντα τὰ ἀνθρώπων γένη.

Ἄλοίη δ' ἂν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετής, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς, πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπέιν, ὑφ' αὐτῷ τὴν γῆν ποιεῖσθαι σπουδάζων, καὶ οἶον ἤδης καταβροφῶν τοὺς ταῖς παρ' αὐτῷ δυστροπίας ἀπολυμένους. Ἐφη δὲ πού καὶ αὐτὸς, ὅτι· « Τὴν οἰκουμένην ὄλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ μου, ὡς νοσιάν καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ ἀρώ. Καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξει με, ἢ ἀντίεπι μοι. » Ἄπληστον γὰρ, καὶ ἀτίθαστον τὸ θηρίον, καὶ ἀλαζονείας μεστόν, μιὰρὸν ἀληθῶς καὶ μισάνθρωπον.

Οὐχὶ ταῦτα πάντα κατ' αὐτοῦ παραβολὴν λέγουσται, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ; Καὶ ἐροῦσιν· Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, (ἕως τίνος;) καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς!

ΚΒ'. Ὅτι μῆτε ἀκράδαντον αὐτῷ τὸ κρατεῖν, μῆτε μὴν τὸ δεῖν ἐντροφᾶν ἐπὶ πληθῦϊ τῶν συνεγηγεμένων, ἀπολισθῆσει δὲ πάντως ἀρχῆς τε καὶ δόξης, καὶ ὡδὴ πολλοῖς ἔσται πεσῶν, καταμεμήνυκεν ἑναργῶς. Αἰψέσθαι γὰρ ἔφη παραβολὴν ἐν αὐτῷ οἶον πρόβλημα, καὶ δημῶδη λόγον, καὶ ἐν γλώτταις πολλῶν. Καὶ τίς ἦ οὗτός ἐστιν; « Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα

A majestatem in animum admittere sustinentem. Quocirca talis, inquit, nihil perficiet; quod neququam illi rerum finis et exitus ad voluntatem procedet. Non semper in deliciis versabitur, et fines suos dilatabit, et illustri gloria circumfluat. Et verum est, quod canens beatus David ait: « Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani, et transivi, et ecce non erat, et quæsi eum, et non est inventus locus ejus ». 535 Tendit enim prorsus ad humiliationem superbia: contra animus modestus supremis honoribus decoratur. Facit ad hæc fidem Salvatoris discipulus, dum scribit ac dicit: « Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humilitate sua, quoniam sicut flos feni transibit ». »

VERS. 5. Qui dilatavit sicut infernus animam suam, et iste quasi mors non adimpletur, et aggregabit ad se omnes gentes, et accipiet ad se omnes populos.

XXI. Consentit cum propheta Deus, et vera dicere demonstrat, sermonum ejus veritatem diaboli et Nabuchodonosoris criminibus obsignans. Propheta namque dicebat: « Consummationem in hamo sublevavit, et attraxit eum in rete, » et quæ sequuntur. Ast universorum Deus, causas ad majus quiddam et verius referens, inferno adhuc et morti comparat. Vere enim mors et infernus nunquam satiantur. Et verum est, pro voluntate Babylonii omnes gentes ad ejus imperium aggregatas, possintque hujusmodi mala haud immerito Assyriæ ambitionis crimina reputari. Parvus enim erat illis terrarum orbis, nec omnium nationum servitute contenti fuissent.

Cerni autem potest et ipse peccati inventor, hoc est, Satanas, totam terram, ut verbo complectar, sub se redigere anniti, et ceu infernus devorare eos, qui ejus perversis molitionibus intereunt. Quin ipsemet alicubi ait: « Et orbem habitatum totum comprehendam manu ut nidum, et sicut derelicta ova tollam. Et non est qui effugiat me, aut resistat mihi ». Est enim bellua inexplebilis, et indomita, et superbiæ plena, detestanda revera, et imbuta odio hominum.

VERS. 6. Nonne hæc universa parabolam adversus eum sument, et propositionem ad narrationem ejus? Et dicent: Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua (usquequo?) et aggravans densum lutum contra se!

XXII. Nec firmum illi imperium fore, nec gaudia in multitudine eorum quæ congregavit, amissurumque funditus et principatum, et gloriam, et fabulam fore vulgo casum ejus, planum facit. Sumptum enim iri super eo parabolam, seu propositionem dicit, hoc est, materiam sermonum passim fore. Quis porro hic sermo?

“ Psal. xxxvi, 35, 36. “ Jac. i, 9, 10. “ Prov. xxx, 16. “ Isa. x, 14.

536 Væ qui multiplicat sibi non sua, et aggravat lutum suum dense. » Hoc est, semper impietatis suæ pœnam cumulatiorem, seu graviorem sibi efficiens, dum gentes perdit, et regiones totas ad se rapit, et in aliena semper irruit, et sub sceptris suis vi compellit, et populis innumerabilibus dominatur. Intexuit autem in medio, *usquequo?* ostendens illum nec aviditati, nec crudelitati modum ponere, et iniquitatis finem aversari. Insaturabiles igitur Babyloniorum tyranni, et sævitia formidandi, et omnium probrosissima audere soliti.

Idem facit Satanæ, semper colligens quæ sua non sunt, et pœnam sibi graviorem accersens. Cui quodam loco dicitur: « Sicut vestimentum in sanguine mistum non erit mundum; sic neque tu eris mundus, quia terram meam perdidisti, et populum meum occidisti ⁶⁶. » Non manebis in æternum tempus. Quos enim populos non perdidit? aut quibus gentibus pepercit? Quid vero tam odiosum, et invisum, quod illum molitum non constet? Sequitur itaque illum haud injuria Væ, et imperio ejus everso, in omnes dominatione spoliatus, parabola fiet. Atque hoc rursum sapiens Jeremias nobis, quanquam obscurius, ita de ipso loquens testatur: « Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias suas non cum judicio: in dimidio dierum suorum relinquunt eum, et in novissimis suis erit insipiens ⁶⁷. » Illud erit, secundum historiam vere accidit. Cepit enim Judæam Babylonius, et Samariam insuper, et alia item loca devastans, prædam inde in sedes suas avexit. Ast ubi Cyrus Babyloniam cum Persis et Medis est aggressus, aggregati rursus abierunt, ac tantum non domum avolarunt quos captivitatis vincula detinuerant. Abscesserunt præterea ab idolorum cultu propter magistrum suum quidam ex gentibus, et eo qui olim clamarat, et ad se vocarat deserto, ad Christum accurrerunt. Congregavit enim ille sibi quæ non erant ejus. Suscepit autem Christus quæ erant ejus ⁶⁸. Nam quia Deus, ideo Dominus est omnium.

VERS. 7. Quia subito consurgent mordentes eum, et vigilabunt insidiatores tui, et eris in rapinam ipsis.

537 XXIII. Improviso in eum facturos impetum dicit, qui mordeant, et bellicis impressionibus regnum ejus depopulentur, nempe Cyrum cum suis, Persis ac Medis et Elamitis; qui tantum non etiam somnum oculis excutientes, et tanquam ex ebrietate vigilantes, et ægre pristinis terroribus vacantes, suscepto in illum bello incursiones generose facturi sint. Deinde multis modis insidiantes, facile vincunt, Chaldæorum facultates agentes ferentesque, et Babylonios diripiunt.

Hoc expertum quoque Satanam exitiabilem cer-

αὐτοῦ, καὶ βαρύνων τὸν κλοῦν αὐτοῦ σιθάρως! » Τουτέστι, φορτικωτέραν ἀεὶ καθιστὰς ἐφ' ἑαυτῷ τὴν ἐφ' οἷς ἡσέθησε δίκην, ἀπολέσας ἔθνη, καὶ χώρας ἅλας συνενεγκῶν, καὶ τοῖς κατ' οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσιν ἐπιθρώσκων ἀεὶ, καὶ τοῖς ἰθίοις σκῆπτροις ἐξ ἀνάγκης ὑποτιθεῖς, καὶ ἀναριθμήτους ἔχων τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαούς. Ἐπιπεφώνηκε δὲ διαμέσου τὸ, *ἕως τίνος;* ἀκόρεστον ὄντα δεικνύς εἰς πλεονεξίαν, ἀγάλινον εἰς ὠμότητα, καὶ τὸ τῆς ἀδικίας μισοῦντα πέρας. Ἀπληστοὶ μὲν οὖν οἱ Βαβυλωνίων τύραννοι, καὶ δεινοὶ πρὸς ὠμότητα καὶ τὰ πάντων ἀχίιστα τολμᾶν εἰωθότες.

Τοιοῦτον δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς, συλλέγων ἀεὶ τὰ μὴ ἑαυτοῦ, καὶ δυσασχετέραν ἑαυτῷ τὴν κόλασιν ἐπι[τι]θεῖς. Εἰρηται δὲ πού καὶ πρὸς αὐτόν: « Ὅν τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔσται καθαρὸν οὕτως οὐδὲ σὺ ἔση καθαρός· διδοὶ τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας. » Οὐ μὴ μείνησας εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. Ποιοὺς γὰρ οὐκ ἀπολώλεκε λαούς; ἢ τίνων ἔθνῶν ἐφείσατο; Τί δὲ τῶν ἄγαν ἀπηχεστάτων οὐκ ἂν ἀλοῖη τετολομηκώς; Ἐφεται δὲ οὖν αὐτῷ δικαίως τὸ Οὐαί, καὶ γενήσεται παραβολή, τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καθηρημένης, καὶ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐξηκισμένης. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ σοφὸς ἡμῖν Ἰερემίας ὑπαινίττεται, λέγων περὶ αὐτοῦ: « Ἐφώνησε πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκε, ποιῶν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως, ἐν ἡμίσει ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτόν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἄφρων. » Πέπρακται δὲ τοῦτο ἱστορικῶς τὸ, *ἔσται*. Εἶλε μὲν γὰρ τὴν Ἰουδαίαν ὁ Βαβυλώνιος, καὶ μέντοι καὶ τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἑτέρας δὲ σὺν αὐτῇ χώρας ἐξαναστῆσας, ἀπεκόμισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ. Κύρου δὲ Βαβυλωνίων κατεστρατευκότος Πέρσας τε καὶ Μήδους, ἀπόγονοι πάλιν οἱ συναγχερμένοι, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀποπτάντες, οἵκαθε πάλιν ἦσαν, αἱ τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας ἐνελημμένοι δεσμοῖς. Ἀποπεφοιτήκασιν δὲ καὶ τῆς ἐπὶ τῷ διδασκάλῳ λατρείας οἱ ἐξ ἔθνῶν, καὶ τὸν πάλαι φωνήσαντα, καὶ πρὸς αὐτόν κεκληκότα, ἀφέντες ἔρημον, προσεδραμήκασιν τῷ Χριστῷ. Συνήγαγε γὰρ ἐκεῖνος τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ. προσεδέξατο δὲ Χριστὸς τὰ ὄντα αὐτοῦ. Κύριος γὰρ ἔστι τῶν ὄλων ὡς Θεός.

Ἅτι ἐξάλγητος ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτόν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπιβουλοὶ σου, καὶ ἔσχη εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς.

ΚΓ'. Ἀδοκῆτως αὐτοῦ λέγει κατεξαναστῆσεσθαι τοὺς δάκνοντας, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου προσβολαῖς δαπανῶντας τὴν ὑπ' αὐτοῦ. οὗτοι δὲ ἦσαν Κύρος ποι καὶ οἱ ἄμφ' αὐτόν Πέρσαι τε καὶ Μῆδοι, καὶ Ἐλαμίται· οἱ μονονουχὶ καὶ ὑπνον ὀμμάτων ἀποτιναξάμενοι, καὶ καθάπερ ἐκ μέθης ἀνανήφοντες, μόλις τῶν ἀρχαίων ἔσονται δειμάτων κρείττους, καὶ τὴν πρὸς αὐτόν αἰρόμενοι μάχην, καταδραμοῦνται γεννικῶς. Εἶτα πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντες καταθλήσουσιν εὐκολως, ἄγοντές τε καὶ φέροντες τὰ Χαλδαίων πράγματα, καὶ διαρπάζοντες τὴν Βαβυλωνίων.

Τοῦτο πεπονητότα καὶ αὐτὸν εὐρήσομεν τὸν ἀλιτή-

⁶⁶ Isa. xiv, 19, 20. ⁶⁷ Jerem. xvii, 11. ⁶⁸ II. Tim. ii, 19.

ριον Σατανᾶν. Συνεκόμισε γὰρ εἰς ἑαυτὸν πάντα τὰ ἄθνη, τὸ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπλῶν λίνων, καὶ τοῖς βρόχοις τῆς ἁμαρτίας πυκάζων. Πλὴν οἱ δάκνοντες αὐτὸν ἐξανέστησαν, τουτέστι, τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμάτων οἱ κήρυκες, ὅσων ὁδοῦσι σπαράττοντες τὸ σῶμα αὐτοῦ, τοὺς τὰ αὐτοῦ δηλονότι φρονεῖν ἤρημέτους. Ὡσπερ γὰρ « ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμᾳ ἐστιν, » οὕτως ὁ τῷ διαβόλῳ κολλώμενος, ἐν πρὸς αὐτὸν ἐστι σῶμα. « Ἐκνήψουσι δὴ οὖν οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ. » Συνέντες γὰρ ὅτι τέθειται λοιπὸν ὑπὸ πόδας ἁγίων, Χριστοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Ἴδού δέδοκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ἕφρων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ » τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονούντας ἀρπάσουσι, καὶ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσην μετακομιούσιν εὐκόλως, τίς ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῆς ἐστι Θεὸς ἐκδιδάσκοντες, καὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον ἐξηγούμενοι, ὃς δὴ καὶ πρῶτος ὁράται διηρηπακῶς αὐτόν. Ἔστιν οὖν ἀκοῦσαι λέγοντος· « Ἡ πᾶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν Ἰσχυρὸν δῆσῃ; καὶ τότε διαρπάσει τὰ σκεύη αὐτοῦ. » Εὐθύς δὲ τεχθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, διαρπάζειν ἤρξατο τὰ σκεύη αὐτοῦ. Ἀφίκοντο γὰρ ἐξ ἀνατολῆς οἱ μάγοι, λέγοντες· « Ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ἐβόμεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. » Καὶ δὴ καὶ προσκεκυνήκασιν, καὶ δῶροις τετιμῆκασιν, καὶ ἀπαρχὴν γεγόνασι τῆς τῶν ἔθνῶν κληρονομίας. Σκευὴ δὲ ὄντες διαβολικὰ, καὶ τῶν ἐκείνου μελῶν τῶν ἄλλων ἀπάντων ὅτι μάλιστα τιμιώτατα, προσεδραμήκασιν τῷ Χριστῷ. Ὅτι δὲ διαρπάζειν ἐμελλε τὰ σκεύη τοῦ Ἰσχυροῦ, προαναπεφώνηκεν αἰνιγματωδῶς καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας. Ἔφη γὰρ ὡδε πάλιν περὶ αὐτοῦ· « Διότι πρὶν ἢ γυνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα, ἢ μητέρα, λήφεται δύναμιν δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἀπέναντι τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων. » Δοκεῖ μὲν οὖν ἡ τοῦ λόγου δύναμις ὑπαινίττεσθαι τι τῶν ἱστορικῶς πεπραγμένων. Πεπόρθηται γὰρ ἡ Σαμαρεία παρὰ τε τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἐξάρχοντος. Πλὴν νοητὸν ὑπεκφαίνει μυστήριον. Ὅτι γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡ δύναμις τοὺς τὸν αὐτοῦ λαὸν πεπορθηκότας σκυλεύσει βραδίως, ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑπέφαινε λόγος.

Διότι σὺ ἐσκύλευσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσι δὲ σὺ πάντες ἐπολελειμμένοι λαοί, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν.

ΚΔ'. Ἀληθὴς ὁ λόγος, κἂν εἰ ἐπ' ἀμφοῖν νοῦτο πάλιν. Ἐπόρθησε μὲν γὰρ ὁ Βαβυλωνίος ἔθνη πολλὰ· πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ Σατανᾶς. Τοιγάρτοι πεπόρθασιν ἐδ' ἐναλῶναι τοῖς Ἰσραήλ. Καὶ ὑπὸ Κύρου μὲν πεπόρθηται τὰ Χαλδαίων πράγματα· ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων, ὁ Σατανᾶς. Ἰσα δὲ ἀμφοῖν τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἀδελφὰ τὰ πλημμελήματα, συγγενῆς δὲ ὡσπερ ἡ ἀγριότης, καὶ ἡ κατὰ πάντων ὡμίτης. Ἀπεκτόνωσ' ὡμίτης, καὶ πάλαι, ὁ μὲν σαρκικῶς, ὁ δὲ νοητῶς, ὄξεια βολῆτι τῇ ἁμαρτίᾳ χρώμενος. Ἐὐ δὲ δὴ σφόδρα φησὶ σκυλεύσειν αὐτὸν τοὺς ὑπολελειμένους. Ὡς γὰρ ἄπαντας

tum est. Ad se quippe gentes omnes, multorum deorum falso cultu ceu reti expanso, et laqueis peccati confertim positos, congregarat. Verumtamen mordentes eum insurrexerunt, scilicet evangelicorum oraculorum præcones, quasi dentibus dilaniantes corpus ejus, puta, qui quæ ejus sunt sapere voluerunt. Quemadmodum enim « qui adhæret Deo, unus spiritus est cum eo » : sic qui adhæret diabolo, unum corpus est cum eo. « Evigilabunt igitur insidiatiores ejus. » Nam cum intelligant de cætero pedibus sanctorum substratum esse, quod Christus aperte dicat : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici » , eidem assentientes rapient, et ad veritatis agnitionem nullo negotio transferent, quis natura et verus Deus sit, edocentes, et mysterium Christi enarrantes, quem primum ejus depopulatorem fuisse liquet. Licet igitur audire dicentem : « Aut quomodo potest quis ingredi in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius fortem alligaverit? et tunc vasa ejus diripiet » . Simul atque de sancta Virgine natus est, vasa ejus diripere cœpit. Venerunt enim magi ab oriente dicentes : « Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum » . Et adorarunt, ac muneribus honorarunt, hæreditatisque gentium primitiæ facti sunt. Cumque vasa essent diabolica, et membrorum illius omnium longè honoratissima, ad Christum appropèrarunt. Direpturum autem vasa fortis, sub anibage etiam Isaias propheta prænuntiavit. Sic enim denuo de eodem ait : « Quia antequam sciat puerulus vocare patrem, aut matrem, 538 feret fortitudinem Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum » . Videtur ergo sermo quiddam historicum tacite innuere. Vastata est enim Samaria a rege et principe Assyriorum. Cæterum mysterium sub intelligentiam cadens subindicat. Nam virtutem Salvatoris populi sui populatores facile spoliaturam, prophetæ verba nos admonent.

VERS. 8. *Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi, propter sanguines hominum, et impietates terræ, et civitatis, et omnium habitantium eam.*

XXIV. Verè dictum, etiamsi rursus de utroque dictum accipiatur. Devastavit enim Babylonius gentes multas : idem fecit Satanas. Quare paribus eos poenis damnari contigit. Et a Cyro quidem Chaldæi : a sanctis autem Satanas subactus est. Paria autem utriusque commissa, et germana peccata, et cognata quodammodo immanitas, et in omnes crudelitas. Regionem enim et urbes interemerunt : illi quidem secundum corpus, hic secundum animam, acuto jaculo, peccato videlicet usus. Perbene autem dicit eum a reliquis spoliatum iri. Nam quasi omnibus a

⁶⁶ 1 Cor. vi, 17. ⁷⁰ Luc. x, 19. ⁷¹ Matth. xii, 29. ⁷² Matth. ii, 2. ⁷³ Isa. viii, 4.

Babylonio deletis, qui fuga evaserint, ipsi inimicissimos fore affirmat; et quamvis paucos, Deo tamen victoriam tribuente, ipsisque ad omnia optato peragenda annuente, citra difficultatem prevalituros. Nec falso ad communem omnium inimicum, puta Satanam, res pertineat. Omnes quippe mortales cepit, et vastavit, peccatique jugo universos illigavit. Direptus est autem ipse quoque a relictis populis, id est, a justificatis in fide a Christo, et sanctificatis in spiritu. « Salvatae sunt enim reliquiae Israel ⁷⁴. » Ex quibus divini discipuli primitiae fuerunt eorum, qui pestiferum Satanam diriperunt. Deinde post illos adhuc hodie populorum duces ac rectores, et verbum veritatis recte tractantes diripiunt, subjugatosque in semitam pietatis reducunt ⁷⁵.

VERS. 9, 10. *Væ qui multiplicat avaritiam malam domui suæ, ut ponat in excelsum nidum suum, ut eruatur de manu malorum. Cogitasti confusionem domui tuæ. Consecisti 539 populos multos, et peccavit anima tua*

XXV. Adhuc Babylonius objurgatur, principatum seu imperium suum ex omnium expilationibus constituere volens, et domum suam in sublime educens, et ultra modum eximie inaurans atque communiens, ut fortasse citra laborem propulsare ab se injuriam, hoc est, contingentia incommoda declinare semper possit. Institutum quippe Babyloniorum soleme fuit, magnas alere custodias, et acierum disponendarum peritos disciplinæque bellicæ deditos habere innumeros, quo vim et maleficia invadentium ab se prohibere facile quirent. Sed cum ex apparatu dedecus et pudorem relatorum, spe in contrarium cadente, docet dicens: « Cogitasti confusionem domui tuæ, fecisti, sive consummasti populos multos, » allato illis extremo exitio. Quoniam igitur « peccavit anima tua » diras persolves pœnas, dum, qui aliquando fuisti splendidus, et « posuisti in alto nidum tuum, » miser eris et abjectus, et repente sub pedibus inimicorum invenieris.

Quadrabunt hæc verba quam maxime in ipsum quoque Satanam; et inventores hæresum, qui amore dominandi subacti, et ut præesse videantur multis, confecerunt populos multos, et profecto malam avaritiam domibus suis importarunt, in alto item posuerunt nidos suos, fastuosa vanitatis verba profundentes, et adversus gloriam divinam eructantes, quæ solas ipsorum linguas et ingenia deceant. Peccarunt itaque animæ eorum: in ipsum siquidem communem Salvatorem Christum atroces exstiterunt, peccantes in fratres: « Et eorum infirmam conscientiam percutientes, » sicut scriptum est ⁷⁶.

VERS. 11. *Propter quod lapis ex pariete clamabit, et scarabæus ex ligno loquetur ea.*

Α ἀνηρηκότος τοῦ Βαβυλωνίου, τοὺς διαφυγεῖν ἰσχύσαντας πολεμικώτατος αὐτῶ γενήσεσθαι λέγει, καὶ ὀλίγους ὄντας κατακρατήσῃν εὐκόλως, Θεοῦ τὸ νικᾶν ἀπονέμοντος, καὶ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν αὐτοῖς ἐπινεύοντος. Ἄληθές δ' ἂν νοοῖτο τὸ χρῆμα, κἄν εἰ ἐπ' αὐτοῦ φέροιτο τοῦ πάντων ἐχθροῦ, φημί δὴ τοῦ Σατανᾶ. Πάντας μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς εἰλέ τε καὶ πεπόρθηκε, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐγκατέδρασε ζυγοῖς. Διηρπάσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν καταλειμμένων λαῶν, τουτέστιν, ὑπὸ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι. « Σέσωσται μὲν γὰρ τὸ κατὰλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐξ αὐτῶν δὲ ὄντες οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, γεγονόσαν ἀπαρχὴν τῶν διηρπακῶτων τὸν ἀλιτήριον. Ἐἴτα μετ' ἐκείνου εἰσέτι νῦν διαρπάζουσι οἱ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, καὶ εἰς τὴν εὐσεβείας τρίβον ἀποκομίζοντες τοὺς ὑπερσευγμένους.

Ἡ δὲ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, τοῦ τάξαι εἰς ὕψος νοσοῖαν αὐτοῦ, τοῦ ἐκσπασθῆναι ἐκ χειρὸς κακῶν! Ἐβουλεύσω αἰσχύνην τῷ οἴκῳ σου. Συνεπέραναι πολλοὺς λαοὺς, καὶ ἐξήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου.

ΚΕ'. Ἐπιπλήττει ὁ λόγος τῷ Βαβυλωνίῳ πάλιν, ἐθέλοντι συγκροτεῖν τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἐκ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας, ἀρροντί τε τὸν ἴδιον οἶκον ὕψου, καὶ μὴν καὶ ὑπεροχαῖς ταῖς ἐπέκεινα μέτρον καταχρυσοῦν εἰωθεῖ, καὶ ὄχυροῦν λίαν, ὥστε καὶ ἐτόλμως δύνασθαι τυχὸν ἐκ χειρὸς ἐκσπᾶσθαι κακῶν, τουτέστι, διεκνεύειν αἰεὶ τὰ συμβαίνοντα κακά. Σκοπὸς γὰρ αἰεὶ τοῖς Βαβυλωνίοις, πολλοῖς τῶν ἐπαμυνόντων πλήθεισι παραφυλάττεσθαι, καὶ ἀναριθμήτους ἔχειν τοὺς εἰδῶτας τὰ τακτικά, καὶ τῶν πολέμου νόμων ἐπηρητημένους, ὡς ἀμογητὴ δύνασθαι τὰ ἐκ τῶν ἐπιόντων αὐτοῖς ἀποκρούσασθαι βλάβη. Ἄλλ' ὅτι πρὸς αἰσχύνης ἔσται καὶ ἐντροπῆς τὸ σχῆμα αὐτῶ, διαπιπτούσης αὐτῶ τῆς ἐλπίδος εἰς τὸναντίον, ἐδίδαξεν, εἰπὼν. « Ἐβουλεύσω αἰσχύνην τῷ οἴκῳ σου. Συνεπέραναι γὰρ, ἦτοι συντετέλεκας, λαοὺς πολλοὺς, » πανωλεθρίᾳ διεφθαρκῶς. Ἐπειδὴ δὲ « ἐξήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου, » πικρὰς ἀποτίσεις δίκας. ὁ πάλαι λαμπρὸς, καὶ ἐτάττων εἰς ὕψος τὴν νοσοῖαν αὐτοῦ, οἰκτρὸς, κατεβῆμιμένος, καὶ ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν ἀδοχῆτως εὐρεθείς.

Πρέποι δ' ἂν ὁ λόγος ὅτι μάλιστα γε καὶ αὐτῷ τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς τῶν αἰρέσεων εὐρεταῖς, οἱ φιλαρχίας ἡσώμενοι, καὶ τοῦ δοκεῖν ἡγεῖσθαι πολλῶν, συνεπέραναι λαοὺς πολλοὺς, καὶ κακὴν ὄντως πλεονεξίαν τοῖς ἰδίοις προεξένησαν οἴκοις, ὕψου τε τετάχασιν τὰς ἐαυτῶν νοσοῖάς, ὑπεροχᾷ ματαιότητος λαλοῦντες ῥήματα, καὶ κατὰ τῆς θείας δόξης ἐρευγόμενοι, ἃ πρέποι ἂν μόναις ταῖς αὐτῶν γλώσσαις τε καὶ διανοίαις. Ἐξήμαρτον δὴ οὖν αἱ ψυχὰι αὐτῶν πεπαρφηῆκασιν γὰρ εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστὸν, ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, « καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν διάνοιαν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Διότι λίθος ἐκ τοίχου βοήσεται, καὶ κίβητος ἐκ ξύλου φθῆγεται αὐτά.

⁷⁴ Isa. x, 22; Rom. 9, 27. ⁷⁵ II Tim. II, 15 seqq. ⁷⁶ I Cor. VIII, 12.

ΚΖ'. Ἀπονέμει πολλάκις ἡ θεία Γραφή καὶ τοῖς ἀψύχοις τε καὶ ἀναισθητοῖς φωνὰς, οὐχ ὡς φάναι τυχόν δυναμένους, ἀλλ' οἷον αὐτοὺς πράγμασι μονονουχὶ διακεκραγῶσι. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Ἡσαίας, « Αἰσχύνθητι, Σιδῶν, εἶπεν ἡ θάλασσα, » φησί. Καὶ μέντοι καὶ Δαβὶδ· « Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. » Αὕτη γὰρ ἡ κτίσις, δι' ὧν εὐ πεποιημένη θαυμάζεται, διὰ τούτων αὐτῶν τοῦ πεποιηκότος ἀνακηρύττει τὴν δόξαν. Οὐκοῦν ἐν πράγμασι αἱ φωναὶ, κἂν εἰ μὴ γίνοντο λόγοι. Τοιοῦτόν τι κἀνθάδε συνήσεις πάλιν. Λίθον γὰρ ἐκ τοίχου φησὶ, καὶ κἀνθαρον ἐκ ξύλου καταφθέγγεσθαι τοῦ Βαβυλωνίου. Τίνα δὲ τρόπον, ἐροῦμεν· Ταῖς τῆς Ἰουδαίας πόλεις ἦ καὶ ταῖς ἐτέραις εἰσβαλὼν ὁ Βαβυλώνιος, πάσας κατενέπρησε τὰς ἐν αὐταῖς οἰκίας. Εἶτα συμδέθηκεν ἀναγκαίως καὶ λίθους συνθραύεσθαι, καὶ κατασεῖσθαι τοίχους, συμπίπτειν δὲ αὐτοῖς καὶ ξύλα, καὶ ὄροφῆν ἐκ τῆς ἄγαν παλαιότητος, κἀνθάρους μικροῦς, ἦτοι σῆτας, ἔχουσαν. Ταύτητοί φησι καταδοῆσαι αὐτοῦ τῆς ὀμότητος τὰ κατετραμμένα, ταῦτα δὲ, ὡς ἔφην, ἦν λίθοι τε διεβροῦμένοι, καὶ ἐν μέσῳ πλατειῶν κείμενοι, καὶ ξύλα πάντως ἡμίφλεκτα, καὶ ἀπὸ γε τοῦ σεσηφθαι λοιπὴν μαρτυροῦντα ταῖς πόλεσι τὸ ἀρχαῖον. Ἐγκλημα δὴ οὖν τῷ Βαβυλωνίῳ, καὶ παλαιᾷς οὔτω καὶ ἀρχαιοτάτας κατεμπρῆσαι πόλεις. Καθελεῖ δὲ καὶ οἴκους, ἀνηρημένων δηλονότι τῶν ἐν αὐτοῖς. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἀντὶ τοῦ, κἀνθαρος ἐκ ξύλου, εἶπειν, ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν ἐκδεδώκασιν, ἔνδεσμος ξύλου. Ὅθεν ἔστιν ἐννοεῖν, ὅτι τάχα που τὰς τῶν οἰκιῶν μίτρας καὶ τὴν ἐν αὐταῖς ἀναπλοκὴν τῶν ξύλων, ἦτοι σύνδεσμον, κἀνθάρους ὠνόμαζον κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, διὰ τὸ οἶον πολλοῖς ἀντέχειν ποσὶ τὴν ἐπικειμένην αὐτοῖς ὄροφῆν.

Ὅσα ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν αἵμασι, καὶ ἐτοιμάζωρ πόλιν ἐν ἀδικίαις! Οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. Καὶ ἐξέλιπον λαοὶ ἱκανοὶ ἐν πυρὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ὠλητοψύχησαν.

ΚΖ'. Ταλανίζει τὸν Βαβυλώνιον πάλιν, ὡς ὕψου μὲν τὴν ἰδίαν αἶροντα δόξαν, καὶ τῆς ἀρχῆς τὸ περιφανές, οὐκ ἐξ ὧν ἔδει μᾶλλον, ἀλλ' ὧν ἤκιστα ἔχρη, ποιεῖσθαι σπουδάζοντα. Οὐ γὰρ ὅτι πολλοὺς ὠλόθρευσε λαοὺς, διαβόητον εἶναι χρῆ, ἐτέρῳ δὲ μᾶλλον κατασεμνύνεσθαι κόσμῳ, καὶ τοῖς εἰς δίκαιον αὐχῆμασι ὀρθῶσαι λελαμπρυσμένον. Ἄλλ' ὡς ἀχρεῖον τοῦτο μεθεῖς, ψκοδόμησεν αὐτὴν ἐν αἵμασι καὶ ἀδικίαις. Ὅτι γὰρ ὑμωτάτη γέγονεν ἡ Χαλδαίων ὄρχη, καὶ ἀπάσαις ἀπλῶς πόλεσι τε καὶ χώραις ἐπιθρώσκουσα θηριοσπεπῶς τὰ πέρα λόγου εἰργασταὶ κακὰ, πᾶσιν ἂν γένοιτο καταφανές τοῖς τὴν θείαν ἀνεγνωκόσι Γραφῆν. Ἄλλ' οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν ἀνωθεν γεγενῆσθαι λέγειν· ἀλλ' οὐδ' ἂν νοοῖτο θεόδοτον, τὸ ἐν γε δὴ τούτοις κατασεμνύνεσθαι δεῖν. Ἔσται δὴ οὖν οὐκ ἑρρητισμένα, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐξω δίκης. Ἄ γὰρ οὐκ οἶδεν ἐπαινεῖν ὁ θεὸς τε καὶ ἀκήρατος νοῦς, κολάζει πάντως, ὡς οὐκ ἔχοντα τὸ εἰκόσ. Ἠὼς γὰρ οὐκ ἀπτηγές καὶ ἀνόσιον παντελῶς, τὸ

XXVI. Sæpius divina Scriptura anima etiam sensuque carentibus voces affingit; non quasi forte loqui queant, sed quod res ipsæ propemodum clament. Proinde beatus Isaias inquit : « Erubescere, Sidon, ait mare ? » Præterea David : « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum ? » Ipsa enim creatura, per quæ beneficiis ab illo ornata mirabilis est, per eadem ipsa beneficientis gloriam prædicat. Quare in rebus quoque voces sunt, 540 quamvis verba non formentur. Similequid et hic denuo intellige. Lapidem enim ex pariete, et scarabæum e ligno contra Babylonium loqui ait. Quonam autem modo, exponemus. Babylonius Jüdææ et alias urbes hostiliter adortus, omnes illarum domos succendit. Inde et lapides dissillire oportebat, et muros labefactari, et cum ipsis ligna, et contignationes propter vetustatem nimiam, parvos scarabæos, seu tineas habentes procumbere. Idecirco futurum narrat, ut crudelitatem ejus clamoribus ipsæ ruinæ insectentur. Hæc autem, ut dixi, erant lapides disjecti, et in medio platearum jacentes, et ligna plane semiusta, et ex ipsa quoque putrefactione urbium antiquitatem testantia. Crimini igitur fuit Babylonio, tam antiquas et vetustissimas urbes incendio delevisset. Destruet etiam domos, earum incolis e medio sublatis. Sciendum porro pro vocabulis κἀνθαρος ἐκ ξύλου, scarabæus e ligno, ab aliis interpretibus editum esse, ἐνδεσμος ξύλου, junctura ligni. Unde cogitare fas, fortasse ædium cinctus et nexus, sive contrabeationes, ætate illa cantharos fuisse appellatos, quod impositum ipsis tectum quasi multis pedibus sustinerent.

Vers. 12, 13. Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitatibus! Non sunt hæc a Domino omnipotente. Et defecerunt populi multi in igne, et gentes multæ coangustatæ sunt.

XXVII. Adhuc Babylonii miseriam et calamitatem prodit, ut qui gloriam suam extollat, et imperium illustrari contendat, non unde conveniebat, sed unde minime oportebat. Non enim ex pernicie multis importata, fama quærenda; sed aliis potius ornamentis gloriandum, et ex justitia clari nominis petendum decus. Verum ille, hoc ut inutili neglecto, ædificavit ipsam Babylonem in sanguinibus et iniquitatibus. Chaldæorum namque imperium fuisse immittissimum, omnibusque urbibus et regionibus belluarum in morem irrumpendo quantum verbis loqui nequeas cladium dedisse, nosse possunt omnes, qui divinam Scripturam legerunt. Cæterum hæc non sunt a Domino omnipotente. Non enim fas, non est, inquam, fas, affirmare mala istiusmodi superne contigisse : nec intelligi potest, in hujuscemodi rebus jactantiam a Deo proficisci. Non ergo stabunt, sed corruent. Quæ enim illa 541 divina, et incorrupta meus approbare nescit, ut non consentanea omnino ulciscitur.

77 Isa. xxiii, 4. 78 Psal. xviii, 2.

Quomodo enim non absurdum et impium plane est, A populos multos defecisse in igne, et multas gentes sæpe coangustatas esse, puta inclytas urbes simul cum incolis perisse in flammis, et totas gentes cum rectoribus defecisse in malis?

Idem quispiam ipsis quoque Judæorum principibus apposite occinuerit, qui omnes sanctos prophetas necaverunt⁹³, et Hierosolymæ multum se commodaturos existimarunt, si eam in sanguinibus et violentia in omnes exercenda ædificarent. Alios siquidem injuriose tractarunt, alios lapidaverunt, ac tandem ad illa scelera Filii quoque necem, amentia suæ legem prætextentes, adjecerunt. Mandatis enim Mosaicis per Christum abrogatis, dolore se cruciari fingebant. Sed eorum zelum Deo displicuisse, nec, ut divinus Paulus ait, «secundum scientiam fuisse⁹⁴, » propheta his verbis liquido demonstrat: «Non sunt hæc a Domino omnipotente.» Proinde etiam defecerunt in argento, coangustati sunt, bello ipsos consulente. Evenerunt enim talia Judæorum populis, quia debacchati sunt in Filium, et, ut dicebam, ante ipsum prophetas occiderunt.

VERS. 14. *Quia repleta est universa terra, ut cognoscat gloriam Domini. Quasi aqua multa operiet eos.*

XXVIII. Discrimen temporum non raro divina Scriptura confundit, et futura ut jam transacta commemorat, id quod etiam hic perspicere datur. Nam cum dicendum fuisset, *implebitur, dixit, impleta est.* Quando igitur Babylonem ira cælestis obruerit, et prædicta hæc omnia in ea per Cyrum et copias ejus patrabuntur, et illa aliquando formidabilis et infracta, et quæ ita in alios semper immanitatem suam exerebat, ut ei vi nulla occurri posset, de cætero miseranda, et sine viribus, et omnimodis deserta, hostiumque scabellum apparuerit, tunc, tunc, inquam, qui sub cælo est orbis divinam gloriam, qualis et quanta sit intelliget, ejusque cognitione replebitur. Validum quippe, et adeo illustre et terribile et invictum erat Chaldæorum imperium, Deo tolerante, et ipsis largiente, ut Judæa quoque potirentur, et innumera oppida everterent. Postquam autem Deus malis promeritis id involvere constituit, concussum corruit, et in solitudinem datum est. **542** Tale quid de eo Jeremias propheta: «Quomodo confractus et contritus est malleus universæ terræ? Quomodo facta est in perditionem Babylon in gentibus? Invalent te, et capieris, Babylon, et non cognosceris. Inventa es, et capta es, quia Domino restitisti. Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ, quia opus Domino Deo in terra Chaldæorum, quoniam venerunt tempora ejus⁹⁵. » Sciendum, capta Hierosolyma, Christum ad gentes transiisse: unde deinceps totus mundus Dei et Patris gloriam cognovit, hoc est, ipsum, velut torrente terras

ἄκλειψαι μὲν ἐν πυρὶ λαοὺς ἱκανοὺς, ἔθνη δὲ ὀλιγοψυχῆσαι πολλάκις, τουτέστι, τὸ λαμπρὰς μὲν καταπρησθῆναι πόλεις ὁμοῦ τοῖς οἰκοῦσιν αὐτάς, ἔθνη δὲ ὅλα καὶ κεφαλὰς ἀπειπεῖν ἐν κακοῖς;

Τοῦτο δ' ἂν τις εἰκότως καὶ αὐτοῖς ἐπιφωνήσῃ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, οἳ πάντας μὲν ἀπεκτόνασι τοὺς ἀγίους προφήτας· φροντὸ γε μὴν οὐ μετρίως δνήσειν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ οἰκοδομεῖν αὐτὴν ἐν αἱμασι καὶ τῇ κατὰ πάντων πλεονεξίᾳ. Οὓς μὲν γὰρ ὕβρισαν, οὓς δὲ ἀπέκτειναν, οὓς δὲ ἐλίθασαν, καὶ τελευτῶντες τοῖς ἄλλοις προσέθεσαν τὸν ὕδνα, καὶ πρόσφασις αὐτοῖς τῆς ἀπονοίας ὁ νόμος ἦν. Ὑπεπλάττοντο γὰρ τὸ ἐπαλγύνεσθαι δοκεῖν ἀθετουμένη παρὰ Χριστοῦ τῇ διὰ Μωσέως ἐντολῇ. Ἄλλ' ὅτι μὲν θεοστυγῆς ὁ ζῆλος αὐτῶν, καὶ «οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, » ὡς γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἀποφηνεῖεν ἂν εὐκόλως ὁ προφήτης λέγων· «Οὐ ταῦτ' ἐστὶ παρὰ Κυρίου παντοκράτορος.» Τοιγάρτοι καὶ ἐκλελοιπασιν ἐν ἀργυρίῳ, ὀλιγοψύχησαν, δαπανῶντος αὐτοῦ τοῦ πολέμου. Συμβέβηκε γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῖς Ἰουδαίων δήμοις πεπαρμηνηκόσιν εἰς τὸν ὕδνα, καὶ ἀπεκτόνοσιν, ὡς ἔφην, πρὸ αὐτοῦ τοὺς προφήτας.

Ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὴν δόξαν Κυρίου. Ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψει αὐτούς.

ΚΗ'. Ἀδιαφορεῖ πολλάκις περὶ τοὺς χρόνους ἡ θεία Γραφή, καὶ τὰ ἐσόμενα τίθησιν, ὡς ἤδη πεπραγμένα. Τοῦτο δὴ οὖν κἀνάθεε γεγονός εὐρήσομεν. Δέον γὰρ εἰπεῖν, τὸ ἐμπλησθῆσεται, τὸ ἐνεπλήσθη φησίν. Ὅταν τοίνυν, ἐπιβρίψῃσιν τῇ Βαβυλῶνι τῆς θείας ὀργῆς, ταῦτα ἐν αὐτῇ πάντα γένηται διὰ τε Κύρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ ἡ πάλαι δεινὴ καὶ ἀθραυστος, καὶ δυσάνητον τοῖς ἄλλοις ἀεὶ κατεξανιστώσα τὴν ἑαυτῆς ὠμότητα, φαίνεται λοιπὸν οἰκτρά τε καὶ ἀναλκις, καὶ ὀλοτρόπως ἡρμημωμένη, καὶ ὑποπόδιον ἐχθρῶν, τότε δὲ, τότε πᾶσα λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν τὴν θείαν συνήσει δόξαν ὅση τέ ἐστι καὶ ἡλίκη, κατεμπλησθήσεται δὲ τῆς εἰς τοῦτο γνώσεως. Ἐκράτει μὲν γὰρ ἡ Χαλδαίων ἀρχή, καὶ ἦν οὕτω περίοπτος, δεινὴ τε καὶ ἀμαχος ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, καὶ δόντος αὐτῇ τὸ καὶ αὐτῆς κρατῆσαι τῆς Ἰουδαίας, μυρίας τε ὄσας ἐξαναστῆσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς αὐτῇ πρέπουσι κακοῖς περιβαλεῖν ἐσκέψατο, κατεσείσθη, καὶ πέπτωκε, καὶ δέδοται πρὸς ἐρήμωσιν. Τοιοῦτόν τι φησι Ἱερεμίας περὶ αὐτῆς· «Πῶς ἐκλάσθη καὶ συνετριβῆ ἡ σφύρα πάσης τῆς γῆς; Πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν Βαβυλὼν ἐν ἔθνεσιν; Ἐπιθήσονται σοι, καὶ ἀλώσῃ, Βαβυλὼν, καὶ οὐ γνώσῃ. Εὐρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἀντέστης. Ἦνοιξες Κύριος τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκε τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ὅτι ἔργον τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἐν τῇ Χαλδαίων, ὅτι ἐληλύθασιν οἱ καιροὶ αὐτῆς.» Ἰστέον, ὅτι μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων πόρθησιν, μεταπεφοίτηκε μὲν ἐπὶ τὰ ἔθνη Χριστὸς, ἔγνω δὲ πᾶσα λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν· τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δόξαν, τουτέστιν, αὐτοῦ ὡσανεὶ χεῖμάρβρου τὴν γῆν

⁹³ Matth. xxiii, 31-36. ⁹⁴ Rom. x, 2. ⁹⁵ Jerem. l, 25-25.

κατακλύζοντας. Ποταμοῦ γὰρ δίκην ἐξένευσεν ἐπ' αὐτὴν ὁ Χριστός, ὃ καὶ πάλαι ὑπέσχετο, λέγων διὰ προφήτου φωνῆς· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν. » Μισοσχοπεποιηκὸς δὲ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ προσκεκουρότος ταύτητοι Θεῷ, τὴν διὰ τοῦ Σωτῆρος ἀνάδειξιν, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ χάριτος ἐν ἀμφιλαφῆς κατεπηγγέλλ[ε]το λέγων· « Ἀλλὰ ζῶ ἐγὼ, καὶ ζῶν τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐμπλήσει ἡ δόξα Κυρίου πᾶσαν τὴν γῆν. » Μετὰ γὰρ τὰ πάντα Χριστοῦ, ὃς ἐστὶ δόξα τοῦ Πατρὸς. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐταλείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω αὐτό. »

Ὁ δὲ ποτιζὼν τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπῆ θολερῶ, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιβλέπη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν! πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης π[ι]ε.

ΚΘ'. Ἐπιφθέγγεται πάλιν τὸ, Ὁ τοῖς Ναβουχοδονόσορ ἀνοσοῖς τολμήμασι! προφωνῶν ἃ πείσεται· καὶ ὅτι πικρὰς ὀδύνης ἐμπλαῖς ἡ πληγῆ, καὶ διὰ τούτου σημαίνειν ἔοικε, τὴν θολερὰν ὀνομάζων ἀνατροπὴν τὴν ἀκρατον λύπην, ἣ γουον αἰκίαν, ἣν καὶ μονονοχὶ ποτιζὼν τοὺς ἀλισκομένους, ὀρᾶσθαι παρεσκευάζε διανεγκόντας ὀλιγῶ τῶν ἐν οἴνῳ καὶ μέθαις. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Καθάπερ τι σπήλαιον ἀνοιγνύς, τὸν ἐκάστου νῦν τοῖς ἄλλοις ἅπασι καθίστησι διαφανῆ. Πικρὰς γὰρ, ὡς ἔφην, ἐπάγων αἰκία, τοῖς τῶν εἰλημμένων περιφανεστέροις, ἢ τάχα που καὶ βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ὀλοφύρεσθαι παρεσκευάζε, καὶ τὴν κεκρυμμένην ἔσθ' ὅτε μικροψυχίαν, ἣ γουον δειλίαν, ὡς ἐξ ἀφορήτου λοιπὸν ἀνάγκης ἀπογομνοῦν. Ὁ δὲ ἦν οὕτω δεινός τε καὶ ἀτεράμων, ὡς ἐπαλύβνεσθαι δέον τε καὶ κατοικτεῖρειν αὐτοὺς, ἐντροφᾶν ἐπ[ο]ιμώζουσιν, αὐχημά τε τῆς ἰδίας ἀρχῆς ποιείσθαι. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ποτιζέειν τὸν πλησίον ἀνατροπὴν θολερῶν, ὅπως ἂν ἐπιβλέπη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν, τουτέστι, τὰ κεκρυμμένα καὶ κεληθότως ἐνόνητα τισίν. Ἐπειδὴ τάλιν ἀκράτοις ἐχρήτο θυμοῖς, καὶ φειδοὺς ἀπάσης ἐξήρημένης, μικροὺς καὶ μεγάλους, καὶ λαμπροὺς καὶ ἀσήκους ταῖς ἀνηκέστοις περιβέβληκε συμφοραῖς, ταύτη φησιν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης· « Πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης π[ι]ε. » τουτέστιν, ἦσθα μὲν γὰρ διαβόητός τε καὶ εὐκλεῆς, καὶ περιόπτος τοῖς ἀπανταχοῦ, καὶ ἐξ ὀμότητος γνωριμώτατος· ἀλλ' ἔσθ' ὀλιπὸν ἠτιμωμένος, καὶ τῆ τῆς εὐκλείας ὑπεροχῆ τὴν ἰδίαν ἀναπλήσεις δίκην.

Πρέποι δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτῶν, εἴπερ ἔλοιδό τισ, τῶν ἀνοσιῶν Φαρισαίων ἀληθῆς εἶναι λέγειν. Πεποτίκασι γὰρ τὸν πλησίον ἀνατροπὴν θολερῶν, ταύτην δὲ εἶναι φαμεν τὴν αὐτῶν διδασκαλίαν, τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐντάματα, πρὸς γε δὴ τούτοις τὴν κατὰ Χριστοῦ μανίαν, καὶ τὰ τῆς ἀθυροστομίας ἐγκλήματα. Ὁ μὲν γὰρ ἐκάλει πρὸς ζῶην, οἱ δὲ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀπονοίας, ὥστε καὶ φάναι τοῖς ἀκρωμένους· « Δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; » Ἐδῶρον δὲ τοῦτο, ἵνα τὸν τῆς σω-

A inundante. Instar fluminis enim Christus eum pervasit, quod et olim promisit per prophetam his verbis : « Ecce ego declinabo ad eos quasi fluvius pacis, et quasi torrens inundans gloriam gentium ⁸⁵. » Item postquam Israel in deserto vitulo fabricato Deum offendit ⁸⁶, Salvatorem adfuturum, et gratiæ copiam per ipsum communicandam promisit dicens : « Verumtamen vivo ego, et vivit nomen meum, et implebit gloria Domini omnem terram ⁸⁷. » Cum Christo enim omnia, quæ est gloria Patris. Quare etiam dicebat : « Ego te glorificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem illud ⁸⁸. »

VERS. 15. Væ qui potat proximum suum subversione turbida, et inebriat, ut aspiciat in speluncas ipsorum : saturitatem ignominie de gloria bibe.

XXIX. Acclamat rursus, Væ impiis Nabuchodonosoris facinoribus! prænuntians quæ passurus sit; et acerbo dolore plenam fore plagam, etiam hinc videtur monere, quod turbidam subversionem nominat immodicam ægritudinem, sive injuriam, qua tantum non potans captivos, paulum a vinolentis et ebriis, ut differre viderentur effecit. Et quid inde? Sicut speluncam aliquam aperiens, uniuscujusque mentem cæteris omnibus pandit. Diras enim, sicut dixi, injurias insignioribus captivorum, aut fortasse etiam regibus ipsis inferens, ad lamenta, et ad occultando pusillanimitatem, sive timiditatem, ex intolerabili necessitate nudandam, ac patifaciendam commovit. Adeo autem atrox, et immitis erat, ut cum eorum vicem miserans dolere deberet, voluptatem ex gemitu et lamentis ipsorum caperet, idque suo imperio laudi et gloriæ duceret. Hoc, opinor, est proximum potare subversione turbida, ut aspiciat in speluncas ipsorum : **543** hoc est, abscondita, et in quorundam animi recessibus latentia. Quoniam igitur intemperanti furore, sine ulla moderatione parvos et magnos, claros et obscuros, calamitatibus indignissimis implicuit, ideo inquit universonum Dominus : « Saturitatem ignominie de gloria bibe : » hoc est, eras tu quidem celebratus et gloriosus et inclytus apud omnes ubique, et ex feritate notissimus : sed eris in posteram despicibilis, et exsuperans ignominia quam debet pœnam implebit.

Conveniet hoc etiam, si quis de impiis Pharisæis verum esse dicere voluerit. Potaverunt enim proximum subversione turbida, quam ipsorum doctrinam et mandata hominum ⁸⁹, et insuper contra Christum insaniam, et linguæ eorum petulantiam esse autumamus. Ille namque ad vitam vocabat : hi eo recordiæ venerant, ut etiam ipsum audientibus dicerent : « Dæmonium habet, et insanit, quid enim auditis ⁸⁷? » Quod faciebant, ut salutarem sermonem, qui mentem illuminat, aspernati,

⁸⁵ Isa. LXVI, 12. ⁸⁶ Exod. XXXII, 1 seqq. ⁸⁷ Num. XIV, 21. ⁸⁸ Joan. XVII, 4. ⁸⁹ Matth. XV, 9.

⁸⁷ Joan. X, 20.

ipsorum speluncas aspicerent, id est; tenebrosa, A luce carentia, et mortua dogmata. Proinde in saturitatem ignominiae, quanquam olim illustres, et non vulgari gloria cumulati, ceciderunt. Praebant enim pastoribus, erantque et sacerdotes et iudices.

Eadem in dogmatum impiorum inventores quadrabunt, qui revera proximum subversione turbida potant, venenum fallaciae et deceptionis simpliciorum animis infundentes, ut speluncas ipsorum aspiciant. Tenebrosa enim est eorum mens, plena doli, vere caligine diabolica referta, et, ut arbitror, nihil a speluncis, mortuorum cadaveribus et omni fetore immunditiaque repletis discrepans.

Ad accuratorem autem verborum propositorum declarationem et illud dicendum opinor. Narrant Hebraei, per manus quasi traditum esse, Nabuchodonosorem, Judaea et caeteris omnibus regionibus sub jugum redactis, et in regnum suum gentium principibus abductis, aliquando potiones confecisse, deinde captivos introduxisse, et curiose illo potu inebriatos, ad saltationem impulsisse. Qui cum corporum illa agitatione lassati caderent, partesque secretiores interitum nudatas ostenderent, arrisisse, et inde sibi ludum, jocumque fecisse. **544** Haec inquit scite speluncas vocatas esse. Nec probabilitate caret quod affertur. Nam alii interpretes pro speluncis ediderunt γύμνωσιν, nudationem, ut haec subsit sententia: « Vae qui potat proximum suum subversione turbida, et inebriat ut aspiciat nudationem, seu nuditatem ejus ⁸⁸. »

VERS. 16, 17. *Et tu, cor, commovere, et concutere. Circumdedit te calix dexteræ Domini, et congregata est ignominia super gloriam tuam. Quia impietas Libani operiet te, et miseria bestiarum terribit te, propter sanguines hominum, et impietates terræ, et civitatis, et omnium habitantium eam.*

XXX. Superborum animis semper nescio quomodo inest, et mire innatus cernitur stupor maximus. Ac praeterquam quod felicitatem partam sibi perennem fore opinantur, exspectionem mutationis rerum in deterius admodum genere quadammodo, et penitus profligant. Quale est, quod per os Davidis tanquam ex persona vitam voluptuariam et deliciosam viventium profertur: « Ego autem dixi in abundantia mea, non movebor in æternum ⁸⁹. » Superbia igitur maxima ægrotum Babylonium, et propemodum nihil dolentem, et immobilem increpat his verbis: « Et tu, cor, concutere: » hoc est, ne te in prosperitatibus inconcussis firmatum putes; de caetero cogitationes tristes suscipe: quæ futura sunt intellige, et experientiae cede, tametsi antequam experire, ne paucillum saltem

τηρίας άποσσιόμνοι λόγον, τὸν καταλαμπρόνοντα νοῦν, εἰς τὰ αὐτῶν ἐπιθλέπωσι σπήλαια, τουτέστιν, εἰς τὰ σκοτεινὰ, καὶ ἀφεγγῆ, καὶ τεθνηκότα διδάγματα. Τοιγάρτοι πεπτώκασι εἰς πλησμονὴν ἀτιμίας, καίτοι πάλαι λαμπροὶ τε ὄντες καὶ δόξης εἰσω βεβηκότες οὐ μικρὰς. Καθηγούντο γὰρ ποιμένων, ἦσαν δὲ καὶ ἱερεῖς καὶ κριταί.

Ἀρμόσαι δ' ἂν ὁ τοιοῦδε λόγος καὶ τοῖς τῶν αν- οσίων δογμάτων εὐρεταῖς, οἱ ποτιζοῦσι κατὰ τὸ ἀληθές τὸν πλησίον ἀνατροπῆ ἑλευθερῶν, τὸν τῆς ἀπάτης ἰδν ταῖς τῶν ἀπλουστέρων ψυχαῖς ἐπιχέοντες, ἵνα δὴ καὶ ἐπιθλέπωσιν ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν. Σκοτεινὸς γὰρ ὁ ἐκείνων νοῦς, ἀπάτης ἔμπλεως, ἀγλῦος διαβολικῆς ἐπίμεστος ἀληθῶς, καὶ σπηλαίων, οἶμαι, δισνεγκῶν κατ' οὐδὲν, ἃ νεκρῶν ἐστί σωμάτων ἔμπλεα, καὶ B δυσωδίας ἀπάτης καὶ ἀκαθαρσίας.

Χρῆναι δὲ, οἶμαι, πρὸς διασάφησιν τῶν προκει- μένων ἀκριβεστέραν κακεῖνο εἰπεῖν· Ἑβραῖοι φασιν (ὡς ἐκ παραδόσεως δὲ πάλιν ὁ λόγος), ὅτι νικήσας τὴν τε Ἰουδαίαν καὶ ἀπάσας δὲ τὰς ἄλλας χώρας ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἀποκρίμασας εἰς τὴν ἑαυτοῦ τοὺς τῶν ἐθνῶν ἡγουμένους, ἐποιεῖτο πότους κατὰ και- ρούς. Ἐἶτα τοὺς ἀλόντας εἰσφέρων, καὶ περιέργως πό- μασι καταμεθύσκων αὐτοὺς, ὀρχεῖσθαι παρεσκεύαζε. Σειομέναις δὲ, καὶ διαπίπτουσι, καὶ ἀπογυμνουμένοις ἐσθ' ὅτε τὰ κεκρυμμένα τοῦ σώματος μέρη δεικνύου- σιν, ἐπιμειδῶν τρυφῆν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα, καὶ πρό- φασιν εὐθυμίας. Ταῦτά φασιν ὠνομάσθαι εὐφρυνῶς σπήλαια. Ἔχει δὲ πῶς καὶ τὸ εἰκὸς ὁ λόγος. Ἐκδε- δῶκασι γὰρ οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν ἀντὶ τῶν C σπηλαίων, τὴν γύμνωσιν, ἵν' ἦ τοιοῦτο τὸ λεγόμενον· Ὡσαὶ ὁ ποτιζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπῆ ἑλευθερῶν, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιθλέψῃ ἐπὶ τὴν γύμνωσιν αὐτοῦ!

Καὶ σὺ, καρδιά, σαλεύθητι καὶ σεισθητι. Ἐκύ- κλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, καὶ συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. Διότι ἀσέβεια τοῦ Λιβάνου καλύψει σε, καὶ ταλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσέβεια γῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν

A'. Ἐνεστί πως αἰεὶ καὶ προσπεφυκὸς ὁράται δεινῶς ταῖς ἀλαζδῶν ψυχαῖς, καὶ τὸ πλείστην ὄσπην εἰς νοῦν ἔχειν ἀναισθησίαν. Καὶ μέντοι πρὸς τῆς δὲ τὸ οφεσθαὶ κατὰ σφᾶς ἀκράδαντον ἔξεν τῆς εὐημερίας τὴν μέθεξιν, ἀποσειόνται τε ὡσπερ, καὶ σφόδρα γεν- νικῶς, τὸ προσδοκᾶν ὄλως ἔσεσθαι ποτε τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω τῶν πραγμάτων μεταδρομῆν. Ὅποιόν ἐστί το διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου λεγόμενον τῶν ἐν εὐπαθείαις ὄντων καὶ τρυφαῖς: « Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ εὐθηνείᾳ μου· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἡρῶστηκότι δὴ οὖν ἐκ πολλῆς ἀγαν ὑπεροφίας τῷ Βαβυλωνίῳ, καὶ ἀναλήτῳ μονουοχί, καὶ ἐπιπλήττει λοιπὸν ὡς ἀτέγκτω, λέγων· « Καὶ σὺ, καρδιά, σεισθητι » τουτέστι, μὴ ἐν ἀκλονήτοις εὐημερίαις ἐρηρεσθαι νομίσης, εἰσδέχου λοιπὸν τὰς περὶ τῶν λυπούντων, ἐν αἰσθήσει τῶν συμβησομένων γενού, καὶ παραχώρει

⁸⁸ Habac. II, 15, sec. Vulg. ⁸⁹ Psal. cxiix, 7.

τῆ πείρα, καίτοι πρὸς αὐτῆς οὐδ' ὅσον εἰπεῖν κἄν γοῦν ἐν ψιλαῖς ἐπινοαῖς ἀξιώσας εἰλεῖν, ὅτι γενήσῃ ποτὲ καὶ αὐτὸς ἐν σκυθρωποῖς, καὶ τοῖς ἀνίχν οὐ μετρίως πεφυκόσιν ἢ σὴ περιπεσεῖται καρδία. Τί δὴ οὖν ἄρα τὸ σαλευῖον αὐτήν, καὶ καταδοιοῦν εἰς λύπας; « Ἐκύκλωσαν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, καὶ συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. » Ὅσπερ γὰρ αὐτὸς ἐπότιζες τὸν πλησίον ἀνατροπῇ θολερᾶ, τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενεχθησόμενα πεπωκώς, βδελυρὸς ἔση παρὰ πᾶσι καὶ ἡτιμωμένος, οἰκτρὸς τε καὶ κατεβρίμμενος, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐκλείας ὀλοτρόπως ἡττώμενος. Δεξιᾶν δὲ Κυρίου τὸ ποτήριον εἶναι λέγων ὁ μακάριος προφήτης, οἷον ἀναπέθει φρονεῖν, ὡς οὐκ ἐνδέχοιτο μὴ πιεῖν αὐτὸ, Θεοῦ προσκομιζόντος. Ἔδει γὰρ πάντως ἀνατλήναι τὰ ἐξ ὀργῆς. « Ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; » κατὰ τὸ γεγραμμένον· καὶ ἡ φησὶν ὁ προφήτης, « Τὴν χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; » Ἄνθ' οὗτο δὲ δὴ τὰ τοιαύδα συμβήσεται, διατρανοῖ, λέγων· « Ὅτι ἀσέβεια τοῦ Λιβάνου καλύψει σε, καὶ ταλαιπωρία θηρίων ποτήσει σε. » Καὶ Λιβάνος μὲν ὄρος ἐστὶ τῆς Φοινίκης, τῶν ὅτι μάλιστα διαφανεστάτων, εὐξυλὸν τε καὶ εὐώδες ὡς λιθανοφόρον, παρεικάξει δὲ αὐτὸν τὸν Ἰσραὴλ ἔσθ' ὅτε τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, διὰ τοι τὸ πολλαῖς ἀγλαῖς ἐπισεμνύνεσθαι κεφαλαῖς, ὑψοῦ τε ἡρμέναις, καὶ φρονούσαις τὰ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας κάλλει περιβυθισμέναις. Τούτων διαμείνηται καὶ ὁ μακάριος Δαθιδ, οὕτω λέγων πρὸς Θεόν· « Αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου ὡς ἐφύτευσας, ἐκεῖ στρουθία ἐννοσεύσουσι. » Κέδρου γὰρ δίκην τῶν ἀγίων ἕκαστος, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀφρεταὶ ὑψοῦ, τῷ μὴ φρονεῖν ἀνέχεσθαι τὰ κατεβρίμμενα, τουτέστι, τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ οἷον σκέπη γίνεται τοῖς ἐτέροις, στρουθίων δίκην δεχόμενος τοὺς ὑπ' αὐτῷ μαθητεύεσθαι βουλομένους. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ ἐκπεπόρθηκε μὲν ὁ Χαλδαῖος τὴν Ἰερουσαλήμ, ἡσέθησε δὲ καὶ προσκέκρουκε τῷ Θεῷ, προσεμπρήσας τῇ πόλει τὸν θεῖον ναὸν, ἦλω δὲ καὶ αὐτὰ τὰ περίπυστα ἄγια, ταύτητοι φησι καλύφειν αὐτὸν τὴν ἀσέβειαν τὴν κατὰ Λιβάνου γεγεννημένην. Λιβάνου δὲ, ὡς ἔφη[ν], ἢ τὴν Ἰουδαίαν ἡγοῦν τὰ Ἰεροσόλυμα καλεῖ· οἰηθεὶ δ' ἂν τις καὶ αὐτὸν Ἰσως τὸν νεῶν πολὺ τὸ εὐώδες ἔχοντα, καὶ ταῖς τῶν ἱερῶν καθάπερ τισὶ κέδροις κομῶντα κεφαλαῖς. Τίνα δὲ τρόπον αὐτὸν ἢ τοῦ Λιβάνου καλύφειν ἐμελλεν ἀσέβεια, παρέδειξε, προστιθείς· « Ὅτι ταλαιπωρία θηρίων ποτήσει σε. » Ἔοικε δὲ πάλιν ἀποκαλεῖν θῆρας τοὺς Κύριον συνωπλισμένους Πέρσας τε καὶ Μήδους, ὡς πολὺ τὸ ἀτίθασσον ἔχοντας, καὶ εἰς ὠμότητα τεθηγμένους. « Ὅτι δὲ κολάζει Θεὸς οὐ μάτην, ἀλλ' οἷς ἂν τις δράσειε τὰς ἰσοβρότους ἐπάγει ποινὰς, ἀσέβειας τῆς πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν. »

Ἀκούσεται δὲ καὶ τῶν Φαρισαίων ἕκαστος, οἱ καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ μαιφρονίας γεγόνασιν εὐρεταί, καὶ συνθέται· « Καὶ σὺ, καρδία, σαλευθήτι καὶ σεισθήτι. Ἐκύκλωσε αὐτοὺς ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, συνήχθη δὲ καὶ ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτῶν. » Καταπεπώκασαι

A cogitare tantummodo voluisti, te quoque aliquando conditione moesta futurum, et cor tuum molestiis non mediocribus conflictaturum. Quid ergo est, quod illud agitat, et tristitia concutit? « Circumdedit te calix dexteræ Domini, et congregata est ignominia super gloriam tuam. » Sicut enim tu potasti proximum eversione turbida, eodem modo cum ab irato Deo: tibi infligenda biberis, execrationi et dispicalui eris apud omnes, miserabilisque et abjectus, et veteris illius gloriæ omnino exsors. Dexteræ autem Domini calicem esse dicens, beatus propheta vere cogitandum subjicit, non posse non bibi, cum ipsum Deus ingerat. Prorsus enim ab ira Dei irrogata perpeti necesse est. « Si enim clauserit contra hominem, quis aperiet? » ut scriptum est⁹⁰: **545** et ut ait propheta: « Manum excelsam quis avertet⁹¹? » Quamobrem autem talia eventura sint, exponit: « Quia, inquit, impietas Libani operiet te, et miseria bestiarum terreat te. » Ac Libanus quidem mons est Phœnicæ maxime conspicuus, arboribus frequens, et suavem odorem spirans, utpote thurifer, quem nonnunquam sacræ Litteræ Israeli comparant, quod multis sanctis capitibus in sublime tendentibus, et cœlestia cogitantibus, et pietatis pulchritudine undique coopertis gloriaretur. Horum et beatus David meminit, sic Deum alloquens: « Cedri Libani quas plantasti, illic passeret nidificabunt⁹². » Instar cedri namque sanctorum quilibet, ut modo dixi, sublime assurgit, dum humilia, hoc est, terrena sapere dedignatur, et velut tegumentum sit aliis, tanquam passeret suscipiens, qui ab eo erudiri desiderant. Quare postquam Chaldæus Hierosolymam vastavit, impiegit, et cum urbe templo quoque incenso, Deum offendit, et sancta ipsa celebrata diripuit⁹³, hac de causa impietatem in Libanum commissam ipsum oporturam dicit. Libanum porro, uti monui, aut Judæam, aut Hierosolymam appellat; quin etiam, ut quis putaverit, ipsum templum suaveolentiæ plenum, et sacerdotum capitibus quasi quibusdam cedris comans ac refertum. Quoniam autem modo impietas Libani ipsum oporturam sit, enucleat, dum addit: « Miseria bestiarum terreat te. » Videtur hic rursus nominare feras,

D Cyri exercitum, Persas et Medos, ut indomitos admodum, et ad sævitiam incitatos. Deum autem non temere punire, sed quæ quis commiserit, iis pares pœnas imponere ostendit, subjiciens: « Propter sanguines hominum, et impietates terræ, et urbis, et omnium habitantium eam. »

⁹⁰ Job xii, 14; Isa. xlii, 22. ⁹¹ Isa. xlv, 27. ⁹² Psal. ciii, 17. ⁹³ Jerem. lii, 13 seqq.

senserunt, ut exitiabile poculum hauserunt, contemp- A
tuntque et ab omni gloria quam remotissimi
evaserunt. Nam et hi adversus Libanum sese impios
præstiterunt; quo nomine Ecclesiam revera fra-
grantem intelligas censeo, montem in conspectu
omnium, et omnibus ubique gentium notissimum.
Persecuti sunt autem Ecclesiam 546 post cru-
cem Salvatoris. Proinde etiam territi sunt velut
a bestiis, a quibus vastitatem pertulerunt; cum-
que multorum sanguinum essent rei, sanctorum
prophetarum puta, illis nihilominus credentium in
Christum sanguines adjecerunt, quorum primus
fuit beatus Stephanus ⁹⁴, qui se ut præclaras primi-
tias exhibuit.

VERS. 18. *Quid prodest sculptile, quod sculpsertunt
illud? Formavit illud conflatile, imaginationem sal-
sam, quia confidit fictor in figmento suo, ut faciat
idola muta.*

XXXI. Ordo verborum hic erit: « Quid enim pro-
dest, inquit, sculptile, quia sculpsertunt illud? »
Quid vero juvat fictorem figmentum suum, quia
confidit in eo? Quid sibi in his velit propheta, ex-
ponemus, quantum in nobis est. Ubi Cyrus et
Medi Babylonium invaserunt, et bellum circum-
quaque fama divulgavit, magi deos commentitios
auxilium urbi in periculum adductæ posebant,
sacrificiaque, et libamina sensus expertibus, tota
salutis spe in ipsis collocata, offerebant. Sed erant
nugæ illa, et ludibrium, deceptio, consilium futile,
et præterea nihil. Capta enim et excisa est, quod
nunquam fore putaverat. Itaque universorum Deus
perperam factorum commentationem, et spem in
rebus inanitis repositam irridet. Quid enim pro-
dest, inquit, sculptile, cum aliud nihil sit, nisi
imago falsa, veritatis nihil habens? Divina enim
virtus quomodo tandem, aut unde, humana manu
fictis inesse credi possit? Vanum est igitur in ipsis
confidere, et sine dubio res ridicula apud eos, qui
virili et vigilantis sunt iudicio. Existimat autem
quispiam, aliter hæc verba posse declarari. Captis
urbibus, et, ut breviter dicam, regionibus vastitu-
dine deformatis, Babylonius impotenter, perfractis
omnibus repagulis, spiritus sublimes concipit, in-
duens superbiam, et Dei gloria miser caput suum
cingens, decernit statuam auream, id quod divinus
Daniel propheta scriptum reliquit, quam a tribus
et linguis adorari jussit, recusantibus supplicio
mortis proposito⁹⁵. Quæ ergo hinc utilitas? dic, in-
quit. Qui enim si etiam Deum rebatur, nunc mi-
seriis omnibus circumseptus, et in calamitates inex-
plicabiles devolutus est.
εἰπὲ, φησὶ. Ὁ γὰρ οἰηθεὶς εἶναι καὶ Θεοῦ, εἰς λῆξιν
λόγου πέπτωκε συμφοραῖς.

547 VERS. 19, 20. *Væ qui dicit ligno: Evigila,
surge; et lapidi: Elevare: et ipsum est imaginatio.
Et hoc est productio auri et argenti, et omnis spiri-*

γὰρ ὡς δλέθρου ποτήριον τὴν ἐπισυμβῶσαν αὐτοῖς
ὄργην, ἄτιμοι τε γεγόνασι, καὶ ἀπάσης εὐκλείας ὡς
ἀπωτάτω. Ἠσέθησαν γὰρ καὶ οὗτοι κατὰ τοῦ Λιβάνου·
Λιβανὸν δὲ νοήσεις τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀληθῶς
εὐώδη, τὸ ὄρος τὸ διαφανές, καὶ τοῖς ἀπανταχοῦ
γνωριμώτατον. Ἐδίωξαν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ
τοῦ Σωτῆρος σταυρόν. Τοιγάρτοι καὶ καταπέθονται
καθάπερ ὑπὸ θηρίων τῶν πεπορηκότων αὐτοῦς,
καὶ πολλοῖς αἵμασι γεγονότες ἔνοχοι τοῖς τῶν ἁγίων
προφητῶν, προσέθηκαν τούτους καὶ τὰ τῶν πεπι-
στευκότων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν,
ὧν ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ μακάριος Στέφανος, πρωτό-
λειον κόσμου ὡςπερ τι καὶ ἀπαρχὴ δεδειγμένος.

Τὶ ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλυψαν αὐτό; Ἐπλα-
σεν αὐτὸ χώνευμα, φαντασίαν ψευδοῦ, ὅτι πέ-
ποιθεν ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ, ποιῆσαι
εἰδῶλα κωφά.

ΛΑ'. Ἡ μὲν οὖν θέσις τοῦ ῥητοῦ διὰ τοῦτον ἔσται
τὸν τρόπον. « Τὶ γὰρ ὠφελεῖ, φησὶ, τὸ γλυπτὸν, ὅτι
ἐγλυψαν αὐτό; » Τὶ δὲ ὠφελεῖ ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ
πλάσμα αὐτοῦ, ὅτι πέποιθεν ἐπ' αὐτῷ; Τίς δὲ δὴ πά-
λιν ὁ τοῦ προφήτου σκοπὸς; ἐροῦμεν ὡς ἔνι. Κύρου
καὶ Μήδων κατὰ τῆς Βαβυλωνίας ἐμβεβληκότων, καὶ
τοῦ πολέμου λοιπὸν περιηγγελημένου, οἱ μάγοι τοῖς
ψευδωνύμοις ἐκάλουν θεοὺς εἰς ἐπικουρίαν κινδύ-
νυσοῦση τῇ πόλει, θυσίας τε καὶ σπονδὰς τοῖς ἀναι-
σθητοῖς προσήγον, ὅλην ἐπ' αὐτοῖς τοῦ σώζεσθαι
θέμενοι τὴν ἐλπίδα. Ἄλλ' ἦν ὕβλος ἐκεῖνα, καὶ φε-
νακισμὸς, ἀπάτη, καὶ κενοβουλία, καὶ ἕτερον οὐδέν.
Ἦλω γὰρ, καὶ πεπόρηται, καὶ τοῦτο παθεῖν οὐκ
οἰηθεῖσά ποτε. Διαγεγῆ τοιγαροῦν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς
τῶν πεπλημμελημένων τὴν σκέψιν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς
ἀψύχοις ἐλπίδα. Τὶ γὰρ ὠφελεῖ, φησὶ, τὸ γλυπτὸν,
ἕτερον οὐδὲν ὑπάρχον ἢ φαντασία ψευδοῦς, οὐδὲν
ἔχουσα τὸ ἀληθές; Θεῖα γὰρ ἔλας δύναμις πῶς ἂν
ἢ πόθεν εἶναι πιστεύοιτο τοῖς ἐξ ἀνθρωπίνων χειρῶν
πεπλαστουργημένοις; Εἰκαῖον οὖν ἄρα τὸ ἐπ' αὐτοῖς
πεποιθέναι, καὶ καταγέλαστον ἀληθῶς τὸ χρημά-
ἔστι παρά γε τοῖς ἐβρώμενην ἔχουσι τὴν φρένα
καὶ διεγυγερμένην. Δοκεῖ δὲ τις καὶ καθ' ἕτερον τὴν
αὐτῶν προκειμένων δύναμιν ἀναπτύξαι. Ἡρηκῶς
γὰρ τὰς πόλεις ὁ Βαβυλωνίος, καὶ πάσας, ὡς ἔπος
εἰπεῖν, ἀναστήσας τὰς χώρας, ἀπονεύενκεν ἀστέτως
εἰς τὸ ὕψος καὶ ἀχάλινον· ἐνόσει λοιπὸν τὴν ὑπερ-
οψίαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ὁ δειλαῖος τῇ οὐκ εἰ-
περιτιθεὶς κεφαλῇ, γράφει μὲν εἰκόνα χρυσοῦν,
καθὰ καὶ ὁ θεοσέσιος προφήτης γέγραφε Δανιήλ·
Εἶτα προσκυνεῖν ἐκέλευσεν αὐτῇ φυλάς τε καὶ
γλώττας, καὶ τοῖς τοῦτο ἔργον οὐκ ἀνεχομένοις θά-
νατος ἦν ἡ δίκη. Τί τοῖνον τὸ ἐντεῦθεν ὄφελος;
ἤδη ἐλάλακε τοῦ παντὸς κακοῦ, καὶ ταῖς ἐπέκεινα

Οὐαὶ ὁ λέγων τῷ ξύλῳ· Ἐκνησον, ἐξεγέρ-
θητι· καὶ τῷ λίθῳ· Ὑψώθητι! καὶ αὐτὸ ἔστι
φαντασία. Τοῦτο δὲ ἔστιν ἔλασμα χρυσοῦ, καὶ

⁹⁴ Act. vi, vii. ⁹⁵ Dan. iii, 4 seqq.

ἀργυρίου, καὶ πᾶν πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Ὁ **A** tus non est in eo. Dominus autem in temulo sancto δὲ Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ. Εὐλαβεῖσθω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ.

AB'. Ἐπειτα πάλιν, ὡς ἔφην ἀρτίως, τῶν προκειμένων ἢ δύνάμεις. Ταλανίζει γὰρ εἰκότως τοὺς πεπλανημένους, οἱ τὸν ἕνα τε καὶ φύσει ἀληθῶς καταλειπότες Θεόν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐλαβείας παρεκθέοντες τὴν ὁδόν, ἔνται πρὸς ἀπώλειαν, ξύλω μὲν ἐπιφωνοῦντες· « Ἐκνηφον, ἐγέρθητι· » λίθῳ δὲ ἀδούλῳ· « Ἰψώθητι. » Ἔθος γὰρ τοῖς πεπλανημένοις, εἰ δὴ τις αὐτοὺς καταπτοήσειε φόβος, ἀνάπτειν βωμοὺς, ἀνοιγνύειν τεμένη, καὶ τοῖς ἀψύχοις εἰδύλοις ἐπιφωνεῖν· Ἐλεήσατε, σώσατε· ὑψώθητι καὶ σὺ, λίθε, προσκίβζων, ὡς θεός, τῶν τὰ ἀσεβόντων κράτη, καὶ σὲ προσκυνεῖν ἡρημένων. Οὐαὶ δὴ οὖν τοῖς τοιοῦτοις εἰκότως, τοῖς ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένοις, τοῖς οὐκ ἔχουσι πνεῦμα προσκειμένοις, καὶ τὰς τοιαύτας λέγουσι φωνάς, ἄς ἦν δῆπου Θεῷ λέγειν ἀμεινον, τῷ κατοικοῦντι τὸν οὐρανόν, καὶ ναὸν ἴδιον ἔχοντι τὴν ἄνω πόλιν. Ἅγιος γὰρ ἐν ἁγίοις κατοικεῖ, καὶ τοῖς σεβομένοις αὐτῶν ἑναυλίζεται. Χρήσιμον δὲ τι καὶ ἀναγκαῖον ὁ προφήτης ἡμῖν ἐπιφθέγγεται τὸ, « Εὐλαβεῖσθω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Προσκυνητέον γὰρ τοῖς γε ἀληθῶς ἀρτιφρονούσιν ἕνα τὸν φύσει καὶ ἀληθῆ Θεόν, καὶ αὐτῷ τὸ σέβας ἀνάψει πᾶς σοφός, αὐτῷ προσοίσει τὰς ἰκετείας, παρ' αὐτῷ ζητήσει τὸ σώζεσθαι, αὐτὸν ὁμολογήσει δημιουργόν, Δεσπότην τῶν ὄλων, Σωτήρα καὶ Λυτρωτὴν, πανσθενῆ, πάναγον, καὶ τὰς τῶν πραγμάτων μετασκευάζοντα φύσεις, **C** ἐφ' ὅπερ ἂν ἔλοιτο κατὰ καιροῦς καὶ ἰδίῳις νεύμασι τὸ πᾶν διούοντα.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Εἰς τὴν ὁδὴν, ἐξήγησις τοῦ αὐτοῦ.

AG'. Διαπεράνας εὖ μάλα τὸν ἐν τῇ Βαβυλῶνι λόγον, καὶ οἱ πικρὰς ἀποτίσουςι δίκας οἱ καταδρωσαντες μὲν τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀποκομισαντες δὲ τὸν Ἰσραὴλ αἰχμάλωτον διαρκέστατα προαναπεφωνηκῶς, εὐαφόρμωσ ἔρχεται πρὸς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ ὡς ἐκ λυτρώσεως τῆς γεγενημένης ἐφ' ἑνὸς ἔθνους, καὶ μερικῶς, παρακομίζει τὸν λόγον εἰς τὴν κατὰ πάντων καὶ γενικωτάτην, ὑφ' ἧς σέσωσται μὲν τὸ κατὰλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, σέσωσται δὲ οὐδὲν ἦττον ἢ σύμπασα γῆ. Κῦρος μὲν γὰρ ὁ Καμβύσου, τῆς **D** αἰχμαλωσίας ἀνήκε τὸν Ἰσραὴλ, τὴν ἀλαζόνα καὶ θεομισῆ βασιλείαν καθελὼν, φημί δὲ δὴ τὴν Χαλδαίων. Ἐξεικονισμὸς δὲ ἄρα καὶ ὑποτύπωσις ἦν τὸ δρώμενον τῶν διὰ Χριστοῦ καταρωθῶμένων. Ὅς πᾶσαν ἀνθρωπότητα δορλιηπτον ὡσπερ εὐρώων, καὶ ὑπὸ χεῖρα κάμνουσαν τὴν τυραννικὴν. (βεβασίλευσε γὰρ ἡμῶν διὰ τῆς ἁμαρτίας Σατανᾶς), ἀπέφηνε μὲν ἐλευθέρους δεσμῶν τε καὶ πόνων, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἐκτόπου δουλείας ἀνεῖς, ἀνεκόμισεν ὡσπερ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ. Γεγόμεμεν γὰρ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, συμπολιταὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ οἰκείοι τοῦ Θεοῦ, καὶ πατριάδην λοιπὸν ἀπεγραφα-

XXXII. Consequentem superiori explicationi sensum hæc verba continent. Errore enim circumventos merito deplorat, qui uno, et vere, et natura Deo relicto, atque a via cultus ac timoris ejus digressi, in perditionem præcipitent, ligno quidem acclamantes : « Expergiscere, exsurge ; » lapidi autem stulte : « Elevare. » Solent enim seducti, si quis eos timor consternerit, tangere aras, aperire delubra, et idola anima carentia compellere : M' seremini, salvate : elevare et tu, lapis, tanquam deus, tuam potentiam venerantes, et adorare non detrectantes prolege. Væ igitur jure talibus, qui ex **B** auro et argento factis, spiritum non habentibus advoluti, ejusmodi voces promunt, quas utique præstaret Deo habitanti cælum, et templum suum supernam civitatem habenti, promere. Sanctus enim in sanctis habitat, et a quibus colitur, eos incolit. Utile porro et necessarium quiddam propheta nobis occinit, videlicet, « Reveretur a facie ejus omnis terra. » Quibus enim sana mens, illi unum, natura et vere Deum adorandum censent, cui quivis sapiens cultum adhibebit, ei simplex erit, apud eum salutem quæret : ipsum opificem, omnium Dominum, Salvatorem et Redemptorem, fortissimum, purissimum, naturas rerum ut voluerit interdum immutantem, et nutibus suis universitatem hanc gubernantem confitebitur.

CAP. III.

Ejusdem, in canticum Habacuc.

XXXIII. Absoluta commodissime oratione de Babilone, et pœnas daturus sanctæ civitatis eversores, qui et Israelem captivum abduxerunt, sufficientissima prædictione demonstrato, opportune ad Christi mysterium transit, et ex liberatione in una gente, ac separatim facta, sermonem ad communissimam omnium liberationem accommodat, per quam salvatæ sunt reliquiæ Israel : salvatus nihilominus universus orbis. **548** Cyrus quippe, Cambysæ filius, arrogantis, Deoque exoso Chaldæorum regno everso, Israelem manu misit. Adumbratio igitur et descriptio quædam erat, quod tum agebatur, eorum quæ per Christum eximie confecta sunt ; qui totum genus humanum quasi armis captum et sub imperio tyrannico vexatum (a Satana enim per peccatum oppressi tenebamur), cum invenisset, vinculis et ærumnis absolvit, et ipsa servitute indigna exemptos, velut in sanctam civitatem Jerusalem cœlestem reduxit. Evasimus enim, ut scriptum est **, cives angelorum, et domestici Dei, et cælum nobis jam patriam esse professi sumus. Obstupefactus itaque propheta mysterii virtute,

** Ephes. ii, 19.

et ineffabile, ac divinam Unigeniti œconomiam adventus cum carne vehementer admirans, preces concipit, in forma cantus, omnino secundum illud a Davide dictum : « Lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam ».

διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ἡ γλῶσσά μου μελετήσῃ σου. »

VERS. 4. Domine, audivi auditionem tuam, et timui; consideravi opera tua, et obstupui.

XXXIV. Intelligi potest sermo, si placuerit, vel ad ipsum universonum Patrem et Deum converti, ut qui revelet Filium, et auditionem de ipso per Spiritum manifestet: vel etiam, et jure, ad ipsum Verbum incarnatum. Quod si quis dicat ad Patrem verba fieri, fortasse talem quemdam sensum complectentur. O universonum Domine, inquit, imperitam revelationem, sive auditionem de progenie tua, obstupui: est enim tremenda, et supra quam explicari queat præclara narratio, et modus œconomiae extra omnem legem. Quod si cordis oculo tuorum operum virtutem subtiliter intuear, res nisi merus stupor et admiratio est. Sin autem verba ad Filium spectent, nihilominus eodem ad hunc fere modum accedemus. O Domine, qui regis omnia, tametsi caro factus es⁹⁷, ut suscepi auditionem, sive auditum et revelationem de te, in timorem incidi; et rei magnitudine mirifice ac merito, obstupefactus sum. Intellego enim, quod cum forma, et omnibus Patri per omnia æqualis sis, te ipsum sponte ac volens ad exinanitionem demittes⁹⁸, nostrique similis homo sies ex muliere⁹⁹, et formam servi accipere non dedignaberis¹⁰⁰, et qui est Deus nobiscum, tuum tibi Patrem vindicabis. Eris item « obediens¹⁰¹ usque ad mortem, mortem autem crucis¹⁰². » — « Audivi igitur auditionem tuam et timui: consideravi opera tua, et expavi. » Evangelizasti cæcis apertionem visus, prædicasti captivis remissionem¹⁰³, sanasti contritos corde, convertisti quod aberraverat, alligasti quod contritum erat¹⁰⁴, lux factus es his qui sedebant in tenebris¹⁰⁵, janua et via ad vitam, et sanctificationem¹⁰⁶; factus es pax, conjungens per fidem in unum populum eos qui ex circumcissione, et eos qui ex gentibus¹⁰⁷; factus es lapis angularis electus, pretiosus¹⁰⁸. Recuperasti mundum Deo Patri, expiasti a peccatis, qui- que ex infirmitate capti fuerant, de manu diabolica eruisti¹⁰⁹; gratia adoptionis filiorum illustrati sunt servi¹¹⁰, homo de terra natus, cœlesti civitate donatus est¹¹¹. Inprimis autem et hoc auditu dignum reor: Qui omnes vivificas, nobiscum carnis mortem sustinuvisti. Verumtamen factus es primogenitus ex mortuis, et primitiæ dormientium, et primitiæ humanæ naturæ, in incorruptionem restitutiæ¹¹². Revixisti enim, ut Deus, et sæva atque inexpugnabili bellua, hoc est, morte, conculcata,

μεθὰ τὸν οὐρανόν. Κατατεθηπῶς δὴ οὖν ὁ προφήτης τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἀφραστὸν τε καὶ θεοπρεπῆ τῆς μετὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τοῦ Μονογενοῦς οἰκονομίαν ὑπραγάμενος, ποιεῖται τὴν προσευχὴν, καὶ ἐν ᾧδῆς τρόπῳ, κατ' ἐκεῖνόν που πάντως τὸ τὴν δικαιοσύνην σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν ἑπαινόν σου. »

Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην· κατενόησα ἔργα σου, καὶ ἐξέστην.

ΔΔ'. Νοοῖτ' ἂν ὁ λόγος καὶ πρὸς αὐτὸν, εἴπερ ἑλοῖτό τις, τὸν τῶν ὄλων Πατέρα καὶ Θεὸν, ὡς ἀποκαλύπτοντα τὸν Υἱὸν, ἀκοήν τε τὴν περὶ αὐτοῦ διατρανοῦντα διὰ τοῦ Πνεύματος· ἢ καὶ πρὸς αὐτὸν εἰκότως τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον. Καὶ εἰ μὲν τις λέγοι πρὸς τὸν Πατέρα γενέσθαι, τυχὸν τοιόνδε τι συνήσομεν. Ὡ τῶν ὄλων Δέσποτα, φησί, τὴν δοθεῖσαν ἀποκάλυψιν, ἤγουν ἀκοήν, τὴν περὶ τοῦ σοῦ γεννήματος κατατέθηπά τοι· φρικτὰ γάρ ἐστι καὶ πέρα λόγου τὰ διηγῆματα, καὶ τῆς οἰκονομίας ὁ τρόπος παντὸς ἂν εἴη λοιπὸν ἐπέκεινα νόμου. Εἰ δὲ δὴ, λεπτὸν ἐνίεις τῆς καρδίας τὸν ὀφθαλμὸν, τὴν τῶν σῶν ἔργων καταθρήσαιμι δύναμιν, ἔκστασις ἔσται τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδέν. Βλέποντος δὲ τοῦ λόγου πρὸς τὸν Υἱὸν, οὐδὲν ἤττον προσβαλοῦμεν κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον. Ὡ Κύριε, καὶ κατάρχων τῶν ὄλων, κἂν εἰ γέγονας ἀρξ, ὡς τὴν περὶ σοῦ δεξάμενος ἀκοήν, ἤγουν ἀκουσμα, καὶ ἀποκάλυψιν, εἰς δέος ἐμπέπτωκα, καταπέπληγμα δὲ, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὴν τοῦ πράγματος ὑπερβολὴν. Μανθάνω γάρ, ὅτι ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τῇ κατὰ πᾶν ὄτιον ὑπάρχων τῷ γεγεννηκότι, ταυτὸν μὲν καθήσεις εἰς ἐκούσιον κένωσιν, γενήσῃ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς, καὶ τὴν τῆς δουλείας ἀνατλήσεις μορφήν, καὶ Θεὸν μεθ' ἡμῶν, ἐπιγράψῃ τὸν σεαυτοῦ Πατέρα. « Ὑπῆκοος » δὲ γενήσῃ, « καὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. — Εἰσακήκοα τοῖσιν τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην· κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. » Εὐηγγελιστῶν γὰρ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἐκήρυξας αἰχμηαλώτοις ἀφασιν, ἴδωσιν τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, ἐπέστρεψας τὸ πλανώμενον, κατέδησας τὸ συντετριμμένον, φῶς γέγονας τοῖς ἐν σκότει, θύρα καὶ ὁδὸς εἰς ζωὴν καὶ ἀγιασμόν, γέγονας εἰρήνην, συνείρων διὰ τῆς πίστεως εἰς ἕνα λαὸν τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ μέντοι τοὺς ἐξ ἐθνῶν· γέγονας λίθος ἀκρογωνιαίος, ἐκλεκτός, ἔντιμος. Κατεκτήσω τὴν οἰκουμένην τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἠλευθέρωσας ἀμαρτιῶν τοὺς ἐξ ἀσθενείας ἐαλωκότας, ἐξελίου χειρὸς διαβολικῆς, τῇ τῆς υἰοθεσίας χάριτι κατελαμπρύνθη τὸ δούλον, οὐρανοῦ πολιτὴς ὁ ἐκ γῆς γέγονεν ἄνθρωπος. Ἀξιόκουστον δὲ πρὸς τούτοις κάκεινο, οἶμαί που. Ὁ γὰρ πάντας ζωογονῶν, ὑπομεμένηκας μεθ' ἡμῶν τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον. Πλὴν γέγονας πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτόλειον ἀνθρωπότητος, ἀνακομισθεῖσιν εἰς ἀφθαρσίαν. Ἀνεβίωσ γὰρ ὡς Θεός, τὸ σκληρὸν καὶ

⁹⁷ Psal. xxiv, 28. ⁹⁸ Joan. i, 14. ⁹⁹ Philip. ii, 6-9. ¹⁰⁰ Galat. iv, 4. ¹⁰¹ Philip. ii, 7. ¹⁰² Philip. ii, 8. ¹⁰³ Isa. lxi, 1, 2; Luc. iv, 18, 19. ¹⁰⁴ Psal. cxlvi, 3. ¹⁰⁵ Isa. ix, 2; Luc. i, 79. ¹⁰⁶ Isa. xlv, 1. ¹⁰⁷ Ephes. ii, 14-18. ¹⁰⁸ Isa. xxviii, 16; Matth. xxi, 42. ¹⁰⁹ I Joan. iii, 8. ¹¹⁰ Ephes. i, 5; Coloss. i, 13. ¹¹¹ I Cor. xv, 47-49. ¹¹² Ibid. passim.

δυσάντητον πατήσας θηρίον, τουτέστι, τὸν θάνατον, παρέλυσας τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς ἐκείνης τὴν δύναμιν. Πέπαιται δὲ ἐν σοί τε καὶ διὰ σοῦ τὸ, «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, » καθ' ἡμῶν εἰρημένον.

Ἐν μέσῳ δύο ζῶων γνωσθήσῃ.

ΑΕ'. Κατὰ διαφόρους τρόπους ἐρμηνεύεται τοῦτο τισι. Καὶ ὁ μὲν ἔφη, δύο κεκλησθαι ζῶα, τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱόν, ὧν καὶ ἐν μέσῳ γινώσκεισθαι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Ἀμαθὲς δὲ, οἶμαι, τὸ τῆδε νοεῖν, καὶ πολλὸ τὸ εὐθεὲς ἔχει. Τίς γὰρ ὁ φάναι τολμῶν, ὅτι ζῶν ἔστιν ἡ ζῶη, τουτέστι, τὸν Υἱόν, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ζωὴ γὰρ μᾶλλον τὸ ζωοποιεῖν, ζῶον δὲ δὴ τὸ παρ' ἐτέρου μετέχον ζωῆς. Ἄτοπον δὲ καὶ ἐτέρως μέσον ὡσπερ ἀμφοῖν νοεῖσθαι τὸν Πατέρα, ὃς καὶ πρῶτος ὀνομάζεται, κατὰ γε τὴν σύνταξιν τῆς ὁμολογίας τῆς ἀγίας τε καὶ ὁμοουσίου Τριάδος. Καὶ οὐ δὴ ποτέ φαμεν, ὡς προτεταγμένος κατὰ τὴν κλίσιν τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, προὔφεσθηκεν αὐτῶν. Λῆρος γὰρ τοῦτο καὶ ψευδοέπεια. Διακειμεθα δὲ μᾶλλον καὶ πεπιστευκαμεν, ὅτι συναθίον ἔχει τὸν Λόγον, καὶ ἦν, ὃ ἔστιν, οὐ δίχα τοῦ ἰδίου Πνεύματος. Ἄλλ' ἅμα τε Θεὸς νοεῖται ὁ Πατήρ, καὶ συνεισέβηκεν εὐθύς ἡ ὑπαρξίς τοῦ δι' ὃν ἔστι Πατήρ, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ πηγὴ τίς ἐστιν ὡσπερ ἰδίου γεννήματος, οικονομικῶς προσωνάσται. Πῶς οὖν ἔσται μέσος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ἐννοεῖν οὐκ ἔχω. Ἄλλ' ἴσως ἐροῦσι, κατὰ τὸ εἶδος, ὡς ἐν τόπῳ χρῆναι νοεῖσθαι τὸ μέσον. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ἄτοπον. Οὐ γὰρ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον, ὅτι μήτε ἐν ποσῷ, μήτε μὴν κατὰ αἰμά ἐστιν. Ἐτεροι δὲ αὐθό ζῶας εἰρήχασι, τὴν τε Νέαν καὶ τὴν Παλαιάν Διαθήκην, ὧν ἐν μέσῳ γινώσκειται Χριστός. Ἐν δὲ τοῖς τοιοῦτοις θεωρήμασιν ἐδὸν ἴτω τις, ἦν ἂν βούλοιο καθ' ἑαυτόν. Ἡμεῖς δὲ ἅπαξ τὸν λόγον εἰς τὸ Χριστοῦ πρόσωπον περιτρέποντες, νομικὴν ποιησόμεθα τὴν τῶν νοημάτων ἀφήγησιν. Γέγονε τοίνυν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἱεραστήριον διὰ τῆς πίστεως· ἐδόκει γὰρ ὧδε φρονεῖν τε καὶ λέγειν καὶ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ. Ἀπῆλλάγημεθα γὰρ δι' αὐτοῦ παντὸς ἐγκλήματος, ἵνα ἐν τῷ καὶ εὐάντητον ἐσχηκαμεν τὸν Πατέρα. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ σοφὸς Ἰωάννης· «Τεκνία, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἀμαρτάνητε. Καὶ ἐάν τις δὲ ἀμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἱασμός ἐστι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.» Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τύποι τῶν ἐσομένων κατὰ ἀλήθειαν τὰ πάλα δι' αἰνιγμάτων τυπούμενα, ῥέρε τι λέγωμεν τῶν ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηπῇ γεγονότων, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἱεραστήριον δεικνύοντες τὸν Υἱόν. Προσέταχε τοίνυν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς κιωτῶν γενέσθαι, καὶ λυχνίαν, καὶ μέντοι καὶ τράπεζαν ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηπῇ. Εἶτα πρὸς τοῦτοις ἱεραστήριον ἐκ χρυσοῦ, καὶ πορφύρας, ἢ βύσσου κεκλωσμένης καὶ κοκκίνου διαννησμένου, καὶ τοῦτο ἐπὶ τεσσάρων ἱερόμενον στύλων, ἐπεκρέματο τῇ ἀγίᾳ κιωτῷ. Εἶτα δύο Χε-

A veteris illius maledicti efficientiam dissolvisti ¹⁶. Et in te, ac per te illud contra nos prolatum, cessavit : « Terra es, et in terram reverteris ¹⁷. »

VERS. 2. In medio duorum animalium cognosceris.

XXXV. Diversa ratione quidam hæc interpretantur. Et alius quidem dixit, duo animalia vocari Spiritum et Filium, et in medio eorum cognosci Deum et Patrem. Quam ego interpretationem imperitam et deliram statuo. Quis enim dicere audeat ζῶον *animal* esse ζῶων *vitam*, hoc est, Filium aut Spiritum sanctum? Potius etenim vita est, quod vivificat : animal autem quod ab alio vitam accipit. Aliiter quoque absurdum est Patrem velut medium amborum intelligere, qui juxta ordinem confessionis sanctæ et consubstantialis Trinitatis primus nominatur. Nec ullo modo dicimus, Filio et Spiritui secundo appellatorem præponi propterea, quod ante eos exsisterit. Hoc enim esset nugari, et mentiri. Quin potius sentimus, et credimus, eum habere Verbum coæternum, et esse, quod est, non sine Spiritu proprio. Sed simul Deus intelligitur Pater, simul statim subit animum subsistentia illius, per quem est Pater, et ipse divinus ac sanctus ejus Spiritus. Quoniam autem quasi fons quidam est ejus, quod genuit, prudenti ratione prius nominatur. **550** Quomodo igitur inter Filium, et Spiritum medius sit, dispicere nequeo. Sed fortasse, ut verisimile est, respondebunt, medium ut in loco intelligendum. Sed hoc quoque ineptum est. Divinitas enim loco non continetur, nec enim quanta, aut corporata est. Rursum alii duas vitas esse dixerunt Novum et Vetus Testamentum, in quarum medio Christus cognoscitur. In hujusmodi sententiis, quam quisque viam sibi elegerit, jam ambulet. Nos semel sermonem ad Christi personam convertentes, sensum juxta legem enarrabimus. Factus est igitur Dominus noster Jesus Christus propitiatio per fidem : ita enim sentire et dicere divino Paulo visum est ¹⁸. Per ipsum enim liberati ab omni peccato, propitium et accessu facilem nacti sumus Patrem. Testatur istud sapiens Joannes, dicens : « Filioli, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantum, sed et totius mundi ¹⁷. » Quoniam autem vetera illa typi revera, et figura futurorum, in ænigmatis expressa exstiterunt : age dicamus quædam quæ fiebant in sancto tabernaculo a Patre, et ex propitiatorio Filium Dei significatum demonstramus. Jussit igitur universorum Dominus arcam fieri, et candelabrum, et mensam in sancto tabernaculo. Ad hæc propitiatorium ex auro, et purpura, et bysso retorta, et cocco perneto, quod sublatum super columnas quatuor, ante sacram arcam pen-

¹⁶ Galat. III, 15. ¹⁷ Gen. III, 19. ¹⁸ Hebr. II, 17; III, 14. ¹⁹ I Joan. II, 1, 2.

debat. Postea duos cherubim ad dexteram et sinistram aureos, facies sibi obvertentes super propitiatorium constituit ¹⁸. Res involuta est, et mysterium rei in Christo perpetratum continet. Verbum enim caro factum est ¹⁹, quamvis sit Deus, et Dominus omnium, ut ex Deo, et Patre omnium existens, ut ex Deo et Patre naturaliter apparens. Sed quamvis factum sit caro, et constitutum a Patre propitiatorium, non abiecit tamen quod erat, hoc est, deitatem, sed etiam sic potestatem, et gloriam Deo convenientem habet, et nihilominus eum supernæ virtutes circumstant, præscripta sibi officia peragentes. Idcirco cherubim propitiatorum tegunt, et ipsum assiduissime intuentur. Solent enim supernæ virtutes, ut sanctæ et purissimæ, divina sine intermissione contemplari, et Deum intueri, et quæ ipsi placita acceptaque sunt, ad ea se commodare semper. **551** Cognosceris igitur, inquit, o Domine, quis eris, nostrum similis factus: nempe propitiatorium, ut ex paradigmate seu exemplari in sancto tabernaculo perspicue cognosceris. Stas enim in medio duorum animalium, hoc est, cherubim, et nomen tibi, propitiatorium, et verus est sermo. Nam, ut ipse Christus ait, « Non misit Pater Filium in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum ²⁰. »

Cum appropinquaverint anni, cognosceris. Cum aderit tempus, demonstraberis.

XXXVI. Mysterium Christi lex vaticinata est: quin etiam sanctorum prophetarum chorus ante promulgavit. Sacri autem doctores, quæ tempore adventus, seu præsentis ejus acciderunt, et rite gesta sunt, cum olim de ipso prædictis fructuose conferentes, multis modis nos in fide in ipsum corroborant: et videmus sæpenumero eosdem inde sensus et cogitationes suas confirmare. Quale est illud apud evangelistas: « Ejecit Dominus noster Jesus Christus e templo vendentes oves et boves, et mensas nummulariorum evertit. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes exturbavit, dicens: « Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. » Quid postea? « Recordati sunt, inquit, discipuli ejus, quia scriptum esset de eo: Zelus domus tuæ comedit me ²¹. » Cum Joseph aliquando suspicaretur desponsam sibi virginem imminutam esse, velletque clam dimittere, « Apparuit ei angelus Domini in somnis, dicens: Joseph, filii David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum ²². » Mox oraculum sanctum huic rei certissimam fidem conciliat. Sequitur enim in hæc verba: « Hoc autem totum factum est, ut impleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen

Α ρουδιμ εις δεξιόν τε και εὐώνυμον ἐκ χρυσοῦ πεποιημένα περιεστῆκει τὸ ἱλαστήριον, τὰ πρόσωπα πρὸς αὐτὸ συντείνοντα. Αἰνίγμα δὲ τὸ χρῆμα πάλιν, μυστήριον τοῦ κατὰ Χριστόν. Γέγονε μὲν γὰρ ὁ Λόγος σὰρξ, καιτοι Θεὸς και Κύριος τῶν ὄλων ὑπάρχων, ὡς ἐκ Θεοῦ και Πατρὸς πεφηνῶς κατὰ φύσιν. Ἄλλ' εἰ και γέγονε σὰρξ, και τέθειται παρὰ τοῦ Πατρὸς ἱλαστήριον, οὐκ ἀποδέβληκεν ὅπερ ἦν, τουτέστι, τὸ εἶναι Θεός· ἀλλ' ἔστι και οὕτως ἐν ἐξουσίᾳ και δόξῃ τῇ θεοῦρεπει, και πάλιν αὐτὸν περιεστῶσιν αἱ ἄνω δυνάμεις, τὰς αὐταῖς συνταγμένας ἀποπεραίνουσαι λειτουργίας. Ταύτη τὰ Χερουδιμ περιεστῶσι τὸ ἱλαστήριον, και πρὸς αὐτὸ βλέπουσι διαπαντός. Ἔθος γὰρ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν, ἀγλαίς οὐσαις και πανάγνοις, αἰε κατασκέπτεσθαι τὰ τοῦ Θεοῦ, και εἰς αὐτὸν βλέπειν, και εἰς τὰ αὐτῷ δοκοῦντα και φιλα τετράφθαι διαπαντός. Γνωσθήση δὴ οὖν, φησιν, ὦ Δέσποτα, τίς ἔσῃ, καθ' ἡμᾶς γεγωνός· ὅτι γὰρ ἱλαστήριον, ὡς ἐκ παραδειγματος τοῦ ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ γνωσθήση σαφῶς. Ἔστηκας γὰρ ἐν μέσῳ δύο ζώων, τουτέστι, τῶν Χερουδιμ, και δυομά σοι, τὸ ἱλαστήριον, και ἀληθὴς ὁ λόγος. Ὡς γὰρ αὐτός φησιν ὁ Χριστός, « Οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Πατήρ τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνη τὸν κόσμον· ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. »

Ἐν τῷ ἐγγίξειν τὰ εἶτη, ἐπιγνωσθήση. Ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν, ἀναδειχθήση.

ΛΓ'. Κεχρησμέθηκε μὲν ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυστήριον· και μὴν και ὁ τῶν ἀγίων προφητῶν προανεκεκράγει χορός. Συμβάλλοντες δὲ χρησίμως τοῖς πάλοι περὶ αὐτοῦ γεγραμμένοις τὰ ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας συμβεδικότα τε και κεκατωρθωμένα, ποικίλως βεβαιωτέρους ἡμᾶς εἰς τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν καθιστῶσιν οἱ μυσταγωγοί, και αὐτοὺς δὲ πλειστάκις εὐρήσομεν τὸν οικεῖον ἐντεῦθεν ἐμποδοῦντας νοῦν. Ὅποιόν ἔστιν ἐκεῖνο τὸ διὰ φωνῆς εὐαγγελιστῶν· Ἐκδέβληκε μὲν γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πωλοῦντας πρόβατα και τοὺς βόας, και τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε τῶν κολλ[λ]υβιστῶν. Και ποιήσας ὡσεὶ φραγγέλιον ἐκ σχοινίων, « πάντας ἐξέβαλε, λέγων· Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. » Και τί τὸ ἐντεῦθεν; « Ἐμνησθησαν, φησιν, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦν γεγραμμένον· Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με. » Οἰηθέντι δὲ ποτε τῷ Ἰωσήφ τὴν μνηστευθεῖσαν αὐτῷ διεφθάρθαι παρθένον, ἐθέλοντί τε λάθρα ἀπολύσαι αὐτήν, « Ὁφθη, φησιν, ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ, λέγων· Ἰωσήφ, υἱὸς Δαβὶδ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου. Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἁγίου. Τέξεται δὲ υἱόν, και καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτός γὰρ σώσει τὸν λαόν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. » Ἐτα λόγιον ἱερὸν παρεχώμισε πρὸς πληροφορίαν. Ἐφη γὰρ πάλιν ὁδὶ· « Τοῦτο δὲ ὄλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῆ τὸ βῆθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγον-

¹⁸ Exod. xxv, 10 seqq. ¹⁹ Joan. i, 14. ²⁰ Joan. iii, 17. ²¹ Joan. ii, 14-17. ²² Matth. i, 20, 21.

τοῦ· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. » Εὐρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν Ἐμμανουήλ ἐκ τῶν τοῖς προφήταις προηγγελμένων τὴν ἐφ' αὐτῷ κρατύνοντα πίστιν, ἀξιοῦντά τε δι' αὐτῶν ἡδὴ τῶν πραγμάτων ἐπιγινώσκεισθαι, καὶ τοῖς ἡδὴ προειρημένοις τὴν τῶν ἀποτελεσμάτων συμφέροντας ἔκδοσιν, ἐνδοιάζειν οὐδαμῶς ὡς αὐτὸς εἶη λοιπὸν, ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν προκεκηρυγμένος. Ἦκον μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸν τινες τῶν Ἰωάννου μαθητῶν, φιλοπευστοῦντες, καὶ λέγοντες· « Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἀπέστειλεν ἡμᾶς, λέγων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; » Ὁ δὲ, καίτοι λέγειν ἔξω· Ἐγὼ, οὐχ ἕτερος· ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἀναπαύθει προάγγελισιν ἀναφοιτήσαι, λέγων· « Πορευθέντες ἀπαγγεῖλατε Ἰωάννῃ & ἀκούετε, καὶ βλέπετε. Τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, καὶ κωφοὶ ἀκούουσι, καὶ νεκροὶ ἐγείρονται, καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, καὶ μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῆ ἐν ἐμοί. » Ἀληθὲς οὖν ὅτι, καθά φησι ὁ προφήτης, « Ἐν τῷ ἐγγίξειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ, » καὶ ὅτι κατὰ καιροῦς, τοὺς πάλαι προωρισμένους ὡς ἐν θελήσει τε καὶ βουλῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀνεδέχθη Χριστός. Ἐν ἐσχάτοις γὰρ τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐπέφανεν ἡμῖν, ἐπεγνώσθη τε καὶ ὠμολόγηται, καθάπερ ἀμέλει καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ὁ Ναθαναήλ ἀνέκραγε λέγων· « Ραββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ βασιλεὺς εἶ τοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐπεγνώσθη οὖν ἐν τῷ ἐγγίξειν τὰ ἔτη, τουτέστιν, ὡς ἐν καιρῷ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. Ἐπεγνώσθη παρὰ τε ἀγίων καὶ γὰρ τὸ ἐν μέσῳ δύο ζῶων Ἰαστήριον, ὡς ἐν Χριστόν.

Ἐν τῷ ταραχθῆναι τὴν ψυχὴν μου, ἐν ὀργῇ ἐλέως μνησθήσῃ.

ΑΖ'. Προσέκρουεν ἡ ἀνθρώπου φύσις τῷ Δημιουργῷ διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδοσιν, ὃς ὀλίγου παντελῶς ἠξίωσε λόγου τὴν δοθεῖσαν ἐντολήν. Τοιγάρτοι καὶ τεταράγμεθα, καὶ διολώλαμεν, ἀρξὴ καὶ δίκη περιπεσόντες οἱ δεῖλαιοι· καὶ θανάτῳ κεκρατήμεθα, παρωργισθέντες Θεοῦ. Ἦκουε γὰρ ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ, ὡς ῥίζα τοῦ γένους· « Ἦ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. » Πλὴν οὐ μέχρι παντὸς περιεῖδεν ἡμᾶς ὁ Δημιουργός, ἀλλὰ κατηλέσεν ὡς Θεός. Εἰ γὰρ καὶ κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, ἀλλὰ « πάλιν ἀφείλεν ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου. » Τὸ δνειδος τοῦ λαοῦ ἀφείλεν ἀπὸ πάσης τῆς γῆς. Κατήργηται μὲν γὰρ ἐν Χριστῷ τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀνηρημένης τῆς ἁμαρτίας, ἐφ' ἣ καὶ ὠνείδισμεθα. « Κύριος γὰρ ἐμνήσθη ἡμῶν, καὶ ἠλέησεν ἡμᾶς, » καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος ἀναμέλπει Δαβὶδ. Ἀνεκόμισε γὰρ ἡμᾶς εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ζωὴν, καίτοι τεταραγμένους, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀπὸ γε τῆς θείας ὀργῆς, ὡς ἐν ἐκλείψει γενέσθαι τοῦ πνεύματος, τουτέστιν, ἐν ἀποθέσει τε καὶ ἀποβολῇ τῆς ψυχῆς· πράττεται γὰρ οὕτως ἐν ἡμῖν ὁ θάνατος. Ὅτι δὲ καταδικάσμεθα μὲν τῷ θανάτῳ προσκερυνώτερες Θεῷ, σεσώσμεθα

²² Math. 1, 22, 23. ²³ 1. cor. vii, 20-23. ²⁴ Joan. 1, 49. ²⁵ Gen. iii, 19. ²⁶ Isa. xxv, 8. ²⁷ Psal. cxiii, 12.

A ejus Emmanuel ²². » Inveniemus quoque ipsam Emmanuelem ex prophetarum prædictionibus fidem in se constabilire, et postulantem, jam rebus ipsis cognosci, et cum prænuntialis rerum gestarum eventum conferendo, dubitationem omnem tolli de cætero, quin ipse sit, quem Iux et prophetæ prænuntiaverunt. Veniebant enim **552** ad eum quidam Joannis discipuli, sciscitantes curiosius in hunc modum : « Joannes Baptista misit nos, dicens : Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? » Ille vero tametsi liceret respondere : Ego sum, et non alius, veterem eos prædictionem hortatur audire, dicens : « Euntes renuntiate Joanni quæ auditis et videtis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, et mortui resurgunt, et pauperes evangelizantur, et beatus qui non fuerit scandalizatus in me ²⁴. » Verum est igitur quod ait propheta : « Cum appropinquerint anni, cognoscetis, » et secundum tempora olim voluntate et consilio Dei et Patris definita manifestatum esse Christum. Ultimis enim sæculi temporibus apparuit nobis, et cognitus et multorum confessione indicatus est : quemadmodum scilicet et ante alios Nathanael exclamavit his verbis : « Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel ²⁵. » Cognitus est igitur cum appropinquarent anni, hoc est, tempore œconomix in carne. Cognitus est a sanctis, et jam nunc a toto orbe. Cognovimus in medio duorum animalium propitiatorium, ut in legalibus significationibus præfiguratum, hoc est, Christum. ἀπάσης ἡδὴ λοιπὸν τῆς ὑπ' οὐρανόν. Ἐγνώκαμεν αἰνίγμασι νομικοῖς προανατυπούμενον, τουτέστι,

Cum conturbata fuerit anima mea, in ira misericordix recordaberis.

XXXVII. Natura humana propter transgressionem Adami, qui datum sibi mandatum minimi duxit, opiflicem læsit. Proinde irascente Deo et conturbati sumus, et periiimus, et in maledictum ac poenas incidimus miseri, et subjugati a morte fuimus. Audivimus enim primus parens Adam, tanquam radix generis nostri : « Terra es, et in terram redibis ²⁶. » Verumtamen non in perpetuum despexit nos conditor : sed ut Deus, nostri misericordia captus est. Quanquam enim mors potentia sua, juxta vocem prophetæ, nos absorbit, tamen « abstulit rursus Deus omnem lacrymam ab omni facie ²⁷. » Probrum populi sui abstulit de tota terra. Evacuatum est enim in Christo mortis imperium, sublato peccato, cujus causa in opprobrio eramus. « Dominus enim memor fuit nostri, et misertus est nostri : » sicut et divinus David canit ²⁸. In incorruptionem siquidem, et in vitam nos restituit, quamvis conturbatos, ut dixi modo, ab ira divina, ut deficeremus spiritu, hoc est, ut animam deponeremus, et abjiceremus : sic enim mors in nobis efficitur. Damnatos autem ad mortem postquam **553** Deum offendimus, et iterum misericordiam et salutem consecutos, fidem facit beatus

David, cum universorum Deum sic affatur : « Avertente te faciem tuam turbabuntur, et in pulverem suum revertentur. Emittes spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ²⁹. » Aversionem enim propter Adami transgressionem perpessi, in pulverem, unde et facti eramus, reversi sumus³⁰. Ast ubi rursus in Christo, et per Christum Spiritum divinum abunde possedimus, naturæ ejus consortes facti, secundum Scripturas³¹, denuo ad id quod erat in principio reformati et innovati, et salvati sumus : quod et Paulus scribit : « Omnia in Christo nova creatura, » et, « Vetera præterierunt, facta sunt autem omnia nova³². » Ergo conturbati sumus, ab initio divinæ iræ animadversionem sustinentes. Postquam autem appropinquantibus annis cognitus, et juxta tempora olim statuta manifestatus est Christus, de cætero misericordiæ recordatus est. Justificati sumus « non ex operibus legis, secundum Scripturas : neque ex operibus justitiæ quæ fecimus nos : sed secundum magnam misericordiam ipsius³³. »

Vers. 3. *Deus a Thæman veniet, et sanctus de monte Pharan umbroso condenseo.*

XXXVIII. Dupliciter hæc verba intelliguntur, de quibus pro moduto nostro dicemus. Thæman redditur auster. Vergit autem ad austrum penitus solitudo, in qua et mons Choreb fertur esse, ubi Moses Deo Israelitis certas agendorum leges præscribenti astitit³⁴. Quare alteram verbis propositis sententiam aptantes, illud dicimus : « Veniet, inquit, Deus ex Thæman, ex monte Pharan, sive Choreb : » Hoc est, qui quondam in solitudine maxime australi, in monte Choreb patribus in specie ignis visus est, ipse qui olim locutus est legem, veniet et in carne apparebit nostrum similis, et ut propheta, ac mediator : sicut nimirum divinus quoque Moses, qui audivit a Deo : « Prophetam suscitabo de fratribus ipsorum sicut te, et ponam verba in ore ejus, et loquar ipsis secundum omnia, quæcunque mandavero ei³⁵. » Sin quis hæc verba aliter enodare voluerit, is erit hic modus. Thæman, ut dixi, intimam solitudinem australem appellabant. Aiunt igitur in oris Judææ australibus plane interioribus sitam esse Bethlehem. Itaque « Deus ex Thæman veniet, » hoc 554 est, ex Bethlehem, quæ austrum respicit. Naturalis enim, et verus Deus, unigenitum Dei Patris Verbum, nostra natura assumpta, ex muliere in Bethlehem primogenitus est. Quia vero divina Scriptura interdum insignioribus montibus Judæorum Synagogam, sive populum, comparare consuevit, quod plurimis longeque celeberrimis viris quasi arboribus densa videatur, idcirco et nunc cum monte Pharan illam componit, dicens, e monte umbroso et condenseo venturum. Umbrosum autem et condenseum montem nominat propter patres, e quibus

A δὲ πάλιν ἠλεημένοι, πιστώσεται λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν· « Ἀποστρέψαντός σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται, καὶ εἰς τὸν χούην αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Πεπονηότες μὲν γὰρ τὴν ἀποστροφὴν, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδοσιν, ὑπεστρέψαμεν εἰς τὸν χούην, ἐξ οὗ καὶ γεγόναμεν. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἐν Χριστῷ καὶ διὰ Χριστοῦ τὸ θεῖον πεπλουτήκαμεν Πνεῦμα, τῆς αὐτοῦ φύσεως γεγονότες μέτοχοι, κατὰ τὰς Γραφάς, ἀνεστοιχειώμεθα πρὸς τὸ ἐν ἀρχῇ, κεκαινουργήμεθα, καὶ σεσώσμεθα· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὃ καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ θεὸς γέγραφε Παῦλος, ὅτι· « Πάντα τὰ ἐν Χριστῷ καινὰ κτίει· » καὶ, « Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, γέγονε δὲ τὰ πάντα καινὰ. » Οὐκοῦν τεταράγμεθα μὲν, ἐξ ἀρχῆς τὰ ἐκ τῆς θείας ἀνατλάντες ὀργῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἐγγιζόντων τῶν ἐτῶν ἐπεγνώσθη Χριστός, ἀνεδείχθη δὲ κατὰ τοὺς πάλαι προωρισμένους καιροὺς, ἐμνήσθη λοιπὸν ἐλέους. Δεδικαιώμεθα γὰρ « οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, κατὰ τὰς Γραφάς, ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἃ ἐποίησαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. »

Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαϊμὰν ἤξει, καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους [C] Φαράν κατασκίου δασέως.

AH'. Διττὴν ἔχει θεωρίαν τῶν προλεγομένων ὁ νοῦς, καὶ δὴ ἐρούμεν τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὡς ἐνι. Ἐρμηνεύεται δὲ Θαϊμὰν ὁ νότος. Ἔστι δὲ νοτιωτάτη λίαν ἡ ἔρημος, οὗ καὶ ὁ Χωρὴβ ὄρος εἶναι λέγεται, ἐνθα παρέστησεν ὁ Μωσῆς τῷ Θεῷ. τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῶν πρακτέων τοὺς ὀριστάς ὀρίζοντι νόμους. Οὐκοῦν μὴ μὲν τοῖς προκειμένοις ἐφαρμολόγοντες ἔνοιαν, ἐκείνῳ φαμεν· « Ἦξει, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐκ Θαϊμὰν, ἐξ ὄρους Φαράν, ἦτοι Χωρὴβ, » τοῦτέστιν, ὁ πάλαι κατὰ τὴν νοτιωτάτην ἔρημον ἐν τῷ ὄρει Χωρὴβ ὀφθεῖς τοὺς πατράσιν ἐν ἐλθει πυρός, αὐτὸς ὁ πάλαι λαλήσας τὸν νόμον, ἤξει, καὶ μετὰ σαρκὸς ὀφθήσεται καθ' ἡμᾶς, ἐν τάξει προφήτου, καὶ μεσίτου ὄντος· καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, πρὸς ὃν εἰρηται παρὰ Θεοῦ· « Προφήτην ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὡσπερ σὲ, καὶ θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐνεπιλωμαι αὐτῷ. » Εἰ δὲ δὴ βούλοιτο τις τοῖς γεγραμμένοις προσθαλεῖν καθ' ἕτερον τρόπον, ἔστι δὴ οὗτος Θαϊμὰν, ὡς ἔφην, τὴν νοτιωτάτην ἔρημον ἀπεκάλουν. Φασὶ τοιγαροῦν ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα νοτιωτάτοις τῆς Ἰουδαίας μέρεισι κείθει τὴν Βηθλεέμ. Οὐκοῦν, « Ὁ Θεὸς ἐκ Θαϊμὰν ἤξει, » τοῦτέστιν, ἐκ Βηθλεέμ τῆς πρὸς νότον. Ὁ γὰρ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Πατρὸς Λόγος καθ' ἡμᾶς γεγωνὸς, γεγέννηται διὰ γυναικὸς ἐκ Βηθλεέμ. Ἐπειδὴ δὲ ἔθος τῇ θείᾳ Γραφῇ, τοῖς τῶν ὀρέων περιφανεστέροις ἔσθ' ὅτε τὴν τῶν Ἰουδαίων παρεϊκάσει συναγωγὴν, διὰ τοι τὸ πλείστοις τε καὶ ὄσοις εὐκλεεστάτοις ἀνδράσιν ὀρᾶσθαι κατὰκομον, ταῦτητοι καὶ νῦν τῷ ὄρει Φαράν ἐξομοιοῖ, λέγων, ὡς ἐξ ὄρους κατασκίου δασέως. Κατὰσκιον δὲ καὶ δασὺ τὸ ὄρος

²⁹ Psal. ciii, 29, 30. ³⁰ Gen. iii, 19. ³¹ II Petr. i, 4. ³² II Cor. v, 17. ³³ Rom. iii, 20 ; Tit. iii, 5. ³⁴ Exod. 24, 1 seqq. ³⁵ Deut. xviii, 18.

φησὶ διὰ τοὺς πατέρας, ἐξ ὧν γεγενῆσθαι λέγεται ἅμα κατὰ σάρκα Χριστός. Ἔσται γοῦν ἀκούσαι σαφῶς τοῦ μὲν μακαρίου Λουκᾶ τὸν τῆς γενεαλογίας ἐκλογισμὸν ἀναφέροντος ἐξ Ἰωσήφ ἐπὶ τὸν Ἀδάμ· Ματθαίου γε μὴν ἐκ Δαβὶδ τε καὶ Ἀβραάμ κατακομίζοντος πάλιν στοιχηθὸν, ὡς ἔφη, ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ. Ὅρος οὖν δασὺ καὶ κατάσκιον ἡ Συναγωγῆ, πολλοὺς ἐνεγκοῦσα κατὰ καιροὺς τοὺς ἐξ ὧν ἀνέφυ Χριστός. Ὅτι γάρ ἐστιν ἐξ Ἰουδαίων, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; Γεγένηται γάρ ἐξ αἵματος Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ, κατὰ γε τὴν σάρκα, φημι, καὶ αὐτὸς δὲ πού φησι περὶ αὐτοῦ· Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. »

Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ.

ΔΘ'. Γέγονε μὲν ἱλαστήριον διὰ πίστεως τοῖς ἐπὶ γῆς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὅτε πέφυκε κατ' ἡμᾶς, καὶ ἐν δούλου μορφῇ, τουτέστιν, ἀνθρωπος. Ἔδοξέ πως ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας καὶ αὐτῶν μειονεκτεῖσθαι τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ τῆς ἐκεῖνων εὐκλείας ἰέναι κατόπιν. Ἄλλ' ἦν ἀνωτάτω πάλιν ὡς Θεός. Καὶ πιστώσεται λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος· Ἐὶ τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξη καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐγένονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ἡ ταύτη, καθὼς γέγραφε πάλιν ὁ αὐτὸς, ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνου κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσαι ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀληθεύσει δὴ οὖν ὁ προφήτης λέγων· Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. Οἱ μὲν γὰρ τὴν ἁγίαν οἰκουμένην πόλιν, καὶ ταῖς ἀνωμαίους διαιώμενοι, ἐ πάντες εἰσι πνεύματα λειτουργικά, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Ὁ δὲ τοῖς τῆς θεότητος ἐνιδρυταὶ θῶκοις. Καὶ οὐδενὶ μὲν ἐκεῖνων εἴρηται παρὰ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· Ἰδιός μου εἰ σύ· τὸν δὲ καὶ Ἰῖδον ὁμολογεῖ καὶ ἀγαπητὸν ὀνομάζει, καὶ σύνεδρον ἔχει συνυμνούμενον τε καὶ συμπροσκυνούμενον. Ἐφη γὰρ πάλιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ αὐτοῦ· Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. Οὐχοῦν κἄν εἰ γέγονε ἱλαστήριον κατηγμένος εἰς ἀνθρωπότητα δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδὲν ἥττον ἐστὶ Θεός, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὁρατὴν δὲ λέγω καὶ ἀόρατον. Καλύπτει γὰρ οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· ἔσται δὲ πλήρης καὶ ἡ γῆ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ αὐτὰ διακέκραγεν ἐναργῶς τὰ Σεραφίμ τὰ ἅγια, τὸν θεῖον αὐτοῦ περιεστώτα θρόνον, καὶ ταῖς εὐφημιαῖς ὡς Κύριον Σαβαώθ, καὶ τῶν ὄλων Θεὸν εὐ μάλα καταγεραίροντα. Πλήρη γὰρ ἔφασκον τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. Εἰ δὲ δὴ βούλοιοτὶ τις ἐκεῖνο λέγειν,

Christus secundum carnem prognatus dicitur. Licet igitur audire beatum Lucam, genealogiam ejus percensendo a Joseph ad Adam perspicue referentem³⁶ : Matthæum vero a Davide et Abraham ordine, ut dixi, ad Joseph usque deducentem³⁷. Mons ergo condensus et umbrosus Synagoga est, quæ diversis temporibus multos tulit, ex quibus propagatus est Christus. Ex Judæis enim natum quis dubitet? Genitus est enim ex sanguine Abraham et David, secundum carnem, inquam; quin ipse quodam loco de semet affirmat : Quia salus ex Judæis est³⁸. »

Operuit cælos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra.

XXXIX. Unigenitum Dei Verbum factum est quidem propitiatorium per fidem in terra degentibus³⁹, quando nostrum simile, et in forma servi⁴⁰, hoc est, homo natus est. Quam ob causam etiam sanctis angelis quodammodo inferius⁴¹, et iis gloria posterius visum est. Sed rursum, quatenus Deus, erat sublimissimum. Fidem astruet Paulus sapientissimus : Eum autem, inquit, qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum⁴². Quoniam vero factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, sicut idem alicubi scripsit, Deus ipsum exaltavit et donavit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et inferuorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus est in gloria Dei Patris⁴³. Verus igitur erit propheta dum dicit : Operuit cælos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra. Qui enim sanctam civitatem habitavit, et in supernis mansionibus degent, Omnes sunt administratorii spiritus, missi in ministerium propter eos qui hæreditatem capient salutis⁴⁴. Ille vero in solio deitatis collocatus est. 555 Et nulli eorum a Deo et Patre dictum est : Filius meus es tu⁴⁵, cum hunc et Filium confiteatur, et dilectum vocet⁴⁶, et assessorem habeat, qui cum eo collaudatur et adoratur. Et rursum de eodem divinus Paulus : Cum autem introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit : Et adorent eum omnes angeli ejus⁴⁷. Quocirca, etsi factus est propitiatorium, cum ad humanam naturam propter nos et pro nobis induendum descendit, nihilominus est Deus, et omni creaturæ quæque videtur, inquam, quæque non videtur, imperat. Operuit enim cælos virtus ejus, et plena est terra laudis ejus. Hoc quoque et ipsa sancta seraphim divinum ejus thronum circumstantia, et honorificis acclamationibus, ut Dominum Sabaoth et universorum Deum, merito ac jure venerantia manifeste proclamant. Ipsius enim laudibus plenos esse cælos et terram dicebant. Quod si cui placuerit illud dicere, magnam et supereminen-

³⁶ Luc. III, 23-38. ³⁷ Matth. I, 1-16. ³⁸ Joan. IV, 22. ³⁹ I Joan. II, 2. ⁴⁰ Philipp. II, 7. ⁴¹ Hebr. II, 9; Psal. VIII, 7. ⁴² ibid. ⁴³ Philipp. II, 8, 9. ⁴⁴ Hebr. I, 14. ⁴⁵ Psal. II, 7; Hebr. I, 5. ⁴⁶ Matth. XVII, 5. ⁴⁷ Hebr. I, 6; Psal. CXVI, 8.

tem esse virtutem Christi, ut etiam ipsos cœlos operiat, si in magnitudine definita concipiatur, probabiliter sentiet. Ait siquidem alicubi beatus David : « Domine, misericordia tua in cœlo, et veritas tua usque ad nubes ⁵⁵ : » quibus verbis bonitatis celsitudinem et veritatis excellentiam, ut in magnitudine corporis et loci, demonstravit.

VERS. 4. *Et splendor ejus ut lux erit.*

XL. Propitiatorium per fidem, hoc est Christum, futurum ut illuminet sedentes in tenebris, etiam a sanctis prophetis clarere queat. Quorum unus dicebat : « Regio Zabulon, terra Nephthalim, et reliqui, maritimam habitantes, Galilæa gentium, populus sedens in tenebris vidit lucem magnam ⁵⁶. » Alius : « Illuminare, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est ⁵⁷. » Testatus est ipse Deus Pater his verbis : « Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur sicut lumen justitia mea, et solutare meum ut lampas accendatur ⁵⁸. » Justitia enim Dei, et salutare Christus, « Qui factus est nobis sapientia a Deo, justitiaque et sanctificatio, et redemptio, » secundum Scripturas ⁵⁹. Quamobrem, velut in tenebris ambulantes, lampas nobis manifestus est Christus, per institutionem evangelicam ab illa veteri caligine nos liberans, quam in membris nostris diffundens omnium inimicus, neque natura et verum Deum intueri, neque pietatis et vitæ semitam considerare patiebatur. **556** Splendor igitur, a Christo nobis ostensus, ut lux erit, hoc est, non obscurus neque exilis, sicuti nimirum per Moysen. In ænigmatis quippe et umbris lex tota versabatur, sed ut lux pura, nullique caligini permista, atque in mentem et cor ingrediens, et intellectuali fulgore in nos coruscans, et præcognitionis radium in nos introducens.

Cornua in manibus ejus.

XLI. Cornua in Scripturis a Deo inspiratis semper aut regni et potentiae, aut superbiae notionem habent, quod ipse beatus David docet : « Dixi iniquis : Nolite inique agere, et delinquentibus : Nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum, et nolite loqui adversus Deum iniquitatem ⁶⁰. » Quidam enim superbas vanitates loquentes, juxta Scripturam ⁶¹, iniquitatem contra Deum loquuntur, dogmatum de ipso sinceritatem adulterantes, aut alio quocumque modo gravi contumelia afficientes. Significat autem virtutem, seu potentiam, vocabulum cornu, cum dicitur de Deo et Patre, qui nobis Filium exhibuit : « Erexit cornu salutis nobis ⁶² : » et rursum : « Cornu ejus exaltabitur in gloria ⁶³. » Gloriosa sunt enim omnia quæ in virtute et potestate Christi admirabiliter et insigniter patrata sunt. Venit itaque Unigenitus, nostri gerens similitudinem ⁶⁴ : et quod ad carnem naturamque humanam attinet,

ἄ ὅτι μεγάλη καὶ ὑπερτελής ἡ ἀρετὴ τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ αὐτοὺς καλύψαι τοὺς οὐρανοὺς, εἰ ἐν μεγέθει νοοῖτο τῷ μετρητῷ, πιθανὸν εἰσδέξεται νοῦν. Ἐφη γάρ που ὁ μακάριος Δαβὶδ · « Κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου, καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν, » τὸ τῆς χρηστότητος ἐπηρμένον, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν ὑπεροχὴν ὡς ἐν ποσότητι τῇ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ τόπους σημαίνων.

Καὶ φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς ἔσται.

Μ'. Ὅτι φωτίων ἀφίχεται τοὺς ἐν σκότει τὸ διὰ πίστewς ἱλαστήριον, τουτέστι, Χριστὸς, σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ διὰ φωνῆς τῶν ἁγίων προφητῶν. Ὁ μὲν γὰρ ἔφασκε · « Χώρα Ζαβουλῶν, καὶ γῆ Νεφθαλείμ, καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ τὴν παραλλίαν κατοικοῦντες Γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα. » Ὁ δὲ · « Φωτίζου, Ἰερουσαλήμ· ἦκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκε. » Μεμαρτύρηκε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, οὕτω λέγων · « Διὰ Σιών οὐ σιωπήσομαι, καὶ διὰ Ἰερουσαλήμ οὐκ ἀνήσω, ἕως ἂν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη μου, τὸ δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καθήσεται. » Δικαιοσύνη γὰρ καὶ σωτήριον αὐτοῦ, ὁ Χριστὸς, « Ὁς ἐγενήθη μὲν ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις, » κατὰ τὰς Γραφάς. Οὐκοῦν οἶάπερ ἐν σκότει βαδίζουσι, λαμπὰς ἡμῖν ἀνεδείχθη ὁ Χριστὸς, διὰ παιδείσεως εὐαγγελικῆς, τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀπαλλάττων ἀγλῶς, ἣν ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς ἐνείεις ὁ πάντων ἐχθρὸς, καταθρεῖν οὐκ ἤφειε τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῆ ὄντα Θεὸν, οὔτε μὴν τὴν τῆς εὐσεβείας καὶ ζωῆς κατασκέπτεσθαι τρίβον. Τὸ τοίνυν φέγγος, ὅπερ ἡμῖν ἔδειξεν ὁ Χριστὸς, ὡς φῶς ἔσται, τουτέστιν, οὐκ ἀμυδρὸν, οὐδὲ ὅσον ἀσθενὲς, καθάπερ ἀμείλει διὰ Μωσέως (ἐν ἀνίγμασι γὰρ καὶ σκιαῖς ὁ νόμος), ἀλλ' ὡς φῶς καθαρὸν, καὶ ἀμιγῆς ἀγλῶι, καὶ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσδύμενον, καὶ τὴν νοητὴν ἡμῖν ἐναστράπτων αὐγὴν, καὶ τὴν τῆς ἀκιδήλου γνώσεως ἐνοικίζων ἅκτινα.

Κέρατα ἐν χειρὶ αὐτοῦ.

ΜΑ'. Τὸ κέρας αἰεὶ λαμβάνεται παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς ἢ εἰς βασιλείαν καὶ δύναμιν, ἣν οὐκ ὑπεροψίαν, καὶ διδάσκει· αὐτὸς ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων · « Εἶπα τοῖς παρανομοῦσι · Μὴ παρανομεῖτε· καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι · Μὴ ὑφίστε κέρας. Μὴ ἐπαίρετε εἰς ὄψος τὸ κέρας ἡμῶν, καὶ μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν. » Ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθειγόμενοι τινες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀδικίαν κατὰ Θεοῦ λαλοῦσι, τῶν περὶ αὐτοῦ δογμάτων παρασημαίνοντες τὴν ὀρθότητα, ἢ καθ' ἕτερον ὄντινον περιυβρίζοντες τρόπον. Δυνάμειος δὲ σημαντικὸν τὸ κέρας, ὅταν λέγεται περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, προσαναδειξάντος ἡμῖν τὸν Υἱόν· « Ἦγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν. » Καὶ πάλιν · « Τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ἐν δόξῃ. » Ἐν εὐκλείᾳ γὰρ πάντα τὰ ἐν δυνάμει Χριστοῦ παραδόξως καταρωμένα. Ἀφίχεται δὲ οὐκ ὁ Μονογενὴς ἐν εἰδει μὲν τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὅσον εἰς σάρκα καὶ ἀνθρωπότητα, τῆς ἐν ἡμῖν ἀσθενείας ὑπομένου

⁵⁵ Psal. xxxv, 6. ⁵⁶ Isa. ix, 1, 2. ⁵⁷ Isa. lx, 1. ⁵⁸ Isa. lxii, 1. ⁵⁹ I Cor. i, 30. ⁶⁰ Psal. lxxiv, 5, 6. ⁶¹ Psal. cxliii, 8. ⁶² Luc. i, 69. ⁶³ Psal. cxl, 9. ⁶⁴ Phil. ii, 7.

τὴν δόκησιν, πλὴν ἐν χερσὶν ὡς Θεὸς ἔχων πάντα τὰ κέρατα, τούτεστι, πάσας τὰς βασιλείας, κατὰ πᾶσαν δύναμιν τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν. Τὸ δὲ, ἐν χερσὶν, ὅταν λέγωμεν, τὸ ἐν ἐξουσίᾳ λέγομεν. Καὶ γοῦν πρὸς Θεὸν δεδιδάγμεθα λέγειν ἐν προσευχαίᾳ· « Ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κληροὶ μου. » Ὅτι δὲ ὑπενήκεται τῷ Χριστῷ πᾶσα δύναμις διαβολικῆ, καὶ τὰ καλούμενα κέρατα, τούτεστιν, αἱ κατὰ πόλεις τε καὶ χώρας τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων τυραννίδες (διεμοιρήσαντο γὰρ τὴν σύμπασαν γῆν), πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; Τὰ μὲν γὰρ ἐπ' ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων ἐξήλκυσε, τὰ δὲ προσήεσαν, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἀβυσσον ἀπελθεῖν. Γέγραπται γὰρ οὕτως παρὰ τοῖς ἁγίοις εὐαγγελισταῖς. Ὅτι δὲ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος καὶ αὐτὸν ἀπεσῶθησε τὸν τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐπιστάτην, τούτεστι τὸν Σατανᾶν, ἀκοντὶ καταθρήσασμεν, αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· « Νῦν κρίσις ἐστὶ τῷ κόσμῳ τούτῳ· καὶ ὁ ἄρχων ἐκβληθήσεται. Ἐξω. Κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντα ἑλκύσω πρὸς ἑμαυτόν. » Οὐκοῦν καὶ εἰ γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' οὖν ἐν χερσὶ, τούτεστιν, ἐν ἐξουσίᾳ τὰς τῶν ἀντικειμένων δυνάμειν ἔχει τυραννίδας, ἥτοι βασιλείας, ἤγουν καὶ δυνάμεις. Εἰ δὲ δη βούλοιοτο τις ἐκεῖνο νοεῖν ἀπεριεργύτερον, ὡς ἐν χερσὶν ἔχει κέρατα Χριστὸς, τούτεστιν, ἁμαχόν τε καὶ ἀκαταγώνιστον τὴν ἰσχύν, καὶ οὐς ἂν ἔλοιτο τῶν ἐχθρῶν κερατίζουσαν εὐκόλως, καὶ καταδηοῦσαν εὐχερῶς, καὶ ὅσον μόσχου δίκην ἀφορήτως ἐπιθρώσκουσαν, συνήσει πάλιν ὀρθῶς.

Καὶ ἔθετο ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ.

MB'. Δύο ταῦτα κατορθῶσων ἀφίκετο Χριστὸς, καθελεῖν μὲν τοὺς δι' ἐναντίας, οἱ πᾶσαν ἐπλάνησαν τὴν ὑπ' οὐρανῶν, ἀπεκόμισάν τε τοῦ κτίσαντος Θεοῦ τὴν αὐτῷ καὶ μόνῳ προπωδεδεστέτην κλέπτοντες δόξαν, καὶ ταῖς σφῶν ἀνάπτοντες κεφαλαῖς· ἀνασώζειν δὲ τοὺς ἠπατημένους, καὶ δυσδιάφυκτον ἀληθῶς ὑπομειναντας πλεονεξίαν. Ἄλλ' ὅτι μὲν δὴ τὰ ἐκείνων ολιχεται, καὶ κατηφάνισται παντελῶς, ἐδίδαξεν, εἰπὼν· « Κέρατα ἐν χερσὶν αὐτοῦ· » τὰ καταστρέφοντα δηλονότι τὰ ἐκείνων κράτη, καὶ ὅσον ἐκκερατίζοντα τὴν ὑπεροψίαν. Ὅτι δὲ ἐμελλεν ἀνασώσειν ἡμᾶς, προαποδείκνυσσι, λέγων· « Ἔθετο ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ. » Σεσώσμεθα « οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης, ἀ ἐποήσαμεν ἡμεῖς, » οὐκ ἐξ αὐχημάτων (« Τετελείωκε γὰρ ὁ νόμος οὐδὲν, ») ἀλλ' ἐξ ἡμερότητος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κραταιὰν, τούτεστιν, ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην θέντος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγάπησιν τοῦ Υἱοῦ. « Οὕτω γὰρ ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστευὼν εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Σεσώσμεθα δὴ οὖν ἐξ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ μὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατλάντος θάνατον, εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν, καταργήσας μὲν τὸ τῆς φθορᾶς κράτος, ἀποστήσας δὲ ἡμῶν τὴν ἁμαρτίαν. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε· « Μείζονα τούτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει,

infirmittatis nostræ opinionem habens, verum ut Deus, habens in manu omnia cornua, hoc est, univcrsa regna, secundum omnem virtutem operationum adversariarum. Cum autem dicimus, in manibus, in potestate dicemus. Quare in precibus docti sumus Deo dicere : « In manibus tuis sortes meæ⁶⁶. » Subjectam autem Christo omnem virtutem diabolicam, et quæ vocantur cornua, puta, per urbes et regiones immundorum spirituum tyrannides (totam enim terram diviserant), dubitandum est nemini. Alios enim cum potestate ex hominibus expulit : alii accedentes eum orabant ne juberet eos in abyssum abire⁶⁷. Sic enim apud sacros evangelistas legitimus. Quod autem tyrannide quæ nos opprimebat ipsum quoque immundorum spirituum præsidem, nempe Satanam, depulerit, clare perspicere licet ex verbis Christi : « Nunc judicium est mundi hujus : princeps mundi ejicietur foras. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum⁶⁸. » Quapropter, etsi homo factus est, tamen in manibus, 557 hoc est, in potestate habet contrariarum virtutum tyrannides, sive regna, sive vires etiam. Qui porro simplicius ita locum vult intelligere, Christum habere in manibus cornua, hoc est, inexpugnabili et invicto robore præditum esse, et quos liberuit inimicos eo facile tanquam cornu petere ac ferire, levique momento labefactare, et instar tauri intolerabili impetu irruere, etiam recte intelligit.

C. VERS. 5. Et posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ.

XI.II. Duo hæc præclaræ præstiturus Christus advenit : evertere adversarios, qui totum mundum seduxerant, et soli ac maxime Deo creatori debitam gloriam furto abstulerant, sibi que eam arrogaverant : et deceptis ac dominatum profecto ineluctabilem perferentibus salutem restituere. Ac illorum quidem tyrannidem desiisse evanuisseque penitus docet, cum ait : « Cornua in manibus ejus⁶⁹ : » quibus videlicet eorum vis et potentia subverteretur, et superbia quasi ventilaretur. Salutem autem nobis redditurum præstendit, « Posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ. » Salvati sumus « non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos⁷⁰ ; » non ex factis gloriosis : « Nihil enim ad perfectum adduxit lex⁷¹ : » sed ex benignitate Dei et Patris, qui validam, hoc est, fortem et magnam dilectionem Filii pro nobis posuit. « Sic enim dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam⁷². » Salvati sumus igitur ex dilectione Dei et Patris, atque etiam ipsius Filii, qui nostri causa mortem subiit : etsi revixit destructo mortis imperio⁷³, et peccato a nobis profligato. Unde etiam dicebat : « Majorem hac charitatem nemo habet, ut ponat quis animam suam pro amicis suis⁷⁴. » Valida igitur dilectio Patris,

⁶⁶ Psal. xxx, 16. ⁶⁷ Luc. viii, 27-34. ⁶⁸ Joan. xii, 31, 32. ⁶⁹ Habac. iii, 4. ⁷⁰ Tit. iii, 5. ⁷¹ Hebr. vii, 19. ⁷² Joan. iii, 16. ⁷³ Hebr. ii, 14. ⁷⁴ Joan. xv, 13.

per quam et a morte, et a peccato, et a diaboli dominatione eruti sumus.

Ante faciem ejus ibit verbum.

XLIII. Antecedet illum, inquit, prænuntius, et antevolabit rumor, et multus de eo sermo erit. Simul enim Virgo Christum peperit, venerunt confestim ex Oriente Magi, stella in cælo inopinato conspecta partum hunc illis velut annuntians⁶⁷. Postquam autem **558** procedente tempore solus in deserto mansit, et miranda efficere opera instituit, « exivit fama ejus, ut ait evangelista, per totam Syriam⁶⁸. » Insuper revera toto mundo nomen ejus celebratum est. Quis enim fuit qui ignoraret gloriam Christi? quæ gens, quæ regio fortitudinem ejus, aut experientia non sensit, aut auditione non accepit? Nam, ut ipse rursus confirmat, prædicatum est Evangelium per omnes gentes⁶⁹, et factorum ejus claritas instar solis totum orbem illustravit.

Egredientur in campos pedes ejus.

XLIV. Ac si dicat, nihil ipsi arduum factuque impossibile. Ambulabit autem in unaquaque re velut nuda et plana via. Nam campi nudi facile pertranseuntur: qui vero in tumulos assurgunt, difficiles ambulatu sunt, et equitationi haud idonei. Omnia igitur Christo facilia sunt, et quam viam in unoquoque factorum suorum percurrere voluerit, eadem quoque omnino omni difficultate caret. Quid enim non pro arbitrarij, citraque omne negotium efficiat, qui est natura Deus et virtutum Dominus? Ex similitudine igitur per campos ingredientium, quid nobis de ipsius factis cogitandum sit, monet. Qui autem camporum vocabulo voluerit intelligere humiles corde, qui et terra voluntaria, et agricultura Dei vocantur⁷⁰, quasi cæleste semen desuper accipientes et fructum afferentes, alii centesimum, alii sexagesimum, alii tricesimum⁷¹, non male intelliget. Exit enim quodammodo in campos istos ad opus rusticum Filius, plane juxta illud quod ab ipso ut in parabola dictum est: « Exiit qui seminavit seminare semen suum⁷². » Psallit item alicubi David: « Et campi tui replebuntur ubertate⁷³. » Addit etiam ibidem, « et valles. » Hanc intelligentiam nobis subjicit, cum protinus adjungit: « Clamabunt, etenim hymnum dicent⁷⁴. » Neque enim vallium sensus expertum est hymnum dicere, sive clamare. In his autem instar cedri divinum ac supernum vallium se extulerit.

VERS. 6. Stetit, et commota est terra.

XLV. Verbum, « stetit, » sæpenumero in Scriptura divinitus inspirata etiam de re aliqua finem adeptam ac-

Α ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φθῶν αὐτοῦ. » Κραταιὰ τοιγαροῦν ἡ ἀγάπησις τοῦ Πατρὸς, δι' ἧς καὶ θανάτου, καὶ ἀμαρτίας, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἐξηρήμεθα.

Πρὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύσεται λόγος.

ΜΓ'. Προβαδίζεται, φησιν, αὐτοῦ προάγγελος, καὶ προαναπητήσεται θρύλλος, καὶ πολὺς ἔσται λόγος περὶ αὐτοῦ. Ἄμα τε γὰρ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γενήνται Χριστὸς, καὶ ἦσαν εὐθύς ἐξ Ἀνατολῶν οἱ Μάγοι, μονονοῦχι καταγγέλλοντες αὐτοὺς τὴν γέννησιν οἰκονομικῶς τοῦ παραδόξως ὀφθέντος κατὰ τὸν οὐρανὸν ἀστέρος. Ἐπειδὴ δὲ, προβαίνοντος τοῦ καιροῦ, καταμόνας μένων ἤρξατο καὶ τῶν παραδόξων ἔργων ἐργάτης εἶναι, « ἐξῆλθεν ἡ ἀκοή αὐτοῦ, καθὼς φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς, εἰς ὅλην τὴν Συρίαν. » Ἄλλως τε καὶ διαδόχτος γέγονεν ἐν πάσῃ ἀληθῶς τῇ ὑπ' οὐρανόν. Τίς γὰρ ἠγγόνηκε τὴν δόξαν Χριστοῦ; ποῖον ἔθνος, ἢ χώρα, τῆς ἐνούσης ἰσχύος αὐτῷ μεμένηκεν ἀπείρατος ἢ ἀνήκοος; Ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη πάλιν, κεκήρυκται τὸ εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πεφώτισεν ἧλίου δίκην τὴν σύμπασαν γῆν ἢ τῶν παρ' αὐτοῦ γεγονότων λαμπρότης.

Ἐξελεύσονται εἰς πεδία οἱ πόδες αὐτοῦ.

ΜΔ'. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν, οὐδὲν ἀναντες αὐτῷ καὶ ἀνήνυτον. Βαδίζεται δὲ ὡσπερ ἐν ἐκάστῳ πράγματι διὰ ψιλῆς τε καὶ λείας ὁδοῦ. Βάσιμα μὲν γὰρ καὶ εὐπόρευτα τῶν πεδίων τὰ ἐψιλωμένα· δυσχερῆ δὲ, καὶ οὐχ ἱππήλατα, τὰ εἰς γηλόφους ἀνεστηκότα. Εὐκόλα δὲ οὖν τὰ πάντα τῷ Χριστῷ, καὶ ἦν ἂν βούλοιο διὰ τὴν ἔδον, τὴν ἐφ' ἐκάστῳ φημί τῶν δραμίων, αὐτῇ που πάντως ἐστὶ καὶ δυσχερείας ἀπάσης ἀπηλλαγμένη. Τί γὰρ οὐκ ἂν κατορθώσῃ, καὶ λαν ἀμογητὶ, Θεὸς ὧν φύσει καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος; Οὐκοῦν, ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν ἐν τοῖς πεδίοις ἰόντων, τῆς ἐν πράγμασι θεωρίας ποιεῖται τὴν δὴλωσιν. Εἰ δὲ βούλοιο τίς πεδία νοεῖν τοὺς ταπεινοὺς τὴν καρδίαν, οἱ καὶ γῆ θελητῆ χρηματίζουσι, καὶ Θεοῦ γεωργίον, ἅτε δὴ τὸν ἀνωθεν ἐξ οὐρανοῦ δεχόμενοι σπόρον, καὶ ποιοῦντες καρπὸν, οἱ μὲν ἑκατὸν, οἱ δὲ ἐξήκοντα, οἱ δὲ τριάκοντα· νοήσει πάλιν ὀρθῶς. Ἐξεῖσι γὰρ ὡσπερ εἰς τὰ τοιαῦτα πεδία γεωργήσων ὁ Υἱὸς, κατ' ἐκεῖνό που πάντως τὸ παρ' αὐτῷ λεγόμενον ὡς ἐν εἰδει παραβολῆς: « Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρει τὸν σπόρον αὐτοῦ. » Ψάλλει δὲ που καὶ ὁ Δαβὶδ: « Καὶ τὰ πεδία σου πλησθήσονται πίστητος. » Προσετιθεὶ δὲ, ὅτι « καὶ αἱ κοιλάδες. » Ἐφῆκε δὲ νοεῖν προσεπενεγκῶν εὐθύς: « Κεκράζονται: καὶ γὰρ ὑμνήσουσιν. » Οὐ γὰρ τῶν ἀναισθητῶν κοιλάδων τὸ ὑμνεῖν ἐστίν, ἦτοι δὴ κεκραγέναι. Τούτοις δ' ἂν κέδρου δίκην ὁ θεὸς τε καὶ ἀνωθεν ζήσῃε (1) λόγος.

Ἔστη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ.

ΜΕ'. Τὸ, ἔστη, πλειστακίς νοηθεῖται ἂν, παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, καὶ ὡς ἐπὶ τινος πράγματος εἰς

⁶⁷ Matth. II, 1 seqq. ⁶⁸ Matth. IV, 24. ⁶⁹ Matth. XXIV, 14. ⁷⁰ Joan. XV, 1. ⁷¹ Matth. XII, 3 seqq. ⁷² Ibid. ⁷³ Psal. LXIV, 12. ⁷⁴ Ibid. 13, 14.

(1) Hanc vocem depravatam notat librarius Græcus.

πέρας ἐκδεθηκότος. Οἷον ὡς εἰ τις λέγοι τυχόν· Ἔσθη A
 τῶδε τὸ πρᾶγμα, οἷον ὁ τοῦδε λόγος, τουτέστιν, ὠρίσθη, καὶ πέπρακται. Οὕτω καὶ ἡ Σεπφώρα τοῦ Μωσέως, τῇ ψήφῳ περιτεμοῦσα παιδίον, πρὸς τὸν ἄγγελον ἔφασκε τὸν ὀλοθρευτήν· Ἔσθη τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου μου. Οὐ γὰρ ὅτι πέπαυται τοῦ αἵματος ἡ ῥύσις κατασημαίνειν ἤθελεν, ἀλλ' ὅτι πέπρακται τῆς περιτομῆς τὸ χρῆμα, καὶ τετέλεσται τὸ ζητούμενον. Δυσωπεῖ γὰρ θάνατον ὁ τῇ νοητῇ ψήφῳ περιτεμόμενος· αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ πνεῦμα Χριστοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰησοῦς, ὁ μετὰ Μωσέα, διαβεβηκότας τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ μαχαίραις πετρίναις προστέταχε περιτέμνεσθαι, τῆς ἐν πνεύματι περιτομῆς ἀποπληρῶν τὸν τύπον. Ὅσπερ γὰρ ὀνόμασται πέτρα Χριστὸς, οὕτω καὶ ψήφος, ἦγουν μάχαιρα πετρίνη, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Οὐκοῦν τὸ, ἔσθη B
 κατασημαίνει πολλάκις καὶ πράγματος πλήρωσιν. Ἔσθη τοίνυν ὁ Χριστὸς, τουτέστιν, εἰς πέρας ἐκδέθηκε τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ ὤφθη τοῖς ἐπὶ γῆς. Καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Ἐγὼν δὲ φησι τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, οἳ καὶ ἐσαλεύθησαν. Καὶ τίνα δὴ τρόπον, φέρε λέγωμεν ὡς ἐνι. Οἱ γὰρ πάσαι τὸν νοῦν οἷον ἀκράδαντοι εἰς τὸ θέλειν ἐργάζεσθαι τὰ πονηρὰ, οἱ ἔδραϊοι πρὸς ἀσέδειαν, οἱ πεπηγότες εἰς φιλοσαρκίαν, οἱ ἐρηρεισμένοι πρὸς πλάνην, σεσάλουνται, καὶ κελίηνται, μετατεθειμένοι πρὸς θεογνωσίαν, πρὸς ἔφρασιν ἀρετῆς. Κεκίνηται δὲ ὁμοίως καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραδεξάμενοι. Μετακωχήχασι γὰρ εἰς γε τὸ ἐλέσθαι βιοῦν εὐαγγελικῶς, καὶ τοῖς τοῦ Σωτῆρος πολιτεῦσθαι νόμοις. Ὅτι δὲ τὸ σαλεύεσθαι τὴν ἀπό τινος C
 εἰς ἕτερον τι μετάρθαι ἐστ' ὅτε δηλοῖ, σαφὲς ἂν γένοιτο, τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ψάλλοντός τε καὶ λέγοντος· Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβιμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. Οὐ γὰρ ποῦ φαμεν καταδοεῖσθαι τὴν γῆν, ταύτην δὲ φημι τὴν ὑπὸ πύδας ἀνθρωπῶν καὶ ἀσθητῆν, παρακαλεῖν αὐτόν. Ἐξήκει δὲ μᾶλλον τὴν ἐκ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ ἀμείνων γενέσθαι μετάρθασιν. Καὶ εἰς μὲν οὗτος τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. Εἰσδέξεται δὲ τις καὶ ἕτερον ἐπ' αὐτοῖς κατὰ τοιοῦνδε τινὰ τρόπον· Ἔσθη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Δύο δὲ ταῦτα πέπονθεν ἡ γῆ, ἔσθη τε γὰρ καὶ σεσάλουται. Καὶ τίς ἂν εἴη πάλιν ὁ ἐπ' ἀμφοῖν λόγος, διατρανοῦν ἀναγκαῖον. Ἔσθη τοίνυν. Μεθούσα γὰρ ὡσπερ, καὶ κατασειομένη ῥαδίως πρὸς πᾶν ὄτιοῦν τῶν ἐκτόπων, καὶ οἷον παντὶ πνεύματι περιφερομένη, βεβλίαν ἔχει λοιπὸν καὶ ἐρηρεισμένην τὴν στάσιν, ἐμπεδοῦντος αὐτῆν τοῦ Χριστοῦ, κατ' ἐκεῖνό που πάντως τὸ διὰ φωνῆς Ἰησοῦ πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν· Ἐστῆσον σεαυτὴν. Σεσάλουται δὲ πάλιν, καθάπερ ἤδη προεῖπον, τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀποχωρήσασα, καὶ τὴν εἰς πᾶν ὄτιοῦν τῶν ἀρεσκόντων τῷ Θεῷ τιμῶσα μετάρθασιν. Παράδοξον οὖν ἀληθῶς, τὸ καθένα καιρὸν στήναί τε καὶ σαλευθῆναι τὴν γῆν. Χριστὸς γὰρ ὁ καὶ ἰδρυμένην αὐτὴν ἀποτελῶν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καὶ μελετᾷ ἀναπεῖθαι τὸν ἐκ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ ἀμείνονα κλόνον.

Ἐπέβλεψε, καὶ διετάκη ἔσθη. Διετρίβη τὰ ἔρη βίη.

cipi potest. Ut si quis, exempli causa, dicat : Stetit hæc res, hujus sermo : hoc est, finitus et transactus est. Sic etiam Sefhora, Mosis uxor, ubi filiolium petra circumcidit, 559 angelo exterminatori dixit : « Stetit sanguis circumcisionis filiolii mei »⁷⁵. Non enim sanguinis fluxum desiisse, sed negotium circumcisionis peractum, et quod desiderabatur, ad finem perductum significare voluit. Flecit enim mortem, qui spirituali petra circumciditur, qui est spiritus Christi; quemadmodum videlicet etiam Jesus post Moysen filios Israel Jordanem transgressos cultris petrinis, seu lapideis, circumcidi jussit⁷⁶, circumcisionis spiritualis typum et figuram præferens. Sicut enim Christus appellatus est petra⁷⁷, ita et calculus, sive culter lapideus, spiritus ejus. Quare illud, « stetit, » frequenter rei quoque ejus negotii absolutionem declarat. Stetit igitur Christus, hoc est, res ejus ad finem et terminum devenerunt et conspectæ sunt hominibus. « Et commota est terra. » Terram uncupat habitantes terram, qui etiam commoti sunt. Quoniam autem modo, age, pro facultate explicemus. Qui olim animo erant velut inconcussi ad scelera designanda, qui erant constantes ad impietatem, qui fixi ad res carnales, qui firmati ad errorem, concussi et commoti, et ad cognitionem Dei, ad amorem virtutis translati sunt. Moti sunt etiam a cultu secundum legem Israelitæ, fidem in ipsum complexi. Ad voluntatem enim vitæ evangelicæ, et ad mores ex legibus Salvatoris transierunt. Moveri porro translationem alicunde ad aliud interdum significare, perspicue ostenderit illud Davidis, cum ita psallit : « Qui sedes super cherubim, moveatur terra »⁷⁸. Non enim dicimus illum hortari ipsam terram ut moveatur, hæc, inquam, oculorum sensui exposuit, et hominum pedibus subjectam. Potius a deterioribus ad meliora conversionem quærebat. Et unus quidem hic verborum recitatorum sensus est. Poterit et alius afferri, hunc in modum : « Stetit et commota est terra. » Duo hæc passa est terra; stetit namque et commota est. Quænam intelligentia utrobique, declarandum est. Stetit igitur. Nam quasi ebria, et ad quidvis inconcessum parvo momento commota, et quasi ab omni vento circumlata⁷⁹, stabilem de cætero et firmam stationem nacta est, Christo ipsam firmante, juxta illud utique quod per Isaiam ad Judæorum Synagogam dicitur : « Statue te ipsam. » Mota est deinde, ut jam dixi, cum a deceptione veteri digredi, et ad omnia 560 Deo grata transire maluit. Vere igitur mirabile est, tempore eodem stetisse et commotam esse terram. Christus enim est qui ipsam et ad omne opus bonum corroborat, pejoribusque posthabitis, ad salubriora cogitanda et capessenda impellit.

Respexit, et liquefactæ sunt gentes. Contriiti sunt montes violentia.

⁷⁵ Exod. iv, 23. ⁷⁶ Josue v, 2. ⁷⁷ I Cor. x, 4. ⁷⁸ Psal. xcviij, 1. ⁷⁹ Ephes. iv, 14.

XLVI. Respicere Deum, aliquando in mansuetudine et charitate, aliquando in furore et minis inspectionem significat. Ait igitur, « Super quem respiciam, nisi super miteni, et quietum, et trementem sermones meos ⁸⁰ ? » Flagitabat etiam divinus David : « Respice, inquit, in me, et miserere mei ⁸¹. » Voce autem Ezechielis de quodam dixit : « Et obfirmabo faciem meam super hominem illum, et ponam illum in desertum et in exterminium, et auferam illum de medio populi mei, et cognoscetis quia ego Dominus ⁸². » Hoc vero erat minantis iram, et perniciem, et pœnam irritantibus convenientem. Simul igitur respexit Christus, hoc est, in ira oculos in quibusdam defixit, subito ceræ instar colliquefacti, et quasi igne exurente contriti sunt montes violentia. Gentes et montes immundos spiritus vocal, et in seipsis sublimes atque elatos, et instar montium super alios insurgentes. Omnino autem eminentia maligna est : et ubi fortunæ majores, ibi superbia. Aut etiam forte, quam robusta sit ipsorum immanitas ostendit. Viribus enim plurimum possunt dæmones, idcirco Deo se opponere, illiusque propriam gloriam ad se trahere enituntur. Verumtamen « contriti sunt violentia. » Confringuntur enim virtute Christi, et in nihilum redacti, et credentium scabellum pedum facti sunt. Alia item notione mons appellatus est Satanas, cui dixit alicubi Deus voce prophetæ, ut in persona Nabuchodonosor : « Ecce ego ad te, mons corrupte, corrumpens omnem terram ⁸³. »

Tabuerunt colles æterni.

XLVII. Facta mentione, quamvis involutius, persersarum et contrariarum nobis potestatum, quæ et gloriæ Dei adversantur, mortales ad peccatum revocantes, etiam Synagogæ Judæorum præsidēs introducere debuit, quos colles nominat, quod sublimes et aliis eminere videantur, pro ordine videlicet **561** sacerdotii et honore quo inde potiuntur. Æternos autem, propter rei perpetuitatem : nulla enim occasione aut tempore desinit. Quamvis enim cultus ratio ut in umbris et typis forte defecit, nihilominus natura rei ad meliorem statum migravit. Sanctarum quippe Ecclesiarum præpositi æque Deo ministrant, et incruentum ei sacrificium peragunt. Æterni igitur colles, propter sacrificii usum perpetuum et nunquam desinentem. Verumtamen cum montibus qui intelligentia sola cernuntur simul contriti, et cum gentibus colliquefacti sunt. Postquam enim dæmonibus placencia sapuerunt, et diabolo collibita egerunt, auctore vitæ in crucem acto ⁸⁴, et multimodis contumeliose illuso, idcirco eadem cum illis pœna plexi, ceciderunt et pessumdati sunt, et, ut ait propheta : « Domus Israel cecidit, et non est qui ipsam erigat ⁸⁵. » propheta : « Οίκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστήσων αὐτόν. »

MC'. Τὸ ἐπιβλέψαι Θεόν, δηλοῖ μὲν εἶθ' ὅτε τὴν ἐν πραότητι καὶ ἀγάπῃ κατάσκειψιν, ποτὲ δὲ ἐν θυμῷ τε καὶ ἀπειλῇ. Καὶ γοῦν « Ἐπὶ τίνα, φησὶ, ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον, καὶ ἤσυχον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους ; » Ἐλιπάρει δὲ που καὶ ὁ θεοσπέσιος Δαβὶδ, οὕτω λέγων : « Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. » Διὰ δὲ γε φωνῆς Ἰεζεχιὴλ ἔφασκε περὶ τινος, ὅτι « Καὶ στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, καὶ θήσομαι αὐτόν εἰς ἔρημον καὶ εἰς ἀφανισμόν, καὶ ἐξαρθῶ αὐτόν ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ μου, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. » Τοῦτο δὲ ἦν ἀπειλοῦντος ὀργῆν, καὶ δλεθρον, καὶ τὴν τοῖς παροτρύνουσι πρέπουσαν δίκην. Ἄμα τε τοῖνυν ἐπέδλεψεν ὁ Χριστός, τουτέστιν, ἐν ὀργῇ τὸ δόγμα τισὶν ἐπήνεγκε, καὶ παραχρήμα κηροῦ δίκην ἐτάκησαν, καὶ οἷον πυρὸς καταφλέγοντος διετριβή τὰ ὄρη βία. Ἔθνη δὲ καὶ ὄρη φησὶ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, καὶ τοὺς ἐν ἑαυτοῖς ὑψηλοῦς τε καὶ ἐπηρμένους, καὶ ὁρῶν δίκην τῶν ἁλλῶν ἀνεστηκότας. Ἐν φαυλότητι δὲ πάντως ἡ ὑπεροχῆ, καὶ ἐν ὑπεροφίαις τὸ πλεονέκτημα. Ἡ τάχα που καὶ κατ' ἰσχὺν τὸ τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἀγριότητος μέτρον. Ὑπέροπλα γὰρ τὰ δαιμόνια, καὶ γοῦν ἀντεξάγειν Θεῷ, καὶ τῆς αὐτῷ πρέπουσαν δόξαν ἑαυτοῖς ἀνάπτειν ἐπέλγονται. Πλὴν « διετριβήσαν βία. » Συνθραύονται γὰρ ἐν δυνάμει Χριστοῦ, καὶ κευχήκασιν εἰς τὸ μηδὲν, καὶ ὑποπόδιον τέθεινται τῶν πεπιστευκῶν. Ὅρος δὲ που καὶ ἐτέρωθεν κατωνόμασται πάλιν ὁ Σατανᾶς, πρὸς ὃν ἐφη που Θεὸς διὰ προφήτου φωνῆς, ὡς ἐν προσώπῳ τοῦ Ναβουχοδονόσορ : « Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σὲ, τὸ ὄρος τὸ διεφθαρμένον, τὸ διαφθείρων πᾶσαν τὴν γῆν. »

Ἐτάκησαν βουνοὶ ἀιώνιοι.

MZ'. Μνημονεύσας αἰνιγματωδῶς τῶν πονηρῶν καὶ ἀντικειμένων δυνάμεων, αἱ καὶ ἀντιπράττουσι τῇ δόξῃ Χριστοῦ, καταστρέφουσαι πρὸς ἀμαρτίαν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰσκεκόμικεν ἀναγκαίως καὶ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς τοὺς προεστηκότας, οὗς καὶ βουνοὺς ὀνομάζει, διὰ τοι τὸ ἥρθαι δοκεῖν ὑψοῦ, καὶ ὑπερκεῖσθαι τῶν ἁλλῶν, κατὰ γὰρ τὴν τάξιν τῆς ἱερουργίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν τιμῆς. Αἰωνίους δὲ φησὶ αὐτοὺς, διὰ τὸ τοῦ πράγματος διηνεκές· ἀκατάληκτος γὰρ ἐν παντὶ καιρῷ τε καὶ χρόνῳ. Εἰ γὰρ καὶ πέπτουται τυχὸν τῆς ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις λατρείας ἡ δύναμις, ἀλλ' οὖν ἡ τοῦ πράγματος φύσις μετακεχώρηκεν ἐπὶ τὸ ἀμεινον. Λειτουργοῦσι γὰρ οὐδὲν ἥττον Θεῷ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν οἱ προσετηκότες, καὶ τὴν ἀνάμακτον αὐτῷ τελοῦσι θυσίαν. Αἰώνιοι τοιγαροῦν οἱ βουνοὶ διὰ τὸ τῆς λειτουργίας διηνεκές τε καὶ ἀκατάληκτον. Πλὴν τοῖς ὄρεσι τοῖς νοητοῖς ὁμοῦ συνεθραύσθησαν, καὶ τοῖς ἔθνεσι συνετάκησαν. Ἐπειδὴ γὰρ πεφρονήκασι τὰ δαιμόνιοις ἀνδάνοντα, καὶ τὸ τῷ διαβόλῳ δοκοῦν πεπληρώκασιν, σταυρῷ παραδόντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, καὶ κατὰ πολλοὺς αὐτῷ τρόπους ἐμπαροινήσαντες, ταύτητοι δικαίως τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀνατλάντες δίκην καθήρηται καὶ πεπτώκασιν, καὶ ἢ φησὶ

⁸⁰ Isa. lxxvi, 2. ⁸¹ Psal. lxxxv, 16. ⁸² Ezech. xiv, 8. ⁸³ Jerem. li, 25. ⁸⁴ Act. iii, 15. ⁸⁵ Amos v, 2.

Πορείας αλωνίους ἀντὶ κόπων εἶδον.

ΜΗ. Πορείας ἐσθ' ὅτε, καὶ ὁδοὺς, καὶ τρίβους, καὶ θέλας ἡμῖν ἐντολὰς ὀνομάζειν ἔθες τοῖς ἱεροῖς Γράμμασιν. Ὅποῖόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς Ἱερραμίου· « Στήτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἐρωτήσατε τρίβους Κυρίου αἰωνίου, καὶ ἴδετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδίζετε ἐν αὐτῇ, καὶ εὐρήσατε ἀγνισμόν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· « Ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου. » Ἐτάκχσαν δὴ οὖν βουνοὶ, φησὶ, τουτέστιν, οἱ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν τοῦ καθηγεῖσθαι λαχόντες δόξαν, καὶ τὰ τῆς κατὰ νόμον ἱερουργίας ἀνημμένοι καυχήματα. Τὰς γὰρ τοὶ πορείας, ἦτοι τὰς ἐντολὰς τοῦ Ἐμμανουήλ, δηλον δὲ ὅτι τὰ εὐαγγελικὰ θεσπίσματα, καὶ τῶν ἀρχαίων χρησιμοδημάτων τὴν ἀσυγκρίτως ἀμείνω τε καὶ φανοτέραν παιδεύειν ἀντὶ κόπων εἶδον, τουτέστιν, ἠγήσαντο φορτικῆν, καὶ ἰδρωτὸς ἔμπλεων, καίτοι γε λέγοντος ἐναργῶς τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Δεῦτε πρὸς με, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτικόμενοι, καὶ ἰδοὺ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι. » Δύσσοιστον δὲ ἐτέρως ἐποιοῦντό τινας τὰς πορείας αὐτῶν, δι' ὧν ἦν δύνασθαι εὐκόλως διάττειν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῆς μυστικῆς εὐλογίας τὴν δύναμιν, ἣτις ποτέ ἐστι, διεσάφει λέγων· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. » Οἱ δὲ, τῶν οὕτω σεπτῶν ἀκροώμενοι λόγων, παραληροῦντες ἐφασκον· « Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; Ἦώς δύναται ἡμῖν οὗτος δοῦναι τὴν σάρκα αὐτοῦ φαγεῖν; » Ἐπεμαρτύρατο δὲ λέγων ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἐκ τούτου πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπέθληον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτου, ὅτε καὶ αὐτοῖς τοῖς μαθηταῖς προσετίθει Χριστὸς τὸ, εἶπερ ἔλοιτο καὶ αὐτοὶ ἀποτίθειν αὐτοῦ, λέγων· « Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; » Προσηπήντα γε μὴν ὁ θεσπέσιος Πέτρος διακεκραγώς· « Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. » Οὐ γὰρ τεθέανται τὰς πορείας ἀντὶ κόπων αὐτοὶ, ἀλλ' ἦν ἡδύς τε αὐτοῖς καὶ ἀξιάκουστος ἀληθῶς ὁ λόγος. Αἰωνίους δὲ τὰς πορείας φησὶν εἶναι· πεπαύσεται γὰρ οὐδαμῶς, παρατενεῖ δὲ μᾶλλον εἰς αἰῶνα τὸν ἐνεσθηκότα, καὶ μέχρι παντὸς στήσεται τὸ εὐαγγελεῖον καὶ σωτήριον κήρυγμα, καίτοι τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ νομικῆς παλαιωθεισης ἐντολῆς, καὶ τὸ ἀμεμπτον οὐκ ἔχουσης, καθὼς φησὶ Παῦλος, καὶ διὰ τούτου τῆς δευτέρας εἰσεκομισμένης, ἣτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθεῖσθαι λέγεται. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἐν Πνεύματι προανεκεκράγει λέγων πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· « Ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια. » Οὐ μὲν γὰρ γὰρ, ὡς ἔφη, τὰ ἐν σαρκί, ἀλλὰ κατέληξαν μὲν οἱ τύποι, διαπέπηγε δὲ τὰ Χριστοῦ, καὶ μέχρι παντὸς τὸ ἀκράδαντον ἔχει.

A Itinera sempiterna pro laboribus vidi.

XLVIII. Etiam divina mandata nonnunquam itinera, vias, semitas nominare sacrae Scripturae usitatum est. Cujusmodi illud Jeremiae: « State super vias, et videte, et interrogate semitas Domini aeternas, et videte quae sit via bona, et ambulate in ea, et invenietis purificationem animabus vestris⁶⁶. » Similiter per os beati David: « Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum⁶⁷. » Liquefacti sunt igitur colles, inquit, hoc est, qui apud Judaeos primos honores et legalis sacerdotii honorificum munus obtinebant. Itinera siquidem, sive mandata Eminentissimi, evangelica utique oracula, et olim divinitus responsis infinitis partibus meliorem et splendidiorem doctrinam pro laboribus viderunt, hoc est, onerosam et sudoris plenam censuerunt, cum omnium nostrum Salvator Christus aperte dicat: « Venite ad me, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve⁶⁸. » Aliter onerosa fecerunt quidam itinera sua, quibus facile in vitam aeternam velut transilire potuissent. Dominus enim noster Jesus Christus mysticae benedictionis vim declarans aiebat: « Amen dico vobis, nisi **562** manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis⁶⁹. » Illi vero adeo venerandis sermonibus auditis, insipienter dicebant: « Durus est hic sermo, et quis potest audire illum? Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum⁷⁰? » Testatus est insuper evangelista, ex hoc multos de discipulis ejus retro abiisse, et non amplius cum eo ambulasse, cum Christus etiam reliquos ultro his verbis compellavit, quaesivitque num et ipsi vellent discedere: « Num et vos, inquit, vultis abire⁷¹? » Respondens divinus Petrus et clamans dixit: « Domine, ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes⁷². » Non enim videbant ipsi itinera pro laboribus: sed erat ipsis oratio illa dulcis et auditu gratissima. Aeterna autem itinera vocat: neutiquam enim quiescet, quin potius in sempiternum semel coepium sermonem producat, et praedicationem Evangelii salutarem in perpetuum confirmabit, antiquiore et legali mandato veterascente, et culpa non vacante, juxta verbum Pauli⁷³, et ideo secundo introducto, quod in « melioribus promissionibus sancitum⁷⁴ » dicitur. Itaque divinus David in Spiritu ante exclamavit ad Dominum nostrum Jesum Christum: « Justitia tua justitia in aeternum, et lex tua veritas⁷⁵. » Non enim manserunt, ut dixi, umbratica illa, sed cessarunt typi, et fixa ac stabilita sunt quae erant Christi, et in omne aevum immobilitatem habent.

⁶⁶ Jerem. vi, 16. ⁶⁷ Psal. cxviii, 32. ⁶⁸ Matth. xi, 28-30. ⁶⁹ Joan. vi, 51. ⁷⁰ ibid. 61. ⁷¹ ibid. 68. ⁷² ibid. 69. ⁷³ II. Cor. viii, 13. ⁷⁴ ibid. 6. ⁷⁵ Psal. cxviii, 142.

VERS. 7. *Tabernacula Æthiopum turbabuntur, et A
tabernacula terre Madiam.*

XLIX. Narrationes bonæ semper aliquid auditione dignum et denuntiationem citra satietatem habent, quamvis iisdem verbis iterentur. Cum itaque prius narrasset potestatum adversariorum in imbecillitatem delapsam, ipsasque in similitudinem gentium colliques factas, atque etiam instar montium contritas docuisset, denuo alienigenis eas comparat, qui Judæam armis infestabant. Erant autem Æthiopes, qui aliquando Indicum mare ad orientem et austrum, seu meridiem, accoluerunt; item Madianitæ, et ipsi vicinam solitudinem habitantes. Turbabuntur igitur inquit, qui sanctam civitatem oppugnant. Ut spiritualement intelligamus Sion, quæ est Ecclesia Dei, quam habitant sancti, et genus electum⁹⁶, ut olim in typo Israel: sicut etiam vox Israel sonat si interpreteris, *Mens videns Deum*. Admirationi **563** etiam fuit Nathanael, « ut verus Israelita, in quo dolus non esset⁹⁷. » Tanquam igitur in imagine et typis in Æthiopicis et Madianitis, quia electum genus affligere semper studuerunt, dæmonum globos, sanctis semper adversarios et inimicos intelligemus. Dixit porro quispiam et aliter, Æthiopus nominari idololatras, quibus vita est carnalis, terrena, immunditiarum plena. Tales sunt Æthiopes. Animus enim divino lumine colustratum non habent, sed propemodum nigris sunt cordibus, et animos tenebris oppletos gerunt, quibus et draco in escam datus dicitur. Psallit enim alicubi David, et universorum Deo dicit: « Tu contrivisti capita draconis, dedisti eum escam populis Æthiopicis⁹⁸. » Quemadmodum enim nos vivificum Dei verbum spiritualem et sanctam alimoniam nobis facimus, ita libenter peccantes, et qui est natura Deus non cognoscentes, tantum non Satanam pascuntur, ipsum animis tenentes, ac secundum illum et sentientes et loquentes. Madianitæ porro omnino fuerint, ut aiebam, in sanctos malevoli. Cujus nominis vim et significatum si quis curiosius indagare voluerit, reddet *occultatus*. Qualis appellatio in Satanam et potestates ejus malignas quadrat, quibus caligo tenebrarum in omnia sæcula reservata est.

VERS. 8, 9. *Numquid in fluminibus iratus es, D
Domine, aut in fluminibus furor tuus, aut in mari impetus tuus? Quia ascendes super equos tuos, et equitatio tua salus. Intendens intendes arcum tuum super sceptrum, dicit Dominus.*

L. Consilium prophetæ est œconomia veteri secundam, sive novam meliorem, illustriorem, et in bonis absque comparatione majoribus factam ostendere. Olim quippe transformatis in sanguinem Ægyptiorum fluminibus, signisque et portentis editis, mari Rubro diviso, et Ægyptiorum bellicosissimis aqua præfocatis Israellem Deus e servitute carnali liberavit, ac per medium eduxit⁹⁹. Post-

*Σκηνώματα Αιθιοπίων πτοηθήσονται, και σκη-
ναι γῆς Μαδιάμ.*

ΜΘ. Τὰ χρηστότερα τῶν διηγημάτων ἀείπως ἔχει τὸ ἀξιόκωστον, καὶ ἀπροσχωρῆ τὴν ἐπαγγελίαν, καὶ εἰ διὰ τῶν αὐτῶν τις τοὶ ῥημάτων. Προσφηγησάμενος τοίνυν τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων τὴν εἰς τὸ ἀναλιθοφορὰν, καὶ παραδείξας αὐτὰς ὡς ἐν ὁμοιώματι τῶν ἔθνῶν τηχομένας, καὶ μὴν καὶ ὡς ὄρη συντριβομένας, παρεικάζει πάλιν αὐτὰς τοῖς ἀλλοφύλοις, οἱ τῆς Ἰουδαίων κατεστρατεύοντο γῆς. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ ποτὲ πρὸς ἡμᾶς καὶ νότον Αἰθίοπες τὴν Ἰνδικὴν προσοικούντες θάλασσαν, καὶ μέντοι Μαδιθηναῖοι, καὶ αὐτοὶ τὴν ὁμορον οἰκοῦντες ἔρημον. Πτοηθήσονται τοίνυν φησὶ, οἱ τῆ ἀγία μαχόμενοι πόλει, ἵνα νοώμεν τὴν νοσητὴν Σιών, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Χριστοῦ, ἣν οἰκοῦσιν οἱ ἅγιοι, καὶ τὸ ἀπόλεκτον γένος, ὡς ἐν τύπῳ πάλαι: ὁ Ἰσραὴλ, καθὼς καὶ ἐρμηνεύεται, *Νοῦς ὄρων Θεὸν Ἰσραὴλ*. Θεθαύμαστα δὲ καὶ ὁ Ναθαναὴλ, ὡς ἐ ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἐστίν. » Οὐκοῦν ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τύποις τοῖς Αἰθίοφι καὶ Μαδιθηναίοις, ὅτι τὸ ἀπόλεκτον ἀεὶ κακοῦν ἤθελον γένος, τούτέστι τὸν Ἰσραὴλ, τὰ τῶν δαιμόνων συνήσομεν στίφη, τὰ τοῖς ἁγίοις ἀνθεστηκότα. Φαίη δ' ἄν τις, καὶ ἐτέρως Αἰθίοπας ὀνομάζεσθαι τοὺς εἰδωλολάτρας, οἷς ὁ βίος ἐστὶ σαρκικὸς, γεώδης τε καὶ ἐν ἀκαθαρσίαις. Αἰθίοπες δὲ τοιοῦτοι. Τὸ γὰρ τοὶ θεῖον εἰς νοῦν οὐκ ἔχουσι φῶς, ἀλλ' εἰσὶ μονονουχὶ μέλανες τὴν καρδίαν, καὶ κατεσκοτισμένοι τὰς φρένας, οἷς καὶ ὁ δράκων εἰς κατάθρωμα δεδύσθαι λέγεται. Ψάλλει γάρ **C** που καὶ φησὶν ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν: « Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοφιν. » Ὅσπερ γὰρ ἡμεῖς τὸν ζωοποιὸν τοῦ Θεοῦ λόγον πνευματικὴν καὶ ἁγίαν πεποιηθεὶς τροφήν· οὕτω καὶ οἱ φιλαμαρτήμονες, καὶ τὸν φύσει Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότες, μονονουχὶ σιτοῦνται τὸν Σατανᾶν, αὐτὸν ἔχοντες εἰς νοῦν, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονούντες καὶ λέγοντες. Μαδιθηναῖοι δὲ πάντως εἶεν ἄν, ὡς ἔφη, οἱ τοῖς ἁγίοις δυσμενεῖς. Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο τὴν τοῦ ἰνόματος πολυπραγμονῆσαι δύναμιν, ἐρμηνεύεται Μαδιθηναῖος *κατακεκρυμμένος*. Πρέποι δ' ἄν ἡ τοιαύτη κλήσις αὐτῷ τε τῷ Σατανᾷ καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμεσι πονηραῖς, οἷς ὁ ζῆφος τοῦ σκότους εἰς τοὺς αἰῶνας τετήρηται.

Μὴ ἐν ποταμοῖς ὠργίσθης, Κύριε, ἢ ἐν ποταμοῖς θυμὸς σου, ἢ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημά σου; Ὅτι ἐπιθήσῃ ἐπὶ τοὺς Ἰππους σου, καὶ ἡ ἰσπασία σου σωτηρία. Ἐντείλων ἐντεινεῖς τὸ τόξον ἐπὶ σκῆπτρα, λέγει Κύριος.

Ν'. Σκοπὸς τῷ προφήτῃ τῆς ἀρχαίας οἰκονομίας ἀμείνω τε καὶ φανοτέραν, καὶ ἐπὶ μείζονιν ἀσυγκρίτως γεγεννημένην ἀγαθοῖς, ἀποφῆναι τὴν δευτέραν. Πάλαι μὲν γὰρ διὰ Μωσέως σαρκικῆς δουλείας ἐξεκόμεζε τὸν Ἰσραὴλ, μεταστοιχειώσας μὲν εἰς αἷμα τοὺς τῶν Αἰγυπτίων ποταμούς, σημεῖά τε καὶ τέρατα πεποιηκώς· εἶτα διαστήσας τὴν θάλασσαν τὴν Ἐρυθράν, καὶ διαβιδάσας μὲν τοὺς λελυτρωμένους, ἐν-

⁹⁶ I Petr. II, 9. ⁹⁷ Joan. I, 48. ⁹⁸ Psal. LXXIII, 11. ⁹⁹ Exod. IV, 7.

απειπίξας γε μήν τοῖς ὕδασι τοὺς τῶν Αἰγυπτίων A
μαχιμωτάτους. Ἐπει δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογε-
νῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ταῖς τοῦ διαβόλου πλεονεξίαις
ὑπεξευγμένην ὄλην ἐξείλετο τὴν ὑπ' οὐρανόν, οὐ πο-
ταμούς εἰς αἷμα μεταβαλὼν, οὐχ ὕδασι τὴν ἰδίαν ἐπι-
χέων ὄργην, οὐ θαλάσσης κύματα διελὼν, οὐχ ἀνθρώ-
ποις βλεθρὸν ἐπιφέρων· ἀποκτείνας δὲ μᾶλλον αὐτὸν
τὸν μαιφιδόνον δράκοντα, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ τε καὶ
δι' αὐτὸν ἰδρυμένην καθελὼν ἀμαρτίαν, καὶ τὸ δυσάν-
τητον τοῦ θανάτου καταλύσας κράτος, καὶ καλέσας
ἅπαντας εἰς Θεογνωσίαν διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων,
οἱ πᾶσαν ἐκπεριθέοντες τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ τὸ
Χριστοῦ περιφέροντες ὄνομα, καὶ μάλα δικαίως κατε-
θαυμάζοντο. Ὡ τοῖσιν Δέσποτα, φησὶ, ἀξιάκουστα
λίαν τὰ ὧν αὐτὸς γέγονας αὐτουργός, καὶ πολὺ τὸ
ἄμεινον ἔχοντα τῶν διὰ Μωσέως παρὰ σοῦ πάλιν B
κατωρθωμένων. Οὐ γὰρ ποταμοὶς ἐποίησες ὄργην,
οὐχ ὀρμήτεις κατὰ θαλάσσης. Οὐκ ἐν ἐκείνοις ποθὲν
τῆς σῆς θεοπροποῦς ἐξουσίας διαλάμψει τὸ θαῦμα·
« Ἄλλ' ἐπιθήσῃ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ
ἵππασία σου σωτηρία. » Τίνες δ' ἂν εἶεν οἱ ἵπποι
πάλιν; Οἱ μακάριοι μαθηταὶ ἀπόστολοι τε καὶ εὐαγ-
γελισταὶ, οἱ τοῖς θεοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ὀλοτρόπως
ὑπεξευγμένοι, οἱ τρυφεροί, καὶ εὐήθιοι, καὶ πρὸς πᾶν
δοτιῶν ἐτοίμως ἔχοντες τῶν δοκούντων αὐτῶ, οἱ Χρι-
στὸν ἐποχόν τε ἔχοντες, ὧν εἷς ἐστὶ καὶ ὁ μακάριος
Παῦλος, περὶ οὗ φησιν αὐτός, ὅτι· « Σκευὸς ἐκλογῆς
ἐστὶ μοι οὗτος, τοῦ βασιτεῖαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον
τῶν ἐθνῶν. » Ὅξεῖς δὲ λίαν οἱ ἵπποι, περινοστοῦντες
ἅπασαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. Οὕτω καὶ τὸ ἄρμα « μυριο-
πλάσιον » εἶναι λέγεται, χιλιάδας ἔχον εὐθυνοῦντων.
Πλείστοι γὰρ ὅσοι κατὰ καιροὺς, καὶ μετ' ἐκείνους,
γεγόνασιν λαῶν ἠγούμενοι, καὶ τῆς διανοίας τὸν αὐχένα
ταῖς τοῦ Σωτῆρος ὑπέχοντες ζεύγλαις, καὶ γῆς ἅπαν-
ταχοῦ τὴν δόξαν αὐτοῦ περιφέροντες, καὶ τὸν τῆς
ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, καὶ οἷον ἅπασαν
ἵπποκρατοῦντες τὴν γῆν. « Σωτηρία δὲ τῶν ἵππων, ἡ
ἵππασίας. » Ἐτρεχον γὰρ οὐ μάτην, ἀλλ' ἵνα σώσειαν
πόλεις, χώρας τε καὶ ἔθνη, ὁμοῦ καταστρέφοντος
Χριστοῦ τὰς τῶν δαιμόνων ἀρχάς, οἱ πᾶσαν, ὡς ἔπος
εἰπεῖν, τὴν γῆν διενείμαντο, τοῖς ἰδίῳις θελήμασιν
ὑποφέροντες τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ
ἐμελλον διαπίπτειν αἱ πάλαι τῶν δαιμόνων ἀρχαί,
ταύτη φησὶν εἰκότως· « Ἐντείνων ἐντενεῖς τὸ τόξον
σου ἐπὶ σκῆπτρον. » Ὅρμησει γὰρ, καθάπερ φησὶν
ἀρτίως, οὐκ ἐν ποταμοῖς, ἡ θαλάσσαις, ἀνατρέψει δὲ
μᾶλλον τῶν δαιμονίων τὰ σκῆπτρα.

Ποταμῶν βυγῆσται γῆ. Ὅψονται σε, καὶ ὠδι-
νήσουσι λαοί. Σκορπιῶν ὕδατα πορείας αὐτοῦ.

ΝΑ'. Μέμνηται πάλιν τῶν τοῦ Σωτῆρος κατορθω-
μάτων, καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, καθ' ὧν τὸ τόξον ἐν-
τείνεται, ἤγουν ἐνταθῆσεται, φησὶ προστεθῆσθαι καὶ
τὴν τῶν ποταμῶν γῆν, τάχα που τὴν Βαβυλωνίων
ὑποδηλῶν (αὐτὴ γὰρ τὸ τηλικαδε καὶ ἡ μέση τῶν πο-
ταμῶν), ἵνα διὰ τούτου πάλιν ὡς ἐξ εἰκόνας ἐχθρῶν
αἰσθητῶν, νοητῶν καὶ ἀοράτων πληθὺς σημαίνεται,
πρὸς ἣν τοῖς ἁγίοις ἡ πάλῃ. Κέκρυπται δὲ πως ἀεὶ

A quam autem unigenitum Dei Verbum humanam
naturam induit, totum qui sub caelo est orbem
dialohico juri subjugatum eripuit : non quidem
fluviis in sanguinem conversis, non in aquas ira
sua effusa, non maris fluctibus divisis, non homi-
nibus pernicie illata, 564 sed occiso potius dra-
cone cruento, et peccato, quod ab ipso ac propter
ipsum convaluerat, exciso, et invicto mortis impe-
rio destructo, et per sanctos apostolos ad Dei
cognitionem vocatis omnibus, qui, totum orbem
percursantes Christique nomen circumferentes,
jure optimo admirationem habuerunt. Ait ergo:
O Domine, auditione dignissima sunt quae tu ipse
operatus es, et praestantiora multo quam quae ni-
hilominus abs te per Mosen bene gesta sunt. Non
enim fluminibus iram inferes : non facies impetum
in mare. Non in illis alicunde divinae potestatis tuae
miracula fulgebant : « Sed ascendes potius super
equos tuos, et equitatio tua salus. » Rursum, qui-
nam vero sint isti equi? Beati discipuli, apostoli-
que, et evangelistae; illi divinae ejus voluntati peni-
tus subjecti; illi faciles, et obsequentes, et ad
omnia ei placita parati, Christum sessorum portan-
tes, quorum unus est beatus Paulus, de quo ipse
dicit : « Vas electionis est mihi iste, ut portet
nomen meum coram gentibus ». Celerrimi sane
equi isti, totum orbem peragrantes. Sic etiam cur-
rus Dei « decem millibus multiplex » dicitur,
chiliadas habens aurigantium. Innumeri enim suis
C quique temporibus, et post illos populorum duces
fuerunt, et qui cervices mentium Salvatoris jugo
subjicerent, et ubique terrarum gloriam ejus cir-
cumferrent, et verbum veritatis recte tractarent, ac
velut totam terram equestri virtute subigerent.
« Salus autem equorum, sive equitationis. » Non
enim frustra cucurrerunt, sed ut salvarentur ur-
bes, regiones et gentes, simul Christo daemnum
imperia evertente, qui pro libidine sua totum ter-
rarum orbem, ut verbo comprehendam, distribue-
runt, et incolas ejus sibi subdiderunt. Quoniam
autem veteres daemnum principatus casuri erant,
ideo jure ait : « Intendens intendes arcum tuum
supra sceptrum. » Impetum enim facies, ut modo
dixi, non in fluminibus, aut mari : sed daemnum
D potius sceptrum subvertes.

VERS. 10. Fluviorum findetur terra. Videbunt te,
et parturient populi. Dispergens aquas itineris ejus.

LI. Iterum Salvatoris praclarorum operum me-
minit, et aliis gentibus, contra quas arcus intendi-
tur, sive intendetur, etiam terram fluviorum ar-
positum iri dicit, Babyloniorum fortassis terram
565 insinuans : ipsa enim tunc erant fluviorum
media, ut per hoc rursum, tanquam ex imagine,
hostium sub sensum et sub intelligentiam venien-
tium atque inaspectabilium multitudo significetur,

¹ Act. ix, 15. ² Psal. lxxvii, 18. ³ II Tim. ii, 15.

contra quam sanctis lucta ⁴. Tectus est autem A quodammodo semper prophetarum sermo. Itaque ut ex media fluviorum, Babyloniorum terra significatur, et per ipsam ænigmate quodam dæmoniorum grex. Aut forsitan aliud quidpiam propheticus sermo sibi vult. Fluviorum enim terram Judæorum regionem videtur appellare, quod in ea plurimi prophetæ extiterint, qui fluviorum instar gentem irrigarent, et quasi divinis fluentis inundarent. De quibus et beatum Davidem dixisse arbitror: « Flumina plaudent manu simul ⁵. » Et ore Isaïæ Deus: « Benedicent mihi bestiæ agri, sirenes et siliæ struthionum, quia dedi in deserto aquam, et flumina in terra inaquosa, ut bibere faciam genus meum electum, populum meum quem acquisivi, virtutes meas ut narret ⁶. » Dominus enim noster Jesus Christus torrens deliciarum ⁷ vocatus est, et est reversa. Quinimo fluvius: alicubi enim per voces sanctorum de eo dicit: « Ecce ego declino super eos ut fluvius pacis, et ut torrens inundans gloriam gentium ⁸. » Item voce Davidis: « Fluminis impetus lætificavit civitatem Dei ⁹. » Nihil autem absolum, ex quadam similitudine illius etiam ipsos sanctos fluvios appellari, velut conformes ipsi factos, quod intelligi potest. Sicut enim ipse lux vera est ¹⁰, dixit tamen sanctis apostolis: « Vos estis lux mundi ¹¹; » ita, cum sit ipse fluvius et aqua viva, donat tamen iisdem sanctos quoque glorificari. Terra ergo fluviorum spiritualium, Judæa nempe, non sustinens bibere aquam vivam, et neque sanctorum prophetarum verba, neque Mosis etiam admittens, « Si enim credidissent Mosi, credidissent etiam Christo, de ipso enim ille scripsit ¹², » finditur, hoc est, sitiit; finditur enim terra sitiens. Miratur itaque propheta, et quasi morate dicit: Quæ terra olim multos habebat fluvios, divinorumque fluentium copiam ultrerrimam sitiens, hæc minime irrigua erit. Ubi autem te, Domine, mente et animo viderunt advenisse populi, inquit, hoc est, qui de gentibus intellexerunt mysterium tuum, mox in partitudine arripuerunt bonum, et fructiferi facti sunt. Quibus dicere etiam licuit: « Propter timorem tuum, Domine, in utero accepimus, et parturivimus, et peperimus. **566** Spiritum salutis tuæ fecimus super terram ¹³. » Qui enim Emma-nuelem pro Salvatore et Liberatore suo vindicare cæperunt, divinum timorem parturiunt, et omnis partus mentis erit ipsis fructus virtutis, studiumque in spiritum salutis desinit. Itaque videbunt te, et parturient populi, ubi fluentium tuum biberint, et evangelicis laticibus inebriati fuerint. Accesserunt enim certatim ad dicentem: « Si quis sitiit, veniat ad me, et bibat ¹⁴. » Tam enim erat in donis eximii liberalis et bonus, ut etiam in ipsis itineribus aquas, hoc est, evangelicæ doctrinæ sermonem vivificum dispergeret. Nam ut est apud Matthæum:

τῶν προφητῶν ὁ λόγος. Οὐκοῦν ὡς ἐκ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν, ἢ Βαβυλωνίων σημαίνεται γῆ, καὶ δι' αὐτῆς αἰνιγματωδῶς ἢ τῶν δαιμονίων ἀγέλη. Ἡ τάχα τι καὶ ἕτερον ἡμῖν ὁ προφητικὸς ὑπεμφαίνει λόγος. Ποταμῶν γὰρ εἶκοι γῆν τὴν Ἰουδαίαν καλεῖν, διὰ τοι τὸ πλείστους ἐν αὐτῇ γενέσθαι προφήτας, ποταμῶν δὲ ἵκνον τὸ εἶδος κατάρδοντας, καὶ οἷον θεοὺς νάμασιν ἐπιπλάζοντας. Περὶ ὧν, οἶμαι πως, φησὶ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ποταμοὶ κροτήσουσι χεῖρὶ ἐπὶ τὸ αὐτό. » Καὶ μὴν διὰ φωνῆς Ἡσαίου Θεός· « Εὐλογῆσαι με τὰ ὄρη τὰ τοῦ ἀγροῦ, σειρήνες, καὶ θυγατέρες στρουθῶν, ὅτι ἔδωκα ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ ποταμοὺς ἐν γῆ ἀνδρῶν ποτίσαι τὸ γένος μου, τὸν ἐκλεκτὸν λαόν μου, ὃν περιεποιήσάμην τὰς ἀρετάς μου διηγεῖσθαι. » Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς χειμαρρῶς τρυφῆς ἀνώμασται, καὶ ἔστιν ἀληθῶς, καὶ μέντοι καὶ ποταμός· ἔφη γὰρ ποὺ περὶ ἑαυτοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμαρρῶς ἐπιπλάζων δόξαν ἐθνῶν. » Εἴρηται δὲ καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὄρηματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. » Ἀυπεῖ δὲ οὐδὲν καθ' ὁμοίότητα τὴν πρὸς αὐτὸν, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ὀνομάζεσθαι ποταμοὺς, ὅτε δὴ συμμόρφους γεγονότας αὐτῷ νοητῶς. Ὡς περὶ γὰρ ἔστι τὸ φῶς μὲν αὐτὸς τὸ ἀληθινόν, ἔφη δὲ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· οὕτω καὶ ποταμοὶ ὑπάρχον αὐτὸς, καὶ μέντοι καὶ ὕδωρ ζῶν, χαρίζεται τὸ τοῖς ἔοις ἐπισεμνύσεσθαι καὶ τοῖς ἁγίοις. Ἡ τοίνυν γῆ τῶν νοητῶν ποταμῶν, τούτεστιν ἡ Ἰουδαία, πιεῖν οὐκ ἀνεχομένη τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, καὶ τὸν τῶν ἁγίων προφητῶν οὐκ εἰσοδεξαμένη λόγον, οὔτε μὴν τὸν Μωσῆος (« Εἰ γὰρ ἐπίστευσαν Μωσῆι, ἐπίστευσαν ἂν καὶ Χριστῷ· περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐκεῖνος γέγραφε »), βαρῆσεται, τούτεστι διψήσεται· βήγγυται γὰρ ἡ διψῶσα γῆ. Καταθαυμάζει δὲ οὖν ὁ προφήτης, καὶ οἷον ἐν ἤθει φησὶ· Ἡ πάλαι πολλοὺς ἔχουσα ποταμοὺς, καὶ τῶν οὐραίων ναμάτων δαψιλεστήτην τὴν χορηγίαν, διψᾷ καὶ ἀνάρδευτος ἔσται γῆ. Ἐπειδὴ δὲ σε, φησὶ, Δέσποτα, τεθέανται νοητῶς ἐπιφανέντα λαοὶ τούτεστιν, οἱ ἐξ ἐθνῶν συνέντες τὸ ἐπὶ σοὶ μυστήριον, ἔλαθον εὐθύς ἐν ὠδίῳ τὸ ἀγαθόν, ἔγκαρποι τε γεγονάσιν. Ἀρμόσειε δ' ἂν αὐτοῖς καὶ λέγειν· « Διὰ τὴν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάθωμεν, καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν. Πνεῦμα σωτηρίας σου ἐποίησαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. » Οἱ γὰρ Σωτῆρα καὶ Αυτρωτὴν ἐπιγραφάμενοι τὸν Ἐμμανουήλ, τὸν οὐραίων ὠδίνουσι φόβον, καὶ πᾶν αὐτοῖς ἔσται κῆμα νοῦ, καρπὸς ἀρετῆς, καὶ εἰς πνεῦμα σωτηρίας ἐκτελευτήσῃ τὸ σπούδασμα. Οὐκοῦν ὄψονται σε, καὶ ὠδινήσουσι λαοὶ τὸ ὄν ἐκπιόντες νῆμα, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς νάμασιν ἐκμεμεθυσμένοι. Προσῆσαν γὰρ φιλοτίμως λέγοντι· « Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με. » Ἦν γὰρ οὕτω πλουσιδωρὸς τε καὶ ἀγαθός, ὡς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πορείαις σκορπίζειν ὕδατα, τούτεστι, τὸν ζωοποιὸν τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως λόγον. Ὡς γὰρ φησιν ὁ Ματθαῖος, « Περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς πάσας

⁴ Ephes. vi, 12 seqq. ⁵ Psal. xcvi, 8. ⁶ Isa. xliii, 20, 21. ⁷ Psal. xxxv, 9. ⁸ Isa. lxxvi, 12. ⁹ Psal. xlv, 5. ¹⁰ Joan. i, 9. ¹¹ Matth. v, 14. ¹² Joan. v, 46. ¹³ Isa. xxvi, 18. ¹⁴ Joan. vii, 37.

τάς πόλεις καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπειῶν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. Τηῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, « Σχορπιζῶν ὕδατα πορείας αὐτοῦ. » Ὅτι δὲ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας ὁ λόγος ὕδωρ ὠνόμασται πανταχοῦ παρά γε τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν;

Ἔδωκεν ἡ ἄβυσσος φωνὴν αὐτῆς. ὕψος φαντασίας αὐτοῦ. Ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς.

NB. Τοὺς ὠδινῆσαντας λαοὺς, καὶ ἀναριθμήτους ὄντας ἀποφαίνει· τοιαύτη γὰρ ἡ ἄβυσσος, ὀνόματι δὲ τῷ τοιῷδε καὶ ἡ τῶν ἁγίων ἁγγέλων κέκληται πληθὺς διὰ φωνῆς Ἰεζεχιάλ. Καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἄρχοντος Τύρου περὶ τοῦ Σατανᾶ, ὅτε ἐξέπεμπεν αὐτὸν εἰς τὸν ἄδην· « Ἐθρήνησεν ἡ ἄβυσσος ἐπ' αὐτῷ. » Κατενηγεμένον γὰρ καὶ πεπνωκότος τοῦ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἐν δόξῃ προβουχότος, ὅς καὶ μετ' αὐτῶν ἐτέθειτο τῶν Χερουβιμ, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ προφήτου φωνήν, τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, σφόδρα λελυπησάσι τὴν νοσητὴν ἄβυσσον, τουτέστι, τὰς τῶν ἄνω πνευματῶν ἀγέλας, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐπιστυγνάσαι πεπονητόι καὶ τῷ τῶν ὄλων προσεχρουκότι Θεῷ. Οὐκοῦν ἡ ἄβυσσος, φησὶ, τουτέστιν ἡ ἀμέτρητός τε καὶ ἀκατάληπτος τῶν πεπιστευκότων πληθὺς, καὶ μέντοι τὸ ὕψος τῆς ἐν αὐτῇ φαντασίας, τουτέστι, πᾶν ὅσον ἐστὶν ἐν αὐτῇ λαμπρόν τε καὶ ἐπηρμένον, καὶ ταῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ φαντασίαις, ἦτοι δόξαις κεναῖς, κατηγλαισμένον, ἔδωκε φωνὴν αὐτῆς. Δοξολογεῖται γὰρ ὁ Χριστὸς παρὰ παντὸς ἀνθρώπων ἔθνους, καὶ τοῦτο δρῶντας προθύμως κατιδοὶ τις ἂν μικροὺς καὶ μεγάλους, λαμπροὺς καὶ ἀσήμους, καὶ τοὺς τῶν ἄλλων περιφανεστέρους, καὶ ὑπεροχὴν ἔχοντας ἢ τὴν ἐν δόξῃ τυχόν, ἢ τὴν ἐν πλοῦτῳ καὶ λαμπρότητι τῇ κατὰ τὸν βίον. Ἄλλαν ὀρθῶς ὠνόμασε φαντασίας· οὐδὲν γὰρ ἕτερον αὐτοῖς ἢ δόκησις· « Ὅτι πᾶσα σὰρξ γόργος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος. » Ὅτι δὲ ἔδωκεν ἡ ἄβυσσος τὴν φωνὴν αὐτῆς, καὶ ταῖς εὐφημίαις καταγεραίρουσι τὸν Κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν μικροὶ καὶ μεγάλοι, σαφηνίζει λέγων καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες, καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι. » Προσθεὶς δὲ δὴ τοῦτοις, « Ὅρη καὶ βουνοὺς, ξύλα τε καρποφόρα, καὶ πάσας κέδρους, θηρία τε καὶ κτήνη, ἔρπετά καὶ πετηνά πτερωτά, » προσεπάγει πάλιν· « Ἀρχοντες, καὶ πάντες κριταὶ γῆς, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου. » Ἐφη δὲ καὶ ὁ μέγας ἡμῖν Ἡσαίας περὶ αὐτοῦ· « Βασίλεις ὀψονται αὐτὸν καὶ φοβηθήσονται ἄρχοντες, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. » Ἀποδίδωσι δὲ ὡσπερ τὴν αἰτίαν, τοῦ τὴν ἄβυσσον, καὶ μὲν τοι τὸ ὕψος τῆς φαντασίας αὐτῆς δοῦναι τὴν φωνήν, ἐπάγων εὐθύς· « Ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς. » Ὅσπερ τὴν ἄβυσσον νενοήκαμεν, οὐ κατὰ γε τὸν ἐν αἰσθησὶ λόγον

A « Circumbat Jesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et sanans omnem morbum, et omnem languorem in populo ¹⁵. » Hoc, opinor, est, « Spargens aquas itineris sui. » Divinitus autem inspiratæ doctrinæ sermonem ubique per sacram Scripturam appellari aquam, qui potest dubitari?

VERS. 11. *Dedit abyssus vocem suam, altitudo phantasiæ ipsius. Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo ad lucem.*

LII. Populus qui parturiverunt etiam innumerabiles esse ostendit: talis est enim abyssus, fundo scilicet carens; qua voce et sanctorum angelorum multitudo per Ezechielem nominata est. Ait igitur apud eum Deus de Satana sub persona principis Tyri, quando eum ejecit in infernum: « Lamentata est abyssus super eo ¹⁶. » Deturbato enim et delapso, qui eminebat omnibus et gloria præcellebat, qui inter cherubim ipsos numerabatur, ut idem propheta testatur, nihil est incredibile abyssum quæ intelligentia cernitur, hoc est, supernorum spirituum agmina, non mediocriter doluisse, et tantum non super misero, qui Deum universorum offenderat, etiam ingemuisse. Quare abyssus, inquit, id est, immensa atque incomprehensa credentium multitudo, atque etiam omne quod in ea splendidum et excelsum est, et phantasis sive gloria inani hujus mundi illustratum, dedit vocem suam. Glorificatur enim Christus ab omni gente humana, et id alacriter facere videas licet parvos et magnos, claros et obscuros, et aliis insigniores, et superiores seu honore puta, seu divitiis, et splendore hujus vitæ. **567** Quæ aptissime phantasis nominavit, quando præter opinionem nihil sunt: « Quia omnis caro fenum, et omnis gloria hominis tanquam flos ¹⁷. » Dedit autem abyssum vocem suam, et laudibus venerari Dominum nostrum Jesum Christum parvos et magnos, demonstrat item beatus David: « Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi ¹⁸. » Ubi autem his addidit: « Montes et colles, ligna fructifera, et omnes cedros, bestias et pecora, serpentina et volatilia pennata, » rursum adjungit, « Principes et omnes iudices terræ, juvenes et virgines, seniores cum junioribus laudent nomen Domini ¹⁹. » Etiam magnus Isaias de eo: « Reges videbunt eum, et consurgent principes, et adorabunt eum ²⁰. » Assert autem quodammodo rationem cur abyssus, atque etiam altitudo phantasiæ ipsius vocem dei, mox subjungens: « Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo ad lucem. » Sicut abyssum intelleximus non secundum rationem sensus (est enim nimis crassus), sed spiritualiter potius et secundum intellectum, ita nunc non in elementis, sole, inquam, et luna mentis oculum deflegimus, verum ex similitudine ab illis ducta ad potiora transilientes, quid valeat sententia intuebimur. Itaque

¹⁵ Matth. ix, 35. ¹⁶ Ezech. xxxi, 14. ¹⁷ Isa. xl, 6; I Petr. i, 24. ¹⁸ Psal. cxlviii, 7. ¹⁹ ibid. 9-13. ²⁰ Isa. xlix, 7.

solem quidem velut lucidam et fulgentem evangelicorum oraculorum arcanam disciplinam, lunam vero minorem et tenuiorem legis lucem ut in nocte et tenebris, ante adventum Christi lucentis accipimus. Vocata est enim dies qua Christus illuxit, sed iustitiæ²¹, intellectualis lucifer in cordibus credentium exoriens²². Quomobrem divinus David, « Hæc est, inquit, dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea²³. » Quemadmodum vero depressus, et vix adhuc supra terram se sustollens hic sol sub aspectum veniens, nondum late fusum et clarum, sed quasi contractum in se lumen suum habet; ubi autem altius ascenderit, radios circumquaque lucidissimos projicit: ita et doctrina per Christum, evangelica nempe, principio quidem angusta et contracta erat, et a multis ignorabatur, verum promodum solis instar et exoriens, et in altum paulatim procedens, et quaquaversum divinæ cognitionis lucem diffundens, obstupescit abyssum, hoc est, omne genus hominum; proinde et vocem dedit. Celebrat enim laudibus, ut dixi, 568 Emmanuel, et Deum, et omnium Dominum ac Redemptorem nominat. Elevatus est igitur sol, nihilominus et luna, hoc est, lex stetit in ordine suo in lucem. Evangelicæ enim institutioni Mosaica cedit, et hic illi ordo est, quoniam et umbra et typus est²⁴. Postquam autem plenitudo legis et prophetarum Christus resplenduit, etiam lex fulsit. Nam olim per ipsam prænuntiatis quæ contigerunt comparantes, ipsam quoque legis lucem Christi mysterium multis modis et pulchre nobis tanto ante informantis jam admiramur. Stetit ergo in lucem. Beatos porro et ipse Christus prædicat, qui legalem simul et evangelicam doctrinam animis complexi sunt. Sic enim ait: « Ideo dico vobis quia omnis scribe doctus, hoc est legislator, in regno cælorum, similis est homini diviti qui profert de thesauro suo nova et vetera²⁵. » Sed aliam horum verborum explanationem ne asperrimus, haud improbabilem, ut mihi videtur, quin potius ad verisimilitudinem accedentem propius. Solem, et scitissime quidem, Emmanuel dicitur: sic enim nominatus est (a Malachia), et vere sol est²⁶. Ast lunam ut ex similitudine elementi dicit existimandum est Ecclesiam Dei, apparentem his qui in tenebris sunt, et in nocte collucentem. Quando igitur juxta vocem prophetæ elevatus est sol: crucem enim pretiosam Christus propter nos ascendit: tunc etiam Ecclesia ex gentibus lumen dedit, et stetit in ordine suo ad lucem, hoc est, plena lumine, ut luna quædam, et ordinem orbis sui servans, lux facta est iis qui versabantur in tenebris, ut modo dicebam. Christo autem exalato, et crucem pro omnium vita perpasso, deinceps Ecclesiam stetit ipsemet docet, cum ait: « Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si

A (παχὺς γὰρ λίαν), πνευματικῶς δὲ μᾶλλον καὶ νοητῶς οὕτω καὶ νῦν οὐχὶ τοῖς στοιχείοις, ἤλιψ τε, φημί, καὶ σελήνη, τὸν τῆς διανοίας ἐνήσομεν ὀφθαλμόν· ἀλλ' ἐξ ὁμοιότητος τῆς ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἀμείνω διάφροντες, τὴν τῶν νοημάτων δύναμιν κατοφόμεθα. Οὐκοῦν ἥλιον μὲν τὴν φωτοειδῆ τε καὶ ἐκλαμπρον τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων μυσταγωγίαν, σελήνην τε αὐτὸ μείον τε καὶ ἀμυδρότερον τοῦ νόμου φῶς, φαίνοντος ὡς ἐν νυκτὶ καὶ σκότει τοῦ πρὸ τῆς ἐπιδημίας καιροῦ. Κέκληται γὰρ ἡμέρα, καθ' ἣν ἀνέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὁ νοητὸς ἐωσφόρος, ἐν καρδαίαις ἀνατέλλων τῶν πεπιστευκότων. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, « Αὕτη ἡ ἡμέρα, φησὶν, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. » Ὡσπερ δὲ θραμαλὸς ὢν ἔτι, καὶ μόλις ἀνίσχων τῆς γῆς ὁ αἰσθητὸς ἥλιος, οὕτω μὲν εὐρὺ καὶ λαμπρὸν, συνεσταλλμένον δὲ ὥσπερ ἐν ἑαυτῷ τὸ ἴδιον ἔχει φῶς, ἀνατέλλων γε μὴν ὑψοῦ, φαιδρότατα τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς ἀκτίνας ποιεῖται τὴν ἐκβολήν· οὕτω καὶ ἡ διὰ Χριστοῦ παιδείσις, τουτέστιν, ἡ εὐαγγελικὴ, συνεστέλλετο μὲν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἤρνοιο πολλοῖς. Ἥλιος δὲ δικὴν μονονουχί καὶ ἀνίσχουσα, καὶ εἰς ὕψος τοῦσα κατὰ βραχὺ, καὶ τὴν τῆς θεογνωσίας αὐτῆν εἰσα πανταχῇ καταπλήττει τὴν ἀδύσσο, τουτέστι, πᾶν ἀνθρώπων ἔθνος· τοιγάρτοι καὶ δέδωκε τὴν φωνήν. Δοξολογεῖ γὰρ, ὡς ἔφην, καὶ θεὸν ὀνομάζει, καὶ τῶν ὄλων Κύριον, καὶ Λυτρωτὴν τὸν Ἐμμανουήλ. Ἐπήρθη οὖν ὁ ἥλιος, οὐδὲν ἤττον καὶ ἡ σελήνη, τουτέστιν, ὁ νόμος, ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς. Κατόπιν μὲν γὰρ τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως ἔστιν ἡ

C διὰ Μωσέως, καὶ αὕτη τάξις αὐτῆ, ὅτι καὶ σκιά καὶ τύπος. Ἐπειδὴ δὲ πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστὸς ἐξέλαμψε, ἐξέλαμψε καὶ ὁ νόμος. Τοῖς γὰρ παλαι δι' αὐτοῦ προσηγγελμένοις τὰ ἐκδεθκῶτα συμβάλλοντες τεθαυμάκαμεν, ἦδη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου τὸ φῶς προανατυπούντος ἀστεῖως κατὰ πολλοὺς ἡμῖν τρόπους τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἔσθη δὴ οὖν εἰς φῶς. Μαχαρίζει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοὺς συνευγκόντας ἐν ἑαυτοῖς νομικὴν τε ἄρα παιδεύειν καὶ εὐαγγελικὴν. Ἐφθ γὰρ οὕτω· « Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς γραμματεὺς, τουτέστιν, ὁ τὸν μόνον εἰδὼς, μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁμοίως ἔστιν ἀνθρώπῳ πλουσίῳ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ νέα καὶ παλαιά. » Παραδεξώμεθα

D δὲ ἕτερον ἐπὶ τῷδε νοῦν, οὐκ ἀπίθανον, ὡς γέ μοι φαίνεται, βαίνοντες δὲ μᾶλλον τοῦ εἰκότος ἐγγύς. Ἥλιον μὲν γὰρ φαμεν, καὶ μάλα ὀρθῶς, τὸν Ἐμμανουήλ· ὀνόμασται γὰρ οὕτω, καὶ ἔστιν ἀληθὲς. Σελήνην δὲ λέγεσθαι νομιστέον, ὡς ἐξ ὁμοιότητος τοῦ στοιχείου, τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, φαίνουσαν τοῖς ἐν σκότει, καὶ ἐν νυκτὶ διαλάμπουσαν. Ὅτε τοίνυν ἐπήρθη ὁ ἥλιος κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν (ἀναβέθηκε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν τίμιον σταυρὸν), τότε καὶ ἀνέλαμψεν ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία, καὶ ἔσθη ἐν τῇ τάξει αὐτῶν εἰς φῶς, τουτέστι, πλησιφαῆς οἷά τις σελήνη· καὶ τὴν τάξιν τοῦ ἰδίου σώ-

²¹ Malach. iv, 2. ²² II Petr. i, 19. ²³ Psal. cxvii, 21. ²⁴ Hebr. x, 1. ²⁵ Matth. xiii, 52.

²⁶ Malach. iv, 2.

ζουσα κύκλου, φῶς γέγονε τοῖς ἐν σκότει, καθάπερ ἄφην ἀρτίως. Ὅτι δὲ, ὑψουμένου καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ζωῆς ἀνατλάντος σταυρὸν, συνέστη λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία, διδάξει λέγων αὐτός· Ἐμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσῶν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μενεῖ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, καρπὸν πλείονα φέρει. Καὶ πάλιν· Καγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλακύσω πρὸς ἑμαυτόν. Ὁλοκοῦν τὸ ὑψῶσαι τὸν ἥλιον, σημαίνει πῶς πάντως τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος, ἦγον τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀναφοίτησιν· ὑψῶσαι γὰρ δὴ καὶ ὧδέ φαμεν.

Βολίδες σου πορεύονται εἰς φέγγος ἀστραπῆς βλαῦν σου.

ΝΓ'. Βολίδας ἐνταυθὰ φησιν τὰς ἀνὰ πᾶσαν τοῦσας τὴν γῆν, καὶ ὡς ἀπὸ τόξου πεμπομένας, ἦγον χειρὸς εὐμενοῦς, τοὺς ἀγίους ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστάς, περὶ ὧν ἔφη του καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· Ὁσεὶ βέλη ἐν χειρὶ δυνατοῦ, οὕτως υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων. Ἐξετινάχθη γὰρ καὶ ἐκδέβληται τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, διὰ τοι τὸ ἐμπαροινήσαι Χριστῷ, καλοῦντι πρὸς ζωὴν. Οἱ γὰρ μὴν ἐκείνων υἱοὶ, καὶ ἐξ αἱματος θυτὲς τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἀπόλεκτοι μαθηταί, βολίδες τε καὶ βέλη γεγονάσιν, οἷον ἐκ χειρὸς τρέχοντες τῆς ἀλκιμωτάτης, καὶ παντὸς εὐκόλως διικνούμεναι τοῦ πληττομένου πρὸς θάνατον. Αἱ βολίδες τοιαῦται ἀποστέλλονται μὲν, ὡς ἀπὸ χειρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἐμπήγνυνται δὲ τοῖς τοῦ διαβόλου σπλάγχθοις, καὶ ἀναίρουσι τὸν δράκοντα. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀναμελωδεῖ που, λέγων πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· Ἐτά βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὰ (λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται) ἐν καρδίαις τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. Ὁλοκοῦν δαπανῶνται μὲν τοῖς τοιοῦτο βέλεσι τὰ τῶν δαιμόνων στίφη, καὶ πρὸς ὀλέθρου γίνονται τοῖς ἐχθροῖς. Τοῖς γὰρ μὴν ἐπεγκωκῶσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τετιμηκῶσι διὰ τῆς πίστεως, ἐτέραν ἀποπληροῦσι χάριν. Τετρωμένους γὰρ ἀγάπη ἐργάζονται, κατὰ γὰρ τὴν λέγουσαν νόμφην ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἀσμάτων· Ὅτι τετρωμένη ἀγάπη ἐγὼ εἰμι. Εὐρίσκονται δὲ καὶ ἐτέρως φέγγος ἀστραπῆς τῶν ὄπλων αὐτοῦ· ὄπλα δὲ αὐτοῦ νοηθεῖν ἂν, οἷς καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς ἐναρμόσασθαι δεῖν ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιτάττει λέγων· Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ· αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ θώραξ τῆς δικαιοσύνης, ἡ περικεφαλαία τοῦ σωτηρίου, ὁ θυρεὸς τῆς πίστεως, τὸ ὑποδεδέσθαι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἡ μάχαιρα τοῦ πνεύματος. Ὁλοκοῦν ὄπλα μὲν τὰ τοιάδε Χριστοῦ, οὐκ αὐτὸν περιβάλλοντα, παρ' αὐτοῦ δὲ μᾶλλον τοῖς ἀξίοις δωρούμενα. Λαμπρὰ δὲ τὰ ὄπλα, καὶ οἷον ἀστραπῆς ἐμπλεα. Φανότατον γὰρ ἡ ἀρετὴ. Αἱ τοίνυν βολίδες εἰς φῶς ἔσονται τῆς ἀστραπῆς τῶν ὄπλων σου. Ὅτι γὰρ ἀστράφουσι τὰ ὄπλα, φωτιοῦσιν αὐτοὶ διδάσκοντες τοὺς ἠγνοηκότας. Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς φιλαμαρτήμοισιν ἀκαλλή[ς] τίς ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, καὶ οὕτω λαμπρὰ παρὰ δὲ γὰρ τοῖς εἰδόσιν αὐτήν, οὐδὲν ἀστραπῆς ἔλαττον, λαμπρὸν καὶ διαφανῆ, καὶ τοῖς πανταχοῦ γνωριμώτατον ἀποτελοῦσα τὸν ἄνθρωπον. Πρῶτοι δὲ οὖν ὧθασπέσιοι μαθηταί, τὴν τῶν σὺν ὄπλων ἔχοντες ἀστραπὴν, ἔσονται καὶ ἕτεροις εἰς φέγγος αὐτῆς. Ὅνπερ

A autem mortuum fuerit, multum fructum afferit ²⁷. Et rursum : « Et ego si exaltatus fuero e terra, omnes traham ad me ipsum ²⁸. » Quocirca solis exaltatio passionem in cruce certo, sive reditum in caelum significat : nam et ita exaltatum dicimus.

Jacula tua ibunt in splendore coruscationis armorum tuorum.

LIII. Jacula hic totum mundum pervadentia, et tanquam ex arcu, seu manu benevola emissa, sanctos apostolos et evangelistas nuncupat, de quibus est etiam apud beatum Davidem : **569** « Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum ²⁹. » Excussa enim et ejecta est Judæorum natio, quoniam in Christum ad vitam invitantem perbacchata est. Eorum autem filii, et de sanguine Israelis oriundi, electi discipuli jacula et sagittæ fuerunt volantes veluti e manu robustissima, et quemvis ad mortem percussum facile penetrantes. Jacula hujusmodi, ut a manu Christi, fulgent illa quidem, diaboli autem visceribus insignantur draconemque interficiunt. Quare et beatus David rursus quodam loco canit, Dominum nostrum Jesum Christum alloquens : « Sagittæ tuæ acutæ, et potentes (populi sub te cadent) in cordibus inimicorum regis ³⁰. » Consumuntur itaque istiusmodi jaculis dæmonum catervæ, et inimicis exitialia sunt. Eos autem qui adventum ejus cognoverunt, eumque per fidem honorarunt, alia implet gratia. Charitate quippe vulneratos efficiunt, juxta verbum sponsæ in Canticis canticorum : « Quoniam vulnerata charitate ego sum ³¹. » Inveniuntur item aliter splendor coruscationis armorum ejus : si arma ipsius intelligantur, quibus et nos armari beatus Paulus serio jubet, his verbis : « Induite vos armaturam Dei, quæ sunt lorica justitiæ, galea salutis, scutum fidei, calcari pedes in præparationem Evangelii pacis, gladius spiritus ³². » Christi igitur arma talia sunt, non quidem ipsum circumdantia, sed ab ipso potius dignis donata. Sunt autem arma splendida et quasi fulgurantia. Virtus siquidem lucidissima est. Jacula ergo in lumen erunt coruscationis armorum tuorum. Quia enim arma fulgebunt, ipsi illuminabunt, docentes ignorantes. Apud peccatores enim virtus deformis est et obscura adhuc : illustris autem iis qui cognoverunt, non minus quam fulgur clarum atque illustrem, et omnibus mortalibus notissimum reddens hominem. Primum igitur divini discipuli tuorum armorum coruscationem habentes, erunt aliis quoque in splendorem ejus. Sicut namque medici ex oculis laborantes, et lumen radiatorum solarium fugientes cum sanant, persuadent illis ut de cætero luminis accessum perferant, et quasi quoddam lumen illis facti non injuria sane videntur : **570** ita quoque divini di-

²⁷ Joan. xii, 24, 25. ²⁸ ibid. 32. ²⁹ Psal. cxvii, 4. ³⁰ Psal. xlii, 6. ³¹ Cant. iv, 9. ³² Ephes. vi, 16, 17.

scipuli virtutes admirantes et meditantes, quæ et in arina Christi constitutæ sunt, veluti splendor quidam consuscationis earum, sive illuminatores aliorum inveniuntur.

λοιπὸν ἀναπέθουσι, καὶ φέγγος ὡσπερ τι γεγονότες θεσπέσιοι μαθηταί, θαυμάζοντές τε καὶ ἐπινοοῦντες φέγγος ὡσπερ τι τῆς ἐνούσης αὐταῖς ἀστραπῆς, ἤγουν

Vers. 12. *In comminatione imminues terram, et in furore detrahes gentes.*

LIV. Vastitatem Judææ, et incolementum eam populorum exitium a Deo immissum propheta nobis subindicat. Quia enim fidem in Christum repudiaverunt, et in eum insurrexerunt, auctoremque vitæ occiderunt ²⁵, idcirco in desolationem dati sunt. Id quod ipsis Isaias prædixit: «Væ iniquo, mala secundum opera manuum ejus accident ei ²⁶.»

Vers. 13. *Egressus es in salutem populi tui, ut salvares christos tuos. Misisti in caput impiorum mortem, suscitasti vincula usque ad collum.*

LV. Incarnationis Unigeniti totam quodammodo œconomiam denuo nobis enarrat. Salvavit enim per fidem justificatos, et Spiritu sancto unctos, et divinæ naturæ suæ consortes redditos ²⁷. Permisit autem suis ipsorum peccatis incredulos contabescere, quibus etiam palam dixit: «Amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, in peccatis vestris moriemini ²⁸.» Exivit igitur, inquit, ut si quis rex adversus hostium globos militari more armatus egrediatur. Scopus autem hujus exitus salutem reddere christis tuis, sine dubio Spiritu sancto unctis, de quibus olim quoque per prophetas mandavit: «Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari ²⁹;» impiis contra mortem asferre, quam ipsi suis capitibus accersisse convinci possint, cum justificatis fidem repudiaverunt. Proinde etiam insolubilibus vinculis traditi, delictorumque suorum catenis constricti sunt; nec id in parte aliqua, sed quasi per totum corpus, et usque ad collum. Quod si hæc vincula Christi dicantur, nemo turbetur. Semper enim quæ permissu Dei nonnullis eveniunt, eidem tribuuntur. Exempli causa, «Si est malum in civitate, quod non fecit Dominus ³⁰?» Non enim ipse malum facit, sed civitatibus peccantibus sæpenumero malum contingere permittit. Quod si forte laudabilia **571** vincula ista intelligantur, rursus illud dicimus, missam esse in capita impiorum mortem, tanquam vinculis autem charitatis Deum universorum ad se accedentes, et justificatos, et in spiritu sanctificatos sibi astringere, juxta illud utique, quod per prophetam de Israelitis dicitur: «Et ego colligavi Ephraim, suscepi eum super brachium meum, extendi eos in vinculis charitatis meæ ³¹.» Vincula porro usque ad collum hic est facilitas obediendi eorum qui cervicem mentis ei supposuerunt,

ἄ γὰρ τρόπον οἱ τῆς Ιατρικῆς ἐμπειρίας ἐπιστήμονες, τοὺς ταῖς ὀμμάτων ἀβήρωστίαις ἐμπεπτωκότας, καὶ τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνας φεύγοντας φῶς, ἀπαλλάττοντες τοῦ πάθους, τῆς τοῦ φωτὸς προσβολῆς ἀνεχέσθαι αὐτοῖς ἀλοῖεν ἄν, καὶ μάλα εἰκότως· οὕτω καὶ οἱ τὰς ἀρετὰς, ἀλ' καὶ εἰς ὅπλα τετάχεται τοῦ Χριστοῦ, ἐκλάμψαντες τοῖς ἄλλοις εὐρίσκονται.

Ἐν ἀπειλῇ ὀλιγώσεις γῆν, καὶ ἐν θυμῷ κατὰξεις ἔθνη.

ΝΔ'. Ἀπεσταλμένης ἡμῖν ὁ προφήτης τῆς Ἰουδαίας χώρας τὴν δῆλωσιν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων ἔθνῶν τὴν ἀπόλειαν, διὰ τούτων ὑποδηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν οὐ προσιέμενοι, κατέξανέστησάν τε αὐτοῦ, καὶ ἀπεκτόνασι τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ταύτητοι δίδονται πρὸς ἐρήμωσιν, καὶ τοῦτο αὐτοῖς προαναπεφώνηκεν Ἡσαίας, λέγων· «Ὁυαὶ τῷ ἀνόμῳ! πονηρὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ.»

Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστούς σου. Ἐβαλες εἰς κεφαλὰς ἀνομῶν θάνατον, ἐξήγειρας δεσμοὺς ἕως τραχήλου.

ΝΕ'. Τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς ἕλγν ὡσπερ ἡμῖν τὴν οἰκονομίαν ἐξηγεῖται πάλιν. Σέσωκε μὲν γὰρ τοὺς διὰ πίστεως δεδικαιωμένους, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι κατακεχρισμένους, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὺς ἀναβειγμένους. Συγκεχώρηκε δὲ ταῖς αὐτῶν ἁμαρτίαις ἐκτέχεσθαι τοὺς ἀπειθεῖν ἡρημένους, οἷς καὶ ἐφασκεν ἐναργῶς· «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεῦσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.» Ἐξῆλθε τοίνυν, φησὶν, ὄσον εἰ τις βασιλεὺς ἐπὶ τὰ τῶν δυσμενῶν ἐρχόμενος στίφη, καὶ τὴν πολέμου νόμον ἐξωπλισμένος. Καὶ ὁ τῆς ἐξόδου σκοπὸς, ἀνασῶσαι τοὺς χριστοὺς τοὺς σοὺς· δῆλον δὲ ὅτι τοὺς τῷ ἁγίῳ κεχρισμένους Πνεύματι, περὶ ὧν καὶ πάλαι διὰ προφητῶν ἐνετείλατο λέγων· «Μὴ ἀπτεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τολῶν προφήταις μου μὴ πονηρεῦσθε· τῶν γε μὴν ἀνόμων καταρτίσαι θάνατον, ὃν αὐτοὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαρτήσαντες κεφαλαῖς ἀλοῖεν ἄν, τὴν δικαιοῦσαν πίστιν οὐ προσιέμενοι. Τοιγάρτοι καὶ ἀβήρητοις ἐνδίδονται δεσμοῖς, καὶ ταῖς τῶν ἰδίων πλημμελημάτων σειραῖς κατασφίγγονται, καὶ οὐ μερικῶς· ἀλλ' ὅσον δι' ὅλου σώματος, καὶ μέχρι τραχήλου. Εἰ δὲ δὴ λέγοιντο Χριστοῦ τὰ δεσμά, θορυβείσθω μηδεὶς. Ἄει γὰρ κατὰ Θεοῦ συγχώρησιν συμβαίνοντά τισιν αὐτοῦ λέγονται. Ὅποῖόν ἐστι τὸ, «Εἰ ἐστι κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησε;» Οὐ γὰρ αὐτὸς ποιεῖ τὴν κακίαν, συμβῆναι δὲ μάλλον ταῖς τῶν πόλεων πλημμελοῦσαις ἐπιτρέπει πολλάκις. Εἰ δὲ δὴ νοοῖντο τυχόν τῶν ἐπαινουμένων, οἱ ἐνθάδε λεγόμενοι δεσμοὶ, πάλιν ἐκεῖνὸ φαμεν, ὅτι βέβληται μὲν εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατος. Συντελεῖ δὲ ὡσπερ δεσμοῖς ἀγάπης ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τοὺς προσιόντας αὐτῷ, καὶ τῇ πίστει δεδικαιωμένους, καὶ ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, κατ' ἐκεῖνὸ που πάντως τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· «Καὶ ἐγὼ συνεπόδισα

²⁵ Act. iii, 15. ²⁶ Isa. iii, 11. ²⁷ Galat. ii, 16. ; II Petr. i, 4. ²⁸ Joan. viii, 24. ²⁹ I Paral. xvi, 22; Psal. civ, 15. ³⁰ Amos iii, 6. ³¹ Osee xi, 5.

τὸν Ἐφραΐμ, ἔλαβον ἐπὶ τὸν βραχίονά μου αὐτὸν, A et suave utique jugum Salvatoris nostri subierunt. ἐξέτεινα αὐτοὺς ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου. Ὁ δὲ γε δεσμὸς, εἰς τραχῆλους ἐνθάδε νοεῖται καὶ τὸ εὐήμιον τῶν ὑποθεθεικότων αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα, καὶ τὸν χρηστὸν ἀληθῶς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑποδεδυκότα ζυγόν.

Διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς τῶν δυναστῶν, σεισθήσονται ἐν αὐτῇ.

NC'. Τὸ τῆς ἐκστάσεως ἔνομα κατὰ διαφόρους νοεῖται τρόπους παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ. Σημαίνει γὰρ ἐστὶ ὅτε τὴν κατάπληξιν, ὡς ἂν εἰ λέγοιτο τυχόν περι τῶν ἡμαρτημένων τοῖς ἐξ Ἰσραήλ· « Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ » καὶ πάλιν, « Ἐκστασις, καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς » ποτὲ δὲ δὴ αὖ τὴν ἀπὸ τοῦ γῆινου φρονήματος εἰς θεῖαν τινὰ καὶ πνευματικὴν ἡθῶν τε καὶ βίου κατάστασιν. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλει τισι, καὶ φησὶν· « Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῶν· εἴτε σωφρονούμεν, ὑμῖν. » Ὡσπερ δὲ τὴν ἀπὸ γε τῶν αἰσχίωνων ἐπὶ τὰ αἰμάλια μετακλήσιν, ἔκστασιν εἶναι φαμεν Θεῶν φιλουμένην· οὕτω καὶ τὴν ἐκ τῶν χρησίμων ἐπὶ τὰ αἰσχίω μεταβολὴν, ἔκστασιν εἶναι διςχυριζόμεθα φαύλην τε καὶ διαβεβλημένην. Ἐν ἐκστάσει τοίνυν τῇ τοιαύτῃ γενομένης τὰς τῶν δυναστῶν κεφαλὰς διέκοψας· δηλοῖ δὲ τὰς τῶν ἡγουμένων τοῦ Ἰσραήλ, Γραμματέων πευ πάντως, καὶ Φαρισαίων, καὶ τῶν κατὰ νόμον ἱεροουργῶν. Ἐξέστησαν γὰρ ἀληθῶς καὶ ὀρθοῦ φρονήματος, καὶ φρονὸς ἀγαθῆς, καὶ τῆς· εἰς Θεὸν ἀγάπης, οὐ προσηκάμενοι τὸν Ἰδὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπεκτονότες, καίπερ εἰδότες τε καὶ λέγοντες, ἔτι· « Οὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. » Τίς δὲ δὴ ἄρα τῆς διακοπῆς ὁ τρόπος νοεῖται ἂν, εἰκότως σασηνίζει λέγων C ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Θεόν· « Διαμέρισον αὐτοὺς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν. » Ἦν μὲν γὰρ « καὶ μερὶς Θεοῦ, καὶ σχολίσμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ. » Ἐπειδὴ δὲ πεκαρῶνῃσιν ἀνοσιῶς εἰς τὸν Ἰδὸν, ἀπόπεμπτος γέγονεν ὁ ἡγαπημένος, καὶ μεμέρισται, καὶ τῶν πεπιστευκότων ἀπώλισθε τῆς ἐλπίδος, ἀπόκληρος, καὶ ἀπερρίμμενος, καὶ ἐκ προσώπου τέθειται, καὶ ἐν μοίρῃ δευτέρᾳ, καὶ κατὰ ἐπιθῶν, οἱ δὴ καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς ἐκεῖνὸ φασιν· « Εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » Διεκόπη τοίνυν ὁ Ἰσραήλ, καὶ τῆς εὐλογίας ἐκπεπτωκώς, μερὶς γέγονε Θεοῦ μὲν οὐκέτι, διαβολικῇ δὲ μᾶλλον, καὶ ἀτιμοτάτῃ, καὶ βέβηλος. Εἶτα περὶ D τῆς ἐκστάσεώς φησι, ὅτι· « Σεισθήσονται ἐν αὐτῇ, » τούτεστι, πεσοῦνται. Τὸ γὰρ ἐν δονήσει καὶ κλόνῳ, πολυτρόπως διολωδοῖ καὶ ὁ προφήτης, λέγων· αὐτόν. »

VERS. 14. *Divisisti in stupore capita potentium, commovebuntur in ea.*

LVI. Vocabulo ἔκστασις diversæ in Scriptura divina subjectæ sunt notionēs. Nonnumquam enim stuporem significat, ut si forte dicatur de peccatis Israelitarum : « Obstupuit cœlum super hoc ⁶⁰, » et rursum : « Stupor et horribilia facta sunt in terra ⁶¹, » aliquando vero ex terreno sive sæculari sensu constitutionem vitæ morumque spirituales. Ita divinus Paulus scribit ac dicit : « Sive enim mente excedimus, Deo ; sive sobrii sumus, vobis ⁶². » Sicut autem a turpioribus ad meliora declinationem ἔκστασιν discessionem, seu mutationem dicimus, Deo gratam : ita et bonorum ad deteriora mutationem ἔκστασιν esse affirmamus, malam et ignominiosam. In tali igitur ἐκστάσει potentium capita versantia divisisti, principum videlicet Israel, Scribarum nimirum et Phariseorum, et sacerdotum secundum legem. Vere enim a recto sensu, et bona mente, et charitate in Deum dimoti sunt, Filium non admittentes : imo vero occidentes, quanquam scissent ac dixissent, « Hic est hæres ⁶³. » Quis autem modus divisionis apposite intelligendus sit, sanctus David declarat : « Divide eos in vitam eorum ⁶⁴. » Erat enim Israel « et pars Dei et funiculus hæreditatis ejus ⁶⁵. » Ast ubi scelerate in Filium debacchati sunt, rejectus est dilectus, et divisus est, et credentium spe excidit ex hæres, et abjectus, et a facie exclusus, et in sortem alteram, post gentes redactus est, quæ illud secum loquuntur : « Benedicti nos a Domino, qui fecit cœlum et **572** terram. Deus Dominus, et illuxit nobis ⁶⁶. » Divisus est igitur Israel, amissaque benedictione pars factus est, non amplius Dei, sed diaboli potius, et contemptissima ac profana. Deinde de exstasi ait : « Commovebuntur in ea, » hoc est, cadent. Quod enim agitur et concutitur, proclive est ad casum. Multiplex autem eorum exitium propheta quasi deplorat, cum dicit : « Domus Israel cecidit, et non est qui suscitet eam ⁶⁷. »

Aperient frenos suos sicut comedens pauper in abscondito.

LVII. Longe maxima est in contextu et verbis difficultas. Dicemus tamen pro virili, cogitandi vim quam maxime contendentes. Ubi igitur commemoravit statum in quo oporteret esse omnino capita potentium, hoc est, principatum Judaicæ Synagogæ sortitos, recta ad sanctos apostolos convertitur, qui principio persecutores multum timebant. Flagella-

NZ'. Πλείστη μὲν ὄση τῆς τε συνθήκης αὐτῆς καὶ τῆς λέξεως ἢ δυσχέρεια. Πλήν ἐροῦμεν ὡς ἐνι, διαστέλλοντες εὖ μάλα τῶν ἐνοσιῶν τὴν δύναμιν. Ἄφηγησάμενος τοίνυν τὴν κατάστασιν, ἐν ἣ πάντως ἔδει τὰς τῶν δυναστῶν γενέσθαι κεφαλὰς, τούτεστι, τὰς καθηγείσθαι λαχόντας τῆς τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆς, μέτεσιν εὐθὺς ἐπὶ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, οἱ πολὺ

⁶⁰ Jerem. II, 12. ⁶¹ Jerem. V, 30. ⁶² II Cor. V, 15. ⁶³ Matth. XXI, 38. ⁶⁴ Psal. XVI, 14. ⁶⁵ Deut. XXXII, 9. ⁶⁶ Psal. CXXII, 27. ⁶⁷ Amos V, 2.

bantur enim in conciliis, jubebanturque nemini loqui in nomine Christi ⁴⁸. Clam autem conventus agentes, Deo preces factitabant et dicebant : « Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus, cum gentibus et populis Israel. Et nunc, Domine, respice in minas eorum, Judæorum nempe, et da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum ⁴⁹. » Timore igitur propemodum ut freno cohibiti, et tacere compulsi et compressi, occulte et vix quibusdam loquentes, et quasi pauperi comedenti assimilati aperient frenos suos. Perinde ac si dicat, Dilatabuntur plane in gratissimam ipsis convenientissimamque fiduciam. Neutiquam enim curabunt Judæorum Synagogam. Contemuentes autem minas, et injecta sibi frena tantum non dirumpentes, velut equi quidam feroces, strenui ac superbi, fremunt de cætero, increpante nemine, et voce sua totum orbem terrarum implebunt ⁵⁰. » Tale quiddam et Isaias sacro munere evangelicæ prædicationis fungentibus : « Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion ; exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem : exalta, noli timere. Ecce Deus vester. Ecce Dominus cum virtute venit, et brachium cum dominatione ⁵¹. » Quare qui aliquando, inquit, erant ut pauper in abscondito comedens, hoc est, qui libertatem non habebant, seu qui non audebant, **573** qui clandestine et vix credentium fide alebantur, cum lætitia aperient frenos suos, juxta modum quem supra diximus. Esse autem Deo et sanctis velut alimentum quoddam eorum qui salvantur, fidem confirmat Christus ipse, de Samaritanorum conversione loquens, « Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis. » Et iterum : « Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et perficiam opus ejus ⁵². » επιστροφής : « Εγὼ βρωσὶν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω

VERS. 15. *Et superduxisti in mare equos tuos, conturbantes aquas multas.*

LVIII. Servatur iterum schema immutationis, seu metaphora. Frenos cum dixisset, sanctos apostolos equos vocat, quibus Christus ipse vehitur, mentibus et cordibus eorum quasi insidens. Instituturos igitur non Israelitas tantum, sed ipsam quoque aliarum gentium longe amplissimam, infinitamque multitudinem, docere nititur. Mari enim comparat mundum, pro eo quod in Psalmis canitur : « Hoc est mare magnum et spatiosum ⁵³, » et quæ sequuntur : aquis autem multis agmina gentium totius orbis : equis vero, ut dixi, sanctos apostolos, qui universum obeuntes mundum, tantum non stertentes, desidentes in errore suo idololatrias turbaverunt terrueruntque, ad timorem vocantes, ut in supplicium ituros, et arsuos, si penitentiam agere, et natura ac verum Deum agno-

Α μὲν εἶχον ἐν ἀρχῇ τῶν διωκόντων τὸ θεός. Ἐμαστίζοντο γὰρ ἐν συνεδρίοις, καὶ παρηγγέλλοντο μηδενὶ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Συνιόντες δὲ λεληθότως, τὰς πρὸς θεὸν ἰκετείας ἐποιοῦντο, λέγοντες : « Ἐπ' ἀληθεία γὰρ συνήχθησαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος, σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ. Καὶ ταυῦν, Κύριε, ἐπίδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, ἵ δῆλον δὲ ὅτι τὰς τῶν Ἰουδαίων, ἢ καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρῆρησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου. » Οὐκοῦν οἱ μονοουχὶ χαλινῷ τῷ δέει κατεσφραγισμένοι, καὶ σιωπᾶν ἀναγκαζόμενοι τε τεκαὶ θλιμμένοι, λάθρα τε καὶ μόλις προσλαλοῦντές τισι, καὶ ὅσον ἐσθίοντι πτωχῷ προσεικότες, διανοίξουσι χαλινούς αὐτῶν. Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, κατευρυνθήσονται πάντως εἰς τὴν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα φιλαίτατην καὶ πρέπουσαν παρῆρησιαν. Φροντιοῦσι μὲν γὰρ οὐδαμῶς τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς. Διαπτύσαντες δὲ τὰς ἀπειλὰς, καὶ μονοουχὶ διαβῆξαντες τὸν ἐπιβριφέντα αὐτοῖς χαλινόν, οἷον ἵπποι τινὲς γαῦροι, ἀγαθοὶ, καὶ ἀγέρωχοι καταχρεμετιοῦσι λοιπὸν, ἐπιπλήττοντες οὐδενός, καὶ τῆς ἑαυτῶν φωνῆς κατεμπλήσουσι τὴν ὑπ' οὐρανόν. Τοιοῦτόν τι φησι καὶ θεσπέσιος Ἡσαίας τοῖς τὸ εὐαγγελικὸν ἱερουργοῦσι κήρυγμα : « Ἐπ' ὄψηλόν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών ὑψωσον τῇ ἰσχύϊ τῆς φωνῆς σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. Ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν, Ἰδοὺ Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρείας. » Οὐκοῦν οἱ πάλαι, φησὶ, ὄντες ὡς ἐσθίον πτωχὸς λάθρα, τουτέστιν, οἱ παρῆρησιαν οὐκ ἔχοντες, οἱ λεληθότως καὶ μόλις τῇ τῶν πιστευόντων τροφομένοι πίστει, πρὸς εὐθυμίαν διανοίξουσι χαλινούς αὐτῶν, κατὰ τὸν ἡδῆ προειρημένον τρόπον. Ὅτι δὲ τροφή τις ὡςπερ ἐστὶ τῶν σωζομένων ἢ πίστις, καὶ Θεῷ, καὶ ἁγίοις, ἐμπεδοὶ λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς περὶ τῆς τῶν Σαμαρειτῶν οὐκ οἶδατε. Ἐκαὶ πάλιν : « Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν ἵνα αὐτοῦ τὸ ἔργον. »

Καὶ ἐπέδιδασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου, ταρασσόντας ὕδατα πολλὰ.

NH. Τετήρηκε πάλιν ὁ λόγος τῆς τροπῆς τὸ σχῆμα. Χαλινούς ὀνομάσας, ἵππους ἐκάλεσε τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, οἷς αὐτὸς ἐποχεῖται Χριστὸς, ἐνιζήσας ὡςπερ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν. Ὅτι τοῖνον ἐμελλον παιδαγωγῆσαι εὐχὴ ὅτι μόνους τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν ἐτέρων ἐθνῶν πλείστην τε ὄσην καὶ ἀμέτρητον πληθύν, πειρᾶται διδάσκειν. Θαλάσση μὲν γὰρ παρεικάζει τὸν κόσμον, κατὰ γε τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον : « Αὕτη ἡ θάλασσα τῆς μεγάλης καὶ εὐρύχωρος, ἢ καὶ τὰ ἐξῆς : ὕδασι δὲ πολλοῖς τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγάλας, τὰς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἵπποις γε φῆν, ὡς ἐφην, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, οἱ πᾶσαν περινοστοῦντες τὴν ὑπ' οὐρανόν, μονοουχὶ βέγγοντας καὶ ἐνηρεμοῦντας τῇ πλάνῃ τοὺς εἰδωλολάτρας ἐτάραττον, τεθοροβήχασι δὲ, καλοῦντες εἰς θεός ὡς εἰς κόλασιν βαδιούμενους, καὶ τὴν διὰ πυρὸς δίκην

⁴⁸ Act. v, 40-42. ⁴⁹ Act. iv, 27-31. ⁵⁰ Psal. xviii, 5. ⁵¹ Isa. xl, 9, 10. ⁵² Joan. iv, 32, 54. ⁵³ Psal. ciii, 25.

ὀπισθοσπόμενοι, εἰ μὴ ἔλιντο μετανοεῖν, καὶ τὸν ἄσπερον αὐτοῦ θεοῦ φέσει τε καὶ ἀληθῆ ἐπιγνώσκειν θεόν. Καὶ γοῦν ὁ θεοσπίσιος Παῦλος τοῖς Ἀθηναίοις προσλαλῶν, εἶτα τῶν ἄλλων ἀπάντων δεισιδαιμονεστέρους εἰπὼν, ταθορύθηκεν οὐ μετρίως, ἐκεῖνο προστιθείς· «Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεός, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἧμ ἔλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.» Οὐκοῦν τὸ ταραττόμενον ὕδωρ ἢ πληθὺς ἐστίν, ἢ κατὰ τὸν κόσμον· ὕδασι γὰρ ἐσθ' ὅτε παρεικάσεται, καὶ μάλα εἰκότως· εἴπερ ἐστὶ θαλάσση προσεοικώς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ὅτι πολλῆ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων ἢ τύρβη, καὶ ἢ πρὸς τὸ ἄνω τε καὶ κάτω, καὶ εἰς πᾶν ὅτιοῦν ἀνάχυσίς τε καὶ κίνησις. Πολὺ δὲ ὕδωρ τὸ ταραττόμενον, ὡς πρὸς γε τὸν Ἰσραήλ· οἱ μὲν γὰρ ἔθνος ἦσαν ἐν· τὰ δὲ ἐστὶ παντὸς ἀριθμοῦ κρεῖττονα.

Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία μου ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου, καὶ εἰσῆλθε τρόμος εἰς τὰ ὀστέα μου, καὶ ὑποκάτωθέν μου ἐταράχθη ἡ ἄξις μου. Ἀναπαύσομαι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου, τοῦ ἀναβῆναι πρὸς τὸν λαὸν τῆς παροικίας μου.

ΝΘ. Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις τὴν εἰς καρδίαν καὶ νοῦν ἐπιτήρησιν, ἣν ἂν ποιοῖντο τυχόν, προσενηχοῦντος αὐτοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν, φυλακὴν ἀποκαλεῖν, ἤγουν ἀκοήν. Τοιγάρτοι φησὶν αὐτὸς μὲν ὁ Ἀδρακούμ· «Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι,» καὶ τὰ ἐξῆς· ἕτερος δὲ· «Ἀκοήν ἤκουσα παρὰ Κυρίου, καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλε.» Καὶ μέντοι πρὸς τῷδε καὶ ὁ θεοσπίσιος Δαβὶδ· «Ἀκούσομαι, φησὶ, τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ θεός.» Τοιοῦτον τι καὶ νῦν ὁ προφήτης ὑποφαίνει λέγων τὸ, «Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία μου.» Τετήρηκα, φησὶ, τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν· εἶτα κατεπέστημαι θειῶς· ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου. Ἐποιεῖτο μὲν γὰρ μετ' ὧδης τὴν πρὸς θεὸν ἰκεταίαν, καὶ μέλος ἦν αὐτῷ τῆς προφητείας ὁ τρόπος· ἀλλ' ἦν ὁ σκοπὸς αὐτῷ καὶ ὁ νοῦς οὐκ εἰς τὴν εὐρυθμον ἀναφώνησιν, κατεπικραίνετο δὲ μᾶλλον εἰς λύπας, καὶ περιδεῆς ἦν ἄγαν, τὰ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς συμβησόμενα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ διαθροῦντος ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα θορυβοῦν αὐτὸν, καὶ ὀρθρωδεῖν ἀναπειθόν, κατὰ γε τὸ εἶδος, ἐκαίνε που τάχα, καὶ μόνον ἦν, μὴ ἄρα πως ἐναπολειφθεῖη τοῖς κακοῖς, καὶ τὴν τοῦ λαοῦ συντριβὴν ἐπαθρήσειε, καὶ ἴδοι βαλλόμενον μὲν εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θανάτων, διακοπτομένης δὲ αὐτὰς ἐν ἐσχάσει, καὶ σειομένης ἐν αὐτῇ, κατὰ γε τὸν προαποδοθέντα νοῦν. Εἶτα μανθάνων ὡς ἐστὶ μὲν εἰς καιροὺς ἢ ὄρασις, εἰς ἀνάβλησιν δὲ μακρὰν τὰ προηγγελμένα, μονονουχὶ καὶ ἀνενεγκῶν ἐξ ἀκράτου λοιπὸν δυσθυμίας, «Ἀναπαύσομαι, φησὶ, ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, τοῦ ἀναβῆναι εἰς λαὸν παροικίας μου.» Οὐ γὰρ ἐναχθήσομαι, φησὶ, τοῖς τοιοῖσδε κακοῖς, οὐδ' ἂν

scere nolint. Itaque divinus Paulus apud Athenienses disserens, et eos prae reliquis omnibus supersticiosos appellans, non mediocriter eos turbavit, adjectis illis : « Et tempora quidem hujus ignorantiae despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique poenitentiam agant, eo quod statuit diem in quo judicaturus est orbem in aequitate, in viro, in quo statuit, fidem praebens omnibus, suscitans eum a mortuis ». Igitur aqua turbata est mundana multitudo ; cum aquis enim interdum, et rectissime quidem, confertur : siquidem vita humana mari non est absimilis, quoniam ingens in ea rerum perturbatio ac tumultus, sursumque ac deorsum, et in omnem partem confunduntur ac misceruntur omnia. Multa porro aqua turbata, quod ab Israel attinet : illi enim unam gentem conficiunt ; aliae vero aquae sunt innumeræ.

VERS. 16. *Custodivi, et terrefactum est cor meum a voce orationis laborum meorum, et 574 ingressus est tremor in ossa mea, et subter me conturbata est affectio mea. Requiescam in die tribulationis meae, ut ascendam ad populum peregrinationis meae.*

LIX. Consueverunt sancti prophetæ observationem in corde et animo, quam forte adhibuerint, Spiritu sancto futurorum illis notitiam revelante, custodiam nominare, vel auditionem. Proinde ipse Habacuc ait : « Super custodiam meam stabo », et cætera ; et alius : « Auditionem audiivi a Domino, et munitiones emisit in gentes ». Præterea divinus David : « Audiam quid loquetur in me Dominus Deus ». Tale quid etiam nunc propheta subindicat his verbis : « Custodivi, et terrefactum est cor meum. » Observavi, inquit, dictorum vim : deinde exterritus sum vehementer « a voce orationis laborum meorum. » Cum cantu enim Deo supplicabat, et cantando prophetabat : verum scopus ejus et sententia non ad concinnum clamorem respiciebant, cum potius dolore acerbo cruciaretur, metuereque magnopere extremis temporibus Israeli eventura spiritu in ipso contemplante. Quod autem præcipue ipsum turbabat, timoremque non immerito incutiebat, illud fortasse, et solum erat, ne forte relinqueretur in calamitatibus illis, et summam populi afflictionem intueri cogeretur, videretque missam in capita impiorum mortem, ipsaque divisa, in dimotione, et commota in ea, juxta sensum supra expositum. Deinde cognoscens visionem fore in tempora, et quæ prænuntiarentur diu dilatatum iri, propemodum jam ex ingenti tristitia recreatus, « Requiescam, inquit, in die tribulationis, ut ascendam ad populum peregrinationis meae. » Non enim talium malorum pondere premar : nec ubi tempus illud aderit, cum hæc mala ineluctabilia Israelitis evenient, ego in hac vita reperiar.

⁵⁵ Act. xvii, 30, 31. ⁵⁶ Habac. ii, 1. ⁵⁷ Abd. 1. ⁵⁸ Psal. xxxiv, 9.

Ascendam enim hinc, et emigrabo ad alium, qui in hac vita sic peregrinus fuit, quemadmodum ego. Peregrini enim et advenæ in hoc mundo omnes sancti ⁵⁸⁻⁵⁹. Proinde Paulus inquit : « Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram requirimus ⁶⁰. » Psallit et quodam loco David universorum Deo : « Remitte mihi, quia peregrinus ego in terra et advena, sicut omnes patres mei ⁶¹. » Dignum igitur admiratione sanctorum consilium, qui **575** nec minima videre sustinent, quibus Deus ad iram provocari possit ; qui proinde, ex hoc mundo discedere ipsa vita jucundius sibi duxerunt, nisi Dei gloria sarta tecta a nobis servaretur. Quare divinus Paulus dixit sibi « melius esse dissolvi et esse cum Christo ⁶² ; » quæ verba illum hoc sentire declarant, vitam in corpore peregrinationem esse.

ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος, ὅτι ἔστι ἀναλῦσαι κρείττων, γνώμης, ὡς ἡγεῖσθαι παροικίαν τὴν ἐν τῷ σώματι ζωῆν.

VERS. 17. Quoniam ficus afferet fructum, et in vineis non erunt germina. Mentietur opus olivæ, et campi non facient escas. Defecerunt oves eo quod non comederunt, et non erunt boves in præsepibus ex sanatione eorum.

LX. Quasi quopiam interrogante, et cognoscere volente cur tantopere expetat ex hac vita discedere, vel potius ad populum peregrinationis suæ ascendere, cum cautione multa invectionem in Judæorum Synagogam legit, et futuram fructuum illius penuriam propemodum lamentari, eademque multis modis significare nobis videtur, instar ficus fore dicens, quæ nihil fructus attulerit. Sic enim eam et ipse Salvator appellabat, dum paradigmatis loco diceret : « Arborem ficu plantatam habebat quidam in vinea sua ⁶³. » Quæ cum steriliß esset, exciscendam deinceps dixit, ne terram frustra occuparet. Alibi ficu ante Hierosolimam maledixit, quod in ea fructum non invenisset : « Non amplius ex te fructus nascatur, inquit, in æternum ⁶⁴ ! » Assimilat item illam vineæ botris destitutæ. Est enim etiam, ut dicit Isaias propheta, « Vinea Domini Sabaoth homini Juda recens plantata, dilecta, quam vallavit, et maceriam circumposuit, et ædificavit turrim in ea, torcular fodit in ea, et expectavit ut faceret uvas, fecit autem spinas ⁶⁵. » Idcirco « exterminavit eam aper de silva, » ut est apud Davidem, « et asinus agrestis depastus est eam ⁶⁶. » Destruxit maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediantur viam ⁶⁷. Mentitum est etiam opus olivæ, Synagogæ videlicet iterum : hoc enim verbo Jeremias propheta cam significat : « Olivam pulchram specie, et umbratam vocavit Dominus nomen tuum in vocem circumcissionis ejus. Incensus est ignis in eam (magna tribulatio super te) ; inutilis facti sunt rami ejus. Et Dominus exercituum, qui plantavit te, locutus est super te mala ⁶⁸. » Quoniam igitur,

εὐρεθεῖσθαι ἐν τῷδε τῷ βίῳ, ἐνεστηκότος καιροῦ, καθ' ὃν ἔσται πάντως τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. Βαδιοῦμαι γὰρ ἐντεῦθεν, καὶ ἀνοιχθήσομαι πρὸς ἄλλον τὸν οὕτω πάροικον ἐν τῷδε τῷ βίῳ γεγεννημένον, καθάπερ καὶ αὐτὸς ἐγώ. Πάροικοι γὰρ καὶ παρεπίδημοι πάντες οἱ ἅγιοι κατὰ τόνδε τὸν κόσμον. Τοιγάρτοι φασίν· « Οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μένουσαν ἐπιζητοῦμεν. » Ὑάλλει δὲ πού καὶ ὁ Δαβὶδ πρὸς τῶν ὄλων Θεόν· « Ἄνες μοι, ὅτι πάροικος ἐγώ εἰμι ἐν τῇ γῇ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. » Ἀξιάγαστος τοιγαροῦν τῶν ἁγίων ὁ σκοπὸς, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἀνεχομένους ἰδεῖν τὰ ἐφ' οἷς ἂν συμβαίνει παροτρύνεσθαι Θεόν· ἡδίονα δὲ οὖν αὐτοῦ τοῦ ἕξῃ ποιηθῆναι μεμελετηκῶτων τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου μετάστασιν, εἰ μὴ

Β σώζοιτο πρὸς ἡμῶν τὰ πρὸς δόξαν Θεοῦ. Καὶ γοῦν καὶ αὐτῷ συνεῖναι Χριστῷ, ἢ τοῖς εἰς τοῦτο ἤκουσι ζωῆν.

Διότι συκὴ οὐ καρποφορήσει, καὶ οὐκ ἔσται γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπέλοις. Ψεύσεται ἔργον ἐλαίας, καὶ τὰ πεδία οὐ ποιήσῃ βρώσιν. Ἐξέλεπον ἀπὸ βρώσεως πρόβυτα, καὶ οὐχ ὑπάρξουσιν βόες ἐπὶ φάτναις ἐξ ἰάσεως αὐτῶν.

Ξ. Ὅσπερ τινὸς ἐρομένου, καὶ ἀναμανθάνειν ἐθέλοντος, ἀνθ' ὅτου ποιεῖτο περὶ πολλοῦ τὸ ἀποθίῃναι, μᾶλλον δὲ εἰς λαὸν ἀναθῆναι παροικίας αὐτοῦ, κατασκιάζει μὲν ἀσφαλῆα πολλῇ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς τὴν κατάρρησιν, μονονουχὶ δὲ καὶ κατολοφύρεσθαι δοκεῖ τὴν συμβησομένην ἀκαρπλίαν αὐτῇ, καὶ τρόποις ἡμῖν αὐτὴν κατασημαίνει πολλοῖς, ὡς συκὴν ἔσσεσθαι λέγων, ἧς ἂν οὐδὲς γένοιτο καρπός. Οὕτω γὰρ αὐτὴν καὶ αὐτὸς ὀνόμαζεν ὁ Σωτὴρ, ὡς ἐν παραδειγματός τρόπῳ λέγων· « Συκὴν εἶχέ τις πεφυτευμένη ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ. » Ἦν καὶ ἀκαρπὸν οὖσαν δεῖν ἔφη λοιπὸν ἀποτέμνεσθαι, ἵνα μὴ τὴν γῆν καταργῇ. Ἐπάρατον δὲ πού καὶ τὴν πρὸ τῶν Ἱεροσολύμων ἐποιοῦτο συκὴν· οὐ γὰρ εὐρών ἐν αὐτῇ καρπὸν, ἐ Μῆκίτι, φησίν, ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἀπεικάζει δὲ αὐτὴν καὶ ἀμπελῶνι βοτρῶν ἐρήμῳ. Καὶ γὰρ ἐστὶ πάλιν, καθὼς φησι ὁ προφήτης Ἡσαίας, « Ὁ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαὼθ ἀνθρώπος τοῦ Ἰούδα, νεφύτος, ἡγαπημένος· ἀλλ' ἔχαράκωσε μὲν αὐτὸν, καὶ φραγμὸν περιέθηκε, καὶ ἀνεδείματο πυργίον ἐν αὐτῷ, καὶ ὠρυξε τὸ προλήνιον, καὶ ἐπέμεινε τοῦ ποιῆσαι σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. » Ταύτῃ δὴ ἐβλυμῆναι μὲν αὐτὴν, καθὼς φησι ὁ Δαβὶδ, ὅς ἐκδρυμῶσα, καὶ θνος ἀγριος κατενεμήσατο αὐτὴν. » Καθεῖλε δὲ τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ ἐστρυγήκασι πάντες αὐτὴν οἱ παραπορευόμενοι τῆν ὁδόν. » Ἐψεύσατο δὲ καὶ τῆς ἐλαίας τὸ ἔργον, τοῦτο ἐστὶ, πάλιν τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς· οὕτω γὰρ αὐτὴν κατασημαίνει λέγων καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας· « Ἐλαίαν ὠραίαν, εὐσκιον τῷ εἶδει ἐκάλεσε Κύριος τὸ ὄνομά σου, εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς. Ἀνήφθη πῦρ ἐπ' αὐτὴν (μεγάλῃ ἡ θλίψις ἐπὶ σὲ)· ἤχρειώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς. Καὶ Κύριος τῶν δυνά-

⁵⁸⁻⁵⁹ 1. Petr. ii, 11. ⁶⁰ Hebr. xiii, 14. ⁶¹ Psal. xxxviii, 13. ⁶² Philipp. i, 23. ⁶³ Luc. xiii, 6. ⁶⁴ Marc. xi, 14. ⁶⁵ Isa. v, 1, 2. ⁶⁶ Psal. lxxix, 14. ⁶⁷ ibid. 15. ⁶⁸ Jerem. xi, 16, 17.

μεν ὁ καταφυτεύσας σε ἐλάλησεν ἐπὶ σὲ κακά. » **A** ut ait **576** propheta, opus ejus mentitum est (per legem enim et prophetas ad Christum instituti, fidem non receperunt); idcirco etiam excisa est, et ceciderunt rami ejus, et inserti sunt de caetero qui erant ex olcastro⁶⁸, hoc est, ex gentibus, et socii radicis et pinguedinis bonæ olivæ evaserunt. Deinde ait: « Campi non facient escas. » Comparat rursum Israel, ut opinor, segetibus corruptis e quibus agricola sufficientem sibi annonam colligere nequeat; quod extremæ sterilitatis est evidens argumentum. Farnem autem divinorum discipulorum expertos, in mala omnium gravissima deventuros, declarat, addens defecisse oves quod non comederent, hoc est, quia pabulum non haberent, et non esse bovem ad præsepce. Ex quo significatur penitus interiisse apud eos sacrum et electum genus⁶⁹, nempe de tribu Levi, qui tanquam boves spiritualem sulcum proscindentes, et sine obscuritate quæstionum a sapientissimo Mose dicta aperientes, ceu frumenti grana aliis ad intelligentiam escam spiritualem proponebant. Et ipsi erant qui ad præsepia pascebantur, donis a populo oblatis, et primitiis quæ grati animi testes offerebantur. Itaque defecerunt ab escis oves: « Boves autem non amplius stant ad præsepia, » hoc est, aliorum duces et magistri. Quocirca et divinus Paulus illud: « Non obturabis quod bovi trituranti⁷⁰, » magistris accommodat, perspicue legem nobis interpretans. Defecisse autem boves ex sanatione eorum dicit, quod obscurius est. Vult autem sibi hoc rursum, ut arbitrator. Quoniam enim illis, idque stulte, nullum studium fuit ut a Christo sanarentur, quanquam ille et imbecillo vires repararet, et impium justificaret, ideo etiam defecerunt, hoc est, omnes ægrotarunt, et in nihilum abierunt. Est igitur grave, sterilitatamque summam inducit, in Deum committere. Egebimus hinc etiam spiritali nutrimento, et in malo majore malis omnibus versabimur.

τῆς ἐσχάτης. Ἀπορήσομεν δὲ καὶ τροφῆς τῆς πνευματικῆς, καὶ παντὸς ἐπέκεινα κακοῦ τούνταυθεν ἐσόμεθα.

Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀγαλλιάσομαι, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρί μου· Κύριος ὁ Θεός μου, δύναμις μου, καὶ τάξει τοὺς πόδας μου εἰς συντέλειαν. Ἐπὶ τὰ ὑψηλά ἐπιβιβῶ με, τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ψῆδῇ αὐτοῦ.

ΕΑ'. Ἐνταῦθα λοιπὸν αὐτὸ τὸ τοῦ προφήτου πρόσωπον εἰσεκόμισται σαφῶς, τὰ τοιαῦτα λέγον. Ἦγουν τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων φαίη τις εἶναι τοὺς λόγους, οἱ θυμηδίαν ποιοῦνται Χριστὸν, καὶ χαίρουσι μὲν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς εὐσθενείας χορηγῶν ἀναγράφουσι, ἐν αὐτῷ τε πάντα δύνασθαι φασί. Καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, « Πάντα ἰσχύω, φησὶ, ἐν τῷ δυναμοῦντί με Χριστῷ. » Ψάλλει δὲ που καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰ σύ. » Προσδοκῶσι δὲ καὶ τὸ βεβηκὸς εἰς εὐσθένειαν παρ' αὐτοῦ δὴ μόνου

VERS. 18, 19. *Ego autem in Domino exultabo, gaudebo super Deo Salvatore meo: Dominus Deus meus, robur meum, et ponet pedes meos in consumptionem. Et super excelsa facit me ascendere, ut vincam in cantigo ejus.*

LXI. Hoc loco jam ipsa prophetæ persona aperte inducitur, cujus hæc sunt verba. **577** Aut certe in fide justificatorum dixerit quispiam hæc esse, qui Christum sibi oblectamentum faciunt, et in eo lætantur, et qua valent fortitudinem, ipsi ut largitori ascribunt, et in eo omnia posse profiterentur. Ut etiam divinus Paulus, « Omnia possum, inquit, in Christo qui me confortat⁷¹. » Psallit quoque allicubi beatus David: « Quoniam gloria virtutis eorum tu es⁷². » Ab eo solo etiam constantia pietatis egregie cumulari expectant. Nam,

⁶⁸ Rom. xi, 17. ⁶⁹ I Petr. ii, 9. ⁷⁰ I Tim. v, 18.

⁷¹ Philipp. iv, 13. ⁷² Psal. lxxviii, 18.

« Ponet pedes meos in consummationem, » aliud utique quam hoc non significat. Itaque Hebræorum editio pro *consummationem* posuit *securitatem*. Positi ergo pedes in securitatem, quid aliud quam constantiam, ut dixi, in pietate, et immobilitatem in virtute, et firmitudinem in fide, et charitatem in Christum significant? Vitam porro in Christo justificatorum non esse humilem et in terram abjectam, sed omni terreno et carnali negotio superiorum et cœlestem, ostendit cum dicit: « Super excelsa facit me ascendere. » Vere enim excelsum quiddam apud Deum evangelicæ conversationis honestamenta. Devicturos autem adversarios, hostibusque prævalituros, glorificantes ipsum, pro certo affirmat, « Ut vincam in cantico ejus. »

καταπλουτήσαι καλῶς. Τὸ γὰρ, « Τάξει τοὺς πόδας μου εἰς συντέλειαν, » δηλοῖ που πάντως ἕτερον οὐδὲν ἢ τοῦτο. Καὶ γοῦν Ἑβραίων ἡ ἐκδοσις ἀντὶ τῆς συντελείας τέθεικε τὴν ἀσφάλειαν. Οἱ δὲ ταττόμενοι πόδες εἰς ἀσφάλειαν, τί ἂν ἕτερον ἡμῖν ὑποφάνειαν, ἢ τὸ βεβηκός, ὡς ἔφη, εἰς εὐσέβειαν, καὶ τὸ ἀκράδαντον εἰς ἀρετὴν, καὶ τὸ εἰς πίστιν ἐρηρειαζόμενον, καὶ ἀγάπην τὴν εἰς Χριστόν; Ὅτι δὲ οὐ χθαμαλὸς καὶ χαμαιῤῥιφθὸς ὁ βλος τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων, ἀλλὰ παντὸς γῆνιου καὶ σαρκικοῦ πράγματος ὕψου τέ ἐστι, καὶ ἄνω κείμενον, ἀποφαίνει λέγων· « Ἐπὶ τὰ ὕψηλά ἐπιβίβῃ με. » Ὑψηλὸν γὰρ ὄντως παρὰ Θεῷ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὰ ἀυχήματα. Ὅτι δὲ καὶ περιεσόμεθα τῶν ἀνθεστηκότων, καὶ ἀμείνους ἐσόμεθα ἐχθρῶν, δοξολογοῦντες αὐτόν, ἀναπέσει λέγων, « τοῦ νικῆσαι με ἐν τῇ ᾠδῇ αὐτοῦ. »

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΣΟΦΟΝΙΑΝ

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN SOPHONIAM PROPHETAM COMMENTARIUS.

CONTINENS TOMOS II.

PROŒMIUM.

578 I. Prophetat Hierosolymis Sophonias, genere laud ignobilis, nec de illorum ordine quibus erat in more vaticinari falsa, et divinos sermones ab se confictos audientibus venditare, de quibus et Ezechiel: « Væ prophetantibus de corde suo, et omnino non videntibus ⁷². » Quin ipse etiam universitatis Dens per os Jeremiæ: « Non mittebam prophetas, et ipsi currebant; nec loquebar ad eos,

⁷² Ezech. xiii, 2.

B

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Α'. Προφητεύει μὲν ἐν Ἱερουσαλήμοις ὁ Σοφονίας, οὐκ ἄσημος ὢν τὸ κατὰ σάρκα γένος, οὐτε μὴν κατ' ἐκείνους ὑπάρχων, οὗς ἦν ἔθος τὸ ψευδοεπεῖν, καὶ τοὺς θείους τοῖς ἀκρωμένοις ὑποπλάττεσθαι λόγους, περὶ ὧν ἔφη καὶ Ἰεζεκιήλ· « Οὐαὶ οἱ προφητεύοντες ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ καθόλου μὴ βλέποντες. » Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς· « Οὐκ ἀπέστειλλον τοὺς προφήτας, καὶ αὐτοὶ

Ἐτρεχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς, καὶ αὐτοὶ προεφή-
τευσον. ὁ ἄλλ' ἦν ἀληθῶς προφήτης, τοὺς ἐκ στόμα-
τος τοῦ Κυρίου διαπορθμεύων λόγους, καὶ ἄγλου μὲν
ἀναπιμπλάμενος Πνεύματος, ἀναβρύων δὲ ὡσπερ ἐκ
πηγῆς ἀγαθῆς τῆς καρδίας αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ. Ψευδη-
γορεῖν γὰρ οὐκ οἶδε τῶν ἁγίων ἢ γλῶσσα. Ὁ δὲ γε
τῆς προφητείας σκοπὸς ἐπίπληξιν ἔχει τῶν οὐσῶν ἐν
Ἱεροσολύμοις δύο φυλῶν, τοῦ τε Ἰούδα, φημί, καὶ
τοῦ Βενιαμίν. Γράφεται γὰρ ὡς ἠσεθηκότας, καὶ ταῖς
τῶν εἰδῶλων ἀπάταις ἀνοσίως προσενευκότας, καὶ
πρὸς πᾶν ὄντιον ἐτοιμῶς διάττοντας τῶν ἀπζδόντων
Θεῷ. Προσεπνήνεται δὲ χρησίμως καὶ τῆς βασι-
λείας ὁ χρόνος, καθ' ὃν τὰ τοιαῦτα προσελάληκε τοῖς
προσεκροούσιν, ἵνα τῆν τῶν τηλικαύδε πράξεων πο-
λυπραγμονοῦντες κατάστασιν, λοιπὸν ἰννοῦμεν ἐφ'
ἡ κίνησις.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ἄγγελος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Σοφορίαν τὸν
τοῦ Χουσί, υἱὸν Γοδολιου τοῦ Ἀμορίου, τοῦ
Ἐζεχίου, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμών, βασι-
λέως Ἰούδα.

Β. Οὐκοῦν, ἀφηγήσομαι γὰρ ἀνὰ μέρος ἃ δὴ καὶ
ὀνίησι τοὺς ἐντευχομένους, βεβασιλευκε κατὰ και-
ροῦς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Ἐζεχίας, ἀνὴρ τῶν ὄντι
μάλιστα φιλοθεωτάτων, εὐσεθείας ἑραστής, δικαιοσύ-
νης πρῦτανος, ἀπάτης ἐχθρὸς, καὶ τὰ ἐκ τῆς εἰδω-
λολατρίας περικόπτων βλάβῃ· προσμαμαρτύρηκε γὰρ
αὐτῷ τὰ τοιαῦτα σαφῶς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Τοῦτου
διέποντος τὴν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις βασιλεῖα τιμὴν,
ἀνέθη Σενναχηρείμ, ὁ Ἀσσυρίων τύραννος, εἰλέ τε
τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἀπώκισε τὸν Ἰσραὴλ, τουτέστι,
τὰς δέκα φυλὰς, εἰς τὰ ὄρη Περσῶν καὶ Μήδων,
προσεμπρήσας δὲ καὶ τῆς Ἰούδα βασιλείας οὐκεῦαριθ-
μήτους πόλεις, οὐ κεκράτηκε τῶν Ἱεροσολύμων,
Θεοῦ προασπίζοντος. Εἶτα τεθνεώτος Ἐζεχίου, διαδέ-
χεται τὴν βασιλείαν ὁ Μανασσῆς, γεγονὼς ἐξ αὐτοῦ,
ὃς ἦν οὕτω δυσσεβής, ὡς μασηῖνα τρόπον φαυλότητος
ἀνεπιτήδευτον ἔβη. Γέγραπται δὲ οὕτως περὶ αὐτοῦ
ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλείων· «Καὶ ἐποίησε τὸ πο-
νηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, κατὰ τὰ βδελύγματα τῶν
ἔθνων, ὧν ἐξῆρε Κύριος ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν
Ἰσραὴλ. Καὶ ἐπέστρεψε καὶ ψυχοδόμησε τὰ ὑψηλὰ ἃ
κατέσπασεν Ἐζεχίας ὁ πατήρ αὐτοῦ, καὶ ἀνέστησε
θυσιαστήριον τῇ Βάαλ, καὶ ἐποίησεν ἄλση, καθὼς
ἐποίησεν Ἀχαάβ βασιλεὺς Ἰσραὴλ, καὶ προσεκύνησε
πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐδούλευσεν αὐ-
τοῦ, καὶ ψυχοδόμησε θυσιαστήριον ἐν οἴκῳ Κυρίου,
ὡς εἶπεν· Ἐν Ἱερουσαλὴμ θῆσω τὸ θνομά μου, καὶ
ψυχοδόμησε θυσιαστήριον πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρα-
νοῦ ἐν ταῖς δυσιν αὐλαῖς οἴκου Κυρίου, καὶ διήγαγε
τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐν πυρὶ, καὶ ἐκληθονίζετο, καὶ
οἰωνίζετο, καὶ τὰ ἐξῆς. Ταῦτα δρῶντος ἀνοσίως
τοῦ Μανασσῆ, λοιπὸν ἠγανάκτει Θεὸς, καὶ τοῖς Ἱερο-
σολύμοις ἐποίησεν ἤδη τὰ ἐξ ὀργῆς ἠπέλλει. Γέγραπται
δὲ πάλιν οὕτω· «Καὶ ἐλάλησε Κύριος ἐν χειρὶ δοῦ-

A et ipsi prophetabant ⁷⁴. Sed erat verus ac ger-
manus propheta, ex ore Domini sermones appor-
tans, et sancto Spiritu repletus, et velut ex bono
fonte cordis sui bonis scaturiens. Nescit enim san-
ctorum lingua mentiri. Finis autem prophetiæ
hujus est increpare duas tribus, Juda nimirum et
Benjamin, quæ erant Hierosolymis. Eas ut impias,
et fraudibus idolorum impie incumbentes, et ad
quidvis Deo ingratum prosilientes **579** accusat.
Utiliter porro additum est tempus regni quo talia
apud peccatis in Deum obnoxios elocutus sit, ut
rerum statum qui tum fuit diligentius inquirentes,
ita quare et quantopere illis Deus iratus fuerit
agnoscamus.

ὅτι τε καὶ ὅση γέγονεν ἐπ' αὐτοὺς τῆς θείας ὀργῆς

B

TOMUS PRIOR.

CAP. I.

VERB. 1. Verbum Domini, quod factum est ad
Sophoniam filium Chusi, filii Godolix, filii Amo-
riæ, filii Ezechiæ, in diebus Josiæ, filii Ammon, re-
gis Juda.

II. Itaque, sigillatim enim exponam quæ lectori-
bus conducant, regnavit olim Hierosolymis Eze-
chias, vir, si quisquam alius, Dei, amantissimus,
pietati deditus, justitiæ custos, fraudis iniquus,
et idololatriæ ut detrimentosæ exstirpator: harum
enim virtutum testimonium sacra Scriptura ei-
dem liquido impertivit. Eo Hierosolymis regnum
administrante, ascendit Sennacherim Assyriorum
rex, captaque Samaria, Israellem, decem tribus
nimirum, ad montes Persarum ac Medorum trans-
tulit, et crematis quamplurimis regni Judæ urbi-
bus, potiri Hierosolyma, Deo eam protegente, non
potuit ⁷⁵. Mortuo Ezechia, regnum filius ejus Ma-
nasses excepit, cujus tanta fuit impietas, ut nul-
lum genus improbiatis sibi prætermittendum duc-
eret. De quo in quarto libro Regum ita scriptum
exstat: «Et fecit malum in oculis Domini juxta
abominaciones gentium quas abstulit Dominus a
facie filiorum Israel. Et revertit, et ædificavit ex-
celsa, quæ diruerat Ezechias pater ejus. Et erexit
altare Baal, et fecit lucos, sicut fecerat Achaab
rex Israel, et adoravit universam militiam cæli,
et serviit eis: et ædificavit altare in domo Domi-
ni, sicut dixit: In Jerusalem ponam nomen meum;
et ædificavit altare universæ militiæ cæli in duabus
arais domus Domini, et traduxit filios suos per
ignem, et auguria sectatus est ⁷⁶, et quæ sequuntur.»
Hæc dum Manasses impie designat, indignatus
Deus pœnas Hierosolymis comminatus est. Quare
rursum scriptum est in hunc modum: «Et locu-
tus est Dominus in manu servorum suorum pro-
phetarum, dicens: Quia fecit Manasses abomina-
tiones has malas, ecce ego induco mala super Je-
rusalem, **580** et extendam super Jerusalem

⁷⁴ Jerem. xxiii, 21. ⁷⁵ IV Reg. xviii, 19. ⁷⁶ IV Reg. xxi, 1-6.

mensuram Samariæ, et tradam eos in manus inimicorum suorum⁷⁷. » Et hæc quidem non multo post Hierosolymitis indicturum interminatus est Deus. Manasse defuncto, Amos filius ejus sceptrum capessit, patre scelestis moribus nihilo inferior, quique cum illius impietate sic decertabat, ut eam quodammodo tandem superarit. Huic denato successit filius Josias, Ezechia proavi charitate erga Deum morumque suavitate imitator⁷⁸. Altaria enim et delubra diruit, divinum templum a Manasse abominationibus purgavit, et sacerdotes consueta secundum leges munera obire jusit. Præterea currum solis incendit, falsidicos vates, augures, aruspices, et ariolos Hierosolymis exegit. Quamplurimos item sanctorum sacerdotes neci dedit, eorumque corpora super aras combussit. Aram vitulorum in Bethel, quam fecit Jeroboam, evertit. Fo rerum divinarum ita studioso, Deus iram distulit, et malorum, quorum minas intendebat, nihil invexit⁷⁹. Post mortem Josiæ Juachaz regnavit, cui capto Pharaeo Nechao vincula injecit, atque ad regios honores Jechoniam extulit, Josiæ filium alterum, quo regnante copias infestas in Judæam Nabuchodonosor adduxit, qui omni vastata regione Hierosolymam cepit, divinum templum exussit, una cum sacris vasis Judam et Benjamin tribus captivas in regnum suum abegit⁸⁰. Sciendum porro alienigenarum quoque urbes maritimas, Gazam nimirum, Ascalonem, et alias præterea, Idumæos item et Ammonitas, stolidum Babylonium delevisse et male multasse. Nam et hujus rei propheticus sermo meminit.

σας ναὸν, ὁμοῦ τοῖς ἱεροῖς σκεύεσι δορυλῆπτον τὸν Εἰδέναι δὲ χρῆ, ὅτι καὶ τὰς τῶν ἀλλοφύλων πόλεις, τὰς Ἀσκάλινα, καὶ ἑτέρας σὺν αὐταῖς, Ἰδουμαίους ἐτριψε καὶ διέθρεξε κακῶς. Διαμέμνηται γὰρ καὶ
 VERS. 2, 3. *Defectione deficiat a facie terræ, dicit Dominus. Deficiant homo et jumenta. Deficiant volatilia cæli et pisces maris. Et infirmabuntur impii. Et auferat iniquos a facie terræ, dicit Dominus.*

III. Quasi plane in solitudinem redigenda sit ipsorum regio, et jam jamque pessundanda cum omnibus pene indigenis, cum superlacione et hyperbole quadam ista vaticinatur. Non enim dicimus (si modo cum ratione aliquid commercii habemus) universorum Dominum et brutis, et piscibus, et volucris irasci. Illud cogitandum potius persuadet, nulli omnino parsum iri : 581 sed quemadmodum navi simul cum vectoribus submersa, nihil manet reliquum, ita, inquit, Judæa capta nihil conservabitur, non homo, non pecus, non avis, non piscis. Quoniam autem consentaneum erat nonnullos in ea reperiri qui legibus congruenter viverent, ac generosam et admiratione dignam vitam colerent, ne adversum omnes indiscriminatim irasci, et cum injusto jurtum, et cum sceleratis ac impiis pium perdere vi-

λων αὐτοῦ τῶν προφητῶν λέγων· Ἄνθ' ὧν ἐποίησε Μανασσῆς τὰ βδελύγματα ταῦτα τὰ πονηρὰ, ἰδοὺ ἐγὼ φέρω κακὰ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκτενῶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ τὸ μέτρον Σαμαρείας, καὶ παραδώσω αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτοῦ. » Καὶ ταυτὶ μὲν ἐποίησεν οὐκ εἰς μακρὰν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, ἐπηκέλει Θεός. Κατοικομένου δὲ τοῦ Μανασσῆ, βασιλευκεν Ἀμώς υἱὸς αὐτοῦ, κατ' οὐδὲν ἀποδέων τοῦ φύσαντος εἰς ἀνοσιότητα τρόπων, ἀμιλλώμενος δὲ οὕτω ταῖς ἐκείνου δυσσεβείαις, ὡς τάχα που καὶ ὑπερκαίσθαι λοιπόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς ἀπέβλεψεν, βασιλευκεν Ἰωσίας, υἱὸς αὐτοῦ, πλὴν τὴν Ἐzechίου ζηλώσας φιλοθεῖαν, καὶ τῶν ἐκείνου τρόπων ἄριστος ἐραστής. Καθεῖλε μὲν γὰρ βωμοὺς καὶ τεμένη, τὸν δὲ θεῖον ναὸν καθαρὸν ἀποφήνας τῶν Μανασσῆ βδελυγμάτων, τὰ συνήθη ἔργα εἰς δόξαν Θεοῦ τοὺς κατὰ νόμον ἱερουργούς ἐκλέυεν. Ἐνέπηρσε πρὸς τούτῳ τοῦ ἁλλοῦ τὸ ἄρμα, ἐξήλασε τῶν Ἱεροσολύμων ψευδομάντις, οἰωνοσκόπους, καὶ τερατολόγους, καὶ μέντοι γνώστας. Οὐκ εὐαρίθμητόν τε τῶν τεμενιτῶν ἀποσφάξας πληθύν, ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων κατέκαυσε βωμοῖς, ἀνέστρεψέ τε τὸ θυσιαστήριον τῶν δαμάλων τῶν ἐν Βεθλῆ, ὃ πεποίηκεν Ἱεροβοάμ. Ἐπειδὴ δὲ ἦν οὕτω φιλόθεος, ἀνεβάλετο τὴν ὄργην, καὶ οὐδὲν ἐπήγαγε τῶν ἠπειλημένων ὁ Θεός. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέβλεψεν καὶ Ἰωσίας, βασιλευκεν Ἰωάχαζ, ὃν ἐχειρώσατο Φαραὼ Νεχαὼ, καὶ δέσμιον ἐποίησατο, τῇ τῆς βασιλείας στεφανώσας τιμῇ τὸν Ἱεχοῖαν, Ἰωσίου πάλιν υἱὸν δευτέρον, οὗ δὲ βασιλεύοντος κατεστράτευσε τῆς Ἰουδαίας ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὃς πᾶσαν καταδηώσας τὴν χώραν εἶλε τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν θεῖον ἐμπρή-
 Ἰουδαίαν καὶ τὸν Βενιαμὴν ἀπεκόμισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ. τε καὶ Ἀμμωνίτας ἢ τοῦ Βαβυλωνίου σκαιότης συν-
 τούτου τῆς προφητείας ὁ λόγος.

Ἐκλείψει ἐκλείπεται ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. λέγει Κύριος. Ἐκλείπεται ἀπὸ προσώπου καὶ κτήνη. Ἐκλείπεται τὰ περὶ τὸν οὐρανὸν καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης. Καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσθεεῖς. Καὶ ἐξαρθῶ τοὺς ἀνόμους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος.

Γ'. Ὡς ἐρήμου παντελῶς ἐσομένης αὐτοῖς τῆς χώρας, καὶ ὅσον οὕτω σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν ἀπολουμένης, ὑπερβολικὸν ἐν τούτοις τὸν τῆς προαγορεύσεως ποιεῖται λόγον. Οὐ γὰρ πού φαμεν, εἴπερ ἐσμὲν ἐν καλῇ τοῦ φρονεῖν, ὅτι καὶ ζωὴς ἀλόγους καὶ νηκτοῖς ὀρθῶς, καὶ πετεινοῖς ἐφήσει τὴν ὄργην ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐνοεῖν ἀναπεθεῖ τοῦ ἀκρουμένου, ὡς οὐδενὸς τὸ παράπαν. Ἔσται φειδῶ· ἀλλ' ὡσπερ νηὸς ὁμοῦ τοῖς πλωτῆρσι βεβαπτισμένης, οὐδὲν ἀπομένει λείψανον, οὕτω, φησὶν, ἀλούσης τῆς Ἰουδαίας, οὐδὲν ἔσται τὸ σωζόμενον, οὐκ ἄνθρωπος, οὐ κτήνη, οὐ πετηνὸν, οὐ νηκτόν. Ἐπειδὴ δὲ εἶδος ἦν εἶναι τινὰς ἐν αὐτῇ ζῶντας ἐννόμως, εὐφραδῆ τε καὶ ἀξιάγαστον ἐπησχολήσας τὴν πολιτείαν, ἵνα μὴ φαίνοιτο κατὰ πάντων ἀπλῶς καὶ ἀδιακρίτως εἰς τὴν ὄργην, καὶ συναπολ-

⁷⁷ IV Reg. xxi, 12, 15. ⁷⁸ IV Reg. xxii, 1, 2. ⁷⁹ IV Reg. xxiii, 1-29. ⁸⁰ ibid. 31-37; et xxiv, xxv.

λύων τῶ ἀδικίῳ τὸν δίκαιον, τοῖς δὲ βεβήλοις καὶ ἀσε-
δέσει συγκαταφθεύρων τὸν εὐσεβῆ, ταύτητοι καθίστη-
σιν ἐναργῆ, καθ' ὃν ἂν τοι τὰ ἐξ ὀργῆς. Ἔφη γάρ,
οἱ καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς, « Καὶ ἐξαρῶ τοὺς
ἀνόμους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. » ἀσθενήσουσι μὲν
ὕπὸ χειρᾶ πίπτοντες ἐχθρῶν, ἐξείρονται δὲ οἱ ἄνομοι
ὡς τεθνεῶτες, καὶ βρομφαλας ἔργον γεγεννημένοι,
ἤγουν ἀποκομισθέντες αἰχμάλωτοι, καὶ τοῖς ἡρηκόσι
δουλεύοντες.

Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο μεταπλάττειν εἰς ἡθῆ καὶ
τρόπους, ἀνθρωπὸν τε καὶ κτήνη καὶ τὰ λοιπὰ, νοή-
σει μὲν ἀνθρώπους τοὺς κατὰ σάρκα ζῶντας, καὶ
γῆτινον ἔχοντας φρόνημα, καὶ τοῖς προσκαιροῖς ἐντε-
τηγμένους, οἷς καὶ ὁ θεὸς προσπεφώνηκε λόγος·
« Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες·
ὁμοίαι δὲ δὴ ὡς ἀνθρωποὶ ἀποθνήσκετε. » Τῶν γάρ
ἀγίων ἀνθρώπων μὲν οὐκ εἶτι, θεσιότερος δὲ μᾶλλον
καὶ πνευματικὸς ὁ βίος· εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς πε-
ριπατοῦσι μὲν ἐν σαρκί, ζῶσι δὲ οὐ κατὰ σάρκα,
ἔχουσι δὲ μᾶλλον ἐν οὐρανοῖς τὸ πολιτεύμα· κτήνη
δὲ αὐ τοὺς ἀμαθίᾳ πολλῇ συζῶντας, καὶ νοθεῖς τὴν
φρένα, περὶ ὧν φησι διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ἀν-
θρωπος ἐν τιμῇ ὧν, οὐ συνῆκε, » καὶ τὰ ἐξῆς.
Προσεπιτάττει δὲ λέγων· « Μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος,
καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἐστι σύνεσις. » Πτηνὰ δὲ λο-
γούμεθα τοὺς ἐπλημένην καὶ οἰοεὶ μετέωρον
ἔχοντας φρένα, καὶ ὕψου φέρεσθαι μεμελετηκότας
τὸν νοῦν, καὶ τοῖς ταπεινοῖς συναπάγεσθαι παραι-
τούμενος. Τοιοῦτοι δὲ πᾶς ἀλαζῶν, καὶ τοῖς τῆς
θεομισοῦς ὑπεροφίας ἐγκλήμασιν ὀλοτρόπως ἐνισχη-
μένος. Ἐκδέξῃ δὲ καὶ ἰχθύς τὴν ἀλογωτάτην πληθύν.
Ἄφρονότατα δὲ τῶν ἰχθύων τὰ γένη. Τοιοῦτοι δὲ καὶ
οἱ πολλοὶ, οἱ καθάπερ θαλάττη τινὶ τῇ τοῦ βίου τύρβῃ
περιεχόμενοι, καὶ τὴν ἀλμυρὰν τε καὶ πικρὰν τῶν
ἐν αὐτῷ πράξεων ἡδονὴν τρεφόμενοι, τοῖς τοῦ θανά-
του τετήρηται λίνους, ἐλεθρον ἔχοντες τοῦ βίου τὸ
πέρας. Οὗτοι δὲ οὐν ἠκλείψουσι, ποιήν ἐπ' αὐτοὺς
λέντος Θεοῦ καὶ κολάσεως ὡς ἀσελγῆ τρίβοντας
βίον, καὶ παροτρύνειν αὐτὸν οὐ παραιτούμενος.

Καὶ ἐκτενώ τὴν χειρὰ μου ἐπὶ Ἰούδα, καὶ ἐπὶ
πάντας τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλὴμ, καὶ
ἐξαρῶ ἐκ τοῦ τόπου τούτου τὰ ὄνοματά τῆς
Βάαλ, καὶ τὰ ὄνοματά τῶν ἱερέων, καὶ τοὺς
προσκυνοῦντας ἐπὶ τὰ δώματα τῆ στρατειᾶ τοῦ
οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ τοῦ βασιλέως
αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας ἀπὸ Κυρίου τοῦ
Θεοῦ, καὶ τοὺς μὴ ζητοῦντας τὸν Κύριον, καὶ τοὺς
μὴ ἀντεχομένους τοῦ Κυρίου.

Δ'. Καταλευκαίνει λοιπὸν τὸ ἀμυδρῶς εἰρημένον,
καὶ ὅτι κατὰ τῆς Ἰούδα φυλῆς κατὰ τε τῶν Ἱεροσο-
λύμων τὰ ἐξ ὀργῆς συμβήσεται, διαγορεύει. Ἐκτα-
θήσεσθαι γὰρ κατ' αὐτῆς τὴν ἑαυτοῦ χειρὰ φησιν,
οἷοι καταδραττομένην, καὶ πληττούσαν, καὶ ὑποτι-
θεῖσαν αὐτοὺς τοῖς ὅσον οὕτω προσδοκωμένοις, μέλ-
λουσί τε κατὰ τοῦτον, καὶ τῆς ἐνεγκούσης ἀποκομίζειν
αὐτοὺς τοῖς τῆς δουλείας βρόχοις ἐνεληγμένοις.

A deretur, idcirco prodit quem iratus puniat. Ait
namque infirmatum iri impios : « Et tollam impios
a facie terræ : » infirmatum quidem iri in manus
hostium incidentes : auferuntur autem de medio
iniqui ut mortui, et gladio consumpti, sive in cap-
tivitatem abducti, et a quibus capti sunt, iis ser-
vientes.

Sin quis ad vitam et mores ista referre voluerit,
hominem et jumenta et reliqua, intelliget homines
secundum carnem viventes, et terrena cogitantes,
et temporariis rebus inhaerentes, quos Dei sermo
sic allocutus est : « Ego dixi : Dii estis, et filii
Excelsi omnes ; vos autem sicut homines morie-
mini ⁸¹. » Sanctorum enim vita non humana, sed
divina potius et spiritualis est : siquidem verum
est eos ambulare quidem in carne ⁸², non autem
vivere secundum carnem, et conversationem suam
in coelis habere ⁸³. Jumenta porro reputabimus in
ignorantia ævum degentes, et mente tardos, de
quibus Psalmographus : « Homo cum in honore
esset, non intellexit, » et quæ sequuntur ⁸⁴. Ad-
jebet autem : « Nolite fieri sicut equus et mulus,
quibus non est intellectus ⁸⁵. » Volatilia interpreta-
bimur, qui elatam ac velut sublimem possident
mentem, et quorum animi ad alta ferri consueve-
runt, humilibus consentire detrectantes ⁸⁶. Talis
est omnis arrogans, et superbis Deo exosæ crimi-
nibus etiam atque etiam involutus. Piscis deinde
Inconsultissimam multitudinem significabit. Sunt
item maxime muti pisces. Tale est vulgus, quod
vitæ hujus tumultibus tanquam mari aliquo cir-
cumfusum, et actionum ejus salsa et amara volu-
ptate pastum, retibus mortis servatur, et vitam in
exitium claudit. Hi igitur deficient, ubi Deus illos
multaverit et puniverit, ut qui ætatem proterve
transegerint, ipsumque exasperare non horruerint.

Vers. 4-6. *Et extendam manum meam super Ju-
dam, et super omnes habitantes Jerusalem, 582 et
auferam de loco hoc nomina Baal, et nomina sacer-
dotum, et eos qui adorant super domos seu tecta
militiam cæli, et qui jurant per regem ipsorum, et
eos qui declinant a Domino, et eos qui non quæruunt
Dominum, et qui non adherent ei.*

IV. Quod implicite dictum erat, nunc explauat,
et Judæ tribui atque Hierosolymis mala eventura,
explicite docet. Extensum enim iri contra eam ma-
num ejus, inquit, veluti apprehendentem, et per-
cutientem, et subjicientem ipsos hostibus mox
expectandis, a quibus devastati et servitutis im-
pediti laqueis a solo patrio abducantur. Detegit
autem crimina, et de medio sublaturum iri autumat

⁸¹ Psal. LXXXI, 6, 7.

⁸² II Cor. x, 3.

⁸³ Philipp. III, 20.

⁸⁴ Psal. XLVIII, 13.

⁸⁵ Psal. XXXI, 9.

⁸⁶ Rom. XII, 16.

nomina Baal, et cum his sacerdotum quoque nomina peritura. Per quæ apud ipsos numina esse multa et errores varios, significat. Cæterum bello consumptum, et ad tantam paucitatem hominum Judæorum gentes redactum iri, ut fortasse vix sint qui Baal nomen, aut qui templis idolorum assistere queant, apte insinuat, dum dicit ablatum iri nomina idolorum ipsorum et sacerdotum. Nomina vero pro memoria sive gloria posuit. Sic et Salomon interpretatur: « Melius est nomen bonum quam divitiarum multarum⁸⁷. » Perditum quoque iri dicit adorantes super domos, una cum sacerdotibus et nominibus Baal, qui esse possunt, lunam et ursam, et reliquam militiam cœli adorare soliti. Inquit etiam: « Auferam jurantes per regem ipsorum. » Morem enim habebant errore seducti jurare per cœlum: honorificentissimum vero quodammodo erat, exclamare, per regem et dominum solem. Hoc facientes a charitate Dei necessario discedebant, cum lex dilucide dixerit: « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies, et in nomine ejus jurabis⁸⁸. » Itaque Jeremias Israelitas servare præceptum Mosis testatur, dicebatque ad Dominum ut ab illis iram averteret: « Dicunt, Vivit Dominus⁸⁹. » Qui autem non quaerunt Dominum, et ei adherere non curant, intelligi possunt improbam et inhonestam tradentes **583** vitam, et conversatione legibus contraria beatos se ducentes. Quæritur enim a nobis Deus non secundum locum, sed magis, ut arbitror, per actiones, per cognitionem veram et reprehensione carentem, per fidem et bonitatem, et per studium et alacritatem ad omnia penitus quæ illi placent. Sciendum vero hæc facta fuisse etiam a Josia, sub quo hæc prophetia edebatur. Evertit enim et ipse aras, et delubra, et manu elaborata; jugulavit sacrificulos, falsos vates, augures. Videtur autem propheta neutiquam cœpta judicare, nec de jam factis loqui; quin prænuntiat potius hæc aliquando eventura, sicut etiam evenerunt per Nabuchodonosor, qui id ad Dei gloriam non fecit: qui enim, aut unde, cum et divinum templum incenderit⁹⁰? verum idola adorantes occidit, et cum ipsis idolis eorum cadavera oombussit.

κμητα· κατέσφαξε τοὺς ἱερουργούς, ψευδομάντις, πῶς τὰ ἐνεστηκότα δηλοῦν, καὶ περὶ τῶν ἤδη μᾶλλον, ὡς ἔσται ταῦτα κατὰ καιροῦς, ἃ δὴ καὶ δρῶντος Θεοῦ· πῶς γὰρ, ἢ πόθεν, ὅς γε καὶ τὸν θεῖον σαντος ὁμοῦ τοῖς εἰδώλοις τοὺς προσκυνοῦντας αὐτά.

V. Utiliter minis hortationem seu admonitionem inserit, et horribilibus rebus terrefactos ad meliora consilia adigit, et suspectum habere jubet universorum Deum: hoc enim esse puto εὐλαβεῖσθε, *timete*: atque ad corrigendas vitæ semitas incumbere,

A Ἀπογυμνοὶ δὲ δὴ τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἐκ μέσου μὲν ἔσεσθαι φησὶ τὰ ὀνόματα τῆς Βάαλ, οἰχθήσεσθαι δὲ σὺν αὐτοῖς τὰ τῶν ἱερέων. Καὶ ὅτι μὲν πολλὴ παρ' αὐτοῖς ἡ τῶν σεβασμάτων πληθὺς, καὶ διάφορος ὁ τῆς πλανήσεως τρόπος, διὰ τούτου σημαίνει. Ὅτι δὲ τῶ πολέμῳ δαπανηθήσονται, καὶ ὀλιγανδρίας εἰς τοῦτο τὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθνη παραστήσεται, ὡς μὴ εἶναι τάχα που τοὺς ὀνομάζοντας τὴν Βάαλ, ἡγουν τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι προσιζήσαι δυναμένους, ὑπεσήμεναν εὐφῶς, ἐξαρθήσεσθαι λέγων τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων αὐτῶν, καὶ τῶν ἱερέων. Τὰ δὲ ὀνόματά φησιν ἀντὶ τοῦ τὰς μνημάτων, ἦτοι τὰς δόξας. Οὕτω καὶ Σολομῶν ἐρμηνεύει· « Αἰρετὸν ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολὺς. » Ὅμοῦ δὲ τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς ὀνόμασι τῆς Βάαλ ὀλοθρευθήσεσθαι λέγει καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐπὶ τὰ δώματα· εἰεν δ' ἂν οὗτοι οἱ σελήνη καὶ ἄρκτη καὶ τῇ λοιπῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ προσκυνεῖν εἰωθότες. « Ἐξαρῶ δὲ, φησὶ, καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν. » Ἔθος γὰρ ἦν τοῖς πεπλανημένοις ὄρκιον ποιεῖσθαι τὸν οὐρανὸν, καὶ κατευρύνειν ἐπ' αὐτῷ τὴν γλῶσσαν· φιλοτιμώτατα δὲ ὡσπερ ἀναφωνεῖν, ἢ τὸν βασιλέα καὶ δεσπότην ἡλιον. Οἷς τοῦτο δρῶσιν ἀνάγκη ἀποφοιτῆν ἀγρίως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς διηγορευκότος· « Κύριον τὸν Θεὸν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμῆ. » Καὶ γοῦν Ἱερεμίας προμαρτυρεῖ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῆς διὰ Μωσῆως ἐντολῆς τὴν τήρησιν, ἐφοσκέ τε πρὸς Θεὸν, τῆς ἐπ' αὐταῖς ἀποφέρων ὀργῆς· « Ζῆ Κύριος, λέγουσιν. » Οἱ δὲ γε μὴ ζητοῦντες τὸν Κύριον, μήτε μὴ ἀντέχεσθαι μελετώντες αὐτοῦ, νοοῖν' ἂν εἰκότως οἱ φαύλην τε καὶ ἀσχήμονα διαθιόντες ζῶν, καὶ τὴν ἐξω νόμου πολιτείαν ἐκτετιμηκότας. Ζητεῖται γὰρ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς οὐχὶ μᾶλλον τοπικῶς, ἀλλ', οἶμαι, πραγματικῶς, διὰ γνώσεως ἀληθοῦς, καὶ τὸ ἀνεπίπληκτον ἐχούσης ἐφ' ἑαυτῇ, διὰ πίστεως, καὶ ἐπιαικείας, καὶ τῆς εἰς ἅπαν ὄντιον τῶν ὁσίων τεταυμασμένων καὶ ἀνδανόντων αὐτῷ σπουδῆς τε καὶ προθυμίας. Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι ταῦτα μὲν τετέλεσται καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλευόντος ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰωσίου, φημι, καθ' ὃν καὶ ὁ τῆς προφητείας γέγονε λόγος. Καθεῖλε γὰρ καὶ αὐτὸς βωμοὺς, καὶ τεμῆνη, καὶ τὰ χειρῶ-
οἰωνοσκόπους. Ἔοικε δὲ ὁ προφήτης οὐχὶ δῆπου πάν-
πεπραγμένων ποιεῖσθαι τὸν λόγον, προαγγέλλειν δὲ
τετέλεσται διὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, οὐκ εἰς δόξαν
ἐνέπηρσε ναόν; ἀνελόντος δὲ μᾶλλον, καὶ κατεμπρή-

D Εὐλαβεῖσθε ἀπὸ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ, διότι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, οὗ ἡτοίμασε Κύριος τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἡγήσατο τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ.

E Ἐναπλάκει χρησίμως ταῖς ἀπειλαῖς τὴν παραινέσειν, καταπτοήσας τοῖς δέσμασι, μετασβεθεῖ πρὸς τὸ ἀμεινον, ὑποβλέπεσθαι μελεῶν· τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἔστι τὸ, εὐλαβεῖσθε· τὸν τῶν ὄλων Θεὸν, καὶ τὰς τοῦ βίου τροχιάς ἐπανορθοῦν ἐπιείχεσθαι, καὶ

⁸⁷ Prov. xii, 1. ⁸⁸ Deut. vi, 13; Matth. iv, 10. ⁸⁹ Jerem. v, 2. ⁹⁰ IV Reg. xxv, 9.

ἀμελλητὶ μετατρέψιν πρὸς τὸ αὐτῷ φίλον καὶ δο-
 κοῦν. Δεῖν δὲ φησιν ὀρᾶσθαι τοιοῦτους ἀπὸ προσώπου
 Κυρίου, κατὰ τὸ εἰρημένον διὰ φωνῆς Ἰσαίου·
 « Λούσασθε, καθαροὶ γένησθε, ἀφέλεσθε τὰς πονη-
 ρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν
 μου. Παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν. » Ταυτὸν
 γὰρ οὔτε που τὸ πονηρίαν ἀφελεῖν ἐξ ὀφθαλμῶν ἀν-
 θρωπίνων, καὶ ἀπέναντι τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ,
 πλείστη δὲ ὅση τῶν πράξεων ἐστὶν ἡ διαφορὰ. Πο-
 νηρὸς γὰρ ἐστὶ ὅτε καὶ οὐκ ἀγαθὸς τοὺς τρόπους
 ἀνὴρ εὐλαθείας δόκησιν ὑποτρέχει, καὶ χρηστότητος
 ἔνομα περιπλάττεται, καίτοι τοῦτο κατ' ἀλήθειαν
 οὐκ ὢν. Καὶ γοῦν ὁ Χριστὸς, « Προσέχετε, φησὶν,
 ἀπὸ τῶν ἐρχομένων πρὸς ὑμᾶς ἐνδύμασι προβάτων,
 ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. » Ὁ τοιοῦτος εὐλα-
 θεῖς ἐν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἐν
 ὄψει Θεοῦ. Ὁ δὲ ἀκάκουργος ἀληθῶς ἀπέναντι τοῦ
 προσώπου τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον τὴν ἐξωφανῆ χρηστό-
 τητα καὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀμφιέννυται, καρδίαν δὲ
 μᾶλλον ἀδέσγηλον ἔχει, καὶ δὴ ὀρᾶται τοιοῦτος. Ἐφη
 γὰρ που καὶ Σολομών· « Ἐνώπιον γὰρ εἰσι τῶν τοῦ
 Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὅσοι ἄνδρες, εἰς δὲ πάσας τὰς τρο-
 χιάς αὐτοῦ σκοπεύει. » Ἡμέραν δὲ ὀνομάζει Κυρίου
 τῆς ἀλώσεως τὸν καιρὸν, ὃν καὶ ἐγγὺς εἶναι φησιν,
 οὐκ ἐπιείκεις τοῖς ἀμελεστέροις ἐκεῖνο που τάχα διενθυ-
 μείσθαι καὶ φρονεῖν παρὰ γέ σφισιν αὐτοῖς, ὡς
 μακρὰ τις ἔσται τῶν ἔσεσθαι προαπηγαγμένων ἢ
 ἀνάβησις, καὶ ὑπερτρέχουσι τὸ παθεῖν εἰς τὸ τῆς
 οἰκείας ζωῆς κατανηθάναντες τέλος. Ἔθος γὰρ ἦν
 τοῖς Ἰουδαίοις ἐν ταῖς τῶν ὄτι μάλιστα σκυθρωπῶν
 προῤῥήσσει τοιαύτην φρονεῖν τε καὶ λέγειν. Καὶ
 γοῦν ἐφη που Θεὸς πρὸς Ἰαζερχίην· « Γιὰ ἀνθρώπου,
 Ἰουὸ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ὁ παραπειράτων, λέγοντες λέ-
 γουσιν· Ἡ ὄρασις, ἦν αὐτοῖς ὀρᾶν, εἰς ἡμέρας πολλὰς,
 καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς οὗτος προφητεύει. Διὰ
 τοῦτο εἶπὸν πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύ-
 ριος· Οὐ μὴ μὴκύνωσιν οὐκέτι πάντες οἱ λόγοι μου,
 οὐδ' ἂν λαλήσω. Ὅτι λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω,
 λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. » Καὶ νῦν, ὡς γε οἶμαι, φησὶν
 ἡγγικέναι διαβεβαιούμενος τὴν ἡμέραν Κυρίου, καὶ
 ἠτοιμάσθαι μὲν τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἡγιασθαι δὲ τοὺς
 κλητοὺς· καὶ θυσίαν μὲν ὀνομάζει τὴν κατὰ βούλησιν
 αὐτοῦ πραχθησομένην σφαγὴν τῶν ἡσεθηκότων·
 κλητοὺς γε μὴν τοὺς Χαλδαίους, οὓς καὶ ἡγιασθαι
 φησι, οὐχ ὡς ἁγίους γεγεννημένους, ὡς ὀρισθέντας
 δὲ μᾶλλον, καὶ κεκλημένους παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ ἐμ-
 πρῆσαι τὴν Ἰουδαίαν, καὶ φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημέ-
 νης ὀλοθρεῦσαι τοὺς ἐν αὐτῇ. Τοιοῦτόν τι φησὶ καὶ
 ἐτέρωθεν τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Κέκληντο μὲν γὰρ κατὰ
 τῆς Νινευθὶ Πέρσαι τε καὶ Μῆδοι, καὶ οἱ Κύρῳ συν-
 ησπικότες. Ἐφη δὲ καὶ περὶ αὐτῶν ὁ Θεός· « Ἡγια-
 σμένοι εἰσι, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς. » Γίγαντες ἐρχονται
 πληρῶσαι τὸν θυμὸν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. Οὐκοῦν ὁ ἁγιασμὸς ἐν τούτοις οὐ φαυλότητος
 ἀπόθεσιν, οὔτε μὴν Πνεύματος ἁγίου μέθεξιν κατασημήνειεν ἂν, ἀλλ' οἶοναι τὸ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοιοῦδὲ
 τιος πράγματος προωρισθαι τε καὶ ἐκνεμηθῆσθαι τινας.

Καὶ ἔσται ἐν ἡμέρᾳ θυσίας Κυρίου, καὶ ἐκδι-

ac sine procrastinatione ad id quod ipsi gratum
 acceptumque est, converti. Debere autem tales vi-
 deri a facie Domini, juxta illud Isaiae : « Lavamini,
 mundi estote, auferte nequitias ab animabus vestris
 coram oculis meis. Quiescite a malitiis vestris⁹⁰. »
 Non enim est idem profecto, nequitiam auferre ab
 oculis humanis, et a facie Dei, cum maximo dis-
 crimine actiones istae separentur. Improbus enim
 nonnunquam religiositatis opinionem habet, et sub
 nomine bonitatis latet, quamvis revera bonus non
 sit. Unde Christus, « Attendite, inquit, ab iis qui
 veniant ad vos in vestimentis ovium, intus autem
 sunt lupi rapaces⁹¹. » Talis est pius ac religiosus
 in oculis hominum, neutiquam vero in oculis Dei.
 Ante oculos autem Dei vere innocens non tantum-
 modo foris apparentem probitatem et bonitatis
 opinionem induit : sed cor potius purum habet,
 atque etiam **584** Deo videtur talis. Ait enim ali-
 cubi et Salomon : « Respicit Dominus vias homi-
 nis, et omnes gressus ejus considerat⁹². » Diem
 autem Domini tempus captivitatis appellat, quem
 et in foribus esse dicit. Non permittit negligentioribus
 secum cogitare, longe adhuc distare quae
 praedicta sint fore, et se extremum vitae suae con-
 secutos, calamitatem evasuros. Solemne enim fuit
 in praedictionibus rerum tristium hujuscemodi sen-
 tire et loqui. Proinde Deus Ezechiel : « Fili homi-
 nis, ecce domus Israel exasperans, dicentes dicunt :
 Visio quam iste videt, in dies multos, et in tem-
 pora longa iste prophetat. Propterea dic ad eos :
 Haec dicit Adonai Dominus : Non prolongabuntur
 ultra omnes sermones mei, quos locutus fuero.
 Quia loquar verbum, et faciam, dicit Adonai Domi-
 nus⁹³. » Et nunc, ut opinor, eadem de causa affir-
 mat appropinquasse diem Domini, et praeparatum
 sacrificium ejus, et sanctificatos esse vocatos ejus.
 Et sacrificium quidem nominat peractam juxta
 voluntatem ejus caedem impiorum ; vocatos autem
 Chaldaeos, quos et sanctificatos dicit, non quasi
 sanctitatis compotes, sed decretos potius et accer-
 sitos a Deo ad Judaeam incendio miscendam, et ad
 ejus incolas citra ullam misericordiam perdendos
 funditus. Istiusmodi quidpiam et alibi dicit Scri-
 ptura sacra⁹⁴. Vocati sunt enim contra Niniven
 Persae et Medi, et Cyro militantes, de quibus ait
 Deus : « Sanctificati sunt, et ego ducō illos⁹⁵. »
 Gigantes veniunt implere iram meam, gaudentes et
 calumniis appetentes. Quamobrem sanctificatus hoc
 loco non improbitatis depositionem, nec Spiritus
 sancti communionem, sed ad confectionem talis
 negotii velut destinatos quosdam ac dispertitos
 significat.

VERS. 8, 9. Et erit in die sacrificii Domini, et

⁹⁰ Isa. i, 16.

⁹¹ Matth. vii, 15.

⁹² Prov. v, 21.

⁹³ Ezech. xii, 27, 28.

⁹⁴ Jerem. xxxii, 28, 30.

⁹⁵ Isa. xliii, 3.

ulciscar super principes, et super domum regis, et super omnes qui induti sunt indumentis alienis. Et ulciscar manifeste super omnes qui in vestibulis sunt in illa die, qui implent domum Domini Dei sui impietate et dolo.

VI. Tria sunt in quibus urbium regionumque felicitas consistit, regnum, magistratuum in eo ordines, laudatum ab omnibus sacerdotium. Hæc si bene habuerint, unumquodque pro dignitate sua, bene habebunt quæ cuique subjecta sunt, et salutis atque incolumitati populorum consulatur. Sin autem via obliqua ac detorta cucurrerint, omnia statim invenuste procedent, et quasi temulentos ad exitum reddent. Quemadmodum enim dolente capite etiam reliqua membra pariter dolorem sentire et ægrotare necesse est : ita principibus ad vitium detortis, et propensione ad vitia laborantibus, subditos similiter corrumpi oportet. Solent enim subditi dominorum voluntates sequi, et ad eorum exemplum componi. In die igitur, inquit, sacrificii Deo placentis, hoc est, tempore quo terribilis peccatis obstrictorum trucidationes perpetrabuntur, in eas res quæ gloria cæteris antecellunt, et primum locum tenent, ultrix ira invadet. Ea autem sunt, domus regis, et illi, vicina statim, gloria et honore illustrium, et tertia post ipsos cæteris quoque a Deo prælata divinatorum sacerdotum, qui et ipsi pro ordine sacerdotii populi duces ac principes numerantur. Quos exagitat vehementer, ut qui se cooperiant vestimentis alienis, hoc est, eo usque jam Deum diligere desiisse, ut quæ olim per Moysen divinitus mandata sunt, contemnere audent, et cum eos ad sacra peragenda tempus vocaret, nec ipsum sacerdotii cultum sive habitum retinerent. Sicut igitur Aaronis filii ique consumpti sunt⁹⁶, et eo crimine accusabantur, quod alienum ignem altari imposuissent : ad eundem modum et hi de quibus loquimur, poenas reposcentur, quia ornatum sibi convenientem aspernati, ut sacerdotibus dignum erat, pro legislatoris voluntate non sint induti, sed in vestibulis alienis perfungi sacris non dubitarint. Est autem et hoc summi contemptus argumentum, ostenditque eos legem in postremis duxisse. Jam igitur quo pacto cogitare licet, legis observationem aliis curæ fuisse, si eam principes ipsi neglexerunt? Idcirco inquit, « Ulciscar manifeste super omnes qui in vestibulis sunt. » Sententia subest huiusmodi : Israellem toties peccantem, et prophetis dicto minime audientem, ad poenitentiam vocabat, externis afflictionibus eum corrigens ut pater, nonnunquam etiam corpora eorum tangens. Exempli gratia, vento pestilenti fructus in agro percussit : aut bruchum aliquando, et locustam, aut erucam, aut rubiginem, quæ vocatur, confertim⁵⁸⁶ inmisit. Admixit etiam inflammatione et ictero, juxta vocem

Ἀκήσω ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐνδεδυμένους ἐν δόματα ἀλλότρια. Καὶ ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ πάντας ἐπὶ τὰ πρόσωπα ἐν ἑκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον Κυρίου Θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας καὶ δόλου.

Γ'. Τρία ταῦτά ἐστι τὰ δι' ὧν ἂν εὖ ἔχοιεν πόλεις τε καὶ χῶραι, βασιλεία τε καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν τῶν ἔξουσιῶν τάγματα, καὶ ἡ διαβόητος ἱερωσύνη. Ταῦτα δὲ εἰ μὲν ἔχοι καλῶς, κατὰ γὰρ τὸ ἕκαστῳ πρέπον, εὖ ἂν ἔχοι τὰ ὑπ' αὐταῖς πράγματα, καὶ σώζεται τὸ ὑπῆκον. Εἰ δὲ τὴν διστραμμένην ἔλοιτο τιμᾶν, καὶ μὴν καὶ εὐθύς διάττειν τρίβον, ἅπαντα πρὸς τὸ ἀκαλλῆς οὐχίησται, καὶ μονονουχὶ καταμεθῶσει πρὸς θλεθρον. Ὅσπερ γὰρ, εὐς τὴν τοῦ σώματος κεφαλὴν ἀλγήματος γεγονότος, σπασισθάνεσθαι τε αὐτῇ καὶ συναρῶσται ἐναγκαλίον τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν· οὕτω καὶ τῶν ἡγουμένων ἐκτετραμμένων ἐπὶ τὸ φαῦλον καὶ μέντοι ῥοπήν τὴν εἰς χεῖρω νενοσηκότων, συγκαταφείρεσθαι πῶς ἀνάγκη τοὺς ὑπεζευγμένους. Φιλῆ γάρ πῶς τὸ ὑπῆκον ταῖς τῶν λαχόντων κρατεῖν ἔπρεσθαι τε καὶ ὑποφέρεσθαι γνώμῃς. Ἐν ἡμέρᾳ τοίνυν, φησὶ, τῆς ἀθανάτουσς Θεῶ θυσίας, τουτέστιν, ἐν καιρῷ καθ' ὃν ἂν γένοιτο τῶν τὰ πάνδεινα πεπλημμεληκότων ἡ σφαγῆ, ἐπ' αὐτὰ δὴ, καὶ πρῶτα, καὶ τῶν ἄλλων ἐξηρημένα κατὰ τὴν δόξαν καὶ προεκκείμενα πράγματα, βαδισταί τὰ ἐξ ὀργῆς. Ταῦτα δὲ ἐστίν, ὁ τοῦ βασιλεύοντος οἶκος, καὶ ὁ γέτων εὐθύς τῶν ἐν δόξῃ καὶ περιφανείᾳ κειμένων, καὶ τρίτος ἐπ' αὐτοῖς ὁ καὶ τῶν ἄλλων παρὰ Θεῶ προτιμότερος ὁ τῶν θείων ἱερουργῶν· ἀρχοντας δὲ καὶ αὐτοὶ, καὶ λαῶν ἡγούμενοι, κατὰ γὰρ τῆς ἱερωσύνης τὴν τάξιν. Αἰτιᾶται δὲ ἴλιαν αὐτοῦς, ὡς ἐνδεδυμένους ἐν δόματα ἀλλότρια, τουτέστιν, εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιλοθείας ἱγμένους, καὶ τῶν πάλοι διὰ Μωσέως τεθεσπισμένων καταφρονεῖν ἡρημένους, ὡς μηδὲ αὐτὸ τὸ τῆς ἱερωσύνης σχῆμα τηρεῖν, καιροῦ καλοῦντος αὐτοῦς ἐπὶ γὰρ τὸ δεῖν ἀποπεραίνεσθαι τὰ ἱερά. Ὅσπερ οὖν οἱ ἐξ Ἄαρῶν γεγονότες δεδαπάνηνται πυρὶ, καὶ τὴν αὐτοῖς ἐπέκλημα καὶ ἡ γράφη, τὸ ἀλλότριον ἐπιθεῖναι τῷ θυσιαστηρίῳ πῦρ· τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ οὗτοι, περὶ ὧν ἦν ὁ λόγος, ἐξαιτοῦνται δίκας, ὅτι τῆς πρεπούσης αὐτοῖς εὐχοσμίας ἡφειδῆχότες, ἱεροπρεπῶς μὲν οὐκ ἐστέλλοντο κατὰ γὰρ τὸ τῶ νομοθέτη δοκοῦν, ἐνδύμασι δὲ ἀλλοτριῶς ἡμφισμμένοι, δρᾶν ἀπεπέλμων τὰ ἱερά. Ἀπόδειξις δὲ καὶ τοῦτο ἐστὶ καταφρονήσεως τῆς ἐσχάτης, καὶ τοῦ μηδεὸς ἀξιόσθαι λόγου παρ' αὐτοῖς τὸν νόμον. Ἐἴτα πῶς ἦν ἐνομεῖν ἐν φροντίδι γενέσθαι τοῖς ἄλλοις τοῦ νόμου τὴν τήρησιν, εἰ μηδὲς αὐτοῦ τοῖς ἡγουμένοις ὁ λόγος; Ταύτητοί φησιν· « Ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόσωπα. » Καὶ ὁ βούλεται δηλοῦν, ἐστὶ τοιοῦτον· Πλημμελοῦντα πλειστάκις τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς διὰ τῶν προφητῶν οὐκ εἰχοντα λόγοις, ἐκάλει πρὸς μεταγνώσιν, ταῖς ἐξωθεν λύκαις ἐπανορθῶν ὡς πατήρ, ἀπτόμενος δὲ καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐσθ' ὅτε. Οἷόν τί φημι, ἐπάταξεν ἐν ἀνεμορρορίᾳ τοὺς ἐν ἀγγῶν

⁹⁶ Levit. x, 1, 2.

καρπούς, ἢ βροῦχος ἔσθ' ὅτε καὶ ἀκρίδα καθείς, ἢ ἄ κάμπην ἐπισωρεύσας, ἢ τὴν καλουμένην ἐρυσίθην. Ἀελύπηκε δὲ καὶ ἐν πυρώσει, καὶ ἐν ἰκτέρω, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ταῦτα κατὰ καιροῦς ἐπιφέρων, ὅσον ἐπλητετε λεληθότως. Nun̄ δὲ, φησίν, « Ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόπυλα, » τούτέστιν, οὐ λεληθότως ἐποίησα τὰ ἐξ ὀργῆς ἢ οὐ βροῦχος ἔσται καὶ ἐρυσίθη τὰ καθ' ὁμῶν, οὐκ ἀβρωστία σωματικῆ, ἀλλὰ γυμνῶς ἀποστειλὸν τῶν πολεμίων τὸ ξίφος, καὶ τοὺς εἰς ἐμὲ δεδυσασθηκόσιν ἀπειλοῦν τὸν βλεθρον, καὶ εἰς αὐτὰ τοῦ ναοῦ τὰ πρόπυλα καταφθειρον ὡμῶς τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἀσθείας καὶ δόλου. Τίς οὖν ἡ ἀσθένεια; τίς δὲ καὶ ὁ δόλος; Ἐτερος ἡμῖν προφήτης σαφηνίζει λέγων περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· « Οἱ ἠγούμενοι αὐτῶν μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο. » Καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς Ἡσαίας ἀποτεινεται πρὸς αὐτήν, καὶ φησιν· « Οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Προσεκτέα δὲ οὖν τοῖς τῶν θείων θυσιαστηρίων Β Ἱεροουργοῖς, μὴ ἄρα πως ταῖς τοιαύταις περιπίπτουσι γραφαῖς. Τυπικῶς μὲν γὰρ οἱ πάλαι τὴν ταῖς Ἱεροουργίας πρέπουσαν ἰδέοντο στολήν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς, ἀμφιον ἔστω λαμπρὸν, καὶ στολή τις ὡσπερ Ἱεροπρακτικῆς ἐκάστη τῶν κεκλημένων εἰς λειτουργίαν, πίστις ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος, βίος εὐαγγελικὸς, πολιτεία σεμνὴ καὶ ἐννομητάτη, καὶ τρόπος ὀρθὸς, λημμάτων ἀσχερῶν οὐχ ἠετώμενος, φροντὶς ὁρώσα πρὸς βρετήν, καὶ τοῦ παντός ἀξιοῦσα λόγου τὸ ἀνδάνον Θεῶν.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, φωνὴ κραυγῆς ἀπὸ πύλης ἀποκνετούντων, καὶ ὀλολυγμὸς ἀπὸ τῆς δευτέρας, καὶ συντριμμὸς μέγας ἀπὸ τῶν βουνῶν. C

Z'. Καταγράφει σαφῶς τοῦ πολέμου τὰς συμφορὰς, καὶ ὅσον πίπτοντάς τε καὶ ὀλλυμένους, καὶ σφισιν αὐτοῖς ἐπινομίζοντας ἐπιδεικνύει τινὰς, ἵνα τῷ μεγέθει τῶν ἐσομένων κακῶν ἠττώμενοι, μεταφοιτῶν ἔλθουν πρὸς τὸ ἐπαίγεσθαι ὄρθῃ ἀμείων καὶ προκωδέστερα, οὕτω τε λοιπὸν ἔξω φέροντο τῆς ὀργῆς. Ἄγαθὸς γὰρ ὁ Θεὸς, « καὶ οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, ὡς τὸ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, » καὶ ζῆν αὐτὸν, » κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν Ἱεζεχίηλ. Κατ' ἐκεῖνο δὲ οὖν, φησὶ, τοῦ καιροῦ ἀπὸ μιᾶς μὲν πύλης τῶν ἀποκνετούντων, τούτέστι, τῶν ἀποσφαττόντων τοὺς παρεμπίπτοντας, δεινὴ τις ἔσται καὶ ἀμείδης ἀναψώνησις. D « Αἰ γὰρ πως ἐν ταῖς ἀλίσκομέναις τῶν πόλεων εἰσελαύνοντες οἱ πολέμοι φρικτὸν τι καταλαλάουσι, προκαλοῦντες εἰς φόβον τοὺς ἐν αὐταῖς, προτροπάδην τε ὡσπερ ἀλλήλους καταθήγοντες εἰς ὀμύτητα. Ἀπὸ δὲ γε τῆς ἐτέρας πύλης ἔσται, φησίν, ὀλολυγμὸς καὶ δάκρυον, συνωθουμένων ἀλλήλοις τῶν ἐαλωκότων, καὶ ἐκάστου διασπεύδοντος τῆς πόλεως ἀποπηδῶν, ὡς νεὼς βεβαπτισμένης. Ἐσσεσθαι δὲ συντριμμὸν μέγαν φησίν ἀπὸ τῶν βουνῶν, τάχα πρὸς τὴν καλουμένην ἄνω πόλιν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἣτοι

prophetæ. Hæc [in illos aliquando immittens, quæsi occulte eos ferit. Ast nunc, inquit, « Uliciscar aperte super vestibula, » hoc est, non occulte puniam iratus : quæ nocebunt vobis, non erunt bruchus, et rubigo, non morbus corporis, sed strictus et coruscus hostium gladius, impietatis in me reis exitium minitans, et usque ad ipsa templi vestibula interficiens crudeliter, qui domum Dei sui impietate et dolo repleverunt. Quænam igitur hæc impietas, aut quis dolus? Alius propheta id exponit, cum dicit de Jerusalem : « Duces ejus cum muneribus judicabant, et prophetæ ejus cum argento divinabant ». » Quin et sapiens Isaias multis verbis in Synagogam inveliens, « Principes tui, inquit, inobedientes, socii furum », et quæ sequuntur.

Attendum est igitur divinorum altarium sacerdotibus, ne forte istiusmodi criminum accusari possint. Veteres enim in typo sacris functionibus congruentem stolam sumebant. Postquam autem tempus cultus spiritualis advenit, indumentum esto splendidum et stola sacerdotalis cuique ad liturgiam seu munus sacrificandi vocato, recta et inculpata fides, vita evangelica, conversatio honesta et legibus maxime respondens, et mores probati, jurpi quæstui haud succumbentes, sollicitudo in virtutem intenta, et cui nihil antiquius sit quam placere Deo.

VERB. 8. Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris de porta compungentium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus.

VII. Clades bellicas dilucide describit, et velut cadentes ac pereuntes, et seipsos lamentantes quosdam inducit, ut, futurorum malorum magnitudine compulsi, ad officium pro eo ac decet præstantium transire velint, quo sic in posterum iræ divinæ se ereptum eant. Bonus enim est Dominus, « et non vult mortem morientis, sed ut convertatur a via sua mala, et vivat », juxta vocem prophetæ Ezechielis. Illo tempore igitur, inquit, ab una quidem porta compungentium, hoc est, trucidantium obvios, ingens et tristis clamor exoriatur. Semper enim in capiendis urbibus 587 hostes irruentes terrificum clamant, cives ad timorem provocantes, et ad crudelitatem quam celerrime exercendam inter se exacuentes. A secunda autem porta erit ululatus, inquit, et lacrymæ, impellentibus mutuum captivis, et unoquoque ex urbe fugere properante, ceu ubi navis in profundum bauritur. Ait insuper fore contritionem magnam in collibus, ubi fortasse colles nominat, quæ Hierosolymis superior urbs, sive Sion dicebatur : aut aliud quidpiam significat. Semper quippe ad incursum hostilem incolæ in montium juga se recipiunt, rati difficultatem loci

⁹⁷ Mich. III, 11. ⁹⁸ Isa. I, 23. ⁹⁹ Ezech. XVIII, 52.

impedimento fore hostibus, et persequentium impetus retardaturam. Proinde Dominus ita allocutus est Judæos : « Quando autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes ¹. » Quamobrem, Deo percutiente et pœnas peccatorum a contemptoribus exigente, patientibus nihil commodabit aut proderit, non urbs munitissima, non mœnium ambitus firmissimi, non montium altitudo et petrarum asperitates, non locorum inviorum difficultas. Sola pœnitentia salvat, et judicem flectens, et furorem ejus sedans, et ad bonitatem illi propriam facile adducens eum qui natura bonus est, Opificem. Ac præstat quidem totis viribus cavere ne Deum offendas. Quoniam autem humana natura ad malum prona est ², et in multis offendimus omnes ³, constantia in virtute destituti, saltem studia nostra ad meliora recurrentes emendare contendamus, et pœnitentia vocemus ad clementiam eum qui secundum naturam bonus est, universitatis rerum Dominum, ut modo dixi.

Ἐχοντες, καὶ γοῦν ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομαῖς ταῖς μεταγνώσεσι καλῶμεν εἰς ἡμερότητα χρηστὸν ὄντα κατὰ φύσιν, καθάπερ οὖν ἔφην ἀρετίως, τὸν τῶν ὀλων Δεσπότην.

VERS. 11. *Lamentamini, qui habitatis concisam, quia assimilatus est omnis populus Chanaan, et disperierunt omnes qui elevati sunt argento.*

VIII. Babyloniorum ferrum nemini parsurum, sed universos per Judæam funditus deleturum, his verbis significat. Restantes autem Hierosolymis, et fuga elapsos, Judæam disperditam, et celebrem apud ipsos civitatem concisam atque comminutam (quod omnis in ea populus cum Chananzorum moribus contenderet, **588** et illorum instituta æmularetur, atque adeo illis nihil concederet, ut fortassis etiam superaret, et post se relinqueret) lamentari jubet. Chananzæ porro fuerunt alienigenæ Deo invisî, scelerati, et idololatræ, et infames penitus propter omnia nefandissima. Quare in sacris Litteris cuidam hoc probri loco objicitur : « Semen Chanaan, et non Juda ⁴. » Inutiles autem ipsis fore divitias, ac firmamentum putre ac ruinosum, insuper docet, affirmans periisse elevatos argento, hoc est, propter divitias et pecunias se circumspicientes, et idcirco supercilium altius tollentes. Postquam enim turpe lucrum ejus cupiditate victi captarunt, domumque Dei sui, ut ait ipse, impietate et dolo repleverunt, merito divitiæ pro re imbecilla, et infructuosa, et salutem dare nescia reprehensæ sunt. « Melius est igitur nomen bonum divitiæ multæ ⁵. Non enim proderunt thesauri impiis : justitia autem liberabit a morte ⁶; » et melior certe est parva pars cum timore Dei ⁷, quam multæ fruges cum injustitia.

ἀνόμους, δικαιοσύνη δὲ ῥύσεται ἐκ θανάτου, καὶ πολλὰ γεννήματα μετὰ ἀδικίας.

τὴν Σιών ὀνομάζων, ἤγουν ἑτερόν τι θηλῶν. Ἄξι γάρ πως ἐν ταῖς τῶν πολεμίων καταδρομαῖς, εἰς τὰς τῶν ὀρών καταφεύγουσι κορυφάς οἱ ἔνοικοι, τὴν τῶν τόπων δυσχωρίαν πρὸς τὸ ἐμποδῶν εἶσθαι τοῖς ἐχθροῖς ἠγούμενοι, καὶ τὰς τῶν διωκόντων αὐτοὺς ἀνακόψειν ὀρμάς. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος προσπεφώνηκε τοῖς Ἰουδαίοις· « Ὅταν δὲ βῆτε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέλων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη. » Οὐκοῦν Θεοῦ πλήττοντος, καὶ δίκας αἰτοῦντος τῶν ἡμαρτημένων τοὺς καταφρονεῖν ἠρημένους, οὐδὲν ὀνήσει τοὺς πάσχοντας, οὐ πόλις εὐπυργωτάτη, οὐ τευχῶν ἀκατάσειστοι περιβολῆ, οὐκ ὄρων ἀναστήματα καὶ πετρῶν ἀγριότητες, οὐκ ἀσπίδης δυσχωρία. Σώζει δὲ μόνη μετάνωσις, ἐκδυσωποῦσα τὸν κριτὴν, καὶ κατευναζούσα τὸν θυμὸν, καὶ εἰς τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἡμερότητα καλοῦσα προχειρῶς ἀγαθὸν ὄντα φύσει τὸν Δημιουργόν. Καὶ ἄμεινον μὲν τὸ παντὶ παραιτεῖσθαι σθένει· τὸ προσκρούειν αὐτῷ. Ἐπειδὴ δὲ διανένευκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐπὶ τὸ φαῦλον ἀεὶ, καὶ πολλὰ πταίωμεν ἅπαντες, τὸ βεδοκῶς εἰσάπαν πρὸς ἀρετὴν οὐκ ἐπανορθοῦν σπουδάζωμεν τὰς ἑαυτῶν γνώμας, καὶ ὀλων Δεσπότην.

Θρηνησατε, οἱ κατοικοῦντες τὴν κατακεκομμένην, ὅτι ὠμοιωθή πᾶς ὁ λαὸς Χαναάν, καὶ ἐξωλοθρευθήσονται πάντες οἱ ἐπηρημένοι ἀργυρίῳ.

H'. « Ὅτι φαίνεται μὲν οὐδενὸς τῶν Βαβυλωνίων ὁ σίδηρος, ἀπολεῖ δὲ ἀρδην τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, σημαίνει μὲν διὰ τούτων· καταλοφύρεσθαι δὲ προστέταχε τοὺς ἐν τοῖς Ἱερουσόλοις περιλειμμένους, καὶ διαφυγεῖν ἰσχύσαντας, ὡς ὠλοθρευμένην τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὴν διαβόητον παρ' αὐτοῖς κατακεκομμένην πόλιν, διὰ τοι τὸν πάντα τὸν ἐν αὐτῇ λαὸν τοῖς τῶν Χανααναίων ἀμιλλᾶσθαι τρόποις, καὶ τὰ ἐκείνων ἐλέσθαι ζηλοῦν, παριστοῦσθαι δὲ οὕτως εἰς πάντα αὐτοὺς, ὡς τάχα που καὶ ὑπερφέρεσθαι, καὶ κατοπιν εἶναι. Ἄλλογενεῖς δὲ οἱ Χαναανοὶ, θεομισεῖς τε καὶ ἀλιτήριοι, καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ τῶν ὄντων μάλιστα διαβεβλημένων, ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἐκτοπωτάτοις. Καὶ γοῦν παρὰ γε τοῖς ἱεροῖς Γράμμασιν ὀνειδίζεται τις, ἀκούων· Ἐπέρμα Χαναάν, καὶ οὐχὶ Ἰούδα. » Ὅτι δὲ ἀνόνητος ὁ πλοῦτος αὐτοῖς, εἰσεῖμά τε σαθρὸν καὶ εὐδιάκλαστον, διερμηνεύει πάλιν, ἀπολέσθαι διαβεβησιούμενος τῷ ἀργυρίῳ ἐπηρημένους, τουτέστι, τοὺς μέγα φρονεῖν εἰωθότας ἐπὶ πλοῦτι καὶ χρήμασιν, καὶ ὑψηλὴν ἀνασπώντας ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τὴν ὄφρυν. Ἐπειδὴ γὰρ λημμάτων ἀισχυρίων ἠγούμενοι, καὶ κεχηγότες εἰς τοῦτο, τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καθὰ φησιν αὐτός, ἀσεβείας ἐπλήρου καὶ δόλου, ταῦτητοι δικαίως ὡς ἀδρανῆς, καὶ ἀνόνητον, καὶ οὐδένα σώζειν εἰδὸς τὸ πλουτεῖν ἐξελέγχεται. « Αἰρετὸν οὖν ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολὺς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Οὐ γὰρ ὠφελήσουσι θησαυροὶ κρείσσων ἀληθῶς μικρὰ μερὶς μετὰ φόβου Θεοῦ, ἢ

¹ Matth. xxiv, 16. ² Gen. viii, 21. ³ Jac. iii, 2. ⁴ Dan. xiii, 56. ⁵ Prov. xxii, 1. ⁶ Prov. x, 2. ⁷ Tob. iv, 23.

Και ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐξερευνησώ τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοὺς ἀνδρας τοὺς καταφρονοῦντας, ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, οἱ λέγοντες ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, Οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, οὐδ' οὐ μὴ κακώσῃ.

Θ'. Ὅσα δρᾶν ἐμελλον οἱ πολέμοι μανίαις ἀκράτοις χρώμενοι κατὰ τῶν ἐαλωκότων, ταῦτα τῷ ἴδιῳ προσώπῳ προσάπτει Θεὸς, οὐχ ὡς αὐτὸς ὢν τῶν οὕτως ἐκτόπων ἐργάτης, ὡς ἐφίει δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν ἡσεθηκότων ἰέναι τὰ ἐξ ὀργῆς ἐν δίκῃ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅπερ εἰρηκεν αἰνιγματωδῶς ἐν Παροιμίαις ὁ Σολομών· «Οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα περρωτοῖς· αὐτοὶ γὰρ οἱ φόνου μετέχοντες θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά.» Ἐξὼν γὰρ ὡς ἀπωτάτω καὶ ποιῆς ἰέναι καὶ δίκης, ἀνθρημένους τῶν φαύλων τὴν ἀρετὴν, αὐτοὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν καταθήγουσι τὴν ὀργὴν, καὶ εἰς αὐτόκλητον θάλασσαν τὰς ἑαυτῶν ἰένουσιν ψυχὰς, ἀλοῖεν ἂν παρὰ γε τοῖς ὀρθῶς κρίνειν εἰδόσιν. Ἐρευνᾶται τοιγαροῦν ἡ Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου. Πηρόνθαι γὰρ τι τοιοῦτον Ἰουδαίῳ παρὰ Ῥωμαίων, ὃ συνέθη παθεῖν αὐτοὺς ἀλότων Ἱεροσολύμων ὑπὸ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου. Ὡς γὰρ Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ὃ μυρίοις στόμασι τὰ Ἰουδαίων ἐτραγηδύσας πάθη, μετὰ τὰς ἐν τοῖς πολέμοις σφαγὰς, καὶ τὴν ἀναριθμητοὶ τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν ἀπολωλότων πληθύν, τοὺς ἐν τοῖς σπηλαίοις καὶ τοῖς ὑπονόμοις καταπηδήσαντας, μετὰ λύχνου διερευνοῦμενοι, καὶ εἰς φῶς ἀγοντες, ὡμῶς τε καὶ ἀνημέρως ἀπέσφατον. Ἐκδικήσῃ δὲ φησὶν ἐπ' αὐτοὺς ὡς καταφρονησαντας, ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, τούτῃ ἐστιν, ἢ τοὺς ἐπ' ἑκάστῳ τῶν πρακτέων διορισθέντας νόμους, οὓς παραβαίνοντες ἐδυσσέβουν, τὸ μὴδὲν εἶναι καταλογιζόμενοι τὴν ἐπ' αὐτοῖς τήρησιν· ἤγουν ἰδικῶς φυλάγματα καλεῖ τὰ τῶν ἱερῶν ἔθῃ. Πλείστη γὰρ ὅση κατὰ τὸν νόμον ἢ ἐπιτήρησις τῶν τε ἀμφίων αὐτοῖς, καὶ σχημάτων ἱεροπρεπιῶν, καὶ μέντοι καὶ θυσιῶν· οὐ γὰρ καθ' ἓνα τρόπον προσεκόμιζον τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ θύματα. Καὶ ἀναμάθει τις ἂν τὴν ἐν γε τούτοις διαφορὰν τοῖς Μωσαϊκοῖς περιτυχῶν συγγράμμασιν. Ἄλλ' οὐδαὶς αὐτοῖς τῶν φυλαγμάτων ὁ λόγος, διὰ τοὶ τὸ πρὸς τοῦτο καθικέσθαι ληρωδίας καὶ ψυχρῶν ἐννοιῶν, ὡς τάχα που καὶ οἰεσθαι καὶ τολμᾶν εἰπεῖν οὐδένα τῶν καθ' ἡμᾶς ποιεῖσθαι λόγον τὸν τῶν ὄλων Θεόν· ἀφειδῆσαι δὲ οὕτω τῶν ἐπιγείων πράξεων, ὡς μήτε ἀγαθοὺς ἐπαινεῖν, καὶ γέρα νέμειν αὐτοῖς τῆς ἐπιεικειᾶς ἀντάξια, μήτε μὴν τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπιθῆγεσθαι, καὶ δίκας ἐπάγειν αὐτοῖς τῶν ἀνοσιῶν ἐπιχειρημάτων τὰς ἰσοστάθμους. Τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ, «Οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, οὐδ' οὐ μὴ κακώσῃ.» Ἀπρονοησία δὲ οὖν, καὶ ἔτερον οὐδὲν τὸ θρυλλοῦμενον. Δισχρόν δὲ οὕτω τὸ δόγμα καὶ κατεστηγμένον, ὡς μὴδὲ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήνων ἀρέσαι σοφοῖς. Ἄθεον γὰρ ὠνόμαζον τὸν τῶν τοιοῦτων εἰσηγητῆν· Ἐπίκουρος οὗτος ἦν, εἰς τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπὶ σοφίᾳ βεβοημένων. Ἔστι τοίνυν εἰπεῖν, ὡς ἐνώπιόν εἰσι

A VERS. 12. *Erit in die illa, scrutabor Jerusalem in lucerna, et ulciscar super viros contempnentes, super custodias ipsorum, qui dicunt in cordibus suis, Non benefaciet Dominus, neque malefaciet.*

IX. Quæ hostes per immodicum furorem in captivos designaturi sunt, personæ suæ attribuit Deus: non quod ipse tam tetra faciat, sed quod in scelera-
 tas iræ suæ supplicia expendi jure sinat. Verum est enim quod sub ambage dixit in Proverbiis Salomon: « Non enim frustra extendantur retia pennatis: ipsi enim mortis participantes thesaurizant sibi mala ». Nam cum a pœna et ultione liceat abesse quam remotissime pro vitiis virtutem complectentibus, ipsi contra in semet iram divinam exaccunt, et in exitium voluntarium animas suas præcipitare prudentum judicio convincunt. Inquiritur ergo in Jerusalem cum lucerna. Tale quid Judæi a Romanis sustinuerunt: quod illis quidem accidit captis Hierosolymis ab Vespasiano et Tito. Ut enim Josephus narrat, qui calamitates Judæorum tragice et copiosissime exposuit, post cædes in pugna, et innumerabilium hominum per urbem interitum, 589 in speluncis et sedibus suis latentes per vestigia indagatos, et in lucem deductos crudeliter citra misericordiam mactabant. Vindicaturum porro in eos ut in contemptores, super custodias eorum ait, hoc est, aut qui de unoquoque capite rerum agendarum constitutas leges impie violabant, observationem floccipientes, aut certe specialim custodias consuetudines sacerdotum vocat. Quam plurima enim legibus circa indumenta et ornatum sacerdotalem, et circa sacrificia præscribebantur. Non enim uno modo sacris in altari operabantur. Quam varietatem quis e scriptis Mosaicis perspexerit. Sed custodiarum apud eas nulla cura, quod eo delirationis cogitationumque ineptiarum venerant, ut etiam sentire et dicere fortassis auderent, universorum Deum rerum humanarum nullam procurrationem habere, adeoque humanas actiones despiceret, ut neque bonos laudaret, et ipsorum bonitati respondentia dona rependeret, neque in peccantes ira ferret, et pœnas impiis eorum factis pares irrogaret. Hoc, opinor, est, « Non benefaciet Dominus, nec malefaciet. » Quare quæ in rebus jactatur et prædicatur providentia, præter casum et fortunam nihil est. Quod dogma tam infandum est, ut Græcorum quoque sapientibus displicerit. Talium enim auctorem Epicurum æθεον nominarunt illum inter eos sapientiæ nomine celeberrimum. Dicendum est igitur vias hominis patere oculis Dei et omnes gressus ejus ab eo considerari: et eum virtutis cultores præmiis dignari, exosum vero ei maxime esse sceleratum, et reddere cuique secundum opera sua. Oportet itaque nos semitas rectas percurrere, et viam Deo omnium Domino placen-

* Prov. i, 17, 18. * Job xxxi, 4: Prov. v, 21. * Matth. xvi, 27.

impedimento fore hostibus, et persequentium impetus retardaturam. Proinde Dominus ita allocutus est Judæos : « Quando autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes ¹. » Quamobrem, Deo percutiente et pœnas peccatorum a contemptoribus exigente, patientibus nihil commodabit aut proderit, non urbs munitissima, non mœnium ambitus firmissimi, non montium altitudo et petrarum asperitates, non locorum inviorum difficultas. Sola pœnitentia salvat, et judicem flectens, et furorem ejus sedans, et ad bonitatem illi propriam facile adducens eum qui natura bonus est, Opificem. Ac præstat quidem totis viribus cavere ne Deum offendas. Quoniam autem humana natura ad malum prona est ², « et in multis offendimus omnes ³, » constantia in virtute destituti, saltem studia nostra ad meliora recurrentes emendare contendamus, et pœnitentia vocemus ad clementiam eum qui secundum naturam bonus est, universitatis rerum Dominum, ut modo dixi.

Έχοντες, και γούν ταίς εις τὸ ἄμεινον μεταδρομαίς ταίς μεταγκώσσει καλώμεν εις ἡμερότητα χρηστὸν ὄλων Δεσπότην.

Vers. 11, *Lamentamini, qui habitatis concisam, quia assimilatus est omnis populus Chanaan, et disperlerunt omnes qui elevati sunt argento.*

VIII. Babyloniorum ferrum nemini parsurum, sed universos per Judæam funditus deleturum, his verbis significat. Restantes autem Hierosolymis, et fuga elapsos, Judæam disperditam, et celebrem apud ipsos civitatem concisam atque comminutam (quod omnis in ea populus cum Chananæorum moribus contenderet, **588** et illorum instituta æmularetur, atque adeo illis nihil concederet, ut fortassis etiam superaret, et post se relinqueret) lamentari jubet. Chananæi porro fuerunt alienigenæ Deo invis, scelerati, et idololatræ, et infames penitus propter omnia nefandissima. Quare in sacris Litteris cuidam hoc probri loco objicitur : « Semen Chanaan, et non Juda ⁴. » Inutiles autem ipsis fore divitias, ac firmamentum putre ac ruinotum, insuper docet, affirmans periisse elevatos argento, hoc est, propter divitias et pecunias se circumspicientes, et idcirco supercilium altius tollentes. Postquam enim turpe lucrum ejus cupiditate victi captarunt, domumque Dei sui, ut ait ipse, impietate et dolo repleverunt, merito divitiæ pro re imbecilla, et infructuosa, et salutem dare nescia reprehensæ sunt. « Melius est igitur nomen bonum quam divitiæ multæ ⁵. Non enim proderunt thesauri impiis : justitia autem liberabit a morte ⁶; » et melior certe est parva pars cum timore Dei ⁷, quam multæ fruges cum injustitia.

ἀνόμους, δικαιοσύνη δὲ βύσεται ἐκ θανάτου, » καὶ πολλὰ γεννήματα μετὰ ἀδικίας.

τὴν Σιών ὀνομάζων, ἦγουν Ἐπιγὰρ πρὸς ἐν ταῖς τῶν πολεμίων τῶν ὄρων καταφεύγουσι καρπὸς τῶν δυσχωρίων πρὸς ἐξθροὺς ἡγούμενοι, καὶ ἀνακῶσσειν ὀρμάς. Καὶ γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις : « Ὅταν στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλὴμ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ δίκας αἰτοῦντες φρονεῖν ἡρημένους, πόλις εὐπυροτότητος, καὶ οὐκ ὅρων ἀναστροφῆς οὐκ ἀσπιθῆς δυσχερῶς ἐκδυσωπούσα τὸν κέρμα, καὶ εἰς τὴν ἀπολοῦσα προχειρῶς ἀμεινον. Καὶ ἄμεινον μὲν προσχροῦειν αὐτοῦ ποῦ φύσις ἐπὶ ἅπαντες, » τὸ ἐπανορθοῦν δὲ κατα φύσιν.

Θρηνησατε, οἱ ἐπινοήσαντες Ἱερουσαλὴμ, ὅτι ἀπολεῖσθαι ὠλοθρεύθησαν.

H. "Οτι φεισθησὶς σίδηρος, ἀπολεῖσθαι θαλαν, σημαίνει προστέταχεν τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἐκεῖνην κεκομμένην λαβὴν τοῖς τῶν ἐκεῖνων εἰς πάντα ἀποκατακαὶ κατόπιν μισεῖς τε καὶ ὅτι μάλιστα τάτοις. Καὶ ὀνειδίζεται τῶν Ἰούδα. » "Οτι τὰ σαθρὸν καὶ ἀπολέσθαι διαπορεύεται, τούτεστι, τοὺς καὶ χρήμασιν τούτω τὴν ἄφροσύνην τῶμονοι, καὶ αὐτῶν, καθά ὄλου, ταύτητο καὶ οὐδένα σῶμα. « Αἰρετὸν οὖν τὸ γεγραμμένον κρείσσων ἀληθῶς.

¹ Matth. xxiv, 16. ² Gen. viii, 21. ³ Jac. iii, 2. ⁴ Dan. xiii, 57. ⁵ Tob. iv, 23.

quam habitare in tabernaculis peccato-

« Καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις, « Ὅτι κρείσσων
μὴν παραρπίσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου

591 VERS. 14-16. *Quia juxta dies Domini magnus, juxta, et velox valde. Vox diei Domini amara et dura posita est, fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis et necessitatis, dies deformitatis et perditionis, dies caliginis et tenebrarum, dies nubis et nebulae, dies tubæ et clangoris super urbes munitas et super angulos excelsos.*

XI. Iterum spem præcidit iis qui cogitaturi sunt
B verborum suorum eventum in longinquum differen-
dum. Velut enim ante ostium ultionem adesse ostendit,
et calamitates bellicas per vestigia eos insequi.
Diem autem Domini vocat tempus quo ista eventura
sint. Velocem quoque, ut qui citra cunctationem
aliquam adfuturus, et non ita multo post vi-
dendus sit. Duram autem illius vocem esse ait, et
potentissimam militum clamorem victoriam inge-
minantium, opinor, significans, iræque et tribula-
tionis, et perditionis et deformitatis, tenebrarum
et caliginis diem illum nuncupat. Quid enim non
continget miseriarum eo devolutis, ut versentur in
ipsis mortis terroribus, et extremis malis conflic-
tentur? Occupata autem urbe ab hostibus, quid
C capti non patiuntur? Aut quid tam nefarium quod
illi prætermittunt? An non impuberes occiduntur,
et puellæ parvulæ jugulatæ abijciuntur, et cæ plan-
tæ ante tēpus effodiuntur? Captorum ægritudo
animi annon ut nox et tenebræ corda denigrat, ut
quid consilii captent, aut quid cogitent, ignorent
penitus: quin tantum non etiam caligine et nebulis
cujusque mentem opacans, nec quo te veritas cogi-
tare sinit. Deinde urbibus quamvis populosis et in
re militari exercitatis hostium infestum adventum
fore intolerabilem an dubium esse potest? Quin
etiam alias amplis mœnibus circumdatas monet,
fore tubæ et clamoris diem Domini « super urbes
munitas, et super angulos excelsos. » Munitas enim
D vocat in quibus strenui reperiuntur cives, quæque
idonea ad bellum juventute abundant, angulos
autem excelsos, muris cinctas. Semper enim
in murorum ambitibus anguli exsurgunt, et in turres
se attollunt, quæ sunt reliquo muro et ædificiis
altiores. « Horrendum est igitur sanè incidere in
manus **592** Dei viventis ¹⁷, » cui nemo plane
resistet; ipse enim « est virtutum Dominus ¹⁸. »

17, 18. *Et tribulabo homines, et ambulabunt
quia Domino peccaverunt. Et effundet san-
guinem ut pulverem, et carnes eorum sicut
bouv. Et argentum eorum et aurum eo-
rum poterit eruere eos in die iræ Domini,*

tem ambulare, et peccata somno atque inertia commissa poenitentibus statim corrigere; sic autem legitime viventes, et optimam vitam reipsa instituentes benignum et placabilem habere universi Dominum, et rejecta nequitia in nos exacerbari non sinere.

δάνουσαν τῷ πάντων Δεσπότη Θεῷ ποιεῖσθαι τρίβον, ζῶντάς τε οὕτως ἐν νόμῳ καὶ τὸν πανάριστον ἀληθῶς ἐπιτηδεύοντας βίον, Ἰεωῦ τε καὶ εὐμενῆ τὸν τῶν ὄλων ἔχειν Δεσπότην, καὶ καταπαικραίνεσθαι καθ' ἡμῶν οὐκ ἔξω παραιτούμενους τὸ φαῦλον, καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἐπανορθοῦν διασπεύδοντας τὰ ὑπνου τε καὶ ραθυμίας ἐγκλήματα.

VERS. 13. *Et erit fortitudo eorum in rapinam, et domus eorum in dissipationem. Et edificabunt domos, et non inhabitabunt eas, et plantabunt vineas, et non bibent vinum earum.*

590 Opportune, ut opinor, et nunc dici illud a nobis potest: « Nil proderunt thesauri impiis ¹¹. » Semper enim fugaces sunt divitiæ, et stabilitate carent. Inebriant autem potius, et ad defectionem a Deo inclinant, et pedes habent fragiles. Sibi ipsi autem vehementer plaudere fatuum est magnopere. Neutiquam enim iræ divinæ subiectos eximet, nec criminibus liberabit, cum Deus poenas decernet, et peccantes, ut par est, ulciscetur. Quid igitur divitiæ? Serviunt tantum carni, et improbæ abominandæque voluptatis ministræ, et matres arrogantia, et radices ac procreatrices fastus sunt, et vanescentium gloriolarum participes faciunt, quæ instar umbrarum a quibus habentur prætereunt. Verum est enim illud: « Omnis caro sicut fenum, et gloria hominis ut flos feni ¹². » Nihil igitur impiis afferre prorsus commodi studium divitiarum docet, dum ait fortitudinem eorum Chaldeis in rapinam seu directionem fore. Sunt enim, sunt in quos quadrat: « Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua ¹³. » Quod si ædes habuerint sumptuose ornatas, non erunt ipsorum: flammis enim dabuntur. Et si insuper vineas instituerint, non ipsi bibent aliquando: abibunt enim captivi, suis domi relictis, rebus jucundis omnibus spoliati. Et hoc per os Jeremiæ Deus declarat, quemdam Samariæ regum ita alloquens: « Ædificasti tibi domum concinnam, cœnacula perflatilia, distincta fenestris, et contignata cedro, et linita minio. Numquid regnabis, quia tu concitatus es in Achaz patre tuo? Non comedent, et non bibent. Melius tibi erat facere iudicium et iustitiam ¹⁴. » Nihil itaque terrenum appetendum est, et temporariæ voluptates longe repudiandæ, nec corradendæ divitiæ fugientes, quæ habentibus processerunt nihil queunt; in Christo autem, et laudabili vitæ curriculo gloriantur, et exclamandum ac dicendum: « Domine, Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te ¹⁵. » Ad hæc: « Quoniam melior est dies una in atriiis tuis super millia. Elegi abjectus esse in domo Dei mei

τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ἰδοὶ ἀνδρῶς, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιάς αὐτοῦ σκοπεύει· καὶ γερόντων μὲν ἀξιοῦ τοὺς τῆς ἀρετῆς ἐργάτας, κατεστρωγμένον δὲ σφόδρα ποιεῖται τὸν ἀλιτήριον, καὶ ἀποδιδῶσιν ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Δεῖ δὲ οὖν ἄρα τροχιάς μὲν ἡμᾶς διαθεῖν ὀρθὰς, καὶ τὴν ἀνδάνουσαν τῷ πάντων Δεσπότη Θεῷ ποιεῖσθαι τρίβον, ζῶντάς τε οὕτως ἐν νόμῳ καὶ τὸν πανάριστον ἀληθῶς ἐπιτηδεύοντας βίον, Ἰεωῦ τε καὶ εὐμενῆ τὸν τῶν ὄλων ἔχειν Δεσπότην, καὶ καταπαικραίνεσθαι καθ' ἡμῶν οὐκ ἔξω παραιτούμενους τὸ φαῦλον, καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἐπανορθοῦν διασπεύδοντας τὰ ὑπνου

Καὶ ἔσται ἡ δύναμις αὐτῶν εἰς διαρπαγὴν, καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν εἰς ἀφανισμόν. Καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ οὐ μὴ κατοικήσουσιν ἐν αὐταῖς, καὶ καταφυτεύσουσιν ἀμπελώνας, καὶ οὐ μὴ πίωσι τὸν οἶνον αὐτῶν.

B Γ'. Ἐπὶ καιροῦ τάχα που καὶ νῦν πρὸς ἡμῶν εἰρησεται: « Οὐκ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμοιοι. » Δραπέτης μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος ἀεὶ, καὶ τὸ βεβηχὸς οὐκ ἔχει. Μεθύει δὲ μᾶλλον καὶ διανένευκεν εἰς ἀποστασίαν, καὶ πόδας ἔχει σαθρούς. Τὸ δὲ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῷ μέγα φρονεῖν ἐθέλειν, ἡλίθιον κομιδῆ. Ἐξελεῖται γὰρ ἡκιστά γε τοὺς ὑπὸ θεῶν ὄργην, οὐδ' ἂν ἀπαλλάξειεν αἰτιαμάτων τινάς, Θεοῦ ποιinh καθορίζοντος, καὶ τὴν τοῖς πλημμελοῦσι πρέπουσαν ἐπάγοντος δίκην. Τί οὖν ὁ πλοῦτος; Σάρκα θεραπεύει μόνην, ὑπηρετῆς ἐστὶν ἀνοστοῦ καὶ βδελυρᾶς ἡδονῆς, καὶ πατὴρ ἀλαζονείας, καὶ τύφου ῥίζα καὶ γένεσις, καὶ προσκαίρων δοξαρίων περιποιεῖται τὴν μέθεξιν, ἃ σκιάς ἐν ἴσῳ παρελαύνει τοὺς ἐσχηκότας. Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι « Πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. » Ὅτι τοίνυν ἀνόνητος παντελῶς τοῖς ἡσεθηκόσιν ἢ ἐπὶ πλούτῳ σπουδῆ, διδάσκει λέγων, ὡς ἔσται μὲν τοῖς Χαλδαίοις εἰς διαρπαγὴν ἢ δύναμις αὐτῶν. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ καὶ οἱ, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως, ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον: « Ἰδοὺ ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ ἡλιπύσεν ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῇ ματαιότητι αὐτοῦ ἐνεδυναμώθη. » Εἰ δὲ δὴ καὶ οἴκοι γεγόνασιν αὐτοῖς πολυτελῶς ἡσχημένοι, εἰεν ἂν οὐκ αὐτῶν ἐμπρησθήσονται γὰρ. Καὶ εἰ πρὸς τούτοις ἐτι γεγόνασιν ἀμπελων μελεδωνοὶ, οὐκ αὐτοὶ πίωνται ποτε, οἰχθήσονται γὰρ αἰχμάλωτοι, τὰ οἴκοι μεθέντες καὶ παντὸς ἐστερημένοι τοῦ κατευφραίνειν εἰδότες. Καὶ τοῦτο σαφές ἐποίει Θεὸς διὰ φωνῆς Ἰερεμίου, λέγων πρὸς τινα τῶν ἐν Σαμαρείᾳ βεβασιλευκότων: « Ὁκοδόμησας σεαυτῷ οἶκον σύμμετρον, ὑπερῶα ῥιπιστά, διεσταλμένα θυρίσι, καὶ ἐξυλωμένα ἐν κέδρω, καὶ κεχρισμένα ἐν μίλτῳ. Μὴ βασιλεύσεις, ὅτι σὺ παρωξύνθης ἐν Ἀχάζ τῷ πατρὶ σου; Οὐ φάγονται, καὶ οὐ πίνονται. Βέλτιον ἦν σε ποιεῖν κρίμα, καὶ δικαιοσύνην καλεῖν. » Χρὴ τοιγαροῦν ἡμᾶς τῶν ἐπιγεῖων οὐδενὸς ἐφθεσθαι, διαβρίπτειν δὲ ὡς ἀπώτατον τὸ τοῖς προσκαίροις ἐφθεσθαι, καὶ μεταποιεῖσθαι πλοῦτου τοῦ φεύγοντος, καὶ ἐν καιρῷ ὄργης οὐδὲν ὄνησαι δυναμένου τοὺς ἔχοντας· καύχημα δὲ ποιεῖσθαι τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, καὶ τῆς ἐξαιρέτου πολιτείας τὰ ἀυχ-

¹¹ Prov. x, 2. ¹² Isa. xl, 6; I Petr. I, 24. ¹³ Psal. LI, 8. ¹⁴ Jerem. xlii, 14, 15. ¹⁵ Psal. lxxxiii, 13.

ματα, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος οὐδὲν ἡγεῖσθαι. *A magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum* ἀμεινον, ἀναφωνεῖν τε καὶ λέγειν. « Κύριος, ὁ *ruin* 16. » Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ. » Καὶ πρὸς γε δὴ τούτους, « Ὅτι κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας. Ἐξελεξάμην παραρπίτεσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν. »

« Ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, ἐγγύς, καὶ ταχεῖα σφόδρα. Φωνὴ ἡμέρας Κυρίου κικρᾶ καὶ σκληρὰ τέτακται, δυνατή. Ἡμέρα ὀργῆς ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡμέρα θλίψεως καὶ ἀνάγκης, ἡμέρα ἀωρίας καὶ ἀφανισμοῦ, ἡμέρα γόφου καὶ σκότους, ἡμέρα νεφέλης καὶ ομίχλης, ἡμέρα σάλπιγγος καὶ κρουγῆς ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὄχυρας, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὕψηλάς. »

1Α'. Ἀποκίρει πάλιν τὴν ἐλπίδα τῶν ἐσθ' ὅτε διακεισομένων εἰς μακρὰν ἀνάβλησιν ἀναδραμεῖσθαι **B** τοὺς λόγους. Ἀγγιθυρον γὰρ ὡσπερ ἀποφαίνει τὴν δίκην, καὶ τρέχουσιν κατὰ πόδας τὴν ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰν. Ἡμέραν δὲ τοῦ Κυρίου τὸν καιρὸν ἀποκαλεῖ, καθ' ὃν ἔσται τὰ τοιαῦτα. Καὶ μὴν ταχεῖαν ὠνόμασεν ὡς μελλήσμου τινος ὄχα παρεσομένην, καὶ ὀφθησομένην οὐκ εἰς μακράν. Σκληρὰν δὲ αὐτῆς τὴν φωνὴν εἶναι φησὶ καὶ δυνατωτάτην, τὸν τῶν πολεμίων ἀλαλαγμὸν ὑποφαίνων, οἶμαι που, ὀργῆς τε καὶ θλίψεως, ἀφανισμοῦ τε καὶ ἀωρίας, σκότους τε καὶ γόφου φησὶν ἡμέραν αὐτήν. Τί γὰρ οὐ συμβήσεται τοῖς ἀθλιότητος εἰς τοῦτο ἀφικόμενοις, ὡς ἐν αὐτοῖς γενέσθαι τοῖς τοῦ θανάτου δειμασι, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐσχάτοις κείσθαι κακοῖς; Πολεμίων δὲ κατελιφῶτων πόλιν, τί τοῖς ἀλοῦσιν οὐ συμβήσεται; **C** Ἡ τί τῶν ἄγαν ἐκτόπων ἀνεπιτήδευτον; Ἡ οὐκ ἀνηδύκ μὲν καταφθεῖρονται παῖδες, κόρια δὲ βίπτειται νεκρά, καὶ ὄλον φυτὰ πρὸ ὕρας ἀναβεβοθρευμένα; οὐχὶ δὲ νύξ οἷά τε καὶ σκότος ἡ δυσθυμία τὴν τῶν ἐαλωκότων καταμελαίνει καρδίαν, ὡς ἀπορῆσαι βουλῆς καὶ σκεμμάτων· μονονοχη καὶ ἀχλύϊ, καὶ νεφέλαις τῶν ἐκάστου κατασχιάζουσα νοῦν, οὐδὲ ὅποι πορευτέον ἔστιν, ἐφήσιν ἔννοσιν. Ἐἶτα, πῶς τοῦτο ἀμφίβολον, ὅτι δὴ ἀφόρητος ἔσται τῶν δυσμενῶν ἡ ἐφοδος καὶ πόλεις ταῖς πολυανδρούσαις, καὶ γυμνασμέναις τοῖς τακτικοῖς; Καὶ μὴν καὶ ἐτέραις, αἵπερ ἂν εἴεν τοῖς τειχῶν περιβολαῖσι περιεζωσμένα καταμεμήνυκα, προστιθεῖς, ὡς ἔσται σάλπιγγος καὶ κρουγῆς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου « ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὄχυρας, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὕψηλάς. » Ὅχυράς μὲν γὰρ τὰς εὐανδρούσας ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ λίαν ἐχούσας τὸ **D** μᾶχιμον γένος, γωνίας γε μὴν ὕψηλάς τὰς τετειχησμένας. Ἄει γὰρ πως ἐν ταῖς τειχῶν περιβολαῖς ἀνέχουσιν αἱ γωνίαι, καὶ εἰς πύργους ἀνεστήκασιν, τῶν ἄλλων ὕψηλοτέρους. « Φοβερὸν οὖν ἄρα τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. » ἀντιτάξεται γὰρ αὐτῷ παντελῶς οὐδεὶς· καὶ γὰρ « ἐστὶν αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος. »

Καὶ ἐκθλίψω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πορεύσονται ὡς τυφλοὶ, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἐξῆμαρτον. Καὶ ἐκχεεὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς χοῦν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ὡς βόλβιτα. Καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν οὐ μὴ δύνηται ἐξελεῖσθαι αὐτοὺς ἐν

591 VERS. 14-16. *Quia iuxta dies Domini magnus, iuxta, et velox valde. Vox diei Domini amara et dura posita est, fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis et necessitatis, dies deformitatis et perditionis, dies caliginis et tenebrarum, dies nubes et nebulae, dies tubæ et clangoris super urbes munitas et super angulos excelsos.*

XI. Iterum spem præcidit iis qui cogitaturi sunt **U** verborum suorum eventum in longinquum differendum. Velut enim ante ostium ultionem adesse ostendit, et calamitates bellicas per vestigia eos insequi. Diem autem Domini vocat tempus quo ista eventura sint. Velocem quoque, ut qui citra cunctationem aliquam adfuturus, et non ita multo post videndus sit. Duram autem illius vocem esse ait, et potentissimam militum clamorem victoriam ingeminantium, opinor, significans, iræque et tribulationis, et perditionis et deformitatis, tenebrarum et caliginis diem illum nuncupat. Quid enim non continget miseriarum eo devolutis, ut versentur in ipsis mortis terroribus, et extremis malis conflitentur? Occupata autem urbe ab hostibus, quid capti non patiuntur? Aut quid tam nefarium quod illi præternittunt? An non impuberes occiduntur, et puellæ parvulæ jugulatæ abjiciuntur, et ceu plantæ ante tempus effodiuntur? Captorum ægritudo animi annon ut nox et tenebræ corda denigrat, ut quid consilii captent, aut quid cogitent, ignorent penitus: quin tantum non etiam calligine et nebulis eujusque mentem opacans, nec quo te veritas cogitare sinit. Deinde urbibus quamvis populosis et in re militari exercitatis hostium infestum adventum fore intolerabilem an dubium esse potest? Quin etiam alias amplis munitibus circumdatas monet, fore tubæ et clamoris diem Domini « super urbes munitas, et super angulos excelsos. » Munitas enim vocat in quibus strenui reperiuntur cives, quæque idomea ad bellum juventute abundent, angulos autem excelsos, maris cinctas. Semper enim in murorum ambitibus anguli exsurgunt, et in turres se attollunt, quæ sunt reliquo muro et ædificiis altiores. « Horrendum est igitur sanè incidere in manus **592** Dei viventis 17, » cui nemo plane resistet; ipse enim « est virtutum Dominus 18. »

VERS. 17, 18. *Et tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt. Et effundet sanguinem eorum ut pulverem, et carnes eorum sicut stercorea boum. Et argentum eorum et aurum eorum non poterit eruere eos in die iræ Domini,*

¹⁶ Psal. LXXIII, 11. ¹⁷ Hebr. x, 31. ¹⁸ Psal. LXXIX, 5.

et in igne zeli ejus consumetur omnis terra, quia A consummationem et festinationem faciet super omnes habitantes terram.

XII. Sententia verborum istorum planissima, meoque judicio declaratione haud opus est. Verumtamen cursim quaedam dicemus. Minatur enim illis mala omnium dirissima, et animi tenebras: causam narrans mox adjungit: « Quia Domino peccaverunt, » perinde ac si dicat: In fratres contumeliosos fuerunt, et in ipsum universorum Dominum libere ac insolenter impii exstiterunt, et divinam oppugnasse gloriam convinci possunt. Est siquidem impietatis plenissimum et abominandum, deitatem ipsam suis honoribus privatam ire, et tantum non throno excludere, atque in eo creaturam et pecudum formas quasi collocare. Alii enim vitulos, alii quamdam Astartem et Beelphegor, alii lunam et sidera divinis honoribus colebant. Idcirco bellicis cladibus in eos grassaturum, consummationemque et festinationem minatur. Et consummatio quidem generalem Judææ perniciem significare potest: festinatio velut brevi et citra procrastinationem quæ prædicta sint, ad opus collatum iri. Sæpe autem verbum festinationis in Scriptura sancta tumultus adventare significat. Est ergo in fratres peccare scelestissimum. Quod si quidam peccando eo pravitatis processerint, ut ipsam quoque ineffabilem naturam lædant, supplicii a Deo irato venientis amolendi ratio nulla reperietur.

Quamobrem Deo invisos hæreticos, exacruentes linguam contra Filium Dei, et creatum et iusuper Patre minorem astruentes, deplorare æquum est. Qui etiam ipsi pro suo arbitratu velut idolum quoddam fingunt, et hoc adorare jubent. Si enim Filius prorsus non habet ut natura Deus sit, et est factus, a nobis autem et 593 sanctis angelis adoratur, quomodo non aperte creaturam colimus, sicut gentes in specie solis, aut creaturæ alterius non humana ac stulta ratiocinatione idolum fabricantes?

CAP. II.

VERS. 1, 2. *Congregamini et colligamini, gens D inermis, antequam sitis vos sicut flos pertransiens die, antequam superveniat in vos ira Domini, antequam irruat super vos ira furoris Domini.*

XIII. Postquam belli importunitatem, futuræque calamitatis atrocitatem expressissime declaravit, rursus sermonem ad poenitentiam commode transfert, ad quam eos vocari vult, quando verisimile erat eum facile persuasurum, timentibus videlicet. Interdum enim animo obdurato, et ad turpiora et execranda magnopere inclinato, haud facile voluntatem saltem poenitentiae agendæ concipimus, quo tamen sæpe terror invitos compellit. Ad suam igitur amicitiam invitat. Sicut enim eos ab illo descivisse

ἡμέρα ὀργῆς Κυρίου, καὶ ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ κατακαλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ, ὅσῳι συντέλειαν καὶ σπουδὴν ποιήσῃ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν.

IB'. Ἐναργῆς μὲν σφόδρα τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, καὶ οὐδενὸς ἀν δέοιτο, καθάπερ ἐγὼμαι, λόγου πρὸς διασάφῃσιν. Πλὴν ἐροῦμεν ἐπιτροχάδην. Ἄπειλεῖ γὰρ αὐτοὺς τὰ παντὸς ἐπέκεινα κακοῦ, καὶ ἐν εἰς νοῦν σκότον· καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς ἀφηγεῖται, προστιθεὶς· « Ὅτι τῷ Κυρίῳ ἐξήμαρτον. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Πεπαρμνηχότες εἰς ἀδελφούς, καὶ εἰς αὐτὸν ἀφυλάκτως δεδουσεθήκασι τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, καὶ τῆς θείας κατεξαιριστάμενοι δόξης ἄλοισιν ἂν, εἴπερ ἐστὶν ἀνοσίον παντελῶς καὶ ἀπηχῆς, αὐτὴν μὲν τῶν ἰδίων ἀποστῆσαι γερῶν, καὶ μονονοχλὶ τὸν τῆς θεότητος ἀποσοθῆσαι θρόνων, ἐνιδρύσαι δὲ ὡσπερ αὐτοῖς τὴν κτίσιν καὶ κτηνῶν ἀλόγων μορφάς. Οἱ μὲν γὰρ δαμάλειν ἀνήπτων τὸ σέβας, οἱ δὲ Ἀστάρτη τιμὴ καὶ Βεελφεγῶρ, οἱ δὲ σελήνη καὶ ἄστροις. Ταύτητοι λοιπὸν ἐπιφέρειν αὐτοῖς ἀπειλεῖ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς συντέλειαν τε καὶ σπουδὴν. Καὶ ἡ μὲν συντέλεια τὸν εἰσάπαν δλεθρον τῆς Ἰουδαίων χώρας κατασημήνειεν ἂν· ἡ δὲ γε σπουδὴ τὸ οἶον ἐν τάχει καὶ ἀμελλητὶ γενέσθαι τὰ προηγγελμένα. Δηλοῖ δὲ πολλάκις τὸ τῆς σπουδῆς ὄνομα παρὰ τῇ Γραφῇ καὶ θεοῦδων ἐφοδον. Πάνδεινον οὖν ἄρα τὸ ἀμαρτάνειν εἰς ἀδελφούς. Εἰ δὲ δὴ καὶ εἰς τοῦτο φαυλότητος προοιοὶ τὰ πλημμεληθέντα τισιν, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἀπόρρητον καταλυπῆσαι φύσιν, οὐδεὶς ἀνατρέψει λόγος τὰ ἐξ ὀργῆς.

C Ἄρα οὖν κατοικιῶζειν ἄξιον τοὺς θεομισεῖς αἰρετικούς, ἐπιθήγοντας τὴν γλῶτταν τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ κτιστὸν εἶναι λέγοντας, καὶ μὴν καὶ ἐν μέλοισιν ἡ ὁ Πατήρ. Εἰδῶλον δὲ ὡσπερ ἀναπλάττουσι καὶ αὐτοὶ, κατὰ γε τὸ σφισιν αὐτοῖς εὐ ἔχειν δοκοῦν, καὶ τοῦτο προσκυνεῖν ἐπιτάττουσι. Εἰ γὰρ ἐκπέπτωκεν ὄλω· τοῦ εἶναι Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ Υἱός, καὶ ἐστὶ γεννητός, προσκυνεῖται δὲ πρὸς τὴν ἡμῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγελῶν, πῶς οὐκ ἐναργῶς τῇ κτίσει λατρευόμεν, καθάπερ Ἑλλήνων παῖδες εἰς ἡλίου τύπον, ἤγουν ἐτέρου τινὸς τῶν κτισμάτων τὸ ἐξ ἀπανθρωπίας καὶ ματαιότητος λογισμῶν εἰδῶλον ἀναπλάσαντες;

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Συνάχθητε καὶ συνδέθητε, τὸ ἔθνος τὸ ἀκαίδευστον, πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παρακορευόμενον ἡμέρα, πρὸ τοῦ ἐπελεθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ὀργὴν Κυρίου, πρὸ τοῦ ἐπελεθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ἡμέραν θυμοῦ Κυρίου.

II'. Παραδείξας εὐ μάλα τοῦ πολέμου τὴν ἀγριότητα, καὶ τῆς ἐσομένης συμφορᾶς τὸ μέγεθος, μεθίστησι πάλιν ἐπὶ καιροῦ τὸν λόγον ἐπὶ τὸ χρῆναι καλεῖν εἰς μετάνοισιν, ὅτε καὶ ἦν ἀναπεισῖεν εὐκόλως, εἰκὸς δὴ πού πεφοβημένους. Ἀπεσκληχτός γὰρ ἐστ' ὅτε τοῦ νοῦ καὶ πολὺ λίαν διανευκόςτος εἰς τὰ αἰσχίω καὶ βδελυρώτερα, οὐκ εὐκόλως προσιέμεθα τὸ κἂν γοῦν ἐλέσθαι μετανοεῖν, συνωθεῖ δὲ πολλάκις εἰς τοῦτο καὶ οὐχ ἐκόντας τὸ δεῖμα. Καλεῖ τοίνυν εἰς οικειότητα τὴν πρὸς αὐτόν. Ὡσπερ

γὰρ αὐτοὺς ἀποστῆναί φασιν, καὶ ἀλλοτρίους γενέσθαι, λελατρευκότας εἰδώλοις, καὶ τοῖς ἰδίοις πάθεσιν ἐπιδόντας τὸν νοῦν· οὕτω πάλιν ἀνόπιν ὥσπερ ἰέναυ νοήσομεν, καὶ τῆς Θεοῦ οἰκειότητος ἐπιδράττεσθαι, προσκυνεῖν ἐλομένους αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ παρακολουθεῖν θεασίμασιν. Ἔθνος γε μὴ ἀπαίδευτον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ὀνομάζει γένος, ὡς καὶ αὐτὴν ἀτιμάζον τὴν ἀρχαίαν ἐντολὴν, καὶ διωθούμενον ἀνοσίως τὸν παιδαγωγούντα νόμον, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος ἐπικεικίας ἀποκομίζειν δυνάμενον. Ἀπειλεῖ δὲ πάλιν ὡς, εἰ μὴ συνδεθεῖεν αὐτῷ, κατὰ γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους τρόπους, διοίσουσι μὲν κατ' οὐδὲν ἀνθέων τῶν ἐν ἀγροῖς, ἀ σαθρά τέ ἐστι, καὶ εὐμάραντα, ὑποπεσοῦνται δὲ πάντως τοῖς ἐξ ὀργῆς. Οὐκοῦν ἔως καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας. » Ἔως ἐνδίδωσιν ὁ Δεσπότης, ποιώμεθα τὴν μετάνωσιν. Συνάπτωμεν ἑαυτοὺς δι' ἀγιασμοῦ καὶ πίστεως. Σκεπασθώμεθα γὰρ οὕτως ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ τὴν ἐκ τῶν πταισμάτων κηλίδα διανιψώμεθα πρὸ τοῦ ἔλθειν ἐφ' ἡμᾶς ἡμέραν Θεοῦ.

Ζητήσατε τὸν Κύριον, πάντες ταπεινοὶ γῆς, κριμα ἐργάζεσθε, καὶ δικαιοσύνην ζητήσατε, καὶ ἀποκρίνασθε αὐτὰ, ὅπως σκεπασθῆτε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου.

ΙΔ'. Τίνα δὴ τρόπον συνδεθεῖεν αὐτῷ, καίτοι βδελυρὸν ὄντες ἔθνος, καταμηνύει σαφῶς. Ζητεῖν γὰρ ἐπιτάττει τὸν Κύριον, κριμὰ τε ἐργάζεσθαι, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀποκρίνεσθαι αὐτὰ. Ζητεῖται μὲν οὖν πρὸς ἡμῶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ διψῆν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα δρᾶν, βραθυμίας ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἐργασώμεθα δὲ καὶ τὸ κριμα, τὸν θεῖον αὐτοῦ νόμον ἀποπεραίνοντες, ἀκοντότατα δὲ κατοροῦντες τὴν ἀρετὴν. Κερδανούμεν δὲ πάλιν τῆς δικαιοσύνης τὴν δόξαν, τοῖς ἐξ ἀγαθουργίας αὐχῆμασιν εὐ μάλα κατεστεμμένοι, καὶ τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀμώμητον ἀληθῶς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβίας, καὶ τῆς εἰς ἀδελφούς ἀγάπης διάττοντες τρίβον. « Πλήρωμα γὰρ νόμου ἢ ἀγάπη. » Δεῖ δὲ, οἶμαι, προσεπενεγκεῖν οἷς ἔφη, τὸ, « ἀποκρίνεσθαι αὐτὰ, » τούτέστι, τὸ καὶ ἑτέροις προσλαλεῖν, καὶ νοουθετεῖν ἀδελφούς· ἐσώμεθα γὰρ οὕτως, καὶ οὐχ ἑτέρως ἀρτιοὶ πρὸς ἀρετὴν. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος τὸν ἔργω τε καὶ λόγῳ δοκιμώτατον ἔφη μέγαν κληθήσεσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ἐλάχιστον δὲ τὸ εἰσηγεῖσθαι μὲν μεμελητηκότα, καὶ ἀποχρῶντα εἰς τοῦτο, μὴ μὴν ἔτι καὶ δρᾶν ἀνεχόμενον, ἄπερ ἂν εὐ ἔχειν οἴηται, καὶ κατοροῦν ἐπιτάττει τισί. Ταλανίζει δὲ που καὶ τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητάς, οὕτω λέγων· « Οὐαὶ ὑμῖν! οἱ δεσμευεῖτε φορτία δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτίθετε τοῖς ἀνθρώποις, αὐτοὶ δὲ, φησὶν, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἄκρω δακτύλου προσφάυετε αὐτοῖς. » Τελεωτάτης οὖν ἄρα θρησκείας ἀπόδειξις, τὸ καὶ κατοροῦν ἀρετὴν, εἰσηγεῖσθαι δὲ καὶ ἑτέροις, δι' ὧν ἂν γένοιτο λαμποί. Ὅτι δὲ οὐκ ἄμισθος ὁ ἐπὶ τῶνδε πόνος, σαφηνιεῖ λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητής, ὅτι « Ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πλῆθος ἁμαρ-

diximus, et alienos evasisse cum idolis serviissent, animumque affectibus vitiosis corrumpendum tradidissent : sic contra quasi retrorsum ire, divinamque benevolentiam adipisci intelligemus, qui eum et solum adorare, et oraculis ejus obtemperare non refugerint. Gentem porro Israeliticam vocat ineruditam, utpote quæ et ipsum mandatum vetus contempserit, et legem, a qua, ut pædagogo, instituebatur ¹⁹, et ad omne genus probitatis deduci poterat, nefarie repulerit. Minatur rursus, nisi secum colligati fuerint, quibus modis hactenus diximus, non dissimiles futuros floribus agrestibus, languescentibus et facile marcescentibus, omninoque divinam animadversionem experturos. Quocirca, « dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes ²⁰. » **Quandiu permittit Dominus, pœnitentiam agamus. Per sanctificationem et fidem nos cum illo colligemus. Sic enim protegemur in die iræ, et contractam ex lapsibus nostris maculam, priusquam veniat super nos dies Domini, abluemus.**

VERS. 3. Quærite Dominum, omnes humiles terræ, judicium operamini, et justitiam 594 quærite, et respondete ei, ut protegamini in die iræ Domini.

XIV. Quonam modo queant ipsi Domino colligari, quamvis detestanda gens, aperte docet. Jubet enim quærere Dominum, judiciumque, et justitiam operari, et respondere ea. Quæritur ergo a nobis Deus, si, seclusa omni socordia, ardentè optemus efficere quæ illi accepta sunt. Operabimur etiam judicium, divinam ejus legem exsequentes, et virtuti impigerrime servientes. Lucrifacimus insuper gloriam justitiæ, recte factorum ornamentis pulcherrime cohonestati, gloriosamque, et vere nulli reprehensioni affinem, in Deum et fratres charitatis viam currentes. « Plenitudo enim legis est dilectio ²¹. » Dictis porro addendum opinor, « respondere ea : » hoc est, et alios alloqui, et admonere fratres : ita enim, non aliter, virtutis numeros consequemur. Sic etiam Dominus verbo et opere probatissimum, magnum vocatum iri dixit in regno cælorum : contra minimum, qui studuerit quidem docere quæ huc sufficiant, nec tamen facto præstare volentem quæ probaverit, et legitime præstare alios jusserit ²². Deplorat item alicubi Judæorum magistros his verbis : « Væ vobis, quoniam alligatis onera importabilia, et imponitis ea in humeros hominum, ipsi autem, inquit, nec ad punctum temporis primoribus digitis attingitis ²³. » Perfectissimæ igitur religionis indicium, et ipsum virtutis officia exsequi, et explicare aliis, quibus claritatem adipiscantur. Non caritutum autem præmiis laborem hujusmodi, declarabit Christi discipulus : « Qui converterit peccatorem ab errore viæ suæ, servabit animum ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum ²⁴. » Si quis autem existimaverit, illud, « respon-

¹⁹ Galat. iii, 24. ²⁰ Galat. vi, 10. ²¹ Rom. xiii, 10. ²² Matth. v, 19. ²³ Matth. xxiii, 4. ²⁴ Jac. v, 20.

dere ea, significare, convenire ea meditari, intelligat et ita sane. Nam et Mosis lex de oraculis divinis ita præcepit : « Et loqueris in eis sedens in domo, et ambulans in foro, dormiens et surgens²². » Psallit quoque David : « Et meditabor in justificationibus tuis semper²³. »

VERS. 4. *Quia Gaza direpta erit, et Ascalon in desolationem, et Azotus meridie projicietur, et Accaron eradicabitur.*

XV. Rursum œconomice procedit sermo, et quedam tempore futura ad solatium Israelitarum prænuntiat. Dicam quomodo. **595** Eversa Hierosolyma, totaque Judæa per Nabuchodonosorem subjugata, vicinæ alienigenarum urbes miserorum calamitate lætabantur, vastitatemque perpassos irridebant, sacrificabantque diis suis, ut qui omnibus odiosum genus hominum totum perdidissent. Audebant insuper dicere, nihil sibi commodare in Deo confidere, reipsa ostensum esse, et opinabantur Babyloniorum vires quamvis cœlesti auxilio prævaluisse. Quod si forte quispiam Judæus, domo et patria relicta tempore belli aufugiens, ad vicinos ut salutem quæreret se contulisset, hic pejus se habebat, cum qui misericordiam navare debebant, Babylonios crudelitate superarent. Quocirca infelices illi adversus Dei gloriam insolescebant, asperosque et immites afflictis se præbebant, non solum commiserationem nullam tribuentes, sed etiam immaniter stultitia sua captivos divexantes. Quid ergo? Post hæc, suo tempore, Cyro tandem dimittente, e captivitate redierunt Israelitæ, et Hierosolymis constituti urbem reædificaverunt, et templum instaurarunt. Jamque Deo bene juvante, in spe status felicioris erant. Hæc cum Gæzæ, et Ascalonitæ, et Azotii, et Accaronitæ, Moabitæ, et Idumæi, et Ammanitæ, et aliæ præterea gentes cognovissent, invidiæ flamma collicitebant, et muro urbem cingentes impedire conabantur²⁴. Quare agmine facto qui captivi redierant, in eos bellatum iverunt, et in valle Josaphat prælio dimicatum est : ubi Deo Israelæm corroborante, ceciderunt interfectique sunt adversarii. Adeo autem potenter gentium urbes subegit, ut eas ad solitudinem redigeret et gregum stabula efficeret. Hujus historiæ nunc meminit, promissionem habentis, primum quidem reversionis e captivitate, deinde futuræ gloriæ, ac victoriæ contra omnes. Direptum enim iri Gazam ait, perituram Ascalonem, Azotum in meridie, hoc est palam, projiciendam, nec latronum more, sed manifeste et lege belli ; Accaronem vero eradicatum iri. Scitissime autem ad nominis significatum minando alludit. Redditur enim Accaron *eradicatio*. Quod ipsam passuram dicit, ut quæ ipsa appellatione calamitatem sibi importandam complectatur.

βρίας ἐκριψήσεσθαι, τουτέστι φανερώς, καὶ οὐ τρόπῳ ληστρικῷ, ἀλλ' ἐναργῶς, καὶ πολέμου νόμφτην γε μὴν Ἀκκαρῶν ἐκριζώθησεσθαι. Εὐφυῶς δὲ

τιῶν. » Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο, τὸ « ἀποκρίνεσθαι αὐτὰ, » καταδηλοῦν, ὅτι μελέτην αὐτὰ ποιεῖσθαι προσήκει, καὶ τῆδε νοεῖτω Προστέταξε γὰρ καὶ ὁ Μωσῆως νόμος περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ λογίων, ὅτι « Καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθήμενος, καὶ πορευόμενος ἐν ἀγορᾷ, κοιταζόμενος, καὶ διανιττάμενος. » Ὑἄλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ : « Καὶ μελετήσω ἐν τοῖς δικαίωμασί σου διαπαντός. »

Διότι Γάζα διηρπασμένη ἔσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτος μεσημβρίας ἐκριψήσεται, καὶ Ἀκκαρῶν ἐκριζωθήσεται.

ΙΕ'. Οἰκονομεῖται πάλιν ὁ λόγος, καὶ προαπαγγέλλει τὰ ἐσόμενα κατὰ καιροὺς εἰς παράκλησιν τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. Καὶ τί δὴ τοῦτο, ἐρῶ. Πεπορθημένων τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπάσης δὲ τῆς Ἰουδαίας κατεilahμένης ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, αἱ περίοικοι τῶν ἀλλοφύλων πόλεις ἐπεγίνοντο τοῖς πεπορθοῖσι, καὶ καταμειδίων τῶν πεπορθημένων, ἔθυσον δὲ καὶ τοῖς ἰδιοῖσι θεοῖς, ὡς τὸ πᾶσιν ἀπηχθημένον ἀπολωλεκόσι γένος. Ἀπετόλμων δὲ λέγειν, ὡς ἀνόνητον αὐτοῖς τὸ ἐπὶ Θεῷ πεποιθῆναι διὰ πραγμάτων αὐτῶν ἐξεληλεγκται, φροντὸ τε ὅτι καὶ τῆς ἄνωθεν ἐπικουρίας εὐσθεσεστέρα ἢ τῶν Βαβυλωνίων ἐγένετο χεῖρ. Εἰ δὲ δὴ πού τις τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας τὰ οἴκοι μεθεῖς, καὶ τῆς ἐνεγκούσης ἀποδραμῶν κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρῶν, ὡς πρὸς ὁμόρους ἀφίκετο σώζεσθαι προσδοκῶν, οὗτος ἦν ἐν χείροσιν, ὡμοτέροισ τῶν Βαβυλωνίων περιτυχῶν, τοῖς κατοικτεῖρειν ὀφειλοῦσιν. Οὐκοῦν κατεσοβαρεύοντο τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης οἱ τάλανες, σκληροὶ τε καὶ ἀτεγκτοὶ τοῖς πεπραχόσιν ἀθλίως συνήντων, τὸ συναλαγεῖν παραιτούμενοι μᾶλλον δὲ καὶ ἀγρίως τῇ παρ' ἑαυτῶν σκαιότητι τοὺς ἀλόνας ἐπιφορτίζοντες. Τί οὖν; Μετὰ τοῦτο ἐπανήκον μὲν κατὰ καιρῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας οἱ ἐξ Ἰσραήλ, Κύρου μόλις ἀνέντος, καὶ δὴ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις γεγονότες ἀνετελιχίζον τὴν πόλιν, καὶ τὸν ναὸν ἀνεδείμαντο. Καὶ ἦσαν ἡδὴ περ ἐν ἐλπίσι λοιπῶν τοῦ εὐημερεῖν, προαττιζόντος τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ταῦθ' οὕτως πράττεσθαι μεμαθήκασι, Γαζαῖοι τε καὶ Ἀσκαλωνῖται, καὶ μὴν καὶ Ἀζώτιοι, καὶ οἱ ἐκ τῆς καλουμένης Ἀκκαρῶν, Μωαβῖται, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ Ἀμμανῖται, ἑτερά τε ἅπτα πρὸς τοῦτοισ ἔθνη, τῇ τοῦ φθόνου κατετήκοντο φλογί, καὶ διακυλύειν ἤθελον περιφράττοντας τείχει τὴν πόλιν, καὶ δὴ συναγχερμένοι τῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνακεκλημένων κατεστρατεύοντο. Καὶ συγκεκρόθηται μὲν ἡ μάχη κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ· πεπτώκασι δὲ καὶ ἀνήρηγται, Θεοῦ νευροῦντος τὸν Ἰσραήλ. Ἐλὸν δὲ οὕτω κατακράτος τὰς τῶν ἐθνῶν πόλεις, ὡς εἰς ἐρημίαν αὐτὰς καταστήσει, καὶ ποιμνίων ταύτας ἀποφῆναι σιχούς. Ταύτης διαμέμνηται τῆς ἱστορίας εἰς τὸ παρὸν, ἐπαγγελίαν ἐχούσης, πρῶτον μὲν τῆς ἐπανόδου τῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας· εἶτα τῆς ἐσομένης εὐκλείας, καὶ τῆς κατὰ πάντων νίκης. Διαρπασθήσεσθαι μὲν γὰρ τὴν Γάζαν φησιν, οἰχθήσεσθαι δὲ τὴν Ἀσκάλωνα πρὸς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτον μεσημβρίας εἰς τὸν ναὸν τοῦ ὀνόματος δῆλωσιν ποιεῖται τὴν

²² Deut. vi, 6, 7. ²³ Psal. cxviii, 117. ²⁴ II Esdr. iii, iv.

ἀπειλήν. Ἐρμηνεύεται γὰρ Ἀκκαρῶν ἐκρίζωσις. Τοῦτο δὲ αὐτὸ πείσεσθαι φησιν αὐτὴν, οἷον ἔχουσαν ἐν τῇ κλήσει τῆς ἐπινεχθησομένης αὐτῇ συμφορᾶς

Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, πάροιχοι Κρητῶν! Λόγος Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς, Χαναάν, γῆ ἀλλοφύλων.

Γ'. Ἀποχρώντως ἀπειλήσας, καὶ τὰ ὅσον οὐπω συμβησόμενα προαπηγγελκῶς τοῖς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦσι, Γαζαίοις τε, φημί, καὶ Ἀσκαλωνίταις, Ἀζωτικοῖς τε καὶ τοῖς ἐξ Ἀκκαρῶν, τὸν Ἰσον ὑφαίνει λόγον καὶ ἐπὶ ταῖς Φοινίκης, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ταῖς πρὸς τῇ θαλάσῃ κειμέναις. Ταῦτοιοί φησιν· « Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης! » Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ τῶν κατὰ τὴν Παλαιστίνην πόλεων τῇ θαλάσῃ προσωκῆκασιν, ἀποδιστάς ὡσπερ τὰς σηματονομήνας, εἰς τὸ παρὴν παροίκους Κρητῶν αὐτὰς ἀποκαλεῖ, ἵν' ἐντεῦθεν νοῶμεν τοὺς τῆς Φοινίκης οὐκ ἄλλοι. Κρήτες γὰρ, καὶ Αἰθιοῦς διαίργοντο μὲν ἀλλήλων μεσολαβούσης θαλάσσης, ὀλίγοις κομιδῇ διαστήμασιν. Ὡς γὰρ ὁ πολὺς ἔχει λόγος, ἀνέμου πνέοντος, ἔσθ' ὅτι τῶν ἐκ Κρήτης βοτανῶν διάττουσιν αἱ ὄσμαι καὶ τοὺς ἐν Λιβύῃ πτείνουσι θήρας, ἔρπετά τε, φημί, καὶ τὰ τῶν ἰοδύλων ἔθνη. Τετάρχεται δὲ οὖν Αἰθιοῦς τε καὶ Κρήτες ὡς ἔθνος ἓν. Ἐντεῦθεν κατὰ καιροὺς ἀποικίαν στείλαντες, τὰς ἐν Φοινίκῃ κατοικήκασιν, καὶ ἀνεδείμαντο πόλεις, καθάπερ ἀμέλει καὶ Καππαδοκίαι κατὰ καιροὺς τὰς τῆς Παλαιστίνης. Καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς Ἀμῶς· « Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθιοπίων ὑμεῖς ἐστε ἐμοί, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. Οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ βόθρου; » Καὶ ἀλλοφύλους μὲν τοὺς Παλαιστηνοὺς ὀνομάζει, Σύρους γε μὴν τοὺς Φοινίκας, οὓς καὶ ἀναγαγεῖν ἐκ βόθρου δεισχυρίζεται, βόθρον, οἶμαι, τὴν Λιβύην ἀποκαλῶν, διὰ τὸ εἶναι που τάχα κοίτην τε καὶ χθαμαλὴν τὴν χώραν. Κατσειρύνεται γὰρ εἰς κόλπους ἢ παρ' αὐτοῖς Θάλασσα, μονονοχὶ καὶ ἀναφευγούσης ἀνόπιν τῆς χέρσου, καὶ τοῖς ἔτι μάλιστα νοτιωτάτοις κλίμασιν εἰσδυομένης. Ἰστέον δὲ ὅτι ἀντὶ τοῦ βόθρου, Κυρήνην ὀνόμασαν οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν, ὅτι Λιβύων ἀποικοὶ Φοινίκας ἀποφαινοῦνται ἐναργέστερον· Κυρήνη γὰρ τῆς Λιβύης ἐστὶν ἐπισημοτάτη πόλις. Λόγος τοίνυν, φησὶ, Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς. Ὡς πάροιχοι τῶν Κρητῶν, ἦγουν Λιβύων. Τὸ δὲ πάροιχοι φησὶν ἀντὶ τοῦ ἀποικοὶ, καὶ μετανάσται. Χαναάν δὲ πάλιν αὐτοὺς ἀποκαλεῖ. Χαναανοὶ γὰρ ἦσαν ἅπαντες οἱ τὰς Φοινίκης κατοικοῦντες πόλεις, εἰ καὶ γεγόνασιν ἀπ' ἀρχαῖς ἀποικοὶ Κρητῶν. Ἰστέον δὲ πάλιν, ὅτι οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν ἀντὶ τοῦ « Πάροιχοι Κρητῶν » ἐκδεδώκασιν, « Λόγος Κυρίου πρὸς ὑμᾶς, ἔθνος ὠλοθρευμένον. » Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον ἀκολουθῆσαι πάλιν καὶ τῇ τῶν Ἐβδομήκοντα γραφῇ, τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας παρηγάγομεν εἰς μέσον, ἃ φέρει μὲν εἰς ἡμᾶς ἢ παραδόσις, ἐπεσφράγισε δὲ ὡς ἀληθῆ καὶ ὁ τοῦ προφήτου λόγος.

Καὶ ἀπολῶ ὑμῖς ἐκ κατοικίας, καὶ ἔσται Κρήτη Ἰσραὴλ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων. Καὶ ἔσται τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοιποῖς οἴκου Ἰούδα. Ἐπ' αὐτοὺς γεμίσονται ἐκ τοῖς

596 VERS. 5. *Vae, qui habitatis funiculum maris, advenae Cretensium. Verbum Domini super vos. Chanaan, terra alienigenarum.*

XVI. Sufficiens minatus, et mox apparitura vaticinatus Palaestinam habitantibus, Gazæis, inquam, et Ascalonitis, Azoliis, et Accaronitis, eadem de urbibus Phœnices dicit, et imprimis de iis quæ ad oram maris sitæ sunt. Idcirco ait: « Vae qui habitatis funiculum maris. » Quoniam vero complures Palaestinarum urbes erant maritimæ, distinguens quasi de quibus vocatur, in præsens advenas Cretensium eas nominat, ut hinc Phœnices incolas intelligamus. Cretenses enim et Libyes mari, per parvo tamen intervallo, dirimebantur. Nam, ut fama est, vento spirante nonnunquam herbarum ex Creta odor delatus, feras in Libya interemit, reptilia dico, et venenatorum genera. Itaque Libyos et Cretenses pro una gente ponuntur. Hinc aliquando deducta colonia habitavit, et in Phœnicia civitates, quemadmodum videlicet etiam aliquando Cappadoces in Palaestina, instaurarunt. Proinde ait Deus per Amos: « Nonne ut filii Æthiopum vos estis mihi, Israel? dicit Dominus. Nonne Israel eduxi ex Ægypto, et alienigenas ex Cappadocia, et Syros ex fovea? » Et alienigenas quidem Palaestinos nominat, Syros autem Phœnices, quos et ex fovea se eduxisse affirmat, foveam, uti reor, Libyam appellans, quia fortassis cava et depressa sit regio. In sinus enim mare apud eos dilatatur, terra propemodum refugiente et in oras maxime australes recedente. Sciendum porro pro fovea quosdam interpretes Cyrenem posuisse, quos Libyæ colonos esse manifesto constat: Cyrene enim Libyæ urbs est illustrissima. Ait igitur: Verbum Domini super vos, o advenæ Cretensium, sive Libyæ. Advenæ dicit pro colonis, et qui solum mutarunt. Ad hæc Chanaan eos nominat. Chananæi enim erant omnes Phœnicia urbiū incolæ, tametsi essent ab initio coloni Cretensium. Rursus tenendum est, alios interpretes pro « Advenæ Cretensium » edidisse, « Verbum Domini ad **597** vos perditos. » Quia vero nos Septuaginta scripturam sequi oportebat, historiam in medium attulimus, quam traditione accepimus, et ut veram prophetæ sermo obsignavit.

D VERS. 6, 7. *Et perdam vos de habitatione, et erit Creta pascua gregum, et ovile ovium. Et erit funiculum maris iis qui reliqui sunt de domo Juda. Super ipsos pascentur in domibus Ascalonis, vespere diver-*

²⁵ Amos ix, 7.

ulciscar super principes, et super domum regis, et super omnes qui induti sunt indumentis alienis. Et ulciscar manifeste super omnes qui in vestibulis sunt in illa die, qui implent domum Domini Dei sui impietate et dolo.

VI. Tria sunt in quibus urbium regionumque felicitas consistit, regnum, magistratuuum in eo ordines, laudatum ab omnibus sacerdotium. Hæc si bene habuerint, unumquodque pro **585** dignitate sua, bene habebunt quæ cuique subjecta sunt, et saluti atque incolumitati populorum consulatur. Sin autem via obliqua ac delorta cucurrerint, omnia statim inuenuste procedent, et quasi temulentos ad exitium reddent. Quemadmodum enim dolente capite etiam reliqua membra pariter dolorem sentire et ægrotare necesse est : ita principibus ad vitium detortis, et propensione ad vitia laborantibus, subditos similiter corrumpi oportet. Solent enim subditi dominorum voluntates sequi, et ad eorum exemplum componi. In die igitur, inquit, sacrificii Deo placentis, hoc est, tempore quo terribilissimis peccatis obstrictorum trucidationes perpetrabuntur, in eas res quæ gloria cæteris antecellunt, et primum locum tenent, ultrix ira invadet. Ea autem sunt, domus regis, et illi vicina statim, gloria et honore illustrium, et tertia post ipsos cæteris quoque a Deo prælata divinorum sacerdotum, qui et ipsi pro ordine sacerdotii populi duces ac principes numerantur. Quos exagitat vehementer, ut qui se cooperant vestimentis alienis, hoc est, eo usque jam Deum diligere desiisse, ut quæ olim per Mosen divinitus mandata sunt, contemnere auderent, et cum eos ad sacra peragenda tempus vocaret, nec ipsum sacerdotii cultum sive habitum retinerent. Sicut igitur Aaronis filii igne consumpti sunt ⁹⁶, et eo crimine accusabantur, quod alienum ignem altari imposuissent : ad eundem modum et hi de quibus loquimur, pœnas reposcentur, quia ornatum sibi convenientem aspernati, ut sacerdotibus dignum erat, pro legislatoris voluntate non sint induti, sed in vestibulis alienis perfungi sacris non dubitarint. Est autem et hoc summi contemptus argumentum, ostenditque eos legem in postremis duxisse. Jam igitur quo pacto cogitare licet, legis observationem aliis curæ fuisse, si eam principes ipsi neglexerunt? Idcirco inquit, « Ulciscar manifeste super omnes qui in vestibulis sunt. » Sententia subest huiusmodi : Israellem toties peccantem, et prophetis dicte minime audientem, ad pœnitentiam vocabat, externis afflictionibus eum corrigens ut pater, nonnumquam etiam corpora eorum tangens. Exempli gratia, vento pestilenti fructus in agro percussit : aut bruchium aliquando, et locustam, aut erucam, aut rubiginem, quæ vocatur, confertim **586** immisit. Admixit etiam inflammatione et ictero, juxta vocem

αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ πάντα τοὺς ἐνδεδυμένους ἐν δύματα ἀλλότρια. Καὶ ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ πάντα ἐπὶ τὰ πρόθυρα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον Κυρίου Θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας καὶ δόλου.

Γ'. Τρία ταῦτά ἐστι τὰ δι' ὧν ἂν εὖ ἔχοιεν πόλεις τε καὶ χῶραι, βασιλεία τε καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν τῶν ἐξουσιῶν τάγματα, καὶ ἡ διαβόητος ἱερωσύνη. Ταῦτα δὲ εἰ μὲν ἔχοι καλῶς, κατὰ γὰρ τὸ ἐκάστῳ πρέπον, εὖ ἂν ἔχοι τὰ ὑπ' αὐταῖς πράγματα, καὶ σώζεται τὸ ὑπῆκοον. Εἰ δὲ τὴν διστραμμένην ἔλοιτο τιμῆν, καὶ μὴν καὶ εὐθὺς διάττοιεν τρίβον, ἅπαντα πρὸς τὸ ἀκαλλῆς οὐχίσηται, καὶ μονονοχὶ καταμεθύσει πρὸς βλεθρον. Ὅσπερ γάρ, εἰς τὴν τοῦ σώματος κεφαλὴν ἀλγῆματος γεγονότος, συναισθάνεσθαι τε αὐτῇ καὶ συναρῶσθαι ἀναγκαῖον τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν· οὕτω καὶ τῶν ἡγουμένων ἐκτετραμμένων ἐπὶ τὸ φαῦλον καὶ μέντοι βόηθῃ τὴν εἰς χεῖρα νενοσηκότων, συγκαταφείρεσθαι πως ἀνάγκη τοὺς ὑπερευμένους. Φιλῆ γάρ πως τὸ ὑπῆκοον ταῖς τῶν λαχόντων κρατεῖν ἐπεσθαι τε καὶ ὑποφέρεισθαι γνώμῃς. Ἐν ἡμέρᾳ τοίνυν, φησὶ, τῆς ἀθανάτου Θεῷ θυσίας, τουτέστιν, ἐν καιρῷ καθ' ὃν ἂν γένοιτο τῶν τὰ πάνθεινα πεπλημμεληκότων ἡ σφαγῆ, ἐπ' αὐτὰ δὴ, καὶ πρῶτα, καὶ τῶν ἄλλων ἐξηρημένα κατὰ τὴν δόξαν καὶ προεκειμένα πράγματα, βαδιεῖται τὰ ἐξ ὀργῆς. Ταῦτα δὲ ἐστὶν, ὁ τοῦ βασιλεύοντος οἶκος, καὶ ὁ γείτων εὐθὺς τῶν ἐν δόξῃ καὶ περιφανείᾳ κειμένων, καὶ τρίτος ἐπ' αὐτοῖς ὁ καὶ τῶν ἄλλων παρὰ Θεῷ προτιμότερος ὁ τῶν θείων ἱερουργῶν ἀρχοντας δὲ καὶ αὐτοὶ, καὶ λαῶν ἡγούμενοι, κατὰ γὰρ τῆς ἱερωσύνης τὴν τάξιν. Αἰτιᾶται δὲ λίαν αὐτοὺς, ὡς ἐνδεδυμένους ἐν δύματα ἀλλότρια, τουτέστιν, εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιλοθείας ἱγμένους, καὶ τῶν πάλαι διὰ Μωσέως τεθεσπισμένων καταφρονεῖν ἡρημένους, ὡς μηδὲ αὐτὸ τὸ τῆς ἱερωσύνης σχῆμα τηρεῖν, καιροῦ καλοῦντος αὐτοὺς ἐπὶ γὰρ τὸ δεῖν ἀποπεραίνειν τὰ ἱερά. Ὅσπερ οὖν οἱ ἐξ Ἀαρῶν γεγονότες δεδαπάνηται πυρὶ, καὶ τῆν αὐτοῖς ἐπέκλημα καὶ ἡ γγραφῆ, τὸ ἀλλότριον ἐπιθεῖναι τῷ θυσιαστηρίῳ πῦρ· τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ οὗτοι, περὶ ὧν τῆν ὁ λόγος, ἐξαιτοῦνται δίκας, ὅτι τῆς περεπούσης αὐτοῖς εὐκοσμίας ἠφειδῆχότες, ἱεροπρεπῶς μὲν οὐκ ἐστέλλοντο κατὰ γὰρ τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν, ἐνδύμασι δὲ ἀλλοτριῶν ἡμφισσμένοι, δρῶν ἀπετὸλμων τὰ ἱερά. Ἀποδείξεις δὲ καὶ τοῦτο ἐστὶ καταφρονήσεως τῆς ἐσχάτης, καὶ τοῦ μηδεὸς ἀξιοῦσθαι λόγου παρ' αὐτοῖς τὸν νόμον. Εἶτα πῶς τῆν ἐνοεῖν ἐν φρονεῖδι γενέσθαι τοῖς ἄλλοις τοῦ νόμου τὴν τήρησιν, εἰ μηδεὶς αὐτοῦ τοῖς ἡγουμένοις ὁ λόγος; Ταύτητος φησὶν· « Ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόθυρα. » Καὶ ὁ βούλεται δηλοῦν, ἐστὶ τοιοῦτον· Πλημμελοῦντα πλειστάκις τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς διὰ τῶν προφητῶν οὐκ εἰκοντα λόγοις, ἐκάλει πρὸς μετάνωσιν, ταῖς ἐξωθεν λύκαις ἐπανορθῶν ὡς πατὴρ, ἀπτόμενος δὲ καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐσθ' ὅτε. Ὅσον τί φημι, ἐπάταξεν ἐν ἀνεμοσφορίᾳ τοὺς ἐν ἀγρῷ

⁹⁶ Levit. x, 1, 2.

καρπούς, ἢ βροῦχον ἐσθ' ὅτε καὶ ἀκριδα καθείς, ἢ κάμπην ἐπισουρεύσας, ἢ τὴν καλουμένην ἐρυσίθην. Αελύπηκε δὲ καὶ ἐν πυρώσει, καὶ ἐν ἰκτέρω, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ταῦτα κατὰ καιροὺς ἐπιφέρων, ὅσον ἐπληττε λεληθότως. Νυνὶ δὲ, φησὶν, « Ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόπυλα, » τούτέστιν, οὐ λεληθότως ἐποίησα τὰ ἐξ ὀργῆς· οὐ βροῦχος ἔσται καὶ ἐρυσίθη τὰ καθ' ὑμῶν, οὐκ ἀβρώστια σωματικῆ, ἀλλὰ γυμνῶς ἀποστλιθόντων πολεμίων τὸ ξίφος, καὶ τοῖς εἰς ἐμὲ διεδουσεθηκόσιν ἀπειλοῦν τὸν βλεθρον, καὶ εἰς αὐτὰ τοῦ ναοῦ τὰ πρόπυλα καταφθεῖρον ὡμῶς τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας καὶ ὀλοῦ. Τίς οὖν ἡ ἀσεβεία; τίς δὲ καὶ ὁ ὀλος; Ἐτερος ἤμιν προφήτης σαφηνίζει λέγων περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· « Οἱ ἠτούμενοι αὐτῶν μετὰ δῶρων ἐκρίνον, καὶ οἱ προφήται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο. » Καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς Ἡσαίας ἀποτεινεται πρὸς αὐτήν, καὶ φησὶν· « Οἱ ἀρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Προσεκτεία δὲ οὖν τοῖς τῶν θεῶν θυσιαστηρίων Β Ἱεροουργοῖς, μὴ ἄρα πως ταῖς τοιαύταις περιπέτοιεν γραφαῖς. Τυπικῶς μὲν γὰρ οἱ πάλαι τὴν ταῖς Ἱεροουργίαις πρέπουσαν ἐδέχοντο στολήν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς, ἀμφιον ἔστω λαμπρὸν, καὶ στολὴ τις ὡσπερ Ἱεροπρακτικῆς ἐκάστῃ τῶν κεκλημένων εἰς λειτουργίαν, πιστὶς ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος, βίος εὐαγγελικὸς, πολιτεία σεμνὴ καὶ ἐννομητάτη, καὶ τρόπος ὀρθὸς, λημμάτων αἰσχυρῶν οὐχ ἠττώμενος, φρονεῖς ὀρώσα πρὸς ἐρετην, καὶ τοῦ παντός ἀξιοῦσα λόγου τὸ ἀνδάνον Θεῶ.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, φωνὴ κρυσθῆς ἀπὸ πύλης ἀποκωντόντων, καὶ ὀλολυγῆς ἀπὸ τῆς δευτέρας, καὶ συντριμμὸς μέγας ἀπὸ τῶν βουνῶν. C

Ζ'. Καταγράφει σαφῶς τοῦ πολέμου τὰς συμφοράς, καὶ ὅσον πίπτοντάς τε καὶ ὀλλυμένους, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐποικιμῶντας ἐπιδεικνύσι τινάς, ἵνα τῷ μεγέθει τῶν ἐσομένων κακῶν ἠττώμενοι, μεταφοιτῶν ἔλοινοτο πρὸς τὸ ἐπιγεῖσθαι ὀρθῶν ἀμείνω καὶ περπωδέστερα, οὕτω τε λοιπὸν ἐξω φέροντο τῆς ὀργῆς. Ἀγαθὸς γὰρ ὁ Θεὸς, « καὶ οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, ὡς τὸ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὀδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ζῆν αὐτὸν, » κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν Ἱεζεχὴλ. Κατ' ἐκεῖνο δὲ οὖν, φησὶ, τοῦ καιροῦ ἀπὸ μᾶς μὲν πύλης τῶν ἀποκωντόντων, τούτέστι, τῶν ἀποσφαττόντων τοὺς παρεμπίπτοντας, δεινὴ τις ἔσται καὶ ἀμειδῆς ἀναφώνησις. Ἄει γὰρ πως ἐν ταῖς ἀλίσκομέναις τῶν πόλεων εἰσελαύνοντες οἱ πολέμοι φρικτὸν τι καταλαλάσουσι, D προκαλοῦντες εἰς φόβον τοὺς ἐν αὐταῖς, προτροπάδην τε ὡσπερ ἀλλήλους καταθῆγοντες εἰς ὀμότητα. Ἀπὸ δὲ γε τῆς ἐτέρας πύλης ἔσται, φησὶν, ὀλολυγῆς καὶ δάκρυον, συνωθουμένων ἀλλήλοις τῶν ἐαλωκότων, καὶ ἐκάστου διασπεύδοντος τῆς πόλεως ἀποπηδῶν, ὡς νεῶς βεβαπτισμένης. Ἐσεσθαι δὲ συντριμμὸν μέγαν φησὶν ἀπὸ τῶν βουνῶν, τάχα πρὸς βουνούς τὴν καλουμένην ἄνω πόλιν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἣτοι

A prophetæ. Hæc [in illos aliquando immittens, quæsi occulte eos ferit. Ast nunc, inquit, « Uliciscar aperte super vestibula, » hoc est, non occulte puniam iratus: quæ nocebant vobis, non erunt bruchus, et rubigo, non morbus corporis, sed strictus et coruscus hostium gladius, impietatis in me reis exitium minitans, et usque ad ipsa templi vestibula interficiens crudeliter, qui domum Dei sui impletate et dolo repleverunt. Quænam igitur hæc impietas, aut quis dolus? Alius propheta id exponit, cum dicit de Jerusalem: « Duces ejus cum muneribus judicabant, et prophetæ ejus cum argento divinabant ». » Quin et sapiens Isaias multis verbis in Synagogam invehens, « Principes tui, inquit, inobedientes, socii furum », et quæ sequuntur.

Attendum est igitur divinarum altariorum sacerdotibus, ne forte istiusmodi criminum accusari possint. Veteres enim in typo sacris functionibus congruentem stolam sumebant. Postquam autem tempus cultus spiritualis advenit, indumentum esto splendidum et stola sacerdotalis cuique ad liturgiam seu munus sacrificandi vocato, recta et inculpata fides, vita evangelica, conversatio honesta et legibus maxime respondens, et mores probati, turpi quæstui haud succumbentes, sollicitudo in virtutem intenta, et cui nihil antiquius sit quam placere Deo.

VERS. 8. Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris de porta compungentium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus.

VII. Clades bellicas dilucide describit, et velut cadentes ac pereuntes, et seipsos lamentantes quosdam inducit, ut, futurorum malorum magnitudine compulsi, ad officium pro eo ac decet præstandum transire velint, quo sic in posterum iræ divinæ se ereptum eant. Bonus enim est Dominus, « et non vult mortem morientis, sed ut convertatur a via sua mala, et vivat », juxta vocem prophetæ Ezechielis. Illo tempore igitur, inquit, ab una quidem porta compungentium, hoc est, trucidantium obvius, ingens et tristis clamor exoriatur. Semper enim in capiendis urbibus 587 hostes irruentes terrificum clamant, cives ad timorem provocantes, et ad crudelitatem quam celerrime exorcendam inter se exacuentes. A secunda autem porta erit ululatus, inquit, et lacrymæ, impellentibus mutuum captivis, et unoquoque ex urbe fugere properante, ceu ubi navis in profundum bauritur. At insuper fore contritionem magnam in collibus, ubi fortasse colles nominat, quæ Hierosolymis superior urbs, sive Sion dicebatur: aut aliud quiddam significat. Semper quippe ad incursum hostilem incolæ in montium juga se recipiunt, rati difficultatem loci

⁹⁷ Mich. III, 11. ⁹⁸ Isa. I, 25. ⁹⁹ Ezech. XVIII, 52.

impedimento fore hostibus, et persequentium impetus retardaturam. Proinde Dominus ita allocutus est Judæos : « Quando autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes ¹. » Quamobrem, Deo percutiente et pœnas peccatorum a contemptoribus exigente, patientibus nihil commodabit aut proderit, non urbs munitissima, non moenium ambitus firmissimi, non montium altitudo et petrarum asperitates, non locorum inviorum difficultas. Sola pœnitentia salvat, et judicem flectens, et furorem ejus sedans, et ad bonitatem illi propriam facile adducens eum qui natura bonus est, Opificem. Ac præstat quidem totis viribus cavere ne Deum offendas. Quoniam autem humana natura ad malum pronâ est ², et in multis offendimus omnes ³, constantia in virtute destituti, saltem studia nostra ad meliora recurrentes emendare contendamus, et pœnitentia vocemus ad clementiam eum qui secundum naturam bonus est, universitatis rerum Dominum, ut modo dixi.

ἔχοντες, καὶ γοῦν ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομαῖς ταῖς μεταγνώσεσι καλῶμεν εἰς ἡμερότητα χρηστὸν ὄλων Δεσπότην.

Vers. 11, *Lamentamini, qui habitatis concisam, quia assimilatus est omnis populus Chanaan, et disperierunt omnes qui elevati sunt argento.*

VIII. Babyloniorum ferrum nemini parsurum, sed universos per Judæam funditus deleturum, his verbis significat. Restantes autem Hierosolymis, et fuga elapsos, Judæam disperditam, et celebrem apud ipsos civitatem concisam atque comminutam (quod omnis in ea populus cum Chananzorum moribus contenderet, **588** et illorum instituta æmularetur, atque adeo illis nihil concederet, ut fortassis etiam superaret, et post se relinqueret) lamentari jubet. Chananzæi porro fuerunt alienigenæ Deo invisi, scelerati, et idololatræ, et infames penitus propter omnia nefandissima. Quare in sacris Litteris cuidam hoc probri loco objicitur : « Semen Chanaan, et non Juda ⁴. » Inutiles autem ipsis fore divitias, ac firmamentum putre ac ruinosum, insuper docet, affirmans periisse elevatos argento, hoc est, propter divitias et pecunias se circumspicientes, et idcirco supercilium altius tollentes. Postquam enim turpe lucrum ejus cupiditate victi captarunt, domumque Dei sui, ut ait ipse, impietate et dolo repleverunt, merito divitiæ pro re imbecilla, et infructuosa, et salutem dare uescia reprehensæ sunt. « Melius est igitur nomen bonum quam divitiæ multæ ⁵. Non enim proderunt thesauri impiis : justitia autem liberabit a morte ⁶; » et melior certe est parva pars cum timore Dei ⁷, quam multæ fruges cum injustitia.

ἀνόμους, δικαιοσύνη δὲ ῥύσεται ἐκ θανάτου, καὶ πολλὰ γεννήματα μετὰ ἀδικίας.

τὴν Σιών ὀνομάζων, ἤγουν ἑτερόν τι δηλῶν. Ἄει γάρ πως ἐν ταῖς τῶν πολεμίων καταδρομαῖς, εἰς τὰς τῶν ὄρων καταφεύγουσι κορυφὰς οἱ ἔθιοκοι, τὴν τῶν τόπων δυσχωρίαν πρὸς τὸ ἐμποδῆν εἶσθαι τοὺς ἐχθροὺς ἡγούμενοι, καὶ τὰς τῶν διωκόντων αὐτοὺς ἀνακῆφειν ὄρμας. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος προσεφώνηκε τοῖς Ἰουδαίοις : « Ὅταν δὲ βῆτε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη. » Οὐκοῦν Θεοῦ πλήττοντος, καὶ δίκας αἰτούντος τῶν ἡμαρτημένων τοὺς καταφρονεῖν ἡρημένους, οὐδὲν ὀνήσει τοὺς πάσχοντας, οὐ πόλις εὐπυργότατη, οὐ τειχῶν ἀκατάσειστοι περιβολαί, οὐκ ὄρων ἀναστήματα καὶ πετρῶν ἀγριότητες, οὐκ ἀσπιδὴς δυσχωρία. Σῶζει δὲ μόνη μετάνοια, ἐκδυσωπούσα τὸν κριτὴν, καὶ κατευναζούσα τὸν θυμὸν, καὶ εἰς τὴν αὐτῶν πρόβουσαν ἡμερότητα καλοῦσα προχειρῶς ἀγαθὸν ὄντα φύσει τὸν Δημιουργόν. Καὶ ἄμεινον μὲν τὸ παντὶ παραιτεῖσθαι σθένει τὸ προσκρούειν αὐτῶ. Ἐπειδὴ δὲ διανέυκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐπὶ τὸ φαῦλον ἀεὶ, καὶ πολλὰ πταίομεν ἅπαντες, τὸ βεβηκὸς εἰσάπαν πρὸς ἀρετὴν οὐκ ἐπανορθοῦν σπουδάζομεν τὰς ἑαυτῶν γνώμας, καὶ ὄντα κατὰ φύσιν, καθάπερ οὖν ἔφην ἀρτίως, τὸν τῶν

Ἐρηγήσατε, οἱ κατοικοῦντες τὴν κατακεκομμένην, ὅτι ὠμοιώθη πᾶς ὁ λαὸς Χαναάν, καὶ ἐλώθηρευθήσαν πάντες οἱ ἐπημέτροι ἀργυρίῳ.

IX. Ὅτι φείσεται μὲν οὐδενὸς τῶν Βαβυλωνίων ὁ σίδηρος, ἀπολεῖ δὲ ἄρδην τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, σημαίνει μὲν διὰ τούτων καταλοφύρεσθαι δὲ προστέταχε τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις περιλειμιμένους, καὶ διαφυγεῖν ἰσχύσαντας, ὡς ὠλοθρευμένην τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὴν διαδόητον παρ' αὐτοῖς κατακεκομμένην πόλιν, διὰ τοὺς τὸν πάντα τὸν ἐν αὐτῇ λαὸν τοῖς τῶν Χανααίων ἀμιλλᾶσθαι τρόποις, καὶ τὰ ἐκείνων ἐλέσθαι ζηλοῦν, παρισσοῦσθαι δὲ οὕτως εἰς πάντα αὐτοῖς, ὡς τάχα που καὶ ὑπερφέρεσθαι, καὶ κατόπιον εἶναι. Ἄλλογενεῖς δὲ οἱ Χαναανοὶ, θεομισεῖς τε καὶ ἀλιτήριοι, καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ τῶν ὄντων μάλιστα διαβεβημένων, ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἐκτοπατάτοις. Καὶ γοῦν παρὰ γε τοῖς ἱεροῖς Γράμμασιν ὀνειδίζεται τις, ἀκούων : Σπέρμα Χαναάν, καὶ οὐχὶ Ἰούδα. Ὅτι δὲ ἀνόνητος ὁ πλοῦτος αὐτοῖς, εἰρησμά τε σαθρὸν καὶ εὐδιάκλαστον, διερμηνεύει πάλιν, ἀπολέσθαι διαβεβητιούμενος τῷ ἀργυρίῳ ἐπηρέμενος, τουτέστι, τοὺς μέγα φρονεῖν εἰσθότας ἐπὶ πλούτῳ καὶ χρήμασιν, καὶ ὕψηλὴν ἀνασπῶντας ἐπ' αὐτῶ δὴ τοῦτ' ἐπὶ τὴν ὄφρυν. Ἐπειδὴ γὰρ λημμάτων αἰσχρῶν ἠετώμενοι, καὶ κερηνότες εἰς τοῦτο, τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ δόλου, ταύτητοι δικαίως ὡς ἀδρανῆς, καὶ ἀνόνητον, καὶ οὐδένα σώζειν εἶδος τὸ πλουτεῖν ἐξελέγχεται. « Αἰρετὸν οὖν βνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολὺς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Οὐ γὰρ ὠφελήσουσι θησαυροὶ κρείστων ἀληθῶς μικρὰ μερὶς μετὰ φόβου Θεοῦ, ἢ

¹ Matth. xxiv, 16. ² Gen. viii, 21. ³ Jac. iii, 2. ⁴ Dan. xiii, 56. ⁵ Prov. xii, 1. ⁶ Prov. x, 2. ⁷ Tob. iv, 23.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοὺς ἀνδρας τοὺς καταφρονούντας, ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, οἱ λέγοντες ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, Οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, οὐδ' οὐ μὴ κακώσῃ.

Θ. Ὅσα δρᾶν ἔμελλον οἱ πολέμοιοι μανίαις ἀκράτοις χρώμενοι κατὰ τὸν ἐαλωκτόων, ταῦτα τῷ ἰδίῳ προσώπῳ προσάπτει Θεός, οὐχ ὡς αὐτὸς ὢν τῶν οὕτως ἐκτόπων ἐργάτης, ὡς ἐπιείκεις δὲ μάλλον κατὰ τῶν ἡσεθηκτόων λέναι τὰ ἐξ ὀργῆς ἐν δίκῃ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅπερ εἰρηκεν αἰνιγματωδῶς ἐν Παροιμίαις ὁ Σολομών· Ὁὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα περρωτοῖς· αὐτοὶ γὰρ οἱ φόνου μετέχοντες θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά. Ἐξὼν γὰρ ὡς ἀπωτάτω καὶ ποιῆς λέναι καὶ δίκης, ἀνηρημένους τῶν φαύλων τὴν ἀρετὴν, αὐτοὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν καταθήγουσι τὴν ὀργὴν, καὶ εἰς αὐτόκλητον βλεθρον τὰς ἑαυτῶν λέντες ψυχὰς, ἀλοῖεν ἂν παρά γε τοῖς ὀρθῶς κρίνειν εἰδόσιν. Ἐρευνᾶται τοιγαροῦν ἡ Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου. Πεπόνθησι γὰρ τι τοιοῦτον Ἰουδαῖοι παρὰ Ῥωμαίων, ὃ συνέθη παθεῖν αὐτοὺς ἀλόγων Ἱεροσολύμων ὑπὸ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου. Ὡς γὰρ Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ὃ μυρίοις στόμασι τὰ Ἰουδαίων ἐτραγηδῆσας πάθη, μετὰ τὰς ἐν τοῖς πολέμοις σφαγὰς, καὶ τὴν ἀναριθμητον τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν ἀπολωλότων πληθύν, τοὺς ἐν τοῖς σπηλαίοις καὶ τοῖς ὑπονόμοις καταπηδήσαντας, μετὰ λύχνου διερευνόμενοι, καὶ εἰς φῶς ἀγοντες, ὡμῶς τε καὶ ἀνημέρωσ ἀπέσφαττον. Ἐκδικήσειεν δὲ φησὶν ἐπ' αὐτοὺς ὡς καταφρονήσαντας, ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, τουτέστιν, ἡ τοὺς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πρακτέων διορισθέντας νόμους, οὓς παραβαίνοντες ἐδυσσέβουν, τὸ μηδὲν εἶναι καταλογιζόμενοι τὴν ἐπ' αὐτοῖς τήρησιν· ἔγουν ἰδικῶς φυλάγματα καλεῖ τὰ τῶν ἱερέων ἔθῃ. Πλεῖστη γὰρ ὄση κατὰ τὸν νόμον ἡ ἐπιτήρησις τῶν τε ἀμφίων αὐτοῖς, καὶ σχημάτων ἱεροπρεπῶν, καὶ μέντοι καὶ θυσίων· οὐ γὰρ καθ' ἓνα τρόπον προσεκόμισον τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ θύματα. Καὶ ἀναμάθοι τις ἂν τὴν ἐν γε τούτοις διαφορὰν τοῖς Μωσαϊκοῖς περιτυχῶν συγγράμμασιν. Ἄλλ' οὐδαίς αὐτοῖς τῶν φυλαγμάτων ὁ λόγος, διὰ τοὺς τὸ πρὸς τοῦτο καθιέσθαι ληρωδίας καὶ ψυχρῶν ἐννοίων, ὡς τάχα που καὶ οἰεσθαι καὶ τολμᾶν εἰπεῖν οὐδένα τῶν καθ' ἡμᾶς ποιεῖσθαι λόγον τὸν τῶν ὄλων Θεόν· ἀπειδῆσαι δὲ οὕτω τῶν ἐπιγελῶν πράξεων, ὡς μήτε ἀγαθοὺς ἐπαινεῖν, καὶ γέρα νέμειν αὐτοῖς τῆς ἐπιεικειᾶς ἀντάξια, μήτε μὴν τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπιθῆγεσθαι, καὶ δίκας ἐπάγειν αὐτοῖς τῶν ἀνοσίων ἐπιχειρημάτων τὰς ἰσοστάθμους. Τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ, «Ὁὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, οὐδ' οὐ μὴ κακώσῃ.» Ἀπρονοησία δὴ οὖν, καὶ ἕτερον οὐδὲν τὸ θρυλλούμενον. Διόχρον δὲ οὕτω τὸ δόγμα καὶ κατεστυγημένον, ὡς μηδὲ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήνων ἀρέσαι σοφοῖς. Ἄθεος γὰρ ὠνόμαζον τὸν τῶν τοιοῦτων εἰσηγητήν· Ἐπίκουρος οὗτος ἦν, εἰς τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπὶ σοφίᾳ βεβοημένων. Ἔστι τοίνυν εἰπεῖν, ὡς ἐνώπιόν εἰσι

Vers. 12. *Erit in die illa, scrutabor Jerusalem in lucerna, et ulciscar super viros contemnetes, super custodias ipsorum, qui dicunt in cordibus suis, Non benefaciet Dominus, neque malefaciet.*

IX. Quæ hostes per immodicum furorem in captivos designaturi sunt, personæ suæ attribuit Deus: non quod ipse tam tetra faciat, sed quod in sceleratos iræ suæ supplicia expendi jure sinat. Verum est enim quod sub ambage dixit in Proverbiis Salomon: «Non enim frustra extenduntur retia pennatis: ipsi enim mortis participant es thesaurizant sibi mala». Nam cum a pœna et ultione liceat abesse quam remotissime pro vitiis virtutem complectentibus, ipsi contra in semet iram divinam exacuunt, et in exitium voluntarium animas suas præcipitare prudentum judicio convincuntur. Inquiritur ergo in Jerusalem cum lucerna. Tale quid Judæi a Romanis sustinuerunt: quod illis quidem accidit captis Hierosolymis ab Vespasiano et Tito. Ut enim Josephus narrat, qui calamitates Judæorum tragice et copiosissime exposuit, post cædes in pugna, et innumerabilium hominum per urbem interitum, 589 in speluncis et sedibus suis latentes per vestigia indagatos, et in lucem reductos crudeliter citra misericordiam maclabant. Vindicaturum porro in eos ut in contemptores, super custodias eorum ait, hoc est, aut qui de unoquoque capite rerum agendarum constitutas leges imple violabant, observationem floccipientes, aut certe speciatim custodias consuetudines sacerdotum vocali. Quamplurima enim legibus circa indumenta et ornatum sacerdotalem, et circa sacrificia præscribebantur. Non enim uno modo sacris in altari operabantur. Quam varietatem quis e scriptis Mosaicis perspexerit. Sed custodiarum apud eas nulla cura, quod eo delirationis cogitationumque ineptarum venerant, ut etiam sentire et dicere fortassis auderent, universorum Deum rerum humanarum nullam procurrationem habere, adeoque humanas actiones despiciere, ut neque bonos laudaret, et ipsorum bonitali respondentia dona rependeret, neque in peccantes ira ferret, et pœnas impiis eorum factis pares irrogaret. Hoc, opinor, est, «Non benefaciet Dominus, nec malefaciet.» Quare quæ in rebus jaclatur et prædicatur providentia, præter casum et fortunam nihil est. Quod dogma tam infandum est, ut Græcorum quoque sapientibus displicuerit. Talium enim auctorem Epicurum æθεον nominarunt illum inter eos sapientiæ nomine celeberrimum. Dicendum est igitur vias hominis patere oculis Dei et omnes gressus ejus ab eo considerari: et eum virtutis cultores præmiis dignari, exosum vero ei maxime esse sceleratum, et reddere cuique secundum opera sua. Oportet itaque nos semitas rectas percurrere, et viam Deo omnium Domino placen-

• Prov. i, 17, 18. • Job xxxi, 4: Prov. v, 21. • Matth. xvi, 27.

tem ambulare, et peccata somno atque inertia commissa poenitentibus statim corrigere; sic autem legitime viventes, et optimam vitam reipsa instituentes benignum et placabilem habere universi Dominum, et rejecta nequitia in nos exacerbari non sinere.

δάνουσαν τῷ πάντων Δεσπότη Θεῷ ποιεῖσθαι τρίβον, ζῶντας τε οὕτως ἐννομῶς καὶ τὸν πανάριστον ἀληθῶς ἐπιτηδεύοντας βίον, Ἰεῶ τε καὶ εὐμενῆ τὸν τῶν ὄλων ἔχειν Δεσπότην, καὶ καταπιπραίνεσθαι καθ' ἡμῶν οὐκ ἔπν παραιτούμενους τὸ φαῦλον, καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἐπανορθοῦν διασπεύδοντας τὰ ὑπνου τε καὶ ῥαθυμίας ἐγκλήματα.

VERS. 13. *Et erit fortitudo eorum in rapinam, et domus eorum in dissipationem. Et edificabunt domos, et non inhabitabunt eas, et plantabunt vineas, et non bibent vinum earum.*

590 Opportune, ut opinor, et nunc dici illud a nobis potest: « Nil proderunt thesauri impiis ¹¹. » Semper enim fugaces sunt divitiæ, et stabilitate carent. Inebriant autem potius, et ad defectionem a Deo inclinant, et pedes habent fragiles. Sibi ipsi autem vehementer plaudere fatuum est magnopere. Neutiquam enim iræ divinæ subiectos eximet, nec criminibus liberabit, cum Deus pœnas decerneret, et peccantes, ut par est, ulciscetur. Quid igitur divitiæ? Serviunt tantum carni, et improbæ abominandæque voluptatis ministræ, et matres arrogantia, et radices ac procreatrices fastus sunt, et vanescentium gloriolarum participes faciunt, quæ instar umbrarum a quibus habentur prætereunt. Verum est enim illud: « Omnis caro sicut fenum, et gloria hominis ut flos feni ¹². » Nihil igitur impiis afferre prorsus commodi studium divitiarum docet, dum ait fortitudinem eorum Chaldæis in rapinam seu directionem fore. Sunt enim, sunt in quos quadrat: « Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua ¹³. » Quod si ædes habuerint sumptuose ornatas, non erunt ipsorum: flammis enim dabuntur. Et si insuper vineas instituerint, non ipsi bibent aliquando: abibunt enim captivi, suis domi relictis, rebus jucundis omnibus spoliati. Et hoc per os Jeremiæ Deus declarat, quemdam Samariæ regum ita alloquens: « Edificasti tibi domum concinnam, cœnacula perflatilia, distincta fenestris, et contignata cedro, et linita minio. Numquid regnabis, quia tu concitatus es in Achaz patre tuo? Non comedent, et non bibent. Melius tibi erat facere iudicium et iustitiam ¹⁴. » Nihil itaque terrenum appetendum est, et temporariæ voluptates longe repudiandæ, nec corradendæ divitiæ fugientes, quæ habentibus prodessè nihil queunt; in Christo autem, et laudabili vitæ curriculo gloriandum, et exclamandum ac dicendum: « Domine, Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te ¹⁵. » Ad hæc: « Quoniam melior est dies una in atriis tuis super millia. Elegi abjectus esse in domo Dei nei

Α τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὄδοι ἀνδρῶς, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιάς αὐτοῦ σκοπεύει· καὶ γερῶν μὲν ἀξιοῦ τοὺς τῆς ἀρετῆς ἐργάτας, κατεστυγημένον δὲ σφόδρα ποιεῖται τὸν ἀλιτήριον, καὶ ἀποδίδωσιν ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Δεῖ δὲ ὅτι ὅν ἄρα τροχιάς μὲν ἡμᾶς διαθεῖν ὀρθὰς, καὶ τὴν ἀνζῶντας τε οὕτως ἐννομῶς καὶ τὸν πανάριστον ἀληθῶς ἔχειν Δεσπότην, καὶ καταπιπραίνεσθαι καθ' ἡμῶν οὐκ ἔπν παραιτούμενους τὸ φαῦλον, καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἐπανορθοῦν διασπεύδοντας τὰ ὑπνου

Καὶ ἔσται ἡ δύναμις αὐτῶν εἰς διαρπαγὴν, καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν εἰς ἀφανισμόν. Καὶ οἰκοδομήσουσιν οἴκας, καὶ οὐ μὴ κατοικήσουσιν ἐν αὐταῖς, καὶ καταφυτεύσουσιν ἀμπελῶνας, καὶ οὐ μὴ πῖωσι τὸν οἶνον αὐτῶν.

B Γ. Ἐπὶ καιροῦ τάχα που καὶ νῦν πρὸς ἡμῶν εἰρησεται: « Οὐκ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμοιοι. » Δραπέτης μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος ἀεὶ, καὶ τὸ βεβηχὸς οὐκ ἔχει. Μεθύει δὲ μᾶλλον καὶ διανέουκεν εἰς ἀποστασίαν, καὶ πόδας ἔχει σαθροῦς. Τὸ δὲ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῷ μέγα φρονεῖν ἐθέλειν, ἡλίθιον κομιδῆ. Ἐξελεῖται γὰρ ἤχιστά γε τοὺς ὄθι πηλαν ὄρηγν, οὐδ' ἂν ἀπαλλάξειεν αἰτιαμάτων τινάς, Θεοῦ ποιήν καθορίζοντος, καὶ τὴν τοῖς πλημμελοῦσι πρέπουσαν ἐπάγοντος δίκην. Τί οὖν ὁ πλοῦτος; Σάρκα θεραπεύει μόνην, ὑπηρέτης ἐστὶν ἀνοσίου καὶ βδελυρᾶς ἡδονῆς, καὶ πατὴρ ἀλαζονείας, καὶ τύφου ῥίζα καὶ γένεσις, καὶ προσκαίρων δοξαρίων περιποιεῖται τὴν μέθεξιν, ἃ σκιάς ἐν Ἰσῳ παρελαύνει τοὺς ἐσχηκότας. Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι « Πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. » Ὅτι τοίνυν ἀνόνητος παντελῶς τοῖς ἡσθηκόσιν ἢ ἐπὶ πλοῦτῳ σπουδῆ, διδάσκει λέγων, « καὶ ἔσται μὲν τοῖς Καλδαίοις εἰς διαρπαγὴν ἡ δύναμις αὐτῶν. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ καὶ οἱ, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μᾶλα εἰκότως, ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον: « Ἰδοὺ ἀνθρώπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ ἡλίπισεν ἐπὶ τῷ πληθει τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῇ ματαιότητι αὐτοῦ ἐνεδυναμώθη. » Εἰ δὲ δὴ καὶ οἴκοι γεγόνασιν αὐτοῖς πολυτελῶς ἡσχημένοι, εἰεν ἂν οὐκ αὐτῶν· ἐμπρησθήσονται γὰρ. Καὶ εἰ πρὸς τούτοις ἔτι γεγόνασιν ἀμπελῶν μελεδωνοὶ, οὐκ αὐτοὶ πῖωνται ποτε, οἰχθήσονται γὰρ ἀλχημάλωτοι, τὰ οἴκοι μεθέντες καὶ παντὸς ἐσπερημένοι τοῦ κατευφραίνεσθαι εἰδότες. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἐποίει Θεὸς διὰ φωνῆς Ἰερεμίου, λέγων πρὸς τινα τῶν ἐν Σαμαρείᾳ βεβασιλευκότων: « Ἐκδοθήσας σεαυτῷ οἶκον σύμμετρον, ὑπερῶα ῥιπιστὰ, διεσταλμένα θυρίσι, καὶ ἐξυλωμένα ἐν κέδρω, καὶ κεχρισμένα ἐν μίλτῳ. Μὴ βασιλεύσεις, ὅτι σὺ παρωξύνθης ἐν Ἀχὰζ τῷ πατρὶ σου; Οὐ φάγονται, καὶ οὐ πίνονται. Βέλτιον ἦν σε ποιεῖν κρῖμα, καὶ δικαιοσύνην καλεῖν. » Χρῆ τοιγαροῦν ἡμᾶς τῶν ἐπιγεῖων οὐδενὸς ἐπίσθαι, διαρρίπτειν δὲ ὡς ἀπωτάτω τὰ τοῖς προσκαίροις ἐφήδεσθαι, καὶ μεταποιεῖσθαι πλοῦτου τοῦ φεύγοντος, καὶ ἐν καιρῷ ὄρηγν οὐδὲν ὄνησαι δυναμένου τοὺς ἔχοντας· καύχημα δὲ ποιεῖσθαι τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, καὶ τῆς ἐξαιρέτου πολιτείας τὰ ἀύχη-

¹¹ Prov. x, 2. ¹² Isa. xl, 6; 1 Petr. i, 24. ¹³ Psal. li, 8. ¹⁴ Jerem. xxii, 14, 15. ¹⁵ Psal. lxxxiij, 13.

ματα, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος οὐδὲν ἡγεῖσθαι **A** magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum ¹⁶. » Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ. » Καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις, « Ὅτι κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς ἀδαιαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας. Ἐξελεξάμην παραρπίπτεσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οικεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν. »

Ἔστι ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, ἡμέρα, καὶ ταχεῖα σφοδρά. Φωνὴ ἡμέρας Κυρίου πικρά καὶ σκληρὰ τέτακται, δυνατὴ. Ἡμέρα ὀργῆς ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡμέρα θλίψεως καὶ ἀντήκκης, ἡμέρα ἀωρίας καὶ ἀφανισμοῦ, ἡμέρα γνόφου καὶ σκότους, ἡμέρα νεφέλης καὶ ομίχλης, ἡμέρα σάλπιγγος καὶ κρουγῆς ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὀχυράς, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὑψηλάς.

IA. Ἀποκείρει πάλιν τὴν ἐλπίδα τῶν ἐσθ' ὅτε διακεισομένων εἰς μακρὰν ἀνάδλησιν ἀναδραμεῖσθαι **B** τοὺς λόγους. Ἀγχιθυρον γὰρ ὡσπερ ἀποφαίνει τὴν δίκην, καὶ τρέχουσιν κατὰ πόδας τὴν ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰν. Ἡμέραν δὲ τοῦ Κυρίου τὸν καιρὸν ἀποκαλεῖ, καθ' ὃν ἔσται τὰ τοιαῦτα. Καὶ μὴν ταχεῖαν ἀνάμωσεν ὡς μελλησμοῦ τινος ὄχη παρεσομένην, καὶ ὀφθισομένην οὐκ εἰς μακρὰν. Σκληρὰν δὲ αὐτῆς τὴν φωνὴν εἶναι φησι καὶ δυνατωτάτην, τὸν τῶν πολεμίων ἀλαλαγμῶν ὑποφαίνων, οἶμαι που, ὀργῆς τε καὶ θλίψεως, ἀφανισμοῦ τε καὶ ἀωρίας, σκότους τε καὶ γνόφου φησὶν ἡμέραν αὐτήν. Τί γὰρ οὐ συμβήσεται τοῖς ἀθλιότητος εἰς τοῦτο ἀφικόμενοις, ὡς ἐν αὐτοῖς γενέσθαι τοῖς τοῦ θανάτου δέιμασι, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐσχάτοις κείσθαι κακοῖς; Πολεμίων δὲ κατελιηφῶτων πόλιν, τί τοῖς ἀλοῦσιν οὐ συμβήσεται; **C** Ἡ εἰ τῶν ἄγων ἐκτόπων ἀνεπιτήδευτον; Ἡ οὐκ ἀνηθῆ μὲν καταφθείρονται παῖδες, κόρια δὲ ριπτεῖται νεκρά, καὶ οἷον φυτὰ πρὸ ὥρας ἀναβεθορευμένα; οὐχὶ δὲ νύξ οἷά τε καὶ σκότος ἡ δυσθυμία τὴν τῶν ἐλαωκότων καταμελαίνει καρδίαν, ὡς ἀπορῆσαι βουλής καὶ σκεμμάτων· μονονουχὶ καὶ ἀγλύϊ, καὶ νεφέλαις τῶν ἐκάστου κατασκιάζουσα νοῦν, οὐδὲ ὅποι πορευτέον ἔστιν, ἐφιησὶν ἔννοεσιν. Εἶτα, πῶς τοῦτο ἀμφίβολον, ὅτι δὴ ἀφόρητος ἔσται τῶν δυσμενῶν ἡ ἐφοδος καὶ πόλεσι ταῖς πολυανδρούσαις, καὶ γεγυμνασμέναις τοὺς τακτικούς; Καὶ μὴν καὶ ἐτέραις, ἀπερ ἂν εἴεν τοῖς τειχῶν περιβολαίοις περιεζωσμένοις καταμεμήνυκε, προστιθεὶς, ὡς ἔσται σάλπιγγος καὶ κρουγῆς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὀχυράς, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὑψηλάς. **D** Ὁχυράς μὲν γὰρ τὰς εὐανδρούσας ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ λίαν ἐχούσας τὸ μάχιμον γένος, γωνίας γε μὴν ὑψηλάς τὰς τετελιχησμένας. Ἄει γὰρ πῶς ἐν ταῖς τειχῶν περιβολαῖς ἀνέχουσιν αἱ γωνίαι, καὶ εἰς πύργους ἀνεστήκασιν, τῶν ἄλλων ὑψηλοτέρους. « Φοβερόν οὖν ἔρα τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. » ἀντιτάσσεται γὰρ αὐτῷ παντελῶς οὐδεὶς· καὶ γὰρ ἔστιν αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος. »

Καὶ ἐκθλίψω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πορεύσονται ὡς τυφλοὶ, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἐξημαρτοῦ. Καὶ ἐκχεῖ τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς χοῦν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ὡς βόλβιτα. Καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν οὐ μὴ δύνηται ἐξελεῖσθαι αὐτοὺς ἐν

591 VERS. 14-16. Quia iuxta dies Domini magnus, iuxta, et velox valde. Vox diei Domini amara et dura posita est, fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis et necessitatis, dies deformitatis et perditionis, dies caliginis et tenebrarum, dies nubis et nebulae, dies tubæ et clangoris super urbes munitas et super angulos excelsos.

XI. Iterum spem præcidit iis qui cogitaturi sunt verborum suorum eventum in longinquum differendum. Velut enim ante ostium ultionem adesse ostendit, et calamitates bellicas per vestigia eos insequi. Diem autem Domini vocat tempus quo ista eventura sint. Velocem quoque, ut qui citra cunctationem aliquam adfuturus, et non ita multo post videndus sit. Duram autem illius vocem esse ait, et potentissimam militum clamorem victoriam ingeminantium, opinor, significans, iræque et tribulationis, et perditionis et deformitatis, tenebrarum et caliginis diem illum nuncupat. Quid enim non continget miseriarum eo devolutis, ut versentur in ipsis mortis terroribus, et extremis malis conflitentur? Occupata autem urbe ab hostibus, quid capti non patiuntur? Aut quid tam nefarium quod illi præternittunt? An non impuberes occiduntur, et puellæ parvulæ jugulatae abijciuntur, et ceu plantæ ante tēpus effodiuntur? Captorum ægrotudo animi annon ut nox et tenebræ corda denigrat, ut quid consilii captent, aut quid cogitent, ignorent penitus: quin tantum non etiam caligine et nebulis ejusque mentem opacans, nec quo te veritas cogitare sinit. Deinde urbibus quamvis populosis et in re militari exercitatis hostium infestum adventum fore intolerabilem an dubium esse potest? Quin etiam alias amplis mœnibus circumdatas monet, fore tubæ et clamoris diem Domini « super urbes munitas, et super angulos excelsos. » Munitas enim vocat in quibus strenui reperiantur cives, quæque idonea ad bellum juventute abundant, angulos autem excelsos, maris cinctas. Semper enim in mœnorum ambitibus anguli exsurgunt, et in turres se attollunt, quæ sunt reliquo muro et ædificiis altiores. « Horrendum est igitur sanè incidere in manus **592** Dei viventis ¹⁷, » cui nemo plane resistet; ipse enim « est virtutum Dominus ¹⁸. »

VERS. 17, 18. Et tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt. Et effundet sanguinem eorum ut pulverem, et carnes eorum sicut stercorea boum. Et argentum eorum et aurum eorum non poterit eruere eos in die iræ Domini,

¹⁶ Psal. LXXIII, 11. ¹⁷ Hebr. x, 31. ¹⁸ Psal. LXXIX, 5.

et in igne scli ejus consumetur omnis terra, quia A ἡμέρα ὀργῆς Κυρίου, καὶ ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ καταλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ, ὥστε συντέλειαι consummationem et festinationem faciet super omnes habitantes terram.

XII. Sententia verborum istorum planissima, meoque judicio declaratione haud opus est. Verumtamen cursim quædam dicemus. Minatur enim illis mala omnium dirissima, et animi tenebras: causam narrans mox adjungit: « Quia Domino peccaverunt, » perinde ac si dicat: In fratres contumeliosi fuerunt, et in ipsum universorum Dominum libere ac insolenter impii existerunt, et divinam oppugnasse gloriam convinci possunt. Est siquidem impietatis plenissimum et abominandum, deitatem ipsam suis honoribus privatum ire, et tantum non throno excludere, atque in eo creaturam et B pecudum formas quasi collocare. Alii enim vitulos, alii quamdam Astarten et Beelphegor, alii lunam et sidera divinis honoribus colebant. Idcirco bellicis cladibus in eos grassaturum, consummationemque et festinationem minatur. Et consummatio quidem generalem Judææ perniciem significare potest: festinatio velut brevi et citra procrastinationem quæ prædicta sint, ad opus collatum iri. Sæpe autem verbum festinationis in Scriptura sancta tumultus adventare significat. Est ergo in fratres peccare scelestissimum. Quod si quidam peccando eo pravitalis processerint, ut ipsam quoque ineffabilem naturam lædant, supplicii a Deo irato venientis amoliendi ratio nulla reperietur.

Quamobrem Deo invisos hæreticos, exacnentes hngnam contra Filium Dei, et creatum et insuper Patre minorem astruentes, deplorare æquum est. Qui etiam ipsi pro suo arbitratu velut idolum quoddam fingunt, et hoc adorare jubent. Si enim Filius prorsus non habet ut natura Deus sit, et est factus, a nobis autem et 593 sanctis angelis adoratur, quomodo non aperte creaturam colimus, sicut gentes in specie solis, aut creaturæ alterius non humana ac stulta ratiocinatione idolum fabricantes?

CAP. II.

VERS. 1, 2. *Congregamini et colligamini, gens D* inervudita, antequam sitis vos sicut flos pertransiens die, antequam superveniat in vos ira Domini, antequam irruat super vos ira furoris Domini.

XIII. Postquam belli importunitatem, futuræque calamitatis atrocitatem expressissime declaravit, rursus sermonem ad pœnitentiam commode transfert, ad quam eos vocari vult, quando verisimile erat eum facile persuasurum, timentibus videlicet. Interdum enim animo obdurato, et ad turpiora et exsecranda magnopere inclinato, haud facile voluntatem sallem pœnitentiæ agendam concipimus, quo tamen sæpe terror invitos compellit. Ad suam igitur amicitiam invitat. Sicut enim eos ab illo descivisse

IB'. Ἐναργῆς μὲν σφόδρα τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, καὶ οὐδενὸς ἂν δέοιτο, καθάπερ ἐγῶμαι, λόγου πρὸς διασάφην. Πλὴν ἐρούμεν ἐπιτροχάδην. Ἀπειλεῖ γὰρ αὐτοὺς τὰ παντὸς ἐπέχεινα κακοῦ, καὶ πὸν εἰς νοῦν σκότον· καὶ τὴν αἰτίαν εὐθύς ἀφηγγεῖται, προστιθεῖς· « Ὅτι τῷ Κυρίῳ ἐξήμαρτον. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Πεπαρμηκότες εἰς ἀδελφούς, καὶ εἰς αὐτὸν ἀφυλάκτως δευσοσεθήκασι τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην, καὶ τῆς θείας κατεξανιστάμενοι δόξης ἄλοισιν ἂν, εἴπερ ἐστὶν ἀνόσιον παντελῶς καὶ ἀπηχῆς, αὐτὴν μὲν τῶν ἰδίων ἀποστῆσαι γερῶν, καὶ μονουχι τῶν τῆς θεότητος ἀποσοθῆσαι θρόνων, ἐνιδρύσαι δὲ ὡσερ αὐτοὺς τὴν κτίσιν καὶ κτηνῶν ἀλόγων μορφάς. Οἱ μὲν γὰρ θαμάλασιν ἀνήπτου τὸ σέβας, οἱ δὲ Ἀσάρατι τιλ καὶ Βεελφεγῶρ, οἱ δὲ σαλήνη καὶ ἄστροις. Ταῦτητι λοιπὸν ἐπιφέρειν αὐτοῖς ἀπειλεῖ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς συντέλειαν τε καὶ σπουδὴν. Καὶ ἡ μὲν συντέλεια τὸν εἰσάπαν ἐλεθρον τῆς Ἰουδαίων χώρας κατασημήνειεν ἂν· ἡ δὲ γε σπουδὴ τὸ οἶον ἐν τάχει καὶ ἀμελλητὶ γενέσθαι τὰ προηγγελμένα. Δηλοῖ δὲ πολλάκις τὸ τῆς σπουδῆς ὄνομα παρὰ τῇ Γραφῇ καὶ θεοῦδων ἔφοδον. Πάνδεινον οὖν ἄρα τὸ ἁμαρτάνειν εἰς ἀδελφούς. Εἰ δὲ δὴ καὶ εἰς τοῦτο φαυλότητος προοιοὶ τὰ πλημμεληθέντα τισιν, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἀπόρρητον καταλυπῆσαι φύσιν, οὐδέεις ἀνατρέψει λόγος τὰ ἐξ ὀργῆς.

Ἄρα οὖν κατοικώμεν ἄξιον τοὺς θεομισεῖς αἰρετικούς, ἐπιθήγοντας τὴν γλώτταν τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ κτιστὸν εἶναι λέγοντας, καὶ μὴν καὶ ἐν μέσοισιν ἡ ὁ Πατήρ. Εἰδῶλον δὲ ὡσερ ἀναπλάττουσι καὶ αὐτοὶ, κατὰ γε τὸ σφισιν αὐτοῖς εὐ ἔχειν δοκοῦν, καὶ τοῦτο προσκυνεῖν ἐπιτάττουσι. Εἰ γὰρ ἐκπέπτωκεν ὄλων τοῦ εἶναι Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, καὶ ἐστὶ γενητὸς, προσκυνεῖται δὲ πρὸς τε ἡμῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, πῶς οὐκ ἐναργῶς τῇ κτίσει λατρευόμεν, καθάπερ Ἑλλήνων παῖδες εἰς ἡλίου τύπον, ἤγουν ἐτέρου τινὸς τῶν κτισμάτων τὸ ἐξ ἀπανθρωπίας καὶ μεταίτητος λογισμῶν εἰδῶλον ἀναπλάσαντες;

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Συνάχθητε καὶ συνδύθητε, τὸ ἔθνος τὸ ἀπαλδευτον, πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον ἡμέρα, πρὸ τοῦ ἐπελθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ὀργὴν Κυρίου, πρὸ τοῦ ἐπελθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ἡμέραν θυμοῦ Κυρίου.

II'. Παραδείξας εὖ μάλα τοῦ πολέμου τὴν ἀγριότητα, καὶ τῆς ἐσομένης συμφορὰς τὸ μέγεθος, μεθίστησι πάλιν ἐπὶ καιροῦ τὸν λόγον ἐπὶ τὸ κρῆναι καλεῖν εἰς μετάνωσιν, ὅτε καὶ ἦν ἀναπεισεῖν εὐκόλως, εἰκὸς δὴ ποὺ πεφοδημένους. Ἀπεσκληκότες γὰρ ἐσθ' ὅτε τοῦ νοῦ καὶ πολὺ λίαν διανενευκότες εἰς τὰ αἰσχίω καὶ βδελυρώτερα, οὐκ εὐκόλως προσιέμεθα τὸ κἂν γοῦν ἐλέσθαι μετανοεῖν, συνωθεῖ δὲ πολλάκις εἰς τοῦτο καὶ οὐχ ἐκόντας τὸ δεῖμα. Καλεῖ τοίνυν εἰς οικειότητα τὴν πρὸς αὐτόν. Ὅσερ

γὰρ αὐτοὺς ἀποστῆναι φαιμεν, καὶ ἄλλοτρίους γενέσθαι, λελατρευκότας εἰδώλους, καὶ τοῖς ἰδίοις πάθεσιν ἐπιδόντας τὸν νοῦν· οὕτω πάλιν ἀνόπιν ὡσπερ ἰέναι νοήσομεν, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἐπιδράττεσθαι, προσκυνεῖν ἑλομένουσιν αὐτῶ δὴ καὶ μόνῳ, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ παρακολουθεῖν θεσπίμασιν. Ἔθνος γε μὴν ἀπαιδεύτον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ὀνομάζει γένος, ὡς καὶ αὐτὴν ἀτιμάζον τὴν ἀρχαίαν ἐντολήν, καὶ διωθούμενον ἀνοσίῳ τὸν παιδαγωγούντα νόμον, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος ἐπεικειας ἀποκομίζειν δυνάμενον. Ἄπειλεῖ δὲ πάλιν ὡς, εἰ μὴ συνθεθεῖεν αὐτῶ, κατὰ γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους τρόπους, διοίσουσι μὲν κατ' οὐδὲν ἀνόθων τῶν ἐν ἀγροῖς, ἃ σαθρά τέ ἐστι, καὶ εὐμάραντα, ὑποπεσούνται δὲ πάντως τοῖς ἐξ ὀργῆς. Οὐκοῦν « ἕως καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας. » Ἔως ἐνδίδωσιν ὁ Δεσπότης, ποιώμεθα τὴν μετάνοιαν. Συνάπτωμεν ἑαυτοὺς δι' ἀγίασμόν καὶ πίστειως. Σκεπασθόμεθα γὰρ οὕτως ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ τὴν ἐκ τῶν πταισμάτων κηλῖδα διανιψόμεθα πρὸ τοῦ ἔλθειν ἐφ' ἡμᾶς ἡμέραν Θεοῦ.

Ζητήσατε τὸν Κύριον, πάντες ταπεινοὶ γῆς, κριμα ἐργάζεσθε, καὶ δικαιοσύνην ζητήσατε, καὶ ἀποκρίνασθε αὐτὰ, ὅπως σκεπασθῆτε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου.

ΙΔ'. Τίνα δὴ τρόπον συνθεθεῖεν αὐτῶ, καίτοι βδελυρὸν ὄντες ἔθνος, καταμηνύει σαφῶς. Ζητεῖν γὰρ ἐπιτάττει τὸν Κύριον, κριμα τε ἐργάζεσθαι, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀποκρίνεσθαι αὐτὰ. Ζητεῖται μὲν οὖν πρὸς ἡμῶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ διψῆν τὰ αὐτῶ δοκοῦντα δρᾶν, ἄβυσθιας ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἐργασόμεθα δὲ καὶ τὸ κριμα, τὸν θεῖον αὐτοῦ νόμον ἀποπεραίνοντες, ἀοκνότατα δὲ κατορθοῦντες τὴν ἀρετήν. Κερδανούμεν δὲ πάλιν τῆς δικαιοσύνης τὴν δόξαν, τοῖς ἐξ ἀγαθουργίας αὐχίμασιν εὐ μάλα κατεστεμμένοι, καὶ τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀμύμητον ἀληθῶς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβίας, καὶ τῆς εἰς ἀδελφούς ἀγάπης διαττοντες τρίβον. « Πλήρωμα γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη. » Δεῖ δὲ, οἶμαι, προσεπενεγκεῖν οἷς ἔφη, τὸ, « ἀποκρίνεσθαι αὐτὰ, » τουτέστι, τὸ καὶ ἑτέροις προσλαλεῖν, καὶ νοθετεῖν ἀδελφούς· ἐσόμεθα γὰρ οὕτως, καὶ οὐχ ἑτέρως ἄρτιοι πρὸς ἀρετήν. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος τὸν ἔργω τε καὶ λόγῳ δοκιμώτατον ἔφη μέγαν κληθήσεσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ἐλάχιστον δὲ τὸ εἰσηγεῖσθαι μὲν μεμελητηκότα, καὶ ἀποκρίνντα εἰς τοῦτο, μὴ μὴν ἔτι καὶ δρᾶν ἀνεχόμενον, ἄπερ ἂν εὐ ἔχειν οἴηται, καὶ κατορθοῦν ἐπιτάττει τισί. Ταλανίζει δὲ που καὶ τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, οὕτω λέγων· « Οὐαὶ ὑμῖν! ὅτι δεσμεύετε φορτία δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτίθετε τοῖς ἀνθρώποις, αὐτοὶ δὲ, φησὶν, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἄκρω δακτύλου προσψάυετε αὐτοῖς. » Ἐτελεωτάτης οὖν ἄρα ἠρησκείας ἀπόδειξις, τὸ καὶ κατορθοῦν ἀρετήν, εἰσηγεῖσθαι δὲ καὶ ἑτέροις, δι' ὧν ἂν γένοιτο λαμπροί. Ὅτι δὲ οὐκ ἄμισθος ὁ ἐπὶ τῶνδε πόνος, σαφηνεῖ λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητῆς, ὅτι « Ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πλῆθος ἁμαρ-

diximus, et alienos evasisse cum idolis serviissent, animumque affectibus vitiosis corrumpendum tradidissent : sic contra quasi retrorsum ire, divinamque benevolentiam adipisci intelligemus, qui eum et solum adorare, et oraculis ejus obtemperare non refugerint. Gentem porro Israeliticam vocat ineruditam, utpote quæ et ipsum mandatum vetus contempserit, et legem, a qua, ut pædagogo, instituebatur ¹⁹, et ad omne genus probitatis deduci poterat, nefarie repulerit. Minatur rursus, nisi secum colligati fuerint, quibus modis hactenus diximus, non dissimiles futuros floribus agrestibus, languescentibus et facile marcescentibus, omninoque divinam animadversionem experturos. Quocirca, « dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes ²⁰. » **B** *Quandiu permittit Dominus, pœnitentiam agamus. Per sanctificationem et fidem nos cum illo colligemus. Sic enim protegemur in die iræ, et contractam ex lapsibus nostris maculam, priusquam veniat super nos dies Domini, abluemus.*

VERS. 3. Quærite Dominum, omnes humiles terræ, judicium operamini, et justitiam 594 quærite, et respondete ei, ut protegamini in die iræ Domini.

XIV. Quonam modo queant ipsi Domino colligari, quamvis detestanda gens, aperte docet. Jubet enim quærere Dominum, judiciumque, et justitiam operari, et respondere ea. Quæratur ergo a nobis Deus, si, seclusa omni eocordia, ardentè optemus efficere quæ illi accepta sunt. Operabimur etiam judicium, divinam ejus legem exsequentes, et virtuti impigerrime servientes. Lucrifacimus insuper gloriam justitiæ, recte factorum ornamentis pulcherrime coonestati, gloriosamque, et vere nulli reprehensioni affinem, in Deum et fratres charitatis viam currentes. « Plenitudo enim legis est dilectio ²¹. » Dictis porro addendum opinor, « respondere ea : » hoc est, et alios alloqui, et admonere fratres : ita enim, non aliter, virtutis numeros consequemur. Sic etiam Dominus verbo et opere probatissimum, magnum vocatum iri dixit in regno cælorum : contra minimum, qui studuerit quidem docere quæ huc sufficiant, nec tamen facto præstare volentem quæ probaverit, et legitime præstare alios jusserit ²². Deplorat item alicubi Judæorum magistros his verbis : « Væ vobis, quoniam alligatis onera importabilia, et imponitis ea in humeros hominum, ipsi autem, inquit, nec ad punctum temporis primoribus digitis attingitis ²³. » Perfectissimæ igitur religionis iudicium, et ipsum virtutis officia exsequi, et explicare aliis, quibus claritatem adipiscantur. Non cariturnum autem præmiis laborem hujusmodi, declarabit Christi discipulus : « Qui converterit peccatorem ab errore viæ suæ, servabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum ²⁴. » Si quis autem existimaverit, illud, « respon-

¹⁹ Galat. iii, 24. ²⁰ Galat. vi, 10. ²¹ Rom. xiii, v, 20.

10. ²² Matth. v, 19. ²³ Matth. xxiii, 4. ²⁴ Jac.

dere ea, significare, convenire ea meditari, intelligat et ita sane. Nam et Mosis lex de oraculis divinis ita præcepit : « Et loqueris in eis sedens in domo, et ambulans in foro, dormiens et surgens ²⁵. » Psallit quoque David : « Et meditabor in justificationibus tuis semper ²⁶. »

VERS. 4. Quia Gaza direpta erit, et Ascalon in desolationem, et Azotus meridie projicietur, et Accaron eradicabitur.

XV. Rursum œconomice procedit sermo, et quædam tempore futura ad solatium Israelitarum prænuntiat. Dicam quomodo. **595** Eversa Hierosolyma, totaque Judæa per Nabuchodonosorem subjugata, vicinæ alienigenarum urbes miserorum calamitate lætabantur, vastitatemque perpressos irridebant, sacrificabantque diis suis, ut qui omnibus odiosum genus hominum totum perdidissent. Audebant insuper dicere, nihil sibi commodare in Deo confidere, reipsa ostensum esse, et opinabantur Babyloniorum vires quamvis cœlesti auxilio prævaluisse. Quod si forte quispiam Judæus, domo et patria relicta tempore belli aufugiens, ad vicinos ut salutem quæreret se contulisset, hic pejus se habebat, cum qui misericordiam navare debebant, Babylonios crudelitate superarent. Quocirca infelices illi adversus Dei gloriam insolescebant, asperoque et immites afflictis se præbebant, non solum commiserationem nullam tribuentes, sed etiam immaniter stultitia sua captivos divexantes. Quid ergo? Post hæc, suo tempore, Cyro tandem dimittente, e captivitate redierunt Israelitæ, et Hierosolymis constituti urbem reædificarunt, et templum instaurarunt. Jamque Deo bene juvante, in spe status felicioris erant. Hæc cum Gæzæi, et Ascalonitæ, et Azotii, et Accaronitæ, Moabitæ, et Idumæi, et Ammanitæ, et aliz præterea gentes cognovissent, invidiæ flamma colliquescebant, et muro urbem cingentes impedire conabantur ²⁷. Quare agmine facto qui captivi redierant, in eos bellatum iverunt, et in valle Josaphat prælio dimicatum est : ubi Deo Israellem corroborante, ceciderunt interfectique sunt adversarii. Adeo autem potenter gentium urbes subegit, ut eas ad solitudinem redigeret et gregum stabula efficeret. Hujus historiæ nunc meminit, promissionem habentis, primum quidem reversionis e captivitate, deinde futuræ gloriæ, ac victoriæ contra omnes. Direptum enim iri Gazam ait, perituram Ascalonem, Azotum in meridie, hoc est palam, projiciendam, nec latronum more, sed manifeste et lege belli; Accaronem vero eradicatum iri. Scitissime autem ad nominis significatum minando alludit. Redditur enim Accaron *eradicatio*. Quod ipsam passuram dicit, ut quæ ipsa appellatione calamitatem sibi importandam complectatur.

βρίας ἐκριφῆσθαι, τουτέστι φανερώς, καὶ οὐ τρώπῳ ληστρικῷ, ἀλλ' ἐναργῶς, καὶ πολέμου νέμφτην γε μὴν Ἀκκαρῶν ἐκριζώθησθαι. Εὐφυνῶς δὲ

τιῶν. » Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο, τὸ « ἀποκρίνεσθαι αὐτὰ, » καταδηλοῦν, ὅτι μελέτην αὐτὰ ποιεῖσθαι προσήκει, καὶ τῆδε νοεῖτω Προστέταξε γὰρ καὶ ὁ Μωσῆως νόμος περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ λογίων, ὅτι « Καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθήμενος, καὶ πορευόμενος ἐν ἀγορᾷ, κοιταζόμενος, καὶ διανιττάμενος. » Ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ : « Καὶ μελετήσω ἐν τοῖς δικαίωμασί σου διαπαντός. »

Διότι Γάζα διηρπασμένη ἔσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτος μεσημβρίας ἐκριφῆσθαι, καὶ Ἀκκαρῶν ἐκριζωθήσεται.

IE'. Οἰκονομεῖται πάλιν ὁ λόγος, καὶ προπαγγέλλει τὰ ἐσόμενα κατὰ καιροῦς εἰς παράκλησιν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Καὶ τί δὴ τοῦτο, ἐρῶ. Πεπορθημένων τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπάσης δὲ τῆς Ἰουδαίας κατεilahμένης ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, αἱ περίοικοι τῶν ἀλλοφύλων πόλεις ἐπεγίνυντο τοῖς πεπορθοῖσι, καὶ καταμεδίον τῶν πεπορθημένων, ἔθυον δὲ καὶ τοῖς ἰδίοις θεοῖς, ὡς τὸ πᾶσιν ἀπήχθημένον ἀπολωλεκόσι γένος. Ἀπετόλμων δὲ λέγειν, ὡς ἀνόνητον αὐτοῖς τὸ ἐπὶ Θεῷ πεποιθῆναι διὰ πραγμάτων αὐτῶν ἐξεληλεγκται, φροντὸ τε ὅτι καὶ τῆς ἀνωθεν ἐπιουρίας εὐσθενεστέρα ἡ τῶν Βαβυλωνίων ἐγένετο χεῖρ. Εἰ δὲ δὴ πού τις τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας τὰ οἴκοι μεθείς, καὶ τῆς ἐνεγκούσης ἀποδραμῶν κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρῶν, ὡς πρὸς ὁμόρους ἀφίκετο σώζεσθαι πρσοδοκῶν, οὕτος ἦν ἐν χείροσιν, ὠμοτέροισ τῶν Βαβυλωνίων περιτυχῶν, τοῖς κατοικτεῖρεν ὀφελουσιν. Οὐκοῦν κατεσοβαρεύοντο τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης οἱ τάλανες, σκληροί τε καὶ ἀτεγκτοὶ τοῖς πεπραχόσιν ἀθλίως συνήντων, τὸ συναλαγεῖν παραιτούμενοι· μᾶλλον δὲ καὶ ἀγρίως τῇ παρ' ἑαυτῶν σκαιότητι τοὺς ἀλόντας ἐπιφορτίζοντες. Τί οὖν; Μετὰ τοῦτο ἐπανήκον μὲν κατὰ καιρῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, Κύρου μόλις ἀνέντος, καὶ δὴ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις γεγονότες ἀνετελιχίζον τὴν πόλιν, καὶ τὸν ναδὸν ἀνεδείμαντο. Καὶ ἦσαν ἡδῆ περ ἐν ἐλπίσι λοιπῶν τοῦ εὐημερεῖν, προασιζόντος τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ταῦθ' οὕτως πράττεσθαι μεμαθήκασι, Γαζαῖοι τε καὶ Ἀσκαλωνίται, καὶ μὴν καὶ Ἀζῳτίοι, καὶ οἱ ἐκ τῆς καλουμένης Ἀκκαρῶν, Μωαβίται, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ Ἀμμανίται, ἑτερά τε ἅττα πρὸς τούτοις ἔθνη, τῇ τοῦ φθόνου κατετήκοντο φλογί, καὶ διακυλύειν ἤθελον περιφράττοντας τείχει τὴν πόλιν, καὶ δὴ συναγηγερμένοι τῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνακεκλημένων κατεστρατεύοντο. Καὶ συγκεκρότηται μὲν ἡ μάχη κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ· πεπτῶκασι δὲ καὶ ἀνήρηγται, Θεοῦ νευροῦντος τὸν Ἰσραὴλ. Ἐβλὸν δὲ οὕτω κατακράτος τὰς τῶν ἐθνῶν πόλεις, ὡς εἰς ἐρημίαν αὐτὰς καταστήσει, καὶ ποιμνίων ταύτας ἀποφῆναι σηκούς. Ταύτης διαμείνηται τῆς ἱστορίας εἰς τὸ παρὸν, ἐπαγγελίαν ἐχούσης, πρῶτον μὲν τῆς ἐπανόδου τῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας· εἶτα τῆς ἐσομένης εὐκλείας, καὶ τῆς κατὰ πάντων νίκης. Διαρπασθήσεται μὲν γὰρ τὴν Γάζαν φησιν, οἰχθήσεται δὲ τὴν Ἀσκάλωνα πρὸς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτον μεσημβρίας εἰς τὸν ναδὸν τοῦ ὀνόματος δῆλωσιν ποιεῖται τὴν

²⁵ Deut. vi, 6, 7. ²⁶ Psal. cxviii, 117. ²⁷ II Esdr. iii, iv.

ἀπειλήν. Ἐρμηνεύεται γὰρ Ἀκκαρῶν ἐκρίζωσις. Τοῦτο δὲ αὐτὸ πείσεσθαι φησιν αὐτήν, οἷον ἔχουσαν ἐν τῇ κλήσει τῆς ἐπενεχθησομένης αὐτῇ συμφορᾶς

Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης, πάροικοι Κρητῶν! Λόγος Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς, Χαναάν, γῆ ἀλλοφύλων.

17. Ἀποχρώντως ἀπειλήσας, καὶ τὰ ὅσον οὕτω συμβησόμενα προαπηγγελκῶς τοῖς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦσι, Γαζαίοις τε, φημί, καὶ Ἀσκαλωνίταις, Ἀζωτίοις τε καὶ τοῖς ἐξ Ἀκκαρῶν, τὸν Ἰσον ὑφαίνει λόγον καὶ ἐπὶ ταῖς Φοινίκης, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ταῖς πρὸς τῇ θαλάσῃ κειμέναις. Ταῦτητοί φησιν· « Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης! » Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν κατὰ τὴν Παλαιστίνην πόλεων τῇ θαλάσῃ προσωκῆκασιν, ἀποδιστάς ὡσπερ τὰς σηματονομήσας, εἰς τὸ παρὴν παροίκους Κρητῶν αὐτὰς ἀποκαλεῖ, ἵν' ἐντεῦθεν νοώμεν τοὺς τῆς Φοινίκης οἰκητοράς. Κρῆτες γὰρ, καὶ Λίβυες διείργοντο μὲν ἀλλήλων μεσολαβοῦσης θαλάσσης, ὀλίγοις κομιδῇ διαστήμασιν. Ὡς γὰρ ὁ πολὺς ἔχει λόγος, ἀνέμου πνέοντος, ἔσθ' ὅτε τῶν ἐκ Κρήτης βοτανῶν διάττουσιν αἱ ὄσμαι καὶ τοὺς ἐν Λιβύῃ κτείνουσι θήρας, ἐρπετὰ τε, φημί, καὶ τὰ τῶν ἰσθόλων ἔθνη. Τετάρταται δὴ οὖν Λίβυές τε καὶ Κρῆτες ὡς ἔθνος ἓν. Ἐντεῦθεν κατὰ καιροὺς ἀποικίαν σταίλαντες, τὰς ἐν Φοινίκῃ κατωκῆκασιν, καὶ ἀνεδείμαντο πόλεις, καθάπερ ἀμέλει καὶ Καππαδόκαι κατὰ καιροὺς τὰς τῆς Παλαιστίνης. Καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς Ἀμώς· « Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθίοπων ὑμεῖς ἐστε ἐμοί, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. Οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ βόθρου; » Καὶ ἀλλοφύλους μὲν τοὺς Παλαιστηνοὺς ὀνομάζει, Σύρους γε μὴν τοὺς Φοινίκας, οὓς καὶ ἀναγαγεῖν ἐκ βόθρου διίσχυριζέται, βόθρον, οἶμαι, τὴν Λιβύην ἀποκαλῶν, διὰ τὸ εἶναι που τάχα κοίλην τε καὶ χθαμαλὴν τὴν χώραν. Κατευρύνεται γὰρ εἰς κόλπους ἢ παρ' αὐτοῖς θάλασσα, μονονουχὶ καὶ ἀναφευγούσης ἀνόπιν τῆς χέρσου, καὶ τοῖς ὅτι μάλιστα νοτιωτάτοις κλίμασιν εἰσδυομένης. Ἰστέον δὲ ὅτι ἀντὶ τοῦ βόθρου, Κυρήνην ὀνόμασαν οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν, ὅτι Λιβύων ἀποικοὶ Φοινίκης ἀποφαίνονται ἐναργέστερον· Κυρήνη γὰρ τῆς Λιβύης ἐστὶν ἐπισημοτάτη πόλις. Λόγος τοίνυν, φησὶ, Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς. Ὡς πάροικοι τῶν Κρητῶν, ἤγουν Λιβύων. Τὸ δὲ πάροικοι φησὶν ἀντὶ τοῦ ἀποικοὶ, καὶ μετανάσται. Χαναάν δὲ πάλιν αὐτοὺς ἀποκαλεῖ. Χαναανοὶ γὰρ ἦσαν ἅπαντες οἱ τὰς Φοινίκης κατοικοῦντες πόλεις, εἰ καὶ γεγόνασιν ἀπ' ἀρχαῖς ἀποικοὶ Κρητῶν. Ἰστέον δὲ πάλιν, ὅτι οἱ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν ἀντὶ τοῦ « Πάροικοι Κρητῶν » ἐκδεδώκασιν, « Λόγος Κυρίου πρὸς ὑμᾶς, ἔθνος ὠλοθρευμένον. » Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον ἀκολουθῆσαι πάλιν καὶ τῇ τῶν Ἑβδομήκοντα γραφῇ, τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας παρηγάγομεν εἰς μέσον, ἃ φέρει κεν εἰς ἡμᾶς ἢ παράδοσις, ἐπεσφράγισε δὲ ὡς ἀληθῆ καὶ οὗ τοῦ προφήτου λόγος.

Καὶ ἀπολωὶ ὑμῖς ἐκ κατοικίας, καὶ ἔσται Κρήτη ῥομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων. Καὶ ἔσται τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοιποῖς οἴκου Ἰούδα. Ἐπ' αὐτοὺς ρεμῆσοῦνται ἐν τοῖς

A **596** VERS. 5. *Vae, qui habitatis funiculum maris, advenae Cretensium. Verbum Domini super vos. Chanaan, terra alienigenarum.*

XVI. Sufficenter minatus, et mox apparitura vaticinatus Palaestinam habitantibus, Gazæis, inquam, et Ascalonitis, Azotiis, et Accaronitis, eadem de urbibus Phœnices dicit, et imprimis de iis quæ ad oram maris sitæ sunt. Idcirco ait: « Vae qui habitatis funiculum maris. » Quoniam vero complures Palaestinorum urbes erant maritimæ, distinguens quasi de quibus vocatur, in præsens advenas Cretensium eas nominat, ut hinc Phœnices incolas intelligamus. Cretenses enim et Libyes mari, per parvo tamen intervallo, dirimebantur. Nam, ut fama est, vento spirante nonnunquam herbarum ex Creta odor delatus, seras in Libya interemit, reptilia dico, et venenatorum genera. Itaque Libyæ et Cretenses pro una gente ponuntur. Hinc aliquando deducta colonia habitavit, et in Phœnicia civitates, quemadmodum videlicet etiam aliquando Cappadoces in Palaestina, instaurarunt. Proinde ait Deus per Amos: « Nonne ut filii Æthiopiūm vos estis mihi, Israel? dicit Dominus. Nonne Israel eduxi ex Ægypto, et alienigenas ex Cappadocia, et Syros ex fovea? » Et alienigenas quidem Palaestinos nominat, Syros autem Phœnices, quos et ex fovea se eduxisse affirmat, foveam, uti reor, Libyam appellans, quia fortassis cava et depressa sit regio. In sinus enim mare apud eos dilatatur, terra prope modum refugiente et in oras maxime australes recedente. Sciendum porro pro fovea quosdam interpretes Cyrenem posuisse, quos Libyūm colonos esse manifesto constat: Cyrene enim Libyæ urbs est illustrissima. Ait igitur: Verbum Domini super vos, o advenæ Cretensium, sive Libyūm. *Advenæ* dicit pro colonis, et qui solum mutarunt. Ad hæc Chanaan eos nominat. Chanaanæi enim erant omnes Phœnicia urbium incolæ, tametsi essent ab initio coloni Cretensium. Rursus tenendum est, alios interpretes pro « Advenæ Cretensium » edidisse, « Verbum Domini ad **597** vos perditos. » Quia vero nos Septuaginta scripturam sequi oportebat, historiam in medium attulimus, quam traditione accepimus, et ut veram prophetæ sermo obsignavit.

D **VERS. 6, 7.** *Et perdam vos de habitatione, et erit Creta pascua gregum, et ovile ovium. Et erit funiculum maris iis qui reliqui sunt de domo Juda. Super ipsos pascentur in domibus Ascalonis, vespere diver-*

²³ Amos ix, 7.

tent a facie filiorum Juda, quia visitat eos Dominus Deus eorum, et avertit captivitatem eorum.

XVII. En, rursum ut inquilinos alloquitur, et quasi cum iis qui solum verterunt disserit, veritatemque historiæ confirmat. Perditurum enim se illos dicit de habitatione, hoc est de terra, in quam habitatum concesserunt. Adco porro urbes eorum vastatum iri dicit, ut pascua et ovile gregum fiant. Cretam autem ipsorum Phœnicen, sive incolæ Phœnices vocat, utpote ex Creta Libyum confini et vicina profectos. Superioribus quippe temporibus una gens fuerant, genusque sanguine et legibus miscuerant. Antea dixi, congregatas esse omnes gentes, invidia ardentes, et Hierosolymam post tempus captivitatis oppugnatum ivisse, atque etiam conserto prælio in valle Josaphat victos occubuisse, qui liberatis impie insidiabantur. Victores igitur Israelitæ alienigenarum agros ut desertos depascebant, et Philistinorum, seu Palæstinorum, urbibus stabulorum loco utebantur, quod omnes earum incolæ funditus interiissent. « Erit igitur, inquit, funiculus maris, » hoc est, maritimæ Palæstinorum urbes; quæ aliquando frequentes erant, terribiles, et pene inexpugnabiles, pascua gregum reliquis domus Juda. Ex captivitate enim superstites, et vix relictæ, ipsi vicerunt, ipsi in domos Ascalonis vespere divertent. Vespere siquidem pastores pecu- dam greges stabulis includunt. Quæ igitur hæc tanta virtus? aut quomodo istud fiet, quod fidem omnem rationemque vincit? Quoniam « visitavit eos, inquit, Dominus Deus eorum, et avertit captivitatem eorum. » Ac si dicat: Desiit ipsis irasci, condonavit eis delicta, et rursus, ut quondam, Israelitis militat, **596** victoriamque de adversariis citra laborem largitur. Quare si peccantes Deus aversatus fuerit, pedibus inimicorum nostrorum subjiciemur, et qui nos servet, nemo erit. Quod si nos rursum aspiciat, virtutis cupidos et ex legibus vivere volentes, bello quovis superiores erimus, adversariosque superabimus. Fidem certam faciet hujus rei ipsemet, dicens de justo quolibet: « Quoniam in me speravit, liberabo eum ⁹⁹. »

ἐθέλοντας, ἀμείνους μὲν ἐσόμεθα πολέμου παντός, ροφορήσει λέγων αὐτὸς περὶ δικαίου παντός: « Ὅτι

VERS. 8, 9. *Audivi opprobra Moab, et percussiones filiorum Ammon, in quibus opprobaverunt populo meo, et magnificati sunt super terminos meos. Proprietea vivo ego, dicit Dominus exercituum, Deus Israel, quia Moab sicut Sodoma erit, et filii Ammon sicut Gomorrha, et Damascus derelicta, ut acervus areæ, et dissipata in sempiternum. Et qui relictæ fuerint populi mei diripient eos, et reliqui gentis mee hæreditabunt eos*

XVIII. Expugnatis Hierosolymis, filiis Israel jam

⁹⁹ 1° sal. xc, 14.

(1) Deesse videtur καὶ βιοῦν, vel quid simile.

οἰκοὶς Ἀσκάλωνος, δειλῆς καταλύσουσιν ἀπὸ προσώπου υἱῶν Ἰουδα, ὅτι ἐπέσκειται αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν.

IZ'. Ἰδοῦ, πάλιν ὡς μετοίκους προσλαλεῖ, καὶ ὡς μετανάσταις διαλέγεται, καὶ μεμαρτύρηκε τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἀληθές. Ἀπολέσειν γὰρ αὐτοὺς φησὶν ἐκ κατωικίας, τούτέστιν, ἐκ γῆς εἰς ἣν παρῆκασιν. Εἰς τοῦτο γε μὴν ἐρημίας ἀφίξεσθαι φησὶ τὰς παρ' αὐτῶν πόλεις, ὡς νομῆν καὶ μάνδραν γενέσθαι ποιμνίων. Κρήτην δὲ αὐτῶν τὴν Φοινίκην, ἦτοι τοὺς ἐν τῇ Φοινίκῃ ἀποκαλεῖ ὡς ἐκ Κρήτης βντας Λιθύων ἐμόρου καὶ γείτονος. Ἐν δὲ ἦσαν κατὰ τοὺς ἀνωθεν χρόνους, μέμιχτο δὲ ἀλλήλοις τὰ γένη καθ' αἷμά τε καὶ νόμους. Φθάσας εἶπον, ὅτι συναγῆγετο μὲν τὰ πάντα ἔθνη φθόνῳ διακεκαυμένα, καὶ κατεστρατεύοντο τῶν Ἱεροσολύμων μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, καὶ δὴ, πολέμου συστάντος ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ, ἤτηνται καὶ πεπτώκασιν οἱ τοὺς λελυτρωμένοις ἀνοσίως ἐπιβουλεύοντες. Κεκρατηκότες οὖν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ κατέθοσκον ὡς ἐρήμους τοὺς τῶν ἀλλοφύλων ἀγρούς, καὶ οἶον σηκοὺς ἐχρῶντο ταῖς ἐρημωμέναις πόλεσι τῶν Φυλιστιεῖμ, τούτέστι, τῶν Παλαιστηνῶν, διὰ τὸ πάντας ἄρδην ἀπολέσθαι τοὺς ἐν αὐταῖς. « Ἔσται τοίνυν, φησὶ, τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, » τούτέστιν, αἱ πρὸς τῇ θαλάσῃ τῶν Παλαιστηνῶν πόλεις, αἱ πολυανδρουσαὶ ποτε, αἱ δειναὶ, καὶ δυσκαταγώνιστοι, νομῆ ποιμνίων τοὺς καταλοίποις οἴκου Ἰουδα. Οἱ γὰρ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνασσωσμένοι, καὶ περιλειμμένοι μόλις, αὐτοὶ κεκρατήκασιν, αὐτοὶ καὶ ἐν τοῖς οἴκοις Ἀσκάλωνος δειλῆς καταλύσουσι. Πρὸς ἐσπέραν γὰρ οἱ ποιμένες ἐγκατακλείουσι τοὺς σηκοὺς τὰς τῶν θρεμμάτων ἀγέλας. Τίς οὖν ἡ τοσαύτη δύναμις; ἢ πῶς ἔσται τοῦτο, τὸ καὶ πίστειως ἐπέκεινα, καὶ λόγου παντός; Ὅτι « ἐπέσκειται, φησὶν, αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι: Κατέληξε τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὀργῆς, ἀνῆκεν αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα καὶ συνοπλίζεται μὲν, ὥσπερ καὶ πάλαι, τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, χαρίζεται δὲ τὸ νικᾶν τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ τοῦτο ἀμογητί. Οὐκοῦν ἔταν ἀμαρτάνοντας ἀποστρέφεται Θεὸς, ὑπὸ πόδας κεισόμεθα τῶν ἐχθρῶν, καὶ οὐδεὶς ὁ σῶζων ἔστιν. Εἰ δὲ ἐποπτεῦν πάλιν ἐφιεμένοις ἀρετῆς (1) ἐννόμως κατευμεγεθίσομεν δὲ τῶν ἀνθεστηκόντων, καὶ πλη- ἐπ' ἐμὲ ἤλπισε, καὶ ῥύσομαι αὐτόν. »

Ἦκουσα ὄνειδισμοὺς Μωάβ, καὶ κορυλισμοὺς υἱῶν Ἀμμῶν, ἐν οἷς ὠνείδιζον τὸν λαόν μου, καὶ ἐμεγαλύνοντο ἐπὶ τὰ ὄριά μου. Διὰ τοῦτο ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, διότι Μωάβ ὡς Σόδομα ἔσται, καὶ οἱ υἱοὶ Ἀμμῶν ὡς Γόμορρα, καὶ Δαμασκὸς ἐκλελειμμένη, ὡς θημωρία ἄλωνος, καὶ ἡφραρισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ οἱ κατάλοιποι λαοῦ μου διαρπύνται αὐτοὺς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθλους μου κληρονομήσουσιν αὐτούς.

III'. Πεπορθημένοις τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ πε-

πραχόσιν ἀθλίως τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ; ἐπετώθαζον τὰ πρόσοικα τῶν ἐθνῶν, φροντοὶ δὲ οἱ τῶν παράσφισι ψευδωνύμων θεῶν τὸ ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, ἀνατραμμένης εἰσάπαν, καὶ οἰχομένης τάχα πρὸς τὸ μηδὲν, τῆς αἰτε καὶ ἄνωθεν ἐπικουρούσης αὐτοῖς χειρὸς, δῆλον δὲ οἱ τῆς τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ. Δυσθουλίας γὰρ εἰς τοῦτο καθικέσθαι τινὰς τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, ὡς πεπλανημένους, ξύλοις τε καὶ λίθοις λελατρευκότας, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἡγνοηκότας Θεόν. Ἀχῆκα τοίνυν, φησὶ, τοὺς Μωαβιτῶν ὀνειδισμοὺς, καὶ κονδυλισμοὺς υἱῶν Ἀμμών. Διοίσει γὰρ, οἶμαι, κατ' οὐδένα τρόπον ἢ ῥάβδω τυχόν ἢ λίθω τοὺς πεπονητάς ὁ πλήττων ὀνειδισμοῖς, καὶ ἀχάλινον ἐπ' αὐτοῖς ἀνευρύνων στόμα, ἀνερευγόμενός τε καὶ λέγων τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς καταπικραίνεσθαι τινὰς εἰς δυσθυμίας καὶ λύπας, καὶ φορτικωτέραν ἔχειν τῆς συμφορᾶς τὴν ἔφοδον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου δόξης ἀθυροστομοῦντες ἠλέγχοντο, ταύτη, φησὶ, τὰ Σοδομιτῶν ἀνατλάντες δίκην βαδιοῦνται πρὸς θάλασσαν, καὶ μικρὰ πρὸς τάχα τὰ Γομόρρας ἀποφαίνοντες πάθη ταῖς ἑαυτῶν συμφοραῖς, ὅψε τε καὶ μόλις δι' αὐτῶν εἰσονται τῶν συμβεβηκότων τῆν τοῦ κολάζοντος δύναμιν. Διαμασκόσ γε μὴν ἢ Φοινίκων μητρόπολις ἢ λαμπρὰ, καὶ περίοπτος, ἐν ἣ τὰ βασίλεια, σωρὸς ἔσται καλάμης, οὐκ ἐχούσης ἀσταχυν, ἧς οὐδεὶς μὲν ὁ λόγος, εἰς κατάπρησιν δὲ τὸ πέρας, ἦγουν διασκεδασμός. Τοὺς γὰρ τῶν ἀχύρων σωροὺς αἱ τῶν πνευμάτων ὀρμαὶ διαβρίπτουσι πανταχῇ. Κατὰ τὸν Ἰσον δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς ἀλίσκομέναις αἱ τῶν ἐλόντων δυνάμεις διασχιδῶσαι πανταχοῦ, τοῖς βραχαιοτάτοις ἐν Ἰσραὴλ πνεύμασι κατεπιπτόντων. Ὅτι δὴ οὐκ ἔτέρου τοῦτο μᾶλλον, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ πεπονητοῦ καὶ ὀνειδισθέντος λαοῦ τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν κατόρθωσις ἔσται κατὰ καιροῦς, ἀποφαίνει λέγων· « Οἱ καταλόμοι τοῦ λαοῦ μου διαρπώνται αὐτοῖς, καὶ οἱ καταλόμοι ἔθνοσ μου κατακληρονομήσουσιν αὐτοῖς. » Καταλόμους γὰρ ἔθνοσ, ὡς ἤδη προεῖπον, τοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας σεσωσμένους ἀποκαλεῖ, οἱ κεκρατήκασι τῶν ἐθνῶν, καὶ τὰς τῶν ἐστῆσαν παντελεῖ.

Ὅταν τοίνυν οἰκονομικῶς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διαγυμνάξῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ θλίψῃς ἐπάγων, ἢ διωγμοὺς πράττεσθαι συγχωρῶν, ἐπιφουμένων αὐτῇ τῶν ἐχθρῶν, Ἑλλήνων τυχόν, ἢ ἀνοσιῶν αἰρετικῶν, καταμειδιάτω μηδεὶς, περιμένετω δὲ πάλιν τοῦ παντὸς ἀγῶνος τὸ πέρας. Οἱ γὰρ πλατὺ γελῶντες ἔσθ' ὅτε, καὶ μονοουχὶ κατονειδίζοντες τὸν Χριστὸν, ὡς τῶν ἰδίων οὐ προασπίστον, ἦγουν ὡς οὐκ οἴοντε, καὶ ἀσθενοῦντα πρὸς τοῦτο, τὰ Σοδομιτῶν ὑπομενοῦσι πάθη, καὶ πυρὸς ἔσονται τροφή, καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις, οὗς ἠτεῖσθαι νομομίκασι, κρατοῦντας εὐρήσουσιν.

Αὕτη αὐτοῖς ἀντὶ τῆς ὕβρεωσ αὐτῶν, διότι ὀνειδισαὶ, καὶ ἐμεγαλύνθησασ ἐπὶ τὸν Κύριον τὸν παρτοκράτορα. Ἐπιφανήσ ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆσ.

ΙΘ'. Αὕτη, φησὶν, αὐτοῖς ἢ μερὶς, καὶ οὗτος ὁ κληρὸς. Πεκαραμνήκασι γὰρ, κατ' αὐτῆς ἀπορρήτου ὀξῆσ

ærumnosis vicinæ gentes insultabant, excidiumque Judææ numinum suorum commentitiorum opus esse arbitrabantur, eversa jam penitus, et in nihilum quasi redacta potentia, quæ illos nunquam non desuper adjuturat, omnipotentis Dei nimirum. Non est enim incredibile, quosdam usque eo desipuisse, ut seductos, lignisque ac lapidibus servientes, et verum ac natura Deum ignorantes. Inquit igitur, Audivi Moabitarum exprobrationes, et percussiones filiorum Ammon. Nihil quippe interesse censeo, inter virga forte, aut lapide, et probris misero percutientem, et os infrene super ipsos dilatantem, eructantemque etiam verbis, quibus verisimile est quosdam ad tristitias et ægritudines exacerbari, et invadentem se calamitatem sentire onerosiorem.

Quoniam autem etiam contra ipsam divinam ineffabilemque gloriam petulantier garrivisse comperti sunt, idcirco Sodomitarum supplicium sustinentes in exitium ibunt, et rebus suis perditis quasi levia Gomorrhitas passos ostendentes, sero et vix per ipsa quæ contigerint punientis virtutem cognoscent. Damascus vero Phœnicium metropolis illa eximia et conspicua, ubi domicilium regis, cumulus seu acervus erit stipularum sine spicis, quæ nihil sunt: sed comburuntur tandem, aut dissipantur. Palearum quippe cumulos ventorum rabies huc illic disjicit. Simili modo incolæ captarum urbium capientium impetus, instar ventorum turbulentissimorum irruentium, quoquoversum dissipant. Per neminem autem nisi per ipsum populum afflictum, et probris concisum, mala hujusmodi aliquando feliciter indictum iri, demonstrat his verbis: « Reliqui populi mei diripient eos, et reliqui gentis meæ hæreditabunt eos. » Reliquos enim gentis, ut ante dixi, captivitate solutos nominat, qui gentes subegerunt, et captas alienigenarum urbes in solitudinem meram redegerunt.

Quando igitur universorum Deus, ut prudens dispensator, Ecclesiam exercet, aut tribulationes inferens, aut persecutiones in eam ab inimicis adorientibus commoveri sustinens, a gentilibus forte, aut impiis hæreticis, nemo irrideat, quin adhuc totius certaminis finem exspectet. Qui enim effusurident, nonnunquam et Christo tantum non ut probrum objiciunt, quasi suos non tueatur, seu quasi ad hoc imbecillus sit, illos Sodomitarum supplicium manet, et ignis alimentum erunt, et insuper quos se vicisse putabant, ab iis se victos invenient.

Quando igitur universorum Deus, ut prudens dispensator, Ecclesiam exercet, aut tribulationes inferens, aut persecutiones in eam ab inimicis adorientibus commoveri sustinens, a gentilibus forte, aut impiis hæreticis, nemo irrideat, quin adhuc totius certaminis finem exspectet. Qui enim effusurident, nonnunquam et Christo tantum non ut probrum objiciunt, quasi suos non tueatur, seu quasi ad hoc imbecillus sit, illos Sodomitarum supplicium manet, et ignis alimentum erunt, et insuper quos se vicisse putabant, ab iis se victos invenient.

VERS. 10, 11. *Hæc eis pro contumelia ipsorum, quia exprobraverunt, et magnificati sunt supra Dominum omnipotentem. Manifestus erit Dominus super eos, et disperdet omnes deos gentium terræ.*

XIX. *Hæc ipsis pars, inquit, et hæc sors, sive hæreditas. Fuerunt enim contumeliosi, contra*

ipsam gloriam ineffabilem insolenter garrientes miseris, et maledicas voces emittentes, atque adversus eum, qui est super omnia, non sine insigni et effrenata audacia prope insurgentes. Quoniam autem omnipotentiae gloriam diis suis ascripserunt : « Manifestus erit Dominus super ipsis ; » hoc est suam potentiam super ipsis manifestabit, quia omnes eorum deos funditus disperdet. Eversa sunt enim et collapsa delubra ipsorum per manus Israel, et idola manufacta captivorum manibus ubique, perque omnes gentes, contracta et contrita sunt. Ubi igitur deorum illorum virtus? Aut quomodo alios servaverint, qui sibi ipsi opitulari nequiverunt? Imo vero quid **600** tandem surda et sensus expers materia? « Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum »²⁰; » ac, nisi dictu grave sit, sed dicatur licet : « Quid prodest sculpsibile, quia sculpserunt illud, finxerunt illud constabile, phantasiam, seu imaginem falsam? » juxta prophetæ vocem²¹. Et, ut dicit divinus David : « Similes illis fiant omnes qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis »²².

VERS. 14. *Et adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulæ gentium.*

XX. Manifestum super Ipsos Dominum factum dicimus, quando omnes eorum deos delevit, olium quidem cum Israelitæ una cum alienigenarum urbibus simulacra in templis, et aras eorumdem viriliter concremarunt : post susceptam autem ab unigenito Dei Filio humanam naturam hoc verius factum videre quis potest, quando etiam Deus Verbum, nostrum simile factum apparuit. Quare divini discipuli eum qui est ab initio, quem audiverunt, ipsum se et contrectasse manibus, et vidisse oculis niebant²³. Manifestus enim factus est, qui quatenus Deus, oculorum obtutu effugit, psallit item quodam loco David : « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit »²⁴. » Postquam autem factus est manifestus, et « In terris visus, et cum hominibus conversatus est »²⁵, » tunc etiam profani, et execrandi idolorum greges perierunt. Similiter diaboli Imperium penitus eversum est, et de cætero unusquisque eorum, qui per fidem in Christum ad agnitionem veritatis adducti sunt, per ipsum et cum ipso Deo Patri adorationem de loco suo offert, nec amplius in sola Judæa notus est Deus, sed gentium quoque regiones et urbes, quanquam intercedente mari a Judæa sejunctæ, nihilominus ad Christum accedunt, ei preces offerunt, eum glorificant, et nunquam intermissis laudibus venerantur. Olium quidem « Erat in Israel magnum nomen ejus »²⁶ : » nunc jam omnibus ubique notissimus est, et plena est terra ac mare gloria ejus. Et hoc nempe est : « Vivo ego, dicit Dominus »²⁷, » et quæ sequuntur. Implebitur utique omnis terra gloria ejus²⁸ : idcirco quilibet de loco suo adorabit, ut propheta

ἀθυροστομούντες οἱ θελαῖοι, καὶ παλιμφήμους ἰέντες φωνάς, καὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα μονοουχὶ κατεξανιστάμενοι, δεινῶ τε καὶ ἀγαλίνῳ χρώμενοι πρὸς τοῦτῳ θράσει. Ἐπεὶ δὲ τὴν ἐπὶ τὰ πάντα δύνασθαι δόξαν τοῖς ἰδιοῖς ἀνήπτον θεοῖς, « Ἐπιφανὴς ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτοῖς, » τούτέστι, τὴν ἰδίαν αὐτοῖς ἐμφανιεῖ δύναμιν, διὰ γε τοῦ πάντας αὐτῶν ὀλοθρεῦσαι τοὺς θεοὺς. Ἀνήρηται γὰρ, καὶ πεπτῶκασιν τὰ παρ' αὐτοῖς τεμένη διὰ χειρὸς Ἰσραὴλ, καὶ χειρὸς ἔργον γεγόνασιν τὰ χειρόκμητα πανταχῆ τε καὶ ἐν παντὶ ἔθνεσι τῶν ἐαλωκότων. Ποῖ δὴ οὖν τῶν θεῶν ἡ δύναμις; Ἡ πῶς ἂν ἐτέρους ἐκώσσειαν, οἱ γε δὴ σφισιν αὐτοῖς ἐπαμύνειν οὐχ οἶοι τε; μάλλον δὲ τί γὰρ ὄλιως κωφὸς καὶ ἀναίσθητος ὤλι; « Τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσόν, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων » καὶ εἰ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, μάλλον δὲ καὶ εἰρήσεται. « Τί ὠφελεῖ γλυπτὴν, ὅτι ἐγλυψαν αὐτὸ, ἐπλασαν αὐτὸ χώνευμα φαντασίαν ψευδῆ; » κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Καὶ ἦ φησιν ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ· « Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιτο πάντες οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. »

Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, πᾶσαι αἱ γῆσοι τῶν ἐθνῶν.

Κ'. Ἐπιφανὴ γενέσθαι φάμεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν Κύριον, ὡς ὠλοθρευκότα πάντας αὐτῶν τοὺς θεοὺς, πάλαι μὲν διὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων πόλεσι συγκαταπιμπράντων εὐσθενῶς τὰ ἐν τοῖς τεμένεσιν εἶδη, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς βωμούς· κατὰ δὲ γε τὸν καιρὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς τουτὶ γεγῶνός ἀληθέστερον κατίδοι τις ἂν, ὅτε καὶ θεὸς ὢν ὁ Λόγος, γέγονε κατ' ἡμᾶς καὶ ἐπιφανῆς. Καὶ γοῦν οἱ θεοπέσιοι μαθηταὶ τὸν ὄντα ἀπ' ἀρχῆς, ὃν ἀκηκῆσαι, τοῦτον αὐτὸν ψηλαφήσαι τε χεραὶ, καὶ ἰδεῖν ἔφασκον ὀφθαλμοῖς. Ἐμφανὴς γὰρ γέγονεν ὁ τοῦ ὀραῖσθαι κρείττων ὡς θεός, ψάλλει δὲ πῶς καὶ Δαβὶδ· « Ὁ θεός ἐμφανῶς ἤξει, ὁ θεός ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. » Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἐμφανῆς, καὶ « Ἐπὶ γῆς ὤφθη, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη, » τότε καὶ ἀποκάλυψαι αἱ βδελυραὶ τε καὶ βέβηλοι τῶν εἰδώλων ἀγέλαι. Ἀνήρηται δὲ εἰσάπαν καὶ τὸ τοῦ διαβόλου κράτος, ἕκαστος δὲ λοιπὸν τῶν διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐνηνεγμένων, προσάγει δι' αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν προσκύνησιν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔτι μὲν ἔστι κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίων γνωστός ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν χῶραι τε καὶ πόλεις, κἂν εἰ τῆς Ἰουδαίας ἀπονοσφίζονται μεσολαβούσης θαλάσσης, οὐδὲν ἤττον προσάσει τῷ Χριστῷ, προσάγουσι τὰς λιτὰς, ἀνάπτουσι τὰς δοξολογίας, ἀκαταλήκτοις εὐφημίαις καταγεραῖρουσι. Πάλαι μὲν γὰρ « ἦν ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ δνομα αὐτοῦ. » Νυνὶ δὲ λοιπὸν τοῖς ἀπανταχοῦ γέγονε γνωριμώτατος, γῆ δὲ, καὶ θάλαττα μεστὴ τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο ἦν ἔρα τὸ, « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος. » Ἡ μὴ ἐμπλησθῆσεται τῆς δόξης Κυρίου πᾶσα ἡ γῆ· προσκυνήσει

²⁰ Psal. cxiii, 4. ²¹ Habac. ii, 18. ²² Psal. cxiii, 8. ²³ I Joan. i, 2. ²⁴ Psal. xlix, 5. ²⁵ Baruch iii, 38. ²⁶ Psal. lxxv, 2. ²⁷ Isa. xlix, 18. ²⁸ Isa. vi, 5.

δη οὖν ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, φησὶ. Προσανυ-
πῶν μὲν γὰρ ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας τὸ κάλλος, τὴν
ἀρχαίαν ἐκείνην τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἀνώρθου σκηνῆν. Ἦς
εἰς τύπον καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ διαδόχτος ἐκεῖ-
νος ἐγγήγερται ναός. Προσέταξε δὲ τοῖς ἀρχαιοτέροις
ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, ἦγουν δι' ἐκείνου Θεοῦ, ἐκ πάσης
τῆς Ἰουδαίας χώρας τοὺς προσκυνεῖν ἐθέλοντας ἀνα-
φοιτᾶν εἰς Ἱεροσόλυμα, θύειν τε αὐτῶ, καὶ προσκυνεῖν
τῷ Θεῷ, καὶ θάνατος ἦν ἡ δίκη τοῖς ἔξω θύουσι τοῦ
ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ παρελήλακε τῆς σκιάς ὁ καιρὸς, πέ-
παιται τὰ ἐν τύποις, ἐγνώκαμέν τε λοιπὸν, ὡς οὐκ ἐν
τύπῳ, τὸ Θεῖον. Οὐτε μὲν ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις
ναοῖς κατοικεῖ, πληροὶ δὲ μᾶλλον οὐρανοῦς τε καὶ γῆν,
καὶ τὰ κατώτερα. Ταύτητος πανταχῆ τε αὐτὸν, καὶ
ἐν πᾶσιν εἶναι πιστεύοντες, ἥπερ ἂν ἕκαστος ὦν τυ-
χάνη, ἐκεῖ ποιῆται τὴν προσκύνησιν, ὡς ἐγγὺς ἔχων
τὸν λέγοντα Θεόν· « Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, λέγει
Κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. » Ἰστέον δὲ, ὅτι
νήσους ἔσθ' ὅτε τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν τὰς Ἐκκλησίας
ἀποκαλεῖ, ὅσον ἐν θαλάσῃ κειμένας· ἐν τῷδε τῷ κό-
σμῳ, καὶ πικροὶς ὕδασι περιεχομένας ταῖς ἐν αὐτῷ
περιστάσεσι, καὶ μονονουχὶ βραγδαιοτάτοις κύματι
καταπαιόμενας, τοῖς διωγμοῖς, ἀδιαπτώτως ἐρηρει-
σμένας, καὶ ἀνεχούσας ὕψου, καὶ ταῖς θλίψεσιν οὐ
βαπτίζομένας. Ἀκλόνητοι γὰρ διὰ Χριστὸν αἱ Ἐκκλη-
σῖαι, « καὶ πύλαι Ἰδοῦ οὐ κατισχύουσιν αὐτῶν. »
Οὐκοῦν εἰ δὴ βούλοισι τις νήσους ἐθνῶν ἐννοεῖν τὰς
ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας, οὐκ ἄνευ τοῦ παέποντος βαδιεῖ-
ται σκοποῦ.

TOMOS ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Καὶ ὑμεῖς, Αἰθιοπες, τραυματῖαι ῥομφαλας μου
ἔσεσθε.

ΚΑ'. Παντὸς διαμέμνηται γένους, ἦγουν ἐθνους
πεπολεμηκότος τὸν Ἰσραὴλ, καὶ κατὰ τῆς θείας δόξης
πεφλυαρηκότος. Μέτεσις τοίνυν ἐξ Ἰουδαίων καὶ
Ἀρμανιτῶν ἐπὶ τοὺς Αἰθιοπας, ἢ τοὺς πρὸς ἡμᾶς καὶ
νότον κειμένους, καὶ Περσῶν γῆς τὴν ἀγχιτέρμονα
κατοικοῦντας χώραν· ἢ ἐπ' Αἰγυπτίους ὡς ὀμόρους
ὄντας, καὶ γείτονας τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Αἰθιοπίας δὲ
μοῖρα καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἡ γῆ. Καὶ γοῦν ποταμοὺς
Αἰθιοπίας ὀνομάζειν ἔθος τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι τοῖς
τῆς Αἰγυπτίων. Πίνουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὸν Γηῶν,
περὶ οὗ φησιν ἡ Γραφή· « Οὗτός ἐστιν ὁ κυκλῶν πᾶ-
σαν τὴν γῆν Αἰθιοπίας. » Ἔσεσθε τοίνυν καὶ ὑμεῖς,
Αἰθιοπες, τῆς ἐμῆς τραυματῖαι ῥομφαλας. Ἐαυτοῦ δὲ
φησὶ ῥομφαλίαν τὴν τῶν Ἰουδαίων, ὡς αὐτὸς ἐπάγων
αὐτὴν τοῖς ἀνοσίως πεπραχόσιν εἰς τὴν ἑαυτοῦ
δόξαν, ὡς ἔφην, καὶ μέντοι τοῦ Ἰσραὴλ.

Ἐπειδὴ δὲ οἶδεν ἡ θεόπνευστος Γραφή, καὶ νοητοῦς
Αἰθιοπας, φέρε τι καὶ ἐπ' αὐτοὺς λέγωμεν, οὐκ ἔξω
βαίνοντες τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας. Ἐφη που
ψάλλον ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν
Ἰησοῦν Χριστόν· « Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν
δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος. Σὺ συνέθλασας τὴν κεφα-
λὴν τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς
Αἰθιοψίν. » Ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθι που· « Ἐναντίον αὐτοῦ

A dicit. Præfigurans enim, et adumbrans lex pulchri-
tudinem Ecclesiæ, tabernaculum illud vetus Israeli-
tis ædificabat. In ejusdem typum illud etiam fama
celebratum templum Hierosolymis est conditum.
Mandavit autem antiquis divinus 601 Moses, sive
per illum Deus, uti ex universa Judæa qui vellent
adorare, Jerosolymam se conferrent, ibique et sa-
crificarent, et Deum precibus venerarentur : ex-
traque templum sacrificantibus pœna capitalis erat
proposita. Ubi autem tempus umbræ præterit,
typica cessarunt, et de cætero Divinitatem citra
typum cognovimus. Neque vero Altissimus in tem-
plis manufactis habitat³⁹ : quin potius cælum et
terram⁴⁰, et quæ infra terram sunt implet. Quocirca
eum ubique, et in omnibus esse credentes, ubi
quisque fuerit, ibi adoret : utpote prope habens
Deum dicentem : « Deus appropinquans ego, et
non Deus de longe⁴¹. » Sciendum porro, sacras
Litteras Ecclesias nonnunquam insulas vocare, in
hoc mundo tanquam in mari sitas, et incommodo-
rum mundanorum veluti aquis amaribus circumfusas,
violentissimisque persecutionum fluctibus tantum
non verberatas, et adeo firmatas, ut ruere nequeant,
sursumque sese attollentes, nec ullis tribulationibus
sæbmergi patientes. Propter Christum enim incon-
cussæ stant Ecclesiæ, « et portæ inferi ipsis non
prævalebunt⁴². » Quamobrem si quis insulas gen-
tium intelligere voluerit Ecclesias ex gentibus, a
scopo conveniente non deflectet.

C TOMUS POSTERIOR.

VERS. 12. Et vos, Æthiopes, vulnerati gladio meo
eritis.

XXI. Omnium generum, sive gentium meminit,
quæ Israelæm armis oppugnarunt et adversus divi-
nam gloriam debilaterarunt. A Judæis et Ammonitis
igitur transit ad Æthiopes, sive ad orientem et aus-
trum sitos, et regionem Persidi finitimam incolentes;
sive Ægyptios, ut confines, et Israelitis vicinos. Est
autem, ἢ Ægyptia tellus pars quædam Æthiopiæ. Quo-
circa Æthiopiæ flumina, Ægypti flumina Scrip-
tura sancta consuevit nominare. Nam et ipsi bibunt
fluvium Geon, de quo Scriptura dicit : « Hic est qui
circuit omnem terram Æthiopiæ⁴³. » Eritis itaque et
vos, Æthiopes vulnerati gladio meo. Suum appellat
gladium Judæorum, utpote quem ipse sceleratis ad
suam et Israelis gloriam. ut dixi, inducit.

Et quia divinitus inspirata Scriptura etiam sub-
intelligentiam solam cadentes Æthiopes novit, age
de ipsis quoque a sententia verborum nihil disce-
dentes disseramus. Beatus David alicubi psallens,
quasi Dominum nostrum Jesum Christum psallit :
« Tu contrivisti 602 capita draconum in aqua. Tu
confregisti caput draconis, dedisti eum escam po-
pulis Æthiopum⁴⁴. » Quin et alibi : « Coram illo

³⁹ II Cor. v, 17. ⁴⁰ Act. xviii, 24; Jerem. xxiii, 24. ⁴¹ Jerem. xxiii, 25. ⁴² Matth. xvi, 18. ⁴³ Gen. ii, 13. ⁴⁴ Psal. lxxiii, 13, 14.

proclident Æthiopes, et inimici ejus terram linge-
 gent ⁴⁶. » Quodam loco item in Cantico canticorum
 expressa sponsa nigram se et fornosam esse pro-
 fitetur ⁴⁷. » Quare Æthiopes intelligendi sunt, qui
 mentem quodammodo tenebrosam et splendore
 carentem habent, nondum illustratam et divinæ
 lucis expertem. Sed qui Christo supplices cadunt,
 quemadmodum scilicet et sponsa, ab ipso illustran-
 tur, exclamantque orantes : « Et sit splendor Do-
 mini Dei super nos ⁴⁸. » Qui vero, sordibus non
 eluendis contaminati sunt, et denigrari perseverant,
 draconis capita depascentur (est enim illis nutri-
 mentum draco apostata), et gladio subiacebunt,
 quibus verbis potissimum intelligendum puto im-
 mundos dæmonias, quos vulneravit Christus, tyran-
 nide qua in nos sæviebant, depulsos, et jugulato
 cum ipsis patre tenebrarum, inventore omnis pec-
 cati, tenebris involvente infidelium animos, ne illu-
 minatione Evangelii gloriæ Christi clarescant. Atque
 hoc, opinor, est, quod et ipse sapiens Isaias nobis
 dixit : « Et erit in die illa, inducet Deus gladium
 sanctum magnum et fortem super draconem, ser-
 pentem tortuosum, super draconem serpentem su-
 gientem, et interficiet draconem ⁴⁹. »

VERS. 13, 14. *Et extendam manum meam super
 aquilonem, et perdam Assyrium, et ponam Niniven
 in desolationem, sine aqua, quasi desertam. Et pas-
 centur in medio ejus greges, et omnes bestiae terræ,
 chamæleontes, et ericii in præsepibus ejus cubabunt,
 et bestiae clamabunt in foveis ejus, et corvi in portis
 ejus.*

XXXII. Visitabo, inquit, eorum qui in oriente et
 aquilone habitant, regiones et urbes, et cum aliis
 perdam Assyrios, desolatisque urbibus, ipsam quo-
 que omnium sermone jactatam Niniven, Chaldæo-
 rum metropolim, adjiciam. Erit autem inaquosa,
 sinitisque terris invis et inhabitatis. Credibile est,
 habitantium multitudinem iterum aquis hoc ser-
 moni comparari : ita enim sacra Scriptura solet.
 Hinc infestum Assyriorum adventum Hierosolymanam
 alius sanctorum prophetarum prænuntians, dice-
 bat : « Ecce aquæ veniunt ab aquilone, **603** et
 erunt in torrentem inundantem ⁴⁸. » Quando igitur
 inaquosam fore Niniven dicit, habitatoribus vaca-
 turam illum dicere existimari. In medio porro
 ejus greges pastum iri confirmat, signum, credo,
 istud ponens perfectæ, atque ab omnibus incolis
 desertæ, solitudinis. Non enim nascuntur in urbibus
 quæ in agris. Quod si forte etiam in urbibus herbæ
 nascentur, indicium apertum erit eas ab hominibus
 desertas prorsus. Aliorum præterea signorum im-
 modicam multitudinem apponit. Diversaturas enim
 ibidem ait omnes bestias terræ, et chamæleontes
 atque ericios in præsepibus cubituros. Quia etiam

A προπεσοῦνται Αἰθίοπες, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ γούν
 λείξουσιν. » Ὁμολογεῖ δέ που καὶ ἡ ἐν τῷ Ἄσματι
 τῶν ἄσμάτων τυπουμένη νύμφη μέλαινά τε εἶναι, καὶ
 καλῆ. Οὐκοῦν Αἰθίοπας νοητέον τοὺς οἰνοὶ σκοτεινῆν
 τε καὶ ἀλαμπῆ τὴν διάνοιαν ἔχοντας, τὴν οὐπω κατ-
 ηυγασμένην, καὶ τὸ θεῖον οὐκ ἔχουσιν φῶς. Ἄλλ' οἱ
 μὲν προσπίπτοντες τῷ Χριστῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ
 ἡ νύμφη, καταλαμπρυνόμενοι παρ' αὐτοῦ, διακεκρά-
 γασιν γὰρ εὐχόμενοι. « Καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης Κυρίου
 τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς. » Οἱ δὲ δυσάπονητον
 ἔχοντες τὴν ἀκαθαρσίαν, καὶ ἐν τῷ μελαινεσθαι με-
 μενηκότες, καταβοιήσονται μὲν τὰς τοῦ δράκοντος
 κεφαλὰς, τροφή γὰρ αὐτοῖς ὁ δράκων, ὁ ἀποστάτης,
 ὑποκείσονται δὲ τῇ ῥομφαίᾳ, πρέπειν δὲ οἶμαι μά-
 λιστα τὸ λέγειν τὴν δύναμιν, τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμο-
 σιν, οὗς τετραυμάτιεν ὁ Χριστὸς, τῆς καθ' ἡμῶν
 τυραννίδος ἐκβεβληκῶς, συνανελῶν δὲ αὐτοῖς τὸν τοῦ
 σκότους πατέρα, τὸν ἀπάσης ἀμαρτίας εὐρετήν, τὸν
 κατασκοτίζοντα τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ
 διαυγᾶσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης
 Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ὁ καὶ αὐτὸς ὁ σφόδρ
 ἡμῖν εἰρηκεν Ἡσαίας. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 ἐκείνῃ, ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν, τὴν
 μεγάλην καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν
 σκολιδόν, ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν φεύγοντα, καὶ ἀνελεῖ
 τὸν δράκοντα.

Καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ βοβρῶν, καὶ
 ἀπολώ τὸν Ἀσσύριον, καὶ θήσω τὴν Νινευὴ εἰς
 ἀφανισμόν, ἀνυδρον ὡς ἐρημος. Καὶ ρεμῆσονται
 ἐν μέσῳ αὐτῆς ποίμνια, καὶ πάντε τὰ θηρία τῆς
 γῆς, καὶ χαμαιλέοντες, καὶ ἐχίνοι ἐν τοῖς φατνω-
 μασιν αὐτῆς κοιτασθήσονται, καὶ θηρίῳ φωηήσεται
 ἐν τοῖς διουρύγμασιν αὐτῆς, καὶ κέρακες ἐν τοῖς
 πυλῶσιν αὐτῆς.

KB'. Ὁφομαι, . . . φησὶ, τοὺς τῶν εἰς τῷ καὶ
 βοβρῶν χώρων τε καὶ πόλεων, καὶ συνδιωλῶ τοῖς ἄλ-
 λοις τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ ταῖς ἠρημωμέναις τῶν
 πόλεων, καὶ αὐτὴν προσθήσω τὴν διαδόχον Νινευῆ,
 τὴν τῶν Χαλδαίων μητρόπολιν. Ἔσται δὲ ἀνυδρος,
 ταῖς ἀβάτοις καὶ ἀοικήταις ἐν Ἰσραήλ. Εἰκόξ δὲ δὴ
 πάλιν ὑδασιν ἐξομοιοῦν τὸν λόγον τὴν τῶν ἐνοικούν-
 των πληθύν. ἔθος γὰρ τοῦτο τοῖς ἱεροῖς Γράμμασιν.
 Καὶ γούν τῶν Ἀσσυρίων τὴν ἐφοδον, ἣν πεποίηται
 κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἕτερος τῶν ἁγίων προφητῶν
 προανακηρύττων ἐφασκεν. « Ἰδοὺ δὴ ὕδατα ἐρχεται
 ἀπὸ βοβρᾶ, καὶ ἔσται εἰς χειμάρρουν κατακλύζοντα. »
 Ὅταν τοίνυν ἀνυδρον ἔσσεσθαι τὴν Νινευὴ λέγει, φαίην
 ἂν ὅτι κενὴν ἔσσεσθαι τῶν ἐνοικούντων φησὶ. Κατα-
 νεμηθήσεσθαι γε μὴν ἐν μέσῳ αὐτῆς ποίμνια διῆχυ-
 ρίζεται, σημεῖα, οἶμαι που, τὸ χρῆμα τιθεὶς τῆς
 ὀλοτελοῦς ἐρημίας, καὶ τοῦτο μηδένα κατοικεῖν ἐν
 αὐτῇ. Φύεται μὲν γὰρ οὐκ ἐν ἄστει τὰ ἐν ἀγροῖς. Εἰ
 δὲ δὴ που γέγοντο πῶαι καὶ ἐν πόλει τυχόν, ὁμολογία
 τις ὡσπερ ἐστὶν ἐναργῆς τὸ πραττόμενον τοῦ κέναν-
 δρον εἶναι παντελῶς. Προστίθησι δὲ καὶ ἐτέρων ση-
 μεῖων οὐ μετρίαν πληθύν. Κατακλύσει γὰρ ἐν αὐτῷ
 φησι πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, χαμαιλέοντάς τε καὶ

⁴⁶ Psal. lxxi, 9. ⁴⁷ Cant. i, 4. ⁴⁸ Psal. lxxxix, 17. ⁴⁹ Isa. xlviii, 1. ⁵⁰ Jerem. xlvii, 2.

ἐχίνους ἐν τοῖς φατνώμασι κοιτασθήσονται. Καὶ μὴν ἅ
καὶ ἐν τοῖς διορύγμασι. τούτεστιν, ἢ ἐν βόθροις,
ἢ γουνοῖς καὶ σπηλαίοις τοὺς ἀγρίους ἀναρνήσειν θῆ-
ρας, ἐναυλισθήσονται δὲ καὶ κόρακας τοῖς πυλῶσιν
αὐτῆς. Ἔστι δὲ οὐδ' ἐπὶ τῶν εὐ φρονούντων ἀμφίβο-
λον, ὡς οὐτ' ἂν ἐν οἴκοις καταλύσειαν ἐχίνοι, οὐτε
μὴν ἐν μέσῃ πόλει καταυλισθήσονται θῆρες, ἀλλ' οὐδ'
ἂν ἐμφιλοχωρήσειαν αὐτοῖς πυλῶσιν οἱ νυκτικόρα-
κες, εἰ μὴ πλείστη τις ὄση, καὶ ἀνδάνουσα λίαν τοῖς
ᾧδε φύσεως ἔχουσιν ὑπάρχη σχολή. Φιλοῦσι γάρ πως
οἱ θῆρες, καὶ μέντοι τὰ ἕτερα περὶ ἧν ὁ λόγος, οὐκ
ἀνθρώποις συναυλιζέσθαι ποτε, ἀλλ' ἥπερ ἀνεῖη πολλή
τις ἔρημος, σχολαία τε παντελῶς ἡ δίαίτα, καὶ τῆς ἔρημίας τὸ πλάτος μονοουχὶ πρυτανεύει τὴν ἀσφα-
λειαν, ἔξω τε παντὸς ἀποκομίζει δέους.

Εἰ δὲ χρὴ τι τοῦτοις ἐπιειπεῖν ἀναγκαῖον, ἀσφαλι-
ζώμεθα τὰς ἑαυτῶν καρδίας, καὶ τὸ προσκρούειν Θεῷ
κατὰ τι γοῦν ὄλων παντὶ παραιτούμεθα σθένει, ἵνα
μὴ γενώμεθα πονηρῶν τε καὶ ἀνημέρων ἐνδιαίτημα
θῆρων, φημι δὴ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, ἐξηρη-
μένης ἡμῶν ἀπάσης ἀρετῆς. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι
τὸ διὰ φωνῆς Ἰερουσαλὴμ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ εὐ μάλα
καὶ σοφῶς εἰρημένον. « Πόνυ καὶ μάλιστα παιδεύ-
θησῃ, Ἰερουσαλὴμ, μὴ ἀποστῇ ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ σοῦ,
μὴ ποιήσω σε ἄβατον τὴν γῆν, εἰ εἰσελάσει πάντως εἰς
νοῦν καὶ καρδίαν τὰ βδελυρὰ τε καὶ ἀνόσια πάθη,
καὶ οἷά τινες θῆρες ἐνδιαίτησονται, συνεισφέρει δὲ
καὶ αὐτῆ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἡ ἀγρία πληθύς. »

Δίδοι κέδρος τὸ ἀνδότημα αὐτῆς. Αὕτη ἡ πόλις
ἢ φαυλίστρια, ἢ κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι, ἢ λέ-
γουσα ἐν καρδίᾳ αὐτῆς. Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι
μετ' ἐμὲ ἔτι. Πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν, νομὴ
θηριῶν! Πᾶς ὁ διαπορευόμενος δι' αὐτῆς, σεριεῖ,
καὶ κινήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ.

ΚΓ'. Ὡς ἀεὶ μέγα φρονεῖν εἰθισμένη, καὶ ὑπέρ-
φρων, καὶ ἀλαζῶν ἡ Νινευὴ διαβέβληται. Καὶ ἦν
τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν, ὄφρυν ἀνασπῶσα τὴν ὑπερτά-
την κατὰ παντὸς ἔθνους, καὶ κατὰ πάσης ἀρχῆς, καὶ
ὀλλοῦ παντελῶς ἀξιοῦσα λόγου τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν.
Μεμαρτύρηκε δὲ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Ἀμβακούμ
περὶ τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων λέγων, ὅτι « Καὶ αὐτὸς
ἐν βασιλεῦσιν ἐντροφήσει, καὶ τύραννοι παύγνια αὐ-
τοῦ, καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ὄχύρωμα ἐμπαίξεται. » Ὅτι
τοῖνον ὑπερόφρυν ἔγαν, ὕψου τε ἡμένη, καὶ ἀνα-
φοιτῶσα λίαν εἰς τὸ ἐξήμιον ἢ τῶν Καλδαίων μητρό-
πολις, διατρανοὶ πάλιν, ἀναστήματι κέδρου παρεκλά-
ζων αὐτήν, καὶ φαυλίστριαν ὀνομάζων. Τοῦτο δ' ἂν
μάθοις ὀρθῶς τε καὶ ἀληθῶς εἰρημένον ἐκ τῶν τοῦ
Ῥαφάκου λόγων. Ὅς, ἐπεὶ περ ἦκεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν,
εἶτα τοῖς ἐν τῷ τελεῖ τῆς Ἰερουσαλὴμ προσλαλῶν,
τῆς ἀνωτάτω κατεφυλάρει δόξης. Ἐφασκε γάρ. « Τάδε
λέγει ὁ βασιλεὺς. Μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς Ἐζεχίας λό-
γοις, οἳ οὐ δυνήσονται ῥύσασθαι ὑμᾶς. Καὶ μὴ λε-
γέτω ὑμῖν Ἐζεχίας, ὅτι ῥύσεται ὑμᾶς ὁ Θεός. » Καὶ
μετ' ὀλίγα. « Μὴ ἐρύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἔθνῶν ἕκαστος
τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐκ χειρὸς βασιλέων Ἀσσυρίων; »
Αὕτη τοῖνον ἢ φαυλίστρια πόλις, ἢ κατοικομένη τε καὶ
λέγουσα. « Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι μετ' ἐμὲ ἔτι, »

in foveis, hoc est, aut in scrobibus, aut in spelancis
agrestes animantes clamaturas, et corvos in portis
ejus habitaturos. Jam vero prudentes non ignorant,
nec in ædibus habitare ericios, nec in media urbe
stabulari feras, nec in portis libenter commorari
nycticoraces, nisi plurimum quietis et otii natura:
eorum gratissimi ibi fuerit. Amant enim feræ, et
reliqua de quibus sermo est animantis, nunquam
commorari cum hominibus; sed locos admodum
solitarios, et ubi vivendi ratio quietissima, et soli-
tudo lata securitatem propemodum subministrat, et
omnem timorem eximit.

Quod si his quidpiam necessarium adjiciendum
est, muniamus corda nostra, et totis viribus in
nullo penitus Deum offendere contendamus, ne ma-
larum et immitiunt ferarum, immundorum, in-
quam, spirituum, diversorium evadamus. Atque
istud, credo, est, quod per Jeremiam ad Israel recte
imprimis et sapienter dicitur: « Dolore et flagello
erudieris, Jerusalem, ne recedat anima mea a te, ne
faciam terram te inviam, » si abominandi et impii
affectus in cor intimum plane irruerint, et ut
bestiæ quædam illud incoluerint, quibuscum et ipsa
« immundorum spirituum fera multitudo ingredie-
tur. »

VERS. 15. Quia cedrus erectio ejus. Hæc illa
civitas: contemptrix, quæ habitat in spe, quæ dicit in
corde suo: Ego sum, et non est post me ultra alia.
Quomodo facta est in desolationem, pascua besti-
arum! omnis qui pertransit eam, sibilabit, et movebit
manus suas.

604. XXIII. Ut se semper efferre solita, et su-
perba, et arrogans Ninive insimulatur. Et erat re-
vera talis, supercilium altissime tollens contra gen-
tem quamvis, et principatum quemlibet, et omne
Romanorum imperium parvipendens. Id quod etiam
Habacuc propheta testatur, de rege Assyriorum lo-
quens: « Et ipse in regibus deliciabitur, et tyranni
Iudibria ejus, et ipse in omnem munitionem illu-
det. » Valde igitur urbem seseque nimium
efferre, et in audacia indomita multum processisse
Chaldæorum metropolim, rursus declarat, proce-
ditati cedri eam comparans, et contemptricem ap-
pellans. Hoc recte et vere dictum discas, licet ex
verbis Rabzacis. Qui ut venit in Judæam, dum in
muro stantes compellat, contra supremam Dei glo-
riam blaterans aiebat: « Hæc dicit rex: Ne seducat
vos Ezechias verbis, quæ non poterunt salvare vos.
Et ne dicat vobis Ezechias, quia salvabit vos Deus. »
Et post pauca: « Num liberaverunt dii gentium unus-
quisque regionem suam de manu regum Assyrio-
rum? » Hæc igitur illa contemptrix urbs, se
magnifice circumspectans, et dicens: « Ego sum,
et non erit post me amplius alia, » quoniam adeo
turpem et execrandam arrogantiam illustri gloriæ

⁴⁰ Jerem. vi, 8. ⁵⁰ Habac. i, 10. ⁵¹⁻⁵⁵ IV Reg. xviii, 28, 29, 55.

sibi dicit, idcirco deinceps eo miseræ delabatur, ut de ea quoque dicatur: « Quomodo facta es in desolationem, pascua bestiarum! » Ubi, *quomodo*, non est interrogantis, et discere cupientis; sed mutationem potius insperatissimam admirantis. Magna siquidem et improvisa mala admirationem movent, et intuentes, sive cognoscentes obstupescere solent. Ita etiam sibilabit quisque super ista, et movebit manus, complodens eas, opinor, admiratione plaudens, et sibili sonum inarticulatum profundens. Quodammodo autem bellissime improvisis calamitatibus quasi attonitum nobis hoc loco depingit. « Superbis igitur Deus resistit⁵⁵; » et sapiens atque acceptabile præceptum est: « Ne exalta te ipsum, ne cadas⁵⁶; » et rursus: « Qui excelsum facit domum suam, quærit contritionem⁵⁷. » B Quemadmodum enim ædificia in altitudinem multum et ultra mensuram exsurgentia, facilius concutuntur, maximamque suspicionem efficiunt, ne in semetipsa corruant: sic et anima hominis, 605 cogitationum inanitate ad superbiam tumefacta et inflata, debilitatur, et parvo momento evertitur, ac facile cadit. Quod si res Deo auspice agatur, tum jam nihil obnitetur.

ματαιότητι πρὸς ὑπεροψίαν ἐξογκουμένη, σαθρά τε καὶ εὐανάτρεπτος, καὶ βλάβη πεσεῖν. Εἰ δὲ ἡ πράτοιτο τὸ χρῆμα κατὰ θεόν, τὸ τμηκᾶδε λοιπὸν τὸ ἀντερεῖδον οὐδέν.

CAPUT III.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

VERS. 1. *Væ, illustris et redempta civitas, columba!*

XXIV. Quare, inquit, tota reddita est despiciatissima, miserabilis et captiva, quæ tam erat illustris et conspicua, quæ omnibus gentibus imperabat, et per ludum vincebat repugnantes, eratique præfracta semper, et nihil cedens adversariis, apparatusque bellico instructis? Quæ multis signis et portentis ab Ægyptiorum servitute vindicata est, et intolerando jugo cervicem subduxit: cujus causa fluvii in sanguinem conversi sunt, grandæ et tenebræ Ægypto nocuerunt, cui mare quoque armatum persecutores interemit, et mille insuper admirabilia contigerunt. « O civitas columba, » hoc est, longe pulcherrima. Divinitus enim inspirata Scriptura semper hoc genus avis ad pulchritudinem declarandam assumit: sicuti nimirum et sponsam, quæ in Canticis fingitur, sub nomine columbæ sponsus cohonestare voluit: « Surge, inquit, veni, amica mea, formosa mea, columba mea⁵⁸. » Fuit autem multo elegantissima Hierosolyma, quod et divina lege claresceret, et sacerdotii præclara dignitate insigni: appareret: exerceret etiam justitiam, et eum qui natura Deus est adoraret, ipsique cultum tribueret. Hæc autem pulchritudo spiritualis est. Poteris autem et alio sensu intelligere Jerusalem columbam esse appellatam. Solet enim avis hæc, quamvis remotissime a dulcissimo sibi nido asportata, opportunitatem nacta, domum ad

Ἀ ἐπειδὴ τὴν οὕτως αἰσχρὰν καὶ ἐπάρατον ἀλαζονείαν ἐν καυχῆματι; τάξει λαμπροῦ ποιῆσθαι ὀφείλει, ταύτητοι λοιπὸν πρὸς τοῦτο ἀθλιότητος κατεχρήσεται, ὡς καὶ ἐπ' αὐτῆι χρῆναι λέγειν· « Πῶς ἐγενήθης εἰς ἀφανισμόν, νομῆ θηρίων! » Τὸ δὲ πῶς εἶη ἂν οὐκ ἐρωτῶντος, καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλοντος, τεθραυκακός δὲ μᾶλλον τὴν ἐλπίδος ἐπέκεινα μεταβολήν. Τὰ γάρ τοι μεγάλα καὶ ἀδόκητα τῶν κακῶν οὐκ ἔξω θαύματος, φιλεῖ δὲ πῶς καταπλήττει τοὺς θεωμένους, ἦτοι τοὺς μεμαθηκότας. Οὕτω καὶ συριεῖ πᾶς ἐπ' αὐτῆι, καὶ κινήσει τὰς χεῖρας, συμπλήττων ἀλλήλαις, καθάπερ ἐγῶμαι, καὶ ἀνακροτῶν ἀπὸ τοῦ θαυμάσαι, καὶ ἤχην ἐκ στόματος εἰς, τὴν ἐν συριγγῶν, καὶ ἀσημακτέραν. Γράφει δὲ ὡςπερ ἡμῖν καὶ διὰ τούτων εὖ μάλα τὸν ἐπ' ἀδοκῆτος συμφοραῖς οἰονεῖ καταπεσαι, καὶ σοφὸν εἶναι φημι, καὶ ἀξιόληπτον τὸ παράγγελμα, « Μὴ ἐξύψου σεαυτὸν, ἵνα μὴ πέσης, » καὶ πάλιν· « Ὅς ὑψηλὸν ποιεῖ τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, ζητεῖ συντριβήν. » Ὅνπερ γὰρ τρόπον τὰ εἰς ὕψος πολὺ, καὶ πέρα μέτρου διανιστάμενα τῶν οἰκοδομημάτων, ἐτοιμότερά πῶς εἰς κλίβον εἰσι, πλείστην τε ὄσση τὴν ὑποψίαν τοῦ σφισιν αὐτοῖς περιθραυσθῆσθαι νοσεῖ· οὕτω καὶ ἀνθρώπου ψυχῆ τῆ τῶν λογισμῶν

Ἡ ἡ ἐπιφανῆς καὶ ἀπολελυτωμένη ἡ πόλις ἡ περιστέρα!

ΚΑ΄. Ἴνα τί γὰρ ὄλη, φησὶν, ἀτιμοτάτη γέγονεν, οἰκτρὰ, καὶ αἰχμάλωτος, ἡ οὕτω λαμπρὰ, καὶ διαφανῆς, ἡ παντὸς ἔθνους κατακρατήσασα, καὶ νικῶσα μὲν ἀμογητὶ τοὺς ἀνθεστηκότας, σκληρὰ τε αἰε, καὶ δυσάντητος τοῖς ἀντεξάγειν ἐθέλουσι, καὶ τὸν πολέμου νόμον ἐξωπλισμένοις; Ἡ πολλοῖς σημείοις καὶ τέρασι τῆς Αἰγυπτίων θητείας ἐκλελυτωμένη καὶ τῆς ἀφορήτου πλεονεξίας ἐκλύσασα τὸν αὐχένα· δι' ἧν ποταμοὶ μὲν εἰς αἷμα μετακχευήκασι, χάλασα δὲ καὶ σκότος τῆς τῶν Αἰγυπτίων κατεσίνοντο γῆν, ἢ καὶ θάλασσα συνωπλίζετο, καταπλήττουσα τοὺς διώκοντας, μυρία τε ὄσα πρὸς τούτοις γέγονεν ἀξιάγαστα. « Ὡ ἡ πόλις ἡ περιστέρα! » τοῦτέστιν, ἡ περικαλλεστάτη. Δέχεται γὰρ αἰε πῶς ἡ θεόπνευστος Γραφή τὸ στρουθίον εἰς εὐείδιαν· καθάπερ ἀμέλει καὶ τὴν ἐν τῷ Ἄσματι πλαττομένην νύμφην τῷ τῆς περιστερᾶς ὀνόματι κατασεμνύνειν ἦθειεν ὁ νυμφίος, « Ἀνάστα, λέγων, ἐλθέ, ἡ πλησίον μου, καλὴ μου, περιστέρα μου. » Περικαλλεστάτη δὲ λίαν ἡ Ἱερουσαλήμ, διάτοι τῷ τε θείῳ λελαμπρῦσθαι νόμῳ, καὶ τοῖς τῆς ἱερωσύνης ἀρχήμασι ὀρθῶσαι διαπρεπῆ, ἐτασκέιν δὲ καὶ δικαιοσύνην, καὶ θεῶν τῶν κατὰ φύσιν προσκυνεῖν, καὶ αὐτῶν τελεῖν τὰς λατρείας. Κάλλος δὲ τοῦτο πνευματικόν. Δύναιο δ' ἂν καὶ ἐτέρως περιστερὰν εἰρῆσθαι νοεῖν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἔθος γὰρ τῷ πτηνῶ, κἂν εἰ τις αὐτὸ τῆς φιλάτης αὐτῷ καλιᾶς ἀποκομίση ἀπώτατω, εἶτα δοίη τῆι πτήσει καιρὸν,

⁵⁵ Jac. iv, 6; I Petr. v, 5. ⁵⁶ Prov. xxvii, 2. ⁵⁷ Prov. xvii, 16. ⁵⁸ Cant. i, 10.

ἀναθεῖν οὐκ αὖτις, καὶ ἀναχομιζέσθαι εἰς τὰ οὐρανὰ. Ὁ δὲ γεγονὸς καὶ ἐπ' αὐτῆς εὐρήσομεν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐχουσα γὰρ ἐκ προγόνων τὸ εὐσεβὲς, καταπεφοίτηκε μὲν εἰς Αἴγυπτον. Ἐκβαίνουσα δὲ ὡσπερ τὴν ἐκ πατέρων λατρείαν, ἐκεῖ προσκεκύνηκεν εἰδώλους. Ἀλλὰ κέλῃται διὰ Μωσέως, καὶ ἀπέπτῃ τὸν τρόπον τινὰ τῆς Αἰγύπτου πλάνης, παλινδρομήσασα πρὸς Θεόν. Ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ αἰτία, φησὶ, τοῦ καὶ ὅλων ἀλῶναι τυχόν, καὶ ὕφ' ἐτέρους γενέσθαι πάλιν τὴν λελυτρωμένην;

Οὐκ εἰσήκουσε φωνῆς.

ΚΕ'. Ἦκουσε γὰρ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· « Ἄκουε, Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἰς ἑστί. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. » Παρατρέχουσα δὲ τὸ διὰγγεῖμα, κατώλισθεν ἀμαθῶς εἰς πολύθεον πλάνησιν. Οὐκοῦν οὐκ εἰσήκουσε φωνῆς, ἢ τῆς ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ πρὸς αὐτὴν γεγενημένης, ἢ γουὶν τὴν φωνὴν ἀντὶ νοουθεσίας παραδεξόμεθα.

Οὐκ ἐδέξατο παιδείαν.

ΚΖ'. Περιουβρίζουσα γὰρ τὸν παιδαγωγούοντα νόμον, καὶ ἀποκομίζοντα πρὸς δικαιοσύνην, ἐτρέπετο πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ ταῖς ἰδίαις ἀκολουθοῦσα γυνώμαις, ἔξω γέγονε τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ ἀπομεμένηκεν ἀμαθῆς, καὶ τῶν θείων ἀμοιροῦσα παιδευμάτων.

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἐπεκοίθισε.

ΚΖ'. Πολέμου γὰρ, καὶ ἀγῶνος ἐγκειμένου, καὶ κινδύνων ἀπηρητημένων, δεόν αὐτὴν τὴν τῶν προγόνων εὐσέβειαν ἀπομιμῆσθαι, φιλεῖν καὶ ἐπὶ μόνῳ πεποιθῆναι τῷ διασώζοντι Θεῷ, ἢ Αἴγυπτον ἐπεκαλεῖτο, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύθησαν, » καὶ καταμισθοῦτο Σύρους ἡγουν Ἀραβαῶν μονονοχὶ τὴν θείαν ἀτιμάζουσα δύναμιν.

Καὶ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς οὐκ ἤγγικεν.

ΚΗ'. Ἐγγίζομεν δὲ τὸν Θεὸν διὰ πάσης ἐπιεικειάς, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα κατορθοῦν ἡρημένοι. Ἐγγίζομεν δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, αὐτὸν εἶναι μόνον φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεόν, καὶ βασιλέα τῶν ὅλων, καὶ δημιουργὸν πιστεύοντες, καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ σὺμπαν ἕτερον οὐδένα παραδεχόμενοι.

Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν αὐτῇ ὡς λέοντες ὠρυόμενοι.

ΚΘ'. Ἀπαριθμεῖται τὰ ἐγκλήματα, καὶ παράγει τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς εἰκότως κεκίνηται καὶ κέλῃται πρὸς ὀργάς, ἵνα δὴ φαίνοντο λοιπὸν κολάζων ἐν δίκῃ τοὺς ἡσεβήσοντας, καὶ καθιγμένους εἰς τοῦτο φαυλότητος, ὡς ἀφόρητον ἦδη πῦρ τὸ χρῆμα καὶ αὐτῷ γενέσθαι Θεῷ. « Ἦσαν οὖν, φησὶ, οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ὡς λέοντες. » Τί δὲ δὴ δρῶσιν ἐκεῖνοι; Λιμοῦ καταθίγοντος, καὶ εἰς ἐφῆσιν αὐτοὺς καλοῦντος τροφῆς, ὄρη τε καὶ νάπας περιθέουσιν, εὐσθενῶς δεινόν τι καὶ ἀπηγῆς καταβρυχώμενοι· κἄν εἴ ποῦ τι θεάσαιντο τῶν ἐπιτηδείων εἰς βρώσιν, οἷον βροντῆ κατηγήσαντες, εἰς δέος ἄγουσι τοσοῦτον, ὡς ἀποικεπήχθαι δο-

A sua revolare atque reverti. Quod et in ipsa Hierosolyma factum comperimus. Nam cum a majoribus pietatem in Deum ut hæreditatem accepisset, in Ægyptum descendit. Deinde velut egressa quam a patribus didicerat Deo serviendi rationem, illic idola adoravit. Sed per Mosen evocata, avolavit quodammodo ab Ægypti superstitione ad Deum recurrrens. Cæterum, quæ causa est, inquit, ut tota pene capta sit, subjecta aliis rursus, quæ libertatem consecuta fuerat?

VERS. 2. Non audivit vocem.

606 XXV. Audivit enim in monte Sina Deum dicentem : « Audi, Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est ». Non facies tibi idolum, neque ullius simulacrum, quæcunque in cælo sursum, et quæcunque in terra deorsum, et quæcunque in aquis sub terra ». Quo præcepto violato, in errorem ad multos deos colendos stulte præceps abiit. Quamobrem non audivit vocem, aut in monte Sina ad se factam, aut admonitionem, quam vocis nomine accipiemus.

Non suscepit disciplinam.

XXVI. Legem enim, a qua instituebatur. et ad justitiam deducebatur, contumeliosissime aspernata, conversa est ad doctrinas et mandata hominum, et suam secuta voluntatem, a recta via deflexit, mansitque imperita et divinarum institutionum experta ».

In Domino non est confisa.

XXVII. Bello enim et certamine ingruente, et periculis impendentibus, cum ipsam majorum pietatem imitari oporteret, et cupide in solo Deo, qui salvat, confidere, « Ægyptum invocaverunt, » sicut scriptum est, « et ad Assyrios abierunt », et mercede Syros, sive Arabas conduxit, divinam virtutem propemodum despectui habens.

Et ad Deum suum non appropinquavit.

XXVIII. Deo appropinquamus per omne genus bonitatis, et si omnia quæ ille probat, fideliter exsequi cœperimus. Alia item via appropinquamus, si ipsum solum natura et vere Deum, et regem opificemque universorum credamus, et præter illum prorsus neminem alium suscipiamus.

VERS. 3. Principes ejus in ea velut leones rugientes.

XXIX. Enumerat scævera, et causas adducit, ob quas merito commolus et ad iras conversus sit Deus, ut de cætero appareat eum jure punire impios, et eo improbitatis progressos, ut ipse quoque tolerare eos amplius nequiverit. « Erant igitur, inquit, principes ejus ut leones. » Quid faciunt leones? Fame illos ad appetitum cibi acriter stimulaute, montes et saltus percursant, horribile et absonum valide rugientes : et sicubi aliquid viderint ad escam idoneum, velut tonitru insonantes, id eo timoris adigunt, ut frigore gelatum, et tanquam laqueis constrictum, epulonem expectare videatur.

» Deut. vi, 4. » Exod. xx, 2-4. » Isa. xlix, 13; Tit. i, 4. » Osee vii, 11.

607 Hoc autem quidam principes in Israel faciebant, mortem lege transgressoribus definitam nonnunquam etiam innoxiiis allaturos minitantes, nisi quæ ipsis collibuisse, præstare vellent, et concedebant accusantibus aliis, imo ipsos litigatores possessionibus eorum deturbabant. Etenim et per alium prophetam hujusmodi scelera illis objicit, Michæam nempe : « Facti sunt cogitantes labores, et operantes mala in cubilibus suis, et simul cum die consummabant ea, quia non levaverunt ad Dominum manus suas. Et desiderabant agros, et diripiebant pupillos, et domos opprimebant, et diripiebant virum et domum ejus, virum et hæreditatem ejus ⁶⁵. »

Rugiunt autem et hæresum arcanitæ quodammodo contra eos, qui in fide simplici vitam degunt; ac Deo invisum os aperientes, ignaros velut devorant, dum eos imperitiores reddunt, et ineptas ac perversas opiniones illis inserunt, fabulantes ita, et quod sibi probatur, ad idem probandum alios impellentes, ut ipsorum laqueis capti, quasi morte extincti, et paululum a lapidibus inanims differre videantur. Quibus quispiam congruentissime acclamet illud : « Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus ⁶⁶. » Verumtamen secundum beatum Davidem, « Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit Dominus ⁶⁷. »

Judices ejus sicut lupi Arabiæ, non dimittebantur in mane.

XXX. Aiunt lupos in Arabia feris omnibus inmaniores esse, vexarique fame inexplebili, ad cursum autem adeo celeres, ut facile quemvis insequentem antevertant. Ait et alicubi per alium prophetam de equis Babylonis : « Velociores super lupos Arabiæ ⁶⁸. » Assumit igitur in præsentia luporum insatiabilitatem ad descriptionem judicum, velut totis faucibus et dentibus inexpletis litigantes consumentium, quia longe plurima et supra facultatem poscunt, ut a justitia declinent, et ut quod divinæ legi consentaneum est, ad aliorum quorundam libidinem impie detorqueant. Atqui

⁶⁵ Mich. II, 1, 2. ⁶⁶ Ephes. V, 14. ⁶⁷ Psal. LVII, 7. ⁶⁸ 1 Tim. VI, 9.

κείν, καὶ οἶόν τι σικάλους ἔνεσφιγμένον, περιμένειν τὸν δαιτυμόνα. Τοῦτο δὲ τινες ἔδρων τῶν ἡγουμένων ἐν Ἰσραὴλ, τὸν ἐκ νόμου θάνατον τοῖς παραβαίνουσιν ὠρισμένον, ἐπιφέρειν ἔσθ' ὅτε καὶ τοῖς πλημμελοῦσιν οὐδὲν ἀπειλοῦντες, εἰ μὴ δρᾶν ἔλοιτο τὰ αὐτοῖς θυμῆρη τε καὶ φῖλα, καὶ παραχωροῦντες ἐγκαλοῦσιν ἑτέροις, ἦγουν αὐτοὺς τοὺς δικάζοντας κτήσεων ἰδίων ἐξιστάμενοι. Καταγράφει γὰρ αὐτῶν τὰ τοιαῦτα τῶν κακῶν, καὶ δι' ἑτέρου προφήτου, λέγων, Μιχαίας δὲ οὕτως ἔειπεν : « Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτὰ, διότι οὐκ ἤραν πρὸς τὸν θεὸν χεῖρας αὐτῶν. Καὶ ἐπεθύμουν ἀγροῦς, καὶ διήρπαζον ὄρφανούς, καὶ οἴκους κατεδυνάστευσαν, καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. »

Καταβρυχῶνται δὲ ὡσπερ τῶν ἐν ἀλλῇ πίστει βιοῦν ἡρημένων καὶ οἱ τῶν αἰρέσεων εὐρεταί, καὶ θεοστυγῆς ἀνοίγοντες στόμα, τοὺς οὐδὲν εἰδότας μονοουχὶ κατεσθίουσιν ἀμαθεστέρους ἀποτελοῦντες, καὶ ψυχρὰς αὐτοῖς, καὶ διεστραμμένας ἐνιέντες ἐννοίας, καταμυθολογοῦντες δὲ οὕτως, καὶ τὸ γέ σφισιν αὐτοῖς εὖ ἔχειν ὑπειλημένον, φρονεῖν ἀναπέθοντες, ὡς ἤδη δοκεῖν τοὺς τοῖς παρ' αὐτῶν ἐναλόντας βρόχοις, τάχα που καὶ ἐκτεθνάναι, καὶ λίθους ὀλίγα τοῖς ἀναισθητοῖς παραχωρεῖν, οἷς ἂν τις ἐπιφωνήσῃ, καὶ μάλα εἰκότως : « Ἐγειραί, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοὶ ὁ Χριστός. » Πλὴν, ὡς φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ, « Ὁ θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῇ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λέοντων συνέθλασεν ὁ Κύριος. »

Οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας, οὐχ ὑπελλποντο εἰς τὸ πρωτῆ.

Α'. Φασὶ τοὺς ἐν Ἀραβίᾳ λύκους παντὸς ἐπέκεινα θηρὸς ἴεσαι πρὸς ἀγριότητα, κατηρῶσθηκέναι τε λίαν τὸ ἀκόρεστον εἰς τροφὰς, ὀρεῖς δὲ οὕτως εἰς δρόμον, ὡς ἀποφοιτᾶν εὐκόλως παντὸς τοῦ διώκοντος. Ἐφη γὰρ που καὶ δι' ἑτέρου προφήτου περὶ τῶν ἐκ Βαβυλῶνος Ἰππων : « Ὁξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας. » Δέχεται τοῖσιν εἰς τὸ παρὸν τὴν τῶν λύκων ἀπληστίαν εἰς ὑποτύπωσιν τῶν κριτῶν, οἷον ἅλῳ στόματι καὶ ἀκορέστοις ὁδοῦσι καταδαπανῶντων τοὺς κρινομένους, διὰ τοῦ πλεῖστά τε ὄσα καὶ τὰ ὑπὲρ δύνανιν ἐξαιτεῖν ἐπὶ τῇ τοῦ δικαίου παρατροπῇ, καὶ ἵνα τὸ τῷ θεῷ νόμῳ δοκοῦν εἰς τὸ ἑτέροις τισὶν ἀνδάνον ἀνοσίως παρευθύνοιντο. Ἄλλ' ἦν δμεινον ἐννοεῖν αὐτοὺς, ὅτι καθὰ φησὶν ὁ Παροιμιαστής : « Λαμβάνοντος δῶρα ἐν κόλποις οὐ κατεσοδοῦνται ὁδοί. Τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμούς σοφῶν, καὶ λυμαίνεται ῥήματα δίκαια, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τί γὰρ ὄλωσ τὸ περιττὸν ἐκ δωροδοκίας; Τί δὲ τὸ αἰσχροὺν ὀνήσει λημμάτων τῶν ἀγαπῶντας αὐτό; Μᾶλλον δὲ ποῖαν ἂν αὐτοῖς ζημίαν οὐκ ἐνεργάσαιτο; Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων : « Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνονήτους, καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώ-

7. ⁶⁶ Habac. I, 8. ⁶⁷ Prov. XVII, 23; Deut. XVI, 19.

πους εις βλεθρον και ἀπώλειαν. » — « Αἰρετὸν οὖν ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πολὺς, » και ἔστιν ἀληθῶς σοφὸς δὴ λιαν και ἀτρεχῆς ὁ λόγος.

Οἱ προφηταὶ αὐτῆς Πνευματοφόροι, ἄνδρες καταφρονηταί.

ΑΑ'. Εὖγε τὸ αὐτῆς ἐπὶ προφητῶν ἐνθάδε, ὅτι μὴ γεγόνασι Θεοῦ, λαλοῦντες ἐπισφαλῶς, τὰ « ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, και οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Κατειρωνεύεται δὲ ὁ λόγος, Πνευματοφόρους ἀποκαλῶν, οὐχ ὡς ἐν μεθέξει γεγονῶτων ἐκεῖνων τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀληθῶς, ἀλλ' ὡς πλάττεσθαι τολμῶντων τὸ τῆς προφητείας χάρισμα, και ὅτι μεμέστωνται τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐ κατοκνοῦντων εἰπεῖν. Ἐθέλοντες τοῖνον εἶναι, φησι, και προφηταί, και Πνευματοφόροι, και τὸ σεμνὸν οὕτως ὄνομα τὰς σφῶν αὐτῶν περιπλάττοντες κεφαλαῖς, τοσοῦτον γεγόνασι καταφρονηταί, ὡς μὴδὲ ὅτι ποτ' ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς εἰδέναι, προσαπολλύναι δὲ και ἐτέρους, οἷς ἐλάλουν τὰ ἀπὸ καρδίας, και τοῦτο, ἐπὶ μικροῖς και εὐτελεστάτοις λημματίοις οἱ τάλανες; και ὡς ὁ προφήτης φησὶν Ἰεζεχὴλ· « Ἐνεκεν δρακὸς κριθῆς, και κλάματος ἄρτου. » Και ἀποπληξίας δὲ πρὸς τοῦτο κατώλισθον, ὡς τῆς ἀπορρήτου δόξης βουλάς εἶναι λέγειν τὰς ἑαυτῶν, και τὰ ἀπὸ γνώμης ἰδίας ἀποπραττόμενα ῥήματα, θεῖους εἶναι λόγους διῆσχυρίζεσθαι. Και γοῦν ἔφασκε περὶ αὐτῶν διὰ τῆς Τερεμίου φωνῆς· « Οὐκ ἀπέστελλον τοὺς προφήτας, και αὐτοὶ ἔτρεχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς, και αὐτοὶ προσεφῆτεον. » Αὐτοῦ δὲ τοῦ προφήτου διακεκραγὸτος ἐναργῶς, και λέγοντος· « Ὁ ὢν, Δέσποτα Κύριε, ἰδοὺ οἱ προφηταὶ αὐτῶν προφητεύουσι και λέγουσιν· Οὐκ ἔψεσθε μάχαιραν, και λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ἡμῖν, ὅτι ἀληθεῖαν και εἰρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, και ἐν τῇ τόπῳ τούτῳ » μονονουχὶ και ἀντεκεκράγει λέγων ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Ψευδῆ οἱ προφηταὶ προφητεύουσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου. Οὐκ ἀπέστειλα αὐτούς, και οὐκ ἐνετελάμην αὐτοῖς, και οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς· ὅτι ὀράσεις ψευδεῖς, και μαντείας, και οἰωνίσματα, και προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν αὐτοὶ προφητεύουσιν ὑμῖν. Εἰ προφηταὶ εἰσι, και εἰ ἔστι λόγος Κυρίου ἐν αὐτοῖς, ἀπαντησάτωσάν μοι. Τί τὸ ἄχρουν πρὸς τὸν σῖτον; οὕτως οἱ λόγοι μου, λέγει Κύριος. Οὐχ οἱ λόγοι μου ὡσπερ πῦρ φλέγον, λέγει Κύριος, και ὡς πέλυξ κόπτων πέτραν; » Καθικνεῖται γὰρ εἰς νοῦ βάθος ὁ παρὰ Θεοῦ λόγος, και μονονουχὶ δὲ και ἀναλκίς ὁ ἐξ ἀνθρώπου βουλῆς, ὁποῖός τις ἦν

Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβηλοῦσι τὰ ἅγια, και ἀσεβοῦσι εἰς τὸν νόμον.

ΑΒ'. Οὐκ ἐξω μομφῆς οὐδὲ αὐτὸ πεφώραται τὸ ἀπόλεκτον γένος, τουτέστι, τὸ ἐκ φυλῆς Λευί. Βεβηλοῦν δὲ και αὐτούς τὰ ἅγια φησι, και ἀσεβεῖν εἰς νόμον. Γέγραπται μὲν γὰρ, ὅτι « Χεσὶν ἱερέων φυλάξεται ἡ κρίσις, και νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτῶν. » Ἄλλ' ὡς αὐτός που πάλα φησὶ ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης· « Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπον· Ποῦ ἔστι Κύριος; » Τὸ μὲν τοι μὴ βούλεσθαι διατρανοῦν τὸν νόμον, τοῖς

divitiarum multarum⁶⁹, » sane sapienter admodum et cum veritate dictum est.

VERS. 4. Prophetæ ejus portantes Spiritum, viri contemptores.

XXXI. Recte hic super prophetis ejus, non esse Dei, loquentes incerta, « de cordibus suis, et non ex ore Domini, » ut scriptum est⁷⁰. Vocat autem Spiritum portantes, ut dissimulante illudat. Non quod donorum illorum Spiritus sancti revera participes fuerint; sed quia prophetiæ donum fingere ausi sunt, nec veriti dicere se sancto Spiritu plenos esse. Volentes igitur esse prophetæ, inquit, et Spiritum portantes, et tam augustum nomen sibi falso ascribere, tales facti sunt contemptores, ut neque scirent quid tandem esset bonitas, et iis quæ de cordibus suis loquebantur, alios secum perderent miseri, idque propter parvos et vilissimos quæsticulos, atque, ut propheta Ezechiel ait, « Propter pugillum hordei et fragmentum panis⁷¹. » Ita porro insaniverunt, ut cogitata sua ineffabilis majestatis esse dicerent, et ex mente sua effutita verba, divinos sermones esse confirmarent. Proinde per Jeremiam de ipsis dicebat: « Non mittebam prophetas, et ipsi currebant; neque loquebar ad eos, et ipsi prophetabant⁷². » Clamante autem propheta ipso manifeste, et dicente: « Qui es, Domine dominator, ecce prophetæ prophetant, et dicunt: Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, quia veritatem et pacem dabo in terra⁷³, et in loco isto⁷⁴, » tantum non contra clamat universorum Deus his verbis: « Falsa prophetizant prophetæ in nomine meo. Non misi eos, et non præcepit eis, et non sum locutus ad eos; quia visiones mendaces, et divinationes, et auguria, et electiones cordis sui ipsi prophetizant vobis. Si prophetæ sunt, et si est sermo Domini⁶⁰⁹ in eis, occurrant mihi. Quid palea ad triticum? sic verba mea dicit Dominus. Nonne verba mea, sicut ignis comburens, dicit Dominus, et sicut securis incidens petram⁷⁴? » Penetrat enim animus sermo divinus, et corda audientium tantum non dirumpit: frigidus autem et invalidus, qui ex humana voluntate proficiscitur, qualis impiorum prophetarum erat.

διαρρήγνυσι τὴν τῶν ἀκρωμένων καρδιῶν ψυχρὸς ὁ τῶν ἀνοσιῶν ψευδοπροφητῶν.

Sacerdotes ejus polluunt sancta, et impie agunt in legem.

XXXII. Ne ipsum quidem genus electum, de tribu Levi nimirum, immune a culpa deprehenditur. Ipsum quoque profanare sancta, et impie agere in legem affirmat. Scriptum est enim: « Labia sacerdotum custodiunt judicium, et legem requirunt ex ore eorum⁷⁵. » Verum, ut ipse universorum Domini rursus alicubi dixit: « Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus⁷⁶? » Porro nolle declarare

⁶⁹ Eccl. vii, 2. ⁷⁰ Jerem. xiii, 16; Ezech. xiii, 17. ⁷¹ Ezech. xiii, 19. ⁷² Jerem. xiii, 21. ⁷³ Jerem. xiv, 13. ⁷⁴ ibid. 14-16. ⁷⁵ Malach. ii, 7. ⁷⁶ Jerem. ii, 6.

legem nescientibus ipsam, neque incumbere ad subjectum populum reducendum ad placita Dei, hoc, opinor, est impie agere in legem. Neque hic sistunt eorum crimina: « Sed polluunt etiam sancta, » inquit. Lex enim per Mosen data plurimas circa sacrificia et oblationes caeremonias habet, quando quaelibet et quoniam modo peragenda sit. Illi vero pro eo ac debebant, sacrificia faciebant, verumtamen incaute, et negligentem, nec tempus, nec formam sibi servandam censes. Ac neque sanctificati fortasse, neque indumentis pro statu ipsorum sacerdotali cooperti, et debitum in modum ornati, sacra peragebant, quasi inutile quidpiam tam venerandum et admirabile ministerium nihil facientes.

Cavendum est igitur Ecclesiae sacerdotibus, ne polluunt sancta: modus autem pollutionis hand unus, sed multus ac diversus. Esse enim oportet mundos et anima et corpore, et repellere omne genus abominandae voluptatis, et studiis honorum operum splendescere, memores illius divini Pauli: « Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis. »

VERS. 5. *At Dominus justus in medio ejus, et non faciet iniquitatem. Mane, mane judicium suum dabit in luce. Et non absconditus est, et non scit iniquitatem in exactione, et non iniquitatem in contentionem.*

XXXIII. Implacabile quodammodo inter injustum et justitiam est dissidium, nec unquam puritati cum impuro conveniet. « Quae enim societas luci ad tenebras? » Pugnans enim res istae invicem, et multum ab amicitia mutua eas distare videas licet. Cum ergo Deus omnium Dominus diligat justitiam, et iniquitatem nesciat, quomodo semper vim obtinere, seu ad finem perducere poterant, non amputata prorsus scelestissima Judaeorum crimina? Videtur enim quoddam genus improbitatis, peccatorem supplicio non subdicere, nec poenas exigere ab eo, qui vitam suam nefarie et impie instituerit, legemque pro nihilo putarit, adeoque in flagitia se abjecerit ut probitatem et innocentiam nec pili faciat, et summo decori sibi ducat, quorum causa erubescere videri consentaneum erat. Quoniam igitur « justus Dominus in medio ejus, et non faciet iniquitatem, » nec enim patietur iniquitatem committere solitos, « mane, mane faciet judicium suum, » hoc est mane, et manifeste, et velut jam claro die, non amplius cohibens vindictam, sed in medium adducens, manifestamque reddens, et praenuntiata tanquam ante oculos constituens. Nec enim sinet currere iniquitatem in contentionem. In contentionem, in ultionem, sive universe significat. Punietis namque impiis, omnis iniquitas quiescet. Non enim amplius habebit a quibus factitetur. Oportet igitur quibus vere mens integra est, ita

οὐκ εἰδῶσιν αὐτὸν, μή τε μὴν ἀποκομιζεῖν ἐπέιγεσθαι τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς εἰς τὸ ἀνδάνον θεῶν, τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ἀσεβεῖν εἰς νόμον. Καὶ οὐ μᾶλλον τοῦτου τὰ ἐκείνων ἐγκλήματα· ἢ ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐβεβηλοῦσι τὰ ἄγια, » φησί. Ὁ μὲν γὰρ διὰ Μωσέως νόμος πλεῖστον ἔχει τὴν ἐπιτηρησιν περὶ θυσῶν, καὶ προσαγωγῆς, ἥνικα γε ἐκάστην, καὶ τίνα χρῆ τρόπον ἀποπεραίνεσθαι. Οἱ δὲ, κατὰ τὸ εἶδος, προσεκδομίζον μὲν τὰς θυσίας, πλὴν ἀφυλάκτως καὶ ἀμελῶς, οὐ καιρὸν, οὐ τύπους ἀξιοῦντες ἐπιτηρεῖν. Ἄλλ' οὐδὲ ἡγνισμένοι τάχα, οὔτε μὴν ἐν ἐσθήμασι τοῖς σφῶν ἱεροπρεπῶς ἐσταλμένοι, καὶ ἐν κόσμῳ δρῶντες τὰ ἱερὰ, ἀτιμάζοντες δὲ ὥστε τῶν ἀχρεῶν τὴν οὕτω σεπτήν, καὶ ἀξιάγαστον λειτουργίαν.

Β Παραφυλακτέον δὴ οὖν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἱερουργοῖς, μὴ βεβηλοῦν τὰ ἄγια· τρόπος δὲ τῆς βεβηλώσεως οὐχ εἷς, διάφορος δὲ, καὶ πολὺς. Δεῖ γὰρ εἶναι κεκαθαρμένους καὶ ψυχὴν, καὶ σῶμα, καὶ πᾶν εἶδος ἀποσειομένων βδελυρῶν ἡδονῆς, ἡγλαϊσμένους δὲ μᾶλλον τοῖς εἰς ἀγαθοεργίαν σπουδάσμασι, μεμνημένους λέγοντος τοῦ θεοπεσιτοῦ Παύλου· « Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. »

Ὁ δὲ Κύριος δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἐν μὴ ποιήσῃ ἀδικον. Πρῶτ', πρῶτ' δώσει κρίμα αὐτοῦ εἰς φῶς. Καὶ οὐκ ἀπεκρύβη, καὶ οὐκ ἔγνω ἀδικίαν ἐν ἀπαιτήσει, καὶ οὐκ εἰς νεῖκος ἀδικίαν.

ΑΓ'. Ἀσύμβατον δὲ πως ἀεὶ τῷ ἀδίκῳ τὸ δίκαιον, καὶ οὐκ ἂν τοῖς κατὰ ταυτὸν τῷ βεβηλῶν τὸ καθαρόν. « Τίς γὰρ ἂν γένοιτο κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; » μάχεται γὰρ τὰ τοιαῦτα τῶν πραγμάτων, καὶ πολὺ τῆς ἀλλήλων φιλίας διωκισμένα κατῖδοι τις ἂν αὐτά. Ἥγαπηχότος δὴ οὖν τὴν δικαιοσύνην, καὶ οὐκ εἰδότης ἀδικίαν τοῦ πάντων κρατούντος Θεοῦ, πῶς ἀεὶ κρατήσῃν ἐμελλόν, ἤγουν διεξάγεσθαι πρὸς πέρας, οὐκ ἀνακοπτόμενα παντελῶς τὰ παμμόχθηρα τῶν Ἰουδαίων ἐγκλήματα; Δοκεῖ δὲ πως ἀδικίας εἶναι τὸ μὴ ποινὰς ὑποφέρειν τὸν ἀλιτήριον, καὶ τὸ μὴ δίκας αἰτεῖν τὸν ἀσελγῶς τε καὶ ἀνοσίως διαβιοῦν ἡρημένον, καὶ πεφροντικότερα μὲν τὸν νόμον οὐδὲν, διανενοχότα δὲ οὕτω πρὸς ἀδικίαν, ὡς οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἄμεινον, ἀχρημά τε ποιεῖσθαι λαμπρὸν τὰ ἐφ' οἷς ἦν εἶδος ἐρυθριώντας ὁρᾶσθαι. Ἐπειδὴ τοίνυν δίκαιος ὁ Κύριος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ ποιήσῃ ἀδικον· οὐ γὰρ ἀνάσχοιτο τῶν ἀδικεῖν εἰωθῶτων· « πρῶτ', πρῶτ' ποιήσει τὸ κρίμα αὐτοῦ, » τοῦτο ἐστὶν δρθρου τε καὶ ἐμφανῶς, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ λοιπῶν, οὐκέτι συστέλλων τὰ τῆς ὀργῆς, ἀλλ' εἰς μέσον ἄγων, καὶ ἐμφανῆ καθιστάς, καὶ οἷον ἐν ὄψει τιθεὶς τὰ προσηγγελεμένα. Οὐ γὰρ ἔασει δραμεῖν εἰς νεῖκος ἀδικίαν. Τὸ εἰς ἐκδίκησιν, ἤγουν εἰσάπαν ὑποδηλοῖ. Κεκολασμένον γὰρ τῶν ἡσεθηκότων, πεπαύσεται πάντως τῆς ἀδικίας ὁ τρόπος· οὐ γὰρ ἔχει τοὺς δρῶντας ἐτι. Δεῖ τοίνυν τοὺς γε ἀληθῶς ἀρτίφρονας, ... ὅτι φιλοδίκαιος ὁ

⁷⁷ Galat. v, 16. ⁷⁸ II Cor. vi, 14.

Δεσπότης, καὶ οὐκ ἀνάσχοιτο τῶν πλημμελοῦντων ἀδίκως. Ἄλλ' εἰ μὲν τις τοῖς μετάρωσιν, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις πλημμελήμασι καταστάξῃ δάκρυον, ἡμερωτάτη περιτεύξεται, καὶ ἐξαίτησιν τὴν ἀμνηστίαν, καὶ ἔξω θραμεῖται βρόχων, καὶ τοῦ κολάζεσθαι δεῖν. Εἰ δὲ ἀτεγκτος εἴη, καὶ δυσμετακόμιστον ἔχων τὴν γνώμην εἰς γὰρ τὸ δεῖν ἐλέσθαι τὰ πρεπωδέστερα, τοῖς ἰδίοις ἐνιζήσῃ πταίσμασιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐναπολείπεται λοιπὸν, καὶ ὑπὸ κίνησιν ἔσται τὴν δεσποτικὴν, ὅτι μὴ μέχρι παντὸς τῶν πλημμελοῦντων ἀνέχεται.

Ἐν διαφθορᾷ κατέσπασα ὑπερηφάνους, ἠφανίσθησαν γωνῖαι αὐτῶν. Ἐξερημώσω τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὸ παράπαν, τοῦ μὴ διοδεύειν. Ἐξέλιπον αἱ πόλεις αὐτῶν, παρὰ τὸ μηδένα ὑπάρχειν, μηδὲ κατοικεῖν.

ΑΔ'. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφη, οἱ μὲν ἱερεῖς ἐθεθλοῦν τὰ ἅγια, ἠσέβουν δὲ τινες καὶ εἰς αὐτὸν τὸν νόμον, εἰ δὲ Κύριος ἐν μέσῳ αὐτῆς, πρῶτ', πρῶτ' ἐποίησε τὸ κρίμα αὐτοῦ. Καὶ ποῖον δὴ τοῦτο ἔστι, « Κατέσπασεν ὑπερηφάνους ἐν διαφθορᾷ; » Τουτέστι, παρέδωκεν εἰς φθορὰν τοὺς ἀλαζόνας καὶ ὑβριστάς. Ἡ γὰρ οὐκ ἀλαζόνες, οἱ θεομαχεῖν ἐιωθότες, καὶ τοῖς διὰ Μωσέως θεοπλάσι τοῖς οἰκείοις ὡσπερ ἀντεξάγοντες θέλημα, καὶ ὀλίγα μὲν κομιδῇ τῶν θεῶν πεφροντικότες νόμων, ἀποκλίνοντες δὲ πρὸς τὸ ἄγαν ἐξήνιον, καὶ λέγοντες τῷ Κυρίῳ· « Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ἔδοξεν σου εἰδέναι οὐ βούλομαι; » εἶτα πῶς ἐνδοιάσειε τις εἴπερ ἐστὶ « πτωχὸς τῷ πνεύματι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὁ εὐφυῆς (1), καὶ εὐήνιος, καὶ πολὺ βλέπων εἰς εὐπειθειαν, ὃν καὶ ἐποπτείας ἀξιοῖ; Καὶ γοῦν ἔφη δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ τῶν ὄλων Θεός· « Καὶ ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου; » Οὐκοῦν κατεσπάζθη μὲν εἰς φθορὰν τὸ ὑπέροχον γένος. « ἠφανίσθησαν δὲ καὶ αἱ γωνῖαι αὐτῶν. » Καὶ γωνίας οἶμαι ποῦ τὰ τεῖχη λέγεσθαι νῦν, καὶ τὰς τῶν πόλεων περιβολάς. Ὑψηλαί γὰρ αἰεὶ πως αἱ γωνῖαι, πύργους ἔχουσαι· διαφανεστάτους. Ὅμοιον οὖν ἄρα τυχεὶν εἰ καὶ λέγοι πάλιν· Ἐρημοὶ τειχῶν αἱ παρ' αὐτοῖς ἔσονται πόλεις. Ἐπηπελιόθη δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ ἐξερημοῦν τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ μὴ διοδεύειν τὸ παράπαν. Καὶ μοι δοκεῖ βούλεσθαι τι τοιοῦτον ὑποδηλοῦν. Ὁ διὰ Μωσέως προστέταχε νόμος, εἰ τελοῖτο κατὰ καιροῦς ἡ ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας, ἐκ πάσης τῆς Ἰουδαίων χώρας ἀναβῆναι εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ πληροῦν ἐκείσε τὰ νενομισμένα. Ὅτε τοίνυν κατεσείσθησαν αἱ πόλεις, καὶ ἀπολωλέκασιν οἱ ἐν αὐταῖς, τότε καὶ ἠρημώσασθαι φαμεν τὰς ὁδοὺς, ὡς οὐδενὸς ἔτι δι' αὐτῶν ἐρχομένου, καὶ πρὸς γὰρ τὸ χρεῖναι πληροῦν τὴν τεταγμένην αὐτοῖς ἑορτήν, κατὰ καὶ πρῶτην, διάττοντος. Πέπτωκε γὰρ εἰς τοῦτο τλαιπωρίας τὰ τῶν Ἰουδαίων τάγματα, ὡς μὴ εἶναι τοὺς ἑορταζόντας (2), μήτε μὴν ἐν εὐπα-

A statuere, Dominum esse amantem justitiæ, nec petiti inique delinquentes: sed si quis ad pœnitentiam se contulerit, et propter peccata sua lacrymas fuderit, mitissimum sentiet, et ut admissorum in se obliviscatur impetrabit, et laqueos ac supplicia effugiet. Sin quis voluntate inflexibilis adduci ad honestiora non potuerit, vivet in delictis suis, vel potius peribit in illis, et Dominum in se concitabit, qui peccantibus haud semper conivnet.

VERS. 6. In corruptione detraxi superbos, dissipati sunt anguli eorum. Desolabo vias eorum penitus, ne transeant. Defecerunt civitates eorum, eo quod nihil subsisteret, neque habitaret.

B

XXXIV. Postquam enim, ut dixi, sacerdotes sancta polluerunt, et quidam in legem impie egerunt, « Dominus in medio ejus in mane judicium suum fecit. » Quidnam istud sibi vult, « Detraxit superbos in corruptione? » Hoc est, tradidit in corruptionem arrogantes et protervos. An enim arrogantes non sunt qui Deo bellum facere consueverunt, et adversus oracula per Mosen **611** data propriam voluntatem quasi quamdam aciem dirigunt, divinarumque legum cura soluti, ac mire contumaces, dicunt Deo: « Recede a me, vias tuas scire nolo? » Deinde quomodo quis dubitaverit, num sit « pauper spiritu, et humilis corde, » ut scriptum est **60**, qui est bonæ indolis, et modestus, et ad obedientiam propensus, super quem et respicere dignatur? Ac proinde per unum sanctorum prophetarum universorum Deus dicit: « Et super quem respiciam nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos **61**? » Itaque detractum est in corruptionem genus hominum superbum. « Dissipati sunt item anguli eorum. » Angulos hoc loco muros dici existimo, urbiumque cinctus. Semper enim sublimes aliquantum anguli sunt, qui turres habent maxime conspicuas. Idem est igitur forte, ac si rursus dicat: Urbes eorum destitutæ mœnibus erunt. Præterea minatur, se desolaturum vias eorum, Israelis videlicet, ut penitus non transeant. Ubi tale quid subindicari existimo. Lex Mosis jussit, si celebraretur suis temporibus festum Scenopægiæ (Tabernaculorum), ut ex tota Judæa Hierosolymam ascenderent, et ibi legibus sancita obirent **62**. Quando igitur eversæ sunt urbes, et earum incolæ perierunt, tunc etiam desolatas esse vias dicimus, utpote nemine in posterum per eas transeunte, et ad celebrandum festum illis constitutum, sicut prius, occurrente. Huc enim miseriarum populus Judæorum devolutus est, ut non essent, qui festa peragerent, nec indulgere genio possent, qui vix evasissent et bello superfuissent. Quare Jeremias istud lamenta-

C

D

⁷⁰ Job. xvi, 14. ⁸⁰ Matth. v, 5, 7. ⁸¹ Isa. lxxvi, 2.

⁸² Deut. xvi, 13 seqq.

(1) Aubertus, εὐφαῆς. Ed. It.

(2) Ἐργάζοντας ed. Auberti. Ed.

tionum suarum partem fecit, cum ait : « Viae Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad diem festum⁸³. » Hoc vere dictum, quod in contextu proposito mox sequitur, declarabit. « Defecerunt civitates eorum, eo quod nihil subsisteret, neque habitaret. » — « Horrendum est ergo incidere in manus Dei viventis⁸⁴. » Nam cum illum peccatis mordicus addicti ad iram provocaverimus, tunc, tunc, et quidem justissime, a superbiam criminibus comprehensi, in corruptionem detrahemur, et superno complexu nudati, tanquam capti conimodum, et sine iuris cor nostrum in nobis ipsis inveniemus, et insuper iustitiam vias non inveniemus. **612** Facile autem hæc mala effugiet, qui parere Domini voluntati non detrectaverit, et delicatam ei cervicem animæ subjecerit. τοὺς τὰς τῆς δικαιοσύνης οὐχ εὐρήσομεν ὁδοὺς. Ἀπονεύσει δ' ἂν εὐκόλως τῶν τοιῶνδε κακῶν ὁ δεσποτικοῖς θελήμασιν ἀκολουθεῖν ἡρημένος, καὶ τρυφερὸν

VERS. 7. Dixi: Verumtamen timeate me, et suscipite disciplinam, et non peribitis ex oculis ejus, omnia quæ ultus sum super eam.

XXXV. Iterum docere conatur ipsos capitibus suis pœnas ab irato Deo accersisse convinci posse. Admonuit enim vivere in timore Dei, et suscipere disciplinam, per legem et prophetas videlicet, sæpe jussit. Sic enim, non aliter, iram divinam amoliri decebat, et depellere quæ evenerunt. Quia vero Israel pertinax, durus et immorigerus erat, et disciplinam neglexit, hoc est, sapientiam non est adeptus : « Perit quasi ex oculis ejus, cum in bonis illis præceptis habitare semper, atque ad omnia Deo grata promptus esse debuisset. Licebat enim sic effugere, inquit, « Omnia quæ ultus sum super eam. » Quando e mentibus nostris divinum timorem ejicimus, quando disciplinam repudiamus, et esse sapientes in minimis ponimus, tunc plane illa patiemur quæ contemptoribus debentur. Tunc etiam ulciscetur Deus, et impietatis pœnas repetet. Meminerimus igitur necesse est cujusdam dicentis : « Timor Domini apponit dies. Timor Domini gloria et gloria⁸⁵. » Est etiam castus, hoc est, castos faciens, « et permanens in sæculum sæculi, » juxta vocem Psalmographi⁸⁶.

Præparare, consurge diluculo. Corruptus est omnis tacemus eorum.

XXXVI. Quoniam enim non suscepisti, inquit, a me disciplinam, et sprevisi, atque odisti in timore Domini et probis actionibus vitam transigere, instruere ad excipiendum, et ad patiendum jam quæ effugere potuisses, si virtutem dilexisses, sapienterque illam ultro arripuisses. Diluculo porro consurgere jubet, ut tempus calamitatis ante fores esse demonstrat, et quasi cras venturum et omnino cum aurora adfuturum. Hoc est spem dilationis eripere, nec sinere cogitare, fore inducias, et moram, et longum intercessurum tempus, quod fortasse ad

θελεις εἶναι δύνασθαι τοὺς ἀνασωθέντας μολις, καὶ ἐκ τοῦ πολέμου περιλελειμμένους. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερειμίας μοῖραν ἐποιεῖτο τῶν θρήνων τὰ χρέματα λέγων· « Ὅδοι Σιών πενθοῦσι παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐρχομένους ἐν ἑορτῇ. » Ὅτι δὲ ἀτρεκῆς ὁ λόγος αὐτὸ πάλιν ἡμῖν σαφηνεῖ τὸ προκειμένον. Ἐπιφέρει γὰρ εὐθύς· « Ἐξέλιπον αἱ πόλεις, διὰ τὸ μὴ εἶναι ὑπάρχειν, μὴδὲ κατοικεῖν. » — « Φοβερὸν οὖν ἄρα τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. » Παροτρύνοντες γὰρ αὐτὸν διὰ γε τοῦ πλημμελεῖν ἐλθεῖν, καὶ τοῦτο ἀσκέτως, τότε δὴ, τότε, καὶ μάλα δικαίως, τοῖς τῆς ὑπερφίας ἐγκλήμασιν οἰνεῖ πως ἐνειλημμένοι, κατασπώμεθα πρὸς διαφθοράν, καὶ γυμνοὶ τῆς ἀνωθεν ἐσόμεθα περιβολῆς, εὐάλωτον ὡσπερ, καὶ ἀτειχιστον ἐν ἑαυτοῖς τὴν καρδίαν εὐρήσομεν, καὶ πρὸς γε δὴ τοῦ ὑπέχον αὐτῷ τῆς ψυχῆς τὸν αὐχένα.

B Εἶπα· Πλὴν φοβείσθε με, καὶ δέξασθε παιδείαν, καὶ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆτε ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς, πάντα ὅσα ἐξεδίχησα ἐπ' αὐτήν.

ΛΕ'. Ὅτι πάλιν αὐτοὶ ταῖς σφῶν κεφαλαῖς τὰ ἐς ὀργῆς καταχρόντες ἀλοῖεν ἂν, πειράται διδάσκειν. Νενουθέτηκε μὲν γὰρ, τὸ χρῆναι διαβιῶν ἐν φόβῳ Θεοῦ πλειστάκις προσητάκις, καὶ ὅτι προσήκει δέξασθαι παιδείαν, δὴλον δὲ ὅτι τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν. Ἦν γὰρ οὕτως, καὶ οὐχ ἐτέρως, ἀποσειεσθαι τὴν ὀργὴν, καὶ ἀποκρούσασθαι τὰ συμβεβηκότα. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀπεικός ὁ Ἰσραὴλ, σκληρὸς, καὶ δυσάγωγος, ἐκπέπτωκε δὲ τῆς παιδείας, τούτέστιν, ἔξω γέγονε τοῦ εἶναι σοφός, « Ὡλόθρευται ὡσπερ ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς, » καὶ τοὶ δέον ἐμυλοχωρεῖν αἰετοῖς γαθοῖς παιδεύμασι, καὶ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν ἐτοιμῶς ἔχουν τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ. Ἐξῆν γὰρ οὕτως ἐκκλιναί, φησὶ, « πάντα ὅσα ἐξεδίχησα ἐπ' αὐτήν. » Ὅτε τοίνυν τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὸν θεῖον ἐκπέμπομεν φόβον, ὅτε παραιτούμεθα τὴν παιδείαν, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦμεν λόγου τὸ εἶναι σοφοί, τότε δὴ πάντως ἐκεῖνα πεισόμεθα, ἅπερ ἂν πρέπη τοῖς εἰωθόσι καταφρονεῖν. Τότε καὶ ἐκδικήσει Θεός, καὶ τοὺς τῆς ἀνοσιότητος αἰτήσῃ λόγους. Διαμεμνησθαι δὲ οὖν ἀναγκαῖον λέγοντός τινος, ὅτι « Φόβος Κυρίου ζῶν ποιεῖ. Φόβος Κυρίου, δόξα καὶ καύχημα. » Ἔστι δὲ καὶ ἀγνός, τούτέστιν, ἀγνωστός, « διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν.

Ἐτοιμάζου, δρθροσορ, εφθαρται πῖσα ἢ ἐπιφύλλις αὐτῶν.

ΔΓ'. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐδέξω, φησὶ, τὴν παρ' ἐμοῦ παιδείαν, ἀπόσω δὲ, καὶ μεμίσθηκας καὶ τὸ ἐν φόβῳ ζῆν, καὶ ἐπεικείλαις, εὐτρεπίζου πρὸς ἀναδρομὴν, καὶ πρὸς τὸ ἤδη παθεῖν, & διαφυγεῖν ἐξόν, εἰς πρῆσθα φιλάρετος, καὶ σοφῶς ἀρπάζων ἐθελοντής. Ὁρθρίζειν γε μὴν προστέταξε, τῆς συμφορᾶς τὸν καιρὸν ἐπὶ θύραις ὄντα δεικνύων, καὶ οἶον εἰς αὐριον ἤξοντα, παρεσόμενόν τε πάντως, ἀρξομένης ἡούς. Τοῦτο ἦν ἀποκείροντός τῆ ἐλπίδα τῆς ἀναβολῆς, καὶ οὐκ ἐώντος ἐννοεῖν, ὡς ἔσται τῆς ἀνακωχῆς, καὶ ἀνάβλησις, καὶ μακρὸς μεταξύ διελάσει καιρὸς, εἰς ἐκγόνους

⁸³ Thren. 1, 4. ⁸⁴ Hebr. x, 31. ⁸⁵ Prov. x, 27; Eccl. 1, 11. ⁸⁶ Psal. xviii, 10.

τάχα που παραπέμπων τὰ ἐξ ὀργῆς. Οὐκοῦν ὡς ἐπ' ἄναγκαιῶ πράγματι προετοίμαζε σεαυτὸν, καὶ ὄρθριζε πρὸς ἀποδρομὴν. Οἰχῆται γὰρ εἰς ἐχθροὺς αἰχμάλωτος, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφείλ, ἔση παρ' ἐτέροις. Εἶτα τῷ προφήτῃ φησὶν ὁ τῶν δλων Θεὸς, μονουχὶ καὶ ἐπιστυγάζων ἐαλωκόσι· « Διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλὶς αὐτῶν. » Τί δ' ἂν βούλοιο καὶ τοῦτο δηλοῦν, ἐροῦμεν ὡς ἔνι. Πεπορθήκασι τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἐτέρας δὴ πρὸς αὐτῆ τῆς Ἰουδαίας πόλεις τῶν Βαβυλωνίων οἱ τύρανοι, καὶ Φούλα μὲν πρῶτος, εἶτα μετ' αὐτὸν ὁ Σαλμανασάρ, καὶ τρίτος Ξαναχειρεῖμ. Ὡσπερ δὲ ἀμπελῶνα τετρυγηκότες ἀνεκομίζοντο πάλιν εἰς τὴν αὐτῶν, ἐν ὀλίγοις παντελῶς λειψάνους ἀφέντες τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οἷον ἐπιφυλλίδα μόνην αὐτοῖς καταλειποῦτες. Ἐπιφυλλίδα δὲ εἶναι φαμεν τὰ μικρὰ τῶν βοτρῶν, καὶ ἐν ὀλίγαις ὄντα βᾶξιν, ἃ καὶ τοῖς φύλλοις ἐγκεχωσμένα διαλανθάνει πλειστάκις τὸν τοῦ συλλέγοντος ὀφθαλμὸν. Καὶ τι τοιοῦτόν φησι ἕτερος τῶν ἁγίων προφητῶν· « Οἱ μοι ψυχῆ, ὅτι ἐγενήθη ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμνητῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐχ ὑπάρχοντο· βήτρους τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα. » Οὐκοῦν τετρυγήκασι μὲν ἐκείνους, ἀφιγμένους δὲ μετ' αὐτοῦ ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ αὐτὴν διέφθειρε τὴν ἐπιφυλλίδα, καὶ τὸ βραχὺ τοῦ Ἰσραὴλ ἀποτρυγήσας λείψανον, οἰκαδὲ τε ἀνέθει, καὶ διετέλει μεγαλαυχούμενος. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἀλοῦσαν τὴν Ἰερουσαλήμ κατεβήκει, λέγων περὶ τῶν ἡρημωκῶτων· « Εἰσέλθοι πᾶσα ἡ κακία αὐτῶν κατὰ πρόσωπόν σου. Ἐπιφύλλισον αὐτούς, ὃν τρόπον ἐπεφύλλισάν με. » Καὶ πάλιν· « Ἴδε, Κύριε, καὶ ἐπίβλεψον τὸν κοιλίας αὐτῶν. Ἐπιφυλλίδα ἐποίησε μάγειρος. »

Ὅταν τοίνυν παροτρύνωμεν τὸν Θεὸν, τότε καὶ ἀπάσης ἐπικουρίας ἐστερημένοι, καὶ φειδοῦς ἀπογυμνοῦμενοι, δοθησόμεθα τοῖς ἐχθροῖς, καὶ οὐδὲν ἐν ἡμῖν ἀρετῆς ἢ ἐπιεικειᾶς λείψανον ἀπομνεῖ, ἀποτρυγῶντος τοῦ Σατανᾶ πᾶν ὅσον ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἀγαθόν, καὶ οἷον ἐπιφυλλίδα συλλέγοντος, καὶ αὐτὰς που τάχα τὰς εἰς νοῦν ἐπιθυμίας, τὰς ἐπὶ γε τὸ κατορθοῦν ἐλθεῖν τὴν ἀρετὴν ἐπιφερούσας.

Διὰ τοῦτο ὑπομεινόντ με, λέγει Κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον.

ΑΖ'. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν θείων ἐνταλμάτων ἠφειδῆκότες δίδονται τοῖς ἐχθροῖς, καὶ εἰς χεῖρας πεπτώκασι τοῦ καὶ αὐτὴν ἀπολέσαντος τὴν ἐπιφυλλίδα. λοιπὸν ὑπομείναι προετέταξε, καὶ τληπαθεῖν, εὐσθενῶς πεπονηότας τὴν δουλειαν, ἄκρις ἂν διεγερθῆ πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῖς, ἦν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν μονουχὶ καὶ διεμαρτύρατο, καὶ προσηγγέλκεν ἐναργῶς, ὡς ἔσται κατὰ καιρούς. Ἡμέραν οὖν « ἀναστάσεως τῆς εἰς μαρτύριον » τὸν τῆς ἐπικουρίας σημαίνει καιρὸν, ἦν ὡς ἤξει πάντως προδιεμαρτύρατο. Καὶ ὁ μὲν τῆς ἱστορίας οὕτωσι λόγος.

Ἐκβεηθέναι γε μὴν εἰς δῆλωσιν μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν τὴν τῶν προκειμένων θεωρίαν φαμέν, βούλεσθαι τε καταδηλοῦν τῆς λυτρώσεως τὸν καιρὸν, τῆς καθόλου καὶ γενικωτάτης, τούτεστι, τῆς διὰ

posteris cladem transmittat. Itaque ut in re necessaria praepra teipsum, et diluculo ad fugam surge. Captivus 613 enim ad hostes abibis, relictaque patria apud alios deges. Deinde universorum Deus prophetae dicit, captivorum causa tantum non contristatus : « Corruptus est omnis racemus eorum. » Quorum verborum sententiam pro viribus dicemus. Babyloniorum tyranni Samaritan, aliasque praeterea Judaeae urbes, devastarunt, Phula primus, post illum Salmanasar, tertius Senacherib. Velut autem facta vindemia in regnum suum redierunt, Israeli modicas admodum reliquias, et tanquam racemum unum relinquentes. Racemos esse dicimus botros minores, paucis acinis constantes, qui sub foliis latentes, frequenter oculos legulorum fallunt. Ac tale quiddam alius sanctorum prophetarum : « Huius mihi, anima, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, et sicut racemum in vindemia, cum non sit botrus ad comedendum primitiva 47. » Ergo illi vindemiarunt. Postea adventu suo Nabuchodonosor ipsum quoque racemum corrumpit, paucitatemque illam reliquiarum Israelis cum vindemiasset, domum recurrit, indeque semper ut de magnis gloriatus est. Igitur propheta Jeremias captam Hierosolimam deplorans, de desolatis ita loquitur : « Ingredietur omne malum eorum ante faciem tuam. Vindemia eos, quemadmodum vindemia verunt me 48. » Et rursum : « Vide, Domine, et respice cui vindemia veris ita, si comedent mulieres fructum ventris eorum. Racemum fecit coquus 49. »

τὴν ἐπεφύλλισας οὕτως, εἰ φάγονται γυναῖκες καρ-

Quando igitur Deum irritaverimus, tunc omni auxilio privati, et venia nudati, hostibus trademur, nullaeque nobis virtutis aut bonitatis reliquiae remanebunt, vindemiante Satana totum quod in nobis est bonum, et veluti racemum colligente, et fortassis ipsa quoque desideria, quibus ad virtutis munera probe fungenda impellimur.

VERS. 8. Propterea exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in testimonium.

XXXVII. Postquam divinorum mandatorum contemptores traditi sunt hostibus, et in manus illius inciderunt, qui ipsum racemum perdidit, de caetero exspectare jubet, et tolerare, 614 constanterque servitutem perpeti, donec ad auxilium ipsis ferendum exsurgat, quod per sanctos prophetas tantum non testatus est, et aliquando futurum manifeste pronuntiavit. Diem itaque « resurrectionis in testimonium » intelligi vult tempus auxilii, quod omnino allatum iri tanto ante testificatus est. Et historice quidem ita res habet.

Verborum autem propositorum considerationem ad mysterium Christi significandum tendere dicimus, et liberationis communis maximeque universalis, per Christum scilicet peragendae, tempus

⁴⁷ Mich. vii, 1. ⁴⁸ Thren. i, 22. ⁴⁹ Thren. ii, 20.

ostendere. Olim enim post septuaginta annos ad opem illa patientibus ferendam universorum Deus surrexit, in extremis autem sæculi temporibus factus est homo Unigenitus, non solum ut eximeret Israel, sed ut omnes gentes jugo diaboli solutas in libertatem vindicaret, et a corruptione ac sordibus peccati liberaret, et ante alia adoratione creaturæ præter Creatorem. Postquam autem homo natus est, « Sustinuit crucem, confusione contempta ⁹⁰, » ut sanguine suo acquireret Deo et Patri viventes adhuc, et quos jam mors absorberat, juxta id quod scriptum est: « In hoc enim Christus et mortuus est, et resurrexit, ut mortuorum et vivorum dominaretur ⁹¹. » Merito igitur antiquioribus dictum est: « Propterea exspecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium. » Testimonium autem quoddam destructæ mortis est, Christum revivisse, cum quo et nos ipsi excitati a mortuis sumus, justificati per fidem ⁹², et una cum morte ipsius mortis matrem peccatum effugientes.

Quia judicium meum in congregationes gentium, ut suscipiam reges, ut effundam super eos omnem iram furoris mei. Quia in igne zeli mei consumetur omnis terra.

XXXVIII. Chaldææ genti vastitatem a Cyro et ejus in bello auxiliariis illatam minatur, qui quidem Babyloniorum urbes incursabant, et in omnes Impressionem maxime horribilem faciebant. Erit igitur, inquit, judicium meum in congregationem gentium, ut etiam suscipiam reges, sine dubio nominatos, ad puniendas per ipsos congregationes **615** gentium, illorum copiis et robore, et omni genere crudelitatis majorem in modum humiliatas et afflictas. « Effundam enim super eos, inquit, omnem iram furoris mei. » Verum est enim, magna et enormia peccata non vulgari iracundia puniri a Deo: sed quantum unumquemque peccasse invenerit, tantam ab eo pœnam reposcit. Tantum autem non incendio absumptum iri res Chaldæorum declarat, cum ait: « In igne zeli mei devorabitur omnis terra. » Quæ autem zelus, aut in quibus tandem, propheta Zacharias demonstrat: « Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quæ superimpositæ sunt, pro eo quod ego quidem iratus sum modicum, ipsi vero superpositi sunt in mala ⁹³. » Verba igitur recitata, ad historicum sensum quod attinet, ad hunc modum explanabimus.

Possunt etiam aliter intelligi, si considerationem alio, nempe ad Christi mysterium, transferamus. Ait enim in his quæ jam lecta sunt: « Propterea exspecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium, quia judicium meum in congregationem gentium, ut suscipiam reges, ut effundam

Χριστού. Πάλαι μὲν γὰρ τῶν ἑβδομήκοντα τετελεσμένων ἐτῶν ἐγγήγερται πρὸς ἐπικουρίαν τοῖς ἐκεῖνο πεπονθόσιν ὁ τῶν ὀλων Θεός, ἐν ἐσχάτοις γε μὴν τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Μονογενής, οὐχ ἵνα μόνον ἐξέλθῃ τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἵνα πάντα τὰ ἔθνη τῆς ὑπὸ τῷ διαβόλῳ δουλείας ἀπαγαγῶν, ἐλευθέρους ἀποφῆνῃ, καὶ ἀπαλλάξῃ φθορᾶς καὶ ῥύπου ἀμαρτίας, καὶ πρὸς γε τῶν ἄλλων τοῦ προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Καὶ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, « Ὑπέμεινε σταυρῶν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας, » ἵν' αἵματι τῷ ἰδίῳ κατακτιθῆται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοὺς τε ζῶντας ἔτι, καὶ οὐς ἦδη φθάσας κατέπιεν ὁ θάνατος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἰς τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. » Εἰκότως δὲ οὖν ἐλέγετο τοῖς ἀρχαιοτέροις: « Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον. » Μαρτύριον δὲ ὡς περ τοῦ κατηργῆσθαι τὸν θάνατον τὸ ἀναβιώσθαι Χριστὸν, ἧ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ συνεγηγέρμεθα, δικαιοθέντες διὰ τῆς πίστεως, καὶ ὁμοῦ τῷ θανάτῳ τῆν τοῦ θανάτου μητέρα διαδιδράσκοντες, ἀμαρτίαν.

Διότι τὸ κρίμά μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς, τοῦ ἐκχέαι ἐπ' αὐτοὺς πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. Διότι ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ.

ΑΗ'. Τοῖς Χαλδαίων ἔθνεσιν ἀπειλεῖ τὴν δέψωσιν, τὴν διὰ Κύρου γεγεννημένην, καὶ τῶν ὅσοι σὺν ὅποις τε ἦσαν αὐτῷ καὶ συμβεβλήκασι, τὰς τε τῶν Βαβυλωνίων καταθέοντες πόλεις, καὶ φρικωδεστάτην ἔχοντες τὴν κατὰ πάντων ἔφοδον. Ἔσται τοίνυν τὸ κρίμα, φησὶ, τὸ ἔμδν εἰς συναγωγὴν ἐθνῶν, ὥστε καὶ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς· δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ὀνομαζομένους· κολάσαι δι' αὐτῶν καὶ συναγωγὰς ἐθνῶν, πολὺ λίαν ἡτιμωμένας τῆς ἐκείνων χειρὸς τε καὶ εὐσθeneίας, καὶ πάντα τρόπον ὑπομενούσας ὠμότητος. « Ἐκχεῶ γὰρ ἐπ' αὐτοὺς, φησὶ, πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. » Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὡς οὐ μετρίους κινήμασι τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφερῆ τῶν πλημμελημάτων κολάζει Θεός· ἀλλ' οἷς ἂν τις ἄλοισι πλημμελῶν, ἐπιφέρει πάντως ἰσοπαλεῖς τὰς δίκας. Ὅτι δὲ ἐμελλον μονονοχὶ καταπίμπρασθαι τὰ Χαλδαίων πράγματα, διεσάφει λέγων, ὅτι « Ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ. » Καὶ ποῖος ὁ ζήλος, ἢ ἐπὶ τίσιν ἔθνεσιν, σαφηνεῖ λέγων ὁ προφήτης Ζαχαρίας: « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Καὶ ἐζήλωκα τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ τὴν Σιών, ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνειπιθήμενα, ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακὰ. » Οὕτω μὲν δὴ τοῖς προκειμένοις προβαλοῦμεν ἱστορικῶς.

Νοοῖντο δ' ἂν καὶ ἑτέρως, μετενηνεγμένων τῶν θεωρημάτων εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἐφρασκε γὰρ διὰ γε τῶν ἦδη προαναγνωσμένων· « Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον, διότι τὸ κρίμά μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς, τοῦ ἐκχέαι ἐπ' αὐ-

⁹⁰ Hebr. xii, 2.

⁹¹ Rom. xiv, 9.

⁹² Rom. v, 1.

⁹³ Zach. i, 14, 15.

τοὺς πᾶσαν ὄργην θυμοῦ μου. Ἐνεβίω μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς, σκυλευσάς τὸν ἄδην, ἡ καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν, ζῶν ὄντα κατὰ φύσιν, αὐτὸν κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἡ κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐκ ἤφειε γὰρ μὴν ὑπὸ χειρᾶς ἐπι διαβολικὰς τοὺς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προσιεμένους· ἀλλ' ὅπιον καὶ θεοπρεπὲς ποιεῖ τὸ κρίμα, συναγωγὰς ἔθνῶν, τούτεστι, τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς κεκρατηκότας ποτὲ, καὶ τῶν πλανωμένων βεβασιλευκότας ὡς εἰσδεχόμενος, καὶ κατακλείων, καὶ εἰς αὐτὸ καθιερὸς τὸ κατώτατον βάραθρον, τούτεστιν, εἰς ἄδου, καὶ πᾶσαν ἐπ' αὐτοὺς ἐκχέων ὄργην, καὶ μονονουχί πῦρ καταφλέγων, τῇ ἀρβήτῳ καὶ βίαι δυνάμει, καὶ ζήλῳ μεγάλῳ ἕκκενιμένος. Ἀργίσθη μὲν γὰρ αὐτὸς ὀλίγα, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακὰ, ὅλην εἰσάπαξ ἀφιστάντες Θεοῦ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τοὺς τῆς ἀμαρτίας τέλμασι (1) τὸν τῶν ὑπὸ χειρᾶ καταπινοῦντες νοῦν. Ἐξήλου τοίνυν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τὴν νοητὴν Σιών, τούτεστι, τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐξείλετο γὰρ αὐτὴν, καὶ αὐτὸς ἐαυτῷ παρέστησεν, ὡς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, ἡ μὴ ἔχουσαν σπῖλον, ἡ ῥυτίδα, ἡ τι τῶν τοιούτων, ἡ ἀγίαν δὲ μᾶλλον καὶ ἄμωμον.

Ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλώσσας εἰς γενεὰν αὐτῆς, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα Κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἓνα. Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσδέξομαι, ἐν διεσπαρμένοις μου, οἰσοῦσι θυσίας μοι.

ΑΘ'. Φησὶ μὲν, ὅτι πεπορθημένης τῆς Βαβυλωνίων, καὶ κατεσκαμμένων ἐν διαφθορᾷ τῶν ὑπερηφάνων, ἐπιγνώσονται τὰ ἔθνη τὴν κατασεύσαν αὐτῇ Θεοῦ δύναμιν. Καὶ οἱ γελωντὲς ποτε πίπτοντα καὶ ἀπολλύμενον τὸν Ἰσραὴλ, ὅταν ἰδῶσιν οἰκαδε μὲν αὐτὸν ἰόντα λαμπρὸν, καὶ ὑπονοστοῦντα πάλιν εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν, ἀπολωλότας δὲ εἰσάπαν τοὺς πεπορθηκότας, τότε μεταβαλοῦσι τὴν γλῶτταν καὶ ταῖς εἰς Θεὸν εὐφημαῖς ἀναθήσουσι λοιπὸν, καίτοι πάλαι σείοντες τὰς κεφαλὰς, οἰόμενοι τε καὶ λέγοντες ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, διὰ τοι τὸ τῶν Βαβυλωνίων τὸν τύραννον κατισχύεται τάχα σου τοῦ βοηθοῦντος αὐτοῖς, τούτεστι Θεοῦ. Ὅταν τοίνυν ἴδωσι τὴν τῶν πραγμάτων μεταστροφὴν εἰς τὸ ἐναντίον, τότε μεταστήσουσι τὰς γλώσσας κατὰ γενεὰς αὐτῶν, ἡγῶν κατὰ φυλάς τε καὶ γένη, καὶ εἰς δοξολογίας τὰς ἐπὶ Θεῷ. Ἐλοιντο δ' ἂν, οἶμαί που, καὶ δουλεύειν ὑπὸ ζυγὸν ἓνα, καὶ θυσίας προσάγειν, εἰ καὶ πόρρω που διακέοιντο τῇ τῶν χωρῶν θέσει, καὶ τὰς Αἰθιοπῶν νέμοιντο χώρας. Καὶ ταυτὶ μὲν οὖν εἰς τὸ γράμμα πάλιν εἰρήσθη τῶς.

Ἐκβεβηκέναι γὰρ μὴν φαμεν τὸν λόγον εἰς τοὺς τῆς ἐπιδημίας καιροὺς, καὶ σημείον τίθησιν ἐναργὲς τῆς τῶν γλωσσῶν μεταβολῆς. Γέγραπται γὰρ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς ἦσαν πάντες συνηγμένοι ἐπιτοαυτὸ. ἡ Καὶ ἰδοὺ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος,

¹ Act. 11, 24. ² Ephes. v, 27.

(1) Sic in Amos num. 49, τοῖς ἐν λάκκῳ τέλμασιν ἀποπνίγειν ἤθελεν. Aubertus habebat τέλμασι, operationibus. Edit.

super eos omnem iram furoris mei. Revixit enim Christus spoliato inferno, juxta quod impossibile erat, cum natura sit vita, ipsum detineri a morte, sicut scriptum est ¹. Nec eos qui fidem in ipsam complexi sunt, sub manu diabolica deseruit: sed sanctum et Deo dignum facit iudicium, congregationes gentium, hoc est, dæmonum greges, et ipsos qui aliquando vicerant, et in errantes regnaverant, velut suscipiens et concludens, et in ipsum profundissimum barathrum, hoc est in infernum demittens, omnemque super eos iram effundens, et tantum igne exurens, ineffabili et divina virtute et zelo magno concitatus. Est enim ipse iratus modico propter transgressionem in Adam: illi autem superimposuerunt in mala, simul totum sub sole mundum a Deo avocantes, et peccati cæno subjectorum sibi mentem suffocantes. Zelavit igitur Dei Verbum spiritualem Sion, hoc est Ecclesiam. Eripuit enim eam, et ipse sibi, ut beatus Paulus scribit, ἡ non habentem maculam, aut rugam, aut simile quidpiam ², sed sanctam potius et immaculatam exhibuit.

616 VERS. 9, 10. Quia tunc convertam super populos linguam in generationem ejus, ut invocent omnes nomen Domini, ut serviant ei sub jugo uno. De finibus fluminum Æthiopiæ suscipiam in dispersis meis, afferent victimas mihi.

XXXIX. Babylonia expugnata, detractisque in corruptionem superbis, gentes ultricem adversus eam Dei potentiam cognituras dicit. Et qui aliquando cadentem ac pereuntem Israelē ridebant, cum viderint domum redeuntem insigniter, et denuo in sanctam civitatem revertentem, vastatores autem illius plane perditos, linguam mutatuos, et de cætero divinis eam laudibus consecratos, quamvis olim moverent capita, putarentque Judæam periisse, quod Babylioniorum tyrannus Deo Israelitas adjuvanti quodammodo prævaluisse videretur. Ubi igitur rerum conversionem in contrarium animadvertent, tunc mutabunt linguas secundum generationes ipsorum, sive secundum tribus et genus, et Deum laudibus celebrabunt. Volent etiam opinor, servire sub uno jugo, et offerre sacrificia, quamvis locorum intervallo longius distent, et regiones Æthiopum habitent. Et hæc quidem, quod ad litteram attinet, dicta sint hactenus.

Procedere autem sermonem dicimus ad tempus Christi adventus, signumque manifestum proponitur linguarum mutatio. Scriptum est enim in Actibus apostolorum, diebus sanctæ Pentecostes fuisse omnes congregatos in eodem loco. ἡ Et ecce factus est de cælo sonitus, tanquam advenientis spiritus

vehementis, et replevit totam domum, ubi erant A sedentes. Et ecce apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, et sederunt supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui aliis linguis, sicut Spiritus sanctus dabat eloqui illis ⁹⁶. » Illo igitur tempore, inquit, mutabo linguam super populis. « Audiebant enim unusquisque lingua sua illos loquentes, Parthi, et Medi, et Elamitæ ⁹⁷, » et gentes aliæ. Verumtamen perpende observationem. Mutaturum se dicit linguam in generationem ejus, hoc est, ita manentem in iis qui semel essent locuti, usque ad exitum vitæ ipsorum, sive generationis. In iis enim duntaxat, non etiam in posteris eorum factum est signum; **617** quibus et insedisse linguas sacra Scriptura testatur. Idecirco dicit: « Mutabo linguam in generationem ejus. » Non enim idem iis qui post illos vixerunt, contigit. Quanam de causa, sapiens Paulus non doceat. Ait enim, « linguas in signum esse non fidelibus, sed infidelibus ⁹⁸. » Scriptum est enim, « In aliis linguis et aliis labiis loquar populo huic, et neque sic credent ⁹⁹. » Prodesse igitur aliquo modo mutari linguam in generationem ejus, ipse rursus nobis declarat, cum ait: « Ut invocent omnes nomen Domini, ut serviant illi sub jugo uno, de finibus fluminum Æthiopiæ offerent victimas mihi. » Ut enim apostolos aliis linguis loquentes viderunt, rem inopinatam non mediocriter admirati, in Christum crediderunt, multaque, vel potius innumerabiles, tunc nomen natura et vere Dei invocant, evangelicis oraculis cervicem subjecerunt, Christo servierunt, et a finibus fluminum Æthiopiæ victimas offerunt. Pertinent vero Æthiopes ab oriente usque ad occidentem, et bibunt Geon: « Ipse enim est, qui circuit omnem terram Æthiopiæ ¹. » Desinat igitur in veritatem sermo propheticus. Non solum enim per imperium Romanum prædicatum est Evangelium, sed barbaras etiam gentes pervasit. Proinde Ecclesiæ ubique, pastores et magistri, institutores et mystagogi, et sacra altaria, mactaturque secundum intelligentiam agnus a sacris sacerdotibus etiam apud Indos et Æthiopas. Et hoc est, quod alius propheta perspicue dixit: « Quia rex magnus sum ego, dicit Dominus: et nomen meum glorificatum est in gentibus: et in omni loco iudensum offertur nomini meo et victima munda ². »

δνομά μου δεδόξαται ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἐν παντί σία καθάρᾳ. »

VERS. 11. *In die illa non confunderis ex omnibus adinventionibus tuis, quibus impie egisti in me. Quia tunc auferam a te contempiones contumeliæ tuæ, et ultra non adjicies ut glorieris super montem sanctum meum.*

XL. Duabus simul personis rursus loquitur universorum Deus. Sed dicta penitus consideranda

ὡς περ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. Καὶ ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὡσεὶ πυρρὸς, καὶ ἐκάθισαν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα εἰδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. » Κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν τοῦ καιροῦ, φησί, μεταβαλὼ γλώσσαν ἐπὶ λαοῦς. « Ἦκουον γὰρ πάντες τῆ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν, Πάρθοι τε καὶ Μῆδοι, καὶ Ἑλαμίται, » καὶ τὰ ἕτερα τῶν ἐθνῶν. Πλὴν ἄθρει τὴν ἐπιτήρησιν. Μεταβαλεῖν γὰρ ἔφη τὴν γλώσσαν εἰς γενεάν αὐτῆς, τουτέστιν, οὕτω μένουσαν ἐν τοῖς ἅπασι εἰρηκόσι μέχρι τέλους τῆς αὐτῶν ζωῆς, ἥτοι γενεᾶς. Ἄχρι γὰρ ἐκείνων γέγονε τὸ σημεῖον, οἷς καὶ ἐφίζησαι τὰς γλώσσας ἔφη τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι « Μεταβαλὼ γλώσσαν εἰς γενεάν αὐτῆς. » Οὐ γὰρ συμβέβηκεν ἔτι τοῖς μετ' ἐκείνου τὸ χρῆμα. Διὰ πολλὰ αἰτίαν, ὁ σοφὸς ἡμᾶς διδάσκει τὸ Παῦλος. Ἐφη γὰρ, ὥστε « Αἱ γλώσσαι εἰς σημεῖον εἰσιν οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. » Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ἐν ἑτερογλώσσαις καὶ ἐν χειρῶσιν ἐτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως πιστεύουσιν. » Ὁνίνησιν οὖν ἄρα κατὰ τινα τρόπον, τὸ μεταβεβλήσθαι τὴν γλώσσαν εἰς γενεάν αὐτῆς, αὐτὸς ἡμῖν πάλιν διαλευκαίνει λέγων· « Τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα Κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγῶν ἓνα, ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας ὀσσοῦσι θυσίας μοι. » Ἐπειδὴ γὰρ θετέονται τοὺς ἀποστόλους γλώσσαις λαλοῦντας ἐτέραις, οὐκ ἐν μετροῖς θαύμασι ποιοῦμενοι τὸ παράδοξον, πεπιστεύκασιν εἰς Χριστὸν, πολλοὶ τε καὶ ἀναριθμητοὶ τῶν τηλικάδε ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομα τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ· ὑπήγαγον τοῖς εὐαγγελικοῖς Θεσπίσμασι τὸν αὐχένα· δεδουλεύκασι τῷ Χριστῷ· καὶ ἀναφέρουσι θυσίας ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας. Παρατείνει δὲ τὸ τῶν Αἰθιοπῶν γένος ἐξ ἡοῦς εἰς δύοσιν, πίνουσι δὲ τὸν Γηῶν· « Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ κυκλῶν πᾶσαν γῆν Αἰθιοπίας. » Ἐκτελευτᾷ δὲ λοιπὸν εἰς ἀλήθειαν τῆς προφητείας ὁ λόγος. Οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὴν Ῥωμαίων γῆν κεκήρυκται τὸ εὐαγγέλιον· περιφοιτᾷ δὲ λοιπὸν καὶ τὰ βάρβαρα τῶν ἐθνῶν. Καὶ γοῦν Ἐκκλησίαι πανταχοῦ, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, καθηγηταὶ καὶ μυσταγωγοὶ, καὶ θεῖα θυσιαστήρια, θύεται δὲ νοητῶς ὁ ἀμνὸς παρὰ τῶν ἁγίων ἱερουργῶν καὶ παρ' Ἰνδοῖς καὶ Αἰθιοψί. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς ἐτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον· « Διότι βασιλεὺς μέγας ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος· καὶ ὅτι τὸ τῷ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου καὶ θυ-

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ μὴ κατασχυνθῆς ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδευσμάτων σου, ὧν ἠσέθησας εἰς ἐμέ. Ὅτι τότε περιελθὼ ἀπὸ σοῦ τὰ φανλισματα τῆς ὕβρεώς σου, καὶ οὐκ ἔτι μὴ προσθῆς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἁγίον μου.

Μ'. Δυσὶν ἐν ταυτῷ προσώποις διαλέγεται πάλιν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Δεῖ δὲ, οἶμαι, λεπτὸν τοῖς λεγομέ-

⁹⁶ Act. II, 2-4. ⁹⁷ ibid. 8, 9. ⁹⁸ I Cor. XIV, 22. ⁹⁹ Isa. XXVIII, 11; I Cor. XIV, 21. ¹ Gen. II, 13. ² Malach. I, 11.

νοῖς ἐνείνας τὸν νοῦν ἀσύγχυτον γὰρ οὕτως τὴν ἐν αὐτοῖς θεωρίαν εὐρήσομεν. Οὐκοῦν πλημμελημάτων μὲν ἀμνηστῖαν, καὶ τῶν πάλαι διεπιτασμένων τὴν ἀφροσύνην τοῖς ἐξ Ἱερουσαλήμ ἐπαγγέλλεται, διαθεδαιούμενός τε καὶ λέγων, ὡς οὐκ ἂν ἐπὶ κατασχυνθῶσι διὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, καὶ τὰς πάλαι γεγενημένας εἰς Θεὸν δυσσεβείας. Ἀπειλεῖ δὲ ὡσπερ τῷ Βαβυλωνίῳ, καὶ φησι, ὡς οὐκ ἂν ἐτι φρονήσεις μέγα, τὴν ἀγίαν καὶ ἀνακευμένην αὐτῷ καταδηύσας πόλιν, ἣν καὶ ὄρος καλεῖ. Μετὰ γάρ τοι τὴν ἐπάνοδον, τὴν ἀπὸ γε τῆς αἰχμαλωσίας φημι, μεμένηκεν ἀπόρρητος ἡ Ἱερουσαλήμ, καὶ λοιπὸν ἀπείραστος τῆς Βαβυλωνίων ἀπανθρωπίας.

Ὅτι δὲ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἀμνηστῖα καὶ ἀφροσύνη γέγονεν ἐπὶ πάντας τοὺς πεπιστευκότας, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς. Δεδικαιώμεθα γὰρ ἔτι οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἃ ἐποίησαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. Ἐπιπλάγμεθα δὲ καὶ αἰσχύνῃς. Ἐφη γάρ ποῦ πρὸς ἡμᾶς ὁ τῆς πίστεως τετιμωμένος. Ἐμὴ φοβοῦ, ὅτι κατησχύνθη· μηδὲ ἐντραπής, ὅτι ὠνειδίσθη. Ἐνεκόμισε γὰρ ἡμᾶς εἰς παρρησίαν, ὁ δὲ ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς οὐρανὸν, ἐν ἧξει Πατρός. Προδρομὸς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέβη Χριστός, ἔτι νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. Οὐκοῦν περιελε μὲν τὰς ἀπάντων αἰτίας, καὶ πταισμάτων ἀπῆλλαξεν αἰσχύνῃς τε καὶ εὐτροπῆς τῶς πεπιστευκότας. Εἰρήται δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ τῷ καταδυναστεύοντι Σατανᾷ, ὅτι Ἐπεριελὼ ἀπὸ σοῦ τὰ φαυλίσματα τῆς ὑβρεώς σου, καὶ οὐκέτι μὴ προσθήῃς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἀγίόν μου. Ἐμφυλιεῖ γὰρ οὐκέτι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς πολὺ νοσοῦντας τὸ ἀναλκι, οὐδὲ ὑβριεῖ τοὺς ἡγιασμένους, κατασιών εύκόλως εἰς γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν. Παρῳήκε γὰρ τὰ ἀρχαῖα, καὶ μετακεχώρηκεν εἰς καινότητα τῶν πραγμάτων ἡ φύσις, ἀναστοιχειοῦντος εἰς τοῦτο αὐτὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐσεβενὸς μὲν ἀποτελοῦντος εὐ μάλα τὸ ἀβρῶστον, κρατύνοντος δὲ πρὸς εὐσέθειαν τὸ ταῖς ἀμαρτίαις εὐάλωτον, καὶ ἐδραῖον ἀποτελοῦντος τὸ σεσαλευμένον. Οὐκοῦν περιήρηται τὰ φαυλίσματα τῆς ὑβρεως, δηλονότι τῆς διαβολικῆς, καὶ οὐκ ἂν ἐτι φρονήσεις μέγα κατὰ τοῦ ὄρους τοῦ ἀγίου, τουτέστι, τῆς νοητῆς Σιών, ἧτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος. Τεθεμελιώται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. Ἐκαὶ πύλαι ἔδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Ὅρος δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὁ προφήτης ἡμῖν Ἡσαΐας ὠνόμαζε, λέγων. Ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρον τῶν ὀρέων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἤξουσιν ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι. Δεῦτε, καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευόμεθα ἐν αὐτῇ.

Καὶ ὑπολείψομαι ἐν σοὶ λαὸν πρῶον καὶ ταπεινόν. Καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Κυρίου οἱ καταλοιποὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ ποιήσουσιν ἀδικίαν, οὐδ' αὖ μὴ λυθήσουσι μάταια, καὶ οὐ μὴ εὐρεθῆ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν γλῶσσα δολία.

existimo : sic enim inconfusam in iis intelligentiam reperiemus. Itaque peccatorum oblivionem, et olim admissorum remissionem Hierosolymitis pollicetur, et fore autumat, ut propter adinventiones, et studia sua, et quondam perpetratas in Deum impietates, non amplius erubescant. Minatur quoque a caetero de sancta et sibi consecrata urbe eversa, quam et montem nominat. Post reditum namque, a captivitate inquam, Jerusalem salva, et deinceps Babyloniorum immanitati intentata permansit.

Tempore adventus autem ἀμνηστῖαν, et remissionem omnibus credentibus contigisse, nemo dubitare potest. Justificati enim sumus non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam ipsius. Liberati sumus etiam a confusione. Ait enim alicubi nobis, qui nos fide honoravit : Ne time quia confusus es : nec pudore suffundaris, quia probra tibi ingeruntur. Reduxit enim nos in libertatem, qui propter nos ex mortuis resurrexit, et pro nobis in cœlum, ad conspectum Dei Patris, ascendit. Prævit enim nobis ascensu suo Christus, ut nunc vultui Dei pro nobis appareat. Itaque omnium culpas abstulit, et pudore ac verecundia propter pericula credentes liberavit. Dictum est etiam ab eodem dominanti in nos Satanae : Auferam a te contemptiones contumeliarum, et non ultra adjicies ut glorieris super montem sanctum meum. Non enim perget contemnere homines ut perimbecillos : nec insolens erit in sanctificatos, facile pro-arbitratu suo illos exagitans. Præterierunt enim vetera, et rerum natura in novitatem concessit, Christo eas reformante, et quod infirmum erat in germanissimam firmitatem relligente, et ad pietatem quod peccatis parum resistebat, confirmanste, et quod fluctuabat stabiliente. Ergo ablatae sunt contemptiones contumeliarum, diabolicarum puta, nec in posterum contra montem sanctum superbia efferetur, id est, contra Sion, quam animus cernit, quæ est Ecclesia Dei viventis. Fundata est enim super petram. Et portae inferi non prævalerunt adversus eam. Montem porro Ecclesiam Isaias quoque propheta nominavit : Quia erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et dominus Dei in summitate montium, et elevabitur super colles, et venient ad eum gentes omnes, et ibunt gentes multae, et dicent : Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et annuntiabit nobis viam suam, et ambulabimus in ea.

VERS. 12, 13. Et relinquam in te populum mansuetum et humilem. Et timebunt a nomine Domini reliqui Israel, et non facient iniquitatem, neque loquentur vana, et non inveniatur in ore eorum lingua dolosa.

¹ Tit. III, 5, 7. ² Hebr. IX, 24. ³ II Cor. V, 17. ⁴ Matth. VII, 25. ⁵ Matth. XVI, 18. ⁶ Isa. II, 2, 3.

XLl. Rursus Sion, sive sanctam civitatem com-
pellat, Jerusalem, inquam, in qua etiam mansuetis-
simum et humilem populum se relicturnm appro-
puitit. Dire enim vexavit omnium Salvatorem Chri-
stum Judæorum Synagoga, et Dominum suum
morte multavit, ejusque sceleris pœnas exsolvit.
Nec tamen tota periit : conservatæ sunt enim reli-
quie ⁹, et quod restabat, salutem est consecutum.
Credidit enim ex illis multitudo non exigua. Atque
illi erant isti mansueti, qui non taurorum in morem
in Christum efferati sunt ¹⁰, quemadmodum qui Pi-
lato eum tunc obtulerunt, clamantes, et dicentes :
« Tolle, tolle, crucifige eum ¹¹. » Addideruntque : « Si
hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. » Quid his
crudelius fieri potuit ? Qui et justum sanguinem su-
per capita sua haurientes, temere et inconsiderate
succlamabant : « Sanguis ejus super nos et super
filios nostros ¹². » Mansuetus igitur populus, qui
immanitatis horum particeps non fuit ; humilis item,
quatenus in Christo se subiecit, et habentis ejus
cervicem mentis subdidit, libentissimeque obedivit
ex charitate dicenti : « Venite ad me, omnes qui
laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite
jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis
sum et humilis corde, et invenietis requiem ani-
mabus vestris ¹³. » In quo etiam Christo se confor-
marunt, qui propter nos factus est pauper ¹⁴, et
propemodum divinam gloriam suam naturalemque
excellentiam neglexit, ut servilem conditionem œco-
nomice subiret. Itaque modeste de se ipsius exem-
plo sentiunt, qui ejus legibus instituuntur. Hi etiam
timebunt nomen Domini. Sunt enim Dei multo
amantissimi, et ante alios quidem divini discipuli,
qui et lux mundi sunt ¹⁵ constituti. Dei autem
amantes et boni **620** iniquitatem, inquit, et ser-
monem inanem repudiabunt : « Non enim vana lo-
quentur, » inquit, et linguam non veram, hoc enim
vult, dolosa. Est autem hic ornatus spiritualis, et vel-
ut corona ex virtutum ornamentis præstantissima.
Ubi enim mansuetudo, et humilitas, et desiderium
justitiæ, et lingua quæ ineptos sermones dediticit,
minimeque peccat in verbis, sed recta est potius et
veritatis operatrix, ibi splendida plane et absolutis-
sima virtus conspicitur. Et talis decet eos qui
sunt in Christo, quoniam pulchritudo pietatis non
in lege cernitur, sed in virtute doctrinæ evange-
licæ potius refulget.

*Quoniam ipsi pascentur, et accubabunt, et non erit
quii exterreat eos.*

XLII. Olim enim Judæorum greges ignaviter pas-
cebant Scribæ et Pharisei, lege siquidem populo
præfecti erant, ut auctoritate sacerdotii honorati.
Itaque erant pastores, mercenarii tamen, et tanquam
alienis gregibus præpositi, « videbant lupum venien-

MA'. Διαλέγεται πάλιν πρὸς τὴν Σιών, ἦτοι τὴν
ἀγίαν πόλιν, φημί δὴ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ καὶ
ἐπαγγέλλεται τὸν πραδτατὸν τε καὶ ταπεινὸν ὑπολει-
φθήσεσθαι λαόν. Πεπαρήνηκε μὲν γὰρ εἰς τὸν τῶν
ὄλων Σωτήρα Χριστὸν ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴ,
καὶ ἀπεφάνθη κυριοκτόνος, καὶ ἐξαιτεῖται μὲν τὰς
ἐπὶ τῷδε δίκας. Διόλωλε δὲ οὐ πᾶσα· τετήρηται γὰρ
τὸ κατάλειμμα, καὶ σέσωσται τὸ ὑπόλοιπον. Πει-
στεύκασι γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐ μετρία πληθύς. Οὗτοι δὲ
ἦσαν οἱ πραεῖς, οὐκ ἀποταυρούμενοι τὰς ὀργὰς τὰς
ἐπὶ Χριστῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ Πιλάτω τότε
προσκεικρηκότες αὐτὸν, κατακεκραγότες, καὶ λέγον-
τες· « Αἶρε, αἶρε, σταύρου αὐτὸν, » προστεθεικότες
δὲ τούτοις τὸ, « Ἐὰν μὴ τοῦτον ἀποκτείνῃς, οὐκ εἶ
φίλος τοῦ Καίσαρος. » Οἱ γὰρ ἂν γένοιτο τῶν τοιοῦ-
των τὸ ἀπηνέστερον ; Τί γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον αἰμα-
ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαντήσαντες κεφαλαῖς, ἀπειρι-
μίμως ἐρασκον τὸ, « Αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ
τὰ τέκνα ἡμῶν. » Πρῶτος δὴ οὖν ὁ λαὸς, ὁ τῆς τοῦτων
ἀγριότητος ὃ μετεσχηκώς. Ταπεινοὶ δὲ πάλιν, κατὰ
γε τὸ ὑποτετάχθαι Χριστῷ, καὶ ταῖς ὕπ' αὐτὸν ζεύ-
γλαις τοῦς τῆς διανοίας αὐχένας ὑπενεγκεῖν, ὑπακού-
σαι τε καὶ μάλα ἀσμένως ἐξ ἀγάπης λέγοντι· « Δεῦτε
πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι,
κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ'
ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ τα-
πεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυ-
χαῖς ὑμῶν· » σύμμορφος ἡ οὖν καὶ κατὰ τοῦτο τῷ
Χριστῷ τῷ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντι, καὶ μονουοχι καὶ
θεοπροποῦς δόξης ἡμεληκῶτι καὶ τῆς κατὰ φύσιν
ὑπεροχῆς, ἵνα τὸ δουλοπρεπὲς ὑπέλθοι μέτρον οἰκο-
νομικῶς. Οὐκ οὖν μετρίφορον κατ' αὐτὸν, οἱ τοῖς
αὐτοῦ νόμοις παιδαγωγούμενοι. Οὗτοι καὶ εὐλαβηθη-
σονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Κυρίου. Γεγύνασι γὰρ τῶν
ὅτι μάλιστα φιλοθεωτάτων, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ
θεσπέσιοι μαθηταί, οἱ καὶ τοῦ κόσμου τέθεινται φῶς.
Οἱ δὲ δὴ θεοφιλεῖς τε καὶ ἀγαθοὶ παραιτήσονται,
φησὶ, τὴν ἀδικίαν καὶ λόγον εἰκαῖον· Οὐ γὰρ λα-
λήσουσι μάταια, » φησὶ, καὶ γλῶσσαν οὐκ ἀτρεκῆ,
τοῦτο γὰρ ἡ δολία. Κόσμος δὲ οὗτος πνευματικῶς, καὶ
οἷά τις στέφανος τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχῆμασιν εὐ μάλα
διαπερητής. Ἐνθα γὰρ πραότης καὶ ταπεινώσις,
καὶ μὴν καὶ δικαιοσύνης ἐφεσις, ἀπομαθοῦσά τε
γλῶσσα τὰ εἰκαϊόμυθα, καὶ ἥκιστα μὲν ἀμαρτοεπῆς,
ὀρθὴ δὲ μᾶλλον, καὶ ἀτρεκίας ἐργάτις, ἐκεῖ που πάν-
τως λαμπρὰ καὶ τελειοτάτη πέφηνεν ἀρετῆ. Πρὶποι
δ' ἂν ἡ τοιαύτη τοῖς ἐν Χριστῷ, ὅτι μὴ ἐν νόμῳ τῆς
εὐσεβείας ὀράται τὸ κάλλος, ἀπαστρέπται δὲ μᾶλλον
ὡς ἐν δυνάμει παιδείσεως εὐαγγελικῆς.

*Διότι αὐτοὶ γεμίζονται, καὶ κοιτασθήσονται,
καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς.*

MB'. Πάλαι μὲν γὰρ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλας δι-
εποίμαινον ἀδρανῶς οἱ Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι.
Τετάχεται γὰρ ἐκ νόμου καθηγεῖσθαι λαῶν, διὰ τοι
τὸ τετιμῆσθαι τοῖς ἱερωσύνης πρεσβείοις. Οὐκ-
οὖν ἦσαν ποιμένες, μισθωτοὶ δὲ ὄμως, καὶ οἷον

⁹ Isa. x, 22 ; ix, 27. ¹⁰ Psal. xxi, 13. ¹¹ Joan. xix, 15. ¹² Matth. xxvii, 25. ¹³ Matth. xi, 28-30.
¹⁴ II Cor. viii, 9. ¹⁵ Matth. v, 14.

ἀλλοτριούς ἐφεισθηκότας θρέμματα, « ἐθεώρουν τὸν ἄλοκον ἐρχόμενον, καὶ ἤφισσαν τὰ πρόβατα, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ὅτι δὲ λίαν ἠφειδῆκότας τῶν λογικῶν θρεμμάτων ἀλοῖεν ἄν, καὶ θηρσίν ἀνέντες αὐτὰ, μᾶλλον αὐτοὶ γεγονότες λύκοι, κατὰ τοὺς εἰς ἄν εὐκόλως ἀπὸ γε τῶν εἰρημῶν διὰ φωνῆς προφητῶν. Ὁ μὲν γὰρ ἔφασκεν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ · « Ὁ οἱ ποιμένες, οἱ διασκορπιζόντες καὶ ἀπολλύντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς αὐτῶν, » ἕτερος δὲ αὐτῶν · « Τάδε λέγει Κύριος · Ὁ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτούς; Οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες, Ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε. Τὸ ἥσθενηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεθήσατε, καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπετρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε, καὶ τὸ ἰσχυρὸν κατειργάσασθε μόχθῳ · καὶ διεσπάρη τὰ πρόβατά μου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας, καὶ ἐγενήθη εἰς κατάδρωμα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. » Καὶ πρὸς αὐτούς ἐξ οὗ φησι τοὺς ποιμένας · « Ποιμαίνετε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, ἃ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετεμέλοντο · καὶ οἱ πεπλουτήκαμεν. »

Ἀπώλλουον οἱ ποιμένες τῶν λογικῶν θρεμμάτων τὰς ἀγέλας, θῆρας οὐ δεδιττόμενοι, μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τὰ θηρῶν μιμούμενοι. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστός, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, « ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, » νεμόμεθα μὲν ἐν κόποις, κατεποικιάνθημεν δὲ καὶ ἐν κρήναις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐκοιτάσθημεν δὲ καὶ ἐν σπηλαίοις · ἐνηυλίσμεθα γὰρ ἐκκλησιαίαι καὶ ναοὶ ἀγίοις, οὐδενὸς ἡμᾶς ἐκδεδιττομένου καὶ διαρπίζοντος, οὐ καταπατούντος λέοντος, οὐ κλέπτου διορύττοντος, οὐδενὸς ἡμῶν ἐπιόντος ἔτι, « ἵνα κλέψῃ, καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. » Διατελοῦμεν δὲ μᾶλλον ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ βεβαιότητι, καὶ ἐν μεθέξει παντὸς ἀγαθοῦ, αὐτὸν ἔχοντες ἐπιστάτην τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα, φημι Χριστόν. Καὶ τοῦτο ἡμῶν διὰ φωνῆς Ἰεζεχὴλ φανερὸν ἐποιεῖτο, λέγων ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ · « Τάδε λέγει Κύριος · Ἐγὼ σώσω τὰ πρόβατά μου, καὶ κρινῶ ἀναμέσον κριοῦ πρὸς κρινόν, καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτούς ποιμένα ἕνα τὸν δούλόν μου Δαβὶδ, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμὴν. »

Καίρε, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύγατερ Ἰερουσαλήμ, εὐφραίνου, καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, θύγατερ Ἰερουσαλήμ. Περιεῖλε Κύριος τὰ ἀδικήματά σου, δελύτρωκέ σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν. Βασιλεύσεις, Ἰερουσαλήμ, ὁ Κύριος ἐν μέσῳ σου, οὐκ ὄψει κακὰ οὐκ ἔτι.

ΜΓ'. Ὅσον μὲν εἰπεῖν εἰς γε τὸν τῆς ιστορίας λόγον, ὑπισχνεῖται· σαφῶς τὴν εἰρήνην αὐτοῖς μετὰ γε τὴν ἐκ Βαβυλωνίου ἐπάνωδον, ὅτε καὶ ἀμνηστούμενον αὐτοῖς τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων, συνελθαι τε καὶ προασπίζειν αὐτῶν ἐπαγγέλλεται Θεός. Ὅσον δὲ ἔκει εἰς τὸν ἐσώτατον νοῦν, χαίρειν τε σφόδρα, καὶ κατευφραίνεσθαι λίαν, καὶ μὴν ἐξ ὅλης κατατέρπεσθαι τῆς καρδίας προστέταχεν ἀναγκαιώς, ὡς ἐξηρημένων

lem, dimittabant oves ¹⁶, » juxta verbum Salvatoris. Eos autem ratione præditarum pecudum perquam incariosos fuisse, easque feris dilanandas destituisse, vel potius ipsosmet lupos excultisse, non difficile ex prophetarum vocebus perspicitur. Nam unus quidem, ut ex persona Dei, sic ait : « O pastores disperdentes oves pascuæ carum ¹⁷ ! » Alius vero : « Hæc dicit Dominus : O pastores Israel, numquid pascunt pastores semetipsos? Nonne oves pascunt pastores? Ecce hæc comeditis : quod infirmum fuit non confortastis, et quod confractum non alligastis, et quod erravit non reduxistis, et quod periit, non quaesivistis, et quod forte affixistis labore : et dispersæ sunt oves. meæ, eo quod non erant pastores, et factæ sunt in devorationem omnibus bestiis agri, et volatilibus cæli ¹⁸. » Et alibi ad pastores : « Pascite oves occisionis, quæ qui possederunt, interficiebant, et non agebant poenitentiam : et qui vendebant eas, dicebant : Benedictus Dominus, et divites facti sumus ¹⁹. »

πωλοῦντες αὐτὰ, ἔλεγον· Εὐλόγητός Κύριος, καὶ

Perdebant pastores rationaliam pecudum grege, feras non absterrentes, imo ipsi ferarum scævitiã induentes. Postquam autem deinde Christus illuxit, ille pastor bonus, « qui ponit animam suam pro ovibus ²⁰, » pascimur quidem in **621** laboribus, sed pasti sumus etiam in fontibus, ut scriptum est ²¹, et accubavimus in caulis : stabulati sumus enim in ecclesiis et templis sanctis, nullo nos exterrente ac diripiente, non lupo irruente, non leone conculcante, non fure perfodiente, nemine nos amplius invadente, « ut faretur, ut mactet, et perdat ²². » Quinimo in securitate, et constantia, et omnis boni communione permanemus, ipsum universorum Salvatorem, Christum inquam, magistrum ovilis habentes. Id quod nobis per Ezechielem Deus et Pater aperuit, dicens : Hæc dicit Dominus : Ego salvabo oves meas, et judicabo inter arietem et arietem, et suscitabo super eos pastorem unum servum meum David, et erit eorum pastor ²³. »

Vers. 14, 15. Gaude, filia Sion, prædica, filia Jerusalem, exsulta et delectare in toto corde tuo, filia Jerusalem. Abstulit Dominus iniquitates tuas, redemit te de manu inimicorum. Regnabis, Jerusalem, Dominus in medio tui, non videbis mala ultra.

XLIII. Qua de historia, planis verbis pacem illis post reditum e Babylone spondet, et veteribus eorum delictis oblivioni traditis, cum ipsis se futuram eosque protecturum Deus pollicetur. Quod autem ad intimum verborum sensum spectat, gaudere vehementer, et exsultare mirifice, et toto pectore delectari omnino jubet, utpote peccatis ei condonatis, per Christum, puta. Justificata est enim,

¹⁶ Joan. x, 12. ¹⁷ Jerem. xxiii, 1. ¹⁸ Ezech. xxxiv, 2-5. ¹⁹ Zachar. xi, 4, 5. ²⁰ Joan. x, 11. ²¹ Isa. xlix, 10. ²² Joan. x, 10. ²³ Ezech. xxxiv, 22, 25.

in Christo scilicet, eoque solo, quæ intelligentia percipitur et sancta Sion, Ecclesia nimirum, sive fidelium sancta multitudo. Et salvati sumus per ipsum, et apud ipsum, ab hostibus non aspectabilibus damna et clades effugientes, et ipsum habentes, et medium in forma nostra visum universorum regem, ac Deum, ex Deo Patre Verbum, propter quem non vidimus amplius mala, hoc est, ab omni violento malo exempti sumus. Ipse enim est instrumentum acquirendæ benevolentiae Dei, pax, murus, immortalitatis largitor, coronarum dispensator, qui bellum ab intelligibilibus Assyriis imminens arcet, dæmonumque insidias profligat; qui dat nobis calcare « supra serpentes, et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici »³⁴; » per quem « ambulavimus super aspidem et basiliscum, et conculcavimus leonem et draconem »³⁵; » propter quem bona in spe sumus incorruptionis et vitæ, **622** adoptionisque et gloriæ filiorum Dei³⁶; propter quem mala de cætero non subibimus.

VERS. 16, 17. *In tempore illo dicit Dominus Jerusalem: Confide, Sion, non dissolvantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in te fortis salvabit te, adducet super te letitiam, et innovabit te in charitate sua, et lætabitur super te in delectatione, ut in die solemnitatis, et congregabo comminutos tuos.*

XLIV. Manifesta denuntiatio, fidendum esse: et alienus est a mendacio qui spondit. Idipsum et Christum dicentem, et oraculum vetus quasi renovantem, vel potius quod prænuntiatum erat in conspectu ponentem audivimus. Ait enim, quoniam « Pressuram habebitis in hoc mundo, sed confidite, ego vici mundum »³⁷. Quando namque in medio nostrum fuit, tunc non manus amplius remissas, non genua debilitata habuimus: quin potius ad opera et bonarum actionum labores, quorum est et dicitur « fructus gloriosus »³⁸, » conversi sumus. Tunc item fiduciam concepimus, Christum fortissimum, ut Deum, in nobis, redimere et salvare in ipsum credentes: habitavit enim in cordibus nostris per Spiritum³⁹, et hanc adduxit super nos, intellectualem videlicet et acceptabilem lætitiā⁴⁰. Quid enim aliud fuerit, Spiritum sanctum adeptum esse, quam delectatio et gaudium, et genus lætitiæ spiritualis? Quando igitur super nos adduxit lætitiā per Spiritum, tunc etiam in dilectione sua innovavit, nempe quo tempore in carne advenit, quando et unus pro omnibus moriens vere dixit: « Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis »⁴¹. Postquam vero posuit animam suam, et nostri causa inter mortuos est numeratus, cum secundum naturam vita esset, revixit, naturamque hominis in novitatem vitæ reformavit⁴², et de integro ad primævam speciem fabricavit: « Si qua in Christo

αὐτῆς τῶν πλημμελημάτων, διὰ Χριστοῦ δηλώνει. Δεδικαίωται γὰρ ἡ νοητὴ καὶ ἁγία Σιών, τούτέστιν, ἡ Ἐκκλησία, ἦγουν τῶν πεπιστευκότων ἡ ἁγία πληθὺς, ἐν Χριστῷ δὴ, καὶ μόνῳ, καὶ σεσώσμεθα δι' αὐτοῦ τε καὶ παρ' αὐτοῦ, τὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν ἀποφεύγοντες βλάβη, καὶ μέσον ἔχοντες αὐτὸν ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς περηνότα τὸν τῶν ὄλων βασιλέα, καὶ Θεὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, δι' ὃν οὐκ εἶδομεν ἐτι κακὰ, τούτέστιν, ἀπηλλάγμεθα παντὸς κακοῦ ἰσχύοντος. Αὐτὸς γὰρ ἐστι τὸ τῆς εὐδοκίας ὄπλον, ἡ εἰρήνη, τὸ τείχος, τῆς ἀφθαρσίας ὁ χορηγός, τῶν στεφάνων ὁ πρῦτανις, ὁ τὸν ἐκ τῶν νοητῶν Ἀσσυρίων ἐξείρων πόλεμον, καὶ τὰς ἐκ τῶν δαιμονίων ἐπικουφίζων ἐπιβουλὰς· ὁ διδοὺς ἡμῖν πατεῖν « ἐπάνω ὄψεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ » δι' ὃν « ἐπέδημεν ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον, καὶ καταπατοῦμεν λέοντα καὶ δράκοντα » δι' ὃν ἐν ἐλπίσι γάγοναμεν ἀγαθαῖς ἀφθαρσίας καὶ ζωῆς, υἱοθεσίας τε καὶ δόξης· δι' ὃν οὐκ ἀφόμεθα κακὰ ἐτι.

Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐρεῖ Κύριος τῇ Ἰερουσαλήμ· Θάρσει Σιών, μὴ παρεῖσθωσαν αἱ χεῖρές σου. Κύριος ὁ Θεὸς ἐν σοὶ θνητὸς σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καιρῶν σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σὲ ἐν τέρψει ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἐορτῆς, καὶ συνάξω τοὺς συντετριμμένους σου.

ΜΔ'. Ἐναργῆς μὲν ἡ προαναφώνησις, τοῦ χρῆναι θαρρῆειν· καὶ ἀψευδῆς μὲν ὁ ἐπαγγελιάμενος. Ἀκηκόαμεν δὲ τοῦτ' αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἀρχαῖον ὡσπερ ἀνανεοῦντος χρησμῳδῆμα, μᾶλλον δὲ τιθέντος ἐν ὄψει τὸ προεπηγγελμένον. Ἔφη γὰρ, ὅτι « Θλίβην ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Ὅτε γὰρ γέγονεν ἐν μέσῳ ἡμῶν, τότε τὰς χεῖρας οὐκ ἐτι παρειμένας ἐσχέκαμεν, οὐ γόνατα παραλελυμένα· τετράμμεθα δὲ μᾶλλον ἐπ' ἔργα τε καὶ πόνους τοὺς ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ ὧν εἰρηταί τε καὶ ἔστιν « ὁ καρπὸς εὐκλείης. » Τότε καὶ θεθαροῦκαμεν, ὅτι παναλκῆς ὑπάρχων ὡς Θεὸς ὁ ἐν ἡμῖν Χριστὸς ἐκρύεται τε καὶ σώζει τοὺς ἐπ' αὐτὸν πιστεύοντας· κατώκηκε γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτην ἐφ' ἡμᾶς ἐπήγαγε, τὴν νοητὴν δηλώνοντι καὶ ἀξιόληπτον εὐφροσύνην. Τί γὰρ ἕτερον ἂν εἴη τὸ μεταλαχεῖν ἁγίου Πνεύματος, ἢ τέρψις καὶ χαρὰ, καὶ πνευματικῆς εἶδος εὐφροσύνης; Ὅτε τοίνυν ἐπήγαγεν ἐφ' ἡμᾶς τὴν διὰ Πνεύματος εὐφροσύνην, τότε καὶ ἀνεκαινίσεν ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, τούτέστιν, ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας τῆς μετὰ σαρκὸς, ὅτε καὶ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀποθανῶν ἀληθειῶν ἔφρασκε· « Μείζονα ταύτης τῆς ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ τέθεικε τὴν ψυχὴν, καὶ γέγονεν ἐν νεκροῖς δι' ἡμᾶς, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ἀνεβίω πάλιν, τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀναμορφῶν εἰς καινότητα ζωῆς, καὶ ἀναχαλκεῶν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς,

³⁴ Luc. x, 19. ³⁵ Psal. xc, 13. ³⁶ Rom. viii, 21. ³⁷ Joan. xvi, 33. ³⁸ Isa. iv, 2. ³⁹ I Cor. i, 21, 22; Ephes. iii, 17. ⁴⁰ Isa. li, 3. ⁴¹ Joan. xv, 13. ⁴² Rom. vi, 4.

« Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. » Ἡδὸκῃσε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, « ἐν αὐτῷ ἀνακεφαλιώσασθαι πάντα, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τὸ δὲ ἀνακεφαλιούμενον ἀναλαμβάνεται πως καὶ ἀναδιβάζεται πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεκαίνισε, τότε καὶ εὐφράνθη Χριστὸς ἐφ' ἡμῖν, « ὡς ἐν τέρφει, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς. » Πῶς γὰρ οὐκ ἤμελλεν ἐπιγάνυσθαι τοῖς καθ' ἡμᾶς τὸ Θεῖον, ὅτε καὶ ἀμαρτίας ἀπὸ πλάγμεθα, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀμείνους γεγόναμεν, καὶ ἐν μεθέξει Πνεύματος καὶ ἁγιασμοῦ; Τότε καὶ ἐσυνήγαγε τοὺς συντετριμμένους. « Ὡς γὰρ ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος, « Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς σώσαι. » Καὶ αὐτὸς δὲ πού φησιν· « Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Οὐκοῦν συνήγαγεν ὁ Χριστὸς οὐδὲ διὰ τῆς ἀμαρτίας συντρίψας ὁ Σατανᾶς παρεϊμένους ἀπέφηνε, καὶ βαίνειν ὀρθὰ μὴ εἰδότας, μήτε μὴν τὰς τῆς δικαιοσύνης ἰεναί τριβούς. Ἄλλ' εἰ καὶ συνέτριψεν ἑκαίνο, κατέθεσεν ὁ Χριστὸς. Τεθεράπευε γὰρ τοὺς ἡρώσστηκῶτας, καὶ αὐτὸς « τὰς ἀσθενείας ἡμῶν φέρει, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Οὐαί, τίς ἐλαβεν ὀνειδισμὸν ἐπ' αὐτήν;

ME'. Τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς τε καὶ ἀφθαρσίας ἐγηγερέμενον, καύχημα μὲν εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, ἀριστὰ γε φρονεῖν ἡρημένοι διαβεβαιωσόμεθα. Ὁμολογεῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σοφώτατος Παῦλος ὡδὲ γεγραφώς· « Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἔμοι κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ. » Πλὴν ἔφη πάλιν αὐτὸς, ὡς γέγονεν ὁ σταυρὸς Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία. Πλατὺ γὰρ γελάσουσιν οἱ τάλανες, τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν εἰσάπαν ἡγροηκότες. Ἄλλ' οὐκ ἔξω δίκης ἔσσονται ποτε, οὔτε μὴν ἀντικαταμειδιάσουσι τοῦ Χριστοῦ, ἤγουν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἔσσονται δὲ κατὰ καιροῦς πυρὸς ἀνημέρου τροφή, καὶ φλογὸς ἔργον τῆς ἀκατευνάστου καὶ μακρῆς. Ἀφίκοντο γὰρ εἰς τοῦτο μανίας καὶ σκαιότητος νοῦ τῶν παρ' Ἑλλησὶ τινες, ὡς ἀσελγῆ καταθῆξαι γλῶσσαν τοῦ Θεοῦ τε καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ βίβλοις ἐγγεγραμμένην ἀφεῖναι τὴν κατάρβησιν· ἵνα μὴ μόνον αὐτοὺς αἱ ἀμαρτίαι προσάγωσιν εἰς κρίσιν, ἀλλὰ γὰρ ἔποινο καὶ τελευτήσωσιν αὐτοῖς, διὰ τοι τὸ οἶον ἐμψυχοῦν ἐγκαταλειπέναί τὴν ἀμαρτίαν. Ταλανίζει δὴ οὖν, καὶ σφόδρα εἰκότως, τοὺς λαβόντας ὀνειδισμὸν κατὰ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, οἷς δὴ καὶ μάλα εἰκότως ἀρμόσειεν ἂν τὸ Οὐαί.

Ἴδου ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἐνεκέρ σου ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, λέγει Κύριος, καὶ σώσω τὴν ἐκπεπισμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῆ, καὶ καταισχυνθήσονται ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅταν καλῶς ὑμῖν ποιήσω, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ὅταν εἰσδέξωμαι ὑμᾶς.

A nova creatura ²². » Complacuit enim Deo et Patri « in ipso instaurare omnia, » ut scriptum est ²³. Instauratum autem ad id quod in principio fuit, revocatur et reducitur. Nobis renovatis etiam lætatus est Christus super nos, « ut in delectatione et in die solemnitate. » Quo pacto enim non lætaretur rebus nostris Deus, cum et a peccato liberati simus, et morte corruptioneque superiores evaserimus, et Spiritum sanctum, sanctificationemque **623** participaverimus? Tunc etiam « congregavit contritos. » Nam, ut est apud sapientem Paulum, « Christus venit in mundum peccatores salvos facere ²⁴. » Et ipsemet inquit alicubi: « Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam ²⁵. » Congregavit itaque Christus, quos, per peccatum committos, Satanas dissolutos ac remissos, et recta ingredi ac justitiæ semitas carpere nescientes reddidit. Sed quamvis ille comminuerit, Christus tamen colligavit. Sanavit enim ægrotantes, et ipsemet « infirmitates nostras portavit, » ut scriptum est ²⁷.

VERS. 18. *Væ, quis accepit opprobrium super eam?*

XLV. Crucem Salvatoris, pro vita mundi et incorruptione erectam, Ecclesiæ honori et gloriæ esse, si recte sentiamus, asseverabimus. Quod ipsum et sapiens Paulus confitetur, in hæc verba scribens: « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo ²⁸. » Verumtamen idem rursus ait, crucem Judæis esse scandalum, gentibus autem stultitiam ²⁹. Assatim enim ridebunt miseri, crucis virtutem prorsus ignorantes, sed pœnas non evadent, neque Christum, aut Ecclesiæ irridebunt. Erunt autem aliquando e medio sublato nutrimentum sævi ignis, flammaque nunquam sopienda perennique cruciabuntur. Eo namque insanix et stuporis Græcorum nonnulli prodierunt, ut protervam linguam contra divinam Evangelii prædicationem exacerent, conscriptisque libris maledicta adversus eam ederent, ut eos non solum viventes peccata eorum in judicium adducerent, sed mortuos etiam committerentur, quod peccatum velut animatum post se reliquissent. Deplorat igitur, et vehementer quidem ac merito, eos qui accipiunt opprobrium contra sanctam Ecclesiam, in quos aptissime *Væ* quadraverit.

VERS. 19. *Ecce ego facio in te propter te in tempore illo, dicit Dominus, et salvabo pressam, et repulsam suscipiam, et ponam eos in gloriam, et nominatos in omni terra; et confundentur in tempore illo, quando bene vobis fecero, et in tempore quando suscepero vos.*

²² II Cor. v, 17. ²³ Ephes. i, 10. ²⁴ II Tim. i, 15. ²⁵ I Cor. i, 23.

²⁶ Matth. ix, 13. ²⁷ Isa. LIII, 4. ²⁸ Galat. vi, 14.

XLVI. Iterum ad personam Sion sermo dirigitur, et per Christum admirabiliter et egregie patrata, circa gentium greges nimirum, **624** et abjectum Israelae promittuntur: « In te enim, inquit, propter te faciam. » Quoniam enim hos avaritia ebrios fecit, illi Deum propter omnium salutem hominem induisse ignorarunt, utrisque communis Opifex misericordiam ultro impertivit, et propter nos in nobis admiranda effecit. Salvata est enim quæ premebatur, hoc est, vexata aliquando errantium multitudo, et eo jam miseræ ab opprimente Satana conjuncta, ut omnem humorem vitalem amitteret. Errore enim seductorum mens parum valet. Suscipitur item repulsa Judæorum Synagoga. Indignissime enim Christum tractavit; ideo jure quoque rejecta fuit, et spe sua excidit, et amicitia Christi spoliata est. Nihilominus et ipsa misericordiam invenit. Nam ad pœnitentiam, et ad salutem per fidem et fiduciam, in extremis sæculorum temporibus vocabitur. Erunt igitur in gloriam, et nominati, et a confusione remotissimi. Ipsi vero, imo hi duo populi non amplius erunt divisi, et inter se sententia discrepantes ac discreti opinionibus de Deo, sicut quondam, sed unitate per Spiritum ad voluntatum fideique concordiam approbe devincti. Exstat enim in sacris Litteris, multitudinis credentium fuisse cor unum et animam unam ⁴⁰. Condidit autem etiam Christus hosce duos populos in unum et novum hominem, faciens pacem, et ambos reconcilians in uno spiritu, sicut scriptum est ⁴¹. Si igitur boni æmulatores fuerint, tunc omnino confusum iri inimicos affirmat, magnitudine collatæ in illos gloriæ, et immobilitate felicitatis, ac firmitate spei obatupefactos ⁴². Fas etiam e rebus ipsis veritatem promissionis perspicere. Glorificata enim est Ecclesia Dei, eximiorumque ornamentorum plena apud omnes admirationi est. Verumtamen et tempus defuit, quo isthæc futura sint. Inquit enim, « in tempore, quando suscipiam vos. » Non enim præcedunt fidem, quæ sequuntur fidem, et post ipsam potius intelliguntur. Vocati sumus igitur tempore incarnationis Unigeniti. Tunc enim, tunc, inquam, veritas promissioni finem attulit.

ἐν καιροῖς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς. Τότε γὰρ δὴ τότε τῆς ἐπαγγελίας τὸ πέραν ἐκδέσθην εἰς τὸ ἀτρεκέως.

Quia dabo vos nominatos, et in gloriam apud omnes populos terræ, cum convertero ego captivitatem vestram coram vobis, dicit Dominus.

625 XLVII. In summam colligit quodammodo divinæ liberalitatis consilium, et quibus perfruituri sint qui crediderunt, per hæc dilucide ostendit. Passim quippe eos prædicatum iri narrat, et in clarissima luce victuros, et quavis gente beatiores futuros. Addit adhuc, quibus temporibus ista eventura sint, ubique œconomix cum carne Unigeniti mentionem faciens: quandoquidem, ut jam a me

ΜΓ'. Γέγραπται πάλιν ὁ λόγος εἰς τὸ τῆς Σιών πρόσωπον, ὑπισχνεῖται δὲ τὰ διὰ Χριστοῦ παραδόξως κατωρθωμένα, περὶ τε τὰς ἐξ ἔθνων ἀγάλας καὶ τὸν ἀπόδητον Ἰσραὴλ· « Ἐν σοὶ γὰρ, φησί, ἕνεκά σου ποιήσω. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ μὲν ἐκ πλεονεξίας ἀπεκοιμήθησαν εἰς μέθην, οἱ δὲ ἠγνοήκασι τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ὄλων ἐνηθρωπηκότα Θεόν, ἀφοτέροις ἐπιδαφιλεῦεται τὸν ἔλεον ὁ πάντων Δημιουργός, καὶ ἕνεκα ἡμῶν ἐν ἡμῖν πεποίηκε θαύματα. Σέσωται μὲν γὰρ ἡ ἐκπεπισμένη, τουτέστιν, ἡ τεθλιμμένη ποτὲ τῶν πεπλανημένων πληθὺς, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν ἐνηνεγμένη ταλαιπωρίας ὑπὸ τοῦ καταπίεσαντος Σατανᾶ, ὡς πᾶσαν ἱκμάδα ζωτικῆν ἀποβαλεῖν. Μικρὸς γὰρ νοῦς ὁ πλανώμενος. Εἰσδέχεται δὲ καὶ ἡ ἀπωσμένη τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆ. **B** Παρῶντες μὲν γὰρ εἰς Χριστὸν ταύτη καὶ δικαίως ἀπόπεμπτος ἦν, καὶ παρώρισθε τῆς ἐλπίδος, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν οικειότητος ἀπενοσφίζετο. Πλὴν ἠλέηται καὶ αὐτὴ· κληθήσεται γὰρ πρὸς μετάγνωσιν, καὶ εἰς τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν ἐν ἐσχάτοις τῶν αἰώνων καιροῖς. Ἔσονται δὴ οὖν εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοί, καὶ αἰσχύνῃς ὡς ἀποτάτω. Αὐτοὶ δὲ δὴ τινες, ἢ πάντες οἱ δύο λαοὶ οὐκ ἔτι διηρημένοι, καὶ ἀσύμβατον ἔχοντες ἀλλήλοις τὴν γνώμην, καὶ μεμερισμένοι πρὸς δόξας τὰς ἐπὶ Θεῷ, καθὰ καὶ πάλα· ἀλλ' ἐνόητι τῇ διὰ Πνεύματος εὐ μάλα κατεσφιγμένοι πρὸς ὁμοφυλίαν τε ἅμα καὶ ὁμοπιστίαν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. Ἐκτίσθη δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἀνθρώπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσων ἀφοτέρους ἐν ἐνὶ πνεύματι, καθὰ **C** γέγραπται. Εἰ δὴ οὖν γένοιτο ζηλωτοὶ, τότε δὴ πάντως καταίσχυνθήσεσθαι φησι τοὺς ἐχθροὺς, τὸ τῆς δοθείσης εὐκλείας μέγεθος κατατεθηπότας, καὶ τὸ τῆς εὐημερίας ἀκράδαντον, καὶ τῆς ἐλπίδος τὸ βεβηκός. Ἰδὴ δ' ἂν τις καὶ ἐξ αὐτῶν ἦδὴ τῶν πραγμάτων ἀληθῆ τὴν ὑπόσχεσιν. Δεδόξασται γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ λαμπρῶν ἀρχημάτων ἐπίμεστος οὕσα θαυμάζεται παρὰ πάντων. Πλὴν ὀρίζει καὶ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν τὰ τοιαῦτα συμβήσεται. « Ἐν τῷ καιρῷ γὰρ, φησὶν, ὅταν εἰσδέχωμαι ὑμᾶς. » Οὐ γὰρ πρὸ τῆς πίστεως τὰ μετὰ τὴν πίστιν, μετ' αὐτὴν δὲ μᾶλλον νοοῖν' ἂν εἰκότως. Κεκλήμεθα δὴ οὖν

διότι δώσω ὑμᾶς ὀνομαστοὺς, καὶ εἰς καύχημα ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τῆς γῆς, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν, λέγει Κύριος.

ΜΖ'. Ἀνακεφαλιούται τρόπον τινὰ τῆς θεοπροποῦς φιλοτιμίας τὸν σκοπὸν, καὶ ἐν οἷς ἔσονται πάντως οἱ πεπιστευκότες, διὰ τούτων ὑποφαίνει σαφῶς. Διαδοήτους γὰρ ἔσεσθαι φησι, καὶ ἀρχημάτων εἶσω λαμπρῶν, καὶ παντὸς ἔθνους ἐν ἀμείνοσι. Προσπάγει δὲ πάλιν καὶ καθ' οὗς ἔσονται τὰ τοιαῦτα καιροὺς, πανταχῆ μεμνημένος τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς, ὅτε, καθάπερ ἔφην ἀρετίως, ἡ

⁴⁰ Act. iv, 32. ⁴¹ Ephes. ii, 15, 16. ⁴² I Petr. iii, 15, 17.

παντός ἀνάδειξις ἀγαθοῦ, καὶ πᾶν ὅτι οὖν τῶν τε θαυμασμένων ἐκβέβηκεν εἰς ἡμᾶς. Τότε γὰρ, τότε καὶ ὑπὸ χειρὸς πράττοντας διαβολικὴν, καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς πάθεισιν ὑπεζευγμένους, παραδόξως ἐξείλετο. Τότε καὶ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπήλλαττε καὶ μετέτιθει πρὸς ἀλήθειαν. Τότε καὶ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἐξείλετο, δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατακτώμενος τὴν ὑπ' οὐρανόν. Κεκλήμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν πνεύματι προσαγωγὴν καὶ οἰκειότητα πεπλουτήκαμεν, δι' αὐτοῦ δὲ, φημί, Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

dictum est, omne bonum inde, et quidquid est admirabile, in nos derivatum atque profectum est. Tunc enim, tunc sub potestate diabolica agentes, et carnis perturbationibus subjectos, mirabili modo eripuit. Tunc item errore in pluribus diis colendis liberavit, et ad veritatem transiit. Tunc etiam vinculis mortis exemit, semetipso pro nobis in pretium dato, et Deo ac Patri mortalium genus recuperavit. Vocati enim sumus per ipsum ⁴², oblationemque in spiritu, et amicitiam Dei per Christum ipsum, ut magnas opes, acquisivimus; per quem et cum quo Deo et Patri gloria, imperium, honor, et adoratio, cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

⁴² Rom. 1, 6.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΓΓΑΙΟΝ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

IN AGGÆUM PROPHETAM COMMENTARIUS.

PROOIMIUM.

B

626 PROOEMIUM.

Α'. Τῆς Ἀγγαίου προφητείας τὸν σκοπὸν ἐφ' ἑτέροις τισὶ γεγονότα ἀρῆσαιμεν ἂν, καὶ οὐκ ἐφ' οἷς ἂν οἰοῖτο τις τοὺς παρὰ τῶν ἑτέρων γεγενῆσθαι λόγους. Ὡσθὲ μὲν γὰρ καὶ οἱ καθ' ἑξῆς, μέχρι Σοφονίαν, τὰ τοῖς Ἰουδαίοις κατὰ καιροὺς συμβησόμενα προαπήγγελλον, καὶ ὡς ὅσον οὐπω παρεσομένων αὐτοῖς τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, ἐκδειματοῦν ἐπεχείρουν τὸν Ἰσραὴλ, ὄνω τε καὶ κάτω τὰς τῶν πολέμων ὀνομάζοντες φάλαγγας, τὰς τῶν πόλεων ἀναστάσεις, τοὺς ἐμπρησμούς, τὰς διαρπαγὰς, καὶ ἀπάσης δὲ τῆς χώρας τὴν δῆμωσιν, τοῖς καταφρονεῖν ἠρημένοις χρισίμως προαπαγγέλλοντες. Ἦνοντο γὰρ ὅτι, κἂν εἰ μὴ ἔλοιτο πληροῦν ὡς ἐξ ἀγαθῆς δια-

I. Alium Aggæo, quam cæteris prophetis scopum fuisse propositum, nec eum de iisdem cum aliis verba facere, videre licet. Oseas enim et qui ordine sequuntur, usque ad Sophoniam, Judæis olim eventura prænuntiabant, et Israelitas ut jamjam in captivitate abducendos perterrere studebant, bellicas copias passim memorantes, urbium excidia, depopulationes, et totius regionis devastationem contemptoribus utiliter ante denuntiantes. Rebantur enim, tametsi bona mente Deo grata efficere, et laudabilibus studiis sese dedere detrectarent, tamen calamitatis magnitudinem aliquantum reformidaturos. Aggæus autem, ut temporibus captivitatis jam

præteritis, et Israele a Persis **627** et Medis in A sanctam civitatem reverso, hujusmodi de causis verba facit. Liberavit eos servitute Cyrus, et ablatis secum sacris vasis domum redire, divinumque templum Hierosolymis reædificare, atque insuper ipsam urbem, si liberet, mœnibus cingere jussit. Quod cum fieri cœptum esset, et facta jam prima templi fundamenta, invidia stimulati quidam e Samaria, Belemus cum sociis, Israelitis deferunt, erga Babyloniorum regem benevolentiam fingentes, Hierosolymam ad arma descendisse, et indomitam evasisse, ac de cætero ipsis Persarum regibus intolerabilem fore dicentes. Deinde suadent uti Judæis cessationem imperet, et neque templum denuo excitare, neque ad urbis instaurationem incumbere sinat. Non ita multum intercessit temporis, cum Darius regnum excipit, et jam annum secundum regnabat. Quoniam vero Judæi quidam Babylone versantes genibus flexis suppliciter rogabant uti templum excitare fas esset, mandavit Darius, scripsitque totius Phœniciæ magistratibus, ne Judæos in templo instaurando impedirent, quin et sumptibus pecuniisque liberaliter juvarent, et cedros de Libano avehere impune sinerent, ut nulla re necessaria desiderata, facile deinceps perficerentur, quæ ad honorem et gloriam Dei pertinerent. Cæterum quia accurate et perspicue historia libro primo Esdræ descripta est, supervacaneum arbitror, in præsentia subtilius de his disserere. Itaque cum jam Israelitis laborandi, divini templi ædificandi, et sacrificia conficiendi, et preces obeundi, et secundum legis instituta vivendi potestas obligisset, socordes evadabant, suam sibi quisque domum bene curantes, et omnimodis ad privata oblectamenta effusi, et ad Dei gloriam spectantia parvi admodum ducentes, rursum a Deo, non quidem bello, sed peste, et frugum penuria, et interitu jumentorum male multabantur. Emendare enim illos volebat, non pro ratione delictorum pœnis eos subjiciens, sed simul ut malis defessos miserans, et simul ex charitate corrigens. Hæc, ut breviter exposui, est Aggæi prophetiæ occasio. Mista est oratio, et in actis dictisque historicis mystica et intima spiritualibusque conveniens meditatio abscondita latet.

καὶ κτηνῶν καταφθοραῖς. Ἀμείνους γὰρ ἤθελε ποινᾶς ὑποφέρων, ἀλλ' ὁμοῦ μὲν ὡς κεκμηκότας Αὐτῆ τῆς Ἀγγαίου προφητείας ὡς ἐν ὀλίγοις ἡ νόμοις τε καὶ εἰρημένους ἱστορικῶς ἡ μυστικῆ τε καὶ σταὶ θεωρεῖται.

628 CAP. I.

Vers. 1. In secundo anno sub Dario rege, in mense sexto, una mensis, factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens.

II. Supra docui, Israelitarum desidiâ in templo reædificando excusabilem fuisse, ablata ipsis pote-

νοίας τὸ ἀνάδον Θεῶν, καὶ τῶν εἰς ἄμεινον ἔχεισθαι σπουδασμάτων, ἀλλ' οὖν ἔσεσθαι τοιοῦτους τὸ τῆς συμφορᾶς μέγεθος ὑποφρίττοντας. Ἀγγαῖός γε μὴν ὡς τετελεσμένων ἦδη τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, καὶ εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν ἀνακομισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Περσῶν τε καὶ Μήδων, ποιεῖται τοὺς λόγους ἐπ' αἰτίας τοιαύταις. Ἀνῆκε μὲν γὰρ αὐτοὺς τῆς αἰχμαλωσίας ὁ Κύρος, καὶ ὁμοῦ τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱεροῖς οἰκαδὲ τε ἵνατι προστέταχε, καὶ τὸν θεῖον αὐθις ἀναδείμασθαι νεῶν, τὴν ἐν γε τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ πρὸς ἔτι τούτῳ καὶ αὐτὴν, εἰ ἔλοιτο, τεχιζεῖν τὴν πόλιν. Οὐ δὲ γεγονότος, καὶ ἐν πρώταις ὄντος καταβολαῖς τοῦ ναοῦ, διαπεφθονηκότες τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τινες, Βῆλαιμὸς τε καὶ οἱ ἄμψ' αὐτὸν, καταγράφουσι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τὴν εἰς κρατοῦντα τῶν Βαβυλωνίων εὐνοίαν (1) ὑποπλαττόμενοι, φιλοπόλεμόν τε καὶ δωσάντητον γεγενῆσθαι λέγοντες τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτοῖς δὴ τοῖς Περσῶν βασιλεῦσιν ἀφόρητον. Εἶτα πειθουσι προστάξαι κατηρεμεῖν Ἰουδαίους, καὶ μῆτε τὸν νεῶν ἐγείρειν ἔτι, μῆτε μὴ τῆς εἰς τὴν πόλιν ἔχεισθαι φιλεργίας. Ὀλίγου δὲ μεταξὺ διελάσαντος χρόνου, διαδέχεται τὴν βασιλείαν ὁ Δαρεῖος· καὶ ἦν μὲν ἔτος αὐτῷ δεύτερον. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἐν Βαβυλῶνι τινες Ἰουδαίων προσπίπτοντες ἐλιπάρουν ἀνεῖναι λοιπὸν τὸν θεῖον ἐγείρειν ναὸν, προσέταττεν ὁ Δαρεῖος, γέγραφε δὲ τοῖς ἀνάπασαν τὴν Φοινίκην διέπουσι τὰς ἀρχάς, μῆτε ἐξεῖργειν Ἰουδαίους, εἰ ἀνορθοῦν ἔλοιτο τὸν νεῶν, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἐπιδαψιλεύσθαι χορηγίαν, καὶ τὰς ἐν τῷ Λιδάνῳ κέδρους ἀποκομιζέσθαι παρ' αὐτῶν ἀνεμποδίστως ἔξω, ὡς ἂν, οὐδεὶς ἐνδέοντος τῶν εἰς τὴν χρεῖαν, αὐτοῖς ἀποπεραίνοντο λοιπὸν εὐκόλως τὰ εἰς τιμὴν τε καὶ δόξαν Θεοῦ. Εἰρημένης δὲ τῆς ἱστορίας λεπτῶς καὶ σαφῶς ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Ἑσδρα συγγραφῆ, περιττὸν οἶμαι ποῦ τὸ ἰσχυρολογεῖν ἐν τούτοις εἰς τὸ παρόν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ ἐξῆν ἦδη πονεῖν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν θεῖον ἐργάσασθαι νεῶν, ἀποπληροῦν τε θυσίας καὶ λιτὰς, καὶ τοῖς κατὰ νόμον ἔθεισι πολιτεῦσθαι, κατημέλουν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, εὐ τιθέντες ἕκαστος τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπὶ γε τὸ σφίσειν αὐτοῖς ἡδὺ τε καὶ φίλον ὀλοτρόπως ἐκνευκότες, καὶ ἐν σμικρῷ κομιδῇ ποιούμενοι λόγῳ τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, κατηκίζοντο πάλιν Θεοῦ πλήττοντος, πολέμῳ μὲν οὐχί, λοιμοῖς δὲ μᾶλλον, καὶ ἀκαρπίας, ἀποτελεῖν, οὐ ταῖς ἰσορρόποις τῶν πταισμάτων πρόφασιν. Μίμικται δὲ ὁ λόγος, καὶ τοῖς πεπραγμένοις ἐσωτάτῃ καὶ πρέπουσα τοῖς πνευματικοῖς ἐγκέχῳ

D

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρεῖου βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, μὴ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων.

B. Φθάσας ἔφην, ὡς ἦν εὐάφορμος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἡ ἐπὶ γε τῷ ναῷ βιβθυμία, παρηρημένης αὐ-

(1) Aubertus, εὐνοίαν, et interpres, adversus Babyloniorum regem insanire comminiscens. Edit.

τῶν τῆς ἐξουσίας, καὶ διεφθονηκότων εἰς τοῦτο ἐν Σαμαρείᾳ, κλειστήν τε ὄσπν τῆς Ἱερουσαλήμ πεποιημένων τὴν κατὰ βῆτην παρὰ γε τοῖς τὰ Περσῶν ἰθύνουσι κράτη. Δαρείου γε μὴν ἔτος ἤδη τρίτοντος ἐν τῇ βασιλείᾳ δεύτερον, εἶτα τῆς φιλεργίας αὐτοῖς ἀπαρπόδιστόν τε καὶ ἐλευθέραν ἀνέντος τὴν ἐξουσίαν, καὶ δρᾶν τὸ δοκοῦν ἐπιτεταχότος, καὶ ὁσίων ἔχουσαι σπουδασμάτων, προσαπονεύμαντος δὲ καὶ χρημάτων πόρους, εὐάφορμον μὲν οὐκ ἔτι τὸ βῆθουμεῖν, ἀλλ' ἔξω παντὸς ἐφαίνετο. λόγου, καὶ ἀμήχανον ἔχον κομιδῇ τὴν σκῆψιν. Γίνεται τοίνυν ὁ λόγος ἐν χειρὶ Ἀγγαίου, τὸ δὲ ἐν χειρὶ νοήσεις, ἀντὶ τοῦ, διαχειρίζοντος, ἦγουν διακονουμένου τοῖς παρὰ Θεοῦ λόγοις, καὶ τὴν τῆς προφητείας λειτουργίαν ἐκπράττοντος. Ἐπισημαίνεται δὲ χρησίμως καὶ αὐτοῦς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ Δαρείος τὰ τοιαῦτα προστέταχε, προαποτέμνων, ὡς ἔφην, τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰς ἐπιλογίας.

Εἶπον πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδέκ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν· λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, λέγων· Ὁ Κύριος οὗτος λέγουσιν· Οὐκ ἔκει οὐκ αἰὶς τοῦ οἰκοδομησαί τὸν οἶκον Κυρίου.

Γ'. Σαλαθιήλ γέγονεν Ἰερονίου υἱός, ἐκ φυλῆς ἔντος καὶ αἵματος τοῦ Δαβὶδ. Τοῦτου τὴν βασιλείαν διέποντος ἀρχὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, πεπόρηται μὲν ἡ πόλις, ἀπώχεται δὲ καὶ πᾶς ὁ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος, καταπιμπράντος τὸ τνηκᾶδε τοῦ Ναβουχοδονόσορ καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον ναόν, ἐληήτο δὲ καὶ αὐτὸς Ἰερονίας, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις αἰχμάλωτος ἦν. Γέγονε δὲ Σαλαθιήλ υἱὸς Ζοροβάβελ. Τοιγάρτοι καὶ ὑπονοστήσαντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἅτε δὴ καὶ ἐξ αἵματος ὧν τῆς τὸ βασιλεύειν λαοῦσης φυλῆς, βεβασίλευκεν ἐπὶ τὸν Ἰούδαν. Ἰησοῦς γε μὴν ὁ ἐκ φυλῆς καὶ αἵματος ὧν τοῦ Λευὶ, καὶ ὡς ἐκ ῥίζης τοῦ Ἀαρῶν, τὴν ἐξηρημένην τῶν ἄλλων καὶ ἀπόλεκτον ἀνήπτε τιμὴν, καὶ μέγας ἦν ἱερεὺς. Οὕτω γὰρ ὁ νόμος τὸν τῶν ἱερῶν ταγμάτων ἠγεῖσθαι λαχόντα κατωνόμαζε λέγων, μὴ δεῖν ἀνεῖσθαι φυγῆς τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι τῶν φυγαδευτηρίων ἀλλ' ἐνθαπερ εἴεν ἕκαστοι, μένειν αὐτοῦ, ἕως οὐ ἀποθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, τουτέστι, ὁ ἀρχιερεὺς. Γέγονε τοίνυν ὁ λόγος πρὸς ἀμφω, τὸν τε βασιλέα φημι καὶ τὸν τῶν ἱερῶν ταγμάτων προσεστηκότα· αὐτοὺς γὰρ ἦν εἰκὸς τοῖς ἄλλοις ἀπασὶ περιαγγελῆσαι τὸ χρησιμώμενον. Οὐκ ἠγνοήσκει δὲ, ὡμαί, τὰς τῶν λαῶν σκῆψεις, ἀπαγγελῆσαι προστέταχεν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἀλλ' οἷον ἐπιμειδῶν ἅμα πίπτουσιν οὐκ ἐν καιρῷ πρὸς τὸ βῆθουμεν, καὶ ὧν ἦν εἰκὸς ἐσπουδασμένως ποιεῖσθαι φροντίδα, τοῦτων αὐτῶν οὐ μετρίως ἡφειδῆκότας. Ἦν γὰρ ἀμεινον ἐννοεῖν ὡς, εἴπερ ἦν αὐτοῖς ἐν προῦργιατέρω λόγῳ τὰ τοῦ Θεοῦ, πάντως καὶ τῇ παρ' αὐτοῦ φειδοῖ καὶ χάριτι πρὸς τὸ εὐχεῖν διακρατούμενοι, διήγαγον ἂν ἐν εὐημερίαις καὶ πλοῦτι, καὶ ἀμφιλαφῶς ἔχοντες τὰ ζωαρχῆ. Οὐκοῦν οἶνεῖ πως ἐπιμαρτύρεται διὰ τῆς τοῦ προφήτου

A state ex invidia quorundam, qui in Samaria habitabant, et Hierosolymam apud Persarum principes gravissimè accusabant. Dario autem annum jam secundum regnante, et, operis faciendi omni impedimento sublato, facultatem permittente, ac pro arbitrato agere sanctaque studia prosequi jubente, et insuper pecuniarum modum attribuyente, jam desidia excusationem habere probabilem non poterat, et quod prætexeretur, rationi minime consentaneum nec admittendum apparebat. Proinde verbum sit in manu Aggæi, pro, per Aggæum administrum, sive subservientem verbis Dei, et vaticinandi ministerium peragentem. Commode etiam tempora ipsa significat, quibus hæc Darius præceperit, Israelitis, ut dixi, imprudentes et inanes cessationis suæ purgationes denno præcidens.

γε τῷ βῆθουμεῖν ἐλεῖσθαι πάλιν ἀσυνέτους εὐρεσι-

B VERS. 2. *Dic ad Zorobabel filium Salathiel de tribu Juda, et ad Jesum filium Josedec, sacerdotem magnum, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens, dicens: Populus iste dicunt: Non venit tempus ædificandi domum Domini.*

III. Salathiel filius fuit Jechoniæ, natus ex tribu et sanguine David. Eodem Jechonia Hierosolymis regnum Juda administrante, urbs excidium passa, et omnis Israel in captivitatem actus est, et Nabuchodonosor ipsum sacrosanctum templum inflammavit; comprehensus est etiam ipse Jechonias, et una cum cæteris captivus factus. Salathielis filius fuit Zorobabel. Reverso itaque Israele Hierosolymam, Zorobabel, ut regia tribu progenitus, Judæ cum regia potestate præfuit. Jesus autem, ex tribu et sanguine Levi oriundus, 629 et ut e radice Aaron propagatus, eminentiorem aliis et eximiam magni sacerdotii consecutus est dignitatem. Sic namque lex sacrorum ordinum principem nominavit, cum dixit, non oportere tradere fugitivos, qui ad urbes pro asylius designatas confugerint: sed manere unumquemque ubi fuerit ⁶⁶, donec sacerdos magnus, hoc est, summus sacerdotum moriatur. Factum est igitur verbum ad ambos, ad regem, inquam, et sacrorum ordinum principem: ipsos enim cæteris omnibus oraculi responsum nuntiare æquum erat. Opinor autem, universorum Deum non quasi populi excusationem nescientibus ferre nuntium jussisse, sed velut nonnihil irridentem eos, qui intempestive ad seguitiem simul prolapsi essent, et quæ studiosissime curare conveniebat, ea ipsa magnopere neglexissent. Præstabat enim cogitare, siquidem ipsis res divinæ potiores fuissent, se utique illius indulgentia et gratia ad tempora felicia conservatos, in rebus ad votum succedentibus et divitiis vitam agitare, illique tuendæ necessariis assuere. Quare per os prophetæ testificatur quodammodo, Israellem sibi met inprimis conducibilia et ad gloriam Dei

⁶⁶ Josue xx, 1-6.

spectantia impie neglexisse. Speciosis enim, ut quidem ipsi putabant, sed inanium verborum tegumentis crimina sua operientes, tempus ædificandi templum Domini nondum adesse autnabant; sed volentibus bene agere semper adest tempus, et boni ac justi divinæ gloriæ operam navandi potestatem semper habent. Quod si e medio removeatur id, quod prohibere et obniti videtur, tunc quæ super hoc dici queant, difficillime profecto dilationem excusabunt, sed torporem et summam inertiam excusabunt potius. Et hoc est, ut existimo, quod voce Davidis dicitur: « Ne declines cor tuum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis ⁴⁵. »

VERS. 3, 4. *Et factum est verbum Domini in manu Aggæi prophætæ, dicens: Si tempus vobis est, ut habitetis in domibus vestris concavis? At domus ista deserta est.*

IV. Alterum oraculum ad Aggæum, quo haud obscure damnatur Israel, demonstraturque eos ad privatam quietem et delicias pertinentia Dei gloriæ antepone. Quid? inquit, an nondum adest tempus honorando universorum Deo æde sacra de integro constructa, vestrae autem res eo temporis et deliciarum venerunt, **630** ut voluptuose degatis in ædibus elegantè ædificatis, et cavis atrii gloriemini? Itane? vobis molestum et intolerandum non videtur, templum eversum et aspectu fœdissimum, et tantum non missa voce Babyloniorum impietatem et vetera illa incendia proclamans, injuriosissimeque et nefarie violatum intueri? At enim conditum visuque decentissimum templum quomodo non malitis aspicere? Sic enim in posterum copia erit et sacrificandi Deo, et preces fundendi quibus pro rebus volueritis. Domos autem cavas nominat, quarum antepagmenta, sive postes portarum ferro sculpti, opificum solertia circumcirca emblematis mira varietate et artificio elaboratis exornantur. Quod quidem molliter vitam instituentium, et divitias amplas possidentium argumentum est. Nam citra necessitatem tam ambitiose in domibus exædificandis prodiere, pecuniam grandem certissimo coarguit. Quare ingens profecto piaculum committimus, nec prætere ad excusandum quidquam possumus, si divina in secundis et humanis posteriora ducamus.

VERS. 5, 6. *Et nunc hæc dicit Dominus omnipotens: Ponite corda vestra in vias vestras. Seminastis multa, et intulistis pauca: comedistis, et non in saturitatem: bibistis, et non in ebrietatem: operiti estis, et non estis calefacti in ipsis: et mercedes congregans congregavit in ligamentum pertusum.*

V. Postpositis, ut dixi, potioribus, et neglectis ad

⁴⁵ Psal. cxl., 4.

φωνῆς, ὡς ἀνοσίως ἡμελιχότα τὸν Ἰσραὴλ τῶν ὄτι μάλιστα χρησίμων αὐτῶ, καὶ εἰς ὄξαν ὁρῶντων Θεοῦ. Περιστελλόντες γὰρ, καθάπερ οὖν ὄνονται κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, εὐπροσώποις εὐρεσιλογίαις τὰ ἐγκλήματα, οὕτω φασι παρῆναι τὸν καιρὸν τοῦ ἀναδείξασθαι τὸν νεῖον Κυρίου· ἀλλ' ὅγε τοῦ ὄξαν ἐθέλειν ὁρθῶς ἀεὶ πάρεστι καιρὸς, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσι τὰ εἰς ὄξαν Θεοῦ πληροῦν ἐξουσία διαπαντός. Εἰ δὲ καὶ τὸ ἀπέργον καὶ ἀντιτετάχθαι δοκοῦν οἰχοῦτο πως ἐκποδῶν, τότε δὴ παγχάλεπος ἀληθῶς ἡ ἀνάβλησις καὶ ὀκνοῦ λοιπὸν ἐγκλήμα, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἀφιπεργίας, οἷπερ ἂν γένοιτο περὶ τούτου λόγος. Καὶ τούτο, οἶμαι, ἔστι τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν σου εἰς λόγους πονηρίας, τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις. »

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων· Εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἔστι, τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις ὑμῶν κοιλοστάθμοις; Ὁ δὲ οἶκος οὗτος ἐξηρήμωται.

Δ'. Δεύτερος χρηματισμὸς παρὰ Θεοῦ πρὸς Ἀγγαῖον ἐλέγχῳ σαφεὶ κατακρίνων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὁξῆς ἐν ἀμείνοσι τιθέντος δεικνύων τὰ εἰς ἴδιαν ἀνάπαυαν καὶ τρυφήν. Ἄρα γὰρ, φησὶν, οὕτω μὲν ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς τοῦ χρῆναι τιμᾶσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἐγγεγεμένον τοῦ ναοῦ, ἦκει δὲ τὰ ὑμῶν εἰς τοῦτο πράγματα καιροῦ τε καὶ ὁξῆς, ὡς ἐντροφᾶν μὲν ἐστίας ἐσκευασμέναις, καὶ κοιλοστάθμοις αὐλαῖς ἐναθρόνεσθαι; Εἶτα ὑμῖν οὐ φορτικὸν καὶ δύσοιστον εἶναι δοκεῖ, περιυβρισμένον οὕτως ἀθέσμως ὄξῃ τὸν νεῖον, ἀνατετραμμένον τε καὶ ἐν βψει τῇ λίαν ἀκαλλεστάτῃ, καὶ μονονουχὶ ἀνακεκραγόντῃ τῆς Βαβυλωνίων ἀνοσιότητος καὶ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἐμπρησμάτων; Καίτοι πῶς οὐκ ἀμείνον εὐ ἔχοντα βλέπειν, καὶ ἐν βψει τῇ πρώτῃ; Μετὰ γὰρ τοῦτο λοιπὸν καὶ καταθύειν Θεῷ, καὶ τὰς ὑπὲρ ὧν ἂν ἐλοισθε ποιεῖσθαι λιτάς. Κοιλοστάθμοις δὲ οἶκους φησὶν, ὧν ἂν αἱ φιαλαί, ἦτοι τῶν θυρῶν αἰ σταθμοὶ σιδήρῳ διακοιλαινόντο, περιορυτέντων, οἶμαι που, τεκτόνων αὐτοῦς, καὶ τὰ ἀπὸ γε τῆς σφῶν εὐτεχνίας ἐγχαραττόντων θαυδάλματα. Τρυφῶντων δὲ ἤδη τὸ χρῆμα σημεῖον, καὶ πλούτῳ λοιπὸν ἐνευρνομένων. Τοιγάρτοι χρείας ἐπέκεινα, καὶ φιλότιμον οὕτω περὶ τὰς τῶν οἴκων κατασκευάς, ἀπόδειξις ἂν γένοιτο, καὶ μάλα σαφής, τῆς τῶν χρημάτων ἀμφιλαφείας. Πάνθεν οὖν ἀληθῶς, καὶ ἀπροφάσιτον ἔχομεν τὴν ἀμαρτίαν, εἰ ἐν δευτέρῳ ποιούμεθα τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὕστερα.

Καὶ νῦν τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Τάξαιτε δὴ καρδίαν ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. Ἐσπεράτε πολλὰ, καὶ εἰσπνήγκατε ὀλίγα· ἐξήγητε, καὶ οὐκ εἰς πλησμονὴν ἐπίετε, καὶ οὐκ εἰς μέθηρ· περιεβάλεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς· καὶ ὁ τοῖς μισθοῖς συνάγων συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετραπημένον.

Ε'. Ἠφειδῆχότες, ὡς ἔφην, τῶν προῦργιατέρων

οὐ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ κατημεληκό-
τες, ἐτρέποντο μὲν εἰς φροντίδας ἐπὶ γε σφίσι αὐ-
τοῖς, εὐκούς ἀνιστάντες πολυτελῶς κατεσκευασμένους·
εἶτα λέγοντες ἀμαθῶς· Οὐχ ἦκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκο-
δομήσαι τὸν οἶκον Κυρίου. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον
προσάγειν αὐτοὺς τὰ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ναοῦ κατα-
σκευὴν, εἶτα τοῦτο ὄραν οὐκ ἠθελον· ταῦτητοι χρη-
μάτων ἔνδειαν προϊσχύμενοι, χρῆναι μὲν ἔφασκον
προσυναγεῖρειν αὐτοὺς, καὶ οἰοεὶ προαποτρίβεσθαι
τὴν πτωχείαν, γηπονούντας τῶς, ἦγουν ἐμπορευομέ-
νους, ἢ θρεμμάτων ἀγέλας συναγχερχότας, ἦγουν
ἕτερόν τι τῶν τοιούτων ἐπιτηδεύοντας. Ἄλλ' ἦν
ἄμεινον ἐπιθαρῆσαι Θεῷ, τῷ καὶ ἐξ ἀμηχάνων
εὐρίσκοντι μηχανάς, καὶ γηπονούντας εὐλογεῖν, καὶ
τὰς τῶν ὀσίων πορισμῶν ἀνερευνᾶν τὰς τρίβους.
Ἐπειδὴ δὲ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀμοιρήσαντες λο-
γισμῶν, καὶ τῆς ἀνωθεν εὐμενεῖας ἀποκεπτώχασι,
κατ' οὐδένα τρόπον πεπραχότες δεξιῶς, ταύτητοί
φησιν ἀναγκαῖως· « Τάξτε δὴ τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς
τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. » Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· Κατανοήσατε
λεπτῶς, ποίας ἐβαδίσατε τοῦ βίου τρίβους, ἢ τί τῶν
εἰς φιλοκερδίαν ἐπιτηδεύοντες, ἐπράξατε κατ' εὐχὴν.
« Ἐσπεύρατε πολλὰ, καὶ εἰσηνέγκατε ὀλίγα. » Ἄλλ'
ἦν ἄμεινον, εὐλογοῦντος Θεοῦ σπεῖρειν μὲν ὀλίγα,
συγκομιζεῖν δὲ πολλὰ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὴν ὄπερ ἦν
ἀναγκαῖον, πολλοὶ μὲν οἱ πόνοι, βραχεῖς δὲ λίαν οἱ
καρποί. « Ἐφάγτε, καὶ οὐκ εἰς πλησμονήν. » Πάν-
δειον καὶ τῆς ἐσχάτης ἔνδειας τε ὁμοῦ καὶ ταλαι-
πωρίας ἔχον ἀπόδειξι, εἰ πολλὰ μὲν τὰ ἐσπαρμένα,
καρποὶ δὲ τοσοῦτοι, ὥστε τοῖς πεπνηχόσι λιμοῦ κατ-
ηρητῆσθαι δίκην, καὶ κόρου κατόπιν ἰέναι τὰς τρο-
φάς. « Ἐπίστε, καὶ οὐκ εἰς μέθην. » Οὐ γὰρ ἦν
εὐδοτος ἀμπελίων. Συγκατηβρώστησαν τοῖς λητοῖς
καὶ τὰ λίαν εὐκληματοῦντα τῶν ξύλων. « Περιβά-
λεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς, » λοιμοῦ τάχα
που καὶ ταῖς οἰῶν ἀγέλαις ἐνοχλήσαντος, ὡς ἐν ἐν-
δείᾳ γενέσθαι περιβλημάτων καὶ τοὺς πολλὰ κεκτη-
μένους. Ἄλλὰ καὶ ὁ τούτῳ μισθοῦς συνάγων, συν-
ήγαγεν εἰς δεσμὴν τετραπημένον. » Σημαίνει δὲ διὰ
τούτων τοὺς ἐμπορικῶν ἔχοντας ἐπιτηδεύμα, οἱ τρό-
πον τινὰ τοῦ τῆς ἐμπορίας μισθοῦς συλλέγουσι,
πλεονασμοὺς ἐκάστῳ τῶν ἠγορασμένων ἐπιβρίπτου-
ντες αἰεὶ, καὶ ταῖς τῶν τιμημάτων προσθήκαις ἀδρᾶ
ποιούντες τὰ βαλάντια. Ἄλλ' ἦν οὐδὲ τούτοις τὸ
ἀπόνασθαι, φησίν, τῆς φιλοκερδίας. Ζημίαις γὰρ
τάχα που καὶ ναυαγίοις ἀδοκῆτοῖς περιπίπτοντες,
οὐδὲν διαφέρειν ἐδόκουν τῶν ἀργύριον ἰέντων εἰς
δεσμὸν τετραπημένον. Ἄμεινον οὖν ἄρα καὶ σοφὸν
τὸ εὐλογεῖσθαι ζητεῖν ὑπὸ τοῦ πάντα ἡμῖν ὀρέγον-
τος Θεοῦ. Προσγένοιτο δ' ἂν καὶ τοῦτο βλάβος τοῖς
τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἠρημένοις, καὶ τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ
τῶν ἰδίων προτετιμηκόσιν. Οὕτω που καὶ αὐτὸς
τί φάγητε. Ζητεῖτε δὲ μᾶλλον τὴν βασιλείαν Θεοῦ,
καὶ ταῦτα πάντα προσ-
τεθήσεται ὑμῖν. »

Διαρκῆ δὲ, οἶμαι, τῆς ἱστορίας ἐχούσης ἐφ' εαυτῇ
τὴν ἀφήγησιν, φέρε τοῖς πνευματικοῖς θεωρήμασιν
ἐνιέντες τὸν νοῦν, ἐκτῆνο καταθρήσωμεν, ὅτι τῆς

A Dei gloriam conferentibus, Israelitæ ad rerum
suarum curas sese dabant, ædes sumptuosæ con-
struentes; deinde tempus domus Domini ædificandæ
non dum venisse inscite affirmabant. Quoniam enim
quæ ad templi structuram facerent, eos conferre
oportebat, id illi notebant. Ideo pecuniæ angustiam
excusantes, prius conquirendos esse sumptus, et
paupertatem ante quasi abstergendam autumabant,
colendis agris interea, aut mercatura, aut pecuaria
facienda, aut alio quodam negotio huiusmodi. Atqui
satius erat fidere Deo, qui viam etiam per inuia in-
venit, et ditare, et cum terra rationem habentibus,
et justos comparandæ pecuniæ modos indagantibus
benedicere potest. Quia vero a cogitationibus pietatis
alieni, et Deo exosi, nullam partem veræ felicitatis
gustabant, **631** idcirco audire eos oportuit :
« Ponite corda vestra in vias vestras. » Ac si diceret :
Considerate diligenter quales vitæ semitas
ambulaveritis, aut quidnam quæstus causa perse-
quentes, optata tuleritis. « Seminastis multa, et
intulistis pauca. » Atqui melius erat, Deo benedi-
cente seminare pauca, et colligere multa. Sed quia
defuit quod necessarium erat, multi quidem labo-
res, perexigui autem fructus. « Comedistis, et non
ad saturitatem. » Durissimum est et extremæ ege-
statis simul ac miseriam indicium, si multa quidem
sementis, fruges autem tantillæ, ut agricolis fames
pro pœna impendeat, et alimenta infra satietatem
sint. « Bibistis, et non ad ebrietatem. » Non enim
erat botris secunda vinea. Una cum segetibus ægro-
tarunt ligna pulcherrimis ramis viridantia. « Co-
operti estis, et non estis calefacti in ipsis, » ovibus
forsitan peste occupatis, ut indumenta deessent vel
divitibus. Quinetiam « mercedes congregans con-
gregavit in ligamentum pertusum. » Per hæc mercat-
uram sectantes exprimit, qui artificio quodam
exercendæ mercaturæ mercedes colligunt, in uno-
quoque quod vendunt majus semper exigentes, au-
gendoque pretio crumenas aliorum exhaurientes.
Sed nec istis lucrifetis licuit, inquit, explere cupi-
ditatem suam. Nam in detrimenta forte et impro-
visa naufragia incidentes, nihil visi sunt differre ab
iis qui nummos argenteos in ligamentum, sive
sacculum pertusum immiscerunt. Melius igitur et
sapientis est, velle benedici a Deo omnia nobis sup-
peditante. Quod non difficulter facient, qui suam
cum ipso sententiam conjunxerint, ejusque gloriam
suis rebus antetulerint. Sic alicubi et ipse Salva-
tor : « Ne solliciti sitis animæ vestræ quid mandu-
cetis. Quærite autem potius regnum Dei et justitiam
ejus, et hæc omnia adjicientur vobis ». »

ἔρχετο ὁ Σωτὴρ· « Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν
καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτῆς, καὶ ταῦτα πάντα προσ-

Jain historia quantum satis est explanata, ut
opinor, age, animum in spiritualibus considerandis
desigamus, illudque perpendamus, universalis et

⁶⁶ Matth. vi, 25.

communissima œconomia per Christum susceptæ A
 typum evidentissimum fuisse, quæ Judæis even-
 erunt. Erant enim illi in Babylone, involuntario
 plane jugo servitutis oppressi, peccatorumque suo-
 rum pœnas exsollebant : et hac de causa hostibus
 subditi, in eorum potestate vivebant. Aliquando au-
 tem Deo miserante liberati, et domum reversi, **632**
 terram sanctam habitaverunt, principibus ac præ-
 fertim Zorobabele et Jesu. Et Darius quidem, quam-
 vis idola coleret, divinum templum reedificari
 mandasse cernitur, lignaque e Libano et pecunia-
 rum reditus attribuisse. Ast illi ad exsequenda
 Deo complacita lenti ac tardi erant. Insuper et cau-
 sabantur, dicentes : « Non venit tempus œdificandi
 domum Domini. » Item totus mundus seductori et
 tyranno Satanæ subjacebat, et ab eo captivus tene-
 batur, et per peccatum, ejusque qui natura et vere
 Deus universarumque rerum molitor et auctor est,
 ignorantiam sagena comprehensus erat. Sed Deus
 in Christo servitutis vinculis abruptis eum eripuit.
 Cujus ductum secuti, commorationibus apud
 hostes relictis et errore cultus multorum deorum,
 tanquam terra aliqua deserta, ad Sion, sub intelli-
 gentiam cadentem videlicet, hoc est Ecclesiam,
 recurrimus. Animadvertite enim quonam modo in
 Jesu et Zorobabele Christus nobis describatur. Nam
 Zorobabel, ut dixi, e tribu Juda prodierat, nec
 aliunde Dominus est exortus. Ideo etiam regnavit
 super Israel. Sic namque quodam loco per os David
 inquit : « Ego vero constitutus sum rex ⁴⁷, » etc.
 Erat autem Jesus de tribu et sanguine Levi, et
 magnus sacerdos est cognominatus. Et Christus
 noster summus sacerdos fuit, seipsum pro nobis ut
 immaculatam hostiam sacrificans, ut agnum verum
 in odorem suavitatis Deo et Patri offerens. Hæc
 subtiliter disputare volentibus ipsa quoque nominum
 notio, sive interpretatio fidem faciet. Nam Zoroba-
 bel liberatio, seu redemptio Latine sonat, Salati-
 thiel, *declinatio Dei*. Ait porro alicubi Deus :
 « Ecce ego declinabo ad eos quasi fluvius pacis, et
 quasi torrens inundans gloriam gentium ⁴⁸. » Est
 enim ille citra dubitationem torrens deliciarum, et
 tanquam profluvium pacis. Sed declinavit ad nos,
 et propemodum translatus est, relicto Israele. Abiit
 autem, ut dixi, ad vocatos ex gentibus in quos
 celestium ac spiritualium bonorum copiam largiter
 et gratuito justissime effudit. Jesus vero iacob salu-
 tem significat ; quin et Josedec iacob salutem et justiti-
 am. Iacob vero est omnium Deus ; Christus autem
 salus et justitia a Deo et Patre nobis factus
 est ⁴⁹. Salvati enim sumus in illo, mortis rete
 effugientes, et justificati per fidem, peccato,
633 quod nobis dominabatur, exulto. Igitur, ut
 redeam unde deflexi, regem quidem in Zorobabel,
 cummum vero sacerdotem in Jesu considerabimus.
 Verumtamen videat rursus res utiles discendi cupi-
 dus Judaici populi prolapsionem in socordiam, et

καθόλου και γενικωτάτης οικονομίας τῆς διὰ Χρι-
 στοῦ γεννημένης τύπος ἂν εἶεν, καὶ μάλα σαφῆς, τὰ
 τοῖς Ἰουδαίοις συμβεβηκότα. Οἱ μὲν γὰρ ἦσαν ἐν
 Βαβυλῶνι τῷ τῆς ἀδουλήτου δουλείας κατηχθημένοι
 ζυγῷ, καὶ δίκας ἐκτίνοντες τῶν σφίσις ἡμαρτημένων
 ταύτης τε ἐνεκεν τῆς αἰτίας τεθειμένοι τε καὶ πράτ-
 τοντες ὑπὸ χεῖρας ἐχθρῶν. Λελύτρωνται δὲ κατὰ
 καιροὺς Θεοῦ κατοικτείροντος, καὶ οἰκαδε πάλιν
 ἀνεκομίζοντο, καὶ τὴν ἀγίαν κατοικήκασιν γῆν, ἡγου-
 μένων τε καὶ προσεστηκότων Ζοροβάβελ τε καὶ Ἰησοῦ.
 Καὶ Δαρειὸς μὲν, καίτοι ταῖς εἰδώλων λατρείαις
 προσκείμενος, ὅτι χρῆ τὸν θεῖον ἀναδείμασθαι νεῶν
 ὄραται προστεταχῶς, εὗλα τε προσεπιδοῦς τὰ ἐκ
 τοῦ λιθάνου καὶ χρημάτων πόρους. Οἱ δὲ ὀκνηροὶ
 καὶ βραδεῖς ἦσαν ἐτι περὶ τὸ χρῆναι πληροῦν τὰ
 θυμῆρη Θεῷ. Ἠλίσκοντο δὲ καὶ προφασισται, « Οὐχ
 ἔκει οὐ καιρὸς, λέγοντες, τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον
 Κυρίου. » Ὑπέστρωτο δὲ καὶ ἡ σύμπασα γῆ τῷ πε-
 πλανηκότῳ καὶ τυραννῆσαντι Σατανᾷ, καὶ ἦν αἰχ-
 μάλωτος, πειραγνημένη πρὸς τούτῳ διὰ τῆς ἁμαρ-
 τίας, καὶ ὑπὸ γε τοῦ μὴ εἰδέναι τὸν φύσει καὶ
 ἀληθῶς ὄντα Θεὸν καὶ τῶν ὄλων Δημιουργόν. Ἄλλ'
 ἐξελετο Θεὸς ἐν Χριστῷ τὰ τῆς δουλείας διαβρῆξας
 δεσμὰ. Δι' αὐτοῦ γὰρ πεποδηγῆμεθα, καὶ διατριβὰς
 ἀφέντες τὰς παρ' ἐχθροῖς, καὶ τὴν πολυθεον πλάνησιν
 οἶόν τινα γῆν ἀπολελοιπότες, ἀνεδράμομεν εἰς Σιών,
 τὴν νοητὴν δηλονότι, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν.
 Ἄθρει γὰρ βίωσις ἡμῖν ὡς ἐν Ἰησοῦ τε καὶ Ζορο-
 βάβελ διαγράφεται Χριστός. Ἦν μὲν γὰρ, ὡς ἔφην,
 ὁ Ζοροβάβελ ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς, ἀνατέταλκε δὲ οὐχ
 ἐτέρωθεν ὁ Κύριος. Τοιγάρτοι καὶ βεβασιλευκεν ἐπὶ
 τὸν Ἰσραὴλ. Οὕτω γὰρ ποῦ φησι διὰ φωνῆς τοῦ
 Δαβὶδ· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς, » καὶ τὰ
 ἐξῆς. Ἦν δὲ δὴ καὶ Ἰησοῦς ἐκ φυλῆς τε καὶ αἵματος
 τοῦ Λευί, κατωνόμασται δὲ καὶ μέγας ἱερεὺς. Γέ-
 γονε δὲ καὶ ἡμῶν ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς, ἑαυτὸν ὑπὲρ
 ἡμῶν ἱερουργῶν, ὡς ἁμωμον ἱερεῖον, ὡς ἄμωνον
 ἀληθινὸν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας ἀνατιθεὶς τῷ Θεῷ καὶ
 Πατρὶ. Πιστώσεται δὲ πως τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον
 ἰσχυοῦσθαι ἐλομένους καὶ αὐτῆ τῶν ὀνομάτων ἡ διασά-
 φησις, ἡγουν ἐρμηνεία. Δηλοῖ μὲν γὰρ Ζοροβάβελ
 ῥύσις μεταθεθειμένη· Σαλαθιήλ γε μὴν ἐκκλησις
 Θεοῦ. Ἐφη δὲ που καὶ ὁ Χριστός· « Ἴδού ἐγὼ ἐκκλίνω
 ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους
 ἐπιπλύζων δόξαν ἐθνῶν. » Ἔστι μὲν γὰρ ὁμολογου-
 μένης αὐτὸς ὁ χειμάρρους τῆς τρυφῆς, καὶ οἶον τῆς
 εἰρήνης ἡ ῥύσις. Ἄλλ' ἐκκλίκεν εἰς ἡμᾶς, καὶ
 μονονοχὶ μετατίθεται καταλειπῶς τὸν Ἰσραὴλ.
 Κεχώρηκε δὲ, ὡς ἔφην, εἰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν κεκλημέ-
 νους, τοῦτοις ἄνωθεν καὶ πνευματικοῖς ἀγαθοῖς ἀμ-
 φιλαφῆ τὴν χύσιν εὖ μάλα δωρούμενος. Ἰησοῦς δὲ
 ἰαὼ σωτηρία ὑποδηλοῖ. Καὶ μὴν καὶ Ἰοσεδὲκ ἰαὼ
 καὶ δικαιοσύνην. Ἰαὼ δὲ ἐστὶν ὁ τῶν ὄλων Θεός, γέ-
 γονε δὲ ἡμῖν ὁ Χριστὸς σωτηρία καὶ δικαιοσύνη
 παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Σωσώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ
 τὸ τοῦ θανάτου φυγόντες λίνον, καὶ δεδικαιώμεθα
 διὰ πίστεως, τὴν καθ' ἡμᾶς τυραννῆσαν ἁμαρτίαν

⁴⁷ Psal. II, 6. ⁴⁸ Isa. LXVI, 12. ⁴⁹ I Cor. I, 30.

ἀποδυσάμενοι. Οὐκοῦν, ἀνακομιῶ γὰρ αὐτοῖς εἰς τὸ ἄρχῃ τὸν λόγον, βασιλεία μὲν αὐτὸν ἐν τῷ Ζοροβάβελ, ἀρχιεὶς ἄ γε μὴν ἐν τῷ Ἰησοῦ καταθρήσομεν. Πλὴν ὁράτω πάλιν ὁ χρηστομαθὴς τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀναπεπτωχὸς εἰς τὸ ῥάθυμον, καὶ εἰς τὸ μὴ ἐλέσθαι πονεῖν τὰ πρὸς σύστασιν τοῦ θείου ναοῦ, τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Προσεπαθρεῖται δὲ τούτοις καὶ τὸ πρόθυμον τῶν ἔθνῶν, καὶ τὸ πολὺ λίαν διεγυγερμένον εἰς φιλεργίας. Δαρειὸς μὲν γὰρ, ὡς ἔφη, ἐγείρεσθαι τε προστέταχε τὸν νεὼν, καὶ τὰ εἰς δόξαν πληροῦσθαι τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ. Οἱ δὲ ἦσαν ὀκνηροὶ, καὶ ἀφιλεργέστατοι, καὶ τῶν ἀνανότων Θεῷ τὰ οικεῖα προτιθέντες, καὶ πολὺ διανενευκότες ἐπὶ τὰ γεωδέστερα. Οἴκους γὰρ, φησὶν, ἐσκευάζον κοίλοστάθμους. Τοιγάρτοι φησὶ Δαβὶδ περὶ τῶν ἔθνῶν· « Τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πενήτων εἰσήκουσε Κύριος. Τῇ ἐτοιμασίᾳ τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς αὐτοῦ. » Ἐτοιμότεροι γὰρ εἰς τὸ πιστεύειν οἱ ἐξ ἔθνῶν, ὀκνηροὶ δὲ λίαν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ. Ἰδοὺ δ' ἂν ὁ φημι καὶ ἐν εὐαγγελικοῖς συγγραμμάσιν, ἦτοι παραβολαῖς. Ἐτρεχον μὲν γὰρ οἱ δειπνοκλήτορες, συναγείροντες εἰς τοὺς γάμους. Οἱ δὲ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν, ἐπλάττοντο δὲ προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις. « Ὁ μὲν γὰρ ἔφασκεν· Ἄγρον ἠγόρασα. Ὁ δὲ· Γυναῖκα ἔγημα. ἤχοντο δὲ καὶ ἕτεροι πρὸς τὴν ἐμπορίαν αὐτῶν. » Οὐκοῦν κέκληνται, καὶ εἰσέδραμον εἰς τοὺς γάμους οἱ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ παρὰ τοῖς φραγμαῖς ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι. » Οὕτω καὶ ἔφασκεν ὁ Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἔθνῶν· « Λαὸς ὃν οὐκ ἔγνω ἰδοῦλευσέ μοι, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψέυσαντό μοι. »

Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, ἀνάβητε εἰς τὸ ὄρος, καὶ κόψατε ξύλα, οἰκοδομήσατε τὸν οἶκον, καὶ εὐδοκίῳ ἐν αὐτῷ, καὶ ἐνδοξοσθήσομαι, εἶπε Κύριος. Ἐπεβλέψατε εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένοντο ὀλίγα. Καὶ εἰσηνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτά.

Γ'. Συχνὴν ποιεῖται ὑπόμνησιν, συντελοῦν εἰς ὄνησιν τὸ χρεῖμα εἰδῶς τοῖς ἀκρωμένοις. Οὕτω Παῦλος ἐπιστέλλει τοῖς· « Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἔμοι μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. » Κατανοήσατε τοῖνον, φησὶ, εἰς τὰς ἑαυτῶν ὁδοὺς, ἃς πεποίησθε ὑν. Ποῖαι δὲ αὐταί, διατρανοὶ παραχρήμα. « Ἐπεβλέψατε εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένοντο ὀλίγα. Καὶ εἰσηνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτά. » Ἀφημαρτήχασι μὲν γὰρ ἐλπίδος τῆς ἐπὶ γε, φημὶ, τῷ ἐλέσθαι γηποιεῖν. Μακροὺς γὰρ ἰδρωτὰς δεδαπανηκότες, ὀλίγα μὲν συνεκομίσαντο, πλὴν ἐστέρηται καὶ τούτων. Ἐκπεφύσηται γὰρ, τουτέστιν, γέγονασιν ἐτέρων, καὶ ἦκιστα μὲν αὐτοῖς, δεδαπάνηται δὲ μᾶλλον τοῖς πλεονεκτεῖν εἰωθόσιν. Εἰκαστον οὖν ἄρα τὸ σπουδάσμα καὶ ὁ πόνος αὐτοῖς, ὅτι μὴ μᾶλλον ἤθελον ἀποπαρῆναι τὸ τῷ Δεσπότην δοκοῦν, καὶ τῆς εἰς τὰ ἀμείνων φιλεργίας τῆν εἰς τὰ αἰσχία καὶ γεωδέστερα προὔργιατέραν ἐποιούντο φροντίδα. Ἄρ' οὖν οὐκ ἀνουθέτητον ἀφῆκε τὸν Ἰσραὴλ, παρέδειξε δὲ τοῖς πεπλανημένοις τῆς ἐπανορθώσεως τὴν ὁδόν. Καὶ μὴν τοῦτο καταθρήσομεν εὐ γεγονός. Ἐφη γὰρ, ὅτι

quo pacto ad divini templi, hoc est, Ecclesiæ Christi constructionem operas conferre noluerint. Simul etiam alacritatem gentium, et quam ad impigre laborandum ferveant intueatur. Ac Darius quidem, ut dixi, templum excitari, et quæ pertinerent ad gloriam Dei omnipotentis, præstari imperavit. Ipsi vero inertes, et a labore abhorrentissimi, et ad fluxa nimium propensi Deo gratis sua præponebant. Doms enim, inquit, concavas pulchre exstruebant. Proinde David ait de gentibus : « Desiderium pauperum exaudivit Dominus. Præparationem cordis eorum audivit auris ejus⁹⁹. » Promptiores enim ad erendum fuerunt ex gentibus, pigri admodum ex Israel. Cognoscas autem quod dico etiam ex evangelicis Litteris, sive parabolis. Currebant enim qui ad cœnam invitabant, et ad nuptias congregabant. At invitati nolebant venire, et fingebant excusationes in peccatis. « Unus enim respondebat : Agrum emi. Alius : Uxorem duxi. Alii ibant ad negotiationes suas¹⁰⁰. » Quare vocati sunt, et ad nuptias advolarunt qui in viis et juxta sepes reperiebantur, factique sunt revera « primi novissimi, et novissimi primi¹⁰¹. » Sic etiam Christus voce Davidis de Israelitico et gentili sanguine oriundis : « Populus, quem non cognovi, servivit mihi, filii alieni mentiti sunt mihi¹⁰². »

εὐρισκόμενοι, καὶ γέγονασιν ἀληθῶς « οἱ πρῶτοι ὁ Χριστὸς διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ περὶ τε τῶν ἐξ αἵματος ἰδοῦλευσέ μοι, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψέυσαντό μοι. »

Vens. 7-9. Hæc dicit Dominus omnipotens : Ponite corda vestra in vias vestras, ascendite in montem, et cædite ligna, et ædificate domum, et complacebo in ea, et glorificabor, dicit Dominus. Respexistis in multa, et facta sunt pauca. Et illata sunt in domum, et exsufflavi ea.

VI. Crebro admonet, sciens id in rem esse audientium. Sic Paulus ad quosdam scribit : « Eadem scribere vobis, mihi quidem non pigrum, vobis autem utile¹⁰³. » Animadvertite igitur, inquit, vias vestras, quas fecistis nunc. Eæ quales sint, illico declarat : « Respexistis ad multa, et facta sunt pauca. Et illata sunt in domum, et exsufflavi ea. » Spe enim **634** laborum rusticorum frustrati sunt. Nam cum diu sudassent, vix pauca collegerunt, quæ ipsa quoque perdiderunt. Exsufflata enim sunt, hoc est, aliorum evaserunt, et minime ab ipsis, sed a commoda sua semper quærentibus consumpta sunt. Inanis igitur eorum cogitatio, studium, labor, quoniam non potius ad divinam voluntatem exsequendam se dederunt, et rerum inhonestarum ac terrenarum curam ac sollicitudinem studio sanctius vivendi potlorem duxerunt. Non ergo Israelcum sine admonitione reliquit, et errantibus viam emendationis demonstravit. Et hoc factum commode videbimus. Ait namque : « Ascendite in montem, et cædite ligna, et ædificate domum, et glorificabor

⁹⁹ Psal. x, 17. ¹⁰⁰ Luc. xiv, 18 20. ¹⁰¹ Matth. xix, 30. ¹⁰² Psal. xvii, 45. ¹⁰³ Philipp. iii, 1.

ritsum in ea, et complacebo, » hoc est, suscipiam A et laudabo eorum qui in hoc elaborarunt studia et alacritatem,

Bonum ergo et placens Deo, ardentem conficere, quæcunque ad Ecclesiam constituendam et ad ejus ædificationem utilia et necessaria existimabuntur. Id quod prudenter præstabimus, si ceu materiam utilissimam colligentes, et velut e saltu ligna præcidentes et Scripturis divinitus inspiratis spiritualia theoremata, quibus quis Dei gloriam, sive de divinis rebus disputationem communiat, et modum œconomix cum carne bene habere excellenterque perpetratum ostendat. Præterea quæ ad perfectam notitiam spiritualis eruditionis et bonitatis, quæ in morum ratione cernitur, accommodata sunt, inde reportet. Per hæc domum Dei ædificari, et Ecclesiam componi atque coagmentari asserimus. Dicam insuper unumquemque nostrum templum ac domum Dei intelligi posse. Habitat enim per Spiritum in nobis Christus⁶⁶; et sumus templa Dei viventis⁶⁷, juxta Scripturam. Quilibet igitur nostrum cor suum per fidem rectam ædificet, ipsum Salvatorem pro fundamento vere pretioso habeat⁶⁸. Aliam deinde materiam addat, obedienciam puta, et ad quidvis tandem facilitatem, fortitudinem, patientiam, continentiam. Sic enim omnium virtutum suppeditatione coaptati, « in templum sanctum, et in habitaculum Dei, in spiritu exsurgemus⁶⁹. » Qui autem ad fidem tardi sunt, aut crediderunt quidem, verumtamen a passionibus, et a peccato, et ab amore mundanæ voluptatis adhuc morantur discedere, ob hoc ipsum clamant aliquo modo: **635** « Non venit tempus ædificandi domum Domini. » Ideo etiam in bonorum cœlestium egestatem et sterilitates, quas mente videmus, delabuntur, marcescitque in ipsis animus instar terræ alienius, ut nec triticum habeat, hoc est, robur, neque vinum, quod est lætitiæ symbolum. Scriptum est enim: « Panis cor hominis confirmat⁷⁰; » et: « Vinum lætificat cor hominis⁷¹. »

Vers. 10, 11. Propter hoc hæc dicit Dominus omnipotens: Pro eo quod domus mea deserta est, D vos autem sectamini unusquisque in domum suam, ideo abstinebit cælum a rore, et terra subtrahet germina sua. Et inducam gladium super terram, et super montes, et super frumentum, et super vinum, et super oleum, et quæcunque profert humus, et super homines, et super jumenta, et super omnes labores manuum eorum.

VII. Non permittit, divinis per desidiam omissis, absurde propria ut meliora persequi, et caduca ad gloriam ipsius pertinentibus præferre. Impellit

« Ἀνάθιτε εἰς τὸ ὄρος, καὶ κόψατε ξύλα, καὶ οἰκοδομήσατε τὸν οἶκον, καὶ ἐνδοξασιθῆσομαι πάλιν ἐν αὐτῷ, καὶ εὐδοκήσω. » τούτεστι, Προσδέξομαι τε καὶ ἐπαινέσω τὰς τῶν εἰς τοῦτο πεπονηκότων σπουδὰς τε καὶ προθυμίας.

Καλὸν οὖν ἄρα καὶ ἀνδάνον τῷ Θεῷ τὸ ἐπειγεσθαι πληροῦν, ὅσαπερ ἂν φαίνονται χρήσιμὰ τε καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σύστασιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῆς. Ἀράσομεν δὲ τῷτο. καὶ λίαν ἐμψρόνως, ὅσον ὕλην χρεωδεστέτην συλλέγοντας, καὶ ὡς ἐκ δρυμοῦ κόπτοντες ξύλα τὰ ἐν τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ πνευματικὰ θεωρήματα, δι' ὧν ἂν τις ἀσφαλῆ καὶ ἐρηρευσμένην ποιήσαιο τὴν ἐπὶ Θεῷ δόξαν ἤτοι διάληψιν, καὶ εὐχοντα, καὶ παποιημένα ἐξόχως ἀποφανεῖ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον. Ἀποκομιεῖ δὲ πρὸς τοῦτω καὶ εἰς εἶδῃαι ἀκριεῖ πνευματικῆς εὐτεχνίας, καὶ τῆς ἐν ἤθει καὶ τρόποις νοουμένης ἐπιεικειας. Διὰ τοι τούτων οἰκοδομησῆαι φαμεν τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας πράττεσθαι σύστασιν. Ἐρῶ δὲ πρὸς τοῦτοις, ὅτι καὶ ἕκαστος ἡμῶν ναὸς ἂν νοοῖτο καὶ οἶκος Θεοῦ. Κατ' ἔφατκε γὰρ ἐν ἡμῖν Χριστὸς διὰ τοῦ Πνεύματος: καὶ ἐσμέν ναὶ Θεοῦ ζῶντος, κατὰ τὰς Γραφάς. Οὐκοῦν ἕκαστος ἡμῶν οἰκοδομεῖτω τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν διὰ πίστεως ὀρθῆς, αὐτὸν ἐχέτω θεμέλιον τὸν Σωτῆρα τὸν ἐντιμον ἀληθῶς. Προσεπαγέτω δὲ τοῦτοις καὶ ὕλην ἐτέραν, τὴν ὑπακοὴν δὴ λέγω, καὶ τὸ εἰς πᾶν ἀτιοῦν εὐήνιον, τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὑπομονὴν, τὴν ἐγκράτειαν. Συναρμολογούμενοι γὰρ οὕτω διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, « εἰς ναὸν ἅγιον ἀναθιθόμεθα, καὶ εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. » Οἱ δὲ βραδείς εἰς πίστιν, ἢ καὶ πιστεύσαντες μὲν, ὀκνηροὶ δὲ πως εἴτι πρὸς ἀπόστασιν τὴν ἐκ παθῶν τε καὶ ἀμαρτίας, καὶ φιληδονίας κοσμικῆς, δι' αὐτοῦ δὴ τοῦτο μονονουχὶ καὶ κεκράγουσιν: « Οὐχ ἤκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίου. » Ταῦτητοι καὶ παραπίπτουσι ταῖς τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν ἐνδείαις καὶ νοηταῖς ἀκαρπείαις, καταφθίνοντος ἐν αὐτοῖς τοῦ νοῦ, καθάπερ τινὸς γῆς, ὡς μήτε σίτον ἔχειν, τούτέστιν ἰσχύνα, μήτε μῆν ὀνον, ἃ ἔστιν εὐφροσύνης σύμβολον. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ἄριστος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου, » καὶ, « Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου. »

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ: Ἄρθ' ὧν ὁ οἶκος μου ἔστιν ἔρημος, ὁμεῖς δὲ διώκετε ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δρόσου, καὶ ἡ γῆ ὀπισθελεῖται τὰ ἐκφόρια αὐτῆς. Καὶ ἐπάξω βομβαλιὰν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σῖτον, καὶ ἐπὶ τὸν ὀνον, καὶ ἐπὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ὅσα ἐκφέρῃ ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήρη, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πόρους τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Z'. Οὐκ ἐξ τῶν θείων καταρθιμούντας ἐκτόπως ποιέσθαι τὰ σφῶν ἐν ἀμείνοσι, καὶ τῶν εἰς δόξαν αὐτοῦ προτάττειν τὰ γεωδέστερα. Ἀναπειθεῖ δὲ

⁶⁶ I Cor. III, 16. ⁶⁷ II Cor. VI, 16. ⁶⁸ I Petr. II, 6. ⁶⁹ Ephes. II, 22. ⁷⁰ Psal. CIII, 17. ⁷¹ Eccli. XI, 20.

μᾶλλον ἔνοσφιν, ὡς εἰ μὴ κείτοι καλῶς τὰ ἀσυγκρίτως ὑπερκείμενα, οὐδ' ἂν τοῖς μείοσις ἔποιτο τὸ εὖ καίσοιαι πώποτε, καὶ ἐν οἷς εἶναι βεβούληται. Ταύτητος φησιν: « Ἀνθ' ὧν ὁ οἶκος μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ διώκετε ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, » διὰ τοῦτο τὸ κάκεινο, δι' ὧν ἂν εὐθὺς καταφθίνοιτο τὰ ἐν ἀγροῖς, οὐρανοῦ μὲν δρόσον οὐ καθιέντος ἔτι, γῆς δὲ τὴν οἰκειαν ἀνακοπτούσης ἰσχὺν, λητοῖς τε ὁμοῦ καὶ ἀμπέλαις συναυαινομένης ἐλαίας, καὶ μὴν καὶ ῥομφαίας ἐξ ὀργῆς ἐπενηνεγμένης, καταδοσκομένης τε πρὸς τοῦτοις ἀνθρώπους τε καὶ κτήνη. Οὐκοῦν τοῖς ὀκνοῦσιν ἀποπληροῦν τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν ὀρῶτο συνεστηκῶς ὁ οἶκος αὐτοῦ, τοῦτέστιν ἡ Ἐκκλησία, οὐτ' ἂν δρόσος γένοιτο πνευματικῶς, τοῦτέστι, παράκλησις ἢ ἐξ οὐρανοῦ, ψυχὰς καὶ καρδίας καταπαλινοῦσα· οὐτε μὴν ἢ ἀπὸ γῆς εὐκαρπία, τοῦτέστι τὰ διὰ σώματος κατορθώματα, οὐ οἶτος, οὐκ ὄλιος, οὐκ ἐλαίου χρήσις. Ἀνίσχυροι γὰρ πάντες τε καὶ πάντως ἔσονται καὶ τοῦ κατευφραίνεσθαι μακρὰν, καταπαλινοῦσαι δ' ἂν οὐδαμῶς ἐλαίῳ τῷ νοητῷ, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἀγευστοὶ καὶ ἀμέτοχοι τῆς εὐλογίας ἀπομενοῦσι τῆς διὰ Χριστοῦ. Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτοις ὑπενεχθήσονται τῇ ῥομφαίᾳ, καὶ ἀμισθον παντελῶς ὑπομενοῦσι πόνον, κἂν εἰ τις αὐτοῖς ἐπιεικειᾶς ἐπιτηδεύοιτο τρόπος. « Στεφانوῦται γὰρ οὐδεὶς, ἐὰν μὴ νομίμως ἀβλήσῃ κατὰ τὸ γένος. » Οὐκοῦν ἡγοῦμεθα περισπούδαστον καὶ τῶν ὄτι μάλιστα οὐπετῶν τῆν εἰς τὰ ἀμείνω σπουδῆν. Τετάρτῳ δὲ καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν μείοσι λόγῳ, καὶ ἴτω κατόπιν τῶν εἰς δόξαν. Καὶ οὐχὶ μόνον ἔστιαι, καὶ χρήματα, καὶ τὰ εἰς δόξαν κενήν, ἀλλὰ γὰρ καὶ γένη, καὶ ἀδελφοί, καὶ πατέρες. Οὕτω γὰρ πού φησιν ὁ Χριστός: « Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἕξος. »

Καὶ ἤκουσε Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ, ὁ ἱερὺς ὁ μέγας, καὶ πάντες οἱ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ τῶν λόγων τοῦ Ἀγγέλου τοῦ προφητοῦ, καθὼς ἐξαπέστειλεν αὐτὸν ὁ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν πρὸς αὐτούς, καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς ἀπὸ προσώπου Κυρίου.

Ἡ'. Ὅτι μὴ μάτην ποιεῖται τὰς ἀπειλάς, χρῆμά τέ ἐστὶν οὐκ ἀνόνητον τοῖς ῥάθυμοις εἰσθῆσιν ὁ φόβος, κατ' ἰδοὶ τις ἂν κἀντεῦθεν εὐκόλως. Ἰδοὺ γάρ, Ἰδοὺ τῶν θείων ἐπέπερ ἐπύθοντο λόγων, τρέπονται παραχρῆμα πρὸς φιλεργίαν, εἰκουσὶ τε λοιπὸν τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσι, Ζοροβάβελ τε, φημί, καὶ Ἰησοῦς, διὰ πλείστης τε ὄσης αἰδοῦς τῶν προφητῶν ποιοῦνται φωνὰς, καὶ δεδυσώπηται τὴν ἐπιστολήν, καίτοι πάλαι κομιδῇ συμικρῶν ἀξιούντες τὸ χρῆμα λόγων. Οὐκοῦν ἀληθὲς καὶ δι' αὐτῶν ὀρᾶται τῶν πράξεων, ὅτι « Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει. » Μετατάττει γὰρ ἑσθ' ὅτε πρὸς τὰ ἀμείνω τὸν νοῦν τὸ τοῦ κλάζεσθαι δεῖμα· καὶ τῶν σκυθρωπῶν ἢ ἔφεσις εἰς τὸν θεὸν ἤμει· μεθαρμόζει φόβον· καὶ ἐστὶν ἀτρεκὰς τὸ ἐν βιβλίῳ Παροιμιῶν, ὅτι « Ὁ φοβούμενος

A autem ad cogitandum, nisi citra comparationem præstantiora bene habeant, nec inferiora unquam probe processura, et qualia ipsi voluerint, futura. Quamobrem inquit: « Quia domus mea deserta est, vos autem festinatis unusquisque in domum suam, » idcirco hoc et illud continget, per quæ nox pereant fruges in agris, cælo non dimittente amplius pluviam, terra vim suam cohibente, quia etiam oliva simul fructum abnuente, segetibus, et vineis, et oliva exarescentibus, atque etiam gladio ex ira grassante, et homines cum jumentis absument. Itaque gloriæ divinæ, et iis per quæ constituta videri possit domus Dei, hoc est, Ecclesia, servire detrectantibus, nec ros spiritualis queat contingere, id est, cælestis consolatio, animas et corda impinguans; nec e terra fructuum ubertas, hoc est, per corpus cum virtute gesta, non frumentum, non vinum, non olei usus. Omnimodis enim imbecilles erunt et a lætitia procul sejuncti, nec unquam oleo spirituali pinguescent, benedictionemque per Christum penitus non gustabunt, nec illius partem capient. Et nihilominus gladio subjicientur, et laborem citra ullam omnino mercedem sustinebunt, etiamsi utcumque probitatem coluerint. « Nemo enim coronatur, nisi legitime, et ut rei natura conditioque postulat, certaverit. » Quare studium rerum meliorum summo opere amplectendum et 636 impiribus venerandum arbitramur. Nostrarum autem rerum minor ducatur ratio, et gloriæ Dei postponentur. Nec tantum domus, et pecuniæ, et quæ sunt fluxæ gloriæ, sed cognationes quoque, et fratres, et patres. Sic enim alicubi dixit Christus: « Qui amat patrem aut matrem super me, non est me dignus. »

VERS. 12. Et audivit Zorobabel filius Saluthiel ex tribu Juda, et Jesus filius Josedec sacerdos magnus, et omnes reliqui populi vocem Domini Dei sui, et verba Aggæi propheta, sicut misit cum Dominus Deus eorum ad eos, et timuit populus a facie Domini.

VIII. Non frustra eum minari timoremque prodesse pigritari solitis, non difficile quispiam etiam hinc perspicat. Ecce enim, ecce postquam divina verba audiverunt, operi confestim diligenter accinguntur, et deinceps principibus suis, Zorobabeli, inquam, et Jesu obsequuntur, prophetarumque vocem majorem in modum reverentur, et mandatum suspiciunt, etsi aliquando id in postremis duxerant. Proinde verum esse ex ipsis quoque rebus liquet: « Quem Deus diligit, castigat. » Traducit enim interdum animum ad partes meliores supplicii terror; et tristium importatio ad divinum timorem nos accommodat; et verum est, quod habet liber Proverbiorum: « Timenti Dominum bene est. » Et rursus: « Timor Domini in vitam viro. »

¹¹ II Tim. II, 5. ¹² Matth. x, 37. ¹³ Hebr. XII, 6.

¹⁴ Eccl. I, 13. ¹⁵ Prov. XI, 23.

Ecclesiasticus similiter : « Timor Domini gloria et gloriatio ⁶⁶. » Et, « Timor Domini delectabit cor, et dabit insuper lætitiā et gaudium ⁶⁷. » Vide autem quam mansuete et pro eo ac ipsum decet, nos feriat Deus. Non enim protinus corporibus humanis pœnas addit; sed terrefacit potius externis et exiguis terroribus, et esulentorum detrimentis ad salutaria et ad sua in posterum facitanda vocat.

Vers. 13. *Et dixit Aggæus angelus Domini in angelis Domini populo : Ego sum vobiscum, dicit Dominus.*

IX. Vide quemadmodum mutationes in melius repute humanitas comitetur. Universorum enim Deus una mutatur quodammodo cum iis qui sententiam mutarunt, et cum illis sese futurum pollicetur : cui quidnam comparari potest? Nam si Deus sit nobiscum, procul a nobis omne incommodum recedet, et commoda advenient plane, et mox **637** stabilia prosperitatum genera apparebunt, omnisque nos jucunditas complectetur. Jam quod sacra Scriptura Aggæum angelum Domini nominat, nemo illum natura angelica constare, quod perdelirum foret, sed more nostro hominem ex muliere prognatum putet. Potius, si a mente valemus et animo verum intuemur, ab ἀγγέλλειν nuntiare ἀγγελοῦ, hoc est nuntium, dictum nominatumque affirmabimus. Siquidem nihil impediret quominus et in aliud ineptum incidentes, angelos natura conficemur etiam, qui quæ in agro equites designassent, ac de mortuis etiam filiis domo collapsa Jobo nuntium apportabant ⁶⁷. Dicitur item Dei Verbum « magni consilii Angelus ⁶⁸. » Nuntiavit enim nobis voluntatem Dei et Patris. Ergo ab ἀγγέλλειν ἀγγελος. Et si forte de hominibus dicatur hoc vocabulum, prorsus non dicitur ab ea natura qua nos præditi non sumus.

Vers. 14. *Et suscitavit Dominus spiritum Zorobabel filii Salathiel de tribu Juda, et spiritum Jesu filii Josedec sacerdotis magni, et spiritum reliquorum populi, et ingressi sunt, et faciebant opera in domo Domini omnipotentis Dei sui, quarta et vicinima mensis sexti.*

X. Timuerunt Israelitæ a facie Dei. Verumtamen rursus mihi considera non eos prius operi Deo placenti manus admovisse, quam cum ipsis fuisset, eorumque spiritum suscitasset. Cognoscemus ergo etiam hinc, etsi quis bonis actionibus studium dare decreverit, etsi impetum hujusmodi senserit fortasse, nihil tamen plane ad finem perducturum, si Deus cum ipso non fuerit, et ad æudendum non excitarit, et ad laborum tolerantiam non acuerit, torporemque ad operas dandas non præciderit. Proinde et Paulus de iis quibus prædicatio verbi Dei

τὸν Κύριον ὑγαίνει. » Καὶ πάλιν : « Φόβος Κυρίου εἰς ζωὴν ἀνδρῶν. » Καὶ ὁμοίως ἡ Σοφία, « Φόβος Κυρίου δόξο καὶ καύχημα. » Καὶ, « Φόβος Κυρίου τέρπει καρδίαν, καὶ δώσει πρὸς τοὺς εὐφροσύνην καὶ χαράν. » Θεὰ δὲ ὅπως ἡμέρους τὴ ἡμᾶς καὶ ὡς ἂν αὐτῷ πρέποι πλήττει Θεός. Οὐ γὰρ εὐθύς τοῖς ἀνθρώποις σώμασιν ἐπάγει τὰ ἐξ ὀργῆς, καταπτοεὶ δὲ μᾶλλον τοῖς ἐξωθεν καὶ ὀλίγοις δείμασι, καὶ ταῖς τῶν ἐδωδῆμων ζημίαις μεταποιεὶ πρὸς τὸ ἀμεινον καὶ πρὸς τὸ ἐλέσθαι λοιπὸν ἐργάζεσθαι τὰ αὐτοῦ.

Καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος ὁ ἀγγελος Κυρίου ἐν ἀγγέλοις τοῦ Κυρίου τῷ λαῷ· Ἐγὼ εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει Κύριος.

Θ'. Ὅρα ταῖς εἰς τὰ ἀμεινω μεταστάσει παρομαρτοῦσαν εὐθύς τὴν φιλανθρωπίαν. Συμμεθίσταται γὰρ οἰονείτως ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τοῖς μετανοεῖν ἤρημοῖς, συνεῖναι τέ σφισι καταπαγγέλλεται· οὐ τί ἂν γένοιτο τὸ ἰσοστατοῦν; Θεοῦ γὰρ ἡμῖν συνόντος, ἅπαν ἡμῖν ἐκποδῶν οἰχίσεται βλάβος, εἰσβαλεῖ δὲ πάντως τὰ ἀγαθὰ, καὶ βεδηκότες εὐθύς οἱ τῆς εὐημερίας ἀναφανοῦνται τρόποι, καὶ πᾶν ὑτιοῦν τῶν ἤδίστων συμβῆσεται. Εἰ δὲ δὴ φάσκει τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν ἀγγελον Κυρίου τὸν Ἀγγαῖον, οἰέσθω μηδεὶς ἀγγελον εἶναι κατὰ φύσιν αὐτῶν, γεννηθῆναι δὲ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπων ἐκ γυναικῶς· ἀπόπληκτον γὰρ κομῆ δὴ τὸ ὤδε νοεῖν. Οἰησόμεθα δὲ μᾶλλον, εἴπερ ἐσμὲν ἐν καλῷ φρονδῶς, καὶ νοῦ βλέποντος εἰς τὸ ἀτρεκέις, ἀπὸ τοῦ ἀγγέλλειν ἀγγελον εἰρησθαι καὶ ὀνομάζεσθαι. Ἐπεὶ τὸ λυποῦν οὐδὲν καὶ εἰς ἐτέραν ἡμᾶς ἀτοπίαν ἐκβαίνοντας, ἀγγέλους ὑπάρχειν ὀμολογεῖν τῇ φύσει καὶ τοὺς ἀπαγγέλλοντας τῷ Ἰωδ τὰ τε ἐν ἀγροῖς παρὰ τῶν ἱππέων συμβεβηκότα, καὶ μὴν καὶ ὅτι θεοῦσιν οἱ παῖδες αὐτῷ κατασεσεισμένης τῆς οἰκίας. Εἰρηται δὲ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος « μεγάλης βουλής Ἀγγελος. » Ἀπήγγειλε γὰρ ἡμῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Οὐκοῦν ἀπὸ τοῦ ἀγγέλλειν ἀγγελος. Καὶ οὐχὶ δὴ πάντως, εἰ ἐπ' ἀνθρώπων λέγοιτο τυχὸν ἢ κλησίς, ἀπὸ γε τοῦ εἶναι κατὰ φύσιν ὄπερ οὐχ ἡμεῖς.

Καὶ ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιηλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καταλοικῶν παντός τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθον, καὶ ἐποίησαν ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος Θεοῦ αὐτῶν, τῇ τετραδί καὶ **D** εἰκάδι τοῦ μηνός τοῦ ἔκτου.

Γ'. Πεφόβηται μὲν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἀπὸ προσώπου Κυρίου. Πλὴν ἄθρει μοι πάλιν, ὡς οὐ πρότερον κερωρήκασιν εἰς γε τὸ ἐλέσθαι δρᾶν τὰ ἀνδάνοντα τῷ Θεῷ, εἰ μὴ καὶ γέγονε μετ' αὐτῶν, καὶ ἐξήγειρε τὸ πνεῦμα αὐτῶν. Εἰσόμεθα δὴ οὖν κἀντεῦθεν, ὅτι κἂν εἰ ἔλοιτό τις τὸ θεολογεῖν εἰς τὸ ἀγαθὸν, κἂν εἰ ἐν προθυμίαις γένοιτο ταῖς τοιαύταις τυχῶν, ἀλλ' οὐδὲν ὄλως ἀποπερᾶνει, μὴ οὐχὶ συνόντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ διανιστάντος εἰς εὐτολίμια, καὶ καταθῆγοντος εἰς τὸ τληπαθῆς, καὶ τὸν ἐπὶ ταῖς φιλεργίαις ἀποκείροντος ὄκνον. Τοιγάρτοι καὶ Παῦλος περὶ τῶν τὸ θεῖον

⁶⁶ Eccli. i, 11. ⁶⁷ Ibid. 12. ⁶⁸ Job i, 14, 15. ⁶⁹ Isa. ix, 6, sec. LXX

πεπιστευμένων κήρυμά φησιν, ὅτι « Περισσότερον πάντων αὐτῶν ἐκοπίασα. » Προσεπήγαγε δὲ πανσόφως· « Οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. » Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, « Χωρὶς ἐμοῦ, φησὶν, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. » Αὐτὸς γὰρ ἡμῶν ἡ ἐφεσις, ἡ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀγαθῶν προθυμία, αὐτὸς ἡ ἰσχὺς, καὶ συνόντος μὲν ἡμῖν εὐδοκίμησομεν, ἑαυτοὺς οἰκοδομοῦντες εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. Ἀποφοιτῶντος δὲ καὶ νοσφιζομένου, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ὅτι καὶ ἀπρακτῆσομεν ὄκνη τε καὶ ἀναδρῖξ νικῶμενοι, καὶ ὡς ἀκερῆ τὸν πόνον ἀποσειόμενοι; Πλὴν ὄρα τοὺς πάλαι διὰ πολλὴν ἀπίθειαν ὑποπεσόντας ὄργῃ, λοιπὸν εἰσθέοντας ἐν οἴκῳ Κυρίου, καὶ ἐργαζομένους, συνόντων αὐτοῖς Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου.

Τύπος δ' ἂν εἴη τὸ χρέμα πάλιν τῆς ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐσομένης κλήσεως τοῦ Ἰσραήλ. Οἱ καὶ ἠπειθήσαν μὲν ἐν ἀρχῇ, ταύτητος καὶ ἄκαρποι μεμενήκασι, δίχρα δρόσου, καὶ σίτου, καὶ οἴνου, καὶ μὴν καὶ ἐλαίου. Πεπτῶκασι δὲ καὶ ὑπὲρ ῥομφαίαν. Ἐπειδὴ δὲ πεφόβηται λοιπὸν ἀπὸ προσώπου [Θεοῦ], καὶ τοὺς τῶν ἁγίων προφητῶν δεδυσώπηται λόγους, συνόντα τέ σφισι τὸν τῶν ὄλων ἔξουσι Θεόν, καὶ ἐξεγερθήσεται τὸ πνεῦμα αὐτῶν, ἐργάσσονται δὲ καὶ αὐτοὶ τὰ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, τούτεστι τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐν Χριστῷ δὲ καὶ ταῦτα διαμορφοῦται, ὡς περ ἐν γε τῷ Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦ. Ὁ μὲν γὰρ ἐστὶ βασιλεὺς μὲν ὡς Θεός, ἀρχιερεὺς δὲ πάλιν ὡς ἄνθρωπος, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Μεσιτεύει γὰρ ὁ ἱερεὺς. Προσεπενήνεκται δὲ ἀναγκαίως καὶ τὸ, « τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἔκτου, » τὸ ἀγχίστροφον τῆς γνώμης τῶν ἐξ Ἰσραὴλ εὐ μάλα καταθλοῦν. Γέγονε μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἔκτῳ μιᾶ τοῦ μηνὸς, εἰσέδραμον δὲ τοὺς ἐπὶ γε τῷ ναῷ πόνους τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἔκτου, ὡς εἶναι τὰς μεταξὺ τῆς ἀναβολῆς, ἡγοῦν διασκέψεως, ἡμέρας τρεῖς τε καὶ εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Τῷ δευτέρῳ ἔτει, ἐπὶ Δαρίου τοῦ βασιλέως, τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, μιᾶ καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς, ἐλάλησε Κύριος ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων· Εἶπον δὴ πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλυθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν Ἰωσεδὲκ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, καὶ πρὸς πάντας τοὺς καταλοίπους τοῦ λαοῦ, λέγων· Τίς ἐξ ὑμῶν, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν; Καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐκ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν;

ΙΑ'. Εἰσέφοντο μὲν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ μετεποιούντο τῶν ἔργων τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἔκτου μηνὸς, εἰτ' εὐθύς εἰκάδι καὶ μιᾶ τοῦ ἑξῆς ἑβδόμου γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος πρὸς Ἀγγαίον. Τί οὖν ἄρα κατὰ τοῦτω λογιούμεθα, καὶ τίς ἡ πρόφασις

credita est, inquit: « Plus omnibus illis laboravi ⁶⁶. » Persapienter autem apponit: « Non ego solus, sed gratia Dei quæ mecum est ⁷⁰. » Et ipsemet Salvator sanctis apostolis: « Sine me nihil potestis facere ⁷¹. » Ipse enim est desiderium, ipse ad quodvis bonum alacer animus, ipse robur, et eo nobis præsentē clarescemus, ædificantes nosmetipsos in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu ⁷². Absente autem illo et nos destitute, **638** qui tandem dubitaverit quispiam quin olivæ simul acturi, pigritia et ignavia corrupti, et laborem velut infructuosum repellentes? Verumtamen perpende quomodo qui olim propter multam incredulitatem in iram divinam inciderant, jam ad domum Dei concurrant, et collaborent, Zorobabele et Jesu sacerdote magno ipsis præsentibus.

Potest hic esse typus extremis sæculi temporibus futuræ vocationis Israelitarum. Qui quidem principio increduli, ideo etiam steriles manserunt, sine rore, frumento, et vino et oleo. Quin etiam gladio ceciderunt. Ast ubi de cætero timuerint a facie Dei, et sanctorum prophetarum verba reverebuntur, universorum Deum secum habebunt, et suscitabitur spiritus eorum, et ipsi quoque ad opus templi Domini, hoc est Ecclesiam, laborem et industriam conferent. In Christo porro ista, ut in Zorobabele et Jesu, exprimuntur. Nam is est rex, ut Deus, præterea summus sacerdos, ut homo, et mediator Dei atque hominum ⁷³. Sacerdos enim medius intercedit. Adjunctum est autem necessario, « quarta et vicesima mensis sexti, » ut Israelitarum inconstantia approbe significaretur. Nam cum ad eos factum esset verbum mense sexto, una seu prima die mensis, illi in labores pro templo ædificando quarta et vicesima mensis sexti ingressi sunt, ut dilatio, quæ intercessit, sive deliberatio trium et viginti dierum fuerit.

CAP. II.

VERS. 1-4. *Secundo anno sub Dario rege, mense septimo, una et vicesima mensis locutus est Dominus in manu Aggæi prophætæ, dicens: Dixit ad Zorobabel filium Salathiel de tribu Juda, et ad Jesum filium Josedec sacerdotem magnam, et ad omnes reliquos populi, dicens: Quis ex vobis vidit domum istam in gloria sua priore? Et quomodo vos videtis ipsam nunc sicut non exististis coram vobis?*

XI. Abibant quidem ad domum Dei, et capessebant laborem quarta et vicesima mensis sexti; deinde statim una et vicesima mensis septimi consequentis factum est verbum Domini ad Aggæum. Quid igitur hic etiam cogitandum sit, et quæ occasio fuerit,

⁶⁶ I Cor. xv, 10. ⁷⁰ Ibid. ⁷¹ Joan. xv, 5. ⁷² Ephes. ii, 23. ⁷³ I Timoth. ii, 5.

639 opere pretium est exponere. Cum labori insu-
dare copissent, et curas divini templi restituendi
suscepissent, et vicesimam septimam diem ad hoc
constituissent, reperiebantur pusillanimes, illud for-
sitan aut apud se, aut inter se mussitantes, se fru-
stra laborare; et si forte de integro templum exci-
tassent, tamen priori nullo modo responsurum. Illud
enim fuisse splendidissimum, et studio ingenti con-
ditum, aureisque et argenteis anathematis exorna-
tum: hoc inelegans, et ab omni ornatu inops, et di-
vitiarum gloria carens futurum. Illud enim prius
ædificarant, et abunde illustrarant, cum opibus ad-
huc circumfluerent qui quondam regnaverunt Hiero-
solymsis, et ante alios Salomon: hoc vix annuentes
et sudore captivitatis etiamnum manantes, et cum
domi nihil prorsus haberent, ædificare jubeban-
tur. Hujusemodi cogitationibus factati et mæsti
oberrantes, laborabant illi quidem, verumtamen
interim abjecto animo et cunctabundi deprehende-
bantur. Quocirca infirmos Deus corroborat, et uti-
liter eos interrogat num quis inter eos sit qui
templum istud in priorie gloria sua conspexerit.
Erant autem perpauci, et ætate fessi. Eversum enim
a Nabuchodonosore templum, fuitque captivus Israel,
et vix tandem elapsis annis septuaginta, libertate re-
dituque potitus est. Difficilis itaque inventu, et senex
admodum fuerit oportet, qui et ante vastitatem, et
in captivitate vixerit, et Hierosolymam redierit. Id-
circo querens inquit: « Quis est ex vobis homo qui
noverit domum istam cum priorie ipsius gloria, » et
hinc futuram et noyam ut omnino non existentem
existimat? Inest in percunctatione castigatio, quasi
qui non putarent, quamvis ipsis curta res esset, et
inopia pecuniæ valde premerentur, tamen Deum
non fore inbecillum, sed rursus posse omnium
linguis celebrandam et inclytam ædem suam red-
dere.

VERS. 5, 6. *Et nunc confortare, Zorobabel, dicit
Dominus, et confortare, Jesu fili Josedec, sacerdos
magne, et confortetur omnis populus terræ, dicit
Dominus, et facite, quia ego vobiscum sum, dicit
Dominus omnipotens, verbum quod pepigi vobiscum
cum egredere mini de terra Ægypti, et spiritus meus
astitit in medio vestrum. Confidite.*

640 XII. Non sinit eos mœrore dejici, neque
terroribus ad inertiam expugnari; quin potius ad
laborandi fervorem incitat, et vigorem alacritatem-
que illis injicit. Exercet etiam illos ad fidem, et
animos eorum confirmat, dicens eos oportere con-
fidere, quodquo his amplius atque optatissimum
est revera, se cum ipsis fore pollicetur; et quoniam
illud modo, adjungit, inquit: « Spiritus meus
astitit in medio vestrum. Confidite. »

Nemo autem, cui bona mens et firma intelligen-
tia, dubitaverit quin generoso ad ædificationem
divini templi, hoc est Ecclesiæ, collaborantibus
vires largiatur et fiduciam impertiat, quoniam et
per Spiritum sanctum aderit, et omnia ad finem illis

A εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Τληπαθεῖν ἀρξάμενοι, καὶ τῶν εἰς
τὸν θεῖον ναὸν ἀψάμενοι φροντισμάτων, ἐβδόμην τε
καὶ εἰκοστὴν εἰς τοῦτο λοιπὸν διατεταχότες ἡμέραν,
ὀλιγοψυχοῦντες ἠλίσκοντο, κάκεινό που τάχα διαψι-
θυρίζοντες ἢ ἐν γέ σφισιν αὐτοῖς, ἢ πρὸς ἀλλήλους,
ὅτι πονοῦσιν εἰκὴ· κἂν εἰ γένοιτο τυχὸν ἀναδείμασθαι
τὸν νεὼν, ἀλλ' οὖν ἔσται κατ' οὐδένα τρόπον τῷ
πρώτῳ προσεικόξ. Ὁ μὲν γὰρ ἦν λαμπρὸς ἄγαν,
καὶ φιλοτίμῳ χειρὶ κατεσκευασμένος, χρυσοῖς τε καὶ
ἀργυροῖς ἀναθήμασιν εὐπρεπής· ὁ δὲ ἀκαλλής, καὶ
παντὸς κόσμου δεδεημένος, καὶ τῆς ἐκ πλοῦτου φι-
λοτιμίας τητρώμενος. Ἐκεῖνὸν μὲν γὰρ τὸν πρώτον
πλοῦτον κομιδόντες ἐστὶ κατηγλάζιον ἀμφιλαφῶς οἱ ἐν
Ἱεροσολύμοις βεβασιλευκότες κατὰ καιροῦς, καὶ πρὸ
τε τῶν ἄλλων ὁ Σολομῶν· τὸν δὲ μόλις ἀνανευκώ-
τες, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἰδρῶτα στάζοντας ἔτι,
ἔχοντες τε κατ' οἴκους παντελῶς οὐδὲν, οἰκοδομεῖν
προσετάττοντο. Τοιοῦτοις τισὶ διαλογισμοῖς νηχόμε-
νοι, καὶ ἀλύοντες ἐργάζοντο μὲν, πλὴν ἀπρόθυμοι
τε καὶ ὀκνηροὶ γεγονότες κατεφορῶντο πάλιν. Ταύ-
τητοι θεὸς ἀσθενοῦντας ἐπιρῶννυσι, καὶ χρησίμως
αὐτοῖς προσάγει τὴν πεῦσιν, εἰ δὴ τις ἄρα ἐστὶν ἐν
αὐτοῖς, ὅς ἐν δόξῃ τῇ πρώτῃ τὸν νεὼν τεθέαται ναόν.
Ὀλίγοι δὲ ἦσαν κομιδῆ, καὶ γενηρακότες. Παπρόθη-
ται μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονοσόρο τοῦ ναοῦ, καὶ ἦν
αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραὴλ, ἀνεβθὴ δὲ μόλις πεπερατμένων
ἐτῶν ἐβδομήκοντα. Δυσεῦρετος οὖν, καὶ σφόδρα
προσδύτης ὁ καὶ πρὸ τῆς πορθήσεως ὢν, καὶ ζήσας
ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ὑπονοστήσας αὐθὶς εἰς Ἱερο-
σόλυμα. Διὰ τοῦτό φησι· « Τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἀν-
θρωπος, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ
τῇ ἐμπροσθεν, » εἶτα οἶσται τὸν ἐσομένον τε καὶ
νέον ὡς μηδὲν ὑπάρχοντα; Ἐνεστὶ δὲ τῇ πεύσει
μομφή, ὡς οἰηθέντων, ὅτι κἂν εἴεν αὐτοὶ στενοὶ τε
καὶ λίαν ἐν ἐνδία χρημάτων, ἀλλ' οὖν οὐκ ἂν ἠτό-
νησε θεὸς, ἀρκεῖσι δὲ πάλιν αὐτοῖς εἰς γε τὴ χρῆναι,
φημί, πανεύφημόν τε καὶ εὐκλεῖ τὸν ἴδιον ἀποδείξαι
ναόν.

Καὶ νεὼν κατισχυς, Ζοροβάβελ, λέγει Κύριος,
κατισχυς, Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσεδεκ, ὁ ἱερεὺς μέγας,
καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς, λέγει Κύ-
ριος, καὶ ποιεῖτε, διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, λέ-
γει Κύριος παντοκράτωρ, τὸν λόγον, ὃν διεθέμην
ἐν τῷ ἔξ. λθ' ἐν ὑμῖς ἀπὸ Αἰγύπτου, καὶ τὸ πνεῦμά
μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. Θαρσεῖτε.

IB. Οὐκ ἐξ κατασεῖσθαι πρὸς ἀκηδῖαν, οὔτε μὴν
τοῖς εἰς ὄκνον ἠτᾶσθαι δαίμασιν· ἀνοτρύνει δὲ
μᾶλλον εἰς φιλεργίαν, καὶ σφριγῶσαν αὐτοῖς τὴν
προθυμίαν ἐργάζεται. Διαγυμνάζει δὲ ἅμα πρὸς πί-
στιν αὐτοῦς, καὶ ἐρηρσιζμένους ἀποφαίνει, χρῆναι
θαρβεῖν εἰπῶν, καὶ τὸ ἔτι τούτων ἐπέκεινα καὶ πο-
λυευκτότατον ἀληθῶς, συνεῖναι σφισι κατεπαγγέ-
λεται· καὶ τίνα δὴ τρόπον, προσετίθει λέγων· « Τὸ
πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. Θαρσεῖτε. »

Ἐνδοξασίαι δὲ οὐδαὶς τῶν εἰσῶ φρενὸς ἀγαθῆς
καὶ νοῦ βεβηκότες, ὅτι τοῖς πονοῦσι γενικῶς εἰς
οἰκοδομὴν τοῦ θεοῦ ναοῦ, τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας,
ισχύν τε ἅμα χαρίζεται, καὶ δίδωσι τὸ θαρβεῖν, ὅτι
καὶ συνέσται διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα

αὐτοῖς ἀποπερανθεῖται, δι' ὃν ἂν δύναιτο λαμπρὸν Ἄ
καὶ εὐδύκωμον τὸν οἰκεῖον ἀποφῆναι βίον. Οὕτω καὶ
θ Κύριος οἰκοδομεῖν μέλλουσι τῆν Ἐκκλησίαν τοῖς
ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ εἰς ναὸν ἁγίων συναγεῖρην
τοὺς πεπιστευκότας, ἔφασκεν ἀναγκαιῶς, ὅτι « Ἰδοὺ
ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι. » Ὅτι δὲ ἐμελλε πάλιν συνεῖναι
αὐτοῖς διὰ τοῦ Πνεύματος, σαφηνιστὶ λέγων αὐτοῖς,
ποτὲ μὲν « Οὐκ ἀρήσω ὑμᾶς ὄρφανούς, ἔρχομαι· πρὸς
ὑμᾶς. » ποτὲ δὲ τὸν τῆς ἀπίστου τρόπον ἐναργῆ καθ-
ιστᾶς, διὰ τοῦ φάνα· πάλιν· « Συμφέρει ὑμῖν ἔάν
ἐγὼ ἀπέλω. Ἐάν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλω, ὁ Παρά-
κλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς, ἔάν δὲ πορευθῶ,
πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς. » Οὐκοῦν σύνεσι μὲν τοῖς
οἰκοδομοῦσιν αὐτῷ, ἀποφοιτᾷ δὲ, καὶ ὁλοτρόπως
ἀπανίσταται τῶν κατασειόντων αὐτόν· εἰς δ' ἂν
οὔτοι πάλιν, οἱ ἐν Βελζεβοῦλ λέγοντες « ἀνάθεμα Ἰη-
σοῦν, » καὶ πάντα τὰ ἄρθα διαστρέφοντες, καὶ ταῖς
χέροντες.

Διότι τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι
ἅπαξ ἐγὼ σείσω τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ
τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηρὰν, καὶ συσσειώ
πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἤξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν
ἔθνων, καὶ κλήσω τὸν οἶκον τοῦτον δόξης, λέγει
Κύριος παντοκράτωρ. Ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν
τὸ χρυσίον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

II'. Ἀνακομίζει τὸν λόγον ἐπὶ τὴν ἐξ ἔθνων Ἐκ-
κλησίαν, καὶ εἰς χρόνους τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
ἐπιδημίας. Τότε δὴ κατεπαγγέλλεται καταδοῦσθαι
αὐτὸν τὸν τε οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ μὲντοι τὴν
θάλασσαν, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐτι πάντα τὰ ἔθνη. Ἐφῆ
γὰρ, ὅτι « Ἐτι ἅπαξ ἐγὼ σείσω. » Τοιοῦτόν τινα
νοῦν ὑπεμφαίνειν ἔοικε, κατὰ γε τό μοι καλῶς ἔχειν
δοκοῦν. Ὅτε τοῖς εἰδώλοις λελατρευκότα τὸν Ἰσραὴλ,
καὶ τοῖς Αἰγυπτίων θεοῖς τε καὶ νόμοις ἐντεθραμ-
μένον ἐλευθεροῦν ἐσκήπτετο, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀλη-
θείας ἐπίγνωσιν μετακομίζειν ἠθέλε, μονοουχὶ καὶ
καταδοῦσθαι ὁρᾶται τὰ πάντα, τῶν μὲν ὑδάτων εἰς
αἶμα μετεσκευασμένον, οὐρανοῦ δὲ χάλαζαν καθιέν-
τος, τεμνομένης θαλάσσης, καὶ πηγυμένον τῶν ἐν
αὐτῇ κυμάτων ἐν εἶδει τειχῶν, οὐρανοῦ τὴ μάννα
καταστᾶζοντος. Καίτοι τοιοῦτον ὁ Ψαλμῶδης ὑποφαί-
νει λέγων· « Ὁ Θεός, ἐν τῷ προπορεύεσθαι σε ἐν-
ώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ,
γῆ ἐσεισθη· καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν. » Σεσεισθαι
δὲ φαμεν τὸ τηνικάδε τὴν γῆν, οὐχ ὑπομείνασαν τὸν
συνῆθη κλόνον, ἀλλ' ὡς ἐπισήμου γενομένης τῆς
ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ λαθούσης οὐδένα τῶν
ἐπὶ τῆς γῆς. Τοιοῦτόν τινα σεισμὸν πάλιν ἔσεσθαι
φησὶν τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας καιρὸν,
ὡς οὐδενὸς ἀγνοῆσαι μέλλοντος τὰ δι' αὐτῆς κατορ-
θώματα. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὁ οὐρανὸς τὸ μυστήριον, καὶ
τούτου μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων· « Ἰνα γνωρισθῆ νῦν
ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς Ἐκκλησίας
ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐγὼ
δὲ ὁμοίως καὶ ἡ σύμπασα γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, τουτ-
έστιν αἱ νῆσοι. Τίς γὰρ ὅλως τῆς εἰς τοῦτο γνώσεως

et exitum perducentur, per quæ vitam suam illu-
strem et laudabilem efficere queant. Ita et Dominus
sanctis apostolis Ecclesiam ædificaturis, et in tem-
plum sanctum credentes congregaturis dicere de-
buit: « Ecce ego vobiscum sum⁷⁶. » Futurum se
autem cum illis rursus per Spiritum declarat, cum
nunc dicit: « Non relinquam vos orphanos, ven-
tiam ad vos⁷⁸; » nunc adventus modum aperiens:
« Expedi vobis ut ego vadam. Si enim non abiero,
Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero,
mittam illum ad vos⁷⁶. » Itaque adest domum ipsi
ædificantibus, abit autem, et penitus deserit qui
reperit eum, quales rursus sunt qui in Beel-
zebub dicunt « anathema Jesum⁷⁷, » et omnia recta
pervertunt, et in animos simplicium perditionis
venenum infundunt.

τῶν ἀπλοστέριον ψυχῶν τὴν τῆς ἀπωλείας ἰδὸν ἐγ-

VERS. 7-9. Quia hæc dicit Dominus omnipotens:
Adhuc semel ego movebo cælum, et terram, et mare,
et aridam, et commovebo omnes gentes, et venient
electa omnium gentium, et implebo domum istam
gloria, dicit Dominus omnipotens. Meum est argen-
tum, et meum est aurum, dicit Dominus omnipotens.

XIII. Redit ad Ecclesiam ex gentibus, et ad tem-
pora adventus Salvatoris nostri. Tunc nimirum promittit
ipsam agitaturum cælum et terram, mare
quoque, et insuper omnes gentes. Ait namque:
« Adhuc semel ego movebo. » Quod, meo quidem
iudicio, hunc sensum continet. Quando Israelæm
qui idolis **641** servierat, Ægyptiorumque moribus
et legibus innutritus erat, vindicare in libertatem
cogitabat, et ad veritatis agnitionem transferre vo-
lebat, visus est tantum non omnia concutere, aquis
quidem in sanguinem versis, cælo grandine de-
missa, mari diviso, et instar murorum aquis de-
fixis, et cælo manna suppeditante⁷⁸. Tale quiddam
Psalnicen: « Deus, cum egredereris coram populo
tuo, cum pertransires in deserto, terra mota est;
etenim cæli distillaverunt⁷⁹. » Commotam vero
tunc terram dicimus, utpote agitationem inconsue-
tam sustinentem in tam nobili excessu filiorum
Israel, et latente mortalium neminem. Istiusmodi
motum rursus futurum dicit tempore adventus
Salvatoris nostri, quippe nemine ignoraturo, quæ
per illum evenient bona. Cognovit enim cælum hoc
mysterium, cuius testis est Paulus: « Ut innotes-
cat nunc, inquit, principatibus et potestatibus
in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapien-
tia Dei⁸⁰. » et quæ sequuntur. Cognovit simili-
ter omnis terra et mare, hoc est, insulæ. Quis
enim tandem hujus cogitationis expertus cernitur?
Quod mare, quæ gens, quæ pars orbis sub sole?
Prædicatum est enim Evangelium per omnes gen-
tes⁸¹, juxta vocem Salvatoris. Et nunc, « Adhuc,

⁷⁶ Matth. xxviii, 20. ⁷⁸ Joan. xiv, 18. ⁷⁹ Joan. xvi, 7. ⁸⁰ I Cor. xii, 5. ⁸¹ Exod. vi, vii, xiv, xvi.
⁷⁷ Psal. lxxvii, 8, 9. ⁸⁰ Ephes. iii, 10. ⁸¹ Matth. xxiv, 14.

inquit, semel, et movebo cælum et terram, et tunc venient electa omnium gentium, et implebo domum istam gloria. » Fuerunt enim innumeri ex omni gente, insignes et electi qui crediderunt, et quasi splendida quædam anathemata, seu donaria in domum Dei congregati, et illi ita decus concilians, eamque gloriosam et celebrem reddentes, a Christo vicissim glorificati sunt. Didicerunt enim orare et dicere : « Et sit splendor Domini Dei nostri super nos ⁸²; » et iterum : « Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum et terram ⁸³. » Deum porro non egere materia inanima, sed decentia et ornatu quem intelligentia sola capit, sic ostendit : « Meum est argentum, et meum est aurum. » Perinde ac si dicat : Ne in glorium foro existimetis templum, quoniam auro, et argento, splendidisque divitiis fortasse carebit. Non indigeo his. Meum est enim argentum et aurum omne. Potius germanos ac sinceros adoratores requiro. Horum fulgore templum meum inaurabo. Quemadmodum enim quando sacrificiis secundum legem Israel **642** absolvit, dixit, ut debebat : « Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos : meæ sunt enim omnes bestię agri, jumenta in montibus et boves ⁸⁴; » ita etiam hic ornatum ex materia repudians, et quem mens aspiciit, potius desiderans, « Meum est, inquit, argentum et aurum, » hoc est, sufficit, et plenus sum, et nullo horum opus habeo. Sit autem potius ornatus meus qui est fide recta præditus, virtutis ornamentis eximius, charitate in me splendidus, mundus corde, pauper spiritu, misericors et bonus. Sic enim ad templum, hoc est, ad Ecclesiam congregati et collecti, eam præclaram et conspicuam efficient.

αμέτος, ὁ καθαρὸς τὴν καρδίαν, ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι, ὁ φιλοκτίρμων καὶ αγαθός. Συναγχερμέως γὰρ οὕτως εἰς τὸν ναὸν, τοῦτέστιν τὴν Ἐκκλησίαν, εὐκλεῖα καὶ περιόπτον ἀποφανοῦσιν αὐτήν.

VENS. 10. *Quare magna erit gloria domus istius, novissima super primam, dicit Dominus omnipotens : et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus omnipotens, pacem animæ ad acquisitionem omni constituenti ad excitandum templum hoc.*

XIV. Tempore enim adventus Salvatoris nostri gloriosius absque ulla comparatione divinum templum apparuit, tantoque illo veteri præclarius et excellentius, quanto quis cultum religionis legalem a cultu in Christo et evangelico, et veritatem ab umbra differre judicaverit. Ad hæc illud quoque dici posse arbitror. Unum erat templum, et Hierosolymis tantum, et una gens Israelitica in eodem sacrificiis fungebatur. Postquam vero nostrum similia factus est Unigenitus, cum esset « Deus et Dominus, et illuxit nobis ⁸⁵, » ut ait Scriptura, de cætero orbis terrarum domibus sanctis et adoratoribus innumereabilibus, qui spiritualibus sacrificiis et odoribus universorum Deum venerantur, impletus est. Et hoc, opinor, est quod Malachias, tanquam

Α ἀμοιρῆσας ὁράται; Ποία θάλασσα, ποῖον ἔθνος, ποία μοῖρα τῆς ὑπ' οὐρανῶν; Κεκήρυκται τὸ Εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. « Ἔτι τοίνυν, φησὶν, ἅπαξ ἐγὼ σείσω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τότε ἤξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἔθνῶν, καὶ πλησῶ τὸν οἶκον τοῦτου δόξης. » Πλείστοι γὰρ ὄσοι, καὶ ἐκ παντὸς ἔθνους, καὶ λαμπροὶ, καὶ ἀπόλεκτοι γεγόνασιν οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἐν τάξει λαμπρῶν ἀναθημάτων εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ συναγχερμένοι, καὶ δόξαν αὐτῷ διὰ τοῦτο προσάπτοντες, εὐκλεῖα τε καὶ ἀοιδίμων ἀποφαίνοντες, καὶ δεδοξασμένοι παρὰ Χριστοῦ. Μεμαθήκασι γὰρ προσεῦχεσθαι τε καὶ λέγειν : « Καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς. » καὶ πάλιν, « Εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ, τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » « Ὅτι δὲ οὐχ ὕλης ἀψύχου δεῖται Θεός, ἀλλὰ νοητῆς εὐκοσμίας, ὑποφαίνει λέγων : « Ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἔμῳ τὸ χρυσίον. » Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι : Μὴ ἀκλεῖα νομίσητε τὸν ναὸν, ὅτι χρυσοῦ, καὶ ἀργυροῦ, καὶ τῆς ἐκ πλοῦτου λαμπρότητος ἀμοιρῆσαι τυχόν. Οὐ δεδέχημαι τῶν τοιούτων. Ἐμὸν γὰρ τὸ πᾶν ἀργύριον, καὶ τὸ πᾶν χρυσίον. Ζητῶ δὲ μᾶλλον γνησίους προσκυνητάς. Τῇ τοιούτων λαμπρότητι τὸν ἑμαυτοῦ καταχρυσιάσω ναὸν. Ὅτι γὰρ, ὅταν τῶν κατὰ νόμον θυσιῶν ἐξέστη τὸν Ἰσραὴλ, ἔφασκεν ἀναγκαίως : Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους : ἐμὰ γὰρ ἔστι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ βόες. » οὕτω κἀνάθετε τὸν ἐξ ὕλης κόσμον παραιτούμενος, ζητῶν δὲ μᾶλλον τὸν νοητὸν, « Ἐμὸν, φησὶ, τὸ ἀργύριον, καὶ ἔμῳ τὸ χρυσίον. » τοῦτέστιν ἀπέχει, καὶ πεπλήρωμαι, καὶ δεδέχημαι τῶν τοιούτων οὐδενός. Ἔστω δὲ μᾶλλον ὁ πίστιν ἔχων ὀρθὴν, ὁ τῆς ἀρετῆς αὐχήμασι διαπρέπων, ὁ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἐμὲ κατηγιατ-

Β
C

Διότι μεγάλη ἔσται ἡ δόξα οἴκου τοῦτου, ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐν τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην. λέγει Κύριος παντοκράτωρ, εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κλιζοῦντι τοῦ ἀναστήσαι τὸν ναὸν τοῦτου.

Δ'. Κατὰ γὰρ τοὺς καιρὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας εὐκλεέστερος μὲν ἀσυγκρίτως ὁ θεὸς ἐδείχθη ναός, ἀμείνων δὲ οὕτω τοῦ πάλαι καὶ ὑπαρκείμενος, ὅσῳπερ ἀν' οἰοῖτό τις διενεγκεῖν καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας τὴν ἐν Χριστῷ τε καὶ εὐαγγελικὴν, καὶ τῶν ἐν σκιαῖς τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλως τε φάναι κάκεινο οἴησομαι δεῖν. Εἰς ἦν, καὶ ἐν μόνοις τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ πάλαι ναός, καὶ ἦν ἔθνος ἐν τῷ ἐξ Ἰσραὴλ τὰς ἐν αὐτῷ θυσίας ἐπιτελοῦν. Ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ Μονογενής, « Θεὸς ὢν Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, » κατὰ τὰς Γραφάς, μεμέστωται λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν οἴκων τε ἀγίων καὶ ἀναριθμητῶν προσκυνητῶν, οἱ πνευματικαὶς θυσίας καὶ νοηταῖς εὐδοκίαις τὸν τῶν ὀλων Θεὸν καταγερατροῦσι. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι τὸ διὰ φωνῆς Μαλαχίου προανα-

⁸² Psal. cxxxix, 17. ⁸³ Psal. cxvii, 15. ⁸⁴ Psal. cxix, 9, 10. ⁸⁵ Psal. cxviii, 27.

φανούμενον, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. « Διότι βασιλεὺς μέγας ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ τὸ ὄνομά μου δεδύξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμιαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ. » Οὐκοῦν ἀτρεχῆς ὁ λόγος, ὡς ἔσται μελίζων ἡ δόξα τοῦ τελευταίου ναοῦ, τούτέστι τῆς Ἐκκλησίας. Ὅτι δὲ τοῖς πεφροντικῶσι τοῦ οἰκοδομεῖν αὐτὴν ξένιον ὡς περ τι παρὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὄρων ἐξ οὐρανοῦ δοθῆσεται Χριστός, ἡ πάντων εἰρήνη, « δι' οὗ τὴν προσαγωγὴν ἐσχάκαμεν ἐν ἐν Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα, » σαφηνεῖ λέγων, ὅτι « Δώσω εἰρήνην ἐν τόπῳ τούτῳ, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιτολῆσιν παντὶ τῷ κτιζόντι, τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τούτον. » Ἐφ' ἧ γὰρ πῶ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός, « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. » Καὶ ὅπως ὀνίνησι τὸ χρῆμα τοὺς ἡγαπηκότας, διδάξει γράφων ὁ Παῦλος. « Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν. » Ἐλιπάρει δὲ καὶ ὁ σοφὸς Ἡσαΐας λέγων. « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην ἔδωκε ἡμῖν, πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. » ὡς τοῖς γε ἀπαξ ἠξιωμένοις τοῦ Χριστοῦ λαβεῖν εἰρήνην, μετὸν εὐκόλως τὴν ἰδίαν ἀνασῶσαι ψυχὴν καὶ πρὸς κατέρθρωσιν ἀρετῆς ἀπευθίναί τὸν νοῦν. Οὐκοῦν παντὶ τῷ κτιζόντι δοθῆσεται φησὶν τὴν εἰρήνην. Ἐτε γὰρ Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ τις, καὶ τέτακται μυσταγωγός ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. εἴτ' οὖν τὴν ἰδίαν αὐτὸς ὀνίνησιν ψυχὴν, ὡς λίθον ζῶντα καὶ πνευματικὸν ἑαυτὸν παριστάς « εἰς ναὸν ἅγιον καὶ κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι, » ὁ τοιοῦτος πάντως ἀποκερδανεῖ τὸ δύνασθαι τὴν ἰδίαν εὐκόλως ἀνασῶσαι ψυχὴν.

Τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἐννάτου μηνός, ἔτους δευτέρου, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην, λέγων. Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἐπερώτησον δὴ τοὺς ἱερεῖς νόμον, λέγων. Ἐὰν λάβῃ ἄνθρωπος κρέας ἅγιον ἐν τῷ ἀκρῷ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἄψηται τὸ ἀκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ὄρου, ἢ ἐψήματος; ἢ οἴνου, ἢ ἐλαίου, ἢ καρτὸς βρώματος, εἰ ἀγιασθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶπαν. Ὁδ. Καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος. Ἐὰν ἄψηται μεμιασμένος ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ παντός τούτων, εἰ μianθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶπαν. Μianθήσεται. Καὶ ἀπεκρίθη Ἀγγαῖος, καὶ εἶπεν. Οὕτως ὁ λαὸς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιον ἐμοῦ, λέγει Κύριος, καὶ οὕτως πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ὅς ἐὰν ἐγγίση ἐκεῖ, μianθήσεται.

ΙΕ'. Ἐτερος οὗτος χρηματισμὸς διὰ τοῦ προφήτου πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, ἐπ' αἰτία δὲ φημεν γεγενῆσθαι τοιαύτη. Ἐτους μὲν ἐνεστηκότος δευτέρου τοῦ Δαρείου βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, κατονεύοντος τοῦ Θεοῦ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένους, καὶ ὀκνον αὐτοὺς ἐγκαλοῦντος, τὸν ἐπὶ γε, φημί, τὸ δεῖν ἐργάζεσθαι τὸν νεῶν, εἰσεδραμῆκασιν μλίσι, καὶ τῶν εἰς φιλεργίαν ἰδρώτων μετεποιούντο λοιπόν. Ἐἶτα τοῦτο δεδρακότας ἔπαινεῖ Θεός, συνείναι τέ

A ex persona Dei præcivuit: « Quia magnus rex ego, dicit Dominus, et nomen meum glorificatum est in gentibus, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium mundum⁶⁶. » Verum est igitur, gloriam novissimi templi, Ecclesiae puta, majorem fore. Sollicitis autem et de ejus ædificatione laborantibus velut xenium a Salvatore, et donum de celo datum iri Christum, omnium pacem, « per quem accessum habemus in uno Spiritu ad Patrem⁶⁷, » declarat, cum ait: « Dabo pacem in loco isto, et pacem animæ⁶⁴³ in acquisitionem omni constructi ad excitandum templum hoc. » Ait enim alicubi Christus quoque: « Pacem meam do vobis⁶⁸. » Quæ res quomodo conducit diligentibus, docebit Paulus: « Pax Christi, inquit, quæ exsuperat omnem sensum, custodiet corda vestra, et intelligentias vestras⁶⁹. » Orabat item sapiens Isaias, dicens: « Domine Deus noster, pacem da nobis, omnia enim reddidisti nobis⁷⁰; » quia semel Christi pace dignitatis facile animam suam servare, et ad virtutis munus probe explendum animum dirigere licet. Itaque omni constructi pacem datum iri profitetur. Sive enim Ecclesiam quispiam ædificat, et mystagogus, sive sacrorum mysteriorum interpres, super domum Dei constitutus est: sive suæ animæ prodest, ut lapidem vivum et spiritualem se exhibens « in templum sanctum, et habitaculum Dei in spiritu⁷¹, » talis hoc emolumenti omnino reportabit, ut animæ suæ salutem adipisci non difficulter possit.

VI. 11-15. Quarta et vicesima mensis noni, anno secundo sub Dario, factus est sermo Domini ad Aggaion prophetam dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Interroga sacerdotes legem, dicens: Si sumpserit homo carnem sanctam in summitate vestimenti tui, et tetigerit summitas vestimenti ejus panem, aut cochonem, aut vinum, aut oleum, aut omnem escam, si sanctificabitur? Et responderunt sacerdotes, et dixerunt: Non. Et dixit Aggæus: Si tetigerit pollutus, immundus in anima ab omni horum, si polluetur? Et responderunt sacerdotes, et dixerunt: Polluetur. Et respondit Aggæus, et dixit: Sic populus iste, et sic gens hæc coram me, dicit Dominus, et sic omnia opera manuum eorum, et quicumque appropinquaverit ibi, contaminabitur.

XV. Aliud hoc oraculum per prophetam ad Israeliam ex hac causa. Cum annus Darii regis alter ageretur, in mense septimo, exprobrante Deo e captivitate liberatis, eorumque ad templum ædificandum segnitiam castigante, vix coiverunt, et de cætero labori ac sudori institerunt. Cæpta Deus commendavit, et se cum 644 ipsis futurum et benedicturum promisit, ac de se bene sperare jussit, utpote spiritu suo in medio eorum versante.

⁶⁶ Malach. i, 11. ⁶⁷ Ephes. ii, 18. ⁶⁸ Joan. xiv, 27. ⁶⁹ Philipp. iv, 7. ⁷⁰ Isa. xxvi, 12. ⁷¹ I Petr. ii, 4, 5

Illi nihilominus inertes, et ad laborem difficiles, A
 vix fortasse duobus mensibus transactis, in socor-
 diam relabebantur, iterumque graviter mœrentes
 oberrare cernebantur. Nam cum ad exercendam
 mercaturam summopere et sine consilio ferrentur,
 et nimium avidè lucra captarent, tristitiæ se da-
 bant, quod non liceret ipsis, ut in otii scilicet
 copia, negotiationes tractare. Deinde hostias offe-
 rentes, id sibi ad sanctificationem satis fore crede-
 bant, quavisquam divinum templum nunquam forte
 conderetur. Jubeitur itaque propheta dextra qua-
 dam reprehensione eos pungere, et docere, tam-
 etsi precibus et sacrificiis, intenti sint, si tamen
 in perficiendo Dei templo ignavi extiterint, non id
 illis utilitatem, sed divinam potius iram et judi-
 cium pariturum, qui noluerint suis temporibus vic-
 timas cœdere, et ad divinum altare accedere.
 Aperte item ipsis ostendit, propter cupiditas negotia-
 tiones improbis, et alienigenis, atque adeo idolola-
 tris admittis, extreme contaminari. Est autem legi
 congruentissima interrogatio, et interpretatu diffi-
 cilis. Verumtamen, quibus verbis potuero, quid sibi
 velit representabo. Interrogat igitur propheta sacer-
 dotes legem. Scriptum est enim: « Labia sacer-
 dotis custodient scientiam, et legem requirent
 ex ore ejus¹¹. » Quid ergo interrogat? « Si acceperit
 homo carnem sanctam in summitate vestimenti
 sui, et tetigerit summitas vestimenti ejus panem,
 aut coctionem, aut vinum, aut oleum, aut omnem
 escam, si sanctificabitur? Illi responderunt, Non. »
 Caro quidem animantis Deo in sacrificio oblati
 sancta est, inquit: verumtamen illud eos docere
 conatur. Sacerdotes sacrificiis juxta legis præscri-
 ptum operantes, nonnunquam vestimentis arietes
 incendendos contingebant. Num igitur, inquit, si
 vestis sacra per carnem sanctam forte sanctificata,
 aliud quidpiam Deo non oblatum attigerit, illud
 quoque sanctum erit? Id sacerdotes legi convenire
 negarunt. Quare ut ex traditione ad veriora proce-
 damus. Si ergo qui sacrificat interim Deum quibus-
 dam modis offendat, numquid per sacrificia sanctifi-
 cabitur? Neutiquam: quin damnabitur potius, ut
 qui nondum expiatus sacrificaverit. Vera autem me
 dicere ut credas, audi quid legislator in Levitico
 dicat: « Et caro quæ tetigerit omne immundum,
645 non comedetur, in igne comburetur. Omnis
 mundus comedet carnes: at anima quæ comederit
 de carnibus sacrificii salutaris, quod est Domino,
 et immunditia ejus in eo, exterminabitur anima illa
 de populo suo¹². » Vides quomodo infrugiferum,
 lino vero iræ cœlestis et mortis provocatio sit,
 illotis manibus Deo sacra facere. Quomadmodum
 igitur sacerdotum vestimenta, quamvis per carnes
 sacrificii sanctificata, non idcirco sanctificabunt
 alia, a quibus tanguntur: ita Deo sacrificare, san-
 ctos non efficiet illos qui eum alia via læserint, et
 in eo quod ipsi complacitum est, serias otiumque

σφισι καταπηγγέλλετο, καὶ εὐλογεῖν αὐτοὺς, καὶ
 θαρρῆν ἐκπέμνει, ὡς ἀπεστηκότος ἐν μέσῳ αὐτῶν
 τοῦ πνεύματος. Οἱ δὲ οὐδὲν ἤττον ὀκνηροὶ τε ἦσαν
 καὶ δυσέργαστοι, καὶ δύο πού τάχα μηνῶν διαγεγο-
 νότων μόλις, ἀνέπιπτον εἰς βράθυμια, καὶ δεινῶς
 ἀλύοντες κατεφωρῶντο πάλιν. Πρὸς γάρ τοι τὰ τῆς
 ἐμπορίας ἔργα δεινῶς καὶ ἐκτόπως ἀπονενευκότες,
 καὶ ἀκρατῶς ἔχοντες εἰς φιλοκερδίαν, εἰσεδέγοντο
 τὴν ἀκηδίαν, ὡς οὐκ ἐξὶν αὐτοῖς ὡς ἐν εὐρέει σχολῆ
 τῶν εἰς ἐμπορίαν ἔχεισθαι φροντισμάτων. Εἶτα θυσίας
 προσάγοντες, ἀρκέσειν ἔφασκον τὸ χρῆμα αὐτοῖς εἰς
 τὸ ἀγιάζεσθαι δεῖν, κἂν εἰ μήπω γένοιτο τυχὸν ὁ θεὸς
 νεώς. Προσάττεται τοίνυν ὁ προφήτης εὐφύσειν
 ἐλέγχους καταπιτρώσκειν αὐτοὺς, καὶ διδάσκειν, ὅτι
 κἂν εἰ ἔλοιτο πληροῦν εὐχὰς καὶ θυσίας, βῆθμοι δὲ
 B. ὄντες ἀλλοιοῦντο περὶ τὸ χρῆμα πληροῦν τὸν οἶκον
 τοῦ θεοῦ, οὐκ εἰς ἔνησιν ἔσται μέλλον αὐτοῖς, ἀλλ'
 εἰς ὄργην καὶ κρίμα, τὸ μὴ ἐν καιροῖς βούλεσθαι
 βουθετεῖν, καὶ τῷ θεῷ προσεῖναι θυσιαστηρίῳ. Δια-
 τρανοὶ δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι τῶν προκειμένων αὐτοῖς
 ἐμποριῶν ἕνεκα ποιεῖσθαι καὶ ἀλλογενέσειν ἀνδράσιν
 ἀναμιγνόμενοι, πάντως δὲ πού καὶ εἰδωλοκάτραις,
 ἐσχάτως καταμαίονται. Νομικωτάτη δὲ κίαν ἢ
 ἐρώτησις, καὶ δυσερμήνευτος μὲν, πλήν σαφηνιῶ, δι'
 ὧν ἂν δύνωμαι λόγων παριστάς τὸ δηλούμενον.
 Ἐρωτᾷ τοίνυν ὁ προφήτης τοὺς ἱερέας νόμον. Γέ-
 γραπται γάρ, ὅτι: « Χεῖλη ἱερέως φυλάσσεται κρίσιν,
 καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. » Καὶ
 τίς ἐρώτησις; « Ἐὰν λάβῃ ἄνθρωπος κρέας ἅγιον ἐν
 τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἄψηται τὸ ἄκρον
 C τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄρτου, ἢ ἐψήματος, ἢ ὄνου, ἢ
 ἐλαίου, ἢ τίνος βρώματος, ἢ ἀγίασθήσεται; Οἱ δὲ
 εἶπον, Οὐ. » Καὶ κρέας μὲν ἅγιόν φησι, τὸ ἀπὸ ζώου
 λεπτὸν προσσηνεγμένου πρὸς ἱεουργίαν τῷ θεῷ.
 πλὴν ἐκεῖνο βούλεται διδάσκειν αὐτοὺς. Οἱ ἱερεῖς
 εἶθ' ὅτε τὰς μετὰ νόμου τελούντες θυσίας, ἤπιοντο
 καὶ διὰ τῶν ἐσθημάτων τῶν μελλόντων καπιέζεσθαι
 κριμῶν. Ἄρ' οὖν, φησὶν, ἐὰν ἐσθῆς ἱερὰ ἠγιασμένη
 τυχὸν διὰ κρέως ἁγίου ἄψηται τινος ἐτέρου, τοῦ μὴ
 προσσηνεγμένου τῷ θεῷ, ἄρ' ἔσται κίκελο ἅγιον;
 Ἄπέφησαν τοῦτο κατὰ νόμον οἱ ἱερεῖς. Οὐκοῦν ὡς
 ἐκ παραδόσεως ἴωμεν ἐπὶ τὸ ἀληθέστερον. Ἄρ' ὁ
 προσάγων θυσίας, εἰ παροτρύνῃ θεὸν καθ' ἐτέρους
 τρόπους, ἀγίασθήσεται παρ' αὐτῆς; Οὐδαμῶς, κατα-
 κριθήσεται δὲ μέλλον, ὡς οὐπω μὲν ἀποκαθράμε-
 νος, προσπαγῶν δὲ θυσίαν. « Οὐτὶ δὲ ἀληθῆς ὁ λόγος,
 ἀκουε τί φησὶν ὁ νομοθέτης ἐν τῷ Λευϊτικῷ: « Καὶ
 κρέας ὃ ἂν ἄψηται παντὸς ἀκαθάρτου, οὐ βρωθή-
 σεται, ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται. Πῆ: καθαρὸς φάγε-
 ται κρέας, ἢ δὲ ψυχῆ, ἥτις ἐὰν φάγῃ ἀπὸ τῶν κρεῶν
 τῆς θυσίας τοῦ σιωτηρίου, ὃ ἐστὶ Κυρίῳ, καὶ ἢ ἀκαθα-
 ρία αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, ἀπολείται ἡ ψυχὴ ἐκσίνῃ ἐκ τοῦ
 λαοῦ αὐτῆς. » Ὁρᾷ: ὅπως ἀνόητον, μέλλον δὲ ὀργῆς
 καὶ θανάτου πρόβενον, τὸ ἀνασπονίτοις χερσὶ προσ-
 ἀγειν θυσίας. Ὡσπερ οὖν τὰ τῶν ἱερέων ἐσθήματα,
 κίετο: καθηγιασμένα διὰ τῶν κρεῶν τῆς θυσίας, οὐκ
 ἂν ἀγίασθ' ἐτι τῶν προσφαιδόντων αὐτοῖς: οὕτω, φη-

¹¹ Malach. II, 7. ¹² Levit. VII, 19.

σιν, οὐκ ἂν ἄγλους ἀποτελέσῃ τὸ καταθύειν Θεῷ τοὺς καθ' ἕτερον τρόπον λυπεῖν ἡρημένους, καὶ ἀπρακτεῖν ἐθέλοντας περὶ τὸ ἀνάδον Θεῷ. Ὅτι δέ, ὡς ἔφη, τῶν ἐμποριῶν ἕνεκα, καὶ τῶν ἐκ ταύτης λημμάτων βεδίλοις ἀνδράσιν ἀναμιγνύμενοι, ἐν μεθέξει πάντως καὶ αὐτοὶ τῆς ἐκείνων ἔσονται βδελυρίας, διὰ τῆς ἐτέρας ἐπερωτήσεως καθίστησιν ἑναργές. Ἐφη γὰρ πάλιν· « Ἐὰν ἀψῆται μεμισασμένος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ παντὸς τούτου, εἰ μιανθήσεται· Οἱ δὲ εἶπον, Μιανθήσεται. » Προστέταχε μὲν γὰρ ὁ διὰ Μωσέως νόμος τοῖς ἡγιασμένοις, νεκροῦ σώματος μὴ ἀποθίγειν, μήτε μὴν ἀνθρώποις τεθνεώσιν ἐπιφιστῆν. Καὶ γούν ἔφη, δεῖν καταμιαίνεσθαι τοὺς ἱερουργοὺς, εἰ μὴ ἐπὶ μόνου μητρὶ, καὶ πατρὶ, καὶ ἀδελφῷ, καὶ ἀδελφῇ, τὸν δὲ μηδὲ ἐπὶ τούτοις ὅλως.

Αἰνιγμα δὲ τὸ κεκελευσμένος ἦν. Σκια γὰρ ὁ νόμος. Ὁ γὰρ τοι νεκρὸς νεκρῶν ἔργων καὶ ἀκαθαρσίας κοσμητικῆς τύπος ἂν εἴη. Δεῖ δὲ, ὄμαι, τοὺς ἱεράν τε καὶ πάναγνον ἐπισηκῆκός τε ζῶν νεκρῶν ἔργων ἀπονοσφίζεσθαι, καὶ σαπρίας κοσμητικῆς ἀπαρτίζεσθαι φιλεῖν. Ἄλλ' εἰ συνέδη τὸ τμηκῆδε νεκρῶν τινος τῶν ἄλλων ἀποθίγειν, ἢ ἀνθρώπου τυχόν, ἤγουν ἐδέσματος, τοῦτο πάντως ἦν κατὰ νόμον ἐν μολυσμῷ. Ἐρωτᾷ δὲ οὖν ὁ προφήτης, εἰ ὅταν τις νεκροῦ σώματος ἀψάμενος, εἴτα μεμενηκῶς ἀναπόντιος, ἐτέρου τινὸς ἀψαίτο τυχόν, εἰ πάντως αὐτὸν καταμιαίη. Τῶν δὲ εἰρηκῶτων, Μιανεῖ· λοιπὸν ἐπιφέρει Θεός· « Οὕτως ὁ λαὸς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος, καὶ οὕτω πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ὅς ἂν ἐγγίση ἐκεῖ, μιανθήσεται. » Ἐπειδὴ γὰρ νεκρῶν ἔργων ἀπτεται, φησὶν, οὐχὶ μεμλάνται μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ γὰρ πρὸς τοῦτο φρεῖ φαυλότητος, ὡς ἐπιτηδῆως ἔχειν εἰς γε τὸ δύνασθαι καὶ μάλα νεανικῶς καταμιαίνειν ἐτέρους. Ἐπιμελητέον δὴ οὖν ἔργων ἀγαθῶν, καὶ πληροῦν σπουδάζωμεν τὸ ἐτι μάλιστα φίλον ἀληθῶς τῷ Θεῷ, θύωμέν τε οὕτω πνευματικῶς. Οὕτω γὰρ προσδέξεται, καὶ οὐκ εἰς κατάκριμα τῶν εὐχῆν, ἔξομεν δὲ μᾶλλον εἰς δνησὶν τε καὶ εὐλογίαν. Ἀποσειώμεθα δὲ καὶ νεκρῶν ἐπιθυμίας, καὶ ὅσων ἀψύχους ἡδονάς, καὶ ἀκαθαρσίαν κοσμητικῆν. Κεκαθαρμένοι γὰρ οὕτω καὶ ἡγιασμένοις συνέσται Θεός.

Et ecce τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ὀρθρινῶν ὀδνηθήσονται ἀπὸ προσώπου πόρων αὐτῶν, καὶ ἐμισοῖτε ἐν πύλαις κλέγχοιτα.

ΙΓ'. Ταῦτά φησι μήτε τὴν Ἑβραίων ἔκδοσιν, μήτε μὴν τοὺς ἐτέρους ἐρμητικῶς ἢ εἰπεῖν ἢ εἰδέναί. Πλὴν συμβαίνουσαν ἔχοντα διαφραίνεται τοῖς προλαθούσιν τὴν ἔνοιαν. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφη, ἀνεπίσηγο λίαν εἰς φιλοκερδίαν καὶ πλεονασμούς, πρόσφασις δὲ αὕτη τῆς βραθυμίας αὐτῶν ἀνεδείκνυτο, καίτοι τὸν θεὸν ἀναδείμασθαι ναὸν ἐπιτεταγμένοις, αἰτιᾶται λοιπὸν ἀναγκαιῶς ἐπὶ τούτοις αὐτοῦς. Ὅρθρινὰ δὲ λήμματα φησι ἐπὶ τοῖς τὸ ἐφ' ἐτέριον μηδὲν τὰς ἐν ὀρθρῷ ποιῆσθαι προσόδους καὶ σπουδὰς, πλὴν ὅτι γε τούτου ἕνεκα καὶ μόνου, τοῦ λημμάτων ἐφίεσθαι λέγω. Καὶ ὑπέο γε τούτων ὀδνηθήσασθαι φησὶν αὐ-

agitare voluerint. Mercaturæ autem gratia, ut dixi, et quæstuum inde peccatorum impuris hominibus admistos, eorum impunitatis fore omnino consortes, per aliam quæstionem manifestum reddit. Rursus enim ait : « Si tetigerit pollutus in anima de quolibet horum, si polluetur? Illi responderunt, Polluetur. » Mandavit enim lex per Moysen lata sanctificatis, ne morticinum, seu corpus mortuum tangerent, neque super mortuo ingrederentur⁹². Proinde ait, non debere pollui sacerdotes, nisi tantum super matre et patre, et super fratre et sorore, principem autem ac præpositum sacrorum ordinum ne super istis quidem ullo modo.

γε τῶν ἱερῶν ταγματικῶν προσετηκῶτα καὶ πρὸχοντα

Hoc mandatum erat ænigma. Umbra enim lex⁹³. Mortuus enim operum mortuorum et mundanæ immunditiæ typus fuit. Oportet autem, opinor, sacram et omnimodis puram vitam ingressos cum operibus mortuis nihil habere commune, et ab amore putredinis mundanæ se removere. Quod si tunc contingebat ut si quid aliud, aut hominem forte, aut escam tangeret, illud secundum legem prorsus contaminatum esset. Percontatur nunc propheta, si quis tacto corpore mortuo deinceps manus non ablueret, et alium quempiam forte tangeret, num omnino illum pollueret. Illis respondentibus, pollutum, infert mox Deus : « Sic populus iste, et sic gens ista coram me, dicit Dominus, et sic omnia opera manuum eorum, et quicunque appropinquaverit ibi, contaminabitur⁹⁴. » Quoniam enim opera mortua tangit, inquit, non solum ipse contaminatus est, sed adeo improbus evasit, ut ad alios etiam strenue contaminandos idoneus sit. Studendum est itaque operibus bonis, et danda opera ut quod vero Deo gratissimum est exsequamur, et ita spiritualiter sacrificemus. Sic enim admittet, 646 et preces ac vota nostra non in iudicium, sed ad utilitatem et benedictionem nobis evenient. Repellamus etiam desideria mortua, et voluptates quasi inanimas, et mundanam immunditiam. Sic enim purgatis et sanctificatis aderit Deus.

Propter quæstus eorum matutinos dolebunt a facie laborum suorum, et odio habebatis qui in vortis arguebat.

XVI. Ista sunt nec in Hebræorum editione exstare, nec ab aliis interpretibus poni, aut agnoscere. Verumtamen cum præcedentibus conspirantem habere sententiam apparet. Postquam enim, ut dixi, propter cupiditatem lucri et rem exaggerandam perterriti sunt, et hoc socordie ipsorum nuntellum esse demonstratum est, cum tamen divinum templum instaurare jussi essent, de cætero eos super hoc merito accusat. Matutinos autem quæstus appellat, quod non alia de causa mane in publicum prodirent, nec prius quidquam curarent. Ac super lucris quidem dolituros ait, cum consilium eventus

⁹² Levit. xi, xii. ⁹³ Hebr. x, 1. ⁹⁴ Num. vi, 7.

non consequetur. Deo enim non dirigente, et actio-
num nostrarum viam non complanante, inanis est
prorsus et infructuosus hominis in quacunque re
susceptus labor. Scriptum est enim : « Nisi Domi-
nus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt
qui ædificant eam⁹⁶. » Cum igitur mane et sub
auroram quæstum facere illis majori curæ esset,
quam Dei templum ædificare, et melioribus indi-
gniora anteferrent, adhuc alio morbo laborare de-
prehensi sunt. « Oderant enim arguentes in portis. »
In portis intellige manifeste, palam. Quare autem
oderant? Quibus enim semel a pravis voluptatibus
jugum est impositum, et effrenati ad nefaria per-
petranda proruerunt, iis non solent esse jucundi
correctores, sed molesti et odiosi potius. Quid
vero illis molestum atque odiosum non est? Perni-
ciosissimus itaque morbus animi, improbis adhæ-
rescere, et scientes prodessæ abominati, et ægro-
tare jucundissime si ita evenerit, in re licet infami
admodum. Melius autem et cum sapientia conjun-
ctum, fortiter repellere infusa in animum et men-
tem detrimenta, atque si quid invaletudinibus accide-
rit, quæsero quam primum medicos, et diligere
arguentes, et tanquam Deo ad pedes eorum pro-
volvi, ac dicere : « Sana me, Domine, et sanabor,
et salva me, et salvus ero; quoniam gloriatio mea
tu es⁹⁷. »

647 VERS. 16-18. *Et nunc ponite in corda vestra
a die hac et supra, antequam poneretur lapis supra
lapidem in templo Domini, qui eratis, quando immit-
tebatis in modium hordei viginti sata, et facta sunt
hordei decem sata: et ingrediebamini in torcular,
ut quinquaginta amphoras hauriretis, et factæ sunt
viginti. Percussi vos in sterilitate, et in corruptione
aeris, et in grandine omnia opera manuum vestrarum,
et non estis reversi ad me, dicit Dominus.*

XVII. Evidentibus argumentis persuadet ipsis fe-
licius eos ævum agitare, ex quo instituerunt ædifi-
care templum Domini, et hoc labore suscepto melio-
res esse quam antea. Considerate enim, inquit,
et reminiscimini quales eratis priusquam ponere-
tur lapis supra lapidem in templo Domini. Tunc
enim, inquit, vix longis sudoribus ex agris et area
congregata hordei viginti sata (nomen mensuræ sa-
tum arbitror) reponebatis in cypselam (species intel-
ligenda est apothecæ, seu horrei condendis fructi-
bus), et siebant hordei sata decem, curculione nempe
fortassis absumente, et propter iram divinam fruges
in pulverem redigente. Quod si quis ad torcular ve-
niebat, quinquaginta metretas haustus, cum vas-
is, inopinato mensuram imminutam inveniens,
obstupescerat. Percussi etiam aliis plagis, inquit,
sterilitate, corruptione aeris, grandinibus, et adhuc
præfracti manebatis : « Neque enim conversi estis
ad me, dicit Dominus. »

⁹⁶ Psal. cxxvi. 4. ⁹⁷ Jerem. xvii, 14.

Α τούς, μηδὲ εἰς πέρας αὐτοῖς τὸ ποθοῦμενον ἐξιόντος
τοῦ σκοποῦ. Θεοῦ γὰρ οὐ κατευθύνοντος, καὶ τὴν
τῶν πράκτεϊν ἡμῶν οὐ καταλαιώνοντος ὁδὸν, εἰκαλα
που πάντως καὶ ἀνόνητος ἡ ἐφ' ὀπτοῦν ἀνθρώπου
σπουδῆ. Γέγραπται γάρ· « Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδο-
μῆσθαι οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐ-
τόν. » Προτετιμηκότες δὴ οὖν τοῦ τὸν θεῖον ἐγείρειν
ναλὲν τὰ ὡς ἐν ὄρθρῳ τε καὶ ὑπὸ τὴν ἑσπέρῳ λήμματα,
καὶ τῶν ἀμεινόνων τὰ αἰσχρὰ προτάττοντες, ἑτερόν
τι πρὸς τοῦτω δεινὸν προσαρῆρωστοῦντες ἠλίσκοντο.
« Μειστήκασι γὰρ τοὺς ἐλέγγοντας ἐν πύλαις. » Τὸ
δὲ ἐν πύλαις νοήσεις, ἀντι τοῦ, ἐναργῶς. Ἄνθ' ὅτου
δὲ μειστήκασι; Τοῖς γὰρ ἅπασι κεκρατημένοις ἐξ
ἡδονῶν ποτηρῶν, καὶ ἀχαλίνως ὠλισθηκόσιν ἐπὶ τὸ
ἐλέσθαι ὄρθρῳ ἢ μὴ θέμις, οὐδ' ἂν εἶεν ἡδεις οἱ ἐπαν-
ορθοῦν ἰσχύοντες, φορτικοὶ δὲ μᾶλλον καὶ κατεστυ-
γημένοι. Καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιοῦτων καταλογί-
σειεν ἂν; Πάνδοσιν τοίνυν ἀρρώστημα νοῦ, τὸ καὶ
προσσεκλίσθαι τοὺς φαύλους, καὶ τοὺς ὠφελῆν εἰ-
δόμενα καταμασάττεσθαι, καὶ νοσεῖν ὡς ἡδιστα τὸ
συμβᾶν, κἂν εἴ τι τῶν ἄγαν ἐκτόπων ὑπάρχον ὄρθρω.
Ἄμεινον δὲ καὶ σοφὸν, ἀποκρούεσθαι μὲν γενικῶς τὰ
εἰς ψυχὴν ἑσθὴ καὶ νοῦν εἰσχεόμενα βλάβη, εἰ δὲ δὴ
πού τι συμβαίνει παθεῖν, ζητεῖν μὲν κατὰ τάχος τοὺς
ιατροὺς, καὶ τοὺς ἐλέγγοντας ἀγαπᾶν, προκυλιῶνδε-
σθαι δὲ ὡσπερ Θεοῦ, λέγοντας· « Ἰασαί με, Κύριε,
καὶ ἰαθήσομαι· σῶσόν με, καὶ σωθήσομαι· ὅτι τὸ
καυχῆμά μου σὺ εἶ. »

Καὶ νῦν θέσθε δὴ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ
τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ ὑπεράνω, πρὸ τοῦ θεῖ-
ου λίθου ἐν τῷ ναῷ Κυρίου, τίνες ἦτε, δεῖς ἐν-
εβάλλετε εἰς κυψέλην κριθῆς εἰκοσι σάτα, καὶ
ἐγένετο δέκα σάτα κριθῆς· καὶ εἰσεπορεύεσθε
εἰς τὸ ὑπολήριον ἐξαντλήσιν πεντήκοντα με-
τρητῆς, καὶ ἐγένοντο εἰκοσι. Ἐπάτηξα ὑμῶς ἐν
ἀφορία, καὶ ἐν ἀνεμοφορία, καὶ ἐν χαλάζῃ πάντα
τὰ ἔργα τῶν χειρῶν, καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε πρὸς
με, λέγει Κύριος.

IZ'. Ἐξ ἀναγκαλίων αὐτοῦς ἀναπέθει λογισμῶν,
ὅτι πεπράχασιν δεξιῶς, οἰκοδομεῖν ἡρημένοι τὸν θεῖον
ναδὸν, καὶ εἰσὶν ἀμεινούς, ἢ πάλαι, τῆς εἰς τοῦτο
σπουδῆς ἀψάμενοι. Κατανοήσατε γὰρ, φησί, καὶ
ἀναμνήσθητε, τίνες ἦτε, τουτέστιν ὅπως τε καὶ τίνα
τρόπον διέκεισθε, πρὶν ἐπιθεῖναι λίθον ἐπὶ λίθῳ ἐν
τῷ ναῷ Κυρίου. Τότε μὲν γὰρ, φησί, συναγνηγερμένα
μῶλις ἰδρῶσι μακροῦς τὰ ἐξ ἀγρῶν τε καὶ ἄλλω, κρι-
θῆς εἰκοσι σάτα (μέτρον δὲ οἶμαι τὸ σάτον) ἐναπ-
εῖθεσθε κυψέλην (εἶδος δ' ἂν νοοῖτο καὶ τοῦτο καρ-
πῶν ἀποθήκη), καὶ ἐγένετο κριθῆς δέκα σάτα, σητὸς
δηλονότι δαπανώντος που τάχος, καὶ εἰς γοῦν ἀπολε-
πύοντος τοὺς καρποὺς ἐκ θείας ὀργῆς. Εἰ δὲ δὴ
καὶ εἰς ληθὸν ἀφικετό τις, πενήτηκοντα μετρητῆς
ἀρυσόμενός τε καὶ μετ' ἀγγείων, ἐν ἀδοκῆτῳ μειώ-
σει τὸ μέτρον εὐρῶν, κατετεθήπει λοιπόν. Ἐπάτη-
χθητε δὲ, φησί, καὶ ἐτέραις πληγαῖς, ἀφορίαις, ἀνε-
μοφορίαις, χαλάζαις, καὶ ἄλλιν ἦτε σκληροί· « Οὐ
γὰρ ἐπεστρέψατε πρὸς με, φησί Κύριος. »

Τί οὖν ἐναυῦθα εἰσόμεθα; Πρόδηλον ὅτι τοῖς οὐκ ἠθέλουσιν οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον Κυρίου, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἦγουν τὰς ἰδίας ψυχὰς εἰς ναὸν ἀποφαίνειν Θεοῦ κατωκνηχόσιν ἐκπότως, καὶ τὰ ἤδη πορισθέντα τῶν ἀγαθῶν οἰχῆσεται πρὸς οὐδὲν, προσέεται δὲ πάντως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων βλάβη, ἀκαρπία τε καὶ χάλασι, τουτέστιν, ἀφῆρητοι πειρασμῶν ἐπιβολαὶ πρὸς πᾶν ὄτιοῦν κατασίουςαι τῶν κακῶν, καὶ τὰ ἐκ θείας ὀργῆς συμβήσεται.

Ἔποτάξατε δὴ τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ ἐπέκεινα ἀπὸ τῆς τετραῶδος καὶ εἰκάδος τοῦ ἐννάτου μηνός, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς θεμελιῶται ὁ ναὸς Κυρίου. Θέσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰ ἐπιγνωσθήσεται ἐπὶ τῆς ἄλω, καὶ εἰ ἐτι ἄμπελος, καὶ ἡ συκῆ, καὶ ἡ ῥόα, καὶ τὰ ξύλα τῆς ἐλαίας, τὰ οὐ φέροντα καρπὸν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης εὐλογήσω.

III. Προαναπέλας εἶ μάλα διὰ τῶν ἀρετῶν, ἡμῶν εἰρημένων, ὡς ἀφιλεργεῖν ἡρημένοις περὶ τὸν θεῖον ναὸν πλείστη τις ὄση συμβέβηκε τῶν ἀνιαρῶν ἢ ἐφοδος, ἐκ τοῦ κατευφραίνειν εἰδότος πληροφορηθῆσθαι φησιν, ὅτι τῆς εἰς τὰ αὐτῷ δοκοῦντα σπουδῆς καρπὸν ἔξουσι τὴν εὐημερίαν, καὶ μισθὸν ἐπιεικείας τῆς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, τὸ ἐν παντὶ δὴ πάντως κατευρύνεσθαι καλῶ. Ἐπισχεῖται δὲ ὅτι μάλιστα χορηγήσει αὐτοῖς τὴν ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίαν, ὡς ἀπιστίας ἐγγύς γενέσθαι τὸ χρῆμα, καὶ ὑπὲρ ἐλπίδα πολλὴν τοὺς ἀπὸ τῆς ἄλω διαφαινεσθαι σωροὺς, καὶ ξύλων δὲ τῶν ἐν κήποις ἀνιεμένων ὡς εὐδοκρον μὲν ὄρασθαι τὴν ἄμπελον, συκὴν δὲ, καὶ ῥόαν, καὶ ἀπαξ-απλῶς πλουσίω; αὐτοῖς ἐκτεθελάναι τὰ ἐξ ὠρῶν, καὶ μὴν καὶ ἐλαίας ἐν ἀδοκῆτι πλεονασμῷ τὸν οἰκεῖον αὐτοῖς ἐκδοῦσας καρπῶν, διὰ τοι τὸ εὐλογεῖσθαι παρὰ Θεοῦ.

Ὡσπερ γὰρ τοῖς κατοικεῖν ἡρημένοις Ἐκκλησίας οἰκοδομεῖν, ἦγουν αὐτοὺς εἰς ναὸν ἅγιον παραστήσαι Χριστῷ, πάντα καταρβεί πρὸς τὸ χεῖρον, καὶ μὴ καὶ τὸ εἶναι πάντως ἐν πειρασμοῖς, καὶ νοηταῖς ἀκαρπίας ἄρται συμβαλόν· οὕτω καὶ τὸ ἔμπαιιν ἀληθές, τοῖς οἰκοδομεῖν ἠθέλουσι καὶ τὸν τῆς ἐπιεικειίας ἰδρῶτα τετιμηχόσι δοθήσεται παρὰ Θεοῦ τὸ ἐν παντὶ δὴ πάντως ὄρασθαι καλῶ, καὶ ταῖς εἰς νοῦν εὐκαρπίας καταπαινεσθαι, καὶ οἶον ἐκτεθελότα διαφόροις ἀρετῶν αὐχῆμασι κῆπον ἔχειν τὸ ἐσώτατον, μονονουχὶ καὶ τοῖς ὠρίμοις κατάκομον, ὡς καὶ δύνασθαι λοιπὸν μετὰ παρῆρσίας ἀνακραγεῖν τὸ ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων· «Καταβήτω ὁ ἀδελφός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀροδρῶων αὐτοῦ.» Τροφή γὰρ ὡσπερ Θεῷ ἐξ ἀρετῶν βλαστήματα, καὶ τῆς εἰς νοῦν εὐκαρπίας ἡ χάρις.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην, τετραδί καὶ εἰκάδι τοῦ μηνός, λέγων· Εἰπὸν πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, λέγων· Ἐγὼ σεῖω τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηρὰν. Καὶ καταστρέψω θρόνους βασι-

Quid ergo hinc discemus? Certum est, nolentibus ædificare domum Domini, hoc est, Ecclesiam, sive animas suas templum Dei efficere præter rationem tergiversantibus, etiam acquisita jam bona peritura, et ab imundis spiritibus sensuros utique incommoda, sterilitatemque et grandines, hoc est, intolerabilem tentationum impetus ad omne genus peccatorum Deo succensente impellentes perpressuros.

VERS. 19; 20. *Ponite corda vestra a die hac, et supra, a tertia et vicesima noni mensis, et a die qua fundatum est templum Domini. Ponite in cordibus vestris, si ultra cognosceatur super aream, et si ultra vinea, et ficus, et malus punica, et ligna 648 olivæ, quæ non ferunt fructum, a die hac benedicam.*

XVIII. Cum jam ante dictis luculenter docuisset, ad ædificationem templi operam commodare subterfugientibus magnam vim rerum incommodarum obvenisse, ex lætis ac natura jucundis certissimo cognituros ait, ipsos ex studio sibi placitorum felicitatis fructum consecuturos, et pietate erga domum ejus omnium bonorum amplitudinem in mercedis loco relaturus. Promittit autem fructuum ubertatem ex agris potissimum illis præbiturum, ita ut res propemodum fidem excedat, et acervi ex area sublatis spem longe superare videantur, et ut lignorum in hortis prodeuntium vitis quidem onusta botris cernatur, ficus et malus punica, et universe omnia secundum tempus affatim illis efflorescant; quin et oliva inexpectatam baccarum copiam propter benedictionem Dei ipsis esseret.

Sicut enim pigris ad Ecclesiam ædificandam, sive ad semetipsos in templum sanctum Christo exhibendos omnia in deterius ruunt, quin etiam periculosissimis tentationibus, et sterilitatibus quas mente percipimus subjecti reperuntur: ita vicissim verum est, ædificare volentibus et sudorem pietatis complectentibus concessum iri a Deo ut omnibus penitus bonis affluere videantur, et animi fertilitate pinguescant, et in intimis hortum velut variis virtutum ornamentis quasi florentem possideant, ut deinceps libere exclamare possint, quod est in Canticis eanticorum: «Descendat nepos meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum». Virtutum quippe germina, et secunditas animi, Deo quidam cibus sunt.

VERS. 21-23. *Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum prophetam, quarta et vicesima mensis, dicens: Dic ad Zorobabel filium Salathiel, de tribu Juda, dicens: Ego moveo cælum et terram, et mare, et aridam. Et subvertam thronos regum, et perdam fortitudinem regum gentium, et subvertam*

⁶⁴⁸ Cant. vi, 1.

currus et ascensores, et descendunt equi et ascensores eorum, unusquisque in gladio contra fratrem suum

649 XIX. Ex particularibus fere, et ex quotidianis et obviis actionibus ad universa et maxime generalia propheticus sermo excurrit. Nam si alicubi quorundam liberationis meminit, sæpe ad eam quæ per Christum facta est delabitur. Tale quiddam unne quoque propheticus sermo insinuat: nam prædictis hæc etiam necessario subjunguntur, quæ mysterium in Christo peractum velut in ænigmatis et umbris adhuc tenuiter proclamant. Miuitur namque propheta ad Zorobabel ex tribu Juda, nuntiaturus, commotum iri cælum et terram, insuper et mare et aridam; eversum iri præterea regnum solia. Et sapientissimus quidem Paulus propositorum verborum sententiae astipulans illud, *commotum iri*, significare ait futuram mobilium translationem, ut manerent ea, quæ sunt immobilia⁹⁹. Facta sunt autem nova¹, quæ per ipsum facta sunt, nempe stabilia, firma, et manentia. Annuadvertite igitur sermonis œconomiam. Cum enim admirabilem frugum abundantiam ipsis spopondisset, omniaque plena manu præbiturum dixisset, quæ ad animum hilarandum et delicias pertinerent, veritatis tempus luctuosum, spiritualis nimirum et superiæ benedictionis copiosam largitionem mox subiecit. Commovi enim terram, inquit, quando Israel em duxi de terra Ægypti: tamen commoveho iterum, hoc est, iterum insignem et celebrem universis mortalibus faciam, tantum non omnia commovens. Et thronos quidem regum subvertam, et omnem eorum potentiam infringam, et quosdam quasi equites totum mundum percursantes de dominatu in omnes deturbabo, excitaboque alios equites sive bellatores, qui gladium contra genus suum et fratres distringant. Quibus verbis subindicare nobis videtur, per virtutem Salvatoris nostri destructas illas malignas et contrarias virtutes, principatus et potestates, quas in cruce sua triumphavit, et illis tyrannide ejectis, nobis indigne vexatis scilicet opem tulit². Proinde sancta et immaculata Virgo, adhuc Christum gestans in utero, utpote Spiritu sancto plena, ante exclamavit his verbis: « Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles³. » Depositi sunt igitur potentes, et thronis suis exciderunt. Verum hic adventus Salvatoris nostri beneficia non terminantur. **650** Sed excitavit equitum multitudinem, viros bellatores et bellicæ rei peritos, ductandorumque ordinum scientes, et diaboli perversitatibus generose obsistentes. Sint sane hi rursus divini discipuli, qui gladio spiritus spiritualiter educto, sermone, inquam, mystagogico, vivo illo, et efficaci, et maxime penetrabili, iverunt contra quemvis hominem, et contra genus suum, et contra fratres, non ad mortem ferientes, sed eorum potius imperitiam interficientes, et eos

ἁλῶν, καὶ δολοφρέωσω δυνάμιν βασιλέων τῶν ἐθνῶν, καὶ καταστρέψω ἄρματα καὶ ἀναβάτας, καὶ καταθήσονται ἵπποι καὶ ἀναβάται αὐτῶν, ἕκαστος ἐν ῥομφαίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

10⁹. Ἐκ τῶν μερικῶν ἀεὶ πως ὁ λόγος ἡμῖν ὁ προφητικὸς, καὶ ἐκ τῶν ἐν χερσὶ πράξεων ἐπὶ τὰ καθόλου καὶ γενικώτατα ποιεῖται τὴν ἐκδρομὴν. Εἰ γὰρ που περὶ λυτρώσεως τῆς τῶν ποιοῖτο μνήμην, ἀποφοιτᾷ πολλάκις ἐπὶ τὴν διὰ Χριστοῦ. Τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑποφαίνει λόγος· ἐπενήνεκται γὰρ ἀναγκαιῶς τοῖς ἤδη προειρημένοις καὶ τάδε, μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν ὡς ἐν αἰνίγμασι τε καὶ σκιαῖς· ἔτι λεπτῶς εἰσχομίζοντα τὴν ἀνάρρησιν. Ἀποστέλλεται γὰρ ὁ προφήτης πρὸς τὸν ἐκ φυλῆς Ἰούδα Ζοροβάβελ, ἐρῶν ὅτι σεισθήσεται μὲν ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ, καὶ μὴν καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ἡ ξηρὰ, καθαιραθήσονται δὲ καὶ βασιλέων θρόνοι. Καὶ ὁ μὲν σοφώτατος Παῦλος ταῖς τῶν προκειμένων θεωρίαις προσβαλὼν, τὸ, *σεισθήσεται*, φησὶν ἐκεῖνο δηλοῦν, ὅτι τῶν σαλευομένων ἔσται μετάθεσις, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα. Γέγονε δὲ καινὰ τὰ δι' αὐτοῦ, δηλονότι τὰ βεβηχότα τε καὶ ἐρηρυσμένα, καὶ μένοντα. Ὅρα τοίνυν τοῦ λόγου τὴν οἰκονομίαν. Ἀξιάγαστον γὰρ αὐτοῖς εὐκαρτίαν ἐπαγγειλάμενος, καὶ πάντα παρέξειν εἰπὼν πλουσίως τὰ εἰς εὐθυμίαν καὶ τρυφήν, εἰσχεκομίσκειν εὐθύς τὸν τῆς ἀληθείας εὐκαρπον καιρὸν, δηλονότι τῆς πνευματικῆς ἀνωθεν εὐλογίας τὴν ἀμφίλαφῆ χορηγίην. Ἔσεισα μὲν γὰρ, φησὶ, τὴν ὑπ' οὐρανῶν, ὅτε τὸν Ἰσραὴλ ἐξήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου· πλην σείσω καὶ ἔτι, τούτέστιν, ἐπίσημόν τε καὶ διαδόχον τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐργάσομαι πάλιν, μονοουχὶ καταστῶν τὰ πάντα. Καὶ θρόνους μὲν βασιλέων καθελὼν, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀφανῶν τὴν δύναμιν, καὶ οἶόν τινος ἱππέας ὅλης καταθέοντας τῆς ὑπ' οὐρανῶν τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐκβαλῶν, ἐγερω γὰρ μὴν ἐτέρους ἱππέας, ἥτοι πολεμιστὰς, ῥομφαίαν σπωμένους κατὰ γένους καὶ ἀδελφῶν. Ἔσεικε δὲ διὰ τούτων ὑποφαίνειν ἡμῖν τὰς διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχύος καθηρημένας πονηράς τε καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας ἃς θεριάμβευκε τῷ ἰδίῳ σταυρῷ, καὶ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐκβαλὼν ἐπήμυσε τοῖς ἡδικημένοις, ἡμῖν δηλονότι. Καὶ γοῦν ἡ ἀγία καὶ ἄμωμος Παρθένος, ἔτι κυοφοροῦσα Χριστὸν, ἄτε δὴ καὶ ἀγίου Πνεύματος ἀνάπλεων φέρουσα τὸν νοῦν, προανακεκράγει, τὰ τοιαῦτα λέγουσα· « Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινούς. » Οὐκοῦν καθήρηνται μὲν εἰ δυνάσται, καὶ πεπτώκασιν ἐξ ἰδίων θρόνων. Πλήν οὐ μέχρι τούτων τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὰ κατορθώματα. Ἄλλὰ γὰρ ἐγγήγεραί τις ἱππέων ἐσμὸς, ἄνδρες μαχηταί, καὶ ἐμπειροπόλεμοι, καὶ στρατηγεῖν εἰδότες, καὶ ταῖς τοῦ διαδόλου δυστροπίαις ἀντεξάγοντες γενικῶς. Εἴεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, οἱ τὴν τοῦ πνεύματος μάχαιραν νοητικῶς ἐσπασμένοι, τούτέστι, τῆς μυσταγωγίας τὸν λόγον, τὸν ζῶντά τε καὶ ἐνεργῆ, καὶ τομώτατον, ἐχώρου κατὰ παντὸς

⁹⁹ Hebr. xii, 26, 27. ¹ II Cor. v, 17. ² I Cor. xv, 24; Coloss. ii, 15. ³ Luc. i, 52.

ἀνθρώπου, καὶ κατὰ γένους, καὶ κατὰ ἀδελφῶν, οὐκ ἄλλοι πληττοντες τὰ εἰς θάνατον, ἀναιροῦντες δὲ μᾶλλον τὴν ἐν αὐτοῖς ἀμαθίαν, καὶ οἷον νεκροῦντες τῷ κόσμῳ, καὶ ἐκτεθνᾶναι ταῖς ἀμαρτίαις παρασκευάζοντες, ἵνα ζήσῃσιν τῷ Θεῷ, τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀμώμητον ἡγαπητέας ζῶην, ὅλην δὲ ὅτι τὴν εὐαγγελικὴν. Ὅτι δὲ ἐμελλον τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἕνεκα υἱοὶ πατρῶσιν ἀντιτάξασθαι, καὶ μητράσι θυγατέρας, καὶ ἀδελφοῖς ἀδελφοί, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν, τοῦ Σωτῆρος λέγοντος ἐναργῶς· « Ἦλθον διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νόμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς, καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοῦταύτου; » Ἐχθροὶ μὲν οὖν καθὼ καὶ ἑτερόφρονες· φίλοι δὲ καὶ ἐνότητι πνεύματος ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, *λήψομαι σε Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιήλ τὸν δοῦλόν μου, λέγει Κύριος, καὶ θήσομαι σε ὡς σφραγίδα, διότι σε ἠρέτισα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.*

Κ'. Οὐ πρὸς Ζοροβάβελ ἀληθῶς ἡ τοιαύτη λόγος, γέγονε δὲ μᾶλλον ὡς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς ἐν γε τῷ Ζοροβάβελ εὐ μάλα γραφόμενον· ὅτι καὶ ἐκ φυλῆς Ἰουδα, καὶ μέντοι καὶ βασιλεὺς, καὶ τῶν αἰχμαλωσίας λελυτρωμένων ἡγούμενος, καὶ οἷον ἐπιστάτης τῶν οἰκοδομούντων Κυρίου. Σὲ τοίνυν, φησὶ, λαβὼν τὸν δοῦλόν μου, τουτέστι τὸν ἐν δοῦλου μορφῇ πεφηνότα, πλὴν κατὰ φύσιν ἐλευθερον, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν ἐλοιμην καθελεῖν δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ἐκβαλεῖν ἀρχῆς, « ὡς σφραγίδα θήσομαι. » Σφραγὶς γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱός, ὅλην αὐτοῦ καὶ ἀκραιφνὴ τὴν ὁμοίωσιν ἔχων, καὶ ἐν ἰδίῳ κάλλει τὴν τοῦ γεννήσαντος ἀστράπτων φύσιν. Ἐν αὐτῷ δὲ καὶ ἡμᾶς εἰς ὁμοίωσιν ἰδίαν κατασφραγίζει Θεός· εἴπερ εἰς Χριστὸν μορφούμενοι, τὴν ὡς πρὸς Θεὸν εἰκόνα κερδαίνομεν. Σήμαντραν οὖν ἄρα τὸ ἀκριβὲς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱός, καὶ αὐτὸν ἠρετίσατο, τοῦτ' ἔστιν, αἰρετὸν ἐποίησατο καὶ ἐξείλεγμένον. Καὶ γοῦν ἐπὶ τοῖς Ἰορδάνου νάμασιν αὐτὸν ὠμολόγηε, λέγων· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. » Εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀναστοιχειῶσαι τὰ πάντα, καὶ ἀναγαγεῖν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, « ἀνακεφαλαίωσεσθα τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν τῷ Χριστῷ. »

• Matth. x, 35, 36. • Matth. xvii, 14. • Ephes. i, 10.

velut mundo jugulantes, et peccatis mori facientes, ut Deo viverent, gloriosam et inculpata vitam, evangelicam videlicet, diligentes. Propter charitatem vero erga Christum adversaturos filios patribus, filias matribus, et fratres fratribus quo pacto dubitetur, quando Christus aperte dicit : « Veni separare hominem contra patrem suum, et filiam contra matrem, et nurum adversus socrum suam, et inimici hominis domestici ejus »? Inimici igitur, quatenus aliud sentientes : nec multo post amici, ut in concordia fidei, et in unitate spiritus dilectionis in Christo.

VERS. 24. *In die illa, dicit Dominus omnipotens, assumam te, Zorobabel, filium Salathiel, servum meum, dicit Dominus, et ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus omnipotens.*

XX. Non ad Zorobabelem revera, sed ad Dominum nostrum Jesum Christum potius, ut in Zorobabele perquam convenienter expressum, hæc verba sunt : quoniam et ex tribu Juda, et rex, et liberatorum e captivitate princeps, et domum Domini ædificantium tanquam præses erat. Te igitur, inquit, assumptum servum meum, hoc est, qui in forma servi apparuisti, cum natura liber sis, illo tempore quo voluere dynastas, seu potentes, de throno dejicere et a principatibus remove, « ponam quasi signaculum. » Filius enim Dei et Patris signaculum est, totam ejus et perfectam similitudinem continens, et in proprio decore genitoris natura coruscans. In ipso porro quoque ad similitudinem suam nos signat Deus : siquidem in Christum transformati, velut imaginem Dei acquirimus. Signaculum igitur perfectum Dei et Patris est 651 Filius, et ipsum elegit, hoc est eligibilem reduidit, et electum. Proinde ad fluentia Jordanis eundem constebatur in hæc verba : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ». Complacuit enim Deo et Patri reformare omnia, et ad primum statum reducere, et, ut divinus Paulus scribit, « instaurare in Christo quæ in cælis, et quæ in terris sunt ».

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. CRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCO-		Commentarius in Jonam prophetam.	598
PUS.		— in Michæam prophetam.	639
Commentarius in Oseam prophetam.	9	— in Nahum prophetam.	775
— in Joelem prophetam.	327	— in Habacuc prophetam.	845
— in Amos prophetam.	407	— in Sophoniam prophetam.	943
— in Abdiam prophetam.	582	— in Aggæam prophetam.	1022

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI PRIMI.

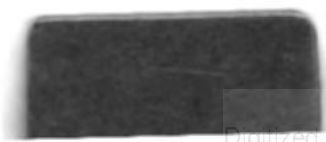

3 2044 073 502 007

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>